

THE
PENNSYLVANIA
STATE UNIVERSITY
LIBRARY

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRA, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIA SS. PATRUM, DOCTORUM Scriptorumque ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB AÑO APOSTOLICO AD TEMPORA CONCILII TRIDENTINI (ANNO 1545) PRO LATINIS,
ET CONCILII FLORENTINI (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORERUNT:

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIMA
ECCLESIA SÆCULA ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUNQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLIISIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBERTA ABSOLUTAS DETECTIS, AUCTA; INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMEOS SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIORREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIRUS, ADORNATA; OPKIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLICATA;

DUCENTIS ET AMPLIUS LOCUPLETATA INDICIBUS AUCTORUM SICUT ET OPERUM, ALPHABETICIS, CHRONOLOGICIS, STATISTICIS, SYNTHETICIS, ANALYTICIS, ANALOGICIS, IN QUODQUE RELIGIONIS PUNCTUM, DOGMATICUM, MORALE, LITERATICUM, CANONICUM, DISCIPLINARE, HISTORICUM, ET CUNCTA ALIA SINE ULLA EXCEPTIONE; SED PRÆSENTIM DUOBUS INDICIBUS HEMENSI ET GENERALIBUS. ALTERO SILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALIS PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, NE UNO QUIDEM OMISso, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRAE, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATES ET IN QUIBUS OPERUM

SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM S. SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO

GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT:

EDITIO ACCURATISSIMA, CETERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS, CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS, TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ RECURSU CONSTANTIÆ SIMILIS, PRETIÆ EXIGUITAS, PRÆSENTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA, SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ETATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES GRÆCA PRIOR,

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIA GRÆCA
A S. BARNABA AD PHOTIUM,

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIE ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORI.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIA, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA. ALIA GRÆCO-LATINA. LATINA, JAM PENITUS EXARATA, QUOD PRIMAM SERIEM, VIGINTI-QUINQUE ET DUCENTIS VOLUMINIBUS MOLE SUA STAT, MOXVE POST PERACTOS INDICES STABIT, AC QUINQUE-VIGINTI-CENTUM ET MILLE FRANCIS VENIT. GRÆCA DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALIS AMPLIETITUR, ET AD NOVEM ET CENTUM VOLUMINA PERVENIT, SED SINE INDICIBUS; POSTERIOR AUTEM HANC VERSIONEM TANTUM EXHIBET. IDEOQUE INTRA QUINQUE ET QUINQUAGINTA VOLUMINA RETINETUR; UTRAQUE VIGESIMA QUARTA DIE DECEMBRI 1860 OMNINO APPARUERAT. UNUNQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUNQUODQUE MERE LATINUM QUINQUE FRANCIS SOLIMUMBO EMITUR: UTRORUMQUE VERO, UT PRETI, HUJUS BENEFICIO FRUATUR EDITOR, COLLECTIONEM INTEGRAM SIVE GRÆCAM SIVE LATINAM, 326 VOLUMINIBUS PRO AMPLIORI EDITIONE ET 272 PRO MINORI ABSQUE INDICIBUS CONSTANTEM, COMPARET NECESSE ERIT, SECUS ENIM CUJUSQUE VOLUMINIS AMPLITUDEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA AQUABUNT. ATTAMEN, SI QUIS ERAT INTEGRE ET SEORSIM COLLECTIONES GRÆCO-LATINAM, VEL EAMDEM EX GRÆCO LATINE VERSAM, TUM QUODQUE VOLUMEN PRO NOVEM VEL PRO SEX FRANCIS OBTINEBIT. ISTÆ CONDITIONES SERIEBUS PATROLOGIA NONDUM EXCUSIS APPLICANTUR.

PATROLOGIA GRÆCA TOMUS LI.

S. JOANNES CHRYSOSTOMUS.

EXCUDERBatur ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,

IN VIA DICTA D'AMBOISE, OLIM PROPE PORTAM LUTETIAE PARISIORUM VULGO D'ENFER
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MURIA PARISINA.

282
M5S2p
t.51

SÆCULUM V.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΙΩΑΝΝΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ,

ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ,

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

S. P. N. JOANNIS CHRYSOSTOMI,

ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI,

OPERA OMNIA QUÆ EXSTANT,

VEL QUÆ EJUS NOMINE CIRCUMFERUNTUR,

AD MSS. CODICES GALLOS, VATICANOS, ANGLICOS GERMANICOSQUE; NECNON AD SAVILIANAM ET FRONTONIANAM
EDITIONES CASTIGATA, INNUMERIS AUCTA; NOVA INTERPRETATIONE UBI OPUS ERAT, PRÆFATIONIBUS, MONITIBUS,
NOTIS, VARIIS LECTIONIBUS ILLUSTRATA; NOVA SANCTI DOCTORIS VITA, APPENDICIBUS, ONOMASTICO ET COPIO-
SISSIMIS INDICIBUS LOCUPLETATA;

OPERA ET STUDIO D. BERN. DE MONTFAUCON, MONACHI BENEDICTINI E CONGR. S. MAURI.

EDITIO NOVISSIMA, IIS OMNIBUS ILLUSTRATA QUÆ RECENTIUS TUM ROMÆ, TUM OXONII,
TUM ALIBI, A DIVERSIS IN LUCEM PRIMUM EDITA SUNT,
VEL JAM EDITA, AD MANUSCRIPTORUM DILIGENTIOREM CRISIM REVOCATA SUNT,

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECA CLERI UNIVERSALIS,

SIVE

CURSUS COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIAS ECCLESIASTICAS RAMOS EDITORE.

TOMI TERTII

PARS PRIOR.

VENERUNT 18 VOLUMINA 160 FRANCIS GALLICIS.

EXCUDERBATUS ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, OLIM PROPE PORTAM LUTETIAE PARISIORUM VULGO D'ENFER
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MOenia PARISINA.

1862

458947

ELENCHUS

OPERUM QUAE IN HOC TOMO LI CONTINENTUR.

Homiliae XXV in quædam loca Novi Testamenti.

vol. 17-388

MONITUM.

Forsttan miraberis, Lector benevole, quod, dum in omnibus tum præcedentibus tum subsecuturis S. Ioannem Chrysostomum SS. Patribus versio Latina ad textum Græcum columnæ ad columnam accedit, in hacce nostra ejusdem S. Doctoris editione, pagina Latina juxta Græcam paginam tantum ponatur. Hæc cauæ fuit et quidem unica, quod priusquam nobis in animo fuisse integrum SS. Patrum Ecclesiæ Græce traditionem contexere, jam quindecim abhinc annis seorsim edideramus Latine tantum S. J. Chrysostomi opera, litterique mandaveramus immobilibus. Res cum ita se haberent, et nec in manu easet litteras immobiles movere, neque in animo bujusco editionis mere Latina novem delere volumina que jam integre typis immobilibus manda erant et pluris quam sexaginta millibus constituerant francis, hunc fideliter inventus modum, non tamē sine opera et impeassa, hæc aptandi huic editioni nova, que sic lingua tum Græca tum Latina ditata evadit.

Præfatio

IN TERTIUM TOMUM OPERUM

S. JOANNIS CHRYSOSTOMI.

Ex fuit instituti nostri ratio in hac paranda S. Joannis Chrysostomi Operum Editione, ut Opuscula primum omnia, cuiusvis generis essent, in tribus Tomis prioribus loquaremus; in sequentibus vero Commentaria in Novum et Vetus Testamentum. Opuscula porro omnia in quinque classes distribuimus. Prima classis complectitur ea Opera, quæ ob varietatem argumenti non possunt uno titulo comprehendendi, sed secundum temporis ordinem, quoad ejus fieri potest, locantur. Secunda classis est Concionum panegyricarum de Domino N. J. Christo et de Sanctis. Hasce duas priores classes primus et secundus Tomus complectuntur. Tertia classis est Homiliarum, quæ ex diversis Scripturæ locis argumentum mutuantur, quæ Homiliae primam hujuscemodi tertii Tomi partem occupant. Quarta classis, Opusculorum ad motus Constantinopolitanos et ad utrumque S. Joannis Chrysostomi exsilio pertinentium. Quinta classis est Epistolarum omnium. Tres igitur posteriores classes in hoc tertio Tomo continentur, quibus subjiciuntur pauca quædam, et spuria denique multa. De illis omnibus hic quædam præmittenda sunt.

§ I. — *De Homiliis quæ ex diversis Scripturæ locis argumentum mutuantur.*

Ordimur ergo ab Homiliis in loca quædam novi Testamenti, quarum quatuor priores totidem evangelicas sententias explicant. Octo autem sequentes quæ una serie et continenter habitæ sunt, misere distractæ et dispersæ erant in Editionibus Saviliiana et Frontoniana: quod cave seu incuria seu negligentia Savili aut Frontonis Ducæi adscribas. Illi enim nullam non diligentiam adhibebant, non modo ut omnia Chrysostomi Opuscula ex omnibus orbis Christiani partibus colligerent, sed etiam ut quæque suo ordine ponerent. Verum quia jam prælo datis multis operibus, alia consertim undique accedebant, hæc postremo adiecta plerumque ut fors ferebat locabant. Quanto autem lectoris dispendio hæc sic distracta ac propemodum dissipata ederentur, statim animadverteret quisquis earum lectionem continenter peraget. Nam plerumque accidit ut in sequenti tantum prioris argumentum compleatur: tantamque alioquin omnes habent inter se affinitatem, ut nonnisi præcedenti lecta sequentem plane intelligere possis.

Ex hisce autem octo Homiliis quatuor priores sunt in principium, sive in titulum libri Actorum. In hoc tamen argumentum quinque una serie conciones habuerat, ut non semel testificatur Joannes noster: sed secunda, in qua quærebatur quis eset auctor libri Actuum Apostolorum, intercidit. Illam porro integrum me reperisse putabam, ut in Præfatione ad primum Tomum dixi. Verum postea diligentius expensa homilia illa longissima, ex MSS. eruta, quæ de Ascensione inscribitur, comperi partem quidem illam ubi, quibusdam de principio Actorum præmissis, evidentissime probatur Lucam evangelistam esse Actuum auctorem, esse haud dubie Chrysostomi: verum alia quæ hanc partem præcedunt, et longe plura quæ illam subsequuntur, non posse Chrysostomi esse. Hærebam certe initio, quia illa partem non contempnendam illius homiliae complectebatur, an in serie aliarum locanda eset; sed ingratum lectori fore putavi, si spuria illa alia quæ in eadem homilia occurrunt, quorum quædam nugacem Græcum sapient, veris operibus admiserem: quamobrem totam homiliam ad ealcem hujus Tomi amandare visum est.

Quatuor item Homiliae quæ de Mutatione nominum inscriptæ sunt, quatuor illis in principium Actorum nativo ordine connectuntur: in his quippe postremis argumentum priorum præsequitur Chrysostomus, ut in Monito diximus. Cæteræ Homiliae in loca Pauli sunt, ac cum præcedentibus, triginta quatuor simul homiliarum numerum complent. Tres porro Homiliae de Legibus connubii, quarum prima est num. 18, in illud: *Propter fornicationes, etc.* altera num. 19, de Libello repudii; tertia num. 20, *Laus Maximi, et quales ducende uxores*: has, inquam, Homiliae, quæ unius et ejusdem argumenti sunt et eodem tempore una serie habitæ, ut legentibus liquidum est, ita Fronto Duceus ediderat, ut tertia a duabus prioribus longo intervallo separaretur; sed ex suo ordine jam locates suas partes implere ac semel cœptam materiam ad destinatum finem deductam lectori conjunctum offerre poterunt.

§ II. — *Opuscula de motibus Constantinopolitanis, et de utroque Chrysostomi exsilio, quænam sint.*

Hæc excipit quarta classis Opusculorum, nempe de motibus Constantinopolitanis, necnon de aliis quæ ad utrumque Chrysostomi exsilio pertinent. Hæc omnia secundum temporis seriem edere visum est, cum antea separata et tumultuario opere diversis in tomis locata essent, idque casu potius quam consilio. Ex iis non pauca in Editione Frontonis Ducæi de-

siderabantur. Spectant autem omnia ad historiam ab anno 399 ad annum 400. Ordo ille Opusculorum ordinem rerum apprime sequitur; omniaque illa Opuscula ad scrumnas et utrumque Chrysostomi exsilium quodammodo referuntur: nam ex Eutropii eunuchi fuga in ecclesiam Chrysostomi hostes accusandi illius ansam arripuere. Sed ut Opusculorum hujusmodi ordinem candidus lector facilius percipere valeat, historiam rerum Constantinopolitanarum, de quibus agitur, paucis persequi operæ pretium fuerit.

Eutropius Eunuchus inter primores aulæ Constantinopolitanæ apud Arcadium auctoritate plurimum valebat. Is cum Joannis Chrysostomi in Constantinopolitanum episcopum cooptandi auctor fuisset, initio ejus monitis morem gerebat. Sed cum ambitionis et cogendæ pecuniae morbo admodum laboraret Eutropius, instabat, urgebat Chrysostomus, fugitivas divitias dicebat; nec modo fugitivas, sed exitiosas, quæ sui custodes ut plurimum proderent ac perderent. Hæc ille vir adulandi nescius frequenter dictabat: sed quia veritas odium parit, in monitorem exasperatus Eutropius, multa contra illum molitus est; id vero præcipue statui curavit, ut asyli et immunitatis jus ecclesiis tolleretur. Verum ita providente numine, Eutropius cum Consulatum anni undequadringentesimi Arcadii nulu consequutus, omnium in se odium concitasset, tumultuante Tribigildo tribuno militibus stipato, gradu dejectus est, et quod illi unicum perfugium supererat, in ecclesiam se recepit, atque asylum quod ille abrogandum curaverat, supplex adire coactus est. Nec profuissest asylum, nisi Chrysostomus fortiter obstisset obsidentibus invadere paratis. Insequente vero die primam in Eutropium homiliam habuit S. antistes, ipso præsente Eutropio, anno 399. Elapsis aliquot post illam habitam concionem diebus, cum Eutropius ab ecclesia dilapsus in manus hostium incidisset, alteram habuit in eundem homiliam S. doctor; de qua plurima in Monito videsis. Hinc vero ansam incusandi Chrysostomi arripuere ii qui ejus perniciem moliebantur: Eutropium miserum et in ecclesiam profugum ab illo objurgatum, ac denique hostibus proditum mentientes; quod quantum a vero alienum fuerit in Vita Chrysostomi pluribus ostendetur.

Gainas, quo stimulante Tribigildus tribunus Eutropii perniciem curaverat, hoc rerum eventu pelulantior factus, Saturnini et Aureliani, qui inter Imperii proceres eminebant, capita depoescit. Verum illorum causam fortiter agente Chrysostomo, satis habuit Gainas, si illi proceres in exsilium deportarentur: qua de re concionem illam habuit Chrysostomus, quæ titulum habet: *Cum Saturninus et Aurelianu acti essent in exsilium, et Gainas egressus esset e civitate.* An vero egressus jam ex civitate esset Gainas, cum hanc habuit concionem Chrysostomus, non ita exploratum est, et an titulo fidès habenda sit pluribus expeditur in Vita Chrysostomi. Ut ut autem est, hæc homilia ineunte circiter anno 400 habita fuisse putatur.

Eodem anno cœpit illud odiosissimum negotium, videlicet accusatio Antonino, Ephesi episcopo oblata, qui variorum criminum imprimisque Simoniæ reus agebatur. Qua de causa profectionem in Asiam meditabatur Chrysostomus. Verum Antonini artibus cohibitus est a quibusdam proceribus, metum Gainæ in Thracia hostiliter agentis obtendentibus; profectionemque distulit in anni sequentis initium, postquam Antoninus e vivis excesserat. In Asia vero plus quam centum dics, ut ipse ait, commoratus, Simoniacos destituit, alios in corum locum ordinavit: ex quibus recte et secundum ecclesiasticum ritum constitutis occasiones criminandi arriperunt ejus adversarii, quia nimirum nihil est quin male narrando possit depravari. Postridie quam ex Asia redierat ille, concionem habuit ad populum Constantinopolitanum, post Pascha anni 401, cujus interpretationem tantum Latinam habemus.

Severianus, episcopus Gabalorum in Syria, homo vafer, nec elinguis, Constantinopolii tunc agens, simulatis obsequiis Chrysostomi amicitiam sibi conciliaverat. Sed postquam hic in Asiam profectus erat, posita larva, populum sibi devincire, ejusque studia a Chrysostomo avertere satagebat. Postquam redierat Chrysostomus, cum verba impiate plena protulisset Severianus, tumultuante et in iram concitato populo pulsus est. Deinde curante Eudoxia Augusta et ipso Arcadio, consentiente quoque ægre licet Chrysostomo, in urbem admissus est. In adventu ejus, ut exasperatos in Severianum populi animos mitigaret Chrysostomus, concionem ad populum brevissimam habuit, quæ Latine tantum exstat, et cuius Græca interierunt. Sequenti etiam die Severianus breviter populum alloquutus, magnificientiora quam sinceriora de reconciliata pace verba protulit: hæc quoque oratio Latine tantum habetur; utraque anno 401 habita fuit.

Hæc ceu præludia fuere corum, quæ ante exsilium Chrysostomi evenerunt. Nam cum ipse ecclesiasticam disciplinam, Constantinopoli mirum in modum apud sacerdotes diaconosque maxime collapsam, restituere tentaret, in illorum incurrit odium; Eudoxiæ quoque Augustæ animum, eo quod, ut ipsius officium postulabat, principum etiam vilia incesseret, exasperavit: Theophilum Alexandrinum, quod Fratres longos, ut vocabant, humanius exceperisset, jam antea infensem, infensiorem sibi reddidit. Hisce omnibus demum conspiratis factionum partibus, in Pseudosynodo Chalcedonensi depositus fuit Chrysostomus anno 403. Hæc porro omnia hic brevissime repræsentata longissimæ historiæ materiam suppeditaverunt in Vita Chrysostomi. Postquam ergo depositus fuerat, antequam in exsilio locum deportaretur, concionem habuit, quam a Georgio Alexandrino in vita ipsius Chrysostomi conservatam edimus, ejusque postremam partem, ut suspectam vel saltem vitiatam damus; huicque subjungimus

veterem interpretationem Latinam in qua pars illa vitiata non occurrit. Aliam pariter addimus ex Vaticanis Codicibus excerptam, quæ etiam temerariis librariorum ausibus vitiata fuit.

Populus, quo repugnante et violentiam propulsare nitente, libens abductus fuerat Chrysostomus, post ejus profectionem magis magisque in iram concitatus vociferabatur, et ad imperialiorias ædes episcopi sui redditum postulabat: interimque terra motu palatum concutiente, Eudoxia Augusta perterrita sanctum præsulem reducendum curavit. Redux vero Chrysostomus extempore habuit Oratiunculam quam Græce et Latine damus, postridieque alteram paulo longiorem, priori subjunctam. Illam vero quæ de Chananaea inscribitur, paucis post adventum suum diebus habuerit necesse est: ipsamque in eadem serie locatam, vindicavimus ab iis qui de authentia quæstiones moverant, eamque ut suspectam habuerant. Hæc omnia anno 403 dicta fuere.

His adjunximus duos pulcherrimos libros quorum prioris titulus est, *Quod nemo laeditur nisi a seipso*; posterioris vero, in viginti quatuor capita distributi, *Ad eos qui scandalizati sunt ob adversitates*, etc. Hi vero libri licet post multas Epistolas Chrysostomi scripti fuerint, et quidem anno circiter, ut putatur, 406, cum in exilio ageret, quia in serie Epistolarum locari non poterant, in hac quarta classe agmen claudunt, quod commodior ipsis locus excogitari non posset.

§ III. — Quinta et postrema classis, quæ est Epistolarum.

Inter Chrysostomi opera nihil Epistolis pretiosius, nihil ad concinnandam duorum exsiliorum ejus historiam opportunius: quam sane partem historiæ ecclesiastice inter præcipuas istius sæculi annumerandam esse fatearis, si species quanta constantia animique fortitudine calamitates nusquam alibi memoratas pertulerit: si consideres quanta fuerit in hujusmodi negotio inter proceres Ecclesiæ et Imperii dissensio; aliis in adversa parte stantibus; aliis, quorum princeps erat Innocentius Romanus pontifex, Joannis Chrysostomi causam strenue propugnatibus. Has itaque Epistolas quanta potuimus accusatione emendatas edidimus. Quia vero temporis, quo scriptæ illæ fuerant, ordinem nulla arte, nullo labore assequi poteramus, Frontonis Ducæi seriein sequi visum est. Etsi enim omnino conspicuum sit quasdam earum ante alias quæ jam in Edito præcedunt scriptas fuisse, cum maxima pars illarum nullam præ se ferat temporis notam, non consulto fecissemus, si quasdam earum a pristino loco amovissimus, incerti num illæ, quas a priscis sedibus deturbaveramus, ante alias omnes sequentes datæ essent.

Extra numerum aliarum præmisserat Fronto Ducæus binas ad Innocentium Episcopum Romanum Epistolas, necnon illam quæ ad Episcopos et presbyteros in carcere inclusos a Chrysostomo exsulante scripta fuit; in hoc etiam Ducæum sequimur. Verum post epistolas Chrysostomi, duas Innocentii papæ ex Sozomeno exceptas edimus, quæ quia ad rem, de qua hic agitur, omnino pertinent, miror quo pacto in prius Editis omissæ fuerint. His subjunximus *Sacrum Honorii Augusti*; *Sacras* appellare solcunt epistolas Imperatorias. In hac vero de tu nullo Constantinopolitano in ejectione Chrysostomi unice agitur, ideoque non debuit in larum Epistolarum serie prætermitti. Sequuntur ducentæ quadraginta duæ Epistolæ Chrysostomi, quarum septemdecim priores ad Olympiadem, cæteræ ad diversos sunt missæ, quorum nomina habes alphabetico ordine in Monito, ubi etiam numeros Epistolarum ad singulos missarum adjecimus. Ex his autem Epistolis quinque ad calcem positæ, nimirum 237, 238, 239, 240 et 241, non Chrysostomi, sed Constantii presbyteri sunt, viri sancti et Chrysostomo addictissimi, ut in Monito ad easdem tum ex stylo, tum auctoritate Codicis Vaticani probavimus.

Epistolarum agmen claudit celeberrima illa ad Cæsarium monachum Epistola quæ tot controversiarum ansam præbuit, ut in Monito ante eamdem positio videre licet. Eam porro Chrysostomo allatis ibidem de causis abjudicavimus: spero que jam nullum de calculo contraferendo cogitaturum esse. Si quis enim, in Chrysostomi genuinorum operum lectione nos hospes, conferat ejusdem Epistolæ Græca fragmenta, quæ nunc plura auctioraque damus, cum germanis Chrysostomi operibus, is haud dubie fatebitur nullam uspiam tantam occurrere styli diversitatem: Hujus Epistolæ, paulo postquam typis illam dederam, apographum nactus sum ad fidem veteris Manuscripti exsumplum, ex alio ut videtur Codice, non ab eo ex quo Emericus Bigotius apographum descriperat. Ejus hic varias lectiones perscribam. Apographo hæc nota præmittitur: *Ex Codice membranaceo liber beati Athanasii. Archiepiscopi Alexandrie contra impium Apollinarem de salutari Epiphania Christi ex hereditate doctissimi viri Nicolai de Nicolis de Florentia, de quo Nicolao S. Antoninus et alii. In hoc videlicet Codice præmittebatur liber Athanasii contra Apollinarium, de salutari Adventu Christi, qui est in nostra S. Athanasii Editione liber secundus, p. 940, quia liber ille quamdam habet cum Epistola affinitatem, ut in Monito in Epistolam ad Cæsarium diximus. Post illam notam sequitur titulus: Incipit Epistola B. Joannis episcopi Constantinopolitanus ad Cæsarium, etc., ut in Edito nostro col. 755-756 Ibid. l. 5 et ἀποτίθεται, id est consummate. Ms. et ἀποτίθεται, (sic) id est conjunctam; forlasse conjunctim. Ibid. l. 8. Ms.: Et dicas forsitan a bejore ad id quod melius est venisse te. Legendum a pejore, et hanc lectionem præferrem, nisi obstarent Græca καὶ φραστήρις δὲ πάλιν τρόπος τὸ ρεπετέον διηγεῖται.*

Col. 757, lin. 6: factam ex divinitate et carne. Ms., facta e deitate et carnis. Lin. 13: Unigeniti imaginatur deitati. Ms. Unigeniti imaginatur deitati. Lin. 22: Verumtamen nos recordantes tunc

nobiscum conversationis. Ms. Verum tamen nos recordantes bene nobiscum sua rationis; male lectionem Editi. Lin. 28: manifestam ostentationem facere. Ms. manifestam ostensionem facere, melius, et sic nos in nota diximus legendum videri.

Col. 758, lin. 7: *Unos autem communibus istis nominibus quando dispensationis confundendum est mysterium. Ms. unos autem communibus istis uti oportet nominibus quando dispensationis confundendum est mysterium. Evidentissimum est hanc esse veram lectionem, si pro unos legas, Nos autem communibus istis uti oportet, etc. Paulo post, lin. 11: id quod blasphemum est et immane; sed in aliorum haereticorum declinasti impietatem. Ms. id quod blasphemum est et in Manet? sed in aliorum haereticorum declinasti impietatem. Hec Manuscripti lectio licet vitiata, Bigotii lectionem confirmare videtur: et in Manet et in aliorum haereticorum declinasti impietatem, quam puto sinceriores. Lin. 16: et quomodo Dominus dixit. Ms. et quando Dominus dicit. Lin. 19: Negre enim ex inhabitanti defraudabatur deitate. Ms. neque enim ex hoc ab inhabitanti defraudabatur deitate. Sic etiam legit Bigotius, ut ibidem annotavimus, et haec lectio melior esse videtur.*

Col. 760, lin. 11: *ita dicere audientes? Ms. ista dicere audentes? Bene, et sic corrigendum. Lin. 42: arripientes. Ms. accipientes. Quodam minuscula vitia prætereunda duximus.*

Epistola ad Cæsarium subjungimus Joannis Chrysostomi orationem elegantissimam in laudem Diodori Tarsensis, quam v. cl. Emericus Bigotius post illam Epistolam ediderat. Deindeque Homiliam illam in Pascha quam Fronto Ducæus inter spuria conjectat Chrysostomo vindicavimus, utpote genuinam nullique auspicioni obnoxiam. De sermone sequentia in Assumptionem Domini sat diximus supra.

§ IV. — *De notis: item de interpretationibus Latinis operum Chrysostomi.*

Non desuere qui conquesti sint, nos notas et pauciores et minores, quam optarent ipsi, edidisse. Verum ut jam in Præfatione primi Tomi subindicavimus, non una moti ratione in notis admodum parci sumus. Notæ enim vel ad illustrandam scriptoris sententiam, vel ad verborum ambages explanandas, vel ad insolentium vocum explorandum sensum adhibentur. At hujusmodi scriptorem tractamus, qui quasi amnis sine salebris fluit, qui dictionis perspicuitate nemini veterum concedit, quique verbis ut eleganterib[us], ita usitatorib[us] fere semper sermonem texit, vix ut locum reperias ubi explanatione opus habeat. Si notas quereras de tempore quo orationes homiliaque habuit, de occasione, qua ad eas habendas adductus est, id habes in Monitis quæ vel singulis homiliis, vel pluribus, quando ejusdem argumenti sunt, præmittuntur. Si notas desideres theologica dogmata spectantes, videbis illas ultimo Tomo collectas, et secundum Christianæ fidei capita concinnatas, ut jam indicavimus in Tomi primi Præfatione, additis, ubi opus erit, disquisitionibus circa veram Chrysostomi de singulis sententiam. Nam imas paginas longis hujusmodi dissertationibus onerare non licet, ne tantum voluminum molem novis accessionibus, vel parvo vel nullo fructu, augeamus: quam etiam cautionem adhibuit is qui postremam Augustini Editionem curavit. Si demum notas expetas, ubi multa loca variis in operibus eadem de re sparsa, in unum conseruantur; exempli causa, de eleemosyna, de oblivione injuriarum, de contemptu divitiarum, de amore fraternali, de humilitate, deque similibus Christianæ disciplinae argumentis, quæ summopere sunt a Chrysostomo frequentata: hujusmodi certe notis omnino supersedere visum est; id enim esset tempus terere, et frustra librorum molem augere, cum maxime Index generalis alphabeticus, in fine Tomi ultimi positus, haec abunde representet, atque longe plura de singulis proferat, quam liceret in notis congerere.

Quando quis editionem parat scriptoris cuiuspiam quam minimæ molis, ita ut, etsi a fronte inumeras animadversiones præmitat, in imis paginis tot notas congerat, ut sepe textum exsuperent, ad calcem vero observationes alias longissimas subjungat, vix tamen possit ad justi voluminis amplitudinem pertingere, per me licet, is annotationes pro lubito accumulet: tametsi semper prospiciendum cavendumque puto ne quid nimis. Verum hic undecim magnæ molis voluminum materies adest; imo et duodecim: nam, quod initio non putabam, Tomum quintum, qui commentaria et homiliae in Psalmos atque in cæteros Veteris Testamenti libros complectitur, in duos necessario, atque ambos justæ magnitudinis, dividendus est; et quia ex diuturna perquisitione semper quid importatur novi, quis scit, an Tomorum numerus ad duodecimum usque jam adactus, non ad decimum tertium tandem, novis succendentibus opusculis, producendus sit? Jam si genio indulgere voluissem, et notas, quæ sane facile parabiles mihi erant, congerere, parvo certe labore opera Chrysostomi potuisse ad viginti usque volumina extendere. Sed quis me probasset? quis mihi calculum deluisisset? Ad hæc autem in digerendis Chrysostomi voluminibus non exiguis labor, non parva cautio adhibenda est. Non licet enim partem argumenti cuiuspiam in alterum tomum transferre, ne Tomus ille qui præ manibus est nimis molis evadat; non licet, verbi causa, postremam Epistolarum partem in sequentem Tomum amandare, quod tamen faciendum erat, si tertius Tomus, in quo agmen claudunt, ex notarum multitudine in nimiam molem excrevisset. Et similiter in sequentibus Tomis par ratio adhibenda erit; non convenit item Homiliae in Matthæum, quæ amplissimum Tomum efficiunt, multitudine notarum ita augere, ut pars ejus postrema in alterum Tomum amandetur.

Hæc non ideo diximus, quod velimus notas non adhiberi, ubi opus est: nam multis in locis notas damus, et aliquando longiores ubi rei conditio ita postulat; sed ut illis faciamus

satis, qui notarum multitudine longitudineque ita gaudere videntur, ut, nullo habito auctorum discrimine, notas ubique desiderent, non advertentes scriptorem qui in Ethicis semper versatur, et summa perspicuitate loquitur, qualis est Chrysostomus, non tot egere notis.

Erant etiam qui vellent me omnia S. Joannis Chrysostomi opera nova interpretatione donavisse; queis certe maximam gratiam habeo, quod me tot tantisque viris qui de Graeco in Latinum diversa Chrysostomi opera converterunt, quiue optimorum interpretationum laudem adepti sunt, anteponere videantur. Verum pacem illorum dixerim, non consulto me facturum fuisse si Gentiani Herveti, Frontonis Ducæi, alteriusque Jesuitæ, qui librum cuius titulus, *Quod nemo lèditur nisi a seipso*, egregie transtulit, nomenque tacuit, Erasmi et aliorum, qui bene interpretandi laude florueré, interpretationes de medio sustulsem, ut meas substituerem. Nam bene concinnatam interpretationem remoyere, et aliam substi- tuere, id certe est actum agere; ut taceam periculum, ne recens inducta interpretatio minus placeat, quam ea quæ de medio sublata fuit. Quamobrem priscum institutum retinere haud dubie par est; ut veterem quidem interpretationem removeam, quando interpres de Graeco in Latinum paraphrastice convertit, et inutiliter verba multiplicat, qualis est ubique Godefridus Tilmannus; aut quando nimium a Græcis deflectit, vel cum intricatum interpretandi genus aggreditur. Sed quando interpretationes sunt planeæ, nitideæ, non nimio scrupulo Græcis harentes, sed tamen iis semper eatenus insistentes, quatenus lingua Latinæ ratio patitur, quem interpretationis modum semper sectatus sum: tunc eas retineam oportet, iis tamen correctis, et in aliam formam translatis, quæ vel cum Græcis non consonabant, vel minus idoneæ concinnata verbis erant. Quod etiam fecit Fronto Duxæus, fecerunt et alii viri docti. Hoc institutum semel susceptum ad finem usque servabo. Licet enim quidam secundum agendum existimaverint; bene novi multos eosque cordatos viros tecum calculum pos- tueros.

§ V. — *Animadversiones in quædam loca hujus tertii Tomi operum Chrysostomi*

Quoniam, ut vulgo dicitur, secundæ cursæ meliores, quædam hujus tertii Tomi loca retractantes, vitium identidem suspiciati sumus, quæ omnia hic loca recensere operæ pretium fuerit. In homilia illa quæ inscribitur, *De gloria in tribulationibus*, Græca lectio habet: Διά τοῦ καὶ πρὸς τοὺς δὲ Κορινθίους διατρίβεται, καὶ πρὸς τοὺς; ἀποστολέμανος μηχαλέρρωντας ἐπὶ ἱεροῖς, τῷ δὲ λοιπῷ κατεφύγοντος, τῷ χρεωτῆρι τῷ Ευαγγελίῳ ἀπορήσον, ἀλλακού δέοντος τῶν καθ' ἱερὸν κατορθώματα εὐθέτων γενέσθαι. Quæ sic convertit Fronto Duxsus, col. 163, lin. 2: *Idcirco etiam cum ad quosdam scriberet Corinthi degentes, et tā eos invehetur qui de se magnifice sentiebant, alios vero damnabat, epistola formam exprimens nobis, coactus est suorum recte factorum imaginem depingere.* Ibi ego pro ἵπποτας legendum omnino suspicor, ἀποτολέμη apostolatus; nam quid ad epistolæ formam describendam faciunt hæc quæ mox subjungit: *Ministri Christi suni?* ut minus sapiens dico, plus ego. Hæc certe ad apostolatum, non ad epistolam pertinent: quamobrem si hæc substitutatur lectio, quod tamen sine Manuscriptorum auctoritate non licet, hæc, τ. χρεωτῆρι τῷ ἀποτολέμη ἀπορήσω, *Apostolatus formam exprimens*, vel, *Apostolatus conditionem exprimens*, vertenda erunt.

Homilia in illud, Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, Græca lectio habet : Καὶ εὐ-
θύνεις οἱ τῷ πατρίῳ πολεμῶντες, τοὺς πάτερας δεσμεγένους ἑβαλλόντες, τοὺς δὲ εἰς ἀποργύρας, τοὺς δὲ εἰς μυρία ἐπο-
ράψας πεπλεύσας, Fronto Duxus verit, col. 166, lin. 27: *Neque prædicationis evangelii adversarii
quiescedebant, sed alios in carcere conjiciebant, alios in exsiliū mittebant, alios in alia præcipita-
traherent. Ubi illud, alios in exsiliū mittebant, denuo legenti ac repente non visum est recte
scriptoris mentem exprimere: nam ἀποργύρα, cuius vocis frequens usus est apud Chrysosto-
mum, significat abductiōnem damnati cuiuspīam vel ad capitalem pœnam, vel ad aliud sup-
plicium. Sic Chrysost. in Psalms Edit. Morel. p. 212, D, 3, πρὸς τὴν γέννησιν ἀποργύρας. Abductiones
ad gehennam; quamobrem illud, τοὺς δὲ εἰς ἀποργύρας, malum converti, Alios abducabant ad sup-
plicium.*

Homilia III in illud , Habentes cumdem Spiritum, in Greco legitus : Δικ γέρ τούτο ἀνέκρυψα ὑμεῖς, τὸν περὶ δικῶν τὸ προσόδημα, οὐ καὶ ὁ θεόφηνος ἡ, ἵστηται δικῆς λαβάλην παράδεινος, καὶ ὁ πολλὴν ἀπολατὸν δίκαιος, ὅτι τοις ἄτοχοις τούς πινδόντας δικῶν πολλὴν αἰσχρήν προσωρίαν, εἰς τὰ τοῦ ἀπόντος λογισμὸν μάχην. **Hec Sigismundus Gelenius sic transtulit : Ideo enim vobis in memoriam revocavi illius temporis calamitates, ut nunc et qui affligitur idoneam inde consequatur consolationem, et qui in securitate agit, in vicem illarum conflicitationum acre contra absurdas cogitationes certamen suscipiat.** Cetera postrema pars periodi obscure transferuntur, nec satis apte auctoris mente exprimit; sic itaque verendum existumo : *Et qui in magna securitate agit, utpote non exercitatus in hujusmodi periculis, multam suscipiat alacritatem ad pugnandum contra absurdas cogitationes.* Vide col. 293, lin. 12 et seqq.. huius Torni.

Homilia de capitulo Eutropio (col. 391) sic incipit: Ἡδὲς μὲν λειμῶν καὶ παράδεισος, παλὸν δὲ φύτερον τῶν θεοῖς Γραφῶν ἡ ἀνάγνωσις. *Suave pratum, suavis est horus, at longe suavior divinorum Scripturarum lectio.* Ex qualuor autem quibus usi sumus manuscriptis codicibus, trea habent cum Frontonis Ducei edito ἡδὲς μὲν, unus autem cum Savil. ἡδὲ μὲν. Verum licet prior lectio, quæ in pluribus mss. ferri, utcumque ferri posse videatur, malim tamen ἡδὲ cum Savilio legere, et hanc lectionem alteri substituendam esse omnino suadet φύτερον mox sequens.

SANCTI PATRIS NOSTRI

JOANNIS CHRYSOSTOMI

OPERA OMNIA.

ADMONITIO

AD HOMILIAM IN PARABOLAM DEBITORIS DECEM MILLIUM TALENTORUM.

Non obscuram temporis notam afferit Chrysostomus num. 1 hujus concionis, cum ait: *Nos autem unam chordam pulsavimus per totam Quadragesimam, dum legem vobis de juramentis recitavimus, et Dei gratia effectum est, ut pleraque a nobis ora in hac legis melodia ita instituta sint, ut, depulsa prava consuetudine, pro eo quod antea Deum jurabant, jam nihil nisi Est, et Non est, et Crede mihi, in lingua sua circumferant, idque in omni colloquio, etc.* Hæc porro conser, sodes, cum epilogis pene omnibus Homiliarum in Statuas, quas initio secundi Tomi locavimus, ibique non modo adhortantem ad juramenta vitanda Chrysostomam reprehendos, sed etiam versus Quadragesimæ finem gratias Deo agentem, quod non frustra nec sine fructu huic curando vitio manum admoverit. Hæc de vitando juramento monita pertinent ad Quadragesimam anni 387, ut diximus Admonitione in Homilias de Statuas: hinc vero sequitur hanc concionem in Parabolam debitoris decem millium talentorum eodem anno 387 post Quadragesimam habitam fuisse. Nimur postquam juramenta de medio sustulerat, aliud curandum malum, ut optimus medicus, suscipit: scilicet odium proximi et *perniciosa*, sive injuriarum oblatarum memoriam.

Hanc porro homiliam habuit postquam ex morbo convaluerat; unde etiam ediscimus ipsum eodem anno ab assueto concionandi officio ea de causa aliquanto tempore abstinuisse: qua vero anni tempestate id acciderit, jam est disquirendum. Aliquid sane lucis ad ejus rei notitiam assequendam mutuamur ex Scrmone primo in Annam Tom. IV, ubi paulo post initium hæc habentur, *Vos enim, nunc estis oblii, nos multos interim sermones de aliis rebus habuississe. Nam reverso a longinqua illa peregrinatione patre nostro, necessarium fuit omnia commemorare, quæ in comitatu acciderant, ac deinde cum gentilibus disputare, ut hos vi calamitatis ad meliorem frugem revocatos, qui deserto gentilium errore sese ad nos contulerant, pro virili confirmaremus ac doceremus, quantis tenebris liberati ad tantam lucem veritatis accurrissent. Post illa rursus multis diebus martyrum festivitatibus potiti sumus, neque tempori conveniens fuisse, nos qui juxta martyrum sepultra versaremur, earum laudum quæ martyribus debentur exsorles discedere. Successit his rursus cohortatio ad abstinentiam a juramentis. Cum enim totam rusticorum nationem in urbem ingressam corneremus, hoc illos a nobis instructos viatico censimus dimittendos.* In his concionibus quas Chrysostomus ordine commemorat, agmen dicit Homilia illa post redditum Flaviani, quam in die sancto Pasche habitam statuimus in Præfatione ad quartum Tomum, et in Monito ad Sermones in Annam Tom. IV. Deinde disputationem habuit Chrysostomus contra Gentiles, an in una vel pluribus concionibus, non declarat ipse. Successere postea martyrum celebritates multis diebus. Ac deinde quia populum Antiochenum jurandi assuetum, repetitis per totam Quadragesimam admonitionibus, ab hac prava consuetudine abduxerat, alia argumenta tractanda suscepit. Verum quia rusticorum turba magna in urbem advenerat, ut hos etiam, qui pristinis concionibus non interfuerant, a juramentis absterret, pristinum contra juramenta argumentum repetiit, et concionem hanc habuit Dominica Salvata quam Dominicam esse Passionis olim cum Tillemontio putaveram; verum nunc ad Leonis Allatii sententiam prorsus accedo, qui ait Dominicam Salvatæ esse illam quæ Ascensionem Domini præcedit, quod pluribus expendetur in Præfatione ad quartum Tomum, et in Monito ad Sermones in Annam eodem Tomo.

Illam igitur concionem Dominica ante Ascensionem ad rusticos habitam sic orditur Chrysostomus : *Epulis sanctorum martyrum excepti estis his præteritis diebus : spirituali celebri-
tate repleti exultantis honestis exultationibus : vidistis aperta laterq , et illa concisa , cruo-
rem undique desuentem , infinitas tormentorum species : humanam vidistis naturam supernatu-
ralia præstantem , et coronas sanguine contextas , pulsastis choreum , in omnem partem civilta-
tis hoc honeste duce (Flaviano) vos circumagente ; sed nos et invitatos infraimitas domi manere
cogebat . Tamen etsi non interfuius , de voluptate participavimus : etsi de concione fructum
non cepimus , vobiscum tamen lætitiam communem habuimus . Talis est enim caritatis vis , etc.*
Hanc ipsam , ni fallor , corporis ægritudinem in hac etiam concione commemorat Chrysostomus . Utramque enim , hanc scilicet de Parabola debitoris decem millium talentorum , et
illam ad Rusticos , post ægritudinem habuit . Utra vero prior habita fuerit , ipse declarare vi-
detur initio hujusce , de qua nunc agitur : illam quippe sic orditur : *Quasi ex longinqua per-
egrinatione ad vos reversus essem , ita me hodie affectum sentio . Hæc sane verba , et complura
quæ sequuntur , primo post recuperatam valetudinem salutantis sunt ; ita ut hæc concio
haud dubie præcesserit eam , quæ Dominica ante Ascensionem habita fuit anno 387 , an une
autem , an pluribus diebus , incertum .*

Interpretatio Latina est Petri Nannii Alcmariani , quam plurimis in locis castigavimus .

¶ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΑΡΑΒΟΛΗΝ

Τοῦ τὰ μύρια τάλαντα δραχμῶν, καὶ τὰ ἑκατὸν ὅμηρους διεπούρτος, καὶ ὅτι καρές ἀμφετίμων
τὸ μητροπατεῖται χειρό.

Α'. Ός δέ μακράς ἀποδημίας ἐπενελθών πρός διάδει,
εὐτα διάκειμαι τῆμαρον· τοῖς γάρ φιλοῦστιν, θεαν
μή θύνωνται συγγενέσθαι τοῖς φιλουμένοις, οὐδὲν δρε-
λός εστὶ τῆς πάρουσίας. Διά τοι τόποτε καὶ ήμεις ἐν-
δημούντες, τῶν ἀποθημάντων οὐδὲν διεισιδεῖ
καί μεθα, ἐπειδὴ τὸν παραβόντα χρόνον διαλεχθῆναι
πρός ίδιαν οὐκ ισχύσαμεν· ἀλλὰ σύγγρατε· οὐδὲν γάρ
ρεμμίας, ἀλλὰ θενενελας ἦν τι σιγῇ. Ταῦτας μέν
οὖν χαίρεται νῦν, ἐπειδὴ τῆς ἀρθρωτίας ἀπηλλάγη-
μεν· ἔγων δέ χαίρω, ἐπειδὴ τῇ ίδιᾳ υμετέραιν ἀπελαθόν
ἔγάπην. Επειτα καὶ ήντια ήσθνονται, τῆς νόσου μοι· χα-
λεπώτερον ἦν τὸ μή δύνασθαι τοῦ ἀγαπητοῦ τούτου
μετέχειν συλλόγου· καὶ νῦν ἐπειδὴ τὴν ἀρθρωτίαν
ἀπεθέμψαν, τῆς ίγιειάς μοι ποθεντέρον τέργοντε
μετά δάσεας ἔχειν ἐντρυφάν ίμων τῇ ἀγάπῃ. Οὐδέποτε
γάρ οὕτω πυρτέρος σώματος φύσει κατακαλεῖν εἰλθε-
τούς πυρτέτοντας· ὡς τές ήμετέρας φύχας τῷ κα-
χωρίσθαι τῶν φιλουμένων· καὶ καθάπτειν ἐκείνοις φιάλ-
λας καὶ ποτήρια καὶ ψυχρὰ νάματα ἐπιζητοῦσιν,
εὐτας οὗτοι τῶν ποθουμένων τὰς δύεις. Ισασι ταῦτα
καλῶς δοσι φιλεῖν εἰλθασι. Θέρε οὖν, ἐπειδὴ τὴν ἀρθ-
ρωτίαν ἀπεθέμεθα, τάλιν ἀλλήλων [2] ἐμφορτώ-
μεν, ἀλλ' οὐνατὸν ἐμφορθῆναι πότε· ή γάρ τῆς
ἀγάπης φύσις κύριον οὐκ οἶδεν δ, ἀλλ' ἀει τῶν ἀγα-
πημάνων ἀπολαύσουσα, πρός μειζονές αἱρεται φιλόγαστα.
Καὶ τοῦτο δ τῆς ἀγάπης τρόφιμος Παῦλος εἰδὼς
λέγε· Μηδετεὶ μηδὲν ὁρεῖστε, εἰ μή τὸ ἀγαπᾶν
ἀλλήλους. Τοῦτο γάρ μάντιν τὸ θρήλημα ἀει μὲν κα-
ταβάλλεται, οὐδέποτε δὲ ἀποδίδοται. Ἐνταῦθα τὸ
διηγεκών δρειλειν καλὸν καὶ ἐπαίνων δῖξιν. Ἐπι-
μέν γάρ τῶν χρημάτων τούς μηδὲν δρειλοντας
ἐπαινοῦμεν, ἀπλέοντες δὲ τῆς ἀγάπης τούς διηγεκών
δρειλοντας ἀποδεχόμεθα καὶ θευμάζομεν· καὶ διερ-
άγωμασσούντης ἑκεί, τοῦτο ἐνταῦθα εὐγνωμοσύνης
οημειον εστι, τὸ μηδέποτε διαλύεσθαι τὸ τῆς ἀγάπης
τῆς θρήλημα. Μή δυσχερέστητε δὲ πρὸς τὸ μῆτρα τῶν
μελλόντων ρήθησθε· καὶ γάρ κινθαρφύδιαν ίμω-
τινα θευματήν διδάξαι βούλομαι, οὐχὶ λύραν νεκράν
μεταχειρισάμενος, ἀλλὰ τὰς τῶν Γραφῶν ιστορίας
καὶ τὰς τῶν Θεοῦ ἐντολάς ἀντὶ νευρῶν ἀνατείνας.
Καὶ καθάπτει κινθαρφύδιον τοὺς δακτύλους τῶν μαθη-
τευομένων λαμβάνοντες, ἥρεμα τοῖς φθόγγοις προσ-
άγουσι, καὶ διαηλαφάν μετ' ἀκμειρίας διδάσκον-
τες, ἐκ τῶν ἀρώνων φθόγγων τε καὶ νευρῶν πάσσο-
ρωντος ήδως καὶ γλυκυτέρουν παιδεύονται κατατσενά-

ζειν φωνήν· οὗτο θή καὶ ἡμῖς ποιήσουμεν, ἀντέ
θετούλων τὴν διάνοιαν ὑμῶν μεταχειρίσσαμενοι, καὶ
ταῖς ἀντολαῖς τοῦ Θεοῦ προσεγγύοντες, μετ' ἡμπει-
ριας αὐτῶν διπεισθεὶς παρακαλέσομεν τὴν ὑμετέραν
ἀγάπην, οὐχ ἵνα ἀνθρώπων θεάτρον, ἀλλ' ἵνα τῶν
ἀγέλων τὸν δῆμον διὰ ταύτης τῆς ἡδονῆς ἀναστή-
σητε. Οὐ γάρ ἀρκεῖ τὰ θεῖα λόγια ἐπελθεῖν μόνον,
ἀλλὰ δεῖ καὶ τῆς ἀπὸ τῶν ἔργων ἐπιδείξεως. Καὶ
καθάπερ ἀπὸ τῆς κιθάρας ἀπίτεται μὲν ὁ τεχνίτης τῶν
νευρῶν, ἀπίτεται δὲ καὶ ὁ ἀτεχνός, ἀλλ' ὁ μὲν λυπεῖ
τὸν ἀκροατήν, ὁ δὲ ψυχαγωγεῖ καὶ τέρπει, καίτοι γε
οἱ αὐτοὶ δάκτυλοι καὶ αἱ αὐταὶ νευραὶ, ἀλλ' οὐχ ἡ
αὐτῆς ἡμειοια· οὗτο θῆ καὶ ἐπὶ τῶν θείων Γραφῶν,
ἐπέρχονται μὲν καλλοὶ τὰ θεῖα λόγια, ἀλλ' οὐ πάντες
κερδαίνουσιν, οὐδὲ καρπουνται πάντες· τὸ δὲ εἰτιον,
ἐπειδὴ μήτε τοῖς εἰρημένοις ἐμβαθύνουσι, μήτε μετά
τέχνης τῆς κιθάρας ἀπίστονται· διπέρ γάρ ἐπὶ τῆς μη-
θαρψίας ἡ τέχνη, τούτῳ ἐπὶ τῶν τοῦ Θεοῦ νόμων η
διὰ τῶν ἔργων ἐπίδειξις. Ἡδη μὲν οὖν μίλων ἐκρού-
σαμεν νευρὰν δι' ὅλης τῆς Τεσσαρακοστῆς, τὸν περὶ
τῶν δρυῶν νόμον ὑμῖν ἀναγνώσκοντες, καὶ διὰ τὴν
τοῦ Θεοῦ χάριν πολλὰ στόματα τῶν ἀκροατῶν ἥμιν
ἐπικαίειθη τὴν τοῦ νόμου μελιφρίδαν ἀκείνου, καὶ τὴν
πονηρόν διπελάσαντες συνήθειαν ἀντὶ τοῦ τὸν θεὸν
ὅμνυμα, τὸ Ναί, καὶ τὸ Οὐ, καὶ τὸ Πίστευσον, ἐπὶ
τοῦ στόματος φέρουσι διηγεικῶς ἐπὶ διαλέξεως ἀπά-
σης· καὶ μυρίων πραγμάτων ἀνάγκη βιάζεται, πε-
ραιτέρω προσελθεῖν οὐν ἀν δινάγαντον.

β'. Έπειδὴ δὲ οὐκ ἀρκεῖ πρὸς σωτηρίαν τὴν μιᾶς ἐντολῆς ὑπόδοχη, φέρε τήμερον καὶ ἐπὶ ἑτέραν ὑμᾶς μεταγάγωμεν· καὶ γάρ καὶ εἰ μὴ πάντες κατώρθωσαν· τὸν πρότερον νόμον, ἀλλά γε τοῦ χρόνου προδόντος τοὺς φθάσαντας οἱ ὑπερήσαντες καταλήψονται. Καὶ γάρ ἔγνων, ὃς τοσαύτη τοῦ πράγματος γίνεται σκουδῇ, [δ] ὡς καὶ ἐπὶ οἰκιας καὶ ἐπὶ τραπέζης ἀνδράς πρὸς γυναικας, δύολοις πρὸς ἀλευθέρους ἄμιλλαν είναι περὶ τῆς ἐντολῆς ταύτης, καὶ ἐμαχάρισα τοὺς οὐτως ἐστιωμένους. Τί γάρ τῆς τραπέζης ἐκείνης ἀγώνερον γένοιτο· διν, ἐνθα μάθῃ μὲν καὶ ἀδηφαγία καὶ πάσα ἀσωτία ἀπαλλήσαιται, θευμαστή δὲ τις ἀντεισινηκεῖται περὶ τῆς φυλακῆς τῶν τοῦ Θεοῦ νόμων ἄμιλλα, καὶ πάραπτρεῖ μὲν ἀνήρ τὴν γυναικα, διποιεὶ εἰς τὰ τῆς ἐπορχίας μηδέποτε ἐμπέσῃ βάραθρα, φυλάττει δὲ γυνὴ τὸν ἀνδρα, καὶ κατεῖλθε τῷ παραβάτῃ κατέπι μεγίστῃ· οὐδὲ ἐπανίσταται δὲ οὐδὲ διποιεῖ βαῦλον ἢ διποιεῖ.

^a Reg. Tây Nguyên.

b Reg. own 530.

** Reg. mávtač živý zastávka*

IN PARABOLAM

DECÉN MILLIUM TALENTORUM DEBTORIS, ET CENTUM DENARIOS EXIGENTIS, ET QUOD OMNI PEC-
CATO DETERIOR SIT INJURIARUM RECORDATIO (*Math. 18. 23, sqq. (a)*).

1. *Sic i morbo consolans gratulatur; dilectio namquam sedat.*— Quasi ex longinqua peregrinatione ad vos reversus essem, ita me hodie affectum sentio: cum enim nullum amicorum consortium esse potest, nihil commodi affert eorum presentia. Quamobrem nos qui domi versabamur peregre versantibus nihil hac in parte feliores sumus: nimis qui superiore tempore nulla vobiscum colloquia habere potimus: sed danda est venia, cum illud non incertus, sed infirmitatis silentium fuerit. Gratulamini igitur me ab ea infirmitate convaluisse, ego vero gaudeo, quod vos carissimos mihi recuperavi. Erat mihi inter agrotandum ipso morbo gravius, quod hujus dilecti cœtus particeps esse non poteram: nec vero restituta valetudine, ipsa sanitatem mihi optabilius est, quod vestre caritatis deliciae perfrui secure licet. Non enim febris tantum ardorem invicit febricitantium corporibus, quantum animis nostris amicorum absentium desiderium, et ut illi phantasias et poca et frigidas fontes, ita isti amicorum telitas exoptant. Norunt illi qui amare consueverunt. Age igitur quando morbum depositum, invicem exprimatur, si modo fieri licet, ut hic ullam satietatem inveniamus; dilectionis enim natura satietatem non novit, et ex usu amicitiae majores flamas accipit: quod ipse alumnus dilectionis Paulus testatum reliquit, qui ita dixit: *Nec quidquam debeat, nisi ut fratres diligatis* (*Rom. 13. 8*). Illud enim debitum semper quidem fundatur, numquam autem solvitur. Nihil perpetuo debere pulchrum est, et in laude possumus. In re pecunaria eos, qui non debent, laudando patamus: in dilectione vero perpetuos debitores probamus et admiramur: et quod ibi malignitas, hic benignitatis signum est, ut scilicet numquam solvator caritatis debitum. Ne zegre feratis prelixitatem eraticas fatus: citharœdicam enim melodiam eamque admirabilem vos docebo, non mortuam lyram attractando, sed Scripturarum historias et Dei præcepta pro nervis intendendo. Et quemadmodum citharœdi arreptis discipulorum digitis, paulatim eos chordis admoveentes assueficiunt perite contractare, et ex mutis tonis ac nervis omni sonu leviori et dulciori vocem emittere doceant: ita

nos quoque faciemus, et loco digitorum mentem vestram attractantes præceptis Dei admovebimus, jubebimusque ea scite et eleganter attingere, non ut hominum theatrum, sed ut angelorum populum per hanc voluptatem excitetis. Non enim satis est si eloquia divina percenseas, nisi ea quoque rebus praestas: et quemadmodum in cithara nervos attingit artifex, attingit quoque et imperitus, verum ita, ut iste auditorem vexet, ille voluptatibus et oblectatione replete, etsi utrobique ejusdem generis digitum et lidem nervi sint, sed non eadem peritia: ita quoque in sacris Scripturis, multi adeunt eloquia divina, sed non omnes lucrum inde faciunt, aut fructum referunt; in causa est, quod neque dicta satis scrutentur, neque cum artificio cibaram pulsent: quod enim in re citharœdica ars, hoc ipsum in Dei legibus operum exhibito. Nos autem unam chordam pulsavimus per totam quadragesimam, dum legem vobis de juramentis recitavimus, et Dei gratia effectum est, ut pleraque auditorum a nobis ora in hac legis melodia ita instituta sint, ut deputata prava consuetudine, pro eo quod antea Deum jurabant, jam nihil nisi Est, Non est, et Crede mihi, in lingua sua circumferant, idque in omni colloquio, adeo ut inter mille negotiorum necessitates ulterius progredi non sustineant.

2. Ceterum quia non sufficit ad salutem, si unius præceptum observemus, age vos hodie ad alterum traducamus: eis enim non omnes profecerunt in priore lege, attamen temporis progressu qui retro manserunt eos, qui precedunt, assequuntur. Deprehendi enim tantam esse hujus rei curam, ut et domi et in mensa viri cum mulieribus, servi cum ingenuis certamen de hujus præcepti observatione contendant, et beatos dixi, qui ad istum modum convivia celebrarent. Quid enim ea mensa sanctius, unde et ebrietas et voracitas omnisque prodigalitas extrusa est, et loco illarum admirabilitas introducta præstandi divini præcepti concertatio? Dum vir observat uxorem, uxor virum, ne in precipita perjurii ruat, et multa gravissima constituta est pravaricatori, non pudori est dominum a servis redargiri, aut servos a dominis castigari? Recte igitur quis

(a) Collata cum Codice Bégo 1937 et cum Colilianiano 246.

Istiusmodi domum Dei Ecclesiam appellat. Ubi enim tanta modestia, ut epularum tempore solliciti sint conviva*v*a de divinis legibus, aliisque cum alio super hoc contendat: certum est d^remonem inde et quamlibet malam potentiam eliminatam esse, Christumque adesse, latum ac hilarem de illa pulchra inter servos suos *z*emulatione, omnemque illis elargiri benedictionem. Quapropter omisso jam hoc praecepto (novi enim Dei gratia id per universam urbem propagatum iri, cum adeo ferventes in principiis, adeoque constantes vos exhibeatis), ad aliud praeceptum transibo, quod est de contemptu irae. Ut enim in cithara non satis est unico nervo confidere melodiam, sed omnes percurrendi sunt, concinnitate congruent: ita quoque in animi virtute, non una lex sufficit nobis ad salutem, ut prius dixi, sed omnes exacte praestandae sunt, si quidem velimus omni harmonia dulciores et utiliores modulos confidere. Didicit os tuum non jurare? edocta est tua lingua, Ita, et Non, ubique sonare? Discat etiam convictum omne averari, majoremque curam ad hoc praeceptum adhibere, quandoquidem ei majoro labore opus est. Nam illie consuetudo sola vincenda fuit: in ira vero nervosiore industria opus est; violentus enim affectus est, et tyrannicus, et subinde abripit vel eos qui vigilant⁴, et ad barathrum ipsum perditionis deducit. Ferte igitur prolixitatem sermonis. Absurdum quippe est cum quotidie vulnereris in foro, in aedibus, ab amicis, a cognatis, ab inimicis, a viciniis, a servis, ab uxore, a filio, a propriis cogitationibus, ne semel quidem in universa hebdomada de remedio illorum vulnerum curam admittere: præsertim cum sciamus istum curandi modum nec sumptu, nec dolore constare. Non enim nunc ferrum in manibus habeo: sed verbum pro ferro, quovis tamen ferro acutius, et cuiusvis peccati putredinem excindens; sine dolore tamen ejus, cui ista incisio fit. Non ignem in dextra habeo, sed doctrinam igne vehementiorem, quamque non adhibentem cauterium, sed tamen cohibentem malitiæ proserpentem erosionem, et pro cruciatio*n* plurimam ei, qui liberatur a malitia, afferentem voluptatem.

Velle satis est; auctoritas juventis excitare debet; Petri in scenam paulisper inducti primatus et studium erga doctrinam Christi prædicantur.— Non hic opus est tempore, non laboribus, non pecuniis: solum velle satis est, et statim quidquid hujus virtutis est præstiterimus. Quod si cogitemus, quanta sit auctoritas Dei juventis, et conditoris istius legis, satis ex eo et abunde instructi et admoniti fuerimus; neque enim a nobis ipsis monita vobis adserimus, sed ad legislatorem vos orantes adducimus. Sequimini igitur, et divinas leges audite. Ubi vero de ira et simulata disputatum est? Multifariam quidem in multis locis, maxime autem in parabola illa, quam ad discipulos loquens ad istum ferme modum exorsus est: Ideo assimilatum est regnum caelorū homini regi,

⁴ Reg., abripit eos qui non vigilant, quæ lectio non spernenda.

qui voluit rationem ponere cum servis oīa. Et cum carpisset rationem ponere, oblatus est ei unus qui debet ei decem millia talenta: cum autem non haberet, unde redderet, jussit et ipsi*m* venundari, et uxorem ejus, et liberos, et omnia quæ habebat, et reddi. Prolapsus igitur servus ille ad pedes ejus, orabat eum his verbis: Domine, patientiam habe in me, et omnia redam tibi. Misericordia autem dominus servi illius, dimisit eum, et debitum dimisit ei. Egressus autem ille invenit unum de conservis suis, qui ipse debebat centum denarios, et tenens suffocabat eum, dicens, Redde quod debes; procumbens ergo conservus ille ad pedes ejus rogabat dicens, Patientiam habe in me, et omnia solvam tibi: ille autem noluit, sed eum inde abductum conjectit in carcerem, donec debitum redderet: videntes autem conservi ipsius indignati sunt, et venientes narraverunt domino suo. Tunc vocavit illum dominus unus, et ait illi: Serve nequam, omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me: nonne ergo oportuit et te misereri conservi tui, sicut et ego tui misericordia sum? Tunc tradidit eum tortoribus, quoadiu*v*que redderet universum debitum. Sic et Pater meus caelis faciet vobis, si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus restris (Matth. 18. 23-35).

3. Talis quidem parabola ista. Dicendum est porro, quare cum adiunctione cause illam parabolam proposuit: non enim simpliciter dixit, assimilatum est regnum caelorū, sed, Ideo assimilatum est regnum caelorū. Cur ergo causa adjuncta est? De tolerantia discipulis sermonem faciebat, docens, quomodo ira refrenanda esset contempnendæque injuria nobis illatæ, idque his verbis: Si peccaverit in te frater tuus, vade, et reprehende eum inter te et ipsum solum. Si auscultaverit tibi, lucratus es fratrem tuum (Matth. 18. 15). Haec et alia ejusmodi Christo loquente ad discipulos suos, istamque philosophiam docente, Petrus chori apostolorum princeps, os discipulorum, columnæ Ecclesiæ, firmamentum fidei, confessionis fundamentum, orbis terrarum piscator, qui genus nostrum ex profundis errorum in eulum adduxit, qui ubique servitus et libertate plenus, imo potius caritate quam libertate, tacentibus omnibus, accedens ad magistrum dixit: Quoties peccabit in me frater meus, et remittam illi? usque septies (Ibid. v. 21)? simul et interrogat et pollicetur, et priusquam discat, magnum hac in re studium præ se fert. Cum enim mentem magistri probe cognitam haberet, quam illa ad humanitatem prona esset, et quod ille præcipue gratiam cum ipso iniaret, qui in condonandis offensis promptior esset, neque in istiusmodi rebus acerbum se et acrem exhiberet, volens placere legislatori interrogavit, num usque septies venia iteranda esset. Deinde ut discas qualis homo, qualis vero Deus sit, qualisque ejus indulgentia, et quomodo humana benignitas, si ad illius largitatis opulentiam collata sit, quavis paupertate contemptior reperiatur, et quantula stilla sit ad mare immensum, tantam nostram bonitatem ad illius infesabilem humanitatem estimandam: dicentis Petro

οὐδεις, οὐδὲ τοὺς οἰκεῖας αὐτοῦ ἐπὶ τούτοις διορθοῦν; Οὐδὲ ἐν τις ἀμύνται τὴν τοιαύτην οἰκίαν ἐκκλησίαν θεοῦ προσειπάν. Ὄπου γάρ τωρ φροντίνη τοιαύτη, ὡς ἐν καιρῷ τρυφῆς μεριμνᾶν ὑπὲρ τῶν θειῶν νόμων, καὶ τοὺς παρόντας ἀπεντεῖς ὑπὲρ τούτου πρὸς ἀλλήλους ἀγωνίζεσθαι καὶ φιλονεικεῖν, εὐδὴλον, ἵτις δαμανὸν μὲν ἀπαξ καὶ πονηρὰ δύναμις ἀπελήλατο, Χριστὸς δὲ πάρεστι χαίρων ἐπὶ τῇ καλῇ τῶν δούλων φιλονεικές, πέδον αὐτοῖς ἐπειδαφίευσθαις εὐλογίαν. Διὰ δὴ ταῦτα ταῦτην ἀφεῖς λοιπὸν τὴν εντολὴν (οὐδὲ γάρ δὲ θεοῦ χάριτι πάσαις ἐπιδραμεῖται τὴν πάλιν ὅμιλν θερμὰ προσίμια ἀναλαβοῦσι καὶ ἀρχὴν ισχυρὸν), ἦφ' ἔτερων μεταθήσομαι· τὴν τῆς ὁργῆς ὑπεροψίαν. Ὅππαρ γάρ ἐπὶ τῆς κιβάρας οὐκ ἀρκεῖ μόνον ἀπὸ μιᾶς νευρᾶς τὴν μελῳδίαν ἔργασσοναι, ἀλλὰ πάσας ἀπίναι δὲι μετὰ ρυθμοῦ τοῦ προσήκοντος· οὐτω καὶ ἐπὶ τῇς κατὰ ψυχὴν ἀφετῆς οὐκ ἀρκεῖ μόνος ἡμῖν εἰς σωτηρίαν εἰς νόμος, καθάπερ ἔφθην εἰπών, ἀλλὰ δεῖ τάνες αὐτοὺς μετὰ ἀκριβεῖας φυλάττειν, εἰ δὴ μελλούμεν τὴν ἀπάσιας ἀρμονίας ἴδιων καὶ χρησιμωτέραν μελῳδίαν ἔργασσοναι. Ἐμαδέσσονος τὸ στόμα μῆδινονας· ἐπαιδεύθη ἡ γλώττα Ναὶ καὶ οὐ λέγειν πανταχοῦ· Μαθέτω καὶ λοιδορίαν ἀποστρέψθει ἀπασαν, καὶ παιδίσκον περὶ τὴν ἀντολὴν ταῦτην εἰσφέρειν επωδήν, ἐπιειδὴ καὶ πλείονος ἡμῖν δεῖται καὶ πόνου. Ταξιδί μὲν γάρ συνηθείας περιγενέσθαι μόνον ἔστι, ἐπὶ δὲ τῇς ὁργῆς εὐτονωτέρας δὲι τῆς σπουδῆς· τυραννιώδην γάρ τὸ πάθος, καὶ πολλάκις παρασύρει τοὺς νήφοντας^a, καὶ πρὸς τὸ βάραθρον αὐτὸδ κατέγει τῆς ἀπαλείας. Ἀνάσχεσθε τοίνυν τοῦ μήκους τῶν λόγων. Καὶ γάρ ἀποτον καθ' ἐκάστην ἡμέραν τραυματιζομένοις ἐν ἀγροῖς, ἐν οἰκίαις, ὑπὸ φίλων, ὑπὸ συγγενῶν, ὑπὸ ἔχθρῶν, ὑπὸ γειτόνων, ὑπὸ οἰκετῶν, ὑπὸ γυναικῶν, ὑπὸ πατέων, ὑπὸ οἰκείων λογισμῶν, μηδὲ ἀπαξ τῆς ἐνδομάδος ἀπάσης ὑπὲρ τῆς θεραπείας τῶν τραυμάτων ἐκείνων φροντίζειν, καὶ ταῦτα εἰδότας ὡς ἀδάπανός τε καὶ ἀνάδυνος οὐτος τῆς θεραπείας ὁ τρόπος. Οὐδὲ γάρ τὸ σιδήριον ἐν τῇ χειρὶ κατέχων νῦν, ἀλλὰ λόγον ἀντὶ σιδηρίου μεταχειρίζομαι, σιδηρίου μὲν παντὸς δυτα τομώτερον, καὶ πάσαν τῆς ἀμαρτίας ἐκκόπτοντα τὴν σηπεδόνα, οὐ περίγοντα δὲ δύνην τῷ τεμνομένῳ. Οὐκέτι θω πῦρ ἐν τῇ δεξιᾷ, ἀλλ' ἔχω διδασκαλίαν πυρὸς σφοδροτέραν, εἰ καυτῆρα ἐπάγουσαν, ἀλλ' ἀνατελλουσαν μὲν τὴν νομῆν τῆς κακίας, ἀντὶ δὲ [Ἄ] ἀλγηδόνος πολλὴν τῷ τῆς κακίας ἀπαλλαττομένῳ παρέχουσαν τὴν τέλον.

Οὐ χρεία χρόνων ἐνταῦθα, οὐ χρεία πόνων, οὐ χρεία χρημάτων· ἀρκεῖ θελῆσαι μόνον, καὶ πάντα τὰ τῆς ἀφετῆς ἡμῖν κατώρθωται· καὶ ἐννοήσωμεν τὸ ἀξένωμα τοῦ καλεύοντος θεοῦ καὶ νομοθετοῦντος, Ιεανὴν ληψόμεθα διδασκαλίαν καὶ παραλίνεσιν· οὐδὲ γάρ οἰκοθεν φθεγγόμεθα, ἀλλ' ἐπὶ τὸν νομοθετην ἐπικνήτας ὑμᾶς ἔγομεν. Ἐπειδεῖ τοίνυν, τῶν θειῶν ἀκούστε νόμων. Ποῦ τοίνυν περὶ ὁργῆς καὶ τοὺς μηνησιακαὶς διελέχθη; Πολλαχοῦ μὲν καὶ ἀλλαχοῦ, μάλιστα δὲ διὰ τῆς παραβολῆς ἐκείνης, ἣν πρὸς τοὺς μαθητὰς θελεῖν, οὐτινοὶ πῶς ἀρξάμενοι· Διὰ τοῦτο ἀμοιβῶθη ἡ βασιλεία τῷ οὐρανῷ ἀνθρώπῳ βασιλεῖ· δοτις ἥθελησε συνῆραι. Ιδίον μετὰ τῶν

δούλων αὐτοῦ. Ἀρξαμένον δὲ αὐτοῦ συναρτεῖται προσηγράψθη αὐτῷ εἰς δρεπλίτης μυρίων ταῦλον· Μή δικοτος δὲ αὐτοῦ ἀποδοῦται, ἀπέτιστον αὐτὸν πραδῆται καὶ τὴν γναῖκα αὐτοῦ, καὶ τὰ κάρτα δοῖ εἰχε, καὶ ἀποδοῦται. Πεσὼν δὲν δοῦλος ἐκείνος εἰς τὸν κόδας αὐτοῦ, παρεκάλει αὐτὸν λέγων· Κύριε, μακροθύμησον ἐπ' ἐμοὶ, καὶ κάρτα σοι ἀποδώσω. Σκλαγχνισθεὶς δὲ οὐ κύριος τοῦ δούλου ἐκείνου, ἀπέλυσεν αὐτὸν, καὶ τὸ δάρειον ἀφῆκεν αὐτῷ. Ἐξελθὼν δὲ ἐκεῖνος εὗρε τὰ τῷ συνδούλῳ αὐτοῦ, δεινοῖς λέγεις. Πεσὼν δὲν δοῦλοντος αὐτοῦ εἰς τὸν πόδας αὐτοῦ, παρεκάλει αὐτὸν λέγων· Μακροθύμησον ἐπ' ἐμοὶ, καὶ κάρτα σοι ἀποδώσω. Οὐ δὲ οὐκ ἥθελεν, ἀλλὰ ἀπελθὼν ἐβαίει αὐτὸν εἰς φυλακὴν, ἔως οὐδὲν ἀποδῷ τὸ δρεπλόμενον. Ιδότες δὲ οἱ σύρδουλοι αὐτοῦ ἡτανάκτησαν, καὶ ἐλθόντες διεσάρχοσαν τῷ κυρίῳ αὐτῶν. Τότε καλέσας αὐτὸν δι κύριος αὐτοῦ εἶπε· Δούλει πονηρέ, κάρτα τῷρ δρεπλήντηρ ἐβαίει σοι, ἐπειδεκάλεσάς με· οὐκέτι δέσει καὶ σὲ ἀλεῖσθαι τὸν σύρδουλόν σου, ὡς καὶ ἔτώ σε ἡλέσθαι· Τότε παρέδωκεν αὐτὸν τοῖς βασιλισταῖς, ἔως οὐδὲν πάροδος καὶ τὸ δρεπλόμενον αὐτῷ. Οὐτω καὶ δι Πατήρ μον διοράπτιος ποιήσει νῦν, ἀλλ' μη ἀφῆτε ἐκαστος τῷ ἀδελεῖψῳ νῦντεν ἀπὸ τῶν παρδίων ὑμῶν τὰ παραπόματα αὐτῶν.

γ. Ἡ μὲν παραβολὴ αὕτη· δεῖ δὲ εἰπεῖν, τίνος ἔνεκεν μετὰ αἰτίας αὐτὴν προτίθεικεν· οὐ γάρ ἀπλῶς εἰπεῖν, Ὁμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἀλλὰ, Διὸ τοῦτο ὄμοιώθη ἡ βασιλεία τῷ οὐρανῷ. Τίνος οὖν ἔνεκεν ἡ αἰτία πρόσχειται; Περὶ ἀνεξικαίας τοῖς μαθηταῖς διελέγετο, καὶ κρατεῖν ὁργῆς αὐτοὺς ἐπαίδευε, καὶ τῶν παρ' ἔτερων εἰς ἡμᾶς γινομένων ἀδικημάτων μή πολὺ ποιεῖσθαι λόγον, οὐτω λέγων· Εἳρ ἀμάρτητη εἰς σὲ διδελφός σου, ἔπαρτε καὶ διελέξοι αὐτὸν μεταξὺ σου καὶ αὐτοῦ μόνου· ἔάρ σου ἀπούσῃ ἐκρήδηστας τὸν διδελφόν σου. Ταῦτα δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα τοῦ Χριστοῦ διαλεγομένου τοῖς μαθηταῖς καὶ φιλοσοφεῖν διδάσκοντος, Πέτρος, δι τοῦ χοροῦ τῶν ἀποστόλων κορυφαῖος, τὸ στόμα τῶν μαθητῶν, δι στόλος τῆς Εὐκλησίας, τὸ στερέωμα τῆς πίστεως, δι τῆς διμολογίας θεμέλιος, δι τῆς οἰκουμένης ἀλιεὺς, δι τὸ γένος ἡμῶν ἀπὸ τοῦ βυθοῦ τῆς πλάνης εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναγαγών, δι πανταχοῦ θερμὸς καὶ παρέβοσιας γέμων, μᾶλλον δὲ ἀγάπτης, δι παρθησίας, σιγῶντων ἀπάντων προσελθώντων διδασκάλῳ [5] φησι· Ποσάκις ἀμαρτήσει εἰς ἐμό διδελφός μου, καὶ ἀφήσω αὐτῷ; ἔως ἐπετάξις; διοῦ καὶ ἐρωτᾷ καὶ ὑποσχνήται, καὶ πρὶν μάθῃ, φιλοτιμεῖται. Τήν γάρ γνώμην τοῦ διδασκάλου σαφῶς εἰδὼς, δι τὸ πρὸς φιλανθρωπίαν φέπει, καὶ πλέον ἐκείνος μάλιστα πάντων αὐτῷ καρπίσται δι μάλιστα πάντων τὰ ἀμαρτήματα τῶν πληγίον παρατρέχων καὶ μή πικρῶς ἐξετάζων, βουλόμενος ἀρίσται τῷ νομοθετῇ, φησιν· Ἔως ἐπετάξις; Είτα ἵνα μάθῃς, τί μὲν δινθρωπος, τί δὲ θεός, καὶ πώς ἡ τούτου φιλοτιμία, διπουπερ ἀν ἀρίστηται, πρὸς τὴν ἐπορίαν τὴν ἐκείνου συγχρινόμην, πενίας ἐπειν ἀπάσης εὐτελεστέρα, καὶ δεῖ δοσον σταγῶν πρὸς πλαγος ἀπαιρον, τοσοῦτον ἡμῶν ἡ ἀγαθότης πρὸς τὴν ἀφατον αὐτοῦ φιλανθρωπίαν, επίνυσος αὐτοῦ, Ἔως ἐπετάξις; καὶ νομίσαντος αὐτοῦ

^a Reg. πρὸς τὴν.

^b Reg. τοὺς μὴ νήρωντας.

^c Reg. ὑπόθετων οἰκοδεσπότων, αἷς τοις ita legit Nannius. Secil. βεττεῖς.

μεγάλα φιλοτιμεῖσθαι, καὶ δαψιλεύεσθαι, δικουσὸν τὸ φῆσιν. Οὐ λέγω δοι, οὐκ ἀπετάξις, ἀλλ᾽ οὐκ ἀδερφοποτέμας ἔστε· τινὲς ἐπάλι καὶ ἔδεορήκοντα νομίζουσιν, οὐκ ἔστι δέ· ἀλλὰ παραλίγον τεντακοσιόστον ἔστι· τὸ γάρ ἐπάλις ἔδεορηκοντα, τετρακόσια καὶ ἐννενήκοντά ἔστι. Καὶ μὴ νομίσῃς ὑστολονεῖνα τὸ ἐπάταγμα, ἀγαπῆτε· Ἐάν γάρ ἀπαξ καὶ δεύτερον καὶ ἀρίτον ἀμαρτόντες συγχωρήσῃς τῆς ἡμέρας, καὶν εφόδῳ ἥ λιθόνος, καὶν αὐτῶν τῶν δαιμόνων ἀγριώτερος δὲ λαυτηρών, οὐκ ἔσται οὐτοὺς ἀνατίθητος, φῶς κάλειν εοῖς αὐτοῖς περιπατεῖν, ἀλλὰ τῇ πυκνότητι τῆς συγχωρήσας σωρόνισθε. βατίσιον ἔσται καὶ ἀπεικόστερος· σὺ τε εὖ ἂν τὸς παρεπεμψμένος θοσωτάκις πατερρόντιν τῶν εἰς αἱ γινομένων ἀμαρτημάτων, ἀπὸ μάς καὶ δευτέρας καὶ τρίτης συγχωρήσας γυμνασμένος, οὐδὲ πόνον ἔξεις λοιπὸν ἐν τῇ τοιαύτῃ φύλοσοφίᾳ, μελετήσας καθάπαξ τῇ πυκνότῃ τῆς συγχωρήσας μηδὲ πλήττεσθαι περὶ τῶν τοῦ πελας ἀμαρτημάτων. Ταύτα ἀκούσας δὲ Πάτρος, ἔχανθη εἰστῆκει, οὐχ ὑπὲρ δαυτοῦ φροντίζων μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν μελλόντων αὐτῷ ἀμπιττεύεσθαι. Ἰναὶ οὖν μὴ τὸ αὐτὸν ποιήσῃ. διπέρ καὶ ἀρ' ἐπέριν ἵνταλον ἴστοίσθε προλαβὼν ἀπέκλειστον αὐτῷ πάσαν ἀράτησιν. Τί δὲ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἀντολῶν ἀπότισην; Εἴ ποτε τι τοιοῦτον δὲ Χριστὸς ἀπέτατον, δὲ δυστολὰν τινὰ ἔχειν ὁδόντες, προπηδῶν τῶν ἄλλων ἡράντα καὶ ἀπινθάνετο περὶ τῆς ἱντολῆς. Καὶ γάρ διε τοροπαλθῶν δὲ πλούσιος περὶ τῆς αἰώνιου ζωῆς τὸν Χριστὸν ἡράντα, καὶ μεθόν τὸ ποιητικά τῆς ταλαιπότητος, ἀπῆρι λυπούμενος ὅπερ τῶν χρημάτων, εἰσῆντος τοῦ Χριστοῦ, διτὶ εὔκοπτώρον ἔστι κάμηλον διὰ τρυμαλίς ραφίδος διελθεῖν. ή πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν εἰσελθεῖν· δὲ Πάτρος, καίτοι πάντων διευθύνει γυμνώσας, καὶ οὐδὲ τὸ ἀγκυστρον κατέχων λοιπὸν, ἀλλὰ καὶ τῆς τέχνης καὶ τοῦ ἀκετοῦ καταφρονήσας, προσελθῶν ἐλεγε τῷ Χριστῷ· Καὶ τίς δύναται σωθῆναι; Καὶ δρά καὶ ἀπεικεῖν μαθῆτον, καὶ θερμότητα· οὗτος γάρ εἰπεν· Ἀδύνατα ἀπίτάτεις, δύστολον τὸ ἀπίταγμα, χαλεπὸς δὲ νόμος· οὗτος ἀφίγησαν, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπὲρ τῶν [6] λοιπῶν κηδεμονιῶν ἀπελεῖστο, καὶ τὴν διδασκαλίην περὶ μαθῆτον τιμὴν δρειλομάθην ἀπάνειμεν, οὕτως εἰτῶν· Καὶ εἰς δύναται σωθῆναι; καὶ μηδέποτε γενέμενος ποιῆμην, ποιέμενος εἶχε ψυχήν, καὶ μηδέποτε τὴν ἀρχὴν ἔχειρισθείς, τὴν πρέπουσαν ἔρχοντα κηδεμονιῶν ἀφύλαττον, ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ἀπάστος φροντίζων. Εἰ μὲν γάρ πλεύσιος ἦν, καὶ πολλὰ χρήματα περιβαλλόμενος, ίσως εἴπει τοις δέν, διτὶ οὐ τῶν λοιπῶν, ἀλλ' ἔστου τηρόδεμανος, καὶ ὑπὲρ τῶν καθ' διευθύνει περαστάλιμα πάνεσθαι· τῷ γάρ συνεφάπτομαι ταῦτας ὁμοίης τῆς σπουδῆς, καὶ τὰ ἄπορα ποιεῖ μέδια γεννόσθαι καὶ εὐκαλεῖ. Πάλιν περὶ γάμου καὶ γυναικὸς διαλεγομένου τοῦ Χριστοῦ καὶ λέγοντος, διτὶ οὐδείδην γυναικας παρεπετός ἀρρών πορείας, ποιεῖ αὐτὴν ρωιχεύθηντα, καὶ πλεσσεῖν κακίεν γυναικὸς περιπανύντος φέρειν πάλην πορνίας μόνης, δὲ Πάτρος, τῶν ἄλλων σγέντων, προσελθῶν ἐλεγε τῷ Χριστῷ·

Ἐπὶ οὐτεῖς δοτεὶς η αἰτίας τοῦ ἀνθράκου μετά τῆς τυπανίδος, οὐ συμφέρει ταμῆσαι.

"Ορα καὶ ἐνταῦθα πῶς καὶ τὴν πρέπουσαν διδεσπάλιη τιρτὴν ἀφύλαξε, καὶ τῆς τῶν λοιπῶν ἐφρόντισε συστηρίας, οὐδὲ ἐνταῦθα ὑπὲρ τῶν αὐτῶν μεριμνῶν. Ιναὶ οὖν μὴ καὶ ἐνταῦθα εἰπει τις τουσῦτον, προλαβόν δικὰ τῆς παραβολῆς προσανέπλειν αὐτοῦ τὴν ἀντιφρήσιν. Τούτου χάριν καὶ δὲ εὐαγγελιστῆς εἰπε· δικὰ τοῦτο ἀμοιβὴ η βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθράκωφ βασιλεῖ, δικὰ ηθέλησε συντάραμελογον μετά τῶν δούλων αὐτοῦ· δεινοὺς δὲ τοῦτολέγει τὴν παραβολὴν ταῦτη, ίνα μάθῃς διτὶ καὶν ἔδεομηντάκις ἐπειδή φῆται τῆς ἡμέρας τῷ ἀδελφῷ τὰ ἀμαρτήματα, οὐδέποτε οὐδὲν μάχης εἰργάζεται, ἀλλὰ πολὺς καὶ δρατον ἀπολειπει τῆς δεσποτικῆς φιλανθρωπίας, καὶ οὐ τουσῦτον δίδως δυον λαμβάνεις.

δ. Επακούσαμεν τοίνυν τῆς παραβολῆς· εἰ γάρ δοκεῖ καὶ αὐτόθιν εἶναι σαφῆς, ἀλλ' έχει καὶ ἐνταπεκρυμμένον τινὰ θησαυρὸν νοημάτων διφατον. Ὁμοιώθη η βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθράκωφ βασιλεῖ, διτις ηθέλησε συντάρηματος λόγοι μετά τῶν δούλων αὐτοῦ· Μή παραβράμηται ἀπλῶς τὴν φῆσιν, ἀλλὰ καὶ ἀνάπτυξην μετὰ τοῦ δικαστηρίου ἀκείνου, καὶ εἰς τὸ συνειδές εἰσελθῶν τὸ σαυτοῦ, ἀναλόγισαι τὰ πεπραγμένα εἰς παρέπλεσην τὴν ζωὴν· καὶ διτὸν ἀκούστε, διτὶ συνάρετοι λόγοι μετά τῶν δούλων αὐτοῦ, καὶ βασιλεῖς, καὶ στρατηγοὺς; καὶ ἀπέρχους, καὶ πλευσίους καὶ πάνητας, καὶ δούλους καὶ ἀλευθέρους, καὶ πάντας ἀναλογίζους· Πάτρεσσα γάρ ημέρας ρωτερωδῆται δεῖ ἐμπροσθετον τοῦ βίματος τοῦ Χριστοῦ. Καὶ πλούσιος ήσε, τηνόσησον διτὶ δώσοις λόγου, πότερον εἰς πάρνας, ή εἰς πάνητας τὰ χρήματα κατηγόρων, πότερον εἰς παρασίους καὶ καλακας, ή εἰς τοὺς δεομένους, πότερον εἰς δεσμῆγειν ή εἰς φιλανθρωπίαν, πότερον εἰς τρυφήν καὶ ἀσωτίαν καὶ μεθην, ή εἰς τὴν τῶν ἀπηρεαζομένων βοήθειαν. Οὐχ ὑπὲρ τῆς δαπάνης δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῆς κτήσεως ἀπαιτηθήσεως λόγον, [7] πότερον ἐκ δικαίων πόνων, ή διτὶ δραπαγῆς καὶ πλεονεκτίας συνέλεξας, πότερον κλήρου διαδεξάμενος πατρόφων, ή τὰς τῶν δραφανῶν καταστρέψας οἰκίας, καὶ τὰς τῶν χηρῶν διαρπάσας οὐσίας. Καὶ καθάπερ ἡμεῖς τοῖς οἰκεῖταις τοῖς ἡμετέροις οὐχὶ τῆς ἔδεον μόνον τῶν χρημάτων, ἀλλὰ καὶ τῆς εἰσόδου ἀπαιτητοῦ μετὰ τοῦ λόγου, ἐξετάζοντας πόθεν ὑποδέξαντο τὰ χρήματα, καὶ παρὰ τίνων, καὶ πώς, καὶ πόσα· οὐταδή καὶ δὲ θεὸς οὐχὶ τῆς δαπάνης μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς κτήσεως ἡμέρας ἀπαιτεῖται τὰς εἰδύνας. Οὐχ δὲ πλούσιος δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ δὲ πάντας τῆς πανίας δίδωσι λόγου· εἰ γενναλίας καὶ εὐχαριστίας τὴν πανίαν ἔμεγκαν, εἰ μὴ ἀπαδυσπάτησαν, εἰ μὴ θύσιαζέραντεν, εἰ μὴ κατηγόρησε τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας, Επερον δρῶν τρυφῶντα καὶ σπαστελῶντα, διευθύνειν αὶ δὲ διντα ἐν ἀνδείξει. Μεταπέρ γάρ δὲ πλούσιος τῆς ἀλειμμοσύνης, οὐταδή καὶ δὲ πάνητος τῆς ὑπομονῆς ἀπαιτεῖται λόγον· μᾶλλον δὲ οὐδὲ τῆς ὑπομονῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς εἰλημμοσύνης· οὐ γάρ δέστι καύλυμα πρὸς ἀλειμμοσύνην

* Λεξ. τρυφῶντα καὶ μὴ σπανίζοντα τὴν εὐσίαν· διευθύνει.

septemplicem venie iterationem et existimanti se magnificos et largiter dixisse, audi quid respondeat: *Non, inquit, neque septies, sed neque septuagies septies.* Illud autem septuagies septies quidam septem et septuaginta arbitrantur: ceterum ita non est: habet enim hic numerus ferme quingenta: septies enim septuaginta quadringenta et nonaginta conficiunt. Ne existimes difficile esse hoc praeceptum, carissime: si enim semel, iterum, ac tertio, intra diem peccanti veniam impartieris, etiam si admodum lapideus sit, etiam si ipsis demonibus efficeretur sit ille, qui te lesit, non erit ita sensus expers, ut deinceps ad easdem offensas recidat: sed frequentia indulxit venie castigatus, melior erit, et probior: toque si fueris instrutus ad toties contemnendam injuriam tibi illatam, una atque altera, et tertia condonatione culpas exercitas, nihil difficultatis senties in posterum in huc genere philosophia: quippe qui iteranda toties roniam jam usum collegoris, ut nihil te percellant proximorum injuriae, Quibus auditis Petrus, ore hiante suspens constituit: non de se tantummodo sollicitus, sed et de illis, qui ejus fiduci committendi erant. Ne igitur idem saceret, quod in aliis mandatis fecerat, anticipatione exclusit ei omnem percontationem. Quid autem in aliis mandatis fecit? Si quando Christus Iesu sunodi aliquid imperaret, quod difficultatem aliquam habere videretur, propositus ante alios interrogabat et sciocitabatur de precepto. Cum enim prediisset dives, de aeterna vita Christum percontans, et cognitis illis, quae parvunt beatitudinem, modestus ob pecunias abiasset, dicente Christo, quod facilius esset camclum transire per foramien acus, quam divitem intrare in regnum celorum (*Marc. 10. 25*): Petrus tametsi se omnibus audavisset, neque jam vel hamum retineret, quippe qui ei totum quemcum piseatorium, et navem contempserat, accedens ad Christum ita loquutus est: *Et quis potest salvus fieri* (*Ib. v. 26*)? Vide probitatem et fervorem discipuli: non enim inquit, impossibilita injungis, grave hoc mandatum, difficultis ista lex: neque in silentio persistit: sed coram suam, quam de omnibus habebat, ostendit, et preceptorum a discipulo debitam reverentiam imparativi, dicens: *Et quis potest salvus fieri?* nondum factus pastor, pastoris animum habebat: nondum in imperio et principatu constitutus, principi congruentem earam servabat, de universo orbe sollicitus. Si enim dives fuisset, et multis pecunis circumfusus, diceret fortasse quispiam, eum non de reliquis, sed de scipo suisque reluis anxiu istam interrogationem protulisse: nunc autem paupertas ipsum liberat ab hac suspicione, ostenditque eum de aliorum salute anxiu, sollicitudinem istam ei curam gessisse, et a magistro cognoscere viam salutis voluisse. Quapropter et Christus ei fiduciam indens dixit, *Quae apud homines impossibilia sunt, ea apud Deum possibilia sunt* (*Ib. v. 27*). Et ne putes, inquit, vos desertos relinqui, ego in hoc negotio etiam meas manus admovebo, et ardua facilia et expedita faciam. Rursus de matrimonio et uxore disputante Christo ac di-

cente, *Si quis repudiarit uxorem, exceptio fornicatio-
nis causa, facit eam mechari* (*Matth. 5. 32*): et omnia
malitia uxoris ferendam esse admonimento, praeter
crimen fornicationis, Petrus aliis omnibus incestatibus,
Christum alloquitur: *Si istaenam conditio est homini-
cum uxori, non expedit matrimonium inter* (*Id. 19. 10*).

*Petrus de aliorum salute sallicitus. Accepit et expendi-
ratio Deo reddenda.* — Et hic quoque vide quomodo
decentem magistro reverentiam conservavit, et reli-
quorum salutis curam gessit, ne istic quidem de re-
bus suis sollicitus. Ne autem hic istiusmodi quidquam
dicat, anticipans per parabolam, ejus contradic-
tionem antevertit. Haec de causa evanglista dixit, *Ideo
assimilatum est regnum celorum homini regi, qui voluit
ponere rationem cum servis suis: ostendens, se ideo
parabolam hanc dicere, ut discas te, et si septuagies
septies in die fratri peccata remiseris, nihil magnifi-
cum fecisse, sed multum adhuc et immensum a Do-
mini clementia absorse, ac non tantum dedissem, quan-
tam receperis:*

4. Audiamus igitur parabolam, qua tametsi clara videtur, habet tamen occultum quendam et inoffici-
leum sententiarum thesaurum. *Assimilatum est regnum
celorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum
servis suis.* Ne mihi prettereurras simpliciter has vo-
ces, sed evolve et explica naturam ejus iudicii, tuam-
que conscientiam ingressus, computa quidquid a te
factum est per omnem vitam, et cum audieris ratio-
nen dominum conserre cum servis suis, cogita in his
verbis reges et duces, et praesides, et divites, et
pauperes, et servi, et liberos, et quidquid est ho-
minum, intelligi: *Omnes enim nos manifestari oportet
ante tribunal Christi* (*2. Cor. 5. 10*). Quod si dives sis,
cogita quod rationem dabis, utrum in meretrices, an
in pauperes, pecunias insumperis: utrum in parasi-
tos et assentatores, an in egentes: utrum in libidi-
nem, an in humanitatem: utrum in delicias, prodi-
galitatem, ebrietatem, an in afflictorum subeidiump.
Non de expensis soluimmodo, sed de acquisitionis
modo rationem postulaberis: utrum justis laboribus,
an rapinis et avaritia pecuniam collegoris: utrum sit
patrimonii hereditas, an id coactum sit ex pupillorum
eversis domibus, et spoliacionibus viduarum. Quem-
adnodum nos non solum a servis nostris ratione-
nitate pecunias, sed etiam illata exposcimus, excu-
tientes unde pecunias, a quibus, et quomodo, et
quantas accepertint: ita et Deus non solum expensi,
sed etiam accepti et acquisiti rationes postulat. Non
solum vero dives, sed et pauper rationes vel ipsius
paupertatis subit: an generoso et grato animo pau-
pertatem tulerit, an non ægre tulerit, an non indi-
gnatus fuerit, an non incusaverit Dei providentiam, o
cum videret alium in voluntatibus deliciantem, se
autem in egestate versari. Ut enim a divite ele-
mosynæ, ita a paupere tolerantia requiritur ratio:
imo non solum tolerantia, sed etiam ipsius eleemosy-
næ: non enim habet impedimentum ad eleemosy-

¹ Reg., deliciantem nec tamen divitias immiscentem, se autem.

sam paupertas. Testis est vidua quae duo minuta in gazophylacium dejecit, et eos qui plurima dederant, magno intervallo superavit, idque tam minuta oblationcula (*Marc. 12. 42*). Non solum autem divites et pauperes, sed praesides et judices cum multa diligentia examinantur an nos jus corruperint, an non ad gratiam vel odinum calculos in litibus depromperint, an non molliti adulatio[n]e, contra quam par erat sententiam dederint, an non memores offensarum eos vexaverint, qui nihil peccarant.

Quæ ratio reddenda est ecclesiasticis præsulibus. — Non solum autem sæculares magistratus, sed et illi qui Ecclesiæ præsunt, suæ præfectura rationes dabant, et præcipue isti sunt, qui majores, acerbiores, et graviores poenas sustinebunt. Cui enim verbi administratio commissa est, diligenter ibi examinabitur, an non segnitie, aui invidia aliquid omiscribit eorum, que dicenda erant, et per opera exhibuerit, an omnia explicuerit, nihilque ab illo occultatum sit, quod dictu operæ pretium erat. Rursus qui episcopatum adeptus est, quanto ad majorem verticem ascendet, tanto majoribus obnoxius erit rationibus, non solum de doctrina et pauperum patrocinio, sed etiam de examinatione ordinandorum, alijsque sexcentis. Et hæc declarans Paulus ad Timotheum scripsit: *Manus cito nemini impossiter, neque communices peccatis alienis* (*1 Tim. 5. 22*): et ad Hebreos scribens de iisdem præfectis, alia ratione terrefacit. *Obedite, inquit, præpositis vestris, et subjacie eis: ipsi enim vigilant super animabus vestris, ut rationem duluri* (*Hebr. 13. 17*). Tum vero non factorum solum, sed et verborum rationes subibimus. Quemadmodum enim nos cum pecunias servis concrediimus, omnium reponscimus rationes, ita quoque Deus de verbis nobis concreditis requiri quomodo illa expenderimus. Reponscimus enim et examinamus perquam diligenter, num temere, num frusta ea insumpserimus: non enim nūnquam temere expositus ita ludit ut verba temere et frusta elata, cum nihil opus erat. Numimus enim frusta insumpitus pecuniae aliquando damnum assert, sermo autem imprudenter enunciatus integras domos evicit, et animam perdit: pecuniarum quidem damnum resarcire licet, verbum vero quod exsiliicit semel, revocare non licet.

Verborum etiam luenda poena. Ratio delendi peccata. *Imputantur ad rem poenam peccatorum actiones bona.* — Cæterum ut discas verborum poenas luituros esse, audi quid Christus dicat: *Dico autem vobis, quod de omni verbo otioso, quodcumque loquuti fuerint homines in terra, reddent rationem de eo in die iudicii: ex verbis enim tuis justificaberis, et ex verbis tuis condemnaberis* (*Matth. 12. 36. 37*). Non solum autem dictiorum rationem reddemus, sed et auditorum quoque; veluti si admiseris falsam criminacionem contra fratrem calumniose insti utam: *Auditionem enim vanam, inquit Scriptura, ne receptoris* (*Exod. 25. 1*). Quod si illi, qui recipiunt vanam auditionem, veniam non habent, qui calumpiantur et criminantur, quanquam habebunt excusationem?

5. At quid dico de verbis et auditu, ubi etiam cogitationum poenas sustinemus? Et hoc ipsum Paulus declarans, dixit: *Quamobrem ne ante tempus iudicetis, donec veniat Dominus qui illuminabit occulta tenebrarum, et manifestabit consilia cordium* (*1. Cor. 4. 5*). Ille quoque psalmorum cantor ait, *Cogitatio hominis confitebitur tibi* (*Psal. 75. 11*). Quid autem illud est, *Cogitatio hominis confitebitur tibi?* Veluti si cum dolo et mala mente fratrem alloquaris: si ore illum et lingua celebres, niente autem mala cogites, eique invideas. Illud enim ipsum Christus subindicans, nos non solum factorum, sed et cogitationum poenam lucero dixit: *Qui inspererit mulierem ad concupiscentiam eam, jam moechatus est eam in corde suo* (*Matth. 5. 28*). At qui non erupit in opus ipsum peccatum, sed haec tenus in solo animo consistit: verum ne ita quidem inculpatus manere potest, qui ideo contemplatur formas mulierum, ut incendat fornicationis concupiscentiam. Cum igitur audiveris eum rationem cum servis suis conferre, ne mihi negligenter præterreas illam dicti nem: sed hoc intellige de omni ordine, omni aetate, utroque sexu, et virorum et seminarum: cogita quale illud iudicium sit, revolve perpetuo tua peccata. Nam etsi ipse oblitus fueris tuorum delictorum, Deus numquam obliviscetur, et omnia ante oculos constituet, nisi jam mature ea extinxerimus per poenitentiam et confessionem, et per oblivionem offensarum. Qua vero de causa rationem repetit? Non quidem ut inscius (quomodo enim inscius, cui omnia cognita sunt antequam sicut?) (*Dan. 13. 42*), sed ut tibi servo persuadeat, fure te debere quodcumque debes: imo potius, ut non solum discas, sed ut abstergas: quandoquidem et prophetæ ea de causa mandavit peccata iudiciorum enarrare. *Dic, inquit, iniurias suas demui Jacob, et peccata sua domui Israel* (*Isai. 58. 1*): non ut audiant soli, sed ut corrigantur. *Exorsa autem eo conserne rationes, adductus est ei debitor unus decies mille talentorum* (*Matth. 18. 24*). Quidquid enim illi creditum erat, id omne absumpserat: magna crux alicui moles: et non solum in hac re periculum erat, sed in eo quoque quod primus oblatus est domino. Si enim post multos in solvendo studiosos iste oblatus fuisset, non ita mirum fuisset, si dominus nihil adversus eum exacerbatus fuisset: priorum enim probitas improbis deinceps omnibus placatiorem cum efficeret. Ceterum primum eum qui producens fuerat, tam malignum in solvendo apparere, et postquam tam malignus apparet, dominum mansuetum invenire, id præcipue inexpectatum et admirabile. Homines enim ubi debitores adepti sunt, non aliter quam si venando, aut aucupando quidpiam cepissent, ita exultant, et omnia faciunt, ut universum exigant: quod si id non possint ob egestatem debitorum, iram defraudatione pecuniarum collectam in arumnosum misericordum corpus effundunt, vexando, verberando, atque alia sexcenta mala infligendo. Deus contra omnia moveat, in omnibus satagit, ut eum liberet aliceno. In nobis enim debitorum exactio divitias facit: Deus autem in remittendis peccatis maxime di-

ἡ εὐνία. Καὶ μάρτυς ἡ χήρα ἡ τὰ δύο καταβαλοῦσα λεπτά, καὶ τοὺς πολλὰ καταβέντας ὑπερακοντίσασα διὰ τῆς μικρᾶς ἰκείνης κατεβολῆς. Οὐ πλούτιοι δὲ οὐτε πένητες μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀρχοντές καὶ δικασταὶ μετὰ πολλῆς ἐξετάζονται τῆς ἀκριβείας, εἰ μὴ διέφειραν τὸ δίκαιον, εἰ μὴ πρὸς χάριν, εἰ μὴ πρὸς ἀπόθεταν ἐψηφίσαντο τοὺς δικαιομένους, εἰ μὴ κολακευθέντες ἔδωκαν, παρὰ τὸ δέον τὴν φήμων, εἰ μὴ μυντικακοῦντες ἐπηρίσαν τοῖς οὐδὲν ἡδικη-
κόστην

Οὐκ οἱ Ἑλλαῖς δὲ μόνον ἀρχοντες, ἀλλὰ καὶ οἱ τῶν Ἐκκλησιῶν προεστῶτες τῆς οἰκείας ἀρχῆς ὑφέξουσι τὸν λόγον· καὶ μάλιστα οὗτοι εἰσιν οἱ ἐπὶ πλένυ τὰς παρχάς καὶ βαρείας εὐθύνας ὑπέχοντες. Καὶ γάρ ὁ τοῦ λόγου τὴν διακονίαν ἐγκεχειρισμένος ἐξετασθήσεται μετὰ ἀκριβείας ἑκεῖ, εἰ μήτε δκνι, μήτε φθόνῳ παρεῖδε τὰ τῶν δεντῶν εἰπέν, καὶ διὰ τῶν ἔργων ἐπιδείξεν, ὅτι πάντα διεστείλατο, καὶ οὐδὲν ἐκρύψε τῶν συμφερόντων. Πάλιν δὲ τὴν ἐπισκοπὴν λαχίσιν, ὅσφ πρὸς μείζονα ὄγκον ἀναβέβηκε, τοσούτῳ πλείονα ἀπαίτηθήσεται λόγον, οὐχὶ διδάσκαλας μόνον καὶ πινήσιων προστασίας, ἀλλὰ καὶ χειροτονιῶν δοκιμα-
σίας καὶ μυρίων ἐπέριων. Καὶ ταῦτα δηλῶν ὁ Παῦλος τῷ Τιμοθέῳ ἔγραψε· Χείρας ταχέως μηδεὶς ἐπιτίθει, μηδὲ κοιτώνει ἀμαρτίαις ἀλλοτρίαις· καὶ Ἐβραῖος δὲ περὶ τῶν αὐτῶν ἀρχίντων παρατινῶν, ἐπέριως ἐφόδει οὕτω λέγων· Πείθεσθε τοῖς ἡγουμέ-
νοις ὑμῶν καὶ ὑπείκετε· αὐτοὶ γάρ ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν γυγκῶν ὑμῶν, ὡς λόγοις ἀποδώσοντες. Τότε οὐχὶ πραγμάτων δὲ μόνων, ἀλλὰ καὶ φρεμάτων παρέξομεν εὐθύνας. Καθάπερ γάρ καὶ ἡμεῖς ἀργύρια τοῖς οἰκέταις ἐμπιστεύσαντες, ἀπάντων ἀπαιτούμεν αὐτοὺς λόγον, οὕτω καὶ ὁ Θεός, φῆματα τιμίν. ἐμπι-
στεύσας, ζητήσει τῆς δαπάνης αὐτῶν τὸν τρόπον. Ἀπαιτούμεθα δὲ καὶ ἐξετάζεμεθα· μετὰ ἀκριβείας, εἰ μὴ εἰκῇ μηδὲ μάτην αὐτὰ διναλώσαμεν· οὐ γάρ οὕτως ἀργύριον ἀπλῶς ἀναλώθεν [8] ἐβλαψεν, ὡς φῆματα εἰκῇ καὶ μάτην ἐξενεχθέντα καὶ εἰς οὐδὲν δέον. Ἀργύριον μὲν γάρ μάτην δαπανήθεν ἐν χρή-
μασι πολλάκις τὴν ζημίαν ἠνεγκε, λόγος δὲ ἀπλῶς προενεχθεὶς διλοκήρους διέτρεψεν οἰκίας, καὶ φυχάς διπλέσεις καὶ κατέλυσε· καὶ τῶν μὲν χρημάτων τὴν ζημίαν διορθώσαις πάλιν ἔνι, λόγον δὲ ἐκπηδήσαντα καθάπτας ἀνάκτησθαι πάλιν οὐχ ἔνι.

Καὶ ὅτι λόγων δίδομεν δίκαιας, ἀκουσον τι φησιν ὁ Χριστός· Λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι πᾶν φῆμα ἀρτὸν, δὲν λατήσωσιν οἱ ἀνθρώποι ἐπὶ τῆς τῆς, ἀπο-
δώσουσι λόγοι περὶ αὐτοῦ διὰ ημέρα κρίσεως· ἐκ οὐρῶν λόγων σὺν δικαιοθήσῃ, καὶ ἐκ τῶν λόγων σὺν κατακριθήσῃ. Οὐ φῆμάτων δὲ μόνον θομεν εὐθύνας, ἀλλὰ καὶ ἀκουσμάτων οἵον εἰ παρ-
δέξω κατηγορίαν κατὰ τοῦ πλησίον φευδή λεγομέ-
την· Ἀκοθήν γάρ, φησι, ματειλει μὴ παραδέξῃ. Εἰ δὲ οἱ διχόμενοι ματαλαν ἀκοθήν οὐχ ἀν τύχοιν συγ-
γνώμης. οἱ διαβάλλοντες καὶ κατηγοροῦντες ποίαν ξέωσιν ἀπολογίαν;

ε. Καὶ τι λέγω φῆματα καὶ ἀκοτήν, ὅπου γε καὶ ἐνθυ-
μημάτων εὐθύνας ὑπέγομεν; Καὶ τοῦτο αὐτὸν δ Παῦ-

λος δηλῶν θελεγεν· Οὐτε μὴ πρὸ καιροῦ τι κρίνετε, ἔως δὲ ἐλθῇ ὁ Κύριος, δε καὶ φωτίσει τὰ πρυτάνεια τοῦ σπάστον, καὶ φανερώσει τὰς βουλαὶς τῶν καρδιῶν. Καὶ δὲ Φαλμψίδης δὲ φησιν, διτὶ Ἐρθύμιον ἀνθρώπους ἔξομολογήσεται σοι; Τί ἐστιν, Ἐρθύ-
μιον ἀνθρώπους ἔξομολογήσεται σοι; Ήλιον, εἰ μετὰ δόλου καὶ πονηρᾶς γνώμης πρὸς τὸν ἀδελφὸν διελέ-
χθης, εἰ διὰ τοῦ στόματος αὐτὸν ἐπαινῶν καὶ τῆς γλώττης, κατὰ διάνοιαν ἐκάκωσας καὶ ἐφθόνητας αὐτῷ. Πάλιν γάρ τούτο αὐτὸν διατίθεται αἰνιτόμενος, διτὶ οὐχὶ ἔργων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐνθυμημάτων δίδο-
μεν δίκην, ἔλεγεν· Οἱ ἐμβλέψας γυραῖκε πρὸς τὸ ἐπιθυμητῆς αὐτῆς, ήδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῷ καρδίᾳ αὐτοῦ. Κατοι ποροήθεν εἰς ἔργον τῆς ἀμαρτίας, ἀλλ' ἐν διανοΐᾳ τέως ἐστιν· ἀλλ' οὐδὲ οὐ-
τῶς ἀνέγκητος δύναται μεῖναι διὰ τοῦτο περι-
σκοπῶν καλλί γυναικῶν, ἵνα ἀνάψῃ πορνείας ἐπιθυ-
μίαν. Οταν οὖν ἀκούσῃς, διτὶ τυπιζεις λόγον μετὰ τῶν δούλων αὐτοῦ, μὴ παρέλθῃς ἀπλῶς τὴν φῆσιν, ἀλλ' ἐννόησον πάσαν δέξιαν, πᾶσαν ἡλικίαν, ἐκατέραν τὴν φύσιν, τῶν τε ὄντων, τοις τοις οὐλακίων· ἐν-
νόησον οἴον ἐσται τότε τὸ δικαστήριον, ἀναλόγισαι τὰ ἡμαρτημένα σοι πάντα. Καὶ γάρ αὐτὸς ἐπιλάθη τῶν πεπλημμελημάνων, Θεὸς οὐδέποτε ἐπιλήσεται· ἀλλὰ πάντα πρὸ τῶν διφθαλιῶν στήσει τῶν ἡμε-
τέρων, ἀν μὴ προλαβόντες αὐτὰ καταλύσαμεν νῦν δικαίωνται; καὶ ἐξομολογήσεως, καὶ τοῦ μηδέποτε μηνησακεν τοῖς πλησίον. Τίνος δὲ ἐνεκεν ποιεὶ τὸ λογοθέασιν; Οὐχ ὡς αὐτὸς ἀγνοῶν, (πῶς γάρ, δὲ εἰ-
δὼς τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν;) ἀλλ' ἵνα σε πειτῇ τὸν οἰκέτην, διτὶ δικαίωνται; δικαίωνται, διπερ ἀν διφθαλίης· μᾶλλον δὲ οὐχ ἵνα μάθης μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ ἀπονίψῃ· ἐπει ταὶ καὶ τῷ προφήτῃ διὰ τοῦτο ἐκέ-
λευσε τὰ ἀμαρτήματα λέγειν τῶν Ιουδαίων. Λέτε γάρ, φησι, τὰς ἀνομίας αὐτῶν τῷ οἰκῳ Ἰακὼβ, καὶ τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν τῷ οἰκῳ Ἰσραὴλ· οὐχ ἵνα ἀκούστωσι μόνον, ἀλλ' ἵνα διορθώσωνται. Ἀρξα-
μένου δὲ αὐτοῦ συνταίρειν, προσηγέρχηται αὐτῷ εἰς διεψεύστης [9] μυρίων ταύταις τοις. Ἄρα πότα ἐν-
επιστεύσθη, διτὶ ταῦτα κατέφαγε; Μέγας δὲ τῶν διφλημάτων δικοῖς· καὶ οὐχὶ μόνον τοῦτο ἡν τὸ χα-
λεπόν, ἀλλ' διτὶ καὶ πρώτος προσηγέρχηται τῷ δεσπότῃ. Εἰ μὲν γάρ μετὰ πολλούς ἐπέριως εὐγνωμονήσαντας οὗτος προστεύθη, οὐχ οὕτω θαυμαστὸν ἡν τὸ μὴ παροξύνθηται τὸν δεσπότην· ἢ γάρ τῶν φιασάντων εὐγνωμοσύνη τοῖς μετὰ ταῦτα τὴν αγνωμονικότειν διμερῶτερον αὐτὸν ἐμείλει ποιεῖν. Τὸ δὲ πρώτον εἰσαγ-
θέντα ἀγνώμονα φανῆναι, καὶ οὕτως ἀγνώμονα γε-
νόμενον, φιλανθρώπου τυχεῖν δεσπότου, τοῦτο δὲ στις τὸ μᾶλιστα θαυμαστὸν καὶ παράδοξον. Ἀνθρώποι μὲν οὖν, ἐπειδὸν εὑρώσι τοὺς διφείλοντας, ὁσπερ θή-
ρων καὶ ἀγρων εὑρόντες, οὕτω γεγήθισι, καὶ πάντα ποιούντες, ὅπως τὸ πᾶν ἀπαιτήσωται· καὶ δινηθῶσι διὰ τὴν πενταν τῶν ὀφειλόντων, τὴν ὑπὲρ τῶν χρη-
μάτων ὄργην εἰς τὸ ταλαιπωρὸν σῶμα τῶν ἀθλίων ἐκχέουσιν, αἰκίζοντες καὶ τύποντες καὶ μυρία αὐτῷ διατείνεται κακά. Οἱ δὲ Θεὸς τούτωντον ἀπαντα-
έκινει καὶ ἐπαγματεύεται, διπεις αὐτὸν ἀπαλλάξῃ τῶν διφλημάτων. Ἐπὶ γάρ την ποτε τὸ πλησίον τοις ἐπειδὸν λάδωμεν τὰ διφείλομενα, τότε εὑπορώτεροι γινόμενοι· δὲ δὲ Θεὸς ἐπειδὸν συγχωρήσῃ τὰ πλημ-
ματά, τότε μᾶλιστα πλουτεῖ· πλουτούς γάρ θεοῦ

τῶν ἀνθρώπων ἡ φωτηρία, καθάπερ ὁ Παῦλος φησιν
·Οὐ πλεύτεροι εἰς κάρτας, καὶ ἐπὶ κάρτας τούς
ἔπικαλον μέντος αὐτόν. Ἀλλ' ίσως εἴποι τις ἂν
Καὶ τόπος ὁ βουλβόμενος ἀφείνει καὶ συγχωρῆσαι τὸ
ἀγκλήματα, ἐκλεύειν αὐτὸν πραθῆναι; Αὐτὸν μὲν
οὖν τοῦτο μάλαστα αὐτοῖς τὴν φιλανθρωπίαν δείχνει-
σιν. Ἀλλὰ μὴ ἐπιγνωμένος, ἀλλὰ τάξεις προσβανω-
μένος ἐπὶ τὴν τῆς παρεβολῆς θετήγησιν. Μή ἔχοτεος
αὐτοῦ ἀπεδούται, φρονί. Τί οὖτι, Μή ἔχοτεος
αὐτοῦ ἀπεδούται; Πάλιν ἐπίτασις στρωμασούντης
τούτου γάρ εἰπῃ, Μή ἔχοτεος αὐτοῦ ἀπεδούται, οὐ-
δέν τον δέλλο λέγει, ἀλλ' ή διειποτέρων ἔρημος ἦν,
καὶ εὐθὺν εἶχεν ἔργον ἀγαθὸν, ἔντες λογισθῆναι
αὐτῷ εἰς τὴν τῶν ἀμαρτημάτων ἀπαλλαγήν· λο-
γίζεται γάρ, λογίζεται πάντας ἡμῖν ἐπὶ ἀμαρτημά-
των ἀπαλλαγήν κατορθώματα, καθάπερ οὖν καὶ πί-
στις εἰς δικαιοσύνην. Τῷ γάρ μη δραπελούμενῳ, κα-
τεποντοις δὲ ἐπὶ τὸν δικαιούντα τὸν ἀσεβή, λο-
γίζεται η πίστις αὐτοῦ εἰς δικαιοσύνην. Καὶ τί¹
λέγω πίστιν καὶ κατορθώματα, διποὺς γε καὶ θλίψεις
λογίζονται ἡμῖν εἰς ἀμαρτημάτων ἀνάλυσιν; Καὶ
τοῦτο θηλοὶ μὲν ὁ Χριστὸς διὰ τῆς τοῦ Λαζάρου πα-
ρεβολῆς, εἰσάγων τὸν Ἀρραάμ λέγοντα πρὸς τὸν
πλούσιον, διειποτέρων δὲ τῇ ζωῇ αὐτοῦ τὰ
πακινά, καὶ διὰ τοῦτο ὕστε παρακαλεῖται. Δηλοὶ δὲ καὶ
ὁ Παῦλος Κορινθίας ἀπίστελλων περὶ τοῦ πεπονε-
κτοῦ, καὶ λέγων οὕτω· Παράδοτε τὸν τοιούτον εἴρη-
σατανῷ εἰς διλειθρούς τῆς σαρκός, Ιηταὶ εδεινύμα-
σωθῆ. Καὶ ἐπέρους δὲ ἡμαρτήσας παραμυθούμενος
οὐτῶς ἔλεγε· Διὸ τοῦτο ἐν ὅμιτι πολλοῖς ἀσθετεῖς
καὶ ἀφρωτοῖς, καὶ ποιμάνται Ιηταροί. Εἰ γάρ ἐστιν
τοὺς ἀφρίνομεν, οὐκ δὲ ἀφριόμενοι· χρισμόμενοι
δὲ ὅπερ Κυρίον, καινούρμοδι, Ιηταὶ μηδ σύν τῷ
υδομῷ παταριθόμενοι. Εἰ δὲ πατεροῦμεν, καὶ μέσος,
καὶ ἀσθενεῖα, καὶ σαρκὸς διλειθρος, ἀπέρι ἀσυλήτως
ὑπομένομεν, οὐκ αὐτὸν κατασκευάζοντες, λογίζεται
ἡμῖν εἰς ἀμαρτιας διάλυσιν, πολλῷ μᾶλλον κατορθώ-
ματα, ἀπέρι ἀκόντες καὶ σπουδάζοντες μετεργάμενα.
Ἀλλ' οὗτος ἔρημος [10] μὲν ἀγαθοῦ παντὸς ἦν, φορ-
τίον δὲ ἀμαρτημάτων ἀφόρητον εἴη· διὰ τοῦτο φρονί.
Μή ἔχοτεος αὐτοῦ ἀπεδούται, ἐκλεύειν αὐτὸν
κραβήγαι· θόσον μάλιστα δέστι τοῦ Δεσπότου τὴν
φιλανθρωπίαν καταμαθεῖν, διτὶ καὶ τὸ λογοθέσιον
ἐπικίνησης, καὶ πραθῆναι ἐκδίλυσεν· ἀμφότερα γάρ
ταῦτα εἰργάσατο, ὥστε αὐτὸν μηδ πραθῆναι. Πόθεν
τοῦτο δῆλον; Ἀπὸ τοῦ τέλους· εἰ γάρ πραθῆναι
αὐτὸν ἰδούλετο, τίς ὁ κωλύων ἦν; τίς ὁ ἐμπαδίζων;
ς. Τίνος οὖν ἐνεκεν ἐκέλευσε, μηδέλλων τοιειν;
Ιητα εὐέηση τὸν φόδον· τὸν δὲ φόδον ήσησε διὰ τῆς
ἀπειλῆς, Ιητα αὐτὸν εἰς Ικετηρίαν ἀμβάλη· εἰς Ικε-
τηρίαν δὲ αὐτὸν ἐνέβαλεν, Ιητα ἀφορμήν λάβη συ-
γχωρῆσεν. Ήδύνατο μὲν γάρ καὶ πρὸ τῆς παρ-
κλήσεως αὐτὸν ἀφείνει, ἀλλ' Ιητα μηδείρον ἀργά-
σται, τοῦτο οὐκ ἐποίησεν. Ήδύνατο καὶ πρὸ τοῦ
λεγοθεσίου ποιῆσαι τὴν συγχωρῆσιν, ἀλλ' ίνα μηδ
τὸν δγκον δγνον τῶν ἀμαρτημάτων, ἀπανθρωπό-
τερος γένηται καὶ ὡμότερος περὶ τοὺς πλησίους, διὰ
τοῦτο αὐτὸν πρότερον ἐδίδαξε τὸ μέγεθος τοῦ χρέους,
καὶ τότε ἀφῆκεν ἄπαν. Εἰ γάρ τοῦ λογοθεσίου γε-
νομένου, καὶ τοῦ δρειλήματος δειχθέντος, καὶ τῆς
ἀπειλῆς ἐπενεχθείσης, καὶ τῆς καταδίκης γενομένης
δῆλης, ἦν ὑπομενεῖν δίκαιος ἦν, οὐτως ἀγριος καὶ
ώμος περὶ τὸν σύνδουλον ἐγένετο· εἰ μηδὲν τούτων

έξινη, πού ούκ διάξωλισθεν ἀγριότητος; Άιδε τόυτα ταύτα πάντα σ' θεδες ἐποίεις καὶ ἐπραγματεύεσθαι, προσαναστάλλων αὐτοῦ τὴν φήμειαν ἔκεινην. Εἰ δὲ μηδὲν διωρθώθη τούτων, οὐ παρὰ τὸν διδάσκαλον, ἀλλὰ παρ' ἑκαῖνον τὸν μὴ δεξάμενον τὴν διωρθωσιν ἡ αἰτία. Πλὴν ἀλλ' ίσωμεν πᾶς αὐτῷ μεθοδεύει τὸ ἔλαφος. Πεσόντες οὖν, φησι, καρδίας εἰσπάσθαι τὸν αἰτίαν, καὶ πάντας σοις ἀποδώσω. Καὶ μὴ μηδὲν εἰπεῖν, διεῖς οὐκ εἰχεν ἀποδοῦναι· ἀλλὰ τοιούτον τῶν δρειλόντων τὸ θέρος, καὶ μηδὲν ἔχωσιν ἀποδοῦναι, ἐπαγγέλλονται, διεστε τῶν περόντων ἀπαλλαγῆναι δεινάν.

'Ακούσωμεν δοὺς βραχυμοῦμεγ εὐχῆς, πόσῃ τῶν δεήσεων τῇ δύναμις. Ήν νηστείαν ἐπεβεβίατο οὗτος, οὐκ ἀκτημοσύνην, οὐκ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδὲν, ἀλλ' Ἱρημος ὁν καὶ γυμνὸς πάσης ἀφετῆς, ἐπειδὴ παρεκάλεσε τὸν δεσπότην μόνον, ἴσχυσεν αὐτὸν ἐπιπέδασθαι πρὸς ἑλεον. Μή τοινυν ἀπαγορεύωμεν δὲν ταῖς δεήσεσσι. Τίς γάρ τούτου γένοντ' ἀν ἀμαρτιώλατερος, δις τοσούτοις μὲν ἄγκλήμασιν ὑπενθυνος δην, κατόρθωμα δὲ οὐ μικρὸν, οὐ μέγα ἐκέχτητο; 'Αλλ' ὅμως οὐκ εἴπει πρὸς ἑαυτὸν 'Ἀπαρθῆσαστός εἰμι, αἰσχύνης γέμω, πᾶς δύναμας προσειλέσθην; πᾶς δύναμις παρακαλέσαι; Θολλοὶ τῶν ἀμαρτανόντων λέγουσι, διαβολικὴν νοσοῦντες εὐλάβειαν. 'Απαρθῆσαστος εἰ; Διὰ τοῦτο πρόσελθε, ἵνα κτήσῃ παρθῆσιαν πολλὴν. Μή γάρ ἀνθρώπος ἔστιν δι μελῶν σος καταλλάττεσθαι, ἵνα αἰσχυνθῇς καὶ δρυθριάσῃς; Θεδες ἔστιν, δι σοῦ μᾶλλον βουλόμενος ἀπαλλάξαι σε τῶν ἄγκλημάτων· οὐχ οὖτα σὺ τῆς σεαυτοῦ ἀσφαλείας ἐπιθυμεῖς, ὡς ἑκεῖνος ἐφέτει σου τῆς σωτηρίας· καὶ τοῦτο δι' αἰτῶν τῶν Ἱρηγῶν ἡμᾶς ἐπαίθευσεν. Οὐκ χειρὶς παρθῆσιαν; Διὲ τοῦτο δυνήσῃ παρθῆσιαν. Ξέχειν, διτε [11] οὖτα διάκεισαι· μεγίστη γάρ παρθῆσια, τὸ μὴ νομίζειν ἔχειν παρθῆσιαν· ὥσπερ εὖν αἰσχύνη μεγίστη, τὸ δικαιοῦν ἔστιν τὸν διώπιον Κυρίου. Ἐκεῖνος ἀκάθαρτός ἔστι, καὶ ἀπάντων ἀνθρώπων ἀγιώτερος δη· ὥσπερ οὖν δικαιοῖς γίνεται δι πείσας διευτὸν πάντων ἰσχατον εἶναι. Καὶ μάρτυρες τῶν λεγομένων δι Φαρισαίος καὶ δι τελώνης. Μή τοινυν ἀπογινώσκωμεν ἐν τοῖς ἀμαρτήμασι, μηδὲ ἀπαγορεύωμεν, ἀλλὰ προσερχώμεθα τῷ Θεῷ, προσπίπτωμεν, παρακαλῶμεν, διπερ οὗτος ἐποίησε, μέχρι τούτου καλῇ τῇ γνώμῃ χρησάμενος. Τό τε μὴ ἀπαγορεύειν, τό τε μὴ ἀπογινώσαι, τό τε διμολογήσαις τὰ ἀμαρτημένα, τό τε αἰτήσαις ἀναβολὴν τίνει καὶ μελλούσιν, ταῦτα πάντα καλὰ, καὶ διανοίας συντετριμμένης, καὶ τεταπικωμένης ψυχῆς. Τό δέ ἐντεῦθεν οὖν ἔτι δομοια τοῖς προτέροις· ἀπερ γάρ διὰ τῆς ἑκεινῆς συνήγαγε, ταῦτα ἀθρόων ἔξεχεν ἀπαντει διὰ τῆς εἰς τὸν πλήσιον ὄργης. Ἀλλὰ τέως ἐπὶ τὸν τρόπον τῆς συγχωρήσεως Ἐλθωμεν· ίσωμεν πᾶς αὐτὸν ἀτῆκε, καὶ πόθεν ἐπὶ τοῦτο ἥλθεν διεσπάτης. Σπλαγχνισθεὶς δι κύριος αὐτοῦ, φησὶν, ἀπάλισσεν αὐτὸν, καὶ τὸ δάγκων μηδῆκεν αὐτῷ. Ἐκεῖνος μέλησιν ἥτησεν, οὗτος συγχώρησιν δῶσκεν· διστάνει τὸν ήτησεν, Ελαβεν ἑκεῖνος. Διὸ καὶ Παῦλος φησι· Τῷ δυναμέρῳ πάντα ποιῆσαι ωπέρ ἐκ περισσοῦ ὡν αἰτούμεθα δη τοοῦμερ. Οὐδὲ γάρ ισχύεις ἐννοήσαι τοσάντα, δοσ ἑκεῖνος οι παρεσκευασται δουναι. Μή τοινυν αἰσχυνθῇς, μηδὲ ἐρυθριάσῃς· μᾶλλον δι αἰ-

tescitur: nām hominū sālās opulentia Dei est, quemadmodum Paulus dicit: *Dives in omnibus et per omnes qui invocant eum (Rom. 10. 12).* Sed dixerit aliquis, cur ergo, si destinat remittere et condonare crimina, hanc venundari jussit? Illud cōrte imprimis illius humanitatem declarat; sed ne festinemus, at per ordinem procedamus ad parabolam enarrationem. Non habentia autem eo quod redderet. Quid autem est illud quod dicit, *Non habente eo quod redderet?* Rursus vides improbitatis accessionem: cum enim dicit, *Non habente eo quod solvere,* nihil aliud dicit quam eum omnium virtutum inopem fuisse, nec ullum bonum opus possedisse, quod imputari posset ad remissionem peccatorum: imputantur enim omnes nobis ad peccatorum veniam recte facta, quenadmodum et fides ad justitiam. *Ei enim, qui non operatur, credit autem in eum qui justificat in peccatum, imputatur fides ejus ad justitiam (Rom. 4. 5).* Ceterum quid allego fidem et recte facta; cum tribulationes quoque imputentur nobis ad peccatorum condonationem? Et hoc declarat Christus per parabolam Lazarī, introducens Abraham dicentem ad dititem, Lazarum accipere consolationem, quia in vita tua mala acceperat (*Lue. 16. 25*). Declarat et Paulus ad Corinthis de fornicatore scribens: *Tradite hunc hominem satanæ in exitium carnis, ut spiritus aeretur (1. Cor. 5. 5).* Et alios qui peccaverant consolans, ad hunc modum verba facit: *Ideo in vobis multi infirmitati et ergroti, et dormient multi: si enim nos ipsos judicaremus, non utique judicaremur. Cum autem iudicavimus a Domino, castigamur, ut non cum hoc intendamur damnamur (1. Cor. 11. 30-32).* Si autem tentationes, morbi, infirmitates, et carnis exitium, que nec studio, nec voluntate patimur, imputantur nobis ad peccatorum abolitionem, multo magis recte facta, que voluntate et studio persequimur. Huic autem omnium honorum inopia erat, onus contra peccatorum maximum, et sarcina impotabilis. Idcirco dicit, *Non habente illo unde redderet, jussit eum venundari (Matth. 18. 25).* Ex hoc potissimum licet domini humanitatem perdiscere; quod et rationem instituit, et venundari jussit: ambo enim ita facta sunt in eum simili, ut non veneretur. Unde id liquet? a rerum exuta: si enim voluisset, quis obicem, quis impedimentum attulisset?

6. Quorsum igitur venditionem imperavit, cum nihil tale facere statuisset? Ut augeret metum; metum vero auxit per minas, ut eum ad supplicationem compelleret; ad supplicationem compulit, ut occasionem demandare venire haberet. Poterat et ante deprecationem eum liberum ab vere alieno dimittere, sed ne inde illum deteriorem faceret, ita se gessit. Poterat ante rationem initam veniam concedere, sed ne ignorans molem scelerum suorum, inhumanius et crudelior erga proximos esset, ideo illi prius declaravit sui debiti magnitudinem, et tum demum ei rei nisi omnia. Nam si habita ratione ac vere alieno communis, minisque illatis, et condenatione proposita, quin resiliere mercatur, adeo fetus et crudelis fuit aduersus suum conservum; si nihil istorum adhibitum

fuerit, quo non immanitatis proropisci? Haec de causa haec omnia Deus fecit et instituit, ut hominis immanitatem illam pretermollet. Si nihil istis rebus emendatus fuit, non penes magistrum, sed penes illum qui emendationem non recipit, culpa statuenda est. Verumtamen videamus quo pacto ejus ultus absconterat. *Cadens igitur ad pedes ejus, obsecrabat dicens: Patientiam habe in me, et omnia reddam tibi (Matth. 18. 28).* Non fassus est se nihil habere quod redderet: sed hic nos est debitorum, ut in summa inopia promittant tamen, quod praesens periculum vitare possint.

Precationis vis: Maxima fiducia quænam. Venire donata modus. — Audiamus quotquot ignavi sumus ad precatum, quanta sit obsecrationum vis. Non jejunium ostentavit, non ultroneam paupertatem, aut aliquid letitiummodi, sed desertus, sed nudus omni virtute, ubi se ad obsecrandum convertit, eo solo potuit dominum ad misericordiam pertrahere. Ne igitur desiciamus in fundendis preciis. Quis enim hoc scelerior, qui est tot criminibus obnoxius erat, et nullum recte factum possidebat? Non tamē secum ad istum modum loquutus est, Non audieō loqui, pudore plenus sum, qui potero accedere? qui potero orare? quod plerique peccatorum dicunt, diabolica laborantes timiditate. Non adest tibi fiducia loquendi? Propterea accede, ut maiorem fiduciam patres. Num enim homo est; quem placere cupis, ut pudore et verecundia laborandum sit? Deus est qui magis, quam tu ipso, exoptat te a criminibus libertari; non tu tantopere tuam securitatem concupiscis, quoniam ipse ille tuam salutem expedit: idque rebus ipsis docuit. Non habes fiduciam? Eo ipso potes fiduciam habere, quod ita affectus sis: maxima enim fiducia est, cum quis se existimat fidere non debere. Nam ut summopere pudenda res est, justificatione scipsum coram Domino: ille enim impurus est quicumque id facit, etiam in omnibus hominibus sanctior fuerit: ita quoque justus sit, qui se credit omnium hominum extrellum esse. Cujus rei testes sunt Phariseus et publicanus. Ne igitur despoidemus animum de peccata, neque desperemus, sed addeamus Deum, procidamus, obsecremus, quemadmodum iste fecit, hactenus bona mente usus. Non despondere animum, non desperare, confiteri peccata, postulare dilationem aliquam et moram, et omnia ista bona sunt et meritis contritæ, et animæ humiliatae. Quæ jam sequuntur, nequaquam similia sunt superioribus: quæ enim per supplicationem congregaverat, haec omnia in universum effudit per iram, quam in proximum exercuit. Sed jam ad modum donatiovenie procedamus. Videamus qualitatem istius remissionis, et quibus rebus ad id dominus adductus fuerit. *Misertus illius dominus, inquit evangelista, absoltit eum, et debitum remisit (Matth. 18. 27).* Ille dilationem petiit, iste veniam concessit, adeo ut plus expedit, quam postularit. Quapropter Paulus inquit, *Ei, qui potest omnia facere superabundans quam peccatum, aut cogitamus (Ephes. 3. 20).* Non enim potest cogitare tanta, quam illi instituit donare tibi. Ne

igitur pudefas, neve erubescas, ino potius pudorem de peccatis collige, ne desperes, neve absistas a prestatione, sed accede, licet peccator sis, ut reconciliestibi Dominum, ut des illi locum suam humanitatem in condonatione tuorum criminum exhibendi: quia, si timeas accedere, impedis illius bonitatem, remoraris illius benignitatis largitatem, quantum ad te attinet.

Non sola preces veniam impetrant, sed eum gratia Dei. Recordatio peccatorum utilis. Paulus peccatorum suorum recordatur. — Ne igitur animum desponeamus, neve nos segnes timi:isque ad preces exhibeamus. Etiam si detrusi simus ad barathrum malitiae, facile inde nos extrahere poterit. Nemo tantum peccavit quantum iste: nam in omne genus scelerum proruperat: id enim significant dena millia talentorum. nemo ita inops virtutis est, ut iste fuit: hoc enira intelligitur ex eo, quod nihil haberet quod rependeret. Attamen undecumque d'escertum et inopem potuit vis precum liberare. Tantum, inquit, vallet precatio, ut eum qui innumeris rebus et factis Dominum offenderit, a poena et suppicio eripere possit? Potest haud dubie. Non enim illa sola est quae omnia: consicit, sed habet sociam et auxiliaricem maximam humanitatem Dei, qui preces accipit, cuius viribus omnia sunt, et quae orationem efficacem reddidit. Id igitur subindicans, dixit, *Misertus dominus ejus absolvit eum, et aet alienum remisit ei: ut discas, et post preces, et ante preces domini viscera totum illud negotium fecisse. Egressus autem ille invenit unum conservorum suorum, qui ipsi debebat centum denarios, et tenens suffocabat eum dicens: Redde quod Hebes (Math. 18. 28). Quid scelestius fieri potest?* Adhuc enim beneficij vocem in auribus gerens, oblitus est berilis bonitatis.

7. En quantum bonum est peccatorum suorum meminisc: si enim hic perpetuo eorum memoriam retinuisse, non tam serus et immensis factus fuisset. Propterea assidue dico, nec omittam dicere, valde est utile et necessarium perpetuo recordari deictorum omnium: nihil enim ita recte institutam, trax abiit et rite animam facere potest, quam perpetua delictorum recordatio. Ideo et Paulus non solum peccatorum eorum, quae ante lavacrum, sed etiam quae post baptismum commissa erant, memor fuit, quamvis semel omnia et deleta et extincta essent. Si autem ille corum, quae ante baptismum gesserat, memor fuit, multo magis nos, quae post baptismum acta sunt, in memoria retinere debemus; non enim solum illa istiusmodi recordatione extinguimus, sed et inde erga omnes homines mitiores efficiemur, et Deo cum majori benevolentia inserviemus, ineffabilem ejus humanitatem ex istiusmodi memoria perspicientes. Quod iste non fecit, sed oblitus magnitudinis debitorum suorum, etiam beneficij domini non recordatus est; oblivione porro beneficij factum est, ut scelerate se gesserit adversus conservum, et scelerate se gerendo omnia perdidit, quae a Dei bonitate consequitus erat, *Tenens enim suffocabat eum, dicens,*

Redde si quid debes: non dixit, Redde centum denarios: pudiuerasset enim eum nominare tantillias minutias, sed Redde si quid debes. Ille autem cadens ad pedes ejus obsecratal dicens: Patientiam habe in me, et omnia reddam tibi (Math. 18. 29). Eisdem verbis suam salutem orat, quibus ille veniam a domino impetraverat. Is autem pro nimia crudelitate ne istis quidem verbis flectebatur, neque cogitavit, se per hæc dicta salutem invenisse. Quinimo si debitum remisisset, ne ita quidem pro humanitate factum illud imputandu suisset, sed pro debito. Si enim ante rationem initam, et beneficium acceptum, hoc fecisset, ipsius magnanimitati tale factum adscribi potuisset: jam vero tam clementer habitus et tot peccatorum remissione donatus, ad parem erga conservum clementiam obligatus erat. Ille tamen nihil istiusmodi fecit, aut in mentem admisit, ut cogitaret, quantum interesset inter condonationem, quæ ipsi a domino contigerat, et eam quæ erga conservum exhibenda erat: non enim solum magnitudine debitorum aut dignitate personarum, sed eo ipso modo, quo res acta est, magnuni inter utrumque discrimen conspicias. Illud enim debitum decem millium talentorum erat, hoc centum denariorum: et ille quidem in dominum contumeliose peccaverat, hic tantummodo conservo obligatus erat: ille beneficiis acceptis bene mereri vicissim debebat, dominus, qui nihil boni aut magni aut parvi ab ipso factum vndebat, omnia remisit. Attamen nihil horum cogitavit; sed semel ab ira excæcatus, suffocabat cum, et in carcere conjecit (*Ibid. v. 30*). Videntes autem conservi ejus indignati sunt (*Ibid. v. 31*), ut ait Scriptura, et ante dominum conservi cum damnaverunt, ut discas domini manus ludinem. Cum audisset id dominus, rursus adversus eum acciunum iudicium instituit, neque vel tum simpliciter condannationem effert, sed prius tamquam de jure cum illo disceptat. Cæterum quibus id verbis facit? *Serve nequam, omne debitum illud remisi tibi (Ibid. v. 32).*

Facilius sibi quam aliis debita remittit Deus. — Quid melius eo domino, cui cum deberentur decem milia talentorum, ne verbo quidem stomachatus est, aut scelestum appellavit? sed eum tantummodo venundari jussit: idque eo fine, ut a debitis liberaretur. Eidem cum adversus conservum improbe egisset, stomachatur: ut discas ipsum facilius quod in se peccetur, quam quod adversus alios, remittere solere. Ac non istud in hoc solo loco facit, verum et alibi. Si enim, inquit, offens munus tuum ad altare, et illuc recordatus fueris, quod frater tuus habet aliquid adversum te, abi primum, ut reconciliaris fratri tuo, ac tum veniens offer munus tuum (Math. 5. 23. 24). Vides quam ubique suis nostris anteponat, pacemque et caritatem proximorum summo loco constitutat? Et rursus alibi: *Quicumque repudiat uxorem suam, præterquam ratione adulterii, eam adulterari facit (Ibid. v. 32).* Per Paulum autem hanc ligem sancit. *Si quis vir uxorem habet infidelem, eique placeat cum ipso habitare, ne dimittat eam (1. Cor. 7. 12).* Quod si adultera sit,

χόνου μὲν ἐπὶ τοῖς ἀμαρτήμασι, μὴ ἀπογίνωσκε δὲ, μηδὲ ἀφίστασο τῆς εὐχῆς, ἀλλὰ πρόσελθε καὶ ἀμαρτῶνδες δὲν, ἵνα κατελλάξῃς σου τὸν Δεσπότην, ἵνα ἔπειτα τὴν οἰκείαν φιλανθρωπίαν ἐν τῇ συγχωρήσει τῶν ἀμαρτιῶν τῶν σῶν ἐπιδείξασθαι· ὡς ἐάν φιλοθήψις προσελθεῖν ἐνεπόδισας αὐτοῦ τῇ ἀγαθότητι, διεκώλυσας αὐτοῦ τῆς χρηστότητος τὴν διψήλειαν, τὸ γέ εἰς σὲ ἔχον.

Μή τούντν ἀναπίπτωμεν, μηδὲ δικνῶμεν ἐν ταῖς εὐχαῖς. Καὶ δὴ τὸν πρὸς αὐτὸν τῆς κακίας κατενεχθῶμεν τὸ βάραβρον, ταχίστας ἐκεῖνον ἡμᾶς ἀνασπάσαι δυνήσεται. Οὐδέτες τοσοῦτα ἡμαρτεῖν, διστόντος· καὶ γάρ οὐταν εἶδος πονηρίας· ἐπῆλθε· καὶ τοῦτο δηλοῖ τὰ μύρια τάλαντα· οὐδέτες ἔργοις οὐτως ἥντα, ὡς οὗτος· τοῦτο γάρ δηλοῖ τὸ μῆ ἔχειν αὐτὸν ἀπότελαι. Ἀλλ' ὅμως τὸν πάντοθεν προδοθέντα ἰσχυσεν εὐχῆς ἐξαρπάσαι δύναμις. Καὶ τοσοῦτον δύναται, φρ. σιν., εὐχή., ὃς τὸν δὲ ἔργων καὶ μυρίων πραγμάτων προσκρουσαντα τῷ Δεσπότῃ ἀπαλλάξαι καλάσσεις καὶ τιμωρίας; Ναὶ, τοσοῦτον δύναται, ἀνθρώποι. Οὐδέ τὸν αὐτὴν μόνη τοτὲν ἢ τὸ πᾶν ἀνύουσα, ἀλλ' ἔχει σύμμαχον καὶ βοηθὸν μέγιστον τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ δεκαρμένου τὴν εὐχήν Θεοῦ, ἡτοις ἐνταῦθα τὸ πᾶν εἰργάσατο, καὶ τὴν εὐχήν ἐποίησε δυνατήν. Τοῦτο γοῦν καὶ αἰνιτόμενος θεέγε· Σπλαγχνισθεὶς δὲ κύριος αὐτοῦ, ἀπέλυσεν αὐτὸν, καὶ τὸ δάρειον ἀργῆκεν αὐτῷ· ἵνα μάθῃς διτι μετὰ τῆς εὐχῆς, καὶ πρὸ τῆς εὐχῆς, τὸν δεσπότου τὰ σπλάγχνα τὸ πᾶν ἐποίησεν. Ἑξέδωλόν δὲ ἐκεῖνος εὑρετὴ τῷ συνδούλῳ αὐτοῦ, δις ὁρείσεις αὐτῷ ἐκατὸν δηράρια· καὶ πρατήσας αὐτὸν [12] ἐκτίνει, λέγων· Ἀκόδος μοι, εἰ τι δύσειταις. Ἄρα τι τόστου γένοιτο· ἀν μαράττερον; Ἔναυλον ἔχων τὴν εὐεργεσίαν, ἀπελήσθη τῆς τοῦ δεσπότου φιλανθρωπίας.

὾γος· Ορές δύον ἐστὶν ἀγαθὸν ἀμαρτημάτων μεμνήσθαι; Καὶ γάρ οὗτος, εἰ διηγεῖται τούτων κατέμανητο, οὐκ ἀν οὕτως ἀγριοῖς ἐγένετο καὶ ἀπάνθρωπος. Διεὶς τούτο συνεχῶς λέγω, καὶ λέγων οὐ πάυσματι, διτι χρήσιμον σφόδρα καὶ ἀναγκαῖον τὸ δημερικῶς μηνύμονευεν ἡμᾶς τῶν πεπλημμελήμενων ἡμῖν διπάντων· οὐδὲν γάρ εἴδεντο φιλότοφον καὶ ἐπιεική καὶ πρέδον τὴν ψυχὴν ἐργάσασθαι δύναται, ὡς ἡ διηγεῖταις τῶν ἀμαρτημάτων μνῆμη. Διεὶς τούτο καὶ ὁ Παύλος οὐ μόνον τῶν μετὰ τὸ λοιπόν, ἀλλὰ καὶ τῶν πρὸ τοῦ βαπτίσματος ἀμαρτημάτων ἐμέμνητο, καίτοι γε ἀφρανισθέντων καθάπαξ. Εἰ δὲ ἐκεῖνος τῶν πρὸ τοῦ βαπτίσματος διεμέμνητο, πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς· τῶν μετὰ τὸ βάπτισμα μεμνῆσθαι δεῖ· οὐ γάρ δη μόνον αὐτὲς διαλύσμεν τῇ μνήμῃ, ἀλλὰ καὶ πρὸ; ἀπαντᾶς ἀνθρώπους ἐπιεικεστερον διεκεισθεῖσα, καὶ τῷ θεῷ μετὰ πλείστους διουλεύσομεν τῆς εὐνοίας, τὴν διατὸν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν ἐκ τῆς τούτων μνήμης καταμανθάνοντες. Ὁπερ οὗτος οὐκ ἐπάκτεν, ἀλλ' ἐπιλαθθεμένος τοῦ μεγέθους τῶν δηλημάτων, καὶ τῆς εὐεργεσίας ἐπιλάθετο· τῇ· δὲ εὐεργεσίᾳ· ἐπιλαθθεμένος, πονηρὸς περὶ τῶν σύνδουλον ἐγένετο, καὶ διὰ τῆς εἰς ἐκείνον πονηρίας· διπάνται, ἀπειλήσθησαν αὐτὸν τὰ τέλην τοῦ φιλανθρωπίας, ἀπώλεσε. Κρατήσας γάρ αὐτὸν ἐπειγει, λέγων· Ἀκόδος μοι, εἰ τι δύσειταις. Οὐκ εἶπεν, Ἀκόδος μοι τὰ ἀκατὸν δηράρια· ἤσχύνετο γάρ τοῦ χρόνους τὴν εὐτέλειαν· ἀλλ'. Ἀκόδος, εἰ τι δύσειταις· Ο δὲ κεσών ἐξι τοὺς αὐτοὺς, πιρεκάλει

αὐτὸν, λέγων· Μακροθύμησον δέ τῇ ἐγιεῖ, καὶ κάνεται σοι ἀποδῶσιν· Διὰ τῶν δημάτων, δι' ὃν ἐκεῖνος εὔρετο τὴν συγχώρησιν, διὰ τούτων καὶ οὗτος ἀξιοὶ σωθῆναι. Ο δὲ ὑπὸ τῆς διγανῶμάτης οὐδὲ τούτοις τοῖς λόγοις κατεκάμπτετο, οὐδὲ ἐνενόησεν, διεὶς διὰ τούτων ἐσώθη τῶν δημάτων. Καίτοι γέ καὶ εἰ συνεχώρησεν, οὐδὲ οὕτω φιλανθρωπία τὸ πρότιμα λοιπὸν ἦν, ἀλλ' ὀφειλή καὶ χρέος. Εἰ μὲν γάρ, πρὶν ἡ γενέσθαι τὸ λογοθέσιον, καὶ τὴν ψῆφον ἐξενεχθῆναι ἐκείνην· καὶ τοσούτης ἀπολαθεῖσαι εὐεργεσίας, τοῦτο ἐποίησεν, οἰκείας μεγαλοψύχιας ἦν τὸ γινόμενον· νυνὶ δὲ μετὰ τοσούτην δωρεάν καὶ τοσούτων ἀμαρτημάτων ἀφεσιν, ὡστερ ἀναγκαῖον τινὸς δηλήματος λοιπὸν ὑπεύθυνος ἦν τῆς περὶ τὸν σύνδουλον ἀνεξικακίας. Ἀλλ' ὅμως οὐδὲ τοῦτο ἐποίησεν, οὐδὲ ἐνενόησεν τὸ μέτον ἦν τῆς ἀφέσεως, ἡς τε αὐτὸς ἀπηλάυσε, καὶ ἦν περὶ τὸν σύνδουλον ἐπιδείκνυσθαι εἰμελλεῖν· οὐ γάρ δη τῇ ποσότητι τῶν δηλημάτων, οὐδὲ τῷ ἀξιώματι τῶν προσώπων μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῷ τῷ τρόπῳ πολλήν τὴν διαφορὰν ίδοι τις ἀν. Ἐκεῖνα μὲν γάρ μύρια τάλαντα ἦν, ταῦτα δὲ ἀκατὸν δημάρια· καὶ οὗτος μὲν εἰς τὸν δεσπότην ὑβρίσειν, οὐ δὲ ὀφειλών αὐτῷ εἰς τὸν σύνδουλον· καὶ οὗτος μὲν εἰς τὸν πατέλην ἔχειλες χαριεῖσθαι;· δευτέρης δὲ οὐ μηρὸν, [13] οὐ μέγα ἀγαθὸν ίδον περὶ αὐτοῦ γενόμενον, πάντα ἀφῆκεν. Ἀλλ' ὅμως οὐδὲν τούτων ἐνενόησεν, ἀλλὰ καθάπαξ ὑπὸ τῆς δηρήσης πηρωθεὶς ἤγγει αὐτὸν, καὶ εἰς τὸ δεσμωτήριον ἐνέβαλεν. Ἰδότες δὲ οἱ σύνδουλοι αὐτοῦ, φησὶν, ἡγανάκτησαν, καὶ πρὸ τοῦ δεσπότου οἱ σύνδουλοι· καταψηφίζονται, ἵνα μάθῃς τοῦ δεσπότου τὸ ήμερον. Ἀκούδας δὲ δεσπότης αὐτοῦ, καὶ καλέσας αὐτὸν, πάλιν κρίνεται πρὸς αὐτὸν, καὶ οὐδὲ οὕτως ἀκατὸν ἐκφέρει τὴν καταδίκην; ἀλλὰ πρότερον δικαιολογεῖται. Καὶ τί φησι; Δοῦλε ποτηρῆ, πᾶσαν τὴν δύσειλην ἐκείνην ἀγῆκε σοι.

Τί τούτου γένοιτο· ἀν ἀγαθώτερον τοῦ δεσπότου;· Οτε μὲν αὐτῷ ὀφειλετε τὰ μύρια τάλαντα, οὐδὲν μέχρι μάτητος αὐτὸν ἀλύπησεν, οὐδὲ πονηρὸν ἐκάλεσεν, ἀλλὰ πράθηναι μόνον ἐκέλευσε· καὶ τοῦτο, ἵνα ἀπαλλάξῃ τῶν δηλημάτων. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὸν σύνδουλον πονηρὸν ἐγένετο, τότε δρύγεσται καὶ παρόξυνεται, ἵνα μάθῃς διτι εὐκολώτερον τὰ εἰς αὐτὸν ἀφήσιν, ἥ τὰ εἰς τοὺς πάησον ἀμαρτήματα. Καὶ οὐκ ἐνταῦθα μόνον τούτο ποιεῖ, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐάν γάρ προστέφηρης τὸ δῶρόν σου, φησὶν, ἐκεὶ τὸ θυσιαστήριον, κακεῖ μητησῆς διτι ὁ δδελφός σου δύει τε κατὰ σοῦ, ὑπαγεῖ, πρώτος διαλλάγητο τῷ δδελφῷ σου, καὶ τότε ἐκθύεται πρόστεφρος τὸ δῶρόν σου. Ὅρες πῶς πανταχοῦ τῶν αὐτοῦ τὰ ήμερα προτιμεῖ, καὶ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀγάπης τῆς εἰς τὸν πάησον οδὸν ἀνώτερον τίθησιν; Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ· Ο απολινῶ τίτην γνωτικά αὐτοῦ παρέτας· λέγουν πορνεῖας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆται· Διὰ δὲ Παύλούς οὕτως ἴνομοθέτει· Εἰ τέτην γνωτική ἔχει τιτιστον, καὶ αὐτὴν σύνενδοκει οἰκεῖται· μετ' αὐτοῦ, μήδι οφειλεται αὐτὴν· Ἀν μὲν γάρ παρανεύσῃ, φησὶν, ἔκβαλε· διὸ δὲ ἀπιστος· η, μή ἐκβάλη·· ἐάν εἰς σὲ ἀμάρτηγη, φησὶν, ἀπόκοψον· ἐάν δὲ εἰς ἐμὲ ἀμάρτηγη, κάτεχε. Οὕτω καὶ ἐνταῦθα, διτε μὲν εἰς αὐ-

⁹ Σα. ii. n. in lexī habet. Reg. vero οὐδέτες ἔργοιο; ἀμάρτηγη, εἰς legi-se Nannus videtur.

τὸν ἡμαρτεῖτε τοσαῦτα, συνεχώρησεν· δέ εἰς τὸν σύνδουλον ἡμαρτεῖν ἐλάττονα πολλῷ καὶ βραχίω τῶν εἰς τὸν δεσπότην, οὐκ ἀφῆκεν, ἀλλ' ἀπεξῆλθε· καὶ ἐνταῦθα μὲν πονηρὸν ἐκάλεσεν, ἐκεῖ δὲ οὐδὲ μάχρι ρήματος αὐτὸν ἐλύπησε. Διὰ τοῦτο μὲν καὶ ἐνταῦθα καὶ τοῦτο πρόσκειται, διτὶ δργισθεὶς πάρεδωκεν αὐτὸν τοῖς βασανισταῖς· ἥτικα δὲ αὐτὸν ἀπῆτει λόγον τῶν μυρίων ταλάντων, οὐδὲν τοιούτον προσέθηκεν· ήταν μάθης; διτὶ ἐκείνη μὲν ἡ φῆμος οὐχὶ δργῆς ἦν, ἀλλὰ κτηδεμονίας πρὸς συγχώρησιν ἐπαγομένης· αὗτῇ δὲ αὐτὸν μάλιστα παρώξυνεν ἡ ἡμαρτία. Ἀρα τι γένοιτο· διν μηνησικακίας χείρον, διτὸν φιλανθρωπίαν ἔξενεχθείσαν ἀνακαλεῖται Θεοῦ, καὶ διπερ οὐκ ἰσχυσεν αὐτὸν διαθείναι τὰ ἡμαρτήματα, ταῦτα ἰσχύει αὐτὸν ἐργάσασθαι· ἡ κατὰ τοῦ πλησίον δργή; Καίτοι γέ γέγραπται, διτὶ Ἀμεταμβλητα τὰ χαρίσματα τοῦ Θεοῦ. Πῶς οὖν ἐνταῦθα μετὰ τὸ ἐνεγκένται τὴν δωρεὰν, μετὰ τὸ προχωρῆσαι τὴν φιλανθρωπίαν, ἀνεκλήθη πάλιν ἡ φῆμος; Διὰ τὴν μηνησικακίαν· ὅστε οὐκ ἀν τις ἡμάρτοι, πάσης ἡμαρτίας ταύτην χαλεπωτέραν ἀποφρινάμενος εἶναι· εἰ μὲν γάρ οὐλαι τείται ἡδυνήθησαν συγχώρησιν εὐρέσθαι, αὗτῇ δὲ οὐ μόνον οὐκ ἰσχυσε συγγράψῃς τυχεῖν, ἀλλὰ καὶ τές τέρας ἀφανισθείσας καθάπαξ ἀνενέωσε πάλιν.

“Ωστε διπλούν κακὸν ἡ [14] μηνησικακία, διτὶ τε οὐδεμίαν ἀπολογίαν ἔχει παρὰ τῷ Θεῷ, καὶ διτὶ τὰ λοιπὰ τὴν ἡμῶν ἡμαρτήματα, καὶν συγχώρηθῇ, πάλιν ἀνακαλεῖται, καὶ καθ' ἡμῶν Ἰστησιν· διπερ οὖν καὶ ἐνταῦθα ἀποίησεν. Οὐδὲν γάρ, οὐδὲν οὖτας δὲ θεῖς μισεῖ καὶ ἀποστρέφεται, ὡς ἀνθρωπον μηνησικακον καὶ διατηροῦντα δργήν. Καὶ τούτο μάλιστα μὲν ἐνεῦθεν ἀπειδείξατο, καὶ ἀπὸ τῆς εὐχῆς δὲ αὐτῆς ἀκέλευσεν ἡμῖν λέγειν οὕτως· “Ἄφες ἡμῖν τὰ δρειλῆματα τὴν ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς δρειλῆταις τὴν. Ταῦτα οὖν ἀπαντα εἰδότες, καὶ τὴν παραβολὴν ἐγγράψαντες ταύτην ἐν ταῖς καρδίαις, διτὸν ἐνοήσωμεν ἀπερ πεπόνθαμεν παρὰ τῶν συνδουλῶν, λογισώμεθα ἀπερ ἐποιήσαμεν εἰς τὸν Δεσπότην· καὶ τῷ φόδῳ τῶν οἰκείων ἡμαρτήματων τὸν θυμὸν τὸν διπλοὺς ἀλλοτρίοις πλημμελήμαστο ταχέως ἀπ-

ώσασθαι θυνησόμεθα· εἰ γάρ δεῖ μεμνῆσθαι ἡμαρτημάτων, τῶν οἰκείων δεῖ μεμνῆσθαι μόνον· ἐάν δε τῶν οἰκείων μνημονεύσωμαν, οὐδέποτε τὰ ἀλλότρια λογιούμεθα· ὀστερ οὖν ἐν τούτων ἀπιλανθανόμεθα, ἐκείνα φαδίως ἐμφιλοχωρήσει ταῖς ἡμετέροις λογισμοῖς. Καὶ γάρ οὐτος εἰ τῶν μυρίων ταλάντων δημηνητο, οὐκ ἀν ἐμνήσθαι τῶν ἐκατὸν δηναρίων· ἀλλ' ἐπαυθή ἐκείνων ἐκελάθετο, διὰ τοῦτο ὑπὲρ τούτων ἤγγει τῶν σύνδουλον, καὶ ὀλίγα βουλήμενος ἀπαιτήσαι, οὗτος ἐκείνων ἐπέτυχεν, ἀλλὰ καὶ τῶν μυρίων ταλάντων τὸν δηναρίον εἰς τὴν ἐκείνου κεφαλὴν ἀποπάσετο. Διὰ τοῦτο θερφῶν διν εἰποιμι, διτὶ πάσης ἡμαρτίας αὗτη χαλεπωτέρα· μᾶλλον δὲ οὐκ δηγὸν τοῦτο, ἀλλὰ διὰ Χριστὸς διὰ τῆς παραβολῆς ταύτης τούτο ἀπεργήνατο. Εἰ γάρ μη μυρίων ταλάντων, λίγων δὲ τῶν ἀράτων ἡμαρτημάτων, αὗτη χαλεπωτέρα δηγή; αὗτη χαλεπωτέρα δηγή, οὐτε οὐδεμασύνη, οὔτε νηστεία, οὔτε κοινωνία μυστηρίων, οὔτε μόλιο τῶν τοιούτων οὐδὲν, διάν μηνησικακῶμαν, θυνησταὶ δημῶν περοτῆμαι πεπειάζονται τὴν ἡμέραν ἐκείνην· ὀστερ οὖν ἐάν ταύτης περιγενώμεθα τῆς ἡμαρτίας, καὶν μυρία βχωμεν πλημμελήματα, δυνησόμεθα τίνος συγγράψῃς τυχεῖν. Καὶ οὐχὶ ἡμές δὲ λόγος, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ μελλοντος δημᾶς τότε κρίνεται Θεοῦ. Καθάπερ γάρ ἐνταῦθα εἴπεν, διτὶ οὐτω ποιήσει καὶ διὰ Πατήρ μοι· διὰρ μηδέποτε δικαστος ἀπὸ τῶν παρθῶν ὑμῶν· οὐτω καὶ ἀλλαχοῦ φησιν· Τότε διηγῆται τοῖς ἀνθρώποις τὰ παρεπάνωτα αὐτῶν, διηγήσει καὶ ὑμέν διὰ Πατήρ ὑμῶν δι οὐράνιος. “Ινα οὖν καὶ ἐνταῦθα πρέσον καὶ ἡρεμον διάταρων βίου, κάκει συγχωρήσεως καὶ ἀφέσεως τύχωμεν, σπουδάζωμεν καὶ πρεγματευόμεθα, διούσ διάν βχωμεν ἐχθρούς, καταλλάττειν δημῖν· οἴτω γάρ καὶ τὸν Δεσπότην δημῶν, καὶν μυρία ὡμαν δημαρτηκότες, καταλλάξομεν, καὶ τῶν μελλόντων ἀπιτευξόμεθα ἀγαθῶν· δῶν γένοιτο πάντας δημᾶς ἀξιωθῆναι, χάριτι· καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου δημῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ψή δέξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

MONITUM AD HOMILIAM

Nullam temporis certam notam præ se fert hæc humilia; viisque deprehendi posse videtur Artiochiano et Constantinopoli hæc concionalatus sit Chrysostomus. Hoc unum initio commemoratur, nimirum paucis ante diebus contra rapaces et avaros multa, eaque admodum gravia, dicta fuisse. Quam autem hic memorem concionem, haud ita facile est augurari. Multis enim in locis predones illos publicæque rei pestes alibi vehementer insecessatur ille.

Aliquid tamen lucis ex iis que post principium dicuntur, nos mutuari posse putamus. De proposita loctione agens Chrysostomus, nempe: *Pater, si possibile est, transeat et me calix iste: verum tamen non sicut ego volo, sed sicut tu, ita loquitur: Nam et multis querere arbitror, qua de causa dicta hæc sint a Christo, ac veris mille est eos qui adsunt hereticos hæc verba arripere, multisque ex simplicioribus fratris-*

inquit, ejiciatur; si autem infidelis sit, ne expellatur: si, inquit, in te peccaverit, abscede; si in me, delincea. Ita et hic, cum tanta peccata adversum se commissa erant, veniam dedit, cum autem adversus conservem, licet minora paucioraque, nequaquam remisit, sed ultiorem persequutus est: et hic quidem eum scelerum appellavit, illic ne verbo quidem contristavit. Et ideo hic illud quoque adjunctum est, quod dominus iratus tradiderit cum tortoribus: cum autem ab illo reposcebat rationem decies mille talentum, nihil istiusmodi additum fuit: et intelligas illic quidem calculum subductum fuisse, non irarum, sed sollicitudinis, que venia locum pararet: Hoc autem peccatum dominum plane exacerbavit. Quid igitur est pejus injuria recordatione, cum benignitatem Dei jam deprecomptam revocet, et que non potuerunt efficere alia peccata, haec efficiat ira adversus proximum? Atque scriptum est, Dei dona esse sine posseitate (Rom. 11. 29). Cur igitur hic post eductum munus, post progressam benignitatem, reductus est calculus? Propter injuria memoriam: quamobrem non erraverit quis, si hoc peccatum omni peccato gravius prouident: alia enim omnia veniam impetrare potuerant, istud solam adeo non potuit veniam adipisci, ut jam deleta, et jam existencia iterum renovarit.

Nihil ita Deus edit ut mentem memorem injuriae. — Duplex igitur malum pertinax injuriae memoria, et quod nullam excusationem apud Deum habeat, et quod reliqua peccata jam remissa iterum revocet, et contra nos constituat. Quod ipsum et hic factum est: nihil enim, nihil omnino ita Deus edit, et aversatur, ut hominem offendarum memorem, et tenacis irae. Et illud quidem praecepit ex hoc loco declaravit, et ex oratione, in qua jussit nos ita dicere: *Dimeille nobis debite nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (Matth. 6. 12). Ille igitur omnia docti, et parabola ista in cordibus inscripta, cum cogitaverimus que passi sumus a conservis, cogitemus que fecimus in ipsum Dominum, et metu propriorum criminum iram-

de alienis delictis collectam facilissime poterimus sanare: si enim meminisse oportet delictorum, priorum tantum meminisse oportet; quod si propriorum memores surrimus, numquam aliena delicta suppeditabimur: contra si illorum obliviscamur, ista faciliter obversabuntur nostris cogitationibus. Nam et hic si decies mille talentorum memor fuisset, numquam centum denariorum recordationem retinuisse. Ideo postquam illorum oblitus erat, factum est, ut conservum suffocaret, et pauca volens exigere, neque illa quidem assequutus est; sed et decies mille talentorum molem in suum ipsius caput retraxit. Quocirca audacter dixero, omni peccato istud gravius esse: quinimo non ego hoc dico, sed Christus per parabolam istam istud declaravit. Si enim non deceat nullibus talentum, hoc est, ineffabilibus peccatis istud gravius esset, nequaquam hujus causa illa omnia jam donata revocata fuissent. Nihil igitur ita studeamus, quam ut ipsi ira vacemus, et nobis infensos reconciliemus: cum illud sciamus, nullam nec orationem, nec eleemosynam, nec jejunium, nec participationem mysteriorum, aut aliud quidpiam, si memores offendarum simus, nobis patrocinari posse in illa die: ut contra si hoc peccatum superemus, etiamasi mille delictis inquinati simus, veniam aliquam consequi nos posse. Nec meus sermo est iste, sed illius qui tunc nos judicaturus est Dei. Quemadmodum hoc in loco pronuntiavit: *Ita, inquiens, facit Pater meus, si non remiseritis unuauisque ex cordibus vestris.* Et rursum alibi: *Si remiseritis hominibus delicta sua, remitteret et vobis Pater vester caelitus* (Matth. 18. 35 et 6. 14). Ut igitur et hic mansuetam et mitem agamus vitam, et illic veniam et remissionem obtineamus: studendum ac satagendum est, ut quotquot habemus inimicos, eos nobis reconciliemus: ita enim et Dominum nostrum, etiamasi sexcentes peccaverimus, nobis reconciliabimus, et futura bona adipiscemur, quibus nos dignos opto fieri, gratia et humanitate Domini nostri Iesu Christi, cui gloria et imperium in secula seculorum. Amen.

IN ILLUD, PATER, SI POSSIBILE EST, TRANSEAT A ME CALIX ISTE, ETC.

bus supplicantere. Unde liquet haereticos illos, qui Filium Patre minorem, ipsique dissimilem dicebant, tempe Anomos, Chrysostomi concionibus interfuisse. Illud autem frequenter Antiochiae accidisse, et presentes haeretics Chrysostomum confutasse, ipse diserte ait, Tomo I de Incomprehensibili contra Anomos p. 450, idipsumque postea subindicat p. 525, et p. 509, in hac verba quae Christus Petrum reputat, *Vade post me, Satana, etc., eadem pene ipsa que hic paulo post initium habebat, iisdemque fere verbis commemorat.* Quamobrem putaverim hanc homiliam Antiochiae habitam fuisse, nec diu post illas contra Anomos Homilias; quod tamen conjectura tantum loco dictum sit.

Interpretatio Latina est Frontonis Dueci.

IN ILLUD,

PATER, SI POSSIBILE EST, TRANSEAT A ME CALIX ISTE: VERUMTAMEN NON SICUT EGO VOLO,
SED SICUT TU (*Math. 26. 39*): ET CONTRA MARCIONISTAS, ET MANICHEOS, ET QUOD IN-
GERERE SE PERICULIS NON OPORTEAT, SED OMNI VOLUNTATI DEI VOLUNTATEM ANTE-
FERRE (a).

CHAP. II.

1. Profundam sectionem nuper infliximus illis qui prædantur et alios per avaritiam fraudare conantur; non ut eos vulneraremus, sed ut eos corrigeremus: non quod homines odio prosequantur, sed quod im- prohibitiōnē aversemūr. Quandoquidem medicus etiam secat ulcus, non quod ægro sit infestus, sed quod morbum et vulnus oppugnet. Age paululum quietis hodie deus in ipsis, ut a dolore possint respirare, neque frequenter itci a medicina resiliant. Ita faciunt et medici: emplastrā post sectiones imponunt, ac medicamenta, tum aliquot dies elabi sinunt, dum ea excogitant, quæ dolorem possunt mitigare. Hos utique nos etiam hodie imitemur, ac indulgamus ipsis, ut ex sermone nostro utilitatem percipere valeant, ac de dogmatibus instituta disputatio sermonem ad ea que lecta sunt traducamus. Nam et mulcere quærere arbitror, qua de causa dicta hæc sint a Christo: ac verisimile est eos qui adsgnūt hereticos hæc verba arripere, mulcere ex fratribus simplicioribus supplantare.

Lectio sine intelligentia non prodest. — Ut igitur et illorum propulsimus insultus, et eos qui quæstiones proponunt, anxietate ac perturbatione liberemus, locum istum pertractantes horum verborum expositioni sic immoremur, ut reconditos quoque sepsus attingamus. Non enim sufficit lectio, nisi accedat et cognitio: nam et Candace eunuchus legebat, sed quoque præsto fuit qui doceret eum, quid illud eset quod legebat, non magnam inde utilitatem perceperit (*Act. 8. 27. sqq.*). Ne igitur idem vobis contingat, ea quæ dicuntur advertite: attendite animum, et stu- diopam mibi mentem præbete: acri sit acie prædictus oculus, attentus intellectus, anima curis oculariis expedita, ne in spinas, nec in petras, neque secus viam verba spargamus (*Luc. 8. 5-8*); sed secundum ac pingue quoddam arvum colentes, uberem segetem demelamus. Si enim hoc pacto sermoni auctentas aqures præbueritis, cum leviorē nobis labore redde- tis, tum efficietis, ut facilius id, quod queritur, repe- rire possitis. Quid igitur lectum est? Pater, si possi- ble est, transeat a me calix iste (*Math. 26. 39*). Quid tandem istud est quod dicit? Nos enim oportet, ubi prius verborum sensum exposuerimus, solutionem deinde subjungere. Quid igitur dicit? Pater, si possi-

bile est, transfer a me crucem. Quid ait? ignorat sine hoc possibile, an non possibile? Quis hoc dicat? Etsi verba ignorantis sint: nam hæc addito, Si, du- bitantis cat; verum, ut dixi, non oportet verbis adhucere, sed ad sensa converti, et scopum noſse deceptis, et causam et occasionem, omnibusque collectis sensum in eis latenter indagare. Ineffabilis ergo sapientia, ille qui Patrem ita novit, ut Filium novit Pater, qui potuit hoc ignorare? Neque enim major est cognitio passionis, quam illa naturæ, quam solus ipse novit exacte. *Sicut enim novit me Pater, inquit, et ego agnosco Patrem* (*Joan. 10. 15*). Et quid dico de unigenito Dei Filio? Nam neque prophetae videntur id ignorasse, sed manifeste no- visse, multaque cum asseveratione prædixisse, oportere ut hoc fieret, atque id omnino futurum.

Maria integritas ac puritas. Miracula Christi in morte, Mors prophetarum futura prædicentium. — Audi sane quo pacto diversa ratione omnes crucem prenuntient. Primus est Jacob patriarcha: siquidem ad ipsum sermonem dirigenſ ait: *Ex germine, fili mi, ascendiatis* (*Gen. 49. 9*), germen scilicet virginem vo- cans, et Mariæ integritatem ac puritatem hac voce significans. Tum crucem designans dicebat: *Recum- benz dormiagi ut leo, et quasi catus leonis, quis exca- tabit eum* (*Ib.*)? Mortem quippe dormitionem illius et somnum appellavit, et mortem cum resurrectione co- pulavit, dicens: *Quis suscitat eum?* Alius quidem nemo, sed ipse seipsum. Quapropter dicebat etiam Christus: *Potestalem habeo sumendi eam* (*Joan. 10. 18*): et rursus, *Solvite templum hoc, et in tribus diebus exibabo illud* (*Id. 2. 19*). Quid porro est illud, *Recubans dormiisti ut leo?* Sicut leo nimur non solum dum vigilat, sed etiam dum dormit, formidabilis est: sic et Christus non ante crucem tantum, sed et in ipsa cruce, atque in ipsa morte formidabilis fuit, magna que tum miracula edidit, dum solis cursum retro convertit, petras scidit, terram tremescit, velum templi conscidit, uxori Pilati metum injecit, Judam coarguit. Tum enim dixit: *Peccavi tradens sanguinem innocentem* (*Math. 27. 4*). Atque hec Pilati uxor indicabat, *Nihil tibi, et justo isti: multa enim passa sum per visum propter eum* (*Id. v. 19*). Tum orbem terrarum tenebræ occuparunt, et medio die nocte apparuit, tum mors contabuit, ejusque vis ac potestas destructa est: multa certe corpora sanctorum

(a) Collata cum Ms. Regio 4958, qui pauca exhibet lectio- num discrimina.

ΕΙΣ ΤΟ,

[15] Πάτερ, εἰ δυνατόν ἔστι, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο· πλὴν οὐχ ὡς ἄγω θέλω, ἀλλ' ὡς σύ· καὶ πατέρα Μαρκιωνιστῶν καὶ Μαρκιανῶν· καὶ δει οὐ χρὴ ἐπικηδῆται τοῖς κινθύνοις, ἀλλὰ πεντέδες δειλήματος προτιμῆται τὸ τοῦ Θεοῦ θέλημα.

ε'. Βαθείαν τομήν τοῖς ἀρπάζουσι καὶ πλεονεκτεῖν βουλομένοις πρώτην ἑδῶκαμεν· οὐχ ἵνα πλήξωμεν, ἀλλ' ἵνα διορθωτῶμεδα· οὐ τοὺς ἀνθρώπους μισοῦντες, ἀλλὰ τὴν πονηρίαν ἀποστρεφόμενοι. Ἐπειὶ καὶ λατρὸς τέμνει τὸ ἔλατος, οὐ τῷ νοσοῦντι σώματι πολεμῶν, ἀλλὰ τῇ νόσῳ καὶ τῷ τραύματι μαχόμενος. Θέρε δὴ, σήμερον μαρτύρων ἐνδύμενον αὐτοῖς, ὥστε αὐτοὺς ἀπὸ τῆς δύνης ἀναπτεῦσαι, καὶ μὴ συνεχῶς πλητεομένους ἀποσκερτῆσαι τῆς θεραπαίας. Οὕτω καὶ λατρὸς ποιοῦσι· μετὰ τὰς τομὰς ἀμπλάστρους ἀπειθέασι καὶ φάρμακα, καὶ διαλιμπάνουσιν ἡμέρας, τὰ παραμυθούμενα τὴν δύνην ἐπινοοῦντες. Τούτους δὴ καὶ ἡμεῖς μιμούμενοι σήμερον ἐπινοοῦντες, ὥστε παρπάσσασι τὴν ἀπὸ τῆς ἡμετέρας διαλέξεως ὀφέλιαν, καὶ τὸν περὶ δογμάτων κινήσωμεν λόγον, εἰς τὰ ἀνεγνωσμένα τὸν λόγον ἀφίεντες. Καὶ γάρ οἵμαι πολλοὺς διαπορεῖν, τίνος ἔνεκεν ταῦτα εἰρηταὶ παρὰ τοὺς Χριστούς· εἰκὸς δὲ καὶ εἰρημένοις παρόντας ἐπιπῆδησαν τὰς εἰρημένους, καὶ πολλοὺς τῶν ἀφελεστῶν ἀδελφῶν ἐντεῦθεν ὑποπειλίζειν.

"Ἴνον καὶ τὴν [16] ἐκείνων ἐφόδον ἀποτειχίσωμεν, καὶ τοὺς διαποροῦντας θορύβους καὶ ταραχῆς ἀπαλλάξωμεν, μεταχειρίσαντες τὸ εἰρημένον, ἐνδιατρίψωμεν τῇ λέξει, καὶ πρὸς τὸ βάθος καταβάμεν τῶν νοημάτων. Οὔτε γάρ ἀρκεῖ τῇ ἀνάγνωσις, δὲν μὴ προσῆγει καὶ τῇ γνώσις. Ἐπειὶ καὶ ὁ εὐνούχος Κανδάκης ἀνεγνώστεκν, ἀλλ' ίσως δὲ παρεγένετο ὁ διδάσκων φένδον τῇ ποτε ἦν δὲ ἀνεγνώσκεν, οὐδὲν ἐκαρποῦτο μήτι. "Ἴν" οὖν μὴ καὶ ὑμεῖς τὸ αὐτὸν πάθητε, προσέχετε τοῖς λεγομένοις, συντείνατε τὴν διάνοιαν, σχολίοις· μοι τὴν ψυχὴν παράσχετε, δῦνδερυκὲς ἔστω τὸ δρμα, συντεταμένη τῇ γνώμῃ· ἀπηλλαγμένη φροντίδων βιωτικῶν τῇ ψυχῇ, ἵνα μὴ καταβάλωμεν εἰς τὰς ἀκάνθας, μηδὲ εἰς τὰς πέτρας, μηδὲ παρὰ τὴν δόδον τὰ λεγόμενα· ἀλλὰ βαθύγειον καὶ λιπαρὸν γεωργοῦντες ἀρουραν, κομῶντα τὸν ἀσταχὺν ἀμήσωμεν. Ἐάν γάρ εὗτα προβέλητε τοὺς λεγομένους, καὶ ἡμῖν κουφότερον τὸν πόνον ἐργάσεσθε, καὶ ὑμῖν εὐκαλωτέραν τὴν εὑρεσιν κατασκευάστε. Τί οὖν ἔστι τὸ ἀνεγνωσμένον; Πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ. Τί ποτε ἔστιν δ φῆσι; Δι! τερ τὸ εἰρημένον σαφέστερον ἐρμηνεύσαντας, οὕτως ἀπαγαγεῖν τὴν λύσιν. Τί οὖν ἔστιν δ φῆσι; Πάτερ, εἰ δυνατόν, παράγαγε τὸν σταυρόν. Τί λέγεις; ἀγνοεῖ εἴτε δυνατόν, εἴτε ἀδύνατον, τοῦτο; Καὶ τοὺς δὲ τοῦτο εἴποι; Κατοι τὰ φῆματα ἀγνοοῦντος ἔστιν· τῇ γάρ τού, Εἰ, προσθήκῃ, ἀμφιβάλλοντός

ἔστιν, ἀλλ', διπερ ἔφην, οὐ δεῖ τοῖς φῆμασι προσέχειν, ἀλλὰ πρὸς τὰ νοήματα τρέπεσθαι, καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ λέγοντος εἰδέναι, καὶ τὴν αἰτίαν, καὶ τὸν καιρὸν, καὶ πάντα συναγαγόντα, οὕτως θηράψῃ τὴν ἐναποκεμένην διάνοιαν. "Η οὖν σοφία τῇ ἀπόδρητος, δὲ τὸν Πατέρα οὖτας εἰδὼς, ὡς δὲ Πατήρ οἶδε τὸν Γίδην, πῶς δὲν τοῦτο ἡγούσεν; Οὐδὲ γάρ μείζων αὐτῇ τῇ γνῶσις τῇ περὶ τοῦ πάθους τῆς γνώσεως τῆς περὶ τῆς εὐστασίας, ἢν ἀχριδῶς μόνος οἶδεν αὐτός. Καθὼς γάρ, φησί, τριώσκει με δ Πατήρ, καὶ γάρ τετράσκω τὸν Πατέρα. Καὶ τὶ λέγω περὶ τοῦ μονογενοῦς Γίδου τοῦ Θεοῦ; Οὐδὲ γάρ οἱ προσῆγοι φανούται τοῦτο ἡγούχοτες, ἀλλὰ καὶ εἰδότες σαρῶς καὶ προαναφωνούντες μετὰ πολλῆς τῆς πληροφορίας, έτι δεῖ τοῦτο γενέσθαι, καὶ δει τὰς πάντας ἔσται.

"Ακούεις γοῦν πῶς διαφόρως ἀπαντεῖς τὸν σταυρὸν ἀπαγγέλλουσι. Πρῶτος δὲ πατριάρχης Ἰακώβ· πρὸς γάρ αὐτὸν ἀποτείνων τὸν λόγον φησίν· Ἐκ βλαστοῦ, νιέ μου, ἀρέβης· βλαστὸν τὴν Παρθένον, καὶ τὸ δικραντον τῆς Μαρίας ἐμφαίνων. Εἴτα τὸν σταυρὸν δηλῶν Ελέγειν· Ἀναπεσών ἐκοιμήθης ὡς λέων, καὶ ὡς σκύμνος ἀλογος, τίς ἔτρεπει αὐτόρ; Τὸν γάρ θάνατον αὐτοῦ κοιμησιν ἀκάλεσε καὶ ὑπνον, καὶ τῷ θανάτῳ συνήψει τὴν ἀνάστασιν, λέγων· Τίς ἔτρεπει αὐτόν; "Αλλος μὲν οὐδεὶς, αὐτὸς δὲ θαυτόν. Δι' δὲ καὶ δὲ Χριστὸς Ελέγειν· Ἐξουσιαί ἔχω θεῖται τὴν γνωμήν μου, καὶ ἐξουσιαί ἔχω λαβεῖν αὐτήν· καὶ πάλιν· Λύσοτε τὸν ταῦρον τοῦτον καὶ ἐτριστεῖ μέραις ἔτερῷ αὐτόρ. Τί δὲ ἔστιν, Ἀραπεσών ἐκοιμήθης ὡς λέων; "Μότε γάρ δὲ λέων οὐκ ἐγρήγορως μόνον, ἀλλὰ καὶ καθεύδων ἔστι φοβερός· οὕτω καὶ δὲ Χριστὸς οὐ πρὸ τοῦ σταυροῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ σταυρῷ, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ τελευτῇ φοβερός ἦν, καὶ τὰ μεγάλα τότε εἰργάζετο θαύματα, ἥλιον ἀποστρέψων, πέτρας τέμνων, [17] τὴν γῆν κλονῶν, τὸ καταπέτασμα σχίζων, τὴν γυναῖκα τοῦ Πιλάτου δεδιτθμένος, τὸν Τούδαν ἐλέγχων. Τότε γάρ Ελέγειν· Ἡμαρτοί παραδούντες αἷμα άθωον. Καὶ τῇ γυνῇ τοῦ Πιλάτου ἐδήλου· Μηδέν σοι καὶ τῷ δικαίῳ τούτῳ· πολλὰ γάρ παθαίσας κατ' θνατόν δι' αὐτόρ. Τότε τὸ σκότος τὴν οἰκουμένην κατελάμβανε, καὶ νῦν ἐν ἡμέρᾳ μέσῃ ἐφαίνετο· τότε δὲ θάνατος ἐτήκετο, καὶ τῇ τυραννίνῃ αὐτοῦ κατελύετο· πολλὰ γοῦν

πόμετα τῶν ἔκοινημένων φύλων ἡγέρθη. Τοῦτα δινθενεὶ προδέσιον διατριβρήχη, καὶ δειπνοὺς δὲι καὶ σταυρούμενος ἐσται φοῖρδες, Ἀναπροάφ, φῆσιν, ἔκοινηθῆς ὡς λέων¹ καὶ οὐκ εἶπε. Καὶ μηθῆσο, ἀλλ' Ἐκοινηθῆς, διὰ τὸ πάντως ἰσόμενον. Φίδος γάρ τοι; προφῆταις πολλαχοῦ τὰ μελλοντὰ ὡς προφῆταις γενημένα προβλέψειν. Ήπειρ γάρ οὐκ ἔν εἰ τὴ γαγενημένα μὴ γεγενῆσθαι, οὗτος οὐδὲ τοῦτο, καίτοι μὲλλον θν., μὴ γενέσθαι; Διά τοι τοῦτο τῷ σχήματι τοῦ παρωφητεύοντος χρόνου τὰ μελλοντὰ προσκαφωνοῦσι, τὸ διδάπτωτον αὐτῶν καὶ πάντως ἰσόμενον διὰ τούτων ἴνδεικνύμενοι. Οὕτω καὶ ὁ Δαυὶδ τὸν σταυρὸν δηλῶν ἔλεγεν· Ὡρυξάρχειράς μου καὶ πόδας μου. Οὐκ εἶπε, Ὄρυξον, ἀλλ'. Ὡρυξάρ, Ἐξηρόθημησαν πάντα τὰ δοτά μουν. Καὶ οὐδὲ τοῦτο λέγει μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ παρὰ τῶν στρατιωτῶν γεγονότα· Διεμερόσητο τὰ λιμενικά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν Ἰματιούρ μον ἔβαλον πλῆρον. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλ' δὲ καὶ χολὴν αὐτὸν ἐκόμισαν, καὶ δέος ἐποτίσαν. Ἐδωκαν γάρ, φῆσιν, εἰς τὸ βραύμα μον χολὴν, καὶ εἰς τὴν δίψαν μον ἐπέστησάν με φέρος. Ἐτερος δὲ πάλιν δὲι λόγγην αὐτὸν ἐπαιτάν φησιν. Οὐγόρται, γάρ εἰς δὲ ἐξειλέπησαν. Οὐ δὲ Ἡσαΐας ἑτέρως πάλιν τὸν σταυρὸν προσκαφων ἔλεγεν· Οὓς κρόβατεαν ἐπὶ σφαγῆν ἄκρη, καὶ ὡς ἀμύνεταις τοῖς περιστατοῖς αὐτὸν δύωρος, οὗτος οὐκ ἀντέτει τὸ πρόσωπον αὐτοῦ. Εγ τῇ τακταιώσαι αὐτοῦ η κρίσις αυτοῦ ἥρθη.

β'. Σὲ δὲ μηι παρατηρεῖ πῶς ἔκαστος τούτων, ὡς τερὶ παρωφητών διαλέγεται, τὸ πάντως ἰσόμενον καὶ ἀναντιρήτως ἐκθησόμενον διὰ τοῦ χρόνου τούτου δηλῶν. Οὕτω καὶ ὁ Δαυὶδ τὸ δικαστήριον τοῦτο ὑπογράψων ἔλεγεν· Ἰτα τὶ ἐχρύσασαν θύρη, καὶ λαοὶ ἐκελέτησαν κερδί; Παρθέτησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ οἱ ἀρχοτες συντήκησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸν πετρέ τοῦ Κύριον καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ. Οὐ τὸ δικαστήριον δὲ λέγει μόνον, καὶ τὸν σταυρὸν, καὶ τὰ ἐν τῷ σταυρῷ, ἀλλὰ καὶ τὸν προδεμάτον, διὰ διοδίαις καὶ διμοτράπαιος· δῆν. Ο γάρ ἀσθλων, φῆσιν, ἀρτουρί μουν, ἐμετράλυνεν ἐπὶ ἐμό πατερισμόν. Καὶ τὴν φωνὴν δὲ οὖτω προλέγει, ἵν μεμέλεν ἀριψαν ἐν τῷ σταυρῷ, λέγων· Ο Θεός, ο δεός μου, Ιτα τὶ ἀγκατέλιπες με· Καὶ τὸν τάφον πάλιν· Ἐδεστό με ἐν λάκω πατωτέω, ἐν ακορειστοῖς, καὶ δὲ σκυψ θανάτον. Καὶ τὴν ἀνάστασιν· Ο δέ ρητατοις τὴν γυνήν μου εἰς ἀδην, οὐδὲ δώσεις τὸν δοιόρ δου θειεῖν διαφθοράν. Καὶ τὴν ἀνάτηψιν· Ανέδη δ Θεός δὲν ἀλαλαγμό, Κύριος δὲ σωτῆρις σαλαμητός. Καὶ τὴν ἐκ δεξιῶν καθέδραν· Εἶτεν δ Κύριος τῷ Κύριῳ μου, Καθόν δὲ δεκάστοις, διας, διας δέ δια [18] τοὺς ἐχθρούς σουν ὑποκόδιον τῶν κοδών σου. Ο δὲ Ἡσαΐας καὶ τὴν αἰτίαν φησι λέγων, δὲι Ἀκδ τὸν ἀμαρτιῶν τοῦ λαοῦ μου δίκαιοις θάνατον· καὶ, δὲι Ἐκειδή πάντες ὡς κρύβατε ἐπιλαγήσουν, διὰ τοῦτο σφαγιάζεται. Εἶται καὶ τὸ κατόρθωμα ἐπάγει λέγων· Τῷ μάλιστη.

Κερ. εἰ καταδιοπάς με.

ἀπέτοῦ ἡμεῖς πάντες θέλομεν, καὶ δὲι Ἀμαρτιῶν πολλῶν ἀνήγομεν. Εἶται οἱ μὲν προφῆται καὶ τὸν σταυρὸν φέντεσαν, καὶ τὸν σταυρὸν τὴν αἰτίαν, καὶ τὰς διάστασιν, καὶ τὴν ἀνάθεσιν, καὶ τὴν προσοίσιαν, καὶ τὸ δικαστήριον, καὶ πάντα μετὰ ἀκριβειῶν διέγραψαν· δὲ δὲ ποστελλαῖς αἴτοῖς, καὶ ταῦτα καλέσας εἰπεῖν, αἴτος ἔγνως; Καὶ τές δὲν ταῦτα νεῦν δην εἰποι; Κράψει δὲι οὐ δεῖ τοὺς φήμασιν ἀπλός προσθέσιεν; οὐ γάρ δὲ τοῦτο μόνον ἐστι τὸ διπορεύον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀτῆς ἀπορύτερον. Τί γάρ φασι; Πάτερ, Εἰ διητάρτη, παρελθέτω δέ τὸ διμοῦ τὸ ποστήριον τοῦτο; Οὐ γάρ δὲ ἀγνῶν μόνον εὐρεθῆσται, ἀλλὰ καὶ παρατούμενος τὸν σταυρὸν δὲ γάρ λέγει τοῦτο ἐστιν· Εἰ ἐγχωρεῖ, φησι, μὴ ἀμπάσοιμ εἰς τὸ σταυρωθῆναι, μηδὲ ἀναιρεθῆναι. Καίτοι τῷ Πέτρῳ τῷ κορυφαῖ τῶν ἀποστόλων τοῦτο αὐτῷ εἰπόντι, δὲι Ἰιεώς σοι, Κύριε, οὐ μὴ δέσται σοι τοῦτο, οὐτε σφέδρα ἐπατίμησεν, ὡς εἰπαν, Ταπεῖ δικῶν μου, Σατανᾶ, σκάνδαλον μου εἰ, δὲι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων· καίτοι γε πρὸ μικροῦ μαχαίρας αὐτὸν. Ἀλλ' οὐτως αὐτῷ ἀποτον δέδειε εἰναι τὸ μή σταυρωθῆναι, ὡς ἐκείνον τὸν παρὰ τοῦ Πατρὸς τὴν ἀποκάλυψιν δεξάμενον, τὸν μαχαίρισθέντα, τὸν λαβόντα τὰς κλεῖς τῶν οὐρανῶν, Σατανᾶν καλέσαι καὶ ἐκάνθαλον, καὶ εἰτίσθαι, ὡς μὴ φρονεῦντα τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀπειδὴ εἰπεν αὐτῷ· Ἰιεώς σοι, Κύριε, οὐ μὴ δέσται σοι τοῦτο, τὸ σταυρωθῆναι. Ο τοίνυν τὸν μαθητὴν οὐτως θύρισας, καὶ τροπάρη κατ' αὐτοῦ χρησάμενος τῇ καταφορῇ, ὡς καὶ Σατανᾶν αὐτὸν καλέσαι μετὰ τοσαῦτα ἡγιώμια, ἀπαίδηλον, Μή σταυρωθῆσις, πῶς αὐτῆς ἐθεωλετο μὴ σταυρωθῆναι; πῶς δὲ μετὰ τοῦτα τοῦ καλοῦ ποιμένος ὑπογράψων τὴν εἰκόνα, τοῦτο ἱψος μαλιστα δείγμα είναι τῆς ἀρετῆς αὐτῷ, τὸ φράτεσθαι; ὑπὲρ τῶν προθέτων, οὐτω λέγων· Εγώ εἰμι δ ποιμήτη δ κατέλός δ ποιμήτη δ καλός τὴν γυνήν αὐτοῦ τίθησιν θάρ τῶν προθέτων; Καὶ οὐδὲ μέχρι τοῦτο δέστη, ἀλλὰ καὶ τετήγαγεν· Ο δὲ μισθωτός, καὶ οὐκ ὡς ποιμήτη, θεωρεῖ τὸν λύκον ἀρχάμενον, καὶ ἀρίστους τὰ πρόσωπα, καὶ γεύεται. Εἰ τοίνυν τοῦ καλοῦ μὲν ποιμένος τὸ σράτεσθαι, τοῦ δὲ μισθωτοῦ τὸ μή βούλεσθαι τοῦτο ὑπομένειν, πῶς αὐτὸς λέγων είναι ποιμήτη καλός, παρακαλεῖ μὴ σφαγιασθῆναι; πῶς δὲ θλεγεν· Τοτὸ τίθημι τὴν γυνήν μου δέ μαστοῦ; Εἰ γάρ ἀπὸ σαυτοῦ τίθης, πῶς ἔτερον παρακαλεῖς, ήτα μή θης; πῶς δὲ αὐτὸν δ Καῦλος θαυμάζει ταύτης ἐνεργα τῆς προφάσως, οὐτω λέγων. Ος δὲ μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἀρκατηδότης ηγήσατο τὸ εἰραι Ισαθεῷ, ἀλλὰ διαντον τέλεωσε, μορφήν δούλου λαβών, δὲ μοιώματι ἀνθρώπων τερόμενος, καὶ σχῆματι εὑρεθεῖς ὡς ἀνθρώπος, τεντόν τέλεωσε, τερόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ; Αὐτὸς δέ πάλιν οὐτως πώς πησι· Διὰ τοῦτο με αγαπάται; [19] Η γάρ ἀγάπη τῶν κατὰ γνώμην ἐστι. Πῶς δέ φησι πάλιν δ Παῦλος· Ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, πάλιν καὶ δ Χριστός ηγάπησεν ἡμέας, καὶ παρέδωκεν θανάτον τὸν πάλιν δ Χριστός μέλλων σταυρούσθαι θλεγεν· Πάτερ, ἀλλήλους δέξασθε τὸν Ιησόν, δέξαν τὸν

qui dixerant, surrexerunt. Hec omnia prædictens patriarcha, et ostendens illum etiam crucifixum formidabilem fore, dicebat : *Recubans dormiuit ut Leo : nec dixit, Dormies, sed Dorans, propterea quod illud omnino erat futurum. Nos enim hic est prophetarum, ut nullis in locis tamquam præterita futura prædicant. Nam quæcumque fieri nequit, ut que jam evenient, non eveniant : ita acque ut hoc, tametsi futurum est, non eveniat.* Propterea nimurum per species temporis jam præteriti futura prænuntiant, ut hac ratione fieri non posse significant, quin exitum habeant ac prorsus eveniant. Sic etiam David crucem designans aiebat ; *Foderunt manus meas, et pedes meos (Psalm. 21. 17).* Non dixit, Fodient, sed Foderunt. Dicimur vero enim omnia cosa nostra (*Ib. v. 18*). Nec solum hoc dixit, sed etiam ea, quæ a militibus facta sunt. *Dicimur sibi vestimenta nostra, et super vestem meam misericordia cortoni* (*Ib. v. 19*). Neque hoc solum, sed etiam quod eum sello cibarunt, et acetato potarunt : *Dederunt enim, inquit, in escam meam sel, et in siti meo poterunt mihi acetum (Psalm. 68. 22)*. Alius rursus cum lancea percussum ab illis fuisse narrat : *Videbunt enim, inquit, in quem transficerunt* (*Zach. 12. 10*). Isaïas autem rursus aliter crucem prænuntians dicebat : *Sicut ovis ad occisionem duximus eum, et sicut agnus coram tendente as mulier, sic non aperuit ei seum. In humilitate ejus judicium ipsius sublatum est (Isai. 53. 7. 8)*.

2. Mortem Christi subire non recusavit. Mirabilia crucis opera. — Tu vero mihi observa, quo pacto non quisque istorum tamquam de rebus præteritis verba faciat, ut ea plane futura, et sine contradictione eventura per hoc tempus ostendat. Ita quoque David hoc judicium describens aiebat : *Quare frenes meos genites, et populi meditati sunt inania ? Adstiterunt reges terræ, et principes convenerunt in unum adversus Dominum, et adversus Christatum ejus (Psalm. 2. 1. 2)*. Neque vero judicium tantum et crucem, quæque in cruce contigerunt, commemorat, sed cum quoque qui tradidit, quod nimurum contubernialis, et ejusdem participes mensa fuerit. Qui enim edebat panes meos, magnificavit super me supplicationem (*Psalm. 59. 10*). Vocam quoque sic effert, quam emissurus erat in cruce : *Deus, Deus meus, quare me dereliquisti (Psalm. 21. 2)*? Tum sepulcrum rursus : *Possuerunt me in lacu infimo, in tenebris et in umbra mortis (Psalm. 87. 6)*. Et resurrectionem : *Non enim derelinques animam meam in inferno, neque dabis sanctum tuum videre corruptionem (Psalm. 15. 10)*. Et ascensionem : *Ascendit Deus in jubilatione, Dominus in vocis tuba (Psalm. 48. 6)*. Item sedem a dextris : *Dixit Dominus Dominus meo, Sede a dextris meis, donec possem trahentes tuos scabellum pedum tuorum (Psalm. 40. 1)*. Isaïas vero causam etiam expressit dicens : *Quoniam ab iniquitatibus populi mei ductus est ad mortem (Isai. 53. 8)*, et quod. *Quoniam omnes sicut oves erraverunt, idcirco mortaliatur (Ibid. v. 6. 7)*. Tum adiicit, quid ex eo boni consequitum sit, dicens, *Livore ejus nos omnes sanatis sumus (Ib. v. 5)*, et quod, *Pec-*

cata malitorum tulit (Isai. 53. 12). Ergone propheta quidem crucem noverant, et crucis causam, quæque propter crucem commoda obvenerunt, et sepulcrum, et resurrectionem, et ascensionem, et prodictionem, et iudicium, et omnia exacte descripsérunt : qui vero misit eos, et hæc illis dicenda mandavit, ipse ignorat ? Quis umquam prudens hoc dixerit ? Vides non esse verba tantum leviter spectanda ? non enim hoc solum est dubium, sed et maiorem id, quod sequitur, dubitandi occasionem affert. Quid enim alt ? *Pater, si possibile est, transeat a me calix iste*. Non enim solum ignorasse reperiatur, sed etiam crucem recusasse. Ille namque verborum istorum est sententia : *Si licet, inquit, ne subeam crucem, neve interficiar : tametsi Petrum apostolorum principem hoc ipsi dicentem, Propitius tibi esto, Domine : non erit tibi hoc, adeo vehementer increpavit, ut diceret ; Vade post me, satana, scandalum mihi es ; quia non sapis ea quæ Dei sunt, sed ea quæ hominum (Math. 16. 22. 23) : idque cum beatum illum paulo ante predicasset. Verum adeo videbatur absurdum esse non crucifigi, ut illum, qui a Patre revelationem accepérat, qui beatus dictus fuerat, cui celorum claves traditæ fuerant, satanam appellaret, et scandalum, ac tamquam ea quæ Dei sunt, minime sapientem accusaret, propterea quod dixerat, Propitius tibi esto, Domine : non erit tibi hoc, ut crucifigaris. Ergo qui discipulum contumelias afficit, adeoque graviter in illum invectus est, ut et satanam post tantas laudes appellaret, quia dixerat, Ne crucifigaris : quo pacto nolebat ipse crucifigi ? Quomodo vero postea boni pastori depingens imaginem, hoc præcipue virtutis ejus indicium esse dixit, ut pro suis ovibus occidatur, ita dicens : *Ego sum pastor bona : bonus pastor animam suam ponit pro eo bas (Joan. 10. 11)* ? Neque vero hic substituit, sed adjecit : *Mercenarius autem, et qui non est pastor, videt lupum venientem, et dimittit oves, et fugit (Ib. v. 12)*. Si ergo boni pastoris est occidi, mercenarii vero nolle hoc pati, quomodo ille, qui se bonum pastorem proficitur, occidi recusat ? quomodo autem dicebat, *Ego pono animam meam a me ipso (Ib. v. 18)* ? Nam si a teipso ponis, qui fit, ut alterum reges, ne ponas ? quomodo item hac occasione laudat eum Paulus, in hæc verba : *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo, sed extinxit semelipsum formam servi accipiens, in similitudine hominum factus, et habitu inventus ut homo, humiliavit semelipsum: factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis (Philipp. 2. 6 - 8)*? Ipse vero rursus sic dicit. *Propterea me diligit Pater, quia ego pono animam meam, ut iterum sumam eam (Joan. 10. 17)*. Si enim non vult, sed recusat, et Patrem orat, quomodo propterea diligitur a Patre ? Caritas enim est eorum, quæ ex animi sententia sunt. Quomodo autem rursus ait Paulus : *Diligite invicem, sicut et Christus dilexit nos, et tradidit semelipsum pro nobis (Eph. 5. 2)*? Christus ipse rursus, cum esset crucifigendus, dicebat, *Pater, venit hora; glorifica Filium tuum (Joan. 17. 4)*: gloriā vocans crucem. Et quomodo*

bis recusat, illic urget? Gloriam enim esse crucem, autem quomodo testetur evangelista, dicere: *Nondum enim erat datus Spiritus sanctus, quia Jesus nondum erat glorificatus* (*Id. 7. 39*). Horum autem verborum haec est sententia: Nondum erat data gratia, quia nondum restinctum erat Dei erga homines odium; quod nondum Christus ad crucem processisset. Crux enim Dei in homines odium restinxit, Deum cum hominibus reconciliavit, terram enim effecit, homines cum angelis miscuit, mortis arcem munitissimam di- ruit, diaboli vires enervavit, peccati virtutem delevit, terram ab errore liberavit, veritatem reduxit, darmones expulit, tempora destruxit, altaria subvertit, niderem sustulit sacrificiorum, virtutem inseruit, Ecclesias fundavit. Crux Patris voluntas, Filii gloria, Spiritus sancti exultatio, Pauli gloriatio: *Miki enim absit, inquit, gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi* (*Gal. 6. 14*). Crux sole clarius, radis splendi- ditor: cum enim ille obsecratur, tam ista fulget; tum vero sol obsecratur, non quod e medio tollatur, sed quod crucis splendore suparetur. Crux nostrum chi- rographum laceravit, mortis carcerem inutilem red- didit, crux divinae caritatis indicium. Sic enim Deus dilexit mundum, ut *Filiū suum unigenitum daret, ut amnis qui credit in ipsum non pereat* (*Joan. 3. 16*). Et rursus Paulus, *Si enim, cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus* (*Rom. 5. 10*). Crux murus inexpugnabilis, scutum invictum, securitas divitum, pauperum opulentia, eorum quibus ini- sidiae parantur propugnaculum, eorum, qui bello ve- xantur, arinatura, perturbationum destructio, virtutis fundatio, signum admirabile ac stupendum. *Generatio enim haec signum querit, et signum non dabitur ei, nisi signum Iona* (*Math. 12. 39*). Itemque Paulus, *Quan- doquidem Iudei signa petunt, et Graci sapientiam querunt, nos autem praedicanus Christum crucifixum* (*1. Cor. 1. 22*). Crux paradisum reservavit (*a*), latronem introduxit, genus humanum, quod periturum erat, ac ne terra quidem dignum, in regnum cælorum deduxit. Tanta nobis beneficio crucis bona obvenerunt, et obveniunt, et non vult crucifigi? Quis hoc, queso, dixerit? Sin autem nollebat, quis eum coegerat? quis ei vim inferebat? Ut quid autem et prophetas premisi annuntiantes fore, ut crucifigeretur, si crucifigen- dus non erat, neque hoc pati volebat? ut quid autem et calicem crucem vocal, si utique crucifigi nollebat? hoc enim est ostendens, quanto hujus rei desiderio teneretur. Quenadmodum enim sientibus calix sua- vis est, sic et ipsi crucifigi; quam ob rem etiam dicebat, *Desiderio desideravi hoc pascha manducare vo- boscum* (*Luc. 22. 15*): non quod hoc temere diceret, sed ob hanc causam, eo quod post vesperam subi- rus crucem esset.

3. Contra Anomacos et Arianos agit. Una voluntas Pa- trii et Filii. Doctrina de Incarnatione Christi. — Is ergo qui etiam gloriam rem istam appellat, et discipulum increpat, co quod ipsum prohibeat, et bonum pasto- rem ex hoc se ostendit, quod pro ovi bus suis occida-

(a) Hic locus citatur in Concilio sexto ecclasiastico.

tur, seque desiderio desiderare hanc rem dicit, et ad hoc sponte venit, quomodo rogat, ut hoc non fiat? Quod si nollebat, num difficile, sicut ad hoc venientes prohibere? Nunc autem vides, eum ad hanc rem etiam accurrere. Certo cum in ipsum irruerent dixit, *Quem queritis?* At illi dicunt, *Jesum.* Et ait illis, *Ecce ego sum; et abiuerunt retrorsum, ac ceciderunt in terram* (*Joan. 18. 6*). Cum igitur eos prius execrasset, seque aufugere potuisse ostendisset, tum se ipsum tradidit, ut intelligas eum non necessitate, no- que vi, neque per tyrannidem irruentium hoc susti- nuisse nolentem, sed ultra ac volentem et eligentem, ac multo ante sic dispensantem. Idcirco prophetæ præmittebantur, et patriarchæ prædicebant, et crux verbi simul ac rebus præfigurabatur. Siquidem Isaaci mactatio crucem nobis designabat, unde et dicebat: *Abraham patr̄ uester exultauit ut videret diem meum, et ridit, et gaudens est* (*Id. 8. 56*). Ergo patriar- cha quidem gavisus est, cum imaginem crucis vide- ret, ipse vero rem ipsam recusat? Et vero Moyses sic Amalec superavit, quia figuram crucis ostendit: et sexcenta ejusmodi in veteri Testamento leguntur acci- disse, quæ crucem præfigurabant. Ut quid igitur ita fiebant, si is qui crucem erat subitus, hoc fieri no- llebat? Id vero quod sequitur, adhuc est explicatu dif- ficultius. Cum enim dixisset, *Transeat a me calix iste*, addidit: *Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu* (*Math. 26. 39*). Ex hoc enim, prout verba sonant, duas voluntates sibi invicem contrariae demonstrantur: siquidem Pater eum vult crucifigi, at ipse non vult: tametsi ubique videmus eadem ipsum cum Patre velle, atque eadem eligere. Quando enim dicit, *Da eis, ut quemadmodum ego et tu unum sumus, et ipsi in nobis unum sint* (*Joan. 17. 11*), nihil aliud dicit, nisi unum esse Patris et Filii voluntatem. Et quando dicit, *Verba quæ ego loquor, non ego loquor: Pater autem in me manens ipse facit haec opera* (*Id. 14. 10*), istud ipsum ostenditur. Cum ergo dicit, *A me ipso non lo- quor, et a me ipso non veni* (*Id. 7. 23*), et, *A me ipso non possum quidquam facere* (*Id. 5. 30*), non hoc dicit, ut ostendat se vel loquendi vel faciendi esse potestate privatum, absit; sed exakte volens ostendere concordem suam esse cum Patre sententiam tam in verbis, quam in rebus; et in omnibus dispensatio- nibus unam eamdemque esse, sicut jam sape demon- stravimus. Illud enim, *A me ipso non loquor* (*Id. 44. 10*), non potestatis privatio, sed consensus est probatio. Qui sit igitur, ut hic dicat, *Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu* (*Math. 26. 39*)? For- sit in multam anxietatem vos conjectimus, sed atten- dite animum: licet enim prolixior fuerit sermo no- ster, vigore tamen atque adolesecere vestrorum alacri- tatem animorum probe novi: nam ad ipsam quaestio- nis solutionem nostra deinceps festinat oratio. Quam igitur ob causam ita dictum est? Diligenter advertite. Difficulter admodum admittiebatur sermo incarnatio- nis. Siquidem excellens ejus illa clementia et alle- perationis ejus magnitudo res erant admiratione di- gressissimæ, multaque præparatione, ut recipirentur,

σταυρὸν καλῶν· καὶ τῶς ἐντεῦθα μὲν παραιτεῖται, ἵνει δὲ καὶ κατεπείγει; "Οὐτε γάρ δέξα ὁ σταυρὸς, διενοσον τί φησιν ὁ εἰντριγγειστής". Οὐδέπου γάρ οὐ πλεύμα δέριον, διτε Ἰησοῦν οὐκαν δέδοξασθη. "Ο δέ λέγει, ταῦτα ἔστιν Οὐδέπου διν δοδεῖσα τῇ χάρις, ἀπει-θῇ ἡ ἔχθρα ἡ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους οὐδέπου διν κατα-λυθεῖσα, τῷ μηδέπου τὸν σταυρὸν προκεχωρηκέναι. "Ο γάρ σταυρὸς τὴν ἔχθραν τοῦ Θεοῦ κατέλυσε τὴν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, τὰς καταλλαγὰς ἐκδίμεις, τὴν τὴν ἀδρενὴν ἐποίησε, τοὺς ἀνθρώπους τοῖς ἀγγέλοις ἐνέμει, τοῦ θανάτου τὴν ἀκρόπολιν κατήγαγε, τοῦ διαβόλου τὴν ισχὺν ἐξενύρωσε, τῆς ἀμαρτίας τὴν δύναμιν ἤρανται, τὴν γῆν τῆς πλάνης ἀπῆλλαξε, τὴν ἀλήθειαν ἐπανήγαγε, τοὺς δαίμονας ἀπῆλλαξε, νεοὺς ηαθεῖτε, βωμοὺς ἀνέτρεψε, κνίσανταν ἡφάντισε, τὴν ἀρ-τὴν κατεζύνεισε, τὰς Ἑκκλησίας ἀρρίζωσε. Σταυ-ρὸς, τὸν Πατέρας θέλημα, ἡ τοῦ Υἱοῦ δέξα, τὸ τοῦ Ηλεύθερας ἀγαλλαμα, τὸ τοῦ Παύλου καύγημα· Ἐμοὶ γάρ, φησι, μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μή ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Σταυ-ρὸς ὁ τοῦ ἡλίου φαντερός, ὁ τῆς ἀκτίνος φαιδρότε-ρος· δεινὸν γάρ ἐκεῖνος σκοτίζεται, τότε οὔτος λάμπει· φωτίζεται δὲ ὁ ἡλίος τότε οὐκ ἀφανίζεται·, ἀλλὰ νικάμενος τῇ τοῦ σταυροῦ φαιδρότητην. Σταυρὸς τὸ χειρόγραφον ἡμῶν διέρρηξε, τοῦ θανάτου τὸ δεσμω-τήριον ἀχρηστὸν ἄποικος, σταυρὸς τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγά-πης ἡ ἀπόδειξις. Οὐεών γάρ ἡτάχησεται στὸ θεός τὸν πέντε, διτε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μορογεγήδωκεν, ήταν πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀσύλητος. Καὶ πάλιν ὁ Παῦλος· Εἰ τὸν ἔχθρον διτες κατηλλάγη-μεν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ θαράτου τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. Σταυρὸς τὸ τείχος τὸ ἀρραγές, τὸ δπλον τὸ ἀχείρωτον, τῶν πλουτούντων ἡ ἀσφάλεια, τῶν πενήτων ἡ εὐπο-ρία, τῶν ἐπιβουλευεμένων τὸ τείχος, τῶν πολεμου-μένων τὸ δάλον, τῶν παδῶν ἡ ἀναίρεσις, τῆς ἀρετῆς ἡ κτήσις, τὸ σημεῖον τὸ θαυμαστὸν καὶ παράδοξον. Σημειόν γάρ ἐκτίζεται ἡ γένεια αὐτῇ· καὶ σημεῖον στὸ δοθῆσται αὐτῇ, εἰ μή τὸ σημεῖον Ἰωάννα. Καὶ πάλιν ὁ Παῦλος· Εἰ ξειδή καὶ Ἰωάννης σημεῖον αι-τοῦσι, καὶ Ἔλληνες σοργανοὶ Ἰησοῦσιν· ἡμεῖς δὲ πηρούσσομεν Χριστὸν διταυρωμένον. Σταυρὸς πα-ράδεισον ἡνέψει, ληστὴν εἰσήγαγε, τὸ τῶν ἀνθρώπων γένον ἀπόλλισθαι μέλλον καὶ οὐδὲ τῆς γῆς ἀξιον πρὸς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ἀκειραγώγησε. Τοσαῦτα ἀγαθὰ ἀπὸ τοῦ σταυροῦ καὶ γέγονε καὶ γίνεται, καὶ στὸ βούλεται σταυρωθῆναι, εἰπό μοι; Καὶ τίς ἀν τοῦτο εἶποι; Εἰ δέ μή ἐδούλετο, τῆς αὐτὸν ἡνάγκασε; τίς ἐδιάσατο; τί δέ καὶ προσέπιψε προφήτας ἀπαγγέλ-λοντας, διτε σταυρωθῆσται, μή μέλλον σταυροῦσθαι, μηδὲ βούλδμενος τοῦτο ὑπομεῖναι; Τίνος δὲ ἐνεκεν καὶ ποτῆριον καλεῖ τὸν σταυρὸν, εἰ γε μή ἐδούλετο σταυρωθῆναι; Τοῦτο γάρ ἐνδεικνυμένου ἐστὶ τὴν ἐπι-θυμίαν, ἣν ἔχει περὶ τὸ πρᾶγμα. "Δεπερ γάρ τοῖς δημάσι τὸ ποτήριον ἦδον, οὐτω καὶ αὐτῷ τὸ σταυρω-θῆναι· δι' δὲ καὶ Ελεγεν· [20] Ἐκιθυμψι ἐπεθύμουν τοῦτο τὸ Πάσχα φέγεται μεθ' ὑμῶν, οὐχ ἀπλῶς εἰ-πῶν τοῦτο, ἀλλὰ διὰ τὴν αἰτίαν ταῦτην, ἐπειδὴ μετὰ τὴν ἐσπέραν σταυρὸς αὐτὸν διεδέχετο.

γ. "Ο τοῖν τοῖν καὶ δέξαν τὸ πρᾶγμα καλῶν, καὶ τῷ μαθητῇ ἐπιτιμῶν, διτε διεκώλυεν αὐτὸν, καὶ τὸν κα-λῶν ποιμένα ἐντεῦθεν δεικνύεις ἀπὸ τοῦ σφάττεσθαι ὑπὲρ τῶν προβάτων, καὶ ἐπιθυμεῖτο ἐπιθυμεῖν λέγων

τὸ πρᾶγμα, καὶ ἐκῶν ἐπὶ τοῦτο ἐρχόμενος, πᾶς πα-ραχαλεῖ μὴ γενέσθαι τοῦτο; Εἰ δὲ μὴ ἐδούλετο, τὶ δύσχολον ἦν δικαλῦσαι τὸν ἐρχομένον ἐπὶ τοῦτο; Νῦν δὲ καὶ ὅρφες αὐτὸν ἐπιτρέχοντα τῷ πράγματι. "Οτε γοῦν ἐπῆλθον αὐτῷ, λέγει· Τίνα ἔπειται; Οἱ δὲ λέγουσιν· Ἰησοῦν. Καὶ λέγει αὐτοῖς· Ἰδοι, ἐγὼ εἰμι· καὶ ἀπῆλθον εἰς τὰ ἔκτοι καὶ ἐλευσον χαματ. Οὕτα πηρώσες αὐτοὺς πρότερον καὶ δεῖξας, έτι ἡδύ-νατο διέφυγεν, τότε ἐξέδωκεν δαυτὸν, ἵνα μάθῃς διτε οὐκ ἀνάγκη, οὐδὲ βίᾳ, οὐδὲ τῇ τυραννίδι τῶν ἐπελ-θόντων ἀκόν τοῦτο ὑπέμειν, ἀλλὰ ἐκῶν, καὶ προ-αιρούμενος καὶ βούλδμενος, καὶ ἐκ πολλοῦ ταῦτα οἰκο-νομῶν. Διτε τοῦτο καὶ προφῆται προεπέμποντο, καὶ πατριάρχαι προβλεγον, καὶ διὰ ἡρμάτων καὶ διὰ πρα-γμάτων σταυρὸς προδιετυποῦτο. Καὶ γάρ τοῦ ἰσαὰς ἡ σφῆγι τὸν σταυρὸν ἐθίλου ἡμῖν· δι' δὲ καὶ Ελεγεν· Ἀβραὰμ, σ πατήρ θμῶν, ἡραλλιδουτο, Τίνα ἴδη τὴν δύκανταν εἰρήνην, καὶ εἰδε, καὶ ἀγέρη. Είτα δὲ μὲν πατριάρχης ἐχάρη βλέπων τὴν εἰκόνα τοῦ σταυ-ροῦ, αὐτὸς δὲ παρειτεῖται τὸ πρᾶγμα; Καὶ Μωϋσῆς δὲ οὐτε τοῦ Ἀμάλῆκη περιεγένετο, ἐπειδὴ τὸν τύπον ἐπεδείκνυτο τοῦ σταυροῦ· καὶ μυρία ἀν ίδοις τις ἐν τῇ Παλαιῷ γινόμενα, τὸν σταυρὸν προδιαγράφοντα. Τί-νος οὖν ἐνεκεν οὐτως ἀγένετο, εἰ γε διαταρεύσθαι μέλλων οὐκ ἐδούλετο τοῦτο γίνεσθαι; Καὶ τὸ μετὰ τοῦτο δὲ έτι ἀπορώτερον. Είτων γάρ, Παρελθέτων δε-διοῦν τὸ ποτήριον τοῦτο, ἐπῆγαγε, Πλήρης οὐχ ὡς ἔτῳ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ. Ἐντεῦθεν γάρ, δεινὸς κατὰ τὴν φῆσιν, δύο θελήματα ἀναντειλα ἀλλήλοις εὑρίσκο-μεν, εἰ γε δὲ μὲν Πατήρ βούλεται αὐτὸν σταυρωθῆ-ναι, αὐτὸς δὲ οὐ βούλεται. Καίτοι γε πανταχοῦ δρῶ-μεν αὐτὸν τὰ αὐτὰ τῷ Πατέρι βούλδμενν, τὰ αὐτὰ προαιρούμενον. Καὶ γάρ δειν λέγη, Αδες αὐτοῖς, κα-θὼς ἔτῳ καὶ σύ δε δύσμενος, ήτα καὶ αὐτοὶ δὲ ημῖν δε-ῶσιν, οὐδὲν ἀλλο λέγει, εἰ μή τὸ μέτν είναι γνώμην Πατέρος καὶ Υἱοῦ. Καὶ δειν λέγη, Τὰ φήματα, δέ ἔτῳ λαλῶ, οὐ λαλῶ ἔτῳ, ἀλλ' δ Πατήρ δέ έμοι μέ-ρων, αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα ταῦτα, τοῦτο ἐνδείκνυται. Καὶ δειν λέγη, Ἄπ' ἐμαυτοῦ οὐκ ἐθίλεινθα, καὶ, Οὐ δύναμαι δέπ' ἐμαυτοῦ ποιεῖν οὐδέπερ, εἰ τοῦτο δηλῶν λέγει, διτε ἐκουσίας ἀπεστέριται δι, τοῦ λαλεν δι τοῦ ποιειν, (θιλαγε!) ἀλλὰ μετὰ ἀκριβείας δεῖξαι βούλδμενος σύμφωνην αὐτοῦ τὴν γνώμην, καὶ τὴν ἐν φῆμασι, καὶ τὴν ἐν πράγμασι, καὶ τὴν ἐν πάσαις οἰ-κονομίαις πρὸς τὸν Πατέρα μίαν καὶ τὴν αὐτὴν οὐ-σαν, καθὼς καὶ ηδη πολλάκις ἀπεδείξαμεν. Τὸ γάρ, Ἄπ' ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ, οὐκ ἐκουσίας ἀναίρεσις, ἀλλὰ συμφωνίας ἐστὶν ἀπόδειξις. Πῶς οὖν ἐνταῦθα φησι, Πλήρης οὐχ ὡς ἔτῳ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ; Τάχα εἰς πολὺν ὑμᾶς ἀγῶνα ἐνεβάλομεν, ἀλλὰ διανάστητε· εἰ γάρ καὶ πολλὰ τὰ εἰρημένα, [21] ἀλλ' εὐ αἰδα δειν λέγει οὐμῶν δι τορθυμα· πρὸς γάρ αὐτὴν λοιπὸν τὴν λύσιν δι λόγος ἐπειγεται. Τίνος οὖν ἐνεκεν οὐτως εἰρη-ται; Προσέχετε μετὰ ἀκριβείας. Πολὺ δυσπαράδεκτος ἦν δι τῆς σαρκώσεως λόγος. Ή γάρ ὑπερβολὴ τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ, καὶ τὸ μέγεθος τῆς συγκατα-βάσεως τοῦτο φρίκης ἔγειρε, καὶ πολλῆς ἐδέστο κατ-

^a Reg. ἀλλήλοις δείκνυνται, εἰ γε.

πεντης, ώστε παραδεχθῆναι. Ἐννόησον γάρ ὅλικον ἦν ἀκούσαι καὶ μαθεῖν, διὰ τὸ θεός, ὁ ἀρρένος^a, ὁ μάρτυρος, ὁ ἀπερινότος, ὁ ἀδράτος, ὁ ἀκρατάληπτος, Οὐ δὲ τῇ γῆς τῷ πέρατα τῆς γῆς. Ὁ ἐπιβέλχων δὲ τὴν γῆν, καὶ ποιῶν σύντηρος τρέματον, ὁ ἀπεριμετρος τῶν ὄρεών, καὶ κατεύθιστον αὐτῷ, οὐ τὴν φυτὴν τῆς συγκαταβοτος; οὐδὲ τὰ Χερουσίου ἐνεγκεντὶ ἡμένθησαν, ἀλλὰ τὰς ὑφεις ἀπάκρυπτον τῇ προδολῇ τῶν πτερύγων· οὐτος; ὁ πάντα νοῦν ὑπερβαλλον, καὶ πάντα λογιστρὸν νικῶν, παραδραμῶν ἀγγελιῶν ἀρχαγγέλους, πάσας τὰς ἀνών νοεράς δυνάμεις, κατεδέξατο γενέσθαις ἀνθρωπος, καὶ σάρκα τὴν ἀπὸ τῆς καὶ πηλοῦ πλασθεῖσαν ἀναλαβεῖν, καὶ εἰς μήτραν ἀθείν παρθενικήν, καὶ ἀναμηνγέλον κυροφρηθῆναι χρόνον, καὶ γαλακτοτροφηθῆναι, καὶ τὰ ἀνθρώπωνα πάντα τεθεῖν. Ἐπει οὖν οὐτα παράδρομον ἦν τὸ μέλλον ἔσθιαν, ὡς καὶ γενέμενον παρὰ πολλοῖς ἀποτελοῦσαι, πρώτον προφήτας προπέμπει, τοῦτο αὐτὸν ἀπαγγέλλοντας. Καὶ γάρ δὲ τε πατριάρχης αὐτὸν προανερώνει λέγων, Ἐκ βλαστοῦ, νῦν μου, ἀνέθης· ἀπατεώντος φιλίαν· δὲ το· Ησαΐας λέγων, Ἰδού η παρθένος ἐτο γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται νιόν, καὶ παλέσσοντο τὸ δρομα αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ· καὶ ἕτερος (sic) πάλιν, Εἰδομεν αὐτὸν ὡς καυδίον, ὁς φίλων ὅτι γῆ διγύρη. Γῆν δὲ διψῶσαν τὴν μήτραν λέγει τὴν παρθενικήν, διὰ τὸ μὴ δέξασαν σπέρμα ἀνθρώπου, μηδὲ συνουσίας ἀπολαύσαις, ἀλλὰ χωρὶς γάμων αὐτὸν τεκεῖν. Καὶ πάλιν, Πισιδίον ἀγρινήδην γῆν, νιός καὶ ἀδόθην γῆν· καὶ πάλιν, Ἐξελεύσεται δέ της φίλης Ιεσσαί, καὶ ἀνθος ἐτο της φίλης ἀναβήσεται. Οἱ δὲ Βαρούχοι ἐν Ἱερουμίῃ φησίν· Οὐτος δὲ θεός ημῶν· οὐ λογισθήσεται ἔτερος πρὸς αὐτὸν· δέξεντος πάπας πάπασαν σύντορσην. Καὶ διατί τὴν ἱεράρχον αὐτοῦ παρουσίαν δηλῶν θεάγε· Καταβήσεται ὡς θεός ἐπει κόκον, καὶ ὀσεὶ σταγήν η στάλνοντα ἐπὶ τὴν γῆν, διὰ ἀφορτῆται καὶ ἀπαράχως εἰς τὴν μήτραν εἰσελήσθε τὴν παρθενικήν.

δ. Ἀλλ' οὐκ ἡρκεστα ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ παραγενόμενος, ἵνα μὴ νομισθῇ φαντασία τὸ γενέμενον, οὐ τῇ ὑφεις μόνον πιστεῖται τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ καὶ χρόνῳ πολλῷ, καὶ τῷ διὰ πάντων ἀθείν τῶν ἀνθρώπων. Οὐ γάρ ἀπίλως εἰς ἀνθρώπουν εἰσέρχεται ἀπηρτισμένον καὶ πεπληρωμένον, ἀλλ' εἰς μήτραν παρθενικήν, ώστε καὶ κυροφρητεῖς καὶ τόκων ἀνασχέσθαι, καὶ γαλακτοτροφεῖς, καὶ αὐτῆσσος, καὶ τῷ μήτραι τοῦ χρόνου καὶ τῇ διαφορῇ τῶν ἥλικιων ἀπατῶνταςσθαν τὸ γενέμενον. Καὶ οὐδὲ ἀνταύδοταταὶ τὰ τῆς ἀποδείξεως μόνον, ἀλλὰ καὶ [22] περιφέρων τὴν σάρκα, ἀφίησιν αὐτὴν τὰ τῆς φύσεως ἐλαττώματα ὑπομεῖναι, καὶ πεινῆσαι καὶ διψῆσαι, καὶ καθευδῆσαι καὶ κοπιάσαι· τέλος καὶ ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἀρχόμενος, ἀφίησιν αὐτὴν τὰ τῆς σαρκὸς παθεῖν. Διὰ γάρ τούτο καὶ κρουνοὶ κατεφέροντο ἰδιώτων ἐξ αὐτῆς, καὶ ἀγγελος ἡδρόσκετο αὐτὴν διακρατῶν, καὶ λυτεῖται καὶ ἀδημονεῖ· καὶ γάρ πρὶν ή ταῦτα εἰτεῖν, φησίν· Ἡ γυνὴ μου τετέρακται, καὶ περίλυπτος ἐστιν ὁς θαράτου. Εἰ οὖν τούτων ἀπάντων γενομένων τὸ πονηρὸν τοῦ διαβόλου στόμα διὰ Μαρκίωνος τοῦ Ποντικοῦ καὶ Οὐαλεντίνου, καὶ Ριανιχάου τοῦ

^a Reg. δ ἀρρένος, εἰ μητρά ἀρρένος decit.

Πάρου, καὶ τεύρων πλειστῶν αἰρέσεων ἐπεχειρούσεν ἀνατρέψαι τὸν παρὶ τῆς οἰκονομίας λόγον, καὶ ήδης σατανικήν τινα ἡχήν λέγων, διὰ οὐδὲ ἀστραπάθη, οὐδὲ σάρκα περιεβάλετο, ἀλλὰ δύσησις τοῦτο ἦν καὶ φρατεῖα, καὶ σκηνή καὶ ὑπόκρισις, καίτοι τῶν πεθεντῶν βανάτου, τοῦ θανάτου, τοῦ τάφου, τῆς πελνής εἰ μηδὲν τούτων ἔγεγόνει, πῶς οὐ πολλῷ πλέον διαδοθῆλος τὰ πονηρὰ ταῦτα ἀντιστέψειρε τῆς ἀπειδελεᾶς δύγματα; Διά τοι τούτο, ὡςπερ ἐπεινήσαν, ὡςπερ ἀκαθεύδησεν, ὡςπερ ἐκοπλασεν, διαπεριφαγεν, ὡςπερ ἐπιειν, οὕτω καὶ θανάτου παρατείται, τὸ ἀνθρώπων ἀνεικνύμενος, καὶ τὴν ἀσθένειαν τῆς φύσεως τὴν οὐκ ἀνεχομένην ἀπειδελεᾶς ἀπορρίφαγηναι τῆς περιοίσης ζωῆς. Εἰ γάρ μηδὲν τούτων εἰρήξει, εἶχεν δὲν εἰπεῖν, διὰ τοῦτος ἦν, εἴδεις αὐτὸν παθεῖν τὰ τοῦ ἀνθρώπου. Τίνα δὲ ἔστι ταῦτα; Τὸ μέλλοντα σταυροῦσθαι, καὶ δειλικὴν καὶ ἀγνοεῖν, καὶ μὴ ἀπαθῶς ἀπορρίψησθαι τῆς παρούσης ζωῆς· τῇ φύσει γάρ δύκειται τὸ φύλετον τὸ περὶ τὰ παρόντα· διά τοι τοῦτο δεῖξαι βουλόμενος ἀληθῆ τῆς σαρκὸς τὴν περιβολὴν, καὶ τὴν οἰκονομίαν πιστώσασθαι, μετὰ πολλῆς τῆς ἀποδεξίας τὰ πάθη γυμνὰ προτίθησιν. Εἰς μὲν οὖν ἀληθῆς οὗτος· έστι δὲ καὶ ἕπερ τούτου οὐκ ἀλάττων. Τίς δὲ οὗτος; Πλάραγενόμενος δὲ Χριστός, πάσαν ἀρετὴν παιδεύσας τοὺς ἀνθρώπους ἀδεύλετο· δὲ δὲ παιδεύων οὐ λόγω μόνον διδάσκει, ἀλλὰ καὶ ἔργων· αἴτη γάρ η ἀριστὴ διδασκαλία δεῖται τοῦ διδάσκοντος. Ἐποιεὶ καὶ κυβερνήτης παρακαθίζων τὸν μαθητὴν, δείκνυσι μὲν αὐτῷ πῶς κατέχει τοὺς οἰκους, προστίθησι δὲ καὶ λόγους τῷ έργῳ, καὶ οὗτε λόγει μόνον, οὗτε ἐργάζεται μόνος· δομοίς καὶ οἰκοδόμος παραστήσας τὸν μελλοντα περὶ αὐτὸν μανθάνειν πῶς τοῦχος ὑφαίνεται δείκνυσι μὲν αὐτῷ διὰ τοῦ ἔργου, δείκνυσι δὲ αὐτῷ καὶ διὰ τοῦ λόγου· ἀσαύτως καὶ ὑφάντης, καὶ ποικιλής, καὶ χρυσοχός, καὶ γαλοκούπος, καὶ πάσα τέχνη διὰ λόγων τα καὶ ἔργων τα διδάσκοντα. Ἐπει οὖν καὶ αὐτὸς παρεγένετο παιδεύσαι τιμᾶς πάσαν ἀρετὴν, διὰ τούτο καὶ λέγει τὰ πρακτέα, καὶ ποιεῖ. Οἱ γάρ ποιησάς, φησι, καὶ διδάσκας, οὐδεος μέγις αἰτηθήσεται ἐτο τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. Σκότει δέ· ἐκέλευσεν εἶναι ταπεινόφρονας καὶ πραεῖς, καὶ διδάσκει διὰ τῶν φρημάτων. Ὁρα πῶς αὐτὰ παιδεύει καὶ διὰ τῶν πραγμάτων. Εἰπὼν γάρ, Μακάριοι οι πειχοὶ τῷ κτενύματι, μακάριοι οι πραεῖς, δείκνυσι πῶς αὐτὰ διὰ κατορθοῦν. Πάς οὖν διδάσκει; [23] Λαβῶν λάντιον διδάσκειν διατέλον, καὶ δινύψει τῶν μαθητῶν τοὺς πόδας. Τί ταῦτης ίσον τῆς ταπεινόφροσύνης; Οὐδὲ διτι γάρ διὰ τῶν λόγων μόνον ταύτην παιδεύει, διδάσκει καὶ διὰ τῶν ἔργων. Πάλιν τὴν πρεστῆτα καὶ τὴν ἀνέκικαλαν διδάσκει διὰ τῶν ἔργων. Πάλις; Ἐρρεπισθη παρὰ τοῦ δούλου τοῦ ἀρχιερέως, καὶ φησιν· Εἰ μὲν πακῶς διλάσσα, μαρτύρησον περὶ τοῦ πακοῦ· εἰ δὲ παλᾶς, τί με δέρεις· Τακέλευσεν εὑχεσθαι ὑπὲρ τῶν ἔχθρων· πάλιν καὶ τοῦτα διὰ τῶν ἔργων παιδεύει· ἀναβάς γάρ διὰ τῶν σταυρῶν λόγει· Πάτερ, δέρες αὐτοῖς· οὐ γάρ οἰδασι τί ποιοῦσι. Πατέρερ, οὐδεις αὐτοῖς· οὐδὲν οἴδασι τί ποιοῦσι. Πατέρερ οὖν ἐκέλευσεν εὑχεσθαι, οὕτω καὶ αὐτὸς εὑζεται, σὲ παιδεύων εὑχεσθαι, οὕτω καὶ αὐτὸς εὑζεται.

indigebant. Cogita namque quale illud fuerit audiire ac discere Deum ineffabilem, incorruptibilem, qui neque percipi mente potest, nec oculis cerni, nec ullo modo comprehendendi, *Cujus in manu sunt fines terrae* (Psalm. 94. 4), *Qui respicit terram, et eam tremefacit, qui tangit montes, et fumigant* (Psalm. 103. 32), cujas attemperacionis momentum nos ipsa Cherubim ferre posuerunt, sed opponens alias facies occultarunt; hunc qui mentem omnem exsuporat, omnemque vincit cogitationem, prætermissis angelis, archangelis omnibusque caelestibus ac spirituallibus illis virtutibus, hominem fieri dignatum esse, carnemque de terra et luto formatam assumpisse, atque in virginicum venisse uterum, et novem mensium spatio in ventre fuisse gestatum, lacte nutritum, et humana cuncta tolerasse. Quoniam igitur adeo fuit mirabile quod futurum erat, ut etiam dum fieret a multis minime crederetur, primum quidem prophetas ad hoc ipsum annuntiandum præmisit, atque hoc ipsum patriarcha prædicebat his verbis utens: *De gemina ascendisti, fili mi; recubans dormisti ut leo* (Gen. 49. 9). Illeias autem: *Ecce virgo in utero habebit, et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel* (Hebrei. 7. 14). Et alibi rursus: *Vidimus eum infans, tamquam radicem in terra sicuti* (Hebrei. 53. 2). Terram vero sicuti uterum dicit virginicum, eo quod hominis semen non suscepit, neque coitum sit experitus, sed absque conjugio illum procreavit. Et rursus. *Puer natus est nobis, filius et datus est nobis* (Hebrei. 9. 6), et, *Egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet* (Hebrei. 11. 1). Et Baruch apud Jeronimam: *Hic Deus noster, non estimabitur aliis præter eum. Invenit omnem viam disciplinas, et dedit eam Jacob puer suo, et Israel dilecto suo. Post haec in terris viens est, et cum hominibus conversatus est* (Bar. 3. 36-38). David etiam adventum ejus in carne prædicans ait: *Descendet sicut pluvia in vellus, et sicut stillicidium stillans super terram* (Psalm. 71. 6), quoniam absque strepitu in virginicum uterum venit.

4. Marcion, Valentinus, et Manicheus Incarnationis oppugnatores refelluntur; altera ratio cur passiones et affectus Christus in se suscepit. — At non sufficerunt haec solummodo (a), sed et cum advenisset, ne putaretur esse phantasma quod siebat, non aspectu solo rem credibilem reddit, verum etiam multo tempore, quodque per humana cuncta transiverit. Neque enim quoquo modo in hominem perfectum atque completem venit, sed in uterum, virginis: sic ut etiam in vulva gestaretur, et partum sustincret, et lactis alimentum, et incrementum, ac per temporis prolixitatem, omniumque diversitatem statum, quod gerebatur credibile reddere. Quin ne hac quidem probatio contentus fuit, sed et carnem circumferens, eam naturæ perpeti detrimenta permittit, et esurire et sitiare et dormire et fatigari: postremo etiam ad crucem veniens sicut eam quo carnis sunt pati. Propterea namque ei gutta sudoris ex illa cadebant, et angelus

eam confortasse reperitur, et tristatur, et moestus est. Prius enim, quam hac diceret, ait: *Anima mea turbata est, et tristis est usque ad mortem* (Matthew. 26. 38). Si enim his omnibus gestis, malignum os diaboli per Marcionem Ponticum, et Valentinum, et Manicheum Persam, et alios plures heresem autores sermonem de dispensatione (a) potuit, quantum in ipsis erat, subvertiere, et satanicam vocem emisit, ut diceret, eum neque incarnatum esse, neque carnem induisse, sed speciem id quamdam faire, phantasma, simulationem ac mimum: famisci passiones, et mors, et sepulcrum, et fames reclamarent: si nihil horum contigisset, nonne multo amplius diabolus haec impunitatis pessima dogmata disseminasset? Quamobrem sicut esurivit, sicut fatigatus est, sicut dormivit, sicut manducavit, sicut bibit, sic et mortem recusat, id quod est humanum ostendens, et infirmitatem nature, quæ aveli se a presenti vita sine dolore non patitur. Nam si nihil horum dixisset, potuisset dicere: Si homo erat, oportebat cum pati quæ hominis sunt. Quoniam autem illa sunt? Ut nimur qui crucifigendus erat, formidaret et anxius esset, nec sine dolore a presenti vita avelleretur; siquidem insitus est naturæ amor presentium: propterea cum verum esse carnis indumentum vellet ostendere, ac dispensationem credibilem reddere, multa cum demonstratione passiones ipsas nudas proposuit. Et haec quidem una est ratio: sed et altera quædam est nihilo ista minor. Haec quænam est? Adveniens Christus omnem virtutem homines docere volebat: at is qui docet non verbo solum sed etiam opere instruit: haec quippe doctoris optima est doctrina. Quandoquidem gubernator quoque dum discipulum collocat, quo pacto clavum trahet, ostendit, et simul operi verbum adjungit, et neque loquitur tantummodo, neque tantummodo operatur: pari ratione cum medium adducit eum, quem ad extrudendum murum instructurus est architectus, docet illum opere, docet et verbo: similiter et textor et phrygio et auri fusor, et faber cerarius et omnis artifex, cum verbis docet, tum operibus. Quando igitur et ipse nos ad omnem virtutem instructurus advenit, propterea et quæ facienda sunt dicit, et ipse peragit. Qui enim fecerit, inquit, et docuerit, hic magnus vocabitur in regno celorum (Matthew. 5. 19). Sic autem rem expende: humiles ut eassemus ac mites præcepit, et verbis docuit: vide quo pacto et rebus ipsis illa docuerit. Cum enim dixisset: *Benti pauperes spiritu, beatimi mitis* (Matthew. 5. 4), quo pacto illa præstanda sint, indicat. Quoniam ergo pacto docuit? Cum accepisset hincum, præcinxit se, et lavit pedes discipulorum (John. 13. 4. 5). Quid cum hac humilitate conferri potest? Non enim jam verbis tantum illam docet, verum etiam operibus. Mansuetudinem rursus et patientiam docet operibus. Quoniam pacto? Alapa percussus est a servo pontificis, et ait: Si quidem male loquutus sum, testimonium perhibe de malo: si autem bene, quid me cardis (John. 18. 25)?

(a) De dispensatione. hoc est, de incarnatione, quan vel negavit, vel prepostere ex libicaut hereticis illis.

Pro inimicio orare præcepit : rursus hoc etiam operibus docet : cum enim in crucem ascendisset, dixit, *Pater, dimitte illis ; non enim sciunt quid faciunt* (Luc. 23. 34). Ut igitur præcepit ut oraremus, sic et orat ipse, teque docet orare, cum nec ipse dimittendi sit potestate destitutus. Præcepit rursus, ut iis qui nos oderunt benefaceremus, ac de illis qui nos calumniantur bene mereremur (Math. 5. 44) : hoc autem opere ipso complevit : siquidem ex Iudeis dæmones expulit, a quibus corrupti a dæmoni appellabatur, persequentes se beneficiis cumulabat, insidiantes albat, crucifigere volentes ad regnum manu ducebant. Rursus ad discipulos dicebat : *Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in sonis vestris* (Math. 10. 9), ut ad paupertatem incitaret : hoc rursus operibus docebat, cum ita loqueretur : *Vulpes foveas habent, et volucres celi nidos : Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet* (Math. 8. 20) : neque mensa illi erat, non domus, non aliud quidquam ejusmodi : non quod egenus esset, sed quod homines ad hanc insistendam viam erudiret. Hac nimis ratione docebat illos orare. Dicebant igitur illi : *Doce nos orare* (Luc. 11. 1). Idcirco etiam orat, ut et illi discant orare. Sed non tantum orare, verum etiam, quo pacto deberent orare, discere illos oportuit : propterea nempe tradidit et illis orationem in hac verba conceptam : *Pater noster, qui es in celis, sanctificetur nomen tuum. Adveniat regnum tuum. Fiat voluntas tua, sicut in celo et in terra. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimitimus debitoribus nostris. Et ne nos inducas in temptationem* (ib. v. 2-4), hoc est, in periculum, in insidas. Quando igitur orare jussit, *Ne nos inducas in temptationem*, istud ipsum reipsa docet illos, dum ait, *Pater, si possibile est, transeat a me calix iste, dum omnes sanctos docet, ne periculis sese objiciant, neque se præcipites agant, sed insultum adversariorum exspectent, omnemque fortitudinem pre se ferant : non tamen ut ipsi præsident, seque priores malis objiciant. Quid ita ? Ut nimis humilitatem doceat, et vanæ gloriæ crimine liberet. Quam etiam ob causam hic quoque, dum haec diceret, *Abiens, inquit, oravit* (Math. 26. 39), et postquam orasset, ita dixit discipulis, *Non potuistis una hora vigilare mecum ? Vigilate, et orate, ne intreris**

in temptationem (ib. v. 40. 41). Vides ut non solum oret, sed etiam admoneat? *Spiritus enim promptus est, inquit, caro autem infirma* (Ibid. v. 41). Ille autem dicebat, ut ex eorum anima fastum omnem depelleret, ut eos superbia liberaret, humiles redderet, ac modestos efficeret. Quod igitur eos precari docere solebat, hoc et ipse precebat humanitatem, non secundum divinitatem (est enim omnis passionis expers Numen), sed secundum humanitatem. Porro ut nos orare docret, orabat, et semper querere liberrari a malis : quod si fieri nequeat, eo, quod Deo visum fuerit, contentos esse. Propterea dicebat, *Verum etiam non sicut ego volo, sed sicut tu* (Math. 26. 39) : non quod alia voluntas ejus caset, ei alia Patris ; sed ut homines docret, quamvis astuent, quamvis tremant, quamvis pericula imminente, quamvis ab hac vita nolint avelli, propriæ tamen voluntati Dei præferre voluntatem : quod utique Paulus edocet agere, utrumque opere præstitit : nam et tentationes a se postulavit amoveri, cum ita diceret : *Propter quod ter Dominum rogavi* (2. Cor. 12. 8) : et quoniam Deo visum non est, inquit, *Idcirco placide aequiescio in infirmitatibus, in contumelias, in persecutionibus* (ib. v. 10). Forte vero non satis apertum est, quod dicitur : itaque manifestius a nobis reddetur. Multis obsidebatur periculis Paulus, et orabat, ne periculis objiceretur. Audivit ergo Christum dicentem : *Suffici tibi gratia mea : virtus enim mea in infirmitate perficitur* (ib. v. 9). Postquam igitur, quænam esset Dei voluntas, agnovit, tum voluntatem suam deinceps Dei voluntati subjecit. Hac igitur ultraque per orationem istam docuit, ut neque periculis noe objiciamus, sed et oremus ne in ea incidamus : sin autem nos invascent, ea patienter feramus, ac propriæ voluntati Dei voluntatem præferamus. Quæcum ita nobis explorata sint, oremus, ut numquam in tentationem intremus : quod si quandoque intraverimus, Deum preceremus, ut nobis patientiam et fortitudinem largiatur, ipsiusque voluntatem omni nostre voluntati præferamus. Sie enim fieri, ut vitam præsentem cum securitate transigamus, et futura bona consequamur : quorum nos compotes fieri contingat, gratia et benignitate Domini nostri Iesu Christi, cum quo Patri, una cum Spiritu sancto gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in æcula æculorum. Amen.

IN CONCIONEM SEQUENTEM

Romilia de Angusta porta et de Oratione Dominica nullam præ se fert notam; ex qua vel tempore calulum, vel loci in quo habita est argumentum ducere possimus. Hoc unum certo dicere licet, eam Chrysostomio dignam esse, ejusque styli tesserias in ea non dubias reprehendi, secus quam opinatur Illesius in notis Savilianis p. 725, qui pronuntiare ausus est, contra opusculi γνωστητα ex styli genere scrupulos oriri. Nos contra non stylum modo Chrysostomi, tropos et orandi modum hic invenimus, sed etiam loca aliis Chrysostomi dictis perquam similia; ut est illud num. 2, ubi de corporis humani consti-

νῶν ἀφίειναι. Πάλιν ἐκέλευσεν εὐ ποιεῖν τοῖς μισοῦσιν τὴμδε, καὶ καλῶς ποιεῖν τοὺς ἐπηρεάζοντας· τούτο δὲ διὰ τῶν ἔργων ἐποίησε· τῶν γάρ ἰουδαίων τοὺς δαίμονας ἐξέβαλε, τῶν καλούντων αὐτὸν δαιμονῶντα, ἐλαύνοντας εὐηργέτει, ἐπιβολεύοντας ἕτερες, σταυρῶσαι βούλομένους εἰς βασιλείαν ἔχειραγώγεις. Ἐλεγε πάλιν τοῖς μαθηταῖς, Μή κτισθησε χρυσόδρ., μηδὲ ὄργιρον, μηδὲ χαλκὸν εἰς τὰς ζώνας ὑμῶν, πρὸς ἀκτημοσύνην ἀλείφων· τούτο πάλιν διὰ τῶν ἔργων ἐκαθίευσεν, οὕτω λέγων· Αἱ ἀλάπτεις φυλεύονται ἔχουσι, καὶ τὰ πετεινά τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνώσεις· δὲ δὴ Γίδες τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεχαλῆρα κλίται. Καὶ οὐκ ἡν αὐτῷ τράπεζα, οὐκ οἰκία, οὐκ ἄλλο τι τῶν τοιούτων οὐδέν· οὐκ ἐπειδὴ ἡπόρει, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπαίθεις τοὺς ἀνθρώπους ταύτην ἀλλεῖν τὴν ἔδον· Κατὰ δὴ τοῦτον τὸν τρόπον καὶ εὐχεσθαις αὔτούς εἰδίστεκεν. Ἐλεγον οὖν αὐτῷ· Αἴδεκον ημᾶς εὐχεσθαι. Διὰ τοῦτο καὶ εὐχεται. Ινα ἱκεῖνοι μάλιστι εὐεγεσθαι. Ἀλλ' οὐκ εὐχεσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ πῶς; δεὶ εὐχεσθαι μαθεῖν αὐτούς ἔχρην· διὰ δὴ τοῦτο καὶ εὐχῆν παρέδωκεν οὕτως ἔχουσαν· Πάτερ ημῶν δὲ τοῖς οὐρανοῖς, ἀγιασθήτω τὸ δομομά σου· εἰλέτω θῆ βασιλεία σου· γενηθήτω τὸ θελημά σου, ὡς ἐτούραν, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς· Τὸν δρότον ημῶν τὸν ἐπιούσιον δός ημῖν σήμερον· καὶ ἀγέτες ημῖν τὰ δρειλήματα ημῶν, ὡς καὶ ημεῖς δρειλεμεῖν τοῖς δρειλήμασι ημῶν· καὶ μὴ εἰσερέτηχης ημᾶς εἰς κειρασμόν, τοῦτ' ἔστιν, εἰς κινδύνον, εἰς ἐπιβολάς. Τοπεὶ οὖν ἐκέλευτεν εὐεγεσθαις, Μή εἰσερέτηχης ημᾶς εἰς κειρασμόν, τοῦτο αὐτὸν διδάσκει· αὐτοὺς δὲ αὐτοῦ τοῦ πρόδγματος λέγων, Πάτερ, εἰ δυνατίτερ, παρελθέτω τὸ κοτίριον τοῦτον, παιδεύων ἀπαντας τοὺς ἀγίους μὴ ἐπιπτέψην τοῖς κινδύνοις, μηδὲ ἐπιφρίπτειν ἐκυρών, ἀλλ' ἀναμένειν μὲν ἀπίστας, καὶ ἀνδρείαν πάσαν ἐπιδέκχειν· μὴ μὴν αὐτοὺς προπτῆδαν, μηδὲ πρώτους ὅμοτε τοῖς δεινοῖς· ίέναι. Τί δήποτε; Καὶ ταπεινοφροσύνην διδάσκων, καὶ τῶν τῆς κενοδοξίας ἐγκλημάτων ἀπαλλάττων. Διὰ τοι τοῦτο καὶ ἐνταῦθα, ὅτε ταῦτα ἐλεγεν, Ἀκαλλών, φησι, προσηρύζετο· καὶ μετὰ τὸ προσεύξασθαι λέγει τοῖς μαθηταῖς οὕτως· Οὐκ ισχύστε μίση ὥραν γρηγορῆσαι μετ' ἔμοι· Γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε μὴ εἰσελθεῖν εἰς κειρασμόν.

Ὥρξες δὲ οὐ προσεύχεται μόνον, ἀλλὰ καὶ παραποτέ· Τὸ μὲν γάρ πρενημα πρόθιμον, φησιν, ή δὲ σάρξ δισθερής. Τούτο δὲ εἰλεγε, τύφου τὴν ψυχὴν αὐτῶν κενοῦν, καὶ ἀπονοίας ἀπαλλάττων, συνεσταλμένους ποιῶν, μετριάζειν παρασκευάζων. Ο τοίνυν ἡδούλετο αὐτοὺς διδάσκειν εὐεγεσθαι, τοῦτο [26] καὶ αὐτὸς τῆς αὐτοῦ ἀνθρωπίνους, οὐ κατὰ τὴν θεότητα (ἀπαθέτης γάρ τὸ θεῖον), ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Ηδέστο δὲ παιδεύων ημᾶς εὐεγεσθαι, καὶ ἀεὶ ζητεῖν τῶν δεινῶν τὴν ἀπαλλαγὴν· εἰ δὲ μὴ ἐγχωροῦ, στέργειν τὰ τῷ Θεῷ δοκοῦντα. Διὰ τοῦτο ἐλεγε· Πλὴν οὐχ ὡς ἔτιδια θεῖα, ἀλλ' ὡς σύ· οὐκ ἐπειδὴ ἄλλο μὲν αὐτοῖς βούλημα, ἄλλο δὲ τοῦ Πατρός ἀλλ' ίνα παιδεύσῃ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἀγανιῶσι, καὶ τρέμωσι, καὶ κινδυνοῖς ἐπεῖται, καὶ μὴ βούλωνται ἀπορέαγγηναι τῆς παρούσης ζωῆς, δμας τοῦ οἰκείου βούληματος προτιμῆν τὸ τοῦ θεού βούλημα· ὥπτερ οὖν καὶ Παῦλος παιδεύεται, ἀμφιερετα ταῦτα διὰ τῶν ἔργων ἐδείξε· τούς τε γάρ πειρασμοὺς τῆς εἰσιντην ἀποκινηθῆναι αὐτοῦ, οὕτω λέγων· Ὅπερ τούτου τρίτον τὸν Κύριον παρεκάλεσα· καὶ ἐπειδὴ οὐκ ἔδοξε τῷ Θεῷ, φησι· Λε· δὲ εὐδοκῶ ἐτ ἀσθετεῖται, ἐτ ὑπερεστη, ἐτ διωγμοῖς. Τάχα δὲ ἀσφέτε τὸ εἰρημένον· οὐκοῦν ποιῶ αὐτὸν σαφέστερον· Ἐκινδύνευσε πολλὰ δὲ Παῦλος, καὶ ηδέστο μὴ κινδύνευειν. Ἡκουσεν οὖν τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, διτε· Ἄρκει σοι ή γάρις μου· ή γάρις δύναμις μου· ή δισθερεία τελειούται. Ἐπει οὖν εἶδε τοῦ Θεοῦ θέλημα διημα δι, λοιπὸν τὸ δαυτοῦ θέλημα ὑποτάττει τῷ τοῦ θεοῦ θελήματι. Ταῦτα τοίνυν ἀμφότερα ἀπὸ τῆς εὐχῆς ταύτης ἐπαίδευσαν, μήτε ἐπιτηδάν τοῖς κινδύνοις· ἀλλὰ καὶ εὐχεσθαι μὴ ἐμπειρεῖν εἰς αὐτούς· εἰ δὲ ἐπιλθοειν, φέρειν αὐτούς γενναίως, καὶ τοῦ οἰκείου θελήματος προτιμῆν τὸ τοῦ θεοῦ θέλημα. Ταῦτα δὲ εἰδότες, εὐχώμενα μὲν μηδέποτε εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν· καὶ εἰσελθωμέν, παρακαλῶμεν τὸν Θεὸν διδόναι ήμεν ὑπομονήν καὶ ἀνδρείαν, καὶ τὸ αὐτοῦ θέλημα παντὸς θελήματος ήμων προτιμῶμεν. Οὕτω γάρ καὶ τὸν παρόντα βίον μετὰ ἀσφαλείας διανύσσομεν, καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐπιτευχήμεθα· ὃν γένοιτο πάντας ημᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ημῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεν' οὐ τῷ Πατρὶ, ἀμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμῆς, νῦν καὶ δεῖ, καὶ εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

MONITUM.

ratione eadem siueque pene verbis dicit, quae libro primo ad Theodorum lapsum, num. 43 dixerat. Faretur tamen Halesius inventionem esse Chrysostomi, sed stylum esse humiliorem. At ego sine ullo errandi periculo dici posse puto, multa esse Chrysostomi opera, quae a nemine in dubio vocantur, quae ab elegantissimis ejusdem opusculis stylo magis deflectunt, quam huc homilia.

Interpretationem Achillie Statili, Lusitan, etsi non inelegante, quia cum Graeco sape non consentiebat, rejecimus novamque paravimus.

[25] Παρὶ τοῦ κατὰ Θεόν πολιτεύσθαι, καὶ εἰς τὸ, Στενὴ ἡ πύλη, καὶ τὰ ἀξῆς· καὶ δρυμοῖς
εῆς χροσευχῆς τοῦ, Πάτερ ἡμῶν.

ε'. Πάστις μὲν θεωπνεύστου Γραφῆς ἡ ἀνάγνωσις γίνεται τοῖς προσέχουσιν εὐσεβεῖς ἀπίγνωσις· ἡ δὲ σεπτῆ τῶν Εὐαγγελίων γραφὴ ὑψηλοτέρων ἐστὶ διδαγμάτων ὑπεροχή· τὰ γὰρ ἐν αὐτοῖς ἀμφερόμενα λόγια ὑψίστου Βασιλέως ὑπάρχει θεοπίσματα. Αὐτὸς καὶ φορέας τις ἡπείρηστοι καλλιστοῖς τοῖς μὴ φυλάττουσιν ἀκριβῶς τὰ ὑπ' αὐτοῦ εἰρημάτα. Εἰ γὰρ τῶν ἐπὶ τῆς ἀρχόντων διπαρανινῶν τοὺς νόμους ἀπαραίτητον διρεστεῖται καλλιστοῖς, πόσῳ μᾶλλον ἀφρήτοις ἐκδιδήσεται· βασάνιος δὲ τοῦ ἐπουρανίου Δεσπότου ἀθετῶν τὰ προτάξιματα; Ἐπεὶ οὖν μέγας ἐστὶν ὁ τῆς ἀπροσεξίας κίνδυνος, μετὰ πολλῆς ἀκριβεῖας προσέχωμεν τῇ ἀκροάσει τῶν ἀρτίων ἀναγνωσθέντων ἡμῖν ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου φημάτων. Τίνα δὲ ταῦτα ἐστιν; Στεγή, φησιν, ἡ πύλη, καὶ τεθλιψμένη ἡ σόδες ἡ ἀπάρουσα εἰς τὴν ἡώρην· καὶ διληγοὶ εἰσὶν οἱ εὐρίσκοντες αὐτὴν. Καὶ πάλιν· Πλατεῖα ἡ πύλη, καὶ εὐρύχωρος ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάρουσα εἰς τὴν πλατεῖαν, καὶ πολλοὶ εἰσιν οἱ διερχόμενοι δι' αὐτῆς.

Τούτων ἐγὼ συνεγὼς ἀκούων τῶν λόγων, καὶ τῶν ἀνθρώπων τὴν ἐπὶ τὰ μάταια βίβλων σπουδὴν, λίαν θαυμάζω τῶν εἰρημάτων τὴν ἀλήθειαν· Πάντες γάρ διὰ τῆς πλατείας βαθίζουσιν ὁδῷ, πάντες εἰς τὰ παρόντα καχήνασι πράγματα, καὶ τῶν μελλόντων οὐδέποτε λαμβάνουσιν ἔννοιαν· ἀλλ' εἰς μὲν τὰς σωματικὰς ἀπολαύσιες ἀδιαλείπτως ἐπείγονται, τὰς δὲ ψυχῆς ὁδῶν δὲν λιμῷ κατατήκεσθαι· καὶ μυρία καθ' ἐκάστην ἡμέραν λαμβάνουσι τραύματα, οὐδέποτε κατέθησιν ὅχυρον τῶν ἐν οἷς εἰσι κακῶν· καὶ τῶν μὲν τοῦ σώματος ἔνεκτα παθημάτων, φοιτῶσι πρὸς τοὺς ταῦτα θεραπεύοντες· καὶ αὐτοὺς δὲ τούτους οίκαδε παραπέμπονται, καὶ μισθοὺς παρέχουσιν διτὶ μάλιστα πλείστους, καὶ καρτερίαν ἐπιδείκνυνται πολλήν, καὶ τῆς ἐπιπόνου θεραπείας ἀνέχονται, ἵνα τὴν ἐκείνου ὑγειαν ἀνήσυχοιται· τῆς δὲ ψυχῆς κακῶς διακειμένης παντελῶς ἀμελοῦσι, καὶ τὴν ἀξέιραστον αὐτῆς ὑγειαν λαβεῖν οὐ σπουδάζουσι, καίτοι σαφῶς ἐπιστάμενοι, διτὶ τὸ μὲν σώμα θυητὸν ἐστιν καὶ ἐπίκηρον, καὶ τοῖς ἄρινοῖς προσέσοιχεν ἀνθεσίν· ὅμοιας γάρ ἐκείνοις μαραίνεται καὶ σύνενυται, καὶ φθορῇ παραδίδοται· τὴν δὲ ψυχὴν ἴσασιν ἀθανασίᾳ τετιμημένην, καὶ κατ' εἰκόνα θείαν γεγενημένην, καὶ τοῦ ζώου πεπιστευμένην τοὺς οἰκακάς. "Οπερ γάρ ἐστιν ἡνίοχος ἄρματι, καὶ πυθενήτῃ πλοιῷ, καὶ μουσικῇ ὄργάνῳ, τοῦτο εἶναι τῷ γῆνιψ. τούτῳ σκέψει τὴν ψυχὴν δι πλάτης ἐκμοδιστήσειν. Αὕτη γάρ κατέχει τὰς ἡγείας, καὶ κινεῖ τὰς πηδάλια, καὶ τὰς χορδὰς ἀνακρούεται, καὶ εἰ μὲν τοῦτο πράτουσα, τὸ παναρμόνιον τῆς ἀρτῆς ἀνακρούεται μέλος· οὐταν δὲ ἡ χαλάσση τοὺς φθόγγους, ἢ [26] διατελή πέρα τοῦ δέοντος, καὶ τῇ τέχνῃ καὶ τῇ ἀρμονίᾳ λυμαίνεται. Ταύτης τοινύν ἀμελοῦται οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, καὶ οὐδὲ βραχεῖος αὐτὴν ἐπιμελεῖταις ἀξιοῦσιν, ἀλλ' ἀπαντα τῆς ζωῆς αὐτῶν

^a Omnes miss. τῶν εἰργάμενων τὴν ἀλήθειαν. Duo postrema verba desunt in Morel.

τὸν χρόνον εἰς τὰς σωματικὰς ἀναλίσκουσι φροντίδας· Καὶ οἱ μὲν τῶν ταῦν ναυτιλῶν ἀσπάζονται βίον, καὶ κύματι καὶ σπεῦδασι μάχονται, τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον μεθ' ἑαυτῶν περιφέρονται, καὶ τὰς τῆς στηρίτριας ἀλπίδας ἐν ὀλίγαις σανίσι κατέχονται· οἱ δὲ τὸν τῆς γεωπονίας ἀναβάνονται ἕδρατα, βιῦς ἀροτῆρας ζευγνύντες, καὶ τὴν γῆν ἀροτρώντες, καὶ τὸν μὲν σπάροντες καὶ θερίζοντες, νῦν δὲ φυτεύοντες καὶ τρυγώντες, καὶ ἄπας αὐτοὺς ὁ χρόνος μετὰ τῆς τοιαύτης ὀδούς ταλαιπωρίας· οἱ δὲ τὰς ἀμπορίας ἀπέρχονται, καὶ ὑπὲρ τούτων τὰς ἐν γῇ τε καὶ θαλάσσῃ ποιοῦνται ἀποδημίας, καὶ τῆς οἰκείας τὴν ἀλλεπατήριον προτιμῶσι, καὶ πατρίδα, καὶ γένος, καὶ φύλους, καὶ ὄμοιόν τους μετὰ παλέων καταλιμπάνοντες, ὀλίγων ἔνεκα κερδῶν τὴν ἔννην ἀσπάζονται. Καὶ τί δει πάσας καταλιμπεῖν τὰς τέχνας, δις τὰς χρέας τοῦ σωματος ἐξεῦρον οἱ ἀνθρώποι, ἀν αἵ διημέρευοντες καὶ διανυκτερεύοντες, τὴν δι ψυχὴν ὑπερορῶσαν τεινωδόν τε καὶ διψώσαν καὶ αὐχώσαν καὶ ρυπώσαν, παῖς δι πυρίων ἐνοχλουμένην κακῶν; Καὶ μετὰ πολλοὺς ἕδρας καὶ πόνους οὐδὲ τὸ θυητὸν σώμα θανάτου κρείττον ἀργάνται, καὶ τὴν ἀθανάτον μετὰ τοῦ θυητοῦ ταῖς ἀθανάτοις ὑποβάλλουσι τιμωρίας.

β'. Διά τούτο λίαν διοφυρόμενος τὴν περικεχυμένην διγνοιον ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς, καὶ τῆς ἀπικειμένης αὐτοῖς ἀχλίος τὴν παχύτητα, ἐθουλόμην μὲν εὔρειν σκοπεύειν τινὰ ὑψηλὴν ὑποδεικνύουσάν μοι πάντα τὰ τῶν ἀνθρώπων γένην· ἐθουλόμην δὲ καὶ φωτῆς τυχεῖν, πάντα περιηχούστης τὰ πέρατα, καὶ πᾶσιν ἀρκούστης τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ στήναι καὶ βοῆσαι, καὶ τὴν Δαυΐδηκην ἐκείνην ἀνακράξαι φωνῆν· Ήσοι ἀνθρώπων, ἔως τὸς βαρυπάρδοις; Ινα τί ἀγαπᾶται ματαίστητα καὶ ζητεῖτε φύεδος, προτιμώντες τῶν οὐρανίων τὰ φθειρόμενα; Ἔως πότε τοὺς ὄφεις μολύνετε, καὶ τὰ ώτα βύετε, καὶ τῆς θείας φωνῆς οὐν ἀκούετε, τῆς καθ' ἐκάστην ἡμέραν βοῶσης· Αἰτεῖτε, καὶ διοθήστεται ὑμῖν, ζητεῖτε, καὶ εὑρίσκετε, προσέρετε, καὶ ἀνοιγήστεται ὑμῖν· πᾶς γάρ δὲ αἰτῶν λαμβάνεται, καὶ σητῶν εὐρίσκεται, καὶ τῷ προύορτει ἀγορήστεται· Ἐπειδὴ δὲ τινες ἀτελέστερον διακειμένοι καὶ πόλεις τὰ βιωτικά μᾶλλον ἐπιχρεπῶς ἔχοντες, καὶ τοῖς φιλοσάρκοις ἐντιμούστερονται τὰς αἰτήσεις, τούτου χάριν ὁ κοινὸς Δεσπότης εὐχῆς ἡμῖν διαστακίλαν ὑπέδειξεν, εἰπών· "Οταν προσεύχησθε, μή βαττολογήστε, ὥσπερ οἱ δύνατοι· δοκούστι γάρ, οὐτι δὲ τῇ πολιμορφῇ αὐτῶν εἰσακούσθησοται· βαττολογίαν δινομάζων τὴν φυλαρίαν, τὴν διὰ πολλῶν μὲν λόγων προσφερομένην, ὧφελεῖταις δὲ πάσης ἐστερημένην.

Τηπινίτεται τοῖνυν, ἀπαγορεύων τὴν βαττολογίαν δι Κύριος, μή χρῆγαι τοὺς προσευχομένους αἰτεῖν τὰ βάστα καὶ ἀπολύμενα· μή σώματος ὠραίστηται, τὴν ἐπὸν χρόνον μαρατονομένην, καὶ ὑπὸ νόσου δαπανωμένην, καὶ ὑπὸ θανάτου καλυπτομένην· τοιούτον γάρ τὸ σωματικὸν καλλός. Ἄνθος· ἐστιν διλογοχρόνιον,

^b MSS. μετέρχονται. Ήπος πτ. ποκ καὶ τῆς ἀμεδαπῆς τὴν ἀλοσάκην.

DE INSTITUENDA SECUNDUM DEUM VITA, ET IN ILLUD, ANGUSTA EST PORTA (*Matth. 7. 14*),
ETC.: ITEM EXPLICATIO ORATIONIS, PATER NOSTER (a).

1. Omnis Scripturæ divinitus inspiratae lectio animum adhibentibus pia religionis notitiam affert: veneranda autem evangeliorum Scriptura præstantioribus documentis excellit: quæ enim in ea efferuntur dicta, supremi Regis sunt oracula. Quamobrem iis, qui dicta ejus accurate non observarint, horribile impedit supplicium. Si enī is, qui terrenorum principum leges transgreditur, indeprecabiles omnino penas luet: quanto magis qui carleatis Domini jussa detrectat, intolerandis cruciatibus afficitur? Quia igitur magnum est incuria periculum, summa cuin diligentia jamjam lectis attendamus. Quæ sunt autem illa? *Angusta est, inquit, porta, et arcta via, quæ ducit ad vitam: et pauci transeunt eam* (*Matth. 7. 14*). Et rursus: *Lata est porta, et spatiosa via, quæ ducit ad perdicionem, et multi sunt qui transeunt per eam.* (*Ib. e. 13.*)

Corporia cura animi curæ postponenda. — Horum ego frequens auditor verborum, hominumque studia cernens inanibus in rebus posita, dictorum veritatem vehementer admiror. Omnes quippe in lata graduntur via, omnes rebus inhiant presentibus, futurorumque cogitationem numquam suscipiunt; sed ad corporreas voluptates cum impetu assidueque seruntur, animas vero suas sinunt fame contabescere; cumque innumeris quotidie vulneribus confodiantur, eorum in quibus versantur malorum nullum habent sensum: ac qui in corporeis ægritudinibus ad medicos adeunt, ipsos domum evocant, amplissimamque illis morcedem retribuunt, tolerantiam vero summam exhibent, et curationem sustinent laboriosam, quo valetudinem consequantur corporis; illi, inquam, male affectum animam prorsus negligunt, expetendamque ejus sanitatem contemnunt, licet probe sciant corpus mortale et corruptioni obnoxium esse, vernisque floribus consimile: perinde enim inarcescit, extinguitur, corruptitur; animam vero immortalitate preditam, et ad imaginem Dei factam, cui concredita sunt animalis corporis gubernacula. Quod enim est auriga currui, gubernator navi, musicus instrumento, idipsum huic terreno vasculo esse animam præcepit Opifex ille. Hæc habenas tenet, clavum moderatur, et chordas pulsat: quod cum scienter facit, suavissimum virtutis reddit concentum: cuni autem vel remiserit sonos, vel intenderit plus quam oporteat, et artem et harmoniam labefaciat. Hujus ergo animæ curam abieciunt multi mortales, nec minima quidem illam cura dignantur; sed totum vita tempus in corporeas sollicitudines impendunt. Atque hi quidem nauticum

(a) collata cum Ms. Regis 1964 et 2319, et Colbertino 1054.

vita genus amplectuntur, ac cum fluctibus et ventis concertant: vitam mortemque secum semper una circumferentes, spemque salutis totam exiguis committentes tabulis: illi agriculturae sudores suscipiunt, boves aratro jungunt, terram sulcant, nunc semen tem jaciunt, punc metunt: modo plantant, modo vindemizant operam; et hac in miseria totum tempus cunctiuntur. Alii mercaturam adeunt, et ea de causa terra marique peregrinantur, alienum solum suo antiferentes, patriam, genus, amicos, conjuges, liberos relinquunt, exiguae lucri causa libenter peragunt. Sed quid attinet artes omnes enumerare, quas in usum corporis commenti sunt homines, in quibus die noctuque versantes, curam corporis sibi suscipiunt, animam vero despiciunt esurientem, sitiensem, squalentem, sordibus foedatum, sexcentisque agitatam ærumnis? Cæterum post tantos illos sudores laboresque mortale corpus a morte non vindicant, animamque immortalem cum mortali corpore æternis suppliciis subjiciunt.

2. Tantam ego mortalium animis offusam ignorantiam, ingruenteaque ipsis densam caliginem deflens, velleum utique sublimem quaindam reperire speculam, quæ universa mihi hominum genera oculis subjiceret: vocemque dari nibi, quæ posset ab universis terra finibus exaudiri, ut Davidicum illum sonum cederem: *Fili hominum, usquequo gravi corde? ut quid diligitis vanitatem, et queritis mendacium* (*Psal. 4. 3*)? dum terrena calestibus, temporanca æternis, corruptibiliis incorruptibiliibus anteponitis. Usquequo oculos clauditis, aures obturatis, divinamque illam vocem quotidie clamantem non auditis: *Petite, et dabitur vobis, querite, et invenietis; pulsate, et aperietur vobis* (*Matth. 7. 7*)? *Omnis enim qui petit, accipit; et qui querit, invenit, et pulsanti aperietur* (*Ib. v. 8*). Quia vero nonnulli imperfectiones sunt, et ad sæcularia proni, carnalibusque cogitationibus indulgent, non ea qua oportet ratione preces adibent: ideo communis omnium Dominus precandi nobis formam prescripsit dicens: *Orantes autem, nolite multum loqui, sicut ethnici: putant enim, quod in multiloquio exaudientur* (*Matth. 6. 7*): multiloquium vocans futilitatem, multitudine verborum redundantem, utilitateque carens.

Pulchritudo corporis, resque terrenæ quam fluxæ sint. Omnium dispensatio Deo committenda. — Subiudicat igitur Dominus, dum multiloquium prohibet, non oportere eos, qui precantur, fluxa et corruptibiliæ postulare: non corporis pulchritudinem, quæ tempore marcescit, et morbo labefactatur, demumque morte deletur. Talis namque est corporis pul-

christudo, nos minime diuturnus, qui pauxillum in juventutis vere floret, sed brevi temporis decursu corruptitur. Si quis vero substantiam ejus explorare velit, tunc illum magis despouere poterit. Nihil enim aliud est, quam pituita, sanguis et humor, cibique mansi chylus. Hinc enim oculi, genae, nares, supercilia, labia, totumque corpus irrigatur: quæ si destinat irrigatio, illa formæ venustas prorsus desinet. Non pecuniarum facultates, quæ aquarum instar fluvialium influunt et defluunt, et nunc ad illum, nunc ad aliuum transiliunt: quæ possessorem fugiunt, et apud eum diligentes manere recusant: insidiatores vero multos habent, tineas, fures, sycophantas, incendia, naufragia, bellorum incursum, populorum seditiones, domesticorum nequitas, chirographorum amissiones, vel additiones, immunitiones: aliaque multa, quæ pecuniarum amantes invadunt detrimenta. Non dignitatum potentiam, quæ et ipsa multa parit incommoda, sollicitudinum tabem, insomnia frequentia, invidorum insidias, inimicorum machinamenta, subdolam rhetorum argutiam, quæ compositis verbis veritatem circumvenit, judicibusque ipsis magnum periculum erat. Sunt enim, sunt revera multiloqui viri multi, et futilibus instructi verbis, qui hæc et similia a Deo universorum postulant, eorumque, quæ vere sunt bona, nullam rationem habent. Atqui medicum medicamentorum usum non ægroti docent, sed hi, quantumvis durus molestusque sit curationis modus, que ab illo offeruntur sustinent. Itemque gubernatorem non vectores jubent hoc illove modo clavum tenere, et navim dirigere; sed in tabulatis sedentes, illius peritis, non modo secundis ventis, sed etiam extremo ingruente periculo sece committunt. Unus tantum Deo, qui quæ nobis utilia opportunaque sunt accurate novit, illi male feriati homines cedere nesciunt, sed perniciose quasi utilia postulant, perinde atque ægrotus, qui a medico petit, non ea quæ morbum depellant, sed quæ materiam illam morbi matrem alant. Verum medicus infirmi preces non admittit, sed etiamsi lacrymantem ingementemque videat, artis præceptis obtemperabit potius, quam illius flectatur lacrymis: tuncque medici inobsequientiam, non inhumanitatem, sed humanitatem vocamus. Contra vero si ægroti morem gerat, ejusque voluptati obsequatur, hostiliter cum illo agit; sin renitur, ejusque cupiditatem oppugnet, misericordia atque clementia utitur. Sic animalium nostrarum Medicus, quæ noxia futura sunt perentibus numquam dederit. Neque enim patres prælia amantes filii adhuc tenellis gladios aut ignitos carbones perentibus, umquam porreverint: nonnulli enim haec damno futura esse si dentur: nonnulli vero in extreman prolapsi demeniam, non modo corporis pulchritudinem, divitias, potentiæ caeteraque id genus ab universorum Deo postulant; sed etiam inimicis suis imprecantur, ipsoque poenis superprioque affici rogant: et quem sibi propitium benignumque esse precantur, inimicis inimicem inhumaniisque esse peroptant. Quæ omnia Dominus repræ-

mere præoccupans, multiloquium vetat, docetque quid sit in oratione dicendum: ac paucis verbis ad omnem virtutem instituit: illa quippe verba non modo doctrina ad preandum sunt, sed etiam ad perfectam vitam instituuntur.

3. *Oratio dominica ejusque explanatio.* — Quænam autem illa sint, et quis eorum sensus, diligentissime exquiramus, eaque tamquam divinas leges non dubitanter observemus: *Pater noster*, qui es in cœlo (*Math. 6. 9. sqq.*). O quantam erga homines benignitatem! o quantam dignitatem excellentiam! Ecquis sermo erit ad gratias tantorum bonorum largitori agendas satis? Perpende, dilecte, lata meaque naturæ vilitatem: scrutare cognitionem, terram, palverem, lutum, laterem, cinerem: e terra namque effecti, in terram denum resolvimur. His perspeximus, inscrutabiles divinitate erga nos benignitatis divitias cum stupore considera: quod Patrem illum vocare jussus sis, terrenus cœlestem, mortalis immortalis, corruptibilis incorruptibilem, temporaneas æternas, qui heri aut nuper lutum eras, eum qui ante secula Deus erat. Profectio non ad illam frustra committendam vocem edocies es; sed ut ad illam, quam lingua tua protulit, Patris appellationem, reverentia commotus, ejus benignitatem imiteris: quemadmodum alibi dicit: *Estate similes Patri vestri, qui in cœlo est, qui solem suum oriri facit super malos et bonos, et pluit super justos et injustos* (*Math. 5. 45*). Non potest benignum Deum Patrem appellare quisquis est feroci inmitiisque animo: neque enim servat illas benignitatem, quæ in cœlesti Patre est, tesseras, sed in ferinam se speciem transmutavit, atque a divina illa nobilitate excidit, secundum illud David dictum: *Homo cum in honore esset, non intellexit: comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis* (*Psalm. 48. 21*). Etenim qui ut taurus insilit et invadit, ut asinus calce ferit, ut camelus injuriæ meminit, ut ursus vorat, ut lupus rapit, ut scorpius prungit, subdole agit ut vulpes, hinnit ad feminas instar equi emissarii, qui possit dignam filio vocem emittere, Patremque Deum compellare? Quem hunc igitur vocemus? Feramne? At feræ uno ex enuineratis vitio laborant, hic vero omnia simul complectens, feritate ipsarum effarerior est. Equid dico feram? fera quavis deterior ille est. Etenim feræ licet natura sua immites sint, humana tamen arte cicures flunt et mansuescunt: hic vero homo, qui insitam illis a natura feritatem in mansuetudinem, quæ contra illarum naturam est, commentat, quam excusationem habebit, qui inditam sibi a natura mansuetudinem in feritatem naturæ sua contrariam convertit, et quod erat natura ferum, mite reddit, se vero natura mitem, serum efficit et qui leonem mitigat tractabilemque facit, iram suam leone reddit intractabiliorum? At in leone duo sunt impedimenta, quod is ratione careat, et quod exteriorum omnium sit ferociassimus: et tamen per divinitus inditam sapientiam ferinam illam superat naturam; verum is, qui in feris naturam vincit, in seipso et naturæ ei propositi voluntarii bonum perdit: dumque leonem

πρὸς δὲ λίγον μὲν φαινόμενον τῷ διαριθμητοῖς. [27] μετ' δὲ λίγον δὲ φειρόμενον ὑπὸ τῆς χρόνου παλαιότερος. Εἰ δὲ καὶ τὴν ὑπόστασιν αὐτοῦ τις ἔκειται εἰνὶ ὅθιοι, τότε πλέον αὐτοῦ διαπινεῖ δυνήσεται. Οὐδέν γάρ ἐτερόν ἔστιν, η̄ φλέγμα καὶ αἷμα καὶ ρεῦμα καὶ τροφῆς διαμασθεῖσας χυλός. Ἐκ τούτου γάρ καὶ δρθαλμοί, καὶ παρειαί, καὶ ρίνες, καὶ δρφύες, καὶ χελη, καὶ διὸν ἀρδεύεται τὸ σῶμα καὶ ἐπιλείψῃ ποτὲ η̄ τούτων ἀρδεῖται, συνεπιλείψει πάντως καὶ τοῦ προσώπου η̄ εὐμορφία. Μή πλούτον χρημάτων τὸν καθ' ὅμιοιτητα τῶν ποταμίων ὑδάτων ἐπιβρέσσεται καὶ μεταρρίζεται, καὶ νῦν μὲν παρὰ τοῦτον, νῦν δὲ παρ' ἀκείνον πηδῶντα, καὶ τοὺς κατέχοντας φεύγοντα, καὶ τοῖς φιλεῦσιν αὐτὸν παραμένειν οὐκ ἀνεχόμενον, καὶ μυρίους ἐπιβούλους ἔχοντα, καὶ σῆτας, καὶ ληστάς, καὶ συκοράντας, καὶ ἐμπρῆσμον, καὶ ναυάγια, καὶ πολέμους ἐφόδους, καὶ δῆμαυς ἀπαντάσσεις, καὶ κακουργίας οἰκετῶν, καὶ γραμμάτων ἀφαιρέσεις, καὶ προσθήκας, καὶ μειώσεις, καὶ τόλλα δσα τοῖς ἐρώσι χρημάτων ὑπὸ τῆς φιλοπλούστης ἐπιφύεται δεινά. Μή δυναστελαν ἀξιωμάτων πολλὰ γάρ καὶ ταύτη ἀλγεινὰ παραφύεται, φροντίδων τικεδόνες, ἀγρυπνίαι συνεχεῖ, ἐπιθυμοὶ παρὰ τῶν φθονούντων, κατασκευαὶ παρὰ τῶν μισούντων, στωματὸς ῥητόρων τοῖς κατευγλωττισμένοις λόγοις ὑποκλέπτουσα τὴν ἀλτηθειαν καὶ πολὺν τοὺς δικάζουσι προξενοῦσα κίνδυνον. Εἰσὶ γάρ, εἰσὶ βαττολόγοι τινὲς, καὶ ματαιολόγοι, ταῦτα τις καὶ τὰ τοιαῦτα παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν δλων αἰτοῦντες, καὶ τῶν δηντῶν ἀγαθῶν οὐδένα ποιούμενοι λόγον. Καὶ τὸν μὲν Ιατρὸν οὐχ οἰνοσοῦντες, διδάσκουσι τὸν φαρμάκων τὴν χρήσιμην, ἀλλὰ τῶν ὑπὸ αὐτοῦ προσφερομένων ἀνέχονται μόνον, καὶ ἐπίπονας η̄ δ τῆς θεραπείας; τρόπος; καὶ τὸν κυδερνήτην οἱ πλεούτες οὐ κελεύουσι τοίωσις κατέχειν τοὺς οἰκανας, καὶ τὸ σκάφος θιύνειν, ἀλλ' ἐπὶ τῶν καταστρωμάτων καθῆμαντο, τῆς ἔκεινου ἐπιστήμης ἀνέχονται, οὐ μόνον ἐπὶ οὐρών πρόμενοι, ἀλλὰ καὶ τὸν δοχατὸν ὑπομνούτες κίνδυνον· τῷ θεῷ δὲ μόνον, τῷ τὸ συμφέρον τοῦ ἀκριβῶς ἐπισταμένῳ διδόναι, οἱ τὰς φρέας κακῶς διακείμενοι παραχωρεῖν οὐκ ἀνέχονται, ἀλλ' αἰτοῦσιν ὡς ὄφελιμα τὰ δλέθρια, διοικον ποιούντες ἀρρώστω, τὸν Ιατρὸν δοῦναι αὐτῷ παρακαλοῦντες, οὐχ δσα λύει τὴν νόσον, ἀλλ' δσα τρέψει τὴν ὑλην τῆς νόσου μητέρα. Ἀλλ' οὐκ ἀνέχεται δι Ιατρὸς τῆς τοῦ κάμνοντος ικεσίας, ἀλλὰ καὶ δακρύουντα δση καὶ διλοφρόμενον, τῷ νόμῳ τῆς τέχνης ἀκολουθεῖ μᾶλλον, η̄ τοῖς τούτου δάκρυσιν ἐπικαμπτεται, καὶ τὴν ἀπειθειαν οὐκ ἀπανθρωπίαν, ἀλλὰ φιλανθρωπίαν ὄνομαζομεν πειθόμενος μὲν γάρ τῷ νοσοῦντι, καὶ τὰ πρὸς ἡδονὴν χαριζόμενος, τὰ πολεμίων εἰς αὐτὸν ἐργάζεται· αντιτείνων δὲ αὐτῷ, καὶ τῇ ἐπιθυμίᾳ μαχόμενος, ἐλέιν κέχρηται καὶ φιλανθρωπίᾳ οὐτω καὶ ὄτιν τὴν μετέρων ψυχῶν ιατρὸς οὐκ ἀνέχεται δοῦναι τοῖς αἰτοῦσι τὰ εἰς ἀλαζηνήν αὐτοῖς ἐπεμένα. Οὔτε γάρ οἱ φιλόστοργοι πατέρες τοῖς κομιδῇ νηπίοις μαχαίρας ἐπικιητούσιν η̄ πυρὸς θυρακας, δρεγειν ἀνέρχονται· ξασαὶ γάρ σαφῶς ἀλαβερὸν αὐτοῖς οὐσαν τὴν τοιαῦτην δοσιν τινὲς δὲ τῶν εἰς ἐσχάτην ἀλογίαν ἐκπεπτωκότων, οὐ μόνον σώματος ὠρανθητα, καὶ πλούτον, καὶ δυνατελαν, καὶ δσα τοιαῦτα παρὰ τοῦ τῶν δλων Θεοῦ αἰτοῦσι, ἀλλὰ [28] καὶ τοῖς ἐχθροῖς αὐτῶν ἐπαρῶνται, καὶ τινα πυρωρίαν ἐπανεγθῆναι αὐτοῖς ικετεύονται, καὶ ὃν ἔστιν

^a Sic Iuv. mss. Morel. et Savil. in marg. recte. Savil. in textu ei unus ἀρι. Mot tres mss. φειρόμενον ὑπό, ερι-
li vero φαινόμενον περιπερα. Savil. in marg. ἀφαιρέσ-
σον. Iis quia ερεύνων πρorsus similia habes supra Orat.
I ad Theodoreum Iappon. num. 13

^b Alīi ἔκεινον φειτοῦνται.

τοὺς ἡμερον εἶναι καὶ φιλάνθρωπον εὐχονται, τοῦτον τοὺς ἔχθροὺς ἀνήμερον γενέσθαι καὶ ἀπάνθρωπον βοδλονται. Ταῦτα τοῖνυν δὲ αστοτῆς προανατεῖλλων, παρεγγυᾶ μὲν μὴ βαττολογεῖν· διδάσκει δὲ τίνα χρῆ λέγειν ἐν τῇ προσευχῇ, καὶ ἐν ὀλέγοις δῆμασι πᾶσαν ἀρετὴν ἐκπαιδεύει· οὐ μόνον γάρ εὐχῆς δστι διδασκαλεῖ ἐκείνα τὰ δῆματα, ἀλλὰ καὶ βίου τελείου παθηγωγία.

γ. Τίνα δέ εστι ταῦτα, καὶ τίς η̄ τούτων ἔννοια, μετὰ πολλῆς ἀκριβείας ἔκειται σωμεν, καὶ ὡς θείους νόμους ἀσφαλῶν τηρήσωμεν. Πάτερ ημῶν, δὲ τοῖς οὐρανοῖς. Ή πόση τῆς φιλανθρωπίας η̄ ὑπερβολή! ἡ πόση τῆς φιλοτιμίας η̄ ὑπεροχή! ποίος ἀρκεσι λόγος πρὸς εὐχαριστίαν τοῦ τοσαῦτα πηγάδοντος δῆμον ἀγαθόν; Σκόπησον, ἀγαπητὲ, τῆς σῆς καὶ τῆς ἐμῆς φύσεως τὴν εὐτέλειαν, ἐρεύνησον τὴν συγγένειαν, τὴν γῆν, τὸν χῦν, τὸν πηλὸν, τὴν πλίνθον, τὴν σποδὸν· ἀπὸ γάρ τῆς γῆς διαπλασθέντες, πάλιν εἰς τὴν γῆν μετὰ τέλος ἀναλύομεν. Ταῦτα οὖν ἐννοήσας ἐκπλάγηθι τὸν ἀνεξιγιαστὸν πλούτον τῆς πολλῆς περὶ δῆμας τοῦ Θεοῦ ἀγαθότεος, δι τοῦ Πατέρα καλεῖν προστετάχθης αὐτὸν, δὲ γῆνος τὸν οὐρανόν, δὲ θνητὸς τὸν άθανατὸν, δὲ φαρετὸς τὸν θεατρόν, δὲ πρόσκαιρος τὸν αἰώνιον, δὲ χθὲς καὶ πρώτην πηλὸδες, τὸν δύτα πρὸ τῶν αἰώνων Θεόν. Ἀλλ' οὐ μάτην ἐδιδάχθης ταῦτην ἀφέναι τὴν φωνὴν, ἀλλ' ἵνα τὴν ὑπὸ τῆς γλωττῆς σου προφερομένην τοῦ Πατρὸς δινομασίαν αἰδούμενος, μιμητὸν τὴν ἀγαθότεος, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ φησι· Γίνεσθε δύμοιος τοῦ Πατρὸς ημῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς, δι τὸν ημιον αὐτοῦ ἀτατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀτασθαῖς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαιοὺς καὶ ἀδίκους. Οὐ δύναται γάρ Πατέρα καθειν τὸν φιλανθρωπὸν Θεόν δὲ τὴν γνώμην ἔχων θηριώδη καὶ ἀπάνθρωπον· οὐδὲ γάρ σώζει τοὺς χαρακτῆρας τοὺς ἐν τῷ εἰπουρανῷ Πατέρι ἀγαθότεος, ἀλλ' εἰς τὸ θηριώδες εἶδος θαυτὸν μετεμόρφωσε, καὶ τῆς θείκης εὐγενείας ἔκπεσε, κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Δαυΐδ εἰρημένον· Αθρωπος δὲ τιμῆ ὡρ οὐ συνῆκε, παρασυρεβλήθη τοῖς κτιζομένοις τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὡμοιωθῇ αὐτοῖς. Όταν γάρ τις σκιρεῖ μὲν ὡς ταῦρος, λακτίζῃ δὲ ὡς δνος, μνησικῆ δὲ ὡς κάμηλος, καὶ γαστριμαρτῆ μὲν ὡς ἄρκτος, ἀρπάζῃ δὲ ὡς λύκος, πλήττῃ δὲ ὡς σκορπίος, θυπολοὺς δὲ ὡς ἀλώπηκη, χρεμετίζῃ δὲ ἐπὶ γυναικῶν ὡς ἐππος θηλυματῆς, πῶς δύναται δι τοιοῦτος τὴν υἱῷ πρέπουσαν ἀναπέμψει φωνὴν, καὶ Πατέρα θαυτὸν καλεῖν τὸν Θεόν; Τί οὖν δινομάζεσθαι χρή τὸν τοιοῦτον; Θηρίον; Αλλὰ τὰ θηρία ἐν τούτων τῶν ἐλαττωμάτων κατέχεται· οὖτος δὲ πάντα συναγαγόντων ἐν ἑαυτῷ, καὶ τῆς ἔκεινων ἀλογίας γέγονεν ἀλιγύτερος. Καὶ τί λέγω θηρίον; Θηρίου παντὸς γαλεπτώτερός εστιν δι τοιοῦτος. Εἴκενα μὲν γάρ, καίτοι κατὰ φύσιν δγρια δντα, ἀνθρωπίνης ἀπολαύσαντα τέχνης, ημερα πολλάκις γίνεται· οὗτος δὲ, διθρωπος ὄν, καὶ τὴν ἔκεινων ἀγριότετα τὴν κατὰ φύσιν εἰς τὴν τμερότητα μεταβαλὼν τὴν παρὰ φύσιν, πολλὰ ἔχει ἀπολογίαν, τὴν θαυτῶν πραστήτα τὴν κατὰ φύσιν εἰς, ἀγριότητα ἔξαγων τὴν παρὰ φύσιν, καὶ τὸ μὲν δγριον φύσει ποιῶν ημερον, θαυτὸν δὲ τὸν [29] ημερον φύσει ποιῶν δγριον; καὶ λέοντα μὲν τιθασεύων, καὶ γειρούθη ποιῶν, τὸν δὲ θυμὸν τὸν έδιον λέοντος κατασκευάζων δι ἀγριώτερον; Καίτοι ἔχει δύο εἰσι καλύμματα, καὶ τὸ λογισμοῦ ἀπερηθεῖσαι τὸ θηρίον, καὶ τὸ πάντων εἰναι θυμωδέστερον· ἀλλ' δύμως δι τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ δοθείσης σοφίας, καὶ τῆς θηριώδους περιγίνεται φύσεως. Καὶ δὲ πάντα τῶν θηρίων τὴν φύσιν νικῶν, ἐφ' θαυτοῦ μετὰ τῆς φύσεως καὶ τὸ τρισαρέστερα ἀπόλλησι καλύν· καὶ λέοντα

^c Lige τοὺς χαρ. τὴν ἐν τῷ Επιτ.

^d Μετ. ίδιον λέοντος κατασ. Ιο Morel. et Savil. λέοντος δεει, sed ad seriem p. rūmē videtur.

μὲν ποιεῖ ἀνθρώπουν, ἐντὸν δὲ περιορᾶ ἐξ ἀνθρώπου γινόμενον λέοντα· καὶ ἔκεινον μὲν τὰ ὑπὲρ φύσιν χρίζεται, ἐντῷ δὲ οὐδὲ τὰ κατὰ φύσιν πορίζεται. Πῶς τοίνυν ὁ τοιοῦτος θυνήστει; Πατέρα καλεῖν τὸν Θεόν; 'Ο μέντοι περὶ τοὺς πλησίον ήμερος καὶ φιλάνθρωπος, καὶ τοὺς εἰς αὐτὸν πλημμελῶντας οὐκ ἀμυνόμανος, ἀλλὰ εὐεργεσίας τὰς ἀδικίας ἀμειβόμενος, οὐ κατακρίνεται. Πατέρα καλῶν τὸν Θεόν. Πρόσθε δὲ τῇ ἀκριβεῖτ τοῦ λόγου, τῶς ἡμῖν νομοθετεῖ τὸ φιλάλληλον, καὶ εἰς ἀγαπητηκήν ἀπαντας συνάπτει διάθεσιν. Οὐ γάρ ἐκλευεις λέγειν, Πάτερ μου, δὲν τοὺς οὐρανοὺς, ἀλλὰ, Πάτερ ἡμῶν, δὲ τοὺς οὐρανοὺς, ἵνα κοινὸν Πατέρα ἔχειν διαθέντες, ἀδελφικὴν πρὸς ἀλλήλους δεικνύωμεν εἴνοιαν. Εἴτα διδάσκων ἡμᾶς καταλιπεῖν τὴν γῆν καὶ τὰ περὶ γῆν ^a, καὶ μὴ κεχρήνει κάτω, ἀλλὰ τῆς πίστεως λαβεῖν τὰ πτερά καὶ διατεῖναι τὸν ἀρέα, καὶ διαδῆναι τὸν αἰθέρα καὶ ζῆτης εὖν τὸν καλούμενον Πατέρα, προστάξει λέγειν· Πάτερ ἡμῶν, δὲ τοὺς οὐρανοὺς οὐκ ἐπειδὴ δὲ τοὺς οὐρανοὺς μόνον ἔστιν ὁ Θεός, ἀλλὰ ἵνα ἡμᾶς κάτω περὶ γῆν καλινδουμένους διανεύσας εἰς οὐρανοὺς παρασκευάσῃ, καὶ τῷ κάλεις τῶν ἐπουρανίων ἄγαθων περιλάμψας, τὴν ἐπιθυμίαν ἡμῶν πάτειν ἔκει μετενέγκῃ.

^b. Εἴτα δευτέραν προσθήκει βῆσιν, εἰπών· Ἀγιασθήτω τὸ δρομέ σου. Καὶ μοι μηδεὶς ἀνοήτως ὑπολαμβανεῖται ἀγιασμοῦ προσθήκην χαρίζεσθαι τῷ θεῷ ἀν τῷ λέγειν· Ἀγιασθήτω τὸ δρομέ σου· ἀγιος γάρ ἐστι, καὶ πανάγιος, καὶ ἀγίων ἀγιώτατος. Καὶ ταῦτην αὐτῷ τὴν ὑμηδίαν προσφέρει τὰ Σεραφεῖμ διπιγήτοις βώντας κραυγαῖς, Ἀτριός, ἀτριός, ἀτριός Κύριος σαβανόθ, πλήρης δὲ οὐρανός καὶ ἡ τῆς τοῦ θεοῦ αὐτοῦ. Ἄλλ' ὥσπερ οἱ τοὺς βασιλεῦσι τὰς εὐφημίας προσφέροντες, καὶ βασιλέας καλοῦντες καὶ αὐτοκράτορας, οὐκ δὲ μὴ ἔχουσι χαρίζονται, ἀλλὰ διπερ ἔχουσιν εὐφημούσιν· οὕτω καὶ ἡμεῖς οὐ τὴν οὐκ οὐσαν ἀγιωτάνην προσφέρομεν τῷ θεῷ, λέγοντες, Ἀγιασθήτω τὸ δρομέ σου, ἀλλὰ τὴν οὐσαν δοξάζομεν· τὸ τάρ τιμασθήτω, ἀντὶ τοῦ δοξασθήτω, εἰρηται. Διδασκόμεθα τούντον διὰ τῆς φωνῆς ταῦτης τὸν κατ' ἀρετὴν μετιέναι βίον, ἵνα τοῦτον δρῶντες οἱ ἀνθρώποι, τὸν οὐράνιον ἡμῶν Πατέρα δοξάζωνται· καὶ ἀλλαχοῦ φησι· Λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν διπροσθετ τῷτον ἀνθρώπων, δπως ἴδωσι τὰ καλά δργα οὐμῶν, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα οὐμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Μετὰ τούτῳ λέγειν ἐδιδάχθημεν· Έλθετω ἡ βασιλεία σου· τυραννούμενοι γάρ δηδ τῶν τοῦ σώματος παθημάτων, καὶ μυρίας πειρασμῶν [30] δεχόμενοι προσδολάς, τῆς τοῦ θεοῦ χρήζομεν βασιλείας, ἵνα μὴ βασιλεύῃ ἡ ἀμαρτία ἐν τῷ θνητῷ σώματι ἡμῶν εἰς τὸ ιπακούειν αὐτῇ ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ, μηδὲ παριστάνωμεν τὰ μέλη ἡμῶν δπλα ἀδικίας τῇ ἀμαρτίᾳ, ἀλλὰ ἵνα παραστήσωμεν δπλα δικαιοσύνης τῷ θεῷ, καὶ στρατευώμεθα τῷ βασιλεῖ τῶν αἰώνων. Διδασκόμεθα δὲ πρὸς τούτοις, μὴ σφόδρα τῷ παρόντι βίῳ προστετηκέναι, ἀλλὰ καταφρονεῖν μὲν τῶν παρόντων, ἐπιθυμεῖν δὲ τῶν μελλόντων ὡς μενόντων, καὶ τὴν βασιλείαν ἔκειντην ζτεῖν τὴν οὐράνιον καὶ αἰώνιον, καὶ τοὺς ἐνταῦθα τερπνοὺς μὴ κατέχεσθαι, μὴ σωμάτων εύμορφίᾳ, μὴ χρημάτων εὐπορίᾳ, μὴ κτημάτων εὐθηγίᾳ, μὴ λέθων πολυτελεῖσις, μὴ οἰκων μεταλουργίαις, μὴ τῆς-

μογίαις καὶ στρατηγίαις, μὴ ἀλουργίῃ καὶ διαδήματι, μὴ ὄφοποιας καὶ καρυκειας καὶ παντοδαπαὶς χλεδαῖς, μὴ ἀλιφ τιν τῶν τὰς ἡμετέρας δελεαζήντων αἰσθήσεις, ἀλλὰ πάσι τούτοις ἐρχόμεναι φράσαντες, τῆς τοῦ θεοῦ βασιλείας ἀδιαλείπτως δρέγεσθαι. Οὐτως ἡμᾶς καὶ ταῦτην διδάξας τὴν ἀρετὴν, ἐκδευεις λέγειν· Γενηθήτω τὸ θέλημα σου, ὃς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς· ἀντεθεικώς γάρ ἡμῖν τῶν μελλόντων τὸν δρόσα, καὶ τῆς ἐπουρανίου βασιλείας τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ τρώας ἡμᾶς ἔκεινη τῷ πόδῳ, παρασκευάζεις λέγειν· Γενηθήτω τὸ θέλημα σου, ὃς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς· Άδες ἡμῖν, φησι, άστοτα, τὴν ἐν οὐρανῷ μιμεῖσθαι πολιτείαν, ἵνα & θύλεις αύτος, καὶ ἡμεῖς θέλωμεν. Ἐπάρκεσον τοίνυν προσιρέσαι καμνούσῃ, καὶ ποιεῖν μὲν ἐπιθυμούσῃ τὰ σά, ὅπ δὲ τῆς τοῦ σώματος ἀσθενεῖς κωλυομένῃ· θρεξον χείρα τοὺς τρέχειν μὲν ἐπειγομένοις, χωλεύειν δὲ ἰηταγκασμάνοις· Ὑπόπτερος ἡ ψυχή, ἀλλὰ βαρύτει ταῦτην ἡ σάρκ· δέξειται ἔκεινη πρὸς τὰ οὐράνια, ἀλλὰ βραδεῖα αὐτὴν πρὸς τὰ ἐπίγεια· τῆς δὲ σῆς βοηθείας παρούσης, θοται δυνατὰ καὶ τὰ λίαν ἀδύνατα. Γενηθήτω τοίνυν τὸ θέλημα σου, ὃς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς.

^c. Καὶ ἐπειδὴ τῆς γῆς ὑμηδίανευσ, χρειαζεταις ἐξ αὐτῆς γεγενημένοις καὶ ἐν αὐτῇ διαιτωμένοις, καὶ γηγενεῖς σῶμα περικειμένοις, καὶ τῆς καταλήλου τροφῆς, ἀναγκαῖς ἐπίγηγας· Τὸν δρόσον ἡμῶν τὸν ἐπιστόσιον δὲς ἡμῖν σημειορ. Ἀρτον ἐκείνουν αιτεῖν ἐπιούσιον, οὐ τρυφήν, ἀλλὰ τροφήν, τὴν τὸ ἀλελεπον ἀναπτηρούσαν τοῦ σώματος, καὶ τὸν ἐκ λιμοῦ κωλύουσαν θάνατον· οὐ τραπέζας φλεγματινούσας ^b, οὐδὲ θύβων πασικίλας, καὶ θύοποιῶν μαγγανείας, καὶ ἀρτοποιῶν ἐπινοίας, καὶ οίνους ἀνθοσμίας, καὶ τάλλα δασ τὸν μὲν λαιμὸν ἔδυνει, τὴν δὲ γαστέρα φορτίζει, τὴν δὲ διάνοιαν σκοτίζει, καὶ σκιρτεῖ τὸ σῶμα κατὰ τῆς ψυχῆς παρασκευάζει, καὶ δυστήνον τῷ τηνίχῳ τὸν πῶλον ἔργαζεται. Οὐ ταῦτα ἡμᾶς αἰτεῖν δ λόγος ἐδίβαξεν, ἀλλὰ Ἀρτον ἐπιστόσιον, τοῦτ' έστιν, ἐπὶ τὴν οὐσίαν τοῦ σώματος διαβαλνοτα, καὶ συγχροτήτη ταύτην δυναμενον. Καὶ τοῦτον δὲ οὐκ εἰς πολὺν δτῶν ἀριθμὸν αἰτεῖν ἐκελεύσθημεν, ἀλλὰ τὸν σήμαρον ἡμῖν ἀρκούντα μόνον· Μή μεριμνήσῃς γάρ, φησιν, εἰς τὴν [31] αὐριον. Τί δῆποτε γάρ περ τῆς αὔριον φροντίζει τις, ο τὴν αὔριον ού πάντας ἄψιμονος, ἀλλὰ τὸν μὲν πόνον δεχόμενος, τὸν δὲ καρπὸν οὲ δρεπόμενος; Θάρρησον τῷ θεῷ τῷ διδόντι τροφήν καὶ σαρκί· Ο τὸ σῶμά σοι δεδωκός, καὶ τὴν ψυχήν διμψήσας, καὶ ζῶν στογικὸν κατατεκνάσας, καὶ πάντα σοι τὰ ἀγαθὰ πρὸ διαπλάσεως ἀτομάσας, πῶς σ διαπλασθέντα παρθέται, Ής ἀτατέλλει τὸν ημίον πόντον καὶ πονηρόν καὶ ἀγαθόν, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους; Τούτῳ τοίνυν θαρρών, τὴν διφήμερον μόνην αἰτεῖ τροφήν, τῆς δὲ αὔριον αὐτῷ καταλίπει τὴν φροντίδα, ως καὶ δ μαχαρίος θείεις δαιτό. Ἐπιδρίψον ἐπὶ Κύριον τὴν μεριμνὴν σου, καὶ αὐτός σε διιθρέψει. Οὐτως διὰ τῶν εἰρημάντων τὴν ἀκρα ἐκταΐδεύσας φιλοσοφίαν, εἰδὼς δτὶ τῶν ἀδυνάτων ἔστιν, διθρώτους δντας καὶ θυητὸν σώμα περικειμένους μὴ πταίειν, ἐδίβαξε λέγειν· Καὶ δρεις ἡμῖν τὰ δρεπιλήματα ἡμῶν, ως καὶ ἡμεῖς δρεμεν τοῖς δρεπιλήματις ἡμῶν. Τρία κατ' αὐτὸν δημαν διάθει διὰ τοῦ λόγου πραγματεύεται· τοὺς μὲν

^a Sic omnes miss. Editi vero haec non habent, καὶ τὰ περὶ γῆν. Paulus post in editiis τὸν ἀέρα dicit, sed habet in omnibus miss.

^b Duo mss. φλεγματινούσας, καὶ εἰς ηδονάς ἔκμαινούσας.

facit hominem, se ex homine factum esse leonem pro nihil ducit : illi quæ supra nataram sunt imperit, sibi quæ contra nataram sunt adsciscit. Quomodo igitur talis cum sit, Deum poterit appellare Patrem ? Quiquis igitur erga proximum mitis humanusque est, quiq[ue] in se peccantes non ulciscitur, sed beneficiis injurias sibi illatas resumerat, is si Deum appelleat Patrem, non reus agitur. Orationis vim diligenter adverte, quomodo nobis mutuum amorem præcipiat, atque caritatis affectu omnes conjungat. Neque enim dicere jussit, Pater mihi, qui es in cælis ; sed Pater noster, qui es in cælis ; ut edocisti nos communem habere Patrem, fraternali mutuo benevolentiam exhibeamus. Deinde nos instituit ut terram terrenaque reliquamus, nec terrenis inhibemus, sed assumptis fidei aliis, per aërem volemus ætheraque transcendamus, et quem vocamus Patrem queramus, jubetque dicere, Pater noster, qui es in cælis, non quod Deus in cælis tantum sit, sed ut nos in terra volutatos ad cælum respiciendum inducat, nobisque cælestium bonorum pulchritudine illustratis id conseruat, ut concupiscentia nostra tota eo traducatur.

4. Secundam deinde clausulam adjicit : *Sanctificetur nomen tuum*. Ne quis vero insipiente existimet sanctificationis accessionem Deo attribui, dum dicitur, *Sanctificetur nomen tuum* : sanctus enim est, et omnino sanctus, et sanctorum sanctissimus. Hanc autem ipsi tandem offerunt Seraphim, sic incessabili voce clamantes : *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Sabaoth : plenum est cælum et terra gloria ejus* (*Hesai. 6. 3*). Sed quemadmodum ille, qui reges acclamationibus excipiunt, ac Reges Imperatoresque vocant, non illis id attribuunt quod non habent, sed quod habent laudibus celebrant : ita et nos non eam, quæ absit, sanctitatem Deo offerimus cum dicimus, *Sanctificetur nomen tuum*, sed eam, quæ inest, laudibus celebramus : nam illud, *Sanctificetur*, id ipsum est quod, glorificetur. Hac itaque voce docemur, ut vitam cum virtute ducamus, ut eam videntes homines, cælestem Patrem nostrum glorifcent, ut alibi dicitur : *Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant operu vestra bona, et glorificant Patrem vestrum, qui in cælis est* (*Matth. 5. 16*). Postea edocemur dicere, *Adveniat regnum tuum* : perturbationum corporalium oppressi tyrannide, et sexcentis tentationum insultibus impediti. Dci regno egemus, ut peccatum non regnet in mortali corpore nostro (*Rom. 6. 12*), ita ut illi in cupiditatibus obsequamur, utque non exhibeamus membra nostra arma iniquitatis peccato, sed exhibeamus arma justitiae Deo, et Regi seculorum militans. Ad hæc etiam docemur, ne præsentem vitam magni faciamus, sed præsentia despiciamus, futura vero, ut pote manentia concupiscamus, et regnum illud queramus cælestis, æternumque, nec præsentibus voluptatibus hæreamus ; non forma corporum, non pecunie vi, non possessionum abundantiae, non generarum magnificentiae, non ædium splendori, non imperiis et militaribus præfecturis, non purpuræ, non

^a Sic omnes MSS. Editi vero non habent, *terrenaque*.

diadematæ, non opsoniis et lautis epulis, neque alijs quibuslibet eorum, quæ sensus nostros inescare solent ; sed iis omnibus valere jussis, regnum cælorum indesinenter appetamus. Hanc vero virtutem postquam nos docuit, dicere jubet : *Fiat voluntas tua sicut in cælo et in terra*. Postquam enim nobis futurorum amorem indidit, neconon regni cælestis concupiscentiam, hoc vulneratos desiderio ad hæc dicenda comparat, *Fiat voluntas tua, sicut in cælo et in terra*. Da nobis, inquit, Domine, ut cælestem illam vitæ rationem sequamur, ut ea, quæ tu vis, nos etiam velimus. Optulare igitur debili voluntatis proposito, quod ea quæ jubes exequi cupit, sed corporis infirmitate præpeditur : porrige manum currere quidem volentibus, sed ad claudicandum coactis. Alijs instructa est anima, sed illam caro gravem efficit ; hæc ad cælestia velox est, illa vero gravis et ad terrena proclivis. Adsit modo auxilium tuum, et ea, quæ fieri non posse videntur, facilia evident. *Fiat igitur voluntas tua sicut in cælo et in terra*.

5. Quia vero terram commemorat, atque lis, qui ex terra procreati sunt, in illaque versantur terreno amicli corpore, congruenti cibo est opus, necessario subjunctum : *Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie*. Panem supersubstantialem petere jussit, non in delectamentum, sed in alimentum, quod decedit de corpore supplens, et interitum ex fame futurum depellens. Non instructas dapibus mensas^b, non opsonia varia, non delicatos ferculorum apparatus, non pistorum artificia, non vina odore denudcentia, et quæ alia palatum delectant, ventrem onerant, mentem obscurant, et corpori vires addunt ut insultet animæ, ac pullum aurigæ reddunt indocilem. Non hæc ut poscamus oratio docuit, sed *Supersubstantiam panem*, id est, qui in substantiam corporis transit, eamque confirmare potest. Hunc vero panem non ad multum annorum numerum petere jubemur, sed qui ad hodiernum tantum diem satis sit : *Nolite, inquit, solliciti esse in crastinum* (*Matth. 6. 34*). Cur enim de crastino quis sollicitus sit, qui non ipsum diem crastinum certo visurus sit ; sed qui laborem suscepit, fructum non decerpit ? In Deo igitur fiduciam colloca, *Qui dat escam omni carni* (*Psal. 135. 25*). Qui tibi corpus dedit, animamque inspiravit, teque animal rationale constituit, atque omnia tibi bona ante formationem præparavit, quomodo te formatum aspernabitur, *Qui solem suum oriri facit super malos et bonos, et pluit super justos et injustos* (*Matth. 5. 45*) ? Huic igitur si fidas, quotidianum tantum posse alimentum, illi crastini curam relinque, quemadmodum et beatus David dixit : *Jacta super Dominum curam tuam, et ipse te emerit* (*Psal. 54. 23*). Ita cum superioribus verbis supremam philosophiam docuisset, gnarus fieri non posse, ut nos homines mortali corpore circumdati non cadamus, etiam hoc dicere docuit : *Et dimille nobis debita nostra, sicut et nos dimicimus debitoribus nostris*. Tria simul bona hisce verbis.

^b duo Mar., non mensas luxuriantes et ad voluptatem sufficientes.

operator : eos qui ad summum virtutis gradum per venerunt de se mediocriter sentire docet, jubeque recte factis non confidere, sed formidare atque tremere præteriorum memores peccatorum : quod et divinus Paulus facit, post sexcenta præclare gesta dicens : *Quoniam Christus Jesus venit in mundum ad salvandum peccatores, quorum prima ego sum* (1. Tim. 1. 15). Non dixit, Eram, sed, Sum, præsentem se semper facinorum memoriam habere significans. Iis igitur qui in supremo virtutis gradu sunt, ex humilitate tutelam per hæc verba paravit ? eos autem, qui post baptismi gratiam lapsi sunt, de salute desperare sua nou sinit, sed docet ab animalium medico petere veniam remedia. Ad hæc vero humanitatis doctrinam suggestit. Vult enim nos mites erga eos esse, qui culpas sunt obnoxii, et injuriarum nobis illatarum immemoires, ut per veniam ipsi datam et nos veniam consequamur : et ipsi præcautes benignitatis modum et mensuram afferamus : tantum enim recipere postulamus, quantum proximo largiti sumus : et tantam veniam rogamus, quantum debitoribus concedimus. Insuperque dicere docemur, *Ei ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo.* Multa namque nobis ex diaboli opera accidunt tristia : multa item ex hominibus, vel palam intestis, vel clam incitantibus. Corpus etiam

modo contra animam insurgentem grave damnum infert; modo variis debilitatum morbis, dolores nobis atque languores parit. Itaque cum multa et varia nos undique tristia adoriantur, ab iis omnibus ut liberemur, a Deo universorum petere instituimur. Ipso namque vindice sedatur omnis tempestas, fluctus in tranquillitatem cedunt ; malignusque ille pudefactus discedit, quemadmodum olim relictus hominibus, ad porcos discessit : neque tamen illud injussus facere est ausus. Qui vero ne in porcos quidem potestate habet, quo pacio homines pervigiles animoque temperantes, Dei septos præsidio, qui eum Regem esse suum putant, vincere possit ? Quapropter in fine orationis Dei regnum, virtutem et potentiam ostendit dicens : *Quoniam tuum est regnum et potestas et gloria in aeternis, amen* (a). Hoc, inquit, abs te peto, qui te novi Regem omnium, æterno præditum imperio, qui omnia, quæcumque velia, potes, et gloria circumdatu es, quam nemo possit auferre. Pro his autem omnibus gratias agamus ei, qui nos tantis dignatus est bonis ; quia ipsi convenit omnis gloria, honor et imperium, Patri, Filio et Spiritui sancto, nunc et semper, et in aeternis aetrorum. Amen.

(a) Hæc postrema clausula, que abest a Vulgata, in Biblia Græcis legitur.

MONITUM

Hanc homiliam non publicavit Illearicus Savilius ; sed prior ex tenebris ex uno tantum Codice eruit Fronto Duxæus. Anni, quo habita hæc fuit, temporisque notam, meo judicio, non dubiam suppeditat Chrysostomus in exordio, cum ait se nuper de Paralytico, qui annis trigiusta octo infirmitate detenus fuerat, sermonem habuisse : ubi eam memorare prorsus videtur homiliam, quam contra Anomœos duodecimam posuimus Tomo I. In illa quippe contra Anomœos præcipue agitur, exemploque paralyticis a morbo liberati æqualem paternæ Filii potestatem commonistrat S. doctor ; quin etiam ut Filii cum Patre æqualitatem asserat, hunc Evangelii locum, *Pater natus usque modo operatur, et ego operor*, explanandum suscipit. Hinc etiam aliud argumentum eruimus, quo probatur hanc homiliam paucis post illam de alio paralytico diebus pronuntiatam fuisse ; in hac enim quoque de Filii cum Patre æqualitate aliquot in

HOMILIA

IN PARALYTICUM PER TECTUM DEMISSUM, QUOD NON SITILLE, DE QUO APUD JOANNEM AGITUR;
DEQUE FILII CUM PATRE ÄQUALITATE.

SICCIUS

4 Cum in paralyticum juxta piscinam in lecto jacente nuper incidissemus, multum et ingentem thesaurum invenimus, non terram effundentes, sed ejus

animi sensa scrutantes : thesaurum invenimus non aurum et pretiosos lapides continentem, sed tolerantiam, philosophiam, patientiam, et multam in Deum

ἔκρους τὴν ἀρετὴν μετριότητα διδάσκει φρονήματος, καὶ παραπλεύεται μὴ θαρβάν τοὺς κατορθώματιν, ἀλλὰ δεδίκται καὶ τρέμειν καὶ τῶν προτέρων ἀμαρτημάτων μνῆματειν· ὡς; καὶ ὁ διεπέπτος ποιεῖ Πλαῦδος, μετὰ μυρία κατορθώματα λέγων· Ὅτι Ἱησοῦς Χριστὸς γέλθει εἰς τὸν κόσμον ἀμαρτωλὸν σώσει, ὃν αρνῶς εἰμι ἄγω· οὐκ εἴκαν, ἡμῖν, ἀλλ', εἰμι, δεινὸν δὲ τὸ παύσαντον εἶχε τῶν εἰργασμάτων τὴν μνῆμην. Τοῖς μὲν οὖν ἄκροις τὴν ἀρετὴν ἀπὸ τῆς ταπεινοφροσύνης ἀσφάλειαν διὰ τούτων τῶν λόγων ἐμηχανήσατο· τοὺς δὲ πταίσαντας μετὰ τὴν τοῦ ἀγίου βαπτίσματος χάριν οὐκ ἀφίσιν ἀπογινώσκειν τῆς ἔσωτῶν σωτηρίας, ἀλλ' αἰτεῖν διδάσκει παρὰ τοῦ λειτροῦ τῶν ψυχῶν τῆς ἀρέσεως τὰ φάρμακα. Πρὸς δὲ τούτους, καὶ φιλανθρωπίας διδασκαλίαν δὲ λόγος ὑποτίθεται. Βούλεται γάρ τιμᾶς τιμέρους εἶναι περὶ τοὺς ὑπευθύνους, ἀμνησικάκους περὶ τοὺς εἰς τιμᾶς τελημμελοῦντας, καὶ τῇ περὶ τούτους συγγνώμῃ ἔσωτος διωρεῖσθαι συγγνώμην, καὶ τιμᾶς αὐτοὺς προειδέσθαι τῆς φιλανθρωπίας τὰ μέτρα. Τοσούτον γάρ αἰτούμεν λαβεῖν, διὸν τοὺς πληγίους παρέχομεν, καὶ τοσούτης ἀξιούμεν συγγνώμης τυχεῖν, διῆσην τοὺς δρεῖσθαι διωρούμεθα. Πρὸς τούτους ἀκελεύσθημεν λέγειν, Καὶ μὴ εἰσερέπης τιμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ μόνον τιμᾶς ἀπὸ τοῦ ποτηροῦ. Πολλὰ μὲν γάρ τιμᾶν ἐκ διαβολικῆς ἀνεργείας τρομογίνεται λυπήρα, πολλὰ δὲ καὶ ἀξιούμενα, η προφανῶς

ἐπηρεαζόντων, η ἀφανῶς^a ἀπιστουλευμάτων. Καὶ τὸ σῶμα ποτὲ μὲν ἐπανιστάμενον τῇ ψυχῇ, χαλεπὴν ἀργάζεται βλάβην· ποτὲ δὲ παγκοδαποὶς ἀρρώστημασι περικύπτοντα δόμικας ἥμιν ἐπιφέρει καὶ ἀγθόδηνας. Ἐπειδὴ τοίνυν πολλὰ καὶ διάφορά ἔστι πολλὰ λαχθέν προσπίπποντα λυπήρα, ἀδιδάχθημεν παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν δλῶν αἰτεῖν τὴν τούτων ἀπαλλαγὴν. Αὗτοι γάρ ἀπαμύνοντος, τάσσα μὲν κατασθέννυται ζάλη, οὐ δὲ κλύδων εἰς γαλήνην μεθίσταται, καὶ ὑπωχεῖται κατῆσχυμένος ὁ πονηρός, καθάπερ ποτὲ τοὺς ἀνθρώπους καταλείπων κατὰ τῶν χοίρων ἀγώρησεν, οὐδὲ ἔκεινο ποιῆσαι τολμήσας δίχα τοῦ κελεύσαντος. Οὐ δὲ κατὰ χοίρων ἔξουσίαν οὐκ ἔχων, πῶς ἀνθρώπων ἀγρηγορότων καὶ νηφόντων, καὶ ὑπὸ Θεοῦ φυλαττούμενων, καὶ [38] βασιλέα οἰκείον ἥγουμένων αὐτὸν κρατήσαις δυνήσεται; Διὰ τοῦτο καὶ τῷ τελεί τῆς προσυσχῆς, τοῦ Θεοῦ τὴν βασιλείαν καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν δέξιαν ὑπόδειξεν, εἰπών· Ὅτι σοῦ δοτεῖν ἡ βασιλεία καὶ η δύναμις καὶ η δέξια εἰς τοὺς αἰώνας. Ἀμήν. Ταῦτα γάρ, φησίν, αἰτῶ παρὰ σοῦ, διεισέλθασθαι βασιλέα πάντων, αἰώνιον κεκτημένον κράτος, καὶ πάντα δυνάμενον διαπερ ἀν θέλησ, καὶ δέξιαν κεκτημένον ἀναφέρετον. Ὅπερ δὲ τούτων ἀπάντων εὐχαριστήσωμεν τῷ τοσούτων τιμᾶς ἀξιώσαντι ἀγαθῶν, διεισέλθειν τοὺς δέξια, τιμῆς καὶ κράτος, τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ ἀγικρι Πνεύματι, νῦν καὶ δεῖ, καὶ εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

^a Ήσε, ἐπηρεαζόντων η ἀφανῶς, desunt in editis; sed habentur in mos.

AD HOMILIAM IN PARALYTICUM PER TECTUM DEMISSUM.

Iocis, licet obiter, verba facit. Quia re maxime movemur, ut hoc exordium, Cum in paralyticum juxta placinam in loco jacentem nuper incidiessemus, multum et ingentem thesaurum invenimus, de illa homilia in Paralyticum triginta annorum Constantinopoli anno 398 habita intelligendum conceamus: atque adeo hanc homiliam in Paralyticum per tectum demissum paucis post diebus eodemque anno Constantinopoli habitam statuamus. In hac porro concione pluribus demonstrat Chrysostomus, evangelistas inter se maxime consentire; huncque paralyticum per legulas demissum, diversum esse ab eo, qui juxta piscinam jacebat.

Interpretatio Latina est Frontonis Ducæi.

ΟΜΙΛΙΑ

Ἐκ τὸν παραλυτικὸν διὰ τῆς στέγης γαλιսθέτα, διεισέλθειν τοὺς δέξια τῷ Ιωάννῃ κείμενος· καὶ περὶ τῆς τοῦ Υἱοῦ πρόδε τὸν Πατέρα λοστηγος.

α'. Περιτυχόντες πρόην τῷ παραλυτικῷ περὶ τὴν κολυμβήραν ἐπει τῆς κλίνης κειμένη, πολὺν καὶ μέγιν εὑρήκαμεν θηταυρόν, οὐχὶ γῆν διορύξαντες, ἀλλὰ

τὴν διάνοιαν αὐτοῦ διατράχαντες· εὑρήκαμεν θηταυρὸν οὐχὶ ἀργύριον ἔχοντα καὶ χρυσόν καὶ λίθους τιμίους, ἀλλὰ καρπεράν καὶ φιλοσοφίαν καὶ ὑπομονήν,

καὶ πολλὴν τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἐπίπδα, οὐ παντὸς χρυσίου καὶ πάστερ εὐπόριας ἔστι τιμωτέρα. Οὐ μὲν γάρ εἰσιντες πλοῦτος καὶ ληστῶν ἐπιδουλαῖς [35] πρόκειται, καὶ συκοφαντῶν στόμασι, καὶ τοιχωρύχων χεροῦ καὶ οἰκετῶν κακουργίαις, καὶ δταν ἀπαντα ταῦτα διαφύγῃ. τότε τοῖς κεκτημένοις μέγιστον ἐπάγει: πολλάκις τὸν βλεθρόν, βασκάνων ὀφθαλμοὺς διεγείρων, καὶ μυρίους ἐκ τούτου τίκτων γειμώνας. Οὐ δὲ πνευματικὸς πλοῦτος ἀπάσας ταύτας διέφυγε τὰς λαβᾶς, καὶ πάσης ἐπιτρείας ἐστὸν ἀνάτερος τοιαύτης, καὶ ληστῶν καὶ τοιχωρύχων καὶ βασκάνων καὶ συκοφαντῶν καὶ αὐτοῦ καταγελῶν τοῦ θανάτου. Οὐδὲ γάρ θανάτῳ διαζεύγνυται τοῦ κεκτημένου, ἀλλὰ τότε μάλιστα ἀσφαλεστέρα ἡ κτῆσις αὐτοῦ τοῖς ἔγουσι γίνεται, καὶ συναποδημεῖ, καὶ συμμεθίσταται πρὸς τὴν μέλλουσαν ζωὴν, καὶ συνήγορος γίνεται θαυμαστὸς, οἷς ἀν ἐκεὶ συναπέλθῃ, καὶ τέως καθίστησιν αὐτοῖς τὸν δικάζοντα.

Τοῦτον καὶ ἡμεῖς τὸν πλοῦτον μετὰ πολλῆς τῆς δαψιλείας εὐρήκαμεν ἐν τῇ τοῦ παραλυτικοῦ κατορωρυγμένον ψυχῇ. Καὶ μάρτυρες ὑμεῖς οἱ μετὰ πολλῆς εὐτὸν ἔξαντλήσαντες τῆς προθυμίας, οὐ κανόσαντες δέ. Τοιαύτη γάρ ἡ τοῦ πνευματικοῦ πλούτου φύσις· τὰς τῶν ὄδατῶν ἐπιρρόας μιμεῖται, μᾶλλον δὲ καὶ ἐκείνων νικᾷ τὴν ἀρθρονά, τότε πλονάζουσα μᾶλλον, δταν πολλοὺς ἔχῃ τοὺς ἀρυομένους αὐτήν. Εἰς γάρ τὴν ἔκάστου ψυχὴν εἰσιών, οὐ μερίζεται, οὐδὲ ἐλαττοῦται, ἀλλ᾽ ὀλόκληρος ἔκάστι παραγνόμενος ἀνάλατος μένει διηνεκῶς, οὐδέποτε ἐπιλεπτεῖν δυνάμενος· δὴ καὶ τότε συνέθαιεν. Τοσούτων γάρ ἐπιπεσθντων τῷ θησαυρῷ, καὶ πάντων τὰ κατὰ δύναμιν ἀρυομένων ἐκείθεν· καὶ τὶ λέγω περὶ ὅμων, δικού γε ἐξ ἐκείνου τοῦ χρόνου μέχρι τῆς παρούσης ἡμέρας μυρίους ποιήσας εὐπόρους. ἐπὶ τῆς οἰκείας τελειότητος μένει; Μή τοίνυν ἀποκάμωμεν πρὸς τὴν πνευματικὴν ταύτην εὐπορίαν· ἀλλ' ὅσον δυνατὸν καὶ νῦν ἔξαντλήσωμεν, καὶ ίδωμεν φιλάνθρωπον Δεσπότην, ίδωμεν καρτερικὸν οἰκέτην. Τρέάκοντα γοῦν καὶ δικτύ ἔστι ἀρθρωτὴ παλαιῶν ἀνιάτῳ καὶ μαστιζόμενος διηνεκῶς, οὐκ ἐδυσχέρανεν, οὐκ ἀφῆκε δῆμα βλάσφημον, οὐ κατηγόρησε τοῦ πεποιηκότος, ἀλλὰ γενναίως καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιεικείας τὴν συμφοράν ἐφερεν ἐκείνην. Καὶ πάντεν τοῦτο δῆλον; φησὶν· οὐδὲν γάρ περὶ τῆς ἀνως ζωῆς αὐτοῦ σαφῶς ἡμᾶς ἐδίδαξεν ή Γραφὴ, ἀλλ' οὐτε μὲν τριάκοντα δικτύ ἔχεν ἐν τῇ ἀσθενείᾳ αὐτοῦ, δῆλον ἐποίησεν· οὐτε δὲ οὐκ ἀδυοχέρανεν, οὐδὲ ἡγανάκτησεν, οὐδὲ ἀπεδυσπέτησε, τοῦτο οὐκέτι προσέθηκεν. Καὶ μή καὶ τοῦτο δῆλον ἐποίησεν, εἰ τις ἀκριβῶς προσέχοι, καὶ μή παρέργως, μηδὲ ἀπλῶς. Όταν γάρ ἀκούσῃς οὐτε ἐπιστάντι Χριστῷ καὶ οὐκ ὄντι γνωρίμῳ, ἀλλ' ἀνθρώπῳ νομίζομένῳ ψιλῷ, μετὰ τοσούτης ἐπιεικείας διελέγετο αὐτῷ, καὶ τὴν ἐμπροσθεν αὐτοῦ φιλοσοφίαν δυνήσῃ θεάσασθαι. Εἰπόντες γάρ αὐτῷ, Θέλεις ὑγείης τετεύθου; οὐδὲν εἶπεν οὖν εἰκός ἦν, οὐτε Ὁρᾶς με παραλελυμένον χρόνον τοσοῦτον κατακείμενον, καὶ ἐρωτᾶς εἰ βούλομαι γενέσθαι ὑγιής; ἀπεμβῆναι μου τοῖς κακοῖς ἥλθες, ἐνεδίσαι, καὶ καταγελάσαι, καὶ κωμῳδῆσαι τὴν συμφοράν; Οὐδὲν [36] τοιοῦτον οὐδὲ εἶπεν, οὐδὲ ἐν-

ενόσσεν, ἀλλὰ μετ' ἐπιεικείας· Ναί, Κύριε, φησὶν. Εἰ δὲ μετὰ τριάκοντα δικτύ ἔστι οὐτι πρᾶος ἦν, οὐτως ἐπιεικής, τῆς εὐτονίας αὐτῷ καταβληθείσης ἀπάσης καὶ τῆς δυνάμεως τῶν λογισμῶν, ἐννόησσον διοίκειν εἶναι τοῦτον ἐν τοῖς προοιμίοις τῶν δεινῶν. Τοτε γάρ δῆπον πάντες, οτι οὐχ ὁμοίως εἰσὶ δυσάρεστοι οἱ νοσοῦντες ἐν ἀρχῇ τῆς ἀρρωστίας καὶ πολλοῦ προϊόντος τοῦ χρόνου· τότε γάρ μάλιστα δυσχερεῖς γίνονται οἱ νοσοῦντες, δταν εἰς μῆκος ἐπιδῷ τὸ νόσημα, τότε πάσιν ἀφρητοί. Οὐ δὲ μετὰ τοσαῦτα διη τη οὐτως φιλοσοφῶν, οὐτως ἀνεξικάκως ἀποκρινόμενος, εἰδηλον δτι καὶ τὸν ἐμπροσθεν χρόνον μετὰ πολλῆς τῆς εὐχαριστίας τὴν συμφοράν ἐφερεν ἐκείνην.

Ταῦτα οὖν καὶ ἡμεῖς λογιζόμενοι μιμώμεθα τὴν ὑπομονὴν τοῦ συνδούλου· ἵκανη γάρ ἡ παράλυσις ἐκείνου τὰς ἡμετέρας ἐπισφῆξας ψυχάς· οὐδεὶς γάρ οὗτος νιφρός καὶ παρειμένος, ὡς τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς ἐννοήσας ἐκείνης, μή πάντα γινναίως ἐνεγκείν τὰ προσπίπτοντα δεινά, καὶ ἀπάντων ἀφορτεύτερα η. Οὔτε γάρ η ὑγεία αὐτοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ η νόσος μεγίστης ἡμίν ὀφελείας γέγονεν αἰτίᾳ· η τε γάρ θεραπεία πρὸς διοιλογίαν τοῦ Δεσπότου καὶ τὰς τῶν ἀκουνήτων ἡγείρεις ψυχάς· η τε νόσος καὶ η ἀρρωστία πρὸς ὑπομονὴν ὅμης ἡλειψε, καὶ πρὸς τὸν ἴσον παρεκάλεσε ζῆλον· μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὴν τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν ἐνεδείξατο. Καὶ γάρ αὐτὸν τὸ παραδοῦνται τοιούτῳ νοσήματι, καὶ τὸν χρόνον ἐκτείναι τοσούτον τὴν ἀρρωστίαν, μεγίστης κηδεμονίας ἔστι. Καθάπερ γάρ χρυσοχόδος εἰς χωνευτήριον ἐμβαλὼν χρυσίον μέχρι τοσούτου ἐπιτρέπει βασανίσεθαι τῷ πυρὶ, ξως διη γεννόμενον καθαρώτερον· οὕτω δὴ καὶ ὁ Θεὸς μέχρι τοσούτου τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχάς ἀφίησιν δῆτάσθαις· ἐν δεινοῖς, ξως δὲν γένωνται καθαραὶ καὶ διειδεῖς, καὶ πολλὴν ἀπὸ τῆς βασάνου ταύτης τὴν ὑφελειαν καρπωσάμεναι· δύστε καὶ τούτο εὑρεγείσας εἰδός ἔστι τὸ μέγιστον.

β'. Μή τοίνυν θορυβωμέθα, μηδὲ ἀλύωμεν, πειρασμῶν ἐμπιπτόντων τὴν ήμιν. Εἰ γάρ ὁ χρυσοχόδος εἶδε πόσον μὲν ἀφίειναι ἐν τῇ καμίνῳ χρόνον δεῖ τὸ χρυσίον, πότε δὲ ἀναστάσαι, καὶ οὐδὲ ἀφίεισι μέχρι τοῦ διαφθαρῆναι καὶ κατακαυθῆναι μένειν ἐν τῷ πυρὶ· πολλῷ μᾶλλον δὲ Θεὸς τοῦτο ἐπισταται, καὶ δταν ἰδῇ καθαρωτέρους γενομένους, ἀφίεισι τῶν πειρασμῶν, ὃτε μή τῷ πλεονασμῷ τῶν κακῶν ὑποσκελισθῆναι καὶ καταπεσεῖν. Μή τοίνυν δυσχεραίνωμεν, μηδὲ μικροψυχώμεν, ἐπειδάν τι τῶν ἀδοκήτων ἐμπέσῃ· ἀλλὰ παρχωρῶμεν τῷ ταῦτα μετὰ ἀκριβείας εἰδότι, ξως δὲν βούλοιτο, πυροῦν τὴν διάνοιαν τὴν ἡμιτέραν· συμφερόντως γάρ τοῦτο ποιεῖ καὶ ἐπὶ κέρδει τῶν πειραζομένων.

Διὰ τοῦτο σοφός τις παραινεῖ λέγων· Τέκνον, εἰ προσέρχῃ δουλεύειν τῷ Θεῷ, ἐτοίμασο τὴν ψυχήν σου εἰς κειρασμόν, εθνύτον τὴν καρδίαν σου, καὶ καρέφορον, καὶ μή σπεύσῃς δὲν καρδιὴν ἀπαγωγῆς. Αὖτις παραχωρήσον, φησὶν, ἀπάντων· οὐδὲ γάρ ἀκριβῶς πότε ἡμᾶς ἀνελέσθαι εἰ τῆς καμποῦ δεῖ τῶν κακῶν. Χρή τοίνυν αὐτῷ πανταχοῦ παραχωρεῖν, καὶ διὰ παντὸς εὐχαριστεῖν, καὶ πάντα φέρειν [35] εὐγνωμόνως, καὶ εὐεργετῆς, καὶ κολαΐζη,

opem, quæ auro quovis et luero quovis est pretiosior. Nam sensibus quidem subjectæ divitiae latronum insidiis, sycophantiarum linguis, parietum perfosorum manibus, et famulorum sceleribus sunt obnoxiae; cumque omnia ista effugerint, tum maximam dominis perniciem frequenter accersunt, dum invidorum oculos excitant, et pericula creant innumera: spirituales autem divitiae petitiones istas omnes effugient, et ab injuriis istis omnibus sunt immunes, ac latrones, parietum perfosores, invidos, sycophantas, ipsam denique mortem aspernantur. Non enim domini morte divelluntur, sed tum maxime tutior sit dominis earum possessio: cum illis peregrinantur, et ad futuram commigrant vitam, patronæ flunt illorum eximiae, cum quibus illuc discesserint, et ipsis propitium judicem reddant.

Spiritualium opum natura qualis sit; Paralytici quanta virtus. — Has invenimus nos quoque divitias admodum copiosas in paralytici mente defossas; testes vos estis, qui summa cum animi alacritate illas eruitis; nec tamen evacuasti. Talis quippe spirituum opum natura: influxus aquarum imitantur, vel potius illarum copiam vincunt, tumque magis exuberant, cum plures fuerint, a quibus bauriuntur. Dunn enim in cujusque animum ingrediuntur, non dividuntur, nec immixuntur, sed ad singulos integrae adveniunt, et apud eos perpetuo morantur inconsuptæ, nec deficere possunt umquam: quod nimur tum etiam evenit. Cum enim tam multi in thesaurum inciderint, et omnes inde pro viribus hauserint: quid ego de vobis loquor, cum ex illo tempore ad hunc usque diem innumeros locupletarit, et integratatem suam retineat? Ne igitur spiritualem hunc quem stat sectantes defatigemur, sed quantum in nostra potestate situm erit, nunc etiam bauriamus, ac videamus Dominum benignum, videamus et servum patientem. Triginta quippe et octo annos cum immediabili morbo conflictatus, ac perpetuo diverberatus, non ægre tulerit, non blasphemum verbum emisit, non Creatorem accusavit, sed patienter calamitatem illam et multa cum animi æquitate tolerabat. Unde vero id constat? dicet aliquis: neque enim de precedenti ejus vita clare Scriptura nos docuit, sed eum triginta octo annos egisse in infirmitate sua declaravit (*Joan. 5. 5*): quod autem non ægre tulerit, nec indignatus sit, neque stomachatus, hoc non diserte addidit. Atamen hoc etiam subindicavit, si quis diligenter attendat, et non perfunctio et oscitante. Cum enim audia eum, accedentem Christum, qui notus ipsi non erat, sed nudus homo putabatur, tanta cum modestia esse alloquitur, præcedentem etiam illius probitatem ac philosophiam poteris spectare. Nam cum ei dixisset, *Vix sanus fieri?* nihil tale dixit, quale verisimile erat eum dicturum: *Vides me paralysi resolutum tam diurno tempore jacere, et interrogas, num sanus fieri velim?* venisti ut meis malis insultares, ut reprobrares, irrideres, et subsannares calamitatem? Nihil horum neque dixit, neque cogitavit, sed cum æquitate animi, *Profecto Domine*, inquit. Quod si

post annos octo et triginta adeo mitis, adeo modestus erat, cum omnes illi vires ac robur animi fractum ac debilitatum esset, cogita qualem illum fuisse sit probabile, cum mala tantum incepissent. Nostis quippe omnes non ita ægros initio morbi esse morosos, ut cum multum temporis elapsum fuerit: tum enim præcipue difficiles ægroti flunt, cum infirmitas in longum tempus excreverit, tum omnibus sunt intolerabiles. Qui vero post tot annos ita philosophatur, ita patienter respondet, haud dubium, quin precedenti quoque tempore cum frequenti gratiarum actione calamitatem illam toleraverit.

Quæ utilitas ex historia Paralytici derivetur; comparantur afflictiones cum fornace. — Hæc igitur et nos cum animo nostro reputantes, conservi patientiam imitemur: sufficit enim ad nostras animas corroborandas illius paralysis: nec ullus est adeo supinus, et paralysi resolutus, ut si calamitatis illius gravitatem animo volvat, non omnia, que inciderint, mala patienter ferat, licet intolerabiliora sint omnibus. Nam neque sanitas ejus tantum, sed etiam morbus maximam nobis peperit utilitatem: cum ejus sanatio ad glorificandum Dominum animos auditorum excitat, et morbus atque infirmitas ad patientiam vos instruxerit, et ad similem zelum cohortata sit, imo vero ipsam quoque Dei benignitatem ostenderit. Hæc enim ipsum, quod tante illum objecit ægritudini, et in tantam temporis prolixitatem infirmitatem extenderit, maximæ indicium est sollicitudinis. Nam quemadmodum cum in confitioriam fornacem aurifex aurum injecerit, tamdiu ab igne illud examinari sinit, quousque purius viderit evasisse: ita quoque Deus tamdiu hominum animas probari malis permittit, quousque puræ flant, ac splendidæ, multaque ex illa exploratione utilitatem percepient. Itaque hoc quoque beneficentiae genus est maximum.

2. Ne turbemur igitur, neve animo concidamus, si quando tentationes nos invaserint. Si enim aurifex novit, quanto tempore derelinqui aurum in fornace convenient, et quando extrahi, neque sinit eousque in igne remanere, ut corruptatur et exuratur: multo magis id Deo notum est, et cum puriores factos esse nos videt, temptationes remittit, ne malorum multiplicatione supplantemur et concidamus. Ne igitur ægre feramus, nec animum despondeamus, si quid inopinatum acciderit: sed ei permittamus, qui accurate ista novit, ut quamdiu voluerit, animam nostram expurget: utiliter enim id agit, et in rem eorum qui tentantur.

Cum medico et patre comparatur Deus; auxilium gratiæ divinæ necessarium. — Quam ob causam sapiens quidam admonet, dicens: *Fili, si accedas ad servendum Dominum, præpara animam tuam ad temptationem; dirige cor tuum, et sustine: et ne festines in tempore illationis* (*Ecli. 2. 1, 2*). Omnia, inquit, illi permitte: probe siquidem novit, quando nos e fornace malorum expediatur erui. Quamobrem illi ubique cedere oportet, ac perpetuo gratias agere, atque omnia æquo animo ferre, sive conferat beneficia, sive puniat, cum hoc

quoque genus sit beneficii. Nam et medicus, non cum lavat solum, et nutrit, atque ad viridaria educit segrotum : sed et cum urit et secat, pari ratione medicus est : et pater non modo cum filio blanditur, sed etiam cum eum pellit ex audibus et cum increpat, ac flagris credit, pari ratione pater est, neque minus quam cum laudat. Cum igitur intelligas medicis omnibus indulgentiorem esse, ac majori affectu nos Deum prosequi, noli curiose inquirere, neque rationem ab eo exige curationis ; sed sive recreare voluerit, sive punire, ad utrumque pariter paratos nos exhibeamus : siquidem per utrumque nobis restituit sanitatem, et nos sibi reconciliat : cumque noverit quibus indiget quisque nostrum, et quid conseruat cuique, et quo tandem modo servandus sit, hac via nos ille ducit. Sequamur igitur quo ille praecepit, neque exacte quidquam diaquiramus, sive per planam et facilem, sive per difficultatem asperamque viam incedere jussit, quemadmodum et istum paralyticum. Unum igitur hoc fuit genus beneficentiae, quod tanto tempore animam ejus purgarit, eamque tamquam consolatoria cuidam fornaci temptationum probationi trahiderit : aliud autem nibili inferius isto, quod in ipsis temptationibus illi adseruit, malitiusque solitum illi praebuerit. Ipse erat, qui continebat eum, et retinebat, manumque porrigit, neque collabi sinebat. Cum autem ipsum suisse audis, noli paralyticum laude privare, nec illum nec alium hominem quenvis, qui tentetur et patienter ferat. Quantumvis enim arce philosophemur, quamvis omnium robustissimi simus ac validissimi, si illius absit auxilium, ne mediocri quidem poterimus temptationi resistere. Sed quid ego de nobis vilibus et abjectis loquor ? Licet Paulus sit aliquis aut Petrus, licet Jacobus aut Joannes, subсидio cœlesti privatus facile vincitur, et supplantatur, et concidit. Ad hæc omnia tuenda vobis Christi ipsius voces recitabo : siquidem Petro dixit : *Ecce satanas expelli vos, acribrare et sic utrictice: et ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua* (Luc. 22. 31. 32). Quid est scribrare ? Abducere, circunducere, exagitare, moveare, concutere, divexare, sicut in lis quæ cribro ventilantur : at ego cobibeam, inquit, intelligens nequaquam posse vos temptationem sustinere; cum enim alt, *Ne deficiat fides tua*, hoc significat, futurum suisse, ut fides ejus desiceret, si ille permisisset. Quod si Petrus servidus amator Christi, qui animam suam milles pro ipso exposuit, quique semper ante castum prosilit apostolorum, et beatus a magistro suo prædicatur, ideoque Petrus appellatus est, quod inconcussa et immutabili fide præditus esset, dejectus fuisset, et a confessione excidisset, si, quantum vellet, tentare diabolo Christus permisisset, quis alias absque illius auxilio poterit umquam resistere ? Quocirca dicit etiam Paulus, *Fidelis Deus, qui non patientur vos tentari supra id, quod potestis: sed faciet cum tentatione preventum, ut possitis sustinere* (1. Cor. 10. 15). Non enim tantum, inquit, supra vires inferri temptationem non sinit, sed etiam in ipsa quæ pro ratione viriū adhibetur, nos sustentans adest, et nos corroborat,

cum nos priores quæ nostrarum sunt partium contulerimus, exempli causa, alacritatem animi, spem in ipsum, gratiarum actionem, tolerantiam, patientiam. Neque tantum in periculis, quæ vires nostræ excedunt, sed in ipsis etiam quæ non excedunt, cœlesti auxilio indigemus, ut generose possimus obsistere. Siquidem alibi quoque dicit : *Sicut abundant passiones Christi in nobis, ita et per Christum abundant consolationes nostra, ut nos possimus consolari eos, qui in omni pressura sunt, per exhortationem, qua exhortamur et ipsi a Deo* (2. Cor. 4. 8. 4). Itaque is etiam qui humectatus est, ipse est qui temptationem permisit inferri. Vide autem post curationem quantam sollicitudinem præ se ferat. Neque enim illo dimisso recessit, at postquam illum offendit in templo, ait, *Ecce sanus factus es, noli amplius peccare, ne deterius tibi aliquid contingat* (Joan. 5. 14). Si enim quod odio prosequeretur, puniri permisisset, non te liberasset, non in futurum communisces : quod autem dicit, *Ne deterius tibi aliquid contingat*, indicat eum futuris malis obviem ire. Morbum depulit, et angorem non depulit : segritudinem abegit, et metum non abegit, ut immotum maneat beneficium quod est collatum. Hoc providi est medici, ut non præsentia tantum mala depallat, sed et adversa futura præcaveat : quod utique fecit et Christus, dum præteriorum memoria ipsius animam confirmavit. Nam quoniam ubi præterierint ea quæ nobis molestiam exhibebant, simul eorum memoria arce dilabitur, quod ipsam perpetuam velit manere, *Noli, inquit, amplius peccare, ne deterius tibi aliquid contingat*.

3. Neque vero ex hoc solum providentiam ejus et aquitatem licet intueri, sed ex ipsa, quæ videtur esse, increpatione. Nam peccata quidem ejus non propalavit, sed cum propter peccata passum esse quæ passus est, indicavit : quæ vero essent peccata, non indicavit : neque dixit, *Hoc et illud peccasti*, neque, *In hoc et in illo deliquisti*, sed uno simplici verbo id exprimens, *Noli amplius peccare*, tantumque dicens, quod ad eum admonendum necessarium erat, diligentiorum illum reddidit in futurum, et ipsius patientiam, fortitudinem, ac philosophiam nobis omnem patefecit, cum illi necessitatem imposuit totam calamitatrem suam quiritando divulgandi, ac studium suum ostendendi : *Dum venio enim ego, alius ante me descendit* (Joan. 5. 7) ; peccata vero non propalavit. Sicut enim nos oblegere nostra volumus, sic et Deus multo magis quam nos : quam ob causam et coram omnibus medicinam fecit, adhortationem autem et consilium privatim adhibet. Numquam enim evulgit peccata nostra, nisi forte si quando nos viderit nullo eorum sensu affici. Nam et cum dicit : *Esurientem me vidistis, et non aluistis, et sitiensem, et non potastis* (Math. 25. 42), propterea dicit in presenti tempore, ne forte in futuro verba hæc audiamus. Minatur, evulgit in hæc vita, ne in illa evulget, quemadmodum et Ninivitarum civitatem se minatus est eversurum, ut non everteret. Si enim peccata vellet nostra publicare, nequaquam se publicaturum prædixisset ;

ἔτι καὶ τοῦτο εὐεργεσίας ἔστιν εἶδος. Καὶ γάρ λατρὸς οὐχ ὅταν λούη, καὶ τρέψη, καὶ εἰς παραδεῖσους ἐξάγῃ τὸν γέμνοντα μόνον, ἀλλὰ ὅταν καὶ κατῆ, καὶ τέμνῃ, ὄμοιας ἔστιν λατρός· καὶ πατήρ οὐχ ὅταν θεραπεύῃ τὸν υἱὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐκβάλῃ τῆς οἰκίας, καὶ ὅταν ἀποιμᾶ, καὶ μαστίζῃ, ὄμοιας ἔστι πατήρ, καὶ οὐχ ἡτον, ἢ ὅταν ἐκπανῇ. Εἰδὼς τοίνυν δὲ καὶ λατρῶν ἀπάντων φιλοστοργέτερος ὁ Θεός, μὴ πειρεγάζου, μηδὲ ἀπαιτεῖ τὰς εὐθύνας αὐτὸν τῆς λατρείας, ἀλλ' ἐν τε ἀνεῖναι. βούληται, διὸ τε καλάζῃ, πρὸς ἐκάτερα ὄμοιας παρέχωμεν διατούς· διὸ ἐκατέρων γάρ πρὸς ὑγείαν ἡμᾶς ἐκπανάγει, καὶ πρὸς τὴν οἰκίαντιν τὴν ἐαυτοῦ, καὶ οἴδεν ὃν ἐκαστος χρείαν ἔχομεν, καὶ τί συμφέρον ἀκάστω, καὶ πώς καὶ τίνι τρόπῳ οὐθίηναι δεῖ, καὶ ταῦτην ἡμᾶς ἀγει τὴν ὁδὸν. Πάνωμενα τοίνυν οἶπερ ἀν αὐτὸς κελεύῃ, καὶ μηδὲν ἀκριβολογώμενα, εἰτε διὰ φρδίας καὶ εὐκόλου, εἰτε διὰ χαλεπῆς καὶ τραχυτέρας ὅδου βαθίζειν κελεύοι· διατερεῖ ὅν καὶ τὸν παράλιτον τοῦτον. Ἐν μὲν οὖν τοῦτο εὐεργεσίας εἶδος ἥν τὸ χρόνῳ τοσούτῳ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ καθεύτειν, διατερεῖ χωνευτηρίῳ τινὶ τῇ πυρῶσι τῶν πειρασμῶν αὐτὴν παραβόντα· ἔτερον δὲ οὐκ εἰσετον τούτου, τὸ καὶ ἐν αὐτοῖς παρείναι τοὺς πειρασμοὺς, καὶ πολλὴν αὐτῷ παρέγειν τὴν παραμυθίαν. Αὐτὸς ἥν διακρατῶν αὐτὸν καὶ συνέχων, καὶ χαίρει δρόγιον, καὶ οὐκ ἀφίεις καταπεισεῖν. Ὁταν δὲ ἀκούσῃς διειστῆναι αὐτὸς ἥν, μὴ ἀποστερήσῃς τῶν ἐγκωμίων τὸν παράλιτον, μήτε ἐκεῖνον, μήτε δόλον τινὲς πειραζόμενον δινθρακον καὶ καρπερούντες. Καὶν γάρ μυριάκις φιλοσοφῶμεν, καὶν ἀπάντων ὡμεν Ισχυρότεροι καὶ δυνατάτεροι, τῇς παρ' αὐτοῦ φοτῆς ἀπούστης, οὐδὲ πρὸς τὸν τυχόντα ἀντιστῆναι δυνησόμενα πειρασμόν. Καὶ τί λέγω τερι ἡμῶν τῶν εὐετελῶν καὶ ἀπερρίμματων; Καὶν γάρ Παῦλὸς τις ἥ; καὶ Πέτρος, καὶν Ἰάκωβος, καὶν Ἰωάννης, τῆς ἀνωθεν βοηθείας ἀποστερήσεις ἀλλήγεται φρδίως, καὶ ὑποσκελήσεται, καὶ καταπίπτει. Καὶ ὑπὲρ τούτων αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ φωνὴν ὅμιλον ἀναγνώσομαι· τῷ γάρ Πέτρῳ φησίν· Ἰδού δὲ Σατανᾶς γῆτιστο, ίτα σιριδηνή ώμας ὡς τὸν σῖτον· κάρων ἀδειότην κερι σοῦ, ίτα μὴ ἐκλίξῃ η κλεστις σου. Τί δοτι, σινάσαι; Ἀγαγεῖν, πειριγαγεῖν, σαλεῦσαι, κινῆσαι, διαδονῆται, βασανίσαι, διπερ ἐπὶ τῶν κοσκινὶς ὥμενων γίνεται· ἀλλ' ἔγω, φησίν, ἐπέσχον, εἰδῶς διε τὸν πειρασμὸν ἐνεγκείν οὐ δύνασθε· τὸ γάρ εἰπεῖν· ίτα μὴ ἐκλίξῃ η κλεστις σου, δηλοῦντάς ἔστιν, διε αἰ συνεχώρησεν, ἔξειπεν ἀν αὐτοῦ ἡ πίστις. Εἰ δὲ Πέτρος δι θερμὸς ἔραστης τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ αὐτοῦ μυριάκις ἐπιδύνεις, καὶ προπηδῶν δει τοῦ χοροῦ τῶν ἀποστόλων, καὶ παρὰ τοῦ διδασκάλου μαχαριζόμενος, καὶ διὰ τοῦτο Πέτρος κληθεὶς, ἀπειδὴ διεστον εἰχει καὶ ἀπεριτρεπτον τὴν πίστιν, ἡγέθη διε καὶ τῆς ὄμοιογίας δέξεται, εἰ συνεχώρησεν δ Χριστὸς τῷ διαβόλῳ πειράσαι δοσον ἡδούλετο, τις ἔτερος στήναι δυνήσεται χωρὶς τῆς αὐτοῦ βοηθείας; Διὰ [36] τοῦτο καὶ Παῦλὸς φησι· Πιστὸς δέ δ Θεός, διε οὐκ ἔδοει ώμας πειρασθῆται ὑπὲρ μετέπειτα, καὶ τὴν ὄμοιας πειρασμῷ καὶ τὴν ἐκβασιν τοῦ δύρασθαι ώμας ὑπερεγκεῖν. Οὐ μόνον γάρ, φησι, πειρασμὸν ὑπὲρ δύναμιν οὐκ ἀφίησιν ἐπενεγθῆναι· ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ κατὰ δύναμιν ἐπαγομένῳ πάρεστι διαβατάδισιν

ἡμᾶς καὶ συγχροτῶν, διται ἡμεῖς πρότερον τὰ παρ' ειπετῶν εἰσενέγκωμεν, οἵον προθυμιαν, ἐπίδαι τὴν εἰς αὐτὸν, εὐχαριστίαν, καρτερίαν, ὑπομονήν. Οὗτος γάρ μόνον ἐν τοῖς ὑπὲρ δύναμιν κινθύνοις, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς κατὰ δύναμιν τῆς ἀκωθεν δεόμεδα βιηθείας, εἰ μέλλοιμεν διετάναι γενναλῶς· καὶ ἀλλαχοῦ γάρ φησι· Καθὼς πειρισσεύει τὰ παθήματα Χριστοῦ εἰς ἡμᾶς, οὕτω διὰ τοῦ Χριστοῦ περισ σεύει καὶ η παρακλητος ἡμῶν, εἰς τὸ δύρασθαι ἡμᾶς παρακαλεῖται τοὺς διὰ πάσῃ θλίψιν διὰ τῆς παρακλητος, ἡς παρακαλεύμεδα αὐτοὶ θέλο τοῦ Θεοῦ. Μποτε καὶ δι τοῦτο παρακαλέσας αὐτός ἔστιν δι τὸ πειρασμὸν συγχωρήσας ἐπενεγθῆναι. Όρα δὲ καὶ μετὰ τὴν θεραπείαν πάσην κηδεμονίαν ἐπιδείκνυται. Οὐ γάρ ἀπέις αὐτὸν ἀπῆλθεν, ἀλλ' εὑρέν αὐτὸν ἐν τῷ ἵερῳ φησιν· Ἰδε ὑπῆρχε γέτονας, μηκέτι ἀμύρτας, ίτα μὴ χειρότερος τοῖς γένησαι, τὰ μέλλοντά ἔστι προαναστάλλοντος δεινά· Ελυετὴ τὴν νόσον, καὶ οὐκ θλυσ τὴν ἀγωνίαν· ἀπῆλας τὴν ἀρβιστελαν, καὶ οὐκ ἀπῆλας τὸν φόδον, διτε ἀκίνητον εἶναι τὴν γεννημένην εὐεργεσίαν. Τοῦτο λατροῦ κηδεμονικοῦ μὴ τὰ περόντα λύειν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα ἀσφαλίσεσθαι, διπερ καὶ δι τοῦ Χριστοῦ ἐποίησε τῇ μημή τῶν παρελθόντων συγχροτῶν ἐκείνου τὴν ψυχὴν. Επειδὴ γάρ ἀπαλθόντων τῶν δύναμιντων ἡμᾶς, συναπέρχεται καὶ η μημή πολλάκις, βουλόμενος αὐτὴν μάνειν διηνεκῆ, φησι· Μηκέτι ἀμύρτας, ίτα μὴ χειρότερος τοῖς γένησαι. γ'. Οὐδὲ ἀπὸ τούτου δὲ μόνον τὴν περόνουαν αὐτοῦ καὶ τὴν ἀπεικειαν αὐτοῦ ἔστιν ἰδεῖν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτῆς τῆς δοκούσης εἶναι ἀποτιμήσεως. Οὐδὲ γάρ ἀξιοποιεύσαν αὐτοῦ τὰ ἀμαρτήματα, ἀλλ' ὅτι μὲν δι' ἀμαρτήματα ἐπιθεν, διπερ ἐπιθεν, εἰς τίνα δὲ ἥν τὰ ἀμαρτήματα οὐκ ἐδήλωσεν, οὐδὲ εἰπε, Τὸ καὶ τὸ ἡμαρτεῖς, οὐδὲ, Τὸ καὶ τὸ ἐπαλημμέλησας, ἀλλ' διτε φιλικὴ μῆματι τούτο διδειέμενος τῷ· Μηκέτι ἀμύρτας, καὶ τοσούτον εἰπών, δοσον ἀναμνήσαι μόνον, σπουδαιότερον αὐτὸν πρὸς τὰ μέλλον εἰργάσατο, καὶ τὴν μὲν ὑπομονὴν αὐτοῦ καὶ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν φιλοσοφίαν πάσαν δῆλην ἡμῖν ἐποίησεν εἰς ἀνάγκην αὐτὸν καταστῆσαις τοῦ πάσαν ἐκτραγυδῆσαι τὴν συμφορὰν, καὶ τὴν σπουδὴν ἀπειδεέμενος τὴν ἐκποτού· Έρ φάρ, φησιν, ἔγω ἔρχομαι, ἀλλοις πρὸς ἔμοις καταβαῖται· τὰ δὲ ἀμαρτήματα οὐκ ἔξεπομπεύσεν. Μποτε γάρ ἡμεῖς βουλόμενα τὰ ἡμέτερα συσκιάζεσθαι, οὕτω καὶ δι Θεός πολλῷ πλέον η ἡμεῖς· διὰ τοῦτο τὴν μὲν θεραπείαν ἐπὶ πάντων ἐποίησατο, τὴν καὶ ...μαίνεσιν η τὴν συμβουλήν κατιδίαν ποιεῖται. Οὐδέποτε γάρ ἡμῶν ἐκπομπεύει τὰ ἀμαρτήματα, πλήν εἰ μή ποτε ίδοις ἀναισθήτως ἔχοντες πρὸς αὐτά. Καὶ γάρ ὅταν λέγῃ· Πειρώτερος με εἰδέτε, καὶ οὐκ [37] θερέψεται· καὶ διψήντα, καὶ οὐκ ἐκοτίσατε, διὰ τοῦτο λέγεις κατὰ τὸν περόντα καιρὸν, ίτα μὴ κατὰ τὸν μέλλοντα τούτων ἀκουούμεδα τὸν φριμάτων. Απειλεῖ, ἀκπομπαύει ἐνταῦθα, ίτα μὴ ἔκπομπαύῃ εἰκε· ὕστερον οὖν καὶ καταστρέψαι διὰ τοῦτο ἡ πειλησ τὴν τῶν Νινευιτῶν πόλιν, ίτα μὴ καταστρέψῃ. Εἰ γάρ τινούλετο δημοτεύειν ἡμῶν τὰ ἀμαρτήματα, οὐκ δι-

προεῖπεν, διτὶ δημοσιεύει· νῦν δὲ διὰ τοῦτο προλέγει, ίνα τῷ φόβῳ τῆς δημοσιεύσεως ἐκείνης, εἰ καὶ μὴ τῷ φόβῳ τῆς κυλάσεως σωφρονισθέντες, ἀπονιψώμεθα ἅπαντα. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος γίνεται· καὶ γάρ ἄγει πρὸς τὴν κυλυμβήθραν τῶν ὑδάτων τὸν ἀνθρώπον, οὐδὲν δῆλα ποιήσας αὐτοῦ τὰ ἀμαρτήματα, ἀλλὰ τὴν μὲν διαράδειν πάσιν καθίστησι φανεράν, καὶ ποιεῖ δῆλην, τὰ δὲ ἀμαρτήματα πλὴν αὐτοῦ καὶ τοῦ τὴν διπειν λαμβάνοντος οὐδεὶς ἔτερος οἶδε. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τούτου γέγονε, καὶ ἀμάρτυρον ποιεῖται τὸν Ελεγχον, μᾶλλον δὲ οὐκ ἐλεγχος· μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπολογία τὸ εἰρημένον ἔστιν, ὁστερὸν ὑπὲρ τῆς τοσαύτης κακωσίας ἀπολογούμενος καὶ λέγων αὐτῷ, καὶ δεινούς, διτὶ οὐ μάτην, οὐδὲ εἰκῇ τοσοῦτον αὐτὸν ἀπέτρεψε κακωθῆναι χρόνον, τῶν ἀμαρτημάτων ἀνέμυντον αὐτὸν, καὶ τὴν αἰτίαν εἰπε τῆς ἀδρωτίας. Εὐρὺν γάρ αὐτὸν, φησιν, ἐτ τῷ ιερῷ, εἰκαστον αὐτῷ· Μηκέτι ἀμάρτυρε, Ιητοῦ μὴ χεῖρόν τι σοι γένηται.

Ἐπειδὲ οὖν τοσαῦτα ἐκαρπωσάμενα ἐκ τοῦ προτέρου παραλίτου, φέρε Ἐλθωμέν καὶ ἐφ' ἔτερον καὶ παρὰ τῷ Ματθαίῳ κείμενον. Καὶ γάρ καὶ ἐν τοῖς μετάλλοις διπούπερ ἀν εὗροι τις χρυσίον, πλέον ἐπειδὴ διασκάπτει πάλιν· καὶ οὐδὲ μὲν διτὶ πολλοὶ τῶν ἀπλώς ἀναγινωσκόντων ἔνα καὶ τὸν αὐτὸν εἰναὶ νομίζουσι παραλίτον παρὰ τοῖς τέσσαριν εὐαγγελισταῖς κείμενον· οὐκ ἔστι δέ. Διὸ χρὴ διαναστῆναι καὶ προσέχειν μετὰ ἀκριβεῖας. Οὐ γάρ ὑπὲρ τῶν τυχόντων ἡ ζητησίς ἔστιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς Ἐλληνας, καὶ πρὸς Ἰουδαίους, καὶ πρὸς πολλοὺς τῶν αἱρετικῶν χρήσιμος ὁ λόγος ὃντος ἔσται, τὴν προστήκουσαν λύσιν λαβών. Καὶ γάρ οὗτοι πάντες τοῖς εὐαγγελισταῖς ἐγκαλοῦσιν ὡς μαρχούμοις καὶ διαφωνοῦσιν· οὐκ ἔστι δέ, μὴ γένοιτο, ἀλλ' εἰ καὶ διάφορα τὰ πρόσωπα, μία τοῦ Πνεύματος ἡ χάρις ἔστιν, ἡ τὴν ἐκάστου κινοῦσα ψυχὴν· ὅπου δὲ τοῦ Πνεύματος χάρις, ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη· πόλεμος καὶ ἀμφισβῆτησις οὐκ ἔστι, καὶ μάχη καὶ φιλονεικία τις. Πώς οὖν παίσομεν φανερὸν, διτὶ οὐκ ἔστιν ὁ παράλιτος οὗτος ἐκείνος, ἀλλ' ἔτερος παρ' ἐκείνον; Ἀπὸ πολλῶν σημείων, καὶ τόπου, καὶ χρόνου, καὶ καιρῶν, καὶ ἡμέρας, καὶ ἀπὸ τοῦ τρόπου τῆς θεραπείας, καὶ ἀπὸ τῆς παρουσίας τοῦ λατροῦ, καὶ ἀπὸ τῆς ἐρημίας τοῦ θεραπευθέντος. Καὶ τί τοῦτο; φησί· καὶ γάρ ἔτερα σημεῖα οὐχὶ διαφόρως ἀπῆγγειλαν πολλοὶ τῶν εὐαγγελιστῶν; Ἄλλ' ἔτερόν ἔστι διαφόρως εἰπεῖν, καὶ ἔτερον διαντίκως· ἐκείνο μὲν γάρ διαφωνῶν οὐ ποεῖ τίνα, οὐδὲ μάχην· τοῦτο δὲ τὸ νῦν προκείμενον ἥμιν πολλὴν ἔχει τὴν διαντίκων, εἰ μὴ δειχθεὶ γένεται διαφόρος δὲ ἐν τῇ κυλυμβήθρᾳ παραλιτικὸς παρ' ἐκείνον τὸν δὲ τοῖς τρισὶν ἀναγεγράμματον. Καὶ ἵνα μάθηται τί ποτε τοις διαφόροις, καὶ τί ποτε διετί διαντίκως εἰπαν, τῶν εὐαγγελιστῶν [38] δὲ μὲν διτὶ διαντίκως τὸν σταυρὸν ἐδάσταζεν εἰπεν, δὲ διτὶ Σίρων δι Κυρηναῖος· τοῦτο δὲ διαντίκων τίνα οὐ ποιεῖ, οὐδὲ μάχην. Καὶ τῶς οὐκ ἔστιν διαντίκων, φησι, τὸ βαστάζειν τῷ μὴ βαστάζειν; Ὅτι ἀμφότερα γέγονε. Καὶ ἐξειλθόντων μὲν ἐπὶ τοῦ πραιτιωρίου, δι Χριστὸς ἁδάσταις· προίητων δὲ, δέσμων θλαβεν ἀπ' αὐτοῦ καὶ ἐψερε. Πάλιν ἐπὶ τῶν ληστῶν, δι μὲν φησιν, διτὶ οἱ δύο αὐτὸν

ἀδλασθήμουν· δὲ διτὶ δι εἰς ἐπεστόμικες τὸν κατηγοροῦντα. Ἀλλ' οὐδὲτούτο τάλεν διαντίκων. Διατί; Ὅτι καὶ ἐνταῦθα ἀμφότερα γέγονε καὶ παρὰ μὲν τὴν ἀρχὴν ἀμφότεροι ἔσταν οἱ πονηρεύμενοι· μετά δὲ ταῦτα σημειῶν γενομένων καὶ τῆς τῆς κλονουμένης, καὶ τῶν πετρῶν σχιζομένων, καὶ τὴλου κρυπτομένου, θάτερος αὐτῶν μετεβλήθη, καὶ σωφρονότερος γέγονε, καὶ τὸν ἀσταυρωμένον ἐπέγων, καὶ τὴν βασιλείαν ἀμολόγησε τὴν ἐκείνου. Τίνα γάρ μὴ νομίσῃς, διτὶ δινάγκη τινὶ καὶ βίᾳ τινὶ διδοθεν ἀθυοῦντος αὐτὸν τοῦτο γίνεται, μηδὲ διαπορῇς, δείκνυοι σοι καὶ δι τῷ σταυρῷ τὴν πονηρίαν αὐτοῦ ἔτι διατηροῦντα τὴν προτέραν, ήταν εἰδῆς. διτὶ οἰκεῖν καὶ παρ' ἐκαυτοῦ μεταβαλόμενος, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος ἀπολαύσας, οὕτω βελτίων, ἐγένετο.

δ. Καὶ ἔτερα πολλὰ τοιαῦτα ἔστιν δὲ τῶν Ἐδαγγελίων ἀναλίγεσθαι, διοκεῖ μὲν ἀναντίωσες ὅποισιν διχειν, οὐκ ἔστι δὲ ἀναντίωσις, ἀλλὰ καὶ τὰ παρὰ τούτου καὶ τὰ παρὰ ἐκείνου εἰρημένα γεγένηται· εἰ δὲ αἱ μῆτραι κατὰ τὴν αὐτὴν ὥραν, καὶ δὲ μὲν πρότερον, δὲ δὲ τὸ δεύτερον εἰρηρχεῖν· ἔνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτον ἔστιν ἀλλὰ τὸ πλήθος τῶν εἰρημένων σημείων δείκνυοι καὶ τοὺς ὄπωστον προσέχουσιν, διτὶ ἔτερος μὲν αὐτὸς ἦν, ἔτερος δὲ ἐκείνος. Οὐ μικρὰ δὲ καὶ αὐτὴ γένοιται ἀν ἀποδείξις· πρὸς τὸ δεῖξαι τὸν εὐαγγελισταῖς συμφωνοῦντας ἀλλήλοις, καὶ οὐ μαχομένους. Ἀν μὲν γάρ αὐτὸς ἦν, πολλὴ τὴν μάχην· ἀν δὲ ἔτερος ἐκείνος, πάσας ἀμφισθήτης λέλυται.

Φέρε οὖν αὐτὰς τὰς αἰτίας εἰπωμένεν, διτὶ διτὶ οὐ φαμεν τούτον εἶναι ἐκείνον. Τίνες οὖν εἰσιν εἴδεται; Ὁ μὲν δὲ τοῦ Ιεροσολύμοις θεραπεύεται, οὗτος δὲ ἐν Καπερναούμ, καὶ δὲ μὲν παρὰ τὴν κολυμβήθραν τῶν ὑδάτων, οὗτος δὲ ἐν οἰκίσκῳ τινὶ· ἴδοις διπὸ τοῦ τόπου κάκεινος μὲν ἐν ἀποτῇ· ἴδοις δὲ ποτὸν καιροῦ κάκεινος μὲν τριάκοντα καὶ ὅκτω ἔτη εἰχεν ἐν τῇ ἀσθενείᾳ· περὶ τούτου δὲ οὐδὲν τοιοῦτον δὲ εὐαγγελιστῆς· ἴδοις καὶ ἀπὸ τοῦ χρόνου κάκεινος μὲν ἐθεραπεύθη ἐν σαββάτῳ· ἴδοις καὶ ἀπὸ τῆς ἡμέρας· εἰ γάρ ἐν σαββάτῳ ἐθεραπεύθη καὶ οὗτος, οὐδὲ δὲ τοῦτο παρεστῶν δὲ Ματθαῖος, οὐδὲ δὲ ἡ σύμχασαν οἱ παρήντες Ιουδαῖοι· οἱ γάρ καὶ μὴ ἐν σαββάτῳ θεραπευθέντος αὐτοῦ διστεράς πολλὴν αἰτίαν, πολλῷ μᾶλλον εἰ καὶ τῇ ἀπὸ τοῦ καιροῦ λαβὴν ἔσχον, οὐκ δὲ ἐφεσταυτὸ τῶν ἐγκλημάτων τῶν κατὰ τοῦ Χριστοῦ. Καὶ οὗτος μὲν πρὸς τὸν Χριστὸς παραγίνεται, κάκεινος μὲν οὐδὲν διαφράσεις ἦν δι βοηθίσιν· Κύριε γάρ, φησιν, ἀνθρώποις οὐκέτι έχω· οὗτος δὲ πολλοὺς είχε τοὺς προστήκοντας, οἱ κατέδι τοῦ στέγους αὐτοῦ ἀχάλασσον. Κάκεινος μὲν πρὸς τὴν ψυχὴν τὸ σώμα διώρθωσε· πρότερον γάρ αὐτὸν τὴν [39] παράλιτον σφίγξας, τότε φησιν· Ἰδεις ὑριτῆς τέτορας, μηκέτι ἀμάρτυρε· ἔνταῦθα δὲ οὐχ οὐτας, ἀλλὰ πρότερον αὐτοῦ τὴν ψυχὴν λασάμενος (φησι γάρ αὐτῷ· Θάρσει, τέκνον, δρέσωτει σοι οἱ ἀμαρτιλαι σου), τότε τὴν παράλιτον διώρθωσεν. Ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἔστιν οὗτος κάκεινος, ἀπὸ τούτων ἡμῖν σαφῶς ἀποδείκνυται, δεῖ δὲ λοιπὸν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ διηγήματος ἀλλάσσειν· ίδειν, πάκι μὲν τούτων, πάκις δὲ κακείνον διθεράπευτον δι Χριστὸς, καὶ δεῖ τὸ διαφράσεις· διὰ τὸ τὸν μὲν σαββάτῳ, καὶ πρὸς ἐκείνον μὲν αὐτὸς ἤλθε, τούτου

^a Lege εἰ καὶ εἰ ποιεῖ μὲν τὸ πρότερον. Edit.

jam vero idcirco prædictit, ut publicationis illius metu, si minus supplicii metu castigati, omnia abstergamus. Illoc et in baptismo fit: siquidem ad aquarum lavarum hominem deducit, nec ulli ejus peccata patescit: sed donum quidem manifestum omnibus reddit, et notum: peccata vero præter se et ipsum, cui remissio tribuitur, nemo aliud novit. Hoc et in isto accidit: reprehensio remotis arbitris adhibetur, imo vero non reprehensio tantum, sed et excusatio quedam est hæc oratio, quasi ob tantam illatam afflictionem se excusaret, eique diccret, et significaret non temere, neque frustra permisum esse, ut ipse tanto tempore affligeretur, peccata in memoriam illi revocavit, et causam aperuit infirmitatis. Cum enim, Inquit, *invenisset eum in templo, dixit illi: Noli amplius peccare, ne derineris tibi aliquid contingat* (Joan. 5. 14).

Transit ad posteriore Paralyticum; Evangelistas non inter se pugnant. Quid sit diversa loqui et contraria. — Quando igitur ex priori paralyticum tantum frumentum collegimus, age jam ad alterum etiam veniamus, de quo apud Matthæum agitur (Matth. 9). Nam et in metallorum fodinis ubi quis plus auri repererit, illuc effodit rursus: et multos scimus eorum, qui negligenter legerunt, unum et eundem esse putare paralyticum, de quo apud quatuor evangelistas agitur. Atqui non est idem. Quamobrem erige vos, ac diligenter attendite. Neque enim de rebus trivialibus quæstio habetur, sed et adversus gentiles et adversus Judæos, et adversus malitos hereticos utilis hæc erit oratio, ubi conveniens solutio fuerit addita. Nam et ita reprehendunt omnes evangelistas tamquam inter se pugnantes ac dissonantes. Atqui non ita res se habet, absit: licet diversæ personæ sint, una est Spiritus gratia, qua cujusque anima movetur: at ubi Spiritus est gratia, caritas, gaudium, pax; bellum non est, nec discordia, nec pugna, nec ulla contentio. Quo tandem igitur pacto manifestum reddemus hunc non esse illum paralyticum, sed alterum ab illo diversum? Ex multis indicis cum loci tum temporis, et occasiōnum, et diei, et ex modo curationis, et ab adventu medici, et ejus qui curatus est solitudine. Quid tum postea? dicit aliquis: nam et alia signa nonne diversa ratione multi evangelistæ narrarunt? At enim aliud est diverse narrare, aliud contrario modo: siquidem illud dissonantiam nullam gignit aut pugnam: in hoc vero quod est præ manibus, multa appareat repugnatio, nisi alterum esse ostendatur in piscina paralyticum, quam is, de quo tres evangelistæ scripserunt. Atque ut intelligatis quid sit diverse et quid contrarie loqui: unus ex evangelistis dixit crucem portasse Christum, alter autem Simonem Cyrenæum: hoc vero contrarietatem nullam gignit, aut pugnam. Qui potest, inquit, non esse contrarium, portare et non portare? Quia nimis utrumque accidit. Et cum exiissent quidem ex pretorio, portavit Christus: cum autem longius progressi essent, Simon ab illo accepit et tulit. Rursus de latronibus unus quidem ait duos ipsorum blasphemasse, alter vero, unum compescuisse illum qui accusabat. Sed neque hoc rursus est con-

trarium. Quid ita? Quoniam hic quoque utrumque accidit, atque initio quidem uterque improbe se gererat: postea vero cum facta essent miracula, terra mota, petræ scissæ, et sol absconditus, alter eorum conversus et modestior est factus, et crucifixum agnovit, ejusque regnum confessus est. Nam ne forte existimares necessitate quadam ac vi cuiusdam intus eum impellentis hoc fieri, neve dubitares, illum in cruce tibi exhibet priorem adhuc improbitatem retinenter, ut agnoscas eum sponte atque a se ipso mutantum, Deique gratia donatum ita meliorem evasisse.

4. *Alia quoque multa ejusmodi ex Evangelij colligere licet, quæ videntur suspicionem habere repugnantem: sed nulla tamen est repugnancia, sed et quæ ab hor, et quæ ab illo dicta sunt, evenerunt: tamen si non eadem hora, et unus primum illud dixit, alter illud secundum: at hoc loco nihil est tale, sed eorum indiciorum multitudo, quæ notata sunt, iis, qui utrumque animum adverterint, ostendit alterum hunc fuisse, et alterum illum. Neque vero mediocris ista esse potest demonstratio ad probandum evangelistas inter se consentire, non pugnare. Si enim Idem sit, magna pugna: sin autem alter est ille, sublata est omnis dubitatio.*

Quibus distinguntur duo Paralytici; incisiones et unctiones medicorum comparantur cum curatione ista. — Age igitur causas ipsas proponamus, quibus adducti dicimus hunc illum non esse. Quenam illæ porro sunt? Ille sanatur Jerosolymis, hic vero in Capharnaum, et ille quidem juxta piscinam aquarum, iste autem in quodam cubiculo, ecce indicium a loco: atque ille quidem in die festo, ecce a temporis conditione: et ille quidem triginta et octo annos habebat in infirmitate sua; de hoc autem nihil tale evangelista narrat, ecce a tempore: et ille quidem in sabbato sanatus est, ecce a die: si enim in sabbato fuisse hic quoque sanatus, neque id tacuisse Matthæus, neque Judæi qui aderant, quievissent: qui enim etiam tum cum ille in sabbato sanatus non est, aliam ob causam indignati sunt, multo magis si a tempore data esset ansa reprehendendi, nequaquam jactandis in Christum criminationibus pepercissent. Atque hic quidem ad Christum defertur, ad illum autem Christus accedit, et illi nullus erit homo qui suspectias ferret: *Domine, enim, inquit, hominem non habeo* (Joan. 5. 7): iste vero multos habebat propinquos, qui et per tectum illum demiserunt. Et illius quidem ante animam corpus correxit: siquidem cum prius paralysiu ejus sanasset, deinde dixit, *Ecce sanus factus es, noli amplius peccare*: hic autem non ita: sed cum prius animæ illius medicatus esset; ait enim ipsi: *Confide, fili, remittuntur tibi peccata tua* (Matth. 9. 2), tum deinde paralysim sanavit. Hunc igitur illum non esse clare nobis ex his est demonstratum: jam autem ad ipsum narrationis initium veniendum est, ac videndum, quo pacto hunc et quo pacto illum sanarit Christus, et cur diversa ratione: cur hunc in sabbato, illum non in sabbato, et ad illum ipse venerit, hunc

autem exspectaverit ad se deferriri, et quam ob causam illius corpori prius, hujus vero animæ prius medetur. Neque enim temere aut sine causa ista facit, cum aspiens sit et providus. Attendamus igitur, eamque medentem contemplemur. Si enim cum medici querendam secant, uruntve, aut alio quodam modo mutilatum et debilitatum incident, ac membrum amputant, multi tam ægrum quam medicam circumstant ista facientem, multo magis nos hoc loco id agere oportet, quanto et medicus major, et gravior morbus est, qui non arte humana, sed gratia divina curatur. Atque illic quidem pelleam concisam cernere licet, saniem defluentem, putredinem evacuatam, ac multam molestiam ex illo allatam spectaculo sustinere, doloremque non mediocrem et angorem, quem non modo vulnerum conspectus, sed eorum etiam, qui uruntur secanturque, cruciatus inurit: nullus enim est adeo Sætæs, ut cum illis, qui talia patiuntur, adstiterit, ac lamentantes audiverit, non commoveatur, confundatur, et ingentem animo concipiat inquietum: verumtamen ob spectandi cupiditatem hæc omnia sustinemus. Hic autem nihil tale cernere licet, non ignem admoveri, non ferrum immergi, non sanguinem fundi, non ægrum cruciari, non lamentari: in causa vero est medici sapientia, quæ nullis indiget rebus extensis, sed ipsa sufficit sibi. Siquidem sufficit tantum ut imperet, et omnia mala pelluntur. Neque vero admiratione dignum hoc est, quod tanta facilitate medicina faciat, sed quod sine dolore, nec ullam molestiam afferat illis qui curantur. Quando igitur et miraculum majus et copiosior medicina, et ab omni tristitia immunis spectatoribus voluptas offertur, age diligenter curantem Christum spectemus. Et ascendens Jesus in naviculam transfretavit, et venit in civitatem suam. Ecce obtulerunt illi paralyticum jacentem in lecto: et videns Jesus fidem illorum dixit paralytico: Confide, fili, remittuntur tibi peccata tua (Matth. 9. 1. 2). Centurione quidem inferiores sunt, quoad fidem, illo autem in piscina jacente paralytico superiores. Nam ille quidem neque medicum traxit, neque ad medicum duxit ægrotum; sed tamquam ad Deum accessit, et ait: Dic verbo tantum, et sanabitur puer meus (Luc. 7. 7). Iste vero medicum in ædes non traxerunt, et in hoc centurioni sunt æquales; sed agrum attulerunt ad medicum, et in hoc sunt minores, quod non dixerint, Dic verbo tantum. Illo quidem certe qui ad piscinam jacebat multo sunt isti meliores, siquidem ille dicit, Domine, hominem non habeo, ut cum turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam (Joan. 5. 7): isti vero nihilo indigere Christum sciebant, non aquis, non piscina, non alia re quapiam: attamen Christus non centurionis tantum puerum, sed et hunc et illum morbo liberavit; neque dixit: Quandoquidem fidem obtulisti minorem, curationem pariter accipies: sed cum majorem exhibuisset, cum laudibus et coronis eum dimisit, dicens: Neque in Israel tantam fidem inveni (Luc 7. 9). Eum vero, qui minorem quam ille fidem obtulera, nullo modo laudavit: non tamen sanitatem privavit, sed nec illum, qui nullam si-

dem exhibuerat. Verum quemadmodum medici cum eundem morbum curent, a quibusdam centum aureos accipiunt, ab aliis quinquaginta, ab aliis pauciores, a quibusdam nihil penitus: sic nimirum et Christus a centurione quidem multam et immensam fidem accepit, ab hoc autem minorem, ab illo vero nequidem mediocrem, et tamen omnes sanavit. Cur igitur hunc quoque qui nihil contulerat, beneficio dignatus est? Quod non præ nimia negligentia, nec ob animæ stuporem, sed quod Christum minime nosset, nullumque parvum aut magnum de illo miraculum audiisset, fidem non exhibuerit. Idcirco ergo veniam obtinuit: quod et obscure indicans evangelista dixit: Nesciebat enim quis esset (Joan. 5. 13), verum ex aspectu solo illum agnoscit, cum in ipsum iterum incidit.

5. Quidam igitur dicunt hunc curatum fuisse, eum illi, qui obtulerant, credidissent tantum: sed non ita est. *Videns enim fidem illorum*, non eorum qui obtulerunt tantum, sed et ipsius qui oblatus est. Quid igitur? altero credente alter non sanatur? dicit aliquis. Non equidem arbitror, nisi forte si vel propter ætales immaturitatem, vel ob nimiam infirmitatem desitutus viribus credere nequeat. Quomodo igitur in historia Chananaæ, inquit, credidit quidem mater, filia vero sanata est? et cum centurio fuisse incredulus, quomodo puer surrexit, et salvus evasit? Quod nimirum credere minime possunt ægroti. Audi sane quid Chananaæ dicit: Filia mea male a dæmonio vexatur, et nunc quidem cadit in aquam, nunc autem in ignem (e) (Matth. 15. 22): illa vero vertigine laborans, et a dæmons corripita, queque numquam mentis suæ compos esse poterat, neque sana esse, quo pacto credere potuisset?

Fidem ostendit Paralyticus. — Ut igitur apud Chananaæ, sic et apud centurionem; in sedibus jacebat puer, qui nec ipse noverat Christum, neque quis tandem easet, qui potuisset igitur ei quem non noverat credere, et cuius periculum nullum fecerat? At enim de hoc dicere istud non licet: siquidem credit paralyticus. Unde id constat? Ex ipso modo, quo ad ductus est. Neque enim illud oscitanter audias, quod demiserunt eum per tectum: sed cum animo tuo reputa, quantum sit ægrotum id pati contentum esse. Probe siquidem nostis adeo pusillanimes ac morosos ægros esse, ut ministeria quæ jacentibus in lecto deferuntur, sæpen numero adversentur, malintque morborum dolores perferre, quam molestias eorum qui adjuvant sustinere. Iste vero et ex ædibus egredi contentus erat, et per forum ingredi, cum gestaretur, sequi tot presentibus hominibus ostendere. Est hoc etiam in more positum ægrotorum, [ut non facile velint illum suræ ægritudinis esse testem]: sic ut multi maluerint oppressi morbis interire, quam calamitates suas detegere. At non ita æger iste, verum cum repletum videret theatrum, aditus interclusus, portum obseptum, per tectum demitti contentus fuit. Adeo solers est amor, et locuples caritas. Nam qui querit,

(a) hic quedam adjiciuntur ex Matth. 17. 14.

Ἐάνδεινα πρὸς αὐτὸν κομισθῆναι, καὶ διὰ τί ἐκεῖνοι μὲν τὸ σῶμα πρότερον, τούτου δὲ τὴν φυγὴν πρότερον θέται. Οὐ γάρ ἀπλῶς οὐδὲ εἰκῇ ταῦτα ποιεῖ, σοφὸς δὲν καὶ προνοητικός. Προσέχωμεν τούτων, καὶ θεωρεῖν εὐτὸν θεραπεύοντα. Εἴ γάρ ἐπὶ τῶν λεπρῶν, ἀποιδὲν τέμνωσιν, ή καίσιν, ή καὶ διλῶ τρέπε πεπτηρωμάτων καὶ ἔξησθενηκότες ἀνατεμνωταῖς, καὶ κατατέμνωται μέλος, πολλοὶ περιστογήκονται τὸν τὸ δέρμαστον καὶ τὸν ταῦτα ποιοῦντα λεπρὸν, πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς ἐνταῦθα τοῦτο ποιεῖ χρῆ. Οὕτω καὶ λεπρὸς μεῖζων, καὶ τὸ νόσημα χαλεπώτερον, οὐκ ἀνθρωπή τέχνῃ, ἀλλὰ θεῖα πατορθούμενον χάριτι. Κακεῖ μὲν καὶ δέρμα λεπτὸν ιδεῖν ταμνόμενον, καὶ λεπρὰ φίοντα, καὶ σηπαδόνα κινουμένην, καὶ πολλὴν θηλίαν ἀπὸ τῆς θεωρίας ἔγγινομένην ὑπομείναι, καὶ πολλὴν οὖνην καὶ λύπην, οὐκ ἀπὸ τῆς θέψεως τῶν τραυμάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς ἀλγηδόνος τῶν κατοικημάντων καὶ τῶν τεμνομένων· οὐδεὶς γάρ οὕτω λίθινος, ὡς παρεστὼς τοῖς ταῦτα πάσχουσι, καὶ ἀποιών τὸ δέρμαζόντων, ὥσχι κατακλιθεῖ, καὶ συγχέτει, καὶ πολλὴν τῇ φυγῇ δέχεται τὴν ἀδυμίλαν· ἀλλ' θεωρεῖς δεῖ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς θεωρίας ταῦτα πάντα διαφέροντα. Ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτον θεῖν ίδειν, εὐ τῷ προσταγμένον, οὐ σιδηρὸν βαπτιζόμενον, οὐχ αἷμα φίον, οὐ τὸν κάρμοντα δύνωμενον, οὐκ ὀλούζοντα· τὸ δὲ αἴτιον, ἡ σφίλα τοῦ λεπρεύοντος, οὐδενὸς δεομένη τούτων τῶν ἔξιθεν, ἀλλ' αὐτῇ διατῆρι αὐτάρκης οὔσα. Ἀρκεῖ γάρ ἐπιτάξαι μόνον, καὶ πάντα λύεται τὰ δεῖνα. Οὐ τούτο δέ θεῖ τὸ θευμαζόμενον, δημιούργος εὐχολίας τοσαύτης ποιεῖται τὴν λατρείαν, ἀλλ' θεῖ καὶ ἀναδύνως, οὐδένα πόνον ἐπάγων τοῖς θεραπευομένοις. Ἐπει οὖν καὶ μεῖζον τὸ θαῦμα, καὶ πλειόν τῇ θεραπείᾳ, καὶ καθαρὸν πάσης ἀδυμίλας τῇ διονή τοῖς θεωρίνοις, φέρε μετὰ ἀκριβείας θεατῶμενα θεραπεύοντα τὸν Χριστόν. Καὶ ἐμβάτε εἰς πλοῖον διεκόραστε, καὶ ηὔθετε εἰς ίδιαν πόλιν, καὶ ίδιον προστήργασταν αἰτῷ παραλυτικὸν ἐπὶ οὐλίης βεβλημένον, καὶ ίδωτε διηγέρετε τὴν λεπτεῖταιν αὐτῶν εἰς τῷ παραλυτικῷ· Θρόστε, τέκνοι, ἀγέωνται σοι αἱ μαρτίαι σου. Τοῦ μὲν ἐκατοντάρχου ἐλάττους εἰσὶ κατὰ τὴν πίστιν, τοῦ δὲ ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ μεῖζους. Ἐκεῖνος μὲν γάρ οὔτε τὸν λεπρὸν είλκεται, οὔτε τὸν δέρμαστον πρὸς τὸν λεπρὸν ἥγανεν· ἀλλ' ὡς θεῷ προσθήτε, καὶ φησιν· Ἐλεῖ λόγῳ μόνον, καὶ ισθήσται δὲ παῖς μονος. Οὗτοι δὲ τὸν μὲν λεπρὸν εἰς τὴν οἰκλαν οὐχ είλκεται, καὶ κατὰ τοῦτο εἰσιν οἵτινες τῷ ἐκατοντάρχῃ· τὸν δὲ δέρμαστον πρὸς τὸν λεπρὸν ἀκόμεται, καὶ κατὰ τοῦτο εἰσιν ἐλάττους, διειστοῦντες τὸν λαπεταῖς, καὶ οὐκ εἰπεν· Ἐκεῖθε πίστιν ἐλάττονα προσενεγκαῖς, καὶ τὴν θεραπείαν ὀσαύτως λήψῃ· ἀλλὰ τὸν μεῖζον εἰπειξάμενον μετ' ἔγχωμιν καὶ στεφάνων ἀπέπεμψεν εἰπάνταν. Οὐδὲ δὲ τῷ Ιησαῖ οἰστεντηρι πλίστην εὑρον. Τὸν δὲ ἐλάττονα προσενεγκάμενον ἐκείνου οὐκ ἐπῆντεν εἰδέναι, οὐ μή τῆς θέψεως ἀπεστέρεσεν, ἀλλ' οὐδὲ ἐκείνου τὸν οὐδεμίλιαν ἐπιδειξάμενον πίστιν. Ἀλλὰ καθόπειρ λεπρὸς τὸ αὐτὸν νόσημα θεραπεύοντες παρὰ

μὲν τῶν ἐκατὸν χρυσίνους Ἰλαδόν, παρὰ δὲ τῶν ἡμίσαις, παρὰ τῶν θλάσσους, παρ' ἐνίδην δὲ οὐδὲν ὄνται· οὐδὲν δὲ καὶ διατονάρχου πολλὴν καὶ δραστὸν ἀδέξατο πίστιν, παρὰ δὲ τούτου ἐλάττονα, παρ' ἐκείνου δὲ οὐδὲ τὴν τυχοῦσαν, καὶ δημικῶν ἀπανταῖς ἐθεραπεύεσσε. Τίνος οὖν θνήτου καὶ τὸν οὐδὲν καταβαλόντα τῆς εὑρεγεσίας ἥξωσεν; "Οὐτε οὐδὲ παρὰ φρεμώματαν, οὐδὲ παρὰ ἀναισθησίαν φυχῆς, ἀλλὰ παρὰ τὸ ἀγνοεῖν τὸν Χριστὸν καὶ μηδὲν μηδέποτε μῆτρα μικρὸν μῆτρα μέγα ἀκηκοάντα περὶ αὐτοῦ θεῦμα, τὴν πίστιν οὐκ ἀπεβεβίσατο. Διὰ τοῦτο οὖν καὶ συγγράμμης ἀπῆλεσσεν· διπέρ οὖν καὶ διαγγελίσθη αἰνιτόμενος θεγέν· Οὐδὲ γάρ θύσει, δοτεῖς ποτὲ θήρ, ἀλλ' ἐξ θύεως αὐτὸν μόνης ἐπάγνω, διτε ἐκ δευτέρου συνάτυχεν.

ε'. Τινὲς μὲν οὖν φασιν, διτε τῶν προσενεγκάντων πιστεύσανταν μόνον, οὗτος ἐθεραπεύετο· ἀλλ' οὐκ ἔστι τούτο. Ἰδίων γάρ τὴν λεπτεῖται αὐτῶν, οὐχὶ τὸν προσενεγκάντων μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ προσενεγκέντος. Τί οὖν; ἐπέρου πιστεύσαντος ἔτερος οὐ θεραπεύεται; φησίν. Οὐκ ἔγωγε οἶμαι, πλὴν εἰ μή τι τῇ διὰ τῆς λικίας διωρούν, η διὰ οὐπερβάλλουσαν δισθένειαν ἀδυνάτως ἔχει πρὸς τὸ πιστεῦσαι. Πῶς οὖν ἐπὶ τῆς Χαναναίας, φησίν, ἐπίστενος μὲν τῇ μήτηρ, ἐθεραπεύετο δὲ τῇ θυγατρὶ; καὶ τοῦ ἐκατοντάρχου δὲ ἀπιστησαντος πῶς δὲ παῖς ἀπιστατο, καὶ διεσώζετο; "Οτι οὐκ τῇ διδύναντο πιστεύειν οἱ νοσοῦντες. "Ακουστον οὖν τί φησιν τῇ Χαναναίᾳ· Ἡ θυγάτερ μου κακῶς δαιμονίζεται, καὶ ποτὲ μέτρα πλίκεται εἰς τὸ δύωρο, ποτὲ δὲ εἰς τὸ κύρο· τῇ δὲ σκοτουμένη καὶ δαιμωνῶσα, καὶ μηδὲ ἐν ἐκτῇ δυναμένη γενέσθαι ποτὲ, μηδὲ θυγατρινούσα, πῶς δὲ θυμηθῆ πιστεῦται;

"Ως οὖν ἐπὶ τῆς Χαναναίας, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ ἐκατοντάρχου· ἐν τῇ οἰκίᾳ διέβλητο δὲ παῖς, οὐδὲ αὐτὸς εἰδὼς τὸν Χριστὸν, οὐδὲ δοτεῖς ποτὲ θήρ, πῶς οὖν ήμελλε τῷ ἀγνοούμενῳ πιστεύειν, καὶ οὐ μηδεμίλιαν οὐδέτεν πείραν εἰλήψει; 'Αλλ' οὐκ ἐπὶ τούτου θεῖται· ἀλλ' ἐπιστευσεν δι παράλυτος. Πόθεν τοῦτο δῆλον; 'Απ' αὐτοῦ τοῦ τρόπου τῆς προσαγωγῆς. Μή γάρ δὴ ἀπλῶς ἀκούσῃς, διτε καθῆκαν αὐτὸν διὰ τοῦ στέγους· ἀλλ' ἀννόσησον, δον θεῖταιν ἀνέχεσθαι. Ιστε γάρ δῆπου [41] τούτο, διτε οὕτω μικρόδυνος καὶ δυσάρεστοι νοσοῦντες εἰσιν, οὓς καὶ τὰς ἐπὶ κλίνης θεραπείας διεκρίνεσθαι πολλάκις, καὶ αἰρεῖσθαι τὰς ἀπὸ τῶν νοσημάτων φέρειν δύναται, η τὴν ἀπὸ τῶν βοηθημάτων οὐ πομένειν ἐπάχειται. Οὗτος δὲ καὶ τῆς οἰκίας προελθεῖν θέσθητο, καὶ εἰς ἀγορὰν ἐμβαλεῖν βασταζόμενος, καὶ τοσούτων παρόντων έκαυθεν ἐπιδειξαται. Καὶ τούτο δὲ θύεις τοῖς ἀρχώσαστοισιν ἐναποθανεῖν, η τίς οἰκεῖας ἐκκαλάνται συμφοράς. 'Αλλ' οὐχ δι ἀρχώσαστος οὕτως οὕτως, ἀλλ' ίδων τὸ θέατρον πεπληρωμένον, τὰς εἰσόδους ἀποτετειχισμένας, τὸν λιμένα ἀποκεκλεισμένον, διὰ τοῦ στέγους ήνέσχετο χαλασθῆναι. Οὕτως οὐμήχανον δι πόθος, καὶ εἴπορον η ἀγάπη. Καὶ γάρ δηταῖς εὐρέσκει, καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγήσεται. Οὐκ εἰπε πρὸς τοὺς προστήκοντας αὐτῷ· Τί ποτε

τοῦτο ἔστιν; τί θερυβεῖσθε; τί δὲ πειρεῖσθε; Ἀνασχώμεθα κανοθήναι τὸ δωμάτιον, διαλυθῆναι τὸ θέατρον· ἀναχωρήσουσιν οἱ συνειλεγμένοι, δυνησθεῖσα κατιδίλιν αὐτῷ προσελθεῖν, καὶ περὶ τούτων ἀνακοινώσασθαι. Τί δεὶ πάντων δρώντων εἰς μέσον προτεθῆναι τὰς ἡμάς συμφοράς, καὶ δικινθεν χαλδοῖσι, καὶ ἀπογιμνοῦν; Τούτων οὐδὲν ἐκεῖνος οὔτε πρὸς ἑαυτὸν, οὔτε πρὸς τοὺς κομίζοντας εἰπεν, ἀλλὰ κόσμον εἶναι ἐνδίμεζε τὸ μάρτυρας τοσούτους τοιῆσασθα: τῆς ἑαυτοῦ θεραπείας. Οὐκ ἀπὸ τούτου δὲ μόνον ἀντοῦ τὴν πίστιν ἦν ίδειν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτῶν τῶν τοῦ Χριστοῦ ἥρημάτων. Ἐπειδὴ γάρ ἔχασθη προσηνέκθη, φησὶν αὐτῷ δὲ Χριστοῖς Θάρσει, τέκνον, ἀρέωνται σου αἱ ἀμαρτίαι. Καὶ ταῦτα ἀκούσας οὐκ ἡγανάκτησεν, οὐκ ἐδυσχέρανεν, οὐκ εἶπε πρὸς τὸν Ιατρὸν· Τί ποτε τοῦτο ἔστιν; Ήπειρον ἥλθον θεραπευθῆναι πάθος, καὶ ἔπειρον αὐτὸς θεραπεύει; Συῆψε ταῦτα καὶ πρόθασις, καὶ ἀσθενείας προκαλύμματα. Ἀμαρτίας ἀφίεις τὰς οὐκ ὄρωμένας; Οὐδὲν τούτων οὐκ εἴπεν, οὐκ ἐνενόησεν· ἀλλὰ ἀνέμενεν ἀπιτρέπτων τὸν Ιατρὸν δόῳ χρήσασθαι θεραπείας, ήσκερε ἐνούσετο. Διὰ τοῦτο καὶ δὲ Χριστὸς οὐκ ἀπῆλθε πρὸς αὐτὸν, ἀλλὰ ἀνέμενεν αὐτὸν ἰδεῖν, ἵνα ἐπιδιέξῃ αὐτοῦ τὴν πίστιν πᾶσι. Μή γάρ οὐκ ἡδύνατο τὴν εἰσοδον ποιῆσαι εὐκολὸν; Ἄλλα οὐδὲν τούτων ἐποιήσεν, ἵνα ταῦτα αὐτοῦ τὴν σπουδὴν ἐπιδείξῃ, καὶ τὴν ζέουσαν πίστιν. Καθάπέρ γάρ πρὸς ἐκεῖνον τὸν τριάκοντα ὅκτω ἦτη ἔχοντα ἀπῆγε διὰ τὸ μηδένα αὐτῷ παρεῖναι· οὕτω τοῦτον, ἐπειδὴ πολλοὺς εἰχε τοὺς προσηκοντας, ἀνέμενεν ἐλθεῖν πρὸς αὐτὸν, ἵνα καὶ τούτου τὴν πίστιν ποιήσῃ δῆλην διὰ τὸ προσενεγκῆναι, καὶ κάκεινον τὴν ἐρημίαν ἡμᾶς διδάξῃ διὰ τοῦ πρὸς αὐτὸν ἀπελθεῖν, καὶ τούτου τὴν σπουδὴν κάκεινον τὴν ὑπομονὴν ἐκκαλύψῃ πᾶσι, καὶ μάλιστα τοὺς τότε παροῦσιν. Ἐπειδὴ γάρ εἰώθασιν Ἰουδαῖοι βάσκανοι τινες καὶ μισάνθρωποι ταῖς τῶν πλησίον εὑρεγεσταῖς φθονεῖν, καὶ νῦν ἀπὸ τοῦ καιροῦ τοῖς θαύμασιν ἐπισκήπτειν λέγοντες, διὰ τὸν σαββάτῳ θεραπεύει, νῦν δὲ ἀπὸ τοῦ βίου τῶν εὐεργετουμένων λέγοντες· Εἰ δὲ προρήγης οὐτος, θύει τὶς δὴ γυνὴ η ἀπομένη αὐτοῦ· οὐκ εἰδότες, διὰ ταρτού μάλιστα τοῦτο ἔστι· τὸ τοὺς ἀρρωστούσιν ἀναμίγνυσθαι, καὶ παρὰ τοὺς νεοτοῦτας δεῖ φανεσθαι, ἀλλὰ μὴ φυγεῖν αὐτοὺς μηδὲ ἀποπῆδεν. Ὁπερ οὖν καὶ πρὸς ἐκείνους [42] ἀποτεινόμενος Εἰεγεν· Οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ὑγιανοτες Ιατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοτες. Ἰνα οὖν μή τὰ αὐτὰ πάλιν ἐγκαλῶσι, πρότερον δείκνυσιν ὡς δέξιοι τῆς θεραπείας εἰσὶν οἱ προτιντες διὰ τὴν πίστιν, ἢν ἐκδείχνυνται. Διὰ τοῦτο κάκεινον τὴν ἐρημίαν, καὶ τούτου τὴν ζέουσαν πίστιν καὶ προδυμίαν ἔδειξε· διὰ τοῦτο ἐκείνον μὲν ἐν σαββάτῳ ἔθεράπεισε, τοῦτον δὲ οὐκ ἐν σαββάτῳ· Ἡν, διὰ τοῦτο καὶ ἐπέρρημέρᾳ ἐγκαλοῦντας καὶ ἐπιτιμῶντας τῷ Χριστῷ, μάλις· διὰ τὸ οὐ διὰ τὴν τοῦ νόμου παρατηρησιν ἐνεκάλυσν, ἀλλὰ τὴν οἰκείαν βασκανίαν φέρειν οὐκ ἔχοντες. Διὰ τὸ δὲ οὐκ ἐπὶ τὸ τὴν παράλιον δρθῶσαι πρότερον ἥλθεν, ἀλλὰ φησὶ· Θάρσει, τέκνον, ἀγέωνται σου αἱ ἀμαρτίαι· Καὶ τοῦτο σφέδρα σοφῶς. Καὶ γάρ τοῖς Ιατροῖς ἔθος ἔστι μὴ πρότερον τὰ νοσήματα λύειν, ἀλλὰ τὰς πηγὰς αὐτῶν ἀνικείν. Οὐον πολλάκις ὑπὸ πονηροῦ χυμοῦ καὶ διεφθαρμένου βεύματος ἐνοχλουμένων δύσταλμῶν, ἀφεῖ· ὁ Ιατρὸς τὴν νοσούσαν θεραπεῦσαι κόρην, τῆς κεφαλῆς ἐπεμβήσατο, ἔνθα τῇ βίᾳ καὶ τῇ πηγῇ τῆς ἀρρωστίας· ἥν· οὕτω καὶ δὲ Χριστὸς ἀποίησε, τὴν πηγὴν ἀν-

στέλλει τῶν κακῶν πρότερον. Πηγὴ γάρ κακῶν καὶ βίᾳς καὶ μήτηρ πάντων ἔστι τῆς ἀμαρτίας ἡ φύσις. Λύτη τὰ σώματα ἡμῶν παραλύει· αὕτη τὰς νόσους ἐπάγει· διὰ τοῦτο καὶ ἐνταῦθα φησὶ Θάρσει, τέκνον, ἀγέωνται σου αἱ ἀμαρτίαι· καὶ καὶ φησιν· Ἐδην ὑγιῆς τέρτοας, θηλῶν ἀμαρτέροις. διὰ τὸ δὲ ἀμαρτημάτων ἐπέχθησαν αὗται αἱ νόσοι. Καὶ δὲ ἀρχῇ καὶ ἐν προσειρίοις τῆς κτίσεως αἱ ἀμαρτίας ἡ νόσος εἰς τὸ τοῦ Καίλι κατέστηκε σώμα. Καὶ γάρ ἐκείνος μετὰ τὴν ἀδελφοτονίαν, μετὰ τὴν παρανομίαν ἐκείνην, τότε παρελύθη τὸ σώμα. Τὸ γάρ τρέμειν οὐδὲν ἐπερόν δοτεῖν ἡ παράλυσις. Καὶ γάρ δοταν ἡ τὸ ζῶντα οἰκονομοῦσα δύναμις ἀσθενεστέρα γένηται, οὐκέτι δύναμην πάντα διαβαστάζειν τὰ μαλι, ἀφίησιν αὐτὰ τῆς οἰκείας προνοίας, εἰτα χαλασθέντα ἐκείνα τρέμει καὶ πειριφέρεται.

ς'. Τοῦτο καὶ Πατῶς ἐδήλωσεν ἀμαρτίαν γάρ τις Κορινθίοις ἐγκαλῶν φησι· Διὰ τοῦτο ποιοῦσι ἐν ὑμῖν δοθεῖσεις καὶ ἀρέωστοι· διὰ τοῦτο καὶ δὲ Χριστὸς πρότερον τὴν αἰτίαν ἀνατρεῖ τῶν κακῶν, καὶ εἰποῦν, Θάρσει, τέκνον, ἀγέωνται σου αἱ ἀμαρτίαι, ἀνίτησησιν αὐτοῦ τὸ φρόνημα, διαγείρει καταβεβλημένην τὴν ψυχὴν· ὃ γάρ λόγος ἔργον ἔγινετο, καὶ εἰς τὸ συνειδές εἰσελθὼν αὐτῆς ἤπειτο τῆς ψυχῆς, καὶ πάσαν ἀγνῶναν ἐξεβαλεν. Οὐδὲν γάρ οὐτως ἡβοντὴν τοιεῖ, καὶ παρέχει θαρρεῖν ὡς τὸ μηδὲν ἀστοῦ κατηγορεῖν. Θάρσει, τέκνον, ἀγέωνται σου αἱ ἀμαρτίαι, ἀφεῖσι. Οὐτω γοῦν καὶ τημεὶς οὐ πρότερον δυνάμεις καλέσαις Πατέρα, ἵνα τῇ κολυμβήθρᾳ τῶν ὀδάτων τῶν ἀγίων ἀπονιψώμεθα τὰ ἀμαρτήματα. "Οταν γοῦν ἐκείθεν ἀνέλθωμεν τὸ πονηρὸν ἐκείνο φορτίον ἀποθέμενοι, τότε λέγομεν, Πάτερ Ημῶν, σὲ ἐπὶ τοῖς οὐρανοῖς. Ἄλλα τίνος ἔνεκεν ἐπὶ τὸ τριάκοντα ὅκτω ἔχοντος οὐκ οὐτως ἐποίησεν, ἀλλὰ τὸ σώμα αὐτοῦ [43] διώρθωσε πρότερον; "Οτι ἐκείνῳ μὲν τῷ μήκει τοῦ χρόνου τὰ ἀμαρτήματα δεδαπάνητο· δύναται γάρ πιερασμοῦ μέτρεθος τὸ τῶν ἀμαρτημάτων φορτίον κοῦφον ποιεῖν· ὡσπερ οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ Λαζάρου φησίν, διὰ τὸ πέπλασε τὰ κακὰ αὐτοῦ, καὶ ἐνταῦθα παρακαλεῖται· καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ φησι· Παρακαλεῖτε τὸν λαόν μου, λαλήσατε εἰς τὴν καρδίαν Ἱερουσαλήμ, διὰ τὸ δέδειτο ἐπι κειρὸς Κυρίου διπλᾶ τὰ ἀμαρτήματα αύτῆς. Καὶ πάλιν δὲ προφήτης, Κύριε, εἰρήνηρη δός τημῖν, πάντα γάρ ἀσέδωκας τημῖν, ἀμφαῖνων, διὰ τοὺς οἰκείας ποιεῖσθαι, καὶ πολλαχόθεν τοῦτο ἔστι φανερὸν ισοτῆσαι.

"Ἐμοὶ τοῖνυν δοκεῖ μηδὲν ἐκείνῳ περὶ ἀφέσεως; διαλεχθῆγαι, ἀλλὰ πρὸς τὸν μέλλον αὐτὸν ἀσφαλίσασθαι, ὡς τῶν ἡδη πλημμεληθέντων τῷ μήκει τῆς ἀρέωστας· ἢ εἰ μὴ τοῦτο, διὰ τὸ μηδὲν αὐτὸν μηδέπω περὶ τοῦ Χριστοῦ πεπίσθαι μέγα, διὰ τοῦτο ἐπὶ τὸ διαττόν πρότερον ἥλθε, καὶ τὸ φανερόν καὶ δῆλον, τὴν τοῦ σύμπλοτος ὑγείαν· ἐπὶ δὲ τούτου οὐκ οὐτως, ἀλλὰ ἐπειδὴ μᾶλλον ἐπίστευσε, καὶ ὑψηλοτέραν εἰχε ψυχήν, διὰ τοῦτο αὐτῷ περὶ τῆς χαλεπωτέρας πρό-

invenit, et pulsanti aperietur (*Luc. 41. 10*). Non dixit propinquus suis, Quid hoc rei est? Quid turbamini? quid vero properatis? Exspectemus quoque domus evacuetur, theatrum dimittatur: recedent qui congregati sunt, poterimus privatum ad illum accedere, ac de his rebus illum consulere. Quid opus est inapeclantibus omnibus calamitates meas in medium proferri, et desuper submitti, atque indecorè moveri? florum nihil aut apud se aut ad eos qui se gestabant eloquuntur est, sed ornamento sibi esse duxit, ut tam multos curationis suæ testes redderet. Neque vero tantum ex hoc fides ejus cerni poterat, sed etiam ex ipsis Christi verbis. Postquam enim demissus est et oblates, ait illi Christus, *Confide, fili, dimittuntur peccata tua*; et illuc ait: *Ecce sanus factus es, noli amplius peccare, ne quid deterius tibi contingat*; utroque loco declarans morbos istos ex peccato natos esse. Et in principio atque in exordio creationis ex peccato morbus Caini corpus invasit. Nam et ille post fratricidium, post illud scelus, tum paralysi corporis est correptus. Tremor enim ille nihil aliud fuit quam paralysis. Quando enim illa virtus, quæ animal regit, imbecillior est redditia, nec amplius omnia potest membra sustentare, sua cura illa destituit, atque illa relaxata tremunt et exagitantur.

6. Hoc etiam indicavit Paulus, cum Corinthiis peccatum quoddam exprobrans ait: *Ideo inter eos multi infirmi et imbecilles* (*1. Cor. 11. 30*): ideo Christus quoque prius causam malorum tollit, cumque dixisset: *Confide, fili, dimittuntur peccata tua*, animum ejus erigit, dejectamque mentem excitat: quippe sermo prodibat in opus, et in conscientiam penetrans animam ipsam movebat, ac metum omnem expellebat. [Nihil enim est quod ita formidinem ac timorem inflicit, ut conscientia peccatorum:] nihil ita voluptatem parit, et confidentiam ingenerat, ac si nullus quis sceleris sibi sit conscius. *Confide, fili, dimittuntur peccata tua*. Ubi enim remissio est peccatorum, illuc et adoptio est filiorum. Ita nos quoque nos prius Patrem possumus appellare, quam in sacrarum aquarum lavacro peccata abstenserimus. Quando igitur mala illa deposita sarcina inde ascendimus, tum dicimus, *Pater noster, qui es in caelis*. Verum enim vero cuius rei gratia non ita se gessit erga illum, qui triginta octo annos habebat, sed prius illius corpus curavit? Quoniam illi quidem temporis prolixitate fuerant consumpta peccata: potest enim tentationum gravitas onus peccatorum levius reddere: quemadmodum et de Lazaro dixit, eum mala sua recepisse, atque hic consolari: et rursus ait alibi: *Consolamini populum meum, loquimini ad cor Jerusaleni, quia recipit de manu Domini duplicita peccata sua* (*Hesai. 40, 1. 2*). Et iterum propheta: *Domine, pacem da nobis, omnia enim reddidisti nobis* (*Illes. 26. 12*), significans poenas et supplicia veniam impetrare peccatorum, idque plurimis ex locis potest demonstrari.

Divinitatem suam indicat Christus. — Itaque nihil mihi videtur de peccatorum remissione dixisse, sed in posterum illum præmunisse, cum ea quæ fuerant ab illo commissa jam ægritudinis essent prolixitate deleta: aut si hoc non sit, propterea quod nondum quicquam magnum illi fuerat de Christo persuasum, idcirco ad id quod minus erat, prius accessit, et quod evidens ac manifestum, nimisimum corporis sanitatem: in hoc autem non ita, sed quoniam magis credebat,

et sublimiori mente præditus erat, propterea de graviori prius apud illum morbo disseruit: præter hæc omnia, ut sibi æqualem cum Patre deberi honorem ostenderet. Ut enim illic in sabbato curavit, quod eos vellet a Judaica observatione revocare, atque ex illorum criminibus occasionem captaret æqualem se Genitori ostendendi: ita nimurum et hic prævidens quod erant dicturi, hæc verba protulit, ut hinc initio ducto, et occasione sumpta demonstret æquali se cum Genitore dignum honor. Non enim ex æquo se res habet, si nemine reprehendente vel accusante, sua sponte quis in sermonem de his delabatur, et si ceteris causam præbentibus, nomine ac specie defensionis hoc ipsum præstiterit. Nam ille quidem demonstrationis modus auditores offendisset: hic vero nimus odiosus erat, et facilius admitti poterat, videamusque Christum hoc ubique prestare, neque tam verbis quam factis æqualitatem suam ostendere. Hoc quidem certe subindicans evangelista dicebat (*Joan. 5. 16*), propterea persecutos eum suisse Iudeos, non solum quia solvebat sabbatum, sed et quia patrem suum dicbat Deum, æqualem se faciens Deo, quod multo est majus: hoc enim ipsum per rerum demonstrationem adstruebat. Quid igitur invidi illi atque scelerati, qui aliorum bonis macerantur, et undique ansam reprehendendi perquirunt? Quid hic, inquiunt, blasphemat? *Nemo enim potest peccata dimittere, nisi solus Deus* (*Marc. 2. 7*). Sicut illic eum persecuebantur, quod sabbatum solveret, et ex illorum reprehensionibus sumpta occasione defensionis nomine ac specie suam cum Patre æqualitatem ostendit, ac dixit: *Pater meus operatur, et ego operor* (*Joan. 5. 17*): sic nimurum hoc loco ex iis quæ ipsi objiciunt, Patri per omnia similem seipsum ostendit. Quid enim ait? *Nemo potest peccata dimittere nisi solus Deus*. Quando igitur ipsi hunc liniitem posuerunt, ipsi hanc regulam induxerunt, ipse legem tulerunt, propriis illos verbis irretit. Vos, inquit, confessi estis solius esse Dei peccata dimittere; indubitate igitur est æqualitas. Neque vero isti solum hoc dicunt, sed et propheta, dum ita loquitur: *Quis Deus sicut tu?* deinde quid sit proprium indicans adjecit, *Außerens iniquitates, et transcendens impietas* (*Mich. 7. 18*). Si quis ergo alias appareat, qui hoc ipsum ita præstet, etiam Deus est, et Deus quemadmodum ille. Sed videamus quo pacto illos argumentis Christus urgeat, quam manuete ac modeste, summaque cum sollicitudine. *Ei sece quidam de scribis dicebant intra seipso: Hic blasphemat* (*Math. 9. 3*). Nequaquam verbum protulerunt, non pronuntiarunt lingua, sed in mentis arcane cogitabant. Quid ergo Christus? Illorum arcana cogitationes protulit in medium, antequam ad demonstrationem veniret, quam ex corporis paralyticæ curatione prolatus erat, quod illis suæ divinitatis vellet potentiam declarare. Ut enim constet solius Dei esse mentis arcana patescere, *Tu prorenas solus nostri corda* (*3 Reg. 8. 39*), inquit. Vides illud *Solus rursus non ad distinctionem Filii dictum esse?* Si enim Pater solus corda novit, quonodo Fi-

lius novit abscondita cordis? *Ipsæ enim, inquit, ostebat quid esset in homine* (*Joan. 2. 25*): et Paulus indicans proprium esse Dei secreta cognoscere, ait: *Qui autem scrutatur corda* (*Rom. 8. 27*): quibus verbis significat hæc eamdem vim habere, quam ipsa Dei habet appellatio. Ut enim cum dico, qui pluit, nullum alium præter Deum designe per rem illam, quoniam Dei solius est illud agere; et si dicam, qui solem oriri facit, nec addam, Deus, tamen per rem illam eum ostendo: sic nimurum et Paulus cum ait: *Qui scrutatur corda, solius ipsius esse scrutari corda declarat*. Nisi enim hoc eamdem vim haberet, quam nomen, Deus, ad eum nobis indicandum qui designabatur, solum id minime posuisse. Nam si hoc esset illi cum creatura commune, illum qui designatur non agnoscemus, cum communitas illa confusione in mensibus gigneret auditorum. Cum igitur appareat hec proprium Patris esse, itemque Filio constet competere, cum quo indubitate relinquitur inde æqualitas, idcirco, *Quid cogitatis, inquit, mala in cordibus vestris? Quid enim est facilius dicere, Dimittuntur peccata tua, an dicere, Surge et ambula* (*Math. 9. 4. 5*)?

7. Altera demonstratio remissionis peccatorum.—Ecce alteram etiam exhibet remissionis peccatorum demonstrationem. Nam dimittere peccata multo majus est, quam corpus sanare, tantoque majus, quanto anima corpore. Ut enim corporis morbus est paralysia, sic et animæ morbus peccatum est: verum illud etsi majus erat, obscurum erat: hoc vero etsi minus erat, manifestum erat. Quoniam igitur ad demonstrationem majoris usurus est minori, ostendens se propter illorum infirmitatem ita fecisse, atque ad illorum humilitatem se demississe, *Quid est facilius, inquit, dicere, Dimittuntur peccata tua, an dicere, Surge et ambula?* Cur igitur ad minus propter illos venis? Quoniam id quod manifestum est, obscuro clariorem exhibet demonstrationem. Propterea non prius illum erexit, quam dixit illis: *Ut autem scias, quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, tunc ait paralytico, Surge et ambula* (*Math. 9. 6*): quasi diceret, majus quidem signum est remissio peccatorum, sed propter vos quod minus est adjicio, quandoquidem hoc vobis illius esse demonstratio videtur. Nam quemadmodum illic cum centurionem laudasset qui dixerat: *Dic tantum verbo, et sanaberis puer meus: nam et ego dico huic, Vade, et radit, et alii, Veni, et venit* (*Math. 8. 8. 9*), animum ejus laudibus confirmavit: et rursus cum Iudeos reprehendens et sibi objicientes in sabbato legem ab ipso violari, in sua potestate situm esse ostendit legem immutare: sic nimurum hoc loco, cum illi dixissent, *Æqualemus te ipsum facis Deo, promittens ea, quæ solus unius Patris, reprehendens eus, et accusans, atque operibus ipsis ostendens se minime blasphemare, indubitate nobis præbuit demonstrationem, unde constet eadem ipsum; quæ Genitor, posse prestare. Vidi igitur, quo pacto istud contendat adstruere, quæ Patris solius sunt, ea ipsis etiam esse: non enim simpliciter paralyticum erexit, sed cum dixisset, Ut au-*

τερον διελέχθη νόσου· καὶ πρὸς τούτοις δὲ ἀπατιν, ήνταν εἰς τὸν Πατέρα λοστούς μὲν τὸν θεράπευτας, βουλέμενος αὐτοὺς τῆς παρατηρήσεως ἀπαγαγεῖν τῆς ιουδαικῆς, καὶ ἐκ τῶν ἐγκλημάτων τῶν αὐτῶν λαβεῖν ἀφορμὴν τοῦ δεῖξαι διατὸν λοστον τῷ γεγενηκότι· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα προειδὼς, διπέρ ήμελλον ἑρείν, εἴπει ταῦτα τὰ βῆματα, λ' ἀντεῦθεν λαβὼν ἀρχὴν καὶ πρόφρασιν δεῖξῃ τῷ γεγενηκότι ὁμότιμον λοντανόν. Οὐ γάρ λοστον μηδενὸς ἐγκαλοῦντος, μηδὲ αἰτιωμένου, ἀφ' ἐαυτοῦ εἰς τὸν πέρι τούτων καθεῖναι λόγον, καὶ ἐπέρωτα παρεχόντων τὰς αἰτίας ἐν ἀπολογίας τάξει καὶ σχῆματι τοῦτο αὐτὸν κατασκευάσαι. Ἐκείνης μὲν γάρ τῆς ἀποδεῖξεως ὁ τρόπος ἀντέκρους τοῖς ἀκούουσιν· οὗτος δὲ ἀνεπαχθέστερος ἔν, καὶ εὐπαράδεκτος μᾶλλον, καὶ πανταχοῦ δὲ ὅρῳμεν τοῦτο αὐτὸν ποιοῦντα, καὶ οὐχ οὕτω διὰ φημάτων, ὡς διὰ πραγμάτων ἐπιδεικνύμενον τὴν λοστητα. Τοῦτο γοῦν καὶ διεγελεῖταις αἰνιττόμενος λέγεν, ὅτι ἕδοντος αὐτὸν οἱ Ιουδαῖοι, οὐχ δὲ μόνον λέγει τὸν σάββατον, ἀλλ' ὅτι καὶ πατέρα ίδιον λέγει τὸν Θεόν, λοστὸν ποιῶν τῷ Θεῷ, διὰ πολλῷ μεῖζον ἐστιν· διὰ γάρ τῆς τῶν πραγμάτων ἀποδεῖξεως τοῦτο αὐτὸν κατεσκεύαζε. Τί οὖν οἱ βάσκανοι καὶ πονηροί, καὶ τοῖς ἀλλοτρίοις τηκόμενοι καλοὶς, καὶ πανταχόθεν λαβάς ζητοῦντες εὔρειν; Τί οὖτος, φησι, βλασφημεῖ; Οὐδεὶς γάρ δύναται ἀψιέταις ἀμαρτίας εἰ μὴ μόρος δ Θεός. Ποτέρος ἐκεὶ ἕδοντον αὐτὸν δὲ λέγει τὸν σάββατον, καὶ παρὰ τῶν ἐγκλημάτων αὐτῶν λαβὼν ἀφορμὴν τὴν λοστητα ἐν ἀπολογίας τάξει τὴν πρὸς τὸν γεγενηκότα ἐδίλωσεν εἰπών· Ο Πατέρος μου ἐργάζεται, καὶ γάρ ἐργάζομαι· οὕτω δὴ καὶ ἀνταῦθα, ἀφ' ὧν ἐγκαλοῦσιν, ἀπὸ τούτων τὸ πρὸς τὸν Πατέρα ἀπεράλλακτον δείχνει. Τί γάρ φησιν; Οὐδεὶς δύναται ἀψιέταις ἀμαρτίας, εἰ μὴ μόρος δ Θεός. Ἐπειδὲ οὐν αὐτοὶ τὸν δρόν θηθαν τοῦτον, αὐτοὶ τὸν κανόνα εἰσήγεγκαν, κύτοι τὸν νόμον ἔγραψαν, ἐκ [44] τῶν οἰκείων αὐτοὺς λοιπὸν συμποδίζει φημάτων. Ὅμηρος, φησιν, ὡμολογήσατε δὲ θεοῦ μόνον ἐστὶ τὸ ἀφίειναι ἀμαρτίας· ἀναμφισβήτητος ἐστιν λοστητα. Καὶ οὐχ οὕτω: δὲ τοῦτο μόνον φασιν, ἀλλὰ καὶ διὰ προφῆτης οὕτω λέγων· Τίς Θεὸς ὁσπερούν; εἰταδεικνύει τὸν ίδιον, ἐπήγαγεν; Ἐξαίρων ἀροματίας, καὶ ψερβατῶν ἀδικίας. Ἄν τοιν ταῖς τοῖς γραμματέων εἰλοτοῖς ἐν καντοῖς· Οὗτος βλασφημεῖ. Οὐχ ἔχειν γεγκαν τὸ φῆμα, οὐ προθηγεγκαν διὰ γλώσσης, ἀλλ' ἐν τοῖς ἀπορθῆτοις τῆς διανοίας ἐλογίζοντο. Τί οὖν δ Χριστός; θηγεγκειν εἰς τὸ μέσον τὰ ἀπόρθητα ἔκεινων βουλέματα πρὸ τῆς ἀποδεῖξεως τῆς κατὰ τὴν λασι τοῦ σώματος τοῦ παραλυτικοῦ, βουλέμενος αὐτοὺς δεῖξαι τῆς αὐτοῦ θεράπευτος τὴν ισχύν. Οὐτε γάρ θεοῦ μόνον ἐστὶ τὰ ἀπόρθητα τῆς διανοίας δεῖξαι τῆς αὐτοῦ θεράπευτος. Σὺν ἔκειστασαι καρδίας μονάγοτος, φησιν. Πρὸς δὲ τὸ μόρος πάλιν οὐ πρὸς τὴν ἀντιδιαστολὴν τοῦ Υἱοῦ λέγεται; Εἰ γάρ δ Πατήρ εἰποταται καρδίας μονάτατος, πῶς δ Υἱὸς οἶδε τὰ ἀπόρθητα τῆς διανοίας; Αὐτὸς γάρ διεῖ, φησι, τῇ ήντεν τῷ ἀπόρθητα εἰδέναι, φησιν· Ο δὲ ἐρευνῶν τὰς καρδίας, δεικνύεις, δη: τῇ θεοῦ προσηγορίᾳ τὴν αὐτὴν

ἰσχὺν ἔχει τοῦτο. Ποτέρος γάρ ἐὰν εἶπεν ὁ βρέχων, οὐδένα μίλον δηλῶ ἢ τὸν θεόν διὰ τοῦ πράγματος, ἐπειδὴ αὐτοῦ μόνον τοῦτο ἐστι· καὶ ἐὰν εἶπει, διὰ τοῦ πράγματος· οὕτω δὴ καὶ δ Παῦλός φησιν εἰπών, Ο δρευνῶν τὰς καρδίας, έδειξεν, διὰ αὐτοῦ μόνον ἐστὶ τὸ ἐρευνῶν τὰς καρδίας. Εἰ γάρ μη τὴν αὐτὴν ισχὺν είχε τοῦτο τῷ θεός δινόματι πρὸς τὸ δεῖξαι ήμεν τὸν δηλούμενον, οὐχ διὰ αὐτὸν κατ' αὐτὸν τέθεικεν. Καὶ γάρ εἰ κοινὸν ἦν αὐτῷ καὶ πρὸς τὴν κτίσιν τοῦτο, οὐχ διὰ έγνωμεν τὸν δηλούμενον, τῆς κοινωνίας σύγχυσιν ἐμποιησάσης τῇ διανοίᾳ τῶν ἀκροστῶν. Οταν οὖν φαίνεται ίδιον Πατήρ τοῦτο, φαίνεται δὲ καὶ τὸν Υἱόν, πρὸς διαναμφισθήτος καὶ ἐντεῦθεν τῇ λοστητα, διὰ τοῦτο. Τί, φησι, διαλογίζεσθε ποιηρὰ ἐν ταῖς καρδίας ψύχων; τῇ γάρ εὐκοπτωτερον εἰπεῖν, Ἀγέωντα σου αἱ ἀμαρτίαι, η εἰπεῖν, Ἔγειραι καὶ περιπάτει;

ζ. Ίδιον καὶ δευτέραν ἀπόδειξιν ποιεῖται τῆς τῶν ἀμαρτημάτων ἀφίσεως. Τὸ μὲν γάρ ἀμαρτίας ἀφίσαι τοῦ σώματος θεραπεῦσαι πολλῷ μᾶλλον μεῖζον ἐστι· καὶ τοσοῦτον μεῖζον, δισον ψυχῆς σώματος. Ποτέρος γάρ τοῦ σώματος νόσος ἡ παράλυσις, οὕτω καὶ τῆς ψυχῆς νόσος ἡ ἀμαρτία· ἀλλ' ἐκεῖνο εἰ καὶ μεῖζον ἦν, δηλολον δην τοῦτο δὲ εἰ καὶ ἔλαττον ἦν, φανερόν ἦν. Ἐπειδὴ τοίνυν μᾶλλοι πρὸς τὴν ἀπόδειξιν τοῦ μεῖζον τῷ ἐλάττονι κεχρήσθαι, δεικνύεις, διὰ δὲ τὴν ἀσθένειαν τὴν ἔκεινων οὕτως ἐποίησε, καὶ συγκαταβαίνων αὐτῶν τῇ ταπεινότερῃ φησι· Τί διστιτ τύκοπτερον εἰπεῖν, Ἀγέωντα σου αἱ ἀμαρτίαι, η εἰπεῖν, Ἔγειραι καὶ περιπάτει; [45] Τίνος οὖν ἔνεκεν ἐπὶ τὸ ἔλαττον ἐρχη δι' ἔκεινους; Ἐπειδὴ τὸ φανερὸν τοῦ ἀφανοῦς τρανοτέραν παρέχεται τὴν ἀπόδειξιν. Διὰ τοῦτο οὐ πρότερον αὐτὸν ἀνέστησεν, ίως οὐ εἶπεν αὐτοῖς· Ιτα δὲ εἰδῆτε, διει ἔκουσιαν ἔχει δ Υἱὸς τοῦ ἀθρώπου ἀψιέταις ἀμαρτίας ἐπὶ τῆς γῆς, τότε φησι τῷ παραλυτικῷ, Ἔγειραι καὶ περιπάτει, ὡσανει λέγε· Μεῖζον μὲν ἐστὶ σημεῖον ἡ τῶν ἀμαρτημάτων ἀφεσίς· διὰ δὲ διμᾶς καὶ τὸ ἔλαττον προστίθημι, ἐπειδὴ τοῦτο ὑμέν ἀπόδειξις ἔκεινου εἶναι δυνατό. Ποτέρος γάρ ἐκεὶ τὸν ἔκατοντάρχην ἐπανέστασις εἰπόντα, Εἰπετελεῖ μόρον, καὶ iαθῆσθαι δ παιᾶς μου· καὶ γάρ ἐγώ λέγω τούτῳ, Πορεύου, καὶ πορεύεται· καὶ τῷ διλλο, Ἔρχου, καὶ ἐρχεται, ἐκύρωσιν αὐτοῦ τὴν γνώμην διὰ τῶν ἐγκωμίων· καὶ πάλιν τοῖς ιουδαίοις ἐγκαλέσας ἐπὶ τοῦ σαββάτου μεμφομένοις αὐτῷ, δη: πάλιν παραλύει τὸν νόμον, ἔδειξεν διει κύριος ἐστὶ μεταθεῖναι νόμους· οὕτω δὴ καὶ ἀνταῦθα εἰπόντα τοῦτον, λοστὸν ποιεῖ τῷ Θεῷ, ἐπαγγείλμενος δ τοῦ Πατήρος ἐστι μόνον, μεμφάμενος αὐτοὺς καὶ αἰτιασάμενος, καὶ διὰ τῶν ἐργῶν ἐπιδεῖξαι διει οὐ βλασφημεῖ, ἀναντίρρητον ήμεν παρέσχεν ἀπόδειξιν, δη: ταῦτα δύναται, δ καὶ δ γεγενηκός. Ορα γοῦν πῶς τοῦτο κατασκευάσαι βούλεται, δη: δ τοῦ Πατήρος ἐστι μόνον, ταῦτα καὶ αὐτοῦ· οὐ γάρ ἀπλῶς ἀνέστησε τὸν παραλυτικὸν, διλλο εἰπεῖν.

"*Ira οὐ εἰδῆτε διτι ἔξοντας έχει ο γίδες τοῦ ἀνθράκου ἀμέτραι ἐπὶ τῆς τῆς ἀμαρτίας· οὗτος ἔργον ἦν αὐτῷ καὶ σκούδη τοῦτο μάλιστα δεῖξαι, διτι τὴν εὐθήναστιν έχει τῷ Πατρί.*

η'. Ταῦτα οὖν ἀπαντά, καὶ τὰ περίμην καὶ τὰ πρὸ ἑκείνης εἰρημένα τῆς ἡμέρας μετὰ ἀπρίβετας κατέχωμεν, καὶ τὸν θεὸν παρακαλῶμεν ἀκίνητα μέντον ἐν τῇ διανοὶ τῇ ἡμετέρᾳ, καὶ τὴν παρ' ἑαυτῶν εἰπάγωμεν σπουδὴν, καὶ σύνεχῶς ἐνταῦθα ἀπαντῶμεν. Οὐτωγάρ καὶ τὰ πρόσθεν εἰρημένα φυλάξομεν, καὶ ἔτερα προσχετιζόμενα πάλιν· καὶ ἀπορρίῃ τι τῷ χρόνῳ, φρδίως αὐτά ἀνακτήσασθαι δυνησθεδε τῇ συνεχεῖ διδασκαλίᾳ. Καὶ οὐ τὰ δηγματα μόνον ὑγῆς καὶ ἄφθορα μεντί, ἀλλὰ καὶ ὁ βίος πολλῆς ἀπελαύνεται τῆς ἐπιμελείας, καὶ μεθ' ἡδονῆς καὶ μετ' εὐθυμίας τὴν παρόσχεν δυνησύμενα διανύσαις ζωῆν. Όποιον γάρ δινολέπτας τὴν ψυχὴν ἐνταῦθα παραγινομένων ἥμων, φρδίως διαλυθῆναι δυνησται· ἐπει ταῦτα ὁ Χριστὸς πάρεστι, καὶ ὁ μετὰ πίστεως αὐτῷ πρεστὸν δέξεται τὴν λατρείαν εὐκόλως. Πεντά τις πυκτεύει διηγεῖται, καὶ τῆς ἀναγκαῖας ἀπορεῖ τροφῆς, καὶ παινῶν ἀκαθεύδησης πολλάκις, εἰσελθὼν δὲ ἐνταῦθα, καὶ ἀκούσας Παύλου λέγοντος, διτι ἐν λιμῷ καὶ ἐν δίκει καὶ γυμνότητι διῆγε, καὶ ἐπι τούς δινέντες μιᾷ· καὶ δύο καὶ τρισι τῇ μέραις, ἀλλὰ δηγνεκῶς τοῦτο ὑπέμενε (τοῦτο γοῦν ἐνδεικνύμενος Ἐλεγεν· Ἀχρι τῆς ἀρτί ὥρας καὶ πειτῶμεν, καὶ διέγιμεν, καὶ τυμπτεύομεν), λήψεται παραμυθίαν ικανήν, μαθὼν διὰ τῶν εἰρημένων, διτι οὐχὶ μισῶν αὐτὸν ὁ θεός; οὐδὲ διγκαταλιμπάνεν συνεχώρησεν εἶναι ἐν πεντί· οὐ γάρ [46] διν εἰ μισοῦντος τοῦτο ἦν, ἐπει τοῦ Παύλου, τῷ φίλῳ μάλιστα πάντων ἀνθρώπων δυντος αὐτῷ, τοῦτο συνεχώρησεν· ἀλλὰ κηδόμενος καὶ προνοιῶν, καὶ εἰς πλείστα διγῶν φίλοσοφῶν. Ἀλλος τις ὑπὸ νόσου καὶ μυρίων κακῶν τὸ σῶμα έχει παλιορκούμενον; Ἰκανή τούτῳ παραμυθία γένοιτο διν τῶν παραλυτικῶν τούτων τὰ σώματα, καὶ μετὰ τούτων ὁ μακάριος καὶ γενναῖος τοῦ Παύλου μαθητής, δις διηγεκῶς ἐν ἀρθρωτίαις ἦν, καὶ οὐδέποτε ἀνέπνει ἐκ τῆς μαρτρᾶς ἀσθενείας. διπει οὖν καὶ ὁ Παύλος Ἐλεγεν· Οἱων διλέγω χρῶ διὰ τὸ στρμαχόν του, καὶ τὰς κυκράς σου ἀσθενείας καὶ οὐχ ἀπλῶς ἀσθενείας. Ἐπερος συκοφαντηθεὶς παρὰ τοὺς πολλοὺς πονηράν ἐκτήσατο δόξαν, καὶ τοῦτο αὐτὸν τὴν ψυχὴν θθέντο καὶ κατεσθει διηγεκῶς· εἰσελθὼν καὶ ἀκούσας, διτι Μακάριοι δοτε, διτι ὄτειδόσωσιν ὑμᾶς, καὶ εἴκωσι καθ' ὑμῶν κάτιοντορ χρῆμα φευδόμενοι· χαίρετε, καὶ ἀγαλλιάσθε, διτι ὁ μισθός ὑμῶν κολύς δι τοῖς οὐρανοῖς, ἀποδησται πᾶσαν ἀθυμίαν καὶ δέξεται πᾶσαν ἰδονήν· Σχιγτάτο γάρ καὶ ἀγαλλιάσθε, φησιν, διτι ἐκβάλλωσιν ὑμῖν δρομα πονηρόν. Καὶ τοὺς μὲν κακῶς ἀκούντας τούτῳ παραμυθεῖται τῷ τρόπῳ, τοὺς δὲ κακῶς λέγοντας ἐπέρως φοβεὶ λέγων, διτι Πάντα ρήμα δρῦτο, θέστη λαλιγωσιν οἱ ἀνθρώποι, δώσοντοι κερὶ αὐτοῦ λόγον, εἴτε ἀγαθόν, εἴτε κακόν. Ἀλλος τις θυγάτριος ἀκέβαλεν ἦν οὖν, ἢ τινα τῶν προσηκόντων, καὶ οὗτος ἐνταῦθα παραγενόμενος Παύλου στενάζοντος ἐπει τῇ παρούσῃ ζωῇ καὶ τὴν μέλλουσαν ἐπιθυμούντος Ιδείν, καὶ βαρυομένου τῇ ἐνταῦθα διατριβῇ, καὶ αὐτὸς λαβὼν ικανὸν φάρμακον ἀπελεύσεται ἀκούσας αὐτοῦ λέγοντος· Ιερι δὲ τῶν κεκοιμητῶν οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγροεῖν, θέλοι, Ιτα μηδεπήσθε ως καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μηδεπετεῖταις ἀλπία. Οὐκ εἴπε, Περὶ τῶν ἀποθηκάντων,

ἀλλὰ, Περὶ τῶν κεκοιμημένων, δεικνύς διτι ὑπνος ἔστιν διθανάτος. Οὐσπερ οὖν διν θωμάμεν τινα καθεύδοντα, οὐδὲ θωριδούμεθα, οὐδὲ ἀλύομεν προσδωκῶντες αὐτὸν ἀνατήσεσθαι πάντως· οὐσες διτι θωμάμεν τινα διποθανόντα, μηδὲ καταπίπτωμεν· καὶ γάρ καὶ τοῦτο ὑπνος μακρότερος μὲν, ὑπνος δὲ δμως. Τῷ μὲν οὖν διθανάτης τῆς κοιμήσεως παρεμιθήσατο τοὺς πενθοῦντας, τὴν δὲ κατηγορίαν τῶν ἀπίστων ἀνέτρεψεν. Εὖν πενθής, φησι, τὸν ἀπελθόντα ἀφορήσας, κατ' ἐκείνον διη τὸν ἀπίστων τὸν οὐκ ἔχοντα ἀλκίδα ἀνατάσεως. Εκείνος καλῶς θρηνεῖ, ἀπει περ τῶν μελλόντων μηδὲν δυνάμενος φιλοσοφεῖν· οὐ δὲ δι τοσάντας λαβῶν ἀποδεῖξεις περὶ τῆς μετὰ ταῦτα ζωῆς, τίνος ἔνεκεν εἰς τὴν αὐτὴν ἀσθενειαν ἐκείνην καταπίπτεις; Διτι πούτο φησι, Περὶ δὲ τῶν κεκοιμητῶν οὐ θέλομεν ὑμᾶς ἀγροεῖν, Ιτα μηδεπήσθε ως καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μηδεπετεῖταις ἀλπίδα.

Οὐχ ἀπὸ τῆς Καινῆς δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς ικανὴν διητι λαβεῖν παραμυθίαν. Οταν γάρ ἀκούσης τοῦ Ίων μετὰ τὴν τῶν χρημάτων ἀποβολήν, μετὰ τὴν τῶν βουκαλῶν ἀπίλασταν, οὐχ ἔντε δύο καὶ τρεῖς, ἀλλ' ὀλόκληρον χορὸν ἀποβαλόντα παιδῶν ἐν αὐτῷ τῆς ἡλικίας τῷ ἔνθει, μετὰ τοσάτην ψυχῆς ἀρετῆν, καὶ ἀπάντων ἀσθενείστερος ξένος δυνήση ῥάδοις [47] διαυτὸν ἀνακτήσεσθαι καὶ ἀνενεγκεῖν. Σὺ μὲν γάρ, θυθρωπε, καὶ παρηκαλούθησας δέρβωστοῦντι τῷ παιδὶ, καὶ κατακλινόμενον ἐπει τῆς χλίνης εἶνες, καὶ ἐσχάτα φθεγγόμενον ῥήματα ἔχουσας, καὶ τὰς τελευταίας ἀναπνέοντα παρέστης ἀναπνόας, καὶ κανέλλες ὄφειλμούς, καὶ συνέκλεισας στόμα· ἐκείνος δὲ οὐδὲ παρέστη φυχοφρεγοῦσι, οὐκ εἶδεν ἐπιπένεοντας, ἀλλ' εἰς ἐγένετο τάρος πάσιν ἡ οἰκία, καὶ ἐπει τῆς αὐτῆς τραπέζης ἐγκέφαλος δμοίως καὶ αἷμα ἐκίχυτο, καὶ ἔγλα, καὶ κέραμος, καὶ κόνις, καὶ σάρκες διατετημέναι, καὶ πάντα δμοίως ἐφύρετο. Ἀλλ' ὅμως μετὰ τοιαῦτα καὶ τοσάτηα οὐκ θερήησεν, οὐκ ἀπεισπάτησεν, ἀλλὰ τι φησιν· Ὁ Κύριος θωκετ, ὁ Κύριος ἀρείλετο, ὁ τῷ Κυρίῳ θδοξει, οὕτω καὶ ἀγένετο εἰη τὸ δρομα τοῦ Κυρίου εὐλογημένον εἰς τὸν αἰώνας· Ταῦτην καὶ ήμεις ἐφ' ἐκάστω τῶν συμβαινόντων ἡμῖν φθεγγόμενα τὴν φωνὴν, καὶ ζημία χρημάτων, καὶ σωμάτων δέρβωστα, καὶ ἐπήρετα, καὶ συκοφαντία, καὶ διετοῦν τῶν ἀνθρώπων συμβαίνην κακῶν, ταῦτα λέγομεν· Ὁ Κύριος θωκετ, ὁ Κύριος ἀρείλετο· ὁ τῷ Κυρίῳ θδοξει, οὕτω καὶ ἀγένετο, εἰη τὸ δρομα Κυρίου εὐλογημένον εἰς τὸν αἰώνας· Αν οὕτω φιλοσοφήσωμεν, οὐδέποτε πεισθεῖσθαι κακῶν, καὶ μυρία πάσχωμεν δὲλλ' έσται μετὶ τῆς ζημίας τὸ κέρδος, πλείστων τῶν κακῶν τὰ ἀγαθά, διὰ τῶν φημάτων τούτων θεω τὸν θεὸν παραστατεῖσθαι, καὶ εἰς θαίδοντες ἡμᾶς δραπετεῖσθαι δογισμοί, συνεκπηδῶντες ἐκείνη, καὶ πρὸς τούτοις πάτι· καὶ τῶν ἐνταῦθα ἀγαθῶν, καὶ τῶν ἐν οὐρανῷ

sem sciatis, quia *Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata* (*Matth. 9. 6*) : adeo curabat ac susidebat hoc maxime ostendere sibi eamdem esseuctoritatem cum Patre.

. 8. *Epilogus sermonis quo ad patientiam in adversis cohortatur.* — Huc igitur omnia et quae hesterno die ac audiasterius dicta sunt, diligenter memoria teneamus, ac Deum precemur, ut ea in nostra mente desixa permaneant, nostramque studium conferamus, atque ad hunc locum frequenter acoedamus. Sic enim est, ut et ea quae superius dicta sunt conservemus, et alia rursus acquiramus : quod si quid forte lapsu temporis effluxerit, facile illud assida doctrina exulti poterimus recuperare. Neque vero sana tantum dogmata permanebant et incorrupta, sed et vitam nostram majori cura, et cautione dirigeamus, et cum voluptate animique tranquillitate hoc sevum transigere licebit. Nam quacumque tandem perturbatio nostram animam exagit, dum in huic locum convenimus, facile discuti poterit : quandoquidem et Christus nunc adest, et qui cum fide ad illum acoedit, faciliter adepturus est curationem. Paupertate quis assida conficitur, et necessariis destituitur alimentis, et fame confessus suspempero lectum petuit : tamen hic ingressus, cum audierit Paulum dicentem, in fame et siti et nuditate se degere, seque non uno, aut duobus, aut tribus diebus, sed perpetuo passum esse (quod quidem indicane aiebat, *Usque in hanc horam et esurimus, et siti- mus, et nudi sumus* [*i. Cor. 4. 11*]), sufficientem ex eo consolationem percipiet, cum ex iis que dicta sunt didicerit Deum, non quod illum odiseat, in paupertate versari permisso : neque enim, si odio-prosequi hec esset, Paulo propter ceteris omnibus amico suo id accidere permisisset : verum quod de eo sollicitus esset, aliquis provideret, atque ad majorem illum philosophiam promoveret. Est alias quispiam, cuius corpus morbis ac mali innumeris obsidetur ? Sufficientem huic afferent consolationem paralyticorum istorum corpora, et cum illis beatus ac generosus Paulus discipulus, qui perpetuis morbis conficitur, nec unquam a longa agitudo respirabat, quod etiam Paulus dicebat : *Modico vino stercor propter stomachum, et frequentes tuas infirmitates* (*1. Tim. 5. 23*), non simpliciter dixit infirmitates. Alius quispiam humanus appellatus est ab iis, qui magnam illi apud populum conclarunt infamiam, atque hoc ejus animum graviter angit et perpetuo cruciat : si ingressus fuerit, et audierit, *Beati estis, cum maledizerint vobis homines, et dixerint quoniam malum adversum vos mentientes : gaudete et exultate, quoniam merces vestra copiosa est in celo* (*Matth. 5. 11. 12*) : omnem deponet mortorem, et summa voluptate perfundetur : subtiliter enim et exaltate, inquit, cum injecerint vobis nomen malum (*Luc. 6. 22. 23*). Atque illos quidem qui conviciis afficiuntur, hoc modo consolatur : eos vero qui convicia afficiunt, aliter terret, cum ait : *Quoniam verbum oitosum, quod loquuti fuerint homines, reddant de eo rationem, sive bonum fuerit, sive malum* (*Matth. 12. 36*). Filiolam quispiam alius amisit, aut

alium, aut alium aliquem ex propinquis, et hic si hue veniat, cum Paulus propter presentem vitam ingemiscat, et futuram videre cupiat, eumque tristis hinc tamdiu morari, sufficienti et ipso medicamento accepto discedet, ubi dicentem illum audiverit : *De dormientibus autem nolo vos ignorare, fratres, ut non contristemini sicut et ceteri, qui spem non habent* (*1 Thess. 4. 12*). Non dixit *De morientibus*, sed *De dormientibus*, somnum esse mortem ostendens. Ut igitur cum dormire quemdam videamus, non turbainur, neque moerore afficiamur, illum plane resurrectorum sperantes : ita cum mortem obiisse quemdam videamus, nihil perturbemur, neque animo concidamus : siquidem hoc quoque somnus est ; proulixior quidem, sed tamen somnus. Itaque dormitionis nomine lugentes consolatus est, accusationem autem insideliu[m] refutavit. Si defunctum impatienter luges, insidem illum imitari, qui resurrectionis fidem non habet. Illa recte luget, ut pote qui nihil de rebus futuri philosophari queat : tu vero cui tot data sunt de futura vita demonstrationes, quam ob causam in eamdem cum illo imbecillitatem devolveris ? Propterea dicit, *De dormientibus nolamus vos ignorare, ut non contristemini, sicut et ceteri, qui spem non habent*.

Exemplum patientis. — Neque vero ex Novo tantum, sed etiam ex Veteri Testamento possumus consolationem haurire. Cum enim Job audis post pecuniarum jacturam, post interitum armatorum, non unum et duos, ac tres, sed integrum cohortum filiorum in ipso satatis flore amisiisse, post tantam animi virtutem, quamvis omnium sic infirmissimus, facile teipsum refocillare poteris ac resuscitere. Nam tu quidem, o homo, agrotanti filio adiusti, decumbentem in lecto vidiisti, postrema verba proferentem audiisti, et extremum halitum exhalanti adstitisti, depressisti oculos, et os conclusisti : at ille neque animam exhalantibus adfuit, nec exspirantes aspergit, verum tamquam uno conditi sunt omnes sepulcro adib[us] suis, et in eadem mensa cerebrum pariter et sanguis fundebatur, et lingua, et tegula, et pulvis, et carnes concasse, et omnia pariter miscebantur. Verumtamen post tot et tanta mala non luxit, non impatienter tulit : sed quid ait ? *Dominus dedit, Dominus absulit, sicut Domino placuit, ita et factum est : sit nomen Domini benedictum in secula* (*Job 1. 21*). Hanc nos quoque vocem in singulis qua nobis accident proferamus, sive pecuniarum jactura, sive corporis infirmitas, sive contumelia, sive calumnia, sive quodvis aliud humanum malum acciderit, ista dicamus, *Dominus dedit, Dominus absulit : sicut Domino placuit, ita et factum est : sit nomen Domini benedictum in secula*. Ita si philosophemur, nihil umquam mali patiemur, licet innumeris patianter : sed magis lucrum erit quam damnum, plura bona quam mala per haec verba tibi evenient, dum et propitium tibi ipsi Deum reddes, et inimici tyrannidem propulsabis. Similiter enim atque verba illa lingua protulit, diabolus contestum abscessit : illo porro abecedente, nubes quoque tristitia discutitur, et cum illa coleriter aufugiunt cogitationes, quae nos affligunt ; ac prater haec emilia

cum hujus vita bona, cum illa qua nos in celo manent, omnia consequeris. Exemplum habes in Iohanne certissimum et in apostolis, qui cum propter Deum hujus zevi mala contempnissent, eterna bona sunt assequunti. Pareamus igitur, et in omnibus, quae acci-

dunt, gaudeamus, benignoque Deo gratias agamus, et ei praesentem vitam cum facilitate tradescamus. et futuris bonis potiamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria, honor et imperium semper, nunc et in perpetuum, et in secula seculorum. Amen.

MONITUM

Hasce conciones, longo intervallo in prius Editis separatas, ut continenter ponamus, et series ipsa temporis, et argumenti ratio postulat. Cum seriem temporis dico, ne putes me ita tempus associatum esse, ut annum vel certo statuere, vel probabilitus admodum conjecturis indicare possim; sed de serie et ordine tempora loquor, quem inter se habent Homiliae de Actiorum inscriptione, ita ut assignare in promptu sit, quae sit prima, quae secunda, etc. Id vero clare docet ipse Chrysostomus infra in ea, quam tertiam ordine ponimus. Ibi vero num. 2 legitur: *Eo sit, ut cum ad quartum jam diem expositionem produxerimus, necum tamen unam inscriptionem postularimus præterire, sed adhuc circa illam versemur.* Et paulo post: *Itaque primo die non esse temere prætereundas inscriptiones dicebam, quo tempore titulum vobis Altaris legi, ac Pauli sapientiam ostendi.... In hoc desit priori die tota doctrina: post illam secundo die, qui libri esset illius auctor quæsivimus, et invenimus: Dei gratia Lucam evangeliam: multisque vobis demonstrationibus rem in quæstiones positam probavimus. Demum clarius paucis interpositis: Prima igitur dies, de inscriptione; secunda vero die, de eo qui librum scripsit; tercua die discernerimus apud eos, qui addeuant, de initio Scripturae: et ostendimus quid sit actum, quid sit miraculum, et quid sit conversatio, quid signum et prodigium ac virtus... Hodie reliquæ inscriptionis opera præmium est dicamus, et quid significet Apostoli nomen ostendamus. Prima igitur homilia ea est, in qua non temere prætereundas esse sacrorum Librorum inscriptiones docet, et de inscriptione Altaris, nimirum, ignoto ego, agit. Nam vero Chrysostomo duco primam locamus. Secundam ubi de auctore libri Actorum ediscerebat, et Lucam esse demonstrabat, reperimus quidem; sed, heu! misera deformata, et cum sparitus immixtum. Est nempe Homilia inscripta, scilicet *Adventus, de Assumptione sive Ascensione Domini*, et Chrysostomus scripta: ubi que prima feruntur, Chrysostomo nostro indigna videntur esse. Sub hac adjiciuntur alia, quæ cum prioribus non cohædere videntur, et licet melioris nota sint, utrum Chrysostomo sint ascribenda non ausim affirmare. Sequitur postea pars illa, ubi quibusdam præmissis circa inscriptionem libri Actorum, quæ ad præsens institutum apprime quadrant, de his auctore egregie disseritur, et Lucam esse probatur. Hic vero Chrysostomum agnoscit; nec dubito quin tam ea quæ de inscriptione Actorum, quam ea quæ de hujus libri auctore feruntur, ad eam homiliam pertineant, quam ut secundam a se diciam hic memorat Chrysostomus. Hinc queritur, quodcum Resurrectione ad Ascensionem usque Dominus Christus apparuerit; hanc quoque partem Chrysostomi esse puto: reliqua vero omnia, quæ in hac longissima homilia habentur, aut incepta aut Chrysostomo indigna sunt. Itaque male auctam et consarrhatam homiliam, etsi quadam ratione et ad præsens argumentum pertinentia habeat, cum sinceris admiscere non auam sumus; sed ad finem hujus tomii ablegavimus. Tertia quam, altera ad calcem reiacta, secundam ponimus, ea est in qua de inscriptione Actorum agitur, nec non de differentia inter miraculum et actum, etc. Quarta, quam supra memorata de capsa tertiam inscribimus, ea est quæ de utilitate lectionis Scripturarum agit, et et tituli Actuum Apostolorum postremam vocem explicat, porquirit quid significet Apostoli nomen. Huic quartam subiungimus eam in qua querit cur Acta Apostolorum in Pentecoste legantur: quæ seco prolixi aliis subsecundam esse: etiam in ea ita legitur: *Dixi tum temporis, a quo scriptus fuerit liber Actorum, et quis operis iustus auctor fuerit; ita vero non quis auctor operis, sed quis minister.* Non enim ille quæ dicta sunt produxit, sed illus, quæ dicta sunt, ministravit. *Dixi de Actis ipsis, et quid tandem sibi veluti nomen illud Actorum: dixi etiam de Apostolorum appellations: jam necesse est dicamus, quæ de causa statuerint patres nostri, ut liber Actorum in Pentecoste legeretur.**

Itaque hæc clarius est has continue, modico inter singulas interposito tempore, habitas scilicet: et quidem non die post Paschalem solemnitatem, ut ex illis, quæ de nuper illuminatis circa finem primæ et tertiae homiliæ dicuntur, arguitur. Præter hanc vero Paschalis nuper elapsa notam, alteram eruinam ex his verbis homilia I, num. 3: *Non sunt igitur malum divitiae, sed i. legitimus earum usus est malum: et siens nuper de obrietate verba faciens, non rinnovum accusabam, quippe cum omnis creature Dri bona sit, quæ cum gratiarum actione percipiuntur; sed malum usum, etc.* Hic porro annotare prorsus videtur Homiliam contra Ebriosos et de Resurrectione, quam T. 2 edidimus: *ubi contra temuletos multa discerens, hæc inter alia dicit: Absitneamus ab obrietate: non dico, Absitneamus a tunc, sed, Ab obrietate abstineamus. Non vivum efficit obrietatem: sed enim Dei creatura: *Dei per se creatura nihil efficit nisi malum, sed voluntas mortalia efficit obrietatem, etc.* Ex his porro verbis arguitur homiliam illam, quæ ut nuper habita memoratur in hac prima concione in Actorum initium, eam ipsam esse, quæ contra Ebriosos in die Resurrectionis illæta fuit, atque adeo hanc primam paucis post Pascha diebus habitam fuisse. Idipsum vero probatur etiam ex alio hujus homiliæ loco, num. 3, ubi dicitur: *Superioribus apud vos diebus de apostolicis verbis, deque evangelicis discernerimus, cum de Iuda verba faciemus: discerimus et de propheticis, hodierno die voluntas de Apostolorum Actia, etc.* Hic omnino videtur agi de Homilia in Judam, quæ habita fuit feria V in Coena Domini, ubi de apostolicis et de propheticis verbis edisserit. Hujus porro homiliæ duplicitem textum edidimus, quia cum priorum de Iuda, cuius initium est, Ὁμίλη ἀνάτολη σημαπον, aliquot ante annis habuisset, posteriorem, quæ sic inquit, Τελευτὴν, ἀγαπητὸν, τῆς κατὰ τὸν πατριάρχην, cœdem, quam*

δικαιούηται πάντων. Καὶ τὸ ὑπόδειγμα ἀσφαλὲς ἀπὸ τοῦ λόγου, ἀπὸ τῶν διποτῶν, οἱ διὰ τὸν θεὸν καταφροτήσαντες τῶν ἀνταῦθεν δεινῶν, τῶν αἰωνίων ἐπέτυχον ἀγαθῶν. Πειθώμεθα τοῖνυν, καὶ ἐν πᾶσι τοῖς συμβάντινοι χαρώμεν, καὶ εὐχαριστῶμεν τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ, ἵνα καὶ τὸν παρόντα μετ' εὐχολίᾳς διαγωμένον βίον, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμαν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃ ἡ δόξα, τιμὴ καὶ κράτος πάντοτε, νῦν καὶ διετοῦ, καὶ εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

AD HOMILIAS IN PRINCIPIUM ACTORUM.

priorens; sed retractatam, et aliquot in locis auctam eadem ipsa Quadragesima habuit, qua Homilia in Genesim. Hanc enim post trigesimam secundam in Genesim homiliam, intermissa videlicet Homiliarum in Genesim cursu, Antiochiae habuit, ut in Monito ad Homiliam de Prodigatore Iuda diximus, atque infra dicimus in Praefatione ad Homilias in Genesim. Certum itaque est has in principium Actorum homilias endem anno habitas esse, quo Homilia illa in Judam, cuius initium, Ἐβουλόμην, ἀγαπητοῦ, et Homilia contra Ebrios et de Resurrectione, paucisque post utramque diebus.

Hunc porro ordinem ipse Chrysostomus statuit Homil. 53 in Genesim, ubi rationem redditus cur Homiliarum in Genesim, quas per totam Quadragesimam habuerat, cursum intercepit, huc habet: *Menca autem robis proponenda erat suis congrua temporibus. Et iacirco quando venit dies Traditionis et Passionis, continua docendorum serie resecta, praesertim quae urgebant nos accommodantes, primum in Prodigatore linguam lazaviam: deinde de Cruce aliqua in medium protulimus. Postea, illececente Resurrectione die necessarium erat, ut de Resurrectione Domini caritatem vestram doceremus: et sequentibus diebus, per ea miracula, quae tunc facta sunt, resurrectionis demonstratio iterum afferenda erat. Quando etiam Acta Apostolorum accipientes, inde vobis frequentia convivia opposuiimus; ac multas crebrasque admonitiones iis dedimus, qui super [baptismi] gratiam accepereant. Hic magnam homiliarum continenter habitarum seriem habemus. Per totam igitur Quadragesiman Homilias duas et trigesimas priores in Genesim habuit: Fervida autem quinta in Cosa Domini Homiliarum in Genesim cursum intercepit, ut de Iuda proditore loqueretur, quod etiam ipso dicit initio illius Homilia de Iuda, cuius initium, Ἐβουλόμην, ἀγαπητοῦ, quae sequitur illas trigesias duas in Genesim homilias. Die Parasceves sequenti Homiliam habuit de Cruce et Latrone, alterutram ex iis, quas continua serie addidimus Tom. 2: nam, ut de Conciione in Judam dicebamus, eam his a Chrysostomo, sed retractatam, et aliquot in locis metatas, habitam fuisse, idipsum deprehendimus de Homilia in Crucem et Latronem, ut in Monito ad eandem videas. Postea vero in die Pasches contra ebrios et de resurrectione concionatus est, ut jam supra vidimes. Tempore autem paschali Homilias in principium Actorum habuit, quarum quatuor vel quinque supersunt, si anumeremos illas de qua initio.*

Cave autem pates has in Acta Apostolorum homilias, quae in supra allato loco memorantur, esse corporis illud Homiliarum in Acta, quae magno numero infra elenter; nam illae Constantinopoli haud dubio habitas sunt; haec vero in principium Actorum, Antiochiae, ut liquidum est: atque in prima et tertia ad numeros baptizatos cohortationes animaverimus illas, quas in loco supra allato se habuisse commemorat. Post illas vero in principium Actorum coaciones intermissum Concionem in Genesim ordinem Chrysostomus repetit.

Ilic carnis magna et perapicuam concionum seriem, eodem habitam anno. Quoniam mirum videatur, in tanto homiliarum decursu ne γρῦ quidem comparet, unde quis ille fuerit annus expiscari vel probabiliter possimus. Opinatur Tillemontius aliquam temporis notam posse decipi ex Homilia secunda de Christi Precibis, ubi sic ostendit Chrysostomus: Ἰκανῶς δὲ ταῖς ἐμπροσθετέσσαμαν τῷμεραις, τῶν ἔτοντων ἀπολέθρου: τῶν ἀποστολῶν καὶ τῇ διηγήσῃ τῶν πνευματικῶν ἀντροφωπέτων, i. e. Superioribus diebus abrūto in celesti cœvi conciones habuimus, apostolica certamina tractantes, et spiritualium rectis factorum narratione nos oblectantes. Haec, inquit ille, apostolica certamina probabiliter referri possunt ad Concionis precedentis locum illum, versus 8:ον, ubi ait apostolos esse quasi principes, quorum preclaræ gestæ sunt recessanda. Verum non animadvertisit Tillemontius, in illo Homilia II de Christi Precibis principio de multis in apostolerum certamina concionibus agi, quod non potest quadrare ad Homiliam, qua in priori editio præcedebat illam de Christi precibis, quamque nos Chrysostome deinceps primam in principium Actorum constituisse. Deinde Homilia illa secunda de Christi precibis anno 387 habita est, ipso satente recteque statuente Tillemontio, qua vero anni parte incertum; sed vel ante vel post Quadragesimam illius anni dictam oportet; si ante Quadragesiman, quomodo dixerit Chrysostomus se super τὸν ταῖς ἐμπροσθετέσσαμαν τῷμεραις de apostolerum certaminibus egisse, de homilia huius, quam paucis post Pascha anni precedentis 386 diebus habeisset? Si vel Quadragesimam et tempus paschale, cum illa Homilia prior in principium Actorum eodem anno habita fuerit in tempore paschali, quo Homilia in Genesim per totam Quadragesiman habitas sunt, sequeretur Homilias in Genesim anno 387 in Quadragesima-habitas fuisse. At certum est Quadragesiman totam anni 387 Homiliis circa Status eversas et calamitatem Antiochenam insignitam fuisse. Alioquin vero non sibi constat Tillemontius, si Homiliam primam in principium Actorum consignet in annum 387, quando certum omnino est, ipso satente Tillemontio; eam eodem anno pronuntiatam fuisse, quo Homilia in Genesim, quas ipse probabiliter sicutit anno 385 habitas fuisse. Si vel certis vel verisimilibus argumentis id statueret Tillemontius, haud dubio calculum sequeremur. Sed cum res admodum obscura incertaque videatur, donec quid probabilius emergat, calculo ferendo supersedebimus.

Homiliarum in principium Actorum interpretatio est Frontonis Duxi.

SERMO

AD EOS QUI CONVENTUM ECCLESIE DESERUERUNT, ET QUOD NON OPORTEAT SACRARUM SCRIPTURARUM TITULOS PRETERMITTRE, ET IN INSCRIPTIONEM ALTARIS, ET IN NUPER ILLUMINATOS.

1. Quid hoc sibi vult? Quo nobis festa ulterius progrediuntur, eo minores collectæ sunt. Ne tamen idcirco desideras simus nos qui adsumus: siquidem minores sunt, si multitudinem species; si alacritatem animi, non sunt minores: numero sunt minores, non affectus. Porro idcirco minuantur, ut qui in vobis probatis sunt, manifesti sunt, et quinam ex consuetudine, quinam divinorum eloquiorum cupiditate, quinam lectionis spiritualis desiderio ducti ad annuam ventitent solemnitatem, sciamus. Præcedenti dominica civitas hic aderat universa, plena erant septa, et multitudo recedentes fluctus atque redemantes imitabatur: sed mihi fluctibus illis optatior et gratior est tranquillitas vestra; pluris ego facio quietem vestram, quam tumultum et turbas illas. Tuu presentia dinumerare corpora licebat, nunc affectus plenos pietatis. Si quis hanc paucorum hominum collectam, et ex pauperibus majori ex parte constantem, et illam multorum hominum ex divitibus majore ex parte confusatam, si quis ultrasque collectas istas tamquam in trutina et statera ponderare voluerit, hanc compieret præponderare. Quamquam enim, si numeri ratio habeatur, minores estis: si tamen cupiditatem affectumque spectemus, pluris faciendi estis. Ita fit in rebus, quæ ponderantur: si quis decem aureos stateras sumat, et in una lance deponat, ac deinde in altera centum æreos nummos; trujinam quidem centum ærei nummi deorsum ad se trahunt, attamen aurei decem illi cum habita ratione materiae graviores sint ac pretiosiores, naturæ suæ dignitate præponderant. Itaque fieri potest, ut qui pauci sunt numero, pluris faciendi sint et utiliores habeantur illis qui numero multi sint. Sed quid ego vobis exempla profero a rebus consuetis repetita, cum ipsam a Deo prolatam sententiam oporteat in medium afferri? Quid igitur illa dicit? *Melior est unus faciens voluntatem Domini, quam innumeri prævaricatores (Eccli. 16. 3).* Est enim, est saepe unus homo innumeris æquiparandus. Quid dico unum hominem solum æquiparandum innumeris? imo toto orbe terrarum utilior et pretiosior censemur. Atque hujus rei testimonium ex Pauli verbis mutuabor. Cum enim hominum pauperum, vexatorum, exagitatorum, afflictorum mentionem fecisset, adjecit: *Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afficti, quibus dignus non erat mundus (Heb. 4. 37. 38).* Quid ait? Hominibus egentibus, afflictis, patriæ sedes non habentibus dignus non erat mundus? Non vides quam

pascos tam multis opposueris? Video, inquit, et ideo dixi mundum illis non fuisse dignum: nota quippe mihi est numismatum istorum natura. Si terram posuero, mare, reges, praefectos, et totam omnino naturam humanam, et duos tresve pauperes his opposuero, considerenter asseram fore, ut pauperes isti præponderent. Quod si illi e patriis apudib[us] expellebantur, tamen patriam superham Jerusalem habebant. In paupertate vitam agebant; at pietate divites erant. Hominibus erant odiosi, at Deo grati. Quinam illi porro sunt? Helias, Elias, et illius temporis omnes. Neque vero id species, quod ne alimenta quidem illis necessaria suppeditabant: at quod o[stendit] Heliae celum clauserit et aperuerit, ejusque melote Jordadem retro flexerit.

Invenitur in eos qui spectaculis intresunt. — Atque h[oc] cum mihi veniunt in mitem, gaudeo, et doleo: gaudeo quidem propter vos qui adestis: doleo vero propter eos qui absunt: doleo valde, molestique sero et corde conteror. Quis enim est adeo sensus doloris expers, ut non doleat cum in ea quæ ad diabolum pertineant, plus studii conferri cernat? Atqui nulla spes venire nobis vel excusationis reliqua esset, si vel æquale studium conferretur: cum autem etiam longe superet, quis nobis defensionis locus relinquitur? Quotidie nos invitant spectacula, nec ullus pigritatur, nullus est qui cunctetur; nullus est qui negotiorum occupationes obtendat, sed tamquam expediti et omni cura soluti accurrunt omnes: non canitenti senex reveretur, non ardorem naturæ ac libidinis juvenis suspectum habet, neque dignitatem suam probro se afflere censet opulentus. At si quidem ad ecclesiam veniendum sit, quasi ex aliquo sublimi gradu et honore desiliendum sit, ita pigritatur et torpet, et inflatur deinde, quasi quidpiam futurit Deo largitus: cum vero properat ad theatrum, ubi sunt lasciva spectacula et acroamata, non existimat se probro seipsum afflere, non divitias suas nec nobilitatem. Scire cuperem, ubi nunc sint, qui tum illo die nos interturbabant, siquidem interturbatio quedam erat ipsorum presentia: scire cuperem quid nunc agant, quid utilius his, quæ nobis sunt præ manibus, illos occupet. Imo nulla occupatio illos detinet, sed solus fastus. Quo quid insanius videri potest? Cur enim, quæso, magnifice ac superbe de te sentis, mi homo? Te quic nobis gratificari censes, si cum buc veneris attendas, et quæ ad salutem animæ tue pertinent audiias? quam ob causam, queso, et cuius rei gratia

[48-50] ΟΜΙΛΙΑ

Πρὸς τοὺς δημοκαλισθέντας τὴν σύναξιν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ εἰς τὸ μὴ χαραρέχεσσεν τὰς ἔκπρεψάς τῶν θεοῖς Γραφῶν, καὶ εἰς τὸ ἀκτίγραμμα τοῦ βαυμοῦ, καὶ εἰς τοὺς τεοφωτίστους.

ε'. Τι τοῦτο; δοσον προδιαστὸν ἡμῖν εἰ δορταί¹, τοσούτον καὶ εἰ συνάξεις ἀλάττους γίνονται. Ἀλλὰ μὴ δρθυμάμεν ἡμεῖς εἰ παρόντες ἀλάττους μὲν γίνονται τῷ αὐτίθετο, οὐκ ἀλάττους δὲ τῇ προδυμάᾳ· ἀλάττους τῷ ἀριθμῷ, οὐκ ἀλάττους δὲ τῷ αὐθῷ. Ἀλάττους γίνονται, Γάρ οἱ δόθημοι φανεροὶ γένονται ἐν ὑμῖν, καὶ μάθωμεν, τίνες μὲν συνθεῖται, τίνες δὲ ἀπειθυμίῃ θείων λογίων παραγίνονται δι' ἀνιαυσίου δορτῆς, τίνες ἀπειθυμίῃ ἀπράστους πνευματικής. Πᾶσας ή πολιτεῖς ἦν ἐνταῦθα τῇ προτέρᾳ κυριακῇ, μεστοὶ οἱ περίβολοι, καὶ κύματα ἀπίνθητα καὶ ἀπανίντα ἀμιμάτῳ τὸ πλῆθος· ἀλλὰ ἐμοὶ τῶν κυμάτων ἀκείνων ποθεινότερά ἡ ὄμιστέρα γαλήνη, δηροὶ τοῦ θορύβου καὶ τῆς ταραχῆς ἐκαίνης τιμιωτέρα ὅμων ἡ ἡσυχία. Τότε τὰ σώματα ἡνὶ ἀριθμεῖν παρόντα, νῦν τὰ φρονήματα εὐλαβεῖς γέμοντα. Εἴ τις τὴν σύναξιν ταῦτην τὴν ὀλεγάνθρωπον καὶ τὸ πλέον ἐκ πενήτων συνεστηκαίλαν, κάκείνην τὴν πολυάνθρωπον καὶ τὸ πλέον ἀπὸ πλουσίων συγκεκριτημένην, εἰ τις ἀμφοτέρας τὰς συνάξεις ταύτας ὥσπερ ἐν ζυγῷ καὶ σταθμῷ θελήσει σταθμήσαι, εὐρῇ ἀν ταύτην καθέλκουσαν. Εἴ γάρ ἀλάττους τῷ ἀριθμῷ, ἀλλὰ τιμιώτεροὶ ἔτει τῇ ἀπειθυμίᾳ. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν σταθμητῶν γίνεται· ἐὰν δέκα τις στατῆρας χρυσοὶ λαβόντες εἰς μίλια κατάθηται πλάστιγγα, εἴτα εἰς τὴν ἀτέρον πλάστιγγα χαλκεὺς ἐκατόν, οἱ μὲν ἐκατὸν χαλκοὶ πρὸς ἐκατούς καθέλκουσι τὴν τρυτάνην· οἱ δὲ δέκα χρυσοὶ τῇ τῆς φύσεως ὑπεροχῇ μειζόνων; ἀνθέλκουσι, βαρύτεροι καὶ τιμιώτεροι δέκις κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον. Ποτὲ δέστιν δέλγους δέκας τῷ ἀριθμῷ, τῶν πολλῶν ἔναις τιμιωτέρους καὶ ἀναγκαιότερους. Ἀλλὰ τί ὑμῖν τὰ παραδείγματα ἀπὸ τῶν ἐν τῇ συνθεῖται φέρω πραγμάτων, δόσον αὐτὴν τοῦ Θεοῦ τὴν ψήφον περὶ τούτων παραγαγεῖν ἀποφαινομένην; Τί οὖν εὔτη φησί; Κρείσσων εἰς ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου, η μυρίοις καράντημοι. Εστι γάρ, ἐστι πολλάκις ἀνθρωπος εἰς μυρίων ἀντάξιος. Καὶ τί λέγω, ἐστιν εἰς ἀνθρωπος μυρίων ἀντάξιος μόνος; ἀλλὰ καὶ τῆς οἰκουμένης ἀναγκαιότερος καὶ [51] τιμιώτερος. Καὶ τούτου τὴν μαρτυρίαν ἀπὸ τῶν Παύλου ρήμάτων ποιήσομαι. Ἀνθρώπων γάρ μηνθεῖς πενήτων, ἐλαυνομένων, θλιβομένων, κακουχουμένων, οὐτε ψῆσι· Περιῆλθορ δὲ μηδεταῖς, δὲ αἰγείοις δέρμασιν, ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι; ἀν οὐκ ηγέρεις δέξιος δέσμος. Τί λέγεις; τῶν ὑστερούμενών, τῶν κακουχουμένων, τῶν οὐκ ἔχοντων πατρίδα οὐκ ἡνὶ δέξιος δέ

¹ Cod. Vallicanus 569, p. 174: τι τοῦτο; διπον πρόσεισιν ἡνὶ δορτή. Hic codex paucas habet varias lectiones.

κόσμος; Οὐχ δράς πόσους πόσους ἀντίστησας; Ὁρῶ μὲν, φησι, καὶ διὰ τοῦτο εἶπον διεὶς οὐκ ἡνὶ δέ κόσμος δέξιος αὐτῶν· ἄγρα γάρ τῶν νομισμάτων τούτων τὴν φύσιν οὐλας σαφῶς. Καὶ γῆν, καὶ θάλατταν, καὶ βασιλεῖς, καὶ ἐπάρχους, καὶ πέσαν ἀπλῶς τῶν ἀνθρώπων τὴν φύσιν τιθεῖς, καὶ διὸ ή τρεῖς τάνηταις τούτοις ἀντίστησας, θαρρῶν ἀν εἰποιμι, διεὶς οὐτοὶ μᾶλλον κατάγουσιν οἱ τάνηταις. Εἰπερ ἐκείνων ἀπηλαύνοντο πατέρες, ἀλλ' εἰχον πατρίδα τὴν ἑταίρους αλήμην. Ἐν πεντά διηγησο· ἀλλ' ἐπλούτουν κατὰ τὴν εὐσέβειαν. Ἀνθρώπων ήσαν ἔχθροι· ἀλλὰ τῷ Θεῷ φίλοι. Καὶ τίνες εἰσὶν οὐτοὶ; Οἱ Ἡλίας, οἱ Ἐλισσαῖος, καὶ οἱ κατ' ἐκείνους ἀπαντας. Μή γάρ δὴ τοῦτο ιδεῖς, διεὶς οὐδὲ τῆς ἀναγκαῖας ηύπόρουν τροφῆς, ἀλλ' διεὶς τὸ στόμα Ἡλίου τὸν οὐρανὸν ἐκλείσεις καὶ ἀνάκησε, καὶ ή μηλωτὴ αὐτοῦ τὸν Ἱορδάνην ἀπέστρεψε.

Καὶ ταῦτα ἀνηρῶν χαίρω, καὶ ἀλγῶ· χαίρω μὲν δι' ὑμᾶς τοὺς παρόντας, ἀλγῶ δὲ δι' ἐκείνους τοὺς μὴ παρόντας· ἀλγῶ σφόδρα, καὶ δύνωμαι, καὶ συντέτριμμαι τὴν καρδίαν. Τίς γάρ καὶ τῶν σφόδρα ἀναλγήτων οὐκ ἀλγήσεις τὰ τοῦ διαβόλου πλείονος ἀπολαύοντα σπουδῆς ὄρῶν; Καίτοι εἰ καὶ ἵστης ἀπῆλαυσεν, οὐδεὶς μίλια τημῖνην ἡ συγγνώμη, οὐδὲ ἀπολογία δταν δὲ καὶ πλεονεκτῇ, τίς τημῖνην ἀλλείπεται λόγος; Θέατρα καθ' ἐκάστην καλεῖ τὴν ἡμέραν, καὶ οὐδεὶς δύκενῶν, οὐδεὶς δύκανδυμένος, οὐδεὶς δύσχολιαν προβάλλεται πράγματα· ἀλλ' ὧσπερ εἰνίωντο καὶ λειμένοις φροντίδως ἀπάστης, οὐτω τρέχουσις ἀπαντας· οὐχ δέ γέρων τὴν πολιάν αἰδεῖται, οὐχ δέ νέος ὑφορᾶται τὴν φύσιν της φύσεως καὶ τῆς ἀπειθυμίας, οὐχ δέ πλούσιος τὸ ἀξίωμα τὸ διαντοῦ καταισχύνειν ἡγεται. Ἀλλ' ἐὰν μὲν εἰς ἐκκλησίαν ἀπαντήσαις δέηται, καθάπερ τῇ ὑπεροχῆς τινος; καὶ ἀξιώματος καταβάνων, οὐτω ναρκῆται δύκενται, καὶ μετὰ ταῦτα φυσάται, ὥσπερ τι τῷ Θεῷ χαρισάμενος· εἰς δὲ θέατρον σπεύδων, ἐνθά διστριγῇ θεάματα καὶ ἀκούσματα, οὐ νομίζεις καταισχύνειν τούτων, οὐ τὸν πλούτον, οὐδὲ τὴν εὐγένειαν. Ἐδουλόμενον εἰδέναι, τοῦ νῦν εἰσὶν οἱ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἡμῖν ἐνοχλήσαντες· ἐνοχλήσις γάρ δην αὐτῶν τῇ παρουσίᾳ· ἐδουλόμενον εἰδέναι τὸ πράττονται, τὸ τῶν παρόντων αὐτοὺς ἀναγκαιότερον ἀπεσχίλησεν. Ἀλλ' ἀσχολία οὐδεμία, τύφος δὲ μόνος. Καὶ τί γένοιτο; ἀν μανικώτερον; Τίνος γάρ ἐνεκεν, ἀνθρώπε, μεγαλοφρονεῖς, καὶ νομίζεις τὴν χαρίζεσθαι, ἐκ τοπογεννήμενος ἐνταῦθα προσέχης· καὶ ἀκούσῃς τὰ πρὸς εωτηρίαν τῆς σῆς ψυχῆς; τίνος ἐνεκεν, εἰπε μοι, καὶ διὰ τί ἀλαζούνεύῃ; διὰ τὸν πλούτον; διὰ τὰ ἴματα τὰ στρικά; Εἴτα οὐκ ἐννοεῖς, διεὶς σκωλήκων εἰσὶν [52] ἐκείνα νήματα, καὶ θαρρῶπων ἀνθρώπων εὑρέμετα;

δει πόρναι ἐκείνοις κέχρηνται, καὶ μαλακοί, καὶ τυμβωρύχοι, καὶ λησταί; Ἐπίγνωθι τὸν δίκαιον πλούτον, καὶ κατάθηθι πώτα ἕπε τοῦ φυσῆματος ἐκείνου τοῦ ὑψηλοῦ καὶ κενοῦ διάσκεψαι τῆς ρύσεως τὸ εὐτελές. Γῇ καὶ σποδὸς εἰ, τέφρα καὶ κόνις, καπνὸς καὶ σκιά, χόρτος καὶ ἄνθος χόρτου. Τοιαύτη φύσις μεγαλοφρονεῖ, εἰπέ μοι; Καὶ τί τούτου γένοιτο; Διαταγελαστέρερον; Ἀλλά πολλῶν ἀρχεις ἀνθρώπων; Καὶ τί τοῦτο ὅφελος, ὅταν ἀνθρώπων μὲν ἀρχεις, τὸν δὲ παθῶν αἰγαλέων εἰ καὶ δούλοις; Ποτέπερ δὲ τις οἶκοι μὲν ὑπὸ τῶν οἰκετῶν τύπτοστο καὶ τραύματα λαμβάνοι, ἔξω δὲ εἰς τὴν ἀγορὰν ἐμβόλλων μέγα φρονῇ ἐπὶ τῇ τῶν ἀλλων ἀρχῇ—οὕτω τύπτει οἱ κανονοβούται, τραύματά σοι ἐπάγει ἡ ἀσθλεια, πάντων τῶν παθῶν δοῦλος εἰ, καὶ μέγια φρονεῖς δὲ τῶν ὀμφαλῶν ἀρχεις; Εἴθε ἐκείνων ἄρχεις, ἐκείνους ἡς Ιστείμος.

β'. Οὐ τῶν πλουτούντων κατηγορῶν ταῦτα λέγω, διλλὰς τῶν κακῶν τῷ πλούτῳ καχρημάνων. Οὐ γάρ δὲ πλοῦτος κακὸν, ἀλλὰ εἰς δέοντα βουλεύειν αὐτῷ χρήσασθαι, ἀλλ' ή ἀπόδυσις, καὶ ή διλαζόνεια. Εἴ κακὸν ἦν δὲ πλοῦτος, οὐκ ἂν πάντες ηὔξαμεθα εἰς καλπούς 'Αβραδύμηντος, πλεύσειν τοῦ θησαυροῦ τρακακούσους δίκαιοι καὶ ὄντες οἰκέταις οἰκογενεῖς. Οὐ τοίνυν δὲ πλοῦτος κακὸν, ἀλλ' ή παράνομος αὐτοῦ χρήσις κακόν. Καὶ διστηρ πρήγμα περὶ μήνης λέγων, οὐ τὸν οἶνον διεβαλλον (πᾶν γάρ κτίσμα Θεοῦ καλὸν, καὶ οὐδὲν ἀποδηλητόν, μετ' εὐχαριστίας λαμβανόμενον), οὐτω καὶ νῦν εὖ τῶν πλουτούντων κατηγορῶν, οὐδὲ τὰ χρήματα θανατάλια, διλλὰ τὴν κακὴν τῶν χρημάτων χρήσιν, καὶ εἰς άσωτελαν διπλανεύμανην. Διὰ τοῦτο χρήματα λέγεται, ἵνα ἡμεῖς αὐτές χρησώμεθα, καὶ μὴ ἐκεῖνα ἡμῖν· διὰ τοῦτο κτήματα λέγεται, ἵνα ἡμεῖς αὐτὰ κτηνεύμεθα, καὶ μὴ ἐκεῖνα ἡμῖς. Τί ἀλλ τὸν διοίλον ἔχεις δεσπότην; οὐ δινέστρεψες τὴν τάξιν; 'Ἄλλ' ἐδουλόμην μαθεῖν, οὐ νῦν ποιεύσιν οἱ τὴν σύναξιν ἁγκαταλέβαντες, καὶ ἐν τίσιν εἰσίν. 'Ἄλλα ἡ συνεύσιν, η τάντων, περάγματα ἀντικινοῦσι βιωτικά, ταραχῆς ἀμπετηλησμάνα. Ἐνταῦθα εἰ περῆς, δινθρώπο, ἐν γαλήνῃ ής καὶ ἐν λιμάνῃ· οὐκ οἰκονόμος εἰσελθὼν ἀτέραττεν, οὐκ ἀπίτροπος ὑδρύει, οὐκ οἰκοτής ὑπὲρ ἁραγμάτων βιωτικῶν ἠνύχλει, οὐκ ἄλλος τις ταρφύνει· ἀλλ' ἐν ἥσυχῃ διάγων ἀπῆλευε θειῶν ἀκρόστων. Οὐδεμοῦ κύματα ἐνταῦθα, οὐδεμοῦ ταραχῇ· ἀλλ' εὐλογία, καὶ εὐχαρίστη, καὶ δύσιλος πικευματική, καὶ μετάστασις εἰς τὸν οὐρανὸν· καὶ ἐνταῦθεν ἡδη τὸν ἀρραβωνια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν λαβὼν διττεῖς. Τίνος δικαίων τὴν πλουσίαν ταύτην τράπεζαν ἀφει, εἰς ἀτέραν φορτικωτέραν διευθὺν μετήγεγες, καὶ τὸν λιμένα καταλιπών, ταραχήν ἀντικαταλάττει γελήνης; Τὸ μὴ περαγνενόθει πάνητας τοὺς τέσσας παρόντας, δεινὸν μὲν, ἀλλ' οὐδὲ οὗτος δεινὸν, ὡς τὸ μὴ περαγνενόθει πλουσίον. Τίνος δικαίων; 'Οτι οἱ μὲν τάντης ἔχουσι. τὴν ἀναγκαῖαν ἀσχολίαν, τὴν φροντίδα τῆς καθημερινῆς [δι]έργασίας, ἀπὸ τῶν χειρῶν ποιούμενοι τὸν βίον· παιδοτροφίας ἀπομελοῦνται, γυναικεὶς προσεσθήσασι, καὶ μὴ κάμωσι, τὰ τῆς ζωῆς αὐτοῖς οἰχήσσαται. Τεῦται λέγω, οὐχὶ ἀπολογίαν ὑπὲρ ἐκείνων συντιθεῖσι, ἀλλὰ δικινός πῶς μείζονες κατηγορίας οἱ πλουσιοῦτες εἰσὶν ἀξιοί. 'Οσον πλειονος ἀπολαύσουσι ἀδείας, ποσούτον καὶ κατεκρίσεως, διτι εὑδενὶ τούτων κατέγραται.

Ούχ δράτε τοὺς Ἰουδαίους, τοὺς θεομάχους, τοὺς ἀντιπίποντας τῷ ἄγιῳ Πνεύματι, τοὺς σκληροτρέχολους; Τούτων οἱ μὴ παραγενόμενοι πάντων χειρούς εἰσίν. Ἐκεῖνοις ἔάν εἴπωσιν οἱ ἱερεῖς ἐπτά ἡμέρας ἀργῆσαι, καὶ δέκα, καὶ εἰκοσι, καὶ τριάκοντα, οὐκ ἀντιεἰλέγουσι· καίτοι τοι τῆς ἀργίας ἐκείνης χαλεπώτερον; Τὰς θύρας ἀποκλείουσι, καὶ οὗτε πῦρ καίουσιν, οὐχ ὑπὸ φέρουσιν, οὐκ ἅμλο τι πρὸς τὴν χρεαν τὴν τοιαύτην μεταχειρίζειν ἀφίενται· ἀλλ' ἔστιν ἀλυσίς αὐτοῖς ἡ ἀργία, καὶ οὐδὲ οὕτως ἀντιεἰλέγουσιν. Ἐγὼ δὲ οὐδὲν τοιοῦτον λέγω, διτοι τῆς ἡμέρας ἀργήσον, οὐδὲ δέκα ἡμέρας· ἀλλὰ δύο μοι δύνασθαι ὡρας τῆς ἡμέρας, καὶ τὰς λοιπὰς αὐτὸς ἔχει· καὶ οὐδὲ τοῦτο μοι τὸ μέτρον εἰσφέρεις. Μᾶλλον δὲ μή δικοι δανείσῃς τὰς δύο ὥρας, ἀλλ' ἀστῶν· ἵνα περάκλησιν τινα εὐχῆς δέξῃ πατέρων, ἵνα εὐλογῶν πεπληρωμένος ἀναγωρθῇσσες, ἵνα πανταχθέν δισφαλής ἀπέλθῃς. ἵνα τὰ δηπλα λαβῶν τὰ πνευματικά ἀκαταγώνιστος γένης, ἀχείρων τῷ διεσθόλῳ. Τί τρόπον, εἰπει μοι, τῆς ἀνταῦθε διαγωρῆς; Εἰ γάρ διημερεύειν ἔνταῦθα ἔχρην, τί σεμιότερον; τί δισφαλάτερον, διποι ἀδελφοι τοσοῦτοι, διποι τὸ Πνεῦμα τὸ ἁγιον, διποι Τῆγοῦς μέσος, καὶ δι τούτου Πατήρ; Ποιεῖτεράν ζηταῖς συναγωγὴν τοιαύτην; πολὺν ἔτερον βουλευτήριον; πολὺν εὐνόδον; Τοσοῦτα διγαδὸν ἐν τῇ τραπέζῃ, ἐν τῇ ἀκροδόσῃ, ἐν ταῖς εὐλογίαις. ἐν ταῖς εὐχαῖς, ἀλλ' ταῖς συνουσίαις· καὶ σὺ πρὸς ἄτερας βλέπεις διατερίβας; Καὶ πολὺν ἔχεις συγγνώμην; Ταῦτα οὐχ ἵνα ὑμεῖς ἀκεύσητε εἰπεῖν· οὐ γάρ χρεῖται ἔχετε τῶν φαρμάκων τούτων ὑμεῖς, οἱ διὰ τῶν Ἡρων-ἐπιθετέμενοι τὴν ὑγίειαν, τὴν ὑποκοήν, οἱ διὰ τῆς σπουδῆς τῶν πάθων ἀπλάνεαντες· ἀλλ' εἰπεῖν ταῦτα πρὸς ὑμᾶς, ἵνα ἀκούσωσιν οἱ μὴ παραγενομένοι ἀπλῶς, ἀλλ' διον μνωθεὶς αὐτοῖς διηγήσασθε τὸν λόγον. Ἀναμνήσατε αὐτοὺς τῶν Ἰουδαίων, ἀναμνήσατε αὐτοὺς τῶν βιωτιών πραγμάτων· εἰπεῖτε πόσῳρ βελτείων ἡ ἔνταῦθα σύναξις, εἰπεῖτε πόσῃν σπουδὴν περὶ τὰ τοῦ κόσμου πράγματα ἴκενθεντει, εἰπεῖτε πόσος μισθὸς ἔπειται τοῖς ἀνταῦθα συλλεγομένοις. Ἀν γάρ μόνον εἰπῆτε, διτοι κατηγόρησα, τὸν μὲν θυμὸν τὴς ἡγείρετε, καὶ τραῦμα εἰργάσασθε, τὸ δὲ φάρμακον οὐχ ἀποθήκατε· ἀν δὲ διδάξητε αὐτοὺς, διτοι ὡς ἀσθρός κατηγόρησα, ἀλλ' ὡς φίλος ἐπινεμονος, καὶ πειστει αὐτοὺς, διτοι Ἀξιοσιστότερα τρεψαμένα φίλων, ή ἀκούσατε φιλήματα ἀσθρῶν, οἰδηταὶ μετὰ πολλῆς ἡθονῆς τὴν πατηγορίαν· οὐ γάρ τοις φήμασιν, ἀλλὰ τῇ γνώμῃ τῶν λέγοντος προσέξουσιν. Οὕτω θεραπεύεται τοὺς ἀδελφοὺς τοὺς ὑμετέρους. Ἡμεῖς τῆς σωτηρίας ὑπεύθυνοι τῶν περότερων ὑμῶν, ὑμεῖς τῆς τῶν ἀπολειφθέντων. Οὐ [54] δινά-

gloriaris? an ob divitias? an ob vestes sericas? Cur non potius cogitas illas vermium esse stamina et barbarorum hominum inventa? mereirices illis ac molles, et sepulcrorum perfosores, ac latrones uti? Divitias agnosce legitimas, et ab illo sublimi vano que fastu aliquando delabere; naturam vilitatem considera. Terra es et pulvis, cinis et lavilla, fumus et umbra, sonum et flos soni. Taline, queso, natura gloriaris? Quid vero esse potest magis ridiculum? At qui multis hominibus imperas? Quid hoc tibi prodes!, quod hominibus imperas, cum perturbationum tuarum servus et captivus sis? Quemadmodum si quis domi quidem a famulis verberibus ac vulneribus concidatur, foris autem in forum ventiens, quod alii imperet, glorietur: ita cum te verberet inanis gloria cupiditas, cum tibi vulnera infligat luxuria, cum omnium perturbationum servus sis, gloriaris quod genitibus tuis imperas? Atque utinam illis imperares! utinam aquiparandos illis esses!

2. Non divites, sed divitiorum abusus damnatus.— Non ut divites accusem huc dico, sed eos qui divitis perporam intundunt. Neque enim malum sunt divitiae, si eis ut oportet uti voluerimus; sed superbia et arrogantia. Si malum essent divitiae, nequam ad alium Abraham pervenire optaremus omnes, qui vernaculae habuit trecentos et octodecim favulos. Non sunt igitur malum divitiae, sed illegitimus earum usus est malum. Et sicut nuper de ebrietate verba faciens non vinusa accusabam (a); quippe cum omnis creatura Dei bona, nihilque rejiciendum sit quod cum gratiarum actione percipitur (1. Tim. 4. 4): ita nunc quoque non divites accuso, neque pecunias la iavidiam adduco, sed malum usum pecuniarum, et qui in libidines impenditur. Propterea christi (b) pecuniam dicuntur, et nos illis utamur, et non illis nobis: propria possessiones dicuntur, et nos illas possidentes, et non illis nos. Cor igitur servum habes dominum? cur invertisti ordinem? At enim scire perciparem, quid illi nunc agant qui collectam deseruerunt, et quibus occupentur. Nemirum aut alecedunt, aut omnia rebus secularibus, quae tumultu redundant, distinguntur. Hic si adesse, nai homo, in tranquillitate atque in porta esces: non ingressus dispergator interturbaret, non procurator interpellaret, non famulus ob secularia negotia molestiam afferret, non aliis ullos irritaret, sed in quiete vivens divinis letacionibus interesses. Nusquam hic flues: nequam tumultus, sed benedictio et preces, et sermo spiritualis, et in celum commigratio, et jam ex hoc loco, acceptio pignore regni celorum, discederes. Quam ob causam opulentam hanc mensam et opiparam deserens, ad aliam multo molestioram te transtulisti, et derelicto portu cum turbis tranquillitatem consumulisti? Est illud quidem grave, quod non intersint pauperes, qui tua aderant: sed non ita tam grave, ut quod divites non intersint. Quid ita?

(a) Vide supra Hoaxil. contra Ehricos et de Resurrectione.

(b) A verbo, γέρειν, id est, ufer.

Quod pauperes necessariis occupationibus detineantur, quotidiani opifici sollicitudine, manibus suis victum sibi comparantes: educandorum liberorum curam gerunt, uxorem tuentur, ac nisi laborent, vivere nequeant. Hec a me dicantur, non ut defensionem illis componam, sed ut divites majori accusatione esse dignos ostendam. Quanto majori securitate fruuntur, tanto magis daunabuntur, quod nullis ejusmodi rebus occupentur.

Judas pejores qui absunt ab ecclesia. — Nonne Iudeos videtis, Deo rebelles, qui Spiritui sancto resistunt, duros illos cervice? His omnino pejores sunt, qui non venerunt. Illis si dixerint sacerdotes septem diebus ab operibus cessandum, vel decem, vel viginti, vel triginta, non contradicunt: tametsi quid illa vacatione molestius fieri potest? Fores occidunt, nec ignem accendunt, nec aquam ferunt, neque aliud quidquam ad ejusmodi usum aggredi illis permititur: sed otio tamquam catena vincuntur, et ne tum quidem contradicunt. At ego nihil tale dico, non impero ut septem decemve diebus ab operibus abstineas, sed duas mihi diei horas ut commodes, reliquas ipse tibi habeas, et ne hanc quidem mihi mensuram contribuis. Imo vero mihi ne commodes duas horas, sed tibi ipsi, ut ex oratione patrum aliquam consolationem percipias, ut benedictionibus plenus recedes, ut omni ex parte securus abeas, ut spiritualibus acceptis armis invictus diabolo et inexpugnabilis sis. Quid jacundius, queso, quam hic versari? Si enim totos dies hic transigere necesse esset, quid praelaries? quid tutius, ubi tot sunt fratres, ubi Spiritus sanctus, ubi medius Jesus, et Pater ejus? Qualem aliam talam congregationem queris? qualem alium senatum? qualem conventum? Tot bonis referta est mensa, tot lectio Scriptura, tot benedictiones, tot preces, tot ipsi congressus: et tu aliam conversationem et colloquia spectas? Quanam autem venia dignus censebere? Huc a me dicta sunt, non ut vos audiat: neque enim vos medicamentis ejusmodi indigetis, qui ipsis operibus sanos vos esse comprobatis, qui obeditis, qui tanto studio vestrum amorem ostendatis: sed ad vos huc dicta sunt a me, ut ex verbis audiant qui non adsanct. Nolite dicere solam a me accusatos eos esse qui non venerunt, sed totam a principio illis orationem narrate. Revocate illis in memoriam Judas, revocate in memoriam negotia secularia: dicite quanto praestantior sit iste conventus: dicite quantum erga res mundanas studium exhibeant, dicite quanta merces illos maneat, qui hic congregantur. Si enim tantum dixeritis accusatis illos a me fuisse, iram excitabit, et vulnus infligiet, non medicinam admovetis: sin autem illos doceritis me non tamquam inimicum accusasse, verum tamquam amicum indoluisse, atque illis persaeratis, *Fideliora esse vulnera amicorum, quam spontanea oscula inimicorum* (Prov. 27. 6), accusationem nulla cum voluptate suscipient: non enim ad verba, sed ad sententiam dicentis attendent. Ita fratres vestrus curate. Nobis salutis omnium vestrum, qui aderitis,

est ratio reddenda, vobis, eorum qui absunt. Non possumus ipse per nos cum illis in colloquiam venire, per vos cum illis in colloquium veniamus, et per vestram eruditorem: sit nobis finstar pontis eujusdam erga illos caritas vestra: efficit ut per linguam vestram nostri sermones ad illorum aures trajiciantur. Sufficient fortasse quae diximus de illis, qui collecte non intersunt, neque quidquam est addendum. Nam plura quidem dicere potuissent, sed ne totam tem-
pas in ejusmodi accusatioes impendamus, et ad vos ipsoe, qui adeatis, hinc utilitas nulla dimanet, age, vobis etiam insolitum ac novum quoddam opsonium apponamus: insolitum autem ac novum dico, non habita ratione mensae spiritualis, sed aurum vestrum habita ratione.

3. Superioribus apud vos diebus de apostolicis verbi, deque evangelicis disservimus, cum de Judä verba faciemus (*a*): disservimus et de propheticis; hodierno die volumus de Apostolorum Actis verba facere. Propterea insolitum dixi opsonium et non insolitum. Non insolitum quidem, quod ad seriem sacrarum pertineat Scripturarum: insolitum autem, quod aures fortasse vestras minime sint narrationi ejusmodi assuetæ. Multis quidem certe nec notus est liber iste: a multis rursus cum clarus et apertus videatur, tamen conteunitur: et his quidem cognitio, illis autem ignorantia occasionem affert negligentie. Ut igitur et qui non noverunt, et qui clare se intelligere arbitrantur, multas in eo profundas et abstrusas esse sententias discant, opero pretium fuerit amborum negligientiam hodierno die corrigere. Prius sciamus opus est, quis librum scripsaret: hic enim optimus iudaginatio est ordo, ut de auctore videamus, an homo sit, an vero Deus: ac si homo quidem sit, rejiciamus: *Nolite enim, inquit, vocare magistrum super terram* (*Math. 23. 8*): sin autem Deus, admittamus: caelstis enim est et superna schola nostra, siquidem talis est dignitas hujus theatri, ut ab hominibus nihil, sed per homines a Deo discamus.

Tituli Scripturarum non prætereundi. — Disquirendum nobis est, quis scripserit, et quando scripserit, et de quibus, et qua de causa præceptum sit, ut ille in hac solemnitate egeretur. Nam toto fortassis anno legi librum non auditus. Enimvero hoc quoque nosse prodet: ac deinde querendum est qua de causa hunc titulum præ se ferat, *Acta Apostolorum*. Neque enim temere prætereundi sunt tituli, neque confessim initium libri attingendum est: sed prius libri nomen videndum. Nam quemadmodum in nobis ex capite reliquum corpus sit notius, et superne imminens illi facies manifestum illud reddit, sic a superiori parte impositus textui titulus in fronte reliquam scripturam efficit notiorem. Noane hoc videtis in regis etiam imaginibus, ut sursum quidem posita sit imago, quæ regis nomen inscriptum habet, inferius in basi triumphos regis, victorias et præclara facinora inscripta habet? Idem in Scripturis licet cernere. Sursum qui-
dem depicta est imago regia: inferius autem Victoria

(a) vide monitum ad hominum in Iuliani.

inscripta est ei tropæa et res omnes præclare gestæ. Ita facimus etiam, cum epistolam acceptemus: eos continuo vinculum solvimus; neque continuo quæ intus latent, legimus: sed exterius positam inscriptionem prius percurrimus, et ex illa dictimus et qui miserit, et a quo recipi debet. Anno igitur absundum est, ut in rebus quidem asecularibus tantum studii adhibeamus, neque commovereatur, aut perturbeatur, sed ordine singulis percurramus: hoc vero loco agre feramus, et confessim initium aggrediamus? Vultis intelligere quanta sit vis tituli, quanta sit virtus, quantus in Scripturarum initiis reconditus sit thesaurus? Asculitate, ne sacrorum Librorum titulos emitemus. Athenas aliquando Paulus ingressus est: haec historia scripta est in hoc ipso libro; reperit in urbe non librum sacrum, sed idolorum altare: inscriptionem reperit quæ sic habuit, *Icovoro Dgo* (*Act. 17. 23*): neque præteriit, sed hujus inscriptionis altaris opera ipsum altare subvertit. Paulus ille sanctus, qui Spiritus gratiam habebat, altaris inscriptionem non præterit, et tu Scripturarum titulos præteris? Ille quod Athenienses idololatre scripserant, non omisit, et tu quæ Spiritus sanctus scripsit necessaria esse non censes? Quæ tandem venia dignus eris? Verum enīa vero quantam pepererit utilitatē haec inscriptione videamus. Cum ergo altari insculptam inscriptionem tantam videris suppeditasse virtutem, multo magis a Scripturarum inscriptionibus id perfici posse intelliges. Ingressus est urbem Paulus, invenit altare, cui erat inscriptum *Ignoto Dœ*. Quid fuit opus factio? Gentiles erant omnes, impii omnes; quid igitur faciendum fuit? De Evangelis verba facere? At etiam dabantur. Num de prophetarum libris, vel de legis mandatis? At non credidissent. Quid ergo fecit? Accurrit ad altare, et suis ipsorum armis hostes subiugavit. Atque hoc illud est quod dicebat, *Factus enim omnibus omnia, Judæis tamquam Judæus, ita qui sine lege erant, tamquam sine lege essent* (*1. Cor. 9. 21*). Vedit altare, vedit inscriptionem, insurrexit Spiritus. Talis enim est Spiritus gratia: efficit ut qui eam receperint, undique lucrum colligant; talia sunt arma nostra spiritualia. *In captivitatem enim, inquit, redientes omnem intellectum in obsequium Christi* (*2. Cor. 10. 5*). Vedit ergo altare, nec reformidavit, sed ad seipsum altare traduxit: vel potius omnis literis, ejus sensum transmutavit: et quemadmodum in belludo exercitus si generosum militem in hostili acie viderit, et coma prehensum ad aciem militem illum transulerit, atque ut pro se pugnet, efficerit: ita quoque Paulus egit, cum tamquam in hostium acie inscriptionem altari insculptam offendisset, ad suam aciem transtulit, ut adversus Athenienses cum Paulo pugnaret, non casu Atheniensibus Paulum percutieret: gladius enim erat Atheniensem, ensis erat hostium illa inscriptione: sed hic ensis hostium capit amputavit. Non ita mirabile fuisse, si quis ipsius armis eos devicisset: hoc enim merito accidit: verum illud novum est et insolens, cum hostium arma tamquam machinas hostibus aduenerunt, cum gladius,

μαθεί αὐτοῖς συγγενέσθαι δι' ἀστιῶν· συγγενώμεθα αὐτοῖς δι' ὑμῶν, καὶ τῆς ὑμετέρας διδασκαλίας· γέφυρά τις ἡμῖν γενέσθω πρὸς ἐκείνους τι ὑμετέρα ἀγάπη· ποιήσατε τοὺς ὑμετέρους λόγους διὰ τῆς ὑμετέρας γλώσσης διαβῆναι πρὸς τὴν ἐκείνων ἀκρόσιν. Τάχα αὐτάρκειας εἰρηται ἔνεκεν τῶν ἀπολεθρέντων τὰ εἰρημένα, καὶ οὐδὲν δὲ πλέον προσθένται. Εἴην μὲν γάρ πλείονα εἰπαίν, ἀλλ' ἵνα μὴ τὸν καιρὸν διπλαντά εἰς τοῦτο καταδαπανήσωμεν κατηγοροῦντες, ὑμᾶς δὲ μηδὲν ὠφελεούντες παραγενομένους αὐτοὺς, φέρε τι καὶ ὑμῖν παρασῶμεν ἔνον δύον καὶ καινὸν· ἔνον δὲ καὶ καινὸν λέγω οὐ κατὰ τὴν πνευματικὴν τράπαζαν, ἀλλὰ ἔνον κατὰ τὴν ὑμετέραν ἀκρόσιν.

γ. Διελέχθημεν ὑμῖν ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν δημάτων ἐν ταῖς Ἐμπροσθεν ἡμέραις, καὶ ἀπὸ τῶν εὐαγγελικῶν, ὅτι περὶ τοῦ Ἰουδαίου διελέχθημεθα· διελέχθημεν ὑμῖν καὶ ἀπὸ προρητικῶν· σῆμερον βουλόμεθα ἀπὸ τῶν Ἐπρέκτων τῶν ἀποστολῶν εἰπεῖν. Διὰ τούτο εἴπον τὸ δύον ἔνον, καὶ οὐ ἔνον. Οὐ ἔνον μὲν, διτὶ τῆς ἀκολουθίας ἐστὶ τῶν θείων Γραφῶν, ἔνον δὲ, διότι τάχα ἀθήθης ὑμῖν ἡ ἀκοή πρὸς τὴν τοιαύτην ἀκρόσιν. Πολλοὶς γοῦν τὸ βιβλίον τοῦτο οὐδὲ γνώριμον ἔστι, πολλοὶς δὲ δοκοῦν σαφές εἶναι, πάλιν παρορθεῖται· καὶ γίνεται τοῖς μὲν ἡ γνῶσις, τοῖς δὲ ἡ ἀγνοία φρευματικὰς ὑπόθεσις. Ι' οὖν καὶ οἱ ἀγνοοῦντες μάθωσι, καὶ οἱ νομίζοντες ασφῆς εἰδέναι, διτὶ πολὺ βάθος νοημάτων ἔχοι, ἀναγκαῖον ἀμφοτέρων διορθώσασθαι τὴν φρευματικὴν τήμερον. Διτὶ δὲ πρότερον μαθεῖν, τίς τὸ βιβλίον ἐγράψεν. Αὗτη γάρ ἀρίστης ἐρεύνης ἀκολουθεῖ, πρότερον τὸν γράψαντα ἰδεῖν, εἰ μνημοτός ἔστιν, ἢ δὲ Θεός· καὶ μὲν μὴν μνημοτός, παραχρυστώμεθα· Μή καλέσῃς γάρ, φησί, θιδάσκαλος ἐπὶ τῆς τῆς· διν δὲ Θεός. δεξιῶμεθα· μνωθεν γάρ ἔστι τὸ διδασκαλεῖον τὸ ἡμέτερον· καὶ γάρ τοιούτον τὸ ἀξιώμα τοῦ θεάτρου τούτου, μηδὲν παρὰ ἀνθρώπων μανθάνειν, ἀλλὰ παρὰ Θεοῦ δι' ἀνθρώπων.

Δεῖ τοινυν ἔξετάσαι, τίς ὁ γράψεις, καὶ πότε γράψει, καὶ περὶ τίνων, καὶ τίνος ἔνεκεν τῇ ἀρτῇ ταύτῃ νενομοθέτηται αὐτὸν ἀναγνωσκεσθαι. Τάχα γάρ οὐκ ἀκούσετε διὰ παντὸς τοῦ θεούς ἀναγνωσκομένου τοῦ βιβλίου. Καὶ γάρ καὶ τοῦτο χρήσιμον· καὶ μετὰ τοῦτο ζητήσαις χρή, τίνος ἔνεκεν ταύτην διεῖ τὴν ἐπιγραφήν, Πράξεις ἀποστόλων. Οὐδὲ γάρ τὰς ἐπιγραφὰς ἀπλῶς παριέναι χρή, οὐδὲ εὐθέως εἰς τὴν ἀρχὴν ἐμβαλεῖν τὴς συγγραφῆς, ἀλλὰ πρότερον δράψη τὴν προστοργίαν τοῦ βιβλίου. Καθάπερ γάρ ἐφ' ἡμῶν ἡ κεφαλὴ γνωριμάτερον ποιεῖ τὸ λοιπὸν σῶμα, καὶ τῇ ἔμμεν διανθεν ἐπικειμένη φανερὸν αὐτὸν ἀργάζεται, οὐτε καὶ ἡ ἐπιγραφὴ διανθεν πρὸ τῆς ὑφῆς ἐπικειμένη ἐπὶ τοῦ μετώπου καταφανέστερον ἡμῖν ποιεῖ τὸ λοιπὸν τῆς γραφῆς. Οὐχ δράτε καὶ ἐπὶ τῶν εἰκόνων τοῦτο τῶν βασιλικῶν, διτὶ δικαὶοις μὲν ἡ εἰκὼν, καὶ τὸν βασιλέα ἔχει ἐγγραμμένον· κάτω δὲ ἐν τῇ γεινικῇ ἐπιγράφει τοῦ βασιλέως τὰ τρόπαια, ἡ νίκη, τὰ κατορθώματα; Οὐτων δὴ καὶ ἐπὶ τῶν Γραφῶν [58] ἔστιν ίσεν. Γέγραπται μὲν ἡ εἰκὼν ἡ βασιλικὴ διανθεν· κάτωθεν δὲ ἐπιγέγραπται ἡ νίκη, τὰ τρόπαια, τὰ κατορθώματα. Οὐτων καὶ ἐπιστολὴν διεν δεξιῶμεθα, ποιοῦμεν· οὐκ εὐθέως διαλύσομεν τὸν δι-

σμὸν, οὐδὲ εὐθέως τὰ διγείμενα ἐνδοθεν ἀναγνωσκομεν· ἀλλὰ πρότερον τὴν Ἱερων ἐπιγραφὴν ἀπαρχόμεθα, καὶ δὲ ἐκείνης μανθάνομεν καὶ τὸν πέμφαντα, καὶ τὸν διφείλοντα ὑποδέξασθαι. Καὶ πώς; οὖν οὐκ ἀποτέλονταν ἐν τοῖς βιωτικοῖς; τοσαύτη πεχρῆσθαι σπουδῇ, καὶ μὴ θορυβεῖσθαι, μηδὲ ταράττεσθαι, ἀλλὰ κατὰ τάξιν ἔκαστον ἐπιέναι· ἐνταῦθα δὲ ἀσχάλλειν, καὶ εὐθέως ἐπιπλῆκτη τῇ ἀρχῇ; Βούλεσθε μαθεῖν δοση τῆς ἐπιγραφῆς ἡ ἴσχυς; δοση δύναμις; δοσος ἀπόκειται θεσμοῖς ἐν ταῖς ἀρχαῖς τῶν Γραφῶν; Ἀκέυσατε, ίνα μὴ καταφρονήτης τῆς ἐπιγράφης τῶν θείων Βιβλίων. Εἰσῆλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας δ Παῦλος ποτε· ἐν αὐτῷ τῷ βιβλίῳ γέγραπται ἡ Ιστορία αὕτη· εὑρεν ἐν τῇ πολει οὐδὲν βιβλίον θείων, ἀλλὰ βιβλίον εἰδώλων· εὔρεν ἐπιγραφὴν οὐτως ἔχουσαν, Ἀγρώστῳ Θεῷ· καὶ οὐ παρέδραμεν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ βιβλίου τὸν βιβλὸν καθείλει. Παῦλος δ ἄγιος, δ Πνεύματος χάριν ἔχων, οὐ παρέδραμε βιβλοῦ ἐπιγραμμα, καὶ σὺ ἐπιγραφὴν Γραφῶν παρατρέχεις; ἐκείνος οὐκ ἀφῆκεν ἀπερ ἐγράψαν Ἀθηναῖοι εἰδωλολάτραι, καὶ σὺ ἀπερ ἐγράψει τὸ Πνεύμα τὸ διγιον οὐ νομίζεις εἶναι ἀναγκαῖα; καὶ πολὺς ἔχεις συγγνώμην; Ἀλλὰ γάρ θεώμεν πόσον τὸ κέρδος ἀπὸ τοῦ ἐπιγράμματος διετείνει. "Οταν οὖν έδης ἐπίγραμμα βιβλῷ ἐγκεχαραγμένον τοσαύτην παρασχὼν τὴν ἴσχυν, μαθήσῃ διτὶ πολλῷ μᾶλλον τὰ ἐπιγράμματα τῶν θείων Γραφῶν τοῦτο ποιῆσαι δυνήσεται. Εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν δ Παῦλος, εὗρε βιβλὸν ἐν ψηφαγέραπτο, Ἀγρώστῳ Θεῷ. Τί ἔδει ποιῆσαι; "Ελληνες πάντες ἡσαν, ἀσεβεῖς πάντες. Τί οὖν ἐχρῆν ποιῆσαι; "Απὸ Εὐαγγελίων διαλεχθῆναι; Ἀλλὰ κατεγένειν. 'Ἄλλ' ἀπὸ προφητικῶν, καὶ τοῦ νόμου γραμμάτων; 'Άλλ' οὐκ ἐπίστενεν. Τί οὖν ἐποίησεν; 'Ἐπὶ τὸν βιβλὸν ἐδράσει, καὶ ἀπὸ τῶν διπλῶν τῶν πολεμίων αὐτοὺς ἐχειρώτατο. Καὶ τοῦτο ἔστιν, δ λέγει· 'Ἐγενδιητρος τοῖς πάσι τὰ κάττα, τοῖς Ἰουδαίοις ὡς Ἰουδαίος, τοῖς ἀτρόμοις ὡς ἀτρόμος. Εἶδε τὸν βιβλὸν, εὗρε τὸ ἐπίγραμμα, διέστη τῷ Πνεύματι. Τοιαύτη γάρ δὲ τοῦ Πνεύματος χάρις· πάντοδεν ποιεῖ κερδαίνειν τοὺς ὑποδεχομένους αὐτὴν· τοιαῦτα ἡμῶν τὰ διπλα τὰ πνευματικά. Αἰχμαλωτεύοντες γάρ, φησι, πᾶν τοσημα πρός την ὑπακοή τοῦ Χριστοῦ. Εἶδε τοινυν τὸν βιβλὸν, καὶ οὐκ ἐδιεύλασεν· ἀλλὰ μετάστησε τὸν βιβλὸν πρὸς θαυτὸν· μᾶλλον δὲ τὰ γράμματα ἀφεῖς, μετέθηκεν αὐτοὺς τὰ νοήματα· καὶ καθάπερ ἐν πολέμῳ στρατηγὸς ίσων στρατιώτην ἐν τῇ παρατάξει τῶν πολεμίων γενναῖον, εἴτα λαβόμενος ἀπὸ τῆς κάμης τοῦ στρατιώτου, πρὸς τὴν θαυτὸν τάξιν αὐτὸν μεταστήσει, καὶ παρασκευάσειν ὑπὲρ αὐτοῦ πολεμεῖν· οὐτως καὶ δ Παῦλος ἐποίησε, καθάπερ ἐν παρατάξει πολεμίων τὸ ἐπίγραμμα εὑρών ἐν τῷ βιβλῷ γεγραμμένον, πρὸς τὴν θαυτὸν τάξιν μετάστησεν, ίνα μετά Παύλου τοῖς 'Αθηναῖοις πολεμῇ, ἀλλ' οὐ μετὰ 'Αθηναίων τὸν Παῦλον βάλλῃ· ξίφος γάρ δην τῶν 'Αθηναίων, μάχαιρα δην τῶν πολεμίων τὸ ἐπίγραμμα ἐκεῖνο, ἀλλ ἀυτῇ δη μάχαιρα τῶν πολεμίων τὴν κεφαλὴν ἐξέτεμεν. Οὐκ δην [58] οὐτως θαυμαστὸν, εἰ τοῖς οἰκεῖοις αὐτοῦ διπλοῖς ἐχειρώσατο· τοῦτο γάρ κατὰ λόγον συμβαίνει· τὸ γάρ καινὸν καὶ περάδον, διτὶ τὰ τῶν πολεμίων διπλα, ταῦτα μηχανήματα τοῖς πολεμίοις προσάγηται· διτὶ τὸ ξίφος, δ καθ' ἡμῶν βασιλέουσι, τοῦτο αὐτοῖς τὴν καιρίαν ἐπαγάγῃ πληγήν.

δ. Τουάτη γάρ δι τοῦ Πνεύματος δύναμις. Οὗτο καὶ δαυίδ ἐποίησε ποτε· δῆλθε γυμνὸς τῶν ὅπλων οὐαῖ γυμνὴ δι τοῦ θεοῦ χάρις. Μῆδον γάρ, φησεν ἀνθρώπινον ἔστω, ὅταν θεὸς ὑπὲρ τὴν μῶν πολεμεῖ· Ἐκῆλθε τοῖνυν γυμνὸς τῶν ὅπλων, καὶ κατήγει τὸν πύργον ἐκεῖνον. Εἴτα ἐπειδὴ δῆλα οὐκ εἶχε, δρόμῳν ἡρπαστὴν τὴν μάχαιραν τοῦ Γολιάθ, καὶ οὕτω τὴν κεφαλὴν ἔξετεμε τὴν τοῦ βαρβάρου· οὕτω καὶ Παιᾶς ἐποίησεν ἐπὶ τοῦ ἐπιγράμματος τούτου. Καὶ τὸ σαφέστερος γένηται ὁ τῆς νίκης τρόπος, καὶ τὸ δύναμιν ὑμένι τοῦ ἐπιγράμματος ἐρῶ. Εὗρε τοῖνυν δι Παῦλος ἐν Ἀθήναις βωμὸν, ἐν ὧ ἐπεγέρατο Ἄγριώτερος θεῷ. Τίς δὲ ἦν δι γνοούμενος, ἀλλὰ Χριστός; Εἰδες πῶς ἐγρημαλώτες τὸ ἐπίγραμμα, οὐδὲ ἐπὶ κακῷ τῶν γραψάντων, ἀλλὰ ἐπὶ σωτηρίᾳ αὐτῶν καὶ προνοΐᾳ; Τί οὖν; Οἱ Ἀθηναῖοι διὰ τὴν Χριστὸν ἐγράψαν τούτο, φησίν; Εἰ διὰ τὸν Χριστὸν ἐγράψαν οἱ Ἀθηναῖοι, οὐκ ἦν οὕτω θαυμαστὸν· ἀλλὰ τούτο ἐστὶ τὸ θαυμαστὸν, διτὶ ἐκεῖνοι μὲν ἄλλως ἐγράψαν, οὕτω δὲ ἰσχυσεν ἄλλως αὐτὸν μεταβαλεῖν. Πρότερον ἀναγκαῖον εἰπεῖν τίνος ἐνεκεν οἱ Ἀθηναῖοι ἐγράψαν· Ἅγριώτερος θεῷ. Τίνος οὖν ἐνεκεν ἐγράψαν; Πολλοὺς εἶχον θεοὺς ἐκεῖνοι, μᾶλλον δὲ πολλοὺς δαίμονας. Πάντες γάρ οἱ θεοὶ τῶν θυτῶν δαιμόνια. Εἴχον καὶ ἐπιχωρίους, καὶ ἔνους. Ὁράτε δος δι κατάγελως; Εἰ γάρ θεός ἐστιν, οὐκ ἔστι ἔνος· τῆς γάρ οἰκου μένης ἀπάστης Δεσπότης ἐστι. Τούτους τοῖνυν τοὺς μὲν πατέρων εἰγον δεχάμενοι, τοὺς δὲ ἀπὸ τῶν πατέρων ἐθνῶν, οἷον ἀπὸ Σκυθῶν, ἀπὸ Θράκων, ἀπὸ Αἰγυπτίων· καὶ εἰ τῆς ἔξωθεν πατεύετες ἡτοῖς ἔμπειροι, καὶ ταῦτας ἀν υμένι ἀνέψιν τὰς ιστορίας πάσας· Ἐπει τοὺς οὐκ ἐξ ἀρχῆς πάντας ἐδίχεντο, ἀλλὰ καταμικρὸν εἰσηγέθησαν αὐτοῖς, οἱ μὲν ἐπὶ τῶν πατέρων, οἱ δὲ ἐπὶ τῆς γενεᾶς τῆς ἑαυτῶν, συνελθόντες εἰπον πρὸς ἀλλήλους· διτὶ Ποσειδῶνος ἡγιονούμενοι φαστὶν, ἐπειτα ὑπερον αὐτοῖς ἐδεχάμενα καὶ ἔγνωρισαμεν, οὕτω συμβαίνει καὶ ἄλλον εἰνα: διγνοούμενον, καὶ δυτα μὲν θεὸν, οὐ γνωριζόμενον δὲ ὑφ' ἡμῶν καὶ διὰ τούτο λανθάνει ἀμελούμενος, καὶ μηδὲ θεραπεύμενος. Τί οὖν ἵνα γένηται; Ἐστησαν βωμὸν, καὶ ἐγράψαν, Ἅγριώτερος θεῷ, τούτο λέγοντες διὰ τοῦ ἐπιγράμματος· διτὶ Καὶ εἰ τίς ἐστι θεὸς ἐπερος οὐδέπω γνωρισθεῖς ἡμῖν, κάκεῖνον θεραπεύσωμεν. Ὁρά ὑπερολὴν δεισιδαιμονίας. Διτὶ τούτο δι Παῦλος ἀρχόμενος ἔφη, Κατὰ πάντας ὃς δεισιδαιμονεστέρους οὐ μᾶς ἐρῶ· οὐ γάρ τοὺς γνωρίμους ὑμένι δαίμονας θεραπεύετε μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς οὐδέπω γνωρισθέντας ὑμῖν. Ἐκεῖνοι μὲν διά τούτο ἐπέγραψαν, Ἅγριώτερος θεῷ, δὲ Παῦλος ἡρμήνευσεν. Οἱ μὲν γάρ τούτοις περὶ ἄλλων [57] ἐλεγον, αὐτέδες δὲ αὐτὸν μετέστησεν ἐπὶ τὸν Χριστὸν, αἰχμαλωτίσας τὸ νόημα, καὶ μεθέατο τοῦ στήσας ἐν τῇ παρατάξει τῇ ἐμποτοῦ· Οὐ γάρ ἀγροοῦντες εὐσεβεῖτε ὑμεῖς, τοῦτον δὲ κατατέλλω, φησίν· ἀγνωστος γάρ θεὸς οὐδεὶς ἀλλος ἐστιν δι τὸν Χριστὸν. Καὶ ὥρα σύνεσιν πνευματικήν. Ἐμέλλον αὐτῷ μετὰ ταῦτα ἀγκαλεῖν, διτὶ Σενίζοντα εἰσφέρεις δόγματα εἰς τὰς ἀκοὰς ἡμῶν, διτὶ καινοτομεῖς, διτὶ θεὸν εἰσφέρεις, διτὶ οὐκ ισμεν. Βουλδρενος τοῖνυν ἀπολλαγῆναι τῆς ὑποφίας τῆς κατὰ τὴν καινοτομίαν, καὶ δεῖξαι διτὶ οὐ ξένον κηρύττει θεὸν, ἀλλὰ διτὶ προλαβόντες διτὶ τὴν θεραπείαν ἐτίμησαν, ἐπιγάγεις καὶ εἰπεν· διτὶ Οὐ ἀγροοῦντες εὐσεβεῖτε, τοῦτον δὲ κατατέλλω ὑμεῖς. Υμεῖς με προελάσσετε, φησίν· ξέθασεν ὑμῶν δι τὸν θεραπεία τὸ ἐμπό-

κήρυγμα. Μή τοινυν ἐγκαλεῖτε, οὐτε ξένον εἰσφέρετε σεδόν· τοῦτον γάρ καταγγέλλω, δὸν ὑμεῖς ἀγνοοῦντες; θεραπεύετε, οὐκ ἀξίω μὲν αὐτοῦ τρόπῳ, θεραπεύετε δὲ ὅμως. Οὐ γάρ τοιότος βωμὸς ισταται τῷ Χριστῷ, ἀλλὰ βωμὸς ἐμψυχος καὶ πνευματικός· ἀλλ’ ἀπὸ τούτου ὑμᾶς καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἀναγαγεῖν δύναμα: Οὗτοι καὶ Ίουδαῖοι τὸ παλαιὸν ὁθεράπευον· ἀλλ’ ἀπεστρεψαν ἀπὸ τῆς σωματικῆς θεραπείας, καὶ ἡλοντεὶ τὴν πνευματικὴν οἱ πιστεύσαντες ἀπαντες. Εἶδες σοφίαν Παύλου; εἰδες σύνεσιν; εἰδες πῶς αὐτοὺς ἔγειρώσατο, οὐκ ἀπὸ Εὐαγγελίων, οὐκ ἀπὸ προφητικῶν, ἀλλὰ ἀπὸ ἐπιγράμματος; Μή παράτρεψε τοῖνυν, ἀγαπητὲ, τὴν ἐπιγραφὴν τῶν θείων λογίων· ἀν μὲν νηφῆς καὶ ἐγρήγορος ἦς, καὶ ἐν ἀλλοτρίοις εὐρίσκεις τι χρήσιμον· ἀν δὲ ράβδῳ καὶ ἀναπεπτυκώς, οὐδὲ ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν ἔσται σοι τι πλέον. Πλεπερ γάρ ὁ εἰδὼς κερδαλενειν, πανταχόθεν κερδαίνει· οὗτοι καὶ δι μὴ εἰδὼς, καὶ θησαυρὸν εἴρηται, κενὸς ἀπεισι. Βούλεσθε εἶπω καὶ ἵτερον τι τοιότον ἐπιχειρῆμα, ὅπερ ἄλλος μὲν μεθ’ ἔτερας ἐφέγκατο διανοίας, δὲ εὐαγγελιστὴς πρὸς ἔκατον μετέθηκε τῶν εἰρημένων τὴν δύναμιν; Οὐκανū προσδέχεται ἀκριβῶς, ίνα μάθῃς, δι: κακεῖνος ἥχμαλοντισε τὸ νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ· Ινα μάθῃς, δι: εἰ τὰ ἀλλότρια αἰχμαλωτίζειν δυνάμεθα, πολλῷ μᾶλλον ἐν τοῖς οἰκείοις ἐμπορευσόμεθα καὶ κεδανοῦμεν. ΟΙ Καλάφας ἀρχιερεὺς ἤν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου· καὶ γάρ καὶ τοῦτο τῆς Ίουδαῖκῆς ἐγένετο πονηρίας· κατήσχυνον γάρ τὸ τῆς Ιερωσύνης ἄξιωμα, ὡνητοὺς ποιήσαντες ἀρχιερέας. Ἐμπροσθεν δὲ οὐχ οὕτως ἦν, ἀλλὰ τῇ τελευτῇ μόνη κατελύετο ἡ Ιερωσύνη τοῦ ἀρχιερέως· τότε δὲ καὶ ζῶντες παρελύοντο τῆς τιμῆς. Ἀρχιερεὺς τοίνυν ὃν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου δι Καΐάφας, καθώπλιζε κατὰ τοῦ Χριστοῦ τοὺς Ίουδαίους, καὶ ἐλεγεν· δι: δεῖ τοῦτον ἀποθανεῖν, ἐγκαλεῖν μὲν οὐδὲν ἔχων, βασκανίᾳ δὲ τηκόμενος. Τοιούτον γάρ δι φθόνος· τῶν εὐεργεσιῶν τοιάντας ἀποδίδωτι τὰς ἀμοιβάς. Όθεν καὶ τὴν αἰτίαν διδάσκων τῆς ἐπισουλῆς, ἔλεγε· Συμφέρει ίντι εἰς ἀνθρωπος δικοθάρη, καὶ μὴ διορ τὸ διθνος ἀπόληται. Τούτου τοῦ φήματος δὲ δύναμις ὅρα πῶς μεθ’ ἡμῶν ἐγένετο· ίνα μάθῃς δι: τὸ μὲν φῆμα ἦν τοῦ Ιεράς, τὸ δὲ νόημα τὸ δυνιθῆ γενέσθαι πνευματικόν. Συμφέρει ίντι εἰς ἀνθρωπος δικοθάρη, καὶ μὴ [58] διορ τὸ διθνος ἀπόληται. Τούτο δὲ οὐκ ἔλεγεν διὸ διντοῦ, φησιν, ἀλλ’ δι: ἀρχιερεὺς ἦν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου, προσεγήτευσεν, δι: δεῖ τὸν Χριστὸν ἀποθανεῖν, οὐ μόνον ὑπὲρ Ίουδαίων, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ὅλου τοῦ θείουν· διὰ τούτο καὶ ἐλεγεν, δι: Συμφέρει ίντι εἰς ἀνθρωπος δικοθάρη, καὶ μὴ διορ τὸ διθνος ἀπόληται. Εἶδες δύναμιν Θεοῦ, πῶς τὴν γλῶτταν τῶν οὐρανῶν ἀναγκάζει τὰ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας λέγειν; ε· Ινα μὲν οὖν μὴ παρατρέχωμεν τὰς ἐπιγραφὰς τῶν θείων Γραφῶν, ἀρκούντως ταῦτα εἰρηται. Εὖν εἰνημονεύητε· ἐδουλόμην δὲ εἰπεῖν, καὶ τις ὁ γράψας δι βιβλίου, καὶ πότε, καὶ τίνος ἔνεκεν ἔγραψεν· Άλλα ἄντα ταῦτα κατέχουμεν· ἐκεῖνα δὲ εἰς τὴν ἐπιστολαν, ἀν δ Θεδς θελη, ἀποδύσομεν. Βούλομαι γάρ λαπόν

quem in nos gestant, hic illis letale vulnus infligit.

4. Comparatur *Paulus cum Davide*. — Talis quippe virtus est Spiritus. Ita quondam egit etiam David : exivit armis nudus, ut nuda gratia Dei appareret. Nibil enim, inquit, humanum sit, quando pro nobis pugnat Deus. Exivit ergo nudus armis, et turrim illam dejectit. Deinde cum armis destitutus esset, currēns gladium Goliathi rapuit, atque ita barbari caput amputavit : ita quoque Paulus in hac inscriptione fecit. Atque ut manifestior fiat victorise modus, virtutem vobis inscriptionis declarabo. Altare igitur Atheniensis Paulus invenit, cui inscriptum erat, *Ignoto Deo*. Quis autem ille erat ignotus, nisi Christus? Vides quo pacto inscriptionem captivitate liberari, non ut danno afficeret eos qui scripserunt, sed ut eos salvos faceret, eisque prodeasset? Quid igitur? an propter Christum, dicit aliquis, istud scripserant Athenienses? Si propter Christum huc Athenienses scripserint, res adeo mirabilis non fuisse: verum hoc est mirabile, quod illi quidem aliter scripserint, hic autem aliter illud potuerit immutare. Opera pretium est prius dicamus, qua de causa scripserint Athenienses, *Ignoto Deo*. Quamnam igitur ob causam scripserunt? Multos illi Deos habebant, vel potius multos demones: *Omnes quippe dñi gentium dæmoniq* (*Psal. 95. 5*). Habant et patrios et peregrinos. Videatis quanta irrisio. Si enim Deus est, non est peregrinus: siquidem universi terrarum orbis est dominus. Quosdam igitur istorum alias a patribus suis acceptos habebant, alias a finitiinis nationibus, utpote a Scythis, a Thracibus, ab *Egyptiis*: quod si profane periti essentis eruditio- nis, has etiam vobis omnes historias recitarein. Quoniam igitur omnes ab initio non suscepserant, sed illis invicti paulatim fuerant, alii quidem patrum ætate, alii vero ipsorum tempore, convenientes dixerunt ad invicem: *Quemadmodum istos ignorabamus, quandoquidem ipsos deinceps accepimus et agnovimus*: ita fieri potest, ut sit aliquis alias ignotus, qui verus sit Deus, sed a nobis minime cognitus, qui a nobis in scis propterea negligatur et non colatur. Quid igitur scripserunt? Aram exercent, et inscripserunt, *Ignoto Deo*, ut per inscriptionem hoc significarent. Si forte quispiam sit alias Deus, qui nondum nobis innotuerit, hunc etiam coleamus. Vide immodicam superstitionem. Præterea dixit a principio Paulus, *Per omnia quasi superstitiones vos video* (*Act. 17. 22*): non enim vobis notos solummodo colitis deos, sed eos etiam, qui vobis nondum innotuerint. Inscripterant illi quidem, *Ignoto Deo*, sed Paulus interpretatus est; nam illi quidem id de aliis dixerant, at illud ipse traduxit ad Christianum, et in captivitate sensum rediget, et in sua secunda acte collocavit: *Quem enim ignorantis vos colitis, haec ego vobis annuntio* (*Ib. v. 28*), inquit; ignotus enim alias Deus non est, nisi Christus. Ac vide prudentiam spiritualem. Objecturi deinceps illi erant, Nova quendam dogma: ipsi sibi auribus nostris, mortis rebus studes, Deum invicis, quem non novinas. Ut igitur illis suspicionem eximeret novitas, seque novum Deum minime prædicare ostenderet,

sed quem ipsi prius cultu honorandum censerant, adjunxit et dixit, *Quem ignorantis colitis, eum ego vobis annuntio*. Vos me prævenistis, inquit; prædicatiō nem meam cultus vester preoccupavit. Ne igitur ob jiciatis novum a me Deum inferri: hunc enim annuntio quem vos colitis ignorantis, non digno quidem modo, sed tamen colitis. Non enim tale Christo erigitur altare, sed animalum altare ac spirituale; verum tamen ab hoc ad illud vos possum perducere. Ita quoque Judæi quondam cultum exhibebant: sed a corporali cultu recesserunt, et ad spiritualem traducti sunt, qui crediderunt omnes. Vides Pauli sapientiam? vides prudentiam? vides quo pacto illos devicerit non evangelicis, non propheticis usus dictis, sed inscriptione? Noli ergo, carissime, divinorum inscriptionem eloquiorum prætermittere: nam si attentus et vigilans fueris, etiam in alienis utile quidpiam offendes: sin autem negligens ac remissus, ne ipsæ quidem tibi sacra Literæ prodesse poterunt. Nam quemadmodum qui lucra novit colligere, undique lucra colligit: ita et is qui minime novit, quamvis thesaurum iuvenerit, inanis recedit. Vultis et alterum simile argumentum in medium afferam, quod alias quidem alio sensu protulit, sed evan gelista vim eorum quæ dicta fuerant ad se traduxit? Itaque diligenter attende, ut illum quoque discatis intellectum ad obedendum Christo in captivitatē redegisse (*2. Cor. 10. 5*): ut discatis, si aliena possumus in captivitatē redigere, multo magis nos in propriis negotiis, quæstumque facturos. Pontifex erat anni illius Caiphas: nam et hoc fuit Judaicæ improbitatis: quoniam dignitatem sacerdotalem adeo deturpabant, ut venales pontifices redderent. Antea vero non ita siebat, sed sola morte pontificis sacerdotium terminabatur: tum vero etiam viventes honore se abdicabant. Cum igitur illius anni pontifex esset Caiphas, Judæos adversus Christum armabat ac dicebat: *Hunc mori oportet*: cum tamen nihil haberet quod ei objiceret, sed invidia solum tabesceret. Ea namque invidiæ est conditio, talem accepitorum beneficiorum mercedem repedit. Unde insidiarum causam aperiens dicebat, *Expedit ut unus homo moriatur, et non tota gens pereat* (*Joan. 11. 50*). Hujus verbi virtus vide quo pacto in nostras partes transierit, ut intelligas verbum quidem suisse sacerdotis, at sensum spiritualem fieri potuisse. *Expedit ut unus homo moriatur, et non tota gens pereat*. Hoc autem a semel ipso non dicebat, inquit, sed cum esset pontifex anni illius, prophetavit (*Ib. v. 51*), quod morti Christum oporteret non modo pro Judæis, sed et pro tota gente: propterea dicebat, *Expedit ut unus moriatur homo, et non tota gens pereat*. Vides potentiam Dei, quo pacto linguam cogat inimicorum pro veritate verba facere?

5. *Neophyti qui veri sint*. — Ut igitur Scripturæ sacrae titulos non prætermittamus, sufficienter hæc dicta sint, si forte recordemini: cuperem autem etiam dicere quis sit auctor libri, et quando, quaque de causa illum scripserit. Sed hæc interim mente teneamus; illa vero crastino die, si Deus voluerit, resti-

teemus. Statui namque, quod reliquum est, hermomen ad nuper illuminatos convertere. Nuper autem illuminatos appello nos eos, qui ante duos et tres, neque qui ante decem dies illuminati sunt tantum, sed eos etiam qui ante unum, atque adeo multo ante tempore: quandoquidem hos quoque sic appellari oportet. Si enim in excolenda anima nostra multum studii exhibuerimus, possumus et post decem annos nuper illuminati esse, si nobis ingenitam a huiusmate juventutem conservaverimus. Neque enim nuper illuminatum efficit tempus, sed vita munda, cum fieri possit, ut post duos etiam dies, qui sibi nor caveat, appellationis hujus dignitatem amittat. Atque hujus rei vobis exemplum proferam, quo pacto qui nuper illuminatus erat, statim post duos dies ei gratiam et honorem nuper illuminati amiserit. Hoc autem exemplum idcirco a me profertur, ut cum laudem istum videritis, salutem vestram in tuto constitutas. Non enim tantum eorum exemplo vobis propinquo qui steterunt, sed eorum etiam, qui supplantati sunt, corrigendi estis et sanandi. Simon Magus conversus erat, inquit, et baptizatus adhibebat Philippo, videntis signa: sed post paucos dies statim ad propriam reversus est nequitiam, et suam salutem emere pecunia volebat. Quid ergo nuper illuminato dixit Petrus? *In felle amaritudinis et obligatione iniquitatis video te esse: quocirca Deum roga, si forte remittatur tibi haec nequitia* (Act. 8. 23. 22). Non dum ingressas est certamina, et statim indigno venia causa prolapsus est. Ut igitur post duos dies cadere possumus, et nuper illuminati appellationem et gratiam perdere: ita quoque post decem ac viginti annos, et ad finem usque vitæ possumus præclaruni hoc atque venerandum nomen ac rei conservare. Atque hoc Paulus testatur apostolus, qui in senectute maxime illustris fuit. Nam quoniam a natura non est haec juventus, sed utriusque propinqui compotes sumus; ut vel senescamus, vel juvenes maneamus, a nostro pendet arbitrio. In corpore quidem licet omne studium quis adlibeat, licet omnem lapidem moveat, licet illud minime vexet, licet domi contineat, licet laboribus illud et continuis operibus non affligat: tamen ex lege naturæ sic quoque plane senectus illud invadet. In anima vero non ita fit: sed si illam minime vexes, neque secularibus eam laboribus curisque mundanis excrucies, juventuteum suam perpetuo retinet, illæsamque conservat. Nonne videtis has in celo fixas stellas? Jam per annos sexies mille nobis lucent, nec ipsarum ultra facta est obscurior. Quid si ubi naturæ res est, ita recens et vividum lumen remansit: ubi voluntatis res est, nonne multo magis tale permanebit, quale ab initio resulsi? Imo vero si velimus, non tale tantum permanebit, sed splendidius etiam erit, sic ut ipsos etiam solis radios semoletur. Vir tu intelligere quo pacto possumus etiam post longum tempus esse nuper illuminati? Audi quibus verbis Paulus homines multo ante tempore illuminatio alloquatur: *Inter quos lucetis sicut luminaria in mundo, verbum vita continentis ad gloriam meam* (Phi-

lipp. 2. 15. 16). Veterem laceraisque vestem exasis, spirituali unguento delibuti estis, liberi omnes facili estis: nemo deinceps ad priorem redeat servitatem. Bellum quoddam ac certamen sunt res istæ.

Athletarum probatio in Olympicis. — Nemo certat, qui servus sit: nemo militat qui sit famulus: sed si servus deprebendatur, ex albo militum cum suppicio ejicitur. Neque vero in hac tantum militia, sed et in Olympicis certaminibus idem iste mos obtinet. Post triginta enim dies hic transactos, in suburbium illos eductos circumvehunt, et toto sedente theatro clamat præco: Num quis hunc accusat? ita ut omni servilis conditionis suspicione depulsa, in certamina pedem inferat. Quod si diabolus in agones suos servos non admittit, quo pacto tu, cum peccati servus evaseris, in Christi certamen ingredi audes? Ilic quidem ait præco, Num quis hujus sit accusator? hic vero Christus non ita dicit, sed quoniam omnes ante baptismum illum accusent, dicit, Ego illum admittam et servitute liberabo, atque in libertatem vindicatum in certamina introducam. Vides agonothetæ benignitatem? Non ea querit quæ præcesserint; sed eorum quæ consequuntur, exigit rationem. Cum servus essem, mille accusatores habebas, conscientiam, peccata, diaboles omnes. Nullus me, inquit, illorum adversum te commovit, neque te meis certaminibus indignum censui, sed ad luctas admisi, non ob tuam dignitatem, sed ob meam benignitatem. Mane igitur ac decerta, sive currendum sit, sive pugilatu, sive pancratio certandum sit, ne occule, ne temero, nec in vanum decertes. Audi quid egerit Paulus. Confestim ubi de lavacro ascendit, statim post baptismum decertabat, prædicabat, quoniam hic est Filius Dei, et Iudeos jam inde a primo die confundebat (Act. 9. 22). At tu prædicare non potes, neque verbum doctrinæ habes? Igitur operibus et conversatione actionumque splendore doce. *Luceat enim, inquit, lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificant Patrem vestrum qui in celis est* (Matth. 5. 16). Non potes Iudeos vocem confundere? Fac ut tua conversatione confundantur, fac ut commoveantur tua mutatione gentiles. Cun enim viderint eum qui lascivus, pravus, ac negligens et corruptus erat, subito fuisse mutantum, et post mutationem ex gratia mutationem ex conversatione exhibuisse, nonne confundentur, et dicent id quod de carcere Judæi quondam dicebant, *Hic est, Non est ille, Imo ipse est* (Joan. 9. 8. 9)? Sunt enim haec verba hominum confusorum, de nomine sibi noto dubitare, inter se dissidere, proprie conscientia minime credere, ac ne suis quidem oculis. Ille cæcitatem corporalem abjecit, tu spiritualem cæcitatem abjecisti; ille in solem hunc respexit, tu in justitiae solem respice. Agnoscisti Dominum: fac igitur ex que bac agnitione sint digna, ut et celorum regnum assequaris, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quoniam Patri gloria, honor, imperium, una cum sancto ac vivifico Spiritu, nunc et semper, et in secula seculorum. Amen.

πρὸς τοὺς νεοφωτίστους ἀγαγεῖν τὸν λόγον. Νεοφωτίστους δὲ λέγω, οὐχὶ τοὺς πρὸ δύο καὶ τριῶν, οὐδὲ πρὸ δέκα ἡμέρῶν φωτισθέντας μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς πρὸ διναιστοῦ, καὶ τοὺς πρὸ πλείονος χρόνου· καὶ γάρ καὶ τούτους οὕτω χρή καλεῖν. Εἰ γάρ παλλήν πουλήην ἀποεικούμενα περὶ τὴν ἐαυτῶν ψυχὴν, ἔξεστι καὶ μετὰ δέκα ἥτη εἶναι νεοφωτίστους, ἀλλὰ τὴν νεότητα τὴν ἀπὸ τοῦ φωτίσματος ἐγγενομένην ἥμιν διεταύσασμεν. Οὐδὲ γάρ ὁ χρόνος ποιεῖ νεοφωτίστουν, ἀλλ' ὁ βίος ὁ καθαρός· ἐγχωρεῖ γάρ καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἀπολέσαι τὸ ἀξίωμα τῆς προστοργίας τὸν μὴ προσθίσκοτα. Καὶ τούτου παράδειγμα ὑμῖν ἔρω, τῶν νεοφωτίστος εὐθέων ἀπολέσεις μετὰ δύο ἡμέρας καὶ τὴν χάριν τοῦ νεοφωτίστου καὶ τὴν τιμὴν. Λέγω δὲ τὸ παράδειγμα, ἵνα ιδόντες τὸ πεώμα, ἀσφαλίσσοντες τὴν ἐαυτῶν σωτηρίαν. Οὐ γάρ ἀπὸ τῶν ἐστώτων ὑμᾶς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν ὑπεσκεισμένων διορθοῦσθαι χρή καὶ θεραπεύειν. Σίμων δὲ μάγος μετεβάλετο, φησι, καὶ βαπτισθεὶς προσκαρτερῶν ἦν τῷ Θείᾳ πνεῷ, θεωρῶν τὰ σημεῖα· ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας; εὐθέως ἐπανῆλθεν ἐπὶ τὴν ἐαυτῶν κακίαν, καὶ διὰ χρημάτων ἰδουλέτο τὴν σωτηρίαν πριασθεῖν. Τί οὖν φησι τῷ νεοφωτίστῳ ὁ Πάτρος; Εἰς χολὴν στριψίας καὶ σύνταξισμον ἀδεικίας ὅρως σε ὄντα· διὸ δειθητεὶς τοῦ Κυρίου, εἰ μέρα ἀφεθήσεται σοι τῇ κακίᾳ αὐτῇ. Οὕτως ἐνθήει εἰς τοὺς ἀγῶνας, καὶ εὐθέως ἐπαστενεῖς πτῶμα ἀσύγγνωστον. Οὔτεπερ οὖν ἔστι μετὰ δύο ἡμέρας πασεῖν, καὶ ἀπολέσαι τὴν προστοργίαν τοῦ νεοφωτίστου καὶ τὴν χάριν, οἵτε καὶ μετὰ δέκα ἔτη, καὶ εἰκοσι καὶ μέχρι τῆς ἀσθετῆς ἡμέρας ἔστιν ἔχειν καὶ λαμπρῶν τοῦτο καὶ σημνὸν διομέα τε καὶ πρόγμα. Καὶ τούτου μάρτυς ἀπόστολος Παῦλος, ἐν γῆρῃ διαλάμψεις μειζόνως. Ἔπειδὴ γάρ τὴ νεότης αὐτῆς οὐκ ἀπὸ φύσεως, ἀλλ' ἀκατέρας προαιρέσεως ἡμεῖς ἀσμεν κύριοι, καὶ τὸ γηράσαι καὶ μείναι νέους ἐν ἥμιν ἔστι καίμενον. Ἐπὶ μὲν γάρ τοῦ σίμπλας καὶ ἀπαγάγει τὶς ἐπιστούδης, καὶ ἀπαντά τις πραγματεύεται, καὶ μὴ κατατρίψῃ τὸ σῶμα, καὶ ποιῇ μένειν ἐνδον, καὶ μὴ κατατείνῃ τοὺς πόνους· αὐτὸν καὶ τοὺς συνεχέστερους ἔργους, πάντως κατὰ τὸν τῆς φύσεως νόμον καὶ σύντοις αὐτὸν καταλήψεται τὸ γῆρας· ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς οὐχ ὀντως· ἀλλ' ἀν μὴ κατατρίψῃς αὐτὴν, μηδὲ [59] κατατείνῃς πόνους βιωτικοὺς καὶ κοσμικοὺς φροντίσαι, μένει διαπαντὸς ἀκραιφνὴ τὴν νεότητα διατηροῦσα. Οὐχ ὅρδεται τούτους τοὺς ἀστέρας τοὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς; Ἐκακισχία λοιπὸν ἥμιν ἥτη φαίνουσι, καὶ οὐδεὶς αὐτῶν ἀμαυρότερος γέγονεν. Εἰ δὲ ἐνθα φύσις, οὕτως ἐμεινεν ἀκμαῖον τὸ φῶς· ἐνθα προαιρεσίς, οὐ πολλῷ μᾶλλον μενεῖ τοιοῦτον, οἷον ἐξ ἀρχῆς Ἐλαμψε; Μᾶλλον δὲ, ἐν τῇ θελάμεν, οὐ τοιοῦτον μόνον μενεῖ, ἀλλὰ καὶ λαμπρότερον ἔσται, ὡς καὶ πρὸς αὐτὰς ἀμιλλάσθεις τὰς ἡλιακὰς ἀκτίνας. Βούλει μαθεῖν πῶς ἔξεστι καὶ μετὰ χρόνον εἶναι νεοφωτίστους; Ἀκουοντος τοῖς φησιν ὁ Παῦλος· πρὸς ἀνθρώπους πρὸ πολλοῦ τοῦ χρόνου πεφωτισμένους· Ἐν οἷς φαγητοῦ ὡς φωτιστῆρες ἐν κόσμῳ, λόγον ζωῆς ἐπέχοντες εἰς καύχημα ἐμοὶ. Ἀπεδύσασθε τὸ παλαιὸν καὶ διερρήγης ἱμάτιον, ἡλείψασθε τὸ μύρον τὸ πνευματικὸν, ἐλεύθεροι πάντες ἐγένεσθε· μηδεὶς λοιπὸν ἐπὶ τὴν δουλείαν ἐπανερχόσθω τὴν προτέραν. Πόλεμος ἔστι τὰ πράγματα καὶ ἀγῶν.

Οὐδεὶς ἀγωνίζεται δοῦλος, οὐδεὶς στρατεύεται οἰκέτης· ἀλλ' ἐπὶ τὸν ἀλφὸν δοῦλος δῶν, μετὰ τιμωρίας ἐκδάλεται τοῦ τῶν στρατιῶν καταλόγου. Οὐκ ἐπὶ τῆς στρατείας δὲ ταύτης, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν Όλυμπιακῶν ἀγώνων τὸ αὐτὸν τούτο θέος κρατεῖ. Μετά γάρ τὰς τριάκοντα ἡμέρας τὰς ἐνταῦθα ἀναγαγόντας εὐτοὺς εἰς τὸ προάστειον περάγουσι, καὶ τοῦ θεάτρου καθημένου παντεοῖς, βορῇ δὲ κήρυξ, Μή τις τούτου κατηγορεῖς· ὡστε αὐτὸν ἀποκευασάμενον τῆς δουλείας τὴν ὑποψίαν, οὗτος εἰς τοὺς ἀγῶνας ἐμδῆναι. Εἰ δὲ διάδολος οὐ δέχεται δοῦλους εἰς τοὺς ἀγῶνας τοὺς ἐαυτοῦ, πᾶς δὲ τολμᾶς δοῦλος γενόμενος τῆς ἀμαρτίας εἰς τοὺς ἀγῶνας ἐμδῆναι τοῦ Χριστοῦ· Ἐκεῖ μὲν ὁ κήρυξ λέγει, Μή τις τούτου κατηγορος; ἐνταῦθα δὲ δὲ Χριστὸς οὐχ οὕτω λέγει· ἀλλὰ καὶ ἀπαντεῖς αὐτοῦ κατηγορήσασι περὶ τοῦ βαπτίσματος, λέγει, Ἐγώ δέξομαι αὐτὸν, καὶ ἀποκευάσομαι τῆς δουλείας, καὶ ποιήσας ἐλεύθερον εἰς τοὺς ἀγῶνας εἰσάξω. Εἰδες φιλανθρωπίαν ἀγωνίσθετο; Οὐ δημεῖ τὰ πρότερα. ἀλλὰ τῶν μετὰ ταῦτα εὐθύνας ἀπαιτεῖ. "Οὐτε δοῦλος ήσε, μυρίους είχες κατηγόρους, τὸ συνεῖδος, τὰ ἀμαρτήματα, τοὺς δαμίους ἀπανταῖς. Οὐδεὶς με, φησιν, ἐκείνους ἐκίνησε κατὰ σοῦ, οὐδὲ ἐνόμισα σε ἀνάξιον τῶν ἀγώνων τῶν ἐμῶν, ἀλλ' ἐδεξάμην εἰς τὰ παλαισματα, οὐκ ἀπὸ τῆς ἀξίας τῆς σῆς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐμῆς φιλανθρωπίας. Μόνε τοινυν καὶ ἀγωνίζου, καὶ τρέχειν δέῃ, καὶ πυκτεύειν, καὶ παγκρατιάζειν· μῆδας ἀδήλως, μηδὲ ἀπλῶς, μηδὲ εἰκῇ. "Ακουον τί ἀποιήσεις δὲ Παῦλος; Εὐθέως ἀπὸ τῶν ναμάτων ἀναβάς, αὐτίκα ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος ἡγωνίζετο, δικήρυξτεν αὐτὶς οὗτος δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· καὶ συνέχειν τοὺς Ἰουδαίους ἀπὸ πρώτης. Ἀλλ' οὐ δύνασαι κηρύξαις σι, οὐδὲ ἔχεις διδασκαλικῶν λόγον; Οὐκοῦν δίδακον διὰ τῶν ἔργων καὶ τῆς πολιτείας, διὰ τῆς λαμπρότητος τῶν πράξεων. Λαμψάτω γάρ, φησι, τὸ φῶς ὑμῶν ἐμπροσθεῖ τῶν ἀνθρώπων, διπάς ἴδωσι τὰ καλὰ ἔργα ὑμῶν, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα τοὺς ὑμῶν τὸν ἐτοῖς οὐρανοῖς. Οὐ δύνασαι συγχέειν Ἰουδαίους διὰ τῆς φωνῆς; Ποιήσον αὐτοὺς συγχυθῆναι διὰ τῆς πολιτείας, ποιήσον καὶ Ἐλλήνας [60] θυροδηθῆναι διὰ τῆς μεταβολῆς. Οὐταν γάρ τῶν διὰ τὸν ἀστεργῆτην, τὸν πονηρὸν, τὸν ἡμελημένον, τὸν διεφθαρμένον, ἀθρόον μεταβεβηλημένον, καὶ μετὰ τῆς μεταβολῆς τῆς κατὰ τὴν χάριν, μεταβολὴν τὴν κατὰ τὴν πολιτείαν ἐνδεικνύμενον, οὐ συγχυθῆσονται καὶ ἔροῦσιν, διπερ ἐπὶ τοῦ τυφλοῦ οἱ Ἰουδαῖοι ἐλεγόν ποτε. Οὐτός ἔστιν, οὐκ ἔστιν οὐτος, αὐτός ἔστι· Συγχεχυμένων γάρ ταῦτα τὰ βήματα, ἀμφιβάλλειν περὶ τοῦ γνωρίμου, διαστασιάζειν πρὸς ἐαυτοὺς, τῷ οἰκείῳ συνειδότι μὴ πιστεύειν, μηδὲ τοῖς ἐκείνων ὄφθαλμοῖς. Ἀπέβαλεν ἐκείνος τὴν σωματικὴν πήρωσιν, ἀπέβαλες σὺ τὴν ψυχικὴν πήρωσιν· ἀνέβλεψεν ἐκείνος εἰς τὸν ἥλιον τοῦτον, ἀνάβλεψεν σὺ πρὸς τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης. Ἐπέγνως τὸν δεσπότην· δέξαι τοινυν πρᾶξον τῆς ἐπιγνώσεως· ἵνα καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐπιτύχῃς, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὐ καὶ μεθ' οὐ τῷ Πατρὶ δέξα, τιμῇ, κράτος, ὅμα τῷ ἀγίῳ καὶ ζωοτοιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Συντάξεως διὰ χρόνου δὲ τῇ παλαιῷ ἐκκλησίᾳ γενομένης, εἰς τὴν ἀπεγραφὴν τῶν Πρᾶξεων τῶν ἀποστόλων, καὶ διὰ χρησμάτωρος βίος ἑνόρετος σημειώντας καὶ θαυμάτων, καὶ πατέρα τῆς διαχρόνες σημειών.

α'. Διὰ χρόνου πρὸς τὴν μητέρα ἡμῶν ἐκανήθομεν πάλιν, τὴν ποδεινήν καὶ ἀπέραστον τεύτην ἄκαστιν ἐκκλησίαν, πρὸς τὴν μητέρα ἡμῶν καὶ τῶν ἐκκλησιῶν ἄκαστον. Μήτηρ μὲν γάρ, οὐχ διὰ τοῦ χρόνῳ πρεσβυτέρων μόνον ἔστιν, ἀλλ' διὰ καὶ ὑπὸ ἀποστολικῶν ἡμεμελιώθη χειρῶν· διὰ τοῦτο παλλάκις καὶ κατατακτησία διὰ τὸ δινομα τοῦ Χριστοῦ, πάλιν ὀρθόθη διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ Χριστοῦ. Οὐ γάρ αἱ ἀποστολικαὶ μόνον εὐθήνη ἐθέμελιωσαν χεῖρες, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀποστολοῦ τῶν ἀποστόλων ἡ ἀπόφασις ἐτείχισεν αὐτὴν καὶ νῦν καὶ παραδέξῃ τείχισμον τρόπῳ. Οὐ γάρ ξύλα καὶ λίθους συνθεὶς, οὐτας φυκεδόμησεν τὸν περιβολοῦν, οὐδὲ τάφρον ἔξωθεν περιαλάσας, καὶ σκόλοπας απατήξας, καὶ πύργους ἀναστήσας, οὐτας αὐτὴν ἡσφαλίσασθε· ἀλλ' ἐφθάγξατο δύο βῆματα ψιλὰ μόνον, καὶ ταῦτα ἤρκεσεν ἀντὶ τείχους αὐτῆς, καὶ πύργου, καὶ τάφρου, καὶ ἀσφαλείας ἀπάστος. Καὶ τίνα τοιὶ τὰ βῆματα ταῦτα, ἀ τοσαύτην ἔχει τὴν Ιοχύν; Ἐπὶ τῇ πέτρᾳ ταύτῃ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν· καὶ πύλαι φύδου σὸν κατισχύσουσιν αὐτῆς. Τοῦτο διὰ τὸ τείχος, τοῦτο δὲ περιβολοῦς, τοῦτο ἡ ἀσφάλεια, τοῦτο λιμῆν καὶ καταφυγή. Σὺ δὲ μοι σχέψει κάντεύθεν τοῦ τείχους τὸ ἀρέβατός. Οὐ γάρ εἰπεν, διὰ θρύπων ἐπιθυμοῦσαν οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς μόνον, ἀλλ' διὰ οὐδὲ αὐταὶ αἱ μηχαναὶ τοῦ φύδου· Πύλαι γάρ, φησίν, ἔδουσιν σὸν κατισχύσουσιν αὐτῆς. Οὐκ εἰπεν, Οὐ [61] προσβαλοῦσιν αὐτῇ, ἀλλ' διὰ Οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς· προσβαλοῦσται μὲν γάρ, οὐ περιέσονται δὲ αὐτῆς. Ἀλλὰ τί ποτὲ ἔστι, Πύλαι φύδους; τάχα γάρ ἀπαρές τὸ εἰρημένον. Μάθωμεν τί ἔστι πώλη τόλειος, καὶ τότε εἰσόμεθα τί ἔστι πώλη φύδου. Πώλη πόλεως ἔστιν εἰσόδος ἢ εἰς τὴν πόλιν οὐκοῦν καὶ πόλη φύδους ἔστι κίνδυνος εἰς τὸν φόνην φέρων. Ο τοίνυν λέγει, τοιεῦτόν ἔστιν· Ἀν τοιούτοις κίνδυνοι καταρραγῶσι καὶ προσβαλοῦσιν, ὡς πρὸς αὐτὸν ἐνεγκεῖν ἡμᾶς τὸν φόνην, ἀπέριτρεπτος ἡ Ἐκκλησία μένει. Ήδύνατο μὲν γάρ μη ἀφεῖναι πελάριν αὐτὴν λαβεῖν τῶν δεινῶν· τίνος οὖν ἱνεκεν ἀφῆκεν; Οτι πολλῷ μείζον ἔστι τοῦ κωλύσαι τοὺς πειρασμοὺς τὸ συγχωρῆσαντα τοὺς πειρασμοὺς ἐλθεῖν, μηδὲν ἀφεῖναι δεινὸν ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς τούτων παθεῖν. Διὰ τοῦτο ἀφῆκε τάντας ἀπελθεῖν τοὺς πειρασμοὺς, ἵνα δοκιματέραν αὐτὴν ἐργάσηται· Ἡ γάρ θελήσις ὑπομονὴν κατεργάζεται, ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμήν. Καὶ ἵνα τὴν δύναμιν τὴν ἁυτοῦ μετὰ πλεονος ἀπιδεξῆται πειρουσίας, ἐξ αὐτῶν τῶν πυλῶν τοῦ θανάτου ἐξαρπάξει αὐτὴν. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ κλυδώνιον εἰσας γενέσθαι, καὶ βαπτισθῆναι τὸ σκάφος οὐκ εἰσασθεν. Οὗτως καὶ κυνερνήτην θαυμάζομεν, οὐχ ὅταν ἐξ οὐρίας πλέων, οὐδὲ ὅταν κατὰ πρύμναν ἴσταμένου τοῦ πνεύματος διασώνῃ· ἐν σκάφος· ἀλλ' ὅταν τῆς θαλάσσης στασιαζούσῃς, καὶ τῶν κυμάτων ἀγριούμενου, καὶ τοῦ χειμῶνος καταφρηγνυμένου, τὴν τέχνην πρὸς τὴν τῶν ἀνέμων ἀντιστῆσας φοράν, ἐκ μέσου τοῦ χειμῶνος ἐξαρπάσῃ τὸ πλοίον. Οὗτως καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησε. Καθάπερ πλοίον ἐν θαλάσσῃ τὴν Ἐκκλησίαν ἐν τῇ οἰκουμένῃ φέρεσθαι πάλιν ἀφεῖς, οὐ κατέλυσε τὴν ζάλην, ἀλλ' ἐξήρπασε τῆς ζάλης· οὐ κατέστειλε τὴν θάλασσαν, ἀλλ' ἡσφαλίσασθε τὴν νεῦν· καὶ διανιστεμένων τῶν πανταχοῦ θήμων, καθάπερ κυρμάτων ἀγριῶν, καὶ προσβαλόντων αὐτῇ τῶν πνευμάτων τῶν πονηρῶν, καθάπερ χαλεπῶν ἀνέμων, καὶ πάντοθεν ἐγειρομένου τοῦ χειμῶνος, πολλὴν τῇ Ἐκκλησίᾳ τὴν γαλήνην ἀποίει· καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν, διὰ τοῦ μήνον διειμάντων οὐ κατέκλυσε τὴν νεῦν, ἀλλ' διὰ τοῦ χειμῶνα τὴν γαλήνην κατέλυσεν. Οἱ γάρ διωγμοὶ οἱ συνεχεῖς οὐ μόνον οὐ κατεπόντισαν τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ καὶ διελύθησαν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Πώς καὶ τίνα τρόπον, καὶ πόθεν; Ἄπο τῆς ἀποφάσεως ταύτης τῆς λεγούσης, Πύλαι φύδον οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. Πόσα ἔκαμον Ἐλληνες, ὥστε τὸ φῆμα τοῦτο καθελεῖν, ὥστε ἐκυρον ποιῆσαι τὴν ἀπόφασιν, καὶ οὐκ ισχυσαν καταλῦσαι; Θεοῦ γάρ ἡ ἀπόφασις ἡν. Καὶ καθάπερ πύργον ἐξ ἀδαμαντίνων λίθων συγκείμενον, σιδήρῳ συνθεμένον ἀκριβῶς, οἱ πολέμιοι πανταχόθεν βάλλοντες, σύντο τὴν οἰκοδομήν χαυνοῦσιν, οὔτε τὴν ἀρμονίαν παραλύουσιν, ἀλλ' ἀπέρχονται τὸν μὲν πύργον μηδὲν καταβλάψαντες, μηδὲ τοιήσαντές τι κακὸν, τὴν δὲ ἁυτῶν καταλύσαντες δύναμιν οἴτων δὴ καὶ τὸ φῆμα τοῦτο, καθάπερ πύργον ὑψηλὸν ἐν μέσῳ τῇ οἰκουμένῃ μετὰ ἀσφαλείας τετειχίσμενον, οἱ Ἐλληνες πανταχθεν βάλλοντες, αὐτόν τοις Ιοχύρδον ἀπέφηναν, τὴν δὲ ἁυτῶν καταλύσαντες Ιοχύν, οὐτας ἀπέθανον. Τί γάρ οὐκ ἐμηχανήσαντο κατέ τῆς ἀποφάσεως ταύτης; Στρατόπεδα παρασκευάζετο, δηλα ἐκινεῖτο, βισσεῖς καθωπλίζοντο, δῆμοι διηγέροντο, πόλεις διανίσταντο, δικασταὶ παρωχύνοντο, ἀπαν τιμωρίας [62] εἰδὼς ἐπενοεῖτο οὐδεὶς παρειμπάνετο κολάσεως τρόπος· πῦρ, καὶ σίδηρος εἰς, καὶ θηρίων δόδυτες, καὶ κρημνοὶ, καὶ καταποντισμοὶ, καὶ βάραβρον, καὶ ξύλον, καὶ σταυρός, καὶ κάμινος, καὶ πάντα δσα δικρή τη πώποτε βασανιστήρια εἰς μέσον ἐφέροντο· ἀπειλῶν δγκος ἀφατος, τιμῶν ὑποσχέσεις ἀφατοι, ὥστε ἐκείνη μὲν φοβήσαις τῷ τρόπῳ, τούτη δὲ ἐκλύσαι καὶ δελεᾶσαι. Οὐδὲν γοῦν ἀπάτης, οὐ βίας παρειμπάνετο εἶδος. Καὶ γάρ πατέρες παῖδας παρέδωκαν, καὶ παῖδες πατέρας ἡγινόσαν· μητέρες ὀδηνῶν ἀπειλῶντο· καὶ οἱ τῆς φύσεως ἀνετράπησαν νόμοι. Ἀλλ' δμως οἱ θεμέλιοι τῆς Ἐκκλησίας οὐδὲ οὐτας ἐσαλεύθησαν· ἀλλὰ διὰ τῆς συγγενείας αὐτῆς ὁ πόλεμος ἤρετο καὶ τῶν τε-

* Πῦρ καὶ σίδηρος. Αἱ δια νερδηνησιτηρια τη. Μον ιετο εύλον καὶ τροχός καὶ σταυρός. Μον ἀφέρετο. Απειλῶν δημοσιος... Ιπέτα οὐδὲν οὐκ ἀπάτη... πάτεις προσθωκων.

CUM IN VETERI ECCLESIA LONGO INTERVALLO CELEBRATA COLLECTA ESSET, SERMO HABITUS IN INSCRIPTIONEM ACTORUM APOSTOLORUM: ET VITAM CUM VIRTUTE ACTAM UTILIOREM ESSE SIGNIS AC MIRACULIS: ET QUATERNUS DIFFERAT A SIGNIS CONVERSATIO (a).

CIVIS

I. Ecclesia nec persecutionibus nec alio modo siccatur.
— Rursus ad matrem nostram longo intervallo reversa sumus, ad desideratam et caram omnibus hanc ecclesiam, ad nostram et omnium ecclesiarum matrem. Nam mater quidem est non quod antiquior tantum sit tempore: sed quod apostolorum manib[us] sit fundata: quam ob causam multoties propter Christi nomen eversa, Christi virtute rursus est erecta. Neque enim apostolica tantum manus illam fundarunt, sed et ipsae apostolorum Domini decretum illam novo et lausitate munitionis genere munivit. Non enim coagulationis lignis et lapidibus septa construxit, neque fossa exterius ducta circumdedit aut palis defixis, aut turribus exaedificatis illam muaavit; sed duo nuda solida verba protulit, et haec illi fuerunt instar muri, et terris, et fossa, et cuiusvis loco munimenti. Et quae tandem illa sunt verba, quae tantam vim obtinent? *Super hanc petram edificabo Ecclesiam meam: et portas inferi non prævalebunt adversus eam* (Matth. 16. 18). Floc murus est, hoc septum, hoc munimentum, hoc portas et refugium. Tu vero quam inexpugnabilis sit hic murus, inde perpende. Neque enim hominum tantum insidias adversus eam dixit non prævalituras, sed nec ipsas inferni machinas. Portas enim, inquit, inferi non prævalebunt adversus eam. Non dixit, In illam non irrueant, sed, *Aduersus eam non prævalebunt*: nam irrueant illas quidem, sed illam non superabunt. Sed quid illud est, *Portas inferi?* forte namque obscurum est dictum. Discamus quid sit porta urbis, et tunc sciens quid sit porta inferi. Porta urbis est aditus in urbem: haque porta inferi est periculum, quod ad inferos tendit. Quod igitur ait, est ejusmodi: licet irrueant et impetum faciant tanta pericula, ut ad ipsum nos præcipites agas infernū, Ecclesia manet invicta. Poterat ille quidem non permittere, ut nulla mala experirem: cur ergo permisit? Quod multo magis sit, quam tentationes prohibere, si dum advenire tentationes ainit, nihil tamen ex earum incursu mali nos ferre permittat; idcirco omnes accidere tentationes sivit, ut probatiorem illam redderet: siqui-

dem *Tribulatio patientiam operatur, patientia vero probationem* (Rom. 5. 3. 4). Atque ut majori cum excessu virtutem suam ostendat, ex ipsis eam portis eripit mortis. Propterea tempestatem sivit excitari: et mergi cymbam miluim sivit. Sic gubernacrum quoque laudamus, non casu accusidis ventis navigans, neque cum a puppi flautibus auris, incolunem navina servat; sed cum mari procellis agitato, ac fluctibus effervescentibus, ac tempestate commota suam artem adversus impetum ventorum opponit, et navigium ex mediis procellis salvum educit. Ita fecit et Christus. Dum tanquam navigium in mari Ecclesiam rursus in mundo ferri permisit, neque fluctus sedavit, sed ex fluctibus eripuit: non mare compescuit, sed navini communivit; et cum surgerent undique populi, tamquam aevi fluctus, et maligni spiritus tamquam adversi quidam venti in eam irruerent, excitata undique tempestate, multam attulit Ecclesiae tranquillitatem: quodque permirum sane fuit, non modo navim procella non obruit, sed et procellam cymba sedavit. Nam continua persequentes non modo Ecclesiam non submerserunt, sed ab Ecclesia sunt sedatae. Quo tandem pacto, et quorum opera? Illius sententia nimurum ita pronuntiata, *Portas inferi non prævalebunt adversus eam* (Matth. 16. 18). Quam multa Græci mortali sunt, ut verbum hoc tollerent, ut sententiam irritata redderent, neque posuerunt dissolvere? Dei quippe sententia erat. Et quicquidem turrim ex adamantinis structam lapidibus, ferro firmiter junctam, bostes undique si verberent, neque structuram laxanti, neque coagulationem dissolvunt, sed illæsæ turri manente, i.e. ulla incommodis affecta, suisque viribus exhaustis discedunt: sic nimurum et verbum hoc tamquam altam quamdam turrim in medio orbis terrarum firmiter communitatam, cum Græci undique verberassent, cum illam firmam reddiderunt, tum suis viribus fractis mortem obierunt. Quid enim adversus hanc sententiam non machinati sunt? Exercitum delectus habebatur, arna movebantur, reges armabantur, populi commovebantur, urbes insurgebant, judices excandescabant, omne supplicii genus excogitabantur, nullus pœna modus omittebatur, ignis, ferrum, dentes ferarum, præcipitia, submersiones, barathrum, equuleus, crux et fornax, et omnia quæ umquam visa sunt tormenta, in medium profrebantur: ingens minarunt agnen, honorum pollicitationes innumerae, ut illa quidem ratione terrorerent, hac vero mollirent et allicerent. Nullum igitur fraudis, nullum violentiae genus prætermittebatur. Nam et patres filios prodebat, et filii patres non agnoscebant, matres suorum portuum obliviscerantur, et naturæ leges evertebaptur. Verumtamen ne sic quidem Ecclesiae fundamenta concessa sunt: et quamvis ab ejus propinquis bellum indi-

(a) Collata cum Ms. Colbertino 5058, qui deficit initio et fine. Non aliud haecenam Codicem nancisci potimus. Ibid., in *Palæa seu veteri Ecclesia*. Libanius in Antiochico sit, Antiochiam in duas fuisse urbes divisam, alteram ~~nam~~, hoc est, antiquam, quæ secundum Orontis fluvii oram longum occupabat terræ spatium: alteram novam, in ejusdem fluvii insula sitam, forma rotunda, quæ quinque pontibus antiquæ juncgebatur. In ~~nam~~ seu antiqua exstebat vetus ecclesia, ab apostolis fundata, ut dicit homilia initio Chrysostomus: ideoque apostolica vocatur a Theodoreto: et in Chronicô Alexandrinô Palæa item ecclesia dicitur. Cuius appellationis duplex videtur causa fuisse, et quod in veteri urbe sita, et quod antiquitas ab apostolis fundata fuisset; quæ licet multoties propter Christi nomen eversa, multoties erecta deueni fuerit, ~~nam~~; tamen, seu veteris nomen non amiserat etiam tempore auctoris Chronicî Alexandrinî; Palæam Antiochiae monorat Athanasius tom. ad Antioch. nos p. 771.

ctum esset, non tam ad muros usque ipsius pervenit, propter illud verbum quod sic habuit, *Portæ inferi non prevalebunt adversus eam*. Noli enim id spectare, quod verbum erat, sed, quod verbum Dei : siquidem cælum verbo firmavit Deus (*Psal. 32. 6*), et terram verbo super aquas fundavit (*Psal. 103. 5*), et effecit, ut haec densa gravissime natura ab illa levi fluxaque sustentaretur, et mare, cuius vis indomita, quod tot fluctibus ac procollis se extollit, imbecilli vallo arenæ undique per verbum suum vallavit. Ergo qui cælum verbo firmavit, qui terram fundavit, qui mare circumvallavit, quid miraris, si Ecclesiam ex eo, terra marique pretiosiorem rursus hoc verbo munivit?

2. *Ecclesia quomodo fundata*. — Quando igitur adeo stabile est et inconcussum ædificium, adeo inexpugnabile monumentum, qua ratione apostoli ceperint fundamenta, videamus, quam profundam fossam duxerint, ut inconcussum fieret ædificium. Non profundam fossam duxerunt, neque tanto labore indiguerunt. Quid ita? Vetus invenere fundatum, quod a prophetis jactum erat. Ut igitur homo, qui maximam dominum ardificaturus sit, postquam vetus et firmum ac stabile fundatum offendit, non vectibus fundamenta subvertit, non lapides loco movet, sed immotum sinens, novum ædificium imponit : sic et apostoli cum magnum istud exstructuri essent ædificium, Ecclesiam, que ubique terrarum erigitur, non profundam fossam duxerunt, sed invento veteri fundamento prophetarum, illud minime subverterunt, nec ædificium et doctrinam immutarunt : sed illa intacta suam deinde imposuere doctrinam, hanc scilicet novam Ecclesie fidem. Atque ut intelligas vetus illos fundatum loco non moveisse, sed super illud ædificasse, sapientem ipsum architectum Paulum audi, nobis exactam ædificationis diligentiam declarantem : siquidem ipse sapiens est architectus. *Ut sapiens enim architectus*, inquit, *fundamentum posui* (*1. Cor. 3. 10*). Sed videamus, qua ratione fundatum ipsum posuerit. Super aliud, inquit, fundatum vetus prophetarum. Unde id constat? *Jam non esis hospites*, inquit, *sed cives sanctorum, superædificati super fundatum apostolorum et prophetarum* (*Eph. 2. 19. 20*). Vides fundatum, et fundatum, alterum prophetarum, alterum apostolorum, quod supra positum est. Et quod sane mirum est, non statim post prophetas venerunt apostoli, sed multum interea tempus elapsum est. Quid ita? Qued ita faciant optimi quique architecti : ubi iecerrint fundatum, non confessum ædificium superimponunt, ne forte diuinum mollis ac recens est fundatum structura, grave parietum pondus minime ferre possit. Propterea cum longo tempore firmari lapides siverint, ubi recte congentatos illos viderint et compactos, tunc et parietum molem imponunt. Ita quoque fecit Christus, eum prophetarum fundatum in auditorum mentibus deligi, ac firmari fieri doctrinam sivisset, quando immobile vidit ac stabile ædificium esse, quando definita dogmata sa:ra, sic ut possent novam etiam hanc philosophiam ferre, tunc apostolos misit, qui supra

fundamentum prophetarum Ecclesiæ paries excitant. Idcirco non dixit, ædificati super fundamentum prophetarum, sed *Superædificati*, supra scilicet ædificati. Sed quo pacto fuerint ædificati, videamus.

Explanatio tituli Act. Apost.; differentia qua inter actionem et miraculum; altera differentia inter miraculum et actum. — Unde vero id cognoscemus? Unde, quase, aliunde, quam ex Actorum libro, de quo et superioribus diebus disseruimus? Fortasse namque debitum inde vobis exiguum aliquod debemus, quod hodierno die necessary est persolvamus. Quodnam igitur illud est debitum? Ipsum titulum libri interpretari studeamus. Non enim facilis est et apertus, sicut plurimi arbitrantur, sed inquisitione multa indiget. Quisnam igitur est libri titulus? *Acta Apostolorum*. Nonne dilucidas videtur esse, nonne clara omnibus, atque manifesta? Sed si velitis assequi ea que dicuntur, quanta tituli hujus profunditas sit, videbitis. Cur enim non dixit, *Miracula Apostolorum*? cur non inscripsit, *Signa Apostolorum*, aut *Virtutes ac prodigia Apostolorum*, sed tantum *Acta Apostolorum*? Non enim idem sunt acta et signa, non idem acta et miracula; non idem sunt, acta et prodigia et virtutes: sed multam inter utraque discrimen est. Est enim actum opus propriæ cuiusque diligentiae, miraculum vero divini munoris est beneficium. Vides quanta sit inter actum et miraculum differentia? Actum est humanorum sudorum effectus, miraculum divinae liberalitatis est specimen: actum a nostra voluntate dicit initium, miraculum a gratia divina trahit originem, et hoc celestis est auxilii, illud humani est arbitrii. Actum ex utroque contextur, ex nostra diligentia et ex gratia divina: miraculum solam exhibet cælestem gratiam, neque sudoribus nostris indiget. Actum est probis moribus esse, castum, modestum, ira imperare, cupiditates subigere, largiri eleemosynas, benignitatem exhibere, omniem virtutem exercere: hoc est actio et labor et sudor noster. Miraculum est demones abigere, execratos oculos aperire, leprosorum corpora mundare, resoluta membra compingere, mortuos suscitare, alia ejusmodi mira opera patrare. Vides quantum sit inter acta et miracula discrimen, inter conversationem et signa, inter diligentiam nostram et gratiam Dei?

3. *Vis et alterum tibi discrimen ostendam? Vestra enim causa hodierno die institutus est hic a me sermo*, ut quid sit miraculum signumque discatis¹. Majus quidem est miraculum, ac formidabilius, ac naturam nostram exsuperat: actio vero et conversatio res quidem est signis minor, sed utilior et fructuosis; est quippe laborum præmium et diligentiae merces. Atque ut intelligas fructuosiorem esse atque utiliorum signo actionem, actio quidem bona etiam sine signis eos, a quibus peracta fuerit, introducit in cœlum: miraculum autem et signum absque conversatione deducere ad vestibula illa non possunt. Quo vero pacto id fiat, ostendam: vos autem animadvertisse,

¹ colb., oportet enim vos illa rerba omnino intelligere, nempe miraculum et signum.

χῶν αὐτῆς οὐκ ἤψατο, διὰ τὸ δῆμα ἐκείνῳ τὸ λέγον,
"Οὐτε πύλαι φόνοι οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. Μή γάρ
Ιηγεῖ. θτὶ δῆμα τὴν, ἀλλ' θτὶ δῆμα Θεοῦ. Καὶ γάρ τὸν
οὐρανὸν δῆματι διπλάσωσεν δὲ Θεὸς, καὶ τὴν γῆν δῆ-
ματι διθεματίωσεν ἐπὶ τῶν θεάτων, τὴν πυκνὴν ταύτην
καὶ βαρεῖσαν φύσιν ἐπὶ τῆς χαυνοτάτης ἐκείνης καὶ
διεφρεσύστης ποιήσας φέρεσθαι· καὶ τὴν θάλασσαν
τὴν ἀρόρητον εἰ ταῖς βίαιαις, ἐκείνῃ τῇ ποσαῦτα ἔχου-
σαν κύματα, δισβενεὶ τεγχίψι τῇ φάμμαψ πανταχόθεν
διείχιστε διὰ δῆματος. 'Ο τοίνου διὰ δῆματος τὸν οὐ-
ρανὸν στεράωσας, τὴν γῆν θεματίωσας, τὴν θάλασσαν
πειριφρέξας, τί θυμαδέας, εἰ τὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς
καὶ θαλάσσης τιμωτέραν Ἐκκλησίαν διὰ τοῦ δῆμα-
τος τούτου πάλιν ἐτάγισεν;

β'. Ἀλλ' ἐπειδὴ οὕτως ἡ οἰκοδομὴ δύσιστος, οὕτω τὸ τείχος ἀρραγής, ἔνωμεν πῶς κατεβάλλοντο οἱ ἀπόστολοι τοὺς θεμέλιους, πόσον βάθες ἤκαψαν, ὅτε δύσιστον γενέσθαι τὴν οἰκοδομήν. Οὐκ ἤκαψαν βάθος, οὐκ ἐδεῖθησαν πέδου τοσσύτου. Διὰ τί; Παλαιὸν εὖρον θεμέλιον καὶ ἀρχαὶ, τὸν τῶν προφῆτῶν. Καθάπερ οὖν ἀνθρώπος μέλλων οἰκίαν μεγίστην οἰκοδομεῖν, ἐπειδὸν εὑρῇ θεμέλιον παλαιὸν καὶ ισχυρὸν καὶ ἄρραγῆ, οὐκ ἀναμοχλεύει τὸν θεμέλιον, οὐ κινεῖ τοὺς λίθους, ἀλλ' ἀφεῖς ἔστανται ἀκίνητον, οὕτως ἐπιτίθεται τὴν νέαν καὶ πρόσφατον οἰκοδομήν οὕτω καὶ οἱ ἀπόστολοι μέλλοντες τὸ μέγα τοῦτο οἰκοδόμημα οἰκοδομεῖν, τὴν πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης Ἐκκλησίαν ιδρυμένην, οὐ δύσκαψαν βάθος, ἀλλ' εὐρόντες παλαιὸν θεμέλιον, τὸν τῶν προφῆτῶν, εἴκινησαν, οὐκ ἀνεμόχλευσαν ἀκείνον, οὐκ ἐκίνησαν τὴν οἰκοδομήν καὶ τὴν διδασκαλίαν, ἀλλ' ἀφέντες αὐτὴν μάνειν ἀκίνητον, οὕτως ἐπιθέτων τὴν παρ' ἑαυτῶν διδασκαλίαν, τὴν νέαν ταύτην τῆς Ἐκκλησίας πίστιν. Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι οὐκ ἐκίνησαν τὸν παλαιὸν θεμέλιον, ἀλλ' ἐπάνω αὐτοῦ φωτισμησαν, ἔκουσαν αὐτοῦ τοῦ σοροῦ ἀρχιτεκτονὸς Παύλου λέγοντος ἡμῖν τῆς οἰκοδομῆς τὴν ἀκρίβειαν αὐτὸς γάρ ἔστιν ὁ σοφὸς ἀρχιτέκτων. Ὡς σορὸς γάρ, φησίν, ἀρχιτέκτων θεμέλιον τεθεικα. Ἀλλ' ίσωμεν πᾶς αὐτὸν τέθεικε τὸν θεμέλιον. Ἔπανω, φησίν, ἐπέρου θεμέλιον παλαιοῦ, τοῦ τῶν προφήτων. [63] Πόθεν τοῦτο δῆλον; Οὐκ ἔτι ἐστὶ ἔστιοι, φησίν, ἀλλὰ συμποιοῦται τῷτο ἀγίῳ, ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμέλιῳ τῷτο ἀποστολῶν καὶ προηγητῶν. Εἶδες θεμέλιον καὶ θεμέλιον, τὸν μὲν τῶν προφήτων, τὸν δὲ τῶν ἐποιστῶν δινωτέρῳ κείμενον. Καὶ εἰ δὴ θαυμαστὸν, οὐκ εὐθέως μετά τοὺς προφήτας ἥλθον οἱ ἀπόστολοι, ἀλλὰ πολὺς μεταξὺ ταραγμένοτο χρόνος. Τί δῆποτε; "Οὐτὶ οἱ δριστοὶ τῶν οἰκοδόμων τοῦτο ποιοῦσιν" ἐπειδὸν καταβάλλωνται θεμέλιον, οὐκ εὐθέως ἐπιτιθέσαι τὴν οἰκοδομήν, ἵνα μὴ ἀπολαντήσῃ καὶ πρόσφατος οὕτα τὸ θεμέλιον ἡ ἀργασία, ἀλλατήσῃ τῶν τείχων ἀνεγκεῖν τὸ βάρος. Διὰ τοῦτο ἀφέντες χρόνῳ πολλῷ παγῆναι τοὺς λίθους, ἐπειδὸν ίσωσιν ἀκριβῶς σφιγέντας, τότε ἐπιτιθέσαι πεποιησαν τὸν τοίχον τὸ βάρος. Οὐτὸν καὶ ὁ Χριστὸς ἐποιησαν ἀφεῖς πατήσαις τὸν θεμέλιον τῶν προφήτων ἐν ταῖς τῶν ἀκουσάντων ψυχαῖς, καὶ γενέσθαι βεβαλαντὴν τοιαύτην. Ὅτε εἰδεν δύσιστον οὔσαν τὴν οἰκοδομήν, διετέλεσεν τὸ δόγματα τὰ ίσα. Ὁστε

^a Colb. ἀπόρρητον, Savil. et Morel. ἀπόρρητον.

Δεύτερον. προφητῶν κατέωτερον, τὸν δὲ τῶν.

[•] Καὶ δέ τινες εὐτονοῦσσαν τὴν οἰκοδομήν. Paulo post idem

δυνηθῆναι τὴν κατὰ τὴν καινὴν φιλοσοφίαν ἐνεγκειν,
τότε ἀπέστειλε τοὺς ἀποστόλους, ἐπὶ τῷ Θεμελίῳ τῶν
προφητῶν τοὺς τούχους τῆς Ἐκκλησίας ἀναστήσον-
τας. Διδ τοῦτο οὐκ εἶπεν, Οἰκοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμε-
λίῳ τῶν προφητῶν, ἀλλ' Ἐποικοδομηθέντες, ἐπάνω
οἰκοδομηθέντες. Ἀλλ' ἴσωμεν πῶς ὡκοδομηθήσαν.

Πόθεν οὖν εἰσόμεθα; Πόθεν δὲ ἀλλοθεν, ἀλλὰ ἡ ἀπὸ τῆς βίβλου τῶν Πράξεων, περὶ ἣς καὶ ἐν ταῖς ἱμπροσθέντιν ὑμῖν ἡμέραις διελέχθημεν; Τάχα γάρ τοι καὶ μικρὸν ἔκειθεν ὑμῖν φρεσίομεν χρέος, διπέρ αὐτάγκη καταθεῖναι σήμερον. Τί οὖν ἔστι τὸ χρέος; Αὐτὴν τοῦ βίβλου τὴν ἐπιγραφὴν ἐρμηνεύεσαι σπουδάζωμεν. Οὐ γάρ φυλῇ τίς ἔστι καὶ σαρῆς, καθὼς πολλοὶ νομίζουσιν, ἀλλὰ δεῖται καὶ ἔξιτάσσων. Τίς οὖν ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ βίβλου; Πράξεις ἀποστόλων. Οὐ δοκεῖ σαρῆς εἶναι; οὐ δοκεῖ γνώριμον, καὶ δῆλον ἀπαστιν; Ἀλλὰ ἂν παρακολουθήτε τοῖς λεγομένοις, διέσθε δυνατὸν τὸ βάθος τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης. Διὰ τοῦτο γάρ οὐκ εἰπε, Θαύματα ἀποστόλων; διὸ τοῦ οὐκ ἐπιγράψει. Σημεῖα ἀποστόλων, η Δυνάμεις καὶ τέρατα ἀποστόλων· ἀλλὰ Πράξεις ἀποστόλων; Οὐ γάρ τὸ αὐτό ἔστι πράξεις καὶ σημεῖα, οὐ τὸ αὐτό πράξεις καὶ θαύματα· οὐ τὸ αὐτό ἔστι πράξεις, καὶ τέρατα, καὶ δυνάμεις· ἀλλὰ πολλὴ ἡ διαφορὰ τούτων ἐκατέρων. Πράξεις μὲν γάρ ἔστιν οἰκεῖας σπουδῆς κατερρόματα, θαύμα δὲ θείας δωρεᾶς χάρισμα. Εἰδεις δοσον τὸ μέσον πράξεως καὶ θαύματος; Πράξεις ἔστιν ἀνθρωπίνων ἰδρώτων συντέλεσμα, θαύμα δὲ θείας φιλοτιμίας ἐπιδειξις· πράξεις ἔστιν ἐκ τῆς ἡμετέρας προαιρέσεως τὴν ἀρχὴν ἔχουσα, θαύμα δὲ ἔστιν ἐκ τοῦ θεοῦ χάριτος τὰ προσώπια λαμβάνον, καὶ τὸ μὲν τῆς ἁνθρώπου ρόπτης, τὸ δὲ τῆς κάτασταν γνώμης. Ηράξεις ἐξ ἀμφι- τέρων ὑφαίνεται, καὶ ἐξ ἡμετέρας σπουδῆς, καὶ ἐκ θείας χάριτος· τὸ δὲ θαύμα γυμνήν ἐπιδείκνυται τὴν θνητῶν χάριν, οὐδὲν τῶν ἡμετέρων ἰδρώτων δεδύμενον. Πράξεις ἔστιν ἐπιεικῆ [64] εἶναι, σώφρονα, μέτριον, ὅργης χρατεῖν, ἐπιθυμίας καταγωνίζεσθαι, ἀλεημοσύνας ποιεῖν, φιλανθρωπίαν ἐπιδείκνυσθαι, ἀπάταν ἀσκεῖν ἀρετὴν· τούτο πράξεις ἔστι, καὶ πόνος, καὶ ἴδρως ἡμέτερος. Θαύμα δὲ θαύματας ἀπελαύνειν, τυφλωθέντας ὄφθαλμοὺς ἀνοίγειν, λεπτῶν τὰ σώματα καθαίρειν, διαλελυμένα μέλη σφιγγεῖν, νεκροὺς ἐγείρειν, ἔτερα τοιαῦτα θαυματουργεῖν. Εἰδεις πόσον τὸ μέσον πράξεων καὶ θαύματων, πολιτείας καὶ σημείων, τῆς ἡμετέρας σπουδῆς καὶ τῆς τοῦ θεοῦ χάριτος;

γ'. Βούλει καὶ ἐτέραν τοι δεῖξω διαφοράν; Διὸ γέρο
ὑμᾶς σῆμερον ἀπαντά τὸν λόγον τοῦτον ἐκίνησα,
ῶστε μαθεῖν τὸ θαῦμα καὶ τὸ σημεῖον. Τὸ θαῦμα μεῖζον
μὲν ἀ ἔστι, καὶ φρικωδέστερον, καὶ τὴν ἡμετέραν
ὑπερβαίνον φύσιν· ἡ δὲ πρᾶξις καὶ ἡ πολιτεία Πλαττον
μὲν τῶν σημείων, χρησιμώτερον δὲ καὶ κερδαλεώ-
τερον· πόνων γάρ ἔστιν ἀμοιβῇ καὶ σπουδῇς μισθῷ.
Καὶ ίνα μάθης δει τὴν πρᾶξιν τοῦ σημείου κερδαλεω-
τέρα καὶ χρησιμωτέρα, πρᾶξις μὲν ἀγαθή καὶ χωρὶς
σημείων εἰς τὸν οὐρανὸν τοὺς κατωρθωκότας εἰσῆγει,
θαῦμα δὲ καὶ σημεῖα χωρὶς πολιτείας οὐκ ἕσχισε πρᾶξ-
τὰ πρόθυρα χειραγωγῆσαι ἐκεῖνα. Καὶ πῶς, ἐγώ
δεῖξω· ὑμῖς δὲ παρατηρεῖτε πῶς τὸν προεδρεῖαν αἱ

δυνθῆναι τὸ βάρος τῆς κατά. *Infra* διὰ τοῦτο οὐκ εἰπεν. οἱ
κοδ. *Hanc lectionem, in Morel. et Savil. viliatam, ex Co-h.
restituimus.*

⁴ Colb. δει γὰρ ὑμᾶς... τοῦτον μαθεῖν, τὸ θαῦμα καὶ τὸ στ-
μένον. Μείζον μὲν.

^c Culb. γρησιμωτέρα ὅτε καὶ ξερῆς λειώνεται.

πράξεις ἔχουσι: κατὰ τὴν τῶν μισθῶν ἀμαθῆν· τῶς τὰ μὲν σημεῖα καθ' ἕαυτὰ δύνται οὐδένει τοὺς ποιῶντας, ἡ δὲ πρᾶξις καθ' ἕαυτὴν εὖσα, οὐδένες ἔτέρου δεῖται πρὸς σωτηρίαν τῶν κεκτημένων. Πολλοὶ δροῦσι μοι, φησίν ὁ Χριστός, ὅτι ἐκεῖνη τῇ ημέρᾳ Κύριε, Κύριε, οὐ τῷ σῷ ὀνόματι αρρεγητεύσαμεν; τοῦτο σημεῖον καὶ θαύμα. Οὐ τῷ σῷ ὀνόματι δαιμόνια πολλὰ ἐξεβαλλομεν, καὶ δυνάμεις πολλὰς ἐποίησαμεν; Ὁρᾶς πανταχοῦ σημεῖα καὶ θαύματα· ίδεμεν τί φησιν ὁ Θεός: Ἐπειδὴ γυμνά τὰ θαύματα, καὶ οὐδαμοῦ πολιτεῖα, Πορεύεσθε ^a, φησίν, ἀλλ' ἐμοῦ, οὐκ οἰδας θμᾶς, οἱ ἄρταί μεροὶ τὴν ἀρούραν. Εἰ οὐκ οἶδας αὐτοὺς, πῶς οἶδας αὐτούς, εἰ τῷ σῷ ἀργάζονται τὴν ἀνομίαν; Ινα μάθῃς, διὰ τὸ, Οὐκ οἴδας θμᾶς, οὐκ ἀγνοίας ἔστιν, ἀλλὰ μίσους καὶ ἀποστροφῆς. Οὐκ οἴδας θμᾶς Τίνος ἔνεκεν, εἰπε μοι; Οὐ τῷ σῷ ὀνόματι δαιμόνια ἐξεβαλλομεν; Διὰ τοῦτο γάρ οὐδὲ μίσους καὶ ἀποστρέφομει, φησίν, διὰ οὐδὲ ταῖς δωρεαῖς βελτίους ἐγένεσθε, διὰ τοσαύτης ἀπολαύσαντες τιμῆς ἔμενετε ἐπὶ τῆς αὐτῆς κακίας. Πορεύεσθε ἀλλ' ἐμοῦ, οὐκ οἴδας θμᾶς.

Τί οὖν; Τὸ παλαιὸν ἀνάξιοι ἐλάμβανον χαρίσματα, καὶ διεψθαρμένοι: τὸν βίον σημεῖα ἐπεδείκνυντο, καὶ θείας ἀπῆλανον δωρεᾶς, τῆς πολιτείας οὐκ ἀπιμελούμενοι τῆς ἀρίστης; Ἀπῆλανον διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν, οὐ διὰ τὴν οἰκείων ἀξίαν. Ἔδει γάρ πανταχοῦ σταροῖνα τῆς εὐτεβείας τὸν λόγον, ἐπειδὴ ἀρχὴ καὶ προσέμια τῆς πίστεως ἡν. Καθάπερ οὖν γηπόνος δριστος γενθεύτων δένδρον τοῖς καλποῖς τῆς γῆς ἀρτί παρακατετιθέμενος, ἀπαλὸν ὑπάρχον ἔτι πολλῆς ἐπιμελείας [65] ἀξιοί, πανταχόθεν περιφράστων, τειχίσων καὶ λίθοις καὶ ἀκάνθαις, ὥστε μή ὑπὸ ἀνέμων ἀνασπαθῆναι, μήτε ὑπὸ θρεμμάτων ἀδικηθῆναι, μήτε ὑπὸ δλῆς τινὸς ἐπηρεασθῆναι βλάβης· ἐπειδὸν δὲ παγὴν καὶ πρὸς ὑψός ἀναδραμάδν ἔη, περιαρπεῖ τὸ τειχία· ἀρκεῖ γάρ εὔτο τὸ δένδρον πρὸς τὸ μηδὲν τοιούτον παθεῖν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς πίστεως γέγονεν. Ὄτις νεόφυτος ἡν, διὰ ἀπαλὴ ὑπῆρχεν, διὰ προσφάτως ἐν ταῖς τῶν ἀνθρώπων κατεβλῆθη ψυχαῖς, πολλῆς ἐπιμελείας ἔχοιτο πάντοθεν· ἐπειδὴ δὲ ἐπάγῃ καὶ ἀρδεῖσθαι καὶ πρὸς ὑψός ἀνεδραμεν, ἐπειδὴ τειχῶν τὴν οἰκουμένην ἐπιλήρωσε, καὶ περιῆρε τὰ τειχία, καὶ τὰ ἀσφαλίσματα λοιπὸν ἀνείλεν ὁ Χριστός. Διὰ τοῦτο παρὰ μὲν τὴν ἀρχὴν καὶ ἀναξίοις χαρίσματα ἐδίδοτο· χρείαν γάρ εἶχε τὸ παλαιὸν ^b, τῆς πίστεως ἔνεκα, ταύτης τῆς βοηθείας· νῦν δὲ οὐδὲ ἀξιοίς διδοται· ἡ γάρ ισχὺς τῆς πίστεως οὐκέτι ταύτης δεῖται τῆς συμμαχίας. Καὶ ίνα μάθῃς διὰ οὐκ ἐψεύδοντο ἀκείνοις, ἀλλὰ δλῆθῶς σημεῖα ἐποίησαν, καὶ ἀναξίοις ἀνθρώποις χαρίσματα ἐδίδοτο, καὶ ίνα πρὸς τοὺς εἰρημένοις καὶ ἔτερόν τι κατερρωθῆ, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ δωρεὰν αἰδεσθεῖταις ἀκείνοις ἀποδῶνται τὴν πονηρίαν, ἵστανται δὲ τῶν δύσκολα περὰ πάσιν ὁμολογεῖται, διὰ τημενίας θεοί, διὰ δαιμονίας ἐξεβαλλεν, διὰ νεκρούς γῆγερεν, διὰ λεπρούς; ἀκάθηρεν· ἀλλ' οὐκοις ἐξέπεσε τοῖς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Οὐ γάρ ισχύσεν αὐτὸν

^a Colb. δυνάμεις ἐποίησαμεν; δρᾶς πανταχοῦ σημεῖα καὶ θαύματα; οὐδὲμιν πράξεις οὐδὲ πολιτεία. Ἰδεμεν οὖν, φησι, τί ὁ Χριστός. Ἐπειδὴ γυμνά τὰ θαύματα, καὶ οὐδεμιοῦ πολιτεία καὶ πρᾶξις. Πορεύεσθε.

^b Colb. τὸ ἀπαλόν, εdition τὸ παταχόν.

σῶσαι τὰ σημεῖα, ἐπειδὴ ληστῆς, καὶ κλέπτης, καὶ τοῦ δεσπότου προδότης ἐγένετο. Οὐ μὲν τὰ σημεῖα οὐκ ισχύει σῶσαι χωρὶς πολιτείας ἀρίστης καὶ βίου καθαροῦ καὶ διηκριβωμένου, ἀπὸ τούτων ἀποδέδειχται· διὰ δὲ πολιτείας οὐκέτι διατίθεται τὴν διατίθεται τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, δικουον αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοις τοῦ Πατρός μου, αἰλιροομησάτε τὴν ἡγεμονίαν την διατίθεται πάντας ἀπὸ καταβολῆς πόσμουν. Διὰ τοῦτο δὲ τοῖς νεκροῖς ἡγειραν; διὰ λεπρούς ἀκάθηραν; διὰ δαιμονίας ἡλασσαν; Οὐχί· ἀλλὰ διὰ τοῦ Πειραιῶντα εἰσέτε με, φησι, καὶ ἀθρόφατε· διψώντα, καὶ ἀποτίσατε με· γυμνὸν, καὶ παριεβάλετε με· ἔνον, καὶ συνηγάγετε. Οὐδεμιοῦ θαύματα, ἀλλὰ πανταχοῦ πολιτεία. Μεταπέρα οὖν ἐκεὶ παντεχοῦ θαύματα, καὶ εὐθέως κήλασις, ἐπειδὴ γυμνά τὰ θαύματα τῆς πολιτείας· οὗτως καὶ ἐνταῦθα πανταχοῦ πολιτεία, καὶ οὐδεμιοῦ θαύματα, καὶ εὐθέως ἡ σωτηρία· ἐπειδὴ ισχύει καθ' ἕαυτὴν σῶσαι ἡ ἀρίστη πολιτεία τοὺς κεκτημένους εὐτὴν. Διὰ τοῦτο καὶ δοκάρειος οὗτος, καὶ γενναῖος, καὶ θαυμάσιος θουκᾶς οὗτος ἐπέγραψε τὸ βιβλίον, Πράξεις ἀποστόλων, οὐ θαύματα ἀποστόλων· καίτοι καὶ θαύματα πεποιήκασιν. Ἀλλ' ἐκείνα μὲν καιρῷ γέγονε, καὶ παρῆλθε· ταῦτα δὲ διὰ παντὸς τοῦ χρόνου πάντας ἐπεδείκνυσθαι μεριθοῖς τοῦς οὐκείσθαι μελλοντας. Ἐπειδὲ οὖν οὐ πρὸς τὰ σημεῖα, ἀλλὰ πρὸς τὰς πράξεις τῶν ἀποστόλων δὲ ἡλίος ἡμέν, διὰ τοῦτο οὕτως τὸ βιβλίον ἐπέγραψεν. Ινα γάρ μη λέγης, μελλοντὸς [66] ίνα μη λέγωντι οἱ φίλοι μοις, ἐπειδὲν αὐτοὺς παρακαλοῦμεν πρὸς τὴν μίμησιν τῶν ἀποστόλων, καὶ λέγομεν· Μίμησαι Πέτρον, ζήλωσον Παῦλον, γενοῦ κατὰ Ιωάννην, ἀκολούθησον Ιάκωβον· ίνα μη λέγωντι. Οὐ δυνάμεθα, οὐδὲ ισχύομεν, ἐκείνοις γάρ νεκρούς διέστησαν, λεπρούς ἀκάθηραν, ἐπιστομίων ἡμῶν τὴν ἀναίσχυντον ἀπολογίαν, Σιώπα, φησι, πεφίμωσο· οὐ θαύματα, ἀλλὰ πολιτείας εἰς τὴν βασιλείαν εἰσάγει τῶν οὐρανῶν.

Ζήλωσον τοίνυν τὴν πολιτείαν τῶν ἀποστόλων, καὶ οὐδὲν ἀλλαττον ἔξεις τῶν ἀποστόλων. Οὐ γάρ τὰ σημεῖα ἀποστόλων ἐποίησεν, ἀλλ' ὁ βίος ὁ καθαρός. Καὶ διὰ τοῦτο ἔστι τὸ γνώρισμα τῆς ἀποστολικῆς εἰκόνος, καὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν μαθητῶν, δικουον τοῦ Χριστοῦ τοῦτο δηλοῦντος τὸ σημεῖον. Χαρακτηρίζων γάρ τὸν μαθητῶν τὰς εἰκόνας, καὶ δεικνύν, τι ποτὲ ἔστιν ἀποστολῆς γνώρισμα, οὕτως εἰπεν· Ἐρ τούτῳ γνώσονται κάτετε, διει μαθηται μον δοτέ. Ἐρ τούτῳ, ποιώ; ἐν τῷ θαύματα ποιειν; ἐν τῷ νεκρούς ἐγέρειν; Οὐχί, φησιν ἀλλ' ἐν τίνι; Ἐρ τούτῳ γνώσονται κάτετες, διει μαθηται δοτε, δάν δηματτες ἀλλήλους. Η δὲ ἀγάπη οὐχί θαυμάτων, ἀλλὰ πολιτείας ἔστι. Πλήρωμα γάρ τούμον τὴν ἀγάπην. Εἰδες τὸ γνώρισμα τῶν μαθητῶν; εἰδες τὴν εἰκόνα τῆς ἀποστολῆς; εἰδες τὴν μορφήν; εἰδες τὸν τύπον; μηδὲν πλέον ζῆτε· ὁ γάρ διεσπότης ἀπερήνατο, διει ἀγάπην χαρακτηρίζεις τοὺς μαθητας. Ἀν τοίνυν έχεις ἀγάπην, ἀπότολος τάχοντας, καὶ τῶν ἀποστόλων πρώτως.

qua ratione priorem locam obtineant actiones, cum de remuneratione mercedis agitur : qua ratione signa quidem, si sola sint, eos, qui illa patrarent, salvos non faciant : actio vero seorsim sumpta nulla re indigent alia ad eos salvandos, qui eam possident. *Multi dicent mihi*, inquit Christus, *in illa die, Domine, Domine, nunc in nomine tuo prophetavimus?* hoc signum est et miraculum ; *Nunc in nomine tuo daemonia multa ejecimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus* (*Math. 7. 22*) ? Vides ubique signa et miracula : videamus quid dicat Deus. Quia nuda erant miracula, nec uspiam conversatio, *Discredit*, inquit, a me, nescio vos, qui operamini iniquitatem (*Ibid. v. 23*). Si non nosti eos, unde tibi innotuit eos iniquitatem operari ? Ut intelligas illud, *Nescio vos*, non ignorantiae, sed odii et aversionis esse. *Nescio vos*. Quam ob causam queso ? *Nunc in nomine tuo daemonia ejecimus* ? Propterea vos odio prosequor, et avensor, inquit, quia ne donis quidem acceptis meliores evasistis, quod tanto honore cumulati, in eadem malitia poratis. *Discedite a me, nescio vos*.

Car oīm charismata derentur indigni ; nec miracula etiam indigni faciebant. — Quid igitur ? Oīm dona dabantur indignis, et qui vita erant et moribus depravatis, edebant miracula, et divinis ditabantur donis, licet optimam conversationem non curarent ? Dītabantur illi quidem ob eximiam Dei benignitatem, nea ob suam dignitatem. Erat enim religionis verbum ubique spargendum, quandoquidem initium et origo erat fidei. Ut igitur optimus agricola in novellass arbores, quam non ita pridem terra sinui commendavit, dum adhuc tenera est, multam curam impendit, undique illam circumvaliat, et lapidibus muniat et spinis, ut ne a ventis evelletatur, ne a pecoribus labefactetur¹, neve allo quodam incommmodo hedatur; postquam autem radices egisse, et in sublime crevisse illam viderit, tum amovet munimenta : sufficit enim sibi ipsi arbor ad injurias tales repellendas : ita quoque in fide accidit. Quando nuper erat plantata, quando tenera erat, quando nuper in humanis animis fundata, omni ex parte multa in eam cura impendebatur : postquam autem coaluit, et radices egit, et in sublimitatem ascendit, postquam universum terrarum orbem complevit, munimenta removit Christus, et de cetero tutamina sustulit. Propterea initio quidem etiam indigni dabantur dona, quoniam hoc auxilio fidei sovende causa indigebat antiquitas : nunc autem neque dignis conceduntur ; fidei quippe robur et firmitas hoc subsidio non eget. Atque ut intelligas nequaquam illos imposuisse, sed vere miracula edidisse, atque indignis hominibus dona suis concessa, utique præter ea, quæ dicta sunt, quiddam etiam aliud perficeretur, Deique munus illi reveriti nequitiam abjicerent, Judam unum ex duodecim omnes fatentur signa fecisse, daemones ejecisse, mortuos suscitasse, leprosos mundasse : et tamen excidit a regno celorum.

rum. *Nos enim illum salvum facere signa potuerunt*, quia latro, fur, et proditor fuit Domini. Ac signa quidem sine optima conversatione, vitaque pura et exacta salvum facere minime posse demonstratum existit est : conversationem autem hoc signorum solatio destitutam, neque illo stupratam praesidio, sed quavis sola compareat, posse cum fiducia in regnum celorum introire, Christo docente condiscere : *Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum subiugatum a constitutione mundi* (*Math. 25. 34*). Quam ob causam ? quia mortuos suscitarunt ? quia leprosos mundarunt ? quia daemones expulerunt ? Nequam : sed qua de causa ? Esarientem me vidisti, inquit, et aluisti : silentem, et deditis mihi potum : nudum, et cooperisti me : hospitem, et colligisti (*Ib. v. 35. 36*). Nusquam miracula, sed ubique conversatio. Ut igitur illie ubique miracula, et statim supplicium, quoniam conversatione destituta erant miracula : sic et hoc loco ubique conversatio, nec usquam miracula, et statim salus¹ : propterea quod per se sola possessores suos salvos facere potest optima conversatio. Idecirco etiam beatus hic et generosus ac mirabilis Lucas ita librum inscripsit, *Acta Apostolorum*, non miracula apostolorum : iametsi fecerant et ipsi miracula. Verum illa quidem certo tempore facta sunt, et præteriorunt : hoc autem quovis tempore ab illis exhiberi opus est, qui salutem sunt adepturi. Quando igitur non miracula, sed acta nobis simulanda proponuntur apostolorum, propterea liberum sic inscriptis. Et enim non dices, vel potius ne dicere desides, si quando illos ad imitationem apostolorum cohortamur, ac dicimus, *Imitare Petrum, simulare Paulum, similis esto Joanni, Jacobum sequere* : ne dicenter, Non possumus, nec valemus : illi enim mortuos suscitant, leprosos mundabunt : hanc impudentem nostram excusationem reprimens. Tace, inquit, obmutesc, non miraculum, sed conversatio in regnum celorum introducit.

Quæ notæ et indicia Apostoli. — Imitare igitur conversationem apostolorum, et nihil minus quam apostoli obtinebis. Neque enim signa fecerunt apostoli, sed vita munda. Atque hoc apostolicæ imaginis indicium esse, ac figuræ discipulorum, audi quo pacto Christus hoc signo demonstrat. Cum enim imagines discipulorum effingeret, et quodnam apostolatus insignis sit, declararet, ita dixit : *In hoc cognoscetis omnes, quod discipuli mei estis* (*Joan. 13. 35*). *In hoc*, in quo ? in miraculis faciendis, in mortuis suscitandis ? Nequam, inquit : sed in quo tandem ? *In hoc cognoscetis omnes, quia discipuli mei estis* ; si vos invicem diligatis. Atqui dilectio non miraculorum est, sed conversationis : *Plenitudo enim legis est dilectio* (*Rom. 13. 10*). Vides discipulorum indicium ? vides imaginem apostolatus ? vides formam ? vides figuram ? Nihil amplius quare : quippe Dominus pronuntiavit caritatem discipulos exprimere. Si ergo caritatem habebas, apostolus factus es, et apostolorum primus.

¹ In hac verba, et statim salus, Gr. καὶ σώσις; ἡ σωτηρία, desult Coletinus Ms.

² Illece, ne a pecoribus labefactetur, μήτε ὑπὸ θρημάτων δέξαται, decreta in Editis, sed ex Colb. supplicantur. Insta item quoddam ex codicem resarcivuntur.

4. Vis aliunde hoc discere? Cum Christus Petrum aliquoqueretur, *Petre, diligis me plus his* (*Joan. 21. 17*)? ait. Nihil porro sequeretur ad regnum cœlorum obtinendum, ac si constet nos ita Christum diligere, ut a nobis diligendus est. Atque ita designavit indicium. Quodnam illud ergo est? et quid nos agere oportet, ut plus quam apostoli diligamus? an mortui suscitandi? an alia quæpiam edenda miracula? Nullo modo: sed quid agendum est? Ex ipso Christo, qui diligendus est, id audiamus. Si enim *amas me*, inquit, *plus his, pasce oves meas* (*Ibid.*). Ecce hic quoque conversationis laudem meretur. Nam curam gerere, compati solere, subsidio esse, quæ sua sunt minime querere, cetera omnia, quæ pastorem oportet habere, conversationis hæc sunt omnia, non miraculorum aut signorum. At illi, dicit aliquis, propter miracula tales evaserunt. Non propter miracula, sed propter conversationem, et ob eam maxime celebres et illustres fuerunt. Proprieta dicebat illis: *Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant homines, non miracula, sed opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cælis est* (*Math. 5. 16*). Vides ubique conversationem, ac vitam virtute præditam collaudari? Vis ostendam tibi et Petrum ipsum, hunc principem apostolorum, qui et eximiam conversationem præ se tulit, et miracula edidit quæ naturam humanam excedebant, et utraque inter se comparata, et miraculum, et conversationem, atque illum potius ob vitæ conversationem quam ob signa fuisse honore cumulatum? Hanc historiam audi: *Petrus et Joannes ascendebant in templum ad horam orationis nonam* (*Act. 3. 1*). Ne oscillanter hanc narrationem prætereras, sed in proximo statim insistas, et quanta caritas esset, discas, quanta concordia, quantusque consensus, et qua ratione cuncta isti sibi invicem communicabant, et amicitie secundum Deum vinculo colligati cuncta faciebant, et in mensa, et in oratione, et in incessu, et in reliquis omnibus juncti apparebant. Quod si illi qui columnæ ac turres erant, qui multam apud Deum fiduciam habebant, mutuo indigebant auxilio, mutuoque subsidio corrigebantur, quanto magis nos imbecilles ac miseri, nulliusque pretii homines mutuo auxilio indigemus? *Frater enim qui adjuvatur a fratre, quasi civitas firma* (*Prov. 18. 19*): et rursus: *Ecce quid bonum, et quid pulchrum, nisi habitare fratres in unum* (*Psal. 132. 1*)? Petrus et Joannes erant, et Jesum in medio habebant: *Ubi enim fuerint duo vel tres congregati, inquit, in nomine meo, ibi sum in medio eorum* (*Math. 18. 20*). Vides quantum sit in unum versari? Neque vero quovis modo in unum erant: nam et nunc in unum sumus omnes; sed in unum esse oportet vinculo caritatis, et voluntatis affectu: et quemadmodum corpora nostra sibi propinquæ nunc sunt invicem ac sese in unum constringunt, sic etiam oportet corda constringi. *Petrus et Joannes ascendebant in templum*. Scissum est velum, desolata sunt sancta sanctorum, sublata est uni addicta loco adoratio. Clamat Paulus, ac dicit: *In omni loco puras manus levate* (*1. Tim. 2. 8*) Cur igitur isti currunt ad tem-

plum, ut oreant? rursus ad Judaicam infirmitatem devoluti sunt? Absit! sed imbecillioribus sese attemperant, illudque Pauli dictum implent, quod ait: *Factus sum Judæus tamquam Judæus* (*1. Cor. 9. 20*). Imbecillis se attemperant, ne illi maneant imbecilles. Aliquin autem illic quoque tota civitas congregabatur. Ut igitur optimi piscatores eos sinus in fluminibus sectantur, ubi pisces omnes conveniunt, ut facilius præda potiantur: ita nimurum et isti apostoli, spirituales piscatores, ad illum sinum festinabant, in quo tota civitas conveniebat, ut illic expanso evangelii rei facile præda potirentur. Hoc autem cum agerent, magistrum imitabantur. Nam ait Christus: *Quotidie apud vos eram in templo* (*Math. 26. 53*)? Quare in templo? Ut qui in templo versabantur, caperet. Ita quoque isti tamquam oratori quidem pergebant, sed doctrinam illiebant sparsuri. In templum, ut orarent, circa horam orationis nonam. Neque ipsam horam sine causa observabant. Sæpe namque de hæc hora dixi vobis, in ipsa paradisum fuisse reseratum, et latronem ingressum: in ipsa sublatum est maledictum, in ipsa terrarum orbis victimæ est oblata: in ipsa dissipata sunt tenebrae, in ipsa lux affulsa cum sensibilis, tum spirituallis. Circa horam nonam. Quando cæteri post prandium et ebrietatem alto sopiti somno dormiunt, tum illi sobri atque vigilantes, ac multo amore succensi, ad orationem properabant. Quod si oratione illi indigebant, oratione tam assidua, tam exacta, qui tantam fiduciam habebant, qui nullius sibi criminis erant consci, quid nos faciemus, qui vulneribus scatenatus innumeris, nec illis orationis remedium adhibemus? Ingens telum est oratio. Vis nosse quam ingens sit telum oratio? Curam pauperum omittebant apostoli, ut plus illis otii ad vacandum orationi suppeteret. Constituite namque, inquit, ex vobis viros boni testimonii septem: nos vero orationi et ministerio verbi instantes erimus (*Act. 6. 3*).

5. Sed quod dicebam (non enim digrediendum est ab argomento sermonis, ut constet, Petrum et actionem exhibuisse, et miraculum edidisse, et ob actionem potius esse laudatum), ascendit ergo in templum, ut oraret: et ecce claudus ex utero matris sue bajulabatur illic ad portam templi (*Act. 3. 2*). Ab ipso matre utero natura mutilata erat, et artem medicinæ vincebatur aegritudo, ut Dei gratia magis appareret. Hic ergo claudus ad portam templi jacebat, et cum introcantes illos vidiisset, intendebat in eos, quærens eleemosynam ab ipsis accipere. Quid igitur Petrus? *Resipice in nos* (*Act. 3. 4*), inquit. Ex aspectu solo constare potest quam pauper sit: non verbis opus est, non demonstratione, nec responsione, nec doctrina: vestitus ipse tibi pauperem indicat. Hoc ergo totum opus ei recle factum est apostolatus, ut haec ad pauperem dicas, ut remedium non tantum adhibeas egestati, ut dicas, Majores divitias videbis. Argentum, inquit, et aurum non habeo: quod autem habeo, hoc tibi do: in nomine Jesu Christi surge, et ambula (*Act. 3. 6*). Vides egestatem et divitias? egestatem quidem pecuniarum, sed divitias charismatum ac donorum.

δ. Βούλει ἐτέρωθεν τοῦτο μαθεῖν; Πρὸς Πέτρον εἶπαν
φ. Χριστός, Πέτρε, φιλεῖς με πλέον τούτων; φησί.
Τούτου δὲ ίσον οὐδὲν εἰς τὸ τυχεῖν βασιλείας οὐρανῶν,
ἀλλ' θαν φανῶμεν τὸν Χριστὸν φιλοῦντες, ὡς φι-
λεῖν δεῖ. Καὶ τὸ γνώρισμα εἶπε. Τί ποτ' οὖν ἔστι
τοῦτο; καὶ τί ποιοῦντες δυνάμεθα φιλεῖν πλέον τῶν
ἀποστόλων; δρα τοὺς νεκροὺς ἐγέροντες; ή ἀλλα
τινὰ θαύματα ἀπίδεικνύμενοι; Ήθαύμως· ἀλλὰ τί
ποιοῦντες; Αὐτοῦ τοῦ φιλούμενον Χριστοῦ ἀκούσω-
μεν. Εἰ γάρ φιλεῖς με, φησί, πλέον τούτων, ποι-
ματε τὰ πρόβατά μον. Ἰδού καὶ ἐνταῦθα ποιεῖται
εὐδαιμονία. Τὸ γάρ κηδεμονικὸν, τὸ συμπαθητικὸν, τὸ
προστατικὸν, τὸ μή τὰ δαυτοῦ ἔτειν, ἀλλὰ πάντα,
& τὸν ποιαντοντα ἔχειν δεῖ, πάντα ταῦτα ποιεῖταις
ἔστον, οὐχὶ θαυμάτων, οὐδὲ σημαίων. 'Αλλ' ἔτεινοι,
φησί, διὰ τὰ θαύματα τοιούτοις γεγόνασιν. Οὐχὶ διὰ
τὰ θαύματα, ἀλλὰ διὰ τὴν πολιτείαν, καὶ ἐπειθεὶν
μᾶλιστα θαυμάγων. Διὰ τούτο φησιν ἀντοῖς· Λαμψύδτω
τὸ δῶρον ὅμιλον ἐμπροσθετεῖ τῷν ἀνθρώπων, ἵνα ίδω-
σιν οἱ ἀνθρώπωι οὐχὶ τὰ θαύματα, ἀλλὰ τάκαλά δρα-
μάτων, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὅμιλον τὸν ἐν τοῖς
οὐρανοῖς. 'Ορφεῖς πανταχοῦ τὴν πολιτείαν διαλέμπου-
σαν, τὸν βίον τὸν ἐνέργετον θαυμαζόμενον; Βούλεις σοι
δεῖξον καὶ αὐτὸν τὸν Πέτρον, τοῦτον τὸν κορυφαῖον τῶν
ἀποστόλων, καὶ ποιεῖται ἐπιδιέξαμενον μεγίστην, καὶ
θαύματα ποιεῖσαντα ὑπερβαίνοντα ἀνθρωπίνην φύσιν,
καὶ ἀμφότερα παράλληλα κείμενα, καὶ τὸ θαύμα, καὶ
τὴν πολιτείαν, καὶ ἀπὸ τῆς πολιτείας μᾶλλον, ἢ ἀπὸ
τῶν σημείων τιμηθέντα; 'Ακούει τῆς Ιστορίας ταῦ-
της· Πέτρος καὶ Ἰωάννης ἀρέβαινος εἰς τὸ ιερὸν
κερί τὴν ἄρα τῆς προσευχῆς εἴη ἐπράτην. Μή
παραδράμης [67] ἀπλῶς τὸ διηγῆμα, ἀλλ' εἰδίκεια
ἐπίστα τῷ προοιμίῳ, καὶ μάθε πόστη ἦν ἡ ἀγάπη, καὶ
ἡ συμφωνία καὶ ἡ ὁμονία, καὶ τὰς πανταχοῦ οὗτοι
ἐκοινώνουν ἀλλήλοις, καὶ συνδεδέμονοι τῷ δεσμῷ τῆς
κατὰ Θεον φιλίας, ἀπαντά ἐπράττον, καὶ ἐν τραπέζῃ
καὶ ἐν εὐχῇ καὶ ἐν βασίσει καὶ ἐν τοῖς ἀλοις ἀπασι-
μετὰ ἀλλήλων ἐφείνοντο. Εἰ δὲ ἔτεινοι οἱ στῦλοι, οἱ
πύργοι, οἱ πολλήν παρήρησαν ἔχοντες πρὸς τὸν Θεὸν,
τῆς παρ' ἀλλήλων ἐδέοντο βοηθείας, καὶ ὑπὸ τῆς παρ'
ἀλλήλων συμμαχίας διωρθώντο. πόσῳ μᾶλλον ἡμεῖς;
οἱ διστενεῖς, καὶ ταλαιπωροί, καὶ οὐδενὸς ἀξιού λόγου,
τῆς ἀλλήλων δεσμόμεθα βοηθείας; 'Αδελφός γάρ
ὑπὸ ἀδελφῶν βοηθούμενος, ὡς ἀδεις ὁχυρά· καὶ
πάλιν· 'Ιδού δὴ τι καλόν, ἡ τι τερπνόν, ἀλλ' ἡ τὸ
κατοικεῖν ἀδελφούς ἐπὶ τὸ αὐτό; Πέτρος καὶ Ἰωάν-
νης ἡσαν, καὶ τὸν Ἰησοῦν εἶχον μέσον· 'Οπουν γάρ
ἄν ώστι συνηργμένοι ἐνοῦ ἡ τρεῖς, φησὶν, ἐν τῷ ὄρ-
ματι μον. ἄτρο ἔτεινει εἷμι ἐν μέσῳ αὐτῶν. Εἶδες πό-
σον ἔστι τὸ ἐπὶ τὸ αὐτὸν εἶναι; Οὐκ ἀπλῶς δὲ ἡσαν
ἐπὶ τὸ αὐτό, ἐπει καὶ νῦν ἐπὶ τὸ αὐτὸν πάντες ἐσμέν·
ἀλλ' ἐπὶ τὸ αὐτὸν εἶναι· χρή τῷ συνδέσμῳ τῆς ἀγάπης,
τῇ διισθέσαι τῆς προσαρέσσεως· καὶ ὑστερ τὰ σώματα
ἥμων ἔγγις ἀλλήλων ἔστι νῦν, καὶ συστήγγεται ἐπὶ
τὸ κύτο, οὕτω καὶ τὰς καρδίας συστήγγεται χρή.
Πέτρος καὶ Ἰωάννης ἀρέβαινος εἰς τὸ ιερόν.
Ἐσχίσθη τὸ καπαπτάσμα, ἡρημώθη τὰ 'Ἄγια τῶν
ἄγιων, ἀνηριθή ἡ ἐν τόπῳ προσκύνησις. 'Ο Παῦ-
λος βοᾷ λέγων· 'Ἐν πατεὶ τόπῳ ἐπαύρεται σὸν οὓς
χείρας. Τὶ τοίνυν τρέχουσιν αὐτὸν εἰς τὸ ιερὸν προσ-
έξασθαι; πάλιν ἐπὶ τὴν Ἰουδαϊκὴν ἥλθον ἀσθενεῖαν;
Μή γένοτο! ἀλλὰ συγκαταβαίνουσι τοῖς ἀσθενεστέ-
ροις, ἀκανθὸν πληροῦντας τὸ ρήμα Παύλου, τὸ λέγον·
Ἐγερόμητε τοῖς Ἰουδαίοις ὡς Ἰουδαῖος. Συγκατα-
βαῖνοι τοὺς ἀσθενεῖσιν, ἵνα μὴ μείνωσιν ἀσθενεῖς.

ἐκείνοι. "Ἄλλως δὲ καὶ ἐκεὶ συνήγετο πᾶσα ἡ πόλις· Καθάπερ οὖν ἀλιεῖς ἄριστοι ἐκείνους τοὺς καλποὺς τῶν ποταμῶν διώκουσιν, ἵνα πάντες συλλέγονται οἱ ἰχθύες, ὅπει μετ' εὐκολίας ἐπιτυχεῖν τῆς θήρας· οὗτοι δὴ καὶ οἱ ἀπόστολοι οὗτοι, οἱ πνευματικοὶ ἀλιεῖς, εἰς ἐκείνους τὸν καλπὸν ἐσπεύδον, ὅπου πᾶσα ἡ πόλις συνήγετο, ἵνα ἐκεὶ τὸ τοῦ Εὐαγγελίου δίκτυον ἀπλώσαντες, μετ' εὐκολίας τύχωσι τῆς ἄγρας. Τοῦτο δὲ ἐποίουν μιμούμενοι τὸν διδάσκαλον. Καὶ γάρ δὲ Χριστὸς φησί· Καθ' ἡμέραν μεθ' ὑμῶν ἥμηρον ἐν τῷ Ιερῷ. Διὰ τὸ ἐν τῷ Ιερῷ; Ἱνα τοὺς ἀκ τοῦ ἱεροῦ λάβῃ. Οὗτοι καὶ οὗτοι ἀπῆργον μὲν ὡς προστιθέμενοι, διδάσκαλοι δὲ ἐμελλον κατασπείρειν ἐκεῖ. Εἰς τὸ Ιερὸν προσεύξασθαι κερδεῖ τὴν ὁρα τῆς προσευχῆς τὴν ἐπιτάχη. Οὐδὲ τὴν ὥρα αὐτοῖς ἀπλῶς παρατετῆρηται. Καὶ γάρ εἰπον ὑμῖν πολλάκις περὶ τῆς ὥρας ταύτης, ὅτι ἐν αὐτῇ παράδεισος ἀνεψηγη, καὶ ὁ ληστῆς εἰσῆλθεν, ἐν αὐτῇ ἡ κατάρα ἀνηρέθη, ἐν αὐτῇ δὲ θυσία τῆς οἰκουμένης προσηνέθη, ἐν αὐτῇ τὸ σκότος ἀλύθη, ἐν αὐτῇ τὸ φῶς ἔλαμψε, καὶ τὸ αἰσθητὸν καὶ τὸ νοητὸν. Περὶ ὥραν ἐννάτην. "Οτε ἔπειται ἀπὸ ἀρίστου καὶ μέθης καθεύδουσιν ὑπὸν βαθὺν, τότε ἐκείνοι νήφοντες, καὶ διεγηγερμένοι, καὶ πολλῷ τῷ πόθῳ ζέοντες, ἐπὶ τὴν προσευχὴν ἐσπεύδον. Εἰ δὲ ἐκείνοις εὐχῆς ἀδέοντο, εὐχῆς [68] οὕτω ἐκτενοῦς, εὐχῆς οὕτω διηκριθωμένης, οἱ τοσαύτην ἔχοντες παρθῆσιν, οἱ μηδὲν ἔστοις συνειδέτες πονηρὸν, τὶ ποιήσουμεν ἡμεῖς, μυρίων γέμοντες τραυμάτων, οὐκ ἐπιτίθεντες δὲ τῆς εὐχῆς τὸ φάρμακον; Μέγα δπλον εὐχῆ. Βούλει μαθεῖν πῶς μέγα δπλον ἡ εὐχή; Προστασίας πενήτων παρέδραμον οἱ ἀπόστολοι, ἵνα πλείστα σχολὴν περὶ τὴν εὐχήν ἔχωσι. Καταστήσατε γάρ, φησίν, δέ ύμῶν ἀνδρας μαρτιρουμένους ἀπειλήσθε· δέ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ διακονίᾳ τοῦ λόγου προσκαρτερήσομεν.

των, πλευτον δὲ χαρισμάτων. Οὐχὶ πλευταί καί τινας χρήματαν, ἀλλὰ διώρθωσι τείναν φύσεας.

Οὐρα τὴν ἐπιτέλειαν Πέτρου· Βλέψον εἰς τὸν γένος.
 Οὐχὶ ὑβρίσιν, οὐκ ἀλιορήσιτο, δι πολλάκις ποιοῦμεν τημένις πρὸς τοὺς ἐντυγχάνοντας ἡμῖν, εὐθύνας ἐγκαλοῦντας αὐτοῖς, διτι καθεύδουσι. Μή γάρ τούτο ἐπετέγης, ἀνθρώπαι; Οὐχὶ ἐκείνους οι αἴργιαν ἐγκαλεῖν, ἀλλὰ πεντανείδης στορθεύουσι; οὐκ ἐποίησε σε κατήγορον κακίας, ἀλλὰ λεπτόν κατέδοσης συμφορᾶς· οὐχὶ ἵνα διεπίζῃς ναθεῖν, ἀλλ' ἵνα κείρα δρῆγης τοὺς κειμένους· οὐχὶ ἵνα κακίζῃς τρέπον, ἀλλ' ἵνα λύσῃς λιμόν. Ήμεῖς δὲ τούταντίν τους ποιοῦμεν· ἀφίνεταις παραμυθίσιοισι τοὺς προσιόντας τῇ δόσει τῶν χρημάτων, καὶ προστεπτέροισιν αὐτῶν τὰ τραύματα ταῖς τῶν ἐγκλημάτων ἐπαγγαλές. Ἀλλὰ καὶ ἀπολογεῖται τῷ πάντῃ, καὶ μετ' ἀπεικατές διαλέγεται· Καίνος γάρ, φησί, πτερῶν ἀλύπων τὸ οὖς σου, καὶ ἀπεκρίθηται αὐτῷ ἐν κρήσεις εἰρηνικός. Ἀργύριον καὶ χρυσοῖς οὐκ ἔχω· δὲ ἔχω, τούτος σοι δίδωμι· ἐν τῷ δινόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ διετέρω, καὶ κειρισάται. Διύλλοενδιαμέθηται, πολιτεία καὶ θαύμα. Πολιτεία, τοῦ, Ἀργύριον καὶ χρυσοῖς οὐχ ὑπάρχει μοι· πολιτείας γάρ τὸ παταρρονεῖν τῶν γῆινων πραγμάτων, τὸ βίκαι τὰ ὑπάρχοντα, τὸ ὑπεριθεῖν τῆς παρούσης ματαύρητος· θαύμα δὲ τὸ [69] ἀγελάρας τὸν καλὸν, τὸ διορθωτικόν τὰ πεπτηρωμάτων. Ίδον τοῖναι καὶ πολιτεία καὶ θαύμα. Ίδωμεν, εὖν πόθεν δὲ Πέτρος κανογίσται. Τί εἶπεν; "Οὐτὶ θαύματα εἴποις; καίτοι θαύματα ἡν πεποιηκίς τότε· ἀλλ' οὐκ εἶπε τοῦτο· ἀλλὰ τι; Ίδον ἡμεῖς ἀργήκαμεν τάντα, καὶ τραβουθήσαμέν εοι. Εἴδες τὴν πολιτείαν καὶ τὸ θαύμα, καὶ τὴν πολιτείαν στεφανουμένην; Τί οὖν δὲ Χριστός; Γούνον ἀπαλέξατο καὶ ἀπήνεσε. Λέγω γάρ όμοιό, φησίν, διτι ὑμεῖς οι ἀφίστες οἰκίας, καὶ τὰ λοιπά. Οὐκ εἶπεν, Οἱ ἀναστήσαντες νεκρούς, ἀλλ' Ὅμεις οι ἀφίστες τὰ ὑπάρχοντα ψυμῶν, παθήσουσθε ἐξι δάκνειαν ὄρθρους· καὶ πάς δοτις ἀφήσει τὰ ὑπάρχοντα αὐτῷ πάντα, ταύτης ἀπολαύσεται τῆς τιμῆς. Οὐ δύνασαι ἀναστῆσαις χαλδίν, παθάπτερ δὲ Πέτρος; Ἀλλὰ δύνασαι εἰπαίν, ὡς ἐκεῖνος· Ἀργύριον καὶ χρυσοῖς οὐχ ὑπάρχει μοι. Καὶ τούτο εἶπης, ἐγγὺς ἐγένου τοῦ Πέτρου· μᾶλλον δὲ οὐδὲ δια εἰπης. ἀλλ' ἐδίν ποιήσεις. Οὐ δύνασαις ἔγραψαι χείρα; Ἀλλὰ δύνασαι τὴν σεαυτοῦ χείρα ἔγραψαι γινομένην ὑπὸ ἀπανθρωπίας ποιῆσαις ἐκτεθῆναι διά φιλανθρωπίας. Μή δυτερα γάρ, φησίν, τὴν χείρα σου ἐκτεταμέτην εἰς τὸ λαβεῖται, ἐν δὲ τῷ διδόναι τυρεσταλμέτην. Ὁράς διτι οὐχὶ τὴν ἡνρότης, ἀλλὰ καὶ ἀπάνθρωπία συστέλλαις τὴν χείρα; Ἐκτείνον οὖν αὐτὴν διά φιλανθρωπίας καὶ ἀλεμοσύνης. Οὐ δύνασαις ἐκβαίνειν δαιμόνια; Ἀλλ' ἐκβαίνει ἀμαρτίαν, καὶ μετίσαια λήψη μισθόν. Εἴδες πῶς πανταχοῦ τὴν πολιτείαν καὶ τὰ κατορθώματα μείζονα ἐπιτεινον ἔχει τῶν θαυμάτων, καὶ πλειόνα τὴν ἀμοιβήν; Εἰ δὲ βούλει, καὶ διέρωθεν τούτο δείξομεν. Προσῆλθον αὐτῷ, φησίν, οι διδομοτήκοτα μαθηταί, καὶ ἔχαιρον, καὶ ἐλέγον· Κύριε, ἐν τῷ δινόματι σου καὶ τὰ δαιμόνια ὅμιλον ὑπακούοντα. Καὶ λέγει αὐτοῖς· Μή χαίρεται, διτι τὰ δαιμόνια ψυμῶν ὑπακούει, ἀλλὰ χαίρεται, διτι τὰ δινόματα ψυμῶν γέγραπται ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ὁράς πανταχοῦ τὴν πολιτείαν θαυμαζομένην;

ς. Φέρε οὖν, ἀναλογισώμεθα τὰ εἰρημένα ἄνωθεν· Ἐγ-

τούτῳ γράψονται κάντες, διτι δικοὶ μαθηταί δοτε, διτι ἀγαπᾶταις ἀλλήλους. Ίδον ἀπὸ πολιτείας, οὐκ ἀπὸ θαυμάτων τὸ γέγρισμα τοῦ μαθητᾶς εἶναι ἀπαδέσκεται. Πέτρος, φιλεῖς με πλέον τούτων; ποιοῦνται τὰ κρότες μον. Ίδον καὶ θερον γέγρισμα, καὶ αὐτὸν πάλιν ἀπὸ πολιτείας. Τρίτον πάλιν γέγρισμα· Μή χαίρεται, διτι τὰ δαιμόνια ψυμῶν ὑπακούει, διτι ἀλλὰ χαίρεται, διτι τὰ δινόματα ψυμῶν γέγραπται ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Καὶ τούτο πολιτείας πάλιν κατέρθωμα. Βούλει καὶ τοτάρην ἀπαδέσκεται τούτου μαθητῶν; Διαμητά, φησί, τὸ γένες ψυμῶν ἀμεροσθετε τῶν δινόματων, ίταν ίδωσι τὰ παλὰ ψυμῶν δρόμη, καὶ δοξάσωνται τὸν Πατέρα ψυμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ίδον καὶ ἐνταῦθα ἔργα φαίνεται. Καὶ διτι λέγη πάλιν· Οὐτε τοῖς ἀργῆσαις οἰκίαις, ή ἀδελφούς, ή ἀδελφάρης ἔνεκεν ἐμοῦ, ἀπαγοτακτασίοις ἀγήγεται, καὶ ἔωτεν αἰλαντον οὐληρομήσαις, τὴν πολιτείαν ἀπανεῖ, καὶ τὴν διηκριβωμένην βίον. Εἴδες τοὺς μαθητᾶς ἀπὸ τοῦ φιλεῖν ἀλλήλους γνωριζομένους, τὸν δὲ ὑπὲρ τοὺς ἀποστόλους φιλοῦντα τὸν Χριστὸν ἀπὸ τοῦ ποιμανεῖν τοὺς ἀδελφούς φανόμενον, τοὺς δὲ διερίζοντας χαρεῖν, οὐκ ἀπὸ τοῦ διάβολονας ἐκβάλλειν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ἀγγεγράφθαι ἐν [70] τῷ οὐρανῷ καλεσομένους εὐφράνεσθαι, καὶ τοὺς μὲν τὸν Θεὸν δοξάζοντας ἀπὸ τῆς τῶν ἔργων λαμπρότητος δεικνυμένους, τοὺς δὲ ζωῆς ἀπατευχόντας καὶ ἀκατονταπλασίαν λαμβάνοντας, ἀπὸ τῆς τῶν παρόντων ἀπάντων ὑπερεψίας ἀπατευχόντας ταῦτης τῆς διωράδες. Τούτους μίμησαι πάντας, καὶ θυνήσῃ καὶ μαθητῆς είναι, καὶ δὲ τοὺς φιλοὶ τοῦ Θεοῦ ἀριθμεῖσθαι, καὶ δοξάζειν τὸν Θεὸν, καὶ τῆς εἰλικρίου ζωῆς ἀπολαύσαις· καὶ οὐδὲν διται εἰς κώλυμα πρὸς τὸ τυχεῖν τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων, τὸ μὴ ποιεῖν σημεῖα, ἐὰν πολιτείαν ἔχῃς διηκριβωμένην. Καὶ γάρ αὐτὸς τούτο τὸ δινόμα, Πέτρος, οὐκ ἀπὸ θαυμάτων καὶ σημείων θλαβεῖν, ἀλλ' ἀπὸ ζῆλου καὶ φιλτρου γνησίου. Οὐδὲ γάρ ἐπειδὴ νεκροὺς διάστησεν, οὐδὲ ἐπειδὴ χαλδὸν ἀνώρθωσεν, οὗτος τοικήθη· ἀλλ' ἐπειδὴ πίστιν μετὰ τῆς διμολογίας ἐπεδείξατο γνησίαν, τὸ δινόμα τούτο ἐκληρονόμησε, Σὺ εἰ Πέτρος, καὶ ἐκτι τῷ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μον τὴν Τεκατησίαν. Διὰ τοι; Οὐχὶ διτι θαύματα ἐποήσειν, ἀλλ' διτι εἶπε. Σὺ εἰ δὲ Χριστός δὲ Ιησοῦς τοῦ Θεοῦ τοῦ Ζωτος· Ορές διτι καὶ αὐτὸν τὸ Πέτρον κληθῆναι, οὐκ ἀπὸ θαυμάτων, ἀλλ' ἀπὸ ζῆλου πεπυρωμένου θλαβεῖ τὴν ἀρχήν. Ἀλλ' ἐπειδὴ Πέτρον ἐμνήσθη, εἰσῆλθε μοι· καὶ ἐπέρου Πέτρου μνήμη, τοῦ κοιτεν πατρὸς, καὶ διδασκάλου, δι τὴν ἐκείνου διαδέξαμενος ἀρετὴν, καὶ τὴν καθέδραν ἐκληρονόμησε τὴν ἐκείνου. "Ἐν γάρ καὶ τούτῳ πλεονάκτημα τῆς διμετέρας πάλαις, τὸ τῶν ἀποστόλων τὸν κορυφαῖον λαβεῖν ἐν ἀρχῇ διδάσκαλον. Ἐδει γάρ τὴν πρὸ τῆς εἰλικρίου μαθητῶνς ἀπάντης τὸ τῶν Χριστιανῶν ἀναδησαμένην δινόμα, τὸν τῶν ἀποστόλων πρῶτον ποιεῖν λαβεῖν. Ἀλλα λαδόντας αὐτὸν διδάσκαλον, οὐκ εἰς τέλος κατέσχομεν, ἀλλὰ παρεχωρήσιμεν τῇ βασιλίδι Ζώμῃ· μᾶλλον δὲ εἰς τὸ τέλος αὐτὸν ἐσχήκαμεν· τὸ μὲν γάρ σῶμα Πέτρου οὐ κατέχομεν, τὴν δὲ πίστιν Πέτρου κατέχομεν, αὐτὸν διογμεν Πέτρον. Οὕτω καὶ τὸν ἐκείνου ζηλωτὴν δρά-

Non sustulit egestatem pecuniarum, sed egestatem nature correxit.

Non sunt contumelias afficiendi pauperes. — Vide modestiam Petri : *Respic in nos.* Non contumelias affectit, non convicis laceasavit, ut fieri a nobis saepe numero solet in eos, qui nobis supplices occurrunt, dum crimen illis objicimus, quod sint otio dediti. Nunquam enim hoc tibi mandatum est, mi homo? Non tibi imperavit, ut desidiam illi objiceret, sed ut ipsius egestati remedium adhiberes; non te improbitatis accusatorem creavit, sed medicum calamitatis constituit; non ut segnitiam reprobrates, sed ut jacentibus manum porrigeret; non ut mores vituperares, sed ut famam sedares. At nos contrarium facimus: non dignamur ad nos accedentes pecuniae largitione solari, sed et illorum vulnera criminum insuper reprobatione vellicamus. Quin etiam apud pauperem se excusat, ac modesto illum alloquitur : *Inclina enim, inquit, pauperi sine tristitia aures tuas, et responde illi pacifice in mansuetudine* (*Ecli. 4. 8*). Argentum et aurum non habeo: quod autem habeo, hoc tibi do: in nomine Iesu Christi surge, et ambula. Duosunt hoc loco, conversationem et miraculum. Conversationem, Argentum et aurum non es mihi: conversationis enim et actionis est terrenas res desplicere, facultates suas abjecere, praesentem spernere vanitatem: miraculum vero est claudum excitare, ac membra mutilata sanare. Ecce tibi ergo conversationem et miraculum. Videamus autem unde Petrus glorietur. Quid dixit? an se miracula edidisse? Tametsi fuerant tunc edita ab ipso miracula: sed hoc non dixit; quid ergo? *Ecce nos reliquimus omnia, et sequimur sumus te* (*Math. 19. 27*). Vides conversationem et miraculum, et conversationi palunam tribui? Quid ergo Christus? Commendavit eum, laudavit. Dico enim vobis, inquit, quod vos qui reliquistis domos, et quae sequuntur. Non dixit, Qui mortuos suscitatis, sed *Vos qui reliquistis omnia nostra, sedebitis super sedes duodecim* (*Math. 19. 20*): et quoniam, qui reliquerit omnia bona sua, honorem istum consequetur. Non potes claudum erigere, sicut Petrus? At potes dicere, ut illo: *Argentum et aurum non es mihi.* Quod si hoc dixeris, factus es propinquus Petro: imo vero non si dixeris, sed si feceris. Non potes aridam manum sanare? Sed potes manum tuam, quam inhumanitas aridam reddidit, per humanitatem extendere. Non sit enim, inquit, porrecta manus tua ad accipendum, et ad dandum collecta (*Ecli. 4. 36*). Vides non ariditatem, sed inhumanitatem quoque manum contrahere? Extende igitur illam per humanitatem et cleemosynam. Non potes daemonem ejicere? Sed peccatum ejice, majoremque mercedem accipies. Vides quo pacto conversationem et bona opera majorem quam miracula mercedem, et maius præmium merentur? Ac si velis, aliunde quoque id ostendamus. Accesserunt ad eum, inquit, septuaginta discipuli, et gaudebant, dicebantque, *Domine, in nomine tuo etiam daemona obedirebant nobis.* Et ait illis: *Nolite gaudere, quia daemona vobis obediunt, sed gaudete, quia numina vestra scripta sunt in caelis* (*Luc. 10. 17. 20*). Vides ubique conversationem laudari?

6. Age ergo retractemus quod a nobis ante sunt dicta. In hoc cognoscet omnes, quia discipuli mei eris, si vos invicem dileceritis (*Joan. 13. 35*). Ecce non ex miraculis, sed ex conversatione dignosci discipulos demonstratum est. Petre, diligis me plus his? *pax oves meas* (*Id. 21. 17*). Ecce alterum indicium, et hoc rursus a conversatione sumptum. Terrium rursus indicium: *Nolite gaudere, quia daemona vobis obediunt, sed gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in caelis.* Et hoc rursus conversationis est recte factum. Vis etiam quartam hujus rei demonstracionem cognoscere? *Luceat, inquit, lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificant Patrem vestrum qui in caelis est* (*Math. 5. 16*). Ecce hic quoque opera occurrunt. Et cum rursus ait: *Quisquis reliquerit dominum, vel fratres, vel sorores propter me, centuplum accipiet, et vitam eternam possidebit* (*Math. 19. 29*), conversationem laudat, et vitam exactam. Vides discipulos ex eo suis designatos, quod mutuo se diligenter, eum vero qui Christum supra apostolos diligebat ex eo innotuisse, quod fratres pasceret: eos porro qui gaudere debuerunt, non ex eo quod ejicerent daemones, sed ex eo quod eorum nomina scripta in caelis essent, gaudere iussos esse, atque illos qui Deum glorificarent, ab operum splendore suisse designatos; eos vero qui vitam assequerentur, et centuplum acciperent, idcirco *jusmodi munere donari, quod presentia cuncta contempserint.* Hos omnes invitare, et discipulus esse poteris, atque inter amicos Dei numerari, Deum glorificare, ac vita eterna potiri: nec impedimento ullo tibi esse poterit, quominus bona assequaris omnia, quod signa non facias, si conversationem mundauit et exactam praeterea feras. Nam et ipse Petrus hoc nomen non propter miracula vel signa recepit, sed propter zelum, amoremque sincerum. Neque enim quia mortuos suscitarat, aut quia claudum exerat, sic appellatus est; sed quia fidem cum confessione sinceram exhibuerat, hoc nomen obtinuit. *Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesium meum* (*Math. 16. 18*). Quam ob causam? Non quia fecit miracula, sed quia dixit, *Tu es Christus Filius Dei vivi.* Vides ipsum etiam Petri appellationem non a miraculis, sed ab ardenti zelo initium duxisse? Verum quando l'etri feci mentionem, subiit animum meum alterius Petri recordatio, communis patris et doctoris (*a*), qui cum illi in virtute successisset, etiam illius cathedram est adeptus. Huc enim est una etiam nostræ civitatis prærogativa dignitatis, quod principem apostolorum ab initio doctorem accepit. *Aequum enim erat, ut ea, quae nomine Christianorum ante universum orbem terrarum ornata fuit, primum apostolorum pastorem acciperet.* Sed cum cum doctorem accepissimus, non in perpetuum retinuimus, sed regias civitati Romæ illum concessimus: imo vero in perpetuum ipsum retinuimus: nam corpus quidem Petri non

(a) Episcopum Antiochenum Flavianum intelligit.

retinēmus, sed Petri fidem tamquam Petrum retinemus : porro dum Petri fidem retinemus, ipsum Petrum habemus. Ita cum imitatore illius cernamus, ipsum cernere videmur : siquidem Joaunem Christus Iēliam appellavit, non quod Iēlias esset Joannes, sed quod in spiritu Heliæ ac virtute venisset. Sicut igitur Joannes, quoniam in spiritu Heliæ ac virtute venerat, Iēlias dicebatur : ita hic quoque, quoniam in confessione ac fide Petri advenit, merito illius etiam appellatione donabatur. Nam conversationis cognatio nominum etiam communionem parit. Oremus autem omnes, ut ad senectutem etiam Petri perveniat : si-

quidem apostolus jam senex vitam finivit. Cum enim senaria, inquit, tunc cingent le, et ducent quo tu non vis (Joan. 21, 18). Precemur autem et huic longam vitæ conversationem : si enim producatur ejus senecius, efficiet, ut magis vegeta sit et vivida spiritualis juventus nostra : quam utinam ætate florentem ac vividam nos perpetuo conservare contingat cum illius precibus, et bujus Petri, tum gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium una cum Spiritu sancto, nunc et semper, et in secula seculorum. Amen.

QUOD UTILIS SIT LECTIO SACRARUM SCRIPTRARUM, ET QUOD SERVITUTE ET INCOMMODOIS OMNIBUS INEXPUGNABILEM REDDAT EUM, QUI FUERIT EIS INTENTUS : ET QUOD APOSTOLORUM NOMEN MULTARUM DIGNITATUM SIT NOMEN, ET QUOD EXTERNIS MAGISTRATIBUS, IPSISQUE ADEO REGIBUS MULTO MAJOREM HABEANT POTESTATEM ET AUCTORITATEM APOSTOLI : ET IN FINE, AD NUPER BAPTIZATOS (a).

4. Alacritas auditorum laudata. *Scripturae lectio cum prato collata.* — Cum egestatem mentis meæ considero, torpeo et refugio, ad habendum coram tanto populo sermonem invitatus : cum autem animi vestri alacritatem respicio, sic ut nullum vos capiat nunquam audiendi fastidium, fiduciam resumo et excitor, ac prompto animo ad doctrinæ stadium me accingo. Possetis enim vos, si vel in animam incurrissetis lapideam, hac vestra audiendi cupiditate ac studio penna quavis leviorem illam reddere. Et quemadmodum quæ in latibulis animalia delitescent ac media hyeme se intra rupes abscondunt, ubi aestatem viderint apparere, latibula deserunt, et cum reliquis animantibus congregantur, ac simul nobiscum exsultant : sic et animus noster, qui tamquam in latibulum quoddam imbecillitatis conscientie se abdebat, cum vestræ caritatis desiderium intueretur, latibulum deserit, et robiacum congregatur, et in hoc spirituali divinoque prato, in paradiſo Scriptura præclaris Scripturarum saltibus simul yobiscum exsultat. Est enim spirituale pratum, ac deliciarum paradiſus sacrarum lectio Scripturarum, et paradiſus deliciarum multo illo melior paradiſo. Hunc paradiſum non in terra, sed in fidelium aulinabus plantavit Deus : hunc paradiſum non in Edem, nec ad orientem uno circumscriptum loco posuit, sed ubique terrarum expandit, et in fines orbis terrarum extendit. Atque ut intelligas in universum orbem terrarum expansas esse Scripturas, audi prophetam dicentem : *In omnem terram exiit sonus eorum, et in fines orbis terrarum verba eorum* (Psal. 48, 5. Rom. 10, 18). Sive ad Indias te conferas, quos oriens primos sol respicit, sive ad oceanum te conferas, sive ad Britannicas illas

(a) Collata cum Ms. Colbert. 3038, ubi magna pars botulicæ in principio desideratur.

insulas, sive in Euxinum pontum naviges, sive ad australes partes abeas, omnes ubique audies de iis quæ in Scriptura sunt philosophantes, alia quidem voce, sed non alia fide, ac lingua quidem diversa, sed mente consona. Nam linguae quidem sono differunt, religionis autem modo non differunt : et lingua quidem barbare loquuntur, sed animi sensu philosophantur : solecismos faciunt sono, sed pictatem moribus colunt.

Paradisi flumina quæ. *Cum fonte comparatur Scriptura.* — Vides amplitudinem paradisi ad fines orbis terrarum extensi? Hic serpens non est, locus est a seris immunis, ac Spiritus sancti gratia munitur. Habet et fontem hic paradiſus, quemadmodum ille, fontem ex quo innumera nascuntur flumina, non quatuor tantum. Non enim Trigrim, nec Euphratem, nec Ægyptum Nilum, nec Indum Gangem, sed innumeros fons iste fluvios effundit. Quis hoc dicit? Deus ipse, qui fluvios nobis istos largitus est : *Qui enim credit in me, inquit, sicut dixit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ* (Joan. 7, 38). Vides ut non qualiter flumina, sed infinita ab illo fonte profluant? Neque vero multitudo tantam, sed etiam natura fons est mirabilis : neque enim aquæ fluentia sunt, sed Spiritus dona. Fons iste in singulas fidelium mentes dividitur, et non minuitur : dividitur, et non consumitur : dispersitur, et minor non fit ; apud omnes integer, et in singulis integer. Taliæ namque sunt Spiritus dona. Vis tu fluentorum istorum ubertatem cognoscere? vis aquarum naturam cognoscere? quo pacto his non similes, sed his meliores sunt et mirabiliores? Audi rursus Christum ipsum Samaritanæ dicentem, ut ubertatem fontis agnoscas. *Aqua, quam ego dabo, inquit fidi, fit in eo fons aquæ salientis in vitam æternam* (Joan. 4, 14). Non dixit, excuntis, non dixit, effusæ, sed, *Salientis*, per

τες, αὐτὸν θοκοῦμεν δρψ· καὶ γάρ τὸν Ἱωάννην Ἡλίαν ἐκάλεσσεν δὲ Χριστός, οὐδὲ ἐπειδὴ Ἡλίας ἦν δὲ Ἱωάννης, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει ἤλθεν Ἡλίου. Καθάπερ οὖν δὲ Ἱωάννης, ἐπειδὴ ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει ἤλθεν Ἡλίου, Ἡλίας ἐλέγετο, οὗτος καὶ οὗτος, ἐπειδὴ τὸ δυμολογίᾳ καὶ πίστῃ Πέτρου παραγένοντες, εἰκότως ἂν καὶ τῆς προστηγορίας ἐκείνης ἔξιωθει. Ηγάρ τῆς πολιτείας συγγένεια καὶ τὴν κοινωνίαν τῶν δινομάτων πουει. Εἴδεν μέθε δὲ πάντες καὶ εἰς τὸ Πέτρου γῆρας αὐτὸν ἐθεῖν· καὶ γάρ δὲ

‘Απόστολος ἐν γῇρᾳ τὸν βίον κατέλυσεν. Οὐαρ γάρ, φησι, γηράσῃς, τότε λάσουσί σε, καὶ δέουσιν δρου οὐ θάλεις. Αἰτήσωμεν δὴ καὶ τούτῳ μαχράν πολετείαν· ἐκτεινόμενον γάρ αὐτοῦ τὸ γῆρας τὴν ἡμετέραν νεότητα τὴν πενυματικὴν μᾶλλον ἀκμάζειν ποιεῖ· ἦν γένιοτο διαπαντὸς ἐν ἀκμῇ τηρηθῆναι, εὐχαῖς μὲν διεστον καὶ τούτῳ τοῦ Πέτρου, χάριτι δὲ καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἥμαντος Ἰησοῦ Χριστοῦ, φήσει δὲ καὶ τὸ κράτος δῆμα τῷ ἀγῶνι Πνεύματι, νῦν καὶ ἀστ., καὶ εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

[71] Ότι χρήσιμος ἡ τῶν Γραζῶν ἀνάγνωσις, καὶ διειστελέσθαι περιστάσει πραγμάτων ἀχερατῶν κοινοῖς τὸν προσέχοντα, καὶ διειστελέσθαι πολλῶν ὅστιν ἀξιωμάτων δρομα, καὶ διειστελέσθαι προσέχοντα πολλῷ μείζονα κέντηται δύραμιν οἱ ἀπόστολοι καὶ ἀξιούσι· καὶ πρὸς τῷ τέλει πρόδεις τεοφωτίστουν.

α'. ‘Οταν μὲν εἰς τὴν πτωχείαν τῆς διανοίας ἴων τῆς ἐμαυτοῦ, νερκῶν καὶ ἀναδύμοιαν, πρὸς διάλεξιν τοσούτου δῆμου καλούμενος’ δταν δὲ εἰς τὴν προθυμίαν ἀναβλέψω τὴν ὑμετέραν, καὶ τὸ τῆς ἀκροάστως ἀκέρατον, θερψῶν καὶ διανίσταμαι, καὶ μετὰ προθυμίας πρὸς τὸ τῆς διδασκαλίας ἀποδύομαι στάδιον. Ἰκανὸν γάρ ὑμεῖς καὶ λιθίνην λαβόντες διάνοιαν, πτεροῦ παντὸς κυνοφρέρων ἐργάσασθε τῇ περὶ τὴν ἀκρότετην ἐπιθυμίᾳ τε καὶ σπουδῇ. Καὶ καθάπερ τὰ φωλεύοντα τῶν ζώων ἐν μέσῳ τῷ χειμῶνι πρὸς τὰς πέτρας καταδύμενα, ἐπειδὴν ἵση τὸ θέρος φανὲν, ἀφίσαις τὴν καταδύσιν, καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν ζώων ἀγέλαζεται, καὶ κοινῇ μεθ' ἡμῶν σκιρτᾷ· οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ ἡ ἡμετέρᾳ ὁστεῖρι εἰς τὰ φωλεύοντα τῆς ἀσθενείας τοῦ συνειδότος καταδυομένη, δταν ἵση τὸν πόθον τῆς ὑμετέρας ἀγάπης, ἀφίσαις τὸν φωλεύον, καὶ μεθ' ὑμῶν ἀγέλαζεται, καὶ γηρὴ μεθ' ὑμῶν σκιρτᾷ τὰ καλὰ τῶν Γραφῶν σκιρτήματα, ἐν τῷ πνευματικῷ καὶ θειῷ λειμῶνι, ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς Γραφῆς. Καὶ γάρ πνευματικὸς λειμῶν, καὶ παραδείσος τρυφῆς ἡ τῶν θειῶν Γραφῶν ἐστιν ἀνάγνωσις, παράδεισος δὲ τρυφῆς ἐκείνου τοῦ παραδείσου βελτίων. Τούτον τὸν παράδεισον οὐκ ἐν τῇ γῇ, ἀλλ' ἐν ταῖς τῶν πιστεύοντων ψυχαῖς ἐφύτευσεν δὲ Θεός· τούτον τὸν παράδεισον οὐκ ἐν Ἐδεύ, οὐδὲ κατέδιπτολάς θέτει ἐν τὸν περιγράμμας χωρίον, ἀλλὰ πανταχοῦ τῆς τῆς ἔξτηλωστε, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης ἐξέτεινε. Καὶ διεισταχοῦ τῆς οἰκουμένης τὰς Γραφὰς ἡ πλωσεν, ἀκουσσον τοῦ προφῆτου λέγοντος· Εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἔξηλθερ διφθόργυντος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης ἐξέτεινε. Καὶ πρὸς Ἰνδοὺς ἀπέλθης, οὓς πρέπους ἀνίσχων δὲ ἡλιος δρψ, καὶ εἰς τὸν ὄχεανδρον ἀπέλθης, καὶ πρὸς τὰς Βρεταννικὰς νήσους ἐκείνας, καὶ εἰς τὸν Εὐξεινον πλεύσης πόντον, καὶ πρὸς τὰ νήσια ἀπέλθης μέρη, πάντων ἀκούσῃ πανταχοῦ τὰ ἀπὸ τῆς Γραφῆς φιλοσοφούντων, φινυῇ μὲν ἐτέρῃ,

πίστει δὲ οὐκ ἐτέρᾳ, καὶ γλώσσῃ μὲν διαφέρω, διανοίᾳ δὲ συμφώνω. ‘Ο μὲν γάρ φθόγγος τῆς γλώσσας, ἐντῇλακται, δὲ δὲ τρόπος τῆς εὐτενείας οὐκ ἐντῇλακται· καὶ βαρβαρίζουσι μὲν τῇ γλώσσῃ, φιλοσοφοῦσι δὲ τῇ γνώμῃ· καὶ σολοκείζουσι μὲν τῷ φθόγγῳ, εὐασθεῦσι δὲ τῷ τρόπῳ.

Εἶδες παραδείσου μῆκος πρὸς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης ἐκτεταμένου; ‘Ἐνταῦθα οὐκ ἐστιν δρις, καθαρὸν τῶν θηρίων ἐστὶ τὸ χωρίον, καὶ τῇ τοῦ Πνεύματος τειχίζεται χάριτι. Ἐχει καὶ πηγὴν δὲ παράδεισος οὔτος, καθάπερ ἐκείνος, πηγὴν μυρίων ποταμῶν [72] μητέρα, οὐχὶ τεσσάρων. Οὐ γάρ τὸν Τίγρητα, οὐδὲ τὸν Εὐφράτην, οὐδὲ τὸν Αἰγύπτιον Νείλον, οὐδὲ τὸν Ἰνδὸν Γάγγην, ἀλλὰ μυρίον. ἀφίησι ποταμοὺς αἵτη τῇ πηγῇ. Τίς ταῦτά φησιν; Αὐτὸς δὲ τοὺς ποταμοὺς ἡμίν γαρισμένους θεός· ‘Ο πιστεύων γάρ εἰς δριδ., φησι, καθὼν εἰπειν τὴν Γραψή, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοινοῖς αὐτοῦ φύσουσιν υδατος λώτος. Εἶδες πῶς οὐχὶ τέσσαρες ποταμοὶ, ἀλλὰ διδύριστοι ἀπὸ τῆς πηγῆς ἐκείνης ἐκχέοντες; Οὐ τῷ πλήθει δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ φύσει θαυμαστῇ τῇ πηγῇ οὐ γάρ δύστερος ἐστι τὰ νάματα, ἀλλὰ Πνεύματος τὰ χαρίσματα. Αὕτη τῇ πηγῇ καθ' ἐκάστην φυχὴν ἐστι τῶν πιστῶν μεριζομένη, καὶ οὐ μειουμένη· μεριζομένη, καὶ οὐ δαπανωμένη· καταχερματιζομένη, καὶ οὐκ ἀλλατουμένη· παρὰ πάσιν δλόκηρος, καὶ ἐν ἐκάστῳ δλόκηρος. Τοσαῦτα γάρ τοῦ Πνεύματος τὰ χαρίσματα. Βούλει μαθεῖν τὴν δαφνειαν τῶν ναμάτων τούτων; βούλει μαθεῖν τῶν δύστων τὴν φύσιν; πῶς οὐκ ξοικεῖ τούτοις, ἀλλὰ βελτίω τούτων καὶ θαυμασιώτερά ἐστιν; ‘Ἀκουσσον πάλιν αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος τῇ Σαμαρείτιδι, ίνα μάθης τὴν δαψίλειαν τῆς πηγῆς. Τὸ υδωρ, δὲ δώσω. φησι, τῷ πιστῷ, γενήσεται ἐτὸν πηγὴν υδατος ἀλλομένου εἰς λώτην αἰώνιον. Οὐκ εἰπεν, ἔξιντος, οὐκ εἰπε, προχρομένου, ἀλλά, ἀλλομένου, διεὶς τῶν ἀλμάτων τὴν ἀρθούντων ἡμίν ἐμφαίνων. Εκείνου

τῶν κρητικῶν ὀδότων ἔξαλλεσθαι καὶ πῆδην πανταχοῖς εἰωθεν, ἀπόρος δὲν αἱ πηγαὶ οὐ τοῖς κάλποις μή δύνανται κατέχειν, ἀλλὰ νικώμεναι τῇ συνεχείᾳ τῆς ἐπιφρόνης πανταχόθεν. οὐτέ τὸ ἀναβλύζουστ. Βουλόμενος δὲν τὴν δακτύλειαν τῶν ναυμάτων δεῖξαι, αἴπειν, ἀλλομένου, οὐκ, ἔξαντος. Βούλει: καὶ τὴν φύσιν αὐτῆς καταπαθεῖν; Μένθεναι ἀπὸ τῆς χρείας. Οὐ γάρ εἰς ζωὴν τὴν παρεῖσαν, ἀλλ' εἰς ζωὴν αἰλούνδην ἐστι: χρησίμη. Διετρίψαμεν τούνναν ἐν τῷ παραδείσῳ τούτῳ, παρακαθεύδημεθα τῇ πηγῇ, μή πάθωμεν ὅπερ θεωθεν δ' Ἀδάμ, καὶ ἐκπίσωμεν τοῦ παραδείσου. μή δεξιώμενα συμβούλην διελθεῖν, μή παραδεήδημεθα τὴν ἀπάτην τοῦ διεβάλου· μένωμεν δὲν πολλὴ γάρ ή ἐντεῦθεν διεράλειται μένωμεν δὲν τῇ ἀναγκώσταις τῶν Γραφῶν τούτων. Καθάπέρ γάρ οἱ πηγὴ παρακαθημενοι, καὶ τῆς αὔρας ἔκαντος ἀπολαύσοντες, καὶ καύσωνος ἀπεικαμένου τὴν δήθιν συναχεῖς ἀπιειλύνοντες, ἀποκρύψονται τὸ πηγαῖς τοῖς νάρασι, καὶ δίψους διενοχλοῦντος φρεδίως λίωνται τὸ πάθος, ἐγγύθεν τὸ φάρμακον ἀπὸ τῆς πηγῆς δροντες· οὕτως δὲ παρὰ τὴν πηγὴν τῶν θείων Γραφῶν παρακαθημένος, κανὸν ἐπιθυμίας διέπου πλόγα διανοχλοῦσσαν θῃ, φρεδίως ἀπὸ τῶν ναυμάτων ἔκεινων τὴν ψυχὴν ἀποκλύσας ἀπεκρούσατο τὴν φλόγα· κανὸν δργὴ διακαής δινοχῆ, τὴν παρδίσιαν καθάπέρ λέβητα ὑποκαύμενον ἀναβρέσσοντα, μικρὸν τοῦ νάματος ἐπιστάξας, εὐθέως κατέστησε τοῦ πάθους τὴν ἀναισχυντίαν· καὶ δὲ πάντων τῶν πονηρῶν λογίσμων, διαπέρ ἐπι μέσης φλογὸς, ἔξαρπάζει: τὴν ψυχὴν ἡ τῶν θείων Γραφῶν ἀνάγκωσις.

β'. Αὐτὸν δὲ προφήτης ὁ μέγας Δαυὶδ ἐκεῖνος, εἰδὼν
τὴν ἀφέλειαν τὴν ἀπὸ τῆς ἀναγνώσεως τῶν Γραφῶν
τὸν διηγενῶς προσέχοντα ταῖς Γραφαῖς καὶ τῆς ὅμι-
λας ταῦτης ἀπολαύοντα παρεικάζει φυτῷ ἀει τεθῆ-
λτι, παρὰ τοὺς ρύακας ἀστηκότι τῶν ὑδάτων, εὐτε-
λέγων· Μακάριος ἀνὴρ, δει σύ ἀσπεργεύθη ἐν βουλῇ
ἀσεβῶν, καὶ ἐν ὁδῷ ἀμαρτιῶν σύν ἔστη, καὶ
ἐστι καθέδρας [73] λοιμῶν σύν ἐκθίσειν ἀλλ' ἐ-
τῷ νόμῳ Κυρίου τὸ θέλημα αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ
νόμῳ αὐτοῦ μελετήσοις ἡμέρας καὶ νυκτός, καὶ
διτεῖς ὡς τὸ ἔνδον τὸ πεγματευμέντον παρὰ τὰ
διεἰδόντας τῷρις ὑδάτων. Καθάπερ γάρ τὸ ἔνδον
ἔκεινον τὸ παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων περιεπει-
μένον, παρ' αὐτοὺς τοὺς ρύακας ἀστηκός, διηγενῆ
τῆς ἀρδείας ἔχον τὴν χορηγίαν, πάσῃ ἀέρων ἀνα-
μαλίᾳ ἀχείρωτων γίνεται, καὶ οὗτος ἀκτίνα θερμοτέ-
ραν γενομένην δίδαικεν, οὕτε τὸν ἀέρα μεταπεσσόντα
εἰς αὐχμὸν εὐλάβεται· ἵκανην γάρ ἔχον ἐναποκε-
κλεισμένην ἐναυτῷ τὴν νοτίαν, πάσης ἡλιακῆς θέρμης
πλεονεξίαν ἔξωθεν προσβαλούσαν εὐθέως ἀποκρούεται
καὶ διωθεῖται· οὕτω καὶ ψυχὴ παρὰ τοὺς ρύακας
ἀστηκία τῶν θείων Γραφῶν, καὶ ποικιλομένη πινε-
κῶς, ἐκεῖνα τὰ νάματα καὶ τὴν δρόσον τοῦ Πινεύ-
ματος ἐν ἐναυτῇ συνάγουσα, πρὸς πᾶσαν πργυμάτων
περισταστὸν ἀχείρωτος ἔσται, καὶ νῦν δοσί, καὶ ἐπήρεια
καὶ συκοφαντία, καὶ λοεδόρεις, καὶ σκύμματα
καὶ πλεις φρεδυμία, καὶ πάντα τὰ τῆς οἰκουμένης
κακά εἰς τὴν τοιαύτην κατασκήψην ψυχὴν, εὐκόλως
ἀποκρούεται τὴν πύρωσιν τῶν πεπλῶν, ἀπὸ τῆς
τῶν Γραφῶν ἀναγνώσεως ἵκανην παράκλησιν ἔχουσα.
Οὕτε γάρ δόξῃς μέγεθος, οὐ δυναστείας δύχος, οὐ
ψίλων παρουσία, οὐχ ἀλλο οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων
εἴτε τὸν ἐν διδύνῃ παραμυθῆσασθαι δυνήσσεται, ὡς
ἡ τῶν θείων Γραφῶν ἀνάγνωσις. Τί διποτε; ·Οὐ-

τεκίνα μὲν ἐπίκηρα καὶ οὐδεπάτε, δὸς καὶ οὐδεπή
αὐτῶν ἡ παράκλησις· ἡ δὲ τῶν Γραφῶν ἀνάγνωσις,
Θεοῦ δμιύλα λοτίν. "Οταν οὖν ὁ Θεός τὸν ἐν ἀθυμίᾳ
παρακαλῇ, τι τῶν θντῶν εἰς ἀθυμίαν ἐμβαλεῖν
δύνεται;

Προστέχωμεν τοῖνυν τῇ ἀναγνώσει, μὴ τὰς δύεις μόνον ταῦτας ὥρας (οὐ γάρ ἀρκεῖ ἡμῖν εἰς ἀσφάλειαν ἡ ψυλή εὐτῆ ἀκρότατος), ἀλλὰ διηγεῖσαι· καὶ ἔκαστος οἰκαδεῖ θεωρήσεις τὰ Βιβλία μετὰ χεῖρας λαμβανέτα, καὶ τῶν εἰρημένων ἐπαρχέσθω τὰ νοήματα, εἰ γε μὲλλῃ δημητρῆ καὶ ἀρκοῦσσεν ἔχειν τὴν ἀπὸ τῆς Γραφῆς ὀψίαν. Καὶ γάρ τὸν ἔντονον ἔκεινο, τὸ παρὸ τοῖς ῥύσας ἀστηρός, οὐδὲ τοῦτο βρέθει, τῷ καρπῷ ἔκεινο τὸ ἔντονον, καλὸν μηδεὶς αὐτὸν ἀνθρώποιν ποτίζει· ἐπειδὴ παρὰ τοῖς ῥύσας ἀστηρῶν αὐτὸν, διὰ τῶν ῥύσων ἀπιστᾶται τὴν νοτίαν, καὶ ἀντερ διά τινων πόρων παρερμέτει τὴν ὀψίαν ταντὸν τῷ σώματι· οὐτοὶ καὶ ὁ συνεχῶς ἀναγνωτῶν τὰς θείας Γραφάς, καὶ παρὰ τοὺς ῥύσας αὐτῶν ἀστηράς, καλὸν μηδένα ἔχει τὸν ἀρμηνεύοντα, διὰ τῆς συνεχοῦς ἀναγνώσεως, ὥστερ διά τινων ῥύσων, πολλὴν ἀπιστᾶται τὴν ὀψίαν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς τὰς φροντίδας ὑμῶν εἰδότες, τοὺς περιστασμούς, τὰς ἀσχολίας τὰς πολλὰς, ἡρέμα καὶ καταμικρὸν ὑμᾶς προσάγομεν τοῖς νοήμασι τῶν Γραφῶν, τῷ σχολαϊκῷ τῆς ἀξηγήσεως μόνιμον πιστοῦντες τῶν λεγομένων τὴν μνήμην. Καὶ γάρ δικῆρος φαγδαῖος μὲν καταρρηγνύμενος, κατακλύζει τὴν ἐπιφάνειαν, καὶ τὸ βάθος οὐδὲν ὀφελεῖ· ἡρέμα δὲ καὶ καταμικρὸν ἀλισον δίκην ἐνίκανταν τῷ προσωπῷ τῆς γῆς, θωτερ διά τινων φλεβῶν τῶν πόρων αὐτῆς πρὸς τὸ βάθος διολισθαίνων, τὰς λαγόνας; αὐτῆς ἐμπλήσας νοτίον, εὐπορωτάτην ποιεῖ πρὸς [74] τὴν τῶν καρπῶν φράν. Διὸ καὶ ἡμεῖς τὸν πνευματικὸν τοῦτον δικῆρον ἡρέμα ταῖς ὑμετέραις ἐνίεμεν ψυχαῖς· εἰ μὲν γάρ Γραφαὶ νεφέλαις ἐκεῖσται πνευματικαῖς, τὰ δὲ ἥρματα καὶ νοήματα δικῆρῳ προσέοικε πολλῷ τούτουν βελτίον· καὶ διὰ τοῦτο τὸν πνευματικὸν τοῦτον δικῆρον καταμικρὸν ὑμῖν ἐνίεμεν, ἵνα πρὸς αὐτὸν τὸ βάθος χωρήσῃ τὰ ἥρματα. Διὰ τοῦτο τετάρτην σῆμερον ἡμέραν ἔχοντες ἀξηγήσεως, οὐδέποτε μίαν ἐπιγραφὴν παρελθεῖν ἰδούμηθεν, ἀλλ' εἴ τι περὶ αὐτῆς στρεφόμεθα. Βελτίον γάρ μικρὸν διασκάπτοντας χωρίσιν, καὶ πρὸς τὸ βάθος καταβαίνοντας πολὺν τῶν ἀναγκαίων εὐρίσκειν τὸν θηταρόν, ἢ πολλὰς ἀρούρας ἐπιβύντας, ἀπλῶς καὶ εἰκῇ ταλαιπωρεύσας καὶ μάτην. Καίτοι οἶδα πολλοὺς πρὸς τὴν βραδύτητα ταῦτην δυσχερείνοντας· ἀλλ' οὐ μέλει μοι τῆς ἐκείνων κατηγορίας, ἀλλὰ μέλει μοι τῆς ὑμετέρας ὀφελείας. Οἱ ὁξύτερον βαδίζειν δυνάμενοι τοὺς βραδυτέρους τῶν διαδικῶν ἀναμενέτωσαν· οὗτοι μὲν γάρ ἐκείνους ἀναμείνειν δύνανται, οἱ δὲ αὐθεντεροὶ πρὸς ἐκείνους ἐπιτούς παρεκτείναι οὐκ ἴσχουσι. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος φησιν, διτὶ οὐκ ὀφελούμεν τοὺς ἀσθενεῖς ἀναγκάζειν πρὸς καιροῦ, πρὸς τὴν τελειώτητα τῶν δυνατῶν ἐκτείνεσθαι μὴ δυναμένους· ἀλλ' ὅτι ἡμεῖς ὀφελούμενοι οἱ δυνατοὶ τὰ ἀσθενήματα τῶν ἀδυνάτων βασάζειν. Ήμερείς ἡμῖν μέλει τῆς ὑμετέρας, οὐκ ἐπιδείξεως ἀπλῶς· διὰ τοῦτο ἐνδιερίσθωμεν τοῖς νοήμασι.

γ'. Τῇ μὲν οὖν πρώτῃ ἡμέρᾳ ὅτε οὐχ ἀπλῶς παραβλήσιν χρή τάς εἰπε γραφάς Εἰενούς, ὅτε καὶ τὸ εἰπύραμψα

santes abundantiam nobis exprimens. Ille fontanae solent aquæ proallire, atque undique erumpere, quas continere sive fontes nequeant, sed flatus frequentia vieti undique illas scaturientes effundunt. Cum igitur latitudo copiam vellet indicare, *Safientis* dixit, nos exēmis. *Vis* etiam naturam ejus cognoscere? *Ex* tua cognosce. Non enim ad vitam presentem, sed ad vitam aeternam est utilis. In hoc igitur paradiſo versemur: *assideamus fonti*, ne nobis accidat id quod Adams accidit, et paradiſo excidamus: ne peralicioſum consilium admittamus, ne diaboli fraudem suscipiamus: maneamus iutes: quippe multa inde securitas: in lectione Scripturae huius permaneamus. Ut enim ii, qui fonti assident, et aura illa trahuntur, et aëtu ingruente faciem frequenter immersantur, laticibus aestivum calorem defellunt, et satis, qua vexantur, malo medentur, dum illis de propinquâ fonte remedium suppetit: sic qui sacrarum fonti Scripturarum assidet, licet nefaria libidinis flamma cruciari se sentiat, cum animam laticibus illis perfuderit, facile flammam repellit: sive servida infestet iracundia, quæ tamquam succensum lebetæ cor inflammatur, si modicum aquæ instillet, confessim iræ importunitatem compescet: et ex omnibus pravis cogitationibus animam tamquam ex media flamina eripiet sacrarum lectio Scripturarum.

2. Quam ob causam etiam magnus ille propheta David, cum probe sciret, quanta ex lectione Scripturae manet utilitas, eum qui Scripturis perpetuo sit intentus, et earum colloquio fruatur, cum' planta comparat quæ semper floreat, juxta rivos aquarum sita, dum ita loquitur: *Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit, et in cathedra pestilentis non sedet: sed in lege Domini voluntas ejus, et in lege ejus meditabitur die ac nocte: et erit tamquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum* (*Psal. 1. 1-3*). Ut enī lignum illud secus aquarum decursus plantatum, et juxta rivos situm, dum perenni aquarum copia irrigatur, nulla intemperie aeris laedi potest, et neque solis radios acerius incandescentes reformidat, neque graviori aëtu saceruent aerem pertimescit; cum enim inclusum in se sufficientem humorem habeat, omnem radii solaris exterioris ingravat ardorem statim depellit ac dissipat: sic etiam anima quæ juxta sacrarum rivos Scripturarum sedet, ac perpetuo rigatur, dum latices illos, roremque Spiritus in semel ipsa colligit, omnibus rerum humanarum incommodis resistet invicta; sive morbus, sive contumelia, sive calumnia, sive vituperia, sive scommata, sive pigritia quævis, sive euncta mundi mala in ejusmodi animam impetum faciant, facile perturbationum incendium propulsabit, cum sufficienti lectionis Scripturae solatio roboretur. Nam neque gloria magnitudo, neque potentia maiestas, nec amicorum praesentia, nec aliud quidquam ex rebus humanis animum adeo tristitia confectum solari poterit, ac sacrarum lectio Scripturarum. Quid ita! Quod illa quidem caduca sint, et interitui obnoxia, quam ob causam et obnoxium interitui est ipsorum

solutum: at lectio Scriptura colloquium est cum Deo. Quando igitur eum qui tristitia sit affectus consolatur Deus, quid ex rebus creatis ipsum in macrorem potest conjicere?

Ad lectionem Scripturae sacrae hortatur. Scriptura cum subib⁹ collata. — Lectioni ergo simus intenti, non duas tantum has horas (non enim ad securitatem sufficit haec auditio nuda), sed perpetuo: quisque domum reversus Libros sacros in manus sumat, et eorum quæ dicta sunt sensus percurrat, si quidem perpetuum et sufficientem utilitatem percipere cupiat ex Scriptura. Nam et lignum illud juxta rivos situm non ad duas et tres horas cum aquis versaatur, sed omni die omnique nocte. Propterea foliis vernali, propterea fructu gravatur lignum illud, licet nullus ex hominibus illud irriget: quoniam juxta rivos est constitutum, radicibus humorem attrahit, et quasi per meatus quosdam in totum corpus utilitatem transfundit: sic et is qui Scripturas sacras assiduo legit, et juxta rivos illorum residet, licet neminem habeat, qui interpretetur, frequenti lectione quasi radicibus quibusdam utilitatem haurit. Idecirco nos quibus soliditudines vestræ sunt noitæ, occupationes, ac negotia multa, sensim ac paulatim vos ad Scriptura sensa deducimus, ac lentitudine expositionis efficimus, ut eorum, quæ dicta sunt, memoria tenacius adbarescat. Nam et imber si vehemens irrumpat, superficiem terræ inundat, et profundo nihil prodest: sin autem sensim et pedetentim in morem olci in terræ faciem se insinuet, quasi per venas quasdam per meatus ejus ad profundum delabitur, ejusque viscera humore complens ad fruges ubertim pariendas secundissimam illam reddit. Propterea nos quoque spiritualem hunc imbre animabus vestris paulatim immittimus: siquidem Scripturæ spiritualibus sunt nubibus similes, at voces et sensus imbri similes sunt longe isto prestantiori: atque idcirco spiritualem hunc imbre sensim vobis infundimus, ut ad fundum ipsum verba permeant. Eo fit, ut cum ad quartum jam diem expositionem produxerimus, neclum tamen unam inscriptionem potuerimus præterire, sed adhuc circa illam versemur. Satis enim est, ut exiguo perfonso agro, cum ad fundum descenderimus, multum illic rerum necessiariorum thesaurum offendamus, quam si cum arva multa superficie tenuis percurrerimus, frustra, temere, et incassum nos affligamus. At scio equidem multis hanc tarditatem sc̄re ferre; sed illorum ego reprehensionem nihil euro, sola mihi vestra cura est utilitas. Qui celerius possunt incedere, tardiores fratres exspectent: nam isti quidem exspectare illos possunt, at infirmiores illos assequi minime possunt. Idecirco etiam Paulus non debere nos ait imbecilliores ante tempus urgere, cum ad robustorum perfectionem se ipsos minime possint extendere: sed debere nos firmiores imbecillitates infirmorum sustinere (*1. Cor. 8. 9*). Nos de vestra sumus utilitate solliciti, non ut nos temere ostentemus: atque idcirco sensibus innoramus.

3. *Homiliarum in principium Actorum ordo; quid si quis sit nomen Apostoli. Christus a sensibus ad spiri-*

tautis deducit. — Itaque primo die non esse temere prætereundas inscriptiones dicebam, quo tempore titulum vobis altaris legi, ac Pauli sapientiam ostendi, qui militem alienum, quippe in adversariorum acie stebat, ad cohortes suas transtulit. In hoc desit priori die tota doctrina: post illum secundo die, qui libri eae illius auctor, quaevimus, et invenimus Dei gratia Lecam evangeliam, multisque vobis demonstrationibus res in questione positem probavimus, quarum alias clariores, abstrusiores alias fuerunt. Scio namque multis ex auditoribus ea, quae possum loco dicta sunt, assequitos non esse: nec tamen idcirco subtiliores sensus confidenter persequi desistamus. Itaque ea quae clariora sunt, simplicioribus, profundiora vero proderent his, qui acutius intuebantur. Variam quippe mensam esse oportet ac differentem, quandoquidem et differens est eorum qui invitati sunt appetitus. Primo igitur die de inscriptione, secunda vero die de eo qui librum scripsit, tertia die heri dissereimus apud eos qui ad venerant de initio scripturæ, et ostendimus, sicut illi norunt qui audierunt, quid sit actum, quid sit miraculum, et quid sit conversatio, quid signum et prodigium ac virtus, et quantum inter utraque sit discrimen: qua ratione alterum maiores sit, utilius alterum: et qua ratione alterum solum per se regnum acquirit, alterum nisi operum subsidium assumat, extra vestibulum illud ejicitur. Hodie reliquam inscriptam opera pretium est dicamus, et quid significet Apostoli nomen ostendamus. Neque enim nudum est nomen hoc, sed magistratus est appellatio, maximi magistratus, magistratus maxime spiritualis, magistratus caelestis. Sed attende diligenter. Nam quemadmodum in rebus secularibus magistratus sunt multi, non tamen ejusdem omnes dignitatis, sed alii maiores, alii minores: exempli causa, ut ab inferiori enumerationem ordiamur, est Defensor civitatis; est illo sublimior gentis Praeses; est aliis post illum magistratus major: est rursum Magister militum: est Praefectus; est sublimior istis magistratus, dignitas Consulium: et omnes quidem hi sunt magistratus, sed non ejusdem omnes dignitatis: ita multi sunt spirituales magistratus non aquales dignitate: porro major omnibus est dignitas Apostolatus. A sensibilibus enim rebus ad spiritualia quasi manu ducendi estis. Ita fecit et Christus, de Spiritu dissenserens aqua meminit. *Qui enim bibit ex aqua haec, sicut iterum, inquit; qui autem bibet ex aqua, quam ego dabo ei, non sicut in eternum* (Joan. 4. 13). Vides eum a sensibilibus ad spiritualia mulierculam illum deducere? Sic nos etiam agimus, et ab inferioribus ad superiora concendimus, ut magis perspicua fiat oratio. Propriea cum de magistratu loqueremur, non spiritualis tantum mentionem fecimus, sed sensibilis magistratus, ut ab hoc vos ad illum manu duceremus. Audistis quo seculares magistratus enumeraverimus, et quo pacto alii quidem majores, alii vero sint minores, et quo pacto Consul magistratus quasi culmen et caput præ reliquis cunctis emineat: videamus

spirituales etiam magistratus. Spiritualis est magistratus, Propheticus magistratus: est alter Evangelista, est Pastor, est Doctor, est donorum, est consilium, est interpretationis linguarum. Hæc omnia nomina quidem sunt donorum, res autem magistratum ac potestatum. Propheta magistratus est: apud nos is qui dæmones ejicit, magistratus est: apud nos Pastor et Doctor spiritualis est magistratus: verum his omnibus major est Apostolicus magistratus. Unde vero id constat? Quod omnes istos precedat Apostolus. Et quemadmodum inter sensibiles magistratus Consul, sic inter spirituales Apostolus honoris gaudet prerogativa. Audiamus ipsum Paulum enumerantem dignitates, et in sublimiori loco Apostolicam collocantem. Quid igitur sit ille? *Quodam quidem potest Deus in Ecclesia, primum apostolos, secundo prophetas, tertio doctores, et pastores, exinde gratias curationum* (1. Cor. 12. 28).

Apostolatus dignitas quanta. *Quid per genera linguarum intelligatur.* — Vides fastigium dignitatum? vides Apostolum sublimem sedere, nec ullum ipsum praecedere, aut sublimiorem illo esse? Primum enim Apostolus dicit, secundo Prophetas, tertio Doctores et Pastores: deinde gratias curationum, opitulationes, gubernationes; genera linguarum. Neque vero tantum principatus est ceterarum dignitatum Apostolatus, sed etiam radix ac fundamentum. Et quemadmodum caput in sublimiori loco situm non modo principatus est corporis atque dominatus, sed etiam radix (siquidem nervi, qui corpus regunt, oriuntur ex illo, et ex ejus cerebro nati, ac spiritus largitione ditati, deinde totum animal moderantur), sic et Apostolatus non modo tamquam principatus ac dominatus præ ceteris donis eminet, sed omnium quoque radices comprehensas apud se retinet. Ac Propheta quidem Apostolus esse non potest et Propheta: sed Apostolus est etiam omnino Propheta, et gratias habet curationum, et genera linguarum, et interpretationes linguarum: propterea principatus et radix est gratiarum.

4. Porro ut hæc ita se habere constet, testem vobis adduco Paulum. Prius tamen dicere convenit, quid illud tandem sit, genera linguarum? Quid igitur est genera linguarum? Olim is qui baptizatus fuerat, et crediderat, statim ad Spiritus manifestationem diversis linguis loquebatur. Nam quoniام adhuc imbecilliore, erant homines illius scvi, et spiritualia dona non poterant oculis canes contueri, sensibile donum dabatur, ut innotesceret spirituale, quique baptizatus fuerat, statim lingua nostra et Persica, et Indica, et Scythica loquebatur; sic ut eum Spiritu sancto donatum esse intelligerent insidiles. Ac signum quidem sensibus subjectum erat, talis in quaui vox; siquidem corporis sensu illam audiebant: spiritualem autem, et quæ minime carnebatur, Spiritus gratiam subjectum sensibus signum istud omnibus manifestam reddebat. Et hoc signum genera linguarum appellabatur. Qui enim unicam a natura lingua habebat, beneficio gratiae varii ac differentibus linguis loquebatur: ac videre erat hominem

δομένων ἀνέγνων τοῦ βιωμῶν, καὶ τὴν σοφίαν ἐπέδιξε
Παύλου, τὸν ἀλλότριον οἰκειότηταν καὶ ἐν τῇ παρι-
τάξει τῶν ἔχθρῶν ἁστηκότα πρὸς τὴν εἰκεῖαν φά-
λαγγα μεταστήσαντος^a. Εἰ; τοῦτο ἐν τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ
κατέληξεν ἡ διδασκαλία πᾶσα· μετ' ἑκείνην ἐν τῇ
δευτέρᾳ ἡμέρᾳ ἀζητήσαμεν τὰς ἣν ὁ τὸ βιβλίον γρά-
ψας· καὶ εὐρομεν τῇ τοῦ θεοῦ χάριτει Λουκᾶν τὸν εὐαγ-
γελιστήν, καὶ διὰ πλειστῶν ἀποδεῖξαν ὑμῖν παρεστή-
σμεν τὸ ζητούμενον, τῶν μὲν σαφεστέρων, τῶν δὲ
βαθύτερων. Οὐδέ τὴν διάτοπαν τοὺς ἀφελεστέρους,
τὰς δὲ βαθύτερα τοὺς δέσμετερον ἐνορῶσιν
ἴστας: χρήσιμα. Ποιεῖλην γάρ εἶναι δεῖ τὴν τράπεζαν
καὶ διάζορον, ἀπειδὴ καὶ διάζορος ἡ τῶν κεκλημένων
ἐπιθυμία. Τῇ μὲν οὖν πρώτῃ ἡμέρᾳ περὶ ἀπογραφῆς,
τῇ δὲ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ περὶ τοῦ γράψαντος τὸ βιβλίον,
τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἡδὲ πρὸς τοὺς παραγνομένους περὶ
τῆς ἀρχῆς τῆς γραφῆς διελέχθημεν, καὶ ἐδέξαμεν,
καθάπερ ἰσασιν οἱ ἀκτηοθετεῖ, τι μέν ἐστι πρᾶξις, τι
δὲ ἐστι θαῦμα, καὶ τι μέν ἐστι πολιτεία, τι δὲ ἐστι
σημεῖον, καὶ τέρας, καὶ δύναμις, καὶ πόσον τὸ μέσον
ἔκπατέρων, καὶ πῶς τὸ μὲν μεῖζον, τὸ δὲ χρησιμώτε-
ρον· καὶ πῶς τὸ μὲν καθ' ἔωνδον δὲ διαστελεῖν προ-
βεῖν, τὸ δὲ ἐξ αὐτῆς μὴ λάβη τὴν ἀπὸ τῆς πράξεως συμ-
μαχίαν, ἔξω τῶν προθύρων ἐκείνων ἐκβάλλεται. Σή-
μερον [75] ἀναγκαῖον εἰπεῖν τὸ ἐπικλοπὸν τῆς ἀπογρα-
φῆς, καὶ δεῖξαι τι ποτὲ ἐστι τὸ δυνομα τῶν ἀποτοδῶν.
Οὐδέ τὴν διάτοπαν εἶται τὸ δυνομα τοῦτο, ἀλλ' ἀρχῆς ἐστι
προσηγορία, ἀρχῆς μεγιστης, ἀρχῆς τῆς πνευματι-
κωτάτης, ἀρχῆς τῆς ἀνων. Ἀλλὰ διανάττετε. Καθάπερ
γάρ ἐν τοῖς βιωτικοῖς πράγμασιν εἰσὶν ἀρχαὶ πολλαὶ,
οὐ πᾶσαι δὲ τῆς αὐτῆς ἀξίας, ἀλλ' αἱ μὲν μεῖζους,
αἱ δὲ ἐλάττους· οἷον, ἵνα ἀπὸ τῆς κατωτέρας τὸν ἀρι-
θμὸν ποιησάμεθα, ἔστιν δὲ τῆς πολεως ἐκδίκος· ἔστιν
ἀνώτερος ἐκείνου δὲ τοῦ ἔθνους ἡγεμών· ἔστι μετ'
ἐκείνους ἐτερος ἄρχων μεῖζων· ἔστι πάλιν δὲ στρα-
τηλάτης· ἔστιν δὲ ὑπαρχος· ἔστιν ἀνώτερα τού-
των ἀρχῇ· ἡ τῶν ὑπάτων ἀρχῇ· καὶ πᾶσαι μὲν
αὗται ἀρχαὶ, οὐ πᾶσαι δὲ τῆς αὐτῆς ἀξίας· οὗτα
καὶ τῶν πνευματικῶν πολλαὶ μὲν ἀρχαὶ, οὐ πᾶ-
σαι δὲ τῆς αὐτῆς ἀξίας· περισσοὶ δὲ μεῖζων τῆς
ἀποτοδῆς ἀξία. Καὶ γάρ ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν ὑμᾶς
ἐπὶ τὰ νοητὰ χειραγωγεῖν δεῖ. Οὕτω καὶ δὲ Χριστὸς
ἐποίησε, περὶ Πνεύματος διαλεγόμενος διάτοις ἐμνη-
μονεύσαν. Ὁ γάρ πλευρά ἐκ τοῦ διάτοιο τυπού διγή-
σσιν αἰδίλιον, φησί· δὲ πλευρά ἐκ τοῦ διάτοιο, οὐ
ἔγω δάσων αἰτεῖ, οὐ μὴ διγήσσει εἰς τὸν αἰώνα.
Ορφεὺς ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν ἐπὶ τὰ νοητὰ χειραγωγούντα
τὸ γύναιον; Οὕτω καὶ ἡμεῖς ποιοῦμεν, καὶ κάτωθεν
ἀναβαίνομεν διών, ἀντεισέσθιαν γενέσθαι τὸν
λόγον. Διὸ τοῦτο περὶ ἀρχῆς διαλεγόμενοι, οὐ πνευ-
ματικῆς ἐμνήσθημεν ἀρχῆς, ἀλλ' αἰσθητῆς. ἵνα ἀπὸ
ταύτης πρὸς ἐκείνην ὑμᾶς χειραγωγήσωμεν. Ἐκού-
σατο πᾶσας τὴρ μησαμένης ἀρχῆς βιωτικάς, καὶ πῶς
αἱ μὲν μεῖζους, αἱ δὲ ἐλάττους, καὶ πῶς ἡ τοῦ
ὑπάτων ἀρχῇ καθάπερ κορυφὴ καὶ κεφαλὴ πᾶσιν ἐπε-
κεῖται· Ιδωμεν καὶ τὰς ἀρχὰς τὰς πνευματικάς. ἔστιν
ἀρχῇ πνευματικῇ, προφητείᾳς ἀρχῇ· ἔστιν ἐτέρᾳ ἀρχῇ
εὐαγγελισμοῦ, ἔστι ποιμένος, ἔστι διδασκάλου, ἔστι
χαρισμάτων, ἔστιν ιαμάτων, ἔστιν ἐμρηγείας γλω-

^a Φάλαγγα μεταστήσαντος. Hic incipit ms. Colb.
b Ms. Colb. καθ' ἐκτον.

σῶν. Ταῦτα πάντα δύναμα μὲν ἐστι χαρισμάτων,
πράγματα δὲ ἀρχῶν καὶ ἔξουσιῶν. Ὁ προφήτης ἀρχῶν
ἐστι· ταρ' ἡμῖν δὲ διάμονας ἡξελαύνων ἀρχῶν ἐστι· ταρ'
ἡμῖν δὲ ποιμὴν καὶ διδάσκαλος ἀρχῶν ἐστὶ πνευματι-
κός· διλλὰ τούτων ἀπάντων μεῖζων ἐστὶν ἀρχὴ ἡ
ἀποστολική. Καὶ πόθεν τοῦτο δῆλον; "Οὐτι πρὸ πάν-
των δὲ ἀπόστολος τούτων ἐστι. Καὶ καθάπερ δὲ πάτος
ἐν ταῖς αἰσθηταῖς ἀρχαῖς, οὗτως δὲ ἀπόστολος ἐν τοῖς
πνευματικοῖς τὴν προεδρείαν ἔχει. Αὐτοῦ τοῦ Παύλου
ἀκούωμεν ἀριθμοῦντος τὰς ἀρχὰς, καὶ ἐν τῷ ὑψηλο-
τέρῳ χωρίῳ τὴν ἀποστολικὴν καθίζοντος. Τί οὖν
οὔτις φησιν; Οὐδὲ μὴ θέτοι δὲ θεός ἐν τῇ Ἔκκλη-
σίᾳ, πρῶτον ἀποστόλους, δευτερον προφήτας,
τρίτον διδασκαλους, καὶ ποιμένας· είτε χαρί-
σματα λαμάτων.

Εἶδες κορυφὴν ἀρχῶν; εἶδες ὑψηλὸν καθήμενον τὸν
ἀπόστολον, καὶ οὐδένα πρὸ τοῦ διελέχθην διάτοιον, οὗτος
πρῶτον γάρ ἀπόστολους φησι, δεύτερον προ-
φήτας, τρίτον διδασκάλους καὶ ποιμένας· είτα χα-
ρισματα λαμάτων, ἀντιλήψεις, κυριερήσεις, γένη
γλωσσῶν. Οὐκ ἀρχὴ δὲ μόνον ἐστὶν ἡ ἀποστολὴ τῶν
ἄλλων ἀρχῶν, διλλὰ καὶ ὑπόθεσις καὶ βίζα. Καὶ καθά-
περ τὴν κεφαλὴν ἐν τῷ ὑψηλοτέρῳ τοῦ παντὸς; [76]
καθημένην, οὐ μόνον ἀρχὴ τοῦ σώματος ἐστι καὶ ἔξου-
σία, διλλὰ καὶ βίζα (τὰ γάρ νεῦρα τὰ διοικοῦντα τὸ
σώμα εἰς ἐκείνης τικτόμενα, καὶ τὰς αὐτοῦ βλαστάνοντα
τοῦ ἀγκεφάλου, καὶ τὴν τοῦ πνεύματος δεχόμενα χοργ-
ίαν, οὗτως ἀπαν οἰκονομεῖ τὸ ζῶον), οὗτα καὶ ἀπο-
στολὴ οὐ μόνον ὡς ἀρχὴ καὶ δίους· τοῖς λοιποῖς;
ἐπίκειται χαρισμασιν, διλλὰ καὶ τὰς ἀπάντων βίζας;
ἐν ταυτῇ συλλαβοῦσα κατέχει. Καὶ δὲ μὲν προφήτης
οὐ δύναται εἶναι καὶ ἀπόστολος καὶ προφήτης· δὲ
ἀπόστολος καὶ προφήτης ἐστὶ πάντως, καὶ χαρί-
σματα ἔχει λαμάτων, καὶ γένη γλωσσῶν, καὶ δρμη-
νεῖς γλωσσῶν· διδὲ ἀρχὴ καὶ βίζα ἐστὶ τῶν χαρι-
σμάτων.

δ. Καὶ δι ταῦτα οὗτως ἔχει, Παύλον ὑμῖν παρα-
γάγω μάρτυρα. Πρῶτον δὲ ἀναγκαῖον εἰπεῖν, τι ποτὲ
ἐστι γένη γλωσσῶν. Τί οὖν ἐστι γένη γλωσσῶν; Τὸ
πλαίσιον διαπισθεῖς καὶ πιστεύσας εὐθέως πρὸς τὴν
φανέρωσιν τοῦ Πνεύματος διαφόροις ἐλάττει γλώσσαις.
Ἐπειδὴ γάρ ἔτι ἀσθενεστέρων διέκειντο οἱ τότε, καὶ
τὰ νοητὰ χαρισματα δρᾶν οὐχ τὸ δύναντο τοῖς διφαλ-
μοῖς τῆς σαρκὸς, ἐδίδοτο αἰσθητὸν χάρισμα, ὥστε τὸ
νητὸν^c γενέσθαι καταφανές· καὶ δὲ διαπισθεῖς εὐθέως
καὶ τῇ ἡμετέρῃ γλώσσῃ, καὶ τῇ τῶν Περσῶν, καὶ τῇ
τῶν Ἰνδῶν, καὶ τῇ τῶν Σκυθῶν ἐφθέγγετο, ὥστε
μαθεῖν καὶ τοὺς ἀπίστους, δι τοῦ Πνεύματος ἀγίου τξίωτο.
Καὶ ἡγή τὸ μὲν σημεῖον αἰσθητὸν, ἡ τοιαύτη φωνὴ
λέγω· τῇ γάρ αἰσθήσει τοῦ σώματος αὐτῆς ἤκουον-
τὴν δὲ νοητὴν καὶ οὐχ ὀρωμένην τοῦ Πνεύματος
χάριν πᾶσι τὸ αἰσθητὸν. τούτο σημεῖον κατάδηλον
ἐποίει. Καὶ τούτῳ τὸ σημεῖον ἐκαλεῖτο γένη γλωσσῶν.
Ο γάρ μίαν γλώσσαν ἔχων ἀπὸ τῆς φύσεως, ποικίλαις
ἐλάττεις γλώσσαις καὶ διαφόροις ἀπὸ τῆς χάριτος· καὶ
ηγή ιδεῖν δινθρωπον ἄνα μὲν τῷ ἀριθμῷ, ποικίλον δὲ

^c Legebatur χάρισμα, τὸ νοητόν. Addidimus ἀστε,
postulauitibus sensu, Νεαν. in marg., Venet. in Emendationib. Eodit.

τοῖς χαρίσμασι, καὶ διάφορα στόματα ἔχοντα, καὶ διαφόρους γλώσσας. Τίθωμεν οὖν πῶς δὲ Ἀπόστολος καὶ τοῦτο ἔχει τὸ χάρισμα, καὶ τὰ ἄλλα πάντα. Περὶ μὲν τούτου οὕτω λέγει· Πάντων ὑμῶν μᾶλλον γλώσσας λαλῶ. Εἶδες πᾶς ἔχει τὰ γένη τῶν γλωσσῶν, καὶ οὐκ ἔχει μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ πλείονος ὑπερβολῆς ἥ, οἱ λοιποὶ πάντες πιστοί; Ήδη γάρ εἰπεν, διτὶ Γλώσσας ἔχει λαλεῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ, Πάντων ὑμῶν μᾶλλον γλώσσας λαλῶ. Τὴν δὲ προφητείαν, ἥν εἶχε, διτὶ ἐκείνων δεῖξαντος τῶν ἥματων, οὕτω λέγων· Τὸ δὲ Πνεῦμα ρήτως ἀθρεῖ, διτὶ δὲ ὑστεροὶς καιροῖς ἀντιτίσσονται καιροὶ χαλεποί· διτὶ δὲ τὰ ἐν ὑστέροις καιροῖς λέγειν, προφητείας δὲτοι, παντὶ που δῆλον. Καὶ πάλιν, Τοῦτο δὲ γινώσκετε, διτὶ δὲ δυσχάτοις καιροῖς ἀντιτίσσονται καιροὶ χαλεποί· καὶ πάλιν, Λέγω δὲ ὑμίν ὅτι λόγῳ Κυρίου, διτὶ δὲ παρουσίᾳ αὐτοῦ ημεῖς οἱ ἄντες οἱ περιλειπόμενοι, οὐ μὴ φθάσωμεν τοὺς κοιμηθέντας. Καὶ τοῦτο δὲ προφητείας δεῖται, διτὶ εἰπεῖν τὸν λόγον τοὺς καποστόλους, ἀλλὰ καὶ τὰ ἱμάτια αὐτῶν [77] χαρίσματα λαμάτων ἔχοντα. "Οτι δὲ καὶ διδάσκαλος ἦν τῶν ἔθνων, πολλαχοῦ τοῦτο λέγει, καὶ διτὶ τῆς οἰκουμένης ἀντελαμβάνετο πάσης, καὶ διεκυβέρνα τὰς Ἐκκλησίας. "Οταν οὖν ἀκούσῃς, πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον ποιμένας καὶ διδάσκαλους, χαρίσματα λαμάτων, ἀντιλήψεις, κυβερνήσεις, γένη γλωσσῶν, μάθε διτὶ πᾶσα ἡ χορηγία τῶν λοιπῶν χαρισμάτων, ὡσπερ ἐν κεφαλῇ, τῇ ἀποστολῇ ἐναπόκειται. "Ἄρ' οὐ φιλοῦ ἀνομίζετε τούνομα τῶν ἀποστόλων πρὸ τούτου; Ίδον τοῦτο ἔγνωτε πόσον βάθος ἔχει νοήματος τὸ δυνομα. Ταῦτα δὲ εἰρήκαμεν, οὐκ οἰκεῖας δυνάμεως ἐπίθεξιν ποιούμενοι· οὐ γάρ ἡμέτερα τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος τῶν φρεμυμοτέρων τὴν νωθρίαν διεγειρούμενοι, ώστε μηδὲν περατρέχειν ἀπλῶς.

Εἰκότιας δρα ὑπατείαν πνευματικὴν ἐκαλέσαμεν τὴν ἀποστολήν. "Ἀρχοντες γάρ εἰσιν ὑπὸ Θεοῦ χειροτονηθέντες οἱ ἀπόστολοι· ἀρχοντες, οὐκ ἔθνη καὶ πόλεις διαφόρους λαμβάνοντες, ἀλλὰ πάντες κοινῇ τὴν οἰκουμένην ἐμπιστευθέντες. Καὶ διτὶ ἀρχοντές εἴσι πνευματικοί, καὶ τοῦτο ἀποδεῖξαι πειράτομαι, ίνα μετὰ τὴν ἀπόδειξιν μάθητε, διτὶ τοσούτῳ βελτίους εἰσὶν οἱ ἀπόστολοι τῶν ἀρχότων τῶν βιωτικῶν, διῷ αὐτοὶ οἱ βιωτικοὶ ἀρχοντες τῶν παιδῶν τῶν παιζόντων ἀμείνους εἰσὶν. Πολὺ γάρ μείζων αὐτῇ ἀκείνῃς ἡ ἀρχὴ, καὶ μᾶλλον τὴν ἡμετέραν συνέχει ἡσήν, καὶ ταῦτης ἀρθείσης πάντα οὔχεται καὶ διαλέλυται. Τί ποτε οὖν εἰσιν ἀρχῆς σύμβολον, καὶ τίνα ἔχειν τὸν ἀρχοντα χρῆ; Δεσμωτηρίουν ἔχουσιν, ώστε τοὺς μὲν δῆσαι, τοὺς δὲ λύσαι, τοὺς μὲν ἀκβάλλειν, τοὺς δὲ ἀμβάλλειν κύριος ἔστιν· ἀφένται πάλιν χρημάτων ὀφλήματα, καὶ τοὺς μὲν ἀπολῦσαι ὑπευθύνους, τοὺς δὲ καλεῦσαι ἀποδοῦνται κύριος ἔστιν· εἰς θάνατον πάλιν ἀπαγαγγεῖν, καὶ ἀπὸ τοῦ θανάτου καλέσαι· μᾶλλον δὲ τοῦτο ἀρχοντος μὲν οὐκ ἔστι, βασιλέως δὲ μόνον· μᾶλλον δὲ οὐδὲ βασιλέως ὀλόκληρον ἔστι τὸ

δῶρον. Οὐ γάρ ἀπὸ θανάτου καλεῖ τὸν ἀπιόντα, ἀλλ' ἐξ ἀπαγωγῆς μόνον, καὶ ἀπόφασιν μὲν ὑστερεῖ δύναται, ἀπὸ θανάτου δὲ ἀνακαλέσασθαι οὐ δύναται· καὶ τὸ μὲν χείρον αἱ ἔχει, τοῦ βελτίους δὲ ἀπεστέρηται. "Απὸ τῆς ζώνης δὲ πάλιν δοκιμάζομεν τὸν ἀρχοντα, ἀπὸ τῆς τοῦ κήρυκος φωνῆς, ἀπὸ τῶν φαδούχων, ἀπὸ τοῦ ὀχήματος ^κ, ἀπὸ τοῦ ἔιρον· ταῦτα γάρ πάντα ἀρχῆς σύμβολα. Τίθωμεν τοίνυν καὶ τὴν τῶν ἀποστόλων ἀρχὴν, εἰ ταῦτα ἔχει τὰ σύμβολα· ἔχει μὲν, οὐ τοιαῦτα δὲ, ἀλλὰ πολλῷ βελ.ίσια. Καὶ ίνα μάθης δὲ ταῦτα μὲν δύναμα πραγμάτων, ἐκείνα δὲ ἀλλιθεῖα πραγμάτων· ίνα μάθης τὸ μέσον τῶν παιδίων τῶν παιζόντων ἀρχῆς, καὶ τῶν ἀρχῶν τῶν ἔχοντων τὰς ἀρχάς· καὶ, εἰ βούλεσθε, ἀπὸ τοῦ δεσμωτηρίου πρῶτον ἀριθμήσομεν. Καὶ γάρ εἰρήκαμεν, δὲτούριος τοῦ δῆσαι καὶ λύσαι ἔστιν δὲ ἀρχῶν. "Ορα δὴ ταῦτην τὴν ἀρχὴν τοὺς ἀποστόλους ἔχοντας. [78] "Οσους γάρ ἀν δησητες εστι τῆς γῆς, φησιν, δεσμοται δεδησμένοι ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ δουσι ἀν λύσητε εἰπεῖς τῆς γῆς δυνατοῖς τελευμένοις ἐν οὐρανοῖς. Εἶδες δεσμωτηρίου, καὶ δεσμωτηρίου ἔχουσιν· καὶ τὸ μὲν δνομα τα ταύτην τὴν ὄρανον· Οὐρανὸς γάρ ἔστιν αὐτοὶς τὸ δεσμωτήριον. Μάθε τοίνυν τὸ μέγεθος τῆς ἀρχῆς· Ἐπὶ τῆς γῆς καθήμενοι φέρουσι τὴν ψῆφον, καὶ τῆς ψῆφου τῇ δύναμες διαβαίνει τοὺς οὐρανούς. Καὶ καθάπερ οἱ μὲν βασιλεῖς καθήμενοι ἐν μιᾷ πλατείᾳ φησινται καὶ νομοθετούσιν, ή δὲ τῶν φημισμάτων καὶ τῶν νόμων διέτρεχεν, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸ τὸ δῆμος τῶν οὐρανῶν διεβαίνειν. Εἶδες δεσμωτηρίου, καὶ δεσμωτηρίου· τὸ μὲν ἐπὶ γῆς, τὸ δὲ ἐν οὐρανῷ, τὸ μὲν σωμάτων, τὸ δὲ ψυχῶν· μᾶλλον δὲ καὶ ψυχῶν καὶ σωμάτων· οὐ γάρ τώματα ἐδίσμουν μόνον, ἀλλὰ καὶ ψυχάς.

ε'. Βούλεις μαθεῖν πῶς κύριοι ἔσαν καὶ ὀφλήματα ἀφεῖναι; Καὶ γάρ καὶ ἐνταῦθα πολὺ τὸ διάφορον δίκει· οὐ γάρ ὀφλήματα χρημάτων, ἀλλ' ὀφλήματα ἀμαρτημάτων ἀφίεσσαν· Ὁρ γάρ, φησιν, ἀφεῖτε τὰς ἀμαρτίας, ἀφεωταισιντοῖς· καὶ ὁρ ἀν κρατήτης, κεκρητηγται. Τί μετὰ τοῦτο ἀποδεῖξαι χρῆ; διτὶ καὶ εἰς θάνατον ἐπεμπον, καὶ ἀπὸ θανάτου πάλιν ἐκάλουν, οὐκ ἐξ ἀποφάσεως μόνης, καὶ ἀπαγωγῆς, ἀλλὰ καὶ ἐκ θανάτου τοὺς κειμένους ἡθη καὶ διαφθαράντας δινιστῶντες; Ποι τοίνυν κατεδίκασαν; ποῦ δὲ ἀπήλλαξεν θανάτου; Ζ' Ἀνανίας καὶ τὴν Σάπτειρα ιεροσούλας ἐδίσμασαν· εἰ γάρ καὶ τὰ ξαυτῶν ἐκλεψαν χρήματα, ἀλλ' δημως ιεροσούλας τὸ τόλμημα ἦν· μετὰ γάρ τὴν ὑπόσχεσιν οὐκ ἔτι ἦν αὐτῶν τὰ χρήματα. Τί οὖν δὲ Ἀπόστολος; "Ἀκουσον πῶς, καθάπερ ἐν δικαστηρίῳ καθήμενος, τὸν ιερόδυσον εἰσάγει, καὶ πεῦσιν προσάγει καθάπερ δικαστής, καὶ τότε τὴν ἀπόφασιν ἐπ-

^κ Colb. λύσαι δύναται· ἀλλ' ἀμβάλλειν μὲν εἰς θάνατον δενταῖ, ἀπὸ θανάτου δὲ ἀνακαλέσασθαι οὐ δύναται· καὶ τὸ μὲν χείρον αἱ ἔχει.

^λ Colb. ἀπὸ τοῦ ὀχήματος, πιπτει, quia lectio germanica ex sequentibus arguitur. Editio συγκιαστος.

numero quidem unum, varium autem donis, ac diversa possidentem ora, linguaque diversas. Videamus itaque quo pacto Apostolus hoc quoque donum haberet, et alia omnia. De hoc quidem ita loquitur : *Magis quam vos omnes linguis loquor* (1. Cor. 14. 18). Vides ut genera linguarum habeat, nec solum habeat, sed majori cum ubertate quam ceteri omnes fideles ? Non enim dixit modo, Linguis loqui possum, sed *Magis quam omnes vos linguis loquor*. Prophetiam autem qua praeditus erat, illis verbis indicabat, cum diceret : *Spiritus autem manifeste dicit, quod in novissimis temporibus instabunt tempora periculosa* (2. Tim. 3. 1. coll. 1. Tim. 4. 1) : porro quae novissimis temporibus evenient dicere, prophetiam esse nemo ignorat. Et rursus, *Hoc scitote, quod in novissimis temporibus instabunt tempora periculosa* (2. Tim. 3. 1) : et rursus, *Dico enim vobis in verbo Domini, quoniam in adventu ejus nos qui vivimus, qui residui sumus, non præveniemus eos, qui dormierunt* (1. Thess. 4. 14). Hoc quoque prophetia est. Vides illum et genera linguarum et prophetias babuisse ? Vis etiam discere, quo pacto gratias curationum habuerit ? Sed hoc fortasse verborum demonstratione non indiget, cum non Apostolos tantum, sed ipsorum etiam vestes gratis curationum praeditas fuisse videamus. Doctorem autem gentium se fuisse multis in locis testatur, ac se tali terrarum orbi subvenisse, et Ecclesias gubernasse. Cum igitur audieris, primum Apostolos, deinde Prophetas, tertio Pastores ac Doctores, gratias curationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarum, discere reliquarum gratiarum copiam omnem tamquam in capite in Apostolatu residere. Numquid nodum esse nomen Apostolorum antea censebatis ? Ecce, quanta profunditas sensuum hoc ex nomine comprehensa novistis. Hac autem a nobis dicta sunt, non ut nostram virtutem ostentaremus : neque enim nostra sunt quae dicuntur, sed gratiae Spiritus quae negligentiorum segnitiam excitat, ut nihil temere praeterrimillat.

Apostolatus Consulatus spiritualis. — Merito igitur spiritualem Consulatum appellavimus Apostolatum. Sunt enim a Deo designati magistratus Apostoli ; magistratus, quibus non gentes urbesque variae tribuuntur, sed quorum omnium fidei simul totus orbis terrarum committitur. Porro magistratus illos esse spirituales demonstrare conabor, ut ex demonstratione intelligatis tanto meliores saecularibus magistratibus esse Apostolos, quanto ipsi magistratus saeculares fidei liberos pueris antecellunt. Multo quippe magistratus iste præstantior est illo, magisque vitam nostram continet, exque sublato omnia pessum dantur et perirent. Quodnam igitur est magistratus insigne, et quemam sunt, quae habere debet hic magistratus ? Potestatem in carcere, sic ut alios vincere compedibus, alios solvere, alios educere, alios posse conjicare : rursus pecuniarum debita diuinitere, atque alios qui obnoxii erant absolvere, aliis ut restituant imperare, ex ipsis pendet arbitrio : ad mortem rursus abducere, atque a morte revocare : vel potius hoc

magistratus non est, sed Imperatoris solius : vel potius ne Imperatoris quidem est integrum donum. Neque enim revocat a morte defunctum, sed eum tantum, qui abducitur, ac sententiam quidem potest rescindere, sed non potest a morte revocare¹ ; atque illud quidem habet quod deterius est, eo vero destitutus est, quod est præstantius. Rursus magistratum ex cingulo cætimamus, ex voce præconis, ex satellitibus, ex curru, ex gladio ; hæc enim omnia magistratus sunt insignia. Videamus igitur num Apostolorum etiam magistratus hæc habeat insignia : habet ille quidem, sed non talia, verum multo præstantiora. Atque ut intelligas hæc quidem rerum esse nomina, illa vero rerum veritatem : ut quod sit discriminis intelligas inter pueros qui magistratus ludunt et eos qui magistratus, gerunt ; ac si placet, a carcere initium emumerationis ducemus. Diximus enim in potestate situm esse magistratus, ut vinciat et solvat. Vide rursus hoc imperium esse penes Apostolos. *Quoscumque enim ligaveritis super terram, inquit, erunt ligati in cælis : et quoscumque solveritis super terram, erunt soluti in cælis* (Matth. 18. 18). Vides carceris, et carceris potestatem : et nomen quidem idem, rem autem minime eamdem. Vincula et vincula ; sed alia in terra, in cælo alia. Cælum quippe carcer illis est. Cognosce igitur amplitudinem magistratus. In terris sedentes sententiam ferunt, et ad cælos usque penetrat virtus sententiae. Et quemadmodum Imperatores in una quidem civitate residentes sententiam ferunt, ac leges sanciunt, ac sententiarum legumque vis universum orbem terrarum permeat : sic etiam tum temporis Apostoli quidem uno in loco residentes hæc sanciebant : porro legum virtus et vinculorum istorum non soluni orbem terrarum pervadebat, sed ad ipsum cælorum fastigium ascendebat. Vides carcerem et carcerem, alterum in terris, alterum in cælis; alterum corporum, alterum animarum : imo vero et animarum ei corporum : neque enim corpora tantum, sed etiam animas vinciebant.

Debita dimittebant Apostoli. — Vis intelligere, quo pacto in potestate illorum esset et debita dimittere ? Siquidem hic quoque multum discriminis offendes : neque enim pecuniarum debita, sed peccatorum debita remittebant. *Quorum enim, inquit, remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum reiuerteris, retenta sunt* (Joan. 20. 23). Quid post hæc opus est ostendere eos ad mortem transmisso, ac rursus a morte revocasse, non post sententiam tantum latam, et jam abductos ad supplicium liberantes, sed reipsa defunctos et iam extinctos a mortuis excitantes ? Ubi ergo condemnarentur ? ubi a morte vindicarunt ? Ananias et Sapphira sacrilegii convicti jam fuerant : tametsi enim suas pecunias furati erant, sicut tamen crimen sacrilegii : quandoquidem post promissionem jam non erant illorum pecuniae. Quid igitur Apostolus ? Audi quia ratione, tamquam in judicio considerus, sacrilegum ad judicium sistat, et interrogatione tamquam judex adhibeat,

¹ colb., sententiam potest rescindere; potest quidem morti tradere, a morte autem revocare non potest.

ac sententiam deinde pronuntiet. Neque enim ante quam sciscitur, cert sententiam : quamquam enim manifestum erat delictum, tamen ut nobis qui foris adstamus persuaderet justam a se ferri sententiam, propterea interrogationem adhibet his verbis utens : *Cur implevit satanas eor tuum, ut mendacis Spiritui sanctio, et fraudares de pretio agri? Nonne manens tibi manebat, et renundatum in tua era potestate? Non es mentitus hominibus, sed Deo (Act. 5. 3. 4).* Quid igitur audiens ille sermones istos? Cecidit, et expiravit. Vides ut gladium etiam habeant Apostoli? Cuid dicentem Paulum audiveris, *In omnibus gladium Spiritus, quod est verbum Dei (Ephes. 6. 17)*, recordare sententiae istius, quod nusquam gladius sit, et solo verbo sacrilegus percussus ceciderit. Vidisti gladium exacutum ac nudatum? Nusquam ferrum, nusquam capulus, nusquam manus: sed loco manus lingua, verba proferens loco gladii, confessim illum occidit. Post hunc introivit uxor, et occasionem illi excusationis, ansam veniae preberet veluit: propterea rursus interrogat, *Dic mihi, si tanti agrum rendidistis (Act. 5. 8).* Tametsi non tanti venditum scribat: sed ut ipsam per interrogationem ad poenitentiam invitaret, ac peccati se condemnaret, et illi veniam impertiret, idcirco eam interrogat: illa tamen in impudentia perseverabat; propterea in consortium supplicii mariti venit. Vides carceris potestatem? vides ut possint ad mortem mittere? Videamus id quod melius est, quo pacto rursus a morte revocent. Tabitha discipula mortua est, quæ multis eleemosynis celebris erat, et ad Apostolos statim curritur. Sciebant enim illos mortis ac vita potestatem habere: sciebant existem principatum delapsum in terras. Quid ergo Petrus? *Tabitha, surge (Act. 9. 40)*, inquit. Nullo alio illi opus fuit, non ministris, non famulis; sed ad resurrectionem verba suffecrunt; vox uero igitur audivit mors, et retinere mortuam non potuit. Vides quales sint judicium istorum voces? Si quidem externorum judicium voces, imbecillæ sunt. Licet enim imperet ex illis quispiam, si famulus non obtineret, res imperata interrumpit: hic autem non est opus famulis; tantum dixit, et continuo factum est. Vides eorum carcerem, quod magistratus est insigne: vides, quo pacto peccata dimittant, quo pacto mortem discutant, quo pacto in vitam revocent. Vis cingulum etiam illorum cognoscere? Siquidem cinctos illos misit Christus non corio, sed veritate; hoc cingulum sanctum et spirituale; propterea dicit: *Succincti lumbos vestros in veritate (Ephes. 6. 14).* Spiritualis enim est magistratus, quocirca nihil sensibile quærendum; *Omnis quippe gloria filiæ regis ab intus (Psalm. 44. 44).*

Carnifices habent Apostoli daemones. — Sed quid? num vis carnifices etiam videre? Carnifices sunt, qui reos virgis cardunt, qui in ligno suspendunt, et latera deradunt, qui castigant, qui puniunt. Visne igitur istos videre? Non homines habent, sed ipsum diabolum, et daemones: qui corpore sunt et carne circumdati, ministras habebant incorporeas virtutes. Audi sane quo pacto cum auctoritate Paulus illis imperaret:

siquidem de eo qui fornicatus erat, scribens dicebat: *Tradite hujusmodi satanæ in infernum carnis (1. Cor. 5. 5).* Rursus cum alii blasphemarent, hoc ipsum fecit: *Tradidi enim illos, inquit, satanæ, ut discent non blasphemare (1. Tim. 1. 20).* Quid restat ostendendum? num currus etiam illos habere? Sed ne haec quidem nobis demonstratio deerit: siquidem Philippum, postquam eunuchum baptizavit, et sacris mysteriis initiatavit, cum revertendum illi esset, rapuit ipsum Spiritus, et a deserto translatus Azoti repertus est (Act. 8. 39. 40). Vides currum alatum? video celestius vento vehiculum? Rursus in paradisum pergere Apostolum oportuit, tanta itineris longioritate, iam immenso dissipatum intervallo: tum ille subito rapitus illuc nullo negotio et in brevi momento temporis transferrebat (2. Cor. 12. 2). Tales igitur currus sunt: vox autem preconis est, et ipsa rursus magistratus digna. Non enim antecedebat illis homo vocem mitiens, verum Spiritus gratia, et per miracula demonstratio quavis tuba clariorem vocem mittebat, atque ita viam illis ubique faciebat. Et quemadmodum in multa dignitate ac magnificencia constituti sunt magistratus, nec audent privati passim cum illis misericordi: sic in Apostolis accidebat: *Cæterorum enim, inquit, nemo audebat se conjungere illis; sed magnificabat eos populus (Act. 5. 13).* Vides carceris potestatem, et remittendi debita facultatem, et gladios illos habuisse, cinguloque suisse præcinctos, curru vectos, vocem præcedere quavis tuba clariorem, et in multa pompa illos suisce ac splendore decoratos?

6. *Ad nuper illuminatos cohortatio.* — Jam opere pretium fuerit et omnes illorum res præclare gestas indicare, et que illorum in orbem terrarum existent beneficia. Nam et hoc magistratum est, ut non honore tantum fruantur, sed et multam sollicitudinem et curam erga subditos præ se ferant. Sed jam plura dicta sunt, quam oportebat. Quocirca ad alium differens ista tractatum, ad eorum cohortationem, qui nuper illuminati sunt, traducere sermonem conabor. Nemo autem consilium existimet intempestivum: jam enim dixi non modo post decem et viginti dies, sed et post decem et viginti annos posse nuper illuminatos vocari eos, qui mysteriis initiati sunt, si vigilis et sobri fuerint. Qua igitur optima ad illos cohortatione utemur? Si nimirum illis modum nativitatis in memoriam revocemus, et priorem et posteriorem, naturalem ac spiritualem, et quoniam sit inter utramque nativitatem discrimen, ostendamus. Imo vero necesse non est, ut ex nobis illi ista discant: ipse tonitru silius de his ipsis admonebit, dilectus Christi Joannes. Quid igitur ille dicit? *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri (Joan. 1. 12)*: deiude priorem illis nativitatem in memoriam revocans, et ex comparatione sanctitatem ac dignitatem præsentis gratie declarans, sic ait: *Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt (Joan. 1. 13).* Uno verbo nobilitatem illorum expressit. O munera natalia! o spirituales partus! o nova puerperia! sine utero conceptio, sine ventre nativitas, sine carne

δύει. Οὐ γάρ πρὸ τῆς ἐρωτήσεως ἡ ἀπόφασις· δῆλη μὲν γάρ ἦν ἡ ἀμαρτία· ἀλλ' ἵνα ἡμέρας τοὺς ἔξωθεν περιεστῶτας πεῖσῃ, διειδεῖται τὴν ἐρώτησιν, εὗτα λέγων· Διὰ τὸ ἐπιλήφωσεν δὲ Σαταρᾶς τὴν καρδίαν σου, γένεσθαι σε τὸ Πρενῦμα τὸ ἄγιον, καὶ τεσπίσασθαι ἀπὸ τῆς τιμῆς τοῦ χωρίου; Οὐχὶ μέτορ σοι ἔμετε, καὶ πραθὲτε ἐκεῖ τῇ σῇ ἐξουσίᾳ ὑπῆρχεν; Οὐκ ἐγένετον ἀρθρώσοις, ἀλλὰ τῷ Θεῷ. Τί οὖν ἀκούων ἐκείνος τοὺς λόγους τούτους; Πεσὼν ἐξέψυξεν. Εἰδες τῶς καὶ ἔιρος ἔχουσιν οἱ ἀπόστολοι; "Οταν ἀκούσῃς Παύλου λέγοντος, διειδεῖται τὴν μάχαιραν τοῦ Πτενύματος, δὲ στι φῆμα θεοῦ, ἀναμνήσθητι τῆς ἀποφάσεως ταῦτης, διειδεῖται ὅτι ὁδαμοῦ ἔιρος καὶ τῷ ἥματι πληγεὶς δὲ λερίστυλος ἐπεσεν. Εἰδες μάχαιραν τραχυτέμενην καὶ γεγυμωνάμην; Οὐδαμοῦ σίληρος, οὐδαμοῦ λαζή, οὐδαμοῦ χειρες ἀλλὰ ἀντὶ τῆς χειρὸς ἡ γάιττα, τὰ διῆματα ἀντὶ τῆς μαχαίρας ἐξενεγκούσα, εἰλέως; ἐκείνον ἀπέσφαξε. Μετὰ [79] τοῦτον εἰσῆλθεν ἡ γυνὴ, καὶ ἐθούλετο αὐτῇ δύναται περβάσιν ἀπολογίας, ἀφορμήν συγγράμματος· διεὶς τοῦτο πάλιν ἐριστεῖ· Εἰπέ μοι, εἰ τοσούτου τὸ χωρίον ἀπέδοσθε. Καίτοι γε οὐδεὶς, διειδεῖται οὐ τοσούτου· ἀλλ' ἵνα αὐτήν διὲ τῆς ἐρωτήσεως εἰς μετάνοιαν ἀγάγῃ, καὶ καταγνῷ τῶν ἡμαρτημένων, καὶ μετεδῷ συγγράμμης αὐτῇ, διεὶς τοῦτο αὐτήν ἐρωτᾷ· ἀλλ' ὅμως ἐκείνη μετεῖ ταῦτα ἀνιτιχύντως διεκείτο· διὰ τοῦτο ἔκοινώνησε τῆς τιμωρίας τοῦ ἀνδρός. Εἰδες δεσμωτήριον δύναμιν; εἰδες πῶς εἰς κύριοι εἰς θάνατον πέμπειν; "Ιδωμεν καὶ τὸ βάτιτον, πῶς ἀπὸ θανάτου ἀποκαλοῦνται πάλιν. Η Ταβιθά, ἡ μαθήτρια, ἐλεγμούσαντας πολλαῖς κορώνας ἀπέθανε· καὶ δρόμος εὐθέως ἐπὶ τοὺς ἀποσθόλους. Ἡδεισαν γάρ διειδεῖται καὶ θανάτου καὶ ζωῆς ἔχουσίν εἶχον· οὐδεισαν τὴν δινῶ ἀρχῆν κάτω κατενεγθεῖσαν. Τί οὖν ἐλύθων δὲ Πέτρος; Ταβιθά, ἀπάστηθε, φησίν. Οὐδεμίδεις πραγματείας ἐδέσθην αὐτῇ, οὐχ ὑπηρετῶν, οὐ διακόνων· ἀλλ' ἤρχετε τὰ διῆματα πρὸς τὴν ἀνάστασιν· ἔχουσε γοῦν τῆς φωνῆς ἡ θάνατος, καὶ οὐκ ἰσχυεις κατασχεῖν τὴν νεκράν. Εἰδες οἶστε τῶν δικαστῶν τούτων αἱ φωναὶ; Λι μὲν γάρ τῶν ἔξωθεν δικαστῶν δισθενεῖς. Καὶ γάρ ἐπιτάχῃ τις ἐκείνων, δὲ διακόνων μὴ ὑπηρετήσῃ, διεκόπη τὸ προσταχθέν· ἐνταῦθα δὲ οὐ δεῖται διακόνων· ἀλλ' εἴκει, καὶ εὐθέως ἐγένετο. Εἰδες αὐτῶν τὸ δεσμωτήριον, ὅπερ ἀρχῆς ἐστι σύμβολον· εἰδες πῶς ἀφίδτιν ἀμαρτημάτα, πῶς λύουσι θάνατον, πῶς εἰς ζωὴν ἐπανάγνωσι. Βούλει μαθεῖν καὶ τὴν ζωὴν αὐτῶν; Καὶ γάρ ἔξωσμένους αὐτοὺς δὲ Χριστὸς ἐπεμψεν. οὐχὶ δὲ δέρματι, ἀλλ' ἐν ἀληθείᾳ· αὕτη τῇ ζωῇ ἀγίᾳ καὶ πνευματικῇ· καὶ διὰ τοῦτο φησί· Περιεξάμενοι τὴν ἐστιν ὑμάρ ἐν ἀληθείᾳ. Καὶ γάρ ἡ ἀρχὴ πνευματική, διὸ μηδὲν αἰσθητὸν ζῆτε· Πάντα γάρ τῇ δέξιᾳ της θυγατρές τοῦ βασιλέως ἔσωθεν.

Ἄλλα τοι; βούλει καὶ τοὺς δημίους θεῖν; Δῆμοι εἰσιν οἱ τοὺς ὑπευθύνους μαστίζοντες, προσαρτῶντες τῷ ἔιλιψ, διακαίνοντες τὰς πλευρὰς, παιδεύοντες, κολάζοντες. Βούλει οὖν τούτους θεῖν; Οὐδὲ ἀνθρώπους ἔχουσιν, ἀλλ' αὐτὸν τὸν διάβολον, καὶ τοὺς διάμονας· οἱ σύμμαχοι καὶ σάρκι περικείμενοι, τὰς ἄστι-

μάτους εἰχον ὑπηρετούσας δυνάμεις. Ἀκουσον γοῦν πῶς μετὰ αὐθεντίας ἐκείνοις ἐπέτατεν δὲ Παῦλος· περὶ γάρ τοῦ πεπορνευκότος γράψων ἔλεγε· Παρέδοτε τὸν τοιούτον τῷ Σαταρῷ εἰς διεθρον τῆς συρκδός. Πάλιν ἐφ' ἑτέρων βλασφημούντων τὸ αὐτὸν τούτο πεποίηκε· Παρέδωκα τύραντον, φησι, τῷ Σαταρῷ, ἵνα παιδεύσθωσι μή βιασθεῖμεν. Τί λοιπὸν ὑπολέλειπται δεῖξαι; διειδεῖται δέ όχιματα ἔχουσιν; Ἀλλ' οὐδὲ ταύτης ἀπορήσομεν τῆς ἀποδεξίας· τὸν γάρ Φιλίππον, ἐπειδὴ τὸν εὐνόχον ἐβάπτισε, καὶ πρὸς τὴν λεράν μυστηγίαν ἐχειραγώησεν, ἐδει δὲ αὐτὸν ἐπανελθεῖν, ἥρτασσεν αὐτὸν τὸ Πνεῦμα, καὶ εύρεθη εἰς Ἀξωτὸν ἀπὸ τῆς ἐρήμου. Εἰδες δηγματα ὑπόπτερον; εἰδες ζεῦγος ἀνέρου σφραγίστερον; Πάλιν ἐδει τὸν ἀπόστολον εἰς τὸν παράδεισον δέσμους, μῆκος οὕτω πολὺ, καὶ διάστημα ἀπειρον· κάκεινος πάλιν ἀθρόντιον ἀρπαγεῖς ἐκεῖ μετεφέρετο [80] ἀπονητεῖ, καὶ ἐν βραχείᾳ καιροῦ βούτη. Τὰ μὲν οὖν ὄχιματα τοιαῦτα· ἡ δὲ τοῦ κήρυκος φωνὴ, καὶ αὗτη πάλιν δέξια τῆς ἀρχῆς. Οὐ γάρ ἐνθρωποῖς αὐτῶν προσηγένετο, φωνὴν ἀφιεῖς, ἀλλ' ἡ τοῦ Πνεύματος γάρ, καὶ ἡ διὰ τῶν θυμάτων ἀπέδεξες πάστις εἰλιπτικός λαμπροτέραν ἥρτεις φωνὴν· οὕτως αὐτοῖς παντεγγύης προσδέρεται· Καὶ τοῦτον εἰς ἀρχήν πολλαῖς κολλᾶσθαι αὐτοῖς· ἀλλ' ἐμεγάλιστεν αὐτοὺς δὲ λαός. Εἰδες δεσμωτήριον δύναμιν, καὶ δρέσσων δέλτημάτων ἴσχυν, καὶ ἔιρος ἔχουντας, καὶ ζώνην ἔξωσμένους, καὶ ὄχιματα δέσμουντας, καὶ φωνὴν πάστις σάλπιγγος λαμπροτέραν προτρέψαμένην αὐτῶν, καὶ ἐν πολλῇ περιφανείᾳ δύτας;

Σ. Ιαν.; λαϊν ὅν δὲ καὶ τὰ κατοιδιώματα αὐτῶν δέξιτε πάντα, καὶ δισα τὴν οἰκουμένην ὡνησαν. Καὶ γάρ καὶ τοῦτο ἀρχόντων, τὸ μὴ τιμῆς ἀπολαύειν μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλὴν ἐνδείκνυσθαι πρὸς τοὺς ἀρχομένους τὴν πρόνοιαν καὶ τὴν προστασίαν. Ἀλλὰ πλείστον τοῦ δέοντος καὶ τὰ εἰρημένα. Διὰ τοῦτο εἰς ἀνασταλόμενος ταῦτα διάλεξιν, πρὸς τὴν τῶν νεοφωτίστων παραίνεσιν παραγαγεῖν πειράστομαι λόγον. Μηδεὶς δὲ ἀκαρον νομίζεται τὴν συμβούλην. Καὶ γάρ ἐθίην εἰπόνυ, ὅτι οὐ μετὰ δέκα καὶ εἴκοσι τῆς μερας μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ δέκα καὶ εἴκοσι· Εἴτη δυνατὸν νεοφωτίστους καλεῖν τοὺς μεμυτημένους, ἐκεὶν τήψιασι. Τις οὖν δὲ γένοιτο πρὸς τούτους ἀρίστη παραίνεσις; Εἰ τοῦ τρόπου τῆς γεννήσεως αὐτοὺς ἀναμνήσαμεν, καὶ τοῦ προτέρου, καὶ τοῦ δευτέρου, τοῦ φυσικοῦ, καὶ τοῦ πνευματικοῦ, καὶ τί τὸ μέσον ἐκατέρας τῆς γεννήσεως δεῖξαμεν. Μᾶλλον δὲ οὐ δεῖ παρ' ἡμῖν αὐτοὺς ταῦτα μαθύνανεν· αὐτὸς δὲ τῆς βροντῆς υἱὸς περὶ τούτων αὐτοῖς διαλέξεται, δὲ ἀγαπητὸς τοῦ Χριστοῦ Ἰωάννης. Τί οὖν ἐκείνης φησιν; "Οσοι δὲ ἔλασσον αἰτίων, ἕδωκεν αὐτοῖς ἔχουσιαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι· είτε ἀναμιμήσκων αὐτοὺς τῆς προτέρας γεννήσεως, καὶ ἐκ συγκρίσεως τοῦ παρόντος χάριτος ἐνδεικνύμενος, οὕτω φησι· Οἱ οὖν ἐξ αἰμάτων, οὐδὲ δὲ θεολόγων ἀνθρόδος, ἀλλ' ἐκ θεοῦ ἐγεννήθησαν. Ἐντο γάρ τοις αὐτῶν ἔσταις τὴν εὐγένειαν. Οὐ καθαρῶν ὄδινων! οὐ πνευματικῶν τέκνων! οὐ κακῶν λογευμάτων! χιωτὶς μήτηρες τίλλεται, μηρὶς γυναῖκες γέννησες, γυνὴς εσφ-

* Colb. εἰ τοντε. Edisi maius jānu.

καὶ τόκος, τόκος πνευματικὸς, τόκος ἐκ χάριτος καὶ φιλανθρωπίας Θεοῦ, τόκος εὐφροσύνης γέμεων καὶ χαρᾶς. 'Αλλ' οὐ τοιούτος ὁ πρότερος, ἀλλ' ἀπὸ θρήνων ἔχει τὴν ἀρχήν. Τὸ γάρ παιδίον ἐκ τῆς μῆτρας ὀλισθαίνον καὶ ἐκ τῆς νηθύνος καταφερόμενον, πρώτην φωνὴν μετὰ δακρύων ἐκβάλλει, καθάπερ τίς φησι. Πρότην φωνὴν τὴν ὄμοισταν διασωτὶς Ισαὰ καλάνει. Διὰ θρήνων γάρ η ἑσύδος εἰς τὸν βίον, διὰ δακρύων προσοίμα, τῆς φύσεως τὸ μέλλον ὀδυνηρὸν προαναφωνούσης. Τὶ κλαίει τὸ παιδίον εἰς φῶς ἀλόθν; Διὰ τοῦτο· πρὸ μὲν τῆς ἀμαρτίας θλεγενὸς θεός, Αὐτόνεοςθε, καὶ αἰληθύνεοςθε, διὰρ εὐλογίας ἡνὸς τὸ δέ, Ἐρ λύκαιος τέχη τάκη, μέτα τὴν ἀμαρτίαν, διὰρ τιμωρίας ἡνὸς. Οὐ δάκρυα δὲ ἐν τῇ γεννήσει μάνων, ἀλλὰ [81] καὶ σπάργανα καὶ δεσμά· δάκρυα ἐν τῇ γεννήσει, δάκρυα ἐν θανάτῳ· σπάργανα ἐν γεννήσει, σπάργανα ἐν θανάτῳ. Ἔνα μάθης δὲ πρὸς θάνατον ἡ ζωὴ αὕτη τελευτὴ, καὶ πρὸς ἀκεῖνο καταστρέψει τὸ τέλος. 'Αλλ' οὐχ ἡ γέννησις αὕτη. Οὐ-

δαμοῦ δάκρυα καὶ σπάργανα, ἀλλὰ λελυμένος ὁ γεννηθεὶς, καὶ πρὸς ἀγῶνας παρεσκευασμένος· διὰ τοῦτο ἕφετοι οἱ πόδες καὶ αἱ χεῖρες, ἵνα τρέχῃ καὶ πυκτεύῃ· οὐδαμοῦ θρῆνος, οὐδαμοῦ δάκρυα ἐνταῦθα, ἀλλ' ἀστασμοὶ, καὶ φιλία, καὶ περιπλοκαὶ τῶν ἀδελφῶν τὸ οἰκεῖον μέλος ἐπιγινωσκόντων, καὶ ὕστερον ἐκ μακρᾶς ἀπολαβόντων ἀποδημίας. Ἐπειδὴ γάρ πρὸ τοῦ φωτισμάτος ἔχθρος ἦν, μετὰ δὲ τὸ φωτίσμα γέροντος φύλος τοῦ κοινοῦ πάντων ἡμῶν Δεσπότου, διὰ τοῦτο πάντες συνηδόμενοι· διὰ τοῦτο καὶ τὸ φιληματικήν γεννήσην, καὶ τὸν μάθωμεν δὲ τοῦ πόλεμον κατέλυσαν ὁ Θεός, καὶ τὸρ τὴν οἰκείωσιν ἀπαντήγαγε τὴν ἁυτοῦ. Ταῦτην δὲν τηρῶμεν διηγεῖται, ταῦτην φυλάττωμεν τὴν εἰρήνην, ταῦτην ἀκτείνωμεν τὴν φιλίαν, ἵνα καὶ τῶν αἰωνίων ἀπιτύχωμεν σπηλῶν, χάριτος καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὐ καὶ μεθ' οὐ τῷ Πατρὶ δόξα, τιμῇ, κράτος, ἅμα τῷ ἀγίῳ καὶ ζωοτοῦ Πνεύματι, νῦν καὶ δεῖ, καὶ εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰωνίων. Ἀμήν.

"Οτι οὐκ ἀνέρδυτος τοῖς ἀφροσαῖς τὸ σιτᾶν τὰ λεγόμενα ἐν ἀκκησίᾳ, καὶ τίτος ἐτεκνεῖται πράξεις ἐν τῇ Πεντηκοστῇ ἀναγνώσκονται, καὶ διὰ τοῦ οὐκέτει κακῶσιν ἀντεῖται ἀναστάτας ὁ Χριστός, καὶ διὰ τῆς δημητρίου σάραντέραν παρέσχε τὴν τῆς ἀναστάσεως ἀπόδειξιν τὴν διὰ τῶν σημείων τῶν ἀποστόλων.

α'. Τὸ μὲν πλέον τοῦ χρόνου τοῦ συντεθέντος ἡμῖν ὑπὸ τῆς ἐπιγραφῆς τῶν Πρόδεινων τῶν ἀποστολικῶν ἐν ταῖς ἐμπροσθεν ὑμῖν κατεβάλομεν ἡμέραις· ἀπειδὴ δὲ ἐπὶ μικρὸν ἐναπέμεινε λεῖψιν, ἀνέστην καὶ τοῦτο κατεθῆσθαι ὑμῖν οἡμερον. Εἰ δὲ μετ' ἀκριβείας φυλάττετε τὰ εἰρημένα, καὶ μετὰ πολλῆς κατέχετε σπουδῆς, ὅμας ἂν εἰδείτε οἱ τὸ ἀργύριον ὑποδεξάμενοι, καὶ τῶν ἀργυρίων τούτων μέλλοντες τὸν λόγον διδόναι τῷ Δεσπότῃ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, δταν οἱ τὰ τάλαντα πιστευθέντες καλῶνται, καὶ τὰς εὐθύνας ὑπέχωσιν δταν ἐλθὼν ὁ Χριστὸς ἀπαίτη τὸν τραπεζίτας τὸ ἀργύριον τοῦτο μετὰ τῶν τόκων. "Εδει γάρ σε, φησί, καταβαλεῖται τὸ ἀργύριον μου ἐπὶ τοὺς τραπεζίτας, καὶ ἐτὸν ἐλθὼν μετὰ τόκου ἀν δημήτρησα αὐτό. "Ω τῆς πολλῆς καὶ ἀράτου φιλανθρωπίας τοῦ Δεσπότου! "Ανθρώπους καλῶντας ἀπαιτεῖν τόκους, αὐτὸς ἀπαιτεῖ τόκους. Διὰ τοῦ; Ἐπειδὴ ἐκείνος ὁ τόκος διαβεβαλμένος δταν καὶ κατηγορίας δξιος· οὐτος δὲ ἀπαιτεῖς καὶ πολλῆς ἀποδοχῆς ἔστιν δξιος. "Ἐκείνος τοίνους ὁ τόκος, ὁ τῶν χρημάτων λέγω, καὶ τὸν λαμβάνοντα, καὶ τὸν διδόντα δημιοι, καὶ τοῦ μὲν λαμβάνοντος ἀπόδλυτοι τὴν ψυχήν, τοῦ δὲ διδόντος [82] ἐπιτρίβει τὴν πενίαν. Τὶ γάρ ἀν γένοιτο χαλεπώτερον, ἀλλ' ἡ δταν τις τὴν πενίαν τοῦ πλησίον ἐμπορεύηται, καὶ τὰς τῶν ἀδελφῶν πραγματεύηται συμφοράς; δταν τις προσωπεῖον φιλανθρωπίας ἔχων πάσσαν ἀπανθρωπίαν ἐπιδείκνυται, καὶ ὁ χείρας αἱ μέλλων δρέγειν πρὸς τὸ βάραθρον εὐθῇ τὸν βοηθείας δεδμένον; Τὶ ποιεῖς, δνθρωπε; Οὐ διὰ τοῦτο πρὸς σάς ἥλιθε θύρας ὁ πένης, ἵνα κύρησης αὔτοῦ τὴν πενίαν, ἀλλ' ἵνα λύσῃς αὔτοῦ τὴν πενίαν· σὺ δὲ ταυτὸν ποιεῖς, οἷον οἱ τὰ δηλητήρια κερανύντες φάρμακα· καὶ γάρ ἐκείνοις τὴν συνήθη

τροφὴν αὐτοῖς διανεμίζαντες διεπαίσθητον ποιοῦσι τὴν ἀπίδουλήν, καὶ οὗτοι φιλανθρωπίας προσχήματι τῶν τόκων τὸν βλεθρὸν κρύψαντες, οὐκ ἐνσινεῖσθαι τῆς βλάβης τοὺς μέλλοντας πίνειν τὸ θανάτιμον τοῦτο φάρμακον. Διόπτερ εὐκαιρον, δὲ περὶ τῆς ἀμαρτίας εἰρηται, καὶ περὶ τῶν τοκίζοντων καὶ βανεῖσμάντων εἰπεῖν. Τὶ δὲ περὶ τῆς ἀμαρτίας εἰρηται; Πρὸς καιρὸν, φησί, γλυκαίνει τὸν λάρυγγα, ὑστερον δὲ πικρότερον χολῆς εὐρήσεις, καὶ ηκονημέτρον μᾶλλον μαχαίρας διωτόμουν. Τοῦτο τοίνυν καὶ ἐπὶ τῶν δανειζομένων γίνεται· δταν μὲν γάρ λαμβάνῃ τὰ χρήματα δεδμένος, παρακυθίαν λαμβάνει μικράν τινα καὶ πρόσκαιρον. Ὕστερον δὲ τῶν τόκων αὖξομένων, καὶ τοῦ φορτίου μείζονος τῆς δυνάμεως γενομένου, ἐκείνον τὸ γλυκόν καὶ λιπάνων τὸν λάρυγγα πικρότερον χολῆς ὑψεῖται γιγνόμενον, καὶ ηκονημένον μᾶλλον μαχαίρας διστόμου, τῶν πατρόψων πάντων ἀποστῆναι ἀθρόων ἀναγκαζόμενος.

β'. 'Αλλ' ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν ἐπὶ τὰ πνευματικὰ τὸν λόγον μετάγωμεν. "Ἐδει σε, φησί, καταβαλεῖται τὸ ἀργύριον μου ἐπὶ τοὺς τραπεζίτας, ἐκείνου τοῦ ἀργυρίου τραπεζίτας ὑμᾶς καλῶν τοὺς τῶν φημάτων τούτων ἀκροατάς. Καὶ τίνος ἐνεκεν τραπεζίτας ὑμᾶς ἐκάλεσεν ὁ Θεός; Παιδίων ἀπαντας τὴν αἴσθησην ἐπιδείκνυσθαι περὶ τὴν δοκιμασίαν τῶν λεγομένων, δτην ἐκείνοις σπουδὴν ἔχουσι περὶ τὴν ἐξέτασιν καὶ εἰσόδον τῶν νομισμάτων. Καθάπερ γάρ ποιεῖται τὸ μὲν κιβόθιον καὶ παράσημον ἐκβαλλεῖν νόμισμα, τὸ δὲ δόκιμον καὶ ὑγιές δέχονται, καὶ διακρίνουσι τὸ νόθον ἀπὸ τοῦ γηνήσιου· οὕτω καὶ σὺ ποίησον, καὶ μὴ πάντα παραδέχου λόγον, ἀλλὰ τὸν μὲν κιβόθιον καὶ διεφθαρμένον ἐκβαλλεῖ ἀπὸ σοῦ. τὸν δὲ ὑγιῆ καὶ σωτηρίαν ἔχοντα παράπεμπτε τῇ διανοίᾳ. "Ἐστι γάρ, ἔστι καὶ τοὶ ζυγὰ καὶ σταθμία

α Colb. καὶ ὡς χειρά.

partes, partes spirituales, partus ex gratia et benignitate Dei, partus letitiae plenus et gaudii. At ille prior talis minime fuit, sed a lamentis initium duxit. Siquidem ubi prodiit infans ex utero et ex alvo dejectus est, primam cum lacrymis vocem mittit, prout dixit quispiam: *Primam vocem similem omnibus aequo plorans* (*Sep. 7. 3*). Per lamenta siquidem ingressus in vitam, per lacrymas exordia, dum futuras molestias natura preannuntiat. Cur plorat infans cum exit in lacem? Hac de causa: ante peccatum quidem dicebat Deus, *Crescite, et multiplicamini* (*Gen. 1. 28*), quod erat benedictionis: illud autem, *In dolore paries filios* (*Gen. 3. 16*), post peccatum dictum est, quod erat poenae. Neque vero lacrymae in nativitate tantum, sed et fasciae et vintula: lacrymae in nativitate, lacrymae in morte: fasciae in nativitate, fasciae in morte: ut intelligas vitam hanc in mortem desinere, et illo fine terminari. Sed talis non est haec nativitas. Nus-

quam lacrymæ et fasciæ, sed solitus est qui nascitur, et ad certamen paratus: propterea sunt etiam liberi pedes, et manus, ut et currat et pugnet: nusquam lamenta, nusquam lacrymas hic, sed salutationes et oscula, et amplexus fratrum qui suum membrum agnoscunt, et tamquam ex longaqua reversum peregrinatione recipiunt. Nam quoniam ante baptismum inimicas erat, post baptismum autem amicus est factus communis omnium nostrum Domini, propterea gratulamur omnes; idcirco etiam oculum pax vocatur, ut discamus a Deo finitum esse bellum, et nos in amicitiam ejus receptos esse. Hanc igitur perpetuo conservemus, hanc pacem soveamus, hanc amicitiam augeamus, ut æterna quoque tabernacula consequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, honor, imperium, una cum sancto ac vivifico Spiritu, nunc et semper, et in secula seculorum. Amen.

PERICULO NON CARERE, SI AUDITORES EA TACEANT, QUÆ IN ECCLESIA DICUNPUR, ET CUJUS REI GRATIA LEGANTUR ACTA APOSTOLORUM IN PENTECOSTE; ET CUR SEIPSUM NON OMNIBUS CHRISTUS OSTENDERIT, CUM SURREXISSET A MORTUIS; EUMQUE MULTO CLARIOREM IPSO CONPECTU DEMONSTRATIONEM EXHIBUISSEREA RESURRECTIONIS PER MIRACULA, QUÆ SUNT AB APOSTOLIS EDITA (a).

4. Usuram doctrinas acceptas exigit Deus. Usuras qui exigunt quam iniqui sint. — Majorem debiti partem, quod ex occasione inscriptionis Actorum Apostolorum contraximus, superioribus vobis diebus exsolvimus: sed quoniam modicum adhuc reliquiarum quippiam restat, hoc quoque vobis hodierno die numeraturus exsurgo. Ad vero diligenter ea, quæ dicta sunt, conservetis, et studiose memoria teneatis, vos scitis qui pecunias accepistis, et a quibus istarum pecuniarum rationem in illo die exiget Dominus, cum illi, quorum fidei talenta commissa sunt, vocabuntur, et rationem reddent: cum Christus adveniet, et a numulariis hanc pecuniam exiget cum usuris. *Oportuit enim, inquit, te committere pecuniam meam numulariis, et veniens ego cum usura exigessem illam* (*Math. 25. 27*). O magna et ineffabilem Domini benignitatem! Qui hominibus prohibet usuras ne exigant, ipse exigit usuras. Quid ita? Quoniam damnanda est usura illa et accusationis ebnoxia; haec autem laudabilis et commendatione digna. Itaque usura illa, pecuniarum, inquam, et eum qui accipit, et eum qui solvit, damno afficit: siquidem et ejus qui accipit, animam perdit, et ejus qui solvit, egestatem affigit. Quid enim crudelius fieri potest, quam cum ex proximi egestate quispiam quæstum facit, et in fratrem calamitatibus lucra sectatur? cum quis benignitatis larvam gestans, inhumanitatem omnem exercet, et qui porrigeret manum debuerat, eum in barathrum propellit, qui subsidio indigebat? Quid facis, mi domo? Non idcirco ad tuas appulit fores pauper, ut ipsius augeas paupertatem, sed ut spem liberes paupertate: at tu perinde agis, atque

(a) Collata cum Ms. Colbert. 3038, in quo innumera mendica. Nec Howilia deest in Editione Savillii.

illi qui venena miscent: quandoquidem ipsi dum filia consuetis cibis admiscent, occultas ita parant insidias: isti quoque dum benignitatis specie perniciesani usuram occidunt, damni sui sensum capere non sinunt eos, qui letiferum illud sunt venenum hausturi. Quamobrem id quod de peccato dictum est, opportune poterit et de illis qui foenori dant, et mutuant accipiunt, efferi. Quid porro dictum est de peccato? *Ad tempus, inquit, mulcet fauces tuas: postea vero amarius illud selle inventies, et magis acutum, quam gladium ancipitem* (*Prov. 5. 3. 4*). Hoc igitur et in illis accedit, qui foenore accipiunt: siquidem cum pecunias accipit qui eis indiget, exiguo quopiam solatio ad tempus fruitur: postea vero ubi foenus accredit, et majus viribus factum est onus, dulce illud quod fauces impinguaverat, selle amarius sentiet factum esse, atque acutius gladio ancipihi, statimque bonis omnibus paternis cedere cogetur.

2. Verum enimvero a sensilibus ad ea que spiritualia sunt orationem traducamus. Oportuit, inquit, te committere pecuniam meam numulariis (*Math. 25. 27*), illius pecunias numularios vos appellans verborum istorum auditores. Quam vero ob causam numularios vos Deus appellavit? Ut omnes doceat ad examinanda ea, que dicuntur, idem studium conferre, quod illi adhibent, cum exploranda vel inferranda sunt numismata. Nam ut numularii adulterinum et perperam signatum numisma repudiant, probum et integrum admittunt, et adulteratum a genuino distinguunt: ita fac tu quoque, neque sermonem quenvis admittit, sed adulterinum quidem, corruptumque abs te rejice, integrum autem et salutarem in tuam mentem admitte. Sunt enim, sunt etiam tibi statim

ac trutinæ, non ex ære ferroque conflatae, sed ex morum castimonia et fide compositæ, atque his omnem sermonem examina. Propterea namque dixit, *Estate probi trapezitæ, non ut in foro stantes pecunias numeretis, sed ut omni adhibito studio sermones examinetis*: propterea Paulus quoque dixit apostolus, *Omnia probate, quod autem bonum est, teneite solum* (*1. Thess. 5. 21*). Neque vero propter explorationem tantum trapezitas appellavit, sed et propter eorum, quæ commissa sunt, distributionem. Nam et trapezitæ si pecunias acceptas tantum domi recludant, neque in alios illas distribuant, totus illis questus peribit; atque idem accidit auditoribus. Si enim acceptam doctrinam apud te concludas, nec in alios diffundas, tota tibi in hibilum recidet negotiatio. Propterea in illis quotidie videmus officinis homines ultra citroque commicare. Hoc igitur et in doctrina servetur: Siquidem apud numularios illos alios videmus pecunias committere, alios accipere statim et abire, idque toto die fieri quisvis potest cernere. Hinc sit, ut quamvis propriæ minime sint illis pecuniae, quia tamen ad ea, quæ necessaria sunt, illis utuntur, multum ex alienis lucrum colligatur. Ita fac tu quoque. Non sunt tua haec eloquia, sed Spiritus sancti: si tamen illis probe uti noveris, multum tibi spirituale lucrum congeres: idcirco et Deus vos numularios appellavit. Cur autem sermonem pecuniam appellavit? Quod nimirum quemadmodum pecunia perfecta regis effigie insignita est (nisi enim eam expressam habeat, proba pecunia non est, sed dicitur adulterina), sic et doctrinam fiduci figuram ac notam sermonis oportet perfectam habere. Rursus pecuniarum usus vitam omnem nostram continet, et contractuum omnium occasionem præbet, et seu sit emendum quidquam, seu vendendum, per has cuncta peragimus. Illoc idem sit in doctrina, siquidem spiritualium occasio contractuum et radix est spiritualis hec pecunia: quo sit, ut si quid a Deo coemere voluerimus, numerato prius precum sermone, tum denum illud accipiamus, quod postulamus. Quod si negligenter fratrem videamus, atque percuntem, si tanquam pecuniam doctrinæ sermonem numeraverimus, salutem ipsius lucrabimur, et vitam cimerimus.

Doctoris munere quisque fungi potest, quomodo. — Quam ob causam omni ope conatusque curandum est, ut omnia conservemus, ac memoria teneamus, ut in alios illa distribuamus, siquidem a nobis quoque usus pecuniarum istarum exiguntur. Attendamus igitur, dum eas recepiimus, ut et in alios distribuire pecunias possimus; quandoquidem si velit, unusquisque nostrum docendi est prædictus facultate. Non potes tantum Ecclesiam corrigere; at potes uxorem tuam monere. Non potes tantam alloqui multitudinem; at filium tuum potes ad saniorem mentem reducere. Non potes ad tantum populum doctrinæ sermonem dirigere; at potes servum tuum ad meliorem frugem revocare. Non excedit vires tuas discipulorum ratus ille: non excedit sapientiam tuam modus ille doctrinæ: sed et facilius quam nos ipsi, vos illos unnes potestis emendare. Ego enim semel aut pli-

rumque in hebdomada vobiscum iterum versor, at in perpetuo discipulos intra privatos parietes habes, et uxorem, et liberos, et servos, et vesperi, et in mensa, et toto die potes illos corrigere. Aliunde quoque facilior sit ista curatio, siquidem ego, dum tantam aliquor multitudinem, quinam morbus animam vestram dixeret, ignoro; quapropter singulis in collectis omnia cogor medicamenta proponere; vos vero non ita facere necesse est, sed minori vobis cum labore licet amplioris fructum correctionis decerpere; vobis quippe proba nota sunt eorum peccata, qui sub eodem tecto vobiscum degunt: quocirca et celerius potestis medicinam adhibere.

3. Ne igitur, dilectissimi, contubernialum nostrorum curam omittamus, siquidem maxima poena suppliacione paratum est innumensum illis, qui domesticos suos neglexerint. *Si quis enim, inquit Paulus, ignorat, et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit, et est infidelis deterior* (*1. Tim. 5. 8*). Vides, quo pacto Paulus eos feriat, qui domesticorum curam negligunt? Et quidem merito: qui enim domesticos suos negligit, inquit, quonodo alienos curabit? Scio me hac apud vos cohortatione frequenter usum esse, nec umquam uti desinam, tametsi deinceps innocens ego sum ab aliiorum negligatio: *Oportuit enim, inquit, te pecuniam meam committere numulariis* (*Math. 25. 27*), nec amplius quidquam requirit. Ego vero et pecuniam commisi, neque rationi ulli reddendæ sum obnoxius: verumtamen quantumvis innocens sum, et a supplicio huic criminis proposito liberatus, tanquam penæ supplicioque obnoxius, ita salutis vestrae causa metuo et contremisco.

Cur longioribus exordiis utatur Chrysostomus. — Nemo igitur temere ac perfunctione spirituales sermones auscultet: neque enim frustra et sine causa prolixa praemittuntur a me exordia, sed ut exactior eorum, quæ committuntur, fiat custodia: ne ubi temere aut incassum applauseritis, ac tumultuati fueritis, dominum recedatis. Nihil enim ego vestras laudes curo, sed de vestra salute sum sollicitus. Nam illi quidem, qui in theatro certant, bujus rei mercedem a populo laudem accipiunt: nos vero hac de causa in hanc arenam non descendimus, sed ut propositam huic rei mercedem a Domino recipiamus. Propterea vos ad hoc frequenter adhortamur, ut ea, quæ dicuntur, in vestris mentibus alte designantur. Ut enim plantæ, quæ profundas radices egerint, nullis ventorum incursis concuti possunt: ita Scripturæ sententiae quo altius fuerint in mente desixæ, minus facile negotiorum incursis evelluntur. Dic enim, queso, carissime, si filium fame consecutum videres, an eum posses contempnere, neque omnia potius ferenda censes, ut ejus posses famam mitigare? Ergone panis fame divexatum non despiceres, divinæ autem doctrinæ famæ pereuentem potes contempnere? Quo pacto igitur dignus fueris, ut pater voceris? Siquidem multo gravior illa est hac famæ, quanto funestiorum in mortem desinit, unde maius in hoc studium conferendum est. *Educate enim, inquit, filios vestros in di-*

εὐκ ἀπὸ χαλκοῦ καὶ σιδῆρου κατεσκευασμένα, ἀλλ᾽ ἀπὸ ἄγνειας καὶ πίστεως συγκείμενα, καὶ διὰ τούτων θωκίμαξε λόγον ἀπαντά. Καὶ γάρ διὰ τοῦτο φησι, Πίνεσθε τραπεζίται δόκιμοι, οὐχ ἵνα ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ἔστωτες τὸ ἀργύρια δριθῆτε, ἀλλ᾽ ἵνα τοὺς λόγους βασανίζητε μετὰ ἀκριβείας ἀπάστης· διὰ τοῦτο καὶ δὲ ἀπόστολος Παῦλος φησι· Πάντα δοκιμάζετε, τὸ παλλὸν δὲ κατέχετε μόνον. Οὐ διὰ τὴν δοκιμασίαν δὲ μόνον ὑμᾶς τραπεζίτας ἀκάλεστον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν τῶν καταβαλλομένων νομήν. [83] Καὶ γάρ τοις τραπεζίταις, δὲν μόνον ὑπεδεχόμενοι τὰ χρήματα κατακλείσιν εἰσοι, μηκέτι δὲ εἰς ἀτέρους διανέμωσιν, διπλῶν τὸ τῆς ἀμποτίας οἰχεῖσται· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἀχροστῶν τὸ αὐτὸν τοῦτο γίνεται. "Ἄν γάρ δεξάμενος τὴν διδασκαλίαν παρὰ σαυτῷ κατασχῆς μηκέτι δὲ εἰς ἀτέρους ἐκάλητο, πᾶσά σου ἡ πραγματεία διαρρήσεται. Διὰ τοῦτο ἐπὶ τῶν ἐργαστηρῶν ἑκείνων διὰ πάσης ἡμέρας εἰσιθόν τε καὶ ἔσθον γινομένην ὁρῶμεν. Τοῦτο τούτων καὶ ἐπὶ τῆς διδασκαλίας γιγέσθω. Καὶ γάρ καὶ ἐπὶ τῶν τραπεζῶν ἑκείνων ὁρῶμεν τοὺς μὲν καταβάλλοντας χρήματα, τοὺς δὲ λαμβάνοντας εὐθέως, καὶ ἀπίστας, καὶ τοῦτο διὰ πάσης ἡμέρας γινόμενον ίδοι τις ἀν. Διὰ τοῦτο, καίτοι τῶν χρημάτων οὐκ δυτῶν αὐτοῖς οἰκείων, ἐπειδὴ τῇ χρήσει πρὸς τὸ δέον κάρχηνται, διὰ τῶν ἀλλοτρίων πολλὴν ἔστι τοῖς αὐτοῖς συλλέγουσι τὴν εὐπορίαν. Οὕτω καὶ σὺ ποτῆσον. Οὐκ ἔστι ταῦτα τὰ λόγια σάζ, ἀλλὰ τοῦ Ιινεύματος· ἀλλ' ὅμως ἐὰν ἀρίστην ἐπιδείξῃ τὴν χρῆσιν, πολλὴν ἑαυτῷ συνάξεις τὴν εὐπορίαν τὴν πνευματικήν διὰ τοῦτο καὶ τραπεζίτας ὑμᾶς ἀκάλεστον ὁ Θεός. Τίνος δὲ ἔνεκεν ἀργύριον τὸν λόγον ἐκάλεσεν; Ἐπειδὴ καθάπερ τὸ ἀργύριον τὸν χαρακτήρα ἔχει ἀπόρτισμένον τὸν βασιλικὸν ἥκλην γάρ μη τοῦτο ἔη, οὐκ ἔστιν ἀργύριον δοκίμον, ἀλλὰ κινθήλον καλεῖται, οὕτω καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς πίστεως τὸν χερακτήρα τοῦ λόγου ἀπόρτισμένον ἔχειν δεῖ. Πάλιν τὸν ἀργύριον ἡ χρῆσις πᾶσσαν ἡμῶν συγκρετεῖ τὴν ζωὴν, καὶ συμβολαῖν ὁπάντων ὑπόθεσις γίνεται, καὶ ἀγοράσσει τι, καὶ πωλήσει δέῃ, διὰ τούτων ἀπάντη πράττομεν. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς διδασκαλίας γίνεται· τῶν γάρ συμβολαῖν πνευματικῶν ὑπόθεσις, ἔστι· καὶ δέιται τὸ ἀργύριον τοῦτο τὸ πνευματικόν· θύεν καὶ παρὰ τοῦ Θεού τοι βουλήθωμεν ἀγοράσσαι, τὸν λόγον τῆς εὐχῆς καταβάλοντες πρώτων, οὕτω λαμβάνομεν ἀπειρ αἰτούμενον. Καὶ ἀδελφὸν θύεμεν ἡμελημένον καὶ ἀπολλύμενον, τὴν σιντηρίαν αὐτοῦ κερδήσομεν, καὶ τὴν ζωὴν ἀγοράσομεν, τὸν λόγον τῆς διδασκαλίας καταβάλλοντες.

Διὸ χρὴ μετὰ ἀκριβείας ἀπάστης φυλάττειν καὶ κατέχειν ἄπαντα, ἵνα καὶ εἰς ἀτέρους αὐτὰ διασκέμματαν· καὶ κἀπειρ καὶ τέκους τῶν ἀργυρίων τούτων ἀπατιστύμεθα. Προσέχωμεν τοίνυν τῇ ὑποδοχῇ, ἵνα καὶ εἰς ἀτέρους διανείμαι δυνηθῶμεν τὸ ἀργύρια· καὶ γάρ ἔκαστος, ἐὰν θέλῃ, δύναμιν ἔχει διδασκαλίας. Οὐ δύνασαι· Ἐκκήσιαν ὁρῶμεν τοσαύτην· ἀλλὰ δύνασαι τὴν γυναῖκα τὴν σὴν νοθεῖται. Οὐ δύνασαι πρὸς πλήθος τοσούτον διαλεχθῆναι· ἀλλὰ τὸν υἱὸν σου σωφρονίσαι δύνασαι. Οὐ δύνασαι πρὸς δῆμον τηλικοῦτον τὸν λόγον ἀποτελεῖν διδασκαλίας· ἀλλὰ τὸν οἰκέτην σου βελτίονα ἐργάσασθαι δύνασαι. Οὐκ ἔστι σου μεῖζων τῆς δυνάμεως ἑκείνος τῶν μαθητῶν τοῦ σύλλογος· οὐκ ἔστι σου πλέον τῆς συνέσεως ἔκεινος τῆς διδασκαλίας τὸ μέτρον, ἀλλὰ καὶ ἡμῶν εὐκολώντερον ὑμεῖς ἐκείγοντες πάντες ῥυθμίζειν δύγασθε.

Ἐγὼ μὲν γαρ ὑμῖν διπαξ τῆς διδομάδος συγγίνομαι, ή καὶ διάτερον πολλάκις· σὺ δὲ διαπαντὸς ἐνδον ἔχεις τῆς οἰκίας τοὺς μαθητὰς, καὶ τὴν γυναῖκα, καὶ τὰ παιδία, καὶ τοὺς οἰκέτας, καὶ ἐν ἐπέρρη, καὶ ἐν τραπέζῃ, καὶ διὰ πάσης ἡμέρας δύνασαι διορθοῦν εἴναις. Καὶ ἐτέρωθεν δὲ τὴν γυναῖκα αὐτὴν εὔκολωτέρα γίνεται· ἐγὼ μὲν γάρ ἐν πλήθει τοσούτῳ [84] διαλεγόμενος οὐκ οἶδα τὸ ἐνοχλοῦν ὑμίν πάλιος τῆς ψυχῆς, διὸ καὶ ἀναγκάζομαι καθ' ἐκάστην διδασκαλίαν διπαντει προτιθέναι τὰ φάρμακα· ὑμᾶς δὲ οὐκ οἴτω ποιεῖν ἀνάγκη, ἀλλ' ἔξεστιν ὑμῖν μετὰ διλάττονος πόνου πλείονα καρποῦσθαι τὴν διόρθωσιν· ἴστε γάρ σαφῶς τὰ ἀμαρτήματα τῶν ὅμιλ συνοικούντων, διὸ καὶ ταχυτέραν δύνασθε ποιῆσαι τὴν θεραπείαν.

γ'. Μή τοίνυν, ἀγαπητοῦ, ἀμελῶμεν τῶν συνοικούντων τὸν ἥμιν· καὶ γάρ μεγίστη κόλασις κείται καὶ διπάτος τιμωρία τοῖς ἀμελοῦσι τῶν οἰκείων. Εἰ γάρ τις, τις οὖν δ Παῦλος, τῷ ίδιῳ οὐ προοεῖται, καὶ μύλιστα τῷ οἰκείων, τὴρ πλοτίρην ἥρηται, καὶ ἐστιν ἀπίστου χείρων. Ὁρᾶς ποῦ τῶν ἀμελούντων τῶν οἰκείων δ Παῦλος ἡχητίσει; Καὶ μάλα εἰκετεῖς· δὲ γάρ τῶν οἰκείων ἀμελῶν, φησι, πῶς τῶν ἀλλοτρίων ἀπιμελήσεται; Οἶδα πολλάγις ταῦτα παρανέσχες ὑμῖν· ἀλλὰ καὶ παρανῶν οὐδέποτε παύσομαι, καίτοι γε ἔγώ ἀνεύθυνος λοιπὸν τῆς τῶν ἀτέρων ρρυθμίσεις εἰμί· Ἐδει γάρ σε, φησι, καταβαλεῖτο τὸ ἀργύριον μου ἐπὶ τοὺς τραπεζίτας, καὶ πλέον οὐδὲν ἀπηγνήσθεν. Ἐγὼ δὲ καὶ τὸ ἀργύριον κατέβαλον, καὶ λόγον οὐδένα ἔχω· ἀλλ' ὅμως καίτοι γε ἀνεύθυνος ὁν, καὶ τῆς τιμωρίας ἀπηλλαγμένος τῆς ἐπὶ τούτοις, καθάπερ ὑπεύθυνος ὁν κολάσε. καὶ τιμωρίᾳ, οὕτω δέδοικα καὶ πρέμω περὶ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας.

Μηδεὶς τοίνυν ἀπλῶς μηδὲ ἡμελημένως ἀκουέτω τῶν λόγων τῶν πνευματικῶν· οὐδὲ γάρ εἰκῇ καὶ μάτην μακρὰ ποιοῦμαι τὰ προσόμια, ἀλλ' ὥστε ἀσφαλεστέραν γίνεσθαι τῶν καταβαλλομένων τὴν φυλακήν, ὥστε μή μάτην μηδὲ ἀπλῶς κροτήσαντας καὶ θυροβήσαντας οἰκαδε ἀπελθεῖν. Οὐ γάρ μέλει μοι· τὸν παρ' ὑμῶν ἐπαίνων, ἀλλὰ φροντίζω τῆς ὑμετέρας σωτηρίας. Οἱ μὲν γάρ ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἀγωνιζόμενοι· τὸν ὑπὲρ τούτου μισθὸν τὸν ἐπαίνον παρὰ τὸν δῆμου λαμβάνοντας ἡμεῖς δὲ οὐκ ἐπὶ τούτοις ἀπεδιούμεθα, ἀλλ' ἐπὶ τὸν παρὰ τοῦ Δεσπότου μισθὸν τὸν ἐπὶ τούτοις κείμενον λαβεῖν. Διὰ τοῦτο καὶ συνεχῶς ἐμὲν ταῦτα παρακελευόμεθα, ὥστε πρὸς τὸ βάθος τῆς διανοίας ὑμῶν καταβήναι τὰ λεγόμενα. Καθάπερ γάρ τῶν φυτῶν δισταπερ ἀν πρὸς τὸ βάθος παραπέμψῃ τὰς βίξας, διστιστα γίνεται ταῖς τῶν ἀνέμων προσθολαῖς· οὕτω καὶ τῶν νοημάτων δισυπερ ἀν ἐν τῷ βάθει μένη τῆς διανοίας, οὐ δρυδίως ὑπὲτη τῆς τῶν πραγμάτων ἀναστῆται ἐπιβουλῆς. Εἰπέ γάρ μοι, ἀγαπητὲ, εἰ λιμῷ τὸν παῖδα τηκόμενον είδες, δρα ἀν ἡνέσχου περιιδεῖν, ἀλλ' οὐχι πάντα ἀν ὑπέμεινας, ὥστε λιπαῖ αὐτοῦ τὸν λιμόν; Εἰπα λιμῷ μὲν δρυτὸν διεψηειρόμενον οὐκ ἀν περιεῖδες, λιμῷ δὲ θείας διδασκαλίας ἀπολλύμενον ἀνέχῃ περιωρᾶν; Καὶ πώς ξέπιος ἀν τῆς καλείσθαι πατήρ; Καὶ γάρ οὕτως ὁ λιμὸς ἐκείνου χαλεπώτερος, διην καὶ πρὸς μεῖζονα τελευτὴ θάνατον, θειν καὶ πλείονα ἀνταῦθα ποιεῖσθαι γρή τὴν σπουδὴν. Ἐκτρέψετε γάρ, φησι, τὰ τέκνα

θρῶν ὁ πατέρεια [85] καὶ ἱσούσθαι Κυρίου. Αὕτη καλλιστὴ πατέρων ἐπιμέλεια, αὐτῇ γνησίᾳ κρίθεμοντα γεγεννηκότων· οὗτος γάρ ἐγώ ἐπιγιώσκω τῆς φύσεως τὴν συγγένειαν, ἀλλὰ ἐν τοῖς πνευματικοῖς πλείσια ἐπιδείξωνται τὴν σπουδήν. Ἀλλὰ τῶν μὲν προσιμών ἀρχετὸς δὲ λόγος· ἀνάγκη δὲ λοιπὸν καταβαλεῖν καὶ τὸ χρέος· διὰ γάρ τοῦτο τὸν μαρκὸν καὶ πολὺν τούτον ὑμᾶς ἀπεμήκυνε λόγον, ἵνα μετὰ τάσσης ὑπεδέξῃσθε τὸ καταβαλλόμενον φυλακῆς. Τί οὖν τὸ θρήμα, ὅπερ ἀνεχωρήσαμεν ὀφελοντες πρώτην; ή καὶ τοῦτο τάχα ἐπιλέγεισθε; Οὐκοῦν ἀνάγκη παρ' ἡμῶν ὑμᾶς ἀπομνησθῆναι, καὶ πρότερον ἀντρύναι τὸ γραμματεῖον, δι' οὐ καὶ τὴν προτέραν καταβολὴν ἐποιησάμεθα, καὶ τίνα δῆν τὰ καταβληθέντα εἰπεῖν, ἵνα ἰωμεν ἐκ τῶν καταβληθέντων^{τὰ λειπόμενα.} Τίνα οὖν ἔστι τὰ καταβληθέντα πρότερον; Εἴπον ἐκεῖ τίς δῆν ὁ τὸ βιβλίον γράψας τῶν Πράξεων, καὶ τίς δὲ πατήρ τοῦ λόγου τούτου· μᾶλλον δὲ οὐδὲ διακονος· οὐδὲ γάρ αὐτὸς ἐπεκεῖ τὰ εἰρημένα, ἀλλ' αὐτὸς διηκόνησε τοῖς εἰρημένοις.

Εἶπον παρ' τῶν Πράξεων αὐτῶν, καὶ τί ποτ' οὖν βούλεται ἀνθεῖσθαι τὸ τῶν Πράξεων ἔνομα· εἰπον καὶ τερὶ τῆς τῶν ἀποστόλων προσηγορίας. Ἀνάγκη λοιπὸν εἰπεῖν, τίνος ἐνεκεν οἱ Πατέρες τὴν ἐν τῇ Πεντηκοστῇ τὸ βιβλίον τῶν Πράξεων ἀναγινώσκεσθαι ἀνομοθέτησαν. Τάχα γάρ μέμνησθε διει τὰ τοῦτο τότε ὑπεσχόμενα ἐρεῖν. Οὐ γάρ ἀπλῶς οὐδὲ εἰκῇ τοὺς καιροὺς ἥμιν τούτους παρετήρησαν οἱ Πατέρες, ἀλλὰ μετά τίνος λόγου σορῷ πεποιηκαστι τούτο· οὐδὲ ἵνα ὅπερ ἀνάγκην καιρῶν τὴν ἐλευθερίαν ἥμιν ὑπεβάλλονται, ἀλλ' ἵνα τῇ τῶν ἀσθενεστέρων πτωχειᾷ συγκαταβάντες, ἐπὶ τὸν πλούτον τῆς γνώσεως αὐτοῖς ἀναγάγωσι. Καὶ διει διὰ τοῦτο παρατηροῦσι καιρούς, οὐχ ἐκπονούσι τῇ ἀνάγκῃ τῆς παρατηρήσεως ὑποβάλλοντες, ἀλλὰ τοῖς ἀσθενεστέροις συγκαταίνουσι, δικυρουσι τὶ φησιν ὁ Παῦλος· Ἡμέρας παρατηρεῖτε καὶ μῆνας καὶ καιροὺς καὶ ἐνιαυτούς; Φεύγομαι μή πως εἰκῇ κεκοπίλακα εἰς ὄμρας. Σὺ δὲ οὐ παρατηρεῖς τὴν ἡμέρας καὶ καιρούς καὶ ἐνιαυτούς; Τί οὖν; εἰ ἰωμεν τὸν καλύνοντα παρατηρεῖν ἡμέρας καὶ μῆνας καὶ καιρούς καὶ ἐνιαυτούς παρατηροῦντα ταῦτα, τί ἐρούμεν, εἰπέ μοι; διει μάχεται ἐαυτῷ, καὶ φιλοκειεῖ; Μή γένοιτο ἀλλ' διει τῶν παρατηροῦντων τοὺς καιροὺς τὴν ἀσθενειαν ἀνελεῖν βουλόμενος συγκαταβάνει διὰ τῆς παρατηρήσεως πρὸς ἐκίνους. Οὕτω καὶ λατρὸι ποιοῦσι, τῶν σιτίων τῶν διδομένων τοῖς νοσούσις ἀπογεύονται πρότερον, οὐκ αὐτοὶ δεδμενοὶ τῶν σιτίων, ἀλλὰ τὴν ἐκείνων ἀσθενειαν διορθῶσαι σπουδάζοντες. Οὕτω καὶ ὁ Παῦλος ἐποίησεν ὑδὲν δεδμενος τῆς παρατηρήσεως τῶν καιρῶν, τοὺς καιρούς ἐτήρησεν, ἵνα τοὺς παρατηροῦντας ἀπαλλάξῃ τῆς ἀσθενειας τῆς κατὰ τὴν παρατηρησιν. Καὶ που παρετήρησε καιρούς ὁ Παῦλος; Προσέκεται μετὰ ἀκριβείας, παρακαλῶ. Τῇ δὲ ἐκπονοῇ, φησι, κατεπλεύσαμεν εἰς Μίλητον. Κεκρίκει γάρ ὁ Παῦλος παραπλεύσαι τὴν Ἐφεσον, δῶρας μὴ τέτηρας αὐτῷ χρονοτριβῆσαι τὴν Ἀσίαν. Ἐσπευδεῖς τὸρ, εἰ δυνατὸν ἢν αὐτῷ, τὴν ἡμέραν τῆς Πέντηκοστῆς γενέσθαι εἰς Ἱεροσόλυμα. Εἰδες πῶς δέλγων, Ἡμέρας μὴ παρατηρεῖσθε καὶ μῆνας καὶ καιρούς, τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς παρετήρει;

^a Sic correclum cum Venetis in Emend. Legghatut ἡμέρα. Edidit.

[86] δ. Καὶ οὐ μόνον ἡμέραν παρετήρει, ἀλλὰ καὶ τόπον· οὐ γάρ μόνον τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς ξεταύδε ποιῆσαι, ἀλλὰ καὶ ἐν Ἱεροσολύμοις αὐτὴν ἐπιτελέσαι. Τί τοῦτο ποιεῖς, ὡς μακάριε Παῦλε; Τὰ Ἱεροσόλυμα κατελύθη, ἡρημώθη τὰ "Ἄγια τῶν ἀγίων τῇ τοῦ Θεοῦ φύφι, ἡ ποιεῖσθα ἡ προτέρα ἐλύθη. Σὺ πρὸς Γαλάτας βαρὺς λέγων· Οὐ δὲ τόμῳ δικαιοῦσθε προσδοκῶντες, τῆς χάριτος ἐξεστάτε· καὶ τὶ πάλιν ἡμᾶς πρὸς τὴν δουλειαν ἀγεις τοῦ νόμου; Οὐκ εἰστι μικρὸν τὸ κινούμενον, μαθεῖν εἰ μάχεσαι δαυτῷ ὁ Παῦλος. Οὐδὲ τὴν ἡμέρας μόνον παρατηρεῖ ὁ Παῦλος, ἀλλὰ καὶ οὐλὰ φυλάττει νομικά παραγγέλματα, καὶ βασι λέγων τοῖς Γαλάταις· Ἰδού δέ τὸ Παῦλος λέγω φύεται, διὰ δὲ πειθεύησθε, Χριστές ἡμᾶς οὐδὲν ἀφέτησε.

Οὗτος τοίνους ὁ Παῦλος, δέλγων δὲ Τὴν περιεμησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὀφελήσῃσε, φαίνεται αὐτὸς περιεμένων τὸν Τιμόθεον. Εὑρὼν γάρ, φησιν, ὁ Παῦλος ἐν Λύστροις τινὰ νεανίαν, οὐδὲ Ἰουδαίας γυναικὸς πιστῆς, πατρὸς δὲ Ἐλλήνος, παριέτεμναν αὐτὸν· οὐκ ἐδούλετο γάρ ἀκρόβυστον πάμπειν διδάσκαλον. Τί τοῦτο ποιεῖς, ὡς μακάριε Παῦλε; ἀναιρεῖς τῷ λόγῳ τὴν περιτομήν, καὶ βεβαιεῖς τῷ ἔργῳ πάλιν; Οὐ βεβαιῶ, φησιν, ἀλλ' ἀναιρεῖς διὰ τῶν Ἑργῶν. Καὶ γάρ οὐδὲς γυναικὸς δῆν Ἰουδαίας πιστῆς ὁ Τιμόθεος, πατρὸς δὲ Ἐλλήνος, ἀκρόβυστου δὲ γένους. Καὶ τὸν ἐμελλεν αὐτὸν ὁ Παῦλος προπέμπτεν τοὺς Ἰουδαίους διδάσκαλον, οὐκ ἐδούλετο δὲ ἀκρόβυστον πέμψαι, ἵνα μὴ εὐθέως ἀπὸ τῶν προοιμίων ἀποκλείσῃ τὰς θύρας τῷ λόγῳ. Προσδοποιῶν τὸν τὴν ἀναιρέσαι τῆς περιτομῆς, καὶ ἀνοίγων δόδον τῇ διδάσκαλοι τοῦ Τιμόθεου, περιέθηκεν αὐτῷ περιτομήν, ἵνα ἀνέλῃ περιτομήν. Διὰ τοῦτο φησιν, Ἐγενόμητος Ἰουδαίος ὡς Ἰουδαίος· οὐδὲ ἵνα τοὺς μενοντας Ἰουδαίους πείσῃ μηκέτι είναι Ἰουδαίους· διὰ τοῦτο καὶ τοῦτο περιέτεμν, ἵνα ἀνέλῃ τὴν περιτομήν. Τῇ περιτομῇ τὸν τοῦν κατὰ τὴν περιτομῆς ἔχριστο. Εἰσέβει γάρ περιτομήν καὶ ὁ Τιμόθεος, ἵνα δυνητῇ παραδεχθῆναι ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, καὶ εἰσελθὼν κατὰ μικρὸν ἐξελκύσῃ ταῦτας αὐτοὺς τῆς παρατηρήσεως. Εἰδες τίνος ἐνεκεν καὶ Πεντηκοστῆς καὶ περιτομήν ἐτήρησεν ὁ Παῦλος; Βούλεσθε καὶ ἀλλὰ ὑμᾶς ἀποδεῖξω νόμιμα τηροῦντα αὐτόν; Προσέχετε ἀκριβῶς· Αὐτῆλθε ποτὲ εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ λόντες αὐτὸν οἱ ἀπόστολοι ἐλεγον αὐτῷ· θεωρεῖς, ἀδελφὲ Παῦλε, κόσμαι μυριάδες εἰσὶν Ἰουδαῖων τῶν συνελημνύστων, καὶ οὗτοι πάντες κατήγραται περὶ σοῦ, διει ποτὲ σοῦ οὐδὲν ἐστιν, διὰ τηρεῖς καὶ αὐτὸς τὸν νόμον τοῦ Μωϋσέως. Εἰδετε συγκατέβασιν θεαματινῶν· Καιρούς παρατηρεῖ, ἵνα ἀνέλῃ καιρῶν παρατηρησιν· περιτομὴν περιτεθησιν, ἵνα παύσῃ περιτομήν· θεατῶν προσάγει, ἵνα καθέλῃ τὴν παρατηρησιν τῶν θυσιῶν. Καὶ διει διὰ τοῦτα ἐποίει, δικουονταν αὐτοὺς λέγντος· [87] Εγενόμητος τοῖς ύπο νόμοις, ὡς ύπο νόμοις, ἵνα τοὺς εἰπούσιον κερδήσω, καὶ ἐιεύθεος ὡς ἐκ πάντων,

sciplina et correptione Domini (*Ephes. 6. 4*). Hac est patrum cura pulcherrima, hac germana parentum sollicitudo: hinc ego naturae cognitionem agnosco, si plus in spiritualia studii conferant. Sed satis indulatum sit proemis; jam necesse est ad exsolutionem debiti veniamus: hac enim de causa prolixum hunc et copiosum texuimus vobis sermonem, ut ea que numerantur cum summa cautione suscipiatis. Quodnam ergo debitum fuit, quo contracto nuper discessimus? an vero illius forsitan oblitii eritis? Itaque vobis in memoriam a nobis necesse est revocari, priusque syngrapham legi, cuius opera prior solutio est perfecta, et quenam fuerint a nobis numerata, dicendum est, ut ex iis quae numerata sunt, quae sint reliqua videamus. Quenam igitur prius a nobis numerata sunt? Dixi tamen temporis a quo scriptus fuerit liber *Actorum*, et quis operis istius auctor fuerit: iuno vero non quis auctor operis, sed quis minister: non enim ille quae dicta sunt produxit, sed iis quae dicta sunt ministravit.

Cur in Pentecoste legitur Acta Apostolorum. — Dixi de Actis ipsis, et quid tandem sibi velit nomen illud *Actorum*, dixi etiam de *Apostolorum* appellatione. Jam necesse est dicamus, qua de causa statuerint patres nostri, ut liber *Actorum* in Pentecoste legeretur. Fortasse namque meministis hoc quoque tum pollicitos nos esse dicturos. Neque enim temere et sine causa nobis hec tempora patres observarunt, sed prudenti aliqua ratione ducui id egerunt: non ut libertatem nostram temporum necessitati subjicerent, sed ut dum se imbecilliorum attemperant egestati, ad cognitionis opes illos proveherent. Atque ut intelligas eos idcirco tempora observare, non ut se observationis subjiciant necessitati, sed quod imbecillioribus sese accommodare conentur, audi quid dicat Paulus: *Dies obseruetis, et menses, et tempora, et annos?* *Timeo, ne sorte sine causa laboraverim in vobis* (*Gal. 4. 10. 11*). Tu autem nonne observes dies et tempora et annos? Jam vero si videamus eum, qui dies, et menses, et tempora, et annos observari vetat, hac observare, quid, queso, dicenus? num eum sibi repugnare secundum contendere? Absit; sed eum, quod vellet eorum tollere imbecillitatem, a quibus tempora observabantur, illis sese per observationem istam attemperare. Ita quoque faciunt medici, porrectos aegris cibos prius degustant, quamvis ipsi minime cibis indigeant, sed illorum studeant infirmitati mederi. Ita quoque Paulus egit, cum observatione temporum nihil indigeret, tempora observavit, ut eos, qui observabant, illa observandi imbecillitate liberaret. Ubi vero tandem tempora Paulus observavit? Attendite, queso, diligenter. *Sequenti autem die*, inquit, *appulimus Milletum.* Proposuerat enim Paulus præternavigare *Ephe-sum*, ne qua mora illi fieret in Asia. Festinabat enim, si possibile sibi esset, ut diem Pentecostes ageret *Jerosolymis* (*Act. 20. 15. 16*). Vides, ut ille qui dicebat, *Ne obseruetis dies et menses et tempora, diem Pentecostes observaret?*

4. Neque vero diem tantum observabat, sed etiam

locum: non enim solum Pentecostes diem ut ageret festinabat, sed etiam ut eam *Jerosolymis* celebraret. Quid facis, beate Paule? Destructa sunt *Jerosolyma*, desolata sunt sancta sanctorum sententia divina, prior religio sublata est. Nonne ad *Galatas* clamans et dicens: *Qui in lege justificari expectatis, a gratia excidistis* (*Gal. 5. 4*)? et cur nos iterum sub legis servitutem redigis? Non est exigui momenti res, de qua agitur, ut discamus, num secum ipse Paulus pugnet. Neque enim dies observat tantummodo Paulus, sed et alia legis præcepta custodit, et clamat ad *Galatas* dicens: *Ecce, ego Paulus dico vobis, quoniam si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit* (*Ibid. v. 2*).

Cur circumcidet Timotheum Paulus. — Sic igitur Paulus qui dicit, *Quoniam si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit*, ipse Timotheum circumcidisse comperitur. Cum enim invenisset, inquit Scriptura, Paulus Lystris adolescentem quemdam filium mulieris Judææ fidelis, patris autem gentilis, cum circumcidit (*Act. 16. 1 - 3*): nolebat enim præputium habentem doctorem mittere. Quid facis, beate Paule? verbis circumcisionem tollis, et rursus factis illam confirmas? Non confirmo, inquit, sed tollo factis. Siquidem mulieris Judææ fidelis filius erat Timotheus, patris autem gentilis et ex genere præputium habente. Quando igitur eum præmissurus erat Judæis doctorem Paulus, nolebat sane præputium habentem mittere, ne statim a principio verbo fores occluderet. Ut igitur ad tollendam circumcisionem viam sterneret, et doctrinæ Timothei aditum reseraret, circumcisionem illi apposuit, ut tolleret circumcisionem. Propterea dixit, *Factus sum Judæis tamquam Iudeus* (*1. Cor. 9. 20*): non ut Judæus fieret, hoc dixit Paulus, sed ut iis qui Judæi manebant, persuaderet, ut non amplius essent Judæi: propterea hunc etiam circumcidit, ut circumcisionem tolleret. Itaque circumcisione adversus circumcisionem est usus. Accepit enim et Timotheus circumcisionem, ut a Judæis posset admitti, et ingressus illos sensim ab hac observatione abduceret. Vides qua de causa et Pentecosten et circumcisionem Paulus observaret? Vultis et alia legitima vobis ostendam ab eo suis servata? Diligenter attendite. Ascendit aliquando *Jerosolymam*, et cum eum vidissent apostoli, dicebant ei: *Vides, frater Paule, quot millia sunt in Judæis, qui conveniunt, et omnes audierunt de te, quia discessionem docreas a lege. Quid ergo? Fac quod tibi dicimus: sunt apud nos viri votum habentes super se: his assumptis sacrificia te cum illis, et caput rade cum illis, ut res ipsa fides illis fiat, quia quæ audierunt de te falsa sunt, sed et ipse Moysis legem servas* (*Act. 21. 20 - 24*). Videtis condescensionem admirabilem? Observat tempora, ut observationem temporum tollat: circumcisionem adhibet, ut circumcisioni finem imponat: sacrificium offert, ut observationem auferat sacrificiorum. Hoc autem illum idcirco fecisse ut intelligas, audi ipsum hoc dicentem: *Factus sum iis qui sub lege sunt, quasi sub lege essem, ut eos qui sub lege erant, lucrificarem: et cum liber essem ab omnibus, omniuri-*

me servum feci (1. Cor. 9. 21. 19). Haec autem Paulus agebat, ut suum dominum imitaretur. Nam ut ille *Cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequali Dco, sed semel ipsum exinanivit formam servi accipiens (Philipp. 2. 6. 7),* et cum liber esset, factus est servus : sic et iste cum liber esset ex omnibus, omnium se servum fecit, ut omnes luciferasceret. Naturam nostram assumens dominus factus est servus, ut liberos redderet servos : *Inclinavit celos, et descendit (Psalm. 17. 10),* ut eos qui inferius manebant in celum evicheret. *Inclinavit celos :* non dixit, De-reliquit celos et descendit, sed *Inclinavit*, ut faciliorrem tibi efficeret ascensum in celos. Hunc quaque pro viribus imitatus est Paulus, quocirca dicebat : *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi (1. Cor. 4. 16).* Et quomodo tu, beate Paule, Christi imitator es factus ? Quomodo ? Quia nullibi quod mihi est utile quero, sed quod multis, ut salvi-fiant, et cum liber essem ex omnibus, omnium servum me feci. Nihil ergo melius est hac servitate, quippe que libertatem ceteris parat. Spiritualis erat piscator Paulus ; *Faciem enim, inquit, vos pescatores hominum (Math. 4. 19) ;* quam ob causam et ista prestabat. Nam et pescatores cum pisces viderint hamum deglutire, non statim retrahunt, sed cedentes ad multum spatiam sequuntur, et exspectant ut hamus recte desligatur, atque ita prædam tutius extrahant : sic et apostoli tuum agebant : hamum doctrinæ verbi Judaicæ animæ injiciebant : at illi retrahebant temere, atque retinebant, et scipios ad circumcisioñem traducebant, ad festa et temporum observationes, ad sacrificia, ad capita radenda, et cetera talia peragenda : verum apostoli sequebantur illos ubique, nec retrahebant. Itaque sive circumcisionem queras, inquit, non resisto, sed sequor : sive sacrificium requiras, sacrificio : sive radi velis me, qui a tua religione defeceram, adsum, et quod jussesis facio : sive Pentecosten observare præcipias, ne hic quidem reluctor, sed quocunque circumduxeris sequor, et cedo exspectans, ut hamus verbi desligatur, sic ut tuto possim totam nationem vestram a veteri cultu ac religione revocare. Propterea namque Epheso Jerosolymam veni. Vides quantum obsequeretur Paulus pescaturæ piscium verbo cedens ? vides rursus temporum observationem, et circumcisionis indulgentiam ac sacrificiorum communionem imitam idcirco esse, non ut ipsi ad veterem religionem redirent, sed ut illos qui figuris adhaerebant, ad veritatem proverberent ? Qui enim in sublimi loco sedet, si perpetuo maneat in sublimi, numquam poterit enim, qui deorsum jacet, evchere, sed illiun prius se demittere oportet, ac deinde istum exaltari. Propterea ex sublimitate religionis evangelica¹ descenderunt apostoli, ut a religionis Judaicæ humilitate ad sublimitatem illam Judeos proverberent.

5. *Cur legantur in Pentecoste Acta Apost.* — Sed temporum quidem observationem ac reliqua omnia utiliter et commode facta esse constat ex istis : reli-

¹ Colb., angelicæ.

quum est autem ut videamus qua de causa in Pentecoste liber Actorum legatur. Haec enim de causa haec omnia proposuimus, ut, cum temporum observationem instare videritis, ne existimetis apostolos Judaicis ritibus velle se obstringere. Verum attendite diligenter, queso : neque enim mediocrem questionem complectitur id quod dicturi sumus. In die crucis omnia legimus quæ ad crucem pertinent : in magno sabbato rursus, traditum esse Dominum nostrum, crucifixum esse, mortuum esse secundum carnem et sepulcro conditum : cur igitur non etiam Apostolorum Acta legimus post Pentecosten, quando et evenerunt, et initium duxerunt ? Ac scio equidem hoc ignotum esse multis, quam ob causam ex ipso Actorum libro demonstremus istud necesse est, ut non a Pentecoste, sed a tempore, quod Pentecosten sequutum est, apostolorum acta initium duxisse intelligatis. Quocirca merito queret aliquis, quam tandem ob causam statutum sit, ut historiam crucis in die crucis et passionis legamus : Apostolorum autem Acta non ipsis illis diebus aut illo tempore, quo patrata sunt, legamus, sed tempus prevenimus ? Neque enim confessim, ubi Christus resurrexit, edita sunt miracula ab apostolis, sed quadraginta diebus cum ipsis vescebatur in terris. Cur autem diebus quadraginta fuerit cum illis versatus in terris, alio tempore declarabimus ; nunc ad propositum revertamur, et ostendamus Christum non statim post resurrectionem in celos ascendisse, verum in terris commoratum esse diebus quadraginta cum discipulis, neque simpliciter commoratum, sed et vescentem cum ipsis, et in mensa cum illis recumbentem familiariter cum illis versatum esse, ac post dies tandem quadraginta in celos ad Patrem ascendisse, ac non tum quidem miracula illos edidisse, sed alios decem dies clapsos esse, cumque completeretur Pentecoste, missum ad eos Spiritum sanctum fuisse, tumque linguis denum igneis accepisse edere coepisse miracula. Haec autem omnia, dilectissimi, ex Scripturis demonstrabimus : exempli causa, quadraginta diebus cum ipsis versatum eum esse, Spiritum sanctum post Pentecosten descendisse, tumque linguis illos igneas accepisse, atque ab eo tempore miracula edi ab illis coepisse. Quis igitur omnia ista commemorat ? Discipulus Pauli, venerandus et magnus Lucas, dum ita incipit, et his verbis utitur : *Primum quidem sermonem feci de omnibus, o Theophile, quæ caput Jesus facere, et docere usque in diem, qua præcipiens apostolis per Spiritum sanctum, quos elegit, assumptus est. Quibus et præbuit seipsum vivum post passionem suam in multis argumentis, per dies quadraginta apparens eis, et loquens de regno Dei. Et convescens præcepit eis, ab Jerosolymis ne discederent (Act. 1. 1-4).* Vides quadraginta diebus in terris Dominum versatum esse post resurrectionem, de regno Dei loquentem et cum apostolis vescentem ? Vides etiam cibum cum illis sumpsisse ? Et præcepit eis, inquit, ab Jerosolymis ne discederent, sed exspectarent promissionem Patris quam audistis, inquit, ex me : quia Joannes baptizavit aqua,

πάστον ἐμαυτὸν ἀδούλωσα. Ἐποιεὶ δὲ ταῦτα ὁ Παι-
λὸς μημόνεος τὸν ιαυτοῦ Δεσπότην. Καθάπερ γάρ
εὐτὸς Ἐρ μορφῇ θεοῦ υπέρχων οὐχ ἀρκαγμὸν
ἀγήσαστο τὸ εἰναι ἵσα θεῷ, ἀλλ' ἀνευτέλωσε
μορφὴν δούλου λαβὼν, καὶ ἀλεύθερος ἀν δούλως
γέγονεν· εὐτὼν καὶ εὐτοῖς ἀλεύθερος ὃν ἐκ πάντων
τείσιν ιαυτὸν ἀδούλωσεν, ὡστε πάντας κερδῖσαι.
Δοῦλος ἀγήνετο τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν ἀναλαβὼν δὲ
Δεσπότης, ἵνα τοὺς δούλους ἀλευθέρους ποιήσῃ·
Ἐκλινεὶς οὐρανὸς, καὶ κατέβη, ἵνα τοὺς κάτω
μένοντας ἀναγάγῃ εἰς οὐρανόν. Ἐκλινεὶς οὐρανὸς·
εὐκαὶ εἰπε· Κατέλιπεν οὐρανὸν, καὶ κατέβη, ἀλλ'
Ἐκλινεὶς, εὐκολωτέραν τοι τὴν δινδον ποιῶν τὴν εἰς
εοὺς οὐρανὸν. Οὐτὸν καὶ δὲ Παιλὸς ἐμμήσατο κατὰ
θύναμιν, διὸ καὶ ἔλεγι· Μιμηταὶ μὲν γίνεσθε, κα-
θώκε· καθὼν Χριστοῦ. Καὶ πᾶς σὺ, ὁ μαχάρις Παιλὲ,
τοῦ Χριστοῦ ἄγνων μεμητῆς; Πῶς; Ἐπειδὴ οὐδα-
ρεοῦ ζητῶ ἡ δὲ ἐμαυτοῦ συμφέρον, ἀλλὰ τὸ τῶν πολ-
λῶν, διπάς ουδῶσι, καὶ ἀλεύθερος ὃν ἐκ πάντων,
τέλοις ἐμαυτὸν ἀδούλωτα. Οὐδὲν τοίνου ταῦτης τῆς
θυλακίας βέλτιον, ἀλεύθερις γάρ ἐτέροις αἰτίᾳ γί-
νεται. Ἀλιεὺς δὲν πνευματικὸς δὲ Παιλὸς· Ποτήσω
γάρ θυμᾶς, φησὶν, ἀλιεὺς ἀνθρώπων· διὰ τοῦτο καὶ
ταῦτα ἀποίει. Καὶ γάρ καὶ οἱ ἀλιεῖς, ἐπειδὴν ίδωσι
τὸν ίχθυν καταπιώντα τὸ ἄγκιστρον, οὐκ εὐθέως· ἀν-
θλησούσιν, ἀλλ' ἀνθιδόντες μέχρι πολλοῦ διαστήμα-
τος ἀκολουθοῦσιν ἀναμένοντες ἐμπαγῆναι τὸ ἄγκι-
στρον καλῶς. ἵνα οὖτα μετὰ ἀσφαλείας τὴν θήραν
ἀλκύσωσιν. Οὐτῷ καὶ οἱ ἀπόστολοι τότε ἐποίουν ἀν-
θελλον τὸ ἄγκιστρον τῆς διάστακλας· τοῦ λόγου ψυχῆς
τῇ Ιουδαικῇ, οἱ δὲ ἀνθελκον εἰκῇ, καὶ κατέχουν εἰς
περιτομὴν ἑαυτοὺς ἀγροτας, εἰς ἕπτάς, εἰς καιρῶν
παρατήρησον, εἰς θυσίας, εἰς τὸ ξυρδόσθαι καὶ ἐπειρά-
ταιαυτα ποιεῖν· οἱ δὲ ἀπόστολοι πανταχοῦ τὴν κολού-
θουν αὐτοὺς, καὶ οὐκ ἀνθελκον· ὡστε καὶν περιτο-
μὴν ζητῆσι, φησὶν, οὐκ ἀντιτείνων, ἀλλ' ἔπομαι· καὶν
θυσίαν αἰτήσι, θύω, καὶν ξυρδόσθαι βουληθῆσαι ἐμὲ τὸν
ἀπόστατνα τῆς σῆς πολιτείας, πάρειμι, καὶ ποιῶ τὴν
τελευόμενον· καὶν Πεντηκοστὴν κελεύης παρατηρῆ-
σαι με, οὐδὲ ἀντεύθα φιλονεικῶ· ἀλλ' διουπερ διν
περιάγγες, ἀκολουθῶ καὶ ἀνθίδωμι ἐμπαγῆναι διοι-
αναμένων τοῦ λόγου τὸ ἄγκιστρον, ὡστε διγνηθῆναι
μετὰ ἀσφαλείας ἀπαν θυμῶν ἐξελκύσαι τὸ θνος τῆς
παλαιᾶς λατρείας καὶ πολιτείας. Διεὶ τοῦτο γάρ καὶ
ἄπει· Ἐφέσου εἰς Τερροσθύμα ήδον. Ὁρές· πόσον
παρηκολούθησεν δὲ Παιλὸς τῇ ἀλείᾳ τῶν ίχθύων ἐν-
θιδόν τῷ λόγῳ; δράξει δὲ τὴν παρατήρησις τῶν και-
ρῶν, καὶ τὴν συγκατάβασις τῆς περιτομῆς, καὶ τὴν
κοινωνία τῶν θυσιῶν διὰ τοῦτο ἐγίνετο, οὐχ ἵνα αὐτοὶ^{τοι} πρὸς τὴν παλαιὸν ἐπανθέψωται πολιτείαν, ἀλλ'
ἵνα ἐκείνους τοὺς τύποις παρακαθημένους πρὸς τὴν
ἀλιθείαν ἐπαναγάγωσιν· Ό γάρ ἐν ὑψει καθῆμενος,
ἐδὲν διαπαντὸς ἐπὶ τοῦ ὑψους μένην, οὐδέποτε δυνήσε-
ται τὸν κάτω κείμενον ἀναγαγεῖν, ἀλλὰ δεῖ πρότε-
ρον ἐκείνον ταπεινωθῆναι, καὶ τότε τοῦτον ὑκιθῆναι.
Διεὶ τοῦτο κατέθησαν οἱ ἀπόστολοι ἀπὸ τοῦ ὑψους
τῆς πολιτείας τῆς εὐαγγελικῆς· ἵνα ἀπὸ τῆς τα-
πεινότητος τῆς πολιτείας τῆς Ιουδαικῆς [88] ἀναγά-
γωσιν εἰς τὸ ὑψος ἐκείνο τοὺς ίουδαιούς·

ε'. 'Αλλ' δτι μὲν ἡ τῶν καιρῶν παρατήρησις καὶ τὰ λοιπὰ πάντα χρησίμως καὶ συμφερόντως ἔγινοντο, ἐπὸ τούτων δῆλον. Ὁμωμεν δὲ λοιπὸν τίνος ἔνεκεν τὸ

⁸ Αλι καὶ πῶς σὺ γίνῃ Χριστοῦ μημητής· οὐ ζητῶ. Εδίπλ
Ιησοῦν μαθητής.

βιδίλον τῶν Πράξεων τῶν ἀποστόλων δὲ τῷ καὶ ρῷ τῆς Πεντηκοστῆς ἀναγινώσκεται. Διὰ γὰρ τοῦτο τάντα πάντα ἐκινήσαμεν, ίν', ὅταν ἔστη καὶ πάντα περιττήρησιν ἐγκειμένην. μὴ νομίσητε πολιτεῖαν νοσεῖν Ἰουδαϊκὴν τοὺς ἀποστόλους· Ἀλλὰ προσέχετε μετὰ ἀκριβείας, παρακαλῶ· οὐ γὰρ μικρὸν ἐστὶ ζῆτημα τὸ μέλλον ἥθησθαι. Ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σταυροῦ τὰς περὶ τοῦ σταυροῦ πάντα ἀναγινώσκομεν· ἐν τῷ σαββάτῳ τῷ μεγάλῳ πάλιν, ὅτι παρεδόθη ἡμῶν ὁ Κύριος, ὅτι ἀσταυρώθη, ὅτι ἀπέθανε τὸ κατά σάρκα, ὅτι ἐτάφη· τίνος οὖν ἔνεκεν καὶ τὰς Πράξεις τῶν ἀποστόλων οὐκ ἡ Πεντηκοστὴ ἔχει, ἀλλ' οὐ καὶρος δὲ μετὰ τὴν Πεντηκοστήν. Διὸ καὶ δικαίως δινέται τις ζητήσεις, τί δῆποτε τὸν μὲν σταύρον ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σταυροῦ καὶ τὸν πάθους ἀναγινώσκειν νενομοθέτηται· τὰς δὲ Πράξεις τὰς ἀποστολικὰς οὐκ αὐτοῖς ταῖς ἡμέραις ἀναγινώσκομεν, οὐδὲ τῷ καιρῷ καθ' ὃν ἐπράχθησαν, ἀλλὰ προφθάνομεν τὸν καιρὸν. Οὐδὲ γάρ εὐθέως διείστη Χριστὸς, θαύματα ἑτοίουν εἰς ἀπόστολοι, ἀλλὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας αὐτοῖς συνηλίκετο εἰς ἕπο τῆς γῆς. Τίνος δὲ ἔνεκεν τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας αὐτοῖς συνεγένετο ἐπὶ τῆς γῆς, ἐν ἐπέρι καιρῷ δηλώστομεν· τάους δὲ ἐπὶ τὸ προκείμενον λιμενὶ τοῦ λόγου, δεικνύντες, ὅτι οὐκ εὐθέως εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνέβη μετὰ τὴν ἀνάστασιν ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας ἐπὶ τῆς γῆς διέτριψε μετὰ τῶν μαθητῶν, καὶ οὐκ ἀπλῶς διέτριψεν, ἀλλὰ καὶ συναλίζεμενος, καὶ τραπέζης κοινωνῶν, καὶ διμίλας μεταδιδούς, καὶ μετὰ τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας ἀνῆλθε πρὸς τὸν Πατέρα ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ οὐδὲ τότε ἐθεαματούργουν, ἀλλ' ἐτεραις δέκα ἐγίνοντο ἡμέραι, καὶ πληρουμένης τῆς Πεντηκοστῆς ἐπέμψθη αὐτοῖς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, καὶ τότε λαβόντες τὰς πυρίνας γλώσσας ἥρξαντο ποιεῖν θαύματα. Ταῦτα δὲ πάντα, ἀγαπητότα, ἀπὸ τῶν Γραφῶν πιστωτόμεθα· οἷον διτεσσαράκοντα ἡμέρας αὐτοῖς συνεγένετο, διτεσσαράκοντα τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, διτεσσαράκοντα γλώσσας ἥλαβον τὰς πυρίνας, διτεσσαράκοντα τὸν σημειῶν ἔκτοτε ἥρξαντο. Τίς οὖν τάντα πάντα φησιν; Ὁ τοῦ Παύλου μαθητής, διτεσσαράκοντα τὸν σημειῶν μεταποιήμενος τὴν ἀρχὴν καὶ λέγων· Τότε μὲν πρῶτον λόγον ἐκοινόσημηρ περὶ πάτετων, ὡς Θεοφύλε, ὡς ἦρξατο ὁ Ἰησοῦς ποιεῖν τα καὶ διδόσκειν, ἀχρι τῆς ἡμέρας ἐντατάλμετος τοῖς ἀποστόλοις διὰ Πτενύματος ἄγιου, οὐδὲ διελέξετο, ἀτελήσθη· οἵτις καὶ παρέστησεν ἐντὸν ἔστι ταῦτα μετὰ τὸ παθεῖν αὐτὸν, ἐτοπολοὶ τεκμηρίοις, διτεσσαράκοντα διπατάρμετος αὐτοῖς, καὶ λέγων τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, καὶ συναλίζεμετος παρήγγειλεν αὐτοῖς ἀπὸ Ἱεροσολύμων μὴ χωρίζεσθαι. Ὁρδες δὲ μετὰ τὴν ἀνάστασιν τεσσαράκοντα ἡμέρας ἐπὶ τῆς γῆς ἦν ὁ Κύριος, λέγων περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, καὶ συναλίζεμενος τοῖς ἀποστόλοις· δρᾶς δὲ καὶ τραπέζης ἐκοινωνίας; Καὶ παρήγγειλεν αὐτοῖς, φησιν, ἀπὸ Ἱεροσολύμων μὴ χωρίζεσθαι, ἀλλὰ περιμέτερον τὴν ἐπαγγεῖλας τὸν Πατέρα, θητούσατε μου, φησιν· διτεσσαράκοντα μὲν ἐβάπτισεν ὑδατι, ώμεις δὲ βαπτίσ-

* Colb. συντγίνετο.

σθήσεσθε ἐτὶ Πρεύματι ἀγίῳ σὺ μετὰ κολλᾶς ταῦτας ἡμέρας. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν δὲ Σωτὴρ ἐν ταῖς τεσσαράκοντα ἡμέραις. Οἱ μὲν οὖρ συνελθόντες ἐκπρώτων αὐτὸν ἀγόντες· Κύριε, εἰ ἐτὶ τῷ χρόνῳ τούτῳ ἀποκαθιστάντες τὴν βασιλεῖαν τῷ Ἰησοῦ; Εἶπε δὲ πρὸς αὐτούς· Οὐχ ὑμῶν ἔστι γνῶναι χρόνους ἢ καιρούς, οὐδὲ δὲ Πατὴρ θέστος ἐτὶ τῇ ἴδῃ ἔξουσίᾳ· ἀλλὰ ληγεσθε δύναμις ἐπελθόντος τοῦ ἀγίου Πρεύματος ἐπ' ὑμᾶς, καὶ θεσθέ μοι μάρτυρες ἐτὶ τῇ Ἱερουσαλήμῃ, καὶ ἐτὶ πάσῃ τῇ Ἰουδaea καὶ Σαμαρείᾳ, καὶ ἥντις ἁσκήστων τῆς τῆς. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, βλεπόντων αὐτῶν, ἀπίστη, καὶ τερψθεὶ ὑπέλιπεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν σφραγίων αὐτῶν. Εἶδες πῶς καὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας αὐτοῖς συνεγένετο ἐπὶ τῆς τῆς ὁ Χριστὸς, καὶ μετὰ τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας τότε ἀνελήφθη ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ἀλλ' ἵωμεν εἰ ἐν τῇ Πεντηκοστῇ τὸ Πνεῦμα ἐπέμφθη τὸ ἄγιον. Καὶ ἐτὶ τῷ συμπλοκρύσθαι φησι, εἴτε ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς ἐλέτετο ἀφρωδὸς ἦχος ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὥστε φερομένης πτοῦς βιαλας, καὶ ἀφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι τὰλωσσαν ὥστε πυρὸς, καὶ ἐκάθιστον ἐπ' ἐρυθρῶν αὐτῶν. Εἶδετε ἀκριβῆ τὴν ἀπόδειξην γεγενημένην, οἷον διτὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας ἦν ἐπὶ τῆς ὁ Χριστὸς, καὶ οὐδὲ ἐθαυματούργουν οἱ ἀπόστολοι; Πῶς γάρ ξμελλον θαυματουργεῖν τὴν τοῦ ἄγιου καὶ ζωοποιοῦ Πνεύματος χάριν οὐδέποτε ἔχοντες;

Εἶδετε, διτὶ μετὰ τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας ἡ ἀνελήφθη εἰς τὸν οὐρανὸν ἡ Ἱεροῦς; εἶδετε πάλιν, διτὶ μετὰ τὰς δύοκα ἡμέρας ἐθαυματούργουν οἱ ἀπόστολοι; Ἐν γάρ τῷ συμπλοκρύσθαι τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς κατεπέμφθη τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Τοῦτο οὖν ἔστι λοιπὸν τὸ ζητούμενον, τίνος ἔνεκεν αἱ Πράξεις τῶν ἀποστόλων ἐν τῇ Πεντηκοστῇ ἀναγινώσκονται. Εἰ γάρ τότε ἡρξαντο ποιεῖν τὰ σημεῖα οἱ ἀπόστολοι, ήγουν μετὰ τὴν Κυρίου ἀνάστασιν, τότε ἔστι καὶ τὸ βιβλίον ἀναγινώσκεσθαι τοῦτο. Νοτερός γάρ τὰ περὶ τοῦ σταυροῦ ἐν τῇ ἡμέρᾳ σταυροῦ ἀναγινώσκομεν, καὶ τὰ ἐν τῇ ἀναστάσει ὅμοιας, καὶ τὰ ἐν ἀκάστῃ ἀνορτῇ γεγονότα τῇ αὐτῇ πάλιν ἀναγινώσκομεν, οὕτως ἔστι καὶ τὰ θαύματα τὰ ἀποστολικὰ ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν ἀποστολικῶν σημείων ἀναγινώσκεσθαι.

ζ'. Τίνος οὖν ἔνεκεν οὐ τότε αὐτὰ ἀναγινώσκομεν, ἀλλ' εὐθέως μετὰ τὸν σταυρὸν καὶ τὴν ἀνάστασιν, ἀκούσατε μετὰ ἀκριβεῖας τὴν αἰτίαν ἀπασαν. Μετὰ τὸν σταυρὸν εὐθέως ἀνάστασιν καταγγέλλομεν τοῦ Χριστοῦ, τῆς δὲ ἀναστάσεως ἀπόδεξίς ἔστι τὰ σημεῖα τὰ ἀποστολικά, τῶν δὲ σημείων ἀποστολικῶν διδασκαλεῖν ἔστι τοῦτο τὸ βιβλίον. "Ο τοίνυν μάλιστα πιστοῦται τὴν ἀνάστασιν τὴν Δεσποτικήν, τοῦτο μετὰ τὸν σταυρὸν καὶ τὴν ζωηφόρον ἀνάστασιν εὐθέως οἱ Πατέρες ἐνομοθέτησαν ἀναγινώσκεσθαι. Διά [90] τοῦτο τοίνυν, ἀγαπητοί, μετὰ τὸν σταυρὸν καὶ τὴν ἀνάστασιν εὐθέως ἀναγινώσκομεν τὰ σημεῖα τῶν ἀποστόλων, ἵνα ἔχωμεν σαρῆ καὶ ἀναμφισθῆτον τῆς ἀναστάσεως τὴν ἀπόδειξιν. Οὐχ εἶδες αὐτὸν ἀναστάτα τοῖς σφραγίσμασι τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλὰ βλέπεις

* Sie Colb., Morel. vero male τὰς δύοκα ἡμέρας.

αὐτὸν ἀναστάτα τοῖς σφραγίσμασι τῆς πίστεως· οὐκ εἶδες αὐτὸν διὰ τῶν οὐρανῶν τούτων ἀναστάτα, ἀλλ' ὡφεις αὐτὸν ἀναστάτα διὰ τῶν θαυμάτων ἀκείνων. Ή γάρ τῶν σημείων ἐπίδεξις χειραγωγεῖ σε πρὸς τὴν τῆς πίστεως θεωρίαν. "Θεων τοῦ φανῆναις αὐτὸν ἀναστάτα πολλῷ μείζων ἦν ἀπόδεξις καὶ σαρκεστέρα τὸ σημεῖον γίνεσθαι ἐν τῷ ὄντιματι αὐτοῦ. Βούλει μαθεῖν, πῶς τούτο μᾶλλον πιστοῦται τὴν ἀνάστασιν, ή εἰ ἐφάνη πᾶσιν ἀνθρώποις κατ' ὄφραλμον; Ἀκούσατε νοονεγώς· καὶ γάρ πολλοὶ τούτο ἀκούωσι, καὶ λέγουσι· Τίνος ἔνεκεν ἀναστάτας οὐκ εἴθεντος ἱεράν τοῖς Ιουδαίοις; ἀλλὰ περιττός ὁ λόγος οὗτος καὶ μάταιος. Εἰ γάρ ἔμελλε πρὸς τὴν πίστιν αὐτοὺς ἐπισπάσασθαι, οὐκ ἀν παρηγήσατο μετὰ τὴν ἀνάστασιν φανῆναι πᾶσιν· διτὶ δὲ οὐκ ἔμελλεν αὐτοῖς ἐπισπάσασθαι φανεῖς αὐτοῖς μετὰ τὴν ἀνάστασιν, δείκνυσται διὰ τοῦ Λαζάρου. Τῷτον γάρ τετραήμερον νεκρὸν ἀναστήσας, ὀδωδότα, διεψιθορότα, καὶ μετὰ τῶν κειρῶν δεδεμένον ποιήσας αὐτὸν ἐξελθεῖν ὑπὸ τὰς ἀπάντων ὡφεις, οὐ μόνον οὐκ ἐπισπάσαστο πρὸς τὴν πίστιν αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ παράξιμεν· εἰδούτες γάρ θεουλήθησαν καὶ αὐτὸν ἀνελεῖν διὰ τοῦτο. Εἰ οὖν ἔτερον ἀνέστη καὶ οὐκ ἐπίστευσαν, δαυτὸν ἀναστήσας εἰ δειξεν ἔστιν, οὐκ ἀν πάλιν ἐμάνησαν κατ' αὐτοῦ; Εἰ καὶ μηδὲν ἔμελλον ἀνένειν, ἀλλ' ὅμως διὰ τῆς ἐπιχειρήσεως ἔμελλον ἀσεβεῖν.

"Ωστε βουλόμενος αὐτοὺς ἀπαλλάξαι μανίας περιτῆς, ἔκρυψεν ἔστιν· μᾶλλον γάρ διὰ ἐποίησεν ὑπευθύνους κολάσει, εἰ μετὰ τὸν σταυρὸν ἀράνη. Αἰδὲ τοῦτο φειδόμενος αὐτῶν ἔκρυψε μὲν ἔστιν τὸ τῆς ἀκείνων ὡφεως· ἔδειξε δὲ διὰ τῆς τῶν σημείων ἀποδεῖξεν. Τοῦ γάρ ἔστιν αὐτὸν ἀναστάτα οὐκ ἐλαττον τὴν ἀκούσαι Πέτρου λέγοντος· Ἐν τῷ ὄντιματι Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔγειραι καὶ κερικάτε. Καὶ διτὶ τοῦτο ἀναστάσεως μεγίστη ἀπόδεξις, καὶ εὐκολώτερον πρὸς πίστιν ή ἐκείνο τὸ πρότερον, καὶ μᾶλλον τὸ δύνατον πέσαι τὰς διανοίας τῶν ανθρώπων τὸ σημεῖον φανεῖσθαι ἐν τῷ ὄντιματι αὐτοῦ γινόμενα, ή τὸ ἔστιν αὐτὸν ἀναστάτα, δῆλον ἀκείθεν. Ἀνέστη καὶ ἔδειξεν ἔστιν τοῖς μαθηταῖς ὁ Χριστός· ἀλλ' ὅμως εὐρέθη τις ἀποστῶν καὶ ἐν ἀκείνοις θωμᾶς ὁ λεγόμενος Διδύμος, καὶ ἀδειήθη τοῦ τὰς κειρὰς εἰσενεγκεῖν εἰς τὸν τύπους τῶν ἡλιών· ἔδειθη δὲ καὶ τὴν πλευρὰν αὐτοῦ καταμαθεῖν. Εἰ δὲ διαθητής ἀκείνος ὁ τρεῖς χρόνους διατρίψας μετ' αὐτοῦ, ὁ τραπέζης Δεσποτικῆς κοινωνῆς, δι σημεῖα καὶ τέματα θεασάμενος μεγίστα, δι τριμάτων Δεσποτικῶν μετασχών, καὶ ίδιων αὐτὸν ἀναστάτα, οὐ πρότερον ἐπίστευσεν, ἥντις τοὺς τύπους τῶν ἡλιών καὶ τῆς λόγχης τὰ τραύματα εἶδε· πῶς ἡ οἰκουμένη πιστεύειν ἔμελλεν, εἰτέ μοι, εἰ εἶδεν αὐτὸν [91] ἀναστάτα; Καὶ τίς δὲ ταῦτα εἶποι; Οὐκ ἔντευθεν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀτέρωθεν δέσμοιμεν, διτὶ μᾶλλον ἐπειθεῖ τὰ σημεῖα τοῦ θεάσασθαι κατ' ὡφεις ἀναστάτα. Ἀκούσαντες γάρ οἱ δύοι τοῦ Πέτρου τῷ χωλῷ λέγοντος, Ἐν ὄντιματι Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔγειραι καὶ κερικάτε, τρισχλιοι τὸν πίστευσαν καὶ πεντακισχλιοι τῷ Χριστῷ δινόρες· δὲ μαθητῆς ίδιων ἀναστάτα ἡ πιστησεν. Ὁρές πῶς τοῦτο εὐκολώτερον μᾶλλον πρὸς τὴν τῆς ἀναστάσεως πίστιν; Ἐκείνο μὲν γάρ καὶ διοίκειος μαθητῆς ίδιων πιστησεν· ταῦτα δὲ καὶ οἱ ἀχθοὶ θεασάμενοι ἐπε-

vos autem baptizabimini Spiritu sancto non post multos hos dies (Act. 1. 4. 5). Hæc autem in diebus illis quadraginta a Salvatore sunt dicta. Igitar qui convenerant, interrogabant eum dicentes: Domine, si in tempore hoc restitus regnum Israel? Dixit autem eis, Non est verbum noste tempora vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate; sed accipietis virtutem supervenientis Spiritus sancti in vos, et eritis mihi testes in Jerusalem, et in omni Iudea et Samaria, et usque ad ultimum terræ. Et cum hæc dixisset, videntibus illis, elevatus est, et nubes suscepit eum ab oculis eorum (ib. v. 6-9). Vides, quo pacto et cum ipsis quadraginta diebus versatus fuerit Christus in terris, et post quadraginta demum dies assumptus in cœlos fuerit; sed videamus an in Pentecoste missus fuerit Spiritus sanctus. Et cum completeretur, inquit, dies Pentecostes, factus est repente de cœlo sonus tamquam advenientis spiritus vehementis, et apparuerunt illis dispertitæ lingue tamquam ignis, sedique supra singulos eorum (ib. 2. 1-3). Videlicet exactam demonstrationem allatum, ut constet quadraginta diebus in terris Christum esse versatum, nec ullum ab apostolis miraculum esse patratum? Quomodo enim miracula patrare potuerint, cum needum sancti ac vivifici Spiritus gradiam acceperint?

Lectio Scriptura in festis distributa. Cur post Resurrectionem Iudeis non apparuerit Christus. — Videlicet post quadraginta dies Jesum assumptum in cœlos fuisse? Videlicet rursus post decem dies ab apostolis edita esse miracula? Cum enim completeretur dies Pentecostes, demisus est Spiritus sanctus: hoc igitur querendum restat, quæ de causa in Pentecoste Acta legantur Apostolorum. Si enim tum signa facere coepérunt apostoli, hoc est post Domini resurrectionem, tum etiam hunc legi librum oportebat. Nam quemadmodum ea quæ ad crucem pertinent, in die legimus crucis, et in resurrectione item, et in singulis festis, quæ in singulis acciderunt, iterum legimus: sic et miracula oportuit apostolica in apostolicorum miraculorum diebus legi.

6. Cur igitur non illa tum legamus, sed statim post crucem, et resurrectionem, causam omnem diligenter attendite. Statim post crucem, resurrectionem Christi annuntiamus: porro demonstratio resurrectionis miracula sunt apostolica: atqui nihil aliud est liber iste, quam apostolicorum schola miraculorum. Quod igitur dominica resurrectionis maxime fidem facit, hoc statim post crucem et vite largitricem resurrectionem patres legi statuerunt. Hanc igitur causam, dilectissimi, statim post crucem ac resurrectionem miracula legimus apostolorum, ut manifestam et indubitatem resurrectionis probationem habeamus. Excitatum illum a mortuis corporeis oculis non vidisti, sed oculis fidei cernis illum a mortuis excitatum. Non vidisti illum bis oculis a mortuis excitatum, at per illa miracula excitatum illum a mortuis intuebere. Ad illum enim fidei conspectum signorum exhibito te dedecit. Itaque multo major et evidenter illa fuit demonstratio, quod in ejus nomine signa sic-

rent, quam quod excitatus ille a mortuis apereret. Vnde intelligere, quo pacto majorem resurrectionis fidem idem faciat, quam si omnium hominum oculis sese intuendum obtulisset? Prudenter attendite: si quidem multi querent, et dicunt: Quam ob causam, cum resurrexisset, non statim Iudeis apparuit? verum supervacaneus et vanus est isto sermo. Si enim ad fidem illos collecturus fuisset, post resurrectionem omnibus apparere non recusasset: ceterum nequam eos se collecturum fuisse, si post resurrectionem illis apparuisset, per Lazarum indicavit. Cum enim hunc quatriuanum mortuum, fastenteum, et corruptum suscitasset, et effecisset ut ligatas institis in conspectum omnium prodiret, non solum illos ad fidem non attraxit, sed etiam irritavit: venientes enim ipsum etiam interficeret hac de causa voluerunt (Joh. 12. 10). Si ergo cum alterum a mortuis excitasset, non tamen crediderunt: si seipsum ostendisset a semetipso suscitatum, nonne in ipsa furore exaraserint? Tametsi nihil ad effectum perducturi fuisseant: tamen irrito conatu suam inpietatem exercuerint.

Miraculorum vis ad probandam Resurrectionem. — Ut igitur eos superfluo furore liberaret, seipsum occultavit: majori enim illos suppicio obnoxios reddidisset, si post crucem apparuisset. Quocirca ut illis parceret, seipsum quidem ab oculis eorum subtraxit, sed editis tamen miraculis seipsum ostendit. Non enim minus erat, quam si excitatum a mortuis eum cernerent, quod Petrum dicentem audirent: In nomine Iesu Christi surge et ambula (Act. 3. 6). Atque hoc quidem plurimum valuisse ad resurrectionem adstruendam, atque ad fidem faciendam proclivius quam illud prius, faciliusque mentibus hominum persuadere potuisse miracula, quæ in ejus nomine facta cernebantur, quam si a mortuis excitatum illum vidissent, inde constabit. Resurrexit, et seipsum discipulis Christus ostendit: sed inventus est tamen aliquis et inter illos incredulus Thomas, qui dicitur Didymus, et opus illi fuit, ut in figuram clavorum manus inferret: opus fuit, ut et latus ejus palparet (Joh. 20. 24. sqq.). Quod si discipulus ille, qui tres cum illo annos exegerat, qui dominicae particeps mensæ fuerat, qui signa conspoxerat et prodigia maxima, qui loquentem illum audiverat, etiam cum illum a mortuis excitatum videre, non prius credidit, quam figuram clavorum et lanceæ vulnera conspexit: quomodo, queso, totus orbis terrarum crediturus erat, si excitatum illum a mortuis conspexisset? Quis hoc unquam dicere audeat? Neque vero inditantum, sed etiam aliunde constabit plus ad persuadendum signa valuisse, quam si resurgentem oculis se spectandum prebuisse. Cum enim Petrum audiissent turbæ claudio dicere, In nomine Iesu Christi surge et ambula (Act. 3. 6), tria millia et quinque millia virorum Christo crediderunt: at discipulus cum suscitatum vidisset, incredulus fuit. Vides aptius ad fidem faciendam resurrectionis hoc fuisse? Nam illud quidem cum proprius discipulus ejus vidisset, incredulus fuit: at hæc cum etiam insimili spectasseat,

crediderunt. Ita majus hoc illo fuit et evidentius, plusque ad illos alliciendos, valuit atque flectendos, ut resurrectioni fidem haberent. Quid dico Thomam? Siquidem ut scias ne ceteros quidem discipulos primo intuitu credidisse, prudenter attende. Noli tamen illos condemnare, dilectissime; si enim illos Christus non damnavit, neque tu illos dannes: videbont enim reu miram et inusitatam discipuli, primogenitum ipsum a mortuis excitatum: cæterum maxima ejuamodi miracula primo conspectu terrere consueverunt quoque in fidelium mentibus progreßa temporis stabilitatem aliquam acquisiverint, et quod etiam tunc discipulis evenit. Postquam enim Christus, qui a mortuis resurrexerat, dixit illis, *Pax vobis, Conturbati*, inquit, et *conterrati existimabant se spiritum videre, et dixit illis Jesus: Quid turbati estis* (*Luc. 24. 36-38*). Post huc cum ostendisset eis manus et pedes, *Non creditibus illis præ gaudio et mirantibus dixit: Habetis hic aliiquid, quod manducetur* (*Ibid. v. 41*)? quod hac ratione vellet illis fidem facere resurrectionis. Non persuadet tibi latius, inquit, neque vulnera? saltem mensa persuadeat.

7. Ut autem accurate cognoscas idcirco illum dixisse, *Habetis hic aliiquid, quod manducetur?* ne forte simulacrum esse vel spiritum, aut phantasma pularent, sed veram ac subsistentem resurrectionem, audi quo pacto Petrus his comprobet resurrectionem. Cum enim dixisset, *Deus illum suscitavit, ac dedit manifestum cum fieri nobis testibus præordinatis*, deinde resurrectionis demonstrationem afferens adjecit: *Qui manducavimus et bibimus cum eo* (*Act. 10. 40. 41*). Propterea quoque alibi Christus cum mortuam suscitatasset ut fidem faceret resurrectionis ait: *Date illi quod manducet* (*Marc. 5. 43*). Cum igitur audis eum præbuisse scipsum vivum per dies quadraginta illis apparentem, et cum illis vescentem, causam manducationis cognosce, non quod cibo nimis indigeret, illum manducasse, sed quod discipulorum mederi vellet imbecillitati, unde prodigia et signa apostolorum liquet maximam resurrectionis demonstrationem extilisse. Quapropter ait ipse quoque, *Amen, amen, dico vobis, Qui credit in me, opera, quæ ego facio, et ipse faciet, et majora horum faciet* (*Joan. 14. 12*). Nam quoniam crux cum intervenisset, plurimos scandalizaverat, idcirco pluribus illi miraculis opus fuit. Alioquin enim si, cum obiisset Christus, morte prepeditus mansisset, et sepultus, neque resurrexisset, ut aiunt Iudei, neque in celum ascendisset, non solum majora postea fieri miracula post crucem non oportueret, verum etiam ea, quæ prius facta fuerant, opus fuisse exstingui. Illic nūhi diligenter attendite: indubitate quippe resurrectionis demonstrationem continent hæc quæ dicimus: quamobrem eadem rursum eloquar.

Car post Passionem miracula majora. — Signa fecit antea Christus, mortuos suscitavit, leprosos mundavit, dæmones ejecit, crucifixus est deinde, atque, ut dicant aëlesti Iudei, non resurrexit a mortuis. Quid igitur illis dicemus? Hoc nimis, Si non resurrexit, quomodo postea in nomine ipsius majora facta sunt

signa? Nullus enim ex vivis cum obiisset, majora post obitum signa fecit: at hic majora et modo et natura fuerunt quæ consequita sunt miracula. Siquidem natura fuere majora, cum Christi umbra nuanquam mortuos suscitarit: at apostolorum umbra talia multa perfecit. Modo vero majora fecerunt signa, quod tum quidem ipse imperans miracula feceret: post passionem autem servi ejus augusto et sancto ejus nomine adhibito majora et sublimiora peragerent, ut amplius et gloriosius virtus ipsius effulgeret. Multo quippe majus fuit alterum nomen ipsius usurpatum talia miracula patrare, quam ipsum imperantem. Vides et natura et modo majora fuisse apostolorum signa, dilectissime, quæ Christi resurrectionem sequunta sunt? Itaque resurrectionis indubitate est demonstratio. Nam, ut ante dixi, et iterum dicam, si mortem obiisset Christus, et non resurrexisset, signa etiam interire oportuissent ac deleri: jam vero non modo delata non sunt sed et illustriora deinde atque celebriora sunt facta. Si enim Christus non resurrexisset, nunquam alii ejus in nomine talia signa fecissent. Eadem quippe virtus et ante passionem et post passionem edebat miracula: ac primum quidem per se, deinde vero per discipulos: ut autem evidenter et gloriosior fieret resurrectionis probatio, majora post crucem fiebant, et sublimiora prodigia. Unde vero constat, dicet insidelis, edita tum fuisse signa? Unde, quæso, crucifixum Christum fuisse constat? Ex sacris Litteris, inquam. Nam et signa tum fuisse facta et crucifixum fuisse Christum, ex sacris Litteris constat. Illæ enim et hæc et illa narrant. Quod si tu noster adversarius dicas apostolos signa non fecisse, maiorem ipsorum ostendis virtutem, et gratiam dirinam, quod absque signis tantum orbem terrarum potuerint ad pietatem traducere. Hoc enim maximum est et inusitatum miraculum, cum pauperes atque mendici, abiecti, illiterati, imperiti, viles, et numero duodecim tot urbes, gentes, populos, reges, tyrannos, philosophos, oratores, et totam propemodum terram absque signis potuerint ad se pertrahere. An vero cupis etiam nunc fieri signa cernere? Tibi ego illa et majora prioribus ostendam, non unum mortuum suscitatum, non visum uni cæco restitutum, sed discussas erroris tenebras, quæ totam terram occupaverant: non leprosum unum mundatum, sed tot gentes, quæ peccati lepram abstulerunt, ac per lavacrum regenerationis mundatae sunt. Quod signum inajus his queris, mi homo, cum tantam et tam repente factam mutationem conspicias?

8. *Fide sola cernitur Deus. Petrus quomodo crucifixus fuerit.* — Vini' tu intelligere, quo tandem pactio visum universo terrarum orbi restituerit Christus? Antea lignum et lapidem non existimabant homines lignum et lapidem esse, verum res sensus expertes deos vocabant, adeo excœlati erant: jam vero quid lignum sit, quidve lapis neverunt; quid sit Deus crediderunt. Sola quippe fide immortalis ac beata illa natura spectatur. Visne aliud quoque resurrectionis signum intueri? Ex ipsa discipulorum mente sum-

σταυρον. Οὗτω μείζον τοῦτο ἐκεῖνον καὶ σαρόστερον, καὶ μᾶλλον αὐτοὺς ἐπεσπάτο καὶ ἐπειθεὶς πρὸς τὴν ἀνάστασιν. Καὶ τί λέγω τὸν Θωμᾶν; "Οὐτι. γὰρ οὐδὲ οἱ λοιποὶ μαθηταὶ ἐκ πρώτης ὑψώσαντεν, ἀκουοντο νουνεχῶς. Ἀλλὰ μὴ καταγγὺς αὐτῶν, ἀγαπητέ· εἰ γὰρ ὁ Χριστὸς οὐ κατέγνω αὐτῶν, μηδὲ σὺ καταγγὺς αὐτῶν· καὶ γὰρ πρόδημα ἔνοντες οἱ μαθηταὶ καὶ παράδοξον, πρωτότοκον αὐτὸν ἐκ τῶν νεκρῶν ἀναστάντα· τὰ δὲ τοιαῦτα μέγιστα θαύματα ἐκ πρώτης ἐκπλήσσειν εἰλαθεν, οἷος δὲ τῷ χρόνῳ μόνιμα γένηται ἐν ταῖς τῶν πιστεύοντων ψυχαῖς· διπέρ τὸν καὶ ἐπὶ τῶν μαθητῶν ἐγένετο τότε. Ἐπειδὴ γὰρ ἀναστάς ὁ Χριστὸς ἐκ νεκρῶν εἶπεν αὐτοῖς· Ἐλήφη ὑμῖν, Πτοεοθέτες, φῆσιν, ἐκεῖνοι καὶ διφροδοι γερόμενοι ὅδοις καὶ τρεπόμενοι εἰσῆλθον εἰπεῖς; Καὶ μετὰ ταῦτα ἐπιδεῖξας αὐτοῖς τὰς χειρας καὶ τὸν πόδας, καὶ ἀπιστούστων αὐτῶν ἀπὸ τῆς χαρᾶς, καὶ θαυμαζόντων, εἰλέντες αὐτοῖς· Ἐχετε τι βράσιμον ἀνθίδδε; διὸ τούτων βουλόμενος αὐτοῖς τὴν ἀνάστασιν πιστεύσασθαι. Οὐ πείθει σε, φῆσιν, ἡ πλευρά, οὐδὲ τὰ τραύματα; πειθέτω καν τῇ τράπαζα.

ζ'. Ἰνα δὲ μάθης ἀκριβῶς, διε διὰ τοῦτο εἶπεν, Ἔχετε τι βράσιμον ἀνθίδδε φαγεῖτε; Ἰνα μὴ νομίσωσιν εἰδῶλον εἶναι, μηδὲ πιεῦμα, μηδὲ φαντασίαν, ἀλλὰ ἀληθῆ καὶ ἀνυπόστατον ἀνάστασιν, ἀκουοντο, τῶν δὲ Πέτρος ἀπὸ τούτων πιστούται τὴν ἀνάστασιν. Εἰταν γὰρ διε Ἀρέστοντος αὐτὸν ὁ Θεὸς, καὶ διδωκεν αὐτὸν ἀμφαρῆ τεράσθια μάρτυσι τοῖς προκεχειροποιημένοις ἥμηροις, εἴτα καὶ ἀπόδεξιν τῆς ἀναστάσεως τιθέεις, ἐπήγαγεν. Οὔτινες συνεργόμενοι καὶ συνεργόμενοι αὐτοῖς. Διὰ τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ ἀναστάσις νεκρὸν ὁ Χριστὸς, Ἰνα πιστώσηται τὴν ἀνάστασιν ἐπῃ. Δότε αὐτῷ φαγεῖτε. Ὄταν οὖν ἀκούσῃς, διε παρέπτησον ἐκτὸν λύντα διε τὴμρῶν τεσσαράκοντα ὀπτανόμενος αὐτοῖς καὶ συναλιζόμενος, μάνθανε τῆς τραπέζης τὴν αἰτίαν, διε οὐδὲ διόρθωμον; αὐτὸν τραπέζης ἐπιράγεν, ἀλλὰ βουλόμενος τὴν ἀσθένειαν διορθώσαι τῶν μαθητῶν, διθεν δῆλον διε τὰ τέρατα καὶ σημεῖα τῶν ἀποστόλων ἀπόδεξις ἡ μεγιστὴ τῆς ἀναστάσεως. Διὰ καὶ αὐτὸς φῆσιν. Ἀμήτη, ἀμήτη, λέγω ὑμῖν, δια πιστεύων εἰς ἔμμα, τὰ δράμα ἐπικαίων, καὶ κατεῖτος, καὶ μείζοντος τούτων κοιτήσει, καὶ μείζοντος τούτων κοιτήσει. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ σταυρὸς μεταξὺ παρεμπεσῶν ἐσκανδάλισε πλείστους, διὰ τοῦτο καὶ μείζοναν ὀδέσσης μετὰ ταῦτα σημεῖαν. Κατατο γε εἰ τελευτῆς; ὁ Χριστὸς ἀναπέμπει τῷ θανάτῳ καὶ τῷ [92] τάρῳ, καὶ οὐκ ἀνέστη, καθάπερ οἱ Ιουδαῖοι φασιν, οὐδὲ ἀνέσθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς, οὐ μόνον οὐκ ἔδει μείζονα γίνεσθαι τὰ μετὰ ταῦτα σημεῖα τὰ μετὰ τὴν σταυρὸν, ἀλλὰ καὶ τὰ πρότερα γνόμενα ἀποσθεσθῆναι ἐγρῆν. Προσέχετε μοι μετὰ ἀκριβείας ἐνταῦθα· ἀναστάσεως γὰρ εἰσιν ἀναμφισῆται ἀποδεῖξεις τὰ λεγόμενα, διὸ καὶ πάλιν τὰ αὐτὰ ἔρω.

Ἐπειήτε σημεῖα πρὸ τούτου ὁ Χριστὸς, νεκροὺς ἤγειρε, λεπτοὺς ἀκάθηρε, δαίμονας ἀπῆλασεν· ἐσταυρόθη μετὰ ταῦτα, καὶ ὡς οἱ παράνομοι Ιουδαῖοι λέγουσιν^a, οὐκ ἀνέστη ἐκ νεκρῶν. Τί οὖν ἀνεπομένει πρὸς αὐτούς; Οὐτι εἰ μὴ ἀνέστη, τῷ; μετὰ ταῦτα ἐν τῷ ὄντι μεταστάσια τοῦτα ἐγένετο σημεῖα; Οὐδέτες

γάρ τῶν ζώντων τελευτῆς μείζονα σημεῖα ἐποίησε μετὰ τὴν τελευτὴν, ἀνταῦθα δὲ μείζονα καὶ τῷ τρόπῳ καὶ τῇ φύσει τὰ θαύματα μετὰ ταῦτα ἦν. Φύσει γάρ μείζονα ἦν, διε μὲν τοῦ Χριστοῦ οὐδέποτε σκιαὶ νηποῖς ἀνέστησαν· ἀπὸ δὲ τῶν ἀποστόλων εἰς σκιαὶ αὐτῶν πολλὰ τοιαῦτα ἐποίουν. Τρόπῳ δὲ μείζονα ἐγένετο σημεῖα, διε τότε μὲν αὐτὸς ἐπιτάπτων ἔθεται· μετούργει· μετὰ δὲ τὸν σταυρὸν εἰς δοῦλοι αὐτοῦ τῷ σεβασμῷ καὶ ἀγίῳ αὐτοῦ ὄνθιματι χρώμενοι μείζονα καὶ ὑψηλότερα ἐποίουν, ὃστε μείζωνας αὐτοῦ καὶ ἀνδροφόρων διαλέμψαι τὴν ισχύν. Τοῦ γάρ αὐτὸν ἐπιτάπτειν πολλῷ μείζον. ἦν τὸ ἔτερον τῷ ἐκείνου κεχρημάτων ὄνθιματι τοιαῦτα θαυματουργεῖν. Εἶδες. ἀγαπητή, καὶ τῇ φύσει καὶ τῷ τρόπῳ μείζονα. ὄντα τὰ σημεῖα τῶν ἀποστόλων μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ· Οὐδέκον ἀναμφισῆτητος ἡ ἀπόδειξις τῆς ἀναστάσεως· Ὁπερ γάρ ξενογον, καὶ πάλιν ἔρω, εἰ ἐτελευτής εἰς Χριστὸς, καὶ οὐκ ἀνέστη, ἔδει καὶ τὰ σημεῖα τελευτῆς εἰς ποτεσθῆναι· νυνὶ δὲ οὐδὲ μόνον οὐκ ἀπεπεσθῆ, ἀλλὰ καὶ λαμπρότερα καὶ ἀνδροφόρετερα γέγονε μετὰ ταῦτα. Εἰ γάρ μὴ ἀνέστη ὁ Χριστὸς, οὐκ ἀνέστη τοιαῦτα σημεῖα· Ή αὐτὴ μὲν γάρ δύναμις καὶ πρὸ τοῦ σταυροῦ καὶ μετὰ τὸν σταυρὸν ἐθαυματούργει· καὶ πρώτον μὲν διε ἐστοῦ, ὄντερον δὲ διὰ τῶν μαθητῶν· Ἰνα δὲ αφεστέρα καὶ ἀνδροφόρετα γένηται τῆς ἀναστάσεως ἡ ἀπόδειξις, μ. ιζονα καὶ ὑψηλότερος μετὰ τὸν σταυρὸν ἐγένετο τὰ σημεῖα. Καὶ πόλεν δῆλον διε σημεῖα γέγονε τότε; διετος ἔρει Πόλεν δὲ καὶ δῆλον διε σημεῖα τοιαῦτη διε Χριστὸς; Ἀπὸ τῶν θελων Γραφῶν, φῆσιν. Καὶ γάρ διε σημεῖα γέγονε τότε καὶ διε σταυρόθη διε Χριστὸς, ἀπὸ τῶν ἀγίων Γραφῶν δῆλον. Ἐκείναι μὲν γάρ καὶ ταῦτα κάκελα λέγουσιν. Εἰ δὲ λέγει διόπεντες, διε οὐκ ἀπόδειξαν σημεῖα οἱ ἀπόστολοι, μείζωνας αὐτῶν δεικνύεις; τὴν δύναμιν καὶ τὴν θελων χάριν, διε χωρίς σημείων τοσαῦτην οἰκουμένην ἀπεστάσαντα πρὸς θεοτέσσειαν. Τοῦτο γάρ μέτιστον σημείον καὶ παράδοξον θαῦμα, διε τοιαῦτα σημεῖαν καὶ παράδοξαν, οὐδὲν διεποτεσθῆται, μεταξὺ διεποτεσθῆται, καὶ εύκαταφρόνητοι, καὶ ἀγράμματοι, καὶ ἰδιωται, καὶ εὐταλεῖς, καὶ δύσκα τὸν ἀριθμὸν, πόλεις τοιαῦτας, καὶ ἔθνη, καὶ δῆμοις, καὶ βασιλεῖς, καὶ τυράννους, καὶ φιλοσόφους, καὶ φήτωρας, καὶ πάσαν, ὡς εἰπεῖν, τὴν γῆν χωρίς σημείων φαίνωνται πρὸς θεατοὺς ἐλκύσαντες. Βούλει δὲ καὶ νῦν σημεῖα γιγάντες θελεῖν; Ἐγώ σοι δεῖξω καὶ μείζονα τῶν προτέρων, οὐχ ἵνα νεκρὸν ἐγειρθείμενον, οὐχ ἵνα τυφλὸν ἀναβλέποντα, ἀλλὰ πάσαν τὴν γῆν τὸ σκότος τῆς [93] πλάνης ἀποθεμένην· οὐχ ἵνα λεπτὰν καθαιρόμενον, ἀλλ' ἔθνη τοσαῦτα τὴν λέπραν τῆς ἀμφατίας· ἀποσμήκαντα δὲ καὶ διὰ τοῦ λουτροῦ παλιγγενεσίας καθαρθέντα. Τί τούτων τῶν σημείων μείζον ἐπιζητεῖς, δινθρωπε, ἀθρόον τοσαῦτην τῆς οἰκουμένης μεταβολὴν δρῶν γεγενημένην;

η'. Βούλει μαθεῖν πῶς ἀναβλέψαι τὴν οἰκουμένην ἀποίσην διε Χριστὸς; Τὸ πρότερον τὸ ξύλον καὶ τὸν λίθον οὐκ ἀνθίμιον εἶναι ξύλον καὶ λίθον οἱ ἀνθρώποι, ἀλλὰ θεοὶ ἀκάλουν τὰ ἀναίσθητα, οὕτω; ήσαν ἀποτετυφλωμένοι· νυνὶ δὲ εἰδον τὸ ξύλον τοιούτον, τὸ λίθος· ἐπίστευσαν τὴν θεόν. Πλίστει γάρ μόνη θεωρεῖται τὴν ἀνώλεθρος καὶ μακαρία φύσις ἐκεῖνη. Βούλει δὲ καὶ τὸ πρότερον ἀναστάσεως θελεῖν σημείον; Ἀπὸ τῆς τῶν μαθητῶν γνώμης διει: καὶ τοῦτο μείζον γινθέμενον μετὰ

^a Colb. καὶ ἀλλαζόνες λέγουσι.

τὴν ἀνάστασιν. Καὶ γὰρ παρὰ πᾶσιν ὡμολόγησε, θεὶ δὲ μὲν περὶ ζῶντα ἀνθρώπους εὐνοεῖς διακείμενος καὶ ἀποθανόντος ἵνως οὐδὲ μέμνηται· δὲ περὶ ζῶντα στρωμάτων διατεθεὶς καὶ ἐγκαταλίπων περιόντα, πολλῷ μᾶλλον ἀποθανόντος ἐπιλήσσεται. Ὅθεν οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων τὸν φρίλον καὶ τὸν διδάσκαλον ἀφεὶς ζῶντα καὶ ἐγκαταλίπων, τελευτῆς ταντα περὶ πολλοῦ ποιεῖται, καὶ μᾶλιστα δεαν κινδύνους μυρίους αὐτῷ προκειμένους ἀπὸ τῆς περὶ ἑκείνον σπουδῆς βλέπῃ. Ἀλλ' ἴδοι τοῦτο τὸ ἐπὶ μηδενὸς συμβαῖνον, ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων ἔγενετο, καὶ οἱ ζῶντα αὐτὸν ἀρνησάμενοι καὶ ἐγκαταλίποντες, καὶ συλληφθέντα ἀφέντες, καὶ ἀποτρήσαντες, μετὰ μυρίᾳ ἑκείνα ὄνειδη καὶ τὸν σταυρὸν, οὕτω περὶ πολλοῦ πεποίηται, ὡς καὶ τὰς ψυχὰς ἐπιδοῦνται τὰς ἀνταντὰς ὑπὲρ τῆς εἰς αὐτὸν ὅμολογίας καὶ πίστεως. Καίτοι γε εἰ καὶ τετελευτήκει οἱ Χριστὸς καὶ οὐκ ἀνέστη, πῶς εἰχε λόγον τοὺς ἡγίκα ξένη φυγόντας διὰ τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον, ἦνίκα ἐτελεύτης μυρίοις ἀστοῦς δι᾽ ἑκείνον περιβάλλειν κινδύνοις; Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι πάντες ἔφυγον, Πέτρος δὲ καὶ ἡρήσατο μεθ' ὅρκου τρίτον, καὶ δὲ μεθ' ὅρκου τρίτον αὐτὸν ἀρνησάμενος καὶ θεραπαινίδιον φέρον εὐτελοῦς δεσμούς, ἐπειδὴ ἐτελεύτησε, βουλόμενος ἡμᾶς πεῖσαι διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν, ὅτι εἶδεν αὐτὸν ἀναστάντα, οὐτως ἀθρόον μετεβάλλετο ὡς ὀλοκλήρου καταγελάσαι δῆμον, καὶ εἰς μέσον τῶν Ἱεροδαίων τὸ Βατράνον εἰσπηδῆσαι καὶ εἰπεῖν, ὅτι οἱ σταυρωθεὶς καὶ ταφεὶς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀνέη, καὶ μηδὲν αὐτὸν ὑποδέξασθαι δεινόν. Πόθεν οὖν τὸ θαρρεῖν αὐτῷ ἔγένετο; Πόθεν ἀλλούσεν, ἀλλ' ἣ ἀπὸ τῆς πληροφορίας τῆς κατὰ τὴν ἀνάστασιν; Ἐπειδὴ γὰρ εἶδεν αὐτὸν, καὶ διελέχθη, καὶ περὶ τῶν μελλόντων ἤκουε, διὰ τοῦτο ὡς ὑπὲρ ζῶντος κινδύνευμάν τοιπον, οὐτως ἀπάντων κατετέλμησε τῶν δειγῶν, ἀτε δὴ καὶ πλείστα λαβὼν δύναμιν καὶ μείζον τὸ θάρσος ὡς ὑπὲρ αὐτοῦ ἀποθανεῖν, καὶ τῷ σταυρῷ κατὰ κεφαλῆς προσομιλῆσαι. Ὅταν τοίνυν ἥσσις^a καὶ σμεία μείζονα γινόμενα, καὶ τοὺς μαθητὰς πλείστα κεκτημένους εἴνοιαν περὶ αὐτὸν τοὺς πρότερον ἐγκαταλίποντας αὐτὸν, καὶ [94] παρῆσται μείζονα ἐπιδεικνύμενους, καὶ πανταχόθεν λαμπρότεραν γινομένην τῶν πραγμάτων τὴν μεταβολὴν, καὶ ἐπὶ τὸ πεπαρθῆσιασμένον καὶ φαιδρὸν προελθόντα παντα, μάνθανε δι᾽ αὐτῆς τῶν πραγμάτων τῆς πείρας, ὅτι οὐ μέχρι θανάτου τὰ κατὰ τὸν Χριστὸν Ἑμεινεν, ἀλλὰ ἀνάστασις αὐτὸν διεδέξιτο, καὶ ζῆι καὶ μένει διηγεῖκας ὁ σταυρωθεὶς θεὸς ἀναλοιώτος. Οὐ γὰρ διὸ εἰ μὴ ἀνέστη καὶ ξέτη, μείζονα μετὰ τῶντα σμεία εἰργάσαντο οἱ μαθηταὶ τῶν πρὸ τοῦ σταυροῦ γινομένων. Τότε μὲν γὰρ αὐτὸν καὶ οἱ μαθηταὶ ἐγκατέλιπον· νυνὶ δὲ αὐτῷ καὶ ἡ οἰκουμένη προστέχει ἄπασα, καὶ οὐχὶ Πέτρος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτεροι μυρίοι, καὶ πολλῷ πλέον μετὰ Πέτρον τῶν οὐχ ἑωρακτῶν αὐτὸν τὰς ψυχὰς ἐπέδωκαν τὰς ἀνταντὰς ὑπὲρ ἑκείνου, καὶ τὰς κεφαλὰς ἀπετυθῆσαν, καὶ μυρίᾳ ἐπαθον δεινά, ὥστε τὴν εἰς αὐτὸν

^a Legebatur οὐ τετελευτήκει, quod, postulante sensu, correxiimus, interpretarem et Eumen. Ven. secuti. Epit.

^b Colb. τὸ θάρσος οὐκ ἐπὶ πλείστα δύναμιν ἔλαβεν παρὰ τοῦ νεκροῦ καὶ μένοντος ἐν τῷ θανάτῳ· δεαν οὖν θέγει.

δυμολογίαν ὑγιῆ καὶ ἀκέραιον ἔχοντας ἀπαλθεῖν. Ήπειρος οὖν δεκτὸς καὶ ἐν τῷ τάφῳ μάνιον, ὃς σὺ λέγεις, ὁ Ἰουδαῖος, τοσαύτην καὶ ἐν τοῖς μετ' ἑκείνους ἀπεστιν ἀπεδείχατο τὴν Ισχὺν καὶ τὴν δύναμιν, πειθῶν ἀντοῖς αὐτὸν μόνον προσκυνεῖν, καὶ πάντα αἰρεσθαις ὑπομείναι καὶ πάσχειν ὑπὲρ τοῦ μὴ τὴν πλεῖστην ἀπολέσαι τὴν εἰς αὐτὸν; Ὁρᾶς διὰ πάντων σάφη τῆς ἀναστάσεως τὴν ὑπόδειξιν, διὰ τῶν σημείων τῶν τότε, τῶν νῦν, διὰ τῆς εὐνοίας τῶν μαθητῶν τῶν τότε, τῶν νῦν, διὰ τῶν κινδύνων ἐν οἷς διετέλεσαν οἱ πιστεύσαντες; Βούλει καὶ τοὺς ἔχθρούς θείεν πεφοβημένους αὐτοῦ τὴν Ισχὺν καὶ τὴν δύναμιν, καὶ πολλῷ μᾶλλον μετὰ τὸν σταυρὸν ἀγνωμένας; Ἀκούει καὶ περὶ τούτων συνετῶς. Θεωροῦντες γάρ, φησίν, οἱ Ἰουδαῖοι τὴν τοῦ Πέτρου καρφοτοῖαν καὶ Ταύρου, καὶ καταλαβόμενοι, ὅτι ἀνθρώποις ἀγράμματοι εἰσι καὶ θιώται, θθαύμαζον, καὶ ἡγωνιῶν, οὐκ ἐπειδὴ ἀγράμματοι ὄντες πάντων τῶν σοφῶν περιεγίνονται, καὶ Τὸν ἀνθρώπου στὸν αὐτοῖς δρῶτες τὸν τεθεραπευμένον, οὐδὲτε εἰχόντες δρῶτες τὸν τεθεραπευμένον, καίτοι γε πρὸ τούτου ἀντείποντον; Ἀπέστησεν αὐτῶν τὴν γλῶτταν ἡ δόρατος τοῦ σταυρωθέντος δύναμις· ἑκείνος τὸ στόμα αὐτῶν ἐνέγραψεν· ἑκείνος τὴν παρῆσταιν κατέστειλε· διὰ τοῦτο καὶ εἰστήκεισαν μηδὲν ἔχοντες ἀντείπειν. Ὅταν δὲ καὶ ἐφιέζεται, ὅρα πᾶς τὴν δειλίαν ὅμολογούσι τὴν ἀνταντὰν. Βούλεσθε, φησίν, ἐπαγαγεῖν ἐφ' ἡμᾶς τὸ αἷμα τοῦ ἀνθρώπου τούτου; Καὶ μήν, εἰ ἀνθρώπος ἐστί; ψιλός. τι δέδοικας αὐτοῦ τὸ αἷμα; πόσους ἀνέλλεις προφῆτας, πόσους ἐσφαῖξες δικαίους, ὁ Ἰουδαῖος, καὶ οὐδενὸς αὐτῶν τὸ αἷμα ἐφοβήθης; τίνος ἔνεκεν ἐνταῦθα φοβῇ; Κατέστεισεν αὐτῶν δύτως τὸ συνειδής ὁ σταυρωθεὶς, καὶ τὴν ἀγωνίαν ἣν εἰχον κρύψαι μὴ δυνάμενοι, καὶ ἀκοντεῖς ἐπὶ τῶν ἔχθρων ὅμολογούσι τὴν οἰκείαν ἀσθένειαν. Καὶ δε τε μὲν ἀσταύρουν αὐτὸν ἔδων λέγοντες· Τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν· οὐτως κατεφρόνων τοὺς αἵματος αὐτοῦ. Μετὰ δὲ τὸν σταυρὸν ἔδωντες αὐτοῦ τὴν δύναμιν διαλάμπουσαν, φοδοῦνται καὶ ἀγωνιῶσι, καὶ λέγουσι· Βούλεσθε [95] ἐπαγαγεῖν ἐφ' ἡμᾶς τὸ αἷμα τοῦ ἀνθρώπου τούτου; Καίτοι γε εἰ πλάνος ἣν καὶ ἀντίθεος, καθὼς φατε, Ἰουδαῖοι παράνυμοι, τίνος ἔνεκεν αὐτοῦ δεδοίκατε τὸ αἷμα; Καὶ γὰρ καὶ ἐγκαλλωπίζεσθαι ἐδει τῷ φύνῳ, εἰ τοιοῦτος ἦν. Ἀλλ' ἐπειδὴ τοιοῦτος οὐκ ἦν, διὰ τοῦτο τρέμουσιν.

8'. Ὁρᾶς πανταχόθεν καὶ τοὺς ἔχθρούς ἀγωνιῶντας καὶ δεδοίκότας; εἰδεῖς αὐτῶν τὴν ἀγωνίαν; Μάθε καὶ τοῦ σταυρωθέντος τὴν φιλανθρωπίαν. Ἐκείνοις μὲν γάρ ελεγον· Τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν· δὲ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐποίησεν οὐτως· ἀλλὰ πρὸς τὸν Πατέρα καθικετεύων λέγει· Πάτερ, ἀρεις αὐτοῖς· οὐ γάρ οἰδασι τὶ ποιοῦσιν. Εἰ γάρ ἐγένετο τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐπὶ αὐτοὺς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα αὐτῶν, οὐκ διὰ τῶν τέκνων αὐτῶν ἐγένοντο ἀπόστολοι· οὐκ διὰ δύο τρισχίλιοι ἐπίστευσαν, οὐκ διὰ πεντακισχίλιοι. Ὁρᾶς πῶς ἐχεῖνοι μὲν ὡμοι καὶ ἀπηνεῖς περὶ τὰ ἔγκονα αὐτῶν δύτες καὶ τὴν φύσιν αὐτὴν ἡγνότσαν, δὲ δὲ θεῖς πατέρων ἀπάντων φιλανθρωπήτερος, καὶ μητέρων φιλοστοργήτερος γέγονεν·

ptem illud quoque magis videbis post resurrectionem affulisse. Siquidem in confessio est apud omnes eum, qui erga viventem hominem benevolē sit affectus, ipso mortuo fortasse ne quidem ejus meminisse: qui vero male affectus sit erga illum, dum viveret, et superstitem deseruerit, multo magis immemorem defuncti futurum. Quo sit, ut nemo qui amicum magistrumve superstitem reliquerit ac deseruerit, vita functum plurimi faciat, ac tum præcipue, cum propter exhibitat in eum benevolentiam mille pericula sibi viderit imminentia. Ecce tamen illud quod nulli accidit, in Christo et discipulis evenit, et qui viventem illum negaverant ac deseruerant, et comprehensa reliquerant, et aufugerant, post innumera illa opprobria, et crucem, tanti eum fecerunt, ut pro ipsius confessione ac fide animas etiam suas exponerent. Enimvero si mortuus fuisset Christus, neque resurrexisset, qui fieri potuisset, ut qui, dum superstes esset, ob periculum imminens fugerant, eo jam vita functo, propter illum mille periculis scipios objicerent? Ac ceteri quidem omnes fugerunt, Petrus vero etiam cum juramento ter illum negavit, et qui ter illum cum juramento negaverat, et vilis ancillulae fuerat timore percusus, postequam obierat, nobis rebus ipsis volens fidem facere se suscitatum illum a mortuis vidiese, sic repente mutatus est, ut integrum populum aspernaretur, et in medium Judeorum theatrum prosiliret, diceretque illum qui crucifixus fuerat ac sepultus, a mortuis die tertia, surrexisse atque in celos ascendisse, neque se malis quidquam reformidare. Unde igitur factum erat, ut adeo confidens esset? Non aliunde sane, quam ex eo quod de resurrectione certior factus esset. Cum enim illum vidisset, atque alloquutus esset, deque rebus futuri verba scientem audiisset, bac de causa tamquam in gratiam hominis jam viventis periculum adire, ita se malis omnibus objiciebat, utpote qui majori virtute corroboratus esset confidentiaque majori, sic ut pro ipso mortem oppeteret, et cruci capite in terram verso affigeretur. Cum ergo majora fieri signa videris, et discipulos majori cum benevolentia esse complexos, qui prius eum deseruerant, et majorem fiduciam præse ferre, omni ex parte illustriorem rerum factam esse mutationem, omniaque tutiori ac jucundiori esse in statu collocata, tum ipso rerum experimento cognosce, res Christi non esse mortis finibus circumclusa, sed resurrectionem illi successisse, ac vivere, superstitemque perpetuo crucifixum manere Deum immutabilem et immortalē. Neque enim discipuli, nisi resurrexisset ac viveret, majora postea miracula patrassent, quam que crux præcesserant. Nam tum temporis etiam discipuli reliquerunt eam: jam vero totus ad illum orbis terrarum accurrit, neque Petrus solum, sed et mille alii, ac multo plures post Petrum, ex illis qui illum minime viderunt, animas pro illo suas exposuerunt, capite truncatis, et innumerā sunt mala perpessi, ut integra et ilesa ipsis confessione possent ex hac vita discedere. Quomodo ergo is qui mortuus erat et sepulcro con-

clusus, ut tu dicis, o Judæ, in omnibus qui sequuti sunt illos tantam vim exhibuit tantamque virtutem, ut eis persuaderet, solum illum ut adorarent, omniaque sustinere ac perpeti mallent, quam suam in illum fidem amittere? Vides in omnibus certam resurrectionis comprobationem elucere, cum ex signis quæ tum facta sunt, quæque nunc flunt, tum ex discipulorum lenientia, qui tum vivebant, et qui nunc vivunt, tum ex periculis in quibus semper fidèles versabantur? Visne etiamnum hostes cernere potentiam ac virtutem ejus pertimescere, ac multo amplius post crucem astuare? Audi sane prudenter, quid de his scriptum sit. Cum enim viderent, inquit Scriptura, *Judæi Petri in loquendo libertatem, et Joannis, atque animadverterent hominem illos literarum rudes et imperitos esse, mirabantur* (Act. 4. 13), et metuebant non quod literas nescirent, sed quod cum illiterati essent omnes sapientes vincerent, *Cumque hominem cernerent, qui sanatus erat, nihil poterant contradicere* (Ibid. v. 14), tametsi antea contradicebant cum signa fieri viderent. Cur igitur tum minime contradicebant? Cohibebat illorum linguam virtus invisibilis crucifixi: ille os eorum obturabat, ille libertatem in dicendo compescet: propriea stabant, neque poterant contradicere. Cum autem verba etiam protulerunt, vide quo pacto nictum suum teantur. *Vultis, inquiunt, inducere super nos sanguinem hominis istius* (Ib. 5. 28)? At enim si nudus homo est, cur ejus sanguinem pertimescis? quam multos prophetas occidisti, quam multis justos jugulasti, Judæi, nec ullius illorum sanguinem reformidasti? cur igitur hic reformidas? Vere conscientiam terrebat illorum crucifixus, suamque formidinem cum occultare non possent, vel etiam inviti suorum coram inimicis imbecillitatem fatentur. Ac dum illum quidem crucifigerent, clamabant dicentes, *Sanguis ejus super nos, et super filios nostros* (Math. 27. 25); adeo sanguinem ejus spernebant. Post passionem autem cum effulgenter illius virtutem intuentur, pertimescent et astuant, dicuntque: *Vultis inducere sanguinem hominis istius super nos?* At enim si seductor erat, et adversarius Dci, prout dicitis, scelesti Judæi, quam ob causam sanguinem ipsius timetis? Etenim si talis erat, illius etiam fuerat cæde glorandum. Sed quoniam talis non erat, idcirco tremunt. 9. Vides undique et inimicos astnare ac timere? vides illorum anxietatem? Crucifixi quoque benignitatem cognosce. Siquidem illi quidem dicebant: *Sanguis ejus super nos, et super filios nostros* (Math. 27. 25): Christus autem non ita fecit; verum supplicans Patri ait, *Pater, dimitte illis: non enim sciunt, quid faciunt* (Luc. 23. 34). Si enim super illos sanguis fuisset, et super filios illorum, nequaque ex illorum filii delecti essent apostoli: nequaque ter mille simul credidissent, neque quinques mille. Vides ut illi quidem crudeles ac sc̄vi cum in suis liberis essent, ipsam etiam naturam abnegarint, Deus autem patres omnes superaverit benignitate, ac filios majori quam matres fuerit amore complexus? San-

guis enim ejus super illos et super illorum filios fuit; super filios vero non omnes, sed super illos tantum, qui paterna impietatem et iniuriam imitati sunt, et quocum illis filii fuerunt non secundum naturam successionem, sed secundum voluntatis insaniam, hi soli malis facti sunt obnoxii.

Jerusalem quando excisa. — Tu vero mihi bonitatem ac benignitatem Dei aliunde quoque considera. Non enim statim illis supplicium ac poenam intulit, sed quadraginta et plures elabi post passionem annos sivit. Siquidem Salvator ipse Tiberio imperante cruci affixus est: at illorum civitas imperantibus Vespasianō ac Tito capta est. Cur igitur consequens tempus omisit? Voluit illis spatum ad penitentiam agendam præbere, ut peccata deponerent, ut crimina a se depellerent. Postquam autem temporis spatum ad penitentiam præstitutum habentes immadicabili se laborare morbo præ se tulerunt, tum denum supplicium illis ac poenam intulit, et eversa illorum urbe per universum orbem terrarum eductos illos dispersit. Atque hoc benignitatis ejus opus fuit. Siquidem illos dispersit, ut Christianum, quem cruci affixerant, ubique terrarum cernerent adorari, ut cum ab omnibus adoratum illum cernerent, ejusque virtutem perciperent, summam suam impietatem agnoscerent, eaque cognita ad veritatem redirent. Atque ipsa captivitas illis deinde doctrinam, ac supplicium admonitionis occasionem afferbat: si enim in regione Iudeæ remansissent, veraces fuisse prophetas non agnoscissent. Quid enim prophetæ dicebant? *Poena a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ* (*Psal. 2. 8*). Itaque illos egredi oportuit ad terræ terminos, ut propriis oculis cernerent a Christo terræ terminos possideri. Rursus alius propheta dicit: *Et adorabunt eum singuli e loco suo* (*Soph. 2. 11*). Ergo illos per omnia terre loca di-

spèrgi oportuit, ut unumquemque adorare illum proprius oculis cernerent. Rursus alius dixit: *Repletur terra, ut cognoscat Dominum, sicut aqua multa ad opericulum maris* (*Hab. 2. 14*). In omnem igitur terram abire illos oportuit, ut repletam illam cognitum Domini viderent, et maria, hoc est spirituales istas Ecclesias, pietate redundantia. Propterea ubique terrarum dispersit illos Deus: si enim in Iudea resedissent, hæc ignorassent. Jam vero prophetas veraces esse, atque ipsum virtute pollere suorum ocalorum experimento vult ipso cognoscere: ut, si quidem probi gratique fuerint, ad veritatem per ista deducantur: sin autem in impietate perseverent, nullam habeant in tremenda die judicii excusationem. Propterea per universum orbem terrarum illos dispersit, ut et nos quidpam inde lucri decerpamus, hoc est, dum prolatas illas de illorum dispersione prædictiones, deque Jerosolymorum eversione cernimus, quas et Daniel, dum abominationis desolatiōnis mentionem facit (*Dan. 9. 27*), et Malachias duum ait: *Quia et in tobis claudentur iustæ* (*Mal. 4. 10*), et David, et Isaías, et alii prophetæ multi de his prædixerant, ut videntes eos qui Dominum tot injuriis affecerant, ita fuisse punitos, patria libertate privatos et suis omnibus legibus ac paternis traditionibus, virtutem ejus agnoscamus, quæ illa prædixit atque perfecit, atque inimici quidem ex nostris bonis potentiam illius intelligant, nos autem ex supplicio de illis sumpto immensam ejus benignitatem ac potentiam agnoscamus, nec unquam illum glorificare desinamus, ut et semper atque ineffabilia bona consequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cum quo Patri gloria, una cum sancto et vivifice Spiritu, honor et imperium, nunc et semper, et in secula seculorum. Amea.

Ἐγένετο μὲν γὰρ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐπ' αὐτοὺς καὶ ἐπὶ τὰ τάκια αὐτῶν· ἐπὶ τὰ τάκια δὲ οὐχὶ πάντα, ἀλλ᾽ ἐπὶ ἑκάστα μόνον τὰ μημερίμενα τῆς πατρικῆς δασ-
σειαν καὶ παρανοματαν, καὶ δοις ἡσαν αὐτοῖς υἱοὶ οὐ
πρέπει τὴν τῆς φύσεως διαδοχήν, ἀλλὰ κατὰ τὴν τῆς
προαιρέσεως μανίαν, οὗτοι μόνοι ταγόνασιν ὑπεύθυ-
ναι τῶν κακῶν.

Ἐκόπει δέ μοι καὶ ἀτέρωθεν τὴν ἄγαθότητα καὶ
φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ. Οὐ γάρ εὐθέας ἔπιγναγεν
ἐπ' αὐτοὺς τὴν κόλασιν καὶ τὴν τιμωρίαν, ἀλλὰ τε-
σσαράκοντα καὶ πλεισταὶ ήτη διδίπτει μετὰ τὸν σταυρόν·
Αὕτη μὲν γάρ ὁ Σωτὴρ ἐπὶ Τιβερίου ἐσταυρώθη·
ἡ δὲ πόλις αὐτῶν ἐπὶ Οὐδεστασιανοῦ καὶ Τίτου ἐδάλω.
Τίνος αὖν ἐνακέν τὸν μετὰ ταῦτα τοῦτον χρόνον διελι-
πτεν; Βαυλόμενος αὐτοῖς θύσην καιρὸν μετανοίας,
ῶστε ἀπο-
κρούτασθαι τὰ δημότηματα. Ἔπειδὴ δὲ καὶ προθεμίαν
μετανοίας λαβόντες ἐμπάτιας ἐνοτεῖς, ἐπίγναγε
λοιπὸν αὐτοῖς τὴν κόλασιν καὶ τὴν τιμωρίαν, καὶ τὴν
πόλιν καθελὼν ἔξιγναγεν αὐτοὺς διασπάειρας πανταχοῦ
τῆς οἰκουμένης, καὶ τοῦτο διὰ φιλανθρωπίαν ποιῶν.
Διέπειρε γάρ αὐτοὺς, ἵνα πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης
προτικούμενον θῶσι τὸν ὑπὸ αὐτῶν σταυρωθέντα
Χριστὸν. ἵνα δρῶντες αὐτὸν προσκυνούμενον ὑπὸ^{τού}
τῶντων καὶ μαθόντες αὐτοῦ τὴν δύναμιν, ἐπιγνώσι-
τῆς οἰκείας ἀσεβείας τὴν ὑπερβολὴν, καὶ ἐπιγνώσι-
ς ἐπανδιθωσι πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Καὶ λοιπὸν ἡ αἰχμα-
λωτία αὐτοῖς διασκαλίσει γίνετο, καὶ ἡ τιμωρία νου-
τεσία· εἰ γάρ ἔμενον ἐπὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς γῆς, οὐκ ἀν
ἴρωσαν τῶν προφητῶν τὴν ἀλήθειαν. Τί γάρ καὶ
ἴλεγον οἱ προρήται; Αἰτησαι καρ' ἔμοιν, καὶ δώσω
σοι δύνην τὴν αἰληρονομίαν σου, καὶ τὴν πατέσχε-
σίν σου εἰς κέρατα τῆς γῆς. Ἐδει τοίνυν αὐτοῖς ἐξ-
ελθεῖν εἰς τὰ πέρατα τῆς γῆς, ἵνα ίῶσιν οἰκείοις
ἀρθαλμοῖς, διτὶ καὶ τὰ πέρατα τῆς γῆς κατέχει δι Χρι-
στός. Πάλιν οὖν ἕτερος προφήτης λέγει· Καὶ προσ-
κυνήσουσιν αὐτῷ δικαστοῖς ἐκ τοῦ εόπεν αὐτοῦ. Ἐδει τοίνυν αὐτοῖς εἰς ἀπαντα διασπαρῆνται τόπον

τῆς γῆς, ἵνα ίῶσιν οἰκείοις δημασιν ἰκαστον ἐκ τοῦ
τόπου αὐτοῦ πρεσκυνοῦντα εἰπόν. Πάλιν δέλλος εἶπε·
Πλησθήσεται ἡ γῆ τοῦ τρώγαντος τὸν Κύριον, ὃς
ὅδωρ πολὺ καταπαλύγει τοῦ διάδοσσας. Ἐδει τοίνυν
[96] αὐτοὺς εἰς ἀπασαν τὴν γῆν ἀπαλθεῖν, ὥστε ίδειν
αὐτὴν πεπληρωμάνην τοῦ γάνωντα τὸν Κύριον, καὶ
τὰς θαλάσσας, τουτέστι τὰς πνευματικὰς ταῦτας·
Ἐκκλησίας, τῆς θεοειδείας μεμεστωμένας. Διὰ ταῦ-
τα διέπειρεν αὐτοὺς δὲ θεὸς πανταχοῦ· τῆς γῆς· εἰ
γάρ ἐν Ἰουδαϊκῇ ἐκάθηντο, ταῦτα δὲν ἔγνωσαν. Λειπόν
βούλεται αὐτοῖς καὶ τῆς τῶν προφητῶν ἀληθείας κατ-
τῆς αὐτοῦ δινάμεις αὐταῖς δψεισι τὴν πεῖραν λαβεῖν·
ἵνα δὲν μὲν εὐγνωμονῶσι, διὰ τούτων χειροτργωγηθῶσι
πρὸς τὴν ἀλήθειαν· διν. δὲν ἐπιμένοισι τῇ ἀσεβείᾳ,
μηδέμιαν ἔχωσιν ἀπολογίαν δὲν τῇ φοβερῇ τῆς κρί-
σεως ἡμέρᾳ. Διὰ τοῦτο διέστατεν αὐτοῖς πανταχοῦ
τῆς οἰκουμένης, ἵνα καὶ ἡμαῖς ἐν τούτοις κερδάνωμέν
τι, τουτέστιν ἔκεινας τὰς προρήσεις ὁρῶντας τὰς
περὶ τῆς διασπορᾶς αὐτῶν εἰρημένας, τὰς περὶ τῆς
ἀλώσεως τῶν Ἱεροσολύμων, δις καὶ δὲν δινήτη τοῦ βίβε-
λύγματος τῆς ἐρημώσεως μηνοθείς, καὶ δὲ Μαλαχίας
εἰπὼν, "Οτι καὶ ἐν ὅμιλῳ συγκλεισθήσονται πύλαι,
καὶ δὲ Ναυτίδ καὶ δὲ Ησαΐας καὶ ἔτεροι πολλοὶ προφῆ-
ται περὶ τούτων προσανεφύνσαν, ἵνα δρῶντες τοὺς
περὶ τὸν Δεσπότην ἀγνώμονας τεγενημένους οὐτῷ
κολαζομένους, ἐκπεπτωκότας τῆς ἀλευθερίας τῆς πα-
τρικῆς καὶ τῶν οἰκείων ἀπάντων θεσμῶν τε καὶ πα-
τρικῶν παραδόσεων, μάθωμεν αὐτοῦ τὴν δύναμιν
τὴν προειπούσαν αὐτά καὶ ἐργασαμένην, καὶ οἱ μὲν
ἔχθροι διὰ τῶν ἡμετέρων ἀγαθῶν θῶσιν αὐτοῦ τὴν
ἰσχύν· ἡμαῖς δὲ διὰ τῶν εἰς ἔκεινους τιμωριῶν μά-
θωμεν αὐτοῦ τὴν ἀφατον φιλανθρωπίαν καὶ δύναμιν,
καὶ διὰ παντὸς δοξάζοντες αὐτὸν διατελῶμεν, διπάς
καὶ τῶν αἰώνιων καὶ ἀπορθήτων ἀγαθῶν ἐπιτύχωμεν,
χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
Χριστοῦ, μεθ' οὐ τῷ Πατρὶ ἄμα τῷ διγένῳ καὶ ζωο-
ποιῷ Πνεύματι τιμῇ καὶ κράτος, νῦν καὶ δει, καὶ εἰς
τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

MONITUM AD HOMILIAM IN ILLUD, SAULUS AUTEM, ETC.,

Hæc concionatus est Chrysostomus post quartam habitam in inscriptionem Actorum homiliam. Hæc vero liquet ex iis quæ num. 3 dicuntur: ubi etiam hujus concionis argumentum declaratur his verbis: *Totum igitur debitum inscriptionis nobis persolvimus, inscriptionis, inquam, Actorum apostolicorum: ut igitur initium libri attingeremus, ordo exigebat, ac doceremus, quid hoc sibi velit: Primum quidem sermonem fecimus de omnibus, o Theophile, quæcepit Jesus facere ac docere. Verumtamen non sinit Paulus, ut hanc seriem ordinis sequar; sed ad te suaque recte facta linguam nostram invitat. Cuius namque videre illum introductum Damascum, non ferrea catena, sed Dominica voce vincitur. Hic vides post Homilias in principium Actorum institutam concionem: video item ejus argumentum. Habitam item hanc de qua nunc agimus, antequam tempus paschale dilaberetur, aperte narrat num. 4: Nam si, dum solem nobis, ait, inscriptionem legimus et enarramus, dimidium solemnitatis consumptum, si ab exordio initio facta in ipsum libri pelagus orationem immittit expiacionem, quantum, quoero, temporis impendissemus, ut ad illas de Paulo narrationes perveniremus? Et postea numero quinto non obscurè significat illam homiliam, quæ nulla intermedia præcesserat, esse quartam in principium Actorum, in qua queritur cur Acta Apostolorum in Pentecoste legantur. Hic namque sanctius doctor talia fatur: Nonas in priore sebæ collecta dicebamus ea miracula, quæ crucem secuta sunt, hi majora quæ ipsam præcesserant existentes? Nonne id ostendi nobis et ex miraculis et ex discipulorum benevolentia; et quo pacto antea quidem Christus imperante mortuos suscitabat, postea vero servorum ejus umbra idipsum præstabat, etc. Quæ omnia diserte narrantur in illa quarta Homilia in principium Actorum num. 7. Hæc igitur homilia quartam illam in principium Actorum procul dubio sequitur. Qui vero fuerint illi prædicti: qui tum in hac, tum in sequenti homilia memorantur, in Vita Chrysostomi ad caleem Operum adornanda disquirentur.*

Die insequente post habitam Homiliam in illud, *Paulus autem adhuc spirans misericordiam, etc.*, illam concionem habuit, quæ inscribitur *De nominum mutatione*. Quod argumentum ille in fine præcedentis homiliae cœperat, hac proposita quæstione, cur Paulo, cur Petro, cur aliis in Veteri Testamento mutatum nomen fuerit. Id enim ipse narrat num. 2. *Neque enim, ait, de rebus trivialibus quæstionem habemus hodie, sed de re, quæ cepit quidem hæsterno die proponi, non potuit autem solutio quæstionis afferri, propter eorum multitudinem, quæ fuerant in medium prolate. Quid illud porro est? De nominum impositione quæstio erat, quæ Deus sanctis imposuit. Et quibusdam interpositis: Pauli præclara facinora narrare cupiebamus, jamque historias attigeramus exordium; et his verbis conceptum initium narrationis invenimus: Saulus*

[97-98] Ἀραγωθείσης περικοπῆς, « Σαῦλος δὲ ἐτι ἐμπειρῶν ἀπειλῆς καὶ φόρου, » κάπετων προσδοκῶντων εἰς τὴν ἀφήνησην τοῦ Θεοῦ πρόσθιαν λεχθῆσεσθαι, δὲτι ἀταστοσεως ἀπέδειξε τὸν Παύλου κλῆσις.

ε. Ἀρα ταῦτα φορητά; ἀρα ταῦτα ἀνεκτά; Καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἡ σύναξις πρὸς τὸ Ἑλαττον συστήλεται· καὶ μεστὴ μὲν ἡ πόλις ἀνθρώπων, κανὴ δὲ ἡ ἐκκλησία ἀνθρώπων· μεστὴ μὲν ἡ ἀγορά, καὶ θέατρα, καὶ περίπατος· ἔρημος δὲ ὁ τοῦ Θεοῦ οἶκος· μᾶλλον δὲ, εἰ χρὴ τὰλαθὲς εἴτεν, ἔρημος μὲν ἡ πόλις ἀνθρώπων, μεστὴ δὲ ἡ ἐκκλησία ἀνθρώπων. Ἀνθρώπους γάρ οὐ τοὺς ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς δεῖ καλεῖν, ἀλλὰ τοὺς δὲ τῆς ἐκκλησίας ὑμᾶς· οὐκέτι καλείνους τοὺς φαντασίας, δὲλλ' ὑμᾶς τοὺς σπουδαζοντας· οὐκέτι καλείνους τοὺς περὶ τὰ βιωτικὰ καχηγότας, δὲλλ' ὑμᾶς τοὺς τὰ πνευματικὰ τῶν βιωτικῶν προτιμῶντας. Οὐ γάρ, εἰ τις σῶμα ἀνθρώπου καὶ φυτὴν ἔχει, οὐτος διαθρω-

πος· ἀλλ' εἰ τις ψυχὴν ἀνθρώπου, καὶ διάθεσιν ἔχει ψυχῆς. Ψυχῆς δὲ ἀνθρωπίνης οὐδὲν οὔτε τεκμήριον, ὡς τῶν θειῶν δρόν λογίων· ὀντοπερ οὐδὲν οὕτω κτηνῶντος καὶ ἀλόγου ψυχῆς δείγμα καὶ σημεῖον, ὡς τῶν θειῶν ὑπερορθὸν λογίων. Βούλει μαθεῖν, δὲτι οἱ θειὲς ἀκροάστες; ὑπερορῶντες, καὶ τὸ εἶναι ἀνθρωπος διὰ τῆς ὑπεροψίας ταῦτης ἀπώλεσαν, καὶ τῆς εὐγενείας αὐτῆς ἔξεπισαν; Οὐδὲ ἡμῖν δρόν λόγον, δὲλλὰ προφητεικὸν ἄρω φῆσιν, τὴν ἡμήν γνώμην κυροῦσαν, δι' ἰδῆς δὲτι λόγων οὐκέτι πιστεῖσαν, οὐδὲ ἀνθρωποι εἰναι δύνανται· Εναὶ ἰδῆτε δὲτι ἔρημος ἡμῖν ἔστιν ἡ πόλις ἀνθρώπων. Οὐ γάρ μεγαλοπανθεστεος Μεταίσας, δι τῶν παραδεξιῶν δέκαων θεωρδές, δι τὰ ε-

ET IN RELIQUAS DE MUTATIONE NOMINUM.

autem adhuc spirans minas et eadem in discipulos Domini. Continet turbatit nos immutatio nominis, et cetera de nominum mutatione, quæ pluribus ille prosequitur; ita ut hæc homilia sit seu complementum præcedentis.

Hanc homiliam secutus est sermo ille, qui post Homilias in Genesim nonus numeratur: ubi duæ illæ, de quibus jamjam egimus, homilia diserte memorantur, et de mutatione nominis Abrahæ, deque aliorum nominum propriorum, quæ in Veteri Testamento sunt, significatione tractatur. In hoc sermone perinde atque in præcedentibus homiliis, longo proœmio usus est Chrysostomus. Hinc querela populi Antiocheni, hinc reprehensiones in Chrysostomum, ob nimiam nempe proœmiorum prolixitatem. Cujus querimonia occasione paucis diebus illam de ferendis reprehensionibus homiliam habuit, quam nos in serie Homiliarum de nominum mutatione ponimus; quia ipsa, licet in prius editis distracta et procul ab aliis posita, sese prodit hoc ordine ponendam esse, num. 3, his verbis: *De Paulo autem sermone nobis nuper erat, quando de nominibus disserebamus, querrebasusque cur aliquando Saulus, postea vero Paulus vocatus fuerit. Inde vero dígressi sumus ad veteram historiam, omnesque qui nomina habuerant examinevimus. Pergit etiam in hac concione, ac disquirit cur Paulo nomen mutatum sit, et cur non statim ab ejus conversione, sed non medico post illam tempore sit mutatum.*

Hanc aliquato interposito tempore exceptit Homilia in illud, *Paulus vocatus*, in cuius medio idem ipaum tangit argumentum, et tres priores homilias commemorat, his verbis: *Num, si recordamini, tres integras dies de solo hoc nomine disserruisse me scitis, dum causas afferrem, ob quas cum Saulus ante vocare-tur, Paulus deinde vocatus est, et quomobrem non statim ad fidem conversus hanc appellationem accepit, sed ad nullum tempus nomen retinuit, quod illi parentes imposuerant?* Quibus tres hasce priores de nominum mutatione homilias ita diserte commemorat, ut nulla supersit adversum suspicandi causa. Haec porro quatuor homiliae in prius editis misere distractæ, et, ut ita dicam, dissipatae erant, ut non nisi ingenti labore posset earum series internosci, quemadmodum et præcedentes aliae quatuor in Actorum inscriptio-nem; quanto autem id lectorum dispendio acciderit, norunt li, qui vel primoribus labris rem ecclesiasti-cam litterariam attigerunt.

Prima, secunda et quarta homiliae interpretatio Latina est Frontonis Ducæ, tertia vero homiliae novam paravimus, quia vetus illa incerti versio non accurata erat.

CUM LECTUS ESSETILLE TEXTUS, SAULUS AUTEM ADHUC SPIRANS MINAS ET CÆDEM, CUM EX-
SPRÆTARENT OMNES HOMILIAM IN PRINCIPIUM CAP. 9 ACTORUM HABENDAM, ET QUOD RESUR-
BITIONIS DEMONSTRATIO SIT PAULI VOCATIO.

XXXX

1. *Homines non sunt, qui Dei verbum spernunt.* — Illeccine sunt ferenda? haecce sunt toleranda? Singulis diebus eorum numerus nobis imminuit, qui collectis intersunt: et plena quidem est hominum ci-vitas, at ecclesia est hominibus vacua: plenum quidem est forum, et theatra, et porticus: domus autem Dei deserta est: imo vero, si verum di-cendum est, destituta est hominibus civitas, et plena hominum est ecclesia. Siquidem homines ap-pellandi sunt, non qui in foro, sed vos qui in eccl-e-sia versamini: non illi socordes, sed vos diligentes: non illi, qui res seculares ad stuporem usque miran-tur, sed vos qui spiritualia præfertis secularibus. Non enim si quis hominis corpus ac vocem habeat, idcirco est homo: sed si quis hominis animam et

affectionem animæ habeat. Porro humanae anima-tale nullum est judicium, quam si divinorum eloquio-rum amore ducatur: quemadmodum belluinx ac rationis expertis animæ signum et argumentum tale nullum est, ac si eloquia divina contemnat. Vnu tu intelligere, quam vere qui divini verbi expositionem audire negligunt, per hunc contemptum homines esse desinant, et ipsa sua nativa nobilitate se spolient? Non meum vobis sermonem proferam, sed propheti-cam vocem proferam, quæ sententiam meam confir-met, ut videatis eos qui spiritualium sermonum amantes non sunt; ne homines quidem esse posse; ut civitatem hominibus desertam nobis esse videatis. Nam Isaías qui sublimitate vocis aliis anieccilit, qui mirabilium illarum spectator visionum fuit, cui con-

cessum est, ut cum adhuc esset carne circumdatus, Seraphines videret, qui mysticum illum concentum audivit, is cum in urbem Iudeorum metropolim hominibus referat ingressus esset, Ierosolyma nimirum, alique in medio foro constitisset, cum toto populo circumseptus esset, cum significare vellet non hominem esse, qui propheticos sermones non audiret, claimans dicebat, *Veni, et non erat homo: vocari, et non erat qui obediret* (Apai. 50. 9). Atque ut hoc eas dictum intelligas non ob raritatem eorum, qui adesserent, verum ob eorum socrdiam qui audirent, postquam dixit, *Veni, et non erat homo, subiunxit, Et non erat qui obediret*. Itaque aderant illi quidem, sed adesse non censabantur, quandoquidem prophetam non audiebant: propterea, quandoquidem venit, et non erat homo: vocavit, et non erat qui obediret, orationem ad elementa convertit, et ait: *Audi, cæstum, et auribus percipe, terra* (Id. 4. 2). Nam equidem ad homines, inquit, missus fueram, ad homines ratione ac mente præditos: quando autem neque ratione, neque sensu prædicti sunt isti, propterea destituta sensu alloquor elementa, in reprehensionem eorum, qui cum honorati sensu fuissent, tamen honore illo non utuntur. Sic etiam alter propheta dixit Jerenias. Siquidem ille quoque in medio Iudeorum cœtu cum stetisset, in eadem illa urbe, quasi nullus adasset, ita clamabat: *Ad quem loquar, et contestabor* (Jer. 6. 10)? Quid ait? cum tantam videores multitudinem, queris, quem alloquuturus sis? Quapropter equidem, inquit: siquidem multitudo corporum est, non hominum multitudo: corporum est multitudo, que auditu non pollent. Idcirco etiam adjecit: *In circuncis sunt aures eorum, et audire non possunt*. Vides omnes istos eo quod non audiunt, homines non esse? Ille dixit: *Veni, et non erat homo: vocari, et non erat qui obediret*: hic dicit, *Ad quem loquar et contestabor? in circuncis sunt aures eorum, et audire non possunt*. Quod si eos qui aderant, propterea quod diligenter ad eum que dicebantur non attendebant, ne homines quidem esse dicunt prophetæ: quid diceamus nos de illis qui non modo non audiunt, sed ne ingredi quidem hæc vestibula sacra dignantur, de illis qui extra sacrum hunc gregem vagantur, qui procul ab sedibus istis maternis in trivilis et angiportis tamquam insolentes ac sordides quidam pueruli versantur? Nam et illi, cum paternam domum deseruerint, alicubi foris oberrant, et totos dies in ludis puerilibus transigunt: quam ob causam et libertate, ac sæpen numero vita pueruli tales privantur. Nam cum in manus plagiariorum aut prædonum inciderint, asepe morte negligentissime peccas luunt. Siquidem arreptis ipsis cum aurea ornamenta seculeriant illi, aut fluminum undis suffocant, aut si quid ratis de illis statuerint, in longinquam illas regionem abductos ac servituti addictos dividendunt. Idem istis etiam accedit. Cum enim longe a paterna domo et bujus templi frequentatione aberrarint, in hereticorum ora incident, et in linguis hostium veritatis: tum illi cum tamquam plagiarii quidam ipsos invaserint, et auro fidei oraatu spolarint,

confestim eos non in flumen projectos, sed in turbida dogmata fectoris sui demersos enecant. 2. Vestiarum hoc parium fuerit, saluti fratrum consulere, atque ad nos illos reducere, licet resistant, licet reclament, licet lamententur. Puerilis est animi contentio ista et negligentia. Vos vero imperfectam adhuc atque ita misere affectam ipsorum animam corrigite; vestri munerus est, ut illis persuadentis, ut homines fiant. Nam quemadmodum eam, qui humana aversetur alimenta, et cum pecudibus spinis herbisque pascatur, hominem esse minime dicimus: sic nimirum eum, qui veram et anima convenientem humana escamoderit, que ex divinis constat eloquis, in secularibus autem costibus et omni fœditate redundantibus circaliè residet, et iniquis alatar verbis, hominem appellare minime possumus. Siquidem apud nos homo est non is tantum qui pane vescatur, sed qui priusquam ullo cibo, divinis ac spiritualibus eloquitis perfruatur. Hoc autem hominem esse, disce ex his que Christus effatus est: *Non in solo pane viveret homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei* (Math. 4. 4). Itaque duplex vita nostra est alimentum, unum deterius, alterum vero præstantius: et hoc præcipue capessendum est, ut et animam alere possumus, neque fame illam torqueri sinamus. In vestra igitur potestate situm est, ut civitatem nobis hominum plenam efficiatis. Quando ergo destituta est hominibus ampla et populosa hæc civitas, æquum est ut patriæ vestræ hanc gratiam et munificentiam conferatis, ut transmissemus ad eos que hic didiceritis, fratrum nobis animos reconcilietis. Tum enim mensæ participes nos suis comprobamus, non cum mensam laudamus tantum, sed cum iis, qui absurint, cibariorum quidpiam largiri possumus. Hoc et vos nunc agite, sive alterutrum ex his duobus omnino eveniet, ut vel illis persuadeatis, ad nos ut redeant, vel si in eadem contentione perseverent, vestræ linguae opera nutritantur, imo vero plane revertantur. Non enim potius eligent gratuita beneficentia nutrir, cum pro suo jure possint ipsi bac paterna mensa potiri. Sed hoc vos facere, vel fecisse, vel esse facturos plane confido credoque: quandoquidem frequenter ad hæc bortari vos non destiti, et vos quoque omni scientia repleti estis, qui et alios admonere possitis (Rom. 15. 14). Jam vero tempus est, ut nostram vobis hanc mensam apponamus, villem quidem ipsam actenuem, et quam multam penuriam præ se ferat, sed que optimo latere cibi condimento, alacritate auditorum, instructa sit. Mensam eam efficit jucundissimam non ciborum sumptuositas solum, sed eorum etiam qui invitati fuerint appetitus: sic et lauta et magnifica mensa vilis ac tenuis apparbit, nisi fame pressi, qui adiungunt, ad illam accedant; sic etiam vilis sumptuosa censebitur, si famelicos eos convivas accepere. Idque cum probe nosset aliis quispiam, non ex natura ciborum, sed ex affectu ac dispositione convivarum de mensarum magnificientia judicium ferri, his verbis uitur: *Anima, que in auctoritate est, favis illudit; animæ autem agenti etiam*

ραράιμι θείν καταξιωθείς εἰς ἄν δὲ σαρκὶ, ὁ τού μυστικοῦ μέλους ἀκείνου^ο, οὗτος εἰς τὴν πόλιν τῶν Ιουδαίων τὴν μητρόπολιν εἰσελθὼν τὴν πολυάνθρωπον, τὰ Ἱερούλιμα λέγω, ἐν μέσαις ταῖς ἀγοραῖς δεστώς, τοῦ θήμου παντὸς αὐτὸν περιεσπότος, βουλόμανος δεῖξαι, διτὶ δι μῆ ἀκούων τῶν λόγων τῶν προφητικῶν, οὓς ἔστιν ἀνθρώπος, ἑδόνα λέγων· "Ἄλιθος, καὶ οὐκ ἦν ἀνθρώπος· ἐκάλεσα, καὶ οὐκ ἦν ὑπακούσθμενος. Καὶ διτὶ οὐδὲ τὴν ἀρημίαν τῶν παρόντων, ἀλλὰ διὰ τὴν φρεσμίαν τῶν ἀκρωμάτων τούτο εἰπεῖν, εἰπών, "Ἄλιθος, καὶ οὐκ ἦν ἀνθρώπος, ἐπῆγε, καὶ οὐκ ἦν δ ὑπακούσθμενος. "Ωστε παρῆσαν μὲν, οὓς ἔνομίζοντο δὲ παρεῖναι, ἐπειδὴ τοῦ προφήτου οὓς ἡκούων· διὰ τούτο ἐπειδὴ ἥλθε, καὶ οὐκ ἦν ἀνθρώπος, ἐκάλεσε, καὶ οὐκ ἦν δ ὑπακούσθμενος, πρὸς τὰ στοιχεῖα τρέπει τὸν λόγον, καὶ ψηστὸν, "Ἄκουε, οὐρανός, καὶ ἐντείλου, τῷ. Ἔγω μὲν γάρ, φησι, πρὸς ἀνθρώπους ἀπαστάλην, πρὸς ἀνθρώπους νοῦν ἔχοντας· ἐπειδὲν δὲ εὔτε λόγον, οὗτος αἰσθήσιν ἔχοντες ὁσιεῖ, διὰ τοῦτο τοῖς; οὐκ ἔχουσιν [89] αἰσθήσιν στοιχείοις διαλέγομαι, εἰς κατηγορίαν τῶν αἰσθήσις τετιμημένων μὲν, οὐ χρώματων δὲ τῇ τιμῇ. Οὖτω καὶ ἕτερος προφῆτης φησὶν δὲ Ἱερεμίας. Καὶ γάρ καὶ ἐκεῖνος ἐν μέσῳ πλήθει τῶν Ιουδαίων ἔστως, ἐν αὐτῇ τῇ πόλει, διπλεῖρον πάροντος, οὗτως ἔδει· Πρὸς τίνα λαλίσω καὶ διαμαρτυροῦμαι; Τί λέγεις; τοσοῦτον πλῆθος ὄρῶν, ἀρωτές, πρὸς τίνα λαλήσεις; Ναί, φησι· τὸ πλῆθος γάρ τῶν σωμάτων ἔστιν, ἀλλ' οὐ πλῆθος ἀνθρώπων· σωμάτων ἔστιν πλῆθος οὐκ ἔχοντων ἀκτηνί. Διὰ τοις τοῦτο καὶ ἐπῆγαγεν· Ἀπερίγμητα τὰ ὄντα αὐτῶν, καὶ οὐ δύνανται ἀκούειν. Ὁρδὲς διτὶ πάντες οὗτοι διὰ τὸ μῆ ἀκούειν οὐκ εἰσὶν ἀνθρώποις· Ἐκείνος δὲ φησιν, "Ἄλιθος, καὶ οὐκ ἦν ἀνθρώπος, ἐκάλεσα, καὶ οὐκ ἦν δ ὑπακούσθμενος· οὐδές φησι. Πρὸς τίνα λαλήσω καὶ διαμαρτυροῦμαι; ἀπερίγμητα τὰ ὄντα αὐτῶν, καὶ οὐ δύνανται ἀκούειν. Εἰ δὲ τοὺς παρόντας, ἐπειδὴ μῆ προσεῖχον μετὰ σπουδῆς τοῖς λεγομένοις, οὐδὶ ἀνθρώπους εἶναι φασιν οἱ προφῆται, τι ἀν εἰποιμεν ἡμεῖς περὶ τῶν οὐ μόνον οὐκ ἀκούμενων, ἀλλ' οὐδὲ ἐπιβῆναι τῶν λερῶν τούτων προθύρων ἀνεχομένων, περὶ τῶν ἔξω τῆς λερᾶς ταύτης ἀγράμης πλανωμένων, πόρφυρον ὄντων τῆς μητρικῆς ταύτης οἰκίας, ἐν ἀμφόδοις καὶ στενωποῖς, καθάπερ τὰ ἔτακτα καὶ φένυμα τῶν παιδίων; καὶ γάρ ἐκεῖνα τὸν πατρόνον οἴκου ἀφέντα, ἔξω που πλανάται, ἐν ἀδύρμασι διημερεύοντα παιδικοῖς· διὰ τοις τοῦτο καὶ τῆς ἀλευθερίας καὶ τῆς ζωῆς παλλάκις δέξπεστος τὰ τελεῖται παύδια. Περιτυγχάνοντα γάρ ἀνθραποδίστων ἡ λανταρθῶν χεροί, θάνατον παλλάκις τὴν τιμωρίαν τῆς φρεσμίας ἔβιναν. Δαμβάνοντες γάρ ἐκείνοις εὔτε, καὶ τὸν χρυσοῦν ἀφελόμενοι κόδιμον, ἢ φεύμασι ποταμῶν ἀποπνίγουσιν, ἢ διαν φιλανθρωπότερον τι περὶ εὐτῶν βουλεύωνται, εἰς τὴν ἀλλοτρίαν ἀπαγαγόντες γῆν, τὴν ἀλευθερίαν αὐτῶν ἀποδίδονται. Τοῦτο καὶ οὗτοι πάσχουσιν. Ἐπιειδὲν γάρ τοῦ πατρόνου οἴκου καὶ τῆς ἀνταῦθα διατριβῆς ἀποκλανηθῶσι, περιτυγχάνοντοι στόμασιν αἰρετικῶν, καὶ ταῖς γλώσσαις τῶν τῆς ἀληθείας δχθρῶν· εἰτα, καθάπερ ἀνθραποδίσται λαβόντες

* Hæ decasse videlicet ἀκροστής.

αὐτοὺς ἀκείνοις, καὶ τὸν χρυσοῦν τῆς πίστεως ἀφελεμονοὶ οὐδὲν μον, ἀποπνίγουσιν εὐθέως, οὐκ εἰς ποτε μονοὶ ἀμβάλλονται, ἀλλ' εἰς τὰ θαλερά^τ τῆς δυσωδίας αὐτῶν καταπονεῖσθαις δύγματα.

β. Ὅμετερον δὲ εἰη τῆς τῶν ἀδελφῶν τούτων προνοῆσαι σωτηρίας, καὶ ἐπανεγαγεῖν αὐτοὺς πρὸς ἡμᾶς, καὶ ἀνθέκωσι, καὶ ἀντιτείνωσι, καὶ καταβοῶσι, καὶ δύρωνται. Παιδειᾶς ἡ φιλονεκία αὕτη καὶ φρουρία διανοίας ἔστιν. Ἀλλ' ὅμεις διορθώσατε τὴν ἀτελέστερον ἔτι διακειμένην αὐτῶν ψυχήν· ὑμέτερον ἔτι παῖσι γενέσθαι ἀνθρώπους αὐτούς. "Ωστε πέρ γάρ τὸν ἀνθρώπηνην ἀποστρέψθμενον τροφὴν, ἀκάνθας δὲ καὶ βοτάνας μετὰ τῶν θρεμμάτων βοσκόμενον, οὐκ ἀν εἰποιμεν ἀνθρώπων εἶναι· εὖτα δὴ τὸν τὴν δλῆθη καὶ προσήκουσαν ἀνθρωπίνην ψυχὴν μισοῦντα τροφὴν, τὴν ἀπὸ τῶν θειῶν λογίων, ἐν δὲ βιωτικές συλλογίας καὶ συνεδρίοις δὲται αἰσχρότητος γέμουσι καθῆμενον, καὶ παράνομα βοσκόμενον φῆματα, οὐκ ἀν εἰποιμεν ἀνθρώπων εἶναι. "Ἀνθρώπος γάρ καθ' ἡμᾶς, οὐκ εἰ τις δρόν τρέφοιτο μόνον, ἀλλ' εἰ τις [100] πρὸ τῆς τροφῆς ἐκείνης θειῶν λογίων μετέχοι καὶ πνευματικῶν. Καὶ διτὶ τοῦτο ἀνθρώπος, δικουσὸν τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· Οὐκ ἐπ' ἀρεφι μόνην ζήσετε ἀνθρώπος. ἀλλ' ἐπ' εαυτοῖς φῆματι ἀκαρορευομένων διὰ στόματος θεοῦ. "Ωστε δεπλῆ τῆς ζωῆς τημῶν ἡ τροφὴ, ἡ μὲν ἐλάττων, ἡ δὲ βελτίων· καὶ δεῖ μάλιστα ταύτης ἀντιποιεῖσθαι, ώστε καὶ τὴν ψυχὴν διετρέψειν, καὶ μῆ περιορθεῖν αὐτὴν λιμῷ τηχομένην. Ὅμετερον οὖν δὲν εἰη ποιῆσαι τὴν πόλιν ἡμῖν μεστὴν ἀνθρώπων. Ἐπειδὴ οὖν ἀρημὸς ἔστιν ἀνθρώπων ἡ μεγάλη αὔτη καὶ πολυάνθρωπος, δίκαιοις δὲν εἴητε τοῦτο τῇ πατρόβιῃ τὸν ἔρανον εἰσενεγκεῖν, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς ἐπισπάσασθαι δεῖ, δὲν τὰ ἐντεῦθεν πρὸς ἐκείνους διακομίσθτε. Καὶ γάρ τραπέζης τότε πειθομεν ἀπολαύειν, οὐχ διτὸν ἀπαινῶμεν τὴν τράπεζαν μόνον, ἀλλὰ καὶ διτὸν τῶν τετραντῆς ἀδεσμάτων τοῖς ἀπολειψθεῖσιν ἔχωμεν τι παρασχεῖν. Τοῦτο καὶ ὅμεις ποιῆσαι τοῦν, καὶ διολὴν διατερόν εστιν πάντως, ἡ πείσατε αὐτοὺς πρὸς ἡμᾶς ἀπανελθεῖν, ή μένοντες ἐπὶ τῆς αὐτῆς φιλονεκίας, διὰ τῆς ὑμετέρας τροφῆσσονται γλώττης, μᾶλλον δὲ πανηγύσουσι πάντως. Οὐδὲν γάρ αἰρήσονται ἐν χάριτος τρέφεσθαι μέρει, παρὸν μετ' ἔξουσίας τῆς πατρικῆς ταύτης ἀπολαύειν τραπέζης. Ἀλλ' διτὶ μὲν τοῦτο ποιεῖται, ἡ πεποιήκατε, ἡ ποιῆστε, πάντα θαρρῶ καὶ ποτεύω· καὶ γάρ αὐτὸς συνεχῶς ταῦτα παραγῶν οὐ διέλιπον· καὶ ὅμεις δὲ πεπληρωμάνων ἐστὲ πάσης γνῶστως, δυνάμενοι καὶ ἀλλούς νουθετεῖν. "Ωρα δὴ λοιπὸν τὴν ἡμετέραν ὅμιν παραθεῖναι τράπεζαν τὴν εὐτελῆ ταύτην καὶ πτωχήν, καὶ πενίας μὲν πολλῆς γέμουσαν, ἔχουσαν δὲ δύον δριστὸν, ὅμιν τῶν ἀκρωμάτων τὴν ἐπιθυμίαν. Τράπεζαν γάρ τὴν στην οὐκ ἐδεσμάτων πολυτέλεια ποιεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ τῶν κεκλημένων ποιεῖ δρεξι· οὗτοι λαμπρὰ τράπεζα εὐτελῆς φανεῖται, διτὸν μῆ μετὰ τοῦ πειθῆν προσβάλλων οἱ πατρότεροι· οὗτοι καὶ τετραντῆς δείκνυνται, διτὸν πεινῶντας λάθη τοὺς δαιτυμόνας. "Οπέρ οὖν καὶ ἐτερός τις συνιδὼν, διτὶ οὐ τῇ φύσει τῶν δεσμάτων, ἀλλὰ τῇ διαθέσει τῶν τραπέζων, οὗτοι ποτεύεισθαι κρίνεται· τῶν τραπέζων, οὗτοι πάντες φησι· Ψυχὴ ἐπ' αἰθησμορῷ οὖσα, κηρύξοις ἀμεταίσει,

γνούχη δὲ ἐνθεῖ καὶ τὰ πικρά γλυκέσ φαίνεται· οὐ τῆς φύσεως τῶν προκειμένων μεταβάλλομενος, ἀλλὰ τῆς διαθέσεως τῶν διτιωμάνων κλεπτούσης τὴν αἰσθήσιν. Μὴ δὲ τὰ πικρά γλυκέα φαίνεται διὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν κακλημάνων, πολλῷ μᾶλλον τὰ εἴνεται πολυτελῆ φαίνεται. Διὸ δὴ καὶ ἡραὶ ἐσχάτῃ συζώντες πεντέ, τοὺς φιλοτίμους τῶν διστατόρων μιμούμεθα, καθ' ἕκαστην σύναξιν πρὸς τὴν ἡμετέραν καλοῦντες ὅμδες τράπεζαν. Ποιοῦμεν δὲ τοῦτο, οὐ τῇ τῆς οἰκείας εὐπορίας παπούθεται, ἀλλὰ τῇ τῆς ὑμετέρας ἀκροάσιας θαρροῦντες^a.

γ'. Τῆς μὲν οὖν ἐπιγραφῆς ὅμδεν τὸ χρέος ἄπαν καταβολήκαμεν, τῆς ἐπιγραφῆς, φημὶ, τῶν Πράξεων τῶν ἀποστολικῶν. Ἀκδίουθον δὲ λοιπὸν ἦν καὶ τῆς ἀρχῆς ἔμφασθαι τοῦ βιβλίου, καὶ εἰπεῖν τι ποτὲ ἔστι· Τὸν μὲν πρώτον ἀλλογένον ἐπομήσαμεν περὶ πάντων, ὁ Θεόφιλος, ὃντες ἡρόεστος ὁ Ηησοῦς ποιεῖται καὶ διδίσκαιος. Ἀλλὰ Παῦλος οὐκ ἀφίστη μερικῶς τὴν ἀρχαῖαν, τὴν προτοτικήν· ἐπιθυμῶν ίδειν ἀλιευθέντα τὸν ἰχθύν τούτον τὸν μέγαν, τὸν ἀπασαν ἀναβράσσοντα τὴν ὑάλισσαν, τὸν μυρία κύματα κατέ τῆς Ἐκκλησίας ἐπεγείραντα· ἐπιθυμῶν ίδειν αὐτὸν ἀλιευθέντα, οὐκ ἀγκίστρῳ, ἀλλὰ λόγῳ δεσποτικῷ. Καθάπερ γάρ τις ἀλιεὺς ἐπὶ πάτρας ὑψηλῆς καθήμενος, τὸν κάλαμον μετεωρίζων, ἀφ' ὑψηλοῦ τὸ ἀγκιστρὸν ἀφίστηει εἰς τὸ πέλαγος· οὕτω δὴ καὶ δεσποτής ὁ ἡμέτερος, ὁ τὴν ἀλιεύαν δεῖξας τὴν πνευματικήν, καθάπερ ἐφ' ὑψηλῆς πέτρας τῶν οὐρανῶν καθήμενος, ὀποτερὲ ἀγκιστρὸν τὴν φωνὴν ταύτην ἀφίξεις ἀναθενεῖ, καὶ εἰπὼν, Σαῦλε, Σαῦλε, τί με διώκεις; οὕτως ἡλίευσε τὸν ἰχθύν τούτον τὸν μέγαν. Καὶ οὗτος ἐπὶ τοῦ ἰχθύος γέγονεν, διὸ ἡλίευσε Πλέτρος κατὰ τὸ πρόσταγμα τὸ δεσποτικὸν, τοιοῦτον τι καὶ ἐπὶ τούτου συνέβη. Καὶ γάρ καὶ οὗτος ὁ ἰχθύς εὑρέθη στατῆρα ἔχων ἐν τῷ στόματι, στατῆρα μὲν, κιβδήλον δὲ εἰχε μὲν γάρ ζηλον, οὐ κατ' ἐπίγνωσιν δέ. Διὸ τοῦτο τὴν ἐπίγνωσιν αὐτῷ χαρισάμενος ὁ Θεὸς, δόξιμον ἐποίησε τὸ νόμισμα· καὶ ὅπερ ἐπὶ τῶν ἀλιευμάνων ἰχθύων γίνεται, τοῦτο καὶ ἐπὶ τούτου γέγονε. Καθάπερ γάρ ἔκεινοι τοῦ πελάγους εὐθέως ὀνειρουθέντες ἀποτυφλοῦνται, οὕτω καὶ οὗτος δεξάμενος εὐθέως τὸ ἀγκιστρόν, καὶ ἀνασπασθεὶς εὐθέως ἐπειπλώθη· ἀλλ' ἔκεινη τῇ τύφλωσις πάσσαν οἰκουμένην ἀναβλέψαι ἐποίησε. Ταῦτ' οὖν ἀπαντά ίδειν ἐπιθυμῶν. Καὶ γάρ εἰ πόλεμος ἡμῖν περιεισθεὶς βαρ-βαρικός, καὶ ἐπὶ τῆς παρατάξεως οἱ πολέμοι μυρία παρείχοντι μάτια, εἴτα διστραγής τῶν βαρ-βάρων, οἱ μυρία προσάγων μηχανήματα, καὶ πάντα συγχέων τὰ ἡμέτερα, καὶ πολλοῦ θορύβου καὶ ταραχῆς πληρῶν, καὶ τὴν πόλιν αὐτὴν ἀπειλῶν κατασκάψειν, καὶ παραδώσειν πυρί, καὶ δουλείαν ἡμῖν ἐπι-ανατεινόμενος, ἐξαίφνης ὑπὸ τοῦ βασιλεῶς τοῦ ἡμετέρου δενεῖς αἰχμάλωτος εἰς τὴν πόλιν ἦγετο, πάντες δὲ μετὰ γυναικῶν καὶ παιδίων πρὸς τὴν θεωρίαν ἔκεινην ἐξεπιδήσαμεν. Ἐπειτα οὖν καὶ νῦν τὸδεμος συνέστηκεν, Ἰουδαίων θορυβούντων θηταντα καὶ τα-ραττόντων, καὶ πολλὰ τῇ τῆς Ἐκκλησίας ἀσφαλείᾳ προσαγόντων μηχανήματα, τὸ δὲ κεφάλαιον τῶν πο-λεμίων ἦν ὁ Παῦλος, διὰ πάντων μείζονα καὶ ποιῶν καὶ λέγων, διὰ πάντα θορυβῶν καὶ ταράττων, έδοξε

^a Hic decessit aliquid videtur.

ὅτι εὐτὸν διά Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, διὰ βασιλεὺς δὲ ἡμέτερος, θέησε καὶ αἰχμάλωτον εἰσῆγαγε τοῦτον τὸν πάντα ἀνατρέποντα, οὐκ ἐθίλθωμεν ἀπαντεῖς ἐπὶ τὴν θεωρίαν ταύτην, διτεῖς ιδεῖν εἰσαγόμενον, διστρίφων· Καὶ γάρ οἱ ἀγγεῖλοι τότε ἐπὶ τῶν οὐρανῶν ὀρῶντες αὐτὸν δεδεμένον καὶ εἰσαγόμενον, διστρίφων· οὐκ ἐπειδὴ δεδεμένον εἰδον μόνον, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἐνεύκλουν δούς αὐτῷ διθράπους ἀπὸ τῶν δεσμῶν λύειν ἐμαλλεῖν· οὐκ ἐπειδὴ χειραγωγούμενον ἐθέδοσαντο, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀλογίζοντο, δούς αὐτῷ διθράπους ἐμελλον ἀπὸ τῆς γῆς εἰς τὸν οὐρανὸν χειραγωγεῖν ἐκεῖνος. Διὰ τοῦτο διηγείρουν, οὐκ ἐπειδὴ πεπηραμένον εἶδον, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἐνεύκλουν δούς ἐμελλον ἀπὸ σκύτους ἐκείνην. Περιεύθητι γάρ, φησίν, εἰς τὰ θεῖην, καὶ ἀπαλλάξας αὐτοὺς ἀπὸ σκύτους, μεταστήσεις αὐτοὺς εἰς τὴν βασιλείαν τῆς ἀγάπης Χριστοῦ. [102] Διὰ ταῦτα τὸ προσόμιον ἀφεῖς, εἰς τὸ μέσον δίλεσθαι· σπεύσων. Παῦλος γάρ καὶ ὁ Παῦλου πάθος ἡνάγκασεν ἡμᾶς πηδῆσαι τοῦτο τὸ πήδημα. Παῦλος καὶ ὁ Παῦλου πρόθος. Σύγγραψε μοι, μᾶλλον δὲ μὴ σύγγραψε, ἀλλὰ ταῦτα ζηλώσατε τὸν θράτα τοῦτον. 'Ο μὲν γάρ διποτὸν δρῶν θράτα, εἰκότας συγγράμμην αἴτει· δὲ τοιοῦτον δρῶν, καλλιπιζόσθω τῷ πόδῳ, καὶ πολλοὺς ποιεῖται κατανωνός τῆς ἐπιθυμίας, καὶ συνεραστάς αὐτοῦ κατασκευαζέτω μυρίους. Εἰ μὲν γάρ ἦν διῷ βαδίζοντα καὶ τάξει προβαλοντα, καὶ τὰ πρότερα εἰπεῖν, καὶ πρὸς τὰ μάστιφάσαι, οὐκ ἀν τὴν ἀρχὴν ἀφέντας, εὐθέως ἐπὶ τὸ μέσον διθομεν· ἐπειδὴ δὲ τῶν Πατέρων δὲ νόμος κελεύει μετὰ τὴν Πεντηκοστὴν ἀποτίθεσθαι τὸ βιβλίον, καὶ τῷ τέλει τῆς διορτῆς ταύτης συγκατελύεται καὶ ἡ τοῦ βιβλίου ἀνάγκαιος, ἀφοδιήθην μῆτη ποτε περὶ τὰ προσόμια δισχολουμένων ἡμῶν καὶ διατριβόντων, πρόσεκδράμη τὴν ἡμετέραν διφίξιν τῆς Ιστορίας ἡ ἀκολουθία. Διὰ τοῦτο ἐδραμον ἀπὸ τῆς ἀρχῆς στατῆρας, καὶ καθάπερ κεφαλῆς ὑποσθεν κατέχων τὸ προσόμιον τῆς Ιστορίας, κελεύσας μείναι καὶ στήναι ὑμᾶς ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς δόσου. Τῆς γάρ τοῦ διηγήματος κεφαλῆς ἀψύμμενος, θαρρῶν λοιπὸν ἀπασιν ἐπέξειμι τοῖς λοιποῖς, καὶ ἡ δορτὴ παρέλθη· οὐδὲς δέ γάρ ἡμῖν ἀκαιρίαν ἀγκαλέσει, αὐτῆς τῆς κατὰ τὴν ἀκολουθίαν ἀνάγκης τῶν τῆς ἀκαιρίας ἐγκλημάτων ἀπαλλαττούσης ἡμᾶς· διὰ τοῦτο ἀπὸ τῶν προσόμων ἐπὶ τὸ μέσον ἐδραμον. 'Οτι· γάρ οὐκ ἦν διῷ βαδίζοντα πρὸς Παῦλον ἐλθεῖν, ἀλλὰ προεξέδρεσμεν ἀν τῆς ἡμετέρας γλώττης τὸ βιβλίον, καὶ τὰς θύρας ἡμῖν ἀπέκλεισεν δὲν, ἐξ αὐτοῦ τοῦ προσόμιου ποιήσω φανέρων, εἰ καὶ ἡδη γέγονε τοῦτο δῆλον.

δ'. Εἰ γάρ ἐπιγραφὴν μόνην ὑμῖν ἀναγινώσκοντες καὶ ἔχησούμενοι, τὸ ἡμισυ τῆς διορτῆς ἀνηλάσαμεν, εἰ καὶ πρὸς τὸ πέλαγος ἀνεῦ τοῦ βιβλίου ἀπὸ τοῦ προσόμιου ἀρξάμενοι, τὸν λόγον ἀφεῖναι ἐπεχειρήσαμεν, πόσον δὲ ἀνηλώσαμεν χρόνον, ὡςτε φάσσαι εἰς τὰ κατὰ τὸν Παῦλον διηγήματα; Μᾶλλον δὲ ἐξ αὐτοῦ τοῦ προσόμιου δῆλον ὅμιλον τοῦτο ποιήσαι πειράσσομαι. Τὸν μὲν πρώτον ἀλλογένον ἐπομήσαμην περὶ πάντων, ὁ Θεόφιλος. Πόσα νομίζετε ἐνταῦθα είναι· ζητήματα; Πρῶτον, τίνος ἐνεκεν ἀναμιμήσκει αὐτὸν τοῦ προτέρου βιβλίου. Δεύτερον, τίνος ἐνεκεν λόγων καλεῖ, καὶ

amara dulcis videntur (Prov. 27. 7) : non quod eorum qua apposita sunt, natura mutetur, sed quod eorum affectio, qui convivio sunt excepti, sensum decipiat. Quod si propter convivarum cupiditatem amara dulcia videntur, multo magis ea qua villa sunt, sumptuosa videbuntur. Atque idcirco nos quoque, summa licet inopia pressi, magnificos convivatores imitamus, dum singulis collectis ad nostram vos mensam invitamus. Id vero facimus non nostris opibus freti, sed quod de vestra auditione confidamus.

3. *Pausi conversi cum pice comparatio.* — Totum igitur debitum inscriptionis vobis persolvimus, inscriptionis, inquam, Actorum apostolicorum. Ut igitur initium libri attigeremus, ordo exigebat, ac doceremus, quid hoc sibi velit : *Primum quidem sermonem fecimus de omnibus, o Theophile, quem cepit Jesus facere ac docere (Act. 1. 4).* Verumtamen non sinit Paulus ut hanc seriem ordinis sequar, sed ad se suaque recte facta linguam nostram invitat. Cupio namque videre illum introiectum Damascum, non ferrea catena, sed dominica voce vincitum. Cupio videre piscatu captum pisces hunc magna, qui totam exstiuans mare conturbat, qui fluctus inumeros adversus Ecclesiam excitat. Cupio videre ipsum piscatu captum non hamo, sed verbis Domini. Nam quemadmodum in sublimi rupe considerans pescator, et arundinem attollens, hamum ab alto in mare demittit : sic nimurum et Dominus noster spiritualem exhibens piscaturam tamquam in sublimi cælorum rupe considerans, velut hamo quodam desuper hac voce missa cum dixisset, *Saul, Saul, quid me persequeris (Act. 9. 4)*? pisces hunc ingenitem piscatus est. Et quod in pice contigit, quem jussu Domini piscatus est Petrus, hoc et in isto evenit. Siquidem hic quoque pisces in ore staterem habens inventus est; staterem quidem, sed adulterium : quippe qui zelum haberet, sed non secundum scientiam. Propterea cum scientiam illi largitus esset Deus, probum illum nummum reddidit : et quod piscatu captus accidit piscibus, hoc et in isto accidit. Nam ut illi cum primum extracti e mari fuerint, confessum cæci sunt : sic et iste confessum hamum excipiit, et extractus confessum est excæcatus : verum exæcatio hæc effectit, ut totus orbis terrarum visum recuperet. Hæc igitur omnia cupio cernere. Nam si forte bellum nos barbaricum circumsideret, et in aciem dispositi hostes innumera nobis negotia facesserent, deinde barbarorum exercitus ductor, qui machinis nos oppugnaret innumeris, resque nostras omnes conturbareret, et tumultu ac perturbatione compleret, urbem ipsam funditus eversurum se minaretur, et igne succensurum, qui servitatem intentaret, confessum ab Imperatore nostro viuctus et captivus in urbem introduceretur, nonne omnes cum mulieribus et puerulis ad spectaculum illud exsiliremus? Quando igitur et nunc bellum est indictum, dum omnia confundunt turbantque Judæi, et multis machinis Ecclesie quietem ac securitatem oppugnant; caput autem et princeps hostium cum esset Paulus, qui majora quam ceteri faciebat,

ac dicebat, qui cancta miscebat et coeterabat, fata a Domingo nostro Jesu Christo Imperatore nostro viuimus est, et captivus abductus qui emacta susque de quo vertebat, non ad spectaculum istud egrediemur omnes, ut captivum ipsum duci videamus? Nam et angelii cum e cælis ipsum duci captivum cernerent, exultabant : non quod vincutum cernerent tantum, sed quia, quam' multos homines a vinculis expediturus esset, cogitabant : non quod manu de ci spectarent, sed quod mente versarent, quam multos homines in cielum e terris injecta manu esset introducturus. Propterea gaudebant, non quod exæcatum vidèrent, sed quod intelligerent, quantos esset e tenebris educturus : Proficisci namque, inquit, ad gentes, et a tenebris liberatos in regnum eos dilectionis Christi transferes. Propterea missò exordio, ad medium proprio transilire : nam Paulus et in Paulum amor hunc dare saltum nos coegit. Paulus et in Paulum amor. Ignoscite mihi : vel potius, nolite ignorare, sed et amorem istum senulamini. Nam is qui turpi amore correptus est, merito veniam postulat : qui vero ejusmodi amore flagrat, hac cupidine glorietur, multoque faciat desiderii istius participes et inumeros comparet sibi rivales. Si enim fieri posset ut recta via pergentes, et ordine progredientes priora diceremus, et ad ea qua in medio sunt perveniremus, nequaquam omissò principio confessim ad medium venissemus : sed quoniam post Pentecosten deponi librum lex patrum jubet, et una cum fine solemnitatis hujus lectio libri terminatur, veritus sum, ne dum in exponentib[us] procœmio occupamur et immorramur, historiæ series nos prius effugeret, quam illam possemus attingere. Idcirco a principio narrationis ad alia properans, et procœmum historiæ tamquam a posteriori capituli parte prehensum retinens, manere vos jussi, et in principio viæ subsistere. Postquam enim narrationis caput attigero, confidenter deinceps quo sequuntur, quamvis festum præterierit, cuncta percurram ; néque vero nos accusare quisquam poterit, quod intempestivam narrationem afferamus, cum ordinis ipsius necessitas omni nos intempestivi argumenti accusatione liberet : quam ob causam a procœmio ad medium usque decurri. Non enim fieri potuisse, si recta via progressi essemus, ut ad Paulum perveniremus, sed linguam nostram prius evasurum fuisse librum, nobisque fores oclusurum, ex ipsius procœmii expositione demonstrabo, tametsi jam illud re ipse patescatum est.

4. Nam si dum solam vobis inscriptionem legimus et enarramus, dimidium solemnitatis consumpsimus, si ab exordio initio facto in ipsum libri pelagus orationem immittere coepissemus, quantum, quæso, temporis impendissemus, ut ad illas de Paulo narrationes perveniremus? Imo vero ex ipso procœmio vobis hoc ipsum conabor ostendere. *Primum quidem sermonem feci de omnibus, o Theophile (Act. 1. 4).* Quæ existiatis hic esse quæstiones? Primum quidem, quam ob causam priorem librum in memoriam illi revocet. Secundo, quam ob causam Sermonem vocet,

et non Evangelium : tametsi Paulus Evangelium illum vocat , dum sic ait : *Cujus laus est in evangelio per omnes Ecclesias* (2. Cor. 8. 18) , de loca verba faciens. Tertio qua de causa dicat, *De omnibus quæ fecit Jesus*. Si enim Joannes Christi dilectus , qui tanta fiducia gratiaque apud illum valebat , cui datum fuerat , ut supra sacram illud peccatos recumberet , qui spiritus fontes inde hauserat , hic illud dicere minime ausus est , sed tantam cautionem adhibuit , ut diceret : *Si scribantur per singula omnia , quæ fecit Christus , nec ipsum arbitror mundum capere posse eos , qui scribendi sunt , libros* (Joan. 21. 25) : quomodo dicere hic ausus est : *Primum quidem sermonem feci de omnibus , o Theophile , quæ fecit Jesus* (Luc. 4. 4) ? an vero parva nobis huc quæstio videtur ? Atque illic quidem , *Optime Theophile* , nomen cum laude positum est : neque enim hoc sine causa dictum est sanctis. Et forte illud ex parte demonstravimus , neque unum iota , neque apicem unum temere positum esse in Scripturis. Si ergo tot ac tantæ sunt in procario quæstiones , quantum nobis temporis impendendum fuissest , si omnia quæ sequebantur , voluissemus percurrere ? Has ob causas , prætermissis quæ interjecta erant , coactus sum ad Paulum venire. Cur igitur propositis quæstionibus earum solutionem non adjecimus ? Ut scilicet vos assuefaceremus non semper mansum excipere cibuni , sed sæpen numero solutionem sententiis per vos ipsos adjungere , quod facere solent columbae. Siquidem illæ pullos quamdiu quidem in nido manent , ore proprio nutrunt : postquam autem ejicere illos e nido possunt , eisque cernunt jani natæ alas , non jam amplius id præstant , sed granum quidcm ore gestant et ostentant : ubi vero pulli sperantes proprius accesserint , diuinissimam in pavimentum escam matres per seipsos jubent colligere : sic et nos fecimus , dum accepto in ore spirituali cibo vos invitavimus tamquam solutionem more consueto exposuimus : postquam autem advenistijs , et vos excepturos sperasti , vos dimisimus , ut ipsi per vos sententias colligatis. Propterea procario derelicto ad Paulum festinamus. Dicturi porro sumus non ea sa- luum quibus Ecclesiae profuit ; sed etiam ea quibus ei nocuit : nam et hæc e re nostra est oratio. Dicemus quo pacto verbum prædicationis oppugnaret , quo pacto Christo bellum inferret , quo pacto apostolos persequeretur , quo pacto hostili in eos animo esset , quo pacto Ecclesiae plus negotii , quam cæteri omnes facesseret. Verumtamen neminem pudeat hæc audire de Paulo : non enim hæc sunt ejus accusationes , sed laudum potius occasiones. Non enim crimen est illi , cum prius improbus fuissest , bonum deinceps evasisse ; sed si , cum prius virtute prædictus fuissest , postea mutatus ad improbitatem descivisset ; semper enim res ex fine jadicantur. Nam et gubernatores , licet innumera sint passi naufragia , cum ad portum navem appulsuri sunt , si refertam mercibus onerariam deduxerint , nequaquam illos male functos esse munere suo dicimus , cum rei exitus omnia quæ præcesserant occultarit : et rursus athletas , licet multo-

ties fuerint ante superati , modo in ea pugna vincant , in qua de corona agitur , nequaquam propter ea quæ præcesserunt , victorie præconis defraudamus. Sic et erga Paulum nos geramus. Nam et ipse naufragia passus est innumera : sed cum ad portum appulsurus navem fuit , refertam mercibus onerariam deduxit. Et quemadmodum Judas nihil profuit , discipulum prius fuisse , cum deinde factus sit proditor : ita nec isti quidquam nocuit antea persequutorem fuisse , cum evangelista deinceps evaserit. Hæc Pauli sunt præconia , non quod Ecclesiam subverterit , sed quod ipsam rursus ædificari : non quod verbum Dei oppugnarit , sed quod , postquam verbum oppugnarat , ipse illud rursus amplificaverit : non quod apostolis bellum intulerit , non quod gregem dissiparit , sed quod , ubi dissipasset , illum ipse deinde congregaret. 3. *Pauli conversio magnum miraculum. Liberum arbitrium.* — Quid hoc admirabilius fieri possit ? Lupus pastor est factus : qui sanguinem ovum absorbebat , sanguinem suum pro salute ovum fundere non cessavit. Vis tu intelligere quo pacto sanguinem ovum absorberet ? quo pacto sanguinem ejus lingua stillaret ? *Saulus autem adhuc spirans minas et cædem in discipulos Domini* (Act. 9. 1). Attamen iste qui minas et cædem spirabat , et sanctorum sanguinem fundebat , audi quo pacto sanguinem suum pro sanctis funderet. Si secundum hominem , inquit , ad bestias pugnavi Ephesi (1. Cor. 15. 32) : et rursus , *Quotidie morior* (ib. v. 31) : et rursus , *Æstimati sunus sicut ores occisionis* (Rom. 8. 36). Atque hoc dicebat is qui aderat , cum Stephanus sanguis funderetur , et erat consentiens neci ejus. Vides ut lupus pastor evaserit ? Numquid non erubescitis , cum audiveritis antea persequutorem illum , et blasphemum et contumeliosum fuisse ? Vidistis ut prior accusatio laudes ejus nova accessione cumularit ? Nonne in priori vobis collecta diccam ea miracula , quæ crucem sequuta sunt , iis majora quæ ipsam præcesserant exstissem ? nonne id ostendi vobis et ex miraculis et ex discipulorum benevolentia ; et quo pacto antea quidem Christus imperans mortuos suscitabat , postea vero servorum ejus umbra idipsum præstabat ? quo pacto tum quidem ille suo iussu miracula patrabat : postea vero servi ejus nomen ipsius usurpantes majora faciebant ? nonne de hostibus dicebam , quo pacto conscientiam illorum perterrefacceret ? quo pacto universo terrarum orbi imperaret ? quo pacto majora fuerint post crucem miracula , quam quæ crucem præcesserant ? Illius germana quæ se nunc ingerit est oratio. Quod enim majus hoc cerni possit miraculum , quod in Paulo contigit ? Nam viventein quidem illum Petrus negavit , at mortuum Paulus confessus est. Porro mentem Pauli pellexisse atque expugnasse majus signum fuit , quam umbrarum opera mortuos suscitasse. Nam illic quidem sequebatur natura , neque imperanti contradicebat : hic vero in potestate liberti arbitrii sicut erat , ut persuaderetur vel non persuaderetur ; unde magna virtus ejus qui persuasit , ostenditur. Multo enim majus fuit voluntatem euauertisse , quam naturam correxisse : majus igitur cæteris omni-

οὐχὶ Εὐαγγέλιον καίτοι γε Παῦλος Εὐαγγέλιον αὐτὸν καλεῖ, οὐτεωτὸν λόγων. Οὐδὲ ἔκαιστος ἐτῷ Εὐαγγελίῳ διὰ καστών τῶν Ἐκκλησῶν, περὶ τοῦ Λουκᾶ λέγων. Τρίτον, τίνος ἔνεκτὸν φησι, Περὶ κάντων ὡς ἀποικίστερος ὁ Ἰησοῦς. Εἰ γάρ τινάνης, ὁ ἀγαπητὸς τοῦ Χριστοῦ, ὁ τοσαύτης ἀπολαύσας παρθῆσας, δεῖται τὸ στήθος ἔκεινα τὸ ἄγιον κατακλιθῆναι καταξιωθεῖς, ὁ τὰς πηγὰς ἔκειναν ἀρυσάμενος τοῦ Πνεύματος, οὗτος οὐκ ἐτολμήσει τοῦτο εἰπαίν, ἀλλὰ τοσαύτην καχρητεῖς ἀσφαλεῖα, ὡς εἰπαίν, οὐτὶ διὸ ἀγράφετο καθ' ἓντα δοτα ἀποικίστερος ὁ Χριστὸς, οὐδὲ ἀντὸν οἴκους χαρῆσσαι τὸν πόστον τὰ γραφόμενα βιβλία· οὐτος ἐτολμήσειν εἰπαίν, οὐτὶ· Τὸν μὲν πρώτον λόγον ἀποτρόμητρα κερδίστων, ὁ Θεόφιλος, ὡς ἀποικίστερος ὁ Ἰησοῦς; δρα μιρρὸν ἡμῖν τὸ ζήτημα τοῦτο εἶναι δοκεῖ; [103] Κακεῖ μὲν, Κράτιστε Θεόφιλε, μετ' Ἑγκωμίου τὸ θνομα· οὐδὲ γάρ ἀπλῶς τούτῳ τοῖς ἄγιοις εἰρηται. Καὶ τάχα καὶ τοῦτο ἀπὸ μέρους θελεῖται, θεῖται οὐδὲ λίγα, οὐδὲ μίαν κεραίαν ἀπλῶς θετιν. Ιθεὶν ἐν ταῖς Γραφαῖς κατιέμην. Εἰ τοινυν δὲ τῷ προσαντίκτῳ τοσαῦται ζητήματα, πόσον ἐμέλλομεν ἀναλίσαι τὸν χρόνον τὰ ἔτης πάντα ἐπιστένεις; Διὰ ταῦτα ἡμαγκάσθην τὸ ἐν μέσῳ παραδραμών, πρὸς Παῦλον ἀλλαζεῖν. Τίνος οὖν ἔνεκτον τὰ ζητήματα εἰπόντες, τὴν λύσιν αὐτῶν οὐκ ἐπηγάγομεν; Ἐθίζοντες οὐδὲ μὴ διὰ πάντες μεμασημένην δάχεσθαι τὴν τροφήν, ἀλλὰ παλλαγοῦ καὶ αὐτοὺς ἐπάγειν τὴν λύσιν τοῖς νοήμασιν, θερπεῖται ποιοῦσιν αἱ περιστέραι. Καὶ γάρ ἔκειναι τοὺς νεοτούς, ἵνας μὲν δὲν ἐτῇ καλὺς μένουσι, τῷ οἰκείῳ τρόφουντι στόματι· ἔπειδην δὲ αὐτοὺς δυνηθῶσιν ἔξαγγελον τῆς νοστίδας, καὶ λίωσιν αὐτοῖς παγέντα τὰ πεπρά, οὐκέτι τοῦτο λοιπὸν ποιοῦσιν, ἀλλὰ φέρουσι μὲν τὸν κόκκον ἐπὶ τοῦ στόματος καὶ δεικνύουσιν ἔπειδην δὲ οἱ νεοτοί προσθετήσαντες τὰλησίον ἔλθωσιν, αἱ μητέρες ἀφείσαι τὴν τροφὴν ἐπὶ τοῦ δέδαφους, δὲ διαυτῶν καλεύουσιν ἀναλέγεσθαι· οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐπιστέψαμεν, λεβόντες τὴν πνευματικὴν τροφὴν ἐπὶ τῶν στόματος, ἀναλέσαμεν οὐδὲ μῆτρας, ὡς θηλώσοντες οὐδὲν συνήθως τὴν λύσιν· ἔπειδη δὲ προστήθετε καὶ προσθετήσατες ἀέραςθαι, ἀργήκαμεν, ὥστε οὐδὲ μὲν δι' οὐδὲν ἀναδέξασθαι τὰ νοήματα. Διὰ τοῦτο τὸ προσόμιον ἀρέντες, πρὸς Παῦλον ἐπειγόμεθα. Ἐροῦμεν δὲ οὐχὶ δοσ τὴν Ἐκκλησίαν ὀφέλησες μόνον, ἀλλ' δοσ καὶ θελεῖται· καὶ γάρ ἀναγκαῖος ἡμῖν οὗτος δὲ λόγος. Τροῦμεν τῶν ἐμαρχήσατο τῷ λόγῳ τοῦ κηρύγματος, πῶς ἀπολέμησε τῷ Χριστῷ, πῶς ὑδελεῖς τοὺς ἀποστόλους, πῶς τὰ τῶν πολεμίων ἐφρόνει, πῶς πάντων πλαστούς παρείχε τῇ Ἐκκλησίᾳ πράγματα. Ἀλλὰ μηδὲκ αἰσχυνόσθω περὶ Παῦλου ταῦτα ἀκούων οὐ γάρ θετον αὐτοῦ κατηγορήματα, ἀλλ' Ἑγκωμίων δύσθετος. Οὐ γάρ κατηγορία αὐτῷ πρότερον θντα φαῦλον, θετερον γενέσθαι χρηστὸν, ἀλλὰ τὸ πρότερον θντα σπουδεῖον, θετερον μεταβάλλεσθαι πρὸς πονηρίαν· ἀπὸ γάρ τοῦ τέλους διὰ τὰ πράγματα κρίνεται. Καὶ γάρ τοὺς κυβερνήτας, καὶ μυρία νεανίγια ὑπομείνωσιν, στενούς μέλλωσιν εἰς τὸν λιμένα κατατρεῖν, ἀν πορτίων πατεληρωμένην ὀλκάδα καταγάγωσιν, οὐ φαμὲν πεπράζθαι κακῶς, τοῦ τέλους τὰ παρειθόντα ἀποκρύψαντες καὶ τοὺς ἀθλητὰς πάλιν, καὶ μυρία πρότερον

ἥτηθῶσι, τὴν δὲ περὶ τοῦ στεφάνου πάλην κρεπτίσωσιν, οὐκ ἀποστεροῦμεν τῶν ἐγκωμίων τῶν ἐπὶ τῇ νίκῃ διὰ τὰ πρότερα. Οὗτοι καὶ ἐπὶ Παύλου ποιήσουμεν. Καὶ γάρ καὶ οὗτος καὶ μυρία νεανίγια ὑπέμεινεν, ἀλλ' ὅτε εἰς τὸν λιμένα κατατρεῖν ἐμελλο, πεπληρωμένην ἐπήγαγε τῶν πορτίων τὴν δικάδα. Καὶ δωσπερ δὲ ιούδες οὐδὲν ὀφέλησε πρὸ τούτου μαθητῆς δῶν, εἰτα προδότης γενόμενος· οὗτοι καὶ οὗτοι οὐδὲν παρεστάλη πρὸ τούτου διώκτης δῶν, μετὰ δὲ ταῦτα γενόμενος εὐαγγελιστής. Ἐγκωμία Παύλου ταῦτα ἔστιν, οὐκ ἐπειδὴ κατέσκαψε τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλ' αὐτὸς αὐτὴν πάλιν ψικόδόμησεν οὐκ ἐπαιδὴ ἐπόρθησε τὸν [104] λόγον, ἀλλ' ἐπαιδὴ πορθήσας τὸν λόγον, αὐτὸς αὐτὸν πάλιν ηβήσαν· οὐκ ἐπαιδὴ ἐπαλέμησε τοὺς ἀποστόλους, οὐκ ἐπαιδὴ διεσπάραξε τὴν ἀγάλην, ἀλλ' ἐπαιδὴ διασπαράξας, θοταρον αὐτὸς αὐτὴν συνεκρότησε.

ε'. Τί τούτου παραδοξότερον γένοιτο δῶν; Ὁ λύκος ἐγένετο ποιμήν· δὲ τὸ αἷμα τῶν προδάτων ἐκπίνων, οὐ διέλιπε τὸ αἷμα δαντοῦ ἐκχέων ὑπὲρ τῆς τῶν προδάτων σωτηρίας. Βούλει μαθεῖν πῶς τὸ αἷμα τῶν προδάτων ἐξέπινε; πῶς ἡμαγμάνη ἦν αὐτοῦ τῇ γλώσσα; Σαῦλος δὲ θεὶ ἐμπνέων πατελῆς καὶ γόνου εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ Κυρίου. Ἄλλ' οὗτος δὲ πατελῆς καὶ φόνου διμπνέων, καὶ τὸ αἷμα τῶν ἀτανάτων ἐκχέων, δικουσον πῶς τὸ αἷμα τὸ δαντοῦ ἐξέχειν ὑπὲρ τῶν ἀγίων. Εἰ κατὰ ἀνθρώπον, φησίν, ὀδηρούμαχησα ἐτῷ Κρότον· καὶ πάλιν, Καθ' ὑμέραν παστοδήσατο· καὶ πάλιν, Ἐλογίσθημεν ὡς πρόδατα σφετῆγῆς. Καὶ ταῦτα θλεγον δὲ παράντες ἐξεχεῖτο τὸ αἷμα Στεφάνου, καὶ ἦν συνευδεκῶν τῇ ἀναιρέσει αὐτοῦ. Ὁρές πῶς δὲ λύκος ποιμήν ἐγένετο; Ἄρ' οὐκ αἰσχύνεσθε πρὸ τούτου δικούσοντες διειδέχεσθαι τὴν ἀνάκτης ἦν καὶ βλάσφημος καὶ ὑδριστής; Εἰδετε πῶς μείζον αὐτοῦ ἐποίησε τὸ ἔγκωμον τὴν προτέρα κατηγορία; Οὐκ ἐλεγον ὑμῖν δὲν τῇ προτέρᾳ συνάξεις διετε τῶν πρὸ τούτου σταυροῦ σημείων τὰ μετὰ τὸν σταυρὸν μείζονα ἐγένετο; οὐδὲ εἰπον ὑμῖν περὶ τῶν ἔχθρῶν, πῶς διέστισσεν αὐτῶν τὸ συνειδός; πῶς ἐκράτησε τῆς οἰκουμένης ἀπάστης; πῶς μείζονα τὰ σημεῖα μετὰ τὸν σταυρὸν ἦν τῶν πρὸ τοῦ σταυροῦ; Ἀδελφὲς ἔκεινου καὶ διήμερον εἰσιτεῖν λέρος. Τί γάρ τοῦ κατὰ Παῦλον μείζον σημεῖον γένοιτο δῶν; Ζῶντα μὲν γάρ αὐτὸν καὶ δὲ Πάτρος ἡρησατο, ἀποθανόντα δὲ δὲ Παῦλος. ὄμολόγησε. Τοῦ δὲ νεκροῦς ἐγείραι. Θὰ τῶν σκιῶν μείζον σημεῖον ἦν τὸ τὴν γνώμην Παῦλου ἐπισπάσασθαι καὶ ἀλεῖν. Ἐκαὶ μὲν γάρ τῇ φύσει εἰπετο, καὶ οὐκ ἀντέλεγε τῷ ἐπιτέττοντι· ἐνταῦθα δὲ προαρτεῖσες ἦν τοῦ παισθῆναι, καὶ τοῦ μὴ πεισθῆναι κυρία· θέσεν πολλὴ τῇ δύναμις τοῦ παισαντος δεῖκνυται. Τοῦ γάρ φύσειν διωρθῶσαι τὸ προαρτεῖσν μεταβαλεῖν πολλῷ μείζον ήν· μείζον δρε τῶν θλων

ἀπόντων στρατείων ἐγένετο τὸ Παῦλον προσελθεῖν τῷ Χριστῷ μετά τῶν σταυρῶν καὶ τῶν τάφων. Καὶ γάρ διὰ τοῦτο ἀφῆκεν αὐτὸν ὁ Χριστὸς πᾶσαν τὴν ἔχθραν ἐπιδεῖξαντος, καὶ τότε ἐκάλεσεν, ἵνα ἀνύποπτον ποιήσῃ τῆς ἀναστάσεως τὴν ἀπόδειξιν, καὶ τὸν διδασκαλίας λόγον. Πέτρος μὲν γάρ περι αὐτοῦ λέγων Ἰωάννου ὑποπτεύετο· εἶχε γάρ τις τῶν ἀναισχύντων εἰπεῖν τι. Εἴπον δὲ τῶν ἀναισχύντων, ὅτι κάκει φανερά ἡ ἀπόδειξις ἦν. Καὶ γάρ καὶ ἐκαίνος αὐτὸν ἡρνήσατο πρότερον, καὶ ἡρνήσατο μεθ' ὄρκου, ἀλλ' ὅμως τὸν αὐτὸν τοῦτον διμολογῶν ὑστερον καὶ τὴν ψυχὴν ἐπέδωκε τὴν ἑαυτοῦ. Εἰ δὲ μὴ ἀνέστη, [105] οὐκ ἀνέστη δρηγούμενος, οὐτε μὴ ἀρνήσασθαι τελευτήσαντα, μυρίους ἀνθανάτους ὑπέμεινε· διὸ καὶ ἐπὶ Πέτρου φανερά ἡ ἀπόδειξις τῆς ἀναστάσεως ἦν. Πλὴν ἀλλ' ἐκεῖνο μὲν εἰχον οἱ ἀνασχυντοι λέγειν, ὅτι ἐπειδὴ μαθητής αὐτοῦ ἦν, ἐπειδὴ τραπέζης ἐκοινώνησεν αὐτῷ, καὶ τρία ἔτη αὐτῷ συνεγένετο, ἐπειδὴ διδασκαλίας ἀπτλασσεν, ἐπειδὴ ἐκολακεύθη ὑπὲρ αὐτοῦ ἀπατηθεὶς, διὰ τοῦτο κηρύχτει αὐτοῦ τὴν ἀνάστασιν· ὅταν δὲ Παῦλον ἔδης τὸν οὐκ εἰδότα αὐτὸν, τὸν οὐκ ἀκούσαντα αὐτοῦ, τὸν οὐ μετασχόντα τῆς διδασκαλίας, τὸν καὶ μετὰ τὸν σταυρὸν αὐτῷ πολεμοῦντα, τὸν ἀποκτινύντα τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας, τὸν πάντα συγχέοντα καὶ ταράτοντα, τοῦτον ἐξαιρήνης μετεβεβλημένον, καὶ τοῖς ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος καμάτοις ἀπαντας παρελάσαντα τοὺς τοῦ Χριστοῦ φίλους, πολὺν ἔξεις λοιπὸν, εἰπέ μοι, ἀνασχυντίς πρόφρασιν, ἀπιστῶν τῷ τῆς ἀναστάσεως λόγῳ; Εἰ γάρ μὴ ἀνέστη ὁ Χριστὸς, εἰς τὸν οὐτως ὥμον καὶ ἀπάνθρωπον, τις τὸν ἐκπεπολεμαμένον καὶ τῇριαν ἀπεσπάσατο ἀν, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐπηγάγετο; Εἰπὲ γάρ μοι, ὡς Ιουδαῖος, τις Παῦλον ἐπεισε προσελθεῖν τῷ Χριστῷ; Πέτρος; ἀλλ' Ἰάκωβος; ἀλλ' Ιωάννης; Ἀλλ' οὐτοὶ πάντες αὐτὸν ἐβεδοκεῖσαν καὶ ἐφριτεῖν, καὶ οὐχὶ πρὸ τούτου μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅτε τῶν φίλων ἐγένετο, ὅτε Βαρνάβας ἐπιλαβόμενος αὐτοῦ τῆς χερὸς ἐπανήγαγεν εἰς Ἱεροσόλυμα, ἔτι ἐφοδοῦντο κολλᾶσθαι αὐτῷ· καὶ δὲ μὲν πόλεμος ἐλέλυτο, δὲ δὲ φόρος ἐπέμενε τοῖς ἀποστόλοις. Οἱ οὖν καταλλαγέντα αὐτὸν ἔτι φοβούμεναι, ἔχθρον δντα καὶ πολέμιον ἐτόλμων πεῖσαι; προσελθεῖν γάρ δὲ, η στῆναι, η διδραστοῖς στόμα, φανῆναι δὲ ὅλως ὑπέμενον; Οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστιν οὐκ ἔντεροι τοῦ πουδῆ τὸ γινόμενον, ἀλλὰ θεῖας χάριτος. Εἰ τοίνυν νεκρὸς ἦν, ὡς φατε, δο Χριστὸς, καὶ ἐλθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐκλεψαν αὐτὸν, πῶς μείζονα τὰ σημεῖα μετὰ τὸν σταυρὸν ἐγένετο; πῶς πλειστοὶ ἡ ἀπόδειξις τῆς δυνάμεως; Οὐ γάρ μόνον μετέστησε τὸν πολέμιον, καὶ ἀρχῆγὸν τῆς μάχης ὅμων· καίτοι εἰ καὶ τοῦτο μόνον ἐποίησε, μεγίστης δυνάμεως ἦν τὸ τὸν ἔχθρον καὶ πολέμιον λαβεῖν αἰχμάλωτον· νῦν δὲ οὐχὶ τοῦτο μόνον εἰργάσατο, ἀλλὰ καὶ τούτου πολλῷ μείζον. Οὐ γάρ μόνον μετέστησεν, ἀλλ' οὐτως οἰκεῖον ἐποίησεν, οὐτας ἐπεσπάσαστο πρὸς τὴν εὑνοιαν τὴν ἑαυτοῦ, ὡς καὶ αὐτῷ πάντα τῆς Ἐκκλησίας τὰ πράγματα ἐγχειρίσαι. Σκεῦος γάρ, φησιν, ἐκλογῆς μοι ἔστιν οὐτος, τοῦ βαστόσαι τὸ δρομά μου ἐπώπιον ἐθρῶν

καὶ βασιλέων, καὶ πλείονα τῶν ἀποστόλων πείσαι καμεῖν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας τῆς πρότερον ὑπὲρ αὐτοῦ πολεμουμένης. σ'. Βούλει μαθεῖν πῶς αὐτὸν μετέστησε; πῶς αὐτὸν ἐπεσπάσαστο; πῶς εἰς τὸν πρώτους τῶν φίλων κατέλεξεν; Οὐδενὶ τῶν ἀνθρώπων τοσαῦτα ἐθάρρησεν εἰπεῖν ἀπόρρητα, δοτα τῷ Παῦλῳ. Καὶ πόθεν τοῦτο δῆλον; Ἡκουσα δρῆγες ἥτηματα, φησιν, ὃ οὐκ ἔχει ἀνθρώπῳ λαλῆσαι. Εἶδες, δὲ ἐχθρὸς, δὲ πολέμιος πόσην εἰνοιαν ἐπεδεῖξα; Διὰ [106] τοῦτο ἀναγκαῖον καὶ τὸν πρότερον βίον αὐτοῦ εἰπεῖν· καὶ γάρ τὴν τοῦ Θεοῦ δείκνυσσιν ήμεν φιλανθρωπίαν καὶ δύναμιν· φιλανθρωπίαν μὲν, δὲς ἐδουλήθη τὸν τοσαῦτα κακὴ ἐργασμάνων σώσαι, καὶ πρὸς δευτέρην ἐπισπάσασθαι· δύναμιν δὲ, δὲς βουληθεὶς ξυχίσει. Καὶ τὴν Παῦλον δὲ τοῦτο δείκνυσται ψυχὴν, δὲς οὐδὲν πρὸς φιλονεικίαν ἐποίει, οὐδὲ ἀνθρωπίνῃ προκατειλημένος δέξῃ. καθάπερ οἱ Ιουδαῖοι· ἀλλὰ ζῆλω πεπιρωμένος, οὐκ ὅρθω μὲν, ζῆλω δὲ ὅμως· ὅπερ καὶ αὐτὸς ἔχει λόγων, δὲς Διὰ τοῦτο ἡλείθηρ, δὲς ἀγνοῶντες οἱρα ἐπάπιστα· καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν εκπληρεύμενος ἐλεγεν· Ἰτα ἐν δημο πρώτῳ ἐπειδεῖησαι Χριστὸς τὴν ἀπαστα μακροθυμίαν, πρὸς ὑπερύπαστον δὲ τῷρ μελλόντων πιστεύειν δὲτ αὐτῷ εἰς ζωὴν αἰώνιον· καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν ἐλεγεν, δὲς Τὴν ἐνέργειαν τῆς διντάμεως αὐτοῦ μάλιστα δεδειξεν εἰς ημᾶς τοὺς πιστεύοντας. Εἶδες πῶς καὶ τὴν φιλανθρωπίαν δεειξε τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν δύναμιν, καὶ τὸ τῆς ἑαυτοῦ γνώμης ἀδέκαστον δ πρότερος Παῦλον βίος; Τοῦτο γοῦν Γαλάταις γράψων εἰς ἀπόδειξιν παρήγαγε, τοῦ μὴ δι' ἀνθρώπους μεταβαλέσθαι, ἀλλὰ θεῖα μετενεγκίθαι δυνάμει. Εἰ τῷρ ἀνθρώποις, φησιν, θρεσκον, Χριστον δοῦλος οὐκ ἀρ ήμηρ. Καὶ πόθεν δῆλον δὲς οὐκ ἀνθρώποις ἀρέσκων, πρὸς τὸ κήρυγμα μετέστησε· Ἡκουσατε, φησι, τὴν ἐμίηρ ἀναστροφήν κοτε ἐν τῷρ Ιουδαῖοιμψ, δὲς καθ' ὑπερβολὴν ἐδίλακον τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπόρθων αὐτήν. Οὐκ δὲ, εἰ ἀνθρώποις ἀρέσκειν ηθελε, μετέθετο πρὸς τὴν πίστιν. Διὰ τί; Ἐτιμάτο παρὰ Ιουδαῖοις, καὶ δεεις ἀπήλαυς πολλῆς, καὶ προσδρίας τῆς ιούτο· οὐκ δὲν πρὸς ἐπικινδυνον μετέτετη βίον τὸν τὸν ἀποστόλων, τὸν δισφημίας γέμοντα, τὸν συμφορῶν ἐμπεπλησμένον· διστα αὐτὴν (sic) ἀθρόδ μεταβολῆ καὶ μεταστάσει, καὶ τὸ καταλεπτὸν μὲν τὴν παρὰ Ιουδαῖοις τιμήτην καὶ τὸν ἀπόδεμον βίον, ἀνταλλάξασθαι δὲ τὴν τὸν ἀποστόλων ζωὴν, τὴν μυρίους ξεουσαν θανάτους, μεγίστη γέγονεν ἀπόδειξις τοῦ μὴ δι' ἀνθρωπίνην τινὰ πρόβρασιν μετατεθῆναι τὸν Παῦλον. Διὰ τοῦτο καὶ ημεῖς ἐδουλήθημεν τὸν πρότερον αὐτοῦ βίον εἰς μέσον ἀγαγεῖν, καὶ δεειξε τὸν πεπιρωμένον ζῆλον τὸν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, ίν· δισταν τὸν ἔδης τὴν πολλήν προθυμίαν τὴν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας, θαυμάσσης τὸν ποιοῦντα πάντα καὶ μετασκευάζοντα θεόν. Διὰ τοῦτο καὶ δὲ μαθητῆς δ Παύλου τὰ πρότερα ημεῖν μετ' ἀκριβεῖας διηγήσατο, καὶ πολλῆς ιμφάσεως, οὐτως εἰπών· Σαῦλος δὲ έτες ἐμπρέσων ἀπειλῆς καὶ φόρου εἰς τοὺς μαθητας

bes signum fuit, Paulum post crucem et sepulturam ad Christum accessisse. Propterea namque permisit eum Christus omne odium prae se ferre, ac tum illum vocavit, ut resurrectionis probationem ac doctrinæ sermonem omni suspicione liberaret. Nam Petrus quidem si de eo loquutus esset, suspectus fuisset: potuisse enim impedens allquis quidpiam dicere. Porro impudentem dixi, quoniam et istic manifesta fuit demonstratio. Siquidem ille quoque prius ipsum negavit, et cum juramento negavit: verumtamen hunc ipsas deinde dum confitetur, vel ipsam animam suam pro illo tradidit. Quod si non resurrexisset, numquam is, qui viventem negaverat, nullies mortem tolerasset, ne jam mortuum abnegaret: quo sit, ut etiam in Petro resurrectionis demonstratio manifesta fuisse videatur. Verumtamen de illo quidem impudentes dicere potuerint, cum propterea quod discipulus erat illius, propterea quod particeps ejus mense fuerat, ac tribus annis cum illo versatus fuerat; propterea quod ejus doctrina potitus erat; propterea quod in fraudem illectus blanditiis ejus fuerat, idcirco resurrectionem illius praedicare: cum vero Paulum videoas, qui ipsum non viderat, qui ipsum non audierat, qui doctrinæ particeps minime fuerat, qui etiam post crucem illi bellum indixerat, et eos qui in ipsum credebant, intersiciebat, qui omnia miscebat ac turhabat, hunc subito mutatum in serendis pro predicatione verbi laboribus omnes Christi amicos superrare, quæ tibi deinceps, quæso, impudentiae occasio reliquerunt, si resurrectionis verbo non credas? Si enim Christus non resurrexisset, quis hominem adeo crudelē et inhumanum, quis adeo infensem et efferalum sibi conciliasset et ad se attraxisset? Dic enim, quæso, Judeo, quis Paulo persuasit, ut Christo se adjungeret? num Petrus? num Jacobus? num Joannes? Atqui omnes isti eum timebant et horrebant, neque tantum ante hoc tempus, sed tum etiam cum in amicorum numerum relatus erat, quando manu prebensem illum Barnabas Jerosolymam introduxit, adhuc illi proprius se adjungere timebant; ac sedatum quidem erat bellum, metus tamen adhuc in apostolis permanebat. An igitur illi qui reconciliatum adhuc timebant, cum inimicus et hostis esset, oratione flectere ausi essent? an vero ad illum accedere omnino, vel coram illo subsistere, vel os aperire, aut omnino apparere potuerint? Non ita se res habet, non ita est; nec humanæ diligentie facinus illud fuit, sed gratia divinæ. Si ergo mortuus erat Christus, ut dicitis, et cum venissent discipuli ejus, furati sunt eum, quomodo majora post cracem facta sunt miracula? quomodo amplior virtutis sequuta est demonstratio? Non enim tantum hostem sibi reconciliavit et principem ducentque pugnæ vestræ; tametsi, licet hoc solum fecisset, maxime fuit hoc potentissimum, inimicum et hostem abduxisse captivum; jam vero non hoc solum præstítit, sed et aliud multo magis. Non enim tantum sibi reconciliavit, sed ita sibi familiarem reddidit, sic eum ad amorem suum pellexit, ut ejus fidei Ecclesiæ negotia cuncta coniuncterentur: *Vas enim, inquit, electionis est mihi iste.* ut

portet nomen meum coram gentibus, et regibus (Act. 9. 15), eique persuaserit, ut plus quam apostoli pro Ecclesia laboraret, quam antea oppugnabat.

6. Vis tu intelligere quo pacto illum sibi reconciliari? quo pacto familiarem reddiderit? quo pacto sibi adsciverit? quo pacto in numerum præcipiutorum amicorum retulerit? Nulli hominum tam multa detegere arcana, quam multa Paulo est ausus. Unde vero id constat? *Audiui arcana verba*, inquit, *quæ non licet homini loqui* (3. Cor. 12. 4). Vides quantam inimicus et hostis benevolentiam exhibuerit? Quam ob causam opera protium fuerit priorem ejus vitam proferre: siquidem ita fiet, ut nobis Dei benignitas et potentia innotescat: benignitas quidem, quod eum, qui tam multa mala perpetraverat, servare voluerit, et sibi conciliare: potentiam vero, quod id, quod volebat, exequi potuerit. Et vero animum Pauli hoc patescit, quod nihil contentionis studio faceret, neque gloriæ humanae cupiditate præoccupatus, quemadmodum Judæi: sed zelo succensus non recto illo quidem, sed zelo tamen, quod et ipse clamans dicebat: *Ideo misericordiam consequentur sum, quia ignorans feci in incredulitate* (1. Tim. 1. 13): et benignitatem Dei obstupescens dicebat, *Ut in me primo ostenderet Christus omnem patientiam ad informationem eorum qui credituri sunt illi in vitam æternam* (Ib. v. 16). Et alibi rursus dicebat, *Operationem virtutis suæ maxime ostendit in nos qui credimus* (Ephes. 1. 19). Vides ut et benignitatem Dei et virtutem prior vita Pauli ostendit, et quam incorrupta sinceraque mente prædius ipse fuerit? Sane quidem ad Galatas scribens hoc protrulit, ut se hominum causa minime fuisse mutatum, sed divina virtute fuisse conversum probaret. *Si enim hominibus*, inquit, *placere, Christi servus non essem* (Gal. 1. 10). Unde vero id constat te non ut hominibus placeres, ad prædicationem fuisse conversum? *Auditis*, inquit, *conversationem meam aliquando in Judaismo, quoniam supra modum persequebar Ecclesiam Dei, et expugnabam eam* (Ib. v. 13). Quod si hominibus placere voluisset, nequaquam ad fidem conversus fuisse. Quid ita? Colebatur a Judæis, et multa securitate fruebatur, ac præ ceteris honore affiebatur: non igitur ad apostolorum vitam tot objectum periculis se transtulisset, quæ multa laborabat in amia, quæ tot calamitatibus redundabat: itaque quod illum honorem, quo apud Judæos fruebatur, repentina mutatione ac conversione, et vitam quietam deseruerit, et cum apostolorum vita commutaverit, innumeris objecta mortis generibus, maximum illud argumentum fuit non ob humanam quamdam occasionem Paulum esse conversum. Propterea nos etiam priorem ejus vitam in medium afferre voluimus, et ardentem zelum ejus ostendere, quo Ecclesiam oppugnabat, ut cum ejus pro Ecclesiæ defensione promittitudinem animi videris, Deum laudes, qui facit omnia et transformat. Propterea Pauli quoque discipulus diligenter nobis ac perspicue priora narravit, ita dicens: *Saulus autem adhuc spirans minas et cædem in discipulos Domini* (Act. 9. 1). Ac vellem equi-

dem ego quoque hodierno die proemium inchoare, velle ad initium narrationis aggredi; sed video pelagus quoddam sententiarum ex solo nomine se nobis obtrudere. Cogita namque quantum e vestigio nobis illud, *Saulus*, questionem moveat: siquidem aliud in epistolis positum nomen occurrit. *Paulus servus Iesu Christi, vocatus apostolus* (*Rom. 1. 1*): *Paulus et Silenes*: *Paulus vocatus apostolus* (*1. Cor. 1. 1*): *Ecce ego Paulus dico vobis* (*Galat. 5. 2*): jam vero ut *Paulus*, et ubique *Paulus* appellatur, non autem *Saulus* dicitur. Cur igitur antea *Saulus*, postea vero *Paulus* vocatus est? Neque vero simplex est illa questio: statim enim *Petrus* accurrit: nam et ipse antea *Simon* dicebatur, postea vero *Cepha* nomen accepit: et *Zebedaei* filii *Jacobus* et *Joannes* mutato nomine *Filius tonitri* sunt appellati (*Marc. 3. 16. 17*). Nec in Novo solum Testamento, sed etiam in Veteri reperimus *Abraham* antea dictum *Abram*, postea *Abraham*; et *Jacob* primum *Jacob* esse dictum, deinde *Israel*; et *Saram* primum *Saram* esse, deinde *Saram*: et

multas nobis haec mutatio nominum parit questiones, ac vereor, ne multis fluminibus effusis, fluentis doctrinæ sermonem velut obruam et suffocem. Nam quemadmodum in agro humido et irriguo ubicunque quis fudit, undique fontes scaturunt: sic et in agro divisa Scriptura, ubicumque reseraveris, plurimos fluvios videbis erumpere: quam ob causam ne omnes illos simul hodierno die effundam, non mediocriter pertimesco. Quapropter rivum hunc nostrum claudens, caritatem vestram ad sacrum fontem presulum istorum, magistrorumque transmittam limpidum illum, potabilem ac dulcem, quod ex spirituali petra fluentum manat. Mentem igitur ad excipendam doctrinam, ad spirituales latices hauriendos paremus, ut fiat in nobis fons aquæ salientis in vitam æternam: quam nos omnes obtinere contingat, gratia et benignitate Domini nostri Iesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, honor, imperium, una cum sancto ac vivifico Spiritu, nunc et semper, et in aeterno saeculorum. Amen.

AD EOS QUI REPREHENDEBANT EUM OB PROLIXITATEM EORUM, QUÆ DICTA FUERANT, ET AD EOS QUI BREVITATEM ORATIONIS ÆGRE FEREBANT, DEQUE SAULI ET PAULI APPELLATIONE, ET CUR PRIMUS HOMO VOCATUS SIT ADAM, ET QUOD UTILITER AC FRUCTUOSE; ATQUE IN EOS QUI RECENS FUERANT ILLUMINATI.

1. Quid queso nobis agendum est hodierno die? Signidem dum multitudinem vestram cerno, ne longius sermonem protraham, pertimesco. Cum enim provehitur longius doctrinæ sermo, video vos in angustias redactos vos invicem conculcare, atque banc ex angustiis afflictionem, quo minus diligenter audiatis, impeditre: nisi enim quietus sit ac tranquillus auditor, minime potest cum studio ad ea quæ dicuntur attendere.

Duo genera auditorum. — Cum igitur multitudinem vestram, ut dixi, video, ne longius sermonem protraham pertimesco, sed dum cupiditatem vestram considero, doctrinam contrahere reformido. Nam qui sitit, nisi prius poculum repletum viderit, ne labris quidem lubenter illud admovet, sed quamvis totum exhausturus non sit, totum repletum cernere concupiscit. Namobrem, quo pacto me in hac concione gerere debeam, ignoro. Nam et brevitate sermonis laborem vestrum minuere volo, et orationis prolixitate vestram cupiditatem explore. Atqui utrumque istorum szenumero prestiti, ac ne semel quidem crimen effugi. Scio me persæpe, dum vobis parco, ante finem abrupisse sermonem, et in nos clamarunt illi, quorum animus satiari minime potest, qui sacris iaticibus assidue fruuntur, sed numquam tamen exemplentur, *Beati illi, qui esuriant, et sitiunt justitiam* (*Math. 5. 6*), et istorum adversos clamores pertimescens rursus doctrinæ sermonem protraxi longius, et idcirco in crimen incurri. Nam qui sermonis brevitate delectantur, occurrentes orabant, ut ipsorum insirmitati parcerem, atque concionis prolixitatem contraherem. Dum igitur vos in angustias redactos

intueor, sermonem silentio coercere studeo: dum vero vos angustiis pressos idcirco non recedere, sed ad longiorem cursum paratos esse, accure lingua desidero. *Angustias mihi sunt undique* (*Dan. 13. 22*): Quid faciam? Nam is quidem qui uni domino servit, unique sententiae cogitum famulari, facile domino potest placere, neque a proposito aberrare: at ego multos habeo dominos, qui tanto servire populo cogor, enjus diversa est sententia. Haec autem non idcirco sunt a me dicta, quod servitutem ægre feram, absit, neque quod vestrum defugiam dominatum. Nihil enim mihi est hac servitute honorificentius. Non ita diadema ac purpura gloriatur Imperator, ut ego caritatis vestrae servitutem mihi honorificam duco. Siquidem illi regno mors succedit: huic autem servituti, si recte peracta fuerit, regnum caeleste preparatum est. Beatus enim est *Fidelis servus, et prudens, quem constituit dominus ejus, ut conservis ovis dei tritici mensuram*. Amen dico vobis, *super omnia bona sua constituet eum* (*Luc. 12. 42. 44*). Vides quantus sit servititia hujus quæstus, si diligenter obitus fuerit? Super omnia domini bona constituit. Non ergo defugio servitutem, quippe qui cum Paulo serviam. Nam et ille dicit: *Nos nosmetipos prædicamus, sed Christum Iesum Dominum: nos autem servos vestros propter Iesum* (*2. Cor. 4. 5*). Et quid dico Paulum? Si is qui in forma Dei erat, semetipsum exinanivit formam servi accipiens propter servos (*Philipp. 2. 6. 7*), quid magnum præsto, si ego servus iam conservis ipse servus propriæ meipsum? Non ergo quod vestram servitutem detrectem, ista dixi, sed ut mihi ventia detur, si forte minus convenientem omnium iudicio

τοῦ Κυρίου. Ἐδουλόμην μὲν οὖν καὶ εὐτὸς ἀρισθεῖς τοῦ προσιμίου σῆμαρον, ἐδουλόμην ἐμβαλεῖν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ διηγήματος, ἀλλ' ὅρων πλαισίος νοημάτων ἀπὸ τοῦ ὄντος μόνον. Ἐννόησον γάρ δύον εὐθέως ἡμῖν κινεῖ ζήτημα, τὸ, Σαῦλος, τούτο· ἐν γάρ εὐτὸς Ἑπιστολαῖς ἔτερον δνομα ὅρων πείμενον· Παῦλος δούλος Ἰησοῦ Χριστοῦ, αἱτηδὲς ἀστολὸς· Παῦλος καὶ Σωθέτης· Παῦλος καὶτηδὲς ἀστολὸς· Ἰδὲ ἄτροφος Παῦλος λέγων ὑμῖν· νῦν δὲ ὡς Παῦλος, καὶ παντοχοῦ Παῦλος καλεῖται, ἀλλ' οὐδὲ Σαῦλος λέγεται. Τίνος οὖν ἔνικεν πρὸ τούτου μὲν Σαῦλος, μετὰ δὲ ταῦτα Παῦλος [107] ἐκλήθη; Οὐκ εστὶ φύλον τὸ ζήτημα· καὶ γάρ Πέτρος εὐθέως ἀπετρέχει· καὶ γάρ ἀπειλεῖνος πρὸ τούτου μὲν Σίμων ἀλλέτο, μετὰ δὲ ταῦτα ἀνωμάσθη Κηφᾶς· καὶ υἱὸς Ζεβεδαῖον, Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, Υἱὸι βροντῆς μετωνόμασθησαν. Καὶ οὐκ ἐν τῇ Καινῇ δὲ μάνη, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ εὐρίσκομεν τὸν Ἀδραδὺ πρὸ τούτου μὲν Ἀδραδὺ λεγόμενον, μετὰ ταῦτα δὲ Ἀδραδύ· καὶ τὸν Ἰακὼβον μὲν Ἰακὼβον λεγόμενον, μετὰ δὲ ταῦτα Ἰεραὴλ· καὶ τὴν Σέρραν πρὸ τούτου Σάραν λεγομένην, μετὰ δὲ ταῦτα Σάρφαν·

καὶ τολλήην ἡμῖν τῶν ὀνομάτων ἡ μετάθεσις παρίχει τὴν ζήτησιν· καὶ δίδοικα μὴ, πολλὰ βεύματα ποτε· μῶν ἐξαιφνῆς ἀφεῖς, ἀποπνέων τῆς διδασκαλίας τὸν λόγον. Καθάπερ γάρ ἐν χωρὶς νοτίδα ἔχοντι, δικουπερ ἀν διατελή τις, πηγαὶ πανταχθεν ἐκπιθῶσιν οὕτω καὶ ἐν τῷ χωρὶς τῶν θείων Γραφῶν, δικουπερ ἀν διανοίης, ποταμοῖς ἐξιόντας δῆμες πολλοὺς, θέσεν καὶ πάντας αὐτοὺς ἀθρόον ἀφείνει τῆμερον δέος ἁστίν οὐ μικρόν. Διόπερ τὸν ὄμετέραν ἀγάπην πρὸς τὴν λεπάνην πρητερῶν τούτων καὶ διδασκάλων τὴν καθαρὰν ταύτην καὶ πότιμον καὶ τλυκὸν, νῦμα τὸ ἐξ αὐτῆς ἐξερχόμενον τῆς πάτρας τῆς νοτῆς. Παρασκευάσωμεν τοίνυν τὴν διάνοιαν πρὸς ὄποδοχὴν τῆς διδασκαλίας, ἀρύσσονται τὰ πνευματικά νάματα, ίντι γένηται ἐν ἡμῖν πηγὴ ὄντας ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον· ἡς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. δι' οὐ καὶ μεθ' οὐ τῷ Πατρὶ δέξα, τιμῇ, κράτος, ήμε τῷ διγύρῳ καὶ ζωοποιῷ πνεύματι, νῦν καὶ δει, καὶ εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Πρὸς τὴν ἀταλούντας ὑπὲρ τοῦ μῆκον τῶν εἰρημέτων, καὶ πρὸς τοὺς δυσχεραιτορτας ὑπὲρ τῆς βραχυλογίας, καὶ περὶ τῆς τοῦ Σαύλου προσηγορίας καὶ Παῦλου· καὶ τίτος Ἱεραχεῖρος Ἀδάμ σ χρώτος ἀνθρώπος ἐκλήθη, διτι χρησίμως καὶ συμερόντως, καὶ εἰς τοὺς τεογείστους.

α'. Τί ποτε ἀρα χρή ἡμᾶς ποιήσαι τῆμερον; Τὸ μὲν γάρ πλῆθος ὑμῶν ὄρων, δέδοικα πρὸς μῆκος ἐκτείνει τὸν λόγον. Καὶ γάρ δταν ἡ διδασκαλία μακροτέρω περιβαίνῃ, ὄρων συμπατούμενος ὑμᾶς, στενοχωρούμενος, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς στενοχωρίας θλίψιν τῇ τῇς ἀκρόσιως ἀκριβεῖτε λυμαίνομένην· ἀκροστής γάρ ἀνέσσεις οὐκ ἀπολαύων, οὐδὲ μετὰ σπουδῆς προσέχειν τοῖς λεγομένοις δύναται· διν.

Τὸ μὲν οὖν πλῆθος ὑμῶν, ὡς θρην., ὄρων, δέδοικα πρὸς μῆκος ἐκτείνει τὸν λόγον· οὐδὲ περὶ τοῦ δέδον ὑμῶν λογιζόμενος φθορούμενοι συσταῖται τὴν διδασκαλίαν. Οὐ γάρ δεῖπνον, ἀλλὰ καὶ μή πρότερον πεπληρωμένην θῇ τὴν φράσην, οὐδὲ τοὺς χειρεῖς αὐτὴν ἡδέας δι προσαγάγεις· ἀλλὰ καὶ μή πάσαν αὐτὴν ἐκτείνειν μέλλοι, πεσεῖν αὐτὴν γέμουσαν ίδειν [108] ἐπιθυμεῖ. Διὰ τούτο οὐκ ἔχω τι χρήσομαι τῇ δημηγορίᾳ. Καὶ γάρ τῇ βραχυλογίᾳ τὸν κάμετον ὑποτάμεγεσθαι τὸν δύμετρον βούλομει, καὶ τῷ μῆκει τοῦ λόγου τὴν ἐπιθυμίαν ὑμῶν ἐμπλήσαι. 'Αλλ' ἐκάτερα πολλάκις ταῦτα ἀποιησει, καὶ οὐδὲ διπάξ τὴν αἰτίαν διέφυγον. Οἶδα διτι πολλάκις φειδόμενος ὑμῶν πρὸ τοῦ τέλους κατέλιπε τὸν λόγον, καὶ κατεβόσσεν ἡμῶν οἱ Φυχῆν ἀκρέστον ἔχοντες, οἱ συνεχῶς μὲν τῶν θείων ἀπολαύοντες νεμάτων, οὐδέποτε δὲ ἐμπιπλάμενοι, οἱ Μακρίοι ἐκτεῖροι, οἱ κειτῶντες καὶ διεγώντες τὴν δικαιοσύνην, καὶ τὰς παρὰ τούτων καταβοτήσεις φορηθεῖς πάλιν προβλθον μέχρι πολλοῦ τὴν διδασκαλίαν ἐκτείνων, καὶ διὰ τοῦ αἰτίαν ὑπέμενον. Οἱ γάρ βραχυλογίας ἔργατες ἀπείγωντες παρτικάλουν τῆς αὐτῶν ἀσθενείας φειδοῦσι, καὶ συστέλλειν τὸ μῆκος τῶν λεγομένων. Όταν μὲν οὖν στενοχωρούμενος ὑμᾶς θέω, πρὸς σηρήνην συνελαύνω τὸν λόγον·

ὅταν δὲ στενοχωρουμένους, καὶ οὐκ ἀφισταμένους, ἀλλ' ἐκκρεμαμένους πρὸς πλεόνα δρόμον, τὴν γλώτταν διαγείρειν ἐπιθυμῶ. Στενά μοι κάρτοθετ. Τί πάθω· 'Ο μὲν γάρ δὲν δουλεύων κυρίων, καὶ μηδ γνώμη ὑπηρετεῖν ἀναγκαζόμενος· μετ' εὐκολίας ἀρέσκειν δύναται· τῷ δεσποτῷ, καὶ μὴ διαμαρτύρειν· ἐγὼ δὲ πολλοὺς θήω δεσπότας, δῆμωρ τοσούτῳ δουλεύειν ἀναγκαζόμενος διάφορον ἔχοντι γνώμην. Ταῦτα δὲ εἰπον οὐ δυσχερεῖν τὴν δουλείαν, μή γένοιτο, οὐδὲ δραπετεύων τὴν δεσποτείαν ὑμῶν. Οὐδὲν γάρ μοι τῆς δουλείας ταύτης σεμνότερον. Οὐκ οὐτε βασιλεὺς οὐτὲ τῷ διαδῆματι καὶ τῇ πορφυρίᾳ μέγα φρονεῖ, ὃς ἔγων νῦν ἐπὶ τῇ δουλείᾳ τῆς διμετέρας ἀγάπης ἐγκαλλωπίζομαι. Έκείνην μὲν γάρ τὴν βασιλείαν θάγατος διαδέχεται· ταύτην δὲ τὴν δουλείαν, διὰ παρτισθῆ καλῶς, βασιλεὺς οὐρανῶν ἔναμέναι. Μακρίος γάρ σ τοιτὸς δούλος καὶ πρότιμος, διὰ παρέτησεν σ κύριος αὐτοῦ διδόναι τὸ στερεότυπον τοῖς συνδούλοις αὐτοῦ. 'Αμήν λέγω ὑμῖν· έστι κάπι τοῖς ὑπάρχονται αὐτοῦ πεταστῆσει αὐτῷ. Εἴδες πόσον τὸ κέρδος τῆς δουλείας ταύτης· θάνατον διαβάλων; γένηται· 'Επι πάσι τοῖς διαβάσθεις τοῦ δουλείας ταύτης. Οὐ φαίνω τοίνυν τὴν δουλείαν· μετὰ γάρ Παῦλον δουλεύων. Καὶ γάρ ἐκείνος φησιν, διτι οὐχ ἀνατούς κηρύττομεν, ἀλλὰ Χριστὸν Ἰησοῦν Κύριον, ξαντοὺς δὲ δούλους ὑμῶν διὰ Ἰησοῦν. Καὶ τι λέγω Παῦλον; Εἰ δὲν γοργῇ θεοῦ ὑπάρχων ξαντὸν ἐκτενεῖς μορφὴν δούλου λαβῶν διὰ τοὺς δούλους, τι μέγα εἰ δ δούλος; ἔγων δούλος ἐγενέμην ταῖς συνδούλοις δι' ἔμαυτόν; Οὐ τοίνυν δραπετεύων ὑμῶν τὴν δεσποτείαν ταῦτα εἰπον, ἀλλ' ἀξιῶν συγγνώμης τυχεῖν, ἐάν μή ταῖς ἀπάντων γνώμαις;

κατάλληλον παραδίδωμαι εἰς τὴν τράπεζαν. Μᾶλλον δὲ τοῦτο ποιήσατε δὲ λέγων υἱόν. Τομεῖς οἱ μὴ δυνάμενοι ἐμπλῆσθῆναι ποτε, ἀλλὰ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην, καὶ μακρῶν ἐπιθυμοῦντες λόγων, διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν ὑμετέρων ἀδελφῶν ἀνάσχεσθε τοῦ συνήθους περικοπομένων μέτρου τῶν λόγων. Πάλιν ὑμεῖς οἱ βραχύλογίας ἔρωντες καὶ ἀσθενεῖστερον διακείμενοι, διὰ τοὺς ἀδελφοὺς τοὺς ὑμετέρους τὸν ἀκόρετον μικρὸν καρτερήσατε πόνον, ἀλλὰλων τὰ βάρη βαστάζοντες, καὶ οὕτως ἀνταληρώσατε τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ. Οὐχ ὁράτε τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀθλητὰς εἰς μάστον τοῦ θεάτρου [109] ἀστάτας, ἐν μεσημέρᾳ μέσῃ καθάπερ ἐν καμίνῳ τῷ σκάμματι καὶ γυμνῷ τῷ σώματι τὴν ἀκτίνα δέχομένους, ὥσπερ τινὲς ἀνδριάντας χαλκοῦς καὶ ἡλίῳ καὶ κονιορτῷ καὶ πνίγει μαχομένους, ἵνα τὴν τοσαῦτα ταλαιπωρήσασαν κεφαλὴν φύλοις δάρτην ἀναδίωνται; Ὅμηρος δὲ οὐδὲ στέφανος δάρτης, ἀλλὰ στέφανος δικαιοσύνης πρόκειται τῆς ἀκροάστως δι μισθὸς, καὶ οὐδὲ μέχρι μεσημέριας μέσης ὑμᾶς κατέχομεν, ἀλλ' ἀπ' αὐτῶν τῶν προοιμίων τῆς ὑμετέρας ἴνεκα διλγωρίας διαφίεμεν, ἕτι τοῦ ἀέρος δι τοῖς ψυχροτέρου, καὶ οὐ διαθερμαίνομένου ταῖς ἀπὸ τῶν ἀκτίνων βαλαίς, οὐ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ κελεύοντες ὑμᾶς τὴν ἀκτίνα δέχεσθαι, ἀλλ' ὑπὸ τὸν θευματόν τοῦτον ἄγομεν δροφον, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς στέφης παρέχομεν παραμυθίαν παντὶ τρόπῳ ἐπινοοῦντες ὑμὲν ἀνειν, ὥστε γενέσθαι τῶν λαγομένων μόνιμον τὴν ἀκρόσιν. Μή δὴ γενώμεθα μαλακήσεις τῶν παιδίων τῶν ἡμετέρων τῶν εἰς δισκαλεῖς βαδίζοντων ἔκεινα πρὸ τῆς μεσημέριας οὐ τολμῷ ἀναγωρῆσαι οἰκαδες, ἀλλ' ἀρτεῖ τοῦ γάλακτος ἀποσπασθέντα, ἀρτεῖ τῆς θηλῆς ἀποστάντα, οὐδέπω οὐδὲ πλέοντες ἀπὸ τῶν τλικίαν ἀγοντα, ἐν νεαρῷ καὶ ἀπαλῷ σώματι πάσαν καρτερίαν ἐπιδείκνυται· καὶ πνίγος, καὶ δίκος, καὶ δόλο δι τοῦ παρενοχλῆι, πρὸς μεσημέριαν μέσην διακαρτερεῖ, καὶ ταλαιπωρεῖται ἐν τῷ διδοσκαλείῳ καθήμενα. Εἰ καὶ μηδένα οὖν ἔπειρον, ἔκεινα μεμηδόμεθα τὰ παιδία ἡμεῖς οἱ ἀνδρες οἱ φθάσαντες εἰς μέτρον τλικίας. Εἰ γάρ τοὺς λόγους τοὺς περὶ ἀρετῆς μὴ ἀνεγέρμεθα ἀκούειν, τίς ἡμῖν πιστεῦσαι δυνήσεται, δι τοὺς πόνους τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς ὑπομενούμεν; εἰ πρὸς τὴν ἀκρόσιν οὐτω βάντασι, πόθεν δῆλον, δι τοὺς πρᾶξιν ἐσμεν διεγηγερμένοι; εἰ τὸ εὐκολώτερον παραπεμψόμεθα, πῶς τὸ δυσκολώτερον οἴσομεν; Ἄλλα πολλή ἡ στενοχωρία, πολλή ἡ βία. Ἄλλ' ἀκούσον διε βιασταὶ ἀρπάζουσι τὴν βασιλείαν τῶν ὡραῖων, δι τενή καὶ τεθλιμέμην ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωήν. Ἐπει οὐν στενὴν καὶ τεθλιμέμην δόδων βαδίζομεν, δει ἡμᾶς καὶ ἔντοῦς στενοχωρεῖν καὶ θλίβειν, ἵνα δυνηθῶμεν διοδεῦσαι τὴν στενὴν καὶ τεθλιμέμην δόδων. Οὐ γάρ ἐμπλατύνων ἔαγτον, οὐκ δι σύτω φράδιοις τὴν ἐστεναμένην δόδων διαδράμοι, ἀλλ' ὁ συνέχιων, καὶ Ολεῶν, καὶ πέδων.

β'. Οὐδὲ γάρ περ τῶν τυχόντων ἐστὶν ἡ ζήτησις τῆμερον, ἀλλ' ὑπὲρ ζητήματος τὴν ἀρχὴν μὲν λαβόντος χθὲς, τὴν δὲ λύσιν μὴ λαβόντος διὰ τὸ πολλὰ γενέσθαι τὰ προβλῆθέντα. Τί δὴ τοῦτό ἐστι; Περὶ τῆς τῶν δυναμάτων θέσεως ἐζητοῦμεν, ἀπερ ἐπέθηκε τοῖς ἀγίοις δ θεός. Τοῦτο δὲ τὸ πρόγραμμα δοκεῖ μὲν φιλὸν εἶναι, εἰ τις ἀκούσειε· πολὺν δὲ ἔχει θησαυρὸν, εἰ τις μετὰ ἀκριβείας προσέχοι. Καὶ γάρ τὴν χρυσῆν τὴν ἣν τὴν ἐν τοῖς μετάλλοις κείμενην οἱ μὲν ἀπειροι καὶ ἀπλῶς δρῶντες γῆν νομίζουσιν εἰναι μόνον

ψιλήν, καὶ οὐδὲν πλέον ἔχειν τῆς ἑτέρας· οἱ δὲ τοῖς δρθαλμοῖς τῆς τέχνης καταμανθάνοντες ἰσασι τῆς γῆς ταύτης τὴν εὐγένειαν, καὶ τῷ πυρὶ παραδόντες αὐτῆς τὴν βάσανον, ἀπασαν αὐτῆς ἀκαλύπτουσι τὴν ὑπεροχήν. Οὗτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν θειῶν Γραφῶν, οἱ μὲν ἀπλῶς [110] ἀναγινώσκοντες τὰ γράμματα, γράμματα εἰναι νομίζουσι φιλὰ καὶ τῶν ἄλλων πλέον ἔχειν οὐδὲν· οἱ δὲ τοῖς τῆς πίστεως δρθαλμοῖς αὐτὰ καταμανθάνοντες, καθάπερ ἐκεῖνοι τοῖς τῆς τέχνης ὀργάνοις, πυρὶ τοῦ Πνεύματος παραδόντες αὐτῶν τὴν ἐξέτασιν, ἀπαντα τὸν χρυσὸν αὐτῶν θύονται φράδιως. Πόθεν οὖν ἡ ἀρχὴ τῆς ζήτησις γέγονεν; Οὐδέ γάρ ἀπλῶς ἐνεπέσαμεν εἰς τὴν πραγματείαν ταύτην, ἵνα μή τις ἡμῶν ἀκαρίαν καταγινώσκῃ· ἀλλ' ἐπειθεμήσαμεν εἰπεῖν τὰ Παύλου κατορθώματα, τῶν Πράξεων τῶν ἀποστολικῶν ὑμῖν ὑπαναγινώσκομένων, καὶ τῷδε μέθε τοῦ προοιμίου τῆς Ιστορίας· ηραμεν δὲ τὴν ἀρχὴν τοῦ διηγήματος οὐτως ἔχουσαν· Σαῦλος δὲ έτι δικτύων ἀπειλῆς καὶ γόνου εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ Κυρίου. Εὐθέως διμάς διετράβαξεν τὴν διαθερμαίνοντας ἐναλλαγὴν· εὐρίσκομεν γάρ δι ταῖς Ἐπιστάλαις ἀπάσαις, καὶ ἐν τοῖς προοιμίοις ἐκείνοις οὐ Σαῦλον αἴτον, ἀλλὰ Παῦλον καλούμενον, καὶ τούτο οὐκ ἐπὶ τούτου μόνου, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πολλῶν ἐπέραν γινόμενον. Καὶ γάρ καὶ δι Πέτρος Σίμων ἐλέγετο πρὸ τούτου, καὶ τὰ τέκνα Ζεβδαίου Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης Υἱοί βροντῆς μετωνομάσθησαν ὑστερον, καὶ ἐν τῇ Παλαιῇ δὲ τὸ θίος αὐτὸν τούτο ίδοι τις δι τὸν ἐνίων κρατῆσαν· καὶ γάρ δι Ἀδραβὶ πρότερον Ἀδράμ λεγόμενος μετὰ ταῦτα Ἀδραβὶ ἐκαλεῖτο, καὶ Σάρρα πρὸ τούτου Σάρα, μετὰ δὲ ταῦτα Σάρρα ὡνομάσθη, καὶ δι Ἰακὼβ δὲ μετὰ ταῦτα Ἰσραὴλ προστηρούετο· διτοπον οὖν ἐδοκεν ἡμῖν εἶναι τοσοῦτον δυνομάτων θησαυρὸν παραδραμεν ἀπλῶς. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ ἀρχόντων τῶν ἔξιδεν συμβαίνον εῦροι τις δι· καὶ γάρ καὶ ἐκείνοις διπλοῦς δι χρηματισμὸς τῶν δυνομάτων. "Ορα δέ· Διεθέξατο, φησί, τὸν Φήλικα Πόρτιος Φήστος· καὶ πάλιν, Συνῆγε τις τῷ ἀνθυπάτῳ καλούμενῳ Σεργίῳ Παύλῳ· καὶ δι τὸν Χριστὸν ἐκδοὺς τοῖς Ιουδαίοις Πόντιος Πιλάτος ἐλέγετο. Οὐ τοῖς ἀρχούσαι δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς στρατιώταις πολάκις δι πλάτη τὸ δύναμα, καὶ τοῖς τὸν ιδιωτικὸν ἀνηρημένοις θίον ἀπὸ αἰτίας τινὸς καὶ ὑποθέσεως διπλῆ γέγονεν δι προσηγορία. Ἄλλ' ὑπὲρ μὲν ἐκείνων οὐδὲν ἡμῖν ὄφελος ζητεῖν πόθεν οὐτως ἐκλήθησαν· δταν δὲ δι θεός δυνομάζῃ, πάσαν ἐπιδείκνυσθαι στουδῆν χρήψειν τὴν αἰτίαν.

Οὐδὲν γάρ ἀπλῶς οὐτε εἰκῇ οὐτε ποιεῖν οὐτε λέγειν δι θεός εἰωθεν, ἀλλ' ἐκαστον μετὰ τῆς αὐτῷ προσηκούστης σοφίας. Τι δηποτε οὖν Σαῦλος ἐλέγετο, δτε ἐδίωκεν, καὶ Παῦλος μετωνομάσθη, δτε ἐπίστευσε; Τινές φασιν δι τὴν ζωήνα μὲν ἐθορύβεις καὶ ἀτάραττες καὶ συνέχειν ἀπαντά, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἐσάλευε, Σαῦλος ἐλέγετο, δι' αὐτὸν τούτο τὸ σαλεύειν τὴν Ἐκκλησίαν, ἀπὸ τοῦ πρόγραμμας λαβών τὴν προσηγορίαν· ἀπειδὴ δὲ ἀπέστη τῆς μανίας ἐκείνης καὶ τὴν ταραχὴν ἀπέθετο, καὶ τὸν πόλεμον κατέλαυσε, καὶ τοῦ διώκειν ἐπαύσατο, πάλιν Παῦλος ἀπὸ τοῦ παύσαπτην

namnam apponam. Vel potius id agite, quod nunc dicam. Vos qui numquam exponi potestis, sed esuritis justitiam, ac sitatis, prolixosque sermones expectatis, propter fratrum vestrorum imbecillitatem aliquid sinitis de consueta sermonis mensura recessari. Rursus vos qui brevitatem orationis adamatis, et imbecilliores estis, gratia fratrum vestrorum, qui exsaturi non pessunt, laborem exiguum tolerato, vestra que invicem onera portate, atque ita Christi legem adimplete (*Gal. 6. 2*). Nonne videtis Olympicorum ladorum athletas in medio stantes theatro in ipso meridie tamquam in fornace in studio ac nudo corpore solis radios excipientes quasi statuas quadam serreas, et cum sole, pulvere, zetuque pugnare, ut tot serumnis vexatum caput lauri foliis coronetur? Vobis autem non laurea corona, sed justitiae corona in premium auditionis est proposita, neque ad medium usque meridiem vos delinemus, sed ab ipsa lucis exordiis vos dimittimus propter vestram ignoriam, dum adhuc aer est frigidus, nequedum radiorum crebris jacitibus concalcatus; non capite nudo vos jubenius solis astum excipere, sed sub eximium laquear istud deducimus, vosque lecti solatio et quocumque genere jucunditatis a nobis excogitata recreamus, ut ea, quae dicta fuerint, diutius et constantius audire possitis. Ne igitur puerulis nostris molliores flamus, qui scholas frequentant: illi ante meridiem domum non audent redire, sed non ita pridem a lacte depulsi, paulo ante avulsi ab ubere, cum nondum quinque annorum aetatem attigerint, in juvenili ac tenero corpore tolerantiam omnem praeseferunt: quamvis astus, quamvis sitis, quamvis aliud quidvis molestiam afferrat, ad medium usque meridiem in schola sedentes tolerando ac patienter ferendo perseverant. Itaque si nullum alium, puerulos illos imitemur nos viri, qui ad justam ac perfectam aetatem pervenimus. Si enim institutos de virtute sermones audire non sustinemus, quis nobis credere poterit nos labores toleraturos pro virtute subeundos? si ad audiendum illiberales adeo simus ac sordidi, unde nos ad agendum promptiores fore constabit? si quod facilius est omittamus, quomodo quod difficilius est perforeremus? At enim multae sunt loci angustiae, multa violentia. Audi, tunc, quod regnum celorum rapiant violenti (*Math. 4. 12*), quod arcta sit et angusta via, qua ducit ad vitam (*Math. 7. 14*). Quando igitur per arctam et angustum viam incedimus, nos etiam oportet nos ipsis coactare et comprimere, ut arctam et angustum confidere viam possimus. Nam qui seipsum dilatat, non ita facile viam angustum percurret, sed qui seipsum cobibet, comprimit, et constringit.

2. Nominum mutatio quanti facienda. Scripturas in casis quomodo legendar. — Neque enim de rebus trivialibus questionem habemus hodie; sed de ro que copit quidem hesterno die proponi, non potuit autem solutio questionis afferri, propter eorum multitudinem, quae fuerant in medium prolati. Quid illud porro est? De nominum impositione quæstio erat, quæ Deus sanctis imposuit. Res autem ista tenuis videtur esse,

si quis audiat: multum vero continet thessaurum, si quis diligenter attendat. Nam et auream terram, quae in fodinis reperitur, imperiti, et qui negligenter aspicunt, terram nudam solum esse putant, neque quidquam amplius habere, quam aliam quamvis: qui vero artis oculis illam considerant, istius terræ nobilitatem neverunt, et dum illam in ignem injectam probant, omnem illius præstantiam patescant. Sic minirum in sacris Scripturis, qui oscitant literas legunt, nudas esse literas arbitrantur, nec amplius quidquam in se continere quam cæteras: qui vero fidei oculis illas considerant, quemadmodum illi artis instrumentis, illarum probationem igni Spiritus committentes, totum illarum aurum facile cernent. Unde igitur questionis initium est ductum? Neque enim temere in hanc disceptationem incidimus, ne quis intempestivæ nos curiositatis condemnet: sed, cum apostolica vobis acta legerentur, Pauli præclara facinora narrare emplebamus, jamque historiæ attigeramus exordium, et his verbis conceptum initium narrationis invenimus: *Saulus autem adhuc spirans mihi et cædem in discipulos Domini* (*Act. 9. 4*). Continuo turbavit nos immutatio nominis: invenimus enim in omnibus epistolis, et in illarum exordiis non Saulum eum, sed Paulum appellari, et hoc non in hoc solo, sed et in multis aliis accidisse. Nam et Petrus Simon dicebatur, et filii Zebedæi Jacobus et Joannes Filii tonitrii mutato deinde nomine sunt vocati: et in Veteri Testamento hanc eamdem consuetudinem in quibusdam obtinuisse comperimus. Nam et Abraham prius Abram appellabatur, et Sarra prius Sara, deinde Sarra nominata est, et Jacob postea Israël est vocatus: absurdum igitur nobis est visum, si tantus a nobis thesanus nominum temere præteriretur. Id vero in principibus etiam secularibus evenire comperimus: siquidem illi duplex quoque nomen assument. Vide autem: *Successit*, inquit, *Felici Porcius Festus* (*Act. 24. 27*): et rursus, *Erat quidam cum procœnule, qui vocabatur Sergius Paulus* (*Ib. 13. 7*), et qui Judæis Christum tradidit, Pontius Pilatus dicebatur. Neque vero principibus tantum, sed et militibus saepè duplicita fuerunt nomina, et illi qui privatim vitam elegerant, ob causam et occasionem aliquam duplice sortiti sunt appellationem. Sed de illis quidem nobis nihil proderit si queramus, unde ita fuerint appellati: cum vero Deus nomen imponit, omni studio incumbendum est, ut causam reperiamus.

Deus nihil facti strata. Cur Paulus nomen mutaverit. — Neque enim temere aut sine causa quidquam vel facere Deus vel dicere consuevit, sed singula cum ea, quæ ipsi convenit, sapientia. Cur ergo tandem Saulus dicebatur, cum persequeretur, et Paulus mutato nomine dictus est, quando creditit? Nonnulli dicunt, quando turbabat, tumultuabatur, et miscerbat omnia, Ecclesiamque exagitabat, Saulum illum suisse dictum, et ab hac ipsa Ecclesia vexatione nomen esse sortitum: postquam autem ab illa recessit insania, turbasque cire ac bellum inferre desit;

rurus Paulum, cum pausam fecisset, mutato nomine dictum esse : sed futilis et falsa est haec oratio, atque idcirco a me prolata in medium, ne forte nudis quibusdam causarum expositionibus decipi vos sinatis. Primum enim parentes hoc illi nomen imposuerunt, non quod prophetae quidam essent, et quod futurum erat praeviderent. Deinde si propriea Saulus dicebatur, quoniam Ecclesiam exagitabat et vexabat, oportebat eum, cum exigitare desisset Ecclesiam, continuo nomen quoque deponere : jam vero illius videmus, cum turbas cicer aduersus Ecclesiam cesseret, nomen idcirco non deposuisse, verum adiuc Saulum esse appellatum. Ne vero potestis haec idcirco a me dici, et vos circumveniam, rem ipsam vobis a capite narrabo. Ejecerunt, inquit Scriptura, Stephanum, et lepidabant eum, et testes deposuerunt videntem sua secus pedes adolescentis, qui vocabatur Saulus (Act. 7. 57) ; et rurus, Saulus autem erat consentiens nec ejus (*Ibid.* v. 59) ; et alibi, Saulus autem devastabat Ecclesiam, per domos intrans, et trahens viros ac mulieres (*Ibid.* 8. 5) ; et rurus, Saulus autem adhuc spirans minas ac eisdem in discipulos Domini (*Ib.* 9. 1) ; et rurus, Audivit vocem dicentem sibi, Saul, Saul, quid me persequeris (*Ibid.* 9. 4) ? Itaque oportuit ex hoc tempore ut Sauli nomen abjeceret, siquidem a persecutioe abstinebat. Num igitur confessim abject? Nequaquam, idque ex his quae sequuntur, liquet : animadverte, queso. Surrexit Saulus de terra, apertisque oculis nihil videbat (*Ib.* v. 8) ; et rurus, Dicit autem Ananias Dominus : Vade in vicum, qui vocatur Rectus, et inveneris in domo Iudee Saulum nomine (*Ib.* v. 11) ; et rurus, Introivit Ananias, et dixit, Saul frater, Dominus misit me, qui apparuit tibi in via, ut videas (*Ib.* v. 17). Deinde coepit predicare, et confundebat Judaeos, nec tamen ita nomen deposit, sed adhuc Saulus dicebatur. Notes eum, inquit, factus sunt Saulo insidiosi Judaeorum (*Ib.* v. 24). Num igitur his tantum in locis? Nequaquam, sed, Facta est fama, inquit, et proposuerunt discipuli milite Jerusalym sanctis in ministerium. Misserunt autem per manus Barnabas et Sauli (*Ib.* 11. 29. 30). Ecce sanctis ministrat, et adhuc Saulus dicitur : et postea ingressus est Barnabas Antiochiam, et videns gloriam Dei, et magnam ibi esse multitudinem, profectus est Tarsum, ut quæreret Saulum (*Ib.* 22 et sqq.). Ecce multis converit, et Saulus dicitur; et rurus, Erant, inquit, Antiochiae in Ecclesia, quae illic erat, prophetæ, et doctores, Symeon qui vocabatur Niger, et Lucius Cyrenensis, et Manaen, qui erat Herodis tetrarchæ collatorum, et Saulus (*Ib.* 13. 1). Ecce et doctor factus erat et propheta, et adhuc Saulus dicebatur. Et rurus, Ministrantibus autem illis Domino, et fejuntibus, dixit Spiritus sanctus : Segregate mihi Barnabam et Saulum (*Ib.* v. 2).

3. Pauli nomen ubi primum occurrit. — Ecce etiam a Spiritu sancto segregatur, neendum tamen nomen deponit, sed quando venit Salamina, quando magum invenit, tunc ait Lucas de illo : Saulus autem, qui ei Paulus replatus Spiritu sancto dirigit (*Ib.* 13. 9).

Hinc mutationis nominis initium est factum. Non igitur defatigemur, dum rationem hanc impositionis nominum querimus. Siquidem nominum inventio in secularibus quoque negotiis vim non-mediocrem obtinet. Nam et a se numero efficit, ut post multum tempus elapsum homines agnoscat, et latente cognationem patescat inventio nominum, atque exortas in iudicio dubitationes solvit, et pugnas tollit, et bellum extinguit inventio nominum, ac sepe pacis ineunda occasionem suppeditat. Quod si a secularibus in negotiis inventio nominum tantum valet, multo magis in spiritualibus. Sed prius necesse est, ut ipsas questiones accurate discernamus.

Nomina immutata in Veteri Testamento; duas questiones de nomina mutatione. — Primum ergo queritur, qua de causa quibusdam sanctis Deus nomen imposuerit, quibusdam non imposuerit. Neque enia omnibus sanctis nomina imposuit ipse, neque in Novo, neque in Veteri Testamento; quodque in Novo factum est, id etiam in Veteri, ut unum utriusque Testamenti Dominum esse cognoscas. Itaque in Novo quidem Simonis Christus Petri nomen imposuit, et filii Zebedei Jacobo et Joanni Filiorum tonitru, solis istis : reliquorum autem discipulorum nemini, sed suas illis appellationes reliquit, quas a principio parentes illis imposuerant; in Veteri autem Abrahamo nomen immutavit Deus et Jacob : non item Joseph, neque Samuel, neque Davidi, neque Meliae, neque Eliseo, neque ceteris prophetis, sed ut priores illi appellaciones retinherent, permisit. Hoc quidem prima est quæsatio, quare quibusdam ex sanctis immutata sint nomina, quibusdam non item : secunda vero post illam est, cur ex his quibusdam in media ætate mutata sint nomina, quibusdam ab initio, atque ante ortum. Nam Petro quidem et Jacobo et Joanni in media ætate nomina Christus immutavit : Joanni autem Baptiste, priusquam etiam ex utero matris prodiret. *Venit enim angelus Domini, et dixit: Ne timoras, Zacharia: ecce uxor tua Eliseabel pariet filium, et vocabis nomen ejus Joannem* (*Luc.* 1. 13). Vide inpositum illi fuisse nomen, antequam nasceretur? Hoc et in Veteri accidit Testamento. Ut enim in Novo Petrus quidem et Jacobus et Joannes in virili ætate nomen aliud accepterunt, et duplice nomine sunt appellati, Joannes autem Baptista nomen accepit antequam nasceretur : sic et in Veteri Abraham quidem et Jacob in media ætate nomen est immutatum ; nam ille quidem Abram vocabatur, et Abraham vocatus est : hic vero Jacob vocabatur, et Israel est-vocatus. Isaac autem non ita, sed antequam partu ederetur, nomen accepit ; et quemadmodum illic angelus dixit : *Uxor tua in utero concipiet, et pariet filium, et vocabis nomen ejus Joannem* : ita hic quoque Deus ad Abraham dixit : *Uxor tua Sarra pariet filium, et vocabis nomen ejus Isaac* (*Gen.* 17. 19). Una igitur haec quæsatio est, quare nonnullis mutatum sit nomen, nonnullis vero minimie : altera vero ab illa, cur tandem nonnullis medio in ætatis decursu, nonnullis etiam antequam nascerentur ; idque in utroque Testamento. Nos autem ad po-

μετανομάσουν· ἀλλ' ἔωλος οὗτος δὲ λόγος καὶ οὐκ ἀληθῆς, καὶ διὰ τοῦτο αὐτὸν τέθεικα εἰς μέσον, ἵνα μὴ παρακρούσθησεν ταῖς φύλαις αἰτιολογίαις· Πρῶτον μὴν γὰρ οἱ γονεῖς αὐτῷ τοῦτο τεθείκασι τονομα σοῦλι προφῆται τινες θυτες, καὶ τὸ μέλλον προορώντες. Τέταρτα εἰ διὰ τοῦτο Σαῦλος ὀλέγετο, ἐπειδὴ τὴν Ἐκκλησίαν ἀστέλλει καὶ ἐτάραττεν, οὐδεὶς πανσάμενον αὐτὸν τοῦ σαλεύειν τὴν Ἐκκλησίαν εὐθέως καὶ τὸ θνομα ἀποθέσθαι· νῦν δὲ δρώμεν αὐτὸν τοῦ μὲν στόλου τῶν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ἀποστάτα, τὸ θνομα δὲ [111] οὐκ ἀποθέμενον, ἀλλ' ἐτι Σαῦλον λεγόμενον. Καὶ ἵνα μὴ νομίσοις διτὶ παρακρούσθεντος ὑμᾶς ταῦτα λόγω, δικιάθεν οὐδὲν τοῦτο ἀπαριθμήσομαι. Ἐξάδειλον τὸν Στέργατον, φησι, καὶ ἐλιθοδόλοντον αὐτὸν, καὶ οἱ μάρτυρες ἀπέθετο τὰ ἱμάτια αὐτῶν παρὰ τοὺς αὐδας τεαρίου καλονυμίου Σαῦλου· καὶ πάλιν, Σαῦλος δὲ ητὶ ἐμπειρῶν ἀπειλῆς καὶ φόρου εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ Κυρίου καὶ πάλιν, "Ηκουστε φωνὴν ἀλέρους αὐτῷ, Σαούλ, Σαούλ, τι με διώκεις; Οὐκοῦν ἐντεῦθεν αὐτὸν οὐδεὶς λοιπὸν ἀποθέσθαι τὸ θνομα, καὶ γὰρ ἀπέστη τοῦ διώκειν. Τί οὖν; εὐθέως ἀπέθετο; Οὐδαμός, καὶ τοῦτο ἐκ τῶν ἔξις δῆλον· σκοτίτε δέ· Ἡτέρη Σαῦλος ἀπὸ τῆς τῆς, καὶ ἀπεργμένων τῶν ὄφελαίων αὐτοῦ οὐδέποτε ἀστέλλει· καὶ πάλιν· Εἶτα δὲ Κύριος τῷ Ἀράρᾳ· Πορεύθητι εἰς τὴν δύμηντην καλουμένην Εδέσιαν, εὐρήσεις ἐν οἰκείᾳ Τούδα Σαῦλος ὄρματι· καὶ πάλιν, Εἰσελθὼν στὸν Ἀράραταν εἰπε, Σαούλ ἀδελφέ, ἀπέσταλκε με στὸν Κύριος, στὸν δρθεὶς σοι ἐτῇ τῇ οὐδῶ· Ιτα διαβλέψῃς. Εἴτε ήρετο κηρύσσειν καὶ συνέχει τοὺς Ἰουδαίους, καὶ οὐδὲ οὕτως τὸ θνομα ἀπέθετο, ἀλλ' ἐτι Σαῦλος ὀλέγετο. Ἐγνώσθη γὰρ, φησι, τῷ Σαῦλῳ η ἐπιστολὴ τῷ Ιουδαίων. Ἄρ' οὖν ἐνταῦθα μόνον; Οὐδαμῶς, ἀλλ', Ἐγέρετο λιμός, φησι, καὶ ὁριστὸν οἱ μαθηταὶ πέμψαι εἰς Ἱεροσόλυμα τοῖς ἀγίοις εἰς διακονίαν. Ἐκεψγάν δὲ διὰ κεφαλὸς Βαρράβα καὶ Σαῦλον. Ιδοὺ διακονεῖ τοῖς ἀγίοις, καὶ ἐτι Σαῦλος λέγεται· καὶ πάλιν· Ἡορ, φησιν, ἐτ Ἀντιοχείᾳ πατέρα τὴν οὐδοστὴν Ἐκκλησίαν προζητεῖ καὶ διδάσκαλοι, Συμεὼν στὸν καλουμένον Νίτερ, καὶ Λούκιος στὸν Κύρηραῖος, Μαραΐρ τε Ηράδου τοῦ τετράρχου σύντροχος, καὶ Σαι.ιος. Ιδοὺ καὶ διδάσκαλος ἐγένετο καὶ προφῆτης, καὶ ἐτι Σαῦλος ὀλέγετο. Καὶ πάλιν, Λειτουργούντων δὲ αὐτῶν τῷ Κυρίῳ Ἀφορίσταις μοι τὸν Βαρράβαν καὶ τὸν Σαῦλον.

Γ. Ιδοὺ καὶ ἀφορίζεται ὑπὸ τοῦ Ηλεύθερος, καὶ οὐδέποτε τὸ θνομα ἀποτίθεται, ἀλλ' οὗτος ἡλθεν εἰς Σαλαμίνα, διε τὸν μάγον εὑρε, τέτε φησιν στὸν Λουκᾶς περὶ αὐτοῦ· Σαῦλος δέ, δ καὶ Παῦλος, π.ησθεὶς Πτερύγιος πήγεν, εἰπετ. Ἐντεῦθεν τῇ ἀρχῇ τῆς μετανο-

μασίας ἐγένετο. Μή τοιν διποκάμωμεν τὸν περὶ τῶν ὄνομάτων τοῦτον ζητοῦντες λόγον. Ὄνομάτων γὰρ εὔρεσις καὶ ἐν τοῖς βιωτικοῖς πράγμασι πολλὴν ἔχεται τὴν ισχύν. Καὶ γὰρ ἀναγνωρισμὸν διὰ πολλοῦ χρόνου πολλάκις εἰργάσατο, καὶ συγγένειαν λανθάνουσαν ἀφανέρωσεν ὄνομάτων εὔρεσις, καὶ ἀμφισσητήσεις ἐν δικαστηρίῳ έλυσε, καὶ μάχας καθεῖλε, καὶ πολλεμόν ξενεσεν ὄνομάτων εὔρεσις, καὶ πολλάκις ὑπόθεσις εἰρήνης γέγονεν. Εἰ δὲ ἐν τοῖς βιωτικοῖς πράγμασι τοσάντη τὸ δύναμις τῆς τῶν ὄνομάτων εὐρέσεως, πολλῷ μᾶλλον ἐν τοῖς πνευματικοῖς. Πρότερον δὲ ἀνάγκη αὐτὲς τὰ ζητήματα διακρίναι μετὰ ἀκριβείας. Ζητεῖται τοιν [112] πρώτον μὲν, διὰ τὶ τῶν ἀγίων τοὺς μὲν ὄντας αὐτὸν δὲ θεός, τοὺς δὲ οὐκ ὄντας αὐτὸν εὐνόμασεν. Οὐ γὰρ δὴ πάντας τοὺς ἀγίους αὐτὸς ὄντας αὐτὸν εὐνόμασεν, οὐτε τὸν τῇ Καινῇ, οὐτε ἐν τῇ Παλαιῷ· καὶ διπερ γέγονεν τὸν τῇ Καινῇ, τοῦτο καὶ ἐν τῇ Παλαιῷ, ἵνα μάθητε, διτὶ εἰς ἐστιν δεσπότης ἐκατέρων τῶν διαθηκῶν. Ἐν μὲν οὖν τῇ Καινῇ τὸν Σίμωνα δι Χριστὸς Πέτρον ὄντας, καὶ τὰ τέκνα Σεβεδαίου Ιάκωβον καὶ Ιωάννην Υἱοὺς βροτῆς, τούτους μόνους· τῶν δὲ λειποῦν μαθητῶν οὐδέποτε, ἀλλ' ἀφῆκεν αὐτοὺς ἐν ταῖς προσηγορίαις, ἐν αἷς θεντούσι αὐτοὺς οἱ γονεῖς τῇ ἀρχῇ· ἐν δὲ τῇ Παλαιῷ τὸν Ἀβραάμ δὲ θεός μετωνόμασε καὶ τὸν Ιάκωβον· οὐτε δὲ τὸν Ιωάννηφ, οὐτε τὸν Σαμουήλ, οὐτε τὸν Δαυΐδ, οὐτε τὸν Ἡλίαν, οὐτε τὸν Ἐλισσαίον, οὐτε τοὺς λοιποὺς προφήτας, ἀλλ' ἀφῆκεν αὐτοὺς ἐπὶ τὴς προσηγορίας μένεν τῆς δὲ ἀρχῆς. Ἐν μὲν τοῦτο πρώτον ζητημάτη ἐστι, διὰ τὶ τῶν ἀγίων οἱ μὲν μετωνόμασθαισαν, οἱ δὲ οὐ· δεύτερον δὲ μετ' ἐκεῖνο, διὰ τὶ τούτων οἱ μὲν ἐν μέσῃ τῇ ἡλικίᾳ μετωνόμασθοντο, οἱ δὲ δὲ ἀρχῆς, καὶ πρὸ αὐτῶν τῶν ὄδινων. Τὸν μὲν γὰρ Πέτρον καὶ Ιάκωβον καὶ Ιωάννην ἐν μέσῃ τῇ ἡλικίᾳ μετωνόμασεν δι Χριστός· Ιωάννην δὲ τὸν Βαπτιστὴν πρὸ αὐτῶν τῶν ὄδινων. Ἁλλε γάρ ἀγγελος Κυρίου, καὶ εἶτα· Μή φοβοῦ, Ζαχαρία· ίδοις δὲ γυνῇ σου Ἐλισάβετ τέξεται νιότρ, καὶ καλέσεις τὸ δρομα αὐτοῦ Ιωάννην. Εἶδες πῶς πρὸ τῶν ὄδινων τῇ προσηγορίᾳ· Τοῦτο καὶ ἐν τῇ Παλαιῷ γέγονεν. Πατέρερ γὰρ ἐν τῇ Καινῇ δὲ μὲν Πέτρος καὶ Ιάκωβος καὶ Ιωάννης εἰς διδύτρας τελούντες μετωνόμασθαισαν, καὶ διώνυμοι γεγόνασιν, Ιωάννης δὲ δι Βαπτιστὴς πρὸ αὐτῶν τῶν ὄδινων καὶ τῶν τόκων ἔλαβε τὴν προσηγορίαν· οὐτε καὶ ἐν τῇ Παλαιῷ δὲ μὲν Ἀβραάμ καὶ Ιάκωβον δὲ μέσῃ τῇ ἡλικίᾳ μετωνόμασθον· δὲ μὲν γάρ ἐκαλεῖτο Ἀβραάμ, καὶ ἐκλήθη Ἀβραάμ· δὲ δὲ ἐκαλεῖτο Ιάκωβον, ἐκλήθη δὲ Ισραὴλ. Ο δὲ Ισαὰκ οὐκ εἰτι οὕτως, ἀλλὰ πρὸ αὐτῶν τῶν ὄδινων τὸ θνομα δέχεται· καὶ καθάπερ ἐκεὶ διηγέτος εἰπεν· Η γυνῇ σου διήγεται ἐτ γαστρὶ, καὶ τέξεται νιότρ, καὶ καλέσεις τὸ δρομα αὐτοῦ Ιωάννην· οὐτε καὶ τοταῦθα δὲ θεός εἰπε πρὸς τὸν Ἀβραάμ· Η γυνῇ σου Σάρρα τέξεται νιότρ καὶ καλέσεις τὸ δρομα αὐτοῦ Ισαὰκ. Ἐν μὲν οὖν τοῦτον ζητημα, τίνος ἐνεκεν οἱ μὲν μετωνόμασθαισαν, οἱ δὲ οὐκεῖται· δεύτερον δὲ μετ' ἐκεῖνο, τὶ δῆποτε οἱ μὲν ἐν μέσῃ τῇ ἡλικίᾳ, οἱ δὲ πρὸ αὐτῶν τῶν ὄδινων, καὶ ταῦτα μὲν ἐν ἐκατέραις Διαθήκαις· Ημεῖς δὲ ἐπὶ τὸ διέτερον ιώμεν πρότερον· οὕτω γάρ καὶ ἐκεῖνο σα-

φέστερον δύοται· καὶ ιδούμεν τοὺς ἑξάρχης ὄνομασθέντας, καὶ ἀναβαίνοντες μετὰ (ι. κατὰ) μικρὸν ἐπὶ τὸν πρώτον ὄνομασθέντα ἀνθρώπων παρὰ τοῦ Θεοῦ Ἐλθαμένη, ἵνα ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τὰ ζητήματα τὴν λύσιν λαμβάνῃ. Τίνα οὖν πρώτων ὄνόμαστεν ὁ Θεός; Τίνα δὲ ἄλλον, ἀλλ' ἢ τὸν πρώτων πλασθέντα; Οὐδὲ γάρ ἡνὶ ἄλλος; ἀνθρώπος οὐδέτες, ἀπτε εἰπεῖναι αὐτῷ προστιγορίαν. Τίνα οὖν τοῦτον ὄνόμαστεν; Ἀδάμ τῇ Ἐβραίων φωνῇ οὐ γάρ ἔστιν Ἐλληνικὸν τὸ θνομα, εἰς δὲ τὴν Ἑλλάδα [115] μεταβαλλόμενον, οὐδὲν ἄλλο δηλοῖ, ἀλλ' ἢ τὸν γῆτεν· τὸ γάρ Ἐδέμ τὴν παρθένον σημαίνει γῆν· τοιοῦτον δὲ ἡνὶ τὸ χωρίον ἔκεινο, ἐν ᾧ τὸν παρθένον ἐψύχουσεν ὁ Θεός. Ἐγένετο τὸ γένος τῶν παρθένων ὁ Θεός, φησιν, ἀτὶ Ἐδέμ κατὰ ἀνατολάς· ἵνα μάθῃς, διὰ οὐκ ἀνθρωπίνων χειρῶν ἐργον ἡνὶ ὁ παρθένος· παρθένος γάρ ἡνὶ ἡ γῆ, καὶ οὐτε δρυτρον δεξαμένη ἡνὶ, οὔτε εἰς αὐλακα διανοιγέσσα, ἀλλ' ἀπειρος οὐσα γεωργικῶν χειρῶν ἀπὸ ἐπιταγῆς μόνον ἀδλάστησε τὰ δάνδρα ἔκεινα. Διὰ τοῦτο Ἐδέμ αὐτὴν ἔκαλεσεν, διὰρ δέστι παρθένος γῆ· αὐτῇ ἡ παρθένος ἔκεινης τῆς Παρθένου τύπος ἡν. Πατέρ γάρ αὐτῇ γῆ γῆ μή δεξαμένη σπέρματα ἀδλάστησεν ἡμίν τὸν παρθένον· οὕτω καὶ ἔκεινη μή δεξαμένη σπέρματα ἀνδρὸς ἀδλάστησεν ἡμίν τὸν Χριστὸν. Όταν οὖν εἴποι εοι δὲ Ίουδαίος, Πῶς ἔτεκεν ἡ παρθένος; εἰπὲ πρὸς αὐτὸν, Πῶς ἀδλάστησεν ἡ παρθένος; γῆ τὰ δάνδρα ἔκεινα τὰ παράδοξα; Τὸ γάρ Ἐδέμ παρθένος γῆ λέγεται τῇ Ἐβραίων γλώττῃ· καὶ εἰ τις διαπιστεῖ, τοὺς τῆς γλώττης τῆς Ἐβραίων ἐμπειρίους διερωτάτω, καὶ θέάσεται ταῦτην οὕσα τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Ἐδέμ ὄνόματος. Οὐδὲ γάρ ἐπειδὴ ἀγνοοῦσι λέγομεν, διὰ τοῦτο παραλογίσασθαι ὅμδες βούλομαι, ἀλλὰ σπουδάζοντες ἀχειρώτους ποιεῖν, ὕστερ πάντων τοὺς ἔχθρους παρόντων τῶν ταῦτα εἰδότων, οὕτω μετὰ ἀκριβείας ἀπαντα ἐρμηνεύομεν. Ἐπειδὴ οὖν ἀπὸ τῆς Ἐδέμ τῆς παρθένου γῆς ἐπλάσθη ἀνθρώπος, ἀκλήθη Ἀδάμ συνώνυμος τῇ μητρὶ. Οὕτω καὶ ἀνθρώπου ποιοῦσι, τὰ τικτόμενα παιδία εἰς θνομα τῶν μητέρων καλοῦσι πολλάκις· οὕτω καὶ ὁ Θεός τὸν πλασθέντα ἀνθρώπων ἀπὸ τῆς γῆς εἰς θνομα τῆς μητρὸς ἔκαλεσεν; τί μέγα ἢ μικρὸν οἰκονομῶν ἐντεῦθεν; Οὐδὲν γάρ ἀπλῶς οὐδὲ εἰκῇ ποιεῖ, ἀλλὰ μετὰ λόγου καὶ σοφίας πολλῆς· τῆς γάρ συνέστεως αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἀριθμός.

Ἐδέμ ἡ γῆ, Ἀδάμ δὲ γῆτος, δὲ χοῖκδε, δὲ γηγενής. Διὰ τὸ οὐν οὐτῶς αὐτὸν ἔκαλεσεν· Ἀναμιμνήσκων αὐτὸν διὰ τοῦ ὄνόματος τῆς εὐτελείας τῆς κατὰ φύσιν, καὶ καθάπερ ἐν στήλῃ χαλκῇ τῇ προσηγορίᾳ κατατίθεμενος; τὴν ταπεινότητα τῆς οὐσίας, ἵνα τὸ θνομα διδασκαλίαν ἔχῃ μετριοφροσύνης, ἵνα μή μείζον τῆς οἰκείας δημιας ἔννοιαν λάθῃ. Ἡμεῖς μὲν γάρ διὰ γῆς θεμεν, ἴσμεν σαφῶς, καὶ ἀπὸ αὐτῆς τῆς πείρας τῶν πραγμάτων· ἔκεινος δὲ οὐδὲνα εἰσὶ πρὶς αὐτοῦ τετελευτημένα, οὐδὲ διατελέντα εἰς κόνιν, ἀλλὰ πολὺ τὸ

κάλλος ἦν αὐτῷ τοῦ σώματος, καὶ καθάπερ χρυσοῦ ἀνθρίπες ἀπὸ χανευτηρίου δριτὶ προσελθὼν, οὗτος ἀπελαύνεται. Ἰνα μή οὖν τὸ ὑπεράγον τῆς ἔκεινας εἰς ἀνθενταν αὐτὸν ἐπάρῃ, ἀντίστησεν αὐτῷ θνομα ίκανὴν ταπεινοφροσύνης διδασκαλίαν ἔχον· Σφιλλε γάρ εἰτε πατέλλειν δραΐνειν εἰτε, διὰ τοῦ θαλασσοῦ προσελθὼν διαλέγεσθαι περὶ ἀπονοίας· δραΐλλειν δραΐνειν εἰτε, διὰ τοῦ θαλασσοῦ ὡς θεοί. Ἰνα οὖν μετημένος τοῦ ὄνόματος τοῦ διδάσκαντος αὐτὸν, διὰ γῆς ἔστι, μηδέποτε Ιωνεῖαν φαντάζεται, διὰ τοῦ προκαταλαμβάνει αὐτοῦ [116] τὸ συνειδής τῷ ὄνόματι, ίκανὴν αὐτῷ διὰ τῆς προσηγορίας προσταστιθέμενος ἀσφάλειαν τῆς μελλούσης ἀπάγοντα περὶ τοῦ πονηροῦ διαβούλησης, καὶ τῆς πρὸς τὴν γῆν αὐτὸν ἀναμιμνήσκων συγγενείας, καὶ ἀμφιλην τῆς φύσεως τὴν εὐγένειαν διπασαν, καὶ μονονομούχη λέγων, διὰ τοῦ Εδέμ εἰποι οι, διὰ τῆς Θεού, Αναμιμνήσθη τοῦ ὄνόματος, καὶ ίκανὴν θλαβες παραίνεσιν, οὕτως μή διαξεσθαι τὴν συμβούλην. Αναμιμνήσθη τῆς μητρὸς, ἀπὸ τῆς συγγενείας εἰπίγνωσθε τὰ μάθης, ἀλλ' ἵνα μηδέποτε εἰς ἀπόνοιαν ἐπαρθῇ. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος Πλεγεν, Ὁ πρώτος ἀνθρώπος Ἀδάμ ἐκ τῆς χοικός. Τὸ γάρ Ἀδάμ ἀρμηνεύων τοῦ μεταξύ τοῦ ποτὲ ἔστιν, Ιερεγ τὸ, Σε τῆς χοικός· δὲ δεύτερος ἀνθρώπος δὲ Κύριος ἐξ οὐρανοῦ. Ἀλλ' ἐπιπηδῶσιν τοῦ μεταξύ τοῦ ποτὲ πάρειται λέγοντες· Ἰδού οὐκ ἀνέλαβε σάρκα δὲ Χριστός· Ὁ δεύτερος γάρ, φησιν, ἀνθρώπος δὲ Κύριος ἐξ οὐρανοῦ. Ἀπούεις διὰ δεύτερος ἀνθρώπος, καὶ λέγεις, διὰ Οὐκ ἀνέλαβε σάρκα; Καὶ τὸ ταύτης ἀναισχυντίας γένοντ' ἀντὶ Ιερού; τίς γάρ ἔστιν δινθρωπος σάρκα οὐκ ἔχων; Διὰ γάρ τοῦτο καὶ δινθρωπον καὶ δεύτερον αὐτὸν ἔκαλεστον δινθρωπον, ἵνα Ιδης αὐτὸν τὴν συγγενείαν, καὶ ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ καὶ ἀπὸ τῆς φύσεως. Τίς οὖν ἔστι, φησιν, δὲ δεύτερος δινθρωπος; Οἱ Κύριος ἐξ οὐρανοῦ. Ἀλλ' δὲ τόπος με σκανδαλίζει, φησι, καὶ τὸ λέγεσθαι Ἐξ οὐρανοῦ. Όταν ἀκούσῃς, διὰ πρώτος δινθρωπος Ἀδάμ ἐκ τῆς χοικός, δρα γῆτον αὐτὸν νομίζεις εἶναι; δρε χοικὸν ὑποπτεύεις; μόνον εἶναι, μή ἔχειν δὲ δύναμιν διώματον, τὴν ψυχὴν λέγω καὶ τὴν ἔκεινης φύσιν; Καὶ τὸς ἄν τοῦτο εἴποι; Πατέρ οὖν περὶ τοῦ Ἀδάμ ἀκούων, διὰ χοικὸς ἡν, οὐκ ἐργμον τῆς ψυχῆς τὸ σῶμα ὑποπτεύεις, οὗτος ἀκούων, Ὁ Κύριος ἐξ οὐρανοῦ, μή ἀθέτει τὴν οἰκονομίαν διὰ τὸ προσκείσθαι, Ἐξ οὐρανοῦ. Τέως μὲν οὖν τὸ πρώτον θνομα ίκανην θλαβεν ἀπολογίαν· Ἀδάμ γάρ ἐκλήθη ἀπὸ τοῦ ὄνόματος τῆς μητρὸς, ἵνα μή μείζον φρονῇ τῆς οἰκείας δυνάμεως· Ἰνα ἀχειρώτος γέγηται πρὸς τὴν ἀπάτην τοῦ διαβόλου· καὶ γάρ θλεγεν· Ἐσεσθε ὡς θεοί. Δεύτερο δὴ λοιπὸν, καὶ ἀπὸ τοῦ πρὸς αὐτὸν τῶν τόκων ὄνομασθέντα περὶ τοῦ Θεοῦ μεταβάντες καταπάυσωμεν τὸν λόγον. Τίς οὖν μετὰ τὸν Ἀδάμ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ προσηγορίαν θλαβε πρὶς γενέσθαι; Ὁ Ἰσαάκ· Ἰδού γάρ, φησιν, ἡ γυνὴ σου Σάρφα Ιήγεται δὲ ταστρο, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέστεις τὸ θνομα αὐτοῦ Ισαάκ. Ἐπειδὴ δὲ ἔτεκεν αὐτὸν, ἔκαλεστε τὸ δρομε αὐτοῦ Ισαάκ λέγουσα· Γέλωτα μοι ἐποίησερ δὲ Θεός. Διὰ τοῦτο; Τίς γάρ, φησιν, ἀναγγείλει τῷ Ἀδράμι, ἵτι Σάρφα θηλάσει υἱόν; Προσέχετε μοι: ἀκριβῶ; ἐνταῦθα, ἵνα

steriorum prius aggrediamur; sic enim prior quoque dilectior fiet: eosque qui ab initio nomen acceperunt videamus, ac pedetentim ascendentia ad primum hominem veniamus, cui a Deo nomen est impositum, ut ab ipso initie quæstionum solutio derivetur.

Terra virgo Edam, Virginis Matris figura. — Quis ergo prius a Deo nomen accepit? Quis vero alias, quam qui primus formatus est? Neque enim alias erat homo, cui nomen posset imponi. Qualem igitur appellationem accepit? Adam voce Hebraica dicitur est: neque enim Græcum est nomen, sed in Græcam linguam versum nihil aliud significat, quam terrenum: siquidem Edem terram virginem sonat; talis porro fuit locus ille, in quo paradisum Deus plantavit. *Planuit enim Deus, inquit Scriptura, paradisum in Edem ad Orientem (Gen. 2. 8)*; ut intelligas non humanarum opus manuum fuisse paradisum: siquidem terra fuit virgo, quæ neque vomerem experta erat, neque sulco exarata, sed nullis agriculturarum manibus culta solo jussu plantas illas germinarat. Propterea Edem illam appellavit, quod terram virginem significat. Haec virgo figura virginis illius fuit. Nam quemadmodum terra ista nullo excepto semine paradisum nobis germinavit: sic et illa nello viri semine suscepto Christum nobis germinavit. Quando igitur dices tibi Iudeus, *Quomodo virgo peperit?* dic tu illi: *Quomodo terra virgo stupendas illas arbores germinavit?* Siquidem Hebræa lingua Edem dicitur terra virgo: quod si fidem habere quis renuat, Hebræa lingue peritos interroget, et hanc veram esse nominis Edem interpretationem comperiet. Non enim quoniam eos alloquimur qui lingua illam non tenent, idcirco vos velim fallere: sed in id unum incumbimus, ut inexpugnabiles vos reddamus, et tamquam presentibus inimicis qui ista neverunt, ita cuncta diligeenter interpretamur. Quoniam igitur ex Edem terra virgine formatus est homo, matri cognominis Adam vocatus est. Ita faciunt homines quoque, liberos qui nascuntur a sepius nominibus matrum appellant: ita Deus etiam formatum ex terra hominem, de nomine matris Adam dixit. Illa Edem, hic Adam.

4. Sed quæ tandem inde dimanat utilitas? Homines enim nomine matrum vocant, ob honorem quædam deferunt matribus, quæ pepererunt: Deus autem quam ob causam nomine matris appellavit? quid magni, vel exigni hoc agendo dispositus? Nihil enim temere aut sine causa facit, sed multa cum ratione ac sapientia: quippe *Cujus sapientia non est numerus (Psal. 146. 5)*.

Adam quid sonet; sicut a terra nomen Adami. — Edem terra, Adamus terrenus, pulverens, e terra genitus. Cur igitur sic illum appellavit? Suam nimirum illi vitalitatem naturalem hoc nomine in memoriam revocavit, et tamquam in æro cippo substantia humilitatem exaravit, ut ex nominis sui magisterio modestiam dicat, neque maiorem, quam par sit, de sua dignitate opinionem concipiatur. Nam nos quidem terram nos esse prole novimus, idque nobis ipsa rerum experientia confirmatum est: at ille nomen ante se viderat, qui

mortem obiret, neque in cinerem redactum, sed eximia corporis pulchritudine pollebat, et tamquam statua quædam aurea, quæ recens e confectoria fornace prodiiisset, ita fulgebat. Ne igitur propter existimiam speciem superbia efficeretur, illi nomen opposuit, cujus magisterio sufficienter ad humilitatem informaretur: accedens enim diabolus ad superbiam verbis illum suis incitatus erat, eque dicturus. *Eritis sicut dii (Gen. 3. 5)*. Ut igitur nominis sui recordaretur, a quo terram se esse docebatur, nec umquam æqualem se Deo futurum opinionis errore sibi fingeret, propterea conscientiam ejus preoccupat, et nominis subsidio sufficienti eum adversus insidias a scelerato dæmoni strucendas cautione præmunit, dum et suæ cum terra cognitionis illum admonet, et omnem illi naturæ sua nobilitatem declarat, hoc proptermodum illi dicens: Si forte dixerit tibi, eris sicut Deus, nominis tui recordare, et sufficienti admonitione instrueris, ut ne consilium admittas. Recordare matris, et cognitionis agnosce vilitatem, non ut humilitatem discas, sed ne umquam superbia intumeas. Propterea Paulus quoque dicebat: *Primus homo de terra terrenus.* Quid enim sit Adam nobis interpretans siebat illud: *De terra terrenus, secundus homo ipse Dominus de caelo (1. Cor. 15. 47)*. Sed invadunt nos heretici, ac dicunt: Ecce carnem Christus non assumpsit: ait enim Paulus, *Secundus homo, Dominus de caelo.* Audis *secundus homo*, et dicis eum carnem non assumpsisse? Quis talen umquam impudentiam vidit? quis enim homo esse potest, qui carnem non habeat? Idcirco enim et hominem et secundum hominem appellavit, ut cum ex numero, tum ex natura cognitionem ejus agnoscas. Quis igitur, inquit, secundus est homo? *Dominus de caelo.* At enim scandalizat me locus, inquit, et quod dicatur de caelo. Cum audis primum hominem Adamum esse de terra terrenum, numquid esse terrestrem ipsum arbitraris? numquid terrenum esse tantum suspicaris, neque virtutem quamdam incorpoream habere, animam, inquit, ejusque naturam? Et quis hoc dicat? Ut igitur cum de Adamo audis terrenum ipsum fuisse, non destitutum anima fuisse corpus suspicaris: ita cum audis, *Dominus de caelo*, noli incarnationem negare, quod adjiciatur, de caelo. Itaque jam primum nomen sufficienti defensione communum est: Adamus enim vocatus est de nomine matris, ne ultra quam vires ejus ferant, de se magnifice sentiat, et diaboli fraudibus nullis possit expugnari. Siquidem siebat: *Eritis sicut dii.* Age nunc quod reliquum est, ad alterum gradum facientes, qui ante partum ipsum a Deo nomen accedit, finem dicendi faciamus. Quis igitur post Adamum a Deo nomen priusquam nasceretur accepit? Isaac. Ecce enim, inquit, *uxor tua Sarra concipiet in utero, et pariet filium, et vocabis nomen ejus Isaac (Gen. 17. 19)*. Cum autem peperisset eum, vocavit nomen ejus Isaac, dicens: *Risum facit mihi Dens (Ib. 21. 3. 6)*. Quare vero? Quis enim, inquit, annuntiabit Abraham, quod *Sarra filium lactet (Ibid. v. 7)*? Hic mihi diligenter attachit, ut miraculum

videatis. Non dixit, quod pepererit, sed quod *lactet* puerum. Nam ne forte quis suppositionem puerulum existimaret, genuini partus fidem faciebat lactis fontes : itaque ex recordatione nominis ipse quoque de mirabili generatione satis superque instruebatur. Propterea dicit : *Risum fecit nuchi Deus*, quoniam videlicet erat mulierem senectute confectam, qua in carnis longeva lactentem puerulum educabat. At ille risus gratiam divinam in memoriam revocabat, et lactentis nutritio miraculi editi fidem faciebat : neque enim natura opus illud erat; sed totum fuit gratiae praeciarum facinus tribendum. Propterea Paulus quoque dicit, *Secundum Isaac promissionis filii sumus* (*Gal. 4. 28*). Nam quemadmodum illic operabatur gratia : ita hic quoque prodiit ille ex utero jam frigido et effuso. Ascondisti tu ex aquis gelidis : quod igitur illi fuit uterus, tibi lavaerum fuit aquarum. Vides partus cognationem? vides gratiae concordiam? vides ubique naturam otiari, et totum Dei virtutem operari? Idcirco *Secundum Isaac promissionis sumus filii*. At enim tunc restat adhuc quæ-

sto : dicit de nobis, quod *Nos ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis simus* (*Joan. 1. 43*). Quo tandem pacio? Neque Isaac ex sanguinibus fuit : *Desiderauimus enim Sarra fieri maliebria ejus* (*Gen. 18. 11*). Obtulit erant lactis fontes, sublata erat generationis materia, inutilis natura erat officina, tuncque virtus esse Deus specimen edidit. Ecce appellationis Isaac doctrinam habemus absolutam. Restat enim, ut ad Abraham, et ad filios Zebedaei Petrumque veniamus : sed ne vobis nostra orationis prolixitas tedium patiat, ad alterum sermonem ista differemus, et hic finem dicendi facientes vos cobortabimur, qui secundum Isaac nati estis, ut mansuetudinem ac modestiam Isaac imitemini, omnemque alias ejus philosophiam; ut precibus justi illius et horum præcolum omnium adiuti, ad sinum Abrahæ cœnctri pervenire possimus, gratia et benignitate Domini nostri Iesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, honor, imperium, simulque sancto et vivifico Spiritu, nunc et semper, et in saecula aeternorum. Amen.

AD EOS QUI IPSUM REPREHENDERANT OB PROCLIXORUM PROLIXITATEM, QUOD UTILE SIT REPREHENSIONES AEGO ANIMO FERRE : ET CUR PAULO NON STATIM ATQUE CREDIDIT NOMEN MUTATUM EST, ITEMQUE QUOD NON EX NECESSITATE, SED EX LIBERA VOLUNTATE FACTA SIT HEC MUTATIO, ET IN DICTUM ILLUD : SAULE, SAULE, QUID ME PERSEQUIERIS (*Act. 9. 4*)?

1. Quinam vere amici.—Reprehenderunt nos amicorum quidam, quod prolixiora sermonum initia faceremus : an jure vel injuria reprehenderint, tunc intelligitis, cum audita defensione nostra, quasi in publico tribunali sententiam feretis. Ego vero, priusquam id ostendam, ob reprehensionem gratias ipsis resero : nam ex mei cura atque studio, non ex malo animo illa profiscitur : amicum vero, non cum laudat modo, sed etiam cum reprehendit et corrigit, tunc me amare dixerim. Siquidem laudare omnia, tum quæ bene, tum quæ male se habent, id non amici, sed fallacis ac derisoris est : at laudare si quid boni, ac reprehendere si quid peccati admittatur, id vero amantis et curam habentis est. Atque ut discatis quod indiscriminatum omnia laudare et celebrare, non sit amici, sed decipientis : *Popule meus*, inquit, *qui vos beatos dicunt, ipsi vos decipiunt, et semitam pedum vestrorum exturbant* (*Isai. 3. 12*). Certe inimicum ne laudantem quidem admittit ; amicum vero etiam reprehendentem amplector. Ille etsi me deosculetur, insuavis est ; hic etsi vulneret, amabilis : illius osculum suspicione plenum est, hujus vulneris curandi vim habet. Propterea dicit quidam : *Fideliora sunt vulnera amici, quam spontanea oscula inimici* (*Prov. 27. 6*). Quid dicas? Vulnera osculis meliora, inquit : non enim¹ ad naturam eorum quæ sunt, sed ad affectio-

¹ Hæc sic forte melius legantur : *Quid dicas? vulnera osculis meliora?* etiam, inquit : non enim, etc., nam hic tropus apud Chrysostomum frequens est.

nem eorum qui faciunt attendo. Vis discere quomodo fideliora sint vulnera amici, quam spontanea oscula inimici? Dominum osculatus est Judas ; sed osculum erat proditione plenum ; os veneno, lingua nequitia replebatur (*Matt. 26. 49*). Fornicarium apud Corinthios vulneravit Paulus ; sed illi salutem conciliavit. Quomodo, inquires, vulneravit? Satana tradens : *Tradite, inquit, hujusmodi satanas in interitum carnis*. Ad quid? *Ut spiritus salvus sit in die Domini Iesu* (*1. Cor. 5. 5*). Vidistin' vulnera salutis? vidistin' osculum proditione repletum? Sic *Fideliora sunt vulnera amici, quam spontanea oscula inimici*. Id non apud homines tantum, sed etiam apud Deum et apud diabolum exquiramus. Ille amicus, hic inimicus est ; ille servator et curator, hic fraudulentus et inimicus. Hic aliquando osculatus est, ille vulneravit? Quomodo hic osculatus est, ille vulneravit? Hic dixit, *Eritis sicut dñi*; ille vero, *Terra es, et in terram revertaris* (*Gen. 3. 5. et 19*). Utter magis profuit, an hic, qui dixit, *Eritis sicut dñi*; an ille qui dixit, *Terra es, et in terram revertaris*? Hic mortem interminatus est, ille immortalitatem promisit ; sed qui immortalitatem promisit, ex paradiso exturbavit : qui vero mortem interminatus est, in cælum invexit. Vident quomodo *Fideliora sunt vulnera amici, quam spontanea oscula inimici*? Ideo antequam id demonstrarem, gratiam retuli iis, qui me arguunt. Illi namque sive jure sive injuria arguant; non exprobrandi, sed corrigendi

ηήτο τὸ θαῦμα. Οὐκ εἶτεν, δὲς ἔτεκε παιδίον, ἀλλ' θεὶ θηλάζει παιδίον. Ἰνα γάρ μη τις ὑποβολιμαῖον εἴη νομίσῃ τὸ παιδίον, εἰ τοῦ γέλακτος πηγαὶ τὸν τοπεῖον ἐνεγυήσαντο, ἢτετε ἀναμμηνησθέμενος τοῦ δινόματος καὶ αὐτὸς ἱκανὴν εἶχε διδασταῖσιν τῆς παρελθόντου γεννήσιας. Διὰ τούτο φησι. Γέλωτα μοι ἀπειρόστον σὸ Θεός, δὲς ἡδεῖν γυναικαὶ γεγγρακεύειν τὸ βαθυτάτη πολὺτι τεθηνούμενην, ὑπεμάξιον ἔχουσεν [115] παιδίον. Ἀλλ' ὁ γέλως τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος ὑπόμνησις ἦν, καὶ ἡ γελακτοφορία τὴν θευματοκούιαν ἐπιστοῦτο· οὐδὲ γάρ φύσεως ἕργον ἦν, ἀλλὰ τὸ καὶ τῆς χάριτος κατόρθωμα ἐγένετο. Διὰ τούτο φησι καὶ δὲ Παῦλος, Κατὰ Ἰσαὰκ ἐπαγγελλαῖς τέκεται σύμετρο. Οὐταρ γάρ ἔχει ἡ χάρις εἰργάσσετο· οὐτων καὶ ἵνταυθα πρόσθλεν ἰκεῖνος ἀπὸ μῆτρας κατεψυγμάνεις. Ἀνέβης δὲν ἀπὸ διδάτων ψυχρῶν· διπερ οὐν ἕκεινῷ ἡ μῆτρα, τούτῳ δοι ἡ καλυμβήθρα ἐγένετο τῶν διδάτων. Εἶδες τόπου συγγένειαν; εἶδες χάριτος συμφωνίαν; εἶδες παντεχοῦ τὴν φύσιν σχολάσουσαν, καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ τὸ πᾶν ἀρταζομένην; Διὰ τοῦτο Κατὰ Ἰσαὰκ ἐπαγγελλαῖς τέκεται δευτέρη. Ἀλλ'

ἐν δεστιν ἔτι τὸ ζητούμενον· περὶ τιμῶν εἰπεν, δὲς Οὐκ δέ αἰματῶν, οὐδὲ δὲν θελήματος σαρκός. Πῶς; Οὐδὲ Ἰσαὰκ τῇ αἵματιν· Ἐξέλιπε τῷρι Σάρρᾳ τὸν γίνεσθαι τὰ γυναικεῖα αὐτῆς. Ἀπεσθέσησαν αἱ τοῦ αἵματος πηγαὶ, δημηρίθη τῆς γεννήσεως ἡ θλη, δηρηστον ἥν τῆς φύσεως τὸ δραστήριον, καὶ δὲ θεός τὴν δύναμιν ἀποδείξατο τὴν δαυτοῦ. Ἰδού καὶ τῆς τοῦ Ἰσαὰκ προσηγορίας ἀπηρτισμένην εῆν διδασταῖλαν ἔχομεν. Λείπεται μὲν γάρ ἐπὶ τὸν Ἀβραὰκ, καὶ τοὺς ιερούς Ζεβεδείου καὶ τὸν Πέτρον ἀλθεῖν· ἀλλ' ὠστε μὴ ἐνοχλήσαι τῷ μῆτρει, εἰς ἐπέραν ταύτα διέλεξιν ὑπερβάμενοι καταπαύσομεν ἐὸν λόγον, παρακαλέσαντες ὑμᾶς, τοὺς γεννήθαντας πάτα τὸν Ἰσαὰκ, μιμεῖσθαι τοῦ Ἰσαὰκ τὴν πραδητηρα καὶ τὴν ἀπεικειαν καὶ τὴν διληγητὴν φιλοσοφίαν, ἵνα εὐχαῖς ἐκείνου τοῦ δικαίου καὶ τῶν προσδρων τούτων ἀπάντων εἰς κόλπους Ἀβραὰκ ἀπαντες καταντῆσαι δυνηθῶμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ήμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὐν καὶ μεθ' οὐ τῷ Πατρὶ δέξα, τιμῇ, χρέος, θύμα τῷ ἀγέλῳ καὶ ζωτοιῷ Πνεύματι, τὸν καὶ ἀντι, καὶ εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Πρὸς τοὺς ἀγκαλέσαντας ὑπέρ τοῦ μήκους τῶν προοιμίων, καὶ δὲι χρήσιμων τὸ φέρειν ἐλέγχους, καὶ τίνος ἔτεκεν οὐκ εὐθέως κιστεύσας μετωνυμούσθη Παῦλος, καὶ δὲι οὐκ δέ ἀνάγκης, ἀλλ' ἐπὶ προσετελεσθαι αὐτῷ τῷ μεταβόλητι, καὶ εἰς τὸ φηεόν· τι Σαῦλε; Σαῦλε, τι με διώκεις;

α'. Ἐνεκάλεσαν ήμῶν τινες τῶν ἀγαπητῶν τῶν ἡμετέρων, δὲι τοῦ λόγου τὰ προοίμια πρός μῆκος ἀκτείνομεν, καὶ εἰ μὲν δικαίως, ἡ ἀδίκως ἀνεκάλεσαν, τέτοια εἰσεσθι, ἐπειδὲν καὶ τὰ περὶ ἡμῶν ἀκούσαντες, ὡς ἐν κοινῷ δικαστηρίῳ τὴν ψῆφον ἐνέγκητε. Ἔγὼ δὲ καὶ πρὸν ἀποδίξαι τοῦτο, χάριν αὐτοῖς ἔχω τῶν ἀγκαλημάτων· κηδεμονίας γάρ, οὐ πονηρίας ἐστὶ τὰ ἀγκαλημάτα· καὶ τὸν φιλοῦντα με, οὐδὲ δεῖται ἐπανεῖ με μόνον, ἀλλὰ καὶ δεῖται ἀγκαλεῖ καὶ διορθώται, τόπει φρίλην ἐν ἔνωγε φιλοῦν. Τὸ μὲν γάρ ἀπλῶς πάντα ἐπανεῖν, καὶ τὰ καλῶς ἔχοντα, καὶ τὰ μὴ καλῶς, οὐκ εἴπει φιλοῦντος, ἀλλ' ἀπατεώνος καὶ εἰρωνος· τὸ δὲ ἐπανεῖν μὲν δὲν τὰ δεδύτων γίνηται, ἀγκαλεῖν δὲ δὲν τὰ διαμαρτάνηται, τοῦτο φίλους καὶ κηδεμόνως. Καὶ ἵνα μάθητε, δὲι τὸ ἀπλῶς πάντα ἐπανεῖν καὶ μακαρίζειν ἐπὶ κάσιν, οὐκ εἴσι φίλου, ἀλλὰ πλανῶντος· Λαός μου γάρ, φησιν, οἰ [116] μακαρίζοντες ὑμᾶς, πλανῶστε ὑμᾶς, καὶ τὸν τραυματικῆς με, ποθεινός ἐστιν· ἐκείνου δὲ φίλημα ὑπεύκτις γέμει, τούτου τὸ τραύμα καρδιούντα ἔχει. Διὰ τούτο φησι τις· Ἀξιοκιστότερα τραύματα φίλου, η δικούσια φιλήματα ἔχθροι. Τι λέγεις; Τραύματα φιλημάτων βελτίσσα, φησιν· οὐ γάρ ἡ τῇ φύσει τῶν

γινομένων, ἀλλὰ τῇ διαθέσεις τῶν ποιούντων προσέχω. Βούλει μαθέσιν, τῶς ἀξιοπιστότερα τραύματα φίλου, τῇ ἐκουσίᾳ φιλήματα ἔχθροῦ; Ἐφίλτος τὸν Κύριον διούδει, ἀλλὰ προδοσίας αὐτοῦ τὸ φίλομα ἐγεμεν. Ιὸν αὐτοῦ τὸ στόμα εἰχε, πονηρίας ἡ γλώσσα ἐπέπληστο. Τὸν περὶ Κορινθίοις πεπορνευκότα διτραυμάτισεν δι Παῦλος, ἀλλ' ίσωτε. Καὶ πῶς ἐτραυμάτισες; φησι. Τῷ Σατανᾷ παραδόσες. Παραδότες γάρ, φησι, τὸν τοιούτον τῷ Σατανᾷ εἰς διέθρον τῆς σαρκός. Διὰ τοι; Ἰνα εὸν ἀγνόμα σωθῆ δὲ τῇ φιλέστρα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. Εἶδες τραύματα σωτηρίαν ἔχοντα; εἶδες φιλημάτη προδοσίας γέμον; Οὐτως Ἀξιοκιστότερα τραύματα φίλου, η δικούσια φιλήματα ἔχθροῦ. Τοῦτο μή ἐπ' ἀνθρώπων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπὶ τοῦ διαβόλου ἐξετάσωμεν. Ό μὲν φίλος, δὲ ἔχθρος· οὐ μὲν σωτήρ καὶ κηδεμών, δὲ ἀπτεών καὶ πολέμιος. Ἀλλ' οὐ μὲν ἐφίλησε ποτε, δὲ ἐτραυμάτισε. Πῶς δὲ μὲν ἐφίλησεν, δὲ δὲ ἐτραυμάτισεν; Ό μὲν εἴπειν, Ἐσεσθε ὡς θεοί· δὲ δὲ εἴπε, Γῆ εἰ, καὶ εἰς γῆν ἀπειλεύσῃ. Τις οὖν ὁ φέλησε μᾶλλον, ἐκεῖνος δὲ εἴπων, δὲι Ἐσεσθε ὡς θεοί, η οὗτος δὲ εἴπων, δὲι Γῆ εἰ, καὶ εἰς γῆν ἀπειλεύσῃ; Οὗτος θάνατον τρεπεῖται, ἐκεῖνος ὁθανατίαν ἐπηγγειλάμενος, καὶ τοῦ παραδείσου ἐθανατίαν ἐπειλήσας, εἰς τὸν οὐρανὸν ἀντιγαγεν. Εἶδες πῶς Ἀξιοκιστότερα τραύματα φίλου, η δικούσια φιλήματα ἔχθροι; Διὰ τούτο καὶ πρὸν ἀποδέίξαι, χάριν ἔχω τοὺς ἀγκαλῶσιν, οὐκ διενέσαι

a Legendum forsitan et distinguendum hoc modo: Τι λέγεις; τραύματα φιλημάτων βελτίσσα; Ναι, φησιν Οὐ γάρ, εἰς.

βουλμενοι, ἀλλὰ διορθωσαι, τοῦτο ποιοῦσιν· οι δὲ ἔχθροι, καὶ δικαίως ἐγκαλῶσιν, οὐχὶ διορθῶσαι, ἀλλ᾽ ἐκπομπεῖσαι σπουδάζοντες ἐλέγχουσιν. Οὗτοι τοινυν ἐπαινοῦντες, σπουδαιότερον ζητοῦσι ποιῆσαι, ἐκεῖνοι δὲ, καὶ ἐπαινῶσιν, ὑποστελλούσαι σπουδουσι.

Πλήν δπως διὸ ἐλέγχος κινῆται, μέγις ἀγαθὸν τὸ δύνασθαι φέρειν ἐλέγχους καὶ ἐγκαλήσαται, καὶ μὴ ἀκθηριοῦσθαι. Ὁ γάρ μισῶν ἐλέγχους, ἀφρων ἔστι, φησίν. Οὐκ εἴπε, τοιούσδε ἢ τοιούσδε ἐλέγχους, ἀλλ᾽ ἀπλῶς, ἐλέγχους. Εἰ μὲν γάρ δικαίως ἐνεκάλεσεν διφλοίς, διδρθεσται τὸ ἀμάρτημα· εἰ δὲ ἀλλίως ἐμέμφασο, τέως ἐπανενον αὐτὸν τῆς γνώμης, ἀπόδεξαι τὸν σκοπὸν, χάριν δικολόγησον τῆς φιλίας· ἀπὸ γάρ τοῦ σφόδρα φιλεῖν τὸ ἐγκαλεῖν γίνεται. Μή δυσχερανθεμεν ἐλεγχόμενοι. Καὶ γάρ μεγάλα δύνησαι τοῦτο τὴν ζωὴν τὴν ἡμετέραν, εἰ γίνοιτο παρὰ πάνταν, εἰ καὶ ἐλέγχοιμεν τοὺς ἀμαρτάνοντας, καὶ ἀμαρτάνοντες φέροιμεν τοὺς ἐλέγχους εὐκδίως· διπερ γάρ ἐπὶ τὸν τριαντάριον διπερ τὰ διάρματα, τοῦτο ἐπὶ τὸν ἀμαρτημάτων οἱ ἐλεγχοί· διπερ οὖν δὲ τὰ διάρματα [117] διακρουόμενος, ἀνήτος, οὐτω καὶ δι τοὺς ἐλέγχους μὴ καταδεχθείμενος, ἀφρων. Ἀλλ' ἐκθηριοῦνται πολλοὶ πολλάκις, πρὸς αὐτοὺς ἐντοῦντες καὶ λέγοντες· Σοφὸς, φησὶν, ἐγώ καὶ συνεπὲς τοῦ δεῖνος; ἀνέξομαι; οὐκ εἰδέτες, διτε τοῦτο αὐτὸν ἐσχάτη; ἀνοίας τε κηρήσιν. Εἴδος γάρ, φησὶν, ἀνθρώπον δοκοῦντα σοφὸν εἶναι παρ' ἀντρῷ, ἐλεῖδα δὲ δικει μᾶλλον διφρων αὐτοῦ. Διτε τοῦτο καὶ Παῦλος λέγει, Μή γένεσθε φρόνιμοι παρ' ἐνυποῖς. Καὶ γάρ μυριάκις εἰ σοφός, καὶ τὰ δέοντα συνοφρῶν, ἀλλ' ἀνθρώπος εἰ, καὶ χρείαν ἔχεις συμβούλου. Οὐ θεὸς γάρ μόνος ἔστιν ἀνενεθής, καὶ μόνος; οὐ δεῖται συμβούλου. Διτε δὲ καὶ τερψὶ ἐκεῖνου μόνου λέγεται· Τίς γάρ δηγων νοῦν Κυρίου, ἢ τὶς σύμμονυλος αὐτοῦ ἐτέρετο; ἀνθρώποι δὲ, καὶ μυριάκις; ὥμεν σοροι, μυριάκις ἐλεγχόμεθα, καὶ τὸ τῆς φύσεως ἡμῶν ἀττενές διαφαίνεται. Οὐ γάρ δύναται πάντα εἶναι ἐτρήψατοις, φησὶ. Διτε τι; Οὐτε οὐκ ἀθάνατος υἱὸς ἀνθρώπου. Τί φωτεινότερον ἡλίου; Ἀλλ' ὅμως καὶ τοῦτο ἐχείτεται. Καθάπερ οὖν ἐκεῖνο τὸ φῶς τὸ λαμπρὸν, τὴν ἀπαστράπτουσαν ἀκτίνα σκότους ἐπελθόν ἀποκρύπτει· οὐτω πολλάκις καὶ τὴν σύνεσιν τὴν ἡμετέραν, καθάπερ ἐν σταθῆρῃ μετημβρέῃ λαμπτουσαν καὶ διαφανομένην, ἐπελθόντας ἀπάκρυψε πολλάκις· καὶ δὲ μὲν σοφὸς τὸ δέον οὐ συνείδεν, δὲ δὲ λάπτεντας ἐκεῖνου πολλῷ ἀξιότερον ἐκεῖνου τοῦτο ἐφώρωσε. Καὶ τοῦτο γίνεται, ἵνα μήτε δ σοφὸς ἐπαληθῇται, μήτε δ εὐτελής ἁντὸν ταλαντῆη. Μέγα ἀγαθὸν ἐλέγχους δύνασθαι φέρειν, μέγα ἀγαθὸν δύνασθαι ἐλέγχειν· τοῦτο κηδεμονίας μεγίστης. Νῦν δὲ μὲν ἰδωμεν ἀνθρώπον τὸν χιτωνίσαν ἔχοντα παραλειμμένον ἐκ πλαγίων, ἢ τὴν διλήην στολὴν κακῶς περικειμένην, διορθοῦμεν καὶ ὑπομιμήσκομεν· διν δὲ ἰδωμεν αὐτοῦ τὴν ζωὴν παραλειμμένην, οὐδὲ λόγον προίέμεθα. Αν ἰδωμεν αὐτοῦ τὸν βίον ἀσχήμονα ὄντα, παρατρέχομεν· καίτοι τὰ μὲν τῶν Ιματίων, μέχρι γέλωτος, τὰ δὲ τῆς ψυχῆς, μέχρι κινδύνου καὶ τεμωρίας ἔστιν. Ὁρδες τὸν αἰδελφὸν, εἰπὲ μοι, κατὰ χρηματοῦ φερόμενον, ἡμελημένον ἔχοντα βίον, οὐ συνορύντα τὸ δέον, καὶ οὐκ δρέγεις χείρα, οὐκ ἀνιστᾶς ἐκ τοῦ πτώματος; οὐκ ἐγκαίεις, καὶ ἐλέγχεις; ἀλλὰ τὸ μὴ προσκρυψεῖν· αὐτῷ

καὶ φανῆναι ἐπαχθῆς· πρετιμέντες τῆς ἐκείνου σωτηρίας; Καὶ πολὺν ἔξεις συγγνώμην παρὰ τοῦ Θεοῦ· τίνα ἀπολογίαν; Οὐάκης ἡκουούσας τί τοῖς Τουσαίνις ἐκάλευσεν δι Θεός· τὰ δυοῖς γύγια τῶν ἐχθρῶν μὴ περιορέψα πλανώμενα, μηδὲ παρατρέχειν πεπτωκότα; Εἴται Τουσαίοις μὲν τὰ ἀλογα καλεύονται μηδὲ περιορέψαν τῶν ἐχθρῶν, τημεῖς δὲ τὰς ψυχὰς τῶν ἀδελφῶν καθ' ἐκάστην ὑποσκελιζομένας ἡμέραν περιαύμεθες; Καὶ πολὺς οὐκ ἐσχάτης τοῦτο ὡμοτήτος καὶ θηριωδίας, μηδὲ τοσαύτην ἀπονέμειν ἀνθρώποις πρόνοιαν, διτη τοὺς ἀλόγους ἐκεῖνοι; Τοῦτο πάντα ἀνέτρεψε, τούτῳ τὸν βίον ἡμῶν συνέχειν, διτε οὐτε ἐλεγχόμενος φέρομεν γενναῖας, οὐτε ἐπέρους ἐλέγχειν βουλόμεθα· διαὶ γάρ τοῦτο καὶ ἐπαχθεῖς ἐσμεν ἐλέγχοντες, ἐπιειδὴ ἐκθηριούμεθα ἐλέγχομενοι. Εἰ γάρ διτε δὲ διδελφοῖς, διτε ἐλέγχεις στηνετο παρ [118] οὐν, καὶ αὐτὸς ἐλέγχομενος τὴν αὐτὴν ἀμοιβὴν ἀπέδωκεν δι.

β'. Βούλει μαθεῖν διτε καὶ στρόβρα συνεπὸς ἔξει, καὶ στρόβρα ἀπηρτισμένος, καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν ἀκραν κορυφὴν ἐλθῆς τῆς ἀρετῆς, χρείαν ἔχεις συμβούλου, καὶ διορθοῦντος καὶ ἐλέγχοντος; Ἄκουονταν ιστορίαν παλαίταιν. Οὐδὲν Μωυσέως ἡν ίσον. Καὶ γάρ πραστατος, φησὶν, ήτι σάντεων ἀνθρώπων ἐκεῖνος, καὶ τῷ Θεῷ φίλος, καὶ τῆς ἑκαδεν φιλοσοφίας ἐνεπάπληστο, καὶ τῆς πνευματικῆς πλήρης ἡν συνέσως. Ἐκαιδεύθη γάρ, φησὶ, Μωυσῆς κάσταν σοφιαν Αἰρυπτίων. Εἰδες ἀπηρτισμένην αὐτοῦ τὴν παίδευσιν; Καὶ ήτι συνατάδες ἐτ λόγῳ, καὶ διληγ φρετη. Ἀλλ' ἀκουονταν καὶ ἐπέραν παρτυρίαν. Πολλοὶς, φησὶ, προφῆταις ὑμίλησεν δι Θεός, ἀλλ' οὐδενὶ οὐτως ὑμίλησεν· ἀλλὰ τοὺς μὲν ἀλλοις; ἀν αἰνίγμασι καὶ διτε δινειράτων, τῷ δὲ Μωυσῆῃ πρέσωπον πρὸς πρέσωπον. Τι μεῖνον τούτου ἡγητες τεκμήριον τῆς ἀρετῆς ἐκεῖνου, θεαν δι πάντων δεσπότης τῷ δούλῳ ἦς; φίλῳ διαλέγηται; Ἡν τοίνυν σοφὸς καὶ τὴν ἑκαδεν τὴν διαδειν· ἡν δυνατὸς ἐν λόγῳ καὶ ἐργῳ· ἐπέτασσεν αὐτῇ τῇ κτίσει, ἐπιειδὴ φίλος ἡν τοῦ Δεσπότου τῆς κτίσεως· ἐξηγαγε λαδν τοσούτον ἔξ Αἰρύπτου· τὴν θαλασσαν ἵσχισε, καὶ πάλιν συνήγαγε· καὶ ἡν ιδεν θαῦμα παράδοξον. Τότε γάρ πρώτον ἐπειδεν ηλιος θάλασσαν οὐ πλεομένην, ἀλλὰ πεζειομένην, πλέσας οὐχὶ κάπατες καὶ πλοίοις, ἀλλὰ ποσὶν ίππων περώμενον. Ἀλλ' ὅμως δ σοφὸς, δ δυνατὸς ἐν λόγῳ καὶ ἐργῳ, δ φίλος τοῦ Θεοῦ, δ τῇ κτίσει ἐπιτάξεις, δ τοσούτερος θαῦματοργήσας, οὐ συνείδεις πρόδημα πολλοῖς τῶν ανθρώπων ενσύνοπτον· ἀλλ' δ μὲν κηδεμονίας αὐτοῦ, βάρβαρος ἀνθρώπος καὶ εὐτελής, συνειδεν αὐτὸν, καὶ εἰς μέσον ἡγαγεν· ἐκεῖνος δὲ αὐτὸν οὐκ εἴρε. Τι οὖν έστι τοῦτο; Ἄκουοτε, ἵνα μάθητε, διτε ἀκαστος συμβούλου δεῖται, καὶ κατὰ Μωυσέα γένηται, καὶ διτε τὰ τοὺς μεγάλους; λανθάνοντα καὶ θαῦμαστούς τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς μικρούς καὶ εὐτελεῖς πολλάκις οὐκ ἐλαθεν. Ἐπειδὴ γάρ ἐξῆλθεν δ Μωυσῆς ἔξ Αἰρύπτου, καὶ ἡν ἐν τῇ ἐρήμῳ, εἰστήκει πλησίον αὐτοῦ δ λαδς ἄπας, ἐξακόσιαι καὶ λιάδες, καὶ πάσι διελύσεις τὰ ἀγκλήματα τοῖς πρὸς ἀλλήλους ἀμφισβητοῖσιν. Ἰδών τοίνυν αὐτὸν δ κηδεμονίας τοῦτο ποιοῦντα δ Ισθὼρ, ἀνθρωπος καὶ ἀνθροτος καὶ ἐρήμῳ φεβειωκώς, καὶ οὐτε

animis id agunt; inimici vero, etiamque jure arguant, non corrigiendi, sed infamandi animo arguant. Illi igitur dum laudant, id student ut meliorem efficiant; illi vero, etiamque laudent, nihilominus supplantare conantur.

Réprehensiones utilitas. — Ceterum quoquo modo reprehensio accidat, magnum certe bonum est si quis reprehensiones criminationesque ita ferre possit, ut non exasperetur. Qui enim odit increpationes, ait Scriptura, *insipiens est* (*Prov. 12. 1*). Non dixit tales vel tales increpationes, sed tantum increpationes. Nam si jure arguat amicus, peccatum corrigit; si absque ratione, lauda voluntatem, scopum ejus approba, amicitias gratiam confitere: ex magno quippe amore accusatio proficiuntur. Ne stomachentur, cum arguimus. Id admodum utile est vita nostra, si ab omnibus fiat, si et peccantes arguimus, et dum labitur ab aliis argui libenter seramus: in peccatis enim idem sunt reprehensiones, quod in vulneribus remedia; quemadmodum igitur stultus est qui pharmaca rejicit, ita et insanus is, qui reprehensiones non admittit. Verum multi saepe exasperantur, hacten apud se cogitantes et dicentes: Huncinque seram ego sapiens et prudens? ignorantes esse illud extremae dementiae argumentum. Videbam enim, inquit, hominem, qui sibi videbatur sapiens, et maiorem illo spem habet insipiens (*Pros. 26. 12*). Eapropter et Paulus dicit: *Ne sis prudentes apud homines* (*Rom. 12. 16*). Licet enim mirum in modum sit sapientia et perspicax, altamen homo es et consilio opus habes. Solius enim Dei est nullius indigere, et nullo opus habere consiliario. Ideo de illo solo dicitur: *Quis enim novit sensum Domini, mut quis consiliarius ejus fuit* (*Rom. 11. 36*)? At nos homines quantumcumque sapientes, multoties tamen sumus reprehensione digni, atque hinc apparel naturae nostrae infirmitas. *Non enim omnia esse possunt in hominibus* (*Ecli. 17. 29*), inquit. Quare? Quia filius hominis non est immortalis. Quid lucidius sole? Attamen et ille deficit. Sicut ergo fulguram illam lucem et splendentem radium supervenientes tenebras obfugiant: ita et intelligentiam nostram, quasi in meridie fulgentem et perspicuum inconsiderantia obrepens aere tenebrosam reddit acciditque ut sapiens quandoque non videat quod oportet, et is qui multo illi inferior est acutius illud perspicit. Atque ita res se habet, ut neque sapiens se extollat, neque inferior illo sese miserum praedicet. Magnum bonum est, reprehensiones ferre: magnum item bonum posse reprehendere; nam hoc ad curam proximi maxime pertinet. Nunc vero si videamus hominem tunicanum solitum et ex transverso habentem, aut aliud indumentum male positum, monemus et emendamus; si vero videamus vitam ejus dissolutam, ne verbum quidem proferimus. Si videamus vitam ejus indecorum, præterimus: tanetsi ea quæ ad vestes pertinent, risum tantum, ea vero quæ ad animam, periculum et supplicium parant. Cum vides fratrem per præcipitia ferri, de vita non curantem, nec eo, quo opus est, spectantem, nonne

manum porrigit? nonne a lapsu erigis? nonne reprehendis et arguis? an pluris facis non importunum videri vel offendere, quam ejus salutem curare? Ecquaque habiturus es apud Deum veniam? quam defensionem? Non audisti quid Iudeus Deus præcepit, ut ne errantia inimicorum iumenta despicerent, et lapsa ne preterirent (*Exod. 23. 4. 5. et Deut. 22. 1*)? Itane Iudei quidem jubentur bruta inimicorum suorum non despicer, nos vero fratrum animas quotidie supplantatas despiciemus? Quomodo id non extreme crudelitatis et ferini animi fuerit, non tantum cura hominibus impendere, quantum illi iumentis? Hoc omnia subvertit, hoc vitam nostram confundit, quod nec reprehensi generose seramus, neque alios reprehendere velimus: ideo enim molesti sumus, cum arguimus, quia exasperamur, cum arguimus. Enimvero si sciret frater tuus, se abs te laudatumiri, si te argueret, reprehensus et ipse parem rependeret vicem.

2. **Vis scire te,** etiamque admodum prudens es, etiamque perfectus, etiamque ad summum virtutis apicem pervenissas, opus tamen habitum esse consiliario, et eo qui te argueret ac reprehenderet? Audi veterem historiam. Nihil Moysi par erat: siquidem, *Mitisquis erat*, inquit Scriptura, *omnium hominum* (*Num. 12. 3*), Deo amicus, externa philosophia imbutus, spiritualique intelligentia plenus. *Eruditus enim erat*, inquit, *Moyses omni sapientia Aegyptiorum* (*Act. 7. 22*). Vides omnigenam eruditionem? *Eratque potens sermone et virtute*. Verum audi aliud quoque testimonium. Cum multis, inquit, prophetis conversatus est Deus; sed cum nullo sic conversatus est: nam cum aliis per enigmata et somnia, cum Moyse vero facie ad faciem (*Deut. 34. 10*). Quod illo majus virtutis ejus indicium requiras, quando omnium Dominus servum quasi amicum alloquitur? Erat itaque sapiens tam peregrina, quam domestica institutione; erat potens sermone et opere, imperabat ipsi creature, quia amicus erat Domini creature; eduxit tantum populum ex Aegypto; mare divisit, atque iterum conjunxit: viderequo erat stupendum miraculum (*Exod. 35. 11*). Tunc enim primum sol vidit mare, non navali, sed pedestri itinere transiri: pelagusque non remis et navigis, sed equorum pedibus transfretari. Attamen ille sapiens, ille potens sermone et opere, amicus Dei, qui creaturae imperabat, et tot miracula ediderat, non animadvertisit rem, quam plerique mortalium facile percipiunt; sed sacer ejus barbarus et obscurus homo id animadvertisit, et in medium protulit id, quod ille non excogitaverat. Quid igitur illud est? Audite, ut discatis unumquemque consiliario indigere, etiamque Moysi conferri possit: multaque plerumque esse, quæ magi et admirabiles viri ignorant, quæ nullius pretii hominibus nota sunt. Cum enim Moyses egressus esset ex Aegypto, in desertoque ageret, aderat universa plebs ad sexcenta hominum millia, omniumque lites disputationesque ille solvebat (*Exod. 18*). Quod ubi vidiit sacer ejus Jethro, homo imperitus, qui in deserto vitam egerat, nec legum politique consuetudinem

ullam habuerat, et ad hæc in impietate viveret, quo quid certius insipientia argumentum? Nihil enim gentilibus est Insipientius. Verum tam illæ barbarus, impius, insipiens, videns Moysem non ut per erat agere; ipsum reprehendit, sapientem inquam illum, prudentem, Dei amicum. Dixique illi: *Quare illi stant coram te* (*Exod. 18. 14*)? et cum causam didicisset, ait: *Non recte tu facis* (*Ib. v. 17*). Consilium cum increpatione conjunctum; neque tamen illæ indignatus est, sed patienter tulit vir illæ sapiens, prudens et Dei amicus, qui tot myriadibus præcerat. Neque enim parvum hoc est, a barbaro et privato homine erudiri. Neque edita miracula, neque imperii magnitudo animum ejus extollebant: neque labore suffundebatur, quod præsentibus subditis corripere-tur; sed cogitans sc; etsi signa magna edidisset, humanae tamen participem esse naturæ, cui multa sapientia sunt, cum modestia consilium accepit. Multi contra, nè alieno videantur consilio egere, sapientia malum utilitate consilii carere, quam suscepta admonitione peccatum emendare: imo malum ignorare, quam discere, nescientes non esse crimen dicere, sed potius ignorare; non doceri, sed in incertitia degere; non argui, sed peccare sine emendatione. Accedit enim etiam apud vilissimum hominem aliquid boni reprehendi, quod in sapiente magnoque vitro plerumque non reperitur. Quod cum perpendere Moyses, illum consulentem sequo audivit animo, et dicentem: *Fac tibi millenarios, centenarios, quinquagenarios, et decuriones; et res graviores ad te referant, leviores autem ipsi solvanti* (*Exod. 18. 21. 22*). His auditis ille non erubuit, non pudefactus est, non est reveritus subditos: non dixit intra se: Me contentum subditi, si dux cum sibi ab alio quid faciendum sit didicero: sed obtemperavit, et consilium sequuntur est, neque præsentes, neque post futuros erubuit; imo tamquam coherētus hac socii corripione, non modo homines illos qui tunc erant, sed etiam eos qui ad hodiernum usque diem fuerunt, et qui in toto orbe futuri sunt usque ad Christi adventum, literis docuit, et se non posuisse quid factum opus esset videre, et socii admonitionem amplexum esse. Nos vero si vel unum videamus hominem dum emendamur et corripimur, conturbamur, obstupescimus, et de vita nos excidiisse putamus. At ille non item; sed cum videret tot millia hominum præsentium; imo tot millia hominum, qui tunc erant, et qui post fuerunt per totum orbem usque ad præsenti diem, non erubuit; sed omnibus quotidie per literas denuntiat ea sociorum videsse, quæ ipse non animadverterat. Cur hoc fecit, et cur rem illam literis tradidit? Ut nobis auctor esset, ne altum sapiamus, quamvis omnium sapientissimi simus, neque aliorum consilia contemnamus, etiamsi omnium vilissimi sint. Si quid aliquis probe consulat, etsi famulus sit, admonitionem accipe; si quid perniciosum quispiam vel in maxima dignitate positus consulat, sententiam repudies: non enim qualitas personarum consulentiæ, sed consilii natura spectanda semper est. Illud

igitur Moyses fecit ut nos doceret non erubescendum esse cum redarguimur, etiamsi nobis universus populus adesset. Illud enim vere laus est non vulgaris, supremaque philosophia præconium, reprehensionem generose ferre. Non enim ita Jothor nupc laudamus et admiramus, quod Moysen correxerit, ut sanctum illum, quod tot præsentibus redargui non erubuerit, et rem gestam memoria tradiderit, his omnibus philosophiam suam ostendens, declaransque quantopere inanem hominum gloriam contemneret.

3. *Cur Chrysostomas longa præmia edet?* — At nos dum de præmiorum prolixitate nos excusamus, rursus majus præmium fecimus; verum non temere neque sive causa: nam de rebus maximis admodumque necessariis vos alloquimur, ut forlitter seramus cum arguimur; et ut alacriter arguamus corripiamusque eos qui peccant. Verum jam necesse est ut de prolixitate nos defendamus, ostendamusque cur longa faciamus præmia. Cur ergo id facimus? Tantam multitudinem alloquimur, viros qui uxores habent, qui dominibus præsunt, diurno opere vitam parant, in secularibus negotiis agunt. Neque illud tantum molestum est, quod perpetuo occupentur, sed quod semel in hebdomada ipsos hic excipiamus. Ut igitur intellectu facilitia reddamus ea quæ dicimus, præmis clariorē exhibere doctrinam studemus. Ille enim cui nihil aliud est negotiū, quam ut semper Scripturis vacet, non eget præmiis, non apparatu statim enim auditio doctore, dictorum sensum percipit: is vero qui maxima temporis parte secularibus negotiis addictus est, et rarius brevique tempore hic comparet, nisi præmia majorēque apparatus audiat, quæ seruacionem semper præcedant et ipsi viam parent, absque lucro discedit. Neque hæc una nobis causa est prolixitatis præmiorum, sed et alia non minor. Ex tanta quippe multitudine alii accedunt, alii sapientia non accedunt. Necesse itaque est eos qui accedunt laudibus ornare, eos vero qui absunt reprehendere: ut illi laudibus studiosiores evadant, hi increpationibus segnitiem ponant. Alia quoque adest præmiorum necessitas. Argumentum sapientia prolixius tractamus, quod non uno die possimus ad finem deducere, sed et secunda et tertia et quarta sapientia opus est nobis expositione, ad unam eamdemque rem tractandam. Necessario igitur secunda die prioris doctrinæ finis est repellendus, ut ita finis cum principio cohærens clariorē auditori narrationem reddat, ne sine ulla serie posita oratio obscurior evadat. Ut vero discas orationem præmio carentem a nemine intellectum iri, ecce jam sine præmiis experimenti causa orationem ordior. *Respiciens autem Jesus dixit: Tu es Simon filius Jona, tu vocaberis Cephas, quod est interpretatum Petrus* (*Joan. 1. 42*). Videte num dictum illud intelligatis? an sciatis consequentiam, et quæ de causa hæc dicta sint? quia nempe sine præmio hæc protuli, perinde ac si quis hominem undique oblectum in theatrum adducat. Age ergo ipsum delegamus, jam dato præmio. De Paulo autem sermo nobis nijper

νόμων οὔτε πολιτείας τινὶ κοινωνίσας ποτὲ, ἀλλ' ἐν ἀστιθεὶ λίγην, οὐ τὶ γένος· ἀντὶ μεῖζον ἀνοίας τεκμήριον; Οὐδέν γάρ Ἑλλήνων ἀνοιτότερον. Ἀλλ' δῆμος ἔνιλας ὁ βάρβαρος, ὁ ἀστεῖος, ὁ ἀνόητος, ίδων οὐ δεδυτα; αὐτὸν ποιῶντα, διώρθωσε τὸν Μωύτεα, τὸν σφρόντα καὶ συνετὸν καὶ τοῦ Θεοῦ φίλον. Καὶ εἰπὼν περὶ αὐτὸν, Τί οἴνοις διτήκησιν ἑταπίσιν σου; καὶ μαθὼν τὴν αἰτίαν λέγει· Οὐκ ὅρθως σὺν τοῦτο ἀποιησας, φησί. Μετ' ἐπιτιμήσεις ἡ συμβουλή· καὶ οὔτε οὕτω; τὴν γρίλανεν ἀκείνος, ἀλλ' ἡνικέτο ὁ σφρόντος, ὁ συνετὸς καὶ τοῦ Θεοῦ φίλος, τοσαύταις ἐφεστηκὼς μυριάσιν. Οὐδὲ γάρ τοῦτο μικρόν, τὸ παρὰ τὸν βαρθάρου καὶ ίδωτου παιδεύεσθαι. Καὶ οὔτε τὰ θαυμάτα, ἀπερὶ εἰργάσατο, οὔτε τὸ μέγεθος τῆς ἀρχῆς αὐτὸν ἐπῆρεν, οὔτε τὸ παρόγνων τῶν ὑπηκόων διορθοῦσθαι, ἐρυθράσκοντας ἐποίησεν· ἀλλ' ἐννοήσας διτὶ εἰ καὶ μεγάλα αὐτῷ [119] εἰργαστας σημεῖα, ἀλλ' δῆμος ἀνθρωπίνῃ; φύσεως μετέχει, ἣν πολλὰ λανθάνει πολλάκις, μετ' ἐπιεικίας ἐδέξατο τὴν συμβουλήν. Πολλοὶ δὲ πολλάκις ὑπὲρ τοῦ μῆτραντας δεδύμενοι συμβουλῆς τῆς παρ' ἑτέρων, εἰλοντο προδύναι τὴν ὥρθειαν τὴν ἄπω τῆς γνώμης, ἢ δεξάμενοι τὴν παραίνεσιν διορθώσαι τὸ ἀμάρτητον· μᾶλλον ἀγνοεῖν ἢ μαθεῖν καταδέξαντα, οὐκ εἰδέτες; διτὶ οὐ τὸ μαθεῖν ἔγκλημα, ἀλλὰ τὸ ἀγνοεῖν κατηγορία· οὐ τὸ διδάσκεσθαι, ἀλλὰ τὸ ἀμαρτήναι ἀδικθώσατα. Ήστι γάρ, ἔστι καὶ παρὰ ἀνθρώπῳ μικρῷ καὶ εὐτελεῖ εὑρεθῆναι τι τῶν δεδυτων, δι παρὰ τὸν σφρόντος καὶ μεγάλων πολλάκις οὐχ εὑρηται. Οὐπερ ἄντι συνιδένων δὲ Μωύτεας ἦκουε μετά πάσης ἐπιεικείας ἀποίνου συμβουλεύοντος, καὶ λέγοντος· Ποιησόν σοι χαλιδρόχους, ἐκατοντάρχους, πεντηκοντάρχους, δεκάρχους· καὶ τὸ βῆμα τὸ βαρὺ ἀροσούσιν ἐπὶ στὶ, τὸ δὲ κοὐφορ ἀντὶ διαλύσονται. Καὶ ἀκούσας οὐκ ἡσύνθη, οὐκ ἡρυθρίσαν, οὐκ ἥξεσθη τοὺς ὑπηκόους, οὐκ εἶπε πρὸς ἀντόνην, διτὶ Καταγνώσονται μου οἱ ἀρχόμενοι, εἰ δρχῶν ὃν παρ' ἑτέρου μανδάνων τὰ δέοντα· ἀλλὰ καὶ ἐπεισθῇ καὶ ἐποίησῃ τὸ πρόσταγμα, καὶ οὐ μόνον ἀκείνους οὐκ ἡσύνθη τοὺς τότε, ἀλλ' οὐδὲ τημᾶς τοὺς μετὰ ταῦτα ἐσομένους· ἀλλ' ὕστερα ἀγκαλιώπιζόμενος· τῇ παρὰ τοῦ κηδεστοῦ γενομένῃ, οὐ τοὺς τότε μόνον ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἔξ ἀκείνου μέχρι σήμερον γενομένους, καὶ τοὺς αὖθις ἐσομένους μέχρι τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας κατὰ τὴν οἰκουμένην ἀπασαν διὰ τῶν γραμμάτων ἀδίδαξε, καὶ διτὶ αὐτὸς τὸ δέον συνιδένει εἰών τὸν γῆραν, καὶ διτὶ τὴν δύρθωσιν ἐδέξατο παρὰ τοῦ κηδεστοῦ. Ήμεῖς δέ, ἵδη φυθρῶπον θάμων παρέντα ἐλεγχομένων ἡμῶν καὶ διορθουμένων, πληγῶμεν, ἐξισάμεθα, νομίζομεν τῆς ζωῆς ἐκπεπτωκέναι πάσῃς. Ἀλλ' οὐκ ἔκεινος· ἀλλ' ὁρῶν τοσαύτας χιλιάδας παρούσας οὐκ ἡρυθρίσας, μᾶλλον δὲ τοσαύτας μυριάδας τότε, τὰς ἔξ ἀκείνου μέχρι νῦν κατὰ τὴν τῆν ἀπασαν, ἀλλὰ κηρύττει πάσι καὶ ἐκάστην τημέραν διὰ τῶν γραμμάτων, διτὶ ὅπερ αὐτὸς οὐ συνεῖδε, τοῦτο ὁ κηδεστῆς συνεῖδε. Τίνος οὖν ἔνεκεν τοῦτο ἀποίησε, καὶ μνήμη παρέδωκε τὸ γεγενημένον; Τίνα τημᾶς πείσῃ μηδέποτε ἐψι τοιοῖς μέγα φρονεῖν, καὶ ἀπάντων ὡμεν σοφίστεροι, μηδὲ ἀτιμάζειν τὰς παρ' ἑτέρων συμβουλίας, καὶ ἀπάντων ὡσιν εὐτελέστεροι. Ἀν μὲν γάρ τι τῶν δεδυτων συμβουλεύσῃ τις, καὶ οὐκέτης ἥ, δεξαὶ τὴν παραίνεσιν· ἀν δὲ τι τῶν διεθρίων, καὶν ἐξώματι τυγχάνῃ μεγίστω, παράπεμψαι τὴν γνώμην· οὐ γάρ τῇ ποιέτης τῶν προσφών

τῶν συμβουλεύντων, ἀλλ' αὐτῇ τῇ συμβουλής τῇ φύσει προσέχειν δεῖ πανταχοῦ. Ὁπερ οὖν καὶ Μωύτης ἐποίησε, παιδεύων τημᾶς μὴ ἀρυθριέστερον εἰλεγχομένους, χάν διλόκηρος τημᾶν δῆμος καρῆ. Ἐγκάνιμον γάρ τοῦτο μέγιστον, καὶ ἐπαινος οὐχ ὁ τυχῶν, καὶ φιλοσοφίας ἐπαινος τῆς ἀνωτάτω, τὸ φέρειν ἐλεγχον γενναίως. Οὐχ οὕτω γάρ τὸν Ιοθάρον ἐπαινούμενον καὶ θαυμάζομεν νῦν, διτὶ τὸν Μωύτεα διώρθωσεν, διτὶ ἐκπληττόμεθα τὸν ἄγιον ἀκείνον, διτὶ οὔτε ἡσύνθη διορθούμενος τοσούτων παρόντων, καὶ μνήμη τὸ γεγενημένον παρέδωκε, διτὶ πάντων τὴν αὐτοῦ φιλοσοφίαν δεξιάς, καὶ διτὶ μετὰ πολλῆς τῆς ὑπερβολῆς τὴν περὶ τῶν πολλῶν κατεπάτησε δόξαν.

[120] γ'. Ἀλλὰ γάρ ὑπὲρ προοιμίων ἀπολογούμενοι, πάλιν μεῖζον τὸ προοίμιον πεποιήκαμεν· ἀλλ' οὐχ ἀπλῶς οὐδὲ εἰκῇ, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν μεγίστων ὑμίν διαλέγομενοι καὶ ἀναγκαιοτέττων, ἵνα γενναίως ἐλεγχόμενοι φέρωμεν, ἵνα προδύμως ἐλέγχωμεν τοὺς ἀμαρτήσοντας καὶ διορθώμεν. Ἀνάγκη δὲ λοιπὸν ἀπολογήσασθαι ὑπὲρ τοῦ μήκους, καὶ εἰπεῖν τίνος ἔνεκεν μακρὰ ποιοῦμεν προοίμια. Τίνος οὖν ἔνεκεν τοῦτο ποιοῦμεν; Πλήθεις τοσούτῳ διαλεγόμεθα, ἀνθρώποις γνωτίκας ἔχουσιν, οἰκίας προεστηκόσιν, ἐν ἐργασίᾳ καθημερινῇ ζωτιν, ἐν βιωτικοῖς πράγμασι. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον θεῖται τὸ δυσχερές, διτὶ διηγεῖται εἰσιν τὸ σχολημάτος, ἀλλ' διτὶ καὶ ἀπαξ τῆς ἐδούμαδος αὐτούς ἐνταῦθα λαμβάνομεν. Βουλόμενοι τοντον εὐσύνοπτα κατασκευάζειν αὐτούς τὰ λεγόμενα, διτὶ τῶν προτυμίων σαφεστέραν ποιῆσαι τὸ διδάσκαλιν σπουδάζομεν. Οἱ μὲν γάρ μηδὲν ἔργον ἔχων, ἀλλ' δεῖ ταῖς Γραφαῖς προσηλωμένος, οὐ δέστεται προοιμίων, οὐ δεῖται κτασκευῆς, ἀλλ' ἀκούσας εὐθέως τοῦ λέγοντος, δέχεται τῶν λεγομένων τὴν διάνοιαν· ἀνθρώπος δὲ τὸν μὲν πλειν χρόνον πράγμασι βιωτικοῖς προσδέδεμένος, διέγον δὲ καὶ βραχὺ ἐνταῦθα προαγενόμενος. Διτὶ μὴ προοιμίων ἀκούσῃ καὶ κατασκευῆς πλείονος, καὶ πανταχθεὶς ιδῇ προσδοποιηθεῖται αὐτῷ τὸν λόγον, οὐδὲν κερδίνας ἀπέργεται. Οὐ τοῦτο δὲ μόνον ἡμῖν θεῖται τὸν προοιμίων, διτὶ τούτων οὐκ εὐθέως τοῦ μήκους τῶν προοιμίων, ἀλλὰ καὶ διτέρον οὐκ εὐθέως τούτων. Τὸν γάρ πολλῶν τούτων οἱ μὲν παραγίνονται, οἱ δὲ οὐ παραγίνονται πολλάκις. Ἀνάγκη τοίνυν τοὺς μὲν παραγενομένους ἐπαινέσαι, τοὺς δὲ μὴ παραγενομένους μέμψασαι, ἵνα ἔκεινοι μὲν ταῖς ἐπαίγοντος σπουδαστέροις γένωνται, οὐτοὶ δὲ διὰ τῶν ἀγκαλημάτων τὴν φρεμώμενα ἀποδύνανται. Ἐστι καὶ διτέρα χρεῖα προοιμίων ὑμίν. Τοποθέσως ἀπότιμεια μαρτυροτέρας πολλάκις, ἵνα οὐδὲν τὸν ἡμέραν μεῖζον ἐργασταῖς· τὸν δὲ τέλος τῆς προτέρας διδασκαλίας ἀναλαβεῖν, λ' οὐτως ἔρμοσθεν τῇ ἀρχῇ τὸ τέλος, σαφεστέραν ποιῆσαι τὴν ἐξηγήσιον, καὶ μὴ τῆς ἀκολουθίας ἀποτρημένος δὲ λόγος; ἀφανέστερος γάρ τοις ἀκροαταῖς. Καὶ ἵνα μάθης διτὶ χωρὶς προοιμίων εἰσαγόμενος λόγος οὐδὲν γνώριμος θεῖται, ίδον χωρὶς προοιμίων αὐτὸν εἰσάγω νῦν τείρας ἔνεκεν. Ἐμβλέψας δὲ αὐτῷ δὲ Ιησοῦς εἰπε, Σὺ εἰ Σίμων νιός Ίωνᾶ, σὺν αἰλιθήσῃ Κηφᾶς, δὲ ἐρμηνεύεται Πέτρος. Όρθεται, μὴ συντετελεῖ τὸ λεχθέν; μὴ θεῖται τὴν ἀγορούθιαν, τίνος ἔνεκεν εἰρηται; ἀπειδή χωρὶς προοιμίου αὐτὸν εἰσήγαγον, ταῦταν ποιήσας, δισπερ δὲν εἰ τις ἀνθρωπος πάντοθεν περιβαλλών εἰς τὴν θέατρον εἰσαγάγοι. Φέρε οὖν, αὐτῷ λοιπὸν ἐκκα-

λέψιμον, τὸ προσήμιον ἀποδόντες αὐτῷ. Περὶ Παῦλου δὲ ὁ λόγος ἡνὶ πρώην τῷ μὲν ἐνταῦθα, ἵνα περὶ τῶν δυναμάτων διελεγόμεσα, καὶ ἐγκροῦμεν, διὰ τὸ ποτὲ μὲν Σαῦλος, μετὸ δὲ ταῦτα Παῦλος ἐκλήθη. Ἐντεύθεν ἔξενημεν εἰς παλαιῖν ἱστορίαν, καὶ τοὺς ἔχοντας ἀπωνυμίας ἐκτήσαμεν ἀπαντάς. Εἴτα ἐκιθένει καὶ Σῆμωνος ἀμνήσθημεν, καὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ φωνῆς λεγούσης πρὸς αὐτὸν, Σὺ εἶ [121] Σῆμων υἱός Ἰωάννη, σὺν ἀληθίῃ Κηφᾶς, δέρματενεται Πέτρος. Εἶδες πῶς τὸ πρὸ μικροῦ δέξαν ἀπορίας γέμειν, γνωριμώτερον ἐγένετο νῦν; Οὐσπερ γάρ σώμα κεφαλῆς, καὶ φίλης δένδρον, καὶ ποταμὸς διδαῖς πηγῆς, οὗτα καὶ πρωτιμῶν λόγος. Ἐπει τὸν ἀστήσαμεν ὑμᾶς ἐπ' αὐτὴν τὴν ἀρχὴν τῆς ὁδοῦ, καὶ τὴν ἀκολουθίαν ἐδεῖχμεν, δύναμεθα λοιπὸν αὐτοῦ τῆς ἱστορίας τοῦ προσημίου. Σαῦλος δὲ δεῖ ἀμνήσων ἀπειλῆς καὶ γέρου εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ Κηφίου.

Καὶ μήν ἐν ταῖς Ἑπιστολαῖς Παῦλος καλεῖται· τίνος οὖν ἐνεκεν αὐτοῦ τὴν προσηγορίαν μετέβαλε τὸ Πνεῦμα τὸ διάγιον; Καθάπερ δεσπότης οἰκεῖται πριάμενος, εἰτα βουλόμενος αὐτὸν διδάξαι τὴν δεσποτείαν, μετατίθησιν αὐτοῦ τὸ δυνομάτιον οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ διάγιον ἐποίησε τότε. Καὶ γάρ ἐξ αἰχμαλωσίας τὸν Παῦλον ἔλαβε, καὶ προτζάτως ἦν τῇ διστονειᾳ ταύτῃ προσελών. Διὸ τούτῳ αὐτοῦ μιτέβαλε τὴν προσηγορίαν, ἵνα μάλιη καντεύθεν τὴν δεσποτείαν ἔκεινος. Ὄτι γάρ δυνομάτων θέτεις δεσποτείας ἐστὶ σύμβολον, μάλιστα μὲν καὶ ἐξ ὧν πιούμεν μῆλον· γνωριμώτερον δὲ ἐστα: ἐξ ὧν ἐπὶ τοῦ Ἀδάμ ἐποίησεν ὁ Θεός. Βουλίμενος γάρ αὐτὸν διδάξαι, διτι πάντας ἐστὶν ἔργων καὶ δεσπότης, ἥγαγε πρὸς αὐτὸν πάντα τὰ θηρία, ἴθειρ τὸ καλέσσει αὐτὰ, δεικνύεις δὲ τῶν δυνομάτων τὴν θέσις τὴν δεσποτείαν κυροῦ. Εἰ δὲ βούλοισθε καὶ ἐπ' ἀνθρώπων ἰδεῖν τοῦτο γενόμενον, καὶ μαθεῖν, διτι θεοῖς πολλάκις τοῖς ἀπὸ αἰχμαλωσίας λαμβάνουσι δούλους μετατίθεντες αὐτῶν τὰ δυνάματα, ἔκούσσετε τὶς ἐποίησεν ὁ τῶν Βαβυλωνίων βασιλεὺς. Λαθὼν γάρ οὕτος ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας τὸν Ἀνανίαν καὶ Ἀζαρίαν καὶ Μισατή, οὓς ἀφῆκεν ἐπὶ τῶν προτέρων δυνομάτων, ἀλλὰ Σεδράκ, Μισάκ, Ἀδεναγάν αὐτοὺς ἀκάλεσεν. Ἀλλὰ τίνος ἐνεκεν οὐκ εὐθέως αὐτὸν μετωνύμασεν, ἀλλ' ἀνέμεινε χρόνον γενέσθαι πολὺν; Ὄτι εὐθέως εἰ αὐτὸν μετωνόμασε μετασάντα, οὐκ ἀν ἐγένετο φανερά ἡ μεταβολὴ τοῦ Παῦλου, καὶ τὴ πρὸς τὴν πίστιν μετάστασις. Ἀλλ' ὅπερ ἐπὶ τῶν οἰκετῶν συμβαίνει, δταν φυγόντες εὐθέως αὐτὸν μετωνύμασεν, ἀλλ' ἀνέμεινε χρόνον γενέσθαι πολὺν; Ὄτι εὐθέως εἰ αὐτὸν μετωνόμασε μετασάντα, οὐκ ἀν ἐγένετο φανερά ἡ μεταβολὴ τοῦ Παῦλου, καὶ τὴ πρὸς τὴν πίστιν μετάστασις. Ἀλλ' ὅπερ ἐπὶ τῶν οἰκετῶν συμβαίνει, δταν φυγόντες εὐθέως αὐτὸν μετωνύμασεν, δταν διάδοσην τὸν διάδοσην τοῦτον τὸν Παῦλον γέγονεν δν· εἰ εὐθέως ἀφεῖς τοὺς Ιουδαίους καὶ πρὸς ἡμᾶς ἐλθὼν μετωνόμασθη, οὐδεὶς διν γνω διτι διώκτης αὐτὸς ἐστιν ὁ εὐαγγελιστής. Τὸ δὲ σπουδῶντες τοῦτο ἡν, μαθεῖν διτι διώκτης αὐτὸς ἐστι, καὶ ἀπόστολος γέγονε. Τοῦτο γάρ ἦν δισνείχε τοὺς Ιουδαίους, δτι τὸν διάδοσαν τὸν ὅπερ αὐτῶν λατέμενον, τῆρισκον κατ' αὐτῶν ὄντα. Ἰνα δὲν μὴ τὸ δυνάματος ἀθρόα μεταβολὴ ἀποκρύψῃ τὴν μετεπολήν τῆς πρωταρίεως, ἀφίσιν αὐτὸν μέχρι πολλοῦ τὴν προτέρων ἔχειν προσηγορίαν· ἵν, δταν μάθωσι πάντες, δτι αὐτὸς ἐστιν διώκτης τὴν Ἐκκλησίαν διπροσθεν, δταν λοιπὸν γνωρίμου γενομένου πάστο, μεταθή καὶ τὴν προσηγορίαν. Καὶ δὲ τοῦτο αἵτιογ, ἀκούσον αὐτοῦ λέγοντος· Ἡλθορεὶς τὰ πληματα τῆς Σιρίας καὶ τῆς Κιλικίας· Ἡμηρη δὲ διγοσθμένος τῷ προσώπῳ τωίς Ἐκκλησίαις τῆς Ιουδαίας ταῖς ἐπ Παλαιστίνῃ, φησίν. Εἰ δὲ ταῖς ἐν Παλαιστίνῃ ἡγούσιτο θνατο διέτριθε, πολλῷ μᾶλλον ταῖς ἀλλαχοῦ

κειμέναις. Ἡμηρη δὲ ἀγνοούμενος τῷ προσώπῳ, φησίν, οὐχὶ τῷ δύναματι. Διὰ τι Ἀγνοούμενος τῷ προσώπῳ; Οὐδεὶς γάρ οὐδὲ ιδεῖν αὐτὸν ἐτόλμα τῶν πιστῶν, ἡνίκα μανίας. Διὸ πάντες ἀπεπήδων, πάντες ἔφευγον, εἰ που παραγένθεμον εἶδον, [122] καὶ οὐδὲ ἀντιδέψαι κατέληψι τούτων οὐτῶν οὐτας ἡ ἐκτεθηριωμένος κατὰ τῶν πιστῶν· μόνον δὲ ἀκούοντες ἡσαν, διτι διώκων ἡμᾶς ποτε, νῦν εὐαγγελίζεται τὴν πίστιν διν πεπόρει. Ἐπει οὖν τῷ μὲν προσώπῳ αὐτὸν ἤγνωσαν, μόνον δὲ ἀκούοντες ἡσαν, εἰ τὸ δύναμα αὐτοῦ μετεβλήθη εὐθέως, οὐκ ἀν οὐδὲ οἱ ἀκούοντες ἤγνωσαν, διτι διώκων τὴν πίστιν, οὐτος εὐαγγελίζεται. Ἐπειδὴ γάρ τὸ πρότερον αὐτοῦ δύναμα ήδεσαν, διτι Σαῦλος ἐλέγετο, εἰ μεταβληθεὶς εὐθέως Παῦλος ἐκλήθη, εἰτα ἀπήγγειλάν τινες αὐτοῖς, διτι Παῦλος εὐαγγελίζεται, διτι διώκων τὴν Ἐκκλησίαν, οὐκ ἀν γνωσαν διτι οὗτος ἐκεῖνος διν, διὰ τὸ μὴ Παῦλον αὐτὸν καλεῖσθαι, ἀλλὰ Σαῦλον. Διὰ τοῦτο ἀφήκεν αὐτὸν μέχρι πολλοῦ τὴν προτέρων ἔχειν προσηγορίαν, ἵνα πάσι γνωριμος γένηται τοῖς πιστοῖς, καὶ τοῖς πάρθενοις οὐσι καὶ οὐκ ἀνρακτιστιν αὐτόν.

δ. Τίνος μὲν οὖν ἐνεκεν οὐκ εὐθέως μετεβλήθη αὐτοῦ τὸ δύναμα, ίκανως ἀποδέσσεται. Ἀνάγκη λειτουν δὲπ αὐτὴν ἐλθεῖν τοῦ λόγου τὴν ἀρχὴν. Σαῦλος δὲ διεμετέβων ἀπειλῆς καὶ φύρου εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ Κηφίου. Τι ἐστιν, Ἐτι; Τι γάρ ἐποίησε πρὸ τούτου, διτι λέγει, Ἐτι; Τι γάρ, Ἐτι; περὶ ἀνθρώπου πολλὰ κακὰ πεποιηκότος; ἐμπροσθεν λέγεται. Τι οὖν ἐποίησε; Τι γάρ οὐκ ἐποίησεν, εἰπει μει, κακόν; Αιμάτων ἐνέπλησε τὰ Ιεροσόλυμα τοὺς πιστοὺς ἀναρπῶν, τὴν Ἐκκλησίαν ἐπόρει, τοὺς ἀποστόλους ἐδιώκει, τὸν Στέφανον ἐσφάξεν, οὐκ ἀνδρῶν, οὐ γυναικῶν ἀφέστετο. Ἀκευτον γοῦν τοῦ μαθητῶν αὐτοῦ λέγοντος. Σαῦλος δὲ ἐλυμαίνετο τὴν Ἐκκλησίαν, πατὰ τοὺς οἰκους εἰσπορευόμενος, σύρωτε τε ἀρδρας καὶ γυναικας. Οὐδὲ γάρ ἡρκει αὐτῷ τὴν ἀγορά, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς οἰκίας ἐπεπήδη. Κατὰ τοὺς οἰκους γάρ εἰσπορευόμενος, φησι. Καὶ οὐκ εἰπεν, ἄγων, οὐδὲ, Εἰκὼν ἀνδρός καὶ γυναικας, ἀλλὰ, Σύρων ἀνδρας καὶ γυναικας· καθάπερ περὶ θηρου διαλεγόμενος, Σύρων ἀνδρας καὶ γυναικας· καὶ οὐκ ἀνδρας μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναικας. Οὐδὲ τὴν φύσιν ἔδειτο, οὐδὲ τὸ γένος τὸλεει, οὐδὲ πρὸς τὴν ἀσθένειαν ἀπεκλείστο. Ζήλω γάρ, οὐχὶ θυμῷ ταῦτα ἐποίει. Διὰ τοῦτο οἱ μὲν Ιουδαίοις τὰ αὐτὰ ποιοῦντες, δξεις κατηγορίας· οὔτος δὲ τὰ αὐτὰ ποιῶν, δξεις συγγράμμης. Καὶ γάρ ἀπ' αὐτῶν ὡν ἐποίουν δῆλοι ἡσαν, δτι ἐκεῖνοι μὲν τιμῆς ἐνεκεν καὶ δέδης τῆς παρὰ τῶν πολλῶν ταῦτα ἐπραττον· οὔτος δὲ οὐχ οὐτως, ἀλλὰ τῷ Θεῷ ζηλῶν, εἰ καὶ μὴ κατ' ἐπίγνωσιν· διὰ τοῦτο ἐκεῖνοι τὰς μὲν γυναικας ἡφίσαν, τοὺς δὲ ἀνδράσιν ἐπολέμουν, ἀπειδὴ εἰς ἐκείνους ἐώρων τὴν ἐσωτῆν παρελθούσαν τιμήν οὔτος δὲ, δτι ζηλοτυπῶν, πρὸς ἀπαντας ταῦτα. Ταῦτο οὖν ἀπαντας ἐννοήσας δ λουκᾶς, καὶ δρῶν αὐτὸν οὐπα κορεννύμενον, ἔλεγε. Σαῦλος δὲ δεῖται ἐμπτερών ἀπειλῆς καὶ γέρου εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ Κηφίου. Οὐκ ἐκόρεσεν αὐτὸν δ φύος Στεφάνου, οὐκ ἐνέπλησεν αὐτὸν τὴν ἐπιθυμίαν διώκτης τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ περιτέρω προσήι, καὶ οὐδαμοῦ ἴστατο τῆς μανίας· ζῆλος γάρ δην. 'Αλλ' ἐπανελθῶν δριτι ἀπὸ τῆς σφαγῆς Στεφάνου, διλοκε τὸ παστοτδολος· καὶ ταῦτα ἐποίει, ὡτπερ δην ει λύνος ἀγρος· ἐπιπτήσας ποίμνη προσβάτων, καὶ ἀρνον δρπάσας ἐκείνεν, καὶ τῷ οἰκειῷ σπαράξας στόματι,

erat, quando de nominibus disserebamus, quereramusque cur aliquando Saulus, postea vero Paulus vocatus fuerit. Inde vero digressi surgus ad veterem historiam, omnesque qui cognomina habuerant examinavimus. Deinde Simonem conmemoravimus, necum Christum ipsi dicentem, *Tu es Simon filius Jona, tu vocaberis Cephas, quod est interpretatum Petrus.* Viden' quo pacto id quod difficultate plenum videbatur, nunc notius evaserit? Quemadmodum enim corpus capite, arbor radice, et fluuius fonte indiget, sic et oratio proemio. Itaque cum vos in via initium constituerimus, et consequentiam ostenderimus, jam historiae proemium tangamus.

Car Paulo nomen sit mutatum. Car non statim post conversionem mutatum ei nomen fugit. — *Saulus autem adhuc spirans minarum et cœdis in discipulos Domini (Act. 9. 1).* In Epistolis Paulus vocatur: cur ergo illi nomen mutavit Spiritus sanctus? Quemadmodum herus, empto servo, ut illi herilem potestatem indiceat, ejus nomen mutat: ita et Spiritus sanctus tunc fecit. Ex captivitate namque Paulum acceperat, et nuper ille erat tali dominio subjectus. Ideo ejus nomen mutavit, ut inde ille dominium edisceret. Nominum quippe impositio dominii est argumentum: quod palam est ex iis quæ quotidie geruntur, manifestius autem erit ex iis, quæ in Adamo fecit Deus. Cum vellent enim illum docere, quod ipse esset omnium priaceps et dominus, adduxit ad eum omnia animalia, *Ut videret quid vocaret ea (Gen. 2. 19); ostendens nominum impositionem dominium confirmare.* Quod si velitis ita quoque apud homines factum fuisse conspicere, discereque, in more olim plerumque fuisse, ut servis in captivitatem abductis nomina mutarentur, audite quid fecerit rex Babyloniorum. Nam cum accepisset ex captivitate Ananiam, Azariam et Misaelem, non reliquit eis priora nomina, sed vocavit eos, Sedrac, Misac et Abdenago (*Daniel. 1. 6. 7*). Verum quænam causa fuit cur non statim Sauli nomen mutaret, sed post multum temporis? Quia si statim post Pauli conversionem ipsius nomen mutasset, conversio Pauli ad fidem non fuisset manifesta. Verum quod in famulis usu venire solet, qui si statim post fugam nomina mutent, occulti manent, id ipsum in Paulo contigisset; si mox, ut relictis Judæis ad nos venit, nomina mutavisset, nemo scivisset eum qui persecutor erat, esse evangelistam, et apostolum factum esse. Illud enim Judæos cohíbēbat, quod quem doctorem penes se habuerant, tunc adversarium experirentur. Ne itaque subita nominis mutatio propositi mutationem obtegeret, multo illum tempore cum priori nomine reliquit: ut postquam omnes didicissent eum ipsum esse, qui Ecclesiam antea persecutus est. Non satis comperta, nomen mutaretur. Et quod ipsa vera sit causa, audi ipsum dicentem: *Veni in partes Syrie et Cilicia: eramque ignotus facie Ecclesias Judæas, quæ in Palæstina sunt (Gal. 1. 21).* Quod si Ecclesiis Palæstinæ, ubi degebat, ignotus erat, multo magis aliis. *Eram, inquit, ignotus facie, at non nomine. Quare ignotus erat facie?* Nemo enim

ex fidelibus vel respicere ipsum audiebat, cum nos oppugnaret: tanta cæde, tanto furore plenis erat. Quamobrem omnes resiliabant, omnes fugiebant sicuti adventante videbant, neque ipsum vel respicere audiebant: ita neimper efferratus contra fidèles erat; id unum audiebant, cum qui olim ipsos persequebatur, nunc prædicare fidem, quam olim devastabat. Quoniam igitur de facie ipsum non noverant, sed ex auditu tantum, si nomen statim mutasset, non illic quidem, qui audierant, cognovissent eum, qui fidem persequebatur, nunc evangelium prædicare. Quoniam enim prius noverant ipsum vocari Saulum, si statim mutato nomine Paulus dictus fuisset, deinde vero quidam ipsis renuntiasset, Paulum qui persequebatur Ecclesiam, jam evangelium prædicare, ignorassent an idem ipse esset, quia ille non Paulus, sed Saulus vocabatur. Ideo illum multo tempore cum priori nomine reliquit, ut omnibus esset fidelibus notus, etiam iis, qui procul erant, et non ipsum videbant.

4. Cur ergo non statim ejus nomen mutatum sit, jam satis demonstratum est. Operè pretium jani fuerit ut initium sermonis repetamus. *Saulus autem adhuc spirans minarum et cœdis in discipulos Domini (Act. 9. 1).* Quid sibi vult illud, adhuc? Quid antea fecit, ut dicat, adhuc? Nam illud, adhuc, de homine dicitur, qui antea multa mala fecerit. Quid ergo fecit? Imo quid, queso, non mali fecit? Sanguine replevit Jerosolyma, fideles interfecit, Ecclesiam devastabat, apostolos persequebatur, Stephanum occidit; non viris, non mulieribus parcerat. Audi discipulum: *Saulus autem derastabat Ecclesiam, in domos ingrediens, trahens viros et mulieres (Act. 8. 3).* Non illi forum satis erat, sed in domos insiliebat: *In domos ingrediens,* ait. Neque dixit, ducess, vel eveliens viros ac mulieres; sed, *Trahens viros ac mulieres:* ac si de fera loqueretur: *Trahens viros ac mulieres;* non viros solum, sed etiam mulieres. Neque naturam reverebatur, neque sexus miserebatur, neque ob infirmitatem frangebatur. Zelo namque, non furore motus, hoc agebat. Ideo Iudei hoc ipsum facientes, criminazione digni; hic contra id agens, venia dignus est. Etenim illos palam erat honoris et inanis apud vulgus glorie causa illud agere; hic vero secus, sed zelo erga Deum permotus, etsi non secundum scientiam. Quamobrem illi, relictis mulieribus, viros impugnabant, quia in illis gloriam suam transisse vidabant: hic autem, utpote zelo stimulante, universos adorriebatur. Ilæc secum omnia reputans Lucas, vidensque illum nondum esse satiatum, dicebat: *Saulus autem adhuc spirans minarum et cœdis in discipulos Domini.* Non satiatum eum crederes Stephani, non ejus expletiv animum persequutio Ecclesie; sed ulterius procedebat: neque furandi sinem faciebat: zelus quippe erat. Sed nuper reversus a cœde Stephani, apostolos persequebatur; idipsumque faciebat, ac si quis lupus sæviens in ovile ingressus, rapto agno, oreque discepto, ex hoc raptu ferocior evaderet. Ita et Paulus apostolorum chorum invasit, indeque rapuit agnum Christi Stephanum, coquæ die-

terplo, hac cæde ferocior erat. Propterea dicit, *adhuc*. Quamvis cuius animum non explevisset cædes hujusmodi? quem non placasset mansuetudo ejus, qui occidebatur; verbaque ejus, qui lapidibus obru-
sus pro lapidantibus sic precabatur: *Domine, inquit, ne statuas illis hoc peccatum* (Act. 7. 59)? Ideo persecutor factus est evangelista. Nam statim post cædem hic conversus est, illius vocem audivit Deus. Etenim dignus erat Stephanus qui audiretur tum propter futuram Pauli virtutem, tum propter propriam confessionem: *Domine, ne statuas illis hoc peccatum*. Audiant qui inimicos habent, qui injuria afficiuntur. Etsi enim sexcenta gravia patiaris, nondum lapi-
datus es, quemedioquod Stephanus. Et vide quid factum sit. Obstruebatur fons unicus Stephani, et aperiebatur alius, ex quo innumerā manabant flumi-
na. Postquam enim siliuit os Stephani, mox sonuit tuba Pauli. Sic numquam Deus derelinquit usque in finem ad se currentes, sed dona præbet majora, quam ab ieiunis auferantur. Non enim illi talem ab exercitu ejecerunt militem, qualcm in ejus locum induxit Christus. *Saulus autem adhuc*. Aliud quiddam significat illud, *adhuc*: videlicet, illum adhuc furen-
tem, adhuc ferociam, adhuc vi furoris commotum, adhuc cæde serventem attraxit Christus. Non enim exspectavit donec cessaret aegritudo, extingueretur morbus, mansuetiorque fieret ille sic efferaurus, et sic illum attraheret: verum in ipsa furoris vi ipsum ce-
pit, ut ostenderet potentiam suam, quod in medio furore, æstuante animo, persecutorem vicerit et subegerit. Etenim medicum tunc admiramur, quando febris invalecentem et serventem in summo servore extingueat et penitus sedare potest: quod et in Pau-
lo factum est. In ipsa quippe flammæ vehementia vox Domini, cœ ros superne manans, ipsum morbo penitus liberavit. *Saulus autem adhuc spirans minarum et cœdis in discipulos Domini*, dimisit multitudinem, et deinde in principes impetus fecit. Quemadmodum enim is, qui arborem vult excindere, dimis-
sis ramis, radicem secat: sic et ille discipulos ador-
ans est, quod radicem prædicationis resecare cuperet.

Martires palmites ex Christo cœ radice pullulantes. Conversionis Pauli modus. — Verum non erant discipoli radix prædicationis, sed discipulorum Dominus. Quamobrem dicitur ille: *Ego sum vitis, vos palmites* (Jona. 15. 5). Illa vero radix inexppgnabilis est. Idcirco quanto plures resecabant palmites, tanto plures et maiores iterum pullulabant. Exsectus itaque est Stephanus, et pullulavit Paulus, ac quolibet per Paulum crediderunt. *Factum est autem*, inquit, *cum oppropinquaret Damasco, subito circumfusit eum lux de celo: et cadens in terram, audivit vocem dicentem sibi: Saulus, Saulus, quid me persequeris* (Act. 9. 3. 4)? Quare non vox prius allata est, sed lux prius circumfusit eum? Ut quiete vocem audiret. Quoniam enim is qui animo furoreque plenus aliquani rem perfidere conatur, etiam innumerī vocent, non se convertit, solus opcri intentus: ne idipsum in Paulo accideret, neve ille gestarum rerum furore chrius vocem non adver-

teret, aut non audiret, animo ejus toto ad devastandum intento: execratis ante per lucem oculis, sedatoque animo, extincta omni mentis perturbatione, factaque ingenti animi tranquillitate, vocem emisit, ut dejecta omni arrogancia, sobria mente dictis at-
tenderet. *Saulus, Saulus, quid me persequeris* (Act. 9. 4)? Verba nou tam argumentis, quam sege purgantib sunt. *Quid me persequeris?* In quo aut paryo aut magno accusare me potes? in quo a me Iesus fuisti? an quod mortuos vestris suscitaverim? an quod leprosos mupilaverim? quod dæmopes fugaverim? Sed ideo adorare me, non persequi oportuit. Ut vero discaſ illud, *Quid me persequeris?* sese purgantis potius esse: audi quomodo Pater ejus *iadem* verbis *Judaæo* alloquatur. *Quemadmodum enim hic dicit, Sænse. Saulus, quid me persequeris?* sic et ille *Judaëis* dicebat: *Popule meus, quid feci tibi; aut in quo contristavi te* (Mich. 6. 3)? *Saulus, Saulus, quid me persequeris?* Ecce supinus jaces, ecce sine catena alligatus es. Quemadmodum igitur si herus servum sepe trans fugam, multaque operatum mala, comprehensum et vincitum sic alloquatur, *Quid vis tibi faciam?* ecce jam ad manus venisti: ita et Christus Paulum correptum prostratumque, trementem videns ac formidantem, nihilque lacere valentem, sic alloquitur: *Saulus, Saulus, quid me persequeris?* Quorsum ille furor evadet? quorsum insania? quorsum gelus impunitativus? quorsum vincula et circuitiones? quorsum afferatus ille animus? Jam immobilis eris, eumque quem persequeris, ne videre quidem poteris: et qui festinus undique circumcursabas, nunc ducente opus habes. Ideo namque nunc dicit ei, *Quid me persequeris?* ut disceret etiam præcedentem tempore ipso concedente omnia facta esse; neque illa infirmitatis fuisse, neque hoc, que jam fuerint, crudelitatis esse; sed illa clementia, haec providentia. Quid igitur Paulus, *Quis es, Domine* (Act. 9. 5)? Novit dominium ex concessione illa, virtutem ex cœcitate præsenti: demum potentiam constitutur. *Quis es, Domine?* Vidistin' gratia animum? vidistin' mentem libertate plenam? vidistin' conscientiam sinceram? Non reluctatus est, non contendit; sed statim Dominum agnovit. Non quemadmodum *Judaëi*, cum viderent mortuos suscitatos, creos visum recipientes, leprosos mundatos, nedum ad tantarum rerum opificem accurrerent, seductorem etiam illum vocabant, omneque insidiarum genus apparabant: non sic utique Paulus, sed statim conuersus est. Quid igitur Christus? *Ego sum Jesus, quem tu persequeris* (*Ibid.*). Cur non dixit, *Ego sum Jesus*, qui resurrexi, ego sum Jesus, qui in dextera Dei sedeo, sed, *Ego sum Jesus, quem tu persequeris?* Ut ejus mentem percepierit, ut ejus animam compungere. Audi itaque Paulum post multum temporis, post innumera præclare gesta, hoc lamentantem: *Ego enim, inquit, sum minimus apostolorum, qui non sum dignus vocari apostolus, quia persequutus sum Ecclesiam* (1. Cor. 15. 9). Si vero post sexenta præclare gesta, post tantum clapsum tempus, hoc lugebat, quanta verisimile est ipsum esse passum illo tempore,

Θραυστέρος ὅπε τῆς ἀρπαγῆς ἐγένετο. Οὐτώ καὶ Σαῦλος ἐπεπήδησε τῷ χορῷ τῶν ἀποστόλων, [123] ἥρτασεν ἑκεῖθεν τὸ ἄρνιον τοῦ Χριστοῦ, τὸν Στέφανον διεσπάραξεν, ἐγένετο λοιπὸν ὅπε τῆς σφαγῆς ταύτης θραυστέρος. Διὰ τοῦτο φησιν, Ἐτι. Καίτοι τίνα οὐκ ἀν ἐνθαῦταις διάφορος ἔκεινος; τίνα οὐκ ἀν κατῆδεσεν ἡ ἐπιτίκεια τοῦ σφραγομένου, τὰ δῆματα ἀπειριζόμενος ὑπὲρ τῶν λιθαζόντων ηὔχετο. Κύριος, λέγων, μὴ στήσῃς αὐτοῖς τὴν ἀμαρτίαν ταῦτην; Διὰ τοῦτο διώκτης εὐαγγελιστῆς γέγονεν. Εὐθέως γάρ μετὰ τὸν φόνον οὗτος μετεβάλλετο, ἐκεῖνον τῆς φωνῆς ἤκουσεν διότι. Καὶ γάρ ἂξιος ἦν ἀκούεσθαι Στέφανος καὶ διὰ τὴν ἀρπῆν Παύλου τὴν ἰσομένην, καὶ διὰ οἰκείαν διμολογίαν, Κύριε, μὴ στήσῃς αὐτοῖς τὴν ἀμαρτίαν ταῦτην. Ἀκούετωσαν δοις ἔχθροις ἔμοισιν, δοσι πλεονεκτοῦνται. Καὶ γάρ μυρία πάθης δεινὰ, οὐδέποτε ἐλειθάσθης, καθάπερ δι Στέφανος. Καὶ δρα τί γίνεται. Ἐνεργάτετο μία πηγὴ ἡ τοῦ Στεφάνου, καὶ ἡνοίγετο ἐπέρα μυρίους ἀφίεσσα ποταμούς. Ἐπειδὴ γάρ διέτησε τὸ στόμα Στεφάνου, ἤχησεν εὐθίως ἡ σάλπιγξ τοῦ Παύλου. Οὐτώς οὐδέποτε διότι. εἰς τέλος ἐγκαταλιμπάνει τοὺς αὐτῷ προστρέχοντας, ἀλλὰ μείζονα ὃν ἀποστρέψιτον οἱ ἔχθροι διδώσιν αὐτὸς τὰ δῶρα. Οὐ γάρ τοιούτον ἐξέβαλον ἀπὸ τῆς φάλαγγος στρατιώτην ἑκεῖνοι, οἷον ἀντεισήγαγεν δι Χριστός. Σαῦλος δὲ έτι. Καὶ ἔλλο τοι δηλοί τὸ, Ἐτι, τοῦτο οἷον, διετί παιδιώμανον, ἔτι ἀγριαίνοντα, ἔτι ἐν ἀκμῇ τοῦ θυμοῦ ντρα, ἔτι τῷ φόνῳ ζέοντα ἐπεσπάσατο δι Χριστός. Οὐδὲ γάρ ἀνέμεινε ἵηξαι τὸ νόσημα, καὶ οὐθεσθῆναι τὸ πάθος, καὶ πραότερον γενέσθαι τὸν θυρίον, καὶ οὐτως εἴλικεν. ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ ἀκμῇ τῆς μανίας αὐτὸν ἐχειρώσατο, ἵνα δεῖξῃ τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν, διετί ἐν μίσῳ τῇ βαρχείᾳ τότε ἑκείνη ζέοντος ἔτι τοῦ θυμοῦ κρατεῖ καὶ περιγίνεται τοῦ διώκτου. Καὶ γάρ λατρὸν τότε θαυμάζομεν μάλιστα, δταν δυνηθῇ τὸν πυρετὸν αἰρόμενον καὶ τὴν φλόγα τοῦ νοσήματος οἶσαν ἐν ἀκρᾳ σφροδρότητι κατασθέσαι καὶ παντελῶς ἀφανίσαι· διὰ τοῦ Παύλου γέγονεν. Ἐν ἀκμῇ γάρ αὐτὸν δντα τῆς φλογῆς, ντσπερ τὶς δρόσος ἀνθανεν κατενεχθείσα, ἡ φωνὴ τοῦ Κυρίου τοῦ νοσήματος ἀπτήλαξε παντελῶς. Σαῦλος δὲ έτι ἐμπτέρων ἀκελῆς καὶ σύρου εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ Κυρίου, ἀφῆκε τὸ πλήθος, καὶ τοὺς δρόχους λοιπὸν ἐπαπῆδα. Μποτε γάρ οἱ δένδρον βουλόμενος ἐκτεμάνειν, τοὺς κλάδους ἀφεῖς, κάτωθεν ἐκκόπτει τὴν ρίζαν, οὐτώ δὲ καὶ οὗτος ἐπὶ τοὺς μαθητὰς ἥλθε, τὴν ρίζαν τοῦ κηρυγματος βουλόμενος ἀνελεῖν.

Ἄλλα οὐκ ἡσαν ρίζαι τοῦ κηρύγματος οἱ μαθηταί, ἀλλ' ὁ τῶν μαθητῶν Δεσπότης. Διὰ τοῦτο καὶ ἐλέγεν· Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀμπελός, ὑμεῖς τὰ κλήματα. Ἐκείνη δὲ ἀκαταγώνιστος ἡ ρίζα. Διὰ τοῦτο δσω πλείστα ἐξέτεμνον κλήματα, τοσούτῳ καὶ πλείστα καὶ μείζονα πάλιν ἐδόλστανεν. Ἐξετμήθη γοῦν Στέφανος, καὶ ἀνεβλάστησε Παῦλος καὶ οἱ διὰ Παύλου πιστεύσαντες. Ἐγένετο δὲ, φησιν, ἐν τῷ διηγήσειν πλέοντες τῇ Δαμασκῷ, ἐξιλεγῆς περιήστραψεν αὐτὸν τῶς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ πεσὼν ἐπὶ τῆς γῆς ἤστρεσε φωνὴν λέγοντος αὐτῷ. Σαῦλε, Σαῦλε, τί με διώκεις; Τίνος ἔνεκεν οὐχὶ πρῶτον ἡ φωνὴ τὴν ἀκρηθή, ἀλλὰ πρότερον φῶς αὐτὸν περιήστραψεν; Ἰνα μεθ' ἡσυχίας ἐκούσαν τῆς φωνῆς. Ἐπειδὴ γάρ δι πρός τα πράγματα τεταμένος καὶ θυμοῦ πλήρης ὁν, καὶ μυρία καλῶτιν, οὐκ ἐπιστρέψεται, ὅλος τῆς

προκειμένης ὑποθέσεως ἔν. Ἰνα μὴ καὶ ἐπὶ Παύλου τοῦτο γένηται, καὶ μεθύνων τῇ μανῇ τῶν [124] γεγενημένων παραπέμψηται τὴν φωνὴν, ἢ μηδὲ ἀκούσῃ τὴν ἀρχήν, τὴν διάνοιαν ἀπασαν πόδες τὴν λεηλασίαν ἑκείνην ἔχων, πρότερον διὰ τοῦ φωτὸς πηρώσας αὐτοῦ τούς διφθαλμούς, καὶ τὸν θυμὸν καταστέλλεις, καὶ σέσσας ἀπαντα τῆς ψυχῆς τὸν θόρυβον, καὶ πολλὴν ἐν τῇ διανοίᾳ γαλήνην ποιήσας, οὐτώ τὴν φωνὴν ἀπῆκεν, Ἰνα κατενεχθείσες τῆς ἀλαζονείας σύφρονι τῷ λογισμῷ προσέχῃ τοῖς λεγομένοις λοιπόν. Σαῦλε, Σαῦλε, τί με διώκεις; Οὐ τοσούτον ἐγκαλούντες ἔστιν, δοσι ἀπολογουμένου. Τί με διώκεις; τί μερὶς ἔχαλεν ἔχων ἐμοί; τί παρ' ἐμοῦ τὸ δικημένος; διτι τοὺς νεκροὺς ὑμῶν ἀνέστησα; διτι τοὺς λεπτούς ἀκάθηρα; διτι τοὺς δακρυνας ἀπῆλασα; Ἄλλα διὰ ταῦτα προσκυνεῖσθαι με, οὐχὶ διώκεσθαι ἔδει. Καὶ Ἰνα μάθης, διτι τὸ, Τί με διώκεις; ἀπολογουμένου μᾶλλον ἔστιν, δικουσον πῶς καὶ δι Πατήρ αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ίουδαίους τούτων ἐχρήταις τῷ δῆματι. Ποτερ γάρ οὗτος λέγει, Σαῦλε, Σαῦλε, τί με διώκεις; οὐτώ κάκενος πρὸς τοὺς Ίουδαίους φησι. Λαός μον, τί ἐποίησά σοι, ἢ τὶ ἐλύπησά σε; Σαῦλε, Σαῦλε, τί με διώκεις; Ίδού κείσαι πρηγῆς, Ίδού δέδεσαι χωρὶς ἀλύτεως. Ποτερ οὖν δταν δεσπότης οἰκείτην πολλὰ περιφεύγοντα καὶ μυρία ἐργαζόμενον δεινὰ λαβὼν ὑπὸ χειρας, καὶ δῆσας λέγοι πρὸς αὐτὸν δεδεμένον, Τί σοι βούλει ποιήσω νῦν; Ίδού γέγονας ὑποχειρίως οὐτώ καὶ δι Χριστὸς τὸν Παῦλον λαβὼν, ρίψας πρηγῆ, καὶ δρῶν τρέμοντα καὶ δεδοκέντα καὶ οὐδὲν ἐργάζεσθαι δυνάμενον, φησι. Σαῦλε, Σαῦλε, τί με διώκεις; Ποὺ οὖν δ θυμὸς ἑκείνος οἰχεται; ποὺ δὲ ἡ μανία; ποὺ δὲ δ ζῆλος δ ἀκαίρος; ποὺ δὲ δεσμός καὶ αὶ περιδρομαῖ; ποὺ δὲ ἡ ἀγριότης ἑκείνη; Ἀκίνητος μὲν ἐση νῦν, καὶ οὐδὲ ἑδείν τὸν διωκόμενον δύνασαι· καὶ δ σπεύδων καὶ πανταχοῦ περιτρέχων, χειραγωγοῦ χρείαν ἔχεις νῦν. Διὰ γάρ τοῦτο καὶ νῦν φησιν αὐτῷ. Τί με διώκεις; Ίνα μάθη διτι καὶ ἐν τῷ πρὸ τούτου χρόνῳ ἔχων αὐτῷ συνεχώρει· διτι οὔτε ἑκείνα ἀσθενεῖσας ἔν, καὶ οὔτε ταῦτα ὡμοτήτος, ἀλλὰ καὶ ἑκείνα φιλανθρωπίας, καὶ ταῦτα κηδεμονίας. Τί οὖν δ Παῦλος, Τίς εἰ, Κύριε; Ἐπέγνω τὴν δεσπότεαν ἀπὸ τῆς συγχωρήσεως, ἐμάθε τὴν δύναμιν ἀπὸ τῆς τότε πηρώσεως, διμολογεῖ λοιπὸν τὴν ἔξουσίαν. Τίς εἰ, Κύριε; Εἶδες ψυχὴν εὐγνώμονα; εἶδες διάνοιαν ἐλευθερίας γέμουσαν; εἶδες συνειδὸς ἀδέκαστον; Οὐκ ἀντέτεινεν, οὐκ ἐφιλονείκησεν, ἀλλ' ἔγκω τὸν Δεσπότην εύθεως. Οὐ καθάπερ Ίουδαίους νεκροὺς δρῶντες ἀνισταμένους, πηροὺς ἀναβλέποντας, λεπροὺς καθιστομένους, οὐ μόνον οἱ προσέτρεχον τῷ ταῦτα ποιοῦντες, ἀλλὰ καὶ πλάνον αὐτὸν ἐκάλουν, καὶ πάντα τρόπον ἐπιβούλης ἑκίνουν· ἀλλ' οὐχ δ Παῦλος οὐτώς, ἀλλ' εὐθέως μετετίθετο. Τί οὖν δ Χριστός; Ἐγώ εἰμι Ἰησοῦς, δι σὺ διώκεις. Καὶ διὰ τί μὴ εἰπειν, Ἐγώ εἰμι Ἰησοῦς δ ἀναστάς, ἐγώ εἰμι Ἰησοῦς δὲ δεῖξε τοῦ θεοῦ καθήμενος, ἀλλ', Ἐγώ εἰμι Ἰησοῦς, δι σὺ διώκεις; Ίνα πλήξῃ αὐτοῦ τὴν δάνοιαν, Ίνα κατανύξῃ αὐτοῦ τὴν ψυχὴν. Ακουσον γοῦν Παῦλον μετὰ πολλοὺς τοὺς χρόνους καὶ μυρία κατορθώματα τοῦτο θρηνοῦντος. Ἐγώ γάρ εἰμι, φησιν, δ ἀλάχιστος [125] παντεωρ τῷ πατέριστον, δισ οὐκ εἰμι ἱκανὸς καλεῖσθαι ἀπόστολος, διετεί διέλαχα τὴν Ἐκκλησίαν. Εἰ δὲ μετὰ μυρία κατορθώματα καὶ τοσούτους γρένους τοῦτο ἐπένθει, τί εἰκὸς ἔν

εύτων πεθεῖν κατά τὸν καιρὸν ἐκαίνοι, κατόρθωμα μὲν οὐδέποτε οὐδὲν ἔχοντα, τὴν δὲ διεξῆντα συνειδέτα, καὶ τῆς φωνῆς ἐκαίνης ἀκύσσεται;

ε'. Ἀλλ' ἐπιφέρονται ἡμένιν ἀνταῦθα· ὑμεῖς δὲ μὴ ἀπο-
ικόμητε, καὶ διεπέρα καταλάβετο· ὑπὲρ γὰρ τοῦ Παύ-
λου τοὺς ἡμῖν ὁ λόγος, Παύλου τοῦ τρεπτείν νόκτα
καὶ ἡμέραν τοὺς μαθητὰς ἀνθέποντος. Ἐπιφέρονται
τοῖν τινὲς ἀνταῦθα, καὶ λέγοντο· Καὶ τοὶ μάγα, δι;
Παῦλος προσῆλθε; καὶ γάρ μονονομῇ διεπέρα σχόντον
περιβελλόντα εἰτοῦ τῷ τραχήλῳ δὲ θεὸς τὴν φωνὴν
ἐκαίνην, εἴτες εἰτὸν εἰλύσσεται πρὸς ἀντόν. Προ-
σέργεται μετὰ ἀκριβεῖας. Καὶ γὰρ καὶ πρὸς Ἑλλήνας
κοινὸς ἡμῖν οὗτος ὁ λόγος, καὶ πρὸς Ἰουδαίους, οἱ
τῆς οἰκείας ἀπιστίας προσέλυμα πομίζουσιν εἰναι;
τὸ τοῦ δικαίου κατηγορεῖν, οὐκ εἰδέστε δι; διεκλήνη
ἀμαρτάνουσιν ἀμαρτίειν, τὴν τα οἰκείαν οὐκ ἀπο-
θέμενοι πλάνην, καὶ τὸν διγονὸν τοῦ θεοῦ τοιεύτας
εἰτεῖας ὑποδέλλεται ἀπαγγείρουστες. Ἀλλ' ἡμεῖς ὑπὲρ
εἰτοῦ τὴν ἀπολογίαν τῇ τοῦ θεοῦ χάριτι ποιησό-
μενα. Τίς οὖν ἀστονὴ κατηγορία; Ἀνάγκη, φησίν,
εἰτὸν ἐπεσκόπεστο δὲ θεός. Ποιέι μάνγκη, ἀνθρώποι;
Ἐκάλεσεν αὐτὸν ἄνωθεν. "Οἶος πιστεύεις, δι; ἐκάλε-
στιν αὐτὸν ἄνωθεν; Οὐκοῦν καὶ οὐ καλεῖ τήμερον δι'
ἐκείνης τῆς φωνῆς, ἀλλ' οὐχ ὑπακούεις. Ὁρδές δι;
οὐχὶ ἀνάγκης δην τὸ πρᾶγμα; Εἰ γάρ ἀνάγκη δην, καὶ
οὐ οὔτε ὑπακούειν· εἰ δὲ σὺ οὐκ ὑπακούεις, εἰδήλον
θη κάκωνος ἐκ προαιρέσεως ὑπήκουεσται. Καὶ ίνα μά-
θητε δι; πολὺ μὲν εἰς τὸν Παύλου σωτηρίαν ἡ κλῆσις,
κακάπερ καὶ εἰς τὴν τῶν διλῶν ἀπάντων ἀνθρώπων,
εἰ μὴν ἔργον εἰτοῦντα καὶ τῶν διὰ τὴν βούλησιν ἐκαίνων,
εἰδὲ ἀλυμῆτο αὐτοῦ τὸ αὐτεξόύσιον, ἀλλ' ἐκῶν
προσῆλθεν οὗτος καὶ ἐξ οἰκείας εὐγνωμοσύνης, δεξ
ἔπερου περιβελγμάτος τούτο ποιήσει φανερόν. Ἕκου-
σσεν εἰς Ἰουδαίοις φωνῆς ἄνωθεν φερομένης, οὐχὶ τοῦ
Γεῶν, ἀλλὰ τοῦ Πατρός, περὶ τοῦ Χριστοῦ λεγούσης
περὶ τῶν Ἱεράνων φείθρων^a. Οὐρδές ἀστεῖρ δὲ ὁ Γέρος
μηνοῦ στάτιστης, καὶ λέγουσιν ἐκεῖνοι Οὐρδές ἀστεῖρ
διλάδος. Εἶδες φανερὸν πόλεμον; εἰδεῖς δῆλην μά-
χην; εἰδεῖς δι; πανταχοῦ εὐγνωμοσύνης χρεία, καὶ
ψυχῆς ἀδεκάστου, καὶ μὴ προκατειλημένης πάθεις;
Ἴδεον καὶ ἐκεὶ φωνὴ, ἀνταῦθα φωνὴ· ἀλλ' ὁ μὲν ἐπι-
θετό, οἱ δὲ ἀντέλεγον. Καὶ οὐχὶ φωνὴ μόνον, ἀλλὰ
καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ εἶδει περιστεράς. Ἔπειδὴ γάρ
διπάτικε μὲν Ἰωάννης, ἀνταῦθεν δὲ ὁ Χριστὸς,
ίνα μὴ τῷ ἀνθρώπινῷ σχήματι προσέχοντες, τὸν βα-
πτιζόντα μετέκειν τοῦ βαπτιζομένου εἰναι κομισσον,
ἡλθεν ἡ φωνὴ τοῦτον διὰτελεύτην διαβούσα. Καὶ ἐπει-
δὴ δῆλον δην τοὺς ἡλεγένης ἡ φωνὴ διπέρη ἐλεγεν,
ἡλθε καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ διηγον τὸν εἶδει περιστεράς, τὴν
φωνὴν διὰ τὴν κεφαλὴν ἔλαν τοῦ Χριστοῦ. Ἀλλ'
δικος καὶ διὰ φωνῆς αὐτὸν ἐκήρυξε, καὶ διὰ τοῦ
Ἰντυματος ἔδειξε, καὶ μετὰ τοῦτο καὶ Ἰωάννης ἦδα,
τοι. Οὐκ εἰμι ἵκανος αὐτοῦ· λύσται τὸν λιμέντα τοῦ
ὑποδήματος· καὶ μυρία ἵτερα καὶ διὰ φυμάτων,
καὶ διὰ πρεγμάτων παρτύρια ἔγνετο, καὶ πρὸς διπαν-
τα· ἀστευφάθησαν· μᾶλλον δὲ πάντα [126] μὲν
συνέωρων, οὐδεὶς δὲ τῶν λεγομένων, οὐδὲ τῶν πρα-
τημένων ἐπείθοντο, τῇ μανίᾳ τῇ, παρὰ τῶν πολλῶν
ἔλεντος προκατειλημένοι τὴν διάνοιαν. "Οπερ οὖν καὶ
δὲ εὐαγγελιστής φησιν, δι; πολλοὶ τῶν Ἰουδαίων ἐπί-
στευσαν εἰς αὐτὸν, διὰ δὲ τοὺς ἀρχοντας οὐκ ὀμολό-

^a Placet conjectura Sarilli: περὶ τὰ Ἱεράνων φείθρα. Επ.

γουν, ίνα μὴ ἀποστρέψανται γίνονται. Καὶ εἰδὲ διὸ
Χριστὸς θύρα, Πάλις δύνασθε πιστεύειν, δόξαν περὶ
ἀλιτήλων διαβάτοροτες, καὶ τὴν δόξαν τὴν περὶ
τοῦ μόνου θεοῦ σὸν ζητοῦντες; Ἀλλ' οὐχ ὁ Παῦλος
οὕτως, ἀλλὰ μᾶλλον μόνης ἀπούσας φωνῆς εἰδούς τοῦ
διωκομένου, εὐθέας προσέβρεμεν, εὐθέας ὑπήκουεσται,
καὶ πολλὴν ἀπειλήσατο τὴν μεταβάλην. Εἰ δὲ μὴ ἀπ-
εκέμετε τῷ μῆκει τῶν εἰρημένων, θντι εἰς ἄγρυπτον
παρέβλεψημεν διὸς τὸν λόγον. Καὶ γὰρ καὶ τοῦ Ἰη-
σοῦ θρυσσεν, καὶ οὕτως ἡκουεσται ὁ Παῦλος θρυ-
σσεν, καὶ τούτην ἡκουεσται, οὐρά Παύλος θρυσσεν, καὶ
οὐδὲ οὕτως ἀπίστουσαν. Καθάπτερ γὰρ Παῦλος διε-
δικάστη, διτε γραπτίνετο, διτε ἀπολέμει τοὺς μαθητας·
θρυσσεν τῆς φωνῆς, οὕτως καὶ Ἰουδαίοις. Ποῦ, καὶ
πότε; Ἐγέλθοντο δὲ τῇ νυκτὶ μετὰ φανῶν καὶ λαμπά-
δῶν εἰς τὴν οὐλήρηντα εἰτοῦ· ἀνθεμίζοντας γὰρ ἀνθεμάτηρα
φύλοι ἀπιτίθεσθαι. Βουλέμενος τοῖν εἰτοῦς διδάξαι
τὴν δύναμιν τὴν διαντοῦ, καὶ δι; θεός δοτοι, καὶ πρὸς
κάντερα λατεῖσαντι, λέγει εἰτοῦς· Πίνε ζητάστε; Τίμη-
προσθεν εἰτοῦ καὶ πλησίον εἰσθεῖσαν, καὶ οὐχ
διώρων εἰτοῦ· ἀλλὰς δὲ τὸν ζητούμενος εἰτοῦς διε-
πειρατεῖσαν. Καὶ οὐ τούτο μόνον· εἰτοῦς διεπειρατεῖσαν
οὖν, ἀλλὰ καὶ ὑπειους ἔργοντες εἰτοῦς· τῇ φωνῇ· εἰ-
πόντος γὰρ, Τίνα ζητάτε, ἀπῆλθον πάντες εἰς τὰ
ὅπλα εἰς τῆς φωνῆς ταύτης. "Ωστέρ γὰρ τὸν Παύ-
λον ἡ φωνὴ κατέβαλε, καὶ πρητῆρη κείσθαι ἀπὸ τοσαν,
οὕτω καὶ τούτους ἡ φωνὴ πάντας ἔργοντες ὑπίστους·
καὶ διοπερ οὕτως οὐκ ἔστεται τὸν διωκόμενον ὑπὸ^b
εἰτοῦ, οὐτας ἐκεῖνοι οὐκ ἔστεται τὸν ζητούμενον ὑπὸ^b
εἰτοῦ· ὕστερον οὖτος δὲ τῷ παρηρῷ τῆς μανίας ἀπει-
φύλαθησαν. Καὶ εἰκὲν δεσμό, καὶ ἀνταῦθα δε-
σμό· καὶ εἰκὲν διώκεις, καὶ ἀνταῦθα διώκεις· καὶ εἰκὲν
πήρωσις, καὶ ἀνταῦθα πήρωσις· καὶ εἰκὲν φωνὴ, καὶ
ἀνταῦθα φωνὴ· καὶ δύοις τῆς τοῦ Χριστοῦ δυνάμεσσι
ἡ ἐνδειξίς, δύοις τὰ φάρμακα, ἀλλ' οὐδὲ δύοις ἡ διόρ-
θωσις· οἱ γὰρ κάμνοντας πολλὴν εἰχον διαφοράν.
Τι γὰρ ἀναστηθήστερον, τί δὲ ἀγνωμονέστερον ἐτί-
νον; "Ἐπεστον ὑπίστω, καὶ πάλιν ἀνέστησαν, καὶ πάλιν
ἐπιθένθησαν. "Ἄρα τῶν λιθῶν οὐκ ἥσταν ἀναστηθήστεροι;
Καὶ ίνα μάθωσιν, δι; οὕτως ἀστον διεπάντων τύποις,
Τίτα ζητεῖτε; καὶ ρίψας διώπιον αὐτοῖς, λέγει αὐτοῖς πάλιν,
[127] διετίθεσται, Τίτα ζητεῖτε; καὶ λέγουσιν, Τίτα
στον· λέγει αὐτοῖς, Εἰλοτον ὑμέντες, δι; ἔργων εἰμι· μονο-
ουχλότερον. Μάθετε δι; καὶ δὲ πρὸ τούτου εἰπάντων, Τίτα
ζητεῖτε; καὶ ρίψας διώπιον εἰμι. Ἀλλ' οὐδέποτε πάλιν
ἐκ τούτου ἔγνετο, ἀλλ' ἔμειναν ἐπὶ τῆς αὐτῶν παρώ-
σεως. Ταῦτη οὖν ἀπανταὶκα παραλλήλους συγκρίθειν, μάν-
θωντες ἀκριβῶς, δι; οὐκ εἰς ἀνάγκης προστήθει Παῦλος,
ἀλλ' ἀπὸ ψυχῆς εὐγνώμονος καὶ ἀδεκάστου συνειθ-
το.

ς'. Εἰ δὲ καρτερεῖτε καὶ ὑπομένετε, ἔτερον ἄγρυπτον
τούτου λέγω πάλιν, διαντίρρητον ἔχον ἀπόδειξεν
τοῦ μὴ κατ' ἀνάγκην τὸν Παύλον προσεληγμένον τῷ

cum nullum opus bonum penes se haberet, et illatae persequutionis sibi conscientia esset, dum illam vocem audieret?

5. Probatur Paulum libere accessisse, non necessitate. — Verum insurgunt contra nos quidam: vos autem ne defatigemini, appetente licet vespera: nam pro Paulo loquimur, pro Paulo, qui per triennium nocte dieque discipulos docuit. Insurgunt itaque jam adversum nos aliqui, et dicunt: Ecquid mirum si Paulus accesserit? cum Deus vocem illam quasi factam ad collum ejus injecerit, et sic illum ad se traherit. Aitnam diligenter adhibete. Etenim huc argumentatio nobis communis est cum gentilibus et cum Iudeis, qui incredulitatis sua tegumentum id eas putant, si virum justum incusat, ignari se duplicitate peccare, et quod errorem suum non deponant, et quod sanctum Dei ejusmodi criminationibus impellant. Verum nos Dei gratia fulti, ejus defensionem suscipiemus. Quia igitur accusatio est? Vi, inquit, illum attraxit Deus. Quia vi, mi homo? Superne vocavit eum. Credis omnino quod cum superne vocaverit? Atqui te quoque hodie vocat per illam vocem, et tu non obsequeris. Videamus non fuisse illud necessitatis? Nam si necessitatis fuisse, opus erat ut et tu obedires. Quod si tu non obedias, palam est eum ex voluntate obedivisse. Et ut discatis vocationem multum ad Pauli salutem contulisse, quemadmodum et ad aliorum omnium hominum, nec tamen illum bonis operibus, et laudibus, quae merito voluntatis acquiruntur, vacuum reliquise, neque liberum ejus arbitrium labefactasse, sed libertatem cum proprio bono voluntatis motu accessisse: alio exemplo id planum faciam. Audierunt Iudei vocem superne loquentem, non Filii, sed Patris de Christo loquentis ad Jordanis fluenta, *Hic est Filius meus dilectus;* at illi dicunt, *Hic est seductor ille* (*Math. 3. 17. et 27. 63.*). Vident manifestum bellum? vident apertam pugnam? vident ubique grato et benevolo animo esse opus, animaque sincera, neque affectu præoccupata? Ecce et illic vox, et hic vox: sed ille obtemperabat, hi repugnabant. Neque tantum vox auditur, sed Spiritus in columbae specie videtur. Cum enim Joannes baptizaret, Christus vero baptizaretur, ne humanam figuram spectantes, baptizantem baptizato præstantiorem existimarent, venit vox quæ hunc ab illo distingueret. Et quia incertum esse videbatur de quonam vox illa loqueretur, venit Spiritus sanctus in specie columbae, qui vocem in caput Christi duceret. Attamen et per vocem prædicavit, et per Spiritum ostendit, Joannesque postea clamat, *Non sum dignus, qui corrigiam solvam calceamenta ejus* (*Luc. 3. 16.*): multa quoque alia tam verborum, quam operum testimonia accesserunt, et ad omnia in cæcitate manserunt; imo viderunt omnia, sed neque dictis neque factis credidere, præjudicata vulgi opinione insania ipsorum menem occupante. Quod etiam evangelista dicit: multos nempe Iudeorum in illum credisse; sed metu principum ipsum confiteri non ausos esse, ne a synagoga ejicerentur (*Joan. 12. 42.*). Ipse vero Christus dicebat: *Quomodo potestis cre-*

dere, qui gloriam ab invicem accipitis, et gloriam, quæ a solo Deo est, non queritis (*Joan. 5. 46.*)? Verum non ita Paulus; sed una solum audita voce ejus, quem illi persequebatur, statim occurrit, statim obedivit, et magnam præ se tulit conversionem. Quod si dictorum prolixitate non defatigemini, ad aliud propinquius exemplum propero. Etenim et Filium audierunt, atque ita audierunt, ut Paulus audierat, et similiter audierunt tempore, atque Paulus, neque tamen sic crediderunt. Nam sicut Paulus cum furaret, cum ferocior esset, cum discipulos impugnaret, vocem audivit, ita et Iudei. Ubinam, et quando? Egressi sunt noctu cum facibus et lampadibus ad comprehendendum illum; putabant enim se merum hominem adorari. Cum igitur eos suam vellet docere virtutem, neque Deum esse, ipsoisque contra stimulum calcitrare, dicit illis, *Quem queritis* (*Joan. 18. 4.*)? Coram eo et proxime stabant, neque illum videbant; verum is ipse, qui quereretur, ipso manu ducebatur, ut se invenirent, ut ediscerent ipsum non invitum ad patiendum venire, et, si ipse non concessisset, numquam illos rem perfecturos fuisse. Quomodo enim, cum nec invenire illum possent, imo ne videre quidem præsentem? Non modo autem præsentem videre non potuerunt, sed cum sciscitanti responderent, ne sic quidem sciebant, quisnam tunc præsens esset: usque adeo oculos eorum excæcaverat. Imo ne id quidem tantum, sed etiam voce illos supinos prostravit: nam ut dixit, *Quem queritis?* abierunt omnes retrorsum ab hac voce pulsi. Quemadmodum enim vox Paulum deject et resupinavit, sic et vox illos omnes prostravit supinos; et quemadmodum ille non videbat eum, quem persequebatur, ita et illi non videbant eum, quem quererant; sicut ille tempore furoris sui excæcatus est, ita et illi tempore furoris sui sunt excæcati. Etenim ille cum iret vincum discipulos, et hi cum exirent alligatum Christum, eadem passi sunt. Illic vincula, et hic quoque vincula; illic persequutio, hic etiam persequutio, illic cæcitas, hic item cæcitas; illic vox, hic quoque vox: simul utrobius Christi potentiae demonstratio, similia remedia: at non similis emendatio; inter ægrotantes enim magnum discriminem. Quid enim stupidius, quid ingratius illis? Ceciderunt retrorsum, et rursus surrexerunt, rursus invaserunt. Annon ipsis lapidibus insensibiliores erant? Ut vero disserent hunc ipsum esse, qui dixerat illis, *Quem queritis?* illosque retrorsum prostraveraut: cum surrexisserent, iterum dicit illis, *Quem queritis?* Respondent illi, *Iesum.* Tum ille: *Dixi vobis, quia ego sum* (*Joan. 18. 6.*); ac si dicceret: *Discite me eum ipsum esse, qui antea dixi vobis, Quem queritis?* vosque prostravi. Verum nihil hoc profuit, sed in cæcitate manserunt. Hæc omnia simul et accurate conferens, disce Paulum non ex necessitate accessisse, sed ex bono animo sinceraque conscientia.

6. Alio exemplo probatur Paulum libere ad fidem accessisse. Deus non vim infert nolentibus, sed volentes trahit. — Quod si id seratis patienterque toleratis,

aliud longe opportunius dicam, quo ineluctabiliter demonstratur Paulum non ex-necessitate ad Dominum accessisse. Venit postea Paulus Salaminem Cyperi, ibique inventit magum quendam sibi obstantem apud proconsulē Sergium. Paulus vero repletus Spiritu sancto dixit illi : *O plane omni dole, et omni terrore, fili diaboli, non desines perniciare vias Domini rectas* (Act. 13. 10) ? Hac persecutoris verba sunt. Gloriam Domino referamus, qui ipsum convertit. Antea audiebat, quod devastaret Ecclesiam, in domos ingrediens, trahensque viros ac mulieres abriporet in carcere. Videat quanta cum fiducia nunc pro praedicatione loquatur : *Non desines, inquit, perturpare vias Domini rectas ? Et nunc ecce manus Domini super te : et eris cecutus, et non sidens usque ad tempus*. Idem remedium mago imposuit; quod sibi ipsi visum restituerat ; sed ille manxit in cecitate : ut discas non vocationem modo Paulum adduxisse, sed etiam ejus propositum voluntatis. Nam si cecitas sola id effecisset, in mago etiam id ipsum evenire oportuisset : sed non ita factum est. Verum ille quidem exceccatus est, proconsul autem videns id, quod factum erat, credidit. Alius remedium accepit, et alias visum recuperavit. Videat quantum bonum sit probus animal affectus ; quantum vero malum inobsequia et cordis durities. Exceccatus est magus : et ille nihil lucratus est, quod inobsequens fuerit ; proconsul vero Christum cognovit. Quod igitur sponte et ex proposito voluntatis accesserit Paulus, id satis iam demonstratum est. Id vero jam volo, vos id probe nosse, Deum nempe non vim inferre nolentibus, sed volentes trahere. Ideo namque dicit : *Nemo venit ad me, nisi Pater meus traxerit eum* (Joan. 6. 44). Qui vero trahit, volentem trahit, humique jacentem ac manum porrigentem. Et ut discatis ipsum nemiam vim ferre, et si ipso volente nos nolimus, quae ad salutem nostram spectant pessum ire ; non quod ejus voluntas infirma sit, sed quod nemini velit necessitatē inferre : hanc rem disquirere necesse est, quoniam multi saepe in segnitiei sua obtentum hac futili utuntur defensione : saepe moniti ut illuminationem seu baptismina suscipiant, vita institutum in melius commutent, alia que similia bona opera exequantur, tunc illi pigrimi-

tantes et refugientes ita respondent : Si Deus vellet, persuadet mihi et convertat. Sane non criminare illos, sed admodum approbo, quod ad voluntatem Dei confugiant; sed volo ut ea, quae penes ipsos sunt, afferant, et sic dicant, Si Deus velicerit. Nam si te secundo ac segnitiei dedens, non coporis bona edere opera, sed Dei tantam voluntatem objeceris, nihil eorum, quibus opus habes, adipisceris inquam. Nam, ut dicebam, necessitate ac vi neminem unquam adgit Deus : sed vult quidem osnes salvos fieri, nemini vero necessitatem inducit, quemadmodum et Paulus dicit : *Qui vult omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis ventire* (1. Tim. 2. 4). Quomodo igitur non omnes salvi sunt, si vult omnes salvos fieri ? Quia non omnia voluntas ejus voluntatem sequitur; ille vero nemini vim infert. Si et ad Jerusalem dicit : *Jerusalem, Jerusalem, quoties volvi congregare filios tuos, et nolamvis* (Eze. 13. 56) ? Quid igitur ? Ecce relinquenter dominus vestra desertus (Id. v. 55). Vides quod etsi Deus velit nos salvos facere, nos autem accedere nolimus, in latitudine mancamus ? Non enim invitum, non nolentem, ut saepe repeto, sed libentem et volentem hominem ut salvum faciat Deus paratus est. Homines quidem famulis voluntibus nolentibus dominari et imperare volunt, non ad servorum utilitatem, sed ad suam respicientes : Deus vero qui nemine indiget, cum tibi demonstrare velit se nulla rerum nostrarum indigentem, servitatem nostram expetere, sed ad utilitatem solem nostram respicere ; ac non ad usum suum, sed ad emolumendum nostrum se omnia facere : nisi sponte ac volentes gratiam quo servitutis ipsi reddentes accedamus, invitos ac resilientes nequam cogit aee vi adigit ; ut ostendat, non se nobis gratiam servitutis, sed nos ipsi gratiam habituros esse dominii. Ille itaque eum sciamus, Domini clementiam consideremus, dignitatem ejus benignitatem, quantum facultas erit, vita institutum exhibeamus, ut et regnum celorum consequamur : quo nos consortes fieri contingat, gratia et humanitate Domini nostri Iesu Christi, cui gloria et imperium, una cum Patre et sancto Spirito, nunc et semper, et in secula seculorum. Amen.

REPREHENSIO

EORUM, QUI ABERANT AB ECCLESIA, ET COHORTATIO AD PRESENTES, UT CURAM GERANT PRACTICUM : ET IN PROGEMIUM EPISTOLE AD CORINTHIOS, PAULUS VOCATUS (1. Cor. 1. 1), ET DE HUMILITATE.

1. *De paupertate auditorum loquitur; amor propria facit quam communia. Tabernacula peccatorum domus privatae.* — Cum ad vestram paupertatem oculos meos converto, et collectis in singulis gregem nostrum minorem fieri cerno, moereo simul et gaudeo : gaudeo quidem propter vos, qui adestis : moereo vero propter illos, qui absunt. Nam vos quidem laudibus digni estis, quod nec ipso paupertas negligenter vos reddiderit : illi vero criminibus sunt obnoxii, quos neque studium vestrum ad majorem animi promptitu-

dinem excitari. Proprietas beatos vos prædico, et emulatione dignos censco, quod nihil vobis illorum nocuerit negligentia : miseros autem illos prædico, et lacrymis prosequor, quod nihil eos studium vestrum potuerit adjuvare. Non enim prophetam audierunt dicentem : *Elegi abjectus esse in domo Dei magis, quam habitare in tabernaculis peccatorum* (Psal. 83. 11). Non dixit, Elegi habitare in domo Dei mei, neque versari, neque ingredi : sed, *Elegi abjectus esse*. Licet inter ultimos numerer, boni consulo, hac re conten-

Κυρία. Ἐλθεν εἰς τὴν Σαλαμῖνα τῆς Κύπρου μετὰ ταῦτα ὁ Παῦλος, καὶ σύρεν ἐκεῖ μάγον τινὰ ἀνθεστάμενον ἐφ ὑπέτηφ Σεργίῳ. Ὁ δὲ Παῦλος τὸν στόλον τοῦ πατέρος ἀγέλης ἔγιον εἶπε πρὸς αὐτὸν, Ὡ πλήρης κανοῦς δόλου καὶ πάθης ῥᾳδιωργίας, ωὐδὲ διαβόλου, οὐδὲ κανοῦς διαστρέψων τὰς ὅδούς Κυρίου τὰς εὐθείας; Ταῦτα δὲ διώκεταις. Δοξάσωμεν τοῖνυν τῶν μετεπέλθοντα αὐτὸν. Ήρδ τούτοις ἡκούεται διὰ ἐλυμανέντος τὴν Ἐκκλησίαν, κατὰ τοὺς ὄλους εἰσπορευόμενος, σύρον τὸ ἄνθρακας καὶ γυναῖκας, παραδίδοντας φυλακήν. Ὁράτα πᾶς παρρήσιαζεται νῦν ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος. Οὐ κανοῦν διαστρέψων, φησι, τὰς ὅδούς Κυρίου τὰς εὐθείας; Καὶ τοῦτος δέ τοι πάλιν οὐδὲν διέτασται τὸν Κύριον ἐκεῖ στέ, καὶ διῃ τυφλός μὴ βλέπων διὰ καιροῦ. Τὸ φέρμαχον τὸ ποιῆσαν αὐτὸν ἀναθίλαφαι, τοῦτο ἐπεῖθηται καὶ τῷ μάρτυρι, ἀλλ' ἔμεινεν ἐπὶ τῆς περιώσεως ἐπείνος· ἵνα μάθηται διὰ οὐχ ἡ κλήσις μόνον προσῆγεται τὸν Παῦλον, ἀλλὰ καὶ ἡ αὐτοῦ ἐπείνου προειρευτική. Εἴ γέρ τὴν πήρωσις μόνη τοῦτο ἀποίησεν, ἀγρῆν καὶ ἐπὶ τοῦ μάρτυρος τὸ αὐτό γενέσθαι· ἀλλ' οὐκ ἐγένετο. Ἀλλ' ἐπείνος μὲν ἐπηρούστο, δὲ ἀνθύπατος ήδην τὸ γεγονημένον ἐπίστευσεν. Ἀλλος ἀδέξιος τὸ φέρμαχον, καὶ ἀλλος ἀνέβλεψεν. Εἴδετε πόσον ἐστιν εὐγνωμοσύνη διανοίας, πόσον ἐστὶν ἀπειθείας καὶ σκληροπαρθείας. Ἐγένετο πηρός δὲ μάρτυρος· κάκείνος μὲν οὐδὲν ἀπονεντο, ἀπειθήσκεις γάρ ἦν, διγνα δὲ τὸν Χριστὸν ἀνθύπατος. Ἀλλ' διὰ μὲν ἀκανθῶν καὶ ἀκληροπαρθείας, προστίθεται δὲ Παῦλος, ἵνανδις ἀποδίδειται. Βούλευται δὲ τοῦτον ὅμδες ἀκριβῶς εἰδέναι τὸν λόγον, ἐπειδὴ πολλοὶ πολλάκις περοφάσαι φρεσμίας, τούτῳ κέρχονται τῷ προτζήματι τῆς ἀπολογίας, καὶ παρακαλούμενοι πολλάκις ἐπὶ φώτισμα, ἐπὶ πολιτείας ἀρίστης μεταβολήν, ἐφ' ἵετα ποιαῦτα κατορθώματα, εἴται καὶ ὡς διενοῦντας καὶ ἀναδύμενοι τοῦτο ἀποκρίνονται, διὰ τὸν Θεόν δὲ θεός, τιτσει με, καὶ μεταθήσομαι. Καὶ οὐκ ἔγκαλον μὲν αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ σύρρας

ἀποδέχομαι, διὰ πατερεύουσιν ἐπὶ τὴν [128] βουλὴν τοῦ Θεοῦ· βούλομαι δὲ καὶ τὰ παρ' ἐαυτῶν εἰσφέρειν, καὶ οὕτω λέγειν, Ἐάν θελῇ δὲ Θεός. Ἀν γάρ σαυτὸν ὑπερνοματικὸν παραδούν, μηδὲ ἀγχειρῆς μάλι ταῖς ἀγαθαῖς πράξαις, τὸ δὲ τοῦ Θεοῦ θελήμα προσβάλλει μόνον, οὐδέποτε σοι οὐδὲν ἔσται τῶν δεδητῶν. Οὐτέρ γάρ ἐφη, ἀνάτηξη καὶ βίᾳ οὐδένα προσάγεται ποτε δὲ Θεός· ἀλλὰ θέλει μὲν ἀπαντας σωθῆναι, οὐκ ἀναγκάζει δὲ οὐδένα· καθὼς καὶ Παῦλος φησιν, Ὁ θέλων πάντας ἀποθράψους σωθῆναι καὶ εἰς ἀπίγρωσιν ἀληθείας ἀλιθεάτην. Πῶς οὖν οὐχ ἀπάντες σώζονται, εἰ θέλει πάντας σωθῆναι; Ἐπειδὴ οὐχ ἀπάντων τὸ θέλημα τῷ θελήματι αὐτοῦ ἐπεται, αὐτὸς δὲ οὐδένα βιάζεται. Οὐτώ καὶ πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ φησιν· Ἱερουσαλήμ, Ἱερουσαλήμ, ποστάκις θελήσηστας ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, καὶ οὐκ θελεῖστας; Τί οὖν; Ήδον ἀφίεται δὲ οἰκος ὑμῶν θρηματος. Ὁρές δέ, καὶ θέλησι τὸ θελήμα σώσαι, ἡμεῖς δὲ ξανθούς μηδὲπολμεν, μδνομεν επὶ τῆς ἀπωλείας; Οὐ γάρ ἀκούων, οὐδὲ μὴ βουλόμενον, διπέρ λέγω πολλάκις, ἀλλ' ἀκόντων καὶ προαιρούμενον παρεσκεύασται σύζειν δὲ Θεός τὸν ἀνθρώπον. Ἀνθρωποι μὲν γάρ καὶ ἀκόντων τῶν οἰκετῶν βιώλονται· εἰλιαν καὶ δεσπόζειν· οὐ πρὸς τὸ τεῖχος οἰκεταῖς συμφέρον, ἀλλὰ πρὸς τὴν οἰκείαν χρειαν δρώντες αὐτῶν δεσπόζουσιν· δὲ δὲ Θεός ἀνενθήσει ὃν, καὶ βιοδύμενος σοι δίξει, διὰ οὐδένας τῶν ήμετέρων δεδύμενος, τῆς δουλείας ήμῶν ἴψεται, ἀλλ' εἰς δὲ μόνον σκοτῶν τὸ συμφέρον ήμεν, καὶ οὐ τῆς αὐτοῦ χρειας ἔνεκεν, ἀλλὰ τῆς ήμετέρας ὀφελείας ἔταντα πράττει, διὰ μὲν ἐκόντες καὶ βουλόμενοι καὶ χάριν αὐτῷ τῆς δουλείας εἰδότες προτελθωμεν· ἀκοντας καὶ ἀποπτεύοντας οὐκ ἀναγκάζει, οὐδὲ βιάζεται, αὐτὸς τοῦτο δεικνύει, διὰ οὐκ αὐτὸς ήμεν χάριν τῆς δουλείας, ἀλλ' ήμεις αὐτῷ χάριν τῆς δεσπότειας ἔχειν δρεπλομεν. Ταῦτ' οὖν εἰδότες, καὶ τὴν τοῦ Δεσπότου φιλανθρωπίαν ἐννοούντες, ἀξίαν αὐτοῦ τῆς ἀγαθότητος κατὰ δύναμιν τὴν ήμετέραν πολιτείαν ἐπιδεξώμεθα, ἵνα καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐπιτύχωμεν· ἡς γένοιτο πάντας ήμδες ἐπιτυχεῖν, χάριτος καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ήμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, φη δέξαι καὶ τὸ κράτος. Δμα τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ δει, καὶ εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἄμην.

* Nic aliquid desiderari videtur, v. g. κύριος.

ΕΠΙΤΙΜΗΣΙΣ

Κατὰ τῶν ἀκολευόντων, παραινεσὶ πρὸς τοὺς παρόντας, εἰς τὸ πήδεσθαι τῶν ἀδελφῶν, καὶ εἰς τὸ προσίμων τῆς πρὸς Κορινθίους ἐξιστολῆς, οἱ Παῦλος κλητές, οἱ περὶ τακτικοφροσύνης.

ε'. Ὅτεν εἰς τὴν διιγνήτητα ἀπέλω τὴν ὑμετέραν καὶ τὸ ποιμνιον θεάσωμαι καθ' ἀκάστην σύναξιν ἀλατούμενον, καὶ ἀθυμῶ, καὶ γαίρω· γαίρω μὲν δέ· ὑμᾶς τοὺς παρόντας, ἀθυμῶ δὲ δὲ ἐκείνους τοὺς ἀπόντας· Ὑμεῖς μὲν γάρ ἐπαίνων ἀξίοι, οὐδὲτε ἀπὸ τῆς διιγνήτητος ῥᾳδυμάτεροι γενόμενοι ἐκείνοι δὲ ὑπεύθυνοι ἀγκαλημένων, οὐδὲ ἀπὸ τῆς ὑμετέρας [129] σπουδῆς εἰς πραθυμίαν θεαγειρόμενοι. Διὰ τοῦτο ὑμᾶς μὲν μασαρίζω καὶ ἀγλανούς εἰναι φημι, διὰ οὐδὲν ὑμᾶς

παρέβλαψεν τὴν ἐκείνων διιγνηρία· ἐκείνους δὲ ταλαντίω καὶ δακρύως, διὰ οὐδὲν αὐτοὺς ὀφέληστεν ή ὑμετέρα σπουδή. Οὐκον ίκουσαν γάρ τοῦ προφήτου λέγοντος· Ἐξελέξαμην παραφίλετούσθαι δὲ τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ, ή οἰκεῖται με δὲ σκηνώμασιν ἀμαρτωλῶν. Οὐκ εἰπεν, Ἐξελέξαμην πατούσθαι δὲ τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ μου, οὐδὲ διατρίβειν, οὐδὲ εἰσέμειν· ἀλλ', Ἐξελέξαμην παραφίλετούσθαι. Ἀγαπητόν μου καὶ ἐν τοῖς ἐσχάτοις τετάχθαι· στέργων δὲ τούτῳ, καὶ τὸν πρό-

Θύρων ἐπιδημεῖ καταξιωθῶ, φησὶ· μεγίστην ἡγοῦμαι θυρέαν, καὶ μὲ τῶν τελευταίων ἀριθμήσουμε τις δὲ τῷ οἶκῷ τοῦ Θεοῦ μεν. Τὸν κανόνην δεσπότην διεύθισιν ποιεῖται· τοιοῦτον γάρ ἡ ἀγάπη. Ἐγ τῷ οἰκῳ τοῦ Θεοῦ μον. Ο φιλῶν οὐχὶ τὸν φιλούμενον μόνον ἐπιθυμεῖ ιδεῖν, ἀλλὰ καὶ τὸν οίκον ἐκείνου μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν πυλώνα· οὐχὶ τὸν πυλώνα τῆς οἰκίας μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν στεκανόν καὶ τὸ ἄμφεδον· καὶ καὶ ίμάτιον, καὶ ὑπόδημα ιδεῖ τοῦ φιλούμενον, αὐτὸν νομίζει περαίνει τὸν φιλούμενον. Τοιούτον ἔχειν οἱ προφῆται· ἀπειδὴ τὸν θεὸν οὐχ δύορων τὸν ἀκόματον, δύορων τὸν οίκον, καὶ διὰ τοῦ οἴκου τὴν ἐκαίνου παρουσίαν ἴστρατάντον. Ἐξελέξαμεν παραβιβατεῖσθαι ἐπὶ τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ μοναστηλῶν, ἢ οἰκεῖται με ἐπὶ σκηνώμασιν ἀμαρτωλῶν. Ἐκαστος τόπος, ἐκαστον χωρέον, πρὸς τὴν σύγκρισιν τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ, σκηνόμα αμαρτωλῶν ἔστι, καὶ δικαστηρίου εἰπῆς, καὶ βουλαντήρου, καὶ τὴν ἀκάστου οἰκίαν. Καὶ γάρ εὐχεῖ γίνενται ἐκεῖ, καὶ ίκατηρίαι, ἀλλ' ἀνάγκη καὶ φιλονεκίας γίνεσθαι καὶ μάχας καὶ λοιδορίας, καὶ συλλόγους ὑπὲρ βιωτικῶν φροντίδων· δὲ οἶκος οὗτος τούτων καθαρεύει πάντων· διὰ τοῦτο, ἐκεῖνα μὲν σκηνώματα ἀμαρτωλῶν, οὗτος; δὲ οἶκος τοῦ Θεοῦ· καὶ καθάπερ λιμήν πνευμάτων καὶ κυμάτων ἀπηλλαγμένος πολλὴν τοὺς δρμίζοντες πλοίοις περάχει τὴν ἀσφάλειαν, οὕτω δὴ καὶ διὰ τοῦ Θεοῦ οἶκος, ὅπερ ἀπὸ τίνος χειριών τῶν ἔξωθεν πραγμάτων τούς εἰσιόντας ἐξαρτάζειν, μετὰ πολλῆς παράχει τῆς γαλήνης καὶ τῆς ἀσφαλείας διστάνει, καὶ τῶν θείων ἀκροδοτεῖ λεγίων. Τούτο τὸ χωρίον ὑπόθεσίς εστιν δρεπῆς, διδασκαλεῖον φιλοσοφίας· οὐκ ἐν συνάξει μόνον, διὸ ἀκρόασις Γραφῶν καὶ διδασκαλία πνευματική, καὶ συνέδριον Πατέρων αἰνεῖται· ἀλλὰ καὶ ἐν παντὶ τῷ ιοικῷ καιρῷ, ἐπίθητι τῶν προθύρων μόνον, καὶ εὐθέως ἀπέθου τὰς φροντίδας τὰς βιωτικάς. Εἰσελθε τῶν προθύρων εἰσα, καὶ καθάπερ εἴρα τις πνευματική περιστάτα! οὐν τὴν ψυχήν. Αὕτη ἡ ἡσυχία εἰς φρίξην ἀγεῖ, καὶ διδάσκει φιλοσοφεῖν· ἀνιστήσι τὸ φρόνημα, καὶ οὐκ ἀφίστη μεμνήσθαι τῶν παρόντων, μεθιστήσι σε ἀπὸ τῆς εἰς τὸν οὐρανόν. Εἰ δὲ χωρὶς συνάξεως τοσοῦτον τὸ κέρδος τῆς ἐνταῦθα παρουσίας, ὅταν προφῆται πάντοις βωσιν, δταν ἀπόστολοι εὐαγγελίζωνται, δταν διὰ Χριστὸς ἐν μέσῳ εἰσιθῆκη, δταν Πατήρ ἀποδέχηται τὰ γινόμενα, δταν [130] Πνεῦμα ἀγιών παρέχῃ τὴν οἰκίαν ἀγαλλίασιν, πόστες μὲν ὀφελεῖας ἀπλησθέντες οἱ παρόντες ἀπέρχονται! οἱ ἀπόντες δὲ πόσην ζημίαν ὑπομένουσιν!

Ἐθουλόμην εἰδέναι ποῦ διατρίβουσιν οἱ τῆς συνάξεως καταφρονήσαντες, τὶ κατέσχεν αὐτοὺς, καὶ τῆς λερᾶς ταύτης τραπέζης ἀπήγαγε, περὶ τίνων ἡ διάλεξις. Μᾶλλον δὲ οἶδα σαφῶς· ἡ γάρ περὶ ἀπόπων καὶ καταγελάστων πραγμάτων διαλέγονται, ἡ βιωτικαῖς εἰσι προστηλωμένοι φροντίσιν· ἀμφοτέρων δὲ ἡ διατριβὴ συγγράμμης ἀπεστέρηται, καὶ κιλασίν ἔχει τὴν ἀσχάτην. Καὶ περὶ μὲν τῆς προτέρας οὐδὲ λόγου δεῖ, οὔτε ἀποδείξεως· δὲ δὲ καὶ οἱ τὰ τῆς οἰκίας τῇ μὲν προβαλόμενοι πράγματα, καὶ τὴν ἀφρητον ἐκεῖνον ἀνάγκην λέγοντες, οὐδὲ οὔτοι δύνανται συγγράμμης τυχεῖν, ἀπαξ τῆς ἑδομάδος ἐνταῦθα καλούμενοι, καὶ οὐδὲ τότε ἀνεχόμενοι τὰ πνευματικά τῶν γηίνων προτιμῆσαι πραγμάτων, ἀπὸ τῶν Εὐαγγελίων δῆλον. Καὶ γάρ οἱ κληρικοὶ εἰπεῖν τὸν γάμον τὸν πνευ-

ματικὸν, ταύτας προσβάλλοντο τὰς προφάσεις, ὃ μὲν δεῖται ζεῦγας ἀνήστατο, ὃ δὲ δεῖ ἀγρόν δικράνεσσον, ὃ δὲ δεῖ νύμφην ἥγαγετο, ἀλλ' ἐκαλάσθησαν δύμας. Ἀνεγκαῖον μὲν εἰ αἰτίαι· ἀλλ' ὅτεν δὲ θεός καλῇ, ἀπολογήσαν εὐκ ξενούς· μετὰ γάρ τὸν θεὸν τὴν τήμην πάντα ἀνεγκαῖα. Μετὰ τὴν ἐκείνου τιμὴν, τότε τὰ ἄλλα ἀπολαύστα σπουδῆς. Τές γάρ οἰκεῖται, εἰπεὶ μοι, πρὶν δὲ τὴν δεσποτικὴν πληρώση διακονίαν, τῶν κατὰ τὴν λέσχαν οἰκίαν ἐπιμελήσεται ποτε; Ήπειρον δὲν εἰναι τὸν ἀνθρώπων μὲν, ἵνα φύλον δύναμα τὸ δεσποτεῖον παρέχει τὴν εἰσαγήθησεν, καὶ τότε εἰσέστε ἀν καλές, πόσων τραυμάτων ἔγειρον, δοσας ἀκάνθας εἰχον. Καθάπερ γάρ τῇ, γεωργιανῶν οὐκ ἀπολαύσουσα χειρῶν, χερσοῦται ποτὲ ὀλομανεῖ· οὐτω καὶ ψυχή, πνευματικῆς οὐκ ἀπολαύσουσα διδασκαλίας, ἀκάνθας καὶ τριβόλων ἐκπέμπει. Εἰ γάρ ἡμεῖς οἱ καθ' ἐκάστην ἡμέραν τῆς τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων μετάχυτες ἀκρόασος, μᾶλις κατέχομεν θυμὸν, μᾶλις χαλινοῦμεν ὀργὴν, μᾶλις καταστέλλομεν ἀπιθυμίαν, μᾶλις ἀκβάλλομεν τημεδόνα φθόνου, συνεχεῖς ἀπόδεις τὰς ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν ἀπόδοντες τοὺς ἡμετέροις πάθεσι, μᾶλις καταστέλλομεν τὰ διαλαχυντα θηρία· ἐκεῖνοι οἱ μηδέποτε ταύτης ἀπολαύοντες τῆς λατρείας, μηδὲ τῆς θείως ὑπακούοντες φύλοσφας, πολλαν σωτηρίας ἀπίδα ξένουσιν, εἰπεὶ μοι; Ἐθουλόμην δύνασθαι δεῖξαι τοὺς ὑμετέροις ὄφθαλμοις τὴν ἐκείνων ψυχὴν, καὶ εἰσέστε δὲ ρυπώσαν, αὐχμῶσαν, κατακυρμόνην, καὶ τεταπεινωμένην, καὶ ἀπαρθησίαστον. Μοστίρ γάρ τὰ βαλανέων οὐκ ἀπολαύοντα σώματα αὐχμοῦ καὶ ρύπου γέμει πολλοῦ· οὐτω καὶ τὴν ψυχὴν, διδασκαλίας οὐκ ἀπολαύσουσα πνευματικῆς, πολλὴν τῶν ἀμαρτημάτων ἔχει παρικειμένην αὐτῇ τὴν κηλίδα. Καὶ γάρ βαλανέων ἐστι τὰ ἐνταῦθα πνευματικὸν, τῇ θέρμῃ τοῦ Πνεύματος· πάντα ἀποσμῆχον ρύπον· μᾶλλον δὲ οὐχὶ ρύπον ἀποσμῆχον μόνον τὸ τοῦ Πνεύματος· πύρ, ἀλλὰ καὶ βαρῆν. Εἳτε γάρ ὡς, φησὶν, αἱ ἀμαρτημάτων δὲ ρύπος δάκη τῆς ψυχῆς τὴν οὐσίαν, ὡς εἰς έξαρθρῆς ἀκίνητον καταστῆναι, καὶ οὐτως ἄγων δύναμαι εἰς τὴν ἐγαντίαν αὐτῇ καταστῆσαι ποιεῖται· ἀρκεῖ γάρ νεῦσαι, καὶ πάντα ἀφανίζεται τὰ ἀμαρτημάτα.

β'. Ταῦτα λέγω, οὐχ ἵνα ὑμεῖς ἀκούσητε· οὐδὲ γάρ ὑμεῖς δεῖσθε τῶν φαρμάκων, διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν· ἀλλ' ἵνα ἐκεῖνοι δι' ὑμῶν μάθωσιν. Εἰ δὲ ἀδυνάτην, εἰδέναι τοὺς τόπους ἐν οἷς συλλέγονται, οὐκ ἀν τὴν χληγησα τὴν ὑμετέραν ἀγάπην· ἀλλ' ἀπειδὴ ἀδύνατον μοι δὲν δυνατον εἰδέναι δῆμον, ὑμᾶς ἔχγειοις τῶν ἀδελφῶν τῶν ὑμετέρων τὴν θεραπείαν· ἐπιμελήσασθε τῶν ἀδελφῶν τῶν οἰκείων, ἀποπάσασθε, καλέσατε. Οἶδα δὲ· πολλάκις τούτο ποιεῖσθαι· ἀλλ' οὐδὲν τὸ πολλάκις τούτο ποιεῖσθαι, ἀλλ' οὐς τότε ποιῆσαι, ίως ἀν πάσης καὶ ἀλκύσης. Οἶδα δὲ την γηναγλήσατε, ὅτι φορτικοὶ πολλάκις ἰνομίσθητε, οὐτα

ter sum, si vel intrare vestibulum mihi concedatur, nequit; magni beneficij loco duco, si vel in numerum referar postremorum in domo Dei mei. Communem Dominum amor ut proprium sibi vindicat: ea siquidem vis est caritatis. In domo Dei mei. Qui amat, non cum tantum videre desiderat quem amat, sed vel sciam ejus domum, sed et vestibulum; neque vestibulum tantum sedium, sed vel angportum vel vicum, et si vel vestem, vel calceamentum viderit ejus quem amat, ipsum se videre arbitratur quem amat. Sic affecti fuerunt prophetæ: quosiam Deum incorporeum non videbant, dorum videbant, et per dominum presentem illum cernere sibi videbantur. Elegi abjectus esse in domo Dei mei magis, quam habere in tabernaculo peccatorum. Quivis locus, quodvis spatium cum domo Dei comparatum tabernaculum est peccatorum, sive forum dixeris, sive curiam, sive domum singulorum. Licet enim preces illuc flant, licet supplicationes, tamea illuc contentiones et pugnas et concivia, conventusque fieri de secularibus curis accesse est: at hic locus ab his omniis est immunis; propriea peccatorum quidem illa sunt tabernacula, hec vero domus est Dei: et quemadmodum portas a vestis et lucibus liber multam navibus in eo stationem eligentibus præbet securitatem, sic nimis et Dei domus tamquam ab externorum negotiorum tempestate abreptos eos, qui intraverint, in multa tranquillitate collocat et securitate, sacrorumque eloquiorum auditionis participes efficit. Hic locus virtutis est occasio, philosophie schola: non in collecta sollempnia, dum Scripturae sacrae recitantur, et doctrina spiritualis porrigitur, ac venerandorum patrum senatus adsum: sed quovis etiam reliquo tempore, vestibula tantum ingredere, tam tu subito seculares omnes euras depones. Intra in vestibulum, et tamquam sera quedam spiritualis animam tuam afflabit. Hæc tranquillitas horrorem incitat, et philosophari docet: mentem erigit, neque sinit praesendum recordari, a terra in celum te transfert. Quod si adeque collecta tantum quæsum facias, quod hic verseris, quando undique prophetæ clamant, quando apostoli evangelium predicant, quando stet Christus in medio, quando que sunt suscipit Pater, quando letitiam suam Spiritus sanctus imperit, quanta qui adsunt utilitate cauillati recessunt, quanto damno afficiuntur qui absunt?

Dei cultus omnibus rebus præferendus. — Vellem scire ubinam versentur, qui collectæ interesse neglexerunt, quid eos detinuerit, et ab hac sacra mensa revocarit, de quibus inter se colloquuntur. Iino vero jam probe novi; aut enim de absurdis ac ridiculis rebus colloquuntur, aut secularibus curis affixi sunt: utraque porro veria digna non est occupatio, et extreme supplicio est obnoxia. Ac de priori quidem neque verba facere opus est, vel demonstrationem afferre: eos vero qui res domesticas nobis objiciunt, et inde se intolerabiliter necessitate causantur, ne istos quidem veriam obtinere posse, cum semel in hebdomada hec vocentur, ac ne tum quidem res spirituales terrenis antiferre dignentur, ex evangeliis

constat. Nam et illi qui ad spirituales nuptias fuerant invitati, ejusmodi excusationes obtendebant, quod hic quidem regum erasest, ille vero prædium sibi comparasset, ille sponsam duxisset (*Iac. 4. 18-20*); sed penitui sunt tamen. Necesaris quidem sunt illa causa; sed cum Deus invitat, nulla excusatione sunt dignas: Deo namque nobis sunt omnia necessaria posthabenda. Ubi ejus honori fuerit satisfactum, tum in alia studiis impendatur. Quis enim, queso, famuline, antequam domino debitum expleverit ministerium, dæmuī sua umquam providebit? An nos igitur absurdum est inter homines, ubi nudum nomen est dominatus, tantam heris reverentiam exhibere atque obedientiam: verum autem Dominum, nos nostrum solum; sed supernarum etiam virtutum, ne cedem quidem, quo conservos nostros, cultu et honore dignari? Atque utinam fieri posset, ut in illorum conscientiam penetraretis, tum vero probe intelligentia, quot vulneribus scaterent, quot spines haberent. Ut enim terra, qua manibes agricolaram exalta non est, deserta fit et sylvestratur: haud secus anima, qua spirituali doctrina non imbutur, spines et tribulos producit. Si enim nos qui quotidie lectione prophetarum fruimur et apostolorum, vix impetum animi cohibemus, vix iram frenamus, vix cupiditatem reprimimus, vix invidias labem repellimus, licet assidua carmina ex Scripturis sacris deprompta nosris perturbationibus occinamus, vix impudentes istas bellus cohibemus: illis quibus numquam ejusmodi est adhibita medicina, neque divinam philosophiam audiverunt, quæ salutis, queso, apes est reliqua? Vellem mihi licet animam illorum oculis vestris subjicere, tum illam et sordidam et squalenter, confusam et abjectam ac pudore suffusam corneretis. Nam quemadmodum quæ balneum quoddam spirituale quæ hic sunt, quod calore Spiritus sordes omnes abstergit; immo vero non sordes tantum Spiritus ignis abstergit, sed etiam colorem. Si enim fuerit, inquit, peccata vestra sicut phoenicum, sicut ritem delabo (*Isai. 1. 18*); quamvis non minus tenaciter peccatorum sordes animæ naturæ adhæserint, ac si colorem ex tinctura immobilem contraxisset: ita possum egredi contraria in eam qualitatem inducere: sufficit enim sulus mutus meus, ut omnia peccata deleanur.

2: De fratribus solliciti esse debent ipsius audientes. Non rerum exitum, sed animi propositum Deus specialis. Exemplum videtur orantis. — Illat a me non eo sine dicuntur, ut vos audiat: neque enim vel medicamentis indigetis, ob Dei benignitatem et gratiam; sed ut illi per vos intelligent. Quod si loca scire potuissesem, in quibus congregantur, nequequam molestiam caritati vestra exhibuisse: sed quoniam fieri nequit, ut ego qui unus sum, tam numerosum populum novirim, vestrum fidei fratrum vestrorum curationem committo: estote de fratribus vestris solliciti, conciliate vobis illos, invitare. Scio vos istud persepe fecisse,

sed nihil est hoc perspice fecisse, nisi eo usque facias, quod persuaseritis et allegeritis. Scio vos importunos fuisse, scio molestos aepenumero viros esse, quod non persuaseritis: ideoque negligentiores rediti estis; sed consoletur vos Paulus, qui dicit, *Caritas omnia sperat, omnia credit, caritas nunquam excidit* (1. Cor. 13. 7). Tu quod tu munera est exsequere: quamvis curationem ille non admittat, tu apud Deum mercedem habes. Nam in terram quidem si semen jecris, neque spicas produxerit, vacua necesse est manibus inde discedas: at in anima non ita fit: sed tu quidem sparge doctrinam, et licet illa dictis tuis restiterit, integrum nihilominus mercedem habes, nec minorem quam si fuisset persuasa: non enim simpli- citer rerum exitum, sed animi propositum eorum qui laborant, attendit Deus, dum premia solet decernere. Vos igitur hortor, ut quod faciunt, qui studiis theatrorum insariant, et in equorum certaminibus, hoc vos quoque faciatis. Quid illi porro faciunt? Jam ab ipsa vespera coeunt, et convenient inter se, et ad aliorum domos veniunt sub auroram, aliaque loca sibi designant, ut simul congregati majori cum voluptate ad satanicum spectaculum illud descendant. Quemadmodum illi rei saluti animæ sua nocte diligentem operam navant, seque mutuo deducunt: ita vos animæ vestre curam gerite, vosque invicem servate: eamque futura erit collecta, ad ædes perge tui fratris, eamque foris pro vestibulo expects, atque egredientem retine: licet ab innumeris necessitatibus urgeatur, ne permittas, neve sinas secularis aliquod negotium aggredi, priusquam ad ecclesiam illum adduxeris, et integre collectæ persuaseris interesse: quamvis contendat, quamvis contradicat, quamvis innumeras excusationes obtendat, ne illi credas, ne acquiescas, sed dicens ac docens fore, ut tum illi cetera magis facilia et expedita reddantur, cum absoluta collecta, postquam particeps precum fuerit, patrumque benedictiones accepit, deinceps ad illa properabit; atque his ac pluribus aliis verbis cum ipsum dovinxeris, ad sacram istam mensam deducito, ut duplicum mercedem obtineas, cum ob tuum, tum ob illius adventum. Omnino si tantum studii tantumque diligentia ad filios venandos et aliciendos, qui negligentiores sunt, adhibucrimus, salutem assequemur. Quantumvis eam negligentes sint, et impudentes, et truculenti, assiduitatem propositi vestri reverili, tandem a negligentia desistent. Neque enim illo Iudeo qui Deum non moverat, neque homines reverebatur, superiores sunt, quantumvis sint duri ac stupidii: atamen illum crudelem, savuum, ferreum, adamantem illum unius mulieris vidua constans assiduitas exoravit (Luc. 18. 2-5). Quoniam igitur via dignificamus, si, eum mulier vidua crudelem judicem, qui neque Deum timebat, nec homines reverebatur, infestare potuerit, et ad beneficium conferendum impellere, nos fratres nostros multo illo tolerabiliores multoque modestiores alicere non potuerimus, dum ad propria filios commoda capessenda cohortamur? Hæc ut dixi, neque dicere cessabo, donec eos sanos vi-

dero, qui agrotant. Singulis diobus illos querbo, donec opera vestra illos inveniam. A vobis etiam summopere contendeo, ut eodem cum animi dolore, cum quo haec a me nunc dicantur, cum eodem labore negligentiores disquiratis. Non enim mihi tantum, sed et vobis Paulus præcepit, ut membrorum vestrorum curam geratis. *Consolamini eam, inquit, insecum in verbis istis, sicut et facitis: et rursus, Edificate alterutram* (1 Thes. 5. 11). Magna quippe merces eos maneat, qui de fratribus sunt solliciti, maximumque supplicium illis imminet, qui salutem illorum minime evant et negligunt.

3. *Auditio cui lectio Scripturas, sine intellectu, nisi praenunt; communis factio dictorum superissa.* — Quamobrem valde confido credoque vos ea que diximus magnæ cum animi alacritate præstituros: quam ob causam hic abortandi finem faciens, ad Pauli mensam deducere vos conabor. *Paulus vocatus apostolus* (1. Cor. 1. 1). Illec aepenumero et a vobis audita, cù a nobis sunt lecta; sed non legere tantum, verum etiam intelligere que dicantur oportet: aliqui nullum nobis lucrum ex lectione constabat. Siquidem thesauros, si superne calcetar, divitias non ostendit; sed effodiendus est prius, et postquam infra descenderis, omnem deinde quæsum invenies: ita quoque fit in Scripturia; non sola sufficit lectio ad reconditos bonorum thesauros indicandos, nisi profundum scrutoris. Si lectio sufficeret, non dixisset eunicho Philippus: *Putasne intelligis quæ legis* (Act. 8. 30)? Si lectio sufficeret, Judeus Christus non dixisset: *Scrutamini Scripturas* (Joan. 5. 39): at is qui scrutatur, non superficie tenus subsistit, sed ad profundum ipsum usque descendit. Etenim in ipso exordio multum sensum pelagus cerno. Atque in secularibus quidem epistolis salutationes quoquo modo sunt, solum honorem cultumque deferentes: hic vero non ita, sed multa exordium sapientia redundat. Non enim Paulus est qui loquitur, sed qui animam ejus moveat Christus. *Paulus vocatus.* Hoc nomen, Paulus, unum quidem est, nudumque nomen: sed tantum sensum thesaurorum habet reconditum, quantum experientia emperit. Nam si recordamini, tres integros dies de solo hoc nomine disseverasse me scitis, dum causas afferrem, ob quas cum Saulus ante vocaretur, Paulus deinde vocalitus est, et qua de causa non statim ad fidem conversus hanc appellationem accepit, sed ad multum tempus nomen retinuit, quod illi a principio parentes imposuerant: multaque Dei sapientiam et providentiam ex eo demonstravimus cum erga nos, tuus erga sanctos illos exhibitam. Nam si liberis suis homines non temere nomen imponunt, sed vel a patre, vel ab avo, vel a majoribus ceteris nomina mutantur: multo magis Deus servis suis non sine causa, nec sine ratione aliqua appellations imposuit, sed majori cum iudicio ac sapientia. Siquidem homines in honorem defunctorum, vel ad suam consolationem aepenumero nominibus mortuorum filios suos appellant, eoque pacio per appellationem liberorum solitum sibi doloris excogitant, quem ex obitu defunctorum

νόν ἐκείστε· καὶ τοῦτο ὑμᾶς ὀνυηρότερους ἀποτήσεται· ἀλλὰ περιμυθεῖσθαι ὑμᾶς ὁ Παῦλος λέγων· Ἐπὶ ἀριστῇ σάντα ἀλεπίζει, καίτη σιωτεῖς, ἀγάπῃ οὐδέποτες ἀπείστεται. Σὺ τὸ σαντοῦ ποίησον· καὶν ἐκείνος μὴ δέξηται τὴν θεραπείαν, σὺ τὸν μισθὸν ἔχεις παρὰ τῷ Θεῷ. Ἐπὶ μὲν γάρ τῆς γῆς ἀν καταβόλης τὰ στάρματα, καὶ μὴ δένηγητη τοὺς ἀστέρας, κανεὶς ἀνάγκη χρεῖον ἀπελθεῖν· ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς οὐχ οὔτες· ἀλλὰ σὺ μὲν κατέβαλε τὴν διδασκαλίαν, ἀκαίνη δὲ καὶ μὴ παισθῇ τοῖς λεγομένοις, ἀπηρτισμένον ἔχεις τὸν μισθὸν, καὶ τοσοῦτον, δοντινὸν εἰς ἐκείσθη· οὐ γάρ τῷ τέλοι τῶν πραγμάτων ἀπλῶς, ἀλλὰ τῇ γνώμῃ τῶν πονούντων προσέχων δὲ Θεός, οὐτα τὰς ἀμοιδὰς ὅριζεν εἰώθε. Παρακαλῶ σὸν ὑμᾶς, θεραπεῖσθαι οἱ περὶ τὰ θέατρα μεμηνότες πρὸς τὰς τῶν ἱππων ἀμμᾶται, τοῦτο καὶ ὑμεῖς ποιήσατε. Τί δὲ ἐκείνοι ποιοῦσιν; Ἀπὸ ἐκπέρας ἀλλήλους αὐστητούνται, καὶ εἰς τὰς εἰκαῖς ἀλλήλων ἀπαντῶσιν ὅποι τὴν ἥλα, καὶ τόπους ἐπέρους ἕαυτοῖς ἀφορίζουσιν, ήτού δικούς συγχροτηθέντες, μετὰ πλειονὸς ἡδονῆς ἐπὶ τὴν σατανικὴν ἐκείνην ἀνέλθωσι θέαν. Ὄποτερ ἐκείνοι πατέται τῆς ἕαυτῶν σπουδάζουσιν ψυχῆς, καὶ ἀλλήλους συγχραταστῶσιν· οὐτας διμεῖς προνοήσατε τῆς ἕαυτῶν ψυχῆς, καὶ ἀλλήλους συνδιατάσσετε, καὶ συνδέεταις μελλούσσης γίνεσθαι, ἐπὶ τὴν οἰκίαν ἀπάντησον τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ ἀνάμεινον ἔξω τῶν προθύρων, καὶ ἀξελθόντα κάτασθε· καὶν μυρίαι καλῶσιν ἀνάγκαι, μὴ συγχωρίσῃς, μηδὲ ἐπιτρέψῃς ἀμφασθαῖ τοῖς τῶν βιωτικῶν, περὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν φαγαγεῖν καὶ πειθεῖν τῆς συνάξεως μετασχέλειν ἀπάστες· καὶν φιλονεκῆ, καὶν ἀντιτάγη, καὶν μυρίας προθάλλεται προφάσεις, μὴ παισθῆς, μηδὲ ἀνάσχῃ, ἀλλ' εἰπὼν καὶ διδάξας δι: καὶ τὰ ἄλλα αὐτῷ τότε μᾶλλον ἔξευμαρισθήσεται, θεαν τὴν σύναξιν ἐπιτελέσαις, καὶ κοινωνήσαις εὐχὴν, καὶ εὐλογῶν Πατέρων ἀπολαύσας, οὕτω πρὸς ὕστερα [132] βαδίζει, καὶ τούτοις καὶ πλειστοῖς τούτων ἐπέρους λόγοις καταδησας αὐτὸν, οὕτως ἄγε πρὸς τὴν ἐράνην ἕαυτην τράπεζαν, ἵνα διπλοῦν ἔχεις τὸν μισθὸν, καὶ ὑπὲρ τῆς ἕαυτοῦ, καὶ ὑπὲρ τῆς ἐκείνου παρουσίας. Πάντως, διν τοσοῦτη καὶ σπουδῇ καὶ προδυμίᾳ περὶ τὴν ἀγραν τῶν ῥρυμοτέρων χρηστώματα, ἀπιτευξόμαθα τῆς σωτηρίας. Καὶν γάρ μυριάκις ὁσιν ὀλιγώρων καὶ ἀνάσχυντος καὶ φονικοῦ, τὸ συνεχὲς ὑμῶν τῆς προαιρέσεως ἀρυθρίσαστες, ἀποστήσονται ποτε τῆς ῥρυμίας. Οὐ γάρ εἰσιν ἐκείνου τοῦ δικαιοῦ τοῦ τὸν θεὸν οὐκ εἰδότος οὐδὲ ἀνθρώπους αἰσχυνομένους χαλεπώτεροι, καὶν μυριάκις ὁσιν ἀναίσθητοι· ἀλλ' ὅμως ἐκείνοι τὸν ὄμδυν, τὸν ἀγριόν, τὸν σιθηροῦν, τὸν ἀδέμαντα μιᾶς γυναικὸς χήρας προσεύρεται συνεχῆς ἀδυσάπτης. Πολλὰς οὖν καὶν εἴημεν συγγνώμης ἔξιοι, εἰ γυναικὸς χήρας δικαιοτήτην ὄμδυν, καὶ μῆτρα τὸν θεὸν φεύγουμενον, μῆτρας ἀνθρώπους ἀντεραπεμένον, δινηρεῖσθαι ἀτικάρμψαι καὶ πεισαι δοῦναι τὴν χάριν, ἡμεῖς τοὺς ἀδελφοὺς τοὺς ἀνεκτοτέρους ἐκείνου πολλῷ, καὶ μετρωπέρους ἐκείνου, μὴ δινηρεῖμεν ἀφελεύσασθαι, ὑπὲρ τῶν εἰκαίων αὐτοὺς παραπλεύντες ἀγαθῶν· Ταῦτα πολλάκις εἴπον, καὶ λόγων εἰς τεκμήσομεν, ἵνας διν τὸν νοσοῦντας ὑγιαίνοντας.

* Σον. In marg. conjicit ἀλλήλοις.

Καὶ ἐκάστην αὐτοὺς ἐπιτίητω τὴν ἡμέραν, ἵνα διν δινηρῶν διάτης ὑμετέρας σπουδῆς αὐτοὺς εὑρεῖν. Αδοματιὶς καὶ ὑμῶν, μετὰ τῆς αὐτῆς ὁδύντος, μεθ' ἓτε ταῦτα λέγω νῦν, μετὰ τοῦ αὐτοῦ πόνου τὴν δρευναν ποιεῖσθαι τὸν ῥρυμοτέρων. Καὶ γάρ οὐδὲ ἀμοιβὴν μενοντίζειν μελῶν. Παρακαλεῖτε γάρ, φησίν, εἰς τὸν δρόντος τοῖς λόγοις τούτοις, καθὼς καὶ ποεῖτε· καὶ τέλιν· Οἰκοδομεῖτε ἀλληλίους. Καὶ γάρ δικούς μέγας τοῖς τῶν ἀδελφῶν κηδομένοις, καὶ τιμωρία μεγίστη τοῖς ἀμελούσι καὶ καταφρούοντις τῆς σωτηρίας αὐτῶν.

γ. "Οὗτον σφόδρα θερφῶ καὶ πεισταυτα, διτι μετὰ ταῦλῆς τῆς προθυμίας ποιήσετε τὰ εἰρημένα· καὶ δικ τοῦτο ἐνταῦθα ταῦτα τὴν παρανεσιν στήσας, ἐπὶ τὴν Παῦλου ἡράπεζαν ὑμᾶς ἀγαγεῖν παιράσσουμα. Παῦλος ἀλητὸς ἀπόστολος. Ταῦτα πολλάκις καὶ διμεῖς ἡκούσατε, καὶ ἡμεῖς ἀνέγνωμεν· ἀλλ' οὐκ διαγνώσκειν μόνον, ἀλλὰ καὶ πιγμώσκειν χρή τὰ λεγόμενα· ἐπιτι, κέρδος οὐδὲν ἡμῖν θεται τῆς ἀναγκώσσεως· Καὶ γάρ θησαυρὸς ἀνωθεν πατούμανος οὐκ ἐνθείκνυται τὸν πλούτον, ἀλλὰ χρή διορύξαι πρῶτον αὐτὸν, καὶ καταβῆναι κάτω, καὶ οὕτως ἀπασαν τὴν εὐπορίαν εὑρεῖν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν Γραφῶν· οὐκ ἀρκεῖ μόνον ἡ ἀνάγνωσις δεῖξαι τὸν τῶν ἀποκειμένων ἀγαθῶν θησαυρὸν, διν μηδειρυνθῆσθαι τὸ βάθος. Εἰ δικει ἀνάγνωσις, οὐκ διν εἶπεν ὁ Φιλίππος τῷ εὐνούχῳ. Ἀρά γε τηνώσκεις διαγνώσκεις; εἰ δικει ἡ ἀνάγνωσις, οὐκ διν εἶπεν δι Χριστὸς τοῖς ιουδαίοις, Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς· δὲ δὲ δρευνῶν οὐ μέχρι τῆς ἐπιφανείας θεταται, ἀλλὰ πρὸς τὸ βάθος αὐτὸν καταβαίνεις. Καὶ γάρ πολὺ πέλαγος νοημάτων ἐν τοῖς προσιμοῖς δρῶ. Ἐν μὲν γάρ ταῖς βιωτικαῖς ἐπιστολαῖς αἱ προσρήσεις ἀπλῶς γίνονται, θεραπείαν ἐμφαίνουσαι μόνον· ἐνταῦθα δὲ οὐκ οὕτως, ἀλλὰ πολλῆς σοφίας γέμει τὸ προσιμιον. Οὐ γάρ Παῦλός θετιν δι φθεγγόμενος, ἀλλ' δι κινῶν τὴν ᐃκείνου ψυχὴν Χριστός. [133] Παῦλος αἰλητός. Τὸ Παῦλος τοῦτο, δοκει μὲν θετιν δι τὸν διεργῆς θεντο οἱ γονεῖς· καὶ πολλὴν διπὸ τούτου τοῦ θεού σοφίαν καὶ κηδεμονίαν ἀνεδείκνυμεν, καὶ περι διμεῖς, καὶ περι τοὺς ἀγέτους; ἐκείνους γεγενημένην. Εἰ γάρ δινθρωποι τοῖς αὐτῶν παιδοῖς οὐκ ἀπλῶς ἐπιτεθεσται τὰ δινόματα, ἀλλὰ διπὸ μὲν διπὸ τοῦ πατέρος, τὸ δὲ διπὸ τοῦ πάππου, τὸ δὲ ἀφ' ἐπέρους προγόνων καλούντες· πολλῷ μᾶλλον δι Θεός τοῖς διαυτοῦ δούλοις οὐκ ἀπλῶς, οὐδὲ δινευ λόγου τινὸς τὰς προσηγορίας ἐπέθηκεν, ἀλλὰ μετὰ πλειονὸς σοφίας. Ἀνθρωποι μὲν γάρ εἰς τε τιμῆν τῶν ἀπαλόντων, εἰς τε διευτῶν παραμυθίαν πολλάκις τοῖς τῶν τετελευτηκέτων δινόμασι τοὺς διαυτοῦν ιδιούσι καλούσι, παραμυθίαν τινὴ τῆς τῶν πειθῶν προσηγορίας ἐπινοῦντες· δὲ δὲ θεός ἀρετῆς δικούς θετινησιν καὶ διεσπα-

λίαν, θοκερ δὲ στηλὴ χαλκῆ, τῇ προσηγορίᾳ τῶν ἀγίων ἐναποθέουται.

Τὸν γοῦν Πάτερν ἀπὸ τῆς ἀρετῆς οὐτας ἀκάλεσε, τὴν ἀπόδειξιν τῆς περὶ τὴν πίστιν στερβότητος ἀναποτελέμαντος αὐτοῦ τῷ θνάτῳ, ἵνα ἔχῃ ὑπόδοσελον ἄγνωστήν, τὴν προσηγορίαν, τῆς ποιαύτης στερβότητος. Τούτο καὶ τὸν Ἰωάννην καὶ τὸν Ἰάκωβον ἀκάλεσεν, ἀπὸ τῆς κατὰ τὸ κήρυγμα μογαλοφενίας. Ἀλλ᾽ ἵνα μὴ πᾶλιν τὰς εἰπτὰ λέγων βιονοχλῶ, ταῦτα ἀφεῖς, ἀκαίνος ἀρεῖ, διτὶ καὶ αὐτὰ καθ' ἕνατε λεγόμενα τὰ ὄντας μετα τῶν ἀγίων, καὶ τοὺς φιλοθείς εἰσὶν αἰδίσιμα, καὶ τοὺς ἀμαρτιώνουσι φοβερά. Τὸν γοῦν Ὀντήσιμον δραπετήν καὶ κλέπτην γενόμενον, καὶ τὸν δεσποτικῶν ὑφαλόμαντον τι χρημάτων, ὑπόδειξμανος ὁ Παῦλος καὶ μετανειλόν, καὶ οὕτω πρὸς τὴν λεπρὸν χειραγωγήσας μυστηριών. εἰσαὶ μᾶλλον ἀποικίσας τῷ δεσπότῃ πάλιν, τούτο πρὸς αὐτὸν ἔγραψε· Διὸ καλλίτηρ ὁ Χριστὸς καζήστοις ἔχων ἐπιτίσσειν σοι τὸ ἀντίον διὰ τὴν ἀγέλασην, μᾶλλον καρακαλῶ, τοιούτος ἀπὸ Παῦλος πρεσβύτερος, τινὶ δὲ καὶ δέσμοις ὁ Χριστός ἡστοι. Ὁρές δὲ τριάδεπτοντες, τὰ δεσμὰ τὰ διὰ τὸν Χριστὸν, τὴν πολιτείαν τὴν ἀπὸ τῆς φιλοτίας, τὴν αἱτίαν τὴν ἀπὸ τῆς προσηγορίας; Ἐπειδὴ γάρ εἰς ἣν ὁ καρακαλῶν, τριπλοῦν ἀφίλονειτος ποιῆσαι τὸν ὑπὲρ Ὀντήσιμου δεδμόν, τὸν πρεσβύτην^a. Ὅρες δὲ καὶ αὖτα τὰ ὄντας αἰδίσιμα τοὺς πιστοὺς δοτοῦ καὶ φιλόθεα; Εἰ γάρ παιδίου φιλουμένου προσηγορία δινομαθεῖσα παλλάκις καὶ μὴ βουλόμενον τὸν πατέρα διπλεῖσθαι τὴν χάριν διὰ τὸ πρὸς τὸ θνάτον φίλετον, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τῶν ἀγίων συμβαίνειν τούτο εἰδὼς ἦν. Ὄτι δὲ καὶ τοῦς ἀμαρτιώνουσι φοβερά ἦν, καθάπερ παιδίοις φρεθυμοῦσι τὰ τῶν διασκέλων [134] δινόμενα, ἀκουοντον πῶς Γαλάταις ἐπιστέλλουν εὐτὸν τούτο ἥντικάτο. Ἐπειδὴ γάρ εἰς ἀσθενειῶν ἀπάκλινον Ἰωάννην, καὶ περὶ τὴν πίστιν αὐτὴν ἀκινθεύοντον, βουλόμενος αὐτοὺς ἀκατητούσι καὶ πείσαι μηδὲν Ἰουδαϊκὸν δικαιούγειν τῇ τοῦ Εὐαγγελίου διασκελάμη, οὕτως ἔγραψεν· ὸδὲ ἄγιος Παῦλος λέγων ὅμηρος, διτὶ διὰ καρετέμηησθε, Χριστὸς ὅμηρος οὐδὲτε ἀφέτησε. Εἰκασ, Ἔγώ· τίνος ἔνεκεν προστιθεῖσι τὸ θνάτον; τὸ γάρ, Ἔγώ, οὐκ ἣν ἱκανὸν θηλῶσαι τὸν γράφοντα; Ἀλλ᾽ ἵνα μάθης δὲ καὶ αὐτὴ ἡ τοῦ ὄντος παρενθήκη ἰκανὴ τῶν ἀκουόντων καθάπτασθαι, διὰ τούτο προστιθεῖσι τὴν προσηγορίαν, εἰς ὄντων ἄγιων τὸν δικαιόσηντα, τὸν δικαιούμενον τῶν ἀγίων, καὶ τὸν φρεθυμός δύμον, διενίστεμα, καὶ τὸν κατεφρονήσα, φοβουμένα. Παιώνιον γοῦν τὸν ἀπόστολον διτεν ἀκούσων ἄγιον, ἔνοικον τὸν ἄνθρακας, τὸν ἐν στενοχωρίαις, τὸν ἐν πληγαῖς, τὸν ἐν φυλακαῖς, τὸν ἐν τῷ βυθῷ νυχθήμερον γενόμενον, τὸν εἰς τρίτον ἀρκαγέντρα οὐρανὸν, τὸν ἐν τῷ περαδέσιον τῷ δρῆτα φήματα ἀκούσαντα, τὸ σπαῖον τῆς ἐκλογῆς, τὸν νυκταργαγὸν τοῦ Χριστοῦ, τὸν αὐξάμενον ἀνάθερα εἰναις ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν. Καὶ καθάπερ εἰρά τις χρυσῆ, τῶν κατορθωμάτων ὁ ὄρμαθος μετὰ τῆς τοῦ ὄντος μνήμης τοῖς μετὰ ἀκριβείας προσδιχουστιν ἐπικείχεται· καὶ οὐ μικρὸν ἡμῖν ἀπὸ τούτου γίνεται πέρδος.

^a Hic legendum videtur τὸν δεσμότην, τὸν πρεσβύτην, τὸν Παῦλον, ut sensus quadret.

Οὐ. Ενīν καὶ πλείστα τούτων εἰς τὴν προσηγορίαν εἰπεῖν· ἀλλ᾽ ἵνα καὶ τῆς δευτέρας ἀρχάριας λέξεως, ἀκαίνην βαδιούμενον λειτεῖν. Θοκερ γάρ τος Παῦλος δινομα πολλὴν παρέσχεν ἡμῖν εὐπορίαν, εἴτε καὶ τὸ Κληροῦ, εἰ βουληθείμενον αὐτὸν καταμαθεῖν μετὰ τῆς προσηγορίας τοποθήσεις, τῆς Ἱερᾶς ἢ καὶ πλείστας ἀρχαίσιοις θεωρίαις ἡμῖς. Καὶ καθάπερ ἀπὸ πόσιμου, γε διεθήτας βασιλικοῦ λίθου ἵνα τις ἐξελάνω, καὶ οἰκίας λαμπρὰς καὶ τολυτελεῖς ἀγρούς, καὶ οἰκοτόνων ἀγρίων, καὶ ξερά πολλῷ πλείστας τούτων πρίσσεων δύνανται· τὸν μαργαρίτην ἀποδέμανος ἴσχεν· εἴτε δὴ καὶ ἐπὶ τῶν δειλίων φήμεταιν, μὲν μιᾶς φήσεως δινοματίαν ἀναπτύξει δελήσης, πολλὴν εὐ πρετέρης πειρατείας εὐπορίας ἀποθέσιν, οὐκ εἰκάσις, εἴδεται ἀνθράκων, εἴδεται πλέοντα τῆς ποιμένους, ἀλλὰ θεοσερίας ἀφορμάς δινοματίας ταῖς τῶν προσεχθεῖσαν φυγαῖς. Σπάσαι οὖν αὐτὸν τὸ τούτο τὸ Κληροῦ, εἰς δοητὴν ἡμῖς γειραγωγεῖ πραγμάτων ιστορίαν πανυπατικῶν. Δεῖ δὲ πρότερον μαθεῖν, τί ποτε ἔστιν αὐτὸν τὸ τούτο τὸ Κληροῦ· παὶ δευτέρων ἀξιότασι, τίνος Ἰννεντού Κορυνθίους ἐπιστόλων μόνον καὶ Θεμαίσιος οὔτες ἔγραψεν, ἀλλὰ δὲ οὐδενί. Οὐ γάρ ἀπλῶς, οὐδὲ εἰκῇ τούτο ποιεῖ. Εἰ γάρ ήμεις τῶν ἐπιστολῶν τὰς προφήτειας εὐχάριστας ποιούμεθα, ἀλλά οὐ ποιούμεθα· παῖς διπλῶς ποιούμεθα· πάλιν διπλῶς ὁ Παῦλος, οὐχ ἀπλῶς, οὐδὲ εἰκῇ τούτοις μόνον οὐτας, ἐπειναῖς δὲ διτέρων ἐπιστολῶν, ἀλλὰ μετά τινος σφρίξης πανυπατικῆς. Οὐτε μὲν οὐδὲν τὸν ἀλλον ἐπιστόλων, αἰλητὸν ἀστόντον δὲ τῷ προσομίῳ τῆς Ἐπιστολῆς ἀκάλεσεν, ἔξεστην ἡμῖν αὐτές τῶν Ἐπιστολῶν τὰς ἀρχὰς ἀπαλθεῖσι τούτον μαθεῖν. Τίνος δὲ δινεκεν τούτο ἀποτεῖ, ἀμέτερον δὲν εἰς λογίαν, ἀπειθάνει δεικνυμένον πρότερον τοῦ ἔστιν σ' αἰλητός, καὶ τι διὰ τῆς φήσεως ἡμῖς διδάξαις ὁ Παῦλος ἡθελητος ταῦτης. Τί ποτε οὖν ἡμῖς βούλεται διδάξαις διὰ τοῦ αἰλητὸν ἀστόντον καλέσαις; Οὐτε οὖν αὐτὸς τῷ πρώτῃ προσῆλθε πρώτος, ἀλλὰ κλητήσεις ὑπήκουεσσεν· οὐκ αὐτὸς ἀξιήτησε καὶ εὑρεν, ἀλλ' εὐρέθη πλεινόμενος· οὐκ αὐτὸς πρὸς τὸ φῶς ἀντίληψε πρώτος, ἀλλὰ τὸ φῶς τὰς οἰκείας ἀκτίνας πρὸς τὰς ίδιας θρῆψε τὰς ίδιαίνους, καὶ τοὺς ἕξα πτηώσας ὁρατούμοις, οὗτοι τοὺς ἔνθοδεν ἤνοιξεν. Βουλόμενος οὖν ἡμᾶς παίδεσσας διτι τῶν κατορθωμάτων αὐτοῦ πάντων οὐδέν διευθετογίας εἶσαι, ἀλλὰ τῷ κακλητότεροι θεῷ, αἰλητὸν ἀστόντον καλέσαι. Οὐ γάρ τὰς πύλας μοι τοῦ σκάμματος ἀνοίξαις, φησι, καὶ τὸ στάδιον, οὗτος καὶ τῶν στερφάνων εἰτεις γίνεται· δὲ τὴν ἀρχὴν παρασχών καὶ τὴν βίκαν καταβαλλόμενος, οὗτος καὶ τῶν βλαστησάντων μοι μετὰ ταῦτα καρπῶν παρέσχε μοι τὰς ἀφορμάς. Αἰδο τούτῳ καὶ ἀλλαγῆν πάλιν εἰπεῖν, Πλείστα αὐτοτελεῖς ἀκοπίασα, ἀπήγαγεν, Οὐκ ἄγιον δέ, ἀλλ' ἡ χάρις ἡ στρέψις. Τὸ οὖν Κληροῦ δινομα οὐδενός δεστιν δινειτεῖς

rum conceperant : Deus autem memoriam virtutis ac doctrinam tamquam in terra columna in appellatione sanctorum recondit.

Petri nomen quid designet. Praecipitorum nomina seranda. — Petrum quidem certe a virtute sic vocavit, et in ejus nomine firmatissima fidei argumentum et iudicium collocavit, ut appellatione sua, perpetua tamquam magistra quadam ejusmodi firmatis, utatur (*Math. 16. 18*). Joannem quoque ac Jacobum a magnitudine vocis in evangelio predicando nota vocavit. Sed ne eadem rursus memorando molestiam pariat oratio nostra, his omisiis illud dicam, ipsa sanctorum nomina seorsim semper religiosis et pii viris veneratione digna esse, ac peccatoribus formidanda. Onesimum quidem certe, qui fugitivus et fur exstiterat, et de pecunia berili quidpiam interverterat, cum suscepisset Paulus, eumque immutasset, atque ita sacris mysteriis initiasse; cum deinceps eum domino suo redditurus esset, haec ad illum scripsit : *Propter quod nullum fiduciam habens in Christo imperandi sibi quod ad rem pertinet propter caritatem, magis obsecro, cum sim talis, ut Paulus senex, nunc autem et vincus in Christo Iesu* (*Phil. v. 8. 9*). Vides illum addidisse tria, vincula propter Christam, conversationem ob zelatum, et nominis reverentiam ? Nam cum unus esset qui obsecrabat, triplicem eum conabatur efficere, qui pro Onesimo supplicabat, vincum, senem, Paulum. Vides ipsa seorsim nomina veneranda esse fidelibus ac religiosa ? Si enim dilecti filioli nomen usurpatum esse vel invitum parentem ad confereendum beneficium inflexit ob nominis amorem, multo magis in sanctis id habere locum decebat. Porro formidabilia quoque peccatoribus esse, quemadmodum pigris puerulis nomina magistrorum, audi quo pacto Paulus scribens ad Galatas subindicavit. Nam quoniam ad Judaicam insurmitatem declinarunt, et de ipsa fide periclitabantur, cum illos vellet erigeret ac illis persuadere, ut in evangelicam doctrinam nihil Judaicum introducerent, ita scripserat : *Ecce ego Paulus dico vobis, quoniam si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit* (*Gal. 5. 2*). Dixisti, *Ego* : cur addidisti nomen ? Num enim illud, *Ego*, sufficiebat ad eum indicandum qui scriberet ? Ut nimirum discas ipsum nominis additamentum ad commoneendos auditorum animos sufficisse, propterea nomen addit, ut eis memoriam restriceret praeceptoria. Idem quoque nobis accidit : cum enim nobis in memoriam sancti revocantur, tameisi desidia torpescimus, excitamus ; licet contemnamus, terremur. Paulum quidem certe apostolum cum audio, animo intueror illum, qui in tribulationibus versabatur, in angustiis, in plaga, in carceribus, qui unius diei noncuse spatio in profundo maris fuit, qui tertium rapens in celum fuit, qui in paradiso verba audivit arcana, vas electionis, Christi paronymphum, qui a Christo anathema esse pro fratribus optavit. Itaque tamquam aurea quadam catena recte factorum turba cum nominis memoria sese ingerit lis, qui diligenter attenderint : neque mediocre inde lucrum decerpitur.

4. De dictione, Vocatus, agit; salutationes præmit-

*tatur epistola. — Potuissemus his etiam plura de nomine dicere : sed ut secundam quoque dictionem attingamus, hic finita de nomine contemplatione, deinceps gradum ad illam faciemus. Ut enim nomen, *Paulus*, nullum nobis lucri comparavit, ita et illud *Vocatus*, si convenienti studio velimus illud indagare, non minori vel etiam majori nos contemplatione complebit. Et quemadmodum si quis ex mundo aureo vel regio diadematè lapillum unum eximat, et domos splendidas, et agros magni pretii, ac famulorum greges aliaque multo his majora coemere poterit, illa margarita divendita : ita quoque fiet in verbis sacris : si unius dictio[n]is sensum velis evolvere, multam spiritualis tibi quæstus materiam prebebit ; non quod domos aut mancipia vel terra jugera tibi comparet, sed quod pietatis ac philosophia[rum] occasione afferat eorum animabus, qui attenti ac seduli fuerint. Ipsum igitur illud, *Vocatus*, considera ad quantum spirituallum rerum historiam nos ducat. Prius autem illud discendum est, quid sit illud ipsum, *Vocatus*, ac deinde scrutandum, quam tandem ob causam ad Corinthios solum et ad Romanos (*Rom. 1. 1*), non ad ullum alium literas mittens ita scripserit. Neque enim sine causa vel temere id facit. Nam si nos epistolis non temere inscriptiones praefigimus, sed si ad inferiores literas mittamus, *Talis tali*, scribimus ; cum autem ad æquales, etiam dominum in inscriptione vocamus eum, qui epistolam recipit ; cum vero nostram dignitatem longe excedunt, alia quoque plura adjicimus nomina, quæ majorem cultum et honorem præ se ferant. Quod si nos tantani curam adhibemus, neque eodem modo ad omnes scribimus, sed pro varietate personarum quæ literas recipiunt, convenientes appellations præmittimus : multo magis Paulus non temere, aut sine causa hoc modo ad hos, ad illos alio modo scribebat, sed cum aliqua spirituali sapientia. Ac nulli quidem alteri mittentes literas *vocatum* eum in exordio epistolarum initis discere possumus. Car autem id ageret, jam nostrum est dicere, si prius quid sit, *vocatus*, demonstraverimus, quidque nos per hanc dictionem docere Paulus voluerit. Quid ergo docere nos vult Paulus, cum seipsum *vocatum* appellat ? Se nimirum priorem ad Dominum non accassisse, verum *vocatum* obedivisse : non ipsum quæcauisse atque invenisse, sed cum aberrasset, inventum esse : non ipsum ad lucem respexit primum, sed lucem radios suos in ejus palpebras vibrasse, et exterioribus oculis orbato, interiores deinde esse reseratos. Cum igitur docere nos vellet, se nullum ex suis recte factis omnibus sibi ipsi tribuere, sed Deo qui vocavit, seipsum *vocatum* appellat. Nam qui stadii mihi fores aperuit, inquit, et scammatis, ille coronarum etiam est auctor : qui præbuit initium et radicem plantavit, hic mihi fructuum, qui deinde germinarunt, occasiones suppeditavit. Quapropter alibi quoque rursus cum dixisset, *Plus omnibus laboravi, subjunxit, Non ego autem, sed gratia, quæ mecum est* (*1. Cor. 15. 10*). Itaque nomen illud, *Vocatus*,*

aliud nihil indicat, nisi Paulum nihil ex suis recte factis sibi proprium arbitrari, sed omnia Domino Deo tribuere. Quod utique Christus discipulos suos docebat dicens, *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos* (Joan. 15. 16); atque apostolus istud ipsum rursus in eadem iunxit epistola, cum ait: *Tunc cognoscam, sicut et cognitus sum* (1. Cor. 15. 12): nunc enim, inquit, non ego prior cognovi, sed prior sum cognitus. Dum enim persequeretur et populearet Ecclesiam, Christus eum vocavit dicens, *Sauve, Sauve, quid me perasperqueris* (Act. 9. 4)? propterea vocatum seipsum appellat. Quam ob causam ad Corinthios ita scribebat? Corinthus haec metropolis est Achaeæ, ac spiritualibus donis abundabat, et merito sane: siquidem prima Pauli potita est lingua; et quemadmodum vitis que ab optimo ac diligentí agricola excolitur, multis luxuriis foliis, multis fructibus semper oneratur: Ita nimurum et urbs illa cum tamquam optimum agricolam Pauli doctrinam prima esset experta, ejusque sapientia longo tempore se oblectasset, bonis omnibus florebat; neque vero spiritualibus tantum donis abundabat, sed et commoda secularia illi affatim suppotebant. Nam et profane eruditio sapientia, et divinitas, et potentia exteris urbibus antecellebat. Atque his illa inflabatur, et in superbiam efferebatur, et per superbiam in varias partes divisa est.

Arrogantis mala; Corinthii primi Pauli doctrina exculci. Profana sapientia non confert ad pietatem. — Ea quippe natura est arrogans: caritatis vincula disrumpit et proximum avellit, et efficit ut seorsim apud se degat is, qui ab illa correptus fuerit. Et sicut paries, qui intumuerit, adiunctionem destruit: sic anima inflata ferre non potest se cum altero copulari: quod et Corinthio tum evenit: inter se dissidebant, et in multis partes Ecclesiam dividebant: atque innumeros sibi alios doctores cum præfocissent, in curias et classes distributi dignitatem Ecclesie presumdabant. Dignitas enim est Ecclesie, cum illi qui congregati sunt, optime inter se concordiam pacemque conservant.

8. Hæc autem omnia vobis demonstranda sunt, et Corinthios Pauli doctrina tum exultos fuisse primos, eos donis spiritualibus divites fuisse, et commodis asecularibus antecelluisse, atque idcirco in superbiam elatos a se invicem esse divulso, et hos quidem his, illos autem illis sese addixisse. Ut igitur intelligas primos eos doctrina Pauli exultos fuisse, audi quo pacto idipsum indicet Paulus: *Nam si multos, inquit, pedagogos habetis in Christo, sed non multos patres. Nam in Christo Jesus per evangelium ego vos genui* (1. Cor. 4. 15): atqui is qui gignit, primus in lucem producit quod genitum est. Et rursus, *Ego planteri, Apollo rigens* (1. Cor. 3. 6): ostendens a se primum sparsum esse doctrinam. Potro donis eos spiritualibus redundasse inde constat: *Gratias ago Deo ob gratiam Dei, quæ data est vobis in Christo Jesus, quod in omnibus divites facti es sis in illo, ita ut nihil vobis deti in illa gratia* (1. Cor. 1. 4. 5). Et vero profana illos sapientia fuisse participes, satis nobis declaravit multis

Hæc longisque sermonibus, quibus in sapientiam illum invehitur. Cum enim alia in epistola non facile id præstissime reperiatur, hic prolixa illos accusatione insectatur: ac merito sane. Nam quoniam hinc tumor et fastus exortus est, illic etiam sectionem adinvicit sic dicens: *Non enim misit me Christus baptizare, sed evangelizare: non in sapientia verbi, ut non evanescatur crux Christi* (1. Cor. 1. 17). Vide quam writer profanam sapientiam accaset, quod non modo nihil ad pietatem conferre videatur, sed etiam impedimentum et obstaculum sit. Ut enim præclaræ corpora, et formosi pulchrique vulnus, si quod ornatus exterior admittant, sum pulchritudinis gloriam minuant, quod fuci et pigmenta, et reliqua ejusmodi lenocinia et artificia forma laudea divisa ad se trahant: quod si nihil eis addideris, pulchritudinem eorum magis detegis, dum sola forma decertat, et integræ laude et commendatione perfraitur: ita fit in religione, et spirituali sponsa: si quid externum illi adjungas, sive divitias, sive potentiam, sive eruditio- nis vim, gloriam ejus perdis, nec sinis ut integra laus ejus appareat, sed in multis partes ejus gloriam di- vidis: sin eam solam sinas simplicem nudamque certare, amotis omnibus rebus humanis, tunc maxime pulchritudo ejus omnis apparet, tunc invicta virtus ejus elucebit, cum neque divitias indigena, neque sapientia, neque potentia, neque nobilitate, neque aliis ullis rebus humanis, omnia superare potuerit et sub- igere, dum per homines viles, abjectos, egenos, pau- peres, idiotas, impialis oratoribus, philosophis, tyra- nis, et universo terrarum orbe superior evadit.

Humana sapientia confunditur. — Propterea Paulus quoque dicebat: *Non veni per sublimitatem sermonis annuntians vobis testimonium Dei* (1. Cor. 2. 4): et, *Quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes* (1. Cor. 1. 27). Non simpliciter dixit, Quæ stulta sunt, sed, Quæ stulta sunt mundi; neque omnino quod, Quæ stulta sunt mundi, sint etiam stulta apud Deum: sed multi ex illis qui videntur hic esse insipientes, apud Deum sunt omnibus aliis sapientiores: quemadmodum nimurum mulki qui egestate hic pre- muntur, omnibus apud Deum sunt opulentiores. Quandoquidem Lazarus etiam ille cum omnium pauperissimus esset in mundo, ditissimus omnium erat in celis (Luc. 16. 20. sqq.). Stultitiam igitur mundi ap- pellat eos, quibus lingua non est diserta, qui profana sapientia non sunt imbuti, qui eloquentia minime pol- lent. Et hos *Elegit, inquit, Deus, ut sapientes confundat.* Quo vero pacto, queso, per hos illi confunduntur? Per ipsam rerum experientiam. Cum enim foris se- dentem ac mendicantem viduam, ac arpenumero corporis membris mortuam de immortalitate animæ interrogaveris, de resurrectione corporum, de pro- videntia Dei, de retributione pro meritis, de ratione ille reddenda, de tremendo judicio, de repositis eis, qui recte se gesserint, bonis, de suppliciis quæ pec- catoribus Deus comminatus est, de aliis omnibus: cumque illa valde accurate magna cum fiducia et se- curitate responderit; philosophus autem et qui plu-

τερουν; ή τὸ μηδὲν οἰκισθεῖν εἶναι Παῦλον τῶν οἰκισθείν κατερθωμέστων, ἀλλὰ πάντα ἀναπιθύνεις τῷ Διεσπότῃ Θεῷ. Ὁπερ οὖν καὶ ὁ Χριστὸς τοὺς μαθητὰς ἐβίβασκε λέγων, Θύξ θμαῖς μεξέβαλέξασθε, ἀλλ' ἦώ δέξεδεδημην θμᾶς· καὶ ὁ Ἀπόστολος τὸ αὐτὸ τοῦτο πάλιν ἐπὶ τῆς αὐτῆς Ἐπιστολῆς αἰνίζεται λέπτων· Τότε δὲ διειγνύσεμι, καθὼν καὶ ἐπεγνώσθην· νῦν γάρ, φησιν, εὐχὴν ἔγων πρώτος ἐπέγνων, ἀλλ' αὐτὸς ἐπεγνώσθην πρώτος. Διώκοντα γάρ εὐτὸν καὶ περθεούντα τὴν Ἐκκλησίαν ὁ Χριστὸς ἐκάλεσε, λέγων· Σεῦδε, τί με διώκεις; Διὰ τοῦτο καρέρο διενεγκεῖται. Τίνος ἔνεκεν Κορινθίοις οὕτως ἐπεισάλλεν; Μή Κόρινθος αὐτῇ τῆς Ἀχαΐας μητρόπολις τοτε, καὶ πνευματικοῦς ἐκόμα χαρίσματος· καὶ μέλα εἰκέτως· τῆς γάρ Παῦλου γλώττης πρώτη ἀπῆλευσε, καὶ καθάπερ διπταλος, ἀρίστους τινῶν, καὶ ἐπιμελοῦς ἀπολέμουσα γεωργοῦ, παλλαῖς μὲν κομῷ τοῖς φύλλοις, πελλάζει τῷ καρπῷ βρέθει διηγεῖται· οὕτω δὴ καὶ ἡ πόλις ἔκειται, ὅπερ τινὲς διρίστους γεωργοῦ, τῆς Παῦλου διδασκαλίας μετασχούσα πρώτη, καὶ ἐπὶ πολὺν δινεργήσασα χρόνων τῇ τούτου σοφίᾳ, πάσιν ἐπεθῆλει τοῖς ἀγαθοῖς· οὐ πνευματικῶν δὲ αὐτῇ αἱ χαρισμάτων περιουσία μόνη ἦν, ἀλλὰ καὶ βιωτικῶν πλεονεκτημάτων πολλὴν εἰχε τὴν ἀφροδίταν. Καὶ γάρ σοφίᾳ ἀργῶν τῶν ἔζησεν, καὶ πλούτῳ καὶ δυνατεστάτῃ τῶν ἄλλων ἐπράτει πολεισιν. Καὶ ταῦτα αὐτῇ διφύσησε καὶ πρὸς ἀπόνταν ἥρε, καὶ διὰ τῆς ἀκονοίας; εἰς πολλὰ φύσισθησαν μέρη.

Τοιαύτη γάρ τῆς ὑπεργραφανίας ἡ φύσις· τὸν τῆς ἀγάπης διαρρήγνυσι σύνδεσμον, καὶ τὸν πλησίον ἀποσχίζει, [180] καὶ καθ' ἐαυτὸν ἔκαστον εἶναι ποιεῖ τὸν κακητημένον αὐτήν. Καὶ καθάπερ τοῦχος φυσηθεὶς διαλύει τὴν οἰκοδομήν, οὕτω δὴ καὶ ψυχὴ φυσηθεῖσα τῆς πρὸς ἕτερον συναρπελαῖς σύν κατέχεται, δὴ δὴ καὶ ἡ Κόρινθος ἔκαστη τότε· καὶ πρὸς ἀλλήλους διστασιάζειν, καὶ εἰς πολλὰ μέρη τὴν Ἐκκλησίαν κατέπειν, καὶ μυρίους δαυτοῖς ἔτερους ἐπίστησαν διδασκάλους, καὶ κατὰ φρατρίας καὶ συμμορίας γενόμενοι ἀλυρήναντο τὸ τῆς Ἐκκλησίας ἀξέωμα. Ἐκκλησίας γάρ ἀξέωμα, διταν σώματος ἀκολουθῶν πρὸς ἐαυτοὺς εἰς οὐλλεγόμενοι διατηρῶσι.

ε'. Δεῖ δὲ ταῦτα ἀποδεῖξαι ὅμην πάντα, διε τοῖς πρώτοις τῆς διδασκαλίας Κορίνθιοι τότε ἀπῆλαυσαν, διε ταχισμάτων ἡσαν πνευματικῶν πεπληρωμάνοι, διε καὶ βιωτικοῖς πλεονεκτήμασιν ἐκράτουν, διε διὰ ταῦτα ἀπονηθέντες ἀλλήλοις ἀπερράγησαν, καὶ οἱ μὲν τούτοις, οἱ δὲ ἀκείνοις προστένεμον ἐαυτούς. Οτι μὲν οὖν πρώτοις τῆς Παῦλου διδασκαλίας ἀπῆλαυσαν, μανισσον πᾶς αὐτὸ τοῦτο δὲ Παῦλος ἤνιξετο. Εἶτα γάρ, φησι, καλλοὺς καιδαριγοὺς ἔχεις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἀλλ' οὐ καλλοὺς κατέβεις. Ἐν γάρ Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου ἦτορ ὑμᾶς ἐγέννησα· δὲ γεννήσας πρώτος εἰς φῶς ἤγει τὸ τεχθόν. Καὶ πάλιν, Ἐγώ διέτενα, Ἀκολλώς ἐπέστισε· διεκνίνεις διε τοῖς πρώτοις τῆς διδασκαλίαν κατεβάλλετο. Οτι δὲ χαρίσμασιν ἐκόμων πνευματικοῖς, ἐκεῖθεν δῆλον. Εὑχάριστώ τῷ Θεῷ μιον ἐπὶ τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ, τῇ δοθείσῃ ὑμῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, διε τοῖς πρώτοις διεποιεῖσθαι δὲ αὐτῷ, διτεθμάς μη διτερεύεισθαι εἰ μηδεὶς χαρίσκεται. Καὶ μήν διε σοφίας μετεῖχον

τῆς ἔζησεν, δέ δὲ πολλοῖς καὶ μακροῖς κατὰ τῆς σοφίας ἀποτελεῖ λόγους, οἷjλον ἡμῖν ἐποίησεν. Οὐδεμενὸς γάρ αὐτὸ ταχέας τὸν ἴτερό ποιήσεις Ἐπιστολῇ, ἐνταῦθα καὶ πολλῇ κέχρηται τῇ κατηγορίᾳ· καὶ μέλα εἰκότας. Ἐπειδὴ γάρ ἐντεύθει τῇ φιλογραφῇ τίτρενεν, ἐπει τὴν τομὴν ἐπειγαγεν, οὗτω λέγων· Οὐδὲ τὸν ἀπέστολον μετέπειτα, ἀλλ' αὐτογραφίαν τοῦ Χριστοῦ. Όρα πότι κατηγορία τῆς ἔζησεν σοφίας, διε μή μόνον μηδὲν φαίνεται συντελούσα πρὸς τὴν εὔσεβειαν, ἀλλὰ καὶ ἐμπόδιομα καὶ κάλυμα γίνεται. Καθάπερ γάρ τὰ λαμπρά τῶν σωμάτων, καὶ τῶν ἔζησεν εὐειδεῖς καὶ καλοί, διε μὲν τινα καλλωπισμοῦ προσθήκην ἔζησεν λέπειαν, εἰς τὴν τῆς οἰκείας εὐμορφίας βλάπτονται δέξαι, τῶν ὑπογραμμάτων καὶ τῶν ὑπογραφῶν καὶ τῆς ἀλλῆς ἐπιτεχνήσεως μερικούμενον πρὸς διατάξας εἴσιται τὸν τοῦ κάλλους ἐπιτίνον· δὲν δὲ μηδὲν ἀπαγάγγεις αὐτῇ, διε πλούτου, διε δυναστείας, διε λόγων ἰσχύν, ἐκένωσας τὴν δέξαιαν αὐτῆς, οὐκ διε τρεῖς διλόκληρον αὐτῆς φανῆναι τὸ θεῦμα, ἀλλ' εἰς πολλὰ καταμερίσας αὐτῆς τὴν δέξαι· ἀλλὰ δὲ ἀργῆς γυμνήν καθ' ἐαυτὴν ἀγωνίζεσθαι, πάντα ἀποστήσεις τὸ ἀνθρώπινα, τότε δικριθῶς αὐτῆς φανεῖται τὸ κάλλος διπαν, τότε ἐκλάμψει σαρῶς ἡ διμαχος ἰσχύς, διτε μήτε πλούτου, μήτε σοφίας, μήτε δυναστείας, μήτε εὐγενείας, μήτε ἀλλου [187] τινὸς τῶν ἀνθρώπινων δεηθείσα, πάντων δύνηται καρτεῖν καὶ περιγνεσθαι, δι' ἀνθρώπων εὐτελῶν καὶ ταπεινῶν καὶ ἡροημάνων καὶ τενήτων καὶ ιδιωτῶν, καὶ ἀπειθῶν ἥττορεων καὶ φιλοσόφων καὶ τυράννων, καὶ τῆς εἰκουμένης καρπούσιας ἀπάσης.

Διο καὶ Παῦλος θελεγεν· Οὐδὲ ηλίθον παθ' ὑπεροχὴν λόγου, κηρύττων ὑμῖν τὸ μαρτύριον τοῦ Θεοῦ· καὶ Τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο δὲ θεός, Ιητα κατασχύνη τοὺς σοφούς. Οὐχ ἀπλῶς εἰπε, τὰ μωρὰ, ἀλλὰ, Τὰ τοῦ κόσμου μωρά· οὐ πάντως δὲ, διε τὸ τοῦ κόσμου μωρά, καὶ παρὰ τῷ θεῷ μωρά· ἀλλὰ πολλοὶ τῶν ἐνταῦθα δοκούντων εἶναι ἀνοήτων, παρὰ τῷ θεῷ πάντων εἰσὶ τῶν ἀλλῶν σοφώτεροι· διτερο πού καὶ πολλοὶ τῶν ἐν πεντε τάρτων ἐνταῦθα, πάντων εἰσὶ εὐπορώτεροι παρὰ τῷ θεῷ. Ἐπει καὶ δὲ Λάζαρος ἐκείνος πάντων πτωχότερος ὁν δὲ τῷ κόσμῳ, πάντων ἡν εὐπορώτερος ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Μωράν τοίνυν τοῦ κόσμου καλεῖ τοὺς οὐκ δροντας γλῶτταν ἡροημάνην, τοὺς τῆς ἔζησεν οὐδετερημάνους. Καὶ τούτους διελέξατο, φησιν, δὲ θεός, Ιητα κατασχύνη τοὺς σοφούς. Καὶ πῶς, εἰπε μοι, δια τούτων ἐκείνων κατασχύνονται; Διὰ τῆς τῶν πραγμάτων πείρας. Οταν γάρ τὴν χήραν τὴν ἔξω καθημένην καὶ προσαιτοῦσαν, πολλάκις δὲ καὶ τὸ σώμα ἀγάπτοντον οὐσαν ἐξετάσσεις περὶ ἀναστάσεως ψυχῆς, περὶ σωμάτων διαστάσεως, περὶ προνοίας θεοῦ, περὶ τῆς κατ' ἀξίαν ἀντιδόσεως, περὶ τῶν εἰθυνῶν τῶν ἐκεῖ, περὶ τοῦ φοβεροῦ δικαιοστήριου, περὶ τῶν ἀποκειμένων τοῖς κατορθοῦσιν ἀγαθῶν, περὶ τῶν ἡπειρημάνων τοῖς ἀμαρτάνουσι τιμωριῶν, περὶ τῶν ἀλλῶν διπάντων· εἰτε μετὰ ἀκριβείας ἀποκρίνεται καὶ πληροφορίας πολλῆς· δὲ φιλοσόφος καὶ μέγα εἰπε κόμη καὶ βαστηρίᾳ

* Place nota marginalis Savilli conjicentis αὐτῇ. Edīt.

ηρων, μετὰ τοὺς πολλοὺς τῷ μακρῷ τῶν λόγων θιάμους, μετὰ τὰς ἀναλλὰς καὶ ἀπαιρούς ἀδιαλεχίας, μηδὲ χθνεῖς θίνεσσι, μηδὲ διάφεροι σύντητοι τῷ μαρτιῷ εἰς αὐτοὺς ἐν Θεῷ, ἵνα καταισχύνῃ τοὺς σορούς. Ἀπαρ γάρ ἐκεῖνοι δι' ἀπόνοιαν καὶ ὑπαρηφανίαν οὐκ θίνυνθεσσιν εὑρεῖν, τῆς μὲν τοῦ Πλευράτος ἐκτούτος ἀποστήσαντες θιάματα, τοῖς δὲ οἰκείοις λογισμοῖς οὐ πάντας ἀπαρθίσαντες, ταῦτα οἱ πτεροὶ καὶ ἀπαρθίσματα, καὶ τῆς ἕξαθεν ἀποστηριμένοι παιδεύσας, μετὰ ἀπριβείας ἀμεθών ἀπαντά, τῆς ἐκ τῶν εὐρανῶν ἔξαρτησαντες θιάματα. Οὐδὲ ἀντεῖθα δὲ μόνον ἴστεται κατηγορῶν τῆς ἕξαθεν σορίας, ἀλλὰ καὶ ἔπειρα τούτων τὰλεσσα προστίθησι λέγων· Ἡ σορία τοῦ αὐτού ποντού τούτου μαρτιὸς παρὰ τῷ Θεῷ· καὶ παρειών τοῖς ἀκούοντι πάλιν μετὰ πάσης αὐτοῖς ἀτιμίᾳ· καὶ σφρόβητος ἐλεγεν· Εἰ γάρ τις δοκεῖ, φησίν, ἐν ὑμῖν σοφός εἶται ἐν τῷ αἰώνι τούτῳ, μαρδὸς γενέθσω, ἵνα γένηται σοφός· καὶ πάλιν· Γέργαρταν, Ἀπολῶ τὴν σορίαν τῶν σορῶν, καὶ τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν ἀθετήσω· καὶ πάλιν, Κύριος γινώσκει τοὺς διαλογισμούς τῶν ἀνθρώπων, διτὶ εἰσὶ μέτασι.

5'. Ἀλλ' ὅτι μὲν σορίας μετεῖχον οἱ Κορίνθιοι, δῆλον ἐκ τούτων· δτὶ δὲ μέγα ἄφρδον καὶ ἔχουσῶντο, πάλιν δὲ αὐτῆς τῆς Ἔπιστολῆς ἔστι φανερόν. Κατηγορήσας γάρ που τοῦ παπορνευκότος, ἐπῆγαγε λέγων· [138] Καὶ ὑμεῖς δὲ αεφυσιωμένοι ἔστε. Ὅτι δὲ εἰ τῆς ἀπονοίας πρὸ; ἀλλῆλοις ἡρίζονται, καὶ αὐτὸν τοῦτο ἰδῆτε πάλιν εἰπάντων· Ὁσου γάρ ἐν ὑμῖν ἔρις καὶ ἥδης καὶ διχοσσεσται, οὐχὶ σαρκικοὶ δύται, καὶ πατέται· ὥακορ περιπατεῖτε· Καὶ τὶς ὁ τῆς Ἑρίδος τρόπος· Εἴς πολλοὺς ἀρχοντας κατέτεμον θιάματάς, καὶ διά τοῦτο φησι· Λέγω δὲ τούτο, δτὶ διακοστος ὑμῶν φησιτε· Ἐγὼ μέν εἰμι Παῦλος, δῆτα δὲ Ἀπολλώ, δῆτα δὲ Κηφᾶς. Ταῦτα ἐλεγεν, οὐκ ἀπειδὴ Παῦλῳ καὶ Κηφῷ καὶ Ἀπολλῷ προσένεμον θιάματάς, ἀλλὰ τοῖς ὄντας τούτους ἀποκρύψαι βούλεται τοὺς τῆς στάσεως αἰτίους γεγενημένους, ὥστε μὴ φανεροὺς καταστήσας, φιλονεικοτέρους ποιῆσαι, καὶ εἰς μείζονα ἀνατιχυντεῖσαν ἀγαγεῖν. Ὅτι γάρ οὐ Παῦλος καὶ Πέτρος καὶ Ἀπολλώ προσένεμον θιάματάς, ἀλλ' ἐπέροις τοῖς, καὶ τοῦτο ἐκ τῶν ἔξις δῆλον. Ἐγκαλέσας γάρ αὐτοὺς ἐπὶ τῇ διαστάσει ταύτῃ, πάλιν ἐπῆγαγε λέγων· Ταῦτα δὲ, ἀδελφοί, μετεσχημάτισα εἰς δματόντες καὶ Ἀπολλώ δι' ὑμᾶς. ἵνα δὲ ὑμῖν μάθηται τὸ μὴ ὑπέρ διέγραπται φροτεῖν, ἵνα μὴ εἰς ὑπέρ τοῦ ἔνδος μὴ φυσιούσθε κατά τοῦ ἐπέροι. Πολλοὶ γάρ τῶν θιάματῶν οὐκ θίοντες οἰκοθεν ἀπαίρεσσιν, οὐδὲ τοὺς πλησίους δάκνειν, προστηράμενοι τινας θιάματῶν ἀρχοντας, τοῖς ἐκείνων πλεονεκτήμασιν εἰς τὴν καρδίαν ἐπέροιν ὑπερηφανίαν ἐκέχρηντο· καὶ τὴν διάδασκονταν αὐτοὺς σορίαν τῆς ἐπέροιν αὐτοῖς ἀπονοίας ἐγένετο πρόφασις· δπαρ ἐσχάτης δοξομανίας ἦν, οἰκοθεν οὐκ ἔχοντας ἀναθρύνεσθαι, ταῖς ἐπέροιν ὑπεροχαῖς ἀποχρῆσθαι· εἰς τὴν κατὰ τῶν ἀδελφῶν ὑπεροψίαν. Ἐπεὶ οὖν καὶ εἰς ἀπόνοιαν ἥρθησαν καὶ διεστασίαζον, καὶ εἰς πολλὰ κατέτεμον μέρη θιάματάς, καὶ μέγα ἄφρδον δὲ τῇ διάδασκαλίᾳ, ὡς οἰκοθέν τε καὶ παρ' θιάματῶν εὑρόντες, ἀλλ' οὐχ ὡς δικυθεν δεξάμενοι καὶ ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος τὰ τῆς ἀληθείας

δέγματα, βουλθύμενος εὐτῶν καταστέλλαι τὸ φύσηρα, εὐθέως ἀπὸ τῶν προσιμάτων αἰλούρων εὐθέως ἐκπέλασε, μενονουχὶ λέγων· Εἰ δὲ τὸ διδάσκαλος εἰδὼν εἰρόν, οὗτος πρέστερον εὐτῆς τῷ Θεῷ προστήλθον, ἀλλὰ καὶ ηγέτες τότε ὑπέκουσσα, πᾶς ὑμεῖς οἱ μεθησαν, καὶ παρ' ἄκρου τὰ δέγματα δεξάμενοι, δύνασθε μέγα φρονεῖν, ἃς αὐτοὶ τούτων εὑρέται γεννόμενοι· Διά τούτο καὶ πρόλον Πλεγαν εἰσοι· Τίς γάρ σε διαπρέπει, τι δὲ ἔχεις δ οὐκ ἔλαβες; εἰ δὲ καὶ ἔλαβες, τι παχύσσαι ὡς μὴ λαβάν;

Οὖτον οὖν ἄλλο ἔστι τὸ ἀληρδὸς τοῦτο, ἀλλ' ἡ ταπεινοφροσύνης διάδασκαλία, καὶ τύφου παθαίρεσσι, καὶ πάσῃς ἀλεσσίνες καταστολή· εὐθέως δέ γάρ ἐστιν, οὐδὲν εύταξις διηγερταῖν καὶ συνάγειν ἡμᾶς δύναεται· ἀλλὰ ταπεινοφροσύνη, καὶ μετράζειν, καὶ τὸ πατεστάλθαι καὶ μηδὲν μηδέποτε περὶ θιάματῶν μέγις φαντάζεσθαι· Οὐπάρ καὶ δὲ Χριστὸς συνειδῶς, καὶ τῆς πνευματικῆς ἀκείνης διάδασκαλίας ἀρχόμενος, ἀπὸ ταπεινοφροσύνης πρώτον τῆς παραίνεσσας ἥρεστο, καὶ τὸ σύμα τὸνος, τοῦτον πρώτον εἰσήγεγκε τὸν νόμον, εύταξις εἰπών· Μακάριοι οἱ πτερωχοὶ τῷ πατεντάμενοι· Καθάπερ γάρ τις οἰκίαν μεγάλην καὶ λαμπρὰν οἰκοδομεῖσθαι· [139] μελλων, ἀνάλογον καταβάλλεται· τὸν θεμέλιον, ὧστε δυνηθῆναι τὸ μετὰ ταῦτα ἐπιτιθέμενον ἀνεγκαῖν βάρος· οὕτω δὴ καὶ δὲ Χριστὸς, τὴν μεγάλην ἀκείνην οἰκοδομήν τῆς φιλοσοφίας ἀν ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν ἐγείρων, ὃσπερ τινὰ θεμέλιον καὶ τρόπιν ἀσφαλῆ καὶ κρηπίδα βαθαλαν καὶ ἀκίνητον, τὴν τῆς ταπεινοφροσύνης προκαταβάλλεται παραίνεσσιν, εἰδὼς δὲ ταύτης ἀρβίζωμαν· ἐν ταῖς διανοίαις τῶν δικούσιων, διπάντα μέλλα τῆς ἀρετῆς μέρη μετὰ ἀσφαλείας οἰκοδομεῖσθαι δύναται· Πίστερ εὖν ταύτης ἀπούστης, καὶ ἀπατάν τις τὴν λοιπὴν ἀρετὴν κατορθώσῃ, εἰκῇ καὶ μάτην καὶ εἰς οὐδὲν δέοντας ἔστι πεπονηκώς, καὶ' ἐκείνον τὸν ἀπὸ τῆς φάμιλου τὴν εἰκίαν οἰκοδομήσαντα, δις τὸν μὲν πόνον ὑπέμεινε, τοῦ δὲ κέρδους οὐκ ἀπάντατο, ἀπειδὴ θεμέλιον οὐ κατέβαλεν ἀσφαλῆ· οὕτως δὲ οἱ χωρὶς ταπεινοφροσύνης διτιοῦν μετιών ἀγαθόν, ἀπάλεσσεν διπάντα καὶ διέφθειρε. Ταπεινοφροσύνη δὲ, οὐ τὴν δὲ ψήμασι λέγω, οὐδὲ τὴν ἐπὶ τῆς γ.ώττης, ἀλλὰ τὴν δὲ διανοίας, τὴν ἀπὸ τῆς ψυχῆς, τὴν δὲ συνεδότη, ἣν δὲ Θεὸς δύναται μόνος δράζειν· Ἄρκει τοῦτο τὸ πλεονέκτημα, καὶ καθ' ἐπιτον οὐδὲν παλλάκις· φιλοθύμενον, πλε ποιῆσαι τὸν Θεόν. Καὶ τοῦτο δὲ τελώνης ἀδήλωσεν· οὐδὲν γάρ ἔχων ἀγαθόν, οὐδὲ ἀπὸ κατορθωμάτων φανῆναι δυνάμενος, εἰπών μόνον, Ιδισθητεὶ μοι τῷ ἀμαρτωλῷ, κατηλθεν διπάρ τὸν Φαρισαῖον δικαιωθεῖς· καίτοι γε οὐδὲν ταπεινοφροσύνης ἡσαν ἐκείνα τὰ ψήματα, ἀλλ' εὐγνωμοσύνης μόνον. Ταπεινοφροσύνης μὲν γάρ ἔστιν διαν μεγάλα ταῖς διατρέψεις, μηδὲν μέγα περὶ αὐτοῦ φαντάζεται· εὐταξίας δὲ, διπάντα, διαλέκτης, διαπάτης, διαπάτης· εὐγνωμοσύνη δὲ, διπάντα, διαμαρτωλός ἀν, αὐτὸ διπάντο διμολογηγή· Εἰ δὲ δὲ μηδὲν διπάντων μέγις φαντάζεται, ἐπαιδὴ τοῦτο, δπαρ ἦν, ὁμολόγησεν, οὕτω τὸν Θεόν εἰς εἰνοιαν ἀποτάσσετο, πόσης ἀπολαύσονται παρθητίσιας οἱ πολλὰ μὲν ἔχοντες διευτῶν κατορθώματα εἰπεῖν, πάντων δὲ ἐκείνων διπάντων κατορθώματα εἰπεῖν, πάντων δὲ δικαιωθεντες;

riuum coma et baculo gloriatur, post multa longaque spolia sermonum, post importunam multamque garrilitatem ne hincero quidem potuerit, neque de istis verba factorus vulnerit os diducere: tum probe intelleges, quo pacto *Dous elegit stulte mundi, ut sapientes confundaret*. Nam quae præ nimia superbia s. atque reperiens filii minime potuerunt, tam quod scipios a disciplina Spiritus se junxiissent, tam quod omnia propriis cogitationibus commisissent, hanc mendici et abjecti ac profanae eruditio[n]is expertes omnia exacte didicерunt, cum a cœlesti disciplina penderent. Neque vero contentas est horum tenus profanam sapientiam incassare, sed et alia plura subjungit, dicens: *Sapientia hujus mundi stultitia est apud Deum* (1. Cor. 3. 18); et auditores rursus adhortans cum contempnū ac verbem entia dicebat: *Si quis enim videtur, inquit, inter vos sapiens esse in hoc saeculo, stultus fiat, ut sit sapiens* (ib. v. 18); et rursus, *Scriptum est, Perdam sapientiam sapientum, et prudentiam prudentum reprobo* (1. Cor. 1. 19); et rursus, *Dominus novit cogitationes hominum, quoniam vanes sunt* (1. Cor. 3. 20).

6. Ac sapientia quidem præditos fuisse Corinthios ex his liquet; eos autem superbos fuisse atque animis inflatis ex eadem epistola manifestum est. Cum eaim uspiam eum qui fornicatus erat, reprehendisset, adjecti dicens: *Et vos inflati eritis* (1. Cor. 5. 2). Porro præ nimia arrogantia inter se illos conteadisse ac jurgatos esse rursus indicavit, cum dixit: *Cum enim sit inter vos contentio, et zelus, et dissidia, nonne carnales vestis, et accundum hominem ambulatis* (1. Cor. 3. 5)? Quisnam autem fuit contentio illius modus? In variis se rectores ac principes dividebant, atque idcirco dicit: *Hoc autem dico, quod unusquisque vestrum dicit, Ego sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephas* (1. Cor. 4. 12). Hæc autem dicebat non quod Paulo et Cephas et Apollo se attribuerent, sed his nominibus obligere voluit eos, qui seditionis autores fuerant, ne si eos manifestaret, contentiosiores atque adeo impudentiores redderet. Non enim Paulo et Petro et Apollo seipso illos attribuisse, sed aliis quibusdam, ex his quæ sequuntur liquet. Cum enim ipso propter hoc dissidiuni castigasset, rursus adjunxit dicens: *Hæc autem, fratres, transfiguravi in me et Apollo propter vos, ut in vobis discatis, ne supra quam scriptum est sapiatis, ne unus adversus alterum infletur pro alio* (1. Cor. 4. 6). Multi enim ex impenitentibus cum non posset ex domesticis meritis effiri, neque proximos insectari ac mordere, cum sibi quosdam principes ac rectores prefecissent, illorum meritis ac virtutibus ad fastum et insolentiam adversus alios nubebantur, et ex eorum, a quibus edociti fuerant, sapientia occasionem arrogantiæ adversus ceteros arriviebant: quod summi et insigni glorio amoris fuit, cum ii qui propriis meritis gloriari non possent, aliquorum excellentia ad insolentiam contemplumque fratum abuterentur. Quoniam igitur et in superbiam elati erant, et inter se dissidebant, atque in varias partes seipso diviscrant, et propter doctrinam gloriantur, tamquam propria illam industria sibi compa-

rassent, neque creditus ac divina ex gratia veritatis dogmata receperint, volens eorum tumorem ac fastum reprimere, statim a principio seipsum vocatum appellavit, hoc propemodum dicens: *Si ego magister nihil mea industria adinveni, neque prior ipse ad Deum accessi, sed cum vocatus essem, tum demum dicto audiens fui, quomodo vos discipuli, qui que a me dogmata accepistis, superbire potestis, perinde quasi adinventa hæc a vobis fuissent?* Quocirca prius etiam dicebat illis: *Quis enim te discernit? quid autem habes, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non accepisti* (1. Cor. 4. 7)?

Prima lex humilitatis. — Nihil igitur aliud est istud vocabulum Vocatus, nisi disciplina humilitatis et fastus depressione et omnis arrogantiæ repressione: nihil enim est quod nos ita continere ac cohibere possit, ut humilitas, et moderate agere, ac modestum esse. nihilque de se magnu[m] animo fingere. Quod et Christus intelligens ac spiritualem illam doctrinam tradere incipiens, a cobortatione ad humilitatem illam inchoavit, atque os aperiens primum tulit hanc legem ita dicens: *Beati pauperes spiritu* (Matth. 5. 3). Nam quemadmodum is qui magnas et magnificas ædes fecit ædificaturus, conveniens jacit fundatum, ut eam, quæ postea imponetur, molem ferre possit: ita nimis etiam Christus, cum ingens illud ædificium philosophice in illorum animabus erigeret, tamquam fundatum, et carinam et basim firmam et immobilem, cobortationem humiliatis ponit prius; cum probe noverit, postquam hæc in auditorum mentibus radices egerit, reliqua omnia virtutum genera ædificari tuto posse. Ut igitur si hæc defuerit, licet reliquæ omnes virtutes quis opere ipso exhibeat, frustra et incassum ac sine ullo fructu labores suscepit, illi persimilis, qui domum suam super arenam construxit, qui laborem quidem exantlavit, quæstum autem nullum fecit, propriea quod firmam fundatum minime jecit (Matth. 7. 26. 27): ita quisquis ab eo humilitate quidvis boni peragit, omnia perdit ac destruit. Humilitatem autem dico, non eam quæ in verbis, neque quæ in lingua, sed quæ in mente, in anima, in conscientia sita est, quam solus cernere Deus potest. Sufficit unum istud bonum, si vel solum æquenumero appareat, ut propitium Deum reddat. Atque hoc publicanus ostendit: qui cum boni habberet nihil, neque recte factis insignis posset videri, cum solummodo dixisset, *Propitius esto mihi peccatori* (Luc. 18. 13), potius quam Phariseus justificatus descendit, tametsi non humiliatis erant illa verba, sed modestia et æquitatis tantum. Siquidem humiliatis est, cum quis magnarum a se gestarum rerum conscius nihil de se magnificum animo singit: modestia vero et æquitas, cum is, qui peccator est, istud ipse fatetur. Quod si is, qui nihil a se boni gestum noverat, quoniam id quod erat confessus est, ita sibi Dei benevolentiam conciliavit: quantum apud eum fiduciam obtinebunt ii, qui cum multa sua possent commemorare præclara facinora, illorum omnium oblitii esse in numerum rejecerint postremorum?

Quod utique Paulus quoque fecit : cum enim iustorum omnium primus esset, primum se esse dicebat peccatorum (1. Tim. 1. 15) ; neque dicebat solum, sed et credebat, cum a praceptore didicisset, postquam omnia fecerimus, debere nos servos inutiles nos vocare (*Luc. 17. 10*). Istud est humilitas, istum imitentur qui recte factis insignes estis, publicanum vero vos qui peccatorum pleni estis : et confiteamur quod sumus, percutiamus pectus, et menti nostra persuadeamus, ut nihil magnum de se concipiat. Si enim ita fuerimus affecti, sufficit hoc nobis ad oblationem et sacrificium : sicut et David dicebat : *Sacrificium Deo spiritus contribulatus; cor contritum et humiliatum Deus non despiciet* (*Psalm. 50. 19*). Non simpliciter dixit *humiliatum*, sed et *contritum*; quod enim est *contritum*, confractum est : neque enim potest, quantumvis cupiat, effterri. Ita nos quoque non humiliemus tantum animam nostram, sed cante-

ramus etiam et compungamus : conteritur autem, dum suorum perpetuo peccatorum recordatur. Si ita illam humilitatem, ne si velit quidem in superbiam erigi poterit, dum a conscientia tamquam freno quadam correpta, ne se erigat, reprimetur, et ad modestiam servandam in omnibus compelletur. Ita poterimus et apud Deum gratiam invenire : *Quanto enim major es, inquit, tanto magis te ipsum humilia, et invenies gratiam apud Deum* (*Ecclesiastes 3. 20*). Porro qui gratiam apud Deum invenerit, nihil sentiet molestiae, sed et in hac vita poterit cum Dei gratia cuncta illa adversa facile pertransire, ac reposita in altera vita peccatoribus penas effugere, precedente ubique gratia Dei, et omnia illi propria et placida reddente : quam ultimam omnes obtinere possimus in Christo Iesu Domino nostro, per quem et cum quo Patri gloria, una cum sancto Spiritu, nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

MONITUM

Nullam haec concio pro se fert temporis notaun, qua vel annos deprehendi vel internosci valeat Antichizone an Constantinopoli habita fuerit. Ceterum omnes styli notae hic Chrysotomum auctorem designant; ut mirum sit virum doctum et accuratum Hermantium eam in voceq[ue] suspicionem vocare non dubitavisse, quem ideo jure refellit Tillemontius, et styli proprietate permotus et Catalogi Augustani per-

IN DICTU' ILLUD APOSTOLI, NON SOLUM AUTEM, SED ET GLORIAMUR IN TRIBULATIONIBUS, SCIENTES QUOD TRIBULATIO PATIENTIAM OPERATUR (Rom. 5. 3), ET RELIQUA (a).

4. Labores pro virtute subeundi. — Laboriosum est quidem agricultor boves jungere, vomerem trahere, sulcum ducere, semina spargere, hyemem ferre, frigus tolerare, fossam circumducere, ingruentem aquarum copiam a satis arcere, fluminum ripas altiores reddere, ac per medium agrum profundiores sulcos ducere : sed hanc operosa, quæque multo labore illum fatigant, levia sunt ac facilita, dum spe concipit segelent vernantem agriculta, falcem exacutam, ac repletam manipulis aream et fruges maturas, quæ multa cum laetitia domum deseruntur. Sic et gubernator sævis audacter se fluctibus committit, tempestatem et furens pelagus sæpe contemnit, ventos instabiles, marinas procellas, et longas peregrinationes ferre novit, cum sarcinas mercium secum reputat et negotiationis portus, et immensas opes inde comparandas intuetur. Nec aliter miles fert vulnera, jaculatorum nubem excipit, fauem tolerat, frigus, longas peregrinationes, et in acie subcunda ptercula, dum tropæa, victorias, et coronas secum reputat, quæ inde pariuntur. Ad quid autem hanc commemoravimus, aut quid hæc exempla sibi volunt? Hinc nimis occasionem arripere placuit vos ad audiendum

(a) Collata cum Nss. Regio 2313, et Colbertino 49.

cobortandi, atque ad labores pro virtute subeundos incitandi. Nam si propter spem futurorum, idque ut eorum aliquis ea bona consequi possit, quæ cum hac vita finiuntur, hæc illi sustinent, multo magis vos oportet in audiendo perseverare, ut spirituali doctrina imbuamini, ac pro vita æterna pugnam generose sudoresque tolerare. Nam illorum quidem incerta spes est ac temporaria, et sæpe dum sola expectatione lacantur, vitam finiunt, spe quidem se oblectantes, sed rebus ipsis necdum appropinquantes, tametsi graves illas difficultates exantlarint. Exempli causa, post multos illos labores ac sudores agriculta nonnumquam, dum falcem exacuit, et ad messem se comparat, vel immissa ærugine, vel locustarum multitudine, vel inmodica pluvia incidente, vel alia quæpiam importata calamitate ex aeris intemperie, vacuis manibus domum revertitur, postquam labores quidem sustinuit, sed speratis frugibus excidit. Parte ratione gubernator dum mercium copia lætatur, expansis magna cum voluptate velis cum multa maria fuerit emensus, in ipso persæpe portus ingressu vel occurrrente rupe vel ad saxum in mari latens aut ad scopulum aliquem allisa navi, ac inopinato ejusmodi casu percussus, cunctis mercibus amissis, post infinita illa

Επέκτεινε πάντας καὶ δ. Παῦλος ἐποίησε· πρώτος γάρ ἀπό τῶν ὄντων ἡμεῖς τούτους τοὺς ἀμφεπειῶν θεραπεῖς εἶναι· οὐκέτι θεραπεῖς δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπό τοποτοῦ περὶ τοῦ Διδασκάλου μαθών, διτε μετὰ τὸ πάντα ποιῆσαι μάχεσθαις διοίλους δαυτοὺς χρή καλεῖν. Τοῦτο δοτε τεταπεινωφροσύνην, τοῦτον ζηλίαστα οἱ παπτοθέμέντες ἔχοντες, τὸν δὲ τελώνην ὑμεῖς οἱ ἀμφεπειῶν γέμοντες, καὶ διμολογῶμεν ὕστερον ἐσμέν, καὶ τὸ στῆθος πλήτταμεν, καὶ τὴν διάσιν πελθωμεν μηδὲν μέγα περὶ δαυτῶν φαντάζεσθαι. Ἐν γάρ εὖτας δέμαν διακείμενοι, ἀρκεῖ τοῦτο ἡμῖν εἰς προσφορὰν καὶ θυσίαν· καθάπερ καὶ διαυτὸς θλεγε· Θυσίαι τῷ Θεῷ προτύμημάν τοι παρδίσια συντετριψμάτην καὶ τεταπεινωμάτην δι Θεός σύν δέσιδερον. Οὐχ ἀπλῶς εἰπε τεταπεινωμάτην, ἀλλὰ καὶ συντετριψμάτην· τὸ γάρ συντετριψμένον, καὶ διακείμενον· εὖδε γάρ, δέν βούληται, ἐπερθῆναι δύναται. Οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς μὴ ταπεινώσαμεν μόνον τὴν φυγὴν τὴν ἡμετέραν, ἀλλὰ καὶ συντετριψμένον καὶ

κατανύξαμεν· συντρίβεται δὲ εἰκαῖσιν ἀμφεπειῶμέτων μεμνημένη συνεχῶς. Ἀν οὖτας εἴνη ταπεινώσαμεν, οὐδὲ βιωλομένη περὶ τύφον ἀναστῆναι δυνήσεται, ὥστε τὸν τύφον τοῦ [140] συνειδέτος ἐπιλαμβανομένου διεγειρομένης εἴνης, καὶ παταστέλλοντος καὶ πιθενοτας μετριᾶς εἰναι. Οὕτω δινησόμενα παρὰ τῷ Θεῷ καὶ χάριν εὑρεῖν· Οὐσῷ γάρ μέλις εἰ, φησι, τοσούτῳ ταπείνου σανεύτῃ, καὶ ἀναρτίον Κυρίου εὐθήσεις χάριν· Ό δὲ παρὰ τῷ Θεῷ χάριν εὐθέρνης αἰσθήσεται καλεποῦ, ἀλλὰ καὶ δινησόμενα δυνήσεται μετὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος ἐκεῖνα ἐπεντα μετ' εὐκαλίας διαδραμεῖν τὰ διευκ., καὶ τὰς ἐκεῖ κειμένας τοῖς ἀμφεπέντεσι διαφυγεῖν τιμωρίας, τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ παντεχνοῦ προηγουμάντος, καὶ πάντας ἔξαυμενούσης αὐτῷ· ής γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἀπολαύσειν δὲν Χριστῷ Ἰησού τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, δὲν οὐ καὶ μεθ' οὐ τῷ Πατρὶ δέδη, ἅμα τῷ ἁγίῳ Σπεύσματι, νῦν καὶ δέ, καὶ εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

IN HOMILIAM DE GLORIA IN TRIBULATIONIBUS.

analogi in notis supra editi testimonio; in quo Catalogo sincera Chrysostomi opera accurate recensetur, et hanc ibidem quartadecima locatur.

Interpretatio Latina est Frontonis Dicai.

Εἰς τὸ ἀποστολικὸν δημότον τοῦ Αἴτιον, εἰ Οὐ μόνον δέ. διλλα καὶ καυχάμενα ἐτοτες θλιψεστε, εἰ θεος διε η θλιψης ὑπομονήν παρεργαζέται, καὶ τὰ θέης.

εἰ. Ἐπειπόντων μὲν γηπόνων τὸ ζεῦξις βόας, καὶ δρότρων λιλάσαι, καὶ αύλακα δινατεμεῖν, καὶ σπέρματα κατεβαλεῖν, καὶ ἀνασχέσαι χειμώνας, καὶ κρυμὸν διεγιεῖν, καὶ περιελάσαι τάφρον, καὶ πλινθεῖν θέλανσαν τοὺς σπέρματαν ἀποκρύσασθαι, καὶ δῆθας ποταμῶν διψηλοτέρας ἐργάσασθαι, καὶ διὰ μέσον τῆς ἀρούρας βαθυτέρας αύλακας δινατεμεῖν· ἀλλὰ τὰ ἐπίπονα ταῦτα, καὶ μόχθον ἔχοντα, κούφα γίνεται καὶ ἁδεῖ, ὅπαν ταῖς ἐλπίσιν δὲ γεωργῆς θῆμα ποιῶντα τὰ λίθα, καὶ τὴν δρεπάνην ἡκονημένην, καὶ τὴν ἀλανα τῶν δρεγμάτων ἀμπετέλημάντην, καὶ τὸν περιθῶν ὄντα μόνον μετὰ πολλῆς τῆς εὐφροσύνης οὐκαέ εἰσπομένων. Οὕτω καὶ κυβερνήτης ἀγράνων κυμάτων κατατολμᾷ, καὶ χειμώνας, καὶ παισιομένης θαλάσσης πολλάκις καταφρονεῖ, καὶ πενυμάτων ἀσέστων, καὶ διεποντείους κλόδωνας καὶ μακρὰς οὐλές φέρειν ἀποδημίας, ὅπαν τὸ φορτία διναλογίζεται, καὶ τοὺς τῆς ἀποπορίας λιμναῖς, καὶ τὸν ἐκ τούτων διεράστην πλοῦτον τακτόμενον θῆμ. Οὕτω καὶ σερατώτης τραύματα φέρει, καὶ νέφη βελῶν ἀποδημεῖται, καὶ λιμνὸν ὄπορέρει, καὶ κρυμὸν, καὶ τὰς μακρὰς ἀποδημίας, καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς παρατάξεως [161] αινθύνους, ἐντεῦθεν τὰ τρόπαια καὶ τὰς νίκας; καὶ τοὺς στεφάνους διναλογίζεμενος. Ἀλλὰ τίνος ἐνεκεν τούτων ἀμνήσθην; ή τὶ μοι βούλεται ταῦτα τὰ παραδείγματα; Παράκλησιν ὑμέν ἐντεῦθεν πρός τὴν ἀρδαστην εἰσαγαγεῖν βούλομαι, καὶ παραμυθίαν πρός, τὰς ὥπερ τῆς ἡμετῆς ιδρώτας. Εἰ γάρ τῶν εἰρη-

μένων ἐκαστος τὸ ἐπίπονο κοῦφον ἥγεται διὰ τὴν τῶν μαλλόντων ἀλτίδια, καὶ ταῦτα, εἰ καὶ τὶς αὐτῶν ἐκτιυχεῖν δινησότη, τῷ παρόντι συγκαταλύμενα βίᾳ, πολλῷ μᾶλλον ὑμᾶς τὴν ὑπὲρ τῆς πνευματικῆς διδασκαλίας ἀπεράσπιν ἀνέχεσθαι χρή, καὶ τὴν ὑπὲρ τῆς εἰδοντος διοίλους περάστειν τα καὶ τοὺς ιδρώτας γενναῖας φέρειν. Τότε μὲν γάρ μεθηδα τὰ τῆς προσκαίρου ἀλπίδος ἔσται, καὶ ἐν εροσδωμάτῃ μόνῃ τῶν χρηστῶν πολλάκις γεννέμενοι, τὸν βίον οὐτας κατελαυνεῖν, ἐντρυφήσαντες μὲν ταῖς ἀλπίσιν, ἔπειτα τὸν ἄργαν αὖταν οὐκ ὑγρίσαντες, καὶ δὴ διά ταῦτα τὰ χαλεπάτερα ὑπομείναντες. Οἴόν τι λέγω· Μετά τούς πολλούς ἔκεινος πολλάκις πόνους τα καὶ ιδρώτας δ τηπόνος ἐνείστη τῷ τὴν δρεπάνην ἀποφύν, καὶ πρός τὸν διμητον παρατευχάσθαι, ἀποσίνης κατενεγένετος, ή πλήθους ἀπρίδων. ή πέρα τοῦ μέτρου τῆς ἀπομερίας γενομένης. ή ἐτέρα, τινὸς πληγῆς ἐπενεγένετος ἐπ τῆς τῶν ἀέρων ἀνωμαλίας, ἀπῆλθε κανάκης οἰκαδε χροτοί, τὴν μὲν πόνον ἀπαντα ὑπομείνας, τοῦ δὲ καρποῦ τῆς ἀλπίδος ἐκπεσών. Καὶ δι κυβερνήτης δὲ διοίλους χειρῶν τῷ πλήθει τῶν φορτίων, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἡδονῆς τὰ Ιστεία πετάσας, καὶ περάσας πολὺ πέλαγος, ἐν εὐ τῷ πολλάκις τῷ στόματι τοῦ λιμάνος, ή σπιλάδος διμετασύστης, ή ὑφάλωρ καὶ σκοτειλό τινι προσαράξας, ή μλλη τινὶ τοιαύτῃ ἀδοκήτῳ περιστάσει πληγεῖς. πάντα τὸν φόρτον ἀπώλεσε, καὶ μόλις τὸ ἐσωτοῦ σῶμα γυμνὸν διέσωσε μετὰ τοὺς μυρίους κινδύνους;

ἴκανον. Οὐτω καὶ ὁ στρατιώτης μυρίοις πολλάκις παρατεῖμενος πολέμους, καὶ ἀποκρυσάμενος τοὺς ἵναντες, καὶ τῶν ἔχθρῶν περιγενόμενος, καὶ ἐν αὐτῇ ὅν τῇ προσδοκίᾳ τῆς νίκης, τὴν ζωὴν μεταλλέας ἀπῆλθεν, οὐδενὸς δὲς ἐκ τῶν μόχθων καὶ τῶν κινδύνων ἀπολαύσας χρηστοῦ. Τὰ δὲ τούτερα οὐ τοιαῦτα· τάς τε γέρες ἀπίδες αἰώνιους ἔχει ἀκινήτους τα καὶ βεβαίας, καὶ οὐ τῷ προσκαιρῷ τούτῳ συγκαταλυμένας βίῳ, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀκήρατον καὶ μακάρεαν ἔκστασιν καὶ διαιωνίζουσαν ζωὴν, καὶ οὐ μόνον ἀνωμαλίᾳ ἀπέξον καὶ ἀδοκήτων πραγμάτων περιστάσεις εὐχὴ πεποιηθεῖσαν μάκρην, ἀλλ’ οὐδὲ αὐτῷ τῷ θανάτῳ διαιωμένας. Αἴδε τῶν ἀπίδεων δὲ αὐτῶν ίδεις δὲν καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς τυχοῦσι λέμποντα αὐτῶν τὸν καρπὸν, καὶ πολλὴν καὶ μεγάλην οὖσαν τὴν ἀμοιβήν. Αἴδε τοῦτο δὲ μακάριος Παῦλος ἔθει, ἀλλαν· Οὐ μόνος δέ, ἀλλὰ καὶ καυχάμεθα ἐτοῖς Θεοῖς· Παρακαλῶ μὴ παραδράμαμεν τὸ εἰρημένον ἀπλῶ· ἀλλ’ ἐπειδὴ, οὐκ οἶδα πῶς, πάλιν ἡμᾶς δέ λόγος; εἰς τὸν καλοῦ κυβερνητοῦ Παύλου λιμένα εἰσῆγαγεν, ἐντρυφήσωμεν τῇ λέξει, βραχεῖα μὲν οὐσιῇ, πολλῇ δὲ ἡμᾶς παιδευούσῃ φιλοσοφίᾳ. Τί τοις οὖν ἀστιν ἔρα τὸ εἰρημένον, καὶ τί τοῦτο εἰπούν γνήσια τῷ ήμιν, λέγων, Οὐ μόνος δέ, ἀλλὰ καὶ καυχάμεθα ἐτοῖς Θεοῖς· Μικρὸν, εἰ δοκεῖ, ἀνωτέρω τὸν τῆς διδοκαλίας λόγον ἀγάγωμεν, καὶ πολλὴν ὄψιμα τὴν [142] σαφήνειαν, καὶ τὴν τὸν νοημάτων δύναμιν ἔκπλεν τικτομένην τῷμιν. Άλλα μηδένα τὸ σῶμα καταμαλακήστω· ἀλλ’ ἀντὶ δρόσου γενέσθω ἡ τῆς πνευματικῆς ἀκροάστες ἐπιθυμία. Καὶ γέρε περὶ θλίψεως ἡμίν δέ λόγος καὶ ἐπιθυμίας ἀγαθῶν αἰώνιων, καὶ ὑπομονῆς, καὶ τῆς ἐκ τούτων γνωμάνης ἀμοιβῆς τοῖς οὐκ ἀναπτυτακόσι. Τί τοις οὖν ἀστιν τὸ, Οὐ μόνος; Οὐ γέρ τοῦτο εἰρηκώς^a, εἰπούν ἡμῖν πολλὰ καὶ ἕπερ δείκνυσι προϋπογράμνα ἀγαθά· καὶ μετ’ ἀκείνων καὶ τοῦτο προστίθησι, τὸ ἀπὸ τῆς θλίψεως· διὸ καὶ ἐλέγεν δὲ αὐτός· Οὐ μόνος δέ, ἀλλὰ καὶ καυχάμεθα ἐτοῖς Θεοῖς· Ποτε δὲ σαφέστερον γενέσθαι τὸ εἰρημένον, βραχεῖαν ὥραν ἀνάσχεσθε, μακροτέραν τῆμῶν ποιουμένων τὴν διδοκαλίαν τῷ λόγῳ.

Ἐπειδὴ γέρ κατηγγέλθη ὑπὸ τῶν ἀποστόλων τὸ θεῖον κήρυγμα, καὶ περιήσαν παντοχῶν τῆς οἰκουμένης σκέροντες τῆς εὐσεβείας τὸν λόγον, καὶ πρόδροιζον ἀναστάντες τὴν πλάνην, καὶ τοὺς πατρύους τῶν ἀσεβῶν καταλύοντες νόμους, καὶ παρανομίαν ἀπασαν ἀλεύοντες, καὶ τὴν γῆν ἀκαθαίροντες, καὶ εἰβάλων μὲν καὶ νῶν καὶ βιωμῶν καὶ πανηγύρεων τῶν ἀκείνων καὶ τελετῶν κελεύοντες ἀποπῆδν, ἀπιγνώσκειν δὲ τὸν τῶν διλον ἔνα καὶ μόνον Θεὸν, καὶ τὰς μελλούσας ἀνεμάντειν ἀπίδες, καὶ περὶ Πατρὸς καὶ Γίος καὶ ἀγίου Πνεύματος διελέγοντο, καὶ περὶ ἀναστάσεως ἀφιεσθρούν, καὶ περὶ βραχείας οὔρανον διελέγοντο· διὸ ταῦτα πόλεμος ἀνήρθη χαλεπὸς, καὶ πολέμων ἀπάντων ὁ τυραννεύωτας, καὶ πάντας θορύβους καὶ ταραχῆς καὶ στάσιας ἔγειρε, καὶ πόλεις ἀκαταται, καὶ δῆμος ἀπατεῖ, καὶ οἰκία, καὶ οἰκουμένη καὶ δοίκητος. Αἴτη δὴ τῶν παλαιῶν ἔθῶν διασταύρωμένων, καὶ τῆς ἀπὸ τοσοῦτον καταταχούσῃς προλήψεως διαστομάνης, καὶ τῶν δὲ εἰσαγομένων δογμάτων, καὶ ὧν μηδεὶς μηδέποτε ἤκουσε· πρὸς ταῦτα βασι-

λεῖς τὴν τρίαν, καὶ ἄρχοντας ἐθνοχέραινον, καὶ θνῶται ἐπαράτοντο, καὶ ἀγοραὶ ἐθορυβοῦντο, καὶ δικαστήρια ἀχαλέπαινε, καὶ ἔιρη ἀγυμνοῦτο, καὶ δικλα παρεσκευάζετο, καὶ νόμοι τηγανάκτουν. Έκείνεν τιμωρίαι καὶ καλάσσεις καὶ ἀπατεῖαι καὶ πάντα συνεχινεῖτο τὰ ἐν ἀνθρώποις εἶναι δοκοῦντα δεινά. Πατερὶ θαλάττης μειομένης καὶ χαλεπὴ ναυάρια ἀθηναϊτῆς, οὐδὲν ἀμείνον τὰ τῆς οἰκουμένης διέκειτο, πατρὸς παῖδες διὰ τὴν εὐτέλειαν τότε ἀποκηρύσσοντος, καὶ νύμφης πρὸς πανθεράν σχιζομένης, καὶ ἀδελφῶν διαιρουμένων, καὶ δεσποτῶν κατὰ τῶν εἰκετῶν ἀγανακτούντων, καὶ τῆς φύσεως σχεδὸν πρὸς θαυμήν στασιαζούσης, καὶ οὐχ ἀμφιλουμόνων, ἀλλὰ καὶ συγγενικοῦ διὰ πάσης οἰκίας διύντος πολέμου· Οὐ γέρ λόγος μαχαίρας δίκην εἰσιών, καὶ τὸ νοσούν ἀπὸ τοῦ ὑγιαίνοντος τέμνων, πολλὴν ἐποίει παντεχοῦ τὴν στάσιν εἶναι, καὶ τὴν φιλονεκτίαν, καὶ πανταχθέν μυρίας αἱρεσθαι κατὰ τῶν πιστεύοντων παρεσκευάσεν ἐπαγκείας καὶ μάχας. Έντεῦθεν οἱ μὲν εἰς δεσμωτήρια ἀπῆγοντο, οἱ δὲ εἰς δικαστήρια, οἱ δὲ τὴν ἐπὶ θάνατον φέρουσαν ὅδον· καὶ τῶν μὲν αἱ οὐσίαι ἀθημεύοντο. οἱ δὲ καὶ τῆς πατρίδος καὶ τῆς ζωῆς αὐτῆς τολλάκις ἀξέπιπτον, καὶ παντεχθέν νιφάδων πυκνότερα περιειστήκει τὰ κακά· ἐνθύμενοι μάχαις, ἔξωθεν φόδοι, παρὰ τῶν φίλων, παρὰ τῶν ἀλιστρῶν, περὶ ἀντέν τῶν τῇ φύσει συνδεδέμενῶν ἀλλήλων· [143].

β'. Ταῦτον ὁρῶν δὲ μακάριος Παῦλος, δὲ τῆς οἰκουμένης πατορείης, δὲ τῶν εὐρωνίων δογμάτων διδάσκαλος, ἐπειδὴ τὰ μὲν δεινά ἐν χεροῖν ἦν καὶ πρὸ τῶν ὄφθαλμῶν πραττόμενο, τὰ δὲ χρηστὰ ἐν ἀλπίσι: μόνον καὶ ἐπαγγελίαις, βασιλεία οὔρανῶν, λόγω, καὶ ἀνάστασις, καὶ τῶν ἀγαθῶν ἀκείνων λῆξις τῶν πάντας νοῦν καὶ λόγουν ὑπερβανθυτῶν κάμινοι· δὲ καὶ τῇγενα καὶ ἔιρη καὶ τιμωρίαι καὶ παντοδαπαν καλάσσεις καὶ θάνατοι οὐκ ἐν ἀλπίσιν, ἀλλ’ ἐν πειρᾷ· οἱ δὲ πρὸς ταῦτα ἀγνῶντες μέλλοντες, ἀρτίως ἀπὸ βωμῶν καὶ εἰδῶλων καὶ τρυφῆς καὶ ἀκολασίας καὶ μέθης εἰσποιηθέντες; ἡσαν τῇ πίστει, οὐδὲν ὑψηλὸν περὶ τῆς ἀΐδειν ζωῆς; τέως μεμελετηκότες ἐννοεῖν, ἀλλὰ τῶν παρόντων ἀντεχόμενοι μᾶλλον· καὶ εἰκὸς τούτων παλλούς κικρούσυχεῖν καὶ ἀκλύσεσθαι, καὶ ἀναπτίσσειν καθ’ ἀκάτητην πολιορκούμενους ἡμέραν· δρα τί ποιεῖ δὲ τῶν ἀπορθήτων κοινωνὸς, καὶ πρόστεχε τῇ Παῦλου σο. Ιρ. Συνεχῶς περὶ τῶν μελλόντων αὐτοῖς διαλέγεται, καὶ τὰ βραχεῖα ὑπὲρ δικίων ἀγεῖ, καὶ δείκνυσι τοὺς στεφάνους, ἀλεφῶν αὐτοῖς καὶ παραμυθούμενος ταῖς τῶν αἰώνων ἀγαθῶν ἀλπίσι. Καὶ τί φησι; Λογιζόμεθα γάρ, δει τοι δέξια τὰ καθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλοντα σόδας ἀποκαλυψθῆται εἰς τῷμας. Τί γέρ μοι λέγεις, φησι, τραύματα καὶ βωμοὺς καὶ δημίους καὶ τιμωρίας καὶ λειψίους καὶ θημέστεις καὶ πανταν καὶ δεσμά καὶ ἀλύσεις; πάντα δοσα βούλει τίθει τὰ δοκοῦντα δὲν ἀνθρώποις δεινά, καὶ οὐδὲν δέξιον λέγεις τῶν ἀπάλιων ἀκείνων καὶ τῶν στεφάνων καὶ τῶν ἀμοιβῶν. Τὰ μὲν γέρ τῷ πατέρᾳ αἰώνια τέλος οὐκ έχει· καὶ τὰ μὲν παροδεύει πρόσκαιρα θνητα, τὰ δὲ παραμένει διηγεῖταις ἀγήρατα συνυπάρχοντα. Οπερ καὶ ἀλλαχοῦ τοῦτο αὐτὸν αἰνιττόμενος βλαγ-

^a Duo Μαζ. εὐρηκός, Editi εἰσηκώς.

pericula vix salvo corpore nudus evadit. Sic et miles postquam innumeris saepe pugnauit in paeliis, aduersarii repulit, hostesque devicit, dum in ipsa victoria exspectatione versatur, nullis penitus commodis ex laboribus periculisque reportatis e vita discedit. At ejusmodi non sunt res nostra: spes enim aeternas, innatas, et firmas habent, quicque cum hac vita minime terminantur, sed ad imminorem beatamque vitam illam ac perpetuo duraturam spectant, et non modo nullis ex aeris intemperie vel inopinato rerum eventu patient incursibus, sed nec ab ipsa morte possunt deleri. Quin etiam dum sola spe foveant, ejus in quovis etiam e vulgo fructus eluet, et quanta illi merces debeatur. Propterea beatus etiam Paulus clamabat dicens: *Nos solum autem, sed et glorianur in tribulationibus* (Rom. 5. 3). Ne, queso, leviter pratereamus, quae dicta sunt: sed quando, nescio quo casu, sermo nos rursus ad paelari gubernatoris Pauli portum appulit, in hujusdicti consideratione libenter immoremur, brevis quidem illus, sed a quo multa philosophia eruditur. Quid tandem est ergo quod dicit, et quid his nobis indicat verbis, *Nos solum autem, sed et glorianur in tribulationibus?* Paulo altius, si placet, doctrinæ sermonem ordiamur, et multam inde nobis perspicuitatem videbimus ac vim sententiarum emergere. Sed neminem corpus in mollitiem se pigriliam resolval: quin potius tamquam rore quadam spiritualis doctrinæ cupiditate recreetur. Egenum de tribulatione verba facimus, de cupiditate bonorum aeternorum, de patientia, deque mercede, quam illi obtinent, qui minime supini sunt ac desideres. Quid igitur sibi vult illud, *Nos solum?* Qui enim his verbis utilitur, de multis aliis bonis se loquutum esse indicat, quæ praecesserint, et cum illis istud adjicere, quod ex tribulatione nascitur: quam ob causam et ipse dicebat, *Nos solum autem, sed et glorianur in tribulationibus.* Ut autem dilucidiora sint haec verba, nos ad brevem horam sustinete, dum prolixiori sermone doctrinam exponimus.

*Adversarii fidei Christianæ quam multi; persecutio-*nes varie initio prædicationis. *Inducitur Paulus de futuris disserens. Cur ingemiscat creature.* — Cum enim promulgata fuisset ab apostolis prædicatio di-rina, et omnes orbis terrarum plagas religionis sermonem illi serentes obirent, errorem radicibus exstirparerent, patrias impiorum leges rescinderent, ini-quitatem omnem exterminarent, terram expurgarent, atque ab idolis quidem, a fanis, altariis, feriis ac ceremoniis inde nascentibus resilire juberent; unum autem, et solum universorum Deum agnoscere, spes futuras exspectare; deque Patre, Filio, ac Spiritu sancto dissererent, de resurrectione philosopharentur, ac de regno celorum verba facerent: idecirco bellum exarsit grave, omniumque sævissimum, omnia tumultu, perturbatione, ac seditione redundabant. urbes omnes, populi ac domus omnes, omnis regio sine incolta esset, sive deserta: quod nimisrum anti-que consuetudines labefactarentur, et quæ tamdiu obtinuerat, anticipata opinio convelleretur, cum nova

dogmata inveberentur, quæ nemo umquam audirerat: adversus ista sævabant reges, indignabantur magistratus, privati tumultabantur, fora perturba- bantur, tribunalia concitatabantur, stringebantur en- ses, arma parabantur, et leges succensebant. Inde supplicia, pena, minseque, ac cuncta commovebantur, quæ inter homines gravia censemur. Quemadmodum cum iratum est mare, atque infesta naufragia parturit, nihil meliori erat in statu orbis terra- rum, cum religionis causa tum filium pater abdicaret: a socii nurus dissideret, fratres dividerentur, domini in famulos indignarentur, natura quodanmodo in seipsum seditione commota insurgebat, nec civile tantum, sed gentile quoddam bellum dominos omnes perraderet. Verbum euini gladii in morem pene- trans, et quod morbidum erat a sano resecans, magnum ubique seditionem et contentionem excitabat, et efficiebat, ut innumere undique adversus fidèles inimicitæ pugnæque insurgerent. Hinc siebat, ut in carcerem alii detuderentur, alii ad judicia raperen- tur, et ad viam que tendit ad mortem: atque horum quidem bona publicabantur, illi vero et patria, et vita ipsa persepe perfabantur, et omni ex parte cre- brius quam nix decidat, malis obsidebantur: intus pugnæ, foris timores, ab amicis, ab alienis, ab ipsis qui naturæ necessitudine conjuncti erant.

2. Hec igitur cum cerneret beatus Paulus, ille ter- raruim orbis præceptor, et celestium dogmatum do- clor, cum res quidem adverse in manibus essent, et ante oculos versarentur, res autem prospera in spe tantum et promissione, regnum, inquam, celorum, et resurrectio, ac honorum illorum adeptio, quæ cogita- tionem omnem ac sermonem excedunt: fornaces au- tem, sarlagines, gladii, supplicia, tormentorum et mortuum genera omnia non spe, sed experientia per- ciperentur: qui vero adversus hec omnia certatori erant, non ita pridem ab altariis, ab idolis, a deliciis, a luxuria et ebrietate ad fidem traducti fuissent, ne- que dum ad sublime quidquam de vita aeterna versan- dum animo assuefacti, sed rebus presentibus potius inhærerent: et verisimile esset fore, ut multi eorum satiscerent, conciderent animis, ac desicerent, cum singulis diebus obsiderentur: vide quid ille faciat, qui areanorum particeps celestium fuerat, et sapientiam Pauli considera. De futuris assidue disserit apud illos, ponit ob oculos præmia, coronas ostendit, incitat eos, et spe honorum aeternorum consolatur. Quid autem dicit? *Existimamus enim quod non sunt condigne pa- siones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revela- bitur in nobis* (Rom. 8. 18). Quid enim mihi vulnera, inquit, objicis, altaria, carnifices, supplicia, famem, proscriptiones, paupertatem, vincula et compedes? quæcumque volueris propone, quæ ab hominibus gra- via censemur; nihil tamen præmis illis, coronis, ac retributionibus dignum commemoras. Nam ista qui- dem una cum hac vita finiuntur, illa vero in infinito illo ævo finem non habent: hec temporaria cum sint, prætereunt: illa cum sint immortalia, perpetuo per- manent. Quod ipsum et alio loco subindicans dicebat:

*Id quod in præsentis est momentaneum et leue tribulatio-*nis (2. Cor. 4. 17) : sic quantitate qualitatem immi-

nuit, et acerbitudinem mitigat temporis brevitatem. Quo-

niam enim gravia natura sua erant et molesta, que

tum illis accidebant, brevitate molestiam minuit di-

cens : *Id cum quod in præsenti est momentaneum et* leue tribulacionis noctre, supra modum in sublimitate

eternum gloria pondus operatur in nobis, non con-

templantibus nobis quea videntur, sed quea non videntur.

Quae enim videntur, temporalia sunt : que autem non

videntur, eterna sunt (2. Cor. 4. 17. 18). Et rursus

ut ad ogniscondam bonorum illius vita magnitudi-

nam illis provehat, creaturam ipsam ob præsencia

mala dolentem et congregentem introdeat, ac futura

tamequam valde jucunda vehementer optantem, dum sie

ait : *Etenim creatura congenescit, et simul parturit neque* adhuc (Rom. 8. 22). Quia de causa genit? que de causa

parturi? Dum illa nimirum futura bona praestolatur, et

in melius mutationem desiderat. *Nam et ipso*, inquit,

creatura liberabitur a servitute corruptionis, in libertatem

gloria filiorum Dei (ib. v. 24). Cum vero audis eam

gemere ac parturire, noli ratione præditam illam ar-

balarum, sed idioma Scriptura intellige. Cum enim vult

Dominus hominibus magna aliud ac jucundum per

prophetas annuntiare, ipsas etiam res inanimatas fü-

git miraculorum, que sunt, magnitudinem percipere,

non quod sensu præditam esse creaturam dicamus,

sed ut per ea que hominibus quadrant, magnitudo

miraculorum exprimi possit. Hoc nimirum et vos di-

cere solemus, cum inopinatum quid acciderit [ipsam

urbem esse contristatam, solum ipsum mortales esse

redditus] (a), et cum de exerci ac terribilibus sermo-

niis hominibus ac ferina mente prædictis, ita quis ple-

ramque loquitor : Ipsa fundamenta concussit, ipsi

lapides eum tinxerunt : non quod hunc lapides re

vera tinxerunt, sed ut siccissimam cordis ejus sciratatem

et furorem possint exprimere. Hac etiam de causa

mirabilis propheta David ea, que Iudeas evenerant,

bona commemorans, enique voluptatem, qua perfusi

erant, cum Aegypto liberati sunt, dicebat : *In exitu*

Israel de Aegypto, domus Jacob de populo barbare, sa-

cra est Judea sanctificatio ejus, Israel potestas ejus.

Mare vidit et fugit, Jordanis conversus est retrorsum.

Montes exultaverunt ut arietes, et colles sicut agni

ovium, a facie Domini (Psal. 115. 4-4). Hoc vero nullus evenisse umquam audivit. Nam mare quidem et

Jordanis retrorsum Dei iussu conversa sunt : montes

autem et colles non exultaverunt, sed, ut ante dixi,

cum summam voluptatem vellet exprimere, ac relaxa-

tionem ex Aegyptiaca vexatione que illis contigerat,

res etiam inanimatas exultare dicebat, ac triplum propter ea bona, que illis obvenerant : quemadmodum

cum triste quidpiam nuntiare voluerit, quod no-

nostri nobis peccata pepererint, sit, *Lugebit vinum, lu-*

gebit et vitis (Hesai. 28. 7) : et alibi, *Via Sion lagent* (Thren. 1. 4) : sed et lacrymari res sensu destitutas

sunt, *Muri filii Sion deducile lacrymas* (Thren. 2. 18) :

(a) que nuncis clauduntur deerant in Editio, sed ha-

bentur in iis, et a Frontone Duceo lecti sunt.

imo et terram ipsam et Iudeam lugere dicit aliquæ

ebrium esse trialitia, non quod hæc elementa id sca-

ntiant, sed, ut ante dixi, prophetarum ususqueque

dum indicare vult ingentem beworam magnitudinem,

qua Deus largitur, et suppliciorum, que propter

sceleris nostra nobis infliguntur, ita loquitur : quæ

ob causam beatus Elias Paulus creaturam inge-

scentem ac dolentem introducit, ut Dei donorum ex-

primere possit magnitudinem, que nos post haec vi-

ta excipient.

3. *Magnitudo rerum quea adcepit causas.* — Verum

hæc omnia sunt in spe, dicet quispam : possibiliteris

autem ac miser homo, non ita primum ab idolatria li-

beratus, neque dura sciens de rebus futuri pñdose-

phari, non adinodum his sermonibus corrigitur, sed

in præsenti tempore consolationem aliquam optat in-

venire. Idcirco nimis et sapientis hic magister, cui

que nota sunt omnia, non modo ex bonis futuri emu-

scatur, sed ex præsentibus etiam commoda cohorta-

tur. Ac primum quidem ea, que jam orbi terrarum

obvenerant, bona communiora, que non in spe et

exspe latiore sua erant, sed quibus re ipsa frueban-

tur : que futurorum, et eorum que sperantur ma-

xima est et evidenter demonstratio : cuicunque beus

longum de fide sermonem texuisse, aliqua patrarcha

Abraham mentionem fecisset, qui licet r-lectante na-

tura speravit tamen se patrem futurum, expectavit

et creditit, quapropter et tandem fuit : inde derta

occasione cohortatus, et numquid ad ratinaciuosum

infirmitatem delabatur, sed animis nostris magnitudine

Adel erigamus, attollamus, et alta suplimes : dictoris

rerum, quas adcepit jam sumus, explicat dignitatem.

Quæcum illa porro est ? Quod nimirum Filium sumus,

inquit, unigenitum, genuinum, dilectionissimum, hunc

Dominus pro nobis sceleratis servis dedit, et innumeris

peccatis gravatos, tantisque delictorum encribus op-

pressos non a peccatis solum liberavit, sed et justos

effecit, nihil grave imperans aut laburiosum aut mo-

lestum, sed Adem a nobis tantum requirens justos

reddidit, sanctos effecit, in Dei filios adoptavit, heredes

regni instituit, Unigeniti coheredes remunivit,

resurrectionem promisit, corporum incorruptionem,

conditionem et sortem eamdem cum angelis, que ra-

tionem omnem ac mentem exasperat, habitationem

in celis, conversationem cum ipso, ac Spiritus san-

cti gratiam jam inde nobis effudit, a diaboli nos pos-

sessione liberavit, nos a dominum servitute vindica-

vit, peccatum destruxit, maledictionem sustinuit, inferorum portas confregit, paradisum aperuit, non an-

gelum, non archangelum, sed ipsam Unigenitum pre-

salute nostra misit, sicut per prophetam inquit, *Non*

legamus, neque angelus, sed ipse Dominus salves nos fa-

cit (Hesai. 63. 9). Hæc nonne sexcentis splendidi ora

sunt coronis ? quod sanctificati sumus ? quod justificati ?

quod per fidem ? quod unigenito Dei Filio pro nobis

descendente ? quod Patre Filium suum dilectionissimum

propter nos tradente ? quod Spiritum sanctum acce-

perimus ? quod cum omni facilitate ? quod expensa gra-

cia donaque pulsi sumus ? His itaque dicitis et cum

Τὸ γέρα παραντίκα διελεγρόν τῆς θλίψεως· τῇ ποστήτης τὴν πιεσθεῖται ὑποτεμνόμενος, καὶ τῷ γρόνῳ τὸ προτικὸν παραμυθούμενος. Ἐπειδὴ γάρ τῇ φύσει βαρὰ καὶ φρετικά ἦν τὰ τότε συμβαίνοντα, τῷ προσκειμένῳ τῷ φρετικὸν εὐτῶν ὑποτέμνεται, λέγον· Γό γέρα παραντίκα διελεγρόν τῆς θλίψεως ἡμῶν καθ' ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν αἰώνιον βάρος δόξης παρεργάζεται ἡμῖν, μὴ σκοκούντων ἡμῶν τὰ βλέπομενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλέπομενα. Τὸ γέρα βλέπομενα, πρόσωπα· τὰ δὲ μὴ βλέπομενα, αἰώνια. Καὶ πάλιν ἀνάγον αὐτοὺς εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ μεγέθους τῶν τότε ἀγαθῶν, εὐτῆν εἰσάγει τὴν κτίσιν ἔννοιαν μάκρην καὶ συστενάζουσαν ἐπὶ τοῖς παροῦσι μοχθηροῖς, καὶ σφρόβρα ἐπιθυμοῦσαν τὰ μέλλοντα, ὡς πάντα ἔντε χρηστά, λέγοντα εὖ·· Καὶ γάρ οὐ κτίσις συστενάζει παῖ συνταθίνει δῆμοι τοῦ νῦν. Τίνος δικαιαν στενάζει; τίνος ἔννοιαν ἀδίνει; Τὸ μέλλοντα δικεῖν προσδοκῶντα ἀγαθά, καὶ ἀπειθυμοῦσα τὴν ἀπὸ τὸ βαττίον ματαβαλήν. Καὶ γάρ καὶ αὐτὴ, φησίν, η κτίσις ἀλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς ψυχῆς εἰς τὴν ἀλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τελείων τοῦ Θεοῦ. Ὄταν δὲ ἀκούσῃς, διτὶ στενάζει καὶ ἀδίνει, μὴ λογικὴν εἶναι νόμιμην, ἀλλὰ μάνθανε τῆς Γραπτῆς τὸ εἶδος;. Ὄταν γάρ βούληται δὲ θεός [145] μέγα καὶ χρηστὸν ἀναγγεῖλαι τοὺς ἀνθρώπους διὰ τῶν προφητῶν, καὶ εὐτὰ τὰ δέμυχα αἰσθάνεσθαι ποιεῖ τῶν γνωμάνων θαυμάτων τὸ μέγεθος· οὐκ ἐπιδή αἰσθάνεσθαι τὴν κτίσιν φαμέν, ἀλλ' ἵνα τῶν θαυμάτων τὸ μέγεθος παραστῆσαι δυνηθῇ ἐκ τῶν συμβαινόντων τοὺς ἀνθρώπους. Τοῦτο δὴ καὶ ἡμῖν έδος λέγειν, διτὸν τὰ τῶν ἀλεκτήτων συμβῆ, [ὅτι αὐτὴ ἡ πόλις ἐστύγνασεν, αὐτὸν τὸ δέμυχον συκιθρώπιον ἔγεντο·] καὶ ἐπὶ τῶν φοβερῶν δὲ ἀνθρώπων καὶ θηριώδης θυμὸν ἔχοντων τοῦτο αὐτὸν εἴποι τις διν· διτὶ αὐτὰ τὰ θευμάτια διέσεισαν, αὐτοὶ οἱ λίθοι αὐτὸν ἐτρήμαζαν· οὐκ ἐπιδή δυτῶν; οἱ λίθοι τοῦτον ἐτρήμαζαν, ἀλλ' ἵνα τὴν ὑπερβολὴν τῆς θηριώδους· καρδίας αὐτοῦ καὶ τὸν θυμὸν παραστῆσαι δυνηθῶσι. Διτὸν δὴ τοῦτο καὶ δὲ θαυμάσιος προφήτης Διονύσιος ἀπαγγέλλων τὰ ἀγαθὰ τὰ τοὺς Ἰουδαίοις συμβάντα, καὶ τὴν ἕδουντην τὴν ἐκ τῆς ἀλευθερίας Αἰγύπτου ἐγγινομένην αὐτοῖς, ἔλεγεν· Ἐκ εἰδόθι Ιοραήλ ἐξ Αἰγύπτου, οικον Ἰακὼβ ἐκ Ιανού θυρδάρου, ἐγενήθη Ιουδαία ἀγλασμα αὐτοῦ, Ιοραήλ ἀξουσία αὐτοῦ· η θάλασσα εἰλέσθη, καὶ θρυγητός, δὲ Ιορδάνης ἀστράψη εἰς τὰ ἔκστον· τὰ δρηγητησαν ὥστε κριολ, καὶ οἱ βουνοὶ ὡς δρηγηταὶ προβάτων, ἀπὸ προσώπου Κυρίου. Καὶ τοῦτο δύδαμον γενόμενον ἤκουετε τοῖς· Ή μὲν γάρ θάλασσα, καὶ δὲ Ιορδάνης ἀνεστράψη, εἰς τὰ ὄπισθια προστάγματα τοῦ Θεοῦ· τὰ δὲ δρηγητησαν πάντα τοῖς προστάγματα· ἀλλ', διπέρ Εφθην εἰπών, τὴν ὑπερβολὴν τῆς δόνης· παραστῆσαι βούλμενος, καὶ τὴν ἁνεσιν τὴν ἐκ τῆς τῶν Αἰγυπτίων κακώσιας ὑπηργμάνην αὐτοῖς, καὶ αὐτὰ τὰ δέμυχα τοιερτῆν Εἰλεγε καὶ πηδὴν ἐπὶ τοῖς· συμβιηκότιν αὐτοὺς χρηστοῖς· οὓς διταν τι καὶ λυπηρὸν ἀπαγγεῖλαι βούληται ἐξ ἡμετέρας ἀμαρτίας τικτύμενον, φησίν· Πενθήσει οἰνος, πενθήσει καὶ δημικείος· καὶ διλαχγοῦ· Οδοί Σιών πενθοῦσιν· ἀλλὰ καὶ δικρύζειν τὰ ἀνατίθητα λέγει· Τείχος γάρ θυγατρός Σιών, κατέμιγμα διάκριτα, φησί· καὶ αὐτὴν δὲ τὴν γῆν, καὶ Ιουδαίαν πενθεῖν λέγει καὶ μεθύσιν τῇ λύπῃ οὓς ὡς τῶν στηγαίων αἰσθανομένων ταῦταν, ἀλλ' ἐπερ Εφθην εἰπών, ἔχεσσι τῶν προφρ-

τῶν τὴν ἐπερβολὴν τῶν ἐκ Θεοῦ χορηγουμένων· τὴν ἀγαθῶν, καὶ τῶν τιμωρῶν τῶν ἐκ τῆς ἡμετέρας κακῶς ἐπαγμένων ἡμῖν παραστῆσαι θέλουν· διὸ δὴ καὶ δὲ μακάριος Παῦλος καὶ αὐτὸς τὴν κτίσιν εἰσάγει στενάζουσαν καὶ θύνωμάνην, ήντα τὸ μέγεθος τῶν διωρεῶν τοῦ Θεοῦ τῶν μετὰ ταῦτα διαβεξομένων ἡμῖν παραστῆσαι δυνηθῆ.

γ. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα, φησίν, ἐν ἐλπίσιν· δὲ μερικούς καὶ ταλαιπωρούς θυδρωπος, καὶ νῦν τῆς εἰκαλολατρειας ἀπαλλαγεῖς, καὶ οὐκ εἰκὼν περὶ τῶν μελλόντων φιλοσοφεῖς, οὐ σφρόβρα τούτοις διορθοῦνται τοῖς λέγοις, ἀλλὰ ζῆται καὶ ἐν τῷ παρόντι καὶρῷ εὑρέσθαι τινὰ παραμυθίαν. Διὸ δὴ τοῦτο καὶ δὲ σφρόβρος οὗτος διάσκαλος, καὶ πάντα εἰκὼν, οὐκ ἀπολαύσεις γενούμενα (πέπτερ καὶ τῶν μελλόντων καὶ διλπίομένων μεγίστη καὶ σαφεστάτη ἀπόδειξις ζῶτι), καὶ πολὺν περὶ πίστεως κατατείνας τὸν λόγον, καὶ τοῦ πατριάρχου Ἀβραάμ μνημονεύσας (καὶ τῆς φύσεως ἀπαγορευούσης τοῦ πατέρα αὐτὸν ἐτεσθαι, ἥπιτε καὶ προσεδίκησε, καὶ ἐπεισθή ἐτεσθαι, διὸ καὶ ἐγένετο), κάκειθν ἀνάγων εἰς τὸ μή δεῖν ποτε εἰς τὴν τῶν λογισμῶν καταπίπτειν ἀσθένειαν, ἀλλὰ τῷ μεγίστῃ τῆς πίστεως ὅρθοῦσθαι καὶ διανιττασθαι καὶ ὑψηλὸν φρονεῖν· μετὰ ταῦτα λέγει καὶ τῶν ὑπηργμάνων τὸ μέγεθος· Τί δὲ τοῦτο ζῶτι; Ότι τὸν Ἱερὸν, φησί, τὸν μονογενῆ, τὸν γηγενῆ, τὸν ἀγαπητὸν, τοῦτον δὲ θεός ὑπὲρ τὴν τῶν ἀγνωμάτων ἔδωκεν οἰκετῶν, καὶ τοὺς μυρίους βεβαρημένους ἀμαρτήμασι, καὶ τοσούτους φορτίους πιεζομένους πλημμελημάτων, οὐχὶ τὸν ἀμαρτημάτων ἐπῆλλαξε μόνον, ἀλλὰ καὶ δικαίους εἰργάσας, οὐδὲν φορτικὸν, οὐδὲ ἐπίπονον ἐπιτέλλας, οὐδὲ ἐπαπθέεις, ἀλλὰ πίστιν ζητήσας παρ' ἡμῶν μόνον, καὶ δικαίους ἐποίησε καὶ ἀγίους κατασκεύασε, καὶ υἱοὺς Θεοῦ ἀπέφριν, καὶ βασιλείας κληρονόμους ἀπέδειξε, καὶ τὸν Μονογενεὺς συγκλητούμενος ἀπειργάστο, καὶ ἀνάστασιν ἐπηργείσατο, καὶ ἀφθαρτὸν κατηχῆσε, καὶ τὴν κατάραν ἡράντος, καὶ ἔδωκεν πύλας συνέκλασε, καὶ τὸν παράδεισον ἡγέρειν, οὐκ ἀγγελον, οὐκ ἀρχάγγελον, ἀλλ' αὐτὸν ἀπίστειλε τὸν Μονογενῆ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας, οὓς φησι διὰ τοῦ προφήτου· Οὐ πρέσβυτος, οὐδὲ ἀντός δὲ Κύριος διστοτερή· Ταῦτα οὐ μυρίους στεφάνους λαμπρότερα; ζῶτι ἡγιάσθημεν; διτὶ διεκπιώθημεν; διτὶ διαπίστεως; διτὶ τὸν μονογενῆ· Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἐξ οὐρανῶν κατελθόντος ὑπὲρ τὴν τίμιαν; διτὶ τοῦ Πατέρος τὸν ἀγαπητὸν αὐτοῦ δεδωκέντος δι' ἡμᾶς; διτὶ Πινεῦμα διγιον ἐδεξάμεθα; διτὶ μετ' εὐκολίας ἀπάσης; διτὶ χάριτος ἀράτου καὶ δωρεᾶς ἀπελαύσαμεν; Ταῦτα τοῖνυν εἰπών, καὶ διὰ μικρῶν

• Colberlinus τὸν ἐπερβολὴν τῆς ἡδονῆς παραστῆσαι βουλόμενος, καὶ τὴν ἀνέγειν τὴν ἐκ τῆς τῶν Αἰγυπτίων... τὴν ὑπερβολὴν τῶν ἐπ τοῦ Θεοῦ χορ.

• Sic Morel., S. II. et cōj. in marg., et p̄p̄is cod. Sacr. iii. in lege et aliis prōthymis: i.oi.

ρημάτων ἀκαντες δημόσιας, πάλιν εἰς τὴν ἀπίδια τὸν λόγον κατέλυσεν. Εἴπων γάρ, Δικαιαδέστες οὐρά ἐκ πλοτώσ, εἰρήνην ἔχομεν πρὸς τὸν Θεόν διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ τὴν προσ-εὐηγήτην δύσχιμαστην τῇ πλοτεῖσι εἰς τὴν χάρον ταῦ-την, ἵνα γάρ διστήκαμεν, ἀπῆγαγε· Καὶ καυχώμεθα διὰ τὴν ἀλιείδη τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ. Επειδὲ εἴπετε τὰ μὲν γεγενημένα, τὰ δὲ μᾶλλοντα· τὸ μὲν γάρ δικαιωθήσαι, καὶ τὸ τὸν Γίδην ὑπὲρ ἡμῶν σφραγῆσαι, καὶ τὸ δὲ αὐτὸν τῷ Πατρὶ προσστήναι, καὶ τὸ χάριτος ἀπολαύσειν, καὶ διαρέσει, καὶ δωράσει, καὶ τὸ διμαρτημέτων ἀπαλ-λαγῆσαι, καὶ τὸ εἰρήνην ἔχειν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ τὸ ἄγιον. Πινεύματος ματασχεῖν, ταῦτα γεγενημέναν δεῖ· τὰ δὲ μᾶλλοντα ἡν, ἢ δέξας ἔχειν ἡ ἀπόρρητος· δὲ καὶ αὐτὸν ἐπιγέγει, λέγων· Ἐν γάρ διστήκαμεν, καὶ καυχώμεθα διὰ ἀλιείδη τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ· ἥ [146] δὲ ἀλιείς, ἀστερὲς ἱερῆς εἰπόν, οὐ σφέδρα ἰκανή τὸν μικρόψυχον ὄρθωσαι καὶ ἀναστῆσαι ἀκρατήν· δρα τοι πάλιν, καὶ θέσασι τὴν εὐτούλιαν Παύλου, καὶ τὴν φιλόσοφον γνώμην. Ἀπὸ γάρ αὐτῶν τῶν δοκούν-των λυκεῖν καὶ θορυβεῖν καὶ ταράττειν εὖν ἀκρα-τήν, ἀπὸ αὐτῶν τούτων ἀναπέπειται τῆς παρακλήσεως καὶ τοῦ καυχήματος τούς στεφάνους. Ἔπειδὴ γάρ ταῦτα πάντα πατέλεξη, λοιπὸν ἐπάγει λέγων· Οὐ μόνον ταῦτα λέγω, ἀπέρ εἶπον, φησον, οἷον τὸ, διτὶ τῇσιστημεν, διτὶ ἰδιαίτημεν, διτὶ διὰ τοῦ Μονογενοῦς, διτὶ χάριτος ἀπηλαύσαμεν, διτὶ εἰρήνης, διτὶ δωραῖς, διτὶ διμαρτημέτων ἀφέσιως, διτὶ Πινεύματος ἄγιου ποινινίας, διτὶ μετ' εὐκολίας ἀπάσος. διτὶ καὶ χωρὶς μόχθων, καὶ χωρὶς ἴδρυτων, διτὶ πίστεις μόνῃ, διτὶ τὸν Γίδην ἐπειρεῖς τὸν μυνογενῆ, διτὶ τὸ μὲν Ἰωάκης, τὸ δὲ ἐπηγγειλετο, δέξαν δρῆτον, ἀφθαρσίαν, σωμάτων ἀνάστασιν, ληξιν ἀγγελικήν, τὴν μετὰ Χριστοῦ δια-γωγήν, τὴν ἐν οὐρανοῖς διατερβίην· ταῦτα γάρ ἀκαντες παρέστησαν ἐν τῷ εἰπόν. Καὶ καυχώμεθα ἐξ' ἀ-λιείδη τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ.

Οὐ τούτων ταῦτα λέγει μόνον τὰ γεννέμενα καὶ τὰ ἰσθμένα, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ δοκοῦντα εἶναι ἐν ἀνθρώ-ποις λυτήρικά, τὰ δικαιοτήρια λέγων, τὰς ἀπατηγάς, τοὺς θεατέτους, τὰς ἀπειλάς, τοὺς λειμούς, τὰς βασά-νους, τὰ τῆγανα, τὰς παρίνους, τὴν λεπλασιαν, τοὺς πολέμους, τὰς πολιτρικιας, τὰς μάχας, τὰς στάσις, τὰς φιλοτεικίας, καὶ ταῦτα τίθησιν ἐν τάξει δωραῖς καὶ πατορθωμάτων. Οὐ γάρ ἐπ' ἔκεινοις μόνοις τοῖς αἱρημένοις χαίρειν δεῖ καὶ γεγηθέναι, ἀλλὰ καὶ ἐν τού-τοις καυχήσθειν χρή, ὡς δεῖν λέγη· Νῦν χαίρω ἐν τοῖς παθήμασι· μου ὑπὲρ ὅμοιον, καὶ ἀνταραχληρῶν τὰ δοτορήματα τῶν θελήσεων τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ σαρκὶ μου. Εἴδες φυχὴν εὔτονον, καὶ γνώμην ὑψηλήν, καὶ φρόνημα ἀπερτερεπτον, οὐκ ἐπὶ τοῖς στεφάνοις καλλιο-πούμενον μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῖς ἀγνοίσμασιν ἐν-θυμούμενον; οὐκ ἐπὶ ταῖς ἀμοιβαῖς χαίροντα, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῖς παλαισμασιν ἐνανθρυμένον; οὐκ ἐπὶ ταῖς ἀντιδόσεσιν εὐφραινόμενον, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ παγκρατικῷ καυχώμανον; Μή γάρ μοι λέγε τὴν βασι-λείαν τῶν οὐρανῶν, μηδὲ τοὺς στεφάνους ἔκεινούς τοὺς ἀκηράτους, μηδὲ τὰ βραβεῖα, ἀλλ' αὐτὰ τὰ παρόντα, τὰ θλίψιν ἔχοντα καὶ μόχθον καὶ ταλαιπω-ρίαν πολλήν· ταῦτα εἰς μίσον δίγε, καὶ δυνήσομαι νεῖξαι, διτὶ ἐπὶ τούτοις καυχήσθει δεῖ μᾶλλον μιτιζό-ντως. Επὶ μὲν γάρ τῶν ἔξιθεν ἀγώνων τὰ μὲν πα-

λίσματα τὸν πόνον ἔχει, δὲ δὲ στέφανος τὴν ἁβωνήν· ἡταῦθε δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῶν στεφάνων αὐτὰ τὰ παλαισματα πολὺ φέρει τὸ καύχημα. Καὶ ἵνα μάθηται δεῖ ταῦτα τούτον ἔχει τὸν τρόπον, ἀνελ-γούσασθε ἱκανοτά τῶν ἀγίων τῶν ἐφ' ἔκαστης γενεᾶς, ὃς φησιν· Ἱερόδειπνα λάβετε, ὀδειργοί, τῆς πακο-πιδαίας καὶ τῆς ὑπομοηῆς ^a, τοὺς προσθήτες, οἱ ἀλιείροταν τὸν λόγον ἐν ὄντος τοῦ Κυρίου. Ἄλλα γάρ καὶ οὕτως δὲ νῦν ἡμῖν τὸν ἀγῶνα τούτον προστί-να;· καὶ τὸ παρὸν πνευματικὸν θέατρον συγχροτήσες. Πιπύλον λέγω, μετὰ τὸ τὰς μυρίας αὐτὸν ἱκανας ἔκά-στου τῶν ἀγίων καταλέξαι ταλαιπωρίας, δες μηδὲ φρ-διον νῦν πατέ λόγον διεξινεῖαι, ἵπαγει λέγων· Παρι-ῆλθον ἐπει πρωτεῖαι, ἐπει αἰτεῖσθαι δέρμασιν, ωτε-ρούμενοι, θλιβόμενοι, πακουχούμενοι, ἀντὶ στάφιον ^b ἀξίοις ὁ πόσμος [147], καὶ ἐπὶ τούτοις πάσιν ἀγαλ-λόμενοι. Τούτο δὲ εὐτὸν θεοὶ τις άν, δες μετὰ τὴν φρ-λακήν καὶ τὰς λοιδορίας παστιχθέντες ἀπελαύνοντο, τι φησιν; Οἱ μὲν οὖν ἀπορεύοντο χαίροντες ἀπὸ προσώπου τοῦ συνεδρίου, δεις πατηγιαλμῆσαν ωτέρο τοῦ ὄντος τοῦ Χριστοῦ ἀπειμασθῆται.

8. Ἀλλὰ γάρ καὶ ἐπὶ ἡμῶν ταῦτα γέγονε· καὶ εἰ βούλοιτο τις, ἐνθυμηθῆται δέ λέγω, ἐν τῷ πατρῷ τῶν διωγμῶν οὐλα συνέβασεν. Εἰσηι περθόντος ἀπαλή καὶ ἀπειρόγαμος, κηροῦ μαλακώτερον ἔχουσα σῶμα· είτε τῷ ἔνδικῳ προστηλθεῖσα πάντοτεν, διωρίστατο τὰς πλευράς καταξιούμενη, καὶ κατεβέλτο τὸν αἰματι, καὶ καθάπτερ νυμφευομένη μᾶλλον καὶ ἐν παστάδα καθημάνη. οὕτω μετ' εὐνοίας ^c θύρει τὰ γινόμενα διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, δεις αὐτοῖς τοῖς ἀγῶνις στεφανουμένην. Ἐννόησον τὸλίκον ἦν ίδειν τύραννον μετὰ στρατοπέδων καὶ ἕπων ἡκονημάνων καὶ διπλων τοσούτων ἀπὸ μιᾶς χόρης νεκρώμενον. Ὅρδες δὲς καὶ αὐτὴ ἡ θλίψις καύχησιν ἔχει μεγίστην· Καὶ μαρτυ-ρίτε τοῖς λεγομένοις ὑμίσι. Οὕτω γάρ τῶν μαρτύρων ἀπαλαβόντων τὰς ἀμοιβάς, οὐδὲ τὰ βραβεῖα καὶ τοὺς στεφάνους, ἀλλ' εἰς κόρων διαλυθέντων καὶ τέφραν, μετὰ πάστης προβιμίας συντερδόμεν εἰς τὰς ἔκειναν τιμάς, καὶ θέατρον συγχροτούμεν πνευματικὸν, καὶ ἀνακηρύττομεν τούτους, καὶ στεφανούμεν αὐτοὺς ἔντα τὰ πρώτατα καὶ τὸ αἴμα, διὰ τὰς βασάνους καὶ τὰς πληγὰς, διὰ τὰς θλίψεις ἔκεινας καὶ τὰς στεν-χωρίας· οὕτω καὶ αὐταῖς αἱ θλίψεις καύχημα ἔχουσι καὶ πρὸ τῆς ἀμοιβῆς. Ἐννόησον τὸλίκος ἦν δὲ Παύλος τότε τὰ δεσμωτήρια οἰκῶν, καὶ εἰς δικαιοτήρια ἀπ-αγόμενος, πῶς περίθλεπτος, πῶς λαμπρός, καὶ περι-φανής παρὰ πάσιν ἀφαίνετο, μάλιστα δὲ παρ' ὅν ἐπιπλεμέτο, καὶ ἐπεκβούλευτο. Καὶ τί λέγω, διωρί-τος περίθλεπτος, διποι γε καὶ τοῖς δακρυοῖς τότε μᾶλλον ἦν φοβερός, διτὶ ἐμαστήζετο; "Οτε δὲ ἐδεσμεῖτο, διτε ἐκαυσθεῖ, τότε τὰ μέγιστα εἰργάζετο σημεῖα, τότε μειώνων· περιεγένετο τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων. Εἴδες οὖν καλῶς τὸ ἀπὸ τῶν θλίψεων τούτων προτ-γιώμενον τῇ φυχῇ κέρδος, Ελεγεν· "Οταν δοσθενῶ, τότε δυνατός εἰμι· εἴτε ἐπάγει· Διὸ σύδοκῶ ἐν ἀσθεταις, ἐν ὄντεσιν. δὲ ἀνέρχαις, ἐν διωγμοῖς,

^a Col. b. πακοπαδίας καὶ τῆς μπροστικής.

^b MSS. δέρμασιν ἐν ἀργιάσις πλανώμενοι, καὶ δρεσι, καὶ πηγαίσις καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς, διωκόμενοι, ὑπερσύρμενοι ὃν οὐκ ἔη.

^c MSS. μετ' εὐκολίας, Edisi μετ' εὐνοίας.

praeclari verbis omnia declarasset, rursum commemoratione spei sermonem finivit. Cum enim dixisset, *Justificati igitur ex fide pacem habemus ad Deum per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem et habemus accessum per fidem in gratiam, in qua stamus, adjecit, Et gloriamur in spe gloriae Dei (Rom. 5. 1. 2).* Postquam igitur dixit partim quae jam evenierant, partim quae evenitura erant: nam quod justificati quidem sumus, quodque pro nobis et immolatus est Filius, et quod per eum accessum ad Patrem obtinuimus, quod gratiam et donum adopti sumus, quod a peccatis liberati sumus, quod ad Deum pacem habemus, et Spiritus sancti participes sumus, haec ex his sunt quae jam evenierunt: quae vere sunt evenitura, gloria nimirum est illa ineffabilis, quod ipsum etiam adjecit dicens: *In qua stamus, et gloriamur in spe gloriae Dei (Rom. 5. 2)*: porro spes, ut ante dixi, ad pusillanimum auditorem erigendum et excitandum non admodum est idonea: vide quid rursus faciat, et constantiam Pauli considera ac philosophicam mentem. Ex illis enim ipsis, quae tristitiam aut perturbationem afferre videbantur, et auditorem turbare, ex his consolationis et gloriae coronas contextit. His enim omnibus enumeratis deinceps adiicit dicens: Non solum haec aio, quae nunc dixi, quod nimirum sanctificati sumus, quod justificati, quod per Unigenitum, quod gratia potiti sumus, quod pace, quod dono, quod remissione peccatorum, quod communicatione Spiritus sancti, quod omni cum facilitate, quod abeque labore, absque sudore, quod sola fide, quod Filium misit unigenitum, quod unum quidem largitus est, alterum vero promisit, ineffabilem gloriam, immortalitatem, resurrectionem corporum, conditionem et sortem angelicam, consuetudinem cum Christo, habitationem in celis: haec enim omnia verbis illis complexa est, *Gloriamur in spe gloriae Dei (Rom. 5. 2)*.

Ipsae afflictiones sunt laxitas occasiones. — Non haec igitur solum dicit, quae contigerunt, et quae sunt futura: sed ea quoque ipsa, quae inter homines molestia clementer, tribunalia nimirum, carcera, mortes, minas, fames, tormenta, sartagines, fornaces, depravationem, bellum, oppugnationes, pugnas, seditiones, contentiones, haec quoque referunt in numerum donorum ac recte factorum. Non enim ob illa solum, quae dicta sunt, laxandum est atque gaudendum, sed in his etiam gloriandum, ut cum ait, *Nunc gaudeo in passionibus meis pro vobis, et adimpleo ea quae decant passionum Christi in carne mea (Col. 1. 24)*. Vides animam fortem, mente sublimem, spiritum invictum, qui non ob coronas tantum gloriatur, sed et certaminibus ipsis oblectatur? non solum ob praemia gaudet, sed in luctis etiam exsultat? non modo propter retributiones luctatur, sed et ipso panegyri gloriatur? Ne mihi enim regnum caelorum commemora, neque coronas illas immarcescibles, nec praemia, sed res ipsas presentes, in quibus multa inest afflictio, labor, et molestia plurima: haec profer in medium, et ostendere poterit propter ista multo amplius esse gloriandum. Nam in profanis quidem agonibus laborum habent certamina,

coronae autem, voluptatem: hic vero non ita; sed ante coronas ipsa certamina multam occasionem afferunt gloriandi. Atque ut hoc ita se habere intelligatis, unumquemque sanctorum per singulas generationes considerate, ut inquit ille, *Exemplum accipite, fratres, laboris et patientiae, prophetas, qui loquuti sunt verbum in nomine Domini (Jac. 5. 10)*. Quinetiam hic ipse qui nobis hoc certamen proposuit, et hoc spirituale theatrum convocavit, Paulus, inquam, postquam innumeratas singulorum sanctorum afflictiones recepsit, quas neque nunc persecuti numerando facile fuerit, adiungit dicens: *Circuerant in melotis, in pellibus caprinis egentes, angustiati, afflicti: quibus dignus non erat mundus*¹ (*Hebr. 11. 37. 58*), et tamen propter haec omnia letabatur. Hoc vero cernere quivis potest, quando post carcerem, et probra cæsi verberibus ejiciebantur: quid ait? *Et illi quidem ibant gaudentes a prospectu consili, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati (Act. 5. 41)*.

4. Martyrum egregia certamina. Paulus daemonibus terribilis in afflictionibus. — Verum enim vero haec nostra etiam solite contigerunt; ac si velit, cogitat quis ea quae dico, qualia tempore persequutionum acciderint. Ingrediebatur virgo leuera et innupta, cera quavis mollius habens corpus, tum affixa equuleo derensis lateribus perfodiebatur, et sanguine tota perfusa erat; at perinde quasi sponsa esset potius, et in thalamo sederet, ita libenter ea quae siebant ob regnum caelorum perferebat, in ipsis certaminibus coronam percipiens. Cogita quale spectaculum esset tyranum cornere cum suis exercitibus, cum acuminatis enibus, cum tot armis, que ab una puella vincabantur. Vides ipsam etiam afflictionem cum maxima gloriacione esse conjunciam? Vos vero nobis testes eorum estis quae diximus. Cum enim nouum mercedes neque praemia receperint martyres, nec coronas, sed in pulvarem ac cinerem abierint, summo studio ad eorum honores concurremus, ac theatrum spirituale convocainus, victores eos renuntiamus, et coronamus propter vulnera, sanguinem, tormenta, plagas, afflictiones illas et angustias: sic fit ut et ipse afflictiones gloriacionem suam habeant vel ante retributionem. Cogita quantus vir esset tum temporis Paulus, cum carcera habitaret, et ad tribunalia traheretur, quam conspicuus, quam celebris et illustris apud omnes appareret, præcipue vero apud eos, a quibus oppugnabatur et insidiis appetebatur. Sed quid ego conspicuum hominibus eum fuisse dico, quando vel ipsa daemonibus tum magis fuit formidabilis, cum virgis caderebatur? Cum vero esset in vinculis, cum ultra-gia pateretur, tum maxima edebat miracula, tum magis adversarias potestates supererat. Cum igitur prolixi nosset, quantum ex his afflictionibus anime lucrum obveniret, dicebat: *Cum infirmor, tunc potens sum: deinde addit: Propter quod pluceo mihi in imprimitatibus, in contumelias, in necessitatibus, in per-*

¹ MSS. post, caprinis, addunt, in soliditudibus errantes, et montibus, et carceris, et maliis terra, multis, ergo, quibus dignus non erat mundus.

angustationibus, in angustiis, &c. iubebit in me virtus Christi (2. Cor. 12. 10. 9). Idcirco etiam cum ad quendam scriberet Corinthis degeneris, et in eis inveheretur, qui de se magnifice sentiebant, alios vero damnabant, epistola formam exprimens nobis, coactus est suorum recte factorum imaginem depingere, idque non ex signis, non ex miraculis, non ex honore, non ex delicia, sed ex carcerebus, ex iudiciis, ex fame, ex frigore, ex bello, ex insidie, ejusmodi verbis eos alloquens : *Ministri Christi sunt, si minus sapientia dico, plus ego, et indicans illud Plus, et in quo emineret, inquit, In laboribus amplius, in carcerebus abundantius, in plagiis supra modum, in mortibus frequenter* (2. Cor. 11. 23), et quae sequuntur : *Si gloriari oportet, in iis que infirmitatis meae sunt gloriabor* (2. Cor. 11. 30).

Gloria voluptatibus afferit. Premium justorum in hac vita. — Vides eum in his multo amplius gloriari, quam ob splendidas coronas sibi placere, atque idcirco dicere, *Non solum autem, sed et gloriari in tribulationibus?* Quid est autem illud, *Non solum?* Nea solum, inquit, non animum despondemus afflicti, etrumuis oppressi, sed tamquam majorem ad honorem gloriarumque provecti, gloriarum potius ob ea, que nobis contingunt, incommoda. Deinde quoniam maximam oriri gloriam, laudem et jactationem ex tribulationibus dixit, gloriari vero certum est voluptatem afferre : ubi enim voluptas est, omnino est etiam gloria : ubi vero talis gloria, ibi omnino est etiam voluptas : postquam igitur affligi splendidum quid et illustre esse demonstravit, et gloriationis occasionem afferre, allum ejus effectum maximum narrat fructumque summum ac stupendum. Quis ille porro sit videamus. *Scientes igitur, inquit, quod tribulatio patientem operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit* (Rom. 5. 3 - 5). Quid est, *Scientes quod tribulatio patientem (a) operatur?* Nunc maximum fructum habet, quod hominem afflictum robustiorum reddit. Nam quemadmodum arbores, quae in umbrosis ac ventorum expertibus locis aluntur, cum externa specie prospere germinent, molles sunt atque fungosæ, et facile quovis incursum leduntur ; que vero in excelsis montium verticibus sita sunt, a multis magnisque ventis agitantur, intemperiem aeris assidue ferunt, gravissima tempestate pulsantur, et multa nive feriuntur, ferro quovis robustiores evadunt : pari ratione corpora, que multis

(a) Neg. totum refert Pauli locum.

ac variis in deliciis educantur, que molibus vestimentis ornantur, quae continua balœcia et angustias atentur, ac diversi generis alimentis preter mens necessarium delicate fruuntur, prorsus ad suores laboresque pro religione subcundos inutilia redduntur, maximeque suppicio sunt obnoxia : sic nimis et anima, quae misericordiam experta vitam docent, quam delicia affluent, quae libenter praescitibus rebus sunt dedita, ac vitam doloris expertam preferunt afflictionibus pro regno celorum more sanctorum omnium subeundis, cera quavis meliores et imbelliores effecta, igni pabulum exponuntur aeterno ; que vero periculis, laboribus et rerum afflictionis Dei causa tolerandas sunt exposita, atque in ipsis exercititia, ferro ipso vel adamante solidiores sunt ac generosiores, et ex eo quod assidue verentur, inerme-
nabilem adversariis redduntur, et invictum quemadmodum patientiae ac fortitudinis habitum acquirunt. Et quemadmodum hi, qui cum primum maria consecundunt, naucent et capitibz vertigine laborant turbati ac fastidio correpti : qui vero multa longaque maria sunt euensi, qui millies se fluctibus audacter commiserunt, et crebra sunt passi naufragia, peregrinationem ejusmodi confidenter aggrediuntur : sic nimis et anima, que multas sustinuit tentationes, et magna pertulit afflictiones, laboribus deinceps assuefacta, et sibi comparato habitu patientia, non amplius est metitiosa, nec terroribus obnoxia, nec ingruentibus malis turbatur : sed assida rerum que: accidentia exerventione, ac frequenti casuum meditatione rorata, quemadque insurgunt incommoda fert facilissime. Ille itaque peritus ille celestis conversationis architectus indicans dicebat : *Non solum autem, sed et gloriari in tribulationibus:* quoniam ante regni coronarumque celestium ademptionem maximum hinc premium reportamus, dum per assiduas afflictiones tolerantes anima nostra redditur, et ratio fortior evadit. Hec igitur omnia cum nobis explorata sint, dilectissimi, generose quemadque accidunt adversa toleramus, quod, cum ita Deo visum fuerit, ad utilitatem nostram id fiat, neque spem abjiciamus, nec animis concidamus, afflictionum impressione prostrati, sed fortiter stantes pro collatis in nos beneficiis perpetuo gratias Deo agamus, ut et praesentibus fruanur bonis et futura dona consequamur, gratia, misericordia, et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cum quo Patri gloria et imperium, simulque sancto ac vivisco Spiritui, nunc et semper, et in aeterna aeternorum. Amen.

ὸν καθίμεσιν, ἵνα διεισηράσῃ ἐκ' ἐμέ τὴ δύναμις τοῦ Χριστοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ πρός τινας ἐν Κορινθῷ διατρίβεται, καὶ πρὸς τούτους ἀποτελεύμαντας μεγαλεφρονοῦνται ἡδὲ ἁνταράς, τῶν δὲ λοιπῶν καταῆρησμάνες, τὸν χρεωκτῆρα τῆς Ἐπιστολῆς αἰτογέραρον, ἀνέγκην ὅσχεν ἴντευθεν τῶν καθ' ἁνταράς αποθεωμένων συνθεῖναι ἡμῖν τὴν εἰκόνα, καὶ τοῦτο κὐκ ἀπὸ τῶν σημείων, οὐκ ἀπὸ τῶν θευμάτων, οὐκ ἀπὸ τῆς τιμῆς, οὐκ ἀπὸ τῆς ἀνέστωσις, ἀλλ' ἀπὸ τῶν δισμαστηρίων, καὶ τῶν δικαιοτηρίων, καὶ τοῦ λειψανοῦ, καὶ τοῦ φύγοντος, καὶ τῶν ταλάμων, καὶ τῶν ἀπιθανῶν, οὗτοι λόγων εὐτάξεις· Αἰδικοῖς Χριστοῦ εἰσι· περαζυρών δαλῶ, ὑπὲρ ἄρτω· καὶ δεικνὺς τὸ, Ὅπερ, καὶ τὴν ὑπεροχήν, φησίν· Ἐν πάποις αριστέραις, ἐν αἱληγαῖς ὑπερβασιάστας, ἐν γυλακαῖς περισσοτέρως, ἐν κατηγορίαις ὑπερβασιάστας, καὶ τὰ ἔτεν· Εἴ περ κακάσθω δεῖ, τὰ τῆς δοθεοτελείας μου κανγήσσομαι.

Ορδές αὐτὲν ἐν τούτοις μᾶλλον [148] μεζένως καυχώμαντον, ή ἐπὶ λαμπροῖς στεφάνοις ἐγκαλλωτιζόμενον, καὶ διὰ τοῦτο λέγοντα· Οὐ μόνος δέ, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα ἐν ταῖς θλίψεσι; Τί δὲ ἔστι τὸ, Οὐ μόνος; Οὐ μόνον, φησίν, οὐκ ἐκκακούμενον θλίβεσμενον καὶ ταλαιπωροῦντες, ἀλλ' ὡς ἐπὶ μείζονι προκόπτοντες τιμῇ καὶ δόξῃ, καυχώμεθα μᾶλλον ἐπὶ τοῖς συμβαινοῦσι θλίβεροις. Εἶτα, ἀπειδὴ δόξαν ἐφησεν εἶναι μαγιστηνὸν καὶ καύχημα ἀπὸ τῶν θλίψεων καὶ καλλωπισμῶν· ή δὲ δόξα εἰδήδολον δεῖ καὶ ἡδονήθει· ὅποι γάρ τις καὶ δόξη, δους δὲ δόξα τοιαύτη, πάντως καὶ τὸν· ἀπειδὴ τοίνυν ἐδεξεῖ λαμπρὸν καὶ περιφενῆς τὸ θλίβεσθαι καὶ ποιοῦν καλλωπίζεσθαι, λόγιον ἔτερον αὐτοῦ κατόρθωμα μάγιστρον, καὶ καρπὸν μάγιστρον τινα καὶ παράδοξον. Τίς δὲ οὐτός ἔστιν, θεομάν. Εἰδότες οὖν, φησίν, δεῖ τὴν θλίψιγις ὑπομονὴν κατεργάζεται, ηδὲ δέ ποτε τὸ πατασχύνει, ηδὲ δέ ποτε τὸ πατασχύνει, ηδὲ δέ ποτε τὸ πατασχύνει. Τί ἔστιν· Εἰδότες δεῖ τὴν θλίψιγις ὑπομονὴν κατεργάζεται; Τοῦτο μάγιστρον ἔχει τὸν καρπὸν, ἰσχυρότερον ποιεῖ τὸν θλίβεμαν τοῦτο. Καθάπερ γάρ τῶν δένδρων τὰ μὲν σκατροφούμενα καὶ τὸν ἀπηνέμοις ἔστηκότα χωρίοις, εὐθαλεύντα τῇ ίδιᾳ, μαλακώτερον γίνεται καὶ καῦνα, τοίην ἀνθίμων προσθολῇ ταχέως βλαπτόμενα· τὰ δὲ τὸν πορφυραῖς ὄρδενων ὑψηλοτέροις ἔστωτα, καὶ πολλοῖς καὶ μεγάλοις ριπίζομενα τοῖς ἀνέμοις, καὶ ἀνιωμαλίαν ἀπέραν τονεχῆ γέροντα, καὶ χαλεπωτάτην ἡλίγη κλονούμενα, καὶ χιόνι· πολλῇ βαλλόμενα, σιδήρου παντὸς ἰσχυρότερα μᾶλλον καθέστηκε· καὶ σώματα δὲ ὅμοιας τὰ πολλαῖς καὶ ποικίλαις ἥδοναις συστρεφόμενα, καὶ μαλακαῖς ἴματοίς κοσμούμενα, καὶ συνεχέστεροις, καὶ μύροις καχηρόμενα, καὶ πολυσιδέστεροις· τροφαῖς ὑπὲρ

τὴν χρειαν τρυφῶντα, παντάπασιν διχρησταῖς πρᾶξις τοὺς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας θρώνας καὶ πόνους καθίστανται, παλάσσως ὅταν μαγιστῆς ὑπεύθυνα· οὕτω δὴ καὶ φύγει, εἰ μὲν τὸν ἀτελείωτον βίον μετοῦσαι, καὶ ἀνίσσως γέμουσαι, καὶ τὸ ἃδειας διακεῖσθαι πρὸς τὰ παρόντα, καὶ τὸν ἀνάληγτον τοῦ διὰ τὴν βασιλείαν θεοῦ διεσθεῖσα κατὰ τὸν ἄγιον ἀπαντεῖ; προτιμότεροι βίον, κηροῦ παντὸς μαλακώτεραι μᾶλλον καὶ ἀσθενεστέραι μᾶθιστάμεναι, αἰτονίου πυρὸς πατάρωμα προκεινται· εἰ δὲ κινδύνοις καὶ πόνοις καὶ ταλαιπωρίαις τῇ διὰ τὸν Θεὸν θλίψεως ἀπιδεσμέναι, καὶ ἐν αὐταῖς συστρεφόμεναι, αὐτοῦ τοῦ σιδήρου δὲ τοῦ ἔλαμπαντος· στερβότεραι καὶ γενναιοτεραι μᾶλλον εἰσιν ἐκ τοῦ συνεχῶς πάσχειν πακᾶς, τοῖς ἐπιοῦσιν ἀχειρωτοῖς καθιστάμεναι, καὶ δέξιν τινὰ προσλαβούσαι θυμονῆς καὶ ἀνδρείας ἀκαταύγητον. Καὶ καθάπερ οἱ μὲν πρώτοι νηδὲ ἐπιβάντες ναυτιῶσι τε καὶ ἐλιγγῖσι, ταραττόμενοι καὶ θορυβούμενοι ἀηδίᾳ καὶ σκοτοδινῇ καταχρέμνοι· οἱ δὲ πολλά καὶ μακρὰ διαβάντες πελάγη, καὶ μυρίων κυμάτων κατατολμήσαντες, καὶ ναυαγίων συνεχῶν ἀνασχύμενοι, μετὰ τοῦ θαρρεῖν ἀπονταί τῆς τοιαύτης ἀποδημίας· οὕτω δὴ καὶ τὴ φυχὴ πολλοῖς ὑπομείνασα πειραζμούς, καὶ μεγάλας θλίψεις ἀνασχομένη, ἐν μελέτῃ λοιπὸν πόνων καὶ δέξι καρπερίας [149] καθίσταται, οὐχ ὑπάρχουσα φορδεσής, οὐδὲ εὔπτότος, οὐδὲ ταραττομένη τοῖς προσπίπτουσα λυπηροῖς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς συνεχοῦς γυμνασίας τῶν συμβαινόντων, καὶ τῆς πυκνῆς μελέτης τῶν γινομένων, μετὰ πολλῆς τῆς εύκλιλας ἀπαντεῖ φέρουσα τὰ ἐπιδόντα δεινά. Τοῦτο τοίνυν ὁ σοφὸς ἀρχιτέκτων τῆς οὐρανίου παλιτείας δηλῶν, Εἰεγεν· Οὐ μόνος δέ, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα ἐν ταῖς θλίψεσιν· δεῖ πρὸ τῆς βασιλείας καὶ τῶν οὐρανίων στεφόντων μάγιστρον ἐντεῦθεν καρπούμεθα τὸν μισθὸν, ἀπὸ τοῦ συνεχῶς θλίβεσθαι καρπερικωτέρας τῆς φυχῆς ἡμῶν γινομένης, καὶ τῶν λογισμῶν ἰσχυροτέρων κατασκευαζομένων. Ταῦτ' οὖν ἀπανταί εἰδότες, ἀγαπητοί, φέρωμεν γενναῖοις τὰ προσπίπτοντα λυπηρὰ, διά τε τῷ θεῷ διηγεῖσθαι, καὶ ἐπὶ τῷ θυμετέρῳ συμφέροντες, καὶ μή διλύμεν, μῆτρα ἀναπίπτωμεν τῇ τῶν πειρασμῶν ἀπαγωγῇ, ἀλλὰ καὶ μετὰ ἀνδρείας ἀπάσης ἵσταμενοι, εὐχαριστῶμεν τῷ θεῷ διηγεῖσθαι, ὑπὲρ πατοῦν τῶν εἰς τὴν τιμὴν τελουμένων εὐεργεσιῶν, ἵνα καὶ τῶν παρθένων ἀπολαύσωμεν ἀγαθῶν, καὶ τῶν μελλουσῶν ἀπιτύχωμεν δωρεῶν, χάριτος καὶ οἰκτηροῦς καὶ φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεβ' οὐ τῷ Πατρὶ δόξα καὶ τῷ κράτος, δῆμα τῷ ἄγιῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ διὰ τοῦ εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

a Monif. coadjicet ἀποστολῆς. Vide hujus tom. Præfationem, col. 14.

MONITUM AD HOMILIAM IN ILLUD,

Hujus homilia exordium prorsus simile est proemio Concionis in debitorem decem millium talentorum ; in utroque enim auditoribus gratulatur Chrysostomus, quod post diuturum morbum, sui amanuensem cœlum, et abs se pari animi affecta redamatum, sibi quasi ex longinqua peregrinatione reduci iterum cœnvenire et alloqui licet. Inde vero arguant viri quidem ducti, cum illa prior Homilia de decem millium talentorum debitore Antiochiae-procul dubio habita fuerit anno 387, hanc verisimiliter Constantinopoli dictam fuisse. Non enim, inquit, eodem exordio usus esset in una eademque urbe ; sed cum Antiochiae segitudine levatus, hoc exorsus esset modo, postea quoque Constantinopoli, post restaurataam iterum valetudinem, idem proemium apud auditores, quorum nullus sic unquam exorsum audierat,

[150] Εἰς τὴν ἀστοτακτὴν βῆσιν τὴν λέγουσαν, « Οἴδαμεν δτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεόν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν, » καὶ περὶ ὑπομονῆς, καὶ δοσο τῷ θελήσων τὸν αἵρετον.

α'. Ήδὲ μακροῦ τοῦ χρόνου πρὸς ὑμᾶς παραγενόμενος, οὗτος διάκειμαι σῆμερον. Εἰ γάρ καὶ οἶχοι καθειργμένος ἐτύγχανον διὰ τὴν τοῦ σώματος ἀρρώστιαν, ἀλλ' ὡς μακρὸν του ἀπωκεισμένος τῆς ὑμετέρας ἁγάπης, οὗτος διεκείμην. Ὁ γάρ φιλεῖν εἰδὼς ἀκριβῶς, θεν μὴ ἔτι τῷ φιλουμένῳ συγγίνεσθαι, καὶ τὴν αὐτὴν πόλιν οἰκῇ, τῶν ἐν ἀλλοτρίᾳ διατριβῶντων οὐδὲν Πλαττὸν διακείσται. Καὶ τοῦτο ισατινὸς φιλεῖν ισατιν. Σύγγραπτε τοίνυν ἡμῖν, παρακαλῶν γάρ ἀπὸ βρύσματος ἡμῖν ὁ χωρισμός οὗτος γέγονεν, ἀλλ' ἀσθενείας τώματος ἦν ἡ σιγῇ. Καὶ οἶδα μὲν δτι χαίρετε νῦν πάντες ὑμεῖς; δτι ἀπεθέμεθα τὴν ἀρρώστιαν· ἐγὼ δὲ χαίρω, οὐχ δτι τὴν ἀρρώστιαν μόνον ἀπεθέμην, ἀλλ' δτι καὶ τὰ ποδούμενα ὑμῶν πρόσωπα πάλιν ὅρδην δύναμαι, καὶ ἀντρυφὴν ὑμῶν τῇ κατὰ Θεὸν ἀγάπῃ. Καὶ καθάπερ οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, μετά τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς ἀρρώστιας, φιλάτες καὶ ποτήρικας καὶ ψυχρά νάματα ἐπιζητοῦσιν· οὗτοις ἐμοὶ πάσῃς εὐφροσύνης ἥδυτερα καθέστηκεν ἡ συνουσία ἡ ὑμετέρα, καὶ τοῦτο μοι καὶ ὑγιείας ὑπέθεσις, καὶ εὐφροσύνης ἀφορμή. Φέρε οὖν, ἀπειδὴ διὲ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν ἀλλήλους ἀπελάθομεν, ἀποδῶμεν ὑμῖν τὸ χρέος τῆς ἀγάπης, εἰ γε ξεινοὶ ἀποδοθῆναι τοῦτο ποτε. Τοῦτο γάρ μόνον τὸ δψηλημα τέλος οὐν ἐπίσταται· ἀλλ' δου ἀποδίδοται, τοσούτῳ τὸ δψηλημα ἀπεινέντει· καὶ καθάπερ ἐπὶ τῶν χρημάτων τοὺς μηδὲν δψειλοντας ἐπανούμεν, οὗτοις ἐνταῦθα τοὺς πολλὰ ὀφειλοντας μακάροις οὖσεν. Διὰ τοῦτο καὶ δ τῆς οἰκουμένης διδάσκαλος; Παῦλος γράφων Πλεγε· Μηδενὶ μηδὲν δψειλετε, ἀλλ' ἡ τὸ ἀγαπᾶν ἀλιτήλους, βουλόμενος ἡμᾶς τούτο τὸ χρέος καὶ δει ἀποδίδονται, καὶ δει ὀφειλεῖν, καὶ μηδέποτε τὴν δψειλὴν ταύτην καταλύειν, μέχρις ἀν τὴν παραύσαν ζωὴν καταλύσωμεν. Νοστερ οὖν τὸ χρήματα δψείλειν, βαρὺν καὶ ἐπαχθὲς, οὗτος τὸ τὴν δψειλὴν ταύτην μη δει ὀφειλεῖν, κατηγορίας δξιον. Καὶ ἵνα μάλις δτι τοῦτο οὗτος ἔγινε, ἄκουε τῆς ὥρας τοῦ θαυμαστοῦ τούτου διδασκάλου, οὗτος τὴν παραίνεσσιν εἰσήγαγε. Πρότερον γάρ εἰπών· Μηδενὶ μηδὲν ἐψειλετε· τότε ἐπήγαγεν. Εἰ μὴ τὸ ἀγαπᾶν ἀλιτήλους βουλέμενος πάσαν ἡμῶν τὴν ἔρειλὴν ἐνταῦθα κενοῦσθαι, καὶ τοῦτο τὸ χρέος θέλων ἀδιάλυτον μᾶνεν διηγεῖν. Τοῦτο γάρ ἔτι μάλιστα

τὸ συγχροτοῦν καὶ συσφίγγον τὴν ζωὴν τὴν ἡμετέραν. Ἐπει οὖν ἔγνωμεν δτον τῆς δψειλῆς ταύτης τὸ κέρδος, καὶ δτι ἐν τῷ ἀποδίδοται μᾶλλον ἀβέσται, φέρε, καὶ ἡμεὶς τὴν δψειλὴν, ήν δψειλομένον ὑμῖν, οὐκ ἀπὸ βρύσματος οὐδὲ ἀπὸ ἀγρυπνοσύνης τινὸς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς συμβάσης ἀρρώστιας, σῆμερον, καθ' δτον οἶλον τα· [151] ἐκτίσαις σπουδάζωμεν, μικρά τινα διελαχθέντας πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, ὑπόθεσιν τῆς διαλέξεως ποιησάμενοι αὐτὸν τοῦτον τὸν θαυμαστὸν τῆς οἰκουμένης διδάσκαλον· καὶ ἀπερ σῆμερον γράψων· Ψωμαίοις διελέγοτο, ταῦτα εἰς μέσον ἀγαγήντες ἀναπολήσωμεν, καὶ διὰ μακροῦ τοῦ χρόνου τὴν ἑστίασιν τὴν πνευματικὴν παραθῶμεν ὑμῶν τῇ ἀγάπῃ. Τίνα δὲ δτοι τὰ ἀναγνωσθέντα, ἀναγκαῖον εἰπεῖν, τὸν ὑπομνησθέντας τῶν εἰρημένων, μετά πλεονος τῆς εὐκολίας δέξησθε τὰ παρ' ἡμῶν λεγόμενα. Οἴδαμεν, φησιγ, δτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεόν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν. Τί βούλεται αὐτὸν τὸ προσώμιον; Οὐδὲν γάρ ἀπλῶς, οὐδὲ εἰκῇ φέγγεται τὴ μακαρία αὐτῇ ψυχῇ, ἀλλὰ κατάληλα δει τοῖς ὑποκειμένοις πάθεις προσάγει τὰ φέρμακα τὰ πνευματικά.

Τί οὖν ἔστιν δ φησιν; Ἐπειδὴ πολλοὶ πανταχθεν εἰ πειρατοὶ περιεστοιχίζοντο τοὺς τότε τῇ πίστει προσόντας, καὶ ἐπάλληλα ἦν τὰ παρὰ τοῦ ἔχθρου μτχανήματα, καὶ συνεχεῖς αἱ ἐπιβούλαι, καὶ οὐκ τρέμουν οἱ τῷ κηρύγματι πολεμοῦντες, τοὺς μὲν εἰς δεσμωτήρια ἐμβάλλοντες, τοὺς δὲ εἰς ἀπαγωγῆς, τοὺς δὲ εἰς μυρία ἐπερα δάραθρα καθάλκοντες· διὰ τοῦτο καθάπερ στρατηγὸς δριστος, δρόν μετά πολλοῦ θυμοῦ πνέοντα τὸν ἀντίπαλον, περιών τοὺς οἰκείους πανταχθέν διεγέρει, νευροῖ, διελέσει, θαρραλεωτέρους καθίστασι, προδύμωτέρους ποιει πρὸς τὸν τάς χείρα; ἀντάραι κατὰ τοῦ πολεμίου, καὶ μη δεδοικθενται τὰς ἐκείνους καταδρομάς, ἀλλὰ στρέψῃ τῷ φρονήματι ἐξ ἐναντίας ισταμένους καὶ αὐτῶν συγχόπτειν, εἰ οἶλον τα· τὴν δψιν, καὶ μη καταπλήστεσθαι τὴν πρὸς αὐτὸν ἀντίστασιν· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ δ μακάριος οὗτος, ή οὐρανομήχτες ψυχή, διεγέρει βουλέμενος τῶν πιστῶν τὰ φρονήματα, καὶ κάτω κείμενον, ὡς εἰπεῖν, αὐτῶν τὸν λογισμὸν ἀνορθώσαις ἐπειγμένος, οὗτοις δράστοι λίγων· Οἴδαμεν

SCIMUS AUTEM QUONIAM DILIGENTIBUS DEUM OMNIA, ETC.

usurpaverit. Id non prorsus absimile vero videtur; sed eum Chrysostomus Antiochiae frequenter adversa valetudine laboraverit, ut ex multis ejus homiliis arguitur, et alioquin eadem in urbe Antiochiae non modo procem, sed etiam coaciones integras, retractatas, et parumper mutatas, intercurrente quedam annorum spatio, repetere solitus sit, ut jam saepe vidimus: nihil officit quominus, quod anno 387 Antiochiae procem dixerat, aliquot postea elapsis annis, morbo aliquo (nam frequenter aggronabat) levatus, idem ipsum eadem in urbe repeperet. Potuit igitur Antiochiae, potuit et Constantinopoli hanc hominem habere: in utra autem urbe habuerit, non ita facile est augurari.

Interpretatio Latina est Frontonis Ducæi.

IN DICTUM ILLUD APOSTOLI, SCIMUS AUTEM, QUONIAM DILIGENTIBUS DEUM OMNIA COOPERANTUR IN BONUM (Rom. 8. 28), ET DE PATIENTIA, ET QUANTUM LUCRAUM EX TRIBULATIONIBUS ORIATUR (a).

1. Chrysostomi amor erga eos audatores. Caritatis debitum numquam solvitur. — Quasi longo veniam ad vos intervallo, sic affectum hodierno die me sentio. Numquam enim domo conclusus propter corporis infirmitatem manobam: tamen perinde quasi alicubi procul a vestra caritate translates degrem, sic animo afflabor. Qui enim sincere diligere novit, cum in congressum venire non datur ejus quem diligit, quamvis eamdem urbem incolat, non aliter afflitar se si in aliena regione versaretur. Hoc norunt qui vere diligunt. Ignoscite igitur nobis, queso: non enim ex negligencia nostra separatio ista ortum habuit, sed silentii causam infirmitas corporis attulit. Ac vos quidem gaudere nunc omnes scio, quod segritodinem depouerimus: ego vero gaudeo non modo quod segritodinem depouerum, sed quod optatos vultus vestros rursus intueri possum, et caritate vestra secundum Deum oblectari. Et quemadmodum plurimi homines, cum et morbo fuerint recreati, phialas et pocula, gelidaque laticea querunt: ita mihi iactitia quavis jucundior exstitit congressus vester, et hoc mihi sanitatis materia fuit, et occasio gaudii. Ago igitur, quae loquidem Dei beneficio nos invicem reciperrivimus, caritatis vobis debitum persolvamus, siquidem ullo tempore possit illud persolvi. Hoc enim solum debitum finem nescit; sed quanto magis dissolvitur, tanto magis debitum augetur: et quemadmodum in re pecuniaria laudamus eos qui nihil debent, ita hic eos, qui multa debent, beatos predicamus. Idcirco magister orbis terrarum Paulus scribens dicebat: *Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis* (Rom. 13. 8), quod nimis velit nos hoc debitum et semper solvere, et semper debere, nec unquam hoc esse alienum solvere, donec vitam presentem absolverimus. Ut igitur pecunias debere crave ac molestum est, ita debitum hoc non semper debere criminis est obnoxium. Atque ut hoc na esse rugositas, audi mirabilis istius doctoris sapientiam, quo pecto cohortationem induxit. Cum enim ante dixisset, *Nemini quidquam debeatis, tum adjunxit,*

Nisi ut invicem diligatis, quasi hoc velii, ut omnes hic debitum dispungamus, et hoc esse alienum perpetua ac numquam dissolubile perseveret. Hoc enim est præcipue quod vitam nostram continet, et constraingit. Quando igitur, quanta ex hoc debito manet utilitas, scimus, et dum persolvitur, magis illud augeri, age, nos quoque debitum, quod non ex inertia quamvis, vel improbitate ac fronde aliqua, sed ex eventu morbi contraximus, hodie, quantam in nobis situm erit, reddere studeamus, et paucis vestram caritatem alloquentes argumentum sermonis ab hoc ipso orbis terrarum doctore ducamus: et quia ad Romanos bodie scribens dicebat, haec in medium adducta expendamus, ac longo intervallo spiritualem caritati vestre mensam instruamus. Quia vero lecta sim, operi pretium fuerit indicare, ut de iis que dicta sunt admoniti, facilis quia a nobis dicentur, percipere valcat. Scimus, inquit, quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum (Rom. 8. 28). Quid sibi vult hoc exordium? Nihil enim temere aut frustra loquitur hec haec anima, sed convenientia semper objectis agritudinibus spiritualia medicamenta solet adhibere.

Persequentes Christiani patientur. — Quid igitur est hoc quod ait? Quandiquam multa undique tentationes eos circumsidebant, qui tum accedebant ad fidem, et frequentes ab hoste machine admovebant, et continuo tendebant insidie, neque predicationis evangelii adversarii quiescebant, sed alios in carcero conjiciebant, alios in exsilium mittebant (b), alios in alia precipitia trahebant: propterea quemadmodum optimus imperator, cum hostem videt acrem iracundiam spirantem, circumiens suos excitat undique, corroborat, instruit, audatores reddit, alacriores efficit, ut manus contra adversarium attollant, nec illius incursiones reformident, sed animo forti se illi opponant, ipsum ejus vultum, si possint, vulnerant, nec illi resistere pertimescant: non aliter beatus iste, haec anima ad celum usque sublimis, fiducium volens animos excitare, et humi jacecentem, ut ita dicam, illorum cogitationem erigere studens, ita dicere occupit: Scimus autem quoniam diligentibus

(a) Collat. cum Ms. Regio 1974.

(b) Hunc locum secundis cursis retractavit Montf. Vide hujus tomus Praefat., col. 16.

Denuo omnia cooperentur in bonum (Rom. 8. 28). Vides prudentiam apostolicam? Non dixit, Scio, sed, Scimus, ut ipse ad assensum præbendum oratione petteret, quod diligentibus Deum omnia cooperentur in bonum. Animadverie, quam acerata loquatur apostolus. Moa dicit, Qui Deum diligunt, evitant mala, liberantur a tentationibus; sed, Scimus, inquit, hoc est, per secum nobis est, certiores facti sumus, ipsa rerum experientia edocit demonstrationes acceptimas: Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperentur in bonum.

2. Verborum Apostoli quanta vis. Macedones ingratiani apostolos. Cur ejusdem dæmon suarit. — Quantam huic brevi dictiori vim inesse arbitramini? Omnia, inquit, cooperentur in bonum. Noli enim mihi hujus vite commoda communemorare, neque jucunditatem tantum aut securitatem animo volvas, sed etiam contraria, carceres, tribulationes, insidias, quididianas incursum, ac tum dictioris vim accurate cognoscas. Ac ne forte ad longe potenda exempla caritatem vestram abducamus, paucula quadam, si lubet, ex iis quibus beato isti acciderunt, in medium proferamus, et vim iustius verbi cognoscetis. Nam cum regiones omnes circumiens, pietatis verbum spargens, spinas elevans, veritatem in singulorum animis plantare contendenus, ad urbem quamdam appulisset Macedoniae, quemadmodum beatus Lucas, is qui librum Actorum composit, nobis enarravit, ancillam quamdam, quae malignum habebat spiritum, neque tacere posset, sed circuibat, et ubique illos dæmonis opera patefere volebat, multa cum auctoritate, solo verbo ac jussu tamquam verberonem quemdam abigens, illam a pravo dæmonie liberasset: cum illius urbis incolas oportuisset tamquam benefactores suos ac salutis sue vindices deinceps apostolos intueri atque omni eis officiorum genere prosequentes, tantum beneficium remunerari, illi plane contraria rependunt. Atque audi quo pacto illos renunientur. *Videntes*, inquit, domini ejus, quia exitit spes quæstus eorum, apprehendentes Paulum et Silam perduerunt in forum ad principes, et offerentes eos magistris, cum multis eis plagas impoessissent, miserunt eos in carcere, præcipientes custodi, ut diligenter eos custodiret (Act. 16. 19-23). Videtis summam illius urbis incolarum improbitatem? videtis apostolorum patientiam ac tolerantiam? Expectate paulisper, et Dei videbitis benignitatem. Cum enim sapiens sit ac solers, non in principio nec in exordiis mala tollit, sed cum incrementum acceperint adversariorum molimina, et rebus ipsis athletarum probata patientia fuerit, et innauerit, tam subsidium suum præbet: ne direxerit ulla, illos idcirco sponte periculis se objicere, quod se nihil molestum passuros esse confidant. Hanc nimurum ob causam quendam etiam ineffabiliter quadam sapientia in malis derelinquit, quosdam eripit, ut ex omnibus discas summam ejus benignitatem, ipsumque majora illis premia præparantem, mala frequenter augeri permittere. Ita hoc etiam loco fecit. Post tantum miraculum ac beneficium, quod im-

pudente illo dæmonie ejusdem contulerant, virgis illos cedi permisit, et in carcere mitti. Hinc enim maxime Dei virtus etiam elucebat. Quapropter et bestias hinc dicebat: *Libertatis gloriaber in infirmitibus meis, ut inhabet in me virtus Christi; et rursus, Cum infirmor, tunc poterom (2. Cor. 12. 9. 10), infirmitatem continuas tentationes appellans. Sed queret fortasse quispiam hoc loco, cuius rei gratia dæmonem expulserint nihil ipsis contradicentem, sed potius illos patetacentem; spatio quippe multorum dierum clamabant dicens: Iusti homines servi Dei excelui sunt, qui annuntiant nobis viam salutis (Act. 16. 17). Ne mireris, carissime: nam et hoc prudentia fuit apostolicae ac beneficii Spiritus sancti. Licet enim contrarium illis dicaret nihil, ne tamen inde fidem sibi dæmon aliquam conciliaret, et in aliis simpliciores subdole posset attrahere, propterea cum illi os obturasset, ejecit, neque sivit ea proloqui, quæ dignitatem et captum ejus excedebant. Hoc autem præstitit, ut dominii sui vestigiis insistere: nam ad illum etiam accedentes dicebant: *Scimus te quis sis, sanctus Dei (Luc. 4. 34), et tamen haec dicentes eos ejiciebas. Id vero fletat in accusationem impudentium Iudaorum, quod illi quidem miracula quotidie cernentes et innumerata prodiga fieri, non crederent: dæmones autem agnoverent, eumque Dei Filium faterentur.**

3. Pauli et Silæ servor et liberatio. Vis hymnorum quanta sit; cur haec media nocte fierent. — Sed ad seriem instituti sermonis redeamus. Ut igitur discatis, quo pacto diligentibus Deum omnia cooperentur in bonum, totam vobis historiam operæ pretium suerit recitari, ut inde cognoscatis quo pacto post verbera, post carcerem, omnia Dei gratia in bonum mutarit. Sed videamus, qua ratione beatus id Luras indicet dicens: *Cum autem tale præceptum accepisset carceris custos, misit eos in interiorem carcere, et pedes eorum strinxit ligno (Act. 16. 24).* Animadverte quo pacto augeantur mala, ut apostolorum etiam patientia fiat illustrior, et immensa Dei virtus omnibus manifesta reddatur. Audi vero quid sequatur: addit enim, *Media autem nocte Paulus et Silas orantes laudabant Deum (ib. v. 25).* Vide animatum excitatum, vide vigilem mentem: ne temere prætereamus quæ dicta sunt, dilectissimi. Non enim sine causa tempus ipsum designavit dicens, *Media autem nocte*, sed quod vellet ostendere, id gestum esse eo tempore, quo ceteris omnibus dulcis advenit somnus, et palpebras consopit, et quo ii, præcipue qui multis doloribus ac molestiis sunt obsessi somno corripi solent: tum igitur, inquit, cum undique sonni vis dominaretur et rigeret, tunc illi *Orentes Deum laudabant*, et hoc suæ in illum caritatis maximum indicium edebant. Nam quemadmodum nos quoties doloribus corporis divexamus, propinquorum congressum requirimus, ut intentionem doloris illorum alloquio mitigemus: sic etiam hi sancti amore in Dominum inflammati, ac sacros hymnos offerentes ne sensum quidem illarum molestiarum capiebant, sed toti in orationem incumbebant, et mirabilem il-

δε διε τοις ἀμυνσθεῖς τὸν Θεόν κάρτα συνεργεῖ εἰς ἀμυνθέν. Ὁρῆς τὴν σύνεσιν τὴν ἀποστολικήν; Οὐκ εἶτεν, Οὐδε, ἀλλ', Οἰδαμόν, καὶ εὗτος εἰς συγκατάθεσιν ἁφεινόμενος τῶν λεγομένων, διε τοὺς ἀγαπῶντας τὸν Θεόν· πάντα συνεργαῖ εἰς ἀγαθόν. Σκόπει ἀκριβειαν ἥμετάν τους ἀποστολικῶν. Οὐκ εἶτεν, Οὐ ἀγαπῶντας τῶν Θεῶν διαφεύγουσαν τὰ δεινὰ, διευθεροῦνται τῶν παιρασμῶν ἀλλ', Οἰδαμόν, φησί, τοὔστι, πειλούσθια, πειληροτορήματα, διε εὐτῇ; τῶν προγμάτων τῆς πειρᾶς ταῦτα διοδεῖται εἰς ἀλήρημαν. Οἰδαμόν διε τοῖς ἀμυνσθεῖς τὸν Θεόν κάρτα συνεργεῖ εἰς ἀμυνθέν.

β'. Πλάστην οἰσθε δύναμιν ἔχειν τὴν βραχαλίαν ταῦτην μέμιν; Πλάντε, φησί, συνεργεῖ εἰς ἀμυνθέν· μή γάρ μας τὰ χρηστὰ ἐνταῦθα εἰπῆς, μηδὲ τὴν ἀνεσιν καὶ τὴν ἀδειεν μόνον λογίσῃ ἀλλὰ καὶ τὰ ἐναντία, τὰ δεσμωτήρια, τὰς θλήψεις, τὰς ἐπιβούλας, τὰς καθημαρινὰς ἀφδουσι, καὶ τότε ὑψει μετὰ ἀκριβεῖας τοῦ ἥμετας τὴν δύναμιν. Καὶ ἵνα μή μακράν που ἀγάγω τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, εἰ βούλεσθε, μικρά τινα τῶν τῷ μακαριῷ τούτῳ συμβάντων εἰς μέσον ἀγάγωμεν, καὶ ὕψεσθε τοῦ ἥμετας τὴν ισχύν. Τεπάθη γάρ πειράν πανταχοῦ, σκέψαντας τὸν τῆς [152] αὐτούς λόγον, τὰς ἀκάνθας ἀναστῶν, καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐν τῇ ἀκάνθᾳ φυχῇ καταφυτεύειν ἐπειγμάτων, γενόμενος πατέρα τινα πάντας τῆς Μακεδονίας, ποιῶν δια μακαρίος Λουκᾶς, ὃ τὸ τῶν Πράξεων βιβλίον συνθέσις, ἡμῖν διηγήσατο, παιδίσκην τινὰ πεντηκοπήνταν ἔχουσαν, καὶ σιγῇν οὐκ ἀνεχομένην, ἀλλὰ πειρούσαν καὶ πανταχοῦ κατεδήλως αὐτούς διὰ τοῦ δειμονίου ποιεῖν βουλομένην, μετὰ πολλῆς τῆς ἀξονίας, λόγων καὶ ἐπιτέμπτων, καθάπερ τινὰ μαστιγίαν ἀπελάσας, ἀλευθέρωσαν ἐξενίην τοῦ πανηροῦ δειμονίου· δέον τοὺς τὴν πολὺν ἐκείνην οἰκούντας, ὃς εὐεργέτας λοιπὸν καὶ σωτῆρας βλέπειν τοὺς ἀποστόλους, πολλὰ παντελαίας τρόπῳ περὶ αὐτοὺς χρησαμένους ἀμειβασθεῖς τῆς τοσαύτης εὐεργεσίας, οἱ δὲ τοὺς ἐκεντίας ἀμείβονται. Καὶ ἀκούει τίσιν αὐτοὺς ἀμειβονται. Ιδότες, φησίν, οἱ κύριοι αὐτῆς, διε ἐξῆλθον ἡ ἀλλαζούσα τῆς ἀρχαστασίας αὐτῶν, ἐκιλαβόμενοι τὸν Παῦλον καὶ τὸν Σίλαρ, εἰκανούσαν εἰς τὴν ἀρχὴν ἐξ! τοὺς ἀρχοτας, καὶ προστήραντο αὐτοὺς τοῖς στρατηγοῖς, καὶ πολλὰς ἀπιέντες ἀκελευτοὺς πληράκας, θεαλούς εἰς ψυλακήν, παραγγειλατος τῷ δεσμορούλαιῳ μαστιγίῳ τηρεῖν αὐτούς. Εἴδετε πονηρίας ὑπερβολὴν τῶν τὴν πολὺν ἐκείνην οἰκούντων; εἰδετε τῶν ἀποστόλων ὑπομονὴν καὶ καρταρίειν; Μικρὸν ἀναμείνεται, καὶ ὕψεσθε καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν. Σορὸς γάρ δὲν καὶ εὐμήνας, οὐδὲ ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν προσομίοις λύει τὰ δεινά, ἀλλ' ὅταν αὐτῆθι πάντα τὰ παρὰ τῶν ἐναντίων, καὶ διειχθῇ δὲν τῶν πραγμάτων τῶν αὐτούς ἀθλητῶν ἡ θεοφονίη, τότε καὶ τὴν οἰκαλαν φοῖην ἐπιδείκνυται· ίνα μηδεὶς ἔχῃ λέγειν, διε διὰ τούτο ἐπιπτώσαι τοῖς κινδύνοις, διε τὸ θαρρεῖν διε οὐδὲν ἄτοξες πειζονται. Διε τοὺς τίνας μὲν καὶ ἀναφίησι τοῖς δινοῖς, ἀπορήτην τὸν σορῆλα χρώμενος, τινά; διε καὶ ἔκαρπάζει, ἵνα διὰ πάντων μάθης αὐτοῦ τὴν ὑπερβάλλουσαν φιλανθρωπίαν, καὶ ὅτι μείζους αὐτοῖς τὰς ἀμοιβὰς τεγμενόμενος, συγχωρεῖ πολλάκις ἐπιτελνεσθει τὰ δεινά. Οὐτιώς οὖν καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ. Μετὰ γάρ τὴν τοσαύτην θαυματουργίαν καὶ τὴν εὐεργεσίαν,

ἥτις επιδείξαντο ἀπελάσαντας τὸν ἀνασχυντὸν ἐκείνον δειμονία, συνέχωρης καὶ μαστιχθῆναι καὶ εἰς δεσμωτήριον ἴμβληθῆναι. Ἐγενέθην γάρ μάλιστα διεδέκτηνται καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ δύναμις. Άιδο καὶ διε παχάριος οὗτος ἐλεγεν. "Ηδιστα σύντονοι μετανιώσαν τοὺς ταῖς ἀσθενείαις μου, ίνα ἐπισκηράσῃ ἐξ' ἀμοιβῆς τοῦ Χριστοῦ. Καὶ πάλιν· "Οταν δισθεῖται, τότε δυνατός είμι, ἀσθενείαν τοὺς παιρασμοὺς λέγων τοὺς ἀπαλλήλους. 'Αλλ' ἵνας διν τις διαπορήσιεν ἀνατίθησε. Μή ξενισθῆς, ἀγαπήτε· καὶ τούτο γάρ τῆς συνέσιως ἡ τῆς ἀποστολικῆς καὶ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος. Εἰ γάρ καὶ μηδὲν αὐτοῖς ἐναντίον διελεγεν, ἀλλ' ἵνα μή ἐντεῦθεν ἀξιώπιστος γινόμενος δειμαν, καὶ διν τοῖς μᾶλλοις ὑποσύρειν δύνηται τοὺς ἀπελεστέρους, διὰ τούτο ἐπιστομίας αὐτῶν ἀπῆλασην, οὐ συγχωρήσας αὐτῷ τὴν ὑπέρ τὴν ἀξίαν φθεγγεθει. Τούτο δὲ ποιεῖ, ἀκιλούθων τῷ οἰκείῳ διστήτη· ἐπει καὶ ἀκείνην προσιόντες [153] ἐλεγον. Οἰδαμόν σε τίς εἰ, δια μέρος τοῦ Θεοῦ· καὶ δημος ταῦτα λέγνυταις αὐτοῖς ἀπῆλανεν. Ἐγίνετο δὲ τούτο εἰς κατηγορίαν τῶν ἀνασχύστων Ιουδαίων, διε ἐκείνοις μὲν καὶ δικάστην ἥμεραν θαύματα δράντες καὶ μηρὶα παρέδοξα γινόμενα, ἡ κίστουν, οἱ δὲ δαιμόνες ἐπεγνώσκον, καὶ ἵλιον αὐτὸν τοῦ Θεοῦ ὀμηλόγησαν. γ'. 'Αλλ' ἐπι τὴν ἀκιλούθων διπενθύμωμαν τούτο λόγου. "Ινα τοιν μάθητης δικαὶος τοῖς ἀγαπῶντις τὸν Θεόν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν, ἀναγκαῖον πάσιν ὑμῖν ἀναγνῶνται ταῦτην τὴν ιστορίαν, ἵνα καὶ ὑπενθύμησην γινάτε, δημος μετὰ τὰς κληγάδας, μετὰ τὸ δεσμωτήριον, εἰς ἀγιόθη διπάντα αὐτοῖς μετέβαλεν ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις. 'Αλλ' Ἰωάννεν πῶς τούτο διεκνυτιν δια μακάριος Λουκᾶς λέγων· Παραγγειλατο δὲ τοιαύτην εἰληγάδας δι δεσμοφύλαξ ἔστωσεν αὐτοὺς εἰς τὴν διστήραν πυλακήν, καὶ τοὺς πόδας αὐτῶν ἀγνοεῖσαν· δια μέρος τοῦ Θεοῦ δύναμις κατάδηλος διπασι καταστῆ. "Ακούει δὲ καὶ τὸ δική;. Ἐπάγει γάρ. Κατά δὲ τὸ μεσογύπτιον Παῦλος καὶ Σίλας προσευχόμενοι ὑπρούντο τὸν Θεόν. "Ορα φυχὴν ἐπειρωμάνην, δρα διάνοιαν νήφουσαν· μή ἀπλῶς παραδράμωμεν, ἀγαπητοῖς, τὸ εἰρημένον. Οὐδὲ γάρ εἰκῇ καὶ τὸν καιρὸν ἡμῖν ἐπισημάνητο, εἰπάντο. Κατά δὲ τὸ μεσογύπτιον, ἀλλὰ βουλόμενος διέλει, διε, διε τοῖς διλλοῖς διπασι τὸ δικής δὲ πνονος διπέταται δὲ καὶ κοινῆς εἰς τὴν βλέφαρα, μάλιστα δὲ τοὺς ἐν ὁδύναις πολλάκις καθεστώτας εἰκῇς κατὰ τὸν καιρὸν ἀκείνον τοῦ πνου καθελκεύσαι, τότε τοιν, φησίν, διε πάντοθεν περιεγένετο ἡ τοῦ πνου τυραννίς, τότε διεκνει προσευχή, εἰρούν τ.γ. Θεόν, τῆς περὶ αὐτῶν ἀγάπης μέγιστα διεγέμαται τούτο ποιούμενοι. Καθάπερ γάρ ἡμεῖς διὰ ἀληγόματων σωματικῶν ἐνοχλούμενοι, τὴν τῶν γηστῶν συνουσίαν διεκτητοῦμεν, ἵνα δι τῆς πρὸς διεκίνους διαπέρας τὴν ἐπίτασιν τῆς δικής παραγγειλησώμενα· οὕτω καὶ οἱ διηγοι οὕτω τῷ πόδι τῷ περὶ τὸν διεσπότην πυρούμενοι, καὶ τοὺς Ιερούς ὑμνους ἀναψέρωντες, οὐδὲ αἰσθητιν ἐλάμβανον τὸν διεκνει

* Ηργ. πειρας πολλάκις τὰς διποδ.

β. Ηργ. εἰπεπταται.

διείνων, διὸν δοι τῆς Ιεστηρίας ἐγίνοντα, καὶ τὴν Θαυμαστήν διείνην ὑμνούσιαν ἀνέφερον, καὶ λοιπὸν δικλήσια ἐγίνετο τὸ δεσμωτήριον, καὶ ὁ τόπος ἡπας ἥγιαστο διὰ τῆς ὑμνούσιας τῶν ἀγίων διείνων. Καὶ ἦν διείν Θαυμαστό καὶ παράδοξα πράγματα, ἀνθρώπους τῷ ἔντλῳ προσδεδεμένους, καὶ οὐδὲν ἀμποδίζομένους πρὸς τὴν ὑμνοδίαν. Τὸν γάρ την νήσοντα, καὶ ἕγρηγορότα, καὶ ζέοντα πόθον ἔχοντα περὶ τὸν θεὸν, οὐδὲν καλύσται δυνήσεται ποτε τῆς πρὸς τὸν Διεπότην συνουσίας· Θεὸς γάρ, φησίν, ἀγγέλων ἄγων εἰμι, καὶ οὐ Θεὸς πεῖρόων· καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ, "Ἐγει λαλοῦντός σου ἔρω· Ἰδού πρέπει·" Ἐνθα γάρ διὸν ἡ διάνοια νήσουσα, πτεροῦται δολογειδές καὶ ἀπαλλάττεται, ὡς εἰπεῖν, τοῦ συνδέσμου τοῦ σώματος, καὶ πρὸς τὸν ποθούμενον ἀνίπταται, καὶ τῆς γῆς ὑπερορθῇ, καὶ τῶν ὄρωμάνον ἀνωτέρω γενόμενος, πρὸς ἐκείνον ἐπιλέγεται· δὴ δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἀγίων τούτων γεγένηται. "Ορα γάρ τὴν παραχρῆμα τῶν ὅμινων ἐνέργειαν, καὶ ὅπως καὶ ἡ δεσμωτήριψις γενόμενος καὶ τῷ ἔντλῳ προσδεδεμένος, καὶ μετὰ γοθῶν καὶ δεσμῶν αὐστημαγέντες; [156] οὐ μόνον οὐδὲν παρεβλάθησαν, ἀλλὰ καὶ ταῦτη μᾶλλον ἐξέλαμψαν, καὶ τῷ φωτὶ τῆς οἰκείας ἀρετῆς κατηγόρασαν ἀπαντας τοὺς τὸ δεσμωτήριον οἰκουντας. Ἡ γάρ φωνὴ τῶν Ἱερῶν ὅμινων διείνων εἰς τὴν ἐκάστου τῶν δεσμωτῶν αἰσθοῦσα ψυχὴν, μετέπλαστεν αὐτὴν, ὡς εἰπεῖν, καὶ μετερθύθμιζεν. Ἀφρω γάρ, φησί, σεισμὸς διέτετο μέγας, ὥστε σαλευθῆται τὰ θεμέλια τοῦ δεσμωτηρίου, ἀνέῳχθησάτε τὰ παραχρήματα αἱ θύραι ἀπασταταὶ, καὶ πάντεων τὰ δεσμά ἀρθῆται. Εἶδες τῶν ὅμινων τῶν εἰς τὸν θεὸν τὴν δύναμιν; Οὐ μόνον αὐτοὶ παρακλήσεως ἀπέλαυσαν οἱ τοὺς ὅμινους ἀναρέροντες, ἀλλὰ καὶ πάντων τὰ δεσμά λυθῆναι παρεσκεύασσαν· Ἰνα διειχθῆ διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν, δπις Τοῖς ἀγαπῶσι τὸν θεόν πάντα συνεργεῖτε εἰς ἀγαθόν. Ἰδού γάρ καὶ πληγὴ, καὶ δεσμωτήριον, καὶ ἔντλον, καὶ μετὰ τῶν δημίων διαγωγὴ, καὶ δημιους ταῦτα ἀγαθῶν ὑπόθεσις γεγένηται καὶ εὐδοκιμήσεως ἀφορμή, οὐκ αὐτοὶς μόνον, οὐδὲ τοῖς οἰκοῦσι τὸ δεσμωτήριον δεσμοίσι, ἀλλὰ καὶ αὐτῷ τῷ δεσμοφύλακι. "Εξυπνος γάρ, φησί, γεόμετρος διθεσμοφύλακις, καὶ ίδων τὰς θύρας ἀνεψιγένας τῆς φυλακῆς, σπασμόμετρος μάχαραρ, έμπλετον ἀνατύραπτεῖν, νομίσας ἀκτερευγέτων τοὺς δεσμούς. "Ορα μοι ἐντεῦθα τοῦ θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν πάντα λόγον ὑπερβαίνουσαν. Τίνες γάρ ἐνεκεν κατὰ τὸ μεσονύκτιον ἀπαντα ταῦτα γίνεται; Οὐδενὸς ἐπέρωτος χάριν, ἀλλὰ ἵνα ἀθρύβων καὶ ἵνα ἡ συχίᾳ τὸ πρᾶγμα οἰκονομηθῇ, καὶ τὴν σωτηρίαν πράγματεύσανται τοῦ δεσμοφύλακος. Τοῦ γάρ σεισμοῦ γενομένου καὶ τῶν θυρῶν ἀνοιχθεισῶν, τὰ δεσμά ἀνέθη πάντων τῶν αὐτοῦ, καὶ οὐδὲν αὐτῶν ἀκτηδῆσαι συνεγωρήθη. Σκέπτε μοι καὶ ἀλλήν ἀνταῦθα θεοῦ σοφίαν. Τὰ μὲν γάρ ἀλλὰ πάντα γέγονεν, δεσμόμετρος, λέγω, καὶ ἡ τῶν θυρῶν ἀνοιξίς, ἵνα μάθωσι διὰ τῶν ἱρῶν ἀπαντεῖς, τίνες ἡσαν οἱ τότε τὸ δεσμωτήριον οἰκουντεῖς, καὶ διὰ τῶν οἵτινες εἰσὶν ἀνθρωποι· οὐδὲν δὲ ἐξελθεῖν ἐγίνετο, ἵνα μὴ κινδύνων ἀφορμή γένηται τούτο τῷ δεσμοφύλακι. Καὶ διὰ τοῦτο ἐστιν ἀλλόθες, δικούσιον πῶς, διε μόνον ὑπόπτευσε τούτο γεγενήσαις δεσμοφύλακι, καὶ ἐνόμισε τινας ἐκπεφευγέναις, καὶ τῆς

* Ηερ. οἱ μέσων.

ζωῆς αὐτῆς κατειφρόνησε. Σκασμόμετρος γάρ, φησί, μάχαραρ, έμπλετον ἀνατύραπτεῖν. Ἀλλὰ διαπαχοῦ νήρων καὶ ἕγρηγορῶν, διαπαχοῖς Παῦλος. τῇ οἰκείᾳ φωνῇ ἐξήρκασε τῆς φάρυγγος τοῦ θηρίου τὸ ἄρνιον. Ἐξώρησε τάρο φωνῇ μετάλη, λέγω, Μηδέν πράξης σταυτῷ κακόν· ἀκατεξεταστὸς τάρος διθμερός οὐδὲν.

"Οι πατεινοφροσύνης ὑπερβολή! οὐκ ἐφρόνησε μέγα ἐπὶ τοῖς γεγενημένοις, οὐ κατεξανέστη τοῦ δεσμοφύλακος. οὐδὲν ὑπέροχον φθάγξασι κατεδάξατο· ἀλλὰ μετὰ τῶν δεσμωτῶν, μετὰ τῶν δημίων, μετὰ τῶν κακούργων ἐστιν κατηρίθμησε, λέγω·" Ἀκατεξεταστὸς τάρος καὶ αἰτήσας φῶτα, εἰσεπίθησε, καὶ ἐπεργομός υπάρχων, προσέκεσε τῷ Παύλῳ καὶ τῷ Σείλᾳ, καὶ προσαγανών αὐτοὺς ἔξω, λέγω· Κύριοι, τι [155] με δεῖ ποιεῖν, ίνα σωθῶ; Εἶδετε τοὺς Τοῖς ἀγαπῶσι· τὸν θεόν πάντα συνεργεῖτε εἰς ἀγαθόν· εἶδετε τοῦ διαβόλου τὴν μηχανήν, ἀπαλλήθη· δπις ἀκούσατε αὐτοῦ γέγονε τὰ μηχανήματα; Ἐπειδὴ γάρ ἀπῆλασαν τὸν δαίμονα, παρεσκεύασεν εἰς τὸ δεσμωτήριον, αὐτοῖς ἐμβλήθησι, νομίζων ἐμποδίζειν τὸν δρόμον τοῦ κηρύγματος διὰ τούτου. Ἀλλὰ ίδοι καὶ τὸ δεσμωτήριον ἐμπορίας αὐτοῖς ὑπόθεσις· γεγένηται πνευματικῆς.

δ. "Αρα καὶ τριεῖς, ἀν νήσωμεν, οὐ μόνον ἐν ἀνέσει ἔντες, ἀλλὰ καὶ ἐν θλίψει, κερδαίνειν δυνάμεθα, καὶ τότε μᾶλλον, ἢ ἐν ἀνέσει. Ἡ γάρ ἀνέσει, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, φρυμοτέρους ἀργάζεται· ἢ δὲ θλίψις νήσειν παρασκευάσουσα, ἀξιούσθαι ποιεῖ καὶ τῆς ἀκαθίσης ροπῆς, καὶ μάλιστα, δταν διὰ τὴν εἰς τὸν θεόν ἐπίπλα τὴν ὑπομονὴν ἀπειδεκνύμεθα καὶ τὴν καρτερόταταν ἐπάσπι ταῖς ἀπαγομέναις θλίψεις. Μή τοινυν ἀλγῶμεν, ἐπιειδὸν θλιβώμεθα, ἀλλὰ μᾶλλον χαίρωμεν· τούτο γάρ ήμων ἡ τῆς εὐδοκιμήσεως ὑπόθεσις· διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος Ελεγεν, Οίδαιμεν δὲ δεῖ τεῖς ἀγαπῶσι· τὸν θεόν πάντα συνεργεῖτε εἰς ἀγαθόν·" Ἀλλὰ ίδωμεν τὴν ζέουσαν ψυχὴν τῶν ἀγίων τούτων. Ἐπειδὴ οὖν ξήουσαν τοῦ δεσμοφύλακος λέγοντος, Τί με δεῖ ποιεῖν, ίνα σωθῶ; ἀρα ὑπέρθεντο; ἀρα ἀνεβάλοντο; ἀρα ἡμέλησαν πρὸς τὴν κατήχησιν; Οὐδαμῶς· ἀλλὰ τι πρὸς αὐτὸν ἐκεῖνοι; Πίστευσον ἐκ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ σωθήσοντο, καὶ πᾶς ὁ οἰκός σου. "Ορα κηδεμονίαν ἀποστολικήν. Όνκι ἀρκούνται τῇ αὐτοῦ σωτηρίᾳ, ἀλλὰ δὲ ἐκείνου βούλονται καὶ τοὺς προστήκοντας αὐτῷ πάντας; σαγηνεύσαις εἰς τὴν τῆς εὐσεβείας λόγον, καιρίαν διδύντες τῷ διαβόλῳ τὴν πληγὴν· Καὶ ἀναπτίσθη αὐτές καὶ οἱ αὐτοῦ πάντες παγαργῆμα, καὶ ἡγιαστοσατο πανοική πεκιστευκώς τῷ θεῷ.

"Ἐντεῦθεν παιδευόμεθα μηδέποτε ἐν τοῖς πνευματικοῖς μηδὲ τὸ τυχόν ἀναβάλλεσθαι, ἀλλὰ πάντοτε καιρὸν ἀπιτήσεον ἡγείσθαι τὸν παραπίποντα. Εἰ γάρ νυκτὸς οὖσης οἱ ἄγιοι εὗτοι ὑπερθέσθαι οὐκ τὴνέσχοντο, πολὺν ἔξομενον ἀπολογίαν ἡμεῖς, ἐν ἐπέρην καιρῷ παρατρέχοντες πνευματικὸν κέρδος; Εἶδες ἐκκλησίαν τὸ δεσμωτήριον γινόμενον; εἶδες τὸ καταγύγιον τῶν δημίων, εὐκήριον οίκον ἐξαίρηνες ἀποδειχθέντα, καὶ τὴν μυσταγωγήν ἐκεῖ τελοῦμένην;

lum hymnorum canticum offerebant, ac deinceps carcer ecclisia flebat, et illorum cantorum cantu toto ille locus sanctificabatur. Ac videre erat res miras et insititas, homines ligno alligatos, neque tamen quominus hymnos canerent quidquam impediri. Vigilem eam et attentum, et ardentem in Deum amore correptum nihil unquam poterit a colloquio cum Dominis prohibere: *Deus eam, inquit, appropinquans ego sum, et non Deus longe* (*Jerem. 23. 23*); et alibi rursus, *Adhuc loquendo te dicam, Ecce adsum* (*Ioseph. 53. 9*). Ubi siquidem vigilans animus fuerit, excitatur ratio, et propemodum corporis vinculis liberatur, et evolat ad eum quem diligit, terram despicit, et quae sunt oculis subjecta exemplaris ad illum festinat: quod utique sanctis etiam istis contigit. Vide namque ecclerem et efficacem hymnorum vim, et quo pacto eam in carcere versarentur, et alligati ligno essent, atque impotitoribus et captiuis admixti, non modo nihil pauci sint detrimenti, sed et hac ratione splendidiores evaserint, et omnes, qui carcerem incolebant, virtutis suae radiis colliguntur. Quippe illa sacrorum vox hymnorum cum in animam uniuscujusque captivorum penetrasset, transmutavit illam propemodum, ac reformavit. Subito enim, inquit, terra motus factus est magnus, ita ut moverentur fundamenta carceris, et statim aperta sunt omnia ostia, et universorum vincula soluta sunt (*Act. 16. 26*). Vides, hymnorum, qui Deo canuntur, virtutem? Non illi modo, qui obnubilant hymnos, solatum perceperunt, sed etiam effecerunt, ut omnium vincula solverentur: ut factis ipsis innotesceret, quo pacto *Deum diligentibus omnia cooperentur in bonum*. Ecce namque verba, carcer, compedes, et cum carnificibus conversatio, et tamen hoc omnia bonorum materia fuerunt et occasio gloriae, non ipsis tantum nec illis qui carcerem incolebant captiuis, sed et ipsis custodi carceris. *Expergesfactus* enim, inquit, crux carceris, et videns januas apertas carceris, evaginato gladio volebat se interficere, estimans fugisse vinculos (*Ib. v. 27*). Tu mibi hoc loco Dei benignitatem considera, quam nulla exprimere potest oratio. Cur enim media nocte flunt haec omnia? Nullum aliam ob causam, nisi ut provideatur, ut sine turbis et tranquille res succeedat, et saluti custodis carceris consulatur. Cum enim terra motus accidisset, et rescratae forent, omnia qui erant ibi soluta sunt vincula, nec ulli permisum est, ut inde discederet. Aliam quoque Dei sapientiam hic contemplare. Nam alia quidem evenierunt, terrae motus, inquam, et rescratio januarum, ut reluis ipsis omnes intelligenter quales illi essent, qui tunc carcerem habitabant, neque vulgares homines esse: porro nemini contigit ut exiret, ne quod inde periculum custodi carceris crearetur. Atque ut hoc verum esse intelligas, audi quo pacto, cum id accidisse suspicaretur custos carceris, et a fugisse quosdam putaret, etiam vitam suam contemporaret. *Evaginato* enim, inquit, gladio, volebat se interficere: sed qui vigil ubique atque expergesfactus erat, beatus Paulus, ex belluz fauibus sua voce agnum

eripuit. *Clamavit enim vox magna dicens, Nihil tibi malum feceris; universi enim hic sumus* (*Act. 16. 28*). O incredibilis humilitatem! Non clavis est in superbia ob ea quae acciderant, non in custodem carceris insurrexit, nullum arrogans dictum illi excidit, sed cum vincis, cum lictoribus, cum maleficiis se ipsum numerabat, dicens: *Universalis hic sumus*. Vides insignis eum humilitatis exemplum odore, nec sibi plus quam malefici existerit, qui illie erant, tribuere? Vide jam quo pacto carceris etiam castos non tamquam ad unum ex aliis ad illum accedat: confidenter enim factus, *Petitoque lumine introrgesous es, et tremesfactus procidit* *Paulo et Silas*, et producens eos foras ait: *Domini, quid me sportet facere, ut salvus sum* (*Ib. v. 29. 30*)? Videtis quo pacto *Diligentibus Deum omnia cooperentur in bonum*? Videtis diabolii machina quo pacto fuerit dissoluta? quo pacto in nihilum machinationes ejus reciderint? Nam cum demonem ejecissent, ut in carcerem conjicerentur effecit, ratus se hoc pacto predicationis euseui obicem oppositorum. Sed ecce carcer etiam quectus illis materialiam spiritualis objectit.

4. Afflictio diligentes reddit et attentes. — Ergo possumus nos quaque, si sumus ac vigiles sumus, non modo cum res secundae sunt, sed et cum affligimur, lucrum acquirere, ac tum etiam magis, quam cum secundis rebus fruimur. Inertiores enim plerisque nos reddunt secundae res: afflictiones autem dum vigiles nos reddunt, auxilium nobis eccliese conciliant, ac tum praecepit, cum propter spem in Deum patientiam, et in omnibus, quae inferuntur, afflictionibus tolerantiam exhibemus. Ne igitur doleamus, si quando tribalemur, sed potius gaudeamus: id enim nobis in occasionem gloriae vertit. Propterea Paulus etiam dicebat, *Scimus autem, quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum*. Sed ardentem sanctorum istorum animum videamus. Cum igitur custodein carceris dicente audissent: *Quid me sportet facere, ut salvus sum* (*Ib. v. 30*)? num distulerunt? num cunctati sunt? num catechismo illum imbuere neglexerunt? Nullo modo: sed quid ad eum? *Crede in Dominum Iesum Christum, et salveris tu, et tota domus tua* (*Io. v. 31*). Vide soliditudinem apostolicam. Illius salute contenti non sunt, et omnes ejus domesticos in causa religionis acquirere Deo volunt, et letalem diabolo plagam infligere. *Et baptizatus est ipse, et domus ejus continet, et letatus est cum omni domo sua credens Deo* (*Ib. v. 33. 34*).

Numquam differendum in spiritualibus. Cur tentationes permittat Deus. — Hinc doceatur, in spiritualibus ne tantillum quidem umquam differre, sed idoneum censere quodvis tempus, quod occurrit. Si enim multa nocte noblebant hi sancti differre, quae nobis venia dari poterit, si alio tempore spirituale lucrum omittamus? Vides carcerem in ecclesiam esse conversum? vides lictorum diversorum drepente dominum orationis esse factum, et illuc sacra initia-

tionem celebratam? Tanta res est vigilem esse, nec unquam spiritualia lacra negligere, sed idoneum quodvis tempus ad ejusmodi questum arbitri. Hoc itaque beatus hic dixit scribens, Quoniam diligenter Deum omnia cooperantur in bonum. Hanc intentionem, queso, nos omnia menti nostra incertum habentes numquam indigneamur, si quando in casu aliquis adversus incurrit, dum in hac vita versamur, aut in calamitatibus, aut in corporis agravationibus, aut in rebus alias molestas, sed multam exhibentes moderationem animi ac philosophiam, cuius tentationi resistamus, cum nobis exploratam sit omnia ex parte nos posse lucrum reportare, si vigilis et stouti fuerimus, atque ex tentationibus patitis quaque ex rebus secundis: nec unquam animo concidimus, cogitantes quantum sit patientia lucrum, sed nec illis simius infici, qui temptationibus nos divexant. Licet enim illi etiam, ut concilium suum explicant, id agant: communis tamen Dominus hoc permituit, quod nos velit hac ratione spiritualem hunc questum facere, ac patientie mercedem obti-

nere. Si ergo quis inferatur mala cum gratiarum actione perfere possimus, non exiguum delictorum noctrorum partem delebitus. Si enim thesaurum hunc, et orbis terrarum doctorem quotidie periculis objici cum videtur Dominus, permittebat, non quod abiectam summa despiceret, sed quod longius illius virtuti stadium sternaret, ut splendidiores illi coram redderet: quid nos dicemus qui peccatis scatentibus luxuosa, et idcirco frequentier temptationibus conflictamus, ut cum eorum causa penas dederimus, eadem aliquam misericordia partem exiguum impetravimus, et in illo die tremendo bonis illis ineffabilibus perfuerimus? Hoc autem cum animis nostris repotentes, adversus omnia constanter patienterque resistamus, ut et tolerantia mercedem a benigno Domino recipiamus, et peccatorum noctrorum multitudinem imminucere possimus, et altera bona consequi, gratia et benignitate Domini nostri Iesu Christi, cum quo Patri, simulque Spiritui sancto gloria, imperium, et honor, nunc et semper, et in secula saeculorum. Amen.

MONITUM AD HOMILIAM IN ILLUD,

Licet de anno, quo hanc Chrysostomus prouinciavit homiliam, nihil habeamus, ex iis, que nun. & hujusce concionis dicuntur de imperatoria Curia, deque militari satellitio Imperatoris, ea Constantiopolis habita fuisse reprehenditur; et quidem, ut num. 2 narratur, testate magnum in frequentia populi astuta perire; quam obtinebant cassam Constantinopolitani, cum quereretur Chrysostomus ecclesiam non frequentari, siu torque a concionibus abesse suis: quos egregie retinuit Chrysostomus: Si

ADVERSUS EOS,

QUI AD COLLECTAN NON OCCURREBUNT, ET IN DICTUM ILLUD APOSTOLI, SI ESURERIT INIMICUS TUUS, CIBA ILLUM (*Rom. 12, 20*), ET DE INIMICITIARUM MEMORIA.

1. Pencitatem auditorum queritur Chrysostomus; aplausus auditorum respicit. Proverbium, *Catta canat lapidem*. — Nihil, ut videtur, nobis profuit, quod sermonem longum super habuerimus, ut vestrum ad collectas veniendi studium excitaremus: rursus enim nobis filii suis ecclesia destituta est. Quo sit ut rursus etiam gravis ac molestus videri cogar, sive dum presentes castigo, sive dum absentes reprehendo: illos quidem, quod pigritiam non excusserint, vos vero quid salutem fratrum non cureris. Gravis ac molestus videri cōgor, non mea vel mearum possessionum, sed vestra salutisque vestras causa, qua mihi nihil est antiquius. *Aegre ferat qui volet, importunum et impudentem appellat;*

ego vero semper hac de causa molestiam exhibere non desinam, nihil enim hac impudentia mihi fructuosius esse potest. Fortasse nonque, fortasse, si minus alterius rei, saltem hujes vos pudebit, ut ne semper eandem ob causam molestia vobis exhibetur, et curam fratrum vestrum juvandi suscipietis. Quid enim mihi laudes prouant, cum vos in virtute facere progressus non videam? Quod vero mihi damnum oritur ex silentio auditorum, cum vestram augeri conspiciam pietatem? Lass quippe dicimis est, non aplausus, sed auditorum in pietate zelus ac studium; non tumultus excitatus, que tempore sermo auditor, sed studium ac diligentia, que omni tempore exhibetur. Applausus ex ore siuī egreditur,

Τοιούτον δεῖται τὸ νήφειν, καὶ μηδέποτε παρατράχειν τὰ πνευματικὰ κέρδη, ἀλλὰ πάντα καιρὸν ἐπιτήσειν πουλεῖσθαι πρὸς τὴν τοιαύτην ἄμποριαν. Καλῶς δρᾷ Πλευρέν δικαίωρος οὗτος; γράφων, "Οτις τοις ἀγαπῶσι τὸν θεόν θεόντα στήνεται συνεργεῖτες ἀγαθόντα. Ταῦτην τὴν ῥῆσιν, παρακαλῶ, καὶ ήμετες ἔγκεκληρημάτην ἔχοντες τῇ δικαιοΐᾳ τῇ ὁμοτέρᾳ, μηδέποτε ἀσύγχαλλομεν, ἀπειδάντα λυπηροῖς τοῖς κατὰ τὸν βίον τούτον περιπέσωμεν, η̄ περιστάσεσιν, η̄ ἀρρώσταις αὐματικαῖς, η̄ ἑτέροις τοῖς λυπηροῖς πράγμασιν· ἀλλὰ πολλῇ πεχρημάνοι τῇ φιλοσοφίᾳ, ἀντέχωμεν πρὸς πάντα πειρασμὸν, εἰδότες διτι, διν νήφωμαν, πανταχθέν περιβαίνειν δυνάμεθα, καὶ μᾶλλον ἀπὸ τῶν πειρασμῶν η̄ ἀπὸ τῶν ἀνέστων· καὶ μηδέποτε ἀλλάμων, δινούσιντες δύον τῇς ὑπομονῆς τὸ κέρδος, ἀλλὲ μηδὲ ἀπεγχόντως ἔχωμεν πρὸς τοὺς ἕπειγοντας ἡμῖν τοὺς [156] πειρασμῶν. Εἴ γάρ κάκεινοι τὸν οἰκεῖον σκοπονταληρύνεται τὸντο ποιοῦσιν, ἀλλ' ὁ κοινὸς Δεσπότης συγχωρεῖ, βουλόμενος ἡμᾶς καὶ διὰ τούτων ἄμπορευσασθαι τὴν πνευματικὴν ἄμποριαν, καὶ τῆς ὑπομονῆς λεσθεῖν τὸν μισθὸν. Ξένος οὖν δυνηθῶμεν εὔχα-

ρίστας ἀνεγκεῖν τὰ ἀπαγόρευτα, οὐ μικρὸν μέρος τῶν πεπλημμελημάνων ἡμῖν διαλύσομεν. Εἴ γάρ τὸν θησαυρὸν τοῦτον καὶ τῆς οἰκουμένης διελέσκαλον, καθ' Ἑκάστην ἡμέραν εἰνδύνοις περιπέπτοντα ὅρῶν διεσπότης ἡνείχετο, οὐ περιορῶν τὸν οἰκεῖον ἀδλητήν, ἀλλὰ τὰ σκάρματα αὐτῷ μακρότερά πανεπικευάζειν, ίνα τοὺς στεράνους εἰτῷ λαμπροτέρους ἀνεργάσονται, εἰ μανίστοιμεν ἡμεῖς, οἱ μυρίων γέρμοντες ἀμαρτημάτων, καὶ διὰ ταῦτα πολλάκις τοῖς πάιρασμοῖς περιπέπτοντες, ίνα τὴν ὑπὲρ τούτων δίκην ἐνταῦθα δύνταις, μικρὸς γοῦν φιλανθρωπίας ἀξιωθῶμεν, ἐπὶ τῆς φορερᾶς ἐκείνης ἡμέρας τῶν ἀποφθῆτων ἐκείνων ἀγαθῶν ἀπολαύσαντας; Τούτο δὲ λογιζόμενοι περὶ διανοῖς, πρὸς ἄπαντα γενναῖος ἀντέχωμεν, ίνα καὶ τῆς ὑπομονῆς τὸν μισθὸν δεῖνημεθα ἀπὸ τοῦ φιλανθρώπου δεσπότου, καὶ τὸ πλήθος τῶν ἡμῖν ἡμαρτημάνων διποτέμεσθαι δυνηθῶμεν, καὶ τῶν εἰλικρίνων ἀγαθῶν ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὐ τῷ Πατρὶ, ἀματῷ ἀγίῳ Πνεύματι δέξα, χράσας, τιμή, νῦν καὶ τοῦ, καὶ εἰς τοὺς εἰλικρίνες τῶν εἰλικρίνων. Ἀμήν.

SI ESURIERIT INIMICUS TUUS, CIBA ILLUM.

Cator in causa est, inquit, car adeo frequentatis foram, ubi ressus, strepitus, turba populi tanta, nulla re solares radios cohidente: cum contra ecclesia, ubi ille concionabatur, per ampla. alta. tabalis strata lapideis, ressum non medice temperaret. Hinc de inimicorum dilectione, deque beneficiis in illos conseruandis praeciare pro more loquitur.

Interpretatio Latina est Frontonis Dueci.

[157] ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ

Μὴ ἀκατησαντας εἰς τὴν σύναξιν, καὶ εἰς τὴν ἀστοταλικὴν ρῆσιν τὴν λέποντας, «Ἐάν κανεὶς δέχθρος σου φύμικες αἰτεῖται, καὶ περὶ τοῦ μητηριακοῦ.

α'. Οὐδὲν, ὡς ξοικεν, ὠφελήσαμεν, μακρὸν ἀργον πέρων πρὸς ὑμᾶς ἀποτελεῖντες ὑπὲρ τῆς περὶ τὰς συνάξεις σπουδῆς· πάλιν γάρ ἡμῖν ἔρημος ἡ ἐκκλησία τῶν τέκνων. Διὸ καὶ πάλιν ἀναγκάζομαι ἀπαχθῆς φανῆναι καὶ βαρύς, ἀπιτιμῶν τοῖς παροῦσιν, ἔγχαλῶν τοῖς ἀπολειψθεῖσιν· ἐκείνοις μὲν, διτι τὴν ρήσυμίλαν οὐχ ἀπέθεντο, ὑμῖν δὲ, διτι τῆς τῶν ἀδελφῶν οὐκ ἀντελάβεσθε σωτηρίας. Ἐναγκάζομαι βαρύς φενῆναι καὶ ἀπαχθῆς, οὐχ ὑπὲρ ἐμαυτοῦ καὶ τῶν ἐμῶν κτημάτων, ἀλλ' ὑπὲρ ὑμῶν καὶ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας, η̄ς οὐδὲν ἔμοι προτιμέστερον. Οὐ βουλόμενος βαρυνθεῖσθαι, καὶ φορτικὸν καὶ ἀναίσχυντον καλεῖται· ἦγὼ δὲ οὐ παύσομαι συνεχῶς ὑπὲρ τῶν κατών ἴνοχῶν· τῆς γάρ ἀναισχυντίας ταῦτης οὐδὲν θμεινον

ἔμοι. Ἰσως γάρ, Ἰσως, εἰ καὶ μηδὲν ἔτερον, τούτο γοῦν ἐρυθριάσαντες, τὸ μὴ συνεχῶς ὀχλεῖσθαι περὶ τῶν αὐτῶν, ἀντιλήφθεισθε ποτε τῆς κτημανίας τῶν ἀδελφῶν τῶν ὑμετέρων. Τί γάρ μοι τῶν ἀταίνων δρεῖος; δταν δημᾶς μὴ θεάσωμαι προσάπτοντας κατ' ἀρετὴν; τί δὲ μοι βλάβος ἐκ τῆς σιγῆς τῶν ἀκουόντων, δταν αὐξομάνην ὑμῶν ἵδω τὴν εὐλάβειαν; Ἐπανοις γάρ τοῦ λέγοντος οὐχ ὁ πρότος, ἀλλ' ὁ περὶ τὴν εὐσέβειαν ζῆλος τῶν ἀκουόντων· οὐχ ὁ θρυβός; κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀπεροάσεως, ἀλλ' ἡ σπουδὴ ἡ διαπαντὸς τοῦ χρόνου. Οὐ κρότος ἐγγέλθεν ὑμῶν τε τοῦ στεμμάτος, καὶ εἰς ἀρέα διαχυθεῖς ἀπειλεῖτο· τὸ δὲ βελτίων; γενθεῖσθαι τοὺς ἀκουόντας; ἀγήρω καὶ ἀδάνατον φέρει τὸν μισθὸν καὶ τῷ λέγοντι καὶ τοῖς πειθο-

μάνοι;. Ότης θοής όμων ἐπιπονέας ἀνταῦθε τὸν λέγοντα ποιεῖ λαμπτέρων, ή οὐ τῆς φυχῆς όμων εἰλάβεια πολλὴν ἵπτε τῷ βίβλῳ τοῦ Χριστοῦ δίδωσι περήπολαν τῷ διδάξαντι. "Οὗτος, εἰ τις τῶν λεγόντων ἐρφ., μή τῶν κρίτων, ἀλλὰ τῆς ὀφελείας τῶν ἀκουόντων ἐρφαί. Οὐκ ἔστι τὸ τυχόν κακὸν ἀδελφῶν ἀμελεῖν, ἀλλ' ἄχαρτη κάλασις, καὶ ἀπαραιτητὸς τιμωρία· καὶ τοῦτο δὲ ταῦταν καταχώσας ἐθίλωσεν. Οὐδὲν γοῦν ὑπὲρ τῆς οἰκείας ἀνεκτίστο ζωής· οὐδὲ γάρ ἀγέντο κακὸν περὶ τὴν καταθήκην· ἀλλά πολληρον γάρ αὐτὴν ἀπάδωκεν· ἀλλ' ὅμως ἀγέντο κακός καὶ περὶ τὴν ἀργασίαν τῆς παρακαταθήκης. Οὐ γάρ ἐδιπλασίας τὸ πιστεύθην διδ καὶ ἀκολάζετο. "Οὐδὲν δῆλον, διτι καν ήμεις σπουδαῖοι ὁμεν καὶ συγχρητημένοι, καν πολλὴν ἀπειθυμίαν ἔχωμεν περὶ τὴν ἀκρόσιαν τῶν θείων Γραφῶν, οὐκ ἀρκεῖ πρὸς σωτηρίαν ήμων. Διπλασίας γάρ χρή τὴν παρακαταθήκην, διπλῆ δὲ γίνεται, δταν μετὰ τῆς ἀστιν σωτηρίας, καὶ τῆς ἐπέριων ἀντιλαμβανώμεθα προνοίας. "Ἐπει τάκενον; εἰπεν, "Ιδε ἔχεις τὸ σὸν σῶον· ἀλλ' οὐκ ἔρχεσεν αὐτῷ τοῦτο πρὸς ἀπολογίαν. "Ἐδει [158] γάρ, φησι, καταβαλεῖν ἀλι τοὺς ἔρατες ζεῖται τὸ καταβληθέντ. Καὶ μοι σκόπει, πῶς κοῦφα τοῦ Δεσπότου τὰ ἐπιτάγματα. "Ανθρώποι μὲν γάρ τοὺς δικείοντας χρήματα δεσποτικά καὶ τῆς ἀπαιτήσεως ὄπειθύνους ποιοῦσι. Σὺ καταβαλεῖς, σὺ, φησιν, ἀπατησον· ἐμοὶ λόγος οὐδεὶς πρὸς τὸν δεξάμενον. "Ο δὲ Θεὸς οὐχ οὐτως, ἀλλὰ καταβαλεῖν κελεύει μόνον, οὐκέτι δὲ καὶ τῆς ἀπαιτήσεως ήμεις ὄπειθύνους ποιεῖ. Τοῦ συμβολεῦσαι γάρ, οὐ τοῦ πεισαι κύριος δὲ λέγων ἔστι. Διὸ τῆς καταβολῆς ὄπειθύνοντο ποιῶ μάνων, φησι, τῆς δὲ ἀπαιτήσεως οὐκέτι. Τί τούτου κουρέτερον; "Άλλ' ὅμως σκληρὸν ἐκάλει τὸν οὐτως ήμερον καὶ φιλάνθρωπον δεσπότην δοῦλος. Τοιαῦται γάρ τῶν ἀγνωμάτων καὶ φρεμώματων οἰκεῖαν αἱ συνήθειαι· τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων εἰς τοὺς δεσπότας δεῖ μετατίθεσι τὰς αἰτίας. Διὰ τοῦτο στρεβλούμενος καὶ δεσμούμενος ἐκείνος εἰς τὸ σκότος ἐξῆγετο τὸ θέριντερον. "Οπερ ἵνα μὴ ήμεις πάθωμέν, καταβάλλωμεν τὴν διδασκαλίαν ἐπὶ τοὺς ἀδελφούς, καὶ πειθωνται, καὶ μὴ πειθωνται. Πειθόμενος μὲν γάρ, καὶ διαυτοὺς καὶ ήμεις ὀφελήσουσι· μηδὲ πειθόμενοι δὲ, αὐτοῖς μὲν ἀπαραιτητὸν ἐπισπῶνται κάλασιν, ήμεις δὲ οὐδὲ τὸ τυχόν παραβλάψαι δύναντ' ἔν. Τὸ γάρ ημετέρον ἐποιήσαμεν, συμβούλευσάντες· εἰ δὲ μὴ πειθώστε, οὐδὲν ήμειν ἐκ τούτου γένοιτο διαβάσος. "Εγκλημα γάρ, οὐ τὸ μὴ πεισαι, ἀλλὰ τὸ μὴ συμβούλευσαι· μετὰ δὲ τὴν παραβίνεσιν καὶ τὴν συμβονάτην, τὴν διηνεκή καὶ τὴν συνεχή, οὐκέτι πρὸς ήμεις, ἀλλὰ πρὸς ἐκείνους· διται δ λόγος τῷ Θεῷ. Έθούλδημην γοῦν εἰδίναιεις ταφῶς, διτι παραινοῦντες αὐτοὺς διατατείτε, καὶ εἰ διαπαντεῖς μάνουσιν ἐπὶ τῆς φρεμώματος ἐκείνους, καὶ οὐκ δι μέν οὐδέποτε ήνδιλητα· νῦν δέθοικα, μή ποτε εἰς τῆς ὄμετρας ὑπεροψίας καὶ ἀρελείας μένωσιν ἀδιόρθωτοι. Καὶ γάρ ἀμήχανον ἀνθρώπον συνεχῶς ἀπολαύοντα παραινέσσεις καὶ διδούσαται, μή γινέσθαι βελτίω καὶ σπουδαίτερον. Καὶ δημάδης μέν ἔστιν ἡ παροιμία, ἡ ἐραζὴ μέλλωπλήν ἀλλὰ σύτε τοῦτο συγιστοῖς. Πέτρων γάρ κοιλα-

νει, φησι, φανὶς ὑδάτων ἐνθελεχοῦσα. Κατει τὶ μελανώτερον ὑδάτος; τὶ ὑπὲρτρας σκληρότερον; "Άλλ' ὅμως ή ἐνθελέχεια τὴν φύσιν ἐνίκησεν. Εἰ ὑπὲρτρην ἐνθελέχεια νικᾷ, πολλῷ μᾶλλον προαιρέσεις δύναντις" δι περιγενέσθαι. Οὐκ ἔστι παίγνια δι Χριστιανοράδες, ἀγαπητοῖς, οὐδὲ τρόγυμα πάραργον. Συνεχῶς ταῦτα λέγομεν, καὶ οὐδὲν πλέον ποιοῦμεν.

β. Πῶς εἰστέ με ὑδάτοις, ἀναμιμησάμενον δι τὸ μὲν γαῖς πανηγύρεις πελάγη θελάττης μακρὰ μυμέσαις τῶν συνάξεων τὰ πλήθη, νῦν δὲ οὐδὲ τὸ παλλοστὸν τοῦ πλήθους ἐπεινού μέρος ἀνταῦθε συλλέγεταις; Ποῦ νῦν εἰσιν οἱ διανοχοῦντες ήμεις ἐν ταῖς δορταῖς; "Ἐκείνους ἐπιζητῶ, καὶ δὲ ἐκείνους οὐδὲρομαι, ἀννοῶν δον πλήθος μπολλάται τῶν σαζομένων, δοην ἀδελφῶν ὑπομένων ζημίτων, πῶς εἰς ἀλίγους τὰ τῆς σωτηρίας περίσταται, καὶ τὸ πλέον τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας μέρος νικρῷ καὶ δικινήτῳ προσάσκει σώματι. Καὶ τὶ πρὸς ήμεις, φησι; Πρὸς ήμεις μὲν οὖν μάλιστα τοὺς μὴ δεραπαύοντας, τοὺς μὴ [159] παραινοῦντας καὶ συμβούλευοντας, πρὸς ήμεις οὐκ επιτιθέντας ἀνάγκην, καὶ μετὰ βίας ἐκνοτας, καὶ τῆς πολλῆς ἀπάργοντας φρεμυμίας. "Οτι γάρ οὐχ ἀντερ χρήσιμον εἶναι χρή μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλοῖς, ἐθίλωσεν δι Χριστὸς, ἀλας ήμεις καὶ ζύμην καλέσαις καὶ φῶς· ταῦτα δὲ ἐπέριοις ἔστι χρήσιμα καὶ λυσιτελῇ. Καὶ γάρ δ λύχνος οὐχ ἀντερ φαίνει, ἀλλὰ τοῖς ἐν σκότῳ παθημένοις· καὶ σὺ λύχνος εἰ, οὐχ ἵνα τοῦ φωτὸς ἀπολαύσῃς μόνος, ἀλλ' ἵνα ἐκείνον τὸν πεπλανημένον ἀπαναγάγῃς. Τί γάρ δρελος λύχνου, δταν μὴ φαίνῃ τῷ ἐν τῷ σκότῳ παθημένῳ; τὶ δὲ δρελος Χριστιανοῦ, δταν μηδένα κερδάνη μηδὲ πρὸς ἀρετὴν ἀπαναγάγῃ; Πάλιν τὸ ἀλας οὐχ ἀντερ ἀπισφέγγει μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ σεσητά τῶν σωμάτων συστελλεῖ, καὶ οὐκ ἀφίγει διαφύεται ἀπολέσθαι. Οὕτω δὴ καὶ σὺ, ἐπειδὴ ἀλας σ πατεσκεύαστε δι Θεὸς πνευματικὸν, τὰ σεσητά μελη, τουτέστι, τοὺς φρεμόμους ἀδελφῶν καὶ βανάσσους ἀπίσφιγξον καὶ σύστειλον, καὶ τῆς φρεμυμίας, ὥσπερ τινὸς σηπεδόνος, ἀπαλλάξεις, ἐκνοσον τῷ λοιπῷ σώματι τῆς Ἐκκλησίας. Διὰ τοῦτο σε καὶ ζύμην ἐκάλεσε· καὶ γάρ καὶ ή ζύμη οὐχ ἀντερ ζυμοῦ, ἀλλὰ τὸ λοιπὸν φύραμα τὸ πολέον καὶ ἀφατον δ μικρὴ καὶ βραχεῖα. Οὕτω δὴ καὶ ήμεις· εἰ καὶ δίλγοις ἔσται κατὰ τὸν ἀριθμὸν, ἀλλὰ πολλοὶ καὶ δυνατοὶ τῇ πίστει καὶ τῇ κατὰ Θεὸν γίνεσθαι σπουδῆ. "Μπερ οὖν ή ζύμη οὐκ ἀσθενεῖ διὰ τὴν βραχύτητα, ἀλλὰ περιγίνεται διὰ τὴν ἀγκειμένην αὐτῇ θερμότητα καὶ τὴν τῆς πατεστητος δύναμιν· οὕτω δὴ καὶ ήμεις δυνήσεσθαι πολλῷ πλειον πρὸς τὴν αὐτὴν θύμην ἀπαναγαγεῖν σπουδῆν, δι θέλητε. Εἰ δὲ τὸ θέρος προβάλλοιντο· καὶ γάρ καὶ ταῦτα ἀκούω λεγόντων, δτι Σφρόδρων τὸ πνήγος νῦν, τὸ καῦμα διφρε-

et in aeternum diffusus interit; quod autem meliores sunt auditores, incorruptam et immortalis cum dignitatem, tum obtemperantibus mercedem affert. Clarioris vestri commendatio illustriorem oratorem hic reddit: at anima vestra pietas multam apud tribunal Christi doctori fiduciam acquirit. Itaque si quis eos qui sermonem habent, diligat, non aplausus, sed utilitatem diligit auditorum. Non mediecre malum est fratrum curam non gerere, sed extreum: supplicium est, et inevitabilis pena: quod ipsum is qui talentum defodera indicavit. Sane nihil ei vitio vegetebatur, quod in vita peccasset, neque male quidquam in depositi custodia commiserat: integrum enim illud restituit: sed tamen in depositi negotiatione male se gesserat. Non enim id quod creditum fuerat duplicari; quam ob causam etiam penas dabit. Unde manifestum evadit, licet studiosi simus et instructi, licet ad sacra audiendam Scripturam nostra expeditate exardescamus, id tamen ad nostram saletem non sufficere. Duplicandum namque depositum est: porro duplum sit, quando cum salete nostra curam aliorum quoque suscipimus. Nam et ipso dixit, *Ecco salvum habeb, quod tuum est;* sed hoc ad excusationem illi satis non fuit. Oportet enim, inquit, te committere pauperrimis quod tibi commissum est (*Math. 25. 27*). At tu mibi, quam levia sint Domini mandata, considera. Homines enim esse, qui pecunias heriles dant fœnori, etiam repetitioni reddit obnoxios. Tu commisisti, tu, inquit, repepe: nullum mihi cum eo qui recipit, negotium est. Deus vero non ita, sed committere jubet tantum, at non item repetitioni nos reddit obnoxios. Quippe in potestate oratoris est, ut consulat, non ut persuadeat. Quapropter ad committendum solum le obligo, non item ad repetendum. Quid hoc levius est? Attamen duram appellabat tam mitem ac benignum dominum servus. Ea quippe improborum et inertium est consuetudo servorum: peccatorum suorum culpa semper in dominos suos rejicit. Idecirco cruciatus et compedibus vincitus ille in tenebras exteriorum ejiciebatur. Quod ne nobis etiam accidat, doctrinam fratribus committamus, sive persuadeantur, sive non persuadeantur. Si enim persuasi fuerint, et de seipsis et de nobis bene merebuntur: si non fuerint persuasi, supplicium sibi accersent inevitabile, nobis autem ne tantillum quidem nocere poterunt. Quod enim nostri munericus fuit, prestitus, cum consilium dederimus: quod si persuasi non fuerint, nihil inde possumus capere detrimenti. Siquidem crimen est, non si minime persuaseris, sed si minime consilium dederis: ubi vero cohortatione, consilioque continuo frequentique perfuncti surremos, non jam a nobis, sed ab illis rationem Deus exiget. Vellem equidem evidenter nosse vos illos assidue cohortando perseverare, et num in eadem semper illi negligentia persistant, nec unquam vobis molestiam exhiberem: jam vero timeo ne incertis incertisque vestrae virtio maneat incorrecti. Neque enim fieri potest, ut qui cohortatione

doctrinaque frequenter frater, maior studiosiorque non fiat. Ac vulgare quidem est illud præverbium, quod dicturus sum: verumtamen hoc ipsum testatur. Stultula enim, inquit, molles aquæ saxum assiduo carat lata. Tametsi quid aqua molles? quid saxo durus? attamen assiduitas naturam vincit. Qued si naturam vincit assiduitas, multo magis voluntatem poterit superare. Non ludus est Christianismus, dilecti, nec res supervacua. Continue tota dicimus, et nihil preficimus.

2. Quantum mihi censetis dolorem inari, cum recordor festis quidem diebus vasta maris sequora collectarum turbas imitari, jas vero ne quotannis quidem partem hic illos multitudinis congregari? Ubi nunc sunt, qui nobis in solemnitatibus molestiam exhibit? Illos require, et illorum causa lugor, dum mihi venit in mentem, quanta periret eorum multitudine, qui salvi erant, quantum faciem fratrum jacturam, quam exiguum in numerum redigantur, qui salutem adipiscuntur, ut major pars corporis Ecclesiae mortuo et immobile corpori assimiletur.

Nou tollis nobis nisi caurus. Exemplo amatorum auderes non metuendi. Ecclesie structura.—Quid illud ad nos attinet, dicet aliquis? Ad vos quidem certe maxime attinet, qui non eos curatis, non adhortamini, non consilio juvatis, ad vos qui necessitatem non imponitis neque vi pertrahitis, et ab illa summa negligentia reveratis. Non enim tantum nobis prodesse nos debere, sed et multis, ostendit Christus, cum salem nos, ac fermentum, et lucem vocavit. Haec enim alii utilia sunt et commoda. Nam lucerna non sibi lucet, at illis qui sedent in tenebris: et tu lucerna es, non ut lumine solus fruaris, sed ut illum errante reducas (*Math. 5. 13. 14*). Quid namque prodest lucerne, quando in tenebris sedenti non lucet? que porro utilitas Christiani, quando minimum lucratur, nec ad virtutem reducit? Rursus non ipsum adstringit sal tantum, sed et corpora quae corrumpantur cohibet, neque diffluore ac perire permitit. Sic tu quoque; quandoquidem spiritualem te salem Deus efficit, menbra corrupta, hoc est desideria fratres, et qui mechanicas exercent artes, adstringe et colliga, desidiaque tanquam ulcere quopiam puritudo liberatum cum reliquo Ecclesiae corpore copulato. Propterea te fermentum appellavit: si quidem fermentum etiam non scipsum fermentat, sed reliquam massam ingenitum licet et immensam, ipsum parvum cum sit et breve (*Id. 13. 33*). Sic nimis vos quoque, quamquam numero pauci estis, multi tamen ac potentes estote fide ac studio erga cultum Dei. Ut igitur fermentum propter exiguitatem imbecille non est, sed propter insitum a natura calorem ac virtutem qualitatis exsuperat: sic vos nimis vos quoque, quamquam numero pauci estis, multi tamen ac potentes estote fide ac studio erga cultum Dei. Ut igitur fermentum propter exiguitatem imbecille non est, sed propter insitum a natura calorem ac virtutem qualitatis exsuperat: sic vos

comprimi, undique sudore diffluentes, astu gravati et in angustias redacti : pudet me illorum, mihi credite; sunt enim muliebres isti praetextus, vel potius ne illis quidem ad obtinendam veniam excusationes iste sufficerent, quibus molliora sunt corpora et imbecillior natura. Quamquam autem ejusmodi defensionem responsione dilucere turpe videbitur, necessarium est tamen. Si enim illi has obtundere excusationes non erubescunt, multo magis nos pudere non debet haec refellere. Quid ergo haec obtemperabilibus opponemus? Triam puerorum illis uincioriam vole restricere, qui eum in fornace ac uediis flamnis versarentur, cum undique se cernerent ignib[us] absideri, qui in os, in oculos, in anhelitum ipsam incurserent, sacrum illum et mysticum hymnum cum creaturis Deo canere non cessarunt, sed alacrius, quam si in prato vesperati fuissent, imm 'n medio rogo stantes communi Domino universorum laudes offerebant (*Dan. 3*) : et cum tribus his pueris lenorum in Babylone, Danielis et Iacu[m] (*Id. 6. 26*); neque vero tantum hujus, sed et alterius Iacu[m], ac prophetar[um], lutique, quo ad collum usque suffocabatur Jeremias, ut recordentur, illos obsecro (*Jerem. 38. 6*). Et ex Iacobus istis ascendens, in carcерem introducere istos volo, qui calores obtundent, Pau[li]usque monstrare ac Silam compeditibus illi prepeditos, vestigiis verberum plenos, quibus totum corpus vulneribus plagarumque fuerat multitudine haecratum, media nocte Deum laudantes et sacras illas vigilias celebrantes. An non enim absurdum est sanctos quidem illos, cum in fornace, et igne, et lacu, et bellu[m], et luto, carcere, et compeditibus, et plagiis, et ergastulis, et intolerandis versarentur malis, nihil umquam horum culpare, sed multa cum animi conatu et ardore perpetuo precibus et hymnis encris operam dare; nos qui non ullam exiguum, non magnam ex illis que enumeratae sunt passionibus toleravimus, ob aestum et calorem modicum ac sudorem, nostrae ipsorum salutis curam deponere, ac relictis collectis foris vagari, nosque castibus depravandos immiscere, in quibus nihil non vitiosum est et corruptum? Tantus sacrorum eloquiorum est ros, et aestum objicis? Aqua, quam ego dabo ei, ait Christus, fiet in eo fons aquae salientis in vitam aeternam (*Joan. 4. 14*) : et rursus, Qui credit in me, sicut dixit Scriptura, flumina de ventre ejus fluunt aquae vive (*Id. 7. 38*). An tu, queso, cum multis fontes habebas et flumina spiritualia, sensilem calorem times? at in furo, queso, ubi tantus est strepitus, tot angustiae, ac multis aestus, qui fit ut calores et solis ardorem non obtendas? Non enim, opinor, id dicere potes illi frigidore licere aeris natura frui, hic vero totum nobis collectum calorem scire; quin potius contrarium penitus, hic quidem ubi crux lapideis solum constratum est, et ob reliquias aedis sacrae fabricam (siquidem in immensam assurgit altitudinem), levior et frigidior est aer: at illi multus undique sol irradiat, multe angustiae, fumus, pulvis, et alia plura, que majorum

istis molestiam exhibent. Ex quo intelligitur inertia et molitiae animi, qui Spiritus sancti flamma sit destitutus, has ineptas excusationes esse tribendas.

3. Haec non tam ad illos a me dicta diriguntur, quam ad vos, qui non illos pertrahitis, qui non ab inertia revocatis, et ad salutarem hanc mensam adducitis. Ac servi quidem cum commune ministerium obituri sunt, advocant suos conservos: vos vero, a quibus hoc spirituale obsequium exhibendum est, conservos similes vestros hoc querenti privari. Quid, si nolint ipsi, dicet aliquis? Effice assidue instando, ut velint; si enim urgentes nos viderint, omnino veleut. At enim praetextus haec sunt et factae excessiones. Quam multi namque hic sunt patres, qui secum stantes non habent filios? Num etiam liberes huc pertrahere non poteras? Ex quo apparat exercitos quoque non ob inertiam tantum suam, sed et ob vestram iuriam foris manere. At licet non prius, nunc saltu[m] excitamini, et cum membro suo quiesce in ecclesiam ingrediatur, et pater filium, et genitorem filius, et viri uxores, et viros exores, et servum herus, et frater fratrem, et amicos amicum excitet, et ad hunc conventum frequentandum instiget: imo vero non amicos tantum, sed inimicos etiam ad communem hunc honorum thesaurem invitamus. Si curam viderit tuam inamicus, odium phane deponet.

Judeorum diligentia circa sabbatum. Secularia bene succedunt, si Deus colatur. — Die illi: Non verecundaris, nec erubescis Judeos, qui tanta eum diligentia sabbatum custodiunt, atque ab ipso jam vespera ab omni opere abstinunt? Quid si die Parasceve solem vidant ad occasum vergentem, et pacta rescindunt, et emptiones interrumpunt. Quid si quis cum ante vesperam emisset, vespere veniens premium afferat, non sustinent accipere, nec pecuniam admittunt. Quid dico premium rerum venalium, et pacta? quamvis thesaurem accipere licet, lucrum illud maleant amittere, quam legem violare. Ergone Judicii, tametsi legem intempestive custodiunt, ita sunt accurate diligentes, et ita studiosi sunt observationis, que nihil eis prodest, imo etiam nocet: tu qui jam umbra superior es, cui solem justitiae videre concessum est, qui jam ad celorum municipatum pertines, ne eamdem quidem eura iis, qui vitio intempestive adharent, sollicitudinem ac studium exhibes, tu cui veritas ipsa est credita; sed ad modicam dici partem hue vocatus, ne eam quidem sacrorum eloquiorum auditioni dignaris impendere? quam tandem veniam, queso, incerti quaeas? quam vero poteris legitimam et justam excusationem afferre? Non potest fieri, plane non potest, ut qui tam negligens sit ac piger, umquam venia dignus habeatur, licet milices secularium negotiorum occupationes obtendat. Nescis, si hoc veniens Deum adoraveris, et conventus istius particeps fueris, ea que pre manibus sunt negotia facilia tibi et expedita reddi? Secularibus curis premeris? Earum igitur causa

τον, οὐκ ἰσχύομεν στενοχωρεῖσθαι καὶ θλίβεσθαι ἐν τῷ πλήθει, θρῶτε πάντοθεν περιφρέδεμνοι καὶ ἀχθόμενοι, τῇ θέρμῃ καὶ τῇ στενοχωρίᾳ· αἰσχύνομεν μὲν ὅπερ αὐτῶν, εἰστείσθε· γυναικῶδες γάρ αἱ σκῆψεις, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἑκαῖναις πρὸς συγγνώμην ἀρνοῦσαι αἱ περιφάσαις, αἱς μαλακώτερα τὰ σώματα, καὶ ἀσθενεστέρα τῇ φύσει. Πλὴν εἰ καὶ αἰσχρὸν τὸ ἀποκρίνεσθαι περὸς τὴν τοιαύτην ἀπολογίαν, ἀλλ' ἔναγκατὸν δύμας. Εἰ γάρ ἑκαῖνοι τοιαῦτα προφασίζονται, καὶ οὐκ ἔρυθρωσι, πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς οὐκ αἰσχύνεσθαι χρή περὸς ταῦτα ἀντιλέγοντας. Τί οὖν εἴπομεν τοῖς ταῦτα προβαλλομένοις; Τῶν τριῶν παιδῶν ἀναιμῆσαι αὐτοὺς βουλομενοί τῶν δὲ τῇ καμίνῳ καὶ ἐν τῇ φλογὶ, οἱ παντεγχόθεν αὐτοὺς περιτρέχον τὸ πῦρ ὄρυνται, καὶ τῷ στόματι καὶ τοῖς ὄφθαλμοις, καὶ αὐτῇ περιποχμένον τῇ αιμαντῇ, οὐκ ἀπαύσαντο τὸν ἵερον καὶ μνησικὸν ἑκαῖνον ὑμνον δῶνταις τῷ Θεῷ μετὰ τῆς κτίσεως, ἀλλὰ τῶν ἐν λειμῶν διατρέβοντων, ἐν μέσῃ τότε ἀστῶτες τῇ πυρὶ προδυμότερον τὴν εὐφῆμιλαν τῷ κοινῷ τῶν δλων ἀνέπεμπον Δεσπότῃ· καὶ μετὰ τῶν τριῶν παιῶν τούτων, τῶν λεόντων αὐτοῖς τῶν ἐν Βεβυλῶνι, καὶ τοῦ Δανιήλ καὶ τοῦ λάκκου· οὐχὶ δὲ τούτου μόνου, ἀλλὰ καὶ ἑτέρου λάκκου καὶ προφήτου, καὶ βορδόρου μέχρι τραχῆλου τὸν Ἱερεμίαν ἀποπληγοντος ἀναιμησθῆναι πάλιν αὐτοὺς ἄξιοι. Καὶ ἀπὸ τῶν λάκκων [160] ἀναβάς, εἰσαγαγεῖν εἰς τὸ δεσμωτήριον βούλομαι τούτους τοὺς τὸ καῦμα προβαλλομένους, καὶ δεῖξαι τὸν Παῦλον ἑκεὶ καὶ τὸν Σίλαν τῷ ἔντελφ προσθεδεμένους, μαλάπων γέμοντας· καὶ τρευμάτων, τῷ πλήθει τῶν πληγῶν ἀπαν καταξανθέντας τὸ σώμα, ἐν μέσῃ τῇ νυκτὶ τὸν Θεὸν ὑμνοῦντες, καὶ τὴν ἵεραν ἑκαῖνην πανυχίᾳ ἀπετελοῦντας. Πώς γάρ οὐκ ἀπὸπον τοὺς μὲν ἀγίους ἑκαῖνους, ἐν καμίνῳ, καὶ πυρὶ, καὶ λάκκῳ, καὶ θηρίοις, καὶ βορδόρῳ, καὶ δεσμωτηρίῳ, καὶ ἔντελφ, καὶ πάγγαλος, καὶ φυλακαῖς, καὶ τοῖς ἀφορήτοις δυνατοῖς, μηδὲν τούτων αἰτίας πονότος, ἀλλὰ μετὰ πολλοῦ τοῦ τόνου καὶ προδυμίᾳ τεραύθηκες καὶ ὑμνοὶ· ἱεροὶς ἀνδιατρέσιν δηγανῶν, ἡμᾶς δὲ οὐ μικρόν, οὐ μέγα τῶν ἀπηρθιμητάνων ὑπομένεντας παθῶν, διὰ καῦμα, καὶ θέρμην βραχεῖλαν καὶ ἥρωτα, τῆς οἰκείας αὐτῶν ἀμελεῖν σωτηρίας, καὶ τὰς συνάξεις ἀφέντας ἔξι πλανῆσθαι, συλλόγοις προσφεύρομένους οὐδὲν ἔχουσιν θύμις; Τοσαῦτη δρόσος τῶν θείων λογίων, καὶ καῦμα προβάλλῃ; Τὸ ίδιο, δὲ τὸ δῶσων αὐτῷ, φησὶν δὲ Χριστὸς, γενήσεται δὲ αὐτῷ κηρή θάστος ἀιλούρου εἰς Ἃγίην αἰώνος· καὶ πάλιν, Ὁ πιστεύων εἰς ἄμφι, παθὼς εἰπεὶ η Γραφή, ποταμοὶ δὲ τῆς κοιλίας αὐτοῦ φεύσουσιν θάστος Ἃγίτος. Πηγὰς ἔχων, εἰπὲ μοι, καὶ ποταμοὺς πνευματικούς, καῦμα δέσμωντας αἰσθήτην; ἐπὶ δὲ τῆς ἀγορᾶς, εἰπέ μοι, ἔνθα τοσοῦτος θύρωδος καὶ στενοχωρία καὶ πολὺς δὲ καύσων, πῶς οὐ προβάλλῃ πνήγος καὶ θέρμην; Οὐ γάρ δὴ τούτοις ἔχεις δὲν εἰστείν, διτὶ ἑκεὶ μὲν φυχροτέρας τῆς τοῦ ἀέρος φύσεως ἔστιν ἀπολαύειν, ἐνταῦθα δὲ ἀπαν ἡμῖν συνῆκται τὸ πνήγος, ἀλλὰ πᾶν τούναντον, ἐνταῦθα μὲν καὶ ἀπὸ τῆς ὑποκειμένης πλακός, καὶ ἀπὸ τῆς ἀλλῆς τοῦ οἶκου κατασκευῆς (καὶ γάρ εἰς ὑψός ἀνέστηκεν ἀφτον) κουφότερος καὶ φυχρότερος δὲ ἀτρ. ἐκεὶ δὲ πολὺς μὲν ἡλιος πανταχοῦ, πολλὴ δὲ τῇ στενοχωρίᾳ καὶ καπνῷς καὶ κόνις, καὶ ἔπειτα πολλῷ πλειόνα τούτων ἐπεισένοντα τὴν ἀγθίαν. Οὐθεν δῆλον, διτὶ δῆμοι.

μιας καὶ ψυχῆς ἀναπτεπτωκυίας καὶ τῆς τοῦ Ιησοῦ ματος φλογῆς ἀπεστερημένης αὐταὶ αἱ προφάσεις αἱ ἀλογοι.

γ'. Ταῦτα οὐχὶ πρὸς ἑκαῖνους τοσοῦτον ἀποτεινόμενος λέγω νῦν, δοσον πρὸς ὑμᾶς τοὺς οὐκ ἐπισπωμένους, τοὺς οὐκ ἀνιστῶντας αὐτοὺς ἀπὸ τῆς φρεμυματίας, καὶ πρὸς τὴν σωτηρίαν ταύτην ἔλκοντας τράπεζαν. Καὶ οἰκέταις μὲν κοινὴν μᾶλλοντες ἔκπληροῦν διακονίαν. τοὺς αὐτῶν συνδούλους καλοῦσιν· ὑμεῖς δὲ ἐπὶ τὴν πνευματικήν ταύτην μᾶλλοντες ἀπαντήσῃν ὑπηρεσίαν, περιορδέτε τοὺς ὁμοδούλους τοῦ κέρδους ἀποστερουμένους. Τί οὖν, εἰ μὴ βούλοιντο, φησι; Ποιήσοντας αὐτοὺς βούληθηνται τῇ συνεχεῖ προσεδρεῖξ· διὸ γάρ δῶσιν ἐπικειμένους ἡμᾶς, πάντως βούλησονται. Ἀλλὰ γάρ σκῆψις ταῦτα καὶ πρόφασις. Πόσοι γοῦν ἐνταῦθα πατέρες εἰσὶ καὶ τοὺς υἱοὺς οὐκέτις ἔχουσι μεθευτῶν ἀστῶτας; μὴ καὶ τῶν τέκνων ἐπισπάσασθαι τοις δύτικολον ξινοίς; "Οὐθεν δῆλον διτὶ καὶ οἱ λοιποὶ οἱ παρὰ τὴν οἰκείαν φρεμυματίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ τὴν ὑμετέραν ὑπεροφύτευντας ξένω μένουσιν. Ἀλλ' εἰ καὶ μὴ πρότερον, νῦν γοῦν διανάστητε, καὶ μετὰ τοῦ μέλους ἔκστος εἰς τὴν ἑκατὸνταν εἰσιέτω, καὶ πατήρ υἱὸν, καὶ υἱὸς τὸν γεγενηκότα, καὶ γυναῖκας ἀνδρες, καὶ ἀνδρας γυναῖκες, καὶ δεσπότης δοῦλον, καὶ ἀδελφὸς [161] ἀδελφὴν, καὶ φίλος φίλον διεγειρόντων καὶ παρορμώντων πρὸς τὴν ἐνταῦθα σύνοδον μᾶλλον δὲ μὴ τοὺς φίλους μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἔχθρούς καλῶμεν δὲπὶ τὸν κοινὸν τοῦτον τῶν ἀγαθῶν θησαυρόν. "Αν δηλη σου τὴν πρόνοιαν δὲ ἔχθρος, καταλύσει τὴν ἀπόχθειαν πάντως.

Εἰπὲ πρὸς αὐτὸν· Οὐκ αἰσχύνῃ Ιουδαιούς, οὐδὲ ἔρυθρούς, οἱ μετὰ τοσαῦτης ἀκριβείας τὸ σάββατον φυλάττουσι, καὶ ἀπὸ τῆς ἀσπέρας αὐτῆς πάσης ἀργασίας ἀφίστανται; Καν δῶσις τὸν ἡλιον πρὸς δυσμάς ἐπειγόμενον ἐν τῇ τῆς παρασκευῆς ἡμέρᾳ, καὶ συμβόλαια διακόπτουσι, καὶ πράσεις διατέμνουσι· καν πριάμενς τις παρ' αὐτῶν πρὸς τῆς ἀσπέρας. ἐν δεσπέρῃ τὴν τιμὴν ἔλθῃ κομίζων, οὐκ ἀνέχονται λαβεῖν, οὐδὲ ὑποδέξασθαι τὸ ἀργύριον. Καὶ τι λέγω τιμὴν ἀνίλων καὶ συμβόλαια; καν διησαυρὸν ἔξην λαβεῖν, ἔλοιντε· δὲν ἀπολέσαι τὸ κέρδος, ή καταπατήσαι τὸν νόμον. Είτε Ιουδαιοί μὲν, καὶ ταῦτα ἀκαίρως τηροῦντες τὸν νόμον οὐτως εἰσὶν ἀκριβεῖς, καὶ φυλακῆς ἀντέχονται οὐδὲν αὐτοὺς αὐτοὺς ὑφελούσης, ἀλλὰ καὶ καταβλαπτούσης· σὺ δὲ, δὲ τῆς σκιᾶς ἀνώτερος, δὲ τὸν ἡλιον τῆς δικαιοσύνης θεεῖν καταξιωθεῖς, δὲ πρὸς τὴν τῶν οὐρανῶν πόλιτείαν τελῶν, οὐδὲ τὴν αὐτὴν ἑκείνοις ἐπιδείκνυσαι σπουδὴν τοις τῇ κακῇ προσεδρεύουσιν ἀκαίρως, δὲ τὴν ἀλλήλειαν ἔχειρισθεῖς, ἀλλὰ μικρὸς ἡμέρας ἐνταῦθα καλούμενος; οὐδὲ τοῦτο ὑπομένεις αὐταῖς πρὸς τὴν τῶν θείων ἀκρότασιν λογίων; καὶ πολὺς δὲ τύχος συγγνώμης, εἰπέ μοι; τίνα δὲ ἔξεις ἀπολογίαν εἰπεῖν εὐλογον καὶ δικαίων; Οὐκ ἔστιν, οὐκ ἔστι τὸν οὗτως ἀμελῆ καὶ βραδύμον συγγνώμης τυχεῖν ποτε, καν μυριάζεις ἀνάγκας προσβάλληται πραγμάτων βιωτικῶν. Οὐκ οἰδας, διτὶ ἔλθων πρεστωνήσῃς τὸν Θεόν, καὶ μετάσχης τῆς ἐνταῦθα διατρέβονται, μᾶλλον σοὶ τὰ ἐν χερσὶν εὑμαρίζεται πράγματα; Βιωτικᾶς ἔχεις φροντίδας; Διὰ ταύτας μὲν οὖν ἐνταῦθα ἀπάντησον, ἵνα τὴν εἰνοικι-

ποιεισκασμάνος; τον Θεού διὰ τῆς ἐνταῦθα διετριβῆς, οὐτως μετ' ἀδυταλίᾳς ἐξέλθεις ἵνα ἔχῃς αὐτὸν σύμμαχον, ἵνα ἀκαταγώνιστος γένη τοις διαιρούσιν ὅπε τῆς ἐνταῦθα βοηθούμενος χαιρέ. "Ἄν ἀπολύτης εὐχῶν πατρικῶν, ἀν μετάσχης πονήσις εὐχῆς, ἀν ἀκούσης θελεν λογίων, ἀν ἐπίπαπλη τοῦ Θεοῦ τὴν βοήθειαν, ἀν τούτοις τοῖς δηλοίς φραζόμενος οὕτως ἐξέλθεις, οὐδὲ αὐτὸς ὁ διάβολος ἀντιβολέας δυνήσεται οὐδὲ λοιπὸν, μήτοι γε ἀνθρώποι πονηροὶ, σπουδάζοντες ἐπηρεάζειν καὶ συκοφαντεῖν. "Ἄν δὲ ἀπὸ τῆς οἰκίας ἐπὶ τὴν ἀγοράν θεῆς, γυμνὸς τῶν δηλῶν τούτων εὑρθεῖς, σύχειρως ἰσχεῖ τοῖς ἐπηρεάζοντις ἄπασι· Διὰ τοῦτο πολλὰ καὶ ἐν τοῖς κοινοῖς καὶ ἐν τοῖς ἴδιοις πράγμασι παρὰ γνώμην ἡμῖν ἀπαντᾷς, διτοι περὶ τὰ πνευματικὰ πρᾶγματαν ἐπουδάκαμεν, καὶ τότε περὶ τὰ βιωτικά, ἀλλ' ἀντεστρέψαμεν τὴν τάξιν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ τῶν πραγμάτων ἀκολουθία καὶ εὐθύτης ἀντιστραπτεῖ, καὶ πολλῆς ἡμῖν ἀπαντα γέμει ταραχῆς. Πῶς οἰστονέ με διδυνάθω καὶ ἀλγεῖν, δταν ἀννοήσω, δτι πενηγύρων μὲν καὶ δορτῆς ἐπιστάσης, καὶ μηδεὶς ἡ καλῶν ἦ, πεπτα ἡ πόλις συνερέψει· [162] πανηγύρεως δὲ καὶ δορτῆς ἀπελθούσῃς, καὶ ἀπαντα τὴν ἡμέραν διατελέσωμεν διερθηγύντας ἑυτοὺς καὶ καλούντες ὑμᾶς, οὐδεὶς δὲ προστρέψω ἐστι; Ταῦτα γάρ πολλάκις ἐν διενοίριστρέψουν, γαλεπῶς ἀνεστάναξα, καὶ πρὸς ἀμαυτὸν εἰπον· Τί δει παραινέσσωες, ή συμβούλης, συνηθείᾳ ἀπλῶς ἀπαντα ποιούντων ὑμῶν, καὶ οὐδὲν ἀπὸ τῆς διδασκαλίας πρηθυμοτέρων γνωμένων τῆς ἡμετέρας; "Οταν γάρ εἰ δορταῖς μὲν μηδὲν δεήσητε τῆς περὶ ἡμῶν παρανέσσεως, ἀπελθουσῶν δὲ ἐκείνων μηδὲν ἀφελῆσθε παρὰ τῆς ἡμετέρας διδασκαλίας, ἀλλ' περιττὸν ἡμῶν ἀποφαντεῖτε τὸν λόγον, τὸ γε αἷς ὑμᾶς ἔχον;

8. Τέχα ἀλγοῦσι πολλοὶ τῶν ταῦτα ἀκουόντων. Ἀλλ' οὐχ οὕτως οἱ φρεθυμοῦντες ἰσασιν· εἰ γάρ, ἀν ἀπέβεντα τὴν ἀλγειρίαν, ὡς ἡ ἡμετέρα οἱ καθ' ἐκάστην ἡμέραν τὰ ὑμέτερα μεριμνῶντες. Τί τοσοῦτον καρδανεῖς ἐκ τῶν ἐξαῦθη διατριβῆς, δοσι ζημιοῖς ἐσυτόν; Οὐκ ἐστιν ἡ ἑταῖρας συνάξεως ἡ συνόδου τοσοῦτον μέρος λαβόντες ἀπελθεῖν, δοσιν ἀπὸ τῆς ἐνταῦθα διατριβῆς· καὶ δικαστήριον λέγης, καὶ βαυλευτήριον, καὶ εἴτε τὰ βασιλεῖα. Οὐ γάρ οἰκονομέαν τῶν ἐθνῶν καὶ πόλεων, οὐδὲν στρατοπέδων ἐπιστασίαν τοῖς ἐνταῦθα εἰσιεῦσιν διγχειρίζομεν, ἀλλ' ἐτέρων ἀρχήν καὶ αὐτῆς τῆς βασιλείας σεμνοτέρων μᾶλλον δὲ οὐχ ἡμετέρας ἐγχειρίζομεν, ἀλλ' ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις.

Τίς αὖν ἐστιν ἡ ἀρχή ἡ τῆς βασιλείας σεμνοτέρα, ἢν οἱ ἐνταῦθα εἰσιόντες λαμβάνουσι; Παιδεύονται τῶν ἀπότων κρατεῖν, βασιλεύειν ἐπιθυμίας πονηρᾶς, ἀρχεῖν ὄργης. ἀποτάτσειν φθόνον, δουλοῦνται κανοδεξίαν. Ούνι ἐστιν οὕτω βασιλεὺς σεμνός, ὃ ἐπὶ τοῦ θρόνου καθίμενος τοῦ βασιλικοῦ, καὶ διέδημα περικείμενος, ἀλλ' ἀνθρώπος τὸν διθύν οὐκ ευτῷ λογισμὸν ἐπὶ τὸν θρόνον τῆς ἀρχῆς τὸν δουλοπρεπῶν παθῶν

* Qui nos præcessorunt Parisienses Operum Chrysostomi editores hunc Iosephum sic refingendumus conjicimus. Ἀλλ' οὐτας οἱ φρεθυμοῦντες ἰσασιν (ἢ γάρ ἀν ἀπέθεντε τὴν ἀλγειρίαν), ὡς κ. τ. λ. Edit.

φνοθιθέσσεις, καὶ τῇ κατ' ἀπίνων δεσποταῖς, καθόπερ τὸν ἀναθήματι λαμπρῷ, τὴν καραβῆν ἀνεθέσσεις. Τι γάρ δηλος ἀλουργίδος, εἰπέ μοι, καὶ χρωτῶν ἴματιν καὶ θαλίθαι στραφάνου, θεσσ η φυχῆ τῶν παθῶν αἰχμάλωτος ἥ; τι κάρβος ἐκ τῆς ἐξαῦθη διευθετίας, θεσσ πυριώτερον ἐν ἡμῖν δουλεγγωγῆται εἰσχρές καὶ διεισιώς; Ποτερ γάρ πυρετοῦ πρὸς τὸ βάθος καταδυομένου, καὶ τὰ ἐνδόν μπαντα καταφλέγοντος, οὐδὲν δηλος ἐκ τῆς ἐξαῦθη διεφενεῖας τοῦ σώματος, ἀν μηδὲν πάσχῃ τοιοῦτον· εἶτα, τῆς ψυχῆς ἡμῖν ὑπὸ τῶν ἐνδόν παθῶν παρασυρομένης, οὐδὲν δηλος τῆς ἐξαῦθη ἀρχῆς, οὐδὲν τῆς καθόδρας τῆς βασιλικῆς, θεσσ ὁ νοῦς μετὰ πολλῆς τυρενίδιας ἀπὸ τῶν θρόνου τῆς βασιλείας ὑπὸ τῶν παθῶν καταστρέψθηται, καὶ ὑποκύπτῃ καὶ τρέμῃ τὰς ἀπαντάσσεις αὐτῶν. Οπερ ἔνα μὴ γάντιται, προφῆται καὶ ἀπόστολοι πάντεσσι συντρέχουσι, καταστελλοντες τὴν τιμῶν τὰ πάθη, καὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἀλογίας τὴν θηρωδίαν πέσσαν ἐκβάλλοντες, καὶ τὴν πολλῷ τῆς βασιλείας τεμνοτέραν ἀρχήν ἡμῖν διγχειρίζοντες. Διὰ τοῦτο θείγον, διτοι οι ταῦτας ἀπεστρεψάντες τῆς ἀπιμελείας περὶ τὰ καίρια λαμβάνουσι τὴν πληρήν, ζητιαν ὑπομένοντες, δσην οὐδαμόδεν μλλον· ἀπαντῇ καὶ κέρη περδαίνουσιν ἀνταῦθα ἀρχόμενοι, [163] δσα οὐδεμίθεν ἐτέρωθεν περδεῖν δύναντ' ἀν ὕστερον αὖν καὶ δ λόγος ἀπέδειξεν. Οὐκ δρθήσῃ ἀτάκιοι Κυριοίου κενδός, ὁ νόμος ἔλεγε· τουτέστι, χωρὶς θυτῶν μὴ εἰσιλθῆς. Εἰ δει χωρὶς θυτῶν οὐ δει εἰσιναι εἰς οἰκον Θεού, πολλῷ μᾶλλον εἰς συνάξεις μετὰ ἀδελφῶν χρή· βελτίων γάρ ἐκείνης αἵνη τη θυσία καὶ τη προσφορά, δταν ψυχὴν μετὰ σωτοῦ λαβών εἰσιλθῇ; Οὐχ ὁρίτε τὰς περιστεράς τὰς μεμελετηκυτας, πῶς ἐξισσαὶ θηρεύουσιν ἐτέρως; Τοῦτο καὶ τμεὶς ποιῶμεν. Ποία γάρ ἐσται σκῆψις, θεσσ τῶν ἀλόγων τὸ δικύφιον ἔων δυναμένων θηρεύειν, ἡμετέρας οἱ λόγοι τιμηθέντες καὶ σοφίᾳ τοσαύτῃ, τῆς τουτέτης δγρας ὑπερορῶμεν; Παρηνεσα τῇ προτέρᾳ διαλέξει λέγων· Ἐκαστος ὑμῶν εἰς τὰς οἰκίας ἀπαντήσετε τῶν πλησίον, ἀναμείνατε διελθόντας, κατέσχετε, καὶ ἀπαντάγετε πρὸς τὴν κοινήν μητέρα· καὶ ταῖς θεατρομανοῦντας μιμήσασθε, οι μετὰ πάσης σταυρῆς ἀλλήλοις συνταξάμενοι, οὕτως ὑπὸ τὴν δια παράνομον ἀναμένουσι θέαν ἐκείνην. Ἀλλ' οὐδὲν πλέον ἡμῖν γέγονεν ἀπὸ τῆς παρανέσσεως ἐκείνης. Διὰ τοῦτο πάλιν λέγω, καὶ λέγων οὐ παύσομαι, ίσας δην πείσω. Οὐδὲν ὁρεῖται ἀπρόσατος, ἀλλ' μη πρέπεις αὔτῃ παρῇ. Βαρυτέρων οὖν ἡμῖν ποιει τὴν τιμωρίαν, δταν συνεχῶς τῶν αὐτῶν ἀκούοντες. μηδὲν τῶν λαγομένων ποιῶμεν. Καὶ διτοι δικαστήριον λέγοντος· Εἰ μὴ ἡλθορ, καὶ διλήσσει αὐτοῖς, ἀμαρτλαρ οὐκ εἰχο· τὸν δὲ πρόφασιν οὐκ ἔχουσι περὶ τῆς ἀμαρτίας· καὶ δ Ἀπόστολος δε, Οὐ γάρ οἱ ἀκροαταὶ τοῦ τρόπου δικαιωθήσονται. Καὶ πρὸς τοὺς μὲν ἀκούοντάς φησι ταῦτα· βουλόμενος δὲ καὶ τὸν λέγοντα παδεύσαι, δτι οὐδὲ ἐκείνῳ κέρδος ἐσται τὸ πλέον ἀπὸ τῆς διδασκαλίας, δταν μη πολιτείαν ἔχῃ τῇ διδασκαλίᾳ συνεζηγμένην, καὶ συμβαίνοντα τῷ λόγῳ τὸν βίον, δπούσσων πῶς καὶ δ Ἀπόστολος πρὸς αὐτὸν διποτείγεται, καὶ δ

buc ventila, ut cum tibi Dei benevolentiam conciliaveris, quod hic versatus fueris, ita cum securitate discedas; ut illum habeas adjutorem, ut celestialis manus auxilio septus dæmonibus sis invictus. Si paternis precibus fruaris, si communis orationis particeps sis, si eloqua sacra audiveris, si Dei tibi auxilium comparaveris, si his armis communitus egressus fueris, ne diabolus quidem ipse contra te deinceps oculos audebit attollere, ne dum homines improbi, quibus studio esse solet, ut contumelias cateros et calumniis persequantur. Quod si ex sedibus in forum egressus ejusmodi nudatus armis offendaris, omnia qui te contumelias infestabunt facile vincendus patebis incuribus. Idcirco et in privatis et in publicis nostris negotiis nequaquam ex animi sententia nobis multa succedunt, quod spiritualia non prius studiose accuraverimus, ne deinde secalaria, sed ordinem inverterimus. Idcirco negotiorum quoque series ad rectus ordo invertitur, et omnia plane turbantur. Quantum mihi dolorem ac molestiam inuri putatis, cum cogito veniente quidem festo ac solemnitate, licet nullus sit qui vocet, totum concurrere civitatem: ubi vero festum solemnitasque transcorrit, toto licet die perseveremus nos disrumpentes et vos advocantes, nullum tamen esse qui attendat? Hoc enim aepenumero cum mente versarem, graviter ingemui, et hoc apud me verba faciebam: Quid cohortatione vel consilio est opus, cum vos consuetudine tantum cuncta facialis, nec ullius nostre doctrinae opera promptiores reddamini? Cum enim festis quidem diebus nostra cohortatione nihil indicatis, postquam autem illi præterierint, nullam ex doctrina utilitatem percipiatis, nonne quantum quidem in vobis situm est, inutilem ac supervacaneam orationem nostram redditis?

4. Forte multi, qui hæc audiunt, dolent. Sed negligentes ita non sentiunt: alioquin incuriam suam deponerent, ut nos qui quotidie de rebus vestris solliciti sumus. Quod tantum ex negotiis secularibus lucrum colligis, quantum tibi damnum accersis? Fieri nequit, ut ex alio congressu conventuva tantum lucrum reportes, quantum ex eo quod hic verseras: sive judiciale forum commemores, sive curiam, sive ipsam Regiam. Non enim gentium urbiumqæ regimèn, neque ducatum exercituum his qui huc ingrediuntur committimus, sed aliud principatum augustiorum ipso regno: vel potius non committimus nos, sed Spiritus gratia.

De quibus rebus instruantur qui concioni intarsant.—Quisnam igitur est regia potestate augustior principatus, quem adipiscuntur qui huc ingrediuntur? Documentur absurdis passionibus imperare, pravas libidines regere, iram moderari, invidiam subigere, inanem gloriam in servitatem redigere. Non perinde veneratione dignus est Imperator in regio considens solio et dialemate redimitus, atque homo, qui rationem in solium dominatus servilium passionum subvenit, et imperio, quod in illas exercet, tamquam splendido quadam revinctum caput habet dialematum.

Quid enim, queso, prodeat purpura, aureæ vestes, et corona gemmata, quando passionum captiva fuerit anima? quod ex ista extera libertate lucrum obvenit, quando id quod in nobis potissimum est, turpi ac miserabili subjecet servitati? Nam quemadmedium cum febris ad interiora penetrat, et viscera omnia incendit, nihil nobis prodeat, si superior corporis superficies nihil tale patiatur: ita dum nobis anima interioribus distrahitur passionibus, nihil externus principatus juvat, ne ipsum quidem regiam solium, cum animus violento impetu a passionibus de throno regio devolvatur et ultra se submittat, earumque rebelleris insultus pertimescat? Quod ne fiat, undique prophetæ concurrunt et apostoli, passiones nostras reprimunt, omnem appetitus rationis expertis feritate a nobis amardant, et multo augustiorum regno principatum nobis committunt. Hac de causa dicebam eos, qui hac sollicitudine se privant, letalesibi vulnus infligere, ac tantum capere detrimentum, quantum ulla alia ex parte capere nequeunt: quodquidem et qui huc ingressi fuerint, ejusmodi quantum faciunt, quemal alijunc facere nullo modo possent: quod et ipsa sermonis series demonstravit. *Non apparebis in conspectu Domini vacans (Exod. 23. 15),* siebat lex: hoc est, abeque sacrificiis non intrreas. Quod si abeque sacrificiis in domum Dei non est ingrediendum, multo magis ad collectas cum fratribus non est intrandum: quippe sacrificium istud illo melius est, et oblatio, cum animum tecum accipiens ingressus fueris. Non videtis columbas, que instructæ fuerunt, quo pacto reliquas egressæ pelliant et venentur? Hoc nos quoque faciamus. Quoniam enim tandem excusatio reliqua erit, cum rationis expertes animantes alias ejusdem generis venari possint, nos autem ratione lantaque sapientia exornali talem capturam negligamus? Superiori concione vos in hæc verba cohortatus sum, unusquisque vestrum ad proximi domum pergit, exeuntes praesolamini, prehendite, atque ad communem matrem adduelte: illosque qui in spectacula theatrorum insaniunt imitamini, qui summo studio quasi composito inter se agnitis, cum prima luce ad nefarium illud spectaculum contuendum expectant. At nihil illa nostra cohortatione promovimus. Idcirco rursus dico, neque dicere desinam, donec persuasero. Nihil prodest auscultatio, nisi illam actio comitelur, Imo vero graviorem nobis poenam accersit, cum eadem frequenter audientes, nihil eorum praestamus, quæ dicuntur. Et vero majus supplicium imminero, audi quo pacto Christus indicet: *Si non venissem, et loquatus sissem eis, peccatum non habere: nunc autem excusationem non habent de peccato suo (Joan. 15. 22);* et apostolus pariter: *Non enim auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificantur (Rom. 2. 13).* Atqu ad auditores quidem ista dicuntur: volens autem concionatorem ipsum docere ne ipsi quidem ullam ex doctrina, quam communicat, utilitatem esse obvienturam, si conversationem cum doctrina non habeat copulatam, et vitam conve-

nientem orationi, audi quo pacto apostolus et propheta in illum invehantur. Nam hic quidem sic ait : *Peccatori autem dixi Deus : Quare tu narras justitias meas, et assumis testamentum meum per ea tuum, tu vero odiasti disciplinam (Psal. 49. 16. 17)?* Apostolus autem cum in eodem istos rursus invehitur, qui ob doctrinam magnifice de se sentiunt, ita loquitur : *Confidis teipsum esse ducem cœrorum, lumen eorum, qui in tenebris sunt, eruditorem insipientium, magistrum infantium. Qui ergo alium doce, te ipsum non doce (Rom. 2. 19-21)?*

Lectioni Scriptura addantur bona opera. — Quando igitur neque mihi qui dico, prodesse potest, quod verba faciam, neque vobis audientibus, quod auditatis, nisi dictis obtemperetur, sed et magis conde-
mnat : ne sola auditione tenus studium exhibcamus, sed operibus etiam ea quæ dicuntur observemus. Bonum quidem est assiduum sacrorum eloquiorum auditioni operam dare ; sed et hoc bonum inuti redit, si conjunctam utilitatem non habeat, quæ ex obedientia nascitur. Ne igitur hic frustra convenientis, omni studio, quod a vobis precibus serpe contendit, neque contendere desinam, fratres vobis adducite, cohortamini errantes, consilium date non verbo tan-
tum, sed etiam opere. Major est ista doctrina quæ moribus, quæ conversatione profertur. Etsi nihil di-
cas, si tantum ex eas collecta, et externa specie, aspectu, voce, incessu, et tota reliqua modesta corporis compositione lucrum, quod hinc egressus tecum retulisti, ostendas hominibus, qui collectæ non interfuerunt, ad cohortationem et consilium id sufficit. Sic enim egredi vos hinc oportet, quasi ex sacris adytis, quasi de calo delapsos, modestiores redditos, philosophantes, moderate ac temperate cuncta facientes ac dicentes : et uxor maritum a collecta re-
cedentem videns, et filium pater, et patrem filius, et dominum servus, et amicum amicus, et inimicum inimicus, omnes utilitatis sensum capiant, quam ex hoc conventu reportavimus : capient autem, si mitio-
res, si patientiores, si religiosiores vos factos animad-
vertant. Cogita quibus mysteriis interesse tibi datum sit, qui initiatus es, cum quibus myticum illum cantum offeras, cum quibus ter sanctum hymnum pronunties. Doce profanos, te cum Scaphiū chœrcas agitasse, te ad cœlestem populum pertinere, te in chororum angelorum adscriptum esse, te cum Dominō colloquutum esse, te cum Christo esse con-
gressum. Si nos ita composuerimus, nihil oratione opus erit erga illos, qui non interfuerunt, sed ex profecto nostro jacturam suam animadvercent, et confessum occurrent, ut iisdem commodis perfruantur. Cum enim animæ vestre pulchritudinem ex ipsis sensibus viderint relucentem, licet omnium sint stu-
pidissimi, ad cupiditatem eximii vestri decoris exar-
descant. Si enim forma corporis excitat intuentes, multo magis animæ pulchritudo spectatorem potest commovere, atque ad similem zelum hortari. Interiorem igitur hominem nostrum exornemus, et corum quæ hic dicta fuerint foris recordemur : illic

enim ut maxime memores sumus tempus exigit ; et quemadmodum athleta, quæ in palestra didicerit, eorum in certaminibus specimen edit : sic nos etiam qua hic audiimus, in externis negotiis oportet os-
tendere.

5. Memor igitur eorum esto quæ hic dicuntur, ut cum egressus fueris, et te diabolus vel per iram, vel per inanem gloriam, vel per aliam aliquam passionem invaserit, ejus doctrinæ memor, qua hic imbutus es, facile possis mali laqueos et nexus evadere. Nonne videtis in stadiis pedestribas ac palestræ magistros, qui cum post mille certamina vacationem deinceps a lu-
ctis beneficio etatis acceperint, extra stadium non longe ab ipso pulvere sedentes his qui sunt intus ac decerant clamando suggestere, ut manum prebendant, ut crus attrahant, ut dorsum invadant, et alia multa ejusmodi monentes, si hoc vel illud feceris, adversarium facile in terram extendes : hac ratione discipulis maximopere prodesse ? Tu quoque pedestribam tuum beatum Paulum intueris, qui post coronas innu-
meras, extra stadium nuic consideris, hoc est, ex hac via egressus certantibus nobis clamando suggesterit, et per epistolam suas vociferatur, cum correpos ab ira viderit, ab injuriarum memoria, atque a passionibus oppressos, *Si curierit inimicus tuus, ciba illum (Rom. 12. 20).* Et quemadmodum dicit palestræ magister, si hoc vel illud feceris, adversarium superabis, ita subjicit hic quoque : *Hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput ejus.* Verum dum legem percurro, quæstio nobis occurrit, quæ ex ipsa nasci videtur, et multis adversus Paulum reprehensionis ansam suppeditat, quam hodierno die statui vobis in medium asserre. Quid ergo tandem est, quod incites eorum terret, qui diligenter omnia nolunt excutere ? Cui ab ira revocaret Paulus, inquit, et ut mansueti essent, ac modesti erga proximos, suaderet, illos amplius exasperavit et iracundia inflammavit. Quod enim di-
xit, *Si curierit inimicus tuus, ciba illum; si sit, potum da illi, præclarum mandatum est, et philosophice plenum, ac tum agenti, tum patienti perutile : quod vero deinde sequitur, multam habet difficultatem, minimeque videtur cum ejus, qui priora dixit, sententia convenire. Quidnam vero illud est ? Quod dicat, Hoc autem faciens, carbones ignis congeres super caput ejus.* His enim verbis et eum qui agit et eum qui patitur afficit injuria, cum istius caput exurat, et ignis carbones imponat. Quod enim tantum bonum obveniat, ex eo quod cibetur et potetur, quantum malum ex accumulatione carbonum ? Itaque illum qui beneficio afficitur, inquit, hoc pacto afficit injuria, cum in majus supplicium illum conjiciat ; eum vero qui bene-
ficium contulit, alio rursus modo laedit. Quid enim referre lucri potest ex eo, quod de inimicis bene me-
reatur, cum illud spe supplicii faciat ? Nam qui idcirco cibat vel poterat inimicum, ut in caput ejus car-
bones congerat, non benignus et clemens, sed crude-
lis est et immensis qui per exiguum beneficium sup-
plicium immensum inferat. Quid enim asperius fieri potest eo, qui propterea nutriat, ut in caput ejus qui

Προτίτης. Ό μὲν γάρ φασι· Τῷ δὲ ἀμαρτωλῷ εἰσεν σ θεός, Ἱτα τι σὸν ἐκδιψῆγε τὰ δικαιώματά μου, καὶ ἀταλαυδάτεις τὴν διαθήκην μου διὰ στόματός σου, σὸν δὲ ἐμπισθασας παθεῖται; Ο δέ Ἀπόστολος πρὸς αὐτοὺς τούτους πάλιν ἀποτεινόμενος, τοὺς ἐπὶ τῇ διδασκαλίᾳ μέγα φρονοῦντας, οὗτα πας φρασί· Πέποιθας σεαυτόν εἰδητὸν εἰσαι τυχεῖται, τῶς τῶν ἐτ σκότει, παιδευτήν ἀφρότων, διδάσκαλον τηλικών· σὸν διδάσκαλον τηλικών· σὸν διδάσκαλον ἔπειρον, σεαυτόν σὺ διδάσκεις; Επειδὲ οὖν οὕτω εἴμαι τὸν λέγοντα τὸ λέγειν, οὗτος ὅμης τοὺς ἀκούοντας τὸ ἀκούειν δικεῖ τοῦ τελεσθαι τοὺς λεγομένους ὡφελῆσαι δύναται· ἀν, ἀλλὰ καὶ καταδικᾶς πλέον, μή μέχρι τῆς ἀκροσθασίας τὴν σπουδὴν ἐπιδειξύμενα, ἀλλ’ ἐπὶ τῶν ἔργων ἀνάτασμαν τὰ λεγόμενα. Καὶ τὸν μὲν γάρ τὸ διηγεῖται ἐνδιατρίβειν θείων ἀκροσέας λογίων ἀλλὰ τὸ καλὸν τοῦτο ἀκρηστὸν γίνεται, διταν τὴν ἐπι της ὑπακοής ἀφέλειαν μή ἔχῃ συνεζευγμένην. Ἱτα σὺν μή μάτην ἐνταῦθα συλλέγητος, μετὰ πάστης σπουδῆς, δι πολλάκις ὅμων διεθῆται, καὶ διέμενος οὐ παύσομαι, τοὺς ἀδελφούς τηλικίντης τοῦ σχῆματος, καὶ τοῦ βλέμματος, καὶ τῆς φωνῆς, καὶ τῆς βαθίσεως, καὶ τῆς ὄλλης ἀπάντης καταστολῆς ἐμφαίνων τοὺς ἀπολειφθεῖσιν ἀνθρώποις τὸ κίρδος, ὅπερ ἐντεῦθεν ἔξηλθες λαβών, ἀρκεῖ τοῦτο εἰς παραίνεσιν καὶ συμβουλήν. Οὕτω γάρ ὅμης ἐντεῦθεν ἔξειναι ἔτι, ὥτε περ ἔξι λεπῶν ἀδύτων, ὥτε περ δέ αὐτῶν καταδάντας τῶν οὐρανῶν, γενομένους κατεπειλμένους, φιλοσοφοῦντας, βούθηροι πάντα καὶ ποιοῦντας, καὶ λέγοντας· καὶ γυνὴ τὸν ἀνδρα ὄρῶσα ἀπὸ συνάξιας ἀνεχωροῦντα, καὶ τὸν οὐδὲν πατήρ, καὶ τὸν πατέρα δι πατίς, καὶ τὸν δεσπότην δι δούλος, καὶ τὸν ψίλον δι ψίλος, καὶ τὸν ἐχθρὸν δι ἐχθρός, λαμβανέτων ἔπαντες αἰσθητιν τῆς ἐνταῦθα γενομένης τηλιν ὀφελείας· λήψονται δέ, ἀν πρωτότερων, ἀν φιλοσοφοτέρων, ἀν εὐλαβεστέρων ὅμων γεγνημένων αἰσθάνονται. Ἐννθήσονται σίας ἀπολαύεις μυσταγωγίας ο μεμυημένος σὺ, μετὰ τίνων ἀναπέμπτεις τὸ μυστήκον μέλος· ἀκείνῳ, μετὰ τίνων βοῖς· τὸ, Τρισάγιος· Διδάχον τοὺς ἔξαθεν, ἵτι μετὰ τῶν σεραζημένης ἔχορευτας, διτε εἰς τὸν δῆμον τὸν ἀνω τελεῖς, διτε εἰς τὸν χορὸν ἐνεγράφης τὸν τῶν διγέλεων, διτε τῷ Δεσπότῃ διελέχθης, διτε τῷ Χριστῷ συνεγένου. "Αν οὕτως ἔαυτοὺς βούθηροις, οὐδὲν ἔξειθεντες δεσπόμενα λόγου πρὸς τοὺς ἀπολειφθεῖσας· ἀλλ’ ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ὀφελείας, τῆς οἰκείας αἰσθήσονται ζημιας, καὶ δραμοῦνται ταχέως, ὥστε τῶν αὐτῶν ἀπολαύσαι. Τὸ γάρ κάλλος ὅμων τῆς ψυχῆς διὰ τῶν αἰσθήσεων αὐτῶν ἀπολάμπον δρῶντες, καὶ ἀπάντων ὡσι νωθρότεροι, εἰς ἔρωτας τῆς εὐπρεπείας ἀμπεσοῦνται τῆς ὑμετέρας. Εἰ γάρ σώματος κάλλος ἀναπτεροὶ τοὺς δρῶντας, καὶ λόγοι μᾶλλον εὐμορφία ψυχῆς διεγέραι δύναται· ἀν εὖθεστήν, καὶ πρὸς τὸν ίσον παρακαλεῖται ζῆλον. Καλλωπίσωμεν τοίνυν ὅμων τὸν ἔσω ἀνθρώπον, καὶ τὸν ἐνταῦθα λεγομένων ἔξω μητισμεύμεν· ἔκει γάρ τὸν μάλιστα τῆς μητρὸς· καὶ καθάπερ

ἀθλητής, ἀπερ ἀπὸ τῆς παλαιστρᾶς μανθάνη, ταῦτα ἐπὶ τῶν ἀγώνων ἐπιδείκνυται· οὗτα δη καὶ ημῖς, ἀπερ ἀπὸ ταῦτα ἀκούωμεν, ταῦτα ἐπὶ τῶν ἔξωθεν πραγμάτων ἐπιδείκνυσθαι χρή.

ε'. Μηγμάτευσον τοίνυν τὸν ἐνταῦθα λεγομένων, ἦν, διτε ἐξέλθης, καὶ ἐπιλάβηται σου διάδολος, δι διργῆς, δι διά κενοδοξίας, δι διάλου τινὸς πάθους, ἀναμνησθεις τῆς ἐνταῦθα διδασκαλίας, δυνηθῆς φρόδιως ἀποδύσασθαι τὰ δύματα τοῦ πονηροῦ. Οὐχ δρᾶτε ἐν τοῖς σκάμμασι τοὺς παιδοτρίβας, οἱ μετὰ μυρίους δόλους; ἀτέλειαν λοιπὸν τῶν παλαισμάτων ἀπὸ τῆς τιλίας λαβόντες, ἔξω τῶν σκαμμάτων καθήμενοι παρὰ τὴν κόνιν αὐτήν, τοις ἐνδον οὔτε καὶ παλαιόυσιν ὑποφωνύσιν, ὥστε χείρα καταπεινέν, ὥστε σκέλος ἀλκύσαι, ὥστε λαβέντι μετὰ τὰ κάντα, καὶ ἔτερα πολλὰ τοικύτα λέγοντες, διτε ἀν τὸ καὶ τὸ ποιήσῃς, ἔκτενες φρόδιως τὸν ἀνταγωνιστήν, τὰ μέγιστα συντελοῦτι τοῖς μαθηταῖς; Καὶ σὺ τὸν παιδοτρίβην τὸν σὸν δρόπον παταράριον Παῦλον, δι μετὰ μυρίους στεφάνους ἔξω τοῦ σκάμματος [165] καθήμενος νῦν, τῆς παρούσης λέγων ζωῆς, τοις παλαιόυσιν ἡμῖν ὑποφωνεῖ, καὶ φρόδιοι τῶν ἐπιστολῶν, διταν ἰδη κατασχενέντας ὑπὸ δργῆς καὶ ὑπὸ μητρικακίας, καὶ ἀποπνιγμάτους ὑπὸ τοῦ πάθους, Ἐάν πεινά δι ἐχθρός σου, γάρματα αὐτέν· Καὶ κατέπερ δι παιδοτρίβης λέγει, διτε ἀν τὸ καὶ τὸ ποιήσῃς, περιέσῃ τοῦ ἀντικυνιστοῦ, οὔτε καὶ οὗτος προστίθησαι· Τοῦτο γάρ ποιών, ἀνθρακας πυρὸς σωρεύσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ· Ἀλλὰ γάρ μεταξὺ τούτου τοῦ ἀναγινώσκειν με τὸν νόμον, ἐπῆλθε τὸ δοκοῦν φύσεσθαι ζῆτημα δι εὔτεν, καὶ πολλοὶς παρέχειν κατὰ τὸν Παῦλον λαβήν, ὅπερ προθεῖναι α τι μερινεὶς μέσον ὅμιλον. Τι ποτε οὖν ἐστι τὸ ὑφορμοῦν ταῖς διανοίαις τῶν μη μετὰ ἀκριβεῖας ἀπαντα ἔξετάζειν βουλομένων; Ἀπάγων δργῆς δι Παῦλος, φησι, καὶ πειθῶν ἐπιεικεῖς εἶναι καὶ μετρίους τοὺς πέλας, μᾶλλον αὐτοὺς ἐξεντρίωσε, καὶ πρὸς θυμὸν εἴπηρε. Τὸ μὲν γάρ εἰπεν, Ἐάν πεινά δι ἐχθρός σου, γάρματα αὐτέν, ἐπὶ διγῆ, πτερές αὐτέν, καὶ δι ποιοῦντις καὶ τὴν πάσχοντις χρήσιμον· τὸ δὲ ἐντεῦθεν λοιπὸν πολλὴν ἔχει τὴν ἀπορίαν, καὶ δοκεῖ μη συμβαίνειν τῇ γνώμῃ τοῦ τὰ πρότερα εἰρηκότος· Ποίον δὲ τοῦτο; Τὸ λέγειν, διτε Ποιῶν τοῦτο, ἀνθρακας πυρὸς σωρεύσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ· Διτε γάρ τούτων τῶν βημάτων καὶ τὸν ποιοῦντα καὶ τὸν πάσχοντα τὸ δίκησε· τοῦ μὲν τὴν κεφαλὴν ἀνάγκες, καὶ πύρδος ἀνθρακας ἐπιεικεῖς· Τὶ γάρ τοσοῦντο ἀπὸ τοῦ φωμάτισθαι καὶ ποτίζεσθαι γένοιται διαθαύδην, δοσιν κακῶν ἀπὸ τῆς τῶν ἀνθράκων σωρείας; Τὸν μὲν οὖν εἰς πάσχοντα, φησιν, οὗτως ἡδηστεν, εἰς μείζονα διμελάνων τιμωρίαν, τὸν δὲ εὖ ποιοῦντα πάλιν ἐπέξεις κατέβλαψε. Τὶ γάρ καὶ οὗτος τῆς ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν εὐεργεσίας κερδίναις δύναται, διτε ἐπίλι δι τῆς τιμωρίας αὐτὸν ποιῆι; Ο γάρ διά τοῦτο τρέψων καὶ ποτίζων τὸν ἐχθρὸν, ἵνα ἀνθρακας σωρεύῃ πυρὸς ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, οὐχι φιλάγρωπος καὶ χρηστός, ἀλλ’ ὁμός; καὶ ἀπηγῆς γένοιται· διτε δικράνης εὐεργεσίας ἀφετον ἐμβαλὼν κόλασις· Τὶ γάρ ἀν γένοιτο χαλεπώτερον τοῦ διά τοῦτο τρέψοντος, ἵνα σωρεύῃ πυρὸς ἀνθρακας ἐπὶ τὴν τοῦ

* Φορτε προθεῖναι βιωλοφικοί.

ερεφομένου κεφαλήν; Ή μὲν οὖν ἀντίθεσις αὐτῇ· δεῖ
δὲ λοιπὸν τὴν λύσιν ἐπαγαγεῖν, ἵνα δὶς αὐτῶν τούτων
τῶν δοκούντων ἀπλαμβάνεσθαι· τῶν τοῦ νόμου γραμ-
μάτων θῆγες ἀκριβῶς τοῦ νομοθέτου τὴν σοφίαν ἀπά-
σαν. Τίς οὖν δοτίνης ἡ λύσις;

Συνεῖδε τούτο καλῶς διὰ μέγας καὶ γενναῖος ἀνὴρ
ἴκενος, διὰ παρὺ καὶ χαλεπὸν πρᾶγμα, ἀχθρῷ καταλ-
λαγῆναι ταχέως· παρὺ δὲ καὶ χαλεπὸν, οὐ παρὰ τὴν
οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν φύσιμαν τὴν ἡμετέ-
ραν. Αὐτὸς δὲ οὐχὶ καταλαγῆναι μόνον ἔκελεστεν,
ἀλλὰ καὶ θράψαι, διὰ πολὺ τοῦ προτέρου παρύτερον δην. Εἰ δὲ γάρ βλέποντες μόνον τοὺς λελυπηκότας τινὲς ἀκ-
θηριουνται, πῶς δὲ εἰνούτο θράψαι πεινώντας; Καὶ
εἰ λέγω, βλέποντες; "Ἄν μηνσθῇ τις αὐτῶν, καὶ τὴν
προστηγορίαν εἰς μέσον ἐνέγκῃ μόνον, ἀνανεο τὴν
πληγὴν τῆς διανοίας ἡμῖν, καὶ μεῖψαν ποιεῖ τὴν
φλεγμανήν. Ταῦτ' οὖν ἀπαντά συνιδὼν δὲ Παῦλος, καὶ
βουλόμενος τὸ δυσκατόρθωτον τοῦτο καὶ χαλεπὸν εἴ-
κολον ποιῆσαι καὶ φέδιον, καὶ πιεῖσαι τὸν μηδὲ ίδειν
ἀνεχόμενον τὸν ἄχθρον εἰς εὐεργεσίαν [166] τὴν ἁκε-
νου γενέσθαι· τοὺς δινθράκας ἔθηκε τοῦ πυρὸς, ἵν
ἄλπιδι τῆς τιμωρίας προτραπέ·, ἀπιόραμψ τῇ τοῦ
λελυπηκότος εὐεργεσίᾳ. Καὶ καθάπερ διὰλειψ πάντο-
θεν τὸ διγκιστρὸν περιστέλλων τῷ δελδάτῳ, προσ-
τίθησι τοὺς ἰχθύους, ἵνα προσθραμάψῃ συνήθει τρο-
ψῇ. δι' ἑκατηνῆς ἀλῷ καὶ κατασχεθῇ φρέδιος· οὕτω δὴ
καὶ δὲ Παῦλος, βουλόμενος εἰς τὴν εὐεργεσίαν ἀμβι-
θάσαι τοῦ ἡδικημάτος τὸν ἡδικημάτον, οὐ γυμνὸν
προστίθησι τὸ τῆς φιλοσοφίας διγκιστρὸν, ἀλλ' ὀντοτερ
τινὶ δελδάτῳ, τοὺς δινθράκες τοῦ πυρὸς περιστείλας,
καλεῖ μὲν τὸν ἀπτηρεσθέντα τῇ τῆς κολάσεως ἀλπιδί
πρὸς τὴν εὐεργεσίαν τοῦ λελυπηκότος· ἀλιόντα δὲ
αὐτὸν κατέχει λοιπὸν καὶ οὐκ ἀφίσιν ἀποπῆδει,
αὐτῆς τοῦ πράγματος τῆς φύσεως προστηλούσης αὐτὸν
εῷ ἄχθρῳ· καὶ μονονούχη λέγει πρὸς αὐτόν· Οὐ βού-
λει δι' εὐλόγειαν τρέφειν τὸν ἡδικημάτος; διὰ γοῦν
τὴν ἀλπίδα τῆς κολάσεως θράψον. Οὐδέ γάρ, διτὶς ἔχει
θέμηται τῆς εἰς αὐτὸν εὐεργεσίας, ἀρχὴ λοιπὸν αὐτῷ
καὶ ὅδε γίνεται τῆς καταλαγῆς. Οὐδέτες γάρ, οὐδέτες
τὸν ψωμίζομενον ὑπὲν αὐτοῦ καὶ ποτίζομενον διηγεῖται
ἀνάσχοιτο μέχειν ἄχθρον, εἰ καὶ παρὰ τὴν ἀρχὴν ἀλπιδί
τιμωρίας τοῦτο ποιεῖ. Ο γάρ χρόνος προλόγον καλῷ καὶ
τῆς ὀργῆς τὸν τὸν. Πλεπερ οὖν διὰλειψ, εἰ γυμνὸν
τὸ θήρατρον προσθήκειν, οὐκ δὲ ἀπεσπάσατο τὸν
ἰχθύον, νυνὶ δὲ περιστείλας αὐτὸν, λανθανόντως ἐνήσι
εῷ στόματι τοῦ προσιντος ἥσου τὸ διγκιστρὸν· οὕτω
καὶ δὲ Παῦλος εἰ μή προδεινε τὴν προσδοκίαν τῆς
κολάσεως, οὐκ δὲ πέπιστε τοὺς ἡδικημένους δικασθεῖς
τῆς τῶν λελυπηκότων εὐεργεσίας. Βουλόμενος οὖν
ἀποπῆδωντες αὐτοὺς, καὶ δυσχεραίνοντας, καὶ ναρ-
κώντας καὶ πρὸς αὐτήν τὴν τῶν ἄχθρων ὅλην, πέισε,
τὰ μέγιστα αὐτοὺς εὐεργετεῖν, τοὺς δινθράκας ἔθηκε
τοῦ πυρὸς, οὐχ ἵνα ἑκατενούς ἐμβάλῃ εἰς ἀπαραι-
τητον κολαστιν, ἀλλ' ἵνα τοὺς ἡδικημένους πέισεις ἐν
εῇ προσδοκίᾳ τῆς κολάσεως εὐεργετεῖν τοὺς ἄχθρους,
τῷ χρόνῳ λοιπὸν πέισῃ καὶ πέπισταν αὐτοῖς ἀφίσαις τὴν
ὄργην.

ζ'. Καὶ τὸν μὲν ἡδικημάτον οὕτω παρεμυθήσατο·
ὅρα δὲ καὶ τὸν ἡδικημάτα πῶς συνάπτει τῷ παρωργι-

* Savil in marg. conij. γενέσθαι προθυμον.

σμένη πάλιν. Πρῶτον μὲν τῷ τῆς εὐεργεσίας εργαστῷ
εὑθὺς γάρ δοτίνης οὕτως δόλιος καὶ ἀνασθητος. δὲ
πιτιζόμενος, καὶ φωμιζόμενος, μὴ γενίσθαι βούλεστο
δούλος καὶ φίλος τῷ ταῦτῃ αὐτῷ ἀρταζομένῳ· δεύ-
τερον δὲ τῷ φόδῳ τῆς τιμωρίας. Δοκεῖ μὲν γάρ πρὸς
τὸν φωμίζοντα ἀποτινεσθαι, λέγων· Τοῦτο γάρ
κοινόν, ἀνθρακας ψυρὸς σωρεύεις ἐπὶ τὴν καρα-
λῆρ αὐτοῦ· μάλιστα δὲ τοῦ λελυπηκότος καθάπτε-
ται, ἵνα τῷ φόδῳ τῆς κολάσεως ταῦτης μὴ μένη δια-
παντὸς ἄχθρος ὁν, ἀλλ' εἰδὼς, διτὶς τὰ μέγιστα αὐτὸν
κατεβάλλει δύναται· διὸ τὸν φωμίζοντα καὶ ποτίζοντα,
εἰ μένοι διηγεῖται διτὶς ἀπεχθεῖας, καταλύσῃ τὴν
ὄργην. Οὗτον γὰρ τοὺς δινθράκας τῷ πυρὸς σθένει
δυνήσται. "Πότε καὶ ἡ κολάσις καὶ ἡ τιμωρία κει-
μόνη τὸν τε ἡδικημάτον ἐπισπάται εἰς εὐεργεσίαν τοῦ
λελυπηκότος, τὸν τε παρεξύνατα φοβεῖ καὶ διεν-
ιστησι, καὶ πρὸς καταλαγῆν ὥθετι τοῦ τρέφοντος καὶ
[167] ποτίζοντος. Διπλῶς τοίνυν ἀμφοτέρους συνδέσσε
δεσμῷ πρὸς ἀλλήλους, καὶ τῷ τῆς εὐεργεσίας, καὶ τῷ
τῆς τιμωρίας. Τὸ γάρ δυσχερές, ἀρχεῖν καὶ ἔσθεσν
εὐραίν τῇ καταλαγῇ· ταῦτης δὲ ἀνοιγαίσης οἰκοδή-
ποτε τρόπῳ, τὰ μετά ταῦτα πάντα πόδια θέσται καὶ
εὔκολα. Κανὶς γάρ παρὰ τὴν ἀρχὴν ἀλπιδί κολάσεως
τρέψῃ τὸν ἄχθρον δὲ λελυπηκότον, ἀλλ' αὐτῷ τῷ τρέ-
ψειν γινόμενος φίλος, ἐκβαλεῖν τὴν ἐπιθυμίαν δυνή-
σται τῆς τιμωρίας. Φίλος γάρ γενόμενος, οὐκέτι δὲ
τοιαύτῃ ὑρέψει προσδοκίᾳ τὸν καταλαγέντα αὐτῷ.
Πάλιν δὲ παρεξύναται, ιδών τὸν ἡδικημάτον τρέψειν
αὐτὸν καὶ ποτίζειν προαιρούμενον, διά γε τοῦτο αὐτὸν,
καὶ τὸν φόδον τῆς ἀποκειμένης αὐτῷ κολάσεως, πά-
σαν ἐκβάλλει τὴν ἀπέχθειαν, κανὶς μυριάκις σιθηροῦς
ἡ, καὶ ἀπηνής, καὶ ἀδέμας, τῷ τε φιλορροσύνην τοῦ
τρέφοντος δυσωπούμενος, καὶ τὴν ἀποκειμένην αὐτῷ
κόλασιν δεδοικώς, εἰ μένοι μετά τὴν τρόφην ἄχθρος
δύναται.

Διά τοι τοῦτο οὐδὲ διταῦθα ἔστι τῆς παραινέ-
σεως, ἀλλ' διτὶς ἐκένωσεν ἀκατέρου τὴν ὄργην, τότε
καὶ τὴν γνώμην αὐτῶν διορθοῦται λέγων. Μή γε τοῦ
ὑπὸ τοῦ κακοῦ. "Αν γάρ μάγης, φησι, μνησικακῶν
καὶ ἀμυνόμενος, δοκεῖς μὲν τὸν ἄχθρον νικῆν, νικᾶσται
δὲ ὑπὸ τοῦ κακοῦ, τουτέστιν, ὑπὸ τῆς ὄργης· ὕστε,
εἰ βούλει νικῆσαι, καταλάγηθε, καὶ μὴ ἀπεξέλθῃς.
Αὐτῇ γάρ δοτίνης διτὶς λαμπρὸν νίκην, διτὸν δὲ τῷ ἀγαθῷ,
τουτέστι, τῇ ἀνεκτικακίᾳ νικήσῃς τὸ κακόν, τὴν ὄρ-
γην καὶ τὴν μνησικακίαν ἐκβαλάν. Ἀλλὰ τούτων ἐξ
ἀρχῆς οὐκ δὲ ἡγεῖτο τῶν φημάτων δὲ ἡδικημάτος
καὶ φιλογμαίων. Διὰ τοῦτο, διτὶς αὐτὸν τὸν θυμόν
ἐκόρεσσε, τότε καὶ ἐπὶ τὴν ἀρίστην αὐτὸν ἥγαπε τῆς
καταλαγῆς αἰτίαν, καὶ οὐκ ἀφῆσεν ἀναπομεῖναι τῇ
πονηρῷ τῆς τιμωρίας ἀλπιδί. Εἶδες οὐκούσθετον σο-
φίαν· Καὶ ίνα μάθης διτὶς διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν οὐκ
ἀνεγομένων ἀλλὰς ἐαυτοῖς συνάπτεσθαι, τοῦτον εἰσ-
ήγαγε τὸν νόμον, ἀκουσσον πῶς δὲ Χριστὸς τὸν αὐτὸν
τοῦτο νομοθετῶν, οὐ τὸν αὐτὸν τεθεικεν ἱκανὸν· ἀλλ'
εἰπών, οὐκ ἐπήγαγεν, διτὶς Τοῦτο γάρ ποιούντες δι-
νθράκας· πυρὸς σωρεύεστε ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῶν, ἀλλὰ
ζή; "Οπως γένησθε δύμιοι τοῦ Πατρός ἡμῶν τοῦ

nutritur, congerat carbones ignis? Hoc igitur est obiectio: jam vero solutio est addenda, ut ex iis ipsius, quae verba legis videntur carpare, orationem legislatoris sapientiam accurate cognoscas. Quemam igitur est solutio?

Cum inimicis reconciliari grave et difficile. — Novet hoc proba Magnus ac generosus ille vir, rem gravem ac molestam esse celeriter cum inimico reconciliari: gravem ac molestam non ex sua natura, sed ob nostram ignaviam. At ipse non reconciliari tantum jussit, sed etiam alere, quod priori multo gravius fuit. Si enim conspectis tantum illis, qui se molestia afficerint, effrangerent nonnulli, quo pacto adducerentur, ut alerent esurientes? Quid dico, conspectis? Si quis mentionem illorum fecerit, et solum eorum nomen in medium protulerit, mentis nobis vulnus renovat, et inflammationem auget. Hoc igitur omnia cum intelligeret Paulus, et hoc emendatu difficile et arduum vellet facile reddere et expeditum, et illi persuadere, qui ne intueri quidem inimicum dignatur, ut ad bene de illi mecum se promptum extenderet, carbones ignis posuit, ut supplicii spe comotus ad beneficium in illum conferendum accurrat, a quo damno suisset affectus. Et sicut pescator hamum illecebra contegit undique, tumque pisibus objicit, ut ad consuetum cibum occurrentes, illo facile capiantur ac delineantur: sic nimurum et Paulus, cum affectum injuria vellet ad beneficium conferendum incitare in illum qui injuriam intulerat, non nudum philosophice objiciat hamum, sed tamquam illecebra quadam carbonibus ignis oblectum, et coquumeliam passum spe supplicii ad beneficium in eum conferendum, qui lexist, invitat: mox autem ut venerit, deinde retinet, neque resilire sinit, cum ab ipsa rei natura cum inimico jungatur, atque his proponendum verbis illum affatur: Non vis picatis causa cibare illum qui te lesit? saltem ob spem ultionis ciba. Scit enim fore, ut si beneficium in illum conferre aggrediatur, jam tum initium fiat, ac via sternatur reconciliationis. Nemo enim, nemo umquam poterit a se nutritum hominem ac polatum infestum habere, licet initio spe ultionis id fecerit. Temporis enim progressa ira contentio remittitur. Ut igitur pescator, si nudum hamum objiceret, pisces nequaquam alliceret; jam vero postquam illum oblexit, clam in os animalis accidentis hamum immittit: sic etiam Paulus, nisi penitus expectationem objecisset, affectis injuria non persuasisset, ut ad bene meendum de illis a quibus laci fuissent, animum appellerent. Quod igitur illos resegientes, agre ferentes, et vel etiam inimicos intueri detrectantes flectere vellet, atque ad illos maximis beneficiis cumulandos incitare, carbonum ignis fecit mentionem, non ut in supplicium inevitabile nos conjiceret, sed ut cum illis qui fuerant injuria laci, persuasisset expectando supplicium bene mereri de inimicis, tandem progressu temporis etiam persuaderet illis, ut iram omnipotentem deponerent.

6. Atque illum quidem qui passus injuriam fuerat, sic mitigavit; vide autem quo pacto illum etiam qui

injuriam intulerat, cum laco reconciliet. Primum quidem ipso genere beneficii: nullus enim tam miser et stupidus est, qui potatus ac cibo refectus, nolli ejus fieri servus et amicus, a quo in illum ista collata sunt: deinde vero supplicii metu. Nam videtur quidem insectari eum qui cibat, dum ait: *Hoc enim faciens carbones ignis congeras super caput ejus:* sed eum qui lexist perstringit maxime, ut hujus paenae timore percusses perpetuas inimicitias minima soveat, sed intelligentis fore, ut maxime afficiatur detrimento, quid cibatus ac potatus fuerit, si semper inimicitas exerceat, iram deponat. Sic namque poterit ignis carbones extinguere. Itaque pena et supplicium propositum tum eum qui affectus est injuria ad beneficium conferendum invitat in eum qui lesit, tum eum qui irritavit terret et excitat, atque ad reconciliationem cum eo qui cibo refecit ac potavit, impellit. Duplici ergo vinculo ambos inter se copulavit, altero beneficii, altero supplicii. Difficile quippe est incipere, atque adiutum invenire reconciliationi: ubi vero aperga habe quoquo modo fuerit, quae sequuntur facilitia cuncta erunt et expedita. Quanvis enim initio spe supplicii qui latus est etiam inimicum, tamen dum alet, amicus evadet, et paenae cupiditatem poterit ex animo pelgere. Cum enim amicus redditus fuerit, non jam tali cum expectatione poterit secum reconciliatum nutrire. Rursus is qui offendit cum viderit eum qui affectus fuerat injuria, ipsum alcre ac potare dignari, saltem ob hoc ipsum, et ob metum parati supplicii odium emere deponet, quantumvis ferreus, imbuanus et adamascatur, quod et humanitatem reveratur ejus a quo nutritur, et quod sibi paratum supplicium reformidet, si post alimenta percepta inimicus esse non desinat.

Vincendas inimicos quomodo. David in veteri lege inimico beneficet. — Idcirco neque hoc usque tantum cohortationem provexit, sed postquam utriusque iram mitigavit, deinceps animi sententiam corrigit dicens: *Noli vincere malo* (Rom. 12. 21). Sionim acceptae injuriae memoriam conservaveris, et ulcisci volueris, vincere quidem inimicum videris, sed a malo vinceris, hoc est, ab ira. Itaque si vincere cupis, reconciliare, nec ulciscere. Haec enim est praeclara Victoria, quando in bono, hoc est, patientia malum vincit, abjecta prorsus iracundia et injuriarum memoria. Verum haec verba non tulisset a principio, qui latus fuerat, et ira tumebat. Propterea cum primum ejus furorem exsaturavit, tum ad optimam illum reconciliationis causam traduxit, neque prava supplici spe detineri permisit. Vides sapientiam legislatoris? Atque ut intelligas propter infirmitatem eorum, qui aliter inter se non poterant copulari, legem haec ab illo suisce inventam, audi quo pacto Christus hoc ipsum praecepens, non hoc ipsum premium proposuerit; sed cum dixisset: *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui odiunt vos* (Matth. 5. 44), hoc est, cibate ac potum date, non adjecerit: *Hoc enim facientes carbones ignis congeritis super capita illorum;* sed quid? *Ut similes fratris Patri restro, qui in carnis est.* Merito. Pe-

trum enim, Jacobum et Joannem ac reliquum apostolorum cœtum alloquebat: propterea præmium illud proposuit. Quod si dicas hoc quoque ratione grave esse præceptum, majorem tu quidem nobis suppeditas defensionem pro Paulo, te vero proræ omni venia privas. Quid ita? Quod nimis hoc quod esse grave videtur, in Veteri Testamento tibi ostendam esse perfectum, quo tempore nondum tantæ philosophiæ specimen editum fuerat. Propterea namque Paulus etiam non suis verbis legem introduxit, sed iisdem ipsius verbis usus est, quibus ille, qui a principio ipsam a se latam invexit, ut nullus veniebat locus reliqueretur iis, qui non illam observassent. Illud enim, *Si curierit inimicus tuus, ciba illum;* si sit, potum da illi, non Pauli primum est dictum, sed Salomonis (*Prov. 25. 21. 22.*). Propterea verba posuit, ut auditori persuaderet, turpissimum esse veterem legem, et quam antiqui frequenter adimpleverunt, quæ nunc ad tantam evecta est philosophiam, gravem et modestam putari. Et quis illam ex antiquis adimplevit, dicit aliquis? Multi sane alii, sed David præsertim majorem in modum. Non enim cibavit inimicum, neque potum dedit ei tantum, sed etiam periclitantem arpius a morte liberavit, et cum posset ipsum occidere, semel ei bis et arpius pepercit. Ac Saül quidem sic eum oderat et aversabatur post innumera beneficia, post tropica præclaras, et partam adversus Goliath populo salutem, ut ne nominis quidem ipsius mentionem fieri sustineret, sed ipsum a patre designaret. Cum enim solemnitas advenisset, quoniam cum dolos texuissest aliquis et graves insidias in eum struxisset, illum venisse non videbat, *Ubi es?* inquit, *Alius Jesse* (*I. Reg. 20. 27*)? Illum quidem a patre designabat, simul quidem non sustinens ejus nominis præ odio nimio meminisse, simul vero existimans ignobilitate patris posse justi claritatem obscurari, quæ opilio misera plane fuit et infelix; præsertim cum nihil hoc deberet nocere Davidi, quamvis aliquid parenti crimen objici posset. Rerum enim a se gestarum rationem reddere debet unusquisque, atque ex illis vel laudem, vel vituperium moretur. Jam vero cum nullum scelus posset objicere, generis ignobilitatem in medium protulit: et hac ratione speravit se posse claritatem ejus obscurare, quod extrema fuit dementia. Quod enim crimen est ex vilibus et humilibus ortum esse parentibus? At ille tantam philosophiam non callebat. Saül igitur eum Jesse filium vocabat; David autem cum illum intus in spelunca dormientem offendisset, non cum filium sis, sed dignitatis nomine vocavit: *Non enim injiciam manum meam,* inquit, *in christum Domini* (*I. Reg. 26. 11*). Sic ab ira mundus erat et ab injuriarum omni memoria: christum Domini vocat eum, a quo tot affectus erat injuriis, qui sanguinem ejus sanguinebat, et post innumera beneficia multoties illum aggressus est interimerè. Non enim spectabat, quid illo panem commeruiasset; sed spectabat, quid ipsum facere vel dicere convenire, qui supremus limes est philosophiæ. Quodnam illud tandem? tamquam in carcere tenens inimicum dupliciti vincitum

compede vel triplici potes, et angustis loci, et auxiliatorum inopia, et somni necessitate, non exigua ab illo poenas nec supplicium? Nequaquam, inquit. Non enim quid ille pati mereatur nunc considero, sed quid fecisse me decuerat. Non respiciebat cordis facilitatem, sed convenientis sibi philosophiæ sanctitatem respiciebat. Tametsi quid eorum quæ tunc aderant non idoneum erat ad illum ad eadem impellendum? Quod vincens ei traditus erat inimicus? Scitis enim hoc nimisrum, nos ad ea excusanda promptius adolare, quæ facilitatis plena sunt, et prosperi successus efficit, ut ad rem agendam majori cupiditate exardescamus, quod et in illo tum accidit.

Cur Saül pepercit David. Davidis quanta virtus.— Numquid tum exercitus dux consulebat et incitabat? numquid præteriorum rerum memoria? Sed nihil ad eadem illum impulit; imo ipsa cordis facilitas aveavit: veniebat enim illi in mentem idcirco Deum illum tradidisse, et maiorem illi philosophiæ materiam et occasionem præberet. Ac vos quidem illum fortasse miramini, quod nullius ex præteritis malis recordatus sit: ego vero propter aliud multo majus ipsum obstupescio. Quid illud rei est? Quod nec futurorum quidem metus eum ad inimicum accandum impulerit. Quippe qui probe noverat eum semel ex ipsis manibus clapsum, rursus illi structurum insidias: sed maluit adversarium liberum dimittere ac periculum subire, quam, ut salutis suæ securitati consulere, hostem necare. Quid cum magno illo generoseque animo conferri possit, qui, eum oculum effodi lex pro oculo jubeat, et dentem pro dente, ac per pari referri (*Deut. 19. 21*), non modo id non fecit, sed et multo maiorem philosophiam præ se tulit? Quamquam si tum Saülem necasset, sic quoque illi philosophiæ laus illæsa manuisset, non modo quod ultus esset, cum nec ipse prior percussisset, verum etiam quod dictum illud, *Oculum pro oculo*, longe majori modestia viceset. Non enim pro una cræde unam rependisset, sed pro multis mortibus, quæ ille intulerat, dum non semel, non bis, sed multoties ipsum occidere conatus erat, una u illaturnis mortem fuissest: ino vero non idcirco tantum, sed etiam quod metu futuri adactus ad ultiōneum progrederetur, hoc quoque præter ea, quæ dicta sunt, integrum illi tolerantiae coronam acquirit. Qui cuim propter ea quæ acciderant, in eum iratus esset ac poenas exegisset, tolerantiae laudem consequi minime posset: eum vero qui præterita multa eaque gravia prætermittens metu imminentium periculorum saluti suæ prospicere, atque idcirco ad ultiōneum progredi cogeretur, nemo posset modestia corona privare.

7. Verumtamen David ne hoc quidem fecit, sed novum quoddam et insolitum philosophiæ genus advenit, et neque memoria præteriorum, neque futurorum metus, neque ducis exercitus cohortatio, nec solitudo loci, non facilitas cordis, non aliud quidquam ad homicidium illum impulit: sed tamquam alicui de se bene merito, cuique magna beneficia tulisset accepta, sic inimico homini, a quo fuerat affectus inju-

άν τοῖς οὐρανοῖς. Εἰκότες· Πέτρῳ γάρ, ἵκινδω καὶ ιαννή διελέγετο, καὶ τῷ λοιπῷ τῶν ἀποστόλων χρῆ. Διὰ τοῦτο αὐτὸν τέθεικεν ἐπαύλου. Εἰ δὲ λέγεις, ζει καὶ οὕτω φορτικὸν τὸ ἐπίταγμα, μειζόνως μὲν ὑπὲρ Παύλου πάλιν ἥμεν ἀπολογῆ, συντὸν δὲ πάσης συγγράμμης ἀποστερεῖς. Τί δῆποτε; "Οτι τοῦτο τὸ διαινοῦν εἶναι φορτικὸν, ἐν τῇ Παλαιῷ σοι διέκνυμι κατορθώμενον, διεθειέοντος φιλοσοφίας ἐπιδειξίς ἦν. Διὸ γάρ τοῦτο καὶ δι Παύλου οὐχὶ οἰκεῖος φῆμασι τὸν νόμον εἰσῆγαγεν, ἀλλ' αὐταῖς χρησάμενος ταῖς φήσεσιν, αἷς δὲ παρὰ τὴν ἀρχὴν αὐτὸν εἰσαγαγὼν θέηκεν, ἵνα μηδεμίαν συγγράμμην καταλείπῃ τοῖς μη τηροῦσιν αὐτὸν. Τὸ γάρ, Ἐάν πειρᾶ δ ἔχθρός σου, γάρματα αὐτὸν, δὲν διέγη, κότις αὐτὸν, οὐχὶ Παύλου ἐστὶ πρώτον φῆμα, ἀλλὰ τοῦ Σολομῶντος. Διὰ τοῦτο τὰ φῆματα τίθεικεν, ἵνα πειρᾷ τὸν ἀκροστήν, διε τῶν αἰσχίστων ἐστὶ, παλαιὸν νόμον, καὶ διὸ τῶν ἀρχαίων κατορθωθέντα πολλάκις, νῦν εἰς τοσαύτην ἐπιδοθέντα [168] φιλοσοφίαν φορτικὸν εἶναι νομίζειν καὶ διαπολιθί. Καὶ τις αὐτὸν τῶν ἀρχαίων κατώρθωσε, φησί; Παλλὸς μὲν καὶ ἄλλοι, μάλιστα δὲ διαυλὸς μετὰ πλείστους τῆς περιουσίας. Οὐ μὲν ἀψώμιστε τὸν ἔχθρον, οὐδὲ ἐπέτειος μόνον, ἀλλὰ καὶ κινδυνεύοντα πολλάκις ἐξήρπασε τοῦ θανάτου, καὶ γεννόμενος κύριος αὐτοῦ τῆς σφαγῆς, ἀφείστο τοῦ ματαί, καὶ διε, καὶ πολλάκις. Καὶ δὲ μὲν Σαοὺλ οὕτως αὐτὸν ἔμεινε καὶ ἀποστρέψατο μετὰ τὰς μυρίας εὐεργεσίας, μετὰ τὰ λαμπρὰ τρόπαια, καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ Γολιάθ σωτηρίαν, ὡς μηδὲ τῆς προστηγορίας ἀνασχέσθαι τῆς ἀκείνου μηνισθῆναι, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ πατρὸς αὐτὸν καλεῖν. ὜ρετῆς γάρ ποτε ἐπιστάσης, ἀπισθὶ δολεὶς αὐτῷ πλέξας τινὰ, καὶ χαλεπήν ἐπιθουλὴν φάψει, οὐκ εἰδε παραγινόμενον. Ποῦ δέται, φησίν, διιδός Λεσσαῖ; Ἐκάλει μὲν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ πατρὸς, διοῦ μὲν διε τὴν ἔχθραν σύχημάνων ἀναμνησθῆναι τῇ; προστηγορίας, διοῦ δὲ νομίζων ἀπὸ τῆς τοῦ πατρὸς δυσγενείας τῇ τοῦ δικαίου λυμαίνεσθαι περιφανεῖρ, ἀθλίως καὶ ταλαιπώρως νομίζων· μάλιστα μὲν γάρ, εἰ καὶ κατηγορεῖν εἰχε τοῦ πατρὸς, οὐδὲν τοῦτο κατέβλαπτε τὸν Δαυΐδ. Τῶν γάρ αὐτῷ πεπραγμένων ὑπεύθυνος; ἐστιν ἐκαστος, καὶ ἀπὸ τεύτων ἐπανείσθαι καὶ κατηγορεῖσθαι δύναται. Νῦν δὲ πονηρίαν οὐδέμιαν ἔχων εἰπεῖν, τὴν τοῦ γένους δυσγένειαν εἰς μέσον ἔφερε, ταύτῃ προσδοκῶν ἐπισκοτίειν αὐτοῦ τὴν λαμπρότητα, διπέρ καὶ αὐτὸν ἐσχάτης ἀνοίας ἦν. Πολὺν γάρ ἔγκλημα τὸ δέ εἰντελῶν εἶναι καὶ ταπεινῶν; Ἀλλ' οὐχ ἔδει ταῦτα ἀκείνος φιλοσοφεῖν. Οὐ μὲν οὖν Σαοὺλ οὐδὲ Λεσσαῖ ἀκάλει· δὲ δι Αυτὸν εὑρὼν αὐτὸν ἔνδον ἐν τῷ σπηλαίῳ καθεύδοντα, οὐκ ἀκάλεσεν αὐτὸν οὐδὲν Κεῖς, ἀλλὰ τῷ τῆς τιμῆς δύναμιτι. Οὐ γάρ μη ἐπαγήγηται τὴν κεῖρά μου, φησίν, ἐπὶ χριστὸν Κυρίου. Οὗτῳ καθαρὸς ἦν δρῦτης καὶ μηγισκακίας ἀπάστης· χριστὸν Κυρίου καλεῖ τὸν τοσαῦτα τρικηκότα, τὸν τοῦ αἰματος αὐτοῦ διψῶντα, τὸν μετὰ μυρίας εὐεργεσίας πολλάκις αὐτὸν ἐπιχειρήσαντα ἀναλεῖν. Οὐ γάρ ἐσκόπει τὶ παθεῖν ἀκείνος δέιος ἦν. ἀλλ' ἐσκόπει τὶ καὶ ποιήσαι καὶ εἰπεῖν αὐτῷ πρέποντὸν ἦν, ὅπερ μέγιστος δρός φιλοσοφίας ἐστι. Τί τοῦτο; ὥσπερ ἐν δεσμωτηρίῳ λαβὼν τὸν ἔχθρον, διπλῷ κατεχόμενον δεσμῷ, μᾶλλον δὲ τριπλῷ, καὶ τῇ τοῦ τόπου στενοχωρίᾳ, καὶ τῇ τοῦ

βοηθησάντων ἐρημίᾳ, καὶ τῇ τοῦ ὑπονού ἀνάγκῃ, οὐκ ἀπατεῖς δίκην φύλος τιμωρίαν αὐτὸν; Οὐχι, φησίν· οὐ γάρ τι παθεῖν δίκαιος, οὐτὸς δεῖται, δρῶν τοῦ, ἀλλὰ τί ποιῆσαι ἐμοὶ προσῆκεν. Οὐχ εἰδε πρὸς τὴν εὐκολίαν τῆς σφαγῆς, ἀλλ' εἰδε πρὸς τὴν ἀκρίβειαν τῆς αὐτῷ πρεπούσης φιλοσοφίας. Καίτοι τὶ τῶν τότε οὐκ ἦν ίκανὸν διαναστῆσαι αὐτὸν πρὸς τὴν σφαγήν; Τὸ δεδεμένον αὐτῷ παραδοθῆναι τὸν ἔχθρον; Ἰστο γάρ δῆποτο τοῦτο, ὡς μειζόνως ἐπιτρέχομεν τοῖς εὐκαλίας γέμουσι πράγμασι, καὶ ἡ τοῦ κατορθῶσαι ἐπὶ πολὺ μειζόνα τῆς πράξεως ἦμεν ἐπιθυμίαν ἐνειθησιν, ὥσπερ καὶ ἐπὶ ἐκείνου τότε ἦν.

"Ἀλλ' δι στρατηγὸς τότε συμβουλεύων καὶ διεγείρων; ἀλλ' ἡ μνήμη τῶν παρελθόντων; Ἀλλ' οὐδὲν αὐτὸν ἐκίνησε πρὸς τὸν φόνον· αὐτὸν [169] μὲν οὖν αὐτὸν τὸ τῆς σφαγῆς εὐκολὸν ἀπέστρεψεν· ἐνενόησε γάρ, διε τὸν περίδωκεν αὐτὸν ὁ Θεός. Ινα αὐτῷ πλείστη φιλοσοφίας ὑπόθεσιν παράσχη καὶ ἀφορμήν. Τοιμὲν μὲν οὖν αὐτὸν ἴστος θευμάσεται, διε τὸν αὐδανὸς ἐμνήσθη τῶν παρελθόντων κακῶν ἔγαλ δὲ δι' ἀπερον πολλῷ μείζον αὐτὸν ἐκπλήσσεται. Πολὸν δη τοῦτο; "Οτι οὐδὲν δι φόδος αὐτὸν τῶν μελλόντων ὀδηγεῖ περὶ τὸ διαχειρίσασθαι τὸν ἔχθρον. Ήδει γάρ σαφῶς, διε τοῖς διαφυγών αὐτοῦ τὰς χείρας, πάλιν κατ' αὐτοῦ στήσσεται· ἀλλ' εἰλετο μᾶλλον αὐτὸς κινδυνεύειν ἀπολύτες τὸν τρικηκότα, ή τῆς καθ' θαυμάτων ἀτραλείας προνοῶν διαχειρίσασθαι τὸν πολέμιον. Τί γένος; Δι οὖν ίστον τῆς μεγάλης καὶ γενναίας ἀκείνης φυχῆς, δι, τοῦ νόμου κελεύοντος ἐξορύτειν ὄφθαλμον διέβαλμοῦ, καὶ δδόντα διντὶ δδόντος, καὶ τοῖς ίσοις ἀμύνεσθαι, οὐ μόνον τοῦτο οὐκ εἰργάσατο, ἀλλὰ καὶ πολλῷ πλείστη φιλοσοφίαν ἐποδείξατο; Καίτοι γε εἰ ἀνηρήσει τότε τὸν Σαοὺλ, καὶ οὕτως αὐτῷ φιλοσοφίας ἐγκώμιον ἀκέραιον ἔμενεν δι, οὐ μόνον διε τὴν θανάτο, οὐχ αὐτὸς ἄρχων χειρῶν ἀδίκων, ἀλλ' διε καὶ, Οὐραλαμόρ αὐτὶ διφθαλμοῦ, μετὰ πολλῆς ἐνίκα τῆς ἐπισκείας. Οὐ γάρ διντὶ μιᾶς σφαγῆς μίαν ἐπῆρεν, ἀλλ' διντὶ πολλῶν θανάτων, ὃν ἀκείνος ἐπήγαγεν, οὐχ διπάξ, οὐ διε, ἀλλὰ πολλάκις αὐτὸν ἐπιχειρήσας ἀλεῖν, ἵνα ἐμελλεν ἐπαγαγεῖν θάνατον· μᾶλλον δὲ οὐ ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ δεδοικότα τὸ μᾶλλον οὕτως ἐπὶ τὴν ἔμμυναν ἔρχεσθαι, καὶ τοῦτο μετὰ τῶν εἰρημένων ὀλόκληρον αὐτῷ τὸν τῆς ἀνεξικακίας διεγέρει στέφανον. Ό μὲν γάρ ὑπὲρ τῶν γεγενημένων εἰς αὐτὸν ὀργιζόμενον; καὶ τιμωρίαν ἀπαιτῶν, οὐχ δι οὐνατο τὸν τῆς ἀνεξικακίας ἐπιτυχεῖν ἐγκώμιων· τὸν δὲ τὰ μετὰ παρελθόντων πάντα πολλὰ δύτα καὶ χαλεπὰ ἀρέντα, οὐχ ἡ προτροπὴ τοῦ στρατηγοῦ, οὐχ ἡ ἐρημία τοῦ τόπου, οὐ τὸ τῆς σφαγῆς εὐκολον, οὐχ διλλογία αὐτὸν πρὸς τὸν φόνον· ἀλλ' ὥσπερ εὐεργέτου τινός, καὶ μεγάλα αὐτὸν πεποιηκότος ἀγαθά,

* Particulam ἀν e Savilio receperimus, paulo infra ἀντι πολλῶν, pro eo quod legebatur ὅτι πολ., ex ejusdem conscribentibus. Erit.

εῖτα τοῦ ἔχθρου καὶ λειπητητός ἐφείστα. Πολεν
οὖν ἔξομεν ἡμεῖς συγγένημην, ἀμαρτημάτων παρελ-
θντών μηνημονεύοντες, καὶ τοὺς λειπητήτας ἀμυνό-
μενοι, διαν ὁ ἀναίτιος ἀκείνος, τοσαῦτα μὲν παπο-
ῶν, πλεῖστα δὲ καὶ χαλεπώτερα προσδοκῶν αὐτῷ
συμβῆσσθαι κακά ἀπὸ τῆς τοῦ ἔχθροῦ οὐτηρίας,
φαίνηται φεβόμενος εἰταῖς, ὃς ἐλέσθαι πινεννεύει
μᾶλλον αὐτῷ, καὶ μετὰ φόβου καὶ τρόμου ζῇσι, ἢ τὸν
μᾶλλον μαρτία πρέπετα αὐτῷ παρέχειν ἀποσφέδαι
δικαίως;

Τὴν μὲν οὖν φιλοσοφίαν ἐκ τούτων θετίν θεῖν,
ὅσα εὖρον οὐκ ἔσφαξ. τοτεύτης οὐτῆς θυγάτης,
ἄλλ' οὐδὲ βῆμα βλάσφημον εἰς αὐτὸν ἀξιούχης, καὶ
ταῦτα μὴ μᾶλλον αὐτὸν ἀκούσασθαι τὸν ὑεριζόμε-
νον. Καίτοι γε ἡμεῖς καὶ φίλοις λίγομεν πολλάκις
[170] κακᾶς ἀπάντας, ἀκείνος δὲ οὐδὲ τὸν ἔχθρον καὶ
τοσαῦτα τὸ δικηγόρα. Τὴν μὲν οὖν φιλοσοφίαν ἐκ τού-
των θετίν θεῖν· τὴν δὲ φιλανθρωπίαν, καὶ τὴν ἀλληλ
κτημόνιαν, ἄξον μετὰ ταῦτα ἀποίησε. Τὸ γάρ πρά-
τονον κίνητος τοῦ ἴματου, καὶ τὸν φακὸν τοῦ ἴδετος
ὑφελόμενος, ἀπαλθών περφράδεν, καὶ στάς ἴδετος,
καὶ τῷ διασωθέντι τεῦτον ὑπέβεισεν, οὐχὶ πρὸς ἀπί-
δειξιν καὶ φιλοτιμίαν τούτο ποιῶν, ἀλλὰ διὰ τῶν
ἴργων αὐτὸν πεῖται βρυδάμενος, διτὶ εἰκῇ καὶ μάτηῃ
αὐθῶν ὑπάπτειν ὡς ἔγχρων, καὶ διὸ τοῦτο αὐτὸν πρὸς
φιλίζεν ἐπισπάσσθαι στειρόν. Ἀλλ' ὅμως οὐδὲ οὕτως
αὐτὸν πείσει, καὶ δυνάμενος διαχειρίσασθαι, πάλιν
εἰλετο μᾶλλον ἀκπασίν τῆς πατρίδος καὶ ἐν ἀλλοτρίᾳ
διατρέψειν, καὶ καθ' ἐκάστην ταλαιπωρούμενος ἡμέ-
ραν, τὴν ἀναγκαῖαν αὐτῷ πορίζειν τροφήν, ἢ μένων
οἷςις λυπαῖν τὸν ἐπιβούλον. Τί γένοιτ' ἀν ἡμερώτερον
τῆς ἀκείνου ψυχῆς; "Οὐτας δικαίως ἐλέγε, Μητ-
σθητε, Κύριε, τοῦ Δαυΐδ, καὶ πάσης τῆς πραστητοῦς
αὐτοῦ. Τούτον καὶ ἡμεῖς μημονώμεθα, καὶ μῆτε λέ-
γωμεν, μῆτε ποιῶμεν κακῶς τοὺς ἔχθρούς, ἀλλὰ καὶ
εὐεργετῶμεν κατὰ δύναμιν· ἡμεῖς γάρ ταῦτοις εὖ
ποιήσομεν μᾶλλον, ἢ ἀκείνους. "Ἄτ τοῦτος, φησι,
τοῖς ἔχθροῖς ὑμῶν, ἀφεθῆσται ωμός. "Ἀφες δουλικὰ
ἀμαρτήματα, ἵνα λάθης" συγχώρησιν δεσποτικὴν
ἀμαρτημάτων· εἰ δὲ μεγάλα τὸ δικηγόρον, δοφτέρην
μελέοντας ἀφῆς, τοσούτην μελέσαν ληψῆ τὴν συγχώρη-
σιν. Διὸ γάρ τοῦτο ἀδιόχθημεν λέγειν, "Ἄφες ἡμῖν,
πανδώς ἀφίεισθαι, ἵνα μάθωμεν, διτὶ τὸ μέτρον τῆς ἀφ-
εσις παρ' ἡμῶν πρώτον λαμβάνει τὴν ἀρχήν. "Οὔτε,
δειπνεπερ δὲν χαλεπώτερα δὲ ἔχθρος ἐργάσηται κακά,
τοσούτην μειζόνα ληψῆ τὴν συγχώρη-
σιν. Εἰδὼς διεργάτης τούτων καὶ
ἐπειγόμεθα καταλλάττεσθαι πρὸς τοὺς λειπητήτας,
διν τε δικαίως, διν ταῦτα κατατίθεται τὸν ὄργην,
καὶ μετὰ εἰλικρινείας ἀφώμεν τοῖς τὸ δικηγόρον.
"Οὐ δέ τῆς εἰρήνης καὶ ἀγάπης θεδες πάντα θυμὸν καὶ
πικρίαν καὶ ὄργην τῆς ψυχῆς ἑξοφίας τῆς ἡμετέρας,
καταξίωσαι κατὰ τὴν τῶν μελῶν ἀπολουθίαν μετὰ
ἀκριβείας συνθεδεμόνους ἀλλήλοις, ὅμοιομαδν, ἐν
ἐνὶ σόματι καὶ μιᾷ ψυχῇ, διηγεκῶς ἀναπέμπειν τοὺς
φρειμομένους εὐχαριστηρίους ὅμνους αὐτῷ, διτὶ αὐτῷ
ἢ δέξα καὶ τὸ χράτος, εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων.
Ἄμην.

διν μὲν οὖτε φιλικώτερον διαίσθωνται πρὸς ἀλλήλους,
καὶ ζῆμεις καὶ φέρου καὶ κινδύνων πολλῶν διευθετεῖς
ἀπελλέττουσι, κατὰ γνώμην ἐκπειρός τοῦ τελευτῆς
τῆς ζῆτος ἐκβαίνοντος· διν δὲ τῷ δικαστῇ καθ' ἀν-
τούς ἀπειράφωσι, καὶ χρημάτων ζημία καὶ τιμωρία
πολλάκις, καὶ τὸ τὴν ἔχθρον μάνειν ἀπίνητον αὐτοῖς
περίσταται· οὐτοῦ δὲ καὶ ἐνταῦθα, διν μὲν πετά
περούσαν ζωὴν διαλυσάμεθα, πάσης διαυσοῦς καλέ-
σαις ἀπελλέξμενος· διν δὲ ἔχθροι μάνεινται εἰς τὸ δι-
καστήριον ἀπέλθωμεν ἀπαίνον τὸ φοβερόν, τὴν ἐσχάτην
θύσιομεν δίκην ίστι τῇ ζήτηρ τοῦ δικαιοστοῦ τελέτας
ἴκεινον· καὶ ἀμφότεροι τιμωρίαν ὑποστησόμενοι
ἀπεραιτητον, δι μὲν ἀδίκως ὄργιζόμενος, διὸ τοῦτο
διτὶ ἀδίκως, δὲ δὲ δικαίως, διὰ τοῦτο διτὶ δικαίως
διμητιστάτης. Καὶν γάρ ἀδίκως διμέν τι πεπονθότες
κακῶς, συγχώρησιν δεῖ προσνέμειν τοῖς τὸ δικηγόροις.
Καὶ σκότει πάντας ἀδίκως λυπήσασθαις ὥδει καὶ
κατατίθεις πρὸς τὴν καταλλαγὴν τῶν τὸ δικηγόρων.
Ἐάν προσφέρῃς τὸ διεργόν σου, φησιν, ἐμμροσθεῖς
τοῦ θυσιαστηρίου, πάκει μηησθῆς διτὶ διαβελόρος
σου διχει τι πατέσσονται σοῦ, δικαίως, πρότοις διαλλάγητοις
[171] τῷ διαβελόρῳ σου. Όπις εἶτε, Συνάγαγε, προ-
σένεγκε τὴν θυσίαν, ἀλλὰ, διατελάγητος, καὶ τότε προ-
σένεγκε. "Ἄφες αὐτὴν κείσθαι, φησιν, ἵνα τὶ ἀνάγκη τῆς
προσφορᾶς καὶ ἔκοντα καταναγκάσῃ πρὸς τὴν κατα-
λλαγὴν ἀλλεῖν τὸν δικαίως ὄργιζόμενον. "Ορά πῶς προ-
τέκπει πάλιν πρὸς τὸν παροξύνατα ἀλθεῖν, εἰπάν·
"Ἄφετο τοῖς διεσειλέταις ὑμῶν, δικαίως καὶ δι Πατήρ
ὑμῶν ἀγιστὴρ ὑμῶν τὰ παρακτάματα. Οὐ γάρ μικρὸν
τίθεικε μισθὸν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ὑπερβαίνοντα τὸ τοῦ
κατορθώματος μέγεθος. Ταῦτ' οὖν ἀπαντά ἐννοούν-
τες, καὶ τὴν ἀμοιβὴν τὴν ἐπὶ τούτῳ γνομένην λογι-
ζόμενοι, καὶ ὡς οὐ πολλοῦ καρμάτου καὶ σπουδῆς
-στον ἀμαρτήματα ἀπαλεῖται, συγχωρώμεν τοῖς
τοῖς ἡμῖδ; τὸ δικηγόρου. "Ο γάρ διὰ νηστείας, καὶ ὀδυρμῶν,
καὶ εὐχῶν, καὶ σάκκου, καὶ σποδοῦ, καὶ μυρίας ἑξομο-
λογήσεως; μολις ἔτεροι κατερθοῦσι, τὸ τὰ ἀμαρτήματα
ἔξαλεττεν λέγω τὰ διευτῶν, τοῦτο ἔξεστιν ἡμῖν βρ-
δίως ποιεῖν χωρὶς σάκκου καὶ σποδοῦ καὶ νηστείας.
Διν μόνον ἀπὸ τῆς διανοίας ἔξαλετκωμεν τὴν ὄργην,
καὶ μετὰ εἰλικρινείας ἀφώμεν τοῖς τὸ δικηγόρον.
"Οὐ δέ τῆς εἰρήνης καὶ ἀγάπης θεδες πάντα θυμὸν καὶ
πικρίαν καὶ ὄργην τῆς ψυχῆς ἑξοφίας τῆς ἡμετέρας,
καταξίωσαι κατὰ τὴν τῶν μελῶν ἀπολουθίαν μετὰ
ἀκριβείας συνθεδεμόνους ἀλλήλοις, ὅμοιομαδν, ἐν
ἐνὶ σόματι καὶ μιᾷ ψυχῇ, διηγεκῶς ἀναπέμπειν τούς
φρειμομένους εὐχαριστηρίους ὅμνους αὐτῷ, διτὶ αὐτῷ
ἢ δέξα καὶ τὸ χράτος, εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων.
Ἄμην.

ris, pepercit. Quamnam igitur veniam merebimur nos, qui præteriorum delictorum memores sumus et eos eleiciemus, qui nos læserint, cum innocens ille tot mala passus, quique plura et graviora sibi, si honestum servaret, exspectabat eventura, sic pepercisse videatur, ut periculum ipse subire maluerit, atque in metu ac tremore vivere, quam eum quem sibi innumeras molitorum insidias sciebat, jure occidere?

Doxidis patientiam exaggerat. — Ejus itaque philosophiam ex his cernere licet, quod non modo tanta imminente necessitate non interemerit, sed neque maledicuum in eum verbum ullum protulerit, licet is quem læsus fuisset, minime audiasset. Atqui nos etiam amicos a se numero absentes conviclis incessimus; at ille ne inimicum quidem, a quo tot fuerat affectus injuriis. Ac philosophiam quidem ex his licet cognoscere: benignitatem autem ac reliquam sollicititudinem ex iis, que postea praestitit. Quod enim fimbriam testis abcederit, quod aquæ scyphum subtraxerit, quod longe secedens et stans clamaret (1. Reg. 24. 5. et 26. 43. sqq.), atque a se servato incoloni haec significari, non ad ostentationem et ambitionem id fecit, verum ut operibus ipsis ei persuaderet, se immerito ac sine causa tamquam hostem illi fuisse suspectum, et hac ratione studuit illum ad amicitiam provocare. Veruntamen cum ne sic quidem illum flectere potuisset, atque e medio posset tollere, rursus patria carere maluit, et peregre vivere, atque ha malis quotidie versari, dum necessarium sibi victimum compararet, quam domi manendo insidiatorēm suum lædere. Quid illius anima lenius repriceri possit? Merito sane dicebat, *Memento, Domine, David, et omnis manus tuus ejus* (Psal. 131. 1). Ilunc imitemur nos quoque, ac neque dicamus, neque faciamus inimicis quidquam mali, sed et pro viribus de illis bene merecamur: siquidem de nobis ipsis potius, quam de illis Læne merebimur. Si enim, inquit, *dimitteritis inimicis vestris, dimitte et vobis* (Matth. 6. 14): dimit servilia peccata, ut veniam herilem obtineas peccatorum: quod si magnam intulerit injuriam, quanto majora dimiseris, tanto majorem veniam obtinebis. Propterea namque dicere edocli sunus, *Dimitte nobis, sicut nos dimittimus* (Ibid. v. 12), ut discamus remissionis modum iuitium a nobis accipere. Itaque, quanto graviora mala intulerit inimicus, tanto majoribus afficit beneficiis. Properemus igitur, et cum iis qui nos læserint, reconciliari festinemus, sive jure, sive injuria sint irati. Si enim hic fueris reconciliatus, illic a judicio liberaberis: sin autem interim, dum inimicitiae perseverant, mors interveniens odium e

medio tollat, illic deinceps judicium constitutum necesse est. Ut igitur homines multi qui inter se controversant, si quidem extra forum adire lites inter se componant, damno, metu, periculisque multis se liberant, dum ex animi sententia litis eis terminatio succedit: quod si judici negotitium suum permittant, nihil aliud inde præter peccatis jacturam et penam percipio, atque immortalium inimicitiarum continuationem reportabant: ita hic quoque, si dum in hac vita versamur, lites componamus, usum nos suppicio liberabimus: sin autem in offio perseverantes, ad tremendum illud judicium abeamus, illius judicis calculo damnati, extremo plane suppicio plectemur, et utrique penas inevitabilies sustinobimus, unus quidem injuste iratus, properea quod injuste, alter autem juste iratus, quod juste memoriam injurya conservari. Licet enim injuste quidpiam mali passi fuerimus, veniam dari par est illi, a quibus injurya laesi fuerimus. Ac vide quo pacto eos, qui præter jus fasque molestiam intulcrunt, impellat et urgeat ad reconciliationem cum illis quos læserint. Si offeras nikkus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te: vade, prius reconciliare fratrem tuum (Matth. 5. 23. 24). Non dixit, Collige, sacrificium offer, sed, *Reconciliare*, ac deinde offer. Sinc ibi jaceat, inquit, ut oblationis neccasitas etiam invitum reconciliari cogat eum, qui juste fuerit iratus. Vide quo pacto rursus horietur ut ad eum qui nos offendit, veniamus, dicens: *Dimitte debitoribus vestris, ut et Pater vester dimitiat delicta vestra* (Marc. 11. 25). Non enim exiguum mercedem proposuit, sed eam etiam quæ boni operis magnitudinem longe excederet. Hæc igitur omnia nobis ob oculos ponentes, ac remunerationem bac de causa nobis propositam mente versantes, quamque non magui sit laboris aut studii peccata delere, his a quibus læsi fuimus, veniam demus. Quod enim alli jejunio, planetibus, precibus, sacco, ciuere, ac millies repetita confessione via perficiunt, ut nimis sua peccata deleant, hoc nobis sine sacco et ciuere ac jejunio facile licet prestare, si modo ex animo iram deleamus, cisque qui nos injuria læserint, sincere dimittamus. Deus autem pacis et caritatis omnem furorem, et acerbitatem, et iram ex anima nostra exterminans nobis largiatur, ut juxta membrorum ordinem inter nos nequaquam firmiter copulati, unanimitate, uno ore unaque anima, perpetuo gratiarum actionis hymnos ipsi debitos offeramus, quoniam ipsi gloria et imperium, in secula seculorum. Amen.

MONITUM AD DUAS HOMILIAS IN ILLUD,

Ex hisce duabus homiliis vix quidquam ermere possumus, unde quo habitu tempore fecerint expiecamur, hoc unum set probabili conjectura fulti dicimus, nimurum verisimile esse illas Antiochiae habitas fuisse. Etenim illam in sacerdotali adhuc ordine fasce argui videtur ex his quae de sacerdotibus istius, in qua degebat, urbis aliquot in locis sit; maxime vero in secunda homilia, num. 5., ubi auditores carpens, quod quidam eorum la sacerdotes probra et convicia jacarent, alli vero haec audientes maledicas illos non compescerent, talia fatur: *Quid illis fuerit beatius, quid autem nobis miserius? Quandoquidem illi sanguinem et animam pro praeceptoribus profundebant, nos autem neque verbum pro communib[us] patribus, οὐκέ τούτων κατίπον, emittere audemus, sed cum audiamus eis maledici et convicti eos dehonestari et a suis et ab alienis, maledicos neque compescimus, neque reprehendimus, neque prohibemus.* Hac certe non videntur esse dicta Chrysostomi jam episcopi Constantiopolitani: neque enim ille jam episcopus sacerdotes illos, qui convicis impetebantur, communes patres appellasset; veri autem simillius est eum, cum seniores Ecclesie Antiocheni sacerdotes probris oneratos cerneret, eodem patrum loco ha-

IN ILLUD,

SALUTATE PRISCILLAM ET AQUILAM (Rom. 16. 3), ET QUA SEQUUNTUR, SERMO I.

1. In Scriptura nihil superfluum. Unde hereses natura sunt. — Multos arbitror ex vobis mirari lectionis apostolice lucum istum, vel potius minus necessariam ac supervacaneam ducere partem istam epistolam, quod salutationes tantum frequentes habeat ac sibi invicem succedentes. Quam ob causam et ipse homino die cursum orationis alio flectens, ab illo digressus argumento ad hoc divertire sum paratus, ut in sacris Scripturis nihil supervacaneum esse intelligatis et non necessarium, sive unum iota sit, sive apex unus, imo etiam simplex salutatio magnum nobis pelagus aperit sententiaram. Quid dico, simplex salutatio? Sapere vel litera unius accessio integrum agmen sententiarum invexit. Atque hoc in nomine Abraham videre licet. An non enim absurdum est eum quidem, qui epistolam accepit ab amico, non corpus tantum epistolam legere, sed etiam in fine positionem salutationem, atque inde maxime scriptoris affectum coniicere, cum vero scribat Paulus, vel potius non Paulus, sed Spiritus gratia dicit epistolam ad integrum civitatem ac tantum populum, et per illos orbi terrarum universo, supervacaneum aliquid eorum, quae in ea sunt, arbitrari eaque profunctione percurrere, neque cogitare hanc ob causam omnia susque deque verti? Hoc enim est, hoc plane, quod magnam negligentiam nobis ac torporem ingenerat, quod non omnes Scripturas legamus, sed ea quae censemus dilucidiora seligamus, exterorum nullam rationem habemamus. Illoc etiam hereses introduxit, quod totum corpus nolimus perlegere, quodque superfluum aliquid es e minusque necessarium arbitremur. Propter ea nos in alia quidem omnia studium omne conferimus, non in superflua tantum, sed et

in ea quae inutilia sunt et noxia: Scripturarum autem peritia negligitur ac despicitur. Atque illi quidem qui certaminis equorum spectacula ad stuporem unque mirantur, et nomen, et gregem, et genus, et patriam, et educationem equorum diligentissime possunt referre, atque annos vite, cursusque vehementiam, et quis cum quo si fuerit copulatus, victoriam reportabil, et quis equus ex his vel illis emitus carceribus, et a quo si agitatore regatur, vincet in cursu, et adversarium antecedet. Illi etiam qui saltationibus vacant, nibilo minorem quam isti, sed et majorem erga illos qui in theatris indecora se gerunt, insaniani prae se ferunt, mimos dico et saltatriculas, dum et genus ipsarum et patriam et educationem et alia cuncta commemorant: nos autem si interrogemur, quoi et quae Pauli sint epistolae, ne numerum quidem scimus exprimere. Quod si sint nonnulli qui numerum novarent, quenam tamen urbes epistolas acceperint, si interrogentur, quid sit respondendum ignorant. Atque homo quidem eunuchus et barbarus innumeris curis negotiisque distractus innumeris, ita libris afflitus erat, ut ne itineris quidem tempore interquiesceret, sed in curru sedens diligenter lectioni Scripturæ operam daret (Act. 8. 27. seqq.): nos autem qui ne minima quidem parte illius occupationum urgemur, vel ipsis nominibus epistolorum terminimur, idque cum singulis diebus dominicis huc conveniamus, et sacris lectionibus audiendis vacemus. Verum enim vero ne in solam reprehensionem sermonem impendamus, age salutationem ipsam, quae supervacanea videtur esse atque importuna, in medium adducamus. Si enim explicetur, et utilitas ostendatur, quam parit iis qui diligenter attenderint,

SALUTATE PRISCILLAM ET AQUILAM.

buisse, sicutque appellasse. In hisce porro duabus homiliis id demonstrare nititur Chrysostomus, quod et alibi frequenter, nimirum inscriptiones, nomina propria, salutationes, aliasque quantumvis minimas Scripturarē sacrae particulas, non supervacaneas, sed diligenter excutiendas esse: cum vero inscriptiones et nomina commemorat initio secundas dicens, Ἀρα ἡμάθετε καὶ ἐπιγραφὰς, καὶ ὄνόματα, καὶ φίλας περιεργάζεσθαι προσρήσεις, Num didicistis et inscriptiones, et nomina, et simplices salutationes diligenter in Scripturis excutienda; cum, inquam, inscriptiones, et nomina, Id est, nomina propria commemorat, subindicare prorsus videtur quatuor Homiliae, quas de inscriptione Actuum deque aliis Scripturæ sacræ inscriptionibus, neconon quatuor alias quas de nominibus, ac de nominum mutatione Antiochiae haberent. Unde etiam eritur hasce duas homiliae Antiochiae habitas fuisse: nam, ut liquet, eundem ille populum, qui memoratas audierat homiliae, alloquitur.

Prioris homilie interpretatio Latina est Frontonis Ducæ, posterioris vero Sigismundi Geleaii, quam multis in locis castigavimus.

[172] ΕΙΣ ΤΟ

Ἄσκησισθε Πρίσκιλλαν καὶ Ἀκύλαν, καὶ τὰ ἑξῆς, ἀδηρος α'.

α'. Πελλοὺς ὑμῶν οἵμαι θαυμάζειν ἐπὶ τὴν περικο-
ὐνὴν τῆς ἐπιστολῆς ἀναγνώσας ταῦτης, μᾶλλον δὲ
ἀρέργον τὸ γειτονεῖαν καὶ περιττὸν τοῦτο τῆς ἐπιστολῆς
τὸ μέρος, διὰ τὸ προσρήσεις ἔχειν μόνον συνεγέλεις καὶ
τὸ παλλήλους. Διὸ δὴ καὶ αὐτὸς ἀτέρωτος τῷμαρον ὡρ-
μημένος, ἀποστάτησε τῆς ὑποδέσσεως, εἰς ταύ-
την καθείναι παρασκευάζομεν, ίνα μάθετε, διὰ τῶν
θείων Γραφῶν οὐδὲν περιττὸν, οὐδὲν πάρεργόν δεῖται,
καὶ λύτρα δὲν, καὶ μία κεράτα ἥ, ἀλλὰ καὶ φιλὴ πρόσ-
ρησις πολὺ τελείωσις ἡγείται νοημάτων. Καὶ τὶ
λέγω, φιλὴ πρόσρησις; Πολλάκις καὶ ἀνδεῖ σταύχειον
προσθήκῃ διόλκηρον νοημάτων εἰσήγαγε δύναμιν.
Καὶ τοῦτο ἐπὶ τῆς τοῦ Ἀδραδίμ προσηγορίας ἔστιν
ἰδεῖν. Πῶς γάρ οὐκ διτοπον παρὰ φίλου μὲν ἐπιστο-
λὴν δεζήμενον, μὴ τὸ σῶμα τῆς ἐπιστολῆς ἀναγινώ-
σκειν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν κάτω κειμένην πρόσρησιν,
κακεῖν μάλιστα στοχάζεσθαι τὴν τοῦ γεγραφότος
διάδεστον. Παύλου δὲ γράφοντος, μᾶλλον δὲ οὐ τοῦ
Παύλου, ἀλλὰ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος τὴν ἐπι-
στολὴν ὑπαγορευόστης διόλκηρψ πόλεις καὶ δῆμοι
τοσούτῳ, καὶ δὲ ἐκείνων τῇ οἰκουμένῃ πάσῃ, νομί-
ζειν περιττὸν τι εἶναι τῶν ἐγκειμένων, καὶ παρα-
τρέχειν ἀπλῶς, καὶ μὴ ἐννοεῖν, διὰ ταῦτα πάντα τὰ
δικα κάτω παποιήκε; Τοῦτο γάρ ἐστι, τοῦτο, διὸ
λῆς ἀρεβυμίας ἡμᾶς ἀνέπληστο, τὸ μὴ πάσας ἐπένειν
τὰς Γραφὰς, ἀλλ' ἀ νομίζομεν εἶναι σφέστερα, ταῦ-
τα ἐκλεγομένους, τῶν ἀλλων μηδένα ποιεῖσθαι λόγον.
Τοῦτο καὶ τὰς αἱρέσεις εἰσήγαγε, τὸ μὴ βούλεσθαι
ἄπαντας ναὶ τὸ σῶμα, τὸ νομίζειν εἶναι τι περιττὸν
καὶ πάρεργον. Διὰ τοῦτο τὸ μὲν ἀλλὰ διπάντα ἡμῖν
διεπούδασται, οὐχὶ τὰ περιττὰ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ
ἀνήντα καὶ βλαβερά· τῶν Γραφῶν δὲ τὴ μετειρία
ἡμᾶςται καὶ παρῶπται· καὶ οἱ μὲν πρὸς τὴν θεω-

ρίαν τῆς τῶν Ἱππων ἀμύλης ἐπιτομένοι, καὶ δινό-
ματα, καὶ ἀγέλην, καὶ γένος, καὶ πατρίδα, καὶ ἀντι-
τροφὴν τῶν Ἱππων εἰπαίν μετὰ ἀκριβείας
ἀπάσης, καὶ τῇ ζωῆς, καὶ ἐνεργειας δρόμων, καὶ
τὶς τῶν συντατόμενος τὴν υἱερηγάρασται, καὶ
πολὺς ἵππος ἐκ πολαὶς ἀφεῖται βαλβίδος, καὶ τίνα
ἴχων ἱγλοχον, περιέσται τοῦ δρόμου, καὶ τὸν ἀντίτεχ-
νον παραδραμεῖται. Καὶ οἱ περὶ τὴν ὁρχήστραν δὲ
ἐσχηλακτεῖς, οὐκ ἀλέττω τούτων, ἀλλὰ καὶ πλείω
μανίαν [173] περὶ τοὺς ἐν τοῖς θεάτροις ἀσχημονοῦν-
τας ἐπιδεικνύνται, μίμους λέγων καὶ ὀρχηστρίας, καὶ
γένος αὐτῶν, καὶ πατρίδα, καὶ ἀνατροφὴν, καὶ τὰ
ἄλλα τὰντα καταλέγοντες· ἡμεῖς δὲ ἐρωτώμενοι,
δύοσαι, καὶ τίνες εἰσὶν αἱ Παύλου ἐπιστολαὶ, οὐδὲ τὸν
ἀριθμὸν Ισμεν εἰπεῖν. Εἰ δέ τινες καὶ εἰλεν τὸν ἡρε-
θύμδον ἐπιστάμενοι, ἀλλὰ τὰς πόλεις, αἱ τὰς ἐπιστολὰς
ἐδέξαντο, ταύτας ἐρωτώμενοι διαποροῦσι πρὸς τὴν
ἐρώτησιν. Καὶ ἀνθρώπος μὲν εἰνοῦχος καὶ βάρβαρος,
μυρίαις φροντίσιν ὑπὸ μυρίων ἐλκόμενος πραγμά-
των, οὗτω προσέκειτο βιβλίοις, ὡς μηδὲ κατὰ τὸν
καιρὸν τῆς δόθι πορίας ἡσυχάζειν, ἀλλ' ἐπὶ ὀχήματος
καθῆμενος, ἐγκεισθαι μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας τῇ
τῶν θείων Γραφῶν ἀναγνώσει· ἡμεῖς δὲ οὐδὲ τὸ πολ-
λοστὸν μέρος τῆς δοσχολίας ἔχοντες τῆς ἐκείνου, καὶ
πέρις τὰ δινόματα τῶν ἐπιστολῶν ἔχειζόμενα, καὶ
ταῦτα καθ' ἐκάστην κυριακὴν ἀνταῦθε συλλεγόμενοι,
καὶ θειας ἀπολαύοντες ἀκροάσσεταις. Ἀλλὰ γάρ ίνα μὴ
μόνον εἰς ἐπιτίμησιν τὸν λόγον ἀναλώσωμεν, φέρε,
τὴν πρόσρησιν αὐτὴν τὴν δοκοῦσαν εἶναι περιττὴν
καὶ παρενοχλεῖν, εἰς μέσον ἀγάγωμεν. Ἀκαπτυσσό-
μένης γάρ αὐτῆς καὶ δεικνυμένου τοῦ κέρδους δοσον
παρέχει τοὺς προσέχουσιν αὐτῇ μετὰ ἀκριβείας, τέτε
μετέων ἔσται κατηγορία τοὺς ἀμελοῦσι τοσούτων θη-

σπουδών, καὶ εἰν πνευματικῶν ἀπὸ τῶν χειρῶν δι-
πλούσι πλοῦτον. Τίς οὖν ἔστιν ἡ πρόσηρης; Ἀσκά-
ζεσθε, φησί, Πρίσκυλλαν καὶ Ἀκελλαν τοὺς συνερ-
γούς μου ἐν Κυρίῳ. Ἀρα οὐ δοκεῖ φιλή τις εἶναι
πρόσηρης, καὶ μηδὲν μέγα, μηδὲ γενναλὸν ἡμίγνυθε-
κυνθεῖς; Φέρε οὖν, εἰς αὐτὴν μόνην ἄπασαν τὴν διάλε-
ξιν ἀναλώσωμεν, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἀρκισσομεν σῆμερον τὰ
ἔγκειμενα ἀπάντα τοὺς δλίγοις τούτοις ῥήμασιν ἀνιμή-
σασθαι σπουδάσαντες ὅμην νοήματα, ἀλλὰ ἀνάγκη καὶ
εἰς ἑτέραν ὑμὲν ἡμέραν ταμειυθῆναι τὴν εὖν θεωρη-
μάτων περιουσίαν, τῶν τικτομένων ἀπὸ τῆς δλίγης
ταύτης προσρήσεως. Οὐδὲν γάρ ἄπασαν αὐτὴν ἐπελ-
θεῖν παρασκευάζομαι, ἀλλὰ μέρος αὐτῆς καὶ ἀρχὴν
καὶ προοίμιον μόνον· Ἀσκάσασθε Πρίσκυλλαν καὶ
Ἀκελλαν.

β'. Ηρῷτὸν ἔστιν ἐκπλαγῆναι τοῦ Παύλου τὴν ἀρ-
τήν, διὶ τὴν οἰκουμένην ἄπασαν ἔγκεχειρισμένο; καὶ
τὴν καὶ θάλατταν, καὶ τὰς ὑφ' ἥλικι πόλεις ἀπάσας,
καὶ βαρβάρους, καὶ Ἑλληνας, καὶ δῆμους τοσούτοις
ἐν διαυτῷ περιφέρων, ἀνδὲς ἀνδρός καὶ μιᾶς γυναικὸς
τοσαύτην ἐποιεῖτο φροντίδα· καὶ δεύτερον τοῦτο θαυ-
μάσαι, πῶς ἀγρυπνῶν τε καὶ μεμεριμνημένην εἶχε
ψυχήν, οὐχὶ κοινῇ πάντων μόνον, ἀλλὰ καὶ ίδιᾳ με-
μημένος ἐκάστου τῶν δοκίμων καὶ γενναίων. Νῦν μὲν
γάρ οὐδὲν θυμαστὸν τοὺς τὸν Ἐκκλησιῶν προεστῶ-
τας τοῦτο ποιεῖν, τῷ καὶ τοὺς θορύβους κατεστάθαι
ἐκείνους, καὶ μιᾶς πόλεως· ἀναδεέχουσι πρόνοιαν μό-
νων· τότε δὲ οὐ τὸ τῶν κινδύνων μέγεθος μόνον, ἀλλὰ
καὶ τὸ τῆς δδοῦ διάστημα, καὶ τὸ τῶν φροντίδων πλῆ-
θος; καὶ τὰ ἐπάλληλα κύματα, καὶ τὸ μὴ συνεχῶς
ἄπασιν ἐπιχωριάζειν δεῖ, καὶ πολλὰ ἔτερα πλείονα
τούτων, ἵκαντα τῆς μνήμης ἀκναλεῖν καὶ τοὺς σφέδρα
ἴκατηνειούς. Ἄλλ' οὐκ ἔξεναλε τούτους. Πῶς οὖν οὐκ
ἔξεσθήσαν; Διὰ τὴν τοῦ Παύλου μεγαλοφυχίαν, καὶ
τὴν θερμήν αὐτοῦ καὶ γηνήσιαν ἀγάπτην. Οὕτω γάρ
αὐτοὺς είληγεν ἐν διανοίᾳ, ὡς καὶ ἐν ἐπιστολαῖς αὐ-
τῶν μεμνήθασι: [174] πολλάκις. Ἄλλ' ἕωμεν τίνες
καὶ ὅποιοι ἡσαν οὗτοι, οἱ τὸν Παύλον οὕτω χειρωσά-
μενοι, καὶ πρὸς τὸν οἰκεῖον ἐπισπασάμενοι πόθον.
Ἄρα ὑπατοί τίνες καὶ στρατηγοί ἡσαν, καὶ ὑπαρχοί,
ἢ θαλληντιὰ περιφάνειαν κεκτημένοι, ἢ πλούτον πολὺν
περιθεσθημένοι, καὶ τῶν τὴν πόλιν ἀγόντων; Οὐδὲν
τούτων ἔστιν εἰπεῖν, ἀλλὰ τούναντίον ἄπαν, πτωχοί
καὶ πένητες, καὶ ἐκ τῆς τῶν χειρῶν ἐργασίας ζῶν-
τες. Ἡσαν γάρ, φησί, σκηνοποιοί τῇ τέχνῃ· καὶ οὐκ
ποσχήνετο ὁ Παῦλος, οὐδὲ δνείδος εἶναι ἐνδιμίες βασι-
λικωτάτη πόλεις καὶ δῆμοι μέγα φρονοῦντες, καλείων
τοὺς χειροτέχνας ἐκείνους ἀσπάζεσθαι, οὐδὲ καθυβρί-
ζειν αὐτοὺς ἤγειτο τῇ πρὸς ἐκείνους φιλίῃ· οὕτως
ἥν ἄπαντας πεπαιδευκά: τέτε φιλοσοφεῖν. Καίτοι
ταὶ ἡμεῖς πολλάκις συγγενεῖς ἔχοντες πενεστέρους
δλίγιων, τῆς πρὸς αὐτοὺς οἰκειότητος ἀλλοτριούμεθα,
καὶ δνείδος εἶναι νομίζομεν, εἰ φωραθείμεν πότε
ἐκείνοις προστκυνοτες· δὲ Παῦλος οὐχ οὕτως, ἀλλὰ
καὶ ἔγκαλλωπέστεται τῷ πράγματι, καὶ οὐ τοὺς τότε
μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς μετὰ τὰς δῆλον ἐποιη-
σεν, διὶ εἰς τοὺς πρώτους αὐτῷ τὴν φιλίαν ἔτελουν

ἐκείνοις οι σκηνοποιοί. Καὶ μή μοι λεγέτω τις, Καὶ εἰ
γάρ μέγα καὶ θαυμαστὸν, καὶ αὐτὸν, ἀπὸ τῆς αὐτῆς
δητα τέχνης, μὴ ἐπαισχύνεσθαι τοὺς δημοτέχνους; Τί
λέγεις; Τοῦτο γάρ αὐτὸν μέγιστον ἔστι καὶ θαυμα-
στὸν. Οὐ γάρ οὕτως οἱ προγόνων ἔχοντες εἰπεῖν τα-
ριφάνειαν ἐπαισχύνονται τοὺς καταδεσπότους, ὡς
οἱ γενόμενοι ποτὲ εἰσὶ τῆς αὐτῆς εἰτελεῖς, εἰτε
ἀδρόν, εἰς λαμπρότερά τινα καὶ περιφάνειαν ἀνα-
βάντες. Ὁπὲ δὲ Παύλου λαμπρότερον οὐδὲν ἦν, οὐδὲ
περιφάνειαν, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν βασιλέων ἐπι-
στημένος ἦν, παντὶ ποιηθῆναι. Ὁ γάρ δαίμο-
νιν ἐπιτάττων, καὶ νεκροὺς ἀγείρων, καὶ ἐξ ἐπιτά-
γματος καὶ πηρώσαι, καὶ θεραπεῦσαι τοὺς πεπηρωμέ-
νους δυνάμενος, οὐ τὰ ιμάτια καὶ αἱ σκιαὶ ἄπαν νε-
στημάτων εἰδός ήλιον, εἰδῆλον ὅτι οὐδὲ δηθρωπός λο-
τὸν εἶναι ἐνομίζετο, ἀλλὰ ἀγγελός τις ἐξ οὐρανοῦ κα-
ταδέξας. Ἄλλ' διαμαζόμενος, καὶ δουκεπέρ ἀν δηνείη
πανταχοῦ θαυμαζόμενος, καὶ δουκεπέρ ἀν φανεῖη
πάντας ἐπιστρέψων, οὐκ ἐπησχύνετο τὸν σκηνοποιὸν,
οὐδὲ δλαττοῦσθε εἰνδιμίες τούς ἐν τοσούτοις ἀξιώμαστιν
δητας. Καὶ γάρ εἰκός ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῇ Ῥωμαίων
πολούσι εἶναι περιφανεῖς, οὓς ἡνάγκας τοὺς πτε-
χοὺς ἐκείνους ἀσπάσασθαι. Ἡδει· γάρ, ἔδεις σαφῶς,
ὅτι εὐγένειαν οὐ πλούτου περιφάνεια, οὐδὲ χρημά-
των περιουσία, ἀλλὰ τρόπους ἐπείκεια ποιεῖν εἰλιθεν-
ώς οἱ γε ταύτης μὲν ἀπεστερημένοι, ἀπὸ δὲ τῆς τὸν
γεγενηκότων αὐτοὺς δηνης μεγαλοφρονοῦντες, ἕωμα-
τι μόνον εὐγενείας φιλῷ, ἀλλ' οὐχὶ πράγματι καλλωπί-
ζονται· μᾶλλον δὲ αὐτὸν δηνομα φωρᾶται πολλάκις, εἰ
τις ἐπὶ τοὺς ἀνωτέρω προγόνοις τῶν εὐγενῶν ἀναβαῖη
τούτων. Τὸν γάρ περιφανῆ καὶ λαμπρὸν, καὶ πατέρα
ἔχοντα εἰπόμενον εἰπεῖν καὶ πάππον, ἀν μετὰ ἀκρι-
βειας; δεξιάσσεις, πολλάκις εὑρίσεις ἐπίπαππον εὐτελῆ
τινα καὶ ἀνώνυμον ἐσχηκότα· καθάπερ τῶν εὐτελῶν
εἶναι δοκούντων ἀν [175] τὸ γένος ἄπαν ἀναβαίνον-
τες κατὰ μικρὸν διερευνησμέθα, ὑπάρχους καὶ
στρατηγοὺς εὐρήσομεν αὐτῶν πολλάκις τοὺς ἀνωτέρω
προγόνους, καὶ εἰς ιπποφορδοὺς καὶ συνφορδοὺς εὐ-
ροι τις ἀν γεγενημένους. Ἀπέρ οὖν ἄπαντα Παύλος
εἰδός, τούτων μὲν οὐ πολὺν ἐποιεῖτο λόγον, φυχῆς
δὲ εὐγένειαν ἔχειτε, καὶ τοὺς διλλους ταύτη τούτη
θευμά-
ζειν ἐπαιδεύσεν. Οὐδὲ μικρὸν οὖν τούτο τέως ἐντεῦθεν
καρπούμεθα, τὸ μηδὲν τῶν εὐτελεστέρων ἐπαισχύ-
νεσθαι, τὸ φυχῆς ἀρετὴν ἐπιζητεῖν, τὸ πάντα τὰ
ἔξιθεν τημηγ περικαίμενα περιττά εἶναι νομίζειν καὶ
ἀνόητα.

γ'. Ἔστι καὶ ἔτερον οὐκ ἐλαττον τούτου καρπώσα-
σθαι κέρδος ἐντεῦθεν, καὶ δι μάλιστα συνέρει ἡμῶν
τὴν ζωὴν κατορθωθέν. Τί δὲ τοῦτο ἔστι; Τὸ μὴ κατη-
γορεῖν τοῦ γάμου, μηδὲ νομίζειν ἐμπόδιον εἶναι καὶ
κώλυμα τῆς εἰς ἀρετὴν φερούσης δδοῦ, τὸ γυναικα
ἴχειν, καὶ παῖδας τρέψειν, καὶ οἰκίας προστασθαι,
καὶ τέχνην μεταχειρίζειν. Ἰδού καὶ ἐνταῦθα ἀνήρ ἦν
καὶ γυνὴ, καὶ ἐργαστηρίων προειστήσεαν, καὶ τέχ-
νην μεταχειρίζοντο, καὶ τῶν ἐν μοναστηρίοις ζῶντων
ἀκριβεστέρων ἐπεδείχαντο πολλῷ τὴν φιλοσοφίαν.
Πόθεν τάσσο δηλον; Ἀφ' ὧν προσείπεν αὐτοὺς δ Παῦ-
λος, μᾶλλον δὲ οὐκ ἀφ' ὧν προσείπεν, ἀλλὰ καὶ

tum magis eorum crimen apparebit et culpa, qui tantos contemnunt thesauros, et spirituiles e manibus opes abiecunt. Quenam igitur est salutatio? *Salutate, inquit, Priscillam et Aquilam adjuatores meos in Domino (Rom. 16. 3).* Nonne videtur nuda quedam esse salutatio, neque quidquam magnum aut eximium nobis indicare? Ago igitur in eam solam totam hanc sermocinationem impendamus: imo vero ne hodie quidem poterimus vobis involutas exiguis istis vocibus explicare sententias, sed in alteram diem reservare vobis necesse est contemplationum copiam, quae ex hujus exiguae salutationis consideratione nascentur. Neque enim totam illam enarrare statui, sed partem ejus et initium atque exordium tantum: *Salutate Priscillam et Aquilam.*

2. Quae in hac salutatione sunt consideranda. Opifices et pauperes salutat Paulus. — Primo quidem Pauli virtutem admirare oportet, quod cum illi totius orbis terrarum easel cura commissa, et terram, mare, cunctaque civitates quae sub caelo sunt, et barbaros et Graecos, et tot populos secum circumferret, adeo de viro uno deque una muliere sallictus esset; secundo hoc item mirandum, quam vigilanti ac sollicito esset animo praeditus, qui non omnium siun tantum, sed et privatum singulorum ex probis et eximis recordatur. Jam enim prossules Ecclesiarum id agere nihil sane mirum, cum et tumultus illi sedati sint, et unius civitatis tantum curam suscepint: tum vero non periculorum tantum magnitudo, sed et itineris intercapedo, et multitudo curarum, et continua fluctus, quodique non semper apud omnes assidue moraretur, atque alia plura poterant etiam valde caros e memoria excutere. Verumtamen hos non excusserunt. Quo tandem factio non excussi sunt? Ob Pauli magnanimitatem ac fervidam sinceramque ipsius caritatem. Sic enim menti ejus inhærebant, ut et in literis cerebram eorum fecerit mentionem. Sed videamus quinam illi qualesque tandem essent, qui Paulum adeo sibi manciparant, et ad amorem suum pelleixerant. Non fortasse consules aliqui vel magistri milium erant et praefecti, vel in aliqua illustri dignitate constituti, vel opibus circumfluentes, quique civitatem regerant? Nihil tale potest afferri, sed plane contrarium, pauperes et egeni, quique opere manuum victum quererent. Erant enim, inquit, scenofactoriae artis (Act. 18. 3): neque Paulum pudebat, neque angustissima civitati populoque magnifice de se sentienti probro esse ducebat, si opifices illos salutari juberet, neque ignominiam illis conflari ex sua in illos amicitia putabat: sic omnes tunc temporis crudorat, ut de se modestie moderateque sentirent. Atqui nos sepe si propinquos paulo tenuioris fortunæ habeamus, ab illorum familiaritate abhorrenus, dubisque probro ducimus, si quando illorum propinqui deprehendamur; Paulus vero non ita, sed ea re quoque gloriatur, nec hominibus tantum illius mentalis, sed etiam omnibus posteris caravit et innovasceret, inter ipsius amicos illos tabernaculorum opifices primos fuisse. Neque mibi quisque dicat,

Quid vero magnum mirumve, si ipsum, qui eandem artem facilitaret, ejusdem opificii consortium non pudet? Quid ais? Ille enim ipsum plurimal fuciendum est et admiratione dignum. Non enim eos qui claritatem possunt commemorare majorum aequa puderet inferiorum, atque illos qui in eadem olim vulgi force jacuerint, et ad illustrem ac nobilem subito fuerint dignitatem evecti. Porro nihil fuisse illustrius Paulus vel nobilior, sed ipsis eum regibus fuisse clariorem, cuivis, sat scio, manifestum est. Nam qui daemontibus imperabat, qui mortuos suscitabat, qui solo jassa excæcere poterat et cæcos sanare, cujus vestes morborum genus omne depellebant, haud dubium, quia non jam homo, sed angelus de celo delapsus censemetur.

Nobilitas unde nascatur. Non est vituperandum matrimonium. — Verumtamen licet in existimatione tanta esset, et ubique admirationi, et in quascumque se oras conferret, omnes ad se converteret, tabernaculorum opificem non erubesceret, nec honorem eorum imminui censebat, qui in dignitatibus tantis erant ac magistratibus constituti. Verisimile namque est multos in Ecclesia fuisse Romanorum illustres, quos cogebat pauperes illos salutare. Noverat quippe, noverat probe non opum splendorem, neque pecuniarum affluentiam, sed morum modestiam parere nobilitatem solere: itaque illi qui hac privati sunt, sed majorum claritate superbunt, nomine potius nobilitatis nudo, non re ipsa gloriantur: imo ipsum nomen plerumque subtrahitur, si quis ad antiquiores nobilium istorum majores ascenderit. Nam eum qui clarus et illustris est, ac nobilem commemorare patrem et avum potest, si accuratius examines, vileni quempiam et obsecurum proavum habuisse perempta compcries: quemadmodum et eorum qui tenues esse videntur, si totum genus paulatim sursum versus ascendendo pervestigemus, praefectos et magistris militum super habuisse maiores inveniemus, qui tandem in equiones et subulcos conversi fuerint. Quare cum explorata Paulo essent omnia, non magnam horum rationem habebat, sed animæ obilitatem quererebat, ac exteris, ut hanc plurimi facerent, instruebat. Hinc igitur non mediocrem interim fructum percipimus, ut vilioris fortuna bonum nos minime pudeat, ut animæ virtutem disquiramus, ut externa omnia quibus ditamur superflua et inutilia censemus.

3. Aliud quoque lucrum possumus hoc nihilominus hinc decerpere, quod si rite peractum a nobis fuerit, vitam maxime nostram tuerit. Quodnam illud tandem est? Ut ne conjugium vituperemus, neque nobis obstaculum et impedimentum esse arbitremur in via, quæ ad virtutem deducit, uxorem habere filios educare, domui præesse, artem facilitare. Ecce hic quoque vir erat et mulier, et officinis præerant, et artem facilitabant, et perfectiorem multo probitatem morum exhibebant, quam qui in monasteriis degunt. Unde id constat? Ex iis verbis quibus eis Paulus alloquitur, vel potius non ex iis quibus eis

est alloquitus, sed etiam ex iis, quibus eos postea testimonila commendantur. *Cum enim dixisset : Salvate Priscillam et Aquilam, illorum etiam dignitatem adjectit. Quam vero tandem ? Non dixit divites et illustres et nobiles ; sed quid ? Adjutores meos in Domino. Nihil autem cum hec conferri potest, quod ad virtutis commendationem attinet : nec tantum ex hoc, sed et ex eo quod apud ipsos manserit non usum ei deos et tres dies, sed duos annos integros, virtutem dilectorum spectare possumus. Nam quemadmodum seculares magistratus apud viles et abjectos homines non dignantur divertere, sed magnificas illustrum quorundam virorum donos querunt, ne dignitatis sua magnitudo eorum a quibus excipiuntur vilitate sedatur : ita quoque faciebant apostoli ; non apud obvios quavis hospitalabantur, sed ut illi magnificentiam cœlum, sic anima virtutem isti requirebant, et diligenter quæritis sibi familiaribus, apud eos divercebant. Nam et a Christo lata lex erat quæ hoc jubebat. In quacumque enim, inquit, civitatem aut domum intraveritis, interrogate, quis in ea dignus sit, et ibi manete (Luc. 9. 4). Igitur Paulo digni erant isti : quod si Paulo, angelis erant digni. Ego vero domunculam illam et cœlum et Ecclesiam audacter appellari. Ubi enim Paulus erat, ibi etiam Christus erat : An experimentum, inquit, queritis ejus, qui in me loquitur, Christi (2. Cor. 13. 3) ? Ubi autem Christus erat, illuc etiam frequenter angeli ventitabant.*

Sanctorum non esset tantum, sed et vita docet. — Porro qui seipso ante Pauli cultu ac ministerio dignos præboerant, cogita quales evaserant, dum annis duobus carn illo degerent, et habitum ejus, et incessum et aspectum, et vestium modum, et ingressus, et egressus, et alia cuncta observarent. Siquidem in amplexis non verba tantum, neque doctrina et cohortationes, sed et reliqua omnis vita conversatio ad eos in philosophia sufficit erudiendos, qui fuerint atten-diores. Veniat tibi in mentem quale epos Paulum cernere, et prandium sumentem, et reprehendentem et cobortantem et orantem, et lacrymas fudentem, excauentem et introeuntem. Si enim, cum quatuordecim tantum nobis restent epistola, quoquoversum per orbem terrarum illas circumserimus : qui fontem habebant epistolarum, qui linguam orbis terrarum, qui lumen Ecclesiarum, qui fidem fundamentum, qui columnam et firmamentum veritatis, quales non evadere possent, dum cum hoc angelo viverent ? Nam si vestes ejus dæmonibus erant formidabiles, tantumque vim obtinebant, habitationem cum illo quantam non Spiritus gratiam conciliare potuisse credendum est (Act. 19. 12) ? Cum enim Pauli cubile cernerent, cum stragulum, cum calceamenta, nonne hoc illis sufficiens fuit ac perpetuum ad compunctionem incitamentum ? Si enim dæmones ipsius vestimenta perhorrescebant, multo magis fideles. et qui cum ipso degebant, cum ea cernerent, compungebantur. Est etiam illud opere pretium scrutari, quæ ob causam, cum eos salutaret, Priscillam marito anteposuerit. Non enim dixit, Salutate Aquilam et Priscillam,

sed Priscillam et Aquilam. Nec sine causa hi frēt, sed quod majori eam sciret, quam virum, prædicta fuisse pietate. Atque hoc non esse conjecturam, quod a me dictum est, ex Actis licet cognoscere. Siquidem Apollo, virum eloquacem et in Scripturis potentem, qui Joannis tantum baptismā sciebat, haec cum assumpisset, exposuit illi viam Dei, et perfectum magistrum reddidit (Act. 18. 24. 25). Non enim illis, quæ apostolorum aetate vivebant, mulieribus erant curæ quæ nunc sunt lati, ut splendidis vestibus amiciantur, et pigmentis ac fucis faciem suam condecorant, quæ viros seos vexant ac presumunt, coguntque vestem pretiosiorem vicina ueste sibi coemere, mulos albos, et fræna deaurata, obsequium eunuchorum, magnam ancillarum gregem et reliquam omnem pompa ridiculam : sed his omnibus amandalis, et excesso mundano fastu unum illud solum quererebant, ut consortes fierent apostolorum, et ejusdem cum illis praediti participes. Quo fit ut non haec solum talis esset, verum etiam omnes reliqua. Nam et de Perside quadam dicit, *Quæ multum laboravit erga nos (Rom. 16. 12)*, et Mariam ac Tryphenam ob ejusmodi labores ludat, quod cum apostolis laborarent, et ad eadem subeunda certamina se accingerent. Sed qui fit, ut ad Timotheum scribens dicat, *Mulieri autem docere non permitto, neque dominari in virum (1. Tim. 2. 12)* ? Quando pius est vir, et eamdem religionem profiteretur, et ejusdem particeps est sapientia : quando autem infidelis est et errat, ipsam docendi auctoritate non privat. Certe cum ad Corinthis scriberet, ait : *Ei si quæ mulier habet virum infidelem, non dimittat illum. Unde enim scis, mulier, si virum salvum facies (1. Cor. 7. 13. 16)* ? Quo vero pacto fieri potest, ut mulier filialis virum infidelem salvum faciat ? Instruens nimilrum illum et docens alique ad fidem adducens, sicut et ista Priscilla Apollo. Alioquin, cum dicit, *Mulieri docere non permitto, de institutione quæ fit e suggesta loquitur, de sermone qui babetur ad populum, et ut sacerdotibus ex officio incumbit : privatum autem cobortari et consilium dare non prohibuit. Neque enim, si hoc prohibitum fuisset, hauc quæ id praesterat collaudasset.*

4. Audiant viri, audiant et ista mulieres : illæ quidem, ut eam imiteatur, quæ sexus ejusdem est, et naturæ cognatione conjuncta : hi vero, ne muliere imbecilliores appareant. Quam enim excusationem habebimus, quam veniam impetrabimus, si cum tantum animi studium, tantamque philosophiam mulieres exhibuerint, nos semper mundi affixi negotiis hæreamus? Haec discant et magistratus et privati, et sacerdotes, et qui in ordine laicorum versantur, ut illi quidem divites tanti non faciant, neque illustres domos persecuantur, sed virtutem cum paupertate disquirant, neque pauperiorum fratrum illos padeat, neque tabernaculorum opificem, et coriarium, et purpuræ institorum, et ærarium omittentes, eos qui magistratus gerunt colant : qui vero privati sunt, ne se impediri putent, quæ minus sanctos excipient, sed memores viduæ, quæ filiam suscepit, cum illi farine pagellus

ἀρ' ἦν μετὰ ταῦτα ἀμπτύρησεν. Εἰπὼν γάρ, Ἀσπάσσοντος Πρίσκιλλαν καὶ Ἀκύλαν, προσθήκεν ἄντον καὶ τὸ ἀξιώμα. Πολον δὴ τοῦτο; Οὐκ εἴπε τοὺς πλουσίους, τοὺς περιφανεῖς, τοὺς εὐπάτερίδας· ἀλλὰ τι; Τοῦτο συνεργότερος μου ἐτούτῳ Κυρίῳ. Τούτου δὲ οὐδὲν οὐκεὶς ἀρετῆς γένοντ' ἀν λόγον· καὶ οὐκ ὑντεῦθεν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔξι ὡν παρ' αὐτοῖς ἔμεινεν, οὐχὶ ἡμέραν μίαν, δύο καὶ τρεῖς, ἀλλ' ἀνιαυτοὺς διεκάθηρους δύο, τὴν αὐτῶν ἔστιν ἀρετὴν ίδειν. Μεταπέρα γάρ οἱ τῶν ἔξιθεν δρχοντες οὐκέτι ἀν Βλαιντο παρ' εὐτελέστε καὶ ταπεινοὶ καταχθῆναι ποστοί, ἀλλ' ἐπικήρυτοι λεμπράς οἰκίας ἐπισήμων ἀνδρῶν τινων, ὧστε μὴ τὴν τῶν ὑποδεχομένων αὐτοὺς εὐτελειαν τῷ μεγέθει τῆς ἀξίας λυμῆνασθαι· οὕτω καὶ οἱ ἀπόστολοι ἐποίουν· οὐ πρὸς τυχόντας κατήγοντο, ἀλλ' ὑστερέας ἀκείνοις οἰκίας λεμπρότητα, οὕτω τῆς ψυχῆς ἀρετὴν ἐπεζήτουν οὗτοι, καὶ μετὰ ἀκριβεῖας διερευνώμενοι τοὺς ἐπιτηδείους αὐτοῖς, πρὸς ἀκείνους κατήγοντο. Καὶ γάρ καὶ νόμος παρὰ τοῦ Χριστοῦ τοῦτο κελεύων ἔκειτο. Εἰς θρὶς γάρ σαλιν, φησιν, ή οἰκίαν εἰσέλθητε, δρωτήσατε τοῖς ἐταύτῃ ἀξιός ἔστε, πάκει μείνατε. "Μετεῖ δέξιοι Παύλου ἡσαν οὗτοι· εἰ δὲ δέξιοι Παύλου, τῶν ἀγγέλων ἡσαν δέξιοι. Ἐγὼ τὸ δωμάτιον ἀκείνοι, καὶ οὐρανὸν καὶ Ἐκκλησίαν θεράπειας, ἐννόησον μὲν προσείπομι. "Οπου γάρ Παύλος ἦν, ἀκεὶ καὶ ὁ Χριστὸς ἦν. Εἰ δοκούμητε ἐπειθεῖτε, φησι, τοῦ ἐτέμοι λαλοῦντος Χριστοῦ; "Οπου δὲ Χριστὸς ἦν, ἀκεὶ καὶ μῆγοις συνεχῶς ἐφοίτων.

Οἱ δὲ καὶ πρὸ τούτου παρασχόντες ἔνστοις ἀξίοις; τῆς τοῦ Παύλου θεράπειας, ἐννόησον τίνες ἀγένοντο, ἔτιτος δύο συνοικοῦντες αὐτῷ, καὶ σχῆμα, καὶ βάθεσμα, καὶ βλέμμα, καὶ τρόπον στολῆς, καὶ εἰσόδους καὶ ἑξόδους, καὶ τέλλα πάντα παρατηροῦντες. Ἐπὶ γάρ τῶν ἀγίων οὐχὶ τὰ φήματα ταῦτα μόνον, οὐδὲ αἱ διδασκαλίαι καὶ αἱ παραιμέσεις, ἀλλὰ καὶ ἡ λαοπῆ τοῦ βίου πᾶσαν ἀναστροφὴν ἀρκοῦσε γένοντ' ἄν τοῖς [176] προσέχουσι διδασκαλίᾳ φιλοσοφίας. Ἐννόησον ἥλικον ἦν ίδειν Παύλον, καὶ δειπνοτοιούμενον, καὶ ἐπιτιμώντα, καὶ παρακαλοῦντα, καὶ εὐχόμενον, καὶ δακρύοντα, ἔξιντα καὶ εἰςιντα. Εἰ γάρ δεκατέσσαρας ἐπιστολὲς ἔχοντες μόνον, πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης αὐτάς περιφέρομεν, οἱ τὴν πηγὴν τῶν ἐπιστολῶν ἔχοντες, οἱ τὴν γλῶτταν τῆς οἰκουμένης, οἱ τὸ φῶς τῶν Ἐκκλησιῶν, οἱ τὸν θεμέλιον τῆς πίστεως, οἱ τὸν επύλον καὶ τὸ ἀδραίωμα τῆς ἀληθείας, τίνες οὐκ ἀν ἀγένοντο ἀγγέλῳ τοιούτῳ συζώντες; Εἰ γάρ τὰ λιάτια αὐτοῦ δακμοτίνην ἦν φοβερά, καὶ τοσαύτην εἶχον Ισάχην, ἡ συνοικησίς ἀλιτού πόσην οὐκ ἀν ἐπεστάσατο Πλεύμετος χάριν; Τὸ γάρ τὴν κλίνην ὅρθι τὴν Παύλου, τὸ γάρ τὴν στρωμήν, τὸ γάρ τὰ ὑποδήματα, οὐκ ἀν ἤρκεσεν αὐτοῖς εἰς ὑπόθεσιν κατενύξας διηγεῖος; Εἰ γάρ οἱ δακμονες ὀρῶντες αὐτοῦ τὰ λιάτια ἔφριττον, παλλῷ μᾶλλον οἱ πιστοὶ καὶ αὐγήσαντες αὐτῷ κατενύσσοντα βλέποντες αὐτά. "Ἄξιον δὲ κάκενο ἀξιάσαι, τίνος ἔνεκεν, προσαγορεύων, τὴν Πρίσκιλλαν προτέθεικα τοῦ ἀνδρός. Οὐ γάρ εἰπαν, Ἀσπάσσεθε Ἀκύλαν καὶ Πρίσκιλλαν, ἀλλά, Πρίσκιλλαν καὶ Ἀκύλαν. Οὐδέ γάρ τούτο ἀπλῶς ἐποίησεν, ἀλλ' ἐμοὶ δοκεῖ πλείστα αὐτῇ συνειδέναι τοῦ ἀνδρός εὐλόγειαν. Καὶ τοιίτοις τοῦτον

Πράξεων τοῦτο μαθεῖν. Τὸν γάρ Ἀπολλώ, ἀνάρετον διηγον δινατὸν ἐν ταῖς Γραφαῖς, καὶ τὸ βάπτισμα Ιωάννου μόνον εἰδότα, αἵτη λαβοῦσα κατήγορος τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ δεδάσκαλον ἀπετρισμένον ἐποίησεν. Οὐ γάρ αἱ ἐπὶ τὸν ἀποστόλου γυναῖκες ταῦτα ἀμερίκων, διπερ αἱ νῦν, διπερ λεμπράς ιμάτια περιβάλλοντο, καὶ ἐπερίμμασι καὶ ὑπογραφαῖς τὴν ὑψηλὴν διατύπωσιν καλλωπίσασι, καὶ τοὺς ἀνθράκες τοὺς διατύπων διάγγονται, τῆς γείτονος καὶ τῆς διοικήσιμου πολιτελεστέραν ἀναγκάζουσαι πρίσθιαι στολὴν, καὶ λευκοὺς ἡμέσιους, καὶ χρυσοπέταστους χαλινούς, καὶ θεραπειαν εὐεσθάνων, καὶ πολὺν θεραπαινίων ἐσμὲν, καὶ τὴν ἀλλην ἀπασαν τὴν καταγέλαστον φαντασίαν ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἀποστέλλεται, καὶ τὸν κοσμικὸν ἀποβαλοῦσαι τύφον, ἐν μόνον ἐξήτουν. Διπας χοινικοὶ γένονται τῶν ἀποστόλων, καὶ τῆς θήρας αὐτῶν μετάχοισιν τῆς αὐτῆς. Διὰ τοῦτο οὐκ αὐτὴ μόνη τοιάντη, ἀλλὰ καὶ λοιπαὶ πάστις. Καὶ γάρ περ Περσίδος τινὸς φρεσιν, Ήτεις πολλὰ ἐκοπιάσσετε εἰς ἡμᾶς, καὶ Μαρίαν καὶ Τρύφαιναν ἀπὸ τούτων διαμάζετε τῶν πόνων, διεισπονταί τοις πόνοις μετά τῶν ἀποστόλων, καὶ πρὸς τοὺς αὐτοὺς ἀγώνας ἀπεβύσσαντο. Καὶ γάρ περ Τιμοθέω γράφων φρεσι, Γυναικὶ δὲ διδάσκεται οὐκ ἐπιτρέπει, οὐδὲ αὐθετεῖται τοῦ ἀπόδρος; "Οταν καὶ ὁ ἀνήρ εὐλαβῆς ἔη, καὶ τὴν αὐτὴν πίστιν κεκτημένος, καὶ τῆς αὐτῆς σοφίας μετέχων ὅταν δὲ ἀπιστος ἔη καὶ πεπλανημένος, οὐκ ἀποστέρεται τὴν αὐθεντίαν τῆς διδασκαλίας αὐτῆν. Καρινθίοις γοῦν ἐπιτελλων λέγει· Καὶ γυνὴ ἡτεις δησει ἀνδρα παπιστον, μὴ ἀριστειαν αὐτόν. Τι γάρ οἶδας, γύναι, εἰ τίτης ἀνδρας σώσωσι; Πῶς δὲ ἀν Ιωωσεν ἡ πιστὴ γυνὴ τὸν ἀνδρα τὸν ἀπιστον; Κατηχοῦσα δηλοντί καὶ διδάσκουσα [177] καὶ ἐνάγουσα πρὸς τὴν πίστιν, ὕστερον καὶ αὐτὴ Ἀπολλώ τη Πρίσκιλλα. "Αλλως δέ, ἔταν λέγη, Γυναικὶ διδόσκειν οὐκ ἐπιτρέπει, περιτῆς ἐπιτρέπει, διημάτια διαλέξεως, καὶ τῆς κατὰ τὸν Ιερωάντης λόγον· λόγιο δὲ παραινεῖν καὶ συμβουλεύειν οὐκ ἐκάλυσσεν. Οὐ γάρ δὲ, εἰ κακωλυμένον ἦν, ταύτην ἐπῆγεται τοῦτα ποιοῦσαν.

Σ. Ἀκούετωνταν ἄνθρες, ἀκούετωνταν ταῦτα καὶ γυναῖκες· ἔκειναι μὲν, ἵνα τὴν ὅμοδυλον καὶ συγγενῆ μιμήσωνται· οὗτοι δὲ, ἵνα μὴ γυναικὶς ἀσθενεστάρος φαίνωνται. Τίνα γάρ ἔξομεν ἀπολογίαν, τίνα συγγνώμην, ὅταν γυναικῶν τοσαύτην προθυμίαν ἐπιθετηκυμένων καὶ τοσαύτην φιλοσοφίαν, ἡμεῖς τοῖς τοῦ κόσμου πράγμασιν ὅμεν συνδεδεμένοι διηγεῖοι· Ταῦτα καὶ δρχοντες μανθανέτωσαν, καὶ ἀρχόμενοι· καὶ ιερεῖς, καὶ οἱ τῶν λαϊκῶν τὴν τάξιν ᔍχοντες, ἵνα ἔκεινοι μὲν μὴ τοὺς πλουτοῦντας θάυμάζωσι, μηδὲ τὰς περιφανεῖς διώκωσιν οἰκίας, ἀλλ' ἀρετὴν μετὸ πεντας ζητῶσι, καὶ τοῖς πειραχτέροις τῶν ἀδελφῶν· μη ἐπαισχύνωνται, μηδὲ τὸν σκηνοποιὸν, καὶ τὸν βιρροδέψην, καὶ τὸν πορρυροπόλην, καὶ τὸν χαλκοτύπον παρατρέχοντες, τοὺς ἐν διναστελαῖς θεραπεύσωσιν· οἱ δὲ ἀρχόμενοι, ἵνα μὴ νομίζωσιν εἶναι κώλυμα πρὸς τὴν ὑποδοχὴν τῶν ἀγίων, ἀλλ' ἐννοοῦνται

τὴν χήραν, ή τὸν Ἁλιάν ὑπεδίξατο, δράκα ἀλεύρου μόνον ἔχουσα, καὶ τούτους, οἱ τὸν Παῦλον διετίαν ἔξινοις, τὰς οἰκίας διανοήγως τὰς δεομένοις, καὶ πάντα τοῖς ἔξινοις ὡς κοινὰ κατητέμανοι. Μή γάρ μοι τοῦτο εἴπῃς, διτὶ οἰκέτας οὐκ ἔχεις διακονούμενος. Κανὸν γάρ μυρίους ἔχεις, δὲ θεός σε κελεύει διὰ επιτοῦ τῆς; φιλοξενίας τὸν καρπὸν τρυγῆν. Διὰ τοῦτο Παῦλος; χήρᾳ γυναικὶ διαλεγόμενος, καὶ κελεύων αὐτὴν ἔνοδοθεῖν, οὐδὲ δι' ἑτέρων, ἀλλὰ δι' ἐκυρῆς τοῦτο ἐπέταττεν. Εἰπὼν γάρ, Εἰ ἔξεροδόχησεν, ἐπῆγαγεν, Εἰ δίψαν αἴδας θυμέφεν. Οὐκ εἶπεν, εἰ χρήματα ἐδαπάνησεν, οὐδὲ, εἰ τοῖς οἰκέταις ἀκέλευσε τοῦτο ποιῆσαι, ἀλλ', εἰ δι' ἐκυρῆς τοῦτο εἰργάσατο. Διὰ τοῦτο καὶ δι' Ἀθραδύμ τριακοσίους ὅκτώ καὶ δέκα οἰκεγνεῖς; ἔχων, αὐτὸς ἐπὶ τὴν ἀγέλην ἔτρεχε, καὶ τὸν μόσχον ἐβόσταξε, καὶ τὰ ἀλλὰ διπάντα διηρόνται, καὶ τὴν γυναικαν κοινῶνδν ἀποιεὶ τῶν τῆς φιλοξενίας κιρπῶν. Διὰ τοῦτο καὶ διάκονος ἔμων Ἱησοῦς Χριστὸς; καὶ ἐν φάτνῃ τίκτεται, καὶ ἐν οἰκίᾳ τικτόμενος τρέφεται, καὶ αὐξάνεται οὐκ εἰχει τοῦ τὴν κιφαλὴν καλύψη, ἵνα σε παιδεύσῃ διὰ πάντων μὴ πρὸς τὰ λαμπρὰ τοῦ βίου τούτου καχηγνέναι πράγματα, ἀλλ' εὐτελείας εἶναι δραστὴν πενταχοῦ, καὶ πινυχεῖαν διώκειν καὶ περιουσίαν φεύγειν, καὶ ξωθεῖν καλλωπίζεσθαι. Πάσα γάρ η δόξα τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως, φησιν, δυσθενεῖ. Ἐὰν ἔχῃς προσάρσους φιλόξενον, διπάσαν τῆς φιλοξενίας ἔχεις τὴν θήκην, καὶ θεολόγον ἃς κακηγένεις μόνον· ἀν δὲ μισάνθρωπος ἃς καὶ μισθενός, καὶ τὰ πάντα ἃς περιβεβλημένος πράγματα, ἀστενοχώρηται σοι τοῖς ἔξινοις ἢ οἰκίᾳ. Όποιος εἰχειν αὐτῇ καλίνας ἀργυρευνθέτους, ἀλλ' εἰχει σωφροσύνην πολλήν· οὐκ εἰχει στρωμάτην, ἀλλὰ προτρέσοις ἐκέκτητο προσηνῆ καὶ φιλόξενον· οὐκ εἰχει κίονας ἀπατράπτοντας, ἀλλ' εἰχει ψυχῆς [178] καλλος ἀπολάμποντο· οὐκ εἰχει τολχίους μαρμάροις περιβεβλημένους, οὐδὲ θηλώφος ψηφίστη δηνθισμένουν, ἀλλ' ήν αὐτὴ ναὸς τοῦ Πνεύματος. Ταῦτα ἀπήνεσεν δι Παῦλος, τούτων ἡράσθη· διὰ ταῦτα ἦτη δύο μείνας ἐπὶ τῆς οἰκίας οὐκ ἀπανίστατο· διὰ ταῦτα αὐτῶν μέμνηται διηνεκῶς, καὶ ἐγκάμιον αὐτοῖς συντίθησι μέγα καὶ θαυμαστὸν, οὐχ ἵνα αὐτοὺς λαμπροτέρους ἐργάσται, ἀλλ' ἵνα τοὺς λοιποὺς εἰς τὸν αὐτὸν ἀγάγῃ ζῆλον, καὶ πείσῃ μακαρίειν, οὐχ τὸν πλουτοῦντας, οὐδὲ τοὺς ἐν ἀρχῇ· δυταῖς, ἀλλὰ τοὺς φιλοξένους, τοὺς ἀλεμόνας, τοὺς φιλανθρώπους, τοὺς πολλήν περὶ τοὺς ἄγιους φιλοξενούντην ἐπιδεικνυμένους.

ε'. Ταῦτα δῆ καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τῆς προσρήσεως ταύτης μαθόντες, διὰ τῶν Ἑργῶν αὐτῶν ἐπιδεικνύμεθα· καὶ μήτε τοὺς πλουτοῦντας ἀπλῶς μακαρίωμεν, μήτε τοὺς πτωχούς ἐξευτελίωμεν, μηδὲ ἐπαισχυνώμεθα τεχναῖς, μηδὲ δινείδος εἶναι νομίζωμεν ἐργασίαν, ἀλλὰ ἀργίαν, καὶ τὸ μὴ ἔχειν τι ποιεῖν. Εἰ γάρ δινεῖδος ἥν τὸ δράγματα, οὐκ ἀν αὐτὸν μετῆλθεν δι Παῦλος, οὐκ ἀν ἐπ' αὐτῷ μετίζον ἐφρόνησεν, οὐτω ἀλέγων· Ἐάν τρέπειν εὐαγγελίζωμαι, οὐκ ἔστι μοι καύχημα. Τίς οὖν μοι δύστιν δι μισθός; Ἰταν εὐαγγελιζόμερος διδάκτωρ θῆσω τὸν Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ. Εἰ δὲ τάχη δινεῖδος ἥν, οὐκ ἀν τοὺς μὴ ἐργαζομένους ἐκέλευσε μηδὲ δισθίειν. Ἀμαρτία γάρ μάνση ἐστιν δινεῖδος· ταύτην δὲ ἀργία τίκτειν εἰωθε, καὶ οὐ μέν

καὶ δύο καὶ τρεῖς μόνον, ἀλλὰ πᾶσαν δύοις τὴν πανηρίαν. Διὰ τοῦτο καὶ τις σορὸς δειπνόν, διτὶ πάσους τὴν κακίτιν ἐδίθαξεν ἡ ἀργία, καὶ περὶ οἰκετῶν διαλεγόμενος φησιν· Ἐμβαλεις αὐτὸν εἰς δρόπον. Ινα μηδὲ ἀργῆ. Ὁπερ γάρ ἔστιν δι χαλινὸς τῷ ἱππῳ, τοῦτο τὸ δρόπον τῇ φύσει τῇ ἡμετέρᾳ. Εἰ καλὸν ἦν ἡ ἀργία, πάντα δὲν δισπαρτα καὶ ἀνήροτα ἡ γῆ ἀνεβλάστανεν· ἀλλ' οὐδὲν τοιοῦτον ἐργάζεται. Πρώην μὲν οὖν ἐκδεινούσαν ἀνήροτα πάντα ἐκβαλεῖν δι θεός· νῦν δὲ οὐκ ἐποίησεν οὔτες, ἀλλὰ καὶ ζεῦξι βόας, καὶ ἀροτρον ἀλισσαί, καὶ αβλακα ἀνατεμένην, καὶ σκέρματα καταβάλλειν, καὶ ἑτέροις πολλοῖς ερποῖς θεραπεύσας καὶ διμπαλον καὶ δένδρα καὶ στάρματα τοῖς ἀνθρώποις ἐνομοθέτησεν, ἵνα ἡ τῆς ἐργασίας ἀσχολία πάσης ἀπάρη πονηρίας τὴν τῶν ἐργαζόμενων διδυνειν. Τές ἀρχῆς μὲν οὖν, ἵνα τὴν δύναμιν ἐπιδειξήται τὴν διατοῦ, χωρὶς τῶν πόνων τῶν ἡμετέρων διπάντα παρεσκεύασε· Βλαστησάτεν γάρ η τῆς βοτάνης χόρτου, φησι· καὶ πάντα ἀκόμα εὐθέως μετὰ δὲ ταῦτα οὐχ οὔτες· ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἡμετέρων αὐτὲς πόνων ἐκφέρεσθαι ἐκέλευσεν ἐκ τῆς γῆς. Ἰνα μάθης διτὶ διὰ τὸ γρήσαμυν ἡμῖν καὶ λυσιτελές τῶν πόνων εἰσήγαγε. Καὶ δοκεῖ μὲν εἶναι κόλασις καὶ τιμωρία τὸ ἀκούσαι, Ἐρ Ιδρότι τοῦ προσώπου σουν φάγη εὐρ δρογ σου· τὸ δὲ ἀληθὲς, νουθεσία τίς ἔστι καὶ σωφρονισμός, καὶ τῶν τραυμάτων τῶν ἀπὸ τῆς διμαρτίας γενομένων φάρμακον. Διὰ ταῦτα καὶ Παῦλος εἰργάζετο διηνεκῶς, οὐχ ἵν ἡμέρα μόνη, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ νυκτί· καὶ τοῦτο βοὴ λέγων· Νυκτὸς γάρ καὶ ἡμέρας ἐργαζόμεροι, πρὸς τὸ γῆ ἐπικυρῆσαι τιτα όμωρ. Καὶ οὐχ ἀπλῶς τέρψεως ἔνεκεν καὶ ψυχαγωγίας τὸ Ἑργὸν μετήσει, καθάπερ πολλοὶ τῶν ἀδελφῶν, ἀλλὰ τοσοῦτον ἐπιδεικνυτο [179] περὶ αὐτὸν πόνον, ὡς καὶ ἑτέροις δυνηθῆναι· Ταῦτα τὴν κοινωνίας πάντας ἐπιτραπεῖς, καὶ τὰς ύπερ τὴν κοινωνίας ἀπάστας, καὶ δήμους καὶ έθνη καὶ πόλεις μετὰ πολλῆς θεραπεύων ἐπιμελείας, νύκτα καὶ ἡμέραν εἰργάζετο, καὶ οὐδὲ μικρὸν ἀνέπνει τῶν πόνων ἐκείνων. Ήμεῖς δὲ, οὐδὲ τὸ μυριοστὸν τῆς ἔκεινου φροντίδος μετιόντες, μᾶλλον δὲ οὐδὲ εἰς νοῦν λαβεῖν δυνάμενοι, διατελοῦμεν ἐν ἀργίᾳ ζῶντες διηνεκῶς. Καὶ ποίαν ἔξομεν ἀπολογίαν, η τίνα συγγνώμην, εἰπὲ μοι; Ἐντεῦθεν ἀπάντα εἰς τὸν βίον εἰσενήνεκται τὰ κακά, διτὶ πολλοὶ μεγίστην ἀξίειν είναι· νομίζουσι, τὸ μὴ τὰς θεατῶν μεταχειρίζειν τέχνας, καὶ ἐσχάτην κατηγορίαν, τὸ φανῆναι τι τοιοῦτον εἰδότας. Καὶ Παῦλος μὲν οὐκ ἡσχύνετο δύοις καὶ σμίλην μεταχειρίζων, καὶ δέρματα ράπτων, καὶ τοῖς ἐν ἀξιώμασι διαλεγόμενος, ἀλλὰ καὶ ἐνεκαλλωπίζετο τῷ πράγματι, μυρίων πρὸς αὐτὸν λαμπρῶν καὶ ἐπισήμων ἀφικενούμενων ἀνθρώπων. Καὶ σὸ μόνον οὐκ ἐπηρχύνετο ταῦτα ποιῶν, ἀλλὰ καὶ καθάπερ ἐν στήλῃ χαλκῇ ταῖς ἐπιστολαῖς ἐξεπόμπευσεν διατοῦ τὸ επιτήθευμα· Ὁπερ οὖν ἐξ ἐργῆς ἔμαθε, καὶ μετὰ ταῦτα αὐτὸν μετεχειρίζει, καὶ τότε μετὰ τὸ εἰς οὐρανὸν τρίτον ἀρπαγῆναι, μετὰ τὸ εἰς παράδεισον ἀπενεγῦηναι, μετὰ τὸ κοινωνῆσαι· φημάτων ἀπο-

solera suppeteret (5. Reg. 47. 40. sqq.), et istorum qui Paulum ad duos annos hospitem aluerunt, dumos egenis speriant, et omnia hospitibus communia esse velint, quae possident. Noli enim hoc mihi dicere, factulos tibi nullus esse, qui inserviant. Liceret enim haberes innumeratos, præcipit Deus, ut per te ipsas hospitalitatis fructum deceras. Propterea Paulus cum nulliterem viduam alloqueretur, eamque hospitalem esse juberet, non per alias, sed per scipsem ut id ageret imperavit. Cum enim dixisset, *Si hospito reserpsit, adjectis, Si amatorum pedes levit* (1. Tim. 5. 10). Non dixit, *Si pecunias expendit, neque, Si famulis,* ut id agerent, imperavit, sed, *Si per se ipsam hoc præstat.* Propterea et Abraham, cui trecenti et octodecim erant vernaculi, ad gregem ipse perrexit, et viualium gestivit, et alia cuncta ministeria oblit, atque uxores in consortium fructuum hospitalitatis adscivit. Propterea quoque Dominus noster Jesus Christus et in praesepio nascitur, et in domo natus educatur, neque adulterus habuit ubi caput suum reclinaret, et his omnia te doceret, ut res istius vite splendidas ad stuporem ne mireris, sed vilioris conditionis amator ubique sis, ac paupertatis studiosus, opum abundantiam evites, et intus ornari eures. *Omnis quippe gloria filii regis ab intus* (Psal. 44. 14), inquit Scriptura. Si proposito animi tui hospitalitatis avans sis, omnem hospitalitatem thecan habes, licet obolum tantum possideas: sin autem inhumanus sis, et hospites oderis, licet innumeris rebus circumfluis, nimis angusta est pro peregrinis domus tua. Non habebat ista lectos argento ornatos, sed summam habebat castitatem: non habebat stragulum, sed animi proposito erat mansuetus et hospitalis: non columnas habebat fulgentes, sed animae pulchritudinem habebat emicantem: non marmore convestitos habebat paricles, non gemmis distinctum pavimentum, sed ipsa Spiritus erat templum. Hæc laudavit Paulus, hæc adamavit; propter hæc cum in ædibus ad duos annos commoratus esset, inde non recessit: propterea meminit semper ipsorum, eorumque laudationem exiuniam illis contexit et mirificam, non ut clariores illos reddat, sed ut cæteros ad eundem zelum accendat, cisque persuadeat, ut beatos predicent, non eos qui divites sunt, neque qui gerunt magistratus, sed qui hospitalis et misericordes sunt, et benigni, quique multam erga sanctos exhibent comitatem.

5. Epilogus sermonis et cohæratio moralis ad opus manuum. *Non debet nos pudere laboris et opifici* — Hæc igitur cuim nos quoque ex hac salutatione didicerimus, operibus ipsis specimen eorum edamus, neque divites temere beatos prædicemus, neque pauperes vilipendamus, neque nos pudeat artium, nec opificium præbrum esse ducamus, sed olim, et nulli occupationi vacare. Si enim præbrum esset operari, non exercuisset artem ejusmodi Paulus, neque ea de causa magis gloriatus esset, ita dicens: *Si enim evangelizarro, non est mihi gloria. Quæ est ergo merces mea? Ut euangelium prædicans sine sumptu ponam euangelium Christi* (1. Cor. 9. 16. 18). Quod si præbrum

esset ora, nequaquam eos qui non operarentur, etiæ manducare venisset (2. Thess. 3. 10). Solum enim peccatum est præbrum: at illud ex otio nasci solet, nec unum aut duo vel tria tantum, sed omnis simul improbitas. Propterea sapientis etiam quidam ostendens omnem militiam docuisse otium, et verba faciens de servis ait: *Mille illum in operationem, ne faciat* (Eccl. 33. 28). Quod enim est frænum equo, id est opus naturæ nostræ. Si bonum quid esset otium, omnia sine semente et agricultura terra produceret: atqui nihil tale præstat. Olim igitur terram inarata ferre enuicta præcepit Deus: *jacta vero non ita fecit, sed et boves jungere, et vornerem trahere, et sulcum ducere, et semen jacere, atque aliis multis modis colere et vitam et arbores et semina hominibus impræparavit, ut operationis occupatio mentem eorum, qui se operibus exercerent, ab omni improbitate revocaret.* Principio quidem, ut potentiam suam ostendcret, efficit et omnia sine nostris laboribus provenirent: *Gernit enim terra herbam forni* (Gen. 1. 11), inquit, et statim cuncta vernabant; postea vero non ita; sed et nostrorum laborum opera jussit illa e terra produci, ut discas ob utilitatem et omniodum nostrum laboreni esse iuvatum. Ac videtur quidem poena et supplicium esse cum audis: *In sudore vultus tui vesceris pane tuo* (Gen. 3. 19): re autem vera quedam est admonitio et castigatio, et vulnerum, quæ peccatum inflixit, medela. Quam ob causam et Paulus operabatur perpetuo, non interdiu tantum, sed etiam ipsa nocte: quod et ipse clamans testatur: *Nocte enim et die operantes, ne quem restrum gravaremus* (1. Thess. 2. 9). Neque vero temere delectationis, aut recreandi animi causa opus tractabat, si ut multi fratres, sed tanto se labore exercebat, ut et cæteris subsidio esse posset. Ad ea enim quæ mihi opus erant, et his qui mecum sunt, ministrarorunt manus istæ (Act. 20. 34). Homo qui diabolibus imperabat, qui doctor erat orbis terrarum, cui omnium, qui terram incolunt, fuerat cura commissa, qui cunctas sub sole positas Ecclesias, et populos cænationes, et urbes summa sollicitudine curabat, nocte et die operabatur, ac ne tantillum quidem ab illis laboribus respirabat. Nos vero, quibus ne millesima quidem illius curarum pars incumbit, vel potius qui ne mente quidem eas capere possumus, in otio perpetuo vitam ducimus. Qua vero digni excusatione, vel qua tandem venia censebimus? Inde cuncta in genus humanum mala dimanaunt, quod multi in eo maximum decus esse positum arbitrentur, ut suas artes minime tractent, et summo sibi criminis ducant, si earum peritiam præ se ferant. Ac Paulum quidem non pudet simul et scalprum manu tractare, pelle consuere, et viros alloqui in dignitate constitutos, sed et re illa gloriabatur, cum ad eum viri clari et illustres ventilarent. Neque tantum hæc illum agere non pudebat, sed etiam in epistolis suis tamquam in æro cippo, quam profligeretur artem, divulgabat. Quod igitur ab initio didicerat, illud et postea tractabat, idque postquam fuerat tertium raptus in caelum, postquam translatus fuerat in paradisum, postquam

Mihi Deo arcana verba communicaverat : nos vero, qui ne calceamentorum quidem ejus prelio sustinandi sumus, nobis ea probro ducimus, quibus se ille justabat, et singulata quidem diebus dum delinquimus, non convertimur, neque probrum esse ceassemus; ex justis autem laboribus vivere tamquam turpe ac ridiculum evitamus. Quae tandem igitur, quanto, nobis salutis spes reliqua erit? Quem enim pudes, vixit peccati pudore, ac Deum offendisse, atque aliquid eorum qua agenda non sunt agere, sed artibus et opificiis gloriari. Sic enim sit, ut et pravas cogitationes operum occupationibus ex mente facile depellamus, et egenis subsidio simus, et aliorum janies molesti non simus, et Christi legem adimplamus, qui dixit : *Beatus est dare, quem accipere* (Act. 20. 35). Propterea namque nobis datae sunt manus, ut nos ipos juvemus, et illi qui corpore mutilati sunt, ex rebus nostris, quae necessaria sunt, omnia pro nostra facultate suppeditemus : quod si quis in otio perseveret, sit licet sanus, illi qui febri laborant, est miserior : siquidem illi propter aegritudinem corporis veniam merentur, et facile qui miserentur ipsorum invenient : hi vero qui bonam corporis habitudinem probro afficiunt, merito ab omnibus odio habentur, ut qui et Dei leges violent, et mensam infirmorum laudent, et suam animam deterioriem efficiant. Neque enim hoc solum est mali, quod cum

suo sibi labore victimam querere debereat, aliorum sedibus sint importuni, sed quod ipsi omnes periores evadant. Nihil enim est, nihil place in rebus humanis, quod non otio perdatur. Nam et aqua si sit corrumperit; si vero currat, cum ubique vagetur. suam virtutem conservat : et ferrum quidem si la otio maneat, haedius ac deterior sit, et rubigine consumitur; quod autem ad opificia transfertur, multo utilius sit, et elegantius, uihiloque minus quam argutum quodvis effulgat. Ac terram quidem otiosam cernimus nihil fructuosum producere, sed mala gramine et spinas, et tribulos, et infestiferas arbores : eam vero qua multo labore colitur, sativis frugibus abundare. Singulæ denique res, ut uno verbo dicam, ab otio corrumpuntur, a propria vero operatione utiliores redduntur. Hæc igitur omnia cum sciamus, et quantum ab otio incommode afferatur, quantum ab opere lucrum invehatur, illud fugiamus, hoc sectemur, ut et vitam praesentem honeste traducamus, et egenis de nostris facultatibus subsidio simus, et animalia nostram meliorem reddentes æterna bona consequamur : quae nos omnes ultimam assequi contingat, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cum quo Patri, simulque Spiritui sancto gloria, et imperium, nunc et semper et in æculorum. Amen.

IN LOCUM PAULI,

SALUTATE PRISCILLAM ET AQUILAM (Rom. 16. 3), ET DE COLENDIS DEI SACKRDOTIBUS, SERMO 2 (a).

4. Sollicitudo Pauli quanta. Priscilla et Aquila præconibus Dei. — Nonne docili estis, nihil in sacris litteris inter sepræcanea habendum? Nonne didicistis et inscriptiones, et nomina, merasque salutationes diligenter in Scripturis excutienda? Ego sane studiosus arbitror ne laturos quidem, ut verbulum aliquod in sacris Libris contemptum prætereatur, etiam si tantum nomina recensrantur, vel tempus numeretur, vel nulla sit quorundam salutatio. Attamen ut adhuc certior hæc monitus sit: age, hodie ad ea quæ nuper in salutatione Priscille et Aquila relicta sunt, accedamus: tametsi non parum nobis profuerit illud processum. Docuit enim nos, quantum bonum sit opus, et quantum malum, otium, et qualis anima Pauli, quam vigil, quam sollicita, quæ non tantum civitatum et popolorum, et gentium, sed et singulorum fidelium magnam curam geroret: ostenditque quomodo hospitalitas nec inopia præpediatur, et quod virtute ac pia voluntate ubique opus sit, non divitiis et facultatibus, et quod clarissimi omnium sunt qui Dei timorem habent, etiamsi in extremam sint paupertatem delapsi. Unde Priscilla et Aquila tentoriorum opifices, pauperem agentes vitam, præ regibus omnibus beati

prædicantur: et cum aliis dignitatibus et potentia inflati, silentio prætreantur, tentoriorum ille opifex una cum uxore toto Orbe decantantur (Act. 18). Quod si tanta eorum in praesenti vita est gloria, cogita quantis illo die dignabuntur retributionibus et coronis, qui ante illum diem non parvam voluptatem, utilitatem, et gloriam acceperunt, quibus tanti temporis consuetudo cum Paulo fuit (1. Cor. 16. 19). Enimvero quod prius dicebam et nunc dico, nec dicere desinam, non solum doctrina, et admonitio, et consilium, sed et ipse sanctorum aspectus, atque vestium amictus, et calceorum modus, multum habet utilitatis ac voluptatis. Etenim inde non exigua vita nostra commoditas accedit, cum discimus, quatenus bi necessariis usi fuerint. Non enim solum videnti modum non sunt transgressi, sed aliquando ne quidem necessariis fruebantur: quin et in fame, et in siti et nuditate versati sunt. Et Paulus quidem imperabat discipulis, dicens: *Habentes autem alimenta et tegumenta, his contenti erimus* (1. Tim. 6. 8); et de seipso dicit: *Usque in hanc horam ei esurimus, et siccimus, et nud sumus, et colaphis caedimur* (1. Cor. 4. 11). Operæ pretium hic fuerit in medium aliquid afferre, quod ante dicebam, et in sermonem incidit, de quo frequens est quæstio. Et quidnam hoc? Dicebam mu-

(a) Collatus cum Vaticano uno et cum Celsilio 243.

μήτων τῷ Θεῷ· ἡμεῖς δὲ, οὐδὲ τῶν ὅπαθημάτων ὄντες
ἄξει τῶν ἐκαίνου, αἰσχυνόμεθα τούτους, ὁφ' οὓς
ἴκανος ἀνηρδόνετο· καὶ καθ' ἔκστοτην μὲν ἡμέραν
πλημμαλοῦντες, οὐδὲ ἐπιστραφόμεθα, οὐδὲ ὄντες
εἶναι νομίζομεν· τὸ δὲ ὃς ἐκ τοικαίων τῶν ἔην, ὃς
αἰσχύρὸν καὶ πεταγύλαστον φαύγομεν. Τίνα οὖν ἕξο-
μεν εἰλικρία σωτηρίας, εἰπεὶ μοι; Τὸν γάρ αἰσχυνόμε-
νον, ἀμαρτίαν αἰσχύνοντες δεῖ, καὶ τὸ τῷ Θεῷ προσ-
κρούσσει, καὶ τὸ ποιῆσαι τι τῶν οὐ δεόντων, δεῖ δὲ
τάχναις καὶ ἀργασίαις καὶ ἀναθρύνεσθαι. Οὕτω γάρ
καὶ πονηρὸν ὄντον τῇ τῆς ἀργασίας ἀσχολίᾳ τῆς
διανοίας ἀκελαῦμεν φρδίως, καὶ τοὺς δεομένους διπ-
κουρήσομεν, καὶ τὰς ἑτέρους οὐκέτι λαζαρίσομεν θύρας,
καὶ τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ πληρώσομεν τὸν εἰπόντα·
Μακάριον δοτεὶ διδόντα μᾶλλον ή λαυδίσασεν. Διὸ
γάρ τούτῳ χείρας ἔχομεν, ἵνα ἐαυτοῖς βοηθῶμεν, καὶ
τοῖς τὰ σώματα πεπηρωμένοις ἐκ τῶν ἡμετέρων
εἰπέρωμεν τὰ κατὰ δύναμιν ἔκαντα· ὡς ἐάν τις
ἀργῶν διατελῇ, καὶ ὑγιαίνῃ, τῶν πυρετῶντων ἔστιν
ἀθλιότερος· οἱ μὲν γάρ παρὰ τῆς ἀσθενείας ἔχουσι
συγγράμμην, καὶ τύχειν δὲ ἀλλού· οὗτοι δὲ κατα-
σχύνοντες τὴν τοῦ σώματος εὐεξίαν, εἰκότως δὲ παρὰ
πάντων μισοῦνται, ὡς καὶ τοὺς τοῦ Θεοῦ παραβα-
νοντες νόμους, καὶ τῇ τραπέζῃ τῶν ἀσθενούντων
λυμαίνομεν, καὶ τὴν ψυχὴν τὴν ἐαυτῶν φυσολέ-
ραν ποιοῦντες. Οὔτε γάρ τούτῳ μόνον ἔστι τὸ δεινόν,
δεῖ δέοντας καὶ παρ' ἐαυτῶν τρίπονται, τὰς

ἑτέρων ἐνοχλοῦσιν οἰκεῖας, ἀλλ' ὅτι καὶ πάκτων αὐτοὶ²
γίνονται χείροις. Οὐ γάρ ἔστιν, οὐκ ἔστι τὸν πάν-
των οὐδὲν, διὰ μὴ διὰ τῆς ἀργίας ἀπολλυται. Καὶ [140]
γάρ οὐδὲν, τὸ μὲν ἐστηκός σήπεται, τὸ δὲ πρέχου
καὶ παντεχοῦ πλανώμενον τὴν ἀρετὴν διασύνει τὴν
διευτούσην· καὶ οἰδηρος, διὰ μὲν ἀργίας πειλέμενος, ἀπε-
λόντερος τα καὶ παυλότερος, ἥτις πολλῷ διπανώμενος,
γίνεται· διὸ ἐν ἐργασίαις ὡν, πολὺ χρησιμώτερος
καὶ εὐπρεπέστερος, ἀργύρου παντὸς οὐδὲν Πλετον
ἀποστέλλων. Καὶ γῆρας μὲν τὴν ἀργούσαν θεοὶ τις ἐν
οὐδὲν ὄγκος ἀκρέουσαν, ἀλλὰ πονηρός βοτάνα· καὶ
ἀδάνθας καὶ τριβόλους καὶ ἄκαρπα δένθρα, τὴν δὲ
ἀργασίας ἀπολαύσουσαν, περποὺς ἡμέροις κομῶσαν.
Καὶ ἐκαστον δὲ τῶν ὄντων, ὡς εἰκαίνι ἀπλῶς, ὑπὸ³
μὲν τῆς ἀργίας φεύγεται, ὑπὸ δὲ τῆς οἰκείας ἐρ-
γασίας χρησιμώτερον γίνεται. Ταῦτα οὖν εἰδότες
ἀπαντα, καὶ πόσον μὲν ἀπὸ τῆς ἀργίας τὸ βλάσος,
πόσον δὲ ἀπὸ τῆς ἀργασίας τὸ κέρδος. τὴν μὲν φεύ-
γαμεν, τὴν δὲ διωκωμεν, ἵνα καὶ τὸν παρόντα βίον
εὐσχημόνως ζήσωμεν, καὶ δεομένοις ἐκ τῶν ἐνόντων
ἐπικουρήσωμεν, καὶ τὴν ψυχὴν τὴν ἐαυτῶν ἀμείνω
κατατεκνάσαντες τύχωμεν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν· ὡν
γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλαν-
θρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ω δὲ δέξα
καὶ τὸ κράτος, ἀμα τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἀγίῳ Πνεύ-
ματι. νῦν καὶ δεῖ, καὶ εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων.
Ἄμην.

ΕΙΣ ΑΚΥΛΑΝ ΚΑΙ ΠΡΙΣΚΙΛΛΑΝ

Καὶ εἰς τὸ μὴ κακῶς λέγειν τοὺς λεπεῖς τοῦ Θεοῦ. Λόργος β.

α'. Ἄρα ἀπαδεύθητε μηδὲν εἶναι νομίζειν πάρεργον
τῶν ἐν τῇ θειᾷ Γραφῇ κειμένων; Ἄρα ἀμάθετε καὶ
ἐπιγράφας καὶ δινόματα καὶ φελάς περιεργάζεσθαν προσ-
ρήσεις, τάς δὲ τοῖς θεοῖς Λογίοις γεγραμμένας;⁴ Ἐγὼ
μὲν γάρ οὐδένα οἴμαι λοιπὸν τῶν φιλοπόνων τὸν ἀνεξό-
μανον παραδραμεῖν τι τῶν ἐν ταῖς Γραφαῖς κειμένων
ρήμάτων, καὶ δινομάτων ἡ κατάλογος, καὶ χρόνων
ἀριθμὸς, καὶ φιλή πρὸς τινας πρόσθητος. Πλὴν ἵνα
ἀποραλεστέρα αἴτη ἡ διόρθωσις γένηται, φέρε καὶ τη-
μέρον τὰ λειπόμενα τῆς προσηγορίας τῆς πρὸς Πρίσκιλ-
λαν καὶ Ἀκύλαν ἐπέλθωμεν· κατοι γε οὐ μερὸ τὸ
περούμιον αὐτῆς ἡμᾶς ὡφέλησε. Καὶ γάρ ἀδίδαξεν ἡμᾶς,
πόσον δὲ μὲν ἀγαθὸν, ἔργον, πόσον δὲ κακὸν, ἀργία, καὶ
τέλος ἡ Πλεύρα ψυχῆ, πώς διγρυπτὸς καὶ μεμεριμνημένη,
οὐ κατὰ πόλεις καὶ δῆμοις καὶ θεοῖς, ἀλλὰ καὶ καθ' ἓνα
ἔκαστον τῶν πιστῶν πολλὴν ποιουμένη τὴν πρόνοιαν.
Ἐδεξε πῶς οὐδὲν εἰς φιλοξενίαν ἡ πενία γίνεται κώ-
λυμα, καὶ δεῖ οὐ πλούτῳ καὶ χρημάτων, ἀλλὰ ἀρετῆς
πανταχοῦ χρεὰ καὶ προαιρέσεως εὐλάβειαν ἔχουσης,
καὶ δεῖ πάντων εἰσὶ λαμπρότεροι οἱ τὸν τοῦ Θεοῦ φό-
ρον ἔχοντες, καὶ εἰς πενίαν ἐσχάτην κατενεχθῶσι. Τὴν
γούν Πρίσκιλλαν καὶ Ἀκύλαν, σκηνηποιούς δντας καὶ
χειροτέχνας, καὶ ἐν πτωχείᾳ ζῶντας,⁵ τῶν βασιλέων
πάντων μᾶλλον ἡμακαρίζομεν νῦν· καὶ οἱ μὲν ἐν ἀξιώ-
μαστ καὶ διναστείας σεστήγηνται, δὲ σκηνοποιὸς μετὰ

τῆς γυναικὸς φύονται πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης. Εἰ δὲ
ἐντεῦθε τοσαύτης ἀπολαύσουσι δόξης, ἐννήσον δοσον κατὰ
τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀξιωθήσονται τῶν ἀντιδόσων καὶ
τῶν [141] στεφάνων· καὶ πρὸ τῆς ἡμέρας δὲ ἐκείνης,
οὐ μικρὸν καὶ ἡδονὴν καὶ ὡφέλειαν καὶ δόξαν ἐκπο-
σάντο⁶ νῦν. Παύλῳ τοσούτον συζήσαντες χρόνον. Καὶ
γάρ, διπερισσούσην έλεγον, τούτῳ καὶ νῦν λέγω, καὶ
λέγων οὐ πάντομα, δεῖ οὐχ ἡ διδασκαλία μήνον, οὐδὲ ἡ
παραίνεσις καὶ συμβούλη, ἀλλὰ καὶ αὐτῇ ἡ δύνη τῶν
ἄγιων πολλὴν εἰχεν ἡδονὴν καὶ ὡφέλειαν, καὶ αὐτὸς δὲ
τῶν Ιματίων δ στολισμός, καὶ αὐτὸς τῶν ὑποδημάτων δ
τρόπος. Καὶ γάρ ἐντεῦθεν πολλὴ τις εἰς τὸν ἡμέτερον
εἰσενήκεται βίον ὡφέλεια, τὸ μαθεῖν μέχρι ποὺ τοὶς
ἀναγκαῖοις ἐχρῶντο. Οὔτε γάρ μόνον τὸ μέτρον οὐχ
ὑπερέσαινον τῆς χρείας, ἀλλ' ἔστιν δουσ τῆς
χρείας αὐτῆς ἀπέλαυνον ἀπάσος· ἀλλὰ καὶ ἐν λιμῷ καὶ
δίψῃ καὶ γυμνούτηι διετέλεσαν. Καὶ τοὶς μὲν μαθηταῖς
ἐπιτάττων δ Παύλος; έλεγεν· Ἐχοτες τροφάς καὶ
σκεπάσματα, τούτοις ἀργοσθησόμεθα· περὶ δὲ ἐαυ-
τοῦ φαίνεται λέγων, δεῖ Ἀχρι τῆς ἀρτος καὶ κει-
μάτων, καὶ διψῶμεν, καὶ γυμνοτεύομεν, καὶ μετὰ ταῦτα
εἰσῆλθεν, ἀναγκαῖον εἰς μέσον παρθεῖναι⁷ πολλὴν ἡμέραν
ἐχοντα τὴν ζήτησιν. Τί δὲ τούτο ἔστιν; Ελεγον, δεῖ καὶ

⁴ Vatic. et Cottolin. ἔγγεγραμμένας. Edili γεγραμμένας.

⁵ Duo pess. καρπάσονται.

⁶ Duo pess. προθεῖναι. Paulο post ίδειν καὶ δ τῶν ὑπ-

δημάτων τρόπος τῶν ἀποστολικῶν παρέχει πολλὴν ἡμέραν.

⁷ Vatic. ἐν πανιά ζῶντας.

δέ τῶν ἁποστολῶν ἡμῖν ἱματίων εποιεῖσθαι παρέχει πολλὴν ἥμιν τὴν ὀφέλειαν· μεταξὺ δὲ μαῖς τὰ λόγοντα εἰσῆλθεν δὲ νόμος τοῦ Χριστοῦ, δην θηκεν εὐτοῖς, εἰτα μάγων· Μήτη πτήσης θεοῦ χρυσόν, μηδὲ δρυγυρόν, μηδὲ χαλκόν εἰκὸν τὰς ζώνες ὑμῶν, μηδὲ ὄχοδηματα, μηδὲ ράβδον εἰκὸν τὴν οὔτην· φανταστεὶ δὲ Πάτερος στονδέλια ἔχων· “Οὐτε τῶν διαγγελούς καθεύδοντα εἰτὸν ἐξέπινες, καὶ διέγγοντας τοὺς δεσμοθητρούς, φροντί· Ταῦθης τὰ στονδέλια σου· καὶ περιπαλοῦ τὸ ἱερόν σου, καὶ αὐτοῦ δέδεμαι· Καὶ Παῦλος δὲ Τιμοθέῳ γράψων λέγει· Τὸν γαλόνην, δὲν ἀπέλικον ἂν· Τρωάδες καὶ Κάραφ, ὡρὸς ἀρχόμενος, καὶ τὰ βιβλία, μάλιστα τὰς μεμβράνας· Τί λέγεις; δην Χριστὸς οὐδὲν ὑποδήματα ἐκδεινούς ἔχειν, καὶ σὺ φελόνην ἔχεις, καὶ ξερός σανδάλια πάλιν· Καὶ εἰ μὲν τῶν εὐτελῶν τινες ἔχουν, καὶ τῶν οὐ πάντοτε τῷ ἀδαστάλῳ πειθομένων, οὐδὲ δην ἕτημα τὸ λεγόμενον· ἐπειδὴ δὲ οἱ καὶ τὰς ψυχὰς ἐκείνων ἐπιδιδόντες, καὶ χορυφαῖς καὶ πρόνοι τῶν μαθητῶν εἰσιν οὗτοι, καὶ πάντας ἀπέθεντο τῷ Χριστῷ· δὲ δὲ Παῦλος οὐ μόνον τὰ ἀπετετόμενα ἔτοιται, ἀλλὰ καὶ οὐτὸν τὰ σκάμματα ἀπεπήδα· καὶ κακείνου καλεύοντος δὲ τοῦ Βάναγρηλίου ζῆν, οὔτε δὲ τῶν χαράν οὐτοῦ ἔκῃ, τάλειν τι· τῶν ἀπετετόμενών πειθαῖς, δέκινον ὕπνως ἔγινεσα, τίνος ἔνεκεν, πάντας αὐτῷ πειθόμενοι, ἐντυθάδε όχοῦσι· παραβαίνουν αὐτοῦ τὸν νόμον· Ἀλλ’ οὐ παραβαίνουσιν· Οὐδὲν γάρ εἰς τοῦτο χρήσιμος ἥμιν οὗτος ἔσται μόνον διάρροης, εἰς τὴν ὑπότην τῶν ἀγίων ἐκείνων ἕτησιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ τῶν Ἑλλήνων ἐμφράξαι στόματα. Καὶ γάρ πολλοὶ χρῆσιν ἀκίλας ἀνατρέποντες, δραγονός γυμνοῦντες, τὰ πάντων περιβαλλόμενοι, λύκων οὐδὲν ἀμινον διακείμεσθαι· τὰ τῶν ἀλλοτρίων ἔντες πάνταν, ὀρῶντες πολλάκις τινὰς τῶν πιστῶν δὲ ἀφρωστίαν οὐμάτος πλείονα περιβεβλημένους ἱμάτια, [182] τὸν νόμον εὖδέντως τοῦτον προβάλλονται, καὶ ταῦτα λέγουσι τὰ φήματα· Οὐκ ἐκδεινούσιν ὅμιν δην Χριστὸς μὴ ἔχειν δύναμιν· οὐδὲν διατηταί, πάς δὲν ὅμιλος παραβαίνετε τὸν νόμον τὸν περὶ τούτων κείμενον· Εἴτα δαψίλες γελάσαντες καὶ ἀνακαρχάσαντες, καὶ καταισχύναντες τὸν ἀδελφὸν, ἀποπηδῶν· Τὸν δὲ ταῦτα γένηται, φέρε καὶ τὴν ἐκείνων ἀναισχυντιαν ἀπιστομίσωμαν· Εἴχην μὲν οὖν τοῦτο πρὸς αὐτοὺς μόνον εἰπούντας ἀπαλλαγῆναι· Ποιον δὲ τοῦτο; “Οὐτε εἰ μὲν ἀξιόπιστον τεντα νομίζεις εἶναι τὸν Χριστὸν, εἰκότως ταῦτα προβάλλῃ, καὶ ζητεῖς πρὸς ἥμας· εἰ δὲ ἀπιστεῖς αὐτῷ, τίνος ἔνεκεν προβάλλῃ τὰς νομοθεσίας; Ἀλλ’ οὐταν μὲν ἥμας κατηγορεῖν θεόλητος, ἀξιόπιστος τοῖς νομοθετηταῖς δην καὶ θεοῖς· οὐδὲν δέ τοι τούτων προσκυνεῖν δέῃ καὶ Θυμάτειν, οὐδὲν οὐκέτι τοι λόγος τοῦ κοινοῦ τῆς οἰκουμένης δεσπότου·

β'. Πλήθην δὲ^a ἵνα μὴ δε^b ἀπορίαν ἀπολογίας τοῦτο λέγειν ἥμας νομίζωσιν, ἐπ’ αὐτὴν λωμεν λοιπὸν τῶν ζητουμένων τὴν λύσιν. Τίς αὖ δην λύσις έσται; Εάν λωμεν, τίσι, καὶ πότε, καὶ διὰ τι ταῦτα ἀπέτατεν δην Χριστὸς· Οὐ γάρ ἀπλῶς αὐτὰ καθ’ ἔαυτα τὰ λεγόμενα ἔξετάζειν χρή· ἀλλὰ καὶ προσωπον, καὶ καιρὸν, καὶ αἰτίαν, καὶ πάντα ταῦτα μετὰ ἀκριβεῖας δειν δρευναίτεται. Εὐρήσουμεν γάρ ἀκριβῶς σκοπούντες, δητε οὐ πᾶσι ταῦτα ἀπέτακτο, ἀλλὰ τοῖς ἀποστόλοις μόνοις, καὶ ἐκείνοις δὲ οὐ μέχρι παντὸς, ἀλλὰ μέχρι τινὸς διωρισμένου καιροῦ·

^a Ποιεῖ δόδον Morel. αἱρετε, γυαν νοις deest in Vatic. et Celsili, et superflua erat.

^b Μετ. ἀπεπήδησε.

^c Μετ. νόμον οὐ γάρ δὲν παραβαίνουσιν.

Πέθεν τοῦτο δῆλον· Τῇ εἰπὼν τῷ εἰρημένῳ· καὶ οἵτας γάρ τοὺς διώκεια μαθητὰς, εἰκέν εὐτοῖς· Εἰς δὲν δούτων μὴ διάλητες, καὶ εἰς άλλοις Σαμαρειῶν δην εἰσάλητες· πορεύεσθε δὲ μᾶλλον πρὸς τὰ πρόστατα τὰ πολιωταῖς οἰκους Ἰορδαῖ· ασθενοῦντας· θεραπεύετε, λεπροὺς αἰθαλέτες, δαιμονία δικάλλετε· διωρεάν διάλετε· διωρεάν δέτε· μὴ πτήσησθε γρυπόν, μηδὲ δρυγυρόν, μηδὲ χαλκόν εἰς τὰς ζώνες ὑμῶν· Όρα διδασκάλουν πορφιαν, πῶς κούφον ἐποίησα τὸ διπλάγμα· Πρότερον γάρ εἰπών, Ἀσθενοῦντες θεραπεύετε, λεπροὺς αἰθαλέτες, δαιμονία δικάλλετε· καὶ τὴν παρ’ αὐτοῦ χάριν δικῆλη δους εὐτοῖς, τότε ταῦτα ἀπέταξε, τῇ τῶν σημείων περιουσίᾳ φύσιαν καὶ πούφην ποιῶν τὴν πενίαν δικαίην· Οὐκ διτεῦθεν δὲ μόνον δῆλον, δητε εὐτοῖς μόνοις ταῦτα ἀπέτακτο, ἀλλὰ καὶ δην διέρυν πολλῶν· Καὶ γάρ τὰς παρθένους ἐκείνας διὰ τοῦτο ἐκδιλασσεν, ἐπιδῆ μίλιον οὐκ εἰχον ἐν ταῖς λαμπάσιν αὐτῶν· καὶ διέρρεις δηγκαλεῖ, δητε παινῶντα εὐτὸν εἰδον· καὶ οὐκ θρεψαν, δικώντας, καὶ οὐκ ἀπότισαν· Τὸν τοῖνον οὐκ ἔχοντα χαλκὸν, οὐδὲν ὑποδήματα, ἀλλὰ δὲν ιμάτιον μόνον, πᾶς δυνατὸν δην θεραπεύει, πῶς στοιχεῖν εἰς τὴν οἰκίαν εἰσαγαγεῖν· Χωρὶς δὲ τούτων, καὶ διέρρειν εὐτὸν δην δῆλον διτειν καὶ παταρανές· Προσευθόντες γάρ τινος· καὶ εἰπόντος, Διδάσκαλε, τὶ ποιήσας Ἰωτὴν αἰώνιον αὐτορομήσως· ἐπειδὴ τὰ τοῦ νόμου κατέλαβεν ἐπαντα, ὃ δὲ περιεργάζομενος, θεές· Ταῦτα πάντα δρυλαδέμητρον δὲν πεστητέος μουν· τὶ δει μοι φοτεροῖ; λέγεις πρὸς αὐτὸν· Εἰ δέλλεις τάλειος εἶται, θεάτρος, κάληστον σου τὰ διπάρχοντα καὶ δηδὲ πτωχοῖς, καὶ δεῦρο, δικαλούνθεις μοι· Κατοι εἰ νόμος καὶ [183] πρόστεγμα δην, τοῦτο πρώτον δικαρχῆς εἰπεῖν δέει, καὶ νομοθετήσαι, καὶ ἀν προστάγματος τάξει θείναι, ἀλλὰ μὴ δὲν συμβουλεύειν καὶ νομοθετεῖν· Ο μὲν γάρ λέγη· Μήτη πτήσησθε χρυσόν, μηδὲ δρυγυρόν, ἐπιτέτων λέγει· δτε δὲ λέγη, Εἰ διθέλεις τάλειος εἶται, συμβουλεύειν καὶ παραίνων λέγαι· Οὐκ δέει δὲ ταῦτα συμβουλεύειν καὶ νομοθετεῖν· Ο μὲν γάρ νομοθετῶν, ἀλλὰ παντὸς τρόπου βούλεται τὸ ἀπιστετόμενον γινεσθαι· ἀλλὰ δὲ συμβουλεύειν καὶ παραίνων καὶ τῇ γνώμῃ τοῦ δικαιούντος ἀπιτρέπων τὴν αἰρεσιν τῶν λεγομάνων, κύριον τοιούτον δέξασθαι καὶ μὴ δην ἀκροστήν· Αἰδε δὲ τοῦτο οὐκ ἀπλῶς εἶπεν, Υκατ., κάληστον σου τὰ διπάρχοντα, ίνα μὴ νόμον εἶναι νομίσως τὸ λεγόμενον, ἀλλὰ πῶς; Εἰ διθέλεις τάλειος εἶται, θεάτρος, κάληστον σου τὰ διπάρχοντα· ίνα μάθῃς δὲι δὲ τῇ γνώμῃ τῶν ἀκουοντῶν τὸ πρᾶγμα κατεῖται·

“Οτι μὲν οὖν τοῖς ἀποστόλοις ταῦτα ἀπέτετακτο μδνοῖς, δῆλον διτεῦθεν· ἀλλὰ οὐδέποτε τὴν λύσιν εὑρήκαμεν· Εἰ γάρ καὶ αὐτοῖς τοῦτο νενυμαθέτηαι μόνοις, τίνος; ἔνεκεν ἀπιταγέντας μηδὲν ὑποδήματα έχειν, μηδὲ διπλῶν ιμάτιον, εὐρίσκονται, δη μὲν σανδάλια κεκτημένος, δὲ δὲ καὶ φελόνην έχων; Τί οὖν δὲν εἰπούμεν πρὸς ταῦτα; “Οτι οὐτε αὐτοῖς μάργρι παντὸς ἀφῆκεν δην ταῦτη τῶν νόμων τὴν ἀνάγκην, ἀλλ’ ἐπ’ εἰ τὸν σωτήριον λένειν μάρλαν θάνατον, ἀπέλυσεν αὐτοῖς τῆς νομοθεσίας ταύτης· Πέθεν τοῦτο δῆλον; ‘Απ’ αὐτῶν τῶν τοῦ Σωτῆρος ρημάτων· Επειδὴ γάρ οὐμελλεν ἐπ’ τὸ πάθος δηδένειν, καλέσας αὐτοὺς φτισιν· Οτε διεστείλαται θεάτρος, μὴ τινος νοτερήσεται· Οι δὲ ἀποχριστέτες εἰλοτο· Οὐδερός· Ο δὲ εἰλοτο αὐτοῖς· Ἀλλὰ τοῦ δη έχων βαλάρτιον καὶ πήρας, μὴ τινος νοτερήσεται·

^a Sic mss. Morel. νερο καὶ ἀπιτατόμενον δέχεσθαι.

dum apostolicarum vestium multum nobis conferre vifiliatis : sed cum hoc dico, incidit mihi lex quam Christus posuit, dicens : *Non possidete aurum, neque argentum, neque æs in zonis vestris, neque calceos, neque virginem in via* (Matth. 10. 9. 10) : manifestum autem est Petrum habuisse sandalia. Unde cum angelus eum dormientem excitaret, et e carcere educeret, ait : *Calceos te sandaliis tuis, et circunda tibi vestimentum tuum, et sequere me* (Act. 12. 8). Et Paulus Timotheo scribit : *Penulam quam reliqui Troade apud Carpum, cum venies affer, et libros, praesertim membranas* (2. Tim. 4. 13). Quid dicas ? Christus jubet non habere calceos, tu autem penulam habes, et aliis sandalia ? Quod si hi tenues quidam essent, magistro non per omnia obtemperantes, nulla erat hic facienda quæstio : sed cum ipsi præcipui sint, ac primates apostolorum, et animas suas impenderent, Christoque per omnia obedirent, et Paulus non solum imperata fecerit, sed et supra scammata saltaverit; cumque præcipiteret ex Evangelio vivendum, victimum ipse manibus suis quæsiverit, plus, quam imperatum erat, faciens (1. Cor. 4. 12. Act. 20. 34), Idcirco dignum est, ut queramus, quare qui in omnibus Christo parchant. hic legem ejus videantur transgredi ? At non re ipsa transgreduntur. Hic sermo non in hoc solum utilis erit, ut excusentur sancti illi, sed ut et gentilium obtruantur ora. Quandoquidem multi viduarum domos subvertentes, orphanos nudantes, ipsique omnibus alienis abundantes, et lupis nihilo meliores, ex alienisque laboribus viventes, cum vident interdum fidelium aliquos pluribus ob ægritudinem vestiri amiculis, continuo nobis legem Christi objiciunt, et dicunt : Nonne præcepit vobis Christus, ne habeatis duas tunicas, vel calceamenta (Luc. 9. 3) ? Quomodo ergo vos legem illam prævaricamini ? Et post hæc, cum abunde fratrem riserint, et subsannarint, et probriis afficerint, discedunt. Igitur ne talia fiant, age et illorum obturemus impudentiam. Et possemus quidem ab eis facile liberari, si hoc unum eis dicrelinus. Quale hoc ? Si Christum ut fide dignum probas, merito hæc objicis, et a nobis queris : sin ei non credis, quare legem ejus oppouis ? At quando accusare nos vis, dignus tibi videtur fide legislator Christus : quando autem eum admirari oportet et adorari, nullius est apud te momenti totius orbis Dominus ?

2. Solvitur quæstio, cur Christus fuisse non habere duas tunicas. — Verum ne hæc inopia defensionis dicere nos potest, ad solutionem ejus, quod quærebatur, veniamus. Quænam ergo erit solutio ? Videntur est in hujusmodi, quibus, et quando, et quare ea Christus imperavit. Non enim obiter, et nude inquirenda sunt hæc : sed operæ pretium fuerit simul et personam, et tempus, et causam et omnia hæc diligenter perscrutari. His enim diligenter consideratis, inveniemus, quod ipsa non sint omnibus imperata, sed solis apostolis : et neque illis in omne, sed ad præscriptum et determinatum tempus. Et unde hoc manifestum ? Ex dictis ipsis : etenim, vocatis duo-

decim discipulis, dixit eis : *In viam Gentium ne abiatis, et in civitatem Samaritanorum ne intraveritis. Ite potius ad oves domus Israel quæ perierunt : infirmos curate, leprosos mundate, dæmonia ejicite : gratis accipistis, gratis date : ne possideatis aurum vel argentum, vel æs in zonis vestris* (Matth. 10. 6-9). Attende quanta magistris sapientia, quonodo leve hoc præceptum fecerit. Nam cum prius dixisset : *Infirmos curate, leprosos mundate, dæmones ejicite* (ib. v. 8), magnamque eis gratiam liberaliter dediaset, tunc tandem hæc imperavit, nimis paupertatem signorum potestate levem et faciliem reddens. Neque ex his solum, sed ex multis aliis manifestum est, solis discipulis esse imperatum. Nam et virgines, quia oleum in lampadibus suis non habebant, panavit (Matth. 25. 1-12) : et alios quoque arguit et increpat, quia esurientem ipsum viderunt, et non paverunt, et silentem non potarunt (ib. v. 41. sqq.). Porro is cui non est æs neque calceamentum, sed una tantum vestis, quonodo alium pascere, quonodo nudum vestire, quonodo hospitem in domum inducere poterit ? Sed ad hæc et aliunde ejarum esse poterat. Nam accedente et dicente quodam : *Magister, quid faciendo viam eternam possideo* (Matth. 19. 16) ? cum recensita essent omnia, quæ in lege præcepta, et ille curioius percontaretur, et diceret : *Hæc omnia servari ab adolescentia mea, quid adhuc mihi doce ?* dicit ad ipsum, *Si vis perfectus esse, rade, vende quæ habes, et da pauperibus, et veni, sequere me* (ib. v. 20. 21). Hic si præcipere volueret, oportiebat hoc principio dicere, et legem in ordine præceptorum ponere, et non tamquam consilium et exhortationem narrare. Enimvero cum dicit, *Nolite possidere aurum, vel argentum* (Matth. 10. 9), imperando dicit; cum vero dicit, *Si vis perfectus esse* (Matth. 19. 21), consulendo et admonendo dicit. Non est autem idem, consulere, et legem ponere. Nam qui legem statuit, modis omnibus fieri vult quod præcipit : qui vero consultit et adhortatur, sententiae et arbitrio auditoris permitit, ut ex dictis quod voluerit eligat, sicque faciendorum dominum auditorem relinquat. Propterea non simpliciter dixit, *Vade, vende quæ habes, ne id legem esse putares : sed quonodo ? Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes* (Matth. 19. 21) : ut discas in arbitrio audientium res esse.

Non semper lege obstringi voluit Christus discipulos.

— Apostolis solis ergo ? — e præcepta palam est ; verum quæstio nondum est. Nam si præcepta sunt hæc solis apostoli, jussi non habere calceos, vel geminas vestes, invati sunt alius habere sandalia, aliis vero penulam ? Quid igitur ad hæc dicimus ? Christus neque apostolos semper hujus legis necessitate obstringi voluit, sed eos absolvit ab hac lege, cum jam ad salutarem crucem iturus esset. Et unde hoc liquet ? Ex Salvatoris sermonibus. Nam passionem aggressurus, vocatis illis dixit, *Cum vos militarem sine marsupio et pera, aliquidne deerat ? At hi respondentes dixerunt : Nihil. Ipse autem dicebat eis : Sed nunq. qui habet marsupium, tollat, et peram : si qui*

non habet, vendat vestem suam, et mercator gladium (*Luc. 22. 35. 36*). Jam forte dicet aliquis, apostolos quidem his dictis a criminis absoluto: sed ultra queritur, quare Christus contraria praecepit: nam interdum dicit, *No possideatis peram* (*Math. 10. 10*): interdum autem, *Qui habet marsupium, tollat, et peram* (*Luc. 22. 36*). Quare hoc fecit? Sane haec admodum digne fecit sua sapientia, curaque, quam pro discipulis gerebat. Ab initio enim hoc imperavit, ut opere et experimento potestate sue documentum acciperent, ac deinde cum fiducia per totum orbem terrarum peragrarent. Veram ubi jam potentiam ipsius agnoverunt, optavit ut et ipsi ex se virtutis specimen praeberent, neque ipsis ad finem usque gestare voluit; sed ipsis semper expusuit permisitque suas ferre tentationes, ne scilicet perpetuo otiosi considererent: et quemadmodum qui artem natandi docent, principio suppositis manibus multa diligentia discipulos gestant; post duum autem et alterum et tertium diem subtracta dextera illis praecipiunt, ut ipsis juvent, et nonnumquam illos parumper mergi sinunt, ita ut et multum salivinis sorbeant: ita sane et cum disciplinis suis Christus faciebat. Nam iunctie nihil eos pati sinebat, vel porrum vel magnum, sed ubique aderat muniens, et circumvallans eos, faciensque ut omnia ubertim eis affluenter: cum vero tempus esset, ut virilitatem suam ipsi declararent, subtraxit medicum gratiae, praecipiens eis, ut etiam per seipso multa persicerent. Atque hanc ob causam, cum non habebant calceos, vel zonam, vel baculum, vel as, nihil eis decerat: dicit enim, *Nam et quid vobis deficit?* *Et responderentes dixerunt: Nihil* (*Ibid. v. 35*). Quo tempore autem permisit eis, ut marsupium haberent et peram et calceos, inveniebantur et esurientes, et sitiens, et nudi incidentes. Unde liquidum, quod passim eos periclitari et affligi sineret: nempe, ut mercedem aliquam haberent. Sic videlicet aves pullos suos soventes tamdiu in nido sedent, donec illorum plumæ increbant; quas dum increvissent, illo que aerem secare posse, eos primum circa nidum volitare docent, postea paulo longius: initio eos sequuntur et supportant, dein ad miniculio suo toto destituunt. Ita faciebat et Christus. In Palestina enim, quasi in nido nutricabat discipulos; et postquam eos volare docuit præsens, et gestans, tandem dimisit eos, ut volarent in totum orbem, dato eis mandato, ut sese identidem juvarent. Et quod hoc verum sit, quodque ideo eos omnibus nudatos, et una tantum ueste amictos miserit, et abeque calcis ambulare jusserit, ut suam virtutem et potentiam cognoscerent, clare sciemus, si illud dictum audiamus. Non enim simpliciter dixit eis, *Tollite marsupium et peram*; sed priorum memoriam refricando sic dicebat, *Cum militarem vos sine marsupio et pera, aliquidne decerat?* hoc est, nonne omnia ubertim vobis affluerant, multaque largitate fruebamini? Sed nunc volo vos per vos ipsis certare, et paupertatem experiri; et capropter lege priori obstratos nolo, sed permitto, ut et marsupium et peram

habeatis, ut ne quasi per inanima instrumenta per vos operari existimer; sed et vos vestram phantasiam exhibere oportet.

3. Quod si adhuc dicas: An non major visa fuisse gratia, si semper ita versati essent? Verum non ita probali fuissent: si enim nullam vel afflictionem, vel inopiam, vel persecutionem, vel angustiam experti essent, mansisset ignavi et pigri: nesci autem, non solum gratiam Christi reducere, sed et subditorum probationem exhiberi volebat, ne postea quidam dicere possent, eos nihil a seipso attulisse, sed facta esse omnia auxilio Dei. Poterat enim Deus eis usque ad finem in ea abundantia custodire: sed noluit ob varias, necessariasque causas, quas sepe caritati vestra diximus. Una quidem haec est quam diximus: alia autem hac non minor, ut modestia assueferent: tertia vero, ut ne major illis quam hominibus debetur, honor exhiberetur. Itaque propter haec, et his multo plura, cum permissorus esset eis multa inexpectata accidere, noluit priorem legem tam arctam manere, sed ejus philosophiz severitatem nonnihil relaxavit, ut et ita non easset eis gravis et intollerabilis vita, si sepe derelinquerentur, et simul duram illam legem servare cogerentur. Quoniam autem oportebat obscure propositum clarius docere, idcirco postquam dixit, *Qui habet marsupium, tollat, et peram: subjicit*, *Et qui non habet, vendat vestem suam, et emat gladium* (*Luc. 22. 36*). Quidnam hoc? Armatus discipulos qui dicit: *Si quis te percusserit in dexteram maxillam, verte ei et alteram* (*Math. 5. 39, et Luc. 6. 29*). Qui præcepit, ut benedicamus illis, qui nos conviciis lassessunt, feramus ledentes, oremus pro consequentibus, nunc armat? armatque uno tantum gladio? Et quomodo haec rationi consona sunt? Nam si omnino armis opus erat, non solo gladio, sed et scuto, et galea, et cruralibus armare oportebat. Et profecto, si humano more haec dispensare et agere voluisset, apud vos ridiculam non erat hoc præceptum? Quandoquidem licet sexcenta id genus arma possedissent adversus tot insidias et impetus populorum, tyrannorum, civitatum, gentium, quomodo iis potentiores fuissent undecim? Num potuissem audire vocem himenantium equorum? an non vel ad solum exercitus aspectum conterriti essent viri non nisi in stagnis et fluminibus et lembis versati? Quare ergo hoc dicit? Judæorum insidias indicare volebat, illosque ipsum comprehensuros esse: idque manifeste dicere nollebat, sed per enigmata, ne iterum conturbarentur. Itaque sicut cum audis Christum dicentem: *Quod audistis in aurem, prædicale super tecta: et quod audistis in tenebris, dicile in luce* (*Math. 10. 27, et Luc. 12. 3*); non intelligis, quasi præcipital relictis foris et triviis eos super tecta debere prædicare; neque enim id fecerunt discipuli: sed cum dicit, *Super tecta, et In luce, fiduciam et libertatem publice prædicandi insinuat*; cum vero dicit, *In aurem et In tenebris*, significat, ut ubique terrarum narrent, quod in parva mundi parte, et in uno Paisstinx loco audiabant. Neque enim in tenebris et in

ρων· καὶ σ μὴ θῶντος, παθησάτω τὸν ἴματον αὐτοῦ, αὐτὸν ἀγρόσοις μάχημαρ. Ἀλλ' ἵνα εἴποι τοις ἀν., δτι Τοῖς μὲν ἀποστόλους διὰ τῶν αἰρημάνων ἀπῆλλαξ τῶν ἀγαλημάτων· τὸ δὲ ζητούμενόν δυτινόν εἰπεῖν, τίνος ἔνεκεν ἀνανεία ὁ Χριστὸς ἐνομοθέτης, ποτὲ μὲν λέγων. Μή πεισθῆσθε πήραν, ποτὲ δὲ λέγων, Ὁ θῶντος βαλάντιον, ἀράτω, καὶ πήραν. Τίνος οὖν ἔνεκεν τοῦτο πεποίησεν; Ἐξίως τῆς αὐτοῦ σοφίας καὶ προνοίας τῆς ὑπὲρ τῶν μαθητῶν. Παρὰ μὲν γάρ την ἀρχὴν ταῦτα ἐπειπέν, ἵνα ἱργῷ καὶ πάτερ τὴν ἀπειδεῖσκεν τῆς αὐτοῦ θυνάματος λάθωσι, καὶ λαθόντες θαρρήσωσι λαπέδην εἰς τὴν οἰκουμένην ἀξελθεῖν πάσαν. Ἐπισθή δὲ λοιπὸν ικανῶς ἐμνωσαν αὐτοῦ τὴν δύναμιν, ἰδούλετο καὶ αὐτοὺς εἰκοσθεν τὴν αὐτῶν ἀρετὴν ἀπειδεῖσθαι, καὶ μὴ μέχρι τέλους αὐτοὺς διαβαστάξεσθαι, ἀλλ' ἀνιδόναι πολλαχοῦ καὶ συγχωρεῖν, καὶ πειρασμοὺς αὐτοὺς ὑποκένειν, ἵνα μὴ διὰ τέλους ἀργοῦ μένωσι. Καὶ καθάπερ οἱ νῆκοσθαι διδάσκοντες, παρὰ μὲν τὰς ἀρχὰς τὰς αὐτῶν ὑποτιθέντες χειρας μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας τοὺς μαθητὰς τοὺς ἔσωνταν διαβαστάζουσι, μετὰ δὲ πρώτην καὶ δευτέραν καὶ τρίτην ἡμέραν πολλαχοῦ τὴν δεξιὰν αὐτῶν ὑποσύραντες ἐκείνους, καλεύοντες ἕκαστον τοῦθειν, καὶ που του μικρὸν βαπτίζεσθαι ἐπιτρέπουσι, καὶ πολλὴν τῷ στόματι δίχεισθαι τὴν ἄλμην· ὅπερα δὲ καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησεν ἐπὶ τῶν μαθητῶν. Ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν προσιμοῖς οὐ μικρὸν, οὐ μέγα αὐτοὺς ἀφῆκε παθεῖν, ἀλλὰ πανταχοῦ παρῆν τειχίζων αὐτοὺς, περιφράττων, πάντα [184] μετὰ ἀφθονίας αὐτοὺς ἀπίθειν περαστευάζων· ἐπειδὴ δὲ οὐδεὶς καὶ τὴν ἀνθρεπείαν ἀπειδεῖσθαι τὴν αὐτῶν, συνέσταιεν ἀλήγω τὴν χάριν, ἀγκελευσάμενος αὐτοὺς πολλὰ καὶ δὲ ἔσωνταν ἀνένειν. Διά τοι τοῦτο, δτι μὲν οὐκ εἶχον ὑπόδηματα, οὐδὲ ζώην, οὐδὲ ράβδον, οὐδὲ χαλικὸν, οὐδὲνς ὑστερήθησαν. Μή τινος γάρ, φησὶν, δυστρήσατε; Οἱ δὲ ἀποκριθέντες εἰλογον. Οὐδεστός. Ἐκεῖδη δὲ αὐτοὺς ἐκέλευσε καὶ βαλάντιον ἔχειν, καὶ πήραν, καὶ ὑπόδηματα, εὐρίσκονται καὶ πεινῶντες καὶ δψκηντες καὶ γυμνητεύοντες. Οθεν δῆλον, δτι πολλαχοῦ συνεχώρει καὶ παρακινούντες αὐτοὺς καὶ στενοχωρεῖσθαι, ἵνα τινὰ μιτρὴν ἔχωσιν οὐτια που καὶ οἱ δρυιθες τοὺς νεκτοὺς ποιεῖσι τοι; ἔσων· καὶ γάρ ἐκείνοι, ἵνα μὲν τὰ πτερά ἀπαλλάξουσιν, δπὶ τῆς καλιδίς καθημενοι θάλπουσιν· ἐπειδὸν δὲ ίδωσι πτεροφυήσαντας· καὶ δυναμένους τὸν ἀέρα τέμνειν, πρῶτον μὲν περὶ αὐτὴν τὴν καλιὰν ἐπιστρεψει παραστευάζουσιν, ἐπειτα δὲ καὶ πορφράτερν παριέγουσι, παρὰ μὲν τὴν ἀρχὴν ἐπομέναι καὶ διαβαστάζουσι, μετὰ δὲ ταῦτα αὐτοὺς ἔσωντες ἀριεῖσθαι βοηθεῖν. Οὐτα καὶ ὁ Χριστὸς ἐπιλόγης, καθάπερ ἐν καλι, τῇ Παλαιστίνῃ τρέψων τοὺς μαθητάς· ἐπειδὴ δὲ πάτεσθαι ἐδίδαξε παρῶν καὶ διαβαστάζων αὐτοὺς, τελος ἀφῆκεν εἰς τὴν οἰκουμένην πτηνοι, καλεύσας καὶ δευτοὺς πολλαχοῦ τοῦθειν. Καὶ δτι τοῦτο ἐστιν ἀλήθεις; καὶ ἵνα τὴν δύναμιν αὐτοῦ μάθωσι, πάντων αὐτοὺς ἀγύρωντο, καὶ μονοχτῶνας ἀπόστειλε, καὶ χωρὶς ὑποθημάτων ἐκέλευσε βαθίζειν, αὐτῆς οὖν τῆς ἥρησις αἴκουσαντες σαφῶς εἰσόμενα. Οὐ γάρ ἀπλῶς εἶπεν αὐτοῖς· Ἄρατε βαλάντιον καὶ πήραν, ἀλλ' ἀνέμνησεν αὐτοὺς τῶν προτέρων, οὐτως εἰπάν· Ότε απαστείλα ύμᾶς διεφρ βαλαντίου καὶ πήρας, μὴ τινος δυστρήσατε; τοιτέστιν, Ου πάντα μετὰ ἀφθονίας ὅμιν ἐπέργει, καὶ πολλῆς ἀπελαύνσατε δαψιλεις; ἀλλὰ νῦν βούλομαι ὑμᾶς καὶ δι' ἔσωντων ἀγωνίζεσθαι· βούλομαι ὑμᾶς καὶ πενίας πατεραν λαβεῖν· διὰ τοῦτο λοιπὸν ἐπὶ τὴν ἀνάγκην οὐκ διώγων τοῦ μπροστού νόμου, ἀλλ' ἐπιτρέπω καὶ βαλάντιον ἔχειν καὶ πήραν, ἵνα μή, καθάπερ δι'

ἄργυρων δργμων, ἀνεργεῖν τὰ καθ' ὑμᾶς νομίζωμα, ἀλλὰ καὶ ὑμῖς τὴν εἰκείαν ἔχητε ἀπειδείκνυσθαι· φύλασσοφαν.

γ. Καὶ τι, φησὶν, οὐκ ἀν μείζων ἀφάνη τὸ χάρις, εἰ διαπαντίδ; οὐτως ἐπέλεσαν θντες; Ἀλλ' αὐτοὶ οὐκ ἀγένοντε οὕτως δόκιμοι· εἰ γάρ μηδεμιᾶς ἐλασθν θλίψεως πειραν, μή πινίας, μή δωρημοῦ, μή στενοχωρίας, δμειναν δὲ ἀργοῦ καὶ νωθεῖς· νῦν δὲ οὐχὶ τὴν χάριν διαλάμψαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν ὑπακουούντων δοκιμή τὴν θλίψεων ἀπειδείχθηται, ἵνα μή μετά ταῦτα τινες δχωσι λέγειν, δτι Οὐδέν παρ' ἀντῶν εἰσήγεκαν ἐκείνοι, ἀλλὰ τὸ πάντης τοῦ θεοῦ ροπῆς δγένετο. Ήδύνατο μὲν γάρ αὐτοὺς δ θεὸς μάχρι τέλους ἐν ἀφθονίᾳ καταστῆσαι τοσαύτη, ἀλλ' οὐκ τὴν θλίψεως διὰ πολλάς καὶ ἀναγκαλας προφάσις, δς πολλάκις πρὸς τὴν ὑπετέραν ἀγάπην εἰρήκαμεν· μὲν μὲν δὴ ταῦτην, ἐπέραν δὲ οὐκ ἀλλάττοντα ταῦτης, ἵνα καὶ μετριάζειν εἰδῶσι· τρίτην δὲ, ἵνα μή μείζωνα τὴν κατά δινθρωπον [185] λάθωσι δέξαν. Διὰ δὴ ταῦτα, καὶ πολλῷ πλεόνα τούτων, ἀφεις αὐτοὺς πολλοὶς τῶν ἀδοκητῶν περιπτειν, οὐκον τὴν προτέρας ἀφείναι, ἀλλ' ὀχάλασσι καὶ δνήκη τῆς φιλοσοφίας τὸν τόνον ἐκείνης, ὃστε μή βαρύν τινα καὶ ἀφόρητον αὐτοῖς γενέσθαι τὸν βίον, πολλαχοῦ ἐγκαταλιμπανομένους, καὶ τὸν ἀκριβῆ νόμον ἐκείνον ἀναγκαζομένους τηρεῖν. Ἐπισθή δὲ χρή καὶ τὸ προκειμένον ἀσαρές δν ποιήσαι καταφανές, ἀναγκαλον καὶ τούτο εἰπάν. Εἰπών γάρ, ο θῶντος βαλάντιον, ἀράτω, καὶ πήραν, ἐπήγαγε· Καὶ σ μὴ θῶντος, παλίστης τὸ ἴματον αὐτοῦ, καὶ ἀγρόσοις μάχαραν. Τί ποτε τοῦτο δεῖ; καθοπλίζει τοὺς μαθητὰς δ λέγων, Τέρ τις σε ραχιογε εἰς τὴν δεξιὰν σιαρόντα. περάθηστον τοῦτῳ καὶ τὴν ἀλληρ; δ καλεύων εὐλογεῖ τοὺς λιοδορούμένους, ἀνέγεσθαι τὸν ἐπηρεαζόντων, ενεχεῖν ὑπὲρ τῶν διωκόντων, είτα καθοπλίζεις, καὶ διὰ μαχαίρας μόνης; Καὶ πολὸν δην ἔχοι τοῦτο λόγον; Εἰ δὲ διώλας οὐδεὶς καθοπλίζει, οὐ μαχαίρας οὐδεὶς κτησαθει μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀσπίδα καὶ χράνος καὶ κνημίδας. Ολας δὲ, εἰ γε δινθρωπίων τὰ τοιαῦτα ἐμπελλεν οικονομεῖν, πόσοις οὐκ ἦν τὸ ἐπίταγμα γάλως; Εἰ γάρ μυρια τοιαῦτα δπλα ἐκτιστοντο πρὸς τοσαύτην ἐφοδον καὶ ἐπιβούλην δημων, τυράννων, πόλεων, ἴδνων, τίνες ἐμπελλον οἱ ἐνδεκα φαντίσται; Φωνῆς γάρ ἀκούεις χρεμετίζοντος ἴππου δυνατὸν ἦν αὐτοίς; πρὸς δὲ τὴν δημηνόν οὐκ δην κατεπλάγησαν τῶν στρατοπέδων, ἐν λίμναις καὶ ποταμοῖς καὶ ἀκατοίσ τραφέντες μικροῖς; Τίνος οὖν ἔνεκεν τοι το λέγει; Τὴν ἴσθοδον τῶν Ιουδαίων ἐνδειξασθαι βουλόμενος, καὶ δτι μελλουσιν αὐτὸν συλλαμβάνειν. Καὶ τοῦτο φανερώς μὲν οὐκ θελήσειν εἰπάν, δι' αινηγμάτων δὲ, ὃστε μή θυροβῆσαι πάλιν αὐτούς. Πόστερ οὖν δται ἀπούσης αὐτοῦ λέγοντος, δτι ο ηκούσατε εἰς τὸ οὖς, κηρύξατε ἐπὶ τῷ δωματω, καὶ δη ηκούσατε δη τῇ σκοτει, εἰπάτε δη τῷ φωτι, οὐ τοῦτο ὑποτεύεις, δτι κελεύει τοὺς στενωπούς καὶ τὴν ἀγρόδαν ἀρέντας ἐπὶ τῶν δωμάτων κηρύξτεν· οὐδὲ γάρ φαίνονται τοῦτο ποιήσαντες οι μαθητας· ἀλλὰ το, Έπι τῷ δωματω, καὶ το, Έν τῷ σκοτει, τῷ περιφράσιας αινετεῖται· τὸ δὲ, Εἰς τὸ οὖς, καὶ το, Έν τῇ σκοτει, τοῦτο δηλοῖ, δτι ο οπερερ δ μέρει τῆς οἰκουμένης, καὶ δν ξωρικ τῆς Παλαιστίνης ηκούσατε, τοῦτο πανταχοῦ τῆς γῆς δε-

* Duo Μεσ. φιλοσοφίαν. Είτα οὐκ ἀν μείζων.

† Επειδείχθηται δεειν in duobus Μεσ.

‡ Hic in Morel. et Savili. post εἰρήκαμεν, καὶ νῦν δὲ εἰκονιμ, quia desunt in utroque ms. et superflua videntur. In sequentibus levissima sunt lectioνum discrimina.

ηχησατε. Ήν γέρ δή ἐν σκοτίᾳ, οὐδὲ εἰς τὸν αὐτὸν βιβλίγετο αὐτοῖς, ἀλλ' ἡρῷ ὑψηλῶν τῶν ὄρέων, καὶ ἐν ταῖς συναγωγαῖς πολλάκις. Οὗτοι καὶ ἁνταῦθα ὑποληπτέον. "Μόστηρ οὖν ἔχει δύματα ἀκούοντας, ἕτερας ἐνθεσμαῖς, οὕτω καὶ ἁνταῦθα μαχαιρας ἀκούοντες, μὴ τοῦτο νομίσωμεν, διὸ ἀπόταξε μαχαιρας κακτῆτας, ἀλλ' ὅτι διὰ τῶν μαχαιρῶν τὴν ἐνεστώσαν αἰνίτεται ἐπιθουλὴν, καὶ διὰ μέλλει πάτσην παρὰ τῶν Ιουδαίων, ἀπέρ ἐπιθε. Καὶ τοῦτο ἐκ τῶν ἁζῆς θῆλον. Εἰπών γάρ, Ἀγοράσει μαχαιραν, ἀπήγαγε· Δεῖ γάρ τὰ τεργαμέτρα περὶ ἀμού τελεσθῆναι, διε τὸ τοῖς ἀνόμους ἀλλοτίσθητ. Εἰπόντων δὲ ἀκείνων, διὸ Εἰωνίς ὥδε δύο μαχαιρας, καὶ τὸ λεχθὲν μὴ συνιέντων, φησιν. Ἰκαρόν δοτε. Καί τοι γε οὐκ δὴ ικανόν, εἰ μὲν γάρ ἀνθρωπίνη βοηθεία καχρῆσθαι, οὐδὲ οὐδὲ ἀκατόνητος ἔσθωλετο, οὐδὲ μόνον δύο καὶ τρεῖς, ἀλλ' οὐδὲ ἀκατόνητος ἔσθωλετο, εἰ δὲ οὐκ ἔσθωλετο ἀνθρωπίνη βοηθεία αὐτοὺς καχρῆσθαι, καὶ αἱ δύο περιτταῖς. Ἀλλ' ὅμως [186] οὐκ ἔξεκάλυψε τὸ αἰνίγμα· καὶ γάρ πολλαχοῦ φαίνεται τοῦτο ποιῶν· ἀπειδὲν μὴ νοήσωι τὸ λεχθὲν, παρατρέχει καὶ ἀφίσαι, τῇ τῶν πραγμάτων ἐκβάσει τῶν μετὰ ταῦτα τὴν κατανήσιν τῶν εἰρημένων ἐπιτερέτων λοιπὸν· διέρε οὖν καὶ ἀλλαχοῦ ἐποίησε. Καὶ γάρ παρὰ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ διαλεγμένος, οὐτῷ πᾶς ἐλεγε· Λύσατε τὸν ταῦτον, καὶ ὅτι τριστὸν ημέραις ἀγέρων αὐτὸν. Καὶ ὅμως οὐκ ἔδεισαν εἰ μαθηταὶ τὸ λεγόμενον· καὶ διε τοὺς ἔδεισαν, δὲ εὐαγγελιστής· ἐπειταμένω, λέγω· "Οτε δὲ ἀνέστη ὁ Ἰησοῦς, τότε ἐπίστευσαν τῷ λόγῳ αὐτοῦ, καὶ τῇ Γραφῇ. Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ· Οὐδὲ γέρ οὐδει· σιν, διε δεῖ αὐτὸν ἐκ τεκνῶν ἀναστῆναι.

8. Άλλα τὸ μὲν ἡτημα ἰκανὴν ἔχει τὴν λύσιν· ἡμεῖς δὲ ἐπὶ τὸ διεπόμενον τῆς προσρήσεως εἰ μέρο; τὸν λόγον ἀγάγωμεν. Τί ποτε ἄλλο εστὶ τὸ λεγόμενον, καὶ πόθεν εἰς ταῦτα ἐξέδητο; Ἐμακαρίζομεν τὴν Πρίσκιλλαν καὶ τὸν Ἀκύλαν, διε συνώκουν τῷ Παιώῳ, διε τοὺς τρόπους τῶν ὑποδημάτων, καὶ τὰ ἄλλα διπλανὰ μετὰ ἀκριβεῖας αὐτοὺς κατεμάνθανον. Ἐντεῦθεν τὸ ἡτημα ήμεν ἐτέθη τοῦτο. Ἔξητούμεν γάρ, τίνος δινεκεν, τοῦ Χριστοῦ ἀπαγορεύοντος μηδὲν διλος ἔχειν, εἰ μὴ μόνον ἴματιον, ἐφαίνοντο καὶ ὑποδήματα καὶ φελδίνη ἔχοντες. Είσται δὲ λόγος ἀπέδεισεν, διε οὐ παραβανούσας τὸν νόμον, ἀλλὰ καὶ σρόδρα τηροῦσσας τούτοις ἔχρωτο. Ταῦτα δὲ ἐλάγομεν, οὐκ εἰς περιουσίαν χρημάτων ὑμᾶς ἀλεύροτες, οὐδὲ παρακελούντες πλειστὴς χρεας κακτῆσθαι, ἀλλ' ίνα ἔχετε τίρδε τοὺς ἀπίστους ἀντιλέγειν τοὺς διαχλευσάντας τὰ ἡμέτερα. Καὶ γάρ δὲ Χριστὸς λύσας τὸν πρότερον νόμον, οὐχὶ οἰκίας, οὐδὲ ἀνδράποδας, οὐδὲ κλίνας, οὐδὲ ἀργυρώρατα, οὐδὲ ἄλλο τι τοιούτον οὐδὲν ἐκλέυσαν ἔχειν, ἀλλὰ τῆς ἵναγκης ἀπολλάχθαι τῶν πρότερον εἰρημάτων. Καὶ δὲ Παιώλος δὲ οὕτω περιέψαντες λέγων· "Ἐχοτες τροφάς καὶ σπεκτάσματα. τούτοις ἀρκεσθησόμενα. Τὸ γάρ περιττὸν τῆς χρείας εἰς τοὺς δερμάτους ἀναλίσκεσθαι δεῖ· καθάπέρ οὖν καὶ οὔτοις ἐποιουν, Πρίσκιλλα καὶ Ἀκύλας. Διέτερα αὐτοὺς ἀπίστους καὶ θαυμάζεις, καὶ μέγιστους αὐτῶν συντίθεσαν ἔγκωμιον. Εἰπών γάρ, Ἀσκάσασθε Πρίσκιλλαν καὶ Ἀκύλαν τοῦτο συντροφούς μου ἐν Κυρίῳ, καὶ τὴν αἰτίαν τίθησι τῆς τοιαύτης ἀγάπης. Ποιάν δὴ ταῦτην; Οἰτετες ὑπέρ τῆς ψυχῆς μου. φησι, τὸν ἐαυτών τροφῆλον ὑπέδηται. Οὐκούν δὲ τοῦτο αὐτοὺς ἀγαπῆς καὶ φιλίας, ἵνας εἰπει τε· Ηλάστα μὲν οὖν· εἰ καὶ οὕτω μόνον δην, ἀρκούν ἔγκωμιον δην. Ὁ γάρ τὸν στρατηγὸν σώσας, τοὺς στρατιώτας διέσωσεν δὲν· δὲ τὸν λατρὸν ἀπαλλάξας τῶν κινδύνων, τοὺς αδρανούντας εἰς ὑγείαν ἐπανηγαγεν· δὲ τὸν κινδύνητην ἀξιωτάσσας τοῦ κλύδωνος, τὸ πλεῖον δὲν

^a Sic Cotelis, recit. In Moral. επρόν ρήσως, περιγραμ.

^b Forte legendum θεων εἴπει τις δεν.

τῶν κυρίων ἀπῆλλαξεν· οὕτω καὶ οἱ τὸν διδάσκαλον τῆς οἰκουμένης διεσώσαντες, καὶ τὸ αἷμα τὸ δευτέριον ἐχόμαντες ὑπὲρ τῆς ἀκείνου σωτηρίας, καὶν τῆς οἰκουμένης δησαν εὐεργέται, ἐν τῇ περὶ τὸν διδάσκαλον περιοί τοὺς μαθηταῖς ἀκείνους διασώσαντες. Τίνα δὲ μάρτιος, διε οὐ περὶ τὸν διδάσκαλον δησαν τοιοῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἀδελφῶν τὴν αὐτὴν ἐπεδίκινυτο πρόνοιαν, μάκουν τῶν ἔξης. Εἰπών γάρ, Οἰτετος ὑπέρ τῆς ψυχῆς μου τὸν ἐαυτών τροφῆλον ὑπέδηται, ἀπήγαγε λέγων· Οἶς σύντηρος μόνος εὐχαριστῶ, ἀλλὰ καὶ πάσαι αἱ Ἐκκλησίαι τὸν ἔθνων. [187] Τί λέγεις; εκηνοτοίος, πτωχοὶς χειροτόναις, οὐδὲν πλέον τῆς ἀναγκαῖας ἔχουσι τροφῆς, πάσαι αἱ Ἐκκλησίαι τῶν ἔθνων εὐχαριστούσαι; καὶ τί τοσοῦτον οἱ δύο οὗτοι Ἐκκλησίαις τοσαύτας ἀφελῆσαι ἔσχουσαν; πολὺν χρημάτων εἰχον περιουσίαν; πολὺν δυναστείας μάγεθος; τίνα παρὰ δρόχουσι παρήσαντα; Χρημάτων μὲν περιουσίαν καὶ δυναστείαν παρὰ τοὺς κρατοῦσιν οὐκ ἔκτητον^b δὲ τούτων ἀπάντων μελίζον δην, προθυμίαν γενναίαν καὶ ψυχὴν πρὸς κινδύνους παρατεταγμένην μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας εἰχον. Διά τοῦτο πολλῶν εὐεργέταις ἐγένοντο καὶ σωτῆρες. Οὐ γάρ οὕτως οἱ πλουτοῦντες καὶ ψοφοδεῖς ὡς οἱ πεντα συζῶντες καὶ μεγαλόψυχοι τὰς Ἐκκλησίας ἀφελεῖν δύνανται· δεν. Καὶ μηδὲν παράδοξον εἶναι νομίζεται τὸ λεγόμενον· ἀλλοθὲς γάρ εστι, καὶ ἀπ' αὐτῶν δεῖται τῶν πραγμάτων· Ο μὲν γάρ πλούσιος πολλὰς ἔχει τὴν παραβλάπτεσθαι τὰς λαβάς. Δέδοικεν ὑπὲρ οἰκίας, διέρε οἰκεῖων, ὑπὲρ ἀγρῶν, ὑπὲρ χρημάτων, μὴ τις αὐτὸν τι τούτων ἀφέληται. Καὶ τὸ πολλῶν εἶναι κύριον, πολλῶν εἶναι δοῦλον ποιεῖ. Ό μάντοι πένης, εἰδῶντες τις δων καὶ πάσας ταῦτα ἀποθέμενος τὰς λαβάς; λέων δὲ τοῖς πύρ πνέων, καὶ ψυχὴν ἔχει γενναίαν, καὶ πάντων ἔξαντισμένος φρδίων ἀπαντεῖται πράττει τὰ δυνάμενα τὰς Ἐκκλησίας ἀφελεῖν, καὶν ἐλέγχαι δέῃ, καὶν ἐπιτιμῆσαι, καὶν μυρίας διὰ τὸν Χριστὸν ἀναδέξασθαι ἐπαγχέεις· καὶ ἀπειδή διπαξ τῆς ζωῆς ὑπερίδε τῆς περιουσίας, πάντα φρδίων καὶ μετὰ πολλῆς ποιεῖ τῆς εὐκολίας. Τί γάρ καὶ δέδοικεν, εἰπει μοι; Μή τις αὐτὸν τὰ χρήματα ἀφέληται; Ἀλλ' οὐκ δὲ τοῦτο εἰπεῖν. Ἀλλὰ μὴ τῆς πατρίδος ἐκπέση; Ἀλλὰ πάσα τῇ ὑπὲρ οὐρανὸν πάλις αὐτῷ διετείνει. Ἀλλὰ μὴ τῆς τρυφῆς αὐτῶν τις περικύρηται καὶ τῆς δορυφορίας; Ἀλλὰ καὶ τούτοις ἀπασις χειρεῖν εἰπών, ἐν οὐρανῷ πολιτεύεται, καὶ πρὸς τὴν μελλουσσαν ἐπειγεται· ζωήν. Καὶν αὐτὴν ἐπιδούνται δέῃ τὴν ψυχὴν, καὶ τὸ αἷμα εἰσενεγκεῖν, οὐ παρειτήσεται. Ἐντεῦθεν δὲ τοιούτος καὶ τυράννων, καὶ βασιλέων, καὶ δῆμων, καὶ πάντων δὲ τοῖς δυνατώτερος τε καὶ εὐπορώτερος. Καὶ τὸ ιντιμῆς διε τὴν ψυχὴν, καὶ τὸ αἷμα εἰσενεγκεῖν, οὐ πάλιστα πάντων διευθερεστεμένον δύναται· δεν, πάσοι πλουτοῦσι κατὰ τὸν καιρὸν δησαν· Ήρόδου; πάσοι δυναστεῖαι; τις παρῆλθεν εἰς μέσον; τις ἀπειμήσεις τῷ τυράννῳ; τις ήμυνεν διδικούμενος; τοῖς τοῦ Θεοῦ νόμοις; Τῶν μὲν εὐτόπωρων οἰδεῖς· δὲ τὸ πένης καὶ πτωχός, δὲ μὴ κλίνην, μῆτε τράπεζαν, μῆτε στέγην ἔχων, δὲ τῆς δρήμου πολίτης Ιωάννης. οὗτος μόνος καὶ πρώτος μετὰ παρῆλθεν εἰς μέσον· τις διετέλεσθαι τοιούτην δησειται· περιγραμ.

^a Savili. in παναγ. ἀλλὰ μίαν εἶναι νομίζει τὴν ένα.

aurem eis lequebatur, sed arpe in altis montibus, et in synagogis. Ita et hic intellige. Nam sicut ibi audiennes tecta, alio modo intelleximus, ita et hic cum gladios audimus, ne pulemus eum jussisse bari gladios, sed per gladios insinuasse innimicem insidias, et passuram se a Judæis quæ et passus est. Atque hoc ex sequentibus manifestum est. Nam ut dixit emendum gladium, mox adjectit: *Quia oportet adimpleri ea quæ de me sunt scripta* (Luc. 22. 37), *Quod cum ini quis reputatus sum* (Isai. 53. 12). Discipulis autem dicentibus, *Hic sunt duo gladii, et non intelligentibus id quod dictum fuerat, sit, Satis est* (Luc. 22. 38). Tametsi non satis erat: neque enim sufficierent vel duo, vel tres, vel centum, si humano auxilio eos uti voluisse; quod si noluit eos humano presidio uti, sunt utique et hi duo superflui. Prinde hic enigma non exposuit; id quod arpe facere deprehenditur, ut quoties dicta minus intelligunt discipuli, eventui rerum dictorum intelligentiam explana nandam relinquent, prætereat. Ita et alibi facit. De resurrectione enim disserens, sic dicebat: *Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud* (Joan. 2. 19): et non intelligebant discipuli quid diceret, sicut et evangelista testatur, dicens: *Quando autem resurrexit Jesus, crediderunt verbo ejus, et Scripturæ* (Ib. v. 22). Et iterum alibi: *Nondum enim aiebant, quod oportebat ipsum e mortuis resurgere* (Joan. 20. 9).

4. Sed quæstio satis soluta est. Nos nunc ad reliquam salutationis partem sermonem flectamus. Quidnam ergo est, quod dictum est, et unde istuc digressi sumus? Priscillam et Aquilam beatos diximus, quod cum Paulo habitarent, diligenter ardiscentes morem habitus et calcementorum, atque omnia quæ agebat. Hinc nobis enata est quæstio: cujus gratia Christo prohibente aliquid præter unam vestem haberi, visi sunt hi habere sandalia et penulum? Et sermons demonstratum est, apostolos his utendo legem non transgressos esse, sed diligenter observasse. Ille autem dicebamus, non ut vos ad enacervandas divitias exhortaremur, et provocarenius ut plus quam necessitas postulat, possideatis, sed in promptiu siue quæ infidelibus nostra ridentibus respondeatis. Etenim Christus superiorum legem solvens, non jussit nos habere domos, servos, lectos, vasa argentea, vel quidpiam horum: sed nos a prius dictorum necessitate liberos esse voluit. Unde et Paulus sic admonebat, dicens: *Habentes victum et tegumenta, his contenti sumus* (1. Tim. 6. 8). Tribuendum enim gentibus, si quid usui nostro superest: id quod Priscilla et Aquila perquam studiose faciebant. Et idcirco eos laudat et admiratur apostolus, insigne illorum præconium apponens. Nam ut dixit, *Salutate Priscillam et Aquilam cooperarios meos in Domino* (Rom. 16. 3), etiam causam ponit tantæ caritatis. Qualem? Qui pro mea, ait, *anima cervicem suum supponere* (Ibid. v. 4). Igitur, dicit fortasse aliquis, hac de causa eos diligis et amas? Maxime: quia et si id unum egissent, vel hinc laude digni erant. Qui enim ducem exercitus salvum fecit, et milites fecit salvos: qui medicum libe-

ravit periculis, et liberantes morbis ad sanitatem redi xit: qui gubernatorem fluctibus eripuit, navem totam ex undis liberavit: sic utique qui magistrum orbis salvavunt, et pro illius salute sanguinem suum effuderunt, orbis quoque totius fuerunt benefactores, utpote qui sua erga præceptorem providenter discipulos omnes servaverint. Ut autem dicas, eos non solum erga magistrum tales fuisse, sed et fratribus eandem curam impendisse, audi sequentia. Nam cum dixiaset, *Pro anima mea cervicem supponuerunt*, adjectit: *Quibus non ego sulus gratias ago, sed et omnes Ecclesiae gentium*. Quid ais? Tentiorum opificibus, pauperibus, artificibus, quibus nihil præter victum necessarium suppettebat, omnes Ecclesiae gentium gratias agunt? Et quid tantum duo illi prudesse potuerunt tot Ecclesiis? qua opum abundantia, qua potentiae magnitudine, quo apud principes favore claruerunt? Opum quidem abundantia, et potentia, et gratia apud imperantes nihil valuerunt, sed erat eis, qui omnibus major est, animus ad pericula admodum promptus. Hinc est quod de multis bene meruerunt, multosque servarunt. Neque enim Ecclesiis tam prudesse valent divites illi fastosi, ut pauperes magnanimi. Nemo dictum hoc miretur: verum enim est, quod dicimus, idque rebus ipsis comprobatur: nam multæ sunt divitiae molestiae et pericula. Timet pro domo, pro famulis, pro agris, pro opibus, ne quis aliquid ex iis auferat. Et qui multorum est dominus, idem multorum servus esse cogitur. Pauper autem his expeditus, et curis omnibus carens, leo est, ignem spirat, generoso et forti est animo, de omnibus sese expedit, facile omnia agit, quæ prudesse possunt Ecclesiis, sive opus sit ut arguantur aliqui, sive ut increpantur, sive sexcenta propter Christianum opera subeunda sint: ac quoniam semel vitam despexit presentem, magna facilitate conficit omnia. Quid enim timeret, dic, obsecro? Num ne opes ejus auferantur? Hoc nemo dicere poterit. Num ne pellatur e patria? Sed universus orbis terrarum ei civitas est¹? Num ne quis imminuat ei delicias et satellitiū? Sed his omnibus valere jussis in celo habitat, et ad futuram festinat vitam. Non deprecabitur item, si anima ipsa tradenda sit, et effundendus sa quis. Hinc est, quod talis etiam et tyrannus, et regibus, et populis, et omnibus potentior est ac diutor. Et ut dicas, quod vere hac, et non adulanter sint dicta, et quod qui nihil possident, hi omnium liberrimi sint ad loquendum: quot divites erant tempore Herodis, quot potentes? et quis in medium prorupit? quis tyrannum increpavit? quis contemptus leges Dei ultus est? Divitum quidem nullus, sed pauper ille et inops, qui neque lectum, neque mensam, neque lectum habebat: ille, inquam, solidinis inquitius Joannes, ille solus et primus omni libertate tyrannum arguit, et adulterinas nuptias detectit, et presentibus omnibus ac audientibus pronuntiata sententia eum condemnavit. Et ante hunc magnus quoque

¹ Savil. In marginis sic habet, sed usum patrum reputat quæ sursum est.

Hellas, qui nihil præster meloten possidebat, impium et prævaricatorum lumen Achab solus viriliter corripuit. Nihil enim sequendi libertatem, et la rerum discrimines fiduciam ita præbet, nihil homines adeo vanitos et fortes efficit, ut nihil posse dñe, et nullis sacra-ribus circasvolvi negotiis. Atque adeo, si quis virtutem multam considerere cupit, paupertatem amplectetur, præsentem vitam despiciat, nihil esse putet mortem. Hic non solum plus quam divites et principes, sed et plus quam reges ipsi Ecclesiæ prodeant poterit. Nam regnantes illi et abundantes quæcumque faciunt, id opibus faciunt: hic autem magna plerumque operatur per pericula et mortem ipsam. Quanto autem auro omni pretiosior est sanguis, tanto paupertas quam abundantia mellor.

5. Tales quidam erant illi Pauli hospites Priscilla et Aquila, qui opum carebant abundantia, et omnibus divitiis locupletiorem animum possidebant, mortui expectantes quotidie, in cæde et sanguine viventes, atque perpetuo martyrum patientes. Ideo res nostra illis temporibus florebant, quia sic discipuli magistris, et magistri discipulis colligali erant. Nam Paulus hoc non solum de his, sed et de multis aliis testatur. Nam Iudeis, et Thessalonicensibus, et Galatis scribens, asserit omnes multis temptationibus afflictos, et indicat in epistolis suis ipsos pelli, patria excidere, substantias perdere, et ad sanguinem usque periclitari: tota eorum vita in gravibus certaminibus erat, et ipsis mutilari membris pro præceptoribus non detrectabant. Unde Galatis scribens, dicit: *Testor enim, quod, si possibla fuisset, oculos vestros effosso mihi dediceris* (Galat. 4. 15). Et Epaphram qui Colossis erat, eadem de re laudat his verbis: *Ægrotavit usque ad mortem, et Deus ejus misertus est: non solum autem ejus, sed et mei, ne tristitiam super tristitiam haberem* (Philipp. 2. 27). Ubi clare demonstrat se jure habiturum suisse dolorem de morte discipuli. Cujus virtutem aliquid omnibus iterum detegit dicens, *Accessis usque ad mortem, neglecta anima sua, ut impleret, quod in tribus erga me deerat ministerium* (Philipp. 2. 30). Quid illis fuerit beatius, quid autem nolis miserius? quandoquidem illi sanguinem et animum pro præceptoribus profundiabant, nos autem neque verbum pro communibus patribus emittere audemus, sed cum audiamus eis maledici, et conviciis eos dehonestari, et a suis, et ab alienis, maledicentes neque compescimus, neque reprehendimus, neque prohibemus.

Quantum sit peccatum Ecclesia rectoribus maledicere. — Utinam ne ipsi primi maledicorum simus. Sene non tanta ab infidelibus convicia et probra, quanta in principes ab his, qui nobis juncti religione et fideles vindicantur, proferri videmus. Ultra hic queremus, unde tanta ignavia, et unde hic pietatis contemptus evenit, quod sic hostiliter erga patres nostros simus affecti? Nihil profecto est quod Ecclesiam Dei ita destituerem et dissolverem, nihil quod ita facile pessum dare posset, ut quando discipuli magistris, et patribus filii, et principibus subditi, non magno studio cohærent.

Si quis fratrum cuiquam maledicit, a sacra cum Scripturarum lectione excluditur. *Ut quid enim assamus,* ait Deus, *testamentum meum per os tuum* (Psalm. 49. 16)⁹ et causa posita dicit: *Sedens contra fratrem tuum loqueraris* (Ibid. v. 20). Patrem vero spiritualem accensans, te dignum reputas, qui ad divina vestimenta accedas? *Quomodo hoc congruet?* Nam si maledicentes patri vel matri morte moriuntur secundum legem (Exodus. 21. 17), quali judicio dignus erit, qui maledicere audet ei, qui parentibus illis magis necessarius est, et melior? Annon timet, ne aperiat se terra, et ipsum absorbeat, vel fulmen superne decidens maledicam illam linguam comburat? Non audisti, quid passa sit Mosis soror, principi maledicens? quomodo facta sit immunda, inciderit in lepram, summam suscinerit ignominiam, fratre Deum orante, veniam non obtinuerit; tametsi illa ipsa esset, quæ sanctum illum exposuerat, et pro ejus educatione id efficerat, et ejus mater in nutricem assumetur, et ne puellus in barbarico sinu enutriretur; deinde vero seminarum exercitus dux fuit sicut Moses virorum; omnesque cum illo tulit seruandas, vere soror Moses existens: verumtamen cum maledixit, nihil ei profuerunt hæc omnia ad effugiendam iram Dei: sed nec Moses, qui tantum populum, post ingentem illum impietatem, precibus explaverat, pro sorore supplicans et veniam petens, placare Deum potuit, sed ab eo valde illa increpatur: quo discamus et nos, quantum malum sit principibus maledicere, et de aliorum judicare vita. Etenim in die illo non solum de his quæ nos peccavimus, sed et de iis, ob quæ in alios sententiam tulimus, omnino judicabit nos Deus. Et quod sepe natura leve peccatum est, hoc grave et non ignoscibile fit, dem peccatis de alio judicat. Forte non satis claret quod diximus, igitur clarius dicemus. Peccavit aliquis, et alium idem committentem peccatum condemnavit: in die illo valde amaro non eam poenam loet, quam peccati natura exposcit, sed maiorem quam duplcem, et triplicem: non enim quod ipse peccaverit, sed quod in alium similiter lapsum tam gravem calicum tulierit, supplicium illi destinabit Deus. Et hoc verum esse, ex iis quæ jam facta sunt et contigerunt, clarius, ut promisi, demonstrabo. Nam Phariseus, quianvis ipse nihil peccaverat, sed et justus vixerat, et multa de se bona prædicare poterat: quia tamen publicanum rapto, avarum, et iniquissimum condonavit, tantas dedit poenas, ut ad supplicium manus, quam publicano debebat, reservatus sit (Luc. 18. 10-14). Quod si is, qui nihil peccavit, et peccantem alium, qui manifestus erat omnibus, levi verbo condemnavit, tantum sibi attraxit supplicium: qui multum quotidie peccamus, aliorumque vitam condemnamus, etiam aliis ignororum, cogita quam tam sustinebimus poenas, quomodo omni via excidemus. *In quo enim judicio judicatis, inquit, et eos judicabimini* (Mathew. 7. 2).

6. Propter haec utique et supplico, precor, et exhorrtoi, ut ab hac mala consuetudine desistatis. Nihil enim nocebimus sacerdotibus, quibus maledicimus,

Ἄγαδες ἐκείνον μόνος ἡλεγεῖ μετὰ πολλῆς ἀνθρείας, οὐδὲν γάρ οὕτως ἀλευθεροστομεῖν παρασκευάζει, καὶ θερψέν δὲ ὑπασι πολύει τοῖς δεινοῖς, καὶ ἀναλόγους ἐργάζεται καὶ ισχυρούς, ὡς τὸ μηδὲν κακῆθεις, μῆδε περιβαλήν τινα πραγμάτων ἔχειν. “Μότε εἰ τις βούλοιτο πολλὴν κακῆθεις δύναμιν. ἀσπασάσθω πεντάν, καταφρονέαν τῆς παρούσης ζῶντος, μηδὲν μνᾶν νομίζεται θάνατον. Οὗτος οὐδὲ τῶν εὐπόρων μόνον, εὐδὲ τῶν δρυγόντων, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν βασιλεύστων πλειόνα τὰς Ἐκκλησίας ὥρελησαι [185] δυνήσται.. Οἱ μὲν γάρ βασιλεύστες καὶ οἱ εὐπόροι, δοτὰ δὲν ποιήσωσιν, ἀπὸ χρημάτων ποιοῦσιν· δὲ δὲ τοιώντος πολλάκις καὶ ἀπὸ κυνέντων καὶ ἀπὸ θανάτων πολλὰ καὶ μεγάλα συνετέλεσαν “Οὐστὲ δὲ χρονιου παντὸς τιμώτερον αἷμα, τοσούτῳ βελτίνων ἐκτίνεις αὐτῇ τῇ ισφορά

ε'. Τοιούτοις τινες ἥσαν καὶ οὗτοι οἱ Παιύλου ἔνοδόχοι, ή Πρίενιλλα καὶ ὁ Ἀκίλας, οἱ χρημάτων μὲν περιουσίαν οὐκ εἶχον, τελούτου δὲ πάντος εὐποριστέρων ἐκτηντο γνωμῆν, καθ' ἐκάστην ἀποθανεῖσθαι προσδικήντες ἡμέραν, καὶ ἐν σφραγίσῃς καὶ αἴμασις ζῶντες, καὶ διὰ πάντος μαρτυροῦντες τὸν χρόνον. Διὰ τοῦτο ἥνθεται τὰ ἡμέτερα κατὰ τὺς καιροὺς ἐκείνους, διτὶ οὖτα μὲν οἱ μαθηταὶ τοῦ; διδασκάλοις; οὖτα δὲ οἱ διδάσκαλοι συνεδέσθε τοῖς μαθηταῖς. Οὐ γάρ ἐτι περὶ τούτων μόνον ὅτις οὐ πλούτος, ἀλλὰ καὶ περὶ ἑτέρων πολλῶν. Καὶ γάρ Ἐβραίοις καὶ θεσσαλονικεῖσιν γράφων καὶ Γαλαταῖς, τολλήν ὑπασι περιτυρεὶ πειρασμὸν ἀπαγωγῆν, καὶ δεκτίνεις δὲν ἐπέστελλεν, διτὶ καὶ ἡλαύνοντο καὶ τῆς πετρᾶς ἐξεπεπτον, καὶ τὰς οὐσίας ἀπώλυτον, καὶ μέχρις εὐτὸν τοῦ αἰματος ἐκενένευνον· καὶ δῆτας ἐναγάνιος αὐτοῖς δίθος; ἦν, καὶ αὐτὰ δὲ ἀπωτηριωσθῆναι τὰ μελά οὐκ ἐν ὑπὲρ τῶν διδασκάλων παρητήσαντο. Τοις γοῦν Γαλάταις ἀποτέλειλαν ἐλεγε· Μαρτυρῶ τάρ όμιτ, δει, εἰ δυνατόν, τούτες ὁρθαλιμούς ώμῶν ἔξορύξατες ἀτὰ ἀδέκατέ μοι. Καὶ τὸν Ἐπατρέαν δὲ τὸν δὲν Κελοσσαῖς ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἀποδέχεται πάλιν, εἰπὼν, διτὶ Ἡσθέντος παραπλήσιον διάρετον, καὶ ἡλέντεν αὐτὸν δὲν Θεός, οὐκ εἰτέρη δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕμε, ἵνα μή ἀντηρέσῃ λύση σχῶ. Οὐτον δὲ εἰπε δεκτίνες, δητὶ δικαίων ἔμελον ἀλλεγεν ἐπὶ τῇ τελευτῇ τοῦ μαθητοῦ. Καὶ τὴν ἀρετὴν δὲ αὐτοῦ πάλιν ἀποκαύπτει τεῖσιν, οὐτωσι λέγων, διτὶ Ἡγροῖς μέχρι θυτῶν παρασούλευσθμέρος τῇ γύνη, ἵνα δρακωτρώσῃ τὸ ώμων ὑστέρωμα τῆς πρόσθιας μετανοητικάς. Τὶ γένοις δὲν ἐκείνων μακαριώτερον, τὲ δὲ ἡμῶν ἀδειώτερον; εἰ τοις ἐκείνοι μὲν καὶ τὸ αἷμα, καὶ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν διδασκάλων προθεντο, ἡμεῖς δὲ οὐδὲ δῆμα ψιλὸν πολλάκις προσθεῖται τολμῶμεν ὑπὲρ τῶν κοινῶν πατέρων, ἀλλὰ ἀποινέντες αὐτοῖς βλασφημούμενος, λοιδορούμενος κακῶς καὶ παρὰ τῶν οἰκείων καὶ παρὰ τῶν ἀλλοτρίων, οὐκ ἐπιστομίζομεν τοὺς λέγοντας, οὐ κακίομεν, οὐκ ἀλληγοροῦν.

Εἴδε μὲν διν μὴ αὐτοῖς τῆς κακηγορίας ἡρχομεν ταύτης. Νυν δὲ οὐ τοσοῦτα παρὰ τῶν ἀπίστων σκώμματα καὶ ὄντειν, δοσα παρὰ τῶν δοκούντων είναι πιστῶν καὶ μεθ' ἡμῶν τετάχθαι γινόμενα εἰς τοὺς ἀρχοντας δέσι τις δι. Εἴτι οὖν ἡρητούμενοι ποθεν φρενυμία τοσαύτη καὶ εὐλαβεῖας ὀπεροψίᾳ γέγονεν, δοταν οὕτως ώμεν ἀπεχθῶς πρός τοὺς πατέρας διακείμενοι τοὺς ἡμετρούς; Οὐ γάρ δέστιν, οὐκ δέστιν οὐδὲν, δὲ καταλῦσαι καὶ διαρθεῖται· Ἐκκλησίαν δύναται δὲν, μᾶλλον δὲ οὐκ ἔστιν οὐτω γενέσθει τοῦτο ἀλλαχθεν φρδίως, ἀλλ' ἢ δοταν οἱ μαθηταὶ τοῖς διδασκάλοις; καὶ τοῖς πατέρασιν οἱ πατέρες, καὶ τοῖς ἀρχοντινοῖς οἱ ἀρχόμενοι μὴ μετὰ πολλῆς ὡσι συνεδεμένοι τῆς ἀκριβείας. Εἴτα δὲν μὲν τὸν ἀδελφό, τις

* Ήσε, τι δὲ δικῶν ὀδιώτερον, desunt in Morel. Sed habentur in Celsina. et a Gelenio lecta sunt.

PATROL. GR. LI.

εἰπε πακῶς, καὶ τῆς ἀναγνώσεως τῶν θείων ἀπειργεῖται Γραφῶν. Ἰτα τι γάρ ἀνυλιμνήστεις τὴν διαθήκην μού διά τε στόματός σου; φησὶν δὲ Θεός· εἰτα τὴν αἰτίαν τίθεις, ἀπηγαγε· Καθήμερος κατὰ τὸν ἀδελφοῦ σον κατελάλεις. [189] Τὸν πνευματικὸν δὲ πάτερα κατηγορῶν, δέκιν είναι νομίζεις σαυτὸν ἐπιβῆναι τῶν Ιερῶν προθύρων; Καὶ πῶς δὲν έχοι λόγον; Εἰ γάρ οἱ κακοδιγοῦντες πάτερα δὲ μητέρα θανάτῳ τελευτῶσι, τοιδες δέκινες ἔσται δίκης δὲ τὸν γονέων ἀκείνων πατέρων; Οὐκ δημοσίες ἀδελφῆς κατεπιστούσα τοῦ ἀρχοντος; πῶς ἀκάθαρτος γέγονε, καὶ εἰς λέπραν ἐνέπεσε, καὶ τὴν ἐσχάτην ὑπέμεινεν ἀτιμαλα, καὶ τοῦ ἀδελφοῦ παρακαλουντος καὶ τῷ Θεῷ προσπίποντος, οὐδεμίδες ἔτυχε συγγνώμης, ἀλλὰ καὶ ἰκενεμένη τὸν ἀγιον ἐκείνων, καὶ πρὸς τὴν ἀνατροφὴν αὐτοῦ συντελέσασα, καὶ δημιος ἡ μῆτηρ γένοιτο τροφὸς, καὶ μή δὲν βαρβαρικῇ χειρὶ τραφῇ τὸ παιδίον ἐξαρχῆς συμπράξασα, καὶ μετὰ ταῦτα στρατηγήσασα τοῦ γνωμικοῦ γένους, καθάπερ Μιωνοῦς τοῦ τῶν ἀνδρῶν, καὶ πάντα συνδιενεγκοῦσα τὰ δεινά, καὶ ἀδελφῆ Μιωνοῦς οὐσα, οὐδὲν δημας ἀπὸ τούτων ἀπάντων ἀκέρδανεν εἰς τὸ διαφυγεῖν τὴν δρήγην τοῦ Θεοῦ ἀπὶ τῇ κακηγορίᾳ; δίλλ' οἱ Μιωνοῦς, δὲ τοσοῦτον λαὸν ἐκατησάμενος μετὰ τὴν διφατον ἀσθεάτων ἐκείνην, οὔτε δὲ πέρ τῆς ἀδελφῆς προσπίπτων καὶ συγγνώμην αἰτῶν, οὐδὲ Ιοχυσσον διεών ποιῆσαι τὸν Θεὸν, ἀλλὰ καὶ ἀπετειμένο σφοδρῶς· Ινα μάθωμεν ἡμεῖς δον κακὸν ἔστι, τὸ τοὺς ἀρχοντας λέγειν κακῶς, καὶ τοὺς ἑτέρων κρίνειν βίους. Καὶ γάρ ἐπὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, οὐκ διφ' ὧν ἀμαρτάνομεν μόνον, ἀλλὰ καὶ διφ' ὧν ἑτέροις ἀψηφιδάμεθα, κρίνειν πάντως τημέν οἱ Θεός· καὶ πολλάκις δὲ τῇ φύσει κούρον ἐστιν ἀμάρτημα, τοῦτο χαλεπόν καὶ ἀτύγχωστον γίγνεται τῇ τοῦ ἀμαρτάνοντος περὶ ἑτέρου κρίσει. Τάχις ἀσφῆς τὸ εἰρημένον· εὐκοῦν αὐτὸν σφῆς ποιῆσαι πειράσομαι. Ήμαρτί τις· ἑτερον ἀμαρτάνοντα τὴν αὐτὴν ἀμαρτίαν κατεδίκασε σφδρώς· Ἐν τῇ ἡμέρᾳ δὲκενην σο τοσαύτην ἀπιστάται κόλασιν, δοην τῇ φύσις τῆς ἀμαρτίας; ἀπαιτεῖ, ἀλλὰ καὶ δίπλασιον πολλῶ καὶ τριπλασίαν· οὐ γάρ διφ' ὧν αὐτοῖς; ήμαρτεν, ἀλλ' διφ' ὧν ἑτέρον ἀμαρτάνοντα τὰ αὐτὰ καλεπῶς δεκόλασε, ψηφιεῖται αὐτῷ τὴν τιμωρίαν δ Θεός. Καὶ διτὶ τοῦτο ἔστιν ἀληθές, ἀπὸ τῶν γεγενημένων καὶ ἀκείνων, μεζόνως. διπερ ὑπεροχόμην διμέν, αὐτὸν ποιήσω καταφανές. Ο Φρεισαῖος, καίτοι γε αὐτοῖς οὐδὲν ἀμαρτών, ἀλλὰ καὶ δὲν δικαιούμην ἔστις, καὶ πολλὰ ἔχω κατορθώματα εἰταίνει, ἐπειδή τὸν τελώνην, τὸν ὄρπαγα καὶ πλεονέκτην καὶ παρανομώτατον κατεδίκασε, τοσαύτην διώκει τοικην, ὃς ἐκείνου μεζόνι τηρεῖσθαι κόλασει. Εἰ δὲ δημόδην μὲν ἀμαρτών αὐτοῖς, ἀμαρτάνοντα δὲ ἑτερον καὶ πειριζανῆ πάσιν ἐπὶ παρανομίαις δητα, δῆματι ψιλῷ καταδικάσας τοσαύτην ἐπεισπάσαστο κόλασιν, οἱ πολλὰ μὲν καθ' ἐκάστην τημέραν ἀμαρτάνοντες, ἑτέρων δὲ βίους καταδικάζοντες, εὐδὲ ἐμφανεῖς δητας τειν, οὐδὲ δῆμους, ἐννόησον δοην ὑποστησόμενα κόλασιν, πῶς ἐκπεσούμεθα πάστης συγγνώμης. Ἐν ὧ γάρ κρίματι, φησὶ, κρίνετε, καὶ ύμεις κριθήσεσθε.

ζ'. Δια δὴ ταῦτα ἀντιολῶ, καὶ πυραινῶ, καὶ δέομαι, ταῦτης ἀποστήναι τῆς πωνηρᾶς συνθετας. Τοις μὲν [190] γάρ ιερέας κακῶς ἀκούοντας οὐδὲν παρατέλλομεν,

οὐ μόνον ἀν ψευδῆ τὰ λεγόμενα ἦ, ἀλλὰ καὶ ἀληθῆ· ἐπειὶ καὶ ὁ Φαρισαῖος τὸν τελώνην οὐδὲν κατέβλαψεν, ἀλλὰ καὶ ὡράκησε, καίτοι γε ἀληθῆ περὶ αὐτοῦ λέγων· ἡμεῖς δὲ ἔστους τοῖς ἑσχάτοις περιβαλοῦμεν κακοῖς· ἐπειὶ καὶ ὁ Φαρισαῖος καθ' ἔστους τὸ ἔιφος ὥθησε, καὶ καιρίαν πληγήν λαβὼν ἀπῆλθεν. Ἰναὶ οὖν μὴ καὶ ἡμεῖς τὰ αὐτὰ πάθωμεν, κρατῶμεν ἀκλάστοι· γλωττῆς. Εἰ γάρ τὸν τελώνην εἰπὼν κακῶς, οὐ διέφυνεν ἀκείνος, οἱ τοὺς πατέρας ἡμῶν κακῶς λέγοντες, ποιά· ἔξομεν ἀπολογίαν; εἰ τὸν ἀδελφὸν βλασφημήσας Μαρία ἀπαξ, τοσαύτην ἔδωκε δίκην, πολὺς σωτηρίας ἡμῖν ἐπλεῖ, δταν μυρίας καθ' ἑκάστην ἡμέραν τοὺς ἀρχοντας τὰλύνωμεν λοιδορίας; Μή γάρ μητοῦτο λεγέτω τις, δτι ἀκείνος Μωῦσῆς ἡν· δυνήσομαι γάρ εἰπεῖν καὶ ἄγω, δτι ἀκέλευθος Μαρίας ἡν. Ἀλλω; δὲ, ἵνα καὶ τοῦτο αὐτὸν μάζης ταρπῖς, δτι· εἰ καὶ ἐγκλημάτων ὑπεύθυνος ὡσιν οἱ λερεῖς, οὐδὲ οὗτοι σοι θέμις τὸν ἀκείνων βίον κρίνειν, ἀκούοντο τοις φησι· περὶ τῶν ἀρχόντων τῶν Ἰουδαϊκῶν ὁ Χριστός· Ἐπὶ τῆς Μωῦσεως καθέδρας ἐκάθισται οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι· πάρτα οὐρ, δσα ἀν λέγωσιν ὑμῖν ποιεῖν· ποιεῖτε· κατὰ δὲ τὰ δρυγὰ αὐτῶν μὴ ποιεῖτε. Καὶ τι γένοιτο ἀν κείρον ἀκείνων; ὅν δὲ τῷδες ἐργασίας τοὺς μαθητευομένους; Ἀλλ' ὅμως οὐδὲ οὗτοι κατεβίβασιν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ἀξίας, οὐδὲ εὐκαταφρονήσους ἀποίησιν εἰναι τοῖς ἀρχομένοις· καὶ μάλα εἰκότως. Εἰ γάρ ταῦτης ἐπιλάβοιντο τῆς ἔξουσίας οἱ ἀρχόμενοι, δρθῆσονται πάντας ἀποχειροτονοῦντες, καὶ ἐκ τοῦ βίβατος κατεβιβάζονται· Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος τὸν ἀρχιερέα τῶν Ἰουδαϊκῶν ὑβρίσας, καὶ εἰπὼν, Τίκτειν σε μέλλει ὁ Θεὸς, τοῦχε πεκονιαμέθε· καὶ σὺ καθὴ κρίνω με· ἐπειδὴ τινῶν ἡκουούσιν ἀποτομήσθων αὐτὸν, καὶ λεγόντων, Τὸν ἀρχιερέα τοῦ Θεοῦ λοιδορεῖς; δεῖξαι βουλδμενος, δοσην ἀπονέμειν δεῖ τοῖς ἀρχοντας τὴν αἰδῶ καὶ τὴν τιμὴν, τι φησιν; Οὐκ διδεῖν δεῖ τὸν ἀρχιερέα τοῦ Θεοῦ οὐρ. Διὰ τοῦτο καὶ Δαιτὶς παρανομοῦντα λαβὼν τὸν Σαοὺλ, καὶ φόνου πνέοντα, καὶ μυρίας ὑντα καλάσσως ἀξιον, οὐ μόνον αὐτοῦ τῆς ζωῆς ἀφείσατο, ἀλλ' οὔτε βῆμα φροτικὸν εἰ; αὐτὸν ἀκεβλεῖν ὑπέμεινε· καὶ τὴν αἰτίαν τιθῆσαι λέγων, δτι Χριστὸς Κυρίου διτί. Οὐκ ἔντεῦθεν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐτέρωθεν ἐκ πολλῆς τῆς περιουσίας ἔστιν ίδειν, τῶς πόρῳ ποὺ τὰ τῶν λερῶν διερθοῦν τὸν ἀρχόμενον ἐστηκέναι χρή. Τῆς γάρ κιδωτοῦ ποτε ἀναγμένης, ἐπειδὴ τινῶν τῶν ἀρχομένων περιτρεπομένην καὶ καταπίπτειν μέλλουσαν ἰδόντες ἀνώρθωσαν, ἐν αὐτῷ τῷ χωρὶκῷ διέκην ἐδοσαν, ὑπὸ τοῦ Κυρίου πληγέντες καὶ νεκροὶ μείναντες. Καίτοι γε οὐδὲν ἀποποτίσαιον· οὐδὲ γάρ ἀνέτρεπον τὴν κιδωτὸν, ἀλλ' ἀνατρέπεσθαι μέλλουσαν καὶ καταπίπτειν ἀνώρθουν. Ἀλλ' ἵνα ἐκ πολλῆς περιουσίας μάζης τῶν λερῶν τὸ ἀξιωμα, καὶ πῶς οὐ θέμις τὸν ὑποτεταγμένον καὶ ἐν τάξει λατικῶν ὑντα τοιαῦτα ἐπανορθοῦν, ἀπέκτεινεν αὐτοὺς ἐν μέσῳ τῷ πλήθει, τοὺς δόλους πάντας ἐκ πολλῆς φοβῶν τῆς ὑπερβολῆς, καὶ πειθῶν μηδέποτε τοῖς τῆς λερώσυνς προσιέναι ἀδύτοις. Ε! γάρ δὴ μέλλοιεν ἑκαστοὶ ἐπὶ προφάσει τοῦ τὰ κακῶς γινόμενα διορθοῦν εἰς τὸ τῆς λερώσυντος εἰσάγειν ἔστους ἀξιωμα, οὔτε [191] πρόφασις ἐπιλεῖψει διορθώσεώς ποτε, οὔτε ἀρχοντα, οὔτε ἀρχόμενον διαγνωσθεῖα, ἀναμεμιγμένων πάντων ἀλλήλοις. Καὶ μή τις νομίσῃ τῶν λερῶν κατεγνωκτά ταῦτα λέγειν (διὰ γάρ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν, πολλὴν, ὡς καὶ θαμῆς ἔστε, τὴν ἐπιείκειαν ἐν ἀπασιν ἐπιδεκνυνται, καὶ

^a Sic Coislin, melius, quam Morel. τι δὲ γνοῖτο ἀν τοῦ βίου χρίστου.

οὐδεμίαν οὐδένι ποτε παρεσχήκατι λαβήν), ἀλλ' ἵνα θμαῖς μάθηται, δτι εἰ καὶ μοχθηροὺς εἰχεται πατέρας καὶ φορτικοὺς δικαστάλους, οὐδὲ οὕτως ἀκίνδυνον ὑμῖν ἦν, οὐδὲ δοσφαλές βλασφημεῖν αὐτοὺς καὶ λοιδορεῖσθαι. Εἰ γάρ ἐπὶ τῶν σωματικῶν γονέων σοφός τις φησι, Καὶτούτοις οὐτεστι, καθὼς αὐτοὶ σοι· πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τῶν πνευματικῶν τοιτούτον φυλάττεσθαι χρή τὸν νόμον, καὶ τὸν ἑκάστου βίου ἔστοτεν ἑκαστον περιεργάσεσθαι καὶ πολυπραγμονεῖν, ἵνα μὴ ἀκούσωμεν κατ' ἔκεινην τὴν ἡμέραν, Υποκριτά, τι βλέπεις τὸ κάρχος τὸ δὲ τῷ σῷ δρθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴρ δὲ ὃ τῷ σῷ δρθαλμῷ οὐ κατατοεῖς δοκότ; Καὶ γάρ ὑποκριτῶν ἔργον, τὸ δημοσίᾳ μὲν καὶ πάντων δρώντων τὰς χειρας φιλεῖν τῶν λερέων, καὶ γονάτων ἀπτεσθαι, καὶ παραπλεῖν ὑπὲρ αὐτῶν εἰχεσθαι, καὶ δεομένους βαπτίσματος· ἐπὶ τὰς ἀκείνων τρέχειν θύρας, οἵκοι δὲ καὶ ἐν ἀγοραῖς τῶν ποσούτων ἀγαθῶν αἰτίους ἡμῖν· καὶ θιακάνους μυρίας πλύνειν ὑνεδεσιν, ἥτετέρι ὑνειδιζόντων ἀνήγεσθαι. Εἰ μὲν γάρ ἀληθῶς κακὸς ὁ πατήρ, πῶς; αὐτὸν ἀξιώπιστον εἶναι νομίζεις διάκονον τῆς τῶν φρικτῶν ἀκείνων μυσταγωγίας; Εἰ δὲ ἀξιώπιστος ἀκείνων εἶναι σοι δοκεῖ διάκονος, τίνος ἔνεκεν ἀνέγκη κακῶς ἀτέρων λεγόντων αὐτὸν, καὶ οὐκ ἀποτομήσεις, οὐδὲ ἀγανάκτεις, οὐδὲ δυσχεραίνεις, ἵνα περὶ τοῦ θεοῦ πολὺν τὸν μισθὸν ἀπολάθῃς, καὶ παρ' αὐτῶν ἀκείνων τῶν κατηγορούντων τὸν ἔπαινον; Καὶν γάρ μυρίακίς ὡσιν ὑδρίσται, πάντως ἀπαινέσονται σε καὶ ἀποδίξονται τῆς περὶ τοὺς πατέρας κηδεμονίες· διπερά, ἀν μὴ τοῦτο ποιῶμεν. Απαντεῖς ἡμῶν καταγάσσονται, καὶ αὐτοὶ οἱ κακῶς λέγονταις. Καὶ οὐ τοῦτο μάννον ἔστι τὸ δεινὸν, ἀλλ' ἔτι καὶ ἐκεὶ τὴν ἑκάστην δύσομεν θίκην. Οὐδέν γάρ οὐτω τὰς Ἐκκλησίας λυμανεῖται, ὡς τοῦτο τὸ ιδούμα· καὶ καθάπερ σῶμα μὴ μετὰ ἀριθμεῖται; συνδεδεμένον τῇ τῶν νευρῶν περιβολῇ, πολλάς τίκτει τὰς ἀρφωτίας, καὶ ἀδιωτὸν ποιεῖ τὸν βίον οὐτω καὶ Ἐκκλησία, μὴ σφρόδρη καὶ ἀρραγεῖ τῇ τῆς ἀγάπης διάστησι περιβελλημένη, μυρίους τίκτει πολλέμους, καὶ τὴν δργήν τοῦ θεοῦ αὐξεῖ, καὶ πολλῶν πειρασμῶν γίνεται δύσθεσις. Ἰναὶ οὖν μὴ ταῦτα συμβαίνη, μηδὲ τὸν θεὸν παρεξύνωμεν, καὶ τὰ ἡμέτερα ἀπαιξήσωμεν κακά, καὶ τὴν καλεσιν ἀκαρατητον παρασκευῶμεν, καὶ πολλῆς ἀηδίας πληρῷμεν τὴν ζωὴν τὴν ἡμετέραν, ἢ πρὸς εὐφημίαν τὴν γλωτταν μεταθένταις, τὸν ἔστωτὸν καθ' ἑκάστην τὴν ἡμέραν περιεργαζόμενα βίον, καὶ τὴν ἀτέρων ζωὴν τῷ τὰ ἀπόδρητα μετὰ δικριθεῖας εἰδότες κρίνειν ἐπετρέψαντες, αὐτοὶ τὰ ἔστωτα ἀμαρτήματα κρίνωμεν. Οὐτω γάρ καὶ τὸ τῆς γεννήντης δυντόσμενα διαφυγεῖν πύρ. Νοταρεῖς γάρ οἱ τὰ ἀλλότρια πολυπραγμοῦντας κακά, τῶν οἰκείων οὐδένα ποιοῦνται λόγον· [192] οὐτοὶ οἱ δεδοκτέτες εἰς τὸν ἀτέρων παρακύψας βίον, πολλὴν δαυτοῖς τῶν πετετημελημάτων ποιήσονται τὴν φροντίδα· οἱ δὲ τὰς ἔστωτας ἀναλογογόνμενοι κακά, καὶ ταῦτα καθ' ἑκάστην κρίνονταις τὴν ἡμέραν, καὶ δίκας δαυτοὺς ἀπαιτοῦντες, τιμερον έξουσιος τὸν διακόνον· Καὶ τοῦτο δ Παῦλος δηλῶν ἔλεγεν· Εἰ γάρ δαυτοὺς ἐκρίτομεν, οὐκ ἀν ἐκρίτομενα διακόνους Κυρίου. Ἰν' οὖν διαφύγωμεν τὴν ψῆφον ἔκεινην, πάντα τὰ δόλας ἀφέντες, πειρεργαζόμενα τὸν λογισμὸν τὸν ἀμαρτήματα κρίνωμεν τὴν φροντίδα· οἱ δὲ τὰς ἔστωτας ἀναλογογόνμενοι κακά, καὶ λόγον δαυτοὺς ἀπαιτῶμεν τῶν πεπραγμάτων ημῖν. Οὐτω γάρ δυνησόμενα κούφον τῶν ἀμαρτήματων ποιήσονταις τὸ φορτέον, συγγράμμης ἀπολαύσαι πολλῆς, καὶ τὸν παρόντα βίον μετ' ἡδονῆς διάγειν, καὶ τῶν μελ-

^b Ήσε, quae in Mor. manea erant, in Coisi. sic resiliuntur.

sive ementia, sive vera sint quae de eis dicimus: quamam et Phariseus publicano nihil nocuit, sed et ipsi profuit, licet vera de eo diceret. Ceterum nubis-ipsi mala extrema ipsi accersimus, sicut et Phariseus in beloopum gladium impulit, et letali accepta plaga abiit. Ut igitur ne et nos idem patiamur, imperremus indomite linguae. Nam si is, qui publicano maledixit, poenam non effugit, nos qui patribus nostris maledicimus, qua nos apologia tuebimur? si Maria, quod fratri semel maledixerit, tantam dedit peccatum (*Numb. 12. 10*): cujus nobis salutis spes, cum nos quotidie principes infinitis conviciis affliccimus? Ne mihi hoc quis dixerit, ille Moses erat: potero enim et ego dicere, illa Maria erat. Ceterum, ut et alia ratione hoc manifeste cognoscas, quod nec si criminum rei sint sacerdotes, de illorum tibi vita judicare fas sit, audi quid dicat de principibus Judæorum Christus: *Super cathedram Mosis aederunt scribas et Pharisei: omnia igitur quæcumque dixerint vobis, ut facias, facile: iuxta opera autem eorum ne facias* (*Math. 23. 2, 3*). Jam, quid illis pejus fuerit, quorum zelus futuris discipulis noxius erat? Attamen neque sic eos depositit a dignitate, neque subditis despicabiles fecit: idque jure merito. Nam si semel hanc pontestatem arripuerint subditii, statim magistratu privatos principes de dignitate deturbari videbimus. Eapropter Paulus cum principem sacerdotum Judæorum contumelia affecisset, ac dixisset: *Percutiet te Deus, prius dealbate: et tu judicas me sedes* (*Act. 23. 3*)? postquam autem quosdam audivit se increpantes, et dicentes: *Pontificem Dei convictis incessis* (*Ib. v. 4*)? monstrare volens, quantum oportet sacerdotibus Dei exhibere honorem et reverentiam, quid dicit? *Nesciebam quod pontifex Dei esset* (*Ib. v. 5*). Propterea et David, cum Saulem apprehendisset prævaricatorem, et spirantem homicidium, multisque poenis dignum: non solum ejus vita poperat, sed neque ut verbum aspernum in eum jaceretur, sustinuit, causamque ponens dicit: *Christus Domini est* (*1. Reg. 24.7*). Neque hinc solum, sed et aliunde videre licet copiose, quomodo subditum procul a sacerdotum correptione abesse oportet. Nam cum aliquando arca reduceretur, et subditorum aliqui ad lapsum declinantem videntes erigerent, eo ipso in loco poenam dederunt, et a Dominino percussi, mortui manserunt, tametsi nihil agerent absurdum (*2. Reg. 6. 7*). Non enim subverbabant, sed lapsuram erigebant. Et ut ex abundantia sacerdotum dignitatem discas, et quomodo non sit fas subditum, et in ordine laicorum existentem talia corrigeret: illos in media multitudine occidit, ceteros omnes hoc prodigo admodum terrens, et persuadens eis, ne ad adytum sacerdotii accedant. Si enim singuli obtentu male acta corrigendi in sacerdotii dignitatem se inferant, numquam deerit corrigendi occasio, et confusis inter se omnibus, inter principem et subditum non discernemus. Nemo haec me dicere opinetur, quasi ad sacerdotes accusandos (per Dei namque gratiam) in omnibus, ut et vos scitis, magnam exhibent probitatem, et nemini umquam criminandi an-

sam dederunt), sed ut discat, etiam si improbos habebetis patres, et molestos magistros, neque sic eis maledicere vobis securum et absque gravi periculo fore. Nam si de corporalibus parentibus sapiens quidam dicit: *Si sensu deficiat, vendiam da* (*Ecclesi. 3. 15*): quid enim illis dabis, quale ipsi tibi? multo magis in spiritualibus haec lex observanda: ac uniuscujusque officium est, ut suam ipsius vitam diligenter consideret, et excutiat, ne videlicet audiamus in die illo: *Hypocrita, quid vides festucam in oculo fratris tui, in tuo autem oculo trabem non consideras* (*Math. 7. 3*)? Etenim hypocritarum opus est, publice quidem et omnibus videntibus osculari manus sacerdotum, genua tangere, supplicare, ut pro se orient, et baptismo indigentes ad illorum januas currere: domi autem et in foro tantorum bonorum nobis auctores et ministros multis afflictere probris, vel convicatoribus consentire. Quod si vere malus est pater, quomodo fide dignum putas tam terribilium sacramentorum ministrum? Si autem fide dignus tibi minister esse videtur, quare fers alios ei maledicentes, et non obturas eorum ora, neque stomacharis, neque ægre fers, ut et multam accipias a Deo mercedem, et laudem ab ipsis maledicis? Nam licet sexcenta convicia proferant, omnino tamen te landabunt et amplexabunt ob egregiam in patres curara: contra vero si hoc non faciamus, omnes nos condemnabunt, etiam illi ipsi qui maledicunt. Ad haec accedit illud multo gravius, quod extremam illi dabitur poenam. Quia nihil perinde sic Ecclesia labefactat atque morbus ille: et sicut corpus nervorum debita habitudine carens multas gignit ægritudines, et vitam facit molestam: ita Ecclesia non circumdata fortis illa et infracta caritatis catena, plurima parturit bella, iram Dei auget, et multarum tentationum est occasio. Ne igitur haec contingent, neve Deum exacerbemus, ne nostra augeamus mala, et poenam certam indeclinabilemque comparemus, vitamque hanc multis molestiis repleamus: nostram ad bene loquendum linguam transferentes, nostram ipsorum vitam singulis diebus diligenter scrutemur; aliorum autem vitam ejus, qui etiam incognita accurate novit, judicio relinquentes, ipsi nostra peccata damnemus. Ita nobis gehennæ ignem licebit effugere. Nam sicut ii, qui in alienis curiosius explorandis malis occupati sunt, suorum peccatorum nullam habent rationem: ita qui ab aliena vita discutienda abhorrent, magnam suorum delictorum habebunt sollicitudinem: et qui sua considerant mala, illaque quotidie discutiunt, a seipsis exposcentes poenas, mitem tunc habituri sunt judicem. Id quod Paulus declarans dicebat: *Nam si nosipso judicaremus, non utique iudicaremur a Domino* (*1. Cor. 11. 31*). Ut autem illam sententiam effugiamus, relictis omnibus aliis, magno studio vitam nostram examinemus, corrigamus cogitationes ad peccandum inducentes, conscientiam ad compunctionem flectamus, actorum nostrorum rationem repelamus. Sic enim poterimus facile peccatorum exonerari sarcina, multa venia frui, praesente inque simul vitam cum voluptate transmittere, et assequi

bona futura : gratia et misericordia Domini nostri Iesu Christi ; per quem et cum quo Patri simul et Spiritui sancto sit gloria, in saecula saeculorum. Amen.

MONITUM

Hæc tres homiliae, quarum prior in illud, *Propter fornicationes*, etc., altera de Libello repudii, tertia, *Quales ducentur sint uxores*, eodem tempore consequenter habitas suis conspicuum est. Secundam enim paucis post primam diebus pronuntiatam fuisse clare dicitur initio : Ήρι γάμου πρότην, *De nuptiis nuper*, id est, paucis ante diebus ; ubi locum ipsum Pauli, *Propter fornicationes*, etc., quem in priori explanandum suscepit, ad verbum repetit. Tertiam pari modo paucis post secundam diebus secutam esse indicat Chrysostomus, cum sub initium dicit, τε νυπερ, πρότην, de libello repudii locutum esse. In prima agitur præcipue de nuptiis, quo pacto scilicet contrahendere sint : deque vita dis salutationibus, tripodis, ebascoenis cantibus solitis hymenaeorum, quæ omnia spousæ castitati noxia esse possunt. Invehitur postea Chrysostomus in eos, qui etiam post initium matrimonium scorta adire non cessant : ac monachorum opinionem evallis qui putabant adulterum non esse conjugatum, qui cum libera scortaretur. In secunda de libello repudii tractatur, et contra hodiernorum Graecorum sententiam et usum statuit, non licere mulierem ducere, etiam pro causa adulterii repudiatam. Tertium argumentum prodit ipse titulus, *Quales ducentur sint uxores* : nam per totam concionem agitur de spousæ futurae moribus explorandis et ad-discendendis, antequam conjugium inreatur.

DE VERBIS ILLIS APOSTOLI,

PROPTER FORNICATIONES AUTEM UNUSQUISQUE SUAM UXOREM HABET (1. Cor. 7. 2) (a).

1. Ad mellis fontes etiam hodie statui vos deducere, mellis quod fastidium nunquam parit. Ejusmodi namque Pauli verborum est natura ; et vero quicumque sua corda laticibus ex his fontibus hanstis replet, per Spiritum sanctum loquuntur : imo vero mellis virtutem ¹ etiam omnem exsuperat sacrorum eloquiorum voluptas. Atque hoc ut indicaret propheta dicebat : *Quam dulcia saucibus meis eloquia tua, super mel ori meo* (Psal. 118. 103). Neque vero melle dulcior tantum, sed et auro ac lapillo quovis pretiosior, et argento purior est voluptas eloquiorum sacrorum. Eloquia quippe Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum (Psal. 11.7). Propterea quoque dicebat et sapiens quidam : *Comedere mel multum non bonum : honorare autem oportet*

sermones gloriosos (Prov. 25. 27). Nam ex illo quidem morbus, quo caremus, sape gignitur ; horum autem opera et corporis ægritudinem, qua tenemur, depolare possumus : et mel quidem in concoctione corrompitur, sacra vero eloquia cum facient concocta, tum jucundiora flunt et utiliora cum illis, qui ea possident, tum aliis multis. Ac mensa quidem sensibus subjecta dum affatim quispiam fruitur, si deinde illic saturatus ructet, injucundus fit ei qui illum convivio exceptit : si vero spirituali doctrina expletus eructet, multum suavem odorem diffundit in proximum. David quidem certe cum his dapibus se frequenter exploreret, dicebat : *Eructavit cor meum verbum bonum* (Psal. 44. 2). Nam et malum verbum possumus eructare. Et quemadmodum in hac sensili mensa pro conditione cibariorum qualitatem eorum, que ercentur, cernimus apparere : sic nimur et in virtute verborum, quilibus pascuntur, talia plerique homines

¹ Unus, voluptatem.

(a) Collata cum Codicibus Colbertinis 970 [nunc Reg. 748], et 1030.

λόντων ἀπιτηχεῖν ἀγαθῶν, χάριτος καὶ φιλανθρωπίας τῷ Πατρὶ δόξα, δῆμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὐ αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

AD TRES HOMILIAS SEQUENTES.

In tertio titulo Editionis Morellianæ legitur Graece atque Latine, *Lens Maximi, et quales ducentas sint uxores.* Sic vero legit etiam Sigismundus Celenius interpres. In Editione vero Savillii, et in duobus quibus usi sumus Ms. illud, ἑγκώμιον εἰς Μάξιμον, desideratur. Nec tamen existimo illud additamentum esse spernendum: non enim divinando hic titulus appositus fuisse videtur; sed qui titulum apposuit, rei gnarus ita scripserit, vel fortasse Chrysostomus ipse sic initio titulum concinnaverit. Putat Hermannius hanc esse Maximum illum episcopum Seleucia in Isauria, qui in praecedenti conventu loca Chrysostomi concessionem habuerat: id autem non absimile vero est. Ex eis porro quae sub initium dicit, 'Ο γὰρ μετ' ἐμοῦ ζυγὸν ἔλλων, Μέντης enim in trahendo jugo compar, nuper processo sulco, ubere lingua, insperata. etiam semina, ex iis, inquam, argui videtur tunc Chrysostomum fuisse episcopum Constantinopolitanum. Nam illo Constantinopoli sedente, alii diversarum civitatum episcopi in hac regia urbe identidem ipso annuente concionabantur, quod non semel fecit etiam Severianus Gabalorum episcopus, ut in Vita Chrysostomi pluribus narrabitur.

Prima homilia interpretatio Latina est Frontonis Duxci; secunda incerti cuiusdam, tertia Sigismundi Celenii. Duas postremas multis in locis emendavimus.

[198]. ΕΙΣ ΤΟ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΟΝ ΡΗΤΟΝ

Διὰ δὲ τὰς πορείας ξαστος τὴν διατοῦ γυναικα δέχεται.

ε'. Πρὸς τὰς τοῦ μελιτος πηγὰς καὶ τήμερον ὑμᾶς χιεργάγγησαι βούλομαι, μελιτος οἰδέποτε κύρον ἔχοντος. Τοιαύτη γὰρ τῶν Παύλου ῥημάτων ἡ φύσις, καὶ πάντες δι', δοὺς πληροῦσι τὰς ἁντεῖν καρδίας ἐκ τῶν περγῶν τούτων, διὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἀγίου φρέσκηνται: μᾶλλον δὲ καὶ μελιτος δρεπήν ἢ ἀποκρύπτεις πάσσαν ἡ τῶν θειῶν ἱδονή λογίων. Καὶ τοῦτο δηλῶν δὲ Προφῆτης Ιερεγεν, 'Ος γένεκα τῷ λάρυγγί μου τὰ λόγια σου: ὑπὲρ μέλι δὲ τῷ σεβόματι μου. Οὐ μελιτος δέ εστιν ἡδίων μόνον, ἀλλὰ καὶ χρυσοῦ καὶ λίθου παντὸς τιμωτέρου καὶ ἀργυρίου παντὸς καθαρωτέρα ή ἱδονή τῶν θειῶν λογίων. Τὰ λόγια τῷ Κυρίου, φησι, λόγια δητά, ἀρτύριον πεπυρωμένον, δοκιμον τῇ γῇ, κεναθαρισμένον ἐπεκταλασίως. Διὰ τοῦτο καὶ τις σορὸς Ιερεγεν εἰς Σθίτειν μέλι ποιεῖ

οὐ καλόν, τιμῶν δὲ χρὴ λόγους ὄντος διθύρους. Ἐξ ἐκείνου μὲν γάρ καὶ νόσος οὐκ ὅντα τίκτεται πολλάκις, ἀπὸ δὲ τούτων καὶ τὴν οὔσαν ἀρρώστιαν ἀποθέσσανται δυνάμεθα: καὶ δὲ μὲν μὲλι κατὰ πάκιν διερθερεται, τὰ δὲ λόγια τὰ δειλα, δειλα πεφθῇ, τότε καὶ ἡδίω γίνεται καὶ χρηστιμάτερα, αἵτοις τε τῶν ἔχουντος, καὶ δέρροις πολλοῖς. Καὶ τραπέζης μὲν τις αἰσθητῆς μετὰ δαιμονίων: διπλαύων, εἴτα ἐκεῖθεν ἐρευγόμενος, ἀπῆτης τῷ κοινωνῶντι γίνεται. ἀπὸ διδασκαλίας δὲ τις τραυζάμανος πνευματικῆς, πολλῆς τῆς εὐωδίας μεταδίωσις τῷ πλησίον. Ὁ γοῦν δευτέρη τοιαύτης συνεχῶς ἀπολαύων δεσμώτων Ιερεγεν, 'Εξηρεύετο η καρδία μου λόγον δηθόν. 'Εστι γάρ καὶ πονηρὸν λόγον διερεύεσθαι. Καὶ καθάπτει δὲ τῆς αἰσθητῆς τραπέζης κατὰ τὴν φύσιν τῶν ἰδεομάτων καὶ η τῆς ἐρυτῆς ποιητῆς ἐκδίδοται: οὕτω δὴ καὶ δὲ τῆς τῶν ῥημάτων δινάμεις, οἴκαπερ ἀν οἰτῶνται:, τοιεῦται

* Ήσσος μελιτος ἱδονήν.

† Adhuc cod. 768 καὶ κηρίον.

‡ Λινο Μες. καὶ τις παραπονέειν.

καὶ ἐρεύγονται πολλῷ τὸν ἀνθρώπων. Οἶνος δὲν εἰς οἰστρον ἀναβῆς καὶ πορηκῶν φρεμάτων ἀκούσεις, τοιαῦτα καὶ ἐρεύξῃ πάντας εἰς τὸν πλησίον φήματα· διὸ δὲ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐλθὼν, μετάσχῃς ἀκουσμάτων πνευματικῶν, τοιαύτας ἔξεις καὶ τὰς ἐρυγάς. Αὐτὸν καὶ ὁ Προφήτης ἐλέγει, Ἐξηρεύσατο ἡ παρδία μου ἀρτον ἀγαθόν, τῆς τραπέζης, ἡς δὲν μετεῖχε, τὴν βρώσιν ἡμῖν ἐνδεικνύμενος. Τούτῳ καὶ ὁ Παῦλος παιδίμενος, παρῆνει λόγων· Πᾶς ἀρτος σαπρὸς ἐκ τοῦ στέμματος ὑμῶν μὴ ἀκορυσθεῖσι, ἀλλ' οὐ τις ἀγαθός. Καὶ τις ἔστιν ὁ σαπρὸς, φησίν; Ἐάν μάδης τὸν ἀγαθὸν, τότε εἶσῃ καὶ τὸν σαπρὸν· πρὸς γάρ τὴν ἀντιμιστολήν ἐκείνου τοῦτον τίθεισα. Τίς οὖν ἔστιν ὁ ἀγαθός, οὐδὲν δεῖση παρ' ἐμοῦ μαθεῖν· αὐτὸς γάρ ἡμῖν αὐτοῦ τὴν φύσιν ἡμιμήνευσεν. Εἰπὼν γάρ, Εἴ τις ἀγαθός, ἀπήγαγε, Πρὸς οἰκοδομήν τῆς Ἐκκλησίας, δεικνὺς δὲ οὗτος ἔστιν ἀγαθὸς ὁ τὸν πλησίον οἰκοδομῶν. Πιστεῖς οὖν ὁ οἰκοδομῶν, ἀγαθός, οὗτος ὁ καθαιρῶν, σαπρὸς καὶ [198] φαῦλος.

Καὶ οὖν τοῖνυν, ἀγρεψητῷ, εἰ μὲν ἔχεις τι τοιούτου εἰπεῖν, δύναταις βελτίω ποιῆσαι τὸν ἀκούσοντα, μὴ κακούσης λόγουν δὲ καιρῷ συτηρίας· εἰ δὲ μηδὲν τοιούτους φύσεις, ἀλλὰ πονηρὸς καὶ διεργασμάτων φήματος, σίγησον, μὴ κατηγορήσῃς τοῦ πλησίου. Οὗτος γάρ δὲ λόγος σαπρὸς ἔστιν, οὐκ οἰκοδομῶν τὸν ἀκούσοντα, ἀλλὰ καὶ νεκταστρέψων. Ἀν τε γάρ φρετῆς ἀπικθηταί, πρὸς ἀπόνιαν αἱρεται πολλάκις· διὸ τε ἡμελημένος ἢ, φρεθυμότερος γίνεται. Ἀν αἰσχρὸν μέλλῃς φθέγγεσθαι φῆμα καὶ γέλωτος γέμον, σίγησον. Καὶ γάρ καὶ οὗτος δὲ λόγος σαπρὸς ἔστι, τὸν τε λέγοντα τὸν τε ἀκούοντα ἀσελγεστέρους ποιῶν, καὶ τὰς ἐν ἐκάστῳ πονηρὰς ἐπιθυμίας ἀνάπτων. Πιστεῖς οὖν τῷ πυρὶ τὰ δύοτε τροφῇ γίνεται καὶ δῆλη, οὐτω τοῖς πονηροῖς βουλεύμασι τὰ φήματα. Διὰ τοῦτο οὐ χρή πάντα, ἀπερ διν ἔχωμεν δὲν διανοίξῃ, φθέγγεσθαι πάντας· ἀλλὰ σπουδάζειν μὲν καὶ τῆς διανοίας αὐτῆς ἔξορίζειν τὰς πονηρὰς ἐπιθυμίας καὶ πᾶσαν αἰσχρὴν ἔννοιαν. Εἰ δὲ ποτε λαθόντες παραδεξμέθα ρυπαρίους λογισμούς, μηδέποτε διὰ τῆς γλώττης αὐτοὺς ἐκφέρωμεν, ἀλλ' ἀποπνήγωμεν αὐτοὺς διὰ τῆς σιγῆς. Καὶ γάρ καὶ θηρία καὶ δρπετά εἰς λάκκον ἐμπίποντα, διὸ μὲν εἴρη τινὲς διέξοδον ἀναθεν, ἀναβάντα ἀγριώτερα γίνεται· διὸ δὲ μένη κάτω διηνεκῶς συγκεκλεισμένη, πάντοθεν ἀπόλλυται ἥρδιας· καὶ ἀφανίζεται· οὕτω δὴ καὶ τὰ πονηρὰ ἀνθυμήματα, διὸ μὲν εἴρη τινὲς διὰ τοῦ στόματος ἡμῶν καὶ τῶν φημάτων ἔξοδον, ἀνάπτει τὴν ἔνδον φλόγα· διὸ δὲ ἀποκλείσῃς αὐτὰ διὰ τῆς σιγῆς, φθενεύστερα γίνεται, καὶ καθάπερ λιμῷ τηκόμενα τῇ σιωπῇ, ταχέως· ἀναποθνήσκει τῇ διανοίᾳ. Πιστεῖς καὶ ἐπιθυμήσῃς τινὰ αἰσχρὸν ἐπιθυμίαν, μὴ φθέγγῃ δὲ φῆμα αἰσχρὸν, κατέσθεσας καὶ τὴν ἐπιθυμίαν. Οὐκ ἔχεις διάνοιαν καθαράν; Καὶ στόμα δέχει καθαρόν, καὶ μὴ κενώσῃς ἔξω τὸν βρόβορον, ἵνα μὴ καὶ ἔπειρον καὶ ταυτὸν καταβλάψῃς. Οὐ γάρ τοις λέγουσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀκούοντιν αἰσχρὰ φθεγγομένων ἐπέρων πολλή προσγίνεται κτηλίς. Διὰ τοῦτα παραινῶ καὶ

* Duo mss. τὴν φέσιν τ.μ.ν.

συμδύολεύω, μὴ μόνον τοῦ λέγεται τὰ τοιαῦτα, ὅλλα καὶ λεγόντων ἐπέρων τοῦ ἀκούειν ἀπέχεσθαι, καὶ τῷ θείῳ προσηλῶσθαι νόμῳ διηνεκῶς. Τὸν γάρ τοιοῦτον καὶ ὁ Προφήτης μακαρίζει, λέγων· Μακάριος ὁ θήρ, δεὶς ἐπορεύθη ὃν βουλῇ ἀσεβῶν, καὶ ἐν ὅδῷ ἀμαρτιαλόν οὐκ ἔστη, καὶ ἐπὶ καθέδραν λογιῶν οὐκ ἐκάθισεν· ἀλλ' ἡ ἐν τῷ νόμῳ Κυρίου τὸ θεῖον μῆμα αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ μελετήσει τημέρας καὶ ρυτεός.

β. Τὸν μὲν οὖν τοῖς ἔξωθεν συλλόγοις, εἰ καὶ τι λεχθεῖη ποτὲ χρηστὸν, ἀλλ' ἐν πολλαῖς τοῖς φραύλοις μόλις δὲν ὑγίεις οἱ πολλοὶ φθέγγονται· ἐπὶ δὲ τὸν θείου Γραφῶν τούτωντος ἀπαν· τονήρδην μὲν οὐδέποτε ἀκούσῃ λόγον, πάντας δὲ σωτηρίας καὶ πολλῆς γέμοντας φιλοσοφίας· οὐαὶ δὴ καὶ τὰ σήμερον τὴν ἀναγνωσθέντα. Τίνα δὲ ταῦτα ἔστι; Περὶ δὲ ὅπερ ἄγραφα μοι, φησί, καὶ δὲν ἀνθράκων γυναικῶν μὴ ἀπεσθανεῖσθαι τοῖς πορνείοις ἐπειδή τοιούτων εἰσι τοῖς πορνείοις· Περὶ γάρ μόνον τοῦ θείου οὐκομοθετεῖ, καὶ οὐκ εἰσχύνεται, εἰδὲ δὲν ἔρθριθ· ποιεῖ μάλιστα εἰσθάτως. Εἰ γάρ δὲ δεσπότης [195] αὐτοῦ γάρμαν ἔτιμησε, καὶ οὐκ ἐπεγχύνθη, ἀλλὰ καὶ τῇ παρουσίᾳ καὶ τῷ θώρᾳ τὸ πρότυρα ἐκδύσμησε (καὶ γάρ καὶ δέντρα τῷ γάρμα μείζωνα ἀπέντων εἰσήνεγκε, τὴν τοῦ ὑδάτος φύστον εἰς οἶνον μεταβαλλεῖ); οὐδὲς δὲ δούλος ἔρυθρισταν δὲν περὶ γάρμος πράγμα, ἀλλὰ πονηρὸν δὲ μοιχεία, πονηρὸν δὲ πορνεία· γάρμος δὲ πορνείας διατερπιτὸν φέρμακον. Μή τοίνυν αὐτὸν ἀπειλήσωμεν τοῖς διαβολικαῖς πομπαῖς· ἀλλ', διπερ ἐποίησαν οἱ ἐν Κανῇ τῆς Γαλιλαίας, καὶ οἱ νῦν γυναῖκες λαμβάνοντες ποιεῖτωσαν, τὸν Χριστὸν ἐχέτωσαν μέσον. Καὶ τῶς δυνετὸν τοῦτο γενέσθαι, φησί; Δι' αὐτῶν τῶν λεπέσων Ὁ δεσδόμενος γάρ, φησί, ὑμᾶς, ἐμὲ δέχεσται. Αν τοίνυν τὸν διάβολον ἀπελάσης, δὲν τὰ πορνικὰ φυματα, καὶ τὰ κεκλασμένα μέλη, καὶ τὰς ἀτάκτους χορείας, καὶ τὰ αἰσχρὰ φήματα, καὶ τὴν διαβολικήν πομπήν, καὶ τὸν θόρυβον, καὶ τὸν ἀκεχυμένον γειωτα καὶ τὴν λοιπὴν ἐξελάσης ἀσχημοσύνην, εἰσαγάγῃς δὲ τοὺς ἀγίους Χριστοῦ δούλους, καὶ δὲ δεσπότης δὲ αὐτῶν παρέσταις πάντας μετά τῆς μητρὸς καὶ τῶν ἀδελφῶν· Ος· Ος δὲ λαθόντες παραδεξμέθα ρυπαρίους λογισμούς, μηδέποτε διὰ τῆς γλώττης αὐτούς διά της σιγῆς. Καὶ οἶδα δὲν θαρύβον τοῖς παρ' ὑμῶν, ἀλλὰ τῆς ὀμετέρας· οὐ τῶν κρέτων τὰς ἐπιτάνων, ἀλλὰ τοῦ κέρδους· καὶ τῆς φιλοσοφίας. Μή μοι λεγέτω τοι, δὲ διόθετον· διποι άμαρτίσει τολμάται, ἔθους μὴ μνησθῆς· ἀλλ', εἰ μὲν πονηρὰ τὰ γινόμενα, καὶ παλαιὸν ἔθος δὲ, κατάλυσον· δὲν δὲ μὴ πονηρὰ, καὶ συνήθεια μη δὲ, εἰσάγαγε καὶ καταφύτευσον. Οτις δὲ οὐ παλαιὸν ἔθος δὲ τὸ τοιαῦτα ἀσχημοσύνην, ἀλλὰ καὶ νεοτελα τὶς δεῖται τὰ γινόμενα, ἀναμνήσθητι πῶς ἔτημεν δὲ Ισαὰκ τὴν Ρεβέκκαν, πῶς δὲ Ιακώβ τὴν Ραχήλ. Καὶ γάρ τῶν γάρμαν αὐτῶν μέμνηται ἡ Γραφή, καὶ πῶς εἰς οἰκίας τῶν νυμφῶν ἥχθησαν αὐτεῖς αἱ νύμφαι λέγεις, καὶ οὐδέποτε τοιούτου μέμνηται· ἀλλὰ συμπόσιον μὲν καὶ δεῖπνον ἐποιήσαντο τοῦ συνήθους φαιδρότερον, καὶ τοὺς προστήκοντας ἐκάλεσαν

* Duo mss. μεταβαλλόν, εἰσότως. Οὐδὲ δὲν δούλος ἔρυθρη τούτων νομοθετῶν.

etiam eructant. Exempli causa, si in theatrum ascenderis, et meretricias cantilenas audiveris, talia planè verba in proximum etiam eructabitis: quod si ad ecclesiam veniens spiritualis particeps fueris lectionis, ejusmodi erunt etiam quæ eructabis. Propterea quoque dicebat propheta, *Eructavi cor meum verbum bonum, ut mensæ dapes, qua fru-batur semper nobis ostendoret.* Hoc etiam incitatus, nos cohætahatur his verbis utens Paulus: *Omnis sermo malus ex ore vestre non procedat, sed si quis bonus (Eph. 4. 29).* Et quis est malus, dicit aliquis? Si bonum didiceris, tum etiam malum scies, nam ad distinctionem illius hunc posuit. Quis ergo bonus sit, non erit opus ut ex me discas: ipse quippe nobis ejus naturam declaravit. Cum enim dixisset, *Si quis bonus, adjecit, Ad sedificationem Ecclesie (Ibid.)*, bonum eum esse ostendens, qui sedificat proximum. Ut igitur is qui sedificat, bonus est: ita qui destruit, malus et pravus est.

Lingue quomodo coercenda. — Et tu igitur, dilectissime, si quidem tale quid proferre possis, quod meliorem reddere possit auditorem, ne retineas verbum in tempore salutis: quod si nihil tale suppetat, sed prava tantum et corrupta verba, tace, ne proximum accuses. Hic enim malus est sermo, nec sedificat audiendum, sed subverit. Sive enim illi cura sit virtus, in superbiam sp̄cius effertur: sive sit ignarus, negligenter evadit. Si turpe prolatus sis verbum ac ridiculum, tace. Nam et hic malus est sermo, quo et is qui dicit, et is qui audit lasciviores redduntur, et in unoquoque pravæ libidinis inflammantur. Ut igitur ignis alimentum ligna sunt et sarmenta, ita pravæ cogitationes verbis aluntur. Idcirco non omnia quæ mente versaamus, omnino eloqui nos oportet: sed ex ipsa mente pravas cupiditates omnemque fœdum cogitationem eliminare studendum est. Quod si quando nobis nec opinantibus turpes irreprescent ratiocinationes, numquam eas lingua efferamus, sed silentio sufficiemus. Nam et belluæ ac serpentes si quando in fossam inciderint, et exitum quemdam sursum invenient, ascendentis, scroiores evadunt; quod si deorsum conclusæ perpetuo manserint, omni modo perduntur facile atque exterminantur: sic nimirum et pravæ cogitationes, si quidem aliquem per os nostrum exitum nanciscantur interioremflammam accidunt: sin autem eas per silentium concluseris, imbecilliores sunt, et tamquam fame consepte per silentium, celeriter in mente moriuntur. Itaque si quæ cogitatio turpis invada, neque turpe verbum eloquaris, etiam cupiditatem extingues. Non est tibi mens nauata? Saltē mundum sit os, neque lutum foras ejicias, ne et alium et te ipsum offendas. Non enim illi tantum qui dicunt, sed etiam illi qui audiunt, multas contrahunt sordes, dum alii turpia loquuntur. Propterea cohortari et consulere non desino, ut non solem ab ejusmodi verbis efferendas, sed etiam dum ab aliis efferuantur, audiendis abstineamus, et divinæ legi semper addicti simus. Qui enim ejusmodi fuerit, beatus a propheta prædictator: *Beatus vir, qui non*

abii: in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit, et in cathedra pestilentia non sedis: sed in lege Domini voluntas ejus, et in lege ejus meditabitur die a noce (Psal. 1. 1. 2).

2. Atque in profanis quidem conventibus, etiæ aliquid fortasse boni aliquando dicitur, vix tamen inter multa prava unum quidpiam probum plerique loquuntur: dum autem sacre leguntur Scripturæ, plane contrarium evenit: nullum sermonem pravum audies, omnes salutis ac philosophia modestiæque plenos, cuiusmodi sunt quæ hodierno die sunt lecta. Quesnam illa porro? *De quibus eadem scripsi mihi, inquit, tonum est homini mulierem non tangere: propter fornicationes autem uniusquisque suam uxorem habeat, et unaquaque suum virum (1. Cor. 7. 1. 2).* De nuptiis leges sancti Paulus, neque eum pudet, nec erubescit; ac merito sane. Si enim nupialis honorum detulit Dominus ejus, nec illarum eum puduit, sed et præsentia sua rem exornavit, et munere: siquidem munera contulit omnium maxima, cum aquæ naturam mutavit in vinum: qui potuisset pudere scrūpūlū leges de nuptiis ferre? Non enim res mala sunt nuptiæ, sed mala res adulterium, mala res fornicatio: nuptiæ vero præsens sunt adversus fornicationem remedium.

Nuptiæ quomodo celebrandas. Invechitur in lascivas pompas nuptiarum. — Ne igitur diabolici cas pommis de honestemus: sed quod factum est a civibus Canz Galilææ, fiat et ab illis qui nunc ducunt uxores, Christum habeant in medio sedentem. Quo vero pacto fieri potest, inquit? Per ipsos sacerdotes. Qui enim, inquit, recipit vos, me recipit (Math. 10. 40). Si ergo diabolum abegeris, si meretricias cantilenas, et molles cantus, immodestas choreas, verba turpia, diabolicam pompan, tumultum, risum effusum, et reliquam turpitudinem amandaris, sanctos autem Christi servos introduceris, Christus per ipsos plane aderit cum matre sua et fratribus. *Quicumque enim fecerit, inquit, voluntatem Patris moi, ipse meus frater, et soror et mater est (Math. 12. 50).* Scio equidem gravein quibusdam et molestum videri me, dum ad hæc vos hortor, et antiquam reseco consuetudinem. Nihil tamen istud curo; neque enim tam gratia vestra, quam utilitate indigo, non applausibus et laudibus, sed lucro et philosophia. Neque mibi quisquam dicat, consuetudo est: ubi peccatum committitur, noli consuetudinis mentionem facere; sed si quidem mala sint quæ geruntur, licet antiqua sit consuetudo, tolle illam: si mala non sint, licet consuetudo non sit, introduc illam et invehe. Criterum antiquam non fuisse consuetudinem, ut tam turpes res fierent, sed inventam quædam fuisse novitatem, cognoscet, si recorderis, quo pacto duxerit uxorem Rebeccam Isaac, quo pacto Jacob Rachelem. Nam et nuptiarum mininit illarum Scriptura, et quo pacto fuerint in seces sponsorum hæ sponsæ deductæ narrat, neque tale quidquam commemorat; sed convivium quidem et prandium solito laetus instruxerunt, et propinquos ad nuptias invitauit: libite vero ac fistulæ, cythara-

la, et temeritate saltationes, ac reliqua omnis hujus temporis turpitudine procul aberat. At nostra etiam homines et lymanos in Venerem saltando canunt, et adulteria multa, et nuptiarum violationes, et illegitimus amores, illicitoque coitus¹, et alia plurima plena impietatis et ignominiae cantica illo die canunt, et post ebrietatem ac tantam turpitudinem cum verbis obscenis publice sponsam dedicunt. Quo igitur pacto castitatem ab illa exigis, queso, cum jam a primo die ad tantam impudentiam illam cruditas; et in ejus conspectu ea scrii ac dici cures, quia neque fas sit a probis maucipiis audiri? Tam diurno tempore laboravit pater, dum virginem cum matre servaret, ut neque diceret, neque dicentem alium quedam tale verbum audiret, et concavia, et gynaecea, et custodes, et januas, et vesticas, et vespertinos progressus, et ut nemini, ne propinquorum quidem ulli se spectandam offerret, et alia multa, et his plura diligenter accurrabat, et tu veniens cuncta illa uno die effudisti, ac per in honestam illam pompam effecisti, ut impudens fieret, et verba depravata in sponsa animam infusisti? Nonne inde quae sequuntur mala proveniunt? non inde adulteria et zelotypiae? nonne inde filiorum orbitates, viduitates, et immaturi parentum obitus? Cum enim daemones cantibus illis invites, cum per obscoena verba cupiditatem illorum expleas, cum mimos et effeminas in sedes introducas et totum theatrum, cum meretricibus domum compleas, et efficias, ut totus illuc daemorum caestus lasciviat, quid sani, quao, deinceps potes expectare? Quia vero de causa et sacerdotes introducis, cum postero die talia sis perpetratur? Vis magnificientiam fructuosam ostentare? Voca pauperum choros. Sed verecundaris et erubescis? Et quid bac absurditate pejus, cum in sedes diabolum pelliciens, nihil turpe te agere censes, cum vero Christum inducturus sis, erubescas? Ut enim introeuntibus pauperibus advenit Christus, ita cum molles ac nimis choreas illuc ducunt, lascivit in medio illorum diabolus. Atque ex illis quidem expensis nullum lucrum, sed et multum oritur dampnum: ex his autem sumptibus multam cito mercedem reportabis. Atqui nullus eorum qui in urbe sunt, hoc praestitit? Tu vero incipe, et praelaræ istius consuetudinis auctor esse contendere, ut eam tibi posteri acceptam ferant. Quod si xenuletur aliquis, et imitetur hanc consuetudinem, ad eos qui interrogabunt, dicero poterunt nepotes, ac nepotum filii, illum tam hanc optimam legem primum invexisse. Si enim exterius in certaminibus, dum copivia instruuntur, qui inutilia ista munera publica majorem ad magnificientiam provexerint, a vulgo celebrantur: multo magis in hoc publico munere spirituali laudabunt omnes, et gratiam habebent ei, qui principium istud praelarum introduxerit, eique laudem liberalitatis hoc et utilitatem acquireret. Nam si et hoc ab aliis peractum fuerit, tunc qui primus semina jecisti fructuum illorum, mercedem proficeret: hoc et te cito parentem efficiet, hoc

¹ Ηακ, *illicitoaque coitus* (καὶ μήτε ἀδέσποτος), desunt ta Editis, sed habentur in duobus MSS.

et liberis auxilio erit, efficietque ut sponsa cum sponsa consenserent. Ut enim peccantibus frequenter Deus comminatur dicens: *Eruat filii vestri pupilli, et vocet vestras viduae* (Exod. 22. 24): sic illis qui in omib[us] lpsi obediunt et senectutem beatam et omnia cum ea se datum bona pollicetur.

3. Et vero Paulum possumus hoc dicentem audire, sapo immaturas mortes a multitudine peccatorum allatas esse. Ideo enim, inquit, inter eos multi infirmi, et imbecilles, et dormiunt multi (1 Cor. 11. 30). Pauperes autem, si nutritur, nihil evenire tale permittere, sed quamvis inopinatum quid incidat, remedium illos adhibere presentissimum, ex ea puerula cognoscere quae in Joppe morabatur. Nam et hanc mortuam jaccentem circumstantes pauperes qui ab ea matribantur, et plorantes excitabant, et ad vitam revocarent (Act. 9. 36 et seqq.). Tanto viduarum et pauperum oratio risu et chorea omni est utilior. Hic quo die derat delectatio, illuc perennis est questas. Cogita quamquam illud sit tot benedictionibus onus tam sponsam sponsorum introire. Quibus coronis splendidiora non sunt ista? quibus non divitis utiliora? cum contra hinc modis hodiernus extremæ sit dementia. Quamvis enim nec poena, nec supplicium, his qui tam in honeste se gerunt, immiseret, cogita quantum supplicium sit, tantis maledictis proscindi, populo spectante, cunctis audientibus, ab hominibus ebrios et mente depravatis. Nam pauperes quidem, ubi quid acceperint, benedicti, infinita bona precentur: illi vero post ebrietatem, post voracitatem, omnes dictiorum sordos in eorum capita effundunt, qui matrimonium contrahunt, et diabolicum certamen inter se quoddam instituant: et quasi essent inimici qui conveniunt, sic illorum propinquai certant inter se uter plura de illis qui coniugio copulantur, fanda et nefanda probra efficiunt; et adversarios imitantur: atque hac illorum inter se contentio efficit; ut cum sponsa sponsus unum pudore suffundatur.

Dæmonum impulsu fuit illa omnia. Mimos et saltatores arcet a nuptiis. — An igitur aliam, queso, demonstrationem requiremus, ut haec omnia ab illis scrii dicique dæmonum impulsu constet? Quis ergo deinceps ambiget, quin haec omnia sicut ab illis ad dicantur, dæmonibus animas eorum impellentibus? Nemo plane: siquidem ejusmodi sunt diaboli remuneratio[n]es, cavillationes, ebrietates, et animæ delirium. Quod si quis eo, quod horum loco pauperes introducuntur, omne deterreatur, et calamitatis hoc indicium esse dicat, is hoc etiam dicat, non pauperes ac viduas ali, sed molles ac meretrices, omnis molestia atque innumerorum esse malorum indicium et portentum. Sæpe namque meretrix jam ab illo ipso die ex amicis sponsum captivum abripiens discessit, amorem erga sponsam exstinxit, benevolentiam subdole avertit, dilectionem, antequam accenderetur, dissolvit, et adulterii semen injectit. Haec pertimescere patres oportuit, etsi nihil aliud esset, ac mimos et saltatores nuptiarum ingressu prohibere. Sicut enim instituta nuptiæ, non ut lasciviamus, nec ut sca-

εἰς τοὺς γάμους· αὐλοί δέ, σύριγγες, καὶ χύμβαλα, καὶ τὰ σινάδη^a σκητήματα, καὶ ἡ λοιπὴ ἡ νῦν ἀσχημοσύνη πᾶσα τεκνῶν ἦν. Οἱ δὲ ἄρ' ἡμῶν καὶ βανους εἰς τὴν Ἀρροδίτην φέουσι χορεύοντες, καὶ μοιχείας πολλάς, καὶ γάμων διεφθοράς, καὶ βρατας παρανόμους, καὶ μίζεις ὁθόσμας, καὶ πολλὰ ἔτερα ἀσθείας καὶ αἰσχύνης γέμοντα φόματα κατ' ἐκεῖνην φέουσι τὴν ἡμέραν, καὶ μετὰ μεθῆν καὶ τοσαύτην ἀσχημοσύνην δι' αἰσχρῶν φημάτων δημοσίζ τὴν νῦμφην πομπαύουσι. Πλέον οὖν αὐτὴν ἀπαιτεῖς σωφροσύνην, εἰπὲ μοι, εἰς τοσάντην ἀναλογίαν ἐκ πρώτης αὐτὴν παιδοτριβῶν τῆς ἡμέρας, καὶ παρασκευάζων ἐπ' ἔκεινοις αὐτῆς καὶ γίνεσθαι καὶ λέγεσθαι ταῦτα, ἀ μηδὲ σπουδαῖοις ἀνδραπόδοις ἀκούσαις θέμις; Τοσούτον χρόνον ἐπόνεσσιν δι πατήρ μετὰ τῆς μητρὸς φυλάττων τὴν παρθένον, ὥστε μήτε εἰπεῖν, μήτε ἔτερον ἀκούσαι λέγοντός τι τῶν τοιούτων φημάτων, καὶ θελάμους, καὶ γυναικωνίτιδας, καὶ [196] φύλακας, καὶ θύρας, καὶ μοχλούς, καὶ τὰς ἣν ἰστέρας προσόδους, καὶ τὸ μῆδεν φαίνεσθαι μηδὲ τῶν ἐπιτιθείων, καὶ πολλὰ ἔτερα πλείονα τούτων πραγματευθέμονος, καὶ σὺ πάντα ἔκεινα ἢν μικρέλινα ἔξεχες ἡμέρᾳ, ἀναίσχυντον αὐτὴν παρασκευάζων γενέσθαι διὰ τῆς ἀτίμου πομπῆς ἐπεινῆς, καὶ διεφθαρμένα φήματα εἰς τὴν ψυχὴν εἰσάγων τῆς νῦμφης; Όντες ἐντεῦθεν τὰ μετὰ ταῦτα κακά· οὐκ ἐντεῦθεν μοιχείας καὶ ζηλοτυπίας; οὐκ ἐντεῦθεν ἀπατίδαι καὶ χρηστοῖς καὶ δραφαίς μωροῖς; Ὁταν γάρ τοὺς δαιμόνους καλῆς διὰ τῶν φομάτων, δια τὴν ἔκειναν ἐπιθυμίαν πληροῖς διὰ τῶν αἰσχρῶν φημάτων, δια τὸν μίμους καὶ μαλακοὺς εἰς τὴν οἰκίαν εἰσάγγεις καὶ τὸ θεάτρον ἄπαν, δια τὸν πορνῶν ἐμπλήσης τὴν οἰκίαν, καὶ τῶν δαιμόνων ὀλόκληρον παρασκευάσης ἐκεῖ κωμάσσων τὸν χορὸν, τὶ προσδοκῆς λοιπὸν ὑγιές, εἰπέ μοι; Τίνος δὲ ἔνεκεν καὶ λεράς εἰσάγεις, μέλλων τῇ οἰστεραίᾳ τοιαῦτα τελεῖν; Βούει φιλοτιμίαν ἐπιδείξασθαι κέρδος ἔχουσαν; Κάλεσον χορούς πανήτων. Ἀλλ' αἰσχύνη πάντως, καὶ ἐρυθρίς; Καὶ τὶ ταῦτης τῆς ἀλογίας κέρδον, δια τὸν μὲν διάσολον Ἐλκῶν εἰς τὴν οἰκίαν, μηδὲν νομίζῃς αἰσχρὸν ποιεῖν, τὸν δὲ Χριστὸν μάλλων εἰσάγειν, ἐρυθρίς; Ωστερ γάρ πανήτων εἰσιόντων δι Χριστὸς παραγίνεται, οὐτω μαλακῶν καὶ μίμων ἐκεῖ χορεύοντων δι διάσολος ἐν τῷ μέσῳ παρασκευάζει. Καὶ ἀπὸ μὲν τῆς δαπάνης ἔκεινος κέρδος οὐδὲν, ἀλλὰ καὶ πολλὴ γένοιτο δι τὴς βλάβην· ἀπὸ δὲ τούτων τῶν ἀναλομάτων πολὺν τινα λῆψην τὸν μεσόδον παχέως. Ἀλλὰ οὐδεὶς ἐπὶ τῆς πόλεως τοῦτο εἰργάσατο; Ἀλλὰ σὺ κατέρξαι σπουδασσον καὶ ἀρχήγος γενέσθαι τῆς καλῆς ταύτης συνηθείας, ἵνα καὶ οἱ μετὰ ταῦτα εἰς σὲ ἀναφέρωσι. Καὶ ζηλώσῃ τὶς, καὶν μιμῆσηται τοῦτο τὸ θέον, πρὸς τοὺς ἐξετάζοντας ἔξουσι λέγειν οἱ ἔγγονοι καὶ οἱ ἔγγοναι, δι τὸ οἴδενα τὸν καλὸν τούτον νόμον πρώτος εἰσῆγαγεν. Εἰ γάρ ἐπὶ τῶν ἔξωθεν διγώνων, ἐν τοῖς συμπεσίοις, οἱ πρὸς τὸ φίλοτιμότερον τὰς ἀνονήτους ταῦτας λειτουργίας ἐξάγοντες, παρὰ πολλῶν φύονται πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τῆς λειτουργίας τῆς πνευματικῆς διπάντες ἐπιτενέονται, καὶ χάριν ὅμοιογέσουσι τῷ πρώτῳ τὴν θαυμαστὴν ταύτην ἀρχήν εἰσαγαγόντες, καὶ ἔσται τὸ αὐτὸν καὶ φιλοτιμίᾳ καὶ κέρδος. Καὶ γάρ ὑπὸ διετέρων τοῦτο κατορθούμενον, σοι, τῷ πρώτῳ φυγευσαμένῳ, τῶν καρπῶν ἔκεινων οἵσει τὴν ἀμοιβὴν· τοῦτο σε καὶ πατέρα ποιήσει ταχέως, τοῦτο καὶ τῶν τικτομάνων προστήσεται, καὶ τὸν νυμφίον τῇ νῦμφῃ.

^a Sic Veneti et Morel. Mund. viiisse οἰμώδη. Savil. et coll. 748 ὑπὸ. Εἰσ.

συγκαταγηράσαι παρασκευάσαι. Ωστερ γάρ τοις ἀμαρτάνουσιν ἀπαύει συνεχῶς ὁ Θεός, λέγων, δι τοις Εσοτας οι υιοι ὑμῶν ὄφρενοι, καὶ εἰ γυμναῖς ὑμῶν κῆραι· σύντο τοις ἀπασιν εὐτῷ πειθεμόνοις καὶ γῆρας λιπαρὸν καὶ πάντα μετὰ τούτων δύσειν ὑποσχεύεται τὰ ἀγαθά

γ. Καὶ Παύλου δὲ ξεῖν ἀπούσαι τοῦτο λέγοντος, δι τοιαύτους ἀδύρους πολλάκις ἀμαρτημάτων ἀποίησε πλήθος. Δι τοῦτο γάρ, φησίν, ὃν ὑμῶν πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἀρρωστοί, καὶ γοινώσται λιπαροί. Οὐτοις δὲ πάνητας τρεφόμανοι οὐδὲν τοιοῦτον ἀφίστοισι συμπασίην, ἀλλὰ, καὶ γίνεται τι τῶν ἀδυκήσαν, ταχίστην ἐπέργουσιν [197] αὐτούς τὴν διόρθωσιν, ἀπὸ τῆς κόρης μαθήσαντος τῆς ἐν Ἱόπηῃ. Καὶ γάρ ταύτην ποτὲ νεκρὸν καμφάνη περιστάντες οἱ τρεφόμανοι πάνητας καὶ δακρύσαντες ἀνίστησαν, καὶ πρὸς ζυγῆν ἐπανήγαγον. Τοσούτον εὐχῆ χηρῶν καὶ πονητῶν γλωττὸς πενθεὶς καὶ χορείας ἀστὶ χρησιμωτέρα. Ἐνταῦθα πρὸς μίαν ἡμέραν ἡ τάρκινη, διειληπτική τὸ κέρδος. Τονόθησον ἡλίκιον ἐστι τοσαύτας ἐπὶ τῆς καφαλῆς εὐλογίας λαβοῦσαν τὴν νῦμφην, εἰς τὴν οἰκίαν εἰσεναι τοῦ νυμφίου. Πόσων στιφάκων ταῦτα σεμνότερα; πόσου χρησιμώτερα πλούτου; ὡς τὰ γε νῦν γινόμενα δοχάτης παραπλήξιας καὶ παραφροσύνης ἐστίν. Εἰ γάρ μηδὲ κιδασίς, μηδὲ τιμωρία τις ἔκειτο τοις τὰ τοιαύτα ἀσχημονούσιν, ἐννόθουν δοσῆς ἐστὶ τιμωρίας, ἀνέγεσθαι τοσαύτας πλυνθόμανος λοιδορίας, δημοσίᾳ, πάντων ἀκουσθέντων, ὑπὸ ἀνθρώπων μεθυσθέντων καὶ διεφθαρμένων τὸν νοῦν. Οἱ μὲν γάρ πάνητες λαμβάνοντες εὐλογοῦσι, μυρία συνεύχονται τὰ ἀγαθά· τοις δὲ μετὰ τὴν μεθῆν, μετὰ τὴν ἀδηφαγίαν, πάντα βόρδορον κωμημάτων κατὰ τῆς τῶν γαμούστων καταχέουσι κεφαλῆς, διμιλάν τινα διαβολ.κήν πρὸς ἀλλήλους δχοντες· καὶ καθάπερ ἐχθρῶν ὑντων τῶν συνιόντων, εὔτως οἱ πρωτηκοντες αὐτοῖς φιλοτιμοῦνται πρὸς ἀλλήλους, ἐν τῷ φῆτα καὶ ἀρρήτει λέγειν ὀνείδην περὶ τῶν γημάντων, μιμῆσαι τοὺς ἀντιτεταγμένους· καὶ τὸ πρὸς ἀλλήλους τούτων νυμφίον μετὰ τῆς νῦμφης καταπέντεσθαι παρασκευάζει.

'Αρ' οὖν ἐτέρων ζητήσομεν ἀπόδειξιν, εἰπέ μοι, τῶν δαιμόνων· κινούστων τὰς ἔκεινων ψυχὰς ταῦτα καὶ γίνεσθαι καὶ λέγεσθαι παρ' αὐτῶν; Τίς οὖν ἀμφισητήσει λοιπὸν, δι τοιαύτων κινούστων τὰς ἔκεινων ψυχὰς καὶ λέγεται ταῦτα πάντα καὶ γίνεται παρ' ἔκεινον; Οὐκ ἔστιν οὐδεὶς· καὶ γάρ τοιαύται τοῦ διασόλου αἱ ἀντιδείξεις, λοιδορίαι, καὶ μέθαι, καὶ παραφροσύνη ψυχῆς. Εἰ δὲ τις οἰωνίζειτο τὸ πάνητας ἀντὶ τούτων εἰσάγεσθαι, καὶ σύμφορδες λέγοι εἶναι σύμβολα ταῦτα, μαθέτω καὶ τοῦτο, δι τοῦ πάνητας τρέφεσθαι καὶ χήρας, ἀλλὰ τὸ μαλακοὺς καὶ πόρνας, τοῦτο ἀπάστης ἀγδίας καὶ μυρίων ἐστὶ σύμβολον κακῶν. Πολλάκις γάρ ἀπ' αὐτῆς τῆς ἡμέρας ἐκ τῶν φιλων τὸν νυμφίον αἰχμάλωτον λαβοῦσα ἀπῆλθεν τὸ πόρνη, καὶ τὸν ἔρωτα τὸν πρὸς τὴν νῦμφην ἔσθεσε, καὶ τὴν εὔνοιαν ὑπέσυρε, καὶ τὴν ἀγάπην, πρὶν ἔξαρθῆναι, κατελύει, καὶ μοιχείας ἐγκατέβαλε σπέρματα. Ταῦτα ζεδοικέναι τοὺς πατέρας ταχέως, εἰ καὶ μηδὲν ἔτερον, καὶ κωλύειν τῶν μίμων καὶ τῶν ὀρχουμένων τὰς εἰς τοὺς γάμους παρουσίας. Γάμως γάρ, οὐχ ἵνα τιστο; ὅτι

μεν εἰσενήνεται, οὐδὲ ἵνα πορνεύωμεν, ἀλλ᾽ ἵνα εὐφρονῶμεν. Ἀκοσον γοῦν τοῦ Παύλου λέγοντος· Λίθις δὲ τὰς πορνεῖας ἔκαστος τὴν ἁυτοῦ γυναικαν ἔχεται, καὶ ἀπόστη τὸν Ἰδιον ἀνθράκην ἔχεται. Δύο γάρ ταῦτα ἔστι, δι᾽ ἣτερον εἰσενήνεται γάμος. Ἱνα τε σωφρονῶμεν, καὶ ἵνα πατέρες γιώμεθα· τῶν δὲ δύο τούτων προσηγουμένη ἡ τῆς σωφροσύνης ἔστι πρόβασις. Ἐπειδὴ γάρ εἰσῆλθεν ἐπανυμία, εἰσῆλθε καὶ γάμος τὴν ἀμετρίαν ἐκκρίπτων, καὶ πατέων μιᾶς χρῆσθαι γυναικί. Τὰς γάρ παιδοποιας οὐχ ὁ γάμος ποιεῖ πάντως, ἀλλ᾽ ἀκείνον τὸ φῆμα τοῦ Θεοῦ τὸ λέγον, [198] Αὐξάνετος, καὶ πληρύνετοσθε, καὶ αἰληρώνατε τὴν γῆν· καὶ μαρτυροῦσιν δύοι γάμοι μὲν ἐχρήσαντο, παιδέρες δὲ οὐκ ἐγένοντο. "Ωστε προηγουμένη εἴηται ἡ αἰτία, ἡ τῆς σωφροσύνης, καὶ μάλιστα νῦν, δε τῇ οἰκουμένῃ πᾶσσα τοῦ γένους ἡμῶν ἐμπέπλησται. Ήπειρά μὲν γάρ τὴν ἀρχὴν ποθεῖσιν τὸ τῶν παιδῶν ἦν, διὰ τὸ μηγμόδουνον καὶ λείψανα καταλιμπάνειν ἔκαστον τῆς ἁυτοῦ ζωῆς. Ἐπειδὴ γάρ ἀναστάσεως οὐδέποτε ξεῖνον ἐλπίδες, ἀλλ᾽ ὁ θανάτος ἐκράτει, καὶ μετὰ τὴν ἀντεύθεν ζωὴν ἀπόλλυσθαι· ἐνδύμιζον οἱ τελευτῆτες, ἔνωκεν δὲ θεός τὴν ἐκ τῶν παιδῶν παραμυθίαν, ὥστε τῶν ἀπελθόντων εἰκόνας· ἐμφύμους μένειν, καὶ τὸ γένος ἡμῶν διατηρεῖσθαι, καὶ τοὺς μέλλουσι τελευτὴν, καὶ τοὺς ἐπιτηδειοὺς τοὺς ἐκείνουν μεγίστην εἶναι παράκλησιν τὰ ἐκείνουν ἔχοντα. Καὶ Ἱνα μάθης διὰ τοῦτο μάλιστα ποθεῖνά τὰ τάκτα ἦν, ἀκούσεν τὸ πρός τὸν Ἰωάννην ἀποδύρεται· μετὰ τὰς πολλὰς πληγὰς αἱ γυνῆ. Ἰδού, φησιν, ἀσάλοτο τὸ μηγμόδουνό σου ἀπὸ τῆς τῆς, οἱ υἱοὶ σου καὶ αἱ θυγατέρες σου. Καὶ πάλιν ὁ Σαούλ πρὸς τὸν Ααυλό· "Ομοσόν μοι, Ἱνα μὴ ἀφαίσῃς τὸ σκέδρωμα μου, καὶ τὸ δρομά μου· μετ' ἐμοῦ·" ἐμοῦ· Ἐπειδὴ δὲ λοιπὸν ἡ ἀνάστασις ἐπὶ θύραις, καὶ θανάτου λόγος οὐδεὶς, ἀλλὰ πρὸς ἀτέραν ζωῆς ὀδεύομεν βελτίων, τῆς οὖστης, περιττῆ ἡ περὶ ταῦτα σπουδῆ. Εἰ γάρ παιδῶν ἐπισυμάλις, πολλῷ βελτίους καὶ χρησιμωτέρους δυνήσῃ κτήσασθαι νῦν, διε πνευματικαὶ τινες ὀδίνες εἰστήχησαν, καὶ βελτίων τόκος, καὶ γηροκόμοι χρησιμώτεροι. "Ωστε μία τίς δοτοι γάμου πρόφασις, τὸ μὴ πορνεύειν, καὶ διὰ τοῦτο τὸ φέρμακον εἰσενήνεται τοῦτο. Εἰ δὲ μέλλοις καὶ μετὰ γάμον κεχρῆσθαι πορνεῖας, περιττῶς ἥλθες ἐπὶ τὸν γάμον, καὶ εἰκῇ καὶ μάτην· μᾶλλον δὲ οὐκ εἰκῇ καὶ μάτην μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ βλάβῃ. Οὐ γάρ ἐστιν ἵσον οὐκ ἔχοντα γυναικαν πορνεύειν, καὶ μετὰ γάμον πάλιν τὸ αὐτὸν τοῦτο ποιεῖν. Οὐδὲ γάρ πορνεῖα τὸ τοιούτο λοιπὸν ἔστιν, ἀλλὰ μοιχεία. Εἰ γάρ καὶ παράδοξόν ἔστι τὸ εἰρημένον, ἀλλ᾽ ἀληθές.

8. Οὐκ ἀγνοοῦμεν γάρ ἔστι πολλοὶ μοιχείαν νομίζοσιν, ὅταν τις ὑπανθρόν φεύγῃ γυναικαν μόνον· ἐγὼ δὲ κἀν δημοσίᾳ πόρνη, κἀν θεραπαινίδι, κἀν ἀλλῃ τινὶ γυναικὶ ἄνθρακα οὐκ ἔχοντα πρόσωπην κακῶς καὶ ἀκολάστως, ἔχων γυναικαν, μοιχείαν τὸ τοιούτον εἶναι φῆμι. Οὐ γάρ δὴ μόνον ἀπὸ τῶν ὑδρίζομένων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν ὑδριζόντων τὸ τῆς μοιχείας συνίσταται ἔγκλημα. Μή γάρ μοι τοὺς ἔξωνεν νόμους εἰπῆς νῦν, οἱ τὰς μὲν γυναικας; μοιχευομένας εἰς δικαστήριον ὑλκουσι

* Διος μεσ. πολλὰς καὶ ἀφέτους πληγάς.

καὶ εὐθύνας ἀπαιτοῦσιν, ἀνθρακας καὶ γυναικας ἔχοντας καὶ θεραπαινίσι προφεύρομένους οὐκ ἀπαιτοῦσιν εὐθύνας· ἀλλ᾽ ἐγώ σοι τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον ἀναγνώσομει, ὅμοιας καὶ ἐπὶ τῆς γυναικὸς καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνθράκου ἀγανακτοῦντα, καὶ μοιχείαν εἶναι τὸ πρᾶγμα λάγοντα. Εἰπών γάρ, Καὶ ἀκάστη τὸν Ἰδιον ἀνθράκην ἔχεται, ἐπῆγες· Τῷ γυναικὶ ὁ ἀνήρ τὴν δρεπομένην εἴσοδον ἀσοδεῖστω. Τί ποτε δηλοῦν βουλόμενος τοῦτο εἰπεν; [199] Δρα Ἱνα τὰς προσόδους αὐτῇ τῶν χρημάτων διατηρήσῃ; Ἱνα τὴν πρόκατα σύκαν; Ἱνα ἴμβαινα παράσχῃ πολυταλῆ; Ἱνα τρέφαταιν δειπλεστέραν, Ἱνα ἔξιδους λαμπράς; Ἱνα εἰκετών θεραπαιλαν πολλήν; Τί λέγεις; πολὺν εἰνολας εἰδες ζητεῖς; καὶ γάρ ταῦτα πάντα εἰνολας ἔστιν. Μέσάν τι τοιούτο λάγω, φησιν, ἀλλὰ τὴν σωφροσύνην καὶ τὴν σεμνότητα. Τὸ σῶμα τοῦ ἀνθράκου οὐδεῖται τοῦ ἀνθράκου, ἀλλὰ τῆς γυναικός. Τηράτω τοίνυν αὐτήν τὸ κτῆμα σῶν, καὶ μὴ μειώσω, μηδὲ παραφεύρετω· καὶ γάρ τῶν οἰκετῶν ἀκεβνος εἰνους λάγεται, δες δὲν τασποτοκά δεξιόμενος χρήματα, μηδὲν εἰς αὐτῶν διαφεύρῃ. Ἐπειδὴ τοίνυν τῆς γυναικός ἔστι κτήμα τὸ τοῦ ἀνθράκου σῶμα, εἴνεις ἔστοι περὶ τὴν παρακαταθήκην δὲ μάτηρ. "Οτι γάρ τούτο φησιν, εἰπών, Τὴν εἴσοδον ἀσοδεῖστω, ἐπήιαγεν· Η γυνὴ τοῦ Ἰδίου στάματος οὐκ ἔχουσιδέει, ἀλλ᾽ ὁ ἀνήρ· ὅμοιας καὶ ὁ ἀνήρ τοῦ Ἰδίου στάματος οὐκ ἔχουσιδέει, ἀλλ' ἡ γυνὴ· Οταν τοίνυν θεοὶ πόρην δελαέσουσαν, ἐπιβουλεύουσαν, ἐρώσαν τοῦ σώματος, εἰπε πρὸς αὐτήν· Οὐδὲ ἔστιν ἀμόν τὸ σῶμα, τῆς γυναικός ἔστι τῆς ἐμῆς· οὐ τολμῶ κατεγρήσονται, οὐτε ἐτέρᾳ τοῦτο ἐνδοῦναι γυναικί. Τούτο καὶ γυνὴ ποιεῖται. Πολλή γάρ ἐνταῦθα ἡ Ιστομία· καίτοι γε ἐν τοῖς ἀλλοις πολλήν δίδωσιν ὑπεροχήν δ Παῦλος, οὗτοι λάγων· Πλήρη καὶ δημεῖς οἱ παθ' ὅτα, Ἱνα ἀστοτος τὴν ἁυτοῦ γυναικαν οὐτες ἀγαπᾶ ὡς ταυτόν· ή δε γυνή, Ἱνα φοβήται τὸν ἀνθράκον· καὶ. Κεραλῆ γυναικός δ ἀνήρ, καὶ, Υψειλεις ἡ γυνὴ ὑποτάσσεσθαι τῷ ἀνθρῷ. Καὶ πάλιν ἐν τῇ Παλαιῇ, Πρὸς τὸν ἀνθράκον σου η ἀποστροφή σου, καὶ αὐτές σου κυριεύσει. Ηώς οὖν ἔνταῦθα Ιστον ἀντίθεστον δουλειας καὶ δεσποτείας εἰσήγαγε· Τὸ γάρ εἰπεν, Η γυνὴ τοῦ Ἰδίου στάματος οὐκ ἔχουσιδέει, ἀλλ' ὁ ἀνήρ· ὅμοιας καὶ ὁ ἀνήρ τοῦ Ἰδίου στάματος οὐκ ἔχουσιδέει, ἀλλ' ἡ γυνὴ· Ιστοτά τινα πολλήν ἔστιν εἰσήγηντος. Καὶ καθάπερ ἐκείνος δεσπότης ἔστι τοῦ σώματος αὐτῆς, οὐτα καὶ αὐτή δεσποινε τοῦ ἔχεινου σώματος. Τίνας οὖν ἔνεκεν τοσαύτην Ιστομίαν εἰσήγαγεν; "Οτι ἐνταῦθα ἀναγκαῖα ἡ ὑπεροχή· Ενθα δὲ σωφροσύνης καὶ ρός καὶ σεμνότητος, οὐδὲν ἔχει πλέον τῆς γυναικός· ὁ ἀνήρ, ἀλλ' ὅμοιας ἔχεινη καλέσται, τοὺς τοῦ γάμου παραφεύρας νόμους· καὶ μᾶλλον εἰκότως. Οὐ γάρ διὰ τοῦτο ἥλθεν ἡ γυνὴ πρὸς σὲ, καὶ πατέρα καὶ μητέρα ἐγκατέλιπε καὶ τὸν οἰκον ἄπαντα, Ἱνα καθυδρίζεται, Ἱνα θεραπαινίδιον εἴτελές ἐπεισόγης αὐτῇ, Ἱνα μυρίους ποιῆς πολέμους. συνέμπορον ἐλαβες, καὶ κοινωνὸν τοῦ βίου, καὶ ἀλευθέρων, καὶ διμότιμον. Πῶς γάρ οὐκ ἀποπον τὴν πρόκατα σύτης ὑποδεχόμενον, πᾶσαν ἐπιδείκνυσθαι εἰνοιαν, καὶ μηδὲν αὐτῇς ἀλατεῖν· δε δὲ τῆς προκατασθαι εἰνοιαν, καὶ πρόκατης τιμώτερον, τὴν σωφροσύνην καὶ τὴν σεμνότητα

temur, sed ut casti simus. Audi sane Paulum dicentem : *Propter fornicationes autem unusquisque suam uxorem habeat, et unaquaque suum virum habeat* (1 Cor. 7. 2). Haec enim duo sunt, quorum causa nuptiae sunt institutae, ut casti vivamus et ut patres flamus, horum autem duorum antecedens castitatis est occasio. Postquam enim ingressa est libido, conjugium quoque ingressum est, ut immoderatum usum resarcet, et persuaderet, ut una muliere contenti essemus. Non enim omnino conjugium efficit, ut liberos suscipiamus, sed illud Dei verbum, quod dicit : *Crescite et multiplicantini, et replete terram* (Gen. 1. 28). Testes sunt quicumque conjugio sunt usi, sed liberos minime generunt. Itaque antecedens est haec causa castitatis, atque hoc praeceps tempore, cum genere humano totus orbis terrarum repletus est. Nam a principio quidem expetenda res erat habere liberos, ut monumentum ac reliquias vitae suae quisque relinqueret. Quoniam enim resurrectionis spes nondum erat, sed mors dominabatur, seque post hanc vitam perire censebant, qui moriebantur, solatum istud ex susceptione liberorum largitus est Deus, ut animata defunctionum imagines remanerent, genasque nostrum conservaretur, et mortem oblituris eorumque propinquis maximam consolationem id pareret, quod posteriores haberent superstites. Atque ut intelligas idecirco liberos expelendos fuisse, audi, quo pacto apud Jobum queratur ac lamentetur post mulcas p' agas uxor : *Ecce, inquit, memoriale tunc perit de terra, et filii tui, et filiae tue* (Job 18. 17). Et rursus ad Davidem Saul : *Jura mihi in Domino, quia non exterminabis semen meum, et nomen meum post me* (1. Reg. 24. 23). Postquam autem in foribus est resurrectio, neque mortis jam illa ratio habetur, sed ad aliam pergimus vitam hac multo meliorem, supervacaneum studium est ejusmodi. Si enim liberorum desiderio teneris, multo meliores atque utiliores acquirere poteris, nunc cum spiritualis quedam pariendi ratio introducta est, meliorque partus, et utiliores senectutis auctores. Itaque una quedam est occasio conjugii, ut non scortemur et idecirco remedium hoc inventum est. Quod si post conjugium scortationibus te inquinatus sis, supervacanee, frustra et incassum ad conjugium venisti : inio vero non frustra et incassum tantum, sed etiam cum damno. Non enim pars ratio est, si quis uxorem non habens scortetur, et si quis matrimonio contracto rursus idipsum agat. Neque enim jam illud scortatio est, sed adulterium. Quoniam enim mirum et insolens sit quod diximus, est tamen verum.

4. Adulterium etiam cum libera committitur. — Non ignoramus plurimos adulterium arbitrii tantum, cum quis marito junctam mulierem corrumpt : ego vero sive cum vulgari scorto, sive cum ancilla, sive cum alia quapam muliere non maritata, illegitimo fascivoque congressu jungatur, cum uxorem habeat, adulterium hoc esse contendeo. Non enim ex eorum tantum qui contumeliam patiuntur, sed ex eorum etiam, qui contumeliam inferunt, conditione hoc cri-

men adulterii metimur. Noli enim mibi leges externas oblicere, quae mulieres quidem adulterium committentes in judicium pertrahunt, et penas ab eis repetunt : a viris vero ancillas vitiantibus non item : at ego legem tibi Dei recitabo, quae pari ratione in mulierem et in virum excandescit, et rem adulterium appellat. Cum enim dixisset, *Et unaquaque suum virum habeat*, adjecit : *Uxori vir debitam benevolentiam reddat* (1. Cor. 7. 3). Quid tandem innuere volens hoc dixit ? num ut ei pecunias redditus conservaret ? ut dotem illesam ? ut vestes sumptuosas suppeditaret ? ut lautiorem mensam ? ut splendidos sumptus ? ut multum servorum obsequium ? Quid alis ? quodnam benevolentiae genus exigis ? nam et haec omnia sunt benevolentiae. Nihil tale commemoro, inquit, sed castitatem ac pudicitiam. Viri corpus non amplius est viri, sed uxor. Suam igitur possessionem illesam illi servet, neque imminuat, nec corrumpat ; siquidem inter famulos ille benevolus dicitur, qui herilibus acceptis pecunias, nihil ex ipsis interverterit. Quando igitur uxor possesso est viri corpus, benevolum vir erga depositum suum se praebat. Ut enim scias hoc eum innuere, cum sit. *Benevolentiam reddat*, adjecit : *Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir : similiter et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier* (Ib. v. 4). Cum ergo meretricem allicientem videris, insidiantem, corpus adamantem, dic illi : Non est meum corpus, uxor est mea : illo abutu non audeo, neque alteri mulieri id exponere. Hoc et faciat mulier. Magna quippe hic est honoris aequalitas : tametsi multam in ceteris tribuit excellentiam et juris praerogativam Paulus ita dicens : *Verumtamen et vos singuli, ut unusquisque suam uxorem ita diligat, ut seipsum* : *uxor autem ut timeat virum suum* (Ephes. 5. 33) : et, *Cupit mulieris est vir* : et, *Debet mulier viro esse subiecta* (Ibid. v. 23. 22). Et rursus in Veteri Testamento : *Ad virum conversio tua, et ipse tui dominabitur* (Gen. 3. 16). Quomodo igitur hoc loco aequalem remunerationem servitutis et dominatus induxit ? Cum enim dixerit, *Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir : similiter et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier* (1. Cor. 7. 4), magnam aequalitatem constituit. Et quemadmodum ille corporis ejus est dominus, sic et ista corporis illius est domina. Cur igitur tantam aequalitatem honoris introduxit ? Quod nimur hic necessaria sit eminentia : ubi vero casitatis tempus est et pudicitiae, nihil amplius habet vir, quam mulier, sed pari ratione cum illa plectitur, si leges conjugii violaverit, ac merito sane. Non enim ad te mulier idecirco venit, et patrem et matrem totamque domum dereliquit, ut a te contumeliis afficeretur, et vilem ancillulam ipsi superinduceret, ut innumeratas pugnas excitares : comitem et sociam vitae, liberam et honore parem accepisti. Annon enim absurdum est, ut cum dotem acceperis, omnem exhibeas benevolentiam, nihilque ex illa imminuas : quod autem quavis dote pretiosissima est, castitatem et pudicitiam, tuumque corpus, quod illius est possessio, corrumpas et polluas ? Si docem inimineris, vocera-

rationem reddes : si castitatem immuniteris , Deus a te peccas exigit , qui nuptias introdixit , et uxorem tibi tradidit . Atque hoc verum esse colliges ex iis , quae de adulterio ait Paulus : *Qui enim spernit , non dominum spernit , sed Deum , qui dedit spiritum suum sanctum in vobis* (1. Thess. 4. 8). Vides quam multis verbis ostensum ex Scriptura sit adulterium esse , non solum si marito junctam mulierem , sed etiam si quamvis meretricem corruptat is qui sit juncus uxori ? Nam quemadmodum adulterio pollui mulierem dicimus , sive cum servo , sive cum alio quocunque peccat : sic etiam virum adulterium committere dicimus , sive cum ancillula , sive cum quocunque vulgari scorto uxorem habens libidinem expletat. Ne igitur salutem nostram negligamus , neve nostram animam per hoc peccatum diabolo exponamus. Illic enim innumerae familiarum oriuntur eversiones , et bella innumera : hinc sit , ut caritas dilabatur , et benevolentia subtrahatur. Nam ut fieri neguit , ut homo castus uxorem negligat unquam ac despiciat : sic neque fieri potest , ut homo intemperans et lascivus uxorem suam diligat , sit licet omnium formosissima. Nam ex castitate caritas oritur , ex caritate bona innumera. Fac igitur lapides mulieres reliquias arbitris , cum intelligas , si lascivia oculis alienam mulierem intuearis sive publicam sive junctam viro , te adulterorum criminis obnoxium esse factum. Illic tibi ipsi quotidie verba occine : quod si alterius uxoris in te sentias cupiditatem exardescere , ac deinde malas dicires tibi tuam uxorem placere , ingressus conclave , illorum hunc evolve , Paulumque exhibens interventorem , ac tibi haec verba frequenter occidens flammas extingue.

Nihil turpis viro scortante. — Sic flet ut et gravior tibi rursum futura sit uxor , cum nulla cupiditas tecum erga illam benevolentiam labefactet : neque tantum gravior erit uxor , sed tu quoque honestior ac venustior esse videberis. Nihil enim est , nihil p'ane turpis homine , qui contractio matrimonio scortatur. Non enim coram sacerdoti tantum , et amicis , et obviis , sed etiam coram servis ipsius erubescit. Neque solum est hoc malum , sed etiam , quod ipsius domus asperitus injucundior erit , quam carceris cuiusvis , cum amicam ante oculos positam habeat , ac meretricis semper imaginem mente verset ?

5. Vis tu probe intelligere , quantum sit hoc maleum ? Cogita qualē ducant vitam , qui suas uxores suspectas habent , quo pacto injucundæ illis sint esse , injuncti potus. Vencis mensa videtur scatere , et tanquam exitium domum fugiunt malis innumeris redundantem. Non illis somnus , non nox est placida , non amicorum congressus , non ipsi radii solares : sed ab ipso lumine se offendit pulant , non tū solum cum adulterio pollui uxorem viderint , sed etiam cum in qualecumque suspicionem illius culpas venerint. Idem accidere et uxori puta , cum a qualibet id adiverit , vel etiam fuerit suspicata , te mulieri meretrici tipeum addixisse. Illic apud te cogitans non adulteria tantum suge , sed etiam suspiciones : quod

si immerito suspecter , placa illam et verbis flecte. Non enim odio vel fastu impulsa , sed prae nimia tua cura id facit , quodque de sua possessione valde timet. Possessio quippe ipsius est , ut ante dixi , corpus tuum , et possessio rerum omnia protoclesim. Noli ergo in re maxima illam ludere , neque letale illi valvus infligas. Quamvis enim illam contemnes , Deum tamen debes timore ejusmodi criminis visitare , et qui talibus delictis intolerabile supplicium committatur. Eorum enim , qui talia perpetrare sint ausi , inquit , *Vermis non morietur , et ignis non consumetur* (Marc. 9. 45). Quod si non admodum pungente futura , terrerant te saltem presentia. Multi quidem certe illorum , qui meretricibus adherent , in hac etiam vita mali male perierunt , cariosis meretricis insidiis oppressi. Dum enim ille contendat a legitima uxore ac matrimonio juxta illum alienare , saeque amore penitus illum devinctum tenere , præstigia et incantationibus utantur , amatoria parant veneficia , et multas fascinationum fallacias texunt : sic deinde cum illum in gravem morbum conjecterit , dira les correptum , longa tabe consumptum et inanemis obrutum malis , hujus lucis usura privat. Si forte gehennam non reformidas , mihi homo , præstigia illarum reformida. Cum enim per luxuriam istam divine præsidio te privaveris , et caelesti auxilio apoliaveris , tum audacter invadens te meretriz , saeque demonis advocata lanuulis et amuletiis adhibitis , saeque strucis insidiis facilissime salutem tuam expugnat , teque probris obnoxium ac ridendum omnibus , qui civitatem incolunt , propinat , ut nec illi calamitatis unquam tuas miseratione moveantur. Quis enim miseriter , inquit , incanteret a serpente percusso , et omnibus qui appropinquant beatiss (Eccl. 12. 13) ? Prætereo jacturam pecuniarum , et quotidianas suspiciones , fastum , arrogiantiam , contumelias , quibus stultos vexant meretrices , quæ multo suæ acerbiora , quam si milles fuerit uores oppetenda. Atque uxorem quidem caput numero , ne si verbam quidem molestum dixerit , ferre potes , ac meretricem etiam alapis te credentes adoras. Non te pudet , nec erubescis , nec optas ut tibi debiscat terra ? Qui poteris ad ecclesiam venire , aliquæ in celum manus extendere ? quo tandem ore Deum invocabis , quo meretricem osculatus es ? Non tu , queso , times , nec perhorrescias , ne quando tuum caput impudens de celo delapsum fulmen exurat ? Quamvis uxorem tuam , quam afflitis injury , calce , at insomne illum oculum numquam celabis : quandoquidem adultero illi , qui dicebat , *Tenebras circumdant me , et paries , quid versus* (Eccl. 23. 28) ? contradixit sapientis ille sic dicens : *Oculi Domini milles lucidiores sunt sole , insipientes opera hominum* (ib. v. 28). Propter haec omnia nimisque dicebat Paulus : *Unusquisque suam uoren habet , et unaquaque virum suum habebit :* uoxi vir debitam benevolentiam reddat ; similius et uox tuis (1. Cor. 7. 2. 3). Mel distillat a labilis matris meretricis , qua ad tempus impingat , saepe taceat : postea vero eam amariorum folle inseniat , et arvoce magis gladio anticipit (Prov. 5. 3. 4). Venenum ha-

καὶ τὸ σῶμα τὸ ἐκυτοῦ, διπέρ ἀστὸν ἀκαίνης κατῆμα, διερρέπειν τε καὶ μιαίνειν; "Ἄν τὴν προΐκα μεώσῃ;, τῷ κηδεστῇ βίδως λόγον· μὲν τὴν σωφροσύνην μεώσῃ, τῷ θεῷ τὰς εὐθύνας ὑφέξεις. τῷ τὸν γάμον εἰσαγεγένει, καὶ τὴν γυναικαν ἀγχειρίσαντι. Καὶ διτὸν ἀστὸν ἀληθίας, ἀκουσον τί φησιν ὁ Παῦλος περὶ τῶν μοιχεύντων Ὁ γάρ ἀθετῶν, οὐκ ἀνθρώπος δέστει, ἀλλὰ τὸν Θεὸν τὸν δόντα τὸ Πλεῦνα [200] αὐτοῦ τὸ δῆμον εἰς ὑμᾶς. Ὁρᾶς δὲ δύων ὁ λόγος ἀπέδειξεν διτὸν μοιχείας ἀστὸν, οὐ μόνον τὸν παναρόν γυναικαν διεφέρειν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἡτοιμαστὸν πόρνην, ἔχοντα γυναικαν; "Μεταπέρ γάρ μοιχεύεσθαι γυναικαν λέγομεν, καὶν εἰς οἰκέτην, καὶν εἰς ὄντινασῦν ἀμάρτῃ, ἅπορα ἔχουσαν· οὗτον καὶ ἄνδρα μοιχεύειν ἀνεπιτίμεν, καὶν εἰς θεραπαινίδα, καὶν εἰς ἡτοιμαστὸν δημάρτην γυναικαν ἀσελγαίην, γυναικαν δύον αὐτός. Μή τοινυν ἀμελῶμεν τῆς ἐκατῶν σωτηρίας, μηδὲ τῷ διαβόλῳ προτείνωμεν ἡμῶν τὴν ψυχὴν διὰ τῆς ἀμαρτίας ταῦτης. Καὶ γάρ ἐντεῦθεν αἱ μυρίαι τῶν οἰκων ἀνατρέπει, οἱ μυρίοι πόλεμοι ἐντεῦθεν τὰ τῆς ἀγάπης ὑπορρέει, καὶ τὰ τῆς εὐνοίας ὑποσύρεται. "Μεταπέρ γάρ ἀμήχανον σωφρόναν ἀνθρώπον ὑπεριδεῖν γυναικὸς καὶ καταφρονῆσαι ποτε οὕτως ἀμήχανον ἀνθρώπον ἀσελγῆτη καὶ ἀκαλαστὸν φιλεῖν τὴν γυναικαν τὴν ἐκυτοῦ, καὶν ἀπάντων εὐμορφοτέρᾳ ἢ. Ἀπὸ γάρ σωρροσύνης ἀγάπη τίκτεται, ἀπὸ δὲ ἀγάπης τὰ μυρία ἀγαθό. Αιθίνας τοινυν νόμιμες τὰς λοιπὰς γυναικας, εἰδὼς διτὸν μετὰ γάμου, καὶν ἀκαλάστους ίδεις ὄφθαλμοις ἀτέρεν γυναικα, καὶν ὅμοιοις, καὶν ὑπανδρον, τοις τῶν μοιχεύοντος ἀγκλήμασιν ὑπεύθυνος γέγονας. Ταῦτα σεαυτῷ καθ' ἐκάστην ἐπέδει τὸ δῆματα· καὶν ίδεις ἀπιθυμίαν ἀλλης γυναικὸς ἀγχειρόμενην ἐν σοι, εἴτα ἐκ τούτου σοι τὴν γυναικαν ἀδηῆ φανιομένην, εἰσελθει εἰς τὸν θάλαμον, καὶ τὸ βιδύλιον ἀναπτύξεις τοῦτο, καὶ λαβὼν Παῦλον μεστήν, καὶ συνεχώς ἀπέδων ταῦτα τὰ δήματα, κατάσθεσον τὴν φύγαν.

Καὶ οὕτω καὶ τὴν γυνὴ πάλιν ἔσται σοι ποθεινότερα, εὐδεμίας ἀπιθυμίας τὴν πρὸς αὐτὴν εὔνοιαν ὑπευρούσης^ο οὐχ ἡ γυνὴ δὲ ἔσται ποθεινότερα μόνον, ἀλλὰ καὶ σὺ σεμνύτερος πολλῷ καὶ ἀλευθερώτερος δέξεις εἶναι. Οὐ γάρ ἀστὸν, οὐκ ἔστιν οὐδὲν αἰσχρότερον ἀνθρώπου μετὰ γάμου πορνεύοντος. Οὐ γάρ δὴ μόνον τὸν κηδεμόνα καὶ τοὺς φίλους καὶ τοὺς ἀπαντῶντας, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς ἐρυθριφέτοις οἰκέτας. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἔστι τὸ δεινόν, ἀλλ' ὅτι καὶ τὴν οἰκέταν αὐτὴν δεσμωτηρίου παντὸς ἀγδεστέραν δέστει, πρὸς τὴν ἐρωμένην βλέπων, καὶ τὴν πόρνην διηνεκῶς φανταζόμενος.

ο'. Βούλει μαθεῖν ἀκριβῶς δούν ἔστι τὸ δεινόν; Ἐνεντόσον οἷον οἱ τὰς γυναικας ἐκατῶν ὑποπτεύοντες ζῶσι βίον, πῶς ἀδηῆ τὰ σιτία, ἀδηῆ ποτά. Δηλὴτηρίων αἱ τράπεζα δοκεῖ γέμειν φαρμάκων· καὶ νωπερ ὑλεθρον, μυρίων γέμουσαν κακῶν, οὕτω φεύγουσι τὴν οἰκέταν. Οὐχ ὑπνος αὐτοῖς ἔστιν, οὐ νῦξ προσηγής, οὐ συνουσία φίλων, οὐκ αὐταῖς αἱ τοῦ ἡλίου ἀκτῖνες· ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ φωτὸς ἐνοχλεῖσθαι νομίζουσιν, οὐχ δέσαν ίθωτι μοιχεύομένην τὴν γυναικαν μόνον, ἀλλὰ καὶν ἀπλῶς ὑποπτεύοισι. Ταῦτα νόμιμες καὶ τὴν γυναικαν πάσχειν, διταν ἀκούση παρ' ἔστοι, ἢ καὶ

ὑποπτεύοντος, διτὸν πόρη γυναικὶ σαυτὸν ἀξέδωκας. Ταῦτα λογίζομενος, μὴ τὰς μοιχείας φεῦγε μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς ὑποψίας· καὶν ἀδίκως ὑποπτεύσῃ, θεράπευσον καὶ πεῖσον. Οὐ γάρ δέξεις ἢ ἀπονοίας, ἀλλ' ἀπὸ κηδεμονίας τοῦτο ποιεῖ, καὶ τοῦ σφρόδρα [201] δεδοκέναι περὶ τοῦ κτήματος τοῦ ίδου. Κτῆμα γάρ αὐτῆς ἔστεν, διπέρ ξερθην εἰπών, τὸ σῶμα τὸ σὸν, καὶ κτῆμα τῶν διτων ἀπάντων τιμιώτερον. Μή τοινυν αὐτὴν περὶ τὰ μέγιστα δικιήσῃς, μηδὲ καιρίαν δῆς τὴν πληγήν. Εἰ γάρ ἀκαίνης καταφρονήσεις, ἀλλὰ τὸν Θεὸν φοβήθητε, τὸν ἐκδίκον τῶν τοιούτων, τὸν ἀφρίτους κολάσεις τοῖς τοιούτοις ἀπειλήσαντα ἀμαρτήμασι. Τῶν γάρ τοιαῦτα τολμάντων, φησίν, Ὁ σκάλης οὐ τελευτήσει, καὶ τὸ σύρ τον σβεσθήσεται. Εἰ δὲ οὐ σφρόδρα σε δάκνει τὰ μελιντα, τὰ γοῦν παρόντα σε φοβεῖται. Πολλοὶ γοῦν τῶν πόρναις προτεχόντων καὶ διταῦθα κακοὶ κακῶς ἀπώλοντο, πειραγματικές ὑπομεναντες ὑπὸ τῶν πορνευομένων γυναικῶν. Φιλονεκοῦσαι γάρ ἀκεντεῖ τῆς μὲν συνοικούσης αὐτῷ καὶ κατεγγυηθείσης ἀποστῆσαι γυναικας, τῷ δὲ αὐτῶν ἔρωτι προσθήσαι τέλεον, μεγγανελας ἀκένησαν, καὶ φιλέρα κατεκεύασσαν, καὶ πολλάς γοητείας ἐρράψαν· είτε οὕτως εἰς ἀρρωστίαν αὐτὸν ἀμβούσαις χαλεπήται, καὶ φύρρῃ παραδούσαι, καὶ τηκαδόνι μακρῆ, καὶ μυρίοις περιβαλοῦσαι κακοῖς, ἀπόγνεκτας τῆς παρούσης ζωῆς. Εἰ μὴ φοβῇ τὴν γέενναν, ἀνθρώποις, τὰς γοητείας αὐτῶν φοβήθητε. "Οταν γάρ ταῦτα διὰ τῆς δεσλεγείας ταῦτης ἐρημον ποιήσῃς τῆς τοῦ Θεού συμμαχίας, καὶ την γυμνώσης σαυτὸν τῆς μνωδεν βοηθείας, λαβούσα σε μετὰ ἀδειας ἡ πόρην, καὶ τοὺς αὐτῆς καλόσασα δαίμονας, καὶ τὰ πέταλα ράβασα, καὶ τὰς ἀπιθουλάς ἐργασαμένη, μετὰ πολλῆς τῆς εὐκολίας περιγίνεται σου τῆς σωτηρίας, διειδέσσει καὶ γέλωται τῶν τὴν πόλιν οἰκουντων ἀπάντων καταστήσασα, διστο μηδὲ ἀλεῖσθαι κακῶν πάχοντα. Τίς γάρ ἐλεῖσθεις, φησίν, ἐπαοιδὸν δρισθήσητος δ., καὶ πάντας τοὺς προσδρομούς θηρίοις; Παρίημι τὴν τῶν χρημάτων ζημιαν, τὰς καθημερινὰς ὑποψίας, τὸν τύφον, τὴν ἀπόνοιαν, τὴν ὑδρίαν τὴν παρὰ τῶν πορνῶν γενομένην εἰς τοὺς ἀνοήτους, & θανάτων μυρίων ἔστι πικρότερα. Καὶ τὴν μὲν γυναικαν πολλάκις οὐδὲ βαρὺ ἔργα εἰποῦσαν οὐκ ἡγεμαχας, τὴν δὲ πόρνην καὶ φατίζουσαν προσκυνεῖς. Καὶ οὐκ αἰσχύνῃ. οὐδὲ ἐρυθριφέται, οὐδὲ εἰνῆι διαστῆναι σοι τὴν γῆν; Πῶς δυνήσῃ εἰς ἐκκλησίαν εἰσελθεῖν, καὶ τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνατεῖναι; ποιεῖ στόματι καλέσαι τὸν Θεὸν, φὴ τὴν πόρνην ἐφίλησας; Καὶ οὐ δέδοικας, οὐδὲ φρίτεις, εἰπέ μοι, μή πότε σκηπτὸς μνωδεν ἀνεγένεις καταφλέξῃ τὴν ἀνασχυντὸν σου κεφαλήν; Καὶν ἀλλαγή τὴν γυναικαν λάθης τὴν ἡδικημένην, ἀλλὰ τὸν ἀκυμητὸν ὄν λήση ποτέ ἐπει καὶ τῷ μοιχεύοντι τῷ λέγοντι, Σκέτος κύκλῳ μου καὶ τοῖχοι, τι ἀναβούμει; ἀντεφθέγξατο δ σφρόδρα ἀκεντεῖς, οὕτω λέγων· "Οτι ὄφθαλμοι Κυρίου μυριοπλαστῶν ἡλίου φωτεινότεροι, βλέποντες εἰς τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων. Διά τοῦτο δὴ πάντα δ Παῦλο; Ἐλεγεν· "Ἐκαστος τὴν ἐαντοῦ γυναικαν ἔχεται, καὶ ἀκάστη τὸν ἀνδρα ἔχεται· τῇ γυναικὶ δ ἀντρῷ τὴν ὄφειλομένην εἰρειαριας ἀποδιέστω, ἀμοίως καὶ η γυνὴ τῷ ἀνδρὶ. Μέλι ἀποστίξεις ἀπὸ χειλέων γυναικὸς πύρης, η πρὸς καιρὸν ιπαίρει σύντροφο γολίκης εἰρήσεις,

^ο Sic Mas. In editis vero πῶς ἀδηῆ τὰ ποτὰ, εἰ τοι.

καὶ ημονηγέτος μᾶλλον μαχαιράς διστόμουν. Τὸν δέ της πόρνης τὸ φύλημα, ἵνα λανθάνοντα καὶ ἐγκαρυμμένον. Τί τοινον διώκεις τὸν κατάγνωσιν ἔκουσαν, θεοφόρον τίκτουσαν, πληγήν ἐπάγουσαν ἀνάτον, ἀξένην εὐφραίνεσθαι καὶ μηδὲν πάσχειν δεῖν; Ἐπὶ γάρ τῆς ἐλευθέρας γυναικὸς ὅμοι καὶ ἡδονὴ καὶ ἀσφάλεια καὶ δινεσις καὶ τιμὴ καὶ κόσμος καὶ πυνεθός ἀγαθῶν· ἐκεῖ δὲ πολλὴ μὲν ἡ πικρία, πολλὴ δὲ ἡ βλάβη, διηγεκής δὲ ἡ κατηγορία. Κανὸν γάρ μηδεὶς ἀνθρώπων θέῃ, τὸ συνειδός οὐδέποτε παύσεται σου κατηγοροῦν· ἀλλ' ὅπου περ ἀπέλθῃ, ἐψεῖται κατηγορίων καὶ μεγάλα καταθῶν, ὁ κατηγορος οὖτος. Όστε εἰ τις ἡδονὴν διώκει, οὔτος μάλιστα φευγέτω τὴν πρὸς τὰς πόρνας ὄμιλαν. Οὐδὲν γάρ ἐκεῖνη τῆς συνηθείας πικρτέρον, οὐδὲν τῶν τρόπων μιαρώτερον. Ἔλαφος φιλίας, καὶ κῶλος σῶν χαρίτων ὄμιλετε σοι· ἡ πηγὴ τοῦ ὑδατός σου σοι δέστω αητή. Πηγὴν διατάσσειν καθαρὰν, τι τρέχεις ἐπὶ λάκκον βορδόρου γέμοντα, γεννήντης δόντα, καὶ κολάστες ἀφάτου; πολὺν δέξεις ἀπολογίαν; τίνα συγγνώμην; Εἰ γάρ οἱ πρὸς τοῦ γέμου πορνειὰ προστάχοντες κολάσονται καὶ δίκην διδόσαι, καθάπερ εἰκείνοις δὲ τὰ ψυπάρξανδρούμενος ἴματια, πολλῷ μᾶλλον οἱ μετὰ τὸν γάμον. Διπλούν

γάρ ἐνταῦθα καὶ τριπλοῦν τὸ έγχλημα γίνεται, διτὶ τα παραμυθίας ἀπολεύοντες, ἀπεσκίρτησαν εἰς τὴν διελγυμαν ἐκείνην, καὶ διτὶ τὸ πρόγραμμα οὐχὶ πορνεία μένον, ἀλλὰ καὶ μοιχαλα λογίζεται, διάστης ἀμερτίας εστὶ χαλεπώτερον. Ταῦτ' οὖν καὶ διεντοῖς καὶ ταῖς γυναικίς ἐπέφοντες οὐτω διατελῶμεν· διὸ δὲ καὶ εὐτὸς εἰς ταῦτα καταλύσω τὰ ρήματα· Διὰ δὲ τὰς πορνείας ἐκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναικα ἔχετω, καὶ ἀκοδεῖτη τὸν ίδιον ἀνθρώπον ἔχετω· εῇ γυναικι ὁ ἀνήρ τὴν ὀψειλομάνην εἴνεινται ἀποδίδεται, διοικεῖται καὶ ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρὶ. Ηγετὴ τοῦ ἑτού σάματος οὐκ ἐκονισάται, ἀλλ' ὁ ἀνήρ ὁμοιωται καὶ ὁ ἀνήρ τοῦ ίδιον σάματος οὐκ ἐκονισάται, ἀλλ' ἡ γυνὴ. Μετὰ ἀκριβείας ταῦτα φυλάξαντες τὰ ρήματα, καὶ δὲ ἀγορά, καὶ δὲ οἰκία, καὶ δὲ ἡμέρα, καὶ δὲ ἐσπέρη, καὶ ἐπὶ τῆς εραπένης, καὶ ἐπὶ τῆς εὐνῆς, καὶ πανταχοῦ καὶ αἴτοι μελετῶμεν, καὶ τὰς γυναικας πατεύωμεν, καὶ πρὸς τὴν ἡμέτην λέγειν, καὶ παρ' ἡμῶν ἀκούειν, ἵνα συρρόνως τὸν παρόντας ζήσαντες βίον, καὶ τῆς φροντίδας τῶν οὐρανῶν ἀπιτύχωμεν. χάριτε καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὐ τῷ Πατρὶ, ἀμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, ἡ δέξια εἰς τοὺς αἰόνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

[203] ΕΙΣ ΤΟ

Γυνὴ δέδεται τόμῳ, δῷ δοσον χρόνον ζῆ δ ἀνήρ αὐτῆς· δὲτ δὲ ποιηθῆται. ἐλευθέρα ἐστὶν ώ θάλει ταμηθῆται, μόρον ἐτ Κυρίῳ. Μακαριωτέρα δὲ δετει, δὲτ οὐτω μετην κατὰ τὴν ἐμήν γυναικην. Θοκῶ δὲ τὴν Πνεύματον θεοῦ δέξειν. Ἐφύμεθα καὶ τοινον αὐτῷ καὶ σήμερον, καὶ περὶ ταῦτης διαλεχόμεθα τῆς ὑπόθεσεως· ἀκολουθοῦντες γάρ Πνεύμων, δι' αὐτοῦ πάντως τῷ Χριστῷ ἀκόμεθα, ἐπειδὴ καὶ οὐτος οὐχ ἔντειρ, ἀλλ' ἔτεινος ἀκολουθῶν, πάντα ἔγραψε. Καὶ γάρ οὐ τὸ τυχόν πρόγραμμα γέμος εὐ διασκέμνεος, διστερ οὖν μυρίους συμφορῶν ὑπόθεσις γίνεται τοῖς οὐκ εἰς δέον αὐτῷ χρωμένοις. Όστερ γάρ βοηθός ἐστιν ἡ γυνὴ, οὐτω πολλάκις καὶ ἐπίθουλος γίνεται. Όστερ οὖν λιμήν ἐστιν δέ γέμος, οὐτω καὶ ναυάγιον, οὐ παρὲ τὴν οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν γνώμην τῶν κακῶν αὐτῷ χρησαμένων. Ζ μὲν γάρ κατὰ τοὺς προσήκοντας αὐτὸν ἐπιτελῶν, νόμους, τῶν ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς καὶ πάντων τῶν πανταχοῦ κακῶν παραμυ-

θεαν τινὰ καὶ ἀπαλλαγὴν εὑρίσκει τὴν οἰκίαν, καὶ τὴν διατοῦ γυναικα· δὲ δὲ ἀπλῶς καὶ ὡς ἐτυχε τὸ πρόγραμμα μεταχειρίζεται, καὶ πολλῆς ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ἀπολαύσῃ γαλήνης, σπαστόδους καὶ σπιλάδας εἰσελθὼν εἰς τὴν οἰκίαν ἐψεῖται. Ἐπει τοῦ οὐ περὶ τῶν τυχόντων ἡμῖν δὲ κίνδυνος, ἀναγκαῖον μετὰ ἀκριβείας τοῖς λεγομένοις προσέχειν, καὶ τὸν μέλλοντα γυναικα ἀγεσθαι, μετὰ τὸν τοῦ Παύλου νόμων, μᾶλλον δὲ μετὰ τὸν τοῦ Χριστοῦ νόμων τοῦτο ποιεῖν. Οὐδὲ μὲν οὖν διτὶ πολλοὶ εἰναι δοκεῖ καὶνδον τὸ λεγόμενον· πλὴν οὐ διτὶ τοῦτο σιγήσομαι, ἀλλὰ πρῶτον τὸν νόμον ὑμῖν ἀναγνοῦν, οὐτω τὴν δοκούσαν ἀντινομίαν λῦσαι παιράσομαι. Τίς οὖν ἐστιν δὲ νόμος, διν οὐτολος ήμηκε; Γυνὴ, φησι, δέδεται τόμῳ. Οὐκούν οὐ δει ἀποσχίζεσθαι ζῶντος τοῦ ἀνδρὸς, οὐδὲ περιεργίαν νυμφια, οὐδὲ διεντέρους ὄμιλεν γάμοις. Καὶ δρα πῶς μετὰ ἀκριβείας καὶ αὐτῇ τῶν λέξεων τῇ φύσει κέχρηται. Οὐ γάρ εἶπε, Συνοικεῖτω τῷ ἀνδρὶ, δῷ δοσον χρόνον ζῆ δ ἀνήρ αὐτῆς· διστερ καὶν διδόσαι βιδούλον ἀποστασιον δῷ, καὶ τὴν οἰκείαν ἀγρῇ. καὶν πρὸς θίλον ἀπέλθῃ, τῷ νόμῳ δέδεται, καὶ μοιχαλίς ἐστιν ἡ τοιεύτη.

Ἐκτὸνον δὲ ἀνήρ ἐκβαλεταιν βούληται τὴν γυναικα, ή δὲ γυνὴ τὸν δινρχ ἀφείναι, ταῦτης ἀναμιμησχέσθω τῆς ὁρίσεως, καὶ τὸν Παύλον νομίζεται παρείναι καὶ καταδικεῖν αὐτὴν βοῶντα καὶ λέγοντα. Γυνὴ δέδεται τόμῳ. Καθάπερ γάρ οἱ δραπετεύοντες αἰκέται καὶ τὴν οἰκείαν ἀφῶσι τὴν διεποτικήν, τὴν ἀλισιν ἔχουσιν ἐπισυρομένην· οὐτω καὶ γυναικες, καὶ τοὺς ἀνδρας ἀφῶσι, τὸν νόμον ἔχουσι καταδεκάνοντα ἀντὶ

^a Πιο ποσ. ἐπόμενα.

^b Λιδεμ ποσ. τῶν ἐπὶ τῆς.

hui osculata meretrice, venenum latens et absconditum. Cur igitur damnanda persequeris voluptatem, quem exitum parit, quae plagam infert immundicabilem, cum oblectari possis, et nullum malum incurrire? Cum libera et honesta muliere simul voluptas est et securitas, et delectatio et honor, et ornatus et bona conscientia: illic autem acerbitas multa, dominum multum, accusatio perpetua. Quamvis enim nullus hominum viderit, numquam tamen accusare te desinet conscientia: sed quocumque perrexeris, te sequetur accusans, et magna voce te persequens accusator iste. Itaque si quis voluptatem sectetur, is congressum cum meretricibus fugiat maxime. Nihil enim illa consuetudine injundius, nihil illo congressu molestus, nihil moribus illarum scelestius. Cervus amicitiae, et pullus gratiarum tuarum confabuletur tecum: fons aquae tua sit tibi fons (Prov. 5. 19. et 15). Cum sit tibi fons pures, cur ad lacum luto plenum curris, gehennam olenem et supplicium ineffabile? qua excusatione, qua venia dignus poteris videri? Si enim qui ante contractum matrimonium scortantur, poenas sustinent, et suppicio plectuntur, sicut ille qui sordidis

erat vestimentis indutus, multo magis qui matrimonio contracto. Duplex enim inde ac triplex crimen oritur, tum quia cum delicto fruerentur, ad lasciviam illam prosilierunt, tum quia non modo scortatio res illa, sed etiam adulterium censetur, quod peccato quovis est gravius. Hæc igitur et nobis et mulieribus inculcare non desinamus: quam etiam ob causam his verbis orationem concludam: Propter fornicationem unusquisque suam uxorem habeat, et unaquaque suum virum habeat. *Uxori vir debilam benevolentiam reddat; uxori similiter viro. Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir. Similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier* (1. Cor. 7. 2-4). Haec verba studiose memoria tenentes, et in foro, et in ædibus, et interdia, et vesperi, et ad mensam, et in lecto, et ubique locorum, cum ipsi ea meditemur, tum mulieres nobis dicere atque a nobis audire docemus, ut cum hanc vitam casta traduxerimus, celorum etiam regnum consequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri, una cum Spiritu sancto gloria, in æculorum. Amen.

IN ILLUM LOCUM,

MULIER ALLEGATA EST LEGI QUANTO TEMPORE VIXERIT VIR EJUS: SI AUTEM DORMIERIT, LIBERA EST CUI VOLVERIT NUBERE, TANTUM IN DOMINO. BEATORIUS AUTEM EST SI SIC MANSERIT (1. Cor. 7. 39. 40) (a).

•••••

4. Nuper nobis beatus Paulus de conjugio, coniunctio juriis legem tulit, Corinthiis sic scribens ac dicens: *De quibus autem scriptis mihi, Bonam esse homini mulierem non tangere: propter fornicationem autem, suam quicunque uxorem habeat, et suum quaque virum habeat* (1. Cor. 7. 1. 2). Eapropter et nos totum sermonem in hoc insumpsimus. Itaque necesse est hodie de eodem argumento iterum vobiscum disserere, quandoquidem de eodem etiam ipse Paulus hodie disserit. Auditivis enim illum clamantem, ac dicentem: *Mulier allegata est legi quanto tempore vixerit vir illius: si autem obdormierit vir illius, libera est cui volverit nubere, tantum in Domino: beatori autem est si sic manserit, secundum meum consilium: opinor autem quod et ego Spiritum Dei habeam*. (Ibid. v. 39. 40). Sequamur igitur illum et hodie, et de hac colloquamur materia: sequentes enim Paulum, per eum et Christum ipsum sequemur, eo quod ille non semetipsum, sed Christum per omnia sequens scripsit. Enimvero non est vulgaris res, conjugium bene constitutum: sicut etiam iis qui illi, non ut oportet, utuntur, innumerorum malorum sit materia. Nam sicut mulier adjutrix est, ita sepe et insidiatrix. Et sicut portus est conjugium, ita et sepe naufragium parit: non natura sua, sed animo eorum, qui illo male utuntur. Etenim qui secundum congregas leges illud observat, domum et uxorem suam, ut malorum omnium quæ vel in foro, vel ali-

(a) Collata cum Ms. Colbertinis 970 et 1050.

cubi obveniunt, consolatricem ac liberatricem reperit; qui autem temere et vulgariter hanc rem aggreditur, etiamsi multa in foro et alibi tranquillitate fruatur, ingressus domum, scopoulos et petras videbit. Itaque quoniam non de rebus vulgaribus nobis est periculum, opere pretium fuerit cum diligentia dictis attendere, et uxorem ducturum, juxta Pauli, immo juxta Christi leges agere. Sane scimus, quod multis novum et inexpectatum videbatur quod dicimus: at propterea non silebo, sed primum legem vobis legam, et dein legem, quæ contraria videtur, solvere tentabo. Ititur quenam est lex illa, quam nobis Paulus posuit? *Mulier, inquit, allegata est legi*. Oportet igitur ut minime separetur, vivente viro, neque alium superinducat maritum, neque secundas nuptias adest. Et vide quanta cum diligentia verborum usus sit proprietate. Non enim dixit, Cobabitet viro quoad vixerit; sed, *Mulier allegata est legi quanto tempore vixerit vir illius: atque adeo etiamsi libellum repudii det, etiamsi domum relinquat, etiamsi ad alium abeat, legi adstricta adulteraque est*.

Non licet repudiata ducere. Leges externæ divinae legi cedunt. — Quando igitur vir ejicere vult uxorem, et uxori relinquere virum, hujus memor sit dicti, et Paulum putet esse præsentem, et persecuti se clamando et dicendo: *Mulier adstricta est legi*. Nam quemadmodum servi fugitiivi, etiamsi domum herilem relinquant, catenam secum trahunt: ita et mulieres etiamsi viros relinquant, legem habent pro catena,

se persequentem et adulterii accusantem , accusantem etiam eam , qui duxerit , ac dibentem : Adhuc superest maritus , et facinus hoc adulterium est . *Mulier enim adstricta est legi , quoad viserit maritus illius . Et omnis qui dimissam duxerit , macchatur (Matth. 5. 32) .* Quando igitur licet illi secundas nuptias contrahere ? Quando ? Tunc ubi a catena liberata fuerit , quando vir morietur . Hoc igitur declarans non addidit . Qued si mortua fuerit vir illius , libera est cui voluerit nubere : sed , *Si autem dormierit vir illius , quasi ensoulans videam , et persuaderem manere apud priorem , et non adjungere secundum maritum . Non mortua est , inquit , vir ius , sed obdormivit . Quis dormientem non praestolat ? Propterea dixit . Si autem dormierit , liber est cui voluerit nubere . Non dixit , Nubat , ut ne videatur via facere et cogera : neque prohibuit voluntam secundas nuptias contrahere : neque nelentem adhortatus est , sed legem legit , dicens : Liber est cui voluerit nubere . Liberam autem illam post viri mortem esse factam dicere , ostendit , servam eam antea adhuc vivente marito fuisse ; quia autem serva est , ac subdit legi , etiam milles libellum repudiū accipiat , adulterii ligabitur lege . Nam servis quidem licet minare dominos viventes , uxori autem non licet viros committare , vivente suo : nam id adulterium esset . Ne mihi leges ab exteris conditas legas , praeципientes dari libellum repudiū , et divelli . Neque enim iuxta illas judicantes est te Deus in die illa , sed secundum eas , quas ipso statuit . Etiam externas leges non simpliciter , nec absolute hoc posuerunt : nam et ipsa paniunt factum , et hinc liquet , eas peccatum valde agre talisse . Unde eam , quia auctor fuerit repudiū , nedam ei apollatam facultatibus ejiciunt , et eam a quo data fuerit dissolutionis occasio , etiam facultatum jactura paniunt , et sane hoc facientes , factum illud non commendaebant .*

2. Quid igitur ? Et Moses , aiunt , hoc fecit : et ille propter eamdem ipsam causam . Tu vero audi Christum dicentem , *Nisi abundaverit justitia vestra plus quam Scribarum et Phariseorum , non intrabis in regnum celorum (Matth. 5. 20) .* Audi illum rursus dicentem : *Qui dimicerit uxorem suam , excepta causa adulterii , facit illam adulterem fieri : et qui dimissam in uxorem duxerit , adulterii fit (Matth. 5. 32) .* Propter hoc venit unigenitus Filius Dei , propter hoc servil formam assumpit , propter hoc sanguinem effudit pretiosum , mortem destruxit , peccatum extinxit , largiorem Spiritus gratiam dedit , ut ad maius te sapientiae studium induceret . Alias etiam Moses non ita simpliciter legem hanc tulit , sed cum cogeretur sese attemperare eorum quibus legem dabat , infirmitati . Nam quoniam ad cœdes prompti erant , et domos cognato replebant sanguine , et neque suis , neque alienis parcebant , ne intus occiderent uxores , quæ ingratæ erant , præcepit foras mittendas , quo gravius malum , nempe homicidiorum facilitas tolleretur . Sane quod homicide fuerint , audi prophetas dicentes : *Edificantes Sion in sanguine , et Jerusalem in iniustiis (Mich. 3. 10) ; et iterum : Sanguinem sanguini-*

miserum (Osee 4. 2) ; et iterum : Manus vestre sanguine vienes (Isai 1. 15) . Et quod non solum contra alienos , sed etiam contra suos exierint , Ita manifestans propheta dicebat : *Iustum avarus filios suos et filios suos demonis (Psalm. 106. 37) .* Qui autem non parcebant liberis , utique nec uxoribus pepercissent . Ut ne itaque hoc accideret , illud permisit .

Inexpugnabile matrimonium ab initio . — Quapropter et Christus Iudeis rogantibus , et dicentibus : *Quomodo igitur Moses permisit dare libellum repudiū (Matth. 19. 7) ?* ostendens quid non contraria sua legem ferens ita scripserit , dixit : *Moses iusta durum cordis vestri loquutus est , ab initio autem non erat sic (Ibid. v. 8) ; sed qui fecit ab initio , masculum et feminam fecit illos (Ib. v. 4) .* Si hoc bonum fuisse , inquit , non unum virum et unam mulierem fecisset , sed uno Adam condito duas fecisset mulieres , si quidem voluissest unam quidem ejici , alteram vero induci ; nanc vero ipso formationis modo legem induxit , quam ego nunc scribo . Et quoniam est illa ? Haec utique . Eam sibi quisque uxorem servet semper , quam initio sortitus est . Haec lex antiquior , quam illa de libello repudiū , et tanto , quanto Adamo ipso Moæ . Et idecirco nunc nihil novum sector , neque peregrina affero decreta , sed Moses antiquiora et priora . Opera autem pristinum fuerit et Mosis legem illam , quam de hac re posuit , audire : *Si quis , inquit , acceperit uxorem , et habitaverit cum illa ; et erit , si non inuenierit gratiam coram illo , quia indenit in illa turpitudinis rem , scribet illi libellum repudiū , et dabit in manus ejus (Deut. 24. 1) .* Vide , non dixit , Scribito et dato , sed quid ? Scribet illi libellum repudiū , et dabit in manus ejus . Magnum autem inter hoc et illud disserim : nam dicere , Scribat libellum repudiū , et det in manus ejus , jubentis ac imperantis est ; dicere autem , Scribet libellum repudiū , et dabit in manus ejus , annuntiantis factum , et non propriam legem introducentis est . Igitur , *Si quis , ait , ejiciat uxorem , et dimitterat illam ex domo sua : et cum abierit , si fuerit alteri viro , et odio illam haberuit etiam vir posterior , et scripserit illi libellum repudiū , et dederit in manus ejus et emissa illam ex domo sua : si mortuus fuerit illius vir , qui accepit sibi illam uxorem , non poterit vir prior , qui dimiserat illum , reducere , et accipere eam sibi in uxorem (Ib. v. 2-4) .* Deinde monstrans se non laudare factum , neque conjugium esse pulare , sed infirmitati eorum sese attemperare , postquam dixit : *Non poterit vir prior accipere illam sibi in uxorem , addidit , Postquam polluta est (Ib. v. 4) : declarans per hujus verbum , quod secundæ nuptiæ , vivente priore viro , pollutio magis sint quam conjugium : propter hoc non dixit , Postquam illam in uxorem duxerit . Vides quam consona cum Christo loquuntur ? Deinde et canam apposuit , Quod abominatio sit coram Deo (Ib. v. 4) .* Et Moses quidem sic : propheta autem Malachias multo manifestius , quam Moses , hoc demonstrat ; immo potius non Malachias , sed Deus per Malachiam , his verbis . *Numquid dignum respicere ad sacrificium vestrum ? vel recipere acceptibile de manibus vestris (Mal-*

ώλουσας, κατηγοροῦντα μωχείαν, κατηγοροῦντα τῶν λαμβάνονταν, καὶ λέγοντα· Περίστιν ὁ ἀνὴρ οὗτος, καὶ μωχεία τὸ γινόμενόν εστι· Γυνή τῷ δόθεται τύμφη, ἢ τῷ δοτοῦ χρόνῳ ἐγένετο ὁ αὐτὸς αὐτῆς. Καὶ τὰς ὁ απολαυμένην ταράντα μοιχαῖται. Καὶ πάτε, φησιν, ἔξισται εὐτῇ δευτέρους διωλήσαι γάμοις; Πέπτος; "Οταν τῆς ἀλύσεως ἀπολαγῇ, ὅταν ὁ ἀνὴρ ταλαιπώσῃ. Ταῦτα γεννὶ θηλῶν, οὐ προσθέτηκαν, διτοῖς Εὖτε τελευτὴν ὁ ἀνὴρ εἰπῆς, διευθέρα δεστὸν φόβοις γαμηθῆναι, ἀλλ', Ἐάντος ποιηθῆναι, μονονοματικούς τὴν ἐν χηρεψί, καὶ τιθέντας μάνειν ἐπὶ τῷ πρόπτερῷ, καὶ μή διεύτερον εἰσαγαγεῖν νυμφίον. Ήτος διελεύτης οὐκοῦ ὁ ἀνὴρ, ἀλλὰ καθεύδει. Τις καθεύδει τοις ἀναμένεις; Διτοῖς τῷ πρόπτερῷ· Ἐάντος ποιηθῆναι, διευθέρα δεστὸν φόβοις γαμηθῆναι· οὐκ εἰπεις, Γαμείσθων, ήταν μή διέτη βάτες οὐκοῦ καὶ διαγνάζειν· οὔτε ἐπώλουσσε βουλομένην φύματεν δευτέρην γάμημα, οὔτε μή θελουσαν προετρέψατο, ἀλλὰ τὸν νόμον δινήγουν εἰποῦν, Ἐάντος δεστὸν φόβοις γαμηθῆναι. Εἴλευθέραν δὲ αὐτὴν μετὰ τὴν τοῦ ἀνθρός ταλαιπωτὴν γεγενήσασα λέγων, θελεῖσαν διτοῖς πρὸ τούτου δούλην ἡν, ζῶντος ἐκείνου· δούλη δὲ οὔτε καὶ ὑπακούμενη τῷ νόμῳ, καὶ μυρίάτικος βιβλίον ἀποστασίου λάθη, τῷ τῆς μοιχαίας διλέσκεται νόμῳ. Οἰκεταῖς μὲν γάρ διέστι δεσπότας διμετεῖν ζῶντας· γυναικὶ δὲ οὐκ εἴσεστιν δινόρας ἀμείβειν, ζῶντος τοῦ ἀνθρός· ἐπει τὸ πρόπτερον μοιχεία δεστοῖ. Μή γάρ μοι τοὺς παρὰ τοὺς ξένους καιριμένους νόμους; διαγνάμψ, τοὺς καλεύοντας διδόντας βιβλίον ἀποστασίου, καὶ ἀφίστασθαι· Οὐδὲ γάρ δὴ κατὰ τούτους σοι μέλαις κρίνειν τοὺς νόμους διθές δὲ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἀλλὰ καθ' οὓς αὐτοῖς Ηθηκε. Καὶ οἱ τῶν ξένους δὲ νόμοι οὐδὲ ἀπλῶς, οὐδὲ προγομνάτους τοῦτον διείκουσαν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς πολάρουσι τὸ πρόπτερον· ὥστε καὶ αὐτὸν διείκουσαν, διτοῖς αὐτῶν πρόπτερος πρὸ τούτου καλεύεται. Τὴν γοῦν αἰτίαν τοῦ ἀποστασίου γινομένην γυμνήν καὶ ἕρημον κρημάτων ἀπελλάσσει, καὶ δόσεις δὲ γένησαι τῆς διαλύσεως ἡ πρόφρατις, καὶ τῇ ζημιᾷ τῆς οὐσίας τούτου καλάζουσεν· οὐκ δὲ οὐκ τούτο ποιήσαντες ἀπῆγουν τὸ γινόμενον.

Φ. Τί αὖν καὶ Μωάσης; Τοῦτο ἐπρατεῖ κάκειν; διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν. Σὺ δὲ ἀκούει τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, διτοῖς Ἐάντος μή περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλέον τῶν τραγουμάτων καὶ θαρσαλῶν, οὐ μή εἰσέλθῃστε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. "Ακούεις αὐτοὺς πάλιν λέγοντος, Ὁ πλειστὸν τὴν γυναικαν αὐτοῦ παρεπέδει λόγους πορναῖας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχεύθηναι, καὶ ὁ απολαυμένην ταράντα μοιχαῖται. [205] Διὰ τοῦτο ἡλθεν δὲ μηνογενῆς Πίδες τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦτο δεύλους μορφὴν θλαστεῖ, διὰ τοῦτο τὸ αἷμα ἀδέχει τὸ τιμονίον, τὸν θάνατον κατέλυσε, τὴν ἀμαρτίαν ξεβεσε, διεψιλετέραν τὴν τοῦ Πνεύματος ἔδωκε χάριν, ἵνα περὶ μείζονα σε ἀγάγῃ φιλοσοφίαν. "Αλλως δέ, οὐδὲ δὲ Μωάσης προηγούμενος; τοῦτο ἐνομοθέτησεν, ἀλλ' ἀναγκαζόμενος συγκαταβῆναι τῇ τῶν νομιθετούμενων ἀσθενεῖ. Ἐπιειδὴ γάρ πρὸς φύνους ἡσαν ἴστομοι, καὶ συγγενιῶν αιμάτων τὰς οἰκείας ἐπλήρουν, καὶ οὔτε τῶν οἰκείων, οὔτε τῶν ἀλλοτρίων ἐκείδοντο· ήταν μή κατασφράττωσι τὰς γυναικας ἔνδον, δις ἀν ἀπλῶς ἔχοντον, διελεύσειν ἐκείνατον, μείζον ἀναιρῶν καὶ δὸν τὴν περὶ τὰς σφαγὰς εὐκολιαν. "Οτι γάρ μαιεψον τινὲς ἡσαν, ἀκούεις εὐτῶν τῶν προφητῶν λεγόντων· Οἰκοδομοῦντες Σιών ἐν αἴμασι, καὶ Ἱερουσαλήμ ἐν ἀδικίαις· καὶ πάλιν, Αἴμασι εἰς αἵματι μίσγοντο·

PATR. CA. LI.

καὶ πάλιν, Αἱ χεῖρας ὑμῶν αἵματος πλήρεις. "Οτι δὲ οὐ κατέ τῶν ἀλλοτρίων μήνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν οἰκείων ἐμπλένοντο, καὶ τοῦτο θηλῶν δι προφήτης Πλογε· Καὶ θύσαν τοὺς οἰλοὺς αὐτῶν καὶ τὰς θυγατέρας αὐτῶν τοῖς δαμανούσι. Οἱ δὲ παιῶνες εἰτῶν μή τι φασάμενοι, οὐκ ἀν ἐφείσαντο γυναικῶν. "Ιν' οὖν μή τοῦτο γένηται, τοῦτο ἐπάτερα. Διὰ τοῦτο καὶ δι Χριστὸς τοῖς Ιουδαίοις ἐρωτῶσι καὶ λέγουσι, Πάτε Μωάσης ἐπάτερε γέδομαι βιβλίον ἀποστασίου· δεκανίς δει τούς οὐκ εντιμοθετῶν αὐτῷ ταῦτα ἕγραφεν. Εὐτὸς πάς φησι· Μωάσης πρὸς τὴν σκληροπαρθίαν ὑπέρ εἰλετε, ἀλλ' ἀρχῆς δὲ σύ τοντον εἰστακεῖ· ἀλλ' ἐ ποιήσασα εἰς φοίτας δεξιά τοις μή τοις φέρειν· τοῦτο δι ποιήσασα εἰς εἰσαγαγεῖν· νῦν δὲ δι τοῦ τρόπου τῆς θηγμουργίας τὸν νόμον εἰσήγαγεν. Ληγόν γράψω νῦν. Πολεν δὲ τούτον; Τὸ τὴν κληρωθείσαν εἰς ἀρχῆς γυναικα, ταύτην ἔχειν διαπαντεξέντος δικαιονού παλαιότερος; δό νόμος, καὶ τοσοῦτον. Ωσον δὲ Ἀδάμ τοῦ Μωάσιον. "Ποτε οὐ καινοτομῶ νῦν διγώ, οὐδὲ ξένης πειστέρων δέγματα, ἀλλὰ τοῦ Μωάστος προσθύτερα γαλλάρχατα. "Ἄξιον δὲ καὶ αὐτὸν τὸν νόμον δικαιούσας Μωάσιον, δι περὶ τούτου θηγμενον. "Ἐάν τις γυναικας λαθῃ, φησι, καὶ συνοικήσῃ αὐτῇ, καὶ δοτεῖ, δοτεῖς, δέρε μή εἴρη γάρ τοντοιον αὐτῷ, διτοῖς δι ποιησάντης βιβλίον ἀποστασίου, καὶ δώσεις αὐτῇ εἰς τὰς χεῖρας αὐτῆς. Πολὺ δὲ τούτου καλεύεται τὸ μέσον· τὸ μὲν γάρ εἰπαίν, Γραφάτω, καὶ δότω, καλεύοντος καὶ ἐπιτάπτοντος· τὸ δὲ εἰπαίν, Γράψει βιβλίον ἀποστασίου. καὶ δώσεις εἰς τὰς χεῖρας αὐτῆς, τὸ γεγενημένον ἀπαγγέλλοντος, οὐκ οἰκονεν τὸν νόμον εἰσάγοντος. "Ἐάν δέ τις, φησιν, ἐκβάλῃ τὴν γυναικαν, καὶ ποστειλήσῃ αὐτὴν ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ, καὶ ἀκελθοῦσα γένηται ἀνθρόπος ἀπέρρηψε, καὶ μισθοῦσα δι τὴν αὐτὴν πρόπτερον δικαστεῖται αὐτὴν ἐκαταστρέψαι καὶ λαβεῖν αὐτὴν δαυτῷ γυναικαν. Είται ἀνεικνύμενος, διτοῖς οὐκ εἰναι νομίζει, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀσθένειαν αὐτῶν συγκαταβαῖναι, εἰπάνω. Οὐ δυνήσεται δι τὴν αὐτὴν δι πρόπτερον λαβεῖν αὐτὴν δαυτῷ γυναικαν. Μετὰ τὸ μισθῆναι αὐτὴν, ἐμφανῶν δι τοῦ τρόπου τῆς λέξεως, διτοῖς δεύτερος γάμος. ζῶντος τοῦ προτέρου ἀνθρόπου γεννόμενος, μίασμα μᾶλλον ἔστιν, ή γάμος. Διὰ τοῦτο οὐκ εἴπε, Μετὰ τὸ γαμηθῆναι αὐτὴν. "Ορές διτοῖς συνηδά τῷ Χριστῷ φθέγγεται; Είται καὶ τὴν αἰτίαν προσθήκεν. "Οτι διδέλυγμα δέστιν ἐτατειον τοῦ Θεοῦ. Καὶ Μωάσης· μὲν οὖτας· δὲ δι προφήτης Μαλαχίας ειρίστερος, πολλὺ τοῦ Μωάσιον αὐτὸν τούτον ἀνείκνεται, μᾶλλον δὲ οὐ Μαλαχίας, ἀλλ' ὁ Θεός δι τοῦ Μαλαχίου, λέγων οὐτως· Εἰ δέκιον ἐκισλέγαι εἰς θυσίαν ιμάων; ή λαβεῖν δεκτέρη δι τὰς χειρῶν διμῶν; εἴται εἰπάντος, Τίος ἐρεξετε, φησι, γυναικα εἰς

νεστηρές σου ἔγκατάλιπες; καὶ δεικνὺς ἡ φίλοιον
εστὶ κακὸν, καὶ ἀποτερῶν πάσης συγγνώμης τὸν
τοῦτο ποιήσαντα, διὰ τῶν δέξιῶν τὴν πατηγορίαν αβ-
ξεῖ, ἐπάγων οὐταν καὶ λέγων· Καὶ αὕτη ποιωνός
σου, καὶ γυνὴ διαβήκης σου, καὶ ἔγκατάλιπε μια
κτεύματός σου, καὶ οὐκ ἀλλος ἐποίησεν. Ὅρα
πόσα τίθει δικαιώματα· πρῶτον τὸ τῆς ἡλικίας,
Γυνὴ νεότητός σου· εἴτα τὸ ἀναγκαῖον, Καὶ αὕτη
ποιωνός σου· εἴτα τὸν τῆς θημιστργίας τρόπον,
Ἐγκατάλιπμα κτεύματός σου.

γ'. Πρὸς τούτοις ἄπαντας, διάνων τούτων μείζον
ἡνί, τὸ τοῦ ποιήσαντος ἀξιώμα. Τοῦτο γάρ ἔστι τὸ,
Οὐκ ἀλλος ἐποίησεν. Οὐχ ἔχεις, φρίσιν, εἰπεῖν, διτὶ εἰ
μὲν ὁ Θεὸς ἐποίησεν, ἐκείνην δὲ οὐχ ὁ Θεός, ἀλλ'
ἀλλος τις ἐκείνου καταδεστερερος· ἀλλ' εἰς καὶ ὁ αὐ-
τὸς ἀμφοτέρους εἰς τὸ εἶναι παραγαγών· ὥστε εἰ καὶ
μηδὲν ἔτερον, τοῦτο γοῦν αἰδεσθεῖς, φύλακτε τὴν
πρὸς αὐτὴν ἀγάπην. Εἰ γάρ δούλοις πολλάκις τοῖς
πρὸς ἀλλήλους στασιάζουσιν ἢ υπέθεσις τοῦτο γεγέ-
νηται, τὸ δεῖν λέγων τοὺς ἀμφοτέρους ἐνι καὶ τῷ
αὐτῷ δουλεῦσαι δεσπότῃ, πολλῷ μᾶλλον ἐφ' ἡμῶν
τοῦτο γίνεσθαι χρή, διταν καὶ δημιουργὸν καὶ δεσπό-
την τὸν αὐτὸν ἔχωμεν οἱ ἀμφότεροι. Εἰδες πῶς καὶ
ἐν τῇ Παλαιῷ ἀρχῇς καὶ προοίμια λοιπὸν ἐλάμβανε
τῆς κατηνῆς φιλοσοφίας τὰ προστάγματα; Ἐπειδὴ
γάρ πολὺν ἐνεργάφειν τῷ νόμῳ χρόνον, καὶ πρὸς
τὰ τελειώτερα παραγγέλματα διδεύειν ὥρειλον, καὶ
πρὸς τὸ τέλος λοιπὸν ἀπήντα αὐτοῖς τὰ τῆς πολιτείας,
μετὰ τοῦ προστάκοντος καιροῦ λοιπὸν ἐπὶ ταύτην
ἔγει τὴν φιλοσοφίαν αὐτοῖς ὁ προρήτης. Πειθώμεθα
τοῖνυν τῷ καλῷ τούτῳ νόμῳ, καὶ πάσης αἰσχύνης
ἴαυτοὺς ἀπαλλάξωμεν καὶ μήτε τὰς ἰαυτῶν ἐκβάλω-
μεν, μήτε τὰς ὑπὸ διέρων ἐκβληθεῖσας δεχάμεθα.
Ποιῶ γάρ δέπειρι προσώπη τὸν δινόρα τῆς γυναικός;
πολοὶς δρθαλμοῖς; τοὺς φίλους τοὺς ἐκείνου, τοὺς οἰκέ-
τας; [207] Εἰ γάρ τελευτήσαντος τοῦ συνοικοῦντος,
τὴν γυναικά τις τὴν ἐκείνου λαβὼν, εἴτα τὴν εἰκόνα
μόνην ἀνακειμένην ἴδων, ἐπαύθε τι καὶ ἐδυσχέρανεν,
ὡς ζῶντα τὸν δινόρα δρῶν τῆς αὐτῷ συνοικούσης,
τοῖον βιώσεται βίον; πῶς οἰκαδεισελύεται; μετὰ
πολας γνώμης, μετὰ ποιῶν δρθαλμῶν δύεται τὴν
ἐκείνου γυναίκα τὴν αὐτοῦ;

Μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐκείνου, οὐτε αὐτοῦ δικαίως, ἀν τις
τὴν τοιαύτην προσείποι· ἡ γάρ μοιχαλίς οὐδενὸς
ἔστι γυνή. Καὶ γάρ τὰς πρὸς ἐκείνουν συνθήκας ἐπά-
τησε, καὶ πρὸς σὲ μετὰ τῶν προσηκόντων νόμων οὐκ
ἡλθε. Πόσης οὐκ ἀν εἴη παρανοίας, πρᾶγμα τοσούτων
γέμον κακῶν εἰς τὴν οἰκίαν εἰσαγαγεῖν; Μή γάρ
επάνις ἔστι γυναικῶν; Τίνος ἱνεκεν, πολλῶν οὐσῶν,
ἢ μετὰ τῶν προσηκόντων νόμων καὶ μετὰ καθαροῦ
συνειδότος λαμβάνει ἔξεστιν, ἐπὶ τὰς κεκαλυμένας
τρέχομεν, τὰς οἰκίας ἀνατρέποντες, καὶ πολέμους
διμφύλιους εἰσάγοντες, καὶ πανταχόθεν ἔχθραν ἰαυ-
τοῖς παρασκευάζοντες, μυρίων κατηγόρων ἀνοίγοντες
στόματα, καὶ τὴν ζωὴν τὴν ἰαυτῶν καταισχύνοντες,
καὶ, τὸ πάντων χαλεπώτατον, ἀπαρείητον ἐν τῇ
ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως συνάγοντες ἰαυτοῖς κόλασιν; Τί
γάρ ἐροῦμεν τότε τῷ μέλλοντι κρίνειν τὴμάς, διταν
τὸν νόμον παρινεγκών εἰς μέσον καὶ ἀναγονή; εἰποι·
Ἐκάλευσα ἀπολελυμένην γυναίκα μήτη λαμβάνειν, ει-
πών διτι μοιχεία τὸ πρᾶγμά ἔστι. Πώς οὖν ἐπιλη-

^a Δuo mss. ομῶν, εἰ λαβεῖν δεκτὸν ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν,
καὶ εἰκόνες, ἐνεκνά τίνος... ἔγκαταλίτης, εἴτα δεικνύς.

^b Δuo mss. δούλοις... στασιάζοντας.

εῖς ἐπὶ κεκαλυμένον γάμον ἀλθεῖν; Τί ἐροῦμεν, πατ
τὶ ἀποκρινούμεθα; Οὐ γάρ δεῖ τοὺς παρὰ τῶν ἵκανων
κιμένους νόμους ἀκεῖ προβαλέσθαι, ἀλλ' ἀνάγκη
συγνώνεις καὶ δεδεμένους εἰς τὸ τῆς γεδνῆς ἀπάγε-
σθαι πόρ μετὰ τῶν μοιχῶν καὶ τῶν τοὺς ἀλλοτρίους
ἀδικησάντων γάμους· δε τὸ γάρ ἀπολύτας χωρὶς αλτίας,
τῆς ἐπὶ πορνεῖ, δ τε ἐκβεβλημένην γυμῶν, τοῦ ἀν-
δρὸς ζῶντος, διμοίς μετὰ τῆς ἐκβληθεῖσας καλέσονται.
Διὸ παρατελῶ, καὶ δόμου μετὰ τῆς ἐκβληθεῖσας καλέσονται.
Μήτρας ἐκβάλλουν γυναίκας, μήτρες γυναίκας δινόρας
ἀρίσται, ἀλλ' ἀκούειν τοῦ Παύλου λέγοντος· Γυνὴ
δέδεται τόρμω, ἐφ' δοσον χρόνον ζῆι σ ἀνήρ αὐτῆς·
δέλτα δὲ κοιμηθῆι σ ἀνήρ, ἐλευθέρα δεστίν ψ θέλει γαμφθῆ-
ναι, μήτρον ἐτ Κυρίων. Καὶ ταῖς ἔχονταις δινόραις,
καὶ ταῖς οὐκ ἔχουσαις, καὶ ταῖς χρησούσαις, καὶ
ταῖς δευτέρων εἰσαγούσαις νυμφίον, καὶ πάσαις ἀκλαν-
σ διόγος οὐτοῖς χρήσιμος. Η μὲν γάρ ἔχουσα δινόρα
οὐχ αἰρήσεται, ζῶντος ἐκείνου, ἔσσεται ἐπέρον δ.
ἀκούσασθαι δι τζῶντος αὐτοῦ δέδεται· ἡ δὲ ἀποβαλλούσα
πάλιν, δι μὲν βουληθῆ δευτέροις διμίλησαι γάμους·
οὐχ ἀπλῶς, οὐδὲν ὡς ἔτυχε, τοῦτο ἀργάζεται, ἀλλὰ
μετὰ τῶν κειμένων παρὰ τοῦ Παύλου νόμουν, εἰπεῖ-
τος, Εἰσιθέρα δεστίν ψ θέλει γαμφθῆναι, μήτρον
ἐτ Κυρίων, τουτέστι, μετὰ σωφροσύνης, μετὰ σημα-
τητος. Αν δ' ἀρα ἔληται πρὸς τὸν ἀπελθόντα τὰς
συνθήκας φυλάξαι, ἀκούσεται τοὺς ἀποκειμένους
αὐτῇ σταφάνους, καὶ μείζονα λήψεται προθυμίαν.
Μακαριωτέρα γάρ ἔστι, φρίσιν, δέλτα οὐρώ μετρη-

^a Duo mss. γεγαμηνά.

^b Hinc erat Savilli conjectura, quam scripserat vulgata
etiam p̄t̄tūlūm̄. Edīt.

Sach. 2. 13? et cum hoc dixisset, *Quare dereliquisti, ait, uxorem adolescentis tuos* (*Ibid. v. 14?*) postea ut ostendat quantum sit malum, et quam indignus sit omni venia is qui hoc fecerit, in sequentibus accusacionem auget, sic dicens: *Et ista socia tua, et uxor pacata tui, et reliquæ spiritus tui, et non alius fecit* (*Id.*). Vide quanta apponit iura; primum ætatem, dicens: *Uxor adolescentis tua;* deinde societatem vitæ, dicens: *Et ista socia tua;* postea modum formationis, dicens: *Reliquæ spiritus tui.* [Non enim de terra formata est sicut Adam, sed deformata e terra latere, et hoc est quod dicit, ἐγκατέλειμμα, *Et reliquæ spiritus tui* (*a.*)]

3. Ad huc omnia, quod omnibus illis majus fuerit, accedit conditoris dignitas. Hoc enim significat illud, *Non alius fecit.* Non potes, inquit, dicere, quod te quidem Deus fecit, illam vero non Deus, sed alius quidam illo inferior; sed unus et idem utrosque ut essent produxit: et ita quamvis nihil aliud, hoc saltem reveritus, caritatem erga illam custodi. Nam si sepe hoc servis litigantibus mutua dilectionis causa fuit, quia ambo uni et eidem domino serviunt: multo magis nobis hoc fieri convenit, quando eumdem et conditorem, et opifem utrique habemus. Vidi quomodo etiam in Veteri initia et proœapia fere acceperint novæ philosophiae precepta? Nam ubi nullo tempore in lege versati essent, et ad perfectiora manata transire deberent, jamque properaret ad finem ipsorum politia, opportunuo tempore ad ejusmodi sapientiam illos propheta inducit. Pareamus igitur huic bonæ legi, et nos ab omni confusione liberenus, neque nostras ejiciamus, neque ab aliis ejectas recipiamus. Nam qua facie virum uxoris aspicies? quibus oculis amicos illius et famulos? Nam si is qui mortui conjugis, cuius uxorem accepit, imaginem recumbentem viderit, afflicetur aliquo modo, et graviter fert, ac si vivente maritum videat ejus qua sibi caphaelat, qualemi vitam aget? quo pacto ingredietur dominum? quo animo, quibus oculis videbit illius uxorem suam?

Adultera nullius est uxor. — Inne neque illius, neque suam juste quis tamē appellat: adultera enim nullius est uxor. Fefellit pacta quæ cum illo habuit, et ad te cuin honestis legibus non venit. Quæc igitur dementiae fuerit, rem tot malis plenam in dominum inducere? Num est seminarum penuria? Quare, cum multe sint, quas licet pura conscientia et permittentibus legibus ducere, ad prohibitas currentes, domos subvertimus, bella civilia excitamus, ac undique iniurias nobis conciliantes, innumeris accusatoribus ora aperientes, nostram vitam dedecoramus, et quod omnium gravissimum est, inevitable supplicium in die judicij nobis accumulamus? Quid enim diceimus ei qui de nobis judicaturus est, quando legem in medium illatum legerit dicens: *Jussi repudiatam uxorem non ducere, dicens id adulterium esse* (*Matt. 5. 32*). Quomodo igitur ausus es ad prohibitas nu-

(a) Iste que uincis clauduntur in Graeco non exstant, nec in Iudeo, sed interpres anonymous in exemplari suo legerat.

rias accedere? Quid dicemus, quid respondebimus? Numquam enim illic fas externas leges prætexere, sed necessarium est tacentes et ligatos in gehennam ignem immitti cum adulteris et alienum toruum injuria sufficientibus; nam et qui dimiserit absque causa stupri, et qui ejectam vivente viro duxerit, cum ejecta illa punientur. Propter quod oro, obsecro et supplico, ne viri mulieres ejicient, neque mulieres viros relinquant, sed audiant Paulum dicentem: *Mulier adstricta est legi, quanto tempore vixerit vir eius.* Si autem dormierit vir, libera erit cui volet nubere, tantum in Domino (*1. Cor. 7. 39*).

Genus est adulterii conjugatum cum scortis miseri. In Domino nubere quid sit. — Qualem enim habebunt veniam, qui Paulo etiam secundas permittente nuptias post mortem conjugis, et tantam concedente copiam, ante mortem audent talia facere? Quam assequuntur defensionem, vel illi qui viventibus viris uxores accipiunt, vel hi qui ad publica scorta accedunt? Etenim et illud est adulterii aliud genus, habere domi uxorem, et foris scortis jungi. Nam quemadmodum mulier habens virum, etiam si famulo vel libero cupiam uxorem non habenti se exponat, adulterii legibus implicatur: sic et vir licet ad vulgare scortum, vel ad mulierem aliam, quamvis non habentem virum, ipse uxorem habens accesserit, adulterii reus censemur. Fugiamus igitur et hunc adulterii modum. Quid enim poterimus dicere, quid item prætexere, qui talia audemus? quam honestam excusationem adhibebimus? Naturæ concupiscentiam? Sei adest quidem uxor, quæ nobis obtigit, hac nos excusatione privans. Idcirco nuptiae inventæ sunt, ut ne scorteris; imo non uxor sola, sed et multi alii, qui eamdem, quam nos, habent naturam, hac nos privant veniam. Quando enim conservus tuus, idem habens corpus, eamdemque concupiscentiam, eadem necessitate extimulatus, nullam aliam videt mulierem, sed manet sua sola contentus, quam tu habebis excusationem, concupiscentiam prætexens? Et quid dico habentes uxores? Cogita milii eos, qui semper in virginitate vixerunt, et contemptis nuptiis magnam præse tulerunt continentiam. Cum igitur alii absque nuptiis continentis sint, quam tu assequeris veniam post nuptias scortans? Hæc et viri et mulieres audiant, et viduae et nuptiae: omnibus enim Paulus loquitur, et lex illa dicens: *Mulier adstricta est legi quanto tempore vixerit vir illius: si autem dormierit, libera est cui vult nubere, tantum in Domino.* Et habentibus viros, et non habentibus, et viduis, et secundo nubentibus marito, et omnibus simpliciter sermo ille utilis est. Nam quæ habet virum, non volet vivente illo quarrere alium, audiens se vivente illo adstrictam esse; quæ vero est libera, siquidem voluerit secundo nubere, non simpliciter neque temere hoc facit, sed cum legibus, quæ sunt a Paulo posite. Dicit enim: *Libera est cui vult nubere, tantum in Domino* (*1. Cor. 7. 39*): hoc est, cum continentia et honestate. Si voluerit cum defuncto servare fædera, audiet repositas sibi coronas, majoremque alacritatem capiet. *Beator enim est,* inquit, si sic manserit (*Ibid. v. 40*).

4. Pauli sapientia. *Vidua beatior etiam in presenti seculo. Fornicatio quam turpis.* — *Vides quo pacto omnibus sermo illis utilis, et se ad illarum infirmitatem deuenit, et istas suis laudibus non defraudat?* Etenim quod de auptis et virginitate fecit, hoc et de priuibus et secundis nuptiis. Quemadmodum enim illic non exclusit nuptias, et ne gravet infirmiores, neque necessitatem imposuit, ut ne volentes in virginitate degere, propulsis corona speliaret: sed demonstravit quidem bonas esse nuptias, declaravit autem melioram esse virginitatem; ita et hic queque alios gradus posuit nobis, maiorem scilicet et sublimioram alteram, nempe virginitatem: alterum vero inferiorum, nempe secundas nuptias: et fortiores quidem ac transilire nolentes ad certamen preparat, et infirmiores cadere non permittit. Dicens enim: *Beator enim est si sic manerit* (1. Cor. 7. 40), ut ne putes humanam esse legem, audiens, *Juste meum consilium, subdit: Opinor autem quod et ego Spiritum Dei habeam.* Non igitur humanum consilium est vel praeceptum, sed gratia Spiritus sententia ac divina lex. Idcirco ne putemus esse Pauli qui huc dicit, sed Spiritus sancti, qui hanc nobis legem coadit. Quid vero dicit, *Opinor, non quasi neccios dicit, sed modeste agens et scipsum humillians.* Quod autem beatior sit, dixit quidem, sed non adjecit, quomodo beatior, sufficienti demonstratione data; nempe hanc se a Spiritu afferre sententiam. *Quod si voles etiam rationibus exquirere, magnam demonas rationum copiam invenies: et videbis beatorem esse videam, non solum in futuro seculo, sed etiam in presente vita.* Eg istud ipsum maxime moverat Paulus, id quod de virginibus insinuavit. Admoniens enim et consulens eligendam esse virginitatem, sic dicebat: *Opinor quod bonum sit homini sic esse propter instantem necessitatem* (*Ibid. v. 38*); et iterum: *Etimus nupcias virgo, non peccavit* (*Ibid. v. 36*): virginem hic dicens non tam quae renuntiavit, sed eam dumtaxat quae nondum conjugium experta est, et non faciat obnoxiam perpetuae virginitatis promissione. *Tribulationem autem in carne habebunt qui tales sint: ego autem vobis parco* (*Ibid. v. 28*). Unio enim et brevi loco verbo reliquit cordato auditori, ut omnia colligat et expendat, dolores partus, educationes puerorum, curam, infirmitates, mortes intempestivas, iniuricias, contentiones, innumeris servire sententiis, alienis malis obnoxiam fieri, innumeris tristitias in una sua anima recipere. Ab omnibus illis malis liberatur, quae continentiam amplexatur, et cum liberatione a tot injucundis, etiam in futura vita magnam repositionem habet mercenari. Haec igitur omnia scientes, studeamus quidem primis nuptiis esse contenti. Si autem et ad secundas aspiramus, fiat hoc decenti modo et habili et secundum divinas leges. Propter hoc enim dixit: *Liberi est cui vult nubere: et subdidit, Tantum in Domino* (*Ibid. v. 39*): simul et licentiam dans, et licentiam confirmans, et potestatem concedens, et protestati illi undique leges ac terminos ponens: videbilest ne pollutos et corruptos viros in domum introducat mulier, et stuprum sectantes, sed cum honestate.

et modestia, ac pietate, ut exania in gloriam Dei cedant. Quoniam enim saepius multe mulieres prioribus viris defunctis, adulterio prius commisso alias introduxerant, et alias per-simas vias excogitarunt: propter hoc adjecit, *Tantum in Domino, ut nihil horum secundae nuptiae habeant: sic enim a crimibus libere esse poterunt.* Optimum enim omnia faret exspectare defunctum, et servare leges cum illo initia continetiamque eligere, et manere cum relictis paeria, maiorem Dei benevolentiam sic conciliando. Et si qua secundo nubere marito volet, cum modestia ac honestate, et decentissimis legibus hoc facial; nam et hoc permititur: fornicatio autem sola et adulterium prohibentur. Hanc igitur fugiamus et conjuges et caelibes, ne dedecoramus vitam nostram, ne vitam agamus ridiculam, neque pollueamus corpus, neque maleam conscientiam in inclemem inducamus. Quoniam enim post consuetudinem cum scortis in ecclesiam venire poteris? quomodo manus, quibus scortum contrectasti, in calum extendere audebis? quomodo lugentes movere, et ore illu invocare, quo scortum osculatus es? quibus oculis intueberis amicos honestiores? Et quid dico amicos? Etiamne nullus conscientia sit, tu te ipsum cogitis maxime omnium rubore ac confusione perfundere, et maxime omnium corpus proprium abominari. Nam si hoc nou esset, quare ad balneum post peccatum illud curri? Numquid sumi leto iunodiorem te ipsum esse cenes? Quam igitur maiorem iunodiitatem tux probationem queris, vel quam Deum expectas sententiam daturam, quando tu ipse, qui deliquisti, talam de factis tuis sententiam tenes?

Balneum anima qual.—Igitur quod impuros esse censent, valde laudo et approbo; quod autem non rectum purificandi modum habeant, impravo, et prouterea reprehendo. Nam si corporalis macula esset, jure balneariorum purificationibus corpus ipsius ablucere, animam autem cum coinquaaris et impuram feceris, talem quare purificationem, que illius maculam ablucere poterit. Quod autem est illius macula balneum? Callidi lacrymarum fontes, genitus e profundo cordis ascendentis, compunctioni perpetua, preces continet, eleemosynæ, et cleemosynæ largæ, non ultra haec opera attentare, condemnare quod factum est. Ita peccati natura abluitur, ita expurgatur anima macula; atque adeo si haec non fecerimus, etiamsi in omnes fluminum fontes descenderimus, neque parvam illius peccati partem depellere poterimus. Inio quod melius, ne attenteamus hoc abominabile peccatum. Si quis autem aliquando supplantatus fuerit, haec subjiciat remedia, prius promittens non ultra se in haec prolapsurum. Certe si peccantes condemnaverimus quidem ea, que jam fecimus, iterum autem eadem attenteamus, nulla erit purificationis utilitas. Qui enim abluitur, et eodem luto iterum inquinatur, et qui demolitur iterum quod adflicavit, et qui adflicta iterum, ut destruat, nihil aliud inde lucri facit, quam quod frustra laborat et zrumnosus est. Igitur et nos ne in vanum et frustra vitam insumamus, priora peccata expurgemus, et quod reliquum est vita in continentia

8. Όρδει πώς ἀπασιν δέργος χρήσιμος, τῇ τε ἑκείνων ἀσθενεῖς συγκαταβάσιν, καὶ ταῦτας οὐκ ἀποστρῶν τῶν οἰκιών ἐπαίνουν; "Οτερ γάρ ἐπὶ τοῦ γάμου καὶ ἐπὶ τῆς παρθενίας ἐποίησ, τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ προτέρου γάμου καὶ τοῦ δευτέρου. Καθάπερ γάρ ἐκαὶ οὐκ ἀπέλεισε τὸν γάμον, ἵνα μὴ βαρῇσῃ τοὺς ασθενεῖς τούς, οὗτος ἀνάγκην ἐπέδηκεν, ἵνα μὴ τοὺς βουλεμένους παρθενίαν ἀποστερῇσῃ τῶν καιμάνων στεφάνων, ἀλλ᾽ οὐδεὶς μὲν δεῖ καλέσει γάμος, ἀδήλωτες δὲ δεῖ κρείτεν τῇ παρθενίᾳ· οὖτα δὴ καὶ ἐνταῦθα πάλιν ἡμῖν ἔτερους τίθησι βαθμοῖς, δειπνός δὲτοι μεῖζον μὲν καὶ ὑψηλότερον τὸ τῆς χιρείας, δεύτερον δὲ καὶ κατώτερον τὸ τῶν δευτέρων γάμων, τοὺς τις ισχυροτέρους καὶ μὴ μεταπήδην βουλομένους ἀλλίσιων, καὶ τοὺς ἀσθενεῖς τούς πατεῖν. Εἰπὼν γάρ, Μακαριωτέρα δέ εστιν, διὰ οὐτων μετριού, ἵνα μὴ νομίσουσι ἀνθρώπινον εἶναι τὸν νόμον, ἀπούντα, Κατὰ τὴν ἐμήν γνώμην, ἐπήγειρε· Δοκῶ δέ κατέπιπτον γένεσιν. Οὐκ ἔχεις τοίνυν εἰπεῖν, δὲτοι ἀνθρωπίνη ἐστὶν τῇ γάμῳ, ἀλλὰ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος ἢ ἀπόφασις, καὶ θεοῖς δὲ νόμος. Μή τοίνυν Παύλον νομίζειν εἶναι ταῦτα λόγοντος, ἀλλὰ τοῦ Παρακλήτου ταῦτα νομοθετοῦντος ἡμῖν. Εἰ δὲ λέγει, Δοκῶ, οὐχ ᾧς οὐκ ἔχων λέγει, ἀλλὰ μετριάσων καὶ συστελλώντας ἐντόν. "Οτι μὲν οὖν [209] μακαριωτέρα δέστιν, εἴτε· πώς δὲ μακαριωτέρα, οὐκ ἔτι προσθήκεν, ἀρκοῦσαν ἀπόδειξιν δοὺς τὸ παρά τοῦ Πνεύματος κομίζειν τὴν ἀπόδρασιν. Εἰ δὲ βούλεις καὶ λογισμοὶ ἔξετάσαι, πολλὴν ἀπόδειξεν ὑπὸριαν ἐνταῦθα εὐρήσεις· καὶ δῆλοι τὴν χήραν μακαριωτέραν εἶσαν, οὐ κατὰ τὸν μέλλοντα αἰώνα μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον. Καὶ τοῦτο αὐτὸν μᾶλιστα οἶδεν δὲ Παύλος, δὲ καὶ περὶ τῶν παρθενῶν ἥνικατο λέγων. Παραινῶν γάρ καὶ συμβουλεύων παρθενιαν αἰρεῖσθαι, οὗτοι ποιεῖσθαι· Νομίλω δὲτοι καλὸν ἀνθρώπῳ τὸ σύντοιχον εἶναι διὰ τὴν ἀστερῶσαν ἀνάγκην· καὶ πάλιν, Καὶ δὲτοι τῇμη ἡ παρθένος, οὐχ ἡμάρτε· παρθένον ἐνταῦθα λέγων, οὐ τὴν ἀποταξαμένην, ἀλλὰ τὴν ἀπαιρέγματον μόνον, καὶ μὴ γενομένην ὑπεύθυνοι τῇ τῆς διηγεκούς παρθενίας ὑποσχέσαι. Θι/γήν δέ τὴν σαρκὶ δίκουσιν οἱ τεινοῦτοι· ἐδώ δὲ ὑμῶν φειδούσι. Ἐνī γάρ καὶ ψύλλη ρήματι τούτῳ κατέλιπε τῷ συνειδέτῃ τῶν ἀκροτατῶν διπάντα ἀναλέξασθαι, τὰς ἀδίνας, τὰς παιδοτρφίας, τὴν φροντίδα, τὰς ἀρρωστίας, τὰς θανάτους τοὺς ἀδώρους, τὰς ἀπεχθείας, τὰς φιλονεκίας, τὸ γνώμων μυρίας δουλεύειν, τὸ τῶν ἀλλοτρίων κακῶν ὑπεύθυνον εἶναι, τὸ μυρίας ἀνεβάσσεσθαι λύπας μίσον ἔγουσσαν ψυχήν. Ἀπάντων δὲ τούτων ἀπαλλάσσεται τῶν κακῶν τῇ τὴν ἐγκράτειαν ἐλομένη, καὶ μετὰ τῆς τῶν ἀνιαρῶν ἀπαλλάγῆς κατὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν πολὺν ἔχει κείμενον τὸν μισθὸν. Ταῦτ' οὖν ἀπαντα εἰδότες, σπουδάζωμεν τοῖς προτέροις ἀρκεῖσθαι γάμοις. "Αν δὲ καὶ ἐπὶ δευτέρους παρασκευαζόμενα εἰσέρχεσθαι, μετὰ τοῦ προσήκοντος τρόπου καὶ σχήματος, μετὰ τῶν τοῦ Θεοῦ νόμων. Διὰ δούτο γάρ εἰπεν. Έλευθέρα δέστιν φέλει ταῦτη γνητηράς· καὶ ἐπήγειρε, Μόρογε ἢ Κυρίῳ, δροῦ καὶ δδειαν διδοῖς, καὶ τειχίων τὴν δδειαν, καὶ δέουσιαν παρέχων, καὶ τῇ δέουσια πάλιν ταῦτη ὅρους καὶ νόμους τιθεῖς πανταχόθεν· οἷον, ἵνα μὴ μαροῦς καὶ διεφθαρμένους ἀνδράς εἰς τὴν οἰκίαν εἰσαγάγῃ τῇ γυνῇ, ή τοὺς ἀπὸ τῆς σκηνῆς, ή τοὺς ποργείας προσέχοντας· ἀλλὰ μετὰ σεμνότητος, μετὰ σωφροσύνης, μετὰ εὐλαβείας, ἵνα πάντα εἰς δύξιν Θεοῦ γέγριται.

Ἐπειδὴ γάρ πολλαὶ πολλάκις γυναικες, τῶν πρώτων τελευτησάντων ἀνθρώπων, μοιχευθεῖσαι πρότεροιν, οὐτα τοὺς ὑστέρους εἰσῆγαγον, καὶ τρόπους ὑτέρους μικρούς ἐπανόησαν, διὰ τοῦτο ἐπήγειρε, Μόρογε ἢ Κυρίῳ· ἵνα μηδὲν τούτων δεύτερος έχῃ γάμος· οὕτω γάρ δυνήσεται διγλυμάτων ἀπηλάχθαι. Πάντων μὲν γάρ βλάτιον ἀναμένει τὸν τεταλυτηκότα, καὶ τὰς πρὸς ἑκείνον συνθήκας διατηρεῖν, καὶ ἀγκράτειαν αἰρεῖσθαι, καὶ τοὺς κατελειφθεῖσιν ἐπιμένειν παιδίοις, καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ πλείονα τὴν εἰνοιαν ἐπισπάσσανται. "Ἄν δὲ δρα τις βουληθῇ δεύτερον ἐπιεισαγαγεῖν νυμφίον, μετὰ σωφροσύνης, μετὰ σεμνότητος, μετὰ τῶν προσηκόντων νόμων· καὶ γάρ καὶ τοῦτο ἐφείται, πορνεῖα δὲ κακώλυται μόνον καὶ μοιχεία. Ταύτην τοίνυν φεύγωμεν, καὶ οἱ γυναικες ἔχοντες, καὶ οἱ ἔχοντες· καὶ μὴ καταισχύνωμεν ἡμῶν τὸν βίον, μηδὲ καταγέλαστον ζῶμεν ζωὴν, μηδὲ μολύνωμεν τὸ σῶμα, μηδὲ πονηρὸν συνειδές εἰς τὴν διάνοιαν εἰσαγάγωμεν. Πάλις γάρ εἰς ἐκκλησίαν ἀλλεὶν δυνήσῃ μετὰ τὴν πρὸς [210] τὰς πόρνας διμιλαν; πῶς τὰς χειρας εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνατείναι, αἵ την πόρνην περιελάμβανες; πῶς κινῆσαι γλῶτταν, καὶ τῷ στόματι καλέσαι τούτῳ, ώ τὴν πόρνην ἐφίλησα; ποιοὶ διφθαλμοὶ δῆλοι τῶν φίλων τοὺς σεμνοτέρους; Καὶ ταὶ λέγω τοὺς φίλους; Καὶ γάρ μηδεὶς δὲ συνειδῶς, ή, σὺ σαυτὸν ἀναγκασθῇ πρὸ πάντων ἀρυθρίδη, καὶ αἰσχύνεσθαι, καὶ πάντων μᾶλλον τὸ διαυτοῦ βέλτιστα σῶμα. Εἰ γάρ μη τοῦτο ήν, τίνος ἔνεκειν ἐπὶ βαλανεῖον μετὰ τὴν ἀμαρτίαν τρέχεις ἐκείνην; οὐκ ἀπειδὴ βορδόρου παντὸς ἀκαθαρτότερον ἐκατὸν εἶναι νομίζεις; Ποίαν δὲτέραν ζῆτες μεῖζον ἀπόδειξεν τῆς τῶν γεγονημάτων ἀκαθαρσίας, ή τίνα τὸν Θεὸν προσδοκᾷς; φήμον εἰσειν, διατὸν δεπλημματηκῶς σὺ τοιάτην περὶ τῶν γεγονημάτων γάμωμην ἔχῃς;

"Οτι μὲν οὖν ἀκαθάρτους διαυτοὺς εἶναι νομίζουστε, σφόδρα ἐπιανῦ καὶ πάποδεχομει· δὲτοι δὲ οὐδὲ ἐπὶ τὸν προσῆκοντα τῶν καθαροῖν ἔρχονται τρόπον, ἐγκαλῶ διὰ τοῦτο καὶ μέμφομα·. Εἰ μὲν γάρ σωματικὸς δὲρύπος ήν, εἰκότας τοῖς τῶν βαλανεῶν καθαρμοὶς διευτὸν ἀπέσμηχες· τὴν δὲ φυχὴν καταρρυπάνας καὶ ποιήσας ἀκάθαρτον, τοιούτον ζῆτεις καθάρσιον, δὴν ἐκείνης κηλίδα ἀποσμῆξαι δυνήσεται. Ποίον δὲ ἐστὶ τῆς τοιαύτης ἀμαρτίας τὸ βαλανεῖον; Θερμαὶ δακρύων πτήσαι, στεναγμοὶ κάτωθεν ἀπὸ καρδίας ἀνιστάς, κατάνκης διηγεκῆς, εὐγάλις ἐκτενεῖς, διελημοσύναι, καὶ διελημοσύναι διψήσεις, τὸ καταγρῶντας τῶν γεγονημάτων, τὸ μηκότει τοῖς αὐτοῖς ἐπιχειρῆσαι πράγματι· οὕτως ἀμαρτίας ἀποσμῆχεται φύσις, οὗτος ἀκαθαίρεται τῆς ψυχῆς δὲρύπος· δέστε δὲν μη τοιάτα πούμεν, καὶ ἀπάσας τῶν ποταμῶν διελθωμεν τὰς πτηγάς, οὐδὲ μικρὸν τῆς ἀμαρτίας ταύτης ὑφελέσθαι δυνήσθε μέρος. Τὸ μὲν οὖν ἀμεινον, μηκέτι πειραν λαβεῖν τῆς μυαρᾶς ταύτης ἀμαρτίας. Εἰ δὲ δρα τις πατεσκελεῖσθαι ποτὲ, ταῦτα ἐπιειθέτω τὰ φάρμακα, πρότερον ὑποσχόμενος μηκέτι τοῖς αὐτοῖς πειρίσσειν. Ός δὲτοι ἀμαρτάνοντες καταγινώσκωμεν τῶν ήδη γεγονημάτων, πάλιν δὲ τοῖς αὐτοῖς ἐπιγειρώμεν, οὐδὲν τοιλέν δρελος δέσται τῶν καθαροῖν. Ό γάρ ἀπολουσίμενος, καὶ τῷ αὐτῷ πάλιν ἐγκυλινδούμενος βορδόρων, καὶ δὲ καθαιρῶν πάλιν, ἵνα καθελῇ, οὐδὲ· κερδαίνει πλέον, ή τὸ πειρίττα ποιεῖσθαι καὶ ταλαιπωρεῖν. Καὶ ήμεις τοίνυν, ἵνα μὴ μάτην μηδὲ εἰκῇ τὴν ζωὴν ἀναλύσωμεν, τὰ πρότερα ἀμαρτήματα ἀκαθαρτώμεν, καὶ τὸν ἐπίλοιπον ἀπαντα εἰς δύξιν ἵνα σωρρεωῦη καὶ κοσμιστεῖται

καὶ τῇ λοετῇ διατάχωμεν ἀρτεῇ· ἵνα καὶ τὸν Θεὸν
ἴχοντες πεινῶν, τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐπιτύ-
χωμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν

Ἔισοῦ Χριστοῦ, φὴ δόξα εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων.
Ἄμην.

[211] ΕΓΚΟΜΙΟΝ ΕΙΣ ΜΑΞΙΜΟΝ

Καὶ περὶ τοῦ ποίας δεῖ δημοσθαι γυναικας.

α'. "Οτι μὲν ἀπαλεῖσθην ὅμιν τῇ παρελθούσῃ συνά-
ξει, ἥλγησα· διει πλοιωτικέρας ἀπαλαύσατε τραπέ-
ζης, ἥσθην. 'Ο γάρ μετ' ἐμοῦ τὸν ζυγὸν ἔλκων, τὴν τε
ἀνδακα πρώην ἡμῖν ἀνέτεμε, καὶ τὰ σπέρματα κατ-
έβαλε δαψίλει γλώττῃ, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιμε-
λειας ἑγεώργησ τὰς ὑμετέρας ψυχάς. Εἰδετε γλῶτ-
ταν ἐκκεκαθαρμένην, ἡκούσατε λόγον ἀποτετρονευ-
μένον, ἀπελαύσατε ὑδάτος ἄλλομένου εἰς ζωὴν αἰώ-
νιον, εἰδετε πηγὴν ποταμοὺς ἀφίεσσαν χρυσοῦ καθα-
ροῦ. Λέγεται τις ποταμὸς χρυσοῦ ψήγματα φέρειν
τοῖς περιοικοῦσιν αὐτὸν ἀνθρώποις, οὐ τῆς φύσεως
τῶν ὑδάτων τὸ χρυσὸν τικτούσης, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦ
ποταμοῦ τὰς πηγὰς διν μεταλλικοὶ ὄρεις διέρχεσθαι
συνέβη, δι' ἑκείνων τῶν ὁρέων διποταμὸς ὁρέων καὶ
τὴν χρυσίτων παρασύρων γῆν, θησαυρὸς τοῖς παροι-
κοῦσι γίνεται, ἐσχεδιασμένον παρέχων τὸν πλοῦτον.
Τούτον καὶ διδάσκαλος οὗτος ἐμμιήσατο πρώην τὸν
ποταμὸν, ὡπερ διὰ μεταλλικῶν ὁρέων, τῶν Γραφῶν
ἡρώων, καὶ τὰ χρυσοῦ παντὸς τιμιώτερα νοῆματα ταῖς
ὑμετέρας πομπέων ψυχαῖς. Καὶ οἶδε μὲν διε πτωχό-
τερος τὰ θυμέτερα ὅμιν φαίνεται σῆμερον. 'Ο γάρ πε-
νηρῆς ἀπαλαύνων τραπέζης διηγεῖκας, ἀν εὐπορικέρας
μεταξὺ ποι τινὸς ἐπιτύχη, εἰτα πρὸς τὴν ἑαυτοῦ πάλιν
ἐπανέλθη, μᾶλλον αὐτῆς κατόψαται τὴν πενίαν. Οὐ
μήν διὰ τοῦτο δικηρότερον ἀποδύσομαι. 'Ιστε γάρ,
Παύλῳ μαθητεύθετες, καὶ χορτάζεσθαι καὶ πεινᾶν,
καὶ περισσεύειν καὶ ὑστερεῖσθαι, καὶ τοὺς πλουσίους
θαυμάζειν, καὶ τοὺς πάντας μὴ διαπτύειν. Καὶ καθά-
περ οἱ φλοιοι καὶ οἱ φιλοπόται ἀστάζονται μὲν τὸν
ἀμείνων οἶνον, οὐ μήν δὲ τοῦ καταδεστέρου κατα-
φρονοῦσιν· οὗτοι δὴ καὶ ὑμεῖς περὶ τὴν τῶν θεῶν λο-
γίων ἀκριδούσιν, ἀποδέχονται μὲν τοὺς σφω-
τέρους τῶν διδασκάλων, καὶ τοῖς ἐνταλεστέροις δὲ οὐ
τὴν τυχοῦσταν παρέχετε σπουδὴν καὶ προδυμίαν. Οἱ
μὲν γάρ χαῦνοι καὶ διαλευμένοι, καὶ πρὸς τὴν πολυ-
τελεστέραν νευτιῶσι τράπεζαν· οἱ δὲ διεγγηγερμένοι
καὶ νήφοντες, καὶ πεινῶντες καὶ δειφῶντες τὴν δικαιο-
σύνην, καὶ πρὸς τὴν πενεστέραν μετὰ πολλῆς τρέ-
χουσι προδυμίας. Καὶ δηι οὐ καλακιά τὰ φήματα, ἀπὸ
τῆς πρώην ὅμιν διαλέξεως γενομένης τοῦτο ἀδειάτε
μέλισσα. Τέκειθ γάρ πολλοὺς περὶ γάμων λόγους·
παρακαθίμενος αὐτοῖς, μετὰ πάσης ἀκριβείας ἐξετά-
ζεις, τι μὲν ἔσται, ἐάν ἄπαις τελευτῇ, ή γυνή, τι
δὲ ἐάν ἔχουσα παῖδα, τι δὲ διανοίας τῶν
ἀκουόντων τὰ [212] λεγόμενα μετὰ πολλῆς τῆς εργ-

δρτήτος. "Αμεινον μὲν γάρ μηδὲ διλαίτερον· εἰ
μικρὸν δὲ εἰς σωτηρίας λόγον, κατοδυνθήσει, καὶ
καταγγώναι τὸν ἀμαρτάνοντα τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς, καὶ
μαστίξαι τὸ συνειδός μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας· ἡ
γάρ τοιαύτη κατάγνωσις δικαιοσύνης ἐστὶ μέρος, καὶ
ὅλως ἐπὶ τὸ μητέρι ἀμαρτάνειν δίγουσα. Διὰ τοῦτο
καὶ ὁ Παῦλος λυπήσας τοὺς ἡμαρτησάτες ἔχαιρεν,
οὐχ διε λύπησεν, ἀλλ' ὅτι τῇ λύπῃ διώρθωσεν. Ξε-
ρογνή γάρ, φησιν, οὐχ διε ἀλυπήθητε, ἀλλ' διε ἀλυ-
πήθητε εἰς μετέφρωστον· η γάρ κατὰ Θεὸν λύπη
μετέφρωστε εἰς σωτηρίαν ἀμεταπλέστον κατερρά-
ζεται. Εἴτε γάρ ὑπὲρ τῶν οἰκείων, εἴτε ὑπὲρ τῶν ἀλ-
λοτρίων τότε ἀμαρτημάτων ἥλγήσεται, μυρίων εἴηται
ἐπαίνων δῆμοι. "Οτι γάρ ὑπὲρ τῶν ἀλλοτρίων ἥλγή-
σει τις, ἀποστολικά ἀποδείκνυται σπλάγχνα, καὶ τὸν
ἔλιον ἑκαῖνον μιμεῖται τὸν λέγοντα· Τίς δισθετεῖ,
καὶ οὐκ δισθεῖ; τίς σκαρδαλίζεται, καὶ οὐκ ἄρδε
πυροῦμαι; "Οτι δὲ ὑπὲρ τῶν οἰκείων δηχθῆ, τὴν τε
ἐπὶ τοῖς ἡδη ταλμηθεῖσι καλάσιν ἔσθεσε, καὶ πρὸς τὰ
μᾶλλοντα ἔστησεν ἀσφαλέστερον διὰ τῆς λύπης ταύτης
ἐποίησε. Διὰ ταῦτα κάγω κύπτοντας δρῶν, καὶ στε-
νάζοντας, καὶ τὸ πρόσωπον τύπτοντας, ἔχαιρον τὸν
ἀπὸ τῆς λύπης ταύτης ἔνυσιν καρπόν. Διὰ τοῦτο καὶ
σήμερον περὶ τῆς αὐτῆς ὅμιν ὑποθέσιας διαλέξομαι·
ῶστε τοὺς βουλομένους εἰς γάμον ἐλθεῖν, πολλὴν
ὑπὲρ τοῦ πράγματος τούτου ποιεῖσθαι πρόνοιαν. Εἰ
γάρ οἰκίας ὀνεισθαι μᾶλλοντες καὶ οἰκέταις, περι-
εργαζόμενα καὶ πολυπραγμοῦμεν τοὺς τε παιλούν-
τας, τοὺς τε ἱματοσθεντας κατησαμένους, αὐτῶν τῶν παι-
λουμένων τῶν μὲν τὴν κατασκευὴν, τῶν δὲ καὶ τὴν
τοῦ σώματος ἔξιν, καὶ τὴν τῆς ψυχῆς προσαίρεσιν·
πολλῷ μᾶλλον γυναικας μᾶλλοντας ἔγεισθαι, πρόνοιαν
τοσαύτην καὶ πολλῷ πλειόνα ἐπιδείκνυσθαι χρῆ. Οι-
χαίν μὲν γάρ φαύλην οὔσαν ἀποδέσσαι πάλιν ἔξεστι,
καὶ οἰκέτην σκαιδὸν φανέντας ἀποδοῦναι τῷ πεπραχότει
πάλιν ἀπέτατο· γυναικα δὲ λαμβάνοντας ἀποδοῦναι πά-
λιν τοῖς ἐκδεδωκόσιν οὐκ ἔνι, ἀλλὰ δινάγκη πάσα διὰ
τέλους ἔνδον ἔχειν, η πονηρὸν οὔσαν ἐκβάλλοντα,
μοιχεῖς ἀλίτεσθαι κατὰ τοὺς τοῦ Θεοῦ νόμους. "Οταν
οὖν μᾶλλης λαμβάνειν γυναικα, μή τοὺς ἔξιθεν δια-
γίνωσκε νόμους μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸ ἔχειν, τοὺς παρ'
τῇ μην κειμένους· κατὰ γάρ τούτους, οὐ κατ'
ἔχεινος τοι μᾶλλει κρίνειν κατὰ τὴν τιμέραν ἔχεινην
ὁ Θεός· κάκενοι μὲν παροφθέντες, εἰς χρήματα τὴν
ζημιάν πολλάκις ἔμεγχαν, οὐτοὶ δὲ τοῦτο παθόντες
τῇ ψυχῇ τὰς ἀπαραιτητούς ἐπάγουσι τιμωρίας· καὶ τὸ
πῦρ ἔχεινο τὸ διδέστον.

β'. Σὺ δὲ διατομέλλης δηγεῖσθαι γυναικα, πρὸς μὲν τοὺς
ἔξιν νομικοὺς μετὰ πολλῆς τρέχεις τῆς σκουδῆς, καὶ
παρακαθίμενος αὐτοῖς, μετὰ πάσης ἀκριβείας ἐξετά-
ζεις, τι μὲν ἔσται, ἐάν ἄπαις τελευτῇ, ή γυνή, τι
δὲ ἐάν ᔍχουσα παῖδα, τι δὲ διανοίας τῶν
ἀκουόντων τὰ [212] λεγόμενα μετὰ πολλῆς τῆς εργ-

et honestate exteriorique virtutibus agamus, ut et Deum misericordem habentes regnum cœlorum asse-

quamur, gratia et benignitate Domini nostri Iesu Christi, cui sit gloria in secula seculorum. Amen.

LAUS MAXIMI,

ET QUALES DUCENDÆ SINT UXORES (a).

1. *Maximus Chrysostomi collega laudatur.* — Qued quidem proximæ collectæ interessa mihi non contigerit, dolui: quod vero ipsi tum magis opiparam mensam nacti sitis, gavisus sum. Meus enim in trahendo jugo compar, nuper proscissio sulco ubere lingua inspersit etiam semina, omnique diligentia vestras excoluit animas. Vidistis linguas puritatem, audistis bene tornatam orationem, datum est vobis aqua frumenta in vitam æternam: vidistis fontem scatenatem fluvii aurum purum deferentibus. Ferunt quemdam fluvium auri ramenta inferre accolis. non quod ejus aqua naturam auriferam habeat, sed quia fontes ejus oriuntur in montibus metallicis: per eos labens fluvius arenasque trahens aureas, accolentibus thesanos affert, ultro oblati divitiis. Hujus fluminis in morem nuper hic magister labendo per Scripturas tamquam montes metallicos, quovis auro pretiosiores sententias intulit vestris animis. Quapropter scio fore ut apparatus noster hodie vobis videatur exilior. Qui enim paupere mensa continue fruatur, si quando forte fortuna in copiosem incident, mox ad propriam reversus tanto magis sentit ejus inopiam. Attamen nibilo segnius orationem aggrediar. Nostis enim a Paulo docti et saturari, et esurire, et abundare, et egere, mirari divites, nec tamen pauperes contemnere (*Philip. 4. 12*). Et quemadmodum vini amantes et potatores delectantur quidem generoso, sed deterius non fastidiunt: sic vos quoquo qui deperitis divina eloquio, magistros doctiores suscipitis, ita tamen ut non vulgare studium impendatis etiam mediocribus. Qui enim luxu disfluent, vel ad sumptuosam mensam naufragabundi discumbunt: contra sobrii qui esurunt ac sitiunt justitiam, vel ad pauperem mensam magna alacritate accurrunt. Quod autem haec non loquar ad gratiam, proximo, quem nuper ad vos habui (b), sermone satis apparuit. Cum enim multa verba faceremus de conjugio, docentes merum esse adulterium diuittere uxores, aut dimissas vivo etiamnum priore marito ducere, allegaremusque legem ab ipso Christo latam, ubi diserte legitur, *Qui dimissam duci, committit adulterium, et qui præter stupri causam dimittit uxorem, facil eam adulteram* (*Matt. 5. 32*), animadvertis multos demissos capite cedere sibi faciem, ac ne vultum quidem posse attollere: ad quod spectaculum sublatissimæ in cœlum oculis, Benedictus, dixi, Deus, quod non mortuis inclamemus auribus, sed no-

stra verba vehementer tangant auditorum animos.

Justificationis pars peccatum damna. — *Mature de nuptiis deliberandum.* — Satius quidem esset omnino a peccando abstinere, non parvum tamen ad salutem momentum est, agnatum peccatum damna, et castigare diligenter conscientiam, utpote cum hoc ipsum justificationis pars sit, et impostorum a peccando arceat. Hinc est quod etiam Paulus eos, qui peccaverant, contristatos videns gaudebat, non ob eorum tristitiam, sed quod per hanc occasionem correcti essent. *Gaudeo, inquit, non quod contristati fueritis, sed quod contristati sitis ad paenitentiam: nam qui secundum Deum est dolor, is paenitentiam ad salutem non dubiam parit* (*2. Cor. 7. 9. 10*). Ergo sive propriis, sive alienis peccatis tunc indolustis, ingenti laude estis dignissimi. Nam et qui pro alienis dolet, apostolica præce fert viscera, et beatum illum imitatur, dicentem, *Quis infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uor* (*2. Cor. 11. 29*)? Et qui propriis mordetur, debitam sceleribus suis poenam extinxit, et per hunc dolorem in futurum se cautiorem reddidit. Hac de causa ego quoque cum viderem vos demissos capite, gemeentesque et tundentes faciem, gavisus sum cogitans quantus sit fructus ejus tristitiae. Quo fit ut et hodie idem argumentum tractare libeat, ut quibus cordi sunt nuptiæ, mature de hoc negotio deliberent. Si enim domum empturi aut mancipia, curiose consideramus tum venditores, tum priores dominos, ipsorum quoque venalium tam corporis habitudinem, quam indolem animi: quanto magis dispiciendum est de futura coniuge? Domum enim, si vitiosa sit, licet denuo vendere, sicut et servum nequam compertum vendori restituere: uxorem vero semel acceptam non item fas est a quibus accepferis reddore: sed necesse est in perpetuum eam domi habere, nisi malitia ut improba ejecta reus adulterii juxta legem divinam fieri. Quando igitur uxorem ducturus es, non solum civile ius, verum etiam ecclesiasticum legit: nam secundum hoc, non illud, extrema die judicandus a Deo es: et illo contemptu saepenuero pecuniis tantum mulctaberis, hoc autem calcato in animæ supplicium incides et ignem inextinguibilem.

2. Tu vero uxorem ducturus externi juris perito diligenter consulis, et illos frequentans sollicite disquiris, quid futurum sit, si ea decedat nullis relictis liberis, quid si filium relinquat, quid iten si duo tresve fuerint superstites, tum quomodo vivo patre suo defuncto rebus suis usura sit, quantum ex ejus patrimonio marito, quantum fratribus mulieris obvenire

(a) Collata cum MSS. Colbert. 970 et 1030, in quibus deest illud, *Laus Maximi*, perlude atque in Edit. Savil.: attamen genuinum existimo. Vide in Monito. Admodum pauca hic excurrenn lectionum discrimina.

(b) *Supra*, Nonn. de libello repudi.

debeat : quando item universa uxoris bona retinenda sint, ita ut nihil ex eis alii coeundem sit, quando contra cedendum omnibus : aliasque similia percontaris curiosiss, modis omnibus circumspiciens ne quid ex uxoris bonis ad agnos ipsas redeat, quamvis, ut jam dixi, si quid praeter opinionem acciderit, damnante sequatur tantum pecuniarum ; attamen nihil horum cautelemiss. An non absurdum videtur, cum laus rationem habeamus pecuniae, animarum periculum et reddendam in illa die rationem contemnere, cum hic potissimum cura adhibenda sit ?

Paulus matrimonii leges prescribit. Uxores quomodo diligenda. -- Ideo uxores ducturis suadeo ut beatum Paulum adeant, et leges apud eum de conjugio scriptas perlegant, cognitoque prius quod ille censem faciendum, si uxor contingat malitiosa aut vino dedita, si maledica aut fatua similive obnoxia vitio, tum demum de nuptiis cogitent. Si enim videris eum tibi permettere in uno quovis tali vitio deprehensam expellere domo, et aliam pro illa introducere, ut extra periculum constitutus bono esto animo. Quod si hoc non sinat, sed jubeat quocumque praeter impudicitiam vitium habentem diligere, obfirme animum, quasi latrus quamlibet ejus nequitiam. Sin hoc grave videtur et intolerabile, omnem curam adhibe ut commodam, aquis moribus præditam, et obsequente uxor ducas, certus quod, si malum duxeris, alterutrum necessario sequitur, ut aut' feras perpetuam molestiam, aut si hoc uolis, ejecta illa reus fas adulterii. Qui enim ejicit uxorem, inquit, absque causa fornicationis, facit eam adulteram : et qui sic dimissam ducit, committit adulterium (*Mauth. 5. 32*). Ille si ante nuptias recte dispicerimus, et leges has cognoverimus, dabimus operam ut ab initio aptam et moribus nostris convenientem ducamus : quo facto non hoc tantum lucrabimur, quod eam numquam ejiciemus, sed magno etiam affectu eam diligemus, quemadmodum Paulus præcipit. Cum enim dixisset : *Viri uxores diligant* (*Ephes. 5. 25*) : non hic constituit, sed modum etiam amoris prælinivit. [At quem tandem ? *Viri diligite uxores.* Dic quomodo ? quem mihi diligendi modum præscribis? (a)] Sicut et Christus dilexit Ecclesiam. Et quomodo, queso, Christus dilexit ? Ita ut semetipsum pro ea traderet. Itaque etiam si mori pro uxore oporteat, nequaquam tergiversaberis. Nam si Dominus seruam ita dilexit, ut senet pro ea traderet, multo magis conservam oportet sic diligi. Sed videamus, ne forte pulchritudo sponsa aut præclara indoles sponsum ultraixerit. Ne hoc quidem dicere possumus. Quod enim deformis ac impura fuerit, audi quae deinceps sequantur. Nam cum dixisset, *Tradidit se ipsum pro ea*, mox subjunxit, *Ut sanctificaret eam purificatam lavacro aquæ* (*Ibid. v. 26*). Cum autem dicit *purificatam*, ostendit impuram ante fuisse et contaminatam, idque non vulgari impuritate, sed longe maxima, ut quæ nidore ac fumo cruroreque cum aliis sit genus innumeris sordebat maculis. Attamen nou-

(a) Hoc, que uincis clauduntur, in Græco non existat, sed interpres legit.

aversatus est ejus deformitatem, sed transformavit in meliorem faciem remissis peccatis pristina. Hunc et tu imitare. Etsi plurimum in te uxor peccaverit, letum ei remitte et condona : si male moratae natus fueris, resinge eam ad honestatem ac manusuetudinem, sicut et Christus Ecclesiam. Non solum enim iuventutem ejus abeterrit, sed senium quoque abrauit exuto veteri heuine, qui totas constabat a vita. Quod etiam Paulus subindicat his verbis, *Ut exhiberet omnes sibi ipsi gloriosem Ecclesiam, non habentem maculam nec rugam* (*Ephes. 5. 27*) : non enim pulchram solem reddidit, sed et juvenem, non iusta naturam corporis, sed iusta voluntatis habitudinem. Nec hoc solum admiratione dignum est, quod natus deformatum, mala facie præditam, turpem ac vultuam, non aversatus est taleni : sed quod morti seipsum objiciens refluxit eam in pulchritudinem incredibilem : sed quod etiam post huc saepe sordidatam animadvertisit et maculatam, nec rejicit eam et thalamo, nec abrumpit nexus conjugii ; sed inavult eam curare, et reaudiis corriger. Quam multi enim, queso, post acceptam fidem in peccata relapsi sunt ? nec tamen eos ob hoc fastidit : qualis fuit ille qui apud Corinthios stuprum communiserat, cum esset membrum Ecclesia ; nihilominus non excusum est id membrum, sed sanitati redditum. Quin et Galatarum Ecclesia universa resiluit, et in Judaismum lapsa est, attamen ne illam quidem repulit, sed curata Pauli opera ad pristinam reduxit consuetudinem. Quenadmodum et in nostris corporibus si morbus acciderit, non membrum alscindimus, sed morbum pellimus : sic et cum uxore agendum est. Si quod insit ei vitium, ne ipsam ejicias, sed vitium abigit. Atqui uxor quidem emendari potest, membrum autem mutilum curare saepe est impossible ; et tamen quamvis sciamus id incurabile, ne sic quidem rescindimus : sed cum alias lorpes, alias ex crure laborans claudicet, alias manum aridam et emortuum circumferat, alias oculum lumine orbum, nemo tamen enrum oculum aut manum, aut eros pedemque vult amittere : et quamvis sint inutilia, ceterisque membris dedecus afferant, tamen innato quodam affectu ut partem ejuodem corporis ea prosequimur. An non igitur absurdum fuerit, ubi nulla speratur utilitas aut correctio, tantam adhibere sollicitudinem : ubi vero bona spes superest et facilis mutatio, nullam medicinam facere ? Nam innata vitia nullis cedunt remedii, voluntas autem depravata potest corrigi.

3. Quod si tuam uxorem post adhibita multa remedia neges curabilem, ut que obstinate mores suis retineant, ne tunc quidem ableganda est : neque enim membrum incurabile recidimus. Est autem et haec pars tui corporis : dictum est enim : *Eruui duo in carne una* (*Gen. 2. 24*). Et membrum quidem curasse nullum operæ pretium fuerit, si ex infirmitate insanabile maneat ; contra uxorit vitio si medearis, licet insanabile maneat, magnum tibi propositum est præmium, si eam docueris et institueris. Quantunvis enim frustra sit omnis disciplina et institutio, tolerantia tamen tua mercede divinitus promissa non

τῆς χρήσεται πράγμασι, καὶ τί μὲν εἰς τοὺς ἀδελφοὺς θέμει τοῦ κλήρου, τί δὲ εἰς τὸν συνοικούντα, καὶ πότε κύριος θέται τοῦ παντὸς, μηδένα μηθεῖν ἀφείνει τὸν ἔκεινης περιεπάσασθαι μέρος, καὶ πότε τοῦ παντὸς ἔκπεσεῖται· καὶ πολλὰ ἔπειτα τοιχύτα πολυπραγμονεῖ; τερ̄ ἔκεινον καὶ ζητεῖ; πάντα περιεῖν καὶ περιεποῦν, διότι δὲ μηδινὸς γένεται τρόπου τι τὸν γυναικὸς πραγμάτων εἰς τινὰ τῶν ἔκεινην προστέχονταν [213] ἐλθεῖν· καίτοι, διότε ἱρθῆν εἰπὼν, εἰ καὶ τι συμβαίη τῶν ἀδοκήτων, ἐν χρήμασιν θέται τὰ τῆς ζημίας, ἀλλὰ δύμας οὐκ ἀνέχῃ τούτων οὐδὲν παριδεῖν. Ιδίας οὖν οὐκ ἀποτονεῖ, χρημάτων μὲν ἡμῖν ἀπέδλιυσθαι μελλόντων, τοσαύτην σπουδὴν ἐπιδείχνειν, ὑπὲρ δὲ ψυχῆς ἵντος ἡμῖν τοῦ κινδύνου καὶ τῶν εἰδυνῶν τῶν ἔπειτα, μηδένα ποιεῖσθαι λόγον, δέον πρὸ τῶν δίλων πάντων ταῦτα ζητεῖν καὶ περιεργάζεσθαι καὶ τούτων πραγμονεῖν;

Διὸ παρεινῶ καὶ συμβουλεύω τοὺς μᾶλλοντας ἀγενούς γυναικας, πρὸς τὸν μακάριον Παῦλον ἀπαντῶν, καὶ τοὺς πάρ’ αὐτῷ κειμένους πάρ’ γάμων ἀναγινώσκειν νόμους, καὶ μαθόντας πρότερον, τι καλεῖται ποιεῖν, δταν πονγράτι καὶ ὑπουλος, καὶ μέθης ἐλάττων, καὶ λοιδορος, καὶ ἀνολας γέμουσα, καὶ ὑπειοῦν διλο τησούτου ἐλάττωμα ἔχουσα τοχῇ γυνή, οὔτε διαλέγεσθαι περὶ γάμου. "Αν μὲν γάρ ίδεις δι: σοι διότουν ἔξουσιαν ἐν τούτων εὐρόντα τῶν ἐλάττωμάτων ἔχειλεται μὲν ἔκεινον, εἰσάγειν δὲ ἐπέραν, ὡς παντὸς ἀπελαστημάτος κινδύνου θάρρεις· ἀν δὲ τοῦτο μὲν οὐκ ἐπιτρέπῃ, καὶ εὐτὸν δὲ πλήν πορνεῖα: πάντας τὰ διλα ἐλάττωματα ἔχουσαν στέργειν καὶ ἔνδον κατέχειν. οὕτως ἀσφάλεσται ἔκπειτον, ὡς μᾶλλων ἀπασαν φέρειν τῆς γυναικὸς τὴν πονηρίαν. Εἰ δὲ ἥπερ τοῦτο καὶ φορτικὸν, πάντα ποίει καὶ πραγματεύου, ὡς τε χρηστὴν καὶ ἐπιεικὴν καὶ πειθήνιον γυναικά λαβεῖν, εἰδὼς δι τοι διον ἀνάγκην θάτερον, η πονηρὸν λαβόντα γυναικά φέρειν αὐτῆς τὴν ἐπάγθειαν, η τοῦτο μὴ βουλέμενον, ἐκβαίνοντα μοιχείᾳ διλοκεσθαι. Ο γάρ ἐκβαίνων γυναικά, φησι, παρεκτός ἡρόν πορρείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι· καὶ οἱ ἀπολελυμένην γυνάρων μοιχεῖται. "Αν ταῦτα πρὸ τοῦ γάμου καλῶς ὡμεν διετεμάνοι καὶ τοὺς νόμους τούτους εἰδότες, πολλὴν ποιησομέθα σπουδὴν, ὡστε δὲ ἀρχῆς εὐρυθμὸν τινὰ καὶ συμβαίνοντας τοῖς ἡμετέροις τρόποις γυναικά λαβεῖν· τοιαύτην δὲ λαβόντες οὐ τοῦτο καρπωσθεῖται μάνον, ἀλλὰ καὶ μέτρον ἡμῖν ἔδουσιν ἀγάπης, Καθὼν καὶ δι Χριστοῦ ἡγιάπησθαι τὴν Ἐκκλησίαν. Καὶ ποτὲ τράπτεται δι Χριστός; εἰπέ μοι. "Οτι περιέθωκεν ἔντερον διέπειται. "Ποτε καὶ ἀποθανεῖν διέπειται τῶν γυναικῶν δῆλον, μὴ παρατίθησαι. Εἰ γάρ ο δεσπότης τὴν διούλτην οὕτως ἡγάπησεν, ὡς καὶ ἀειτὸν ἐπιδουναι ὑπὲρ αὐτῆς, πολλῷ μᾶλλον αἰ τὴν ὁμέδουσαν οὕτως ἀγαπᾶν χρή. Ἀλλὰ ίσωμεν μή ποτε τὸ κάλλος τῆς νύμφης ἐπεστάσασται τὸν νυμφίον, καὶ ἡ ἀρετὴ τῆς φυχῆς. Οὐκέτι τοῦτο εἰπαίν. "Οτι γάρ δισειδῆς ἦν καὶ ἀκάθαρτος, ἀκουον τῶν ἔξης. Εἰπὼν γάρ, Παρθενικερ ἔντερον διέπειται, ἀπηγαγεν, ιτα ἀγρόση αὐτὴν καθαρίσας τῷ λουτρῷ τοῦ ὁδούτην. Εἰπὼν δὲ, Καθαρίσως αὐτὴν, ξεδέξαις ἀκάθαρτον, οἵτινας ἔμπρωτην καὶ ἐπονητή, καὶ οὐ, ως ἔτυχεν, διλέτην ἐτρέψατο τοιχίοντα· καὶ τοι, γάρ καὶ κατειπεῖται

λύθρῳ καὶ αίμασι, καὶ μυρίαις ἐπέραις τοιαύταις κατερρυποῦτο κηλίτιν. 'Αλλ' οὐκ οὐδὲν ἀδελέγετο τὴν ἀμφορίαν, ἀλλὰ μετέβαλε [214] τὴν ἀηδίαν, μετεπίατε, μετεργόθυμισαν, ἀφῆκε τὰ ἡμαρτημένα. Τούτον καὶ σὺ μίμησαι. Καὶ μυρία ἀμάρτητη συγχώρησον καὶ λάθης; δύστροπον, μετεργόθυμισον ἐπεικεῖται καὶ πρατητης, καθὼς καὶ δι Χριστὸς τὴν Ἐκκλησίαν. Οὐ γάρ τὴν ἀκαθαρτοστασίαν αὐτῆς μόνον ἀπέσμηξεν, ἀλλὰ καὶ τὸ γῆρας ἀπέξεις, τὸν παλαιὸν ἀποδύνεις ἀνθρωπον, τὸν δι τῶν ἀμαρτημάτων συγκείμενον. Καὶ τοῦτο αὐτὸς αἰνιτέμενος πάλιν δι Παῦλος ελεγεν· "Ιτα καραστήσῃ αὐτὴν ἐστεφερθεῖσαν τὴν Ἐκκλησίαν, μή ἔχουσαν σπῖλον ἡρυείδα· οὐ γάρ κατήν μόνον ἀποτίσειν, ἀλλὰ καὶ νέσαν, οὐ κατὰ τὴν τοῦ σύμπατος φύσιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν τῆς προαιρέσεως ἔξιν. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἔστι θαυμαστὸν, δι: λαδῶν ἀμφορίων καὶ διεσιδῆται καὶ αἰσχρὸν καὶ γεγηρακυῖνον οὗτος ἀδελέγετο τὴν ἀμφορίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς θάνατον ἐσυτὸν παρικένει, καὶ μετεργόθυμοισεν αὐτὴν εἰς κάλλος ἀμήγανον· ἀλλὰ δι τοῦ κατὰ πολλάκις ῥυπομένην, κτηλιδουμένην ὄρων, οὐκ ἐκβάλλει, οὐδὲ ἀποφέργγυοισιν ἐσυτοῦν, ἀλλὰ καὶ μένει θεραπεύειν καὶ διηρούμενον. Πέσοι· γάρ, εἰπέ μοι, μετὰ τὸ πιστεῦσαι τοιχίον; ἀλλ' οὐκαὶ αὐτὸς οὐκ ἀδελέγετο· οἶον, δι παρὸς Κορινθίους πεπορηνευκῶν μέλος τῆς Ἐκκλησίας; ἦν ἀλλ' οὐκ ἔξειρε τὸ μέλος, ἀλλὰ διωρύθωσεν. Ή Γαλατῶν Ἐκκλησία ἀπαστερίσται, καὶ ποτὲ ιούδαιοις ἀκεκποτεμεν, ἀλλὰ τὸ νόσημα ἀπελαύνομεν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς γυναικὸς ποιῶμεν. Ή καὶ γένεται τις ἐν αὐτῇ πονηρία, μή τὴν γυναικὴν ἐκβάλλει, ἀλλὰ τὴν κακίαν ἀπέλασσον. Καίτοι γυναικὲς μὲν διορθώτασθαι δύνατον, μέλος δὲ πολλάκις πεπιρυμένον οὐραπτεῦσαι οὐκ ἔνι· ἀλλ' οὐκαὶ εἰδότες αὐτοῦ τὴν πτῶματον ούταν ἀνίστον, οὐδὲ οὔτες ἀκεκποτεμεν· ἀλλὰ καὶ πόδα διεστραμμένον ἔχοντες πολλοὶ πολλάκις καὶ σκέλος γιγάνθινον, καὶ κείρα διηράν καὶ νενεκρωμένην, καὶ ὄψιαλιμὸν ἐσθεσμένον, οὔτε τὸ διθαλμὸν ἐξορτίσσονται, οὔτε τὸ σκέλος ἀκεκποτεμεν, οὔτε τὴν χείρα ἀποτέμνουσιν, ἀλλ' ὀρώντες οὔτε κέρδος ἔγνι· νόμενον ἔξι αὐτῶν τι τῷ σώματι, καὶ πολλὴν τοῖς λοιποῖς μέλεσιν αἰσχύνην, μάνοισιν αὐτὴν ἔχοντες διά τὴν πρὸς τὰ λοιπὰ συμπάθειαν. Πώς οὖν οὐκ ἀποτον, ἔνθα μὲν ἀνίστον τὸ διόρθωσις, καὶ κέρδος οὐδὲν, τοσαύτην ποιεῖσθαι πρόνοιαν ἔνθα δὲ χρηστοῖς διπλεῖς, καὶ πολλή ἡ μεταβολή, ἀπαγορεύειν τὴν θεραπεύειν· Τὰ μὲν γάρ της φύσις πρωιθέντα διδύνατον ἀνακτήσασθαι πάλιν, τὴν δὲ προαιρέσιν διεστραμμένην δύνατον μετεργόθυμοισε.

γ. Εἰ δὲ καὶ αὐτὴν λέγοις ἀνίστα νοεῖν, καὶ πολλῆς ἀπιμελείας τυχοῦσαν τῷ οἰκεῖῳ καχρῆσθαι τερποῦ, οὐδὲ οὔτες αὐτὴν ἀκεκπετάν οὔτε γάρ τὸ μέλος ἀνίστα νοεῖν ἀκεκπεταται. Μέλος δὲ καὶ αὐτῇ σύν· "Εσσοτει γάρ, φησιν, οἱ δύο εἰς σάρκα μελαν. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ μέλους οὐδὲν ἔσται κέρδος ἡμῖν τῆς θεραπείας, ἀπειδάν υπὲρ αὐτῆς ἀδιόρθωσις ἀδικθωτον γέθάση γενέσθαι· [215] οὐτὶ δὲ τῆς γυναικὸς καὶ ἀνίστα μένη νοσούσα, ποιεῖ τὴν διαθήσασθαι ποκείσταις διδάσκωνται πατέσαι· Καὶ μηδὲν ἔκπειται παρὰ τῆς ήμετέρας διδάσκωνταις καρδιῶνται, τῆς γάρ της φύσιος πολλὸν παρὰ τοι.

θεοῦ ληφθείσα τὸν μισθὸν, διὶς δὲ τὸν ἔκεινον φέβον τοσαύτην ὑπουροῦ ἀπεδειξάμεθα, καὶ τὴν κακίαν αὐτῆς πράως ἡγέγκαμεν, καὶ τὸ μέλος ἡμῶν ἐκρατήσαμεν. Μέλος γάρ ἡμῶν ἀναγκαῖον ἡ γυνὴ· καὶ διὰ τοῦτο αὐτὴν μᾶλιστα δεῖ φιλέιν. "Οπαρ οὖν καὶ αὐτὸν τοῦτο διδάσκων πάλιν ὁ Παῦλος· Εἰρεγεν· Οὗτως δρεῖ-
λουσιν οἱ ἄνδρες ἀμαζῶν τὰς δαυτῶν γυναικας ὡς τὰς δαυτῶν σώματα. Οδόεις τῷρ ποτε τὴν δαυτοῦ σάρκα ἐμπιστοσεν, ἀλλ' ἐπερρέει καὶ θάλπει αὐτὴν, καθὼς καὶ στὸ Χριστὸς τῷρ Ἐκκλησιαν· διὶς μέλη δυμένη τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἐτῇς σύρκοδος αὐτοῦ, καὶ διὰ τῶν δοτέων αὐτοῦ. Καθάπερ γάρ ἡ Εἴδη, φρονι., ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἀδάμ γέγονεν, οὐτω καὶ ἡμεῖς; ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Χριστοῦ. Τοῦτο γάρ εστιν, Ἐκ τῆς σφράκδος αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῶν δοτέων αὐτοῦ. 'Αλλ' διὶς μὲν ἡ Εἴδη ἐτῇς πλευρᾶς αὐτοῦ τοῦ Ἀδάμ γέγονεν, διπάντες ἴσμεν, καὶ σαφῖς ἡ Γραφὴ τοῦτο εἰργεν, διὶς ἐπέβαλεν ἐκστασιν ἐπ' αὐτὸν, καὶ ἔλαβε μίαν τῶν πλευρῶν αὐτοῦ, καὶ ὥκοδόμησε τὴν γυναικα· διὶς δὲ καὶ ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τοῦ Χριστοῦ συνέστη, πόθεν ἔχοι τις ἀν ἀπωδεῖξαι; Καὶ τοῦτο ἡ Γραφὴ διέκνυσιν. Ἐπειδὴ γάρ δὲ Χριστὸς εἰς τὸν σταυρὸν ἀνηνέγκη, καὶ προ-
ηλώθη, καὶ ἐπέθανε. Προσειλθὼν εἰς τὸν στρατιωτῶν ἔρυξεν αὐτοῦ τὴν πλευράν, καὶ ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ἔθωρ· καὶ ἐξ ἔκεινον τοῦ αἵματος καὶ τοῦ ὄντας ἡ Ἐκκλησία ἤπασα συνέστηκε. Καὶ μαρτυρεῖ αὐτῆς λέγων, διὶς Ἐάν μή τις ἀγαπεγγῆν ἐξ ὄντας καὶ πειθαράτος, οὐ δύναται εἰνελθεῖν εἰς τὴν βασι-
.λειαν τῶν οὐρανῶν. Τὸ δὲ αἷμα, πνεῦμα λέγει. Καὶ γεννώμεθα μὲν διὰ τοῦ ὄντας τοῦ βαπτίσματος, τρε-
ψόμεθα δὲ διὰ τοῦ αἵματος. 'Ορφεῖς πᾶς ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ ἔσμεν, καὶ ἐκ τῶν διτέων αὐτοῦ, ἀπὸ τοῦ αἵματος ἐκείνου καὶ τοῦ ὄντας τικτόμενοι καὶ τρεφόμενοι; Καὶ καθάπερ, τοῦ Ἀδάμ καθεύδοντος, ἡ γυνὴ κα-
τεκεύάστη, οὐτω, τοῦ Χριστοῦ ἀποθανόντος, ἡ Ἐκ-
κλησία διεπλάτετο ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ. Οὐ διὰ τούτο δὲ μόνον χρή τιλεῖν τὴν γυναικα, διὶς μέλος ἡμῶν ἐστι, καὶ ἐξ ἡμῶν ἔσχε τὴν τῇδε δημιουργίας ἀρχήν· ἀλλ' διὶς καὶ νόμον ὑπὲρ αὐτοῦ τούτου τέσεικεν ὁ Θεὸς, οὐτω λέγων· Ἄντι τούτου καταλείψῃς ἀ-
ημρωτος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέραν, καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναικα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μαρτ. Διώ γάρ τοῦτο καὶ τούτον ἡμῖν ὁ Παῦλος ἀνέγνω τὸν νόμον, ἵνα πιγ-
ταχθεῖν ἡμᾶς πρὸς τὸν ἔρωτα συνελάσῃ τούτον. Καὶ σκόπει σοζόταν ἀποστολικήν· οὗτος γάρ ἀπὸ τῶν θειῶν νόμων, οὗτος ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων μόνον, εἰς τὴν ἀγάπην ἡμᾶς· ἐνάγει τῶν γυναικῶν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τούτων καὶ ἀπὸ τῶν ἔκεινον ἐναλλάξας ἀμφότερα ταῦτα τίθησιν· ἵνα δὲ μὲν ὑψηλότερος καὶ φιλοσοφώτερος ἀπὸ τῶν ἀνωθενής ἀπὸ τῶν κάτισθεν καὶ τῶν τῆς φύσεως εἰς φιλτρον ἐνάγηται. Διὸ τοῦτο ἀρ-
χέμενος μὲν ἀπὸ τῶν τοῦ Χριστοῦ κατορθωμάτων, τὴν παρκίνεσιν εἰσάγει οὐτω λέγων· Ἀγαπήσεις τὰς γυναικας, κυδώνας καὶ στὸ Χριστὸς ἡγάπησε τὴν Ἐκκλησίαν· εἰτα πάλιν ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων. Οὐ-
τῶς δρεῖ-
λουσιν οἱ ἄνδρες ἀγαπάτηρ τὰς δαυτῶν γυναικας, ὡς τὰ [216] δαυτῶν σώματα· εἰτα πάλιν ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ· διὶς μέλη ἔσμεν ἐκ τοῦ σώματος αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῆς σαρκὸς χύτεων, καὶ ἐκ τῶν διτέων οὐτού· εἰτα πάλιν ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων· Ἄντι τούτου καταλείψῃς ἀποθανεῖται τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέραν, καὶ πεισθεῖται ἀποθανεῖται πρὸς τὴν

γυναικα αὐτοῦ· καὶ τὸν νόμον ἀναγνοὺς τοῦτον φησι· Τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἔστι. Πῶς μέγα ἔστιν; εἰπό μα. "Οτι τὸν ἀπαντα θαλαμεούμην ἡ κόρη χρόνον, μηδέποτε τὸν νυμφίον ἀπαραχύτα, ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας οὔτε ποθεὶ καὶ στέργεις ὡς σῶμα οἰκεῖον· πάλιν δὲ ἀνήρ, ἢν οὐδέποτε εἴλεν, ἢς οὐδέποτε τῆς ἐν λόγῳ ἔκοντανησε συνουσίας, ταῦτην κακείνος ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας ἀπάντων προτίθεται, καὶ τῶν φίλων, καὶ τῶν οἰκείων, καὶ των γεννησαμένων εἰπεῖν. Οι γονεῖς πάλιν, μὲν μὲν ἐξ ἑτέρας ὑποθέσιας ἀφαιρεθῶσι χρήματα, δάκνονται, ἀλγοῦσιν, εἰς δικαστηρίου τοὺς ἀφελούμενους ἐλκουσιν· ἀνθρώπου περιπλάκας μηδέποτε φύσειν, μηδὲ γνωρισθέντι, καὶ τὴν θυγατέρα τὴν δαυτῶν καὶ προκάριτα χρημάτια πολλῶν ἐγχειρίζουσι. Καὶ χαρουσι τοῦτο ποιούντες, καὶ σύν τηγούνται ζημίαν είναι τὸ γινόμενον ἀλλ' ὅρωντες τὴν θυγατέρα ἀπαγορένην, οὐ συνηθείας μέμνηται, οὐκ ἀλγοῦσιν, οὐ δάκνονται, ἀλλὰ καὶ εὐχαριστούσι, καὶ εὐχής ἔργον είναι νομίζουσι τὸ καὶ τὴν θυγατέρα ιδεῖν τῆς οἰκλας ἀξιούμενην, καὶ πολλὰ μετ' ἐκείνης χρήματα. Ταῦτα οὖν ἀπαντα ἐννοήσας ὁ Παῦλος, διὶς τοὺς γονεῖς ἀφέντες ἀμφότεροι ἀλλήλοις συνδεσμούνται, καὶ χρόνον τοσούτον συνηθείας ἡ τότε συντυχία τυραννικάτερα γίνεται, καὶ συνιδὼν, διὶς οὐκ ἔστι τοῦτο ἀνθρώπινον, ἀλλ' ὁ Θεός τοὺς ἔρωτας τούτους ἀγκατέσκειρε, καὶ τοὺς ἐκδιδόντας καὶ τοὺς ἐπόδημονς μετὰ χαρᾶς τοῦτο ποιεῖν παρεσκεύασε, φησιν· Τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἔστι. Καὶ καθάπερ ἐπὶ τῶν πατέων, τὸ πατέον τεχθὲν ἀπὸ τῆς ἡμέρας εἰπεῖσται τοὺς γονεῖς οὐ φιλεγγόμενον· οὐτω δὴ καὶ νυμφίος καὶ νύμφη, οὐδενὸς συνάγοντος, οὐδενὸς παραινούντος καὶ συμβουλεύοντος, ἀπὸ τῆς δύσεως ἀλλήλοις συμπλέκονται. Εἴτα ίδων διὶς καὶ ἐπὶ τοῦ Χρι-
στοῦ τοῦτο ἐγένετο, καὶ ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας μάλιστα, ἐξεπλάγη καὶ θεάμασε. Πῶς οὖν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας τοῦτο ἐγένετο; Καθάπερ ὁ νυμφίος τὸν πατέρα ἀφεῖς πρὸς τὴν νύμφην ἔρχεται, οὐτω καὶ στὸ Χριστὸν τὸν πατέραν θρόνον ἀφεῖς πρὸς τὴν νύμφην ἔρχεται, οὐτω καὶ στὸ Πατρὸς ήν. Διὰ τοῦτο φησι· Τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἔστι. Μέγα μὲν ἔστι καὶ ἐπὶ ἀνθρώπων γινόμενον· ὅταν δὲ ίδω εἰς τὸν Χριστὸν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν αὐτὸν συμβαίνον, τότε ἐκπλήττομαι, τότε θαυμάζω. Διὰ τοῦτο εἰπών, Τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἔστιν, ἐπήγαγεν· Ἐγὼ δὲ λέγω, εἰς τὸν Χριστὸν, καὶ εἰς τὴν Ἐκ-
κλησίαν. Εἰδὼς τοὺν τὴλικον μυστήριον ἔστιν δέ γάρ, καὶ τὴλικον πράγματος τύπος, μη ἀπλῶς, μηδὲ οὐτε περὶ τούτου βιολέυσον, μηδὲ χρημάτων εὐ-
ποριαν ἔχειται μέλλων διγεσθαι νύμφην. Οὐ γάρ κακη-
λεῖαν, ἀλλὰ βίου κοινωνίαν είναι τὸν γάμον δεῖ νο-
μίζειν.

[217] δ. Καὶ γάρ πολλῶν ἡκουσα λεγόντων, 'Ο δεῖνα εύτορώτερος γέγονεν ἀπὸ τοῦ γάμου, πέντε δὲ ἐπειδὴ γυναικα εἰπορον ἔλαβε, πλουτεῖ καὶ τρυφᾶ νῦν. Τί λέγεις, ἀνθρώπε; ἀπὸ γυναικεῶν κερδαίνειν ἐπιθυμεῖς, καὶ οὐκ αἰσχύνῃ, οὐδὲ ἐρυθρόπτης; οὐδὲ εἰς τὴν γῆν καταδύῃ τοιούτους κερδῶν ἐπιζητῶν τρόπους; καὶ ποῦ ταῦτα ἀνδρὸς τὰ ἡμίατα; Γυναικὲς δὲν ἔστι γύνον, τὰ συλλεγόμενα διαφυλάττειν, τὰς προσδόους διεπηρεῖν, τῆς οἰκίας ἐπιμελεῖσθαι καὶ γάρ διὰ τοῦτο κατέτηγεν ἐθωκεν ὁ Θεός, οὐχ δὲ τούτοις ἡμῖν βοτθῆς τῶν ἀλλιών ἀπάντων. Επειδὴ γάρ τὸν βίον τὸν

frustrabilitur, quod propter Dei timorem tantum molestiarum sustineris, et morosam feminam sequo animo tuleris, et membrum tuum constanter pertuleris. Est enim *uxor* membrum nostrum necessarium; et hoc potissimum nomine debetur ei benevolentia. Quod et Paulus his verbis praecepit: *Sic debent viri suas uxores diligere sicut propria corpora. Nemo enim unquam suam carnem odio habuit, sed nutrit et sovet illam, sicut et Christus Ecclesiam, quoniam membra sumus omissorum corporis, ex carne ejus et ossibus ejus* (Ep. 5. 28-30).

Ecclesia cum Eva collata. — [Magnum hic subindividiavit mysterium, dicens, *Ex carnis ejus et ossibus ejus* (a).] Sicut enim Eva, inquit, ex latere Adami prodidit, ita et nos ex Christi latere. Hoc enim est, *Ex carne ejus et ossibus ejus* (Gen. 2. 21). Sed Evam quidem ex latere Adami prognatam scimus omnes, et diverso hoc in Scriptura legitur, quod immiserit in eum soporem, et exempla una ex costis ejus adscivaverit mulierem: quod autem Ecclesia ex Christi latere orta sit, undenam discere possumus? Hoc quoque Scriptura indicat. Postquam enim Christus in crucem sublatus et affixus expiravit, *Accedens unus militum papugil latus illius, et exiit inde sanguis et aqua* (Joan. 19. 34): et ex illa aqua et sanguine tota constat Ecclesia. Testis est ipse dicens: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu, non potest introire in regnum caelorum* (Joan. 3. 5): sanguinem autem appellat spiritum. Et nascimur quidem per aquam baptismatis, alimur autem per sanguinem. Vides quomodo simus ex carne ejus, et ex ossibus ejus, dum ex sanguine illo ex aqua tum nascimur, tum alimur? Et quemadmodum Adamo dormiente mulier est condita, sic Christo mortuo facia est Ecclesia ex ejus latere. Nec ob haec tantum auranda est *uxor*, quod membrum nostrum est, et ex nobis originem habuit, sed quia legem etiam super hoc Deus statuit, sic dicens, *Propterea relinquet homo patrem suum et matrem, et adhaerabit uxori sua, et erunt duo in carne una* (Gen. 2. 24). Nam ideo nobis hanc legem Paulus legit, ut modis omnibus nos ad hunc amorem compelleret. Hic mihi considera sapientiam apostolicam: non enim solis divinis aut solis humanis legibus nos inducit ad amandas conjuges, sed mixtum utrisque: ut sublimes quidem viri ac philosophici magis moveantur cælestibus, infirmos autem et humiles naturale amoris incitamentum magis movent. Ideo primum a Christi beneficiis doctrinam hanc incipit sic dicens, *Diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam* (Ephes. 5. 25); deinde rursus idem agit humanas rationibus: *Sic debent viri suas uxores diligere, ut sua ipsorum corpora* (Ephes. 5. 28), deinde rursus ad Christum revertitur: *Quoniam membra sumus ex corpore ejus, et ex carne ejus, et ex ossibus ejus* (ib. v. 30); ac rursus ad humanas rationes reddit, *Propterea relinquet homo patrem suum et matrem, et adhaerbit uxori sua* (ib. v. 31); lectaque hac lege: *Mysterium, inquit, hoc magnum est* (Ibid. v. 32).

(n) Nec, que uincinis clauduntur, non sunt in Greco, seu ha legit interpres.

Parentibus preferenda uxor. — Quomodo magnum est, dic mihi? Quod virgo asservata omni tempore, sponsum numquam ante visum mox a prima die sic desiderat, et amat tamquam corpus proprium: rursum vir quam numquam vidit, numquam alloquitus est, mox a prima die praesert ex alteris omnibus, et amicis et familiaribus, denique ipsis parentibus. Parentes item, si per aliam causam auferatur eis pecunia, dolenter ferunt, et in jus trahunt eum qui absulit: homini autem scepe numquam ante viso et ignoto etiam dotem una cum filia luculentam in manus dant. Idque libenter faciunt, neque se damno affici existunt; sed videntes abduci filiam non meninerunt consuetudinis, non dolent, non anguntur, sed gratias agunt insuper, et rem optabilem putant filiam e domo cum multa abduci pecunia. Hac igitur omnia Paulus considerans, quod parentibus relicta ambo sibi mutuis jungantur nexibus, novumque consortium majorem antiqua consuetudine vim accipiat: animadvertisque non esse hoc humanum negotium, sed divinitus amoreta tales inseri, ut nuptæ pari et tradentium et accipientium cum letitia elocentur atque assumantur, *Mysterium*. Inquit, *hoc magnum est*. Et sicut recens natus infantulus adspectu statim parentes agnoscat, priusquam sciat voces edere: ita sane et sponsus ac sponsa, nemino sequestro, nemine hortatore, primo statim adspectu conciliantur invicem. Id cum in Christo etiam animadvertisset, et praesertim in Ecclesia, non sine stupore quadam admiratus est. Quomodo igitur in Christo et Ecclesia idem contigit? Sicut sponsus relicto patre ad sponsam properat, ita et Christus relicto paterno solio, venit ad sponsam: non nos evocavit ad supra, sed ipse ultra ad nos advenit. Cum autem adventum audis, non migrationem, sed attemperationem, intellige: nam etiam cum nobiscum esset, cum Patre erat. Quapropter inquit: *Mysterium hoc est magnum*. Magnum sane etiam apud homines; sed cum video in Christum quoque et Ecclesiam idem competere, tum certe miraculo rei reddor attonitus. Quonobrem cum dixisset, *Mysterium hoc nigrum est*, subjecit mox: *Ego autem dico in Christo et in Ecclesia* (Ephes. 5. 32). Itaque cum scias quantum sit in conjugio mysterium, et quanti figura negotii, non temere de hoc delibera, neque ducturus sponsam, pecuniarum accessionem respice. Non enim negotiatio, sed vita societas conjugium existimandum est.

4. Mulier creata ut auxiliaris viro. — Multos enim audi vi dientes, ille opulentior post nuprias factus est, cum fuisset pauper antea; nunc ducta uxore divite et ipse agit in deliciis. Quid ait, bone vir? ex uxore lucrari cupis, et non erubescis? non pre pudore sub terram te abdis talium lucrorum appetens? haecce sunt verba viri? Mulieris unum est officium, ut parta custodiat, ut conservet redditus, et curet rem domesticam: nam idcirco eam Deus dedit, ut hac ure et in cæteris nobis sit auxilio. Quoniam enim vita haec nostra e duabus constat, e rebus privatis et pu-

blicis, sicut utriusque partem Deus attribuit, semineo quidem generi curam rei domesticas, viris autem negotia publica, forensis, judicia senatoria, militaria, ex altera domique otanis. Non potest mulier hastam torquere aut jaculari spiculum; sed colum potest annire, et telam texere, et cetera negotia domestica obire egregie. Non potest in senatu sententiam dicere; sed potest de re familiari ferre sententiam, et seruo melius quam maritus prospexit rebus domesticis. Non potest administrare publica; sed pulchre potest educare liberos, quae quidem præcipua est possessio: potest ancillarum malefacta reprehendere, et in officio contulere familiam, alias securitates exhibere marito illumque liberare sollicitudine, dum ipsa dominat penum, haniacum, culinam, decorem vestium, ceteraque neque decora maribus, neque facilia, si sibi illa usurpare voluntur. Est enim et hoc divinitus providentia, quod is qui in majoribus negotiis est utilis, in minoribus reperitur deterior, ut necessaria sit mulierum opera. Si enim in risco vir præcelebet, facile contemneretur genus femineum: contra si in praestantioribus major esset usus mulierum, plene essent insolentia. Quonobrem non contumisit uniuersaque, ne alterius generis deterior fieret conditio ut supervacanei: nec tamen ex aquo distribuit officia, ne inter aquatos honore oriretur de principatu contentio, uxoribus non dignantibus viria prærogativa redere: sed quo et concordia et decoro prospicit, ita ordine suas cuique sexu functiones distribuit, ut utilior ac magis necessaria pars viro obtineret, minor autem et inferior feminæ; et ille quidem propter præcipuum sui usum fieret honorabilis, haec vero propter viliora ministeria contra conjugem non insurget.

Sola viris et morum probitas in uxore querenda. Uxor divitis incommoda. — Hoc igitur omnes cum sciamus, unum tantum queramus, nempe virtutem animi, et morum egregiam industria, ut pace fruamur, et oblectemur concordia perpetuaque benevolentia. Qui enim divitem duxit uxorem, dominam magis sibi quæsivit, quam conjugem. Cum enim et abeque hoc mulieres ingenio superbo sint honorisque cupido, si opes quoque accesserint, quomodo erunt maritis tolerabiles? Qui autem aqualem duxit, aut opibus sibi imparem, illis adjuricem duxit et sociam, et omnia bona suis induxit sibi. Ipsa enim paupertatis necessitas ei persuadet, ut maritum colat modis omnibus, cedens illi et obsequens per omnia: sive coniunctionis, rixæ, insolentiae, contumeliarum wateria tollitur: pacis autem, concordia, dilectionis consensusque accedit vinculum. Pax igitur et jucunda consuetudo querenda est, non pecunia. In hoc factum est coniugium, non ut rixæ plena sit domus et bellum, non ut litigies adsanct et contentio, non ut multius laboremus disidiis, et sic vivimus ut vita tædeat: sed ut fruamur adjutorio, et portum habeamus, refugium atque solatium, quo levius feramus inconfusa, utque jucundis uxoris recreemur colloquiis. Quot divites diuersis opulentis uxoribus, re aucta cæderunt a volu-

ptate concordia, ne mensa quidem vacante a quotidianiis pugnis et contentionibus? quot pauperes ducti etiam pauperibus vivunt in pace, et admodum leti solem huic aspiciunt; divites contra omib[us] afflictiones delictis, propter uxores vitam exornam habent, et mortem votis expertant? adeo nulla est pecuniarum utilitas, nisi in bonam animam incidat. E: quid opus est de pace loqui et concordia, quando diuiniorem duxisse nonrumquam ad pecunias parandæ fuit obstaculum? Fit enim interdum ut qui totam substantiam in accessione dotis uxoris contribuit, posse post ob immaturum conjugis obitum totam dotem numerare cogatur affinibus: et quemadmodum naufragi erant nudo corpore, ita et hic post tot contentiones, rixas, litigies et injurias ægre tuerant libertatem corporis. Et sicut insatiables negotiator[es] repletæ navi inaumeris sarcinis, et congestis pluribus quam perferriri possint oneribus, mero navilio perdunt omnia: ita et qui prægraves opibus sequuntur nuptias, dum maiorem per conjugium adipisci se putant substantiam, amittunt et eam, que prius ipsis fuerat; sicut enim illuc unius fluctus impetu navis opprimitur: sic et hic immatura mors conjugis superveniens cum uxore etiam rem omnem eripit.

5. Haec igitur omnia cogitantes non pecunias spectemus, sed probitatem, honestatem, et prudentiam. Mulier eam cordata, probata, modesta, sit licet pauper, paupertatem commodius feret quam divitias: sicut contra morosa, contentiosa, et intemperans, etiam si ingentes thesauros in sibi inveniat, quavis procolla citius eos dissipat, maritumque et paupertate et innumeris involvit calamitatibus. Non igitur divitias queramus, sed que presentes facultates dispensem cominode.

Car institutum fuerit coniugium. Exemplum Abrahami filio suo uxorem querentis. — Apte omnia dicere quenam fuerit causa conjugii, et quonobrem in communem vitam introductum sit, nec quidquam requiras amplius. Quæ igitur sunt causa conjugii, et car illud datum est divinitus? Audi Paulum dicutem, *Ad vitandas autem scortationes quoque suam uxoram habeo* (1. Cor. 7. 2). Non dixit, Ut evitetur paupertas, et parentur divitias: sed quid? Ut scortationem evitemus, ut moderemur concupiscentiam, ut vivamus sobrie, ut Deo placeamus contenti uxore propria: hoc nobis assert coniugium, hic ejus fructus, hec inde lucrum est. Cave igitur omissis poteribus sectariis quæ minoris sunt pretiū: meus enim sobria longe prestat divitiis. Hoc enim unum in coniugio spectandum est maxime, ut peccatum effugiamus, ut immunes simus a scortationibus: in hoc querreade sunt nuptiae, ut ad vitam pudice degendam nos adjungent: quod ita denum futurum est, si talis sponsa contigerit, que ad patrem, ad temperantiam et probitatem nos magnam redigat. Corporis enim pulchritudo nisi conjunctam habeat virtutem animi, poterit quidem maritum usque ad decem aut viginti, tricentare dies capere, sed eamdem vim non obtinebit ulterius, quod incentivum illud amoris vanescat detecta ma-

τιμάτερον δύο ταῦτα συγχροτεῖν εἰλθε, τὰ πολιτικὰ καὶ ιδιωτικὰ πράγματα, διελῶν ἀμφότερα ταῦτα διθές, ταῦτη μὲν τὴν οἰκίας προστασίαν ἀπόντειμε, τοῖς δὲ ἀνθράκαις τὰ τῆς πόλεως θανάτου πράγματα, τὰ τε ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, δικαστηρία, βουλευτήρια, στρατηγίας, τὰ δόλα πάντα. Οὐ δύναται ἀκοντίσαι δόρι, οὐδὲ ἀγένειας βόλος ή γυνή ἀλλ' ἡ λακάτην δύναται λαβεῖν, καὶ λοιπὸν ὑφάσμα, καὶ τὰ δόλα πάντα τὰ κατὰ τὴν οἰκίαν διαθείναι καλῶς. Οὐ δύναται γνώμην εἰσηγήσασθαι ἐν βουλευτηρίῳ ἀλλὰ δύναται: γνώμην εἰσηγήσασθαι ἐν οἰκίᾳ, καὶ πολλάκις ἀπερι συνελέν διηγή τῶν κατὰ τὴν οἰκίαν, βέλτιον αὕτη συνεδέν. Ήν δύναται τὰ θηριδία διαθείναι καλῶς ἀλλὰ δύναται παιδία διαθείναι καλῶς, τὸ κερδόλαιον τῶν κτημάτων. δύναται θεραπαινίδων κακουργίας συνιδέν, καὶ σωρτρούντις ἐπιμεληθῆναι τῶν διακονουμένων, τὴν ἄλλην δικασίαν τῷ συνοικουντὶ παρέχειν ἀδειαν, καὶ πάσης αὐτὸν τοιαύτης ἀπαλλάξαι φροντίδος ἐν οἴκῳ, ταμιανῶν, ἔρουσγίας, ἀρίστου παρασκευῆς, ή λατίων εὐτριχμοσύνης. τῶν ἄλλων ἀπάντων ἐπιμελωμένη, ἥπερ ἀνδρὶ οὔτε εὐπρεπὲς, οὔτε εὐκοίον μεταχειρίσασθαι ποτε, καὶ μυρία φιλονεικῆς. Καὶ γάρ καὶ τούτῳ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλοτεμίας καὶ σωρτίας δρογον, ἐν δὲ τοῖς μείζονις καὶ χρηστιμότερον ἀπέτρεψι τῇ γυναικὶ πόλιν, εἰ τὸ μείζον καὶ χρηστιμότερον ἀπέτρεψι τῇ γυναικὶ πόλις, ἀν διπλῆστος τὰς γυναικίας τῆς ἀπονοίας. Διὰ τούτῳ οὔτε ἀμφότερα ἐνι ̄ οὐδεκαν, ἵνα μὴ τὸ ἔπειρον διατελεῖ γένηται τῆς γυναικὸς ἡ χρεία. Εἰ γάρ ἐν ἀμφότεροις ἐποίησε τὸν δινόρα ἐπιτήδεων εἶναι, εὐκαταρρόντων ἀν τὸ τῶν γυναικῶν ἁγένετο γένος· πάλιν, εἰ τὸ μείζον καὶ χρηστιμότερον ἀπέτρεψι τῇ γυναικὶ πόλις, ἀν διπλῆστος τὰς γυναικίας τῆς ἀπονοίας. Διὰ τούτῳ οὔτε ἀμφότερα ἐνι ̄ οὐδεκαν, ἵνα μὴ τὸ ἔπειρον διατελεῖ γένηται τῆς γυναικὸς ἡ χρεία. Εἰ γάρ ἐν ἀμφότεροις ἐποίησε τὸν δινόρα ἐπιτήδεων εἶναι, εὐκαταρρόντων ἀν τὸ τῶν γυναικῶν ἁγένετο γένος· πάλιν, εἰ τὸ μείζον καὶ χρηστιμότερον ἀπέτρεψι τῇ γυναικὶ πόλιν, καὶ ἀπαλλάξαι τὸν δινόρα τούτῳ, εἰς δέ τοῦτο οὔτε ἀν δια τετέστερον τῆς διακονίας; μή κατεξανιστέται τοῦ συνεικούντος.

Ταῦτ' οὖν ἀπαντεῖς εἰδότες, διν μόνον ζητῶμεν, ψυχῆς ἀρετὴν καὶ εὐγένειαν τρόπων, ἵνα εἰρήνης ἀπολαύσωμεν, ἵνα ἐντρυπωμένην ὁρμοῖς καὶ ἀγάπῃ διηνεκεῖ· 'Ο μὲν γάρ εἰν πορον λαδῶν γυναικα, δέσποιναν μᾶλλον ἔλαβεν ἡ γυναικα. Εἰ γάρ, καὶ χωρὶς τούτου, φρονήματος εἰσιν αἱ γυναικίς ἀμπελημέναι, καὶ πρὸς δέξιης δρυτα εὑέμπτωτο, ἃν καὶ ταῦτην προσλέθωσι τὴν προσθήκην, πῶς ξενοῦται; [218] φορηταὶ τοὺς συνοικουντὸν αὐταῖς; 'Ο δὲ διμέτιμον ἡ πειστέρων λαδῶν γυναικα, βοηθὸν καὶ σύμμαχον ἔλαβε, καὶ πάντα εἰς τὴν οἰκίαν εἰσήγαγε τὰ ἀγάθα. 'Η γάρ τῆς πεινασ ἀνάγκη θεραπεύειν αὐτὴν μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιμελείας ἀναπειθεῖ: τὸν δινόρα, καὶ ταῦτα εἰκεῖν καὶ πειθεῖσαι, καὶ δριδος μὲν, καὶ μάχης, καὶ ἀπονοίας, καὶ ὑδρεῶς πάσαν ἀναιρεῖ πρόφασιν· εἰρήνης δὲ, καὶ ὁμονοίας, καὶ ἀγάπης, καὶ συμφωνίας γίνεται σύνδεσμος. Μή τοιν τοῦτο ζητῶμεν διπλῶς χρήματα ἔχωμεν, ἀλλ' ὅπως εἰρήνην, ὅπως ἡδονῆς ἀπολαύσωμεν διε τοῦτο γάμος, οὐχ ἵνα πολέμου καὶ μάχης τὰς οἰκίας ἔμπιτλωμεν, οὐχ ἵνα Ἅρεις καὶ φιλονεικίας ἔχωμεν, οὐχ ἵνα πρὸς ἀλλήλους διαστασίωμεν, καὶ ἀδικιῶν τὸν βίον ποιῶμεν, ἀλλὰ ἵνα βοηθεῖας ἀπολαύσωμεν, καὶ λιμένα ἔχωμεν καὶ

καταφυγῆν, καὶ παραμύθιαν τῶν ἐπικι: μένων κακῶν· ἵνα μεθ' ἡδονῆς τῇ γυναικὶ διαλεγόμεθα. Πόσοι πλουτούντες, γυναικας λαβόντες εὐπόρους, τὴν οὐσίαν αὐθίσαντες, τὴν δροῦνται καὶ τὴν δύμνουσαν καθεύδαντες, καθημερινὰς μάχας ἐπὶ τῆς τραπέζης ποιούμενοι, φιλονεικίας ἔχοντες; πόσοι πάνητες πενεστέρας λαβόντες, εἰρήνης ἀπολαύσουσι, καὶ μετ' εὐφροσύνης πολλῆς τὸν διλογον τοῦτον βλέπουσιν οἱ δὲ εἰποροι, πανταχόθεν αὐτοῖς περικειμένης τρυφῆς. Διὰ τὰς γυναικας ηδονητο πολλάκις διπλανεῖν, καὶ τῆς παρούσης ἀπαλλαγῆναι ζωῆς; οὗτοι οὐδὲν χρημάτων δραλος, διταν ψυχῆς μήτε πειτυγχάνωμεν ἀγαθῆς. Καὶ τί χρή λέγειν περὶ εἰρήνης καὶ διμονοίας; Καὶ γάρ εἰς αὐτὴν τῶν χρημάτων τὴν κτήσιν πολλάκις τὸ πλουσιωτέρων λαβεῖν τὴν διμονής παρέβλαψεν. 'Οταν γάρ εἰς τὴν τῆς προκόπεδος λόγον ἀπασαν τὴν περιουσίαν διποδίς· εἴτα διώρου συμβάντος θανάτου, καταβαλεῖν παρὰ τὸν κτηδεστῶν διαγάκηται τὴν προίκα διπασαν καθάπτερον εἰ ναυάγιον ὑπομένοντες ἐπὶ τῆς θαλάσσης τὸ σῶμα διατάχουσι μόνον, οὗτοι δὴ καὶ εὗτοι, μετὰ πολλὰς φιλονεικίας, καὶ μάχας, καὶ ὑδρεις, καὶ δικαστήρια, μόλις τὸ σῶμα διλέυθερον ἔχουν ἐξέρχεται. Καὶ καθάπτερον εἰ τὸν δικόπρων δικτήστοι, μυρίων τὴν ναῦν πλήσαντες φορτίων, καὶ πλέον τῆς δυνάμεως τὸν δρυγὸν ἐπιθέντες, κατέβανται τὸν σκάφος, καὶ πάντα διπώλεσσαν· οὗτοι δὴ καὶ εὗτοι τοὺς ὑπερόγκους διόδους γάμους, μείζονα πολλάκις διδεντες πειριβαλέσθαι οὐσίαν διὰ τῆς γυναικὸς, καὶ τῆς οὐσίας ἐξέπασον καὶ διστηρεῖς καμβολῆς βραχεῖα ἐμπεσούσα θανάτος διαρροές προπονῶν μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ πάντα τὰ δύνατα αὐτοῦ ἀφέλετο.

ε'. Ταῦτ' οὖν πάντα δινοῦντες, μή χρήματα πειρισκοπῶμεν, ἀλλὰ τρόπων ἐπιτείκειαν, καὶ σεμνότητα καὶ σωρτρούνην. Γυνὴ γάρ σωφρων, καὶ ἐπιτεικής καὶ μετρία, καὶ τίνης ἦ, τὴν πενταν πλούτου βλέπτιον διαθείναι δυνήστεται· ὁστερε τὴ δειφθαρμένη, καὶ ἀκόλαστος, καὶ φιλεις, καὶ μυρίους εὐρή θησαυρούς δινον κειμένους. δινέμων παντὸς τάχιον αὐτοὺς ἐκφυσήσασα, καὶ σωφροράς μυρίους; μετὰ τῆς πονίας πειριβάλλει τὸν δινόρα. Μή τοιν πλούτον ζητῶμεν, ἀλλὰ τὴν χρησομένην καλῶς τοὺς οὐσίας.

Πρότερον μόλις, τίς ἡ τοῦ γάμου οἰτία, καὶ τίνος ἔνεκεν εἰς τὸν βίον εἰσενήνεκται τὸν [219] δινόρετον, καὶ μηδὲν πλέον ἀπάται. Τίς οὖν ἡ τοῦ γάμου πρόσατες, καὶ τίνος ἔνεκεν διωκεν αὐτὸν διθές; 'Ακουσον τοῦ Παιύλου λέγοντος· Διὰ δὲ τὰς πορτεῖας ἔκσατος τὴν δαυτοῦ γυναικα δέχεται οὐκ εἰπε, Διὰ δὲ τὴν τῆς πονίας ἀπάλλαγήν, ή διὰ τὴν τῆς εὐπορίας κτήσιν· ἀλλὰ τί; 'Ινα πορνείας φύγωμεν, ίνα τὴν ἐπιθυμίαν καταστείλωμεν, ίνα σωφροσύνη συζήσωμεν, ίνα εὐερεστήσωμεν θεῖω, τῇ οἰκείᾳ ἀρκούμενοι γαμετῇ. Τούτο τοῦ γάμου τὸ διώρον, οὗτοι δὲ καρπός, τοῦτο τὸ κέρδος. Μή τοιν τὰ μείζονα ἀφεῖς, τὰ διλάττων ὁ πλούτος. Δι' ἐν γάρ τοῦτο μόνον χρή λαμβάνειν γυναικα, ίνα τὴν ἀμαρτίαν φύγωμεν, ίνα πορνείας ἀπάτης ἀπαλλαγῶμεν· πρὸς τοῦτο χρή τὸν γάμον καθίστασθαι πάντα, ίνα εἰς σωφροσύνην μὴν. συμπράττεη· Ισται δὲ τοῦτο, ἐὰν τοιαύτας ἀγάρωμεν νύμφας, αἱ πολλὴν μὲν εὐλάβειαν, πολλὴν δὲ σωφροσύνην, πολλὴν δὲ ἐπιτείκειαν τὴν διμονήν εἰσαγαγεῖν δύνανται. Η μὲν γάρ τοῦ τοῦ σώματος εὐμορφία, διταν μη συνεζευγμένην ἔχῃ τὴν τῆς ψυχῆς ἀρετὴν, καὶ εἰκοσι καὶ τριάκοντα διμέρας δυνήστεται τὸν δινόρα ἔλεν, πειρατέρω δὲ οὐ προσήσται, ἀλλὰ δειξασ τὴν κακίαν, ἀπαν καταλύει τὸ γέλτερον· αἱ δὲ τῷ καλλει

τοῦ φυρῆς πεταλέρωνος, οὐκοπέρ ἐν δὲ γράμασι,
καὶ τοῖς τοῖς οἰκίαις εὐγενίαις περίφρασι,
τοσούτης πάλιστα θερράπερ τοῖς οἰκίαις ἀνδρῶν
πανούσι τὸν ἔργον, καὶ τὴν πρᾶς αὐτὸν ἑκάπεττον
ἀγέτην. Τούτον δὲ θεόν, καὶ φύλας μεταξὺ καιρέ-
νις θερρῆς καὶ γηγενεῖς, ἀκοντίσαντα πηγαίνος
εἶναι, καὶ οὐδὲ οὐνατά τις ἀκοντίσας, τὸν φύλαντι τὴν
ἴαντον γυναικά ποτε ἐμπεσεῖται, ἀλλὰ μόνον θερρέ-
νος τὴν ίαντον στήργων καὶ δεῖ τῆς αὐρρετοῦ, τὸν
Αἵλιον ἐπιστάμενος εἰς τὴν τῆς οἰκίας άκαστον εἰναόν
τι καὶ προστάτευτον. Οὕτως έιλάμβανον οἱ γενναῖοι
τὸν πατέραν ἀνδρῶν γυναικάς, φυρῆς εὐγένειαν ἐπι-
χτούστες, καὶ εἰς εὐπορίαν κρημάστων. Καὶ δι-
τούνος ἐστιν ἀλλαττός, παραδείγματος δικενέν, ἐνδι-
μηθήσομαι γάμοι. Καὶ Ἀδραάμ προσβύτερος ἦν
καὶ προσεληνός θμερών, φησί, καὶ εἰς τῷ παντὶ¹
αὐτοῦ τῷ προσβύτερῷ τῆς οἰκίας αὐτοῦ, τῷ ὄρ-
χοτι τῶν αὐτοῦ πάτετων Θεός τὴν χεῖραν σου ὅποι
τὸν μηρόν μου, καὶ ἐκορκώσε Κύριος τὸν Θεόν
τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ἵραμή λάλης γυναικα-
τῷ νιψίῳ μου Ἰσαάκ ἀπὸ τῶν θυγατέρων τῶν Χα-
ρακαίων, μεθ' ὧν ἡρίον οἰκὼν μετ' αὐτῶν, ἀλλ' εἰς
τὴν τιμὴν μου οἱ ἐγεννήθητο, πορεύσῃ, καὶ εἰς τὴν
γυναικά τιμὴν μου, καὶ οὕτω γυναικα τῷ νιψίῳ μου
τελεῖσθε. Εἴδες τοῦ δικαίου τὴν ἀρετὴν, πότεν ὑπὲρ
γυναικῶν ἀπέτιστο; Οὐ γάρ δὴ μαστρωπούς καλέσας
γυναικάς, καθάπερ οἱ νῦν, οὐδὲ προμητήριας, οὐδὲ
γρατίας μυθεύοντα, ἀλλὰ τὸν οἰκέτην τὸν ίαντον,
τούτῳ τὸ πρόγυμνα ἀνεχείριστον· δ καὶ αὐτὸν τῆς εὐλα-
βεῖται τοῦ πατριάρχου μέγιστον ἀστονημένον, δι-
τούντον κατεσκευάσας τὸν οἰκέτην, ὡς καὶ τοσούτου
πράγματος νομίσαι ἀξέπιστον εἶναι διάκονον. Εἴτα
γυναικά ζητεῖ, οὐκ εὐπορον, οὐδὲ εἰμορφον, ἀλλ' εὐ-
γενῆ τοῖς ερότοις καὶ δεῖ τούτο τοσαύτην οὖλον ἀπο-
δημίας προπέμπει. Ὁρί δὲ καὶ τοῦ οἰκέτου τὴν εὐ-
γνωμοσύνην· οὐδὲ γάρ εἶπε, Τί ποτε τούτο ἐστιν;
Ἐθνη τοσαύτα πλάτον [220] ἡμῶν, εὐπόρων ἀνδρῶν
θυγατέρες τοσαύται, ἐπιστήμων καὶ περιφερῶν· σί-
δε εἰς μακρὸν οὗτα πέμπεις γῆν, πρόδες ἀνθρώπους
ἄγνωτας· τίνι διαίλεξμα; τίς με εἰσεται; τί δέ, ἀν-
δρῶν μηρίοισιν, ἀνάπτωτον ἐργάσανται; οὐδὲν γάρ
οὔτε; εὐεπιχειρήτον, ὥς ζένος. Οὐδὲν τούτων εἶπεν,
ἀλλὰ ταῦτα ἀπάντα παριδύν, διάλιστας ἀστον ὑπάδε-
σθαι, τοῦτο ὑπειδέσθο, ἀπὸ μὲν τοῦ μηδὲν ἔκεινον ἀγ-
τεῖς εἰπεῖν τὴν ὑπακοήν ἐπιδειχνύμενος, ἀπὸ δὲ τοῦ μη-
νον ἔκεινον ἐρέσθαι, διάλιστα πάντων ζητῆσαι ἔστι,
τὴν σύνεσιν τῆς αὐτοῦ καὶ πρόνοιαν δρίλιον. Τί ποτε
εἰνὶ ἐστι τούτο; καὶ τί τὸν δεσπότην ἥρετο τὸν ίαν-
τον; Ἔστι δὲ μὴ βουληθῆ, φησίν, η τυρή πορευ-
θῆται μετ' ἐμοῦ, ἀποστέψυτο τὸν νίνον εἰς τὴν τιμὴν
γῆς, διθερέξθε; Εἴτα δὲ Ἀδραάμ. Μή ἀποστέψ-
ψης τὸν νιψίῳ μου ἐκεῖ. Κύριος δὲ Θεός τοῦ οὐρα-
νοῦ καὶ τῆς γῆς, δεῖ ἐλαβεῖ με ἐκ τοῦ οἰκοῦ τοῦ πα-
τέρος μου, καὶ ἐκ τῆς γῆς. ής ἐγεννήθητο, δεῖ ἐλά-
λησθε μοι καὶ ὑμοσθε μοι λέγων. Σοὶ δώσω τὴν γῆν
ταιτίην καὶ τῷ σπέρματί σου, αὐτὸς ἀποστελεῖ
τὸν ἀγγελον αὐτοῦ ἐμπροσθέτον, καὶ κατευ-
οδώσει τὴν ὁδὸν σου. Ὁρές πίστιν ἀνδρός; Οὐ πα-
ρεκάλεσε φύλους, ή συγγενεῖς, οὐκ ἄλλον οὐδένα, ἀλλὰ
τὸν θεόν οὖντας αὐτῷ μεστήν καὶ συνδοιπόρον. Εἴτα
βουλόμενος παρεχθαροῦνται τὸν οἰκέτην, οὐχ ἀπλῶς
εἶπε, Κύριος δὲ Θεός τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ
προστίθησιν, Οὐς ἐλαβεῖ με ἐκ τοῦ οἰκοῦ τοῦ πατέρος
μου. Ἀναμνησθετί, φησί, πῶς τοσαύτην ἥθισμεν

¹ Duo tess. ἀποστέψεις.

ἐπειδή μέν, τοῦς τὴν οἰκίαν ὄφεις τοῦτο τὸν ἀλλαττόν
πλείστης ἀπειλήσαντας εἰπερίπεις, τοῦς τὰ δέλτατα
γένοντας. Οὐ τοῦτο δὲ μόνον βουλόμενος ἀπό-
στολη οὐγένεν, Ὅτι ἐλαβεῖ με τὸν Θεόν. Χριστός,
φησίν, τῷδε ἔστιν· αὐτὸς εἶται. Σοὶ δέντο τὴν γῆν
ταῦτα τοι τῷ σπέρματι σου. Όταν εἰ καὶ ἡμεῖς
ἀνάβοις, δεῖ γάρ την τὴν ὑπεράσπειν αὐτὸς τὴν ιαντοῦ.
καὶ ταῦτα εἰς τὰς ἀγάπας ἀνήγειρε, εὐρετάτεστος, καὶ
ἔξιμοντι τὰ προτείμενα δικαίωντα, τοῦτος εἰσή-
στι τούτον τούτον τοῦ πατέρος. Τάχα εἰς τηνέαν

Εἴτα διδύτε ταῦτα εἰς τὴν γέραν ιαντοῦ, εἰ προ-
ηλθεῖ τοι τὸν τὴν πάλιν οἰκούνταν, εἰ δελτίζηθε ἀν-
θρώπους, οὐκ ἐκάλεσε γυναικάς· ἀλλ' ὅρα τοὺς μὲν
κατέκινον πατές ἀν, τὸν μεστήν, δὲ Λαζαρέν, αὐτὸν
κατέκινεν, εἰπών εἰσελέγεσθαι μάρτιον, καὶ στὰς τρίβατα,
φησί. Καὶ εἶτε, Κύριε δὲ Θεός τοῦ πατέρος μου
Ἀδραάμ, εἰδότεοντος ἀντετορού μου σιγαρον· καὶ
οὐχ εἶτε, Κύριε δὲ Θεός μω, ἀλλὰ τι; Κύριε δὲ Θεός
τοῦ πατέρος μου Ἀδραάμ. Εἰ καὶ ἐγὼ εὐτείχης καὶ
ἀπερθιμένος, γρῖστην, ἀλλὰ τὸν δεσπότην προβάλλο-
μαι τὸν ἐμόν· οὐ γάρ ἐμπατέρ, ἀλλ' ἐκεῖνη δικαιονόν
τοι· ἐκεῖνου τούτου αἰδοσθεὶς τὴν ἀρετὴν, συγκατέ-
πραξόν μοι τὸ προκείμενον ἄπαν.

ζ. Εἴτα ἵνα μὴ νομίσῃς διτι ὡς χρέος ἀπαυτεῖ, δικαίω-
σον τοι τὸν ἔγειρον· διτι ποιόστον ἐλασσος μετά τοῦ
πατέρος μου Ἀδραάμ. Καὶ μυρία ὄμαν, φησίν, κατ-
αρθρώκτες, ἀξιούμενοι γάρτης αὐθῆκαι, καὶ ἀπὸ φι-
λονησίας τοῦτο λαβεῖν, οὐκ εἰς φρειλῆς τίνος καὶ
χρίσους. Τι τούτου βούλεις;· Ἰδού δὲ στογή, φησίν, διτι
τῆς πηγῆς τοῦ ὑδατος· οὐ δὲ θυγατέρες τῶν οἰ-
κούντων τὴρ πόλιν [221] ἐπαροείσταις ἀπτλήσαι
ὑδωρ· καὶ ἔσται η παρθένος, η δὲ ἐγώ εἰσομαι διτι
Ἐπικλινόμοι τὴρ υδράστον, Ιτα σίλι, καὶ εἰπη. Πλε καὶ σύ,
καὶ τὰς καμήλους σου αστεῖ, ἔως δὲ
καύσωνται πάσαι πινούσαι, ταῦτηρη ητομαστας
τῷ καθεὶ του Ισπά, καὶ ἐτοιτε τούτοις γνώσομαι διτι
ἐποιησας ἐλεος τῷ κιρύφι μου Ἀδραάμ· Όρα σο-
φιαν οἰκέτου, οἰον τίθησι σημεῖον. Οὐχ εἶπεν, Κάν τινα
ἴων ἐπὶ τημάνων φερομένην, ἐπὶ διχήματος διχομένην,
εὐνόγχων δὲ ἐσμόν ἐπισυρομένην, πολλὴν ἔχουσαν θε-
ραπτειν, εὐμορφον καὶ ἀπολάμπουσαν κατὰ τὴν τοῦ
σώματος ὄψαν, ταύτην ητοιμαστας τῷ πατέι σου· ἀλλὰ
τι;· Ηδην ἐγώ εἰστο· Έπικλινόμοι τὴρ υδράστον.
Ιτα πλι. Τι ποιεῖς, ἀνθρώπε;· οὐτας εὐτελή γυναικες τῷ
δεσπότῃ σου ζητεῖς, υδροφορούσας, καὶ οὐ διαλεχθῆ-
ναι δυναμένην; Ναί, φησίν· οὐ γάρ ἐπειμένει με χρη-
μάτων εὐπορίαν· οὐδὲ γένους λαμπρότητα, ἀλλὰ
ψυχῆς εὐγένειαν ἐπιζητήσοντα. Πολλαὶ πολλάκις τῶν
υδροφορούσων τούτων διλόηρην ἔχουσιν ἀρετὴν, ἀλ-
λαὶ δὲ ἐν οῖκοις λαμπροῖς καθήμεναι, πάντων εἰσο-
γέρουσι καὶ φαυλότεραι. Εἴτα καὶ πόθεν τούτο, ὅτε
ἐνάρετός ἐστιν ἡ γυνή;· Απὸ τοῦ σημείου, φησίν, οὐ
εἶπε. Καὶ ποιον τούτο τὸ σημεῖον ἀρετῆς;· Μέγιστον
καὶ ἀναμφισθητον. Φιλοξενίας γάρ τούτο μέγα στ-
μεῖον ἐστιν, ὕστε πάσιν παρασχεῖν ἀπόδειξιν. Οὐ
τοῖνον λέγει τοιοῦτον ἐστιν, εἰ καὶ μὴ ταῦτα φεύγ-
γεται τὰ δήματα·· Εκείνην ζητοῦ τὴν παρθένον, ήτις
οὐτα φιλόδενος ἐστιν, ὡς πάσιν παρασχεῖν ἐν οἷς ἂν
δύνηται θερπεταν. Καὶ οὐχ ἀπλῶς τούτο ἐζήτει·
ἀλλὰ ἐπειδή τοιοῦτης οἰκίας ἡγ, ἐν ή μάλιστα τὰ τῆς
ψιλοξενίας; ήνθεις κατορθώματα, τούτο πρὸ τῶν διλων
έζητον, ὄμδροπον τοῖς ἀστοῦ δεσπόταις λαβεῖν.
Εἰς οἰκίαν αὐτὴν μέλισμεν, φησίν εἰσαγαγεῖν, ξένοις

litia ; at quæ animi pollent pulchritudine , quo magis temporis processu generositatem suam approbant , tanto seniori flamma urunt maritorum pectora. Ille pacto ubi servida et germana innascitur benevolentia , omne stupri genus exsulat , et sic amanti uxoremen in mentem quidem venit voluptas nisi legitima , innatentam amoribus propriis , et per publicitatem captanti favorem cælestis numinis , cuius auspiciis et benevolentia inter conjuges sit perpetua , et ejus ope administretur res domestica. Sic uxores sibi querent priisci illi virtute nobiles , præclararunt animi indolem in eis spectantes , non pecuniarum copiam , quod ita esse ut dixi uno exemplo indicabitur. *Abrahæus jam senior proiectaque atlatis dixit servo majori domus sue* , qui præter ejus omnibus facultatibus , *Pone manum tuam subter femur meum* , ut adjurem te per Dominum Deum cœli et terræ , ut non accipias uxorem filio meo Isaac de filiabus Chananæorum , inter quos habito , sed ad terram meam ubi natu sum , et ad cognitio nem meam proficiscaris , et inde uxorem filio meo capias (Gen. 24. 1-6). Viden' justi hujus virtutem , quanta cura nuptiis prospexerit? Non enim adhibuit perdu trices mulierculas , ut nunc sit , neque pronubas aut anus garrulas , sed famulo suo commisit hoc negotium : quod ipsum magnum pietatis patriarchæ argu mentum est , quod tam bene instituit famulum , ut dignus fieret , cui crederetur tale ministerium. Deinde mulierem querit non formosam aut divitem , sed generosis moribus præditam : et hac de causa hominem jubet tam longinquam peregrinationem suscipere. Nunc contemplare et famuli mente egregiani : non enim dixit : Quid hoc rei est ? tot sunt propin quæ gentes , tot in eis filiæ nobilium et illustrium , simulque prædictivæ ; et tu me mittis in terram tam longe dissitam , ad ignotos homines : quem illic compellabo ? quis me agnoscat ? quid si insidias mihi struant ? quid si conentur decipere ? nihil enim hospite magis injuriis expositum. Nihil tale dixit : sed missis talibus cogitationibus , quod maxime suspectum esse poterat , suspicatus est , sine contradictione obediens , necessaria tamen interrogatione declarans suam prudentiam. Quid igitur est quod interrogavit dominum ? Si noluerit , inquit , mulier venire tecum , numquid reducere debeo filium tuum ad regionem ex qua egressus es (Gen. 24. 5)? Respondit Abrahamus : Care nequando reducas filium meum illuc. Dominus Deus cœli et terræ , qui tulit me de domo patris mei , et de terra nativitatis meæ , qui loquutus est mihi et juravit , dicens , Tibi dabo terram hanc et semini tuo , ipse misericordia angelum tuum coram te , qui iter tuum prosperum faciet (Ib. v. 6. 7). Viden' viri fidem ? Non advocavit amicos , aut cognatos , non alium quemquam , sed Deum adjunxit ei sequestrum et comitem : et quo magis animum adderet famulo , non simpliciter dixit : Dominus Deus cœli et terræ : sed subjunxit. Qui sumpsit me e domo patris mei. Recordare , inquit , quomodo tantam peregrinationem suscepimus , quomodo relicto solo patrio majorcæ apud exterorū sollicitatem invenimus : quomodo quæ impossibilia videbantur , facta

sunt possibilia. Nec hoc solum in mentem ei revocava dixit , Qui sumpsit me e domo patris mei , sed etiam quod debitorem Deum habeat. Obligavit se nobis , inquit ; ipse pollicitus est terram hanc mihi se datu rum et meo semini. Quapropter etiam nos indigni simus , certe ne prouissio fiat irrita , nobis aderit , et cuncta quæ destinavimus reddet facilia , et ad effectum , qualem optamus , perducet. His dictis misit famulum.

Famuli Abrahæ laudatio. Hospitalitas bonorum causa. — Ille ubi pervenit illuc , non adiit ullum ex civibus , non alloquutus est homines , non compellavit mulieres : sed vido quam bona fide , quem accepérat sequestrum , retinuit , præter cum appellavit nemine ; et stans oravit , Et ait , Domine Deus domini mei Abrahæmi , sis mihi hodie præsens ac propitius (Gen. 24. 12) : nec dixit , Domine Deus meus : sed quid ? Domine Deus domini mei Abrahæmi. Etiamsi ego abjectus sim , inquit , et humili , certe herum meum pro me allego : non enim mihi , sed illi ministraturus hue veni : illius igitur virtutis respectu conatus meos adjuva.

6. Deinde ne putas cum tamquam debitum repetere , audi quæ sequuntur : Et fac misericordiam cum domino meo Abraham (Gen. 24. 12). Etiamsi plurima extarent , inquit , nostra merita , rogamus tamen ut tua nos serves gratia , totum ut beneficium acceptum ferentes , non ut debitum. Et quid tibi postulas ? Ecce ego sto , inquit , prope fontem aquæ , et filiæ habitatorum civitatis egredientur ad hauriendam aquam. Igitur puella cui dixerat : Præbe hydram tuam ut bibam , et illa responderit , Bib , quin et camelis tuis dabo potum : ipsa est quam præparasti servo tuo Isaac , et per hoc cognoscam , quod feceris misericordiam cum hero meo Abrahæmi (Gen. 24. 13. 14). Vide sapientiam famuli , quale signum ponat. Non dixit , Si quam video mulis carpente in vehi , cunuchorumque agnem post se trahere , et numerosum famulitum , puellam ætate ac formæ florida , eam præparasti tuo famulo ; sed quid ? Cui dixerat : Præbe hydram tuam , ut bibam. Quid agis , bone vir ? Adeone vilem hero tuo queris conjugem , aquatum missam , et quæ te alloqui potest ? Etiam , inquit : missus enim sum non pecuniosam aut nobilem , sed moribus ingenuis præditam querere. Multæ sæpe ex istis quæ aquatum mittuntur , in solidum virtutem possident : aliae contra in magnis desidentes ædibus , ignavis simæ sunt et deterrire. Et qui scis hanc esse virtute præditam ? E signo , inquit , quod dixi. Et quale hoc virtutis signum est ? Indubitat et maximum. Est enim hospitalitatis signum certissimum. Sic igitur , et si non eisdem verbis , loquitur : Illam quero virginem , quæ tam hospitalis est , ut nullum , quantum potest , recuset ministerium. Idque non tenere querit , sed quia in eis fuerat educatus ædibus , in quibus maxime colebatur hospitalitas : ante omnia mores querit herorum suorum moribus consimiles , ducturus sponsam in ædes patentes hospitibus. Sic ergo cogitat : ne qua rixa oriatur inter ipsam et conjugem , dum maritus sua benigne communicat , in hoc a patre

τῆς ψυχῆς καταλάμπουσαι, ἵσηπερ ἀν δ χρόνος προΐη, καὶ πέραν τῆς οἰκείας εὐγενείας παρέχωσι, τοσούτῳ μάλιστα θερμότερον τοῖς οἰκείοις ἀνδράσι ποιοῦσι τὸν ἔρωτα, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ἑξάπτουσιν ἀγάπην· Τούτου δὲ ὥντος, καὶ φιλίας μεταξὺ κειμένης θερμῆς καὶ γνησίας, ἀπαν ἐλαύνεται πορνείας εἶδος, καὶ οὐδὲ ἔννοιά τις ἀκολασίας τῷ φιλοῦντι τὴν ἔκπτον γνωτικά ποτε ἐμπεσεῖται, ἀλλὰ μένει διηνεκῶς τὴν ἔκπτον στέργων καὶ διὰ τῆς συμφρούνης τὸν Θεὸν ἐπιστολέμονος εἰς τὴν τῆς οἰκείας ἀπάστολος εἰνοίτε καὶ προστασίαν. Οὕτως ἐλάμβανον οἱ γνωναί τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν γνωτικας, ψυχῆς εὐγένειαν ἀπιζητοῦντες, καὶ οὐκ εὐπορίαν χρημάτων. Καὶ δι τούτο ἐστιν ἀληθεία, παραδείγματος ἔνεκεν, ἀνδεὶς ἐπιμηδῆσομαι γάμου· Καὶ Ἀβραὰμ πρεσβύτερος ἦταν προθεσμήκως ἡμερῶν, φησι, καὶ εἰπε τῷ καὶ αὐτοῦ τῷ πρεσβυτέρῳ τῆς οἰκείας ὑπέρ, τῷ δροχοτι τῷ αὐτοῦ τάντων· Θές τὴν κεῖρά σου ὅπο τὸν μηρόν μου, καὶ ἔκορικα σε Κύριον τὸν Θεόν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ἵνα μὴ λάβῃς γυναῖκα τῷ νιψ μου· Ἰσαὰκ ἀπὸ τῶν θυγατέρων τῶν Χαρακῶν, μεθ' ὧν ἄγω οἰκῶ μετ' αὐτῶν, ἀλλ' εἰς τὴν γῆν μου οἱ ἐγερρήθην, πορεύοντος, καὶ εἰς τὴν γυναῖκαν τῷ νιψ μου, καὶ λίγη γυναῖκα τῷ νιψ μου ἐκείνον· Εἰδες τοῦ δικαίου τὴν ἀρετὴν, πόσην ὑπὲρ γάμου προνοιῶν ἐποιήσατο· Οὐ γάρ δὴ μαστρώποις καλέσας γνωτικας, καθάπερ οἱ νῦν, οὐδὲ προμηνηστρίας, οὐδὲ γραβίδια μυθεύοντα, ἀλλὰ τὸν οἰκέτην τὸν ἔκπτον, τούτῳ τὸ πρᾶγμα ἐνεχείρισεν· δὲ καὶ αὐτὸς τῆς εὐλαβείας τοῦ πατριάρχου μέγιστον ἔστι σημεῖον, διετοιούτον κατεσκεύαστος τὸν οἰκέτην, ὡς καὶ τοιούτου πράγματος νομίσαι ἀξιόπιστον εἶναι διάκονον. Εἴτα γνωτικας ζῆτει, οὐκ εὔπορον, οὐδὲ εὔμορφον, ἀλλ' εὐγενῆ τοῖς τρόποις, καὶ διὰ τοῦτο τοσαύτην ὁδὸν ἀποδημίας προπέμπει· Όρχ δὲ καὶ τοῦ οἰκέτου τὴν εὐγνωμοσύνην· οὐδὲ γάρ εἶπε, Τί ποτε τούτο ἐστιν; Εἴθη τοσαύτα πλήσιον [220] ἡμῶν, εὐπόρων ἀνδρῶν θυγατέρες τοσαύται, ἐπιστήμων καὶ περιφρανῶν· σὺ δὲ εἰς μαχράν οὐτῶν πέμπεις τὴν, πρὸς ἀνθρώπους ἀγνῶτας· τίνι διαλέξουσι; τίς με εἰσέται; τι δὲ, ἀν δίλον μοι βάψωσιν, ἀν ἀπάτην ἐργάσιωνται; οὐδὲν γάρ οὗτως εὐπιχειρήτον, ὡς ξένος. Οὐδὲν τούτων εἰπεν, ἀλλὰ ταῦτα ἀπάντα παρδῶν, δι μάλιστας ἔστιν ὑπέδοσι, τοῦτο ὑπείδετο, ἀπὸ μὲν τοῦ μηδὲν ἐκείνων ἀντιτείνειν τὴν ὑπακοὴν ἐπιδεικνύμενον, ἀπὸ δὲ τοῦ μόνον ἐκείνῳ ἐρέσθαι, δι μάλιστα πάντων ζητησαις ξένοις, τὴν σύνεσιν τὴν αὐτοῦ καὶ πρόνοιαν δηλῶν. Τί ποτε οὖν ἔστι τοῦτο; καὶ τὸν δεσπότην ἡρετο τὸν ἔκπτον; Εἴτα δὲ μὴ βουληθῇ, φησιν, η γυνὴ πορεύηται μετ' ἐμοῦ, ἀποστρέψον τὸν νιψ τὸν εἰς τὴν γῆν, δθει ἐξηλίθες; Εἴτα δ' Ἀβραάμ· Μή ἀποστρέψῃς τὸν νιψόν μου ἐκεῖ. Κύριος δὲ θεὸς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, δεῖξαν με τὸν οὐρανόν τοῦ οὐρανοῦ εἰπε, Κύριος δὲ θεὸς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ἡς ἐγερρήθην, δεῖξαν μοι καὶ δωματίον μοι λέγων· Σοι δώσω τὴν γῆν ταῖτην καὶ τῷ σπέρματι σου, αὐτὸς ἀποστελεῖ τὸν ἀγγελον ἀντοῦ ἐμπροσθέτον σου, καὶ κατευθύνωσαι τὴν ὁδόν σου· Όρφες πίστεν ἀνδρός; Οὐ παρεκάλεσε φίλους, η συγγενεῖς, οὐκ ἀλλον οὐδένα, ἀλλὰ τὸν Θεὸν ἔδωκεν αὐτῷ μεστήν καὶ συνοδοιπόρον. Εἴτα βουλέμενος παραθαρεύναι τὸν οἰκέτην, οὐχ ἀπλῶς εἶπε, Κύριος δὲ θεὸς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ προστίθησιν, Ος ἐλασέ με ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τοῦ πατρός μου· Ἀναμνήσθητι, φησί, πῶς τοσαύτην ἥλθομεν

* Duo mss. ἀποστρέψις.

ἀποδημίαν, πῶς τὴν οἰκείαν ἀφέντες ἐπὶ τῆς ἀλιστρίας πλείους ἀπελαύσαμεν εὐημερίας, πῶς τὰ ἀδύνατα γέγονε δυνατά. Οὐ τοῦτο δὲ μόνον βουλέμενος δηλώσαι ελεγεν, Ος ἐλασέ με ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τοῦ πατρός μου, ἀλλ' ὅτι καὶ ὄφειλέτην ἔχει τὸν Θεόν. Χρωστηρης, φησιν, ἡμῖν ἔστιν· αὐτὸς εἶπε, Σοι δώσω τὴν γῆν ταύτην καὶ τῷ σπέρματι σου. Ήστε εἰ καὶ ἡμεῖς ἀνάξιοι, διὰ γοῦν τὴν ὑπόχεστον αὐτὸς τὴν ἔσωσε, καὶ ίνα αὐτὴν εἰς τέλος ἀγάπη, συμπαρέσται, καὶ ἐξευμαριεῖ τὸ προκείμενα ἀπαντα, καὶ τέλος ἐπιθήσει τούτου οὐπέρ εὐχόμεθα. Ταῦτα εἰπὼν ἐπεμψε τὸν παῖδα.

Είτα ἐλθὼν ἐκεῖνος εἰς τὴν γύρων ἐκείνην, οὐ προσῆλθε τινι τῶν τὴν πόλιν οἰκούντων, οὐ διελέχθη ἀνθρώποις, οὐκ ἐκάλεσε γνωτικας· ἀλλ' ὅρα πῶς καὶ ἐκείνος πιστὸς ὡν, τὸν μεστήν, διὰ θλεν, αὐτὸν κατείχεν, αὐτῷ διελέγετο μόνῳ, καὶ στάς την ήσσατο, φησι, Καὶ εἰτε, Κύριε δὲ θεὸς τοῦ κυρίου μου Ἀβραάμ, εὐδόκιστος ἐραριον μου σήμερον· καὶ οὐκ εἶπε, Κύριε δὲ θεός μου, ἀλλὰ τι; Κύριε δὲ θεός τοῦ κυρίου μου Ἀβραάμ. Εἰ καὶ ἐγώ εὐτείχης καὶ ἀπερθίμενος, φησιν, ἀλλὰ τὸν δεσπότην προβάλλομαι τὸν ἔμον· οὐ γάρ ἐμαυτῷ, ἀλλ' ἐκείνῳ διακονῶν ἥκω ἐκείνου τούτουν αἰδεσθεῖς τὴν ἀρετὴν, συγκατέπραξόν μοι τὸ προκείμενον ἀπαν.

ζ'. Είτα ίνα μὴ νομίσησθε ὡς χρέος ἀπαιτεῖ, δικαιοσύνην καὶ τῶν ἔχεις· Καὶ σοίσος εἰλεός μετά τοῦ κυρίου μου Ἀβραάμ. Κάν μυρία ὡμαν, φησι, κατωθωκότες, ἀξιούμενοι γάριται σωθῆναι, καὶ ἀπὸ φιλανθρωπίας τοῦτο λαβεῖν, οὐκ εἰς ὄφειλῆς τινος καὶ χρέους. Τί τοιγαντούσι· Ίδεν δέστηκα, φησιν, ἐπεὶ τῆς πηγῆς τοῦ ὑδατος· οὐ δέ θυγατέρες τῶν οἰκούντων τίρη πόλιν [221] ἐκπορεύονται ἀτελῆσαις ὅδωρες· καὶ ἔσται η παρθένος, η ἀρέτη εἰς την πατέρα, Επικλινόν μοι τὴν ὑδρίαν σου, Ιτα πλω, καὶ εἰπη· Πλε καὶ σὺ, καὶ τὰς καμηλούς σου πετιώ, ἔως ἀπ παύσωται πίπαις, ταύτην πιρουσας τῷ παιδὶ σου Ἰσαὰκ, καὶ ἐτούτω γνώσομαι διετοησας εἰλεός τῷ κυρίῳ μου Ἀβραάμ· Όρα σοφιαν οἰκέτου, οὖν τιθησι σημεῖον. Οὐκ εἰπεν, Εἴδην τινα ίδω ἐπὶ τιμίσων φερομένην, ἐπὶ δοχήματος δοχουμένην, εὐνούχων δὲ ἐσμὸν ἐπισυρομένην, πολλὴν ἔχουσαν θεραπειαν, εὐμορφον καὶ ἀπολάμπουσαν κατὰ τὴν τοῦ σώματος ὥραν, ταύτην ήτοιμασας τῷ παιδὶ σου· ἀλλὰ τι; Ηδὲ ἐγώ εἰπων· Επικλινότο μοι τὴν ὑδρίαν σου. Ιτα πλω. Τί ποιεῖς, δινθρωπω; Οὐτως εὐτελῆ γνωτικα τῷ δεσπότῃ σου ζητεῖς, ὑδροφορούσαν, καὶ σοι διαλέχθηναι διαναμένην; Ναι, φησιν· οὐ γάρ ἐπεμψε με χρημάτων εὐπορίαν, οὐδὲ γένους λαμπρότερα, ἀλλὰ ψυχῆς εὐγένειαν ἐπιτηδησοντα. Πολλαὶ πολλάκις τῶν ὑδροφορουσῶν τούτων δλόκληρων ἔχουσιν ἀρετὴν, ἀλλα δὲ ἐν οἰκοις λαμπροῖς καθήμεναι, πάντων εἰσι χειρούς καὶ φαυλότεραι. Εἴτα καὶ πόθεν τοῦτο, ἐπεινάρετος ἔστιν η γυνή; Απὸ τοῦ σημείου, φησιν, οὐ εἶπε. Καὶ ποίον τοῦτο τὸ σημεῖον ἀρετῆς; Μέγιστον καὶ ἀναμφισθήτον. Φιλοενίας γάρ τοῦτο μέγα σημεῖον ἔστιν, πάσαν παρασχεῖν ἀπόδεξιν. Ηδὲ τούτων λέγει τοιούτων ἔστιν, εἰ καὶ μὴ ταῦτα φιλάγγεται τὰ δόκιματα· Εκείνην ζητοῦ τὴν παρθένον, ητις οὐτω φιλόεντος ἔστιν, ὡς πᾶσαν παρασχεῖν ἐν οἷς ἂν δύνηται θερπεῖν. Καὶ οὐχ ἀπλῶς τοῦτο ἐζήσει· ἀλλ' ἐπειδή τοιαύτης οἰκείας ἦν, ἐν τῇ μάλιστα τὰ τῆς φιλοενίας ήνθει κατορθώματα, τοῦτο ποδ τῶν δλλων εξήτησεν, ὄμδρωπον τοῖς ἔκπτον δεσπόταις λαβεῖν. Εἰ οἰκείαν αὐτὴν μέλλομεν, φησιν εἰσαγαγεῖν, ἔνοισι

titia ; at quæ animi pollent pulchritudine , quo magis temporis processu generositatem suam approbant , tanto acriori flamma urunt maritorum pectora. Illoc pacto ubi servida et germana innascitur benevolentia , omne stupri genus exsulat , et sic amanti uxorem ne in mentem quidem venit voluptas nisi legitima , immanentí amoribus propriis , et per publicitatem cuncti favorem cælestis numinis , cuius auspiciis et benevolentia inter conjuges sit perpetua , et ejus ope administretur res domestica. Sic uxores sibi querunt prisci illi virtute nobiles , præclaram animi indolem in eis spectantes , non pecuniarum copiam , quod ita esse ut dixi uno exemplo indicabitur. *Abrahamus jam senior proiectaque ætatis dixit servo majori domini sue , qui præserat ejus omnibus facultatibus , Pone maxum tuam subter femur meum , ut adjurem te per Dominum Deum cœli et terræ , ut non accipias uxorem filio meo Isaac de filiabus Chananæorum , inter quos habito , sed ad terram meam ubi natus sum , et ad cognationem meam proficiscaris , et inde uxorem filio meo capias (Gen. 24. 4-6).* Viden' justi hujus virtutem , quanta cura nuptiis prospexerit ? Non enim adhibuit perducentrices mulierculas , ut nunc fit , neque pronubas aut anus garris , sed famulo suo commisit hoc negotium : quod ipsum magnum pietatis patriarchæ argumentum est , quod tam bene instituit famulum , ut dignus fieret , cui crederetur tale ministerium. Deinde mulierem querit non formosam aut divitem , sed generosis moribus præditam : et hac de causa hominem jubet tam longinquam peregrinationem suscipere. Nunc contemplare et famuli mentein egregiam : non enim dixit : Quid hoc rei est ? tot sunt propinquæ gentes , tot in eis filiæ nobilium et illustrium , simulque prædictum ; et tu me mittis in terram tam longe dissitam , ad ignotos homines : quem illic compellabo ? quis me agnoscat ? quid si insidias mihi struant ? quid si conentur decipere ? nihil enim hospite magis injuriis expositum. Nihil tale dixit : sed missis talibus cogitationibus , quod maxime suspectum esse poterat , suspicatus est , sine contradictione obediens , necessaria tamen interrogatione declarans suam prudentiam. Quid igitur est quod interrogavit dominum ? Si noluerit , inquit , mulier venire tecum , numquid reducere debo filium tuum ad regionem ex qua egressus es (Gen. 24. 5) ? Respondit Abrahamus : Cave nequando reducas filium meum illuc. Dominus Deus cœli et terræ , qui tulit me de domo patris mei , et de terra nativitatis meæ , qui loquutus est mihi et juravit , dicens , Tibi dabo terram hanc et semini tuo , ipse misericordia angelum tuum coram te , qui iter tuum prosperum faciet (Ib. v. 6. 7). Viden' viri fidem ? Non advocavit amicos , aut cognatos , non alium quemquam , sed Denim adjunxit ei sequestrum et comitem : et quo magis amittunt addidicet famulo , non simpliciter dixit : Dominus Deus cœli et terræ : sed subjunxit . Qui sumpsit me e domo patris mei . Recordare , inquit , quomodo tantam peregrinationem suscepimus , quomodo relicto solo patrio majorem apud exteris felicitatem invenimus : quomodo quæ impossibilia videbantur , facta

sunt possibilia. Nec hoc solum in mentem ei revocava dixit , Qui sumpsit me e domo patris mei , sed etiam quod debitorem Deum habeat. Obligavit se nobis , inquit ; ipse pollicitus est terram hanc militi se datum et meo semini. Quapropter etiam ins nos indigni simus , certe ne promissio flat irrita , nobis aderit , et cuncta quæ destinavimus reddet facilia , et ad effectum , qualem optamus , perducet. His dictis misit famulum.

Famuli Abrahæ laudatio. Hospitalitas bonorum causa. — Ille ubi pervenit illuc , non adit ullum ex civibus , non alloquutus est homines , non compellavit mulieres : sed vido quam bona fide , quem acceperat sequestrum , retinuit , præter cum appellavit neminem ; et stans oravit , Et ait , Domine Deus domini mei Abrahami , sis mihi hodie præsens ac propitius (Gen. 24. 12) : nec dixit , Domine Deus meus : sed quid ? Domine Deus domini mei Abrahami. Etiamsi ego abjectus sim , inquit , et humili , certe herum meum pro me allego : non enim mihi , sed illi ministraturus hue veni : illius igitur virtutis respectu conatus meos adjuva.

6. Deinde ne putes cum tamquam debitum repetere , audi quæ sequuntur : Et fac misericordiam cum domino meo Abraham (Gen. 24. 12). Etiamsi plurima extarent , inquit , nostra merita , rogamus tamen ut tua nos serves gratia , totum ut beneficium acceptum ferentes , non ut debitum. Et quid tibi postulas ? Ecce ego sto , inquit , prope fontem aquæ , et filiæ habitatrum civitatis egreditur ad hauriendam aquam. Igitur puella cui dixerat : Præbe hydriam tuam ut bibam , et illa responderit , Bibe , quin et camelis tuis dabo potum : ipsa est quam præparasti servo tuo Isaac , et per hoc cognoscam , quod feceris misericordiam cum hero meo Abraham (Gen. 24. 13. 14). Vide sapientiam famuli , quale signum ponat. Non dixit , Si quam videro mulis carpentove inveli , eunuchorumque agmen post se trahere , et numerosum famulitum , puellam ætate ac forma florida , eam præparasti tuo famulo ; sed quid ? Cui dixerat : Præbe hydriam tuam , ut bibam . Quid agis , bone vir ? Adeone vilem hero tuo queris conjugem , aquatum missam , et quæ te alloqui potest ? Etiam , inquit : missus enim sum non pecuniosam aut nobilem , sed moribus ingenuis præditam querere. Multæ saepe ex istis quæ aquatum mittuntur , in solidum virtutem possident : aliae contra in magnificis desidentes ædibus , ignavissimæ sunt et deterrimæ. Et qui scis hanc esse virtute prædictam ? E signo , inquit , quod dixi. Et quale hoc virtutis signum est ? Indubitatim et maximum. Est enim hospitalitatis signum certissimum. Sic igitur , etsi non eisdem verbis , loquitur : Illam quæero virginem , quæ tam hospitalis est , ut nullum , quantum potest , recusat ministerium. Idque non temere querit , sed quia in eis fuerat educatus ædibus , in quibus maxime colebatur hospitalitas : ante omnia mores querit herorum suorum moribus consimiles , ducturus sponsam in ædes patentes hospitibus. Sic ergo cogitabat : ne qua rixa oriatur inter ipsam et conjugem , dum maritus sua benigne communicat , in hoc a patre

non degener, et hospites ultra levibus; hanc contra prae nimis parcimonie id vetat, et non sustinet, ut sit in plerisque domibus; jam nunc experiri volo quam hospitalis sit: quandoquidem hospitalitati omnia nostra felicitatem debemus. Per hanc spem nostram ipsam herus consequetus est, per hanc pater factus est, vitalum mactavit, et accipit silinium, farinam fermentavit, et quanta stellarum est, tantam multitudinem nepotum ei Deus est pollicitus. Quando igitur hinc omnia bona indixerunt in nostram familiam, hanc virtutem requireo ante omnia. Non hoc enim consideremus, quod homo aquam postulaverit, sed quod admodum hospitalis sit animi, non solum dare quod petitur, sed ultra offerre amplius. *Et accidit*, inquit, *ut priusquam is finem loquendi saceret, prodiret Rebecca ex oppido* (*Gen. 24. 15*). Prophetarum illud hic impliitum est: *Adhuc loquens te dicam, Ecce adorans* (*Iles. 58. 9*). Tales sunt honorum prece: ante finem earum sentiunt annuisse Deum propitiū. Ergo tu quoque uxorem ducturus non confugas ad homines, aut ad mulieres questum facientes ex alienis iufortuniis, et nihil aliud querentes quam ut ipsas opera mercedeō capiant: sed ad Deum confugito. Non gravabitur case tuas pronubus. Ipxius est promissio: *Quarite regnum celorum, et hanc omnia adjicientur vobis* (*Matth. 6. 33*). Ne dicas, quomodo Deum video possum? qui possum habere cum eo colloquium, et interrogare cominus? Infidelis hanc verba sunt anima. Potest enim Deus et absque voce quidquid vult e vestigio confidere: quod hic quoque factum est. Nam et iste nec vocem ullam audivit, nec visionem vidit, sed ad fontem stans ac precatus, confessim voti compos factus est. *Accidit*, inquit, *ut priusquam finem loquendi saceret, Rebecca prodiret gestans aqualem in humeris, filia Bathuelis et Melcha progeniti, virgo unde formosa, virgo et viro incognita* (*Gen. 24. 15. 16*). Quid mihi narras pulchritudinem corporis? Ut discas insignem ejus pudicitiam, ut discas animi pulchritudinem. Suspicienda namque res est ipsa pudicitia, sed magis etiam si conjuncta sit cum egregia specie. Hinc est quod de Joseph nobis narraturus ejusque temperantia, praesatus est de illius eximia pulchritudine corporis, dicens formosum fuisse, asperctuque gratum et in ipso flore pulchritudinis, atque ita demum subjunxit de juvenis temperantia, dicens quod forma decore non sit usus ad lasciviam (*Gen. 59. 6*). Haudquaquam enim pulchritudo scortationis causa semper est, sicut nec deformitas continentiae. Multa enim illustres insigni specie corporis illustriores factae sunt per pudicitiam: aliae facie turpes turpiorem animam stupris sordidaverunt innumeris. Utroque causa est propositum animi, non natura corporis.

7. Cur bis appelleret virginem Rebeccam. — Nec temere eam bis appellat virginem. Cum enim jam dixisset, *Virgo erat, subjunxit: Virgo erat, et viro incognita.* Quoniam enim multe virginis corpus incorruptum servantes, animalia habent plenam intemperantia, iuisque turbam amatorum attrahunt, et inescantes

oculos juvenum la insidias eos trahunt, atque ad harratra pellicient, ostendens Moes quod hinc non talis, sed tam animo quam corpore virgo fuerit, dixit. *Virgo erat, et viro incognita.* Tametsi multas habebat occasiones, per quas a viris cognosceretur: primum corporis pulchritudinem; deinde modum ministerii, qui perfungi est solita. Si enim in thalamo desideraret perpetuo, sicut nostri temporis virgines, nec forsan adiisset, nec exisset paternam domum, nulla esset laus, si diceretur viro incognita. Cum autem videos eam forsan petere, quotidieque eagi aquatum ire accedi, his aut saepius, atque ita manere viro incognitam, ea vero laus est non minima. Cum enim nonnumquam accidat, ut raro forsan petens virginem, nec fortiosa, et exsita ancillis aliquot, amittat merum puritatem in cjsu modi evagationibus: hanc que quotidie sola prodiit e paternis sedibus, idque non in forum tantum, sed aquatum ad fontem, quo et alias multas convenire est necesse, an non magna admiratione digna est? quippe cuius probitati neque crebri e domo exitus, neque egregia vultus forma, neque frequentes juvenum occurras, neque aliud quidquam, detrimetum ullum afficerat, dum tamen animo quam corpore servat pudicitiam diligentius, quam que numquam e gynaceo se proferunt, plane talis qualiter Paulus requirit dicens, *Ut sit sancta corpore et spiritu* (*1. Cor. 7. 34*)? Cum igitur ad fontem descendisset, jamque repleta hydria reverteretur, occurrens ei servus ait: *Praebe mihi paucillum potus de tua hydria.* Quae respondit, *Bibe, domine; celeriterque deposita hydriam super ultimam surm, et praebuit ei donec desineret bibere.* *Moxque ait, Etiam camelis tuae hauriam, donec omnes bibunt.* Festinanque effusa aqua in alcum unde potum sumerent, occurrit ad puteum, ut hanteret aquam camelis omnibus (*Gen. 24. 16-20*).

Hospitalitas et modestia Rebeccae. Non ex sumptu eximanda hospitalitas. — Magna hospitalitas femina, magna modestia, ut ex ipsis tam dictis quam factis est conspicuum. Viden' quomodo nec modestia hospitalitas oblitus, nec hospitalitati modestia? Quod enim non prior occurrit, nec appellavit virum, hoc fuit modestus: rursum quod ad postulata non renuit, neque negavit se facturam, hoc magnas hospitalitatis ac humanitatis fuit officium. Ut enim impudenter fecisset, si prior occurrisset, et ultra appellasset hominem: ita inhumane erat et barbarum, si rogantis verba repulisset. Nunc vero neutrū fecit: nec modestie studio hospitalitati defuit, nec hospitalitatis cura laudem verecundie sibi miruit, sed utramque virtutem integrum obtinuit, declarando suam modestiam, dum rogari exspectat; miram vero hospitalitatem, dum rogata sine mora obseruitur. Etenim summam hospitalitatis fuit, non modo quae postulavit dedisse, sed etiam plusquam ille petit exhibuisse. Nec refert quod aqua erat quae offerebatur: tum enim hanc solam habuit. Hospitalites autem non ex sumptu censendi sunt, sed ex facultatibus; quando Deus eum etiam laudat, qui dedit frigidæ poculum, et cam, quæ duos zeres minutos obtulit, ait contu-

ἀναφη μάθην· ἵνα μὴ πολεμος ἡ καὶ μάχη, τοῦ διδρὸς προτείμουν τάκτα, καὶ τὸν πατέρα μιμουμένου, οὐ καὶ τοὺς ἔνοντας ὑποβούμενους· ταύτης δὲ σμικρολογουμένης τε καὶ μὴ ἀνεχούσης, καὶ καλυποῖστος, δι πολλάκις ἐν πολλαῖς οἰκαῖς εἰκὼνεσθαι· ἐντεῦθεν ήδη βούλομαι μαθεῖν εἰ φιλόξενός εστι· καὶ γάρ διενθεν ήμεν ἄποντα γέγονε τὰ ἀγαθά. Ήδων τὸν νυμφίον ἀπτήσατο δὲ δεσπότης δὲ ἀμάρτιος· οὗτος πατήρ ἦγένετο, μέσχον θεύσε, καὶ παιδίον ἔλαβεν, ἀλλερα θηρευτε, καὶ κατέπι τὸ πλῆθος τῶν διστρων τοὺς ἐκγρύπους αὐτῷ ὑπέσχετο δώσειν δὲ θεός. Ἐπει τούν ἐντεῦθεν ήμεν καὶ τῇ οἰκαῖ· ἄποντα γέγονε τὰ ἀγαθά, τοῦτο πρὸ τῶν διλλων ἐπικῆτη. Μή γάρ τούτῳ θεώμεν, θτι θέωρ ἐπεζήσησεν, ἀλλ' ἀκαίνη σκοτισμεν, θτι σφόδρα φιλοξένων ψυχῆς, μή μόνον δουναι τὸ αἰτηθέν, ἀλλὰ καὶ τὰλλον ὃν θῆται παρασχεῖν. Καὶ δύντεσο, φησι, πρὸ τοῦ συντελέσαι αὐτὸν λαλοῦντα, ίδον Ρεβέκκα δεξαρεύετο, καὶ τὸ προφητικὸν ἔκεινον ἐπιληροῦτο· Τοιεις λαλοῦντός σου ἄρα, ίδον κάρεμι. Τοιαῦται τῶν γενναλον ἀνδρῶν αἱ εὐχαὶ· πρὸ τοῦ τέλους παθούσι· τὸν θεὸν ἐπινεῦσαι ταῖς λεγομένοις. Καὶ σὺ τούν, ἀπειδὲν μελῆς γυναικας μητροῦ, μή πρὸς ἀνθρώπους καταφύγης, μηδὲ πρὸς γυναικας διμορφούμνας ταὶς ἀλλοτρίας συμφοράς, καὶ ζητοῦσας δὲ μόνον, [222] θτα; αὐταὶ μισθὸν λάθωσιν· ἀλλὰ κατάφυγη ἐπὶ τὸν θεόν. Οὐκέτι επαισχύνεται σου γενέσθαι νυμφεγντός. Αὐτὸς ὑπέσχετο καὶ εἴπει· Ζητεῖσθη βασιλεὺεστῶν οὐρανῶν, καὶ ταῦτα κάρτας προστεθῆσται ὅμιλος. Καὶ μὴ λέγε, Πᾶντα δύναμαι τὸν θεὸν θεῖεν; μὴ γάρ ἀφείναι μοι φωνὴν ἔχει, καὶ διαλεχθῆναι φανερώς, ἵνα προσελθῶν ἐρωτήσω; Απίστου ταῦτα ψυχῆς. Καὶ γάρ δέδωκε καὶ χωρὶς φωνῆς τάκτα, δοσ ἀν θελη, δύναται κατατυπουάσειν δὲ θεός· δὴ καὶ ἐπὶ τούτου γέγονεν. Οὐδὲ γάρ φωνὴν ἡκουούσην, οὐδὲ θήψιν ταῦτα εἶδεν· ἀλλ' ἐπὶ πηγῇ ἐστῶς ηδεῖτο, καὶ ταχέως ἐπετυχεν. Ἐγένετο γάρ εἰρήνη ἡ συντελέσαι λαλοῦντα αὐτὸν, φησι, Ρεβέκκα δεξαρεύετο ἡ τεχθεῖσα Βαθούηλ τῷ νιῷ Μελχᾶς, ξχουσα τὴν ὄδραν ἐπὶ τῶν ὄμων· ἡ δὲ παρθένος ήτοι κατή τῇ ὄφει σφόδρα, παρθένος ήτοι, ἀντὶ τούτων τὴν ψυχήν. Καὶ γάρ δέδωκε καὶ τοῖς τοῦ θεοῦ μέλλουν μητροῦν διηγείσθαι· δὲ τοῦτο καὶ τὴς ἀνθρώπους σωφρούνης, πρότερον τὴν εὐμορφίαν τοῦ σώματος τέθεικεν, εἰπόν· Καλὸς ἦν τῷ εἰδεῖ, καὶ ὥραλος τῇ δύσις σφόδρα, παρθένος ήτοι· τότε τὸν σωφρούνην αὐτὸν διηγήσατο δεινοῦς, δὲ τὸ κάλλος αὐτὸν εἰς ἀστέγειαν οὐ προήγαγεν. Οὔτε γάρ τὸ κάλλος πορνείας αἰτιον, οὔτε ἡ ἀμορφία σωφρούνης πάντως. Πολλαὶ γάρ κατὰ τὴν ὥραν τοῦ σώματος λάμψασαι, μεζδόνις κατὰ τὴν σωφρούνην ἔλαμψαν· ἔλλας πάλιν αἰσχραν καὶ δυσειδεῖς οὖσαι, αἰσχρότεραι κατὰ τὴν ψυχὴν ἐγένοντο, μυρίαις ρυπωθεῖσαι πορνείας. Οὐ γάρ ἡ φύσις τοῦ σώματος, ἀλλ' ἡ προαιρεσις τῆς ψυχῆς καὶ τούτου κάκενου αἰτια.

ζ. Οὐδὲ ἀπλῶς δὲ δεύτερον αὐτὴν παρένον εἰπεν. Εἰπάν τοι γάρ, Παρθένος ήτοι, ἐπήγαγε· Παρθένος ήτοι, ἀντὶ τούτων οὐκέτι θήτω αὐτὴν· Ἐπειδή γάρ πολλαὶ παρθένων τὸ σώμα ἀδιάφθορον τηροῦσαι, τὴν ψυχὴν πολλῆς ἀκολασίας πληροῦσι, καλλωπιζόμεναι, μυρίους

* Hic loci verborum ordo, ex Morelli editione restitutus, turbatus existebat apud Montf. Edit.

πανταχθέν διπιστώμεναι ἀραστάς, καὶ τοὺς τῶν νέων ὄφαλούς ἀναπτερούσιν, ἐνέδρας τιθεῖσαι καὶ βάραθρα, δεικνύεις δὲ Μωύσῆς διτούσι οὐκέτη τοιαύτη, ἀλλ' ἐκατέρωθεν τὴν παρθένος, ἀπό τε σώματος, ἀπό τε ψυχῆς φησι, Παρθένος ήτοι, ἀντὶ τούτων θήτω. Καίτοι γε πολλὰς είχεν ἀφορμάς τοῦ γνωρισθῆναι ἀνθράσι· πρῶτον μὲν, τὸ κάλλος τοῦ σώματος· δεύτερον δὲ, δὲ τῆς διακονίας τρόπος. Εἰ μὲν γάρ ἐν θαλάμῳ διηγανκώς ἐκάθητο, καθάπερ αἱ νῦν παρθένοι, καὶ μηδέποτε εἰς ἀγοράν ἐνέβαλεν, μηδὲ ἔδει τὴν οἰκίαν τὴν πατερών, οὐδὲν τοσοῦτον τὴν εἰς ἀγάνωμον λέγεται περὶ αὐτῆς, διτούσι οὐκέτιν ἐγνωμόνην. Οταν δὲ τῆς αὐτῆς εἰς ἀγοράν ἐξιουσαν, καθ' ἐκάστην ἡμέραν ὑδροφορεῖν ἀναγκαζομένην, καὶ ἀπαξ καὶ δις καὶ πολλάκις, εἰτα μηδενὶ γνώριμον οὔσαν ἀνδρὶ, τότε μάλιστα αὐτῆς δυνήσῃ κατιεῖν τὸ ἐγκώμιον. Εἰ γάρ διλγάκις εἰς ἀγοράν παραβάλλουσα παρθένος, καὶ δυτιερής οὖσα καὶ διμορφος, πολλῶν ἐπομένων θεραπαινίδων, ἀπὸ τῶν ἐξόδων τούτων διερθάρη τὸ ήδος πολλάκις· ἡ καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐκ τῆς πατερίας οἰκίας ἐξιουσα μόνη, καὶ οὐκ εἰς ἀγοράν ἀπλῶς, [223] ἀλλ' εἰς τὴν πηγὴν ἀπαντώσα καὶ ὑδρευομένη, ἐνθα πολλοὺς καὶ ὑδρόφους συνιέναι ἀνάγκη, πῶς οὐκ ἀν εἰς μυρίους ἀξία θαυμάτων, οὗτας ἀπὸ τῶν ἐξόδων τῶν συνεχῶν, οὗτας ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν δήμην εὐμορφίας, οὗτας ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν παραγινομένων, οὗτας ἀλλοδαπούς οὐδαμόθεν διαφθαρεῖσα τὸ ήδος, ἀλλὰ τὸ σώμα καὶ τὴν ψυχὴν ἀδιάφθορος μελνασα, καὶ τὴν σωφρούνην τῶν ἐν γυναικανίται καθηγμάνων ἀκριβέστερον διατηρήσασα, καὶ τοιαύτη φανεῖσα, ολεν δ Παιάνες ἐπικητεῖ λέγων, Ἡρα γάρ διτρία σώματος καὶ κτενύματος· Καταβάσα τούτων ἐπὶ τὴν αηγήνη ἐκλησης τῷρ όδριστο τὸν θέματος, καὶ ἀνθένη· καὶ θέραμψεν δ καὶ εἰς συνάντησον αὐτῆς, καὶ εἰπε· Πότιστο με μικρόρ εἰς τῆς θύρας σου. Η δὲ εἰπε· Πίε, κίρις· καὶ δικενούσε, καὶ παθεῖσε τὴν θύραν ἐπὶ τὸν βραχίονα αὐτῆς, καὶ ἐκστισετ αὐτὸν διας καὶ επανάστατο κτίνω· καὶ εἰπε· Καὶ ταῖς καμηλοῖς σου θύρευσομαι, διας ἀγάνωμας πλωσιαν. Καὶ δικενούστε καὶ δικεντρωσε τὴν θύραν εἰς τὸ ποιοτήριον, καὶ θέραμψεν ἐπὶ τὸ φρέαρ ἀντλῆσαι καὶ θύρευσασθαι καὶ πάσσαις εἰς καμηλοῖς.

Πολλὴ μὲν τῆς γυναικὸς ἡ φιλοξενία, πολλὴ δὲ τὴν σωφροσύνην, καὶ ἀμφοτερα ταῦτα καὶ ἀφ' ὧν ἐποιήσεται, καὶ ἀφ' ὧν εἰπε, μάλιστα ἔστι καταμαθεῖν. Εἰδες πῶς οὗτε ἡ σωφροσύνη τὴν φιλοξενίαν ἐλυμήνατο, οὗτε ἡ φιλοξενία τὴν σωφροσύνην διέφθειρε; Τὸ μὲν γάρ μὴ προτέραν ἐπιμραμεῖν, μηδὲ προσειπεῖν τὸν ἄνδρα, σωφροσύνης ήτοι· τὸ δὲ αἰτηθεῖσαν μὴ ἀνανεῦσαι, μηδὲ ἀρνήσασθαι, φιλοξενίας καὶ φιλανθρωπίας πολλῆς. Οὐστέρερον δὲ τὸν παρακαλέσαντα διεκρούσατο, ὡμότητος ήν καὶ ἀπανθρωπίας. Νῦν δὲ οὐδέτερον τούτων διπάνησεν· οὗτε διὰ τὴν σωφροσύνην τὴν φιλοξενίαν ἐλυμήνατο, οὐδὲν διά πάλιν διὰ τὴν φιλοξενίαν τὸ τῆς σωφροσύνης ἐγκώμιον ὑπετέμπετο, ἀλλ' ὀλόκληρον ἐκάτεραν ἐπεδεῖσατο τὴν ἀρετὴν, τῷ μὲν ἀναιμεῖναι τὴν αἰτησιν τὴν σωφροσύνην πειδεικνυμένη, τῷ δὲ παρασχεῖν μετὰ τὴν αἰτησιν τὴν φιλοξενίαν τὴν ἀφατον. Καὶ γάρ ἀφάτου φιλοξενίας ήτοι, τὸ μὴ μόνον ὅπερ θῆται δουνα·, ἀλλὰ καὶ πλέον τε παραχειν τῶν αἰτηθέντων. Εἰ δὲ θύρα ήτοι τὸ διδύμενον, τούτου κυρία ήτοι τότε. Τοὺς δὲ φιλοξένους οὐκέτι τούτων πολυτελεῖας τῶν διδύμενων, ἀλλ' ἀπὸ τῆς δυνάμεως, τῆς παρέχουσι, κρίνειν εἰλύει-

τίνον διπλεὶς καὶ τὸν ποτηρίον δύντα ψυχροῦ ὁ Θεός ἐπί-
γεισε, καὶ τὴν δύν λεπτὴν καταβαλοῦσαν πάντας πλέον
καταβεβληκέναι ἔφη, ἐπειδὴ πάντα, περὶ εἰχε, τότε
κατέβαλεν. Οὕτω καὶ αὐτῆς τούτοις τὸν γενναῖον
ἀκελλον ἑξένισεν, ὃν οὐδὲν εἶχε πλέον αὐτῷ παρ-
σχειν. Οὐχ ἀπλῶς δὲ πρόσκειται τὸ, Ἐσπευσε, καὶ
ἔδραμε, καὶ ὅτα τοιαῦτα, ἀλλὰ ἵνα μάθῃς τὴν προσθύ-
μιαν, μεθ' ἣς ἐποίει τὸ πρᾶγμα, οὐκ ἄκουσα, οὐδὲ
ἀναγκαῖομένη, οὐδὲ δυσχεραίνουσα, οὐδὲ ἀγαν-
κτοῦσα. Καὶ διτὶς οὐ μικρὸν τοῦτο ἔστι, πολλάκις
παριόντα τινὲς στῆναι μικρὸν ἥτησαμεν δῆδα κατ-
έχοντα, ἵνα διλομένην, ἢ θύρων βαστάζοντα, ὅντες ἀπο-
πιεῖν, καὶ οὐκ ἥτησθετο, ἀλλὰ ἐδυσχέρανεν· ἔκεινη δὲ
οὐ μόνον ἀπέκλινεν αὐτῷ τὴν θύραν, ἀλλὰ καὶ ταῖς
καμῆλοις πάσας ὑδρεύσατο, πόνον τοσοῦτον ἀνασχε-
μένη, καὶ [225] τὴν ἀπὸ τοῦ σώματος λειτουργίαν εἰς
τὴν φιλοξενίαν εἰσενεγκοῦσα μετὰ πολλῆς προστηνει-
σούς γάρ τὸ ποιῆσαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ προθύμως,
δείχνυσιν αὐτῆς τὴν ἀρετὴν· κύριον καλεῖ ἀνθρώπον
ἀγνῶτα καὶ τότε φανέντα πρώτον. Καὶ καθάπερ ὁ
κηδεστής αὐτῆς Ἀβραὰμ οὐκ ἡρύτα τοὺς παριόντας,
Τίνες τέ ἔστι, καὶ πόθεν; καὶ ποῦ πορεύεσθε; καὶ
πόθεν ἤκατε; ἀλλ' ἀπλῶς τὴν φιλοξενίαν ἐκαρπούτο-
ούτων καὶ αὐτῇ οὐκ εἴστε, Τίς εἰ, καὶ πόθεν, καὶ τίνος
ἔνεκεν παραγένοντας; ἀλλὰ καρπωσαμένη τὴν εὐτο-
ρίαν τῆς φιλοξενίας, τὰ περιττὰ πάντα ἀφῆκε. Καὶ
γάρ οἱ μαργαρίτας ὄνομάνειν, καὶ χρυσὸν λαμβάνον-
τες, ἐν τούτῳ ζητοῦσι μόνον, δπως κερδαλνούν
τὸν ἰχόνταν τὰ χρήματα οὐχ δπως αὐτοὺς περιεργά-
σιντο· καὶ αὐτή τοῦτο μόνον ζητεῖ, δπως δέξητε τὸν
τῆς φιλοξενίας καρπὸν, δπως λάθος· τὸν μισθὸν
ἀπηρτισμένον. Ἡδει τούτο ταφῶς, δτὶς ἐξίονος μά-
λιστα πάντων αἰσχύνεται· διὰ τούτου δεῖται πολλῆς
τῆς φιλοφροσύνης, καὶ ἀπειρεγάστου τῆς σωφροσύ-
νης· διὸ τοίνου μέλλωμεν αὐτὸν περιεργάσθει καὶ
πολυπραγμούντεν, δκνεῖ καὶ ἀναδύεται, καὶ ἀπόδως
προσέρχεται. Διὰ τούτο οὐδὲν αὐτῇ τοῦτο ἐποίησεν
δὲ τούτου, οὐδὲ ἐπὶ τῶν ἔξιν τὸ κηδεστής ὁ ταῦτης,
ἴκα μή τίν θήραν ἀποσύνησῃ· ἀλλ' ἐθεράπευτες τοὺς
παριόντας μόνον, καὶ καρπούμενος δι' αὐτῶν διπέρ
ἔθοιτε, οὗτοις αὐτοῖς ἑξέπεμπτο.

γ'. Διὰ τούτο καὶ ἀγγέλους ποτὲ ὑπεδέξατο· ὡς εἰ? γε
περιεργάσθετο, ἥλαττώθη ἀν αὐτῷ ὁ ἐπικείμενος μι-
σθός. Καὶ γάρ θαυμάζομεν αὐτὸν, οὐχ διτὶς ἀγγέλους;
ὑπεδέξατο, ἀλλ' διτὶς ἀγνῶτων ὑπεδέξατο. Εἰ μὲν γάρ
εἰδὼς ἐθεράπευτεν, οὐδὲν θαυμάσαστὸν ἐποίει, τῆς ἀξίας
τῶν ὑποδεχθέντων καὶ τὸν σφέδρα λίθινον καὶ ἀπηνῆ
καταναγκαῖούσης φιλάνθρωπον γνένθαι καὶ ἥμερον
τὸ δὲ θαυμαστὸν τοῦτο ἦν, δτὶς δύτιας τινὲς αὐτοὺς
εἶναι νομίων, τοσαύτην ἐπ' αὐτοῖς ἐπεδείξατο τὴν
θεραπείαν. Τοσαύτη καὶ αὐτῇ ἦν· οὐκ οἶδεν τίς ἦν,
οὐδὲ ἐπὶ τὸ παρεγένετο, οὐδὲ ὅτι αὐτῇ μνηστευσμέ-
νος ἤθιστον, ἀλλὰ ἔξιν τινὰ καὶ διδοτέρον ἐνόμισε. Διὰ
τούτο μειζών αὐτῇ ὁ μισθός τῆς φιλοξενίας ἐγίνετο,
δτὶς τὸν οὐδαμόθεν δύντα γνώριμον μετὰ τοσαύτης
ὑπεδέξατο εὐνοίας, δμοῦ καὶ τὴν σωφροσύνην διατη-
ροῦσα. Οὐδὲ γάρ ἀναισχύντως, οὐδὲ λιταμῶς, οὐτε
ἀναγκάζουσα, οὐτε δργιζομένη, ἀλλὰ μετὰ τῆς προσ-
τηκούσης σεμνότητος τοῦτο ἐποίει. Τούτο γάρ αὐτὸν
τινάστο τὸ Μιωσῆς λέγων· Ὁ δὲ ἀνθρώπος κατεμά-
θανεται εἰς τὴν, καὶ παρεσιώπτα τοῦ γνῶμαι, εἰ εὐ-
ώδωσε Κύριος τὴν ὄδον αὐτοῖς. Τί ἐστι, Κατεμά-

θανεται αὐτήν; Καὶ σχῆμα, καὶ βάδισμα, καὶ βλέμμα,
καὶ φῆμα, καὶ πάντα ἀκριβῶν ἑξῆταξεν, ἀπὸ τῶν τοῦ
σώματος κινημάτων τὴν ἔξιν τῆς φυχῆς καταμε-
θάνων. Καὶ οὐδὲ τούτοις ἥρκισθη μόνον, ἀλλὰ δευτε-
ραν προσάγει πελραν. Ἐπειδὴ γάρ ἐπέτισεν αὐτὸν,
οὐκ ἔστη μέχρι τούτου, ἀλλ' εἶπεν αὐτῇ, Τίνος θυ-
γάτηρ εἰ, ἀπάγγειλόν μοι, καὶ εἰ ἔστι καρά τῷ
καρερὶ σου τόπος τοῦ καταλῦσαι; Τί οὖν ἔκαινη;·
Ἄνεξικάκως καὶ πράδως τὸν πατέρα εἶπε, καὶ
οὐδὲ τὴν ἀγανάκτησης, λέγουσα· Σὺ δέ τις εἰ ὁ πολυπραγμο-
νῶν, καὶ ζητῶν, καὶ τὴν οἰκίαν περιεργάζόμενος;
ἀλλὰ τι; Θυγάτηρ Βασιλεὺς εἶμε ἐχὼν μίον Μελιχάρ.·
δη ἐτεκε τῷ Ναχάρ· καὶ δίχυρα καὶ [225] χορ-
τάσματα πολλὰ πορτράτη γῆραν, καὶ τόπος τοῦ κατα-
λῦσαι. Ποτερεὶς εἰπεὶ τοῦ διδαστος, οὐτον τὸν γῆραν
εἶδωκεν γέραντα μόνον, τι δὲ καὶ δίχυρα καὶ χορτάσματα καὶ ἀλλὰ πολλά, διὰ τῶν πάντων
αὐτὸν ἐκκαλουμένη, καὶ πρὸς τὴν οἰκίαν ἐλκευσα,
ἴνα τὸν τῆς φιλοξενίας καρπώσηται μισθόν. Ταῦτα
δη μὴ παρέργως μηδὲ ἀπλῶς ἀκούσωμεν, ἀλλ' ἡμῖς
αὐτοὺς καθ' ἀντούς δινοσύντες, καὶ τούτοις καρβαλλο-
λοντες, οὐτοις εἰσόμεθα τὴν ἀρετὴν τῆς γνωμάτες.
Πολλάκις γεννήσιμος τινᾶς καὶ ἀπιτηδέους
ὑποδεχόμενοι δυσχεραίνομεν, καὶ μίαν τι δευτέραν
τιμέραν ἐνδιατρίψωσι, βαρυνόμεθα· αὐτῇ δὲ τὸν
ἄγνωτα καὶ ἔσον μετὰ πολλῆς εἰς τὴν οἰκίαν εἰλέπη,
τῆς προθυμίας, καὶ ταῦτα οὐκε αὐτῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ
καμῆλοις τοσαύταις μάλιστα παρέβειν τὴν θερα-
πείαν. Ἐπειδὴ δὲ εἰσῆλθε, σκότει ἐντεῦθεν μᾶλλον
αὐτοῦ τὴν σύνεσιν. Ήδε γάρ παρέθηκε φαγεῖν αὐτῷ
ἄρτους, φησιν· Ήδε μὴ γῆραν, θῶς δεινού λαλήσω εἰ
ρήματά μοι.

Εἶδες πῶς δη ἐγρηγορώς καὶ νῆφων; Είτε, ἐπειδὴ
εἰπεν ἐπέτρεψαν, Γέωμεν πῶς αὐτοῖς διαλέγεται.
Ἄρα ταῦτα εἶπε πρὸς αὐτοὺς τὰ ρήματα, δτὶς δευτε-
ρην ἔχοις περιφανῆ καὶ λαμπρὸν, παρὰ πάντων τιμώ-
μενον, πολλῆς περὶ τῶν ἐγχωρίων προσδρίας ἀπο-
λαύοντα; καίτοι γε εἰπερ ἐδούλετο ταῦτα εἰπεῖν, οὐκ
δη ἡτόρησε· καὶ γάρ δὲ τάξεις βασιλέως αὐτὸν οἱ ἐπι-
χώριοι εἰτίμων. Ἄλλ' ὅμως οὐδὲν τούτων εἶπεν, ἀλλὰ
τὰ ἀνθρώπινα ταῦτα ἀφεῖς, ἀπὸ τῆς ἀνωθεν αὐτὸν
ροπῆς ἐκβισμένον οὐτε λέγων· Πάτερ Ἀβραὰμ ἐγέ-
νει· Κύριος εὐλόγησε τὸν κύριον μου σχέδιον,
καὶ ὄγκωθη, καὶ δδωκεν αὐτῷ πρόσβατα, καὶ μό-
σχους, καὶ χρυσού, καὶ ἀργύρου. Τὸν πλούτον
εἶπεν, οὐχ ἴνα εύπορον δεῖξη θυτα, ἀλλ' ἴνα φιλόθεον
οὐ γάρ ἀπὸ τοῦ κακῆθοαι, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ παρὰ θεοῦ
ταῦτα αὐτῷ εἰλέψανται ἐγκωμιάσαι βούλεται· είτε
περὶ τοῦ νυμφίου διαλεγμένος· Καὶ ἐτεκε Σάδφη,
ἡ γυνὴ τοῦ κυρίου μου, νιδρὴ ἐτρώ τῷ κυρίῳ μοι·
μετὰ τὸ γηράσαι εἰτέρων· Ἐνταῦθα μοι καὶ τὸν τρό-
πον τῶν ὡδίων ἤνιξετο, τεικνὺς δτὶς καὶ δ τόκος ἀπὸ
τῆς τοῦ θεοῦ γέργονε προνοίας τῆς πρὸς ἐκείνον, οὐ
χατά φύσεως ἀκολούθιαν. Καὶ οὐ τοίνου δην ταν-
νικοφίων, δη τε νυμφην ἐπιζητήσεις, ταῦτα πρὸ τῶν δλλων
ζῆται, εἰ θεοφιλής έστιν, εἰ πολλῆς δηνθεν ἀπολαύει
τῆς εύνοιας· Αν γάρ ἐπείνα δη, καὶ τὰ ἀλλὰ ἐπειται·
τούτων δὲ οὐκ δηντων, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἀδειας
αὐτοῖς ὑπάρχη τὰ βιωτικά, κέρδος οὐδὲν. Είτε ίνα μή
λέγωσι, Τίνος οὖν ἔνεκεν οὐδεμίαν τῶν ἐπιχωρίων
διαβεις γυναικῶν; Πρκισέ με, φησι, λέγωτ· Οὐ

Nos p̄ius omnibus, quia totum quod habuit conjectarat (*Matt. 10. 42; Luc. 21. 2-4*). Sic et ista his bonum illum virum exceptit xenii, quæ sola tum ad manum aderant. Nec temere additum est, quod festinaus cucurrit, et similia, sed ut intelligas eam alacriter fecisse omnia, non ægre ac gravatum, nec invitatum et coacte siuilem. Et ne id parvum putes, sepe aliquem prætereuntem rogavimus, ut paulisper gradum sisteret, summissaque sua face nostram accenderet, aut a bajulante aquam petiimus ut modicum inde bibere liceret: nec id facere sustinuit, sed tulit graviter: hæc autem non modo summisit ei hydriam, sed camelis etiam omnibus aquam hausit affatim, labori non parcens, et suo corpore hospitalitati comiter subserviens: non enim factum hoc solum, verum etiam alacritas adjuncta virtutem puellæ indicat; quæ hominem ignotum et tum primum visum vocat dominum. Et sicut Abrahamus ipsius sacer præteremtis non interrogat, quinam sint et cuijates, quovæ iter et unde faciant, sed simpliciter hospitalitati dat operam: ita et hæc non sciscitur, quis es et unde? qua de causa venis? sed hospitalitatis opes congregans, non est curiosa exercitorum. Etenim geminarii et nummularii hoc unum curant, ut lucrum capiant ex iis cum quibus negotiantur, parum solliciti quales tandem illi sint: sic hæc solum id querit, ut hospitalitatis fructum capiat, utque solidam ejus incedem percipiat. Bene sciebat hospitem maxime verecundam esse, ideoque magnam ei conitatem exhibendam esse et modestiam non curiosam: quod si de rebus ejus percontemur inmodice, tergiversari cum et gravatum accedere. Quapropter neque hæc se ita gerit erga illum, neque ejus sacer Abraham erga hospites, ne sic venationem suam absterreat: sed curialis prætereuntium corporibus et obsequutus suo animo, sic eos dimittit.

8. Hoc pacto etiam angelos aliquando exceptit, circa quos si fuisset curiosior, non parum decessisset mercede ejus debitæ (*Gen. 18*). Admiramus enim eum non quod excepit angelos, sed quod nesciens esse angelos, excepit. Nec enim mirandum si prudens ac sciens tractasset eos comiter, quorum dignitas quantumvis immane pectus ac saxeum ad humanitatem benignitatemque posset cogere: sed hoc meretur admirationem, quod viatores vulgares ratus tantum honoris eis habuit. Talis erat hæc quoque: nesciebat hominem quisnam esset, aut curnam venisset, neque quod conciliaturus esset ipsius nuptias, sed viatorum unum aliquem putabat et hospitem. Idcirco uberior et hospitalitatis merces contingit, quod modis omnibus ignotum tanta prosequuta sit benevolentia, servata interim et modestia. Neque enim effrena temeritate, neque vim afferens aut stormachabunda hoc faciebat, sed cum decoro ita ut par erat. Hoc enim ipsum Moses subindicat his verbis: *Hoc autem contemplabatur eam tacitus, scire volens utrum prosperum iter suum fecisset Dominus* (*Gen. 24. 21*). Quid est, *Contemplabatur eam?* Et habitum, et incessuum, et aspercum, et verba, omnia denique diligenter examinabat,

ex corporis gestibus habitudinem animi colligens. Nec his contentus, alterum experimentum adhibet. Accepto enim ab ea potu non decutit, sed regare pergit: *Cujus es filia, indica mihi: estne in domo patris tui locus quo possim divertere* (*Gen. 24. 23*)? Quid illa ad hanc? Patienter ac mansuele suum patrem indicat. Non dixit indignabunda: Tu vero quis es tam curiosus percontator etiam de nostris sedibus; sed quid? *Filia sum Bathuelis filii Melchæ, quem Nachori peperit. Palmarum quoque et fæni apud nos est copia, et locus ad divertendum* (*Ib. v. 24. 25*). Sicut ante aquam petenti plusquam posceret ocululit: nam cum ille potum sibi soli petiisset, etiam camelis se præbituram est pollicita, et utique præbuit: sic etiam hic requirenti tantummodo diversorum, insuper de paleis ac sceno prospicit, deque aliis multis, aliciens eum his omnibus, et domum pertrahens, ut hospitalitatis fructum et mercedem capiat. Hæc autem non obiter, neque negligenter audiamus, sed nosmetipos considerantes, ad hoc exemplum conferamus: sic enim intelligentius virtutem hujus seminæ. Si penumero notos aliquos et necessarios excipientes ægre ferimus, et gravamur, si unum aut alterum diem commorati fuerint; hæc autem ignotum et hospitem magna alacritate domum pertraxit, proserpum cum non ipsi soli, sed tot camelis etiam offerret curam et ministerium. Postquam autem introgressus est hospitium, jam magis considera servi prudentiam. Apposita enim mensa, inquit, *Non prius cibum capiam quam loquar verba mea* (*Gen. 24. 33*). Vide quam vigilans fuerit et sobrius?

Abrahæ potestia. Cum quanta sapientia a famulo laudetur. Deo auspice quæ sunt bene succedunt. — Deinde postquam permisum est ei dicere, videamus quomodo illos alloquitur. Num ista verba ad eos dixit: Herum se habere illustrem et spleudidum, honoratum ab omnibus, virum magnæ auctoritatis apud cives regionis, in qua tum degeret? Tametsi poterat, si voluisset, hæc vere dicere: etenim tamquam res colebatur ab ejus nationis hominibus. Attamen nihil horum dixit, sed omisis istis, quæ apud homines sunt in pretio, a divino cum favore commendat his verbis: *Ego Abrahæ servus. Dominus benedixit domino meo valde, exaltatusque est, et dedit ei oves et boves, argentum et aurum* (*Gen. 24. 34. 35*). Divitias ejus memorat, non ut opulentum, sed ut pium esse ostendat, hoc nomine laudans quod a Deo hæc acceperit, non quod tantarum rerum sit dominus. Deinde loquitur de sponso: *Et peperit Sara, uxor domini mei, filium domino meo jam seni* (*Gen. 24. 36*). Hic et partus modum subindicat, docens quod et partus ei divina prævidentia concessus sit, non naturæ ordine. Ergo tu quoque sive sponsum, sive sponsam queras, hoc inquire ante omnia, sitne amicus Deo, an multam sursum obtineat benevolentiam. Si eniū hæc adsint, consequenter et alia: sin autem desint, etiamsi res familiaris abunde suppetat, nihil proderit. Deinde ne audiat ab eis, Cur igitur nullam indigenam in uxorem accipit? *Adjuravit me, inquit, dominus meus dicere,*

*Non accipies usorem filio meo ex filiis tuis Chananeorum, sed ad dominum patris mei proficiaceris, et de tribu mea accipies usorem filio meo (Gen. 24. 37. 58). Sed ne totam historiam in medium afferentes molesti videamus, ad finem transeamus. Cum enim retulisset, quomodo ad fontem adstiterit, quid a puerula petierit, quomodo illa plus quam petitum esset dederit, quomodo Deus mediator fuerit, cumque omnia diligenter nuntiasset, sermonis finem fecit. His omnibus auditis illi non amplius dubitaverunt, neque neglexerunt rem, sed quasi divinitus instincti, sine mora ei promiserunt filiam. Respondentesque Laban et Baruel dixerunt : *Mandatum hoc egressum est a Deo : Ideo non possumus tue postulationi contradicere. En Rebecce, tolle eam et propera, et sit uxor domini tui, sic ut loquuntur est Dominus (Gen. 24. 50. 51).* Quis non obstupesceret ? quis non admiraretur, quanta impedimenta brevi temporis momento sublata sint ? Etenim vel quod hospes erat, vel quod servus, vel quod ignotus, vel quod longum esset itineris intervallo, vel quod nec sacer, nec sponsus, neque alius ex eorum necessariis notus erat, horum unumquodque per se satis erat impedimenti, quominus hoc connubium succederet : attamen hec universa facilia sunt redditia, et haud secus quam si notus esset, habitareque prope, et totam statem cum eis versatus fuisset, conuaserunt sponsam ejus fidei, hac de causa, quod auctoritate Deo res agebatur. Sicut enim si quid eo parum suiente aggrediamur, etiam si omnia sint plana et facilia, voragine et salebras et inumeras frustrationes obliteror offendimus : sic eodem praesente et adjuvante, licet omnia quae habemus praesertim omnibus, sint impeditissima, plana fluit et facilis. Nihil igitur vel facilius, vel dicamus, nisi invocato Numine, ut res quae tractainus dirigat, ut ille fecit.*

9. Nunc videamus, postquam eam accepit, quo pacto adornet nuptias. Num cymbala, fistulas, choreas, tympana, tibias secum traxit, reliquaque apparatus species ? Nihil horum, sed illa sola assumpta abiit, deducente et comitante angelo, quem herus, dum famulum e domo dimitteret, una mitte a Deo supplex impetraverat. Atque ita ducebatur sponsa nullis tibiis et citharis occidentibus, sed innumeris a Deo caput ornata benedictionibus, vice coronae pretiosioris quovis diademate. Ducebatur autem non australis amicta vestibus, sed ornata modestia, pietate, hospitalitate, carterisque virtutibus omnibus. Ducebatur non in carpento camerato, aut apparatu aliquo simili, sed camello insidens. Nam preter virtutes animi, etiam corpora virginum olim optima fuerunt habitudine. Non enim sic educabantur a matribus, ut si hodie, crebra inter unguenta et balnea, succin et pigmenta, in molibus indumentis, aliquique corruptelarum modis innumeris, quibus flant plusquam deret molliculae : sed modis omnibus dura erat earum educatione. Quamobrem et corporis nativa florebant pulchritudine, nullis adjuncte extensis lenociniis, et valetudine aequae felici ac forma fruebantur, nulla infestante regitudine, ablegantesque omni mollicitate. La-

bores enim et opera, quibus exercabantur, varia, languorem omnem pellebant, robur autem et sanitatem tutam eis conciliabant, reddebatque tanto magis maritis gratias et amabiles : sic enim non solis corpora, sed et animi in melius proficiebant. Vesta igitur camelo postquam ad destinatam regionem pervenit, sublatissimis oculis vidit Isaacum, moxque a camelo desiliit. Vides robur ? vides bonam habitudinem ? A camelo desiliit. Tantum illi virum uos cum modestia supererat. Et ait ad servum : *Quis est ille homo qui progressus est in campum ? Respondit servus : Ipse est dominus meus. Tum illa adeste palio sumpto se obrupuit (Gen. 24. 65).* Observa omnia testari ejus modestiam, quam pudens erat ac reverenda. *Et accipit eam usorem Isaac, dilexitque tantum ut latiret dolorem, qui illi ex morte Sarre matris acciderat (Gen. 24. 67).* Haec non temere dicuntur, quod dilexerit eam, quodque pro solamine luctus habauerit, sed ut discas, quibus rebus illa matrulum in amorem sui pellegerit, quas domo secum attulerat. Quis enim Israhel non adamaret, tam modestam, tam honestam, tam hospitalarem, humanam, et amabilem, fortem animo et validam corpore ? Haec dixi, ut non audiatis tantum, ant auditis applaudatis, sed ut etiam sentiulemini. Et patres quidem prouidentiam patriarcharum imitamini, qua usus est in paranda uxore simplici, non pecunias quarrens, non splendorem generis, non pulchritudinem corporis, non aliud quidquam praeter generositatem animi.

Quomodo erudienda filia a matribus. — Vos autem matres, date operam ut ad hunc modum educetis vestras filias. Porro sponsi qui eas ducturi san, ducant cum honestate simili, exterminantes rixam, choreas, turpiloquium, fistulas, tibias, diaboliscum illum apparatus et reliqua hujusmodi, semperque invocantes Deum, ut mediator adsit actionum nostrarum omnium. Si enim res nostras hoc pacto disponuerimus, nullum divortium erit, nulla adulterii suspicio, aut occasio zelotypiarum, non rixa, non contentio, sed multa fruenter pace, multaque concordia, a quibus non aberunt virtutes exteriores. Sicut enim uore a marito dissidente nihil sani est in sedibus, etiam si aliquis res eorum secundo ferantur statu : ita dum pax constabit et concordia, nihil erit insuave, etiam si quotidie tempestates accident plurimae. Si hoc modo conciliabuntur nuptiae, per facile poterimus ad virtutem educare liberos. Ubi enim mater tam honesta fuerit, ac sobria, omniq[ue] virtute praedita, profecto maritum desiderio sui capiet ac devinciet ; atque ita habebit eum alacrem adjutori in curandis atque instituendis communibus liberis ; simulque Denim ad prospiciendum eis attrahet : quo aspirante tam honesta administrationi domesticae, et exercente puerorum animos, omnia posthac jucunda erunt et felicia, rebus tam bene compositis, et iis qui praesunt sic affectis : poteritque unusquisque una cum sua domo, videlicet uxore, liberis ac famulis, et praesentem vitam secure peragere, et ad celorum regnum pervenire : que nebris omnibus per-

ληφτη τῷ νιῷ μου γυναικα ἀπὸ τῶν θυγατέρων τῶν Χαρακαίων, ἀλλ' εἰς τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου καρεύσῃ, καὶ εἰς τὴν συλήφη μονον, καὶ ληφθεῖν γυναικα τῷ νιῷ μονο. Ἀλλ' ίνα μή πᾶσαν τὴν ιστορίαν εἰς μάσον φέροντες παρενοχλεῖν δόξωμεν, ἐπὶ τὸ τέλος ἴωμαν. Ἐπειδὴ γάρ εἶτε, πῶς ἐπὶ τῆς πηγῆς ἔστη, πῶς ἥτις τὴν κόρην, πῶς ἰδωκεν ἔκεινη πλέον τῆς αἰτήσεως, πῶς ὁ θεός μετίτης ἐγένετο, καὶ πάντα μετὰ ἀκριβεῖς ἀπαγγεῖλας, κατέλυσεν ἐν τούτοις [226] τὸν λόγον. Ταῦτα ἄπαντα ἔκπούσαντες ἔκεινον, οὐκέτι λοιπὸν ἀμφέβαλον, οὐδὲν τὴμιλησαν, ἀλλ' ὕστερον τοῦ θεοῦ τὴν ψυχὴν αὐτῶν εἰς τούτο κινήσαντος, εὐθέως αὐτῷ καθωμαλόγησαν τὴν θυγατέρα. Καὶ ἀποκριθεὶς Λάδαν καὶ Βαθυσήλη εἰπον· Τὸν πρόσταγμα τούτον παρὰ θεοῦ ἐξῆλθεν οὐ δινησθεμέδα οὖν σοι ἀπειπεῖν κακόν· Ιερὸν Ρεβέκκα, λαβὼν ἀπότρεχε, καὶ ἔσται γυνὴ τῷ κυρίῳ σου, καθάπερ ἀλλήλος Κύριος. Τίς οὐκ ἂν ἔκπλαγει; τίς οὐκ ἂν θαυμάσειν, δοσα καὶ τῇλικα κωλύματα ἐν βραχεἴᾳ καιροῦ ροπῇ ἀνηρρίτο; Καὶ γάρ τὸ ἔνον εἶναι, καὶ οἰκεῖην, καὶ ἀγνῶτα, καὶ πολὺ τῆς ὁδοῦ τὸ διάστημα, καὶ τὸ μῆδος τὸν κηδεστήν, μῆδος τὸν νυμφίον, μῆδες δὲλλον τινὰ τῶν ἔκεινην προσηκόντων γνωρίζεσθαι, καὶ καθ' ἑαυτὸν τούτων ἔκπαστον ἵκανον ἦν κωλύσαι τὸν γάμον· ἀλλ' διμως οὐδὲν ἔκώλυσεν, ἀλλὰ πάντα ταῦτα ἔξημαρτέο καὶ καθάπερ γνωρίμων καὶ πλησίον οἰκοῦντι, καὶ ἐκ πρώτης ἡμέρας συνανατεραφέντι, οὗτως αὐτῷ θαρροῦντες ἐνεχειρίζοντες τὴν νύμφην· τὸ δὲ αἰτιον, ὁ θεός ἦν ἐν μέσῳ. Οὐσπερ γάρ ἔτεν χωρίς αὐτοῦ τοιωτήν τοιούτην οὐκέτι παραχρήματα, μήτε λέγωμεν, πρὶν ἢ τὸν θεὸν καλέσαι καὶ παρακαλέσαι συνεφάγκεσθαι τῶν ἐν χερσὶν ἡμίν τοιάντων, καθάπερ οὖν καὶ οὗτος ἐποίησεν.

Θ'. Ἀλλ' ίδωμεν, ἐπειδὴ αὐτὴν ἔλαβε, ποιεὶ τρόπων τὸν γάμον ἐπετέλεσεν. Ἄρα κύμβαλα καὶ σύριγγας καὶ χοροίς καὶ τύμπανα καὶ αὐλόis καὶ τὴν ἀλλήν ἐπεσύρατο φαντασίαν; Οὐδὲν τούτων, ἀλλὰ μόνην λαβὼν οὗτως ἀπῆρε, τὸν ἄγγελον ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ παραπόντα αὐτὴν καὶ συνοδευποροῦντα, δν δὲ δεσπότης αὐτοῦ τὸν θεὸν ἱκέτευσεν αὐτῷ συναποστεῖλαι ἐκ τῆς οἰκίας ἐξερχομένῳ. Καὶ ἤγετο λοιπὸν ἡ νύμφη αὐλῶν μὲν καὶ κιβώριας καὶ τῶν ἀλλών τῶν τοιούτων οὐδὲν δικούσασα, μυρίας δὲ παρὰ τοῦ θεοῦ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τὰς εὐλογίας ἔκουσα, στέφανον διαδήματος πάντος δεμπερτερον. Ἅγετο οὐ χρυσὸν περιβεβλημένη ἱμάτιο, ἀλλὰ σωροστύνην καὶ εὐλόγειαν, καὶ φιλοξενίαν, καὶ τὴν ἀλλήν ἔπασαν ἀρετήν. Ἅγετο οὐκ ἐπὶ δόχηματος καταστέγου, οὐδὲ ἐπὶ δόλλης τινὸς φαντασίας τοιαύτης, ἀλλ' ἐπὶ τῆς καμῆλου καθημένη. Μετά γάρ τῆς ἀρετῆς τῆς ἐν τῇ ψυχῇ, καὶ τὰ κώματα ταῖς παρθένοις τὸ παλαιὸν πολλῆς μετείχη τῆς εὐεξίας. Οὐ γάρ οὐδὲς αὐτάς ἔτεροφον αἱ μητέρες, καθάπερ τὰς νῦν, βαλανεῖος πυκνοῖς, μύρων ἀλοιφαῖς, ἐπιτρίμμασι σκιαγραφίας, μαλακοῖς ἰματίοις, ἐτέροις μυρίοις διαφθείρουσαι τρόποις, καὶ τοῦ δέοντος μαλακωτέρας ποιοῦσαι, ἀλλ' εἰς ἄπασαν αὐτάς ἤγαγον ἔκειναις στηληρωγματίαν. Διὰ τοῦτο αὐταῖς καὶ τοῦ σώματος ἡ ὥρα σφέδρα ἦν εὐαγήθης καὶ γνησία, ἅτε φυσικῆς τις

* Savil. in marg. conjicit ἔκεινερ.

οὔσα, ἀλλ' οὐ χειροποίητος, οὔτε ἐπιτετηδευμένη. Διὸ τοῦτο καὶ ὑγείας ἀπέλαυνον καθαρίς, καὶ κάλλος αὐταῖς ἀμήχανον ἦν, οὐδὲμις ἀρρώστιας ἐνοχλούστης τῷ σώματι, ἀλλὰ πάσης βλακείας ἐκβεδημένης. Οὐ γάρ πόνοι οὐτεὶς ταῦτα παλαιτυρίας καὶ τὸ ἐν ἀπασιν αὐτουργεῖν βλακείαν μὲν ἀπτήσαντα πᾶσαν, εύρωσταν [227] δὲ καὶ ὑγείαν μετὰ πολλῆς παρείχε τῆς ἀσφαλείας. Διὸ δὴ καὶ ποδεινότεραι τοῖς ἀνδράσιν ἦσαν, καὶ μᾶλλον ἐπέραστο· οὐ γάρ δὴ τὸ σῶμα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν τούτοις βελτίω καὶ σωφρονεστέραν κατειργάσαντο. Καθημένη τοίνυν ἐπὶ τῆς καμῆλου καὶ φάσασα εἰς τὴν χώραν, πρὶν αὐτὴν ἔγγυς, ἀναβλέψασα εἰδὼς τοὺς δρθαλμοὺς τὸν Ἰσαάκ, καὶ κατεπήδησεν ἀπὸ τῆς καμῆλου. Εἰδες Ἰσάχ: εἰδες ἑσέλιαν; Κατεπήδησεν ἀπὸ τῆς καμῆλου. Οὕτως αὐταῖς ρώμη πολλὴ μετὰ σωροσύνης ἦν. Καὶ εἰπε τῷ πατέρι· Τίς ἔστιν ὁ ἀντράρκος ἐκεῖνος ὁ πορευμένος ἐπὶ τῷ πεδίῳ; Εἶπε δέ ὁ πατέρις· Ο κύριός μου. Εἶτα λαβὼν τὸ θέριστρον περιεβάλετο. Ορα πανταχοῦ τὴν σωφροσύνην αὐτῆς μαρτυρουμένην, πῶς ἦν αἰσχυντηρός, πῶς ἦν αἰδοτιμός. Καὶ ἐλισσεις αὐτὴν στὸν Ἰσαάκ, καὶ ἐτέτετο αὐτῷ εἰς γυναικαν καὶ ἡγάπησεν αὐτὴν, καὶ παρεκλήσθη περὶ τῆς Σάρφας τῆς μητρὸς αὐτοῦ, ἀλλ' ίνα μάθησε τοῦ φιλτρου καὶ τῆς ἡγάπης τὰς ὑποθεσίες, δεὶς οἰκοθεν ἔχουσα ἡλθεν ἡ γυνή. Τίς γάρ τὴν τοιαύτην οὐκ ἂν ἡγάπησε, τὴν οὕτω σώφρονα, τὴν οὕτω κομίλαν, τὴν οὕτω φιλόξενον καὶ φιλάνθρωπον καὶ ἡμερον, τὴν ἀνδρείαν μὲν κατὰ τὴν ψυχὴν, ρωμαλέαν δὲ κατὰ τὸ σῶμα; Ταῦτα εἰπον, οὐχ ἵνα ἀκούσητε, οὐδὲ ἵνα ἀκούσαντες ἐπαινέσητε μόνον, ἀλλ' ίνα καὶ ζηλώσητε. Καὶ πατέρες μὲν, τὴν πρόνοιαν τοῦ πατεράρχου μιμεῖσθε, ήν ἐποιείσθο περὶ τοῦ λαβεῖν γυναικαν· ἀπλαστον, οὐ χρήματα ἐπιζητήσας, οὐ γένους· λαμπρότητα, οὐ σώματος; κάιλος, οὐχ ἄλλο οὐδὲν, ἀλλὰ ψυχῆς εὐγένειαν μόνον· μητέρες δὲ· οὕτως τὰς αὐτῶν ἀνατρέφετε θυγατέρας. Οἱ δὲ ἀγεσθαί αὐτάς μᾶλλοντες νυμφοί, μετὰ τοσάτης αὐτάς ἀγετε κομιστηρος, χορεας μὲν καὶ γέλωτας καὶ ρήματα αἰσχρά, καὶ σύριγγας καὶ αύλους, καὶ τὴν διαβολικὴν φαντασίαν, καὶ τὰ δίλα πάντα τὰ τοιαῦτα ἔξοριζοντες, τὸν θεόν δὲ ἀπὲι παρακαλεῦντες μεστήν γενέσθαι τῶν πραττομένων ἀπάντων. Ἄν γάρ οὕτω τὰ καθ' ἑαυτοὺς οἰκονομήσωμεν, οὐκ ἀποστάσιον ἔσται ποτὲ, οὐ μοιχείας ὑπόφιλα, οὐ ζηλοτυπίας· πρόφασις, οὐ μάχη καὶ ἔρις, ἀλλὰ πολλῆς μὲν ἀπολαυσθεμά τῆς εἰσήνης, πολλῆς δὲ τῆς δμονοίας· ταύτης δὲ οἰσης, καὶ αἱ ἀλλαι πάντως ἔψονται ἀρεταῖς. Οὐσπερ γάρ, γυναικες πρὸς ἀνδρα πασιαζούστης, οὐδὲν ὑγίες ἔσται· ἐπὶ τῆς οἰκίας, καὶ τὸν ἄπαντα τὰ δίλα κατὰ δύον φέρηται πράγματα· οὕτως ὁμορούσης καὶ εἰρηνεούσης, οὐδὲν ἔσται ἀγέδες, καὶ τὰ μυρίας χειμῶνες καθ' ἔκάστην τίκτωνται τὴν ἡμέραν. Ἄν οὕτως οἱ γάμοι γέννωνται, καὶ τὰ παιδία μετὰ πολλῆς τῆς εὐκολίας εἰς ἀρετὴν ἀγαγεῖν δυνηθεμένα, "Οταν γάρ η μητήρ οὕτως ἡ κοσμία, καὶ σώφρων, καὶ πάσαν ἀρετὴν κεκτημένη, πάντως καὶ τὸν ἀνδρα δινήσεται καὶ χειρώσασθαι τῷ περὶ αὐτὴν πόθῳ· ἐλούσα δὲ αὐτὸν, μετὰ πολλῆς ἔξει τῆς προθυμίας βοηθοῦντα πρὸς τὴν τῶν πατέων ἐπιμέλειαν, καὶ τὸν θεόν οὕτως ἀποτάσσεται πρὸς τὴν αὐτὴν ταύτην πρόνοιαν· ἔπειτα δὲ συνεφαπτομένου τῆς καλῆς ταύτης οἰκονομίας, καὶ τὰς ψυχὰς τῶν πατέων διακούντος, οὐδὲν ἀγέδες ἔσται λοιπὸν, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς οἰκίας εὖ διακείσεται, τῶν ἀρχόντων οὕτω [228] διακειμένων· καὶ μετὰ τῆς οἰκίας οὕτως ἔκαστος δινήσεται, τῆς έκαυτοῦ γυναικὸς λέγω, καὶ παίδων καὶ οἰκετῶν, καὶ τὸν έγκτεῦθα μετὰ ἀδελας ἀπάσης διανύ-

στι. Ήσον, καὶ εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν εἰσελθεῖν· ἡς γένοιτο πάντας ἥμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ ψιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἥμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεβ-

οῦ τῷ Πατρὶ δόξα, καὶ κράτος, σὺν τῷ ἀγίῳ καὶ ζωτικῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

MONITUM AD HOMILIAM IN ILLUD,

De anno quo hæc habita est concilio nibil habemus: aestate solum pronuntiatam, et die post Homiliam in sanctum Barlaam insequente ex Chrysostomi dictis eruitur. Sub initium namque ait: Ita et ego hanc anni tempestatem maxime diligo; non quia liberati sumus hieme, nec quod aestate perfruamur; sed quia adorant spirituales portus, qui nos frequenter excipiunt, festi nempe sanctorum martyrum dies. Et paucis interpositis: Horum omnium vos testes estis, qui in certaminibus beati Barlaam heri oblectati, et cum magna tranquillitate in ejus portum festinantes, aëcularium curarum salsuginem ablinistis. Antiochiae vero

ΕΙΣ ΤΟ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΟΝ ΡΗΤΟΝ*

Οὐ θέλω θμᾶς ἀγροεῖν, ἀδελφοί, δτε οι πατέρες ἡμῶν πάντες ὑπὸ τὴν τρεπέληντην ηματινήν, καὶ πάντες διὰ τῆς θαλασσῆς θιθούσης διηγείσθων.

α'. Οἱ ναῦται τοῦτο μάλιστα φιλοῦσι τοῦ πελάγους τὸ μέρος, διπερ ἀν λιμέσι πυκνοῖς καὶ νήσοις διειλημμένον ἦ. Τὸ μὲν γάρ ἀλίμενον πέλαγος, καὶ γαλήνην ἔχῃ, πολὺν παρέχει τοις πλόουσι τὸν τρόμον· ἵνα δὲ ἀν ὕσιν δρμοῖ, καὶ ἀκταῖ, καὶ αἰγιαλοῖ πανταχόντιν ἀκταμένοι, μετὰ πολλῆς πλόουσι τῆς ἀσφαλείας. Καὶ γάρ βραχὺ διεγερθεῖσαν τὴν θάλασσαν ἰδωσι, δι' ἀλίγου τὴν καταφυγὴν ἔχοντες, ταχίστην καὶ εὐχόλον τὸν ἐπικειμένων κακῶν ἀπαλλαγὴν εὑρασθαι δύναινται. Διὰ δὴ ταῦτα, οὐκ ὅπερ πλησίον λιμένος ἀλαύνωσι μόνον, ἀλλὰ καὶ πόρφρωθεν ὄστι, πολλὴν ἀπὸ τῆς ὄγκους; τούτης παράκλησιν δέγνονται. Οὐ γάρ ὡς ἐπιχειρούσι τὰς ψυχὰς ἀνακτᾶσθαι πέφυκε καὶ δρους κυρυψή φαινομένη πόρφρωθεν, καὶ καπνὸς ἀναθρώσκων, καὶ προδάτων ποίμνια παρὰ τὴν δύπορειαν νεμόμενα. Ἐπειδὲ δὲ καὶ εἰς αὐτὸν τοῦ λιμένος τὸ στόμα θλωστιν, ὀλόκληρον καρποῦνται τὴν εὐφροσύνην. [229] Τότε γάρ καὶ κώπην ἀποτίθενται, καὶ τὰ σώματα ὑπὸ τῆς ἀλμῆς τεταριχευμένα ποτίμιοις περικλύζουσιν ὑδαταῖς, καὶ εἰς τὸν αἰγιαλὸν ἐξελθόντες, καὶ τῇ γῇ μικρὸν ὅμιλον συνεχεῖς ἀναπαύσεις· οὕτω δὴ καὶ ἐγώ ταῦτην μάλιστα φιλῶ τὴν ὥραν, οὐκ ἐπειδὴ χειμῶνος ἀπηλλάγμεθα, οὐδὲ ἐπειδὴ θέρους ἀπολαύομεν, ζεφύρου λιγυρὰ πνέοντος, ἀλλὰ ἐπειδὴ τοὺς πνευματικοὺς λιμένας ἔχομεν συνεχῶς διαδεχομένους ἥμᾶς, τῶν ἀγίων μαρτύρων λέγω τὰς πανηγύρεις. Οὐ γάρ οὖτος οἱ λιμένες πλωτῆρας, ὡς αἱ τῶν ἀγίων τούτων δορταὶ τοὺς πιστοὺς ἀνακτᾶσθαι περύκασιν. Ἐκείνους μὲν γάρ θιλαττείν κυμάτων ἔμβολος καὶ δρεσταῖς μαρκρᾶς ἀπαλλάττουσι λιμένες· τούς δὲ εἰς πανηγυρινὰ μαρτύρων ἀπαντῶντας πνευμάτων πονηρῶν καὶ

ἀκαθάρτων, λογισμῶν ἀτόπων, πολλῆς τῆς ἐν ψυχῇ γνησιμένης ζωῆς, ἡ τῶν ἀγίων μνήμη τούτων ἔξαρτάζειν εἰσιθε. Καὶ ἐκ τῶν πολιτικῶν, καὶ ἐκ τῶν οἰκιακῶν πραγμάτων ἀθυμίαν τινὰ ἐπισυρόμενος εἰσέλθῃ, πάσαν αὐτὴν ἀποθέμενος, οἴτως ἀπεισι, καὶ ἕφων γίνεται καὶ κουφότερος, οὐχὶ κώπην ἀποτίθεμενος, οὐδὲ ολάκων ἔξανταμένος. ἀλλὰ τὸ δυσοδεστάκτον καὶ ποικίλον τῆς βιωτικῆς λύπης φορτίον διαλύνων, καὶ πολλὴν τῇ ψυχῇ δεχόμενος τὴν εὐφροσύνην. Καὶ τούτων ἀπάντων μάρτυρες θυμεῖς, οἱ τοῖς θύλοις τοῦ μακάριου Βαρλαὰμ χθὲς ἐντρυφήσαντες, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἀθείας εἰς τὸν ιεταῖνον σκιρτήσαντες λιμένα^a, καὶ τὴν ἀλμηνὴν τῶν βιωτικῶν φροντίδων ἀπολουσάμενοι, καὶ κούφοις οἰκαδες ἀπὸ τῶν ἐκτίνουν διηγημάτων ἀναχωρήσαντες. Ἄλλ' ἴδου καὶ ἔτερων μαρτύρων προσελαύνεις πάλιν πανήγυρις. Ἔως δὲ οὖν εἰς τὸν ιεταῖνον λιμένα φθάσωμεν, φέρε δὴ μιμησώμεθα τοὺς πλωτῆρας· καὶ καθάπτερ ἐκεῖνοι τὸ πέλαγος πλέοντες φύουσι, τῇ φύῃ τὸν πόνον παραμυθούμενοι· οὗτοι δὴ καὶ ἡμεῖς, θως εἰς τὸν ιεταῖνον φθάσωμεν λιμένα, λόγους τινὰς πνευματικοὺς πρὸς ἀλλήλους κινήσωμεν, τὸν μακάριον Παῦλον τῆς καλῆς ταύτης ὅμιλας ἡγεμόνας ποιησάμενοι, καὶ ἡγιπτερ ἀντὸς κελεύη, ταύτην ἐπόμενοι^b. Ποιαν οὖν ἐπειδοι κελεύει; Τὴν διὰ τῆς ἔρημου, καὶ τῶν ἐκεῖ συμβάντων θαυμάτων ὁδὸν. Καὶ γάρ θιούσατε στήμερον αὐτοῦ βοῶντος, καὶ λέγοντος· Οὐ θέλω δὲ θμᾶς ἀγροεῖν, ἀδελφοί, δτε οι πατέρες ἡμῶν πάντες διὰ τῆς θαλασσῆς θιθούσης διηγείσθων, καὶ πάντες εἰς τὸν Μαδσῆην ἐβικτίσαντο, καὶ πάντες τὸν πόνον βρώμα πνευματικὸν ἔβαγον, καὶ πάντες τὸν αὐτὸν πόνον

* Duo mss. λιμένα, Editi λιμένα. Priorem lectioem postulare series videtur.

^a Duo mss. καὶ φύερ δὲ... ταύτην ἐπόμενοι.

gratiam, benignitatem, et misericordiam suam concedat Dominus noster Jesus Christus, cum quo Patri, simusque Spiritui vivifico et sancto gloria, imperium.

et honor, nunc et semper, et in seculo saeculorum.
Amen.

NOLO VOS IGNORARE, FRATRES, QUOD, ETC.

habitam fuisse vel inde liquet, quod dicta sit post festum sancti Barlaami, Antiochiae celebrari solitu[m], ut videoas in Monito ad Homiliam in sanctum Barlaeum Tom. II. Chrysostomi scopus est demonstrare, res in veteri Lege actas futurarum rerum predictionibus fidem facere: esseque illas rerum novi Testamenti typum et umbram. Marcionem, Manichaeum et Paulum Samosatenum obiter perstringit, et postulationis in fine sanctorum precibus homiliam claudit.

Incerti interpretationem Latinam, utpote non accuratam, rejecimus, novamque paravimus.

IN APOSTOLICUM DICTUM,

NOLO VOS IGNORARE, FRATRES, QUOD PATRES NOSTRI OMNES SUB NUBE FUERUNT, ET OMNES PER MARE TRANSIERUNT (1. Cor. 10. 1) (a).

1. Nautas eam maris partem libentius frequentant, que multis portibus insulisque instructa est. Pelagus enim portibus destitutum, etiam tranquillo tempore, nullum incutit navigantibus tremorem: ubi autem portus et littora undecimque patent, cum magna securitate navigant. Etiam si enim mare aliquantum secura videant, cum in proximo refugium habeant, prompte facileque possunt ab instantibus periculis liberari. Eapropter non modo cum prope portum sunt, sed etiam procul sint, a solo portus aspectu magnam consolationem accipiunt. Non enim parum illos recreare solent montium cacumina procul visa, sumus exsiliens, et orium greges ad littus pascentes. Verum ubi ad portus ingressum devenerunt, plena frumentur lætitia. Tunc enim et remum deponunt, et corpora salsagine consecra potabilibus oblectant aqua, et ad littus egressi, in terraque nudis corporibus aliquantum versantes, nauticum omne tedium deponunt. Quemadmodum igitur illi eam maris partem libentius amplexantur, ob frequentes illas et assiduas recreations: ita et ego hanc anni tempestatem maxime diligo, non quia liberati sumus hieme, nec quod scatere fruamur zephyro suaviter afflante, sed quia adsunt spirituales portus, qui nos frequenter excipiunt, festi nempe sanctorum martyrum dies. Non enim portus perinde nautas, atque dies festi sanctorum horum fideles recreare solent. Illos quippe a fluctuum impetu et diurna remigatione portus liberant; hos autem ad martyrum solemnitatem ac-

cedentes, a violenta per malignos impurosque spiritus, perque absurdas cogitationes in animo excitata tempestate, sanctorum memoria eripit. Sive quis ex publicis, sive ex privatis negotiis nescire contracto hue ingrediatur, illo prorava deposito revertitur, atque expeditior leviorque abit, non posito remio, nec relictis gubernaculis, sed excussa illa onerosa variaque saecularis tristitia sarcina, multaque repletus animi laetitia. Horum omnium vos testes estis, qui in certaninibus beati Barlaam heri (a) oblectati, et cum magna tranquillitate in ejus portum festinantes, saecularium curarum salsuginem abluistis, atque auditis de illo sermonibus, leves et expediti domum recessistis. At ecce alia martyrum accedit festivitas. Donec igitur ad illorum portum appellamus, age nautas imitetur; et sicut illi navigantes in pelago cantant, cantu laborem sedantes: ita et nos donec ad illorum portum appellamus, spirituales quosdam inter nos conferamus sermones, beato Paulo pulchri colloqui duce constituto, ut eum, qua jusserrit ille via, sequamur. Quanam porro sequi via jubet? Per desertum et per miracula, quæ illic contigerunt. Etenim audistis illum hodie sic clamantem: *Nolo vos ignorare, fratres, quod patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes per mare transierunt, et omnes in Moysem baptizati sunt, et omnes eamdem escam spiritualiem comedenterunt, et omnes eundem, potum spirituali petra; petra autem erat Christina. Sed non in pluribus*

(a) collata cum MSS. Colbertinis 970 et 3058.

(a) His praecedenti de Beato Barlaam fuerat concionatus.

cortum beneficium suum dicit : prostrati enim sunt in deserto. Hac autem figurae nostri fuere, ut non simus concupiscentes mulorum, sicut et illi concupiverunt ; neque idololetus simus, sicut quidam illorum, sicut scriptum est : Sedit populus manducare et bibere, et surreverunt ludere. Neque fornicemur, sicut quidam illorum fornicati sunt, et ceciderunt uno die, viginti tria millia. Neque tentemus Christum, sicut quidam illorum tentaverunt, et a serpentibus perierunt. Neque murmuramus, sicut quidam illorum murmuraverunt, et perierunt ab exterminatore (1 Cor. 10. 1-10; Exod. 32. 6). Videntur quidem haec manifesta esse ; sed diligenter advertentibus dubitationem afferunt non vulgarem. Etenim primo queritur, cur veteres memorem historias : et qua consequentia, cum de iis disputasset, quae idolis sunt immolata, in hanc incidenter narrationem, ea afferens in medium, quae in deserto contigerunt. Neque enim temere vel fortuito casu sanctus ille loquitur, sed cum magna consequentia, et accusatam semper servat dictorum consonantiam. Cur ergo et unde in hanc incidit historiam ? Increpabat eos, qui temere et sine examine ad idola ingrediebantur, deque polluta mensa degustabant, atque idolothyla contingebant : et cum ostendisset ipsos hinc duplice damno affici, cum et infirmis offendiculo essent, et ipsi diuinorum participes essent : et cum per praedicta satis illorum animos coercuisset, docuissetque, oportere fidem non sua tantum respicere, sed etiam ea, quae aliorum multorum sunt, volens ipsis timorem addere, veteres historias commemorat. Quia enim illi altum sapiebant, utpote fideles, et ab errore liberati, atque scientiam assequuti, et ineffabilium mysteriorum participes effecti, ad regnumque celorum vocati : declarare volens eorum nullam esse utilitatem, nisi adasset vita tanta gratiae consona, ex veteri historia ipsos erudit.

2. *Cur Paulus de poenit. peccatorum loquens Veteris Testamenti verbis utatur potius quam Novi. Praeterita gesta futurorum praedictionibus fidem faciunt.* — At hoc ipsum multas complectitur questiones. Cur non ex verbis Christi in Evangelio positis cum ipsis disputet ? cur non gehennam memoret, non tenebras exteriorum, non venenatum vermem, non vincula perpetua, non ignem paratum diabolo et angelis ejus, non stridorem dentium, et alia incenarrabilia supplicia ? Si enim terrire voluit, a gravioribus id faciendum oportuit, non autem ab iis, quae in deserto contigerunt. Illi enim, etiamsi plexi sint, at miliore et temporanea poena, atque una tantum die ; hi autem immortaliter ac graviori sunt supplicio plectendi. Cur ergo illos non ex hisce terruit, neque Christi dicta commenmoravit ? Poterat enim illis dicere, Nolo vos ignorare, fratres, quas leges Christus posuerit iis, qui cum fidem habeant, vitam tamen optimam non exhibent. Etenim eos etiam, qui miracula patrabant et prophetarum dono fulgebant, exclusit a regno celorum, dicens : *Muli dicunt mihi in die illa, Domine, Domine, nonne in nomine tuo daemonia ejecimus, et in nomine tuo prophetavimus, et virtutes multas fecimus ? Et tunc confitebor*

etis. Recedite a me, non novi vos, qui operamini iniuriam (Math. 7. 22. 23). Et virgines quoque non de fide et dogmatibus arguens, sed de perversa vita, et inhumanitate et crudelitate, exclusit e thalamo nuptiali (Math. 25. 10-12) ; illum vero qui sordidus induitus erat vestibus, ideo vinculum ejecit (Math. 22. 11 - 13) : non quod dogmata recta non teneret, sed quod vitam sordidam et impuram egisset ; illos item, quos abduci jussit in ignem paratum diabolo et angelis ejus (Math. 25. 41), non propterea illo misit, quod a fide excidiissent, sed quod nullus umquam inseriri essent. Haec omnia et similia commemorare poterat, ac dicere, Nolo vos ignorare, fratres, hos omnes baptismum esse consequentes et mysteriorum participes effectos, multam exhibuisse fidem, scientiam habuisse perfectam ; sed quia vitam fidei consonam non instituerunt, a regno exclusos, et igni traditos fuisse. Cur ergo haec non dixit, sed his missis omnibus, sic loquutus est : Nolo autem vos ignorare, fratres, quod patres nostri omnes sub nube fuerunt, et ea commemorans, quae ad Moysen spectabant, quae ad gratiam pertinebant tacuit ? Non temere nec sine causa sic agit ; multa quippe sapientia plenus erat. Sed cur, et propter quid ? Duabus hisce de causis ; ut videlicet illos tangeret, simulque ostenderet, magnum esse cognitionem Veteris inter et Novum Testamentum. Quoniam enim multi sunt, qui nec gehennam nec supplicium esse putant, sed autumant Deum simpliciter, ut metum et temperantiam induceret, haec communiatum esse, vermem immortalem, ignem inextinguibilem ; tenebras exteriorum, sed non possunt præteritis fidem negare. Nam quae facta sunt, quo pacto quis dicere possit non facta esse ? Iis quippe quae non visa, nec in opus educta sunt, multi non credunt ; iis autem quae facta sunt, et ad finem deducta, quantumvis perversus et improbus quis fuerit, ne quidem si velit, poterit fidem negare. Ab iis ergo, quae in confessu apud omnes sunt, utpote facta, quorum etiam reliqua manent, vult eos de recto Dei Judicio fieri certiores ; ac si diceret : Si non putas esse gehennam, neque poenam, neque supplicium, sed Deum frustra communiatum esse, præterita repetens, futuris etiam crede. Si enim is ipse est Deus, qui et præterita et praesentia dispensat ; itenque ea quae sub Veteri Legi, et ea quae in statu gratiae, sicut revera idem et ipse est, qua ratione illos quidem peccantes castigavit et poenis subjecit, nos vero qui paria, imo multo graviora admisisimus, incolitos dimittet ? Quero igitur, annon fornicati sunt et plexi sunt ? annon murmuraverunt, et supplicio sunt affecti ? Id confiteri necesse est. Quomodo ergo qui illos affecit poena, te paria usum præteribit ? Id sane non est rationi consonum¹. At hic non dedisti poenas ? Ideo maxime crede gehennam esse atque supplicium, quia hic non dedisti poenas. Nisi enim postbac aliquod supplicium futurum esset, nequa-

¹ Savii. in margine haec addit, illos quidem propter peccata plectere, nos vero quavis illorum quae multo graviora sunt reos non plectere.

πνευματικὸν θεῖον. Ἐπινοεὶς γάρ ἐκ πνευματικῆς ἀκαλουθούσης αἴτερας, ηδὲ πέτρα τὴν στοῦ Χριστός. Ἀλλ' οὐχ ἐτοῖς πλειστοῖς αὐτῶν εἰδότησεν διεσδέσαι· κατεστρώθησαν γάρ ἐτοῖς τῇ ἑρήμωρᾳ. Ταῦτα δέ τύκοι τὴν ἡμῶν ἐγενήθησαν, εἰς τὸ μὴ εἶναι ημᾶς επιθυμητὰς κακῶν, καθὼς κακεῖσθαι εἰσεθύμησαν· μηδὲ εἰδωλολάτερας τίτρουσαν, καθὼς τινες αὐτῶν, ὥστε πέρι τέραταν. Ἐκάθιστος δὲ λαὸς φαγεῖται, καὶ θνήτοτησαν τοὺς παῖδεις. Μηδὲ κορηφένωμεν, καθὼς τινες αὐτῶν [230] ἐπέρευνοσαν, καὶ ἔπεισον ἐν μῆτραις, εἰκοσιτερεῖς χιλιάδες. Μηδὲ ἐπειράζωμεν τὸν Χριστὸν, καθὼς τινες αὐτῶν ἐπειρασαν, καὶ ὅπερ τὸν δρεων ἀπάλοντο. Μηδὲ τοργύζωμεν, καθὼς τινες αὐτῶν ἐπέργυνοσαν, καὶ ἀπάλοντο ὅπερ τοῦ διλούρευτοῦ. Καὶ δοκεῖ μὲν εἶναι σαφῆ τὰ λεγόμενα, παρέχει δέ τινα διαπορήσιν οὐ τὴν τυχοῦσαν τοῖς προδέχουσι. Καὶ γάρ δικινοὶ ζητήσαι πρῶτον, τίνος ἔνεκεν τὰς παλαιάς πότδες ἐμημόνευσεν αἰστορίας. ἐκ πολαὶς ἀκαλουθίας περὶ εἰδωλούθυτων διαλεγόμενος εἰς ταῦτας ἀνέπτεσε τὴν διήγησιν, τὰ ἐπὶ τῆς ἑρήμου φέρων εἰς μέσον. Οὐ γάρ ἀπλῶς, οὐδὲ ὡς ἔνεκεν, διακάριος ἐκεῖνος φθέγγεται, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς ἀκολουθίας καὶ ἀκριβῆ διατηρῶν πανταχοῦ τῶν ὅπερ αὐτοῦ λεγομένων τὴν συμφωνίαν. Τίνος οὖν ἔνεκεν, καὶ πόθεν εἰς ταῦτην ἐνέπεσε τὴν ιστορίαν; Ἐπειτίαν τοὺς ἀπλῶς καὶ ἀνεξετάστως εἰς τὰ εἰδωλα εἰσιοῦσι, καὶ μιαρᾶς ἀπογευμένους τραπέζας, καὶ εἰδωλούθυτων ἀποτομένοις· καὶ δεῖξε, ὅτι διπλῆν ἀπὸ τοῦ πράγματος ὑπομένουσι βλάβην, τούς τε ἀσθενεῖς πλήττοντες, καὶ αὐτοὶ κοινωνοὶ δαιμόνων γινόμενοι, καὶ καταστέλλας αὐτῶν ἰκανῶς τὰ φρονήματα διὰ τῶν βιμπροσθεν εἰρημένων, καὶ παιδεύσας, ὅτι δεῖ τὸν πιστὸν μὴ τὸ ξαῦτον βλέπειν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ τῶν παλλῶν, βουλόμενος αὐτοῖς ἐπιτείναι τὸν φρένον, παλαιῶν αὐτοῖς ἀναμιμνήσκει διηγημάτων. Ἐπειδὴ γάρ ἐκεῖνοι μέγα ἐφρόνουν, ὡς πιστοί, καὶ πλάνης ἀπαλλαγάντες, καὶ γνώσεως καταξιωθέντες, καὶ τῶν ἀπορήτων κοινωνήσαντες μυστηρίων, καὶ πρὸς βιστελες οὐρανῶν ἀκλήθητες, δεῖξαι θέλων, ὅτι τούτων ὄφελος οὐδὲν, διὸ μὴ πολιτεία προσῃ συμφωνοῦστε τῇ τοσαύτῃ χάριτι, ἐκ πολαὶς αὐτοῖς παιδεύεις ιστορίας.

β'. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο αὐτὸν πάλιν πολλῆς γέμει ζητησας. Τίνος οὖν ἔνεκεν οὐκ ἀπὸ τῶν τοῦ Χριστοῦ βρημάτων αὐτοῖς διαλέγεται τῶν ἐν Εὐαγγελίῳ κειμένων, οὐδὲ γεννῆσαι αὐτοὺς ἀναμιμνήσκει, καὶ σκότους ἐκώτερους, καὶ σκώληκος ιοδέλου, καὶ δεσμῶν ἀθανάτων, καὶ πυρὸς τοῦ ήτοι μαστίμου τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, καὶ τοῦ βρυγμοῦ τῶν ὁδόντων, καὶ τῶν ἀλλων τῶν ἀπορήτων κολάσεων; Εἰ γάρ φοβήσαις θνούστε, ἀπὸ τῶν μειζόνων τοῦτο ποιῆσαι ἔδει, οὐκ ἀπὸ τῶν ἐν τῇ ἑρήμωρᾳ. Ἐκεῖνοι μὲν γάρ, εἰ καὶ ἐκολάσθησαν, ἀλλ' ἡμερώτερον καὶ προτκαίρως, καὶ ἐν ἡμέρᾳ μηδὲ· οὐτοὶ δὲ ἀθανάτας μέλλουσι τιμωρεῖσθαι, καὶ τὰς ὁμολογημένων, καὶ τὰς ἀποτιστέας ποτε. Εἰ γάρ δὲ ἀπότομοι ἔστοι θεός, δὲ καὶ τὰ πρότερα καὶ τὰ νῦν οἰκονομῶν, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς χάριτος, ὡσπερ οὖν καὶ θεοὶ διάταξες περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δικαιοορθίσας; μονονούχη λέγων· Εἰ μὴ νομίζεις εἶναι γένενναν, μηδὲ τιμωρεῖν καὶ κολασίν, ἀλλ' ἀπλῶς τὸν Θεόν ἡτεληκέναι, τὰ παρελθόντα ἀναλογισάμενος; καὶ τοῖς μέλλουσι πίστεις. Εἰ γάρ δὲ ἀπότομοι ἔστοι θεός, δὲ καὶ τὰ πρότερα καὶ τὰ νῦν οἰκονομῶν, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς χάριτος, ὡσπερ οὖν καὶ θεοὶ διάταξες ποτοῖς δὲ ἔχοι λόγον, ἐκεῖνοις μὲν διμαρτάνοντας κολάσαι καὶ τιμωρήσασθαι, ἡμᾶς δὲ ταῦτα, καὶ πολλῷ χαλεπώτερα ἐκεῖνον πταίνοντας ἀτιμωρήσους ἀφένται; Ἐρωτῶ τοῖνυν· ἐπόρευσαν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ ἐκολάσθησαν; ἐγγρήσαν, καὶ ἀτιμωρήθησαν; Ἀνάγκη πᾶσα διμολογήσασθαι. Πῶς οὖν διτιμωρησάμενος ἐκεῖνοις, σὲ τὰ αὐτὰ τολμῶντα πλάρψεται; Οὐκ δὲ ἔχοι λόγον δια. Ἀλλ' οὐκ ἔδωκας δίκαιην ὑπαύθια; Διὰ τούτο μᾶλιστα πίστεις γένενναν εἶναι καὶ κολασίν, ἀπειδή δίκαιην ὑπαύθια οὐκ ἔδωκας. Εἰ γάρ μὴ διμελλέ τις ἀποκεῖσθαι μετὰ ταῦτα τιμωρία, οὐκ δὲ τὰ αὐτὰ·

β. Νανι. in marg. adit ἐκεῖνος μὲν διμαρτάνοντας κολάσαι, ἡμᾶς δὲ ταῦτα, καίτοι πολλῷ αἰσχρότερα ἀργαστιμένους οὐ καλάσσου. ε. Τὰ αὐτά. Sic recte cnd. unus, cuius scripturam vulgatim τοιαῦτα, substitutimus. Edit.

^a Διον μετ. τῆς πολαὶς αὐτοῖς ἀνέμνησον.

τοῖς προτέροις τολμήσας, ἀπίμωρτος ἐμεινας. Καὶ σὺ τούνυν δταν λάζη; τινὰ χαῦνον, καὶ διαλευμένον, καὶ τολλήγη ἀπέλγησαν ἀπιδεικνύμενον, καὶ λέγη πρὸς σὲ, δτι μῆδος ταῦτα ἔστιν, οὐκ ἔστι κόλασις, οὔτε γένενα, ἀλλ' ἀπλῶς ὁ Θεὸς [252] ἡπειρος φοβῆσαι βουλεύμενος, λέγε πρὸς αὐτόν· "Ἄυρωπε, τοῖς μᾶλλουσιν ἀπιστεῖς, ἐπιστῇ μὴ φαίνεται, μηδὲ εἰς μάστον δῆλος, μηδὲ ὅπε τοῖς ὄφθαλμοῖς κεῖται τοῖς ἡμετέροις· μὴ ἐπὶ τοῖς γεγενημένοις καὶ τοῖς εἰληφότοις δυνατὸν ἀπιστῆσαι τινα; Ἐννόσον μοι τὰ Σδόμοις καὶ τὰ Γόμορφα. Ἐκείνη δὲ χώρα δι' οὐδεμίαν ἐπέρχεται ἀμαρτίαν τοσαύτην ἔδωκε δίκην, ἢ διτι παρανήμους εἰτήγαγον μῆδες οἱ τὰς πόλεις οἰκήσαντες ἑκείνας, καὶ ἀλέσμους; Ἑρωτας, καὶ τοὺς τῆς φύσεως νόμους ἐκ βάθρων ἀνέτρεψαν. Πώς οὖν ἀν ἔχοι λόγον, τὸν Θεὸν, τὸν αὐτὸν ὑπτα καὶ τότε καὶ νῦν, ἑκείνους μὲν ἀμαρτάνοντας κολάσαι χωρὶς συγγνώμης ἀπίστης, οἱ δὲ τὸν μετ' ἑκείνους ἀμαρτόντα, τὸν πολλῷ μείζονος ὑπτα τιμωρίας δέξιον καὶ κολάσεως, δεῦρο καὶ χάριτος ἀπῆλαυσας, καὶ οὐδὲ ταῖς ἑκείνων ἐσωφρονίσῃς τιμωρίας, ἀπιμωρτον ἀφίεναι;

Γ. Διὸ δὴ ταῦτα καὶ Παῦλος οὐδὲν περὶ γέννησις τέως εἰπὼν, ἐπειδὴ πολλοῖς τὰ μᾶλλοντά ἔστιν ἀπιστα, ἀπὸ τῶν δῆμον συμβάντων, καὶ ὃν Ἰκανὴν εἶχον πίστιν, οὐτοὺς σωκρόνταις βούλεται. Εἰ γάρ καὶ φοβερότερα τὰ μᾶλλοντα, ἀλλὰ τοῖς ἀτελεστέροις τῶν ἀνθρώπων τὰ παρελθόντα πιστεύεται, καὶ ταῦτα μᾶλλον αὐτοὺς ἑκείνων ποδεῖν εἴσιν. Διὸ ταῦτα ἐντεῦθεν αὐτοῖς διαλέγεται, οἵσι οὐδὲ τὸν ἀρδεῖν εἰσάντης διανικηταὶ δυνατῶν ἦν· ὁμοῦ δὲ καὶ Μαρκίωνι καὶ Μάνεντι, καὶ πίστοι τοῖς τὰ αὐτὰ ἑκείνοις νοστοῦσι καιρίτιν δίδωσι τὴν πληγήν. Εἰ γάρ μη ἔστιν δὲ αὐτὸς Θεὸς τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς, δὲ καὶ ἑκείνα νουθετήσας, καὶ ταῦτα μᾶλλων διατυποῦν, περιττῶς μοι ταῦτα λίγες, ὡς Παῦλε, καὶ φόδον οὐδένα τοῖς ἀκροαταῖς ἐντιθησ. Δύναται γάρ δὲ ἀκούων λέγειν, δτι εἰ ἔτερος ἑκείνος ἔστι Θεὸς, καὶ ἔτερος οὗτος, οὐ πάντως οὗτος κατὰ τὴν ἑκείνου χρινεῖ γνώμην; οὐδὲ τοῖς αὐτοῖς πειθεῖται νόμοις. Τί γάρ, εἰ τῷ τῆς Παλαιᾶς Θεῷ πάντας ἔδοξε κοίνους καὶ τιμωρήσασθαι, τι μορμολύντεις καὶ ἐκροβεῖς; Ἐπειρον ἔχω δεσπότην τὸν μᾶλλοντά με κρίναιν. "Μοζε εἰ ἔτερος δὲ τῆς Παλαιᾶς, καὶ ἔτερος δὲ τῆς Καινῆς, τούναντιον, δπερ ἐδούλετο, δὲ Παῦλος ἐποίησεν· οὐ γάρ μόνον οὐκεὶς ἐφόδησε τὸν ἀκούοντα, ἀλλὰ καὶ πάσης ἀγωνίας καὶ δέους ἀπῆλλαξεν· δπερ οὐδὲ τῶν τυχόντων ἀνθρώπων καὶ σφόδρα ἀνοήτων τις ἐπαθεῖν δην, μήτη γε Παῦλος δὲ τοσαύτης γέμων σοφίας. "Οὐθὲν δῆλον, δτι εἰς καὶ δὲ αὐτὸς ἔστι Θεὸς δὲ καὶ τοὺς Ἰουδαίους ἐπὶ τῆς ἔρημου καταστρώσας, καὶ ἡμῶν τοὺς ἀμαρτάνοντας κολάσειν μᾶλλων. Οὐ γάρ εἰ μη εἰς δὴν (πάλιν γάρ τὸ αὐτὸν ἐρῶ), ἀπὸ τῶν δῆμον γεγενημένων δὲτε ἑκείνου, καὶ περὶ τῶν μᾶλλοντων τὴς δῆμος ἐφόδει· ἐπειδὴ δὲ δὲ αὐτός ἔστιν, ἀναντίρρητον εἰσήγαγεν αὐτοῖς; τὴν περὶ τῆς τιμωρίας προσδοκίαν, δεικνύεις δτι δεδοικέναι χρή καὶ φοβεῖσθαι. Οὐ γάρ δὲν δὲ μῆδες ἀγνοεῖν, ἀδελφοί. Τοὺς μαθητὰς ἀδελφούς ἐκάλεσεν, οὐκ ἀπὸ τοῦ τῆς ἀξίας, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦς προσαγορεύων δηματον. "Ἄξιον δὲ ἐπ' αὐτήν τὴν ἀρχήν ἐλθεῖν τοῦ διττῆματος, καὶ ἑκάστην διερευνήσασθαι ἥσιν μετ' ἀκριβεῖας ἀπάστης. Οὐ θέλω δὲ μῆδες ἀγνοεῖν, ἀδελφοί. Τοὺς μαθητὰς ἀδελφούς ἐκάλεσεν, οὐκ ἀπὸ τοῦ τῆς ἀξίας, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦς προσαγορεύων δηματον. "Ἄξιοι γάρ, οἵδεις σερῶς, δτι ταῦτης ισονούδεν, καὶ τὸ μέγιστον [253] τῆς ἀξίας εἰδος, τὸ τῆς ἀγάπης εἰδός ἔστι. Τούτοις

δὲ πρῶτον καὶ δῆμες ἡγανάσωμεν. Καὶ σφέδρα καταβεῖσταροι τινες δῆμῶν ὧστε δὲ, τοῖς τῆς θεραπείας αἴτους καλῶμεν δηματο, μή μόνον ἀλευθέρους, ἀλλὰ καὶ δούλους, μή μόνον πλουσίους, ἀλλὰ καὶ πάντας, καὶ Παῦλος οὐχὶ τοὺς πλουσίους παρὰ Κορινθίοις, οὐδὲ τοὺς ἀλευθέρους καὶ παριφανεῖς, οὐδὲ τοὺς ἀπιστήμους μόνην, ἀλλὰ καὶ ιερώτας, καὶ οἰκέτας, καὶ πάντας ἀπλῶς ταῦτη τοτίμηε τῇ προστηροφίᾳ. Έν γάρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὐ δουλος, οὐκ ἀλευθερος, οὐ βάρβαρος, οὐ Σκύθης, οὐ σοφις, οὐκ ἀσφορος, ἀλλὰ πάσας ἀξίας ἀνωμαλία βιωτικῆς ἀνήγραται. Καὶ τὸ θαυμαστὸν, εἰ Παῦλος τοὺς ὁμοδούλους οὐτως ἀκάλεσσαν, δην γε καὶ δὲσπότης αὐτοῦ τὴν ἡμετέραν οὐτω δικάλεσσε φύσιν, οὐτω λέγων· "Ἀλαγγελῶ τὸ διορίδ σου τοῖς ἀδελφοῖς μου, ἐν μέσῳ Τεξανίστας ὑμησω σε; Οὐ μόνον δὲ ἐκάλεσσεν δῆμας ἀδελφοὺς, ἀλλὰ καὶ γενέσθαι ἀδελφός δῆμων ἡθελεσ, καὶ ἐγένετο τὴν σάρκα ὑπεδύς τὴν ἡμετέραν, καὶ τῆς φύσεως δῆμῶν κοινωνήσας τῆς αὐτῆς. "Οπαρ οὖν καὶ αὐτὸς θαυμάζω δη Παῦλος θλεγον. Οὐ γάρ ἀγγέλων ἐκπλαμάσθεται δη Θεός, ἀλλὰ σπέρματος Ἀδραδύμητον δικάλεσθεται, δησερ ἀφειλε καὶ πάντα τοις ἀδελφοῖς δημοιωληγραται. Καὶ πάλιν· "Ἐτει οὐρ καὶ τὰ παῖδες κεκονιώνητο σαρκός καὶ αίματος, παραπλητίως καὶ αὐτὸς μετέσχε τῷ αὐτῷ.

Πάντα δὲ ταῦτα ἀκούοντες, ἀλαζονεῖαν, καὶ τύφον, καὶ ἀπόνοιαν ἀπασαν τῆς ψυχῆς ἐξορίσωμεν τῆς ἡμετέρας, καὶ μετὰ πολλῆς τοῦτο κατορθώσωμεν τῆς σπουδῆς, τὸ θεραπευτικός δηματοι τοις τοὺς πληγίους καλεῖν. Εἰ γάρ καὶ μικρὸν καὶ φίλον είναι δοκεῖ τὸ κατόρθωμα, ἀλλ' ὅμοις μεγάλων ἀγαθῶν ἔστιν αἴτιον· ὥσπερ οὖν τὸ ἐναντίον πολλάς πολλάκις ξύρρας καὶ ξρινεικίας ἐποίησεν. Οὐ διετέντη δὲ μόνον τὴν φῆσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἔξης μετὰ πολλῆς ἐξετιστέον τῆς ἀκριβείας· οὐδὲ γάρ ταῦτην ἀτέλης τέθεικεν. Εἰπών γάρ· Οὐ θέλω θύμας ἀγνοεῖν, ἀδειλησο, ἐπηγαγεν. "Οτι οι πατέρες ημῶν κατατερεσ· οὐκ εἰπεν, "Οτι οι Ιουδαιοι, οὐδὲ οι εξ Αιγυπτου ἐξειλθοντες· ἀλλα τι; Οι πατέρες ημῶν κατέτερες· θύμου καὶ τὴν ταπεινοφροσύνην ἐπιδεικνύμινος τὴν θαυτοῦ, δτι οὐκ ἀπήξισε τὴν πρὸς ἑκείνους συγγένειαν, τοσούτον αἴτιον ἀναβεδηκώς κατά τὸν τῆς ἀρετῆς λόγον, καὶ τῶν τὴν Παλαιὰν διαβαλλόντων ἐπιστομίων τὴν ἀνασχυτον γλωτταν. Οὐ γάρ δὲν εἰ πρὸς ἑκείνην ἀπαγχός διέκειτο, ἀπὸ τῶν εὐεγμοτέρων δημοτῶν ἀν ἐμνήσθη, τῶν τίτι γενομένων διαβολήν ἐχόντων. Πάτετος. Οὐδὲ τοῦτο ἀπλῶς τέθεικε τὸ, Πάτετος, οὐδὲ παρέργως εἰπών εἰσιγγεσ. Οὐδὲ γάρ ἀπακηπάτετο τοις σοφίας. Οὐδὲ γάρ την πατέρας τῆς σπουδῆς τέθεικεν; Οι πατέρες ημῶν κατέτερες διά της θαλάσσης δημιούρος, καὶ πάτετος εἰς τὸν πάτερα πατέρας της σπουδῆς τέθεικεν; Οι πατέρες ημῶν κατέτερες εἰς τὸν Μωυσῆν ἐδικτύοντο, καὶ τὸ αὐτὸν πρόματα πνευματικῶν ἐπον.

* Sic Cod. 748, et hoc erat conjectura Savillii. Legebariū ὄντες. Εδιτ.

* Edit. male σωρρονοθεις; e Cod. 748 correxiimus. E.M.

quam eadem quæ illi priores ausus, inultus mansisset. Tu ergo si quempiam deprehenderis mollem, dissolentem, multamque lasciviam exhibentem, qui dicat tibi, Hæc sunt fabulae; non est supplicium, neque gehenna, sed Deus hæc frustra terrendi causa comminatus est, responde illi: Homo, non credis futuris, quia non apparent, neque in medio vel sub oculis sunt constituta: num potes fidem negare iis, que facta fuerintque sortita sunt? Cogita Sodomam et Gomorram. Regio illa nulla alia de causa tantas dedit penas, quam quod incolæ ejus illicitos coitus induxerunt, illegitimosque amores, ac naturæ leges radicitus subverterunt. Qua igitur ratione fieri possit ut Deus idem ipse nunc qui tunc erat, illos peccantes sine venia punierit, id vero qui post illos peccasti et majore dignus es ultione, quia gratiam sortitus es, neque illorum supplicio emendatus, inultum sinat?

3. Probatur eiusdem esse Novi ac Veteris Testimenti Deum. — Ideoque Paulus, nihil dum de gehenna loquutus, quia futura a multis non creduntur, ab iis quæ jam contigerant, et quibus illi fidem habebant, ipsos crudire vult. Etiam si futura terribilia sunt, popularibus tamen præterita sunt credibilia, et haec plus quam illa terrori sunt ipsis. Idcirco ex iis argumentum mutuatur, quibus ne impudentiores quidem fidem negare posunt: simul autem et Marcioni et Manichæo et iis qui per morbo laborabant, letalem infligit plagam. Si enim non est idem Veteris qui Novi Testimenti Deus, qui et illa monuit, et hanc formam traditur erat, frustra mihi hoc dicis, o Paule, et nullum auditoribus timorem incutis. Nam potest is qui audit dicere: Si alias ille, alias hic Deus est: hic certe non secundum illius sententiæ judicabit, neque iisdem obtemperabit legibus. Quid enim si Deo Veteris Legis visum est omnes punire, quas larvas profers, quid terres? Alium habeo Dominum, qui me judicaturus est. Itaque si alias fuisset Veteris, alias Nova Legis, Paulus contra, quam volebat, secesset: non modo enim non terruisset auditorem, sed etiam ab omni angustia et metu liberasset, quod nemo quantvis pretii, etiam insipiens fecerit, nendum Paulus tanta plenus sapientia. Unde palam est eundem esse Deum, qui et Judæos in cromo prostravit, et de nobis eos ulturus est, qui peccaverint. Neque enim, nisi unus esset (id iterum dico), per ea quæ olim a se gregia sunt, de futuris etiam nos terret; quia autem idem ipse est, supplicii exspectationem, cui contradici nequit, ipsis induxit, ostendens metendum formidandumque esse. Qui enim patres nostros peccantes ulti sunt, non aliisque nobis parcat paria peccantibus. Jam operæ premium fuerit principium narrationis repeteret, et dicta singula cum omni accurate exanimare. *Nolo autem vos ignorare, fratres.* Discipulos vocat fratres; non dignitatis, sed caritatis nomine ipsos compellans. Sciebat enim, apprime utique sciebat, huic appellationi a quale nibil esse, et maximam dignitatis speciem, speciem esse caritatis. Illoc autem prius et nos imitemur. Etiam si quidam nostrum valde inferiores sint, ipsos ministerii no-

mine compellemus, non solum liberos, sed etiam servos; non solum divites, sed etiam pauperes: quandoquidem et Paulus non solum Corinthiorum divites, liberos et conspicuos et nobiles, sed etiam privatos et domesticos, et omnes indiscriminatum hac appellatione honoravit. Nam in Christo Iesu neque servus neque liber, non barbarus, non Scythæ, non sapiens, neque inaipiens (*Cel. 5. 28*), sed omnis ecclesiæ dignitatis inegalitas sublata est. Ecquid mirum si Paulus conservos sic appellaverit, quando et Domini eius naturam nostram sic vocavit, his verbis: *Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiae laudabote* (*Psal. 21. 25*). Neque tantum nos fratres vocavit, sed et ipse frater esse noster voluit, et vere fuit cum carnem nostram induit, et naturæ nostræ censors factus est. Quod ipsum admirans Paulus dicebat: *Non enim angelos apprehendit Deus, sed semen Abramæ apprehendit; unde debuit per omnia fratribus assimilari* (*Hebr. 2. 16. 17*). Et rursum: *Quoniam vero pueri participaverunt carni et sanguini, similiter et ipse participavit hisdem ipsis* (*Ibid. v. 14*).

Proximi honesti compellantur. Transitus per mare Rubrum baptismi typus. — Haec porro omnia audientes, arrogantium, fastuorum et superbiam quamlibet ex animis nostris eliminemus: id summo studio curemus, ut obsequii et honoris nominibus proximos nostros compellemus. Licet enim hoc officium parvi momenti esse videatur, magna tamen parit bona: quemadmodum et oppositum multas iniurias, lites et contentiones plerumque peperit. Neque hoc solummodo dictum, sed etiam illud quod sequitur, magna accurate excludamus: neque enim illud sine causa posuit. Cum enim dixisset, *Nolo vos ignorare, fratres;* adiicit, *Quod patres nostri omnes*: non dixit, quod Judæi, neque il, qui ex Ægypto egressi fuerant; sed quid? *Patres nostri omnes;* simul suam exhibens humilitatem, cum eorum cognitionem non designatus est, eti tantum superior virtute; et impudentem eorum linguam coercens, qui Veterem Legem criminarunt. Neque enim si odisset illam, honorabilioribus illam nominibus commemorasse, cum illi omnes qui tunc vixerant criminationi essent obnoxii. *Omnes.* Neque illud temere posuit, *Omnes*, neque supervacane, sed magna cum sapientia. Neque cum semel dixisset, id postea tacuit; sed et his et ter et sape pronuntiavit, ut edicas illum non perfundorie hoc protulisse. Cum dixisset enim, *Quod patres nostri omnes sub nube fuerunt*, adjecit, *Et omnes per mare Rubrum transierunt, et omnes in Moysem baptizati sunt, et omnes eandem escam spiritualem comedenterunt, et omnes eundem potum spiritualem biberunt.* Audisti quomodo sape illud, *Omnes*, posuerit? Quod nequaquam fecisset, nisi magnum quid et mirabile mysterium subindicare voluisset. Si enim simpliciter posuisset, satis erat id semel dictum postea tacere, et sic dicere: *Quod patres nostri omnes sub nube fuerunt, et per mare transierunt, et in Moysem baptizati sunt, et eandem escam spiritualem comedederunt, et eundem potum spiritualem biberunt.* Nunc autem non ita dixit,

sed ad singula gesta illud, *Omnes*, adjiciens, non parvam nobis sententiam sue januam aperuit, ut ejus sapientiam consideremus. Cur ergo hauc vocem frequenter repetit? Ut ostendat magnam esse Legis Veteris cum Nova cognationem, et illa suis horum figuram, et futurorum umbram. Atque primum hinc consonantiam ostendit. Volebat enim demonstrare quod, quemadmodum in Ecclesia non est discriminis inter servum et liberum, neque inter peregrinum et civem, senem et juvenem, sapientem et insipientem, privatum et principem, mulierem et virum, sed omnis ætas et dignitas, atque uterque sexus similiter in eandem illam aquarum piscinam descendunt, ac sive rex sive mendicus eadem expiatione fruuntur: id quod est maximum nostræ nobilitatis argumentum, quod simili modo mendicuni ac purpura vestitum ad mysteria admittamus, atque in mysteriorum ratione nihil hic plus illo habeat: sic et in Veteri Lege illud, *Omnis*, frequenter posuit. Neque enim dicere potes, Moysem per aridam, Iudeos vero per mare transivisse; neque opulentos per banc viam, pauperes per aliam, neque mulieres sub aere, virus sub nube; sed omnes per mare, sub nube omnes, et in Moysem omnes. Quoniam enim transitus ille futuri baptismatis typus erat, hoc primum per figuram exprimi oportuit, nempe omnes eorumdem consortes suis, quemadmodum et hic omnes eadem aequaliter participant. Et quomodo potest, inquit, illud presentium esse typus? Si prius didiceris quid sit typus, quid veritas, tunc tibi hujuscem rei rationem reddam.

4. Discrimen inter umbram et veritatem. — Quid igitur est umbra, et quid veritas? Age, sermonem ad imagines transferamus, quas pictores delineant. Vidiisti saepe imperatoriam imaginem caruleo tinctam colore; deinde vero pictorem albas lineas ducentem, et Imperatorem depingentem, et solium imperatorium, et equos adstantes, et satellites et vincitos hostes atque subactos. Attamen cum vides haec delineata et adumbrata, neque totum scis, neque totum ignoras: sed hominem pingi et equum obscure cognoscis; qualis vero sit imperator et quibus hostis, non ita perspicue cognoscis, donec accedens colorum veritas visum certiorem faciat. Sicut igitur in illa imagine non exigis totum ante colorum veritatem; sed si obscuram quamdam rei cognitionem percipias, satis absolutam delineationem esse arbitraris: sic et de Veteri et de Novo Testamento sentias: neque omniniadum in typo veritatis accusationem a me requiras; tumque potero te docere, quo pacto quamdam affinitatem habuerit Vetus cum Novo, et ille transitus cum baptismo nostro. Illic aqua et hic aqua: hic piscina, illic pelagus: hic omnes in aquam ingrediuntur, illic item omnes: secundum hoc affinitas. Vis demum discere colorum veritatem? Illic ab Ægypto per mare liberabantur, hic ab idolatria: illic Pharaoh demergebatur, hic diabolus: illic Ægyptii praefocabantur, hic velut homo peccatis onusius defunditur. Et vide cognationem figuræ cum veritate, ac veritatis pro typo excellentiam. Neque cuius omnino

alienum oportet esse typum a veritate, alioquin enim typus non esset: neque rursum par est exquirari typum veritati; alioquin typus ipsa veritas esset: sed in suo modo maneat oportet, neque omnia habeat, quae veritas habet, neque a toto excidat. Si enim totum haberet, ipsa veritas esset; si a toto excidoret, non posset esse typus; sed oportet ut partem habeat, partem veritatis reservet. Ne igitur in Veteri totum a me requiras: sed si qua parva et obscura acceperis anigrama, tecum bene actum esse puta. Ubi itaque est cognatio typi cum veritate? In eo quod illic omnes, hic item omnes: illic per aquam, hic etiam per aquam: illi a servitu liberati sunt, et nos item a servitu liberati, sed non ab eadem: nam illi a servitu Ægyptiorum, nos a servitu demonum: illi a servitu Barbarorum, nos a servitu peccati. Ad libertatem reducti sunt illi, et nos etiam, sed non ad eamdem, sed ad multo splendidiorum nos. Quod si majora suis nostra et excellentiora, ne stupeas. Hoc enim maxime veritatis est, quod sit typo longe excellentior, neque tamen illi adversaria sit, et cum illo pugnet. Quid autem est, *Omnis in Moysem baptizati sunt?* Forte obscurum¹ est quod dicitur; sed clarius efficere conabor. Mare tunc erat diffusum ante oculos eorum et jubebantur transire per extraneam quamdam et admirabilem viam. Nequo umquam sic transierat. Cunctabantur et recusabant, atque ægre ferebant. Transivit Moyses primus, et ut omnes facile sequerentur effecit. Illoc sibi vult Hlud, *In Moysem baptizati sunt;* cum illi credidissent, tunc in aquas illo duce ipsique fidentes ingredi ausi sunt. Illoc et in Christo accidit: cum enim nos reduxisset ab errore, et ab idolorum cultu liberasset, et in regnum nos manu duceret, ipse primus viam aperuit, primus in caelos ascendit. Quemadmodum igitur illi Moysi fidentes, iter suspicere sunt ausi, ita et nos Christo fidentes, hanc peregrinationem fidentes suspicimus. Quod autem id sibi velit illud *In Moysem baptizati sunt;* ex historia palam est. Non enim in nomen Moysis baptizati sunt. Si porro nos non modo Jesum ducem a principem habemus, sed etiam in nomen ejus baptizamur, licet illi non baptizontar in nomen Moysis, ne ideo turberis: dixi namque oportere ut veritas aliquam ingentem et ineffabilem excellentiam habeat supra figuram.

Mensa et Mysteria sacra in Veteri Lege adumbrata; **Paulus Samoentenus refellitur.** — Vidistin' in baptismo qui sit typus, quæ veritas? Age, ostendam tibi et mensam et mysteriorum participationem illic adumbratam suis, si non totum rursus a me petas, sed sic ea quæ gesta sunt examinans, ut par est umbras et figuræ. Nam cum dixisset de mari, de nube, deque Moyse, subjunxit: *Et omnes eandem escam spiritualalem comedebant.* Quemadmodum tu, inquit, ex piscina aquarum ascendens, ad mensam curris: sic et illi ex mari ascendentis, ad mensam novam et mirabilem venerunt, de mamma loquor. Ac rursum sicut

¹ In Editis legitur, *clarum* (εὔρητον); Savil., *obscurum* (ἀσκόπιον), in margine posuerat, et nos legimus e codice 748.

Νῦν δὲ οὐκ οἴτες εἶπαν, ἀλλὰ καθ' ἐκαστον τῶν γνωμάτων τὸ Πλάτονος, τιθεὶς, θύραν ἡμῖν τῆς ἑαυτοῦ τρώμης παρήνοιεν οὐ μικράν, ὥστε κατειδὲν αὐτοῦ τὴν σφίλαν. Τίνος οὖν ἔνεκεν συνεχῶς τῆς λέξεως ταύτης μέμνηται; Βούλεται δεῖξαι πολλὴν οὖσαν τῆς Παλαιᾶς πρὸς τὴν Καινὴν τὴν συγγένειαν, καὶ διτε ταῦτα τύπος ἔκειναν ἔνι, καὶ σκιὰ τῶν μελλόντων. Καὶ πρῶτον ἀπὸ τούτου τὴν συμφωνίαν δείξειν. Βουλέμενος γάρ δεῖξαι, διτε ὁπερὲν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ οὐκ ἔστι θύραν καὶ ἀλευθέρου διάκρισις, οὐδὲ ἔνου καὶ πολίτου, οὐδὲ γέροντος καὶ νέου, οὐδὲ σφου καὶ ἀσφου, οὐδὲ ἕβδοντος καὶ ἄρχοντος, οὐδὲ γυναικὸς καὶ ἀνδρὸς, ἀλλὰ πέπλα τὴν τάλα, καὶ πέπλα ἀξία, καὶ ἀκάτερη ἡ φύσις ὅμοιως εἰς τὴν καλυμβήθραν ἔκεινην ἐμβαίνουσα τῶν ὑδάτων, καὶ βασιλεὺς ἡ τις, καὶ πωχής, τῶν αὐτῶν ἀπολαύουσα καθαρίσων· καὶ τούτο διτε μάλιστα τὸ μέγιστον τῆς παρ' ἡμῖν εὑρενειας τεκμήριον, διτε ὅμοιως καὶ τὸν προσαίτην^a, καὶ τὸν τὴν ἀλουργίδα ἔχοντα μυσταγωγούμεν, καὶ οὐδὲν τελέον οὗτος ἔκεινον κατὰ τὸν τῶν μυστηρίων ἔχει λόγον· οὗτος καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ συνεχῶς τὸ Πλάτονος, τέθεικεν. Οὐδὲ γάρ ἔχεις εἰπεῖν, διτε Μωάσῆς μὲν διὰ Ἡρᾶς, Ιουδαῖοι δὲ διὰ τῆς θαλάσσης διῆλθον, οὐδὲ διτε οἱ μὲν εὐποροὶ δι' ἀτέρας ὅδον, οἱ δὲ ποντίστεροι δι' ἀτέρας, φέρε διτε αἱ γυναικεῖς μὲν ὅπερ τὸν δάκρυ, ἀνδρεῖς δὲ ὑπὸ τὴν νεφέλην, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς θαλάσσης πέπλες, καὶ ὑπὸ τὴν νεφέλην πάντες, καὶ εἰς τὸν Μωάσῆν πάντες. Επειδὴ γάρ ἡ διάβασις ἔκεινη τοῦ ιελλόντος βαπτίσματος ἦν τύπος, δεῖται τοῦτο πρῶτον τῶν διατυπωθῆναι, τὸ πάντας τῶν αὐτῶν ἀπολῦσαι, ὁπερὲν οὖν καὶ ἐνταῦθα πάντες τῶν αὐτῶν ἔξισης μετέχουσι. Καὶ τῶν δύναται, φησιν, ἔκεινο τύπος εἶναι τῶν περόνων; "Ἄν μάθῃς πρότερον, τι μὲν ἔστι τύπος, τι δὲ ἀλήθεια, τότε σὺ καὶ τούτου περάξουμαι τὰς εὐθύνας.

8. Τί ποτ' οὖν ἔστι σκιὰ, τι δὲ ἀλήθεια; Φέρε, τὸν λόγον ἐπὶ τὰς εἰκόνας ἀγάγωμεν, διτε οἱ ζωγράφοι τράπουσι. Εἴτες πολλάκις εἰκόνα βασιλικὴν κυανῷ παταχεχρωμάνην χρώματι, εἰτα τὸν ζωγράφον λευκάς περιάγοντα γραμμάς, καὶ ποιούντα βασιλέα, καὶ θρόνον βασιλικὸν, καὶ ἵππους παρεστῶντας, καὶ δορυφόρους, καὶ πολεμίους δεδεμένους καὶ ὑποκαιμίνους. "Αλλὰ δύμας δρῶν ταῦτα σκιαγραφούμενα, οὗτοι οὖτες τὸ πάντα, οὗτοι ἀγνοοῦσι τὸ πάντα, ἀλλ' οὐτε μὲν δινθρωτος γράφεται καὶ ἵππος, ἀμυδρῶς ἐπίστασαι· ποιος δὲ οὔτεν δι βασιλέων, καὶ ποίος ἡ πολέμιος, οὐ σφέρα ἀκριβῶν οἰδας, έως ἂν ἐλθοῦσα τῶν χρωμάτων ἡ ἀλήθεια τρανόντη τὴν ὄψιν καὶ σαφεστέραν ποιήσῃ." Ήπερ οὖν ἐπὶ τῆς εἰκόνος ἔκεινης οὐκ ἀπαίτεταις τὸ πάντα πρὸ τῆς τῶν χρωμάτων ἀλήθειας, ἀλλὰ καὶν ἀμυδρῶν τινα λάρης γνῶσιν τῶν γινομένων, ἴκανῶς τὴν σκιαγραφίαν ἀπτρεῖσθαι νομίζεις· οὗτοι μοι καὶ ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς καὶ ἐπὶ τῆς Καινῆς λογίζου, καὶ μή μι πέπλαν ἀπαίτησης τῆς ἀλήθειας τὴν ἀκρίβειαν ἐπὶ τοῦ τύπου· καὶ δυνησθεμά δε διδάσκαι, πῶς εἰχε τίνα συγγένειαν ἡ Παλαιὰ πρὸς τὴν Καινὴν, καὶ ἡ διάβασις ἔκεινη [235] πρὸς τὸ ἡμέτερον βάπτισμα. Κάκει δέωρ, κάνταῦθα δέωρ· καλυμβήθρα ἐνταῦθα, καὶ ἔκει ταῦλαγος· πάντες ἐνταῦθα εἰς τὰ δύτατα ἐμβαίνουσι, κάκει πάντες· κατὰ τοῦτο ἡ συγγένεια. Λοιπὸν βούλει μαθεῖν τῶν χρωμάτων τὴν ἀλήθειαν: "Ἐκεῖ μὲν Αἰγύπτιον διὰ τῆς θαλάσσης ἀπηλάττοντο, ἐνταῦθα

ἢ εἰκαλολατρεῖας· κάκει μὲν δὲ θαραῶ κατεποντεῖστο, ἐνταῦθα δὲ διάβολος· ἐκεὶ Αἰγύπτιοι ἀπεπνιγοντο, ἐνταῦθα δὲ δι παλαιὸς δινθρωτος τῶν ἀμαρτημάτων καταρύστεται. Καὶ ίσος συγγένειαν τύπου πρὸς ἀλήθειαν, καὶ ἀλήθειας ὑπεροχὴν πρὸς τύπον. Οὗτος γάρ ἀπλλοτρούσθαι πάντη χρῆ τὸν τύπον τῆς ἀλήθειας, ἐπειδὲ οὐκ ἀντὶ τοῦ εἶη τύπος· οὗτος πάλιν ἔξισταις εἰστι· καὶ αὐτὸς ἀλήθεια εἰστι· ἀλλὰ διτε μάνειν ἐπὶ τῆς οἰκείας συμμετρεῖας, καὶ μήτε τὸ πάντα ἔχειν τῆς ἀλήθειας, μήτε τοῦ παντὸς ἔξιπεπτωκανται. "Ἄν μὲν γάρ τὸ πάντα ἔχῃ, ἀλήθεια πάλιν εἰστι· καὶ αὐτὸς ἀντὶ τοῦ παντὸς ἀκτάση, τύπος εἶναι λοιπὸν οὐ δύναται· ἀλλὰ δεῖ τὸ μὲν ἔχειν, εἰ δὲ τῇ ἀλήθειᾳ τηρεῖν. Μή τοιν τὸ πάντα με ἀπειθῆσαις ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς, ἀλλ' εἰ καὶ μικρά τίνα καὶ ἀμυδρὸς λάρης αἰνίγματα, ἀγαπητὸν εἶναι νόμιμο τούτο. Ποῦ οὖν ἔστι τῇ συγγένεια τοῦ τύπου πρὸς τὴν ἀλήθειαν; "Οτι πάντες ἐκεὶ, καὶ ἐνταῦθα πάντες· διτε δι' ὑδάτος ἐκεὶ, καὶ ἐνταῦθα δι' ὑδάτος· διτε δουλείας ἀπηλλάγγησαν ἐκείνοι, καὶ ἡμεῖς δουλείας, ἀλλ' οὐ τῆς αὐτῆς· ἀλλ' οἱ μὲν τῆς Αἰγύπτιων, ἡμεῖς δὲ τῆς τῶν δαιμόνων· ἐκείνοι τῆς τῶν βαρβάρων, ἡμεῖς τῆς κατὰ τὴν ἀμαρτίαν. Πρὸς ἀλευθερίαν ἀνήχθησαν ἐκείνοι, καὶ ἡμεῖς, ἀλλ' οὐ πρὸς τὴν αὐτήν, ἀλλὰ πρὸς πολλῷ λαμπρότεράν ἡμεῖς. Εἰ δὲ μεῖζω τὰ ἡμέτερα καὶ ὑπερβούντα ἐκείνοι, μὴ θορυβοῦ. Τοῦτο γάρ μάλιστα εἰστιν ἀλήθειας, τὸ πολλὴν ἔχειν πρὸς τὸν τύπον τὴν ὑπεροχὴν, οὐκ ἐναντίων, οὐδὲ μάχην. Τί δέ οὔτι, Πλάτονος εἰς τὸν Μωάσῆν ἐβαστείσαντο; Καὶ τάχα ἀσφάδες τὸ λεγόμενον· οὐκοῦν σαφέστερον αὐτὸν παιῆσαι πειράσσομαι. Θάλασσα δὲν πρὸ τῶν δρθαλμῶν κεχυμένη τῶν ἔκεινων τότε, καὶ ἐκελεύοντο διαβαίνειν ἔξην τινὰ καὶ παράδοξον ὅδην, διτε οὐδεῖς οὐδέποτες ἀνδρώντων δέδη. "Οἰκουν καὶ ἀνεδύοντα, καὶ ἀδυσχέραινον. Διέδη πρώτος Μωάσῆς, καὶ πάσι μετ' εὐκόλιας ἔδωκεν ἀκολουθῆσαι λοιπόν. Τοῦτο διστιν· Εἰς τὸν Μωάσῆν ἐβαστείσαντο· ἐκείνῳ πιστεύεαντες, οὗτοις ἐθάρρησαν ἐπιθῆναι τῶν ὑδάτων, ἡγεμόνα τῆς ὁδού πορίας λαβόντες. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ γέγονεν· ἐξαγαγὼν γάρ ἡμᾶς τῆς πλάνης, καὶ τῆς εἰδωλολατρεῖας ἀπαλλάξας, καὶ πρὸς τὴν βασιλείαν χειραγωγῶν, αὐτὸς πρώτος ταῦτης ἡμῖν ἡρέες τῆς ὁδοῦ, πρώτος εἰς τὸν οὐρανοὺς ἀναβάς. "Μετεπέρ οὖν ἐκείνοι Μωάσῆς θαρρήσαντες κατετόλμησαν τῆς ὁδού πορίας, οὗτοις ἡμεῖς Χριστῷ θαρρήσαντες κατατολμῶμεν τῆς ἀποδημίας ταῦτης. Καὶ διτε τοῦτο διστιν· Εἰς Μωάσῆν ἐβαστείσαντο, δῆλον ἐπὶ τῆς Ιστορίας. Οὐ γάρ εἰς τὸ δυναμικόν Μωάσέως ἐβαστείσαντο. Εἰ δὲ ἡμεῖς οὐ μόνον ἀρχηγὸν τὸν Ἰησοῦν ἔχομεν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ δυναμικόν αὐτοῦ βαπτιζόμεθα, ἐκείνων μὴ βαπτισθέντων εἰς τὸ δυναμικόν Μωάσέως, μηδὲ ἐνταῦθα ταράττου· εἰπον γάρ, διτε δεῖ τὴν ἀλήθειαν ἔχειν τινὰ ὑπεροχὴν πολλὴν καὶ ἀφατον.

[236] Εἶδες δὲν τοῦ τοῦ βαπτισμάτος τίς μὲν δὲ τύπος, τίς δὲ τὴν ἀλήθεια; Φέρε, σοι δεῖξω καὶ τὴν τράπεζαν καὶ τὴν τῶν μυστηρίων κοινωνίαν ἐκεῖ σκιαγραφουμένην, διν μὴ τὸ πάντα ἀπαιτῆσαις με πάλιν, ἀλλ' οὐτοις ἔξετάσσεις τὰ γεννόμενα, ὡς εἰκός ἐν σκιαγραφίᾳ καὶ τύποις ίδειν. Επειδὴ γάρ εἰπον περὶ τῆς θαλάσσης καὶ τῆς νεφέλης καὶ τοῦ Μωάσέως, ἐπήγαγε πάλιν· Καὶ κάρτες τὸ αὐτὸν βρώμα κτενευματικὸν ἔχαστον. "Μετεπέρ σὺ, φησιν, ἀπὸ τῆς κοιλυμβήθρας τῶν ὑδάτων ἀναβάνων, ἐπὶ τὴν τράπεζαν τρέχεις, οὐτῷ κάκεινοι ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἀναβάντες, ἐπὶ τὴν τράπεζαν

^a Έτις ινσ. τὸν προσαίτην.

ἡθον καίνηγ καὶ παράδοξον, τὸ μάννα λέγω. Καὶ τέλιν διπερ σὺ παράδοξον ἔχεις πότον, τὸ αἷμα τὸ σωτήριον, οὗτον κάκινον παράδοξον ἕτοιο τοῦ πόματος τὴν φύσιν, οὐ πηγὰς εύροντες, οὐδὲ ποταμούς βίουντας, ἀλλ' ἀπὸ πέτρας σκληρᾶς καὶ ἀνύδρου πολλὴν δεξαμένοι ναμάτων δαψίλειαν. Διὸ τοῦτο αὐτὸν καὶ ἴτευματικὸν ἐκάλεσεν, οὐκ ἐπειδὴ τῇ φύσει τοιούτον ἦν, ἀλλὰ ἐπειδὴ τῷ τρόπῳ τῆς χορηγίας τοιούτον ἤγεντο. Οὐ γάρ κατὰ φύσισις ἀκολουθίαν αὐτοῖς ἐδίδοτο, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ στρατηγῆντος; αὐτῶν Θεοῦ. "Οπερ οὖν καὶ αὐτὸν διορθωθείνος ἔλεγεν. Ἔπαιδος γάρ εἶπε· Καὶ κάρετες τὸ αὐτὸν αἷμα πνευματικὸν ἔσιον, ὑδροῦ δὲ ἢν τὸ πινόμενον, βουλόμενος δεῖξαι, διτὶ διὰ τοῦτο Πνευματικὸν εἶπεν, οὐ διὰ τὴν φύσιν τοῦ ὑδατος, ἀλλὰ διὰ τὸν τῆς χορηγίας τρόπον, ἐπήγαγεν. Ἔπιον γάρ εἴ της πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας· ή δὲ πέτρα τὴν στρατηγίας. Οὐχὶ τῇ φύσει τοῦ λίθου, φησιν, ἀλλ' ἡ δύναμις τοῦ ἐνέργοντος Θεοῦ τὰς πηγὰς ἐκείνας ἥψει.

ε'. Ἐνταῦθα καὶ τὴν Παύλου τοῦ Σαμοσατέως αἰρεσιν ἀνέσπασε πρόρξιζον. Εἰ γάρ ὁ Χριστὸς ἡν διάπαντα ἐνέργων ἐκείνα, πῶς αὐτὸν ἐκ τότε εἶναι λέγουσιν, ἵξ οὖν Μαρία αὐτὸν ἐτεκεν; "Οταν γάρ πρὸ μὲν τῆς Μαρίας τὰ κατὰ τὴν Ἑρημον φαίνεται συμβάντα, ἐκεῖνα δὲ πάντα ὁ Χριστὸς ἡν πεποτηκώς κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνήν, ἀνάργη καὶ πρὸ τοῦ τόκου τούτου, καὶ πρὸ τῶν ὀδίνων αὐτὸν εἶναι τούτων· οὐ γάρ δῆπου δὲ μη ὁν ἐνέργειν ἔμελλεν οὕτω θυμαστά καὶ παράδοξα πρόγυμτα. "Ωταρ δὲ εἰπών, διτὶ πάντες διὰ τῆς θαλάσσης διῆλθον, τὴν εὐγένειαν τῆς Ἐκκλησίας ἐδήλωσεν ἔνωθεν προδιατυπωμένην· οὕτως εἰπών, Τὸ αὐτὸν βρῶμα πνευματικὸν ἔφαγον, τὸ αὐτὸν τοῦτο πάλιν ἤντιστο. Καθάπερ γάρ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ οὐχ ἐτέρου μὲν σώματος ὁ πλούσιος, ἐτέρου δὲ διάπεντης, οὐδὲ ἐτέρου μὲν οὗτος ἀματος, ἐτέρου δὲ ἐκείνος· οὕτω καὶ τότε, οὐχ ἐτερον μὲν ὁ πλούσιος ἐλάμβανε μάννα, ἐτερον δὲ διάπεντης· οὐδὲ ἐτέρας μὲν ἐκείνος μετέσχε πηγῆς, ἐτέρας δὲ οὗτος καταδεεστέρας· ἀλλὰ ὡσπερ νῦν ἡ αὐτὴ τράπεζα, τὸ αὐτὸν ποτήριον, ἡ αὐτὴ τροφὴ ἄπαται πρόκειται τοῖς ἐνταῦθα εἰσοισιν· οὕτω καὶ τότε τὸ αὐτὸν μάννα, ἡ αὐτὴ πηγὴ ἄπαται πρόκειτο. Καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν καὶ παράδοξον, ἐπεχείρησαν πότε τινες κατὰ τὸν καιρὸν ἐκείνον πλέοντας τοῦ δόντος, καὶ οὐδὲν ἀπόναντο τῇ πλεονεκτείᾳ. Ἀλλ' ἔως τὴν ἴστητα ἐπίτιμαν, ἔμεν τὸ μάννα δόν· ἐπειδὴ δὲ πλεονεκτείᾳ ἐπειδύμησαν, ἡ πλεονεξία τὸ μάννα σκύληκα ἐποίησε· κατοις γε οὐ μετὰ τῆς τῶν διλλων [237] ζημίας τοῦτο ἐποίουν· οὐ γάρ δὴ ἐκ τῆς τοῦ πλησίον ἀρπάζοντες τροφῆς, οὕτως αὐτοῖς τλέον συνέλεγον, ἀλλ' δύμας ἐπειδὴ τοῦ πλεονεκτοῦς ἐπειθύμησαν, κατεγνώσθησαν. Εἰ γάρ καὶ μηδὲν τὸν πλησίον τὸ διλλον, ἀλλ' ἔστους τὰ μέγιστα κατέβλαπτον, πρὸς πλεονεξίαν τῷ τρόπῳ τῆς συλλογῆς ταύτης συνειθύμησεν. "Ωστε δομοῦ τὸ αὐτὸν καὶ τροφὴν καὶ θεογνωσίας διδασκαλία· δομοῦ καὶ τὰ σώματα ἐτρεφε, καὶ τὴν ψυχὴν ἐπαίδευεν· οὐκέτις δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πόνων ἀπῆλλαττεν. Οὐ γάρ ἔδει ζεῦξαι βούς, οὔτε δροτρον ἐλκύσαι, οὐδὲ ἀνατεμεῖν αἰλακάς, οὐδὲ ἐνιαυτὸν ἀναμεῖναι, ἀλλ' ἐσχεδιασμένην εἶχον τὴν τράπεζαν, πρῆσφατον καὶ νεαράν καὶ ἐφήμερον· καὶ τὸ εὐαγγελικὸν ἐκεῖνον παράγγελμα διὰ τῶν Ἑργῶν αὐτοὺς ἐπαίδευε, τὸ μη μεριμνῶν εἰς τὴν αἰριον· οὐδὲ γάρ δρελος ἀπὸ τῆς μεριμνῆς ταύτης ἐγένετο. Εἰ γάρ τις πλέον συνέλεξε, διερθείρετο καὶ ἀπώλλυτο, καὶ πλεονεξίας ἐλεγχος τὸ γινόμενον μόνον ἦν. Είτα ίντι μη κατὰ φύσεως ἀκολουθίαν εἶναι νομίσωσιν ἐκείνοις τὸν διλλον, ἐν τῷ μέρει τοῦτον τοιούτον

ἔγινετο, τοῦ Θεοῦ ταῦτα ἀμφίτερα αὐτοὺς διδάσκων· διτὶ δὲ ταῖς προτέραις ἡμέραις αὐτὸς ἀνήργεις θαυμαστὸν τοῦτο καὶ παράδοξον ὑετὸν, καὶ διτὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην διὰ τοῦτο ἐπείχεν, ἵνα καὶ ἀκοντεῖς παιδεύωνται τοῦ σαββάτου τὴν ἡμέραν ἀργεῖν. Οὐκ ἐπὶ τῆς τροφῆς δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθυμάτων, καὶ ἐπὶ τῶν ἀλλων ἀπάντων, διτὶ αὐτῶν τῶν Ἑργῶν ἦν ίδειν τὰ τῶν ἀποστόλων παραγγέλματα ἐκτελούμενα. Οὐδὲ γάρ οἰκιαν εἶχον, οὐ τράπεζαν οὐ κλίνην, οὐχ ἱμάτιον δεύτερον, οὐχ ὑπόδηματα, τοῦ Θεοῦ οὕτως οἰκουμένης σαντος. Ὁρις πάσῃ τῆς Παλαιᾶς πρὸς τὴν Καινὴν ουγγένεια. "Ωταρ γάρ τοὺς ἀποστόλους ἐσχημάτιζεν διὰ Χριστὸς ὑστερῶν τῶν ἀναγκαίων ἐνεκεν, οὐτως πάντες κακείνοις διὰ τῆς πολιτείας ἐρθυθμίζετο· τρόπος, καὶ διτὶ κτίσις ἀπατεῖ πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν ἐκείνων παρασκευάζετο. Καὶ τίνος ἐνεκεν ταῦτα ἐγένετο, φησι; "Ἐμελλεν αὐτοὺς εἰς ἓνα συγκλείειν τῆς οἰκουμένης τόπον, καὶ κελεύειν ἐκεῖ διηγεῖντος αὐτὸν θεραπεύεται, καὶ μήτε ναῦν, μήτε βραχὺν ἀλλαχοῦ που τῆς οἰκουμένης ίδρυσθαι, ἀλλὰ καὶ ἀναθήματα καὶ θυσίας ἀπειράνειν, καὶ ἐορτὰς ἐπιτελεῖν, καὶ τὸν νόμον ἀναγνώσκειν, καὶ πάντα τὰ ἄλλα τὰ τῆς ἀγαστίας ἐκπληροῦν ἐκείνης. "Ιν' οὖν μή τῷ διωρισμένῳ τῇ θεραπείας τρόπῳ καὶ τὴν πρόνοιαν αὐτούν συγκεκλείσθαι εἰκεῖνης· "Ιν' οὖν διέδεις ἦν διαπονιῶν· καὶ πρὸς τὰ ἀναντία τῇ κτίσις ὑπηρετεῖτο, διτὶ ὄντοις ἐποίει, τὴν ἐξ ἀρχῆς αὐτοῦ δημιουργίαν καὶ τοὺς ἀγνωμονούντας αὐτῷ λογίζεσθαι πειθουσα. Καὶ γάρ τῇ θάλασσα τοὺς μὲν ἀπέπνιγε, τοὺς δὲ διδίσωσε· καὶ διάτριψεν νῦν μὲν κατέφερε χάλαζαν, καὶ τοὺς βαρδάρους ἀπώλλυ διέφερε. Πάλιν τῇ γῇ νῦν μὲν σκύπας ἐπειδήσει τῶν πολεμίων, νῦν δὲ δρτυγομήτραν [238] ἐπὶ σωτῆρί τῶν οἰκείων ἐξέφερε. Κάκείνοις μὲν διὰ τημέρας σκότος, τούτοις δὲ ἐν νυκτὶ φῶς ἐγένετο. Καὶ Αἰγύπτιοι μὲν τὸν Νείλον ἔχοντες παραρρέοντα, διέψει καὶ αὐχμῷ διεφείροντο· οὗτοι δὲ ἐν δρήμα δηρῇ καὶ αὐχμῷσι στρατοπεδεύοντες, πολλῆς ἀπέλαυνον ὑδάτων διψιλείας· καὶ τοὺς μὲν βατράχους κατηγωνίζοντο, τούτους δὲ οὐδὲ οἱ γίγαντες ἐκείνοις.

ζ'. Ἀλλὰ τίνος ἐνεκεν τούτων ὑμᾶς ἀνέμνησεν διακάριος Παύλος; Διτὶ τὴν αἰτίαν, ἦν δὲ ἀρχῆς εἰπὼν ὑμῖν. ἵνα μάθης διτὶ οὔτε βάπτισμα, οὔτε ἀμαρτημάτων ἀφεσίς, οὐ γνῶσις, οὐ μυστηρίων κοινωνία, οὐ τράπεζα λερά, οὐχ δὲ πόλασις τοῦ σώματος, οὐχ διάπλασις τοῦ σώματος, οὐχ διάτησις δινήστεται, έάν μη θίον δρθῶν, καὶ θαυμαστὸν, καὶ πάσης ἀμαρτίας ἀπήλαγμένον ἔχωμεν. "Οτι γάρ διὰ τοῦτο τουτων ἀνέμνησε, καταλέξας τὸν τύπον τοῦ βαπτίσματος, τὸν διὰ τῆς θαλάσσης καὶ τῆς νεφέλης, τὸν τύπον τῶν μυστηρίων, τὸν διὰ τοῦ μάννα καὶ τῆς πέτρας προδιέγραψεν ἐν τῇ Παλαιῷ, καὶ εἰπὼν, διτὶ Πάντες τὸ αὐτὸν βρῶμα πνευματικὸν ἔσιον, καὶ τὸ αὐτὸν πέμπα πνευματικὸν ἔσιον, ἐπειδὴ γέλειν· Ἀλλ' οὐτὸς τοῖς πλειστοῖς αὐτῶν εὐδέλησε· Μετὰ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα θαύματα, φησιν, οὐκέτι πάπτησεν αὐτοὺς διὸ Θεός. "Αλλὰ τί; Κατεστρώθησαν ἐν τῇ δρήμῳ. Τίνος οὖν ἐνεκα ταῦτα λέγεις τῷν, δια Παύλε, Ταῦτα δὲ τύπος ημῖν· ἐπειγόθησαν εἰς τὸ μή τονέσθαι ημᾶς ἐπιθυμητάς κακῶν, καθὼς κάκείνοις ἐπειθύμησαν, μηδὲ εἰδω-

* Αλλι κάκείνοις... ἐρθυθμίζετο. Αλιτι κάκείνους... ἐρθυθμίζεται. Priorēm lectiōnem secutus est interpres velut.

† Duo miss. ἀπώλλυτον. Editio ἀπώλλυτο.

tu mirabilem potum habes, sanguinem Salvatoris : sic et illi mirabilem habuere potus naturam ; non invenerunt fontes, non fluvios, sed ex petra dura et in aquosa magnam fluentorum copiam acceperunt. Ideo potum illum, spiritualem vocavit ; non quod natura talis esset, sed quod ex modo, quo suppeditabatur, talis fieret. Neque enim secundum naturae rationem ipsis dabatur, sed secundum Dei, ipsis ducentis, operationem. Quod ille ad rectum sensum deducens dicebat. Cum enim dixisset, *Et omnes eundem potum spiritualem biberant*, aqua autem erat quæ bibebatur, ut ostenderet se ideo *Spiritualem* dixisse, non ob naturam aquæ, sed ob modum, quo suppeditabatur, adjectit : *Bibebant enim de spirituali consequente eos petra : petra autem erat Christus*. Non, inquit, natura lapidis, sed operantis Dei virtus fontes illos emittebat.

5. Et hic Pauli Samosateni heresim radicibus elevavit. Si enim Christus illa omnia operabatur, quomodo ipsum hinc cœpisse dicunt, cum Maria ipsum genuit? Cum enim ea quæ in deserto gesta sunt, ante Mariam facta sint, et Christus secundum Pauli vocem illa omnia fecerit, necesse est illum et ante partum et ante parturitionem fuisse : neque enim qui non existisset, tam mirabilia atque incredibilia opera patrasset. Sicut autem cum dixit, omnes eamdem escam spiritualem comedisse, idipsum iterum subindicavit. Quemadmodum enim in Ecclesia non aliud corpus dives, aliud pauper, nec alium sanguinem hic, alium ille accipit : sic et illo tempore non aliud dives manna accipit, aliud pauper ; nec alterius ille fontis, alterius hic et indigentioris particeps fuit : sed sicut nunc eadem ipsa mensa, idipsum poculum, idem cibus omnibus huc ingredientibus offertur : ita et tunc idipsum manna, idem fons omnibus proponebatur. Quodque stupendum admirandumque est, tentavere quidam illo tempore plus, quam opus erat, colligere, nihilque profuit illis avaritia. Verum donec aequalitatem servabant, manna manebat manna ; ubi vero plus accipere studebant, avaritia magna in vermes mutabat : quamvis hoc non cum detimento aliorum faciebant : non enim proximi escam rapiendo plus colligebant, attamen quia plus concupisebant, damnati sunt. Licet enim proximum non luderent, sibi tamen maximum damnum afferebant, cum hoc colligendi modo avaritiae assuescerent. Itaque idipsum simul et esca erat et Dei cognitionis doctrina : simul corpora nutriebat, et crudiebat animum ; neque nutritiebat tantum, sed etiam a labore eximebat. Neque enim opus erat jungere boves, aratrum trahere, vel terram sulcare, vel per annum exspectare ; sed subito appositam habebant mensam, recentem, novam et quotidiam : rebusque ipsis discebant evangelicum illud preceptum, non debere quempiam sollicitum esse in crastinum (*Math. 6. 34*) : nulla quippe utilitas ex hac sollicitudine consequebatur. Quod enim plus quispiam colligebat, corrumpebatur et peribat, atque argumentum avaritiae solum manebat. Deinde

ne putarent imbre illum ex naturæ consuetudine manare, in die sabbati nihil hujusmodi siebat, Deo hoc ultraque ipsis docente ; quod scilicet ipse praeteritis diebus hanc mirabilem pluviam operatus esset, et quod illo die pluviam ideo cohiberet, ut vel invitaverent illo die feriari. Neque ex cibo tantum, sed etiam ex vestimentis et calcamentis et ex aliis omnibus, videre erat tradita apostolis mandata reipsa completa. Neque enim domum habebant, non mensam, non lectum, non vestem mutatoriam, neque calceos, Deo sic dispensante. Vide quanta sit Veteris Testamenti cum Novo affinitas. Quemadmodum enim Christus apostolos denum ad ea quæ necessaria erant informavit, sic et illis vita modus adaptatus est, et omnis creatura ad ministerium eorum preparata erat. Et cur, inquires, hæc facta sunt ? Ipos in unum orbis locum conclusurus erat, et mandaturus eis ut sibi perpetuo illic ministrarent, ac neque templum vel altare allibi per orbem consuruerent ; sed oblationes et sacrificia sua illic afferrent, festa celebrarent, legerent legem, et omnes alios sanctificationis illius ritus perficerent. Ne igitur ex defuncto ministerii ritu providentiam suam illic concludi putarent, sequit Deum particularē illius loci crederent, prius virtutem suam in aliena terra exhibuit, in Ægypto, in deserto, ubi nemo qui se coleret, nemo erat qui se adoraret : et contrariis rebus creatura serviebat, operibus suis vel incredulis suadens, ut creationem ab initio ab illo factam agnoscerent. Etenim mare alios suffocavit, alios servavit ; aer nunc granulatum, quo barbaros perderet, nunc manna, ut Judæos aliceret, emittebat. Rursum terra, nunc sciniphes ad ulciscendos hostes, nunc columnam ad salutem suorum efferebat. Illis interdiu tenebrae, his noctu lux aderat. Ægyptii interfluentem habentes Nilum, siti et siccitate porabant ; hi autem in deserto arido et sicco castra metentes, multa fruebant aquarum copia : et illos quidem rancæ oppugnabant, hos autem ne gigantes quidem capere poterant.

6. Sed cur hæc nobis commemorat beatus Paulus ? Ob eam causam, quam initio vobis dixi : ut discas neque baptismum, neque peccatorum remissionem, non scientiam, non mysteriorum participationem, non mensam sacram, non corporis fruitionem, non sanguinis participationem, nec aliud quidpiam prodesse nobis, nisi vitam rectam, mirabilem, et omni peccato liberam ducamus. Quod enim hæc ideo commemo-
ravit ostendit, cum postquam recensuerat formam baptismi per mare et per nubem, mysteriorumque typum per manna et per petram in Veteri Lege præfiguratum descripserat, ac dixerat, *Omnes eamdem escam spiritualem comedenterunt, et eundem potum spiritualem biberunt* ; adjectit dicens : *Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo*. Post tot tantaque miracula, inquit, non dilexit eos Deus. Sed quid ? Prostrati sunt in deserto. Cur itaque hæc nobis, Paule, narras ? Hæc autem in figura facta sunt nobis, ut nos simus concupiscentes malorum, sicut et illi concupiscent : neque idololatræ efficiamus, sicut quidam ex

ipsis; quemadmodum scriptum est : *Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere.* Vide Pauli prudentiam. Dixit peccatum, dixit causam peccati, dixit poenam propter peccatum inflictam : his nos erudiens, ut ne illos imitemur. Causa peccati fuit gula : *Sedit populus manducare et bibere.* Peccatum, ipse lussus. Deinde poena, *Proetra sunt in deserto.* Iterum vero, *No fornicemur, sicut quidam oīrum fornicati sunt.* Hic causam fornicationis non posuit, sed poenam. Quam vero illam ? *Ceciderunt una die virginis tria milia.* Cur autem occasionem non dixit, ex qua fornicatio orta est? Studiosis reliquit, ut historiam adirent, et radicem mali disserent. Hic est medicina modus, dicere nempe unde nascantur morbi, et remedia adhibere vulneribus. Propterea dicit : *Hoc autem omnia in figura contingebant illis, scripta sunt autem ad correptionem nostram.* Itaque qui fecit illa, et improbos uilius est, is ipse nunc nos admonet, non verbis tantum, sed rebus ipsis ; qui maximum est admonitionis nodus. Vidistin' quonodo illi qui in gratia sunt, eum, qui in Veteri hoc fecerat, magistrum instituerit, ostendens eumdem ipsum esse qui et illa fecerat, et haec per ipsum loquebatur? Nam si alienus fuisset, nequaquam illa horum figuram, nec ad correptionem nostram ea scripta suisse dixisset, neque magistrum nobis instituisset, quem non putassem esse Deum : neque ab illis, quā tunc facta fuerant, nos terruisse, quasi in illius manus deventuros. Nunc autem ostendens nos in illius manus iterum delapuros esse, atque utrumque populum, illum nempe

et bodiernum, illius gubernari legibus, omnia illa commemoravit, ac dixit, *Ad nostram correptionem scripta sunt.* Hac igitur cum sciamus, et praeteritis et futuris credamus. Si vero quipiam sint, qui futuri non credant, a praeteritis eos ad virtutis studium deducamus, illa narrantes quae Sodomitis acciderant, quae in diluvio item, quae in *Egypto* commemorantes; ut aliorum poenis ad meliorem frugem reduci, vitamine agentes optimam, doctrinam demum de gehenna et de resurrectione admittant. Quandoquidem et nunc qui iudicium nostra credunt, nonnisi a corrupta vita et prava conscientia sic affecti sunt. Itaque si peccata eliciamus, et metu praeteritorum nos eradicamus, etiam doctrinam de futuris admittere seadecimus. Quemadmodum enim prava dogmata vitam impuram inducere solent, sic et corrupta vita prava dogmata plerunque peperit. Quod ne contingat et nobis ipsis, et aliis, haec vociferantes verba et rectam fidem servemus, et vita institutum optimum exhibeamus, quandoquidem a nobis ex omni parte demonstratum est, sine proba vita nullam fore rectorum dogmatum utilitatem. Fiat autem precibus sanctorum, et praesulim omnium, ut et recta dogmata, que a majoribus olim accepimus, pura servemus ; et vitam ipsis congruentem adjiciamus, ut promissa bona consequamur, gratia et benignitate Domini nostri Iesu Christi, quicum Patri simulque sancto Spiritui, gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in eternu seculorum. Amen.

MONITUM AD HOMILIAM IN ILLUD,

Id unum circa presentem concionem expiscari possumus, dictam nempe suisse postquam in praecedenti homilia Jerosolymam calamitates suas ita παθητικῶς deplorantem induxerat Chrysostomus, ut hujusmodi acroemate commoti omnes qui aderant, mox in fletu et gemitus erupturi essent, nisi sedandi luctus causa sermonem alio transstulisset orator. De anno autem vel tempestate, itemque Antiochiae in Constantinopoli hanc habuerit homiliam, ne conjectando quidem dici potest. Haec vero praeceps hic demonstranda suscipit : vocem δει seu *oportet* hic non praeipientis aut consulentis esse, sed futura prænuntiantis, quemadmodum et in aliis non paucis Scripturæ locis observatur ; itemque hereses, quas

IN DICTUM ILLUD APOSTOLI,

OPORTET ET HERESSES ESSE IN VOBIS, UT QUI PROBATI SUNT, MANIFESTI FIANT (I. Cor. 11. 19).

¶. Satis nuper hoc spirituale theatrum incaluit, cum Jerosolymam oratione vobis inducerem et plorantem, et proprias calamitates annuntiantem. Vidi

enim oculos vestros lacrymarum flumina parturire : vidi ex affectu vestro singulorum animos genitibus appletos atque turbatos. Ideo statim atque id aninad-

λαζάρες γένονται, παθός τοντος αὐτῶν, ὁνκαρ γέρρασται· Καθόντων δὲ λαζός φαγεῖται καὶ κινέται, καὶ ἀρθροτροχαί ταΐζεται. Ὁρα τοῦ Παύλου τὴν σύναστιν. Εἴτη τὴν ἀμαρτίαν, εἴτη τὴν αἰτίαν τῆς ἀμαρτίας, εἴτη τὴν μᾶλασιν τὴν ἐπὶ τῇ ἀμαρτίᾳ, διὰ τῶν τοῦτον ἡμῶν παιδεύων φεύγειν τὴν ἑκάτων μύμησιν. Άλτια τῆς ἀμαρτίας ἡ ἀδηραγία· Ἐκάθιστος γάρ δὲ λαζός φαγεῖται καὶ κινέται. Ἡ ἀμαρτία, αὐτὸν τοὺς κινέτας. Εἴτη ἡ τιμωρία, δὲ Κατεστράθησαν ὅτι τῇ ἀρχήφ. Πάλιν, Μηδὲ πορεύεσθαι, παθός τοντος αὐτῶν ἀπόρροενται. Ἐνταῦθα τὴν αἰτίαν τῆς πορνείας οὐκ θέτηκεν, ἀλλὰ τὴν τιμωρίαν. Ποιῶν δὲ ταῦτην; Ἐκεῖστον ὅτι μικρόφεροι εἰκοστερεῖς χιλιάδες. Τίνος δὲ θνηταὶ τὴν πρόφρασιν οὐκ εἶπαν, ἀφ' ἣς ἡ πορνεία γέγονε; Τοὺς φιλοτόνους θιδώδες ἐπὶ τῇ ιστορίᾳ ἀλιθεῖν, καὶ μεθεῖν τοῦ κακοῦ τὴν φίλαν. Οὗτος γάρ λατρεῖας τρόπος, τὸ λόγιον δὲ ἦν τίκτεσθαι τὰ νοσήματα, καὶ φέρμακα ἐπιτίθεναι τοὺς τράψασι. Διὰ τοῦτο φησι· Γενέτα δὲ κάρτα τύποι συντέβαινον· ἀπειλεῖσθαι, ἀδηραγή δὲ πορθεῖσται τιμῶν. Οὗτος δὲ ποιήσας δικαίαν, καὶ καλάσσας τοὺς ἀγνωμονήσαντας, οὔτε δὲ θημάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ δὲ αὐτῶν τῶν περιγράμμων, διατρέπει τοὺς νησίστας τρόπος. Εἴδες τῶς τοὺς δὲ τῇ χάριτι τὸν ἡγ. Παλαιῷ ταῦτα ποιήσαντα διδάσκαλον ἐπέστησε, διεκόπει δὲ εἰς ἑταῖς καὶ δὲ αὐτὸς, δὲ καὶ ἑκάτην ποιήσας, καὶ ταῦτα δὲ' αὐτοῦ φερεγγόμενος· Εἰ γάρ ἀλλοτριος δὲν, οὐκ ἑκάτην τούτων τύπους ἔκπλεσεν, οὐκ δὲν εἰς νευστείαν ἤμεν αὐτὰ γεγράφθαι εἰπαν, οὐκ δὲν διδάσκαλον ἥμεν ἐπέστησεν, διν οὐκ δινμένεν εἰπειν· Θεον, οὐκ δὲν διν τὸν δὲ' ἑκάτην γενομένων τότε ἥμεν ἐπέδησεν, ὃς [230] εἰς τὰς ἑκάτην πάλιν μελλοντας ἀμπείσταν χείρας. Νῦν δὲ διεκόπει, δὲ εἰς τὰς ἑκάτην μελλομένην ἐρεπίπτειν πάλιν χείρας, καὶ ἀκάτε-

* Άλιι τάντα τύποι συντέβαινον. In aliis tamen deest.

ρας δὲ λαζός πάκινος καὶ οὔτος, τοῖς ἑκάτην διοικοῦνται νόμοις, ἀνέμηντος πάντων ἑκάτην, καὶ εἰπεῖν, διτ. Πρός τούτοις τιμῶν ἀρράρη. Ταῦτα οὖν εἰδέτες, τοῖς τε παρελθοῦσι, τοῖς τε μελλουσι πιστεύουμεν. Ἄν δέ τινες ὄντων οἱ τοῖς μελλουσιν οὐ πιστεύουσις, ἀπὸ τῶν παρελθόντων αὐτούς εἰνάγωμεν εἰς τὴν τῆς ἀρετῆς ἐπιμέλειαν τὰ κατὰ τοὺς Λαζομίτας θηγούμενοι, τὰ κατὰ τὸν κατακλυσμὸν λέγοντας, τὰ κατὰ τὴν Ἀγρυπτὸν ἀναμημνήσκοντες, ἵνα ταῖς ἑταρῶν αὐτρονισθέντες καλάσσεται, καὶ βίον δριστὸν ἀπειλέμενοι, καὶ τὸν ταρπ τῆς γεέννης καὶ τῆς ἀναστάσιος δέξανται λόγον. Ἐπει καὶ νῦν δύο τῇ κρίσι τιμαστοῦσιν, οὐδεμένον ἐπέρισσον, ἀλλ' ἀπὸ βίου διερθερμάνων καὶ πονηροῦ συνειδήτως; τούτο τάσχεσσιν. Όποτε δὲν ἀναβαθμώμενον διεντῶν τὰς ἀμαρτίας, καὶ τῷ φίδιῳ τῶν παρελθόντων παιδεύωμεν, καὶ περὶ τῶν μελλόντων πάσισμεν δέξασθαι λόγον. Όποτερ γάρ δύγματα πονηρὰ βίον ἀκάθετον εἰσάγειν εἰσάθεν, οὕτω καὶ διερθερμάνων βίος πονηρίαν δογμάτων ταλλάκτις διτεκνεῖται. Όποτε ἵνα μὴ γένηται, καὶ ἥμιν εὐτοῖς, καὶ τοῖς μλλοις ταῦτα κατεπέδονται τὰ φίδιατα, τὴν τὸ δρθὸν πιστὸν διαμένωμεν δέχονταις, καὶ πολετεῖσιν ἀρίστην ἀπειλεῖσμαθε, ἐπιειδή παντεγχθέν ἥμεν δὲ λόγος ἀπέδεξεν, διτ. ταῦτης χαρῆς εἰδέντες δρελος ἥμεν δρθῶν δογμάτων. Γένοτο δὲ εὐχαῖς τῶν ἁγίων, καὶ τῶν προδότων διάντων, τὴν τὸ δρθότητα τῶν δογμάτων, ἥν δικασθεῖν καὶ δι τοιούτων παρελάσθομεν, ἀκάρασιν διατηρήσαι, καὶ βίον αὐτῇ συμβαίνοντα προσθεῖναι, ἵνα τῶν ἐπηγγελμάνων ἀγαθῶν ἐπιτύχωμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἤησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὐ τῷ Πατέρι, διμε τῷ διγῇ Πνεύματι, δέξα, χρήσας, τιμή, νῦν καὶ δεῖ, καὶ εἰς τοὺς εἰόντας τὸν εἰόνταν. Ἀρμήν.

* Alli tamen τύποι συντέβαινον. In aliis tamen deest.

OPORET HERESSES ESSE IN VOBIS, ETC.

hoc loco Paulus commemorat, non dissidia circa fidem et dogmata indicare; sed scissuras illas, quae in communione ac Dominica mensa divites esse a pauperibus sequestrabant, ut seorsim cibum sumerent, in quos ideo invehit Apostolus. Demum postquam Chrysostomus prius Ecclesiam mirabilem in mensa communione ritum graphicè descripsit, et ad pauperum suscipiendam curam hortatus est, oratione claudit.

Incerti interpretationem Latinam, ut pole non accuratam, rejectimus, novamque adornavimus.

[240] ΕΙΣ ΤΟ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΟΝ ΙΗΤΟΝ

Tὸ λέγον· «Δεῖ δὲ καὶ αἱρέσεις εἶναι ἐν ὅμιν, Ιτα οἱ δόκιμοι φαρεροὶ γένωνται. »

εφ. Τικενῶς πρώην ἥμεν διερθερμάνθη τὸ πνευματικὸν τοῦτο θεάτρον, διτ. τὴν Ιερουσαλήμ εἰσήγαγον ὅμιν τῷ λόγῳ θρηνούσαν, καὶ τὰς οἰκίας διεγγέλλουσαν

συμφοράς. Καὶ γάρ εἶδον ὅμιν τοὺς δρθαλμοὺς τότε ὀδίνοντας πηγάδας διφίδναις δαχρύων· εἶδον, δὲν διπασχον, τὴν ἀκάστου διάνοιαν διοφυρμῶν γέμουσαν καὶ

συγχρημάτην. Διὸ καὶ ταχέως αἰσθέμενος συνέστειλα τὴν τραγῳδίαν, ἡρπασα ἐκ τοῦ μέσου τὸν λόγον, ὥστε εὖ θρήνον ἔκεινον τῆς ἐκάστου καρδίας ἀκρήγνυσθαι μᾶλλοντα προκατασχεῖν. Ψυχὴ γάρ πάνθει κατασχεθεῖσα, οὐτε εἰπεῖν, οὐτε ἀκούει τι δύναται² διὰ νηγίδας. Τίνος οὖν ἔνεκεν ἔκεινον ὑμᾶς ἀνέμηνος νῦν; "Οὐτε καὶ τὰ σήμερον ρηθῆσθαι μᾶλλοντα συγγενῆ τῶν τοτε εἰρημάντων ἔστιν." Οὐστέρ γάρ ἔκεινα τὴν ἐν τῷ βίῳ φρεσμάτων ἡμῶν ἀνέστειλε, καὶ τὴν ὀλιγωρίαν τὴν περὶ τὰ πρακτέα διώρθου, οὗτος δὴ τὰ ρηθῆσθαι νῦν περὶ τὴν τῶν δογμάτων ἀκριβῆ παρατήρησιν ἀσφαλεστέρους ἡμᾶς ἐργάσασθαι δύναται³ διὸ. ὥστε ἐξ ἀπάντων ἀπηρτισμένους εἶναι, εἰς ἀνέρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας φθάνοντας κατὰ τὸν θεόν τὸν Ἀπόστολον. Τότε τὸ σῶμα ὑμὲν ἀθεραπεύσαμεν, νῦν τὴν καρδίαν λατρεύομεν· τότε διὰ τῶν ἱερεμάτων λόγων, νῦν διὰ τῶν τοῦ Παύλου φημάτων.

Τίνα οὖν ἔστι τὸ Παύλου φήματα, ἢ σήμερον ἡμῖν ἐξεργάσασθαι πρόκειται; Δεῖ δὲ καὶ αἱρέσεις εἰπεῖν, φησιν, ἐν ὑμῖν, ἵνα οἱ δύκιμοι φανεροὶ γένωνται ἐν ὑμῖν. Οὐ μικρὸν τὸ ζητούμενον. Εἰ γάρ συμβουλεύων τοῦτο φησιν ὁ Παῦλος, καὶ δεῖ αἱρέσεις εἶναι, ἀναίτιοι οἱ τὰς αἱρέσεις εἰσάγοντες. Ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστιν· οὐ γάρ συμβουλεύοντος τὸ φῆμα ἔστιν, ἀλλὰ τὸ μέλλον προλέγοντος. "Οὐστέρ γάρ λατρὸς, δρῶν τὸν κάρνοντα ἀδηφαγίᾳ καὶ μέθῃ προσέχοντα καὶ ἐπέροις κακωλυμένος, φησιν δὲ τὴν ἀταξίαν ταῦτην δεῖ πυρετὸν τεκεῖν, οὐχὶ νομοθετῶν, οὐδὲ συμβουλεύων, ἀλλ' ἐκ τῶν παρόντων τὸ μέλλον μετὰ σκέψεως προλέγων· καὶ γεωργὸς πάλιν, ἢ κυβερνήτης δρῶν νεφῶν συνδρομάς καὶ βροντᾶς καταρρήγνυμάν τοις μετὰ ἀστραπῶν, φησιν δὲ τὰ νέφη ταῦτα τεκεῖν ὑετὸν καὶ διμήνιον σφρόδρον, οὐδὲ οὔτος παρανῶν, ἀλλὰ τὸ ἐσδέμενον πρωαφωνῶν· οὕτω καὶ Παῦλος τὸ, Δεῖ, τέθεικε. Πολλάκις γοῦν καὶ ἡμεῖς δρῶντες ἀνθρώπους ἀλλήλους ουρφήγηνμένους καὶ καλεσταῖς ἁυτοῖς πλύνοντας λοιδορίας, λέγομεν, Δεῖ συμπληγάδας γενέσθαι τούτους καὶ φυλακίζεσθαι, οὐ συμβουλεύοντες οὐδὲ τιμεῖς, οὐδὲ παραινοῦντες· ἔκεινοις, (πῶς γάρ;) ἀλλ' ἀπὸ τοῦ παρόντος τὸ μέλλον στοχαζόμενοι. Οὕτω δὴ καὶ ὁ Παῦλος οὐχὶ συμβουλεύων ταῦτα φησιν, δὲ· Δεῖ καὶ αἱρέσεις ἐν ὑμῖν εἰσται, ἀλλὰ πρωαφωνῶν καὶ προφητεύων τὸ μέλλον ἔσεσθαι. "Οὐτε γάρ οὐ συμβουλεύει αἱρέσεις εἶναι, αὐτός ἔστιν διέγων, δὲτι Καὶ ἀγγεῖος ὑμᾶς⁴ εὐαγγελίζεται [281] παρὸς διαθέμα δεστεῖν. Αὔτος ἔστιν δὲ τὴν περιτομὴν, ἐπειδὴ παρὰ καιρὸν παρελαμβάνετο, καὶ ἔβδομον τὸ καθαρὸν τοῦ κηρύγματος, ἐκβάλλων καὶ λέγων, Ἐάντι περιέμρησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ἀστέλλεισε. Πῶς οὖν, φησι, καὶ αἰτιαν προσάθηκεν εἰπών, Ἱταὶ οἱ δύκιμοι φανεροὶ γένωνται; Τὸ, Ἱτα, πολλαχοῦ τὸν ταῖς Γραφαῖς οὐκ ἔστιν αἱτιολογίας, ἀλλὰ τῆς πραγμάτων ἐκβάσιας. Οὐν, ἡλεῖν δὲ Χριστὸς, καὶ τὸν τυφλὸν διαβέψαι ἐποίησε· κάκεινος μὲν αὐτὸν προσεκύνησεν· οἱ δὲ Ιουδαῖοι, τούτου θεραπευθέντος, πάντα ἐποιουν, ὥστε συσκιάσαι τὸ θαῦμα, καὶ τὸν Χριστὸν φάσιν. Τότε τοινύν φησιν· Εἰς κρῖμα ἐγὼ ἥλθον εἰς τὸν κόσμον τούτον, Ἱτα οἱ μὴ βλέποντες βλέπουσι, καὶ οἱ βλέποντες τυφλοὶ γένωνται. Ἄρα οὖν διὰ τοῦτο ἥλθεν, ἵνα ἔκεινον τυφλοὶ γένωνται; Οὐ διὰ τοῦτο ἥλθε, τοῦτο δὲ ἐξίδη, καὶ τὴν ἐκβάσιν ἐν σχήματι αἱτιολογίας τέθεικε. Πάλιν, νόμος ἔδιθη, ἵνα

² Μηδι. ὄμιν.

παλιότητη τὴν τῶν ἀμαρτημάτων φοράν, ἵνα ἀπεικονίστερους ποιησῃ τοὺς δυχομένους. Ἀλλὰ τούτων τοις ἔξεδην παρὰ τὴν φρεσμάτων ἔκεινον· ηὔξησαν γὰρ τὰ ἀμαρτήματα· καὶ φησὶν ὁ Πτῦλος, Νόμος δὲ καρεσῆθλεν, Ἱτα πλεονάση τὸ παραπλεύτωμα· καὶ μήν οὐ διὰ τοῦτο ἐπιστῆθεν, ἀλλ' ἵνα ἐλατώσῃ τὸ περιπτώμα. Τούτο δὲ ἔξεδην παρὰ τὴν ἀγνωμοσύνην τῶν δεξαμένων αὐτὸν. Οὐτὸς δὴ καὶ ἐνταῦθα, τὸ, Ἱτα, οὐχὶ αἱτιολογίας ἔστιν, ἀλλὰ ἐκβάσιας. "Οὐτε γάρ μὲλη τις ἔστιν αἵτια τῶν αἱρέσεων, καὶ οὐ διὰ τοῦτο ἀγένεντο αἱρέσεις, ἵνα οἱ δύκιμοι φανεροὶ γένωνται, ἀλλ' ἐπέρωθεν Ἐλαδὸν τὰς προφάσεις, ἀκουσον τοῦ Χριστοῦ δῆλον τοῦτο ποιοῦντος ἡμῖν· Ὁμοιώθη, φησὶν, ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπων σκεπάροτι καὶ λιότερον σπέρμα ἐτεροῦ· καὶ διὰ τῷ περιεύδειν τοὺς ἀνθρώπους, ἡλθεν ἔχθρος ἀνθρώπων, ἡλθεν ἔχθρος ἀνθρώπων, καὶ δικαιεῖται τὸ Λάρνα. Ὁρές, δὲ διὰ τοῦτο αἱρέσεις, ἐπειδὴ ἐκαθεδθεσαν οἱ ἀνθρώποι, ἐπειδὴ ἐρήθυμησαν; ἐπειδὴ οὐ προστέσχον μετὰ ἀκριβειῶν τοὺς λεγομένους; "Ιν' οὖν μὴ λέγῃ τις. Τίνος ἔνεκεν συνεχώρησεν δὲ Χριστός; φησὶν ὁ Παῦλος, δὲ τὸ οὐδέν σε βλάπτει· ἡ συγχώρησις αὐτῇ· ἐάν δὲ δύκιμος, φανερώντερος ἔστι μᾶλλον. Οὐ γάρ ἔστιν ίσον, μηδενὸς ὑποτελίζοντος, μηδὲ ἀπατῶντος, ἐπὶ τῆς ὄρθης στήκαις πίστεως, καὶ μυρίων πρεσβρηγυμάτων κυμάτων, δισεστον καὶ ἀπερίτρεπτον μεῖναι. Καθάπερ οὖν τὰ δένδρα αἱ τῶν ἀνέμων προσβολαὶ πάντοθεν φτιάζουσαι ισχυρότερα ποιοῦσιν, διὸ οὐ καλῶς ἐρρίζωμένα καὶ μετὰ ἀκριβειῶν· οὕτω δὴ καὶ τὰς ψυχὰς τὰς πεπτηγύιας ἐν τῷ θεμελιώτης ὄρθης πίστεως, δοαι διὰ προσβολῶν αἱρέσεις, οὐ περιτρέπουσιν, ἀλλὰ καὶ ισχυροτέρας ποιοῦσι. Τί οὖν πρὸς τοὺς ἀσθενοῦντας, φησι, καὶ περιτρεπομένους καὶ ὑποτελίζομένους φρόδων; Οὐδὲ ἔκεινοι παρὰ τὴν τῆς αἱρέσεως προσβολὴν, ἀλλὰ παρὰ τὴν οἰκείαν ἀσθένειαν τοῦτο πάσχουσιν. Ἀσθένειαν δὲ οὐ φυσικὴν λέγω, ἀλλὰ τὴν ἐκ προαιρέσεως, τὴν καὶ ἐκγήγετην ἀξίαν καὶ διπλούς κόλασιν καὶ τιμωρίαν κειμένην, ἥν καὶ ἡμεῖς κύριοι διορθῶσαι. Διὸ κατορθοῦντές τε ἐπαινούμεθα, καὶ μὴ κατορθοῦντες κολαζόμεθα.

β'. Καὶ ἵνα μάθησις, δὲ τοὺς νήφοντας οὐδὲν δύνεται παραβλάψαι, καὶ ἐπέρωθεν τοῦτο ἀποδεῖξαι πειράτωμα. Τί τοῦ διαβόλου γένοιται δὲ πονηρότερον, [242] τί δὲ μιαρώτερον; Ἀλλ' ομάς οὗτος δὲ πονηρὸς καὶ κακούργος καὶ πολλὴν ἔχων ισχὺν, μετὰ πάντων αὐτοῦ τῶν μηχανημάτων προσβαλών τῷ Ίων, καὶ πειράσαι αὐτοῦ τὴν βαλοθήκην εἰς τὴν οἰκείαν καὶ τὸ σῶμα τοῦ δικαίου κενώσας, οὐ μόνον αὐτὸν οὐ πειρέτρεψεν, ἀλλὰ καὶ λαμπρότερον ἐποίησε. Καὶ οὗτος μὲν οὐδὲ παρὰ τοῦ διαβόλου τότε ἐιδάπετε· δὲ δὲ Ιουδαῖος, ἐπειδὴ ἡμελημένος καὶ φρεσμός ἦν, οὐδὲν παρὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ συνουσίας ἐκέρδανεν, ἀλλ' ἐμεινεὶς ὅν προδότης μετὰ τὰς πολλὰς παραινέσαις; ἐκείνας καὶ συμβούλας· τὸ δὲ αἴτιον, δὲ μὴ βούλδρομεν τινὰ οὐκ ἀναγκάζει, οὐδὲ βιάζεται δὲ θεός· διὸ ποιεῖς οὐδὲν δικαίου. Οὕτως ἐάν νήφωμαν καὶ ἡμεῖς οὐδὲ διέδολος ἡμᾶς βλάψαι δύνανται· διὸ δὲ μὴ νήφωμεν, ἀλλὰ φρεσμῶμεν, οὐδὲ παρὰ τῶν ὀφελούμεντων κερδανοῦμεν

verti , tragediam illam sedavi , sermonem de mediò transluli , fletumque illum ex singulorum cordibus erupturum coercui. Anima quippe luctu occupata , nihil sanum vel dicere vel audire valet. At cur hoc nunc vobis in memoriam revocavi ? Quia ea , quæ sum bōlis dicturus , illis quæ tunc loquutus sum admodum sunt affinia. Quemadmodum enim illa vitæ desidiam in nobis reprimebant , segnitiemque in agendo nostram corrigebant : sic ea quæ nunc dicturi sumus circa diligentem dogmatum observationem , securiores nos reddere poterunt , ita ut undequaque perfecti futuri simus , *In vitrum perfectum , in mentram æstatis* (*Ephes. 4. 13*) pervenientes secundum divinum apostolum. Tunc corpus vestrum curavimus , nunc capiti medicinam afferimus ; tunc Jeremias verbis , nunc Pauli sermonibus.

Vox , Oportet , prædictionis sæpe vim habet.— Quænam sunt illa Pauli verba , quæ nunc nobis explanaanda proponuntur ? Oportet , inquit , et hæreses esse in vobis , ut et qui probati sunt , manifesti fiant in vobis (*1. Cor. 4. 19*). Non minimum est quod queritur. Nam si consulentis more Paulus loquitur , et vere oportet hæreses esse , inculpati sunt hæresiarchæ. Atqui non ita est , non ita res se habet : non enim consulentis , sed futura prædicentis hoc dictum est. Quemadmodum enim medicus cum videt ægrum crupulæ et vino aliquaque prohibitis deditum , tali intemperantia , inquit , febrim gigni oportet , non legem ponens , non consulens , sed ex præsentibus futura conjectans ac prædicens , ita loquitur ; similiterque agricola aut gubernator videns concursum nubium et tonitrua cum fulguribus erumpentia , dicit , Oportet hæsee nubes pluviam parere , et imbrex vehementissimum , non cohortando hæc dicit , sed quod futurum est prænuntiat ; sic et Paulus illa voce , *Oportet* , usus est. Et nos sæpenumero cum videmus homines acriter disceptantes , ac sese mutuo gravibus contumelias afflentes , dicimus , Oportet hosce homines in aliquam pugnarū erumpere , et custodiendi sunt ; non cohortantes , neque consulentes ita loquimur (qui enim id fieri possit ?) sed ex præsenti futurum conjectantes. Ita et Paulus non consulens ita loquitur , *Oportet hæreses in vobis esse* , sed prædicens et propheticæ prænuntians id quod futurum est. Quod enim non consulat hæreses esse , ipse declarat dicens : *Etiamsi angelas vobis evangelizat præter id , quod accipietis , anathema sit* (*Gal. 1. 8*). Ipse est qui circumcisioñem , quia intempestive observabatur , et prædicationis puritatem labefactabat , rejecit ac dixit : *Si circumcidamini , Christus vobis nihil proderit* (*Id. 5. 2*). Quomodo igitur , inquires , causam adjecit , dicens : *Ut qui probati sunt , manifesti fiant* ? Illa vox , *Ut* , in Scripturis plerumque non causam significat , sed rerum eventum. Exempli causa , venit Christus , et cæco visum reddidit : ille vero ipsum adoravit (*Joan. 9*) : *Judei contra* , hoc in sanitatem restituto , nihil non agebant ut miraculum obsecrarent ; atque Christum expellebant. Tunc igitur ait ille : *In iudicium ego veni in mundum hunc , ut qui non rident , vi-*

deant , et qui rident , cæci fiant

(*Joan. 9. 39*).

Ergone ea de causa venit , ut illi cæci fierent ? Non certe ideo venit : sed illud accidit , et eventum rei ille ceu causam extulit. Rursum , lex data est ut peccatorum cursum coerceret , ut moderatores efficeret eos , qui ipsam acciperent. Sed ob illorum ignaviam contrarium accidit : peccata enim auxerunt ; dicitque Paulus : *Lex autem subintravit , ut abundaret delictum* (*Rom. 5. 20*) ; cum tamen non ideo subintraverit , sed ut minueret delictum. Illud autem evenit propter improbitatem eorum , qui illam acceperunt. Sic et hoc loco , *Ut* , non causam indicat , sed eventum. Quod enim alia sit hæresium causa , quodque non ideo hæreses fuerint , ut qui probati essent , manifести fierent , sed aliunde occasiones acceperint , audi Christum nobis declarantem. *Simile factum est* , inquit , *regnum cælorum homini seminanti bonum semen in agro suo ; et dum dormirent homines , venit inimicus homo , et seminavit sisania* (*Matth. 13. 24. 25*).

Viden' ideo hæreses suis , quod dormirent homines , quoniam segnes erant ? quoniam dictis non diligenter attendebant ? Ne itaque quispiam dixerit , Cur hoc permisit Christus ? dicit Paulus : *Hæc permissio nihil te lædit : si probatus fueris , clarior apparebis*. Non enim par res est , nemine supplantare , nemine decipere conante , in recta stare fide , atque innumeris erumpentibus procellis , inconcupsum et immobilem mauere. Quemadmodum enim arbores ventorum undique irrenientium impetu firmiores redundunt , si quidem recte et accurate radicent posuerint : sic et animas in fundamento rectæ fidei defixas quilibet irrumptentes hæreses non subvertunt , sed fortiores reddunt. Quid igitur dicamus de infirmis , qui facile corrumpunt et supplantantur ? Ne illi quidem per hæresecos impetum , sed per propriam infirmitatem hoc patiuntur. Infirmitatem vero non naturalem dico , sed eam , quæ est ex proposito voluntatis , quæ digna reprehensione , poena atque supplicio , quam emendare penes nos est. Quapropter cum emendamus , laudamus ; cum non emendamus , castigamus.

2. Vigilanti nihil damni infert diabolus. *Vox* , Ut , aliquando eventum , non causam significat. Eleemosynæ modus. — Atque ut discas eis , qui vigilant , nihil nocere posse , aliunde etiam id demonstrare statagam. Quid diabolo malignus , quid sceleratus ? Attamen hic malignus sceleratusque , qui multa vi pollet , cum omnibus machinis suis Job adortus , totaque pharetra sua in domum et in corpus justi viri evacuata , non modo ipsum non subvertit , sed et clarorem fecit. Et ille quidem a diabolo nocumenti nihil accepit : *Judas* vero , quoniam negligens segnisque erat , nihil ex Christi consilio lucratus est , sed post tot illas abdortiones atque consilia proditor inansit. Causa autem est , quia neminem invitum cogit vel vi adducit Deus , ut nec illum coegit. Eodem modo si nos vigilemus , nihil documenti nobis afferre poterit diabolus ; sin non vigilemus , sed segniter agamus , ne quidem ab iis , quæ prodesse possent , lucri quid-

piam accipiemus ; sed detrimentum nobis erit extre-
num : tamum malum est segnitas. Judas ergo non
modo nihil profuit Christi adventus , sed etiam no-
cuit : non Christus illis in causa fuit , sed sua ipsorum
segnitas et improbitas. Id vero Christum ipsum audi-
dicerent : *Nisi venissem , inquit , et loqueremur fratre-
m , peccatum non haberem : nam enim accusationem
non habent de peccato suo (Joh. 15. 22).* Vider-
adventum ejus et veria ipsos privasse , et omnem
defensionis modum abstatuisse ? Tantum est malum
non attendere sibi , neque sua , ut par est , curare.
Hoc et in corporibus videre est : eum enim qui oculis
laborat , ipse sol caligine effundere solet , sanum vero
ne tenebra quidem ludero possunt. Non sine causa
diuina hanc sermonem produco : sed quia multi ,
cum segnitiam suam culpares , ac improbitatem stu-
peraque suam corrigeres deberent , hac misera cura
circumueant frigidas excusationes querentes atque
dicentes : *Nisi diabolus esset , non periremus ; nisi
lex esset , non peccaremus ; nisi heresi essent ,
non supplantaremur.* Hec sunt obtentus et prætex-
tus , mi homo : vigilanti enim nihil nocet unquam ,
sicut dormienti , pigranti et aletem suam prodenti ,
nihil prodest. Idipsum enim et Paulus subindivans
dicebat : *Ut qui produti sunt , manifesti facti in nobis
(1. Cor. 11. 19) :* hoc est , ne turbemini , neque
anxi estote ; nihil vobis nocere possunt hereses. Quid
enam etiam de heresibus sermo sit , predicta
questio non sic habet , hinc palam est. Propheta
namque est , non consilium ; predictio , non admo-
nitus : et illa vox , *Ut , evanescam , non causam , si-
guiscat.* Quid autem non de dogmatibus jam illi ser-
mo sit , sed de pauperibus et divitibus , de cibo , et
de abstinentia a cibo , de opulentorum lascivia et
crapula , et de pauperum contemptu , qui penes ipso-
erat , forte paulisper id superius narrantem : neque
enim alio modo id vobis palam esse potest. Quoniam
enim apostoli cooperant verbum plenaria seminare ,
accenserunt statim tria milia , et rursum quinque
milia , et illorum omnia erat cor unum , et anima
una. Concordia autem causa , et caritatis eorum vin-
culum , quod tot animas in unum congregabat , pec-
uniarum contemptus erat. *Nullus enim , inquit ,*
*quidquam sibi proprium esse dicebat , sed erant illis
omnia communia (Act. 4. 32).* Quia enim radix ma-
lorum sublata fuerat , avaritia nemp , omnia adver-
nerant bona : ac deinde mutuo cohserabant , a nulla
re divisi. Illud enim mouit et fecit , frigidum illud
verbum , innumeris bella in orbem inducens , ex
sancta illa Ecclesia eliminatam erat , et in terra per-
inde habitabant , atque angeli in celo. Non divitibus
pauperes invidebant , cum nulli essent divites ; nec
pauperes a divitibus contemnebantur , cum pauperes
non essent , sed omnia essent communia. Ac nemo
quidquam ex illis quae habebat , suum esse dicebat ;
neque enim ut hodie , sic tunc se res habeant.
Nunc enim sua habentes , erogant pauperibus : tunc
vero non sic ; sed a propriarum pecuniarum dominio
absistentes . et in medio eas deponentes atque com-

placentes , ne quidem internosci poterant qui super
divites fuerant ; ita ut si quis ex pecuniarum desape-
ctu fastus oriri posset , ille etiam funditus tolleretur,
quandoquidem omnia aequalia erant , omnesque pa-
cunias communitez fuerant. Neque inde solum , sed
etiam ex modo deponendi pecunias , illorum pictu-
rem videre erat. Quotquot enim agros aut domos pos-
siderebant , illas vendentes pretium afferbant , et pone-
bant ad pedes apostolorum (Act. 4. 34). Non dixit ,
In manus injiciebant , sed Ad pedes eorum poserant ,
pudorem , reverentiam , timorem , quo erga aposto-
los afficiebantur , his declarantes : non enim dare
magis , quam accipere se putabant. Et hoc maxime
est pecunias despicere , hoc vero Christum nutritre ,
si non cum arroganta et fastu hoc facias ; si ita lar-
gari , si ita prebebas , ac si magis in te , quam in
accipientem , beneficium conferas. Si enim non sic
affectas sis , ne dederis ; nisi te putes magis accipere ,
quam dare , ne praebueris. Idipsum et aliis rursum
testificatus est Paulus his verbis : *Notam autem facio
tebis , fratres , gratiam Dei , qua data est in Ecclesiis
Macedonie , quoniam ultimae paupertes eorum abund-
averunt in divitias simplicitatis eorum : quia secundum
virtutem testamentum illis reddo , et supra virtutem re-
luctantia fuerunt , cum multa exhortatione obsecrantur
nos gratiam et communicationem ministrari , quod in
sanctos impluerunt (2. Cor. 8. 1 - 4).* Vider quid
ideo plus illos admiretur , quod gratiam scientes et
obsecrantes et hortantes , sic pecuniam copiam
exhibuerunt ?

3. Ideo Abrahamum miramus , non tantum quod
vitulum maciverit , non quod farinam miscuerit , sed
quod cum multa voluptate et humilitate hospites
excepit , accurrens , ministранs , dominos vocans ,
thesaurum innumerorum honorum se reperire pat-
tans , si quando transeuntem hospitem videret. Sic
enim duplex est eleemosyna , cum datus , et cum
alacritate datus. *Hilarem enim , inquit , daturum diligit Deus (2. Cor. 9. 7).* Quandoquidem si cum arro-
gantia , fastu et vana gloria inumeris effuderis ta-
lentis , omnia perdidisti ; quemadmodum illus Phi-
liarius , qui honorum scorum decimam dabit , quia
alium sapient et superbis tumebat , omnibus amicis
discusat e templo (Luc. 18. 10-14). Apostole-
rum vero tempore non sic se res habebat , sed gra-
dentes , exultantes , magno sibi esse lucro patentes ,
sic pecunias afferbant ; et bene secum actum esse
existimabant , si eas apostoli dignarentur accipere.
At quemadmodum quidam ad supremos magistratus
vocati , et in precipuis imperii urbis semper habi-
taturi , substantia tota in pecuniam conversa , sic so-
lent eo se transferre : sic tunc faciebant homines illi , ad
celum vocati , ad supernam metropolim et caeleste re-
gnum. Quia enim sciebant illam esse vere patriam suam ,
substantiam suam in pecunias converentes , eas per
apostolicas manus eo premittebant. Etenim extrema
est insipientia quidquam ex rebus nostris hic relin-
quere , cum nos post tantillum temporis hinc emi-
graturi simus : quod enim relinquimus , in damnum

ποτε, ἀλλὰ καὶ ζῆμιαν ὑποτησόμεθα τὴν ἀσχέτην. πασεῦτὸν ἐστο φρεμυμία κακὸν. Οἱ γοῦν θουδάτοις ὁ μόνον εὖς ἀφελήθησαν, τοῦ Χριστοῦ παραγενομένου. ἀλλὰ καὶ δελάδησαν· ἀλλ' οὐ παρὰ τὸν Χριστὸν, ἀλλὰ παρὰ τὴν οἰκεῖαν αὐτῶν φρεμυμάτων καὶ ἀγκωμοσύνην. Καὶ τοῦτο ἀκούσον αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· Εἰ μὴ ἔθισο, φησὶ, καὶ ἀλάίσαι αὐτοῖς, ἀμαρτίας σὲν εἶχο· τὸν δὲ πρόβασιν οὐδὲν ἔχουσι· περὶ τῆς ἀμαρτίας αὐτῶν. Ὁρέ, διτὶ ἡ περουσία αὐτοῦ καὶ συγγράμματις αὐτοὺς ἀπεστίρησε, καὶ τὴν ἀπολογίαν αὐτῶν ἔξανθισε; Τοσεῦτὸν ἐστι κακὸν μὴ συγκρατεῖν θεατὸν, μηδὲ τὰ καθ' θεατὸν οἰκονομεῖν ὡς χρή. Τοῦτο καὶ ἐπὶ σωμάτων συρραβαντὸν θεοὶ τις διν· τὸν μὲν γάρ νοσοῦντα τὰς ἔνοικας καὶ αὐτὸς ὁ ίδιος στοτεῖσιν εἰσθε, τὸν δὲ θηγὴ αὐδὴν τὸ σκότος παραβλήσῃ· δύνεται. Καὶ τοῖς τούτοις οὐχ ἀπλῶς μηκύνων τὸν λόγον· ἀλλ' ἐπειδὴ πολλοὶ τὰς θεατὰς ἀφέντες φρεμυμάτις; αἰτιάσθαι, καὶ τὴν ἀγκωμοσύνην αὐτῶν καὶ τὴν ἀναισθήσιαν διερθεύνην, τοῦτο μὲν οὐ ποιοῦσι, πειρέρχονται δὲ ζητοῦντες· θεατοῖς φυχρᾶς ἀπολογίας, καὶ λέγοντες· Εἰ μὴ ὁ διάβολος ἡν, οὐκ ἀν ἀπωλόμεθα· εἰ μὴ θόρυβοισι, μηδὲ ἀλύτε· οὐδὲν ὑμᾶς; αἱ αἰρέσεις παραβλήσαις δύνανται. Οὐτὶ μὲν εὖν, εἰ καὶ περὶ αἰρέσων ἦν ὁ λόγος, οὐδὲ οὕτως ἔχει ζήτημα τὸ εἰργαμένων, ἐκ τούτων δῆλον. Προφητείᾳ γάρ δεστιν, οὐ συμβούλῃ· πρόδροφησις, οὐ παρείνεσις· καὶ τὸ, Ἰντα, ἀκινάσιας, οὐκ ἀπιστολογίας. Οὐτὶ δὲ οὐδὲ περὶ δογμάτων δεστοῖν ὁ λόγος αἰτεῖται νῦν, ἀλλὰ περὶ πενήτων καὶ πλουσίων, περὶ τοῦ φρεγενὸς καὶ μὴ φρεγενὸν, περὶ τῆς τῶν εὐπόρων ἀστοίας καὶ λατιμαργίας, περὶ τῆς πενήτων ἐγκαταλείψεως τῆς παρ' αὐτῶν γενομένης, ἀνάσχεσθε μικρὸν ξινωθεν διηγουμένου· οὐδὲ γάρ δὲν ἄλλος ὅμινος γένοντος σαρκὸς τὸ λεγόμενον. Ἐπειδὴ γάρ θρέψαντο σταύρουν τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας οἱ ἀπόστολοι, προστήθουν εὐθέως τρισχλιοι, καὶ πάλιν πεντακισχλιοι, καὶ πάντων αὐτῶν ἦν ἡ καρδία καὶ ἡ φυχὴ μία. Τὸ δὲ τῆς ὀμονοίας ἀλτιον, καὶ συνδῆσαν αὐτῶν τὴν ἀγάπην, καὶ τοσαύτας ψυχῆς εἰς [243] ἵνα συναγαγὴν, ἡ τῶν χρημάτων ὑπερούλα ἦν. Οὐδεὶς γάρ τι τῶν ὑπαρχόντων, φησὶν, Ιδίοις ἔλεγεν εἰτει, ἀλλ' ἣντας ἀπτῶν ἀπαγέτει ποιεῖται. Ἐπειδὴ γάρ ἀνηρρέθη ἡ βία τῶν κακῶν, τὴν φιλαργυρίαν λέγω, πάρητα ἐπεισῆλθε τὰ ἀγαθά, καὶ λοιπὸν συνεσφρίγγοντο πρὸς ἀλλήλους, οὐδενὸς δυτος τοῦ διαιροῦντος αὐτούς. Τὸ γάρ ἐμότον, καὶ τὸ σότον, τοῦτο τὸ φυχρὸν δῆμα καὶ μυρίους πολέμους εἰς τὴν οἰκουμένην εἰσαγαγόν, ἐκ τῆς ἀγίας ἐκείνης Ἐκκλησίας ἔξωριστο, καὶ τὴν γῆν ὄντος, καθάπερ οἱ ἀγγελοι τὸν οὐρανὸν, καὶ οὗτας ἐφθάνοντο οἱ πένητες τοῖς πλωτοῦσιν· οὐδὲ γάρ ήσαν πλούσιοι· οὗτας ὑπερεώρων οἱ πλούσιοι τῶν πενήτων· οὐδὲ γάρ ήσαν πένητες· ἀλλὰ πάντας ἦν κοινά. Καὶ οὐδὲ εἴς τι τῶν ὑπαρχόντων ίθιον ἐλεγεν εἶναι· οὐ γάρ, καθάπερ νῦν γίνεται, οὗτας καὶ τότε συνέβαινεν. Νῦν μὲν γάρ ἔχοντες τὰ θεατῶν, διδόσαι τοις δεομένοις· τότε δὲ οὐδὲ τοῦτο ἦν, ἀλλ' ἀποστάντες τῆς δεσποτείας τῶν οἰκείων χρημάτων, καὶ εἰς μέσον αὐτὰ καταθέντες καὶ ἀνα-

μίζετες, οὐδὲ θῆλοι λοιπὸν ήσαν οἱ πρώτην θντες εὐποροι· διτε καὶ εἰ τις ἐκ τῆς ὑπερούλας τῶν χρημάτων ἐγένετο τύφος, καὶ οὗτος διγήροτο πανεπάτεσι, πάντων θντων ἐν ισθητι μιθ, καὶ τῶν χρημάτων ἀναιμιθάντων ἀπάντων. Οὐκ ἐκ τούτου δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ δὲ αὐτοῦ τοῦ τρόπου τῆς καταβολῆς θετοι αὐτῶν ήσαν τὴν εὐλάβειαν. Ὅσοι γάρ απήτορες κωρωπίων ἡ οἰκιών ὑπῆρχον, παλαιόντες ἔφερον τὰς τιμᾶς, καὶ ἀτίθουν παρὰ τούς πόδας τῶν ἀποστόλων. Οὐν εἰπεν, διτὶ εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν ἐνθελλον, ἀλλὰ, Παρὰ τούς πόδας αὐτῶν ἀτίθεσσαν, τὴν αἰλῶν καὶ τὴν εὐλάβειαν καὶ τὸν φόδον, διτε τούς ἀποστόλους· εἰχον, διτὶ τούτου δεικνύντες· οὐ γάρ θεδναν μᾶλλον, ἡ λαμβάνειν ἐνδιμίζον. Καὶ τοῦτο γάρ μάλιστά δεστιν ὑπεριδεῖν χρημάτων· τοῦτο θρέψαι γηνήσιας· ἐστι Χριστὸν, δεσταν μὴ μετὰ ἀπονοίας καὶ τύφου τοῦτο ποιῆσαι, δεσταν ὡς σαυτὸν μᾶλλον, ἡ τὸν λαμβάνοντα εὐεργετῶν, οὗτω παρίχησε. Εἰ γάρ μὴ οὗτοι διάκεισαι, μηδὲ δῆκτε· εἰ μὴ νομίζεις λαμβάνειν μᾶλλον ἡ θεδναν, μὴ παράσχῃς. Τοῦτο καὶ ἀτίθοροι· λοιπὸν δὲ Παῦλος ὑμαρτύρησεν, οὗτω λέγων· Γνωρίλω δὲ ὑμῖν, ἀδελφοί, τίτροι καὶ τοῦ Θεοῦ, τὴρ δεδομένηρ ἐτε εἰς Ἐκκλησίας τῆς Μακεδονίας, διτὶ η κατὰ βάθος πτωχεία αὐτῶν ἐκερίσσεντες εἰς τὸν πλοῦτον τῆς απιστητος αὐτῶν· διτὶ κατὰ δύναμιν, μαρτυρῶ, καὶ τούτῳ δύναμιν. Αιθαλεῖστοι μετὰ πολλῆς καρακλήσεως δεύμενοι ήμῶν, τὴρ χάριν καὶ τὴρ ποιωντας τῆς διακονίας τῆς τοὺς αἵρετος ἀπλικώσαν. Ὁρές πῶς αὐτοὺς ἐπὶ τούτων μᾶλλον θαυμάζει, διτὶ χάριν εἰθέτες, καὶ δεδμανοι, καὶ παρακαλοῦτες, οὗτω τὴν ἐπὶ τῶν χρημάτων δαψίλειαν ἐπαδείκνυντο;

γ'. Διτὶ τοῦτο καὶ τὸν Ἀθραδύμ θαυμάζομεν, οὐχ διτὶ μόσχων θύσεις μόνον, οὐδὲ διτὶ διευρα ἀφύρασεν, ἀλλ' διτὶ μετὰ πολλῆς ἡδονῆς καὶ ταπεινοφροσύνης τοὺς ξένους ὑπεδέχετο, προστρέχων, θεραπεύων, κυρίους καλῶν, θησαυρὸν μυρίων ἀγαθῶν εὐρηκέναις νομίζων, εἰ ποτε ίδοι παρίσταντα δύνοντας. Οὗτω γάρ διπλῆ διεημοσύνη γίνεται, δεσταν καὶ δεδώμεν, καὶ διδόντες μετὰ προδυμίας παρέχωμεν. Ιλαρὸν γάρ διδηγηρ, φησὶν [244], ἀγαπᾶ δ Θεός. Επει ταν μυρία καταβάλλης τάλαντα μετὰ ἀπονοίας καὶ τύφου καὶ κενο δοξίας, τὰ πάντα ἀπώλεσας· καθάπερ ἐκείνος δ Φαρισαῖος, διτὶ διαδεκατῶν αὐτοῦ τὰ ὑπάρχοντα, ἐπειδὴ καὶ μέγα διρόνει καὶ διφυσάτο, πάντα ἀπολέσας, οὗτας κατατῆθεν ἀπὸ τοῦ λεποῦ. Οὐκ διτὶ τῶν ἀποστόλων δὲ οὗτως· ἀλλὰ καριόντες, ἀγαλλόμενοι, κερβαίνειν τὰ μέγιστα νομίζοντες, οὗτως ἔφερον τὰ χρημάτα, καὶ ἀγαπητὴν εἶναι ἐνδιμίζον, εἰ καταξώσειεν οἱ ἀποστόλοι δέξασθαι. Καὶ καθάπερ πρὸς τὰς μεγάλας τινὲς ἀρχὰς καλούμενοι, καὶ τὰς βασιλικώτερας τῶν πολεων μέλλοντες οἰκεῖν, διαταντός τὴν οὐσίαν αὐτῶν πᾶσαν ἐξαργυρίσαντες, οὗτας μεθίστανται· οὗτας δη καὶ οἱ ἀνθρώποι τότε ἐποίουν ἐκτίνοι, πρὸς τὸν οὐρανὸν κληθέντες, εἰς τὴν δικαίων μητρόπολιν καὶ τὴν ἐκεί βασιλείαν. Ἐπειδὴ γάρ θεδνασην, διτὶ ἐκείνη διτων αὐτῶν έστιν ἡ πατρὶς, ἐξαργυρίσαντες τὴν θεατὴν οὐσίαν, διτὶ τῶν ἀποστόλων αὐτὴν κειρῶν ἐκεῖ προσπειρόν. Καὶ γάρ ἐσχάτης ἀνοίας ἐστὶν ἀφείναι τι τῶν ἡμετέρων ἐναπομέναι ενταῦθα, ήμῶν μικρὸν θετερον μελλόντων ἐγεγενέθεν ἀποδημεῖν· καὶ γάρ διπερ ἀπολειφθῇ, ζῆμις

τίνεται. Πάντα τοίνυν ἀκέι προπεμπέσθω, ἵνα καὶ ἡμεῖς διαπαντὸς διατρίβειν μέλλομεν λοιπόν. Ταῦτα γάρ καὶ αὐτὸς λογισάμενοι, πᾶσαν ἀπαδύσαντο τὴν οὐσίαν, καὶ διπλοῦν ἐγίνετο τὸ κατόρθωμα· καὶ γάρ τοις δεομένοις τὴν πενίαν διώρθουν, καὶ πλειῶν καὶ ἀσφαλεστέραν τὴν αὐτῶν οὐσίαν ἐποίουν, φησί· τὸν οὐρανὸν τοὺς ἔσωτῶν μετατίθεντες θηταυρούς.

Ἐξ τούτου τοίνυν τοῦ νόμου καὶ τοῦ Ιθοῦ ἐγένετο τις συνήθεια θαυμαστὴ τότε ἐν ταῖς ἐκκλησίαις· συνιδέεις γάρ οἱ πιστοὶ πάντες μετὰ τὴν τῆς διδασκαλίας ἀκρότατον, μετὰ τὰς εὐχὰς, μετὰ τὴν τῶν μυστηρίων κοινωνίαν, τῆς συνάξεως λυθεστέος, οὐκ ἀνεγέρουν εὐθέως οἰκαδεῖς, ἀλλ' οἱ πλουσίοι καὶ εὐπορώτεροι φέροντες οἰκοδεν τροφάς καὶ ἀδέσματα, τοὺς πάντας ἐκάλουν, καὶ κοινάς ἐποιοῦντο τραπέζας, κοινάς δοτιάσεις, κοινάς συμπόσια ἐν αὐτῇ τῇ ἐκκλησίᾳ· ὥστε καὶ ἀπὸ τῆς κοινωνίας τῆς κατὰ τὴν τραπέζαν, καὶ ἀπὸ τῆς εὐλαβείας τῆς ἀπὸ τοῦ τόπου, καὶ πανταχόθεν τὴν ἀγάπην αὐτοῖς ἐπισφργεοῦσαί, καὶ πολλὴν μὲν τὴν ἱδωνήν, πολλὴν δὲ αὐτοῖς γίνεσθαι τὴν ἀφέσιαν. Οἱ τε γάρ πάντης περαμυθαὶς ἀπέλινον οὐ τῆς τυχούσης, καὶ οἱ πλουτοῦντες πολλὴν εἰνοιαν καὶ περὶ τῶν τρεφομένων, καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ, δι' ὃν ταῦτα ἐποίουν, καρπωσάμενοι πολλὴν τὴν χάριν, οὗτοις ἀπῆραν αἰκάδες. Καὶ μυρία ἐκ τοῦ πράγματος τούτου ἐγίνετο τὸ ἀγαθόν, καὶ τὸ πάντων κεφάλαιον, ἡ φιλία θερμοτέρα ἡνὶ καθ' ἐκάστην σύναξιν, μετὰ τοσαύτης φιλοφρονήντος ἀλλήλοις συνηγορούμενος αὐτῶν εὐεργετούντων τε αὐτῶν καὶ εὐεργετούμενον. Τοῦτο τοίνυν τὸ Ιθοῦ Κορίνθιον, τοῦ χρόνου προσόντος, διέφθειρον, καὶ καθ' ἀυτοῖς δοτιάμενοι οἱ εὐπορώτεροι τοὺς πάντας περιώρων, καὶ οὐκ ἀνέμενον ὑστερίζοντας πολλάκις, καὶ ὑπὸ βιωτικῶν χρειῶν, οἵα τὰ τῶν πενήτων, κατεχομένους καὶ βραδύνοντας. Ἐξ δὲ τούτου συνέβαινε παραγενομένους αὐτοὺς ὑστερούντας μετὰ αἰσχύνης ἀναχωρεῖν, τῆς τραπέζης ἀναιρεθεῖσης, φθανόντων τούτων, κάκείνων ὑστερίζοντων. Ὁρῶν τοίνυν ὁ Παῦλος ἐκ τοῦ πράγματος τούτου πολλὰ κακά, τὰ μὲν γινομάτα, τὰ δὲ μέλλοντα (καὶ γάρ καταφρόνησις τῶν [245] πενήτων τοῖς πλουσίοις ἐγίνετο καὶ ὑπεροφία πλείων, καὶ ταῖς πάντισιν ἀδυμίᾳ καὶ ἀπέχεια πρὸς τοὺς πλουτοῦντας, καὶ διὰ διλαία εἰσδέ ἡνὸς ἀπὸ τούτων τεχθῆναι τῶν κακῶν), διορθούνται τὴν πονηράν ταύτην καὶ πικράν συνήθειαν. Καὶ δρα μεθ' ὅστις συνέστεως καὶ ἀπεικείας εἰς τὴν διόρθωσιν ἀνέδαλεν. Ἀρχόμενος γάρ οὕτω φησί· Τοῦτο δὲ παραγέλλων οὐκ ἐκπαιρύ, διὰ τοῦ εἰσιτοῦ τοῦ κρείττονος, ἀλλ' εἰς τὸ ἡττητὸν συνέρχεσθε. Τί δὲ ἐστιν, Οὐκ εἰς τὸ κρείττον; Οἱ πρόγονοι, φησίν, οἱ ὑμέτεροι καὶ οἱ πατέρες καὶ τὰς ἔσωτῶν οὐσίας ἐπώλουν καὶ τὰ κτήματα καὶ τὰς ὑπάρξεις, καὶ κοινὰ πόντα εἶχον, καὶ πολλὴν πρὸς ἀλλήλους τὴν ἀγάπην· ὑμεῖς δὲ ὑφελοῦντες ἀκείνους, ζηλοῦν, οὐ μόνον οὐδὲν ἐποιήσατε τοιοῦτον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ εἴχετε μόνον, καὶ τοῦτο ἀπέλασατε, τὰ συμπόσια τὰ κατὰ σύναξιν γινόμενα· διὰ τούτο φησίν, Οὐκ εἰς τὸ κρείττον, ἀλλ' εἰς τὸ ἡττητὸν συνέρχεσθε. Καὶ ἀκείνοι μὲν καὶ τῶν κτημάτων ἀπάντων τοῖς πενήτησι παρεχώρησαν· ὑμεῖς δὲ τραπέζης αὐτοῖς μεταδιδόντες, καὶ ταύτης ἀπεστερήσατε. Ηρώεις μὲν γάρ, συνερχομένων ὑμῶν ἐν ἐκκλησίᾳ, ἀκούων σχίσματα ἐγίνετο παράχρειν, καὶ μέρος τι πιστεύων.

δ. Ὁρὶς τοῖς πάλιν συνετῶς ποιεῖται τὴν διόρθωσιν. Οὐκ εἰπεν, οὔτε Ἀπιστῶν, οὔτε Πιστεύων· ἀλλὰ μέσον, ἀφῆκε τὸ ῥῆμα, διὰ Μέρους τι καὶ πιστεύων· οὐ πι-

στεύω τέλεον, ἀλλ' οὖν ἀπιστῶν τέλεον· τοῦ δὲ οὐ τοῦτο, ἡ ἀκείνοι συμβῆναι παντελῶς ὑμεῖς κύριοι· Ἀν μὲν γάρ διορθώσησθε, οὐ πιστεύω· διὸ δὲ ἐπὶ τῶν αὐτῶν μείνητε, πιστεύω. Οὔτε οὖν κατηγόρησε, μὲν κατηγόρησεν. Οὐ κατηγόρησεν ἀπηρτισμένως, ἵνα αὐτοῖς ἐλπία δῷ διορθώσεως καὶ προθεσμίαν μετανοίας· οὐκ διφῆκεν ἀνεγκάριτους, ἵνα μὴ ἐπὶ τῆς αὐτῆς μείνωσι ρίζηματα. Οὕτω τέλεον ἐπίτευσα, φησί· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ εἰπεῖν, Μέρος τι πιστεύω. Τοῦτο δὲ ίλλεις πρετέρων μεταβαλέσθαι καὶ διορθώσεως καὶ ἀπαγαγεῖν αὐτὸν τοῦ καλὸν ἐκ μέρους πιστεύειν τι καὶ αὐτῶν τοιούτον. Δεῖ γάρ καὶ αἱρέσεις εἰλαι, ήταν οἱ δόκιμοι φαρεροὶ γέρωνται ἐν ὑμῖν. Εἴπερ οὖν τὰς αἱρέσεις· Ἐνταῦθα προσέχεται, διτε οὐ περὶ δογμάτων ἐστὶ τόδι, Δεῖ αἱρέσεις ἐν ὑμῖν εἰλαι· ἀλλὰ περὶ τῆς διγονοίας τῆς κατὰ τὰς τραπέζας. Εἰπὼν γάρ, Δεῖ δὲ καὶ αἱρέσεις εἰλαι, ἀπήγαγε καὶ τὸν τρόπον τῶν αἱρέσιων· Συνερχομένων γάρ ὑμῶν δὲπλι τὸ αὐτό, οὐκ ἔστι κυριακὸν δεῖπνον φαγεῖν· Τί ἐστι, Κυριακὸν δεῖπνον φαγεῖν; Δεσποτικὸν δεῖπνον, φησίν, οὐκ ἔστι φαγεῖν· ἀκείνοι λέγων· δὲ δεῖπνον, δὲ τῇ ἐσχάτῃ νυκτὶ παρέδωκεν δοκιμός, διτε οἱ μαθηταὶ μετ' αὐτοῦ πάντες ἥσαν. Ἐν ἀκείνῳ γάρ τῷ δεῖπνῳ καὶ Δεσπότης καὶ δούλοις πάντες δμοῦ κατέκειντο· ὑμεῖς δὲ σύνδουλοι διντεῖσθαι καὶ ἀπασχίσαστα. Κάκείνος μὲν οὖδε τὸν προδότην ἀπήλασε· καὶ γάρ δὲ Τούδες μετ' αὐτῶν ἦν τότε· οὐ δὲ τὸν διάλεφον διακρούῃ. Διά τοῦτο φῆσιν, Οὐκ ἔστι κυριακὸν δεῖπνον φαγεῖν, κυριακὸν δεῖπνον καλῶν, τὸ μεθ' δμονίας, τὸ κοινῇ πάντων συγκεκλημένων. Ἐκαστος γάρ τὸν διάπολον δεῖπνον προλαμβάνει φαγεῖν· καὶ δις μετ' αὐτῷ, δις δὲ μεθύει. [246] Καὶ οὐκ εἰπεν, Οὐς μὲν παιδί, δὲ δὲ θεοῖς, ἀλλὰ τῷ τῆς μέθης δινόματι μᾶλλον αὐτῶν καθῆφατο. Κάκεί καὶ ἀντεύθυνται ἀμετρία, φησί. Σὺ μὲν ὑπὸ τῆς διηηφαγίας· διαρρήγνυσαι, ἀκείνος δὲ ὑπὸ τοῦ λιμοῦ τήκεται· οὐ καὶ τῶν ὑπὲρ τὴν χρειαν μετέχεις, ἀκείνος δὲ οὐδὲ τῶν ἀναγκαίων ἀπέλινος. Διπλεῖν τὸ δεῖπνον, τῆς ισόθετος διαφθαρεῖσης, τοῦτο αἱρέσεις καλεῖ· ἐπειδὴ φιλονίκων πρὸς ἀλλήλους διέκειντο καὶ διεστασίαζον, καὶ δὲ μὲν ἐπείνα, δὲ δὲ διέθενε. Καὶ καλῶς εἴτε, Συνερχομένων διμῶν δὲπλι τὸ αὐτό. Τίνος γάρ ἔνεκεν συνέρχεσθε; φησί· τι βούλεται· η συνόδος; τίνος ἔνεκεν ἡ συλλογὴ κοινῇ, διτε τὸ τραπέζα μη γίνεται κοινῇ· Δεσποτικά δέστι τὰ χρήματα, διπέρ αἱλάδομεν· κοινά προκεισθω τοῖνυν τοῖς συνδούλοις τοῖς μημέτεροις. Μή γάρ οἰκιας οὐδὲ ἄκετα εἰς τὸ δισθέαν, καὶ κίνεισται· η τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ καταφρονεῖτε, φησί, καὶ καταισχύνετε τοὺς μηδικοτάς; Σὺ μὲν νομίζεις φησί, τὸν ἀδελφὸν μόνον, κοινωνεῖ δὲ καὶ ὁ τόπος τῆς ὑδρεως. Ἐκκλησίας γάρ δὲ πλοκήρησον καταφρονεῖς. Ἐκκλησία γάρ διὰ τοῦτο λέγεται, διτε κοινά πάντας ὑποδέχεται. Τί τοινυν τῆς οἰκίας σου τὴν ἀντεῖσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσάγεις; Εἰ γάρ καταφρονεῖς τοῦ ἀδελφοῦ, αἰδέσθητι τὸν πόνον· καὶ γάρ η ἐκκλησία ὑδρίζεται. Καὶ οὐκ εἰπεν, Ἀποστερεῖτε τοὺς μη ἔχοντας, η, οὐκ ἔλεεται τοὺς μη ἔχοντας, ἀλλὰ τι; Καταισχύνετε τοὺς μη ἔχοντας. Ἐντρεπτικῶτα τὴν ἀσωτίαν αὐτῶν ἐπεργάζεσθεν. Οὐ γάρ οὕτω μελεῖται, τῷ πάντῃ, φησίν, διπέρ τῆς τροφῆς, ὡς ὑπὲρ τὴς διηρεως. Ὁρα πῶ; καὶ ὑπὲρ τοῦτο σεμνῶς ἀπέλογήσατο, κάκείνων σχοδρότερον καθῆφατο. Τί ὑμῖν εἰπεν; ἐπαινέσων ἡμῖν; Ἐρ τούτῳ φόροι εἴτε πιστεύων. Τί τούτῳ; Μετὰ τὴν ἀπόδεξιν τῆς ἀποκίας ὑψειλέντη, ἡ

cedit. Omnia igitur illo præmittantur , ubi et nos deinceps semper versatur sumus. Hæc secum reputantes ipsi, omneam substantiam deponebant ; duplexque officium prestabatur : nam et egenorum pauperatatem sublevabant, et ampliorum securiore inque sibi substantiam parabant ; in cælo thesauros suos depositentes.

Prisca nos Ecclesie circa mensam communem. — Ab hac lege et consuetudine mos quidam mirabilis in Ecclesiam tunc inductus est : coacti namque simul fideles omnes post auditam doctrinam , post orationes, post mysteriorum participationem, soluta synaxis , non statim domum concedebant : sed divites et opulentiores, alimenta et fercula e domibus suis afferentes, pauperes advocabant; communique simul meusa fruebantur, communibus epulis atque conviviis in ipsa ecclesia ; ita ut et a consortio mensæ , et a loci reverentia, undeque caritas constringeretur, cum multa voluptate simul atque utilitate. Pauperes enim consolatione non parva, divites vero benevolentia fruebantur, tum eorum quos pascebant, tum Dei, cujus causa hoc faciebant : sieque magnam assequunti gratiam, domum secedebant. Innumerā hinc sequentur bona : quodque caput bonorum est, per singulas synaxes amor magis magisque accendebat, cum et li qui beneficia conferebant, et ii qui accipiebant, tanta cum benevolentia contubernales essent. Hunc morem Corinthii processu temporis labefacruant, cum opulentiores seorsim cibum sumentes , egenos despicerent, nec expectarent tardius accedentes, et necessitatibus vitæ detentos, ut pauperes solent, atque moras trahentes. Unde contingebat eos, demum advenientes, cum pudore jam sublata meusa recedere; illis præoccupantibus, his vero tardantibus. Videns itaque Paulus inde multa suboriri mala, tum quæ jam acciderant, tum quæ futura erant (nam a divitis pauperes continebantur, ac superbe trahabantur, hincque pauperibus mox odiunque in divites, aliquæ succedebant mala ex hujusmodi rebus oriri solita), hanc pravam acerbamque consuetudinem corrigit. Et vide cum quanta prudentia et moderatione correctionem aggrediatur. Incipiens enim sic ait : *Hoc autem præcipiens, non laudo, quod non in melius, sed in deteriorius convenitis* (1. Cor. 11. 17). Quid sibi vult illud, *Non in melius?* Majores, iocuit et patres vestri substantias suas vendebant et prædia et possessiones, atque omnia habebant communia, multamque mutuo caritatem : vos autem, quos par esset Nlos imitari, non modo nihil simile fecistis, sed etiam id, quod solum habebatis amisiisti ; nempe convivia in collectis fieri solita. Ideoque ait ; *Non in melius, sed in deteriorius convenitis.* Et illi quidem possessiones omnes in usum pauperum concedebant : vos vero mensa etiam illis concessa privatis. Primum enim convenientibus vobis in ecclesiam, audio scissuras esse inter vos, et ex parte credo (1. Cor. 11. 18).

4. Vide quomodo rursum prudenter correctionem adhibeat. Non dixit, Credo, vel, Non credo, sed medio verbo usus est, *Ex parte credo;* non omnino cre-

do, nec omnino fidem nego; ut vero hoc vel illud, in vestra penitus potestate est. Si resipiscatis, non credo ; sin ita perseveretis, credo. Itaque non accusavit, et accusavit. Non accusavit penitus, ut emendationis spem et inducas ad penitentiam daret : non crimen liberòs dimisit, ne in eadem segnitie manerent. Non dum omnino credidi, finquit; id ipsum enim est dicere. *Ex parte credo.* Id vero dicebat cohortans ut sece enmendant ac corrigerent, ipsumque abducerent, ne rem hujusmodi vel ex parte crederet. *Oportet enim hæreses esse, ut qui probati sunt, manifesti fiant in vobis* (1. Cor. 11. 19). Dic igitur quænam hæreses ? Illic animum adhibe : quoniam non de dogmatibus dicitur illud, *Oportet hæreses in vobis esse :* sed de dissensione circa mensam. Cum enim dixisset, *Oportet autem et hæreses esse*, modum hæreseon adjunxit : *Convenientibus enim vobis in unum, non est dominicam cœnam manducare* (ib. v. 20). Quid est, *Dominicam cœnam manducare?* Dominicam cœnam, inquit, non est manducare : illam vocans cœnam, quam ultima nocte tradidit Christus, quando discipuli cum illo omnes erant. In illa quippe cœna et Dominus et servi omnes simul recumbebant : vos vero, qui conservi estis, inter vos tamen dissidentis ac dividimini. Ille nec pruditorem expulit : nam et Judas cum illis tunc erat : tu vero fratrem depellis. Ideo dicit : *Non est dominicam cœnam manducare, dominicam cœnam vocans eam, quæ concordissime omnibus convoratis sumitur.* Unusquisque enim suam cœnam sumit ad manducandum , et alius quidem esurit, alius autem ebrius est (ib. v. 21). Non dixit, Alius esurit, alius comedit; sed ebrietatis nomine magis illos tangit. Et hic et illic, ait, nullus est modulus. Tu te crapula disruptis, dum ille fame contabescit ; tu plura, quam opus sit, sumis, ille vero ne quidem necessariis fruatur. Duplex hoc corruptæ equalitatis malum hæreses vocat, quia contentiose invicem agebant et dissidebant, et alio esuriente, alius inebriabatur. Ac bene dixit, *Convenientibus vobis in unum.* Cur convenitis ? inquit; quid sibi vult ille conventus ? ad quid ille communis cœlus, quando mensa non est communis ? Dominiæ sunt facultates, quas accepimus, proindeque communes conservis nostris proponantur. *Nanquid domos non habetis ad manducandum et bibendum ? aut ecclesiam Dei contentiis, inquit, et confunditis eos qui non habent* (Ibid. v. 22) ? Tu quidem putas, inquit, fratrem tantum te contumelia afficere, redundat autem contumelia etiam in locum. Ecclesiam quippe totam contemnis. Ecclesia enim ideo dicitur, quia communiter omnes accipiunt. Cur ergo dominus tuæ vilitatem in ecclesiam inducis ? Si enim contemnis fratrem, reverere locum : etenim Ecclesia contumelia afficitur. Neque dixit, Eos privatis, qui non habent; aut, Non misericordia eorum qui non habent. Sed quid ? *Confunditis eos qui non habent.* Vehementissimo tangendi modo eorum luxum representat. Non tam curat pauper, inquit, cibum, quam contumeliam. Vide quam honeste hoc excusat, et quam vehementer illos tangat. *Quid dicam vobis ? laudo vos ? In hoc non laudo* (1. Cor. 11.

92). Quid hoc est? Post demonstratam absurditatem senior sequitur increpatio, et jure quidem merito, ne impudentiores evaderent. Priusquam enim rem absurdam esse demonstraret, perfectam sententiam extulit dicens, *Hoc autem præcipiens non lendo* (*I. Cor. 11.17*) Postquam autem accurate demonstravit illos esse complurium criminum reos, leniore ulti- tur criminatione, in jam dictorum apparatu et demonstratione accusationis vehementiam positam relinques. Deinde in mysticam mensam sermoneam transfert, ut eis plus timoris incuteret. *Ego enim, inquit, acceperī a Domino, quod et tradidi vobis* (*Ib. v. 23*). Qualis hæc consequentia? De communi prandio loqueris, et horrenda mysteria commemoras? Eliam, inquit. Si enim tremenda illa mensa omnibus communis proponitur, et diviti et pauperi, neque illa fructus uberioris dives, et parcus pauper, sed unus honor, et unus accessus; ac donec omnes communicaveriat, et participes fuerint hujus spiritualis et sacrae mensæ, quæ proposita sunt non retrahuntur, sed stant sacerdoles omnes, vel omnium pauperrimum et vilissimum exspectantes: multo magis in hac sensili mensa id agendum. Ideo illam dominicam cenam memoravi. *Ego enim acceperī a Domino, quod et tradidi vobis, quoniam Dominus Jesus, in qua nocte tradebatur, accepit panem, et gratias agens fregit, et dixit: Hoc est corpus meum, quod pro multis frangitur, in remissionem peccatorum. Hoc facite in meam commemorationem. Similiter et canticum postquam canavit, dicens: Ilic calix novum testamentum est in meo sanguine* (*Ibid. v. 23 - 25*).

5. Deinde multa loquutus circa eos, qui indigne mysteria participant, ubi illos vehementer tetigit et coaguit, docuitque eos, qui sanguinem et corpus Christi temere ac perfuntorie accipiunt, eundem subituros esse poenam, quam ii qui Christum occiderunt; rursus ad propositum argumentum sermonem refert, dicens: *Itaque fratres, cum conveniatis ad manducandum, invicem exspectate. Si quis autem esurit, domini manducet, ut non in iudicium conveniatis* (*I. Cor. 11.33, 34*). Vide quomodo latenter etiam voracitatem eorum damnnet. Non dixit, Si esuritis, sed, Si quis esurit, ut quisque metu et pudore ductus, ne reus hoc in negotio videatur, sese emendare præoccupet. Atque a metu supplicii sermonem concludit dicens: *Ut non in*

judicium concordias, id est, in coadmnationem et in opprobrium. Non est enim cibas, inquit, neque mensa, quæ cum pudore fratris, cum despectu ecclesie, et cum tanta voracitate vel intemperantia conjuncta est. Hæc non sunt laetitia, sed supplicium et pena. Magnam enim vobis attrahitis ulationem dum fratres contumelia afficit, ecclesiam contemnit, sanctumque illum locum propriam domum facitis, quando cibum seorsum sumitis. His et vos auditis, fratres, obturate ora eorum, qui apostolico dicto doctrinæ temere utuntur; corripite eos, qui in suum aliorumque damnum Scripturis intantur. Nostris enim de quænam re hoc dical: Oportet autem et hereses esse in vobis, ne nupte de dissidio circa mensam oboriri solito, quandoquidem Alius quidem esurit, aliis vero cibis est (*I. Cor. 11. 21*).

Adhortatio ad pauperum curam. — Ac cum recta fide vita rationem cum dogmatibus congruentem exhibeamus, multam erga pauperes benevolentiam, multam egenorum curam suscipiamus; negotiationem spiritualem exerceamus, nihil plus inquiramus, quam necessitas postulet. Hæc sunt divitiae, hæc negotiatio, hic thesaurus indeficiens, si omnia nostra in celum transferamus, et circa depositi custodiam metu soluti fidamus. Duplex namque ex eleemosyna nobis lucrum accedit: quod scilicet non ultra timeamus circa depositas pecunias, ne fures aut murorum effossores, aut nequissimi servi ipsas pessimunt: et quod sic deposita non temere defosse sine fructu jaceant; sed quemadmodum radix in pingui solo plantata annuos tempestivosque fructus profert, sic et argentum in pauperum manibus insitum, non annuos solum, sed etiam quotidianos spirituales mobis referat fructus, fiduciam erga Deum, peccatorum veniam, cum angelis propinquitatem, conscientiam bonam, laetitiam spiritualis exultationis, spem pudore vacuam, mirabilia bona, quæ preparavit Deus timentibus se, iisque qui serventi ardeatique animo requirunt misericordiam adventus ejus. Quam nos omnes, hac vita secundum placitum ejus transacta, assequi contingat, nec non æternum eorum qui salutem consequuntur, gaudium, gratia et miserationibus veri Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium cum Patre ejusque sanctissimo Spiritu in secula seculorum. Amen.

MONITUM

Scianes Chrysostomus, qui non semel ex tempore concionatus est, hanc habuit hemiliam occasione mendicorum et egenorum, quos biemis tempore jacentes, cum per forum et angiportus ad ecclesiam pergeret, repererat. Hunc ad concionandum apparatum, dum iter saceret, adornavit: et haec elegantem concionem de eleemosyna αὐτοσχεδιαστῆς orator pronuntiavit. Eam porro Antiochiae habitam suis indicat, non modo cum ait, se per forum et angiportus, δὲ τῆς ἀγορᾶς καὶ τῶν στένωπῶν, ecclesiam petuisse: neque enim cum episcopus Constantinopolitanus erat, tam procul ecclesia degebat; sed etiam et

κατηγορία, καὶ μάλα εἰκότως, ἵνα μὴ ἀναισχυνθετέρος γένηνται. Περὶ δὲ μὲν τὰρ ἀποδεῖξε τὸ πρόγμα διεπονοῦν, ἀπηρτησάμην τὴν ἀπόφασιν, εἰπών· Τούτο δέ παραρρέλλω σύν ἐπεισῶ· διτε δὲ ἀπεβεβηκέντι σκριβῶνταν ἀξίους, ὑφεμάνη πάχηται τῇ διαδολῇ, τῇ τῶν εἰρημένων κατασκευῇ καὶ ἀποδεῖξε τὸ σφρόδετερον τῆς κατηγορίας ἀφεὶς ἐνεποιεῖσθαι. Εἴτα ἐπὶ τὴν μαστικήν τράπεζαν ἔξαγε τὸν λόγον, μικρόνας αὐτοὺς φοβήσαις βουλόμενος. Έγὼ τάρ, φησι, παρέλασον ἀπὸ τοῦ Κυρίου, δὲ καὶ παρέδωκα ὑμῖν. Ποιὸν ἀκαλούθια αὐτῇ; Περὶ ἀρίστους διαλέγῃ κοινοῦ, καὶ μυστηρίων φρικτῶν μέμνησι; Ναι, φησιν. Εἰ τάρ τὸ πνευματικὰ ἔκανε, εἰ τάρ τὴν τράπεζαν τὴν φρικώδης κοινὴ πάσι περικεῖται, καὶ πλουσιῷ καὶ πάνητι, καὶ οὐχὶ διψιλόστερον ἀπολαύει τεύτης ὁ πλούσιος, οὐδὲ Ἐλαττον δέ πάντες, διὰτούς μια τιμῇ, καὶ πρόσθιος μία· καὶ ἡώς ἀν πάντας μετασχώσι καὶ κοινωνήσωσι τῆς πνευματικῆς καὶ λερδς ταύτης τραπέζης, οὐ συντίλεται τὰ προκείμενα, διὰτούς διετίκαστον οἱ λεραῖς ἔκαντες, καὶ τὸν πάντων πανέστερον καὶ εὐτελεστερὸν ἀναμένοντες· πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τῆς αἰσθητῆς τούτῳ χρή ποιεῖν. Διὰ τούτῳ ἐμνήθην ἔκαλον τοῦ κυριακοῦ δείπνου. Έγὼ τάρ παρέλασον ἀπὸ τοῦ Κυρίου, δὲ καὶ παρέδωκα ὑμῖν, διτε δὲ τοῦ Κυρίου· Ἡροῦς ἐν τῇ ρυκτὶ, δὲ παρεδίδοτο, διαβεντρότο, καὶ εὐχαριστήσας ἐκλασ, καὶ εἰλε. Τούτο μού τοι [247] σώμα τὸ ὄπερα πολλῶν πλάνων πλάνων εἰς τὴν ἐμήρη ἀτάμηνοι. Ήσαΐτως καὶ τὸ ποτήριον μετὰ τὸ δειπνῆσαι, λέγων. Τούτο τὸ ποτήριον τῇ καυτῇ διαθήκην ἔστιν ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι.

ε'. Εἴτα πολλὰ διαλεχθέται περὶ τῶν ἀναξιῶν κοινωνῶντων τοῖς μυστηρίοις, καὶ σφρόδεα αὐτῶν καθαράμενος καὶ διελέγεας, διεδάξας τοῖς τοῖς τοῦ Χριστὸν ἀποκτείναστι τὴν αὐτήν ὑποστήσονται τιμωρίων οἱ τὸ αἷμα αὐτοῦ καὶ τὸ σώμα ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε λαμβάνονται, πάλιν εἰς τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν τὸν λόγον ἔξηγαγεν, εἰπών· Πότε, ἀδελφοί, συνερχόμεστοι εἰς τὸ φαγεῖν, ἀλιτήλους ἐκδέχοντες. Εἰ δέ τις πειρᾷ, ὃν οὐκέτι διστέτω, ίτα μὴ εἰς κρίμα συνέρχοντε. Ορα πῶς λανθανόντως καὶ λαμπργίαν αὐτῶν κατέγνω, καὶ οὐκ εἶπεν, Εἰ δὲ πεινάτε, διλλ, Εἰ δέ τις πειρᾷ, ἵνα ἔκαστος εἰσχυνόμενος αὐτὸς ὑπεύθυνος φανῆναι τοὺς ἐγκλήματι, προλαβὼν διωρθώσται. Καὶ εἰς κολάσεως δὲ φέδον τὸν λόγον κατέκλεισεν,

εἰπών· ίτα μὴ εἰς κρίμα συνέρχοντε, τουτάστιν, εἰς κατάκριμα καὶ εἰς δικαιοίαν. Οὐ γάρ τοις τροφῇ, φησιν, οὐδὲ τράπεζας ἡ μετὰ αἰσχύνης τοῦ ἀδελφοῦ, ἡ μετὰ καταφρονήσας τῆς ἐκκλησίας, ἡ μετὰ λαμπργίας ἢ ἀστικας γινομένη. Οὐκ ἔστιν εὐφροσύνη ταῦτα, διὰτούς καθ' ἔκατον δίκην τοὺς ἀδελφοὺς ὑδρίζοντες, τῆς ἐκκλησίας καταφρονούντες, οἰκίαν ἰδιωτικὴν τὸν διγονον τόπον ποιοῦντες διὰ τὸ καθ' ἔκατον διεθίσιν. Ταῦτα καὶ ὅμεις ἀκούσαντες, ἀγαπητοῖς, ἀπιστομίζεται τοὺς ἀπλῶς τῇ ἀποστολικῇ κεχρημάνους ρήσαι καὶ διδασκαλίχ· διορθῶντες τοὺς ἐπὶ βλάβῃ τῇ ἔκατον καὶ τῇ ἔτερᾳ ταῖς Γραφαῖς κεχρημάνους.. Εἴγνωτε γάρ περι τίνος φησι τὸ, Διεῖ δὲ καὶ αἰρέσεις εἰναι ὃν ὑμῖν, περὶ τῆς διχοτοσίας, τῆς ἐν ταῖς τραπέζαις γινομένης, ἔπαιδη· Όμδτ χειρῷ, δὲ διε μεθέει.

Καὶ μετὰ τῆς ὁρθῆς πίστεως καὶ πολιτείαν συμβαίνουσαν τοῖς δόγμασιν ἐπιδειξώμεθα, πολλὴν περὶ τοὺς πένητας φιλοφροσύνην, πολλὴν ὑπὲρ τῶν δεομένων ποιούμενοι πρόδοιαν· ἐμπορίαν πνευματικὴν ἐμπορευσώμεθα, μηδὲν πλέον τῆς χρείας ἐπιζητῶμεν. Τούτο πλούτος, τούτο ἐμπορία, τούτο θησαυρὸς ἀνελιπῆς, τὸ πάντα τὰ ὑπάτα εἰς τὸν οὐρανὸν μετατίθενται, καὶ θαρρεῖν λοιπὸν ὑπὲρ τῆς φυλακῆς τῶν ἀποκειμένων. Διπλοῦν γάρ τιμεν ἀπὸ τῆς ἐλεημοσύνης ἔσται τὸ κέρδος, διτε τε οὐκέτι δεδοίκαμεν ὑπὲρ τῶν καταβληθέντων χρημάτων, μήποτε λησταῖ καὶ τοιχωρύχοι καὶ οἰκετῶν κακουργίας αὐτά λυμήνηται, καὶ διτε κείμενα οὐχ ἀπλῶς κατορώρυκται δικαρπα· διλλ' ὑσπερ πρέπεια ἐν λαταρῷ φυτευθέστα χωρίκι, καθ' ἔκαστον ἐνιαυτὸν ὥριμους φέρει τοὺς καρποὺς, οὗτοι καὶ δργύριοι ἐν ταῖς τῶν στενήτων χεροῖ φυτευθέν, οὐ καθ' ἔκαστον ἐνιαυτὸν μόνον, διλλ καὶ καθ' ἔκαστον τὴν τιμέραν πνευματικούς τὴν φέρει τοὺς καρποὺς, παρθησίαν πρὸς τὸν θεόν, ἀμαρτημάτων συγχώρησιν, ἀγγέλων ἐγγύτητα, συνειδῆς ἀγαθὸν, εὐφροσύνην πνευματικῆς ἀγαλλιάσεως, ἐλπίδα ἀεταίσχυντον, τὰ θευμαζόμενα ἀγαθά, ἀπερ [248] ήτοι μαστεν διθεδε τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν, καὶ τοῖς δι θερμῇ καὶ ζεύσῃ ψυχῇ ἐκζητοῦσι τὸ Ίερος τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ· ἡς γένοτο πάντας ἡμᾶς τὸν παρόντα βίον εναρέστως διανύσαντας ἐπιτυχεῖν, τῆς αἰώνιου τῶν οὐρανῶν καρδες, χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἡροῦ Χριστοῦ, ψή τη δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ αὐτοῦ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

IN HOMILIAM DE ELEEMOSYNA.

longe clariss, num. 6, ubi dicit: Olim namque cum fames totum orbem invasura esset, hujus civitatis (id est Antiochiae, ut videoas Act. 11, 30) incolae Jerosolymitanis, iisdem ipsis de quibus juri sermo habetur, per Barnabam et Saulum pecunias miserunt. De anno autem habita concionis nihil dicendum suspetit.

Interpretationem Latinam incerti cuiusdam utpote non accuratam rejecimus, novamque paravimus.

22). Quid hoc est? Post demonstratam absurditatem senior sequitur increpatio, et jure quidem merito, ne impudentiores evaderent. Priusquam enim rem absurdam esse demonstraret, perfectam sententiam extulit dicens, *Hoc autem præcipiens non laudo* (*1. Cor. 11.17*) Postquam autem accurate demonstravit illos esse complurium criminum reos, leniore ulti- tur criminatione, in jam dictorum apparatu et de- monstratione accusationis vehementiam positam re- linquens. Deinde in mysticam mensam sermonem transfert, ut eis plus timoris incuteret. *Ego enim, inquit, accepi a Domino, quod et tradidi vobis* (*Ib. v. 23*). Qualis hæc consequentia? De communi prandio lo- queris, et horrenda mysteria commemoras? Etiam, inquit. Si enim tremenda illa mensa omnibus com- munis proponitur, et dividit et pauperi, neque illa fructus uberioris dives, et parcii pauper, sed unus ho- nor, et unus accessus; ac donec omnes communica- verint, et participes fuerint hujus spiritualis et sacra- mensæ, quæ proposita sunt non retrahuntur, sed stant sacerdotes omnes, vel omnium pauperrimum et vilissimum exspectantes: multo magis in hac sensili mensa id agendum. Ideo illam dominicam cenam memoravi. *Ego enim accepi a Domino, quod et tradidi vobis, quoniam Dominus Jesus, in qua nocte tradebatur, accepit panem, et gratias agens fregit, et dixit: Hoc est corpus meum, quod pro multis frangitur, in remi- sionem peccatorum. Hoc facite in meam commemora- tionem. Similiter et calicem postquam canavit, dicens: Ille calix novum testamentum est in meo sanguine* (*Ibid. v. 23 - 25*).

5. Deinde multa loquitus circa eos, qui indigne mysteria participant, ubi illos vehementer tetigit et coaguit, docuitque eos, qui sanguinem et corpus Christi temere ac perfunctione accipiunt, eamdem subituros esse poenam, quam illo qui Christum occide- runt; rursus ad propositum argumentum sermonem referit, dicens: *Itaque fratres, cum convenitis ad man- ducludam, invicem exspectate. Si quis autem esurit, domi manducet, ut non in iudicium conveniatis* (*1. Cor. 11.33, 34*). Vide quomodo latenter etiam voracitatem eorum damnet. Non dixit, Si esuritis, sed, Si quis esurit, ut quisque metu et pudore ductus, ne reus hoc in nego- tio videatur, sese emendare præoccupet. Atque a metu supplicii sermonem concludit dicens: *Ut non in*

iudicium conveniatis, id est, in condemnationem et in opprobrium. Non est enim eibus, inquit, neque men- sa, quæ cum pudore fratris, cum despicio ecclesie, et cum tanta voracitate vel intemperantia conjuncta est. Hæc non sunt lætitia, sed supplicium et poena. Magnam enim vobis attrahitis ultionem dum fratres contumelia afficit, ecclesiam contemnit, sanctum- que illum locum propriam domum facitis, quando ci- bum seorsum sumitis. Iliis et vos auditis, fratres, obturate ora eorum, qui apostolico dicto doctrinæ temere utuntur; corripite eos, qui in suum aliorum- que dānum Scripturis utuntur. Nostis enim de qua- nam re hoc dicat: Oportet autem et heræs esse in ve- bī, neuspe de dissidio circa mensam oboriri solito, quandoquidem Alius quidem esurit, aliis vero obrīs est (*1. Cor. 11. 21*).

Adhortatio ad pauperum curam. — Ac cum recta fide vita ratione cum dogmatibus congruentem exhibeamus, multam erga pauperes benevolentiam, multam egenorum curam suscipiamus; negotiationem spiritualem exerceamus, nihil plus inquiramus, quam necessitas postulet. Haec sunt divitiae, hec ne- gociatio, hic thesaurus indeficies, si omnia nostra in celum transferamus, et circa depositi custodiā metu soluti fidamus. Duplex namque ex eleemosyna nobis lucrum accedit: quod scilicet non ultra timeamus circa depositas pecunias, ne fures aut murorum effossores, aut nequissimi servi ipsas pessimunt: et quod sic depositas non temere defosse sine fructu jaceant; sed quemadmodum radix in pingui solo plantata annuos tempestivosque fructus profert, sic et argentum in pauperum manibus insitum, non an- nuos solum, sed etiam quotidianos spirituales nobis referat fructus, fiduciam erga Deum, peccatorum ve- niam, cum angelis propinquitatem, conscientiam bo- num, lætitiam spiritualis exultationis, spem pudore vacuam, mirabilia bona, quæ preparavit Deus ti- mentibus se, hisque qui serventi ardentiisque animo requirunt misericordiam adventus ejus. Quam nos omnes, hac vita secundum placitum ejus transacta, assequi contingat, nec non æternum eorum qui salu- tem consequuntur, gaudium, gratia et miserationibus veri Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium cum Patre ejusque sanctissimo Spiritu in æcula æcclorū. Amen.

MONITUM

Sōannes Chrysostomus, qui non semel ex tempore concionatus est, hanc habuit hemiliam occasione mendicorum et egenorum, quos hiemis tempore jacentes, cum per forum et angiportus ad ecclesiam per- geret, repererat. Hunc ad concionandum apparatum, dum iter saceret, adornavit: et hanc elegantem concionem de eleemosyna αὐτοσχεδασθής orator pronuntiavit. Eam porro Antiochiae habitam fuisse in- dicat, non modo cum ait, se per forum et angiportus, διὰ τῆς ἀγορᾶς καὶ τῶν στένωπῶν, ecclesiam pe- tuisse: neque enim cum episcopus Constantinopolitanus erat, tam procul ecclesia degebat; sed etiam et

κατηγορία, καὶ μάλα εἰκότως, ἵνα μὴ ἀναισχυνθερος γένενται. Πρὸν δὲ μὲν γάρ ἀποδεῖξε τὸ πρόδγμα ἀποτον, ἀστρισμάνην ἐξήγεγκε τὴν ἀπόφασιν, εἰπὼν· Τοῦτο δὲ παραγγέλλων οὐκ ἔπαιτῶ ὅτε δὲ ἀπέδειξεν ἀκριβῶς πολλῶν ὑπατας ἀγκλημάτων ἄξιους, ὑφειμάνη ἀχρητας τῇ διαβολῇ, τῇ τῶν εἰρημένων κατασκευῇ καὶ ἀποδεῖξε τὸ σφροδότερον τῆς κατηγορίας ἀφεὶς ἐναποκισθεῖσι. Εἴτα ἐπὶ τὴν μυστικὴν τράπεζαν ἐξῆγε τὸν λόγον, μειόνως αὐτοὺς φοβῆσαι βουλόμενος. Ἐγὼ γάρ, φησι, παρέλασον ἀπὸ τοῦ Κυρίου, διὰ παρέδωκα ύμιν. Ποια ἀκαλουθία αὕτη; Περὶ ἀρίστου διαλέγη κανοῦ, καὶ μυστηρίων φρικτῶν μάμυσι; Ναί, φησίν. Εἰ γάρ τὰ πνευματικά ἔκανε, εἰ γάρ ἡ τράπεζα ἡ φρικώδης κοινὴ πάσι πρόκειται, καὶ πλουσιῷ καὶ πάντῃ, καὶ οὐχὶ διαφέρετερον ἀπολαύει ταῦτης ὁ πλούσιος, οὐδὲ ἔλαττον ὁ πένης, διὰλλα μία τιμῇ, καὶ πρόσθιος μίᾳ· καὶ ἔως ἀν πάντας μετασχῶσι καὶ κοινωνήσωσι τῆς πνευματικῆς καὶ ἱερᾶς ταῦτης τραπέζης, οὐ συστέλλεται τὰ προκείμενα, ἀλλ' ἀστήκασιν οἱ λαρεῖς ἀπαντεῖς, καὶ τὸν πάντων πενέστερον καὶ εὐτελέστερον ἀναμένοντες· πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τῆς αἰσθητῆς τοῦτο χρὴ ποιεῖν. Διὰ τοῦτο ἐμνήσθην ἔκαντον τοῦ κυριακοῦ δείπνου. Ἐγὼ γάρ παρέλασον ἀπὸ τοῦ Κυρίου, διὰ παρέδωκα ύμιν, διτὶς ὁ κύριος Ἰησοῦς ἐν τῇ ρυκτῇ, ἢ παρεδίδοτο, ἐλαβετ τρόπον, καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασε, καὶ εἰπε· Τοῦτο μονάς ἦστι τὸ [247] σῶμα τὸ ὑπέρ κολλῶν εἰλάμενον εἰς ἀφεσιν ἀμφειών. Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀδράνησον. Ποσαύτως καὶ τὸ ποτήριον μετὰ τὸ δειπνήσαι, λέγων· Τοῦτο τὸ τοτήριον ἡ καυτὴ διαθήκη ἔστετι ἐν τῷ ἐμῷ ἀλματί.

ε'. Εἴτα πολλὰ διαλεχθεῖς περὶ τῶν αὐτοῖς κοινωνῶντων τοὺς μυστηρίους, καὶ σφέδρα αὐτῶν καθειάμνος καὶ διελέγεις, διάδειξας τε διτὶ τοὺς τὸν Χριστὸν ἀποκτείνασι τὴν αὐτὴν ὑποστήσονται τιμωρίαν οἱ τὸ αἷμα αὐτοῦ καὶ τὸ σῶμα ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε λαμβάνοντες, πάλιν εἰς τὴν προκαιμένην ὑπόθεσιν τὸν λόγον ἐξήγαγεν, εἰπὼν· Ποτε, ἀδειφοί, συνερχόμενοι εἰς τὸ φατεῖν, ἀλλήλους ἀποδέχοντες. Εἰ δέ τις κατεῖ, ἐν οἷς ἐσθίεται, ίτα μή εἰς κρίμα συνερχομένος. Ορα πῶς λανθανόντως καὶ λαιμαργίαν αὐτῶν κατέγνω, καὶ οὐκ εἶπεν, Εἰ δὲ πεινάτε, ἀλλ', Εἰ δέ τις κειται, ἵνα ἔκαστος αἰσχυνόμενος αὐτὸς ὑπεύθυνος φανῆναι τοὺς ἀγαλήματα, προλαβεῖν διορθώσῃται. Καὶ εἰς κολάσεως δὲ φόνον τὸν λόγον κατέκλεισεν,

εἰπὼν· ίτα μή εἰς κρίμα συνερχομένος, τουτίστιν, εἰς κατάκριμα καὶ εἰς ὄντες μόνον. Οὐ γάρ ἰστι· τροφή, φησιν, οὐδὲ τράπεζας ἡ μετὰ αἰσχύνης τοῦ ἀδειφοῦ, ἡ μετὰ καταφρονήσεως τῆς ἐκκλησίας, ἡ μετὰ λαιμαργίας ἡ ἀστείας γινομένη. Οὐκ ἔστιν εὐφροσύνη ταῦτα, διὰλλα κολασίς καὶ τιμωρία. Μεγάλην γάρ ἐπισπάσθε καθ' ἔαυτῶν δίκην τοὺς ἀδειφούς ὑδρίζοντες, τῆς ἐκκλησίας καταφρονοῦντες, οἰκίαν θιωτικήν τὸν διγονὸν τὸν ποιοῦντες διὰ τὸ καθ' ἔαυτοὺς ἀσθίστεν. Ταῦτα καὶ ὑμεῖς ἀκούσαντες, ἀγαπήτοι, ἀπιστομίζετε τοὺς ἀπλῶς τῇ ἀποστολικῇ κεχρημάνους φήσει καὶ διδασκαλίῃ διορθῶντες δικήν τοὺς διπλάση τῇ ἔαυτῶν καὶ τῇ ἑτέρων ταῖς Γραφαῖς κεχρημάνους. Ἐγνῶτε γάρ περ τίνος φησι τὸ δεῖ δὲ καὶ αἰρέσσοις εἰλαιού ὁ ύμιν, περὶ τῆς διχοτοσίας τῆς ἐν ταῖς τραπέζαις γινομένης, ἀπαίθη· Όμως περιτῇ, διὸ μὲθύσει.

Καὶ μετὰ τῆς ὥρῆς πίστεως καὶ πολιτείαν συμβαίνουσαν τοῖς ὅργησιν ἐπιδειξώμενα, πολλὴν περὶ τοὺς πένητας φιλοφροσύνην, πολλὴν ὑπὲρ τῶν δεօμένων ποιούμενοι πρόνοιαν ἐμπορίαν πνευματικὴν ἐμπορευσώμενα, μηδὲν πλέον τῆς χρείας ἐπιζητῶμεν. Τοῦτο πλοῦτος, τοῦτο ἐμπορία, τοῦτο θησαυρὸς ἀναλιπής, τὸ πάντα τὰ ὑπατα εἰς τὸν οὐρανὸν μετατιθέντα, καὶ θαρρεῖν λοιπὸν ὑπὲρ τῆς φυλακῆς τῶν ἀποκειμένων. Διπλοῦν γάρ ἡμῖν ἀπὸ τῆς ἐλεημοσύνης ἔσται τὸ κέρδος, διτὶς τε οὐκέτι δεδούλακαν ὑπὲρ τῶν καταβληθέντων χρημάτων, μήποτε λησταὶ καὶ τοιχωρύχοι καὶ οικετῶν κακουργύλα αὐτὰς λυμήνηται, καὶ διτὶ κείμενα οὐχ ἀπλῶς κατορώντες ἀκροτά· ἀλλ' ὕστερα ρίζα ἐν λεπαρῷ φυτεύθεισα χωρίῳ, καθ' ἔκαστον ἐνιαυτὸν ὡρίμους φέρει τοὺς καρποὺς, οὗτοι καὶ ἀργύριον ἐν ταῖς τῶν πανήτων χεροῖ φυτευθέν, οὐ καθ' ἔκαστον ἐνιαυτὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ καθ' ἐκάστην ἡμέραν πνευματικοὺς ἡμῖν φέρει τοὺς καρποὺς, παρθησίαν πρὸς τὸν Θεὸν, ἀμαρτημάτων συγχώρησιν, ἀγγέλων ἀγγύτητα, συνειδής ἀγαθὸν, εὐφροσύνην πνευματικῆς ἀγαλλιάστας, ἀλπίδα ἀσταλίσγυντον, τὰ θαυμαζόμενα ἀγαθά, περὶ [248] ήτοι μαστεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν, καὶ τοὺς διν θερμῇ καὶ ζεούσῃ ψυχῇ ἐκήτοῦσι τὸ Ίλεος τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ· ἡς γένοιτο πάντας ἡμᾶς τὸν παρόντα βίον εἰναρέστως διενύσαντας ἐπιτυχεῖν, τῆς αἰώνιου τῶν αἰώνιμων χαρᾶς, χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ψή τη δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ παναγίᾳ αὐτοῦ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

IN HOMILIAM DE ELEEMOSYNA.

longe clariss, num. 6, ubi dicit: Olim namque cum famis totum orbem intrasura esset, hujus citoitatis (id est Antiochiae, ut videoas Act. 11, 30) incolae Jerosolymitanis, iisdem ipsis de quibus jum sermo habetur, per Barnabam et Saulum pecunias miserunt. De anno autem habitae concionis nihil dicendum suppedit.

Interpretationem Latinam incerti cuiusdam utpote non accuratam rejecimus, novamque paravimus.

ΠΕΡΙ ΕΛΕΗΜΟΣΥΝΗΣ

Ἐκφρασθεὶς δὲ τῷ πατέρᾳ αὐτῷ χειμῶνος ὥρᾳ, καὶ ιδεῖν τὸν πάτητα καὶ πτωχούς ἀπειπε. Ιη-

α'. Πρεσβείαν τινὰ δικαίαν καὶ λυσιτελῆ καὶ πρέπουσαν ὅμιν ἀνέστην ποιησόμενος τῆμερον πρὸς ὑμᾶς· ἔτερου μὲν οὐδενὸς, τῶν δὲ τὴν πόλιν οἰκουμένων ἡμῖν πτωχῶν ἐπὶ ταῦτην με χειροτονησάντων, οὐ δῆμασι καὶ ψηφισμασι καὶ κοινῆς γνώμη βουλῆς, ἀλλὰ διὰ τῶν θεαμάτων τῶν ἀλεσιών καὶ πικροτάτων. Παρών γάρ διὰ τῆς ἀγορᾶς καὶ τῶν στενῶν, καὶ πρὸς τὴν ὁμετέραν σύνοδον σπεύσαν, εἴτα δρῶν τὸν μέσον ἀμφόδοις ἀρριγμένους πολλοὺς, καὶ τοὺς μεντάς γέρας ἐκκεκομμένους, τοὺς δὲ τοὺς ὄφελμούς, τοὺς δὲ ἐλκῶν καὶ τραυμάτων ἀνιάτων γέμοντας, καὶ ταῦτα μάλιστα προβάλλοντας τῶν μερῶν, ἀ συγκαλύπτειν ἀναγκαῖον ἢ διὰ τὴν ἀναποκειμένην αὐτοῖς σηπεδόνα, ἐσχάτης ἀνόμιστα ἀπανθρωπίας εἶναι, τὸ μή περ τούτων διαλεχθῆναι πρὸς τὴν ὁμετέραν ἀγάπην, καὶ μάλιστα μετὰ τῶν εἰρημένων καὶ τοῦ καιροῦ πρὸς τοῦτο συνθεούντος ἡμᾶς. Άει μὲν γάρ ἀναγκαῖον τοὺς περὶ τῆς ἀλεημοσύνης ποιεῖσθαι λόγους, ἐπειδὴ καὶ ἡμεῖς πολλῆς ταύτης παρὰ τοῦ ποιήσαντος ἡμᾶς δεδύεθα Δεσπότου· μάλιστα δὲ ἐν τῷ παρόντι καιρῷ, ὅτε πολὺς δικριμός. Ἐν μὲν γάρ τῷ θέρει πολλὴν παρὰ τῆς ὥρας ἔχουστα παραμυθίαν οἱ πάντες· καὶ [249] γάρ καὶ γυμνοὺς βαδίζειν ἀκίνδυνον, ἀντὶ περιβολῆς τῆς ἀκτίνος ἀρκούσης αὐτοῖς, ἐπὶ ἔδαφος ἀπλῶς καθεύδειν καὶ αἰθρίους διανυκτερεύειν ἀσφαλές· καὶ οὔτε ὄντοβημάτων αὐτοῖς χρεῖα τοσαύτη, οὔτε οἰνοποιίας, οὔτε διψήλεστέρας τροφῆς, ἀλλ' ἀρκοῦνται μὲν ταῖς τῶν ὑδάτων πτυχαῖς, ἀρκοῦνται δὲ οἱ μὲν τῶν λαγάνων τοῖς φαυλοτέροις, οἱ δὲ σπερμάτων ἔηρῶν ὀλιγότεροι, τῇ ὥρᾳ τοῦ ἱεροῦ ἰσχεδιασμένην αὐτοῖς παρεχούστης τὴν τράπαζαν. Καὶ ταύτης δὲ οὐκ ἀλάτονα ἔχουσιν ἐτέραν παραμυθίαν, τὴν τῆς ἐργασίας εὐκολίαν· οἱ γάρ τὰς οἰκεῖας οἰκοδομούμενοι, καὶ οἱ τὴν γῆν σκάπτοντες, καὶ οἱ τὴν θάλασσαν πλάνοντες, τῆς τούτων μάλιστα δέονται συνεργίας. Καὶ διπέρ τοῖς πλούτουσιν ἀγροὶ καὶ οἰκίαι καὶ λοιπαὶ πρόσοδοι, τοῦτο τούτοις τὸ σῶμά ἔστι· καὶ πᾶσα ἀπὸ τῶν χειρῶν ἡ πρόσοδος, ἐτέρῳθεν δὲ οὐδαμόθεν. Αἰδὲ τοῦτο θέρους μὲν ἀπολαύοντες τινὸς παραμυθίας· ἐν δὲ τῇ τοῦ χειμῶνος ὥρᾳ πολὺς αὐτοῖς πάντοθεν δὲ πόλεμος, καὶ διπλῆ ἡ πολιορκία, τοῦ λιμοῦ κατεστίοντος· ἔνδον τὰ σπλάγχνα, τοῦ χρυσοῦ πηγάδυντος τὴν σάρκα ἔκσυνεν, καὶ νεκράν ἐργαζομένουν. Διὸ καὶ πλείονος μὲν αὐτοῖς τροφῆς δεῖ, ἴσχυροτέρας δὲ τῆς περιβολῆς, καὶ στέγης, καὶ στειβάδος, καὶ ὑποδημάτων, καὶ πολλῶν ἔτερων. Καὶ τὸ δὴ πάντων χαλεπώτερον, οὐδὲ ἐργασίας τίς διττὸν αὐτοῖς εὐπορία· οὐ γάρ ἐπιτρέπει τοῦ ἱεροῦ ἡ ὥρα. Ἐπει οὖν καὶ πλείων αὐτοῖς ἡ τῶν ἀναγκαίων χρεῖα, καὶ τὸ ἐργάζεσθαι μετὰ τούτου παρήρηται, οὐδενὸς τοὺς ἀθλίους μισθουμένου, οὐδὲ καλούντος εἰς διακονίαν, φέρε, τὰς τῶν ἐλεγμόνων ἀντεισάγωμεν χεῖρας· διντὶ τῶν μισθουμένων, τῶν ἀληθῶν· προστάτην καὶ πηδεμόνα τῶν ἐν πεντὶ ζῶντων Παῦλον συνεργὸν πρὸς τὴν πρεσβείαν ταύτην λαβόντες. Καὶ γάρ πολ-

λὴν τοῦ πράγματος ποιεῖται τὴν πρόνοιαν οὕτος, καὶ διστηνούσεις ἔτερος. Διὰ τοι τούτο τοὺς μαθητὰς πρὸς τὸν Πέτρον διελέμενος, τὴν τῶν πενήτων οὐ διείλετο προστασίαν· ἀλλ' εἰπών, δι τοι δεξιάς θῶντας ἔμοι καὶ Βαρράδα κοντωταίς, ίτα πημῖς εἰς τὰ δέρη, αὐτοὶ δὲ εἰς τὴν κεριούμην, ἐπήγαγε. Μόνον τῶν πτωχῶν ήταν μημονεύμασι, ἀ καὶ ἀποικίδασι αὐτὸν τοῦτο ποιῆσαν. Καὶ γάρ παντοχού τῶν Ἐπιστολῶν τὸν περὶ τούτων εἰσφέρει λόγον, καὶ οὐκ ἔστιν εὑρεῖν οὐδεμὲνα πειποτάλη· ταύτης ἀκτὸς οὖσαν τῆς παρανήσεως. Όπει γάρ, οὐδενὸς διστηνούσεις ἡ ισχύς διὰ τούτο καθάπερ οἰκοδομῇ θαυμαστὴν δροφὴν ἐπιτιθεῖς ταῖς λοιπαῖς παρανήσεσι καὶ συμβουλαῖς, τὴν περὶ τούτων εἰσάγει διδασκαλίαν. Ὅπερ οὖν καὶ ἐνταῦθα πεποήηκε διαλεχθῆσε περὶ ἀναστάσεως, καὶ τὰ διὰλεχθῶσα διπαντα, εἰς τὸν περὶ τῆς ἀλεημοσύνης κατέλυσε λόγον, οὐτως εἰπών· Περὶ δὲ τῆς λογίας τῆς εἰς τοὺς ἀρίστους, καὶ τοῦ βίβλου τοῦ φοβεροῦ, καὶ τῆς δόξης, ἡς ἀμφιέντων οὐδελλον οἱ κατωρθωντες, καὶ τῆς δόξης, ἡς ἀμφιέντων διατριβῆς· τότε λοιπὸν εἰς τὸν περὶ τούτων οὐδελλον λόγον, ίτα ταῖς χρησταῖς ἀλπίσιν ἀναπνεύσας καὶ ράμνων γενίμενος ὁ ἀκροατής, μετὰ πλείονος εὐτὸν καταδέκται τῆς προθυμίας, διακαμάζοντα τὸν φόδον [250] ἔχων τῆς κρίσεως, καὶ γαυριωμένην τὴν ψυχὴν ταῖς τῶν ἀποκειμένων ἀγαθῶν προσδοκίαις. Οὐ γάρ περ ἀναστάσεως δινόμενος φίλοσοφεῖν, καὶ μεταστήσας ἐνυπόνθητο πρὸς τὴν ἔκει ζωὴν, οὐδὲν ἡγήσεται τὰ παρόντα εἶναι, οὐ πλούτον, οὐκ εὐπορίαν, οὐ χρυσὸν, οὐκ ἀργυρὸν, οὐχ ιματίων περιβολῆν, οὐ τρυφήν, οὐ τραπέζας πολυτελεῖς, οὐχ ἀλλο τῶν τοιούτων οὐδέν δὲ ταῦτα μηδὲν εἶναι νομίζων, εὐκολώτερον τῆς τῶν πενήτων ἀνθεῖται προστασίας. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ Παῦλος καλῶς προταραποτεύεται αὐτῶν τὴν διάνοιαν τῇ περὶ τῆς ἀναστάσεως φίλοσοφοῖ, τότε εἰσῆγαγε τὴν παρανήσειν.

Καὶ οὐκ εἰπε, Περὶ δὲ τῆς λογίας τῆς εἰς τοὺς πενήτων, οὐδὲ, τῆς εἰς τοὺς πάντες, ἀλλὰ, τῆς εἰς τοὺς ἀρίστους παιδεύων τοὺς ἀκούοντας καὶ τοὺς ἐν πεντῃ θαυμάζειν, διαν εὐεσθεῖς δωσι, καὶ τοὺς ἐν πλούτῳ διαπούντειν, διαν ἀρετῆς καταφρονοῦτεν. Όπει γοῦν καὶ βασιλέα βέβηλον καλεῖν καὶ παράνομον, διαν ἔχθρος· ή τῷ θεῷ, καὶ πτωχούς ἀγίους, διαν ἐπιεικεῖς ὥστι καὶ μέτριοι. Τὸν γοῦν Νέρωνα μυστηρίου τῆς ἀνομίας καλεῖ, λέγων· Τὸ γάρ μυστηρίον ήδη ἐπεργάζεται τῆς ἀργυρᾶς· τούτους δὲ καὶ οὐδὲ τῆς ἀνατακταῖς εὐποροῦντας τροφῆς, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐπιποτεῖν ἀργυρούντος, ἀγίους ὡνόμασεν. Αμα δὲ κάκενους λανθανόντας ἐδίδασκε μή μέγα φρονεῖν, μηδὲ ἐπαίρεσθαι τῇ τῆς ἐντολῆς δόσει, ὡς εὐτελέσι τισι καὶ εὐκατ-

DE ELEEMOSYNA SERMO

**MABITUS CUM HIEMIS TEMPORI PERTRANSISSET, ET PAUPERES MENDICOSQUE NEGLECTOS VIDISSET
IN FORO-JACENTES.**

¶. Hominis hujus habendas occasio. — Legationem quandam justam, utilem vobisque congruentem apud vos obiturus accessi hodie; non ab alio quopliam orator constitutus, quam a pauperibus, qui vestram hanc civitatem incolunt; non verbis, non calculis, non se-natusconsulto missus, sed miserabilibus acerbissimisque spectaculis. Nam cum ad coetum vestrum properans per forum et angiporus transirem, videremque multos media in bivis jacentes, alias exectis manibus, alias effossis oculis, alias ulceribus vulneribusque insanabilibus plenos, illasque potissimum partes exhibentes, quas propter saniem conlegere opus erat: extremae inhumanitatis esse duxi, si apud caritatem vestram de his non verba facerem, cum maxime praeter ea, quae dicta sunt, me tempus etiam ad eam rem compelleret. Nam semper quidem convenit de eleemosyna sermonem habere, quandoquidem et nos multa Domini qui nos condidit misericordia egemus; sed hac tempestate maxime, tanto urgente frigore. Estate namque temporis commoditas magnum affert pauperibus solatium: nam vel nudi sine periculo ambulare possunt, cum solares radii vestimenti loco sint, cum tuto possint in nudo pavimento cubare, et sub dio noctes transigere; neque adeo calceamentis indigent, non vini potu, non lautiore cibo: nam satis sunt ipsi fontes aquarum; his viliora olera, illis pauca aridaque legumina sufficient, anni tempestate apparatu facilem ipsis instruente mensam. Aliudque nec minus commodum tunc ipsis adest; operandi nempe facultas: nam qui domos exstruunt, qui terram fodunt, qui in mari navigant, horum maxime ministerio opus habent. Quod enim divitibus sunt agri, domus ceterique proventus, id ipsum est illis corpus, et qui manibus parari potest redditus: aliunde nihil adest. Quapropter aestate quidem quidpiam offertur solatii; hiberno autem tempore magnum illis undique bellum, duplex obsidio, fame intus viscera rodente, frigoreque extrinsecus carnem congelante, et quasi mortuam reddente. Idcirco labore, densiore vestitu opus habent, insuperque lecto, strato, calceamentis mulisque aliis. Quodque illis acerbius est, ne operandi quidem facultatem habent: neque enim id anni tempestas patitur. Quandoguidem igitur pluribus indigent iisque necessariis rebus, neque operandi facultas adest, nemine miseros conductente, nemine ad opus vocante, age, conducenti vice, misericordium hominum manus porrigitur: atque ad hanc legationem Paulum egenorum vere patronum et curatorem in collegam assumamus. Etenim magnam ille hujuscemodi rati, et quantam neuno

alius, sollicitudinem habet. Unde divisis cum Petro discipulis, pauperum curam non divisit: sed cum dixisset, *Dextras dederunt mihi et Barnabae societas, ut nos in Gentes, ipsi in circumcisionem* (*Gal. 2. 9*), adiecit, *Tantum ut pauper memores essemus: quod etiam sollicitus fui hoc ipsum facere* (*Ibid. v. 10*). Et enim ubique per epistolas suas his de rebus sermonem inducit, neque ullam ejus reperias epistolam hujusmodi admonitione vacuam. Sciebat enim, sciebat utique quanti momenti res sit: quonobrem ac si adiuvio mirabile fastigium imponat, reliquis monitis et consiliis doctrinam hac de re adjicit. Quod etiam hoc loco fecit, cum de resurrectione loquuntur, postquam certa omnia disposuerat, in hunc de eleemosyna sermonem desinit his verbis: *De collectis autem, quae sunt in sancto, sicut ordinavi Ecclesiis Galatis, sic et vos facite: in una sabbatorum unusquisque vestrum* (*1. Cor. 16. 1. 2*). Animadverte prudentiam apostolicam, quam opportune hanc tractet admonitionem. Postquam enim futurum judicium et tribunal illud tremendum commemoraverat, nec non gloriam illam, qua amiciendi sunt ii, qui probe vixerint, atque vitam immortalem: tunc demum his de rebus sermonem infert, ut bona spe fultus atque expeditior factus auditor, majore ipsum alacritate susciperet, tum instanti judicii timore motus, tum repositorum expectatione bonorum gestiens. Etenim qui de resurrectione philosophari potest, et ad futuram illam vitam se totum transfert, praesentia nibili faciet, divitias, facultates, aurum, argentum, sumptuosas vestes, delicias, lautam mensam, aut quidvis aliud simile: qui autem haec nihil esse reputat, pauperum patrocinium facilius suscipiet. Ideoque Paulus, postquam eorum mentem per philosophiam illam de resurrectione pulchre preparaverat, tunc abdicationem illam intulit.

Pauper pius divite improbo præstantior. *Paulus pauperes summopere curat.* — Non dixit, De collecta vero in mendicos, vel, in pauperes; sed, *In sanctos*: auditores instituens ut egenos admirationi haberent, si quidem illi pii essent; divitesque respuerent, si virtutem illi despicerent. Solet enim etiam Imperatorem profanum et iniquum vocare, quando inimicus est Dei; et pauperes sanctos, cum probi modestique sunt. Neronem quippe mysterium iniquitatis vocat, dicens: *Mysterium enim nunc operatur iniquitatis* (*2. Thess. 2. 7*); hos autem qui alimentis egebant, et emendicato pane alebantur, sanctos appellat. Interim vero subobscurè docet illos, ne efferantur animo, neve de hujusmodi mandato extollantur, ac si vilioribus et

despectioribus largianter, sed certo sciant sibi per-
suadeant, id sibi maximo esse honesti, quod eorum
a romanae participant.

2. Jam vero opera predium erit disquirere, quinam
sit illi sancti: non enim hic tantum illorum me-
minalit, sed etiam alibi cum dicit: *Nunc autem pro-
fector in Ierusalem ministrale sanctis* (Rom. 15. 23).
Et Lucas in Actis, cum magna famis illuminaret, hos
ipos sanctos ita commemorat: *Discipuli autem, prout
quis habebat, propoconerunt singulis mittere ad pauperes
sanctorum, qui sunt in Ierusalem* (Act. 41. 29). Et ite-
rum, quod ante dicebam, ait, *Tantum ut pauperum
memores essemus, quod etiam sollicitus fuī hoc ipsum
sacerdos* (Gal. 2. 10). Postquam vero sic inter nos divi-
simus, ut mihi Gentes, Petro Judæi contingerent,
communi sententia constituitas, inquit, ut divisio
haec ad pauperes non pertingeret. Nam cum predi-
cabant, ille Judæi, hic Gentibus predicabat: cum
vero pauperibus patrocinabantur, non ita res con-
stituta erat, ut ille pauperibus Judæorum, hic vero
pauperibus Gentium tantum curam impenderet: sed
ulerque erga pauperes Judæorum magnam gerebat
curam. Quamobrem dicebat: *Tantum ut pauperum
memores essemus, quod etiam sollicitus fuī hoc
ipsum sacerdos*. Quinam ergo sunt illi, de quibus hic
loquitur, necnon in epistola ad Romanos, et in epi-
stola ad Galatas, pro quibus etiam Macedonas hor-
tatur? Judæorum pauperes, qui Jerosolymis degre-
bant. Et cur tantam eorum curam habet? An noui in
singulis civitatibus pauperes et mendici erant? Cur
ad illos mittit, et pro eis omnes rogat? Non sine
causa sane, nec temere, neque ex personarum ac-
ceptione; sed utiliter et commode. Rem autem paulo
altius repetere necesse est. Quoniam Judæorum res
concederant, et cum Jesum crucifigerent, vocem hinc
est, quod Jesum tentantes interrogarent, *Magister,
licetne dare censem Cæsari, annōn* (Math. 22. 17)?
at ipse iugis ostendere numisma dixit: *Reddite quae
sunt Cæsarū Cæsari, et quae sunt Dei Deo* (ib. v. 21);
Lucas vero dicit, et milites et tribunos habuisse tem-
plum (Luc. 22. 52). Quæ argumenta non levia sunt
suisse Judæos Romanis subditos: quod autem pro-
priis ulerentur legibus hinc palam est, quod Stephanum
lapidarint nec ad tribunal ductum, Jacobum
fratrem Domini interficerint, Christum ipsum cruci-
fixerint, etiam si judex concederet, ut omni criminie
liber abiret. Quapropter manus lavit dicens: *Inno-
cens sum a sanguine hoc* (Math. 27. 24). Et quia ad-
modum instantes videbat, ipse quidem calculum non
tulit, sed abscessit: illi vero propria tyrannide usi,

totum postea perfecerunt. Paulum etiam sepe aggri-
diebantur.

*Judeorum in Christianas immunitas. Die dominica
præseruum elemosyna eroganda.* — Quia igitur suo tri-
bunali utebantur, hinc contigit ut contributæ, qui
credebant, easteris asperiora patarentur. In aliis certe
civitatibus et tribunalia et leges et magistratus erant;
sed non licet gentilibus eos ex suis, qui desicerent,
propria sententia vel interficere vel lapidibus obrucere,
aut aliquid ipsis mali inferre: aut si quis deprehen-
debutur tale quiddam præter judicium sententiam pa-
trasse, is paniebatur; Judeis autem magna circa rem
hanc potestas concedebat. Quapropter graviora,
quam ceteri omnes, patiebantur ii ex illis, qui cre-
debat, ac si inter medios lupos intercepti essent,
adstante, qui eriperet, nemine. Ita nempe Paulum
asepe flagellabant: audi quomodo id ipse declarat:
*Quinq̄ies quadragenas a Judæis una sumis accepi: ter
virgis cassus sum, semel lapidatus sum* (2. Cor. 11. 24.
25). Quod autem haec non conjectura dicta sint, ipsa
Paulus ad Hebreos scribens declarat: *Rememoramini
autem priostos dies, in quibus illuminati magnam certa-
men sustinueritis passionum: et in altero quidem oppro-
bris et tribulationibus spectaculum facti, in altero autem
socii taliter patientium effecti. Etenim rapinam bonorum
testorum cum gaudio suscepisti, cognoscentes vos ha-
berberg meliorem substantiam in celis, et manentem* (Heb.
10. 32-34). Et cum Thessalonicenses adhortaretur, il-
los in medium adduxit: *Vos enim imitatores facti esatis,
fratres, Ecclesiarum Dei, quæ sunt in Judæa: quia ea-
dem passi esatis vos a contributib⁹ vestris, sicut et ipsi a
Judæis* (1. These. 2. 14). Quia igitur graviora, quam
omnes alii, patiebantur, et non modo sine misericor-
dia cum illis agebatur, sed etiam omnia iis rapieban-
tur et auforebantur, et undique ipsi pellebantur, jure
omnes ad eorum suscipiendum patrocinium excitat.
Iterumque Corinthios illorum gratia hortatur his ver-
bis: *De collecta autem in sanctos, sicut ordinavi Eccle-
siis Galatæ, sic et vos facite* (1. Cor. 16. 1).

3. Itaque quoniam illi sancti sunt, et cur eorum ma-
jorem curam gerat, jam satis demonstratum est:
reliquum est ut queramus etiam, cur Galatarum
meminerit. Cur autem non dixit: *De collecta autem in
sanctos hoc facite: una sabbatorum unusquisque
vestrum apud se seponat thesaurizans; sed postquam
dixisset, De collecta autem in sanctos, sicut ordinavi
Ecclesiis Galatæ, sic et vos facite?* Cur hoc agit, nec
unius duarum, aut trium civitatum meminit, sed
gentis integræ? Ut majus studium susciperent, alio-
rumque laudes majoris sibi emulacionis occasio essent.
Deinde modum, quo præcepit declarat: *Per unam
sabbati, inquit, unusquisque vestrum apud se seponat,
recondens quod sibi placuerit, ut non cum tenebro, tunc
collectæ fiant* (1. Cor. 16. 2). Unam sabbatorum Do-
minicam vocavit. Et cur talem diem oblationi deputat?
cur non dixit, secunda sabbatorum aut tertia sabbato-
rum, aut in ipsis sabbatis? Non temere profecto,
nec sine causa; sed quod vellet a temporis opportu-
nitate juvari, ut majus offerentibus studium accederet.

φρονήτοις παρέχοντας, ἀλλ' εἰδόνται σαρῶς καὶ πάθειν ἔντεις, διὰ τιμῆς ἀπολαύσουσι μεγίστης, καταξιώμενοι κοινωνεῖν ταῖς ἄκτειν τοῖς θλίψεις.

β'. "Ἄξιον δὲ πάκενον ἀξετάζειν, τίνες εἰσὶν οὗτοι οἱ ἄγιοι· οὐδὲ γάρ ἐντεῦθα εὐτῶν μέμνηται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑτέρῳ πάλιν οὕτω λέγων Νύν δὲ πορευόμενοι εἰς Ἱερουσαλήμ θαυμοτάτων τοῖς ἀγίοις. Καὶ Λουκᾶς δὲ ἐν ταῖς Πράξεσι, λιροῦ προσδοκωμάνου μεγάλου, τούτου εὐθὺν μεμνημένος τὸν ἀγίουν φησι· Τῷρ δὲ μαθητῶν, παθόντες εὐθυρέτερος τοις, δρύσεις ἀκαστος πέμψαντας αρδεῖς τοὺς πτωχοὺς τῶν ἀγίων ἐν Ἱερουσαλήμ. Καὶ πάλιν, δὲ καὶ μπροστὸν δρῦθη ἀπίπτων, Μόνος τῶν πτωχῶν ἵτα μητυμοτεύμενος, δὲ καὶ ἀποκεκλειστας αὐτὸν τοῦτο ποιῆσαι. Ἐπειδὴ δὲ διελόμεθα, ἅγιον μὲν τοὺς· Ἐλληνας, δὲ δὲ Πάτρος τοὺς Ἰουδαίους, κονῇ γνάμην συκοθέμεθα, φησιν, ὅπει ἐν τοῖς πτωχοῖς μὴ εἶναι τὴν διάστρεσσαν ταύτην. Οὐτε μὲν γάρ ἐκήρυξτον, δὲ μὲν τοὺς Ἰουδαίους, δὲ τοὺς Ἐλληνούς ἐκήρυξτον· διεῖ δὲ πανήτιον προσταντο, οὐδέποτε οὖτε, δὲ μὲν τῶν πανήτων τῶν Ἰουδαίων, δὲ τῶν πανήτων τῶν Ἐλλήνων μόνον ἀλλὰ καὶ τῶν παρὰ Ἰουδαίους πτωχεύσθων ἐκαστες παλλήν ἐποιέο πρόνεαν. Διὸ καὶ ἔλαγε, Μόνος τῶν πτωχῶν ἵτα μητυμοτεύμενος, δὲ καὶ ἀποκεκλειστας αὐτὸν τοῦτο ποιῆσαι. Τίνες εὖν εἰσὶν οὗτοι, περὶ ἓν ἐντεῦθα δειλγετας, καὶ δὲ τῇ πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολῇ, καὶ δὲ τῇ πρὸς Γαλάτας, ὑπὲρ ὃν καὶ Μακεδόνας παρεκλέσαντο; Οἱ τῶν Ἰουδαίων πάντες, οἱ δὲ Ἱερουσαλύμοις καθήμενοι. Καὶ τίνες οὖν εἴναι τοινάτην αὐτῶν ταυτιτας πρόνοιαν; μὴ γάρ οὐχὶ καὶ καλὸν ἐκάστην πολὺν ἥσαν πτωχούν καὶ πάντας, τι δήποτε οὖν πρὸς ἐκείνους πέμπει, καὶ πάντας ὑπὲρ αὐτῶν παρακαλεῖ; Οὐδὲ ἀπλῶς, οὐδὲ ὡς ἔντυχον, οὐδὲ προσωποληγίᾳ χράμενος τινί, ἀλλὰ [251] χρησίμως καὶ συμφερόντως. Μηρόν δὲ διωτέρω τὸν λόγον ἀγαγεῖν ἀναγκαῖον. Ἐπειδὴ τὰ τῶν Ἰουδαίων μετέπειτας πράγματα, καὶ τὸν Ἱησοῦν σταυρώσαντες, τὴν φωνὴν ἀκαίνην καθ' ἔντειν τούτων, λέγοντες, Οὐκ ἔχομεν βασιλέα, εἰ μὴ Καίσαρα, καὶ λοιπὸν ὑπὲρ τὴν Ρωμαίους ἐπέθησαν ἀρχήν, οὔτε αὐτόνομοι ἦσαν, καθάπερ καὶ πρότερον, οὔτε καθόλου δοῦλοι, καθάπερ καὶ νῦν ἀλλ' ἐν ταῖς συμμόχων διντας διετέλουν, φόρους μὲν τελοῦντες τοὺς βασιλεὺσιν ἔντειν, καὶ τοὺς παρ' ἔπειν τῶν δρχοντας δεχόμενοι· παλλαχοῦ δὲ τοὺς ίδιους πεχρημάτους νόμοις, καὶ τοὺς παρ' αὐτοῖς διαμαρτύρουντας κατὰ τὰ πάτρια καλάζοντες νόμιμα. Καὶ διεῖ μὲν φόρους ἴειδον Ρωμαίους, δῆλον ἐξ ὃν παρέχοντες τὸν Ἱησοῦν, φησιν, ἡρώων, Διδάσκαλος, διξεστοις δευτεροὶ καίρησον Καίσαρι, η οὖ; διεῖ καὶ αὐτὸς δεῖξαν καλέσαντας αὐτοὺς νόμιμα, εἶτα, ἀλιστος, λέγων, τὰ Καίσαρος Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ. Οἱ Λουκᾶς δὲ καὶ δι τοις στρατηγούς καὶ χιλιάρχους εἶχε τὸ Ιερόν, λέγει. Τὸ μὲν οὖν ὑποκισθεῖσας τοὺς Ἰουδαίους Ρωμαίους, οὐ μικρὰ ταῦτα δειγματα· διεῖ δὲ καὶ οἰκεῖος ἐκέχρητο νόμοις, δῆλον ἐκείθεν· Τὸν Στέφανον ἐλίθασαν, οὐκ εἰς δικαιοστηρίου ἀγαγόντες τὸν Ἰάκωβον ἀπάκτεινταν τὸν ἀδελφόν τοῦ Κυρίου· τὸν Κριστὸν αὐτὸν ἀστέρωσαν, καίτοι τοῦ δικαιοστοῦ συγχωρήσαντος καὶ ἀφέντος πάσης αὐτῶν κατηγορίας. Διεῖ γάρ τούτο καὶ τὰς χειρας ἀνίκατο, λέγων· Ἀθώδης εἰμι ἀπὸ τοῦ αἵματος τούτου. Καὶ ἐπειδὴ σφόδρα ἀπικαμένους εἶδεν, αὐτὸς μὲν τὴν φῆφον οὐκ ἐξήνεγκεν, ἀλλ' ἀπέστη· ἐκεῖνοι δὲ οἰκεῖος χρησάμενοι τυραννίδι τὸ πάντα ταῦτα εἰργάσαντο· καὶ Παύλῳ δὲ παλλάκις ἐπέθεντα,

Ἐπειδὴ οὖν τοῖς διευτῶν ἐκδήρηντο δικαιοστηρίοις, τὰ τούτων συνέβαντα τοὺς δὲ αὐτῶν πιστεύοντας χαλεπότερα τῶν ἀλλων ἀπάντων πάσχειν κακά. Καὶ μὲν οὖν ταῖς ἀλλαις πόλεσι καὶ δικαιοστηρία καὶ νόμοι καὶ δρχοντας ἦσαν, καὶ οὐκ ἐξῆν τοῖς· Ἐλλησι τοὺς δὲ αὐτῶν ἀποπέμψαντας οἰκεῖο τυραννίδι τὴν σφάττεν ἢ λιθάζειν, δὲ διλλο τοιούτον διατιθέντες αὐτοὺς πασίν· ἀλλ' εἰ τις ὅπλων τοιούτον τοι τολμῶν παρὰ τὴν δικαιόντων φῆφον, καὶ αὐτὸς ἀπολάζετο· παρὰ δὲ τοῖς Ἰουδαίοις μετὰ πολλῆς ταῦτα συγκαύρητο τῆς ἰδεούσας. Διὰ δὴ τοῦτο πάντων δεινότερον ἐπαγχονοὶ οἱ δὲ ἄκτειν πιστεύοντες, ὁντεπ δὲ πιστεύοντες διπλαίμημονι λύχοις, καὶ οὐδέποτε τὸν ἐξαιρούμενον ἔχοντες. Πάντων γοῦν καὶ τὸν Παῦλον διμοστίγουν πολλάκις· καὶ δικούς αὐτοῦ τοῦτο δηλουντος καὶ λέγοντος· Πεντάκις τεσσαράκοντα παρὰ μίαν ωδὴν Ἰουδαίων διλαον, τρὶς διφανδίσθητο, διπλαῖς ὁδοστηρ. Καὶ δὲ οὐ στοχασμὸς τὸ εἰρημένον, γράφων πρὸς Ἐβραίους δὲ Παύλος φησιν· Ἀναμυρήσουσθε τὰς πρότερον ἀρχαριοὺς τὴν Ἀγρίδην ήμέρας· Πεντάκις τεσσαράκοντα παρὰ μίαν ωδὴν Ἰουδαίων διλαίρηστος, γραπτος. Καὶ γάρ τὴν ἀρχαριὴν τῶν ὀχαρχόντων ὑμῶν μετὰ χαρᾶς προσεδέξασθε, γινώσκοντες πρεστοτοῦ ὀχαρξιτοῦ ἔχειν δὲ οὐρανοῖς καὶ μέρουντα. Καὶ θεοσελονικάς δὲ παρακαλέντων, τούτους εἰς μίσουν ἤγαγεν· Ὑμαῖς γάρ μηται τὸν ἀρχαριὴν, ὁδείροι. τὰς τοῦ Εκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ τῶν οὐρῶν δὲ τῇ [252] Ἰουδαίῃ, δὲ καὶ θυμοῖς τοιεῦτα διεδέστη ὑδὲ τὰν θύλαι τοῦ μυριεντῶν, παθόπειρος μάστιχοι τοιεῦτον τὸν Ἰουδαίων. Ἐπειδὴ οὖν πάντων χαλεπότερα ἐπαγχονοί. καὶ οὐ μόνον οὐκ τὸ λαοῦντο, ἀλλὰ καὶ τὰ δυτικά ἀφηρούντα πάντα, καὶ ἤγοντο καὶ διφέροντο, καὶ πάντοτεν τὴν μετανοίαν, εἰκότως τοὺς παντοχόθεν ἐπὶ τὴν ἀνατολικήν διεγείρει. Καὶ ἐντεῦθα πάλιν ὑπὲρ τούτων αὐτῶν παρακαλεῖ Κορινθίους, λέγων· Περὶ δὲ τῆς λογίας εἰς τοὺς ἀγίους, παθόπειρος διμεταξει τοῖς Γαλαταῖς, οὐτε καὶ θυμοῖς ποιήσασθε· Τίνες οὖν ἐνεκεν τούτο τοιεῖ, καὶ εἰς μίσους, οὐδὲ δύο, οὐδὲ τριῶν ἀναμυνήσαι πολεων, ἀλλὰ θύνους ἀλοκήρους; Τίνες παλεύντα δέδενται προδομάντων, καὶ τὰ ἑτέρων ἐγκώμια αὐτοῖς ὑπόθεσις γένηται ζήλου. Εἰτα λέγει καὶ τὸν τρόπον, καθ' ὃν διέταξε· Κατὰ μίαν σαββάτων· φησιν, δικαστος ὅμων παρ' θευτῷ τιθέτω θησαυρίων δὲ τοιούτοις ποιήσασθε, ίταν μὴ, στατη θλίθω, τότε λογίαι τίτωνται. Μίαν σαββάτων τὴν χυρακήν ἐκάλεσε. Καὶ τίνες ἐνεκεν τούτην ἐπέταξε τῇ εἰσφορῇ τὴν ἡμέραν; διὰ τὸ μὴ εἶπε, τῇ διετέρᾳ τῶν σαββάτων, τῇ τρίτῃ τῶν σαββάτων, ἢ αὐτοῖς τοῖς σάββασιν; Οὐχ ἀπλῶς, οὐδὲ εἰκῇ· ἀλλὰ θυολόμενος τίνει καὶ ἀπὸ τοῦ καιροῦ λαβεῖν συμμαχίαν εἰς τὸ προδυμοτέρους ποτῆ

γ. Τίνες μὲν οὖν εἰσὶν οἱ ἄγιοι οὗτοι, καὶ τι δήποτε πλείσταν ὑπὲρ αὐτῶν ποιεῖται πρόνοιαν, ίκανῶς διπλαίσικατ· δεῖ δὲ λοιπὸν δηγήσαι, τίνες ἐνεκεν Γαλατῶν μέμνηται. Διὰ τὸ γάρ μη εἶπε Περὶ δὲ τῆς λογίας τῆς εἰς τοὺς ἄγιοὺς τοῦτο ποιήσασθε· κατὰ μίαν σαββάτων ἐκαστες ὅμων παρ' θευτῷ τιθέτω θησαυρίων ἀλλὰ εἰπάνη, Περὶ τῆς λογίας εἰς τοὺς ἄγιους διετεῖται τοῖς Εκκλησιασταῖς τῆς Γαλαταῖς, οὐτε καὶ θυμοῖς ποιήσασθε· Τίνες οὖν ἐνεκεν τοιεῦται προδομάντων, καὶ τὰ ἑτέρων ἐγκώμια αὐτοῖς ὑπόθεσις γένηται ζήλου. Εἰτα λέγει καὶ τὸν τρόπον, καθ' ὃν διέταξε· Κατὰ μίαν σαββάτων· φησιν, δικαστος ὅμων παρ' θευτῷ τιθέτω θησαυρίων δὲ τοιούτοις ποιήσασθε, ίταν μὴ, στατη θλίθω, τότε λογίαι τίτωνται. Μίαν σαββάτων τὴν χυρακήν ἐκάλεσε. Καὶ τίνες ἐνεκεν τούτην ἐπέταξε τῇ εἰσφορῇ τὴν ἡμέραν; διὰ τὸ μὴ εἶπε, τῇ διετέρᾳ τῶν σαββάτων, τῇ τρίτῃ τῶν σαββάτων, ἢ αὐτοῖς τοῖς σάββασιν; Οὐχ ἀπλῶς, οὐδὲ εἰκῇ· ἀλλὰ θυολόμενος τίνει καὶ ἀπὸ τοῦ καιροῦ λαβεῖν συμμαχίαν εἰς τὸ προδυμοτέρους ποτῆ

εις τοὺς εἰσφρόντας. Οὐ μικρὸν δὲ ἐπιτηδειῶτης καὶ ποῦ ἐν ἀπασὶ πράγμασι. Καὶ τί, φησιν, ὁ καιρὸς ἐπιτήδειον ἔχει πρὸς τὸ πεῖσαι διδόναι ἀλειμοσύνην; Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην τὸ πάσης ἀργασίας ἀγίστασι, τὸ φαιδροτέραν γίνεσθαι τὴν ψυχὴν ἐκ τῆς ἀνέσιως, τὸ δὲ πάντων μεῖζον, τὸ μυρίων ἡμᾶς κατ' αὐτὴν ἀπολελαυκέναι καλῶν. Ἐν ταύτῃ γάρ τῇ ἡμέρᾳ κατελόθη ὁ θάνατος, ἐπειδόθη ἡ κατάρα, ἀμαρτία τὴν τρινίσθη, ἃδου πύλαι συνεκλάσθησαν, καὶ δέσμιος δὲ διάδολος γέγονε, καὶ ὁ χρόνιος ἀνηρήθη πόλεμος, καὶ καταλλαγὴ θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους ἐγένοντο· καὶ πρὸς τὴν προτέραν, μᾶλλον δὲ πρὸς πολλῷ μεῖζονα ἀπανήθεν εὐγένειαν ἡμῶν τὸ γένος, καὶ τὸ θαυμαστὸν ἐκείνον καὶ παράδοξον ἐπείδε θέαμα ἥλιος, ἀνθρώπων ἀθάνατον γεγενημένον. Τούτων δὲ πάντων ἡμᾶς ἀναμνήσαι βουλδμενος, καὶ τῶν τοιούτων, τὴν ἡμέραν εἰς μέσουν ἡγαγε, μονονοψήλη συνήγορον αὐτὴν λαμβάνων, καὶ πρὸς ἔκαστον λέγων· Ἐννήσθον πόσων καὶ ἥλικων ἀπέλαυσας ἀγαθῶν κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην, ἀνθρώπε· πόσων ἀπηλλάγης κακῶν τίς ὁν τὸ πρότερον, τίς ἐγένου μετὰ ταῦτα. Εἰ δὲ τὰς γενεθλίους τμῶν ἡμέρας, πολλοὶ δὲ τῶν οἰκετῶν κάκενταις, ἐν αἷς ἡλευθερώθησαν, μετὰ πολλῆς ἀγούσι τῆς τιμῆς, καὶ οἱ μὲν συμπόσια ποιοῦνται, οἱ δὲ ἐλεύθεροι καὶ ἔωρα δωροῦνται, πολλὰ τὸν καιρὸν τιμῶντες· πολλῷ [253] μᾶλλον ἡμᾶς χρή τιμὴν τὴν ἡμέραν ταύτην, ἢν οὐκ ἐν τις ἀμάρτοι τῆς ἀνθρώπινης φύσεως ἀπάσης γενέθλιον προσειπών. Ἀπολαύστες γάρ ἡμεν, καὶ εὐράθημεν· νεκροί, καὶ ἀνεξῆσαμεν· ἔχθροι, καὶ κατηλλάγημεν. Διὰ τοῦτο καὶ προσήκει αὐτὴν τιμὴν τιμῆν πνευματικήν, οὐχὶ συμπόσια ποιοῦντας, οὐδὲ οἶνον ἔχοντας, οὐδὲ μεθύοντας καὶ χορεύοντας, ἀλλὰ τοὺς πτωχοτέρους τῶν ἀδελφῶν ἐν πολλῇ καθιστάντας ἔφθοντα. Ταῦτα λέγω, οὐχ ἵνα ἐπινῆτε· ἀλλ' ἵνα καὶ μεμῆσθε. Μή γάρ δὴ μόνον πρὸς Κορινθίους ταῦτα εἰρήσθαι νομίζετε, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἡμῶν ἔκαστον, καὶ τῶν μετὰ ταῦτα ἐσομένων ἀπάντων καὶ ποιῶμεν αὐτὸς δὲ τοῦτο, ὅπερ Παύλος ἔιπεται· καὶ κατὰ κυριακὴν ἔκαστος ἀποτιθέσθω οἷκοι χρήματα δεσποτικά· καὶ νόμος ἐστω τὸ πρόδγμα καὶ συνῆθεια ἀκίνητος, καὶ οὐ δεισόμεθα παραινέσσως λοιπὸν, οὐδὲ συμβουλῆσθαι· οὐ γάρ οὖτε λόγος καὶ παραίνεσις! σχύει τὰ τοιαῦτα κατορθοῦν, ὡς συνήθεια χρόνῳ βεβαιωθεῖσα. Ἄν τοῦτο κυρώσωμεν κατὰ κυριακὴν ἀποτιθεσθαι τις πρὸς τὴν τῶν πενήτων ἀντίληψιν, οὐδὲ δὲ μυριαῖς γενίσιντο ἀνάγκαι, τὸν νόμον παραβούσθεντα τοῦτον.

Εἰπὼν δὲ, Κατὰ μιαν σαββάτων, ἐπήγαγεν, Ἐκαστος ὑμῶν. Οὐχὶ πλουσίοις λέγω, φησι, μόνον, ἀλλὰ καὶ πένητιν· οὐκ ἐλευθέροις, ἀλλὰ καὶ δούλοις· οὐχ ἀνδράσιν, ἀλλὰ καὶ γυναιξὶ. Μῆδσις ἐστω ταύτης ἀτελῆς τῆς λεπτουργίας, μηδὲ δμοιρὸς τοῦ κέρδους, ἀλλ' ἔκαστος εἰσφερέτω. Οὐδὲ γάρ τὴν πενία καύλυμα γένοιται· ἀν τῆς τοιαύτης εἰσφορᾶς. Καν γάρ μυριάκις ἡς πένης, οὐκ εἰ πανέστερης τῆς χήρας ἐκείνης, ἢ τὴν οὐσίαν πέσσαν ἐκάνωσε. Καν μυριάκις ἡς πτωχός, οὐκ εἰ πτωχότερος τῆς Σιδηνίας γυναικός, ἢ δράκαν ἀλεύρου μόνον ἔχουσα, οὐδὲ οὗτας ἐστενωχωρεῖτο πρὸς τὴν τοῦ προφήτου δεξιῶσιν· ἀλλ' ὄρῶσα καὶ χορὸν περιεστῶν παῖδεν, καὶ λιμὸν ἐπικείμενον, καὶ οὐδὲν ἀποκείμενον ἔτερον, μετὰ πολλῆς τῆς προθυμίας τῶν προφήτην ἀδέχετο. Τίνος δὲ ἔνεκεν εἰρεν, διε τοι παρ' ἐαυτῷ τιθέτω θησαυρίζων; Ἐπειδὴ δ

τιθέται τοις Ἱωαννοῖς καὶ τηρούται ἀλίγον ἐν ἀποδεῖξι. Διὰ τοῦτο φησι, Σὺ τὴρει καὶ φύλασσε, καὶ θταν ταῖς κατὰ μέρος εἰσφοραῖς τὸ ἀλίγον πολὺ γάνηται, τότε μηδὲ εἰς μέσον. Καὶ οὐκ εἴπε, συλλέγων, ἀλλὰ, θησαυρίζων, ἵνα μάθης διε τὴ δακάνην αἰτη θησαυρός ἐστιν, διε τὸ ἀνάλωμα τοῦτο πρόσθιος γίνεται· θησαυρός θησαυροῦ παντὸς φελτίων. Οὗτος μὲν γάρ ὁ εἰσθῆταις καὶ ἐπιβουλεύεται καὶ μειούται, καὶ τοὺς εὑρόντας πολλάκις ἀπάλεσσιν· δὲ δὲ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τούναντιν ἂπαν· ἀνάλωτος μένει καὶ ἀνεπιθύμευτος, σωτηρία τοῖς κακτημάνοις καὶ τοῖς μεταλαμβάνουσιν. Οὐ γάρ δαπανᾶται χρόνος, οὐχ ἀλίσκεται φθόνος, ἀλλ' ἐστιν ἀχείρωτος πάσαις τοῖς τοιαύταις ἐπιβουλαῖς, καὶ μυρία κομίζει τοῖς λέγουσιν ἀπὸν διαθά.

δ. Πειθώμεθα τοινυν, καὶ ποιῶμεν οὕτω καὶ ἡμεῖς καὶ ἐστω καὶ ἱερὰ χρήματα μετὰ τῶν θιωτικῶν ἐν ταῖς οἰκίαις ἀποκείμενα ταῖς ἡμετέραις, ἵνα καὶ τὰ ἰδιωτικὰ διὰ τούτων φυλάττηται. Καθάπερ γάρ τὸ ταμιεῖος βασιλικοῖς ἀν φανῇ τινος τῶν ἀρχομένων ἀποκείμενα χρήματα, κάκενα διὰ ταῦτα πολλῆς ἀπολαύει τῆς ἀσφαλείας· οὕτω δὴ καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ τῇ [254] οῇ ἀν ἀποθή χρήματα πενήτων καὶ κατὰ κυριακὴν συλλέγησι, ταῦτα ἐκείνων ἐσται ἀσφάλεια. Οὗτος καὶ οἰκονόμος γενήσῃ τῶν ταυτοῦ χρημάτων ὑπὸ Παύλου χειροτονηθείς. Τί λέγω; Καὶ τὰ δημη συλλέγητα πρὸς τὸ πλεόνασσον συλλέγεταις πάλιν ὑπόθεσίς σοι γενήσεται καὶ ἀφορμή πλείων. Ἀν γάρ ἀρχήν ποιήσῃ μόνον τῆς καλῆς ταύτης συνηθείας, αὐτὸς ὑπὸ σαυτοῦ δυνήσῃ διαίστασθαι πάλιν, οὐδὲνδε γενομένου συμβόλου. Γενέσθω τοινυν ἐκκλησία τῷ τρόπῳ τούτῳ τῇ ἐκάστου οἰκία, χρημάτων ἱερῶν ἐνδον ἀποκείμενων. Καὶ γάρ τὰ γαζοφυλάκια τὰ ἀνταῦθα καίμενα τούτων ἐστοι σύμβολον. "Οπου πανήτων κείται χρήματα, ἀδαπτοῖς τοῖς δαίμοσιν δέ τόπος ἐστι· καὶ ὑπὲρ ἀσπίδα, καὶ δόρυ, καὶ δόπλα, καὶ σώματος ἴσχυν, καὶ στρατιωτῶν πλήθος, τὰ πρὸς ἀλεμμούσην τούτων χρήματα τειχίζει τὰς οἰκίας. Εἰπών τοινυν πότε, καὶ παρατίνων, καὶ πῶς τὰ τοιαῦτα συλλέγεσθαι δεῖ χρήματα, τὴν ποσθητητα λοιπὸν αὐτοῖς τοῖς εἰσφερούσιν ἐπέτρεψεν. Οὐ γάρ εἰπεν, διε Τόσον καὶ τόσον εἰσόνεγκε, ἵνα μὴ βαρὺ τὸ ἐπίταγμα γένηται, πολλῶν πενίαν προβαλλομένων· ὡστε μὴ λέγειν τοὺς πάνητας, Τί οὖν, διε δυνώμεθα; ἀλλὰ τῇ δυνάμει τῶν εἰσφερούντων τὸ μέτρον τῆς εἰσφορᾶς ὠρίσατο. Ἐκαστος, φησιν, ὑμῶν παρ' ἐστω τιθέτω θησαυρίζων, δὲ τὸ ὄντα εἰσδοτά. Καὶ οὐκ εἰπεν, διερ πάν δυνηθῆ, διε διερ ἀν εὐρεθῆ, ἀλλ' "Οπερ ἀν εἰσδωθῆ· δεικνύει διε τὴν δυνάμενην ροπὴν καὶ ενοιαν ἔχει συναντελαμβανομένην αὐτῷ. Οὐ γάρ δὲ τοῦτο μόνον διε Παύλος ἐκάπει, διπας εἰσενθεῖτη τεις πάνητοι χρήματα, ἀλλὰ καὶ διπας μετὰ προσθυμίας πολλῆς. Ἐταὶ καὶ δι θεὸς τὴν ἀλεμμούσην διὰ τοῦτο ὥρισεν, οὐχ ἐν τρέφωνται μόνον οἱ δεδμανοί, ἀλλ' ἵνα καὶ οἱ περάχοντες εὐεργετῶνται, καὶ διὰ τούτους μᾶλιστα τὸν Ἀπόστολον διετετέλειμενον, διπας χαροπτες, διπας Ιλαροὶ παρέχοντες οἱ περάχοντες. Καὶ ποτὲ μόν φησι. Μή ἐν δύσης δὲ ἀρδητης· Ιλαρὸν γάρ δύτην ἀγαπᾷ δι θεός· εὐχ ἀπλῶς δύτην, ἀλλὰ τὸν μεθ' θύσης τοῦτο ποιοῦντα. Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ, Ο μεταδιδούς δὲ διαλέτερης, δι προστετάμενος διε σκουδῆ, δι Ιλαρού δὲ Ιλαροτετερης.

Neque enim parva res omnibus in negotiis temporis opportunitas. Et quid, dices, opportunitatis habet tempus, ut quis persuadeatur eleemosynam dare? Quod hac die ab omni opere cessaetur, quod bilinear animus ex hac quiete reddatur, quodque omnium maximum est, quod illo die innumeris fruamur bonis. Hac quippe die soluta mors est, extincta maledictio, deletum peccatum, portae inferi confractae, vincutus diabolus, diuturnum bellum diremptum, reconciliati Deo homines, nostrumque genus ad pristinam, imo potius ad longe maiorem nobilitatem rediit: vidiisque sol admirandum illud spectaculum, hominem factum immortalem. Haec omnia et talia volens ipse nobis in in memoriam revocare, diem illum in medium attulit, ceu in advocationem illum assumens, ut singulis dicat: Cogita, homo, quot qualibusque bonis donatus sis hodie, quot quantisque malis eruptus: qualis cum prius es- ses, qualis posterea factus sis. Quod si dies natales no- stros recolimus, multi autem servi etiam eos, quibus libertate donati sunt, magno cum honore celebrant, ita ut alii convivia faciant, alii autem liberiores dona largiantur: multo magis nos hunc diem venerari par- est, quem non erraverit, si quis totius humanae na- turae dieum natalem vocaverit. Perditi enim eramus, et inventi sumus; mortui, et reviximus; inimici, et re- conciliati sumus. Quapropter eum honore spirituali colere par est, non conviviis, non viui potu, non ebrie- tate, non tripudiis, sed fratribus nostris pauperioribus ad rerum copiam adductis. Haec dico non ut laudetis tantum, sed ut etiam imitemini. Ne putetis enim haec ad Corinthios solum dicta fuisse, sed etiam ad nostrum singulos et ad universos, qui post futuri sunt. Id ipsum vero faciamus quod Paulus præcepit: et die dominico unusquisque nostrum domi opes dominicas reponat: sitque hoc lex et consuetudo immutabilis, neque ad monitione deinceps vel consilio opus erit nobis: non enim tantum valet sermo et admonitio, quantum in veterata consuetudo. Si hoc statuamus, ut singulis dominicis aliquid in subsidium pauperum deponamus, ne quidem si sexcentae urgeant necessitates, hanc legem transgrediemur.

Omnis eleemosynam pro viribus dare oportet; eleemosyna cum gradio eroganda; eleemosyna ritus. — Postquam vero dixit, Per unam sabbati, subdidit, Unusquaque vestrum. Non dixit tantum aliquor, inquit, sed etiam pauperes; non liberos tantum, sed etiam servos; non viros modo, sed et mulieres: nullus sit ab hoc ministerio immunis, neque hoc lucro vacuus, sed unusquisque offerat: neque collationi huic obsecit inopia. Quantumcumque enim pauper sis, non es pau- perior vidua illa, que omnem substantiam suam ex- haucit (Luc. 21. 2-4). Quantumcumque pauper sis, non es pauperior muliere Sidonia, que licet pugillum farinas tantum haberet, ne sic quidem ab exciendo propheta cobibita est; sed licet circumstantes liberos videret, urgenterque famam, neque aliud quidquam haberet depositum, magna cum alacritate prophetam exceptit (3. Reg. 17. 10. uqq.). Qua vero de causa di- xit, Apud se sepcnat thesanizans (1. Cor. 16. 2)? Quia

fortasse cum modicum esset, id ostendere verebatur et erubescet. Quapropter dixit, Tu serva et custodi, et cum oblationum frequentia quod parvum erat, mul- tum effectum fuerit, tunc in medium producito. Neque dixit, colligens, sed *Thesanizans*; ut discas, expensa illam esse thesaurum, quia sumptus ille thesaurus effi- citur: thesaurus, inquam, omni thesauro melior. Nam hic, qui sub senectum cadit, thesaurus insidiis impeditur et imminuitur, saepeque eos, qui ipsam invenerant, perdidit: thesaurus vero caelstis secus; imminui namque et insidiis impeti nequit, salus possidentibus et accipientibus. Non tempore consumitur, non perit invidia, sed talibus prorsus insidiis inaccessus, sex- centa colligentibus confert bona.

4. Obtemperemus igitur, et sic nos ipsi faciamus: sintque sacrae pecuniae in domibus nostris cum privatis opibus reposita, ut per eas privatae illæ conserventur. Quemadmodum enim in regiis serariis, si subditi cu- jusdam pecuniae intersint, privatæ regiarum causa in luto collocantur: sic et si domi repositas habeas pau- perum pecunias, quas die dominico colligas, illæ tuis securitatem parient. Ita dispensator eris pecuniarum tuarum a Paulo constitutus. Quid dico? Ex quæ jam collectæ ad plures colligendas occasionem tibi ansam- que præbebunt. Si enim bonæ huic consuetudini ini- tiuum dederis, ipse te ipsum excitare poteris sine ullo symbolo. Sit igitur hoc modo cuiusque domus ecclæ- sia, sacris pecuniis intus repositis. Enimvero gau- phylacia, quæ hic habentur, illarum symbolum sunt. Ubi pauperum pecuniae jacent, inaccessus dæmonibus est locus: collectæ namque ad eleemosynam pecuniae plus, quam scutum, basta, et arma, omneque corporis robur, aut militum manus domos muniunt. Cum dixi- set ergo, quando, a quibus et quomodo hujusmodi pecuniae colligende sint, quantas illas esse oporteat offerentium arbitrio relinquit. Non enim dixit, Tantum et tantum offer, ne onerosum sit præceptum, multis paupertatem objicientibus; ne pauperes dicerent, Quid igitur si non possimus? sed facultati offerentium oblationia modum permisit: *Unusquisque*, inquit, ve- strum apud se reponat thesanizans quod sibi placuerit (1. Cor. 16. 2): non dixit, quod poterit, aut quod repertum fuerit; sed, *Quod sibi placuerit*, sive quod commodum fuerit, ostendens supernum nutum et he- nevolentiam ipsi ad futuram esse. Non enim id solum spectabat Paulus, ut pecuniae pauperibus submi- nistrarentur, sed ut id magna cum alacritate fieret. Etenim Deus non ob id tantum eleemosynam præcepit, ut alantur egeni, sed etiam ut dantibus beneficia ac- cederent; propterque hos magis, quam propter illa. Nam si pauperum dumtaxat habuisset rationem, præ- cepisset tantum ut pecuniae erogarentur, neque ero- ganum alacritatem requisivisset: at nunc vides aposto- lum omni sollicitudine præcipientem, ut leti hilaresque sint largitores. Et aliquando dicit, *Non ex tristitia, aut ex necessitate: hilarem enim datorem diligat Deus* (2. Cor. 9. 7); non simpliciter datorem, sed eum qui li- benter id agit. Et iterum alibi: *Qui tribulte in simplitate, qui prætest in sollicitudine, qui miseratur in hilie-*

ritato (Rom. 12. 8). Hinc enim eleemosyna , si ita dederis, ut gaudent, et potes te magis accipere, quam dare. Ideoque modis omnibus conatur ut leve faciat preceptum, ac cum alacritate fiat oblatio. Et considera quod capitibus precepti pondus auferre satagit. Primo jubet nos uenam , aut deos treva offere , sed universam civitatem. Collecta enim nihil aliud est , quam collatum et symbolum ab omniis oblatum. Secundo accipientiam dignitati prospicit ; non enim dixit, pauperes, sed Sancte. Tertio exemplum affert aliorum, qui similes quiddam fecerant : Sicut ordinari, inquit, Ecclesiis Galatis. Ad huc diei opportunitatem adiicit : Per unum cibbatorum, aut, unaquaque nostrorum apud os serpones thessarum. Quinto, non jubet omnem confertim inferri eleemosynam ; sed secundum et paupetum. Non enim per est ratio omnia uno die inferri praecepere , bat in diuturnum tempus illa ministratio dividere : nam hoc modo impensa ne scaturit quidam. Sexto, non prescribit monasterium, sed offrentium arbitrio relinquit , et illud a Deo datum declarat : nam cum dicit , Quod commendum fuerit , haec ambo indicat. Septimum quoque alium modum adiicit, dicens, Ut non, cum venire, tunc collectar fiant. Si uel enim eos excitat expectantes adventum suum , et concoleat, certum adventus sui diem significans. Neque his contentus octavum aliud adiicit. Quidnam illud ? Cum autem praesens fuero, inquit, quae probaveritis per epistolas, hos mittam perfervere granum vestrum. Quod si dignum fuerit ut et ego eam, mecum ibimus (1. Cor. 16. 3. 4). Vnde quia aliena a fastu et quam modesta sit beata et generosa illa anima , vide quam sollicita , quam amoris plena. Noluit enim , neque passus est ut ille , qui pecunias administratur erant , arbitraria sui ipsius constituerentur, sed eorum electionem ipsius permisit, neque contumeliam loco habuit, si Corinthiorum calculo aliquae sententia , non autem Pauli , constituerentur ; contra vero absurdum fore censuit , si oblatio eorum esset, ministrorum autem electio sua. Ideoque id illis committit, modestiam simul suam ostendens, atque omnem ansam umbramque adverse suspicionis roccans. Nam licet sole splendor et ab omni mala suspicione alienus esset : ex abundantia tamen curabat infirmioribus se attemperare, et falsas suspiciones effugere. Propterea dicit : Cum autem praesens fuero, quae probaveritis, hos mittam perfervere granum vestrum. Quid dicas ? Tu non navigas , neque pecunias accipis , sed aliis rem committis ? Ne igitur talia cogitantes segniores evaderent, vide quomodo et hoc iterum caveat. Non enim simpliciter dicit, Quos probaveritis, mittam, sed quid ? Per epistolas. Etiamei corpore non adfuturus sim , at literis meis praesens ero, eorumque ministerii particeps.

5. Num vel umbra Pauli, vel calceamentis ejus digni sumus, quando ille tanta apud omnes gloria fulgens omnium rejicit honores, nos autem stoma-chamus et segregem serimus, si non sententia et calculo nostro talium pecuniarum prompti creentur, contumeliamque nobis inferri patamus cum nobis inconsultis quipiam pecunias impendunt suas? Vide etiam qua-

rationes sui ubique mentionem facit, neque usquam obliviscatur : neque enim hic mandatum vocat illud , neque eleemosynam, sed Gratiam ; ostendens sicut mortuos suciare , demones pellere et leprosus mundare , sic et pauperes lavare gratis opes esse ; illu potius hoc quam illud : atque etiam gratia sit , studio tamen et alacritate opes nobis est ut eligentes et valentes, et nos gratia dignos reddamus. Hoc itaque ad consolatissimum attulit , quod literas sue cum His mitteret; aliud vero magis adiicit, quod se pollicaret itineris socium fore : Quod si dignum fuerit, inquit, ut et ego eam, mecum ibimus (1. Cor. 16. 3. 4). Hic animadvertis velim ejus prædicationem. Neque enim negavit se simul iterum , neque omnino pollicitus est ; sed illud etiam dominum arbitrio permisit, eoque profectus sum dominos facit ; indicans , si donum tantum foret , ut se incitare posset, iter se susceptum esse. Nam cum dicit, Si dignum fuerit, id subiudicantis est. Quod si profectus illam causam negasset, ipse ignoriores segnioresque reddidisset ; sive dubie promisisset, negligenter fecisset. Ideo nec omnino negat, neque pollicetur ; sed illud arbitrio Corinthiorum relinquit dicens, Quod si dignum fuerit. Audientes enim Paulum ipsum delatorum oblationem suam, majori studio et alacritate ad id rei ferebantur, quod sancte illa manus dona tractaturn essent, et huic sacrificio preces illius accederent. Porro si Paulo tradituri dona Corinthii, id cum maiore alacritate faciebant , tu Pauli Domino donares (nam per pauperes ille suscipit), quam exortationem habitarus es? Neque enim , nisi magna fuisse oblatio multaque cura digna, illi cui totus orbis creditus , et cui cura erant omnes sub sole Ecclesiae , pollicitus esset se pecunias administraterum esse. Hoc igitur animo reputantes, sive largiendum sit, sive allis largientibus ministrandum, ne segnes simus, neque rasci , quod facultates nobis minuantur. Quomodo enim absurdum non fuerit, dum agriculta semen jaciens , et bona effundens , non tristatur, nec dolet, neque id sumptus loco haberet, sed locrum polius et preventum esse patet , tametsi spes sit incerta : te, qui non pro paribus, sed pro melito majoribus seminas, et qui in Ipsiis Christi manus argentum jacturus es, refugere, torpere , et impia prætendere ? Annon poterat Deus principere telluri, ut preferret aurum purum ? Qui enim dixit, Germinat terra herbum feni (Gen. 1. 11), moxque comantem exhibuit, poterat hanc dubie principere ut fontes et fluvii aurum jugiter funderent. Verum id noluit, sed multos in paupertate dimisit tum ob ipsorum , tum ob tuam utilitatem. Nam ad virtutem opportunior est paupertas divitiis , et illa, qui in peccatis sunt, non perva consolatio oritur ab auxilio egenis præstito. Tantaque hujus rei cura est D^rao, ut cum advenisset carneque induitus cum horribilis conversaretur, non detrectaret, neque ignominia licebat, quod ipse quis ad pauperes spectabant dispensaret. Etsi vero tot panes fecerat, et quæcumque vellet jussu perficiebat, licet posset excedentes thesauros conferunt ostendere, noluit tamen ; sed marce-

Ἐταί καὶ τούτῳ ἔστιν ἐκεῖμοστίνη, τὸ χαίροντα καὶ νομίζοντα λαμβάνειν μᾶλλον ἡ διδόναι, οὐτα παρέχειν. Διὰ τοῦτο παντὶ τρόπῳ πειράται εἶναλον ποιῆσαι τὸ ἀπίταγμα, ἵνα μετὰ προθυμίας ἡ εἰσφορά γένηται. Καὶ σκόπει πόσοις ἐπεχείρησε κεφαλαῖοις τὸ βαρὺ τοῦ πράγματος ἐπιτεμνόμενος. Ἐνī μὲν καὶ πρώτῃ, τῷ μὴ πάρ' ἄνθε καὶ δύο ἡ τριῶν, ἀλλὰ παρὰ πάσης αὐτὸς καλεῦσαι εἰσενεχθῆναι τῆς πολεως. Λογίᾳ γάρ οὐδὲν ἔτερόν ἔστιν, ἀλλ' ἡ συλλογή καὶ ἔρανος παρὰ πάντων ἐπιδιδόμενος. Δευτέρῳ, τῷ τῶν λαμβανόντων ἀξιώματι· οὐ γάρ εἴπει, Πτωχούς, ἀλλ' Ἀγίους. Τρίτῳ, τῷ παραδείγματι τῶν ἡδη πεποιηκότων. Καθὼς διέταξε γάρ φησι, ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς Γυλαταῖς. Πρὸς τούτοις, τῇ τῆς ἡμέρας εὐκαιρίᾳ· Κατὰ μέτρα γάρ, φησι, σαββάτῳ ἁκαστος ὑμῶν χαρ' ἐστῷ τιθέσθαι θησαυρίκῶν. Πέμπτῳ, τῷ μὴ πάσιν ὑψ' ἐν καλεῦσαι εἰσενεχθῆναι τὴν ἀλεγμοστύνην· ἀλλ' ἡρέμα καὶ κατὰ [255] μικρόν. Οὐ γάρ ἔστιν ἵσον ἡ ἡμέρῃ μιδι καλεῦσαι τὸ εἰσφέρειν, καὶ ἐν τοσούτῳ κατακερματίζειν αὐτὸς χρήμα· τὸ γάρ τοιούτον οὐδὲ αἰσθησιν παρέχει διπάνης. Ἐκτῷ, τῷ μὴ μέτρον ὀρίσαι, ἀλλ' ἐπιτρέψαι τῇ γνώμῃ τῶν εἰσφερόντων, καὶ δεῖξαι παρὶ Θεοῦ τοῦτο διδόμενον· τῷ γάρ εἰπεῖν, "Ο τε ἀδειούσι ταῦτα εὐδόντες, ἀμφότερα ταῦτα εὐδήλωτε. Προσέθηκε καὶ ἔθεομον ἕτερον τρόπον εἰπών, "Ινα μή, δειτε έλιθο, τετελογίαι τίνωτες. Ὅμοιος τε γάρ αὐτοὺς καὶ κατεπείγει προσδοκῶντας αὐτοὺς τὴν παρουσίαν, καὶ παραμυθεῖται, προθύμων αὐτοῖς πολλὴν παράχων. Καὶ εἴδε τούτοις ἡρέμην μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅγδον προσθήκειν ἔτερον. Ποιον δὲ τοῦτο; Ἐπειδάν δε, φησι, παραγένωμαι, οὐδὲ ἄν δοκιμώσῃς δι' ἀκινητολόγων, τούτους πέμψω ἀπεγγείλειν τὴν χάριν ὑμῶν· καὶ ἔνας ἢ δέκαν τοῦ κυρίου πορεύεσθαι. Οὐδὲ τὸν ἀντίστοιχον τοὺς διακονησομένους τοὺς χρήματας τούτους χειρεστονῆσαι δικοιεῖταις γνώμης· ἀλλ' ἔκτινος τὴν αἱρεσιν τούτων ἐπέτρεψε, καὶ οὐκ ἐνδιέλειν ὅριν εἶναι τὸ πρᾶγμα, εἰ τῇ Κορινθίων φήμη καὶ γνώμη, ἀλλὰ μὴ τῇ Παύλου μέλλοιεν οὗτα καθιστασθαι· τούναντον μὲν οὖν αὐτῷ διτοπον εἶναι ἐφαίνετο, τὴν μὲν εἰσφορὰν ἔκεινων εἶναι, τὴν δὲ αἱρεσιν τῶν ὑπηρετησομένων αὐτού. Διὰ τοῦτο αὐτοῖς τοῦτο ἐπέτρεψεν, ὅμοιος τε τὴν ἐπεικείαν ἐπιδεικνύμενος, ὅμοιος τε πάσιν λαδῆν ἀναιρίων καὶ σκιάδιν ὑπεφίας ἀπότου. Εἰ γάρ καὶ τούτῳ ἡλιοῦ λαμπτήρεος ἦν, καὶ πάσης πονηρᾶς ὑποβίας ἀπηλλαγμένος, ἀλλ' δημος καὶ οὕτως ἐκ περιουσίας ἐποιώδεις καὶ τὸν ἀσθενεστέρων φειδεσθαι, καὶ τὰς φευδεῖς ὑπονοίας διαρρέγειν. Διὰ τοῦτο φησιν· Ἐπειδάν παραγένωμαι, οὐδὲ διὰ δοκιμώσῃς, τούτους πέμψω ἀπεγγείλειν τὴν χάριν ὑμῶν. Τί λέγεις; σὺ δὲ οὐ πλεῖ;, οὐδὲ δέχῃ τὰ χρήματα, ἀλλ' ἐτέροις τὸ πρᾶγμα ἐπιτρέπεις; Ἰν' οὖν μὴ ταῦτα ἐννοοῦντες φρύμυμπεροι γένωνται, δρα πῶς καὶ τοῦτο πάλιν διώρθωσεν. Οὐ γάρ εἰπεν ἀπλῶς. Οὓς ἐὰν δοκιμάσῃς πέμψω, ἀλλὰ τί; Δέ ἐπιτολῶνται. Καὶ μὴ τῷ σώματι παρών, ἀλλὰ τοῖς γράμμασι παρέτομαι τοῖς ἐμοῖς, καὶ συναντιληφθομαι τῆς διακονίας ἔκεινοις.

ε'. Ἄρα δέξιοι τῆς σκιᾶς ἔσμεν τῆς τοῦ Παύλου, ἥ τον ὑποδημάτων ἔκειγον, ὅταν ἔκεινος μὲν τοσαύτην πάρα πᾶσι δέξιν ἔχων διεκρούται τὰς παρὰ πάντων ταῦτα, ἡμεῖς δὲ καὶ ἄγανακτώμεν, καὶ δυσχερείνυμεν, ἀν μὴ τῇ ἡμέρᾳ γνώμῃ, μηδὲ τῇ κρίσει καὶ τῇ φήμῳ οἱ τὰ τοιαῦτα διακονούμενοι χρήματα χειροτονώντας; ὅταν ὅριν εἶναι νομίζωμεν τὸ μὴ γ. ο'

ἥμων καὶ τῆς ἡμετέρας γνώμης τοὺς τὰ αἰτῶν διπάνητας τοῦτο ποιεῖν; Καὶ δρα πῶς θαυτοῦ πανταχοῦ μέμνηται, καὶ οὐδαμοῦ ἐπιλεγθάνεται, οὐδὲ γάρ ἐν ταῦθι ἐντολὴν ἐκάλεσεν, οὐδὲ ἐλεγμοστύνην, ἀλλὰ, Χάρει· δειχνύς, διτι καθάπερ νεκροὺς ἐγείρειν, καὶ δικιμοὺς ἐλαύνειν, καὶ λεπροὺς καθαίρειν, χάριτος Ἑργον ἔστιν· οὗτω καὶ πενταν διορθοῦν, καὶ τοῖς δεσμοῖς χείρα δρέγειν, καὶ πολλῷ μᾶλλον τοῦτο ἡ ἐκέντω· ἀλλ' εἰ καὶ γάρις ἔστι, καὶ τῆς ἡμετέρας δεῖται [256] σπουδῆς καὶ προθυμίας, ἵνα ἐλώμεθα καὶ βουληθῶμεν, καὶ τῆς χάριτος ἀξίους θαυτούς παρασκευάσωμεν. Εἴη μὲν οὖν τούτη παρεμψθετο, τῷ τὰ γράμματα αὐτοῦ πέμπειν μετ' ἔκεινων· ἐπέρρη δὲ μεῖζον τοῦ προτέρου πάλιν, τῷ καὶ αὐτὸν ὑποσχέσθαι τῆς ἀποδημίας ταύτης κοινωνήσειν αὐτοῖς. Ἔδει γάρ ἡ δέξιοι, φησι, τοῦ καθόμε πορεύεσθαι, σὺν ἔμοι πορεύεσθαι. Καὶ σκόπεις κανταύθα αὐτοῦ τὴν σύνεσιν. Οὔτε γάρ ἡρήσατο συναπιέναι, οὔτε ὑπέσχετο καθάπακ, ἀλλὰ πάλιν τῇ τῶν διδόντων γνώμῃ τοῦτο ἐπέτρεψε, καὶ κυρίους αὐτούς ἐποίησε τῆς ἀποδημίας τῆς θαυτοῦ, ἐνδιέξαμενος διτι εἰ δαψίλες εἰπεῖν τὸ δεδομένον καὶ τοσοῦτον ὡς καὶ αὐτὸν διαναστῆσαι, πάντως ἀψέται τῆς ἔδου. Τὸ γάρ εἰπεῖν, Ξάρι ἢ δέξιοι, τοῦτο ἔστιν αἰνιττομένου. Εἴ μὲν οὖν καθόλου τὴν ἀποδημίαν ταύτην ἡρήσατο, ἀθυμοτέρους δὲ ἐποίησε καὶ δικηροτέρους αὐτούς· πάλιν εἰ ἀμφιβόλως ὡμολόγησε καὶ ὑπέσχετο, φρύμυμπερούς δὲν εἰργάσατο. Διὰ δὴ τοῦτο οὔτε ἀπαγορεύει καθόλου, οὔτε ὑποιγνεῖται· ἀλλ' ἐπὶ τῇ γνώμῃ τῶν Κορινθίων τοῦτο ποιεῖ, εἰπών, Ξάρι ὃ δέ ἡ δέξιοι. Ἀκούοντες γάρ δὲ τούς Παύλος μέλλει τὴν προσφορὰν αὐτῶν ἀποφέρειν, πλείονες προθυμίᾳ καὶ σπουδῇ πρὸς τὸ πρᾶγμα ἐκέχρητο· ὥστε τὰς ἀγίας χείρας ἔκεινας διακονήσασθαι τοῖς διδούμενοις, καὶ τὰς εὐχάριστας ἐκείνους προστεθῆναι τῇ θυσίᾳ ταύτῃ. Εἰ δὲ Παύλων διδόναι μέλλοντες οἱ Κορινθίοις ὥστε διακομίσαι, μετὰ πλείονος τοῦτο ἐποίουν τῆς προθυμίας· σὺ τῷ Παύλῳ μέλλον διδόναι δεσπότη (διὰ γάρ τῶν πεντήτων ἐκείνοις λαμβάνει), πολαν· ἔξεις ἀπολογίαν ἀναβαλλόμενος; Οὐδὲ γάρ ἀν, εἰ μὴ μέγα ἡν τὸ πρᾶγμα καὶ πολλής δέξιον σπουδῇ, δ τὴν οἰκουμένην πάσσαν ἐγχειρίσει, καὶ τὰς ὑψ' ἡλικίας κειμένας μεριμνῶν Ἐκκλησίας, ὑπέσχετο τῇ τῶν χρημάτων οἰκονομίᾳ διακονήσασθαι τούτων. Ταῦτ' οὖν καὶ ἡμεῖς λογιζόμενοι, δι τε δούναι δέη, δι τα παρέχουσιν ἔτεροις ὑπηρετεῖν, μὴ κατοκνῶμεν, μηδὲ ἀθυμῶμεν, ὡς τῆς οὔσιας ἡμῖν ἐλαττουμένης. Ήλώς γάρ οὐκ ἀποκον, τὸν μὲν γηπόνων τὰ στέρματα καταβάλλοντα, καὶ τὰ ὄντα κενούντα, μὴ δάκνεσθαι, μηδὲ ἀλγεῖν, μηδὲ ἀνάλωμα νομίζειν εἶναι τὸ γινόμενον, ἀλλὰ κέρδος καὶ πρόσοδον, καίτοι ἀδήλου τῆς ἐπίδιος οὐσίης· αὶ δὲ οὐκ ἐπὶ τοιούτοις, ἀλλ' ἐπὶ πολλῷ μεῖζος σπειροντα, καὶ αὐτῷ μέλλοντα τὸ ἀργύριον ἐγχειρίσειν τῷ Χριστῷ, ἀναδύεσθαι, καὶ ναρκῆν, καὶ πενταν προδόλλεσθαι; Μή γάρ οὐκ ἤδυνατο ὁ Θεὸς κελεῦσαι τῇ γῇ χροισίν ἀπηρτισμένην ἐκβαλεῖν; Τὸ γάρ εἰπών. Βλαστιστέω τῇ γῇ βοτάνηγ χόρτον, καὶ δεῖξας αὐτῇ ἔξαιρης κομωσαν, ἡδύνατο κελεῦσαι καὶ πηγὰς καὶ ποταμοὺς χροισούς βεῦσαι πάντοθεν. Ἀλλ' οὐκ ἡθέλησεν, ἀλλ ἀφήκεν εἶναι πολλούς ἐν πτυχείᾳ, διά τε τὸ ἔκεινος, διά τε τὸ σοι συμφέρον. Καὶ γάρ πρὸς ἀρετὴν ἐπιτρεπτείστερον πεντα πλούτου· καὶ τοῖς ἐν ἀμαρτίαις καθεστρέψιν οὐ μικρὰ παραμυθία γίνεται ἀπὸ τῆς εἰς τοὺς δεομένους βοτάνηας, καὶ τοσαύτην τὸν πρᾶγματος σπουδῇ τῷ Θεῷ, διτι καὶ παραγγενόμενος, καὶ σάρκα περιβαλόμενος, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανταραφεῖς, οὐ παρηγγέσατο, οὐδὲ αἰτήσιης δέξιον εἶναι· ἐνδύματεν οἰκονομεῖν αὐτὶς τὰ τῶν πεντήτων. [257] Καίτοι γε τοσαύτους ἐργασθεμένοις δρόσους, γα πέντε εἰς ἐπιτρεπτείστος ποιῶν ἐπε-

ἵθελε, καὶ δυνάμενος δεῖξαι μυρίους ἀδρόν θηταρούς, οὐκ ἐποίησε τοῦτο· ἀλλὰ γλωσσόκομαν ἔχειν ἔκθευσε τοὺς μαθηταὶς, καὶ τὸ βαλλόμενα βαστάζειν, καὶ τοὺς δεομένους ἔκστενον ἐπικουρεῖν. "Οὐτε γένι τῷ Ιούδᾳ περὶ τῆς προδοσίας αἰνιγματωδῶς διελέγετο, μή συνέντες οἱ μαθηταὶ τὸ λεχθὲν, ἐνόμισαν, φησίν, ὅτι εἶπεν αὐτῷ ἵνα τοὺς πτωχοὺς τι δῷ· Καὶ γάρ τὸ γιδωστόκομον αὐτὸς, φησίν, εἰχε, καὶ τὰ βαλλόμενα ἔβασταξε. Πολὺς γάρ τῷ Θεῷ λόγος ἀλέους, οὐ τοῦ παρ' αὐτοῦ μόνον εἰς ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ τοῦ παρ' ἡμῶν εἰς τοὺς συνδοῦλους ὁφελοντος γίνεσθαι· καὶ ἐν τῇ Παλαιῷ καὶ ἐν τῇ Καινῇ μυρίους ὑπὲρ τούτου τίθησι νόμους, πελάνους διὰ πάντων είναι φιλάνθρωπον, καὶ διὰ φημάτων, καὶ χρημάτων, καὶ πραγμάτων. Καὶ Μωυσῆς ἀνώ καὶ κάτω τοὺς περὶ τούτων διασπορεῖς λόγους ταῖς νομοθεσίαις ἀπέδαις· καὶ οἱ προφῆται ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ τοῦτο βοῶσιν, ὅτι "Ἐλεερ θέλω, καὶ οὐ θυσίαν· καὶ οἱ ἀπόστολοι πάντες συνρρά τούτοις καὶ ποιοῦσι καὶ λέγουσι. Μή τοίνυν καταμελάνεμ τοῦ πράγματος· οὐ γάρ τοὺς πάντας, ἀλλ' αὐτοὺς ἡμᾶς τὰ μάριστα ὠρελοῦμεν, καὶ μεῖζονα λαμβάνομεν ὥν παράχομεν.

ζ'. Ταῦτα δὲ οὐκ ἀπλῶς λέγω· νῦν, ἀλλ' ἐπιειδὴ πολλοὶ πολλάκις πρὸς τοὺς δεομένους ἀκριβολογοῦνται, καὶ πατρίδα ἔξετάζονται, καὶ βίον, καὶ τρόπους, καὶ ἐπιτίθενται, καὶ τὴν τοῦ σώματος εὐεξίαν, ἄγκηματα ποιούμενοι, καὶ μυρίας ὑπὲρ ὑγιείας ἀπαιτοῦντες εὐθύνας. Διά τοι τοῦτο, καὶ πολλοὶ πτρώσεις ὑπεκρίναντο σώματος, ἵνα τὴν ὡμότητα τὴν ἡμετέραν καὶ τὴν ἀπάνθρωπιαν τῷ τῆς συμφορᾶς ταύτῃ τοπικάμψωτι δράματι. Καὶ τὸ μὲν, θέρους δύτος, ταῦτα ἐγκατέζειν, δεῖν τὸν, οὐχ οὕτω δεινὸν ἐστι· τὸ δὲ ἐν κρυμῷ καὶ ψύχει οὕτως ἀριθμὸν καὶ ἀπάνθρωπον γίνεσθαι δεκατήν, καὶ μηδεμίαν ἀπονέμειν τοῖς ἀργοῦσι συγγνώμην, οὐκ ἀν ἔχοι τινὰ ὡμότητος θηρεύολην; Τί οὖν ὁ Παῦλος, φησίν, ἐνομοθέτει θεσσαλονικεῖς, λέγων· Ἐτὶς οὐ θέλεις ἀργάζεσθαι, μηδὲ ἐσθίετω; Ἶνα καὶ σὺ ταῦτα ἀκούσῃς, καὶ μὴ πρὸς ἐκείνον μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς σαυτὸν διαλέγῃ τὰ τοῦ Παύλου ἥματα. Οἱ γάρ τοι Παύλου νόμοι οὐχὶ τοῖς πένησι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡμῖν κείνται. Εἴτε τι φορτικὸν καὶ ἐπαγχές· οἴδα μὲν δι τὸ ὄργιεσθε· τελήν ἀλλ' ὅμως ἔρω· οὐδὲ γάρ ὥστε πλήξαι, ἀλλ' ὥστε διορθώσαι τοῦτο λέγω. Τούτοις μὲν ἀργίαν ἐγκαλοῦμεν, πρᾶγμα καὶ συγγνώμης πολλάκις ἀξίος· αὐτὸι δὲ ἐργαζόμενα τοικύτα πολλάκις, ἢ πάσης ἀργίας ἕτοιχαλεπτώτερα. Ἀλλ' ἔγω πατρῷον ἔχω κλήρον, φησίν. "Ἐπει τοῦ οὗτος πένης ἐστι, καὶ ἐκ πενήτων, καὶ οὐχ ἔχοι πρόγονους εὐπόρους, ἀπολλυσθαι δίκαιος, εἰπέ μοι; Αἱ αὐτὸι μὲν οὖν τοῦτο μάλιστα ἐλεεῖσθαι· καὶ κατοικεῖσθαι δίκιος διν εἴη παρὰ τῶν ἐχόντων. Σὺ μὲν γάρ πολλάκις διημερεύων τὴν ἡμέραν ἐν θεάτροις, ἢ ἐν συνεδρίοις καὶ συλλόγοις οὐδὲν ἔχουσι κέρδος, καὶ μυρίοις λέγων κακῶς, οὐδὲν ἡγῆ ποιεῖν δεινὸν, οὐδὲ ἀργεῖν τὸν δὲ δόλιον τοῦτον καὶ ταλαιπωρὸν πᾶσαν ἀναλίσκοντα τὴν ἡμέραν ἐν θεάτροις, ἐν δάκρυσιν, ἐν μυρίᾳ ταλαιπωρίᾳ, κρίνεις, καὶ εἰς [238] δικαστηρίουν ἔλκεις, καὶ εὐθύνας ἀπαιτεῖς; Καὶ ποῦ ταῦτα γνώμης ἀνθρωπίνης, εἰπέ μοι; "Ωστε ὅταν λέγῃς, Τί οὖν ἐροῦμεν τῷ Πιλάῳ; μὴ τοῖς πένησιν, ἀλλὰ καὶ σαυτῷ διαλεγόμενος ταῦτα λέγε. "Ἀλλώς δέ, μὴ τὴν ἀπειλὴν ἀγαγίνωσκε μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν συγγνώμην· δι γάρ εἰπών, Εἰ τις μὴ ἀργάζεται, μηδὲ ἐσθίετω, προσέθηκεν. "Υμεῖς δέ, ἀδειγοῦ, μὴ ἐκκακήσητε τὸ καὶ τὸ ποιοῦντες· ἀλλὰ τίς αὐτῶν ἡ εὐπρόσωπος πρόφρασις· Δραπέται· τινὲς εἰσι, φησί, καὶ ξῖνοι,

καὶ μαστιγίαι, καὶ τὰς αὐτῶν ἀργέντες κατρίζας, εἰς τὴν ἡμετέραν πόλιν συρρέουσι. Διὸ τοῦτο οὖν ἄγνωστας, εἰπὲ μοι, καὶ τὸν στέφανον τῆς πόλεως διατίλλεις, ὅτι κοινὸν λιμένα πάντες αὐτὴν εἶναι νομίζουσι, καὶ τῆς ἐνεγκυότητος τὴν ἀλλοτρίαν προτίθεσθαι; Διὰ τοῦτο μὲν δὴ ἀγάλλεσθαι ἔδει καὶ γαρρεῖν, ὅτι καθάπερ εἰς κοινὸν ἐμπόριον τὰς ὑμετέρας χερας τρέχουσιν ἀπαντεῖν, καὶ μηδέρα κοινὴν εἶναι ταῦτην τὴν πόλιν νομίζουσι. Μή δὴ διαφερεῖτο τὸ ἐγκώμιον, μηδὲ ἀκρωτηρίασης τὸν ἐπαντον πάτερν θυταῖς αὐτῇ καὶ ἀρχαῖον. Καὶ γάρ ποτε λεμοῦ μέλλοντος εἰς τὴν γῆν ἐμβαλεῖν ἄντασσον, οἱ τὴν πόλιν ταῦτην οἰκουμένες τοῖς ἐν Ἱεροσολύμοις καθημένοις, αὐτοῖς δὲ (σ. δῆ) τοῦτοις, περὶ δὲ ἡμέραν δέ λόγος ἀπας κεκίνηται, διὰ χειρὸς Βαρενάδα καὶ Σαύλου χρήματα ἐπιμένων οὐκ ὀλίγα. Τίνος οὖν ἀν εἰημένης ἡμετρημάρκης δέξιοι, πολαῖς δὲ ἀπελαύνεις, διὰ τὸν πρόγονον οἱ ἡμέτεροι καὶ τοὺς πόρφρων καθημένους γανώνται διὰ τῶν οἰκείων τρέφοντες χρημάτων, καὶ αὐτοὶ πρὸς ἐκείνους τρέγοντες· ἡμεῖς δὲ καὶ τοὺς ἀλλαγόθεν πρὸς ἡμᾶς καταφύγοντας ἀπελαύνωμεν, καὶ ἀπατῶμεν εὐθύνας ἀκριβεῖς, καὶ ταῦτα εἰδότες, ὅτι μυρίων ὑπεύθυνοι ἔσμεν κακῶν· Καὶ διθέδες αὐτῶς ἀκριβεῖς τὰ καθ' ἡμᾶς ἔξετάση, ὃντερ ἡμεῖς τὰ τῶν πενήτων, οὐδεμίας τευχόμενα συγγνωμῆς, οὐδὲ ἔλους τινός· Ξε φέρεται χρίστος, φησίν, καὶ ὑμεῖς κριθήσεσθε. Γενοῦ τούτων φιλάνθρωπος καὶ ἥμερος τῷ συνδούλῳ, καὶ πολλὰ ἀφετῶντας τὴν ἡμαρτημάνων, καὶ ἐλέησον, ἵνα καὶ αὐτὸς τοιαύτης τούχῃς τῆς φύσου. Τί πράγματα σαυτῷ πλέοντες; τί πειρεγάχε; Ἄρα εἰ προστάξειν διθέδες δέρουνται, καὶ εὐθύνας ἀπαιτοῦνται, καὶ πολυπραγμονεύονται τρόπους, οὐχ δι τὸν ἐνυπέραριτον πολλοῖς; οὐχ δὲν εἰπον πρὸς διατάξεις· Τί ποτε τοῦτο ἐστι; δύστολον διμίν τὸ πρᾶγμα κατέστησεν διθέδες· μὴ γάρ δυνάμεθα τὴν ἑτέρων ὄντων ἔξετάζειν; μὴ τῇ τοῦ διμάρτυρον μέντος τοῦ διηγεσθεῖσας· Τίνος δὲν εἰπον πρὸς διατάξεις· Τί ποτε τοῦτον ἐστι; δύστολον διμίν τὸ πρᾶγμα κατέστησεν διθέδες· μὴ τοῖς ποιόντοις διατέλλεις ἐστὶ ποιητοῦς καὶ ἀγαθοῦς, καὶ βρέχει τοι δικαίους καὶ δόλιους. "Πατέρες οὖν δι δεσποτῶν τοῦ σου, μυρίων αὐτῶν βλασφημούστων, μυρίων πορνεύοντων, κλεπτῶντων, ληστεύοντων, τάροις ἀνορτεύοντων, μυρία ἐργαζομένων κακά, [250] οὐκ ἀφίσταται τῆς εἰς πανταχούς εὐεργεσίας, ἀλλὰ κοινὴ τὴν ἀκτίναν, κοινοὺς τοὺς διμέρους, καὶ τοὺς καρποὺς τοὺς ἀπὸ τῆς γῆς προτίθεσται, τὴν φιλανθρωπίαν ἐπιδεικνύμενος τὴν ἄντασσον· οὐτω καὶ σὺ ποιήσον, καὶ ὅταν ἐλέους καιρὸς δι τοῖς καὶ φιλανθρωπίας, διόρθου τὴν πενίαν, λύε τὸν λιμὸν, ἀπάλλαστε τῆς θλίψεως. μηδὲν περαιτέρω πειρεγάζου. Εἰ γάρ δὴ μέλλοντες βίους ἐρευνᾶσθαι, οὐδέποτε οὐδένα διθέρωπον ἐλεῖσθαι· ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἀκάρου ταῦτης πολυπραγμοσύνης ἐμποδισθέντες, ἀκαρποὶ καὶ πάστις ἐργαμούσθεις διαμενοῦμεν, καὶ πολὺν ὑποστήσομεν πόνον εἰκῇ καὶ μάτην. Διὸ δὴ παρακαλῶ τὴν ἄκταντον πειρεγάζαντας, τοῖς δεομένοις διδόνται πάσι, καὶ μετὰ πολλῆς τοῦτο ποιεῖν τῆς διψῆστας. Εἶνα καὶ αὐτοὶ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ποιῶντας

pium habere discipulos jussit, et quæ immittebantur portare, atque inde egenis subministrare. Nam cum Judam arnigmatico de proditione alloqueretur, non intelligentes discipuli quod dicebatur, putabant, inquit, ipsum dixisse illi ut pauperibus aliquid daret: nam *Marsupium*, inquit, *ipse habebat, et quæ immittebantur portabat* (*Joan. 12. 6*). Magnam quippe Deus rationem habet de misericordia, non de sua tantum erga nos, sed de nostra etiam in conservos: quæ de re multis et in Veteri et in Novo Testamento leges constituit, hominem jubens et verbis et pecuniis et operibus benignum esse. Hac de re passim Moyses in legibus sermonem inserit: hoc ex persona Dei prophetæ clamant, *Misericordiam vole, et non sacrificium* (*Oees 6. 6*): apostoli quoque illi consona faciunt et dicunt (*Math. 9. 13*). Ne itaque rem illam negligamus: non enim pauperibus tantum, sed nobis ipsis maxime proximum, majoraque accipimus, quam præbemus.

6. Non perquirenda egenorum vita ut elemosyna erogetur. — Hæc non sine causa nunc dico, sed quia plerique egenos curiose interrogant, inquirunt patrionam, ritum, mores, artem, corporis valetudinem: accusationes intentant, et sexcentas de sanitate rationes repetunt. Ideoque multi corporis mutilationes simulant, ut fictæ calamitatis artificio crudelitatem humanitatemque nostram flectere valeant. Et zestate quidem taliter criminari, grave licet sit, non usque adeo tamen grave est: hyeme vero urgente frigore ita se inhumanum et serum præstare judicem, veniamque nullam otiosis concedere, annon summae crudelitatis fuerit? Cur itaque Paulus, dicit aliquis, Thessaloniceasibus hanc legem ferebat: *Si quis non ruit laborare, nec manducet* (*2. Thess. 3. 10*)? Ut et tu hæc audias, et non ipsum tantum, sed te quoque hisce Pauli verbis compelles. Pauli quippe leges non pauperibus tantum, sed etiam nobis positæ sunt. Dicam aliquid onerosum et molestum: scio fore ut vos succenseatis; attamen dicam: non enim ut offendam, sed ut euendeam dico. Illis otium obijiciamus, rem grepe venia dignam: nos autem ea perpetramus, quæ otio longe graviora sint. At ego, inquires, paternam hereditatem habeo. An ergo, dic mihi, quia ille pauper est et ex pauperibus ortus, nec opulentos majores habuit, dignus est qui pereat? Profecto ea ipsa de causa commiseratione et misericordia apud divites dignus fuerit. Tu quidem st̄pe diem in theatris transigens, vel in concessibus, colloquiisque, ex quibus nihil accedit lucri, multis obloqueris, nihilque mali te facere uer otiosum esse putas: hunc vero miserum et arumissimum, qui in precibus, lacrymis milleque seruminis toto die versatur, dannas, ad tribunal trahis, de eoque rationes exposcis? Hæcne, quæso, humani sunt animi? Igitur quando dicas, Quid dicimus Paulo? tu ea ipsa tibi, non pauperibus dicio. Alioquin vero, ne unius ejus tantum legas, sed et veniam quoque: nam qui dicit, *Si quis non laborat, nec manducet*, adjecit: *Vos autem, fratres, nolite deficere bene facientes* (*2. Thess. 3. 13*). At quonam illi specioso obtentu utuntur? Fugitiui sunt, inquit, peregrini,

yerberones, qui sua reicta patria in civitatem nostram confluunt. Ilcone, queso, stomachalis, et civitatis coronam velicias, quia omnes eam communem esse portum existinant, et proprie alienam preferunt? Imo vero hac de causa exultare oportuit ac letari, quia ad manus vestras, quasi ad commune quoddam emporium, omnes accurrunt, et communem matrem hanc civitatem esse arbitrantur. Ne, queso, tantum eucomium labefactis, neque antiquam hanc paternamque laudem decidatis. Olim namque cum famæ totum orbem invasura esset, hujus civitatis hæcole Jerosolymitanis, iisdem ipsis, de quibus jam sermo habetur, per Barnabam et Paulum pecunias non paucas miserunt (*Act. 11. 30*). Qua igitur fuerimus venia, qua defensione digni, quando majores quidem nostri etiam procul positos suis pecunias, etiam ad ipsis occurrentes, aluerunt: nos vero eos, qui aliunde ad nos confugiunt, pellimus, deque illis rationes expetimus, cum sciamus nos plurimorum malorum esse reos? Quod si Deus ita diligenter nos scrutaretur, ut nos causam pauperum, nullam veniam vel misericordiam consequeremur: *In quo enim iudicio, inquit, iudicabitis, iudicabitini* (*Math. 7. 2*). Esto igitur benignus humanusque conservo: multaque peccata dimittit, ac misericordiam exerce, ut et ipse talis impetras sententiam. Quid tibi ipsi negotia facessis? quid curiose scrutaris? Si Deus præcepisset ut aliorum vitam scrutaremur, rationes exposceremus, moresque curiose disquireremus, annon multi id moleste ferrent? annon intra se dicerent, Quid igitur hoc est? difficilem nobis reu Dens prescripsit: an possumus aliorum vitam examinare? nun scimus quanam ille talis peccata admiserit? Annon multi similia plurima dicerent? Nunc vero, cuin nos ab hujusmodi perquisitione liberavit, ac mercedem nobis perfectam se daturum pollicitus est, sive mali sive boni sint illi, qui accipiunt, nobis ipsi negotium facessimus. Et unde hoc liquet, inquires, quod sive bonis, sive malis dederimus, mercedem accepturi simus? Eu quod ipse dixerit: *Orate pro insectantibus, et calumniantibus ros, ut sitis similes Patris vestri, qui in cælis est, qui solu[m] suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos* (*Math. 5. 44. 45*). Quemadmodum ergo Dominus tuus, cum innueneri ipsum blasphemant, innumeri fornicentur, furentur, latrocinentur, sepulcra effodian, infinita mala perpetrent, a suis erga omnes beneficiis non absistit; sed communes radios, communes imbres et fructus teræ profert, suam exhibens erga homines beneficentiam: sic et tu facito, et cum tempus misericordiae humanitatisque exhibendæ adfuerit, pauperes love, famem sedæ, ab seruminis libera, nihil ulterius scrutare. Nam si vitam hominum curiose disquiramus, nullius unquam miserimur: sed hac intempestiva curiositate præpediti, absque fructu, et omni adjumento destituti manebimus, multumque laboris frustra et incassum suscipiemus. Quapropter rogo, inopportunam hanc curiositatem abjicientes, egenis omnibus largiamur, idque abundanter faciamus, ut et ipsi illo die magnam a

Deo misericordiam et benignitatem consequamur; quam nos omnes obtinere contingat, gratia et benignitate Domini nostri Iesu Christi, quicunque Patri, similique sancto Spiritu gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

MONITUM AD TRES HOMILIAS IN ILLUD APOSTOLI.

An Chrysostomi siue necesse tres sequentes homiliae ausus est quispiam dubitare, cum tamen ita sese prodat Chrysostomi stylus, dictio, tropus, ut si quis vel prioribus labbris ejus coacenes auferat, eundem ipsum S. doctorem loquentem statim agnoscat. Dubitandi causae viro aliquo docto et secundo hujusmodi fuere: quod nempe hic concionator hom. I, num. 3, Semipelagianis favere videatur, cum dicit, de initio fidei loquens: *Neque enim Deus, neque Spiritus gratia nostram prævenit propositum: sed tametsi roget, expectat tamen ut sponte et propria voluntate accedamus, ac tum demum, cum accesserimus, nobis sumum totum exhibet auxilium.* Verum tum ex praecedentibus subsequentibusque hac in homilia Chrysostomi verbis, tum etiam ex aliis huic similibus per diversa ejus opera dispersis locis demonstrari potest, licet non pauca que supra dictis consonant, subinde apud Chrysostomum occurrant, eum tamen vere ad initium fidei gratiae auxilium necessarium esse censuisse. Quia vero que ad gratiam spectant, meadum in controversiam vocata, neendum erant certis vocum limitibus circumscripta, ideo aliqua similia apud Chrysostomum, haec obiter loquentem, occurrant; unde si quis hinc vobis sententiam ferat, is plane in S. doctoris scriptis sese peregrinum esse comprobet. Verum alias ad haec fuisus pertractanda nobis est constitutus locus. Aliam dubitandi causam effert is ipse qui priorem protulit: *Sub initium tertie homiliae,*

DE VERBIS APOSTOLI

HABENTES AUTEM EUMDEM SPIRITUM FIDEI, SICUT SCRIPTUM EST (2. Cor. 4. 13). ITEM DE HIS VERBIS, CREDIDI, PROPTER QUOD LOCUTUS SUM (Psal. 115. 10), ET DE ELEMO-SYNA (a).

1. Sapientissimi medici ubi vident ulcus egere ferro, admonent quidem sectionem, sed hoc faciunt non sine affectu, et commiseratione, verum et moerent et gaudent non minus quam ipsi qui securant: moerent quidem propter dolorem quem secando inferunt; gaudent autem propter sanitatem, que hoc modo comparatur. Idem et Paulus fecit, sapiens illi animalium medicus. Corinthios enim cum acriori objurgatione opus haberent increpans, laetus est simul et tristatus: tristabatur quod dolorem inferret, laetabatur quod profasset. Et utrumque hoc significans

(a) Collata cum notis MSS. Colb. 970 et 1050.

dicebat: *Quare etiamsi contristavi vos per priorem epistolam, non me paenitet, tametsi paenituerat* (2. Cor. 7. 8). Cur paenituerat? et cur non paenitet? Paenituerat, quia acrius objurgavi; non paenitet, quia erratum correci. Et ut scias hanc esse causam, audi quid sequatur: *Video namque qu. d epistola illa, tametsi ad tempus, contristavit vos: nunc gaudio, non quod contristati fueritis, sed quod contristati sitis ad paenitentiam* (Ib. v. 9). Etiamsi ad tempus vos contristavi, molestia illa momentanea fuit, inquit: utilitas autem ejus perpetua. Permittite nunc milii quoque his verbis apud dilectionem vestram uti: quare

ξένως καὶ τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας τύχων· ἡς γάνωτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ'

οὐ τῷ Πατρὶ, ἀμα τῷ ἄγιῳ Πνεύματι, δόξᾳ, χράτῃ, τιμῇ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων.
Ἄμην.

HARENTES AUTEM EUMDEM SPIRITUM, ETC.

Inquit ille, hic scriptor dicit, a Pauli tempore quingenlos elapsos annos esse, quæ longe recentiorem Chrysostomo auctiorem arguant. Hanc vero nullam esse dubitandi rationem statim adverteat, quisquis lectioni Chrysostomi assuetus, perpetuam ejus in annorum calculis negligentiam observaverit. Sic non semel ille annos quingenlos enumerat a postrema templi Jerosolymitani destructione, quæ aliquot annis Pauli mortem subsecuta est. Sic et alibi passim ἀναγρονισμὸν, in scriptore nenupe temporum rationem parum curante, deprehenduntur.

Antiochiae habitas fuisse tres hasce conciones, arguunt ea, quæ de monachis habet, verticem montium occupantibus, asperamque vitæ rationem agentibus. Quos sane monachos in vicinis montibus degentes, in Antiochensis homiliis sepe commemorat, secus vero in Constantinopolitanis. De anno autem ne conjectura quidem loqui possumus. In hisce porro homiliis de eroganda eleemosyna præcipue agitur: quod argumentum summe est a Chrysostomo frequentatum. In secundæ homiliæ priore parte multa contra Manichæos effert, pluribusque demonstrat, Vetus Testamentum cum Novo consonare, atque unum et cunctum esse utriusque legistatem.

Interpretatio Latina est Sigismundi Gelenii, quam aliquot in locis castigavimus.

[260] ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΝ ΡΗΣΙΝ

Τὴν οἰκουμένα, οἱ ἔχοντες δὲ τὸ αὐτὸν πιστεῖσας, κατὰ τὸ γεγραμμένον· καὶ εἰς τὸ
· Ἐκιστενσα, διὸ διάλησα, καὶ περὶ ἀλεψιοσύνης.

α'. Οἱ ποφύτατοι τῶν ιατρῶν ἐπειδὴν θῶσιν ἔλκος σιδήρους δεδμενον, ἐπάγουσι μὲν τὴν τομήν, ἐπάγουσι δὲ εὐκ ἀναλγήσας, οὐδὲ ἀσυμπατῶν, ἀλλὰ καὶ ἀλγεῖσι καὶ χαίρουσιν αὐτῶν οὐχ ἥττον τῶν τεμνομένων· καὶ ἀλγεῖσι μὲν διὰ τὴν ἐκ πληρῆς τινομένην δύσην, χαίρουσι δὲ διὰ τὴν ἐξ αὐτῆς τικτομένην ὑγείαν. Τοῦτο καὶ δ Παῦλος ἐποίησεν δ σφόδρα τῶν φυγῶν ιατρός. Κορινθίοις γάρ ποτε δεομένοις ἐπιτεμπεῖσας σφροδροτέρας ἐπιτεμπάσας, καὶ ἡσθη καὶ ἀλυπήθη· ἀλυπήθη μὲν, διὰ ὀδύνησεν, ἡσθη δὲ, διὰ ὀπίζησε. Καὶ ἀμφοτέρα ταῦτα δηλῶν, ἐλεγεν· οὐσει
εἰ καὶ ἐύλεησα ὑμᾶς ἐν τῇ πρεσβέᾳ ἐπιστε. Ιη, εὐ

μεταγέλομαι, εἰ καὶ μετεμελέμητο. Διὰ τι μετεμέλου; διὰ τὸ δὲ πάλιν οὐ μεταμέλη; Μετεμελόμεν, ἐπειδὴ σφροδρότερον ἐπληξα· οὐ μεταμέλομαι, ἐπειδὴ διωρθώσα. Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι διὰ τοῦτο, δικουσὸν τῶν δέξις· Βλέπω γάρ, ὅτι η ἐπιστολὴ ἐκείνη, εἰ καὶ πρὸς ὄφας, ἐλυπησει ὑμᾶς· νῦν χαίρω, οὐχ ἐτι ἐλυπήθης, ἀλλ' ὅτι ἐλυπήθητε εἰς μεταδροιαν. Εἰ καὶ πρὸς ὄφαν ἐλύπησα οὐδές, τὸ λυπητήριον α προσκαίρων, φησι, τὸ δὲ ὀφέλιμον διηγεῖσε. Δότε δὴ κάμοι ταῦτα τὰ βήματα, παρακαλῶ, πρὸς τὴν ἀγ-

^a Ήπια μησ. habet τοντορο.

πάν τὴν θμετεραν εἰπεν· ὥστε εἰ καὶ ἐκύπησα ὑμᾶς ἐπὶ τῇ προτέρᾳ παραινέσαι, οὐ μεταμβομαί, εἰ καὶ μετεμελόμεν· βλέπω γάρ, διὰ τὴν παραινεῖσας ἐκείνη καὶ ἡ συμβούλη, εἰ καὶ πρὸς ὥραν ὑμᾶς ἐλύπησεν, ἀλλ' ἡμᾶς μετέβωνας ηὔφρατον. Οὐχ διὰ ἐλυπήσθητε, ἀλλ' διεισέβαστε εἰς μετάροιαν. Ἰδοὺ γάρ αὐτὸς τοῦτο τὸ κατὰ Θεὸν λυπήσθαι νῦν πότην κατειργάσαστο ἐν ὑμῖν σπουδῇ; Λαμπρότερος τοῦ μὲν σημερονὸς σύλλογος, φαιδρότερον τὸ θέατρον, πλεινών τινων ἀδελφῶν διορθώσας. Αὕτη ἡ σπουδὴ τῆς λύπης ἐκείνης καρπός.

Διὰ τοῦτο, διὸν ὠδυνήθητε τότε, τοσοῦτον νῦν γαίρω, ὄρῶν τὴν δημπτελὸν ἡμῖν τὴν πνευματικὴν τῷ καρπῷ βριθούμενην. Εἰ γάρ ἐπὶ τῶν ἐδεσμάτων τὸν αἰσθητὸν φέρει τινὰ φιλοτιμίαν καὶ εὐφροσύνην τῷ καλοῦντι τῶν δαιτυμόνων τὸ πλήθος, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τῶν ἐδεσμάτων τῶν πνευματικῶν τῦτο γένοιτο· ἀντίοντος γε ἐκεὶ τὸ πλήθος τῶν κεκλημένων μᾶλλον ἀναλίσκει τὰ παρακείμαντα, καὶ δαπάνην ἀργάζεται πιλέων· ἔνταῦθα δὲ [261] τούναντίον, οὐ μόνον οὐκ ἀναλίσκει τὸ πλήθος τῶν κεκλημένων, ἀλλὰ καὶ πλεονᾶται ἐτῇ τράπεζαν· εἰ δὲ ἐκεὶ ἡ δαπάνη ἡδονῆς ἀργάζεται, πολλῷ μᾶλλον ἔνταῦθα πρόσθοδος· τοῦτο δέ γάρ εσται· καὶ γάρ τοι πειτέ τῶν πνευματικῶν ἡ φύσις, εἰς πολλοὺς διανεμούμενη, μᾶλλον αἴσται. Ἐπεὶ οὖν πλήρης ἡμῖν ἡ τράπεζα, προσδοκῶν καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν ἐντηχῆσαι ἡμῶν τῇ δικαιοΐᾳ. Ὄταν γάρ ιδῃ πολλοὺς παρόντας, τότε δαψίλεστέραν παρατίθεται τὴν ἐστίασιν· οὐκ ἐπιειδὴ τῶν δλίγων καταφρονεῖ, ἀλλ' ἐπιειδὴ τῆς τῶν πολλῶν ἀρέται σωτηρίας. Διὰ τοῦτο καὶ τὸν Παύλον παρατρέχοντα τὰς δλλὰς πολεις, ἐν Κορίνθῳ μένειν ἐκέλευσε φανεῖς ὁ Χριστὸς, καὶ εἰπὼν· Μή διοσοῦ, ἀλλὰ ἀλεῖ, καὶ μὴ σωκῆσῃς, διέτει λαδὸς πολύρριζος μοι ἐτῇ πόλεις ταύτῃ. Εἰ γάρ ὑπὲρ ἑνὸς προβάτου δρη καὶ νάπας καὶ τῇ δαπάνῃ ἐπιστις χύρων διοικήσῃ, ὅταν πολλὰ πρόβατα μέλλῃ φραύμιάς καὶ πλάνης ἀτάγεται, τοὺς οὐ πολλῇ ἐπιδεῖξεται σπουδὴν; Ὅτι γάρ οὐδὲ τῶν δλίγων καταφρονεῖ, ἀκουσον οἵτον λέγοντος· Οἶντες δὲ θέλημα τοῦ Πατρός μεν, Ιητα διστήτεις ἐν τῷν μικρῷν τούτων. Ήστε οὖν ἡ δλιγότης, φησιν, οὗταις ἡ εὐτέλεια ὑπεριδεῖν δύτιν πείθει τῆς σωτηρίας ἡμῶν.

β'. Ἐπει τοσαύτη μὲν αὐτῷ τῶν μικρῶν καὶ ἐλαχίστων ἡ πρόνοια, τοσαύτη δὲ τῶν πολλῶν, τὸ πᾶν ἐπὶ τὴν ἐκείνην ροτὴν βίβαντες, ἐπὶ τῷ Παύλου βῆσιν τὴν σήμερον ἀναγνωσθεῖσαν τὸν λόγον ἀγάπωμεν. Τίς δὲ ἡ ἦρις; ^α; Οιδαίμεν γάρ, διεὶς ἡ ἐπίτειος ημῶν οἰκία τοῦ σκήνων, φησι, καταλυθῆ Μᾶλλον δὲ ἀνωτέρω καὶ ἐπ' αὐτὴν τὴν κεφαλὴν τοῦ νοήματος ἰωμεν. Καθάπερ γάρ τινες πηγὴν ἀνιχνεύοντες, εἰς τοῦ διάβροχον ιδόντες χωρίον, οὐκ ἐκεὶ διασκάπουσι μόνον, ἀλλ' ὑπὸ τῆς νοτίδος αὐτῆς καὶ τῆς φλεβῆς χειραγωγούμενοι ἐνδοτέρω χωροῦσιν, ἔως ἂν ἐπὶ τὴν βίβαν καὶ τὴν ἀρχὴν τῶν ναμάτων ἐλθωσιν· οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς ποιήσωμεν. Πηγὴν εὐρόντες πνευματίσκην ἐκ τῆς Παύλου σοφίας ἐξιούσαν, ὑπὲρ ὑπὸ τίνος; οὐδὲν τοῦ νοήματος τῆς βίβασιος χειραγωγούμενοι, πρὸς τὴν βίβαν αὐτὴν ἀναβλῶμεν τοῦ νοήματος. Τίς οὖν ἐστιν ἡ κεχαλή καὶ ἡ βίβα; Ἐχοτες δὲ τὸ αὐτὸν πνεῦμα τῆς πίστεως, κατὰ τὸ τεγχαμψήρον· Ἐκπίστευσα, διὸ

^a Alli πρότοιον.

^b Τίς δέ ἡ βίβα; Ηας omittit cod. 748, nec legisse videtur Celenius.

ἐδίληρα· καὶ ημεῖς κιστεύομεν, διὸ καὶ λαθοῦμεν. Τι λέγεις; διὸ μὴ πιστεύσῃς, οὐ λαλεῖς, ἀλλὰ δρώντας ἐστραχας; Ναί, φησιν· οὐδὲ διάρρως στόμα δύναμαι χωρὶς πίστεως, οὐδὲ κινήσαι γλώτταν, οὐδὲ ἀνοίξαι χελῆ, δρωντος δ λογικὸς ἐστραχα χωρὶς τῆς ἐκείνης διδασκαλίας. Καθάπερ γάρ, βέβης μὴ πειστεύεταις, οὐχ ἀν βλαστήσεις καρπὸς οὕτω, πίστεως μὴ προκαταβεβλημένης, οὐχ ἀν πράδαις διδασκαλίας λόγος. Διὸ τοῦτο καὶ ἀλλοχοῦ φησι· Καρδίᾳ πιστεύεταις εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ἐγοιλογεῖται εἰς σωτηρίαν.

Τι τοῦ δένδρου τούτου βίβατον, ή ίσον γένοιτο διν, διτε μὴ οἱ κλάδοι μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ βίβα φέρει καρπὸν, ή μὲν δικαιοσύνην, οὐ δὲ σωτηρίαν; Διὸ τοῦτο φησι· Πιστεύομεν, διὸ καὶ λαλούμεν. Καθάπερ γάρ τὸ ὑπότροφο μέλη καὶ τῷ γήρᾳ παρειμένα βακτηρία μετὰ ἀσφαλείας χειραγωγούσας οὐκ ἀσήμιστο διλοιδῆσαι καὶ καταποσεῖν, οὕτω δὴ καὶ τὴν φυχὴν τὴν ἡμετέραν [262] σισαλυμένην καὶ πειρερομένην ὑπὸ τῆς τῶν λογίσμων δισθενείας, βακτηρίας ἀσφαλεστρον ἡ πίστις ἐλκούσα, καὶ τῇ τῆς οἰκείας Ισχύος διπαναπάυσαν δινάμειον τούτης τῆς οἰκείας Ισχύος περιουσικὸν διορθωμένην, καὶ τὸν ἔκ αὐτοῦ διπελαύνουσα ζόφον, καὶ τὴν φυχὴν, ὡς τοπερ τὸν οἰκανό σκοτεινόν, τῷ θορύβῳ τῶν λογίσμων καθημένην τῷ οἰκείῳ φωτὶ καταυγάζουσα. Διὸ τοῦτο εἰ ταύτης ἀπεστερημένοι, τῶν ἐν σκότει διατριβόντων αὐτὸν διμειον διάκεινται, ἀλλ' ὑπὲρ ἐκείνων καὶ τούτων προσπταλοῦται, καὶ τοῖς ἀπαντῶσι προσρήγνυνται, καὶ εἰς βάραβρα καὶ κρημνοὺς καταρέσσονται, καὶ τῶν δρθαλμῶν αὐτοῖς δρέλος οὐδὲν, οὐκ ὅτος τοῦ χειραγωγούσας φωτὸς· οὕτω καὶ οἱ τῆς πίστεως ἀπεστερημένοι, καὶ ἀλλήλοις προσρέβαταισαν, καὶ τούχοις προσπταίσαν, καὶ τελος εἰς τὸ τῆς ἀπωλειας βάραβρον φέροντες ἀντούς κατεκρήμνισαν.

γ'. Καὶ μάρτυρες τῶν λόγων τούτων οἱ τὴν ἔξωθεν αὐχοῦντες σοφαίν, οἱ μέγα ἐπὶ τῷ πάγωνι, καὶ τῷ τρίβωνι, καὶ τῇ βακτηρίᾳ φρονοῦντες. Μετὰ γάρ μακροὺς καὶ πολλοὺς διαύλους λόγων, τοὺς πρὸ τῶν δρθαλμῶν κειμένους λίθους οὐκ εἰδόντες· εἰ γάρ ὡς διλούσι αὐτούς δώρων, οὐκ ὅτος ἐνδύμασταινεις θεούς. Καὶ ἀλλήλοις δὲ προσρέβαταισαν, καὶ εἰς αὐτοὺς ἐσκοτεῖσαν τοὺς βαθύτατον κρημνῶν κατηνθυμησαν, οὐδαμότερον ἀλλοθινόν, ἀλλ' η διε τὸ λογίσμος διπεράσσει τὰ καθαρά ἀντούς ἀπαντά. Καὶ τοῦτο ὁ Παύλος δηλῶν ἐλεγεν· Ἐματαύρησαν δὲ τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, καὶ ἐσκοτεῖσαν διε τὸ λογίσμος διπεράσσει. Εἴτα λέγων τοὺς σκότους καὶ τῆς μωράς τὴν ἀπόδειξιν, ἐπῆγαν· Ἐλαταρήσαν δέ τοις διστήσεις τοῦ ἀρχότου Θεοῦ δὲ διμούρματι εἰκόνος φθαρτού ἀνθρώπου, καὶ πετεινών, καὶ τετραδέδων, καὶ ἀρκετών. Ἀλλὰ τοῦτο δὲ σκότος ἐπιστελθεσα τὴς πίστις διεσκέδασσεν ἐκ τῆς φυχῆς τοῦ ὑπὸδεξαμένου αὐτῆς· καὶ καθάπερ πλοιον ὑπὸ τῆς τῶν πνευμάτων διμούρης κλινδωνιζόμενον καὶ ταῖς τῶν κυμάτων ἐπαναστάσει περιστελούμενον ἐξαρτηθεσα δικυρα πάντοτεν ἵστησι, καὶ ἐν μέσῳ βίβοι τῷ πιλάγει· οὕτω δὴ καὶ τὸν νοῦν τὸν ἡμέτερον ἔσται οἱ προσπίπτοντες ἔξωθεν λογισμοί· κλινδωνιζόσιν, ἀγκύρας ἀσφαλέστερον ἐπιστειν.

* Μηδ ὑπὲρ τῆς Εδελλι ὑπὸ τῆς.

etiam contristavi vos per priorem admonitionem, non me peccati, tametsi paenituerat: video enim admonitionem Nam et consilium, tametsi ad tempus mea contristavit, mihi tamen magnam letitiam attulisse. Non quod contristati fueritis, sed quod contristati sitis ad penitentiam. Ecce enim hoc ipsum quod contristati eatis secundum Deum, quantum in vobis excitavit alacritatis? Eloquentior est hodie noster conventus, festivius nostrum theatrum, numerosior fratribus chorus. Haec ipsa alacritas tristitia illius est fractus.

Dona spirituata largitions crescunt. Corinthi commorari cur fuisse Paulus. — Ideo quantum tunc indului, tantum nunc gaudeo, videns spiritualem hanc secundam vineam fructibus refertam. Si enim in vulgaribus istis convivialis honorem quandam et hilaritatem convivatori afferit convivarem frequentia, quanto magis in spiritualibus his conviviali idem fieri convenerit: quamvis illuc invitatorum multitudo magis absumat ea, qua apponuntur, majorique sit sumptui: hic autem contra, nedum absumat mensas vocatum multitudo, abundantiam quoque parit; quod si filii sumptus voluptatem afferit, quanto magis hic idem faciet accessio et redditus? Haec est enim spiritualium rerum natura, quo pluribus distribuuntur, hoc amplius crescunt. Quantiam igitur video refertam convivis mensam, exspecto etiam Spiritus gratiam menti nostrae insonaturam. Quando enim multos adesse videt, tunc copiosiores cypelas apponere solet; non quod paucos fastidiat, sed quod multorum salutem desideret. Haec de causa Paulum quoque prætercurrentem exteras urbes, apud Corinthum commorari Christus per visionem iussit, dicens: *Noli timerre, sed loquere et ne laceras, quoniam populus cuius mali nullus in hac civitate* (Act. 18. 9. 10). Si enim præpiceremus ovi culam montes et nemora et inaccessa loca pervngnatus est pastor, qui fieri potest ut non longe maiores curam adhibeat, quoties multas aves a socordia et errore sunt revocandas? Quod enim ne paucas quidem contemnat, audi ipsum dicentem: *Non est solitas Patria nra, ut pereat vel unus ex istis parvulis* (Math. 48. 18). Neque paucitas, inquit, neque vilitas inducit cum, ut negligat salutem nostram.

2. Quando igitur tantam habet parvolorum ac paucorum curam, tantam etiam multorum, toti ab ejus favore pendentes, ad Pauli verba quae hodie lecta sunt, sermonem flectamus. Scimus, inquit, quod si terrenum nostrum domiciliu[m] hujus tabernaculi destinatum fuerit (2. Cor. 5. 1). Imo vero aliis et ad ipsum exordium hujus sententias redeamus. Quemadmodum enim qui solum pervestant, invento riguo loco non illic solum sedent, sed humorem eum, et venam sequentes interius scrutantur, donec ad caput ipsum et initium fluminorum perveniant, sic et nos faciamus. Posteaquam invenimus spiritualem fontem o Paulina sapientia manantem, verba haec tamquam venam quampli sequendo ad caput ipsum sententia ascendamus. Quod est igitur illud fontis caput?

Habentes igitur carnalem Spiritum fideli, sicut scriptum est, Credidi propter quod loquutus sum: et nos credimus, quapropter et loquimur (2. Cor. 4. 13; Psal. 113. 10). Quid ipsis? nisi credideris, non loqueris, sed mutus persicas? Etiam, inquit; neque diducere os possum sine fide, neque movere linguam, neque appetire labia, ratione praeditus cum sim, mutus perso nisi fides loqui me doceat. Sicut enim plana absque radice fractum non profert, ita absque fidei sumramento non provenit sermo doctrinæ: quapropter et alibi inquit: *Corda creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem* (Rom. 10. 10).

Fides cum baculo comparata; philosophos rideat profanos; fides cum ancora collata. — Quid huic arbori vel præferri vel conferri posset, cuius quidem non rami solum, sed radix quoque ipsa fert fructum, haec justitiam, illi salutem? Ideo dicit: *Credimus, quapropter et loquimur.* Sicut enim membra tremula, et senectute languida, baculo tato deducente, labi et cadere nos permittuntur: sic etiam anima nostra infirmis ratiocinationibus circumiaciam ac jactatam fides quovis baculo tutius sustentans, staque vi reficiens, summopere firmat, nec ait subverti, infirmas cogitationes corrigen[s] praestantia sua virtutis, et caliginem illam dispellens, animamque velut in domicilio tenebrosa inter tumultuantis cogitationes sedentem suo lumine illustrans. Hinc fit, ut qui illa carent, nihil potiore sint conditione, quam qui in tenebris vitam degunt: sed sicut illi et ad parietes et in obvia quoque implangunt, et in foecas ac precipitia prolabantur, nec ullum usum oculorum habent, ut quibus nihil præluecat: sic etiam quotquot fide earent, et inter se alii in alios incurvant, et in ipsis parietes, et postremo in barathrum aliquod exitiale ultra se ipsi præcipitant.

3. Testes mili sunt illi qui profanam sapientiam jactant, qui multam sibi promissa barba, tritoque pallio ac baculo placent. Post longas enim ac aspe repetitas dissertationes, lapides præ oculis sitos non vident: si enim ut lapides eos cernerent, nequam eos deos esse putarent. Quin ipsi quoque in alios alii feruntur, atque inter se collidunt, ut in ipsum impietatis profundissimum præcipitum devolvantur, non allam ob rem, quam quod ratiocinationibus suis omnia sua permitunt. Id vero Paulus significans dicit: *Evanescunt in cogitationibus suis, et oblenebratum est insipiens cor eorum: cum se redherent esse sapientes, stulti facti sunt* (Rom. 1. 21. 22). Declarans deinde quam occurrunt et stulti essent, addit haec verba: *Mauerverantque gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volatilium, et quadrupedum, et reptilium* (Ibid. v. 23). Sed has tenebras fides adventu suo in universum discutit in anima, quæ se hospitio dignata fuerit: et quemadmodum navem ventorum impetu jacitam, et fluctuum assulta inundatam, demissa ancora omnino stabilit, et vel in medio pelago radicat: ita etiam mentem nostram extraneis cogitationibus jactatam adventu suo fides tutias quam ancora ex inimicenti naufragio liberat, tamquam in tranquillum

portum, in conscientiae certitudinem ducens. Quod et ipsum Paulus significans dicit : *Propterea dedit Deus apostolos ad consummationem sanctorum, donec occurramus omnes in unitatem fidei et agnitionis Filii Dei, ut sic amplius simus parvuli fluctuantes, et quogis tenio hoc atque illuc iactati* (Ephes. 4. 11 - 14). Vides fiduci facinus præclarum, quod oeu ancora querpiaria tutissima, a fluctuatione liberat : sicut idem rursus ad Hebreos scribit, hoc modo de fide loquens : *Quam velut ancoram tenemus animæ, tutam firmamque, et introiectam usque ad en que sunt intra velum* (Hebr. 6. 19). Ne enim audita ancora putes deorsum te trahendum, ostendit novum esse quoddam ancore genus, que non deprimat, sed sursum mentem elevet, ad cælum usque sublatam, et intra velum oeu manu deductam : velum enim hoc loco cælum vocavit. Cur, aut quiam ob causam ? Quia sicut velum ab exteriore parte tabernaculi dirimebat sancta sanctorum, ita cælum istud tamquam velum medium inter creaturam objectum, ab exterioro tabernaculo, hoc est mundo hoc quem videmus, dirimit sancta sanctorum, videlicet ea qua supra se sunt, quo præcursor pro nobis intrgressus est Christus.

4. Quid autem dicit, sic intelligendum est : Illuc, inquit, animam nostram sublimem auollit fides, non sinens ullis præsentibus malis deprimi, sed spe futurorum labores allevans. Qui enim futura spectat, cœlestia sperans, et mentis oculos illo dirigens, ne scutit quidem præsentium malorum molestiam, quemadmodum neque Paulus sentiebat, et hujus philosophia causam docebat dicens : *Nam momentaneas levitas afflictions nostræ mire supra modum æternum pondus gloriae patet nobis* (2. Cor. 4. 17). Quomodo et qua ratione ? *Dum non spectamus ea quae videntur, sed ea quae non videntur* (ib. v. 18), nimirum oculis fidei. Sicut enim corporis oculi nihil vident intelligibile, ita oculi fidei nihil vident sensibile. Sed de qua fide hic loquitur Paulus ? nam fidei vocabulum duplice habet significationem. Etenim fides dicitur, per quam prodigia tunc faciebant apostoli, de qua Christus dicebat : *Si habueritis fidem sicut granum sinapi, dicetis monti huic, Migrat, et migrabit* (Matth. 17. 20). Et rursum cum discipuli non possent lunatecum liberare a dæmono, causamque sciscitarentur, hanc eis subindicavit, quod fides eos desiceret, dicens, *Propter incredibilitatem vestram* (ib.). Et Paulus de eadem dicebat : *Si habuero fidem ita ut montes transferam* (1. Cor. 13. 2). Et Petrus cum periclitaretur ne mergeretur pedibus per mare incedens, eamdem interpretationem audivit a Christo, *Modica fidei, quare dubitasti* (Matth. 14. 31) ? Itaque fides dicitur qua miracula et prodigia patruntur : dicitur item fides qua nos ad agnitionem Dei perducit, ob quam quisque nostrum fidelis est : sicut ad Romanos scribens dicit : *Gratias ago Deo meo per Jesum Christum, non fides restra annuntiatur in toto mundo* (Rom. 1. 8); ac rursum ad Thessalonicenses : *A vobis enim personuit sermo Domini, non solum in Macedonia et Achaia, verum etiam in omni loco fides*

restra, que est in Deum, dimanavit (1. Thess. 1. 8).

Fidem cognitionis cur Spiritum fidei roci ; fides quare auxilio Spiritus indiget. — Qualem igitur sub-indicat in hoc loco fidem ? Dubio prouel fidem cognitionis : id quod ex sequentibus patet. Credimus, inquit, quapropter et loquimur. Quid credimus ? Quod qui resuscitauit Christum, etiam nos resuscitabili per virtutem suum (2. Cor. 4. 14). Sed quare eam vocalit Spiritum fidei, et in donationum ordinem anumerat ? Nam si donum est fides, et solius Spiritus donum, non nostrum meritum, neque increduli punientur, neque credentes laudem promerebuntur. Talis enim est donationum natura, non sunt coronæ, neque præmis. Donum enim non est accipientis meritum, sed largitoris liberalitatis gratificatio. Hanc ob rem etiam discipulos jussit non gaudere eo quod dæmonas ejicierent, et eos qui in nomine suo prophetaverant, et virtutes multas fecerant, expulit e regno cœlorum : quoniam ex suis meritis nullam habebant fiduciam, sed ob solas donationes salvi fieri volebant.

5. Si igitur etiam fides tale quiddam est, et nihil ex nostro contulimus, sed totum est gratia Spiritus, et ipsa ultra se in animas nostras ingessit, et nullam pro ea recepturi sumus mercedem, quomodo igitur dicit : *Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem* (Rom. 10. 10) ? Quoniam et ejus qui creditit, virtutis meritum est fides. Quo autem modo alibi id rursum subindicat dicens, *Ei rero qui non operatur, sed credit in eum qui justificat impium, imputatur fides sua ad justitiam* (Ibid. 4. 5), si totum est gratia Spiritus ? qui enim etiam patriarcham Abram plurius redimivit laudum coronis, eo quod contemptis rebus præsentibus, præter spem in specie creditit ? Quam ob rem igitur Spiritum fidei vocalit eam ? Illud nimirum ostendere voleus, quod initio credere, et parere vocanti, nostræ est bonæ mentis : at postquam jacta fuerint fidei fundamenta, jam opus est auxilio Spiritus, ut in nobis perpetuo maneat inconcussa et inexpugnabilis. Neque enim Deus, neque Spiritus gratia nostrum prævenit propositum : sed tametsi vocet, exspectat tamen, ut sponte et propria voluntate accedamus, ac tum deum cum accesserimus nobis suum totum exhibet auxilium. Quoniam enim diabolus, posteaquam ad fidem accessimus, continuo subrepit volens egregiam hanc radicem evellere, et zizania properans intersetere, gorrinamque ac purum somen ledere, opus tum habemus auxilio Spiritus, ut quemadmodum strenuus agricola animæ nostræ insidens, multa cura et providentia novellam fidei plantam undequaque muniat. Ideo Thessalonicensibus quoque scrihebat dicens : *Spiritus ne extinguatis* (1. Thess. 5. 19) : ut ostendat, accende Spiritus gratia, inexpugnabiles nos malo dæmoni atque omnibus ejus insidiis futuros esse. Nam si nemo potest dicere Dominum Jesum nisi in spiritu sancto, multo magis fidem tutam et radicataam non poterit habere nisi in spiritu sancto.

6. Quomodo Spiritus sanctus in nobis retinetur. Virginitas sit juncta benignitati. — At quomodo poterit

αλιούστα τι πίστις ἀπαλλέται τοῦ ναυαγίου, ὃντερ
ἐν γαληνῷ λιμνᾷ, τῇ τοῦ συνειδότος πληροφορίᾳ τὸ
σκάφος δρμίζουσα. Καὶ αὐτὸς τοῦτο πάλιν ὁ Παῦλος
θηλῶν εἰπεῖν, διὰ τοῦτο ἔδωκεν ἀποστόλους σὸν
Θεόν πρὸς παταρισμόν τῶν ἀγίων, μέχρι παταρι-
σμῶντας οἱ κάντες εἰς τὴν ἐντητηρα τῆς πίστεως
καὶ τῆς ἐπιγράφωσας τοῦ Γεωργίου τοῦ Θεοῦ· Ἰνα
μηρέτε ὄμνυτε τῆς πίστεως καὶ περιφερό-
μενοι παντες ἀνέμῳ. Ὁρὸς τῆς πίστεως τὸ κατόρ-
θωμα, διὰ τοῦ ἀγίου παταρισμοῦ τῶν ἀγίων, εἰκάσια
τῶν σάλον· ὅπερ οὐκ καὶ αὐτὸς πάλιν Ἐβραῖος ἐπι-
στάλλει, εἴδων λέγων περὶ τῆς πίστεως· Ἡν ὡς
ἀγίουρος ἔχομεν τῆς ψυχῆς ἀσφαλῆ, καὶ βεβαλαν,
καὶ εἰσαρχομένην εἰς τὸ ἐσώτερον τοῦ παταπε-
τάσματος. [263] Ἰνα γάρ ἀκούσας ἀγίουρον, μή
νομίστε κάτιον καθελκεσθαι, δείκνυστι, διὰ τοῦ
αὐτῆς ἀγίουρας ἡ φύσις, οὐ κάτιον πάθουσα, ἀλλ’
δικαίων καυψίζουσα τὴν διάνοιαν, καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν
μεβιστῶσα, καὶ εἰς τὸ ἐσώτερον τοῦ παταπετάσματος
χειραρχωῦσα· παταπέτασμα γάρ ἐνταῦθα τὸν οὐρα-
νὸν ἐκάλεσται. Τίνος ἔνεκα, καὶ διὰ τοῦ; Ὅτι καθάπερ
τὸ παταπέτασμα ἀπὸ τῆς ἑκατοντής διεργεῖ τὰ ἄγια
τῶν ἀγίων, οὐτῷ δὴ καὶ ὁ οὐρανὸς οὗτος, ὃντερ κα-
παπέτασμα, μέσος τῆς κτίσεως παρεμβεβημένος
ἀπὸ τῆς ἑκατοντής τοῦ σκηνῆς, τούτης δεῖται, τῷ κόσμῳ τούτῳ
τοῦ ἀλεπομένου, διείργει τὰ ἄγια τῶν ἀγίων, τὰ δικαίων καὶ
τὰ ὑπὲρ αὐτῶν, ὃπου πρόδρομος ὑπὲρ
τῆμῶν εἰσῆλθε Χριστός.

δ'. Ὁ δὲ λέγει τοιούτον ἔστιν· Ἐκεῖ μετειρίζει τὴν
ψυχὴν τὴν ἡμετέραν, φησὶν, ἡ πίστις, οὐκ ἀριστα
οὐδὲν τῶν παρόντων δεινῶν ταπεινωθῆναι, ἀνακο-
φίζουσα τοὺς πόνους τῇ τῶν μελλοντῶν ἀλπῖδα. Ὁ
γάρ πρὸς τὰ μᾶλιστα ἀφορῶν, καὶ τὴν ἐκ τῶν οὐρα-
νῶν ἀναμένουν ἀλπίδα, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς δια-
νοίας ἔκει ψεπάγων, οὐδὲ αἰσθάνεται τῆς δόνητος τῶν
ἐν τῷ παρόντι δεινῶν, ὃντερ οὖν οὐδὲ Παῦλος ἥτις
νετο, καὶ τὴν αἰτίαν τῆς φιλοσοφίας ἐδίδασκε, λέγων·
Τὸ γάρ παραντίκα ἐλαζόρ τῆς θλίψεως καθ-
ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν αἰώνων βάρος δόξης
ἡμῖν πατεργάζεται. Πώς, καὶ τίνι τρόπῳ; Μή σκο-
πούντων ἡμῶν τὰ βιοπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βιο-
πόμενα διὰ τῶν τῆς πίστεως ὀφθαλμῶν. Οὐστερ γάρ
οι τοῦ σώματος οὐδὲν βλέπουσι νοητὸν, οὐτας οἱ τῆς
πίστεως οὐδὲν βλέπουσιν αἰσθητὸν. Ἀλλὰ ποίαν πίστιν
ἐνταῦθα λέγει ὁ Παῦλος; τὸ γάρ τῆς πίστεως διομιχ
διπλῆν ἔχει τὴν σημασίαν. Καὶ γάρ πίστις λέγεται,
καθ' ἣν τὰ σημεῖα ἐποιουν τότε οἱ ἀπόστολοι, περὶ τῆς
ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· Ἐάντι ἔχητε πίστιν, ὡς ἀπόκρι-
νεταις, ἔρετε τῷ δρει τούτῳ, Μετάθησι. καὶ
μεταβιβίσται. Καὶ πάλιν, ὅτε τὸν σημειαζόμενον οὐκ
ἰσχύσαν ἀπαλλάξαι τοῦ δαιμόνος οἱ μαρτῖται, καὶ τὴν
αἰτίαν ἐκούλοντο μαθεῖν, ταύτην αὐτοῖς ἥντικατο τὴν
ἴλλεψιν τῆς πίστεως, λέγων· Διὰ τὴν ἀπίστιαν
ἡμῶν. Καὶ ὁ Παῦλος δὲ περὶ αὐτῆς ἔλεγεν· Ἐάντι
ἔχω πίστιν, ὃντερ δρη μεδιστάσθετε. Καὶ διὰ δὲ
καπαποντίζεσθαι ἐμπλέει πεζῇ βαδίζων ἀπὸ τῆς θαλάσ-
σης δὲ Πέτρος, αὐτὸς τοῦτο πάλιν ἐνεκάλεσεν δὲ Χρι-
στὸς, εἰπὼν· Εἰς τὸ ἀδίστασσος, διηγόσιτε; Λέγεται
τοίνυν πίστις ἡ τῶν σημείων καὶ τῶν θαυμάτων ποιη-
τική· λέγεται δὲ πίστις καὶ ἡ τῆς εἰς τὸν Θεόν γνώ-
σεως παραπονεστική, καθ' ἣν ἔκαστος ἡμῶν ἔστι
πίστις· ὡς δταν λέγῃ γράψων Ῥωμαίοις· Ἐγκα-
ριστώ τῷ Θεῷ μου διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐτι ἡ
πίστις ὑμῶν ἐτ ὀλιώ τῷ κόσμῳ παταγγέλλεται·
καὶ θεσσαλονικεῦστι πάλιν· Ἄρι υπὸ γάρ δέκήηται
δέκήος τοῦ Θεοῦ, οὐ μόνοι ἐτ τῷ Μακεδονίᾳ,

ἀλλὰ καὶ ἐτ τῷ Ἀχαΐᾳ, καὶ ἐτ πάντει τόπῳ ἡ πί-
στις ὑμῶν ἡ αρδε τὸν Θεόν ἐξειλανθε.

Πολὺν οὖν αἰνίσσεται ἴνταῦθα πίστιν; Εὐθηλον, οτι
τὴν τῆς γνώσεως· καὶ δηλοι τὸ ἑξῆς. Πιστεύομεν
γάρ, φησι, διὸ καὶ λαλούμεν. Τι πιστεύομεν; Ὅτι
οὐδὲτερας Ἰησοῦν, καὶ τὴν ἡγεροι διὰ τῆς δυνά-
μεως. Ἀλλὰ διὰ τὸ Πνεύμα πίστεως αὐτὴν καλεῖ,
καὶ εἰς τὴν τῶν χαρισμάτων καταλέγει τάξιν; Εἰ γάρ
χάρισμα ἔστιν ἡ πίστις, καὶ τῆς τοῦ Πνεύματος δω-
ρεῶν μόνον, ἀλλὰ οὐχ ἡμίτερον κατόρθωμα, οὔτε οἱ
ἀπιστοῦντες κολασθεούνται, οὔτε οἱ πιστεύοντες ἐπι-
νήθησονται. [264] Τοιαύτη γάρ τῶν χαρισμάτων ἡ
ψύσις, οὐχ ἔχει στεφάνους, οὔτε ἀμοιβάς. Οὐ γάρ
τῶν δεξαμένων τὸ δῶρόν ἔστι κατόρθωμα, ἀλλὰ τῆς
τοῦ παρεπιχκότος φιλοφροσύνης χάρισμα. Διὰ τούτο
καὶ τοὺς μαρτυρούς ἐκείνους μητὶ χαίρειν ἐπὶ τῷ
δαιμόνιος ἐκβάλλειν, καὶ τοὺς ἐπὶ τῷ δύναμει αὐτοῦ
προφητεύσαντας καὶ δυνάμεις πολλάς ποιήσαντας δέ-
δητε τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἐπισθή ἀπὸ κα-
ρδιομάτων μὲν οἰκείων οὐδεμίαν εἶχον παρέργησαν,
ἀπὸ δὲ χαρισμάτων ἐκούλοντο σώζεσθαι μόνον.

ε'. Εἰ τοιν καὶ ἡ πίστις τοιοῦτον ἔστι, καὶ οὐδὲν
ἡμεῖς εἰσηγήσαμεν, ἀλλὰ τὸ πᾶν τῆς τοῦ Πνεύματος
ἔστι χάριτος, καὶ ἐκείνη ταῖς ἡμετέραις αὐτὴν ἐγκα-
θέτας ψυχαῖς, καὶ οὐδένα ἀνεὶ τούτων ληφθείσα μι-
σθῶν, πῶς οὖν ἔλεγε, Καρδίᾳ γάρ πιστεύεται εἰς
δικαιοσύνην, στόματι δὲ δρολογείται εἰς σωτη-
ρίαν; Ὅτι καὶ τῆς τοῦ πεπιστευκότος ἀρετῆς ἔστι
κατόρθωμα ἡ πίστις. Πῶς δὲ ἀλλαχοῦ τοῦτο αὐτὸν
πάλιν αἰνίσσεται λέγων, Τῷ δὲ μὴ ὄργανομένῳ, πι-
στεύοντες δὲ ἐπὶ τὸν δικαιοῦντα τὸν δοσεῖν, λογί-
ζεται ἡ πίστις εἰς δικαιοσύνην, εἰ τῆς τοῦ Πνεύ-
ματος χάριτος τὸ πᾶν ἔστι· πῶς δὲ καὶ τὸν πατριάρ-
χην Ἀβραὰμ δι' αὐτῆς ἡ μυρίοις ἀνέδησεν ἐγκαμψίων
στεφάνοις, διὰ τὰ παρόντα πάντα παραδραμῶν, περ'
ἀλπίδα ἐπὶ ἀλπίδει ἐπιστευεῖ; Τίνος οὖν ἔνεκα Πνεύμα
πίστεως αὐτὴν καλεῖ; Ἐκείνοι δεῖξαι βουλόμενος, διὰ
τὸ μὲν παρὰ τὴν ἀρχὴν πιστεύειν, τῆς ἡμετέρας
εὐγνωμοσύνης ἔστι, καὶ τὸ οὐρακοῦσα κληθεῖντας·
μετὰ δὲ τὸ καταβληθῆναι τὴν πίστιν, τῆς τοῦ Πνεύ-
ματος δεδμενα βοηθείας, ὃντες μένειν αὐτὴν διηνεκτούς
διστοτον καὶ ἀπερίτρεπτον. Οὔτε γάρ δὲ θεός, οὔτε τῇ
τοῦ Πνεύματος χάριτος τὴν ἡμετέραν προφθάνεις προσ-
αρτρεῖν· ἀλλὰ καλεῖ μὲν, ἀναμένει δὲ ὃντες ἐκόντας καὶ
βοηθεῖντας ὁκδεν προσελθεῖν· εἰτα, ἐπειδὲν προ-
σέλθωμεν, τότε τὴν παρὰ διατοῦ παρέχει συμμαχίαν
διπασαν. Ἐπειδὴ γάρ καὶ δὲ διάβολος μετὰ τὸ τῇ
πίστει προσελθεῖν ἡμᾶς, εὐθίως ἐπεισέρχεται, τὴν
καλήν ταύτην ρίζαν ἀναπάσαι βουλόμενος. καὶ τὰ
ζεύνια σπείραις ἐπειγόμενος, καὶ τοὺς γηγοῖς καὶ
καθαροῖς λυμήνασθαι σπέρματι· δεδμενα τῆς τοῦ
Πνεύματος βοηθείας τότε, ίνα, καθάπερ γεωργὸς φιλό-
πονος ἡ, ἐγκαθεῖδμενος ἡμῶν τῇ ψυχῇ, πολλῇ τῇ
φεροι καὶ προνοὶ τειχίζῃ πάντοθεν τὸ νεοπαγκε τῆς
πίστεως φυτόν. Διὰ τούτο θεσσαλονικεῦσιν ἐπάστελλε
λέγων, Τὸ Πνεύμα μὴ σβένητε, δηλῶν διὰ τῆς τοῦ
Πνεύματος χάριτος ἐπεισελθούσης, ἀκαταργ-
νιστοι τῷ πονηρῷ δαιμονὶ λοιποὶ καὶ ταῖς μεθοδείαις
αὐτοῦ πάσαις ἐσόμενα. Εἰ γάρ οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν
Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἀγίῳ, πολλῷ
μᾶλλον τὴν πίστιν ἀσφαλῆ καὶ ἀρβιζωμένην οὐ δυνή-
σται κατασχεῖν, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἀγίῳ.

ζ'. Πῶς δὲ δυνησόμεθα τὴν τοῦ Πνεύματος ἐπιστά-
σανται βοηθείαν, καὶ πίστις μεῖναι παρ' εαυτοῖς;

α Πιο πισ. δι' αὐτήν.

β Πιο πισ. τιμητόν.

Αἱ̄ Ἑργαν ἀγεθῶν καὶ πολιτείας φρίστης. Καθάπερ γάρ τὸ λυχνιαῖον· τόνις ἀλεύ κατέχεται, καὶ ἀναλα-
όντος [265] τούτου κάκεντο συναναλοῦντος ἀπαίσιν·
οὐτε δὴ καὶ ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις, περίντων μὲν
ἥραν ἔργων ἀγεθῶν, καὶ ἐλεημοσύνης πολλῆς ἐπι-
χομένης τῇ ψυχῇ, μέντος καθάπερ ἀλεύ πατεχομένη
ἡ φύλξ· ταύτης δὲ οὐκέποτε, ἀπεισὶ καὶ ἀναχωρεῖ·
ὅπερ καὶ ἵτε τῶν πάντας παρθένος ἐγένετο. Καὶ γάρ
ἐπιλένει μετὰ τοὺς πολιτῶν πάνους καὶ τοὺς ἑρώτας,
ταύτῃ τῇ ἀπὸ τῆς φιλανθρωπίας οὐκ εἰχον βοήθειαν,
οὐκ ἰσχυσαν περὶ ἀπαίσις κατασχεῖν τὸ τοῦ Πνεύ-
ματος χάρισμα· διὸ καὶ τοῦ νυκτερίου ἐξελθήσαν,
καὶ τῆς φιλερῆς ἐπεινῆς θεωρῆς, Ὁράτε,
οὐκ οὐδὲ ὅμοις· ἡ καὶ τῆς γεννήσης ἡν καλαπατί-
ρε· διὸ τοῦτο καὶ μαρτὸς αὐτᾶς ὀνόμαστον· εἰκότες·
τοι τυραννικότερος ἐπιθυμίας περιγενόμενος, ὅποι
τῆς ἀσθενεστέρας ἀλλαχεῖ. Ὁρά γάρ· φύσεως βίου
ἐνίκησαν, λυττῶσαν μενίναν ἀγαλλιώσαν, τὰ τῆς ἐπι-
θυμίας ἀστέρεσαν κύματα, ἐν τῇ διατρίβουσαι ἀγγε-
λικὸν ἀπελείγοντο βίου, εἴσιμα περικείμενοι πρὸς τὰς
ἀσωμάτους ἡμιλάθησαν δυνάμεις· καὶ μετὰ τοσούτουν
πάντων χρημάτων ἐπιθυμίας οὐκέποτες, θεωρεῖ
μεριπός καὶ ἀνήροις· διὸ τοῦτο καὶ οὐδὲ συγγράμμης
φεύγεισαν· οὐδὲ τοῦτο τὸ πιστόνα γέγονα μόνον·
εἰ γάρ ἐν τοσούτῃ φιλογῆ τάραντος ἐπιθυμίας; δυνη-
τεῖσαι οὐδέποτε, καὶ ὅπερ τὰ σκέμματα πεπήσασι,
καὶ πλεῖα τῶν προσταχθέντων ἀπελείγονται (οὐ γάρ
ἔστι νόρος ἡ παρθενία, ἀλλὰ τῇ προερόσει τῶν
ἀκουστῶν ἀπετέρεσται), εἴτα ὅποι χρημάτων ἡττη-
θεῖσαι, τόνος οὐκ ἐν εἰσιν ἀλειφότεροι, διὸ ὅλην
ἀργυρίων τῶν στέραντον ἀπὸ τῆς περιπλῆκτος· Ἐπη-
τεῖσαι οὐδέποτε, καὶ ὁπέρ τὰ σκέμματα πεπήσασι;
Ταῦτα λέγω, οὐχὶ τὰς χειράς τῶν παρθένων ἐκλύουν,
οὐδὲ τὴν παρθενίαν οὐδέποτε βουλόμενος, ἀλλ' ἵνα μή
ἀνόντης δράμωσιν, ἵνα μή μετὰ μυρίους ἕδρωτας
ἀστεράντων καὶ αἰσχύνης γέμουσι εἰς τῶν σκεμ-
μάτων ἀναχωρήσωτι. Καλὸν ἡ παρθενία καὶ ὑπὲρ
τὴν φύσιν τὸ πατρόθωμα· ἀλλὰ τὸ καλὸν τοῦτο καὶ
μέγα καὶ ὑπὲρ τὴν φύσιν, ἐν μή φιλανθρωπίαν διῆ
συνεισεγμένην, οὐδὲ ἐπιβαίνειν τῶν τοῦ νυμφῶνος
προθύρων δυνήσεται. Καὶ σκόπει μοι τῆς φιλανθρω-
πίας τὴν ἴσχυν, καὶ τῆς ἐλεημοσύνης τὴν δύναμιν.
Παρθενία μὲν χωρὶς ἐλεημοσύνης οὐκέποτε
μέχρι τῶν προθύρων τοῦ νυμφῶνος ἀγαγεῖν· ἐλεημο-
σύνη δὲ χωρὶς παρθενίας, τοὺς ἀπαίσις τροφίμους
μετὰ πολλῶν ἀγαμάτων εἰς τὴν πρὸς καταβολῆς
κάθησμον βασιλείαν ἥτοι μασμένην ἔχειραγώγησεν.
Αὗται μὲν γάρ, ἐπειδὴ ἐλεημοσύνην οὐκέποτε
ἔχειντο διάκλητη, ἤκουσαν, Ὅράτε, οὐκ οὐδὲ ὅμοις·
ἐκεῖνοι δὲ οἱ δεψῶντα ποτίζαντες, καὶ πεινῶντας θρέ-
ψαντες τὸν Χριστὸν, καίτοι παρθενίαν μή προσαλλό-
μενοι, ἤκουσαν. Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατέρος
γειου, κληρονομήσατε τὴν ἥτοι μασμένην ὑγίην βα-
σιλείαν πρὸς καταβολῆς τοῦ κάθησματος.
Καὶ μάλιστα εἰκό-
τως· δὲ μὲν γάρ παρθενεύων καὶ νηστεύων, ἐστιν
χρήσιμος· δὲ δὲ ἐλεῶν, κοινὸς ἐστι τῶν ναυαγούντων
λιμήν, τὰς τῶν πλησίον διορθούμενος πενίας, καὶ
τὰς ἐπέρων λύνων ἀνάγκας. Τῶν δὲ κατορθωμάτων
ἐκεῖνα μάλιστα εὐδοκιμεῖν εἰώθεν, ὅπερ ἐν πρό-
σι τοῖς παρθενεύων τοῖς πρόσοποις τοῦ Φερ-

[266] ἔ. Καὶ ἵνα μάθης, διτὶ αὖται μᾶλλον τῷ Φερ-
περιπούδαστοι τῶν ἀλλών αἱ ἐντολαί, περὶ μὲν νη-
στείας καὶ παρθενίας διαλεγόμενος, βασιλείας οὐρα-

^a Cod. 748 γίνεται.

νῶν μέμνηται· περὶ δὲ ἐλεημοσύνης καὶ φιλανθρω-
πίας καὶ τοῖς ποιεῖν διαντοῖς οἰκείημανος νομοθετῶν,
πολὺ μεῖζον τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν τέθεισαν
ἴκανον, "Οὐαὶ γάρ τοῖς δύοις δύοις τοῖς Πατέροις ὑμένων
τοῦτο ὁ Χριστὸς Πλεγαν· Ὄτι τὸν ἥλιον αὐτοῦ προ-
τίθεται τοῖς δύοις δύοις τοῖς αὐτοῖς δύοις, καὶ βρέφει
ἐστὶ δικαιούμενος καὶ διδίκιος. Οὐτοὶ καὶ ὑμεῖς τοῖς εἰς τὰ
κατὰ δύναμιν εἰς τὸ κοινῇ συμφέρον τῶν ἀλειφῶν
ἀποκεχρημάτων, μιμήσασθε τὸν τὰ ἀγαθὰ εἰντοῦ προ-
τίθεται τοῖς δύοις δύοις τοῖς αὐτοῖς δύοις. Μέγα τὸ τῆς παρθενίας ἔξιώματα,
καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον συγκριτήσαιει εἰντὸν βαύλωρει.
Παρθενίας γάρ ἔξιώματα οὐκέποτες δύομάν μόνον,
ἀλλὰ τὸ φιλανθρωπὸν εἰναι καὶ φιλάσσειν καὶ συμ-
ποθητικόν. Τί γάρ δραλεῖς παρθενία μετὰ ἀμφοτεῖτος;
τί δὲ κύρδος συρροεῖνη μετὰ ἀπονθρωπίας; Οὐκ
δύλιος τομέτων ἐπιθυμίᾳ, ἀλλὰ δύλιος χρημάτων ἐπι-
θυμίᾳ· οὐδὲ ἀθαύμαστος χρυσός κύλιος· τὸν μαζίν της
δυνήσεως δινταργονιστήν, ἀλλ' ὁ ἀλέτων καὶ ἀσθεν-
τερος ἀπράτηος σου καὶ περιγένετο. Διὰ τοῦτο εἰ-
σηχοτέραν ἐποίησε σου τὴν ἡτταν· διὰ τοῦτο οὐδὲ
συγγράμμης ἐτυχεῖς, τοσούτης μὲν περιγενομένη βίου·
καὶ πρὸς τὴν φύσιν εὐθῆν ἀποδυσαμένη, ὃποι δὲ φι-
λαργυρίας ἀλούσα, ἥν καὶ οἰκέται πολλάκις καὶ βάρ-
βαροι ἀπονήσται τεκνήσαι τὴν δυνήσεων.

η. Ταῦτ' οὖν διπάντα εἰδέστε, ἀγαπητοί, καὶ οἱ γάμοις
διμοῦντες, καὶ οἱ παρθενίαν ἀσκοῦντες, πολλὴν ἀπι-
δειξμένα περὶ τὴν διελεημοσύνην τοιαύτην, ἐπειδὴ
μηδὲ ἐτέρως ἐστι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐπιτυ-
χεῖν. Εἰ γάρ παρθενία χωρὶς ἐλεημοσύνης οὐκέποτε
τοῦτο εἰσαγαγεῖν, πολὺν ἐτερον κατόρθωμα
τοῦτο ισχύει, η δυνήσεται ταῦτης χωρίς· Οὐκ ἐστιν
οὐδὲν. Πλάσῃ τοίνυν ψυχῇ καὶ δυνάμεις τὸ ἔλασον
ἐγχώριων ταῖς λαμπάσι, καὶ δεῖται λέλας ἐστι καὶ δι-
ηγετικός τοῦτο, ἵνα φαιδρὸν καὶ πλούσιον μείνῃ τὸ φῶς.
Μή γάρ δι τὸν πένητα λέλης τὸν λαμβάνοντα, ἀλλὰ τὸν
θεὸν τὸν ἀποδέδηντα· μή τὸν δεχόμενον τὸν ἀργύριον,
ἀλλὰ τὸν ὑπεύθυνον γινόμενον τῷ ὄφρηματι. Διὰ γάρ
τοῦτο ἐτερος λαμβάνει, καὶ ἐτερος ἀποδέδησιν, ἵνα δὲ
μὲν τοῦ δεχομένου πενία καὶ η συμφορά πρὸς θεού
ἐπικάμψῃ καὶ συμπάνειν· δὲ δὲ τοῦ μᾶλλοντος ἀπο-
διδόντος πλούτος τὴν καταβολὴν ἔγγυωρων, καὶ τὴν
μετὰ πολλῆς προσθήκης ἀποτεῖν ἐπομένην, θαρρήσαι
παρατευάσῃ περὶ τοῦ δακτείου καὶ τοῦ τέλους, καὶ
μετὰ πλείονος δακτείας ἐκκαλέσηται τὴν ἐλεημο-
σύνην. Τές γάρ, εἰπέ μοι, μᾶλλον ἐκατονταπλασίονε
λαμβάνειν, καὶ θαρρῶν πάντως ὑπὲρ τῆς ἀποδέσσεως,
οὐχὶ τὰ πάντα προήσται;

Μή τοίνυν φειδώμεθα χρημάτων, μᾶλλον δὲ φε-
ιδώμεθα τῶν χρημάτων· δὲ γάρ φειδόμενος τῶν δυνάτων,
εἰς τὰς τῶν πενήτων χειράς αὐτὰς ἀντοτίθεται, εἰς
τὸν δαυλὸν θησαυρὸν, καὶ λησταῖς καὶ οἰκέταις καὶ
συκοφάνταις κακούργοις καὶ πάσαις ἐρέθσαις ἀνάλοιτον.
[207] Εἰ δὲ καὶ ταῦτα ἀκούων δικεῖ; προσέδοθε· τι τῶν
δυντῶν, καὶ οὐτε τὸ ἐκατονταπλασίαν ἀπολαβεῖν, οὐτε
η τοῦ πένητος; συμφορά, οὐτε δόλος οὐδὲν ἐπικάμψῃ
σε δυνήσεται, διαλόγησαι τὰ πεπληγμέλημά να τοι·
εἰσελθεις εἰς τὰ συνειδής τῶν ἀμαρτημάτων, πάσαν ἐξ-
εισάγον σου τὴν ἡωτίνη· κατάμεθος σου τὰ παραπτώματα

times allicere auxilium Spiritus, eique persuadere ut apud nos manere velit? Per opera bona et optimum vivendi rationem. Sicut enim lucernæ lumen oleo relinetur, et consumptio eo ipsum quoque una consumptum evanescit: ita etiam Spiritus gratia, dum habemus opera bona, et crebris elemosynis animam rigamus, manet non aliter quam flamma oleo reteneta: quæ si non adserint, recedit a nobis et abit; quod etiam quinque illis virginibus accidit. Etenim ille post multas labores ac sudores, cum nullum haberent ex sua benignitate præsidium, non potuerunt apud se retinere Spiritus gratiam: atque ideo sunt a thalamo repulsa, vocemque illam terribilem audierunt: *Dicasdite, non novi vos* (*Matth. 25. 12*): quæ vel gehenna fuit gravior; proprie hoc etiam stultæ sunt appellatae; et merito: quoniam cum imponentiores cupiditates viciissent, a minus valida sunt victæ. Vide, queso: natura violentiam superaverunt, rabidam insaniam frenaverunt, cupidinum fluctus sedaverunt, in terra degentes angelicam vitam vixerunt, corpore vestite incorporeas virtutes simulatae sunt, et post tantos labores pecuniarum cupiditatem non superaverunt, stulta revera et insensata: quapropter ne venia qui dem dignæ sunt habita. Lapsus enim earum societas fuit solius: quæ enim in tanta flammæ fornacem potuerant cupidinum extinguiere, et ultra scpta transilierant, et plura quam juse erant præstiterant (nulla enim lex virginitatem præcipit: libere hoc voluntati auditorum relinquitur), post hæc omnia victæ sunt a pecunia: quo quid esse miserabilius potest, si proper paululum argenti coronam e capite projiciant? Ille dico, non quod manus virginum dissolvam, neque quod virginitatem extinguiere velim, sed ne inutiliter currant, ne post plurimos sudores corona privata et pudore plena ex arena discedant. Bona res est virginitas, et maius quam pro naturæ viribus meritum: sed bona haec res et magna et naturam superans, nisi benignitatem habeat adjunctam, ne in vestibulum quidem thalami ingredi poterit. Atque hic mihi considera benignitatem viam et elemosynæ potentiam. Virginitas sine elemosyna ne in vestibulum quidem thalami perducere posuit; elemosyna vero vel sine virginitate alumnos suos cum magna laude in regnum ante conditum orbem præparatum manu deducit. Ille siquidem quoniam largam elemosynam non exhibuerant, audierunt: *Abite, non novi ros*: illi vero qui sicutiem potaverunt, et esurientem aluerunt Christum, tametsi virginitatem non proferrent in medium, audierunt: *Venite, benedicti Patris mei, possidete regnum paratum vobis a constitutione mundi* (*Ibid. v. 34*). Et merito: qui enim virginitatem servat, et jejunal, sibi ipsi utilis est: qui vero miseretur, communis est naufragorum portus, proximorum paupertatem sublevans, et alienis necessitatibus succurrens. Ceterum ex benefactis quæcumque ad aliorum utilitatem fiunt, ea potissimum laudem provoceri solent.

7. Quæ præcepta Deo caræ sint præ cæteris. Virginitas dignitas. — Et ut sciz talia præcepta præ cæte-

ris Deo curæ esse, de jejunio et virginitate disserens regni caelorum meminit: ubi vero de elemosyna et liberalitate agit, et ut nos misericordes exhibeamus, præcipit, longe amplius quam regnum caelorum præmium proponit: *Ut fratres, inquit, similes Patri vestri, qui in celis est* (*Matt. 5. 45*). Ille enim potissimum leges hominem similem Deo reddunt, quatenus Deo similem fieri hominem licet, quæ ad publicam utilitatem faciunt. Et hoc significans Christus dicit: *Quia solem suum oriri facit super bonos ac malos, et pluit super justos ac injustos*. Ita ros quoque pro sua quisque virili facultatibus vestris in communem fratrum utilitatem utendo, imitamini eum qui bona sua proponit ex æquo omnibus. Ingens est virginitatis dignitas, idemque illam admundum coli et celebrari cupio. Est enim dignitas virginitatis, non solum abstinere a nuptiis, verum etiam benignum esse, et fratribus amantem, et primum ad communisrationem. Quæ enim est utilitas virginitatis cum crudelitate? quid lucri ex temperantia cum inhumanitate conjuncta? Non es captia corporum concupiscentia, sed captia es cupiditate pecuniarum: non es admirata hominis faciem, sed admirata es auri pulchritudinem: majorem adversarium viciisti, sed minori et imbecilliori succubasti. Atque ideo turpis victa es; ideo ne venia quidem digna es, videlicet quæ tantum vita sustinuiti, et adversus ipsam naturam pugnasti, ab avaritia vero expugnata es, quam et nancipia sapenuero, et barbari homines minimo negotio superare potuerunt.

8. Ille igitur omnia scientes, dilecti, sive in coniugio, sive in virginitate degentes, magna diligentia elemosynam exercetamus, quandoquidem nulla alia ratione licet ad regnum caelorum pervenire. Nam si virginitas absque elemosyna ad regnum non valuit perducere, quoniam aliud beneficium hoc efficeret sine hac poterit? Profecto nullum. Toto igitur animo, totisque viribus oleum affundimus lampadibus idque largiter ac indesinenter, ut hilare ac largum lumen permaneat. Nec pauperem respicias accipientem, sed Deum redditum: non eum qui stipem accipit, sed eum qui se tibi debitorem obligat. Nam ideo alias accipit, alias reddit, ut accipientis paupertas et calamitas ad misericordiam te flectant ac communisrationem: divitiae vero Dei reddituri, fidejubentis etiam cum auctorario solutionem futuram, majorem tipi de fructu et usura fiduciam indant, et ad largiorem elemosynam provocent. Quis enim, rogo, centuplum recepturus, et de recipiendo securus, non omnia sua libens croget?

Cohortatur ad elemosynam imperfendam. — Ne igitur parcamus pecunia, immo vero parcamus pecunie: nam qui facultatibus suis parcit, in pauperum manus eas deponit, in thesaurum sacrosanctum, quo nec latrones, nec servi, nec syrophantæ malefici, nec ulke mortalium insidiae penetrare valeant. Quid si etiam his auditis piget te e bonis tuis non nihil erogare, et neque centuplum recipiendum, neque pauperis calamitas, neque aliud quidquam flectere te po-

test, reputa quam multa peccaveris, ingredere in conscientiam delictorum, excute omnem actam vitam, accurate errata tua cognosce, et sis licet hominum omnium inhumanissimus, certe pavore peccatorum omni tempore compulsus, et remissionem propter eleemosynam sperans, vel corpus tuum insuper impedes, ne dum pecuniam. Si enim sauci, et morbos corporales depellere cupientes, nullis facultatibus parcimus, etiam si indumentum ipsum dividendum sit, ut ab infirmitate illa libereun : multo magis animae infirmitatem et gravissima peccatorum vulnera curaturi per eleemosynam, cuu summa alacritate eam excrebimus. Atqui quoties argolas, non statim numerata pecunia liberaris a morbo, sed a cpenumero et sectione opus est, et usione, et amaris pharmaci, et fame, et frigore, et aliis gravioribus mandatis : hic autem non sic, sed satis est dare nummos in manus pauperum, et statim ablueris omnia peccata, sine ullo vel dolore vel labore. Medicus enim qui animam curat, non opus habet arte, non instrumentis artis, non ferro aut igne : sed solus nutus sufficit, ac mox omnia peccata ab anima auferuntur et evanescunt.

9. *Monachorum dura vivendi ratio.* — Non vides monachos istos qui solitariam vitam amplectuntur, et in vertice montium secedunt, quam duram vivendi rationem perferant? Etenim cinereum sibi substernentes, et sacrum induentes, et catenis ferreis totum corpus degravantes, et in casa seipso concludentes assidue cum fame luctantur, in fletu vivunt et vigiliis intolerabilibus, ut partem aliquam peccatorum abhant : tibi vero licet sine omni illo duro victu expeditam hanc et facilem pietatis viam ingredi. Qualis enim, vero, labor est, his quæ adsunt frui, et quod supererat in egenos insumere? Nam etiam si nulla merces esset proposita, etiam si non tam ampla retributio præfinita esset, annon vel ipsa rei natura quantumvis inhumania persuadere poterat, ut en quod ipsis superest ad egenorum solamen uterentur? Nunc cum tantum coronarum, tantum retributionum, tanta peccatorum oblio per eleemosynam paretur, quam, rogo, excusationem habebant, qui pecuniae parcunt, et animam suam in profundum peccatorum demergunt? Nam etiam si nihil aliud te moveat et excitet ad condolendum et ad dandam eleemosynam, saltem reputa quam incertus sit vita finis, et cogita quod etiam si pauperibus non des, morte tamen superveniente, veles nolis, tuas res aliis es cessurus. Ergo dispensato divitias tuas, et dum licet, humanus esto. Extremis enim vesaniae fuerit, ea quibus vel invitus aliis cessurus es, nolle indigentibus communicare ultra, idque cuin tanta bona ex hac benignitate tibi sint provenientia. Ut vestra, inquit, copia succurrat illorum inopie (2. Cor. 8. 14). Quid est autem quod dicit? Majora accipis, quam das. Das sensibilia, accipis intelligibilia et spiritualia; das pecuniam, accipis remissionem peccatorum; liberas pauperem a fame, ille te liberat ab ira divina. Retributionis hoc genus est et negotiationis, quod majorum ac utiliorem redditum habet quam sumptum. Nam sumptus pecuniarum est: redi-

tus vero non pecunias afferat tantum, sed etiam remissionem peccatorum, simulque fiduciam erga Deum, et regnum celorum, et bona illa quæ neque oculis vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adveniunt (1. Cor. 2. 9). Annon igitur absurdum, quod negotiatores nulli rei parcant, Idque cum non singularia quædam, sed paria fere paribus permutare soleant: nos vero, cum non corruptibilia et momentanea, sed incorruptibilia et sempiterna licet pro nostris corruptibilibus ac momentaneis commutare, nea eamdem quam illi diligentiam adhibeamus?

Fides indiget auxilio Spiritus. Ex prævitate morum oritur incredulitas. — Non ita, fratres, non ita nostros saluti male consulamus, sed motu exemplo virginum, et eorum qui duocunt in ignem paratum diabolo et angelis ejus, eo quod non aluerint, neque polaverint Christum, retineamus sancti Spiritus ignem per largam benignitatem et profusa cleemosynas, ne circa fidem naufragium faciamus. Fides enim opus habet auxilio Spiritus ac perseverantia, ut inconcessa permaneat: auxilium autem Spiritus vita puritate moribusque probatis retineri apud nos solet. Quare si cupimus fidem radicatum habere, vivendi ratione pura nobis opus est, quæ Spiritum retineat, a quo totam fidem vim dependere constat. Impossibile enim est, impossibile profecto si vitam impuram habeas in fide non vacillare.

10. Certe qui de fato nugantur, et salutari de resurrectione sermoni non credunt, ob malam conscientiam et mores depravatos in hoc incredulitatis barathrum seipso precipitant. Et quemadmodum sebre laborantes, dum volunt restuationem depellere, sepe in frigidam aquam sese præjiciunt, et paulisper militato malo, graviorem sibi ardorem accidunt: ita qui mala conscientia premuntur, et consolationem aliquam querunt, nec tamen volunt per poenitentiam peccata ablueri, ad fati tyrannidem, et resurrectionis confugient abnegationem: atque hoc pacto dum se in hac vita frigidis rationibus paulisper consolantur, majorem gehennæ flammam sibi accidunt: quandoquidem segniores hic facti, postquam illuc devenierint, videbunt pro suis quæcumque peccatis debita supplicia persolvere. Et ut hoc verum esse sciatis, fidei nempe robur mala opera rebomenter impedire, audite quid Paulus dicat ad Timothéum scribens: *Ut milites, inquit, egregiam militiam, habebitis fidem ac bonam conscientiam (bona autem conscientia ex vita et operibus bonis contingere solet): quam quidam, inquit, repellentes, circa fidem naufragium fecerunt* (1. Tim. 1. 18. 19). Rursus alibi: *Radix omnium malorum est avaritia, per cuius cupiditatem quidam a fide aberraverunt* (Ibid. 6. 10). Viles tum illos propriea naufragium sociare, tum istos ob hoc ipsum aberravisse: quoniam illi bonam conscientiam repulerunt, isti vero avaritiae adhaeserunt? Quæ quidem omnia cogitantes, magnam curam habeamus vitæ quam optime instituendæ, ut duplex nobis merces contingat, una ex operum retributione, altera ex fidei robore. Sicut enim se habet ad coram, ita recta

μετά ἀπρίβειας· καὶ ἀπάντων ἀνθρώπων ἀπηγέστερος ἡς, πάντως ὑπὸ τοῦ φόβου τῶν ἡμιτριμένων σοι παρὰ πάντα τὸν χρόνον ὀθύμενος, καὶ διὰ τῆς ἵλετημοσύνης ἄφεσίν σοι προσδοκῶν γενέσθαι τούτων, μετὰ τὸ σῶμα ἐπιδύσεις σαυτοῦ, μήτη γε χρήματα. Εἰ γάρ τραύματα ἔχοντες, καὶ νοσήματα σωματικὰ ἀπαρτρύσασθαι βουλόμενοι, οὐδενὸς τῶν δυτῶν φαιδρόμεσθα, καὶν αὐτὸς τὸ ἱμάτιον ἀποδέσθαι δέοι, ἀντε τῆς ἀφρωτοῖς ἀπαλλαγῆναι ἀκείνης· πολλῷ μᾶλλον τῆς ψυχῆς ἀφρωτοῖαν, ἀποτίθεσθαι μᾶλλοντες καὶ τὰ γαλεπὰ τῶν ἀμαρτημάτων τραύματα διὰ τῆς ἀλειμοσύνης, μετὰ πάσης προθυμίας αὐτὴν ἔργασώμαθα. Καίτοι γε ἐπὶ μὲν τῶν νοσημάτων οὐκ ἔστιν εὐθέως παταβαλόντα ἀργύριον ἀπαλλαγῆναι τῆς νόσου, ἀλλὰ δεῖ καὶ τομῆς πολλάκις καὶ καύσεως καὶ πικρῶν φαρμάκων, καὶ λεμοῦ, καὶ ψύχους, καὶ ἔτερων φροτικῶντερων ἀπιταγμάτων· ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὔτως, ἀλλ' ἀρκεῖ παταβαλεῖν τὸ ἀργύριον εἰς τὰς τῶν πενήτων χαλφαῖς, καὶ πάντα εὐθέως ἀπολούσασθαι τὰ πατηματικά μένα χωρὶς ὅδύνης καὶ πόνου. Οὐ γάρ τὴν ψυχὴν θεραπεύων λατρός, οὐδὲ δεῖται μεθόδων καὶ ὀργάνων, μετὰ εὐθήρου καὶ πυρός· ἀλλ' ἀρκεῖ νεῦσαι μόνον, καὶ πάντα ἔκει τῆς ἡμετέρας ψυχῆς τὰ πλημμελήματα, καὶ εἰς τὸ μῆδον ἀφανίζεται.

὾. Οὐδὲ δρός τοὺς μοναχούς τοὺς τὸν μονῆρη βίον ἀπιθυμοῦντας καὶ εἰς τὰς κυρωφίδες τῶν δρέων ἀναχωροῦντας, δοτηνὸν ὑπομένουσι σκληραγγίαν; Καὶ γάρ στοθὸν ὑποστρωνύμενοι, καὶ σάκχον πειραλλόμενοι, καὶ κλιούς παντὶ τῷ σώματι περιτίθεντες, καὶ ἐν αὐλῇ καθεβεραγέτες ἐκυτούς, λιμῷ παλαίσουσι διηνεκεῖ, θρήνοις συζῶσι καὶ ἀγρυπνίαις ἀφορθοῖς; Ινα δυνηθῶσι μικρὸν γῦν μέρος τῶν ἡμιτρημάτων ἀπορθῆσθαι· σοὶ δὲ ἔξεστι χωρὶς τῆς σκληραγγίας ἀπάστος ἀκείνης τὴν ἐκυτὸν ταύτην καὶ ῥρδίαν εὐλέθειαν ἀπιδεῖξαν. Πολος οὐδὲ πόνος, εἰτὲ μοι, τῷ δυτῶν ἀπολαύοντας, τὰ περιττά τῆς χρείας εἰς τοὺς δεομένους ἀναλῶσαι; Εἰ γάρ μὴ μισθὸς ἔκειτο, εἰ γάρ μὴ ἀμοιβὴ τοσαύτη ὁριστο, αὐτὴ τοῦ πράγματος ἡ φύσις οὐχ ἴκανή καὶ τὸν σφόδρα ἀνημένους πεῖσαι, τοὺς περιττεύουσιν εἰς παραμυθίαν τῶν δεομένων ἀποχρήσασθαι; Οὐταν δὲ καὶ τοσούτοις στέφανοι, καὶ τοσαύται αἱμοιβαῖ, καὶ τοσαύτῃ ἀμαρτημάτων ἀμηνηστίᾳ διὰ τῆς ἀλειμοσύνης γίνηται, πολὰν ἔξουσιν ἀπολογίαν, εἰπὲ μοι, οἱ χρημάτων φεδόμενοι καὶ τὴν ψυχὴν τὴν ἐκυτὸν καταποντίζοντες τοῖς ἀμαρτήμασι; Εἰ γάρ καὶ μηδὲν οἱ ἔτερον κινεῖ καὶ διανιστοῖτο πρὸς συμπάθειαν καὶ πρὸς ἐλεγμοσύνην, τῆς τελευτῆς τὴν ἀδηλίαν ἀναλόγισαι· καὶ ἰνθυμηθεῖς^a, δεῖ καὶν μὴ πένησι δῆρες ἀπιτίθενται τοῦ θεατροῦ καὶ ἀκων ἔκστηση ἔτεροις αὐτῶν, καὶν οὕτω γενοῦ φιλάνθρωπος γῦν. Καὶ γάρ ἔσχάτης ἀνοίας ἀντίη. ὃν καὶ ἄκοντες ἔξιστασθαι μᾶλλομεν, ἔτεροις [268] τούτων μὴ μεταδοῦναι ἔκοντας τοὺς δεομένους, καὶ ταῦτα μᾶλλοντες τοσαῦτα ἀπὸ τῆς φιλοφροσύνης ταύτης καρποῦσθαι καλά. Τὸ ὑμῶν περίουσεν μα. φησι, γνερέσθω εἰς τὸ ἔκστητων ὑστέρημα. Τι δέ ἔστιν δὲ λέγει; Μείζονα λαμβάνεις, ἡ δίδωσ. Δίδωσ αἰσθητά, καὶ λαμβάνεις νοητά καὶ πνευματικά· δίδωσ ἀργύριον, καὶ λαμβάνεις ἀμαρτημάτων ἄφεσιν· λύεις οὐ τῷ πένητι λιμὸν, ἔκεινος δέ σοι λύει τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργήν. Ἀντίδοσίς τις ἔστι καὶ πραγματεία πολὺ τῆς δαπάνης μείζω καὶ γρηγοριωτέρων τὴν πρόσοδον ἔχουσα. Ή μὲν γάρ ὀπανή ἐν χρήμασι γίνεται· ή πρόσοδος δὲ οὐκ ἔτι ἐν χρήμασι· μόνον, ἀλλὰ καὶ

ἐν ἀμαρτημάτων ἀφέσει, καὶ παρθησίς τῇ πρὸς τὸν θεὸν, καὶ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, καὶ τῇ τῶν ἀγαθῶν ἀπολαύσει, διὰ μήτε ὀφθαλμὸς; εἶτε, μήτε οὓς ἔχουσε, μήτε ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβῃ. Πῶς οὖν οὐκ ἀποτοπον, τοὺς μὲν ἐμπόρους μηδενὸς φελεσθεῖ τῶν δυτῶν, καὶ ταῦτα οὐχ ἐτέρας τινὸς καινοτέρας, ἀλλ' ὅμοιας τῇ ἐνθήκῃ τῆς ἐμπορίας αὐτῶν μελλούστης ἔστεσθαι· τὸ μῆδος δὲ διὰ φιλαρτῶν καὶ ἀπικήρων οὐδὲ φιλαρτὰ καὶ ἐπικήρων, ἀλλ' ὀφθαρτὰ καὶ ἀπικήρων, καὶ ἀδέσπατα καρποῦσθαι μᾶλλοντας ἀγαθά, μηδὲ τὴν αὐτὴν ἀκείνοις φιλοτιμίαν περὶ τὰ δυταντῶν βουλεύεινται· Μή, ἀδελφοί, μή, οὗτας κακῶς περὶ τῆς δευτερῶν βουλεύεινται σωτηρίας· ἀλλὰ τὸ παράδειγμα τῶν παρθενῶν εἰδότες, καὶ τοὺς εἰς τὸ πῦρ ἀπαγομένους τὸ ητοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, ἐπειδὴ μὴ θύρεψαν, μηδὲ ἐπέτισαν τὸν Χριστὸν, κατέχωμεν τοῦ Πνεύματος τὸ πῦρ διὰ φιλανθρωπίας διψιλούς καὶ ἐπιτεταμένης ἀλειμοσύνης, ίνα μὴ περὶ τὴν πίστιν ναυαγήσωμεν. Ή μὲν γάρ πίστες τῆς τοῦ Πνεύματος δεῖται βοήθειας καὶ τῆς παραμονῆς, ίνα διεστος μένη· ἡ δὲ τοῦ Πνεύματος βοήθεια διὰ βίου καθαροῦ καὶ ποιητείας ἀρίστης ἡμῖν εἰσθεν παραμένειν. Όστε εἰ μᾶλλοιμεν ἀρθρίωμενην ἔχειν τὴν πίστιν, ποιητείας ἡμῖν δεῖ καθαρῆς τῆς τοῦ Πνεύματος πειθοῦσται μάνενται καὶ συνέχειν ἀκείνης τὴν δύναμιν. Οὐ γάρ έστιν, οὐκ ἔστι βίον ἀκάθαρτον ἔχοντα, μή την πειστὸν σαλεύεσθαι.

Γ'. Οἱ γοῦν περὶ εἰμαρμάνης ληροῦντες, καὶ τῷ σωτηρίῳ διετῆς ἀναστάσεως διαπιστοῦντες λόγῳ, ἀπὸ συνειδήσος πονηροῦ καὶ πράξεων διεφθαρμένων ἐπὶ τὸ βάραθρον τῆς ἀπιστίας ταύτης κατέπεσον. Καὶ καθάπερ οἱ πυρέττοντες βουλόμενοι τὸ πνίγος ἀποτινάξασθαι, κατὰ φυχρῶν ἐκυτούς πολλάκις ἔρδεψαν ὑδάτων, καὶ πρὸς βραχὺν παραμυθησάμενοι τὴν νόσον, χαλεπωτέρων διτερον ἀνῆψαν τὴν φλόγα· οὕτω δὴ καὶ οἱ πονηρῷ συνεχόμενοι συνειδότες, εἴτα παραμύθιαν ζητοῦντες εύρειν καὶ μή βουλόμενοι μετανοΐαν τὰ ἀμαρτήματα ἀπονίκασθαι, τὴν τῆς εἰμαρμάνης ἀπεισήγαγον τυραννίδα, καὶ τὴν τῆς ἀναστάσεως ἀπιστίαν. Διὰ τοῦτο ἐνταῦθα ἐκυτούς διὰ τῶν ψυχρῶν λογισμῶν πρὸς βραχὺν παραμυθησάμενοι, μείζονα τῆς γεννήσης ἀνάθυσιν ἐκυτούς τὴν φλόγα, δταν γενόμενοι ἀρθριμέτεροι, εἴτα ἀπελθόντες ἔκει δεάσωνται τῶν ἐκυτούς πεπλημμελημένων ἔκαστον αὐτὸν διδόντα εὐθύνας. Καὶ ίνα μάθητε δι τοῦτο ἔστεν ἀληθῆς, καὶ πράξεις πονηραὶ τῇ τῆς πίστεως λιμανίονται στερρότητι, ἀκουον τὶ φησιν ὁ Παῦλος τῷ Τιμοθέῳ [208] γράφων· Ἰτα στρατεύσῃ, φησι, εἰη ταῦτη στρατεία, ἔχων πλοτεῖραν καὶ ἀριθήρη συνειδήσοις (ἢ δὲ ἀγαθῇ συνειδήσοις ἀπὸ βίου καὶ πράξεων δριθῶν γένοντι δέ)· ἦγε τινες ἀπωσάμεροι, περὶ τὴν πλοτεῖραν, φησιν, ἔτανάγησον. Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ· Ρίτα πάντων τῷ κακῷ ἔστεν ὡς φιλαργυρά, ἢς τινες δρεγμένοις ἀπεκλατήθησαν τῆς πλοτεῖρας. Εἰδες δτι κάκενοι ἐναυάγησαν διὰ τοῦτο, καὶ οὕτω διὰ τοῦτο ἀπεκλατήθησαν, ἐπειδὴ οἱ μὲν τὴν ἀγαθὴν συνειδήσοις ἀπώσαντο, οὕτω δὲ τῆς φιλαργυρίας ἐπειδάντο; "Απερ ἀπαντα λογισάμενοι δὲ μετ' ἀκριβειας, ἐπιμελώμενοι πολιτείας ἀρίστης, ὥστε γενέσθαι διπλούν ἡμῖν τὸν μισθὸν. ίνα μὲν, τὸν ἐκ τῆς τῶν ἔργων ἀμοιβῆς ἡτοιμασμένον, ἔτερον δέ, τὸν ἐκ τῆς κατὰ πίστειν στερρότητος. Οὐτερ γάρ ἔστιν ἡ τροφὴ τῷ σώματι, τοῦτο ἡ πολιτεία τῇ πίστει· καὶ καθάπερ ἡ τῆς σαρκὸς φύσις τῆς ἡμετέρας οὐκ διακρ-

^a Ήνιο πας ἰνθυμήθητι.

β Ήνιο πας λογιζόμενοι.

τηθειή χωρὶς τροφῆς, οὐτας οὐδὲ ἡ πίστις χωρὶς
τρόγων ἀγαθῶν· Χωρὶς γάρ δρյών τὴν κλίσις τεκρό·
“Ἐν ὑπολέπεσται λοιπὸν εἰπεῖν, τι ποτὶ ξένι, Τὸν τότε;
Οὐ γάρ εἰπεν ἀπίλως, ξένοντες τὸ Πνεῦμα τῆς πίστεως,
ἀλλὰ τι;” Ἐχούτες τὸ αὐτὸν Πνεῦμα τῆς πίστεως.
Καὶ ιδουλόμην μὲν ἐπιξελθεῖν καὶ τοῦτο τῷ λόγῳ·
ἀλλ’ ἐπειδὴ πολλοὺς ποταμοὺς ὄρων νομάτων ἐκ τῆς
φύλαξ ταῦτης φέσεων ἔξιστας, δίδοντα μὴ τῷ πάθει
τῶν φηθῆσθαι μελλόντων τὰ εἰρημένα ἐπικαύσας;
ἴκαντα, ἀρχητὸν ὑμὸν ποιήσω τὴν διδασκαλίαν διὰ
τῆς ἀμετρίας; ὑμὸν λυμάναμεν. Διόπερ ἐντύχα
εἰσῆσας τὸν λόγον, περικαλλῶ καὶ δύομις τά τε εἰρη-
μένα μετ’ ἀκριβεῖς; φυλάττειν, δοσα περὶ πολιτείας,

καὶ πίστεως, καὶ παρθενίας, καὶ φιλανθρωπίας, καὶ
ἐλεημοσύνης ἥκουσατε, καὶ ταῦτα κατέχοντας ἀσφα-
λῶς, πρὸς τὴν τῶν μελλόντων ἀκράσιαν ἀπαντῆσατ. Οὕτω γάρ τὴν στεφρὸν καὶ ἀπειστος ἦσατ ἡ τῶν
εἰρημένων οἰκοδομή, διαν, τῶν προτέρων καλῶς
πεπιγγόντων ἐν ταῖς ὑμετέραις διανοίαις, τὰ δεύτερα
ἐπιμελάμενεν. Οὐ δὲ θεός δ καὶ ἡμῖν ταῦτα εἰπαὶν
δοῦς, καὶ ὑμὸν μετὰ προδυμίας ἀκούσει, κατατίκασσει
καὶ τὸν διὰ τῶν ἔργων ἐπιδείξασθαι καρπὸν, χάρτη
καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-
στοῦ, δι τούτῳ δέξας εἰς τοὺς αἰώνας τῶν εἰκόνων
Ἀμήν.

Εἰς τὴν ἀποστολικὴν φῆσιν τὴν λέγουσαν, · “Ἐχούτες δέ τὸ αὐτὸν Πνεῦμα τῆς πίστεως, κατὰ
τὸ γεγραμμένον·” καὶ πρὸς Μαρικαίους, καὶ πάτερας τοὺς διαβάλλοντας τὴν Παλαιὰν καὶ διαι-
ροῦντας αὐτὴν ἀπὸ τῆς Καινῆς, καὶ περὶ ἐλεημοσύνης.

α'. Ἀποστολικῆς ὑμὸν εἰηγήσεως χρέος δρεῖν
παλαιὸν· ἀλλὰ τοῦτο τὸ χρέος ὑμεῖς μὲν τοις ἐπιλέ-
λησθεῖς διὰ τὸν χρόνον, ἐγὼ δὲ οὐκ ἐπιλέσσομαι διὰ
τὸν περὶ ὑμᾶς πόθον. Τοιοῦτον γάρ ἡ ἀγάπη· ἀγρυ-
πνῶν τὸ χρῆμα, καὶ μεμεριμνημένον ἔστι· καὶ οὐχὶ
τοὺς φιλουμένους μόνον ἐπὶ τῆς διανοίας περιφέρου-
σιν οἱ φιλούντες, ἀλλὰ καὶ δσα ἀν αὐτοῖς ὑπόσχωνται
[271] δύσειν, τῶν μελλόντων ἀπολαμβάνεινάκροβεστι-
ρων τὴν μνήμην ἔχουσιν. Οὕτω καὶ μήτηρ φιλόστοργος
τοῖς, παισὶ τοῖς δευτῆς λεκφανα τραπέζης διατηρή-
σσα, καὶ ἐκεῖνοι τύχωντις ἐπιλεχθέμενοι, αὐτῇ γε
οὐκ ἐπιλέσσεται, ἀλλὰ μετὰ σπουδῆς αὖτε διαφύλα-
ξεσσα πάσης, εἰς μέσον φέρει καὶ διατρέψει πεινῶντας.
Εἰ δὲ μητέρες οὐτας περὶ τὰ ἔχοντα φίλοστοργούς,
πολλῷ μᾶλλον τὴν περὶ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην
πλείονα σπουδὴν καὶ ἐπιμέλειαν ἐπιδείχνυσθαι κρή,
ἔστι τῶν τῆς φύσεως; διδίνων αἱ τοῦ πνεύματος εἰσι
δυνατώτεραι. Τίς οὖν ἡ τράπεζα ἡν, ἡς τὰ λείψανα
διετηρήσσεμεν ὑμῖν; Ἐρήσις ἡν ἀποστολικὴ, πολλὴν
τὴν πάτερα παρασχοῦσα τροφὴν πνευματικὴν, ἡς μέρος
μὲν ἐνεθήκαμεν ὑμῶν τῇ διανοίᾳ, μέρος δὲ εἰς τὴν
παρούσαν ἡμέραν ἀνεβαλλόμεθα, ὥστε μὴ τῷ πλή-
θει τῶν λεγομένων καταχώσαι τῆς μνήμης τῆς ὑμ-
ετέρας τὴν δύναμιν. Τίς οὖν ἔστιν ἡ φῆσις; “Ἐχούτες
δέ τὸ αὐτὸν Πνεῦμα τῆς πίστεως, κατὰ τὸ γεγραμμέ-
νον·” Ἐπίστευσα, διὸ ἐλάλησα· καὶ ἡμεῖς πιστεύο-
μεν, διὸ καὶ λαούμεν. Περὶ ποίας μὲν οὖν πίστεως
εἰργόται, πίστερον τῆς τῶν σημείων ποιητικῆς, περὶ
ἡς δὲ Χριστὸς φῆσιν· Ἐάντο γέγετε πίστειν, ὡς κοκ-
κορο σιράτων, ἐρείστε τῷ δρει τούτῳ, Μετάδηθι,
καὶ μεταβήσσεται· ἡ τῆς τὴν γνῶσιν ἐμποιούστης
ἡμῖν, καθ’ ἣν πάντες ἐσμὲν πιστοί· καὶ τίνος ἔνεκα
Πλεύμα πίστεως εἰρηταί, καὶ τοῖς ἔστιν ἡ πίστις
αὐτῇ, καὶ πάντα δὴ ταῦτα κτενὰ δύναμιν τόπει πρὸς
τὴν ὑμετέραν διελέχθημεν ἀγάπην, ὅτα καὶ τοὺς περὶ
ἐλεημοσύνης ἔκινθσαμεν λόγους. Ἐπειδὴ δὲ ἐλείπετο
εἰπεῖν καὶ τίνος ἔνεκεν εἰρηταί, Πρείμα πίστεως τὸ
αὐτό, καὶ τὸ πλήθος τῶν τόπει λεχθέντων οὐκ ἐπέτρε-
πε καὶ ταῦτη μετ’ ἀκριβεῖας ἐπεξιέλθειν τῇ φῆσι·
εύστου χάριν εἰς τὴν παροῦσαν ἡμέραν αὐτὴν ἐτα-
μιευσάμεθα, καὶ νῦν τοῦτο ἀνέστημεν ἀποδύσοντες
ὑμῖν τὸ χρέος. Τίνος οὖν ἔνεκεν εἰρηκε, Τὸ αὐτό;

^a Duo mss. τοῦ αὐτοῦ. Τὴν προτέραν διαλεχθεῖς εἰς τὴν
ἀποστολικήν γεγραμμένον, παῖτιν εἰς τὴν αὐτὴν εἰπεῖ.

Πολλὴν συγγένειαν τῆς Καινῆς Διαθήκης πρὸς τὴν
Παλαιὰν ἐπιδείξαι βούλεται· διὰ τοῦτο καὶ προφῆτι-
κῆς ἡμᾶς ἀνέμηντος φήσεως, εἰπὼν, “Ἐχούτες δέ τὸ
αὐτὸν Πνεῦμα, καὶ ἐπαγγελῶν. Κατὰ τὸ γεγραμμέ-
νον·” Ἐπίστευσα, διὸ ἐλάλησα. Τοῦτο δὲ ἐνθεῖται
καὶ πρὸ πολλῶν χρόνων διασύνδεσμος, διὰ τὸν Παλαιὸν
Παῦλος παρήγαγε νῦν, δηλῶν δτι τοῦ Πνεύματος ἡ
χάρις τοῦ αὐτῆς καὶ ἐν ἐκείνῳ τότε, καὶ νῦν ἐν τῷ μηνὶ
τῆς πίστεως ἔκριζεται δύναμιν· ὁσεὶ πλεγε. Τὸ
αὐτὸν Πνεῦμα τῆς πίστεως, τὸ καὶ ἐν ἐκείνῳ λαλῆσσα,
καὶ ἡ τῷ μηνὶ ἐνθρηγγεῖσα.

β'. Ποι νῦν εἰσιν οἱ τὴν Παλαιὰν διαβάλλοντες, οἱ τὸ
σῶμα τῆς Γραψῆς διασπόντες, οἱ τῇ Καινῇ μὲν ἀλ-
λον, ἕτερον δὲ τῇ Παλαιᾷ θεόν ἀπονέμοντες; Ἀκού-
των Παύλου τὰ στόματα τὰ ἀθεα εμφράτοντος,
καὶ ἐπιστομίοντος ἐν τῷ θιομάχον γλώτταν, καὶ διὰ
τῆς φήσεως ταῦτης δεικνύοντος, δτι τὸ αὐτὸν Πνεῦμα
καὶ τῇ Παλαιᾷ, καὶ ἐν τῇ Καινῇ. Καὶ γάρ αὐτὰ
τὰ ὑνδματα πολλὴν τῷ μηνὶ τῶν Διαθήκων δείκνυσι τὴν
συμφωνίαν. Ἡ γάρ Καινὴ διὰ τὴν Παλαιὰν εἰρηται,
καὶ ἡ Παῦλος διὰ τὴν Καινήν· καθάπερ οὖν καὶ δ
Παῦλός φησιν, “Ἐν τῷ λέγειται Καινὴ· πεκαλαίωσε
τὴν προτέραν. Εἰ δὲ μὴ τοῦ αὐτοῦ εἰεν Δεσπότου,
οὐτε αὐτῇ Καινῇ, οὐτε ἐκείνῃ Παλαιᾳ δύναται” διὰ
γεθεῖσα. Όστε αὐτῇ ἡ τὸν τοῖς δύνμασι διαφορὰ τὴν
συγγένειαν ἐκατέρας δεικνύεται. [271] καὶ ἡ διαφο-
ρὰ διὰ αὐτῆς οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ κατὰ τὴν τῶν
χρόνων ἐναλλαγὴν δτι· καὶ γάρ τὸ καινὸν τῷ πα-
λαιῷ κατὰ τοῦτο ἀντιδιαστέλλεται μόνον· ἡ δὲ τῶν
χρόνων ἐναλλαγὴ οὐδὲ διαφορὴ διαποτείας οὐδὲ
μελώντων εἰσάγει. Καὶ τοῦτο πάλιν δια Χριστὸς ἀνέφη-
νται, εἰπὼν· Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, Ποὺς γραμματεὺς
μαθητευθεὶς ἐτῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν δμοιδές
ἔστιν διθράκηρος οἰκοδεσπότης, οὔτε διάστατος δια-
φορὰ μὲν τὰ κτήματα, μιλαν δὲ τὴν δεσποτείαν·
“Όστε διάφορα οὐκέτι τοις παῖσιν καὶ πατέραις
οὐτε διάφορα μόνον ἔστιν θεοῦ τὴν Καινήν καὶ τὴν Παλαιάν·
αὐτὸν γάρ τοῦτο μάλιστα δεικνύεται αὐτοῖς τὸν πλούτον
καὶ τὴν περιουσίαν, τὸ μὴ μόνον καινὰ κεχτῆσθαι,
ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς πατέραις, τὴν περιουσίαν ἐνδεικνύεται.
Όστε διαφορὰ μόνον ἔστιν δύναμιτον ἐν ταῖς Διαθή-

^b Αἱι τὸν ἀθεα ενδιαβάλλοντος, ἐμφράτοντος, εἰ. επιστομίοντος

vita ad fidem ; et sicut carnis nostra natura sine alimento durare non potest , ita neque fides sine bonis operibus : *Fides enim sine operibus mortua est* (Jac. 2. 20). Unum superest dicendum : quid eat, *Eundem?* Nua enim simpliciter dixit, *Habentes Spiritum fidei :* sed quid ? *Habentes eundem Spiritum fidei.* Et volebam quidem enarrare hoc quoque : sed quoniam vi-
deo multa sententiarum flumina ex nuda hac vocula prorumpentia, vereor ac multitudine eorum, que di-
cenda essent, inundem omnia, atque ita hæc doctrina nimia prolixitate detrimenti aliquid accipiat. Qua-
propter hic finem faciens loquendi, ora et obtestor, nt

et que audivisti, de honeste videndo, de fide, de vir-
ginitate, de benignitate, de eleemosyna, diligenter obseruetis : et hæc bene in memoria retinentes, ad ea que supersunt audienda presto sitis. Sic enim nobis solidum erit ac inconcussum doctrinæ nostræ sedili-
cium, si prioribus in mente vestra bene fundatis, ea que sequuntur superstruxerimus. Deus autem qui nobis dedit hæc dicere, et vobis cum alacritate au-
dire, dignos nos faciat, ut et per opera fructum ali-
quem proferamus, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quoniam ipsi gloria in secula seculo-
rum. Amen.

**DE EISDEM VERBIS APOSTOLI, HABENTES AUTEM EUNDENM SPiritum FIDEI, SICUT SCRIPTUM EST (2. Cor. 4. 13) : ET ADVERSUS MANICHÆOS, ET OMNES QUI VETUS TESTAMENTUM CALUMNI-
ANTUR, ET A NOVO SEPARARE CONANTUR, ET DE ELEEMOSYNA (a).**

2. Veri amatores promissorum memores. — Aposto-
lici vobis sermonis expositionem debeo jam dñi : sed
hoc debitum vos fortassis estis oblieti ob temporis longitudinem, ego vero non sum oblitus ob mecum erga vos affectum. Sic se habet caritas : vigilans est ac sollicita ; nec adamatos solum in animo circumse-
runt ilii qui amant, sed que promiserunt magis inimi-
cerunt quain ipsi, qui promissa sunt recepti. Eodem modo mater amantissima postquam mense reliquias pueris suis depositis, etiam in illi forte obliviousantur, ipsa tamen meminit, easque diligenter asservatas de-
primit, et famelicos eis pascit. Quid si matres erga liberos tam indulgentes sunt, tanto majori cura et studio vestra caritas nobis est prosequenda, quanto major vis est spiritualis partus quam naturalis. Que-
nam igitur fuit illa mensa, cuius reliquias vobis ser-
vavimus ? Verba erant apostoli, ex quibus tunc non parum nutrimenti spiritualis percepimus, cuius parte in vestris mentibus indidimus, partem in hodiernum distulimus, ne multitudine sermonum memoriam vestram obrucremus. Quoram igitur sunt illa verba ? *Habentes autem eundem Spiritum fidei, sicut scriptum est : Credidi, propter quod loquutus sum : etiam nos credimus, quapropter et loquimur* (2. Cor. 4. 13). De qua igitur fide sit sermo, ultrum de ea per quam patruntur prodigia, de qua Christus dicit, *Si habueritis fidem sicut granum sinapi, dicetis monti hunc, Migrabis* (Math. 17. 19) : an de ea, quar cognitionem in nobis gignit, secundum quam omnes sumus fideles : tum qua de causa Spiritus fidei sit dictus, et quoniam sit hæc fides : hæc omnia pro viribus apud vestram disseminans caritatem, atque interim etiam de ele-
mosyna verba fecimus. Cum vero superesset disqui-
endum, cur dictum sit, *Eundem Spiritum fidei*, et pre multitudine eorum que jani dixeram, non licet tamen hæc verba diligenter enarrare : ideo in praes-
en- diem ea reposuimus, et nunc illud debitum vobis reddituri venimus. Cur igitur dixit, *Eundem ? Ma-*

*gnam cognationem Novi Testamenti et Veteris vult ostendere : ideo prophetæ etiam verba nobis commen-
toriorat dicens : Habentes autem eundem Spiritum ; et adjiciens : Sicut scriptum est : Credidi propter quod lo-
quutus sum (Psal. 115. 10). Illoc autem jamdudum et ante multas tetates David dixerat, quod nunc Paulus adduxit, indicans eamdem Spiritus gratiam, et tunc in illo, et nunc in nobis, fidei radices posuisse : ac si diceret, Idem est fidei Spiritus, qui in illo loquutus est, et in nobis operatus.*

2. Contra Manichæos. — Ubi nunc sunt qui Vetus Testamentum criminantur, qui corpus Scripturæ di-
lacerant, qui alium Novo, alium Veteri Testamento Deum attribuunt? Audiant Paulum impia ora obtu-
rauent, impugnatrikes Dei linguis cohibentein, et hoc dicto ostendentem eundem esse Spiritum tam Novi quam Veteris Testamenti. Nam et ipsa nomina magnam nobis Testamentorum consonantiam signi-
fiant. Novum enim ad differentiam Veteris dicitur, et Vetus ad differentiam Novi, sicut et Paulus inquit : *Dicendo Novum, antiquavit illud prius* (Hebr. 8. 13). Nisi vero ejusdem essent Domini, neque hoc Novum, neque illud Vetus appellari posset. Itaque hoc ipsum nominum discrimen cognationem utriusque indicat : et differentia hæc non est in eorum essentialia, sed in mutatione temporum : solo enim tempore novum a veteri distat. Ceterum temporum differentia nullam dominii mutationem assert, neque diminutionem : id quod et Christus indicavit dicens : *Propterea dico vobis : omnis scriba doctus in regno caelorum similis est homini patris familias, qui profert de thesauro suo nova et vetera* (Math. 13. 52). Vides diversas quidem possessiones, idem vero dominium ? Quemadmodum igitur ille potest depromere nova et vetera, cum sit unus et idem patris familias : ita hic quoque nihil ve-
rat ejusdem esse Dei tum Novum, tum Vetus Testa-
mentum : hoc ipsum enim maxime indicat ejus di-
vitias et abundantiam, quod non solum nova pos-
sideat, verum etiam in veteribus abundantiam pra-
se ferat.

Non contraria sunt duo Testamenta ; Novum Veteris

(a) Duo MSS. : *Eiusdem ; pridie sermocinatus de his apo-
stoli verbis, et Habentes autem eundem..... scriptum est,*
iterum de iisdem verbis orationem aggreditur.

perfectius. — Itaque nomine tantum inter se differunt Testamenta, at non pugnant, neque sunt contraria. *Vetus enim ex novo fit vetus;* hoc autem non pugnat est neque contrarietas, sed differentia nominis tantummodo. Ego autem addo, quod etiam si contrarie essent leges Veteris legibus Novi, asseverarem ne sic quidem alium Deum fuisse superinducendum. Si enim eodem tempore, eisdem hominibus, in eisdem rebus versantibus, eadem munia obeuntibus, contrarias leges statuisset, rationem fortassis aliquam habere potuisset commentum ipsorum : quod si allis ille, aliis hæc scriptæ sunt, atque tempore illis, alio bis, aliter se habentibus illis hominibus, aliter his, quid necessere est propter legum differentiam duos contrarios legislatores inducere ? Evidenter nullam necessitatem video : ipso proferant, si habent quod dicant : sed nihil habere possunt. Namque et medicus aenepunero multa contraria facit, sed non contraria ratione, imo eadem et convenienter. Etenim urit et non urit, secet et non secat unum et idem corpus : nunc amara, nunc dulcia pharmaca ad bibendum offert : et facit quidem contraria, sed ratione simili atque eadem : unum enim sinem spectat, nimurum ægri sanitatem. Anpon igitur absurdum est medicum quidem non incusare, quod multa contraria faciat circa unius corporis naturam, Deum autem criminali quod diverso tempore, diversis hominibus, diversa mandata dederit ?

3. Demonstratum est igitur non fuisse incusandum, etiam si leges inter se fuissent contrariae : ut autem sciamus non esse contrariae, sed diversas tantum, age ipsas leges in medium producamus. *Audistis,* inquit, *quod dictum sit antiquis, Non occides.* Ille lex est vetus ; videamus nunc novam : *Ego autem dico vobis, quicumque irascitur fratri suo tenore, reus est gehennæ ignis* (*Math. 5. 21. 22.*). Illeccine sunt, obsecro, contraria mandata ? Et quis hoc diceret mortalium, modo rationis compos ? Si enim priore lege velante occidere, posterior jubaret, fortasse aliquis in his verbis legum pugnam esse diceret : nunc cum illa jubente non occidere, hoc jubet ne irasci quidem, augetur prius mandatum, non assertur contrarium : illa enim fructum malitiae resecat, videlicet eadem : hoc vero etiam radicem ipsam evellit, nimurum iracundiam : illa rivum tollit vitii, hoc fontem ipsum exsiccat. Fons enim et radix cædis est furor et iracundia. Illa lex naturam nostram posteriore paratiorem reddidit, hoc superveniens quod desiderabatur supplevit. Quænam hoc est contrarietas, dum una sinem malorum, altera vero etiam principium extirpat ? Illa manum puram facit a sanguine, hoc mentem etiam servat a mala cogitatione. Ille autem consentientium sunt legum, non pugnantium, sicut veritatis inimici adstruere conantur, non animalvertentes, quod sic magno incuria et negligi criminis Deum Novi Testamenti objiciunt : eom perierit enim Deus (que quidem blasphemia in caput illorum vertat, qui nobis hoc loquendi necessitatem imponunt) incepit res nostras dispensavisse.

Quæ autem dic, sic vobis clariora faciam. Lactis alimento similis est Veteris Testimenti educatio, solide vero cibo Novi Testimenti philosophia : ac nemo ante lacis alimoniam solidum cibum adhibet. Quod quidem Novi Testimenti Deus fecit, si non idem est qui etiam Vetus prodidit : prius enim quam lacte nutrit, hoc est legis disciplina, sed solidum nos cibum adduxit. Non hujus autem solum, sed majoris etiam criminis eum reum faciat, quandoquidem post quinque mille decum annos, aut plures, providentiam nostri generis suscepit. Si enim non idem erat, qui per prophetas et patriarchas et justos homines res nostras dispensabat, sed alter quispiam preter hunc, sero admodum et tarde videbitur nostri providentiam aggressus, quasi per anteactorum posseitentiam ad se reversus : quod quidem tantum abest a Deo, ut nec in unum quemvis vulgo hominem competit, tanta tempore tam multis perire permisssis, in extremis decum saeculis ad paucorum quorundam providentiam ac curam accedere.

4. *Unus est utriusque Testimenti legislator. Pauli Samosatensis error.* — Videsne quantis blasphemis Deum faciant obnoxium isti, qui alium Novi Testimenti leglatorem dicunt, alium Veteris ? Quæ sane omnes evanescunt, si unum utriusque Testimenti assentiamur esse Deum. Sic enim apparebit, cum ordine et bona ratione res nostras dispensare, tunc quidem per legem, nunc autem per gratiam : et non recens, neque nuper, sed jam inde ab initio et a prima usque die nostra omnia gubernare. Quo autem magis eorum ora obstruamus, age jam testimonia tum prophetarum, tum apostolorum adducamus, clamantium, unum esse utriusque Testimenti legislatorum. Procedat igitur in medium Jeremias in utero sanctificatus, et probet hoc manifeste, unum esse euudemque Deum tum Novi Testimenti, tum Veteris. Quid igitur hic dicit ex persona legislatoris clamans ? *Testabor vobis testamentum novum, non sicut testamentum quod testatus sum patribus vestris* (*Jerem. 31. 31.*). Itaque qui Novum Testamentum dedit, idem est Deus, qui olim Vetus etiam illud dederat. Hic sane Pauli quoque Samosatensis sectatoribus ora sunt occlusa, qui negant ante secula fuisse Unigenitum Dei. Si enim ante Mariæ partum, et antequam in carne se videndum præberet, non erat, quomodo legem ferebat cum nou esset ? quomodo autem dicebat : *Testabor vobis testamentum novum, non sicut testamentum quod testatus sum patribus vestris?* quomodo enim testamentum dabit patribus eorum, cum nondum esset, ut illi quidem affirmant ? Sed contra Judæos quidem, eodemque morbo laborantes Paulianos, idoneum est quod opponatur prophetæ hujus testimonium : ut autem etiam Manichæorum ora cohiccamus, ex Novo Testamento adducamus testimonium, quandoquidem Vetus nihil pendunt : imo vero etiam Novum, cui quamvis honorem habere videri velint, non minorem tanquam huic quam illi alteri injuria inferunt : uno quidem modo, quod dum illud a Veteri excindunt, hujus quoque auctoritatem labefactant.

πας, κύ μάχη, οὐδὲ ἐναντίωσις. Τὸ γάρ παλαιὸν ἐκ τοῦ καὶ νῦν γίνεται παλαιόν· τοῦτο δὲ οὐ μάχη, οὐδὲ ἐναντίωσις, ἀλλὰ διαφορὲς ὄντων μάθης· Ἐγὼ δὲ τοιαύτην ὑπερβολὴν ποιοῦμαι, διτι, εἰ καὶ ἐναντίοις ἦσαν εἰ νόμοι τῆς Παλαιᾶς τοῖς τῆς Καινῆς, σφόδρα δὲ ὁμοχριστήμην, ὃς οὐδὲ οὕτως ὑπέρον ἐπισθέτειν θεόν ἔχρην. Εἰ μὲν γάρ κατὰ τὸν αὐτὸν κάρδον, τοι, αὐτοῖς ἀνθρώποις, περὶ τὰ αὐτὰ διατερθουσιν, δὲν τοῖς αὐτοῖς οὐσι πράγμασιν, ἐναντίους ἐπίτεττας νόμους, εἰχεν δὲ τινα αὐτοῖς λόγον ίσως τὸ οὐρισμα· εἰ δὲ ἑτέροις μὲν ἀπαίνοι, ἑτέροις δὲ ἐγράψησαν οὗτοι, καὶ δὲ ἑτέροι μὲν ἀπαίνοι καρῷ, δὲν ἑτέροι δὲ τούτοις, ἅλλας ἀπαίνοις διακειμένοις, καὶ ἑτέρως τούτοις, ποια ἡ ἀνάγκη διὰ τὴν τῶν νόμων διαφορὴν ἐναντίους εἰσέγειν νομοθέτας διο; Ἐγὼ μὲν οὐδεμίλαν δρῶ, εἰ δὲ ἔτειλ λέγειν ἔχουσι, εἰπάτεωσαν· ἀλλ' οὐκ ἀν διχοειν. Καὶ γάρ καὶ λεπρὸς ἐναντία πολλὰ ποιεῖ πολλάκις· ἀλλ' οὐκ ἀπὸ ἐναντίας τῆς γνώμης, ἀλλ' ἀπὸ μίας καὶ συμφώνου. Καὶ γάρ καὶ εἰ μὲν ἀπὸ καλεῖ, τέμνει καὶ οἱ τάμνει τὸ αὐτὸν ἄνωπον πολλάκις· καὶ νῦν μὲν τεκρά, νῦν δὲ γλυκία δίδωσι πάνειν φράμακα· καὶ τὰ πάντα γινόμαντα ἐναντία, ἡ γνώμη δὲ, ἀλλ' ἡς ταῦτα γίνεται, σύμφωνος καὶ μια· πρὸς γάρ δὲν τέλος βλέπει, τὴν τοῦ κάμινοντος ὑγίειαν. Ήπει τὸν οὐκ μάτοπον λατρῷ μὲν μὴ ἀγκαλεῖν ἐναντία ποιοῦντι πολλὰ καὶ περὶ σώματος διὸς φύσιν, τῷ θεῷ δὲ μέμψιν ἐπάγειν, εἰ πατέα διαφόρους κυρίους διαφόροις ἀνθρώποις διέφορα ἔδουσι τὰ προστέμματα;

γ. "Οτι μὲν οὖν, εἰ καὶ ἐναντίοις ἦσαν οἱ νόμοι, οὐδὲ οὐτας ἀγκαλεῖν ἔτει, ἔηλον δὲ τούτων· διτι δὲ οὐδὲ εἰσιν ἐναντίοις, ἀλλὰ διάφοροι μόνον, φέρε, τοὺς νόμους εἰς μέσον προχειριστούμεθα. Ἡκούσατε, φησίν, διτι ἀράθη τοῖς ἀρχαῖοις, Οὐ φορεύσεις. Οὗτος παλαιὸς δὲ νόμος· Ήσωμεν τὸν τῆς Καινῆς· Ἐτώ δὲ λέγω θύμη, Οὐργίζετος τῷ μετελφῷ αὐτοῦ εἰκῇ. Μηδοχέσθετε εἰς τὴν γένεντα τοῦ κυρίου. Ταῦτα ἐναντία. εἰτε μοι, τὰ προστέμματα· Καὶ τίς ἀνθρώπων, καὶ διπλωσῶν διανοία; μιτάχων, τούτο δὲν εἴποι; Εἰ μὲν γάρ τοῦ προτέρου καλεύσαντος μὴ φονεύειν, οὐτος ἀκελεύσειν, τοις δὲ τις ἀντινομίαν ἔκρησεν εἶναι τὸ [272] λεγόμενον· εἰ δὲ ἀκείνου καλεύσοντος μὴ φονεύειν, οὐτος ἀκελεύσει μηδὲ ὄργκεσθαι, ἀπέτασις, οὐκ ἐναντίωσις δὲ πρότερος τοῦ δευτέρου δὲ νόμος ἔστιν· δὲ μὲν γάρ τὸν καρπὸν τῆς κακίας ἔξετεμε, τὸν φόνον, οὐτος δὲ καὶ τὴν φίλαν ἀνέστασε, τὴν ὄργην· ἀκείνως δὲ φεύγει τῆς πονηρίας ἀξέκοψεν, οὐτος καὶ τὴν πηγὴν αὐτὴν δέξιανε. Πηγὴ γάρ καὶ φίλα τοῦ φόνου θύμης καὶ ὄργης. Έκείνος τούτῳ προπρατεκύασσεν δὲ νόμος τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν, οὐτος δὲθούν· δὲ λεπτὸν ἐπλήρωσε. Ποία ἐναντίότης, δταν δὲ μὲν τὸ τέλος τῶν κακῶν, δὲ καὶ τὴν ἀρχὴν ἀκεκτητή; Ἐκείνος τὴν χειρὰ καθαρὰν ἐποίησεν εἰμίτας, οὐτος καὶ τὴν διάνοιαν αὐτὴν ἀπέκλιαξε τῶν πονηρῶν βουλευμάτων. Ταῦτα δὲ συμφωνούμεναν ἀλλήλοις νόμων, οὐχ μαχομένων ὅτεν· ὑπέρ δικῶν καὶ κάτω σπουδάζουσι κατασκευάζειν οἱ τῆς ἀληθείας ἔχθροι, μή συνορῶντες. διτι ἐκ τούτου μεγάλη φρευμία· καὶ ὑπερβολαίς αἵτις τὸν τῆς Καινῆς θεόν ὑποβάλλουσιν· εὑρεθῆσται γάρ (ἢ δὲ βλασφημία εἰς τὴν τῶν ταῦτα ἀναγκαζόντων

^a Μετανοία διάγνη. Vox καί τοτε ποιεῖ sensum. Prosternit autem Editorum lectioni, in quibus ποία deessit.

^b Ναυτ. coll. δευτέρος τοῦ προτέρου.

^c Φοντ. τούτων.

ΡΑΤΣΩΛ. GR. II.

ἡμᾶς λέγεται περιτραπεῖν κεράλιν) δικαίως τὰ κατί τημᾶς οἰκονομήσας· τὸ δὲ πῶς, ἀγώ λέγω. Γαλακτοτροφίζ προσόνταν ή τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης πατέστηγία, στερεψ δὲ τροφῇ τῆς Καινῆς Διαθήκης ή φιλοσοφία· οὐδεὶς δὲ πρὶν ή θρῆψαι γάλακτει, πρὸς τὴν στερεὰν δέει τροφήν. "Οκερί είσται πεποιηκώς δὲ τῆς Καινῆς θεός διπέρ μητιέδες δι δὲ τὴν Παλαιὰν δεωδώκως· πρὸς γάρ τοῦ θρῆψαι γάλακτει καὶ τῇ διὰ τοῦ νόμου παιδιαγάγια, ἀπὸ τὴν στερεὰν ήμερης ήγαγής τροφήν. Όν τούτῳ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑτέρῳ μείζονι τούτου πάλιν αὐτὸν ὑποβάλλουσιν ἐγκλήματι, εἰ γε μετά πεντακισθύμια καὶ πλειστα ήτη τοῦ γένους ἥκε προνοήσαν τοῦ ἡμετέρου. Εἰ γάρ μητιέδες δην, δ διὰ τῶν προφητῶν καὶ τῶν πατριαρχῶν καὶ τῶν δικατῶν ἀνθρώπων τὰ καθ' ἡμᾶς ἀπαντα οἰκονομῶν, ἀλλ' ἔτερος τις περὶ τούτον διέ ποτε καὶ βραδέως εὐρεθῆσται τῆς ἡμετέρας ἐπειλημμάνος προνοίας, διστερή ἵ τον μετανοίας ἀνανεγκών· δπερ οὐ θεού μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀνθρώπου τοῦ ευχόντος ἀνάξιον διν εἰη, τοσούτους διφύντος διπλαζεῖσθαι ἐν τοσούτῳ χρόνῳ, διέ ποτε δὲν ἐσχάτιψ τῶν καιρῶν τῆς τῶν διλγῶν ἐπιλαβέσθαι προνοίας.

δ. Ὁρφ; δεεις τὸν θεόν ὑποβάλλουσι βλασφημίας ἀκείνοι, διερον μὲν τῆς Καινῆς, διερον δὲ τῆς Παλαιᾶς λέγοντες είναι νομοθέτην; "Απερ ἀπαντα λύεται, δὲν διὰ ἐκατέρας τῆς Διαθήκης δέουμεν είναι θεόν. Εύρεθῆσται γάρ κατὰ λόγον τὰ καθ' ἡμᾶς οἰκονομῶν, τότε μὲν διὰ τοῦ νόμου, νῦν δὲ διὰ τῆς χάριτο;, καὶ οἱ προσφάτεως, οὐδὲ νεωστί, ἀλλ' δινθεν καὶ δι τη πρώτης ἡμίριας τῆς ἡμετέρας ἐπειλημμάνος προνοίας· "Ινα δὲ μείζονις αὐτῶν τὰ στόματα ἀποφράκωμεν, φέρε, καὶ αὐτὰς τὰς φίσεις περαγάγωμεν, καὶ προφήτας, καὶ ἀποστόλους βοῶντας, διτι Καινῆς καὶ Παλαιᾶς εἰς ἔστιν δὲ νομοθέτης. Παρέω τοίνυν εἰς μέσον δὲ ἀκοίλας ἀγιασθεὶς Ἱερεμίας, καὶ αὐτὸν τούτο δεικνύτων σαφῶς ἔνα καὶ τὸν αὐτὸν [273] ἐκατέρας διντα τῆς Διαθήκης θεόν. Τί οὖν οὐδές φησιν, ἀπ προτώπου τοῦ νομοθέτου κηρύττων; Διαθήσομαι οὐ μή διαθήκην κατηγή, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην, θή διαθέμητοῖς κατερδοσιν ὑμῶν. "Μότε δὲ τὴν Καινήν αὐτοῖς διαθέμανος, αὐτοῖς ἔστιν δὲ καὶ τὴν Παλαιὰν θεόν θεός. Ἐντεύθα καὶ τοὺς ἀπὸ Σαμοσατῶν διεπόμεσεν ἴκανῶς, οἱ τὴν προαώτων ὑπαρξιν ἀναρρουσι τοῦ Μονογενοῦς. Εἰ γάρ πρὸ τοῦ τάκου τῆς Μαρίας οὐκ ἦν, οὐδὲ διπῆρε πρὶν ή φανήσαι ἐν ταρχῇ, πᾶς δινομοθέται δ μή ὀν, πᾶς δὲ ἐλεγε, Διαθήσομαι διαθήκην κατηγή, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην, θή διαθέμητη τοῖς κατερδοσιν ὑμῶν; πᾶς διέθετο τοῖς κατερδοσιν αὐτῶν μή ὑπάρχων, μηδὲ ὀν, κατὰ τὸν ἰκείνων λόγον; "Ἄλλα πρὸς Ἰουδαιούς μὲν καὶ τοὺς τὰ Ἰουδαίων νοσεῦντας Παυλιανοὺς ἴκανή στήνει· ή τοῦ προφήτου μαρτυρία· Ίνα δὲ καὶ Μανιχαίους διπιστομίσωμεν, ἀπὸ τῆς Καινῆς τὴν μαρτυρίαν παραγάγωμεν, ἀπειθή τῆς Παλαιᾶς οὐδεὶς αὐτοῖς; ἔστι λόγος, μᾶλλον δὲ οὐδὲ τῆς Καινῆς· ἀλλὰ καὶ ταύτην, ή δοκοῦσι τιμῆν, οὐχ ἔττον ἀκείνης καθυβρίζουσιν· δὲν μὲν τρόπῳ, τῷ τῆς Παλαιᾶς ἀκείνης, καὶ τὸ δικαιοπιστὸν αὐτῆς λυμήνατθαι. Οὐ γάρ μικρὰ τῶν διατῆς τειμένων τῆς ἀληθείας ἀπόδειξις, τῶν δὲ τῆς Παλαιᾶς

προφητειῶν ἡ προαιωνίης ἦν, οὓς ἀποστεράφντες
οὗτοι οὐκ αἰσθάνονται τῶν προφητῶν μᾶλλον τοὺς
ἀποστόλους ἀτιμάσαντες. Εὐλὺν οὖν τρόπῳ τούτῳ
τὴν Καινήν καθυβρίζουσιν, ἐπέρφη δὲ πάλιν δευτέρῳ,
εῷ τὰ πλείστα αὐτῆς ἐκκῆψι. Πλὴν ἀλλὰ καὶ αὐτῇ
τῶν ἐν τῇ εὐθῇ καμένων ἥ δύνεις τοσαύτη^a, ὡς
καὶ ἄλλ' αὐτῶν τῶν λειψάνων εὐφράστων αὐτῶν γενέ-
σθαι ποιεῖ τὴν κακουργίαν· τὰ γάρ ἀποκοκάντα μελη
πράξει καὶ βεβ., τὴν πρὸς τὰ οἰκεῖα μάλιστη συμφωνίαν
τεκμητοῦντα.

ε'. Πῶς οὖν ἀποδεῖξομεν, διτι Καινῆς καὶ Παλαιᾶς
εἰς ἑστίν δι νομοθέτης; Ἀπὸ τούτων τῶν παρ' αὐτοῖς
ὑπολειμμάτων φημάτων τῶν ἀποστολικῶν, δι δοκεῖ
μὲν ἔχειν τοῦ νόμου κατηγορίαν, συνιστησι δὲ αὐτὸν
μάλιστα, καὶ δεικνύει θείον ἕντα χρηματον καὶ ἀνθεν
τίκοντα. Καὶ τούτο δὲ τῆς τοῦ Πνεύματος ἀγέντος σο-
φίας, ὅπει τῇ προχειρῷ φύσει δελεασθέντας τοὺς τοῦ
νόμου κατηγοροῦντας ἀκοντας καὶ ἀγνοοῦντας δέξι-
σθαι τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ γεγραμμένην ἀπολογίαν· Ἰνα,
Ἄν μὲν θελήσωσι πρὸς τὴν ἀλήθειαν ίδειν, ἵκωσι τὴν
ῥῆσιν τὴν χειρογεγούσαν αὐτούς· Ἄν δὲ ἀπιμάνωσι
τῇ ἀποστολῇ, μηδὲμις, συγγνώμης λοιπὸν τύχωσι, καὶ
αὐτοῖς, οἰς δοκοῦσι πιστεύειν, ἀπιστοῦντας κατὰ τῆς
δευτῶν σωτηρίας. Ποῦ τοίνυν ή Καινὴ ἔντεις καὶ
τῆς Παλαιᾶς ἵνα τὸν νομοθέτην εἶναι φησι; Παλλα-
χοῦ μὲν καὶ ἀλλαχοῦ· ἡμεῖς δὲ ἐκείνην τέως σπουδά-
ζομεν τὴν περικοπὴν εἰς μέσον ἁγαγεῖν, τὴν καὶ παρὰ
τοῖς Μανιχαῖοις σωζομένην ἔτι καὶ νῦν. Τίς οὖν ἑστίν
αὐτῇ; Λέγετε μοι· οἱ ὑπὸ τὸν ὄρμον θάλασσας εἴτε,
φησι, τὸν τόμον οὐκ ἀκούστε. διτι Αἰδραύμ δύο
υλοὺς ἔσχεται, ἄτα ἐκ τῆς παιδίσκης, καὶ ἔτα ἐκ
τῆς [274] ἀλευθέρας; Ἡκουσαν οἱ αἰρετικοί, διτι
ἴνα ἐκ τῆς παιδίσκης, καὶ εὐθέως ἐπεπήδησαν· ἐν-
διμοσιεύοντας τὴν περικοπὴν εἶναι τοῦ νόμου τὸ λεγόμενον·
καὶ ἐκκόφαντες αὐτὴν τῆς λοιπῆς ἀκολουθίας, ὡς
συνηγοροῦσαν αὐτοῖς κατέχουσι. Φέρε οὖν ἀπ' αὐτοῦ
δεξιῶμεν ἔτα δι νομοθέτην. Αἰδραύμ δύο υλοὺς
θύχει, ἔτα ἐκ τῆς παιδίσκης, καὶ ἔτα ἐκ τῆς
ἀλευθέρας· ταῦτα δὲ δοτει, φησιν, ἀληγορούμενα.
Τί δὲ ἑστίν, Ἀλληγορούμενα; Τύποι τῶν ἐν τῇ
γάριτι γενομένων ἥσον τὰ δι τῆς Παλαιᾶς Διαθῆκης γι-
νόμενα. Οὐστερ γάρ δι τῆς Καινῆς πρὸς τὴν Παλαιάν
θύ διαθῆκαι. Πρώτον μὲν ἐν τούτῳ δεικνυσι τὴν
συγγένειαν τῆς Καινῆς πρὸς τὴν Παλαιάν, διταν ἐκείνα
τούτων ἥ τύπος. Οἱ γάρ τύποις τῆς ἀληθείας οὐκ
ἴναντίον, ἀλλὰ συγγένεις. Εἰ δὲ ἀναντίος ἦν δ θεός
τῆς Παλαιᾶς τῷ Θεῷ τῆς Καινῆς, οὐκ ἔμελλε δι τῶν
γνωμάτων προδιατυπῶν τῆς Καινῆς Διαθῆκης τὴν
περοχήν. Εἰ δὲ καὶ ἐκείνος προδιεύπειται, τὸν Πατ-
λον ἀχρῆγη μὴ ἀπορήσασθαι τῷ τύπῳ. Εἰ δὲ λέγοισι,
ὅτι Ἰουδαϊκὴ συγκαταβαίνων διθενεῖται, τούτο εἰπαίτε,
ἐχρῆγη καὶ Ἑλληστηρίαν τύπους Ἑλληνικούς
εἰσέγειν, καὶ Ιστορίας μεμνήσθαι τῶν παρ' Ἑλλησι
γεγενημένων πραγμάτων. Ἀλλὰ οὐκ ἐποίησε τούτο·
καὶ μάλιστα εἰσήτως. Εκείνα μὲν γάρ οὐδὲν κοινὸν εἶχε
πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ταῦτα δὲ θεοῦ χρησμοὶ καὶ νό-

^a Ταυτότητα deest in mss.
^b Μετ. ἀπ' αὐτῶν.

μοι· διτ καὶ πολλὴν συγγένειαν ἔχει τὰ παλαιά πρὸς
τὴν Καινήν Διαθῆκην.

ε'. Πρώτον μὲν οὖν τοῦτο δεικνυσιν, διτι πολλὴ ἡ
συμφωνία τῆς Καινῆς πρὸς τὴν Παλαιάν δεύτερον δὲ
οὐδὲ Πλατεῶν τούτων, καὶ εὐθῇ τῇ ιστορίᾳ. "Μεταρ τὸ
τότε δύο γυναικας ἤσαν ἄνδρας ὀντεις, οὐτοι καὶ νῦν
δύο Διαθῆκαι ἄνδρες νομοθέται· ἀλλα, διτι ἀλλος ἡ τῆς
Καινῆς, καὶ ἀλλος τῆς Παλαιᾶς, περιττῶς τὴν ιστο-
ρίαν εἰστήσαν. Οὐ γάρ ἀλλος μὲν ἡ τῆς Σάρδας
ἄνθρη, ἀλλος δὲ τῆς Ἀγρα, ἀλλ' εἰς καὶ δὲ αὐτός.
"Οὔτε, διται λέγη, Αὔταις γάρ εἰσι δύο διαθῆκαις,
οὐδὲν διτερον λέγει, ἀλλ' ἡ διτι ένα έχωσι νομοθέτην,
καθάπερ ἐκείναις ένας ἄνδρα τὸν Ἀδραύμ. "Ἄλλ' ἡ
μὲν δούλη, φησιν, ἡ δὲ ἀλευθέρα ἦν. Καὶ τι τούτο;
τις γάρ ζητούμενον ἔχει, εἰ εἰς εκατέρων νομοθέτης.
Καταδεξάσθωσαν τοίνυν τοῦτο πρότερον, καὶ τότε
πρὸς ἐκείνοις αὐτοῖς ἀποκρινθύμενα. "Ἄν γάρ τούτο
καταναγκάζῃς αὐτοὺς δέξασθαι, καὶ πιστῶσιν, διται
αὐτῶν τὸ δόγμα οἰχήσαται. "Οταν γάρ εἰσερθῇ τοῦ αὐ-
τοῦ νομοθέτου καὶ ἡ Παλαιά οὖσα, καθάπερ οὖν καὶ
δοτι, πάσα λένται ἡμεῖν τὴν πρότερην εἰσερθήσαται.
"Ινα δὲ μηδὲ τούτο ὑπάς θυροῦ, πρόσχωμαν
δικριῶνται τῇ φύσει. Οὐ γάρ εἰπε, Μία μὲν δούλη, μία
δὲ ἀλευθέρα· ἀλλα, Μία μὲν εἰς δουλείαν γεννῶσαι·
οὐ πάντας δὲ ἡ εἰς δουλείαν γεννήσασα, δούλη· καὶ
αὐτὸς δὲ τὸ εἰς δουλείαν τεχθῆναι, οὐ τῆς τεκούστης
ἔγκλημα, ἀλλὰ τῶν τεχθέντων παιδίων. Επειδὴ γάρ
τῆς ἀλευθερίας δια τὴν κακίαν διαστέρησαν,
καὶ τῆς εὐγενείας ἀξέπεισον, ὡς δούλους αὐτούς ἀγνώ-
μονας ἀπαίδευσαν δι θεός φύσιν διηνεκεῖ, πολάκων
τιμωρίαις καὶ ἀπειλαῖς. Παλλοὶ γοῦν καὶ νῦν πατέρες
[275] τούς δια τῶν υλούς; οὐχ ὡς; υλούς ἐνάγουσιν,
ἀλλὰ μετὰ τοῦ πρόποντος οἰκεῖταις φόδου· καὶ τὸ
ἔγκλημα οὐχὶ τῶν πατέρων εἰστιν, ἀλλὰ τῶν τοὺς
πατέρας παρασκευασμάτων πατέρων, ὡς δούλους κα-
χρῆσθαι τοὺς ἀλευθέρους. Οὐτε καὶ δι θεός τὸν λαὸν
τότε ἐκείνον μετὰ τοσούτου φόδου καὶ τιμωρίας; τοσ-
αύτης ἀνῆγε, μεθ' ὅστης εἰδος ἦν οἰκεῖτην ἀγνώμονα·
ἀλλ' οὐ κατηγορία τοῦ θεοῦ τὸ γινόμενον, οὐδὲ ἔγ-
κλημα τοῦ νόμου, ἀλλὰ τῶν ἀφρυναζόντων Ἰουδαίων,
σφροδράτερους διεπέμπτων χαλινού. Ἐν αὐτῇ γοῦν τῇ
Παλαιᾷ εὐρεθήσονται πολλοὶ οὐχ οὐτως διχθέντες, οἷον
δι Αἰδελ, δι Νώε, δι Ἀδραύμ, δι Ἰστάκη, δι Ιακώβ, δι
Ἰωσήφ, δι Μωϋσῆς, δι Ἡλίας, δι Ἐλιεύσατο; οἱ δολο-
πάντες, δοι τὴν δι τῆς Καινῆς φύλαξούσιν ἀξίλωνται.
Οὐ γάρ φόδων καὶ κολάσις, οὐδὲ ἀπειλὴ καὶ τιμωρία,
ἀλλ' ἀγάπη θεός καὶ φίλερης ζόντες τῷ περι θεόντο τοιούτοις,
οἷοι δι τὴν εὐγένειαν. Οὐ γάρ διεσθήσαν
προσταγμάτων, οὐδὲ ἐντολῶν καὶ νόμων, ὀπτει
τὴν ἀλευθερίαν καὶ φεύγειν κακίαν, ἀλλ' ὀπτει
την εὐγένειαν; πολλές καὶ ἀλευθεροί, τὴν οἰκείαν ἐπιγόντες ἀξίειν,
χωρὶς φέρουν ταῦτα καὶ κολάσεως ηγετομοληγησαν πέρι
τὴν ἀλήθειαν· οἱ δὲ λοιποὶ πάντες Ἰουδαῖοι, ἀπειλη-
πότες κακίαν ἀπεκλίναν, τούς κατὰ τὸν νόμον διεσθή-
σαν χαλινού. Όταν γοῦν ἐποίησαν τὸν μόσχον, καὶ τὸ
γλυκτὸν προσεκύνησαν, τότε ἤκουσαν· Κύριος δ
θεός σου, Κύριος εἰς ὅποιας· διτε ἐφένευσαν, καὶ
τὰς γυναικας τῶν πλησίον διέζησαν, τότε ἤκουσαν,

Non parum enim veritatem ejus illustrant Veteris Testamenti prophetarum præconia, quos isti aver-sando non intelligent maiore apostolos quam pro-phetas contumelia se afficeret. Unam, inquam, Novo Testamento injuriam faciunt istam; alio vero modo iterum, quod bonam ex eo partem resecant. Attamen tanta est eorum, quæ in illo continetur, vis, ut vel ex ipsis reliquis figuris maleficium istorum reprehendiatur: resecta enim membra clamant, et pristinum rura suis membris consensum indecinerent requi-vent.

S. Probat unum esse legislatorem utriusque Testa-menti ex apostolicis verbis, et ex eo quod Vetus Novum prefiguraverit. — Quomodo igitur demonstrabimus Veteris et Novi Testimenti unum esse legislatorem? Ex ipsis apostolicis verbis, quæ apud ipsos etiam re-ticta sunt: que tametsi prima fronte videantur Vetus illud accusare, non mediocriter tamen id communica-dant, et divinis oraculis cœlitus proditum esse indi-cant. Et hoc sancti Spiritus sapientia factum est, ut accusatores legis, affecti prima facie verborum, im-prudentes et inviti adscriptam ejus defensionem rece-perierat: ut si vellent ad verum repicere, haberent sermonem quem sequerentur: quod si in incredulitate permanerent, nullam sibi in posterum venire spem reliquam facerent: ut qui etiam illis quæ alias reci-pere videntur, sudeat in suam ipsorum perniciem ab-rugarent. Ubi igitur Novum Testameatum suarum ac veterum legum eundem auctorem esse testatur? Et alibi quidem non uno loco: nos tamen data opera cani textus partem adducemus, quæ vel in Mani-chaeorum codicibus hactenus mansit incolumis. Quæ-nam hæc? *Dicite mihi, inquit, qui sub lege vallis esse, tigem non auditis? quod Abraham duos filios habuit: unum ex ancilla, alterum ex libera (Gal. 4. 21. 22)?* Audiverunt heretici unum habuisse ex ancilla, et con-festum accurrerunt: rati enim his verbis legis accusa-tionem contineri, resectis consequentibus, illam accusacionem retinent sibi patrocinantem. Age igitur ex hoc ipso loco ostendamus eundem esse legislatorem. *Abraham duos filios habuit, unum ex ancilla, alterum ex libera.* *Hæc autem sunt, inquit, per allegoriam dicta (Ib. v. 24).* Quid est, *Per allegoriam dicta?* Fi-guras eorum, quæ sub gratia gererentur, erant que-cumque sub Lege siebant. Sicut enim illic dues mul-lieres, ita hic duo Testamenta. Primum in hoc ap-paret cognatio Novi cum Veteri, quod illa horum figura erant. Figura enim veritati non contraria est, sed cognata. Quod si Veteris illius Deus Novi hujus Deo contrarius esset, haudquam per illas mul-lieres Novi præcellentiam præfigurasset. Quod si ille præfiguravit, par erat Paulum non abuti hac figura. Sin autem dicant, quod ad Judaicam infirmitatem se demittens hoc faciebat, oportebat eum etiam Græcis prædicantem figuras Græcorum adhibere, et rerum apud Græcos gestarum historias commemorare. Sed hoc ausquam fecit, et merito. Illa enim nihil cum veritate commune habebant, hæc autem Dei leges erant, et oracula: quapropter magna cognatio

veteribus illis cum Novo Testamento intercedit.

6. Argumentum secundum ex eadem historia. Non pauci in Veteri Testamento amore ducti, non timore.— Primam igitur argumentum hoc est, Vetus Testamen-tum modis omniis cum Novo consonare: secundum autem ille non minus, ex ipsa historia sumitur. Quemadmodum enim tunc duas mulieres erant unius viri: ita nunc duo Testamenta unius legislatoris; si enim aliis esset Novi, aliis Veteris, supervacanum erat hanc historiam adducere. Neque enim alium ha-bebat Sara virum, aliuni Agar; sed utraque unum et eundem. Itaque dicendo, *Hæc enim sunt duo Testa-menta (Gal. 4. 24)*, nihil aliud dicit quam quod eundem habeant legislatorem, sicut illæ unum virum Abraham. Sed altera quidem erat serva, altera vero libera. Quid sum? hactenus enim quereretur, an unus utriusque sit legislator. Recipiant igitur prius hoc, ac tum demum ad illud alterum eis responde-bimus. Si enim eos hoc ut admittant, ac nobis assentiantur, coegeris, universum illorum dogma corrue. Comperio enim etiam Veteris Testimenti eundem legislatorem esse, sicut revera est, sicut habebit omnis illorum nobiscum controversia. Atta-men ne vel diac turbemini, advertamus diligenter hec verba. Non enim dixit, Una quidem serva, una vero libera: sed, *Una quidem in servitutem gigantea (Ibid.)*: nec statim serva est, quæ in servitutem gi-ginit: et hoc ipsum ad servitutem natum esse non ma-tris est crimen, sed parvolorum qui nascentur. Quoniam enim sua malitia seipsas libertate privave-runt, et a jure ingenuitatis exciderunt, non secus quam ingratos servos tractavit eos Deus, terrore ac minis castigans. Quin et hodie multi patres liberos suos non ut filios, sed ut servos metu coercent: quæ culpa non parentum est, sed illiorum, qui causa fuerunt parentibus ut servilem in modum ab eis educa-rentur. Eundem ad modum etiam Deus ejus tempo-ris populum terroribus ac poenis eruditus est, non aliter quam nullius frugis servum: nec tamen hæc Dei culpa fuit, aut ligia, sed Judeorum respicientium frenu-m, et duriori freno opus habentium. Siquidem in ipso Veteri Testamento multos reperire licet, qui non ad eandem sint traci disciplinam, ut Abel, Noe, Abraham, Isaac, Jacob, Joseph, Moses, Elias, Eli-sæus, et omnes qui Novi Testimenti instituta sunt simulati: non enim terrore ac poenis, nec minis ac muletis, sed amore Dei, et serventi erga illum affec-tione tales erga Deum sunt redditi, quales fuerunt. Non enim opus habebant mandatis, neque præscriptis et legibus, ut virtutem sectarentur ac vitia fugerent: sed ut ingenui et liberali ingenio illi, agnoscentes suam conditionem, absque metu ullo aut castigatione in virtutis casira se contulerint: reliquum vero vul-gus Judeorum, quoniam ad malitiam defecerant, legis freno necessario coercendi fuerunt. Ideoque postquam vitulum linxerunt, et sculptile adorave-runt, tum demum audierunt, *Dominus Deus tuus Dom-inus natus es (Deut. 6. 4)*; posteaquam cades pa-traverunt et uxores proximi stupraverunt, tunc

audiverunt. *Non occides, non mactaberis: et simili modo reliqua omnia.*

7. Itaque non est vituperium legis quod puniat et mulcet, et servos velut improbos emendet ac castigat, sed praeconium insigne, nec vulgaris laus, quod eos qui ad extremam malitiam prolapso fuerant, potuerit severitate sua liberare a vitiis, mollireque et obsequentes gratis facere, atque ad novam hanc philosophiam cum via quamdam sternere. Idcirco enim Spiritus tuus in Veteri Testamento, tum in Novo dispensabat omnia, sicut diverso modo. Propterea Paulus dicebat: *Habentes autem exinde spiritum fidei, sicut scriptum est. Credidi, propter quod loquutus sum.*

Morum probitas cum fidei sinceritate jungenda. — Nec volum propter hoc dixit, *Eudem spiritum, sed et ob aliam non leviori causam, quam volebam quidem nunc afferre; sed veritus ne pluribus gravali jani dictorum obliuiscamini, in aliam diem vobis eum seruocem servabo, interim hortatus, ut praesente locum in memoriam recondatis, atque diligenter retineatis, utique virtutes Christianas cum dogmatum puritate eo-jungatis:* *Ut sic fiat integer homo Dei ad omne opus bonum preparatus* (2. Tim. 3. 17) : quandoquidem nihil nobis profuerit recte sentire, si vita interim fuerit malis moribus vitiata: quemadmodum contra nihil prodest vita corrupta, nisi accedat fieri quoque sinceritas. Ut igitur integrum utilitatem consequamur, utrinque nobis providemus, fructus etiam generosus in aliis proferentes: et cum primis eleemosynis, de qua etiam super ad vos verba feci, magna cum largitate atque alacritate illam exercentes. Qui enim parce armatur, ait Scriptura, par. e et metet: et qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet (2. Cor. 9. 6). Quid est, *In benedictionibus?* Cum magna largitate. Ille quidem in ruribus secularibus tam messis quam sementis eorumdem et seminum: nam qui serit, triticum aut hordeum seminat, aut siquid simile, et qui metit, id ipsum metit; at in eleemosyna non idem usus venit. Sed spargit argentum, et colligit fiduciam erga Deum: das pecuniam, et accipis remissionem peccatorum: præbes panem ac resicem, et pro his regnum celorum tibi paratur, bonaque illa infinita, que nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in eorum bonitatem ascenderunt (1. Cor. 2. 9): et quod est omnium bonorum suum, similis efficeris Deo, quatenus id homini est possibile. Nam cum de eleemosyna et benignitate disseruissest Christus subiunxit: *Ut efficiamini similes Patri vestro caelsti, qui a vobis animi eriri jubet super malos ac bonos, et pluit super justos ac injustos* (Matth. 5. 45). Tu non potes oriri jubere solem, neque imbrez immittere, neque beneficium esse in orbem terrarum tan longe lateque patenter: utrum facultatibus tuis ad beneficentiam, et factis es similis ei qui solem sunum oriri jubet, in quantum hominem Deo similem sieri sicut.

8. *Eleemosyna etiam indignis datur.* Segnes revocat ab otio Paulus, sed multum abest quia a beneficie abertat. — A nimis avertite diligenter que dico: *Super bonos ac malos, inquit. Ergo in quoque quoties elec-*

mosynam facis, ne vitam examines, neque morum rationem reposcas. Eleemosyna enim, hoc est misericordia, ideo dicitur, ut etiam indigatis præbeamus: qui enim miseratur, non recte viventem, sed peccantem miseratur: nam qui recte vivit, laude est dignus et corona; qui vero peccat, venia et misericordia. Quapropter haec quoque parte Deum invitamus, si etiam malis benignitatem nostram non subducamus. Considera enim quam multi orbem terrarum habent blasphemi, seclerati, presuligatores, omnibus vitiis reserti; attamen hos quoque per singulos dies enarrat Deus, docens nos ut universos homines beneficentia complectamur. Nos vero omnia contrario modo factus: non solum enim malos et improbos homines aversamur, verum etiam eum sanus quispiam nos adit. aut propter probitatem, aut propter libertatem, forte etiam propter pigritiam (ut et hoc addam), in paupertate vivens, probra, contumelias, et innumeræ in eum jaculati dictoria, vacuis ipsum manibus remitti mus, valetudinem exprobrantes, etiam objicientes, penas reposantes. Illocine Iesus es, o homo, objurgare tantum ac increpare egrum? Miserari ac sublevare paupertatem eorum jussit Deus, non rationem reposcere ac conviciari. Sed vis illius mores corrigeret, et hominem inertem a segnitie sua revocaret ad opus aliquod applicare? Da prius, ac tum deinceps incarpa, ut non crudelitatis suspectus sis, sed benignitatis laudem reportes. Eum enim qui nihil dare tamen approbat, aversatur pauper, et inique fert, ac ne a picere quidem sustinet; et merito. Putat enim non quod bene sibi velit, sed quod dare nolit, objurgatorem eum case; ita ut revera est. Qui vero posteaquam dedit objurgat, facit ut libenti animo objurgatio sua recipiatur: eo quod non propter inhumanitatem, sed propter benevolentiam increpatum adhibere videatur. Sic etiam Paulus fecit; cum enim dixisset: *Qui non vult operari, ne edat* (2. Thess. 3. 10), adjunxit exhortationem dicens: *Vos autem bonum facientes ne deficiatis* (ib. v. 13). Atque hoc precepta contraria esse videntur. Si enim etios non oportet cibum capere, quomodo iubet bene talibus facere? Sed non sunt contraria: absit. Ideo enim hoc dixi, inquit, *Qui non vult operari, ne edat*, non ut eos qui alioqui largituri erant, avertirent a danda eleemosyna, sed ut in otio viventes a segnitie sua revocarem. Itaque cum dicit, *Ne edat*, illos extimulat ad laborem, comminatione hæc territos: cum vero dicit, *Bonum facientes ne deficiatis*, hos excitat ad beneficentiam, utili exhortatione impulsos. Ne enim quidam retrahirent manus auditu qua illi communione feriantur, ad beneficentiam his verbis illos provocat: *Bonum faciendo ne deficiatis.* Itaque etiam orationes, bonum fecisti.

9. Ille et in sequentibus manifestum fecit. Cum enim dixisset: *Si quis non audierit sermones nostros per epistolam, hunc indicate, et ne con suetum illi* (2. Thess. 3. 14), atque hoc modo hominem ejecisset ex Ecclesia, rursus alio modo eum reconciliat, reducens in gratiam cum eis a quibus ejus ejectus fuerat:

Θι φρεσόσταις, οὐ μοιχεύσταις, καὶ τὰ ἄλλα τέ πάντα
δμίων·

ζ'. Ποτε οὐκέ τικαλήμα τοῦ νόρου τὸ αἰλαστὸν ἐπάγειν
καὶ τιμωρίαν, καὶ καθάπερ οἰκέτας ἀγνώμωνας στι-
νέσσειν καὶ σωφρονίσειν, ἀλλὰ καὶ ἀγνώμιον μάρτιστον,
καὶ οὐχ ὁ τυχόν πτωτός, θεὶς τοὺς πρὸς τοσαύτην
κτενεγχέντας κακίαν ἡδυνήθη διὰ τῆς φλεγίας σφρο-
δρότησος ἀπαλλάξαι τῆς πονηρίας, μαλάχει το καὶ
ποιῆσαι κατατιθεῖς τῇ χάριτι², καὶ πρὸς τὴν τῆς
Κανῆς ὁδήγησαι φιλοσοφίαν. Τὸ γάρ αὐτὸν Πνεῦμα
καὶ τὰ τὸν τῇ Παλαιῷ, καὶ τὰ τὸν τῇ Κανῇ πάντα
ἔψευθει, εἰ καὶ διαφράσει. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος
πλεγεν· Ἐχοτες δὲ τὸ αὐτὸν Πνεῦμα τῆς κι-
στοσος πατά τὸ γεγραμμένον· Ἐπίστενσα, διὸ
διδάσκωσα.

Οὐ διὰ τοῦτο διὸ μόνον πλεγεν· Τὸ αὐτὸν Πνεῦμα,
ἀλλὰ καὶ δι' ἑτέραν αἰτίαν οὐκ ἀλλάσσει τῆς εἰρημέ-
νης, ἣν ἔσουλδην μὲν νῦν εἰπεῖν, δεδοικώς δὲ μὴ τὰ
εἰρημένα ἀκβύλστες, εἰς ἑτέραν ὑμὸν διάλεξιν ταύτην
ταμιεύσσομαι, τέως ταύτης μεμνήσθαι πάσης παρα-
κλίσεας ὑμᾶς, καὶ μετὰ ἀκριβείας φυλάσσειν αὐτὴν,
καὶ τὴν ἀπὸ τῆς πολιτείας ἀρετὴν προστιθέναι, καὶ
τῇ τῶν δογμάτων συνυφαλεῖν αὐτὴν καθαρότητες·
Ἴτα δριτος ὁ μάθρωπος ἢ τοῦ Θεοῦ, πρὸς κάτ-
ηργον ἀγαθὸν ἀξηρεισμένος· ἐπει τέρδος οὐδὲν
ἴσται ἡμῖν τὸν ὅρθον δογμάτων, ὅταν ὁ βίος διεψύθει.
μένος ἡ· ὕστερον οὖδε πολιτείας ἀριστοῖς δρελοί,
πίστεως οὐκ εὔστης ὑγιονής· Ἰνού οὖν ἀπτριτικένην
ἔχωμεν τὴν ὀψέλειαν, ἀκατέρῳθεν ἵστουν ἀσφαλι-
ζόμεθα, ἵν τε τοὺς ἀλλοις ἀπασι καρπούς ἀπιδεικνύ-
μενοι γενναίους, καὶ μετὰ τῶν διλῶν τὴν ἐλεημοσύ-
νην, περὶ τῆς καὶ πρώτην [278] ὅμιλον διαλύσθην, μετὰ
πολλῆς μὲν τῆς προθυμίας, μετὰ πολλῆς δὲ αὐτὴν
ἀπιτελούντας τῆς δεψιλείας· Ὁ γάρ πετρών γειδο-
μένως, φησι, φειδομένως καὶ θερίσει· καὶ δι σπει-
ρων ἐκ' εὐλογίας, ἐκ' εὐλογίας καὶ θερίσει. Τί
ἰστιν, Ἐκ' εὐλογίας; Μετὰ πολλῆς τῆς ἀφθονίας;
Ἐνταῦθα μὲν οὖν ἐπὶ τῶν βιωτικῶν πραγμάτων καὶ
δι ἀμητὸς καὶ δι σπόρος τῶν αὐτῶν ἔστι σπερμάτων·
καὶ γάρ δι σπείρων, πυρὸν ἢ κριθὰς καταβάλλει, ἢ
καὶ διλό τι τῶν τοιούτων, καὶ δι θερίζων τὸ αὐτὸν θε-
ρίζει· πάλιν ἐπὶ δὲ τῇς ἐλεημοσύνης οὐχ οὐτως, διὰ
ἑτέρως. Σὲ μὲν γάρ καταβάλλεις ἀργύριον, συλλόγεις
δὲ παρρήσιαν τὴν πρὸς τὸν Θεόν· διλῶς χρήματα,
καὶ λαμβάνεις ἀμαρτημάτων λύσιν· παρέχεις δρότον
καὶ ἴμπιον, καὶ ἀντὶ τούτων σοι ἡ τῶν οὐρανῶν
εὐτρεπίζεται βασιλεία, καὶ τὰ μυρία ἀγαθά, δι μῆτε
δρφαλούς· εἰδος, μῆτε οὖς ἥκουσε, μῆτε ἐπὶ καρδίαν
ἀνθρώπουν ἀνέβη· τὸ δὲ πάντων κεφάλαιον τῶν ἀγα-
θῶν, δμοιος γίνη τῷ Θεῷ, κατὰ δύναμιν τὴν ἀνθρω-
πίνην. Περὶ γάρ ἐλεημοσύνης καὶ φιλανθρωπίας
διαλεχθεῖς δι Χριστὸς ἀπήγαγεν· Ὅσιως γένησθε
δμοιοι τοῦ Πατρὸς ὅμιλον τοῦ ἐτ τοῖς οὐρανοῖς·
ὅτε τὸν ἥμιλον αὐτοῦ ἀπατέλλεις ἐπὶ ποιησόντος καὶ
ἀγαθούς, καὶ θρέψεις ἐπὶ δικαιούντος καὶ ἀδίκουν·
Οὐ δύνασαι ἀνατέλλεις ἥμιλον, οὐδὲ δμέρους ἀφεῖναι
σὺ, οὐδὲ οἰκουμένην εὐεργετῆσαι τοσαύτην· τοῖς οὖσι
χρήμασιν ἀπόχρησαι πρέπει τὴν φιλοφροσύνην, καὶ
γέγονας δμοιος τῷ τὸν ἥμιλον ἀνατέλλοντει, ὡς ἀνθρω-
πον δμον Θεῷ γενέσθαι δυνατόν.

τ'. Προσάρχετε μετὰ ἀκριβείας τοῖς εἰρημένοις. Ἐπὶ

^a Ήπει Μεσ. κατακείθεις προκτεπτκανάσαι τῇ γάρ. Cod. καταστεμένεις κατασκευάσαι τῇ χάρ.

ποιησόντες καὶ ἀγαθούς, φησι. Καὶ σὺ τοῖνυν, δι τὸ
ἐλεημοσύνην ποιεῖς, μηδὲ τρόπουν
εὐθύνεις ἀπαίτει. Ἐλεημοσύνη γάρ διὰ τοῦτο λέγε-
ται, ἵνα καὶ τοὺς ἀναξίους παρέχωμεν· δι γάρ διεσύνη,
οὐ τὸν κατερθωμέντα, ἀλλὰ τὸν ἡμερτηρότα διεσύνη· ἐ-
μὲν γάρ κατορθώμεν, διτανῶν δίξις καὶ στεράνων.
ἰστιν· δι διαμαρτάνων, διτανῶν καὶ συγγειώματος. Πλεγε-
καὶ κατὰ τοῦτο μιμησιμεῖα τὸν Θεόν, διὰ καὶ πονη-
ροὺς παρέχωμεν. Ἐννόησον γάρ δισι τὴν εἰκουμένην
οἰκουσίαν βλάσφημοι, μαροὶ, γόντες, πάσης ἐμπειλη-
σμάτων κακίζεις· ἀλλὰ καὶ τούτους καθ' ἀκάστην τρέ-
φει τὴν ἡμέραν ὁ Θεός, ἡμέρας παιδεύων τὴν φιλοφρο-
σύνην ἐπὶ πάντας ἀκτείνειν. Ημεῖς δὲ ἀπαν τού-
ναντίον ποιεῦμεν· οὐ γάρ πονηρούς, οὐδὲ φαύλους
ἀνθρώπους ἀποστρέψαμεν μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑγια-
νῶν τις ἡμέραν προσδιθή ἡ δι διπλεῖσαν, δι διεύθε-
ριαν, δι καὶ διάργαν (καὶ γάρ καὶ τοῦτο τί-
θημι), πεντά συζῶν, λοιδορίας, θύρεις, μυρία κατ' αὐτοῦ συνείροντας σκώμματα, κανάς αὐτὸν ἀπο-
κίμπωμεν χεροῖ, τὴν ύγειαν ὀνειδίζοντας, τὴν ἀργίαν
προστρέφοντες. εὐθύνεις ἀπαίτουντες. Μή γάρ τούτα
προστάγῃς, θυρωπε, ἐγκαλεῖν καὶ ἀπτιμάδην ἀπλῶς
τοῖς δεσμονοίς; Ἐλεεῖν καὶ διορθώσθαι τὴν πεντα-
νῶν δι Θεός ἐκδίλευσεν, οὐχὶ εὐθύνεις; ἀπαίτειν καὶ
θύρεις. Ἀλλὰ βούλεις διορθώσαι τὸν τρόπον, καὶ
τῆς ἀργίας ἀπαγαγεῖν, καὶ εἰς ἔργον ἀμβολεῖν τὸν
ἀργούντα; Δις πρότερον, [277], καὶ τότε ἀπιτημ-
σον, ἵνα μή ἀμβοτέον; ὑποβάλει, ἐγκαλεῖς; δι βαρύτητα,
ἀλλὰ κηδεμονίας δόξαιν λίθης. Τὸν μὲν γάρ μὴ δόντα,
ἀλλ' ἐγκαλούντα μόνον ἀποστρέψαι, καὶ ἀηδίζει,
καὶ οὐδὲ θελεῖν ἀνάσχοιτ' ἐν δι πάνης· καὶ μᾶλα εἰκό-
τας. Οὐ γάρ δι κηδεμονίαν, ἀλλὰ διδ δι μὴ βού-
λεσθαι δοῦναι νομίζει τὰ ἀγκαλήματα γίνεσθαι· δι περ
οῦν καὶ ιστιν διληθός. Οὐ δι μετὰ τὸ δοῦναι ἐγκαλῶν,
εὐπαρδέαστον ποιεῖ τὴν παραλίνειν· οὐ γάρ δι
ἀπανθρωπίας, ἀλλ' ἐκ κηδεμονίας πριεῖται τὴν ἐπι-
τίμησιν. Οὐτω καὶ Παύλο; ἐποιεῖσαν· εἰσαν γάρ, Εἰ
τοις οὐ θέλεις ἀργάσθαι, μηδὲ δισθίστω, ἐπάγει λέ-
γων· Γηρεῖς δὲ τὸ καλὸν ποιοῦντες μὴ ἐκκακή-
σης. Καίτοι δειπνεῖ ταῦτα δινατία εἶναι τὰ προστά-
γματα. Εἰ γάρ οὐ δει τοὺς ἀργούντας; διθίειν, πῶς
τούτοις κελεύεις τὸ καλὸν ποιεῖν; Αλλ' οὐκ εἰσιν
δινατίον· μη γίνεται. Αἰδὲ γάρ τούτο, φησιν, εἰπον,
διτε Εἰ τοις οὐ θέλεις ἀργάσθαι, μηδὲ δισθίστω, οὐχ
ἵνα τοὺς μέλλοντας διδόναις ἀπιγάγει τῆς ἐλε-
μηνής, ἀλλ' ἵνα τοὺς δι ἀργίας λύνταις ἀπαγάγει τῆς ἀρ-
γίας. Τὸ μὲν εἰσ αἰτεῖν, περ φόβῳ τῆς ἀπειλῆς· τὸ
δὲ εἰπον, Τὸ καλὸν ποιοῦντες μὴ ἐκκακεῖτε,
τούτους διεγέρεις πρὸς ἐλεημοσύνην τῷ χρησίμῳ τῆς
παρανέσεως. Ινα γάρ μη, ἀκούσαντες τῆς κατ'
δικαιίου τογενημένης ἀπειλῆς, συστελλοῦσι τὰς κειρά-
τινες, ἐκκαλεῖται πρὸς φιλοφροσύνην αὐτούς, λέγων·
Τὸ καλὸν ποιοῦντες μὴ ἐκκακεῖτε. Οὐτε καὶ ἀρ-
γούντι δι θήρας, καλὸν πεποίκας.

θ'. Τούτο καὶ ἀντοῖς δέης δῆλον ἀποίησεν. Εἰπόν·
γάρ, Εἰ τοις οὐχ ὑπακοεῖς τῷ λόγῳ τημῷ δια τῆς
ἐπιστολῆς, τούτοις σημειοῦσθε, καὶ μη συναρα-
μήκυσθε αὐτῷ· καὶ ἐκκόψεις αὐτὸν τῆς λεπτῆς; αὐ-
λῆς, πάλιν αὐτὸν ἐτέρῳ συνάπτει τρόπῳ, τὰς τῶν
ἐκτεμόντων διανοιας οἰκειών αὐτῷ καὶ συνάγων· ἐπ-

^a Μεσ. ἐγκαλήθης. Cod. 748 ινα μη διμότης διεφίειν ἄγ-
νησης καὶ βαρύτητα, γατε lectio non est. spieganda
^b Alli ίθης κατασκευάσει εἰπών.

ἥγεται γοῦν λόγων· Μή ὡς ἔχθρον, φησίν, θῆσθε, ἀλλ' ὡς ἀδελφόν. Οὐαὶροι οὖν εἰπών, Εἴ τις οὐ θέ-
λε ἔργατά σου, μηδὲ ἀποθέτω, τοὺς χυρίους ἐκάλευσε
παλλήν αὐτῶν ποιεῖσθαι πρόνοιαν πάλιν· οὗτοι καὶ
ἐνταῦθα εἰπών, Μή συνταπαγμέτρωσθε αὐτῷ, οὐκ ἀπ-
έτησθε αὐτοῦ τῆς ἑταμελείας τοὺς ἀπούστας, ἀλλὰ
καὶ ἀρθράς αὐτούς; ἀντιλαβόμενοι παρεκελύσθε,
προσθεῖτε καὶ εἰπών, Καὶ μὴ ὡς ἔχθρον ἥτεισθε,
ἀλλ' ὡς ἀδελφόν. Ἐχωρίσθης αὐτὸν τῇ· συνου-
σίας, ἀλλὰ μὴ χωρισθῆς τῆς κηδεμανίας· ἀπέκοψας
αὐτὸν τῆς συνέδου, μὴ ἀποκόψῃς αὐτὸν τῆς ἀγάπης.
Καὶ γάρ αὐτὸν τοῦτο δὲ ἀγάπην ἐκάλευσα γίνεσθαι,
ἴνα τῷ χωρισμῷ γενόμενος βατίων, πρὸ; τὸ δοιάριον
ἀπανθίζῃ σῶμα· ἐπει., καὶ οἱ πατέρες τῆς οἰκίας
τῆς ἀντιτόνης ἐκβάλλουσι τοὺς παῖδας, οὐχ ἵνα ἔως μέ-
νεισι διηνεκᾶς, ἀλλ' ἵνα τῷ τῆς οἰκίας ἐκτασεῖν
γίνεμενοι σωρρυνέστεροι, πρὸς τὴν οἰκίαν ἐπανέ-
θωσι πάλιν. Πρὸς μὲν οὖν τοὺς ἄρρενας ὁγκαλοῦντας
ἰκανά τὰ εἰρημένα.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἔτερός ἐστι πολλοὶ μεμελετημένος
λόγος πρὸς ἀπολογίαν, ἀπανθρωπίας καὶ ὀμοτητος
γέμων, ἀνθήτη καὶ τούτον διεξελέγχει πάλιν, οὐχ
ἴνα ἀπολογίας αὐτούς· ἀποστερήσωμεν, [278] ἀλλ' ἵνα
ταίστωμεν τὴν οὐκ οὐσαν, οὐδὲ ὀφέλουσαν ἀπολογίαν
ἀποδίσθαι, τὴν δὲ οὐσαν καὶ προστῆναι δυναμένην
ἐπὶ τοῦ βῆματος τοῦ Χριστοῦ, ταύτην διὰ τῶν ἔρ-
γων μελετῆν διηνεκῶς.

Τές οὖν ἔστιν ἡ φύχρα καὶ ἀνόητος τῶν πολλῶν
ἀπολογία; Παιδοτροφίᾳ συζῶ, φησίν, οἰκίας προστα-
ματι, γυναικία τράφω, πολλάς ἔχω δαπάνης ἀνάγκας·
ὅθεν οὐκ εὐπορῶ τοὺς προσιόντας μοι ἐλεεῖν. Τί λέ-
γεις; Παιδία τράφεις, καὶ διὰ τοῦτο τοὺς προσιόντας
οὐκ ἐλεεῖς; Αὐτὸς μὲν οὖν ταῦτα τοὺς δεομένους
ἐλεεῖν δεῖ, διὸ τὰ παιδία, καὶ τὴν αὐτῶν προστασίαν,
ἴνα ἀπὸ δύλιγων χρημάτων πιειν τὸν δόντα αὐτὰ θεῦν
ποιήσῃς, ίνα καταλίπῃς αὐτοῖς προστάτην ἐκείνον
καὶ μετὰ τὸν ἀνθρακόν, ίνα πολλήν αὐτοῖς δικιάνην
είνισταιν ἐπισπάσῃ ἀπὸ τῶν ἐκείνων χρημάτων τῷ
Θεῷ δαπανῶν. Οὐχ ὁρές, διὰ πολλοὺς ὀνθρώπους
πλουτούντες καὶ ἐν δυνατείσιν ὄντες, οὐδαμόθεν εὐ-
τελεῖς προστηκότες, εἰς τὰς διαθήκας πολλάκις εἰσ-
ήγαγον τὰς ἀντιτόνης, καὶ τοὺς ἀντιτόνους παῖδες συγχληρο-
ώμους ἐποίησαν, δι' ἀλλοῦ μὲν οὐδίνιν, ίνα δὲ ἀσφά-
λειαν τοὺς δαντῶν κτήσωνται· παισιν ἀπὸ δύλιγων
χρημάτων; καὶ ταῦτα, οὐκ εἰδότες πῶς διατείνονται
μετὰ τὴν αὐτῶν τελευτὴν περὶ τοὺς αὐτῶν παῖδας οἱ
τοῦ κλήρου γενόμενοι κοινωνοί; Σὺ δὲ εἰδὼν τὸ φι-
λανθρώπον καὶ χρηστὸν καὶ ἀπεικότες τοῦ σου ἀεστό-

τού, οὐ ποιήσεις αὐτὸν κοινωνὸν τῆς διαθήκης τῆς
σῆς; οὐ ποιήσεις αὐτὸν συγχληρούμον τῶν παιδῶν
τῶν σῶν; καὶ ποῦ ταῦτα πετρόδε, εἰπὲ μοι, παῖδες
φιλοῦντος; Εἰ γάρ κτήσῃ τῶν τεχθέντων παιδῶν, κα-
τέλειπε γραμματεῖον αὐτοῖς, ἐν τῷ τόνῳ θεοῦ Ἰησοῦ
ὑπεύθυνον. Τούτο μεγίστη κληρονομία, τούτο κύριος.
τούτο δοράλια. Βισάργας αὐτὸν εἰς τὴν κληρονομίαν
τὴν ἐνταῦθα, ἵνα σε μετὰ τῶν παιδῶν εἰς τὴν κλη-
ρονομίαν ἀντιταγάγῃ τὴν ἐκαί. Οὗτος δὲ κληρονόμος
γενναῖος, φιλάνθρωπος, χρηστός, δινεάτος, πλούσιος·
δύναται καὶ οὐδὲν ἔστιν ὑποπτεύσαι τὴν κοινωνίαν
αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ στόρος; ἡ ἀλειφασμόν καλεῖται,
εἰπαίδης οὐκ ἔστι δαπάνη τὸ πρόγμα, ἀλλὰ πρό-
οδος· σὺ δὲ, θαν μὲν σπάρειν δέῃ, οὐ προσέχεις.
ὅτι κανοκὸς τὰ ταμιεῖα τῶν παλαιῶν γεννημάτων ἡ
ἀλλὰ προσδίχεις τῷ μηδέπω παρέντι τῶν γεννημά-
των διητῆ· καὶ ταῦτα, οὐκ εἰδὼν, διὰ τὰντας ἀπ-
ῆσθαις. Καὶ γάρ καὶ ἐρυσθη, καὶ χάλαζα, καὶ
ἄπρις, καὶ ἀδρῶν ἀνωμαλία, καὶ πολλὰ τῆς ἀλείδος
ἡμᾶς ἀντικρούεις τῆς μελλούσης· εἰς δὲ τὸν οὐρανὸν
μᾶλλον σπείραιν, δεσμού πάτητα μὲν ἀνωμαλία μάρ-
τρου ἀκεβδήληται, πάσης δὲ λύπης καὶ ἀπειδούλης ἀνήρεται
πρόφρατος, δικεῖς καὶ δικαδύη; Καὶ πολλὰ εὐρήσεις
συγγράμμαν, δεσμού εἰς μὲν τὴν γῆν κατεβάλλοντας θερ-
ρῆς, καὶ μετὰ προθυμίας τοῦτο ποιεῖς, εἰς δὲ τὴν
χείρα τοῦ Θεοῦ μᾶλλον καταβάλλειν, δικεῖς καὶ δικα-
δύης; Εἰ γάρ ἡ γῆ τὰ κατεβληθέντα ἀποδίδεισι,
πολλῷ μᾶλλον ἡ τοῦ Θεοῦ χείρ, διπάρ μὲν διέξηται,
μετὰ πάσης ἀποδίσουσι οὐτὶ τῆς περιουσίας.

ε'. Ταῦτ' οὖν εἰδότες, μὴ τῇ δαπάνῃ προσέχειμεν,
δεσμούς τοῦ ποιῶν μεταβαίνεις ἀλειφασμόν· ταῖς
ταῖς μελλούσαις ἀπίσταις, καὶ τῷ παρόντι δὲ πάρεις·
οὐ γάρ βασιλείαν οὐρανῶν οὐλημοτούνη προξενεῖ μά-
ρτρον, ἀλλὰ καὶ τὴν κατὰ τὸν παρόντα βίαιον ἀσφάλειαν
τε καὶ ἀφθονίαν. Τίς ταῦτα φησιν; Αὐτὸς δὲ ταῦτα
δούναι κύριος. Οὐ γάρ τὰ αὐτοῦ πάνησι, φησι, διὸν,
ἐκαπονταπλασίαν λήφεται ἐν τῷ αἰώνι τούτῳ, καὶ
ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει. Ὁρῆς δὲ ἐκαπέρα τῇ
ζωῇ τὰς ἀμοιβὰς διδομένας μετὰ πολλῆς τῆς περιου-
σίας; Μή τοιν τοῦν μᾶλλον, μηδὲ ἀνεβαλλώμεθα, ἀλλὰ
καὶ ἐκάστην τὸν τῆς ἀλειφασμήν περιεργάζεσθαι
φέρωμεν, ίνα καὶ τὰ παρόντα ήμεν πράγματα πατέ-
ρούν φέρηται, καὶ τῆς μελλούσης ἐπιτύχωμεν ζωῆς·
ης γένοιτο πάντας ἡμᾶς· μετασχεῖν, χάριτι καὶ φι-
λανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετ'
οὐ τῷ Πατρὶ, διὰ τῷ ἄγιῳ Πνεύματι, δόξα, τιμὴ
κράτος εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Unus ms. hie ei ποιητῶν.

ΠΑΛΙΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΥΤΗΝ ΡΗΣΙΝ

* Ἐχορρεας δὲ τὸ αὐτὸν Ημεῖνα τῆς πλοτεως, πιπά τὸ γερραμμένον· καὶ διὰ τὸ ποιητῆς κάρτες διο-
λαμβάνουσι τὰ ἀμαθά, καὶ περὶ ἀλειφασμούης.

α'. Τῇ προτέρᾳ τυνάδει καὶ τῇ πρὸ δικείνης μίαν τοῦ
Ἀποστόλου βῆσιν ἀπολαβόντες, εἰς τὴν ιεζήγησον ταύ-
της ἀπαντά τὸν λόγον ἀνηλώσαμεν· καὶ τὴμερον δὲ
τῇ αὐτῇ ταύτῃ πάλιν ἀνδιστρέψαις σπουδάζομεν·
ποιοῦμεν δὲ -οὗτο ἐπίτηδες πρὸς ὀφέλειαν τῆς ὑμε-
τέρας ἀγάπης, οὐ πρὸς ὀφέλειαν τὴν ἡμετέραν. Οὐ
γάρ ἵνα γόνιμόν τινα καὶ πολύνουν διμαυτὸν ἀπο-
εῖνων, ἀλλ' ἵνα καὶ τὴν Παιάλου σοφίαν ὑμῖν ἐκκα-

* Λειτ. ms. γνόριμων.

λίψα, καὶ τὴν ὑμετέραν διεγέρω προθυμίαν, οὗτοι
μεταχειρίζειν τὸν λόγον. Τό τε γάρ βάθος τῆς δικείνων
συνέσεως φαίνεται μειζόνων, δταὶ δὲ μιᾶς ῥήσεως
τοσούτους ἡμῶν τίκτη ποταμοὺς νοημάτων· ὑμεῖς;
τι μαθάντες, δτι καὶ ἀπὸ μιᾶς λέξεως ἀποστολικῆς
δηματονταί εἰσι· καρπώνασθαι φιλοσοφίας πλούτον, οὐ
παραδραμεῖσθαι τὰς· Ἐπιστολάς ἀπλώς, ἀλλὰ προα-
θήσεος, ταῖς ἐπίσταις ταύταις τρεφόμενοι, τῶν ἐγκει-
μένων δῆσεων ἐκάστην μετὰ πολλῆς περιεργάζεσθαι

quapropter hæc verba subdit, *Non ut inimicū existimare, sed ut fratrem* (2 Thess. 3. 15). Quemadmodum igitur cum dixisset, *Si quis non vult laborare, ne edat* (ib. v. 10), illos certe, qui possunt, curam eorum habere jussit: ita etiam hic posteaquam dixit, *Ne commisceāmini illi, non alienavit ab ejus cura auditoria, sed jubet diligenter eum suscipere*, dicens: *Non ut inimicū existimare, sed ut fratrem*. Reliquisti ejus consuetudinem, sed ne reliquias de eo sollicitudi- nem: exclusisti eum a conventu, ne excludas a caritate. Etenim hoc ipsum affectu caritatis mandavi, ut hæc separatione factus melior, ad reliquum corpus reverticeretur; quandoquidem etiam patres domo sua filios expellunt, non ut perpetuo foris maneant, sed ut quod domo exciderint, modestiores facti, domum possuminio revertantur. Atque hæc sufficiant ad illos, qui pigritiam aliis objicere solent.

Verum quoniam multi alii utuntur verbis quibus se excusent, quæ plena crudelitatis ac inhumanitatis sunt, necesse est ut illa quoque redarguam, non ut excusationem eis adimam, sed quo persuadeam ut emissa vana et inutili, ad veram et apud Christi tribunal profuturam defensionem operibus ipsis se exercerent.

Excusationes alias avarorum refellit; coheredes filiorum sunt pauperes; sementam cur eleemosynam vocat Scriptura. — Quæ est igitur illa vulgarium hominum frigida ac inutilis defensio? Alendi sunt, inquit, liberi, rei familiaris gerenda est cura, uxorem alo, necessarios sumptus multos sustineo: quamobrem non suppetit, unde obvios sublevare posam. Quid ait? Filios alii, et ideo non est unde venientes ad te subleves? Imo propter hoc ipsum sublevandi sunt egeni, ut exigua pecunia Dominum qui eos tibi dedit, propitiis, ut etiam post mortem tuam patronum illis relinques, ut eis magnum favorem cœlitus concilies, dum illa pecunia sumptus Deo gratos facies. Annon vides, a multis homines præpotentes ac opulentos, nihil aliqui ad suum genus attinentes, in testamento suo insertos fuisse, et liberis suis coheredes factos, nihil ob aliud quam ut securitatem filiis modica pecunia pararent? idque cum incertum esset quonam affectu post obitum ipsorum filios illos coheredes essent prosequuntur? Tu vero cum scias humanitatem,

bonitatem, et exultatem tui Domini, expertem eum tui testamenti facies? non facies eum coheredem liberorum tuorum? Hoccine est amantissimi patris officium? Nam si prolis tue curam geris, relinque illis chartulam scriptam, in qua Deum debitorem habeas. Hac maxima hereditas, hoc decus est, hæc securitas. Induc eum in terrenam hanc hereditatem, ut te una cum tuis liberis in cælestem illam hereditatem inducat. Hic heres nobilis est, humanus, bonus, potens, dives; quare nihil est cur ejus societatem suspectam habeas. Ideo etiam sementis vocatur eleemosyna, quia res hæc non tam sumptus est, quam redditus: tu autem quando seminandum est, non magni facis quod evacues fructum veterum promptnaria, sed ad messis future fructum spectas, idque cum eventum necessias. Nam et rubigo, et calamitas, et locusta, et acria intemperies et multa nos a spe et expectatione diriciunt: cum vero in cælum est semen jaciendum, ubi nulla aeris intemperies, nullus dolor, nullæ insidie, tergiversari ac procrastinas? Et quam speras veniam, qui in terram seminando, confidenter et alacriter id facias; cum vero in manum Dei seminandum est, ceasas et negligis? Nam si terra reddit quod sibi est creditum, multo magis Dei manus, quæcumque acciperit, magno cum foenore est redditura.

10. Hæc igitur scientes non respiciamus sumptum, quando eleemosynam facimus, sed eum qui inde speratur proventum, imo etiam præsens lucrum: non solum enim regnum calorum eleemosyna procurat, sed in præsenti etiam vitæ securitatem assert et abundantiam. Quis hæc pollicetur? Ipse qui præstare potest Dominus. Dicit enim: Qui sua pauperibus largitur, centuplum accipiet in hoc sæculo, et vita aeternæ hereditatem habebit (Matth. 19. 29). Vides retributionem in ultra vita cum magno foenore recipiendam? Ne igitur cessemus, neque procrastinemus, sed per singulos dies eleemosynæ fructum percipiamus, ut et in præsenti sæculo rebus secundis fruamur, et futuram vitam consequamur: quæ nobis omnibus contingat, gratia et benignitate Domini nostri Iesu Christi, cum quo Patri una cum Spiritu sancto gloria, honor, imperium in sæcula sæculorum. Amen.

DE EISDEM VERBIS,

HABENTES AUTEM EUMDEM SPIRITUM FIDEI, SICUT SCRIPTUM EST (2. Cor. 4. 13) ET QUA DE CAUSA REBUS BONIS OMNES EX AEQUO FRUANTUR, ET DE ELEEMOSYNA

4. Cum priore conventu, et qui illum præcesserit, unum apostoli dictum suscepimus exponendum, in ejus enarratione totum sermonem consumpsimus, et hodie quoque in eodem versari proposuimus: hoc autem data opera facimus, ad vestram utilitatem, non ad nostram ostentationem. Non enim ut secundum me et multiscium ostendam; sed ut tum Pauli sapientiam vobis aperiam, tum vestram alacritatem excitem, ita eumdem verso sermonem. Nam et illius intelligentæ

profunditas magis elucebit, si ex uno dicto tanta nobis sententiarum fluenta proferat; et vos, cum didicieritis ex uno apostoli verbo ineffabilis sapientie divitias depromi posse, non oscitantes percurrentis ejus epistolas, sed hac spe inducti singulas earum sententias exquisita cura ac diligentia perscrutabimini. Si enim unum dictum triduo nobis disserendi materia præbuit, quantum putatis thesaurum nobis profundere una quæpiam pars diligenter tractata ac con-

derata? Ne igitur delasseatur priusquam totum quod supererat decerpserimus. Si enim metallorum aurum fonsores, licet quantumvis divitiarum inde exhauserint, nos prins tamen inde absistunt, quam totum aurum auferant: multo majorem nos alacritatem ac diligentiam in perscrutandis divinia elequij adhibere convenit. Nam et nos acrius effidimus, non sensibile, sed spirituale: non enim in metallicis terra, sed in Spiritu metallis operamur. Paulinae enim epistolæ metalla sunt *Spiritus et fontes*: metalla quidem, quia quovis auro pretiosiores nobis praebent divitias: fontes vero, quia numquam deficiunt; sed quantumlibet exhaerise, tantumdem ac multo amplius rursum affluit. Et hoc evidenter declarare potest totum tempus quod praeteriit. Siquidem ex quo Paulus vixit, quingeniti jam elapsi sunt anni, totoque hoc tempore multi tum commentatores, tum doctores ac interpres multa sepe inde exhauserunt, nec tam in repositis inibi divitias evacuare valuerunt. Nun est enim sensibilis hic thesaurus, et indecirco non consumitur a multis effidientium manibus, sed augetur et multiplicatur. Et quid dico de illis qui ante nos fuerunt? Quam multi post nos dicti sunt, ac rursus post illos alii, nec tamen deficient fontis in modum scatentes divitiae, neque metallorum hoc genus exhaeriet? spiritualia eni sunt, et soape natura numquam omnino absunt possunt. Quod est igitur illud dictum apostolicum? *Ubentes autem eundem Spiritum fidem, sicut scriptum est, Credidi, quapropter loquutus sum.*

2. Nuper igitur quæsimus quanam de causa dixerit, *Eundem Spiritum fidem*; et upam hactenus causam attulimus: erat autem haec: ut ostenderet consonantiam Veteris ac Novi Testamenti. Cum enim invenerit idem fidei Spiritus et Davidis linguam moyses, dicentem, *Credidi, propter quod loquutus sum* (*Psal. 415. 10*), et in Pauli anima operatus esse, satis appareat magnam esse prophetarum cum apostolis cognationem, atque ita necessario sequitur magnam esse Veteris et Novi Testamenti consonantiam. Sed ne itegrum eadem repente molesti vobis simus, age et alteram causam proferamus, ob quam dixit, *Eundem*. Jam tunc enim alteram hujus dicti causam promiseramus. Sed opus est ut excitemini: profundus enim est accusus quem caritati vestrae sum dicturus, et perspicaci animo opus habet, ingenioque peracutio: qua propter obtestor ut summa attentione quæ dicenda sunt auscultetis. Vestrum est lucrum, noster verus labor; immo gratia Spiritus sancti doquim, quo revealante secreta, neque qui dicit, neque qui audiit desfugatur: revelationem enim magna facilitas sequitur. Attendamus igitur cum diligentia: licet enim majorum partem auribus persequamini, si vel minimum dormitaveritis, interrupto semel contextu totum ignorabitis. Et quemadmodum iis, qui viam ignorant, et ductore opus habent, diu licet illum sequuti, si per negligenciam vel pauculum ex oculis eum amittant, nihil prodest hactenus sequutus esse, sed consistunt ignorari quanam sit progrediendum: ita etiam qui divitiam prosequuntur animo, etiamsi attente doctri-

nam ejus haescerint, si paulisper tantum oscillanter audiant, tota serie amissa, non possunt amplius ad sententiarem finem pervenire. Ne igitur idem vobis accidat, omnibus que dicturi sumus pari temere intendite, donec ad finem perveniamus.

3. *Cur dicas eundem esse Spiritum fidem. Imo per segregationem.* — Dicunt igitur qua de causa dicat. *Ubentes autem eundem Spiritum fidem, volens ostendere eandem esse utrinque Testamenti fidem omnium bonorum maurem, paulo altius sermonem repetamus.* Sic enim nobis causa evidenter apparet. Quare igitur est haec causa? *Magnum bellum circumstetebat fidèles dum haec dicebantur; bellum, inquam, grave et absque ullis induciis. Nam et civitates integræ et populi undique in eos insurrexerant, et tyranni omnes insidiabantur, et reges contra eos bellum parabant: arma movebantur, gladii acuebantur, exercitus adorabantur, et omnia genera peccatarum ac suppliciorum excogitabantur; inde facultatum rapinæ et confiscationes, et carcerae ac mortes quotidiane, tormenta, vincula, ignis, ferrum, bestie, patibula, rotæ, barathra, precipitia, et quidqñid in perniciem fideliis excoegerit poterat: ac ne intra hos quidem fines bellum se continuit. Non solum enim ab inimicis excitabatur, sed ipse etiam natura contra seipsum irritabatur. Et enim liberis insidiabantur patres, et filii exetas matres habebant, et amici amicos averrabantur, et in cognitione ac familiis bellum hoc latebat aese insinuabat, magnusque tumultus erat per universum orbem habitabilem. Et sicut navis undis insurgentibus, subibus concurrentibus, elisis tonitribus, caligine undique scapham cingente, mari furenti, bellis servientibus, piratis oppugnantibus, ipsis vectoribus inter se dissidentibus, haudquaquam evadere potest, nisi celestis dextera, magna illa ac potens, discusso periculo et sedata tempestate, in tranquillitatem reducat navigantes: ita etiam tunc inter initia prædicationis accidit. Non solum enim externa tempestate pulsabantur, sed intus etiam plerunque seditione laborabant. Quis hoc dicit? Paulus ipse sic scribens: *Foris pugna, intus timores* (*2. Cor. 7. 5*). Et quod hoc verum sit, quodque doctores pariter ac discipuli innumeris septi fuerint mali, et per omnes ex æquo bellum hoc fuerit grassatum, eundem Paulum iterum testem adduco. Vestræ autem partes sunt meminiisse omnium horum quæ dico, ut cognitis periculis ac tentationibus, omnibusque adversitatibus, quas ejus temporis fidèles perferebant, tanto maiores gratias agatis Deo, qui omnibus illis calamitatibus finem imposuit, et a verruncato bello, tranquillissimam pacem nobis conseruit: ut nemo vel sordide penam effugiat, vel ob vitam recte actam extollatur.*

4. *Pace Ecclesia non abulendum.* — Neque enim perinde est, si undique impugnatus et innumeris adversitatibus obrutus generose subsisteret, ac si in portu nunc sedens, et in summa securitate eundem animum præ te feras. Illorum enim conditio nihil melior erat, quam eorum qui turbato mari jactantur: nos vero securius agimus quam qui in portum deveoci

τῆς σπουδῆς. Εἰ γάρ μία λίδης τριῶν ἡμερῶν θιάλεξεν ἡμῖν ἐπει, πόσον ἡμῖν ἀναβλύσσει θήσαυρὸν ὀλόκληρος περικοπῇ μετὰ ἀκριβείας θεωρούμενή; Μή τοι τον τὸν ἀποκάμψαμεν, ὡς δὲ τὸ πᾶν ἀποτρυγήσαμεν. Εἰ γάρ οἱ μέταλλα διορύτεοντες χρυσού, δυον δὲ ἀναθένειν κανώσασι πλοῦτον, οὐ πρότερον ἀφίστανται, ὡς δὲ τὸ πᾶν ἀνελανται χρυσοί· πολλῷ μᾶλλον ἡμῖς μείζονες προσθυμίᾳ κεχρησθαί δεῖ καὶ σπουδῇ εἰρὶ τὴν τῶν δεινῶν λογίων θρυψαν. Καὶ γάρ καὶ ἡμεῖς χρυσοὺς δρύπτομεν, οὐκ εἰσθεῖν, ἀλλὰ πενιματεῖν· οὐ γάρ μέταλλα τῆς, ἀλλὰ μέταλλα τοῦ Πνεύματος ἀργάθμενα. Αἱ γάρ ἐπιστολαὶ τοῦ Παύλου τοῦ Πνεύματος εἰσὶ μέταλλα καὶ πηγαί· μέταλλα μὲν, ὅτι χρυσοὺς παντὸς τιμωτέρον ἡμῖν παρέχουσι πλοῦτον· ἀργαὶ δέ, ὅτι οὐδέποτε ἀπλείτουσιν· ἀλλ' δυον δὲ κεκωργητέοντες, τοσοῦτον καὶ πολλῷ πλέον ἀπῆρειν πάλιν. [280] Καὶ τούτου γένοται ἀπόδεξεις οὐρῆς ὁ χρόνος ὁ παρελθὼν ἄπας. Ἐξ οὐ γοῦ Παῦλος ἔγνωτο, πεντακόσια λοιπὸν ἐπη παρῆλθε· καὶ τούτον ἀπαντα τὸν χρόνον παλλὸν μὲν συγγραφεῖς, πολλοὶ δὲ ὀδιάσκαλοι καὶ ἀηγηταὶ πολλὰ πολλάκις ἀπειλεῖν δέσηται, καὶ τὸν ἀποκείμενον οὐκ ἐκένωσαν πλοῦτον. Οὐ γάρ αἰσθητὸς ὁ θήσαυρος· διὸ τοῦτον οὐκ ἀναλίσκεται τῇ τῶν δρυπτόντων πολυχειρίῃ, ἀλλὰ εἴδεται καὶ πλεονάζει. Καὶ τὸ λέπτον τοὺς ἐμπροφθεῖς· Πόσοι μεθ' ἡμῖς ἔρουσι καὶ μετ' ἀκείνους ἔτεροι τέλοι, καὶ οὐ παύεται πηγάδων δὲ πλοῦτος, οὐδὲ ἀπλείζει ταύτη τὰ μέταλλα; πνευματικὰ γάρ εστι, καὶ οὐ πάρκυρα διπανάσθαι ποτε. Τίς οὖν ἔστιν ἡ φῆσις ἡ ἀποστολική, περὶ τῆς καὶ πρώην πρὸς τὴν θμετέραν ἀγάπην διελέχθημεν; "Ἐχοτες δὲ τὸ αὐτὸν Πνεῦμα τῆς πλοτεῶς, πατὰ τὸ γεργαμένον· Ἐκστενσα, διδ ἀλλήσα.

β. Τότε μὲν οὖν ἀηγοῦμεν, τίνος ἔνεκεν εἰρῆκε, Πνεῦμα πλοτεῶς τὸ αὐτό· καὶ μίαν αἰτίαν τῶν εἰρήκαμεν αὐτή δὲ ἡν, τὸ δέσκαιον σύμφωνον τῇ Καινῇ τὴν Παλαιὰν οὖσαν. "Οταν γάρ φαίνηται τὸ Πνεῦμα τῆς πλοτεῶς τὸ αὐτό καὶ τὴν τοῦ Δαυΐδ κινήσαν γλώστεν τὴν λέγουσαν, Ἐκστενσα, διδ ἀλλήσα, καὶ εἰς τὴν τοῦ Παύλου ψυχὴν ἐνεργοῦν, εἰδῆλον ἔστι πολλὴ συγγένεια προφητῶν καὶ ἀποστόλων, καὶ ἀνάγκη πολλὴν Παλαιὸς καὶ Καινῆς εἶναι τὴν συμφωνίαν. Ἀλλ' ἵνα μὴ πάλιν τὰ αὐτὰ ἀνακινοῦντες ἀνογόλωμεν ὑμῖν, φέρε, καὶ τὴν δέτραναίτελαν εἰπωμεν, δὲ ἡνεργηκε, Τὸ αὐτό· καὶ γάρ καὶ τότε ὑμῖν ὑπεσχόμενα δέτραν αἴτελαν ἔρειν τῆς φῆσεως ταύτης. Ἀλλὰ διανόστητε· βαθὺ γάρ τὸ νόημα τοῦτο ἔστιν, δὲ μᾶλλω λάγειν πρὸς τὴν θμετέραν ἀγάπην, καὶ διορατικῆς δεδμονὸν διανοίας, καὶ δέστατῆς ψυχῆς διὸ παρακαλῶ μετὰ ἀκριβείας παρακαλούθειν τοὺς φήθησθαι μᾶλλους. Εἰ γάρ ἡμέτερος δὲ πόνος, ἀλλὰ ὑμέτερον τὸν κέρδος, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἡμέτερος δὲ πόνος. ἀλλὰ τῆς τοῦ Πνεύματος ἥρετος ἡ ὀνειρεῖ· δέταν δὲ ἀποκαλύψῃ, οὗτα δὲ ἀτεγνωταί, οὗτα οἱ ἀπούστοτες κάμνουσι· πολλὴ γάρ τῆς ἀποκαλύψεως ἡ ἐνοκλητική· πρόσχωμεν τοινυν μετὰ ἀκριβείας· καὶ γάρ τοις πλεοντοις παρακαλούθηστε, περὶ δὲ βραχὺ μέρος ἀπονιστάξητε, τὸ πᾶν ἀγνοήσετε τοῦ καλλους, διακοπεῖστε τῆς ἀκαλουθίας λοιπόν. Καὶ καθάπερ οἱ τὰς ὕδατας ἀγνοῦντες καὶ δέτραν δεδμενοι τῶν ὀδηγούντων, καὶ πολὺ προελθωσιν ἀκαλουθοῦντες αὐτοῖς, μικρὸν δὲ ἀπορρέψυμεντας ἀπολέσωσι τὸν ἡγούμενον, οὐδὲν αὐτοῖς θρελός ἔσται τῆς προτέρας ἀκαλουθήσεως, ἀλλ' ἔστανται λοιπόν, οὐκ εἰδότες διπού προσέλθωσιν· οὕτω καὶ οἱ τῷ λέγοντι παρακαλουθοῦν-

τες, ἐὰν παρὰ πᾶσαν τὴν διδασκαλίαν προσάρχοντες μικρὸν φένυμεντασιν, ἀπασαν τὴν ἀκαλουθίαν φί- φαντες, οὐκ ἔτι λοιπὸν ἐπιστῆναι τῷ τέλει τῶν νοημάτων δινήσονται. Τούτον μηδὲ τοῦτο πάθηται, διὰ πάντων τῶν μελλόντων φήθησθαι· τὴν Ισηνού μοι παρέχεται σπουδῆ, ὡς δὲ εἰς ἀντεῖ τὸ τέλος Πλάσμαν.

γ. Τίνος οὖν ἔπεικεν εἰρῆκεν, "Ἐχοτες δὲ τὸ αὐτὸν Πνεῦμα τῆς πλοτεῶς, καὶ σπουδάζει δέσκαιοι καὶ ἐν τῇ Παλαιῷ καὶ ἐν τῇ Καινῇ αἰστον οὖσαν τὴν μητέρα τῶν ἀγαθῶν, μικρὸν ἀνοθεν ἀναγκαῖον εἰπεῖν· οὗτος γάρ θατὸς καταδήλος ἡμῖν ἡ αἰτία μᾶλλον. Τίς οὖν θετιν ἡ [281] αἰτία; Πολὺς πολεμός περιεστήκει τοὺς πιστούς, ἡνίκα ταῦτα ἀλέγετο, πολεμός χαλεπός; καὶ ἀνήρικτος. Καὶ γάρ καὶ πόλεις αὐτοῖς δύσκλητοι καὶ δῆμοις πάντοθεν ἀπαντάστο, καὶ τύραννοι πάντες ἀπαδύνειν, καὶ βασιλεῖς παρεσκευάζοντο, καὶ διπλὰ ἀκινάτι, καὶ ἔστη ἡκουόμενο, καὶ στρατόπεδον ηγετεῖστο, καὶ πάντας κολάσσας καὶ τιμωρίας ἀπανοίστο· διὸν ὑπαρχόντων ἀρπαγαῖ καὶ δημεύσεις, καὶ ἀπαγωγαῖ καὶ θάνατοι καθημερινοί, καὶ στρεβλώσεις, καὶ δεσμωτήρια, καὶ πῦρ, καὶ σίδηρος, καὶ θηρία, καὶ ἔνδον, καὶ τροχός, καὶ βάραβρα, καὶ κρημνοί, καὶ πάντα τὰ εἰς ἐπίνοιαν πρὸς τὸν τῶν πιστῶν θεόθρον ἀκινάτι· καὶ οὐδὲ μέχρι τούτων ὁ πολεμός εἰστήκει. Οὐδὲ γάρ παρὰ τῶν ἀγθρῶν ἀνερρίπτειο μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ καθ' ἀστυῆς ἡ φύσις ἀσχίζετο. Καὶ γάρ παισιν ἀπολέμουν πατέρες, καὶ θυγατέρες ἀμίτους τὰς κυησάσας, καὶ φίλοι φίλους ἀπεστρέφοντο, καὶ εἰς τὰς συγγενείας καὶ εἰς τὰς οἰκίας ὁ πολεμός οὔτος ἐρπαν εἰστεῖ, καὶ θρύβος ἦν τότε πολὺς κατὰ τὴν οἰκουμένην. Καὶ καθάπερ πλοίον, κυμάτων διανισταμένων, νεφῶν συρρήγγυμένων, βροντῶν καταρρήγγυμένων, ζέφου πάντοθεν κυκλούντος τὸ σκάφος, τῆς θαλάσσης μανιούμένης, θηρίων ἐπανισταμένων, πειρατῶν προσβαλλόντων, αὐτῶν τὸν ἔνδον στασιαζόντων, οὐκ ἀν διαφύγοις τὸν κίνδυνον, εἰ μὴ ἡ ἀνω χειρ, ἡ χρεταῖ καὶ μεγάλη, ἀποκρούσαιτο τὸν πολεμόν, καὶ λύσασα τὸν χειμῶνα καταστήσειν ἐν γαλήνῃ τοὺς πλεόντες· οὕτω δὴ καὶ τότε ἐν ἀρχῇ τοῦ κηρύγματος γέγονεν. Οὐ γάρ ξένθεν προσθέντες ὁ χειμῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ ἔνθεν πολλάκις πρὸς ἀλλήλους διστασίαζον. Τίς τούτο φησιν; Αὐτὸς δὲ Παῦλος γράψων, "Ἐξαθερμάχαι, δισθεροὶ φύσοι. Καὶ δέ τι ταῦτ' έστιν ἀληθῆ, καὶ διαδασκάλους καὶ μαθητὰς μυρία παρεστοίχιστο κακό, καὶ πάντας δὲ πολεμός ἀπανέμετο, αὐτοῦ πάλιν τοῦ Παύλου τὴν μαρτυρίαν παράγω. "Τμεὶς δὲ μηγμονεύετε τῶν λεγομένων ἀπάντων, ήν διαν μάθητες τοὺς κίνδυνους, τοὺς πειρασμούς, τὰ μυρία κακά, ἀπερ οἱ τότε πιστεύοντες διπέμενον, μειόντως καὶ διὰ τοῦτο εὐχαριστήτο τῷ Θεῷ, τῷ λύσαστι πάντα ἔκεινα τὰ δεινά, καὶ εἰρήνην εἰσαγαγόντες βαθεῖαν, καὶ τὸν πολεμόν ἀπελάσαντι, καὶ πολλὴν κατασκευάσαντι τὴν γαλήνην· ἵνα μηδεὶς μήτε φένυμεν νομίζῃ διαφεύγειν τὴν καλλασιν, μήτε κατορθῶν ἀπαρτεῖται νῦν.

δ. Οὐ γάρ έστιν ἴσον πανταχόθεν πολεμούμενον καὶ μυρίοις πειρατηλούμενον κακοῖς δινηθῆναι στῆναι γενναίως, καὶ καθάπερ ἐν λιμένι καθήμενον νῦν καὶ πάσης ἀπολάσυντας ἀδείας τὴν αὐτὴν ἀπιδείξασθα: προσθυμίαν. Ἐκεῖνοι μὲν γάρ τῶν ἐν πελάγεις σαλευόντων τότε καὶ κλιδωνιζομένων οὐδὲν διέκιντο· τμεὶς δὲ τῶν ἐν λιμένι καθημένων ἀδείαστερον

διάγομεν νῦν. Μή τοινυν μήτε ἐπὶ τοῖς κατορθώμασι μέγα φρονῶμεν, μήτε ἐπὶ τοῖς συμπίπτουσι παιρασμοῖς καταπίπωμεν, μήτε εἰς βρέθυμιαν τῇ τῆς εἰρήνης ἀδείᾳ ἀποχρώμεθα· ἀλλὰ νήφωμεν δεῖ καὶ γρηγορῶμεν. "Εστι γάρ καὶ ἡμῖν τάλη πρὸς τὰς ἐπιθυμίας τῆς φύσεως. Οὐκ ἐπανίστανται νῦν ἡμῖν ἀνθρώποι, ἀλλ' ἐπανίστανται αἱ τῆς σαρκὸς ἥδονει· οὐ [282] πολεμοῦσι τύραννοι καὶ βασιλεῖς, ἀλλὰ πολεμοῦσι θυμός, κενοδοξίας ἔρως, φθόνος, βασκανίας, καὶ τὰ μυριά τῆς φυχῆς πάθη. Ἐπει οὖν ἐκείνων τῶν πειρασμῶν ἀπηλλάγμεθα, τούτων περιγενώμεθα. Διὸ γάρ τούτο ἀνέμνησα ὑμᾶς τῶν καιρῶν ἐκείνων τὰ προσχθίσματα, ἵνα καὶ δὲ ἐν θλίψις νῦν ὁν, Ικανὴν ἐκείνην λαμβάνῃ παράκλησιν, καὶ δὲ πολλῆς ἀποδάυν ἀδείας, ἀντὶ τῆς ἀτεχνίας τῶν κινδύνων ἐκείνων πολλὴν εἰσάγῃ προσθυμίαν εἰς τὴν τῶν ἀτόπων λογισμῶν μάχην. Εἰς γάρ ἡμετέραν νουθεσίαν καὶ παράκλησιν καὶ ὑπομονὴν πάντες ἐκείνα ἐγράφετο· ἀπερ ἀναγκαῖον νῦν πρὸς ὑμᾶς εἰπεῖν, καὶ διδάσκαι τὸ μέγεθος τῶν τότε τοὺς πιστοὺς πειριστηκότων δεινῶν, οὐχὶ τοὺς διατσάκαλους μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς μαθητάς. "Ακουον γοῦν τί φησιν δὲ Παῦλος γράφων Ἐβραιοῖς· Ἀγαμακήσκεσθε τὰς προτέρας ἡμέρας, ἐτ αἷς φωτισθήστες πολλὴν ἀδληστὴν ώκεμείνατε καθημάτων. Οὐδὲ γάρ βραχὺς διεγένετο χρόνος, ἀλλ' ἐν αὐτοῖς εὐθὺς τοῖς προσοιμίοις τῆς κατηχήσεως καὶ τῆς διδασκαλίας ἐπανέστησαν αὐτοῖς παρασμοῦ, καὶ βεπτισθήσατε εὐθέως ἐκινδύνευον· τί πάσχοντες, ἀκούετε· Τούτο μάτρ, ὀνειδισμοῖς καὶ θλίψεσι θετριζόμενοι. Πάντες γάρ ἐνέπτυσον, ένθριζον, κατεγέλλονται, ἀχλεύαζον, μωρούς ἐκάλουν, ἀνοήσουν, δτι τῆς πατρώντος ἀποστάντες πολιτείας, καὶ νῦν δόγμα κατεδέξαντο. Οὐ μικρὸν δὲ τούτο πρὸς τὸ παρασαλεῦσαι φυχὴν, ἐάν μη ἀρίζωμενη κατὰ βάθους τῇ πίστεις ἡ. Καὶ γάρ οὐδὲν οὐτω δάκνει φυχὴν, ὡς δικαιοδ. οὐδὲν οὐτω τῆκει φυχὴν καὶ διάνοιαν, ὡς σωμάτα καὶ λειδορίαι· πολλοὶ γάρ πολλάκις ἀνδρες ὑπεισκελισθήσαν ὑνειδίζομενοι. Τεῦτα δὲ λίγων νῦν, ἵνα ἐν παρθησίᾳ τὴν πίστιν ἰχωμεν. Εἰ γάρ τότε, δτε πᾶσα αὐτοῖς ὧνειδίζεν οἰκουμένη, οὐχ ὑπεισκελισθήσαν, πολλῷ μᾶλλον νῦν ἐν παρθησίᾳ τὸ κήρυγμα τῆς ἀληθείας ἔχειν δεῖ, δτε πᾶσα ἡ οἰκουμένη πρὸς ἡμᾶς μετετάξατο. "Οτι δὲ οὐ μάχρι κατηγορίας καὶ δινειδισμῶν καὶ λοιδορίας ἴσταντο ἐκεῖνοι, ἀλλὰ καὶ ἔχαιρον οἱ ταῦτα πάσχοντες, ἀκουον τῶν ἔχης. Καὶ γάρ τὴν ἀρχαγή τῶν ὑπαρχόντων ὑμῶν, φῆσι, μετά καὶ τῆς προσεδέξασθε. Ὁράξ δτι καὶ αἱ οὐσίαι αὐτῶν ἐδημεύοντο τὸ παλαιόν, καὶ πᾶσιν εἰς ἀρταγήν προέκαιντο τοῖς βουλομένοις ἐπιτρέψάσιν. Καὶ ταῦτα μὲν Ἐβραιοῖς ἐπιστέλλουν Εἰεγε.

ε'. Θεσσαλονικεῖσις δὲ ἕτερα τοιαῦτα μαρτυρεῖ πάλιν λέγων· "Υμεῖς γάρ μιμηταί, φησιν, ἀτεγήθητε τοῦ Κύριου καὶ ἡμῶν, δεξάμενοι τὸν λόρον ἐτ θλίψεις πολλῇ. "Ορά καὶ τούτους θιβομένους, καὶ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ἐν θλίψις πολλῇ. Μετ' ἐπιτάσεως γάρ ἦν ἡ πειρασμὸς, διηγεκής ὁ κινδύνος, οὐδὲ μικρὸν ἀναπνεῖσαι παρέχων τοῖς ἀγωνιζομένοις τότε. Ἀλλ'

ε. Ηεγε, γάρ ἦν, desunt in duobus mss.

δμῶς καὶ ταῦτα πάσχοντες οὐκ ἐδυσχέραινον, οὐδὲ ἀπαδυσπέτανον, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἔχαιρον. Πλόθεν τοῦτο δῆλον; Ἀπ' αὐτῶν τῶν τοῦ Παῦλου ρήματων· εἰπὼν γάρ, Τερ θλίψεις κολλῆ, προσέθηκε, Μετὰ χαρᾶς Πνεύματος ἀγίου· δηλῶν δτι οἱ μὲν πειρασμοὶ τὴν θλίψιν ἐποίουν, ἡ δὲ τῶν πειρασμῶν ὑπόθεσις τὴν χαρὰν εἴποτες διεκτεν. Ήρκει γάρ εἰς παραμυθίαν τὸ συνειδόγενες δαυτοῖς, δτι ταῦτα διὰ τὸν Χριστὸν [283] ἐπασχον. Διέτι οὐχὶ οὐτω θαυμάζεις τότε, δτι θλίβοντο, ὡς θαυμάζω, δτι θλιβόμενοι διὰ τὸν θεὸν ἔχαιρον. Τοῦτο γάρ γενναίας καὶ φιλοθέου φυχῆς, τὸ θλιβεσθεῖ καὶ κακῶς πάσχειν· τὸ δὲ γενναίας φέρειν τὸν πειρασμὸν, καὶ τῷ συγχεροῦντι τὰς θλίψεις εὐχαριστεῖν, τοῦτο μεγίστης ἀνδρείας, τοῦτο διεγγερμένης φυχῆς καὶ τῶν ἀνθραπίκων ἀπηλλαγμένης ἀπάντων.

Οὐκ ἐνταῦθα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀτέρωθι δηλῶν, δοιαὶ πασχόντες τότε κακὰ παρὰ τῶν εἰκείων καὶ συγγενῶν (τοῦτο γάρ ἦν τὸ χαλεπάτεστον), οὐτωσὶ πάκι φησιν· Ὅμεις γάρ μιμηταὶ ἀτεγήθητε, δεδειχοτε, τῷτε Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ τῷτε οὐσιῶν ἐτ τῇ Ιουδαϊα. Κατὰ τὶ μιμηταὶ; Ὄτι καὶ ὄμεις τὰ αὐτὰ ἐκάθετε ἀπὸ τῶν ιδίων συμφυλετῶν, καθὼς καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τῶν Ιουδαίων. Ίδον καὶ πολεμοῖς, ἀλλὰ καὶ πολεμοῖς ἀμφύλοις, δ μεῖς ποιεῖ τὴν δύνην· Εἰ γάρ ἀχθρός ὠτολίθος με, ὀπήρηστα ἀτ, φησι· σὸν δὲ, ἀπόρως ἰσόγυνχος, ἡρεμάν μου καὶ γνωστό μου· δτερ τότε συνέβαινε συμβολικῶν. Διὸ καὶ πολλῆς ἐδόντο τῆς παρακλήσεως. Όπαρ εὖ καὶ Παῦλος συνορῶν, καὶ τοὺς δὲ αὐτῷ τατομένους βλέπων κάμνοντας καὶ ίθροῦντας, βαρυνομένους τῷ μεγέθει τῶν συμφορῶν καὶ ταῖς ἀπαλλήλοις διδυναμένους πληγαῖς, πολυτρόπως αὐτῶν διανίστησι τὰ φρονήματα, νῦν μὲν λέγων, Εἶτα δίκαιος περά θεῷ ἀταποδοῦται τοῖς θιβούσιτρούς ὑμᾶς θλίψεις, καὶ ὄμηρος τοῖς θιβομένους διαστειρίζεις ἡμῶν· νῦν δὲ λέγων, Ο Κύριος ἀγήν, μηδὲν μεριμνάτε· καὶ πάλιν, Μή ἀποβάλητε τὴν καρφησίαν ὑμῶν· ὑπομονῆς γάρ ἔχετε χρεῖα, ίτα τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ κοιτήσατε, κομισθήσθε τὴν ἐκαγγελίαν. Είτα πρὸς τὴν ὑπομονὴν ἀλειφων αὐτούς, ἐπάγει· Ἐτι γάρ μικρὸν δσον, δσον, δ ἀρχόμενος ηξει, καὶ οὐ χροιστεῖ. Καὶ καθάπερ παιδίον κλαυθμυρίζειν, δυσχεραίνον, καὶ τὴν μητέρα ἐπικήτουν παρακαθήμενός τις παραμυθεῖται λέγων, δτι Ἐτι μικρὸν ἀνάμεινον, καὶ ἀπαντήσεται πάντας ἡ μητέρ· οὐτω καὶ Παῦλος δρῶν δυσανασχετοῦντας, δυνορμένους, τὴν παρουσίαν ἐπικήτουντας τοῦ Χριστοῦ τοὺς τότε πιστεύοντας διὰ τὴν ἀφρότον τῶν κακῶν ἐπαγωγήν, παραμυθούμενος Εἰεγε· Ἐτι μικρὸν δσον, δσον, δ ἀρχόμενος ηξει, καὶ οὐ χροιστεῖ.

ζ. "Οτι μὲν οὖν οἱ μαθηταὶ θιβούσοντο, καὶ μυρία πασχόντες δεινά, καὶ καθάπερ ἐν μέσοις ἀπειλημμένοι λύκοις ἀρνεῖς, οὐτω πάντοθεν ἡλαύνοντο, δῆλον ἐκ τούτων· ἵνα δὲ μάθης δτι καὶ οἱ διδάσκαλοι οὐκ ἀλάττοντα τούτων, ἀλλὰ καὶ πολλῷ χαλεπώτερα τότε ὑπέμενον (δσον γάρ μειζόνως ἀλύπουν τοὺς ἔχθρας

ζ. Αλιι διόπερ οὐχ.

incohemes iam per otium se reficiunt. Quapropter seque propter bonam vivendi rationem extollamus, neque tentationibus cedamus, neque securitate Ecclesie nostram ad segnitiam abutamus : quin potius sobrii simus ac vigilemus. Nam nobis quoque est lucta adversus innatas concupiscentias. Non insurgunt contra nos homines, sed insurgunt carnales voluptates ; non impugnant nos reges atque tyranni, sed impugnat ira, vanæ gloriæ cupido, invidia, æmulatio, atque id genus alii affectus innumeri. Quando igitur illas tentationes evasimus, ne ab his vincamur operam demus. Ideo enim vobis in memoriam revocavi illius temporis calamitates, ut nunc et qui affligitur, bloneam inde consequatur consolationem, et qui in securitate agit, utpote non exercitatus acre contra absurdas cogitationes certamen suscipiat^o. Propter nostram enim admonitionem et consolationem ac tolerantiam illa omnia sunt scripta : quæ quidem necesse habemus nunc apud vos eloqui, et docere quantis adversitatibus ejus temporis fideles obcessi fuerint non doctores solum, verum etiam discipuli. Audi igitur quid dicat Panlus ad Hebreos scribens : *Memores estote priorum dierum, in quibus illuminati multum certamen afflictionum sustinueritis* (Hebr. 10. 32). Non enim per breve tempus, sed mox ab ipso exordio predicationis et doctrinae insurrexerunt aduersus eos tentationes, et mox a suscepto baptismo periculis erant obnoxii : at quomodo audi : *Opprobriis et tribulationibus spectaculum facti* (ib. v. 33). Omnes enim despuebant eos, contumeliis afflictiebant, deridabant, vituperabant, fatuos vocabant ac insensatos, quod deserta patria vivendi formula, nova placita suscepissent. Quæ quidem non parum valent ad commoventam animam, ni fides profunde sit radicata. Nihil enim seque animam mordet, ac improperium ; nihil seque labefacit mentem, ac dicteria et convicia : nam multi viri per convicia sunt sepe subversi. Haec autem loquor nunc, ut cum fiducia fidem teneamus. Si enim illi totius orbis convicio non sunt subversi, multo magis nostra ætate fides magna confidentia retinenda est, quando totus orbis ad nostras partes accessit. Quod autem illi non intra calumnias tantum et approbia conviciaque patientiam retinuerint, sed illa cum gaudio toleraverint, audi quæ sequuntur. Nam et dilectionem, inquit, facultatum vestrum cum gaudio pertulisti (ib. v. 34). Vides quod et bona eorum confiscabantur olim, et omnibus in predam erant, qui eos ledere cuperent. Atque haec quidem ad Hebreos scribit.

5. De Thessalonicensibus vero rursum aliud quiddam tale testatur : *Vos enim, inquit, imitatores facti estis Domini ac nostri, qui suscepistis sermonem hunc in tribulatione magna* (1. Thess. 1. 6). Vide etiam hos affligi, neque id simpliciter, sed afflictione magna. Vehemens tentatio, continuum periculum nec minimam quidem respirandi facultatem concedebat eis, qui tunc temporis in certamine erant. Attamen cum haec tolerarent, non inique ferebant, neque animum despondebant, imo

gaudebant etiam. Unde hoc appareat ? Ex verbis ipsius Pauli. Ubi enim dixit : *In tribulatione magna addidit, Cum gaudio Spiritus sancti* (1. Thess. 1. 6), scilicet tentatio pariebat afflictionem, gaudebant tamen reputantes quare tentarentur. Idonea enim erat consolatio, quod consciæ essent propter Christum se hacce pati, quapropter non tam demiror quod illo tempore affligerentur, quam quod affligi se propter Deum letarentur. Hoc enim generosæ ac Deum amantis animæ officium est, nimirum afflictiones et adversitates ferre. Cælerum generose tolerare tentationem, atque insuper gratias agere ei, qui se tentari permittit, id demum summæ fortitudinis est, animæque vigilantis, et quæ omnibus humanis affectibus sit superior.

A familiaribus et propinquis vexati Christiani. — Nec hic tantum, sed et alibi docens quanta mala paterentur ejus temporis fideles a familiaribus ac propinquis (hoc enim erat gravissimum), in hunc modum loquitur : *Vos imitatores suis Ecclesiæ Dei, quæ sunt in Judæa. Quia in re imitatores? Quoniam et vos eadem estis perpassi a propriâ contribulibus, sicut et illi a Judæis* (Ibid. 2. 14). Ecce bellum, sed bellum civile, quod majorem facit indignationem. Si enim inimicus exprobret mihi, inquit, stativissem unique. Tu vero, homo unnnis, dux mens et notus meus (Psalm. 54. 13. 14); id quod tum in figura contingebat. Quapropter multa opus habebant consolacione. Quod quidem Paulus cum videret, eosque qui ad suam curam pertinebant laborare ac sudare animadverteret, quod magnis calamitatibus gravarentur, et alias super alias plagas ægre sustinerent, vide quam variis modis animos eorum excitet, nunc quidem his verbis : *Si quidem justum est apud Deum retribuere tribulantibus vos tribulationem, et vobis qui tribulamini, regnum nobiscum* (2. Thess. 1. 6. 7) : nunc vero his : *Dominus prope est, nihil solliciti sitis* (Philipp. 4. 5. 6). Ac rursum, *Nolite amittere confidentiam vestram : nam patientia opus habetis, ut Dei voluntatem facientes, reportetis promissionem* (Hebr. 10. 33. 36). Deinde ad patientiam eos confirmans subinserit : *Adhuc enim modicum aliquantulum qui venturus est veniet, et non tardabit* (Ibid. v. 37). Sicut puerulum plorantem, molestie feren tem, matremque suam requirentem, assidens aliquis sic consolatur : Paulisper adhuc exspecta, et omnino tua mater aderit : ita etiam Paulus, videns ægre feren tes, conquerentes, adventum Christi requiri rentes ejus temporis fideles propter intolerabilem malorum vim, consolatorus illos dicit : *Adhuc modicum aliquantulum qui venturus est veniet, et non tardabit*.

6. *Doctores ipsi gravis afficti.* — Itaque quod discipuli affligerentur, et plurima mala paterentur, et sicut agni in medio luporum undique perseguitionem sustinerent, per haec satis appareat; ut autem sciatis, etiam doctores non minora, imo vero multo graviora sustinuisse (nam quo magis

^o Vide hunc locum secundis curis retractatum in Prælat. hujus tom., col. 15.

inimicos veritatis contristabant, eo magis et a pluribus infestabantur), hoc quoque ab eodem, qui superiora nos docuit, audiamus. Corinthiis enim scribens, sic loquitur: *Nemini dantes ullam occasiōnem, ut non vituperaret ministerium nostrum: sed in omniis exhibentes neometipos, sicut Dei ministri, in misericordia, in afflictionibus, in necessitatibus, in angustiis, in plagiis, in carcerebus, in adiunctionibus, in laboribus, in vigiliis, in jejuniis (2. Cor. 6. 3-5).* Videlicet quoniam certamina enuheraverit, quam cerebrarum tentationes? Rurorum cedem scribens, *Ministri Christi sunt, inquit, si minus sapienti dicimus, plus ego (2. Cor. 11. 23).* Delude volens nobis persuadere, multo praestantius esse propter Christatum affligi quam prodigia facere, et probationem adferens apostolatus, ostendensque se preferendum esse alii, non apostolis, sed pseudo-apostolis, non a miraculis per eos editis argumentatur, sed a continua periculis in quibus versabatur, in hunc modum scribens: *In laboribus copiosius, in verberibus supra modum, in carcerebus abundantius, in mortibus frequenter: a Judaeis quinque quadragenas una minus accepi, ter virgine cecus sum, semel lapidatus sum, ter naufragium feci, nocte ac die in profundo egi: in itineribus aspera, in periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in civitate, periculis in deserto, periculis in mari, periculis in falso fratribus: in labore et molestia, in vigiliis aspera, in fame et siti, in frigore et nuditate, praeter illa que extrinsecus sunt (ib. ad v. 28).* Illi sunt veri apostolatus characteres. Prodigia siquidem et alii aspera fecerunt, nec eis fecisse prosuit, sed post omnia illa audiverunt, *Recodis, non nosi vos qui operamini iniquitatem (Matth. 7. 23):* nemo vero eorum qui eadem quae Paulus commemorare possunt, vocem illam unquam est auditurus: verum cum magna fiducia calumna concendet, bonisque caelestibus perfundetur universalis.

7. Fortasse prolixior visus est vobis sermo nostro: sed ne sitis solliciti; non sum oblitus promissionis, sed statim ad illam revertar. Huc autem non temore longiori oratione prosequuti sumus, sed ut prolixiori verborum apparatu certius ac clarius doctrinam nostram approbaremus, simulque afflictorum animas consolaremur, ut quoquo in periculis versantur et temptationibus, idoneam nacti consolationem discendant, scientes quod socii Pauli per has afflictiones efficiantur, imo vero ipsius Christi angelorum Domini: qui autem afflictionum ejus particeps est in hoc saeculo, in illo particeps erit etiam gloriae; ait enim: *Si quidem compatis, ut et conglorificarum (Rom. 8. 17);* ac rursus: *Si sustinemus, ut simul etiam regnemus (2. Tim. 2. 12).* Omnino enim necesse est, ut fidelium genus afflictionibus prematur: *Omnis enim qui volunt pie in Christo vivere, persecutionem patientur (2. Tim. 3. 13);* ac rursus: *Fili, dum accedis ad servendum Domino, prepara animam tuam ad temptationem;*

recte fac, et persevera (Ecclesiastes 2. 6). Relata penitentias, statim ab exordio in temptationes incidere? egregia vero exhortatio et insignis consolatio ejus servitatis, pericula confessum degustare? Plana egregia simul et admiranda, et maximum lucrum adserens. Quedam illud? Audi quae sequuntur: *Sicut enim in igne probatur aurum, sic homines accepti in fornae temptationis (Ecclesiastes 2. 5).* Quod autem dicit sic accipe: sicut aurum igne examinatum purius redditur, pari modo etiam anima, quae inter afflictiones versatur ac pericula, brillans ac splendidior per illa evadit, omnemque peccatorum maculam abstergit. Hinc est quod ad divitiae illum dicebat Abramam: *Lazarus recepit mala sua: hic autem consolationem recipit (Luc. 16. 25).* Ac Paulus Corinthiis scribens dicit: *Propter hoc inter nos multi imbecilles et invalidi, et dormiant multi. Esterim et nos ipsos dijudicaremus, non utique judicaremus: et cum judicamur a Domino corrumpimur, ne cum mundo damnemur (1. Cor. 11. 30-32).* Quin et fornicatorum illum hoc de causa tradidit in interitum carnis, ut spiritus salvis fieret (1. Cor. 5. 5), ostendens praecliti temptatione salutem perfici, et periculis, qui cum gratiarum actione subeunt illa, anime purgationem esse maximam. Itaque quod afflictiones pertulerint fidiles, et innumeratas calamitates tam discipuli quam doctores, ac ne minimum quidem respiraverint, variis omnium generum bellis undique circumdati, satis hic noster sermo declaravit, et plura etiam de hoc et sacris Literis studiosi colligere possunt.

8. Superset ut haec ad propositum nostrum adducamus. Quid autem proposueramus dicere? Quia de causa Paulus dixerit, *Habentes eundem Spiritum fidei.* Cur igitur dixit? Turbabat hoc discipulos, quod gravia quidem in re praesenti experiebantur, bona vero spe solium concepierunt, et illa quidem jam aderant, haec longe distabant; illa jam contingebant, haec adhuc sperabantur. Quid mirum si initio predicationis quibusdam hoc usu veniebat, quandoquidem nunc post tantum temporis spatiis, post predicationem toto orbe propagatam, post tot certa promissionum argumenta, idem multis adhuc usu venire solet?

In Veteri Testamento premia hic accipiebantur. — Nec hoc solum illos perterrebat, sed et aliud quidam, idque non minus. Quodnam hoc? Cogitabat apud se, in veteri Testamento non ad eum modum res hominum dispensatas fuisse, sed virtutis premia festissim accepisse quicumque justam ac temperatam vivendi rationem practulissent. Non enim post corporum resurrectionem, neque in futura vita, sed hic in praesenti vita omnes eis promissiones implebantur. Ait enim: *Si dilexeris Dominum Deum tuum, bene tibi erit, et multiplicabit Deus armenta boum tuorum, et gregos pecorum tuorum: non erit apud te in secundum, neque sterile: non erit apud te languor neque aggritudo (Deut. 7. 13. 15).* Emittet Deus benedictionem in promulgaria cellularum tuarum (Deuteronomio 28. 8. 12); apri et oculum, et

τῆς ἀλιθείας, τοσούτῳ καὶ πάρα πλειστών ἐδάλεοτο, καὶ ταῦτα πάρα τοῦ τὰ πρότερα εἰρηκότος ἀκούσωμαν. Κορινθίοις γάρ γράφων, οὗτως θλεγε· Μηδαυταὶ ἐν μαρτιὶ διδότες χρονοκήρ, ίνα μὴ μαρτυρθῇ ἡ διακονία ὑμῶν, ἀλλ' ἐν κατεῖ συνιστώντες δαντούς, ὡς Θεοῦ διδάκτοι, ἐν ὑπομνηῇ καλλῆ, ἐν θλίψειν, ἐν αἰλητραις, ἐν στενοχειραις, ἐν κλητραις, ἐν φυλακαῖς, ἐν ἀκαταστασίαις, ἐν κέδονις, ἐν ἀπρυστίαις, ἐν ἡητείαις. Εἶδες πόνους ἀθλους ἡρόθυμης, πόνους παιρασμῶν πηδάσεις; Πάλιν τοῖς αὐτοῖς [284] ἐπιστέλλων, θιδηνοῖς Χριστοῦ εἰσι, φησι, παραγροῦντος λαλῶ, υπὲρ ὅτα. Εἴτα βουλόμενος ἡμᾶς πεισεῖ, ὅτι τοῦ σηματοποιεῖν πολλῷ λαμπρότερον τὸ διὰ τῶν Χριστῶν θίλεσθαι, καὶ ποιούμενος ἀποδεῖξιν ἀποστολῆς, καὶ δεικνὺς ὅτι βελτιῶν αὐτῶν ἔστιν, οὐχὶ τῶν ἀποστόλων λέγω, ἀλλὰ τῶν φυσικοποτίων, οὐκ ἀπὸ θυμάτων καὶ σηματῶν, ἀλλ' ἀπὸ κινθνῶν ἐπελθῆλων ποιεῖται τὸν τῆς ὑπαρχῆς θλεγχον, οὐτωὶ λέγων· Ἐν αὐτοῖς κεριστοστέρως, ἐν κλητραις φερομαλλότως, ἐν φυλακαῖς κεριστοστέρως, ἐν θαυμάτοις κολλάδης· κανεῖται τες σαρκοταρχοτα παρὰ μὲν ὑπὸ Ἰουδαίων ἄλαβον, τρις δραδεδισθηρ, ἀλλαὶ ἀλιθωσθηρ, τρις ἀταυτήσα, τυγχοῦμερος ἐν τῷ βυθῷ κεκοιηκα· οδοικοραῖς πολλάκις, κινθόντος ποταμῶν, κινθόντος ἀρκτῶν, κινθόντοις ἐν γέροντις, κινθόντοις ἐξ ἀθρῶν, κινθόντοις ἐν πάλαις, κινθόντοις ἐν φρυγαῖς, κινθόντοις ἐν θαλασσῇ, κινθόντοις ἐν φυσιδαδέλφοις· ἐν κέδονι καὶ μοχθῷ, ἐν ἀργυρίαις κολλάδης, ἐν λιμῷ καὶ δίζει, ἐν φύσει καὶ γυμνότητι, χαρὸς τῶν παρεκτός. Νέοι τῆς ἀκριβοῦς ἀποστολῆς οἱ χαρακτῆρες. Σημεῖα μὲν γάρ καὶ ἔτεροι πολλοὶ πολλάκις ἐποίησαν, καὶ οὐδὲν ἀπόνατο τῶν θυμάτων, ἀλλὰ μετὰ πάντα ἐκτίναγμα· Ἑκάριστον· 'Υπάρχετε, οὐκ οἰδα ὑμᾶς, οἱ ἀργαζόμενοι τὴν ἀρούλαν· τῶν δὲ ταῦτα δυναμάνων εἰπαίν, ἀλλερ δὲ Παῦλος ἀπηριθμήσατο νῦν, οὐδὲς ἵκανης ἀκούσεται τῆς φωνῆς· ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς παρθησίας τῶν οὐρανῶν ἐπιβήσεται καὶ τῶν δὲ τοῖς οὐρανοῖς ἀγαθῶν ἀπολαύσεται πάντων.

ζ. Τάχα μαρχότερος ἡμῖν δὲ λόγος ἐγένετο· ἀλλὰ μὴ δείστης· οὐκ ἐπιλελήμεθα τῆς ὑποσχέσεως, ἀλλ' αὐτίκα δὲ, πρὸς αὐτὴν τάλιν ἐπανήξομεν. Καὶ ταῦτα δὲ οὐ μάτην ἐμηκύναμεν, ἀλλὰ διὰ πλείονος· καταπενεψη; ἀναμφισθήτητον καὶ σαφέστερον βουλόμενοι πειθασθεῖ τὴν ἀποδεῖξιν, ὅμοι δὲ τὰς θλιβομένας παρακαλέσαι φυχᾶς, ἵνα ἵκαστος τῶν ἐν πειρασμοῖς ἔντων καὶ κινθόντος ἵκανην λαβὼν παραμυθίαν ἀπέλθῃ, μαδῶν δὲ· Παύλου κοινωνὸς δὲ τῶν παθημάτων γίνεται, μᾶλλον δὲ τοῦ τῶν ἀγγέλων Δεσπότου Χριστοῦ· κοινωνῶν δὲ αὐτοῦ τῶν παθημάτων ἐνταῦθα ποιηνῆσαι τῆς δέξιης ἐκι· Εἰκερ γάρ, φησι, σιγαδόσχομερ, ίνα καὶ συνδοξασθῶμερ· καὶ πάλιν· Εἰ ωκομέρομερ, ίνα καὶ συμβωσιεύσωμερ. Ἀνάγκη γάρ τὸν πιστὸν θίλεσθαι πάντως. Πάντες γάρ οἱ θελότες ἔηρ εὐεσθῶν δὲ Χριστῷ, διωχθῆσσαν· καὶ πάλιν· Τέκτορ, εἰ χροσέρχῃ δουλεύειν Κύριψ, έτοιμαστο τὴν φυχὴν σου εἰς πει-

ραυμότ, εὐδυνοτο καὶ καρτόρησον. Καλαὶ οἱ ἐπαγγεῖλαι ἐκ προσιμών εἰς παρασμόντος ἐμπισσεύν· μεγάλη προτροπή καὶ παράκλησης ἀναργής τῆς δουλείας κινθύνων εὐθέως ἀπογεύσασθαι. Μεγίστη οὖν καὶ θευμασία, καὶ κέρδος θύουσα μάγιστον. Πάλον δὲ τοῦτο; "Ἀκουσον τῶν δέξις· Όσκερ γάρ δὲ πυριδοκυμάτεστα χρυσός, οὗτος δικρωτοί δεκτοί δὲ καμίνηρ ταπεινώσασι. "Ο δὲ λέγει τοισῦτόν εστιν· "Ωστερ τὸ χρυσὸν τῷ πυρὶ βασανίζεμον καθαρώτερον γίνεται, οὗτος καὶ ἡ φυχὴ, θλίψειν διμιλούσα καὶ κινδύνοις, φαθρότερά καὶ [285] λαμπρότερά δινεῖσται, καὶ πάσαν ἀμαρτημάτων ἀπορρίψεται κηλίσα. "Οὐδεν καὶ πρὸς τὸν πλεύσιον θλεγε δὲ Ἀδραδή, διτι Αδέραρος ἀπέλασε τὰ πακά, καὶ ἀντεῦθις παρακαλεῖται. Καὶ Παῦλος Κορινθίοις ἐπιστέλλων θύραφε· Αἰδα τοῦτο δὲ ὑδρίν καλλοντο δισθετεῖς καὶ δέρμαστοι. Εἰ γάρ δαυτοὺς ἀκρίτομερ, οὐκ ἀπειρόμενα· προτρόμεροι δὲ υπὸ Κύριου παύεντεις, ίνα μὴ σὺν τῷ κέσσημῳ παταχριθῶμερ. Καὶ τὴν πεπορνευκότεα δὲ δὲ αὐτὸς τοῦτο παρέβανεν εἰς διλέθρον τῆς σερκός, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ· δεικνὺς δὲτι σωτηρίαν δὲ παρών ἀργάζεται πειρασμός, καὶ οἱ κινδύνοι τοῖς μετ' εὐχαριστίας αὐτοὺς φέρουσι, καθάρισιν φυχῆς εἰσι μάγιστον. "Οὐτὶ μὲν οὖν θίλεσθαι εἰ πιστοί, καὶ μυρία ἐπιτεχνη δεινὰ καὶ μαθηταὶ καὶ διάσταλοι καὶ οὐδὲ μικρὸν ἀνέπινον, ποικίλοις τισὶ καὶ παντοδαποῖς πάντοθεν περιεποχισμένοι πολλοὶ, ίκανος δὲ λόγος απέδειξε, καὶ πλειον δὲ τῶν εἰρημένων τοῖς φιλοπόνοις ἔξεστιν ἀναλέξασθαι ἐκ τῶν θελῶν Γραφῶν.

η'. Λοιπὸν δὲ ἐπὶ τὸ προκείμενον τὸν λόγον ἀγάγωμεν. Τί δὲ τὸ προκείμενον ἦν εἰπεῖν; Τίνος ἐνεκενεί πιστὸν δὲ Παῦλος. Ἐχοτες Πτεύμα πίστεως τε αὐτεσ. Τίνος οὖν ἐνεκενεί εἰπεν; Ἐθορίζει τοῦτο τοὺς μαθητὰς, διτι τὰ μὲν δεινὰ ἐν πειρά, τὰ δὲ χρηστὰ ἐν διλέποι· καὶ τὰ μὲν παρήγη, τὰ δὲ ἀφεισθῆκει· καὶ τὰ μὲν ἐγίνετο, τὰ δὲ τὴπίζετο. Καὶ τί θευματεῖν, εἰ τότε ἐν ἀρχῇ τοῦ κηρύγματος τοῦτο ἐπιτεχνόν τινες, δην γε καὶ νῦν μετὰ τοσούτον χρόνον, μετὰ τὸ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐκταθῆγει τὸ κήρυγμα, μετὰ τὸ λαβεῖν ἀποδεῖξεις τοσαύτας τῶν ὑποσχέσεων, πολλοὶ οἱ τοῦτο πάσχοντες εἰσιν;

Οὐ τοῦτο δὲ μόνον αὐτοὺς διετέραττεν, ἀλλὰ καὶ ξειρὸν οὐκ ἐλαττον τούτου. Πάλον δὲ τοῦτο; Ενενδουν πρὸς ἔκποτος, διτι ἐν τῇ Παλαιῇ Διαθήκῃ οὐχ οὕτω τὰ πράγματα φύκονομήθη, ἀλλὰ τῆς ἀρετῆς τοὺς θόλους καὶ τοὺς μισθοὺς εὐθέως ἀπαλάμβανον οἱ μετ' επιεικειάς καὶ σωφροσύνης προηργημένοι ζῆν. Οὐ γάρ μετὰ τὴν τῶν σωμάτων ἐνάτασιν, οὐδὲ ἐν τῇ μαλλούσῃ ζωῇ, ἀλλ' ἀνταῦθα, καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον πάσαι εὐτοίς ἐπιληροῦντο αἱ ὑποσχέσεις. Εάν γάρ ἀγαπήσῃς, φησι, Κύριος τὸν Θεόν σου, εἴ σοι θέται, καὶ πληθυνεῖ δὲ θεός τὰ βουκόλια τῶν βοῶν σου, καὶ τὰ ποιμανία τῶν προδύτων σου· οὐκ θέται ἐτ σοὶ ἀγορορ, οὐδὲ στείρον· οὐκ θέται ἐτ σοὶ μαλακία, φησιν, οὐδὲ τύπος. Εξαποστειλεῖ δὲ θεός τὴν εὐλογίαν αὐτοῦ εἰς τὰ ταμεῖα τῶν αποθηκῶν σου· ἀροίξει τὸν οὐρανόν, καὶ έώσει

σοι θετέρω αράχνιον καὶ δημίουρον. Κατατήγεται δὲ ἀλογηδὲς εὐρυπτέρων καὶ στρυγηδὲς τὸν σκύρον. Καὶ πολλὰ ἔπειτα τοιάτια αὐτοῖς ἐπηγγειλατο, ἀπόρηστα κατὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν αὐτοῖς ἀπαδίδοτο. Εἰ τις δέκτερος, ἡδη περοβλέπει τὴν λύσιν. Ἐκεῖ οὖν σώματος ὑγίεια, καὶ τῆς εὐκληρίας, καὶ πολυπαιδία καὶ εὐκαιδία, καὶ λιταρὸν γῆρας, καὶ ὥρῶν χρόνος ἀρίστη, καὶ εὐετηρία, καὶ δυρδανὸν εὐκαιρία, καὶ πολλὰ ποιμνία καὶ βουκόλια, καὶ πάντα διπλῶς τὰ ἀγαθά κατὰ τὴν παροῦσαν αὐτοῖς ἐπληρῶντο ζωὴν, [286] καὶ οὐδέποτε ἐλπίσιν ἦν, οὐδὲ μετέ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν· ἀναλογεύμενοι οὖν ταῦτα οἱ πιστοί, διὰ τοὺς προγόνους τοὺς δευτέρους παρὰ πόδας ἀπαντά τὰ ἀγαθά ἀπῆγοντα, αὐτοῖς δὲ εἰς τὴν μελλουσαν ζωὴν τὰ ἔπειτα καὶ οἱ στέφανοι πάντας εἰσὶ τεταμιευμένοι, καὶ ἐν πίστει τὰ τῶν ἐπαγγελιῶν, ἔκαμνον, ἀξέλυντο, τὴν παροῦσαν ζωὴν ἀπασαν διὰ πειρασμῶν ἔλειψαν ἀναγκαζόμενοι. Ταῦτα οὖν ἐννοῶν δὲ Παῦλος καὶ τὸ μάγαθος τῶν ἐπηρημάνων αὐτοῖς δεινῶν, καὶ διὰ τούτους μὲν τὸν μισθὸν τῶν πόνων μετὰ τὴν ἐντεῦθεν αὐτοῖς ἀποδημίαν δὲ θεὸς ἐπηγγειλατο, τοὺς δὲ προγόνους αὐτῶν ἐντεῦθεν ἡμετέλετο, καὶ συνορῶν πολλῆν εἰς τῶν λογισμῶν τούτων ἀπηδίλαν ἄγγινομάτην αὐτοῖς, βουλόμενος αὐτοὺς ἀναστῆσαι καὶ διδάξαι, διηνὶ καὶ ἐπὶ τῶν πατέρων τῶν αὐτῶν οὕτω τὰ πράγματα φυνόμητο, καὶ ἐν πίστει πολλοὶ τὸν μισθὸν ἔλειψαν, οὐκὶν ἐν τῇ πείρᾳ, ἀνέμνησεν αὐτοὺς τῆς προφητικῆς θίστως, εἰπὼν· "Ἐχοτες τὸν αὐτὸν Πνεῦμα τῆς πίστεως, κατὰ τὸ τεγραμμόνος· Ἐκίστευσα, διὸ ἀλάιησα· μονονοχή λέγων, διηνὶ καὶ διὰ μέγας Δαθίδ, δὲ θαυμαστὸς καὶ γενναῖος προφήτης ἱερεῖνος, πίστει τὴν ἀμοιβὴν ἐκομισατο, οὐχὶ τῇ πείρᾳ· οὐ γάρ ἐν, εἰ μὴ τοῦτο ἦν, εἰκὲν, Ἐκίστευσα, διὸ καὶ ἀλάιησα. Ηγάρ πίστεις ἀλπιζομένων ἔστιν ὑπόστασις πραγμάτων, οὐ βλεπομένων· δὲ βλέπει τις, οὐ πάντως καὶ ἀλπίζει. Εἰ τοινυν ἐπίστευσε, τοὺς ἀλπιζομένους ἐπίστευσεν. Εἰ δὲ τοὺς ἀλπιζομένους ἐπίστευσε, τὰ δὲ ἀλπιζόμενα οὐδέποτε βλέπεται, οὕτως ἦν ἀπειληφῶς ταῦτα, εἰς διπέρη πίστευε· διὰ τοῦτο φησιν, "Ἐχοτες τὸν αὐτὸν Πνεῦμα τῆς πίστεως, τοῦτο δέστι, τὴν αὐτὴν πίστιν, τὴν δὲ τῇ Παλαιῷ, καὶ θημαῖς ἔχομεν. Διὰ τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ φησι, περὶ τῶν τοτὲ ἄγιων λέγων· Περιῆλθο ἐπὶ μηλιώταῖς, ἐπὶ αἰτεῖοις δέρμασιν, ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι, διηνὶ δημιοὺς δὲ κυρσοὺς· εἰπά διδάσκασιν, διηνὶ δεινὰ μὲν ὑπέμειναν, τοὺς δὲ μισθοὺς οὐδέποτε καὶ νῦν ἀπάλαβον, ἐπῆγαγε λέγων· Κατὰ τὴν πίστειν ἀπόδατον ὅντοι κάπτετες, μὴ κυρισματοῖς τὰς ἀκαγγειλαῖς, διλλὰ σύρραβον αὐτάς θόρτες καὶ δοκισματοῖς. Καὶ τῶς εἰδόν, εἰπέ μοι, τὰς μηδέπων παρούσες; Τοὶς τῆς πίστος δρομοῖς, τοὺς θερβανίους τὸν οὐρανὸν, καὶ τὰ ἔκει κατασκοπεύσιν διπάντα.

Θ. Σὲ δὲ μοι σπάτι θεοῦ σορίαν, πᾶς καὶ εἴσειχν αὐτοῖς τὰ βραβεῖα πόρφρωθεν, καὶ οὐκ ἔδωκε μὲν εθέλως, ἵνα μείζονα αὐτῶν ἐργάσηται τὴν ὑπομονὴν· εἴσειχν δὲ πόρφρωθεν, ἵνα ταῖς ἀλπίσι ταῦταις τρεφόμενοι, μηδὲ αἰσθησον τὸν παρόντων λάθωσι πόνων.

⁸ Alii et Cod. 788 πολυποίην. Saril. in marg. πολυποίην, καὶ βουκόλια.

'Αλλὰ τάχα τις τῶν δέκτερων προσεγγύντων δευτέρη περιπετωκανεῖ τὸν λόγον ἡγήσεται. Εἰ γάρ οὐδὲ οἱ πρότεροι, φησιν, ἀπελάρμενον παρὰ πόδα; τὰ ἀγαθά καὶ τὰς ἀμοιβὰς, πᾶς ἡμῖν μαχρὸν ἀπέτεινες λόγον, ἀπαριθμούμενος ὡρῶν εὐκρασίαν, σώματος ὑγίειαν, εὐπαιδίαν, πολυπαιδίαν, εὐετηρίαν, καρπῶν ἀρθρονήαν, βουκόλια, ποιμνία, ἀπετανεῖ τὴν βιωτικὴν εὐκραγίαν; [287] Τί οὖν ἐν εἰκονιμεν πρὸς τοῦτο; "Οὐτι δέκτερως μὲν τὸ πλῆθος καὶ τὸν ἀπενέστερον δῆμον, δέκτερως δὲ τοὺς γενναῖους καὶ τὴν δὲ τῇ Καινῇ φιλοσοφίαν ἡδη μετιόντας ἔγινε δὲ θεὸς τόπος. Τοῖς μὲν γάρ πολλοῖς καὶ γεμαῖ δρπομένοις καὶ οὐδὲν μέχε βιωτικάς ίθεν, οὐδὲ διετείνει τὴν τῆς φυχῆς ἀπειδίαν πρός τὴν μελλόντων ἀπολαυστὸν ἀγαθῶν, ταῦτα τὰ περόντα παρεγχον ἀγαθά, τὴν ἀσθένειαν τῆς φυχῆς εἰπῶν περαμυθούμενος, καὶ διὰ τούτων εὔτοις ὁδηγῶντι τὴν τῆς ἀρετῆς ἐργασίαν, καὶ εἰς τὴν τῶν καλῶν ἐπιθυμίαν ἀμβάλλων· τὸν δὲ Ἡλίαν καὶ τὸν Ἐλισσούλον, τὸν Ἱερεμίαν, τὸν Ἡοτίαν, καὶ πάντας δὴ ἀπλῶς τοὺς προφήτας, καὶ δοσοὶ τοῦ χοροῦ γεγένηται τῶν ἀγίων καὶ μεγάλων ἀνδρῶν, διπέρη τοὺς οὐρανοὺς ἔκάλεις καὶ τὰ ἔκει παρεσκευασμένα τοῖς εἰδοχημηκόσιν ἀγαθά. Διὸ καὶ δὲ Παῦλος οὐχ ἀπλῶς πάντας τὰς ἀπηριθμήσατο, διλλὰ τοὺς ἐν μηλωταῖς, δὲ εγείροις δέρμασι, τοὺς ἐν καμίνῳ, τοὺς ἐν δεσμωτηρίᾳ, τοὺς ἀποτυμπανισθέντας, τοὺς καταλευσθέντας, τοὺς ἐν λειψῷ, τοὺς ἐν πεντά, τοὺς ἐν ἄρημασι, τοὺς ἐν σπηλαίοις. τοὺς ἐν ταῖς ὑπαῖς τῆς γῆς, τοὺς τὰ μυρία παθόντας δαινά. Καὶ τότε εἶπε κατὰ πίστιν πάντας τετελευτήκαντις, καὶ μηδέπων κεκομίσθει τὰς ἐπαγγειλαῖς· οὐχὶ τὸ πλῆθος τὸ Ιουδαικὸν, διλλὰ τοὺς κατὰ τὸν Ἡλίαν ἡμῖν αινιττόμενος. Εἰ δὲ λέγοι τις· Λύτοι δὲ οὐτοὶ τίνος ἔνεκεν οὐδέποτε καὶ νῦν ἀπάλαβον τοὺς δρειλομένους αὐτοῖς στεφάνους; μενθανέτω καὶ ταῦτην παρὰ Παῦλου τὴν αἰτίαν. Εἰπών γάρ, Κατὰ πίστιν πλέονταρος οὗτοι κάπτεταις, μὴ κομισθέμενοι τὰς ἀπαγγειλαῖς, ἐπήγαγε λέγων, Τοῦ Θεοῦ πρετετός τις προβλεψαμένου περὶ τούτων, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμέρας τελειωθῶσι. Κοινὴ γάρ ἐστι, φησιν, ἡ πανήγυρες, ἐπιπλὴ καὶ μείζων ἴδοντι, διτανή ποιητικήν εὐκαιρίαν πάντας. Τούτο καὶ δὲ τοὺς Ὀλυμπιακὰς ἀγῶνας γίνεται. Ὁ παλαιός, δὲ πυκτεύσας, δὲ παγκρατίας δὲ διαφόροις μὲν καιροῖς τοὺς ἄγιωνς διπομίνουσιν. ἐν μιᾷ δὲ καιροῦ φοιτῇ πάντας διανακριθεούσαι. Οὗτοι καὶ δὲ τοῖς ἀρίστοις γίνεται. "Οταν γάρ τῶν δευτυρῶν οἱ μὲν φάσασι προσπαντησάντας, οἱ δὲ δὲ μελλωσι, τιμῶντες τοὺς ἀπολαμψθέντας οἱ δειπάτορες, τοὺς φθόνους ήδη καὶ παρεγγενομένους καλεύσαντον διαμένειν τοὺς διατερησάντας. Τούτο καὶ δὲ θεὸς πεποίκην· ἐπιαΐθη γάρ τοις δὲ τῆς οἰκουμένης ἀπάσις κατὰ διαφόρους καιροὺς εὐδοκιμηθέντας δὲν ποιεῖ τοὺς ικανήσαντας καὶ νικήσαντας καθόδους νῦν τὴν ἡμετέραν διαμένοντας εὐδοκίμησιν. "Οτι γάρ οὐδέποτε τὸν στέφανον Παῦλος ἀπειλήσειν, οὐδὲ δὲλλος οὐδέποτε τὸν ἐξ ἀρχῆς εὐηρεστηκόταν, ἀλλ' οὐδὲν ἀπολήψονται, οὐας δὲν πάντας οἱ μέχρι τίλους στεφα-

γενέται.

γ. "Ἐννόησον γάρ ἡλίους δεῖν εἰς τιμῆς λόγον, Πλαύλον καὶ τοὺς κατ' ἐκεῖνον διεπέντας, τὸν Ἀθραέμη, καὶ τοὺς κατ' ἐκεῖνον, καὶ τοὺς πρὸ ἐκεῖνον πάλιν περὶ τοσούτων τούτων ἀληθίαντας καὶ νικήσαντας καθόδους νῦν τὴν ἡμετέραν διαμένοντας εὐδοκίμησιν. "Οτι γάρ οὐδέποτε τὸν στέφανον Παῦλος ἀπειλήσειν, οὐδὲ δὲλλος οὐδέποτε τὸν ἐξ ἀρχῆς εὐηρεστηκόταν, ἀλλ' οὐδὲν ἀπολήψονται, οὐας δὲν πάντας οἱ μέχρι τίλους στεφα-

dabili tibi pluriam matutinam et serotinam (*Ibid.* 11. 14). *Excipiet area vindemiam, et vindemia sementem* (*Levit.* 26. 4. 5). Aliisque multa simili modo eis promisit, quas quidem omnia in praesenti vita eis reddidit. Si quis est acutior, jam prævidet solutionem. Quandoquidem igitur corporis sanitas, agrorum felicitas, liberorum bonitas atque copia, fausta senectus, anni partium temperies optima, annonæ bonitas, imbrum opportunitas, armentorum et gregum abundantia, omnia denique bona illis in hac vita representabantur, nihilque post hanc vitam et in futurum acculum sperandam proponebatur: haec reputantes fideles, majoribus quidem suis omissa bona pro pedibus fuisse eita, sibi vero in futuram vitam præmia et coronas reposita esse, et ex fide ipsorum promissiones perdere: delassabantur ac desiciebant, ut quibus universa vita inter tentationes necessario esset exigenda. Hec igitur considerans Paulus, et majorum quæ eis impendebant magnitudinem, et quod his quidem post obitum laborum incedem Deus e-set pollicitus, patribus autem presentem retributionem præstisset; perspiciensque magnam in illis segnitatem et talibus cogitationibus suboriri, et volens eos excitare ac docere, patrum quoque temporibus eamdem fuisse rerum dispensationem, multosque fide mercedem percepisse, non re, propheticum illis dictum in memoriam revocat dicens: *Habentes eundem Spiritum fidei, sicut scriptum est, Credidi, propter quod loquutus sum: tantum non dicens quod magnus etiam ille David, egregius et admirandus propheta, fide retributionem percepit, non experimento: alioqui, nisi res ita se haberet, non dixisset* (*Peak.* 115. 10): *Credidi, propter quod loquutus sum.* Fides enim ad ea quæ sperantur refertur, non ad ea quæ videntur: quod enim videt quis, plane non sperat (*Hebr.* 11. 1.). Si igitur credidit, illis nimis credidit quæ sperabat. Quod si eis quæ sperabat credidit, quæ vero sperantur, non videntur, consequitur eum non receperisse ea quæ crediderat; propterea dicit, *Habentes eundem Spiritum fidei: hoc est, eamdem fidem, quæ fuit in Veteri Testamento, etiam nos habemus.* Quapropter et alibi de ejus temporis sanctis ad hunc modum loquitur: *Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egenis, afflicti, angustiati, quibus dignus non erat mundus* (*Hebr.* 11. 37. 38): deinde docens eos calamitates quidem pertulisse, mercedem vero nondum receperisse, subdit verba haec, *In fide mortui sunt omnes hi, nec promissiones receperant, sed a longe tantum aspectas salutaverunt* (*Ib.* v. 39. etc. cf. 43). Et quomodo viderunt eas, quæ, quæ nondum erant præsentes? Fidei nimis oculis, qui cœlum penetrant, et quæ in eo sunt universa contemplantur.

9. Tu vero considera mibi Dei sapientiam, quomodo illis præmia e longinquo ostenderit, quæ ideo suis non statim dedit, quo major esset eorum patiemtia: ostendit autem e longinquo ideo ut, hac spe refecti, ne sensum quidem præsentium laborum percipiant.

Alier cum vulgo et aliacer cum justis et sanctis se ges-
sit Deus. — Sed forsan aliquis ex his qui serius at-

tendunt, inter se pugnauit pos dicere putabit. Dicet enim: Si neque priscis illis statim oblata sunt bona et præmia, quid ita longum habuisti sermonem, enumerando anni partium temperiem, corporis sanitatem, liberorum bouitatem ac copiam, annonaæ facilitatem, fructuum abundantiam, armenta, greges, et omnia vivendi felicitatem? Quid igitur ad hoc est respondendum? Aliter cum vulgo et imbecilliore populo, aliter cum generosis hominibus, ei eam, qui est Novi Testamenti, philosophiam jam tum neditantibus, sanguis Deum illo tempore. Multitudini enim quæ humi repebat, nec magnum aliquid videro poterat, neque spem suam ad futurorem honorum fruitionem extendere, præsentia bona exhibuit, imbecillitatem animæ eorum consolando, et per hoc ad virtutem exercendam ipsos deducendo, atque ad rerum honestarum desiderium; Eliam autem et Eliseum et Jeremiah et Hosiam et in summa universos prophetas, et quotquot ad magnorum et sanctorum bonorum chorum pertinebant, ad celos vocabat, ad caue bona quæ electis sunt illic preparata. Quamobrem etiam Paulus nou omnes simul enumeravit, sed amicos ovillis ac caprinis pellibus, in fornacem conjectos, vinculis constrictos, distentos, saxis lapidatos, fame et inopia laborantes, in solitudinibus, speluncis et cavernis terre degentes, innumeraque mala sustinentes. At tum demum dixit omnes hos in spe mortuos, nec adhuc pronissionem recepisse: subindicauit nobis non vulgus Judaicum, sed homines ad Eliam similitudinem accedentes. Quod si quis dicat: Illi autem ipsi quamobrem ne nunc quidem debitas sibi coronas percepserunt? causam hujus rei discat a Paulo. Cum enim dixisset: *Fide sunt mortui omnes hi non acceptis promissionibus, subjunxit, Deo pro nobis melius aliquid proridente, ut non sine nobis consummarentur* (*Hebr.* 11. 13. 40). Communis enim est celebritas haec, inquit, quandoquidem maior etiam est voluptas, dum omnes eadem opera coronamur. Idem sit et in Olympiis certaminibus: luctator, pugil, pancratista, diversis quidem temporibus certamen sivebunt, sed uno temporis momento omnes a præcone victores pronuntiantur. Idem sit et in convivis. Quoties enim conviviarum alii venerunt maturius, alii adhuc cunctantur, convivatores in honorem absentium jubent præsentes paulisper manere, donec illi quoque veniant. Idem etiam Deus fecit: quosiam enim ex toto orbe diversis temporibus electos ad commune et spirituale convivium invitavit, jubet eos qui priores iverunt, expectare eos qui posteriores sunt venturi, ut hoc pacto omnibus una præsentibus, uaus omnibus contingat honor et una voluptas.

10. Cogita enim quanta sit honoris accessio, Paulum et sui temporis homines, Abrahamum item atque ejus scatis viros, ac rursum alios qui tot saeculis ante illum certaverunt et vicerunt, sedere nunc exspectantes donec nos quoque probati simus. Quod enim Paulus nondum coronam receperit, neque eorum quisquam qui unquam ab initio Deo placuerunt, immo ne recepturi quidem sint donec omnes qui coronandi sunt

convenienter, audi ipsius Paulum dicentem : *Bonum certamen certari, cursum consummari, fidem servari : in reliquo deposita est mihi corona justitiae, quam rediles mihi iustus iudex (2. Tim. 4. 7. 8).* Quando ? *In illa die, nos solum autem mihi, sed et omnibus qui diligunt adventum ejus.* Et rursum alibi indicans bona illa universis simili ad fruendum concedenda esse, Thessalonicensibus sic scribit : *Siquidem iustus est apud Deum ut reddatur affigentibus vos afflictio, subis autem qui affligimini relaxatio mea nobiscum (2 Thess. 1. 6. 7).* Ac rursum : *Quoniam non qui virimus, qui relinquimus in adventum Domini, non prævenimus eos qui dormierunt (1. Thess. 4. 14) :* per huc omnia docens oportere nos simul omnes et in commune ex leuis honoris possessionem ac fructum accipere. Illoc ipsum etiam illi qui nos præcesserunt magnam assert voluntatem, quod una cum propriis membris sint infabilibus illis bonis perfuerit. Etenim pater mensam habens splendidam ac opiparam, tum deum magiore cum voluptate ea fructur, quando liberi sunt ejus voluntatis ac hilaritatis particeps. Sic etiam Paulus ejusque similes ita deum ampliorem sentient animi voluptatem, quando una cum propriis membris illa perfuerunt. Neqne enim patribus tantus est erga liberos affectus, quantam illi sollicitudinem gerunt de eis qui eandem virtutis viam sunt ingressi. Ut igitur etiam nos in eorum qui tunc honorabuntur numero simus, deinceps operam ut sanctos illos assequamur. Et quomodo assequi poterimus, inquires ? quis nobis viam, qua ad illos dicit, indicabit ? Ipse sanctiorum illorum Dominus, qui non solum quomodo illos assequamur doceat, verum etiam quomodo illorum omnium contubernales ac sodales fieri possint : ait enim : *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipient vos in eterna sua tabernacula (Luc. 16. 9).* Recte dixit, *Aeterna.* Nam in hoc seculo etiam si splendidam domum habecas, omnino vetustate est peritura : immo prius quam illa pereat, mors irruens ejiciet te ex magnifice isto domicilio : non raro quidem vel ante obitum infesta negotia, calumniatorum impetus ac insidie faciunt, ut inde ejiciaris. Illic autem non est quod tale quidquam verear : non corruptionem, non mortem, non ruinam, non damnum a calumniatoribus, non aliquid quidquam ; sed immobile et immortale est domicilium. Quapropter eternum illud appellavit. *Facite vobis amicos, inquit, de mammona iniquitatis.*

11. *Clemesyna ex rapina data, non est clemesyna. Clemesyna laudes. Cur pro soribus templorum pauperes ; fontes ante oratoria.* — Vide quanta sit Domini benignitas, quanta bonitas ac aquitas ; neque enim temere hoc adjunxit : sed quoniam plerique divites ex rapinis ac fraude divitias sibi comparaverunt, Male, inquit, factum, nec oportebat te ita pecunias colligere ; verumtamen quandoquidem jam collegisti, distisce a rapina et fraude, et utere pecunia ad ea, quibus opus habes. Non inbeo te esse ex rapto misericordem, sed a fraude temperantem, divitias ad benignitatem et clemesynam uti. Nisi enim a rapina desistas,

ne clemesyna quidem erit : sed etiam iniurias pecunias des in masas egenorum, a fraude et rapina interim non abstinens, in homiciderum numero a Deo computaberis. Quapropter oportet a fraude absistere, se tum deum in egenos misericordem esse. Magna enim est clemesyna vis, de qua etiam in priore conveni apud vos discriri mus, ac nunc quoque disceremus. Sed nemo vestrum ita cogitet, hanc admittendi assiduitatem ad auditorum tendere accusationem. Nam et in certaminibus illi potissimum a spectatoribus excitantur, qui ad metas proprias succidunt, et certiorum victoriae spem habere videntur. Ergo quia magna alacritate video vos de clemesyna sermonem excipere, en magis libet istam exhortationem coartare. Medici animalium nostrarum sunt pauperes, benefactores et protectores : neque enim tantum das, quantum accipis ; das pecuniam, et accipis regnum caelorum ; sublevas egredates, et reconcilias tibi Dominum. Vides imparem esse retributionem ? Hae sunt terrena, illa celestia ; haec peritura, illa permanentia ; haec corruptor, illa sunt extra corruptionis periculum. Hac de causa maiores nostri pro soribus ecclesiarum pauperes constituerunt, ut vel iuhumanissimum et segnissimum quemque asperius ipse egenorum ad clemesynam excitet. Ubi enim stat chorus senum incurvorum, panuorum, squalidorum, sordiditorum, baculos tenentium, atque his regre se sustentantium, non numquam oculis orbatorum, totaque corpore male avulstorum, quis tam saxus est, quis tam adamantis, qui ad eorum grandezitatem, imbecillitatem, excitatem, egestatem, habitus vilitatem, totque alia ad condolendum moventia, obdurare se et inflexibilis queat permanere ? Hac de causa pro soribus nostris stant, et ipso aspectu, magis quam ullis verbis possunt, ad beneficentiam provocant eos qui introgrediuntur. Quemadmodum enim solemne est ut fontes præsio sint ante oratoria, ut adoratur Deus manus prius lotas inter precandum attollant : ita pauperes fontium vice ante fores collocauerunt maiores nostri, ut quemadmodum manus abluiamus aqua, sic prius per beneficentiam abstensa anima, tuta deum preces nostras offeramus.

12. Non enim tam apta est aqua ad abluerendas corporis maculas, quam clemesyna ad abolendas sordes animæ. Quemadmodum igitur non audes illitatis manibus ad precandum intrare, quamvis levius sit hoc crimen, ita nec absque clemesyna ad precandum umquam accedas. Atqui non raro etiam cum peras manus habemus, non tendimus ad Deum nisi prius lotas : tantum valet consuetudo. Idipsum igitur in clemesyna est faciendum ; et licet nullius magni peccati nobis simus enunci, tamen clemesyna data conscientiam nostram abstergere oportet. Multa in furo tibi contaxisti mala : inimicus irritavit, iudex aliquid parum decorum facere compulit, verba sorpe effutivisti non bona, ne amicum offenderes peccatum aliquod admisisti : alias non pancas maculas contraxisti, ut solent homines qui in furo versantur, judi-

νεούσιαι μέλλοντες ἀφίκωνται, ἀκουον αὐτοῦ τοῦ [287] Παύλου λόγοντος· Τὸν ἄγνωτα τὸν καὶ δὲ γήρατομα, τὸν δρόμον τετέλεσται, τὴν καὶ στοιχηγητα· Δοκιμὸν ἀπόκειται μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι ὁ δίκαιος πριτής. Πότε; Ἐν τοῖς τῷ θάμφρῳ· ὅν μόνον δὲ δομός, ἀλλὰ καὶ κάπι τοῖς θῆραστοις· τὴν ἐπιφέρειαν αὐτοῦ. Καὶ πολὺν ἀλλαχοῦ διεισένεις, διεισένεις ἡ τῶν ἀγαθῶν ἀπόλαυσις ὑπέστηται, θεσπαλονικῆς γράφων θεαγένει· Εἰκεῖ δίκαιοι παρὰ θεῷ ἀποδούνται τοῖς θειόσιν όμας θλιψτήρ, καὶ όμιν τοῖς θλιβομέτροις ἀποστιν μοσθήματα. Καὶ πάλιν· Οτις ήμεῖς οἱ ζωταρεῖ, οἱ καρπιλεπόμετροι εἰς τὴν καρουσίαν τοῦ Κυρίου, σὺ μὴ φθάσωμεν τούς κοιμηθέντας· Διὰ πάντων τούτων ἀπλόν, διεισένεις πάντας καὶ δομοῦ παραγενόμενος τῶν οὐρανῶν τιμῶν ἀπολαύειν χρῆ. Τούτο καὶ τοῖς φθάσασι πολλὴν φέρει τὴν θεονήν, διεισένεις τῶν αὐτοῦ απόλαυσις καὶ εὐφροσύνης. Οὗτοι καὶ Παῦλος καὶ οἱ κατ' ἑκάπερ ἀπάντας μείζονος αἰσθήσονται ταῖς θυμηδαῖς, διεισένεις τῶν οἰκείων μελῶν ὅτες ἀπόλαυσις αὐτῆς. Οὐδὲ γάρ τοσαύτην πατέρες περὶ πατέρων ἐπικαίεινται φιλοστοργίαν, διηγεῖνοι περὶ τοὺς τὰ αὐτὰ κατωρθωκτές αὐτοῖς ἔχουσιν πηρεμοίαν. Ιν' οὖν καὶ ήμεῖς τῶν τότε τιμωμάνων γεννώμεθα. σπουδέωμεν καταλαβεῖν τοὺς ἀγίους ἑκάπερ. Καὶ πᾶς δυνηθόμεθα, φησι, αὐτοὺς καταλαβεῖν; τις δηλύνει· τὴν ἀκεί φέρουσαν ὄδον; Διὰ τὸ τὸν ἀγίον ἑκάπερ Λεσπάτης, δεὶς οὐδὲ δυοῖς αὐτοῖς καταληφύμεθα μόνον διδάσκει, ἀλλὰ καὶ δυοῖς δημοφέροις καὶ σύσκηνοι γεννώμεθα πάσιν αὐτοῖς· Ποιήσατε γάρ όμιν φίλους ἐκ τοῦ μαρμαρᾶ τῆς ἀδικίας, φησιν, Ιν' δε τοῖς ἐκπληκτηταῖς, δέξανται ήμας τις τὰς αἰωνίους αὐτῶν εκπρῆτας. Καλεῖς εἰπαν, Αἰτοίνιος· Ένταῦθα μὲν γάρ καν λαμπρὸν ἔχεις οἰκιαν, ἀπαλεῖται πάντως φειρεμένη τῷ χρόνῳ· μᾶλλον δὲ καὶ πρὸ τῆς κατὰ τὸν χρόνον φθορᾶς, θάνατος δραστῶν ἐκβάλλει σε τῆς λαμπρᾶς ταύτης οἰκήσεως· πολλάκις δὲ καὶ πρὸ τοῦ θανάτου πραγμάτων τινῶν δυσκολίαι καὶ συκοφαντῶν ἕρθοι καὶ ἀπιστούλαι ἐκπατεῖν αὐτῆς παρεικάσαστον. Ἔκει δὲ οὐδὲν τούτων ἔστιν ὑποτεύεσαι, οὐ φθορὰν, οὐ θάνατον, οὐ κατάπεστιν, οὐ συκοφαντῶν ἐπήρειαν, οὐκ ἀλλο οὐδὲν, ἀλλ' ἀκίνητος; καὶ θάνατος δέστιν ἡ οἰκήσις. Διὰ τοῦτο εἰωνίους αὐτές ἐκάλεται. Ποιήσατε όμιν φίλους, φησιν, ἐκ τοῦ μαρμαρᾶ τῆς ἀδικίας.

εἰ². Ήρα πόση φιλανθρωπία τοῦ Δεσπότου, πότη χρηστότης καὶ ἀπείκεια οὐ γάρ ἀπλῶς ταύτην φένεικε τὴν προσθήκην ἀλλ' ἀπισθή πολλοὶς πλουσίοις πλούτος συνέλεκται δεῖ ἀρπαγῆς καὶ πλεονεξίας. Κακίους μὲν, φησι, καὶ οὐκ ἔχοντας οὐδὲν τὰς χρήματα· πλὴν ἀλλ' ἀπισθή συνέλεξας, στῆθι τῆς ἀρπαγῆς καὶ τῆς πλεονεξίας, καὶ χρήται εἰς δέον τοὺς χρήματαν. Οὐδὲ λέγω, ίνα ἀρπάξων ἀλεῖῃς, ἀλλ' ίνα τῆς πλεονεξίας ἀπάσταξ, πρὸς ἐλεγμοσύνην [289] καὶ φιλανθρωπίαν ἀποχρῆσην πλούτῳ. Εἰ γάρ τις μὴ παύσατο τῆς ἀρπαγῆς, οὐδὲ ἐλεγμοσύνην ἀργάσται· ἀλλὰ καὶ μυρία καταβάλλει χρήματα εἰς τὰς τῶν δεσμάνων χεῖρας, τὰς ἔτρων ἀρπάξων καὶ πλεονεκτῶν, ταῖς δινηροφύνοις ἐξίστης λελόγισται τῷ θεῷ. Διὸ χρή πλεονεξίας ἀποστάντα πρότερον, οὐτω τοὺς δεσμάνους

ἀλεῖν. Πολλὴ γάρ τῆς ἐλεγμοσύνης ἡ δύναμις, τοῦτο δὲ καὶ τῇ προτεραράᾳ συνάξει πρὸς ὅμας διελέχθημεν, καὶ νῦν διαλέξομεν. Ἀλλὰ μηδὲν τὴν συνέχειαν τῆς ὑπομνήσεως κατηγορίαν ἡγείσθω τῶν ἀκουόντων. Καὶ γάρ ἐν τοῖς ἀγώνις ἐκείνους τῶν δρομέων διεγέρουσιν οἱ θεαταί, οὓς μὲν θεωρίαν ἔγγινος τοῦ βραβείου γενομένους, καὶ πολλάς τῆς νίκης ἀπίδεις ἔχοντας. Καὶ ἔγω τοῖνυν, ἐπειδὴ μετὰ πολλῆς δεῖ προθυμίας ὀρῶ τοὺς περὶ ἐλεγμοσύνης δεχομένους λόγους ὅμας, διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς συνεγέστερον τὴν ὑπέρ τούτων κινή παραίνεσιν. Ιστρο τῶν φυγῶν ἥμεν εἰστιν οἱ πάντες, εὐεργέται καὶ προστάται· οὐ γάρ τοσοῦτον δίβας, δισον λαμβάνεις· δίβας ἀργύριον, καὶ λαμβάνεις βροτολείαν οὐρανῶν· λύεις πανταν, καὶ καταλλάττεις σεαυτῷ τὸν Δεσπότην. Ὁρές δὲ εὐκ ίση ἡ ἀντίθεσις; Ταῦτα ἐπὶ τῆς, ἐκείνα δὲ οὐρανῷ· ταῦτα ἀπολλύται, ἐκείνα διαμένει· ταῦτα φεύγεται, ἐκείνα πάσης ἔστιν ἀνάτερα ἀπολέσεις. Διὰ τοῦτο καὶ πρὸ τῶν θυρῶν τῶν εἰκανῶν τοὺς πάνητας οἱ πατέρες οἱ ἡμέτεροι, ίνα καὶ τὸν καθρόστατον καὶ ἀπανθρωπότατον αὐτὴ τῶν πενήτων ἡ έφις πρὸς ὑπόμνησην ἀγαίρει τῆς ἐλεγμοσύνης. Όταν γάρ διστήξῃ χορδὲς γερόντων, συγκακυόφτων, ράκεις περιβιβλημάνων, αὐχμάτων, ρυτῶν, βακτηρίας δγνῶν, μόλις στηρίζεσθαι δυναμένων, πολλάκις δὲ καὶ τοὺς δροβαλμούς ἐκκεκομένων, καὶ τὸ σῶμα ὅλον ἀναπήρων, τις οὕτως λίθινος, τις οὕτως διάδημας, ὡς καὶ τῆς ἡλικίας, καὶ τῆς ἀσθενείας, καὶ τῆς πηρώσεως, καὶ τῆς πενίας, καὶ τῆς ἀντελούς στολῆς, καὶ πάντων ἀπλῶς πρὸς συμπάθειαν ἐπικιλῶντων αὐτὸν, ἀντιστῆναι καὶ μείνει πρὸς ἀπαντά ταῦτα ταῦτα ἀνένθοτος; Διὰ ταῦτα πρὸ τῶν θυρῶν ἥμεν ἐστήκασι παντες λόγου δυνατώτεροι, διὰ τῆς ὄψεως ἐπισπόμενοι, πρὸς φιλανθρωπίαν τοὺς εἰσιόντας ἐκκαλούμενοι. Καθάπερ γάρ χρήνας εἶναι ἐν ταῖς αὐλαῖς τῶν εἰκατηρίων οἰκιῶν νενόμισται, ίνα οἱ μέλλοντες εἴγεσθαι τῷ θεῷ, πρότερον ἀπονήψαντο τὰς χεῖρας, οὕτως αὐτάς εἰς εὐχὴν ἀνατείνωσιν· οὗτως καὶ τοὺς πάνητας ἀντὶ πηγῶν καὶ κρητῶν ἐστησαν οἱ πατέρες πρὸ τῶν θυρῶν, ίνα διατείνεται τὰς χεῖρας ἀπονίπτομεν, οὕτως φιλανθρωπίᾳ τὴν φυγὴν ἀποσημήκοντες πρότερον, οὕτως εὐχάριστα.

εἰ³. Οὐδὲ γάρ οὕτως ὑδατος φύσις ἀπονίπτει κηλίδας σώματος, ὡς ἐλεγμοσύνης δύναμις ἀποσημήκει βύπον φυγῆς. Μόστερ οὖν οὐ τολμᾶς ἀνίπτοις χεροῖν εἰσελθῶν εὔσασθαι, καίτοι Ελαττον τὸ ἐγκλητήμα ἀκείνῳ, οὕτως μήτε χωρὶς ἐλεγμοσύνης ἐπ' εὐχήν θάθης ποτε. Καίτοι καὶ καθαρός πολλάκις ἔχοντες τὰς χεῖρας, δὲν μὴ πρότερον αὐτάς ἀποτούμωνται ίδεται, οὕτως ἀνατείνομεν εἰς εὐχήν· τοσοῦτον ἔστιν ἡ συνήθεια. Τοῦτο τοίνυν καὶ ἐπὶ τῆς ἐλεγμοσύνης ποιῶμεν· καὶ μηδὲν διαυτοῦς ὅμεν [290] συνειδότες μέγας ἀμάρτημα, δύως ἀποσημήκωμεν τὸ συνειδός διὰ τῆς ἐλεγμοσύνης. Πολλὰ ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς ἐπεστάσων δεινά· ἐχθρὸς παρόξυνα, δικαστής της ἡγάκησας τι ποιήσαι τῶν οὐ προστηρώντων πράγματων, ρήματα πολλάκις ἐξίσταλες ἀτοπα, φίλος διενώπησον ἐργάσασθαι τι τῶν ἀμαρτίαν ἔχοντων. Επερα προστερίκῳ πολλά, οἵα εἰκὸς δινθρωπον διντα προστερίζεσθαι, ἐν ἀγορᾷ στρεφόμενον, δικαστηρίοις προσειδρεύοντα, τὰ τῆς πόλεως πράττοντα πράγματα· διὰ τούτων ἀπάντων εἰσέρχη τὸν θεὸν αἰτήσων συργωμην καὶ ἀπολογησμένος. Κατάβαλε τοίνυν ἀργύριον εἰς τὰς τῶν πενήτων χεῖρας, καὶ ἀπόσμηξον τὰς κηλίδας ἀκείνας, ίνα μετὰ παρθητίας καλέσῃς

ειτούμενος τὸν δυνάμενον σοι ταῦτα ἀφίει: τὰ διαμαρτήματα. "Ἄν δὲ συνθέσεις καταστήσῃς εσυτὸν μηδέποτε χωρὶς ἐλεημοσύνης τῶν λεπών τούτων πρεσβύτερον ἐπιβαίνειν, οὐδέποτε, οὗτος ἄκουν, οὗτος ἄκουν, διατερήσεις τῆς καλῆς ταύτης ἀργασίας, τοιοῦτον γάρ τη συνήθεια. Καὶ διατερήσεις οὖν δεῖ, διτοῦ σὸν γένοιτο, χερσὶν ἀνίπτοις εὐχὴν ὁπομένεις εἰσῆσθαι, ἀπαλῇ κατέστης εἰς συνήθειαν ἀπαξ. οὗτος καὶ ἐπὶ τῆς ἐλεημοσύνης, ἀν τούτον στυπῷ ἀπαθήσῃς τὸν νόμον, καὶ δικῶν καὶ ἄκουν αὐτὸν καθ' ἕκαστην ἐκπληρώσεις ἡμέραν ὑπὸ τῆς συνηθείας ἀλκούμενος.

Πᾶρ τοτε τῇ εὐχῇ, μάλιστα δταν ἀπὸ νηφούσης; καὶ διεγγηγερμάνης ἀναπέμπται: ψυχῆς· ἀλλὰ τὸ πῦρ τούτο καὶ διαλου δεῖται, ἵνα αὐτῶν δύληται: τῶν οὐρανῶν ἀψίδων· ἔλαιον δὲ τοῦ πυρὸς τούτου οὐδὲν διερόν διστεν, ἀλλ' οὐ ἐλεημοσύνη. Ἐπίχειρα τοίνυν τὸ ἔλαιον διψίδις, ἵνα εὐφραινόμενος ἀπὸ τῷ κατορθώματι, μετὰ παρθήσιας πλεύσονται καὶ προσθυμίας μείζους τὰς εὐγένιες σου ἀπιτελῆς. "Ματερ γάρ οἱ μηδὲν ἔστιν τοιούτοις ἀγαθοῖς, οὐδὲ εἰσῆσθαι μετὰ παρ-

θησίας δύνανται, εἰτας οἱ κατορθώσαντες τι, καὶ μετὰ τὴν δικαιούνην ἔκανην ἐπὶ τὴν εὐχὴν ἀρχόμενοι, τῇ μνήμῃ τοῦ κατορθώματος εὐφραινόμενοι, μετὰ πλεόνος τῆς προσθυμίας ποιοῦνται τὴν ἔκατηρίαν. "Ιν' οὖν καὶ κατὰ τοῦτο δυνατωτάρα ἥμιλν οὐ εὐχὴ γένηται, γρηγορούσης ἥμιλν τῆς διανοίας ἐν ταῖς δεήσεσιν ἀπὸ τῆς τῶν κατορθωμάτων μνήμης. μετὰ τῆς ἀλεημοσύνης ἐπὶ τὰς εὐχὰς ἀρχόμενα, καὶ μνημονεύματα μετὰ ἀπρεβεῖας ἔκπαντα τὰ εἰρημένα· καὶ πρὸ γε τῶν διόλων ἀπάντων ἔκεινην μοι τὴν εἰκόνα διατηρεῖσθαι δημητρίου, καθ' ἣν εἰπον τοὺς πάντης πρὸ τῶν θυρῶν ἔστανται τῶν εὐκτηρίων ἄκουν, ταῦτην ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἀναπληροῦντες τὴν χρείαν, ήν ἐπὶ τοῦ σώματος ἡ χρήση. "Ἄν γάρ τούτο διμεν διηγεῖταις μεμνημένοι, συνεχῶς ἀπονικτόμενοι τὸν λογισμὸν, καθαρός μὲν δυνηθόμενα τὰς εὐχὰς ἀπτελεῖν. πολλὴν δὲ ἀπιστάσασθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν παρθεσταν, καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐπιτυχεῖν, γέρατι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἥμιλν Τῆσον Χριστοῦ, ὃ ή δόξα καὶ τὸ χράτος εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

MONITUM AD HOMILIAM IN ILLUD,

Nullam vel loci vel temporis notam præ se fert hæc homilia. Sed a Pauli laudibus orsus Chrysostomus, ejus exemplo quemque docet abstinendum semper esse a propriis laudibus, quantum facultas fert; et si quando, urgente casu, cogatur quispiam ea commemorare quæ in suum vertant honorem, id summa

[291] ΕΙΣ ΤΟ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΟΝ ΡΗΤΟΝ,

"Οὐελορ ἀρέτησθε μιου μικρὸν τῇ ἀρροστύῃ.

α'. Ἀπαντας μὲν φιλῶ τοὺς ἀγένους, μάλιστα δὲ τὸν μακάριον Παῦλον, τὸ σκεῦος τῆς ἔκλογῆς, τὴν σάλπιγγα τὴν οὐράνιον, τὸν νυμφαγαγὸν τοῦ Χριστοῦ. Τοῦτο δὲ εἶπον, καὶ δὴ περὶ αὐτῶν ἔρωτα ἔχω, εἰς μέσον ἀξιογάχα, ἵνα καὶ ὑμᾶς κοινωνοῦσι ποιήσω τοῦ ἡμέρου. Οἱ μὲν γάρ οἱ πατέρες τῶν οὐρανικῶν ἔρωτα ἔρωτες εἰκότες αἰσχύνονται, διτε καὶ ἔστιν τοὺς καταισχύνοντας, καὶ τοὺς ἀκούοντας βλάπτοντες· οἱ δὲ τὸν πνευματικὸν, μηδέποτε διμολογοῦντες παύεσθωσαν· καὶ γάρ καὶ ἔστιν τοὺς ἀκούοντας ὡφελοῦσι διὰ τῆς καλῆς ταύτης διμολογίας. Ἐκεῖνος μὲν γάρ δὲ ἔρωτος ἔγκλημα, οὗτος δὲ ἔγκλωμα· ἔκεινος μὲν πάθος ψυχῆς διαβεβλημένον ἔστιν, οὗτος δὲ εὐφροσύνη ψυχῆς· καὶ ἄγαλλαμα, καὶ κόσμος δριπτος· ἔκεινος εἰσάγει πόλεμον εἰς τὴν τῶν ἔρωτων διάνοιαν, οὗτος καὶ τὸν δυτικὸν πόλεμον ἐκβάλλει, καὶ τὸν εἰρήνην πόλεμον τοὺς ἔρωτας καθίστησι. Κἀκεῖθεν μὲν σύδεν δρεῖται, ἀλλὰ καὶ πόλη ἡ ζημία χρημάτων καὶ δαπάνη τις ἀνδρῶν, καὶ ζωῆς ἀνατροπή, καὶ οἰκιῶν ὀλόκληροι διαφθοραί· ἐντεῦθεν δὲ πολὺς δὲ πλεύτος τῶν κατορθωμάτων, πόλη ἡ περιουσία τῆς ἀρετῆς. Πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένοις, οἱ μὲν οὐράνιων εὐμόρφων ἔρωτες, καὶ πρὸς τὰς λαμπρόκτας τῶν

δύεων κεχηγήτες, δὲν ὡστε αἰσχροὶ καὶ δυσειδεῖς, οὐδὲν ἐκ τῆς ἔκεινων ἐπισθυμίας εἰς ἀπαλλαγὴν τῆς οὐειλας κερδαίνουσιν ἀμορφίας, ἀλλὰ καὶ αἰσχρότερος κρίνονται καὶ εἰσεγένεστεροι· ἐπὶ δὲ τοῦ ἔρωτος τούτου τούναντίον διπάν. Ὁ γάρ ψυχῆς ἄγιας ἔρων, καὶ εὐμόρφων, καὶ λαμπρός, καὶ περικαλλούς, καν αὐτὸς αἰσχρός; ή καὶ δυσειδής, καν ἀπάντων ἀνθρώπων αἰσχιστος, δημέρων τῷ ἔρωτι τῶν ἀγίων, ταχίως ἔσται διοιοῦτος, οἷος δὲ ἐμβονος. Καὶ γάρ καὶ τούτῳ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας ἔργον, τὸ σῶμα μὲν διμορφον καὶ πεπηρυμένον μὴ δύνασθαι διωρθοῦν, ψυχὴν δὲ αἰσχράν καὶ δυσειδή δύνασθαι λαμπρόν καὶ περικαλλῆ ποιεῖν. Ἀπὸ γάρ τῆς εὐμορφίας τῆς ἔκεινου οὐδὲν δὲν γένοιτο κέρδος· ἀπὸ δὲ τοῦ καλλούς τοῦ ταύτης τοσαύτα ἔξεστι καρπώσασθαι ἀγαθό, δος [292] εἰκός κεχιτήσθαι τὸν ἔρωτην ἔχοντα τὸν Θεόν. Περὶ ταύτης τῆς εὐμορφίας καὶ δὲ διαυτὸν τὸν φαλμοῦς ἔδων, "Ακούσον, φησι, δύγατερ, καὶ ίδε, καὶ καλλιτορ τὸ οὖς σου, καὶ ἐκπιάθον τοῦ λαοῦ σου καὶ τοῦ οἰκου τοῦ κατρός σου, καὶ ἐπισθυμήσει σ βασιλεὺς τοῦ καλλούς σου· καλλος ἐνταῦθα λέγων τὸ κατὰ ψυχὴν, διπερ δὲν ἀρετῆς καὶ εὐλαβείας συσταται.

cum confessui intersunt, rem populi administrant: pro his omnibus accedit Deum exoraturus, et veniam petiturus. Ergo da pecuniam in manus pauperum, et absterge illas maculas, ut cum fiducia invoces rogans illum qui potest haec tibi peccata remittere. Si te assuefeceris numquam sine eleemosyna sacra hæc vestibula intrare, nec sponte, invitatus umquam ab hoc bono opere abstinebis: tantum valet consuetudo. Et sicut quomodocumque se res habeat, numquam sustimes illotis manibus precari, posteaquam semel consuetudinem hanc usurasti, ita etiam in eleemosyna si hanc legem tibi præfixeris, volens nolens quotidie illam implebis, ipsa consuetudine ad hoc pertracius.

Precatio cum igne collata. — Ignis est precatio, præcipue cum a vigilante et sobria mente proficiatur: sed ignis iste opus habet oleo, ut ad ipsa cali convexa perveniat: cæterum oleum, quo ignis hic sovetur, non aliud est quam eleemosyna. Assunde igitur oleum hoc largiter, ut exhilaratus hoc tuo bono

opere, cum majore alacritate prectionem tuam absolvias. Sicut enim qui nullius bona rei sibi sunt concisi, nulla cum fiducia precari possunt: ita qui bene aliquid egerunt, et post ista opera ad precatum se conferunt, lati recordatione bene gestorum, majore cum alacritate supplicationem suam offerunt. Ut igitur haec quoque parte efficaciores sint processus nostra, nimirum mente per beneficentia memoriam excitata, cum eleemosyna ad precandum accedamus. et diligenter omnia quæ dicta sunt in memoria retineamus, et ante omnia illam pauperum imaginem, qua eos dixi pro foribus oratorii consistere, idipsum in animæ usum prestantes, quod in corporis usum fons exhibet. Si enim horum memores continue mentem abluerimus, poterimus et puras processus ad Dominum allegare, multam apud Deum fiduciam obtinere, et cælestis regnum consequi, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

UTINAM SUSTINERETIS MODICUM QUID INSPIRIENTIA MEÆ.

enim moderatione præstandum esse. Idipsum vero confirmat exemplo Davidis et Samuelis: et nihil ve obliter tangit, quo internosci valeat Antiochiane an Constantinopoli hanc concionem babuerit.

Interpretationem incerti cujusdam, quæ minus bene concinnata erat, expunximus, novamque adornavimus.

IN HOC APOSTOLI DICTUM,

UTINAM SUSTINERETIS MODICUM QUID INSPIRIENTIA MEÆ (2. Cor. 11. 1).

4. Veri amoris ratio. — Omnes equidem amo sanctos, maxime vero beatum Paulum, vas electionis, tubam cælestem, Christi pronubum. Id vero dixi, numquaque erga illum amorem in medium protuli, ut ejusdem vos participes efficerem. Nam qui corporum amoro flagrant, id, et jure quidem, erubescunt profiteri, utpote qui sic et sibi pudorem, et ceteris damnata inferant: qui vero spirituali ardenti amore, id fateri numquam cessent: etenim et sibi et auditoribus suis haec pulchra confessione proderunt. Ille namque amor crimen est, hic vero laudis argumentum: ille ut morbus animæ male audit, hic animi letitia est, exultatio, et ornatus optimus: ille bellum in animantium mentem inducit, hic si quod sit bellum eliminat, in magna pace constituit amatores. Et hinc nulla provenit utilitas, sed multa pecuniarum jactura, sumptus insani, vitæ subversio, domorum extrema perniciës; hinc ingentes bonorum operum divitiae, virtutis magna copia. Ad hæc vero formosorum corporum amatores, qui ad decoras facies inhibant,

si turpes ipsi sint ac deformes, nihil ex earum cupidine ad deformitatem suam commutandam lucrantur; sed ex comparatione turpiores deformioresque esse videntur: contra vero accidit in hoc amore. Nam qui sanctam, formosam, splendidam et decoram diligit animam, etsi deformis ille sit, etsi omnium mortaliū turpissimus, in sanctorum amore perseverans, citius talis erit, qualis is qui amat. Id enim est divinitatis benignitatis opus, quod corpus deforme et mutilum nequeat emendari, anima vero turpis ac deformis splendida decoraque possit effici. Ex pulchritudine enim illius nihil lucri provenit, ex pulchritudine autem animæ tot possunt excerpti bona, quot pars est obtinere eum, qui Deum amatorem habeat. De hac pulchritudine David in Psalmis canens ait: *Audi, filie, et vide, et inclina aurem tuam, et obliuiscere populum tuum, et domum patris tui: et concupisces rex decorem tuum* (Psal. 44. 11. 12): decorem hic animæ dicit, qui virtute pictateque constituitur.

2. Cum ergo tantum sit lucrum iis, qui cum sanctis

communione junguntur, amoris mei participes es: ut
hunc sanctum summo cum affectu diligamus. Nam si
hic amor in animum ingrediatur nostram, splendi-
damque flamman excite: si quid spinosum, si quid
saxosum vel asperum, vel stupidum in cogitationibus
nostris offendat, tum id absument, tum illud emol-
lens, animam nostram cum pingue arvum divisa
menti aptum efficiet. Nec mihi dicas, Paulus nec
adicit nunc, nec oculis conspicitur nostra; quomodo
possit amari is, quem non videmus? Nihil enim huc
amori est impedimento: etenim et absentem amare,
et non conspectum diligere possumus, cum maxime
tot et talia quotidie virtutis illius monumenta vide-
mus, uenient Ecclesias ubique terrarum stabilitas,
impietatis eversionem, improbae vite in melius muta-
tionem, erroris expulsionem, dirutas aras, occlusa
tempia, daemonum silentium. Ille quippe omnia
Pauli efficax lingua, divina inspirante gratia, destru-
xit, ac splendidam ubique pietatis flamman accendit.
Cum tot tantisque gestis ejus, adsunt quoque sacra
illius epistola, qua beatissimus ejus anima formam accu-
rata nobis depingant. Ac si ergo cum ipso Paulo jam
presente et nobiscum versante dissereremus, sic ejus
scriptis studiose obtemperemus, intima et profunda
explicemus, discamus quid illud sit quod hodie voca-
ferabatur dicens: Utinam sustineretis modicum quid
insipientia mea; sed et supportate me: etiim enim
vos Dei simulatione (2. Cor. 11. 1. 2). Quid ait,
Paulus? Qui iudeus discipulos in sapientia ambulare
erga extraneos, qui dicit, Sermo noster semper in gra-
tia sale sit conditus, ut scitis quomodo oporteat vos
unicuique respondere (Coloss. 4. 5. 6); qui apparetur
omnibus, ut sapientia repleantur spirituali (Coloss.
1. 9), ipse dicit, Utinam sustineretis modicum quid in-
sipientia mea? Non satis erat tibi aliquod insipientia
verbum emisse, sed et discipulis illud effers? nec
modo effers discipulis, sed id omnibus post futuris
hominiibus per epistolam notum facis? Animadverte
quam non oporteat dicta temere praetercorrere, sed
unum quodque accurate scrutari? Illud enim si sim-
pliicit legatur, circum emititur auditoribus: sin
vero examinetur, magnam ostendit Pauli sapientiam,
magnam prudentiam, ineffabilem curam.

3. A Pseudoapostolis accusatus Paulus se laudare cogitat. — Quid tandem illud est quod dicitur? Pseu-
doapostoli multi erant apud Corinthios qui ipos cor-
rumperent ac Paulum accusarent, ejus famam, qua
apud discipulos suos valebat, subdole levigantes, dic-
teris illum subannantes, ut arrogantem insimulantes.
Ilos plerunque in epistola sua impetere depre-
henditur: quoniammodum cum dicit, Non sumus sicut
caeteri, adulterantes verbum Dei (2. Cor. 2. 17); ac
rursus cum dicit, Sine onore me vobis servavi (ib. c. 11.
3); ac pollicitus se hanc legem semper immotam
servaturum esse: Est enim, inquit, veritas Christi in
me: quoniam haec gloria mea non infringetur in
regionibus Achaeis (ib. v. 10); cum deinde causam sub-
junxit, sceleratos illos subindicat dicens: Quare?
Quia non diligo nos? Deus scit. Quod autem facio et

sicut: ut amorem occisorum corum, qui relinquit
occisionem (2. Cor. 11. 12); et ante haec discipulus co-
hortatur, ne ipsum inducant in necessitatem suam ipsius
potestationem exhibendi, ita dicens: Rego autem vos ne
praeceps erudem, per eam confidentiam que existimat
audere, in quosdam qui arbitrantur nos tamquam secun-
dam carnem ambulamus (2. Cor. 10. 2). Hi enim ipsi,
de quibus haec ait, per ironiam ipsum incensantes haec
dicebant: epistolas Pauli magnum prae se ferre tem-
orem et verborum arrogantiam, ipsum vero nibilis
esse, vilem et abjectum. Posteaquam autem haec ad-
venierit, siebant, nullius pretii dignus videbatur: quod
ipsum declarans dicebat: Ut autem non existimat tam-
quam terrae vos per epistolas: quoniam quidem epi-
stolas, inquiet, grases sunt et fortis: presentia autem
corporis infirma, et sermo contemptibilis (ib. v. 9. 10).
Deinde Corinthios ipsos, qui persuasi fuerant, accusa-
ns ait, Numquid peccatum feci, meipsum humilians,
ut vos exaltemini (2. Cor. 11. 7)? Et hoc crimis di-
luens ait iterum, Quis qualis sumus serbo per epistolas
absentes, tales et presentes in facto (2. Cor. 10. 11). Quia
igitur multi apud illos erant pseudoapostoli, quos et
operarios dolosos nominat, sic dicit: Nemquam
pseudoapostoli operarii subdoli sunt, transfigurantes se
in apostolos Christi. Et non mirum: ipse enim Satanas
transfiguratus in angelum lucis. Non est ergo magna
et ministri ejus transfigurantur talis ministri justitiae
(2. Cor. 11. 13-15). Cum igitur hi, innumeris ex-
cogitationis contra eum calumniis, discipulis nocerent,
minus congruentem doctoris existimationem inducen-
tes, engit ille demum in propriarum laudum com-
memorationem incidere: neque enim ultra silere im-
lum erat. Quia igitur sea nobis certamina enarraturus
est, neconon eas, quas vidit, revelationes, laboreaque
quos subiit: ut ostendat omnibus se agere et invitum
id agere, ac licet id necessarium esse videat, insi-
pientiam tamen id vocat, sic loquens, Utinam sus-
tineretis modicum quid insipientia mea. Rem stultam, in-
quit, aggressuros sum, ut meipsum laudem et cele-
brem; at non ego in causa sum, sed il potius, qui me
in hanc necessitatem impulerunt: quare rogo ne sus-
tineatis, illisque eam causam imputetis.

4. At vide mihi Pauli prudentiam: cum dixisset,
Utinam sustineretis modicum quid insipientia mea, sed
et supportate me: etiim enim vos Dei simulatione,
non statim ad laudum narrationem venit, sed inter-
positis verbis, sic insert: Iterum dico, ne quis me pa-
ret insipientem esse: quoniam velut insipientem accipiat
me (2. Cor. 11. 16). Neque tamen sic ad enarrationem
venit, sed iterum subiungit ac dicit: Quod lo-
quor, non loquor secundum Dominum, sed quasi in in-
sipientia, in hac substantia gloriae (ib. v. 17). Nec etiam
post haec audet ingredi, sed rurum differt ac dicit: Quo-
niam multi gloriantur secundum carnem, et ego glo-
riabor; libenter enim suffertis insipientes, cum alii ipsi
sapientes (ib. v. 18. 19). Quin etiam postea refutat et
cunctatur, ac quibusdam interiectis rursus insert: In
quo quis audet, in insipientia dico, audeo et ego (ib.
v. 21). Ac tunc demum, post tot premissas excusa-

β'. Ἐπει οὖν τοσοῦτον δεῖται τὸ κέρδος; τοῖς κοινωνοῦσι τῶν ἄγιων, κοινωνήσατε μοι τοῦ ἔρωτος, καὶ φιλησμένον τὸν ἄγιον τούτον μετὰ πολλῆς τῆς ὑπερβολῆς. Ἐν γάρ οὐτος εἰς τὴν ψυχὴν τὴν ἡμετέραν δὲ ἔρως εἰσέλθῃ καὶ φλόγα ἀνάψῃ λαμπρὸν, καὶ ἀκανθῶδες, καὶ λιθῶδες τι καὶ σκληρὸν καὶ ἀναίσθητον ὃν τοῖς λογισμοῖς εὑρῇ τοῖς ὑμετέροις, τὸ μὲν ἀναλώσας, τὸ δὲ μαλάξας, βαθεῖται τινα καὶ λιπαρὰν δρουραν τὴν ἡμετέραν ἀργάσσεται ψυχὴν, καὶ πρὸς τὴν τοῦ θελοῦ στερμάτων κατεβαλόντα ἀπιτηδεῖαν. Καὶ μὴ μοι λεγάτε τις, διτοῦ Νῦν οὐ πάρεστιν, οὐδὲ ὅρπται τοῖς ἡμετέρους ὄφελοις; δὲ Παῦλος· καὶ πώς δυνατὸν φιλεῖν τὸν μὴ βλεπόμενον; Οὐδὲν γάρ τῷ ἔρωτι τούτῳ καύλυμα γίνεται· ξέστι γάρ καὶ ἀπαλύντα φιλεῖν, καὶ μὴ ὄφελον ἀπατᾶν, καὶ μαλισταὶ δεῖν τοσοῦτα καὶ τοιαῦτα τῆς ἀρετῆς ἐκείνου καθ' ἐκάστην ἡμέραν ὑπομνήματα βλέπωμεν, τὰς πανταχού τῆς τῆς Ἐκκλησίας, τῆς ἀστεβείας τὴν ἀνατροπὴν, τοῦ πονηροῦ βίου τὴν ἐπὶ τὸ βελτιόν μεταβολὴν, τῆς πλάνης τὴν ἀπαλλαγὴν, τοὺς ἀνατραπάντας βωμούς, τοὺς ἀποκεκλεισμένους γαούς, τὴν τῶν δαιμόνων σιγήν. Πάντα γάρ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα τῆς Παύλου γάντες ἡ δύναμις ὑπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος ἐμπνεομένη κατέβαλε, καὶ λαμπρὸν πανταχού τῆς ἀστεβείας ἀνῆψε τὴν φλόγα. Ἐχομεν μετὰ τῶν κατορθωμάτων τούτων καὶ τὰς ἐπιστολὰς ἐκείνου τὰς ἀγίας, αἱ τὸν χαρακτῆρα τῆς μακαρίας ἐκείνης ψυχῆς ἀκριβῶς ἡμῖν ὑπεγράφουσιν. Ός οὖν αὐτῷ τῷ Παύλῳ διαλεγόμενοι παρέντοι καὶ συγγρινομένῳ, οὗτοι μετὰ προθυμίας πειθώμεθα τοὺς γεγραμμένοις, ἀναπτύξαμεν τὰ ἔνδον εἰρημένα, μάθωμεν τὶ ποτὲ δεῖται διπέρ στήμαρον ἕθει λέγων· Ὁφελος ἀνείχεσθε μου μικρὸν τῇ ἀρρεστῇ· ἀλλὰ καὶ ἀνέχεσθε μου· ζηλῶ γάρ ὁ Παῦλος τῆς θεοῦ ἔλατος· ἀλλὰ καὶ ἀνέχεσθε μου· οὐδὲν γάρ τὸν θεόν τοῦ θεοῦ ζηλεῖν τοῖς μαθηταῖς ἐν σοφίᾳ περιπατατῶν πρὸς τοὺς ἤδη, δὲ λίγων, Ὁ λόγος ὁμῶν πάντος ἐν χάριτι, ἀλλα τὸτε προτυμάτος, εἰδέναι πῶς δεῖ ὑμᾶς ἐπὶ ἐκάστῳ ἀποκρίνεσθαι· δὲ πάσιν ἐπιχρύσαμενος, ἵνα σοφίας πληρωθῶσι πνευματικές, αὐτὸς λέγεις, διτοῦ Εἰδες ἀνείχεσθε μου μικρὸν τῆς ἀνοίας· οὐκ ἡρεμεῖ τὸ ποτέ τοις μαθηταῖς· εἰχεν, εἰς [293] εἰρωνείαν αὐτὸν σκώπιτοντες, ὡς ἀλαζόνος κατηγοροῦντες. Πρὸς τούτους καὶ διατεινόμενος πολλαχοῦ τῆς ἐπιστολῆς φαίνεται. Καὶ γάρ δεῖν λέγῃ, Οὐδὲ ἀσυμένων οἱ λοικοί, κακηγενούντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ· καὶ πάλιν εἰπών, Ἀδαρῆ ὁμοίας ἐμαυτὸν ἀτιρησα, καὶ ὑποσχόμενος διαπαντὸς τοῦτον ἀκίνητον διατηρήσας τὸν νόμον ("Ἐστι γάρ, φησιν, ἀλιθεῖα Χριστοῦ ὁ λόγος, διτοῦ η καύχησίς μου αὐτῇ οὐ φραγήσεται ἐπ τοῖς καλλίμασι τῆς Ἀχαΐας"), ἐν τῇ τοῖς αἰτίαις ἀπαγωγῇ ἥψετο τοὺς μιαρούς ἐκείνους οὗτοις

εἰπῶν· Διά τι; διτοῦ οὐκ ἀτακτῶν ὅμας; Ὁ Θεὸς οἶτεν. Ἀλλ' ὁ ποιῶν, καὶ κοινῶν, ίνα ἐκεῖσγε τὴν ἀφορμήν· καὶ ἀνωτέρω δὲ τοῦτων παρακαλεῖ τοὺς μαθητὰς μὴ καταστῆσαι αὐτὸν εἰς ἀνάγκην τοῦ τὴν οἰκείαν ἐπιδεῖξαι δύναμιν αὐτοῖς, οὐταντοῦ λέγων· Δέομαι δὲ τὸ μὴ παρὼν θαρρήσας τῇ πεισούμενοι. Η̄ λογίζομαι τολμῆσαι ἐπὶ τιμας τοὺς λογιζόμενους ὑμᾶς ὡς κατὰ σάρκα κερικατεῦντας. Αὐτοὶ γάρ οὗτοι, περὶ ὧν ταῦτα φησιν, εἰς εἰρωνείαν αὐτὸν διαβάλλοντες, οὗτοις ἐλεγον, διτοῦ μὲν ἀπιστολαὶ Παύλου πολὺν ἔχουσιν δύκον καὶ ἡρμάτων ἀπόνοιαν, αὐτὸς δὲ σιδηρινὸς καὶ εὐτελῆς καὶ ἀπερριμμένος. Ἐπειδὲν γοῦν ἐνταῦθα παραγένηται, οὐδὲν δέξιος φαίνεται λέγων· διπέρ οὖν καὶ αὐτὸς πάλιν δημιουρῶν θεαγένην, Ἱτα δὲ μὴ θέξω ὡς δὲν ἐκφρεστὶν ὅμας διὰ τὸν ἀπιστολῶν· διτοῦ αἱ πολλοὶ παρ' αὐτοῖς ἡρεμεῖσθαι, φησιν, φρονεῖσθαι λέγων· Η̄ δημορταὶ ἐποίησα ἐμαυτὸν εαπειρῶν, ή̄ ὑμεῖς ὑψώθητες; Καὶ ἀποδύμενος δὲ τὸ Ἑγκλημα αὐτὸν ἐκείνον πάλιν λέγει· Ὁτι οὐλοὶ δομοι διτοῦ ἀπιστολῶν πάροτες, τοιοῦτοι καὶ παρότες τῷ δρόμῳ. Ἐπει οὖν πολλοὶ παρ' αὐτοῖς ἡρεμεῖσθαι, φησιν· Εἴται αὐτοὶς Ἑγκαλῶν τοῖς Κορινθίοις τοῖς ἀγαπειθούμνοις, φησιν· Η̄ δημορταὶ ἐποίησα ἐμαυτὸν εαπειρῶν, ή̄ οὐλοὶ δομοι φαίνεται λέγων· Οι γάρ τοιοῦτοι γενθανότοιοι, ἀργάται δόλιοι, μετασχηματίζομενοι εἰς ἀκοστολίους Χριστοῦ. Καὶ οὐ διαυμαστόν· καὶ γάρ αὐτὸς στοιχαῖται δημορταὶ τοῖς μαθηταῖς ἐβλαπτον, οὐ τὴν προστίκουσαν περὶ αὐτὸν πειθοντες αὐτοὺς ἔχειν δέξαιν, ἀναγκάζεται λοιπὸν εἰς διηγῆσιν τῶν οἰκείων Ἑγκαλμῶν ἐμπεισῶν· οὐδὲ γάρ ἡν τὸ σιγῆν λοιπὸν ἀσφαλές. Ἐπει οὖν μέλλει τοὺς οἰκείους διθλούς ἡμῖν δέγγεισθαι, καὶ τὰς ἀποκαλύψεις, δὲ εἰδεῖ, καὶ τοὺς μόδης, οὐδὲ ἐμόχθησε, βούλομενος δεῖξαι πάσιν, θειάκων καὶ βιαζόμενος τοῦτο ποιεῖ, καὶ ἀνάγκην οὐσαν δρῶν, διμως ἀφροσύνης αὐτὸν πρᾶγμα ἐκάλεσεν, οὗτος εἰπὼν· Οὔτελος ἀνείχεσθε μου μικρὸν τῇ ἀφροσύρῃ· Μέλλω, φησι, πρᾶγμα ἀνόητον ποιεῖν, καὶ Ἑγκαλμάζειν καὶ ἐπανεῖν· ἀλλ' οὐκ ἐγὼ τούτων αἴτιος, ἀλλ' οἱ εἰς τοιαύτην με ἀνάγκην ἐμβαλόντες· διὰ τοῦτο παρακαλῶ ὑμᾶς ἀνασχέσθαι, κάκείνους τὴν αἰτίαν λογίσασθαι.

δ. Καὶ δρα τὴν Παύλου σύνεσιν εἰπὼν, Ὁφελος ἀνείχεσθε μου μικρὸν τῇ ἀφροσύρῃ· ἀλλὰ καὶ ἀνέχεσθε μου· ὅπλω γάρ ὑμᾶς θεοῦ ἔλατο, οὐκ εὐθέας ἡλθεντεὶ τὴν διήγησιν τῶν Ἑγκαλμῶν, ἀλλὰ μεταξὺ πάλιν ἀνθεὶς δημιατα, οὗτοι πώς φησιν· Πάλιος λέγω, μὴ τίς με δέξῃ ἀφρορα εἰραι· εἰ δὲ μή τε, καὶ δὲς ἀφρορα δέξασθε με. Καὶ οὐδὲ οὗτοις ἡβατο τῆς διηγῆσας, ἀλλὰ πάλιν ἐπάγεις καὶ λέγει· Ὁ λαλῶ, οὐδὲ λαλῶ κατὰ Κύριον, ἀλλ' ὡς ἐν ἀφροσύρῃ, ἐν ταὐτῇ τῇ ὑποστάσει τῆς καυχήσας. Καὶ οὐδὲ μετὰ ταῦτα τὰ δημιατα ἐτῶμησε καθεῖναι, ἀλλὰ πάλιν δημισας ἀνακρούεται καὶ φησιν· Ἐκεῖδη πολλοὶ καυχῶται κατὰ τὴν σάρκα, καὶ τὸ καυχήσομαι· τὸδέως γάρ ἀνέχεσθε τὸν ἀφρότων, φρόντιμοι θετες. Εἴται πάλιν ἀναδύεται καὶ ἐκεῖναι, καὶ ἔπειρα τίνα εἰπὼν, πάλιν ἐπάγεις· Ἐν φ' δὲ τοῖς τοιμῇ, ἐν ἀφροσύρῃ λέγω, τολμῶ κάρω. Καὶ τίτις μόδης

* Σειρ. conjectūri προσίσταται.

μετά τοπούτας προδικρόσιμους κατατολμησε τῆς δι-
γήσιων τῶν ἐγκωμίων. Καὶ καθάπερ ἵππος κρημνὸν
ἐπέτομον ὑπερβαίνειν μᾶλλον, ὅρμῃ μὲν ὡς ὑπερ-
βάλλεσθαι μᾶλλον, τὸ δὲ βάθος ἰδών νερκῇ καὶ συ-
στέλλεται, εἰτα τὸν ἐπιστάτην ὄρῶν σφοδρότερον ἀναγ-
κάζεται, πάλιν ἀπίχειρει, καὶ τὸ αὐτὸ τοῦτο πάσχει,
καὶ τὴν ἀνάγκην ἐνδεικνύμενος καὶ τὴν βίαν, ἴσταται
ἐπὶ πολὺ χρεμετίζων ἐπὶ τοῦ γελους τῆς φάραγγος,
ὅπως παραθρήνεις ἐαυτὸν κατατολμήσῃ· οὕτω καὶ
ὁ μακάριος Παῦλος καθάπερ ἐπὶ κρημνὸν τινὰ μᾶλ-
λον ἐαυτὸν ἀφίνει, τῶν οἰκείων ἐγκωμίων τὴν δι-
γήσιν, καὶ ἀπαξ καὶ δις καὶ τρὶς καὶ πολλάκις ἀνα-
δύεται οὕτω λέγων· "Οφελον διείχεσθί μον μικρὸν
τῇ ἀρροστύῃ· καὶ πάλιν, Μή τε τοις με δέξῃ ἀρροστα
εἴραι· εἰ δὲ μή το, καὶ ὡς ἀρροστα δέξαισθι με· καὶ,
Ο λαλῶ, οὐ λαλῶ κατὰ Κύριον, ἀλλ' ὡς ἐτ ἀρρο-
στύῃ, ἐτ ταῦτη τῇ ὁστεῖσαι τῆς καυχήσεως· καὶ
πάλιν, Ἐκεὶ πολλοὶ καυχῶται κατὰ σάρκα, καὶ
καυχήσομαι· ἥδως τῷρ ἀρθεούσθε τῷρ ἀρρόστῳ,
ἀρότιμοι διτεῖς· καὶ πάλιν, Ἐνώθ δὲ τοις τοιμῷ, ἐτ
ἀρροστῇ λέγω, τοιμῷ κάρη. Καὶ μυριάκις ἐαυ-
τὸν ἀφρονα καλέσαις καὶ ἀνήρτον, τότε μόλις ἀποληπ-
τεν ἀλθεῖν εἰς τοὺς ἀπαίνους τοὺς ἑαυτοῦ· Ἐβραϊοί
εἰσι; κάρη· Ἰσραηλῖται εἰσι; καὶ· κάρη· σπέρμα
Ἄβραδον εἰσι; καὶ· κάρη· διδύκοντο Χριστού εἰσι; καὶ· κάρη.
Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἐκελάθετο ἐαυτοῦ, ἀλλὰ πάλιν τί-
θεται τὴν προδικρόσιον, οὕτως ἀπάγων· Παραρρο-
τῷρ λαλῶ, ὑπέρ ἔτρ. Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα λειτη, ἀλλὰ
μετὰ τὸ διηγήσασθαι πάντα αὐτοῦ τὰ ἐγκώμια, λέ-
γει· Γέγορα ἀρρον καυχώμενος· ὑμεῖς με ἡταγ-
κάστε. Ότι Μέγεν, Ἐκείνων μοι λόγος οὐδεὶς ἦν,
εἰ τὰ ὑμέτερα ἦν ἄρρωμένα, εἰ μή παρετρέπεσθε,
μηδὲ ἐσαλεύεσθε. Καὶ γάρ εἰ διαπαντεῖς ἡμές ἔλεγον
ἐκείνοις κακῶς, οὐδεμία μοι βλάβη διὰ τῆς ἐκείνων
ἐγκώμια δι' ὑμᾶς καὶ τὴν ὑμετέραν σύντηραν.

ε'. Τοιούτον γάρ τῶν ἀγίων τὸ διός· εἰ μὲν τι πρά-
ξειτε φαῦλον, ἐκπομπαίουσιν αὐτόν, καὶ καθ' ἐκάστην
ἡμέραν ὅρηνοῦς καὶ τοῖς παιοῦσι καταδήλον· εἰ δέ
τι γενναῖον καὶ μέγα, ἀποκύρπουσι καὶ ληθῇ παρα-
πέμπουσιν. Λύτος γοῦν οὗτος δὲ ὅ γιος τὰ μὲν ἀμαρ-
τήματα· [295] καὶ μηδὲνδε βιαζομένου, συνεχῶς
ἱστρέψεις καὶ ἐξεπόμπεις, νῦν μὲν λέγων, Χριστὸς
Ἰησοῦς ἥδησεις τὸν κόσμον ἀμαρτωλούς σῶ-
σαι, ὡς πρώτος εἶμι ἄτρω· νῦν δὲ λέγων, Χριστὸς
ἔχει τῷ ἀνθυγαμώσατε με Χριστῷ, διειστέλλεται
με τῆρηστο, θέμερος εἰς διακονοὺς τὸν πρόστερον
διταβλόσθημον καὶ διώκεται καὶ ὑδριστήρ· ἀλλ'
η ἱερῆτηρ, διειστέλλεται τῷ ἀπιστῇ· καὶ
πάλιν, Ἐσχατορ δὲ κάρεταις ὀπικερού-
ματι ὄψηθε κάμοι· ὄψων τῷρ εἰμι δὲ ἀλδικτοὺς τὸν
ἀπιστόλων, δὲς εὐκαὶ εἰκαὶς καλεῖσθαι ἀπό-
στολος, διειστέλλεται τῷρ Ἀκαλησταρ τοῦ Θεοῦ·
καὶ πάλιν, Ἐμοὶ τῷρ ἀλαχιστοτέρῳ πάνταις ἀγίων
ἔδόθη τῇρ καρδίς αὐτῇ. Ορές τῶν οὐ τῶν ἀποτέλεν
μηνον, ἀλλὰ καὶ ἀπλῶς τῶν πιστῶν ἀπάντων ἔσχεταιν
ἐαυτὸν καλεῖται, Ἐμοὶ τῷρ ἀλαχιστοτέρῳ, εἰπών, πάνταις
τῷρ ἀγίων ἔδόθη τῇρ καρδίς αὐτῇ; Οὕτως οὐδὲ

τῆς σωτηρίας, δι' ἣς διεώθη, μᾶκος εἶναι φησιν· ει-
πών γάρ διειστέλλεται Ιησοῦς ἡμέρα εἰς τὸν α-
στριον ἀμαρτωλούς σῶσαι, ὡς πρώτος εἶμι ἄτρω·
δικούσιον καὶ διὰ πολὺν εἰτείν τοῦτο λέγει· Ἀλλὰ
διὰ τοῦτο ἡλεῖθηρ, Ιησοῦς ἐτρώτος ἀνθεῖηρεις
Ιησοῦς Χριστὸς τὴρ κάσταν μακροδυμάτων πρὸς
τελετάκων τῶν μελλοντῶν κιστεύειν ἐξ' αὐτῶν
εἰς λαήρ αἰκίων. "Οὐδὲ λέγει, τοῦτο ίστιν· Οὐ διὰ
τὴν δέκαν μετάδεσιν τοῦ βίου ἡλεῖθηρ, μη τοῦτο νο-
μίσησ· ἀλλ' ἵνα μηδεὶς ἀπογνῷ τῶν δικαίων βεβαιω-
κέτων, μηδὲ τῶν τῷρ Χριστῷ πολεμησάντων, τὸν
πάνταν ἔσχετον, καὶ μεθ' διὸ οὐδεὶς ἦν θερας αὐτῶν
πολέμιος τῷρ Χριστῷ, σωθῆνται δρῶν. Καὶ δὲ μὲν Χρι-
στὸς φησιν, "Οτι σκεύος ἐκλογῆς ποιεῖσθαι τοῦ
βασιλέως τὸν προμάτην ἀπάκτοις ἀνθεῖρος καὶ βα-
σιλέων· οὗτος δὲ οὐδὲν ὑπὸ τῶν ἐγκωμίων ἐκεῖνον
ψυσθεῖς, μένει τελείων ἐαυτὸν μετὰ τοσαύτην
παρῆρησιν, πρώτον τῶν ἀμαρτωλῶν ἐαυτὸν καλεῖν,
καὶ διὰ τοῦτο ἡλεῖθεσι λέγων, ἵνα μηδεὶς τῶν πρὸς
ἴσχεταιν ἀλητακῶν κακίαν ἀπογνῷ τῆς οἰκείας σω-
τηρίας, πρὸς εὐτὸν καὶ τὴν εἰς αὐτὸν γενομένην
φιλανθρωπίαν βλέπων.

ζ'. Τὰ μὲν οὖν ἀμαρτημάτα, καὶ μηδεμίδες εὐθῆς
ἀνάγκης, ἐπισπελάεις καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐν τοῖς
ἐπισπολαῖς αὐτοῦ πάσαις, στηλετεύνων καὶ δῆλα ποιῶν
οὐχὶ τοῖς τότε μόνον ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ τοῖς μετὰ
ταῦτα ἀνομίνοις πάσοις· τὰ δὲ ἐγκώμια, καὶ ἀνάγκην
εἰσαν δρῶν, δραες δικεῖν καὶ ἀναδεύεται διηγήσασθαι.
Καὶ τοῦτο δῆλον μὲν ἔξι ὡν μυριάκις ἀμφορούντην τὸν
πρᾶγμα ἐκάλεσε, δῆλον δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ χρόνου παν-
τὸς, διὰ διεύησης τὴν θαυμαστὴν καὶ θεατὴν ἀποκάλυψην
ἐκείνην· οὐ γάρ δὴ τότε, οὐδὲ πρὸ δύο καὶ τριῶν καὶ
δύτικα διτῶν, ἀλλὰ πολλῷ πλειόνων ἦν αὐτὴν θεραπεύεις.
Διὰ τοῦτο καὶ τὸν χρόνον αὐτὸν τίθεται οὕτω λέγων·
Οίδα μνθρώποις πρὸ τῶν δεκατεσσάρων ἀρκα-
τέρητα δικαὶος τρίτου οὐρανοῦ· ἵνα εὖ μάθῃς, διεισ-
τέλλεται διεθέγεστο, εἰ μή πολλὴν εἰδεῖν ἀνάγκην
ἐπικειμένην. Εἰ γάρ ἔδούτετο τοὺς οἰκείους ἐπει-
νους διειδύναι, εὐθέως δὲν αὐτὴν εἴτεν, θει εἰδεῖν, η
τῷρ πρώτῳ καὶ δευτέρῳ καὶ τρίτῳ εἴτε· νῦν δὲ διη-
σκατέσσεσπερ ἀκαρτέρηστος καὶ διεγέρεις καὶ πρὸς οὐδένα
δέσποινται, ἀλλὰ πρὸς Κορινθίους μόνον. Καὶ κάτε; "Οτι
τοὺς φευδαποτίδους εἰδεῖν ἐπιρυντας, δεκανὸς δὲ
οὐδὲ δὲν [296] τότε διεθέγεστο, εἰ μή τοσαύτην διώρ-
ματοφθορὰν ἐν τοῖς μαθηταῖς γενομένην. Ἀλλ' οὐχ
ἡμεῖς οὕτως, ἀλλὰ τούτων δικαιουμένων τῶν
μὲν ἀμαρτημάτων οὐδὲν μὲν μεμνήμεθα ἡμέραν,
ἀλλὰ καὶ ἐτέρων μηδηστέντων ἀκούσωμαν, ἀγανακτοῦ-
μεν, δυσχεραίνομεν, διρριγεῖν τοῦ πρᾶγμα λογιζόμεθα,
μυριάς αὐτοῖς πλύνομεν λοιδορεῖς· εἰ δὲ τι μικρὸν
ἐργασώμεθα· ἀγαθὸν, τοῦτο συνεχῶς στρέφομεν, καὶ
τοῖς μεμνημένοις αὐτὸν χάριν θεμεν, καὶ φίλους τοὺς
τοιούτους εἰναι νομίζομεν· καίτοι γε δὲ Χριστὸς τὸ
ἐναντίον ἀπέταξε, κατορθωμάτων μὲν ἐπιλεῖθεσι,
ἀμαρτημάτων δὲ μεμνῆσθαι. Καὶ τοῦτο δῆλον μὲν
ἡμῖν ἀπόλετος καὶ δι' ὧν τοῖς μαθηταῖς παρήνει λέ-
γων· "Οταν αὐτὰ κοσήσης, λέγεται, διειστέλλεται
δούλοις ἐσμεγ· καὶ διὰ τῆς τοῦ Φαρισαίου παρεθ-
ηκῆς, τὸν τελώνην αὐτοῦ προθεῖς. Νοτερός γάρ τούτον
ἡ μνήμη τῶν ἀμαρτημάτων ἀδικαίωσιν, οὕτως ἐκπ-
λείνοντο μηδήμηταν τῶν κατορθωμάτων ἀπώλεσιν. Καὶ θε-
ιοδαίσις δὲ δὲ θεός τὰς εὐτὰς ταραινεῖ, λέγων

^a Savil. ἐργασθεῖα. Leg. ἀν.. ἐργασῶμεν.

laudes, laudem commemorationem vix audet aggredi. Ac quemadmodum equus precipitum et præceptum transilire parat, consilium intendit et transeat, ut vero profunditatem intuetur, obatupacit costrahiturque, hinc ubi videt equitem acrius instare, rursus tentat, idipsumque quod ante, patitur, necessitatem vimque sibi filatam ostendens, stat diu binuiens ad oram prærupti, ut sibi animos faciens domum, transilire audeat: sic et beatus Paulus, tamquam in præcipitum quoddam esse mox demissurus, nempe in propriarum laudum commemorationem, semel, iterum et tertio, immo pluries retrocedit sic dicas, Utinam sustineretis modicum quid insipientis meo: et iterum, Ne quis me peccet insipientem esse: alioquin velut insipientem accipite me; et, Quod loquer, non loquor secundum Dominum, sed quasi in insipientia, in hac substantia gloriae; ac rursum, Quoniam multi gloriantur secundum carnem, et ego gloriabor; liberius enim insipientes, cum sit ipsi sapientes; iterumque, In quo quis audet, in insipientia dico, audeo et ego. Ac postquam sexcenties se stultum et insipientem appellavit, vix tandem audet in proprias laudes descendere: *Hebrei sunt, et ego: Israelites sunt, et ego: semen Abrahæ sunt, et ego: ministri Christi sunt, et ego* (ib. v. 22. 23). At neque hic oblitus est sui, sed rursum correctionem appoit, sic addens, Ut minus sapienti dico, plus ego (ibid.). Neque hic gradum sicut, sed posquam omnes laudes suas enarraverat, sic loquitur: Factus sum insipientis gloriando, eos me coegerat (2. Cor. 12. 11). Ac si diceret: Eos ego nibili ducebam, si res vestra bene se haberent, nisi eversi fuissestis, nisi vacillassetis. Nam eti semper illi me maledictis impetuissent, nihil ex eorum maledictis mihi detribuerent accedebat. Quia vero gregem vidi pessimum, discipulos resilientes, rem gravem et onerosam despaxi, et insipientis fieri coactus sum, dum laudes meas propter vos vestramque salutem decant.

5. Sancti peccata sua facile, laudes vero suas non nisi coacti emuntant. — Hic eam nos sanctorum est: si quid mali fecerint, illud evulgant, quotidie deplorant, omalibusque palam faciunt; si vero quid magni ac generosi, occultant et oblivioni tradunt. Hic itaque sanctus peccata, nemine cogente, frequenter versabat et evulgabat, modo dicens, Christus Jesus venit in mundum, ut peccatores salvaret, quorum primus sum ego (1. Tim. 1. 15): modo autem, Gratias ago ei, qui me confortavit, Christo, quia fidem me existimavit, ponens in ministerio, qui primus blasphemus fui, et persecutor et consummator: sed misericordiam consequitus sum, quia ignorans feci in incredulitate (ib. v. 18. 15); ac rursum, Novissime autem omnium tamquam abortivo visus est et mihi: ego enim sum minimus apostolorum, qui non sum dignus vocari apostolus, quoniam persecutus sum Ecclesia: Dei (1. Cor. 15. 8. 9); ac rursum, Mihi omnium sanctorum minimo data est haec gratia (Ephes. 3. 8). Viden' quomodo non apostolorum modo, sed etiam simpliciter fidem omnium se minime vocet? Mihi minimo omnium sanctorum, inquit, data est gratia haec. Itaque neque

salute, quam consequetus est, se dignum esse dicit: cum enim dixerit, Christus Jesus venit in mundum, ut peccatores salvaret, quorum primus ego sum (1. Tim. 1. 15): audi qua de causa id dicat: Sed ideo misericordiem consequitus sum, ut in me primo ostenderet Christus Jesus omnem patientiam ad informationem eorum, qui credituri sunt illi, in vitam æternam (ib. v. 16). Horum autem sensus est: Non ob condignam vitæ mutationem misericordiam consequitus sum: cave id existimes; sed ut nemo eorum, qui in nequitia vixerunt, etiamsi Christo bellum fecerit, desperaret, dum extreum omnem, quo nullus umquam infestior Christo fuit, salutem consequutum videret. Siquidem Christus dicit, Quoniam vas electionis es tu: ut portet nomen meum coram gentibus et regibus (Act. 9. 15); hic vero tot laudibus non intumecebas, post tantam fiduciam se miserum prædicare pergit, se primam peccatorum vocans, atque ideo misericordiam consequutum dicens, ut nemo vel eorum qui ad extreum nequitias devenerint, de propria saluto desperaret, dum se sibiique collatum beneficium respiceret.

6. Peccata itaque sua, nulla coactus necessitate quotidie evulgit in omnibus epistolis suis; illaque traducit et declarat non illius temporis hominibus tantum, sed etiam omnibus post futuris; laudes vero, etiam instanti necessitate, narrare concitatnr et refugit. Id sane vel ex eo palam est, quod id sexcenties insipientiam vocet; palam item est ex tanto tempore, quo mirabilem illam et divinam revelationem tacuit: non enim tunc, vel ante duos tresve aut decem annos, sed ante multo plures illam viderat. Quamobrem ipsum tempus assignat his verbis: Scio hominem ante annos quatuordecim raptum ad tertium centum (2 Cor. 12. 2): ut tu disceres, ne tunc quidem ita loquuturum fuisse, nisi magna urgente necessitate. Si namque voluisset laudes suas recensere, statim atque videbat eam, declarasset, vel saltē primo, vel secundo aut tertio anno: at ille quatuordecim annis in silentio perseveravit, et nemini dixit, nisi Corinthus tantum. Quandonam? Cum pseudoapostolos vidi insurgentes, declarans se ne tunc quidem dicturam fuisse, nisi tantam vidisset corruptionem discipulos invadere. At nos non item: sed proorsus contrarium facimus. Peccatorum ne uno quidem die recordamur; sed si quospiam ea commemorare audiamus, indignamur, ægre serimus, contumeliam id esse putamus, innumeris illos maledictis incessimus; si quid autem boni præstemus, in ore frequenter versamus, id commemorantibus gratiam habemus, illesque nobis amicos existimamus: licet Christus contrarium præcepit, ut recte factorum quidem obliviscamur, peccatorum vero recordemur. Quod nobis declaravit dum sic discipulos cohortaretur: Cum omnia feceritis, dicite, quoniam servi inutiles sumus (Luc. 17. 10); et in parabolâ Pharisæi, cui publicanum præposuit. Quemadmodum enim hunc peccatorum commemoratione justificavit, sic et illum recte factorum memoria perdidit. Judas quoque Dcus cadem monita tradit, his

verbis : Ego sum ipse, qui deo peccata tua, e: non recordaber; tu vero recordaber (Isa. 45. 25).

7. Hic mos erat apostolorum, hic prophetarum et justorum omnia. David enim peccati sui jugiter recordabatur, bonorum operum nequam nisi forte cogente necessitate (1. Reg. 17). Cum ergo barbarum cum illud bellum Iudeum verabat, omniaque periculis plena erant; cum ille juvenis adhuc esset et belli imperitus, relicis ovibus in aciem descendit, cumque omnes exterritos, formidantes ac trementes cerneret, nihil humanum passus est, neque ceteros abjectos videns formidolosus fuit, sed fide omnia, quae conspiciebantur transcedens, ad Regem calorum respiciens, multam animo alacritatem concepit, et ad milites fratresque suos accessit, pollicens se ab instanti periculo ipso liberaturum. Cum autem dicetum irridenter fratres ejus (neque enim videbant Deum in Ius illum concitatum, neque neverant animam illum generosum, ad celum usque pertingentem, magnaqua fiducia plenum), illis relicitis, alios addit. Ubi autem illum adduxissent ad regem, quem timore emortuum reperit: primo is illius animum erigit, his verbis, *Ne concidas cor domini mei super ipso, quis servus tuus ibi et pugnabit cum hoc alienigena* (1. Reg. 17. 32). Cum autem ille non solum haberet ac diceret, *Nos poteris ire; tu puer es, ille auctor vir bellicosus a juventute sua* (ib. v. 33), in ancipiit constitutus David cogitur proprias efferre laudes. Quod enim id nollet, ex prioribus arguitur, quandoquidem nec fratribus suis de rebus a se fortiter gestis quidquam dixerat, ut neque militibus, imo ne ipsi regi, donec vidit eum nona credere, contendere et congressum suum contra adversarium impedire. Quid tunc facieadum restabat? an tacenda laudes erant? At non sivisset egredi, et ab invincibili periculo liberare. Ideo cum tacuissest, quando tacere oportebat, ubi vidit temporis rationem id postulare ut loqueretur, non ultra tacuit, sed sic eam alloquens est: *Peccans eram servus tuus gregem patrie mei, et cum tenetis leo aut urus, et acciperet ovem de grege, egrediebar post eum, et percutebam eum, et extrahebam ab ore ejus, et apprehendebam guttur ejus, et occidebam eum: ac leonem et urum percussit servus tuus: et erit alienigena hic et incircumcisus sicut unus ex eis* (1. Reg. 17. 34-35). Vides quomodo declaravit qua de causa ab se fortiter gesta commemoraverit? Tum scilicet rex assumpta fiducia, jussit abiire. Abiit porro, pugnavit et vicit. At nisi laudes suas enarrasset, nequam nam rex illi monomachiam eum modi concessisset; si non credidisset, non sivisset eam in aciem descendere; si non sivisset, victoriam impeditisset: impedita autem victoria, neque Deus tunc glorificatus, neque civitas ab urgentibus malis liberata esset. Ne igitur tot absurdus contingereat, neque tanta dispensationis opes præpediretar, coactus est David proprias recensere victorias. Ut enim tacere solet, ubi nulla est loquendi necessitas, ita et loqui norat, vi instante alique imminente.

8. Neque in hoc tantum, sed etiam in Samuele

idipsum contigisse quis videat. Etiam ille cum tanannis Judaico populo praeficeret, idque ad Dei placitum, nec quidquam magis de se usquam loquens subasset, multa licet haberet dicenda, si veluisset, amissam a primæva scita educationem, in tempore conseruationem, prophetia domum ab incububilia, post bac bella, victories, quas non armis, sed ex benevolentia Dei aciem instruens reportavit: horum tamen nihil superiori tempore dixerat. At ubi principatum abdicature, alterius imperium traditurus erat, tunc coactus est proprias laudes recensere, idque admundum parce. Evocatoque universo populo, præsento Saulo, ita loquens est: *Ecce audiri vocem vestram, et constitui vobis regem: et ego ecce conservatus sum in conspectu vestro a juvenile massa, et neque ad diem hanc, et annui. Respondete contra me in conspectu Domini, et in conspectu christi ejus: cuius vestrum vitulum acceperit? cuius cuius asinum acceperit? cuius quem vestrum oppresi? cuius cuius vitium feci? cuius ex cuius vestrum suara accepi placationem aut calcum, et abeundi oculus mox in illo?* Dicite contra me, et resistitam nobis (1. Reg. 12. 1-3). Ecqua necessitas hac dicendi, inquit? Multa magnaqua. Quoniam enim principem inducturus illis erat Saulem, ut in-sui ipsius defensione doceret eum, quo pacto præsse oportaret, et caram gerere subditorum, ipsos subditos philosophiae sue testes adducit. Nec illud egit imperii sui tempore, ne quis diceret illos præ ipius metu ac formidine que non erant testificatos esse; verum jam soluta sua administratione, cum in alium præfectura translata esset, nullumque accusanti periculum instaret, tunc cum illis discepit. Quoniam si aliis fuissest, Iudeis infensus futurus erat, nec voluisset principem successorem suum sequum moderaturaque esse, idque non solum ex injuria accepta memoria, sed ut et ipse majorem consequetur laudem.

9. *Principes optant improbos habere successores.*— Illud enim morbi principum animis inquiet, ut successores suos improbos aceleratosque esse peropient. Nam si strenui generosique fuerint, illustriores se existimandos esse putant, si il, qui imperium exercipient, non sui similes sint: si autem perversi corruptique sint, successorum nequitiam apologetam sibi fore putant. Sed non talis erat beatus ille vir; optabat quippe omnis omnibus cupiebat, ut longe meliori imperio fruerentur: tanto scilicet amore temebatur, usque adeo livoris expors erat, et a vana gloria aliena. Siquidem unum tantum expetebat, tempore hominum salitem. Ideo in defensione sua principis officia depingebat. Quia enim, si regem compellasset ac dixisset, *Esto aequus, mansuetus, muneribus impervius, nemini vim inferas, neminem ieceras, vel defraudes, grave illud molestumque fuissest audienti;* si tacuissest item, illud erat populum prodere: defensionis specie utrique remedium adhibuit: illum quippe docuit quem oportere esse regem, talisque doctrinae molestiam effegit. Et quidem videtur ille pro suis tantum rebus disceptare, docetque interius illum quod

αγωνίς· Ήγώ αλμι αὐτερδός δέξαισθαι τάς ἀμαρτίας σου, καὶ οὐ μή μηησθῶ σύν δὲ μηηπθῆται.

ζ'. Τοιούτον τῶν δικαιῶν ἀπάντων· Ὁ γενγά Δαυΐδες τῆς· μὲν ἀμαρτίας τῆς ἐκυρῶν συνεχῶς δέμεμνητο, τῶν δὲ κατορθωμάτων οὐδεμιοῦ, πλὴν εἰ ποτε κατέναγκάσθη· Ὄτε γοῦν δέ βαρβαρικὸς ἔκεινος· πολέμους τὴν Ἰουδαίαν κατέλαβε, καὶ πάντα κινδύνους ἦν μεστά, νέος δὲν ἦτι καὶ πολέμων διπειρος, καταλιπὼν τὰ πρόστατα, καὶ εἰς τὴν περάταξιν ἀλθῶν, πάντας κατεπιγκότας βλέπων καὶ δέοντας τὰ τρέμοντας, οὐδέν εἶπεν δινθρόπινον, οὐδὲ ἐγένετο δειλότερος τούς οἰκείους τεταπεινωμένους ὅρῶν· ἀλλὰ τῇ πίστει πάντα τὰ βλεπόμενα ὑπερβάται, καὶ πρὸς τὸν Βασιλέα τῶν οὐρανῶν ἰδών, καὶ πολῆς ἐκυρῶν διπλήσιας προδυμίας, προσῆλθε τοῖς στρατιώταις· καὶ τοῖς ἀδελφοῖς, ἐπαγγελλόμενος· ἀπελλάσσειν αὐτοὺς τοῦ κατέχοντος κινδύνου. Ὅς δὲ ἐγέλασεν τὸ εἰρημένον οἱ ἀδελφοί (οὐ γάρ ἐώρων τὸν ἔνδον αὐτὸν ἀλεῖσθαι Θεοῦ, οὐδὲ τὴν ψυχὴν τὴν γενναίαν ἔκενην, καὶ οὐρανομήκη, καὶ πολῆς γέμουσαν φιλοσοφίας), καταλιπὼν ἔκείνους, πρὸς ἐπέρως ἀπῆλθεν. Ὅς δὲ πρὸς τὸν βασιλέα αὐτὸν εἰσήγαγον, καὶ εἴρεν αὐτὸν ἀποτεθνήσατα τῷ δέει, πρῶτον αὐτοῦ διανιστητη τὸ φρόνιμα, οὐτῷ λάγων· Μή συμπεσέτω ἡ παρδία τοῦ κυρίου μου ἐκ' αὐτὸρ, διεὶ δοῦλός σου πορεύσεται καὶ πολεμήσει μετὰ τοῦ ἀλλορύλου τούτου. Ἐπειδὴ δὲ ἔκεινος ἡ πίστει λέγων, Οὐ δυνήσῃ χρευθῆναι· σὸν καιδάριον εἰ, αὐτερδός δὲ ἀντῆρ κοιλεμοτῆς ἐκ νεστηρος αὐτοῦ, ἐν ἀπορίᾳ δὲν λοιπὸν διαυλό διαγκάζεται τὰ οἰκεῖα διηγεῖσθαι διγκάμια. Ὅτι γάρ οὐκ ἐδύλετο, δὲ τῶν προτέρων ὕδεισεν, οὗτοι πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς εἰπών τι τῶν αὐτοῦ κατορθωμάτων, οὐτε πρὸς τοὺς στρατιώτας, ἀλλ' οὐδὲ πρὸς αὐτὸν τὸν βασιλέα, οὐκ εἰδένειν αὐτὸν ἀπιστοῦντα καὶ ἄγνωντα καὶ καλύνοντα τὴν ἐφοδον τὴν κατ' ἔκεινον. Τί γάρ οὐδεὶ πρᾶξαι λοιπὸν; σιγῆσαι τὰ ἄγκυμα; Ἀλλ' οὐκ ἐπέτρεψεν ἀπαλένειν, οὐδὲ ἀπαλλάξαι τῶν κτενεύντων κινδύνων. [297] Διὸ τοῦτο εἰγῆσαι ἔνικα δέει, ἀπαύθη τὸν καιρὸν εἰδέ καταναγκάζοντα εἰπάν, οὐκ εἰς σιγῆ, ἀλλά φησι πρὸς αὐτὸν· Ποιμάνων ἥμηρ δ δοῦλός σου ἐτ τῷ ποιμανίῳ τοῦ πατρὸς μου, καὶ δταρ ἥρχετο λόγων ἡ ἀρκτος, καὶ ἀλλαμένεις πρόσβατος ἐκ τῆς ἀγέλης, ἐξηρχετο πατόπισθεν αὐτοῦ, καὶ ἀπάτασσος αὐτὸρ, καὶ δέστρεπτον ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ ἀκράτουρτον πρόσφυγος αὐτοῦ, καὶ δέσταρθετον αὐτὸρ καὶ τὸν ἀδογτα καὶ τὴν ἀρκτον ἔντατον δοῦλός σου· καὶ δοται δ ἀλλοφυλος οδος καὶ πλερίμητος. ὁ δε τούτων· Ὅρες πῶς ἔδηλωσ, τίνος ἔνεκεν εἰπε τὰ οἰκεῖα κατορθωμάτα; Τότε δή, τότε θαρρήσας δ βασιλεὺς λοιπὸν ἐκέλευσεν ἀπελθειν. Καὶ ἀπῆλθε, καὶ παρετάκετο, καὶ ἐνίκησεν. Εἰ δὲ μή ἄγκωμα εἰπαν, οὐκ ἐν αὐτῷ τὴν μονομαχίαν ἔκεινην διπίστευσεν δ βασιλεὺς· μή πιπεύσας δὲ, οὐκ ἐν ἀπῆκεν αὐτὸν εἰς τὴν περάταξιν ἀπελθειν· μή ἀφεῖς δὲ, διεκώλυσεν δὲν τὸ κατόρθωμα· τοῦ δὲ κατορθωμάτως καλυθέντος, οὗτα δ θεὸς δὲν ἔδειξθη τότε, οὗτα δέ τοις ἐπικαιμάνων ἀπηλάγη κινδύνων. Ἰν' οὖν μή τοσαντα γένηται ἀποκατάστασι, μηδὲ οἰκονομίας μέγεθος καλυθῇ τοσσούτον, ἡμαγκάσθη τοὺς οἰκαίους θύλους εἰπαν δ δαυΐδ. Νοτερ γάρ σιγῆν λαστιν, οὐδεμιᾶς; οὐσης ἀνάγκης, οὐτω καὶ λέγειν ἐπίστευτα, ἐπαιδεύνωνταί θεωσι βλαν ἐπικαιμάνην.

η'. Οὐκέπι τούτου δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῷ Σαμουήλ

τὸ αὐτὸν τοῦτο γεγονημένον θεοι τις δέν. Καὶ γάρ ἐκεῖνος· ἔτη τοσαῦτα προστάς τοῦ δημού τῶν Ιουδαίων οὕτως, ὃς δὲ θεὸς ἡθελε, καὶ μηδέν προσέποτε μέγα περὶ θαυτοῦ φθεγξάμενος, κατει πολλὰ ἔκων, εἰπετερ εἶπελετο, λέγειν, τὴν ἐκ πρώτης ἡλικίας ἀναεροφήν, τὴν ἐν τῷ ναῷ ναῷ διατριβήν, τὴν ἐκ σπαργάνων αὐτοῦ προρητείαν, τοὺς μετὰ ταῦτα πολέμους, τὰς νίκας δέ δινήκεσεν, οὐχ δηλοίς χρώμενος, ἀλλὰ μετὰ τῆς εὐνοίας τοῦ θεοῦ παρατατόμενος, ἐν τοῖς ἐμπροσθεν χρόνοις; οὐδὲν τούτων εἰπεν. Ἐπειδὴ δὲ ἐμπέλλεν ἀριστασθει τῆς προστατίας, καὶ τὴν ἀρχὴν ὁγχειρίζειν ἐπέρων, τότε λοιπὸν ἡμαγκάσθη τὰ ἄγκωμα αὐτοῦ διεξελθειν, καὶ ταῦτα ὑφειμένως. Καὶ καλέστης τὸν δημόνον ἀπαντα, παρόντος καὶ τοῦ Σαούλ, οὔτε πώς φησιν· Ίδοις ἡκευσα τῆς φωτῆς ὑμῶν, καὶ ἀθασίλευσα ὑφάσματα πανταί βασιλέα· καὶ δηγῶντας δέν ιδούντοντα δέρματα ὑμῶν, καὶ γερήλακα. Ἀποκρίθητε πατέροις τοῦ Κιρέλου, καὶ ἐπάκιον γριστοῦ αὐτοῦ· μοσχον τίρος ὑμῶν ειληφα; ή δην τίρος ειληφα; ή τίρα ὑμῶν πατεθυάστενα; ή τίρα δέξεστα δέρματα ὑμῶν; ή ἐκ χειρός τίρος ὑμῶν ειληφα δέξιλασμα δέρματα, καὶ ἀπέκρυψα τοὺς δραμαλιμούς μονού διετέρω; Επιτετε πατέροις, καὶ ἀποδώσων ὑμῖν. Καὶ ποιει δήν ἀνάγκη ταῦτα λέγειν, φησι; Πελλή καὶ μεγάλη. Ἐπειδὴ γάρ δργοντας ἐμπέλλεν εἰσάγειν αὐτοῖς τὸν Σαούλ, ἐν τῇ καθ' ἔαυτον ἀπολογίᾳ διδάξαι βουλέμονος ἔκεινον, πῶς περιστασθει διεὶ καὶ κηδεσθει τῶν ἀρχομένων, αὐτοὺς τοὺς ὑπηκόους μάρτυρας αὐτοῦ τῆς φιλοσοφίας; παράγει. Καὶ οὐ ποιει τούτο ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀρκτῆς, ίνα μή τις εἰπῇ, διεὶ δεδοικθεις αὐτὸν καὶ φοδούμενοι, τὰ μή δηντα διμαρτύρησαν· διλλά δτε παρελθει τὰ τῆς δημαγωγίας, καὶ εἰς ἔτερον μιτέστη τὰ τῆς [298] προστασίας, καὶ κίνδυνος; οὐδεὶς δήν τῷ πατηγοροῦντι λοιπὸν, τότε δικάζεται πρὸς αὐτούς. Καίτοι γε εἰ διετρόπος; τις δήν, δημησιεύσατεν δην τοὺς Ιουδαίους, καὶ οὐκ ἐν τῷθλησε τὸν δργοντα τὸν μετ' αὐτὸν ἀπεικῆ γενέσθαι καὶ μετριον, οὐ διε μηησικαίαν δὲ μόνον, ἀλλ' ίνα καὶ αὐτὸς ἐπαιγήται μειδόντως.

θ'. Καὶ γάρ νόσημα τοῦτο δεινοντος δργουτιν ἔνεστι· τοὺς μετ' αὐτοὺς ἐπὶ τὴν ἀρχὴν δρχομένους εύχονται φυύλους είναι καὶ πονηρούς. "Αν τις γάρ γενναῖοι τύχωντις δηντες, λαμπροτέρους; αὐτοὺς φανεσθει νομίζουσι, τῶν διεδάξαμένων τὴν ἀρχὴν οὐκ δηντων τοιούτων· δην τε σκαιοι καὶ διερθερμένοι, ἀπολογίαν τῆς οἰκείας θεοσθει πονηρίας τοῦ μετὰ ταῦτα δργοντος τὴν κακίαν. Ἀλλ' οὐδὲ δ μακάριος αὐτος τοιούτος· διλλά δηνούτο καὶ ηγέτη καὶ ἀπεδύμεις πολλῷ βατίσοντος αὐτοὺς ἀπολαύσαις τῆς προστασίας· οὐτε πιλόστοργος δήν, οὐτε φθόνου καθαρός, οὐτε κενοδοξίας δηπηλαγμένος. Καίτοι γε δην μόνον δηντες, τῶν ἀνθρώπων τὴν σωτηρίαν. Διε τοῦτο καὶ τὸν δργοντα αὐτοῖς ἐν τῇ καθ' ἔαυτον δρδύθμιζεν ἀπολογία. Ἐπειδὴ γάρ τὸ μὲν καλέσαι τὸν βασιλέα καὶ εἰπάν, Ἐπειδής δην καὶ μετριος καὶ δηωρόδηκητος, καὶ μηδένα βιάζον, μηδὲ διδέκει, μηδὲ πλεονέκται, φορτιεῦν δην καὶ ἐπαγγέλται τῷ μέλλοντι ταῦτα ἀκούειν· δη δηνησαι πάλιν προδοσία τοῦ δημού δηνετο· δη δηπολογίας προσχήματι δημότερα ταῦτα κατώρθωσ, κάκιον δηδίαξεν δηνοίοις είναι χρή τὸν βασιλεύοντα, καὶ τὴν ἐκ τοῦ διδάκτην πάραξιν δηπάρχειται δηψυγε.

καθ' θεντὸν ἀγωνίζεσθαι· παῖδες δὲ οὐκέν, πῶς
καὶ τὸν τρόπον τῶν ἀρχομένων ἐπιμελεῖσθαι χρή. Σὺ
δέ μοι σπάσαι τὰς μοτὰ ἀκριβεῖς ἀπόθης καθαρὸν
θευτὸν θέσεις λημματων. Οὐδὲ γάρ εἰπε, Μήτρος
τοῖς οὐμῶν θλασσοῖς; μῆτρας τοῖς οὐμῶν θλασσοῖς;
τελεστέρον δέ, Μήτρας θλασσοῖς; φησιν. Εἴτα καὶ δέραν
θευτὸν παλλῆν θμὸν θέσθεντον ἀρετὴν. Ταῦτη γάρ
παλλοὶ τῶν ἀρχόντων, θεν μὲν πλεύσασιν, ἀπεισεῖται;
εἰσι καὶ μέτριοι καὶ προσηγένεις οὐκ οἰκεῖσι, ἀλλὰ διὰ
τὴν διάγησην τοῦ συναδότος, διὰ τῶν κλεμμάτων περι-
γηρμάτων τὴν περῆσταν· εἰ δὲ ἀδωρεύσανται, φορ-
τισσοί καὶ διπλῆσις, οὐδὲ αὖταὶ πάλιν οἰκεῖσι, ἀλλ'
ὑπὸ τοὺς πενθεδίας καὶ τοῦ καθαροῦ λημμάτων εἰναι·
ἀφράτα δὲ οὐκ ἂν τις τις ίδει βραδίων συναθέντα εἰς
ἴστα· δεῖξαι βευλόμενας δὲ ἄγιοι· οὔτος, δέ: ἀμφοτέρων
παρεγίνεται, καὶ λημμάτων ἀκρέται καὶ ὄργης, εἰ-
πὼν, Μήτρας ρινός θμῶν εἰληφα; οὐκ ἔτιγη-
σσεν, ἀλλὰ ἐπήγεγεν, "Η πατεδυνδότενα τὰ θμῶν
ἡ δέσποισσα; τοῦτ' ίστιν, δέξθεις; "Οὐ δέ λέγεις
ταῦτην ίστιν. Οὐδέτες δὲ ίσχος τοῦτο εἰπεῖν, διε τούς
θλασσούς μὲν, ἐπειδὴ δὲ οὐκ θλασσόν, φορτικὸς ἐγενό-
μην καὶ ἐπαγῆθες καὶ ὑμδεὶς καὶ ἄγριος. Διὰ τοῦτο
ἔλεγον, Η πατεδυνδότενα τὰ θμῶν; Τί εὖν
ἐπινοεῖς; Οὐτε πατεδυνδότενας ήμᾶς, οὐτε δέ-
εκτεσσας, οὐδὲ εἰληφας δὲ χειρὸς ημῶν οὐδέτε. Καὶ
ἴνα μάθης, διε τὸν βασιλεῖαν εἰτὸν παιδείων ταῦτα
θελεγεν, ἐπήγεγεν. Μάρτυρς [290] Κύριος, καὶ μάρτυρς
δὲ χριστὸς αὐτοῦ· τοῦτο δέ θμὸν εἰτὸν περιθλῶν
καὶ δεικνύς, ὡς οὐκ ἡ μάρτυρία κεχαρισμένη,
αὐτὸν ἐκάλεσε μάρτυρα τὸν τὰ ἀπόρρητα τῆς δια-
νοίας εἰδότα, διπερ ἐστὶ καθαροῦ συναδότος ἀπόδε-
ξις. Οὐδέτε γάρ, οὐδέτε, εἰ μῆτρα δην μημηνῶς
καὶ ἔκστηχάς, τοῦ συναδότος τοῦ ταυτοῦ καλλίστεν
δὲ πάτερα μάρτυρα τὸν θεντὸν ἀπόρρητα τῆς δια-

αθῆς τὸν Θεόν, καὶ ἀπηλλαγὴν εἰποτές τῶν παλεμάτων,
συνέπτων τοὺς παλαιοὺς τὰ νίσι, ἐπέγειρι καὶ λέγει:
Ἐξαπέστειλε Κύριος τὸν Ταρσῖαν, τὸν Γρεβενόν,
καὶ τὸν Βαράνη, καὶ τὸν Τερδέα, καὶ τὸν Σαμονήι, καὶ
καὶ ἀξιότερον θμᾶς κύριαν δι χειρὸς τοῦ ὀχυρῶν
θμῶν, καὶ πεποιητε πεποιθότες.

Γ'. Όρθις τῶν ίδιων τοῖς ἀγίοις μήτε δευτέρων κατορ-
θεμάτα λέγεται, εἰ μή τοις παταναγκασθεῖν; Διὰ
τοῦτο καὶ δὲ Παῦλος: πρὸς τούτους μίτισιν, καὶ πε-
δευόμενος ἀκριβῶς, διτὶ τὸ αὐτόν τινα περὶ δευτέρων
λέγεται ἐπαγθέταις καὶ φορτικόν, θελεγεν· Ὁραλος ἀπε-
χεσθὲ μονού μηρότερον τῷ διφροσύνῃ· οὐ μέγα, ἀλλὰ
μηρότερον τι. Οὐδὲ γάρ ἀνάγκης οὐσίης μετά δευτέρων
λέγεται δευτέρων εἰς τὴν διήγησιν τῶν ἰγνωμότερων περ-
ιπολεμάσται, ἀλλὰ διὰ βραχίων εἰπεῖται παρατρέχεις· καὶ
αὐτὸς δὴ τοῦτο δεῖ διεπίνεις καὶ τὴν ἐπικίνων σωτηρίειν.
Ποταρ γάρ, οὐκ οὖσης ἀνάγκης λέγεται τὰ οἰκεῖα κατ-
ορθώματα, ἀνολας ἐστὶν θοχάτης, εὐτας ἀνάγκης
ἐπαπειράνης καὶ βίας ὀθωσόης, πάλιν πρεσβεία ἐστὶ
τὸ σιγῆν τὰ ἀντίν τοπογραφίματα. Άλλα δὲ Παῦλος
καὶ ἀνάγκην οἶσαν δρόν, ἀπόκνει, καὶ τὸ πρότρηπτο
διφροσύνην ἐκάλει, ίνα μάθῃς αὐτοῦ τὴν εὐνασιν καὶ
τὴν σφράγιν καὶ τὴν παλλῆν δεράλαιν. Καὶ γάρ εἰπεν,
Οὐ λαλῶ, οὐδὲν πατά Κύριον, προεπέκειν. Έν
τετέη τῇ ὑποστάσει τῆς παυχήσας. Μή νομίσῃς,
φησι, παθόλου με τοῦτο λέγειν. Ήττα δὲ τοῦτο αὐτὸν
μάλιστα ἐπικίνων καὶ θευμάτων παλέα, διτὶ
διεπέμπειν τὸν διφροσύνην εἰναι τούτως τὸ δευτέρων δημο-
πάκειν καὶ ἐπαντεῖν. Εἰ δὲ οὗτος ἀνάγκην οἶσεν
δρόν, ἀφροσύνην τοῦτο ἐκάλει, τίνος δὲν εἰεν συγγρά-
μμης δέξιοι, πολεις ἀπολογίεις, οἱ μῆτρες διανάγκης οὖσης;
περὶ δευτέρων λέγοντας μεγάλα, ή καὶ διέρους λέγεται
καταναγκάσοντες; Ταῦτ' αὖν εἰδότες, μῆτρας πεποιημένην
τὰ λεγόμενα μόνον, ἀλλὰ καὶ μημηνῶμεθα καὶ ζηλέ-
σομεν, καὶ κατορθωμάτων ἐπιλανθανόμενοι, τῶν
ἀμαρτημάτων δὲ μημηνῶμεν, ίνα καὶ μετριάζειν
δινώμεθα, καὶ πρὸς τὰ διμπροτότερα ἐπεκτανόμενας,
τὸ βραβεῖον λέσσωρεν τῆς ίδιαν πλήσιας, χάραται καὶ
φιλανθρωπία τοῦ Κύριου θμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαθ'
οὐ τῷ Πατρὶ δύμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι δέξα, πράτος,
τιμῆι, νῦν καὶ ἀστι, καὶ εἰς τοὺς εἰπεῖν τῶν εἰλεντων
Ἄμυνην.

modo quave ratione subditorum curam gerere oporteat. Tu vero mihi perpende quomodo se diligenter omni munere parum esse demonstret. Non enim dixit, Num agros eiuspiam vestrum abstuli? num aurum? sed quod omnium vilissimum erat, Num calceum, inquit? Deinde aliam eamque magnam virtutem suam patefecit. Quia enim multi principes, dum furantur, mameneti sunt et moderati, non saepse natura, sed cogente conscientia, quod scilicet illis admissum furtum fiduciam tollat: contra vero qui munera aversantur, molesti onerosique sunt, nec ipsi saepse notra, sed ex quadam vana gloria, et quod muniberibus vacui sint: utraque autem mala in uno concurrere non facile videoas: cum ostendere vellet vir ille sanctus, se et muniberibus et ira superiorum fuisse, ubi dixisset, Num vitulum eiusdam vestrum accipi? non tacuit, sed subjunxit, Aut oppressi quem-piama vestrum? aut depresso, id est, contrivi? Ilujus porro dicti sensus est: Nemo illud dicere posset, quod non accepserim quidem, sed quia non acceperam, ideo gravis, molestus, crudelis et immanis fuerim. Propriea dicebat: Num oppressi quampliam vestrum (1. Reg. 12. 3-4). Quid igitur illi? Non oppressi nos, neque vexasti, nec acceperisti ex manu nostra quidquam. Et ut discas illum ut regem crudiret haec dixisse, subjunxit: Testis Dominus, et testis christus ejus (ib. v. 5): hoc autem ostendens atque declarans, neceps testimonium non fuisse ad gratiam datum, ipsam advocavit testem, qui mentis arcana novit, quod est signum pura conscientiae. Nemo quippe, nemo, nisi mente captus ac furiosus sit, conscientiae suum testem advocaverit Deum; nisi ad modum sibi ipsi fidat. Cum itaque illi dicta ipsius suo testimonio confirmarent, aliam ipse virtutem suam predicit: ac commemoratis antiquis illis omnibus, qui in Aegypto fuerunt, necnon Dei patrocinio, bellisque que postea contigerunt, resert pugnam se duce commissem et victoriam inopinatam: ac cum dixisset quomodo saepe ob peccata sua inimicis traditos, ipso precente, Deus ab hostibus liberaverit, veteribus recentia adjungens, sic insert: Misit Deus Jerobal, Gedeon (a), Barac, Jephthes, et Samuelem, et cripsit

(a) In hunc locum notat Savilius vocem, Gedeon, esse

sos in circuitu de manus inimicorum vestrorum, et habitationis confidenter (1. Reg. 12. 11).

10. Sancti nonnisi urgente necessitate laudes suas efferant. — Viden' quomodo in more sit sanctis non praeclera sua gesta narrare nisi urgente necessitate? Ideo Paulus ad hos respiciens, et accurate institutus, molestiam onerosumque esse, si quis de scipso aliquid proferret, dicebat, Utinam sustineretis modicum, quid insipientie mea; non magnum, sed modicum quid (2. Cor. 11. 1). Neque enim cogente necessitate copiosam landum suarum narrationem effundere paratus erat, sed paucis illas percurrit: et hoc ipsum proprie eos eorumque salutem. Quemadmodum enim sine aliqua necessitate sua recensere praeclera gesta extreme dementie est; sic instante necessitate et vi compellente, prodilio esset illa lacero qua probe fecerit. Attamen Paulus etiam cum urgeret necessitas, cunctabatur, remque illam insipientiam vocabat, ut discas ejus prudentiam et sapientiam, magnamque cautionem. Nam cum dixisset, Quod loquor, non loquor secundum Dominum, adjecit, In hac substantia gloriationis (2. Cor. 11. 7). Ne putes, inquit, me generatum hoc dicere. Itaque ideo maxime virum laude, admiror et sapientissimum voco, quod rem insipientem esse putaret scipsum laudare et celebrare. Quod si illi, licet necessitatem instare videret, hoc stultitiam vocabat, qua venia, qua excusatione dignierunt ii, qui nulla necessitate de scipeis magna jactant, aut a lios jactare cogunt? Haec cum comporta habeamus, ne illa, qua dicta sunt, laudemus tantum, sed etiam imitetur et semulemur, et recte factorum obliiti peccata semper commemoremus, ut et moderate agere possimus, et ad ea qua ante nos sunt contendentes, bravum superius vocationis accipiamus, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri, una cum sancto Spiritu, gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in secula seculorum. Amen.

superfluum ortomque ex glosmatore marginali ad Jerobal. Et quidem idem erat Jerobal et Gedeon. Itaque aut vox, Gedeon, aut virgula inter Gedeon et Jerobal posita delectur necesse est: virgula autem delecta, duo nominis continentur conjunctim unum et eundem significantia.

MONITUM AD HOMILIAM IN ILLUD APOSTOLI,

Hanc homiliam habuisse Chrysostomum quo tempore cum Anomosis Antiochiae concertabat, si non omnino certum, admodum saltem verisimile est. Id enim exordii verba suadent. Cum nuper, inquit, *Pharisei et publicani mentionem faceremus et duos currus ex virtute et ex vito jungeremus, utrumque ostendimus, quantum sit in humilitate lucri, et quantum in arrogancia damni*, etc. Hec porro cunser cum his verbis Hosillias quinque contra Anomosos num. 6 et 7 : *Ut autem dicas, quantum bonum sit non altum sapere, duos finge currus, finge justitiam cum arrogancia, et percatum cum humilitate: videbisque peccati currum justitiae currum precedere.... Ut porro videbas hanc bigam illa selectorum esse, recordare Pharisei et publicani; junxit Phariseus justitiam et arroganciam, etc.* His conspectis vix est quod dubitemus hanc homiliam paucis post concionem quintam contra Anomosos diebus prouocatam fuisse. Quinta vero homilia contra Anomosos eam processit, quæ in S. Philogonium dicta est quinque ante Natalem Domini diebus. Quamobrem si inter Homilias in Philogonium et in Natalem Domini nulla intercesserit, ut opime conjici Tillenmontius, hoc in dies Natalem Domini subsequentes, atque adeo in postremos anni 386 aperte conjicetur. Qua de re pluribus agetur in Vita Chrysostomi. Occasio autem hujus habendæ conscientiæ

IN EOS

QUI MALE UTUNTUR HOC APOSTOLI DICTO, SIVE PER OCCASIONEM, SIVE PER VERITATEM,
CHRISTUS ANNUNTIATUR. (*Philipp. 1. 18*); ET DE HUMILITATE (a).

1. *In humilitate quantum boni, et in arrogancia quantum mali inicit.* — Cum nuper Pharisei et publicani mentionem faceremus, ac duos currus ex virtute et ex vito jungeremus, utrumque ostendimus, quantum sit in humilitate lucri, et quantum in arrogancia damni. Hec quippe etiam cum justitia, et cum jejuniis, atque decimaru[m] solutione conjuncta, defecit tamen : illa vero etiam cum peccato copulata, Phariseum præverit, eti[am] impróbum aurigam nacta. Quid enim peccatum publicano? Attamen quia animam suam contrivit, et se peccatorem declaravit, ut revera erat, Pharisæum superavit, qui jejunia et decimaru[m] solutionem proferre poterat, eratque ab omni nequitia liber. Cur, et qua de causa? Quia etsi ab avaritia et a rapina esset alienus, omnium malorum matrem vanam gloriam et arroganciam habuit in animo radicatum. Ideo Paulus bortatur et dicit : *Opus suum probet unusquisque, et sic in semetipsa gloriam habebit, et non in altero* (G.l. 6. 4). Ille autem totius orbis accusator in medium prorupit, sequc omnibus hominibus meliorem dixit. Atqui si denis, si quinis, si binis, imo si uni scipsum prætolisset, ne id quidem ferendum erat : jam vero non se tantum toti orbi anteposuit, sed etiam omnes accusavit. Ideo in cursu defecit. Et ecce navis, qui innumeros fluctus pertransiit, et tempestates multas effugit, ac deinde in ipso portus ostio in aliquem scopulum impedit, omnem iusse repositum thesaurum amittit : ita et hic Phariseus post jejunii ceterarumque omnia virtutum labores, quia linguam non cohibuit, in ipso portu naufragium fecit. Ex precibus enim, unde lucrum erat sperandum, cum tanto aliare damno, nihil aliud erat, quam in portu naufragium facere.

(a) Collata cum Ms. Colbertina 970 et 3088, qui sic titulum effert: *Ejusdem; ante hanc homiliam de Phariseo et Anomosatu[m], non in eis verba facit qui male utuntur, etc.*

2. *Hec cum sciamus, dilecti, etiam in ipsum virtutis fastigium pervenerimus, nos omnium nostrorum existimemus: cum didicerimus arroganciam ex ipso carlo posse eum, qui non sibi attendit, diligere, et humilitatem eum, qui in peccatorum abyssum demersus sit, in altum reducere, si modeste agat. Hec enim Phariseo publicanum proposuit; illa vero, nimis arrogancia et superbia, ipsius diaboli incorporei vim superavit, humilitas autem et proprietum peccatorum agnitus latronem ante apostolos in paradisum induxit. Si autem hi, qui sua confitentur peccata, tantam sibi fiduciam conciliant : ii qui sibi bonorum multorum consilii animam tamquam humiliant, quantas non coronas assequentur? Quando enim peccatum cum humilitate jugatur, tam expedite currit, ut justitiam cum arrogancia junciam superstataque præverat. Si ergo illam cum justitiae junxeris, quo non pervenisti? quot celos non pertransiisti? Stabilit plene fiducia magna inter angeles ante ipsum Dei thronum. Contra si arrogancia cum justitia copulata, nequitia sua mole ac pondere ejus fiduciam detrahere potuit: si cum peccato jungatur, in quam gehennam non præcipitabit eum, qui illa detentus sit?*

Humilitas philosophie nostra fundamentum. — Hec dico non ut justitiam negligamus, sed ut fugiamus arroganciam; non ut peccemus, sed ut modeste agamus. Philosophia quippe nostra fundamentum est humilitas. Etsi innumera sursum adiicias, eti[am] elemosynam, preces, jejunium, omnesque virtutes congeras, nisi eam pro fundamento posueris, omnia frustra et incassam adiicias, citoque corrueat, perinde atque adiicias illud super arenam extrellum. Nullum quippe opus bonum non illa egit, nullum sine illa stare poterit. Sed etiamsci continentiati dixeris, etiamsci virginitatem, etiamsci pecuniarum contemptum, etiamsci quidvis aliud, omnia immu-

SIVE PER OCCASIONEM, SIVE PER VERITATEM CHRISTUS, ETC.

Ista fuit, ut ipse non semel, maxime autem num. 5 et 6 aperte significat. Cum quidam huc Apostoli verba, *Sive per occasionem, sive per veritatem Christus annuntiatur, et in hoc gaudet*, quis in costu Ecclesiae lecta fuerant, ita praeinterpretarentur ut dicentes, dum Christus annuntiaretur, nihil interesse, an heretica et vera dogmata essent: hoc erroris portentum depellit ille, pluribusque demonstrat non eam esse Pauli sententiam; sed ex vera rerum gestarum historia Pauli sententiam hanc esse confirmat: Cum quidam Pauli iniuncti eum vinculis constrictum cernerent, ut Neronem in eum magis exasperarent, ipsique perniciem molirentur, veram sanamque fidem ideo praedicabant, ut auctio discipulorum numero tyranus ille in dictorem catenis onustum magis magisque saeviret, utpote ejus doctrinæ præconem extimatum: hac vero de causa, ait Chrysostomus, Paulus dicit, *Sive per occasionem, sive per veritatem Christus annuntiatur, et in hoc gaudet*. Multa præter hæc homilia in principio de humilitate, et in fine de utilitate necessitateque prectionis.

*Incerti interpretationem rejectimus, novamque paravimus.

[300] ΠΡΟΣ ἈΓΑΠΗΤΟΥΣ

Οὐκ εἰς δύο χραμέτους τῷ ἀποστολικῷ δητῷ τῷ λέγοτι, «Εἴτε προφέται, εἴτε ἀληθεῖα Χριστὸς καταγγέλλεται» καὶ περὶ ταπεινοφροσύνης.

ε Τοῦ Φαρισαίου καὶ τοῦ τελώνου μνημονεύσαντας πρώτην, καὶ δραματα ὃν τῷ λόγῳ ζεύξαντες ἐξ ἀρετῆς καὶ κακίας, ἐκάτερον διδείξαμεν, δοὺν μὲν τῆς ταπεινοφροσύνης τὸ κύρδος, δοὺν δὲ τῆς ἀπονοίας τὸ βλάβος. Αὗτη μὲν γὰρ καὶ δικαιοσύνη συμβιδήμενη καὶ νηστείας καὶ δεκάτας, δοτέρησεν ἐκείνη δὲ καὶ μετὰ ἀμαρτίας ζευχθεῖσα προδίλαβε τὸ τοῦ ἈΦαρισαίου ζεύγος, καίτοι καὶ τὸν ἡνίοχον ἔχουσα φῦλον. Τί γέρ τελώνου χείρον; Ἄλλ' δρμα; ἐπιειδὴ συνέτριψεν εἰποῦ τὴν ψυχήν, καὶ ἀμαρτωλὸν ἐσυνέτριψεν, οὐπερ δὲ, ὑπερέβη τὸν Φαρισαίον καὶ νηστείας [301] ἔχοντα εἰπεῖν καὶ δεκάτας, καὶ κακίας πάσης ἀπτηλαγμάνην. Τίνος ἔνεικαν, καὶ διὰ τοῦ; «Οὐτὶ εἰ καὶ πλεονεξίας καὶ ἀρπαγῆς ἀπῆλλαχτο, τὸν μητέρα τῶν κακῶν πάντων κανοδοξεῖν τε καὶ ἀπόνοιαν εἰχεν ἐρμηνέμανην ἐπὶ τῆς ψυχῆς. Διὰ τούτο καὶ ὁ Παῦλος παρακαλεῖ καὶ λέγει· Ἐκαστος τὸ ἐντοῦ δρόγον δυνηματίστω, καὶ τότε εἰς ἐαυτὸν τὸ καύχημα δξει, καὶ οὐκ εἰς τὸν ἔπειρον. Ἐκείνος δὲ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης παρῆλθεν εἰς μέσον κατῆγορος, καὶ πάντων τῶν ὄντων ἀνθρώπων ἐσυνέτριψεν εἰναι βατίτια. Καίτοι καὶ εἰ δέκα μόνον, καὶ εἰ πέντε, καὶ εἰ δύο, καὶ εἰ δύος ἐσυνέτριψεν προσθήκαν, οὐδὲ τοῦτο ἀνεκτὸν ἤνυν δὲ οὐχὶ προσθήκεν ἐσυνέτριψεν μόνον τῆς οἰκουμένης. ἀλλὰ καὶ κατηγόρησεν ἀπάντων. Διὰ τούτο ὑστέρησε κατέκ τὸν δρόμον. Καὶ καθάπερ ναῦς μυρία διαδραμούσα κύματα, καὶ πολλοὺς ἐκφυγοῦσας χειμῶνας, εἴτα δὲ αὐτῷ τῷ στόματι τοῦ λιμένος σκοπέλῳ τινὶ προσαράξεσσα πάντα τὸν ἐναποκέιμενον ἀπέλλιστον θησαυρὸν· οὕτω δὴ καὶ ὁ Φαρισαίοις οὖτος, τοὺς πόνους τῆς νηστείας ὑπομείνας καὶ τῆς ἀλλῆς ἀρετῆς ἀπάσης, ἐπειδὴ γλώττῃς οὐκ ἐκράτησεν, ἐν αὐτῷ τῷ λιμένι τὸ φορτίον ναυάρτιον ὑπέμεινε. Τὸ γάρ ἐξ εὐχῆς, διθεν κερδανεῖν δέσι, τοσαῦτα βλαβέντα μᾶλλον ἀπελθεῖν, οὐδὲν ἔτερον ἔτιν, ἢ ἐν λιμένι ναυάρτιον ὑπομείναι.

^a Ms. Colbertini 70 et 5038: Τοῦ αὐτοῦ. Πρὸ ταῦτας ξυλήσας εἰς Φαρισαίου, νῦν πρὸς τοὺς οὓς εἰς δέον, κ. τ. λ. ^b Duo ms. προδίλεται καὶ προέδραμε τὸ τοῦ. Savili. in marg. καὶ παρέδραμε.

β. Ταῦτ' οὖν εἰδότες, ἀγαπητοῖ, καὶ εἰς αὐτὴν τῆς ἀρετῆς τὴν κορυφὴν ἀνέλθωμεν, πάνταν δαυτοὺς ἱσχάτους νομίζωμεν, μαθόντες δὲ καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν οὐρανῶν ἀπόνοια δύναται κατενεγκεῖν τὸν μὴ προσέχοντα, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀδύσσου τῶν ἀμαρτημάτων ἀνενεγκεῖν εἰς ὕψος ταπεινοφροσύνη τὸν μετριάζειν εἰδότα. Αὗτη γάρ πρὸ τοῦ Φαρισαίου τὸν τελώνην ἰστησον· ἐκείνη δὲ, ἡ ἀπόνοια λέγω, καὶ ἡ ὑπερηφανία, καὶ ἀσωμάτου περιεγένετο δυνάμεως τῷ ἐπιθέλλοι. ή δὲ ταπεινοφροσύνη καὶ τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων ἡ ἐπίγνωσις εἰς παράδεισον τὸν ληστὴν εἰσήγαγε πρὸ τῶν ἀποστολῶν. Εἰ δὲ οἱ τὰ οἰκεῖα ὅμολογοῦντες ἀμαρτημάτα, τοσαῦτην δαυτοῖς προξενοῦσι τὴν παρθητικὴν, οἱ πολλὰ μὲν ἐαυτοῖς συνειδέτες ἀγαθά, ταπεινοῦντες δὲ ἐαυτῶν τὴν ψυχήν, πάσων οὐκ ἐπιειδόνται στεφάνων; «Οταν γάρ ἀμαρτία συμβεβημένη ἡ τῇ ταπεινοφροσύνῃ, οὐτω τρέχει μετ' εὐκολίας, ἀς δικαιοσύνη μετ' ἀπόνοιας οὐσαν ὑπερβῆται καὶ προλαβεῖν. «Ἄν τοίνυν μετὰ δ. καισάρις τοις αὐτὴν συνάψῃς, ποὺ οὐκ ἀφίξεται; πόσσους οὐ διαβήσεται οὐρανούς; Παρ' αὐτὸν πάντας στήσεται τοῦ Θεοῦ τὸν θρόνον ἀνὰ μέσον τῶν ἀγγέλων μετὰ παρθητικῆς πολλῆς. Πάλιν εἰ μετὰ δικαιοσύνης ἡ ἀπόνοια ζευχθεῖσα, τῇ τῆς οἰκείας κακίας ὑπερβολῇ καὶ βαρύττει καθειλεύσαι τὴν ἐκείνης παρθητικὴν ἴσχυσταν, δι μετὰ ἀμαρτίας ἡ συμβεβημένη, εἰς πόσην οὐ καταχρημνίσαι δυνήσεται τὸν ἔχοντα αὐτὴν γένναν;

Ταῦτα λέγω, οὐχ ἵνα ἀμελῶμεν δικαιοσύνης, ἀλλ' ἵνα φύγωμεν διόπνοιαν· οὐχ ἵνα ἀμαρτάνωμεν. ἀλλ' ἵνα μετριάζωμεν. Θεμέλιος γάρ ἐστι τῆς καθ' ἡμᾶς φιλοσοφίας τῇ ταπεινοφροσύνῃ. Καὶ μυρία δινωμένοις οἰκοδομήσῃς, καὶ ἐλεημοσύνῃ, καὶ εὐχῇς, καὶ νηστείαις, πάντα εἰκῇ καὶ μάτῃν ἐποικοδομηθεῖσται, καὶ καταπεσεῖται ῥεδίως κατὰ τὴν οἰκοδομὴν [302] ἐκείνην τὴν ἐπὶ τῆς ψάμμου τεθείσαν. Οὐδὲν γάρ θετιν, οὐδὲν τῶν ἡμετέρων κατορθωμάτων, δι οὐ ταῦτα δεῖται· οὐδέν ἐστιν, δι χωρὶς ταῦτης στήναι δινῆται. Ἀλλὰ καὶ σωφροσύνην εἰπεῖς, καὶ παρεντιαν, καὶ χρημάτων ὑπεροψίαν, καὶ ἐτιούν, πάντα

επάθετα και έναγη και βρέσυρχι τακτινοφροσύνης ἀπούσις. Πανταχοῦ τοίνυν αὐτὴν παραλαμβάνωμεν, ἀν δήμασιν, ἐν πράγμασιν, ἐν ἐνθυμήμασι, καὶ μετὰ ταῦτας ταῦτας οἰκεδομῶμεν.

γ. Ἀλλά τὰ μὲν περὶ τακτινοφροσύνης Ιεροταῖ, οὐ πρὸς τὴν ἀξίειν τοῦ κατορθώματος· οὐδὲς γάρ αὐτὴν καὶ τὴν ὑμνήσαις δυνήσεται· ἀλλὰ πρὸς τὴν εὐκεστιν τῆς ὑμετέρας ἄγαπτης. Εἴ γάρ οὐδὲ ταῦτα καὶ ἀπὸ διλγόνων τῶν εἰρημένων μετέ πολλῆς αἰτιοπάσσεσθε τῆς σπουδῆς. Ταῦτη ἡ ἀνάγκη καὶ τὴν ἀποστολικὴν ἥρησιν τὴν σημερον ἀναγνωσθεῖσαν, πολλοὶς δικαιοῦσαν παρέχειν βρεθύματας πρόφεσιν, ποιεῖσαι φανεράν καὶ δῆλην, ὡστα μὴ ψυχράν τινα ἀπολογίαν ἀνταύδειν τινας πορθομένους τῆς οἰκείας ἀμελεῖν αὐτηρίας, φέρε, ἀπὸ ταύτην τὸν λόγον ἀγάγωμεν. Τίς οὖν ἔστιν ἡ ἥρησις; Εἴτε προράσει, φησίν, εἴτε ἀληθεύειτε Χριστὸς καταγγέλλεται. Τοῦτο πολλοὶ περιφρουσιν· ἀλλὰ καὶ ὡς θυτοῦν, οὐ τὰ πρότερα, οὐ τὰ μετά ταῦτα ἀναγνωσθοῦσαν· ἀλλὰ τῆς ἀκολουθίας τῶν διεπάντας μελῶν ἀπὸ διληθροῦ τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς τοὺς ἀρθυματέρους προβάλλονται. Ταπιχειροῦντες γάρ αὐτοὺς τῆς ὑγιοῦς ἀπάγειν πίστεως, εἴτε ὄρωντες δεσμούσας καὶ τρέμοντας, ὡς οὐκ ἀκίνθινον διν τούτῳ ποιεῖν, καὶ βουλόμενοι τὸν φόνον αὐτῶν ἐκλύειν, τὴν ἀποστολικὴν ταύτην περάγουσιν ἥρησιν, λέγοντας· Ὁ Παῦλος συνεχώρησ τούτο, εἰπὼν· Εἴτε προράσει, εἴτε ἀληθεύει Χριστὸς καταγγελλέσθω. Ἀλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστι. Πρώτον μὲν γάρ οὐκ εἰρῆσαι, παταγγελλέσθω, ἀλλὰ, παταγγέλλεται· πολὺν δὲ τὸ μέσον τούτου κάκενον. Τὸ μὲν γάρ εἰπεῖν, παταγγελλέσθω, νομοθετοῦντος ἔστι· τὸ δὲ εἰπεῖν, παταγγέλλεται, τὸ συμβαντὸν ἀπαγγέλλοντος. Οὐτὶ δὲ οὐ νομοθετεῖ Παῦλος εἰράσεις εἶναι, ἀλλὰ ἀπάγει πάντας τοὺς αὐτοὺς προσχέντας, ἀκομούσι τὶ φησιν· Εἴ τις ὑμᾶς επαγγελλέσται καρδιά παρελέγεται, ἀνάθεμα δυταῖ, καὶ ἄρτος, καὶ μῆλος ἔξι σφραγῶν. Οὐδὲ δὲ ἀπειθεμέντος καὶ δευτέρου καὶ ἄγγελον, εἰ τὸ πρόγματι ἀκίνθινον γέγονε, εἰτε προφητὴ τὸν τοιμάτα τῷ πατέρᾳ τοῦ προφήτη τοῦ Χριστοῦ. Ιδού καὶ ἀπίστητα τάσσεις, καὶ συγγνώμην οὐκ εἴπειν. Εἰ γάρ ἡν σύγγνωμη, κίνδυνος οὐκ ἦν· εἰ δὲ κίνδυνος οὐκ ἦν, οὐκ ἂν ἀροῦθηθεί Παῦλος· καὶ οὐκ δὲ Χριστὸς δὲ τὰ ζιζάνια καὶ δικινεῖσαι καταπατήναι, εἰ πράγμα ἀδιάφορον ἦν καὶ τούτῳ, κάκενῳ, καὶ ἀτέρῳ προτάχειν, καὶ ταῦτα δεῖται.

δ. Τί ποτ' οὖν ἔστι· τὸ λογόμανον; Μικρὸν δικαίων υἱὸν τὴν Ιστορίαν ἀπασαν διηγησασθαι βούλομαι· διὶ γάρ εἰδόντες ἐν τίσιν δὲ Παῦλος ἦν, ἡνίκα ταῦτα ἐπιστείλλεν. Καὶ τοῖνυν ἡν τότε· Ἐν δισματηρίῳ [303] καὶ ἀλύσεσται καὶ κινδύνοις ἀφορήτοις. Πόδεν τοῦτο δῆλον; Ἐξ αὐτῆς τῆς ἐπιστολῆς· Ἀνωτέρω γάρ τούτου φησι· Γινάσκειν δὲ ὑμᾶς βούλομαι, ἀδελφοί, διτε τὰ καὶ ἀγεθέ μάλλον εἰς προσοχὴν τοῦ Εὐαγγελίου ἀπίστετος, τοτε τοὺς δευτούς μονι φανερούς ἐτο Χριστῷ γενθεῖσαι ἐτο διλητῷ πρατιτῷ, καὶ τοῖς λοιποῖς μάκαρι καὶ τοῖς πλειστοῖς δὲ τῷ διαλέξεν πεποθεταὶ τοῖς δευτοῖς πρεστοτέροις τοῦ θεοῦ πατέρος· τοῦτο διαδεικνύεται. Οὐδὲ γάρ τούτο δευτός· διτε εἰς ἡν διαμαρτών, καὶ δεύμενος προστασίας· ἀλλ' ἔτι διαδρωτος ἦν, διαδρωτος· τοῦ θεοῦ τιμώτατον ζῶον, καὶ δι' θν οὐδὲ τοῦ Μονογενοῦς διατήρη ἀφείστα.

ε. Μή γάρ μοι τούτο εἰπεῖς, διτε Δραπέτης δὲ νέιν, καὶ ληστῆς καὶ κλέπτης, καὶ μυριών γέμων κακῶν.

ληστῆς τῆς οἰκίας ἀπόδεις, παθευθέντων ἀπάντων, τὰ πάντα ὑπαιρούμενος, ἀπειδόντες θηρία τοῦ τινὸς λύχνου, καὶ τὸ φῶς οἰδηνούσι, καὶ τὸν λυχνούχον ανειρεῖται, ἵνα μετὰ ἀδειάς αὐτῷ τὰ τῶν ἀλλοι ὑπαιρούμενα καὶ ἀρπάζειν ἔχῃ· οὗτος δὲ καὶ Νέρων ὁ Καίσαρ τός, ὁ σταρτητικὴς ληστῆς καὶ τοιχορύχος, παθευθέντων ἀπάντων φαύλων, γάμους μιορύτων, οἰκίας ἀνταρέσουν, ὃποιν κακίας εἰσάσθαι πιθεικούμενος, ἀπειδόντες τὸν Ελαύνον εἰς λύχνον φάνταστα λόγον, καὶ ἀλλάγοντας αὐτοῦ τὴν πονηρίαν, ἀπούδαζε καὶ τὸ κήρυγμα σύσσαι, καὶ τὸν διδάσκαλον ἀνελεῖν, ἵνα μετ' ἱερούσας αὐτῷ πάντα ποιεῖν ἔχῃ, καὶ δῆσας τὸν λόγιον ἐκείνον ἀνέβαλεν εἰς δεσμωτήριον. Τότε τούτον ταῦτα ἔγραψεν ὁ μακάριος Παῦλος.

Τές οὐκ ἀν ἐκπλαγεῖται, τές οὐκ ἀν θαυμάσεις; μᾶλλον δὲ τίς κατ' ἀξίαν ἐκπλαγεῖται καὶ θαυμάσεις εἰν τὴν γενναλαν ἐκείνην καὶ οὐρανομήκη φυχήν, διτε δεδμένος; ἐν Ρώμῃ καὶ καθαιρύγμανος, ἀπὸ τοσούτου διαστήματος θυλακητοῖς ἐπιστείλλεται; Ἰστα γάρ δοῦν τὸ μέσον Μακεδονίας καὶ Ρώμης. Ἀλλ' οὐτε τῆς ὁδοῦ τὸ μῆκος, οὐτε τοῦ χρόνου τὸ πλῆθος, οὐτε δὲ τῶν πραγμάτων δύλος, οὐτε δὲ κίνδυνος καὶ τὰ ἐπαλληλα δεινά, οὐτε δέλλον τὴν ἀγάπτην καὶ τὴν μνήμην ἀξέβαλε τῷ μαθητῶν, ἀλλ' εἰχεν αὐτοῖς ἀπαντας τὸ διανοὶς· καὶ οὐκ οὐτας αὐτῷ ταῖς ἀλύσεσιν εἰ χειρες ἀξέβαντο, ὡς τῷ πάθει τῶν μαθητῶν τὴν φυχὴν συνεθέτετο καὶ προσήλωτο· διπάρ εὖν καὶ αὐτὸς θελῶν δὲ τῷ προσιμιψῇ τῆς ἐπιστολῆς θειεῖ· Μια τὸ δύστητο μετὸ τῇ μαρδίᾳ μον ὑμᾶς, διτε τοῖς δευτοῖς μον, καὶ δὲ τῇ ἀπολογίᾳ καὶ θενατούσι τοῦ Εὐαγγελίου. Καὶ καθάπερ βασιλεὺς ἐπὶ τὸν θρόνον διαβάσεις ἔπειτα καὶ καθίσιος εἰν ταῖς βασιλικαῖς αὐλαῖς, μυριές εἰδῶν; δέχεται πανταχοῦν ἀπιστολές· οὐτα δὴ κακίνος, καθάπερ τὸν βασιλικαῖς αὐλαῖς τῷ δευτοτηρίῳ καθήμενος, παλλῷ πλεύει καὶ ιδεύετο καὶ ἐπιμπετε τὰ γράμματα, τὸν παντεγγέθεν διθνῶν ἐπὶ τὴν ἐκείνου σφιαν ὑπὲρ τῶν καθ' ἀκίνθινος πραγμάτων ἀνεφερόντων ἀπαντα· καὶ τοσούτῳ πλεύεια πράγματα τοῦ βασιλεύοντος φύκονδης, διεφ καὶ μείζων διρχήν ἀμπατίστητο. Οὐ γάρ δὴ τοὺς τὴν Ρώμαλον οἰκούντας κύρων μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς βαρδάρους ἀπαντας, καὶ γῆν καὶ θάλασσαν φέρων εἰς τὰς ἀκίνην χειρας τηθηκεν δὲ θεός. Καὶ τούτο δηλῶν Ρώμαλος ἐλεγεν· Οὐ δέλλον δὲ ὑμᾶς ἀγροεῖται, ἀδελφοί, διτε καλλίδιες διλέεται προσέμηνη πρόδες ὑμᾶς, καὶ ἀκαλύπθητο διηρέτη τοῦ δεύρου, ίται τινὰ παρκότε σχά καὶ ἐν ὑμῶν, καθώς καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς διθνεστον· Ἐλίησοι τε καὶ βαρδάροις, σοροῖς τε καὶ [304] διορθίστης εἰμι. Καὶ διπάστη τούτον ἀφρόντες τὴν ἡμέραν, τούτο δὴ Κορινθίας, τούτο δὴ Μακεδονίας, τοὺς θυλακητοῖς, τῷς Καππαδόκαις, τῷς Γαλερίους, τῷς Ἀθηναίοις, πῶς οἱ τὸν Πόντον οἰκούντες, τῷς ἀπαντας διαδρωτοί. Ἀλλ' δημάς τὴν γῆν ἀπασαν ἐγκαγιαστεμάνος οὐκ ὑπὲρ διθνῶν διοκλήρων διεμέριμνα μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ διθνῶν διοκλήρων· καὶ νῦν μὲν δὲ· Ὁνήσιμον τὴν ἐπιστολὴν ἐπεμπε, νῦν δὲ διὰ τὸν πάρα Κορινθίοις πεπορνευεστά. Οὐδὲ γάρ τούτο δευτός· διτε εἰς διαμαρτών, καὶ δεύμενος προστασίας· ἀλλ' ἔτι διαδρωτος ἦν, διαδρωτος· τὸν θεῷ τιμώτατον ζῶον, καὶ δι' θν οὐδὲ τοῦ Μονογενοῦς διατήρη ἀφείστα.

ε'. Μή γάρ μοι τούτο εἰπεῖς, διτε Δραπέτης δὲ νέιν, καὶ ληστῆς καὶ κλέπτης, καὶ μυριών γέμων κακῶν.

β Καὶ τούτο τοῦ παντεγγέθεν τὸ γρ. Cod. 788 συχνᾶς.

ε' Διο τοῦ μὲν Ὀνησιμοῦ τῆν.

da, exsecranda et abominanda absentia humilitate sunt. Ubique igitur illam in verbis, in operibus, in cogitationibus assumamus, et cum illa hæc adficiemus.

5. Verum de humilitate hæc satis sunt, non pro dignitate rui; nemo quippe illam condigne celebrare possit; sed ad intelligentiam vestra caritati dandam. Novi quippe vos ex paucis illis, que præfati sumus, illam multo studio suscepisse. Quis vero necesse est apostolicum dictum hibernæ lectionis, quod multis videtur segnitie occasionem præbere, planum facere, ut ne quidam inde frigida sumpta excusatione salutem suam negligant: age illo sermonem transferamus. Quodnam est dictum illud? *Sic per occasionem, inquit, ait per veritatem, Christus annuntiatur (Philipp. 1. 18).* Hec multi simpliciter et temere circumserunt, qui nec priora nec sequentia legerunt; sed resecta reliquorum membrorum serie, in animarum stavarum perniciem hæc seignioribus proponunt. Nam duu tentant eos a sana fide abducere, deindeque vident eos formidolosos ac tremulos, quasi id non valat periculum: ut timorem eorum solvant, hoc apostolicum proferunt dicentes, Paulus hoc concessit, inquietus, *Sic per occasionem, sic per veritatem, Christus annuntiatur.* Sed hæc non ita se habent, non ita utique. Nam primo non dixit, annuntietur, sed, *Annuntiatur*, quod multum differt ab illo. Etenim dicere, annuntietur, legem dantis est; *Annuntiatur*, vero dicere, id quod contingit narrantis est. Quod vero Paulus non legem ferat ut sint hereses, sed abducat omnes qui ipsi attenderent, audi quid dixerit: *Si quis vobis evangelizat præter id quod acceperatis, anathema sit, et si ego, et si angelus de cœlis (Gal. 1. 8. 9).* Non autem et se et angelum anathematizasset, si rem sine periculo esse scivisset. Ac rursum: *Amator enim vos Dei amulatione: despondi enim vos uniuero virginem castam; timeo autem ne, sicut serpens Evans decepit astutia sua, sic corrumpantur sensus vestri a simplicitate qua est in Christo (Gen. 3. 4; 2 Cor. 11. 2. 3).* Ecce et simplicitatem posuit, et veniam non dedit. Nam si venia esset, certe periculum non erat; si periculum non erat, non utique timueret Paulus; neque Christus zizania comburi jussisset, si res indifferens erat huic, illi vel alii attendere omnibusque simpliciter.

4. Quid sibi vult illud quod dictum est? Paulo altius vobis totam historiam repeatam: sciendum quippe est quo in statu Paulus esset cum hæc scriberet. Quo in statu igitur erat? in carcere, et catenis, in gentibusque perieulis. Undenam id liquet? Ex ea ipsa epistola: nam antea dixerat: *Scire autem vos volo, fratres, quod ea, quæ circa me sunt, magis ad profectum venerunt evangelii; ita ut vincula mea manifesta fierent in Christo in toto praetorio et ceteris omnibus; et plures e fratribus in Domino confidentes vinculis meis, abundantius auderent sine timore verbum Dei loqui (Philipp. 1. 12-14).* Nero erat, qui illum in carcere in conjecrat. Quemadmodum enim prædo quidam cunctis dormientibus domum ingressus, dum omnia abri-

pit, si quem videat lucernam accendere, lumen extinguuit, et illum interimit, et omnia libere posuit auferre et abripere: sic et tunc Nero Caesar, cui quidam prædo et compilator, dormientibus omnibus, profundèque somno obrutis, omnia bona abripiebat, nuptias invadebat, domos subvertebat, omne genus sequitur exhibebat: cuunque Paulum videret lucernam per totum orbem accendere, nempe doctrina verbum, ejusque nequitiam redarguere, prædicationem extinguere et doctorem occidere conatus est, ut omnia cum potestate sibi facere licet: vinciturque sanctum illum conjecit in carcerem. Tunc igitur hæc beatns Paulus scripsit.

Sollicitudo Pauli erga discipulos; discipulorum erga magistrum amor. — Quis non stupeat? quis non admiretur? imo quis, ut par est, stupeat et admiretur generosum illum et ad casus pertinenteum animum, qui Romæ vincitus et incarcerated, ex tanto intervallo Philippensibus scriberet? Scitis quantum spatium sit Macedoniam inter et Romanam. Sed neque itineris longitudo, neque diurnitas temporis, neque recessum tumulus, neque pericula et frequentia mala, neque aliud quidpiam caritatem memoriamque discipulorum dejiciebat; sed omnes ille in mente servabat: neque ita catenis manus ligabantur, ut anima ejus amore discipulorum devincta affixaque erat: quod ipsum initio epistolæ declarabat: *Eo quod habeam vos in corde in vinculis meis, et in defensione et confirmatione evangelii (Philipp. 1. 7).* Et sicut rex mane in solium consecendens, in regalibus aulis sedens, iuniores statim undique recipit epistolas: sic et ille quemadmodum in regiis aulis in carcere sedens, multo plures accipiebat atque mittebat epistolas, gentibus undique negotia sua omnia ad ejus sapientiam referentibus: tantoque plura ille negotia, quem ipse Imperator, gerebat, quanto majus sibi communias imperium habebat. Neque enim Romanam tantum ditinem, sed etiam barbaros omnes, terram et mare in manus ejus tradiderat Deus. Idque Romanis declarans dicebat: *Nolo autem vos ignorare, fratres, quia sæpe proposui venire ad vos, et prohibitus sum usque adhuc; ut aliquem fructum habeam et in vobis, sicut et in ceteris gentibus: Græcis et barbaris, sapientibus et insipientibus debitor sum (Rom. 1. 13. 14).* Quotidie ergo sollicitus erat, quid Corinthii, quid Macedones agerent: quomodo Philippenses, quomodo Cappadociæ, quomodo Galatz, quomodo Athenienses, quomodo Pontum incolentes, quomodo omnes homines se haberent. Attamen, cum universus orbis ipsi concreditus esset, non tantum de gentibus omnibus erat sollicitus, sed etiam de uno quopiam homine: et nunc propter Onesimum epistolam militabat, nunc propter eum, qui apud Corinthios fornicatus erat. Neque enim hoc considerabat, quod unus esset is qui peccaverat, et patrocinio egredet, sed quod homo esset: homo, inquam, pretiosissimum Deo animal, et propter quem Pater Filio suo non pepercit.

5. Ne mihi dixeris quod ille fugitus, quod latro, quod fur, et innumeris onustus vitiis; vel quod men-

dicas, abjectus; vilis et nullius pretii: sed cogita pro filio Christum mortuum esse, idque tibi satis est ad omnem suscipiendam caram. Cogita quam esse oporteat cum quam Christus sic honoraverit, ut neque sanguini suo papercerit. Neque enim, si rex pro aliquo sese immolare vellet, alius quereret arguentum, quod magis ille esset, regique carissimus, ut ego quidem existim: mors quippe satis esset ad declarandum ejus qui mortem suscepere erga illum affectum. Jam vero non homo, nec angelus, nec archangeles, sed ipse celorum Dominus, ipse uirginatus Filius Dei caras iudicatae scipiam tradidit pro nobis. Annona igitur omnia faciemus, omnia testabimur, ut bonitas tanto affecti honore nostra fructuosa cura et sollicitudine? Ecquum habebimus excusationem? quam veniam? Hoc ipsa Paulus iudicat dicens: *Nec cibo tuo illum perdas, propter quem Christus mortuus est* (Rom. 14. 15). Eos enim qui fratres sperant et tamquam infirmos despiciunt ut pudeant, et ad proximi caram studiamque inducat, vice omnia mortua Domini posuit. Ex tanto igitur intervallo in carcere sedens Philippensibus scriptit. Talis quippe est caritas erga Deum; nullis rebus impeditus humanis, nuptio quo in ecclesiis radicem habeat et remuneracionem. Et quid dicit? *Scrie vos solo, fratres* (Philipp. 1. 12). Videlicet caritas erga discipulos? videlicet magistri sollicitudinem? Audi et affectum discipulorum erga magistrum, ut scias ideo illos fortis invictaque fuisse, quod mortuo amore devincti essent. Nam si *Fratre qui adjunctor a fratre, quasi cito forma* (Pro. 18. 19), malo magis tot homines caritatis vinculis constricti, omnes depellant maligni dampnus inuidiae. Certo quod Paulus devinctus esset discipulis, non opes est demonstrare vel dicere, quando etiam vinculis constrictis illorum sollicitudinem gererat, et quotidie pro illis merichabatur, incensus amore.

6. Quod vero discipoli Paulo essebat omni studio devincti, non viri solum, sed etiam mulieres, audi quid dicat de Phoebe: *Commendo vobis Phoebam sororem, quem in ministerio est Ecclesia, quem est in Corintheis, ut eam suscipiant in Domino digno sanctis; et associetur ei in quocumque negotio vestri indiquerit, quem adstitit malis, et mihi ipse* (Rom. 16. 1. 2). Verum hic circa patrocinium tantum ipsius studio testimonium dedit: Priscilla vero et Aquila uoque ad mortem Pauli gratia processerunt. De illis autem hoc modo scribit: *Salutem vos Aquila et Priscilla, qui pro anima mea corsicam suam supplicaverunt* (Rom. 16. 3. 4) (a), ad mortem videlicet. De alio quoque sic ad illos scribit: *Uaque ad mortem accessit, tradens animam suam, ut impleret id, quod ex vobis debeat erga me obsequium* (Philipp. 2. 30). Videlicet quomodo magistrum diligenter, quomodo prius, quam anima sua, ejus tranquillitati prospicerent? Quamobrem nein tunc illos superabat. Ille porro dico, non ut audiamus tantum, sed etiam ut imitemur: neque subditis tantum loquer, sed etiam magistris; ut discipuli

multum erga magistros caram exhibeant, uique magistri emulamur quem Paulus erga subditos affectionem habeant, nec solum presentes, sed etiam procul positos. Si quidem Paulus ac si in toto orbe eum cum in domo habitat, sic de eum uiam salutis sollicitus erat, missaque vinculis suis, xeruanis, plagiis, angustiis, considerabat et sciencibatur quotidie, quomodo se haberent ea, que ad discipulos spectabant: sepoque illa solum de causa mittebat, nam Timotheum, nunc Tychicum: nam de hoc quidem ait: *Ut sciar que ad nos spectant, et conseretur corda nostra* (Ephes. 6. 21): de Timotheo autem: *Misi eum ad nos non emplius emittas, ne forte testarari nos te qui tentas* (1. Thess. 3. 3). Aliibi vero Titum, aliibi alium. Quia enim ipse uno detinens in loco illis adesse non poterat, qui vires eius erant, per discipulos sive ipse conveiebat.

7. *Caritas inaequalitatem abicit.* — Tunc ergo in vinculis cum esset, Philippensibus scriptit: *Scrie autem vos solo, fratres* (Philipp. 1. 12); discipulos vocat fratres. Talis quippe caritas est: inaequalitatem omnem abicit, praeminentiam et dignitatem non servit; sed etiamque quis sit omnia sublimior, ad omnium humillimum descendit, quod et Paulus feciebat. Sed audiamus quid illos scire velit: *Quia quis circa me sunt, magis ad profectum servent evangelium* (Ibid.) Die uniki, quomodo et qua ratione? Num a vinculis liberatus es? num catenam depositisti, et cum libertate in urbe praedicas? num in Ecclesiam ingressus longos malusque texuisti sermones circa fidem, multosque adeptus discipulos abcessisti? num mortuos suscitasti, et admiracioni fuisti? num leprocos mundasti, et omnes stupescisti sunt? num dentes fugasti, et sublimis inde factus es? Nihil horum, laqui. Quonodo igitur profectus evangelii fuit? dic, queso. Ita ut, inquit, *sincula mea manifesta in Christo fuerint in toto praetorio, et in ceteris omnibus* (Ibid. v. 15). Quid dicas? Illicine profectus? haec accessio? hoc augmentum praedicationis, quod omnes didicirint, te vinculum esse? Eiam, inquit. Audi igitur ea, que sequuntur, ut discas, vincula non modo impediuntur non sive fuisse, sed etiam argumentum majoris fiduciae: *Ita ut plures e fratribus in Domino, confidentes vinculis meis, abundantius auderent sine timore verbum loqui* (Ibid. v. 14). Quid dicas, Paule? Vincula non anxietatem, sed fiduciam indidere? non timorem, sed amorem? Non habent haec dicta consequentiam. Scio et ego. Non enim secundum humanarum rerum morem haec contigerunt, inquit: sed supra naturam sunt illa, et divine gratia gesta. Ideo quod alias anxietatem parit, id apud illum fiduciam prebeat. Etenim si quis capio constrictaque duco id evulget, totum exercitum in fugam conjicit: et si quis pastorem ex ovili abduxerit, abigendis gregis libertatem prebeat. Verum non sic in Paulo, sed contrarium eveniebat. Nam dux alligabatur, et alacriores milites erant, majorique animo adversarios adorabantur: pastor constrictus erat, et oves non coassebantur, nec dispergebantur.

8. *Abrunnix et catena Pauli magna consolatione*

(a) Haec differunt a textu epistole ad Romanos.

ἡ δὲ πτωχὸς; καὶ ἀπέρθιμόνος, καὶ εὐελής, καὶ εὐένδεξ λόγον· ἀλλὰ ἐννόησον δὲ τοῦτο καὶ ὑπὲρ τούτου Χριστὸς ἀπόθενε, καὶ ἄρκεῖ σοι τοῦτο εἰς πάσας προνοίας ὑπόθεσιν. Ἐννόησον ὅποιον τινὰ ἔκεινον εἶναι χρῆ, ὅν τοσούτου Χριστὸς ἀτιμήσατο, ὡς μηδὲ τοῦ αἰματος φέρεσσθαι τοῦ ἁυτοῦ. Οὐδὲ γάρ, εἰ βασιλεὺς ὑπὲρ τινὸς εἴλετο καταβῆσαι ἁυτὸν, ἔξητησαμεν δὲν ἀτέραν ἀπόθειξιν τοῦ μέγαν τινὰ εἶναι καὶ περιπούδαστον ἐκείνον τῷ βασιλεῖ, οὐκ Ἕγωνε οἷμα· Ἡρκεὶ γάρ ἡ τελευτὴ δεῖξε τοῦ τετελευτήκοτος τὴν περὶ αὐτὸν ἀγάπην. Νυνὶ δὲ οὐκ ἀνθρώπος, οὐκ Ἀγγελος, οὐκ ἀρχάγγελος, ἀλλὰ αὐτὸς ὁ τῶν οὐρανῶν δεσπότης, αὐτὸς ὁ μονογενῆς Γῆς τοῦ Θεοῦ σάρκα περιβαλέμενος ἀπέδωκεν ἁυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν. Οὐ πάντα εὖν ποιήσομεν καὶ πραγματευσόμεθα, ὥστε τοὺς οὗτοις τιμηθέντος ἀνθρώπους πάσης ἀπολαύσαι περὶ ἡμῶν προνοίας· Καὶ ποιῶν ἔξομεν ἀπολογίαν; τίνα συγγρώμην· Τοῦτο γοῦν αὐτὸν καὶ δὲ Παῦλος ἐνεκυρύμενος ἔλεγε· Μή τῷ βράχῳ σου ἐκεῖνον ἀσπάλινε, δι' ὃν Χριστὸς ἀπέθεσε. Τοὺς γάρ καταφρονοῦντας τῶν ἀδελφῶν, καὶ τὸν ἀσθενῶνταν ὑπεροώντας βούλμενος· Ἐντέρθαις καὶ εἰς πουθὶν ἀγαγεῖν καὶ πελσαὶ κήδεσσαὶ τῶν τάλησίον, ἀντὶ πάντων τὴν τοῦ Δεσπότου θάνατον τέθεικε. Καθήμενος τούτους ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ τοῖς Φιλιππησίοις ἀπέστελλεν ἐκ τοσούτου τοῦ διαστήματος· Τοιαύτη γάρ ἡ κατὰ θεὸν ἀγάπη· οὐδὲν τῶν ἀνθρώπων διακόπτεται, μνωθὲν ἔχουσα τὰς ρίζας ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ τὰς ἀμοιβὰς α. Καὶ τί φησι; Γινώσκειν δὲ ὑμᾶς βού λογα, ἀδελφοί. Εἴδες πρόνοιαν ὑπὲρ μαθητῶν; εἰδεὶς διδασκάλου κηδεμονίαν; "Ἄκουον καὶ φιλοστοργίαν μαθητῶν περὶ τῶν διδάσκαλον, ἵνα ἔχεις δὲ τούτο ἥν τὸ ποιῶν Ισηγορὸς ἐκείνους καὶ ἀκαταγωνίστους, τὸ συνδεσμόθεαν ἀλλῆλοις. Εἰ γάρ ἀδελφός ὃς καὶ ἀδελφὸς Βοηθούμενος, ὡς πάλις ὀχυρός, πολλῷ μᾶλλον τοσοῦτος συνδεσμένοι τοι· τῆς ἀγάπης δεσμοῖς, πᾶσαν ἓν ἀπεκρύσαντο τὴν τοῦ πονηροῦ δαίμονος ἀπεισολήν. "Οτι μὲν οὖν δὲ Παῦλος συνδέδετο τοῖς μαθηταῖς, οὐδὲ ἀποδίξεις δὲι λοιπὸν ἡμῖν, οὐδὲ λόγου, δικούς γε καὶ δεσμούν· αὐτῶν δὲ μερίμνα, καὶ καθ' ἔκστην ἡμέραν καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ἀπέθησε τῷ πόθῳ πυρούμενος.

[305] Γ. "Οτι δέ καὶ οἱ μαθηταὶ τῷ Παύλῳ συνδέδεμνοι μετὰ ἀκριβειας ἡσαν ἀπάστης, καὶ οὐκ ἀνδρὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναικες, ἀκουον τί φησι περὶ τῆς Φοίβης· Συνίστημι δὲ ὑμῖν Φοίβην τὴν ἀδειάτρην, διάκονορος οὖσαν τῆς Ἐκκλησίας τῆς ἐν Κερκυραίς, ἵνα προσδέξησθε αὐτὴν ἐν Κυρίῳ ἀξιῶς των ἀγίων, καὶ καραστήσεις αὐτῇ, ἐτῷ δὲ ὑμῶν ἀρ-γματι κρήπῃ, ἡτις προστάτης καὶ λιῶν ἐγενήθη, καὶ αὐτοῦ ἀμοιβῆς· Ἀλλ' ἐνταῦθα μὲν μέχρι προστάσιας ἀμαρτύρησεν αὐτῇ τῇ σπουδῇ· Πρίσκιλλα δὲ καὶ Ἀκύλας καὶ μέχρι θανάτου διὰ τῶν Παύλου ἔχωρησαν, καὶ περὶ αὐτῶν δὲ οὗτοι γράφει λέγων· Ἀσπάζονται ὑμᾶς Ἀκύλας καὶ Πρίσκιλλα, οἰτινες ὑπὲρ τῆς ψυχῆς μου τὸν ἁυτῶν τρόποντος ὑπέθηκαν· εἰς θάνατον δηλούντες. Καὶ περὶ ἑτέρου πάλιν αὐτοῖς τούτοις γράψων, φησιν· "Οτι ήγησοσθεις θάνατον, παραβουλευσμένος τῇ ψυχῇ, Ιητος τὸν ὑμῶν διατέρημα ἀπαπληρώσῃ τῆς πρός με λειτουργίας. Εἴδες πάντες ἀφίσουν τὸν διδάσκαλον; πᾶς πρὸ τῆς ψυχῆς τῆς θανάτου τὴν δικούσιν τὴν ἀκείνου; Διὰ τούτο οὐδεὶς αὐτῶν παρειγένετο τότε. Ταῦτα δὲ λίγων, οὐχ ἵνα ἀκούωμεν μόνον, ἀλλὰ ἵνα καὶ μι-

^a Μεσ. τὰς ἀμοιβάς. Edidit τὰς ἀφορμάς.

^b E Cod. 746 αἰδῆς.

^c Hinc nos quadrant ad textum Epist. ad Romanos.

^d Duo Mss. ἵνα καὶ διεγράφωμεν.

PATROL. Gr. Ll.

μώμεθα δ· καὶ οἱ πρὸς τοὺς ἀρχομένους μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἀρχοντας ἡμῖν δὲ λόγος ἀποτείνεται, ἵνα καὶ οἱ μαθηταὶ παλλήν περὶ τοὺς διδάσκαλους κτηματίναν ἐπιδεικνύντεαι, καὶ οἱ διδάσκαλοι τὴν εὐτὴν τῷ Παύλῳ φιλοστοργίαν περὶ τοὺς διποτατομένους ἔχωσιν, οὐχὶ τοὺς περόντας μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς πόρθωμέν διτελεῖν διποτατομένους ἔχωσιν· Καὶ γάρ δὲ τοῦλος καθάπερ μίαν οἰκιῶν οἰκεῖαν τὴν οἰκουμένην δ· εἰσαν, οὗτοι τῆς πάντων ἐφρόντιζε σωτηρίας· καὶ τὰς αὐτοὺς πάντας ἀφεῖς δεσμά καὶ θλίψεις καὶ πληγάς καὶ στενοχωρίας, ἀπεσκόπει καὶ ἐπινθάνετο καθ' ἔκστην ἡμέραν, πῶς τὰς μαθητῶν ἔχοι· καὶ πολλάκις δι' αὐτὸς τούτο μόνον ἐπεκύνε, νῦν μὲν Τιμόθεον, νῦν δὲ Τυχικὸν· καὶ περὶ μὲν ἐκείνου φησιν· "Ιτα γηῶ τὰ περὶ διμῶν, καὶ παρακαλέσῃ τὰς παρθίσας ὑμῶν· περὶ δὲ Τιμοθέου· "Ἐκμητρα αὐτὸς πρὸς ὑμᾶς μητέρει στέρω, μήπως ἐκπίστεσθαι ὑμᾶς ὁ κειράλων· καὶ Τίτον πάλιν ἀλλοχού, καὶ διλοις ἐτέρων· Ἐπειδὴ γάρ αὐτὸς τῇ τῶν δεσμῶν ἀνάγκη πολλάκις ἐν διτελεῖν κατεχόμενος τόπων συγγενέσθαι τοῖς αὐτοῖς σπλάγχνοις οὐκ ἡδύνατο, δις τῶν μαθητῶν αὐτοῖς συνεγένετο.

ζ. Καὶ τότε τούτους ἐν δεσμοῖς ὡν γράφει τοῖς Φιλιππησίοις λέγων· Γινώσκειν δὲ ὑμᾶς βούλομαι, ἀδελφοί, τοὺς μαθητὰς ἀδελφούς καλῶν. Τοιοῦτον γάρ ἡ ἀγάπη· πάτεραν δικαιαλίαν ἔκβάλλει, καὶ διποτατομήν καὶ ἔξελαν οὐκ οἰδεν, ἀλλὰ καὶ διπάντων ὑψηλότερος η τις, πρὸς τὸν πάγων κάτεισι ταπεινότερον διπερ καὶ Παῦλος ἀπολει· "Αλλ' ἀκούσωμεν τί βούλεται γινώσκειν αὐτούς· "Οτι τὰ πατέρας διμός, φησι, μᾶλλον εἰς προκοπή τοῦ Εὐαγγελίου ἀλίλυσθε. Εἰπε μοι, πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; "Αρα τῶν δεσμῶν ἀφέθης; δρα απέθου τὴν ἀλυσιν, καὶ μετὰ ἀδειας κηρύττεις ἐν τῇ πόλει; δρα εἰς ἀκκλησίαν εἰσελθὼν, μακροῖς καὶ πολλοῖς κατέτεινας λόγους περὶ τῆς πίστεως, καὶ πολλοὺς λαβὼν μαθητὰς ἀπῆλθες; δρα νεκροὺς ἡγειράς, καὶ διθαμαστώθης; δρα λεπροὺς ἐκάθηρας, καὶ ἔξιπλάγησαν [306] ἀπαντες; δρα δαιμόνας ἀπῆλασας, καὶ ἀνυψώθης; Οὐδὲν τούτων, φησι. "Ωστε τοὺς δεσμούς μοι, φησι, φανερούσεντος Χριστῷ γενέσθαεν δικώ τῷ πρωτεύων, καὶ τοῖς δούλοις κάπιε. Τί λέγεις; τοῦτο δρα, τούτο ἡ προκοπή; τοῦτο ἡ ἐπίδοσις; τοῦτο ἡ αὐξήσις τοῦ κηρύγματος, διτελεῖς διπάντων διδέσσαι; Να! φησιν. "Ἄκουον γοῦν τῶν ἔχης, ἵνα μάθης διτελεῖς τὰς δεσμὰς οὐ μόνον οὐκ ἐγίνετο κώλυμα, ἀλλὰ καὶ ὑπόθεσις πλείσιος παρθησίας· "Ωστε τοὺς πλείσιας τῶν ἀδειάτρην ἐν Κυρίῳ, πεποιησθαὶς τοῖς δεσμοῖς μοι, παριστούμενος τολμῶν ἀφέθως τὸν λόγον παλείν. Τί λέγεις, ὡ Παῦλε; οὐκ ἀγωνίαν ἀνέβαλεν, ἀλλὰ θάρσος τὰ δεσμά; οὐ φόβον, ἀλλὰ πόθον; Οὐκ ἔχει τὰ λεγόμενα ἀκολουθίαν. Οίδα κάγω. Οὐδὲ γάρ κατὰ ἀνθρώπων πραγμάτων ἀκολουθίαν ταῦτα συνέβαινε, φησιν· ἀλλ' ὑπὲρ φύσιν ἥν τὰ γινήμενα, καὶ θεατὰς κάριτος τὰ κατορθώματα. Διὰ τοῦτο δ τοῖς ἀλλοι; ἀγωνίαν ἐποιει, τοῦτο ἐπ' ἑκάστην φθάρτων παρείχε. Καὶ γάρ στρατηγὸν ἐάν λαβὼν τις καὶ καθειρᾶς τοπήση φανερὸν τοῦτο, εἰς φυγὴν ἔκβάλλει τὸ στρατόπεδον ἀπαντες· καὶ ποιμένα δὲ ἐάν τις τις ποιμῆνης ἀπαγέγη, μετὰ πολλῆς τῆς ἀδειας ἀπελαύνει τὰ πρόσωπα. "Αλλ' οὐκ ἀπὸ Παύλου οὗτος, ἀλλὰ τούτωντον· Ο στρατηγὸς γάρ ἐδέσσετο, καὶ οἱ στρατιῶται προδυμότεροι ἐγίνοντο, καὶ μετὰ πλείσιον τῆς παρθησίας τοὺς ἀναντίους ἐπεπήδων· δ ποιμήν καθειράκτο, καὶ τὰ πρόσωπα οὐκ ἀνηλοῦτο, οὐδὲ ἐπορπεῖστο.

^e Μεσ. ἵνα καὶ διεγράφωμεν.

η'. Τίς εἶδε, τίς ἔκουσεν ἐν τοῖς τῶν διδασκάλων δεινοῖς πλεονα παράκλησιν λαμβάνοντας τοὺς μαθητάς; Ήλώς οὐκ ἔδεισαν; πῶς οὐκ ἀφοβήθησαν; πῶς οὐκ εἰπόν πρὸς τὸν Παῦλον, Ὑαρέ, Θεράπευσον σεαυτόν· ἀπάλλαξεν σαυτὸν τὸν πολυπλόκων δεινῶν, καὶ τότε ἡμῖν τὰ μυρια προκενήσεις ἀγαθά; Πῶς ταῦτα οὐκ εἴπον; Πῶς; δὲς ταπαιδεύμενοι ἥσαν παρὰ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος, δὲς ταῦτα οὐκ ἀσθενεῖας ἐγίνετο, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ Χριστοῦ συγχρήσεως, ἵνα μειζόνως ἡ ἀλήθεια διαλάμπῃ, διὰ δεσμῶν καὶ φυλακῶν καὶ θλίψεων καὶ στενοχωριῶν αὐξηνομένη καὶ πρὸς μεῖζον αἰρομένη μέγαθος. Οὐτῶς ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ ἐν ἀσθενεῖα τελεῖσθαι. Εἰ μὲν γὰρ ὑπεσκέψις τὸν Παῦλον τὰ δεσμά, καὶ δειλότερον ἐποίησεν, ἡ αὐτὸν, ἡ τοὺς ἄκεινα προστήκοντας ἔδει διαπορεύεν· εἰ δὲ μᾶλλον θαρρὸν παρεσκεύαστε καὶ εἰς πλείστας δέξανται ἡγαγέντας, ἐκπλήττεσθαι δὲ καὶ θαυμάζειν, πῶς διὰ πράγματος ἀτιμίαν ἔχοντος δέξανται μαθητῇ προκενήσει, διὰ πράγματος δειλίαν ἐμβάλλοντος θάρρους καὶ παράκλησις πᾶσιν ἄκεινοις ἐγίνετο. Τίς γάρ αὐτὸν οὐκ ἀκεπλήττετο τότε, ὅρων ἀλυσιν περικείμενον; Τότε δαιμόνες δραπάτευον μᾶλλον, ὅτε ἄκρων αὐτὸν ἐν δεσμωτηρίᾳ διεπρίβοντα. Οὐ γὰρ οὕτω βασιλικὴν κεφαλὴν λαμπρὰν τὸ διάδημα ποιεῖ, ὡς τὰς ἄκεινους χειρας ἡ δλυσίς, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἀπανθούσαν αὐταὶς χάριν. Αἱδὲ τοῦτο πολλὴ παράκλησις ἐγίνετο τοῖς μαθηταῖς. Καὶ γὰρ ἄκρων τὸ μὲν σῶμα δεδεμένον, τὴν δὲ γλώτταν οὐ δεδεμένην· [307] τὰς μὲν χεῖρας ἐσφιγμένας, τὸν δὲ λόγον λελύμενον, καὶ τῆς ἀκτίνος τῆς ἡλιακῆς ταχύτερον τὴν οἰκουμένην ἀπειτρέχοντα πάσαν. Καὶ τοῦτο αὐτοῖς παράκλησις ἐγίνετο διὰ τῶν ἱργῶν μανθάνονταν, δὲς οὐδὲν τῶν παρόντων δεινόν. Καὶ γὰρ ὅταν ὑπὸ θείου πόσου καὶ ἔρωτος ἡ ψυχὴ βαρεῖσα τούχῃ γνησίως, πρὸς οὐδὲν ἐπιστρέφεται τῶν παρόντων· ἀλλ' ὥστερ οἱ μαινόμενοι καὶ πυρὸς καὶ σιδήρους καὶ θηρίων καὶ πελάγους καὶ πάντων κατατολμῶσιν, οὗτα καὶ οὗτοι μανίαν τινὰ καλλίστην καὶ πνευματικωτάτην μανέντες, μανίαν ἀπὸ οὐρροσύνης γνομένην, πάντων κατεγέλων τῶν ὄρωμάνων. Διὰ τοῦτο δεδεμένον ὄφωντες τὸν διδάσκαλον, μᾶλλον δεσκίτρων, μᾶλλον ἡγάλλοντο, διὰ τῶν Ἱργῶν τοὺς ἐναντίοις δόντες ἀπόδειξιν, δὲς πάντοτέν εἰσιν ἀνάλωτοι καὶ ἀχέιρωτοι.

Θ'. Τάτε τοίνυν, θτε ἐν τούτοις τὰ πράγματα ἡν, τινὲς τῶν ἔχθρῶν τὸν Παῦλον βουλόμενοι τὸν πόλεμον ἀναρρήπτεσαι χαλεπύτερον, καὶ μείζονα τοῦ τυράννου ποιῆσαι τὴν πρὸς αὐτὸν ἀπέχθειαν, προσεποιοῦντο καὶ αὐτοὶ κηρύπτειν, καὶ ἐκήρυττον τὴν ὄρθην καὶ ὑγιῆ πίστιν ὑπὲρ τοῦ τὸ δόγμα ἐπιδύονται μείζουν· τοῦτο δὲ ἐποίουν, οὐχὶ τὴν πίστιν σπεῖραι βουλέμενοι, ἀλλ' ἵνα μαθῶν ὁ Νέρων, δὲς τὸ κήρυγμα αὔξεται καὶ τὸ δόγμα ἐπιδίδωσι, ταχύτερον τὸν Παῦλον ἐπὶ τὸ βάραθρον ἀπαγάγῃ. Δύο τοίνυν ἡν διαβακαλεῖται, τῶν Παύλου μαθητῶν, καὶ τῶν ἔχθρῶν τῶν τοῦ Παύλου· τῶν μὲν ἀλήθειας κηρυττόντων, τῶν δὲ ἀπὸ φίλονεικίας καὶ τῆς πρὸς τὸν Παῦλον ἀπεκθεταῖς. Καὶ βαῦται θηλῶν ἐλεγε· Τιρές μὲν διὰ φθόρον καὶ φρει τὸν Χριστὸν πηρύτεουπιν, ἄκεινους ἀμφαίνων τοὺς ἔχθρους· Τιρές δὲ καὶ δι' εὐδοκια, περὶ τῶν διευτοῦ μαθητῶν τούτο λέγων. Εἴπε τάλιν περὶ ἄκεινων, Οι μὲν ἔξι δριθείας, οἱ ἔχθροι· οὐχ ἀγνῶς,

οὐχ ὑγιῶς, ἀλλ' Οἰδμενοι θαλψτερετ ταῖς δεσμοῖς μον· οἱ δὲ ἔξι ἀγριεῖς· πάλιν τούτο περὶ τῶν ἀδελφῶν τῶν ἄκεινοι· Εἰδότες δὲς εἰς ἀπολογίαν τοῦ Εὐαγγελίου κείμει. Τί γάρ; Πλὴν πατεὶ ερδάω, εἰτε προφάσει, εἰτε ἀληθεῖα, Χριστὸς καταγγέλλεται. "Ωστε μάτην καὶ εἰκῇ διὰ τῶν αἰρέσεων τούτο τὸ φῆμα παραλαμβάνεται. Οἱ γάρ τότε κηρύττοντες οὐχὶ δόγμα διεφθαρμένον ἐκήρυττον, καὶ ἔτερα παρὰ τὸν Παῦλον ἀδιάστοκον, οὐχὶ θμελέον αὐτοῖς προχωρεῖν, ὅπερ ἐδούλοντο. Τί δὲ ἐδούλοντο; Τῆς πίστιος αὐξηθείσης καὶ πολλῶν γενομένων τῶν Παιάνου μαθητῶν, εἰς μείζονα πόλεμον τὸν Νέρωνα διεγείρειν. Εἰ δὲ ἔτερα δόγματα ἐκήρυττον, οὐχὶ ἀπαλλοτές ἐποίησαν τοὺς Παύλου μαθητάς· μὴ ποιοῦντες δὲ, οὐχὶ ἀπαρέμναντα τὸν τύραννον. Οὐδὲ τοίνυν τοῦτο φησιν, δὲς διεφθαρμένα δόγματα εἰσῆγον, ἀλλ' δὲς τὴν αἴτια, ἀφ' ἣς ἐκήρυττον, αὐτὴν ἦν διεφθαρμένη. Τέταρον γάρ ἐστι λαλεῖν τὴν πρόφασιν τοῦ κηρύγματος, καὶ ἔτερον αὐτὸν τὸ κήρυγμα μηδὲν εἶναι ὑγιές. Τὸ μὲν γάρ κήρυγμα οὐ γίνεται ὑγιές, δταν τὰ δόγματα ἢ πλάνης γέμοντα· ἡ πρόφασις δὲ οὐ γίνεται ὑγιές, δταν τὸ μὲν κήρυγμα ὑγιές ἦ, οἱ δὲ κηρύττοντες μὴ διὰ τὸν θεὸν κηρύττεσθαι, ἀλλ' ἡ πρὸς ἔχθραν, ἢ πρὸς χάριν ἐτέρων.

[308] ι'. Οὐ τοίνυν τοῦτο φησιν, δὲς αἰρέσεις εἰσῆγον, ἀλλ' δὲς οὐκ ἀπὸ προφάσεως ὄρθης, οὐδὲ δι' εὐλάβειαν ἐκήρυττον, δτερ ἐκήρυττον. Οὐ γάρ ἵνα τὸ Εὐαγγέλιον αὔξησθαι, τοῦτο ἐποίουν, ἀλλ' ἵνα αὐτὸν πολεμήσωσι, καὶ εἰς μείζονα αὐτὸν ἐμβάλλωσι κινδύνουν διὰ τοῦτο αὐτοῖς ἀγκαλεῖται. Καὶ δρα μὲν μετὰ ἀκριβεῖας αὐτὸν τεθεικεν· Οἰδμενοι θαλψτερετ, φροντιν, ἐκιθυρεύειν τοῖς δεσμοῖς μον. Οὐκ εἰπον, ἐπιφέροντες, ἀλλ', Οἰδμενοι ἐκιθυρεύειν, τουτέστι, νομίζοντες· δεικνύντες δὲ εἰ καὶ ἄκεινοι νομίζουσιν, ἀλλ' οὐκ αὐτὸς οὗτοι διάκειται, ἀλλὰ καὶ χαίρει διὰ τὴν τὸν κηρύγματος ἐπίδοσιν. Ἐπήγαγεν οὖν λέγων· Ἀλλὰ καὶ ἐτούτῳ καίρω καὶ χαρίσομαι· εἰ δὲ πλάγην τὰ δόγματα εἰχε, καὶ αἰρέσεις εἰσῆγον ἄκεινοι, οὐκ ἡδύνεται χαίρειν δ Παῦλος. Ἐπαιδὴ δὲ ὑγιές καὶ ἀνέθευτον τὸ δόγμα, διὰ τοῦτο φησι, Χαίρω καὶ χαρήσομαι· Τί γάρ, εἰ ἄκεινοις ἀπολλύσουσιν ἄκεινοι, οἱ ἀπεκθεταῖς τοῦτο ποιοῦντες; Ἀλλὰ τὰ διὰ καὶ ἀκοντες αὐτοῖς συνεστην. Εἰδες πόση τοῦ Παύλου ἡ δύναμις; πῶς οὐδὲν τῶν τοῦ διαβόλου μηχανημάτων ἀλλοκεται; Καὶ οὐ μόνον οὐχ ἀλλοκεται, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς τοῦτοις αὐτὸν κηρυροῦται. Πολλὴ μὲν γάρ οὖν καὶ τὴν διαβόλου κακουργία, καὶ τὸν ἄκεινοφ διακονούντων τὴν πονηρία· ἐν προσχήματι γάρ τοῦ τὰ αὐτὰ φρονεῖν, σέσσαι τὸ κήρυγμα ἐδύολοντα. Ἀλλ' Ὁ δραστόμενος τοὺς σφοδροὺς ἐτ τὴν πανουργίαν αὐτῶν, οὐ συνεχώρει τοῦτο γενέσθαι τότε. Τοῦτο γοῦν αὐτὸν ἐμπάτεντον δ Παῦλος θειε· Τὸ δὲ ἐκμείναι τὴν σαρκὶ ἀνατητερον δημάς, καὶ τοῦτο κεκούθων οἴδα, δὲς μετέν καὶ συμπαραμετρῶν πάσιν ὑμῖν. Ἐκεῖνοι μὲν γάρ της παρούσης μεζωτῆς ἐκβαλεῖν πειθυμοῦσι, καὶ πάντα διὰ τοῦτο ὑπομένουσι· δὲ δὲ θεὸς οὐκ ἀφίησι δι' ὑμᾶς.

Ταῦτα τοίνυν μετὰ ἀκριβεῖας ἀπαντει μημονεύεται, ίνα τοὺς ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε ταῖς Γραφαῖς καχρημάτους καὶ εἰκὸν διερθρωτῶν τῶν πλησίον, μετὰ πάσης σφίας δύνησθε διορθοῦν. Δυνησμένα δὲ καὶ μεμνήσθαι

^a Αὐτῷ πολεμήσωται, εἰτε πασ.

discipulis erant. — Quis vidit, quis audivit in magistrorum seruatis plus solatii capere discipulos? Quomodo non timuerunt? Qui fieri potuit, ut Paulo non dicerent: *Medice, cura te ipsum* (*Iac. 4. 23*): erue te ipsum ab iis, quibus constringeris, malis, et tunc nobis innumera bona conciliabis. Cur hoc non dixerunt? Quam ob rem? Quoniam edocci erant a gratia Spiritus, huc non ex infirmitate, sed ex permissione Christi fieri, ut veritas magis effulgeret, per vincula, per carcera et seruatis, angustiasque aucta, et maiorem in modum erecta. Sic virtus Christi in infirmitate perficitur (*2. Cor. 12. 9*). Si enim vincula Paulum supplantassent, et timidiorem reddidissent, sive illum, sive eos, qui ipsi haerebant, tunc formidandum erat; sin maiorem fiduciam indiderunt, et ad ampliorem gloriam evexerunt, obstupescere ac mirari oportet, quomodo per rem ignominia plenam gloria discipulo conciliaretur; perque rem quae metum inculere debebat, fiducia et consolatio illis omnibus pareretur. Quis enim non tum obstupecebat, virum cernens catena constrictum? Tunc maxime dæmones fugiebant, cum viderent eum in carcere degentem. Neque enim diadema regium caput perinde conspicuum facit, atque cætu manus illius, non quidem suapte natura, sed per gratiam in ipsis efflorescentem. Hinc magna consolatio discipulis. Videbant enim corpus vincatum, linguam vero minime ligatam; manus ligatas, sed verbum solutum, quod velocius quam solaris radius totum mundum percurret. Eratque id illis consolationis, cum per opera ediscerent, nullam rerum praesentium esse gravem. Anima quippe, cum amore desiderioque divino vere corripitur, ad nullam rerum praesentium sese convertit; sed quemadmodum furiosi et ignem et ferrum, et feras et mare et omnia adire nihil dubitant: sic et hi pulcherrimo quodam et spirituali furore correpti, furore, inquam, qui a temperantia prosciscitur, visibilia omnia deridebant. Quapropter cum magistrum cernerent vincatum, magis exultabant et gaudebant, per ipsa opera adversariis declarantes, se undique invictos insuperabilesque esse.

9. Tunc igitur, cum res ita se haberent, quidam Pauli inimici, cum vellent acrius bellum inovere, et tyrannum ad maiorem adversus illum inimicitiam inflammare, se prædicare simulabant, et revera prædicabant rectam sanamque fidem, ut doctrina augereretur: illud vero faciebant, non ut fides disseminaretur, sed ut hoc comperto Nero, quod nempe prædicatione cresceret, et doctrina invaleaseret, citius Paulum in barathrum conjiceret. Duo itaque magisteria erant, Pauli nempe discipulorum, ejusdemque inimicorum, illis ex veritate, his ex contentione et odio Pauli predicantibus. Hæc porro declarans dicebat ille: *Quidam propter invidiam et contentionem Christum prædicant* (*Philipp. 1. 15*), proprios indicans adversarios; *Quidam propter bonam voluntatem* (*Ib.*), de suis loquens discipulis. Deinde rursum de illis: *Alii quidam ex contentione, inimici nempe, non caste, non sincere, sed Existimantes se pressuram suscitare*

vinculus meis; alii vero ex caritate (*Ib. v. 17, 18*); rursus hoc dicit de discipulis suis: *Scientes quoniam in desperationem evangelii positus sum* (*Ib. v. 16*). Quid enim? *Dum omni modo, sive per occasionem, sive per veritatem, Christus annuntiatur* (*Ib. v. 18*). Itaque frustra et incassum hoc dictum de heresis accipitur. Nam qui tunc prædicabant, non corruptam doctrinam annuntiabant, sed fidem sanam et rectam. Etenim si corruptam doctrinam prædicasset, et alia, quam Paulus docnissent, neutiquam illis accidiaset id quod volebant. Quid autem volebant? Ut aucta fide, multisque additis Paolo discipulis, ad majus inferendum bellum Neronem excitarent. Si autem alia dogmata prædicasset, non multos fecissent Pauli discipulos: si non fecissent, non exasperasset tyranum. Non illud itaque dicit, quod corrupta dogmata inducerent: sed quod causa propter quam prædicabant, vitiosa esset. Aliud quippe est prædicationis causam dicere, et aliud dicere prædicationem non sanam esse. Tunc enim doctrina non est sana, cum dogmata errore plena sunt; occasio autem non est sana, cum doctrina quidem sana est, qui vero prædicant, non propter Deum prædicant, sed aut propter inimicitiam, vel ad aliorum gratiam.

10. Non itaque dicit eos hereses induxisse, sed non recta occasione, nee pictatis causa id prædicasse quod prædicabant. Id quippe non ideo agebant, ut evangelium augerent, sed ut illud impugnarent, et in gravius periculum conjicerent: ideo illos incusat. Et vide quam accurate illud proferat: *Existimantes, inquit, se pressuram inferre vinculis meis* (*Philipp. 1. 17*). Non dixit, inferentes; sed, *Existimantes se inferre*; id est, arbitrantes: ostendens, etiamsi illi sic arbitrarentur, se tamen non ita affectum esse; immo gaudere de prædicationis incremento. Adjectit ergo dicens: *Sed et in hoc gadeo, et gaudebo* (*Ib. v. 18*). Si autem error fuisse in dogmatibus, et illi hereses induxissent, non potuisset gaudere Paulus. Quia vero sanum et non adulteratum dogma erat, ideo dicit, *Gadeo, et gaudebo*. Quid enim, si illi ex inimicitia id agentes, se in perniciem conjiciunt? At mea vel invitati augebunt. Viden' quanta fuerit Pauli virtus? quomodo nullis diaboli machinis captus sit? Nec solum non captus est, sed etiam iisdem ipsum machinis cepit. Ingens profecto erat diaboli vafrities, et ministerorum ejus nequitia: nam se ideam ipsum sentire simulantes, prædicationem extinguere volebant. Sed *Qui comprehendit sapientes in astutia eorum* (*1 Cor. 3. 19*), id fieri non permittebat. Id ipsum porro declarans Paulus dicebat: *Permanere autem in carne magis necessarium est propter vos; et hoc confidens scio quia manebo, et permanebo cum omnibus vobis* (*Philipp. 1. 24, 25*). Illi siquidem ex præsenti vita ejicere me cupiunt, et ea de causa nihil non sustinent: Deus autem vestri causa id non permettit.

11. *Ad præcationem hortatur. Perseverantia in præcando quantum valeat. Deus per nos rogatus magis exaudit, quam si per alios rogenus.* — Horum itaque omnium diligenter recordamini; ut eos qui temere

et perfuntoria Scripturis utuntur in perniciem proximi, cum omni sapientia emendare valeatis. Poterimus autem et dictorum meminisse, et alios emendare, si ad orationes semper consurgamus, et Denique obsecremus, qui dat verbum sapientiae, ut de auditus intelligentiam, atque accuratam et invictam spirituali hujus depositi custodiam. Nam quae nou possumus ex proprio studio perficere, ea precum auxilio facile poterimus exequi, de precibus loquor assidue. Semper enim et sine intermissione pre candum est, sive quia in seruinitate, sive in tranquillitate, sive in calamitatibus, sive in bonis versetur. Is qui in tranquillitate et bonis multis, ut haec immota firmaque maneat, et numquam excedat: qui in seruinitate et multis calamitatibus, ut benignam quamdam vicissitudinem videat, et in solarium tranquillitatis transferatur. In tranquillitate es? Roga igitur Deum, ut firma tibi maneat haec tranquillitas. Tempestatem vides ingruentem? Deum obnoxie precare, ut procellam avertat, et tranquillitatem ex tempestate faciat. Exauditus es? Gratias ago quod exauditus sis. Non exauditus es? Persevera ut exaudiaris. Licet enim Deus donum aliquando differat, non ideo id facit quod odio habeat aut aversetur, sed ut procrastina te diutius apud se detinet, quemadmodum patres prolis anantes, qui dona differendo seniores filios solerter cogunt assidue penes se stare. Non tibi apud Deum patronus est opus, neque multa circum curatione, ut adulteris alii; sed etiamsi desertus patronoq[ue] desitutus sis, tunc Deum precatus postulatum assequeris. Non ita solet annuere aliis pro nobis orantibus, ut nobis ipsis precantibus, etiamsi innumeris simus malis onusti. Nam si homines, quos innumeris Iesimus offensis, cum matutino tempore, meridie, vespere adimus ipos indignabundos, conspectus frequentia et assiduitate tandem facile placamus, multo magis id apud Deum contingat.

42. Sed indignus es? Assiduitate dignus evadas. Quod enim indignus possit assiduitate dignus evadere, et quod per nos magis, quam per alios rogatus Deus anouat; quodque donum saepe differat, non ut dubios animi reddat, et vacuis manibus remittat: sed ut majorum nobis honorum auctor sit: haec, inquam, tria per parabolam hodie vobis lectam demonstrare satagam. Accessit ad Christum Chananea rogans pro filia daemonium habente, vehementerque clamans, *Miserere mei, Domine, filia mea male a daemonio vexatur* (*Math. 14. 22*). En alienigena mulier et barbara, Iudeorum reipublice extranea. Et quid aliud erat, quam canis, et indigna quae optatum assequeretur? *Non est enim, inquit, bonum accipere panem filiorum, et dare catellis* (*Ib. v. 26*). Attamen assiduitate digna evasit. Neque enim tantum illam in filiorum nobilitatem evexit, quae canis erat; sed etiam multis cum laudibus dimisit, dicens: *O mulier! magna est fides tua: fiat tibi sicvis vis* (*Ib. v. 28*). Cum autem Christus dicat, *Magna est fides tua, nullum aliud querras circa magnanimitatem hujusce mulieris argumentum*. Vidistin' quomodo ex assiduitate digna

facta sit mulier, qua indigna prius erat? Vis discere nos in precando per negetipos plus perficere, quam per alias? Clamat haec, et accedentes discipuli dixerunt: *Dimitte illam, quia clamat post nos* (*Ib. v. 23*): et ad illos quidem respondit, *Non cum misera nisci ad oves, quae perierunt, domus Israel* (*Ib. v. 24*): cum autem illa per seipsam accedit, et clamando perseveravit dicens, *Etim, Domine, nam et catelli edunt de mensa dominorum suorum* (*Ib. v. 27*): tunc gratiani contulit, et dixit, *Fiat tibi sicvis vis* (*Ib. v. 28*). Vidistin' quomodo, cum illi precarecederat, repulit, cum autem illa munus clamando postulavit, annuit? Illis quippe dicit, *Non cum misera nisi ad oves, quae perierunt, domus Israel*; huius vero, *Magna est fides tua: fiat tibi sicvis vis*. Et quidem initio petitionis nihil respondit: ubi autem senes, iterum et tertio accessit, tunc gratiana contulit; ex fine docens nos, se munus distulisse, non ut illam repelleret, sed ut nobis omnibus patientiam mulieris exhiberet. Nam si ut illam repelleret distulisset, neque in fine postulatum dedisit; quia vero ut philosophiam ejus omnibus exhiberet exspectabat, ideo tacebat. Nam si statim a principio beneficium contulisset, mulieris virtutem fortitudinemque non nesciremus. *Dimitte illam, inquit, quia clamat post nos*. Quid vero Christus? Vos auditis vocem, ego mentem video: scio quid dictura sit. Nolo thesaurum in mente ejus reconditum latere: sed exspecto et taceo, ut ipsum detectum in medium proferam, et omnibus manifestum faciam.

43. Haec igitur omnia eam didicerimus, etiam si in peccatis simus, et beneficiis indigni, ne desperemus, scientes nos ex animi assiduitate posse dignos postulatis evadere. Licet sine patrocinio ac deserti simus, ne animum despondeamus, quari magnum illud esse patrocinium, si quis magno cum studio per seipsum ad Deum accedat. Si munus conferre differat et procrastinet, ne concidamus, scientes illam procrastinationem curta atque benignitatis esse argumentum. Si id persuasum habeamus, et cum animo dolente et servido, atque excitata voluntate, tali scilicet, qualiter habuit accedens Chananea, et nos ipsam adierimus, etiamsi canes simus, etiam si quidvis grave perpetaverimus, et nostra mala amolieamur, tantumque fiduciae accipiemus, ut aliis quoque patrocinari valeamus: quemadmodum et Chananea non solum ipsa fiduciam et multas laudes consequita est, sed etiam illam intolerabilibus molestiis eripere potuit. Nihil enim, nihil utique potentius est oratione ferventi atque sincera. Haec et presentia mala solvit, et a futuris illo tempore suppliciis eripit. Ut itaque et presentem vitam facilius transigamus, et illuc cum fiducia abeamus, multo studio et alacritate precibus vacamus. Sic enim poterimus et presentia consequi bona, et optima spe frui: quae nos omnes assequi contingat, gratia, benignitate et commiseratione Domini nostri Iesu Christi, quicunq[ue] Patri, unaque Spiritui sancto gloria, honor, imperium, in secula seculorum. Amen.

τῶν εἰρημένων, καὶ ἐτέρους διορθοῦν, ἀνεὶς εὐχάριστος καὶ κατασεύγματος, καὶ παρακαλῶμεν τὸν Θεὸν τὸν διδόντα λόγον σοφίας, δοῦναι καὶ σύνεσιν ἀκροάστων, καὶ φυλακήν τῆς πτευματικῆς ταύτης παρακαταθήκης ἀκριβῆ καὶ ἀγείρωτον. Ἀ γάρ οὐκ ισχύουμεν πολλάκις ἡξ οἰκεῖας κατορθώσαι σκουπῆς, ταῦτα δυνηθεῖσα δινύσαι εὑμαρπᾶς δὲ εὐχῶν^a, εὐχῶν δὲ λέγων τῶν διηγεκῶν. Αἱτοί γάρ καὶ ἀδιαλείπτως εὐχεσθαι χρη, καὶ τὸν ἐν θλίψει, καὶ τὸν ἐν ἀνέσει, καὶ τὸν ἐν δεινοῖς, καὶ τὸν ἐν ἀγαθοῖς ὄντα· τὸν μὲν ἐν ἀνέσει καὶ πολλαῖς ἀγαθοῖς, ἵνα δὲ ἀχίνητα καὶ ἀμετάβλητα ταῦτα μέντοι καὶ μηδέποτε μιταπέσση· τὸν δὲ ἐν θλίψει καὶ πολλαῖς τοῖς δεινοῖς, ἵνα τοῦ χρηστήν αὐτῷ θηγενόμαντον μεταβολὴν, καὶ εἰς γαλήνην παρηροπίας μεταβολῆν. Ἐν γαλήνῃ εἰ· Οὐκούσιον παρακάλει τὸν Θεόν βεβαίων σοι μέντοι τὴν γαλήνην ταύτην. Χειμῶνα εἶδες ἀπαναστάντα· Παρακάλει ἀκτεινῶς τὸν Θεόν παρενέκατι τὸ κλιδώνιον, καὶ γαλήνην ἀπὸ χειμῶνος ποιῆσαι. Ήκούσιος; Τέλος τούτῳ εὐχαρίστησον, ἐπειδὴ τὸκούσιος. Οὐκ ἡκούσιος; Περάμεινον, ἵνα ἀκούσῃς. Καὶν [309] γάρ ἀναβάλληται ποτε τὴν δόσιν ὁ Θεὸς, οὐχὶ μισῶν οὐδὲ ἀποστρεφόμενος, ἀλλὰ τῇ μελλήσαις τῆς δόσεως διηνεκῶς σε παρ' ἀποτῷ κατέχειν βουλόμενος, καθάπερ καὶ πατέρες φιλόστοργοι ποιοῦστε· καὶ γάρ ἀκείνοις τῶν φρεμυμοτέρων παιδῶν τὴν διηνεκῆ προσδρείαν τῇ τῆς δόσεως ἀναβολῇ σφίζονται. Οὐχ χρεῖασθαι μεστῶν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, οὐδὲ πολλῆς τῆς περιδρομῆς, καὶ τοῦ κολακεύσαις ἐτέρους ἀλλὰ καὶ ἔρημος ἦς, καὶν ἀπροστάτευτος, ἀντὸς διὰ σαυτοῦ παρακαλέσας τὸν Θεόν ἐπιτεῦξῃ πάντως. Οὐχ οὖτα δὲ ἐτέρων ὑπὲρ ἡμῶν παρακαλούμενος ἐπινεύειν εἰωθεν, ὡς δὲ ἡμῶν αὐτῶν τῶν δεομένων, καὶν μυρίων ὅμεν γέμοντες κακῶν. Εἴ γάρ ἐπ' ἀνθρώπων καὶν μυρίων προσκερουκότες ὅμεν, διταν καὶ ὑπὸ τὴν ἥν, καὶ μίσης ἡμέρας, καὶ ἐν ἐπέρρι πεινώμεθα τοῖς πρὸς ἡμᾶς λευπημένοις, τῇ συνεχείᾳ καὶ τῇ διηνεκεῖ τῆς ἡμέρας συντεχίᾳ καταλύμενοι φρδίας αὐτῶν τὴν ἔχθραν, πολλῷ μᾶλλον διτι τοῦ Θεοῦ τούτῳ γένοιτο ἀν.

ἰψ. Ἀλλ' ἀνάξιος εἰ· Γενούν τῇ προσεδρείᾳ^b εἰς. "Οτις γάρ καὶ τὸν ἀνάξιον δυνατὸν ἄξιον ἐκ τῆς προσεδρείας γενέσθαι, καὶ δι' ἡμῶν αὐτῶν μᾶλλον, ἢ δι' ἐτέρων παρακαλούμενος ὁ Θεὸς ἀπινεύει, καὶ διτι τὴν δόσιν ἀναβάλλεται πολλάκις, οὐχὶ ἡμᾶς ἔξαπορησαις βουλόμενος, οὐδὲ κεναὶς ἐκπέμψαι χερούν, ἀλλ' ἵνα μειζόνων ἡμίν ἀγαθῶν αἰτίος γένηται· τὰ τρία ταῦτα διὰ τῆς παραβολῆς τῆς στήμερον ἀναγνωσθεῖσας ὑμέν πειράσομαι ποιῆσαι φανερά. Προσῆλθε τῷ Χριστῷ ἡ Χαναναλα ὑπὲρ θυγατρὸς δεομένη δαιμονίζομένης, καὶ βοώσα μετὰ πολλῆς ἐκτενείας, φησίν. Ἐλέησον με, Κύριε, ἡ θυγάτηρ μου χακῶς δαιμονίζεται. Ἰδοὺ ἀλλόφυλος ἡ γυνὴ, καὶ βάρβαρος, καὶ τῆς πολιτείας τῆς Ιουδαϊκῆς ἐκτένεις. Καὶ τι γάρ ἐτερον ἡ κύων, καὶ ἀνάξιος τοῦ λαβεῖν τὴν αἰτίαν; Οὐ γάρ δέται, φησί, καὶν λαβεῖται τὸν ἀρτον τῶν τέκνων, καὶ δουύραι τοῖς κυνηγοῖς. Ἀλλ' δώμας ἀπὸ τῆς προσεδρείας γέγονεν ἄξια. Οὐ γάρ μόνον εἰς τὴν τῶν παιδῶν αὐτὴν εὐγένειαν εἰσήγαγε, κύνα οὖσαν, ἀλλὰ καὶ μετὰ πολλῶν τῶν ἔγκωμάτων ἐξέπεμψεν, εἰπὼν. Ὡ γύναι, μεγάλη σου τὴς πλειστερίας γενηθήσεται σοι ὡς θέλεις. Ὅτανδε δὲ Χριστὸς λέγει, Μεγάλη τὴς πλειστερίας μηδεμίτων επέραπτάσαις δεινών. Οὐδὲν γάρ, οὐδὲν εὐχῆς δυνατώτερον πεπυρωμένης καὶ γνησίας. Αὕτη καὶ τὰ παρόντα διαλύει δεινὰ, καὶ τῶν κατ' ἔκεινον τὸν καιρὸν συμβαινόντων ἐξαρπάζει κολάσεων. Ἰν' οὖν καὶ τὸν παρόντα βίον μετ' εὐκολίας διανύσωμεν, κάκει μετὰ παρθησίας ἀπέλθωμεν, πολλῇ σπουδῇ καὶ προθυμίᾳ ταύτην ἐπιτελέσωμεν διηνεκῶς. Οὐτε γάρ δυνηθεῖσα καὶ τῶν ἀποκειμένων τυχεῖν ἀγαθῶν, καὶ τῶν χρηστῶν ἀπολαύειν ἐλπίῶν· ὃν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ καὶ οἰκτιρμοῖς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' ὧν Πατρὶ δίμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι δέξα, τιμή, χράτος εἰς τοὺς αἰωνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

^a Αἱ δὲ ἀντεύξαν.

^b Μεσ. ἀγαθοῖς φιλοιμηθήνια, ἵνα.

ἀξία, ἀναξία οὖσα ἡ γυνὴ; Βούλει μαθεῖν καὶ διτι δι' ἡμῶν αὐτῶν μᾶλλον, ἢ δι' ἐτέρων παρακαλοῦντας αὐτὸν ἀνύομεν; Ἐκράξεν αὐτὴν, καὶ προσιλθόντας οἱ μαθηταὶ λέγουσιν Ἀπόδεινος αὐτὴν, διτι κράζεις δικιόντες τὴν ημῶν· καὶ πρὸς μὲν ἐκείνους φησίν. Οὐκ ἀπεστάληση, εἰ μὴ εἰς τὰ πρόσωπα τὰ ἀπολαύστα οἰκους Ἰσραὴλ· διτι δὲ αὐτῇ δὲ ἐκυρτήσει προσῆλθε καὶ ἐπέμενε βοῶσα, καὶ λέγουσα· Να!, Κύριε, καὶ τῷ τὰ κυράρια ἀσθεῖς ἀπὸ τῆς ερατεῖης τῶν πυρίων αὐτῶν· τότε τὴν χάριν ἔδωκε, καὶ φησί· Γενηθήτω σοι ὡς θέλεις. Εἰδες πῶς, διτι μὲν ἐκείνοις παρεκάλουν, διεκρούσατο· διτι δὲ αὐτῇ δὲ διομένη τῆς διωρεῖς ἐδόγενεν, ἐπένευσεν; Ἐκείνοις μὲν γάρ φησιν. Οὐκ ἀπεστάληση, εἰ μὴ εἰς τὰ πρόσωπα τὰ ἀπολαύστα οἰκους Ἰσραὴλ· ταύτη δὲ εἰπε, Μεγάλη σου τὴς πλειστερίας γενηθήσεται σοι ὡς θέλεις. Πάλιν παρὰ μὲν τὴν ἀρχήν καὶ ἐν προοιμίῳ τῆς αιτήσεως οὐδὲν ἀπεκρίνατο· ἐπειδὴ [310] δὲ καὶ ἀπαξ καὶ δεύτερον καὶ τρίς προσῆλθε, τότε τὴν χάριν ἔδωκε, διτι τοῦ τέλους ἡμᾶς πειθῶν, διτι τὴν δόσιν ἀνεβάλετο, οὐχὶ ἵνα αὐτῇ διακρούσηται, ἀλλ' ἵνα πάσιν τοῖς δεῖξῃ τὴν ὑπομονὴν τῆς γυναικός. Εἰ γάρ ἵνα αὐτῇ διακρούσηται· δινεθάλετο, οὐδὲ ἀπὸ τῷ τέλει ἔδωκεν· διτι δὲ δινέμενον δεῖξαι πάσιν αὐτῆς τὴν φιλοσοφίαν, διτι τούτο διέγει. Εἰ γάρ εὐθέως ἔδωκε καὶ παρὰ τὴν ἀρχήν· οὐκ ἐν γυναικός διαθέλειν τὴν διακρούσηται· διτι δὲ τὸν διάνοιαν δρῶν οἴδα τι μέλλει λέγειν. Οὐ βούλομαι τὸν ἐγκεκρυμμένον αὐτῆς τῇ διανοίᾳ θησαυρὸν ἀφεῖναι λαζεῖν, ἀλλ' ἀναμένω καὶ σιγῶ, ἵνα αὐτὸν ἀκκαλύψας εἰς τὸ μέσον καταθῶμαι, καὶ πάσι ποιήσω φανερόν.

ἰγ'. Ταῦτ' οὖν ἀπαντα παθόντες, καὶν ἀνάμερα πρήμασιν ὅμεν, καὶ τοῦ λαβεῖν ἀγάξιοι, μὴ ἀπογινώσκωμεν, εἰδότες διτι τῇ προσεδρείᾳ τῆς ψυχῆς δυνηθεῖσα γενέσθαι τῆς αἰτήσεως δέξιοι. Καὶν ἀπροστάτευτοι καὶ τὴρημοὶ ὅμεν, μὴ ἀπαγορεύωμεν, εἰδότες διτι μεγάλη προστασία, τὸ αὐτὸν διτι ἐκατοῦ προσελθεῖν τῷ θεῷ μετὰ προθυμίας πολλῆς. Καὶν μέλλῃ καὶ ἀναβάλληται· μαθόντες διτι ἡ μέλλησις καὶ ἀναπέσωμεν, μαθόντες διτι ἡ μέλλησις καὶ ἀναβολὴ κηδεμονίας καὶ φιλανθρωπίας ἐστε τεκμήριον. "Αγ οὐτες ὅμεν πεπεικότες ἐκατοῦς, καὶ μετὰ ψυχῆς δύνωμανης καὶ θερμῆς καλδειγηγερμένης προαιρέσεως, καὶ τοιαύτης οὐλες τῇ Χαναναλα προσῆλθεν, αὐτῷ προσώμεν καὶ τημεῖς, καὶν κύνες ὅμεν, καὶν διτιοῦν εἰργασμένοι δεινὸν, καὶ τὰ οἰκεῖα ἀποκρουσμένα κακά, καὶ τοιαύτην ληψόμεθα παρθησίαν, ὡς καὶ ἐτέρων προστήσαις· διτι τρόπον καὶ αὐτῇ τῇ Χαναναλα οὐ μόνον αὐτῇ παρθησίας ἀπέλαυσε καὶ μυρίων ἔγκωμάτων, ἀλλὰ καὶ τὸ θυγάτριν τῶν ἀφορήτων λογοθεσεων. Οὐδὲν γάρ, οὐδὲν εὐχῆς δυνατώτερον πεπυρωμένης καὶ γνησίας. Αὕτη καὶ τὰ παρόντα διαλύει δεινὰ, καὶ τῶν κατ' ἔκεινον τὸν καιρὸν συμβαινόντων ἐξαρπάζει κολάσεων. "Ιν' οὖν καὶ τὸν παρόντα βίον μετ' εὐκολίας διανύσωμεν, κάκει μετὰ παρθησίας ἀπέλθωμεν, πολλῇ σπουδῇ καὶ προθυμίᾳ ταύτην ἐπιτελέσωμεν διηνεκῶς. Οὐτε γάρ δυνηθεῖσα καὶ τῶν ἀποκειμένων τυχεῖν ἀγαθῶν, καὶ τῶν χρηστῶν ἀπολαύειν ἐλπίῶν· ὃν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ καὶ οἰκτιρμοῖς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' ὧν Πατρὶ δίμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι δέξα, τιμή,

MONITUM

Hanc homiliam eodem anno eademque seruare tempore habitam fuisse, quo Homilia in Kalendas, quæ primo anni die, et Homilia de Lazaro, quæ sequentibus ineuntis anni diebus pronuntiantur sunt, in ipso significatur concionis exordio, ubi dicitur, nuper in illud, *De dormientibus modo nos ignorare, et in resurrectionem oratum fuisse.* Hæc porro de dormientibus concio, quinta est in serie Homiliarum de Lazaro, ut videtas Tom. I, p. 762, supra. Eodem igitur anno, et quidem ineunte, hasce novem homilias, nempe in Kalendas, septem de Lazaro, et hanc *De viduis Antiochiae* habuit Chrysostomus. Quis autem ille fuerit annus, nobis prorsus incertum videtur. In annum 387 hæc contulit vir doctissimus Tillemontius: sed levissima de causa, ut videtas in Monito ad Homiliam in Kalendas, T. I, p. 697. Hic vero novum cedula

[311] ΕΙΣ ΤΟ

• Χίρα καταλεγόσθω μὴ διάλετω τὸν ἀξίκορτα τεγροῦνα· καὶ περὶ παῖδων ἀνατροφῆς, καὶ περὶ ἀλεμοσύνης.

α. Εἰς καιρὸν ἡ τοῦ Πνεύματος ψυχονήμησε χάρις ταῦτην τῆς ἀποστολικῆς ἐπιστολῆς ἀναγνωσθῆναι τὴν περικοπὴν, ἢν τούσατο σῆμερον· οὐχὶ γάρ τινα πρᾶς τὰ πρώην εἰρημένα συγγένειαν καὶ ἀκολουθίαν παλλήν, εἰ καὶ μὴ ἐν τοῖς βήμασιν, ἀλλ᾽ ἐν τοῖς νοήμασι. Τὸ μὲν τὰρ πρώην ἀναγνωσθὲν τοῦτο ἦν· Περὶ δὲ τῶν κεκοιμημένων οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγροσίν, ἀδελφοί· καὶ πολλὰ περὶ ἀναστάσεως ἀλέχθη τότε, τὸ γενναλές τὰ τοιαῦτα φέρειν πάθη, καὶ εὐχαριστεῖν τῷ λαμβάνοντι τοὺς προστήκοντας ἡμῖνθεψ. Σήμερον τὸ ἀναγνωσθὲν τοῦτο ἔστι· Χίρα καταλεγόσθω μὴ διάλετω τὸν ἀξίκορτα τεγροῦνα. Ἐπει οὖν ἀπὸ θανάτου χηρεία γίνεται, καὶ τοῦτο μάλιστα ἔστι τὸ τὴν ὁδοῦντην ἐπιτεῖνον, καὶ διεγέρειν τὸ πένθος, μεμνημένοι τῶν πρώην εἰρημάνων, ἢ τοὺς πενθοῦντας παρακαλοῦντες εἰρήκαμεν, καὶ ταῦτα μετὰ πάσης ὑποδεξάμενοι τῆς σπουδῆς μετ' ἔκτινον εἰς τὰ τάμιεα τῆς διωνοίας ἀπόθεσθε. Τὸ γάρ τῆς χτηρείας δόνομα δοκεῖ μὲν εἶναι συμφορᾶς δόνομα, οὐκ ἔστι δέ, ἀλλ᾽ ἀξίωμα, καὶ τιμῇ, καὶ δόξῃ μεγίστῃ· οὐκ ἡνείδος, ἀλλὰ στέφανος. Εἰ γάρ καὶ ὄντα οὐκ ἔχει συνοικοῦντα ἡ χίρα, ἀλλὰ τὸν Χριστὸν ἔχει συνοικοῦντα, τὸν πάντα ἀποκρούμενον τὰ ἐπιύντα δεινά. Ἀρχεῖ γάρ ἐν ταῖς ἐπιούσαις ἐπηρεαῖς τῆς χίρας, εἰσελθεῖν καὶ γόνου κλῖναι, καὶ στενάζαι πικρὸν, καὶ δάκρυα προχεῖν, καὶ πᾶσαν ἀποκρούσασθαι τῶν ἐπηρεάζοντων τὴν ἐπιθυμίην· τὸ γάρ δπλα τῆς χίρας [312] τοιαῦτα, δάκρυα, καὶ στεναγμοί, καὶ εὐχαὶ δηγνεῖς· διὰ τούτων οὐκ ἀνθρωπίνην ἐπήρειαν μόνον, ἀλλὰ

* Omnes mss. πρὸς τὰ πρώτην εἰρημένην. In Editis πρώτης.

καὶ δαιμονικὰς ἀφόδους ἀποκρούσασθαι δύναται. Ηχήρα τῶν μὲν βιωτικῶν ἀπήλαχται πραγμάτειν, πρὸς δὲ τὸν οὐρανὸν ὀδεύει λοιπὸν· καὶ ἢν περὶ τὸν ὄντρα ἀπεδείκνυτο σπουδὴν καὶ θεραπείαν, ταῦτην εἰς τὰ πνευματικὰ πράγματα ἀναλῶσαι δυνήσεται. Εἴ δὲ λόγοις, διτὶ τὸ παλαιὸν συμφορὰ ἦν τὸ πρᾶγμα, ἀκείνῳ δὲ εἰπούμενοι, διτὶ καὶ δύνατος· κατάρα ἦν· ἀλλὰ γέγονε τομὴ καὶ ἀξίωμα τοῖς γενναλέος αὐτὸν φέρουσιν ἐπόντα. Οὗτοι γοῦν οἱ μάρτυρες στεφανοῦνται· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ χήρα πρᾶς ἀξίωμα μέτεισι μέγα.

β. Βούλει μαθεῖν δοσον τοτὲ χήρα; πῶς ἔστι· τιμὰ τῷ Θεῷ, καὶ ἐπέραστος καὶ συνήγορος μεγίστη, καὶ τοὺς καταδικασθέντας, καὶ τοὺς ἀπεγνωσμένους, καὶ τοὺς παρρήσιαν οὐκ ἔχοντας, καὶ τοὺς ἐκπεπαλεμμένους τῷ Θεῷ καὶ πάσης ἐστερημένους ἀπολογίας φανεῖσας ἐξαρπάζει καὶ καταλλάττει, καὶ οὐχὶ συγγνωμὴν αὐτοῖς κομίζει μόνον, οὐδὲ ἀπαλλαγὴν τιμορίας, ἀλλὰ καὶ πολλὴν τὴν παρρήσιαν καὶ τὴν λαρπότητα, καὶ τῶν ἡλικιῶν ἀκτίνων παθαρωτέρους ἔργα· εἶται, καὶ ἀπάντων ὡςι κατεβήσυπωμένοι μαλλὸν ἀνθρώπους; "Ἀκουσον αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ λέγοντος πρᾶς Ιουδαίους· Ὁσαν εἰς κείμεις ὑμῶν ἐπεισήργατε, ἀποστρέψω τοὺς ὄρθιαλμούς μου ἀφ' ὑμῶν· ἀπληθύνητε τὴν δέσησιν, οὐκ εἰσακούσομεν ὑμῶν· αἱ γάρ κείρεις ὑμῶν αἵματος αλήρεις· Ἄλλ' ὅμως τούτοις τοῖς μιαροῖς, τοῖς ἀνδροφόνοις, τοῖς ἀπαρρήσιάστοις, τοῖς ἡτιμωμένοις ἐπαγγέλλεται καταλλάττεσθαι, εἰ βοηθήσειαν ἀδικουμέναις χήραις. Μετὰ γάρ τὸ εἰπεῖν, ἀποστρέψω τὸν ὄρθιαλμούς μου, καὶ οὐκ εἰσακούσομεν, φησι· Κρίσατε δρῖσταν, καὶ δικαώσατε χήραν· καὶ δεῦτε, καὶ διατελεθεμένην καὶ ἀλεύσασην ὑμῶν αἱ διμάρτιαι ὡς γενοικοῖστ, ὡς γιέρα λευκαρῶ. Εἴδες πόστην ἔχει δύναμιν ἡ

IN HOMILIAM DE VIDUIS.

illam sententiam scrupulum injiciemus. Certum est Chrysostomum anno ineuale 387 non paucas habuisse coactioes de *Eccl. 4. 14* et contra Anomoeos : nec minus certum solere Chrysostomum praeferitatem concionum meminisse : an vero contingere potuit, ut vigente illa disceptatione contra Anomoeos, in nulla harumce novem homiliarum, quia sine dubio inter Homilias contra Anomoeos intermixta fuerunt, si illo anno dicta fuerint, de illa controversia unquam meminerit? Hac mihi' nova suborta dubitandi causa, animi pendo donec quid certius emergat.

Interpretatio Latina est Frontonis Ducai.

IN ILLUD,

VIDUA ELIGATUR NON MINUS SEXAGINTA ANNORUM (1. Tim. 5. 9) ; ET DE LIBERORUM EDUCATIONE, AC DE ELEEMOSYNA (a).

4. Connexio dicendorum cum antea dictis. Arma viduarum quae sint. — Commodum divini Spiritus gratia disponentes contigit, ut is vobis apostolicæ locæ epistola, quem hodierno die audivistis, legeretur : habet enim cum his quæ nuper diximus, cognationem et connexionem haud mediocrem, si minus in verbis, certe in sententiis. Hoc enim illud est, quod nuper legebatur, *De dormientibus autem nolo vos ignorare, fratres* (1. Thess. 4. 12) : et de resurrectione multa tum a nobis sunt dicta, æquo animo ferenda esse mala ejusmodi, Deoque gratias agendas, qui propinquos nostros sibi assumoeret. Hodie vero lectum est istud : *Vidua eligatur non minus sexaginta annorum* (1. Tim. 5. 9). Quando igitur ex occasione mortis viduitas oritur, et hoc est, quod maxime dolorum angit, ac luctum excitat, memores eorum, quæ nuper a nobis dicta sunt ad eos qui lugent consolando, eaque summo studio suscipientes, in vestre mentis promptuariis illa recondite. Nam viduitas quidem calamitatis esse nomen videtur, sed tamen non est, verum dignitas, honor, et gloria maxima; non opprobrium, sed corona. Licet enim maritum non habeat, cum quo habitet, vidua : tamen Christum habet cum quo habitet, a quo universa, quæ ingruant, mala propulsentur. Sufficit enim dum injuriis vexatur vidua, ut introeat, genu flectat, acerbe ingemiscat, lacrymas fundat, et omnes insidias eorum, a quibus vexatur, repellat. Ejusmodi enim arma sunt viduc, lacrymæ, gemitus, ac preces assidue : per hæc non

humanas tantum injurias, sed draconum etiam incursum poterit propulsare. Vidua a secularibus negotiis immunita est, ad calum autem deinceps tendit : et quod erga virum studium et cultum exhibebat, eum in res spirituales potest impendere. Quod si dicas, olim rem istam calamitatem fuisse, tun illud subiectam, mortem quoque maledictam fuisse : tamen in honorem ac dignitatem conversa est his qui patienter tulerint invadentem. Sic nimis et martyres coruantur, eademque ratione vidua sumimam ad dignitatem evichitur.

2. Vis intelligere, quanta res sit vidua? quam sit apud Deum honore digna, et amore, utque summopere suo possit apud Deum patrocinio juvare, et cum primum apparuerit, jam damnatos, animum desponentes, hiscere non audentes, odiosos Deo, omni excusationis spe spoliatos liberare, ac reconciliare, neque veniam tantum impetrare et supplicio eximere, sed et multam fiduciam ac splendorem acquirere, et solis radiis puriores reddere, licet omnium sint mortalium sordidissimi? Audi Deum ipsum Judæos sic alloquenterem : *Cum extenderitis manus vestras, avertam oculos meos a vobis: si multiplicaveritis orationem, non exaudiam vos: manus enim vestre sanguine plene erunt* (Isai. 1. 15). Attamen his sceleratis homicidis, pudore suffusis, ignorantia notatis se reconciliatum iri pollicetur, si affectis injurya viduis auxilium ferant. Postquam euim dixit, *Avertam oculos meos, et non exaudiam, inquit: Judicate pupillo, et justificate viduam, et venite, et disputemus; et si fuerit peccata vestra quasi pharasicum, sicut nivem dealbabo* (ib. 1.

(a) Collata cum MSS. Reg. 1973, et Colbertinis 970 et 9870.

17. 18). Vides quantum habeat vidua protestationem? ubi sumum ostendat auxilium, non apud magistratum vel regem, qui dominantur in terra, sed apud ipsam celorum Regem? quantam possit iram sedare, ac Dominum illis, qui incurabili morbo infecti sunt, placare, intolerabili suppicio eripere, animam sorribus obrutam peccatorum ab ejusmodi labe purgare, atque ad summam puritatem perducere? Ne igitur mulierem viduam contemnamus, sed omnem in illam sollicitudinem exhibeamus. Patrona nostra est, quae vere vidua.

Genera viduarum varia. — Sed opere preium fuerit ut attente consideremus, de qua tandem vidua hoc loco verba fiant. Nam et illae viduae dicuntur, quae cum in sumnum inciderint egestatem et in matriculam relatae fuerint, ex ecclesiasticis pecuniis aluntur, prout temporibus apostolorum fiebat. *Factum est enim, inquit, murmur inter Græcos, eo quod despicerentur in ministerio quotidiano viduae eorum* (Act. 6. 1). Neque vero solum istæ viduae dicuntur, sed et illæ, quæ nulla inopia pressæ, sed facultatibus abundantes, cum domui præsint, maritum tantum amiserunt. Videamus ergo, de quanam vidua hoc loco verba faciat, duin ait, *Vidua eligatur non minor annis sexaginta; an de ea quæ auxilio indigeat, et quam opus sit ex ecclesiasticis pecuniis ali, an de ea quæ minime indiga sit, et opibus circumfluat?* Haud dubium quin de ista. Nam de illa quideam cum loquitur, quæ fame conficitur, non tempus assignat, non probitatem morum requirit: sed absolute, *Si quis fidelis, aut si qua fidelis, inquit, viduas habet, subministret illis, et non gravetur Ecclesia* (1. Tim. 5. 16): non dixit, cum sexaginta annorum fuerit; non dixit, *Si hospitio recepit*, si sanctorum pedes lavit (1. Ib. 5. 10): ac merito sane. Ubi enim remedium fuerit adhibendum inopie, tempus non expectat. Quid enim, si cum annorum sit quinquaginta, fame conficiatur? Quid si in juvenili aetate corpore sit mutilato? Num dormiet exspectans donec sexagesimus annus appetat? At hoc extreme foret immanitas. Quam ob causam cum sedanda famæ fuerit, non anxie in tempora et animæ virtutes inquirit: cum vero non inopie succurrendum est, sed honor est pro dignitate deferrandus, merito hanc de moribus inquisitionem instituit.

3. Olim chori erant viduarum. — Nam quemadmodum chori sunt virginum, sic et olim erant viduarum chori, neque passim licet illis in numerum viduarum referri. Non igitur de illa sermo est, quæ premittur egestate, atque auxilio indiget, sed de ista, quæ viduitatem elegit. Cur autem in hac etiam tempus requirit? Sciebat pyram quamdam esse juvenilē, et pelagus plenum fluctuum, ac multis tempestatisbus infestum. Postquam igitur ætatis beneficio fuerint immunitatem consequuntæ, et tamquam ad portum ad senectutem appulerint, jamque fuerint illis existentes libidines, confidenter eas in costum.

* Non dixit, si filios educavit, si hospitio recepti. sic tres Mrs.

latum adlegit. Quid igitur? scimus plurimum, dicti aliquæ, cum vel post annum vicesimum inciperent, ad finem usque cum laude virerunt, jugum tolerant, et apostolica vita specimen ediderunt! an igitur, queso, illas prohibebimus, et cum viduitatem servare velint, secundis nupliis jungi cogentes? hoccine dignum est apostoli consilio? quid igitur haec sibi volunt? Attendite diligenter, dilectissimi, significacionem dictiovis. Non enim dixit, *Vidua fiat non minor semiginta annis, sed, Vidua eligatur*: et rursus non dixit, *Vidua juniores ne elegantur, sed, Juniores siue de vita* (1. Tim. 5. 11): sic enim ait ad Timotheum scribens. Nem quoniam detractionibus et maledictiæ multi facile sunt obnoxii, et linguae adversus Ecclesiæ præsules exactas habent, volens rectorem a criminationum periculis vindicare, has leges præscribit, et ait: *Tu devita, tu ne eligas. Si velet ipsa ultra ac sua sponte haec amplecti, faciat: tu quidem ne adhuc admittas, ne forte dicant, ille talis juniores coegerit, quæ nubere volebat, et domui præesse: propterea lapsa est, et supplantata. Tu illam ne eligas, ut si forte lapsa fuerit, tu a criminationibus sis immunit:* si non fuerit lapsa, majori cum securitate convenienti tempore illam eligas. Quod si dicat, *Volo juniores viduas nubere, filios procreare* (1. Tim. 5. 14), audi quæ juniores appetet, eas quæ cum luxuriaz facint adversus Christum, nubere volunt, verbosas, curiosas, circumneantes domos, loquentes quæ non oportet, quæ conversæ sunt post satanam. Neque enim eum simpliciter dixisset, *Volo juniores nubere, tacuit, sed et quales juniores dicit, et earum lapsa enuntiat. Quo tandem lapsus?* Cum luxuriaz facint, inquit, *adversus Christum, nubere volunt, et officia discessu, et curiosæ, circumneantes domos, loquentes quæ non oportet, et conversæ sunt* (Ibid. v. 11. 13. 15). Post quem autem? *Post satanam.* Quando igitur, postquam viduitatem sunt amplectæ, et omnem hanc ignominiam sustinere voluerunt, rursus nubere volunt, satis est priusquam peccato delinquantur, et inita cum Christo pacta violent, ad hoc venire: quod si qua talis non fuerit, necessitatem secundarum impiorum non imponevit.

4. Porro id verum esse, inde constat. Si enim hoc quasi lege sanxisset omnibus mulieribus, ut nubarent, et domui præcessent, superflue illa requisivisset. Si filios educavit, si sanctorum pedes lavit, si tribulationem patientibus subvenit, si omne opus bonum sociata est (Ib. v. 10): superflue quoque illud dicit, *Quæ fuerit unius viri uxor* (Ib. v. 9). Si enim viduas omnes juniores nubes jubes, quomodo poterit aliqua unius viri uxor esse? Itaque illas ejus spectat oratio. Ita facit et dum loquitur de congressu conjugali. Cum enim dixisset, *Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis jejunio et orationi, et iterum revertantini in idipsum* (1. Cor. 7. 5): ne legem esse ac præceptum existimes, causam adjicit, deinde dicens: *Ne tentet vos satanas. Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium, propter incontinentiam vestram* (Ib. c. 6. 5). Quenadmodum

χήρα; ποῦ τὴν προστασίαν ἐπιδείκνυται τὴν διατήση, οὐ παρὰ ἄρχοντι καὶ βασιλεῖ τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ παρ' αὐτῷ τῷ τῶν ὑπανόντων βασιλεῖ; πόσην δύναται καταλύειν ὁργήν, καταλάβει τὸν Δεσπότην τοὺς ἀνίστα νενοσησίν, ἀξαρπάσαι τιμωρίας ἀφορήτου, ψυχὴν βαρεῖσαν τῷ τῶν ἀμαρτημάτων ύπου τῆς κηλίδος ἐπιπλύναι ἐκείνης, καὶ πρὸς τὴν ἄκραν ἀγαγεῖν καθαρότητα; Μή τοινυν καταφράγμενον χήρας γυναικές, ἀλλὰ πᾶσαν περὶ αὐτὴν ἐπιμέλειαν ἐπιδείξειν. Προστέτις ἡμῶν ἔστιν τῇ δυτικῇ χήρᾳ.

Ἄξιον δὲ ἐπιστάντας ἰδεῖν, περὶ ποιάς ἐνταῦθα χήρας φησί. Καὶ γάρ καὶ ἐκείναι χήραι λέγονται, αἱ εἰς εὐτέλειαν ἐσχήτην καταπεσούσαι, καὶ ἄγγειογραμμάναι, καὶ ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν τρεφόμεναι χρημάτων, καθάπερ οὖν ἐπὶ τῶν ἀποστόλων. Ἐγένετο γάρ, φησί, τογήνυσμός μεταξὺ τῶν Ἐλληνιστῶν, διειπέμπειν ἀντὶ διακονίᾳ τῆς παθημαριηγῆς αἱ χήραι αὐτῶν. Οὐχ ἀντανταὶ δέ μόνον χήραι λέγονται, ἀλλὰ κακαῖναι, αἱ μηδενὶς μὲν δεδμεναι, ἀλλ' εὐπορίας ἀπολαύουσαι, καὶ οἰκίας προεστῶσαι, τὸν δὲ ἀνδρας ἀποθελούσαι μόνον. Ιδωμενον οὖν περὶ ποιάς χήρας ἐνταῦθα φησί: λέγων· Χήρα καταλεγόμενη μή ἐλάττω τῷ τῷ διεῖσθαι τετραγύνα· δέρα [313] περὶ τῆς διομένης βοηθείας καὶ χρείαν ἔχουστης ἐξ ἐκκλησιαστικῶν τρέφεσθαι χρημάτων, ἢ περὶ τῆς ἀνενδούς καὶ ἐν εὐπορίᾳ ζώσης; Εἰδόλον δὲ: περὶ ταύτης. Περὶ μὲν γάρ ἐκείνης δταν λέγῃ, τῆς λιμῆρ διαφθειρομάνης, οὐ χρόνον τίθησιν, οὐκ ὀκρύειαν ἀπαιτεῖ τρόπων· ἀλλ' ἀπλῶς, Εἴ τις κιστέδης ἡ κιστή, φησί, χήρας ἔχει, ἀκαρκείτω αὐταῖς, καὶ μὴ βαρεῖσθω ἡ Ἐκκλησία. Οὐκ εἰπεν, Οταν διεῖσθαι ἐτῶν γένηται· εὐκαὶ εἰπεν, Εἰ διενοδηγησεν ^a, εἰ ἀγίλων πόδας ἔνιψε· καὶ μάλιστα τοις. Ἐνθα μὲν γάρ δὲ πενταν διωρθώσαι δέοι, οὐκ ἀναμένει χρόνον. Τί γάρ εἰ πεντήκοντα ἐτῶν οὔσα λιμῷ διαφθείροιτο; τί δὲ ἐὰν ἐν νεότητι τὸ σώμα ἀνάπτηρος οὔσα τύχοι; καθευδεῖται δὲ ἀναμένουσα τὸ διεῖσθαντὸν δτος; Ἀλλ' ἀπανθρωπίας τούτῳ δισχάτης. Διὰ τοῦτο, δταν μὲν λιμὸν παραμυθίσασθαι· δέοι, οὐδὲν περὶ χρόνων καὶ τῆς κατὰ ψυχὴν ἀρετῆς ἀκριβολογεῖται· δταν δὲ μή ἡ διωρθώσασθαι πενίαν, ἀλλὰ τιμὴν κατ' ἀξίαν χαρίσασθαι, εἰκότεως τοσαύτην ποιεῖται τρόπων ἐξέτασιν.

γ. Καθάπερ γάρ εἰσι παρθένων χοροί, οὗτωκαὶ χηρῶν τὸ παλαιὸν ἡσαν χοροί, καὶ οὐκ ἐξῆν αὐταῖς ἀπλῶς εἰς τὰς χήρας ἑγράφεσθαι. Οὐ περὶ ἐκείνης οὖν λέγει τῆς ἐν πενταν διωρθώσαις τῆς γηράφειας, ἀλλὰ περὶ ταύτης τῆς ἀλομένης χρείαν. Τίνος δὲ ἔνεκεν καὶ ἐπὶ ταύτης ἀπαιτεῖ χρόνον; Οἶδεν δὲς ταῦρά τις δτον ἡ νεότης, καὶ πέλαγος κυμάτων γέρμον καὶ πολλὰς ἔχον ἐπαναστάσεις. Ἐπειδὲν οὖν μᾶλλον ἀπὸ τῆς λικίας ἀτέλειαν ἔχειν, καὶ ὑσπερ ἐν λαμένι: διατρίβωσι τῷ γῆρᾳ, τῶν ἐπιθυμιῶν αὐταῖς σεσεθεισῶν, μετὰ διείσας αὐτάς εἰς τὸν χορὸν εἰσάγει τούτον. Τί οὖν, οὐχὶ πολλαῖ, φησί, καὶ μετὰ εἰκοστὸν δτος ἀρξάμεναι μέχρι τέλους διέλαμψαν, καὶ τὸν ζυγὸν ἤνεγκαν, καὶ ἀποστολικὸν ἐπιδείξαντο βίον;

^a Οὐκ εἰπεν. Εἰ διενοδηγηστον, οὐ διενοδόχ. Sic tres mas.
b Cod. 748 recte καθευδεῖται.

καλύσσομεν οὖν ἐκείνας, εἰπεὶ μοι, καὶ βουλομένας δὲν χηραὶς ζῆν ἀναγκάσσομεν δευτέροις διμιῆσαι γάμοις; καὶ ποῦ τοῦτο δέδιον ἀποστολικῆς γνώμης; τί οὖν δοτὶ τὸ λεγόμενον; Προσέρχετε μετὰ δικριθείας, ἀγαπητοῖς, αὐτῇ τῇ σημασίᾳ τῆς λέξεως. Οὐ γάρ εἰπε, Χήρα γνώσθω μή ἀλέττων τοῦν διξήκοντα γεγονόντα, δλλά, Χήρα καταλεγόσθω· καὶ πάλιν οὐκ εἰπε, Χήρας νωταρού μή καταλεγόσθωταν, δλλά, Τός τετέρας δὲ χήρας παρατού· πρὸς γάρ τὸν Τιμόθεον ταῦτα διαλέγεται. Επειδὴ γάρ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων εὐχείρωτοι περὶ κακηγορίας εἰσὶ, καὶ τὰς γλώττας κατὰ τῶν τῆς Ἐκκλησίας προστάτων ἡκονήκασι ^c, βουλόμενος; ἀξαρπάσαι τὸν ἄρχοντα τῶν ἀγκλημάτων, τούτους τιθῆσταις τοὺς νόμους, καὶ φησι· Σὺ παραιτοῦ, καὶ σὺ μή κατάλεγε. Ἀν αὐτῇ βούληται οἰκοδεν καὶ παρ' ἀντῆς αἰρετεῖται ταῦτα, ποιείτω· σὺ μέντοι μή καταδέξῃ μηδέπω, ήνα μή λέγωσιν δτεις Νεωτέραν οὐσαν, γηματθαί βουλομένην, οἰκίας προστῆναι, δὲ δεῖνα κατηνάγκασε· διὰ τοῦτο ἐπεισ, καὶ ὑπασκελίσθη. Σὺ μή καταδέξῃς αὐτήν, ήνα, καὶ πέσῃ, τῶν ἀγκλημάτων ἡς ἀπολλαγμένος· καὶ μή πέσῃ, μετὰ πλεονος ἀσφαλείας τῷ περιστήκοντι καιρῷ καταλέγῃς. Εἰ δὲ λέγει, Βούλομαι τεωτέρας χήρας γαμεῖν, τεκνογονεῖν, ἀκουον ποιάς φησὶ νεωτέρας, τὰς μετὰ τὸ [314] καταστρήνασαι τοῦ Χριστοῦ βουλομένας γαμεῖν, τὰς φλάρων, τὰς παρέργων, τὰς περιερχομένας τὰς οἰκίας, τὰς λαλούσας τὰ μή δέοντα, τὰς ἀκτραπείσας ὅπισι τοῦ Σατανᾶ. Οὐ γάρ εἰπεν ἀπλῶς, Βούλομαι τεωτέρας γαμεῖν, τείγησεν, διλλά λέγει καὶ ποιάς νεωτέρας, καὶ τὰ πτώματα αὐτῶν ἐπεισ. Ποιὰ πτώματα; Οταν καταστρημάσωσι, φησί, τοῦ Χριστοῦ, γαμεῖσθαι θέλουσι, καὶ ἀργα μαρθίρουσι, καὶ περιεργοὶ, περιερχόμενοι τὰς οἰκίας, λαλούσαι τὰ μή δέοντα, καὶ διετράπησαν. Τίνος ὅπισι; Τοῦ Σατανᾶ. Επειδὲν μετὰ τὸ γηρείαν ἐλέσθαι, καὶ ταύτην πάσαν ὑπομεῖναι τὴν ἀσχημοσύνην, βούλονται γαμεῖσαι πάλιν, βέλτιον πρὶν δικενότες, καὶ τὰς πρὸς τὸν Χριστὸν καταπατῆσαι συνθήκας, ἐπὶ τοῦτο ἐλθεῖν· ὡς εἰ μή τις εἰη τοιαύτη, οὐκ ἐπιτίθησιν ἀνάγκην γάμου δευτέρου.

δ. Καὶ δοτὶ τοῦτο δεῖται διληθεῖς, δήλον ἐκεῖνον. Εἰ γάρ ὡς νόμον τοῦτο τέθεικε πάσας ταῖς γυναικὶ τὸ γαμεῖσθαι καὶ οἰκοδεσποτεῖν, περιττῶς ἐκείνα ἀπῆγεται, Εἰ διεκνοτρόφησεν, εἰ ἀγίλων καθεῖται, εἰ θελούστοις ἐπιτρέπεσσεν, εἰ κατεῖ λόγων ἀγαθῶν διατριβῆς· περιττῶς κακεῖνον φησι τὸ, Ἐνδέ διηδός τετραγύνα. Εἰ γάρ πάσας τὰς νεωτέρας καλεύεις γαμεῖσθαι, πῶς δυνήσεται τις ἐνὸς ἀνδρὸς εἶναι γυνή; Ήποτε πρὸς ἐκείνας δὲ λόγος αὐτῷ. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς συνουσίας τῆς κατὰ τὸν γάμον ποιεῖ. Εἰπὼν γάρ, Μή ἀποστερεῖται διληθεῖος, εἰ μή τις δὲν συμφώνου ἀρδεῖ καιρὸν, ίνα σχολάζει τῇ τηστελεῖ καὶ τῇ προστελεῖ, καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ αὐτὸν συνέρχησθε· ίνα μή νομίζῃς τὸ πρόγμα νόμον εἶναι, προστίθησι τὴν αἰτίαν διεγών· ίνα μή πειρᾶται διμάς δεῖται διατανά. Τούτο δὲ λέγω κατὰ συγγράμμην, οὐκ ἐξεισηγήῃ, διὰ τὴν ἀκρατίαν διμά. Ήπειρ ποτὲ οὐδὲν ἐκείνα διαλέγεται, δλλά

^c Cod. 748 ἡκόντασιν.

τοῖς ἀκρατοτέροις τῶν ἀνθρώπων καὶ εὐαλώτοις· οὕτω καὶ ἀνταῦθε ταῖς αὐχειράστοις· τῶν γυναικῶν, καὶ μὴ δυναμέναις ἐνεργεῖν τὸν μετὰ ἀκριβεῖας βίου τῆς χηρείας, ταύταις παραινεῖ καὶ συμβουλεύει δεύτερον ἐπεισάγειν νυμφίον. 'Η γάρ χηρεῖα διπλοῦν τι πρόδημά ἔστι. Τί ποτε ἔστι διπλοῦν; 'Ἐργων ἐπιδεῖξις ἀγαθῶν, καὶ τιμῆς ὑπερρχῆ μεγίστης. Καθάπερ οὖν καὶ ἡ ἀρχὴ διπλοῦν τι πρόδημά ἔστιν· δχει γάρ καὶ Ἱργα καὶ ἀξιωμα· ἀξιωμα μὲν ἀρχῆς ἡ ἁξιουσία, καὶ ἡ παρὰ τῶν πολλῶν θεραπεία, καὶ αὐτὸν τὸ εἶναι ἀρχόντα· Ἱργα δὲ ἀρχῆς, τὸ βοηθεῖν τοῖς ἀδικουμένοις, κακῶσιν τοὺς ἀδικουμένας, προεστάντας τῶν πολεων, διανυκτεράειν ἐν ταῖς ποιναῖς τῶν πραγμάτων φρονεῖσθαι, καὶ μυρία ἑτερα· οὗτον καὶ ἡ χηρεῖα καὶ ἀξιωμά ἔστι καὶ Ἱργον· ἀξιωμά διτίν, αὐτὸν τὸ χήρα· εἰναι, μάγιστρον δν, ὃς ἀπεδεξάμεν ἐμπροσθεν· Ἱργον ἔστι, τὸ μὴ διεπέραν ἐπεισάγειν μνόρχα, ἀλλ' ἀρκεσθῆναι τῷ προτέρῳ, τὸ τεκνοτροφῆσαι, τὸ ἔνοδοχῆσαι, τὸ ἀγίων πόδες νίψαι, τὸ θλιβομένους ἀπαρέσται, τὸ παντελί οὐκέτι Ἱργῷ ἀγαθῷ ἀπακάλουθησαι. 'Ο τοίνυν Παῦλος τερπι αὐτῶν διαλεγόμενος, τὸ μὲν Ἱργα τῆς χηρείας ἀφίσιν αὐτὴν πάντα ἐπιτελεῖν· εἰς δὲ τὸ ἀξιωμα τῆς χηρείας, καὶ τὸν χορδὸν, καὶ τὴν τάξιν οὐκ ἀφίσιν αὐτὴν εἰσελθεῖν, ἵνα δὲ ἔξικοστὸν ἔτος παρέλθῃ, μονονούσχι λέγων· [315] Ποιεῖται μὲν τὰ τῆς χηρείας Ἱργα, τῆς δὲ τεμῆς ἀξιουσθα τότε, δταν πάντα ἐπιδεικμένην καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ χρόνου λοιπὸν ἀσφάλειαν ἔχῃ, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν Ἱργων ἀπόδειξιν, καὶ τὴν ἔξωθεν μαρτυρίαν. Μῆδεις γυναικὶ μόνον τὸν λόγον τούτον ἐπιτιθειον εἶγαι νομίζεται. Καὶ γάρ καὶ ἀνδράσιν δοτὶ χρήσιμος, ἵνα καὶ αὐτοὶ στέργωσι τὰς δαυτῶν καὶ ἀπελθοῦσας, καὶ μὴ λειλανας συγχατοικίωσι τοῖς παιδίοις, μητριαὶς ἐπεισάγοντες, καὶ τὴν ἀσφάλειαν τὴν δαυτῶν ἀπασαν ἀνατρέποντες.

ε'. Ταῦτα δὲ λέγομεν οὐχ νομοθετοῦντες δεύτερον ἀποτρέψεθαι γάμον, ἀλλὰ παραινοῦτες καὶ συμβουλεύοντες μετὰ σωφροσύνης ἀρκεῖσθαι τῷ προτέρῳ. Ἐπερὸν ἔστιν παραινεῖν καὶ συμβουλεύειν, ἑτερον νομοθετεῖν. 'Ο μὲν γάρ παραινῶν καὶ συμβουλεύων, πύριον ἀφίσι τὸν ἀκούοντα τῆς τῶν συμβουλευομένων αἱρέσεως εἶναι· δὲ δὲ νομοθετῶν, ταῦτην παραιτεῖται ^δ τὴν ἔξουσιαν αὐτῶν. 'Αλλ' ἡ Ἑκκλησία οὐ νομοθετεῖ ταῦτα, ἀλλὰ παραινεῖ μόνον· καὶ γάρ καὶ δεύτερον ἐπιτέρεψε γάμον δ Παῦλος, οὗτως εἰπὼν· Γυνὴ δέδεται τόμῳ, ἐφ' δσον χρόνον ζῆ δ ἀνήρ αὐτῆς· δὲ δὲ κοιμηθῆ δ ἀνήρ, ἐλευθέρα δοτεῖν ψ θέλει γαμηθῆναι, μέρον δὲ Κυρίῳ· μακαριωτέρα δε δοτεῖν, δὲ δὲ οὐτε μείνῃ. 'Μοπερ αὖν καλὸν μὲν δ γάμος, κρείσσων δὲ ἡ παρθενία· οὗτα καλὸν μὲν καὶ δ δεύτερος γάμος, κρείσσων δὲ αὐτοῦ δ πρώτος καὶ μόνος. Οὐ τοίνυν ἴκναλλομεν δεύτερον γάμον, οὐδὲ νομοθετοῦμεν ταῦτα, ἀλλὰ παραινοῦμεν, εἰ τις δύνατο σωφρονεῖν, ἐπὶ τῷ προτέρῳ μένειν. Παραινοῦμεν δὲ καὶ συμβουλεύομεν καὶ δὲ αὐτὴν τῆς οἰκλας τὴν ἀσφάλειαν· μάχης γάρ πολλάκις καὶ πολέμων καθημερινῶν δ δεύτερος γάμος ἀρχή καὶ πρόδρασις γάγονε. Πολλάκις γοῦν ἀνήρ ἐπὶ τραπέζης καθήμενος, τῆς προτέρας γυναικὸς ἀναμνησθεῖς ἐπὶ τῆς δευτέρας, ἐδάκρυσεν ἡρέμα· ἡ δὲ εὐθέως ἡγράνε, καὶ καθάπερ θηρίον· πεπήδησε, τῆς φιλοστοργίας

^a Αλλι χήραν.

^b Cod. 748 παραιρεῖται, alius παρανεῖται.

αὐτὸν τῆς πρὸς ἐκείνην ἀπαιτοῦσα δίκην· καὶ διεπινέσσαι τὴν ἀπαλθοῦσαν θελήσῃ, γίνεται πολέμου καὶ μάχης πρόδρασις ἡ τῶν ἀγαμάλων ὑπόθεσις. Καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἄγρούς ἀπειλθόντας σπανδύμεθα, καὶ πρὸς τῆς ζωῆς αὐτῶν καὶ τὴν πρὸς αὐτοὺς καταλόγουμεν ἄγρον· ἐπὶ δὲ τῶν γυναικῶν τούναντίον ἀπαν. Ήν γάρ οὐκ εἰδεν, ἵς οὐκ ἡκουει, περ' ἓς οὐδὲν ἔπειθε δεινόν, ταῦτην μισεῖ καὶ ἀποστρέπεται, καὶ οὐδὲ δ θάνατος τὸ μίσος σπέννυσι. Τίς εἰδε, τίς ἡκουεις ζηλοτυπουμένην κύνιν, καὶ πολεμουμένην τέρραν;

ς'. 'Αλλ' οὐ μέχρι τούτου τὸ δεῖνον ἀλλὰ καὶ γένουνται παῖδες ἐκ τῆς δευτέρας, καὶ μὴ γένουνται, πλειος πάλιν καὶ μάχη. Μή γενομένων μὲν γάρ ἀνυάται μειόνως, καὶ διὰ τοῦτο, καθάπερ πολεμίους καὶ τὰ μέγιστα ἡδικηκότας τοὺς τῆς προτέρας δρό, διὰ τῆς ἐκείνων ζωῆς τῆς οἰκείας ἀπαδίας σαφεσταριν λαμβάνουσα αἰσθησιν. 'Αν δὲ γένουνται, πάλιν οὐκ ἐλαττον τὸ δεινόν. 'Ο μὲν γάρ ἀνήρ πολλάκις φιλοστόργως πρὸς τὴν ἀπαλθοῦσαν διακείμενος ἀντέχεται τούτων, φιλῶν τε δόμου καὶ ἀλεων τῆς δροφνίας [316] αὐτούς· ἐκείνη δὲ πανταχοῦ τοὺς αὐτῆς προτιμόδοις φιούλεται, καὶ οὐδὲ δὲν ἀδελφῶν τάξει, ἀλλ' ἐν οἰκείων ἀπερθίμενων εἶναι βούλεται τούτους· ἀπερπαντα οἰκίαν ἀνατρέψαι δύναται δν, καὶ τῷ γεγαμηκότι ποιεῖσαι τὸν βίον ἀδειωτὸν. Διὰ ταῦτα παραινοῦμεν, εἰ δυνατόν· σωρρονεύ, στέργειν τῷ προτέρῳ γάμῳ, καὶ μῆτρας νυμφίους τὰς γυναικας μῆτρας γυναικας τοὺς δινδρας ἐπεισάγειν, δστε μὴ τὴν οἰκίαν ἀνατρέπεσθαι πάσαν.

Τίνος δὲ διεκεν περὶ χηρείας διαλεγόμενος, οὐκ ἡρκεσθῇ τῷ προτέρῳ μόνῳ, τῷ εἰπαν. Ήνδης ἀνθρόδες γυνή; 'Ινα μάθης, δεις χήραν ποιεῖ οὐ τὸ μὴ γεμῆσαι δεύτερον μόνον ἀπλώς, ἀλλὰ τὸ κομψὸν ἐν Ἱργοῖς ἀγαθοῖς, ἐν ἐλεημοσύνῃ καὶ φιλανθρωπίᾳ, καὶ ταῖς τῶν ξένων θεραπείαις. Εἰ γάρ τὰς παρθένους οὐδὲν ὡρέλησεν ἡ παρθενία (καίτοι πολλῷ μείζων χηρείας ἡ παρθενία), ἀλλ' ἀπῆλθον, σδεσθέντος αὐταῖς τοῦ πυρὸς τῶν λαμπτάδων, ἥτιμωμέναι, ἀκαΐδη τὸν ἀπὸ τῆς φιλανθρωπίας καὶ ἐλεημοσύνης οὐκ ισχον ἐπιδεῖξαι καρπὸν, πολλῷ μᾶλλον αὶ χῆραι. 'Ἐκείνης γοῦν δικούσας τῆς παραβόλης δ Παῦλος, καὶ φιδουμένος ὑπὲρ τούτων, πολλὴν ὑπὲρ τοῦ πράγματος ποιεῖται τὴν ἀκριβολογίαν, ίνα μὴ τῇ μονογαμίᾳ θαρροῦσαι τῆς λοιπῆς ἀρετῆς καταμελήσωσι· διὰ τοῦτο φησιν, 'Εν δροῖς παιλοῖς μαρευρουμέστη· ὀστερ πάρ καλὸν ἡ παρθενία, χωρὶς δὲ τῶν λοιπῶν ἀκαρπος γέγονε, καὶ τοῦ νυμφῶν ἀπέκλεισεν· οὗτα καλὸν ἡ χηρεῖα, χωρὶς δὲ τῆς λοιπῆς ἀρετῆς μάταιόν τοις καὶ πιριτόν. Διὰ τοῦτο οὐ μέχρι τοῦ μὴ δεύτερον ἐπεισάγειν δινδρα τὴν παραινεῖν θετταν δ Παῦλος, ἀλλὰ καὶ ἑτερα πολλῷ πλείστα καὶ μείζωνα ἀπαιτεῖ παρὰ τῆς χηρείας. Καὶ καθάπερ οἱ τοὺς στρατιώτας καταλέγοντας σώματος ζητοῦσιν εὐεξίαν οὗτα καὶ οὗτος εἰς τὸ τοῦ Χριστοῦ στρατόπεδον αὐτὴν καταλέγων, ψυχῆς εὐεξίαν ἐξήτησε καὶ εὐτονιαν καὶ τὴν ἐν ἀπασι τοι; ἀγαθοῖς Ἑργοῖς σπουδὴν, οὗτα λέγων· Εἰ ἐπεκνοτρόφησεν, εἰ ἐξεροδάχησεν, εἰ ἀγίων κόδας επιγένεται, εἰ θλιβομένοις ἐπιήρκεσεν.

^c Αλλι πολλὴν ἐπὶ τοῦ.

igitur non omnibus illic ita loquitur, sed iis qui inter homines incontinentiores sunt, et facile capi possant: sic etiam hoc loco mulieres expugnat facies, et quae non ita facile perfere possunt exactam in viduitate vivendi rationem, hortatur, et consulit, ut alterum virum introdurrant. Est enim res quedam duplex viduitas. Quid hoc est tandem duplex? Bonorum operum specimen, et honoris summi fastigium. Ut igitur est etiam res quedam duplex magistratus: habet enim et opera et dignitatem; dignitas quidem magistratus est potestas, et cultus qui a vulgo exhibetur, et ipsum esse magistratum; opera vero magistratus sunt injuria affectis succurrere, inferentes injuriam compescere, urbibus praesesse, in communibus reipublicis curis excubendo pernoctare, et reliqua innumerata: sic et viduitas et dignitas est et opus: maxima dignitas est viduam esse, ut ante demonstravimus; opus est secundum maritum sibi non adsciscere, sed priori esse contentam, filios educare, hospitio recipere, pedes sanctorum lavare, tribulationem patientibus subministrare, omne opus bonum sectari. Itaque Paulus de illis loquens opera quidem omnia viduae sinit illam perficere: ad dignitatem autem viduae, ac ectum, et ordinem illam provehi non sinit, donec sexagesimus annus præterierit, quasi dicat: Opera quidem viduae faciat, dignitatem vero tum obtineat, cum his omnibus perfectis securitatem beneficio temporis sequentia fuerit, et ex operibus demonstrationem ac testimonium externum. Nemo solis mulieribus arbitretur orationem convenire. Nam et viris prodest, ut et ipsi defunctis uxoribus suis contenti sint, neque velint cum liberis suis leænas habitare, dum novicas introducunt, et suam omnem securitatem evertunt.

5. Cohortatur ad monogamiam, nec damnat secundas nuptias. — Hæc autem a nobis dicuntur, non ut secundas aversari nuptias præcipiamus; sed ut hortemur et consulamus, prioribus esse contentos. Aliud est adhorrari, aliud præcipere. Nam qui adhortatur et consulit, in arbitrio ac potestate relinquit auditoris, ut quod consulatur eligat: qui vero præcipit, hanc facultatem ejusmodi non permittit. At Ecclesia ista non præcipit, sed hortatur solum: siquidem secundas etiam nuptias permisit Paulus cum ita dixit: *Mulier alligata est legi, quanto tempore vir ejus vivit: quod si dormierit vir ejus, libera est, cui vult nubat, tantum in Domino. Reator est autem si sic permanserit* (1. Cor. 7. 59. 40). Ut igitur bonum est conjugium, sed melior est virginitas: ita bonum quidem est secundum conjugium, sed melius est primum et solum. Non igitur conjugium secundum rejicitur, neque haec præcipimus, sed cohortamur, ut si quis castitatem servare pressit, sit priori contentus. Cohortamur autem et consulimus ad stabiliendam domus securitatem: scilicet namque secundæ nuptiæ quotidianarum et pugnarum et contentionum initium et occasionem attulerunt. Sane multoties evenit, ut assidens mensæ maritus prioris uxoris recordatus, leniter fleat: at illa confessim excandescit, et tamquam sera insilit, et sui in illam amoris ab eo pœnas exigit. Quod si voluerit

laudare defunctam, tum contentionis et pugnae occasio ex laudibus illis offertur. Ac defunctis quidem inimicis reconciliamus, eodemque fine vita illorum et nostrum in illos odium terminatur: in uxoribus autem contrarium penitus evenit. Quam enim non vidit, quam non audivit, a qua nihil est mali pesca, banc odio prosequitur et aversatur, ac ne mors quidem odium extingnit. Quis umquam vidit, quis audivit zelotypiam in pulverem, pugnam cum cinere auscepit?

6. Sed non eosque tantum progreditur malum: quin etiam sive ex secunda nati sint liberi, sive non sint nati, pugna rursus et contentio exoritur. Nam si nati non sint, majori morore consicitur, et hac de causa natos ex priori tamquam hostes, et a quibus maximis sit affecta injuriis, intuetur, dum ex illorum vita sterilitatis sua sensum capit majorem. Si vero nati sint, rursus nihilo minus malum est. Si quidem maritus sæpenumero bene affectus erga defunctam hos amplectitur, et amore simul ac misericordia in illos propter orbitatem commovet: at illa suos ubique præferri vult, ac nec fratrum illos haberi loco, sed abjectorum famulorum: quæ omnia domum possunt subvertere, ac vitam marito acerbam et infestam reddere. Propterea ad servandam castitatem adhortamur, si fieri possit, et ut priori coniugio contenti sitis, et neque mariti uxores, neque uxores maritos adsciscant, ne domum suam omnem susque deque vertant.

Virginitas sine virtutibus aliis non prodest. — Cur autem cum de viduitate dissereret, priori solo contentus non fuit, cum dixit, *Unius viri uxor?* Ut intelligas id viduam non facere, si secundo marito solum utcumque non nubat, sed si bonis operibus, eleemosyna, benignitate, atque officiis erga peregrinos abundet. Nam si virginibus nihil profuit virginitas (Matth. 25) (tamenetsi multo maior est viduitate virginitas), sed cum in lampadibus illarum ignis esset extinctus, ignominia affectu recesserunt, quoniam benignitatis et eleemosynæ fructum exhibere minime valuerunt, multo magis viduae. Certe cum illam parabolam audisset Paulus, et istarum causa timeret, exquisite admodum rem examinat, ne forte propter unicum matrimonium sibi confidentes reliquias virtutes negligerent. Propterea dicit, *In operibus bonis testimonium habens* (1. Tim. 5. 10). Ut enim bonum est virginitas, absque cæteris autem infructuosa sit, et a conclavi sponsi excludit: sic et viduitas bonum est, sed sine virtutibus cæteris vana res est et superflua. Propterea Paulus dum cohortatur, non eosque solum progreditur, ut non esse superinducendum secundum maritum suadeat, sed et alia plura et majora requirit a vidua. Et quemadmodum ille, qui militum delectum habent, corporis bonam habitudinem requirunt: ita hic, qui ad exercitum Christi hanc deligit, bonam animæ habitudinem requisivit, et fortitudinem, et in omnibus bonis operibus studium, ita dicens: *Si filios educavit, si hospitio recepit, si sanctorum pedes lavit, si tribulationem patientibus subministravit, si omne opus bonum scitata*

et. Item unumquidque istorum nudum quidem esse videntur, sed multam in seipso vitam continent.

7. *Vidua in educandis liberis leus.* — Ac si videatur, primum exortiamus, quod ille primo loco posuit: *Si filio educavit.* Educationem enim innuit non hanc simplicem, quam vulgus censet, dum fame confectos liberos non negligimus: hoc enim ne ipsa quidem natura necessitas umquam omitti permittet: quo sit ut neque mandatis hac de causa sit opus et legibus, ut suam prolem educent viduae; sed justitiae caram, educationem cum pietate hoc loco intelligit: quod alioquin est, quae hoc pacto non educant, parricidae potius sint, quam matres. Hoc non ad mulieres tantum a me dictum est, sed etiam ad viros. Siquidem multi patres, ut bonis equis filio obveniret, et ut aedes magnifice, et praedium magni pretii, cuncta faciunt atque moluntur: ut autem anima ejus bona fiat, et plium propositum, nullius pensi habent. Et hoc est quod totum mundum subvertit, quod nostros liberos non curesimus, et possessionum opumque ipsorum curam geramus, sed ipsorum animam negligamus, et extremas dementias facines admittamus. Nam possessiones quidem sint licet multis ac sumptuosae, si probus non sit ac studiosus, qui cum virtute possit eas administrare, omnes cum ipso peribant et evanescent, ac summum possessori damnum inferent: sin autem generosa fuerit et sapiens anima, licet nihil intus sit in promptuariis reconditum, omnium bona tuto poterit retinere. Tihud igitur spectandum est, non quo pacto argento et auro, et rebus ejusmodi locupletes eos reddamus, sed quo pacto pietate ac temperantia, virtutumque acquisitione ditissimi omnium sunt: quo pacto fiat, ut multis non indigeant, ut res acculi hujus et novas cupiditates non tanti faciant. Et ingressus eorum et egressus diligenter et curiose considerandus est, qui buscum versentur, qui familiares illis sint, cum intelligentiam, si hec a nobis neglerta fuerint, nullam nos a Deo veniam impetratueros. Nam si cum aliorum curam non gesserimus, poenae a nobis exiguntur (*Nemo enim quod suum est, querat*, inquit apostolus, *sed quod alterius*) (*1. Cor. 10. 26*), quanto magis si liberorum curam non gesserimus? Nonne ipsum in tuis sedibus ab initio collocavi, inquit? nonne te preceptorem, praefectum et curatorem et judicem illi te praeconi? omnem in illum potestatem in manus tuas transtuli? Tenerum adhuc conformandum ac flingendum commisi: qua venia dignus eris si reluctantem illum neglexeris? Quid enim dicere poteris? Refreshari difficultem et asperum illum esse? At hac ab initio prævideri oportuit, et quando freno cohiberi poterat, cum juvenis admodum esset, eum diligenter frenari, et officio suo fungi assuefieri, informari, morbis ejus animam remedium adhiberi. Quando facillor erat agricolatio, tum resecari spinas oportuit, quando, cum tenera esset zetas, facilius evellebantur, neque passiones neglectae, et auctae, expugnatu difficilem evasisserent. Idcirco dicit: *Cure a pueris certam ejus* (*Ecclesi. 7. 23*), quando facilius potest erudiri.

Neque vero præcipit tantum, sed et ipsa tecum opes aggreditur. Quo tandem pacto? Qui malicie patri et matri, inquit, *morte pereat* (*Exod. 21. 17*). Vides quantum illis timorem incusserit? quantam formidinem objecerit? quam potenti imperio pollere te voluerit? Quam nos igitur exortationem obtendere poterimus, cum ipsa quidem, si nos afficiamur injuryia, ne vita quidem parcat ipsorum: nos autem, si ab illis Deo inferatur injuryia, ne succensere quidem illis velimus? Ego nec occidere illum recuso, qui te afficit injuryia: tu vero ne verbis quidem illum constristate diguaris, inquit, a quo leges meæ violentur. Num hec venia digna? Vides affici contumeliam Creatorum, nec indignaris, neque terres, nec reprehendis, præsertim cum intelligas hoc a Deo suisse prohibitum, non quod ille quidpiam detrimenti patiatur, qui contumeliam accepit (neque enim Numen interitui est obnoxium), sed propter salutem ipsius? Qui enim inique se gerit in Deum et stolido, multo magis in patrem suum et in suam ipsius animam contumeliosus et insolens esse poterit.

8. Ne igitur contemnamus, cum sciamus fore, ut si erga Deum recte se gesserint, etiam in iis que ad banc vitam pertinent celebres sint et illustres. Qui enim vitam cum virtute modestiaque traducit, eam omnes reverentur et colunt, sit licet omnium pauperissimus, sicut improbum ac depravatum aversantur et odio prosequuntur omnes, licet opibus multis circumfluat. Neque solum ceteris hominibus venerandus erit, sed tibi ejus parenti crit carior, cum præter naturam nihilo minorem habeat occasionem amoris, ipsam virtutem: neque vero solum carior, sed et utilior erit tibi dum colet, dum inserviet, dum in senectute sustentabit. Ut enim qui sunt in Deum injurii et ingratii, etiam parentes aspernантur: ita qui suum Conditorem colunt, ingentem genitoribus suis hominem deferunt. Ut igitur et apud Deum et apud homines bene audias, tibique vitam jucundam facias, ac futuris pœnis libereris, omni ipsum studio cole. Nam eos quidem qui liberorum curam non gesserint, tametsi ceteroquin modesti fuerint atque moderati, ob istud peccatum poenas gravissimas luituros, ex veteri constabit historia, quam narrabo.

Heli pater nimis indulgens. — Sacerdos fuit quidam apud Iudeos ceteroquin modestus, ac lenis, Heli nomine. Huic igitur Heli duo fuerunt liberi, qui ad summum improbatis fastigium pervenerant: illos autem non reprimebat ille, nec prohibebat: imo vero reprimebat ille quidem, atque prohibebat, sed non tanta cum diligentia et velementia, quanta opus fuit (*1. Reg. 2. 41*). Cum enim flagris cardere debuisset, domo paterna ejicere, omnem correctionis modum adhibere, cohortabatur solum et consulebat ita dicens: *Ne, filii, ne ita faciatis: quoniam non bona editio, quam editio de robis* (*1. Reg. 2. 24*). Quid ais? Deum injuryia afficerunt, et filios appellas? Cunditorem ignorarunt, et tu propinquitatem illorum agnoscis? Propterea dicit, eum non admonuisse illus: admonitio enim est si non utrumque consilium do-

αλλαχτι δργω μητρῷ ἐκηκολούθησε. Τούτων γάρ
ἐκαστον δοκεῖ μὲν εἶναι φῆμα φιλὸν, πολλὴν δὲ ἐν
διαυτῷ συνέχει τὴν ζωήν.

ζ'. Καὶ εἰ δουσεῖ, πρώτον, ἐξετάσωμεν ὥπρῶν αὐτὸς
τὰθεικαν· Μη ἀτεκνοτρόφησε. Τροφὴν γάρ ἀνταῦθε
λέγει ὡς ταῦτην τὴν ψῆλην καὶ παρὰ τοὺς πολλοὺς
νομίζομένην, τὸ μὴ λιμῷ φθειρομένους περιιδεῖν τοὺς
παιᾶς· τοῦτο γάρ οὐδὲ αὐτῇ τῆς φύσεως ἡ ἀνάγκη
ἀφίησι πάραμεληθῆναι ποτε· οὐδὲν οὐδὲ προσταγμά-
των ὑπὲρ τούτου χρεία καὶ νόμων, ἵνα τὰ ἔχοντα
τρέφωσιν αἱ χῆραι· ἀλλὰ τὴν τῆς δικαιοσύνης ἐπιμέ-
λεισιν, τὴν ἀνατροφὴν τὴν μετ' εὐλαβείας ἀνταῦθε
φησιν· ὡς αἱ γε μητρὶς τρέφουσαι, παιδοκτόνοι μᾶλ-
λον εἰσιν ἡ μητέρες. Τοῦτο οὐ πρὸς γυναικας μόνον
λέγει, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀνδρας. Καὶ γάρ πολλοὶ πολλά-
κις τῶν πατέρων, δπως μὲν Ἱππος γένοιτο καλὸς τῷ
παιδὶ, καὶ δπως οἰκίᾳ λαμπρά, καὶ δπως πολυτελῆς
μηρὸς, πάντα παιοῦσι καὶ πραγματεύονται· δπως δὲ
εὐτῷ φυχὴ γένοιτο καλὴ καὶ προσάρεστις εὐσεβής,
οὐδένα δχουστι λόγον. Καὶ τοῦτο ἔστιν, δὴ τὴν οἰκου-
μένην [317] ἀνατρέπει πλάσαν, δτι τῶν οἰκείων ἀμε-
λούμεν παῖδων, καὶ τῶν μὲν κτημάτων αὐτῶν ἐπιμε-
λούμενα, τῆς δὲ φυχῆς αὐτῶν καταφρονοῦμεν, ἀσχά-
της ἄνοιας πρᾶγμα ὑπομένοντες. Τὰ μὲν γάρ κτή-
ματα καν πολλὰ δὲ καὶ πολυτελῆ, τοῦ δυναμάνου μετ'
ἀφετῆς αὐτὰ οἰκονομεῖν οὐκ ὅντος σπουδαίου, πάντα
ἀπολεῖται καὶ οἰχησται μετ' αὐτοῦ, καὶ βλάβην
ἀσφάτην ἐνέχοι, αἱ τῷ κακιημένῳ· δὲν δὲ ἡ φυχὴ γεν-
ναῖται γένηται καὶ φιλόσοφος, καν μηδὲν ἐνδον ἀπο-
καίμενον δι, τὰ πάντων δυνήσται μετά ἀδείας συ-
σχεῖν. Δεὶ τοίνυν σκοταῖν, οὐχ δπως αὐτούς πλουσίους
δὲν ἀργυρίῳ καὶ χρυσῷ καὶ τοῖς τοιούτοις ποιήσωμεν,
ἀλλ' δπως δὲν εὐλαβείᾳ καὶ φιλοσοφίᾳ καὶ κτήσι τῆς
ἀρετῆς πάντων γένοιντ' δὲν εὐπορώτεροι· δπως μὴ
πολλῶν δέοντο, δπως μὴ περὶ τὰ βιωτικὰ καὶ τὰς
νεωτερικὰς ἐπιθυμίας ὡσιν ἐπιτομήν. Καὶ τὰς εἰσ-
θουσιας αὐτῶν, καὶ τὰς ἐξέδους μετ' ἀκριβείας πα-
ριεργάζεσθαι χρή, τὰς διατριβάς, τὰς συνουσίας,
εἰδότας δτι τούτων ἀμελουμένων, οὐδεμίαν δξομεν
παρὰ τῷ θῷοι συγγνώμην. Εἰ γάρ τῆς τῶν δλλων
περιονας ἀπαιτούμενα τὰς εὐθύνας ("Ἐκαστος γάρ
μη τὸ διατοῦ ζητεῖται, φησιν, δὲν τὸ τοῦ αἰλη-
στορ), πόσῳ μᾶλλον τῆς τῶν παιδῶν; Οὐ κατόκισά
σοι, φησιν, αὐτὸν δὲ ἀρχῆς· ἐπέστησα δὲ σε αὐτῷ
διδάσκαλον καὶ προστάτην καὶ κτήδεμόνα καὶ δρχοντα;
τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ πλάσαν φέρων εἰς τὰς σὰς ἐνέθηκα
χεῖρας· Ἀπαλὸν δην διαπλάττειν ἐκθειεσα, καὶ
ρυθμίζειν· πολαν δὲν ἔχοις συγγνώμην, εἰ περιβοὶς
αὐτὸν ἀποκυρίσαντα; Τι γάρ δὲν εἴποις; δτι δια-
τησίας ἔστι· καὶ τραχύς; Ἀλλ' δὲ ἀρχῆς έδει ταῦτα
προσφέρειν, δὲν εὐήνος δη, καὶ κομιδὴ νέος, καλ-
νοῦν μετ' ἀκριβείας, έθίζειν πρὸς τὰ δέοντα, ρυθμί-
ζειν, καλάζειν αὐτοῦ τὰ νοσήματα τῆς φυχῆς. "Οτε
εὐκαλωτέρα ἡ δργασία, τότε νάς ἀκάνθας ἐκτέμνετι
έδει, δτε ἀπαλωτέρας οὖσε τῆς ἡλικίας εὐκαλωτερὸν
ἀνεσπῶντο, καὶ οὐκ δὲν ἀμελούμενα τὰ πάθη, καὶ
αὐξανόμενα, δυσκατέργαστα γέγονε. Διὰ τοῦτο φησι,
Κάμψος δὲν γεστητος τὸν τράχηλον αὐτοῦ, δτε
εὐκαλωτέρα γένοιτ' δὲν ἡ παιδαγωγία. Οὐκ ἐπιτάττει-

^a Cod. 749 ματὰ τοῦ καὶ βλ. δ. διεγκεῖν.

δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὴς συνεφάπτεται σοι τοῦ
ἔργου. Καὶ πῶς, καὶ τίνι τρόπῳ; Ὁ κακολογῶν
απατέρα δη μητέρα, φησι, θαράτῳ τελευτάτῳ. Ὁρδὲς
πόσον αὐτοὶς ἐπάστησο φέδον; πόσην διπετάχουσιν
ἄγωναν; πῶς δυνατήν σου τὴν ἀρχὴν ἐποίησε; Τίνα
οὖν ἀπολογίαν δησιεῖμεν δὲν εἰπαίν, δταν αὐτὸς μὲν,
ἐπαιδάν ήμεις ὑδρίζωμενα, μηδὲ τῆς ζωῆς αὐτῶν
φεύθηται· ήμεις δὲ, ὑδρίζομένον τοῦ θεοῦ παρ' αὐ-
τῶν, μηδὲ ἀγανακτεῖν αὐτοὶς ὑπομένωμεν; Ἐγὼ,
φησιν, οὐδὲ ἀποκτεῖναι παραιτοῦμαι τὸν ὑδρίζοντά
σε· σὲ δὲ οὐδὲ φήματε λυπαῖν δινέχῃ, φησι, τὸν τοὺς
δημός καταπατοῦντα νόμους. Καὶ ποὺ ταῦτα συγ-
γνώμης ἔξια; Ὁρδὲς αὐτὸν ὑδρίζοντα εἰς τὸν πε-
ποιηκότα, καὶ οὐ δυσχεραντεις, εἰπεὶ μοι, οὐδὲ φρεβεῖς
καὶ ἐπιτιμᾶς, καὶ ταῦτα εἰδὼς, δτι καὶ τοῦτο αὐτὸς
δη θεὸς ἐκάλυπτεν, οὐχ ἐπειδὴ βλάβη [318] τις εἰς
ὑδρίζομενον γίνεται (ἀνάλεθρον γάρ τὸ θεῖον), ἀλλ'
ὑπὲρ τῆς ἀκαίνου σωτηρίας; Ὁ γάρ περ τὸν θεὸν
ἄγνωμαν γενόμενος καὶ ἀναίσθητος, πολλῷ μᾶλλον
εἰς τὸν γεγενηκότα, καὶ εἰς τὴν διαυτοῦ φυχὴν
δικαροστήσεις δυνήσεται.

η'. Μὴ τοίνυν ἀμελῶμαν, εἰδότες δτι τῶν κατὰ θεὸν
αὐτοὶς εὐ διακειμένων, καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον
ἴσονται εὐδόκιμοι· καὶ λαμπροί. Τὸν γάρ ἀρετῇ συ-
ζύντα καὶ ἐπιεικέᾳ πάντας αἰδούνται καὶ τιμῶσι,
καὶ διπάντων πανίστερος δι, ὃσπερ οὖν τὸν πονηρὸν
καὶ διστραμένον ἀποστρέφουσι καὶ μισοῦσιν ἀπαν-
τες, καὶ εὐτορίαν δὲ κακτημένος πολλήν. Οὐ τοὺς
ἄλλοις δὲ μόνον ἀνθρώποις ἔσται αἰδέσιμος, ἀλλὰ καὶ
σοὶ τῷ γεγενηκότι ποδεινότερος, πλήν τῆς φύσεως
οὐκ εἰλάττουν ἔτεραν ὑπόδεσιν ἔχον πρὸς τὸ φιλε-
σθαι τὴν ἀρετὴν· οὐ ποδεινότερος δὲ μόνον, ἀλλὰ
καὶ χρησιμότερος ἔσται σοι θεραπεύων, δουλεύων,
γηροκομῶν. Ποτέρερος γάρ οἱ περὶ τὸν θεὸν ἄγνωμονες
καὶ τῶν γεγενηκότων καταφρονοῦσιν· οὐτως οἱ τὸν
πεποιηκότα θεραπεύοντες, ἐν πολλῇ καὶ τοὺς γεγε-
νηκότας ἔχονται τῇ τιμῇ. Ινα οὖν καὶ παρὰ θεῷ, καὶ
παρὰ ἀνθρώποις εὐδοκιμῇ, καὶ σοι τὴν ζωήν δέεται
ποιεῖ, καὶ τῆς μελλούσης ἀπαλλάττῃ κολάσεως, πά-
σαν ἀπιδεκνυσα περὶ αὐτὸν τὴν σπουδὴν. "Οτι γάρ
οἱ τῶν παιδῶν ἀμελούντες, καὶ τὰλλα ὡσιν ἐπιεικές
καὶ μέτριοι, διὰ ταῦτην τὴν ἀμαρτίαν τὴν ἐσχάτην
ὑποστήσονται δίκην, Ιστορίαν σοι τινα διηγήσομαι
παλαιάν.

"Ιερέυς τις δης δη παρὰ τοὺς Ίουδαιοὺς ἐπιεικής τὰ
ἄλλα καὶ μέτριος. Ήλεῖ τῷ δνόματι. "Ην οὖν αὐτός;
"Ηλεῖ δύο παιδάς ἔχων οὓς ἐσχατον πονηρίας ἐλλα-
χάτας· οὐ κατείχει δὲ, οὐδὲ ἐκώλυε· μᾶλλον δὲ κατείχει
μὲν καὶ ἐκώλυεν, οὐ μετά τῆς προσηκούσης δὲ ἀκρι-
βείας καὶ σφρότητος. Δέον γάρ μαστιγώσαι, τῆς
πατρών τοικαλεῖν οἰκίας, πάντα ἐπιδεικνυσθαι διορ-
θώσας τρόπον, παρῆντε καὶ συνεδούλευε μόνον,
οὐτω λέγων· Μή, τέκνα, μηδὲ ποιεῖσθαι οὐτως· δτι
οὐκ ἀγαθὴ δη ἀκοή, ηρ δὲν ἀκούω περὶ ψυχῶν. Τι
λέγεις; τὸν δεσπότην ὑδρίσαν, καὶ τέκνα καλεῖς;
Τηγνήσαν τὸν πεποιηκότα, καὶ σὸν ἐπιγινώσκεις αὐ-
τῶν τὴν συγγένειν; Διὰ τοῦτο φησιν, δτι οὐκ διου-
θεῖ αὐτούς· νουθεσία γάρ ἔστιν, οὐκ δὲν ἀπλῶς
συμβουλεύσωμεν, ἀλλ' δὲν σφρότερον καὶ τομώ-

τερον καὶ δῖσην ἡ τοῦ τραύματος ἀπαιτεῖ σηπεδών, τοσαύτην ἐπαγάγωμεν τὴν πληγὴν. Οὐ τοινυν ἄρκει τὸ εἰπεῖν, οὐδὲ τὸ παραινέσαι μόνον, ἀλλὰ καὶ πολὺν ἀπειπέσαι δεῖ τὸν φόδον, νῶτε τὴν τῆς νεστητος περικόψαι φραδυμίαν. Ἐπεὶ οὖν παρήνει μὲν, οὐ παρήνει δὲ ὡς ἔστι, τοῖς πολεμίοις αὐτοὺς ἔξιθωκε, καὶ μάχης γενομένης, ἐπεσον ἐπὶ τῆς παρατάξεως, καὶ τὴν ἀγγελίαν οὐκ ἀνεγκών, πεσὼν συνεπέρισθε καὶ αὐτὸς καὶ ἀπέθανεν. Ὅρφες ἔτι δικαίως εἶπον, ὅτι καὶ παιδοκτόνος: οἱ πατέρες εἰσὶν, οἱ μὴ σφιδρῶς τοὺς αὐτῶν κεχρημένους παισὶ φραδυμίοις, μηδὲ τὴν κατὰ Θεὸν ἀπαιτοῦντες αὐτοὺς εὐλέπειαν; Οὐτα γοῦν δὲ Ἡλεῖ παιδοκτόνος ἐγένετο. Εἰ γάρ οἱ πολέμιοι κατέσφαξαν αὐτοῦ τοὺς υἱούς, ἀλλὰ τῆς σφαγῆς οὗτος αἵτιος ἐγένετο, διὰ τῆς περὶ αὐτοὺς φραδυμίας ἀποστῆσας [319] τοῦ Θεοῦ τὴν βοηθείαν, καὶ γυμνοὺς καὶ ἑρήμους δεῖξας τοῖς βιολομένοις αὐτοὺς ἀνελεῖν. Οὐκ ἔκεινος δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔκεινον προσαπώλεσε.

8'. Τούτοδή πολλοὶ καὶ τῶν νῦν πατέρων πάσχουσιν· οὐ βιολομένοι μαστίξαι, οὐδὲ ἀπιτιμῆσαι φίμασιν, οὐδὲ λυπῆσαι τοὺς ἁυτῶν υἱοὺς ἀπάκτως ζῶντας καὶ παρανόμως, πολλάκις εἰδὼν ἐπὶ τοῖς ἕχοντος διόντας, εἰς δικαστήριον ἀρπαγέντος, ὑπὸ δημιών ἀποτιμθεῖντας. Ὄταν γάρ σὺ μὴ παιδεύσῃς, δταν σὺ μὴ σωφρονίης μιαροὶς ἀνθρώποις καὶ διερθρόμενοις σαυτὸν ἀναμίξας, καὶ κοινωνήσας τῆς πονηρίας αὐτοῖς, ὑπὸ τοῖς κοινοῖς διγοντας νόμοις καὶ κολάζονται πάντων δρώντων· καὶ μετὰ τῆς συμφορᾶς μείζων ἡ αἰσχύνη γίνεται, δακτυλοδεικτούντων ἀπάντων τὸν πατέρα μετὰ τὴν ἔκεινον τελευτὴν, καὶ ἀδαπτον αὐτῷ ποιεύντων τὴν ὁγράν. Πολοὶ γάρ δρψαλμοῖς ἀντιβλέψαι δυνήσεται τοῖς ἀπαντώσιν αὐτῷ μετὰ τὴν τοιαύτην τοῦ παιδὸς ἀσχημοσύνην καὶ συμφοράν; Διὸ δέομας καὶ ἀντιθολῶ πολλὴν τῶν οἰκείων παιδῶν ποιεῖσθαι τὴν πρόνοιαν, καὶ πανταχοῦ τὴν σωτηρίαν ζητεῖν αὐτῶν τῆς ψυχῆς. Διδάσκαλος εἰ τῆς οἰκίας ἀπάστης, καὶ τὴν γυναικα καὶ τοὺς υἱούς σοι παραπέμπει συνεχῶς θεός. Καὶ νῦν μὲν φησιν δὲ Παῦλος περὶ τῶν γυναικῶν· Εἰ δέ τι μαρθάρειν θέλουσιν, ἐν οἷς τοὺς ιδίους ἀνδράς ἐπερωτάσωσαν· νῦν δὲ περὶ τῶν παιδῶν, Ἐπερέψετε αὐτάν ἐν κυδείᾳ καὶ ρουθεσίᾳ· Κυρλού. Νόμιστον ἀγάλματα χρυσὸν ἔχειν ἐπὶ τῆς οἰκίας, τὰ παιδία· καθ' ἔκαστην τὴν ἡμέραν αὐτὰν φύμαζε καὶ περισκόπει μετὰ ἀκριβείας, καὶ παντὶ τρόπῳ τὴν ψυχὴν αὐτῶν κατακόψει καὶ διάπλατε· μίμησαι τὸν μακάριον Ἰάνθην, διὸ καὶ ὑπὲρ τῶν κατὰ διάνοιαν αὐτοὺς πλημμελουμένων δεσοικῶν, προσέφερεν ὑπὲρ αὐτῶν θυσίαν, καὶ πολλῇ αὐτῶν ἐποιεῖτο τὴν πρόνοιαν. Μίμησαι τὸν Ἀβραάμ· καὶ γάρ ἔκεινος οὐχ ὑπὲρ χρημάτων καὶ κτημάτων ἐπούδαζεν, ἀλλὰ ὑπὲρ τῶν θειῶν νόμων, δῆτας αὐτῶν τὴν φυλακὴν τοῖς ἐκχύνοις μετὰ ἀκριβείας παρακαταθοῖτο. Καὶ μαρτυρεῖ ταῦτην αὐτοῦ τὴν ἀρετὴν δὲ θεός οὐτω λέγων· Ἡδειν γάρ, δτε συντεκτεῖ Ἀβραὰμ τοῖς παισίν αὐτοῦ τὰ χρήματα καὶ τὰ δικαιώματα. Καὶ δὲ Δαυὶδ δὲ, ἥνικα ἐτελέντα, ἀντὶ μεγάλης κληρονομίας καλέσας τὸν υἱὸν τὸν ἔκεινον, ταῦτα παρηγγύα καὶ συνεχῶς ἔλεγεν· δτι Εἰ βιοληθεῖς, παιδίον, κατὰ τοὺς τοῦ Θεοῦ νόμους ἔησι, οὐδὲν ἐμπεσεῖται τῶν ἀδοκήτων. ἀλλὰ πάντα σοι κατὰ φοῦν ἔξει, τὰ πράγματα, καὶ πολλῆς ἀπολαύσῃ τῆς ἀσφαλείας· ἀν δὲ ἔκεινης ἐκπόσης τῆς βοηθείας οὐδὲν δψελός σοι τῆς βιοτελείας καὶ τῆς πολλῆς ταύτης δυνάμεως· Ταῦτα καὶ τοιαῦτα ξέλεγεν, εἰ καὶ μὴ τοῖς φίμασι τούτοις.

9'. Ταῦτα καὶ διμεῖς, καὶ ζῶντες, καὶ μᾶλλοντες τελευτὴν, πρὸς τοὺς παιδίας τοὺς ἔκαστων διαλεγόμενα, καὶ πειθώμεν αὐτούς, δτι μέγας πλούτος, καὶ κληρονομία ἀδιάτετως, καὶ θησαυρὸς ἀνεπηράστος δ τοῦ Θεοῦ φόδος ἔστι· καὶ σπουδάζωμεν μὴ χρήματα αὐτοῖς καταλιμπάνειν τὰ ἀπολλύμενα, ἀλλὰ εἰσέβειαν τὴν μένουσαν καὶ μὴ δαπανωμένην. Εὐστέβειας μὲν γάρ οὐκ οὖστις καὶ τὰ δυτικά ἀπολλύμενα χρήματα μετὰ κινδύνων καὶ τῆς ἐσχάτης αἰσχύνης· ταῦτης δὲ παρούσης καὶ τὰ οὐκ δυτικά προσγίνεται. Εάν δὲν ανεθρόψῃς [320] σὺ καλῶς τὸ παιδίον, οὐτω κάκεινος τὸν υἱὸν τὸν ἔκεινον, καὶ οὐδὲ τὸν υἱόν· καὶ καθάπερ σειρά τις καὶ ἀκολουθία πολιτείας ἀριστης μέχρι παντὸς βασιεῖται, παρὰ σαῦ λαβοῦσα τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν φίλαν, καὶ τῆς τῶν ἔγγρων ἐπιμελείας σοι. φέρουσα τοὺς καρπούς. Εἰ μετὰ ἀκριβείας οἱ πατέρες τοὺς ἔκεινον ἐπαλέων παῖδας, οὐ νόμων, οὐ δικαστηρίων ἔστι, οὐ τιμωρῶν καὶ κολάσεων καὶ τῶν δημοσίων φόνων. Δικαίω γάρ, φησὶ, ρόμος οὐ κεῖται. Επειδὴ δὲ καταμελοῦμεν αὐτῶν, διὰ τοῦτο μείζονις αὐτοὺς περιβάλλομεν κακοῖς, καὶ ταῖς τῶν δημίων ἐκδίδομεν χεροῦ, καὶ εἰς τὰ βάραθρα συνεχῶς ὀθούμεν· Ο γάρ περιηγήσατο νιόρ τὸν ἔκεινον, κατεδασμεύσοις τὸ τραύματα αὐτοῦ, φησι. Τί έστιν Ὁ περιηγήσων; Οὐ τίλεων, οὐ κολακεύων, οὐ θεραπεύων ὑπὲρ τὸ μέτρον. Σφραρόττος γάρ οὗτος καὶ ἐπιμελεῖς δεῖται καὶ ρέων. Ταῦτα λέγω οὐχ ἵνα λιαν ἢ τραχεῖς ὥμεν τοῖς παισίν, ἀλλ' ἵνα μὴ εὐκαταφρόνητοι πρὸς αὐτοὺς φαινόμεθα. Εἰ γάρ γηνὴ τὸν ἄνδρα φοβεῖται δψεῖται, πολλῷ μᾶλλον τὸ παιδίον τὸν πατέρα. Καὶ μὴ μοι λέγε, δτι ἀδύνατον περιγενέσθαι τῆς νεστητος. Εἰ γάρ χήραν γυναικα ἀπαιτεῖ τὴν πρόνοιαν ταῦτην δὲ Παῦλος, πολλῷ μᾶλλον τοὺς δινδρας· εἰ ἀδύνατον δὲ, οὐκ ἀντέτεκεν. Ἀλλ' ἡ πάσα πονηρία παρὰ τὴν ἡμετέραν γίνεται φραδυμίαν, καὶ τὸ μὴ εἶναι ἀρχῆς, μηδὲ εἰκ πρώτης ἡλικίας εἰς εὐλάβειαν ἐνάγειν αὐτούς. Ἀλλ' διποὺς μὲν τῆς ἔξωθεν μετάσχοιεν παιδεύσεως, καὶ εἰς στρατείαν τελεσταιεν, σπουδάζομεν, καὶ χρήματα καταβάλλομεν, καὶ φίλους ἀξιούμεν, καὶ πολλαῖς κεχρήμενα ταῖς περιδρομαῖς· διποὺς δὲ εὐδοκιμήσαιεν παρὰ τῷ βασιλεῖ τῶν ἀγγέλων, οὐδένα ποιούμεθα λόγον. Καὶ εἰς θεάματα μὲν συνεχῶς συγχωροῦμεν ἀναβαίνειν, εἰς ἔκκλησιαν δὲ οὐχ ἀναγκάζομεν οὐδέποτε· ἀλλὰ καν διποὶ τὴ δευτερον παραγένεται τὸ παιδίον, ἀπλῶς καὶ εἰκῇ καὶ μάτην καὶ ψυχαγωγίας ἔνεκεν ἐνταῦθα παραγίνεται. Οὐκ ἔχρην δὲ οὐτως· ἀλλ' ὕστερος εἰς διδασκαλεῖον πέμποντες τῶν μαθημάτων ἀπακτούμεν τὰς εὐθύνας, οὐτω καὶ εἰς ἔκκλησιαν πέμποντες, μᾶλλον δὲ ἀγοντες. Οὐ γάρ ἐτέροις αὐτούς ἐπιτρέπειν, ἀλλ' αὐτοὺς κατέχοντας ἐνταῦθα εἰσαῦνται ἔχρην, καὶ τῆς ἐνταῦθα ἀκροστεῶς καὶ διδασκαλίας τὴν μνήμην ἀπαιτεῖν ἔστι. Οὐτω γάρ, οὐτω φίλων ἔγίνετο καὶ εὐκαλος ἥμιν τὴν παιδίων διερθωσις· εἰ γάρ καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ διπαντός ἥκουν οὐμῶν διαλεγομένων περὶ φιλοσοφίας, καὶ συμβούλευσόντων αὐτοῖς τὰ δέοντα, καὶ τὰ ἐνταῦθα αὐτοῖς προσετίθετο μετ' ἔκεινον, καὶ ταχέως δὲ τῶν καλῶν τούτων σπερμάτων γενναῖον ἥμιν ἐπεδείξαντο καρπὸν. Ἀλλ' οὐδὲν τούτων πεπούμεν, ἀλλὰ πάρεργα ἥμιν τὰ ἀναγκαῖα· καν παραινέσ-

^a Omnes mss. φίλων, edili φόνων.

^b Duo mss. λιμῷ.

mus, sed vehementius et acrius, et si quantum vulneris requirit ulcus, tantam plagam infligamus. Non ergo sufficit si solum dicamus, sed et multum incutere timorem oportet, ut juventutis desidiam excutias. Quoniam igitur hortabatur ille quidem, sed non ut oportuit hortabatur, hostibus illos exposuit, et exerto prælio ceciderunt in acie, cumque nuntium ferre non posset, cadens et ipse contractus est et interiit. Vides merito dictum a me fuisse, liberorum esse parcidas, qui negligentes liberos acriter non castigant, neque ab illis debitum Deo cultum exigunt? Sic nimurum Heli factus est parricida. Liceat enim filios ejus hostes occidere, ille tamen auctor caedis fuit, quod sua circa illos negligentia Dei auxilium ab illis averterit, et nudos ac desertos iis, qui necare vellent, objicerit. Neque vero solum illos, sed et scipsum cum illis intererit.

9. Pater indulgens parricida est. — Idipsum nunc quoque plurimis patribus evenit: quia verberare noluerunt, nec verbis castigare, neque constringere liberos inordinate atque inique viventes, saepenumero in gravissimis illos criminibus deprehensor, in judicium abreptos, a carnificibus capite truncari viderunt. Cum enim tu eos non castiges, cum tu non corrigas, et sceleratis ac perditis hominibus te ipsum admisceas, et in consortium nequitiae cum illis venias, ex communibus legibus in eos agitur, et in omnium conspectu puniuntur: ac major cum calamitate sit ignominia, dum patrem illum digito monstrant omnes post illius obitum, et illi fori aditum intercludunt. Quibus enim oculis poterit occurentes sibi post tantam infamiam et calamitatem filii contueri? Quocirca precor et obsecro multam liberorum curam geramus, et ubique salutem illorum anime queramus. Magister et doctor es universæ domus tue, libique uxorem et filios perpetuo docendos committit Deus. Et nunc quidem ait Paulus de uxoribus: *Si quid autem volunt discere, domi viros suas interrogent* (1. Cor. 14. 35); nunc vero de liberis, *Educate illos in disciplina et correptione Domini* (Ephes. 6. 4). Status aureas in ædibus habere te existima liberos; singulis diebus eos informa, et diligenter considera, omnique ratione illorum animam exorna et instituc: imitare locutum Job, qui timens ob ea quæ ipsi mente peccassent, sacrificia pro ipsis offerebat, ac multum de illis erat sollicitus (Job 4. 5). Imitare Abraham: nam et ille pecuniarum et possessionum haud studiosus erat, sed divinarum legum, ut illarum observationem posteris suis exacte commentaret. Quam ejus virtutem testimonio suo declarat Deus in hac verba: *Scio enim, quis constituet Abraham filiis suis iudicia et justifications* (Gen. 18. 19). David quoque, dum moreretur, magna hereditatis loco vocato filio suo mandabat, ac frequenter dicebat: *Si volueris, fili, ex legum Dei præscripto vivere, nullum inopinatum malum te oprimet, sed omnia prospere tibi succendent, ac multa securitate potieris: sin autem ab illo auxilio excidas, nihil tibi regnum et multa haec potentia proderit.* Haec et talia dicebat, etsi non istis plane verbis.

10. Quomodo pueri docendi; fructus bonaæ aut malaæ educationis liberorum; negligētia parentum. Hac etiam nos et dum vivimus, et cum morituri sumus. liberis nostris dicamus, eisque persuadeamus magnas esse divitias et stabilem hereditatem, thesaurumque nullis obnoxium dannis timoremq; Dei; ac studeamus illis non pecunias quæ pereunt relinquere, sed pietatem quæ permanet, nec umquam absuntur. Si enim pietas non adsit, pereunt pecuniae quæ suppetunt, cum periculo et ignominia sumnia: ea vero si adsit, etiam ea quæ non suppetunt, acquiruntur. Si tu filium tuum recte educaveris, ita suum filium ille, et alter suum; ac veluti catena quædam et series optimæ conversationis ad omnes usque perveniet, a te ducto initio et radice, unde tibi ob susceptam filiorum euoram fructus nascentur. Si parentes liberos suos diligenter erudirent, non legib; non judiciis opus foret, non poenis ac suppliciis, et cardibus publicis: siquidem *Iusto*, inquit ille, *lex non est posita* (1. Tim. 1. 9). Quoniam autem illorum curam non gerimus, idcirco majoribus illos malis involvimus, et carnificum illos manibus deditimus, atque in barathra frequenter impellimus. *Qui enim refrigerat filium, inquit, colligabit vulnera ejus* (Eccli. 30. 7). Quid est *Qui refrigerat?* Qui miseretur, qui adulatur, qui blanditur ultra modum. Is enim severitate curaque indiget ac metu. Haec autem non eo dico, ut nimis asperi libris simus, sed ne despiciant ab illis habeamur. Si enim uxor virum suum metuere debet, multo magis filius patrem. Neque mihi dicas domari non posse juventutem. Nam si a muliere vidua curam ejusmodi requirit Paulus, multo magis a viris: si fieri id non posset, non imperasset. Verum omnis improbitas ex negligētia nostra oritur, et quid non a principio. neque a primæva ætate ad pietatem ipsos informaverimus. Sed ut profanis quidem imbuantur disciplinis, et in castrorum numeros allegantur, operam damus, et pecunias numeramus, et amicos obsecramus, hoc illuc frequenter discurremus: ut autem apud angelorum Regem in existimatione sint, non admodum laboramus. Atque ad spectacula quidem frequenter ascendere sinimus, ad ecclesiam autem nunquam venire compelli mus: sed si semel aut iterum puerulus hue adveniat, temere, frustra et incassum aliquæ animi causa huc advenit. At non ita fieri oportet: sed quemadmodum cum ad scholas mittimus, disciplinarum ab illis rationem exigimus, ita cum ad ecclesiam mittimus, vel potius dueimus. Non enim alii eos committere, a vobis ductos huc oportet intrare, et eorum quæ hic audiverint, et quæ didicerint, memoria reposcenda est. Sic enim fieret ut a nobis facile ac nullo negotio ad meliorem frugem liberi revocarentur. Nam si et domi perpetuo nos de philosophia loquentes audirent, et quod opus facto esset consulentes, et cum illis adjungerebunt quæ hoc loco dicuntur, et quamprimum istorum seminum ubereb; nobis fructum producerent. At nos nihil horum praestamus, sed ea quæ nostra intersunt maxime, perfunditorie curamus: quod si de his cohortetur aliquis,

statim irridetur; atque hinc sit, ut omnia susque dequa vertantur, quoque parentes non castigant, leges externae castigant.

11. Au non te pelet, queso, nec erubescis, cum filium tuum judex punit, et temperantorem reddit, quod ille correctione externa indigeat, qui tanto tempore in coartuberno tuo vixit? non te abscondis et occultas? An vero tu omnino, dic, queso, pater illius audeas vocari, qui filium ita prodideris, neque necessario illum præsidio manieris, sed ab omni sive ris improbitate vitari? Ac si quempiam quidem fugitivum videas puerulo alapas impingentem, indignans, irascens, et fera crudelius in faciem involas ejus, a quo percutitur: cum vero diabolum quotidie videas alapas illi impingere, dæmones ad peccata pellicere, dormis, neque indignaris, neque ex fauibus aspissimis bellus Alium eripit? Rursus a dæmone si correptum videas, ad omnes sanctos curris, et eos qui cacumina montium incolunt interpellas, ut illum ejusmodi furore liberent: cum autem a peccato semper vexetur, quod dæmone quovis asperius est, nihil tamen te commovet?

Pecator dæmoniaco miserior. — At a dæmone quidem vexari, nihil grave est: neque enim ullo modo potest dæmonium in gehennam præcipitem agere; sed si attenti simus ac vigiles, ubi cum gratiarum actione contumelias ejusmodi tulerimus, etiam coronas nobis insignes et illustres illa tentatio comparabit; eum vero qui peccatis vivat addictus, impossibile est umquam salvum fieri, sed plane necesse est et hic ignominiosum esse, et defunctum rursus illuc immortali suppicio puniri. Verumtamen licet haec sciamus, multum quidem studii in ea quæ sunt minora conferimus: at cum de majoribus agitur, nolumus excitari: dumque correptum a dæmone cernimus, lugemus: dum autem peccantem cernimus, ne percipimus quidem, cum plangere oportet ac deslore: vel potius non deslore solum, sed et collibere ac refrenare, consulere, cohortari, timorem incutere, reprehendere, omni medela genere morbum illum abigere, ac viduam istam imitari, de qua Paulus ait, *Si filios educavit* (*I. Tim. 5. 10*). Neque enim ad illam tantum, sed ad omnes quoque sermonem hunc dirigit, omnesque cohortatur, dicens, *Educate filios in correptione Domini* (*Ephes. 6. 4*). Nam primum hoc quidem est, et maximum bonum, quod utique primum a vidua exigit; deinde post istud ait: *Si hospitio recepit*. Quid, queso, dicis? A muliere vidua requiris, ut hospitio recipiat? Non hoc sufficit, ut liberos nutrit? Nequaquam, inquit; sed hoc quoque adjiciatur necesse est, et dum domesticis præest, etiam alienorum curam gerat, ac peregrinis domum aperiat. Vita functus est maritus; omnem operam quam olim in illum, in peregrinos impende. Quid ergo, si pauperula sit, dicet aliquis? Non est illa pauperior illa vidua, quæ modico illo farinæ, atque olei lecytho magnum prophetam Ileliam exceptit (*3. Reg. 47*). Nam illi erant liberi: sed neque rei familiaris egestas, nec violentia famis, neque mors im-

minens, neque liberorum cura, nec viduitas, nec aliud quidquam hospitali mulieri obstatu fact.

12. Sic ubique non facultatum mea, sed animi affectusque mensura queritur. Qui magnanimes est et mente dives, licet pecunia sit omnium pauperrimus, et hospitalitate, et elemosyna, et omni reliquo genere liberalitatis omnia poterit superare: qui vero pars est ac mente pauper, atque humi serpit, sit licet omnium lucupletissimes, ornamen pauperrimus est et elegantissimus; idcirco talia cuncta detrectat et refugit. Et quemadmodum in paupere nullum potest paupertas ad elemosynam impedimentum afferre, propter mentis opulentiam: sic nec divitiae possunt opes juvare ad liberalitatem exercendam præ nimia mentis egestate. Nec longe erunt exempla petenda: si quislibet vidua modico farinæ prophetam exceptit: Achab autem, qui tot divitias possidebat, etiam aliena concupivit (*3. Reg. c. 17. et c. 21*). Ita non pecuniarum divitiae, sed mentis divitiae facilitatem nobis ad elemosynam præbent: quandoquidem illa etiam vidua duobus obolis inumeros divites superavit, nec paupertas impedimentum objectit (*Lac. 21. 2-4*). Ino hæc ipsa paupertas elemosynam majorem efficit: quod utique Paulus his verbis expressit: *Altissima paupertas abundavit in divitias simplicitatis eorum* (*2. Cor. 8. 2*). Non enim hoc considerandum est duos illam obolos erigasse, sed quod cum hos soles haberet, illis minimè pepercerit, sed totam substantiam suam contulerit, laudare illam oportet ac mirari. Non igitur opibus, sed animi alacritate nobis est opes, quando excipiendi sunt hospites. Nam quemadmodum si hæc adsit, nihil nocere potest paupertas: sic si hæc absit, nihil proderit opulentia. Quid ait? Curam liberorum gerit vidua, et idcirco peregrinos favere non potest? Ino vero hanc camdem ob causam faciliter id præstare poterit, cum in consortium officiorum exhibendorum filios poscit adsciscere, qui sinuū juvent, et cum illa præclarum illud opus execuantur. Itaque non impedimentum, sed auxilium hospitalitatis erit multitudo liberorum, et multorum manus operi admota magna afferent ministerio facilitatem. Noli enim mihi sumptuosam mensam commemorare: si peregrinum lecto excepterit, si quæ suppetebant apposuerit, si multam humanitatem et comitatem exhibuerit, mercedem omnem hospitalitatis promeruit. Nam si solus aquæ f. igitur calix regnum celorum conciliat (*Matt. 10. 42*), suo lecto excipere, mensa participem adsciscere, ac reficere, quantum, queso, fructum pariet? Ac vide, quam accurate rem Paulus exposat. Non enim simpli- citer hoc loco hospitalitatem exigit, sed eam quæ euni animi promptitudine, servida mente, atque ardentí affectu exhibetur. Cum enim dixisset, *Si hospitio exceptit*, adjectit, *Si sanctorum pedes lavit*. Non illam cum fastu sedentem oportet obsequium erga peregrinum ancillis demandare, sed ipsam operi manum admovere, fructumque sibi arripere, nec ulli præclarum illum thesaurum cedere. Sed qui fieri poterit istud, dicet aliquis? si enim sit nobilis et illustris, ac celebris, et claris orta majoribus, an ipsa peregrini peles

τις περὶ τούτων, γέλως εὐθῶς· καὶ διὰ τοῦτο τὰ διώκατά γέγενηται, καὶ οὓς εὐ παιδεύουσιν οἱ γονεῖς; οἱ διώκεται παιδεύουσι νόμοι.

πτ. Οὐκ αἰσχύνῃ καὶ ἀρυθρίς, εἰπὲ μοι, διταν τὸν υἱὸν τὸν σὸν δικαιοτῆς καλάσῃ καὶ σωφρονίστερον ποιήσῃ, καὶ τῆς ἔξιθεν ἐκεῖνος δέσποιν διορθώσεως, τοσούτον [321] ἐξ ἀρχῆς σὺ συνεικῆσας χρόνον; οὐκ ἔγκαλύπτῃ καὶ καταδύῃ; Τολμές δὲ δλας, εἰπέ μοι, πατήρ εἴτε καλεῖσθαι, οὗτα προθύεις τὸν υἱὸν, καὶ τὴν ἀναγκαῖαν εὖ εἰσενεγκάντην αὐτῷ φοράν, ἀλλὰ περιθῶν ὑπὸ πάσης διαφθαρέντα κακίας; Καν μὲν δραπέτην τινὰ ἔχεις καὶ φατίζοντα τὸ παιδίον, ἀγνακτεῖς καὶ δργίζῃς καὶ δισχεραίνεις θηρίου χαλεπώτερον ἐπιτηδίσας τῇ τοῦ τυπεῖσαντος ἔψει· τὸν δὲ διάβολον καθ' ἀκάστην ἡμέραν δρῶν αὐτὸν φατίζεντα, δαίμονας εἰς φιμαρτήματα ἀνάγοντας, καθεύδεις καὶ οὐκ ἀγανακτεῖς, οὐδὲ ἐξαρπάξεις τοῦ χαλεπωτάτου θηρίου τὸν υἱὸν; Πάλιν δὲ μὲν ὑπὸ δαίμονος διεργήται, πρὸς τάντας τοὺς ἄγιους τράχεις, καὶ τοὺς δὲ ταῖς κορυφαῖς τῶν δρῶν ἀνοχλεῖς, ὥστε αὐτὸν τῆς μανίας ἀπαλλάξαι ἐκεῖνης ἀμαρτίας δὲ, ή παντὸς δαίμονος ἐστι τολματέρα, συνεχῶς ἀνοχλούσης, οὐδὲν πλέον ποιεῖς;

Καὶ τὸ μὲν παρὰ δαίμονος ἀνοχλεῖσθαι χαλεπὸν οὐδέν· οὐ γάρ εἰς γένενταν ἀρβαλεῖν τὸ δαιμόνιον δύναται πάντως, ἀλλ' ἐὰν νήφωμεν, καὶ στεφάνους ἥμιν διπαρασμὸς οὔτος οἶστι λαμπρὸν καὶ περιφενές, διταν εὐχαρίστεως φέρωμεν τὰς τοιαύτας ἀπηραίς· τὸν δὲ ἀμαρτία συζύντα διμήχανον ἀωθῆναι ποτε, ἀλλ' ἀνάγκη πάντως καὶ ἀνταύθα διπονεδίστον εἶναι, καὶ ἀπαλλόντα ἐκεὶ ἀδίκητα πάλιν κολάζεσθαι. Ἀλλ' διμῶς ταῦτα εἰδότες, ὑπὲρ μὲν τῶν ἀλαττόνων πολλὴν ποιούμεθα σπουδὴν, ὑπὲρ δὲ τῶν μειζόνων οὐδὲ διαναστῆναι βουλόμεθα· καὶ δαιμονῶντα, μὲν δρῶντες θρηνοῦμεν, ἀμαρτάνοντα δὲ δρῶντες οὐδὲ αἰσθανόμεθα· δέον τότε κατακόπτεσθαι καὶ ἀδύρεσθαι, μᾶλλον δὲ οὐκ ὁδύρ σθα μόνον, ἀλλὰ καὶ κατέχειν καὶ χαλινοῦν, συμβυλεύειν, παραινεῖν, φοβεῖν, ἐπιτιμᾶν, παντὶ τρόπῳ θεραπείας τὴν ἀρρωστίαν ἀπελαύνειν ἐκείνην, καὶ τὴν χήραν μιμεῖσθαι ταῦτην, περὶ τῆς δι Παῦλός φησιν· Εἰ ἀπεκτοτρόφησεν. Οὐ γάρ περδές ἐκείνην μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀπαντας τοῦτον. ἀποτείνει τὸν λόγον, καὶ εἰσὶ παραινεῖ λέγων, Ἐκτρέψετε τὰ παιδία ἐν τούθοις ταῖς Κυρίοις. Πρῶτον τὰρ τοῦτο καὶ μάγιστρόν ἐστι τῶν ἀγαθῶν· διπερ οὖν καὶ παρὰ τῆς χήρας πρῶτον ἀπῆτησεν· εἴτα μετὰ τοῦτο φησιν, Εἰ ἀξιοδόχησες. Τί λέγεις, εἰπέ μοι; χήραν γυναῖκα ἔνοδοχαίν ἀπαιτεῖς; οὐ γάρ ἀρκεῖ τὸ δράψαι παιδία; Οὐχι, φησιν· ἀλλὰ δὲ καὶ τοῦτο περιέσται, καὶ μετὰ τὴν τῶν οικείων προστασίαν, καὶ τῶν ἀλλοτρίων ἔχειν πρόνοιαν χρή, καὶ τὴν οικίαν ἀνοῖξαι τοῖς ἔνοις. Ἀπῆλθεν δὲ ἀνήρ πάσιν τὴν περὶ ἐκαίνων σπουδὴν περὶ τοὺς ἔνοις ἀνάλασσον. Τί οὖν, φησιν, εἰ πάντης εἴη; Οὐκ ἔστιν ἐκείνης τῆς χήρας πενεστέρα τῆς ἐν ἀλεύρῳ μικρῷ καὶ ἀλαίου καύθῳ τὸν μέγαν προφήτην ὑποδεξαμένης τὸν Ἡλίαν. Καὶ γάρ καὶ ἐκεὶ παιδία παρῆν ἀλλ' οὐτε τῇ σπάνις τῶν διτων, οὐτε τῇ τοῦ λιμοῦ τυραννίς, οὐτε διπροσδοκώμενος θάνατος, οὐχ ἡ τῶν παιδίων φροντίς,

α' Καὶ 718 γετε ἦν; Εἰδ. εἰδης.

οὐχ ἡ χηρεία, οὐκ ἀλλο οὐδὲν ἀγένετο κάλυμμα τῇ φιλοξένῳ γυναικί.

πτ. Οὐτα πανταχοῦ οὐ μέτρα ούσιας, ἀλλὰ μέτρα διανοίας ζητεῖται. Ὁ μεγαλόβυχος καὶ τῇ διανοίᾳ [322] πλούσιος, καὶ ἀπάντων ἀνθρώπων πενέστερος ἐν χριμασιν ἦ, πάντας ὑστερήσας καὶ φιλοξενίᾳ καὶ ἀλημοσύνῃ, καὶ τῇ λοιπῇ πάσῃ φιλοφροσύνῃ· δικρανός καὶ πτερύχος τὴν διάνοιαν, καὶ χειρὶς ἱρῶν, καὶ ἀπάντων εὐπορώτερος ἦ, πάντων ὑστερήσας καὶ ἀπορώτερος· διὰ τοῦτο πρὸς τὰ τοιαῦτα ἀπαντά δικεῖται. Καὶ διστερὸς οὐδὲν ἐπὶ τοῦ πάνητος ἡ πενία γένοιτο· διν κάλυμμα πρὸς ἀλημοσύνην διὰ τὸν τῆς διανοίας πλούτον οὐδὲν ἐπὶ τοῦ πλουτοῦντος ἡ εὐπορία συμπράξεις διυθεῖται πρὸς τὴν φιλοφροσύνην διὰ τὴν τῆς διανοίας πενίαν. Καὶ τὸ παραδείγματα ἐγγύθεν· ή μὲν γάρ χήρα καὶ ἐν ἀλεύρῳ μικρῷ τὸν προφήτην ἀδέξατο· διότι Ἀγαθὸς τοσοῦτον κεκτημένος πλούτον, καὶ τῶν ἀλλοτρίων ἀπανύμησεν. Οὐτας οὖν ὑστερήσας πλούτος, ἀλλὰ πλούτος διανοίας δι παρέχων ἡμῖν εὐχολίαν περὶ τὴν ἀλημοσύνην· ἐπειδὴ καὶ ἡ χήρα ἐκείνη διὰ δύο μόνον ἀβαλῶν μυρίους πλουτίους ὑπερηκόντεις, καὶ οὐκ ἀγένετο κάλυμμα ἡ πενία. Αὕτη μὲν οὖν ἡ πενία μείζονα τὴν ἀλημοσύνην εἰργάσατο· διπερ οὖν καὶ δι Παῦλός φησιν, Η κατὰ βάθους πτερύχους ἀπερίσσευστε εἰς τὸν πλοῦτον τῆς ἀπλότητος θετῶν. Οὐ γάρ τοῦτο χρή σκοτεῖται, διτι δύο κατέβαλεν δολοίς, ἀλλ' δὲ δύο μόνους ἔχουσα τούτους, οὐκ ἀφείσατο, ἀλλ' διληπτήρον τὴν οὐσίαν εἰσήνεγκε, θαυμάζειν αὐτὴν χρή καὶ σταφανοῦν. Οὐ τούτην περιουσίας, ἀλλὰ προδυμίας ἥμιν δεῖ, διτι διποδεχώμεθα ἔνοιους. Πιστερὸς γάρ ταῦτης παρούσης οὐδὲν βλάδος γένοιτο· διτι δέ πενίας, οὐτας ἀπούσης οὐδὲν δρέπος γένοιτο· διτι δὲ εὐπορίας. Τί λέγεις; Παιδίων ἐπιμελεῖται ἡ χήρα καὶ διὰ τοῦτο οὐκ διν δύνατον θεραπεύειν ἔνοιους· Διτι δέ περδές δι Ταῦτα πολλὴν τὴν διακονίαν παρέχει τὴν εὐχολίαν. Μή γάρ μοι πολυτελὴ τράπεζαν εἰπῆς· διν εἰς τὴν οἰκίαν δέξῃται τὸν ἔνον, διν τὰ δυντα παραβολῆς. Αὐτοὶ πολλὴν ἀποδείξηται τὴν φιλοφροσύνην, ἀπήρτειται τῆς ἔνοδοχαίς δι καρπὸς δύπας. Εἰ γάρ ποτήριον ψυχρὸν μόνον βασιλείαν οὐρανῶν προξενεῖ, διν καὶ διμαρδφίον ποιεῖσθαι, καὶ τραπέζης κοινωνὸν, καὶ ἀναπαύσαι, πόσον οἶστι τὸν καρπὸν, εἰπέ μοι; Σκόπει δή μοι Παύλου τὴν ἀκρίβειαν. Οὐ γάρ ἀπλώς ἔνοδοχαίν ἐκαίνθα ἀπαιτεῖ, ἀλλὰ τὴν μετὰ προδυμίας καὶ ζεύσης ψυχῆς καὶ διανοίας θερμῆς. Εἰπών γάρ, Εἰ ἔνοδοχηστερός, ἐπῆγαγεν, Εἰ ἀγίων πόδας ἐγρύγει. Οὐ δι θεραπείαντιν ἐπιπρέπειν χρή αὐτὴν μετὰ τύφου καθημένην τὸν ἔνον τὴν θεραπείαν, ἀλλ' αὐτούργην γενέσθαι, καὶ τὸν καρπὸν ἀρτάζειν, καὶ μηδενὶ παραχωρεῖν τὸν καλοῦ τούτου θησαυροῦ. Καὶ πῶς τοῦτο γένοιτο· διν, φησιν; Εἰ γάρ εὐγενῆς εἴη καὶ περιφανῆς καὶ λαμπρή καὶ ἐπίσημος δι πραγόνων. αὐτὴ τοῦ [323] ἔνοιου νίψει τοὺς πόδες; καὶ πώς; οὐκ

αἰσχρόν; Αἰσχρὸν μὲν εὖν τὸ μὴ νίπτειν, μῆδρατε. Κανὸν γὰρ μυριάκις ἔύτης τὴν εὐγένειαν ἀπέργει· καὶ τὴν περιφράνειν, καὶ τὴν λαμπρότητα, τῆς αὐτῆς μετέχει τῷ νιπτομάνῳ φύσεις, καὶ σύνθουλός ἐστι τοῦ θεραπαιομένου καὶ δρόσιμος.

ιγ'. Ἐννήσοντις τὰς μαθητὰς τοὺς πόδας ἔνιψε, καὶ πάντας μοι παρὶ εἴναις εἰσαγόμενος. 'Ο κοινὸς τῆς οἰκουμένης Δεσπότης, δὲ τῶν ἄγγελων βασιλεὺς καὶ ἔνιψε καὶ λέγον περιεζώσατο, καὶ οὐχὶ τῷ μαθητῶν μήνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ προδότου. Εἶδες τὸν τὸ μέσον τοῦ νιπτάντος καὶ τῶν νιπτομένων; 'Ἄλλ' ὅμως τὸ μέσον ἀπει τοῦτο κατέβη, καὶ δὲ Δεσπότης τὸν δῶλον ἔνιψεν, ἵνα τῇ δωλῇ τὸν σύνθουλον μὴ ἀπαισχύνηται. Διὰ τοῦτο καὶ τοῦ πρεδότου, ἵνα μὴ μᾶλλος λέγειν, δις εἰσελήξει καὶ εὐκαταφρόνητες διμέλλον ἀπολαύειν τῆς θεραπείας. Εἰ γὰρ καὶ εἰσελήξει καὶ εὐκαταφρόνητος, ἀλλ' οὕτω κατὰ τὸν Ἱουάνναν ἐστίν, οὐδὲ τοιαῦτα σοὶ διέθηκεν, οὐα τὸν Δεσπότην ἀκαλούς, μετὰ τὰς μυρίας εὐεργεσίας ἐπὶ προσοῖσαν ἐλθέν. 'Ἄλλ' ὅμως ἀπαντά ταῦτα προειδὼς ἔνιψεν ε. ήμιν νόμους τιθεὶς, ἵνα κανὸν ἀπάντων ὡμεν ὑψηλίτεροι, κανὸν ἀπάντων λαμπρότεροι καὶ περιφανέστεροι, κανὸν ἀπάντων χείροις οἱ μέλλοντες πρὸς ἡμές κατάγεσθαι, μὴ διὰ τοῦτο εὐτῶν φεύγωμεν τὴν θεραπείαν, μηδὲ τὴν εὐτέλειαν ἀπαισχυνόμεθα. Σύ δέ, ω γύναι, ἐδὲ μέν τινα ἔδης ἐν τοῖς βιωτικοῖς σοι βοηθοῦντα πράγμασιν, η ἐν δικαστηρίῳ συμπράττοντα, η ἐν ἀλλοι τινὶ τοιούτῳ, καὶ ἀπαντές, καὶ μετὰ τολλῆς δέχῃ τῆς εὐνοίας, καὶ χείρας καταφιλεῖς, καὶ ἀργύρων καταβάλλεις, καὶ τὰ τῶν θεραπαινῶν ποιεῖς. Μὲν δὲ τὸν Χριστὸν εἰσελθόντα ἔδης^b, ἀνεῖς καὶ καταδηνὴ πρὸς τὴν αὐτοῦ θεραπείαν; Εἰ μὴ ὡς τὸν Χριστὸν δέχῃ τὸν ἔνινον, μὴ δέχῃ εἰ δὲ ὡς τὸν Χριστὸν δέχῃ, μὴ ἀπαισχυνθῆς τοῦ Χριστοῦ νίψαι τοὺς πόδας. Οὐχὶ δρᾶς πόδες τῶν ἀπερεαζομένων εἰς ἀνδρίαντων κατέφυγον πόδας; Καίτοι γε ἀναίσθητος ἡ ὥλη, καὶ δέκυρος ὁ χαλκός· ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ βασιλέων εἰσὶν εἰκόνες, προσελκύσαντα τινὰ καρπώσασθαι παρὰ τῶν ποδῶν εἰκόνων ἀφέλειαν. Σύ δὲ οὐκ ἀναισθήτους πόδας, οὐδὲ δέκυρον ὥλην, ἀλλ' εἰκόνα ἔνδον ἔχουσαν τὸν βασιλέα θεωροῦσα πρὸς σὲ εἰσιούσαν, σὲ προστρέχεις, εἰπὲ μοι, καὶ τοὺς πόδας κατέχεις, καὶ παντὶ θεραπεύῃ τὸν τρόπῳ; Καὶ ποὺ ταῦτα συγγνώμης δέξαια; πόστες δὲ οὐκ ἂν εἴη τοῦτο αἰσχύνης; Ἐννήσοντις τίνι κοινωνεῖς φυσαμένη, καὶ πρὸς ἀλαζονελαν ἀπαιρομένη, καὶ τοῦ ἔνιου τὴν θεραπείαν αἰσχυνομένη. Τῷ διαβόλῳ δηλοντί· ἔκεινον γάρ η ὑπερηφανία νόσημα. "Αν δὲ προσθράψῃς, ἔννησον τίνα μιμῇ. Τὸν Δεσπότην τὸν οὖν, καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ ποιεὶς Ἐργόν. Ποιὰ τοινῦν αἰσχύνην, η ποδὸν ὄντες τῷ Δεσπότῃ κοινωνεῖν, εἰπὲ μοι; Αἰσχύνη μὲν οὖν τὸ ταῦτα ἀπαισχύνεσθαι, καὶ νομίζειν ὄντες εἶναι, διπερ ἐπειδὴν ὁ Χριστός· μεγάλα δύνανται πόδες ὄγκων εἰς οὐκαν εἰσύντες· εἰνδὲ τὸ ζεύρας ἀγιάζωσι, θησαυρὸν μυρίων εἰσάγουσιν ἀγαθῶν, φύσιν παπτηραμένην διερθουνται, λειμὸν λύουσι, πολλὴν εἰσάγουσι [325] τὴν εὐπορίαν. Οὕτω καὶ εἰ τέλος, τοῦ Ἄλιον εἰς τὴν εἰκόναν τῆς χήρας εἰσ-

^a Λιον πατ. δικτυων.

^b Hic et supra έδει dedit cod. 748. Editum faciat iδοι;. Satil. In mang. εἰδη;. Supra etiam εἰδη; legebatur. Erit.

εἰθόντες καὶν τινα καὶ παράδεξον εἰστηρίας ἴτελεῖσαν τρόπον."Αρουραν τὴν εἰκίαν τῆς χήρας ἀπάρσας, καὶ τὴν ὄδριαν ἀλανα. Κανός τις τρόπος στάρου καὶ ἀμητοῦ ἀγήνατο τότε· θεταίραν εἰς τὸ τοι δικαῖον στόμα, καὶ τέ κατεβληθόντα μετὰ πολλῆς τῆς ἀρθρίας ἐκ τῆς ὄδριας ὄδριαν· θεταίραν ἀλανα, καὶ ὄδριαν ὄδριαν· εὐκὴ ζεύγους, πολλὴ ὄντος καὶ ἀρχαντῆς, εὐκὴ ἀλανος καὶ δραγμάτων, εὐκὴ ἀνάρπαστων διακρινόντων ἀπὸ τοῦ καρποῦ τὰ δημηρα, εὐκὴ μάλης τριβούσης· ἀλλὰ τὸ μικρὸν φορτή τούτων ἀπένταν τὸ τέλος εὑρεν ἐπὶ τῆς ὄδριας· καὶ δύο πηγὰς, τὴν μὲν ἀλεύρου, τὴν δὲ ἀλανού διηγεῖνται η τοῦ προφήτου φωνῇ.

ιθ'. Τοιαῦτα τῶν ἀγίων τὰ δῶρα, καὶ δακτύλους καὶ εὐκαλαίν ἔχει πολλήν. Τὰ μὲν γάρ ἀπὸ τῆς τῆς δρεπόμενα δαπανάται, ἔκιναι δὲ εἰ πηγαὶ ἀνελουμέναι καθημέραν οὐκέτι κενωθησαν, ἀλλ' ἡνὶ ισοτάσσεις πρὸς τὴν ἐκκίνεσιν τῆς ἐπιφρόνης ἡ μάχη. Τοιαῦτα χαρίζονται πόδες ὄγκων, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ πλειόνα τούτων· καὶ εἰ μὴ μαχρὸν ἀποίουν τὸν λόγον, πολλής ἀπὸ πριθυμησάμην τοιαύτας δωρεάς. 'Ἄλλ' ὀπειρτιμώμενοι τοιαῦτα φέρουστα δῶρα, οὐτας ἀπιμαζόμενοι μαγέλλην ἀπάντεισι κλασιν καὶ πύρ ἀπαραιτητον. Πλέθεν τοῦτο δῆλον; "Ἀκουσον εὗτον τοῦ Χριστοῦ λέγοντος τοὺς μαθηταῖς· Εἰς ἣν ἀπὸ κόλων δὲ οἰκιας εἰσελθητες, δρωτήσατε τις δῆμος ἀποτελεῖτε ἀπεγκάρητος, καὶ εἰσερχόμενοι μάρτυρες· Εἰρήνη τῇ οἰκιᾳ τεττενή. Ινα γάρ μὴ λέγης. Δαπανῶ τὰ χρήματα, ἀναλίσκω τὴν οὐσίαν, τράπαζαν παρεπιθεσα τοὺς ἔνιοις, αὐτὸν πρότερον τὸν εἰσιντα παραπομάζεις οὐ τοις κομίσαι ἔνια καὶ δῶρα πάσσαν διατρβανονται περιουσίαν. Ποιὰ δὴ ταῦτα; Τῆς εἰρήνης τὴν χρήματα, ἀναλίσκω τὴν οὐσίαν, τράπαζαν παρεπιθεσα τοὺς ἔνιοις, αὐτὸν πρότερον τὸν εἰσιντα παραπομάζεις; Εἰρήνην δὲ ἀπεύχονται οἱ ἄγιοι τοὺς διαδεχομένοις οὐ τὴν περὸς ἀλλήλους μάνον, ἀλλὰ καὶ τὴν πρὸς ἡμές αὐτούς. Πολλάκις γοῦν πολεμον ἐν τοῖς λογισμοῖς ἔχομεν, καὶ μηδενὸς θυσιοῦντος ταραττόμενα, καὶ ἀπειθυμίας πονηραι συνεχάς ἀρέν ἐπενίστανται. Καὶ ταῦτην οὐ καταστέλλει τὴν μάχην ἀκελο τῶν ἀγίων τὸ δῆμος, καὶ πολλὴν ἔνδον ποιεῖ γαλήνην. Όμοι τε γάρ ἀποινες ἀφέγησα, καὶ πάσσα ἀνθύμησις διαβολικὴ καὶ λογισμὸς διποτος διδραπτέτανται· εἰ τῆς ἡμετέρας φυγῆς· διστας μεζονεις η διδικα. Άλλο μὲν δέξανται, φρεσιν, θυμός, διθέτω η εἰρήνη εἰς αὐτούς· δέκτε δὲ μὴ δέξανται, ἀπειράζετε τὸν ποιηροτε τῶν ποδῶν θύμων. Ἀμήρ, λέγω θύμον, ἀπεκτεινοτε δέστε την Σοδόμων καὶ Γορόζφωντε εἰς τὴν ίμαρα διεισίη. η τη ποδει εκείνη. Όρφες δὲ ἀπιμαζόμενοι πόδες ἄγιον ποτον εἰπάγονται πύρ· δέκτε τοῦτο κείμειν νίπτειν εἰτοις, Ινα θεραπαιομένοι πολλήν ἡμέραν προξενήσασι παρὰ τῷ θεῷ τὴν παρθησαν· διμεύ δὲ καὶ ἀκελο δε τοιης ημές παιδεύει τῆς παρεπιθεσας, τὰ τῆς φιλοξενίας ἔργα [325] δέ· δευτεραν πολλα τα πατελεν. Μίμησας τὸν Ἀδραδίμ, γενού θυγάτηρ εἰκόνα, η τριπασσούς δέκα καὶ δεκατὸν έχων οικογενεις, αὐτὸς μετὰ τῆς γυναικεις διενείμετο τῆς φιλοξενίας τὸν

Invenit? nonne hoc turpe fuerit? Turpe sane fuerit si non lavet, mi homo. Quantumvis enim nobilitatem ipsius in exilium efferas, et claritatem generis aliquae splendorem, ejusdem participes est natura cum eo qui abieciuntur, et conserva illius est, et honore par illi cui deferetur obsequium.

43. Exemplum Christi pedes lavantis; bona ex successione peregrinorum manantia; exemplum viduarum.—Cognita quis erat ille qui discipulorum pedes lavit, ac de nobilitate verba facere desine. Communis eritis terrarum Dapina, Rex angelorum et lavit, et linteo se præcinctus, nec discipulorum tantum, sed et preditoris ipsius (Iacob. 13. 4. app.). Vides quantum inter eum qui lavabat, et eos qui lavabantur esset intervallum? Attambo teto hec intervallo se deminit, et Dominus servum habuit, ut serva ceaservum non erubescat. Idcirco etiam proditoris, ne forte dicere posse vileni et abjectissimi esse illam, cui cultus esset ille atque obsequium deferendum. Licet enim et vilis sit et abjectus, nondum tamen Iudas similis est, nec in te talia perpetravit, qualia in Dominum ille, qui acceptis innumeris beneficiis ad preditionem venit. Attamen his omnia pœnitis lavat, ac nobis legem consiliavit, ut licet sublimiores omnibus simus, licet omnibus clariores et illustriores simus, licet omnibus inferiores sint qui apud nos diversaturi sunt, ne idcirco illis inservire recusemus, neque vilitatis nos pudeat. At tu, mulier, si quæcumque videris in ascellariibus tibi negotiis opem ferre, vel in iudicio succurrere, vel in alia quapiam re simili, et occurris, et nulla cum benevolentia suscipis, manus deoscularis, pecunias erogas, et ancillarum munera obis: Christum autem introeundem si videoas, pigritaris, et cultum ac ministerium illi exhibere detrectas? Si non ut Christum suscipis peregrinum, ne suscipias: sicut autem ut Christum suscipis, lavare Christi pedes non erubescas. Nonne vides, quam multi eorum, qui injurias afficiuntur, ad statuarum pedes confugiant? Tametsi materia est sensu destituta, et zæ animæ expertis: sed quoniam Imperatorum sunt illæ imagines, aliquam se a pedibus illis opem impetrantes condidunt. At tu quæ non sensu carentes pedes, neque materialiter expertæ animæ, sed imaginem intus apud se Regem gestantem domum tuam ingredi videoas, non occurris, quæeso, nec pedes amplecteris, atque omniratione colis? Quis hoc facinus venia dignum judicet? quæ non potius omni plectendum ignominia nota cesseat? Cogita cui communices, dum inflaris et arroganter efferris, atque inservire peregrino erubescas. Haud dubium quia diabolo: illius enim morbus est superbia. Sin autem occurras, cogita quem imiteris. Domum tuam, et opes Christi perfruis. Quis ergo pudor, quæ ignominia, quæso, fieri Christi consortem? Imo vero pudor est, si istorum nos pudeat, et ignominiam id quod Christus fecerit, arbitremur. Multa possunt dominum introeundes sanctorum pedes: pavimentum ipsum sanctificant, innumerorum thesanorum bonorum invehunt: multilatam naturam instaurant, fainem' pellunt, multas opes inducunt. Ita

quaque pedes illæ viduae domum ingressi novum quendam et admirabilem ubertatis animum modum intulerunt (3. Reg. 17). Vidua domum in agrum convertit, et hydram in aream. Novum quoddam segmentis ac messis genus tunc appareat: in ea justi semen jacit, et quæ sata fuerant multa cum ubertate ex hydria metebat: seminabat farinam, et farinam metebat; non indiguit bobus, et jugo, et aratro, et sulco, nec pluvia et aere ac sole, nec area et menspalis, neque ventis, qui paleas a grana discernerent, neque mola, quæ terneret: sed uno tempore memento in hydria finem omnium istorum invenerit: ne duas fontes, unum farinæ, alterum olei vox prophetæ perennes effudit.

44. Talia sunt dona sanctorum, et ubertatem et facilitatem ingentem in se continent. Nam ea quidem, quæ decerpuntur e terra, consumuntur: at illi fontes hausti quotidie, non exhaustiebantur, sed cum illis, qui evacuabant, pari successu scalarigo pugnabat. Talia sunt, quæ sanctorum pedes largiuntur, vel paties his multo plura: ac nisi fieret prolixior oratio, multa ejusmodi dona numerando percenserem. Sed quemadmodum ii qui honorem illis deferunt, talia dona consequuntur: ita qui despiciunt, megnus sibi supplicia et inevitabilem ignem accersent. Unde id constat? Audi Christum ipsum dicentem discipulis: In quæcumque civitatem, cui domum intraveris, interrogate quæ in ea dignus sit, et ibi manete, et intrantes dicite, Pax huic domui (Math. 10. 11. 12). Ut enim nos dicas, Pecunias expendo, facultates assumo, dum peregrinis mensam oppono, efficit ut ille ipse, qui dominum intrat, prior tibi dona hospitalia mutuando largiatur, quæ divitiæ omnes exsuperant. Quænam illa porro sunt? Pacis largitatem. Nihil enim est, quod cum illa conferri possit. Vides quanta cum opum affluentia sanctus dominum introeat? Hoc verbum quidem nndum est, at infinitorum bonorum est occasio. Quid enim ea domo tuties reperiri possit, quæ pace fruatur? Porro illis a quibus exceptiuntur, sancti pacem precantur, noncum invicem tantum, sed cum nobis ipsis. Sæpe namque fit, ut pugnati in noctis cogitationibus sentimur, et nemine interpellante turbemur, atque in nos assidue prava cupiditates insurgant. Et hanc igitur pugnam verbum illud sanctorum sedat, ac multam intus tranquillitatem creat. Nam simul atque loquutus est ille, diabolica cuncta cogitatio, pravumque consilium ex animo nostro exsulat: itaque majora recipis quam largiaris. Et si quidem vos, inquit, receperint, seniat pax super illos: si vero non receperint, exercitie pulvrem pedum occisorum. Amen dico vobis, tolerabilis erit terra Sodomorum et Gomorræ in die illa, quam illi civitati (Math. 10. 13-15). Vides quantum ignem despici pedes sanctorum accubileat et attrahant? Propterea jubet, ut eos lavemus, ut cum eos nostro ministerio curaverimus, militam nobis apud Deum concilient gratiam: simulque nos illud hac admonitione docet, ut hospitalitatis opera per nos ipsi omnia exerceamus. Imitare Abrahamus, filia illius fias, qui trecentos decem et octo vernaculos cum haberet, ipse

enim ex ore fructum hospitalitatis partitus est, et ipso quidem vitalam adferrebat, illa vero farinam pincelat. Hinc tu quoque similare: nos enim solum pecunias erigare, sed etiam pauperibus ministrare mulier mercedem obtinet. Propterea etiam apostoli septem illos in quibus Stephanus, ejusmodi ministerio praefecerunt (*Act. 6*). Tametsi nihil illi de suo pauperibus erogabant, sed ab aliis data recte dispensabant: magna tamen retulere mercedem, quod a ceteris collata recte diligenterque dispensarent.

15. *Pauperibus inserendum est.*— Eato tu quoque rerum tuarum bonus dispensator, ut duplum fructum accipias, et quod croges, et quod recte dispenses. Nec te pudeat manu tua pauperi inservire. Non erubescit Christus per pauperem manum extenderc, atque accepere, tu vero manum extenderc ac largiri pecuniam erubescis? Quis hoc extrema fementia faciens esse non dicat? Unum solum est pudor et ignominia, nequitia nempo et crudelitas atque inhumanitas: comitas autem, eleemosyna, et humanitas, ac pauperibus ministrare clariores nos efficit. Quanto enim diuina es ac locupletior, tanto te magis omnes laudabunt, cum ad mendicos et viles te demiseris: neque solum homines, sed etiam angeli, et Dominus angelorum: nec laudabit solum, sed et duplici præmio remunerabitur. Nou enim eleemosynæ tantum, sed humilitas etiam multam tibi mercedem præparabit. Ne igitur in pauperes ministerii nos padeat, neque peregrinorum lavare pedes recusemus: sanctificantur enim tali famulata manus nostra; quod si post ministerium illud ad orationem illas extenderis, illis aspectis facilius exoratur Deus, et postulata concedit. Nam pecunias quidem erogare possunt plurimi: per se vero pauperibus inservire, et cum animi alacritate, et caritate, ac fraterno amore id agere, magno indiget animo, et philosophia præditio. Atque hoc illud est, quod omnium maxime Paulus requirit, cum eis, qui tribulatione, paupertate et incommodis premuntur, compati jubet, quasi in malis eiusdem versemur: *Vincit, inquit, tamquam simul vincit* (*Heb. 13. 5*). Quam ob causam non hic solam orationem terminavit, sed et aliud adjectit: *Si tribulationem patientibus subministravit, si omne opus bonum sectata est* (*1. Tim. 5. 10*). Quid est, *Si omne opus bonum sectata est?* Ita ut etiam in carcere introiret, ac vinculos inviceret, et agrotos visitaret, et recrearet afflictos, et moerentes consolareetur, et quocumque modo posset, cuncta suppeditaret, ac nihil omnino detrectaret eorum, que ad salutem ac solatium nostrorum fratrum pertinerent. Quod si a muliere vidua tam nulla requirat bona opera, qua nos excusatione censi dignos aequum erit, qui cum viri simus, ea non agamus, que mulieribus Paulus agenda prescrivit? Sed fortasse dicet aliquis: *Quo tandem pacto a muliere vidua tantam diligentiam requirit, cum vero de virginitate scriberet, nihil talc loquutus est?* Ac majorem quidem his philosophiam ab ipsis exegit. Nam cum dicit: *Dirisa est uxor et virgo: et, Quae innupta est,*

sollicta est de his, quæ sunt Domini, quomodo placet Domino; et rursus: *Hoc autem dico propter id quod honestum est, et quod facultatem prebeat sine impedimento Domino obsecrandi* (*1. Cor. 7. 34. 35*): nihil aliud per haec significat, nisi virginem, quæ secularibus negotiis omnibus nuntium semel remiserit, totam animam consecrare Deo oportere, neque quidquam habere commune cum terra, nec aliquando his, aliquando illis vacare, sed cum in universo illis abrenuntiarit, totum in res spirituales debere studium suum impendere. Semp quidem ipsa quoque deceas virginum parabola nobis hoc ipsum declaravit (*Matt. 25*). Hanc nimurum ob causam concilii sponsi exclusæ sunt, quod oleum nos haberent: oleum vero nihil aliud est, quam misericordia et eleemosyna, benignitas, et sublevatio eorum qui patienter injuriam, et eorum qui dolore prenuntur consolatio: quod cum illis decesset, abierunt illi: aliae a thalamo excederunt.

16. *Ad eleemosynam adhortatio.*— Ille igitur emata cum sciamus et uxores et viri, et virgines et matrimonia junctæ, et viduae, multum ad eleemosynam studium conferamus, neque dicamus, ille improbus est, et indigens, qui beneficium accipiat; ille vilis est, ille abjectus. Ne dignitatem species ejus, qui culta et subsidio indiget, sed inopiam tantum. Quamvis enim vilis et abjectus sit, et despctus, ita tibi Christus mercedem imputat, ac si per eum ipse beneficium accepisset. Ne enim eorum, qui beneficiis afficiuntur, dignitatis rationem haberemus, audi quid dicat: *Esurientem me vidisti, et alius sis* (*Matt. 25. 35*). Deinde cum illi dicenter, *Quando te vidimus esurientem, et alius sis* (*Ib. v. 37*)? adjecte dicens: *Quandiu facialis uni ex his parvus, mihi facitis* (*Ib. v. 40*). Itaque nullus relictus est prætextus. Siquidem ne dicere possemus, *Ubi nunc Helia similem iuveniamus?* ubi similem Eliæ? item, *Da mihi tales viros, et summa cum animi alacritate suscipiam illos, neque lavare pedes recusabo, et omni officiorum genere colam:* ne haec diceremus, quod multo majus est, ipse Helia et Eliæ et prophetarum omnium Dominus per pauperes ad nos se ingressurum promisit casa dixit: *Quandiu fecisti uni de his minimis, mihi fecisti.*

Quatuor ob causas Christi nomine dandum. — Sed quod dictum est, ne prætereras. Illud enim, *Esurientem me alius sis, quatuor exhibet eleemosynæ necessitates:* quod si dignus sit is qui petit, quod Dominus sit is qui petit: quod urgeat inopia, dum fames permit: quod facile sit largiri, cum alimenta postulet, et solum panem, non delicias petat: quod magna remuneratio exspectetur, cum pro exiguis istis promissum sit regnum. Inhumanus, crudelis, et immisericors es? Reverere, inquit, dignitatem ejus qui postulat. At respectu dignitatis non exorari? Calamitate saltu flectere. Sed neque calamitatis ratio te ad misericordiam inflectit? Ob petitionis facilitatem concede. Neque dignitas, neque inopix necessitas, neque largitionis facilitas commovere te potest?

καρπὸν· καὶ δὲ μὲν δάμαλιν ἔφερεν, ἡ δὲ ἀφύρεσσεν αὐλευρον. Τούτους καὶ σὺ ζῆλωσον· οὐ γάρ τὸ δῶναι χρήματα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ διακονῆσαι τοῖς δεομένοις πολὺν ἔχει τὸν μισθὸν. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἀπόστολοι τοὺς ἐπτὰ ἑκατόντας τοὺς περὶ Στέφανον ἐπέστησαν τῇ τοιάστη διακονίᾳ. Κατοι γε οὐδὲν οἰκοθεν ἔκεινοι παρείχοντες πάντην, ἀλλὰ τὰ παρ' ἑτέρων διδόμενα φύκονδιμουν καλῶς· ἀλλ' δώμας μέγαν ἀπηνέγκαντο τὸν μισθὸν, δις τὰ παρ' ἑτέρων διδόμενα καλῶς καὶ μετὰ ἀκριβειας φύκονδιμουν ἀπάσης.

ιε. Γενοῦ τοίνυν καὶ σὺ τοῦ σαυτοῦ καλδὲ οἰκονόμος, ήντα διπλοῦν λάθης τὸν καρπὸν, καὶ τοῦ δούναι, καὶ τοῦ καλῶς οἰκονόμησαι. Μή ἐπαισχυνθῆς διὰ τῆς σαυτοῦ χειρὸς θεραπεύσαις τὸν πάνητα. Οἱ Χριστὸς οὐκ ἐπαισχύνεται χείρα ἔκτειναι καὶ λαβεῖν διὰ τοῦ πάνητος, καὶ σὺ χείρα ἔκτειναι καὶ δοῦναι ἀργύριον ἐπαισχύνῃ; Καὶ πᾶς τοῦτο οὐκ ἐσχάτης ἀνοίας; "Ἐν μόνον ἐστὶν αἰσχύνη, πονηρία καὶ ὠμβτης καὶ ἀπανθρωπία· φιλοφροσύνη δὲ καὶ ἐλεημοσύνη καὶ φιλανθρωπία καὶ τὸ διακονεῖσθαι τοῖς δεομένοις λαμπρότερος ἡμᾶς ἐργάζεται. "Οσον γάρ ἀν ής πλευσία καὶ εὐπορος, τοσούτον ἐπαινέσονται σε πάντες, διαν πρὸς τοὺς πικούδες καὶ εὐτελεῖς καταβανῆγες, οὐκ ἄνθρωποι, δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ μῆγελοι, καὶ δὲ τῶν ἀγγέλων Δεσπότης· οὐκ ἐπαινέσοται δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀμειψέται δικλαῖς δωρεαίς. Οὐ γάρ τῆς ἐλεημοσύνης μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς ταπεινοφροσύνης πολλούς σοι παρασκευάσει τοὺς μισθούς. Μή τοίνυν ἐπαισχυνώμεθα ταῖς τῶν πενήτων θεραπείαις, μηδὲ παραιτώμεθα νίπτειν τῶν ἔργων τοὺς πόδας· ἀγιάζονται γάρ τιμῶν αἱ χεῖρες διὰ τῆς τοιάστης διακονίας· καὶ εἰς εὐχῆν αὐτὰς ἀνατείνης ἀπὸ τῆς θεραπείας ἔκεινης, ὅρων αὐτὰς δὲ Θεὸς δυσωπεῖται μᾶλλον, καὶ τὴν αἰτησιν δίδωσι. Τὸ μὲν γάρ χρήματα δοῦναι, πολλῶν δὲ εἰρήτω τὸ δὲ δι' ἔκτειν τοιάστης διακονίας· καὶ μετὰ προθυμίας τοῦτο ποιῆσαι καὶ ἀγάπης καὶ φιλαδελφίας, πολῆς καὶ μεγάλης δεῖται ψυχῆς καὶ φιλοσόφου. Καὶ τοῦτο διστιν, δι μάλιστα πάντων δὲ Παῦλος ἐπιτητεῖ, τοῖς ἐν θλίψει καὶ πενήᾳ καὶ περιστάτεσιν εἴτε κελεύσων συναλγεῖν, ὡς ἐν τοῖς αὐτοῖς διταῖς δεινοῖς. Τοῖς γάρ δεσμοίοις, φρονι, ὡς συντρεπεμένοι. Διόπερ οὐδὲ ἴνταῦθα τὸν λέγον ἔστησε μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἐπήγαγεν· Εἰ θλιβομένοις ἐπήγκεστε, εἰ πατεῖ δρόψῳ ἀγαθῷ ἐπηκολούθησεν. Τὶ ἔστιν· Εἰ πατεῖ δρόψῳ ἀγαθῷ ἐπηκολούθησεν; "Μετε καὶ εἰς δεσμωτήριον εἰσιέναι, καὶ τοὺς δεδεμένους ἀπιστεύεσθαι, καὶ ἀρρωτωῦνται· ἐπισκοπεῖν, καὶ θλιβομένους παραμυθεῖσθαι, καὶ οὖνωμένους παρακαλεῖν, καὶ πάντα τρόπον τὰ κατὰ δύναμιν εἰσφέρειν ὃ πάντα, καὶ μηδὲν ὅλως παρατείσθαι τὸν εἰς σωτήριαν καὶ ἀνάπτασιν τῶν ἀδελφῶν γινομένων τῶν ἡμετέρων. Εἰ δὲ χήραν γυναίκα τοσαῦτα ἀπαιτεῖ κατορθώματα, τίνος δὲ εἶημεν ἀπολογίας [328] δξιοι οἱ διδόρες ἡμεῖς ταῦτα μὴ ποιῦντες, δ γυναίκας χήρας ποιεῖν ἐνομοθέτησεν δ Παῦλος; 'Αλλ' ἵστως δικεῖτοι τις· Καὶ πᾶς χήραν γυναίκα τοσαῦτην ἀπαιτεῖ ἀκριβειαν, διτε δὲ περὶ παρθενίας ἐπέστελλεν, οὐδὲν διελέχθη τοιότον; Πλεονα μὲν τούτων φιλοσοφίαν αὐτὰς ἐπήγεισεν. Οτεν γάρ εἰπη· Μεμέρισται τὴν γυνή καὶ τὴν παρθένον· καὶ· Η ἀγαμος μεριμνῆ-

τὸν τοῦ Κυρίου, πῶς ἀρέσει τῷ Κυρίῳ· καὶ πάλιν· Τοῦτο δὲ λέγω διὰ τὸ εὐσχημορ καὶ εὐπρόσεδρον τῷ Κυρίῳ ἀπερισπάστως· οὐδὲν δὲ τούτων αἰνίστεται τῶν φημάτων ἀλλ' ἡ διτε τῶν βεωτικῶν ἀπάντων πραγμάτων καθάπτει ἐσυτήν ἀπορθῆσαν τὴν παρθένον διόληρον ἀναθείνει· δεῖ τῷ Θεῷ τὴν ψυχὴν καὶ μηδὲν πρὸς τὴν γῆν ἔχειν κοινὸν, μηδὲ ποτὲ μὲν τούτοις, ποτὲ δὲ ἔκεινοις σχολάζειν, ἀλλὰ καὶ θύσιον τούτοις ἀποταξιμένην, διηην εἰς τὰ πνευματικὰ πράγματα ἀναίσκειν τὴν σχολήν. Καὶ τὴν παρασθαλή δὲ τῶν δέκα παρθένων αὐτὸν τοῦτο ἀδηλωτεν ἥμεν. Διτε τοῦτο γοῦν ἀπεκλεισθεσαν τοῦ νυμφῶνο;, διτε θλαιον οὐκ εἰχον· Ελαιον δὲ οὐδὲν ἔτερόν ἔστεν, ἀλλ' ἡ φιλανθρωπία καὶ ἀλεημοσύνη καὶ φιλοφροσύνη καὶ προστασία τῶν δικαιουμένων καὶ παράκλησις τῶν δύνωμένων· διπερ οὐκ ἔχουσαι ἀπῆλθον ἔκειναι, καὶ τοῦ νυμφῶνος ἔξιπτεσον.

ζ. Ταῦτ' οὖν εἰδέντες ἀπαντα, καὶ γυναίκες, καὶ ἀνδρες, καὶ παρθένοι, καὶ γεγαμημέναι, καὶ χῆραι, πολλὴν τῆς ἐλεημοσύνης ποιώμεθα σπουδήν· καὶ μὴ λέγωμεν, διτε δεῖνα πανηρδες καὶ οὐκ ἄξιος εῦ παθεῖν, διτε δεῖνα εὔτελής, διτε δεῖνα ἀπερθίμμενος. Μή πρὸς τὴν ἀξίαν ἰδεῖς τοῦ δεομένου τῆς θεραπείας, ἀλλὰ πρὸς τὴν χρείαν μόνον. Καὶ γάρ εὔτελής ἡ καὶ ἀπερθίμμενος, καὶ εὐκαταφρόνητος, διτε Χριστὸς οὗτοι σοι λογίζεται τὸν μισθὸν, ὡς αὐτὸς εῦ παθὼν διτε ἔκεινου. Ινα γάρ μὴ πρὸς τὴν ἀξίαν βλέπωμεν τῶν εὐεργετουμένων, ἀκουον τι φησι· Πειρῶτε με εἰδεῖτε, καὶ ἔθρεύτε. Είτε ἔκεινον λεγόντων· Πότε σε εἰδομερε πειρῶτα, καὶ ἔθρεύματε; ἐπῆγαγε λέγων· Ἐφ' δοσον ἐποιήσατε ἐτο τῶν μικρῶν τούτων, ἐμοι ἐποιήσατε· ωστε οὐδεμίας ἡμῖν καταλέπται πρόφασις· Ινα γάρ μὴ λέγωμεν, διτε Ποῦ νῦν κατὰ τὸν Ἡλίουν εὑρεῖν; ποῦ δὲ κατὰ τὸν Ἐλισσαῖον; καὶ, διτε μοι τοιότους μνδρας, καὶ μετὰ πάσης αὐτοὺς ὑποδέξομαι τῆς προθυμίας, καὶ οὐ παραιτήσομαι νικαὶ τοὺς πόδας καὶ παντει θεραπεύσαι τρόπῳ· Ινα μὴ ταῦτα λέγωμεν, διτε πολλῷ μετέδην τούτον, αὐτὸς δι τοῦ Ἡλίου καὶ τοῦ Ἐλισσαίου καὶ τῶν προφητῶν δεσπότης ἀπάντων διὰ τῶν πενήτων ὑπέσχετο πρὸς ἡμᾶς εἰσιέναι, λέγων· Ἐφ' δοσον ἐποιήσατε ἐτο τούτων τῶν μικρῶν, ἐμοι ἐποιήσατε.

η' Άλλα μὴ παραδράμης τὸ εἰρημένον. Τὸ γάρ, Πειρῶτε με εἰδεῖτε καὶ ἔθρεύματε, τέσσαρας ἀνάγκας ἐφεστηκαν ἐλεημοσύνης· τὸ δὲ ἀξιώπιστον τοῦ αἰτοῦντος, διτε Δεσπότης ἔστεν δι τοῦ αἰτῶν· τὸ ἀναγκαῖον τῆς χρείας, διτε πεινα· τὸ εὐκολον τῆς δόσεως, διτε τραφῆναι ζητεῖ καὶ δρόπον αἰτεῖ μόγον, οὐχὶ τρυφή· τὸ μέγεθος τῆς δωρεᾶς, διτε βασιλείαν ἀνετ τούτων τῶν μικρῶν ἐπαγγέλλεται· Ἀπάνθρωπος εἰ καὶ ὡμδες καὶ ἀνηλιτής; Αἰδεσθητε, φησι, τὸ δὲ ἄξιωμα τοῦ αἰτοῦντος. 'Αλλ' οὐ δισωπεῖται τὸ δὲ ἄξιωμα; Πρὸς τὴν συμφορὰν ἐπικάμψθητε. 'Άλλ' οὔτε τὰ τῆς συμφορᾶς εἰς θλεόν σε [328] ἐπικάμπτεις; Διτε τὸ τῆς αἰτήσεως εὐκολον δές. Οὔτε τὸ δὲ ἄξιωμα, οὔτε τὸ ἀναγκαῖον τῆς χρείας, οὔτε τὸ εὐκολον τῆς δόσεως δύναται σε πεισαι; Οὐκούν διὰ τὸ μέγεθος τῶν ἐπιγγελμάτων ἀγαθῶν παράσχει.

^a Πιστο μετ. ἐγγριν.

εῷ δεομένῳ. Ὁρᾶς τέσσαρες αἰτίας δυναμέναις· καὶ τὸν λίθον εὐενήν, καὶ τὸν μικρολόγον, καὶ τὸν τετυφρυμένον, καὶ τὸν ἀνηλικῆν, καὶ τὸν νιθρότεταν ἀπάντων ἀνθρώπων διακαρπήσαις; Τίς οὖν θεται συγγράψῃ τοὺς μοιά τοσάντην παραίνεσιν καὶ συμβουλὴν τῶν δεομένων ὑπερορῶσιν; Εἴτα δὴ καὶ ἔτερον πρὸς τούτοις· ἀκούστωσιν οἱ μεμημένοι. Αὕτης, δεῖν δέηται οὐδὲ τῆς παρὰς φείδεται τῆς δικαιούτης· δεῖν δέηται οὐδὲ τοῦ αἰματος φείδεται, οὐδὲ φθονοῦται· σὺ δὲ οὐδὲ δρτον μεταδίδως, οὐδὲ ποτηρίου; Καὶ ποιῶν οὕτις συγγράψῃ τοιαῦτα λαμβάνουν, καὶ εἴτε τίμια, καὶ τὸν εὐτελῶν φειδόμενος; "Ορά μή πολλάκις φειδόμενος τῷ Χριστῷ δούναι· ἐπὶ κύρβει, δῆκται ἐπὶ βλάβῃ τῷ διαβόλῳ." Οταν γάρ πάντοι μή δύμεν, συσφράγας· διδέμεν· κλέπται πολλάκις, ή καὶ οἰκέται πακούργοι λαμβάνοντες ἀπῆλθον, ή καὶ ἔτεραι πραγμάτων παριστάσαις. Καὶ ταῦτα δὲ δεῖν διαφύγομεν διπάντα, θάνατος ἐπαλθὼν γυμνὸν ἀπῆγγαγεν. Ἄν' οὖν μή ταῦτα γίνηται, προδιεβάντες δῶμαν αἰτοῦντες τῷ Χριστῷ, καὶ εἰς τὸν δουλὸν ἀποθύμενοι θησαυρὸν, ἵνα καὶ ὑπὲρ τῆς φυλακῆς καὶ ὑπὲρ τῆς προσόντου διαρρέων. Οὐ γάρ διετηρεῖ μόνον, διπερ Πλάτων, μετὰ ἀκριβείας· ἀλλὰ μετὰ πελεονος

εἰπεῖται διπολέωνται εἰς τὴς προσθήκης πάλαιν. Μήτη τοῖνον νομίζωμαν ἡμῖν ἀλατοῦσθαι τὴν οὐσίαν, διτεν ἀλατούσηνην παρέχωμεν. Οὐ γάρ ἀλατοῦται, ἀλλ' αἰμαται· οὐ δεπανθίσται, ἀλλὰ πλεονέξει, καὶ πραγματείας ίσται καὶ σπόρος τὸ γινόμενον· μᾶλλον δὲ ἀμφοτέρων τούτων περδαλεύτερον καὶ ἀσφαλέστερον. Μή μὲν γάρ ἐμπορία καὶ πινύμασι καὶ κύμασι θαλάσσης ὑπόκειται καὶ ναυαγίοις πόλοις, καὶ τὰ στόρματα καὶ αὐχμοῖς καὶ ἐπομβρίαις καὶ ἄτραχις ἀνάριθμοις· τὰ δὲ εἰς τὴν χείρα τοῦ Χριστοῦ πεπονιλόμενα χρήματα ἀνάταρα πάσης δοτὸν ἴστεναντες. Οὐδέποτε δύναται ἀπέκλεινεν ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ λαβόντος τὰ δοθέντα ἀπαλέξει· ἀλλὰ μίνει πολὺν ἡμῖν καὶ ἀφετεον ἀργαζόμενα τὸν παρόν, καὶ τὸν διμητον ἐν παιρῷ φέροντα πλούσιον. Οὐ σκείριμον γάρ φειδομένων· φησι, φειδομένων καὶ θερίσει· καὶ σκείριμον ἀπὸ σύλλογίας, ἀπὸ σύλλογίας καὶ θερίσει. Σπιραρεν τοινον μετὰ διψήλειας, ἵνα καὶ οὐταν θερίσωμεν, καὶ τῆς αἰτονίου ζεῆς ἀπολεύσωμεν· ήδε γίνεται πάντες ἡμᾶς ἱππιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὐ τῷ Πατρὶ σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δέξας, χράτες, τιμῇ, νῦν καὶ δεῖ, καὶ εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

MONITUM

Nihil de tempore vel de anno hujus habuit concionis dicendum succurrerit: nihil signi suppediti, quo eam vel Antiochiam vel Constantinopoli dictam internoscamus. Hoc unum certo et auctiūnūm dicens possumus, esse illam genuinam et Chrysostomio dignissimam. Hic prepositum cernimus argumentum a S. de-

[328] ΕΙΣ ΤΟΝ ΗΛΙΑΝ

Καὶ εἰς τὴν χήραν, καὶ περὶ ἀλεημοσύνης.

α'. Ἐν ταῖς ἡμέραις αἵς ἐνηστεύομεν ἀπάντες, τοὺς περὶ τῆς ἀλεημοσύνης πολλάκις ἐλόμενος κινήσαις λόγως, ἐξεκρυσμῷ, τῆς ἀστέρας καταλαμβανούσης καὶ τοῦ λόγου διεκοπεύσης ἡμῖν τὸν δρόμον. Τοῦτο δὲ ἐγένετο, τοῦ Θεοῦ τάχα συμφερόντων οἰκονομοῦντο;, καὶ πρὸς τὴν παρούσαν ἡμέραν τὴν περὶ τούτων ὑπεριθέντος παρεινεσιν· ἵνα μὴ κατὰ τὴν ἀκιλησίαν διηρημένων ὑμῶν, οὐτας η τῆς ἀλεημοσύνης παρατίθηται πάτερ οὐκέτι μέγα τι καὶ γενναῖον ἡμεῖς ἔχομεν εἰπεῖν, ἀλλ' ἐπειδὴ μεγάλη καὶ γενναῖα τῆς ἀλεημοσύνης ἡ δύναμις. Πολλὴ γάρ τοῦ πράγματος ἡ περβολὴ πρὸς τὸν Θεόν· καὶ καθάπερ τις βασιλεύουσα τῆς καθ' ἡμῶν πολιτείας, ὡς μετὰ ἀδείας πολλῆς τῶν οὐρανῶν ἀψίδων ἐπιδαινεῖν εἰωθε· καὶ αἱ τὰς πύλας τῶν οὐρανῶν ἔγκεχιρισμέναι δυνάμεις, διν μὲν ἰδωσι τὴν ἀλεημοσύνην ἐπιδαινούσαν, μετὰ πολλῆς τῆς τιμῆς καὶ ταῖς ἀλλαῖς ή· αὐτὴν τὰς πύλας ἔκεινας ἀνοίγουσιν ἀρεταῖς· ἀν δὲ χωρὶς τῆς ἀλεημοσύνης ίδωσι παραγενομένας, αποκλείουσι· τὰς θύρας αὐταῖς. Καὶ τοῦτο ἐκ τῶν

παρθένων δῆλον ἔκειναν, αἱ διὰ τοῦτο τῆς ἡρᾶς παστάδος ἀπεκλεισθησαν, ἐπειδὴ δημητὰς Ήσαίων ἐν ταῖς λαμπάσιν οὐκ εἰγον. Καὶ σόσκει μοι τὴν διαφοράν· Ἀλεημοσύνη μὲν χωρὶς παρθενίας τοὺς αὐτῆς τροφίμους εἰς τὸν οὐρανὸν εἰσήγαγε· παρθενία δὲ χωρὶς ἀλεημοσύνης οὐκ Ἰσχυσεν. Έπει τὸν τοσαῦτη τοῦ πράγματος ἡ δύναμις, μετὰ πάσης σπουδῆς καὶ τοὺς περὶ αὐτῆς δεχώμενα λόγους. Γένοιτο δὲ ἀρίστη καὶ σύντομος τοῦ πράγματος ἡ παραίτερος, εἰ πρὸς τὴν χήραν ὑμᾶς ἀπαγάγοιμεν τὴν ἐν Σαραφούσῃ τῆς Σεβάνους. Τῶν γάρ λόγους συμβουλεύσονται οἱ διὰ τῶν ἥρων πατεύσοντες ἀξιοποιητέροι διδάσκαλοι γίνονται· διὸ καὶ ἡ χήρα ἀρίστη τοῦ πράγματος τούτου γίνοιται· διὸ δὲ ἡμῖν διδάσκαλος. Ήμεῖς μὲν γάρ λόγῳ παραίτεροι· ἔκεινη δὲ διὰ τῶν ἥρων ὑμᾶς πατεύσαι δυνήσεται, τὴν διμότροπον ἔχουσα μεθ' αὐτῆς συνεζευγμένην. Δύο γάρ εἰσαν αὗται εἰ χήραι· μία μὲν ἐν τῇ Καινῇ, ἡ τὰ δύο λεπτὰ καταβλοῦσα, μία δὲ ἐν τῇ Παλαιῇ, ἡ τὸν προσφήτην ὑποδέξασθαι καταξιωθεῖσα· καὶ ἀμφότεραι:[329] πρὸς τὴν εἰ-

Sed etiam igitur ab eorum bonorum, quae promissa sunt, magnitudinem egeno praebet. Vide quatuor causas, quae posent vel lapidem ipsum, et avarum, et excaecatum, et immisericordem hominem, et omnia stupidiacum excitare? Quam igitur veuiam sperare poterunt, qui post tantam cohortationem et consilium egenos despiciunt? Dicamus et aliud praeterea quiddam: audiunt qui mysteriis sunt initiati. Cum ali te opus fuerit, ne carni quidem sue parcer ipse: cum tibi potius dari opus fuerit, ne sanguini quidem seu parcer, nec illum invideat: tu vero ne panem quidem impertis, nec calicem? Quam tandem veniam obtinebis, qui tot bonis tam pretiosis acceptis, tam vilibus parcas? Vide ne frequenter cum Christo largiri ad lucrum recusaveris, ad damnum diabolo largiori. Cum eam pauperibus non demus, impostoribus damus: fures plerunque vel malefici famili abripientes abeunt, vel etiam aliquis alius rerum causas auferit. Et vero postquam haec evitaverimus omnia, mors interveniens dindum abducet. Ne igitur isthac eveniant, prius Christo potenti largiamur, et in thesauro nullis predonibus obnoxio reponamus, ut et de custodia et de proventu confidamus. Non

enim solum quem accepit, diligenter asservat, sed et majori tibi rursum cum accessione restituit. Ne igitur imminui nobis facultates arbitremur, cum elemosynam erogamus. Non enim minuuntur, sed augentur; non absumentur, sed multiplicantur, et negotiatio quedam res ista et sementis est: vel potius utroque istorum quæstuosius quiddam et tutius. Nam aereat quidem ventis ac fluctibus multis que naufragii est obnoxia, itemque semina siccitatibus aeris, imbribus, castorisque injuriis et inequalitatibus aeris: quæ vero in manus Christi confrater pecunias, ab insidie omnibus sunt immunes. Nemo rapere potest de manu ejus, cura acceperit ea quæ semel ei sunt tradita: sed manent multumque nobis et immensum fructum parium, et ubera in tempore necessum proficerunt. Qui enim parce seminat, inquit, parce et metet; et qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus etiam metet (2. Cor. 9. 6). Copiose itaque seminamus, ut ita quoque metamus, et vita fruamer zetras: quam nos omnes ultimam consequamur, gratia et benignitate Domini nostri Iesu Christi, cum quo Patri simulque Spiritui sancto gloria, imperium, honor, nunc et semper et in secula seculorum. Amen.

AD HOMILIAM IN HELIAM ET VIDUAM.

clore summopere frequentatam, de elemosyna scilicet et de hospitalitate, quæ illo semper inter præputia Christiana vita officia habuit.

Interpretatio Latina est Frontonis Ducni.

IN HELIAM,

ET IN VIDUAM, ET DE ELEEMOSYNA.

6130

1. *Eleemosynæ dignitas; duæ viduæ duo testamento exprimunt.*—Diebus illis, quibus jejunabamus omnes, cum sæpenumero sermonem instituere de elemosyna statuisse, superveniente vespera sum impeditus, quæ nobis cursus orationis interrupit. Hoc vero habebat Deo fortasse in nostram utilitatem ita disponente, atque in hunc diem cohortationem de his rebus differente: ne dum vos in Ecclesia divisi eratis, elemosynæ mensa vobis apponetur: non quod hodie magnum aliquid et insigne dicendum habeamus, sed quod magna sit et eximia virtus elemosynæ. Multam quippe fiduciam apud Deum res ista conciliat, et tamquam regina quædam religionem nostram regens multa cum securitate caelestes ingredi sedes consuevit, et illæ, quibus casorum januæ commissæ sunt, potestates, si quidem intrantem viderint elemosynam, multo cum honore reliquis etiam virtutibus propter ipsam fore illas aperient: sin autem absque elemosyna veire viderint, fore

illis occidunt. Atque hoc ex virginibus illis patet, quæ propterea sacre illo thalamo fuerunt exclusæ, quod oleum in lampadibus suis perpetuo non haberent (*Math. 25*). Ac mihi discrimen considera. Eleemosyna quidem absque virginitate suos alumnos introduxit in celum: at virginitas absque eleemosyna minime potuit. Quando igitur tanta rei hujus est virtus, omni studio institutos de ea sermones excipiamus. Enimvero compendiosa fuerit admodum ad hanc rem cohortatio, si vos ad viduam Sarephthia Sidonis habitantem abducamus. Nam qui operibus ipsis instruunt, multo digniores fide magistri flunt, quam qui verbis solis consilium dant: quocirca vidua quoque nobis rei hujus optima erit magistra. Si quidem nos verbis quidem adhortamur: at illa vos operibus docere poterit, cum eisdem præditam moribus, sociam habeat sibi copulatam. Dux quippe sunt haec viduae, una in Novo Testamento, quæ duomina misit (*Luc. 21*), altera in Vesci, quæ pre-

pbetam sociopere meruit (3. Reg. 17) : atque ambae ad eamdem philosophiae virtutem pervenerunt, et tandemque comitatem exhibuerunt, et suorum recte factorum similitudine Testamentorum nobis affinitatem expresserunt. Nam quemadmodum sublimes quidam scopuli, circumdati portibus, quos appellari Pharus nos est, in quibus tota nocte inexstinctus ignis lucet, errantes in mari splendore luminis ad portus securitatis deducunt : sic ista tamquam portibus comitate circumdatæ, magnanimitatis suæ lumine profundissima in nocte : non enim potior est conditio vita nostra quam noctis, sicut et Paulus dicit : *Nox præcessit, dies autem appropinquavit* (Rom. 13. 12); eos igitur qui profundissima in nocte in avaritia mari oberrant, et jamjam submergendi sunt, ad suam invitant securitatem, et humanitatis semper ardenter habentes ignem, inexstinctum eleemosynæ lumen conservant.

2. Sed de illa quidem alio loco ; hodierno die apud vos de ista Veteris Testamenti agemus. Omnino enim dum hæc laudabitur, illius quoque praæconiorum corona neglectur : nam quarum paria sunt recte facta, earum quoque laudatrix oratio communis est. Orta est igitur hujus tempore famæ gravissima, non quod defessa tellus fruges negaret, sed quod hominum peccata Dei donum averterent. Orta est igitur famæ gravissima, et omnium acerbissima ; atque illam famem Helias magnus invexit, et tamquam terribilem famulum quemdam vocavit, ut conservos injuryia Dominum afflictiones castigaret : imo vero Iudeorum illam advocavere peccata ; prophetæ autem illam os intulit, *Vivit enim, inquit, Dominus Deus, si erit pluvia nisi per os meum* (3. Reg. 17. 1).

Descriptio sterilitatis et siccitatis aeris. — Intolerandum igitur erat malum : neque enim tantum scrilem reddidit terræ uterum terribilis illa vox propheta, sed et ipsa fulminum fluens cohibuit, omnesque tum exarcebant torrentes. Et quemadmodum cum vehemens et ardens febris corporis naturam invasit, non superficiem tantum arefacit, sed et interiora permeans ipsam ossium naturam exarit : ita quæ tum vigebat siccitas aeris, non solam terræ faciem incendebat, sed ad ipsa ejus viscera penetrans omnem inferiorem humorem exauriebat. Quid ergo Deus ad prophetam ? *Surge, inquit, et vade in Sarepta Sidonia : ibi mendabo mulieri viduæ, ut nutrit te* (3. Reg. 17. 9). Quid hoc sibi vult ? In sua patria nullam comitatem expertus est, et ad alienam regionem illum mittis, atque ad mulierem viduam ? Nam si opulenta esset, ai ditissima, si regis uxor ipsius, si multis terræ frugibus repleta haberet promptuaria, monae voluntatem ejus vehementius quam terram ipsam metus famis sterilem rediret ? Ne igitur hæc propheta dicere, aut animo versaret, idcirco prius eym per corvos aluit (3. Reg. 17. 6), ut per ea quæ gerebantur, ista propemodum illi dicere : si effici, ut rationis expers natura hospitio te recuperet, multo magis ratione præditæ, ut hoc faciat, persuadebitur.

3. Propterea videa post corves. Videre erat prophetam muliercula factum obnoxium, animam illam ad casus usque sublimem ac divinam, generosam et excelsum Hellam velut errornam quemdam ac scandicium ad vidua januam venire, atque illud es, quod celum clauerat, mendicorum voces effundere : Da mihi panem, da mihi aquam ; ut tu disces, nibil aquæ henevolum et humanum esse ac vidua domum, et tabernaculum egestatis plenum, ac divitiarum expors, et malorum quæ ex divitîs oriuntur. Locus enim erat a tumultibus liber, omnisque philosophia plenus, et portu quovis tranquillior. Talia maxime requirebant domicilia sanctorum animæ.

Deus quomodo puniit Sodomiterum nefaria sceleris; quomodo Deus in passando eos se gestit. — Pergebat igitur ad viduam propheta, quæ Iudeos, quibus perosi erant peregrini, exemplo erat suo redargutura : pergebat ad viduam, omnesque docebat, merite Iudeos poenam illam sustinere. Nam cum in aliquos poenam illaturus est Deus, non quoquo modo supplicium immittit, neque sui judicii contentas est calculo, sed et apud homines excusat se rebus ipsis ac tuerit, perinde quasi communis quodam in judicio suspicionibus vulgi expositus disceptaret. Et quemadmodum qui judicium exercent, cum ad mortis supplicium quempiam sunt abducturi, in sublimis presidentes tribunali, ac vela contrahi jubentes : totam civitatem circum sece stare curantes, ita velut in publico theatro judicant, et in oculis omnium atque auribus interrogations adhibent reo, et acta, et commentarios scelerum ab illo perpetratorum legi præcipiunt, et efficiunt ut reus ipse suorum facinorum fiat accusator, ac tum demum sententiam ferunt : ita quoque Deus tamquam in excuso quadam tribunali prædicationis Scripturæ præsidiens, universum orbem terrarum præcipiens circumstitere, spectantibus omnibus et audientibus, quæstionem instituit peccatorum, non commentarios et acta legi præcipiens, neque tabulas in medium adducens, sed ipsa reorū peccata nobis ob oculos contemplanda proponens.

4. Sane cum infesta fulmina in Sodomitas erat immissurus, et populos urbesque terribilis illius flammarum opera de medio regionis sublaturus, cum novum et insolitum illum imbreu deiciebat, multo priori terribiliorem, quem primum et solum sol unquam aspergit : antequam ejusmodi poenam inferret, eorum improbitatem, qui puniendi erant, nobis indicavit, non tabulis ut dixi lectis, sed adductis in medium ipsis eorum peccatis (Gen. 19). Propterea nimirum angelos misit, nou tantum ut Lot educerent, sed ut illorum iniuritatem ostenderent ; quod etiam evenit. Cum enim eos Lot exceptisset, hospitis dominum obcederunt omnes, et in orbem circumsteterunt. Ilujus autem obsidionalis copiarum dux erat infandus amor, et iniqui cupiditas coitus, qui et statis et naturæ limites excedebar. Neque enim juvenes solum circumsteterunt, sed etiam seniores : et neque canities rabiui sedavit, neque suorem sen-

τὴν θρασεων τῆς φιλοσοφίας ἀρετὴν, καὶ τὴν αὐτὴν ἐπελέξαντο φιλοφρεσύνην, τῇ τῶν κατορθωμάτων ὅμοιότητι τὴν συγγένειαν ἡμῖν τῶν Διαθηκῶν ἐνεικνύμενην. Καθάπερ γάρ σκόπιοι τινὲς ὑψηλοὶ περιβολημένοι λιμένας, οὓς δὴ φάρους καλεῖν εἰώθεσι, διὰ πάτητος τῆς νυκτὸς θεοστον ἔχοντες πῦρ, τοὺς πεπλενημένους κατὰ τὸ πελαγός τῇ λαμπῆσσιν τοῦ φωτὸς τὴν τοῦ λιμένος κειραγνύουσιν ἀσφαλεῖσιν· οὕτω καὶ αὖται καθάπερ τινὲς λιμένας τὴν φιλοφρεσύνην περιβεβλημέναι, τῷ φωτὶ τῆς οἰκείας μογαλαψήσις τοὺς ἐν τῇ βαθυτάτῃ νυκτὶ· νυκτὸς γάρ οὐδὲν διμειον ἡμῶν ἡ ζωὴ διάκειται, καθάπερ καὶ ὁ Πλαύλος φησιν, διεῖ Ἡ νῦν ψρόεκοψε, η δέ ημέρα θῆται· τοὺς οὖν ἐν τῇ βαθυτάτῃ νυκτὶ κατὰ τὸ πλαγίος τῆς φιλαργυρίας πλευραμένους, καὶ γίνεσθαι μιλλούτας ὄπορυχιους, πρὸς τὴν πάρ' οὔτων καλοῦσιν ἀσφάλειαν, τὸ τῆς φιλανθρωπίας διαπαντῆς καιδιμένον ἔχουσαι πῦρ, καὶ διασώζουσαι τὸ τῆς ἀπειλῆς διθεστον φῶς.

β'. Ἀλλὰ περὶ ἑκάνης μὲν ἐν ἐτέρῳ καιρῷ· τῆμερον δὲ περὶ τῆς ἐν τῇ Πλαυΐῳ πρὸς ὑμᾶς ἰροῦμεν. Πάντως γάρ καὶ ταύτης ἐπαινούμενης, ἑκάνης τῶν ἐγκαυμάτων οἱ στέφανοι πλέκονται· ὃν γάρ τὰ κατορθώματα ἴσται, καὶ οἱ λόγοι τῶν ἐγκαυμάτων κονοί. Ἐγένετο τοῖνυν κατὰ τοὺς ταύτης χρόνους λιμὸς χαλεπός· οὐχὶ ἡ γῆ δὲ καρμοῦσα παρητῆσατο τὴν φοράν, ἀλλὰ τῶν ἀνθρώπων τὰ ἀμαρτήματα τοῦ Θεοῦ τὴν δωρεὰν ἀπεκρύσαντο. Ἐγένετο τοῖνυν λιμὸς χαλεπός, καὶ λιμῶν ἀπάντων πικρότατος· καὶ τοῦτον ἤγαγε τὸν λιμὸν ὁ μέγας Ἡλίας, καθάπερ τινὰ φοβερὸν οἰκετῆν καλέσας, ὥστε τοὺς συνδούλους τὸν Δεσπότην ὑδρίζοντας αὐφρονίσαι· μᾶλλον δὲ ἐκάλεσεν αὐτὸν τῶν Ιουδαίων τὰ ἀμαρτήματα· ἐκδικεῖσθαι δὲ αὐτὸν τοῦ προφήτου τὸ στόμα. Ζῆ γάρ, φησι, Κύριος ὁ Θεός, εἰ δοται ὑετός, εἰ μὴ διὰ στόματός μου.

Ἐν τοῖνυν ἀφόρητον καιρῷ· οὐδὲ γάρ τὴν γαστέρα τῆς γῆς ἕγονον ἐποίησε μόνον ἡ φοβερὰ τοῦ προφήτου φωνὴ, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τῶν ποταμῶν τὰ βελύρα ἀνέστειλε, καὶ οἱ χείμαρροι τότε ἐξηραντο τάπαντες. Καὶ καθάπερ πυρετὸς λάρος καὶ διακατῆς εἰς σώματος φύσιν ἐμπεικόν, οὐχὶ τὴν ἐπιφάνειαν ἔηραινε μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὸν χωρίσας τὸ βάθος, εἰτὴν τῶν διτῶν καταφρύγει τὴν φύσιν· οὕτω καὶ δῆτε γενόμενος αὐχμὸς, οὐχὶ τὴν ὅψιν τῆς γῆς κατέκαυσε μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὰς τὰς λαγόνας ἐλύσιν, πάσαν κάτωθεν ἀνέσπασε τὴν νοτίδα. Τί οὖν ὁ Θεός πρὸς τὸν προφήτην; Ἄρδοτηθε, φησι, καὶ πορεύθητε εἰς Σαρεφρά τῆς Σιδώνως· ἐκεῖ ἐτελεῖσθαι γυναικὶ χήρᾳ τοῦ θιαστρόφυτου σε. Τί τοῦτο; ἐπεὶ τῆς οἰκείας οὐδεμιᾶς ἀπέλαυσε φιλοφρεσύνης, καὶ εἰς τὴν ἀλογρίαν αὐτὸν πέμπεις, καὶ πρὸς γυναικας χήραν; Εἰ γάρ εἴπορος ἦν, εἰ γάρ πλουσιώτη, εἰ γάρ αὐτοῦ τοῦ βασιλεύοντος γυνή, εἰ γάρ ταμεια πολλῶν εἶχεν ἐμπεπλησμένα γεννημάτων, οὐκ ἀν αὐτῆς μᾶλλον τῆς γῆς τὴν προαιρέσιν ἀπεστείρωσεν δὲ τοῦ λιμοῦ φόδος; Τίνα οὖν μὴ τεῦτα δὲ προφήτης λέγῃ, μηδὲ διαλογίζηται, διὰ τοῦτο αὐτὸν, [350] πρότερον διὰ τῶν κοράκων Ἐθρεύε, μονονούσῃ πέρδε αὐτὸν λέγων διὰ τῶν γενομένων, διεῖ· Εἰ τὴν ἀλογην φύσιν ἔνεοδοχῆσαι σε παρεσκεύασα, πολλῷ μᾶλλον ἡ λογικὴ παισθήσεται τοῦτο ποιῆσαι.

γ'. Διὰ τοῦτο μῆτά τοὺς κόρακας ἡ χήρα. Καὶ οὖταν τὸν προφήτην ὑπόδικον γενόμενον γυναικός, τὴν οὐρανομήκη καὶ θεῖαν ψυχὴν ἔκεινην, τὸν γενναῖον καὶ ὑγήλαν Ἡλίαν, ὃντερ ἀλήτην τινὰ καὶ προσατῆν πρὸς τὰς θύρας τῆς χήρας ἐρχόμενον, καὶ τὸ στόμα. δὲ τὸν οὐρανὸν ἐκλαίσε, τὰς τῶν προσαιτούντων φεγγύμενον φωνᾶς· Δός μοι ἄρτον, δός μοι ὄντωρ· Ήν σὺ μάθης διεῖ οὐδὲν οὐτως ἀπιτθεισιν, ὡς γυναικες οικία χήρας, καὶ σκηνὴ πενίας γέμουσα, καὶ πλούτου καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ πλούτου κακῶν ἀπηλλαγμένη. Καθαρὸν γάρ θορίδων ἦν τὸ χωρίον, καὶ πάσις φιλοσοφίας μεστὸν, καὶ λιμένως παντὸς εὐδιώτερον. Τοιαῦτα δὴ μάλιστα ὑνδαιτιμάτα τῶν ἀγίων ἀπιτητούσιν αἱ ψυχαὶ.

‘Απῆγε τοῖνυν πρὸς τὴν χήραν δὲ προφήτης, τῆς Ιουδαϊκῆς μισοξενίας ἐλεγχὸν ἐσομένην· ἀπῆγε πρὸς τὴν χήραν, διδάσκων ἀπαντας διεῖ δικαίως ἐκείνην τὴν κόλασιν ὑπομένουσιν Ιουδαῖοι. Καὶ γάρ διταν μέλλη τινὰς καλάζειν δὲ Θεός, οὐχ ἀπλῶς ἐπάγει τὴν τιμωρίαν, οὐδὲ τῇ τῆς οἰκείας κρίσεως ἀρκεῖται φῆφι, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀνθρώποις διὰ τῶν πραγμάτων ἀπολογεῖται, ὥστερ ἐν κοινῷ δικαστηρίῳ κρινόμενος ταῖς τῶν πολλῶν ὑπονοίαις. Καὶ καθάπερ οἱ δικαζούστες, διταν μέλλωσι τινὰ τὴν ἐπὶ θάνατον ἄγειν δόν, ἐφ' ὑψηλοῦ τοῦ βῆματος προκαθίσαντες, καὶ τὰ παραπετάσματα συνελκυσθῆναι κελεύσαντες, καὶ τὴν πολιν αὐτοῖς πειρισθῆσαντες ἀπασαν, οὕτω καθάπερ δὲ τὸν θεάτρον κοινῷ δικάζοντες πρὸς τὸν κατάδικον, ὑπὸ ταῖς ἀπάντων ὑφεσι καὶ ἀκοαῖς τὰς πεύσεις ποιεῖμενοι, καὶ τὰ ὑπομνήματα τῶν ἐκείνοις τετολμημένων ἀναγνωσθῆναι κελεύοντες, καὶ αὐτὸν τὸν ὑπάνθινον τῶν αὐτῷ τετολμημένων γενέσθαι κατήγορον παρασκευάσοντες, τότε τὴν ψῆφον ἐπάγουσιν· οὕτω καὶ δὲ Θεός, καθάπερ ἐφ' ὑψηλοῦ τοῦ βῆματος, τοῦ τῶν Γραψών κηρύγματος προκαθίσας, καὶ τὴν οἰκουμένην ἀπασαν πειρισθῆσας, ὑπὸ ταῖς ἀπάντων ὑφεσι καὶ ἀκοαῖς ποιεῖται τῶν ἀμαρτημάτων τὴν ἐξέτασιν, οὐχ ὑπομνήματα ἀναγνωσθῆναι κελεύων, οὐδὲ γράμματα παράγων εἰς μέσον, ἀλλ' αὐτοῖς ἡμᾶς τοῖς τῶν καταδίκων ἐφιστῶν ἀμαρτήματιν.

δ'. ‘Οτε γοῦν τοὺς καλεπούς κεραυνοὺς κατὰ τῶν Σεδομιτῶν ἀφείνει διμέλες, καὶ δῆμους καὶ πόλεις ἀναρπάζειν ἐκ μέσου τῆς χώρας διὰ τῆς φοβερᾶς φλογῆς ἐκείνης, δτε τὸν καινὺν καὶ παράδοξον θετὸν ἐπὶ τὴν γῆν ἡφει, τοῦ προτέρου φρικωδέστερον θντα, δη πρῶτον καὶ μόνος ἡμίος ἐπειδεῖν· ἐπεὶ τοιούτον πρὸν αἱ τὴν κόλασιν ταύτην ἐπαγαγεῖν, θειεῖ τὸν μελλόντων κόλασθεν τὴν πονηρίαν ἡμῖν, οὐχὶ γράμματα ἀναγνώσκων, καθάπερ ἡφη, ἀλλ' αὐτὰς εἰς μέσον περάγαγών τὰ ἀμαρτήματα. Διὰ τοῦτο γοῦν ἐπαμψί τοὺς ἀγγέλους, οὐχὶ ἵνα τὸν λάρτον ἐξαγάγωσι μόνον, ἀλλ' ίνα σοι δεῖξωσι τὴν παρανομίαν ἐκείνων· δ δη καὶ γέγονεν. Ἐπειδὴ γάρ αὐτοῖς δ λάρτον ὑπεδέξατο, τὴν οἰκίαν ἐποιώρκουν τοῦ ἔνεοδοχου πάντας, περιστάντας [351] κύκλῳ. Ἐστρατηγεῖ δὲ τῆς πολιορκίας ἀποτος ἱρως, καὶ μίξεις ἐπιθυμία παρανόμου, καὶ ἡλικίας καὶ φύσεως δρους ὑπερβαίνουσα. Οὐδὲ γάρ νεανίσκοι περιστησαν μόνον, ἀλλ' ἡδη καὶ πρεσβύται· καὶ οὐδὲ ἡ πολιά τὴν λύτταν κατέπαυσεν, οὐδὲ τὸ γῆρας

^a Savil. In mrg. conj. ἐπεῖδε τοιούτον πρὸν.

τὴν μανίαν δισεσσεν, ἀλλ' ἡνὶ μὲν ἐν λεπρὶ ναυάγον, ἐν τῇρε παράνομον ἐκτιμούεν. Καὶ οὐδὲ διταῦθε δισησσεν τῆς παρανομίας, ἀλλὰ τοῦ Λόντ ὑποσχεμένου τὸς δαντοῦ παραδίσαιν ὑπεστέρας, οὐδὲ οὔτες ἀριστεσσεῖσαι, δεῖς δὲ τοὺς δινδρας λάδωσι· καὶ μεγάλα ἡρεμούν δώσειν κακὰ τῷ τὰς δαντοῦ ὑπεστέρας ὑποσχεμένην δώσειν διὰ τὴν εἰς τοὺς δένευς τιμῆν. Εἶδες τὰς πανταχόθεν Ἰδεῖκα τῶν Σοφομάτων τὴν κακίαν, καὶ τότε τὴν τιμωρίαν ἐπήγαγεν; Ἰνα γὰρ μὴ μετὰ ταῦτα δρῶν καλαζομένους αὐτοὺς κατακλασθῆς διὰ τὸ μέγαθος τῆς συμφορᾶς, μῆτε μετ' ἱερίων ἔγκαλῆς τῷ Θεῷ, ἀλλὰ μετὰ τοῦ Θεοῦ κατακρίνης ἁκαίνους, προλεβόν τῇ τῆς πονηρίας ἀποδεῖξι, πάντα προ-ανήρπασσεν αἰτῶν τὸν Πλεον, τῆς πρὸς αὐτοὺς συμπαθείας ἀπαγαγγέλην ἥμαδε. Ὁ δῆ καὶ νῦν ἐπὶ τοῦ προφήτου πατούμενον. Ἰνα μὴ θεωροῦν ὅπο τοῦ λιμοῦ διαφθειρομένους τοὺς Ἰουδαίους; ἀλλγε, δείκνυσι τοις τὴν ἀπανθρωπείαν αἴτων καὶ τὴν ὄμοτητα, καὶ τῆς φιλοξενίας τὴν σπάνιαν. Οὐ γάρ δῆ μόνον εὐχὴν ὑπελέξαντο τὸν προφήτην, ἀλλὰ καὶ ἀποκταντεῖν ἡπειρούντων καὶ τοῦτο δῆλον ἀπὸ τῶν Θεοῦ βημάτων. Οὐ γάρ εἰπεν, Ἀναχάρησον, μόνον, ἀλλὰ καὶ, Κρύστη. Οὐκ ἀρκεῖ γάρ τοι πρὸς αὐτηρίαν ἡ φυγὴ, ἀλλὰ δεῖ καὶ λαβεῖν μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας· δῆμος γάρ ἐστιν Ἰουδαίως, δῆμος αἱμάτων διψῶν προφητικῶν, καὶ ταῖς τῶν ἄγιων ἀμμυλεστήσας σφαγαῖς· ἀπὸ τῶν προφητικῶν αἱμάτων δεῖ τὰς δαντῶν ἥμαξαν δεξιάς. Καὶ, δεις μὲν ἐκ τῆς Ἰουδαίας αὐτῶν ἀξέπεμψεν, Ἀπειλεῖς καὶ χρύσηθε, φησίν· δεις δὲ πρὸς τὴν χήραν ἀπέσταλλεν, Ξήρω, φησίν, ἀπειλούμενος αὐτῇ. Ὁρδές τῶν ἐκείνων μὲν φαύγοντα μετὰ πολλῆς ἀσφαλείας τούτο ποιήσει προστάτει· ἀνταῦθε δὲ κατεφύγοντα μετὰ πολλῆς περίθειας καὶ τοῦ δάρδους ἀπίκνει μελέει;

ε'. Οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλά τι καὶ ἔτερον φύκονδηται διὰ τῆς τοῦ προφήτου πρὸς τὴν χήραν περουσίας. Ἰνα γάρ μὴ μετὰ ταῦτα δρῶντες τινες τὸν Χριστὸν μετὰ τὰς πολλὰς καὶ ἀφάτους εὐργασίας· τὰς ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας, μετὰ τοὺς μυρίους νεκροῦς, οὓς ἀνέστησε, μετὰ τοὺς τυφλοὺς, οὓς ἀναστέψας ἐποίησε, μετὰ τοὺς λεπρούς, οὓς ἐκάθηρε, μετὰ τοὺς δαίμονας, οὓς ἀπήλασε, μετὰ τὴν θαυμαστὴν καὶ σωτήριον διδασκαλίαν, παρὰ μὲν τῶν εὐεργετηθέντων ἀλισθόμενον, παρὰ δὲ τῶν ἐν τοῖς ἔθνεσι τιμώμενον, οὐδὲν τοιούτον εἰδότων οὔτε ἀκηρούτων, θαυμάζωπ, διαπορῶσι, καὶ ἀπιστον τὸ πρᾶγμα εἶναι νομίζωσιν· δινθεν καὶ πρὸ πολλοῦ τοῦ χρόνου διὰ τῶν δούλων τὴν Ἰουδαϊκὴν ἀγνωμοσύνην διδάσκει, καὶ τῶν ἔθνῶν φιλοφροσύνην ἥμαδε παίδευει. Οὕτω γοῦν τὸν Ἰωσήφ, οὓς παρεγένετο θρέψων ἐκεῖνος, καὶ ἀνελεῖν ἐπεχείρησαν, δινθρωπος δὲ βάρβαρος εἰς μογίστην ἤγαγε τιμῆν. Οὕτω τὸν [332] Μιωσέα ἀπῆλασαν οἱ εὐεργετηθέντες Ἰουδαίοι, ὑποδέξατο δὲ δινθρωπος βάρβαρος Ἰωθὼρ, καὶ πολλῆς αὐτῶν φιλοφροσύνης ἤξιωσεν. Οὕτω τὸν Δαυΐδ ἀπῆλασε μὲν ὁ Σαούλ μετὰ τὴν τοῦ Γολιάθ κεφαλήν, μετὰ τοὺς μυρίους κινδύνους, οὓς καὶ αὐτῷ καὶ τῇ πόλει πολλάκις ἀπαγομένους ἐλυσεν· ὑπεδέξατο δὲ Ἀγγοὺς ὁ βαρβάρων βασιλεὺς, καὶ εἰς πολλὴν ἤγαγε τιμῆν.

Οὗτοι καὶ νῦν τὸν Ἡλίαν ἀπέκλασσεν μὲν Ἰουδαίος, ὑπεδέξατο δὲ ἡ χήρα. Ὄταν οὖν θῆρες τὸν Χριστὸν ἀπελαυνόμενον μὲν περὶ εἰτῶν, ὑποδεχόμενον δὲ περὶ τῶν ἔθνῶν, δικαῖον τοὺς τύπους καταρρεῖσαν, μὴ θευμάσῃς ἐπὶ τῆς τοῦ πράγματος ἀληθείας· Ἰκανουσες γεννὶ καὶ σῆμαρον τοῦ Χριστοῦ λέγοντες· καὶ εἰνὸν τοῦτο εἰνιτομένου. Πρὸς γάρ τος Ἱουδαίους διαταράσσοντας διατελέσμανος θεατρίου, δικαῖοι Πλάσται, δικαῖοι Πλάσται, οὐδεμιαὶς ἀπεστάλη Ἡλίας, εἰ μὴ πρὸς τὴν χήραν τὴν δὲ Σεραφεδοῖς τῆς Σδωνος. Ἀλλ' ἵνας ἐκεῖνον διὰ τῆς διαπορῆσαι, τὶ δικαῖος τὸν εἴθεν δηλώσαι· σανταὶ ὑπὲρ τῆς τοῦ Θεοῦ δέξεως θλίβεσσαι καὶ στενοχωρίσαις ἀρῆσκεν δὲ θεός, νῦν μὲν εἰς τὸν χαμέμερον πάμπτων, νῦν δὲ πρὸς τὴν χήραν, νῦν δὲ εἰς ἄλλο χωρίον, καθάπερ τινὰ μετανίστην τόπους δὲ τόπων ἀμείβειν παρασκευάδων. Ὄτι· γάρ ἦλιόντες καὶ ἀστενοχωρίστε, δικαίουσιν καὶ τοῦ Πλεύσιον λέγοντες· Περιπλόθον δὲ μηδενεῖτε, ἀλλαγετοίς, δὲ αἰγαλοίς δέρρηστοι, διστερούμενοι, θλιβόμενοι, πανουργούμενοι. Τίνος οὖν ἐνεκεν θλίβεσσαι εἰδὼν συνανθρώπους; Εἰ μὲν γάρ ὑπὲρ τῶν εἰς εὐτὸν ἀμαρτημάτων ταῦτην ἀπῆται τοὺς Ἰουδαίους τὴν δίστην, εἰσότως δὲ τις ἔφησε τῇ στενοχωρίᾳ τῆς θλίκαιας εἰδὼν λαμβάνειν ταῖραν, ὅπεις γενίσθαι πρεσβευταν, καὶ καθημένους τῆς ὄμοτητος. Εἰ δὲ οὐχ ὑπὲρ τῶν εἰς εὐτὸν γνηράτων εἰδὼν μηδενίσκων, εἰλικρινῶν αὐτοῖς μηνησιακῶν, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς εἰς εὐτὸν διστερούμενης καὶ θλιβωτῆς τηρούμενος, ταύτην ἀπήγαγεν εἰντοῦς τὴν συμφορᾶν, τίνος δικαίουν καὶ εἰδότες ποιησεῖν τῶν δεινῶν, καὶ οὐχ ἀπολαύεις πολλῆς τῆς διέσωσας καὶ ἀδείας· Ὄτι· εἰ τὸν θλίβελον κατευκυνόμενον, εἰδότες εἰσότας καὶ τραπέζης ἀπέλαυνα πλουσίας, λωτῶν δὲ τοῖς διδύμοις ἀρμάτης εἰναι τὸ γεγενημένον. Θευμαστὸν γάρ εὐδέλλοις δέδοικε, εὐθηναίς ἀπολαύοντα, τοῖς ἀλλοιερίαις διερυθρήν πακοῖς. Διὰ τοῦτο δὲ θεός εὐτὸν ἀπῆκε πειναντεῖς τῆς συμφορᾶς, καὶ πειραν λαβεῖν τῶν συμβέβηται δεινῶν, καὶ μετασχεῖν τοῦ λιμοῦ, ἵνα μάθῃς δὲι εἰδίμος, ἀλλὰ θεός ἡνὶ δηλός παρ' αὐτῷ. Οὐδὲ γάρ εἰναι στενοχωρίουμενος οὐτω, καὶ διστερούμενος, καὶ καπούχουμενος, μὴ λῦσαι τὴν ἀπαιλή·, εἰ μὴ ἀπὸ πολλοῦ τοῦ ἡγέλου τὴν μακαρίαν ἐκείνην ἀφήσει φωνήν. Διόπερ καὶ ήδιον ἡνὶ αὐτῷ στενοχωρίσαις, καὶ σωρθρονούμενον εἰντοῦς δρῆψιν, ἡ τῆς ἀνάγκης ἀπαλλαγήντας τῆς ἀπικειμένης, πρὸς τὴν προτέραν ἀσθενειαν ἀπανθράντας θεάν.

ζ'. Τοιαῦται· γάρ πανταχοῦ τῶν ἀγίων εἰ ψυχαί· ὑπὲρ τῆς ἀτέρων διορθώσεως τὴν διευτῶν ἀστράλειαν προδύσσειν. Ἰνα οὖν μή τις λέγῃ, δεις δὲ τὴν ὄμοτητα διπτετίνει τὸν λιμὸν, ἀφῆκεν αὐτὸν κοινωνῆσαι τοῦ λιμοῦ, ἵνα μάθῃς τοῦ προφήτου τὴν φιλοσοφίαν. Καὶ [333] χωρὶς τούτου δὲ, ἀπειδὴ εἰωθέ τοις ἡ τῶν θαυμάτων φύσις τούς τε θαυματουργούντας ἀπαλέαν, τούς τε δρῶντας θαύματα μετίζοντας τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως περὶ αὐτῶν πείθειτε πινοεῖν· καὶ ταῦτα ἀμράτερα διωρθώσατο, τὴν τῆς φύσεως ἀναλλάξας δισθενειαν. Καὶ δεις ταῦτα οὐτως ἔχει, ἐκ τῆς τοῦ Πλεύσιον φωνῆς μέδιον μαζεῖν. Ὄτι· μὲν γάρ ἀπαίρει τὰ θαύματα, ἀκούονταν τί φησι· Καὶ τῇ ὑπερβολῇ τῶν ἀστράλειαν ἵνα μή υπεράρωμαι, διδόθη μοι σπλαγχνὴ τῇ σαρκὶ, δηγελος Σατᾶρ, ἵνα με πολαρίζῃ. Ὄτι· δὲ καὶ τοῦς δρῶντας θαύματα καὶ τοὺς ἀκτινούτας μετίζοντας πείθειτε περὶ τῶν θαυματουργούντων οὐπινοεῖν, καὶ τοῦτο ἐκεῖθεν δῆλον. Εἰπτών γάρ περὶ

cum cecidit, sed videre erat in porta naufragium, inquit in senectute cupiditatem. At non hoc usque ueritatem progressa est illorum improbitas, sed et cum filias suas tradituram se Lot polliceretur, ne sic quidem recesserunt, sed urgebant dicentes non se prius quam viros accepissent recessuros; seque gravissima illatorum mala minabantur ei, qui ut hospitiis honorata deferret, filias suas se promiserat traditurum. Vides ut omni ex parte Sodomitarum nequitiam demonstrarit, ac deinde posnam illis intulerit? Ne enim postea cum eos affectos supplicio videris, propter calamitatis magnitudinem animo frangaris, neque cum illis Deum accuses, sed illos cum Deo condenares, antea demonstrata illorum improbitate omnem erga illos misericordia occasio nem præripuit, et nos ab omni commiseratione in illos avevam. Quod et nunc erga prophetam præstis. Ne fame confertos intueris Iudeos doleres, immanitatem illorum et crudelitatem ostendit, et quam raro comiter peregrinos exciperent. Non enim solem prophetam non suscepserunt, sed et se interfectoros minabantes: id quod ex Dei verbis colligatur. Non enim ait tantum, *Recede*, sed etiam, *Absecundare* (3. Reg. 17. 3). Non sufficit ad salutem fuga, sed et oportet ut te diligenter occultes: populus quippe Iudei est, populus sanguinem sitiens prophetarum, et in sanctis necandis exercitatus: semper manus suas propheticō sanguine cruentarunt. Et cum illum quidem emittebat ex Iudea, *Vede et absecundare*, inquit: cum autem ad viduam mittebat: *Ego, inquit, illi mandabo* (*Ibid. v. 9*). Vides, ut inde quidem fugientem juheat illud cum multa cautione praestare; hoc autem confugientem magna cum fiducia præcipiat et securitate discedere?

5. *Car ab aliis ejectus, a vidua susceptus propheta; car Heliā Deus affigi siverit.* — Neque solum hoc, sed et aliud per hunc prophetam adventum ad viduam providit ac disposuit. Ne enim postea cum Christum nonnulli cernerent post multa et immensa beneficia in Iudeam collata, post innumeros mortuos quos suscitaverat, post exicos, quicis visum restituerat, post leprosos, quos mundaverat, post dæmones, quos ejeccrat, post admirabilem salutaremque doctrinam, ab illis, quos devinxerat beneficiis, esse vexatum, et a gentilibus honore affectum, qui nihil viderant, nec audiverant, mirarentur, dubitarent, et rem esse incredibilem existimarent: prius ac multo ante tempore per servos suos, et quam improbi fuerint Iudei nos docet, et quam comes et humani fuerint gentiles nos instruit. Sic nimirum et Joseph illi, quibus ipse cibaria ministratorus advenaret, etiam necare conatus sunt: homo autem barbarus in summum illum honoram evexit. Non aliter Moysem, quem beneficio affecti expulere Iudei, homo barbarus Jothor exceptit, et multam in eum comitatem et humanitatem exhibuit. Sic Davidem Saul post amputatum Goliath caput ejecit, post mille pericula que ab ejus civitatisque cervicibus sæpe depulerat: Anchus autem rex barbarorum exceptit, et in magnum honorem evexit. Ita

dunc etiam Heliam expulere Iudei, sed vidua suscepit. Quando igitur Christum ab illis repulsam videris exceptum a gentibus, animadversis antea figura, ne prodecentem se rei veritatem mireris. Audisti ergo Christum hodie dicentem, et hoc ipsum subindican tem. Cum enim Iudeos indignantes alloqueretur, dicebat, *Multa vidua erant in diebus Heliae, et ad nullam misera est Helias, nisi ad viduam, quae erat in Sarephitis Sidonis* (*Luc. 4. 25*). Sed queret fortasse quipiam, quam ob causam eum qui tantum pro Dei gloria zelum præ se tulerat, vexari Deus permisit et affligi, cum eum ad torrentem nunc mitteret, nunc ad viduam, nunc alium in locum, tamquam exsulem quemdam volens locum ex loco mutare. Vexatum enim et afflictum fuisse audi quo pacto Paulus etiam testetur: *Circaserunt in melotis, in pellibus caprinis, egestant, angustiati, afficti* (*Heb. 11. 37*). Cur igitur illum silit affligi? Nam si quidem ob ea peccata qua in ipsum admiserant, has a Iudeis penas exegisset, merito dixisset eum vexatione ista pérículum afflictionis fecisse, ut mitior fieret et non-nihil de crudelitate remitteret: si autem non quod malorum menor esset, quae ab illis passus fuerat, sed quod propter eorum adversus Dominum improbitatem et insolentiam contabesceret, hanc illis calamitatem invehebat: qua de causa in consortium et ipse malorum vocatur, nec multis deliciis ac securitate perfruit? Quia nimirum si dum alii calamitate premerentur, et fame perirent, ipse deliciis et opéra mensa frueretur, illud fortasse factum quipiam crudelitati tribuisset. Nihil enim mirum fuisse vim, hominem, cui affatim cuncta suppeterent, aliorum malis oblectari. Idcirco participem eum esse calamitatis permisit Deus, et experiri mala quae accidebant, ac famem pati, ut discas non famem apud illum, sed zelum fuisse. Neque enim sic in angustias redactus, egestate pressus, vexatus, et afflictus adduci potuisset, ut minas rescinderet, nisi præ nimio zelo beatam illam vocem emisisset. Quocirca Iucundius illi fuisset affligi, atque castigatos illos cernere, quam urgenti necessitate liberatos ad priorem reverens impietatem videre.

6. Tales enim sunt ubique anima sanctorum: ut ceteri resipiscant, securitatem suam periculo expoununt. Ne quis diceret eum præ nimia crudelitate famem auxisse, participem cum fieri famis permisit, ut philosophiam prophetam cognoscas. Præterea vero cum soleat plerumque miraculorum natura eos, qui miracula patrant, efferre, atque corum spectatores in eam mentem impellere, ut aliquid in eis humana natura sublimius esse arbitrentur: his etiam duobus remedium adhibuit, et naturæ insinuitatem immutavit. Hæc autem ita se habere, facile fuerit ex Pauli vocibus intelligere. Nam miracula quidem efferre solere, audi quo pacto testetur: *Et ne magnitudo revelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus Satanæ, ut me colaphizet* (*2. Cor. 12. 7*). Efficere porro miracula, ut qui ea cernunt, majorē concipiāt opinionem de illis, a quibus eduntur, hoc

etiam inde constat. Cum enim snarum revelationum fecisset mentionem, addit, *Nam si volveto gloriari, non ero insipiens : veritatem enim dicam (2. Cor. 12. 6).* Cur non igitur gloriaris? *Parco autem, ne quis in me existimat, supra id quod videt me, aut aliquid audit ex me.* Ne igitur tale quidpiam prophetæ accideret (licet enim Helias esset, homo tamen erat), immisit miraculo naturæ defectum. Propterea qui calo imperavit, fami non imperavit: qui terræ partum cohibuit, ventris reprimere necessitatem non potuit, sed muliere vidua indiguit, ut divinam gratiam agnoscas, et humanam simul infirmitatem. Non ad hec tantum factum illud profuit, sed ad aliud quidpiam nihilo minus isto. Quodnam illud tandem? Ut cum te quispiam ad prophetæ zelum fuerit abortatus, non animum despondeas, nec desperes, quod hominem esse alterius naturæ arbitreris, ideoque tantam apud Deum fiduciam habuisse. Quod quidem innuit quispiam cum dixit: *Helias homo erat simile nobis passibilis (Jac. 5. 17)*: quasi diceret: Ne impossibile arbitreris esse, ad idem cum illo philosophia fastigium pervenire: nam et ejusdem ille particeps fuit naturæ. Vermintamen admirabile ac divinum illud ejus propositum multo ceteris eum sublimiore ostendit.

7. Sed iam tempus est, ut ad viduam redeamus. *Venit, inquit, in Sarephtha Sidonis, et inventit mulierem viduam colligentem ligna (3. Reg. 17. 10).* Digna domestica paupertate hactenus sunt vestibula. Quid igitur? num retro conversus est, cum talia vidisset hospitalitatis exordia? Nequaquam; quippe qui sententiam divinam audierat: sed clamavit post eam, et dixit: *Sume vero mihi aquam, et irit, ut sumere (Ib. v. 11).* Vere generosa et sapiens mulier, ac nisi paulo videatur audacius hoc dictum, ipsa etiam prophetæ magnanimitate digna: imo nullo pacto debet audax illud dictum videri: nisi enim digna fuisset, nequam habita digna fuisset, quæ sanctum illum exciperet. Quemadmodum et ad discipulos dixit Christus, *In quancumque civitatem aut castellum intraveritis, interrogate, quis in ea dignus sit, et ibi manete (Matth. 10. 11): ita Deus hic quoque quoniam præ omnibus dignam noverat hanc mulierem, quæ prophetam susciperet, propterca ceteris omnibus omissis illuc eum misit.* At enī ex rebus ipsis nobilitatem ejus videamus. *Sume mihi, inquit, aquam in vase.* Magna sane mulieris humanitas. Quod enim responderit, quod in colloquium ejus venerit, quod illum corripiens totam civitatem ad puniendum sacrum illud caput non vocaverit, nonne stupore et admiratione dignum videtur? Siquidem merito famis adactam necessitate mulierculam eo usque fuisse iracundia commotam, ex hoc Judaico exemplo cognosce.

Elisæus duplex Helius.—Discipulus Heliae Elisæus, duplex Helias (duplicem enim magistrum in discipulo licebat intueri), famem postea prophetavit; non ipse immisit sicut Helias, sed venturam prædictit. Quid ergo rex, qui temporibus illis regnabat? Indutus est sacco, inquit: siquidem humiliavit eum calamitas: sic tamen humiliatus cum lamentantem mulierem

audiasset propter ea quæ famis causa occiderauit, tanta tunc exarsit iracundia, ut confessim exclamaret ac dixerit: *Hæc facit: niki Deus et hæc adjicit, si stabit caput Eliae filii Saphat super ipsum hodie (4. Reg. 6. 31).* Vidistin' regis iracundiam? Vide mulieris sapientiam: hæc enim invento eo qui non famem prædixerat, sed invexerat, cum prope civitatem esset, non indignata es, non excanduit, non ceteros ad supplicium sumendum vecavit, sed modestissime paruit.

8. Scitis autem quo pacto, si quando negotio quodpiam simus occupati, ne familiares quidem aspernemus lubenter aspiciamus, sed et adversus eos indignemur: cum vero tanta etiam afflictio ingruerit, vel ipsum etiam lumen molestiam nobis videtur exhibere: id quod rursus ex Judaico patet exemplo. Sane quidem cum venisset Moyses, et innumera Judæis annuntiasset bona, liberationem a tyrannide, libertatem, et in antiquam patriam redditum: *Videntes eum, inquit, non audierunt eum præ pusillanimitate, et operibus duris (Exod. 6. 9).* Illi tam faustum nuntium ferentes cum vidissent, aversati sunt: hac venientem prophetam cum vidisset, nos ut famam depelleret, sed ut illam gravaret, nihil ei tale accidit. Et illi quidem adeo difficiles ac morosi erant propter operum laborem: hæc autem non labore, sed feme vehementer afflita (magnum quippe est inter laborem famemque discrimen), non modo virum non aversata est, sed etiam totam suam paupertatem exhaustis, ut eum susciperet, qui famem illis inducerat. *Ei ivit ut sumere aquam, inquit, et clamavit propheta, et dixit, Sum mihi jam etiam panem, et comedam (3. Reg. 17. 11).* Quid igitur mulier? Ne hoc quidem ægre fert, sed quid ait? *Vivit Dominus Deus tuus, si est mihi panis subcineritus, nisi quantum pugillus farinæ (Ib. v. 12).* Quam ob causam jurat? Panem petiit propheta, ceterum illa panem nos habebat. Timuit ergo, ne forte dum illa coqueret, torreret, præpararet, deinde tardaret, more impatiens propheta discederet, et præda hospitalitatis austigeret. Propterea juramento illum præoccupavit dicens, non sibi farinam deesse, verum subcineritum panem sibi non esse, farinam esse. Neque juramente solum fidem facit, sed et ipsa rerum quæ sunt demonstratione. *Ecce enim, inquit, collige duo ligna, et ingrediat, et faciam illa filii meis, et comedamus, et moriemur.*

Nullam relinquat excusationem divitibus vidua.—Audiant qui magnificas ædes construunt, et sumptuosa prædia mercantur, ac famulorum greges per forum traducunt: vel poties et locupletes et pauperes audiant omnes: nulli enim post viduam istam excusatio relinquetur. Tam multis illa impedimentis intricata erat, sed illa tamen interrupit et transcendit. Audi vero. Alienigena erat: unum est hoc impedimentum. Sidonia; secundum impedimentum. Non enī par est conditio, si alienigena sis quovis pacto, et si ex Sidone oriundus improbissima civitate:

τῶν ἀποκαλύψεων τῶν αὐτοῦ, φησίν· Ἐάρ γάρ καὶ θελήσω καὶ χριστασθαι, οὐδὲ ἔσομαι ἄφεων· ἀλλὰ θεωρῶ γάρ δρᾶ. Τίνος οὖν ἔνεκεν οὐ καυγάσαι; Φειδομαι δὲ μή τις εἰς ἄκμη λογίσηται ὑπέρ δὲ βλέπει με, ή ἀκούσῃ τις δέξιος. Ἱνα οὖν μή καὶ ἐπὶ τοῦ περοφήτου τοιοῦτον τι συμβῇ (εἰ γάρ καὶ Ἡλίας ἦν, ἀλλὰ ἀνθρώπος ἦν), ἀγκατέμειξε θεύματα τὸ τῆς φύσιας ἐλάττωμα. Διὰ τούτο δὲ τῶν οὐρανῶν κρατήσας, τῆς πείνης οὐκ ἀκράτησεν· δὲ τὰς ὡδίνας τῆς γῆς ἀπισχών, τῆς γαστρὸς τὴν ἀνάγκην ἀπισχεῖν οὐκ ἴσχυσεν, ἀλλὰ χήρας ἐδέιτο γυναικίς, ἵνα μάθῃς καὶ τὴν θελεῖν χάριν, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν. Οὐκ εἰς τοῦτο δέ μόνον ἀφέλει τὸ συμβόν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἕτερον οὐκ ἐλαττον τούτου. Πιον θῇ τούτο; Ἰν' ὅταν σε περαχαλῇ τις πρὸς τὸν τοῦ περοφήτου ἔζηλον, μή καταπάσῃς, μηδὲ ἀπογῆψῃς νομίζων ἀτέρας εἶναι τὸν ἀνθρωπὸν φύσεως, καὶ διὰ τούτο τοσαῦτην πρὸς τὸν Θεὸν ἀσχηκάναι τὴν παρθησίαν. Ὁπερ οὖν καὶ τις ἔμειπειτο εἰπών· Ἡλίας δριμοιοπαθῆς θημὸς δὲν ἀνθρωπεῖς· μονονοῦχος λόγων, Μή νομίσῃς ἀδύνατον εἶναι πρὸς τὴν αὐτὴν ἀκείνην φθάσαι τῆς φιλοσοφίας τὴν περιφήγην· καὶ γάρ καὶ ἀκείνος τῆς αὐτῆς ἐκοινώνησε φύσεως. Ἀλλ' δῆμας ἡ θευμαστὴ καὶ θεία προσάρτεις πολὺ τῶν ἀλλῶν αὐτὸν ὑψηλότερον ἔστεξεν.

ζ. Ἀλλὰ καὶ ρήδεις λοιπὸν πρὸς τὴν χήραν ἀπανελθεῖν. Ἡλίθε, φησίν, εἰς Σαρεφθά τῆς Σιδώνος, καὶ εὗρε γυναικα χήραν συναλλέρουσαν ἔνδια. Ἄξια τῆς ἔνδιας πενίας τέως τὰ προπύλαια. Τί οὖν; ἀπετράπη τοιαῦτα τῆς φιλοξενίας ίδιων τὰ προσόμια; Οὐδαμῶς· θείας γάρ ἡ ἀπεκρινός ἀποφάσεως· ἀλλ' ἐδόσεν διπλίων αὐτῆς, καὶ εἴπει, Λάδε δή μοι ὄνδρο, καὶ ἐπορεύθη λαβεῖν. Ὁντως γενναῖα καὶ φιλόσοφος ἡ γυνή, καὶ εἰ μὴ τολμηρὸν εἴπαν, καὶ αὐτῆς τοῦ περοφήτου μεγαλοφυχίας ἀξία· μέλλον δὲ οὐ τολμηρὸν εἰπεῖν· εἰ γάρ μή ἡν ἀξία, οὐκ δὲν ὑποδέξασθαι κατηξιώθη τὸν ἀγίον ἀκείνον. Καθάπερ δὲ Χριστός φησι πρὸς τοὺς μαθητάς· θτι Εἰς δὲν δὲν πόλεις η κάμηντις εἰσέλθητε, ἀρωγήσατε τίς ἀξίος ἐν αὐτῇ, κακεῖ μείνατε· οὐτως καὶ ἀνταῦθα δὲ θεός, ἀπειδὴ μάλιστα πάντων ἀξίαν φθεῖ τὴν γυναικα τοῦ δέξασθαι τὸν προφήτην, διὰ τούτο τὰς ἄλλας πάσας ἀφεῖς, ἀκείσεις αὐτὸν ἐπεμψέ. Πλὴν ἀλλὰ καὶ δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἴσωμεν αὐτῆς τὴν εὐγένειαν. Λάδε δή μοι, φησίν, θόρῳ εἰς ἀργορ. Πολλή ἡ [334] φιλορροεύνη τῆς γυναικός. Ὅτι γάρ ἀπακρίνατο, θτι λόγου μετέδωκεν, θτι μή κατασχοῦσα αὐτὸν τὴν πάλιν ἀπασαν ἀκάλεσε πρὸς τὴν τιμωρίαν τῆς θείας ἀκείνης κεφαλής, οὐκ ἔξιν ἀπολήτεσθαι καὶ θαυμάζειν; Καὶ γάρ θτι εἰκόνη δην τοῦ λιμοῦ τὴν ἀνάγκην πρὸς ταύτην ἔξαγαγειν τὴν δργήν τὸ γύναιον, ἀλλ' ἰουδαϊκοῦ περαδείγματος μάνθανε.

Ο· Ἐλιτταῖος, δὲ μαθητής τοῦ Ἡλίου, δὲ διπλούς Ἡλίας (ἐν γάρ τῷ μαθητῇ διπλούν τὸν διδάσκαλον ἦν· ιδεῖν), προεψήτευτε μετὰ ταῦτα λιμόν· οὐχὶ αὐτὸς ἐπήγαγε, καθάπερ Ἡλίας, ἀλλὰ μέλλοντα ἥξειν προειπε. Τί οὖν δὲ βασιλεύς, δὲ κατ' ἀποκηδόνην πάντας τοιούτους τοῖς σάκκον, φησί· καὶ γάρ ἐταπείνωτεν αὐτὸν ἡ συμφορά· ἀλλ' δῆμας οὐτως επεινωθεῖς, ἀκούσας γυναικὸς ἀνθρομέντρος τινὸς ἐπὶ

συμβάσι διὰ τὸν λιμόν, εἰς τοσαῦτην διηνόχηθη τότε δργήν, ὡς ἀναδοῦσαι εὐθέως καὶ επανίν, Τάδε ποιήσου μοι δὲ θεός, καὶ τάδε προσθεῖη, εἰ στήσεται η περατή Ἐλισσαίου τοῦ Σαράτ ἐπ' αὐτὸν σήμερον. Εἰδες τοῦ βασιλέως τὴν δργήν; Μάθε τῆς γυναικὸς τὴν φιλοσοφίαν· αὐτῇ γάρ οὐχὶ τὸν προειπόντα λιμόν, ἀλλὰ τὸν ἐπαγγάγντα εύροῦσα, καὶ τῆς πλειστῆς οὐσα ἐγγάγησαν, οὐκ ἡγανάκτητεν, οὐκ ἡγρίσανεν, οὐχ ἐπέρους πρὸς τιμωρίαν ἐκάλεσεν, ἀλλὰ καὶ μετὰ πολλῆς ὑπήκουσε τῆς ἐπιεικείας.

η. Ἰστε δέ δις· ἐπειδὴν περὶ τινα χρεῖον ὅμεν ἡγελημένοι, οὐδὲ τοὺς ἀπιτηδείους πολλάκις δρῶμεν ἥδεις, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτοὺς δυσχεραίνομεν· δταν δὲ θλίψις τοσαῦτη παρῇ, καὶ αὐτὸν τὸ φῶς ἀνοχλεῖν ἥμεν δοκεῖ· καὶ τούτο πάλιν ἀλλ' ἰουδαϊκοῦ μαθεῖν ἔστι παραδείγματος. Οτε γοῦν ἥλθεν δὲ Μωνσῆς τὰ μυρία τοὺς ἰουδαίοις ἀπαγγέλλων ἀγαθά, τυραννίδος ἀπαλλαγήν, ἐλευθερίαν, καὶ πρὸς τὴν παλαιὰν πετρίδα ἐπάνωδον· Ἰδότες αὐτόν, φησίν, οὐκ ἤκουσαν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ἀλιγοφυχίας, καὶ τῶν ἔργων τῶν συλληγῶν· Ἐκεῖνοι τὸν πομίζοντα εὐαγγέλια τοσαῦτα λάδετες ἐπιστράφησαν· αὐτῇ δὲ ἰδούσα τὸν περοφήτην ἐλθόντα, οὐχὶ ὥστε λῦσαι τὸν λιμόν, ἀλλ' ὥστε καὶ αὐτῇ γενέσθαι βρύσην, οὐδὲν τοιοῦτον ἔπαθε. Κάκεινοι μὲν οὐτεις ἡσαν δυσχερεῖς διὰ τὸν τῶν ἔργων πόνον· αὐτῇ δὲ οὐχὶ πόνου, ἀλλὰ λιμοῦ σφραρῶς ἀπεικειμένου (πολὺ δὲ πόνου καὶ λιμοῦ τὸ μέσον), οὐ μόνον οὐκ ἀπειστράφη τὸν ἀνδρα, ἀλλὰ καὶ πάσσαν αὐτῆς τὴν πενίαν ἐκένωσεν, ὥστε ὑποδέξασθαι τὸν ἐπαγγάγόντα αὐτοῖς τὸν λιμόν. Καὶ ἐπαρεύθη, φησί, λαβεῖν ὄνδρο, καὶ ἀδόσθετος δὲ προσηγήης καὶ εἰπει, Λάδε δή μοι καὶ μάρτιον, καὶ φάγομεν. Τί οὖν ἡ γυνή; Οὐδὲν ἐνταῦθα δυσχεραίνει, ἀλλὰ τί φησι; Ζῆ Κύριος δὲ θεός σου, εἰ δοτει μοι ἐγχρυφίας, ἀλλ' η δυον δράξ εἰλεύρουν. Τίνος ἔνεκεν δημυσιών; Ἀρτον γῆτησε διηροφήτης, αὐτῇ δὲ ἀρτον οὐκ εἰχεν. Ἐδείσεν οὖν μή ποτε πεπούσης αὐτῆς, ὀπτώσης, καὶ παρατκευαζόσης, εἴτα βραδυνούσης, οὐκ ἀναμείνας τὴν ἀναβολὴν δὲ προφήτης ἀποπηδήση, καὶ φύγη τῆς φιλοξενίας τὸ θήραμα. Διὰ τούτο αὐτὸν δρκων προκατέλαθε λέγουσα, οὐχὶ δις οὐδὲν θείας μίλευρον, ἀλλ' δις· Ἐγχρυφίας μὲν οὐκ εἰστιν, [335] δλευρον δὲ εἰστι. Καὶ οὐ διὰ τὸ δρκου μόνον αὐτὸν πιστοῦται, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτῆς τῶν πραγμάτων τῆς ἀποδείξεως. Ἰδούν γάρ, φησί, δύο συναλλήρων ξυλάρια, καὶ εἰσελεύσομαι, καὶ ποιήσω αὐτὰ τοῖς τέκνοις μου, καὶ φαρόμεθα, καὶ ἀποθανούμεθα.

Ἀκουέτωσαν οἱ τὰς λαμπρὰς οἰκίας οἰκοδομούμενοι, καὶ τοὺς πολυτελεῖς ἀγροὺς ἐνούμενοι, καὶ οἰκετῶν ἀγέλας ἀπ' τῆς ἀγορᾶς περιφέροντες· μέλλον δὲ καὶ εὔποροι καὶ πάντες ἀκουέτωσαν πάντες· οὐδενὶ γάρ μετά τὴν χήραν ταύτην ἀπολογία έσται λοιπόν. Τοσαῦτα δην αὐτῇ τὰ κωλύματα, ἀλλ' δῆμας πάντας ἔκεινα διέκοψε καὶ ὑπερέβη. Ἀκούεις δέ. Ἀλλόρυλος δην· ἐν τούτῳ τὸ κώλυμα. Σιδώνια· δεύτερον κώλυμα. Οὐδὲν γάρ ιστον ὀπλάρχυον εἶναι ἀπλῶς, καὶ Σιδώνιον τῆς πονηροτάτης πόλεις· ως γάρ ἐσχατον κακίας

θεότειγμα, τὴν πάλιν ἐκεῖνην ἐν τοῖς Εὐαγγελίος παρήγαγεν ὁ Χριστὸς. Ἡν τοίνου καὶ ἀλλόφυλος, καὶ Σιδώνια, καὶ γυνὴ, τὸ ἀσθενὲς γένος καὶ πάντοτεν δύσμανον τῆς ἀντιλήψεως. Προσῆν καὶ χηρεῖα, τίταρον καλύμμα· πάμπτον, ἐκεῖναν ἀπάντεν μεῖζον, πιστοροφίας ἐπιμέλαια. Ἀκουέτοσαν εἰ κῆραι καὶ παιᾶς τρέφουσι, ὡς εὐκή δή σκῆψις αὕτη πρὸς τὸ μή πρεπὲν ἀληθεοῦσσην, μηδὲ ὑποδέχεσσαι ἔνοντας· καὶ δράξ ἀλεύρου ἀπελείστε μόνον, καὶ μετ' ἀκεῖνον θεάντος προσεδοκάτο. Σὺ μὲν γάρ καὶ ἄπαντα κενώσῃς τὰ χρήματα, καὶ γυμνώσῃς τῆς παρουσίας εαυτὸν, δύνασαι πρὸς τὰς ἀπέραν θύρας ἀπαλθεῖν καὶ τυχεῖν παραμυθίας· τότε δὲ οὐδὲ ἀπαντεῖν δυνατόν δή, οὐτας ἀπαντας τοὺς λιμένας ἔχοντεν δὲ λιμός. Ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἀκύλασεν. Εἴπει καὶ θεόρομον καλύμμα, εὐτὸν τὸν μείλιοντα ἀπεικόνισσαι τῇ γυναικὶ. Οὐδὲν γάρ οἰκεῖος, οὐδὲ γνώριμος δήν, ἀλλὰ ἔνος καὶ ἀλλότριος, καὶ κατ' αὐτὸν τῆς εὐσεβείας λόγον χιρωτισμένος αὐτῆς. Ήντος μόνον δὲ ἔνος καὶ ἀλλότριος, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς δή δὲ λιμὸν ἐπαγγεῖλον.

Ο. Ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἀπίτρεψε τὴν γυναίκα, ἀλλ' ἀλλεῖν τροφὴν στόματι τῷ πάσσον αὐτῆς δικανήσαντις τὴν τροφὴν, καὶ τὸν αἰτιον τοῦ λιμοῦ τοῖς λεψίσμασις διτρέψε τοῦ λιμοῦ. Διὰ στ., φησιν, ἡ ἀπασά μοι παρουσία εἰς τὴν δράκα περιέστη καύτην· ἀλλ' οὐδὲ τῆς δρακὸς ταύτης φείδομαι διὰ στ., ἀλλὰ καὶ ἀμαυτῆν καὶ τὰ παιδία ἀπειδὼν θανάτῳ, ἵνα σύ, φησιν, δὴ τῆς στενοχωρίας αἰτιος μηδὲ μικρὸν τῆς στενοχωρίας αἰσθητὸν λέθης. Πολαν τις ὑπερβολὴν ἀπινήσει φιλοκενίας ἀτέρων; Οὐκ ἔστιν οὐδεμίαν εὐρεῖν. Εἶδε ἔνον, καὶ τῇς φύστω; εἰδένας ἀπελάσθε, καὶ τὰς ἀδίνες ἡγυνόσες, καὶ πρὸς τὸν τὸν παιδῶν βλέπουσα χορὸν, οὐ κατεκλάσθη. Καὶ οὔτε μὲν ἀκούσεις πολλάκις λεγόντων πολλῶν, διὰ Τὸντα πτωχὸν ιἴών, τὸν χιτωνίσκον, δὲν περιεβάλητο μόνον, τοῦτον ἀποθεσμένος, τὸν γυμνὸν περιβάλλει, αὐτὸς δὲ παρ' ἀτέρῳ δαναεισάμενος ἴματιν, οὐτας ἀπῆλθε· καὶ μάγια ὅδοις τοῦτο εἶναι καὶ θευματόν. Καὶ γάρ δυτῶν ἔστι μέγα· τὸ δὲ τῆς χήρας ταύτης πολὺ τοῦτο μάζον. Κεκλίνος μὲν γάρ ἀστενὸν γυμνώσας, καὶ τὸν γυμνὸν περιβαλλόν, έσχε παρ' ἀτέρου λαβεῖται ἴματιν· αὐτῇ δὲ τὴν δράκα [336] τοῦ ἀλεύρου πρεπεῖμην, οὐκ ἰσχυστεῖ δράκα ἀτέραν λαβεῖν· οὐδὲ μάχοι γυμνότητος δή δὲ κίνδυνος αὐτῇ, ἀλλὰ μετ' ἀκεῖνο θεάντος προσεδοκάτο καὶ αὐτῆς καὶ τῶν παιδῶν. Τοιαν σύν μήτε πανίας, μήτε παιδοτραφίας ἀπιμέλεια καλύπτῃ, μήτε λιμὸς χαλεπός, μήτε πτωχεία τοσαύτη, μήτε θάνατος προσδοκώμενος, ποιῶν ἔξομεν ἀπολογίαν οἱ εὐποροι· ποιῶν οἱ πάνητες; Ζῆ Κύριος ὁ Θεὸς σου, εἰ δέτι μοι δρκορυγίας, ἀλλ' η δυσοὶ δράξ ἀλεύρου ἐν τῷ ίδρῳ, καὶ ὀλύγορδιαν ἐν τῷ καμψίδῃ¹ καὶ ίδοις συλλέγων δύο ξυλάρια, καὶ εἰσελεῖσθομαι, καὶ ποιήσω αὐτὰ τοῖς εἴκονος μοι, καὶ φρογμεῖθα, καὶ ἀποθανοῦμεθα. Ταῦτην ἔκαστος τὴν ἀλεύνην, μείλιον δὲ ἔκαστος ταύτην τὴν παραπίλαν φωνὴν καὶ τὸν οὐρανὸν δέξιαν ἐν τοῖς πολύμονες τῆς εἰκασίας ἀγγραφέται τῆς θαυμάτου, ἐν τῷ θαλάμῳ, ἐνῷ δὲ καθεύδωμεν, ἐν τῷ εἰκονί, ἐνῷ φριεστοποιούμεθα. Ταῦτην ἐπὶ τῆς οἰκίας, ταύ-

την ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, ταῦτην ἐν τοῖς συλλόγοις τῶν φίλων, ταῦτην εἰς δικαστήριον ἀπίστων, ταῦτην εἰσῶν, ταῦτην δέξιαν ἔκαστος μελετῶν τὴν φωνὴν· καὶ σφόδρα δὲ ισχυριστέμην, θτὶ οὐδὲν δὲν εἰ λίθος· τοις εἴη, καὶ τιθηρεῖς, καὶ ἀδέμας, ἀνέβαται προσελθόντα πάνητα κανεὶς ἀποτέμψει χρεῖν, δὲν τὴν φωνὴν ἀγγράψῃ ταῦτην, δὲν τὴν χήραν πρὸ τῶν ἀρθρῶν ἥπῃ.

'Αλλ' ίσως ἔκεινος ἀριτί τις· "Ἄγε κάμοι προφήτην, καὶ μετὰ τὴν εὐνοίας ὑποδέξουμει. Γιασόχου τούτο, καὶ δύοις οι τὸν προφήτην. Καὶ τί λόγος τὸν προφήτην; Αὔτον δύοις τοι τοῦ προφήτου δεσπότην, τὸν κανὸν ἡμῶν Θεὸν καὶ Κύριον τὸν Χριστόν. Αὔτος γάρ φησιν, θτὶ Πειραιώτα με εἰδεῖσθαι, καὶ ἔθρηγατε. Εἰ δὲ ἀπιστούσι τινες τῇ φωνῇ, καὶ τῆς φιλοφροσύνης ἀμελοῦσι, μαθήσονται τότε διὰ τῆς καλύσσεως καὶ τῆς τιμωρίας τούτο. Ποτέρα γάρ εἰδοτοῦ τοῦ Χριστοῦ παραμελήσαντες, εἴστω πρὸς ἀρρεργητούς ἀπαλεύσονται καλάσιν. Οὗτος δὲν οἱ τοὺς πτωχούς τρέφοντες καθάπερ εὐτὸν τὸν Χριστὸν θεραπεύσαντες, εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν εἰσάγονται βασιλείαν.

. i. Τόχα πλείω τοῦ δάσοντος τὰ εἰργμάνα. Εἴδε μὲν οὖν πάσας τὰς ἡμέρας ἀνθιατρίειν δή τοις περὶ τῆς ἀληθησύνης λόγοις. Εἰ δὲ ἀρκούντες ὑμίν ἔχειν ταῦτα δοκεῖ, φέρε αὐτὰ ἀνακεφαλαιωσύμεθα πάντα. Εἴπον τίνος ἔνεκεν δὲ προφήτης πρὸς τὴν χήραν ἀπεσάλλετο, ἵνα μὴ μακαρίης ἀπίστων, ἵνα μὴ τὸν εἴναις προφήτην διέρκεσθαι μηδέ τοις τούτοις τοῖς προφήτης προφήτης εἶναι τοῦ προφήτου τὴν εὐθήνη, καὶ τὴν τῆς τιμωρίας περάσαντες, ἀλλὰ ζῆλου θείου καὶ κηδεμονίας. Ἰνα μάθης δὲτι ἐν τοῖς μαγίστοις πατορθώμασι καὶ περιφρονισμοῦ ἡμῶν δή φύσις δεῖται· ἵνα μὴ περιελύμενος εἰς τὸν προφήτου τοῦ ζῆλον, ἀδύνατον εἶναι νομίσεις τὴν μίμησιν. Εἴπον περὶ [337] τῆς χήρας, τῶς ἐν τοσαύτῃ στενοχωρίᾳ οὖσα, τοῦ λιμοῦ κατανεγκάζοντος, οὐδὲ φῆμα πειρὸν πρὸς τὸν προφήτην ἔκβαλε, καίτοι γε εἰδεῖς δήν· καὶ θέειξ καὶ τοῦτο τὸν Ιουδαϊκὸν φρονημάτων· ἀλλ' οὐδὲν τοιούτον ἐπιθεν ἔκπινη, ἀλλὰ μετὰ πάσης αὐτὸν οὐδέποτε φιλοφροσύνης, καὶ τὴν πενίαν ἀπαντεν εἰς τὴν ἔκπινην τιμὴν ἔκπινε, καὶ Σιδώνια οὖσα καὶ ἀλλόφυλος, καὶ γυνὴ χήρα, καὶ παιδῶν ἐπιμελεῖτο πολλῶν, καὶ λιμὸν ἐπικινδυνον ἔχει τὸν θάνατον προσδοκώμενον, καὶ ἀνθρωπον ἀγνῶτα οὐτούτοις προσέχεσθαι ἔμειλε καὶ τὸν ἀπαγαγόντα τὸν λιμὸν, καὶ οὐδὲ οὐτας ἀφείσσετο τῆς δρακὸς· ἥμεις

¹ F. ταλανῆς.

tamquam enim summa improbitatis exemplum in Evangelio illam urbem in medium Christus adduxit (Matth. 11. 21. 22). Erat igitur et alienigena, et Sidonia, et mulier, sexus infirmus, et omni ex parte subeundo indigens. Accedebat viduas quartum impedimentum: quintum illis omnibus majus, alendorum cara liberorum. Audiant viduae, ac liberorum matrices, nec suisse ideosam et legitimam illum execrationem, quominus impertiret eleemosynam, vel hospites exciperet: et pugillus farina reliquus erat tantum, ac post illum mors exspectabatur. Nam tu quidem licet omnes pecunias profuderis, licet facultates teipsum spoliaveris, potes ad aliorum force pergere, atque inde solatium obtainere: tum vero neque mendicare licebat, ita portus omnes fames obstruxerat. Nihil tamen horum prohibuit. Dicam et septimum impedimentum, ipsum nimirum, quem mulier hospitio fuit exceptura. Nam neque familiaris, neque notus erat, sed peregrinus et alienus, et ipso religionis ab illa septo separatus. Neque vero tantum peregrinus, et exterus, sed ille ipse crat, qui famem induxerat.

9. Nihil tamen horum feminam avertit, sed ori cibum porrigebat, quod omnes illi cibos absumperat, et famis auctorem famis reliquis nutriebat. Proprie te, inquit, facultates omnes meae ad hunc pugillum redactae sunt: sed nec isti pugillo tua causa parcam, verum et me et liberos meos objiciam morti, ut tu, inquit, hujus auctor necessitatibus ne minimum quidem necessitatis sensum capias. Cui potuit umquam majoris hospitalitatis studium in mente venire? Nullum plane licebit reperire. Vedit peregrinum, et naturae confusum obliterata est, dolores partus ignoravit, et oculis ad filiorum turbam conversis animo fracta non est. Ac me quidem scio frequenter audiisse multos qui dicerent: Ille cum pauperem conspexisset, tunicam, qua sola erat induitus, exuens nudum vestivit; ipse vero, cum mutuam ab altero vestem sumpsisset, deinde discessit: et hoc magnum quid et mirabile visum est. Siquidem vere magnum est: istud vero viduae factum hujus multo illo majus. Nam ille quidem cum se nudasset, ac nudum operuisset, potuit ab altero vestem accipere: huc vero cum farinæ pugillum prodegiasset, alterum pugillum accipere minime potuit; neque indutatis tantum illi periculum subeundum erat, sed postea mors ipsius ac liberorum erat exspectanda. Cum igitur neque paupertate, neque auctoritate cura filiorum, neque gravi fanie, neque tanta cestitate, neque mortis expectatione fuerit impedita, quæ nobis reliqua erit excusatio locupletibus, quæ pauperibus? *Vicit Dominus Deus tuus, si est mihi pars subcineritius,* nisi quantum pugillus farina in hydria, et parum olei in lecytho: et ecce colligo duo ligna, et ingrediar, et faciam illa filii mei, et comedemus, et moriemur. Hanc unusquisque miserandam, vel potius unusquisque beatam illam vocem ac celo dignam domus suæ parietibus inscribat, in cubiculo, in quo dormiriens, in conclavi, in quo prandiebus. Hanc in sedibus, hanc in foro, hanc in amicorum costibus,

banc dum ad judicium tribunal pergit, hanc dum ingreditur, hanc dum egreditur vocem quisque meditetur: et constanter affirmo, quantumvis sacerdos fuerit quis, et ferreus, et adamus, minime umquam adductum iri ut accidentem pauperem vacuis manibus a se dimittat, si vocem hauc inscriperit, si viduam ante oculos positam habuerit.

Nos prophetæ eorum excipiendi sunt. — Sed dicat fortasse quisplam: Adducito mihi prophetam, et eadem cum benevolentia illum suscipiam. Hoc mihi promitte, tum ego tibi prophetam adducam. Quid dico prophetam? Ipsum tibi prophete Dominum adducam, communem Deum ac Dominum nostrum Christum. Ipse enim dicit, *Esurientem me vidistis, et aluitis* (Matth. 25. 35). Quod si qui forte voci fidem derogant, et humanitatem non curant, cum supplicio passisque castigati hoc discent. Tamquam enim Christum ipsum non curassent, sic ad intolerandum supplicium abducentur. Sic igitur et qui pauperes aluerint, quasi Christum ipsam corarint, in regnum calorum introducentur.

10. Fortasse plura dicta sunt, quam oportuit. Utinam autem dies omnes in sermones de eleemosyna licet impendere! Quod si vobis haec sufficere videntur, age summatim omnia illa repelamus. Dixi qua de causa prophetæ ad videam mitteretur, ne paupertatem despicias, ne divitias tanti facias, ne locupletem beatum arbitris, ne infelicem ac miseratione dignam eum qui egestate premitur, ut Judaicam nequitiam cognoscas. Illic enim Dei mos est, cum supplicium est illaturus, ut rebus ipsis se purget: ne cum postea commune omnia Salvatorem rejectum ab illis videris, et a gentibus susceptum, mireris et dubites, cum multo ante ipsorum improbitatem cognoveris, eosque bene de se meritos vexare consuevisse: ne crudelitas esse arbitrari orationem prophetæ, atque productionem peccatum, sed zeli divini ac sollicitudinis: ut diebus in maximis recte factis etiam castigatione naturam nostram indigere: ne cum ad eundem cum proprio zelum te adhortamur, fieri non posse putas, ut illum imiteris. Dixi de vidua, quo pacto in tantas angustias redacta, fame cogente, ne verbum quidem aspercum adversus prophetam emisit, tametsi rerum statui consentaneum erat, atque hoc ex superbia Iudeorum ostendi: nihil tamen horum illi accidit, sed cum multa illum comitate atque humanitate suscepit, totamque suam egestatem in ejus honorem impedit, cum Sidonia esset et alienigena, neque prophetas de eleemosyna philosophantes audiisset, neque Christum dicentes, *Esurientem me vidistis, et aluitis.* Quanam igitur venia digni ceusebimus, si tot auditis cohortationibus, si post tantorum promissa praemiorum, si proposito regno calorum, non ad eundem cum vidua comitatis et humanitatis gradum perveniamus? Nam illa quidem Sidonia fuit et alienigena, et mulier vidua, et multorum illi erat cura liberorum, periculosam famem videbat et mortem imminentem, et hominem ignotum erat exceptura quique famem invexerat, et ne sic quidem pugillo pepercit: at nos qui et propheta-

tiz participes fuimus, et divinis exulti dogmatibus, qui de rebus futuri possemus philosophari, neque famem videmus instantem, et qui multo plura, quam mulier possidemus, quamquam poterimus excusationem obtendere, qui facultatibus parcimus, et nostram salutis prodigi sumus? Ut igitur gravia illa tormenta

vitemus, omnam misericordiam in egenos exhibemus, ut et nos assequi bona futura mercamur gratia et benignitate Domini nostri Iesu Christi, cum quo gloria Patri, una cum Spiritu sancto in secula secundorum. Amen.

MONITUM

Hanc pulcherrinam concionem habuit Chrysostomus Antiochiae, ut arguitur ex iis quæ sub initium dicuntur, nempe ad hunc martyrum locum populum ventitasse. Extra urbem nempe erat ecclesia, propter martyrum reliquias frequentata, quo pergebant populi pictatis gratia, et ubi conciones frequenter habe-

DE FUTUORUM DELICIIS,

ET PRESENTIUM VILITATE (a).

— 62 —

1. Auditoribus de alacritate gratulatur; quæ vere sint insignia magistratus exponit. — Vehemens aestus est, et molestus ardor; attamen alacritatem vestram non debilitavit, nec audiendi cupiditatem repressit. Talis est auditor servens et attentus; audiendi desiderio corroboratus omnia patienter ferre potest, et cupiditatem hanc præclaram et spiritualem expluat, et nec a frigore, nec ab aestu, non a negotiorum turba, non a multitudine curarum, non ab alijs rebus ullis ejusmodi potest supplantari: quemadmodum et supinum ac desidem non acris bona tempries, non otium et securitas, non facilitas aut voluptas potest excitare, sed correptus somno quadam residet crimen ac vituperatione dignissimo. Vos autem tales non estis: sed iis qui nostram incolunt urbem multo meliores estis. Siquidem vos urbis caput ac vertex estis adeo erecti ac vigiles, et qui ea quæ dicuntur, perpetuo persecuti studiose soletis. Hoc mihi theatrum regum aulis est augustinus. Nam illic quidem ea quæ tribuuntur, una cum hac vita finiuntur, et tumultus plena sunt ac turbis redundant: hic vero nihil tale; sed et securitas omnis, et honor a turbis immunis est, et magistratus qui numquam finiuntur, nec ipsa morte interrumpuntur, sed tum temporis utiliores flunt. Nolo enim mihi commemores eum qui sedeat in curru, supercilia attollat, multoque sit satellitio cinctus, neque cingulum et vocem præconis: nolo mihi magistratum inde designes: sed ab animi statu, si affectibus imperet, si via subigat, videlicet, si divitiarum cupiditati dominetur, si corporum inexplibilem amorem subegerit, si non invidia tabescat, si non inanis gloria perturbatione distrahatnr, si egestatem non metuat et tremat, si non in deterius mutationem, si hoc timore non exanimetur. Talem mihi magistratum ostendit: hoc enim est gerere magistratum. Quod si

(a) Collata cum Mas. Reg. 1974, et Colb. 3058.

hominibus quidem imperet, sed affectibus animi serviat, hunc ego dixerim plus quam omnes homines esse servituti obnoxium. Et quemadmodum qui febris habeat visceribus ac venis intus inclusam, tametsi nihil tale species corporis externa præ se ferat, omnino febre maxime correptum asserent medici, licet ignorant imperiti: sic et ego illum cui serva sit anima et animi affectibus mancipata, licet nihil tale facies externa, sed contrarium præ se ferat, servituti obnoxium præ ceteris dixerim, utpote qui vitiore febris grassantem intus habeat, ac tyrannidem passionum ipsi animæ incidentem: magistratum autem ferere, et liberum esse ac regibus ipsis augustinorum, quamvis pannis induitus sit, quamvis in carcere habitet, quamvis catena sit circumdatu, cum qui hujus tyrannidis jugum excusserit, et neque pravis cupiditatibus teneatur, nec absurdio paupertatis et ignominiae, neque eorum quæ in hac vita molesta videntur, timore correptus contremiscat.

2. Ejusmodi magistratus non pecunia venales protestant, neque invidorum patent incursibus: hunc accusatoris lingua non novit, nec oculus invidorum, neque insidiatorum machine, sed tamquam in invincibili quodam philosophie domicilio residens permanet semper invictus, neque tantum criterii rerum adversarum casibus, sed nec ipsis morti cedit.

Martyrum potestas quanta; spirituales divitiae distributione crescunt; cur caducas esse res vita hujus voluerit Deus; angelica est vita evangelica. — Ostendunt hoc martyres, quorum corpora quidem dissoluta sunt, et in pulverem cineremque redacta: magistratus autem ac principatus quotidie vivit, et operatur, dum sermones abigit, et morbos in fugam convertit, dum integras urbes excitat, et populos in hunc locum deducit. Tanta magistratus et imperii istius est virtus. non vivorum tantum principum, sed etiam vita sum-

Ἐτ καὶ προφητείας μετεσχηκότες, καὶ θεῖαν ἀπολαύσοντες διδαγμάτων, καὶ πολλὰ περὶ τῶν μελλόντων φιλοσοφεῖν ἔχοντες, καὶ οὐδὲ λιμὸν δρῶντες ἐπικείμενον, καὶ πολὺ πλείστα πεπτημένοι τῆς γυναικείας, τοῖς δυνητόμενα ἀπολογίαν προσβαλάσσονται φεύγοντος τῶν ὄντων, καὶ τῆς ἱερῶν σωτηρίας ἀφειδοῦντες; Ὅπως δὲ οὖν τὰ χαλεπά ἔσενται παλαιστήρια ἐκφύ-

γωμάτια, πᾶσαν εἰσπλαγχνίαν εἰς τοὺς πάνητας ἔπαιδειάν μεθα, ἵνα καὶ ἡμεῖς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν καταξιωθῶμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζ' οὐ δόξα τῷ Πατρὶ, εἴναι τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἄμην.

AD HOMILIAM DE FUTURORUM DELICIS, ETC.

hanciter, ut jam non semel vidimus. Hestate vero dictam homiliam declarat initio. Quo autem anno ne conjectura quidem assecurari possumus.

Interpretatio Latina est Frontonis Ducati.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΩΝ ΜΕΛΛΟΝΤΩΝ

Ικαλαδσεως, καὶ τῆς τῶν παρόντων εὐτελείας.

α'. Σφρεδρὸν τὸ καῦμα, καὶ βαρὺς δὲ αὐχμός· ἀλλὰ τὴν προθυμίαν ὅμοιον, οὐδὲ τὸν πόθον τῆς ἀκροάσεως ἐμέρανε. Τοιούτον γάρ ἀκροατής θερμὸς καὶ διεγγερμένος· τῷ τῆς ἀκροάσεως ἔφεται νευρούμενος, πάντα φρεδώνας δὲν ἀνέγκαιοι, ὅστε τὴν ἐπιθυμίαν ἐμπλήσσαι ταῦτην τὴν καλὴν καὶ πνευματικήν· [338] καὶ οὔτε προμήδος, οὔτε αὐχμός, οὐ πραγμάτων ὑχλος, οὐ φροντίδων τάλαθος, οὐκ ἀλλο τῶν τοιούτων οὐδὲν ὑποσκελίσαις δύναται· δὲν· διόπερ οὖν τὸν Ὑπειτον καὶ ἀναπεπτωκότα οὐκάριον εὐκρασίαι, εἰδούσας τὸν σχολή καὶ ἀδεια, οὐ φρεστώνη καὶ δινεούσας διεγέραις δὲν, ἀλλὰ μένει καθεῖδαν ὅπιον τινὰ πολλῆς κατηγορίας· δέξιον. Ἀλλ' οὐδὲ θυμούτοι, ἀλλὰ παρὰ τὸν τὴν πόλιν οἰκούντων ἡμίν ἀμείνους. Καὶ γάρ τὸ κεχάλαιον τῆς πόλεως ὅμεις, οὕτω αντεταμένοι καὶ νήροντες, καὶ τοῖς λεγομένοις μετὰ ἀκριβείας παρακαλουθοῦντες ἀει. Τούτο ἐμοὶ τὸ θέατρον τῶν θεοτικῶν ἀβλῶν σεμνότερον. Ἐκεὶ μὲν γάρ τὸ διδόμενα, οἷα δὲν ἥ, τῷ παρόντι συγκαταλύεται βίψι, καὶ θορύβους γέμει καὶ ταραχῆς ἐμπέλησται· ἐνταῦθα δὲ τοιούτον οὐδὲν, ἀλλὰ καὶ ἀσφάλεια πάσα, καὶ τιμὴ ταραχῆς ἀπηλλαγμένη, καὶ ἀρχαὶ τέλος οὐκ ἔχουσαι, οὐδὲ αὐτῷ τῷ θανάτῳ διακοπόμεναι, ἀλλὰ τότε ἀσφαλέστεραι γινόμεναι. Μή γάρ μοι τὸν ἐπ' ὁρχήματος εἰκῆς καθήμενον, καὶ τάς ὁρῆς ἀνασπάντα, καὶ πολλοὺς ἔχοντας δορυφόρους, μήτε τὴν ζώνην καὶ τὴν τοῦ κήρυκος φωνὴν· μή ἐντεῦθεν μοι τὸν ἀρχοντα καρακτηρίσῃς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς καταστάσεως τῆς κατὰ ψυχὴν, εἰ τῶν ἱερῶν παθῶν ἀρχεῖ, εἰ τῶν νοσημάτων περιγίνεται· οἷον, εἰ χρημάτων ἀπιθυμίας κρατεῖ, εἰ αιωμάτων ἀκόρεστον. Ήρωτα ὑπέταξεν, εἰ μή τῇκεται φθόνη, εἰ μή σύρεται τῷ χαλεπῷ τῆς κενοδοξίας πάθει, εἰ μή δέδοικαι καὶ τρέμει πενίαν, εἰ μή τὴν ἐπὶ τὸ σκυθρωπότερον μεταβολὴν, εἰ μή ἀποτέθηκε τῷ δέει τούτῳ. Τοιούτον μοι δεῖξον τὸν ἀρχοντα· τούτο γάρ ἀρχή. Εἰ δὲ κρατεῖ μὲν ἀνθρώπων,

^a Saril. conj. πολύ.

PATROL. GR. II.

ἢ Duo mss. τῶν παθῶν καὶ τῶν νόσων αἰχμ.

μηδενὶ μηραίνεσθαι χρόνῳ. Ὁράτε ὡς οὐ μάτιν τούτι τὸ θέατρον σεμνότερον ἔφην εἶναι τῶν βασιλείων; Τὰ μὲν γάρ ἐκεῖ φύλλοις ξοκει μαρανομένοις, καὶ σκιάς παρατρέχουσις· τὰ δὲ ἑνταῦθα διδύμσαντα τὸν ἀδάμαντα μιμεῖται, μᾶλλον δὲ κάκενου στεφρότερα, ἀπε ἀδάμαντα δυτικαὶ ἀκίνητα καὶ οὐδεμιῇ εἰκόντα ποτε μεταβολῇ, καὶ τοις ἐρώσιν αὐτῶν ἀδεῖς ἐπιόντα, μάχης ἀπτηλαγμένα καὶ φιλονικίας, καὶ φθόνου καὶ δικαστηρίων, καὶ ἐπιδούλων καὶ συκοφαντίας. Τὰ μὲν γάρ βιωτικὰ πολλοὺς ἔχει τοὺς φύσιοντας· τὰ δὲ πνευματικά, δισον διειπέστερας ἐλθή, τοσούτον μᾶλλον τὴν εὔποριαν ἐνδείκνυται τὴν ἑαυτῶν. Καὶ τούτο ἔξεστιν ὑμῖν ἐκ τοῦ λόγου τούτου μαθεῖν. Τὸν γάρ λόγον, διειπέστερον εἰς ἀρουραν ταθαράν βάλλων τὰ σπέρματα, ἐπιτείνω μου τὴν εὔποριαν, πλείονα ποιῶ τὸν πλοῦτον, διπανιας ὑμᾶς εὐπορητούς ἐργαζόμενος; αὐτῆς δὲ οὐδὲν ἐν ταύτῃ πεντετερος γινόμενος, ἀλλὰ καὶ πλουσιώτερος μειζόνως· ὅπερ ἐπὶ χρημάτων οὐκέτι Ενι, ἀλλὰ τούναντίον ἀπαν. Εἰ γάρ ἔχουν χρυσίον ἀποκείμενον, εἰς πάντας αὐτὸς διανείμαι ἐλοίμην, οὐκέτι διειπέστερον εἴχειν τὴν προτέραν εὔποριαν, τῇ διαιρέτε: ταύτης ἐλαττομήν.

γ'. Ἐπεὶ οὖν τοσαῦτα τῶν πνευματικῶν τὰ ἔξιρτα, καὶ πολλὴν ἔχει τὴν εὐκολίαν, διε πάντα τοῖς βουλομένοις διωρέαν παραγινόμενα, τούτων μᾶλλον ἐρώμεν, τέκ; σκιάς ἀφέντας, καὶ μή τοὺς κρήμνους καὶ τοὺς σκοπιλούς διώκοντες. Καὶ γάρ ἵνα τούτον τὸν ἔρωτα δὲ θεὸς ἐπιτείνῃ, καὶ πρὸ τῆς τελευτῆς τοῦ κακτημένου ταῦτα ἀνθρώπου θάνατον αὐτοῖς συνεκτήρωσεν. Οἴον τι λέγω· οὐχ ὅταν δὲ κακτημένον; ταῦτα τελευτῆση, τότε καὶ αὐτὰ τελευτῇ, ἀλλὰ καὶ ζῶντος ἐπειδὴ παραβινταί ταῦτα καὶ ἀποδημήσκει, ἵνα τὸ ἐπικηρον αὐτῶν καὶ τοὺς σφόδρα αὐτῶν ἐρώντας καὶ περὶ αὐτὰ μεμρηγήσας τῆς χαλεπῆς ταύτης ἀπαγάγῃ λύττης, παρεδείνοντα αὐτῶν τὴν φύσιν, καὶ διδάσκοντα διὰ τῆς πείρας, διε σκιάς ἔστεν ἀδρανέστερα, καὶ ταύτῃ τὸν ἔρωτα καταλύσσεται. Οἴον ὡς ἐπὶ παραβεγματο· δὲ πλούτος οὐχὶ τοῦ πλουτοῦντος μόνον τελευτῶντος κατελύεται, ἀλλὰ καὶ ζῶντος μᾶλλον ἀπέστη. Ἡ νεότερης τὸν ἔχοντα οὐχὶ τελευτήσαντα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐμπινόντα ἔτι ἀπολιπούσα σίχεται, ἐν τῇ τῆς ἡλικίας ὁδῷ καταλύσουσα, καὶ τῷ γῆρᾳ παραχωροῦσα. Τὸν καλλον δημον καὶ τῇ εὐμορφίᾳ, ἔτι ζώσης τῆς γυναικός, τελεύτηση, καὶ πρὸς ἀμφορίαν μετέστη· αἱ δόξαι, αἱ δυνατεῖς πάλιν δημοις· αἱ τιμαὶ, αἱ ἀρχαὶ, ἐρήμεροι καὶ πρότεκται· καὶ τῶν ἀδρόντων αὐτὰ ἀνθρώπων θνητέραι· καὶ ὥσπερ σωμάτων θανάτους ἔστι καθημερινούς δράμ, αὐτον καὶ πραγμάτων. Τοῦτο δὲ γέγονεν, ἵνα τῶν παρόντων ὑπερορύτες. [340] τῶν μελλόντων ἔχομεθα, καὶ τῆς ἑκίνων ἐκκρεμώμεθα ἀπόλαύσεως, καὶ ἐν τῇ γῇ βαδίζοντες, τῷ πόθῳ ἐν οὐρανοῖς διατρέβωμεν. Καὶ γάρ δύο τούτους αἰώνας ἐποίησεν δθεός, τὸν μὲν παρόντα, τὸν δὲ μελλοντα· τὸν μὲν ὄρτεν, τὸν δὲ ἀδράτον· τὸν μὲν αἰσθητὸν, τὸν δὲ νοητὸν· τὸν μὲν σωματικὴν ἔχοντα ἀνάπαυσιν, τὸν δὲ ἀσώματον· τὸν μὲν ἐν πείρᾳ, τὸν δὲ ἐν πίστει· τὸν μὲν ἐν χεροῖ, τὸν δὲ ἐν ἐλπίσι· καὶ τὸν μὲν εἶναι στάδιον ἐκέλευσε, τὸν δὲ βραβεῖον· καὶ

τούτῳ μὲν σκάμματα καὶ πόνους καὶ ἰδρῶτας συνεκλήρωσεν, ἐκείνῳ δὲ στεφάνους καὶ ἱπαθλα καὶ ἀμοδίας· τὸν μὲν πέλαγος, τὸν δὲ λιμνά κατεσκεύασε· καὶ τὸν μὲν βραχὺν, τὸν δὲ ἀγήρω καὶ ἀδάνατον. Ἐπεὶ οὖν πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων τῶν νοητῶν ἑκίνων τὰ αἰσθητὰ προετίμων, συνεκλήρωσε τούτοις τὸ ἐπικηρον καὶ τὸ πρόσκαρον, ἵνα ταύτη τῶν παρόντων ἀπαγαγὼν, τῷ ἐρωτι τῶν μελλόντων μετὰ πολλῆς αὐτοὺς προσδήσῃ τῆς ἀκριβείας. Είτε ἐπειδὴ ἀδράτα ἦν ἑκίνων καὶ νοράξ, καὶ ἐν πίστει καὶ ἐν ἐλπίσι, ἔρα τι ποιεῖ. Παραγενόμενος ἐνταῦθα, καὶ τὴν σάρκα ἀσθενῶν τὴν ἡμετέρην, καὶ τὴν θαυμαστὴν ἑκίνην σικονιμίαν ἐργασάμενος, ὑπὸ δέκτην διετείλεται τὰ μέλλοντα, τὰς παχυτέρας καὶ ταῦτη πληροφορῶν διανοίας. Ἐπειδὴ γάρ δηλοῦνται μοιζῶν πολιτείαν ἀγγελικήν, καὶ τὴν γῆν οὐρανὸν ἐργαζόμενος, καὶ ταῦτα ἀπιτάττων, ἀ τοὺς ἀσωμάτοις ἑξωμοίουν δυνάμεστος τοὺς μετιόντας, καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἀγγέλους ἐποίησε, καὶ πρὸς τὰς ἀπίδιας ἐκάλει τὰς δάνων, καὶ μικρὰ σκάμματα διέτινε, καὶ ὑψηλότερα ἐπιτασθεῖσαν ἐκέλευσε, καὶ πρὸς αὐτὰς ἀναβαίνειν τῶν οὐρανῶν τὰς δύβηδας, καὶ πρὸς δεῖμονας ἀποδύσθεισαν, καὶ πρὸς ἀπασαν τοῦ διαβόλου τὴν φάλαγχα παρατάττεσθαι, σῶμα ἔχοντας. Σερπι συμπεπλεγμένους, καὶ τὰ σώματα νεκροῦν, καὶ τῶν παθῶν ἐξορίζειν τὸν θύρων, καὶ τὴν σάρκα ἀπλῶς περικεῖσθαι, τὴν ἀμιλλαν δὲ πρὸς τὰς ἀσωμάτους δυνάμεις τείνασθαι.

δ'. Ἐπειδὴ ταῦτα ἐπίτιξεν, ὅρα τι ποιεῖ, πῶς εἰναίον τὸν ἀγώνα δράγαζεται. Μᾶλλον δὲ, εἰ δοκεῖ, πρότερον εἰπωμεν τῶν ἀπιταγμάτων τὸ μέγεθος, καὶ πῶς ὑψηλὸν τὸ πτερόν κατεσκεύαζε, καὶ τῆς ἀνθρωπίνης σχεδὸν ἑξοικίων φύσεως, πρὸς οὐρανὸν μειωματισθει πάντας ἐκέλευσε. Τοῦ γάρ νόμου κελεύοντος δύθαλμὸν ἀνεῖ δρθαλμοῦ, αὐτὸς φησι· Εδί τε σε βασισθεὶς εἰς τὴν δεξιὰν σιωπόνα, στρέψοντας αὐτῷ καὶ τὴν δάλλην. Οὐκ εἰπε, φέρε γενναιῶς μόνον καὶ πράσις τὴν παρονταν, ἀλλὰ καὶ πρόδις παρεισέων τὴν φιλοσοφίαν, καὶ μείζωνα παρασκευάζουν πάσχειν. ή ἀκένον ποιήσαι ἐπιθυμεῖ· τῇ δαψιλεῖ τῆς φύσιοφειάς νίκησον αὐτοῦ τὸ προπετεῖ τῆς παροντας, ἵνα αἰδεσθεὶς σου τὴν ὑπερβάλλουσαν ἐπιείκειαν, ἀντικροῦσῃ. Καὶ πάλιν φησιν· Εἴγεσθε ὑπέρ τῶν ἀπιταγμάτων δράμας· εὑχεσθε ὑπέρ τῶν ἐγχθρῶν ὑμῶν· κατιώς ποιεῖτε τοὺς μισοῦσιν ὑμᾶς. Τὴν περὶ τῆς παρθενίας πάλιν εἰσήγαγε συμβούλην λόγων· Ό διυνάμενος χωρεῖται, χωρείται. Ἐπειδὴ γάρ ἐν παραδίσου τὸ πρᾶγμα ἀπέπτη, καὶ μετὰ τὴν παρασκοῦν ἀντικροῦσας κατιώντων ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, πάλιν αὐτὴν ἐπανηγάγε, καθάπερ φυγάδα πρὸς τὴν ἀρχαῖαν ἐπιταγὴν πατρόδα, καὶ [361] τῆς μακρᾶς ἐξορίας ἀπαλλάττων· καὶ ἐλθὼν πρῶτον ἐκ παρθένου ἐτίκετο, καὶ τοὺς τῆς φύσεως ἑκίνεις νόμους, ἐκ προσιμών ειμῶν αὐτήν, καὶ μητέρα τὴν παρθενίαν ἀποράλλων. Ἐπειδὴ τόνυν παραγενόμενος τοιάντα ἐπέταττε, καὶ ὑψηλὴν τὴν πολιτείαν εἰργάζεται, ἀξια καὶ τὰ διπάθεα τῶν πόνων ἐδίουν, μᾶλλον δὲ πολλῷ μείζωνα καὶ ὑγιότερα. Ἀλλ' ἦν καὶ ταῦτα ἀδράτα, καὶ ἐν ἐπίστει καὶ ἐν πίστει καὶ ἐν προσδοκίᾳ τῇ τῶν μελλόντων· Ἐπειδὴ οὖν τὰ μὲν σκάμματα ἐπίπονα καὶ ὑψηλά, τὰ δὲ ἐπαύλα καὶ τὰ βραβεῖα ἐν πίστει, δρ

et mortuorum, ut necessitate compulsius nemo, sed sponte ac proprio inducti affectu hoc omnes currant, nec ulla temporis longinquitate minuantur. Videtis quam non sine causa theatrum istud regum aulis augustius esse dixerim? Nam quae illic sunt, similia sunt exarcentibus, et umbris prætereuntibus: ea vero quæ hic traduntur, adamantem imitantur, vel post illa firmiora sunt, utpote quæ immortalia sint, et immota, nec ulli cedant utoquam mutationi, et ad suos amatores intrepide accedant, pugnae ac contentionis experitia, atque, ab invidia, judiciis, et insidiis, ac calumniis sint immunita. Siquidem secularia multos patiuntur invidos, spiritualia vero, quanto pluribus communicata fuerint, eo maiorem suam ubertatem ostendunt. Atque id ex hac ipsa oratione intelligere potestis. Quam enim in omnes orationem effundo, si quidem domi apud me delineam, pauperior sum: sin autem juvenes effundam, tamquam si in vacuum quoddam arvum scimen jactem, facultates meas augeo, divitias meas amplifico, locupletiores reddo vos omnes; nec idcirco tamen pauperior evado, sed opulentior multo: quod in pecunias non licet, imo plane contrarium evenit. Nam si reconditum aurum habeam, et in omnes illud velim distribuere, non amplius tantas possidere potero divitias, cum hac divitione fuerint illuminatae.

3. Cum igitur spiritualium rerum tanta sit præstantia, tanta facilitas, utpote quæ cunctis voluntibus gratis obveniant, has potissimum adameamus, et umbras omittamus, nec præcipitia et scopulos persequamur. Ut enim hunc amorem Deus augeret, etiam ante obitum hominis, a quo possidentur, ista morti obnoxia esse præcepit. Verbi gratia: non cum interierit is, qui huc possidet, et ista intereunt, sed et ipso adhuc vivente marcescunt et perirent, ut eorum caduca conditio summum illorum amore flagrantes, et insana cupiditate ductos, ab illa saeva rabie revocet: eorumunque naturam admoneat, et experientia magistra doceat, ea quavis umbra imbecilliora esse, atque hac ratione cupiditatem illam extinguat. Exempli causa: divitiae non solum cum interit dives, pereunt, sed illo potius vivente discedunt. Juventus possessorem suum non morientem solum, sed spirantem adhuc reliquens evanescit; quæ in etatis adultæ via finitur, et senectuti locum cedit. Pulchritudo simul et forma, vivente adhuc muliere, desinit et in deformitatem transit: gloria, principatus rursus pari ratione: honores, magistratus, diurni sunt et ad breve tempus durant, et amplius quam homines ipsi, qui eos obtinent, mortales sunt: et quemadmodum quotidianos corporum videre licet interitus, ita quoque rerum. Porro id accidit, ut præsentia contemnentes adhuc reramus futuris, et eorum simus exspectatione suspensi, ac dum in terris ambulamus, desiderio in celo versemur. Etenim duo secula condidit Deus, præsens, et futurum; unum visible, alterum invisible: unum quod sub sensu cadit, alterum quod est spirituale: unum quod corporali quiete perficitur, alterum quod incorporea: unum in experientia, at-

terum in fide: unum in manibus, alterum in spe; et unum esse stadium juseit, alterum bravium: atque huic quidem certamina, labores ac sudores attribuit, illi vero coronas, premia et retributions: hoc pelagus, illud portum efficit, et hoc breve quidem, illud vero senectutis expers, et immortale. Quoniam igitur homines multi spiritualibus illis ea quæ sensibilia sunt præferbant, his caducam conditionem ac temporariam attribuit, ut hoc pacto a præsentibus abductos, vehementer amori futurorum addicat. Deinde quoniam invisibilia erant illa et spiritualia, in fide atque in spe posita, vide quid agat. Cum huc advenisset, ac nostram carnem assumpsisset, et mirabilem illam dispensationem perficiasset, futura ponit ob oculos, et haec ratione crassiores mentes securas reddit. Nam quoniam conversationem ac vita ratione angelicam afferens veniebat, ac terram in celum convertebat, eaque mandabat, quæ similes redderent incorporeis virtutibus eos qui ea perficerent, homines reddebat angelos, ad spem celestium rerum vocabat, longiora certamina proponiebat, altius evolare jubebat, et ad ipsa fastigia celorum ascendere, adversus demones pugnam invire, contra universas diaboli copias aciem eos instruere, qui corpus habebant, et cum carne copulati erant, mortificare corpora, ac perturbationum tumultum ablegare, et corpore utcumque esse circumdatos, ceterum cum incorporeis virtutibus certatum contendere.

4. Hac ubi præcepit, vide quid agat; quo pacto facile certamen reddat. Quinimo, si videtur, prius mandatorum sublimitatem exponamus, et quo pacto in altum nos voluerit evolare, cum ex humana propensione natura emigrare, atque in celum omnes transferri jusserit. Cum enim oculum pro oculo reddi lex præciparet, ipse dixit, Si quis te pereuerterit in dexteram maxillam, obverte illi et alteram (Matth. 5. 30). Non dixit, tautum fer patienter ac leniter contumeliam, sed ultius philosophia modestiaque progredere, atque ad majora patientia paratus esto, quam ille facere cupiat: et patientie tuae ubertate petulantiam ejus et insolentiam vince, ut summi tuam reveritus modestiam recedat. Et rursus ait, Orate pro caluminianibus vos: orate pro inimicis vestris: benefacie iis, qui oderunt vos (Matth. 5. 44). Consilium de virginitate rursus introducens dixit: Qui potest capere capiat (Matth. 19. 12). Nam quoniam e paradiso illa evolavit, et post transgressionem recessit, de celo descendens ipsam rursus reduxit, et tamquam exsulem in antiquam patriam suam restituit, et a diurna relegatione liberavit: primum adveniens nimis natus ex virginе natus est, et leges naturæ mutavit, cum ab ipso exordie vita sua illam honore afficerit, et virginem matrem reddiderit. Cum igitur veniens talia præcepisset, et ad tantam sublimitatem conversationem hominum evexisset, premia quoque laboribus digna proposuit, imo vero magna multo et sublimiora. Verumtamen invisibilia erant haec quoque atque in spe, fide et exspectatione posita futurorum. Itaque cum laboriosa mandata essent ac

sublimia, præmia vero et bravia in fide, vide quid faciat, quo pacto levem agenam, quo pacto facilita reddat certamiam. Quo tandem pactio? Duabus scilicet viis: una, quod eadem ipse exequatur; altera, quod præmia ostendat et sub aspectu proferat. Nam quae ab illo dicta sunt, quedam mandatum erant, quedam præmia. Mandatum quidem, *Orate pro calamitatibus vestris et persequentiibus* (*Math. 5. 41*): præmium autem: *Ut sitis filii Patri nostri, qui in cælo est* (*Ibid. v. 45*). Rursus, *Blessed cum maledicerint vobis, et persequentur vos fuerint, et dixerint omnino malum vobum aduersum vos mententes. Gaudete et exultate, quoniam merces vestre copiosa est in cælo* (*Ib. v. 41. 42*). Vides unum mandatum esse, alterum præmium? Rursus, *Si sis perfectus esse, vende quae habes, et da pauperibus: et veni, sequere me, et habebis thesaurum in cælo* (*Math. 19. 21*). Vides aliud mandatum, et præmium? Alterum enim ipsi præcepit, alterum ipsi paravit, quod merces erat ac retributio. Et rursus: *Quicumque reliquerit domos, et fratres et sorores: hec mandatum est: Centuplum accipiet, et vitam eternam possidebit* (*Ib. v. 29*): hoc præmium est, et corona.

5. Quoniam igitur magna erant præcepta, et præmia non apparebant, vide quid agat: ipse operibus illa ostentat, et in aspectum coronas profert. Ut enim qui minime tritam viam jubetur insistere, si quem viderit per eam prius incidentem, facilius eam aggreditur, et majorem animo concipit alacritatem: ita quoque fit in mandatis: qui vident eos, qui præcesserint, facile sequuntur. Ut igitur natura nostra facilius sequatur, carnem et naturam nostram assumens, ita per illam incessat, et operibus mandata expressit. Siquidem illud, *Si quis te percusserit in dexteram maxillam, obverte illi et alteram* (*Math. 5. 39*), ipse præstabilit, quando alapam illi pontillicis servus impegit. Non enim ipsum ultius est, sed tantam modestiam præ se tulit, ut diceret: *Si male loquuntur vobis, testimonium perhibe de malo: si autem bene, quid me caedis* (*Joan. 18. 23*)? Vides tremendam lenitatem? vides humilitatem stupendam? Percutiebatur, non a libero quopiam, sed a servo, a verberone, et vernaculo, et tanta cum modestia respondet. Ita quoque Pater ejus dicebat Iudeis: *Popule meu, quid feci tibi, aut quid contristavi te, aut quid molestus fui tibi? responde mihi* (*Mich. 6. 5*). Quemadmodum ipse dicit: *Testimonium perhibe de malo, sic et Pater ejus, Responde mihi: et quemadmodum ait ipse, Quid me caedis? sic etiam Pater, Quid contristavi te, aut in quo molestus fui tibi? Paupertatem rursus docens, vide quo pacto illam opere exhibeat dicens: Vulpes foveas habent, et volucres cæli nidos, Filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet* (*Math. 8. 20*). Vides extremam paupertatem? Non mensani habebat, non lucernam, non doinum, non sellam, non aliud quidquam ejusmodi. Docebat ut male audientes patienter ferrent, id vero ille opere exhibuit. Quando enim diemnonium habentem, et Samaritanum ipsum appellabant, cum illos rursus necare posset, et contumeliam pœnam ab illis exigere, nihil tale faciebat,

imo etiam bene de illis merebatur, et ex illis dannos expellebat. Cumque dixisset, *Orate pro calamitatibus vestris et persequentiibus* (*Math. 5. 44*), in crucem cum ascendisset, id fecit. Postquam enim eum cruciferunt, et clavis affixerunt, pendens dicebat, *Dimitte illis: non enim sciatis quid faciatis* (*Lac. 23. 34*). Hoc ab eo dicebatur, non quod ipse dimittere minime posset, sed ut nos orare pro laicis doceret. Nam quia non sermone tantum, sed opere quoque doctrinam præ se ferebat, propterea preces etiam adjunxit. Nullus igitur ex hereticis, ob nimiam ejus humanitatem, iniuriam hanc verba judicet iudicare. Ipse enim est qui dicit: *Ut autem sciatis, quis Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata* (*Math. 9. 6*). Sed quoniam docere volebat (is autem qui docet non verbis tantum suis, sed etiam factis doctrinam profert in medium), hac de causa preces etiam adjunxit: nam aliqui discipulorum etiam pedes lavit, non quod inferior esset: verum cum Deus esset ac Dominus, ad tantam se humilitatem demisi.

6. *Resurrectionis futura argumenta; transfiguratio Christi futura gloria image.* — Hanc etiam ob causam dicebat: *Dicite a me, quia misericordia sum, et humiliis corde* (*Math. 11. 29*). Alio modo rursus ipsa bravia præmiaque in medium afferri, ac subjici oculis audi. Pelliculus erat corporum resurrectionem, immortalitatem, occursum in aera, raptum in nubibus: hac rebus ipsis ostendit. Quo tandem modo? Mortuus cum esset, resurrexit: quapropter et quadragesima diebus cum ipsis versatus est, ut certiores illis redderet, et qualia corpora nostra post resurrectionem futura sint, ostenderet. Rursus qui per Paulum dicit: *In nubibus rapiemur obiam illi in aera* (*1. Thess. 4. 17*), hoc etiam opere demonstravit. Siquidem post resurrectionem, cum esset in cælos accessurus, præsentibus ipsis, *Elevatus est*, inquit, et nubes suscepit eum ab oculis eorum (*Act. 1. 9*); et cum intentis oculis essent, dum abiit ille. Sic nimurum et corpus nostrum consubstantiale corpori erit illi, utpote quod ex eadem sit massa: sicut enim caput, ita et corpus; sicut principium, ita et finis. Atque hoc manifestius indicans Paulus dicebat: *Qui reformabitis corpus humilitatis nostræ, ut conforme sit corpori claritatis suæ* (*Philip. 3. 21*). Si igitur conforme sit, eamdem etiam viam conficiet, et in nubibus patriter elevabitur. Hæc tu quoque in resurrectione expecta. Nam quoniam ad illud usque tempus ebacrum fuerat audientibus verbum regni cælorum, propter cum ascendisset in montem, eorum discipulis suis transfiguratus est (*Math. 17*), eisque futurorum gloriam præmonstravit, et obscure tamquam in amigmine, quale corpus nostrum futurum esset, ostendit. Verum cum vestibus tum quidem apparuit: at non ita in resurrectione. Neque enim vestibus indiget corpus nostrum, neque tecto, neque concameratione, neque alia illa re simili. Nam si ante transgressionem Adam, cum esset nudus, non erubescet, gloria circumdata: multo magis corpora nostra, quæ ad præstantium melioremque conditionem transferentur, nullo

εἰ ποιεῖ· τῶς; εἴκαλον τὸν ἀγῶνα ἀργάζεται· τόπος
ῥάβδια τὰ σκάμματα. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Δύο δὴ
ταῦταις δόθει· μιᾶς μὲν, τὸ αὐτὸν αἰνέται μετελθεῖν;
ὅτερος δὲ, τὸ αὐτὸν δεῖξαι τὰ βραβεῖα καὶ ὑπ' ὅφειν
ἀγαγεῖν. Τὸν γάρ ἀπ' αὐτοῦ λεγομένων τὰ μὲν ἐνολή
ἡν, τὰ δὲ ἐπαθλα· ἐντολὴ μὲν, Εὔχοσθε ὑπὲρ τῶν
ἐπηρεαζόντων ἔμπας καὶ διωκόντων· ἐπαθλὸν δὲ,
“Οκας γένησθε υἱοὶ τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς
σθρατοῖς. Πάλιν, Μακάριοι ὁστεις, ἄτα τὸν εὐειδῶσσιν
ἔμπας καὶ διώκωσι, καὶ εἰκασία καὶ πονηρὸς ῥῆμα
καθ' ὅμιλον φυσόδρομοι. Καλεῖται καὶ ἀγαλλιᾶσθε,
ὅτι διασθόδες ὄμιλος πολὺς ἐν τοῖς σθρατοῖς. Εἶδες
τὸ μὲν, ἐντολὴν, τὸ δὲ, ἐπαθλὸν; Πάλιν, Εἰ θέλεις
τέλειος εἶναι, πάλησσόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ
δοξας πτερούς, καὶ δεῦτρο δικολούθει μοι, καὶ δέξεις
θηραυρὸν ἐν οὐρανῷ. Εἶδες δὲλλην ἐντολὴν, καὶ
Ἐπαθλὸν; Τὸ μὲν γάρ αὐτοὺς ἀκάλευτο ποιεῖν, τὸ δὲ
εὐτὸς ἡτοίμασεν, διπέρης ἡν μισθὸς καὶ ἀντίδοσις. Καὶ
πάλιν, “Οστις ἀργῆστε οἰκατεῖς καὶ ἀδελφοίσι, καὶ
ἀδελφές· τοῦτο ἐντολῇ· Ἐκατοντακαλαστορα Ἰη-
γετεῖν, καὶ ζωὴν αἰώνιον αὐληρογομήσει· τοῦτο βρα-
βεῖον καὶ στέφανος.

ε'. Επαλίουν καὶ τὰ ἐπιτάγματα μιγάλα ἦν, καὶ τὰ
ἐπαθλα αὐτῶν οὐ φαινόμενα, δρα τί ποιεῖ· αὐτὸς
εἰπὼν διὰ τῶν ἔργων ἐπιδείκνυται, καὶ τοὺς στεφά-
νους ἐπ' ὅφειν δίγει. “Οσπερ γάρ δικελύμενος; ἀτρι-
τῆν διδίξειν δόδην, ἀὸν ἵηρ πρότερόν τινα βασίσαντα,
εὐχαλύτερον διπετεῖται, καὶ πλεονα λαμπάνει τὴν προ-
θυμίαν· οὕτω καὶ ἀν ταῖς ἐντολαῖς, οἱ τοὺς προηγου-
μένους δρώντες, ῥρίως ἔπονται. “Ιν' οὖν εὐκολώτε-
ρον διήμετέρα φύσις ἀκολουθήσῃ, τεύτην λαβῶν τὴν
σάρκα, καὶ τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν, οὕτως; αὐτὴν
δέδιστε, καὶ τὰς ἐντολὰς διὰ τῶν ἔργων ἐπαδείξατο.
Τὸ γάρ, “Εάν τις σε φέπτειν ἐστὶ τὴν δεξιὰν σια-
γήνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἀλλήρην, αὐτὸς ἐποιή-
σεν, διπέρην αὐτὸν διὸ δοῦλος τοῦ ἀρχιερέως.
Οὐ γάρ ἡμύνατο αὐτὸν, δὲλλα τοσαύτην ἐπικινέειν
ἐπεδείξετο, ὡς εἰπεῖν· Εἰ μὲν παχῶς ἀλλησσα,
μαργαρύρησσον κεφρὶ τοῦ πακοῦ· εἰ δὲ καλῶς, τί με
δέρεις; Εἰδε; πράστητα φρίκης γέμουσαν; εἰδες τα-
πινοφροσύνην ἐκπληξεῖν ἔχουσαν; Ἐπέπτετο, οὐ παρ'
ἐλαυθέρου τις, δὲλλα παρ' οἰκέτου, μαστιγίου, καὶ
εἰσωτρίου, καὶ μετὰ τοσαύτης ἀποκρίνεται τῆς ἐπει-
κίας τεύτη. Οὕτω καὶ δι Πατήρα αὐτοῦ τοῖς ἰουδαϊοῖς
Ἐλαγ· Λαός μου, τι ἐχοιησά σοι; ή τι σε διέλ-
αγησα; ή τι παρηρόχησον σοι; ἀποκρίθητε. “Οσ-
τερ αὐτὸς φησι, Μαρτύρωσον κεφρὶ τοῦ πακοῦ, οὕ-
τω καὶ δι Πατήρα αὐτοῦ, Ἀποκρίθητε μοι· καὶ ὁσ-
παρ αὐτός φησι, Τί με δέρεις, οὕτω καὶ δι Πατήρα, Τί
διάλυκησά σε, ή τι παρηρόχησα; Πάλιν ἀκτημο-
σύνην πάιειν· δρα πάς διὰ τῶν ἔργων αὐτὴν ἐπι-
δείκνυται λέγων· Αἱ διάλυκεις [343] φωλεοὺς ἔχου-
σι, καὶ τὰ πετεινά τοῦ οὐρανοῦ κατασκηρώσεις
διὰ διόλος τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔχει πού τὴν κερα-
λήν αἰτεῖται. Εἶδες ἀκτημοσύνης ἐπίτασιν· Οὐ τρά-
πεζα ἡν αὐτῷ; οὐ λυχνία, οὐκ οἰκος, οὐ δίφρος, οὐκ
Ξέλλο τῶν τοιούτων οὐδέν. Ἐδίδασκε περὶ τοῦ πακοῦ
ἀποιούντας φέρειν γενναῖων, διπέρη διὰ τῶν ἔργων ἐπ-
εδείξατο. “Οὐ γάρ διαιρούντα αὐτὸν ἐκάλουν καὶ Σχ-
μαρείτην, δυνάμενος αὐτοὺς πάλιν ἀπολέσσει, καὶ τῆς
ὑγρεώς; αὐτῶν ἀποτίσσει δίκτην, οὐδὲν ἐποίει τοιούτον,

ἄλλα καὶ εὐηγρέτει, καὶ τοὺς δαίμονας αὐτῶν ἀπ-
ήλαυνε. Καὶ εἰπὼν, Εὔχοσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόν-
των ὑμᾶς, εἰς τὸν σταυρὸν τοῦτο ἀναβὰς ἐποίησεν.
Ἐπειδὴ γάρ αὐτὸν ἀσταύρωσαν καὶ προσῆλωσαν,
κρεμάμενος θλεγεν, “Ἄφες αὐτοῖς· οὐ γάρ οἰδασι
τι κοινοῦσι. Ταῦτα θλεγενοῖς ἀτονῶν αὐτὸς ἀφίμει,
ἄλλ' ἡμᾶς παιδίων εὔχοσθει ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων.
Ἐπειδὴ γάρ οὐ λόγω μόνῳ, ἀλλὰ καὶ ἱργῷ τὴν δι-
δασκαλίαν ἐπεδείκνυτο, διὰ τοῦτο καὶ τὴν εὐχὴν προσ-
έθηκε. Μηδεὶς τοίνυν τῶν εἰρετικῶν, διὰ τὴν πολ-
λὴν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν, διθύνειαν καταγινω-
σκότα τῶν εἰρημάτων· αὐτὸς γάρ ἀστιν διέγων, “Ἴνα
διὰ εἰδῆτε, διὰ τοῦτο λέγεις διόλος τοῦ ἀνθρώ-
που πρεσβεῖαν δίχει τὸ Ιερός τοῦ ἀνθρώπων
πρεσβεῖαν ἐστί της τῆς τῆς ἡγεμονίας· Ἄλλ' ἐπειδὴ
παιδίων εἴσιν τοὺς πάδας θεοπίτειν, οὐδὲν λέγει
μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' ὧν ποιεῖται τὴν διδασκαλίαν προάγει),
τούτου χάριν καὶ τὴν εὐχὴν προσέθηκεν· ἐπειδὴ καὶ
τῶν μαθητῶν τοὺς πάδας θεοπίτειν, οὐχ ὡς ἀλέτων
διν, ἀλλὰ θεός ὁν καὶ δεσμοτῆς εἰς τοσοῦτο κατέβη
ταπεινοφροσύνης.

ζ'. Διὰ δὴ τοῦτο θλεγεν· Μάδετε δικ' ἔμου, διει πρᾶδες
εἰμι καὶ τακειόδες τῇ παρδίᾳ. Τετέρως πάλιν τὸ τὰ
βραβεῖα αὐτὰ καὶ τὰ ἐπαθλα εἰς μέσον ἀγαγεῖν, καὶ
ὑπὸ δρθαλμοὺς δεικνύναι, δικούσον. Ὅπεροςτο αωμά-
των ἀνάστασιν, ἀφθαρσίαν, τὴν εἰς ἀέρα ἀπάντησιν,
τὴν διν νεφελαίς ἀρπαγήν ταῦτα διὰ τῶν πραγμάτων
ἴδεισι. Πώς καὶ τίνι σρόπω; Ἀποδανῶν ἀνέστη·
διὸ καὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας αὐτοῖς συνῆν, ἵνα αὐ-
τοῖς πληροφορήσῃ καὶ δεῖξῃ τίλικα ἡμῶν εἶναι μέλλει
τὰ σώματα μετὰ τὴν ἀνάστασιν. Πάλιν λέγων διὰ τοῦ
Παιύλου, διτε ‘Ἐρ τερέλαις ἀρκαηησόμεθα εἰς ἀπάν-
τησιν αὐτοῦ εἰς ἀέρα, καὶ τοῦτο θετέξειν ἔργοις.
Μετὰ γάρ την ἀνάστασιν, ἡνίκα θμελλεν ἀνίναι εἰς
οὐρανούς, παρόντων αὐτῶν Ἐκήρδη, φησι, καὶ
τερέληι ὑπέλασθεν αὐτὸν ἀπό τῶν δρθαλμῶν αὐ-
τῶν· καὶ ὡς ἀτενίζοντες ἥσταν, πορευομένου αὐτοῦ.
Οὗτος οὖν καὶ τὸ ἡμέτερον σῶμα ὅμοιόσιον έσται
ἐκείνῳ τῷ σώματι, διτε ἀπό τοῦ φυράματος διν· ὁσπερ
γάρ δικαὶολή, εὕτω καὶ τὸ σώμα· ὁσπερ διάρχη,
εὕτω καὶ τὸ τέλος. Καὶ τοῦτο σαφέστερον δι Παιύλος
δηλῶν θλεγεν· “Ος μετασχηματίσει τὸ σώμα τῆς
ταπεινώστων ἡμῶν, εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸν σύμμορ-
φον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ. Εἰ τοίνυν σύμ-
μορφον γίνεται, καὶ τὴν αὐτὴν δόδην βαδιεῖται, καὶ
διοίων ἐπὶ νεφελῶν ἀρθεῖται. Ταῦτα προσδόκα καὶ
αὐτὸς ἐν τῇ ἀναστάσει. Ἐπειδὴ γάρ διδηλον ἦν τοῖς
ἀκούσιοις τέως τὸ ῥῆμα τῆς βασιλείας. διὰ τοῦτο
ἀνελθὼν ἐν τῷ δρει μετεμορφώθη ἐμπροσθεν τῶν μα-
θητῶν αὐτοῦ παρανοίγων αὐτοῖς τῶν μελλόντων [343]
τὴν δέξιαν, καὶ ὡς ἐν αἰνίγματι καὶ ἀμυδρῶς ἀπι-
δείκνυται τὸ δρει τὸ ῥῆμα τῆς βασιλείας. διὰ τοῦτο
μετὰ ιματίων ἀφένη, ἐν δὲ τῇ ἀναστάσει οὐχ οὐ-
τοῖς. Οὐ γάρ δεῖται τὸ σώμα τὴμην ιματίων, οὐδὲ
στέγης, οὐδὲ δρόφου, οὐδὲ διλλού τῶν τοιούτων ὑδε-
νός. Εἰ γάρ διάδημ πρὸ τῆς παρεβάσεως γυμνὸς ὁν
οὐκ ἡτανέτο, δόξῃ τὴμην ιματεισμένος, πολλῷ μᾶλλον τὰ
σώματα τὰ ἡμέτερα, δσα ἐπὶ μείζονα καὶ ἀμείνων λῆ-
ξιν βαδιεῖται, οὐδὲν τούτων δεηθήσεται. Διὰ δὴ
τοῦτο καὶ αὐτὸς ἀνιστάμενος, τὰ ιμάτια ἐπὶ τοῦ τά-
φου καὶ τῆς σοροῦ κείσθαι εἰσεσ, γυμνὸν ἀναστήσεις

τὸν σῶμα, δόξης ἀράτου καὶ μακαριστῆτος ἀμπεπλησμάτων Ταῦτα οὖν εἰδότες, ἀγαπητοί, καὶ δεῖ λόγων παιδεύθεντες, καὶ δι' ὅφθαλμῶν διδαχθέντες, τοιαύτην διαιδειξώμεθα πολιτείαν, ἵνα δὲ νεφελαῖς ἀρκάγεντις δεῖ μετ' αὐτοῦ διατρίβοντες ὡμεν, σωζόμενοι

καὶ τῇ αἴτοῦ χάριτι, καὶ τῶν μελλόντων ἀπολέσοντες ἀγαθῶν ὃν γένος το πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ, διὰ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμῆς, προστάτης, νῦν καὶ δεῖ, καὶ εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

MONITUM AD HOMILIAM DE NON EVULGANDIS FRATRUM PECCATIS,

Optime calculum posuit Tillemontius cum dixit, Conciosem de non evulgandis fratrum peccatis uno die praecedens illam, quia in Editione Morelli ipsi præmittitur, utalumque habet, Non esse desperandum. In hac eam de illa ut p. idie habita diserte loquitur Chrysostomus n. 3 : Sed quam tandem ob causam publicanum tam cito exaudivit Deus, Isaac autem viginti annos erere permisit, eique pro astore sua supplicare, ac tum demum justi precibus annuit ? Sunt enim vobis hesternas doctrinæ reliquias persolvendas : ἀνάγκη γὰρ τῆς χθὲς διδασκαλίας; ἀποδοῦντας δύπλιν τὰ λειψανά. Hæc autem fuse prosequitur ille in Homilia de non evulgandis fratrum peccatis num. 3 et 4, ubi de Rebecca viginti annorum sterilitate in secunditatem multata multa disserit. Ceterum hæc quæ de Rebecca dicuntur, ipsis pene verbis jacent in Homilia 49 in Genesim, totamque pene homiliam illam quadragesimam nonam, paucis exceptis, constituent. Cave tamen putes, in secunda de non desperando homilia, illam in Genesim concessionem memorari : non enim in illam quadrare possunt ea quæ initio hujus secundæ homiliæ dicuntur ; nempe : Quod et a vobis hesterno die peractum est. Compunctionis sermonem sparseram, et confessionis germitus germinavit, germitus multas benevolentias diritas secum ferens. Nam in illa in Genesim homilia ne γρῦ quidem existat quod compunctionem mouere possit. In priore vero de non evulgandis fratrum peccatis admodum παθητικῶς loquitor adversus eos qui contra inimicos suos fundunt preces ; numero scilicet 5 et 6, præsertim ante finem, ubi ait : Σύντριψον τὴν διάνοιαν, ταπεινωσον τὴν ψυχὴν τῇ μνήμῃ τῶν σοι παπλημμελημένων, Contere ανίναν ταῦτα, mentem humilis tuorum recordatione delictorum. Unde etiam evellitur hic Tillemontii scrupulus. Cur, inquit, compunctionem in priore homilia non expresse commemorat, cum tamen in posteriore dicat. se in

[344] ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΗ ΔΗΜΟΣΙΕΥΕΙΝ

τὰ ἀμαρτιγματα τῶν ἀδελφῶν, μηδὲ πιτεύχεσθαι τῶν ἔχθρων.

α'. Μικαρίζω τῆς σπουδῆς ὑμᾶς, ἀγαπητοί, μεθ' ἡς εἰς τὸν πατρόφον οίκον συντρέχετε. Λπὸ γάρ τῆς σπουδῆς ταῦτης καὶ περὶ τῆς ὑγείας ἡμῶν τῆς κατὰ ψυχὴν ἔχω θαρρεῖν· καὶ γάρ ιατροῖον θαυμαστὸν τῆς Ἐκκλησίας τὸ διδασκαλεῖον ἔτιν· Ιατροῖον, οὐχ;

σωμάτων, ἀλλὰ ψυχῶν. Πινευματικὸν γάρ ἔστι, καὶ οὐχὶ τραύματα σαρκὸς, ἀλλ' ἀμαρτημάτα διενοίας διορθοῦται· τῶν δὲ ἀμαρτημάτων τούτων καὶ τῶν τραύμάτων τὸ φάρμακον διόγος ἔστι. Τοῦτο οὐδὲ φάρμακον ούκ ἐκ βιτανῶν τῶν ἐπὶ γῆς, ἀλλ' ἀπὸ τῶν

borum indigebunt. Ilac nimur de caus. cum et ipse resureret, vestes in sepulcro et loculo manere permisit, nulunque corpus suscitavit, immense gloriae et beatitudinis plenum. Hoc igitur nobis cum explorata sint, dilectissimi, et verbis eruditi, et per oculos edicti, talam conversationem exhibemus, ut

in subibus rapti, semper cum ihu versemur, ejusque gratia salvi facti, futuri bonis perfruamur: quae nobis omnibus assequi contingat in Christo Iesu Domino nostro, cum quo Patri, una cum Spiritu sancto gloria, imperium, honor, adoratio, nunc et semper et in secula seculorum. Amen.

ET IN SEQUENTEM DE NON DESPERANDO.

priore de compunctione verba fecisse? At non dicit ille se in priore compunctionem nominatum commemorasse, sed talia fatur: *Compunctionis sermonem sparserant, et confessionis gemitus germinarit.* Quid porro aliud sunt haec, *Contere animum tuum, mentem humilia tuorum recordatione delictorum,* atque alia multa hinc et inde sparsa, quam compunctionis sermo? Aque facile est alium ejusdem evellere scrupulum, qui huicmodi est: In posteriore homilia, num. 3, ait Chrysostomus: *Sed quam tandem ob causam publicanum tam cito exaudivit Deus, Isaac autem viginti annos orare permisit, ac tam demum iusti precibus annuit?* *Sunt enim vobis hesternæ doctrinæ reliquiae persolvendæ.* Hic ianuere videtur Chrysostomus, inquit Tillemontius, se in priori concione de publicano simul et de Isaaco sermonem habuisse, cum tamen non nisi de Isaaco verba faciat, deque precibus ab illo per annos viginti ad imprestandam a Deo preleum emisisse. At nihil est in postremo allatis verbis, ni fallor, quod de publicano habitam in priori concione intentionem suisse suadeat. Haec quippe verba, *Sunt enim vobis hesternæ doctrinæ reliquiae persolvendæ,* ad ea quæ ad Isaacum spectant, quæque haec postrema præcedunt, non vero ad illa prius posita de publicano, sunt referenda. Hi ergo scrupuli nulli sunt, neque etiam tanti esse a Tillemontio existimantur, ut illum a sententia dimoveant. Utraque igitur homilia de perseverantia in emittendis precibus agit, et in utraque pluribus docetur non esse precandum contra inimicos. In neutra vero aliquam temporis notam expisci possimus.

Interpretatio utriusque Latina est Frontonis Ducni.

QUOD NON OPORTEAT PECCATA

FRATRUM EVULGARE, NEQUE INIMICIS IMPRECARI.

— eBe —

¶. Scriptura numquam suam beneficam vim amittit; pauperibus utilior est quam divitibus. — Laudo vos, dilectissimi, quod tanto studio ad paternam dominum concurratis. Nam ex hoc studio de vestra secundum animam sanitatem confidendi mihi praebetur occasio: siquidem mirabilis quedam est officina medici Eccle-

sie schola: medici non corporum, sed animorum. Spiritualis namque est, neque vulnera carnis, sed peccata mentis sanat: porro peccatorum istorum ac vulnerum medicamentum est doctrina. Hoc medicamentum non ex herbis terrestribus, sed ex verbis constat caelestibus; hoc non manibus medicorum, sed

linguis prophetarum est compositum. Quam ob causam perpetuum est, et neque temporum longinquitate debilitatur, neque morborum virtute superatur. Nam medicorum quidem medicamenta atroque defecta ac viijo laborant: dum recentia sunt, vim suam produnt: cum vero nullum temporis est elapsum, in modum corporum senectute consectorum imbecilliora redundunt: quin etiam persepe morborum difficultate vincuntur, quippe quae humana sint: at divinum medicamentum tale non est, sed multo tempore interjecto suam omnem vim retinet. Sane ex eo tempore, quo vixit Moyses (ab illo enim initium est Scripturarum), tam multos homines sanavit, et suam virtutem non amisit: sed neque ab illa umquam ægritudine superatum est. Hoc medicamentum non numerata pecunia licet accipere, sed qui sinceram voluntatem et affectum exhibet, totum illud secum reportat. Illicero divites simul et pauperes pariter hac incircuuntur. Nam ubi quidem pecunias impendi necesse est, qui locuples est, utilitas fit particeps: pauper autem sepe lucri expers discedit: cum tantu roditos illi non suppetant, ut ad medicamentum conscientium sufficient. Hic vero quoniam pecuniam numerare non permittitur, sed fides et voluntas est exhibenda, qui numerare potest ista et cum alacritate persolvere, hic potissimum percipit utilitatem: quandoquidem haec sunt quæ pro mercede medicinae istius exiguntur. Et dives et pauper pariter hanc utilitatem participant: imo vero non pariter utilitatem participant, sed majori percepta pauper absedit. Quid ita? Quod nimirum dives variis præoccupatus sollicitudinibus, superbia tumens, et opibus inflatus ac fastu, desidias deditus ac negligentia, non admodum attente, neque magno cum studio medicinam auditionis Scripturæ recipiat: pauper autem a delicia et ingluvie, ac negligentia immunis, multamque inde animas suæ concilians philosophiam, dum totum tempus in opere manuum ac legitimis laboribus consumit, attentior ac robustior evadat, ac majori cum diligentia que dicuntur percipiat: quo sit, ut majori pretio persoluto, majori decerpta utilitate discedat.

2. Illic a me non ex dicuntur consilio, ut divites quoscumque vituperem, nec ut pauperes quoscumque laudem: nam neque divitiae malum sunt, sed divitiae male uti: neque paupertas bonum, sed paupertate bene uti. Turquebatur dives ille qui rictate Lazari vixerat, non quia dives fuerat, sed quia crudelis fuerat et inhumanus. Laudabatur pauper ille in sinu Abraham, non quia pauper fuerat, sed quia paupertatem cum gratiarum actione toleraverat. Res enim aliæ (attendite diligenter ad ea quæ dicimus: poterunt enim sufficientem philosophiam modestiamque vobis inserere, ac vitiosam omnem cogitationem expellere, atque cœlere ut rectum de rebus judicium feratis); res igitur aliæ sunt natura bonæ, aliæ plane contraria; aliæ quæ nec bona sunt nec male, sed medium quedam locum tenent. Bonum est quiddam natura sua pietas, malum impietas: bonum virtus, malum improbitas: porro divitiae ac paupertas per-

se neque hoc sunt, neque illud: sed pro ratione propositi ac voluntatis eorum qui utuntur illis, aut hoc aut illud sunt. Nam si ad humanitatem quidem divitis utare, tibi res ad occasionem boni traducetur: sin autem ad rapinas, avaritiam et injuriam, in contrarium ipsius usum convertes: veritatem non sunt in causa divitiae, sed is qui ad injuriam divitiae est usus. Ita quoque de paupertate dici potest: si quidem illam patienter tuleris Domino gratias agas, res tibi occasio flet ac materia coronarum: sin autem illicero blasphemus fueris in Creatorem, ejusque providentiam accusaveris, rem ad malum usum rursus traduxisti. Sed quemadmodum illic avaritia fraudisve divitiae causa non sunt, sed is qui male divitiae utitur: sic etiam blasphemie culpam non rejiciemus in paupertatem, sed in eum qui rem moderate ferro noluit. Ubique namque cum laus, tum vituperium ex sententia et voluntate nostra pendet. Bona sunt divitiae, sed non simpliciter, verum illi, cui peccatum non est: et rursus mala est paupertas, sed non simpliciter, verum in ore impii, quoniam ægre fert, quoniam blasphemat, quoniam Creatorem accusat.

3. Nec divitiae nec paupertas vituperanda.—Ne igitur divitias accusemus, neque paupertatem simpliciter vituperemus, sed eos qui his rebus recte uti volunt: res enim ipsæ sunt in medio positæ. Sed quod dicebam (bonum enim est ut ad prius illud argumentum revertamur), et dives et pauper eadem cum fiducia et libertate his nostris medicamentis fruuntur: aequaliter etiam majori cum studio pauper. Non haec medicamentorum istorum præcipua laus est, quod animas sanent, quod temporis longinquitate non corrumpantur, quod a morbis non vincantur, quod eorum utilitas gratis proposita sit, quod ex æquo divitibus et pauperibus patcat medicina: sed et aliud quidpiam nihil minus his bonis habent. Quodnam illud tandem est? Quod eos qui ad hanc medici officiam veniunt non divulgamus. Nam illi quidem qui ad profanas medicorum officinas abeunt, multos habent vulnerum spectatores: ac nisi prius medicus iles detegat, medicamentum non adhibet: hic vero non ita sit, sed cum innumeros videamus ægrotos, occuite illos curamus. Neque enim in medium adductis peccatoribus, eorum deinde peccata divulgamus: sed communi omniibus doctrina proposita, conscientiae relinquimus auditorum, ut convenienter suo vulneri ex iis quæ dicta sunt eliciant medicinam. Prodit enim ab oratoris lingua doctrina sermo qui vituperationem viti contineat, laudem virtutis, reprehensionem luxuriae, commendationem castitatis, accusationem superbie, præconium modestie, tamquam varium multiplexque pharmacum ex omnibus speciebus compositum: porro conveniens sibi et utile ut accipiat, est uniuscujusque auditorum. Procedit igitur aperte sermo, et cujusque conscientiae insidens, latenter suam exhibet medicinam, et prius quam ægritudine publicetur, sepe restitutus sanitatem.

4. Illici quidem certe audiatis quo pacto virtutem orationis laudari, quo pacto eos qui negligenter

μημάτων τῶν ἐξ οὐρανοῦ σύγκειται· τοῦτο οὐκ ιατρῶν χεῖρες, ἀλλὰ προφητῶν κατεσκευάσαν γλῶττας. Διὰ τοῦτο διαρκές ἔστι, καὶ οὗτε πλήθις χρόνον ἀμαυρώται, οὔτε δυνάμει νοσημάτων ἀλλγεται. Τὰ μὲν γάρ τῶν Ιατρῶν φάρμακα ἀμφότερα ταῦτα ἔχει τὰ ἀλαττώματα· νεαρά μὲν γάρ θυτα τὴν Ισχὺν ἀπιδεινύται τῇ διατήνων· δταν δὲ χρόνος παρέλθῃ πολὺς, καθάπερ τὰ γεγγηρακότα τῶν σωμάτων, δισενέστερα γίνεται· πολλάκις δὲ αὐτὰ καὶ δυσκολὰ ἀρρωστημάτων δηλεγχεῖν· ἀνθρώπινας γάρ ἔστι· τὸ δὲ θεον φάρμακον οὐ ταύτην, ἀλλὰ χρόνον διαγενομένου πολλοῦ, τὴν οἰκατέναν Ισχὺν ἔχει πᾶσαν. Ἐξ δουτού γοῦν ἄγνεντο Μιωνῆς (Δεξιενὸν γάρ ἡ ἀρχὴ τῶν Γραφῶν), τοσούτους ἀνθράπειαν δινθρώπους, καὶ τὴν οἰκείαν δύναμιν οὐκ ἀπέτελεν· ἀλλ' οὐδὲ νόσημα αὐτοῦ περιεγένετο πώτοτε. Τοῦτο τὸ φάρμακον οὐκ ἔστιν ἀργύριον καταβαλόγτα λαβεῖν, ἀλλ' ὁ προαἱρέσιν καὶ διάθεσιν γηγείαν ἀπιδειξάμενος, ἀπαντὸν ἔχων ἀπῆλθε. Διὰ τοῦτο καὶ πλούσιοι καὶ πάντες δομοίων τῆς Ιατρείας ἀπολαύσουσι ταῦτας. "Ἐνθα μὲν γάρ ἀνάγκη καταθεῖναι χρήματα, δὲ μὲν εἰπορούμενος, ἀπαντὸν ἔχων ἀπῆλθε. Διὰ τοῦτο καὶ πλούσιοι καὶ πάντες δομοίων τῆς Ιατρείας ἀπολαύσουσι ταῦτας. "Ἐνθα μὲν γάρ ἀνάγκη καταθεῖναι χρήματα, δὲ μὲν εἰπορούμενος, μετέχει τῆς ὀφελείας· δὲ πάντης πολλάκις ἀπεστερημένος τοῦ κέρδους ἀπέρχεται, οὐδὲ ἀρκούσῃς αὐτῷ τῆς προσόδου πρὸς τὴν τοῦ φαρμάκον κατασκευήν. Ἐνταῦθα δὲ, ἐπειδὴ ἀργύριον [343] οὐκ ἔστι καταβαλεῖν, ἀλλὰ πίστιν ἀπιδειξοῦσι διεῖ καὶ προαἱρέσιν, διὰ ταῦτα καταβαλῶν μετὰ περιθυμίας, οἵτος καρποῦται μάλιστα τὴν ὀφελείαν· ἐπειδὴ καὶ ταῦτα τῆς Ιατρείας ἔστιν δι μισθός. Καὶ δὲ πλούσιος καὶ δι πάντης τῆς ὀφελείας κοινωνούσιν δομοίων· μᾶλλον δὲ οὐδὲ δομοίων κοινωνούσι τῆς ὀφελείας, ἀλλὰ πολλάκις πλείονος· ἀπολαύσις δὲ πάντης ἀπέρχεται. Τί διποτε; "Οτι δὲ μὲν πλεύσιος πολλαῖς προκατετημμένος φροντίσιν, ἔχων τὴν ἀπόνοιαν καὶ τὸ φύσημα τὸ τῆς εὐπορίας, ὀλιγωρὰ συζῶν καὶ φρεθυμίᾳ, οὐ μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας, οὐδὲ μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς τὸ φάρμακον τῆς ἀκρασίας τῶν Γραφῶν δέχεται· δὲ δι πάντης τρυφῆς καὶ ἀδημαγγίας καὶ φρεθυμίας ἀπηλλαγμένος, ἀπαντὰ τὸν χρόνον ἐν τῇ τοῦ χειρῶν ἐργασίᾳ καὶ τοῖς δικαίοις ἀναλίσκων πόνοις, καὶ πολλὴν ἐντεῦθεν ψυχῇ συλλέγων φιλοσοφίαν, προσεκτικώτερός τε καὶ εὐτονώτερος γίνεται, καὶ μετὰ πλείονος προσέσχε ἀκριβείας τοῖς λεγομένοις· διδεν καὶ πλείσια καταβαλῶν τὸν μισθὸν, πλείσια τὴν ὀφελείαν καρπωτάμενος ἀπεισιν.

8. Οὐ τῶν πλούτουντων ἀπλῶς κατηγορῶν ταῦτα εἴπον, οὐδὲ τοὺς πάντας ἀπλῶς ἐπαιτῶν οὔτε γάρ δι πλούτος κακὸν, ἀλλὰ τὸ κακῶς κεχρῆσθαι τῷ πλούτῳ· οὔτε τῇ πενίᾳ καλὸν, ἀλλὰ τὸ καλῶς κεχρῆσθαι τῇ πανίᾳ. Ἐκολάζετο δὲ πλούσιος ἐπειδὸς δὲ τοῦ τοῦ Λαζάρου, οὐκ ἐπειδὴ πλούσιος ἦν, ἀλλ' ἐπειδὴ ὥμερος ἦν καὶ ἀπάνθρωπος. Ἐπηγένετο δὲ πάντης ἐκείνος δὲ τοῖς κόλποις τοῦ Ἀδραάμ, οὐκ ἐπειδὴ πένης ἦν, ἀλλ' ἐπειδὴ μετ' εὐχαριστίας τὴν πενίαν ἔγεγκε. Τῶν γάρ πραγμάτων (προσέσχε δὲ μετὰ ἀκριβείας τούτην τῷ λόγῳ· ἵκανή γάρ ύμιν ἐνθεῖται· φιλοσοφίαν δυνητεῖται, καὶ πάντα διεφθαρμένον λογισμὸν ἔκβαλεῖν, καὶ ποιῆσαι περὶ τῶν δυντῶν ὅρθηγε ἔχειν τὴν κρίσιν), τῶν τούτων πραγμάτων τὰ μέτρα ἔστι φύσει καλά, τὰ δὲ τὸ ἐναντίον· τὰ δὲ οὔτε καλά, οὔτε κακά, ἀλλὰ τὴν μέσην τάξιν ἐπέχει. Καλὸν τῇ εὐσέβεια φύσει, κακὸν τῇ ἀσέβειᾳ· καλὸν τῇ ἀρετῇ, κακὸν τῇ πονηρίᾳ· δὲ πλούτος καὶ τῇ πενίᾳ καθ' ἑαυτὰ μὲν οὔτε τοῦτο ἔστιν,

^a Haec est lectio marginis Savillii, quam confirmat Cod. 248. Edebalur επιεικόνως. Εδιτ.

οὐτε ἔκεινο· παρὰ δὲ τὴν προχρεστιν τῶν χρωμάτων ἢ τοῦτο ἢ ἔκεινο γίνεται. "Αν μὲν γάρ πρὸς φιλανθρωπίαν χρῆσθαι τῷ πλούτῳ, γέγονέ σοι καλοῦ τὸ πράγμα ὑπέθεται· δὲ δὲ εἰς ἀρπαγὰς καὶ πλεονεξίας καὶ οὐδειν, πρὸς τὸ ἐναντίον ἔτρεψες αὐτοῦ τὴν χρῆσιν, ἀλλ' οὐχ δι πλούτος αἴτιος, ἀλλ' δι πρὸς οὐδειν τῷ πλούτῳ χρησάμενος. Οὕτω καὶ περὶ τῆς πενίας ἔστιν εἰπεῖν· δὲ μὲν γάρ γενναῖας αὐτὴν ἐνέγκεις εὐχαριστῶν τῷ Δεσπότῃ, τέρανδε σοι στεφάνων τὸ πράγμα ἀφορμή καὶ ὑπόθεσις· δὲ δὲ βιαστημένης διὰ τοῦτο τὸν πεποιηκότα, καὶ κατηγορήσῃς αὐτοῦ τῆς πρωνίας· ἐπὶ κακῷ πάλιν ἔχρησι τῷ πράγματι. 'Αλλ' ὡς τερερέτης ἔκει τῆς πλεονεξίας οὐχ δι πλούτος αἴτιος, ἀλλ' δι κακῶς τῷ πλούτῳ χρησάμενος· οὕτω καὶ ἐνταῦθα τῆς βιαστημένης οὐ τὴν πενίαν αἰτιασθεία, ἀλλὰ τὸν μή βουληθέντα σωφρόνως τὸ πράγμα ἐνεγκείν. Πανταχοῦ γάρ καὶ δι πλεινος καὶ δι φύγεις τῆς γνώμης τῆς [346] ἡμετέρας καὶ τῆς προαιρέσεώς ἔστιν. 'Διαθές δὲ πλούτος, ἀλλ' οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ὃ μή ἔστιν ἀμαρτία· καὶ πάλιν, πονηρὰ τῇ πενίᾳ, ἀλλ' οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ἐν στόματι ἀσεβοῦς, ἐπειδὴ δυσχεραίνει, ἐπειδὴ βιαστημέτι, ἐπειδὴ ἀγανακτεῖ, ἐπειδὴ κατηγορεῖ τοῦ πεποιηκότα.

γ. Μή τοινυν κατηγορῶμεν πλούτου, μηδὲ κακίωμεν πενίαν ἀπλῶς, ἀλλὰ τοὺς οὐκ θιέλοντας τούτοις χρῆσθαι καλῶς· αὐτὰ γάρ τὰ πράγματα ἐν μέτῳ κείται. 'Αλλ' ὅπερ Πλειον (καλὸν γάρ ἐπανελθεῖν ἐπὶ τὴν προτέραν ὑπόθεσιν), δὲτι καὶ πλούσιος καὶ πένης μετὰ τῆς εὐτῆς ἀδείας καὶ ταρρήσιας τῶν ἐνταῦθα φαρμάκων ἀπολαύσουσι· πολλάκις δὲ μετὰ πλείονος επουδῆς δι πένης. Οὐδὲ γάρ τούτο μόνον ἔστι τὸ ἔξαλετον τῶν φαρμάκων, δὲτι ψυχᾶς θεραπεύει, δὲτι μήκει χρόνον οὐ διαφθείρεται, δὲτι οὐδὲ νοσήματος οὐχ ἡττάται, δὲτι δωρεὰν πρόκειται τῇ ὀφελείᾳ, δὲτι ἐξ ίσου καὶ πλούσιος καὶ πάνητι τὸ τῆς θεραπείας· ἀλλ' ἔχει τι· καὶ ἔτερον οὐκ ἔλαττον τούτων τῶν ἀγαθῶν. Ποιόν δι τοῦτο; Τοὺς ἀρχομένους εἰς τὸ Ιατρεῖον τούτο οὐ δημοσιεύομεν ἡμεῖς. Οἱ μὲν γάρ εἰς τὰ Ιατρεῖα τὰ ἔξωθεν ἀπιντοῦς, πολλοὺς ἔχουσι τοὺς τὰ τραύματα θεωροῦντας· καλὸν μή ἀποκαλύψῃ πρότερον δι Ιατρὸς τὸ ἔλκος, τὸ φάρμακον οὐκ ἐπιτίθεσιν· ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὐτεως, ἀλλὰ μυρίους δρῶντες κάμηνται, λανθανόντως· ποιούμεθα τὴν θεραπείαν αὐτῶν. Οὐ γάρ εἰς μέσον ἀγοντας τοὺς ἡμαρτηκότας, οὐτεως δημοσιεύομεν αὐτῶν τὰ ἀμαρτήματα· ἀλλὰ κοινῇ ἀπασι προθέντες τὴν διδασκαλίαν, τῷ τῶν ἀκρωμάτων συνειδότις καταλιμπάνομεν, ὥστε ἔκαστον τὸ κατάλληλον φάρμακον τῷ οἰκείῳ τραύματι ἐκ τῶν λεγομένων ἀπιστάσθαι. Πρόεισι μὲν γάρ δι λόγος τῆς διδασκαλίας ἀπὸ τῆς γλώττης τοῦ λαγοντος, ἔχων κατηγορίαν κακῶν, ἐπαινον ἀρετῆς, μέμψιν ἀτελγείας, ἔγκώμιον σωροσύνης, ψύχον ἀπονοίας, ἐπιεικείας ἐπαινον. Καλέπερ ποικίλον καὶ παντεδαπὸν φάρμακον ἔξ απάντων εἰδῶν συγκείμενον· τὸ δὲ πρόσφορον ἔαυτῷ καὶ χρήσιμον λαβεῖν, ἔκαστον τῶν ἀκουόντων ἔστι. Πρόεισι μὲν οὖν φανερώς δι λόγος, εἰς δὲ τὸ ἔκαστον συνειδός ἔγκαθεόμενος, λανθανόντως· καὶ τὸν παρ' θεατῶν θεραπείαν παρέχει, καὶ πρὶν δι δημοσιεύθηναι τὸ νόσημα, τὴν ὑγίειαν πολλάκις ἐπήγαγεν.

δ. Ἡκούσατε γοῦν χθὲς, πῶς ἐπήγεισα τῆς εὐχῆς τὴν δύναμιν, πῶς ἐκάκισα τοὺς μετὰ φρεθυμίας εὐχομ-

νους, ούδενα αὐτῶν δημοσιεύσας. Οἱ μὲν οὖν συνεθέτες ἔκυροις σπουδῇ, ὁδέξαντο τὸ ἄγκωμιον τῆς εὐχῆς, καὶ ἕγνοντο σπουδαιότεροι τοῖς ἐπαίνοις· οἱ δὲ συνειδεῖταις ἔκυροις φρεσμάταιν, ὁδέξαντο πάλιν τὴν ἐπιτίμησιν, καὶ τὴν διληγωρίαν ἀπέθεντο. Ἀλλ' οὔτε τούτους, οὔτε ἔκυρους ισμένους ἡ δὲ δημοσιὰ ἀμφοτέροις χρήσιμος αὕτη. Πῶς, ἐγὼ λέγω. Ὁ τῶν ἐγκωμιών ἔκυρος τῆς εὐχῆς, καὶ συνειδεῖταις ἔκυροις πουσθῆν, εἰ τολλούς είχε μάρτυρας τῶν ἐγκωμιών, πρὸς ἀπόνοιαν δὲ ἔξαλισθησε· νῦν δὲ λανθανόντως δεξάμενος τὸν ἑταῖρον, πάστης ἀλαζονείας ἀπῆλακται. Πάλιν δὲ συνειδεῖταις ἔκυροις φρεσμάταιν, τῆς κατηγορίας ἔκυρος, ἔγνετο βελτίων ἀπὸ τῆς κατηγορίας, οὐδένα σχών τῆς [347] ἐπιτίμησις γνωστῶν ἢ ἀνθρώπων· τούτῳ δὲ αὐτῶν οὐχ ὡς ἔτυχεν ὅνησε. Διὰ γάρ τὸ πρὸς τὴν τῶν πολλῶν ἐπιτίμησις δέξαν, ἵνας μὲν δὲν λανθάνειν, νομίζωμεν ὅντες κακοῦ, σπουδάζομεν γίνεσθαι βελτίων· ἐπειδὴν δὲ πάσι γεννώμεθα κατάδιλοι, καὶ τὴν ἐκ τοῦ λανθάνοντος ἀπολέσωμεν παραμυθίαν, ἀναισχυντέστεροι καὶ φρεσμάτεροι μᾶλλον γινόμεθα. Καὶ καθάπέρ τὰ ἐλκτή γυμνούμενα, καὶ ἀέρι φυγρῷ συγκόνως δημιουργά, χαλεπώτερα γίνονται· οὗτα καὶ τὴ φυγὴ ἡμαρτηκύτα, ἀν μεταξὺ πολλῶν ἀλέγχηται ἐπ' οὓς ἀπλημμαλήσεν, ἀναισχυντότερά γίνεται. "Ιν' οὖν μή τοῦτο γένηται, λανθανόντως; δέλγος ὅμδες ἔθερπετε. Καὶ ἵνα μάθητε, διὰ τὴν λανθάνοντα αὕτη λατρεῖα πολὺ τὸ πρόδος ἔχει, ἀκούσατε τις φησιν δὲ Χριστός· Ἐάντι μάρτυρι εἰς σὲ σὲ ἀδελφός σου, Ἐλεγχον αἰτεόν· καὶ οὐκ εἴπει μεταξὺ οὐκ καὶ τῆς πόλεως, οὐδὲ μεταξὺ οὐκ καὶ τοῦ δῆμου, ἀλλὰ, Μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνον. Ἐμάρτυρος ἐστι, φησιν, ἡ κατηγορία, ἵνα εἴκολος γένηται ἡ πρὸς διόρθωσιν μεταβολή. Μέγα δρά διαθέν, τὸ ποιεῖσθαι τὴν παραίνεστι μή δημοσιωμορένην. Ἀρκεῖ τὸ συνειδέας, ἀρκεῖ δὲ κριτής ἐκείνος δὲ ἀπόκταστος. Οὐχὶ οὗτα σὺ ἐπιτιμᾶς τῷ ἡμαρτηκότι, ὃς τὸ συνειδέας ἔκυρον (πικρότερος ἐστιν δὲ κατηγορος ἐκείνος), οὗτας ἀκριβότερον εἰδῶς τὰ πεπλημμελήμενα. Μή τοίνυν προσθίῃς τραῦμα τραύματι, δημοσιεύων τὸν ἡμαρτηκότα, ἀλλ' ἐμάρτυρον ποιοῦ τὴν παραίνεσιν. Τούτο τοίνυν καὶ δημίτις ποιοῦμεν νῦν, διπέρ καὶ Παύλος ἐποίησεν, ἀμάρτυρον κατασκεύάν τοῦ παρὰ Κορινθίοις ἡμαρτηκότας τὴν κατηγορίαν. Καὶ ἀκούει τώς· Διὰ τὸύτο, φησιν, ἀδελφοί, μετεσχημάτισα ταῦτα εἰς ἀμαυτόν καὶ Ἀκολιώ. Καὶ μήτι οὐχὶ αὐτός, οὐδὲ Ἀπόλλως ἡσαν οἱ σχίσαντες τὸν δῆμον καὶ τὴν Ἐκκλησίαν διατεμόντες· ἀλλ' ὅμως συνεσκίασε τὴν κατηγορίαν, καὶ καθάπέρ προσωπεῖοις τοῖς, τοῖς αὐτοῖς καὶ Ἀπόλλω δύναματι τὰς τῶν ὑπευθύνων ἀποκρύψας· Βίκεις, ἔξουσίαν αὐτοῖς ἔδειν μεταβαλέσθαι ἐκ τῆς πονηρίας ἐκείνης. Καὶ πάλιν, Μήτικας ἐλθόρεα με δὲ θεός τακτιστώη, καὶ περιθῆσον πολλοὺς τῶν προημαρτυρήστων καὶ μή μεταροησάντες ἐπὶ τῇ ἀκαδροστῇ καὶ ἀσαλγείᾳ ἥ ἔπρακταν. Ήρα τῶς καὶ ἐντεῦθα ἀδιορίστας λέγει τοὺς ἡμαρτηκότας ἵνα μή φανεράν ποιήσας τὴν κατηγορίαν, ἀναισχυντότεραν ἐργάσται τὴν τῶν ἡμαρτηκότων φυχήν. Πατέρες οὖν ἡμεῖς μετὰ τοσαύτης φειδοῦς τοὺς ἀλέγχους ποιούμεθα, οὗτοι, παρακαλῶ, καὶ ὅμεις μετὰ πάστης σπουδῆς δέξασθε τὴν διόρθωσιν, καὶ μετὰ ἀκριβείας τοῖς λεγομένοις προσέχετε.

ε'. Διελέχθημεν ὑμέν θῦτε; περὶ τῆς δυνάμεως τῆς κατὰ τὴν εὐχήν. "Εδειξα πῶς ὁ διάβολος τότε ἐφ-

* Foris γνωστήν. Hanc vox abest a Cod. 748.

ερεύει κακοῦργος δῶν. Ἐπειδὴ γάρ μέγιστον κέρδος ἔκ τῆς εὐχῆς ὁρβή γινώμενον ἡμῖν, τότε μάλιστα ἐπειτίθεται· ἵνα ἡμᾶς ἐκκρούσῃ τῆς ἀπολογίας, ἵνα κανεὶς οἰκαδε ἀποπέμψῃ χερού. Καὶ καθάπέρ ἐπὶ τῶν ἀρχόντων, ἐπειδὲν οἱ τῆς τάξεως καὶ περὶ αὐτῶν ὄντες τὸν ἀρχοντας ἀπεγχόντως πρόδοτος τούς τοῦ προσέλθοντας καὶ φιλανθρωπίας τυχεῖν· οὗτοι καὶ διάβολος, ἐπειδὴν ἔσῃ προσιτας [348] τῷ δικαστῇ, πόρθων ἀπελαύνεις, οὐ δέκα δέκαδον, ἀλλὰ διὰ φρεσμάτας. Οἶδε γάρ, οἵδεις σφράγες, διὰ τὸν προσέλθοντας νήφοντας, καὶ εἴπων τὰ ἡμερητήματα, καὶ ἀποδύρωνται ζεύση τῇ φυχῇ, πολλὴν λαβόντες συγγνώμην ἀπέρχονται· φιλανθρωπός γάρ ἔστιν δὲ θεός· καὶ διὰ τοῦτο προλαμβάνει, καὶ ἀπέρχεται τῆς ἐντούξεως αὐτούς. Ἰνα μηδενὸς ὃν δόνται ἀπιτύχωσιν. Ἀλλ' οἱ μὲν στρατιῶται τῶν ἀρχόντων μετὰ βίᾳς ἀποσθοῦσι τοὺς ἀντυγχάνοντας· οὐ δέ οὐ μετὰ ἀνάγκης, ἀλλ' ἀπατῶν ἡμᾶς καὶ εἰς φρεσμάταν ἐμβάλλον. Διὰ τοῦτο οὐδὲ συγγνώμης ἀσμάτων ἀξίων, ἐκόντες ἐκυρούσις ἀποτεροῦντες τῶν ἀγαθῶν. Φῶς ἔστι διανοίας καὶ φυχῆς ἡ μετὰ σπουδῆς εὐχή, φῶς δισεστον καὶ διηγεκές. Διὰ τοῦτο μωροίς συρρετούς λογισμῶν ἐμβάλλει ταῖς ἡμιτέραις διανοίαις, καὶ ἀπέρ ποδέστος ἐλογίσαμεθα, ταῦτα συνάγων ἐν τῷ καιρῷ τῆς εὐχῆς καταχεῖ ταῖς φυχαῖς ἡμῶν. Καὶ καθάπέρ ἀνεμοὶ πολλάκις ἀπεναντίας προσπίπτοντας, λυχνιαῖν πῦρ ἀναπτόμενον ριπίσαντες ἰσθεσαν· οὗτα καὶ διάβολος, ἐπειδὴν ἔσῃ τὴν φλόγα τῆς εὐχῆς ἡμῖν ἀναπτομένην, μυρίας φροντίσιν ἔνθεν καὶ ἔνθερπτικῶν, οὐ πρότερον ἀρίσταται οὐκοῦς διαβέσσεται τὸ σέστηση τὸ φῶς. Ἀλλ' διπέρ οἱ τοὺς λύχνους ἀκείνους ἀνάπτοντας ποιοῦσι, τοῦτο καὶ ἡμεῖς ποιήσωμεν. Τί ἐδειξαν ποιοῦσιν; Ἐπειδὲν ἔσωσιν δικεμόνιον προσιθντας σφρόδρων, τὸν δάκτυλον ἐπιθέντες τῇ διπῇ τοῦ λύχνου ἀποτελεῖχονται· τῷ πνεύματι τὴν εἰσόδον. "Ἔνως μὲν γάρ διὰ ἔξωθεν προσβάλλῃ, δυνηθομέθε ἀντιστῆναι· ἐπειδὲν δὲ ἀνοίκωμεν αὐτῷ τὰς θύρας τῆς διανοίας, καὶ ἔνθον δεξώμεθα τὸν ἔχθρον, οὐχ ἐτί λοιπον οὐδὲ μικρὸν ἀντιστῆναι· δινάρεματα· ἀλλὰ πανταχόθεν κατασθέσας ἡμῶν τὴν μνήμην, διστερά λύχνου καπνιζόμενον, ἀφίσαι τὸ στόμα φρέσκατε προφέρειν κανά· Ἀλλ' ὡσπέρ ἐκείνοις τὸν δάκτυλον ἐπιτιθέαται τῇ διπῇ τοῦ λύχνου, οὗτας ἡμεῖς ἀπιθώμεν τὸν λογισμὸν τῇ διμετέρᾳ διανοίᾳ· ἀποφρέσκωμεν τοῦ πονηροῦ πιεύματος τὴν εἰσόδον, ἵνα μή σθέσῃ ἡμῶν τὸ φῶς τῆς εὐχῆς. Μέμνησθε τούτων ἀμφοτέρων τῶν παραδειγμάτων, καὶ τοῦ τῶν στρατιωτῶν, καὶ τοῦ ἀρχοντος, καὶ τοῦ κατά τὸν λύχνον; Διὰ γάρ τοῦτο ταῦτα λέγομεν διμὲν τὰ παραδειγματα, ἐν οὓς στρεφόμεθα, δὲν οἵσειμεν, ἵνα καὶ ἐντεῦθεν ἀναχωρήσαντες καὶ οἴκοι γενόμενοι, ἀπὸ τῶν ἐν χεροῖ πραγμάτων ὑπέμνησταν λαμβάνωμεν τῶν εἰρημάνων. Μέγα διπλὸν εὐχή, καὶ μεγάλη ἀσφάλεια.

ζ'. Ἡκούσατε χθὲς, ποίκιλοι τρεῖς κατέδεις πεποδημένοι κατέλιπαν τὴν τοῦ πυρὸς δύναμιν, ποίκιλας κατεπάτησαν τὴν φλόγα, ποίκιλας περιεγένοντο τῆς καρμίνου, καὶ τῆς ἐνεργείας ἐκράτησαν τοῦ στοιχείου· Ἡκούσατε σήμαρον πάλιν, ποίκιλας ὁ γενναῖος καὶ μέγας Ἰσαάκ αὐτῆς περιεγένετο τῆς τῶν σωμάτων φύσεως δι' εὐχῆς. Ἐκείνοις κατέλιπαν τοῦ πυρὸς τὴν δύναμιν, οὗτοι σή-

* Addit Cod. 748 ὁ πονηρός.

orabant, vituperarim, nec ullum tamen eorum palam notavi. Quotquot igitur consciī fuerunt suā diligentia, laudem orationis exēperunt, et laudib⁹ dili-
gentiores sunt facti: qui vero suā consciī negligē-
tia, rursus reprehensionem exēperunt, et desidiam excusarunt. Verūtānē neque hi nobis,
neque illi sunt noti, atque hac ignorātia proleſt
utrisque. Quo pacto id sit, exponam. Qui laudes
orationis audivit, et suā diligentia conscius est, si
multos haberet laudum testes, in superbiam laber-
tur: jam vero laudem clam exēpiens ab omni ostē-
tatione est immanis. Rursus is qui sibi conscius est
negligentia, dum vituperationem audit, hac vituper-
atione sit melior, cum neminem suā reprehensionis
hubeat spectatorem: hoc vero non mediocriter illi
proleſt. Nam cum vulgi existimationi simus addiciti,
quamdiu quidem latere nos putamus, qui mali sumus,
sieri meliores studemus: postquam autem omni-
bus innotauimus, et solatium illud ex occultatione
perdidimus, eo magis impudentes ac negligentes eva-
dimus. Et quemadmodum quæ deleguntur ulcera,
semperque frigido aeri exponuntur, acerbiora sunt: ita
quoque anima peccati rea, si coram multis, ob ea
quaे deliquit, reprehendatur, impudentior evadit. Ne
igitur hoc accideret, clam vox sermo curavit. Atque
sit intelligatis admodum utilem hanc occultam esse
medendi rationem, audite quid Christus dicat: Si
peccaveris in te frater tuus, correipe eum: et non dixit,
inter te et civitatem, neque inter te et populum, sed
Inter te et ipsam solum (*Math. 18. 15*). Sit sine
testibus accusatio, inquit, ut facilior sit mutatio in
maliciis. Magnum ergo bonum est, si non publice fiat
exhortatio. Sufficit conscientia: sufficit incorruptus
me judex. Non ita tu peccatorem reprehendis, ut
ipsius conscientia (quippe quod asperior ille sit ac-
censator), neque delicta ejus accuratius nosti. Noli
ergo vulnus vulneribus addere, dum auctorem pec-
cati divulgas, sed semotiis arbitris admonitionem ad-
hibeo. Illoc igitur nunc quoque nos agimus, quod
Paulus egit, dum sine testibus apud Corinthios ejus
qui peccarat instituit accusationem. Audi vero quo
pacto. *Propterea, fratres, transfiguravi hæc in meipsum*
et Apollo (*1 Cor. 4. 6*). Atqui non ipse, neque Apollo
erant, qui populum sciderant, et Ecclesiam divi-
scerant: accusationem tamen occultavit, et tamquam
larvis quibusdam suo et Apollo nominibus reorum
vultus obtegens, facultatem illis tribuit ex illa nequitia
emergendi. Et rursus: *Ne forte cum venero, humiliet*
me Deus, et lugeam multos ex iis, qui ante peccarunt,
et non ergerunt paenitentiam super inmunditiam et impu-
dicitiam, quam gesserunt (*2. Cor. 12. 21*). Vide quo pacto
indefinito dical eos qui peccarunt, ne si manifestam
accusationem institueret, impudentiam augeret corum
animæ qui peccarant. Itaque sicut nos tanta cautione
reprehensiones facimus, sic, admoneo, et vos omni
cum studio emendationem admittatis, ac diligenter iis
quaे dicuntur, attendatis.

5. *Tum præcipue nos rexat dæmon, cum oramus;*
quonodo dæmoni resistendum. — Disseruimus agnū

vos besterno die de orationis virtute. Ostendi quo
pacto tum temporis diabolus, ut maleficus est, in-
sidias struat. Cum enim maximum nobis lucrum ex
oratione cernat obvenire, tunc maxime impetum
facit: ut excusatione nos privet, ut vacuis manibus
nos domum remittat. Et quemadmodum apud ma-
gistratus, si forte satellites, et qui magistratus latuſ
stipant, eos qui ipsum convenient, odio prosequan-
tur, virgis procul arcent illos, atque accidere retant,
et conqueri, ejusque clementiam experiri: sic nim-
rū et diabolus cum accedentes ad judicem bonives
viderit, procul arceret non virga, sed negligentia. Novit
quippe, probe novit, si providi vigilasque accesserint,
et peccata sua confessi fuerint, animaque serventi de-
fleverint, multam illos veniam impetraturos: be-
nignus enim est Deus: atque idcirco præoccupat illos
et ab alloquo repellit, ut nihil eorum quæ postulant,
consequantur. Sed milites quidem magistratum vio-
lenter illos summovent, qui eos convenient: hic vero
non vim afferens, sed nos decipiens, et ad negligē-
tiam impellens. Quapropter nec venia digni sumus,
cum nos Ipsi⁹ bonus sponte privemus. Lux est mentis
et animæ cum studio fusa oratio, lux ipextincta et
perennis. Propterea innumeras nostris mentibus co-
gitationum sordes inficit, et quæ nūnquam cogita-
vimus, hac collecta tempore orationis in animam
nostram infundit. Et quemadmodum venti se pen-
nero ex adverso ingruentes accusum ignem lucerne
flatu diventilatum extinguit: sic et diabolus cum in
nobis accusam orationis flammam viderit, inhumoris
nos sollicitudinibus hinc inde perlatos non prius sinit
quiescere, quam lucem extinxerit. Sed quod illi fa-
ciunt, qui lucernas illas accedunt, nos quoque fa-
ciamus. Quid illi vero faciunt? Cum vehementer
ingruere ventum vident, imposito dito lucerne
foraini spiritui aditum intercludunt. Quamdiu siqui-
dem exterius impetum faciet, resistere valebimus:
ubi vero mentis illi foræ operuerimus, et inimicū
intus admiscerimus, tum non amplius, ne minimum,
quidem resistere possumus: sed memoria nostra un-
dique extincta ut lucerna sumigans, inania verba
sunt os nostrum effundere. Verum ut illi lucernas for-
aini digitum imponunt, ita nos rationem menti
præliciamus, maligno spiritui aditum intercludamus,
ne orationis nostra lumen extinguat. Meministis
hujus exempli utriusque, et militum ac magistratus,
et lucernas? Propterea namque vobis hæc exempla
recitamus, in quibus versamur, in quibus sumus,
ut etiam cum hinc recesserimus, ac domi fuerimus,
per cas res quas habemus præ manibus, corum qua-
dicta sunt nobis memoria refriceretur.

6. *Magnum telum precatio. Orbitas liberorum non*
est pena peccati; quam causam habeat; partus ale-
rilis partus virginis fidem facit. — Magna est ar-
matura oratio, magnum præsidium. Audistis heri
quo pacto tres pueri vincit impetum ignis repres-
serint, quo pacto flammam calcant, quo pacto
fornacem superavent, quo pacto virtutem clemen-

ti decicerit? Audite rursum hodie, quod pacto generis ac rugis haec ipsam corporis naturam oratione superavit. Illi virtutem ignis dissoluerunt, hic mulieres die vincula solvit artilata natura: Ac dico quae ratione id egerit. Rogabat, inquit, Iacob pro uxore sua, quoniam sterilia erat (Gen. 25. 21). Ille vero hodie sunt loca: hodierni de oratione tempore est habilis, et hodie rursum demonstratio virtutis oratio is occurrit. Videlicet ut illi Spiritus gratia disponente sit factum, ut illi consona, quae dicta sunt huius, hodierni die legerentur? Rogabat (a), inquit, pro Rebecca uxore sua, quoniam sterilia erat. Hoc in primis opere pretium est quare, quia de causa sterilitatis exest. Admirabilis enjusdam vite magnarumque calamitatis plena cum ipsa erat, tua vir eius. Non presumamus carpere sanctorum vitam, ac dicere peccatorum effectum esse sterilitatem. Nec ista sterilia fuit sola, sed et mater iussus Sarra, quae illum peperit; neque vero mater eius tantum sterilia fuit, neque uxor, sed et uxor, Jacobi uxor Rachel. Quid sibi vult hoc turba steriliuum? Omnes justi, omnes virtute prædicti, omnes Dei testimonio approbati erant. De illis enim dixerat: Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob (Exod. 3. 6). De hunc etiam sic loquitur Paulus: Quam ob causam nos confunditur Deus sociari Deus eorum (1Cor. 11. 16). Multa corum præconia in Novo, multa illorum laudes in Veteri Testamento: omni ex parte clari et illustris, et omnes suriles habebant uxores, ac sine liberis multo tempore vixerunt. Cum igitur virum et uxorem videris ex virtutis præscripto vitam degentes, cum religiosis, pietatis studiis et liberis institutis, ne peccatorum retributionem omnino esse liberorum existimes orbitaliter. Multæ quippe sunt rationes providentiae divinae ac nobis occultæ, et pro omnibus agendis sunt gratias, solique illi miseri censendi qui vitiis contaminati vivunt, non qui liberis carent. Scipionemque unus utiliter id agit: vos autem europe que fluit causam ignoramus. Idecirro sapientiam ejus ubique laudari par est, et benignitati ejus inestabilis gloriari defterri.

7. Atque hic quidem sermo nostros instruere mores potest: sed et longenda nobis est causa, ob quam steriles illæ mulieres fuerunt. Quarenam igitur fuit causa? Ut, cum virginem parientem communem nostrum Dominum videris, fidem habere non renuis. Ergo mentem tuam in sterilium utero exerce: ut, cum infecundum ac vinculum uterum videris divina gratia ad liberos gignendos adapertum, ne mireris, dum peperi se virginem audis. Intra vero et mirare et obstupescere, verminatam credere miraculum ne recusa. Cum dixerit tibi Iudeus. Quo pacto peperit virgo? tu die illi. Quo pacto peperit sterilis et senectute conferta? Duo impedimenta tunc erant, actas exoletas, et inepta natura: in virgine autem unum fuit impedimentum, quod muplias experta non esset. Viam igitur sternit virginis sterilis. Atque ut intelligas idcirco steriles processisse, ut partus virginis crede-

(a) Hoc ijsa habentur homilia 40 in Genesim, l. 4.

retrum, audi quibus eam verbis Gabriel sit affinitas. Cum enim venias, eisque disisset, Consipies in sacro, et paries filium, et vocabis nomen ejus Iacob (Luc. 1. 31), obstupuit virgo, et mirata est, disilique: Quomodo fieri istud, quoniam virum non cognoscere (ib. v. 34)? Quid igitur angelus? Spiritus sanctus supervenire in ea (ib. v. 35). Noli ordinem querere naturæ, inquit, cum supra naturam est id quod geritur: ne sapientia et dolores partus circumspice, cum sapientia superior generatrices modus fuerit. Quomodo fieri istud, inquit, quoniam virum non cognoscere? Atque propterea factum fuit, quia virum non cognoscere. Si enim virum cognovisses, habita digna non esces, quae hanc ministerio inservires. Itaque ob hoc ipsam credere, ob quod fidem remissis habere. Porro ejusmodi inscribere ministerio digna non esces habita, non quod malum sit conjugium, sed quia melior est virginitas: segmentrem enim esse nostro ingressum Domini oportebat; regas quippe erat: aliqui rex per augustinorem viam ingreditur. Oportet illam et generationi enunciare, et a nostra differre. Itaque haec ambo disponantur. Nam ex utero nasci, communæ nobiscum est: sed absque conjugio nasci, conditionem nostram excedit. Atque in utero quidem gestari et conceipi, naturæ est humana; quod autem sine entia fiat concepio, natura humana est angusties. Propterea haec ambo acciderunt, ut et quanto te præstantior sit is qui paritur, discas, et quantum naturæ tue communiect.

8. Ac nulli sapientiam considera, quae in iis que geruntur, eluet. Neque præstantia illa similitudinem et cognationem, qua nobiscum junctus est, habet; neque cognatio nostra præstantiam ejus obcecavit, sed ultraque rebes omnibus declarata est; et alia quidem nostra habebat integræ, alia vero a nobis diversæ. Sed quod dicebam, propterea steriles processerent, ut partes virginis crederetur, ut ista quasi manu duceretur ad fidem promissa ac pollicitationi illi habendum, quam aucto ro adivit dicente, Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Aliissimi obnubabit tibi: sic, inquit, paritura es. Ne respicias terram; de cælo venit efficacitas. Spiritus est gratia quod geritur, ne nulli queras naturam et leges nuptiarum. Sed quoniam illius captum excedebat hæc verba, vult etiam alteram demonstrationem præbere. Tu vero considera, quo pacto sterilis ad fidem huic rei habendum deducat. Nam quoniam illa demonstratio mentem virginis excedebat, audi quo pacto ad humiliora servitum definitens per res subjectas sensibus illam quasi manu ducat. Ecce enim, inquit, Elizabet cognata tua, et ipsa concepit filium in senectute tua: et hic mensis sextus est illi, quæ vocatur sterilis (Luc. 1. 36). Vides sterilem esse propter virginem? Num aliquis cur illi protulit in medium cognatae partum? quam ob causam dixit: In senectute tua? cur adjinxit. Et quæ vocatur sterilis? Illam nimisrum his omnibus ad fidem annuntiationi habendum incitatbat. Propterea et rationem et naturæ imbecillitatem narravit: propterea quoque a die conceptionis clapsum tempus exspecta-

μερόν τῆς φύσεως πεπηρωμάνης θυσεις τὰ δεσμά. Καὶ μάθε τῶς τοῦτο ἡποιεῖ. Σέδεστο, φησιν, Ἰσαάκ απεῖ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, δὲι στέρα ἦν. Ταῦτα σημερον δημιν ἀνεγάγεσθε· χθὲς περὶ εὐχῆς ὁ λόγος, καὶ σήμερον πάλιν ἀπόδειξις τῆς δυνάμεως τῆς εὐχῆς. Ὁράτε τῶς ἡ τοῦ Πνεύματος φύσειν δημιουργίας σύμφωνα τοῖς χθὲς εἰρημένοις ἀναγνωσθῆναι τὰ στήμερον; Κέλεστο, [349] φησιν, Ιούδακ περὶ Ρεβίκκας τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, δὲι στέρα ἦν. Τοῦτο πρώτον δέ·ον δητῆσαι, τίνος ἔνεκεν στέρα ἦν. Βίου ἦν θαυμαστοῦ καὶ πολλῆς γέμοντος αὐθερούσης καὶ αὐτῆς, καὶ ὁ ἀνὴρ. Οὐκ ἔχομεν ἀπιλαβόσθαι τῆς ζωῆς τῶν δικαίων, καὶ εἰπεῖν, δὲι ἔργον ἀμαρτιῶν ἡ στέρωσις. Καὶ οὐκ εἴτη στέρα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ μῆτρα αὐτοῦ ἡ Σάρφα, ἢ τακούστα αὐτῶν· οὐχ ἡ μῆτρα δὲ αὐτοῦ μόνον στέρα ἦν, οὐδὲ ἡ γυνή, ἀλλὰ καὶ ἡ νύμφη, ἡ τοῦ Ἰακὼβ γυνή ἡ Ταχήλ. Τί βούλεται τῶν στερῶν τούτων ὁ χορός; Πάντες δίκαιοι, πάντες ἀν δρετῇ ζῶντες, πάντες διὰ τοῦ Θεοῦ ἀμαρτυρήθησαν. Περὶ γάρ αὐτῶν Ελεγον· Ἔγώ εἰμι οὐ Θεός Ἀβραμοῦ, καὶ οὐ Θεός Ἰσαάκ, καὶ οὐ Θεός Ἰακὼβ. Περὶ τῶν αὐτῶν καὶ Παῦλος οὗτοι ποὺς λέγει· Δι' ἣν αἰτίαν οὐκ ἀσαισχύνεται οὐ Θεός, Θεός καλεῖσθαις αὐτῶν. Πολλὰ αὐτῶν τὰ ἀγρόματα ἐν τῇ Καινῇ, πολλοὶ αὐτῶν οἱ ἔκειναι ἐν τῇ Παλαιῇ. Πανεδύθεν λαμπροὶ καὶ εὐδόκιμοι, καὶ πάντες στέρας ἔσχον γυναικας, καὶ ἐν ἀπαιδίᾳ μέχρι πολλοῦ διετέλεσαν χρόνου. "Οταν οὖν Λῃστὶς μῆδρα καὶ γυναικαὶ ἀρετῇ συζῶνταις, δταν Λῃστὶς θεοφιλεῖς, εὐσεβεῖς ἀπιμελουμένους, καὶ ἀπαιδίλαν νεοσύντας, μὴ υπιστῆς ἀμαρτιῶν εἶναι πάντως τὴν ἀσαιδίλαν ἀνταπόδοσιν. Πολλοὶ γάρ τῆς οἰκονομίας οἱ τοῦ Θεοῦ λόγοι καὶ ἡμῖν ἀπόρρητοι, καὶ ὑπὲρ πάντων εὐχαριστεῖν δεῖ, καὶ μόνους ἄκενους ταλαντίζειν τοὺς δὲν κακίζ ζῶντας, οὐχὶ τοὺς παιδία μὴ κακτημένους. Πολλάκις οὐ Θεός ποιεῖ συμφερόντως· ἡμεῖς δὲ τὴν αἰτίαν τῶν γινομένων οὐκ θιμεῖν. Διὰ τοῦτο πανταχοῦ Θευμάζειν χρὴ αὐτοῦ τὴν σοφίαν, καὶ δοξάζειν τὴν φιλανθρωπίαν αὐτοῦ τὴν ἀφατον.

ζ. Ἀλλὰ οὗτος μὲν εἰς ἡθὸς διλόγος ἡμᾶς παιδεῦσαι δύναται· δεῖ δὲ καὶ τὴν αἰτίαν εἰπεῖν, δέ· ἦν ἡσαν αἱ γυναικες ἔκειναι στέρας. Τίς; οὖν ἡ αἰτία; "Ιν", δταν Λῃστὶς τὴν Παρθένον τίκτουσσαν τὸν κοινὸν ἡμῶν Δεσπότην, μὴ ἀπιστήσῃς. Οὐκοῦν γύμνασσον σου τὴν διάνοιαν ἐν τῇ μῆτρᾳ τῶν στερῶν· ίν, δταν Λῃστὶς πεπηρωμάνην καὶ δεδεμένην τὴν μῆτραν πρὸς παιδοποιίαν ἀνεγάγμένην ἐν τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος, μὴ θαυμάσῃς ἀκούων δὲι παρθένος ἔτεκε. Μᾶλλον δὲ καὶ θαύμασσον, καὶ ἀκτιλάγηθι, ἀλλὰ μὴ ἀπιστήσῃς τῷ θαύματι. "Οταν λέγῃ πρὸς σὲ δὲ Ιούδαος, Πῶς ἔτεκεν ἡ παρθένος; εἰπὲ πρὸς αὐτὸν, Πῶς ἔτεκεν ἡ στέρα καὶ γεγηρακυία; Λύσο καλύμματα τότε ἦν, τὸ τε ἀνώρον τῆς ἡλικίας, καὶ τὸ ἀνηρηστὸν τῆς φύσεως· ἐπὶ δὲ τῆς Παρθένου ἐν καύλυμα μόνον ἦν, τὸ μὴ μετασχεῖν γάμου. Προσδοκούεις τούτων τῇ παρθένῳ ἡ στέρα. Καὶ ίνα μάθης δὲι διὰ τοῦτο αἱ στέραι προβλασθον, ίνα πιστευθῇ τῆς Παρθένου δὲ τόκος, ἀκουστὸν τῶν φημάτων

τοῦ Γερετῆλ τῶν πρὸς αὐτήν. Ἐπιειδὴ γάρ ἡλίθεος καὶ εἰπεν αὐτῇ, Συλλιήψῃ ἐν γαστρὶ, καὶ τότε γένετο, καὶ καλέστες τὸ δρυμα αὐτοῦ Ἱησοῦν, ἀξεπλάγη ἡ Παρθένος καὶ ἐθάυμασσε, καὶ εἶπε· Πώς θυτεῖς μοι τοῦτο, ἐπειδὴ μῆδρα σὺ γεννάσκω; Τί οὖν δὲ μῆγελος; Πνεύμα δημιού ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ. Μή ζήτεις φύσις ἀκολουθίαν, [350] φησιν, δταν ὑπὲρ φύσιν ἥ τη γινόμενον μὴ περιβλέπου γάμον καὶ ὀδύνα, δταν μείζων γάμου τῆς γεννήσεως ὁ τρόπος ἥ. Καὶ πῶς θυτεῖς τοῦτο, φησιν, ἐπειδὴ μῆδρα σὺ γεννάσκω; Καὶ μήδην διὰ τοῦτο θυτεῖς τοῦτο, ἐπειδὴ μῆδρα σὺ γεννάσκως. Εἰ γάρ διγνωσκες μῆδρα, οὐκ ἀν κατηξιώθης ὑπηρετήσθαι τῇ διακονίᾳ ταύτῃ. "Μετεῖ δι' ὁ ἀποστολές, διὰ τοῦτο πίστοις. Οὐκ ἀν δὲ κατηξιώθης τοιαύτη διακονίᾳ ὑπηρετήσασθαι, οὐκ ἀπειδὴ κακὸν δὲ γάμος, ἀλλ' ἀπειδὴ κρείσσων τῇ παρθενίᾳ· τὴν δὲ τοῦ Δεσπότου εἰσοδὸν σεμνοτέραν δέχρην εἶναι τῆς ἡμετέρας· βασιλικὴ γάρ ἦν δὲ βασιλεὺς δὲ καὶ σεμνότερας εἰσόρχεται. "Εἶται καὶ κοινωνεῖν τὴν γέννησιν ἔκεινον, καὶ ἐξηλλάσσειν τῆς ἡμετέρας. Οὐκοῦν ἀμφότερα ταῦτα οἰκονομεῖται. Τὸ μὲν γάρ ἀπὸ μῆτρας γεννάσθαι, ιανὸν πρὸς ἡμᾶς· τὸ δὲ χωρὶς γάμων γεννάσθαι, μείζον ἥ καθ' ἡμᾶς. Καὶ τὸ μὲν γαστρὶ κυνηγῆναι καὶ συλληφθῆναι, τῆς φύσεως· τῆς ἀνθρωπίνης· τὸ δὲ χωρὶς μείζων γεννάσθαι τὴν κύησιν, σεμνότερον τῆς φύσεως τῆς ἀνθρωπίνης Διὰ τοῦτο δὲ ἀμφότερα ταῦτα γέγονεν, ίνα καὶ τὴν ὑπεροχὴν καὶ τὴν κοινωνίαν τὴν πρὸς σὲ μάθης τοῦ τικτομάνου.

η. Καὶ σκόταις μοι τὴν σοφίαν τῶν γενομένων. Οὐτε δὲ ὑπεροχῇ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἐμοιωσίν καὶ συγγένειαν ἀλυμνήσατο, οὐτε δὲ τῇ πρὸς ἡμᾶς συγγένεια τὴν ὑπεροχὴν ἡμαρτώσαν, ἀλλ' ἀπειδέρα ἀδείκνυτο διὰ τῶν πραγμάτων ἀπάντων· καὶ τὰ μὲν ὀλοκλήρα εἰχεν ἡμέτερα, τὰ δὲ ἐξηλασμένα πρὸς ἡμᾶς. "Αλλ' ὅπερ Ελεγον, δὲι διὰ τοῦτο προβλεψόν αἱ στέραις. ίνα πιστευθῇ τῆς Παρθένου δὲ τόκος, ίνα αὐτῇ χειρογωγηθῇ πρὸς τὴν πίστοιν τῆς ἀπαγγελίας καὶ τῆς ὑποσχέσεως ἔκεινης, δές ήρωνται παρὰ τοῦ ἀγγέλου λέγοντος, Πνεύμα δημιού ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Τύφλουτον ἐπισκιάσει σοι· οὕτω, φησιν, ἔχεις τεκεῖν. Μή βλέπε πρὸς τὴν γῆν· ἀπὸ τῶν οὐρανῶν ἡ ἐνέργεια ἔρχεται. Πνεύματος δεῖται χάρες· τὸ γεννήματον, μὴ ζήτεις μοι φύσιν καὶ νόμους γάμων. "Αλλ' ἀπειδὴ μείζονα ταῦτης ἔκεινα ἦν τὰ βήματα, βούλεται καὶ ἐπέραν παρασχεῖν ἀπόδειξιν. Σὺ δὲ μοι παρατίρει, πῶς ἡ στέρα αὐτῇ ὀδηγεῖται πρὸς τὴν πίστον τούτου. "Ἐπιειδὴ γάρ ἔκεινη ἡ ἀπόδειξις μείζων ἦν τῆς διανοίας· τῆς Πάρθενου, ἀκουστὸν τῶς καὶ ἐπὶ τὰ ταπεινότερα κατηγαγεῖ τὸν λόγον, διὰ τῶν αἰσθητῶν αὐτὴν χειραγωγῶν. "Ιδού γάρ, φησιν, Ἐλευθέρες η συγγένειας σου, καὶ αὐτῇ συνειληφνιανινδρόν ἐν γῆρᾳ αὐτῇ· καὶ οὗτος μήτρας δεστεῖς αὐτῇ τῇ καλούμενῃ στείρᾳ. "Ορές δὲι ἡ στέρα διὰ τὴν Παρθένον; ἐπει, τίνος ἔνεκεν παρήγαγεν αὐτῇ τὸν τόκον τῆς συγγενίδος; τίνος ἔνεκεν Ελεγον, Ἐρ γῆρᾳ αὐτῇς; τίνος ἔνεκεν ἐπήγαγε, Τῇ καλογέρῃ στείρᾳ; Διὰ πάντων τούτων ἀνάγων αὐτὴν δηλοντεῖ πρὸς τὸ πιστεῦσαι τῷ εὐαγγελισμῷ. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἡλίκιαν εἶπε, καὶ τὴν πήρωσιν τῆς φύσεως· διὰ τοῦτο

καὶ ἐδὲ χρόνον ἀγέμεινα τὸν ἀπὸ τῆς συλλήψεως οὐ γέλεται εἰς προσειμίλων αὔτην εὐθέως εὐηγγέλεσσατο, ἀλλὰ ἀνέμεινεν ἀξιμηνιαῖον χρόνον τῇ σειρῇ γενέσθαι· ἵνα ὁ τῆς γαστρὸς θυκος λοιπὸν τὴν κύστιν ἔγγυη σηται, καὶ ἀναμψισθῆτες ἀπεβεβεῖς γένηται τῇ [351] συλλήψεως. Καὶ θέα μας πάλιν τὴν εὐνεσιν τοῦ Γαβριήλ. Οὐδὲν γάρ ἀνέμειναν αὐτῆς τῆς Σάρρας οὐδὲν τῆς Ρεβέκκας, οὐδὲν τῆς Ραχήλ· καίτοι καὶ αὗται σταλρεῖ διασαν, καὶ αὕται γεγραμμέναι, καὶ θαυματουργοὶ γινόμενοι διαλέγονται παλαιὰ τὰ διηγήματα δικαίων. Τῶν δὲ ἀρχαίων τὰ νέα καὶ πρόσφατα καὶ κατὰ τὴν γενεὰν συμβαίνοντα τὴν ἡμετέραν μᾶλλον ἥμας εἰς πίστιν τῶν θαυμάτων ἐγάγειν εἰσιθε. Διὰ τοῦτο ἐκεῖνος ἀφέτε, ἀπὸ αὐτῆς ἐνοῦσαι τῆς συγγενεῖδος τῆς Ἐλισάβετ τὸ ἐπ’ αὐτῇ προεβάλλετο, ὥστε ἀπὸ ἑκείνης πρὸς τὸν οἰκεῖον αὐτῆς τόκον ἐναγαγεῖν ἐδὲ φρεσταῖς καθέστατον ἐκεῖνον καὶ σεμνότατον. Μέσους γάρ τοι τε ἡμετέρου καὶ τοῦ δεσποτικοῦ ὁ τόκος ὁ τῆς στελεχεῖς διγένειος, ἐλάττων μὲν τοῦ τῆς Παρθένου, μείζων δὲ τοῦ ἡμετέρου. Διὰ τοῦτο, ὥστε πρὸ διά τοις τοῖς Ελισάβετ, ἀπὸ τῶν κατὰ τοὺς φύσιν ὀδίνων ἐπὶ τοὺς ὑπὲρ φύσιν ἀνάγεις τῆς Παρθένου τὴν διάνοιαν

Ο'. 'Εδουλόμηρη πλείστα είπειν, καὶ ἐπέρους λόγους; Οὐδὲς διδάξαι, δι' οὓς στείρα ή 'Ρεβίκκα καὶ ή 'Ραχήλ ἦν ἀλλ' ὁ καιρὸς οὐκ ἀφίηται κατεπείγων τὸν λόγον πρὸς τὴν τῆς ἀνύκης δύναμιν. Διὸ γὰρ τοῦτο καὶ ταῦτα πάντα ἐκινθίσαμεν, ἵγα μάθητε, πῶς τὴν στείρωσιν τῆς γυναικός θύεται τοῦ 'Ισαάκ ή εὐχῆς καὶ εὐχῆς τοσούτου χρόνου. 'Εδέστο, φησίν, 'Ισαάκ περ 'Ρεβέκκας τῆς γυναικός αὐτοῦ, καὶ ἐπίκουμεν αὐτοῦ δ Θεός. Μή γὰρ νομίσῃς διτὶ ἐκάλεστο τὸν Θεόν, καὶ εὐθέως εἰσηγούσθη· πολὺν γὰρ ἀνάλαωτον δεόμενος τοῦ Θεοῦ. Καὶ εἰ βούλεσθε μαθεῖτε πόσον, ἔγειρον διατάξας ἡμῖν τοῦτο μετὰ ἀκριβείας ἡρῷ. Εἴτε καὶ οὐδὲν ἀριθμὸν ἀνάλωτο δεόμενος τοῦ Θεοῦ. Πλέων τοῦτο δῆλον; 'Ἐκ τῆς ἀκολουθίας αὐτῆς. Βουλομένην γὰρ ἡ Γραψὴ τὴν πίτιν καὶ τὴν ὑπομονὴν καὶ τὴν φιλοσοφίαν δεῖξαι τοῦ δικαίου, οὐδὲ τὸν χρόνον ἀπειώπτεσσεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν δῆλον ἡμῖν ἐποίησε, λανθανόντως μὲν, ὡς τις διεγείρεις ἡμῶν τὴν φρεδυμίαν, ταλήν ἀλλ' οὐκ ἀρρέκεν εἶναι ἀφανῆ. 'Ακουσον γοῦν πᾶντα λανθανόντιος ημίν τὸν χρόνον δεῖτωσαν. 'Ισαάκ δὲ ἡγεῖται τεσσαράκοντα, φησίν, δειπνεῖτε τὴν 'Ρεβέκκαν καὶ θυματέρα Βαθουὴλ τοῦ Σύρου. 'Εμαθεις πόσων ἐτῶν ἦν, διτὲ τὴν γυναῖκα τῇγάντο; Τεσσαράκοντα ἐτῶν, φησίν, ἦν διτέ Εἰλασθε τὴν 'Ρεβέκκαν 'Αλλ' ἐπειδὴ ἐμάθομεν πόσων ἐτῶν ὡς ἐγήμησε τὴν γυναῖκα, μάθωμεν καὶ πότε ἐγένετο λοιπὸν πατήρ, καὶ πόσων ἐτῶν ἦν τότε, διτέ ἐγένητος τὸν 'Ιακώβον καὶ δυνηθόμεθα θεῖν πόσον ἐμείνειν χρόνον στείρα τὴν γυνῆ, καὶ διτέ τοῦτο ἀπαντα ἐδέστο τοῦ Θεοῦ τὸν χρόνον. Πλέων οὖν ἐτῶν ἦν, διτέ ἐγένητος τὸν 'Ιακώβον 'Εξῆλθε, φησίν, 'Ιακὼβ ἐπειλημμέτος τῇ δεξιᾷ τῆς πτερύης τοῦ ἀβελύσου αὐτοῦ· διὰ τοῦτο ἐκάλεσεν αὐτὸν 'Ιακὼβ, ἐκεῖτορ δὲ Ήσαῖν. 'Ισαάκ δὲ ἡγεῖται τεσσαράκοντα, διτέ ἐγένητος αὐτούς. Εἰ τοινυν, διτέ μὲν τῇγάντο τὴν 'Ρεβέκκαν, τεσσαράκοντα τῶν ἦν, διτέ ἐγένητος τοὺς υἱοὺς, διεῖχοντα, εἶδερον διτέ εἰκοσιν ἑτα μεταξὺ στείρας ἐμεινεν ἡ γυνὴ

καὶ τοῦτον ἀπαντά τὸν χρόνον ἐδέσθη τῷ θεῷ ὁ Ιησαῖς.

[382] ε'. Είτα ούκ αἰσχυνθεῖα, οὐδὲ ἔγκαλυπτόρε-
θα, τὸν μὲν δίκαιον δύρωτες εἰκοσιν ἵη παρεμβάνοντα
καὶ ούκ ἀριστέμενον· ἡμεῖς δὲ ἐκ πρώτης αἰτίσσεως
ἡ δευτέρας πολλάκις ἀπαγορεύοντες καὶ δισχερε-
νοντες; Καίτοι δὲ μὲν πολλὴν πρὸς τὸν Θεὸν εἶχε τὴν
παρθησίαν, καὶ διμάς ούκ ἀδυσχέραινε πρὸς τὴν ἀνα-
βολὴν τῆς δύσσεως, ἀλλ' ἔμενε καρτερῶν· ἡμεῖς δὲ
μυρίους ἀμαρτημάτων γέμοντες, πονηρῷ συνειδή-
συῶντες, οὐδεμίαν εἴναιαν περὶ τὸν Δεσπότην ἀπί-
δεικνύμενοι, ἀν μή, πρὶν ἡ φθῆξεσθαι, ἀκούσθωμαν,
ἀλύσομεν, ἀποδυσπετεῦμεν, ἀριστέμεθα τῆς αἰτίσσεως·
διὰ τοῦτο κεναῖς ἀει ἀναγκωρῦμεν χερούς. Τίς εἰκοσιν
ἵηται ὑπὲρ ἄνδρος πράγματος; παρεκάλεσε τὸν Θεὸν, κα-
θάπτερ οὗτος δὲ δίκαιος; μᾶλλον δὲ τίς εἰκοσι μῆνας;
μήνους;

Χθός μὲν οὖν Ελεγον, διτὶ πολλοὶ εἰσιν οἱ μετὰ ράθυμίας εὐχρέμενοι, καὶ γαστώμενοι, καὶ διατεινόμενοι, καὶ μεταστρεφόμενοι συνεχῆς, καὶ ἀλιγωρίζ τάσση περὶ τὰς εὐχάς κεχρημένοι· σήμερον δὲ καὶ ἑτέραν βλάβην εὑρον ταῖς εὐχαῖς προσγινομένην διεθρωτέραν ἔκεινης. Πολλοὶ γάρ πρηκτεῖς δαυτούς φεποῦνται, καὶ τῷ μετώπῳ τὴν γῆν τύπτονται, καὶ θερμὸς προχέοντες δάκρυα, καὶ πικρὸν κάπαθεν στενάζονται, καὶ τὰς χείρας ἐκτενονται, καὶ πολλὴν σπουδὴν ἐπιδεικνύμενοι, τῇ θερμότητὶ τεύτη καὶ τῇ προθυμίᾳ κατὰ τῆς οἰκείας κέχρηται σωτηρίας. (Ὕπερ ὑπὲρ τῶν οἰκείων ἀμπρτημάτων παρακαλοῦσι τὸν Θεόν, οὐδὲ συγγνώμην αἰτοῦσι· τῶν πλημμελοθέντων αὐτοῖς, ἀλλὰ τὴν σπουδὴν ταύτην κατὰ τῶν ἐχθρῶν κινοῦσιν ἀπασαν, ταύτων ποιοῦνται, ὥσπερ δὲν εἰ τις τὸ δίφος ἀκονήσεις, μὴ κατὰ τῶν πολεμίων χρῆτο τῷ οὐλῷ, ἀλλὰ διὰ τῆς οἰκείας αὐτὸν δέρης ἀθοῖ. Οὕτω καὶ οὔτοι οὐχ ὑπὲρ τῆς ἀφρέσεως τῶν οἰκείων ἀμπρτημάτων, ἀλλὰ κατὰ τῆς τιμωρίας τῶν ἐχθρῶν ται; εὐχάς κέχρηται· ὅπερ ἔστι καθ' ἑαυτῶν τὸ δίφος ὠθεῖν. Ἔπενόγε τοι δὲ καὶ τοῦτο δι πονηρός, ἵνα πάντοιεν ἀκυρώνται πάπολλώμεν, καὶ διὰ φράθυμίας, καὶ διὰ σπουδῆς. Οἱ μὲν γάρ τῇ περὶ τὰς εὐχάς ὀλιγωρίᾳ παροξύνουσι, εὖν Θεόν, τὴν καταφρόνησιν δι τῆς φράθυμίας ἐπιδεικνύμενοι· οἱ δὲ ἐπιδιόθη σπουδὴν ἐπιδεικνύνται, τὴν σπουδὴν πάλιν κατὰ τῆς ἑαυτῶν ἐπιδεικνύνται σωτηρίας. 'Ο δεῖνα, φησι, φράθυμεις· ἀρκεῖ μοι πρὸς τὸ μῆδενδρος αὐτῶν ἐπιτυχεῖν· οὔτοις σπουδαῖος ἔστι· καὶ διεγηγερμένος· τοὶ οὖν ἴνα γένηται; Οὐ δύναμαι ἐκλῦσαι τὴν σπουδὴν, οὐδὲ εἰς ὀλιγωρίαν δικαλεῖν· ἑτέρως αὐτοῦ παριστέσθαι τὴν διπλάσιαν. Πώς; Εἰς παρανομαὶ τῇ σπουδῇ χρήσασθαι παρασκευάστω τὸ γάρ κατὰ τῶν ἐχθρῶν εἴχεσθαι, παράνομόν ἔστων. Ἀπαλεύσεται τοῖνυν οὐ μάντον οὐδὲν κερδάντας ἀπὸ τῆς σπουδῆς, ἀλλὰ καὶ πλειόνα τὴν βλάβην ὑπομείνας τῆς δια τῆς φράθυμίας. Τωαπέται αἱ τοῦ διαβόλου μηχαναὶ· τοῖς μὲν διὰ τῆς φράθυμίας, τοῖς δὲ δι' αὐτῆς ἀπάλλαστι τῆς σπουδῆς, διαν μή κατά νόμους αὗτη γίνεται.

ια'. Άλλα καὶ αὐτῶν ἔξιονάκουσται τῶν φημάτων τῆς εὐχῆς, καὶ πῶς παιδικής ἐστι διανοίας τὰ φήματα, πῶς νηπιώδους ψυχῆς. Αἰσχύνομαι μὲν οὖν αὐτά μελλων ἐρεῖν, πλὴν ἀνάγκη πάντως εἰπεῖν καὶ μιμήσθαι τὴν ἀπάλιθευτὸν γλότταν ἐκελνην. Τίνα οὖν ἐστι

vit. Nec enim a principio statim illi annuntiavit, sed ut semestre tempus sterili elaboretur, expectavit: ut ventris tumor conceptionem indicaret, et uterum illam gestare dubitare minime posset. Ac nibi rursus prudentiam Gabrielis considera. Neque enim illi revocavit in memoriam Saram, nec Rebeccam, nec Rachellem, tamen si steriles etiam erant istae, ac senectute confectae, neque res carebat miraculo: sed veteres erant illae historiae. Porro quae nova sunt et recentia, quae nostra aetate acciderunt, multo magis quam antiqua nos solent ad fidem babendam miraculis incitare. Quam ob causam, illis prætermisis, exemplum ipsi cognatae sue Elizabet proponebat, ut ex eo id, quod illi eventurum erat, intelligeret, ut illius partu ad suum illum maxime tremendum atque venerandum certo credendum induceretur. Medius quippe inter nostrum et Domini partum fuit ille sterilis mulieris, minor quidem virgineo, sed major nostro. Propterea tamquam per quemdam pontem per Elizabet, quae media erat, a naturali parity ad illum qui naturam excedit, subvehit mentem virginis.

9. Quot annos precatis sit Isaac. — Voluissem equidem plura dicere, vosque alias docere rationes, ob quas sterilis erat Rebeccaa, et Rachel: sed non sinit tempus, quod orationem cogit ad ostendendam virtutem precum festinare. Idcirco namque de his omnibus sermonem instituimus, ut intelligeretis, qua ratione preces Isaac sterilitatem uxoris solverint, et preces temporis tam diurni. Deprecabatur, inquit, Isaac pro Rebecca uxore sua, et exaudivit eum Deus (Gen. 25. 21). Noli enim putare Deum illum invocasse, ac statim exauditum fuisse: multum enim temporis Deum orando consumpsit. Ac si discere velitis quantum, ego vobis illud exacte narrabo. Viginti annorum numerum Deum orando consumpsit. Unde id constat? Ex ipsa serie narrationis. Volens enim Scriptura fidem, patientiam et philosophiam justi indicare, ne tempus quidem siluit, sed et ipsum declaravit, licet subobscurè, ut negligentiam nostram excitaret; attamen ignoratum esse non sivit. Audi ergo, quo pacto subobscurè nobis tempus indicari. Isaac autem erat quadraginta annorum, inquit, quando accepit Rebeccam filiam Bathuel Syri (Gen. 25. 20). Didicisti quot annorum esset quando duxit uxorem? Quadraginta annorum, inquit, erat, quando Rebeccam accepit. Sed quoniam (a) quot annorum esset didicimus, cum sibi matrimonio junxit uxorem, discamus et quando tandem suscepit liberos, et quot annorum esset, cum Jacob genuit; tum videre poterimus quanto tempore sterilis uxor manserit, ac toto illo tempore Isaacum Deum esse deprecatum. Quot igitur annorum erat quando Jacobum genuit? Exiit, inquit, Jacob dextera tenens calcaneum fratris sui: propterea vocavit eum Jacob, illum autem Esau. Isaac autem erat annorum sexaginta, quando genuit eos (Gen. 25. 25. 26). Si ergo cum duxit Rebeccam, quadraginta erat annorum, quando porro filios genuit, sexaginta, liquet viginti

annos interim sterilem uxorem mansisse, totoque hoc tempore Isaacum Deum orasse.

10. Annon igitur erubescimus et confundimur, cum justum videmus annos viginti exspectasse; nec abatisse: nos vero post unam vel alteram petitionem sepe desicimus, et indignamur? Tamen si hic multam apud Deum fiduciam habebat, et tamen dilationem doni non argre ferebat, sed patienter exspectabat: at nos insumeris onerati peccatis, prava conscientia torti, nec ullam erga Dominum benevolentiam exhibentes, nisi prius quam eloquuti fuerimus, audiamur, animo concidimus, argre ferimus, a preceatione absistimus: quo sit ut vacuis semper manibus recedamus. Quis spatio viginti annorum pro una re Deum precatus est sicut hic justus? vel potius, quis viginti solos menses?

Cui similes sint, qui contra inimicos orant. — Hoc quidem dicebam multos esse qui negligentiter orant, et oscitantur, se extendent, ac perpetuo se hac illuc vertentes, omnem incuriam praese ferunt: hodie vero vitium aliud quod precibus intervenit multo perniciens illo reperi. Multi enim pronus in terram se projicientes, terram fronte serientes, calidas fundentes lacrymas, acerbe interius ingemiscentes, extensis manibus, multumque studium praese ferentes, hoc servore ac promptitudine animi adversus propriam salutem utuntur. Nam Deo preces offerunt non pro suis delictis, neque ut veniam peccatorum suorum petant, sed hoc studium omne conferunt adversus inimicos: ac perinde faciunt, ac si quisensem acuat, nec adversus hostes illo genere armorum utatur, sed eo jugulum suum trajiciat. Sic et isti non ad obtinendam suorum veniam delictorum, sed ad accelerandum inimicorum supplicium precibus utuntur: quod est scipios gladio suo transligere. Hoc autem malignus ille excogitavit, ut nos omni ex parte perdamus, et dum negligentes sumus, et dum studium aliquod adhibenuis. Hi enim hac sua in precibus incuria Deum irritant, dum per hanc negligentiam contemptum praese ferunt: illi vero studium exhibent, sed in salutis sua perniciem exhibent. Ille, inquit, negligens est; hoc mihi sufficit ut nihil obtineat: hic diligens est et attentus; quid ergo faciam? Non possim studium ejus infringere, neque in eum torpore immittere; alia ratione perniciem in eum machinabor. Quo tandem modo? Estiam ut studio diligentia que ad iniuriam utatur: iniustum enim est adversus inimicos preces fundere. Ita fieri, ut non modo nullo reportato lucro ex studio suo discedat, sed plus detrimenti patiatur, quam negligentia invexisset. Eiusmodi sunt diaboli machinae: alios per negligentiam, alios per ipsum studium perdit, cum non ex prescripto legem adhibetur.

11. Oratio eorum qui vindicata delectantur. — Sed operae pretium fuerit verba orationis audire, et quo pacto puerilis verba sint mentis, et animi infantilis. Me quidem pudet illa dicere, necesse est tamen omnino ea ut dicamus, et indoctam lingnam illam imitemur.

(a) Ita tamen in Homilia 49 in Genesim.

Quemam igitur illa sunt verba? Vindica me de inimicis meis: ostende illis me quoque Deum habere. Non tam Deum non habere disrunt, mihi bonum, cum nos indignamur, et irascimur, et zegre ferimus: sed cum mundi si sumus, mites et humani, eamque philosophiam exercemus. Ita quoque dixit Deus: *Laceat lux nostra eorum hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorifcent Patrem vestrum qui in celis est* (*Math. 5. 16*). Non animadvertis injuriam tu facere Deum, cum hecum adversus inimicos rogas? Quo tandem; actio, inquit, Deus sit injuria? Quoniam ipse dixit: *Orale pro inimicio vestris* (*ib. v. 41*), et divinam hanc legem invexit. Cum igitur legislatorem rogas, ut suas violet leges, et bortari, ut suis contrarias leges ferat, et eum qui prohiberat, ne adversus inimicos orares, precaris, ut te adversus inimicos orantem audiat: non oras, dum id facis, neque bortaris, sed legislatori contumeliam infers, et in eum insultacis, qui huic tibi largiturus erat, quia occasione proxima ubi venient. Et quo pacto fieri, quare, potest, ut auditrix dum oras, si eam qui est auditurus irritet? Hoc enim dum facis, in barathrum saltem tuum compellis, et in precipitiuum ruis, dum latuicem in conspectu Regis peremis. Quamvis enim omnibus id non facias, verbis tamen eam perentis: quod erga conservos prestare non aedes. Igitur id agere audeas magistrata spectante: licet innumeris tua sint recte facta, omnino confessionem ad mortalem abduceris. Ergo ne coram magistratu non aedes et qualem afflicere contumeliam: coram Deo antea qui id facis, non, queso, temeris, non timeris dum orationis tempore ac proxima sic excedens et effteraris, ac majorem parte feras iniquitatem illo qui centum denarios repetebat? Quod eniam tu majorem injuriam inferas, audi quo pacto testetur historia. Decies mille talenta quipiam domino debelat: deinde cum non haberet unde redderet, orabat ut patienti animo erga se esset, ut venditis uxore, domino, ac filiis debitum domino suo persolveret (*Math. 18. 24. sqq.*) Cum autem illum dominus lamentans videret miseratione commotus est, et denuo millia talentorum remisit. Egressus ille cum alterum servum invenisset, qui centum denarios ipsi debebat, suffocans eum multa cum crudelitate atque immunitate repetebat. His auditus dominus in carcерem eum conjectit, et quod prius reniserat, debitum deum nullum talentorum, illi rursus imponebat, et ille suae in conservum crudelitatis poenas dedit.

12. At tu quanto iniquior illo ac stupidior evaseris,

qui adversus inimicos precaris, vide. Illi dominum non regabat, ut denarios centum repeteret, sed ipse repetebat centum denarios: tu vero Dominum ad imponentem ac prohibitam repetitionem cohortaris. Alio ille quidem non in oculis domini, sed foris conservum suffocabat: at tu in ipso tempore orationis sua coram Rege id facis. Quid si ille cum neque dominum ad repetendum esset bortatus, et postquam egressus fuisset, hoc faceret, nullum est veniam consequentes, tu qui Dominum ad hec veritatem solutionem impellis, et in ejus conspectu hoc agis, quo nos supplicio, quare, multatibet? At inflammatior animus tuus ira ex recordatione inimicitia, et insensibiliter, et cor consumatur, ac deus accepte injurie meministi, animi timorem non potes reprimere? Tu vero isti oppone excandescens peccatum tuorum memoriam, ac futuri judicij timorem. Recordare quam multorum apud Dominum reas sis, teque istrum orationis penitus obsoxiū esse, tum omnia metus iste iracundiam illam viscer, quandoquidem huc quoque passio longe est illa potenter. Recordare gehennam premarem ac suppliciorum tempore orationis, ac ne in mentem quidem veniet inimicus. Contare animum tuum, mentem humilis tuorum recordationes delictorum, ac ne molestiam quidem ullam iracundia exhibebit. Sed hoc illud est, unde cuncta mala nascentur, quid in aliorum quidem peccata diligenter inquiramus, nostra vero negligenter admundum praetercainas. At contrarium agendum esset: propriorum quidem numquam obliviscendum esset, aliena numquam oportet mente versare. Id si faciamus, et Deus propitius nobis erit, et immortali odio prouimum prosequi desinemus, et nullum numquam habebimus inimicum. Quod et si quando habeamus, omnino cito despiciamus, et relerem peccatorum veniam obtinebimus. Nam quemadmodum is, qui acceptarum a proximo injuriarum memor est, dimitti posse minime sinit, quas suis peccatis inretetur: ita qui ab ira immunis est, cito etiam immunis erit a peccatis. Si enim nos improbi, et irate servientes, ob Dei mandatum omnia in nos commissa peccata despiciamus: multo magis benignus ac bonus Dominus, cum ab omni perturbatione sit purus, delicta nostra dissimilabit, et nostrorum remissionem peccatorum, exhibetam proximo clementem et humanitatem remunerabitur. Quam ultimam nobis omnibus accepta contingat, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium in secula seculorum. Amen.

NON OPORTERE QUEMQUAM DE SEIPSO DESPERARE, AUT PRECES CONTRA INIMICOS FUNDERE
AUT ANIMO DEFICERE, QUAMVIS PETENS NON ACCIPIAT; ET AD MARITOS DE PACE REGA UXORES CONSERVANDA.

1. *Fructus sermonum ante habitorum. Publicanus limus ultimus malitia.* — Magnas vobis ago gratias, quod cum animi alacritate habitos de precibus sermo-

nes (a) exceperitis, quod beatum me reddideritis.

(a) Chrysostomus sermones de precibus habuerat.

[353] τὰ ρήματα ; Ἐκδίκησόν μις ἐπει τῶν ἀχθρῶν μου· δεῖξον αὐτοῖς, δτι θεὸν ἔχω κάγω. Οὐ τότε μανθάνουσιν, δινθρώποι, δτι θεὸν ἔχομεν, δται ἀγανακτῶμεν, καὶ δργίζωμεθα, καὶ δυσχερεῖνωμεν· ἀλλ' ὅταν ἐπιεικεῖς ὑμεν, καὶ πρόδι, καὶ ἡμεροι, καὶ πᾶσαι δικαιῶμεν φιλοσοφίαν. Οὗτοι καὶ ὁ θεὸς εἰπε· Λαμψάτε τὸ φῶς ὑμῶν ἐμπροσθετε τῷν ἀνθρώπων, δταις θεῶσι τὰ παλλά δργα ὑμῶν, καὶ δοξάσωτε τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐπει τοῖς οὐρανοῖς. Οὐκ ὁνομάζεις δτι ὑδρικὲς ἐστον εἰς τὸν θεόν, τὸ αἰτεῖν κατὰ τῶν ἀχθρῶν τὸν θεόν ; Καὶ πᾶς ὑδρις ἐστι ; φησίν. "Οτι αὐτὸς εἰπεν, Ἐκχεσθε ὑπέρ τῶν ἀχθρῶν ὑμῶν, καὶ τὸν θεόν τούτον εἰσήγαγε νόμον." Οτανούν τὸν νομοθέτην ἀξιοὺς τοὺς οἰκείους παραλύειν νόμους, καὶ παρακλῆς αὐτὸν ἀντινομοθετεῖν αὐτῷ, καὶ τὸν σε κωλύσαντα κατεύχεσθαι τῶν ἀχθρῶν ἴστεύεις ἀκοῦσαί σου κατευχομένου τῶν ἀχθρῶν, οὐκενχῇ τούτο ποιῶν, οὐδὲ παρακαλεῖς, ἀλλ' ὑδρικὲς τὸν νομοθέτην, καὶ παροινεῖς εἰς τὸν μέλλοντα διδόναι σοι τὰ ἀγαθὰ τὰ ἀπὸ τῆς εὐχῆς. Καὶ πῶς δυνατὸν ἀκουσθῆναι εὐχόμενον, εἰπέ μοι, ὅταν τὸν μέλλοντα ἀκούειν παραβύνῃς; Ταῦτα γάρ ποιῶν εἰς βάραθρον τὴν οἰκείαν ὥθεις σωτηρίαν, καὶ κατὰ κρημνοῦ φέρῃ, τὸν ἀχθρὸν ἐπ' ὑψεσι τύττων τοῦ βασιλέως. Εἰ γάρ καὶ μή ταὶς χεροὶ τούτο ποιεῖς, τοὶς ρήματιν αὐτὸν τύπτεις· διπερ οὐδὲ ἐπὶ τὸν δρμαδούλων ποιῆσαι τολμᾶς. Τολμησον γοῦν ἐπει δργοντος τούτο ποιῆσαι· καὶ μυρία ἡς κατωρθωκάς, τὴν ἐπὶ θάνατον εὐθέως ἀπαγχθῆση πάντως. Είτα ἐπει δργοντος μὲν οὐ τολμᾶς τὸν δρμάτιμον ὑδρίσαι, ἐπὶ δὲ τοῦ θεοῦ τούτο ποιῶν, αἴπει μοι, οὐ φρίττεις, οὐδὲ δεδούκας ἐν καιρῷ δεήσιας καὶ εὐχῆς ἀγριαίνων οὖτα καὶ ἱκθηριούμενος, καὶ μείζονα ἀγνωμοσύνην ἀπιδεικνύμενος τοῦ τὰ ἀπαιτοῦντος θηγάρια ; "Οτι γάρ ἐκείνου σὺ μᾶλλον ὑδρικές, αὐτῆς ἀκούσουν τῆς ιστορίας. Μύρια τάλαντα ὑφειλέ τις τῷ δεσπότῃ· είτα οὐκ ἔχων ἀποδύναι, ἕξιον μακροθυμῆσαι, ἵνα πραθεῖσται αὐτοῦ τῆς γυναικὸς καὶ τῆς οἰκίας καὶ τῶν παιδῶν, διαλύσηται τὸ δρφήμα τὸ δεσποτικόν. Ἰδὼν δὲ αὐτὸν διδύρμενον δ δεσπότης κατηλέγεις καὶ τὰ μύρια ἀφήκει τάλαντα. Ἐξελθὼν ἐκείνος καὶ εὑρὼν οἰκεῖτον ἔτερον δρφείλοντα αὐτῷ δηγάρια ἀκατὸν, διγχων ἀπῆταις μετὰ πολλῆς τῆς ὡμότητος καὶ τῆς ἀπανθρωπίας. Ἀκούσας ταῦτα δ δεσπότης ἀνέδαλεν αὐτὸν εἰς τὸ δεσμωτήριον, καὶ δ πρότερον ἀφῆκεν δρφήμα τῶν μυρίων ταλάντων, ἐπέθηκεν αὐτῷ πάλιν, καὶ τῆς εἰς τὸν σύνδουλον ὡμότητος ἔδωκε τὴν τιμωρίαν ἀκείνος.

Ὥ. Σὺ δὲ κάκείνον θέα πόσον ἀγνωμονέστερος καὶ

ἀναίσθητότερος γέγονας, τῶν ἀχθρῶν κατευχόμενος, Ἐκείνος οὐχὶ τὸν δεσπότην ἡξιού ἀπαιτῆσαι, ἀλλ' αὐτὸς ἀπῆται τὰ ἐκάτον δηγάρια· σὺ δὲ καὶ τὸν Δεσπότην ἐπὶ τὴν ἀπαίτησιν ταῦτην τὴν ἀνάλογυντον καὶ κεκαλυμένην παρακαλεῖς. Κάκείνος μὲν οὐκ ἐπ' ὑψεσι τοῦ κυρίου, ἀλλ' ἔξω τὸν σύνδουλον ἡγχε· σὺ δὲ ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ τῇ; εὐχῆς πρὸ τοῦ βασιλέως ἐστος ταῦτα ποιεῖς. Εἰ δὲ ἐκείνος οὔτε τὸν δεσπότην [355] παρακλέσας ἐπὶ τὴν ἀπαίτησιν, καὶ μετὰ τὸ ἐξελθεῖν ταῦτα ποιῶν, οὐδὲμιδες ἔτυχε συγγράμμησ. σὺ καὶ τὸν Δεσπότην ἐπὶ τὴν κεκαλυμένην ταῦτην ἔκτιστον διεγέρων, καὶ ἐπ' ὑψεσιν αὐτοῦ ταῦτα ποιῶν, ποιῶν οὐ δώσεις τιμωρίαν, εἰπε μοι; 'Αλλὰ φλεγμανεις σου τῇ μνήμῃ τῆς ἔχθρας ἡ διάνοια καὶ οἰδεῖς, καὶ ἀνιστηκεν ἡ καρδία, καὶ τοῦ λελυπηκότος ἀναμεμηνησόμενος οὐ δύνασαι κατατεῖλαι τὸ οἰδημα τῶν λογισμῶν; 'Αλλ' ἀντίστησον τῇ φλεγμονῇ ταύτῃ τῇ ἀπὸ τῶν σῶν ἀμαρτημάτων μνήμην, τὸν ἀπὸ τῆς μελλούσης κολάσεως φόβον. 'Αναμνήσθητι πόσων ὑπεύθυνος εἰ τῷ Δεσπότῃ, καὶ δτι πάντων ἐκείνων δίκαια δρφεῖσις αὐτῷ, καὶ κρατήσει πάντως οὐτος ὁ φόβος; τῆς ὄργης ἐκείνης, ἀπειδή καὶ πολὺ δυνατῶτερον τούτο ἐκείνου τοῦ πάθους. 'Άναμνήσθητι γεένης καὶ κολάσεως; καὶ τιμωρίας κατὰ τὸν καιρὸν τῆς εὐχῆς, καὶ οὐδὲ εἰς νοῦν λαβεῖν δυνήσῃ τὸν ἔχθρον. Σύντριψον τὴν διάνοιαν; ταπείνωσον τὴν ψυχήν τῇ μνήμῃ τῶν σοι πεπλημμελμάνων, καὶ οὐδὲ ἐνοχλῆσαι δυνήσεται σοι θυμός. 'Αλλὰ τούτο ἐστι τὸ πάνων αἰτιον τῶν κακῶν, δτι τὰ μὲν τῶν ἀλλων ἀμαρτημάτα μετὰ πολλῆς ἐξετάζομεν τῆς ἀκριβείας, τὰ δὲ ἡμέτερα μετὰ πολλῆς παραπεμπόμεθα τῆς φρευμαίας. Τούναντον δὲ ποιεῖν ἔχρην· τὰ μὲν οἰκεῖα κάκα δληστα ἔχειν, τῶν δὲ ἀλλοτρίων μηδέπεται δινοιαν λαμβάνειν. 'Αν τοῦτο ποιῶμεν, καὶ τὸν θεόν ἔξομεν πλεων, καὶ τοὶς πλησίον πανύμεθα ἀθάνατος ὄργιζομενοι, καὶ ἀχθρὸν οὐδέποτε ἔξομεν· εἰ δὲ καὶ σχοινήμεν ποτε, ταχέως καὶ τὴν ἀπάχθειαν καταλύσομεν, καὶ τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων ταχεῖαν λάθωμεν ε συγχρήσιν. 'Ωσπερ γάρ δ τῷ πλησίον μνησικακῶν οὐκ ἀφίησαι τὴν ἐπὶ τοῖς οἰκείοις ἀμαρτημάσι καταλυθῆναι κόλασιν, οὐτως δ καθαρὸς ὃν ὄργης, καθαρὸς καὶ ἀμαρτημάτων ἐσται ταχέως. Εἰ γάρ ημεῖς οι πονηροὶ καὶ θυμῷ δουλεύοντες, διὰ τὸ τοῦ θεοῦ πρόσταγμα πάντα τὰ εἰς ἡμᾶς παρορῶμεν ἀμαρτημάτα, πολλῷ μᾶλλον δ φιλάνθρωπος καὶ δηγαθός καὶ παντὸς καθαρὸς ὃν πάθους παραδέψεται τῆμα τὰ πλημμελήματα, τῆς εἰς τὸν πλησίον φιλοφροσύνης, δν τῇ τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων συγχρήσι, τὴν ἀμοιβὴν ἡμῖν ἀποδίδούς· ής γένοιτο πάντας ταὶς ἡμῖν ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, φ ή δόξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. 'Αμήν.

^a Cod. 748 ξουσεν.

Περὶ τοῦ μή ἀπογινώσκειν τινὰς ἀστῶν, μηδὲ κατεύχεσθαι τῶν ἀχθρῶν, μηδὲ ἀπαγορεύειν τῷ μή λαμβάνειν αἰτοῦντας· καὶ πρὸς ἀνδρας περὶ τῆς πρὸς τὰς τυραινας εἰρηνης.

ε'. Πολλὰς διμὶν ἔχω κάριτας, δτι μετὰ προθυμίας τοὺς περὶ τῆς εὐχῆς ἀδέξασθε λόγους, δτι με μακά-

ριον ἀποιήσατε. Μακάριος γάρ δ λέγω εἰς ἡδειαν διακονήτων. Οὐκ ἀπὸ τῶν κρίτων καὶ τῶν ἀκείνων

PATRIOI. GR. LI.

μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡρ' ὧν ποιοῦντας εἰδόν, ἐπεισθην.
 [355] "Οτε γάρ οὐμέν παρῆνον μή κατεύχεσθαι τῶν ἔχθρων, καὶ Εἰεγον διτε τὸν θεὸν παροξύνομεν τοῦτο ποιοῦντες, καὶ ἀντινομοθετοῦμεν αὐτῷ (αὐτὸς γάρ εἰπεν, Ἐνέχεσθε ὑπὲρ τῶν ἔχθρων, ἡμεῖς δὲ κατεύχμενοι τῶν ἔχθρων, ἀξιούμενοι τὸν δαυτὸν λῦσαι νόμον), διτε οὖν εἴστα καὶ τὸ τοιαῦτα Εἰεγον, πολλοὺς δὲ οὐμέν εἶδον πρήτωπα τύπτοντας καὶ στήθη, στενάζοντας πικρῶς, εἰς τὸν οὐρανὸν τὰς χεῖρας ἀνατίνοντας, συγγνώμην αἰτοῦντας περὶ τῶν τοιούτων εὔχων. Τότε δὲ καὶ ἡγάντιον ὅφθαλμον εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνατείνεις, ηγχαρίστησα τῷ θεῷ, διτε οὖτα ταχέως δὲ ἥρος τῆς διδασκαλίας τὸν καρπὸν ἡμῖν ἡγεγκε. Τοιοῦτον γάρ διπάρος διπενεματικός· οὐ δεῖται ἐνιαυτῶν, οὐδὲ χρόνων, οὐδὲ ἡμερῶν, ἀλλὰ δὲ ἐπιλέθηται ψυχῆς γενναῖας, εὐθέως τὸν στάχυν ἀκμάζοντα καὶ ἀπηρτοισμένον δείκνυσσιν· δὲ δὲ καὶ χθὲς γέγονεν ὡφ' οὐμόν. Κτενέβαλον λόγον κατανύξεως, καὶ ἰδίαστης στεναγμὸς ἔξομολοτήσεως, στεναγμὸς πολὺν ἔχων τὸν πλούτον τῶν ἀγαθῶν. Εἰ γάρ διελώνης ἐκτίνοις, ίνα τὸ στῆθος τύπτειν εἰπῇ, Ἰλάσθητε μοι τῷ ἀμαρτιαλῷ, ἀπῆλθε δεικιαυμένος ὑπὲρ τὸν Φαριταῖον, πόσην εἰκὸς ἡμᾶς κτήτεσθαι περίρρειαν, ἐν βραχεῖ χρόνῳ τοσαύτην κατάνυξιν ἐπιδεξαμένους; Κατεῖται τελώνου χείρον οὐδέν· εὐτοὺς γάρ ἐχατος δρος κακίας ἐστιν· διπερ οὖν καὶ δι Χριστὸς παρεδηλῶν, εἰς παράδειγμα τῶν ἐχάτων κακίον τὰς πύρων; καὶ τοὺς τελώνας ἔχει συνεχῶς. Πεπαρθέσασμένη γάρ ἐστιν βία, ἀνεπιτίμητος ἀρκαγή, ἀνατίχυντος πλεονεξίας τρόπος, πργματεία λόγον οὐκ ἔχουσα, ἀναιδῆ; ἐμπορίᾳ· ἀλλ' οὐμός δι τοσούτοις συζῶν κακοῖς, ἐτιχουσεν ἀπὸ φιλῶν δρμάτων ἀπαρθίψασθαι τὰ ὄντεδη, καὶ πλέον ὧν ήτησε λαβεῖν. Λύτος μὲν γάρ τικέιται λέγων, Ἰλάσθητε μοι τῷ ἀμαρτιαλῷ· δὲ δὲ θεὸς οὐχ θεῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀδικιαίωντας αὐτὸν ὑπὲρ τὸν Φαριταῖον. Διὰ τοῦτο φησιν δι Ηεῦλος· Τῷ δὲ συναμέρῳ πάντα ποιῆσαι ὑπὲρ ἐκ περιστοῦ ἀντιτούμενα ἡ τοιούμενα ἡ τοιούμενει. Καίτοι δι Φαριταῖος ἔνεξτο, καὶ ἐν τῷ ιερῷ ἐστη, καὶ τὸν αὐτὸν ἐκάλεσε θεὸν, καὶ τιλείονα εἰπει δῆματα, καὶ ἀπὸ εὐχαριστίας τὸ προσιμιον εποιήσατο τῆς εὐχῆς. Πόθεν οὖν ἐκεῖνος μὲν καὶ δι εἰχεν ἀπώλεσε καλά, οὗτος δὲ καὶ οὐκ εἰχε προσέλθει παρθησίαν; Οτι δὲ τῆς εὐχῆς δι αὐτὸς τρόπος ἦν. Ο μὲν γάρ ἀλαζονείας ἔγεμε καὶ τύφου καὶ ἀπονοίας, οὗτος δὲ εὐγνωμοσύνης πολλῆς· διὰ τοῦτο οὗτος μὲν μυρία ἀμαρτημάτων φορτία έχων, πάντα ἀπέθετο, καὶ δικαιοσύνην Εἰσεν· ἐκεῖνος δὲ πλήρη τὴν ναῦν κατορθωμάτων ἀναγαγών, καὶ ἐλεμοσύνης, καὶ νηστείας, καθάπερ τινὶ σποκελῷ προσεράξας τῷ τῆς κενοδοξίας καὶ ἀπονοίας φρονήματι, ἐν αὐτῷ τῷ λιμένι τὸ ναυάγιον ὑπέμεινε· τὸ γάρ ἐν εὐχῇ ημιωθῆναι, ἐν λιμένι ναυάγιον ἐστιν ὑπομεῖναι. Ἀλλ' οὐ ποδὲ τὴν φύσιν τῆς εὐχῆς τοῦτο γέγονεν, ἀλλὰ παρὰ τὴν προαιρεσιν τὴν αὐτοῦ.

β'. Ὁρές πῶς εὐχή ἀρκεῖ πρὸς σωτηρίαν ἡμῖν ἡ εὐχή, ἐν μή προσῃ τὸ κατ' ἐκείνους εἴσασθαι τοὺς νόμους, οὐκ τέθεικεν δι Χριστός; Τίνας δὲ τέθεικε νόμους;

[356] Υπὲρ τῶν ἔχθρῶν εὐχεσθαις, καὶ τῶν πολλὰ λυποῦντων. Καν μὴ τοῦτο ποιῶμεν, ἀπολύμεθα πάντας· καὶ δῆλον ἐκ τοῦ παραδείγματος τοῦ κατὰ τὸν Φαριταῖον. Εἰ γάρ οὗτος, οὐχὶ τὸν ἔχθρῶν κατευκάμενος, ἀλλὰ κενοδοξήσας μόνον, τοσαύτην ἔδειχη, τις μόνη τιμωρία τοὺς μακροὺς καὶ πολλοὺς κατὰ τὸν ἔχθρῶν ἀποτελοῦντας λόγους; Τι ποτε, θυμρωπε; Ιστηκας ευγγνώμην αἰτῶν ἀμαρτημάτων, καὶ θυμοῦ πληροῖς τὴν δικίουσιν; "Οτε πάντων ἡμερωτέρους εἶναι χρή. Δεσπότη διαλεγομένους, ὑπὲρ οικείων πλημμελημάτων παρακαλοῦντας, Θεον καὶ φιλανθρωπίαν καὶ συγγνώμην αἰτοῦντας, τότε ἀγριούμεθα, καὶ πρὸς θηριεθλαν ἐπίπτομεν, καὶ πικρίας τὸ στόμα πληροῦμεν; Καὶ πῶς δυνηθόμεθα, εἰπὲ μοι, τῆς σωτηρίας ἐπιτυχεῖ, σχῆμα μὲν ἱετῶν προβαλλόμενοι, δῆματα δὲ ἀπονοίας φέροντες, καὶ καθ' ἑαυτῶν παροξύνοντας τὸν Δεσπότην; Εἰστήθεις τὰ οικεῖα θεραπεῦσαι τραύματα, οὐχὶ τὸ τοῦ πληρούματος χαλεπώτερα ἐργάτασθαι· ἵλασμον καὶ πόδες ἐστιν, εὐχῆς καιρὸς καὶ στεναγμοῦ, οὐχὶ ὑργῆς δακρύων, οὐχὶ θυμοῦ, κατανύξεως, οὐχὶ ἀγανακτήσεως; Τι συγχέεις τὴν τάξιν; τι σαυτῷ πολεμεῖς; τι καταλύεις σου τὴν οἰκοδομήν; Τὸν εὐχέμενον πρὸς τὸν ἀλλῶν ἀπάντων θηρον ἔχειν χρή διάκονειν, κατετελμένον νοῦν, συντετριμένην καρδίαν· δὲ τῶν ἔχθρῶν καταβοῶν οὐχ δὲ δυνηθείτη τοῦτο κατορθώσαι ποτε· θυμοῦ γάρ ἐστι πεπληρωμένος, καὶ οὐχ οἶς τέ ἐστιν α ἔχειν κατετάλμενην διάκονον.

Μή τοινυν κατευχώμεθα τῶν ἔχθρων, ἀλλὰ μηδὲ τῶν κατορθωμάτων τῶν ἡμετέρων μνημονεύωμεν, ίνα μὴ πάθωμεν ὅπερ δι Φαριταῖος. "Ωπέρ γάρ ἀμαρτημάτων μεμνῆσθαι, καλὸν, οὐτε κατορθωμάτων ἐπιλέπθεσθαι, καλὸν. Τίνος ἔνεκεν; "Οτι δὲ μὲν τῶν κατορθωμάτων μνήμη πρὸς ἀλαζονεῖαν ἡμᾶς ἀπάλτει, δὲ τῶν ἀμαρτημάτων μνήμη καταστέλλει τὴν δικίουσιν καὶ ταπεινοῦ καὶ ἐκείνη μὲν φρευμοτέρους ποιεῖ, αὐτῇ δὲ σπουδιστέρους ἐργάζεται. Καὶ γάρ δοῖς μηδὲν νομίκουσιν ἔχειν καλὸν, προθυμούστοις γίνονται πρὸς τὸ κτήσασθαι τὰ καλά· οἱ δὲ πολλὴν ἐκείνοις ἀποτελεῖσθαι τὴν ἐμπορίαν ἡγούμενοι, θαρροῦντες τῇ ταύτης περιουσίᾳ, οὐκ δὲ πολλὴν ἐπιδίξαιτο σπουδὴν πρὸς τὸ πλείονα περιλαβέσθαι πάλιν.

γ'. Μή τοινυν μνησθῆται τῶν κατορθωμάτων, ίνα μνησθῇ αὐτῶν δι θεός. Λέγε γάρ, φίσι, τὰς ἀμαρτίας σου πρώτος, ίνα δικαιωθῆς. Καὶ πάλιν· Οὐ μὴ μητησθῶ τῷ ἀνομιῷ σου, φησί· στὸ δὲ μητησθῆτε. "Αλλὰ τίνος ἔνεκεν τοῦ τελώνου οὐτε ταχέως ἐπικρουσθεῖν δι θεός, τὸν δὲ Ἰσαάκ ἀφῆκεν εἰκοσιν ἐτη δεσεσθαι καὶ παρακαλεῖν αὐτὸν περὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, καὶ τότε ἐπένευσε τὰς εὐχαῖς τοῦ δικαίου· "Ανάγκη γάρ τῆς χθὲς διδασκαλίας ἀποδούναι οὐμέν τὰ λεπτάνα. Τίνος οὖν ἔνεκεν τοῦτο γέγονεν; "Ινα ἀπὸ μὲν τῶν κατὰ τὸν τελώνην μάθης τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Δεσπότου ταχέως ἐπακούσαντος, ἀπὸ δὲ τῶν κατὰ τὸν Ἰσαάκ μάθης τὴν ὑπομονὴν τοῦ διούλου βραδέως λαβόντος, καὶ οὐκ ἀποστάντος τῆς ἴκετηρίας· ίνα, καὶ ἀμαρτωλὸς γέ-

* Savl. οὐκ οἶν τέ δοτιν. Ila et Cod. 748.

*Beatus quippe, qui narrat in aurea mandatione (Eccl. 25. 12). Id nihil non ex plausibus laudibusve tantum, sed et ex iis quae fieri a vobis cernebam, persecutum est. Cum enim, ut adversus inimicos preces minime funderetis, vos cohortaretur, ac dicerem nos, dum id agimas, Deum irritare, ac legibus ejus alias contrarias ferre (dixit enim ipse, *Orate pro inimicis* [Math. 5. 44], at nos dum adversus inimicos oramus, petimus ab eo ut nostra legem ipse dissolvat), cum igitur haec et talia dicere, multos inter vos cernebam faciem percutientes et pectus, graviter ingemiscentes, manus in caelum tendentes, veniam a Deo propter ejusmodi preces fuisse postulantes. Tum vero ego sublati in caelum oculis Deo gratias egi, quod tam cito nobis doctrina sermo fructum protulisset. Ea quippe spiritualis seminis est conditio: non annis indiget, nec temporibus, nec diebus, sed si animam generosam invaserit, confessum spicam virentem et perfectam ostendit: quod et a vobis hesterno die peractum est. Compunctionis sermonem sparseram, et confessionis gemitus germinavit, gemitus multas bonorum divitias secum ferens. Nam si publicanus ille, cum pectus percutiendo dixisset, *Propitiatus es mihi peccatori* (Luc. 18. 13), plus quam Phariseus justificatus recessit, quantum nos apud Deum nobis conciliasse gratiam verissimile est, cum intra breve tempus tantam compunctionem ostenderimus? Tametsi publicano nihil est pejus: cum is improbiatis limes sit ultimus: quod utique Christus indicans in extremorum malorum exemplum meretrices ac publicanos semper in medium adducit. Est enim violentia quae libere confidenterque grassatur, rapiua sine reprehensione, impudens avaritia gennus, negotiatio a ratione aliena, insolens mercatura: attamen is qui inter tot mala vixerat, nudis verbis potuit tot probra delere, ac plura quam postularat accipere. Nam petierat quidem ille, *Propitiatus es mihi peccatori*, Deus autem non propitiatus tantum fuit, sed etiam illum supra Phariseum justificavit. Propterea inquit Paulus: *Ei autem, qui potest omnia facere superabundanter, quam peccatum, aut intelligimus* (Ephes. 3. 20). Atqui precatus est etiam Phariseus, et in templo stetit, et eundem Deum invocavit, et plura verba profudit, et ex gratiarum actione orationis exordium texuit. Unde igitur factum est, ut ille quidem ea quae habebat bona perdidit, hic autem eam gratiam ac fiduciam, quam non habebat sibi conciliaverit? Quod nimur orandi modus idem non esset. Nam ille quidem arrogans, fastus, superbisque totus plenus erat, hic vero multe probitatis et sequitatis: idcirco licet hic innumeris peccatorum sarcinis gravetur, omnes abjecit, et justificationem assumpit; ille autem qui plenam recte factorum, eleemosynarum, jejuniorum, navem reduxerat, tamquam scopulo cuiquam inania gloria superbisque temori affidens in ipso portu naufragium fecit: siquidem in oratione damnum pati, id vero est in porta naufragium facere. Non tamen id ex natura orationis, sed ex culpa voluntatis ejus evenit.*

2. *Precationis modus quis.* — Vides ad salutem ne-

bis orationem non sufficere, nisi simul ex legibus, quas talit Christus, oremitus? Quas porro leges ille tulit? Ut pro inimicis oremus, tametsi multis molestia nos afficerint. Ac nisi hoc praestemus, plane perimus: id quod ex Pharisei constat exemplo. Si enim iste cum non adversus inimicos oraaset, verum inanis gloria cupiditati solum addictus fuisset, tantam peccata sustinuit, quod sepplicem illos manet, qui longos multosque sermones producunt adversus inimicos? Quid facis, mi homo? Adstas, ut veniam peccatorum pestiles, et animam iracundia replies? Quando omnium mitissimos esse nos oportet, dum alloquinmur dominum, dum pro delictis oramus, misericordiam, clementiam, ac veniam implorantes, tum excandescimus, in feritatem devolvimur, et os nostrum felle complemus? Quo pacto, queso, poterimus salutem adipisci, cum supplicium speciem pra nobis seramus, verba superborum efferaamus, et in nos Dominum irritemus? Ingressus es, ut propria vulnera curares, non ut propinquai vulnera redderes acerbiora. Propitiationis tempus est, orationis tempus, ac gemitus, non iracundiae: lacrymarum, non excandescitiae: compunctionis, non indignationis. Cur confundis ordinem? cur tibi ipsi repugnas? cur sedicium tuum diruis? Hominem qui orat, ante alia omnia miti animo esse oportet, modestia mente, corde contrito: qui vero clamat adversus inimicos, numquam illud poterit obtinere: quippe qui sit irae plenus, neque modestia possit mentem in officio continere.

Peccatorum meminisse, recte factorum obliisci oportet. Cur esset sterilis uxor Isaac; cur sterilitas partus praeceperit. — Ne igitur adversus inimicos preces fundamus, sed neque recte factorum memores nostrorum simus, ne nobis id accidat, quod Phariseo. Nam quemadmodum peccatorum recordari bonum est, ita recte factorum bonum est obliisci. Quam tandem ob causam? Quoniam recte factorum quidem memoria nos in superbiam erigit, peccatorum autem memoria mentem deprimit atque humilem reddit: atque illa quidem negligenter efficit, ista vero diligenter nos reddit. Nam qui nibil sibi esse boni arbitrantur, alacriores ad acquirenda bona sunt: qui vero multum sibi repositum questum existimant, his opibus confidentes non magnum studium praferunt ad plura sibi deinceps comparanda.

3. Noli ergo recte factorum meminisse, ut meminerit illorum Deus. *Dic enim peccata tua primus, ut justificeris* (Hesoi. 43. 26), et rurus: *Iniquitatum tuorum non recordabor, inquit: si tu recordare* (Ib. v. 25). Sed quam tandem ob causam publicanum tam cito exaudivit Deus, Isaac autem viginti annos orare permisit, eique pro uxore sua supplicare, ac tum demum justi precibus annoit? Sunt enim vobis hesternae doctrinae reliqua persolvenda. Quam igitur ob causam id accedit? Ut ex iis quae publicano evenerunt, Domini benignitatem cognoscas: ex iis autem, quae Isaac evenerunt, patientiam servi cognoscas, qui tarde accepit, et precari non destitit; ut licet peccator sis, non desperes: licet justus sis, non effearis.

Non est opus valentibus medico, sed male habentibus (Matth. 9. 43). Male habebat publicanus; propterea cito manus illi porrexit: Isaac autem robustior erat; propterea reliquit ipsum, et patientiam ejus augeret. Sed haec quidem ex abundantia a nobis sint dicta. Cur autem uxor sterilis esset, opera pretium fuerit ea narrare: ut, cum virginem videris faciam esse matrem, credere non recuses: ut, cum dixerit tibi Iudas, Quo pacto peperit Maria? dicas illi, Quo pacto peperit Sarra, et Rebecca, et Rachel? Cum enim mirabile quidquam magnumque fuerit evesturum, multa precurrunt figurae. Et quemadmodum cum Imperator ingreditur, precurrunt milites, ne subito ab imparatis excipiant: ita cum insolitum futurum esset miraculum, precedunt figurae, ut nos prius exercitati ac dispositi non subito alieni huciremus, nec rei praeter expectationem vim territi novitate obatapescamus. Hoc et in morte. Praecessit Jonas, et mentem nostram exercuit. Ut enim illum post tres dies cetus evomuit, cum in eo proprium et conveniens non reperisset alimento: proprium quippe coeveaniensque mortis alimento est peccati natura: inde nata est, inde corrobora est, inde etiam alitur. Ut igitur in nobis, si quando lapidem deglutivimus imprudentes, tuus quidem primum illum via stomachi concoquere aggreditur: cum vero cibum minime sibi proprium comperrit, ubi diutius vim suam concoquendi illi applicat, non illum corruptit, sed virtutem suam perdit: unde nec priorem cibum potest continere, sed defossa cum ipso illum quoque non sine gravi dolore evomit: ita quoque in morte accidit. Lapidem angularem degluttit, neque concoquere ipsum potuit; omnis ejus virtus elanguit: propterea cum ipso reliquum quem habebat cibum ejicit, dum hominum naturam simul evanuit. Neque enim deinceps illam in finem poterit continere. Propterea steriles quoque praecesserunt, ut etiam partus fides fieret; vel potius non modo ut fides partus fieret; sed si exacte examinare velimus, ipsius etiam mortis figuram sterilitatem suisse reperiemus.

4. Sed attendite: subtile namque est quod dicimus: quippe dicturi sumus quo pacto ad fidem resurrectionis nos uteri Sarras sterilitas quasi manu ducat. Quoniam igitur pacto manu dicit? Quemadmodum illa cum esset mortua beneficio Dei suscitata est, et Isaaici corpus vivum germinavit: sic cum esset mortuus Christus, propria virtute resurrexit. Neque violentam esse nostram expositionem, audi qua ratione Paulus testetur. Cum enim de Abraham dixisset: *Non consideravit mortuum enarrare Sarra, sed confortatus est fide dans gloriam Deo, plenissime sciens, quis quicunque promisi, potens est et facere* (Rom. 4. 19-21): hoc est, efficeri ut ex corporibus mortuis silius vivus enascatur: deinde ab illa fide, ut ad hanc nos deduceret, adjectit: *Non est scriptum tantum properter ipsum, quia reputatum est illi: sed et proper nos* (Rom. 4. 23-24). Ad quid? *Quibus reputabitur, inquit, credentibus in eum, qui suscitavit Iesum Dominum nostrum a mortuis.* Quod autem dicit, est ejusmodi. Isacum ex mortuis corporibus excitavit: sic

etiam Filium suum qui mortua erat suscitavit. Vnde alterius etiam rei symbolum suisse sterilitatem cogosceret? Multitudinem fidelium pariter erat Ecclesia: et igitur credere minime recessares quo pacto insecura, infragifera, sterilis peperiret, praecessit ea, quae natura sterilis erat: quae sterili voluntati viam praeueniret, et Sarra facta est Ecclesia figura. Nam ut illa cum sterilis esset, peperit in senecta: ne et ista cum sterilis esset, novissimis temporibus peperit. Atque hoc verum esse, quo pacto Paulus testetur audi: *Nos autem sumus liberae filii* (Gal. 4. 51). Cum enim figura sit Ecclesia Sarra, quae libera est, idcirco addidit, nos liberae filios esse. Et rursus: *Itaque, fratres, secundum Iosac promissionis filii sumus* (Gal. 4. 28). Quid est hoc, *Promissionis?* Quemadmodum illum natura non peperit, sic neque nos natura peperit, sed gratia Dei. Et rursus: *Quae autem sursum est Jerusalēm libera est, quae est mater nostra* (Gal. 4. 28), hac est autem Ecclesia. Acceditis enim ad Sion montem, inquit, et civitatem Dei viventis, Jerusalēm celestem, et Ecclesiam primitivarum (Hebr. 12. 22). Si ergo superna Jerusalēm est Ecclesia, porro Jerusalēm superna figura est Sarra, prout dixit, *Dux sunt, nra quidem in servitatem generans, quae est Ager: quae autem sursum est Jerusalēm libera est, quae est mater nostra* (Gal. 4. 24-26): manifestum est Jerusalēm, quae sursum est, figuram esse Sarram habita ratione partus ac sterilitatis.

5. Scio subtiliora esse quae diximus: sed si attendamus, nihil eorum nos effugiet, quae dicunter. Hi ergo pleniores mysteriorum sunt dogmatumque sermones: sed si lubet accommodatiorem ad mores eam illis proferemus. Sterilis erat uxor, ut castitatem mariti cognoscas: quod nec illam expulerit, tametsi tam id lex nulla prohiberet, neque alteram ductam praeter liberam introduxit: quod tamen faciunt multi querendorum specie liberorum, ut luxuriam suam explicant, et has ejicunt, illas introducunt: alii quoque palices in eas armant, et insinuatis pugnias ac rixas domos compleant. At non ita justus ille: sed quietes erat data sibi a Deo uxore contentus, ac natura. Dominum precabatur, ut naturae vincula solveret, neque uxori exprobravit. Unde vero constat cum non exprobasse? Ex ipsa Scriptura. Si exprobrasset, hoc quoque Scriptura dixisset, neque lacuisset: siquidem ei praeclara facinora, et vicia justorum commiserat, ut haec fugiamus, illa amulemur. Cum igitur apud filium ejus nurus ipsius Rachel lamentaretur, et ille objurgaret, expressit utrumque, nec celavit Scriptura. Cum enim dixisset: *Da mihi liberos: si autem non morieris: quid ille ait? Numquid Deus ego, qui privavit te fructu ventris? Da mihi liberos* (Gen. 30. 1. 2). Mulieris postulatio, et a ratione aliena. Marito dicens, *Da mihi liberos, et natura Dominum pratermissus?* Idcirco et ille cum illam increpando respondisset, absurdam ejus petitionem repressit, et a quo petendum esset edocuit. At non ita iste, neque tale quidquam ipse dixit, neque apud istum illa conquesta est aut lamentata.

Quid praedicta nos doceant. A beneficio atque praestiti-

μὴ ἀπογνῶς, καὶ δίκαιος ἡς, μὴ ἀκαρδῆς. [357] Οὐ δολεῖτε οἱ ισχύοντες λαροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες. Κακῶς εἶχεν ὁ τελώνης· διὰ τοῦτο ταχίλως αὐτῷ ὥρεξε χείρα· ὃ δὲ Ἰσαὰκ ἰσχυρότερος ἦν, καὶ διὰ τοῦτο αὐτὸν εἰσεν, ἵνα αὐτοῦ τὴν ὑπομονὴν ἐπιτελέη. Ἀλλ' οὗτος μὲν ἐκ περιουσίας ἡμῶν ὁ λόγος εἰρήθων. Τίνος δὲ ἔνεκεν ἡ γυνὴ στέρα ἦν ἀναγκαῖον εἰσεῖν, ἵνα, ὅταν ἴσης Παρθένον μητέρα γινομένην, μὴ ἀπιστήσῃς· ἵνα, ὅταν εἴπῃ σοι ὁ Ιουδαῖος, Πῶς ἔτεκεν ἡ Μαρία; εἰπῆς αὐτῷ, Πῶς ἔτεκεν ἡ Σάρφα, καὶ ἡ Φεβέρικα, καὶ ἡ Ραχὴλ; "Οταν γάρ μὲλλῃ τι θευματόν καὶ μέγα τινεσθαί θάνατον, πολλοὶ προτρέχουσι τύποι. Καὶ καθάπερ βασιλέως σισίντος, προτρέχουσι στρατιῶται, ὡς τι μὴ ἀθρόον ἀπαρασκευάστως δέξασθαι τὸν βασιλέα· οὕτω καὶ θαύματος μέλλοντος γίνεσθαι περιστήσουν, προτρέχουσι τύποι, ὡς τε τῆς ήματος προμελετήσαντας μὴ καταπλαγῆναι ἀθρόον, μηδὲ ἐκπίπτειν τῷ παραδίψῳ τοῦ γινομένου. Τοῦτο καὶ ἀπὸ τοῦ θανάτου. Προσδέραμεν Ἰωνᾶς, καὶ ἀγύμνασεν ἡμῶν τὴν διάνοιαν. Καθάπερ γάρ ἐκεῖνον μετὰ τρεῖς ἡμέρας· τὸ κῆτος ἡμεσεν α., οὐχ εὑρὼν ἐν αὐτῷ τὴν οἰκεῖαν τροφὴν καὶ κατάλληλον· οἰκεῖα γάρ τροφὴ καὶ κατάλληλος θανάτου τῆς ἀμαρτίας ἡ φύσις· ἐντεῦθεν ἐτέχθη, ἐντεῦθεν ἐρριζώθη, ἐντεῦθεν καὶ τρέφεται. Καθάπερ οὖν ἐφ τῷμων, ἐπιειδὸν ἀθροὶ καταπιώμεν οὐκ εἰδότες, τότε μὲν πρώτον ἐπιχειρεῖ πάκιον τοῦτον ἡ τοῦ στομάχου δύναμις· ἐπειδὴν δὲ ενρῃ ἀλλοτρίων αὐτῷ οὕσαν τροφὴν, διμήτησασα ἐπὶ πλέον αὐτῷ τῇ πεπτικῇ δυνάμει, ἐκείνον μὲν οὐ διαφύειρε, τὴν δὲ ἐκυτῆς ἀπόλλουσιν ισχὺν, οὗτον οὐδὲ τὴν προτέραν δύναται καταπιέσαι τροφὴν, ἀλλὰ ἀτονήσασι κάκεντον αὐτῷ συνεξεμεῖ μετὰ πολλῆς τῆς ἀδύνης· οὕτω καὶ ἀπὸ τοῦ θανάτου γέροντος. Κατέπιε τὸν λίθον τὸν ἀπρογναίαλον, καὶ οὐκ ἰσχυσεν αὐτὸν τέκαι· ἥσθινησεν αὐτοῦ πάσα τὴν δύναμις· διὰ τοῦτο μετ' αὐτοῦ καὶ στὴν λοιπὴν, ἥν εἰχε, συνεξέβαλε τροφὴν, τῶν ἀνθρώπων συνεξεμέστας τὴν φύσιν. Οὐδὲ γάρ ταύτην κατασχεῖν δυνήσται λοιπὸν εἰς τέλος. Λιὰ τοῦτο καὶ αἱ στέραι προσδέραμον, ἵνα ὁ τόκος πιστωθῇ· μέλλον δὲ οὐκ ἵνα ὁ τόκος πιστωθῇ μόνον, ἀλλ' ἀπὸ ἀκριβῶν ἔξετάσωμεν, καὶ αὐτοῦ τοῦ θανάτου τὴν στέραιν τύπον οὔσαν εὐρήσομεν.

δ'. Ἀλλὰ προσέχετε· λεπτὸν γάρ τὸ ρήθησόμενον· μέλλομεν γάρ ἀρεῖν, πῶς πρὸς τὴν πίστιν τῆς ἀναστάσεως ἡμᾶς ἡ μήτρα τῆς Σάρφας στειρωθεῖσα χειραγωγεῖ. Πῶς οὖν ἡμᾶς χειραγωγεῖ; Καθάπερ αὕτη νεκρὴ οὐσα ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος ἀνέστη, καὶ οὐσα ἐβλάστησε ζῶν τὸ τοῦ Ἰσαὰκ ὄντων καὶ ὁ Χριστὸς νεκρωθεὶς ἡγέρθη τῇ οἰκείᾳ δυνάμει. Καὶ διὰ οὐ βεβλαστεῖ τὸ εἰρημένον, ἀκούσον αὐτοῦ τοῦ Παύλου λέγοντος· Εἰπὼν γάρ περὶ τοῦ Ἀβραὰμ, διὰ οὐκ ἐνεργότες τὴν νέκρωσιν τῆς μήτρας Σάρφας, ἀλλ' ἐνεδυραμώθη τῇ πίστει, δοὺς δόξαν τῷ Θεῷ, καὶ πληροφορηθεὶς διὰ ἐπιγραφῆς τοῦ θεοῦ· οὐδὲ μάλιστας μετέπειτα λέγει· τῶν δεκαίων, καὶ τὰ ἀλιτώματα, ἵνα τὰ μὲν φύγωμεν, τὰ δὲ ζηλώσωμεν. "Οτε γοῦν πρὸς τὸν οὐλὸν αὐτοῦ ἡ νύμφη ἡ Ραχὴλ ἀπωδύρετο, κάκενος ἐπέπληξεν, ἀμφὶτερα τέθεικε, καὶ οὐκ ἀπέκριψεν ἡ Γραφὴ· Ἐπειδὴ γάρ εἶπε, Δός μοι τέκνα, εἰ δὲ μή, ἀποδαροῦμαι, τί φησιν ἐκείνος; Μή Θεὸς ἔγω, δες διτέραν σε παρκοῦ κοιλίας; Δός μοι τέκνα. Γυναικῶνς ἡ αἰτησίς καὶ ἀλλγιστος. Τῷ ἀνδρὶ λέγεις, Δός μοι τέκνα, παραδραμοῦσας τὸν τῆς φύσεως Δεσπότην; Διὰ τοῦτο καὶ ἐκείνος πληγετικῶρον ἀποκρινόμενος κατέστειλεν αὐτῆς τὴν μλογον [359] αἰτησιν, καὶ ἐδίδαξε παρὰ τίνος δει αἰτεῖν, Ἀλλ' οὐχ οὕτως, οὔτε αὐτὸς οὐδὲν τοιοῦτον εἶπεν, οὔτε ἐκείνη πρὸς τοῦτον ἀπωδύρατο καὶ ἐθρήνησεν.

"Ἐντεῦθεν σωφροσύνην παιδεύσμεθα καὶ πίτιν. Τὸ

^a Savili. in marg. hanc conjicit apodosia : οὕτω τὸ γυνία τὸν Χριστόν. ^b Cod. 748 textui nostro consonat. ^c Iōnōn autem dedit Savili.; Moulf. et cod. 748 εὐρών. Edij.

ἀνίστησ, νεκρὸν γενόμενον. Βούλει καὶ ἐπέρι περίγματος μαθεῖν σύμβολον οὖσαν τὴν στέραιν; "Ημελλον τῇ Ἐκκλησίᾳ τὸ πλῆθος ἀποκυῆσαι τὸν πιστῶν πιστῶν. Ιν' οὖν μὴ ἀπιστῆσι, πῶς ἡ ἀγορα, ἡ ἀκαρπος, ἡ στέρα εἴτε προσλαβεῖν ἡ φύσις στέρα, προσδοκοῦσα τῇ προαιρέσι στέρα, καὶ τῇ Σάρφᾳ τῆς Ἐκκλησίας ἐγένετο τύπος. "Μοτερ γάρ ἐκεῖνη στέρα οὖσα ἔτεκεν ἐν γῆρᾳ, οὕτω καὶ αὐτὴ στέρα οὖσα ἔτεκεν ἐπ' ἐσχάτων τῶν καιρῶν. Καὶ διὰ τοῦτο διετίθεται Παύλου λέγοντος· Ἡμεῖς δὲ τῆς ἀλευθέρας τέκνα ἐσμέν. Ἐπειδὴ γάρ τῇ Σάρφᾳ τύπος διετίθεται τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ἀλευθέρα, διὰ τοῦτο ἐπιγαγέν, διὰ Τῆς ἀλευθέρας τέκνα ἐσμέν. Καὶ πάλιν· Ἄρα, ἀδελφοί, κατὰ Ἰσαὰκ ἐπαγγελλαῖς τέκνα ἐσμέν. Τί οὖτι, Ἐκαγγελλαῖς; "Ποτερ ἐκεῖνον οὐκ ἔτεκε φύσις, οὐδὲ ἡμᾶς φύσις ἔτεκεν, ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ. Καὶ πάλιν· Ἡ δὲ ἀριθμὸς Ἱερουσαλήμ ἀλευθέρα διετίθεται, ητος διετίθεται μήτηρ ἡμῶν· αὐτῇ δὲ οὖτιν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Προσελιηλύθατε τὰρ Σιών δρει, φησι, καὶ στέλει Θεού λύτρος, Ἱερουσαλήμ ἐπουρατίψ, καὶ Ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων. Εἰ τοινυν δικαὶος Ιερουσαλήμ ἡ Ἐκκλησία διετίθεται, τῆς δὲ δικαὶος Ἱερουσαλήμ τύπος διετίθεται τῇ Σάρφᾳ, καθὼς εἰπεν, διὰ Διονύσιον, μία μὲν εἰς δουλειῶν γερρώσα, ητος διετίθεται Ἄρα· οὐ δὲ δικαὶος Ἱερουσαλήμ ἀλευθέρα διετίθεται, ητος διετίθεται μήτηρ ἡμῶν, εὐδηλον δι τῆς δικαὶος Ιερουσαλήμ τύπος, δι τῆς δικαὶος Σάρφας κατὰ τὸν τόκον καὶ τὴν στέραιν.

ε'. Οἶδα διετίθεται τὰ εἰρημένα· ἀλλ' ἐὰν λάθωμεν ^a, οὐδὲν ἡμᾶς παραδραμεῖται τῶν λεγομένων. Οὔτοι μὲν οὖν μυστικώτεροι καὶ δογματικώτεροι οἱ λόγοι· εἰ δὲ βούλεσθε, καὶ ήθικώτερον μετὰ τούτων ἔρω. Στέρα δὲ τῇ γυνῇ, ἵνα μάθῃς τοῦ ἀνδρὸς· τὴν σωφροσύνην· διετίθεται τῇ γυναικὶ ἐξεβαλε, καίτοι οὐδενὸς τότε κωλύοντος νόμου, οὔτε ἐπέρι παντὸν λαθὼν, τῇ ἀλευθέρᾳ ἐπεισιγαγέν· δηδὴ πολλοὶ ποιοῦσι προφάσει παιδοποιίας, τὴν ἀσέλγειαν τὴν ἐκυτῶν πληροῦντες, καὶ τὰς μὲν ἀκαθάλλοντες, τὰς δὲ εἰσάγοντες· οἱ δὲ καὶ παλλακίδες ἐποπλίζοντες, καὶ μυρίων τὰς οἰκίας πληροῦντες πολέμων. Ἀλλ' οὐκ ἐκεῖνος δὲ δικαίως οὕτως, ἀλλ' ἐμένει στέραιν τὴν κληρωθεῖσαν αὐτῷ πάρα τὸν Θεοῦ γυναικά, καὶ παρεκάλει τὸν τῆς φύσεως Δεσπότην διορθώσαι τῆς φύσεως τὸ δεσμό, καὶ οὐκ ἀνελθεῖσα τῇ γυναικὶ· Καὶ ποθεν, διετίθεται τῇ Γραφῇ καὶ τοῦτο, καὶ οὐκ ἀσιώπησε· καὶ γάρ τὰ κατορθώματα λέγει· τῶν δεκαίων, καὶ τὰ ἀλιτώματα, ἵνα τὰ μὲν φύγωμεν, τὰ δὲ ζηλώσωμεν. "Οτε γοῦν πρὸς τὸν οὐλὸν αὐτοῦ ἡ νύμφη ἡ Ραχὴλ ἀπωδύρετο, κάκενος ἐπέπληξεν, ἀμφὶτερα τέθεικε, καὶ οὐκ ἀπέκριψεν ἡ Γραφὴ· Ἐπειδὴ γάρ εἶπε, Δός μοι τέκνα, εἰ δὲ μή, ἀποδαροῦμαι, τί φησιν ἐκείνος; Μή Θεὸς ἔγω, δες διτέραν σε παρκοῦ κοιλίας; Δός μοι τέκνα. Γυναικῶνς ἡ αἰτησίς καὶ ἀλλγιστος. Τῷ ἀνδρὶ λέγεις, Δός μοι τέκνα, πληγετικῶρον ἀποκρινόμενος κατέστειλεν αὐτῆς τὴν μλογον [359] αἰτησιν, καὶ ἐδίδαξε παρὰ τίνος δει αἰτεῖν, Ἀλλ' οὐχ οὕτως, οὔτε αὐτὸς οὐδὲν τοιοῦτον εἶπεν, οὔτε ἐκείνη πρὸς τοῦτον ἀπωδύρατο καὶ ἐθρήνησεν.

^a Cod. 748 κάμωμεν.
^b Cod. 748 ἀλλ' οὐχ οὗτος οὔτε αὐτ., φησι εἰς conjectura Savillii.

μέν γάρ θεηθῆναι τοῦ Θεοῦ, τὴν πίστιν αὐτοῦ δελχυνοῦ· τὸ δὲ μήτηρα εἰκόνα τὴν γυναικα, τὴν σωφροσύνην ἡμῖν καθίστησι φανερόν· τὸ δὲ μήτηρα εἰκόνα, μήτηρ ἀπογνῶνται, καὶ τὴν ὑπομονὴν καὶ τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν πολλὴν ἐπιείκειαν καὶ τὴν φιλοστοργίαν τὴν πρὸς τὴν γυναικα δηλῶν ποιεῖ. Οὐδὲ γάρ, καθάπερ πολλοὶ ποιοῦσι νῦν ἐν ταῖς τοιαύταις περιστάσεσιν εἰς μαγγανεῖας καὶ γοναῖες καταφεύγοντες, τὰ περιττὰ ταῦτα καὶ ἀνόητα καὶ βλαβερά, καὶ ψυχὴν ἀπολλύντα, ἐκεῖνος ἐποίησεν, ἀλλὰ ἀπάντα ταῦτα ἄρετες, καὶ πάνταν τῶν ἀνθρωπίνων καταγελάστας, πρὸς τὸν τῆς φύσεως Δεσπότην τὸν δυνάμενον ταῦτα διορθοῦν μόνον ἀνέδραμεν.

ζ'. Ἀκούετε ταῦτα, ἀνδρες, πειθεύθητε, γυναικες, μιμησώμεθα τὸ δίκαιον ἀπαντες. Μῆδον ἔστω γυναικὶ ἀνδρὸς τιμώτερον, μηδὲν ἀνδρὶ γυναικὶς ποθεινότερον. Τοῦτο πάντων ἡμῶν συγκρατεῖ τὴν ζωὴν, τὸ δόμουντον γυναικες πρὸς ἀνδρα· τοῦτο συνέχει τὸν κόσμον ἀπάντα. Καθάπερ γάρ τοῦ Θεοῦ λουσαλεύνεται, πᾶσα η ὀλοκοδομή καταφέρεται· οὕτω καὶ γάμῳν στασιαζόντων, ἀπας δ βίος ἡμῶν ἀνατρέπεται. "Ορα γάρ· διόδης ἐκ τῶν πόλεων συνέστηκεν, αἱ πόλεις ἐκ τῶν οἰκιῶν, αἱ οἰκίαι ἐξ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. "Αν τοιν ἐπεισθῆτη πόλεμος μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν, εἰς τὰς οἰκίας εἰτῆλθεν διόλεμος· τούτων δὲ ταραττομένων, καὶ αἱ πόλεις ἀνάστατοι γίνονται· πόλεων δὲ στασιαζόντων, καὶ τὴν οἰκουμένην πᾶσαν ἀνάγκη ταραχῆς ἀποκεπλήσθαι, καὶ πολέμου, καὶ μάχης. Διὰ τοῦτο δ Θεὸς πολλὴν ἐπίλησε τοῦ πράγματος τοῦτον τὴν πρόνοιαν· διὰ τοῦτο οὐκ ἀφίσιον ἐκβαλεῖν γυναικα, ἀλλὰ η ἀπί πορνετὴ μόνον. Τί οὖν διὸ λοιδόρος ή, φησιν, διὸ δαπανηρὸς καὶ πολυτελῆς, καὶ μυρία ἕπεται ἐλαττώματα ἔχῃ; Φέρε πάντα γενναιῶς, καὶ μή ἐκβάλῃς διὰ τὰ ἐλαττώματα, ἀλλὰ διόρθωσον τὰ ἐλαττώματα. Διὰ τοῦτο κεφαλῆς ἐπέχεις χύρων, ίνα εἰδῆς θεραπεύειν τὸ σῶμα. Καὶ γάρ τὸ σῶμα τὸ ἡμέτερον, καὶ μυρία ἔχῃ τραύματα, οὐδὲ ἀποτέμνομεν τὴν κεφαλήν. Μή τοιν μηδὲ τὴν γυναικα ἀποτέμνῃς ἐκτοῦ· ἐν τάξει γάρ ἡμῖν ἔστι τοῦ οὐρανοῦς ἡ γυνή. Διὰ τοῦτο καὶ δικάριον Παῦλος ἔλεγεν· Οἱ ἀνδρες οὐτεως ἀγελιούσιν ἀγαπᾶν τὰς γυναικας. ὡς τὰς ἑαυτῶν σώματα. Καὶ πρὸς τὰς γυναικας δὲ διάτος νόμος ἡμῖν· ὡς τὴν ἑαυτῆς φύλει κεφαλήν, ὡς γύναις· καὶ εἰ τιμᾶς, οὐτα τίμα τὸν ἀνδρα· οὐ γάρ εἰκῇ τοσοῦτον μπέρ τοῦ πράγματος ποιούμεθα λόγον. Οίδα τῶν ἀγαθῶν ἀετίων ἔστι, τὸ γυναικα πρὸς ἀνδρα μή διχοστατεῖν· οΐδα δον κακῶν ἔστιν ὑπόθεσις, ὅταν οὗτοι πρὸς ἐαυτοὺς διαστασιάζωσι. Τότε γάρ οὐ πλοῦτος, οὐκ εὐπαιδία, οὐ πολυπαιδία, οὐκ ἀρρή καὶ δυναστεία, οὐδέξια καὶ τιμή, οὐ τρυφή καὶ πολυτέλεια, οὐκ ἀλλήτες εὐπραγία δύνανται ἀν εὑρεψαν ποτε γυναικα η ἀνδρα, δον πρὸς ἀλλήλους ζυγομαχῶσι.

ζ'. Τοῦτο δὴ πρὸ τῶν διλλων ἀπάντων σπουδάζωμεν. Ἐλαττώματα ἔχει η γυνή· Ποίησον διότε ἐποίησεν [360] δ ισαάκ· δεήθητε τοῦ Θεοῦ. Εἰ γάρ οὗτος τῇ καρτερείᾳ τῆς εὐχῆς φύσεως ἐλυτε πίεωσιν, πολλῷ μᾶλλον τιμές προσιρέσσως ἐλαττώματα διορθώσει δυνησόμεθα, τὸν Θεὸν συνεχῶς παρακαλοῦντες. Ἐάν ιη σε δ Θεὸς διὰ τὸν αὐτοῦ νόμον καρτεροῦντα, καὶ

φέροντα γενναιῶς τῆς γυναικεᾶς τὰ ἀμαρτήματα, συνεργάζεται σοι τῆς διδασκαλίας, καὶ μισθὸν τοι δώσει τῆς ὑπομονῆς. Τί γάρ οἰδας, γύρου, εἰ τοῦ μνήματα σώσεις; Μή διπολάρις δι, φησι, μηδὲ διπολαπίσσεις. Συμβαίνει γάρ αὐτήν καὶ σωθῆναι· διὸ δὲ ἀπόρθετος μένη, οὐδὲν μισθὸν οὐκανέτας τῆς ὑπομονῆς" ἐάν δὲ ἐκβάλῃς, διὸ πρώτον ήμαρτες, τὸ πάρεσθήναι τὸν νόμον, καὶ μοιχὺς κρίνεσθαι παρὰ τῷ Θεῷ· "Ος γάρ διὸ ἐκβάλῃ τὴν γυναικα σύντοῦ, φησι, παραστέσθητος πορνείας, σουσι αὐτήν μοιχευθῆναι. Παλλάκις δὲ καὶ διέραν χαλεπωτέραν ἐκείνης λαβὼν, τὴν μὲν ἀμαρτίαν ετργάσω, δικαπαύσας δὲ οὐκ ἀπέλαυσας. "Αν δὲ καὶ κρίσσων λάβῃς, οὐκ ἀφίσιοι σοι τὴν ἔδοντην ἀκέραιον είναι τὴν δικαίωσας, διὰ τὴν ἔκρεσιν τῆς προτέρας, λογιζομένης σοι μοιχείας· μοιχεία γάρ ἔστι τὸ τὴν προτέραν ἀφένειν. "Οταν οὖν ιης δικαίωσαν τινὰ συμπεσούσαν, διὸ δὲ τέλος, η ἐν τῷ γέμῳ, διὸ τοῦτον ἔστρεψε πραγμάτων καταστάσει, παρακάλει τὸν Θεόν· αὐτῇ γάρ μην λύσις ἔστιν ἀρίστη τῶν συμβινόντων ἡμῖν δεινῶν. Καὶ γάρ μάχη τῆς εὐχῆς τὸ δόπλον ἔστι. Τούτο καὶ πολλάκις είπον, καὶ νῦν λέγω, καὶ λέγων οὐ παύσομαι· καὶ δικαίωλος· ὑπερήχης, βλέπε πρὸς τὸν τελώνην τὸν μηδὲποτεχόντα, τὸν τοιαῦτα ἀμαρτήματα ἀπονιψόμενον. Βούλει μαθεῖν δον ἔστιν εὐχή; Οὐδὲν δονεις τοσοῦτον φύλα πρὸς Θεὸν, δον εὐχή. Καὶ οὐκ ἐμὸς δ λόγος· οὐ γάρ διενιμησα τοσοῦτον πράγμα ἀπὸ τῆς ἀμαρτίαν γνώμης ἀποφήνασθαι· ἀκουσσεν ἐκ τῶν Γραφῶν πάς. δον οὐκ ξυνοι φύλα, ξυνοιεν εὐχή. Τίς δοτεις δὲ δύω, φησι, δε δεξιει φύλοι, καὶ διδών εἰση αὐτῷ· Ἐκεῖρε, χρῆσόν μοι τρεῖς δρότους· ἀκείνους διοκριθεὶς ἀρει αὐτῷ· Ἡ θύρα μετέστιαται, τὰ καυδα ἐξ τῆς κατηγης ἔστε· μή μοι μάσκους αὔρεχε. Λέτω τῷρ δύμην, ει καὶ διὰ τὸ εἶναι φύλοις αὐτοῦ μή δώσει αὐτῷ, διὰ δὲ τὴν δραΐδειαν αὐτοῦ δώσει αὐτῷ· Εἰ καὶ η φύλα μή ἐργάσεται, φησι, τοῦτο, διλλή δη προσεδρεία ἐργάσεται, δον η φύλα οὐκ ξυνοι. Καὶ τοῦ τοῦτο γέγονεν; Ἐπὶ τοῦ τελένου. Οὐδὲ γάρ ήν τῷ Θεῷ φύλος δ τελώνης· διλλή διενέντο φύλος· ὥστα καὶν ἔχθρος ής, τῇ προσεδρείᾳ γενήτη φύλος. "Ορα καὶ τὴν Συριρούσσαν, καὶ ἀκουσσεν τί φησι πρὸς αὐτήν· Οὐδὲ ἔστι καὶδρ λαβεῖν τὸρ δρότον τῶν τέκνων, καὶ δοῦναι τοῖς κυναροῖς. Καὶ ταῦς ἐποίησεν αὐτὸν, ει μή ἔστι καλόν; Τῇ προσεδρείᾳ αὐτὸν ἐποίησεν η γυνή καλόν· ίνα μάθης, δι τὸν οὐκ εἰμὲν ἁξιοι, γινόμεθα ἁξιοι, δι τῆς προσεδρείας.

[361] η'. Ταῦτα εἴπον ίνα μή λέγῃς δι τάμαρταδες εἰμι, ἀπαρθητιστός είμι, οὐκ ἔχω εὐχήν. Έκεῖνος έχει παρθητιστὸν δ μη νομίζων έχειν παρθητιστὸν· ὥς δ νομίζων παρθητιστὸν έχειν, ἀπώλεσε τὴν παρθητιστὸν, καθάπερ δ Φαριζαίος· δ δε γομίζων έπειρημάτων καὶ παρθητηστὸν, οὗτος μάλιστα εἰσακουσθήσεται, καθάπερ δ τελώνης. "Ορα πόσα ἔχεις παραδείγματα, τὴν Συριρούσσαν, τὸν τελένην;

glia duellandum. Conjuges se invicem diligant necesse est.—Hinc castitatem docemur simul et fidem. Nam cum Deum precetur, fidem ejus hoc indicat: cum vero nequaquam uxorem ejiciat, id ejus manifestam reddit castitatem: cum autem non exprobret, neque desperet, id patientiam ejus et animi moderationem, multamque modestiam et amorem erga uxorem ostendit. Neque enim, quemadmodum nunc multi facilitant, qui in eis modi scrupulis ad beneficia prestigiasque confingunt, illa superfina, instilia, noxia, animaque letifica ille fecit, sed omnia omniibus his, concilique contemptis rebus humanis, ad naturae Dominum, qui poterat his solas mederi, recurrit.

6. Audite hæc, mariti, discite, uxores, imitemur iustum omnes. Nihil pluris faciat uxor, quam virum: uibil magis vir diligat, quam uxorem. Hoc omnium nostrum vitam tuerit, uxorem cum viro concordare: hoc mundum continet universum. Nam quemadmodum concusso fundamento totum corruit aedificium: sic etiam cum dissidia inter conjuges oriuntur, tota vita nostra subvertitur. Vide namque: mundus ex urbibus constat, urbes ex domibus, ex viris ac uxoriibus domus. Si igitur inter viros et uxores pugna consurgat, dum ista turbantur, etiam urbes evertuntur: quod si urbes turbentur, universum etiam orbem omnino necesse est tumultibus, bellis, pugnisque compleri. Propterea Deus istius rei maxime curam gerit; propterea uxorem ejici non sinit, præterquam ob solam fornicationem. Quid igitur si contumeliosa sit, dicet aliquis, si profusa sit et sumptuosa, et innumeris alijs vitiis scateat? Patienter fer omnia, neque propter vicia ejice, verum tamen vicia corrigere. Propterea tu capit locum tenes, ut corpori scias mederi. Nam neque si corpus nostrum innumeris sit confossum vulneribus, illud a capite separamus. Ne igitur uxorem quoque separes a teipso: nobis enim corporis loco est uxor. Quam ob causam beatus etiam Paulus siebat: *Viri diligere uxores sic debent, ut corpora sua* (*Ephes. 5. 28*). Et pro uxoriibus eadem lex datur: sicut tuum caput annas et colis, uxor, ita virum tuum cole¹: neque enim sine causa tantam istius rei rationem habemus. Scio quot bona conciliat istud, si nullum inter virum et uxorem dissidium oriatur: scio quot malorum occasiones pariat, si inter se contendant. Tunc enim non divitiae, non felicitas quam boni afferunt liberi, non multitudo liberorum, non magistratus ac principatus, non gloria, non honor, non deliciae, non sumptus, non alia quævis felicitas uxorem exhilarare, vel virum poterit, si inter se rixentur.

7. *Uxor vitiosa toleranda est; non licet uxorem repudiare et aliam ducere. Orationis via.* — Huic potissimum rei præ exteris omnibus studeamus. Vitiosa est uxor, sic quod Isaac fecit, Deum precare. Si enim ille præcum assiduitate debilitatem solvit naturæ, multo magis nos, si assidue Deum oremus, poterimus vicia voluntatis corrigere. Si te Deus viderit studio sue legis

observandæ tolerare patienterque ferre delicta uxoris, ad illam docendam te juvabit, ac patientia tibi mercedem rependet. *Unde enim scis, vir, inquit, si azorem salvam facies? aut unde acis, uxor, si rurum saluum facies?* (*1 Cor. 7. 16*)? Noli autem animum despondere, noli desperare. Fieri enim potest ut ipsa quoquo salva fiat: quod si se non corrigat, tu tamen patientiae mercedem non amisces: sin autem ejeceris, illud unum primum peccasti quod lege transgressus fuisti, et adulteri apud Deum judiceris: *Quicumque enim ejeceris uxorem suam, inquit, excepta fornicationis causa, facit eam mecheri* (*Matth. 5. 32*). Sæpen numero autem accepta difficultiori, peccatum admisiisti, nec tamen ullam relaxationem aut quietem nactus es. Sin meliorem assumperis, non permittitur tibi, ut sincera voluptate perfruaris ex secunda, ob dimissionem prioris, cum inde tibi adulterium imputetur: est enim adulterium priorem dimittere. Cum igitur aliquam videris oriri difficultatem vel in matrimonio, vel in aliquo alio rerum statu, Deum precare: hic solus optimus e malis emergendi modus. Magna quippe est orationis aeternitudo. Hoc et sæpen numero dixi, et nunc dico, neque dicere cessabo: licet peccator sis, converte oculos tuos in publicanum qui repulsam non tulit, qui tam multis se peccatis expiavit. Vnde intelligere quantæ res sit oratio? Non tam valet amicitia apud Deum quam oratio. Neque meus est hic sermo: neque enim auderem tanti momenti rem ex mea sententia definire, audi ex Scriptura, quod amicitia non perficit, id ab oratione esse perfectum. *Quis ex vobis est, qui habebit amicum, et veniens dicet ei, Amice, comoda mihi tres panes: et ille respondens dicet illi, Ostium clausum est, pueri sunt in cubili: noli mihi molestus esse. Dico enim vobis, nisi quod amicus ejus sit, non dabit ei, propter importunitatem tamen ejus dabit ei quotquot habet necessarios* (*Luc. 11. 5-8*). Vides quo pacto quod non potuit amicitia, hoc assiduitas potuerit? Nam quoniam fuit amicus, qui petebat, ne propterea rem illum perfecisse censeret, dixit, *Etsi quod amicus ejus sit non dabit ei, propter importunitatem ejus dabit ei.* Licet id amicitia non prestet, inquit, assiduitas tamen præstabit id quod amicitia minime potuit. Et ubi tandem id accidit? In publicano. Neque enim erat amicus Deo publicanus, sed amicus est factus: itaque licet inimicus sis, assiduitate fies amicus. Vide etiam Syrophœnissam, et audi quid illi dicit: *Non est bonum sumere panem filiorum, et dare canibus* (*Matth. 15. 26*). Cur igitur id fecit, si bonum non est? Assiduitate mulier id bonum effecit: ut discessas nos quibus digni minime sumus, iis per assiduitatem dignos evadere.

8. Hæc ego dixi, ne dicas, Peccator sum, fiduciā non habeo, preces non habeo. Ille fiduciā habet, qui se non habere illam putat: sicut is qui se fiduciā habere putat, fiduciā amisit, quemadmodum Pharisæus: qui vero scipsum abjectum putat et fiducia destitutum, is maxime exaudiatur, quemadmodum publicanus. Vide quam multa tibi exempla suppetant, Syrophœnissa, publicanus, latro in cruce, amicus in

¹ *Hunc locum sic matari posse censet Savilius, nempe, ut ipsum caput tuum virum annu, o mulier, et si colis caput tuum, sic illam cole.*

parabola, qui tres panes petebat, quique nos tam propter amicitiam, quam peccator auctoritatem obtinuit. Herum unusquisque si dixisset, Peccator sum, et pedere sufficiat, et hinc accedere non debeo, nihil promovisset. At quoniam Hieronimus quisque non ad peccatorum suorum respectus magnitudinem, sed ad divitias benignitatis Dei (*Ephes. 3. 16*), confidens et audax fuit, et quamvis peccator preter dignitates suam postulavisset, et quae voluit quisque perfecit. Hoc igitur omnia mente versamus, et assidue preces fundamus, vigiles, confidentes, bonae spei pleni, multo cum studio. Quanto cum studio ceteri adversus inimicos preces fundant, tanto cum studio nos pro inimicis et pro fratribus preces fundamus, et omnino

coneta qua in rea nostram fuerint obtiachimus. Beignus enim est qui largitur, nec adeo nos desideramus accipere, ut desiderat ille largiri. Illec igitur omnia cum sciamus, licet in infamia sequitur profunda sires devoluti, nescie quidem de salute nostra desperemus, sed bona etiam cum spe accedamus, nobisque pereandemus omnino fors, ut quod patiens assequamur, si ex prescripto lataram ab ipso legem potamus. Eum qui potest omnia facere superabundanter, quem patiens, cui intelligimus (*Ephes. 3. 20*), Christum, omnium Regem, Deum nostrum decet omnis gloria, honor et adoratio, una cum Patre initii expertise, ac sanctissimo vivifico Spiritu, nunc et semper, et in aeterna saeculorum. Amen.

MONITUM AD HOMILIAM IN ILLUD

Hanc concionem post peractam lectionem Epistole ad Galatas Antiochiae habuit Chrysostomus. Veritus enim ne tantilla, quæ hic apparet inter Petrum et Paulum Ecclesie, ait ille, columnas, dioscias, piorum animos inturbaret, longa locum illum oratione explanare nititur. Multis statim explicat, quanta hinc incommoda sequuntur, si vere et objurgandi animo, plurimis presentibus, apostolorum coryphaeum Paulus sit adoratus. Hinc duas circa hunc locum sententias aperit, statimque refutat: quarum prior eet, Petrum de quo hic agitur, non apostolorum principem, sed alium esse cognominem: altera veram statuit esse reprehensionem, sed simulate factam. Deinde vero suam profert ille opinionem: nempe apostolos Petrum et Paulum ad hanc priam simulationem paratos meditatosque venisse; exque pacto et convenio

CUM IN PRÆCEDENTI COLLECTA IN NOVA ECCLESIA CUM EPISCOPO CONVENTUM CELEBRASSET, HUNC SERMONEM HABUIT IN VETERI ECCLESIA IN HUNC LOCUM APOSTOLI: CUM VENISSET PETRUS ANTIOCHIAM, IN FACIEM EI RESTITI (*Gal. 2. 11*): ET OSTENDIT EA QUAE TUM PIEBANT, NON A CONTRARIIS STUDIIS PROFECTA ESSE, VERUM EX PACTO CONVENTO ET PER DISPENSATIONEM (a).

1. Unum a vobis absui diem, et perinde quasi anno integro separatus a vobis fuisset, ita tristis moestusque permansi. Atque haec vera esse, ex iis quæ vobis acciderunt, ipsi cognoscitis. Ut enim latens puerulus a maternis avulsus uberibus¹, quocumque tandem abductus fuerit, crebro se hoc illucque convertit, et matrem suam circumspicit: sic ego quoque procui a materno sinu translatus, crebro circumspiciebam, et undequaque sacrum vestrum hunc coitum requirebam. Sed ea me res tamen satis consolabatur, quod dum amantissimo patri parerem,

(a) Collata cum Nas. Regio 2543, et Colbertinis 970 et 1030.

¹ Unus Nas., a paterno sinu avulsus.

id mihi accideret, et conceptum ex separatione mereorem obedientie præmium absterget. Est enim hoc mihi vel quovis diadematæ illustrius, et corona gloriosius, ubique cum genitore peregrinari: hoc mihi ornatus est, et securitas: ornatus quidem, quod sic enim manciparim, et ad amorem meum pelleixerim, ut nusquam sine filio velit apparere: securitas autem, quod dum præsentem intuetur atque certantem, omnino suarum etiam precum auxilium nobis suppeditet. Et quemadmodum navem gubernatoris manus, clavus, et zephyri status ad portum secure deducunt: sic et hujus benevolentia, cum auxilio precum, melius quam zephyrus et gubernator ullus aut gubernaculum, orationem nostram dirigit. Me vero præterea

τὸν λγεστὴν τὸν διπλὸν σταύρον, τὸν ἀν τῇ παραδολῇ φίλον τὸν τοὺς τροῖς θρησκευμάτων εἰσενήντα, καὶ εἴχετον διπλὸν τὴν φιλίαν, ὡς διπλὸν προσερέπειν ἐπιτελεῖσθαι. Τούτον ἵκεστος εἰ εἴσαι, διπλὸν ἀμαρτωλός εἶμαι, διπλὸν Κατρρχυμμάτος εἰμί, καὶ διπλὸν τοὺς δύο διαβόλους προσαλθεῖν, οὐκ ἀν ἥγειρε τοι πλέον. Ἀλλ' ὅπεισθε ἵκεστος τούτων οὐ πρὸς τὸ μάγισθος εἴλε τὸν ἀμαρτημάτων, ἀλλὰ πρὸς τὸν εἰλαύτον τῆς τοῦ Θεοῦ φιλοθρωπίας, ἀθέρρει, καὶ κατεστόμησε, καὶ ἀμαρτωλός ἀν τριπλάσιον ὑπὲρ τὴν ἄξιαν τὴν ιεντοῦ, καὶ ἥγειρεν μεταστοῖς ἕπερ τὴν ήβδησ. Ταῦτ' εὖν μηδημονεύωμεν ἔπινε καὶ φιλάττωμεν, καὶ εὐχώραμεν διηγεῖσαι, μετὰ νήψεων, μετὰ τοῦ θαρρεῖν, μετὰ χρηστῶν ἀλπίσαιν, μετὰ σπεργῆς πολλῆς. Μετ' ὅπεις ὅπερες στουδῆς κατεύχονται τῶν ἁχθρῶν, μετὰ τοσαῦτης

ἡμεῖς σπουδῆς καὶ ὑπὲρ τῶν ἁχθρῶν, καὶ ὑπὲρ τῶν δευτέρων ἀλπλάρων εὐέργειασα, καὶ πάντας ἀπατευκόμενος τῶν συμφερόντων ἀπάντων. Θελάνθρωπος γάρ ὁ δεδούς, καὶ εὐχετῶν ἡμεῖς ἀπαποδοῦμεν λαβεῖν, ὡς ἀκανθὸς ἀπαποδεῖ δοῦναι. Ταῦτ' εὖν ἔπινεται εἰδότες, καὶ εἰς ἴσχετον κακίας τοθμόντα κατενεγθάμεν, μηδὲ οὐτας ἀπογνώμεν τῆς ιεντοῦ εστηρίας, ἀλλὰ μετὰ ἀγαθῆς ἐλπίδος προσιώμεν, παίσαντες ιεντοῦς δι τὸ ιεντοῦ ληψόμενα ἕπερ αἰτούμενον, ἀν κατὰ τοὺς διπλοὺς καιμάτων ιόμοις αἰτῶμεν. Τῷ δυτιγάμῳ τῷ αἵρετος ποιησοῦ ὃν αἰτούμενα ἦν τοσούμεν, Χριστῷ τῷ παταμβασίῃ θεῷ ἡμῶν πρότερος πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, εὖν τῷ ἀνάργυρῷ Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποϊῷ Πνεύματι, τοῦ καὶ δεῖ, καὶ εἰς τοὺς εἰλῶντας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

IN FACIEM EI RESTITTI.

inter ambos iacto, cum se a gentibus segregasse Petrum, ne in Iudeorum offensionem incurreret, tam Paulum ei in faciem restitisse, illo non reluctantie, quia amborum ea mens erat, ut legis jugum gentibus non imponeretur. Ceterum Chrysostomi opinio, quae ab Origene manasse creditur, ab Hieronymo primum propugnata, ab Augustino refutata est, asserente veram nec simulatam fuisse Pauli reprobationem, ita ut ejus argumentis cederet vel ipse Hieronymus. Non decepti tamen, qui priorem sententiam, quae Petrum ab apostolo alium assertit, nec qui posteriorem a Chrysostomo propugnatam hodieque defendant.

Interpretatio Latina est Frontonis Ducsi.

[302] Τῷ προτέρῳ συνδέει δι τῇ διακήσιᾳ τῇ καυτῇ συνταχθεὶς μετὰ τοῦ ἐκισικού, ταῦτην δι τῇ καλαιῷ εἰκεν εἰς τὴν παρικούτην τοῦ Ἀποστόλου· «Οτε δὲ ἡλιθε Πέτρος εἰς Ἀγιοχειστ, κατὰ πρόστυπον αὐτῷ ἀντέστητο· καὶ δεικνυσιν, δι τοὺς ἀττίστασις ἦν, ἀλλ' οἰκορομίᾳ τὰ γιγάμενα.

α. Ήλιαν ὅμων ἀπελειφθην ἡμέραν, καὶ ὡς ἐνιαυτὸν ἀλπληρὸν ὅμων χωρισθεὶς, οὗτας ἀσχάλλων καὶ ἀλώνιαν διετέλουν. Καὶ δι τὸ ἀληθῆ ταῦτα, Ιστε δὲ ὅν καὶ ὑμεῖς ἐπάθετε. Καθάπερ γάρ παῖς ὅπομάκιος τῆς μητρικῆς Θηλῆς ἀποσπασθεὶς, δπουπερ ἀν ἀπενεγχθῇ, πικνὰ περιστρέφεται, περιβιεπόμενος τὴν ἐκυπού μητέρα· οὗτα δὴ κάγω τῶν ἀδεπτῶν τῶν μητρικῶν ἀπενεγχθεὶς· πορφωτέρω, πικνὰ περιεσκόπουν, παντοχοῦ τὴν ἀγλαν ὅμων ἀπεζητῶν σύνοδον. Πλὴν ἀλλ' εἶχον ικανήν τούτων παραμυθίαν, τῷ πατρὶ φιλοστόργῳ πειθόμενος ταῦτα πάσχειν, καὶ δ τῆς ὀπακῆς μισθὸς τὴν ἀκηδίαν τὴν ἐπὶ τῷ ἔνισμῷ γινομένην ἀπαίρει. Τούτο γάρ ἀμοι καὶ διαδήματος παγ-

τὸς λαμπρότερον, καὶ στεφάνου σεμνότερον, τὸ πανταχοῦ μετὰ τοῦ γεγενηκότος περιάγεσθαι· τοῦτο ἐμοὶ καὶ κόσμος, καὶ ἀσφάλεια· κόσμος μὲν, δι τοὺς αὐτὸν ἐχειρωάμην, καὶ πρὸς τὸν ἔρωτα ἐπεσκασάμην τὸν ἐμὸν, ὡς μηδεμοῦ μηδέποτε ἀνέχεσθαι χωρὶς τοῦ παιδὸς φανεσθαι· ἀσφάλεια δὲ, δι τὸ παρών καὶ ἀγωνιζόμενον βλέπων, πάντως καὶ τὴν παρὰ τῶν εὐχῶν σύμμαχὸν ἡμῖν παρέξει. Καὶ καθάπερ πλοίου κυβερνητῶν χείρες, καὶ οἰάκες, καὶ ζεφύρου πνοαί μετὰ ἀσφαλείας εἰς λιμνά παραπέμπουσιν· οὗτα δὴ καὶ ἡ εννοια τούτου, καὶ ἡ ἀγάπη, καὶ ἡ τῶν εὐχῶν βοήθεια, καὶ ζεφύρου καὶ κυβερνήτου κρείτον τοῦτον καὶ τῶν οἰάκων ἡ κατευθύνει τὸν λόγον τομέν. ΕἼμε δὲ πρὸς τούτους κάκεινο παρεμυθεῖτο, τὸ λαμ-

β Duo miss. κυβερνήτου χωρῶν καὶ οἰάκων. Ταχύτερος αδειτ 788.

* Έπικειται αριθμ. 748 τῶν πατρικῶν ἀπενεγχθεῖς.

πρεσβύτερος θυμός διατάσσει τέτοια τραπέζης, καὶ φιλότερουν ταῦτα παρατελεῖ τὸν διετίκτορα σχέτιν. Τὴν ψυχήν δὲ τούτο εὐκαίρης μάνον, ἀλλὰ καὶ δέ εὐτῆς τῆς πειράς. Καὶ γάρ ήσαν οἱ διακομίζοντες ἡμῖν τὰ εἰρημένα, καὶ ὅπερ τῶν λεψίων ὀδύνηληρον τὴν εἰνωχίαν διστοχούμεθα. Τεπήνεσα μὲν οὖν τὸν διετάσσεται, καὶ διθαύμασα τῆς πολιτείας καὶ τοῦ πλούτου· δρακάριος δὲ καὶ ὑμᾶς τῆς εἰνωχίας, καὶ τῆς ἀκριβείας, θεῖ μετά τοσούτης φύλακῆς τὰ εἰρημένα κατέχεται, ὃς καὶ ἐπέρι βιασομέσαις. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπτην προσύμως διαλεγόμεθα. [363] 'Ο νάρ κατεβάλλων ἐνταῦθα τὰ σπίρματα, οὐ βίπτει εἰπέτε παρὰ τὴν ὁδὸν, οὐδὲ εἰς τὰς ἀκάνθας ἔχει, οὐδὲ ἐπὶ τὴν πάτραν ἕπεται· οὕτω λιπαρὰ καὶ βαθύγεις ὅμων ἔστιν ἡ δρουρά, καὶ πάντα εἰς τοὺς οἰκείους δεχομένη κόλπους, παλυκλασίει τὰ σπέρματα.

'Ἄλλ' εἰσεπειταὶ πατέτε προθυμίαν· ρωτε περδίσχετε καὶ ποιῆτην σπουδὴν ἐπὶ τὴν ἀκράσιν, ὃντερ οὖν δεῖ παρερχήσατε, ταύτην αἰτῶ καὶ τῆμαρον ἐμοὶ δοῦναι εἴην χάριν. Οὐδὲ μὲν ὑπὲρ τῶν τυχόντων ἡμῖν ἔστιν δέ λόγος, ἀλλ' ὑπὲρ μεγάλων πραγμάτων. Διότερος δρθαλμῶν δύομαι πανταχόθεν δέξιν βλεπόντων, διανοίας διεγγερμάνης, διανεστηκότος φρονήματος, συντεταμένων λογισμῶν, φυχῆς ἀγρύπνου καὶ ἐγρηγορίας. Καὶ γάρ ἡκούσατε τοῦ ἀναγνώσματος πάντας τοῦ ἀποστολικοῦ· καὶ εἰ τις δέξιας προσέσχε τοῖς διαγνωσθεῖσιν, οὐδὲν διε μεγάλοις ἡμῖν ἀγένες καὶ θρησκείας προκεινται τῷμερον. "Οτε γάρ ἥλθε Πέτρος, φησίν, εἰς Ἀγιούσιαν, κατὰ πρόσωπον αὐτῷ ματέστηρ.

β'. Ἄρα οὖν οἱ θορυβεῖ ἔκαστον τῶν ἀκουόντων εὐτό, διὰ Παῦλος ἀντέστη τῷ Πέτρῳ, διὰ οἱ στῦλοι τῆς Ἐκκλησίας συγχρούονται καὶ ἀλλήλοις προσπίκτουσι; Στῦλοι γάρ θντως εἰσὶν οὗτοι, τὴν ὄροφήν τῆς πίστεως δινέχονται καὶ διαβαστάζονται, καὶ στῦλοι, καὶ πρόσδοκοι, καὶ δρθαλμοὶ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, καὶ πηγαὶ τῶν ἀγαθῶν, καὶ θησαυροί, καὶ λιμναῖς, καὶ πᾶν ὅπερ ἀν εἴποι τις, οὐδέπω τῆς δέξιας αὐτῶν ἐρίζεται· ἀλλ' δογματερὸν δὲ ἡ μεγάλα αὐτῶν τὰ ἐγκύμια, τοσούτην πλείων ἡμῖν δέργων. Διανάστητε τούτουν· ὑπὲρ πατέρων γάρ ἡμῖν ἔστιν δέργος, ὃστε ἀποκρύπτασθαι τὰ κατ' ἐκείνων φερόμενα ἐγκλήματα παρὰ τοὺς ἑιώθεν, καὶ τῶν τῆς πίστεως ἀλλοτρίων. "Οτε δέ ἥλθε Πέτρος εἰς Ἀγιούσιαν, κατὰ πρόσωπον αὐτῷ ἀτέστητη, διὰ κατετρωμένος ἦν. Εἶτα καὶ ἡ αἰτία τῆς καταγνώσως· Πρὸ τοῦ γάρ ἀθετῆσαι ταῖς ἀπὸ Ιακώβου, μετὰ τῶν ἀθετῶν τὴν συντομίαν· διὰ δέ ἥλθος, ὑπέστελλε καὶ ἀφώρισεν ἐαυτὸν, φοβούμενος τοὺς ἐκ περιτομῆς. Καὶ συναρεκρίθησαν αὐτῷ καὶ οἱ λοικοὶ ἰουδαῖοι· ὥστε καὶ Βαριθάβας συνατήχθη αὐτῷ τῇ ὑποκρίσει. Ἀλλ' δὲ εἶδος, διὰ τὴν ὄρθοκοδοῦσι πρὸς τὴν ἀλιθείαν τοῦ Εὐαγγελίου, εἶχον τῷ Πέτρῳ ἐμπροσθετεῖς κάτετων. Καὶ ἀνα λέγει, διὰ Κατὰ πρόσωπον· καὶ ἔνταῦθα, "Ἐμπροσθετεῖς κάτετων. Περατηρεῖτε· εὐτό, τὸ εἰπεῖν, "Ἐμπροσθετεῖς κάτετων. Εἰ σὺ, Ἰουδαῖος ὑπάρχων, ὅθικῶς ζῆς, καὶ οὐχὶ Ἰουδαῖος, τί καὶ τὰ ἔθνη ἀνταρκάσσεις Ιουδαῖοι; Τάχα ἱππένεστε τὸν Παῦλον

^a Ομnes Mass. ὡς καὶ ἐπέρι βιασομέσαι. Edili δὲ καὶ ἐπέρι διακομίσαι.

^b Άλιι σπουδὴν περὶ τὴν.

τῆς παρθητίας, διὰ οὐκ ἔμβοτη τὸ δέξιον τοῦ προσώπου, οὐδὲ τὴν ἀλήθευτην τοῦ Ἐλευθερίου εἰς ἡρυθρίας τοὺς παρόντας. 'Ἄλλ' εἰ καὶ Παῦλος κατέλας ἐποίησεν; 'Ἄλλ' δὲ Πέτρος κατέλας, εἰ τε σύνεργος; Τί γάρ, εἰ Παῦλος κατέλας ἐποίησεν; Τί γάρ, εἰ Πέτρος κατέλας, εἰ τε σύνεργος; Τί γάρ, εἰ Παῦλος κατέλας ἐποίησεν; Λαλὰ ταῦτα μεταπέμψαντες τὸν προσώπον τοῦ Παύλου μετατρέψαντες τὸν προσώπον τοῦ Πέτρου, οὐδὲν τοῦ προσώπου τοῦ Πέτρου προσάρχει· οὐδὲν τοῦ προσώπου τῆς κατηγορίας, ικανοποιεῖται τὸν προσώπον τοῦ Πέτρου. "Αν τοιν [364] μεταπέμψεις εἰσιν τὴν κατηγορίαν, μηδὲ μάρκης τῆς δημήτρης πυλίσηται εἰναι τὰ λεγόματα. Βαθύνει γάρ ὁμοίων τῷ λόγῳ τὴν διάνοιαν, διαστάπτων τὸν νοῦν, ίηται τῷ πρόσθιοις τὴν φιλαράκην, ἀλλὰ καὶ τῆς πλεονεξίας ὑπὸ τὴν βρηθησμένην. Αὕτη γάρ τὸν ἀγόναν δέξαται, αὐτῇ τὴν μάχην, μᾶλλον δὲ οὐ τὴν μάχην, ἀλλὰ τὴν δοκούσαν μὲν εἰναι μάχην, πάσον δὲ εἰρήνης-γενεμάνην χρησιμωτέραν. Οὐ γάρ οὕτως ἡμῶν τὰ μέλι πρὸς ἀλληλη τονέσφιγκται. ταῖς τῶν νεύρων περιβιβαῖς; οὓς οἱ ἀπόστολοι πρὸς ἀλληλίας ἡσαν συνδεδέμενοι τοῖς τῆς ἀγάπης δεσμοῖς;

γ'. Επιρρέετε τὸν Παῦλον; 'Ἀκούσατε τοδιν τὰς κατηγορίας ἐποίησεν οἱ Παῦλοι τὰ εἰρημένα, διὰ μὴ τὸν διαποκερυμμάνων τοὺς βίησασι θηρεύσαμεν τοῦν. Τί λέγεις, δὲ Παῦλε; ἐπετίμησας Πέτρῳ. διὰ εἰδεῖς οὐν δρθατοδοῦσαν πρὸς τὴν ἀλήθευταν τοῦ Ἐλευθερίου; Καλῶς. Τίνος εὖν ἔνεκεν Κατὰ πρόσωπον; τίνας ἔνεκεν Ἐμπροσθετεῖς κάτετων; οὐκ εὖν ἀμάρτυρον γίνεσθαι τὸν Ελεγχον; Σὺ δὲ πῶς δημοσιεύεις τὸ δικαστήριον, καὶ πολλοὺς τῆς κατηγορίας μάρτυρας ποιεῖς; καὶ τίς οὐκ ἀν εἴποι, διὰ τὴν ἀπεγκλημένην τοιαύτης, καὶ φύδινου, καὶ φιλονεικίας; οὐ σὺ ησάει δέλγων, Ἐγερόμητος τοῖς δοθεντοῖς ὡς δοθεντής; Τί δὲ εστι, Τοῖς δοθεντοῖς ὡς δοθεντής; Συγκαταβαίνων καὶ περιστέλλων αὐτῶν τὰ τραύματα, φησί, καὶ οὐκ ἀφίεις εἰς διαισχυντίαν ἐκπεσεῖν. Εἴτα περὶ τοὺς μαθητὰς; οὕτω κηδεμῶν καὶ φιλάνθρωπος ὁν, περὶ τὸν συναπόστολον ἀπάνθρωπος ἐγένου; Οὐκ ἡκουσας τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, "Οταν ἀμάρτηστος σου, όπατε, δέλεγον αὐτὸν μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνου; Σὺ δὲ καὶ δημοσίᾳ δέλγησεις, καὶ μέγε φρονεῖς ἐπὶ τῷ πράγματι. "Οτε γάρ ἥλθε Πέτρος, φησίν, εἰς Ἀγιούσιαν, κατὰ πρόσωπον αὐτῷ ἀτέστητην. Καὶ οὐκ ἀλέγησεις δημοσίᾳ μόνον, ἀλλὰ καὶ καθάπερ ἐν στήλῃ, τοῖς γράμματος τὴν μάχην ἀγχαράξας, ἀθάνατον ποιεῖς τὴν μνήμην· ἵνα μή οἱ τέσσε παρόντες μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ τὴν οἰκουμένην εἰκοῦντες ἀνθρώποι μάθωσι διδάσκεις πεποταλῆς τὸ γεγονόν. Οὕτω τοι ἐποίησαν οἱ ἀπόστολοι ἐν Ἱεροσολύμοις, διὰ ἀνήλθες διὰ δεκατεσσάρων ἐτῶν ἀναθίσασιν αὐτοῖς ἐν Εὐαγγέλιον; Οὐ σὺ λέγεις, διὰ διὰ δεκατεσσάρων ἐτῶν ἀνέθησαν τοῖς δοκοῦσι τε εἰλατοῖς; Τί οὖν; Βουλόμενον σε κατ' ίδιαν ἀναθίσαν, ἐκώλυσαν καὶ εἰς μέσον ἡγαγόν, καὶ δῆλοις ἀπασιν ἐποίησαν; Οὐκ ἔστιν εἰπεῖν. Εἴτα σὺ μὲν κατ' ίδιαν ἀνατίθης, καὶ οὐδεὶς ἀντιλέγει· τὸν δὲ ἀπόστολον ἐκπομπεύεις; "Αρά οὖν ἐκεὶ μόνον ταύτης ἀπῆλαυσας τῆς εὐκολεῖς;

exemplabatur etiam illud, quod vos opipara tum mensa frucremini, ac liberalem et sumptuosum convivatorem nati essetis. Porro id non fando tantum audivimus, sed ipso nobis experientia compertum est. Fuere quippe, qui ea quae dicebantur, exacta referebant, et ex reliquis de toto coavivio conjecturam fecimus. Itaque coavivatorem quidem laudavi, cuiusque magnificasiam ac divitias commendavi: sed et vos propter hanc benevolentiam beatos praedicavi, et propter diligentiam, quod tam accenrate quae dicta sunt memoria teneatis, ut etiam ad alios transferre possitis. Prepterea nos quoque apud caritatem vestram perlubenter dissenserimus. Nam qui sua committit hunc loco semina, non ea secus viam projicit, nec in spinas effundit, neque supra petram seminat: ita pinguis et fertilis est ager vester, et oennia quae suo anno excepit multiplicantur ab eo semina.

Attentione auditorum excitata, perpendit agendi rationem Pauli Petrum vituperantis. — Veritatem ea si unquam summam alacritatem animi, summumque studium audiendo concionem exhibuisti, sicut semper exhibuisti, hanc et hodierno die mihi peto gratiam concedi. Neque enim de rebus vulgaribus nobis est agendum, sed de iis quae magni sunt momenti. Quocirca mihi perspicacibus opus est oculis, excitata mente, ac sensibus erectis, attenta cogitatione, animo insomni ac vigilanti. Aduxisisti enim omnes apostolicam lectionem: et si quis diligenter attendit ad ea quae lecta sunt, magna nobis certamina laboresque nobis hodierno die propositos esse cognovit. *Cum enim venias, inquit, Petrus Antiochiam, in faciem ei restiti* (Gal. 2. 11).

2. Numquid unumquemque vestrum hoc conturbat, dum audit Petro restitisse Paulum: columnas scilicet Ecclesiae inter se collidi, atque in se invicem incurvare? Siquidem vere columnae sunt isti, qui fiduci sectum sustinent et gestant, et columnae et propugnacula, et Ecclesiae corporis oculi, et bonorum fontes ac thesauri, et portus, et quodcumque dixerit quispiam, neandum tamen eorum dignitatem æquabit: sed quanto maiores erunt laudes, tanto majora nobis objecta erunt certamina. Attendite igitur: pro patribus enim nobis dicendum est, ut conjecta in eos a profanis et a fidei hostibus crimina resellamus. *Cum autem venisset Petrus Antiochiam, in faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat* (Gal. 2. 11-14). Deinde additur causa reprehensionis: *Prius enim, quam venirent quidam a Jacobo, cum gentibus edebat: cum autem venissent, subtrahebat et segregabat se, timens eos, qui ex circumcisione erant.* Et simulatione ejus consenserunt ceteri Judæi, ita ut et Barnabas duceretur ab eis in illam simulationem. Sed cum vidissem, quod non recte ambularent ad veritatem evangelii, dixi Petro coram omnibus. Et supra dicit, *In faciem, et hoc loco, Coram omnibus.* Notate istud quod dixit: *Coram omnibus. Si tu cum Judæus sis, gentiliter vivis, et non Judaice, quomodo gentes cogis Judaizare?* Fortasse Paulum ob loquendi libertatem laudastis, quod personæ dignitatem non reveritus, propter evangelii

veritatem præseates non erubuerit. At licet ea sit laus Pauli, nostrum in dedecra illud cedit. Quid enim refert quod recte Paulus gesserit? At male gesuit Petrus, siquidem non recte amabilabat. Quid ergo mihi prodest, quando alter ex biga equus claudicat? Neque enim mihi cum Paulo res est, sed cum profanis. Idcirco etiam obsecro, ut attendatis. Etenim accusacionem augeo, gravioremque reddo, ut studium vestrum excitem. Qui enim in certamine versatar, vigilat, et qui pro patre metuit, est attentus: qui accusationem audit, optat excipere defensionem. Si ergo incipiám accusationem angore, ne ex animi mei sententia verba illa proferri ceaseatis. Profunde quippe mentem excavavo, et altius in animo salcos ago, ut profundius jacta sententia tenacius bærent, et fidei memoria teneantur. Sed et in laudem urbis vestras (a) cedunt que dicentur. Illa quippe certamen excepti, illa parngam: imo vero non pugnam, sed quae videbatur esse pugna, ceterum pace quavas utilior exstitit. Non enim ita membra nostra nervorum amplexibus inter se jungantur, ut apostoli caritatis erant inter se vinculis copulati.

3. Laudastis Paulum? Audite ergo quo pacto ad accusacionem tendant Pauli, quae dicta sunt, nisi unum aliquem in verbis abeunditum sensum observemus. Quid ais, o Paule? Inrepasti Petrum, cum illum videres ad veritatem evangelii non recte incidere? Bene habet. Cur igitur *In faciem?* cur *Coram omnibus?* Nonne remotis arbitris fieri reprehensionem oportuit? At tu quomodo publice judicium instituis, et multos accusationis testes reddis? Quis non dicet odio impellente hoc a te fieri, vel ex invidia vel studio contentionis? Nonne tu es ille, qui dicebas, *Factus sum infirmis ut infirmus* (1. Cor. 9. 22)? Quid porro est, *Infirmiss ut infirmus?* Condescendens, et occultans illorum vulnera, inquit, neque permittens, ut in impudentiam prolaberentur. Ergone qui erga discipulos adeo sollicitus fuisti et benignus, erga coapostolum crudelis evasisti? Non audiasti Christum dicentem, *Cum peccavorit frater tuus, vade, corripe eum inter te et ipsum solum* (Matth. 18. 15)? At tu et publice corripis, et re perpetrata gloriaris. *Cum enim venisset Petrus, inquit, Antiochiam, in faciem ei restiti.* Neque publice tantum corripis, sed etiam velut in columna quadam literis exaratis pugnau illam insculpis, ad memoriam facili sempiternam: ut non illi tantum qui aderant, sed et omnes qui orbem terrarum incolunt homines, ex epistola rem illam cognoscant. Siccine tecum egerunt apostoli Jerosolymis, cum post annos quatuordecim ascendisti, ut evangelium cum illis conferres? Nonne tu dicis, *Post annos quatuordecimi ascendi, et contuli cum eis evangelium, seorsum vero cum iis qui videbantur aliquid esse* (Gal. 2. 1. 2)? Quid igitur? Nuu seorsum conferre te volentem prohibuerunt, et in medium adduxerunt, atque omnibus proligerunt? Dici non potest. Jam tu igitur seorsum confers, nec ullus contradicit: tu vero apostolum palam traducis? An vero tantum illuc benevolentiam

(a) Antiochiae habita est haec oratio.

Hocum expertus es? Ac non tam etiam, cum tot adolescent milia Iudeorum, nonne eodem ergo te eis sunt sapientia? nonne te secundum assumptio tibi dixerent, Vide frater, quae milia omni Iudeorum, qui conformati, et hi omnes amulatores omni legi, et confidenter de te, quia discepcionem decesa a legi. Quid ergo est? Faz quod tibi dicitur. Sicut inter nos viri votum habentes super te: his assumptis redere cum illo, et sanctificis te cum illo, ut dicamus, quis quis de te audierunt, falsos sunt (Act. 21. 29-34). Vides ut existimationi tuis parcent? ut te dispensationis filius sub larva occultant, et sacrificio ac sanctificationibus te obtogant? Car non eamdem tu quoque sollicitudinem exhibes?

4. Enimvero si vere pagina esset res ista et contentio, hic accusationibus locutus esset: jam vero certum est non esse paginam, sed videri quidem, magna vero Pauli et Petri sapientiam, et inter ipsos tantum benevolentiam pra se ferre. Interim tamen hanc, que talis videtur esse, accusationem audiamus. Cum autem remicaret Petrus Antiochiam, in faciem ei recedit. Quam ob causam? Quia reprehensibilis erat. Quodnam autem genus est reprehensionis? Prins enim, quam cernere quidam a Jacobo, cum genitibus edebat: cum autem venissent, subtrahebat et segregabat se, timens eos qui ex circumcisione erant. Quid ait? Timidus Petrus, et parvus strenuus? Ambo idcirco Petrus est appellatus, quod immobilem haberet fidem? Quid agis, mi homo? Reverere nomen, quod discipulo imposuit Dominus. Timidus Petrus et parvus strenuus? Et quis hoc ab illo sinat affirmari? Non haec de illo testari potest Jerosolyma, primumque illud theatrum; et Ecclesia, in quam primus prosiluit, et beatam illam vocem primus emulit ac dixit: *Hunc Iesum Deus misericorditer, confortans doloribus inferni* (Acter. 2. 24). Et rursus, *Non enim David ascendit in celum. Dicit autem ipse*, inquit, *Dixit Dominus Dominino meo, Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum* (ib. v. 34, 35.)

Petri constantia in Christo prædicando; Petras alii apostolis fiducia antecellit. — An ergo timidus est iste ac parvus strenuus, qui tanto metu, tantoque periculis impudentibus, tanta cum fiducia ad illos sanguine pastos canes, ardentes ira, credem adhuc spirantes est ingressus, ac dixit eum, qui ab ipais fuerat crucifixus, et resurrexisse a mortuis, et in celo versari, ad Patris dexteram sedere, ac malis innumeris inimicos suos obruere? Non tu illum potius, queso, miraris, et in celum effers, quod non disducere, quod labra aperire, quod stare, quod comparere solus cum illis potuerit, qui eum crucifixerant? Quis enim sermo, quae mens fiduciam, quam illo die pre se tulit, ac loquendi libertatem exprimere poterit? Nulla omnino. Si enim ante passionem conspiraverant Judæi, ut si quis eum confiteretur esse Christum, extra synagogam fieret (Joan. 9. 22): post passionem et sepulturam audientes eum, non qui Christum confiteretur solum, sed et totam simul dispensationem summa constantia prædicaret, quo pacto non dilacerarunt, et membrorum coacisum divisorum cum

comes, qui primus ipsorum frori accusatus fuerat resistere?

5. Hoc enim demum est extremum, non quod fuerit Christianum confessus, sed quod ante easter omnes, cum illi fuerent adhuc eadem tumultu, confidenter confessus fuerit. Ut igitur in bello atque acie, cohortis communia, illam præcipue laudamus, qui ante easter profluerunt, ojnaque frontem perfruperit (non enim hujus tantum rei, sed et omnium, quae extorti patrariunt, præclarorum faciunprum causam præbuisse dicter, qui initii et ingressus auctor fecerit): sic nimis et de Petro reputare oportet, cum primus ingressus sit, et frontem Iudeorum cohortis perfruperit, ac prolixam illam concionem habuerit, pari ratione viam exterrit apostolis aperiendam dicendam est. Quamvis Joannes, quamvis Jacobus, quamvis Paulus, quamvis alius quivis deinde facinora aliquod egregium ediderit, hic omnibus antecellit, qui viam exterrit sua fiducia stravit, et ingessum aperuit, illioque concessit, ut tamquam flumen, quod magno cum undarum impetu ferretur, confidenter intrarent, et eos qui adversarentur secum traherent, eorum vero qui benevoli audirent, animas perpetuo rigarent. An igitur ille post crucem talis fuit? nonne ante crucem cunctis fuit ardenter? nonne os fuit apostolorum? nonne dilectibus cunctis ipse loquebatur? Quem ne dicunt homines esse Filium hominis (Matth. 16. 13)? ait Christus; et alii quidem Heliam dicebant, alii vero Jeremiam, alii vero unum ex prophetis. Vos vero, quomodo me esse dicitis (Ibid. v. 16)? inquit. Tum respondens Petrus, dixit: *Tu es Christus Filius Dei vivi*. Vos, dixit, et pro omnibus ipse loquutas est. Nam quemadmodum pro toto corpore os loquiter, sic apostolorum lingua erat Petrus, et pro omnibus ipse respondit. An igitur hic tantum fuit talis, alibi vero de hoc studio remittit? Nequaquam: sed per omnia, et in omnibus eundem ardorem ostendit. Cum enim Christus divisisset, Tradens Filium hominis, et flagellabunt, et crucifigent (Marc. 10. 33, 34), ait ipse, *Propitiatus tibi, ego, Domine: non eris tibi hec* (Matth. 16. 21). Non enim hoc nobis expendendum est, inconsiderata hanc suam responsione, sed ab eximio et ferventi amore profectam. Rursus ascendit in montem, et transfiguratus est: apparuit interim illuc Elias et Moyses colloquens. Rursus illic quoque Petrus: *Si vis, faciamus hic tria tabernacula* (Matth. 17. 4).

6. Vide quomodo magistrum amat, ac diliguntiam et prudentiam observa. Nam quia tua temporis, cum temere respondisset, os illi occulsum est, hic magistri potestati rem pennitit, dicens, *Si vis. Fieri posset*, inquit, et nunc quoque inconsiderate loquerer amore impulsus. Ne igitur eadem reprehensione ferriatur, *Si vis*, inquit. Convivium illud rursus erat sanctum ac tremendum: tumque dicente Iesu, *Unum vestrum me traditurus es* (Matth. 26. 21): rursus Petrus ob illam quidem quæ præcesserat, increpationem, interrogare magistrum non ausus est: sed ob amorem, quo flagrabat, tacere non poterat: sed et

ἀλλὰ μὴν καὶ θεὶς δὲ μυριάδες τοσαῦταις Ἰουδαίων ἦσαν, οὐ μετά τῆς αὐτῆς ἀγρήσαντος εἰς σφίλας; οὐ μητέ θέλειν λαβόντες σε Ἐλαγῶν· Θεωρεῖς, ἀλλαζόν, ποσταὶ μυριάδες εἰσὶν Ἰουδαίων τὸν συνεληλυθόταν, καὶ οὗτοι κάρτας ἤριτταν τοῦ νόμου εἰσὶν, καὶ κατήχησαν καρπὸν σοῦ, διειποστεούσεις ἀπὸ τοῦ νόμου διδάσκαλος. Τί οὖτε δέται; Ποιησον δὲ σοι λόγων. Εἰσὶν διόρθες ὅτι ἡμίτις ἔχοντες εὐχήτη δρόδουτοι· τούτους λαβὼν ἔνηροι [365] σύντονοι, καὶ φτυίσθητε μετ' αὐτῶν, Ιερα μάδωσιν, διειποστεούσεις κατήχησαν καρπὸν σοῦ, οὐδέτε δέται. Εἴδες πῶς φειδονται σον τῆς ὑπολήψεως; πῶς κρύπτουσι σε τῷ προσωπαλῷ τῆς οἰκογομίας ἐκείνης, τῇ θυσίᾳ, τοῖς ἄγνισμάσι σε παριστέλλοντες; Διὰ τί μὴ τοσαῦτην ἀγέμενην ἀπειδίξῃ καὶ σὺ;

δ'. 'Ἄλλ' εἰ δὴ μάλιθος μάχη τὰ γεννόμενα καὶ φιλονεκία, εἴχεν δὲ λόγον τὰ κατηγορήματα ταῦτα· νῦν δὲ οὐδὲ δέται μάχη, ἀλλὰ δοκεῖ μὲν εἶναι, μεγάλην εἰς καὶ τοῦ Παύλου καὶ τοῦ Πέτρου σοφίαν καὶ εὐνοίαν πέρας ἀλλήλους ἀπιδείκνυται. Πλὴν τάς αὐτῆς τῆς θεούσης εἴναι κατηγορίας ἀκούσωμαν. 'Οτι δέ ἡλθε Πέτρος εἰς Ἀστράχαν, πετά πρόσωπον αὐτῷ ἀντέστητο. Διὰ τί; 'Οτι κατεγγόμενός ἐστι. Καὶ τίς ὁ τρόπος τῆς κατεγγόρων; Πρὸ τοῦ γὰρ ἀλέστητος ἀπὸ Ἰακώβου, μετὰ τῶν ἀντών συντήσθιεν· θεὶς δὲ φίλον, ὑστερεῖς καὶ ἀρχάρεσσιν δαυτόν, χρονίσμενος τοὺς ἀπειτομῆς. Τί λέγεις; δειλὸς δὲ Πέτρος καὶ ἀνανδρός; οὐ διὰ τοῦτο Πέτρος ἀκλήθη, ἀκαθήδοστος δὲν κατὰ τὴν πίστιν; Τί ποιεῖς, Ἀνθράκε; Αἰδίσθητε τὴν προσηγορίαν τοῦ Δεσπότου, δὲν θέητε τῷ μαθητῇ. Δειλὸς δὲ Πέτρος καὶ ἀνανδρός; ταῦτα σον ταῦτα δινέσται λέγοντος; Οὐ ταῦτα σύνειδεν αὐτῷ τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ τὸ πρώτον ἀκείνῳ θάτερον, καὶ τὴν Ἐκκλησία, εἰς δὲν πρώτος ἀπεπήδησε, καὶ τὴν μακαρίαν ἀκείνην πρώτος ἀφῆκε φωνήν, καὶ εἶπε· Τοῦτο τὸν Ἰησοῦν ἀνέστησεν ὁ Θεός, θύεις τὰς ἀδίνας τοῦ θαράτου. Καὶ πάλιν· Οὐ γὰρ διανθήτη ἐστὶν οὐρανός. Αντέδε δὲ λέγει, φησιν, Εἰσερ οἱ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, Κάθου ἐπειδήκιῶν μου, διὸς δὲ τοὺς ἔχθρούς σουν ψοσδιον τῷ ποδῷ σου.

Οὗτος οὖν, εἰπὲ μοι, δειλὸς καὶ ἀνανδρός, δὲ τοσούτου φόβου καὶ τοσούτων κινδύνων ἐπικρεμαμένων, μετὰ τοσαῦτης παρῆστας πρὸς τοὺς αἰμοδόρους κύνας ἀκείνους, καὶ τῷ θυμῷ ζέοντας ἔτι, καὶ φόνου πνοντας εἰσελθὼν καὶ εἰπών, δέται δὲ σταυρωθεὶς ὑπὲρ αὐτῶν, καὶ ἀνέστη, καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἔστι, καὶ ἐκ δεξιῶν καθηταὶ τοῦ Πατρός, καὶ μυρίοις τοὺς ἔχθρούς αὐτοῦ περιβάλλει κακοῖς; 'Οτι γὰρ διέφει στόμα, δέται γὰρ ἀνοίξαι χελῆ, δέται στῆναι, δέται φανῆναι μόνον μεταξὺ τῶν σταυρωσάντων αὐτὸν ἰσχυσεν, οὐθαμάξεις αὐτὸν καὶ στεφανοίς, εἰπέ μοι; Πολος γὰρ λόγος, τίς διάνοια τὴν παρῆσταν αὐτὸν τὴν ἐκείνην τῇ ἡμέρᾳ καὶ τὴν ἀλευθεροστομίαν παραστῆσαι δυνήσται; Οὐκ εἰστιν οὐδεὶς. Εἰ γὰρ πρὸ τοῦ σταυροῦ συνέθεντο οἱ Ἰουδαῖοι, δάν τις αὐτὸν διμολογήσῃ Χριστὸν, ἀποσυνάγωγον ποιεῖν, μετὰ τὸν σταυρὸν καὶ τὴν ταφὴν ἀκούοντες οὐχὶ Χριστὸν διμολογοῦντος μόνον, ἀλλὰ καὶ τελεῖαν δόμου τὴν οἰκονομίαν μετὰ πάσης φιλοσοφίας ἀνακηρύττοντος, πῶς οὐ διεπάσαντο, καὶ μεληδόν

* Duo mss. λέγοντος, σύνοιδεν.

αὐτὸν διελοντο πάντας, πρῶτον πάνταν τῆς μανίας αὐτῶν κατατελμήσαντα;

ε'. Τὸ γὰρ δὴ μέτη τοῦτο δέται, οὐχ δέται Χριστὸν ὀμολόγησεν, ἀλλ' δέται πρὸ τῶν ἀλλων ἀπάντων μεινούμενων αὐτῶν καὶ οἰδούντων ἀπὸ τοῦ φόνου, ὀμολόγησε μετὰ παρῆστας. Πατεροῦ δὲν τὸν πολέμηρ καὶ παρετάξει, φάλαγγος συμπαραγμάνης, ἐκείνον μάλιστα θευμάζομεν τὸν τρόπον τῶν ἀλλων [366] πηδῶντα, καὶ τὸ μετώπων αὐτῆς διαβρηγούντα (οὐ γὰρ δὴ τούτου μόνου, ἀλλὰ καὶ τῶν μετὰ ταῦτα ὅφετέρων γνωμένων κατορθωμάτων αὐτος δὲν εἰη πάντων αἵτιος, δὲ τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν εἰσόδου παρασχών), οὐτω δέται καὶ ἐπὶ τοῦ Πέτρου λογίζεσθαι χρή, δέται πρῶτος εἰσελθὼν, καὶ τὸ μέτωπον τῆς φάλαγγος τῆς Ἰουδαϊκῆς διαβρῆξας, καὶ τὴν μακρὰν ἀκείνην δημηγορίαν κατατείνεις, οὐτω καὶ τοὺς ἄλλους ἀποστολοὺς ἔβαινεν εἰσόδον. Καὶν Ἰωάννης, καὶν Ἰάκωβος, καὶν Πτεῦλος, καὶν ἄλλος δέταισεν μετὰ ταῦτα μέγα τι ποιῶν φαίνηται, ἀπάγων αὐτος πλεονεκτεῖ, δὲ προσδοκοῦμενας αὐτῶν τῇ παρῆσται, καὶ διανοίξαις τὴν εἰσόδου, καὶ δοὺς αὐτοῖς, καθάπερ ποταρῷ πολλῷ φερομένῳ φεύματι, μετὰ πολλῆς ἀδείας ἀπεισαθεῖν, καὶ τοὺς μὲν ἀναντιουμένους παρασύρειν, τῶν δὲ μετ' εὐνοίας ἀκούοντων τὰς φυχὰς ἀρδεῖν διηγεῖται. 'Αρ' οὖν μετὰ τὸν σταυρὸν τειούτος; πρὸ δὲ τοῦ σταυροῦ οὐ πάνταν θερμάτερος; οὐχὶ τὸ στόμα τὸν ἀποστολῶν δέν; οὐδὲ τὸν εἰσόδον; Τίτα με λέγουσιν οἱ ἀνθρώπαιοι εἰναι τὸν Γίλο τὸν ἀνθράκων; φησιν δὲ Χριστός· καὶ οἱ μὲν Ἡλίαν Ελαγόν, οἱ δὲ Ιερεμίαν, οἱ δὲ Ἰηνα τὸν προφητῶν. 'Υμεῖς δὲ τίτα με λέγετε, φησιν, εἴτε; Εἰτα ἀποκριθεὶς Πέτρος εἰπε· Σὺ εἰ δὲ Χριστός δὲ Γίλος τοῦ θεοῦ τοῦ ζωτος· 'Υμεῖς, εἴπε, καὶ ἀντὶ πάντων τοῦ σώματος φθάγγεται, οὐτως δὲ γλώττα τῶν ἀποστόλων Πέτρος δέν, καὶ ἀντὶ πάντων αὐτος ἀπεκρίνατο. 'Αρ' οὖν ἀνταῦθα μόνον τοιοῦτος, ἀλλαχοῦ δὲ καθυφίσαι τῆς σπουδῆς; Οὐδαμῶς· ἀλλὰ διὰ πάντων καὶ δὲ πάσι τὴν αὐτὴν ἐμφανίνει θερμότητα. Καὶ γὰρ εἰπόντος τοῦ Χριστοῦ· Παρεδώσουσι τὸν Γίλο τὸν ἀνθράκων, καὶ μαστιγώσουσι, καὶ σταυρώσουσι, αὐτές φησιν· 'Ιιεώς σοι, Κύριε· οὐ μὴ ξεται σοι τούτο. Μή γὰρ δὴ τοῦτο ἐξετάσωμεν, δέται ἀπερίσκεπτος δὲ πάπαρισις, ἀλλ' δέται γνησίου πόθου δέν καὶ ζέοντος. Πάλιν ἀνέβη εἰς τὸ δρός, καὶ μετεμφρώθη· ἵνῳθε μεταξὺ Ἡλίας ἀκεῖ καὶ Μωάσῆς διαλεγόμενος. Πάλιν κάκει δὲ Πέτρος· Εἰ θέλεις, ποιήσωμεν ὡδε τρεῖς σκηνῆς.

ζ'. 'Ορα πῶς ἀφίλει τὸν διδάσκαλον, καὶ σκόπει τὴν ἀκρίβειαν, καὶ τὴν σύνεσιν. 'Ἐπειδὴ γὰρ τότε ἀπλός ἀποκριθεὶς ἐπεστομίσθη, ἐνταῦθα τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ διδάσκαλον ἐπιτρέπει τὸ πρᾶγμα· Εἰ θέλεις, λέγων. Συμβαίνει γὰρ, φησι, καὶ νῦν ἀπερισκέπτεως με πόθῳ κινούμενον εἰπεν. 'Ιν' οὖν μὴ τὴν αὐτὴν ἐπιτίμησιν δέξται· Εἰ θέλεις, φησι. Συμπόσιον δέν ἀκείνων πάλιν τὸ δάγιον καὶ φρικῶδες· καὶ τότε λέγοντος τοῦ Ἰησοῦ· Εἰς δὲ φύων παραδώσει με, πάλιν δέ Πέτρος διὰ μὲν τὴν ἐπιτίμησιν τὴν ἡδη γενομένην ἐρωτῆσαι τὸν διδάσκαλον οὐκ ἐτύλμησε· διὰ δὲ τὸν πόθον, δὲ εἰχε, σιγῆσαι οὐκ ἡνέσχετο· ἀλλ' ἐσπούδασε καὶ μαθέν, καὶ μὴ δέξαι προτετής τις εἶναι καὶ ἀπερίσκεπτος.

Πώς οὖν καὶ τὴν ἀπειθυμίαν ἀπλήρωσε, καὶ δορά-
λειαν ἔκανε προφτούσησεν; Ἰνα τῷ μὲν βουληθῆ-
ται μαθεῖν τὸν ἀκάθετον δεῖξῃ πόδον, τῷ δὲ μὴ δι'
ἴκανον τοῦτο ποιῆσαι, ἀλλ' ἕτερον προβαλλέσθαι, τὴν
εὐλόγειαν ἀμφαίνη καὶ τὴν ἀπεικαίων ἀκασταν. Καὶ
τὰρ στένα μεταπάντεσθαι, φησί· περὶ πραθοίσας δοῦ
[367] λόγος τοῦ διεσπόστου· μάργας δὲ κίνδυνος, δὲ πρη-
μούς δικατέρωθεν. Ἀν σιγῇσο, τὴν μέριμνα κατεσθίει
μου τὴν ψυχὴν· ἀν εἰπω, δέδοικα μή ποτε ἐπιτίμη-
σιν δέδωμαι πάλιν. Μέστην οὖν ἡδίθην ὅδον, καὶ δι παν-
ταχοῦ προπτηδῶν, τότε τῆς Ἱωάννου παρθησίας ἀελ-
το, διτε τοι μαθεῖν τὸ λεγόμενον. Οὐδέν γάρ ἕτερον
διώπτει, καὶ εἰχεν ἐν τῇ ψυχῇ δημητρᾶς, ἀλλ' ἢ τὸν
διδάσκαλον μόνον. Διὰ τοῦτο καὶ δεσμωτηρίων καὶ
μυρίων μετὰ ταῦτα κατετόματα θανάτων, καὶ πάσης
τῆς παρούσης κατεγέλα ζωῆς. Δι' ἑκείνον καὶ μάστι-
γας λεθῶν, καὶ τοὺς μιλωπάς ἔχων ἐπὶ τοῦ νότου,
περὶ τοὺς μοτιζαντας πλεγεν· Οὐδὲν μηδὲν διμέσα
διεδογειρει καὶ θυντόμασεν μή λαλεῖτ. Εἶδες φρόνη-
μα ἀδούλωτον; εἶδες παρθησίαν ἀχείρωτον; εἶδες
ψυχὴν οὐρανίου πόθου καὶ ἱρωτὸς γέμουσαν; Πῶς
οὖν τολμᾶς ἀγειν, διτε φοβούμενος τοὺς ἐκ περιτομῆς,
διπτετταλλεν ἔστιν καὶ ἀφρίσεις; Καὶ πολλὰ δὲ ἔτερα
ἀνήν εἰπεν περὶ Πάτρου, δεικνύντα αὐτοῦ τὴν θερμό-
τηρα, καὶ τὴν ἀνδρείαν, καὶ τὸν πόδον, δι τοὺς περὶ
τὸν Χριστὸν ἀλλ' ἵνα μή μητρύνωμεν ἀκαίρως τὸν
λόγον, ἀφει τὰ εἰρημένα. Οὐδὲ γάρ ἐγκώμιον αὐτοῦ
τῆμερον εἰπον πρόκειται, ἀλλὰ τὴν δοκοῦσαν εἶναι
ζῆτησιν λόσιον, καὶ εἰς πάρα ἀγαγεῖν.

Γ. Εἰ δὲ καὶ ἔτέρων σκόπει, πῶς οὖν θει τιθανῆ
ἡ κατηγορία. Τότε μὲν γάρ παρὰ τὴν ἀρχὴν, διτε Ελε-
γε· Τοῦτον εὸν Ἰησοῦν. δι τὸν διπειρωτότετε,
ἀνέστησεν δ Θεός, μύσας τὰς ἀδίνεις τοῦ θαυμα-
τού, τότε μεταξὺ ἀγρούν ἦν, έτι τοι φονώντων, διτε τῷ
θυμῷ Λεόντων, έτι βουλομένων διασπάσασθαι τοὺς
μεθητές. Ήκμαζε γάρ αὐτοῖς έτι τὸ πάθος, καὶ φένει
ἡ διάνοια τῷ θυμῷ. Νῦν δὲ, διτε ταῦτα Παῦλος Ἑγρα-
φεν, ἐπάλλα καὶ δέκατον ἔτος εἰχε τὸ κήρυγμα. Εἰπών
γάρ· Μετὰ τρία ἑτη ἀπέθηρει εἰς Ἱεροσόλυμα, λέ-
γει πάλιν, διτε Μετὰ δεκατέσσουρα ἑτη ἀπέθηρει εἰς
Ἱεροσόλυμα. Ο τοίνυν τότε ἐν προοιμίοις τοῦ κη-
ρύγματος μή φοβηθεῖς, νῦν μετὰ χρόνον τοσούτον
φοβεῖται; δι τὸν Ἱεροσόλυμος μή δίσας, ἐν ἀντιοχείᾳ
δέδαικεν; δι, πολεμίων κυκλωσάντων αὐτὸν, μή πει-
θεῖς τότε· νῦν οὐδὲ πολεμίων παρόντων, ἀλλὰ πε-
στῶν καὶ μαθητῶν, ἄνων, καὶ δέδοικε, καὶ οὐκ
δροσοτοῦδε; Καὶ πῶς δι τοὺς δικούς τούς διπειρωτή-
μης μὲν τῆς πυρῆς καὶ εἰς δύος ἐγκριμόνης κατε-
τολμῆσιν δὲ καὶ γενομένην τέφραν διδοκεῖ-
ναι καὶ τρέμειν; Εἰ δειλὸς ἦν καὶ διανέρος δ Πάτρος,
δι ἀρχῆς τοῦ κηρύγματος, δι τῇ μητρόπολει τοῦ Ιου-
δαιῶν, διτε πάντες ήσαν οι πολέμιοι, τότε δι τούς εἰσεισεν,
οὐ μετὰ χρόνον τοσούτον ἐν τῇ χριστιανικαστηρίᾳ πό-
λει, οὐδὲ φίλων καὶ γνησίων παρόντων. Ωτε διτε δ
καιρός, οὐτε δ τόπος, οὐτε δι ποιότης τῶν προσώπων
ἀφίσιν ήμεις πιστεύεις τοῖς λεγομένοις οὐτως ὡς
εἰρηται, καὶ καταγνῶνται τοῦ Πάτρου δειλίαν. Ἐπ-
γνόσατε τὰ εἰρημένα; Καίτοι γε [368] ἐν ἀρχῇ τὸν

* Διο πατε. αὐτὸν πατερροήσας τέτε.

Παῦλον θεωροῦσσε, καὶ τῆς παρθησίας εἰδὼν ἀρ-
επλήγεσθε· ἀλλ' οὐδὲ παρέτρεψε τὴν κατηγορίαν δι
λόγος. ἄλλ' οὐτερ προχρόνος Πατρος, δι τούτον μετε
δρεις, δάν Παῦλου καλῶς ποιοῦντος, δ Πάτρος δειχθῆ
μη καλῶς ποιῶν (τὰ γάρ δικαίωσε καὶ τὴν ἀκε' ἡμέν
εἰσχών μένει, δι τούτος, δι τὸ ίκενος δημιοργη-
τικὸς τούτῳ), οὗτον τὸν εἰπετο λόγω πάλιν, δι
οὐδέν μοι δρεις, δι τὸν Πάτρον τὴν κατηγορίαν ἀπο-
σκευασμένου, δ Παῦλος φαίνεται θαρραλέως καὶ
ἀπεριτικότως τοῦ συναποστολού κατηγορέον. Φίρε
οὖν, καὶ τούτον τὸν ἀγαλημάτων ἀπολύσωμεν. Τί
οὖν; δι μὲν Πάτρος τοιούτος, δ δὲ Παῦλος οὐ τοιούτος;
καὶ τὸν Παῦλου θερμότερον γένος δι, δι τὸν ἀκάστην
ημέραν ἐπιθησία διδ τὸν Χριστὸν; ἄλλα νῦν δι
περὶ ἀνδρεις; ήμειν δὲ λόγος, (τὶ γάρ πρὸς τὸ προνε-
μένον τούτῳ;) ἀλλ' εἰ ἀπαγχώνεις πρὸς τὸν ἀπόστολον
διέκειτο, δ εἰ κενοδοξίας τινὸς καὶ φιλονεκίας δην εἰσε-
γήη. ἄλλ' οὐδὲ τοῦτο ξεπεν εἰπειν μη γένοιτο.
Οὐδὲ γάρ Πάτρον τοῦ πορφαρού τῶν ἀγίων ἔκεινων
μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντων δούλων δην ἀπο-
στόλων δ Παῦλος, καὶ ταῦτα πλευρικῶν ἀπάντων
κατὰ τοὺς κόπους· ἀλλ' δημως πάντων διευθύνων
ηγαπετῶν εἰναι ἐνθύμιαν. Ἐγένο γάρ οἷμεν, φησίν, δ ἀλλο-
στος τῶν ἀποστόλων, δι οὐκ εἰγι λιανδρὸς καλλι-
σθει απόστολος· οὐ μόνον δὲ τῶν ἀποστόλων, ἀλλὰ
καὶ τῶν ἀγίων ἀπλῶν ἀκάντων. Ξειο γάρ, φησί,
τῷ ἀλαζιστῷ πάντων τῶν ἀγίων ἀδεσθη δ χάρις
αὐτῇ.

η'. Εἶδες συντετριμένην ψυχήν; εἶδες πῶς διευτὸν
κατώτερον πάντων θει τῶν ἀγίων, οὐχὶ τῶν ἀπο-
στόλων μόνον; Ο δι εἰντο περὶ πάντας διακείμενος,
φένει καὶ πόσης τὸν Πάτρον πραδίλας ἀποιεύειν
ἀρχῆν, καὶ ἡδετο μάλιστα πάντων διευθύνων τοιούτου,
καὶ ως ἀξίους ἦν, οὗτον περὶ αὐτὸν διέκειτο. Καὶ τοῦτο
ἔκεινον δηλον. Η οἰκουμένη πάσος πρὸς αὐτὸν οὐδεί-
πεν, αἱ φροντίδες τῶν παντεχοῦ τῆς τῆς Ἑκκλησῶν
τῆς έκεινου ψυχῆς ἡσαν διηρτημέναι, μυρία διερ-
μνα καὶ δικάστην ημέραν πράγματα, πάντοθεν εἰντὸν
ἀκύλουν κηρεμονία, προστασία, διορθώσεις, συμ-
βουλαί, παρατίθεσις, διθεσκαλίαι, μυρίων οἰκουμονίαι
πραγμάτων· καὶ πάντα έκεινα ἀχείς, ἀπῆλθεν εἰς
Ἱεροσόλυμα, καὶ πρόφασις τῆς δόδον οὐδεμία διέρα
ἦν, ἀλλ' ἢ τὸ Πάτρον ίδειν, καθὼς αὐτὸς φησίν· Ἀρ-
θέηρει εἰς Ἱεροσόλυμα Ιερορήσαι Πάτρον· οὐτες
αὐτὸν έτιμα, καὶ πρὸ πάντων ἥγε. Τί οὖν; ίδειν αὐ-
τὸν εὐθίνες ἀνεγύρησεν; Οὐδαμάς· ἀλλ' ἀπέμενε
πρὸς αὐτὸν ημέρας δεκαπάντα. Εἰ τινα εὖν στρατη-
λάτην ήσας, εἰτε μοι, γενναῖον καὶ θαυμαστὸν, τοῦ
πολέμου συγκεγρυπόν, τῆς παρατάξεως συνεστά-
σης, τῆς μάχης ζεύσης, μυρίων εἰντὸν πάντοθεν
καλούντων πραγμάτων, ἀφάντα τὴν παρθενίαν, καὶ
πρὸς ἀποικίειν τοιούς ἀπειλήντα φίλους, ἀφα διέρα
μείσια ταῦτης ζητεῖς ἀπόδειξιν, εἰτε μοι, τῆς πρὸς
τὸν θυμόντον εἰνοίας; Οὐδὲ θηραγε είμαι. Τούτο τοίνυν καὶ εἰπει Παῦλον καὶ Πάτρον λογίζον. Καὶ
γάρ καὶ ἀνταῦθα πάλιμας συνειστήκει χαλεπές, καὶ
παρθενίας ἦν, καὶ μάχη, οὐ πρὸς ἀνθρώπους μόνου,
ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχὰς, πρὸς τὰς ἀξιούσιας, πρὸς τοὺς
[369] κοσμοποράτορες τοῦ σπάτους τῶν εἰλόντων τούτου,
καὶ μάχη περὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων αὐτηρίας· ἀλλ'

* Αλλι θεοποτέρευ.

dicere nitebatur, et temerarius et inconsideratus non videri. Quo pacto igitur et cupiditatem explevit, et causa sua securitati providit? Unus eo ipso quod discere vellet, invictum amorem ostenderet: quod autem hoc ipse per se non facaret, sed alterum obligearet, pietatem et modestiam omnem pra: se ferret. Undique enim mihi angustiae. Inquit: de proditione Domini agitur, ingens est periculum, precipitum utrinque. Si lacuero, exedit animam sollicitudo: si dixerim, vereor ne forte rursus increpationem excipiam. Medium itaque viam tenuit, et qui ubique prosiliebat ante ceteros, tum fiducia Joannis indigebat, ut id, de quo agebatur, cognosceret. Nihil enim aliud spirabat, et in animo perpetuo habebat, quam magistrum tantum. Propterea carcera et innumera deinde mortis genera subibat audacter, totamque vitam praesentem spernebat. Propter illum et cum verberibus caecus esset, et tergum haberet vibicibus exaratum, sic eos a quibus cæsus verberibus fuerat, alloquebatur: *Non possumus nos quæ vidimus et audiimus non loqui* (*Act. 4. 20*). Vides indomitum animum? vides fiduciam invictam? vides animam celesti desiderio et amore redundantem? Quomodo ergo dicere audes illum, quod metueret eos, qui ex circumcisione erant, se substraxisse, ac segregasse? Multa quoque alia de Petro dici poterant, quæ ipsius ardorem, fortitudinem, amorem, quem habebat in Christum, ostenderent: sed ne longius sermonem et importune producamus, sufficient ea quæ dicta sunt. Neque enim de laudibus ejus orationem habere nobis propositum est, sed quæstionem solvere, quæ se videbatur offerre, atque ad finem perducere.

7. Tu vero aliunde quoque perpende, quam parum probabilis sit accusatio. Nam tum quidem sub ipsam principium, quando dicebat, *Hunc Jesum, quem vos crucifixistis, suscitavit Deus, solutis doloribus mortis* (*Act. 2. 24*), tum inter inimicos erat, adhuc cædem anhelantes, adhuc ira ferventes, adhuc discipulos volentes discerpere. Vigebat enim adhuc illorum perturbatione, et mens ira tumebat. Nunc autem, cum Paulus ista scriberet, decimus septimus agebatur annus, ex quo corporal evangelium prædicari. Cum enim dixisset, *Post annos tres ascendi Jerosolymam* (*Gal. 4. 18*), ait rursus, *Post annos quasiordine ascendi Jerosolymam* (*Gal. 2. 1*). Qui ergo in prædicationis exordiis non timuit, nunc post tantum clausum tempus timet? qui non metuerat Jerosolymam, Antiochiae metuebat? qui cum ab hostibus circumcessus eset, tum non est territus; nunc cum nec ulli hostes adsunt, sed fideles ac discipuli, metu angitur et reformidat, nec recte ambulat? Quis hoc rationi consentaneum arbitretur, dum succenditur rogas, et in altum exsurgit, audacter in eum pergere, exsuctum autem et redactum in cinerem reformidare et contremiscere? Si timidus fuisset et minime strenuus Petrus, initio prædicationis, in metropoli Judæorum, ubi hostes erant omnes, tunc reformidasset, non post tantum tempus in urbe Christianissima, neque presentibus amicis et familiaribus.

Itaque nec tempus, nec locus, neque conditio personarum nos ita verbis illis finem sivit habere, ut dictum est, et Petrum timoris accusare. Laudantis quæ dicta sunt? Atqui Paulum initio mirabamini, ejusque fiduciam obstupesceratis: at ecce accusationem invertit oratio. Sed ut initio dicebam nihil mibi prodesse, si Paulo recte faciente, Petrum constet non recte fecisse (manet enim crimen, et pudor in nos redundat, sive hic sive ille peccaverit): ita nunc etiam idem rursus dico, nihil mibi prodesse, si accusationem a se amoliente Petro, Paulum apparat audacter et inconsiderate coapostolum accusasse. Age igitur hunc etiam crimine liberemus. Quid ergo? Talis quidem erat Petrus, Paulus vero talis non erat? Et quid Paulo ardenter, qui propter Christum quotidie moriebatur? Verumtamen non agitur nunc apud nos de fortitudine, (quid enim hoc facit ad propositum?) sed num odio quopiam prosequetur apostolam, vel nam vanæ glorie causa vel contentionis esset illa pugna exorta. Sed ne hoc quidem dici potest; absit. Non enim Petri sanctorum illorum principis solum, sed et omnium in universum apostolorum servus erat Paulus, idque cum omnes exantlandis laboribus superaret, attamen omnium se ultimum reputabat. *Ego enim, inquit, sum minimus apostolorum, qui non sum dignus vocari apostolus* (*1 Cor. 15. 9*): non solum autem apostolorum, sed et sanctorum plane omnium. *Miki enim, inquit, omnium sanctorum minimo data est haec gratia* (*Ephes. 3. 8*).

8. Vides animam humilem? vides ut se omnium sanctorum insimum statuat, non apostolorum tantum? Porro qui sic erga omnes affectus erat, sciebat et quanta honoris prærogativa Petro deberetur, eumque præ ceteris omnibus colebat hominibus, et ut dignus erat, ita erga illum affectus erat. Atque hoc inde constat. In illum totius orbis terrarum oculi erant conversi. Ecclesiarum universæ terræ cura ab illius anima pendebat, de rebus innumeris quotidie sollicitus erat, undique illum circumsidebant procurationes, præfecturæ, correctiones, consilia, cohortationes, doctrinæ, mille negotiorum expeditiones: et omnibus illis omissionis Jerosolymam se contulit, nec illius suscepti itineris alia sicut occasio ulla, nisi ut Petrum videret, sicut ait ipse: *Ascendi Jerosolymam videres Petrum* (*Gal. 1. 18*), sic ipsum honorabat, et omnibus præferebat. Quid ergo? cum ipsum vidisset, confessum recessit? Nequaquam: sed apud ipsum diebus quindecim mansit. Si quem igitur magistrum militum videoas, dic, sodes, generosam et eximium, indictio jam bello, militum acio jam disposita, jam pugna commissa, cum innumeris illum vocarent negotia, relicta acie ad visitandum quempiam amicum se alio conferre, num quam aliam majorem, quæso, demonstrationem quæreres ipsius erga hominem illum benevolentia? Non equidem arbitror. Hoc igitur et de Paulo Petrum existima. Siquidem hic quoque bellum grave conflatum erat, et acies et pugna erat non adversus homines tantum, sed et adversus principes, adversus potestates, adversus mundi rectores tene-

brarum seculi hujus (Ep. 6. 12), et de salute hominem pagas: sic tamen Petrum reverebatur, ut cum tanta inimicorum, urgeretque necessitas, ad illum excederet Ierosolymam, et cum apud eam quindecim dies manisset, tam demum rediret. Cognovisti fortitudinem Petri, didicistiis comitatem Pauli erga omnes apostolos, erga ipsum Petrum: jam necesse est ad ipsum questionis solutionem veniamus. Si enim et hic Petrum amabat, et ille timidus aut parum strenuus non erat, et contentio ac contradicatio illa ex animo accepta non erat, quid sibi vult ista narratio? aut qua de causa haec dispensatio fiebat?

9. Hoc loco advertite, animosque vestros erigite, ac diligenter attendite, ut manifestam defensionem intelligatis. Quippe absurdum esset me qui terram effedio, tantum laborem exentiare, vos autem, qui nullo negotio visuri estis aerum, praes nimia accordia tantum lacrum pratermittere. Necesse est autem, ut orationis initium altius repetamus, ut clariorum vobis doctrinam reddamus. Postquam enim in celos Jesus reversus est, empta quasa nostra causa suscepimus dispensationem, verbum doctrinae suis reliquit apostolia, ut ait Paulus, *Ei posuit in nobis serbum reconciliacionis; et rursum, Pro Christo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos* (2. Cor. 5. 19. 20): hoc est, vice Christi. Tunc igitur cum per universam orbem terrarum isti prædicabant, nulla erat heresis; sed natura omnis humana duo habebat haec dogmata, unum rectam et sonum, alterum corruptum et pravum. Aut enim gentiles omnes erant orbis incolæ, aut Judæi: neque Manichæus, neque Marcianus, neque Valentinus, nec alias ullus omnino erat: quid enim attinet omnes hereses enumerare? siquidem post triticum tunc proeminuntur zizanii, varia nimirum heresum corrupta. Ac Judæos quidem Petro commisit, gentilibus autem Paulum præfecit Christus. Et hoc a me ipso non dico, sed ipsius Pauli verba licet audire: *Qui enim operatus est Petro in apostolatum circumcisiorum, operatus est et mihi*, inquit, *inter gentes* (Gal. 2. 8): circumcisio nem hoc loco ipsam nationem appellans. Unde vero id constat? Ex eo quod additur. Cum enim dixerit, *Qui operatus est Petro in apostolatum circumcisiorum, operatus est mihi, inquit, inter gentes*, hoc nimirum indicavit, ad distinctionem gentium circumcisionem positam esse. Ad distinctionem vero gentium non circumcision, sed Judæi sunt, quos per circumcisionem subindicavit: quasi diceret, *Qui operatus est Petro in apostolatum Judæorum, operatus est et mihi inter gentes*. Ut enim rex sapiens, qui idoneos quoque probe noviterit, alteri quidem in equites, alteri vero in pedes committit imperium: sic nimirum et Christus cum in has duas partes suum exercitum divisisset, Judæos quidem Petro, gentiles autem Paulo commisit. Ac licet diversi sint exercitus, Rex tamen est unus. Ut enim illuc discriminum exercituum in armorum apparatu, non in hominum natura consistit: sic nimirum et hic differentia in exigua quadam carnis figura, non in substantiæ diversitate cernitur.

10. *Car præfectus fuerit Paulus gentilibus, Petrus Judæis.* — Quemadmodum ergo dicebam, ambo erant his exercitibus præfecti. Ac nisi forte prolixius videtur oratio, si defessi non esset, alteram etiam vobis causam proferam, ob quam isti Judæi, illi vero gentiles sunt crediti. Siquidem questione non indigna res est, quam tandem ob causam, qui tam exacte patriam legem didicerat, qui ad pedes Gamalielis dia vixerat, qui secundum iustitiam, quæ in lege est, sine querela coversatus erat, non illi Judæorum cura demandatur, sed gentilium; pascatori autem et illiterato Petro, qui nihil tale moverat, Judæorum est credita præfectura. Conseruit cuncta quidpiam nobis ad solemnum quod dicitur, si recte illud possimus effari. Neque enim hoc causari licet, cum cum cunctatione se detrectanter vidisset Paulum cognitorum suorum præfecturam defugere, noluisse illi vim facere, et eam cogere. Imo vero contrarium præ se tulerat. Non enim tantum Judæorum præfecturam non defugit, sed et se primus obtulit, et cum Christus præciparet ut ad gentes abiret, ipse petiit ut sibi Judæorum cura committat: et innumeris cum ab eis illata mala pertulisset, eique grates docendi provincia esset credita, pro illis deprecari non cessat, dicens nunc quidem, *Optibam esse anathema pro fratribus meis, cognitis meis sacramentum carnem* (Rom. 9. 3): maxime autem, *Fratres, voluntas mea, et obsecratio ad Deum, pro illis est in salutem* (Rom. 10. 1). Car igitur cum vellet ipse, ac percuparet illos docere, non permisit ut ipse prædicaret, sed loco illorum doctorem ipsum gentibus misit? Auditus Christum ipsum dicentem, et Paulum rem omnem narrantem: *Factum est mihi, inquit, oranti fieri me in stupore mentis, et videre Christum dicentem mihi: Festina, et azi velociter, quoniam non recipient testimonium tuum de me* (Act. 22. 17. 18). Et causam dixit professionis; edio habebunt te, inquit, et aversabuntur: propriea te docentem non ferent. Atqui hoc ipsum idoneum erat ad fidem illi apud eos docenti conciliandam, et ad persuadendum illis illam mutationem humanam non fuisse. Neque enim adeo furentem et ira succensem, ac eodem spirantem, neque miracula facienti Christo eridentem, neque apostolia ejus, mortuos suscitantibus, potuisse homo unquam in medio ipso furore mutare, atque illum ita flectere, ut vehementer illum affectum, quem adversus prædicationem verbi præ se ferret, totum atque adeo maiorem pro coafectione Christi præ se ferret: sed vere divina virtutis opus exstitit illa conversione ac mutatio.

11. Atque hoc ipsum etiam Paulus, cum cuperet illorum præfecturam sibi deferri, Christum alloquens objiciebat: *Domine, ipoi sciunt, quia ego eram concludens in carcерem, et cædens eos qui credebant in nomen tuum; et cum funderetur sanguis Stephani, martyris tui, ego consentiebam cardini ejus* (Act. 22. 19. 20). Et ingens illa insaniam tam subito faciem mutationem non esse ostendit humanam, sed divinam, et a carnis origine ducere. Quid ergo Christus? *Vade, quoniam ad gentes longe te mittam* (Act. 22. 21). Nonne igitur,

δικαστης οὐτως γέδει τὸν Πάτερν, ὃντος καὶ τοσαύτης
ἀνάγκης ἐπικειμένης καὶ κατεπιεγύσσης, ἀνδραμελίνης
θεοῦ ἐκείνου εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ μείναι πρὸς αὐτὸν
ἡμέρας δεκαπάντες, καὶ τότε ἀπανελθεῖν. Ἐγνωτε τὴν
ἀνδρείαν τοῦ Πάτερον, ἀμάθετε τὴν φιλορροσύνην
Πιαύλου, τὴν περὶ τοὺς ἀποστόλους κάνεας, τὴν περὶ
αὐτὸν τὸν Πάτερν· ἀνάγκη λοιπὸν ἐπὶ τὴν λύσιν ἀλ-
θεῖν τοῦ ζητήματος. Εἰ γὰρ καὶ οὗτος ἄφειται τὸν
Πάτερν, κάκινος δεῖλδς οὐκ ἦν καὶ ἀνανδρός, καὶ τὴν
φιλονεικίαν καὶ ἡ ἀνείστασις οὐκ ἀπὸ ψυχῆς ἀγένετο,
εἰ ποτὲ ἔστι τὸ λεγόμενον; καὶ τίνος ἔνεκεν ταῦτα
ώκονομείτο;

θ'. Ἐνταῦδα προσδέχετε, καὶ διανάστητε μοι, καὶ συντίνατε βαντούς, ὅπεις δέξασθαι σαφῆ τὴν ἀπόλογον. Καὶ γάρ ἄποτον ἐμὲ μὲν τὸν διασκέποντα τοσοῦτον πόνον ὑπομένειν, ὑμᾶς δὲ τοὺς ἐξ εὐχαλίας μέλλοντας ἢ χρυσὸν ὁρῶν, τῇ διῆμυμιᾳ τὸ κέρδος τοῦτο παραδρεμέν. Ἀνέγκη δὲ μικρὸν ἀνωτέρω τὸν λόγον ἀγαγεῖν, ὃστε σαρεστέραν ὑμίν ποιήσαι τὴν διδασκαλίαν. Ἐπειδὴ γάρ ἀνὴλθεν εἰς τοὺς οὐρανοὺς δὲ Τησους, τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκουμείαν πληρώσας, τὸν λόγον τῆς διδασκαλίας κατέλιπε τοῖς βαντοῦ ἀποστόλοις, καθὼς Παῦλος φησι. Θέμεος δὲ ήμεν τὸν λόγον τῆς καταλλαγῆς· καὶ πάλιν· Ὑστέρῳ Χριστοῦ πρεσβεύμενοι, ὡς τοῦ Θεοῦ καρακαλοῦντες δι' ἡμῶν, τουτέστιν, ἀντὶ Χριστοῦ. Τότε τοινόν, ἡνίκα ἀκήρυττον οἵτοι κατὰ τὴν οἰκουμένην ἀπασαν, αἱρεσίς οὐδεμία ἦν· πᾶσα δὲ ἡ φύσις τῶν ἀνθρώπων δύο ταῦτα δόγματα εἶχε, τὸ μὲν ὑγίεις, τὸ δὲ διεφθαρμάνων. Ἡ γάρ Ἑλληνες, η̄ Ἰουδαῖοι, οἱ τὴν γῆν οἰκοῦντες ἀπαντες ἡσαν· οὐτε δὲ Μανιχαῖος, οὐτε Μαρκίων, οὐτε δὲ Οὐδαλεντίνος, οὐτε ἄλλος οὐδεὶς ἀπλῶς· τί γάρ δεῖ πάσας καταλάγειν τὰς αἱρέσεις; καὶ γάρ μετὰ τὸν οἴτον τότε τὰ ζιζάνια ἐπέτρη, ἡ παντοδαπὴ τῶν αἰρέσων διεψιθερά. Τοὺς μὲν οὖν Ἰουδαίους ἐπέτρεψε τῷ Πέτρῳ, τοὺς δὲ Ἑλλησι τὸν Παῦλον ἐπέστησεν δὲ Χριστός. Καὶ τοῦτο οὐκ ἀφ' ὀντοῦ εἰ λέγω, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ Παύλου λέγοντος θετὶς ἀκοῦσαι· Ὁ γάρ ἐνεργήσας Πέτρῳ εἰς ἀποστολὴν τῆς περιτομῆς, ἀνθηγόρος κάμοι, φησιν, εἰς τὰ θύη, δεικνύντος δοτὸν, ὅτι πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν ὅθνῶν περιτομὴν είπε. Πρὸς δὲ ἀντιδιαστολὴν τῶν ὕθνων, οὐχὶ περιτομὴ, ἀλλ' Ἰουδαίοι εἰσιν, οὓς διὰ τῆς περιτομῆς ἤνικατο· ὥστεν ἐλέγεν, Ὅντεργήσεις Πέτρῳ εἰς ἀποστολὴν τῶν Ἰουδαίων, ἐνήργητε κάμοι εἰς τὰ θύη. Καθάπερ γάρ τις βασιλεὺς σφόδρα, τὸν ἀπιτήδειον μετὰ ἀκριβειας εἰδὼς, ἐπέρω μὲν τοὺς ἵππους, ἐπέρω δὲ τῶν πεζῶν ἐγχειρίζει τὴν προστασίαν· οὕτω δὴ καὶ δὲ Χριστός, τὸ στρατόπεδον τὸ βαντοῦ διαλύνειν εἰς δύο ταῦτα μέρη, τοὺς μὲν Ἰουδαίους Πέτρῳ, τοὺς δὲ Ἑλληνας ἐπέτρεψε Παῦλος. Εἰ δὲ διάφορα τὰ στρατόπεδα, [370] ἀλλ' εἰς δὲ βασιλεύς· Ποτερ. γάρ ἐκεὶ διαφορὰ τῶν στρατόπεδων ἐν τῇ κατασκευῇ τῶν ὅπλων, οὐκ ἐν τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων ἔστιν· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα διαφορὰ ἐν σχήματι μικρῷ τινι τῆς αἱρέσεως, οὐκ ἐν τῇ τῆς οὐσίας ἐναλλαγῇ φαίνεται.

^a Cod. 748 διπ' ἀμεντοῦ.

^b Ήσ φησίν omittit Cod. 748, qui mox δείκνυστι δι.

ι'. Όποιαρ οὖν Πλεγον, ἡσαν διμφύτεροι τὰ στρεπτεῖα
ταῦτα ἀγχειρισμένοι. Καὶ εἰ μὴ μητένα τὸν δέργον,
εἰ μὴ ἀπακάμετε, ὅρω καὶ ἐτὴν αἰτίαν ὑμᾶν, δι' ἣν
οὗτος μὲν τοὺς Ἰουδαίους, ἀκείνος δὲ τοὺς ἐξ ἔθνων
ἐπιστεύθησαν. Καὶ γάρ ἄξιον ζητήσεως, τι δημόσιο
Παῦλος μὲν, διὰ μετὰ ἀκριβεῖας τὸν πατρῷον νόμον
παιδεύθεις, διὰ παρὰ τοὺς πόνους Γαμαλιὴλ διατρίβων,
διὰ κατὰ δικαιοσύνην τὴν ἐν νόμῳ γενόμενος ἐμμε-
πτος, οὐκ ἀγχειρίζεται τοὺς Ἰουδαίους, ἀλλὰ τοὺς
“Ἐλλήνας” δὲ δὲ διλειπει, καὶ ἀγράμματος, καὶ μηδὲν
τοσοῦτον εἰδὼς Πάτρος, τὴν τῶν Ἰουδαίων ἐνεπίστευθη
προστασίαν. Συντελεῖ γάρ τι καὶ πρὸς τὴν λύσιν ἡμίν
τὸ λεγόμενον, διὸ αὐτὸς διηγέρει τὸν διαδεδομένον
ἀντὸν τοῦτον εἰπεῖν εἴτε διανοῦντα καὶ ἀναδυ-
μένον οἶδόν τον Παῦλον καὶ φεύγοντα τῶν οἰκείων τὴν
προστασίαν, οὐκ ἥθιλης βιάσασθαι καὶ ἀναγκάσαι.
Τούναντίον μὲν οὖν ἀπαντᾷ ἐπειδεξιότο. Οὐ γάρ δὴ μό-
νον οὐκ ἔργε τῶν Ἰουδαίων τὴν ἐπιστασίαν, ἀλλὰ
καὶ πρώτος ἐπειθῆσαι, καὶ τοῦ Χριστοῦ καλεύοντος
ἀπαλθεῖν εἰς τὰ ἔθνη, αὐτὸς ἄξιος τὴν τῶν Ἰουδαίων
οἰκονομίαν ἀγχειρισθῆναι· καὶ μυριά πολλαχοῦ τά-
σχων παρ' αὐτῶν δεινά, καὶ τῶν ἔθνων τὴν διδασκα-
λίαν πεπιτευμένος, οὐ πάντες παρακαλῶν ὑπὲρ
ἔκείνων, καὶ λέγων, νῦν μὲν Ἡγόρημητε ἀρθεμε-
σίναι ωκέρ τῷ ἀδελφῷ μου, τῷ συγγενῷ μου
κατὰ σάρκα· νῦν δέ· Ἀδελφοί μου, η μὲν εὐδο-
κία μου, καὶ η δέσησις η πρὸς τὸν Θεόν, ὑπὲρ
αὐτῶν ἔστε εἰς σωτηρίαν. Τίνος οὖν ἔνεκεν βου-
λόμενον αὐτὸν καὶ ἐπιθυμοῦντα διδάσκειν ἔκείνους,
οὐκ εἰσαν αὐτοῖς κηρύσσειν, ἀλλ' ἀντ' ἔκείνων διδά-
σκαλον αὐτὸν τοὺς ἔθνεσιν ἐπέμπτεν; Ἀκούσωμεν
αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, καὶ Παῦλου τὸ πάντα δι-
ηγουμένου· Ἔγένετο δέ μοι προσευχομένῳ, φησι,
τερέσθαι με ἐπέκοπτει, καὶ εἰδένται τὸν Χριστὸν
λέγοντα μοι· Σπεῦσον καὶ δέξειθε ἐπ τάχει, διε
οὐ παραδέξονται σου τὴν μαρτυρίαν περὶ ἐμοῦ.
Καὶ τὴν αἰτίαν εἰπε τῆς ἀποδημίας· Μισήσουσί σα,
φησι, καὶ ἀποστραφήσονται· διὰ τοῦτο σου διδάσκον-
τος οὐκ ἀνέξονται. Καὶ μήν αὐτὸν τοῦτο ἦν Ιανόν,
ἡξισπιστον αὐτὸν ποιῆσαι διδάσκαλον, καὶ πάλαι
ἔκείνους, διτε οὐκ ἀνθρωπίνη τῇ μετάθεσις ἐγένετο. Οὐ
γάρ διὸ τὸν οὗτον φαινόμενον, καὶ θυμῷ ζέοντα, καὶ
φόνου τινόντα, καὶ θαυματουργοῦντι μὴ πεισθέντα
τῷ Χριστῷ, μηδὲ τοὺς ἀποστόλοις τοὺς ἔκείνου, νε-
κρούς ἀγέρασιν, ἵσχυσεν ἀν ποτε ἀνθρωπος ἐν αὐτῇ
μέσῃ τῇ μανίᾳ μεταθεναι, καὶ τὴν ὑπερβολὴν, ἦν
κατὰ τοῦ κηρύγματος ἐπειδεῖκυντο, ταύτην ὀλόκλη-
ρον καὶ πολλῷ πλειστα πάλιν ὑπὲρ τῆς εἰς
Χριστὸν ὁμιλογίας ἐπειδεῖκασθαι· ἀλλὰ θείας διτεως
δυνάμεως ἔργον ἦν τῇ μετάθεσις αὐτῇ καὶ τῇ μετα-
θολῇ.

ια'. Όπερ οὖν καὶ δ Παῦλος, ἐπιθυμῶν αὐτῶν τὴν προστασίαν λαβεῖν, πρὸς τὸν Ἰησοῦν προεβάλλετο λέγων· Κύριε, αὐτὸι ἔλιτταται, διει ἄτῳ ἡμιν ψυχαλκίων, καὶ δέρω τοὺς χιττεύοντας εἰς τὸ δρυμὸν σου· καὶ διει ἔξεχόντετο τὸ ἀλμα Σεσφέρου, τοῦ μάρτυρος [371] σου, ἄτῳ ἡμιν συνευδοκῶν τῇ ἀναρρέσει αὐτοῦ. Καὶ τὴν πολλὴ μανία τὴν ἀθρόον γεγενημένην ἔγγυδται μεταβολήν, ὡς οὐκ οἵτειν ἀνθρώπινή τις, ἀλλ᾽ ἀναθεν, καὶ ἐκ τῶν οὐρανῶν ἐλαύνειν ἀρχήν. Τί οὖν δ Χριστός; Πορεύουν, διει εἰς ἔθνη μαρτύρων δέκαστετελέ σε. Ταῦτ' οὖν οὐχ ἰκανά, φησι,

τεῖσαι καὶ τοὺς σφέρας ἀνατολητούντας, οὗτοι εὐρίστιν ἀνθρώπων τοῦτο τὸ κήρυγμα, ἀλλ' οὐτιέρ φύσιν ἀνθρωπίνην δικαία τὰ γεγονημάτα, καὶ θεός θυτούς ἔστιν ὁ μεταθέτεις καὶ μεταβολέαν; Ἱκανά μὲν οὖν, καὶ μακάριε Πεπέλε, ἐν εὐτῇ τῶν πραγμάτων ἑξάσης τὴν φύσιν· ἀλλ' Τουδεῖς εἰδέντων εἰλικρίνην μονομονταρούς· εὐ φύσιν πραγμάτων ἑξάσηντας, εἰς τὸ εἰκός καὶ τὸ εὐλογὸν καὶ τὸ ἀνεγκαίον σκοτεινήτας, ἀλλ' αἱ εἰς δύν μονοὶ βλέποντας, δημοσίην φύλουντες καὶ λαούς τὴν διανοίαν ἐμπελήσωσι. Καὶ οὐ μόνον πρὸς τὴν τῶν πραγμάτων ἀκολουθίαν βλέπεται· ὁ δὲ Θεός τὰ ἀπόρρητα τῆς διανοίας εύτων οἶδε. Λικτούντας Φορεύον, δητεὶς εἰς δόηντη μαρτύρας ἀξιοποτελέσθε, διαστήματι παρακμαθήσθεντες τὸ μέσον.

Διὰ τοῦτο ταῖς μὲν ἀλλοῖς ἄπαισι γράφων, τὸ δινομα
αὐτοῦ προστίθησιν ἐν τῷ προσκείμενῳ τῶν ἐπιστολῶν,
Ἐβραίοις δὲ ἐπιστέλλων, οὐδὲν τοιῷτον ἐπίσησεν,
ἀλλ' ἐπλάνε, οὐκ εἰπὼν τίς ἦν, ἢ πρὸς τίνας, ὡς περ
ἴδοι; εἰχε ποιεῖν, οὐτοι ταῖς ἡρέσει. Πολυμυρῶς
καὶ πολιτρόπως καλλιε σ Θεός λαλήσας τοῖς
πατράσιν ήμωρ. Καὶ τοῦτο δὴ τῆς τοῦ Πάυλου φύσις.
Ἴνα γάρ μή μετασχῆ τοῦ μίσους τὰ γράμματα,
καθάπερ προσταύει τινί, τῇ τοῦ δύναματος ἀφαιρέσσαι
κρύψαις ἀντὸν, οὐτως αὐτοῖς λανθανόντως τὸ τῆς
παραινέσσαις ἐπιτίθησι φάρμακον. "Οταν γάρ πρός
τινα ἀτῆδως ἔχωμεν, κανὸν ὑγίεις τὸ λέγη, οὐ προδύμως,
οὐδὲ μεθ' ἕξινῆς δεχόμενος τὰ λεγόμενα· διπέροι δὲν,
ἴνα μή καὶ τότε συμβῇ, ἀφείσθε τὴν ίδιαν προτηγο-
ρίαν τῆς ἐπιστολῆς, ὥστε μηδὲν τοῦτο γενέσθαι
κώλυμα τῇ τῆς ἐπιστολῆς ἀκρόσει. Οὐδὲ γάρ οἱ
ἐπιστολοὶ μένον 'Ιουδαῖοι, ἀλλὰ καὶ οἱ πιστεύσαντες
εὐτὸν ἀμίσουν εὐτὸν καὶ ἀπεστρέφοντο. "Οτε γοῦν
ἀντῆθεν εἰς Ἱερουσαλήμ, ἀκουσον τί φησι πρὸς αὐτὸν
ὁ Ἰάκωβος, καὶ οἱ λοιποὶ ἀπαντεῖς Θεωρεῖς, ἀδελφέ,
πόσαι μυριάδας εἰσὶν 'Ιουδαῖων τῷρ συναζητεῖ-
θετων· καὶ οὗτοι πάντες ἔγιναστο τοῦ νόμου
ὑπάρχεντοι, καὶ κατηχηταὶ περὶ σοῦ, διτι ἀπο-
στολοὶ πρὸς τοῦ νόμου διδάσκοντες. Διὰ τοῦτο αὐ-
τὸν μάλιστα ἀμίσουν καὶ ἀπεστρέφοντο.

ιψ· Ἡ μὲν οὖν αἰτία, δι' ἣν οὐκ ἐπιστεύθη τοὺς Ἰου-
δαίους· ἀλλὰ τοὺς ἐξ ἀνθῶν, ἐστὶν αὕτη. Πιστευθεῖς
ὅτι λοιπὸν ἔκεινους, οὐχὶ ὅμοιως τῷ Πάτερῳ, οὐδὲ διὰ
τῆς αὐτῆς ἁδοῦ πρὸς τὴν πίστιν αὐτοὺς ἐνῆγεν, ἀλλὰ
δι' ἑτέρας. Ἐπέρας οὖτε δέσπαι ἀκούστης, μή διαφορὰν ἐν
τῷ κηρύγματι υδμίσης εἶναι. Τὰ γάρ εὐτὰ ἀμφιστε-
ροὶ καὶ Ἰουδαῖοι καὶ Ἑλλησιν ἐκήρυξαν· οἷον, δεῖ
Θεός δι Χριστὸς, δεῖ ἐσταυρώθη καὶ ἐτάφη, καὶ ἀνέστη,
καὶ ἦστιν ἐν θεοῖς τοῦ Πατρὸς, δεῖ μὲλλει κρίνειν
ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ δοσ τοιαῦτα ἥν, ὅμοιως καὶ
Παῦλος καὶ Πέτρος ἐκήρυξαν. Ἐν τοῖς οὖν ἥν ἡ
διαφορά; Ἐν τῇ παραπτήρῃσι τῶν βρωμάτων, ἐν τῇ
περιοδοῇ, ἣν τοῖς ἀλλοῖς τοῖς Ἰουδαίοις; Ήθελον. Οὐ
μὲν γάρ Πέτρος οὐκ ἔτιλα τοῖς ἁυτοῦ μαθηταῖς;
ἔπειτας; λέγεται καὶ διαρρήθην, δεῖ δει τούτων ἀπο-
στηναι [578] καθάπαξ. Ἐκδεδοίκει γάρ, μήποτε πρό-
καιροῦ τὴν συνθήσειν ταῦτην ἀνατέλλει, βουλδεμόνος,
καὶ τὴν εἰς τὸν Χριστὸν πίστιν συνανασπάσῃ μετ'
ἔκεινων, τῆς ψυχῆς τῶν Ἰουδαίων οὐκ ἀνεγομένης
εὑδέτω, διὰ τὴν χρονίαν τὴν περὶ τὸν νόμον πρόδηλην,
τῶν βρωμάτων ἄκούσειν τούτων. Διὰ τοῦτο τηλέχειο δὲ
μητράριος Πέτρος Ιουδαῖόντων αὐτῶν. Καὶ καθάπερ
τις γεωργὸς δριστος φυτὸν ἀπαλὺν πλησίον δένθρου

^o Additum & ill' e Morel. et Savill. et cod. 748. F.DIT.

γηγγραφότας κατεβάμενος, εδώ τελιμέν, αύτή θάπουμένη
εδώ γηγγραφείς ἀναστάσαις δύναμεν, δεδομένης μη, τῶν
βίζων ἐχθρῶν πινακορύμνων, παῖς εὖ νεόρυτον συνα-
ντλυσθεῖ. ἄλλ' ἀναμένει πρότερον πετῆσαι διεστόν
καλέει, καὶ δὲ ἀντεῖς κάτω φύσεσθαι ταῖς πόλεσις
τῆς γῆς, καὶ τότε εὐ πελασθεῖσθαι μετέ δέσιας ἀνθεσι,
εἴπειν οὖτις δεδομένης περὶ τοῦ νεορύτου· εὐτὸς δὲ παῖς δὲ
μακαρίος Πέτρος ὁ ποιεῖ· τὴν πίστιν παρότον εὐτεν
ἴμενα πεγγήναι καλέει δὲ ταῖς τῶν δικαιώνων φυγαῖς,
ἴνα φίδιωσίσης ἑπαλήνης μετέ δέσιας λειπόντων τὴν Του-
δαίκην ἀνάλλη προληγόντων δικασσεν. ἄλλ' εὐχὴ δὲ Πετροῦ
εὐτὸς· πόδης γάρ ταύτης ἀπτηλογράμνος· ἦν τῆς
ἀνάγκης. "Ελλησι χηρύττετε, ταῖς αἰδέσπετο μετεσχη-
σοῦτε νόμου, εὐθὲν Τουδαίκην περιτηρήσανταν δια-
κόσιν. "Οὐι γάρ οὐκ εὖ λαλήσοις διεντιούμαντο ταῦτα
ἐποιεύν, ἀλλὰ τῇ τῶν μαθητῶν διδονεάρι συγκατεβα-
νοτεῖς, ἔστιν θεῖν καὶ Παύλον δημόκον Πέτρον ταῦτα
αὐτά τούτης συγχωροῦντα, καὶ εἰ σογχωροῦντα μόνον, ἀλλά
καὶ αὐτὸν συνεργοῦντα, καὶ Πέτρον πάλιν τὴν αὐτῆν
ἀλευθερίαν νομοθετοῦντα, ἦν καὶ Παύλος τοῖς θεοῖς
πᾶσιν ἐκήρυξε. Καὶ τοὺς ταῦτα, φησὶν, ἀμφίστερα
θεοῖς θεῖσιν· Ἐν αὐτοῖς τοῖς Ιεροσολύμαις. Οὗτος μὲν
γάρ καὶ ἐξύρατο, καὶ θύεται, καὶ ἀγνοισθεὶς ἀπετελε-
σεν, δὲ τῶν θυνῶν διδάσκαλος. Τοῦτο γάρ καὶ δὲ καιρὸς
ἀπῆται, καὶ τὸ παρεῖναι πολλοὺς Τουδαίους. Θεομητὸς
γάρ, φησὶν, ἀδαίσῃ, κόστις μηρισθεῖς εἰσὶν Του-
δαίων τῶν συνεληλυθέτων, καὶ κατήγοροι καρ-
σοῦ, διτις ἀποστασιαὶ διετοῦ τοῦ νόμου θιδάσκαις.

ιγ'. Έκείνος τόννυ συγκαταβίναι ἀναγκαῖδμενος Ιουδάζεν· ἀλλ' οὐχὶ τῆς γνώμης, ἀλλὰ τῆς οἰκουμερᾶς τὸ γνόμενον ἦν. Πάλιν δὲ Πέτρος, δὲ τῶν Ἰουδαίων διδάσκαλος, καὶ πανταχοῦ συγχωρῶν περιτομήν καὶ Ἰουδαϊκὰς παρατηρήσις, διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν μαθητῶν, ἀπειδὴ καιρὸν εἴλεν ἀπαλλάξτοντα αὐτὸν τῆς ἀνάγκης ταύτης, καὶ οὐκ ἦν ἀσφαλὲς μήχρι τοσούτου κεχρῆσθαι τῇ συγκαταβάσει, ἀλλὰ δυομάτων ἦν καιρὸς καὶ νόμων, ἀποσύνον τῷ φησιν. Ἐπειδὴ γάρ ἀνίσθισαν οἱ Ἀντιοχείας οἱ περὶ Παιύλον καὶ Βερνάδαν, περὶ τούτων εὐτῶν μαθησόμενοι τὸ σαφές, πελλής ζητήσεως γενομένης, ἀναστάς δὲ Πέτρος Πέτρον· "Ἄδρες ὀδελφοί, ὑμεῖς ἐπίστασθε ἄρ; ἡμαρτώμορχαλω, ὡς ἐτοῦ ήμιν ἀξελέκατο δὲ Θεὸς ἀποί σου τὰ δύοτην διὰ τοῦ στόματός μου τὸν λόγον τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ πιστεύων. Εἴτα ἵερά τινα εἰπών μεταξὺ, ἴστηγα λέγων· Τί οὖν παρακέντει τὸ Θεότοποντούς λύγον ἐστι τὸν τρόχηλον τῶν ἀνθρώπων, διὸ οὗτος οἱ πατέρες ήμῶν, οὗτοι ήμεις ἡγόρασμεν βασισάσαι; ἀλλὰ διὰ πιστεώς Ἰησοῦ Χριστοῦ αιστεύμενος σωθῆνται, διὸ τρόπον οὐδείνοι. Ὁρές δὲ ήντα μὲν καιρὸς συγκαταβάσεως ἦν, καὶ Πειύλος Ιουδάζεν· ἥντα δὲ οὐχὶ συγκαταβάσεως καιρὸς [373] ἦν, ἀλλὰ δυοματίζεντος ἔστι καὶ νομοθετούν, καὶ Πέτρος ἀκελνής τῆς συγκαταβάσεως ἀπαλλαγής, εἰλικρινῆς καὶ καθαρὰ τὰ δύομάτα παραδίδεισι· καὶ τούτων λεγομένων δὲ Πειύλος παρῆν, καὶ ήσκε, καὶ τὴν ἐπιστολὴν αὐτὸς δεκάμενος, πανταχοῦ διεκόμισε, καὶ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, ὃς ἤγνω τὴν τοῦ ἀποστόλου γνώμην. Τίνος οὖν ἔνεκεν τοιαῦτα ἰγκαλεῖ τον, λέγων, διὶ Θεούμενος τοὺς ἐπειριτοῦ;

ιδ. Ήνα δέ καὶ τὴν ἴστορίαν αὐτήν λέγετε ὡς τῶν λογομάχων, μικρὸν διανθεν ὑμῖν διηγήσομαι· ἀλλὰ προέρχεται, παρακαλῶ· πρὸς γάρ αὐτὸν τὸ βάθος τῆς λύσεως κατηγορήσαμεν. Ἰάκωβος δὲ ἀπελεύθερος τοῦ Κυρίου

b Fronto eligit legisse r̄idelur Editiones et cor. 718
lente habent.

Inquit, haec sufficiunt ad quosvis etiam plane stupidos commovendos, ut humanam esse prædicationem istam non arbitrentur, sed humanae nature vires haec omnia excedere, Deumque vere mutationis fuisse et conversionis auctorem? Sufficiunt illa quidem, o beate Paule, si ipsam rerum naturam examines; sed Judei omnium sunt iniquissimi: neque rerum naturam examinant, non quod æquum et rationi consentaneum commediumve considerant, sed id unum spectant, ut contentionis desiderium suum explant. Ac tu quidem ad rerum ordinem respicis; Deus autem mentis eorum novit arcana. Idcirco dicit: *Vade, quoniam ad gentes longe te mittam*, ut etiam odium distantia mitigetur.

Car non præfigat nomen suum Paulus epistolas ad Hebreos. — Propriæ cum ad alios quidem omnes scribit, nomen suum epistolarum exordio præfigit: ad Hebreos autem mitteas literas, nihil tale fecit, sed simpliciter, non exprimens quis esset, vel ad quos scriberet, ut mos illius erat, ita demum incepit: *Multifariam multisque modis olim Deus loquens patribus nostris* (*Hebr. 1. 4*). Et vero Pauli sapientia hoc fuit. Ne enim in consortium odii literæ venirent, tamquam larva quadam, nominis suppressione seipsum occultans, ita clam cohortationis ipsis adhibet medicina. Cum enim odio prosequimur quæmpiam, quamvis aliquid rectum dicat, non propenso animo neque cum voluptate quæ ab eo dicuntur excipimus: quod ipsum ne tum quoque accideret, suum nomen ex epistola sustulit, ut nullum epistolæ objiceretur impedimentum, quo minus posset audiri. Neque enim Judæi tantum qui erant increduli, sed et illi qui crediderant, oderant eum, et aversabantur. Cum igitur ascendisset Jerosolymam, audi quid illi Jacobus dicat, et alii osanna. Vides, frater, *quot milia sunt Judæorum, qui conseruerunt, et hi omnes amulatores sunt legis, et audierunt de te, quia discessionem doceas a lege* (*Act. 21. 20. 21*). Idcirco illum oderant et aversabantur.

12. Hac igitur causa est propter quam non Judei ejus crediti sunt, sed gentiles. Cum vero crediti fuissent ipsi, non jam pari ratione ac Petrus, neque eadem via deducebat illos ad fidem, sed alia. Cum autem aliæ audis, ne discrimen in prædicatione esse arbitreris. Eadem quippe uterque Judæis et gentilibus prædicabat: exempli causa, Deum esse Christum, crucifixum fuisse ac sepultum, et resurrexisse, atque in dextera Patris sedere, tum judicaturum vivos et mortuos, et quæcumque talia pariter Paulus et Petrus prædicabant. In quo igitur discrimen fuit? In observatione ciborum, in circumcisione, in aliis Judaicis ritibus. Nam Petrus quidem discipulis suis palam et aperi dicere non audebat ab his penitus abstinentiam esse. Metuebat enim ne forte, si consuetudinem istam ante tempus vellet evellere, simul etiam cum illis Christi fidem evellere: cum nondum mens Judæorum ob diuturnam anticipatam opinionem circa legem haec verba posset audire. Propriæ sinebat eos beatus Petrus judaizare. Et quemadmodum opimans agricola cum juxta veterem arborem teneram plantam

ponseverit, non audet veterem evellere arborem, metuens ne, radicibus illis avnisi, nova planta simul avellatur, sed exspectat prius illam recte desigi, et in terra visceribus radices agers, tum deinde veterem confideanter evellit, neque jam de planta novella quidquam timet: sic nimirum et beatus Petrus agebat: recens plantatam fidem recte desigi in agitorum metibus sinebat, ut cum alias radices egisset, consideranter deinde Judaicam omnem anticipatam opinionem extirpare. Sed non ita Paulus, qui omni ejusmodi necessitate liberatus erat, dum gentilibus prædicaret, qui legis needum participes facti erant, neque Judaicas observations audiverant. Non enim illos haec egisse, quod sibi invicem essent contrarii, sed quod discipulorum imbecillitat se attemperarent, ex colligere licet, quod Paulum ista non aliter ac Petrum permittere videamus, neque permittere tantum, sed etiam ipsum cooperari, ac Petrum rursus eamdem libertatem sancire, quam Paulus omib[us] gentib[us] prædicabat. Sed ubi tandem, inquit, istud utrumque licet videre? In ipsis Jerosolymis. Illic enim et caput rasit, et sacrificavit, et sanctificationem perfecit gentium doctor. Hoc nimirum tempus exigebat, et quod multi adesserunt Judæi. Vides enim, inquit, frater, *quot milia sunt Judæorum qui convenerunt, et audierunt de te, quia discessionem doceas a lege* (*Act. 21. 20. 21*).

13. Ille itaque cum condescendere cogeretur, iudaizabat: sed non jam ex animi sui sententia, sed secundum dispensationem id agebat. Petrus rursus Judæorum doctor, et qui circumcisionem ubique ac Judaicas observations permittebat, propter discipulorum infirmitatem, quoniam tempus videbat se ab hac necessitate liberasse, neque tamen erat tamdiu illi condescensioni indulgere, sed dogmatum tempus erat et legum: audi quid dixerit. Nam quoniam ascenderant ex Antiochia Paulus et Barnabas, ut quid certum easet ediscerent: cum multa esset orta quæstio, surgens Petrus dixit: *Viri fratres, vos scitis, quoniam ab antiquis diebus Deus in nobis elegit, per os meum audire gentes verbum evangelii, et credere* (*Act. 15. 7*). Deinde cum alia interjecta dixisset, adjunxit: *Quid ergo tentatis Deum imponere jugum super cervices gentium, quod neque patres nostri, neque nos portare potimus?* sed per fidem Jesu Christi credimus salvi, quemadmodum et illi (*Ib. v. 10. 11*). Vides tum quidem cum tempus esset indulgentiae, et Paulum iudaizasse, cum vero tempus condescensionis non esset, verum dogmata spargenda essent, et sancienda matuta, Petrum ab illa condescensione liberatum sincera puraque dogmata tradidisse. Atque haec cum dicerentur, Paulus intererat, et audiebat, et acceptauit epistolam quovis gentium deferebat, neque dici potest eum apostoli mentem ignorasse. Cur igitur nunc eum reprehendit, dicens eum timuisse illos qui ex circumcisione erant (*Gal. 2. 12*)?

14. *Historiam paulo altius repetit. Gentiliter vivere quid sit.* — Ut autem eorum quæ dicuntur historiam cognoscatis, paulo altius illam exorsus narrabo; sed attendite, quæso: jam enim ad penitissimas partes

pervenimus questionis. Jacobus frater Domini tum iactio Ecclesie Jerosolymitanæ erat episcopus, et Judæis præserat omnibus qui crediderant. Accidit autem, ut essent Antiochiae quoque Judæi, qui cum Christo credidissent, eo quod prout absentes ab Jerosolyma, vidarentque malos qui crediderant ex gentibus confidenter et abeque Judaicis observationibus vivere, sensim ac paulatim inducerentur, ut a Judaica consuetudine abstinerent, et puram misericordiam adulterium fidei doctrinam retinerent. Cum ergo descendisset Petrus, et nullam esse condescensionis necessitatem videret, gentiliter deinceps vivet. Hoc autem appellat gentiliter vivere Paulus, absque Judaica vivere observatione, nihil ex illis legie ritibus custodiare, exempli causa, circumcisionem, sabbatum, vel quidpiam ciusmodi. Cum igitur Petrus ita viveret, descendederunt quidam a Jacobo Judæi, hoc est ex Jerosolyma, qui, quod in metropoli semper versati essent, neque quemquam vidissent ita viventem, adhuc anticipatae illam Judaicam opinionem retinebant, multaque ex observationibus illis secum trahebant. Hos cum vidiisset Petrus, qui a Jacobo et Jerosolyma descendebant, qui adhuc infirmi erant, timereisque ne scandalum passi a fide resilirent, mutatus est rursus, et omissa gentili vita ratione, ad priorem rediit indulgentiam, et ciborum observationes custodivit. Illum ergo Judæi cum vidissent, qui Antiochiae versabantur, id agentem, neque mentem ejus perspectam haberent, qua id agebat, abducti sunt et ipsi, ac propter magistrum judaizare cogebantur. Atque hoc est, quod reprehendit Paulus: ut autem clarius fiat quod dicimus, ipsa vobis apostolica verba recitabo: *Cum autem venisset Petrus Antiochiam, in faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat.* Prius enim quam venirent quidam a Jacobo, hoc est Jerosolymis, cum gentibus edebat, hoc est cum iis qui erant Antiochiae. Cum autem venissent quidam Jerosolymis, periti legis, subtrahebat et segregabat se Petrus, timens eos qui ex circumcisione erant. Quoniam? Eos qui a Jacobo descendebant; Et abducebantur cum eo castri Judæi. Quinam Judæi? Qui, priusquam Jerosolymitani descendissent, Antiochiae degebant, nec ullam observationem Judæam custodiebant: Ita ut et Barnabas duceretur ab eis in illam simulationem. Atque hæc quidem est, quæ apparet reprehensio.

15. Aliorum quorundam solutionem præmittit. — Porro si lubit, excogitatas etiam ab aliis defensiones ubi primo loco posuero, tum neam quoque sententiam conabor expromere, vobisque faciam optionem, ut ex his, quæ dicta fuerint, quod potissimum placat, eligatis. Quo igitur pacto nonnulli hanc questionem solverunt? Non erat hic Petrus, inquiunt, ille primus apostolorum, cui fuerunt oves a Christo credidit, sed alius quispiam vilis et abjectus, et unus a vulgo. Unde id constat? Cum exteriores Judæos abductos fuissent cum illo dixisset, adjecit, inquiunt, *Ita ut et Barnabas duceretur cum eis in illam simulationem.* Quod autem dixit, *Ita ut et Barnabas,* indicat multo fuisse mirabilius illud, quam Petrum abductum esse. Sic

enim loquuntur est, ut majorem illum censere videatur. Non in modo Petrus, inquiens, sed et Barnabas: atque Barnabas Petru illo major non erat. Veramamen non ita se res habet, plae ita se non habet. Neque enim eo quod Barnabas major esset, ideo miratur magis: sed quam ob causam? Quod nimirum illa quidem in circumcisionem missus esset, at Barnabas cum Paulo gentibus prædicaret, et ubique cum Paulo copularetur: quemadmodum igitur alibi dicit, *Ante ego solus et Barnabas non habemus potestatem non operari* (1. Cor. 9. 6)? et rursus, *Ancandi Jerosolymam cum Barnaba* (Gal. 2. 1): et ubique video illum cum Paulo docere. Nos ergo quod Petru major esset, ideo circa eum quoque abductum esse miratur: sed quod is qui secum semper prædicabat, cuique nihil erat communis cum Judæis, verum inter gentes docebat, ipse quoque esset abductus. Exterius Petrum illum esse de quo hæc omnia dicit, cum ex his quæ precesserunt, tunc ex iis quæ sequuntur, manifestum est. Quod enim se in faciem restitisse illi dicit, ac pro magno illud habet, nihil aliud indicat, nisi se dignitatem minime reveritum esse personæ: porro de altero quopiam si dixisset, se in faciem illi restitisse, nequaquam hoc pro magno habuisset. Præterea si quispiam alias Petrus fuisset, non tantum valueret ejus mutatione, ut cateros etiam Judæos attraheret. Neque enim adhortatus est, neque consultit: sed tantum subtrahebat et segregabat se: atque illa subtractione et segregatio cateros omnes discipulos attrahere potuit propter personæ dignitatem.

16. Altera solutio questionis, cur reprehensus sit Petrus, quo cognitio Paulus Petrum argueret. — Itaque Petrum fuisse satis ex his constat: exterius aliam solutionem, si velitis, dicemus. Quoniam igitur est altera? Recte Petrum reprehendebat Paulus, quod ultra modum indulgentia eteretur. Nam quæ ratione ipse, cum esset Jerosolymis, condescendebat Judæis, eadem quoque illam oportuit, cum Antiochiam venisset, non ad Judæos respicere, sed ad eos qui crediderant ex gentibus. Ut enim, cum omnes erant Judæi, etiam Paulus judaizare coactus est: ita cum plures erant ex gentibus, nec ullam civitas necessitatem indulgentia afferebat, non oportebat propter paucos Judæos scandalo esse tot gentilibus. At enim hoc non jam solutio est, sed amplificatio questionis. Quod enim in exordio dixi orationis, non id nobis propositum est, ut ostendamus recte reprehendisse Paulum; sic enim adhuc restabit questionis. Petrus enim obnoxius criminationi videbatur; sed id potissimum querimus, quo pacto et hunc, et illum reprehensione liberemus. Quoniam igitur pacto id fieri? Si qua mente unus increparit, et alter fuerit increpatus, discamus, et sententiam illam explicemus. Quæ tandem igitur est illa sententia? Vehementer optabat Petrus, eos qui descendebant Jerosolyma a Jacobo profecti, Judaica observatione liberare. Quod si hanc ipse sententiam introduxisset, et in medium progressus dixisset, Judaicis ritibus uti desinere, quasi contraria sibi ipsi, et iis omib[us] quæ ab ipso fuerant

τήν Ἐκκλησίαν τότε ἐπεισέπουν ἐν ἀρχῇ, τὴν δὲ Ιεροσόλυμοις, καὶ τῶν ἔξι Ἰουδαίων πιστευεῖσθαινον προεισῆκαι πάντων. Συνέβαινε δὲ εἶναι καὶ δὲν Ἀντιοχείᾳ Ἰουδαίοις, οἵτινες πιστεύεισθαι τῷ Χριστῷ, διὸ τὸ τῶν Ιεροσόλυμων εἶναι πόρδω, καὶ πολλοὺς δρᾶν τοὺς ἔξι ἑβρῶν πεπιστευκτας ἀδεῶς καὶ χωρὶς Ἰουδαϊκῶν παρατηρήσιων βιοῦντας, τὴρμα καὶ κατὰ μικρὸν ἐνήγοροι καὶ αὐτοὶ τῆς Ἰουδαικῆς ἀρίστασθαι συνηθεῖας, καὶ καθαράν καὶ ἀνδρευτὸν ἔχειν τὴν τῆς πιστεως διδασκαλίαν. Καταλθὼν τοῖνυν δὲ Πέτρος, καὶ ίδων οὐκ οὐσαν διάγκην οὐδεμίαν συγκαταδίσσεις, ἀδικιῶς ἔκῃ λοιπὸν. Τὸ δὲ, ἀδικιῶς ἔχειν τὸ φῆσιν δὲ Παῦλος, τὸ χωρὶς Ἰουδαικῆς παρατηρήσιως, τὸ μηδὲν τῶν νομίμων ἀκείνων παραφύλαττειν, οἷον, περιτομὴν, ἢ εἰδένατον, ἢ τι τῶν τοιωτῶν. Ζῶντος τοντυνούσι τοῦ Πέτρου, κατῆλθόν τινες Ἰουδαῖοι ἀπὸ Ἱακώβου, τουτέστιν, ἔξι Ιεροσόλυμων, εἰ, διὰ τὸ διαπαντὸς ἐπὶ τῆς μητροπολίους διατρέψαιν, καὶ μηδὲν δρᾶν ἐπέρως πολιτεύμενον, ἕτερον προβλήψιν εἰχον τὴν Ἰουδαικήν, καὶ πολλὰς τῶν παρατηρήσιων ἁξείνων ἀπεσύροντο. Τούτους ίδων δὲ Πέτρος, τοὺς ἀπὸ Ἱακώβου καὶ ἔξι Ιεροσόλυμων καταλθόντας, ἀσθενεῖστερον διακειμένους ἔτι, καὶ φοβηθεῖς μὴ σκανδαλισθέντες τῆς πίστεως ἀποπηδήσωσι, μετετάξατο πάλιν, καὶ τὸ ἔχην ἀδικιῶς ἀφεῖς, ἐπὶ τὴν προτέραν συγκατάβασιν ἡλθε, βρωμάτων παρατηρήσις φυλάττειν. Ήδόντες οὖν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ δὲ Ἀντιοχείᾳ διατρίβοντες, τοῦτο ποιοῦντα, καὶ οὐκ εἰδότες αὐτοῦ τὴν γνώμην, μεθ' ἧς ταῦτα ἀπράττε, συναπτήθησαν καὶ αὐτοὶ, καὶ ἡμαγκάσοντο Ἰουδαῖες διὰ τὸν διδάσκαλον. Καὶ τοῦτο ἦστιν, διὰρ δὲ Παῦλος ἔγκαλος· καὶ ἵνα εαρίστερον γένηται τὸ λογόμενον, αὐτὰ δύμιν λοιπὸν ἀναγνώσουμαι τὰ ἀποστολικὰ ρήματα. "Οτε δὲ ἡλε Πέτρος εἰς Ἀντιοχείαν, καὶ ἀρδσώκοτισθεῖην, δεις κατεγγωμένος ἦν. Πρὸ τοῦ γάρ ἀλλεῖν τοιας ἀπὸ Ἱακώβου, τουτέστιν, ἔξι Ιεροσόλυμων, μετὰ τῶν ἀδερῶν συντήσθιε, τουτέστι, τῶν δὲν Ἀντιοχείᾳ. "Οτε δὲ ἥλθεν τοιες ἔξι Ιεροσόλυμων, νομομαθεῖς, φάστελλε, καὶ ἀφώριστεν διεντὸν δὲ Πέτρος φισσούμενος τοὺς ἀπὸ περιτομῆς. Πολοὺς; Τοὺς ἀπὸ Ἱακώβου κατελθόντας· Καὶ συναπτήθησαν αὐτῶν καὶ οἱ λοιποὶ Ἰουδαῖοι. Πολοὶ Ἰουδαῖοι; Οἱ πρὶν τοὺς ἔξι Ιεροσόλυμων καταβῆναι ἐν Ἀντιοχείᾳ διατρίβοντες, καὶ μηδὲμίν τοιδαική παρατηρήσιν φυλάττοντες. "Ωστε καὶ Βαρνάβας συναπτήθη αὐτῶν τῇ ὑποκρίσει. [376] Καὶ τὸ μὲν δοκοῦν δικλῆμα εἶναι, τοῦτο.

μ'. Εἰ δὲ βούλεσθε, καὶ τὰς παρ' ἐπέρων ἀπολογίας ἐπινενομένας πρότερον θεὶς, τότε καὶ τὸν ἀμαυτοῦ λόγον εἰσαγαγεῖν πειράσσομαι, δε' ὅμιν τῶν λεγομένων τὴν ἀρεσιν ποιησάμενος. Πῶς οὖν τινες τὴν ζήτησιν ταῦτην θύσαν; Οὐκ δῆν οὗτος Πέτρος, φησὶν, ἀκείνος, δὲ τῶν ἀποστόλων πρώτος, δὲ παρὰ τοῦ Κυρίου τὰ πρόβατα πιστευθεῖς, ἀλλ' ἵερδος τις εὐελής καὶ ἀπερθίμμενος, καὶ τῶν πολλῶν εἰς. Πόθεν τοῦτο δῆλον; Εἰπών δὲ Παῦλος, δεις συναπτήθησαν αὐτῷ καὶ οἱ λοιποὶ Ἰουδαῖοι, ἀπήγαγε, φησὶν, "Ωστε καὶ Βαρνάβας συναπτήθη αὐτῶν τῇ ὑποκρίσει. Τὸ δὲ εἰπεῖν, "Ωστε καὶ Βαρνάβας, δηλοῦντες ἔστιν, δεις πολὺ

τοῦτο θαυμαστότερον δῆν τοῦ Πέτρου ἀπαγχθῆναι. "Ως γάρ μεῖζον αὐτὸν τίθεις, οὕτως εἴκει, δεις οὐ μόνον Πέτρος, ἀλλὰ καὶ Βαρνάβας· Πέτρου δὲ δικίου μεῖζων Βαρνάβας οὐκ δῆν. 'Αλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστιν. Οὐ γάρ, ἀπειδὴ μεῖζων δῆν οὐκ δικίου, διὰ τοῦτο ἐπὶ τούτῳ θαυμάζεις μᾶλλον, ἀλλὰ τίνος θυ-κεν; "Οτι δικίους μὲν εἰς τὴν περιτομὴν ἀπεστάλη, Βαρνάβας δὲ μετὰ Παύλου τοὺς ἔθνεσιν ἀκήρυττε, καὶ πανταχοῦ τῷ Παύλῳ συνέζευκται· ὕστερον οὖν ἀλλαχοῦ φησιν. "Η μόρος ἔτρω καὶ Βαρνάβας οὐκ ἔχομεν δξουσιαν τοῦ μή δργθεσθαι; καὶ πάλιν, Ἀνέβηρε εἰς Ιεροσόλυμα μετὰ Βαρνάβα, καὶ πανταχοῦ μετὰ τοῦ Παύλου διδάσκοντα αὐτὸν ὄρδες. Οὐκ ἀπειδὴ οὖν μεῖζων δῆν Πέτρου, διὰ τοῦτο θαυμάζεις, δεις καὶ αὐτὸς συναπτήθη· ἀλλ' ἀπειδὴ μετ' αὐτοῦ κηρύττων δικίου, καὶ οὐδὲν κοινὸν πρὸς Ιουδαίους ἔχων, ἀλλ' ἐν τοῖς έθνεσι διδάσκαλον, καὶ αὐτὸς συναπτήθη. "Οτι δὲ Πέτρος δεις, περὶ οὐδὲν πάντα πάντα φησι, δῆλον καὶ δι τῶν ἀνωτέρων, καὶ ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα. Τὸ γάρ εἰπεῖν, δεις Κατὰ περδούσκον αὐτῷ δινεστήν, καὶ ὡς μάγια θεῖναι τούτο. οὐδὲν διέρον δηλοῦντος δῆν, οὐδὲν διέδει τοῦ προσώπου τὸ δέξιον μάρτυρα. Πάλιν, εἰ δῆλος δῆν Πέτρος, οὐκ δῆν η μετάστασις αὐτοῦ τοσοῦτον ἰσχυσσεν, διστε καὶ τοὺς λοιποὺς ἐφελκύσασθαι Ἰουδαίους· οὔτε γάρ παρῆνεστε τι, οὔτε συνεθούλευσεν, ἀλλὰ μόνον ὑπέσταλλε, καὶ ἀφώρισεν διατόν· καὶ ἴσχυσεν δημοστολή καὶ δι αφορισμὸς πάντας ἀπιστάσασθαι τοὺς μαθητὰς διὰ τὸ τοῦ προσώπου δέξιον μάρτυρα.

ιε'. "Οτι μὲν οὖν Πέτρος δῆν, ἐκ τούτων δῆλον εἰ δὲ βούλεσθε, καὶ τὴν ἐπέρων λύσιν δροῦμεν. Τίς οὖν δεις ή διέρεα; Καλῶς διεκάλεσε Παῦλος, φησι, τῷ Πέτρῳ, δεις πέρα τοῦ μέτρου τῇ συγκαταθάτει ἔχρησατο. Καὶ γάρ δι τρόπον αὐτὸς δὲν Ιεροσόλυμος γενόμενος συγκατάθη τοὺς Ἰουδαίους, οὐτε κακένον δηρῆν, φησὶν, εἰς Ἀντιοχείαν ἀλθόντα, μὴ πρὸς Ιουδαίους δεῖν, ἀλλὰ πρὸς τοὺς δὲν ἔθνες. "Ωστερ γάρ ἡνίκα πάντες Ἰουδαῖοι ήσαν, καὶ Παῦλος τηγάκασθη Ἰουδαῖες· οὐτες πλεῖστοι ήσαν οἱ δὲν ἔθνες, καὶ τὰς οὐδεμίας ἀναγκην παρέβη συγκαταδίσσεις, οὐκ ἔχρηση διὰ τοὺς ὄλιγους Ἰουδαίους συγκαταθάσαι τοὺς τοσούτους [375] Ἐλληνας. Ἀλλὰ τοῦτο οὐκ δεις ήστι λύσις, ἀλλ' ἀπίτεσις τοῦ ζητήματος. "Ο γάρ ἀρχόμενος εἰπὼν τοῦ λόγου, οὐ ταῦτο δεις τοποδέσμενον ήμεν, δεῖξαι δεις η καλῶς διεκάλεσε Παῦλος· διεις οὐτε μενει τὸ δέσμημα. Φανήσεται γάρ υπεύθυνος δὲν τοῖς μέμψειν δὲ Πέτρος· τὸ δὲ ζητούμενον, καὶ τοῦτον κακένον ἀπαλλάξαι τῶν ἐγκλημάτων. Πῶς οὖν δεις τοῦτο; "Αν τὴν γνώμην, μεθ' ἧς δὲ μὲν ἀπετίμησεν, δὲ δὲ πετιμήσθη, μάθωμεν, καὶ τὴν διάνοιαν αὐτὴν ἀναπτύξωμεν. Τίς οὖν δεις τὴ διάνοια; Σφόδρα δὲ Πέτρος ἀπεθύμει καὶ τοὺς δὲν Ιεροσόλυμων κατελθόντας, τοὺς ἀπὸ Ἱακώβου, ἀπαλλάξαι τῆς παρατηρήσιως τῆς Ἰουδαικῆς. 'Αλλ' εἰ μὲν αὐτὸς ταῦτην εἰσηγήσατο τὴν γνώμην, καὶ παραβούν εἰπε, Πάνεσθε τοὺς Ἰουδαίους ήσει χρώμενοι, ὡς ἀναντία διεντῷ δημηγορῶν, καὶ τοὺς δὲν εἰπεῖν γεγενημένοις ἀπασι κατὰ τὸν διμπροσθεν χρ-

νον, ἐκπανθάλισεν δὲ τοὺς μαθητὰς. Πάλιν, εἰ Παῦλος πρὸς αὐτοὺς τούτον ἀπέτινε τὸν λόγον, εἰδὼς δὲ τροποδιχον, εἰδὼς δὲ τὸν ἡγέρχοντο τῆς ἀκρότητας. Οἱ γάρ καὶ χωρὶς τούτου μισθῶντες αὐτὸν καὶ ἀποστραφόμενοι διὰ τὴν τοιαύτην φῆμην, πολλῷ μᾶλλον, εἰ καὶ συμβουλεύοντος ταῦτα ἤκουσαν, ἀπεπήδησαν δὲν. Τί εὖλος γίνεται; Ἰουδαῖος μὲν οὐδέποτε αὐτῶν ἀπετίμησε τοὺς εὗλος ἵλακόν, δέχεται δὲ τὴν ἀπειμησιν δὲ Πέτρος περὶ τοῦ Παύλου, ἵνα ἀγκαλούμενος ὑπὸ τοῦ συνεποστόλου, δικαίεν διεισιδεῖ τὴν περήφειαν τοῦ καὶ τοὺς μαθητὰς ἀπετέλησε· καὶ ἀπετίμησε μὲν δὲ Πέτρος, ἔφερονται δὲ οἱ μαθηταί. Τούτο δὲ καὶ ἐπὶ συναλλαγμάτων γίνεται φωτικῶν. "Οταν γάρ τινες φειδῶντις τινα ἀλλείμματα παλειών εἰσφορῶν, εἴτα οἱ μιλλοντες αὐτοὺς ἀπαίτεν, αἰσχύνωνται καὶ δρυθρῶν προσενεγχθῆναι σφοδρότερον, βασιλέμμανος πλειονα λαβεῖν ἀφορμήν καὶ ἔξουσίαν τῆς κατ' αὐτῶν σφρούτητος, παρασκευάζουσιν ἐτέρους τῶν συστρατιωτῶν ἀποδύσαι, λοιδορήσασθαι, μυρία ἕπερα κύντος διαθεῖναι δεινὰ δρώντων ἔκεινων, ἵνα τούτων γενομένων, μηκέτι παρ' ἔκειτων, μηδὲ οἰκοθεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ; ἐτέρων ἀνάγκης δοκώστιν ἔκεινοις σφρούτερον ἐκτίθεσθαι· καὶ γίνεται ἡ ἐτέρων ὄντρις αὐτοῖς ἀπολογία πρὸς τοὺς ὑπευθύνους τοὺς ἔκειτων.

Ἵ. Τοῦτο καὶ ἐπὶ Παύλου καὶ ἐπὶ Πέτρου γάργονεν. "Ὄφειλον γάρ τινα ἀλλείμματα οἱ Ἰουδαῖοι. Πολὰ δὴ ταῦτα; Τὸ παντελῶς ἀποστῆναι τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. Ἀπαίτησι ταῦτα τὰ ἀλλείμματα σφρούτερον δὲ Πέτρος, καὶ καθαρὸν εἰσπράξασθαι παρ' αὐτῶν τὴν πίστιν. Βουλμένος τοινυν πλειονα λαβεῖν ἔξουσίαν καὶ ἀφορμήν τῆς τοιαύτης εἰσπράξεως, παρασκευάζει τὸν Παύλον ἀπειμησαί μεθ' ὑπερβολῆς, καὶ ἀπετέλησε, ἵνα ἡ ἀπίπλωστος ἀπειμησις αὐτῇ δικαίαν αὐτῷ παρήσιας κατ' ἔκεινων ἀφορμήν παρέχῃ καὶ πρόφρασιν. Διὰ τοῦτο καὶ ἀρχόμανος φησι, Κατὰ πρόσωπον αὐτῷ ἀγτεστηρῷ καὶ ἀνταῦθα πάλιν, Εἶκος τῷ Πέτρῳ διαρροσθεν κάρτων. Εἰ μὲν γάρ τὸν ἀπόστολον διορθώσασθαι ἔδοιλετο, κατ' ίδιαν δὲ τοῦτο ἀποίησεν ἐπειδὴ δὲ οὐ τοῦτο ἦν τὸ σπορθανόμενον (ἥδει γάρ τὴν γνώμην, μεθ' ἡς ἀπαντα ταῦτα ἔποιει), ἀλλ' ἔκεινοις μέρης πολλοῦ χαλεύοντας στηρίξει ἐπούντας, διὰ τοῦτο ἐμπροσθεν πάντων [376] ἀποίειται τὴν ἀπειμησιν. "Ο δὲ Πέτρος ἀνέχεται, καὶ σιγῇ, καὶ οὐκ ἀντιέλλει. Ἡδει γάρ τὴν γνώμην, μεθ' ἡς δὲ Παῦλος ἀπετίμησε· καὶ τὸ πᾶν δὲ Πέτρος κατώρθωσε στηρίξας. Ή γάρ τούτου σιγῇ διδάσκαλα τοὺς Ἰουδαῖοὺς ἀγένετο τοῦ μηκέτι τοὺς νομίμους ἀνέχεσθαι. Οὐ γάρ διὸ διδάσκαλος ἀστήσης, φησιν, εἰ μὴ συνήθει δικαίως ἀπειμιῶνται τῷ Παύλῳ. Ἀλλ' εἰ δοκεῖ, καὶ αὐτῆς τῆς ἀπειμησίας ἀπούσωμεν. Εἶκος τῷ Πέτρῳ κάρτων διαρροσθεν, φησιν, Εἰ σθὲν Ἰουδαῖος υπάρχων, ἀθημῶς ζῆς. Σκότως σύνεστιν οὐκ εἰπεν αὐτῷ, διτι Κακῶς ποιεῖς Ἰουδαῖον· ἀλλ' ἀλέγγει αὐτοὺς τὴν προτέραν ἀναστροφήν, ἵνα μὴ ἐκ τῆς Παύλου γνώμης ἡ παρείνεσις καὶ ἡ συμβουλή, ἀλλ' ἐκ τῆς Πέτρου κρίσεως τῆς ἡδη γεγενημένης εἰσεπηνέζαις δοκῇ. Εἰ μὲν γάρ εἰπε, Κακῶς ποιεῖς α τὸν νόμον τηρῶν, ἀπειμησεν δὲ οἱ μαθηταὶ οἱ Πέτροι.

^a Άλιτε 788 καλῶς ποιεῖς.

νῦν δὲ ἀπούσωνται, διτι εἰ τῆς Παύλου γνώμης ἡ απειμησία ἦν καὶ η διέρθωσις αὐτῆς, ἀλλ' αὐτὸς δὲ Πέτρος οὐτας δέῃ, καὶ ταῦτα εἰχεν δι τῇ φυγῇ τὰ δέτρατα, καὶ ἀνόρτες καὶ δικοντες ἡσύχαζεν. Αὐτὸν δέ τοῦτο εἴπει Πέτρος εἰσηγεῖται τὴν γνώμην, ἀλλ' ἀνέχεται παρ' ἀτέρου, τοῦ Παύλου λέγω, διελέγχεσθαι, καὶ σιγῇ, ὡς τοις εὐπαράκτετον γενέσθαι τὴν διδασκαλίαν.

Ἱη. Οὐκ ἴντενθεν δὲ μήνον τὴν σύνεσιν ἔστιν θεὸν τοῦ Παύλου, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν δέῃς εἰρημένων. Οὐ γάρ εἰπεν, Εἰ σθὲν Ἰουδαῖος υπάρχων, ἀθημῶς ζῆς, καὶ οὐκ Ἰουδαῖον, ἀλλ' ζῆς· διτι Ζῆς· νόστο καὶ νῦν τὴν αὐτὴν γνώμην ἔχεις· καὶ τὸ παλλῆς γέμον συνέσσεις, τὸ παναγόριμόν διστηνεῖ. Εἰπεν γάρ, Τεθρικῆς Ζῆς, Ἰουδαῖος ἀρ, οὐκ ἰστήσεις· Τί τοις Ἰουδαίοις ἀναγκάζεις Ιουδαῖον, ἀλλὰ πόνος; Τί τὰ δέτρη, φησιν, διετηρεῖς Ιουδαῖον, ἵνα τῷ δοκινὸν τῶν ίδεων ἀντιποιεῖσθαι; Καὶ μήν ἀρχῆν εἰπεν, Τί τοις Ἰουδαίοις ἀναγκάζεις Ιουδαῖον; Οἱ γάρ παναπαγχάντες, οὐχ οἱ εὗλον ἡσαν, ἀλλ' Ἰουδαῖοι. Ἀλλ' εἰ μὲν τοῦτο εἰπεν, θεόν δὲν ὁ λόγος τραχὺς είναι, καὶ οὐδὲν αὐτῷ προσήκων· τῶν γάρ ἔθνων θεάσκαλος ἦν· νῦν δὲ ἐν προσγήματις κηδεμονίας τῶν ίδεων μαθητῶν ἀνεύθυνον καὶ ἐλευθέρων ποιεῖται τὴν ἀπειμησιν· καὶ ἵνα μάθητε, διτι οὐκ ἀπειμησίας ἦν κατὰ Πέτρου τὰ λεγόματα, ἀλλὰ παραίνεται καὶ διδασκαλία τοὺς Ἰουδαίοις ἐν τάξει τῆς ἀπειμησίας τῆς κατὰ Πέτρου, ἀκούσον τῶν γάρ ἔθνων θεάσκαλοι· Οἱ γάρ παναπαγχάντες τοὺς Ἀνταρκτικούς τοὺς δέῃς τοῦ Πέτρου τὴν ἀπειμησιν, ἃς τοὺς εὗλον ἔθνων Ελλαῖς τοὺς περδίτηροις, ἵνα δικαίωνται λοιπὸν ἀλεώς [377] εἰς παραίνεσται καὶ συμβουλήν, ὃς τῆς ἀκούσουθεας ἐπὶ τοῦτο ἀγούσης αὐτὸν. Ἰνα γάρ μη τις ἀκούσας, διτι Τὰ δέτρη ἀναγκάζεις Ιουδαῖον, νομίσῃ διτι μόνοις ἔκεινοις οὐκ ἔξιστοις Ιουδαῖοιν. τοὺς δὲ Ιουδαῖοις δρεῖται, εἰς αὐτοὺς τοὺς διδάσκαλους τὸν λόγον περιστησι. Τί λέγω, φησι, περὶ ἔθνων, ἃ τῶν λοιπῶν Ιουδαίων; Ἀλλὰ καὶ τήμεις οἱ διδάσκαλοι, τήμεις οἱ ἀπόστολοι. Καὶ οὐ τοῦτο λέγει μήδον τὸ διδάσκαλον, διτι Οἱ διδάσκαλοι καὶ οἱ ἀπόστολοι, ἀλλ' διτι Καὶ οἱ ἐκ πργνῶν Ιουδαῖοι καθάπτει ἀπέστημα τοῦ νόμου. Ποιαν δὲν ἔχουμεν ἀποληγίαν, ἐτέρων εἰς τοῦτο ἔλευσες; Ὁρμης τῶν λανθανόντων τῶν Ιουδαίων καθαίται, καὶ τὴν διδασκαλίαν συντίθεσιν ἀπηρτομήνην; Εἰπεν γάρ, Ζεύς, Ζεύς γρύπει Ιουδαῖον, καὶ οὐκ δὲ ἔθνων ἀμαρτωλοί· καὶ αἰτιαν τοῦτον εὐλόγον, διτι ἦν ἀπέστημα τοῦ Ιουδαϊσμοῦ· Εἰδέτες διτι οὐ δικαιοῦται ἀμφωπος δὲ δργων νόμου, εἰ μὴ διὰ πλοτεων· Ἡροῦ Χριστοῦ· καὶ ἥμερις εἰς Χριστὸν Ἡροῦ ἔστωτεσταγεν, ἵνα δικαιοθερψεται τὸ πλοτεων Χριστοῦ, καὶ οὐκ δὲ δργων νόμου διετείται δικαιοῦται ἀμφωπος δὲ δργων νόμου, εἰ μὴ διὰ πλοτεων Ἡροῦ Χριστοῦ.

ἢ. Ὁρμης τῶν συνεγῶν καὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ νόμου μημονεύει, καὶ τῆς κατὰ τὴν πίστιν δικαιοθερψεται τὸ πλοτεων Χριστοῦ;

Καὶ πυκνῶς στρέψεις τὰ ὄντα μετα, διπρο εἰκόνει τὴν

ante patrata, prædicaret, discipulis suis scandalam attulisset. Rursum si hanc ad illos Paulus orationem direxisset, nequaquam accepseroient, neque audire potueroient. Nam qui alioquin oderant illum, et aversabantur ob similem sparsam remorem, multo magis, si etiam ista consulestem audiasent, plane abhorruissent. Quid ergo factum est? Judæos quidem, qui erant a Jacobo, nullus illorum increpabat, sed increpationem excipit Petrus a Paulo reprehensas, ut cum a coepostolo correctus fuerit, justa cum fiducia deinde posuit discipulos objurgare: et arguitur quidem Petrus, corrigantur autem discipuli. Hec etiam in contractibus fit secularibus. Nam si quando nocebilli civilium tributorum reliqua debeant, ac deinde illi qui exactari sunt illa, non audeant, sed erubescant vehementer illos urgere, ut maiorem capient occasionem ac facultatem illis vehementius instandi, a coemilitibus spoliari se curant, et conviciles affici, atque allis ianuensis vexari malis in conspectu illorum, ut dum ista flunt, nequaquam ex se, aut sua sponte, sed imposita a ceteris necessitate videantur illos urgere: et illata a ceteris contumelia apud alios ipsa obnoxios excusationis ansam suppeditat.

47. *Cur se argui voluerit Petrus; simulatum suisse reprobationem ostendit.* — Hoc et in Paulo ac Petro accidit. Debebant enim reliqua nonnulla Judæi. Quemam illa porro? Nimirum ut a Judaismo penitus abstinerent. Hæc reliqua Petrus vehementer repetere cupiebat, et puram ab illis fidem exigere. Cum igitur majorēm facultatem et occasionem exactiois ejusmodi nanciācī vellet, a Paulo se vehementer increpari et objurgari curavit, ut hæc simulata increpatio justam ipsi adversus illos ansam et occasionem præberet. Idcirco etiam in ipso initio, *In faciem, inquit, ipsi restati, et hic rurus, Dizi Petro coram omnibus.* Nam si quidem Petrum corrigerem voluisset, privatum id egisset, sed quoniam non id erat, quod studiose expetebat (soverat enim qua mente cuncta illa faceret), sed eos, qui diu claudicaverant, stabilire cupiebat, idcirco in conspectu omnium adhibet increpationem. At Petrus sustinet, et facit, neque contradicit. Sciebat quippe quo animo Paulus increparet, et totum Petrus tacendo perficiebat. Eius quippe silentium Judæos decebat non amplius legis ritibus adhaerendum esse. Neque enim magister ipse tacuisse, inquietabat, nisi sibi conscious esset, merito se a Paulo suisse reprehēsum. Sed, si placet, ipsam reprobationem audiamus. *Dizi Petro coram omnibus, inquit, Si tu, cum Judæus sis, gentiliter vivis.* Animadverte prudentiam: non dixit illi: *Male agis, dum judaice vivis: sed priorem ejus arguit conversationem, ut non jam ex sententia Pauli admonitionē et consilium, sed ex Petri iudicio jam expresso videatur inferri.* Nam si quidem dixisset, *Male agis¹, dum legem observas, reprehendiāsent Petri discipuli:* jam vero cum audiunt, non esse ex mente Pauli admonitionem illam, vel correctionem, sed ipsam Petrum ita vivere solitum, et hæc dogmata in animo habuisse, vellent nollent, quiescere debuc-

ruat. Propterea neque Petrus illam sententiam introducit, verum ab altero se coargui, hoc est a Paulo, permituit, et sicut, ut doctrina facilis posuit admitti.

48. Neque vero tantum inde Pauli prudentiam spectare licet, sed ex iis etiam, quæ deinde sunt dicta. Nea enim dixit, *Si tu, cum Judæus sis, gentiliter vivebas, et non Judaice, sed Virtus: itaque nunc etiam eamdem sententiam sequeris: quodque uultam caput prudentiam, mox adjiciter.* Cum enim dixisset, *Gentiliter vivis, cum Judæus sis, non adjuvavit, Cur Judæos cogit judaizare?* sed quid? *Car gentes, inquit, cogit judaizare?* ut dem sibi discipulos suos videtur vindicare, et de gentibus esse sollicitus, Judæos uadeat, ut ab antiqua consuetudine recedant. Nam simulata esse reprobationem, ex iis ipsis quæ dicta sunt, liquet. Cum enim paulo ante dixisset, *Abducerebant cum eo ceteri Judæi,* hoc loco ait, *Car gentes cogit judaizare?* Alqui dicendum erat, *Cur Judæos cogit judaizare?* Qui enim simili abducti fuerant, non ex gentibus erant, sed Judæi. Verumtamen si hoc dixisset, paulo asperior yma esset oratio, nec ullo modo ei coaveniens, quippe qui gentium doctor esset: jam vero per speciem defensionis et cura suorum discipulorum, immunem ac liberam objurgationem suam reddit. Atque ut intelligatis orationem illam non jam reprobationem Petri suissam, sed admonitionem, ac doctrinam Judæis per speciem reprobationis Petri adhibitam, audi quo sequuntur: *Nos natura Judæi, et non ex gentibus peccatores (Gal. 2. 15).* Hæc enim jam sunt verba docentis, neque ad Petrum cuicida referuntur, sed orationem reddit communem. Si enim tamquam docens ab initio hæc introduxisset, non talissem Judæi; jam vero cum initio a reprobatione ducto, et quod videat merito Petrum reprobendere, ut qui conversos ex gentibus ad legis rituum observationem allicere videretur, transit deinde confidenter ad admonitionem et consilium, quasi ab ipsa serie tractaque sermonis eo delatus fuisset. Ne enim quispiam forte cum audiasset, *Gentes cogit judaizare, solis illis putaret judaizare non esse permissionem, sed Judæis licere, orationem redigit ad ipso doctores.* Quid ego de gentibus, inquit, aut reliquis Judæis loquor? Imo etiam doctores nos et apostoli. Neque hoc solum causa firmamentum afferit, sed etiam quod nos ex posteris Judæi penitus a lege discesserimus. Quoniam nobis igitur dari venia poterit, si ceteros ad hoc pertrahamus? Vides ut Judæos occulta carpat, et doctrinam perfectam constitutam? Cum enim dixisset, *Nos natura Judæi, et non ex gentibus, peccatores: et causam afferit rationi consentaneam ob quam a Judaismo desiverant: Scientes, quod non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi: nos quoque in Christum Iesum credidimus, ut justificemur ex fide Christi, et non ex operibus legis, ex quod non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi (Gal. 2. 16).*

49. *Infirmitatem legis inculcat apostolus.* — Vides ut frequenter infirmitatis legis faciat mentionem, et justitiae quæ est ex fide? Et crebro inculcat ea nomina,

¹ Alli, bene agit.

quod non est reprehendens, sed docens et condescens. Verum, ut dicebam, si quidem, ut in Judaeos inveniretur, hoc diceret, actum esset, ac res esset plene deplorata, quod illi hujus doctrinam minime ferrent: quoniam autem ad Petrum orationem conseruit, illi clara utilitatem percipiebant, dum reprehenderetur ac taceret Petrus, ejusque sententia omnis detegrebat non ab ipso, sed a coopestolo, et prior ejus conseruatio in medium preferretur. Deinde vero ne apud se dicerent: Itaque licet Petrus et Paulus perparam egriat: justas et iudicibus afferat causas, ob quas Iudaicis reliquo adhucreadum non est. Em vero sunt, quod justificare lex minime posuit, sed fides tantum. Atque hic quidem leui ac moderata uiter oratione: progressus autem paululum vehementiorem adhibet et acriorem. Quod si querentes justificari in Christo inventi sumus et ipsi peccatores, num Christus peccati minister est (Galat. 2. 17)? Quod autem dicit talis sententiam habet: Fides justificat, et a reliquo Iudaicis jubet discedere, ut qui iam cessarent: quod si adhuc lex imperat atque dominatur, et qui eam deseruerit, pravaricationis est reuelli, Christus, qui nobis, ut illam deseruemus, imperavit, nobis pravaricationis auctor fuisse reperiatur, neque solum nos peccato nostra liberauimus, sed et in peccatum impulsi. Si enim ob fidem legem deseruimus, porro a lege discessisse peccatum est, fides ob quam legem deseruimus, ipsa nobis facta est causa peccati. Quando autem ad absurdum jam sermonem rededit, neque illa demonstratione indiguit ad refutandum, sed conticatus fuit dicere, Absit, quod absurditas in confessio esset: Si enim, inquit, quae destruxi, iterum haec aedifico, pravaricatorem me constituo (Gal. 2. 18): in contrarium convertit orationem, et ostendit, non transgredi legem, sed legem non deserere, hoc pravaricatorem reddere; et per speciem propriez personae rursus Petrum designat. In quo eniu Petrus ciborum observationem violavit, qui gentiliter statuerat vivere? Cum igitur ad Judaeos iterum redierit, et cum illis vivat, reperiatur aedificare quae destruxerat.

20. Vides quo pacto ubique in condemnatione Petri huc erant, et priorem ipsius conversationem manifestet: ut non a lingua Pauli, sed a mente Petri, quam

rebus ipsi ostenderet, Judaei admocationem scripere videantur? Preterea dicit: Timens eos qui ex circumlocutione erant, et Quis reprehensus erat; et Quod non recte ambulares ad veritatem evangeti. Non quod ita se haberet: absit; hoc enim pluribus demonstravimus: sed quemadmodum tam temporis reprehendebat Paulus, et huc auditas Petrus tacebat, ne Pauli dispensationem everteret, et contentus erat quasi non recte ageret, objurgationem admittere, ut illud sibi apud discipulos excusationali esset: ita nimis nunc iste eodem consilio quo Petrum argueret, huc scribit, qua tam scriberet ad Galatas. Nam si tam objurgari Petrum, et tacere, ut ille Iudaicus erat, multe magis nunc etiam ista de ipso praedicari, ut ille erat ex Galatis, qui fuerant depravati. Ut enim qui tam Antiochianus degenerat, cum acriter reprehensum cornerent Petrum, et tacentem, magistri accusatione corrigeranter, ac silentio: sic et haec Galatæ, qui eodem morbo Iudaicæ observationis laborant, et dum Paulum audiunt huc de ipso dicantem, utpote quia reprehensus erat, et non recte ambulabat ad veritatem evangelii, cumque propter huc objurgatus siluerint: maximum inde percipiebant doctrinam, ut non amplius Iudaicis reliquo adhererent. Idcirco etiam Paulus et tunc increpauit, et nunc illius temporis objurgationis mentionem facit: neque minus idcirco Petrum laudari convenit, quod omnibus illis, quae dicta sunt, accusationem prebeat. Ille enim fuit, qui omnia praetulit, qui accusari se passes est, et conticuit. Hic dispensationis est fructus. Ita nos utrumque apostolorum crimine liberavimus, utrique vero laudes debentur innumeris. quod ad aliorum salutem omnia audire studuerat simul, ac dicere. Nos autem deinceps Petri et Pauli Deum roguemus, ut qui mutuis illis concordia visceralis inter se devinxit, nos quoque mutuo vehementiori caritate constringat: quo tandem mutem inter nos secundum Deum concordiam foventes, sanctorum illorum conspectu dignemur, et in aeternis eorum possimus tabernaculis inveniri, gratia et benignitate Domini nostri Iesu Christi, per quem, et cum quo Patri et Spiritui sancto, gloria, imperium, honor et adoratio, nunc et semper, et in secula seculorum. Amen.

FINIS TOMI QUINQUAGESIMI PRIMI.

τιμῶντος, ἀλλὰ διδάσκοντος, καὶ συμβουλεύοντος. 'Ἄλλ', διπέρ ἴρην, εἰ μὲν πρὸς Ἰουδαίους ἀποτεινόμενος ταῦτα ξεγέ, τὸ κανὸν διερρήν καὶ ἀπολέτο, οὐκ ἀνεχομένων ἐκεῖνων τῆς τούτου διδασκαλίας· ἐπιεἴθ δὲ πρὸς Πάτρον τὸν λόγον ἀπέστρεψε, λανθανόντως ἐκεῖνοι τὴν ὥφελειαν ἐκαρπούντο, ἐπιτιμωμένου καὶ σιγῶντος τοῦ Πάτρου, καὶ τῆς γνώμης αὐτοῦ πάσης ἐκκαλυπτομένης, οὐχὶ παρ' ἑστοῦ, ἀλλὰ παρὰ τοῦ συναποστόλου, καὶ τῆς ἀναστροφῆς τῆς προτέρας εἰ; μάστιν ἀγομένης. Είτα, ἵνα μὴ λέγωσι παρ' ἑστοῖς, Τί οὖν εἰ καὶ Πάτρος καὶ Παῦλος κακῶς ἀποίησαν; αἰτίας δικαίας καὶ ἀνεμφισθήτους εἰθσι, δι' αἱ οὐ δεῖ τὸν Ἰουδαῖκῶν ἔθων ἔχεσθαι. Αὗται δὲ εἰσι, τὸ μὴ δύνασθαι τὸν νόμον δικαιοῦν, ἀλλὰ τὴν πίστιν μόνον. Καὶ ἐνταῦθα μὲν ἡμερώτερον κέρχεται τῷ λόγῳ· προών δὲ καταφορικώτερον ποιεῖ καὶ σφρόδρτερον^a. Εἰ δὲ Ἱησοῦντες δικαιωθῆναι ἀντὶ Χριστῷ ηὐρέθημεν καὶ αὐτοὶ ἀμαρτωλοί, ἀρά Χριστὸς ἀμαρτίας διάμορος; 'Ο δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· 'Η πίστις δικαιοῖ, καὶ καλέσει ἀποστῆναι τὸν Ἰουδαίκων ἔθων, ὡς πεπαυμένων λοιπὸν· εἰ δὲ οὐτε κρατεῖ δύναμος καὶ κύριος ἐστι, καὶ δὲ ἀφεῖς αὐτὸν παραβάσεως κρίνεται, εὑρεθῆσεται δὲ Χριστὸς, δὲ καλέσεις ἡμῖν αὐτὸν ἀφίεναι, τῆς παραβάσεως ἡμῖν αἵτιος γεγενημένος, καὶ οὐ μόνον οὐκ ἀπαλλάξαι τῇδε ἀμαρτίας, ἀλλὰ καὶ ἀμβαλῶν εἰς ἀμαρτίαν. Εἰ γάρ διὰ τὴν πίστιν τὸν νόμον ἀφῆκαμεν, τὸ δὲ ἀφίμας τὸν νόμον ἀμαρτίας ἐστίν, ἡ πίστις, δι' ἣν τὸν νόμον ἀφῆκαμεν, αὐτῇ τῆς ἀμαρτίας ἡμῶν αἵτια ἐγένετο. Καὶ ἐπειδὴ λοιπὸν εἰ; ἀποτον τὸν λόγον περιέστησεν, οὐδὲ ἀδεήθη κατασκευῆς τίνος πρὸς ἀνατροπήν, ἀλλὰ τῷ Μή γένοιτο ἄρκεσθη, ὡς αὐτόθιν τῆς ἀτοπίας ὀμβολογημάνης· Εἰ γάρ, [378] φρονί, δὲ κατέλινσα, ταῦτα πάλιν οἰκοδομῶ, παραβάτην ἐμαυτὸν συντίστημε εἰς τὸ ἐναντίον περιέστησε τὸν λόγον, καὶ ἔδειξεν, διτού τὸ παραβῆναι νόμον, ἀλλὰ τὸ μὴ ἀφίεναι νόμον, τοῦτο ποιεῖ παραβάτην· καὶ ἐν τάξει τοῦ οἰκείου προσώπου πάλιν τὸν Πάτρον αἰνίζεται. Τί γάρ κατέλυσεν δὲ Πάτρος τὴν τῶν βρωμάτων παρατήρησιν, ἡθνικῶς; ζῆν προηρημένος; Πάλιν οὖν πρὸς Ἰουδαίους ἐπανελθὼν, κάκεινοις συζῶν, εὑρεθῆσεται δὲ κατέλυσεν οἰκοδομῶν.

π. 'Ορθεὶς πῶς πανταχοῦ τῆς κρίστεως ἔχεται· τοῦ Πάτρου, καὶ τὴν προτέραν αὐτοῦ ἐκκαλύπτει ἀναστροφήν· ἵνα μὴ παρὰ τῆς τοῦ Παύλου γλώττης, ἀλλὰ

^a Άλιι δὲ καὶ φορτικώτερον λοιπὸν καὶ σφρόδρ.

παρὰ τῆς τοῦ Πάτρου γνώμης, ἢν διὰ τῶν πραγμάτων ἀπεβείξατο, δοκῶσιν οἱ Ἰουδαῖοι τὴν παραίνεσιν διχοσθαῖ; Διὰ ταῦτα φησι, Θεοβούμενος τοὺς ἐκ περιομής, καὶ 'Οτις κατετρωσμένος φύ, καὶ 'Οτι σύνδροσοδεῖ πρὸς τὴν ἀλήθειαν τοῦ Εὐαγγελίου. Οὐχ οὖτε δὲ ἔχων μὴ γένοιτο διὰ γάρ πολλῶν· τοῦτο ἀπεβείξαμεν· ἀλλ' ὀποκερ τίτιμα Παῦλος, καὶ ταῦτα ἀκούσων δὲ Πάτρες ἐσίγη, διστε μὴ ἀνατρέψας τὴν οἰκονομίαν Παύλου, καὶ κατεδάχθητο, ὡς οὐκ δρῶν πεποιηκών; διχεσθαι τὴν ἐπίπληξιν, ἵνα ἀπολογία αὐτῷ γένηται τοῦτο πρὸς τοὺς μαθητάς· οὗτω δὲ καὶ οὗτος νῦν μετά τῆς αὐτῆς γνώμης, μεθ' ἡς ἐπειτιμῆς Πάτρων, γράψει ταῦτα, ἀπερ ἔγραψε Γαλάταις. Εἰ γάρ τότε τὸ ἐπιτιμηθῆναι Πάτρον, καὶ σιγῆσαι, χρήσιμον ἦν τοὺς Ἰουδαίους, πολλῷ μᾶλλον δὲ καὶ νῦν τὸ ταῦτα περὶ αὐτοῦ λεχθῆναι χρήσιμον ἦν τῶν Γαλατῶν τοὺς διαφθαρμένους. 'Ωσπερ γάρ οἱ τίτε ἐν Ἀντιοχείᾳ διατρίβοντες, δρῶντες Πάτρον ἐπιτιμώμενον μεθ' ὑπερβολῆς, καὶ σιγῶντα, διωρθοῦντο τῇ κατὰ τοῦ διδασκάλου κατηγορίᾳ, καὶ τῇ σιγῇ· οὗτω καὶ νῦν Γαλάται περὶ τὰ Ἰουδαϊκά νοσοῦντες, καὶ τοῦ Παύλου ταῦτα περὶ αὐτοῦ λέγοντος ἀκούοντες, οἷον δὲι κατεγνωσμένος ἦν, καὶ οὐκ ὀρθοπόδης πρὸς τὴν ἀλήθειαν τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ διτε ἐπιτιμηθεὶς ἐπὶ τούτοις ἐσίγησε, μεγίστην ἀπὸ τῆς κατηγορίας ταύτης διδασκάλου ἐλέμπενον, εἰς τὸ μηκέτι προσέχειν τοὺς Ἰουδαϊκοὺς ἔθει. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος· καὶ τότε ἐπειτιμήσεις, καὶ νῦν μέμνηται τῆς τότε γενομένης ἐπιπλήξεως· καὶ τούτου οὐκ ἐλαττον τὸν Πάτρον διὰ τοῦτο θαυμάσαι χρή, καταβεξάμενον ἀπαντα τὰ εἰρημένα. 'Ο γάρ τὸ πάντα κατωρθωκώς οὔτε δὲστιν, δὲ ἀνασχόμενος; κατηγορηθῆναι, καὶ σιγῆσαι. Τοῦτο τῆς οἰκονομίας τὸ κέρδος. Οὕτως ἡμὲν ἀκάτερος; τῶν ἀποστόλων ἀγκάταμάτων μὲν ἀπῆλλακται, μυρίων δὲ δεστιν ἰγνωμίων ἀδικιας, πρὸς τὴν τῶν λοιπῶν αὐτηρίαν ἀπαντα καὶ ἀκούειν καὶ λέγειν σπουδάζων. 'Ημεῖς δὲ λοιπὸν τὸν Παύλου καὶ Πάτρου Θεὸν παρακαλέσωμεν, τὸν ἐκείνους ἀλλήλους συνδέσαντα τοὺς τῆς δύνοντας δεσμοῖς, καὶ τῇδε εἰς τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην ἐπισφίγξαι σφρόδρτερον· ἵνα τὴν κατὰ Θεὸν δύνοντας πρὸς ἀλλήλους ἔχοντες, δυνηθῶμεν καὶ αξιοθῆναι τοὺς ἀγίους ἐκείνους ἰδεῖν, καὶ παρὰ τὰς αἰώνιους αὐτῶν εὑρεθῆναι σκηνὰς, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὐ καὶ μεθ' οὐ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἀγκι Πνεύματι δῆκα, κράτος, τιμῆς, καὶ προσκύνησις, νῦν καὶ δεῖ, καὶ εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. 'Αμήν.

AVIS IMPORTANT.

D'après une des lois providentielles qui régissent le monde, rarement les œuvres au-dessus de l'ordinaire se font sans contradictions plus ou moins fortes et nombreuses. Les Ateliers Catholiques ne pouvoient guère échapper à ce cachet divin de leur utilité. Tantôt on a nié leur existence ou leur importance; tantôt on a dit qu'ils étaient fermés ou qu'ils allaient l'être. Cependant ils poursuivent leur carrière depuis 21 ans, et les productions qui en sortent deviennent de plus en plus graves et soignées : aussi paraît-il certain qu'à moins d'événements qu'aucune prudence humaine ne saurait prévoir ni empêcher, ces Ateliers ne se fermeront que quand la Bibliothèque du Clergé sera terminée en ses 2,000 volumes in-4°. Le passé parait un sûr garant de l'avvenir, pour ce qu'il y a à espérer ou à craindre. Cependant, parmi les calamités auxquelles ils se sont trouvés en bête, il en est deux qui ont été continuellement répétées, parce qu'elles étaient plus capitales, leur effet entraînant plus de conséquences. De petits et ignares concurrents se sont donc acharnés, par leur correspondance ou leurs voyages, à répandre partout que nos Éditions étaient mal corrigées et mal imprimées. Ne pouvant attaquer le fond des Ouvrages, qui, pour la plupart, ne sont que les chefs-d'œuvre du Catholicisme reconnus pour tels dans tous les temps et dans tous les pays, il fallait bien se rejeter sur la forme dans ce qu'elles aient de plus sérieux, la correction et l'impression ; en effet, les chefs-d'œuvre même n'avaient qu'une demi-valeur, si le texte en était inexact ou illisible.

Il est très-vrai que, dans le principe, un succès incroyable dans les fautes de la Typographie ayant forcé l'Éditeur de recourir aux mécaniques, afin de marcher plus rapidement et de donner les ouvrages à moindre prix, quatre volumes du double *Cours d'écriture sainte et de Théologie* furent tirés avec la correction insuffisante donnée dans les imprimeries à presque tout ce qui s'édite ; il est vrai aussi qu'un certain nombre d'autres volumes, appartenant à diverses Publications, furent imprimés ou trop noir ou trop blanc. Mais, depuis ces temps éloignés, les mécaniques ont cédé le travail aux presses à bras, et l'impression qui en sort, sans être de luxe, atteint que le luxe jureur dans des ouvrages d'une telle nature, est parfaitement convenable sous tous les rapports. Quant à la correction, il est de fait qu'elle n'a jamais été portée si loin dans aucune édition ancienne ou contemporaine. Et comment en serait-il autrement, après toutes les peines et toutes les dépenses que nous subissons pour arriver à purger nos épreuves de toutes fautes ? L'habitude, en typographie, même dans les meilleures maisons, est de ne corriger que deux épreuves et d'en confier une troisième avec la seconde, sans avoir préparé en rien le manuscrit de l'auteur.

Dans les Ateliers Catholiques la différence est presque incomparable. Au moyen de correcteurs branchis sous le bancs et dont le coup d'œil typographique est sans faille pour les fautes, on commence par préparer la copie d'un bout à l'autre sans en excepter un seul mot. On lit ensuite en première épreuve avec la copie ainsi préparée. On lit en seconde de la même manière, mais en collationnant avec la première. On fait la même chose en tierce, en collationnant avec la seconde. On agit de même en quarte, en collationnant avec la quarte. Ces collationnements ont pour but de voir si aucune des fautes signalées au bureau par MM. les correcteurs, sur la marge des épreuves, n'a échappé à MM. les correcteurs sur le marbre et le métal. Après ces cinq lectures entières contrôlées l'une par l'autre, c'est en dehors de la préparation ci-dessous mentionnée vient une révision, et souvent il en vient deux ou trois ; puis l'on clique. Le clichage opéré, par conséquent la partie du texte se trouvant immobilisée, on fait, avec la copie, une nouvelle lecture d'un bout de l'épreuve à l'autre, on se livre à une nouvelle révision, et le tirage n'arrive qu'après ces innombrables précautions.

Aussi y a-t-il à Mostrouge des correcteurs de toutes les nations et en plus grand nombre que dans vingt-cinq imprimeries de Paris réunies ! Aussi encore, la correction y coûte-t-elle autant que la composition, tandis qu'ailleurs elle ne coûte que le dixième ! Aussi enfin, bien que l'assertio puisse paraître témoigne, l'exactitude obtenu par tant de frais et de soins, fait-elle que la plupart des Éditions des Ateliers Catholiques laissent bien loin derrière elles celles même des célèbres Bénédictins Mabillo et Montfaucon et des célèbres Jésuites Petavi et Simeon. Que l'on compare, en effet, n'importe quelles feuilles de leurs éditions avec celles des nôtres qui leur correspondent, en grec comme en latin, on se convaincra que l'inavaisable est une réalité.

D'ailleurs, ces savants éminents, plus préoccupés du sens des textes que de la partie typographique et n'étant point correcteurs de profession, laissaient, non ce qui portaient les épreuves, mais ce qui devait s'y trouver, leur toute intelligence supplément aux fautes de l'édition. De plus les Bénédictins, comme les Jésuites, opéraient presque toujours sur des manuscrits, cause perpétuelle de la multiplicité des fautes, pendant que les Ateliers Catholiques, dont le propre est surtout de ressusciter la Tradition, n'opèrent le plus souvent que sur des imprimés.

Le R. P. De Buch, Jésuite Bollandiste de Bruxelles, nous écrit : il y a quelque temps, n'avoit pu trouver en dix-huit mois d'étude, une seule faute dans notre *Patrologie latine*. M. Denzinger, professeur de Théologie à l'Université de Wurzbourg, et M. Reissmann, Vicaire Général de la même ville, nous mandaien, à la date du 19 juillet, n'avoit pu également surprendre une seule faute, soit dans le latin soit dans le grec de notre double *Patrologie*. Enfin, le savant P. Pitre, Bénédictin de Solemne, et M. Bonelli, directeur des *Annales de philosophie chrétienne*, mais au défi de nous convaincre d'une seule erreur typographique, ont été forcés d'avouer que nous n'avions pas trop présumé de notre parfaite correction. Dans le Clergé se trouvent de bons latinistes et de bons hellénistes, et, ce qui est plus rare, des hommes très-positif et très-pratiques, eh bien ! nous leur promotions une prime de 25 centimes par chaque faute qu'ils découvriront dans n'importe lequel de nos volumes, surtout dans les grecs.

Mégré ce qui précède, l'Éditeur des *Cours complétés*, sentant de plus en plus l'importance et même la nécessité d'une correction parfaite pour qu'un ouvrage soit véritablement utile et estimable, se livre depuis plus d'un an, et est résolu de se livrer jusqu'à la fin à une opération longue, pénible et coûteuse, savoir, la révision entière et universelle de ses innombrables clichés. Ainsi chacun de ses volumes, au fur et à mesure qu'il les remet sous presse, est corrigé mot pour mot d'un bout à l'autre. Quarante hommes y sont ou y seront occupés pendant 10 ans, et une somme qui ne saurait être moins d'un demi million de francs est consacrée à cet important contrôle. De cette manière, les Publications des Ateliers Catholiques, qui déjà se distinguaient entre toutes par la supériorité de leur correction, n'auront de rivales, sous ce rapport, dans aucun temps ni dans aucun pays ; car quel est l'éditeur qui pourrait et voudrait se livrer APRÈS COUP à des travaux si gigantesques et d'un prix si exorbitant ? Il faut certes être bien pénétré d'une vocation divine à cet effet, pour ne reculer ni devant la peine ni devant la dépense, surtout lorsque l'Europe savante proclame que jamais volumes n'ont été édités avec tant d'exactitude que ceux de la Bibliothèque universelle du Clergé. Le présent volume est du nombre de ceux révisés, et tous ceux qui le seront à l'avenir porteront cette note. En conséquence, pour juger les productions des Ateliers Catholiques sous le rapport de la correction, il ne faudra prendre que ceux qui porteront en tête l'avis ici tracé. Nous ne reconnaîtrons que cette édition et celles qui suivront sur nos planches de métal ainsi corrigées. On croyait autrefois que la stéréotypie immobilisait les fautes, attendu qu'un cliché de métal n'est point élastique ; pas de tout, il introduit la perfectio, car on a trouvé le moyen de le corriger jusqu'à extinction de fautes. L'Hébreu a été revu par M. Drach, le Grec par des Grecs, le Latin et le Français par les premiers correcteurs de la capitale en ces langues.

Nous avons la consolidation de pouvoir finir cet avis par les réflexions suivantes : Enfin, notre exemple a fini par ébranler les grandes publications en Italie, en Allemagne, en Belgique et en France, par les *Canons grecs* de Rome, le *Gerdil* de Naples, le *Saint Thomas* de Parme, l'*Encyclopédie religieuse* de Munich, le recueil des *déclarations des rite*s de Bruxelles, les *Bollandistes*, le *Suzore* et le *Spicilegium* de Paris. Jusqu'ici, on n'avait su réimprimer que ces ouvrages de courte haleine. Les in-4°, où s'engloutissent les in-folio, faisaient peur, et on n'osait y toucher, par crainte de se noyer dans ces abîmes sans fond et sans rives ; mais on a fini par se risquer à nous imiter. Bien plus, sous notre impulsion, d'autres Editeurs se préparent au *Bulletin universel*, aux *Décisions* de toutes les Congrégations, à une *Biographie* et à une *Histoire générale*, etc., etc. Malheureusement, la plupart des éditions déjà faites ou qui se font, sont sans autorité, parce qu'elles sont sans exactitude ; la correction semble en avoir été faite par des aveugles, soit qu'on n'en ait pas senti la gravité, soit qu'on ait reculé devant les frais ; mais patience ! une reproduction correcte surgira bientôt, ne fût-ce qu'à la lumière des écoles qui se sont faites ou qui se feront encore.

✓

A000005712502

BR60.M5 1857 t.51
Migne, Jacques Paul, 1800-1875.
Patrologiæ cursus completus.
Series græca.

5712502

CIRCULATES

PENNSTATE

UNIVERSITY
LIBRARIES

Digitized by

Google
A00005712502